

SANCTI
HOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI
OPERA OMNIA

1USSU EDITA
LEONIS XIII P. M.

TOMUS DECIMUS TERTIUS
SUMMA CONTRA GENTILES

AD CODICES MANUSCRIPTOS PRAESERTIM SANCTI DOCTORIS AUTOGRAPHUM EXACTA
ET SUMMO PONTIFICI

BENEDICTO XV

DEDICATA
CUM COMMENTARIIS
FRANCISCI DE SYLVESTRIS FERRARIENSIS
CURA ET STXJJUDIO
FRATRUM PRAEDICATORUM

4

ROMAE
TYPIS RICCARDI GARRONI
MGMXVIII

BENEDICTO XV

SVMMO · SACRORVM · ANTISTITI

SANCTI · THOMAE · AQVINATIS · ANGELICI · DOCTORIS

ZELATORI

SVMMAM · CONTRA · GENTILES

CVM · COMMENTARIIS

FRANCISCI · DE · SYLVESTRIS · FERRARIENSIS

AD · SACROS · PEDES · PROSTRATI

DEDICANT

CVRATORES · EDITIONIS · LEONINAE · OPERVM · AQVINATIS

MAIESTATI · PONTIFICIAE · DEVOTI

TU, BEATISSIME PATER., dum Ordinis Praedicatorii laudes, in solemnibus ob eius confirmationem ante septingentos annos factam, magnifice praedicabas, testificari dignatus es TE Thomam Aquinatem et maximi facere, et vehementer diligere, et religiosissime sequi. Quod et factis mirabiliter demonstrasti. Etenim, praeter Academiam Romanam Angelici Doctoris nomine insignem ad novum vigorem et copiosiore fructum promotam, lege Sacro Codici inscripta, et universali Ecclesiae proposita, sanxisti ut ad ipsius rationem, principia, doctrinam, omnia studia philosophica et theologica pertractarentur. Res prorsus nova, et honor nulli unquam Sanctorum Doctorum hucusque tributus.

Optimo igitur hire Sodales Collegii a TUO praedecessore Leone XIII pro operibus sancti Thomae edendis constituti, gratum TIBI futurum esse confidunt quod nunc ITAE MAJESTATI humiliter offerunt, Summam inquam Contra Gentiles sanctissimi Doctoris, novis curis ad originalem nitorem restitutam, et Commentariis ornatam celebratissimi Viri, Francisci de Sylvestris Ferrariensis, Ordinis Praedicatorum quondam Magistri Generalis. Quem librum cum eius Auctor, ad invitationem Sancti Raymundi de Pennafort, conscribere suscepisset, ut ab infidelibus tenebrarum tolleretur caligo et ipsis veri Solis doctrina panderetur, argumentum eius, philosophiam quae secundum Christum est, adeo sublimiter pertractavit ut plenam, quantum per humanam rationem licet, explicationem exhibeat, invictamque defensionem traditae divinitus veritatis. Quid, inquit Francisais, quid Christianae reipublicae, quid nostrae fidei, quid humanae divinaeque philosophiae splendidius, luculentius, utiliusve afferri potuit? Nec dissimile elogium merentur ipsius Francisci lucubrationes, per quas, verba sunt Leonis XIII, tanquam per uberes et illimes rivulos tanti Viri doctrina decurrit.

Porro summo studio ab editoribus conatum est ut ad effectum duce-
rentur quae idem sapientissimus Pontifex tanquam normam praescripsit in
cudendis operibus Sancti Thomae sequendam: ut nempe optimis formis
litterarum exprimerentur, accurateque emendarentur, iis etiam adhibitis co-
dicum manu scriptorum subsidiis quae aetate hac nostra in lucem et usum
prolata sunt. Inter quae summe eminet, vel potius, ni tempus invidum magnam
eius partem nobis eripuisset, solum suffecisset, ipsum divini Auctoris Auto-
graphum, quod, ex benignitate TUI praedecessoris Pii X et TUA, datum
est nobis semper in manibus habere et usque ad minima scrutari. Et quia
Codex ille non solum opus ultimum exhibet, sed et gradus indicat quibus
a bono usque ad perfectum deductum fuit, quaecumque Sanctus Thomas
perpoliando reiecit, delevit, mutavit, in Appendicem collegimus, quo inte-
grum fiat studioso in operationem intimam illius praeclarae mentis penetrare.

Dignare igitur, PATER SANCTISSIME, accipere benigne quod
Veritatis CUSTODI et sacrorum studiorum VINDICI omni titulo debetur:
immo quod iam successionis iure TUUM est, OLI opus typis exprimendi
scripta Doctoris Angelici, quod gloriosus decessor TUL S feliciter inchoavit,
auctoritate I l A protegis et sustentas. Nobis vero ut benedictionem Aposto-
licam impertiaris, ad pedes TUOS humiliter prostrati, enixe postulamus,
Collaborantes Editioni Leoninae Operum Sancti Thomae Aquinatis, An-
gelici Ecclesiae Doctoris, et Patroni Coelestis studiorum optimorum.

pio Summo Scholasticorum Magistro dirigente, ad Catholicae Fidei decus
 Iç Jt Ç et tutelam, Pontificiis auspiciis prodit Simma c<>\n<\ Giniii.es Sancti
 T'ηολιαε Di- Aoi iNO, pro magna parte ex sui Angelici Auctoris chirographo
 j umpta. Felici enim sorte, tot ipsius propriis scriptis deperditis. Autogra-
 phum huius libri adhuc habetur, olim Neapolitanum, postea Bergomense,
 num \ ii f.nmn q < >x capitulis quater centum et sexaginta tribus quae integrant
 h< , bis centum ei undeviginti nobis conservavit, cum fragmentis aliorum viginti
 sc> (i longa saecula reverenter inter reliquias conservatum, extra
 o r i' . l . v<. i g c n t e . icculo elapso, a Petro Antonio Uccelli in lucem
 pro: ' . ?' est, non tamen ita feliciter quin multum reliquerit adhuc faciendum. Nunc
 ; icbcnlibus Suminis Pontificibus Pio X et
 Jh .i' nauic, tam longo et minuto scrutinio subiectum fuit quod
 oi revelaverit Habes igitur, pro illa quam diximus parte, aquam
 pin ■! . hui ic J-) <) fonte erumpentem nulla posthuma labe con-
 taminatam. ®MfiE

cimui, ■ inaestimabile prorsus lucrum, hucusque \ix suspicatum, studium
 huit s i .i, im-it < gniti u-m dico mentis Sancti Thomae. Quando enim, ad invi-
 tationem Ravmundi de Pcnnafort, qui et ipse Sanctus et Doctor eximius, opus com-
 ponere i x i p i t p i quod infideles a tenebrarum caligine liberarentur et veri Solis
 doctrina imbuerentui non, -icut in aliis suis libris, Theologica Summa excepta, aliorum
 vestigia secuturus erat, nec de determinata aliqua materia tractaturus, sed novum aliquod
 aggressus est. in (pio ab ipso solo dependeret et conceptus princeps, et materiae de-
 lectus, et partium distributio, cuius etiam cxxcutionis et perfectionis ipse solus effector
 esset Quanta mentis applicatione, quali fervore cordis in id incubuerit, manifestabant
 continua in res divinas intentio et frequens a sensibilibus abstractio. Quam praeclarus
 fuerit exitus, ipsum opus testatur, omnibus suis numeris perfectum. Quam arduus fuerit
 labor, ex Autographo cognoscimus. Arte siquidem ita mirabili Summam hanc confecit,
 ut ars ipsa lateat, conatus non appareat. Tam apte omnia sibi cohaerent et in unum
 supremum scopum conspirant, tam iuste et limpide exprimuntur, ut totum diceres spon-
 taneae et sine ullo labore ex ubertissimo suo intellectu fluxisse. Non ita rem se ha-
 buisse Autographum demonstrat Qualem extensionem habeat pars conservata perfecti
 operis, dixi: non multum errares si eandem diceres esse molem scripturae quam Auctor
 ipse delevit. Deletiones, transpositiones, rescriptiones, additiones, quae fere innumerae
 constitutionem consummatae litterae praecesserunt, dum laborem immensum manifestant,
 aditum nobis praebent ad contemplationem intimae operationis illius mentis angelici.
 Deleta perpendendo et cum eis quae tanquam ultimata tradita sunt comparando, mirari
 datur quam sapiens fuerit in materiam seligendo, quam artificiosus in ordinando, quam
 accuratus in dicendo, quam sollicitus in perpoliendo. Quo pretioso fructu ne studiosi
 priventur, totum illum apparatus praeparatorium quam exacte possibile fuerit exhibe-
 mus, a definitivo textu in forma Appendicis separatum. De modo autem constituendi
 textum ubi deficit Autographum, infra sermo erit.

Porro, sicut editioni Leoninae Summae Theologiae coniuncta fuerunt Commentaria
 Thomae de Vio Cardinalis Caietani, ita et nunc Summae contra Gentiles Commentaria

scholas intrabat ut vix cos locus scholarum caperet ... Qui de sacrorum Doctorum horreis plenis frumento, de utriusque Testamenti excussis segetibus, utiliora collegit in libris ... Scripsit etiam librum qui intitulatur (Jontra Gentiles, stylo disertum, et rationum novitate et subtilitate profundum, in quo miro modo ostendit quod ex proprio ingemo habuit, et quod raptu mentis in Deum orationibus impetravit. Per quod manifeste ostendit aliis gentibus, fidei non subtectis, quanta sii veritas fidei Christianae. Quae, si humanam rationem transgreditur, rationibus tamen naturalibus, si pro sua altitudine non probatur, verisimiliter suadetur: ut ipsi infideles ex hac scriptura ad fidem habeant auditum, et dictae scripturae habere non renuant intellectum, dum advertunt quod fidem nostram rationibus non possunt impugnare quibus nequeant defensores fidei rationibus respondere. Unde cum praedictum librum scriberet. frequenter visus est quasi totaliter n sentibus alienus, qui divinis revelationibus semper erat intentus ». (zk'M 55. ubi sup. p. 665).

Hemar'u Guidonis haec habet in capitulo de *Numero et Nominibus librorum et tractatuum S. I hnmae*, per cl. Patrem Petrum Mandonnct impressum, *Des Ecrits authentiques di S. /hornas c*Aquin*, brib. (Suisse), 1910,11° 4. • Se p it etiam librum qui intitulatur Summa contra Gentiles, quem quatuor libn» distinxit. Est autem stylo disertum et r. Ionufli novitate cl subtilitate profundum. In quo praceipj. opere, cum ipq m sc .beret, frequenter inventus est a stnr.ibu· exreriorilius tc abstractus ut videretur totaliur t'inr.xs inuotus. No l \ icm absurdum elicui videatur quod pz ief.aus Doctor ·»m in scriptis suis quam etiam in Mttama, saepius, m i mvenit ad propositum, utatur scieu ii·. saecularibus ei iiu lanis philosophorum cl ethnicorum, cum b eodem intellectu divino sublecta omnium scienti .rum prodeant t' quo uivmae Sapientiae veritates émanant, cui oawc» actentac jure aubserviunt ut ancillae».

In Chfttrtu' uio Imvcn natis P.trisiensis, a clL Demite cl Chatelain edito, duo elenchi habentur librorum quorum pretium ab ipta Universitate taxatum est, quod debent habere librarii pro exemplari commodato scholaribus *. Primus inter annos 1275 et 1284 factus est. Ibi, sub ru-

brica, *Haec sunt scripta fratris I hornae de Aquino*, nostra Summa sic indicatur: Summa fratris Thomae contra Gentiles, continet Ivn petias, III sol. > Secundus elenchus est 26 Feb. i3o3 (tSoq). Hic inter alia opera S. Thomae sic nostrum recenset: « Item in Summa contra Gentiles I vii pectas, xi.nn. den. » (*Chartul.* I η. 53u; II n. 642).

In catalogo etiam operum S. Thotnae, omnium praecipuo, qui praesentalus est in processu suae canonizationis, anno i3iy. a Bartholomaeo de Capua, Logotheta et Protonotario regni Siciliae, ponitur inter opera « quorum sunt exemplaria Parisius ·, » Oput contra Gentiles, quod continet quatuor libros ».

\ntiquioribus nomenclatoribus adiungendi sunt Nicolaus Frivct et Ioanncs Columna. Primus, circa annum 1258 natus, elenchum operum S. I hornae suis Annalibus inseruit, his verbis de nostru Summa mentionem faciens:

hem contra Gentiles quatuor libros scripsit ». (*Annales sel Regum Angliae*. Oxon. 1719). Aller, S. I hornae coaevus vel suppar, in *Libro de Viris illustribus*, recensens opera quae scripsit hic incomparabilis Doctor », dicit quod < Summam contra Gentiles fecit ».

Seriem testimoniorum antiquissimorum claudimus cum *Tabula scriptorum Ordinis Praedicatorum^ ûnc* saeculi xm lenti· lacta, quam pr.iclauJalin Pater Ite nifte edidit ex manuscripto Abbatiae de Slams, ubi num. 7? legitur inter scripta S. Thomae Item Summam contra Gentiles ·. *Vid, P. Mandonnet, up. cit., p. sqq. I*

Nunc ad historiam et descriptionem Autographi trans-eundum.

Fig. 1. — Autographum Summae contra Gentiles, folio 1r. — Biblioteca Ambrosiana, Mediolani.

1 Qidex Ηυιβλ&ΠΐΒ, rcccfis (infra p. uvb). Uti sunt hbn quo» cmn· posait Doctor snnctuH Thornr.x Jc Aquino ordinis Iratrum predicatorum .. (*pmt Sum. Tiittfl. tt Sent.*) Summit contra Gentiles habens r · ; cl v i piituh *pro* ..--i. — liem Matriti Archm. \c»d. Hislor. Nadnn. X. 80, --.ce. \it ' In nomine Christi nmen. Liber fratris Nicol ũ dc Andri.» lccio(rts) rrdinhj fratrum heretnitarum sancti Augustini. De numero ct numinibus. librorum et tractatuum quo» condidit beatus thorn > de .squin ordini> it urum prcdicaiorum .. (*post Sent. et Sum. Theutj* umin.un contra gentiles . . *tu fine*, tractatus dc fato. Summa omnium C. xxx. *fcharacterc minori*); Mnnper sccum habcbnt quatuor scriptores ct in dubiis semper orabit.

DE AUTOGRAPHO VATICANO SUMMAE CONTRA GENTILES

Cobtx Vaticanus Latinus q85o continet fragmenta autographa trium operum Sancti Thomae Aquinatis: Summae Contra Gentiles; Postillarum super Isaiam; Commentam super Boetium de Trinitate. Simul constituunt sexdecim fasciculos membranaceos, quibus coniungitur vetustum diploma quod tanquam involucrum olim inserviebat, cui fasciculi consuti erant.

Usque ad annum i3?4 conservabantur autographa Neapoli in conventu I'ralrum Praedicatorum. Illo anno transportata sunt Bergomum, ubi manserunt usque ad tumultus decimi octavi sacculi exeuntis, primum in conventu Dominicano S. Stcphnni, cl post eius destructionem in conventu S. Bartholomaci eiusdem Ordinis. Expulsis fratribus, salvata sunt per quendam fratrem Hiccardum, qui penes se ipsa tenebat. Eo mortuo, tres nepotes sui haeredes fasciculos ab involucro dissuerunt et inter se partili sunt. Postea iterum uniti, pignorati, tandem anno 1819 venditi sunt, emente claro iurisconsulto Aloysio Eantonio, ad cuius mortem, anno 1874 vel 1875, iterum venales a suis haeredibus offerebantur. Episcopus Bergomensis, cum suo clero et populo, collutis subsidiis acquisierunt eos, et Summo Pontifici Pio IX dono obtulerunt, mense Decembri 1870, qui cos in Bibliotheca Vaticana poni iussit. In volumen Je quo supra compacti sunt, adiunctis oratione quae in actu oblationis coram Pontifice lecta est, et copia litterarum quibus ipse gratos sui animi sensus significavit. Adiungitur etiam documentum quo frater Ioachinus I urrianus, Magister Generalis Ordinis Praedicatorum, die 10 Septembris anno 1490, sub praecepto formali prohibuit ne aliqua portio autographorum distraheretur.

Eolia codicis \aticani numero sunt centum et quindecim : quorum primum ut ultimum sunt duae partes involucri ; secundum et sequentia usque ad octogesimum nonum inclusive fragmenta Summae Contra Gentiles exhibent; nonagesimum cum ceteris usque ad centesimum decimum quartum, commentaria in Isaiam cl Boetium. Notandum tamen quod folia 40, 41 et 104 non sunl autographa, sed sunl copiae diplomatis existentis Mediolani in Bibliotheca Ambrosiana, et dimidii diplomatis conservati Romae in Bibliotheca Casan.itensi. Fasciculi coalescunt ex diplomatibus quorum singulae paginae duas columnas habent.

Numerus diplomatum in unoquoque fasciculo slaliin patebit. Numeratio successiva foliis apposita est manuscripto iam Bibliothecae \aticanae incorporato.

Involucrum videtur esse folium decerptum ex antiquo libro choralì. Inscribitur characteribus grandioribus fere abolitis: Cost, gestii es fratris ihome dk λ. Primo folio verso legitur: *Conventus Neapolitani scriptum per manus Thome de Aquino*. Post translationem in Bergomum scriptum fuit in summitate primi lolii: *Contra gentilles sancti et Reverendi docto/is beati thome dc aquino ordinis fratrum praedicatorum a quo exemplati sunt omnes alii, quem librum ipse propriis manibus scripsit, quem (duo?) fratres Jacobus de crema et Iacobus de braganiolis per-ganiensis portaverunt de neapoli MCCCUIV*

De fasciculo qui primus in volumine Vaticano ponitur, loco non suo, infra dicitur. Constat foliis 2-5.

Primus fasciculus autographi Summae Contra Gentiles deperditus est. Continebat capitula sex et viginti primi

libri» et partem capituli vigesimi septimi» usque ad verba, *quasi aliqua forma eius*.

Fragmentum autographum incipit folio 6 cum verbis. *Huic autem veritati scripturae concordat auctoritas*, quae circa finem capituli 27 suum locum habent. In margine superiori legitur haec annotatio: *Nota quod hic explicat primus quinternus qui continet 28 capita primi l;/- i. Hic vero secundus quintanius ipsum j A' capitulum prosequitur incipiens a £ Huic autem veritati conco. lat scriptura* l t apparet, annotator non legerat prima: Utus folii, nec verisimile est ipsum ad 311UIII co iccin inrull 'tum recurrisset. Unde concludimi Ipi1ifû U aliqua antiqua: nam v.inan JÜCK!ijfiu Cl 5 numero 2Ū pro 27 soler t tibiis antiquis cditionii t . post praeceptum \Ŧi. t faretur primum fasci t illius prohibitioni .

Folia 6-23 con l:ti;« . tegroSj et perdi.cun l j capituli 79.

Sequuntur qi. u .? incompleti : a pniDO qu K . ' > ' . JŦTI ' »' " § plotna, a sc cinione pritniir.'i :t u t u nt l terno duo r 11 quae in prin pu» vi-.ni. ■«»'.. j 1 ig nti lumine Å'alic ho, t ciliitun : cltpliht incompleti coinstrvAtm Mediolu.» id B1»1 l siana. Extractum fuit anno iðŋ.1 et Jnn.· < l Federico Boiæomco, Atchicpiscopo Med < pore formabat dictam BibliothccAtih In coJic satis mediocris huius dipln inc< rpo assignati fuerunt numeri µ» 1 res hic agitur se extendunt a olio 34 usqje Copiae diplomatis Ambrosiam uliunflitu ginalis memorans extractionem: hue fl extractum fuit folium transmittenda l <h? D. Cardinalem et Archiepiscopum Mediolani dic 1 nuarii ttit^ idque factum fuit de consilio RR. RP

Post folium 43 duernio venit qui est ullimu iascicukn conservatus secundi libri. Terminatur illis verbr Apituli r>o. est actus alicuius corporis, foi. 47 verso in exclamante.

Post folium 47 silet autographum usque ad verba *in nobis facta*, circa medium capituli 43 tertii libri. Incipit enim folium 48 cum verbis dicti capitis *in actu tunc intellectus agens*. Prosequitur per sex fasciculos integros usque ad folium 80: sed folium 58 dimidiatum est. Fasciculorum istorum primus, tertius et quartus terniones sunt, secundus duernio, quintus quaternas, ultimus sexternio. Folio 89 verso totaliter cessat, cum verbis *exigunt a suis cultoribus*, quae pertinent ad capitulum 120 eiusdem tertii libri. In foliis tamen praecedentibus plura capitula habentur quae, prius ibi locum habentia, ab ipso Auctore transposita sunt: de quibus videnda tabula infra p. xxxix exhibita. De quarto libro nihil habetur.

Fasciculus qui in volumine Vaticano ponitur primus et portat numeros 2, 3, 4, 5, non debuisset hic poni. Fasciculus auxiliarius est, a S. Thoma adhibitus ut haberet ubi, revidendo, scriberet ea pro quibus locus non esset in marginibus aliorum foliorum. Ab ipso, in directionibus ad transcriptorum, vocatur « quatemus parvus », et eius locus indicatur post alia folia: *Quaere in alio quaterno* (1, l ix); *Quaere in parvo* (1, xui); *Quaere retro* (l, xxxvn). Re quidem vera parvus est comparatus ad alios, et forsitan propter hunc fasciculum dicitur in processu canonizationis (vid. inf.) quod scripsit hanc Summam *in schedulis minutis*. Prout nunc est, constat quatuor foliis, quorum tamen ordo turbatus est in compactione et sic debet corrigi: 4, 5, 2, 3. Omnia quae in ipsis scripta sunt ad primum librum pertinent. Certum est autem quod in origine plura folia habebat, et quaedam tertii libri continebat, cum in cap. αx transcriptor ad illum remittatur. Ultimum folium recto (quod in volumine Vaticano tertio loco ponitur) habet solum 18 lineas; idem verso totaliter album est. Coniicimus hunc fasciculum inservisse ad continendum princi-

pales fasciculos. Siquidem ultimum ipsius folium verso habet scriptum in summitate characteribus elegantibus *ave maria*, quasi signum operis completi; et posterior annotatio sequens apposita fuit: « Ligentur omnes *sicut stant in ista carta* et procuretur si posset inveniri aliquis qui sciret legere istam litteram quia est de littera fratris Thomae . Hanc notulam scriptam fuisse dum autographum adhuc Neapoli urat, liquet ex simili annotatione facta in margine folii <84 recto: « Conventus Neapolitani sunt hae postillac *quae statim ligentur* ».

Suis locis notantur singulae lacunae quae ex déperditionu foliorum resultant. Infra autem pag xxxvin praefatio«»nis -buLin tl :t«· nu ex qua clare pateat quid praecise m ·ññ.1;π ipho habe »iur. uuid desideretur.

Didicinw ex Fratre Nicolao et Fratre Intonio supra , t nq. u iis citatis quod Sanctus Doctor, > K . ; tneret l l rum contra Gentiles, non i.< n s:he /is scribebat ipsum *. Quod u . - - ' n l cu suae depositionis, paulo am . v, 'U u 'u 1 ? cto Nicolao quod « fuit f . : n a.a 'Jco quod dum scriberet < k. ul - nor regebat cartas de papyro l 4 χ"Ŧ.Ok. illam scripsit *in sche i' rLu .1 schedulas minutas* intel- >l P.t . l1.1 -kñ diiacea viliora, vel segmenta . uti t i.. te i «c bene quadrat in multa fo- l u us est. A folio enim 2 usque i\ : t i invenire quod non sit vel Ha tenue ut ; 1. x nnn sufficiat, vel ita ineptum ut vix atra-el ita t um ut litturas u\ averso u .vidi i.a. ve vde et indecoro visu Quae t 1 p j iu foin, licet nd na sint, semper tamen intra lcr r.mo.s mtuioc.ratis continentur.

: i l .ntiquorum *schedas* interpretari ve- ; -i c..udae sunt. *Scheda* enim, teste Isi-qu<M' c iuc emundatur et necdum in libris ŋ v t · ei apud Hieronymum *schedulae* sunt quae tlurn emendata, et nondum ad purum digesta >. Tale l>ior Hs c>! autographum nostrum. *Schedarium* est, quod eiu \uctor. delendo, inducendo et superscribendo », emendavit et ad purum digessit, tandem transcriptori tradidit. 1.inquam archetypum retractatum, crebris locis inculcatum ut relectum -. ut iste in *librum* redigeret .

Hinc duplicem laborem S. Thomae distinguere oportet: primam scriptionem, et revisionem. In prima compositione nitide scribebat, textum in duas columnas dispertiens, et amplas margines relinquens. Lineae unius columnae circa quadraginta quinque vel quinquaginta numerantur. Atramentum bonum est et adhuc claret, fulvum potius quam nigrum. Multis in locis margines resperguntur vocabulis, vel partibus vocabulorum, scriptis, ut videtur, ad experimentum faciendum calami noviter assumpti: longe frequentiores voces sunt *ave*, vel *ave maria*. Characteres sunt velociter sine praecipitatione scribentis. Forma ipso-rum non differt ab illa quae in usu communi erat illius temporis, licet ob velocitatum scriptionis aliquantulum distenduntur. Primo aspectu scriptum quasi illegibile videtur: usu tamen non ita difficile invenitur. Verba compendiis usualibus abbreviantur, nihil tamen tyroniani adest, nec utcumque stenographic!. Novum capitulum indicatur vel

• CL Suei tum p.

* CLiniri xv Primo ür^n

appositione tituli, vel parte praecedentis lineae alba relicta, vel saltem ipsa formula incoeptionis. Paragraphi siglis distinguuntur. Tituli regulariter apponuntur vel in summa vel in irati pagina: in primo libro rari sunt. In tine fasciculorum *exclamans* ponitur, quo indicantur priora verba fasciculi sequentis.

In ista prima compositione lapsus calami non desunt, quales fieri solent ab iis qui \elociter scribunt, et maiorem attentionem rei scribendae quam ipsi scriptioni impendunt. Sunt, inter alia, repetitiones vocum (App. 16' a 25); substitutio unius vocis pro aha fere eiusdem soni imaginationi repraesentata (ib. 7* a 40; 3o· a 9); vel positio vocabuli saepe in contextu recurrentis, loco vocabuli debiti (ib. 12*I>22; 35' b 63). I t plurimum ab ipso Auctore corriguntur.

Deletiones etiam occurrunt» additiones et mutationes. Delenda indicantur vel ductu calami; vel inserendo vocem *vacat*, in dua* partes scissam, ponendo *va* in initio, *cat* in line loci delendi; vel, ranus tamen, puncto suppurito, aut rasura ipsius membranae. Additamenta, pro opportunitate c tsus vel in ipsa linea ponuntur, vel in interlmcari, vel in margine. Locus ubi addita inserenda sunt, accurate signis indicatur.

Praecipue notandum occurrit singulare genus correctionum ev eo quod S. Thomas, in ipso actu ducendi calamum, nonnunquam consilium mutat» et phr.iMin vel vocabulum inchoatum relinquens, aliud substituit. Hinc frequ nh<sime deletae occurrunt pericopae incompletae, verba sriuncta vd In medio abrupta, immo singulae litterae 'nitiante» vacem derelictam, Iluiusnmdi fragmenta verborum, dum indicant quod in mente Auctoris concipiebatur nec tamen exterius exprimebatur, aperte monstrari» opu *m n translatum, aut dictante aliquo exceptum, sed plane ab ipso cogitante atque generante exaratum* *.

Suam primam compositionem S. Thomas sedulo emendabat» nec simul et semel, *ed diversis momentis ct iteratis vicibus, delendo, mutando, addendo, unum cundcmquc locum pluries elaborando. Deletio quandoque ad integras columnas extenditur: quandoque etiam ante deletionem totius loci, pars vel partes ipsius prae-dcletae fuerant. Ad-dita saepe plurimas lineas implent, et ipsa pluries quandoque usque quater vel quinquies, emendata fuerunt. Nec ipsa principalis dispositio libri immunis est a mutatione: integra capitula reformantur vel transponuntur, immo completi tractatus locum mutant, ut est de tractatu vitae et beatiitudinis Dei. (App. 16' .167). Quae omnia fiunt in foliis iam scriptis saepe et translucidis. Margines implentur: aliquando, deficiente spatio in una pagina, transitor ad marginem alterius. Aliud item genus scripti S. Thomas aliquoties adhibet, formae quam gothicam vocant: hoc enim multo minus spatii occupat quam genus tachygraphicurn, idcoque Auctor ipso nonnunquam utitur, praesertim ubi multa sunt scribenda et parum spatii habetur. Litterae minutae sunt, presse et accurate effigiae. Spatio omnino deficiente in foliis principalibus, recurritur ad fasciculum auxiliarem.

I am multis deletionibus et superscriptionibus plura folia suum nitorem amiserunt, et scripti lectura prorsus intricata redditur". Auctor vero sollicitus fuit in dirigendo transcriplo-res, nunc signis conventionalibus, nunc citatione verborum, nunc apertis indicationibus. Re quidem vera traditio manuscripta monstrat apographistas fere semper rite ultimam redactionem agnovisse. Pro nobis difficultas legendi et ordinandi accrescit tum laceratione foliorum vel abrasione litterarum, tum lacunis in codice Vaticano existentibus, quae efficiunt vel ut signa remissiva habeantur sine iis ad quae referuntur, vel loca adiuncta inveniantur sine folio ubi inseri debebant. Raro tamen accidit aliquod verbum vel phrasim relinqui debuisse tanquam nobis omnino illegible.

Diximus S. Thomam non simul et semel, sed diversis temporibus suum scriptum emendasse. In particularibus emendationibus ordo diversarum mutationum determinari potest, non autem possibile fuit totam seriem revisionis secundum successionem chronologicam ordinare. Modus vero quo per varias et multiplices mutationes ad textum

definitivum perventum est. in Appendice nostra patebit. Licet enim Auctoris indefessa melius dicendi cura varias reductiones non sivit faciles esse notatu, ita ut processus earum totus et integer evolvatur, omni tamen conatu nobis nitendum esse duximus ad intelligibilem interpretationem scripturae tam complicatae.

Nihil in hoc genere factum est ante saeculum decimum nonum iam medians. Immo credendum est quod ante illud tempus nemo integrum codicem legerat. Certo primi transcripto!es nullum opus habebant legendi quae deleta erant, et iam ante annum 135q invaluerat notio difficultatis ipsum legendi vide supra annotationem Neapoli factam in quaterno auxiliario (vinb); porro Bergomi tanquam sacrum cimieliurn in custodia conservabatur. Sed postquam in manus Antonii Lanionii venit. Presbyter Bcrgomas Petrus Antonius l ccelli, · indefessus et sagax Praeceptoris \ngclici scriptorum investigator ct illustrator, de Ihomistica eruditione optimo iure meritus » », dedere se coepit studio autographorum S. Thomae, ut videtur circa annum 1844, nec cessavit usque ad suam mortem quae anno 1879 excunte vel 1880 incunte evenit. Is a dicto Fantonio laeuhatem accepit codicem nostrum transcribendi et tn lucem edendi Anno 1846 seorsim edidit Bergomi caput tertii libri quod u\\ numerat, et quod iliucusque in omnibus editionibus desiderabatur, de quo nobis in suo loco sermo erit. Xnno i85; bumm.un contra Gentiles in lucem protulit Parisiis, t) pis I. P Migne, autographum ipsum reproducendo et omnes eiu- lituras exhibendo. Praemisit praefitionem in qua, inter ulia, historiam codicis recitavit. Editio autem illa votis haud cessit, sed, ut ipse dicit, manca el impellecta evasit ■. Sic enim de ipsa scribit in nola ad pag. xm suae Romanae editionis: · Cum nos inter et lypographum lis orta esset >ub ipso impressionis initio, hic. nobis inscitis, universam editionem callide properavit. ut dic turi dictmdo conducta absoluta esset, et indicibus quasi dc re iam confeci l et conclamata illuderetur. Quapropter plura in praefatione desiderantur quae a nobis peracta fuerant, complures variae lectiones ex probatis codicibus prorsu> omissae, postremo quaedam scholia anccdots Godcfridi de Fontibus supparis auctoris, quae aha excipere debebant, iam tñ nostram editionem invecta, praetermissa sunt. Tandem lis nostra die 27 Iunii anni 1857 supremi tribunalis, ut appellant Sequanae, sententia dirempta fuit. Impressor vero spartam emendationis ultra sibi assumpsit. Quare nemo iure nos accusare potest sive de inemendatis sive de omissis in illa editione. Itidem non est cur aliquis miretur de tumido illo et ad pompam efficto titulo, quem praefecisse operi impressorem marte suo, si quis ceteras eius impressiones inspexerit, facile conficiet Partes ipsius l ccelli in illa editione cessarunt post correctionem primarum paginarum, et opus revisionis commissum fuit Reverendo Carolo Baudrv, Professori Theologiae Dogmaticae in Seminario Sancti Sulpitii, et postea Episcopo Petrocoricensi.

Annis sequentibus Editor I. P. Migne revidebat corrigendo tabulas quas stereotypicas vocant suarum impressionum, quo facto suae editioni Summae contra Gentiles praenotavit annum 1863. litulum subjicimus.

DIVI THOMAE AQUINATIS

SUMMAE CONTRA GENTILES

LIBRI Ut VTVOR

Quoad inaxiinnm partem cx autographis ipsiusmet nanti Doetons. praesertim vero cv copiosissimis nc ditissimis quae in bibliothecis Bergomi et Mediolani asservantur et nunc primum in lucem prodeunt» im-mensis curis, sumptibus, laboribus nccnon ct itineribus exscripti; cl, ubi deliciebant autographa, ex editionibus melioris nolae, Romana salicct, X'cncta ct novissima Ncmauscnsi, inter se collnii», expressi; lextu etiam ad codices MSS. qui in Bibliotheca Imperiali Parisiorum latent recognito, ct scholiis prorsus ineditis Godcfridi a Fontibus, S. Thomae discipuli, illustrato; cura ct studio P. A. Ucccllii. Prc.sbMcri Beigomatr.

I X idc cpilogum *Lectori Benevolo* post mortem Rev. P. A. l ccelli adiunctum a Rev. P. Vincentio Ligicz, O. P., Xnonymi Libro Jr *Fide SS, Trin.{S, T. Aq. Expositiones ct Opuscula*, Rom. 1880, p. 4 µ).

^[1] Ci Suc? .il. tum p. >tu nola.

^[2] Primo AIµ ut.

Sed iterum novi* sumptibus simul et «udoribus recognoscente ac innumeris et gravi» rimis mendi* expurgante I. P. Migne, *bibliothecae (Jcrl Universae* uve cursum completorum in singulo» scientiae cede-siauiacac nimo». editore.

Ita ut, post hñne pcrlnngam et carissimam, »cd omnino necessariam expurgationem, praesens editio excelsius quam giga» plgmaco* superat» allia omnibus editionibus praestet, et hoc, sive materiarum ubertite, five perfectione correctionis tum typographical., tum litterariae, tum etiam theologiae.

Tomus unicus· – Venit 8 fnmci* Gallici*. – Excudebatur et venit apud I. P. Migne Editorem, in vi i dicta *d'Amboise*, oliin prope portam Lutetiae Pariliorum vulgo *d'Enfer* nominatam, seu *Petit-Montrouge*, nunc vero intra moenia Parisinx i863.

Exemplari quod Romae in Bibliotheca Cisanatcnsi f i betur huius impressionis anni 1863, admnetum inveni’u; chirographum ipsius I ccelhi, quod inseri curavit m copia, *pro memoria* in quo plui . circa ip. .u i re crr. < portunum indicamus ipsum integraliter referre.

S. Thomaes Aquinatis doctoris Angelici Ordinis Praedicatorum Summae de Veritate Catholicae Fidei contra Gentiles, quae supersunt c\ Codice Autographo qui in Bibliotheca Vaticana adservatur, in Miniana posuerat, in Romana lere semper retinet.

Pno MEMOHhi. Li present cJizmnc h.i noli dit . e . I > ' . . . I primo diietto »1 è chc li prcū'ione non c e». | ' r.; . . . > . . . lotta quclfa parte chc do. . i rcnJ^rc i . . . < . . . ' . . . p . ;ii p-r estrarre le varianti, ddla . »rn «mfk iit , ot- . . . , i . . . »» . . . , «<. . . Soprn tutto mancono le noo-Jc JvI codice di C . . . r . ode FunlT . . . , I quale fù scolaro di S. Tamno, cancelliare dclTUnivr a di Pari j, ed arcidiacono di Nostra Signor- ddli mu.les in» citu. D- que* to per.ci-nrtggio e di questo iuo Codice ne regionano i PP. (luci f cd l'chard, non che gli Sentiori délit «toris lcttraria .li Francis; pen' eoa quai-che incsrtttcxz i. Gli scogli %ono lioqularmento importanti perché »« li Mimo il primo commenta huo n S. Toma*o, di un suo contemporaneo, ed in essi ai tracciino le divergence delle scitule dt Parigi dai principii dei S. Dottorc. — Secondo djlelto. I.a prcfazione manca dei necctwio *fac simile* dcll'autogr.iio di S. Tomato nel suo duplico carattcre. il quale cr.i indispensable per dire un' idea al lcliorc di quot»' strano canitterc tachigratico. Per tupplire ad un Unto diietto nclla copia protente ai e aggiunt a potto in ruo luogo diro *fac simile* cavato d.il codice autografn di Napoli, il giudc per allro è idcntico con quello di Bergamo. — Tcrzo diietto. Alcuni xcogli di Gottoiredo de Fontibus mancano assolutamente. — Quarto difetto. A eominciarc dalla colonna 11x5 fine» ulla tine tuite le varianti dei duc codici segniti nel *monitum* in principio, mancano assolutamente, e le poche che si vedono sono quelle dell'cdizionc Veneta dei P. De Rubeis. Tali difetti nv-vennero perche io dopo correcte le prime pagino dell*opera fui liccn-ziato dal Migne, né piii m'ingerii »n qucll'cdizionc. I tribunal- senten-ziarono chc la corrczionc cru lotta n carico del Migne, il quale Tafliido al P. Carlo Baudry, allora professore di Teologia dommaica nl Semi-nario di S. Sulpizio, indi vscovo di Perigeux, ed ora defunto. Il buon religioso mise tuttñ la sua diligenza nclla corrczionc; ma questa non pote cstendersi chc alla corrczionc materiale, ne pote riusdre ali' ag-giunu delle parti mancanti, e molto meno al ri»contro dei Codici im-piegati, essendo chc il P. Baudry, quanto era dnñtñ e versato in filo-sofis e teologia, altrcttñtnto non si conoscsca di stuJi palcognilici. — Tale e la storia sgraziata di questa cdizionc. Qualche incsQtctzza si trova anche nella copia dei foglio csi&tentc nclla bibliotcca ambrosi inn di Milano. — Come poi questa cdizionc sin statu fnñt.i con dis.utcn-zionc potrà il lettore convincenti se avril la bontà di leggere nclla pagina pnma dope hi prefazione il *Monitum*, chc dice: *Quemadmodum in praefatione dictum est*: ora quello chc fu detto nella prefazione il let-tore non lo trovcrii mai, perche non csiste, e giacc ancora ira le mie carte c note, c sorebbe stato messo se .M. .Migne non avesse avuto fretta di liccnzi.irmi c far senza di me. — In una parola la présentc c un'cdizionc chc bisognà rifare. In fede Ππ.ππη Axtonio Ucekj.i.i. — (Adiungitur facsimile de quo in Memoria, additis his verbis: Fac-simile dell'autographo di S. 'Tomaso esistente in Napoli nclla Bibliotcca Rc.dc Nazionale sui Coinento *de Divinis Nominibus* inedito).

Cum Uccdlius per plurcs annos arduos suos labores nemine iuvante impendrat, tandem Sacrum Concilium de Propaganda suscepit curam et impensam imprimendi novam editionem Summae contra Gentiles ab ipso paratam. Opus prodiit anno 1878 cum hoc titulo: « S. Thomae Aquinatis Doctoris Angelici Ord. Praed. Summae de Veritate Catholicae Fidei contra Gentiles, quae supersunt c\ Co-dice Autographo qui in Bibliotheca Vaticana adservatur,

cetera vero ex probatissimis codd. et editionibus, cura et studio Petri Antonii I cccllii edita et Leoni XIIt P. \I, dicata. Romae. Ex lypographia Polyglotta S. C. de Pro-paganda Fide, 1878 >.

Inter duas Uccelhi editiones, si exhibitionem autographi spectes, parum aut nihil interest. Quam interpretationem in Miniana posuerat, in Romana lere semper retinet. In utraque textum constituit autographi definitiva reductio. Subter ipsum lituras ponit, duabus rubricis distinctas, quarum prima ill utiaque editione *Liturae codicis autogra-phi* audit., secunda in pn<»rl editione *Liturae liturarum*. in posteriori *Secundae liturae* vocatur. Quae tamen deno-min.'iionc unus ipiau sunt: liturae enim quae *liturarum* vel *yechudae* vociuitur, eae sunt quae *prius* factae luerant, . ile dil< <v- em totius loci, quae \ero *liturae codicis au-tographt* \<x Jiiltir, sunt illae quae *ultimo* factae sunt.

t.iu.nium iJ celer., Romana a Miniana in pluribus dif-I . . . I . . . -s o nitidior est. Inserui! Lccellius ea quae in <di. . ic piiori omissa fuerant. Scholia Godefridi in Ap-rclegaxit. Praefationem priorem refecit el am- / vi aiicm historicam usque ad oblationem Pio IX .... lia perducens. In ipsa lector magnam copiam erudi-

Magna laus I cccllii est quod ipse primus cogitavit de lUographo scrutando et edendo. Dolendum tamen est piod labori non respondit felix exitus. Non enim in uno vel alto loco, sed frequentissime errat in interpretatione scripti S. Thomae, ubi non habet pro duce editionem Pia-nam, seu potius \cnelain De Rubeis. Nimis enim faciliter in inspectione materiali litterarum oblitteratarum acquievit, nec interpretationem inde eductam cum contextu compa-ravit: cum tamen quotidiana experientia monstret quod in omni scriptione velociter facta, caute procedere oportet ne falso aliqua verba legantur. Quanto maiori cautela opus est in littera tam intricata et correctionibus obscurata sicut est illa autographi nostri! In hac cautela deficit I ccellius, idcoque numerosissimas interpretationes falsas ponit, sine ulla suspicione ne forte erret. De hoc facile se convincet qui alterutram editionem cum Appendice nostra conferre volet: nonnulla \ero exempla hic subiungimus, indicando capitulum, paginam et lineam dictae Appendicis. Interpreta-tionem Uccellianam litteris rectis imprimimus, scriptionem S. Thomae litteris inclinatis.

S. Thomaes Aquinatis doctoris Angelici Ordinis Praedicatorum Summae de Veritate Catholicae Fidei contra Gentiles, quae supersunt c\ Codice Autographo qui in Bibliotheca Vaticana adservatur, in Miniana posuerat, in Romana lere semper retinet.

Lin. f. Cap. xvm, p. . . . » 5>. Et hic de facto. *Et hoc Deus est.* — xxxin. 10 . b is philosophicorum principiorum, *philosophorum praeci-puorum*.— xxxvi, 11 0 n 21. Nec duos addendo concipit qui accrescendo quod idem e*t refert. *Nam diversa de Deo concipit quae ad rem ean-dem, quae Deus est. refert.*— xxxvn, 11 ♦ b 10. Deus autem est ipsiu* (Ro: sui ipstu») «imilitudo. *Deus autem est ipsum suum esse.* — xxxvni, 12 - a 1. secundum bonum in re dependet, *secundum Doetium in li. de epd.* — x1.11, 13 ♦ b 33. esset contrapositum, *esset e.v natura primi*. . . b 3q. sine contraposito, *sine concomitantia primi.* — 14*0 72. et Aristoteles in uxorum consortio (unum; \ailt consortem habere. *Viri etiam in uxorum consortio fnull) nolunt consortem habere.* — i.iv, 32 . α η. ad externum sunt conditu numerosa, *ad exemplar numeri sunt condita universa.* — ΙΑΠ, a3. b 69. quae dicitur compositio visivñ vel fides, *quae dicitur compositio et divisio vel secunda.* — 24 * n 6. in capitibus germanorum quae ponit Empedocles prius luisse divisñ, *in uififibus germinatorum* etc. Et paulo post, l. 33, capita germanorum, *capita germinatorum.* — seu, 37* n §<. bonum ipsum redditur et est post eius, *bonum ipsum red-ditur et opus eius.*

Lm. II. Cap. xxviii, 47 a 3iS, in rerum autem protlightione. *in rerum autem propagatione.* — xxx, 48 . b 20. per calorem et sectionem rerum. *per calidum et siccum et rarum.* — I in. 74. ipsum contingit exccu-tioncm. *ipsam congregationem.* — \i.m, 53* aq8, ut fatalitas habet, *ut forte veritas habet.* — i.ix, bo* b 33, convenire hoc dictis, *commenta-tor praedictus.*

S. Thomaes Aquinatis doctoris Angelici Ordinis Praedicatorum Summae de Veritate Catholicae Fidei contra Gentiles, quae supersunt c\ Codice Autographo qui in Bibliotheca Vaticana adservatur, in Miniana posuerat, in Romana lere semper retinet.

Possent similia in immensum multiplicari. Nec potest lapsus operariorum invocari, tum propter errorum multi-tudinem; tum quia ex priori m posteriorem editionem ad amussim transferuntur.

Admirationem movet quod I ccellius non intellexerit vocem communissimam *ra-cdt*. quam divisam ponit ali-

quoties S. Thomas in initio et fine Joci suppressi, *va* quidem Uccclli recte scribit (nisi quod semel ipsum pro *unde* sumit, II, xxx, 48* b 40: S. Th. *va Ex utroque*; Ucc. *[fade ex utroque]* sed interpretatur *vadat*. Quantum vero ad *cat*, scribit *eat*. eodem sensu» vel *tot*» aut *totum*, quasi significaret *totum omittatur*. In Miniana ter invenimus recte scriptum *cat*, sed singulis vicibus Romana habet *eat* vel *tot*. Subjungimus loca principalia quae se referunt ad hanc vocem.

I. xxxii, io* 1 ^4. Miniam Ia. .Vam *prior praedicatio... univoce, cat*. (Romani rJ/I.

Cap. mi, at* π 3, pns»i vocem *extra*, Min. notât: « linee oninu habentur in autographo deleta ducto c d.uno per omnem marginem columnarum; Insuper cluobm m loch aJnotatis intis littcrii i-α *va*, nempe in principio cl in summo margine columnae contrariae paginae. Duobu» itidem m loci< «liia nanotaii· isti* *cat cat* nempe in 6nc utnuAque CO-lumnac ». – Roiaxoi hunc noum mc reformat. · Haec omnia habentur in autographo deleta ducto calamo per totum marginem columnarum; inauper duolmv in loci* rnn-piC'Unlur acnptn verba *va, va*, nempe in summo miryir. utrwn tue columnae, et m tine carum *cat. eat.* » – Obiter n<r ·,η .umJ ille « «luctui cllimi » non ul delendum po*itus fuit, sed ad v-η·.ηpî. r > dU.undum ex *va-* in *-cat*.

II, XLvii, 5.J* h aô. *Item in his ... pervenictidi ad /inem*, Mui. ante

Item ponit hanc notam: « Hic. praeter decussata» littera», habetur adnotatum verbum i-α, nempe *rciiciendum* >; et povt *Jincm*, hanc alium notam, 4 Hic adnotatur verbum *tot*, quod ego interpretor *totum*, nempe totum omittendum nb am.tnuenni ». Ad hunc locum Romana nullam ndnot.itioncm apponit, sed simpliciter legit: « *va Item, in his ... perveniendi ad finem totum* ».

Miniana, p. 13? ad scholion God. de Iontibus, notat: « A verbis *si haec vera* ccc. usque in finem, omnia linea transversa sunt deleta in cod., verbo *va,, cat c* regione posito, scilicet *vacat n scriptione* ». In Romana, Scholia p. 4« eadem nota aie »c habet: « A verbis *si hacc vera* ccc. usque in finem, omnia linea transversa sunt deleta in Cod., verbis *va ... cat c* regions politi»; quae sigla interpretor *vadat eat*, nempe *omittatur* ».

Ex dictis apparet quod transcriptio Vccclliana non potest accipi ut fidelis reproductio Autographi Vaticani quoad ea quae deleta sunt. Conandum igitur erat ut alia pararetur. Quod praestare conati sumus in nostra Appendice. Infra vero in hac Praelatione, p. xxxviii, tabulam exhibemus, minutim indicantem quacnam partes definitivi textus in ipso nobis conservatae sint. In Appendice, p. 4*, alia tabula invenietur quae processum describit quo per varias transmutationes S. Tbotnas suum primum scriptum ad definitivam formam perduxerit.

3.°

DE TRADITIONE

[TrafÿKT5l *n autographi praesentia traditioni
J eius non competat ius interloquendi,
» idcoflue codicum collatio ad partes
y *»^4 extra fragmenta autographa versantes
restringi potuisset, officii tamen nostri esse duximus, omnes examinare, antiquos et iuniores, eorumque textum cum authenticocomparare. Primo quidem hoc necessarium erat, ut qui inter tantam multitudinem textui m \ delicienti recensendo utiliores forent, ipse Auctor indicaret. Sed finis principalis longius prospiciebat, ante et retro. Consideravimus namque quod quae textui authentico Summae contra Gentiles per scriptorum oculos et calamum transeunti acciderunt, aliis scripturis authenticis eius temporis accidere potuerunt, immo debuerunt. Transcriptionis accidentia ab indole et persona scriptoris non eousque dependent, quin magis et universalius regantur per conditiones artis librariae, quas omnes subibant. Nactos ergo facultatem iuxtaponendi proprium summi auctoris textum et variantes per scriptores introductas, puderet nos rarissimam discendi occasionem neglexisse. Per notam variantium traditio citatur et sistitur ante tribunal indicis ultimo competentis, immo ante ipsum legislatorem, cui non solum scriptorum et correctorum placita, sed etiam principia scientiae criticae, methodi, conventa, quaecumque subsidia vices autographorum absentium gerunt, obedire debent et cedere, sicut praesumptio cognitae veritati. Critérium tenetur non solum variantium sed criteriorum etiam, ubi propria auctorum littera veritatem dictat. Non deerunt loca quibus firmissimam praesumptionem criticam non aparté autographi nostri stare videbis.

Circa traditionem quae nomine « iunioris » male audit, quaerere licet an operum S. Thomae manuscripta vere recentia existera vel pos-

sint? Si consideras quot saecula codices hagiographorum et classicorum ab autographis distent, et tamen ob antiquitatem laudentur, et iure meritoque magni liant, quin eis per antiquiorum interitum maior aetas et auctoritas accrescat, codices superstites operum Scholasticorum omnes propter vicinitatem ad autographa invidiabili antiquitate insigniri videntur. Si ergo quidam testes Summae non sunt audiendi, profecto hoc non erit quia nimis « iuvenes ». sed quia male respondent criteriis certis et solidis, quibus scilicet antiquissimus quisque, immo consensus antiquissimorum. satisfacere debet, ut ei credatur. Ideo neque tanta qua gaudemus multitudo veterum codicum, neque pericula et incommoda iunioribus fataliter inhaerentia, neque augmentum laboris per se parum iucundi. examen eorum nobis dissuadere valuerunt.

Iam antea longa et multa experientia nos docuerat quantum boni aeris effodi possit extra campum antiquorum codicum. In casu nostro critérium habemus scripturam Auctoris. Eius lux supra totam splendet traditionem, etiam ultra limites fragmentorum. Ultra quoque Summam Apologeticam longe lateque radiat. Etiamnum non poenitet nos. quod in anterioribus Voluminibus III. X III-XII. postquam satis ampla scrutatio statum veteris textus revelaverat, saepissime ad iuniorem confugimus ibique textum nostrum quaesivimus, utique propter criteria interna, ab aetate non dependentia. Nec nimis nos dolet, quod praedecessores nostri, paucorum codicum variantibus addicti, quarum insuper genealogiam cognoscere non poterant, prudentius esse putabant varias lectiones sub textu editionis Pianae notare, quam immatura et insufficienter suffulta recensione rem praeiudicare et textum provisorium statuere, cuius maxima laus consisteret ineiectione

lectionum Pianae. Codices operum S. I hornae nimii sunt, nimis characteristice variati, omnes nimis antiqui, quam ut cognitio originis lectionum supplantari se sineret per rationes et ratiunculas longe apportatas, aequivocas, contradictorias. Donec quis huius ditissimae traditionis elavem assecutus sit, sobrie et haesitanter mutabit quamcumque editionem fundamento posuit, nedum Pianam, originem omnium posteriorum, etiam plus minusve criticarum. Si qui non intellexerint, facile tamen intellectu erat, lectiones Pianue in mente Editorum per consenationem in textu nulli bonae lectioni codicum praelatas esse, sed unicuique textus sui e *arianubus seligendi occasionem oblatam esse. Consilium lu e tunc temporis circumstantiae impuneT. n* p»v. »d . Na»n qua via proprie ad veram oηηη ' T' < perveniri possit, a principio neque Eg < i verunt, neque u piam .\po>Tu ' 'd >» i.h; invenissent. Quaedam phacnomct : i: aerii ne operum S Γll . n Ju (J, quia nullam utilitatis speciem orae se Id rbanl, prius

Cum Summa contra Gentilei constet vocibus terccntenis quinquaginta millibus, quae unum codicem conferenti bis legendae sum, cumque traditio constet codicibus circiter centum, impossibile erat ningulos verbotenus examinare. Priorem nostram methodum secuti, comparavimus codices in Bibliothecis Vaticanis servatos, quia eos magnanimitate Summorum Pontilicum, quibus supra nostram dicendi facultatem gratias habemus, nobiscum tenere et quotidie inspicere concessum esi. Collationis fructus urat, praeter multitudinem variantium inter \ et Vaticanos ct inter istos invicem, initialis delineatio tripartitae necessitudinis codicum sub utroque respectu. Ex multitudine delectus factus est locorum quae magis idonea videbamus ad revelandam relationem codicum exterorum cum A et Vaticanis. Haec lectionum specimina large sumpta erant, et ad particularia descendebam; nullus credo codex pcriculo locorum selectorum subtectus necessitudinem suam cum autographo et apogrnpHis celavit; quod eo maiori fiducia affirmare audemus, quo, locis conferendis usque ad plura millia auctis et variatis, exitus primae inquisitionis semper firmior stabat. Tali methodo indolem qualitatemque traditionis cognoscere conati sumus, quia aliam viam secutos labor manebat interminabilis. Longus fuit vel sic curtatus. Quantum ergo de codicibus eorumque genealogia dicturi sumus, supponit eam notitiam quam conferendi methodus haurire permisit. Si quae lacunae sim, suppleri possum penitius scrutando codices examinatos, ct praesertim, fortasse, conferendo Hispanos, quorum, excepto uno antiquo initialiter examinato, periculum non fecimus. Hispanos non tam necessitate quam consilio inducti aliis conferendos relinquimus. Cupimus enim collationem per alios ac nostros oculos ct super campo nondum explorato fieri, ut et iudicium de variantium origine ct valore ab alia mente instituatur, quae libera sit ab omni praeoccupatione, nostrae forte, quin sciamus, adhaerenti.

In sequenti codicum elencho primi ponuntur, cum siglis suis, duodecim codices in apparatu variantium perpetuo. expresse vel silentio, citati. Dein sex quorum siglis utimur in hac Praefatione. Porro ceteri collati. I himo non explorati. Libri sine anno adscripto distinguuntur secundum aetatem in antiquos (ant.), si ante annum quinquagesimum a morte Auctoris scripti videntur; medios (mcJ.), si inter quinquagesimum et centesimum; recentes, si adhuc posterius; chartaceos omnes recentes habemus. Scriptionis tempus exacte non posse praecidi omnes norunt. Forsitan non omnes norunt usum dictionis ♦ fratris Thomae » non indicare tempus ante annum tJ2i seu Canonizationis. Secundum nostram experientiam, modo septic*

neglecta, paulatim intimius considerata meliusque aestimata sunt, et prae omnibus aliis scientiam genealogiae variantium affectare cernebantur, quia ad primam traditionis horam pertingunt. Sine genealogia vero res critica non agitur nisi provisorie et inierim. Inde est quod a triginta annis hinc anxietate quadam prospiciebamus ad tempus quo datum esset apud ipsum superstes autographum Summae contra Gentiles variantium genealogiam incipere, explicationem carum invenire, et, quod nostra non parum intererat, sententiam accipere circa methodum qua Secundam Secundae et Tertiam Pariem Summae Theologiae recensuimus. An sit unde gaudeamus, ipse mdl. .l. l.cct .F. Nos credimus per novam expectat. i. confirmatos esse, Credimus etiam quod i. T. > i >stra conlinuatoribus profutura sit; i ii »Vc. u aditionis non respondere aestimabitur, i.J mera somnia c>se. Maxime tamen a studio aut giaphi Commentarii in III Sententiarum suo k iiporc aut confirmatio aut confutatio aut moderamen expectanda erunt.

lustralem, vox irailis > in recentibus codicibus operum S. Thomae aequae frequens vel forte fcquentius occurrit quam beati vel « sancti ■. Ceterum de singulorum codicum aetate non nimis curandum, quia, nisi signa (allant, documenta textus quem recensemus assurgunt ad tempus scriptionis autographi, ut infra patebit. Textum illum Antiquissimum distinguimus per siglum x. Siglum ii datur alii textui, qui quomodo cum x relatus sit postea explicabitur. Utimur etiam siglo pA, ad indicandum textum autographi, seu A, antequam Auctor ei ultimas curas impenderat. Huius aliquot lectiones in aljquibus codicibus erutae sunt, ut propria paragraphus explicabit.

Toti fere traditioni eadem textus ordinatio communis est. Scriptura incipit, sine ullo prncambulo, a primo membro 'Tabulae capitulorum primi Libri: Quod sit officium sapientis c. i . Post titulum capituli 102 sequitur:

Incipit liber de veritate catholice fidei contra errores infidelium editus a fratre thom.i de aquino ordinis fratrum predinctoruin . Deinde capitula Libri i singula cum titulis suis. Eodem modo reliqui Libri a Tabulis praeeceduntur. In fine: < in sempiternum Amen. Explicit quartus liber cl etiam totalis tractatus de fide catholica contra gentiles a fratre thoma de aquino editus ». Hoc schema communissimum est ut proinde originale; omnes variantes hoc supponunt. Quidam Tabulas simul in principio vel fine ponunt, immo unus valde antiquus, quem postillavit Magister Godefridus de Fontibus, omnes colligit inter textum secundi ct tertii Libri. Aliqui omittunt « ordinis », aliqui < fratrum »; aliqui pro fratre » habent . sancto > prima vel secunda manu; aliqui omittunt subscriptionem; alii rubro, alii nigro utuntur. Notabuntur variantes alicuius momenti.

A siglum reservatur codici autographo.

B \ nticanus Ottob. lat. t86, saec. xm. Scriptura a fol. 171 v b i6b neglectior esse incipit, sed alius scriptoris esse non credo. Columnae constant lineis quinquagenis, usque ad lineam citatam, qua variare incipiunt. Correctiones fere nullae. 'Textus est x purus.

C Vat. Ottob. lat. 211, ant. Oriundus ex Anglia. Fol. i a i imo marg. LIBER FRIS IOI IIS DE CLARA. Littera prima Librorum I, 111, IV recisa est. Tabulas habet in fine. Scriptor multum erravit capitulis titulos aliorum induendo. Post textum ct tabulas nihil subscribit. Mia manus, nempe bibliothccarii: Sens thus contra gentil' C. o ». Textus est x.

D Vat. lat. 789, tned. Huius scriptori prae omnibus accurationis laus tribuenda videtur. Correctus est a scri-

ptore in ipso textu» nitide sine maculis. In fine, defectu spatii, nil nisi: « usque in sempiternum », Primum folium, recto album, verso Tabulam Libri I continens in manu scriptoris textus, non est pars primi fasciculi, sexternionis. Ex textu patet scriptorem saepius mutasse exemplar. Textus componitur ex α et β et, in principio L. II, pA.

E id. id. 790, med. Primum folium adiectum est et Tabulam labri I continet a manu recenti; primus fasciculus, sextermo, sanus est. In fine: ♦ usque in sempiternum Explicit Liber editus a fratre thoma contra gentiles ». Paucae correctiones, et ab alia manu. Pertinet partira ad a partira et principaliter ad fi; scriptor duo exemplaria adhibuerit successive.

F id. id. tot39, med. Paucae correctiones, a scriptore; columnae linei quinquagenis ternis. Purus a.

(1 id. id. 791, med. Ante Tabulam L. I rubro detricto: « Incipit tractatus (fns) thome de aquinn bone memorie contra gentiles ({) in fide catholica errantes . In fine nigro: « Explicit tractatus de veritate fidei catholice contra errores infidelium per sem (e\ Irem) thomam de aquino (ordinis supra ras.) fratrum (prdicatorum supra ras.; additur:) compilatus ». Multum correctus est a diversis; primi scriptura saepius omnino abrasa est. Pertinet ad 0.

11 Vat. Borghes. 112, med. Continet QQ. 1)1). de Potentia Dei foil, i-tot, Summam contra Gentiles ab alia manu foil. io6\ -313v. Supra folia intermedia alius incepit supplere lucunas long is, quas per scriptoicm commissas corrector supra margines accurate notaverat. Correctiones in margine eatis multae, a scriptore. Purus a.

N Norimbergac bibi. Civitatis Cent. 11, 26; scriptum dicerem ucc. xiv ante medium. Secundum notam modernam et veritatem folia sunt i31, sed originaliter erant 14?: post annum 1818 duodecim folia, caute dextreque recisa quin marginulam pergameni relinqueret, abstulit fur. ille utique qui tot codices bibliothecae spoliavit (cf. passim adversaria in catalogo anni citati, et aspice codicem magnificum Cathohcon Balbi; quot folia perdidit, quot litteras non deauratas sed aureas!). Catalogus libro dat folia to3, scilicet o ex 4 fecit lepidus latro, ut inspicienti patebit. Deficiunt: unum folium ante 18. 3o. 40, et altera pars diplomatis ante 46; dein folia duo, diploma, ante 73, damno non reparabili ex aliis codicibus; unum ante 76. 90. 102. 115. 123. 125. Folia 24. 3q. 71. 79. 112. ii3. 121. 129, quia glutine tantum ligaturae adhaerent, periculo clabendi subsunt. E tredecun fasciculis nonnisi primo secundo sexto et decimo fur pepercit I N tribus constat partibus, et a duabus manibus scriptus est. Media pars fol. 10-78 est antiquior, sed non multo ut mihi videtur. Duae externae, i-i5, 79-131 scriptae sunt in complementum mediae. Nam folium i5vb infra lineam I5 album est, nisi quod scribatur monitum: « omnium causa ut in principio columnae sequentis sequitur tali signo (signum est circulus ductu verticali traiectus) et sic niccil decst >; folium ultimum fasciculi recisum est, quia textui primae partis capiando superfluebat. Textus adamussim continuatur: « se enim cognoscendo qui est ' omnium causa alia quasi suos effectus cognoscit > I cap. 66, 185 a 15. Ad folia 78. 79. textus est continuus sine spatio intermedio: « non tamen sequitur, ut I prima ratio procedebat, quod iste effectus sit ex necessitate futurus 111 cap. 94. Scriptura folii 79. prodit scribere incipientem; quod facile videbis comparando primas et ultimas lineas folii. Patet

1 Eolio <p ora intima ostendit notem solitariam antiquam toi, quae librum integrum supponit. Adhuc prius folia notata fuerunt super margine inferiori, modo peregrino, scilicet a fine versus principium. Primam obviam habui super folio nunc 53 (quod ante furtum fuisset 37), et est 85; dein descendit usque ad 46, super moderno 89; dein nolae 45-ai. desunt, item 12, 11, et post 9 omnes. Nota 9, quia scribitur primo folio quinternioms. deberet esse 10. sed notator neglexerit ultimum utpote infra r a 36 album. Insuper erravit computando inlia seriei 15-21. Nam dum nota 20, supposito p pro 10. recte cadit, inter 20 et 46 currebant viginti sex folia (duo subtracta sunt). Ideo pro 46 legendum est 47, et 85 fit 86, immo 87, cui numero si addis quinquaginta duo prima et quatuor ablata, complentur folia 14?.

ergo primam et tertiam fasciculorum portionem consilio mediae complendae scriptas esse.

Alter scriptor schema commune tantisper mutavit?... a venerabili fratre (ex fre rasura fit s) thoma de aquino de ordine... Explicit liber de ventate catholice fidei contra errores infidelium...

Neuter scriptor diligentia claret; corruptiones et homoteleutorum omissiones conferentem fatigant. Est tamen pretiosus, quia antiquior inter testes pA. ceteroquin vergit ad p. (Sorde sincero gratias agimus Magistratui urbis Norimbergensis, quod codicem per plures menses Romae esse permiserunt, et Directorio Instituti Historici Borussiac de hospitalitate illi nobisque concessa.

V Vat. lat. 792, recens; inter α et £ vagus; non paucae novas lectiones ostendit. Tabulae in line, ab alia manu :

X \.it. Urbinas 788, recens; omnium maxime compositus ex α et £* in principio per longos tractus, versus finem spatiis vicenarum linearum duo textus se per vices succedunt, modo vix credibili. Scriptor eius ex duobus exemplaribus simul ei praesentibus scripserit, pro arbitrio, fabulae omnes in principio.

V \ at. Urbinas 135, recens, ex α et ji mixtus, sed in principio L. III est pA Tubulas habet in fine cum capitulorum initiis, e regione titulorum super altera paginarum columna.

Z Vat. Palatinus 356 anni 1416. Fasciculorum diploma externum et medium pergamena sunt, quatuor inclusa chartacea. Schema commune, excepto quod rubricator non implevit spatium ei relictum post rabulam L. 1, et quod in Explicit omittit et etiam totalis tractatus -, Post Explicit in caractere correctori^: Liber iste comparatus est expensis Magistri Conradi Ihldcsem, Magistri arcium et licenciati in decretis nec non capellanni capellani Sancti Georii apud Ratispontem Xtque scriptus per manus Wolfgangi layci de vohendrem Anno domini 1416 circa festum sancti Martini linitus . Huic specialis est frequentia transpositionis verborum. Errores et correctiones inultae sunt, a scriptore textus, caractere tantisper variato. Textus est β, multis locis pA, fere ut N, cui ceteroquin proximus est. Textus correctionum est a; quod denotat scriptorem ex alio codice quam ex quo textum scripserat correxisse.

In Praefatione sigla sequentium codicum adducuntur. Omnes periment ad {i, sed Par. in primo Libro tantum.

Can. Oxonii Bodl. Canon. Patr. Lat. i36, med. Textus finitur fol. 202 r b 19: in sempiternum Amen Arnen ». Dein rubro: Prevideo quod pulvis ero fetens aliquando Moriar terraque tegar set nescio quando >. Sequuntur Tabulae . Capitula contra gentiles », 202 v a i-205 v b 3t. Linea b 32 rubro: - Expliciunt capitula quarti libri et aliorum librorum . Folium complent octo versus; eos dabo ut variantes apud Chisianum, fratrem eius. Scriptus est a duabus manibus; altera incipit loi. i33. his verbis: videtur igitur quod in huiusmodi substantiis » L. II cap. 108. parum a prine. Correctiones referunt textum a; post fol. 132. omnino cessant. Columnae lineis quadragenis ternis.

Ch. Romae Chisianus B. VIII, 126, med. Quatuor prima folia non notantur; continent Tabulas omnes. Post quas rubro: « Expliciunt capitula quarti libri et aliorum librorum (ut Con.) § Explicit .xxxix. pe. contra Gentiles et ultima non est plus . Textus occupat folia 1-225 v a 2. Post textum duodecim versus, qui, cum a solitis scriptorum iaculatoriis nonnisi congerie differant, hic omitti possent; recitantur tamen in testimonium unius originis cum Can.

Hoc scripsi totum pro pena da mihi potum
Hic pennam fixi penitenti si quid male scripsi
Hoc opus exegi sit regum gloria regi
Digna coli regina poli me linquere noli
5 Laus est finire pudor est incepta perire
Hic liber est scriptus qui scripsit sil benedictus
I libro linito requies tu scriptor addito
Qui scripsit hec scriptu sua dextera %it benedicta
Non lue pus (pusi) osa non lue rosa rosa

io O bone reatc *inter* prccorquc beate
Quod ius eit date vobis scribam prepamte
Carcat hicquc boms ni det quod sit rationis.
Can. ex bis omittit 6, y, 8 et, quod dolcndum, 9. Loco 10
et ii habet unum versum, et quidem in principio:
Est hic de cumbis frater J. religionis.
Sequuntur ij , 2, 1, 3, 4. 5. Explicit ultima folii linea:
Lnus tibi Christe quoniam liber explicit iate.

Pe. Archivi Rifti Capituli S. Petri de Urbe G 40, med.
Textus eius nulli proximior est quam nostro (i.

CIm. Monaci 18071 2 , anni 1407. Ex Tegernsee;
comparavit abbas Conradus. Diligenter scriptus. Distin-
guitur inultis lectionibus criticis.

Par. Parisiis Nat. f. 1. 15 818 saec. xm, foil. igq. A
fol. 55 v b 14 « perfectius in actu quanto tufis » 11 . ? . 52
387 b 36, atramentum pallidius; eo km ciiij 'l .121a
L. I, super folium assutum. In fine textus: · Explicit quar-
tus liber et etiam tota summ i di fide cathvlica .ontia
gentiles A fratre thoma de aquino ( ) g f atiurn ?rc
dicatorum ». Sequitur Tabui.l (,i|| ;bc upr.. um-
main istam usque ad 19. v . 1 n.qi r test.* le-
ctionum β, unicus inter Pariûno j doLndum quod post
L. I scriptor exemplar mu*. ...4: J .ui Libri nfei.mt
textum x purum.

Caes. Caesenae bibi. Malaiestiana 1. d. X\I, 3, mt.
Loca selecta comparavit humanissimus Bibliothecartus
Communalis Renatus Serra.

Sequentes codici. examinati sunt methodo superius ex-
plicata.

Florentiae Laurentiana (S. Crucis) Plut, xxviii dext. 12.
Bandini adseribit eum saec. xm; x.

Ibid, Conventi soppresst 614, med. In bibi. S. M, No-
vellae erat 82.64; formam habet brevem et crassum libri
precum, cum picturis. Ad usum erat Magistro Petro Strozzi
O. P.» qui in necrologia S. M. Novellae notatur mortuus
anno 1302. In fine: < Explicit liber de veritate catholice
fidei contra errores infidelium editus a sancto thoma de
aquino de ordine prcdicatorum et scriptus a nicolao de
Belna eorum clerico ». Mixtus ex α et β.

Laur. Plut, xxvi codex ix, recens. Ex praecedenti vi-
detur transcriptus; ceterum inter nobis notos nullus est
filius alterius.

id. id. codex x, recens, β.
Bononiae bibi. Universitatis 1655. 8, med. In line:
< Explicit liber contra gentiles ». sub quo Gloria doctori
scriptori premia dentur, β.
ibid. 1655.9, recens. In fine nil nisi 1er Amen. a.
Veronae bibl. Communalis 108; saec. xv. a.
Vindobonae bibl. C. R. 1480, med. vel recens. x.
ibid. 1676, duos primos Libros, med. vel recens, a.
ibid. 5203 chart, anni 1419; mixtus ex a et β.
Klosterneuburg CCLXXXII, chart, x.
Lilienfeld 211, med. a.

Heiligenkreuz 120, med. Ligator super dorso inscribit:
Aquinatis Thomae commentarius in Mathaci Evangelium, α.

Berolini c. m. 1. theol. fol. 478. In fine: < Amen Amen
Amen Explicit liber... prcdicatorum quern ego Stephanus
fabbrianensis Sacre 'Théologie humilis professor scripsci
manu propria ad dei laudem et ordinis Silvcstrinorum uti-
litem cuius a sexto etatis anno professus extiti. liber ergo
completus fuit anno dm 1444 tempore scimi din dm Eu-
genii 4' ». Professor Stephanus alios scriptores diligentia
non excessit. Textus est a recensitus.

Carlsruhe Aug. **tiI**, chart, et perg. β.
Lipsiae bibl. Universitatis 468, chart. Nomen Auctoris
habet tantum in fine ante 'Tabulas: * Registrum capitu-
lorum primi libri Summe Bati thome contra gentiles ». α
saepe mutatus.

ibid. 478, ant. Sine correcturis, in fine nil nisi Amen.
Omnino a.

(ibid. 479 est QQ. DD. de Veritate.)
ibid. 601 chart. Tabulae simul in principio. In tine nil
praeter Amen. a.

ibid. 1528, chart, et perg. « Incipit liber seu tractatus
de veritate » etc. In fine « Amen. Deo laus in secula ».
'Tabulae in fine. x. Continet ab eadem manu QQ. DD.
de Malo.

Erlangen bibl. I. niversitatis 620, recens. Folium secun-
dum recisum est, propter litteram initialem ; item in prin-
cipio L. III et IV. A/ secundi remansit. Incipit * ea quae
in sensu non cadunt », 1 cap. 3, 8 a 15. Mixtus ex α et β.

ibid. 163, ant. Ad Auctorem duae primae columnae,
fol. 1. r, pertinent (fol. verso B. Alberti M. De causis et
pn cessu universitatis a prima causa; quod incipit Diffi-
cultates quae sunt circa »1. Finitur procedere propter ». Cap. 2, 6 b 6. Purus x.

ibid, i66, ani. Sine correcturis, x.
Stuttgard bibi, publica 256, chart, anni 1441. Paginae
non dividuntur per columnas, a.

ibid, Reg. priv. H. B. III dogm. 3i. E 5, chart, α.
Monaci, CIm. 60, chart, x.

C< loniae Agrippinae bibi. Civitatis GB i5o chart, x.
ibid. GB i56 chart Deliciunt primum et medium di-
ploma primi vxternionis. a.

ibid. GB 167, chart, anni 1457 < ultima dic march per
manus geraerdi leidis ». x.

ibid. W 253 ant. x.
Uuissen bibi, conventus O. P. sine signatura, chart. In
fine habet catalogum omnium operum S. 'Thomae, ine-
ditum sed recentem, x et β.

Brugis bibi, publica 201, ant. α omnino.
Bruxellis bibi. Burg. 419-420, anni 1467. Primum fo-
lium occupatur per Opusculum De occultis operationibus
naturae.

Basileae bibi. Universitatis B 111 7. med. x.

Parisiis bibliotheca Nationalis f. 1. continet quatuorde-
cim codices, omnes ad x pertinentes (praeter 15818 pro
L. I). Quia Uccellius eos citavit in editione Romana, addo
sigla eius in parenthesi.

3102, ant. (E).
3103, ant. (F); post IV, cap. 3o < eos vacare fratres ·
mutilus.

J104, chart.; vergit ad β. (J).
(3io5 est QQ. DD. de Veritate.)
3 io(5, ant. (I).
3107, med. Suppleta sunt et ab alia manu folia 13-
20, 109-112, 125-136 (N).

14344 med. (G).
14545 med Incipit a textu absolute sine titulo capi-
tuli 1. Post Arnen nigro: « 'Te minime iacta . quoniam
probat exitus acta . premia factorum pendent in fine labo-
rum ». Dein Explicit commune. Dein Tabulae. (H; per
errorem Ucc. istum 14315 signat; cf. sequentem).

15813 ant. Post textum sequitur immediate ab eadem
manu Opusculum De aeternitate mundi contra murmu-
rantes. Post folium 164 album sequitur · Capitula in li-
brum de Veritate catholice fidei contra errores infidelium
editum a fratre - etc. Post 'Tabulas nihil. Ilie prae ceteris
antiquis textum ostendit recensitum; ecce primus iam ti-
tulus: < Quae sunt opera sapientis ». I no loco rem acu
tetigit: *opinari* pro *operari* I cap. 13, 3i b 10. (A, sed
erronee signatur 158q3 apud Ucc.).

13814 saec. xm. (B).
15815 saec. xm. 'Tabulas omnes in principio. Inter eas
et textum intercedit ab eadem manu opusculum quoddam
circa aeternitatem mundi sine auctoris nomine; incipit
« Sicut de his que fide creduntur nec rationem habent
stultum est rationem querere et eis nolle credere »; ex-
plicit quia virtus que potest facere duracionem eternam
alicuius rei in futuro potest fecisse duracionem eiusdem
rei eternam in preterito ■. In fine rubro: Explicit tra-
ctatus de fide catholica contra gentiles ». (K).

13816, saec. xm. Folium 41 verso album est, fortasse
ob tralucentiam scripturae recti. (C).

15817, saec. xm. (L).
15818; vide supra. (M).
i58iq, saec. xm. Hic, non 15814 ut Ucc. pag. xxxiv

dicit, continet scholia Godefridi de Fontibus. Correctiones sunt in caractere scriptoris scholiorum, quae Ucc. dicit esse autographa; nihil inveni in contrarium. Codex habet folia 312; a fol. 225 incipit textus abbreviatus Primae Partis. Summae contra Gentiles Tabulae simul ponuntur, nescio quare, inter L. II et III, fol. 90-92v b 10; L. III incipit fol. 103. Fol. 224 Tb Explicit ut 15815, nigro et rubro; in nigro « gentiles » expungitur et supra scribitur « infideles », (I)).

Ibid. bibl. Mazarinca 807 (antea 400), med. « Ex bibliotheca FF. Praedicatorum sci Iacobi . Schema commune, sed « sancto » utroque loco. Scriptor multis locis spatium reliquit pro verbis exemplaris ei illegibilibus; inspicere folium 106 verso. Omnino a.

id. id. 808 (antea 1020), ant. Mutilus post IV cap. 84 inter med. et finem « sed solum termino alieno terminatur; non ». x.

Ibid. bil I. Sorbonae 206, ant. Deficiunt folia i et 12-22. Omnino a.

Ibid. bibl. Arscnalis 441, recens. Grossus liber ab una manu continet integram Summam Theologicam cum Supplemento et fol. J99-471 Summam nostram. Textus recensitus x nullum praevalente.

id. id. 442, ant. a.

id. id. *143 » a.

id, id. 444 » a.

Troyes 903, recens, a.

ibid. 9S2, ant. Praecedunt ab alia manu Prima Pars et Prima Secundae, a.

Vendôme 65, ant. x omnino. Comparavit Rmus P. Mag. Leonardus Lehu, socius Rmi Generalis Ordinis.

Matriti bibl. Nacion. 499 (antea B 44); in finem anno dñm millesimo ducentesimo octogesimo secundo feria quinta post festum b. Andree Apostoli fuit scriptus liber iste nomine fratris gerardi lotharingi de ordine fratrum ». Secundum collationem initialem textus est x purus. Contulit A. R. P. Iustus (Lucrvo, editor operum Ludovici Gratiatensis.

Cantabrigae Peterhouse 73 (antea 0.72), med. In principio mutilus; incipit L. I. cap. 42, 110 a j 5 « Si autem secundo modo hoc iterum ». a.

Ibid. Pembroke 37, med. Mixtus ex x et β.

Oxonii Merton 1. I. 7 (antea i.xxvii), ant. x prorsus.

id. id. N. 2. 7 (antea Ixxix), med. x.

id. Ball. 5<j, ant. In corpore codicis capita non habent titulos. Tabulas in fine. a.

id. University (in Bodl.) 68, ant. a.

id. Canon. Patr. Lat. (in Bodl.) 137 chart.; textus arbitrarius.

id. Bodl. 3-2 (2750 in Catalogo anni 1697), ant. vel med. Prima quinque folia continent Tabulam I. L. et capita 1-13 usque ad 33 b 55 - altero verius hoc autem est »; folium 6. album; fol. 7. alia manus incipit Summam a principio; post 10. unum abscissum fuit. Duae partes parallelae ex uno exemplari transcriptae videntur, cum eisdem variantibus a cetera traditione differant, textus tamen x praevalet. – Quia ante aliquot annos acriter dimicatum est utrum L. I, cap. 13, 31 a 4 legendum sit < ad quietem partis eius (rei molae per se primo) *sequitur* quies totius * an *non sequitur* et, nemine quod sciam contradicente, affirmatum est antiquos codices hoc loco invicem dissentire, operae pretium est notare, in nullo codice, antiquo vel iunior, obvenire particulam negativam nisi in hoc Bodleiano, idque non utroque loco, sed altero, neque hic nisi supra marginem! Alia auctoritas pro negatione est editio chronologice quarta, Veneta anni 1480. de qua infra. (Liantes in textu hebraico et latino legit *sequitur*, sed in Errata Corrige vult *non sequitur*, male consiliatus. His tribus correctionibus absolvitur traditio et externa auctoritas lectionis impossibilis non sequitur ».

Codices nondum collati:

Bonn bibl. Universitatis chart. 299.

Siena bibl. Comunale F. II, 22, recens.

Padova al Santo scaff. XII, N. 261, saec. xm.

Ibi Scatf. XIV, N. 307» chart.

Barcelona Arch. Rmi Capituli cod. 17, saec. xm.

Ibi Arch, della Corona di Aragonia, sectio Archivum S. M. de Ripoll, N. 64, saec. xm.

Tarragona bibl. provincial N 251, saec. xiv.

Tortosa Arch. Rmi Capituli, sine signature, saec. xiv.

Valencia Arch. Rmi Capituli, sine signature, saec. xiv.

Matriti Nacion 20S (antea B. 43), saec. xiv,

Ibi bibl. del Rcy N. Schor 2 e 2 (signature quinque codices complectitur, intendimus librum super dorso Contra Gentiles signatum) saec. xin.

Escorial f. 2, 7, saec. xm.

Ibi T. I, 19, chart.

Toledo Rmii (Lnpituli 19-16, saec. xiv.

Cordova Rmii Capituli 304, saec. xin.

Sevilla Colombina Y. 13i.21, saec. xm-xiv.

Lisbona Nacion. n. 227, saec. xm.

Summae nostrae bis mentio fit in laxationibus exemplarium Universitatis Pansicensis; Chartularium Denifle-Chatelain I, n° 530 « Summa fratris Thome contra Gentiles continet lvii pedas, iii sol »; II n° 642 « Item in Summa contra gentiles lvii pccas. xliiii den. ». Notas petiarum Exemplaris Parisiensis in quinque codicibus invenimus, nempe in B, F, H, Parisiens! Nat. 15816 et Mazar. 807. Duo alii posteriores, nempe Ch et Can, notant petias pauciores sed maioris capacitatis, scilicet (Lan triginta octo, Ch triginta novem. De petits specialis sermo instituetur, sed de solidis et denariis nihil ad nos. Hic restat videre, et simul absolvere, de Editionibus.

Ex antiquis editionibus quatuor primas (exclusa ea quam Hain sub n° 1388 recenset sed nullus vidisse videtur) distinguimus siglis *a*, *b*, *c*, *d*; apud Hain n°* respective 1385, 1387. 1386, 1380.

Editio *a* chronologice prima est; prolem non habuit.

De *b* et *c* utra prior sit nescio; *b* edita est Romae 20 Sept. 1475 typis Arnokli Pannartz, *c* Venetiis per Francisons de Hailbrun et Nicolaum de Francfordia socios; erant autem socii anno 1473 et adhuc 1476, quo anno ederunt Vulgatam Hieronymi (VWordsworth-White Novum Testamentum Lat. pag. xxix). Nostra non interest utra sit antiquior, quia invicem non dependent. Quia vero *b* sine prole mansit, habet prius siglum.

A *c* incoepit et ad nostrum tempus cetera traditio impressa propagata fuit. Huius filia est d, Venetiis anno 1480. Apud *d* sistimus collationem librorum impressorum. Pianam editionem semper citamus, sed lectiones eius post *d* sive post annum 1480 ortas separato elencho continuo notamus (infra p. xxxix).

(Circa textum editionum dicenda sunt haec. Editio *a* non habet quo se a gregario codice moderno distingueret; qui eam curavit, mediam scriptorum diligentiam non superat. I labet textum α deterioratum erroneis correctionibus et operarum mendis. Cum nec per se nec causa posteritatis, quippe quam non habet, quidquam utilitatis afferat, in apparatu non respicitur.

Editio *b* ad coetum β pertinet, sed non raro proprium textum fabricat. Monstrat quaedam vestigia pA, immo uno loco postea citando in ipsa sola invenimus textum trium linearum in A deletum.

Textus c, et totius posterioris traditionis, per viginti prima capita speciali modo cum nostro G convenit, et deinde pertinet ad a, non sine occasionali recursum ad textum G. Unde eruitur mutatio codicis typis rescribendi. Bene curata est, immo optime, si temporum ratio habetur.

Editio *d* boni quod exhibet fere omne editori *c* debet. Nonnullis locis eam emendavit, sed generaliter peior est. Quaedam mutationes sermoni S. Thomae calamitati fuerunt. eo infelicius quod prela proletaria Venetiana et Coloniensia eas in omnes terras diffuderunt. Accipe unum locum, L. III, cap. 136, De errore eorum qui perpetuam continentiam impugnant. Auctor epilogans explicat quare tempore Veleris Testamenti perpetuae continentiae non

fuerit ratio: < Sicut autem non expedit cuilibet homini a matrimonio abstinere, ita etiam non expedit omni tempore, quando necessaria est multiplicatio generis >; ita A, et (sine *etiam*) omnes ante annum 1480; < Sicut autem non expedit cuilibet omni tempore actui generationis vacare, ita nec expedit ab eo omni tempore abstinere, maxime quando necessaria erat multiplicatio generationis : ita d et omnes posteriores editores (et etiam L ccellius praeter *maxime* et *erat*). Frustra rationem novae redactionis quae-siveris. Honestatis tamen causa observandum est nobis quod locus citatus inter alia tentamina critica huius editionis peculiaris est et cetera arbitrio excedit, excepta lectione *non sequitur*, de qua supra apud Bodlcianum 3;2. Ex illo utique d eam non habet. Ucccllius in Pariina: « deest vox *non* in cod. B ; in Romana: « CodJ. \BD etc. omittunt *non* ». Inde quidam concluderunt codices etiam antiqui-^iin- circa negationem ntire. Sed apud L c-cellium non potest conclud? c.x dentio, neque ilk u pi. π praetendit contrarium. - ' ulbus loci rari f perversitas typographis deberi videtur, Lib. IV. >7. prine, i < hic homo, quod praeter hypotadm vel personam hypostasnn et personam designat Sic lectus est textus ab anno 1480. usque in hodiernum diem. Tolle qualuui verba post *quod*, ct pone paulo inferius: «ne cogherentur in Christo ponere aliquam hypoMasim vel personum praeter hypostasim et personam Verbi , unde errore operarum emigrarunt. Cf. etiam 70 a 8.

Editiones α b c necessario ex diversis manuscripts transumptae sunt. Textus d tantisper contaminatus est cum classe NZ et hoc tramite cum pA; cf. 21 a 5, b i3; 22 b 27; 24 a 3; 33 b 31; 144 a 9; i5o a 14, 15; 179 b 32. 47; 240 a 18.

Haec de editionibus sufficiant. Circa codices dicenda dividimus in octo paragraphos:

- 1° de textu pA in traditione;
- n° de affiliations codicum inter se et respectu r\;
- in° de erroribus primi apographi sive z;
- iv° dc interpolationibus;
- de textu β respectu a et A;
- vi° de petiis exemplaris Parisicnsis et Can Ch;
- vif° dc principiis recensionis nostrae;
- vin° dc aliquibus locis speciatim.

§ L — DE TEXTI' pA IN TRADITIONI:.

1. — Accidit quandoque ut omnes codices quaedam in A deleta nihilominus exhibeant, ex. gr. L. I, cap. 60, 173 b 5 « ut patet per Philosophum in VI Metaphysicae * pA, secundum Philosophum j»A, secundum Philosophum in VI Metaphysicae a. Eodem Libro cap. 69, 201 b 37, Auctor tenui linea delevit novem litteras dicentes * prout scit quae non sunt », sed traditio ea reproducit. L. 11, cap. 42, 365 a 27 « virtus divina non limitatur ad unum effectum, et hoc e.v *cuius simplicitate convenit* > pA, *eius simplicitati convenit* sA; dictionis reformatio paucis calami ictibus effecta est; omnes codices hoc loco collati referunt pA. Cf. etiam 366 a 4, 367 b 45. — Accidit etiam ut lectio traditionis quondam ex pA ct sA commixtionem ostendat. Exemplum adduco ex L. III. cap. 65; «se habeat ad *speciei conservationem* » pA, *species rerum* sA, *conservationem specierum* omnes. — De talibus vero hic non est sermo. Agitur de longioribus portionibus textus in A deletis et nihilominus per quosdam scriptores reproduces, dum viceversa aliquae scripturae supra marginem exaratae non rescriptae sunt, ac si Summa iain publici iuris facta fuisset ante ultimam eius revisionem. Codex autographus sat salvus est ut ipsum pro aliquibus lectionibus habeamus rei testem; feliciter. Nam multo pluribus in traditione tantum existentibus eo promptior fides concedetur. Sed iam per se solas inspectae omnino dissimiles reperiuntur variantibus ordinariis, ct omnino similes differentiis inter Auctoris textum primitivum et revisum. Distinguuntur a vulgaribus scriptorum mutationibus quasi per quendam authenticiae sonum, cui difficile esset non credere.

Exempla citamus extra A, ex Libro III. Per characteres minores deletio significatur quam supponimus in A afuisse, per parentheses margo eius indicatur. Si ergo textus extra uncinos legitur continuus, prior redactio habetur; si continuus sinu characterem parvo, ultima resultat.

Cap. 5 (al.6). Est tamen malum si non habeat manus... Quod rursum (tamen) non est malum avi si non habent ».

Ibid. « Non potest (esse) aqua non habere (nisi habeat! formam aquae ».

Ibid. Natura igitur non intendit finem corruptionis seorsum a line generationis, sed simul utrumque. Non enim est de intentione naturae absoluta quod non sit aqua, sed quod non exhtenu sit aer (quo existente non est aqua) >.

Cap. 6 (al. 7). Malum igitur cum sit naturalis (cuius quod est naturale) privatio, non potest esse naturale ».

Cap. « Adhuc, m omnibus agentibus propter linein hoc esse (ultimum) finem dicimus, quod cum consequitur agens actio porrigitur (ultra quod agens non quaerit aliquid I); sicut actio medici est usque ad sanitatem, ea vero consecui non conatur ad aliquid ulterius. Sic (Sed) in actione cuiuslibet agentis est invenire aliquid nd quod cum pervenit non »d aliquid ulterius tendit (ultra quod agens ΠΟΠ quaerit aliquid). Alios enim actiones in infinitum procederent (tenderent). Quod quidem est impossibile, quia, cum infinita non sit pcrtransirc, agens agere non inciperet. Nihil enim movetur ad id ad quod impossibile est pervenire. Unde nec agens inciperet nctiunca quunc non possunt perfici. Omne igitur agens agit propter finem ».

Huius generis variantes inter pA et sA supra trecentas ex sola traditione collegimus. Non utique omni loco clarum est utrum differentia pertineat ad autographum, an ad solo:» scriptores, sed pro tota massa evidentiali rei non admittit dubium. Sub capite pA lector omnes inveniet notata et per se iudict.

2. — Prioris publicationis nonnisi fragmenta supersunt. Statum rei sic breviter adumbrare licet: codicem qui lectiones pA ostenderet nullum inter antiquos in\unimus, neque inter iuniores ullum qui continue et perpetuo, neque plures quam N, Z, Y ceteris ditiores, D, et, per mixturam cum NZ, paucis locis Can, Ch, Clm, Bononiensem, W, b, d ciusque progenies.

Pro Libro I testes sunt N et Z, simul vel divisim, capitulis 1-4, et i3, novem locis; dein, A praesente, capitulis 54-100 locis circiter quadraginta.

Pro Libro II habemus pAD capitulis 1-9 locis sexdecim; dein, A praesente, capitulis 11-19 locis octo. Praeterea sola b in fine capituli 58, quo codice mediante nescimus, addit textum trium linearum in A deletum (cf. sub pA in appendice pag. 60*). Hic locus b conditionem fragmentariam superstitis traditionis pA luculenter probat: debet aliquando exstitisse plenior quam ad nos pervenit per codices nostros.

Ex Libro III maxima et ponderosior pars lectionum pA collecta est, et quidem ex NZ capitulis 1-4?, et, A praesente, capitulis 44, q5; ex Y capitulis 1—15; ex D capitulo 2 tantum. — Post cap. 4?, et in toto Libro IV pA in traditione tacet.

Cum mala fortuna voluerit ut per amissionem foliorum autographi interierit scriptura authentica omnium sermonum qui tam apte et pulcre singulos Libros introducunt, redactiones pA e primis capitulis per traditionem salvae Lectori fortasse peculiariter placebunt.

3. — Dolendum, quod scriptores N V Z nimis frequenter hallucinantur; quod scriptor Y, consilio correctoris ut videtur, post Libri III cap. i5. alio exemplari uti coeperit; quod N duorum foliorum iacturam passus est, dum m medio textu pA versabatur; tandem quod N et praesertim Z per quandam contramixturam cum a, respective cum sA, saepe deformati sunt. Secus si accidisset, facile fuisset pro prima quarta parte Libri III textum pA recuperare. Ut nunc est, inultis locis unus et duo trium codicum desiderantur, vel lectionem proferunt impossibilem et, nobis saltem, insanabilem. De his suo loco particularia assignabuntur; hic liceat notare quaedam notabiliora. Auctor funditus refor-

mavit capitulum 2. et exordium 31. Capitulum nunc 15, contra Manichaeos, in pA non existerat, vel potius non habebat formam capituli: Auctor plures conclusiones antea sparsas in unum corpus collegit; non possum quin hic cogitem de celebri illo conclusum est contra Manichaeos ». In capitulo 25 (Quod intelligere Deum est linis omnis intellectualis creaturae) tria argumenta suppressa sunt et totius ordo logicus mutatus est. Capitulum 41,42, contra philosophos Arabes, longi passus deleti fuerunt.

Difficile est credere quod traditio pA unquam fuerit numerosa, cum inter primam et definitivam redactionem non multum temporis intercedere potuerit, et post publicationem textus revisi nemo sibi codicem prioris rescribi voluerit sciens. Certum est nostros codices eam non continere nisi per tractus relative breves et per viam mixturae sparsos in textu α vel β .

Autographum iam non in primo redactionis stadio versabatur, quando primum publicari coeptum est. Fasciculus enim auxiliarius, revisione decurrente ortus, totus est in NZ, et quidem, exceptis duobus locis 173 b 5, 10, secundum ultimam textus eius redactionem. Confer etiam 148 a 29, 32; 295 u 4. Siglum ergo nostrum $p\backslash$ non praecise intelligatur *prima manus* cui opponeretur *secunda manus* A, sicut p et s urimur apud codices, sed potius intelhgatur *prior*, seu *non ultimus*, *status* integri textu.» A, ita ut $p\backslash$ sit textus definitivus A, qui aliis locis est A simpliciter, diis secunda eius redactio, aliis tertia vel amplius.

Quare nullus antiquus codex pA supersit, etiam an prior textus forma Auctore consentiente publicatu fuerit, de his ingenue fatemur nihil nos scire vel suspicari, coniecturari vel imaginari. Mixtura pA cum $x\beta$ praeter recuperationem tot lectionum pA quos bonos tulerit fructus, penultima paragraphe explicabitur.

§ II. — DE AFFILIATIONE CODICUM INTER SE ET RESPECTU L

4. – Fragmentis pA sibi relictis, primam considerationem circa fructus collationis codicum instituimus omnino generalem, ut particularibus secuturis fundamento sit. Videndum est de necessitudine codicum invicem et de habitudine eorum ad A.

Quod ex tot codicibus operis tam longi ingens varietatum multitudo conscribenda venit, nemo mirabitur; at periti etiam facile intelligent, numerosam illam varietatem, si de genealogia eius quaeratur, vehementer reduci posse. Vix enim ratio habenda est lectionum *singularium*, sive unius codicis contra reliquorum unanimatem, quando, ut fieri solet, originem apud proprium scriptorem clare produnt. Error aut falsa crisis istas facile manifestat. Aliter dicendum est de lectionibus quae, quamvis singulares, forte a generosiori stirpe natae sunt quam a scriptore male legente vel arbitrarie se ingerente. Praesertim inter reservandas computantur multae lectiones e codicibus classis β , et omnes quae pA sapèrent. Celera singularium massa valet tantum ad aestimandam curam et habilitatem cuiusque scriptoris, apud quem incoeperunt manentque.

Neglecta hac immensa varietate, in antiquis codicibus non obtinet aliqua notabilis lectionum discordia, sed potius solida textus unitas et indifferentia. Rarissime quidam se ab aliis separant sine tangibili causa secessionis. E coctu mediorum et iuniorum multi cum antiquis propinqua necessitudine cohaerent; si saeculo xm exarati fuissent, similiorem antiquo textui faciem non prae se ferrent. E contra ex quibusdam mediis et recentibus, supra siglo β donatis, sat frequens differentia collecta est, et insuper quaedam se manifestavit in variantibus legendis societas, precaria tamen et erratica. Soliditatem textus α nullum abest ut attingant. Cum pluries dissocientur quam sociantur, restiterunt omni nostro conatui ut aliquam siglorum combinationem erueremus satis stabilem, quae opinionem unius communis exemplaris demonstraret.

Signaturae autem mutabilitas afficit totam discrepantiam in sinu traditionis, tum antiquae, tum inter hunc et iunio-

rem inventam. Ergo etiamsi supponeremus quod variantes, nunc in diversis libris oberrantes, aliquando in uno libro affuerint, exemplar istud respectu traditionis posterius adhibitum est quam archetypum antiqui textus, in singulis enim codicibus textus traditionis saeculi xm regula est, variantes vero, pauciores sint aut plures, magis sint vel minus diffusae, exceptiones sunt. Nullus codex inventus est qui sigillum antiquum non ostenderet alte impressum. Reservantes igitur varietatem futurae considerationi interim concludimus omnes codices ortos esse ex uno solo exemplari supremo.

5. – Iure quaesiveris, an ille codex omnium pater idem sit ac noster. Nam hoc non sequitur simpliciter, illico et per se et in casu respondemus negative: A enim non est traditionis pater, sed avus.

In Praefatione ad Supplementum Tertiae Parisi (pag. xxv fin) scripsimus haec: * Absoluta Summa Theologica ad studium Summae contra Gentiles Deo favente progredimur. In quo rursus occasio praebetur examinandi an etiam illud opus unius tramite transcriptionis divulgatum sit. Sed ordine inverso de autographo ad traditionem arguere licebit ». Nunc ergo, postquam per decem annos studium posternitis A pro viribus accurate peregrinamus, de traditione Summae contra Gentiles idem affirmamus quod de traditione Secundae Secundae et Tertiae Partis perhibuimus inter textum $p\backslash$ et textum codicum supponendam esse unam transcriptionem ex A. Sola differentia est, quod autographi copia uberiora et certiora argumenta praebuit, tibiiora quidem, quia dum antea tantum ex lectionibus communibus falsis et indignis argumentari potuit, modo irrecratchensibilis omnis generis et coloris in α inventae sint, quas $p\backslash$ non novit. Certiora vero, quia pro praesumptione critica subintravit invincibile testimonium documenti officialis. Quamvis nobis tunc temporis persuasum erat quod textus codicum, sic ut indistinctus et mala bonis permiscens unus et solidus iacebat, non erat textus auctoris et scriptoris, gaudemus tamen quod per quandam repercussionem a criterio inexcipibili methodo nostrae plena probatio accrevit. Considerationes enim quae a mera crisi proficiscuntur, difficile est ab omni praconceptu defendere, saepe dubiae sunt applicationis, et nunquam valent quantum evidentia oculorum corporali. Praesentia autographi omne dubium sustulit. Absque formidine oppositi affirmamus, inter A et traditionem superstitem intercedere unum apographum ex A transumptum, ex quo fluxit et quod omnes commune habent cum $p\backslash$ et quod commune inter se contra A.

6. – Scriptor primi apographi quis fuerit nescimus, neque an forte plures sese exceperint. Forsitan Auctor eum ad latus habebat contrairem et amanuensem. Philosophiam et Theologiam doctus luisse videtur a signis securis. Errores quidem commisit transcribens, eosque satis frequentes ac aliquibus, paucissimis sane locis, vere grossos, quales apud ullum ordinarium scriptorem non vidimus superatos: !.. I, cap. (i, 17 a 22: * *inmurmurabilis* turba... ad fidem Christianum convolvit >; cap. 80, 23; a 17: Deus vult < universum esse *quod adeat* bonitatem ipsius ». Non tamen nobis persuademus, quod interpret autographi vulgari scribarum fraternitati appertinuerit. Ingenue fatemur quod menda transcriptionis parum nos movent. Post experientiam olim et nuper sumptam ex textibus virorum academicis titulis insignium, iam non animo parati sumus scandalum sumere a mendis librariis. Scriptor quinque codicum Summae Theologicae (Vat. Lat. 726, 733, 741, 746 I–II) fuit Bruno Daventriensis < Decretorum Doctor urbis Patavinae ; scriptor codicis Berolinensis Summae nostrae fuit Stephanius Labrianensis « sacre théologie humilis professor ; neutri contra speciales exemplarium difficultates dimicandum erat, et tamen neuter inventus est tanto longior a vulgaribus mendis quanto doctior fuisse. Utique, quae scriptorum dici solent ignorantia, somnolentia, oscitatio et id genus habitualia vitia, ab eruditis viris removemus, sed cuivis docto sufficit hominem esse, ut ei per modum actus accidant quae mercenario scribarum generi accidunt ex malo habitu vel nescientia. Videamus

igitur quaedam signa scientiae et doctrinae apud primi autographi interpretem.

Primo argui potest ex felici transumptionis exitu. Scripturae Autographi pars infinite maior exacte reproducta est. Quod lector velim bene advertat et sibi semper praesens habeat; secus enim, a longo sermone quem de differentiis inter x et A habituri sumus, transcriptio ei cumulus litterarum iniquitatis videbitur. Ea vero est difficultas legendi scripturam A, ut sine intellectu rerum de quibus tractatur nemo eam rite interpretari possit. Saepissime calami ductus figuram verbi determinati induit quod si regum art, nisi contextus suggerat. Nec hic soluitur difficultas interpretandi. Statim ac manuscriptum scriptum aspicias, ob iteratas redactiones tam intricatas transpositionibus et remissionibus simile labyrintho, statim etiam intelligis quod calami ductum exponat. Ob calami ductum transpositionem varia rulla; fere linea non offert petram scripturam. Calamus noster multo plurici cecidisset, nisi per calami ductum quantiam occurreret in vium.

Secundo propter calami ductum commisit rem non in calami ductum; micrographi, nempe aliquorum capitulum in calami ductum scriptum, praesertim in L. 1, et quia non calami ductum subst. mutata vel calami ductum sunt, et propter apographo desumptos esse patet. Duo vel tribus locis verajii Auctoris mentem non ad alium exprimit; interdum etiam mutavit dictionem authenticam. Huc spectat quod Auctor amanuensi reliquit correctionem defectuum dictionis vel potius lapsuum calami, quales evenire solent auctoribus magis cogitatione quam calamo occupatis. Sub hoc non spectu primus interpres messum nobis praeripuit, non quin «picas legendi copiam praeberit.

Tertio, textus x saepe differt ab A per introductionem verborum similis sensus: verbis Auctoris per memoriae lapsus substituit sensum. nonnusquam cum detrimento sensus. Quandoque, rarius utique, varians non uno verbum absolutum, sed longius protrahitur, ita ut sermo alius evadat. Accidit nempe ut male percipiens significationem compendii aut intentionem redactionis mutatae, a reformatione lotius commatis sensum bonum petat.

Ultimo arguitur ex varietatis genere specialissimo, quae nobis incognita obviam venit. Scriptor primi apographi quasdam additiones textui Auctoris contribuit; commata, integras periodos, ausus est interpolare, immo loco unico, Libro IV cap. ii, quod inscribitur De Generatione in divinis, paragraphus de Filio Patri Essentiali et Aequali propter criteria interna et externa apparet non fuisse in autographo. Alio loco unum argumentum Auctoris suppressit suumque proprium inserit; vide n. 19. Interpolatio 3a a 38 sumpta videtur VIII Phys. l. IX, n. 48.

7. - His argumentis probatum esse putamus, scriptorem textus x scientia rerum de quibus Auctor inquit instructum fuisse. Sed fortassis alicui videtur quod textus x aliam admittit explicationem. Quid, si codici quem primum apographum nominamus, aliud subsit autographum ac cuius fragmenta habemus? Erroneae lectiones, dicit quis, profecto in nullo autographo affuerunt, sed ex quovis occasionari potuerunt; ergo non exclusive indicarent A. Dein, tot lectiones non malae sed tantum non authenticae respectu A, respectu alterius autographi authenticae esse possunt. Interpolationes ipsae, quas nos putamus spolia esse scriptoris proprio stipendio militantis, hucusque quae lectiones omnibus theologis et philosophis catholicis notae erant, quin quemquam offenderint: unde satis thomisticae apparent ut aliquando propria S. Doctoris manu exaratae esse dicantur.

Respondemus quod, etiam demptis lectionibus intrinsecis, character generalis differentiae inter x et A his paucis potest delineari: exactitudo, plenitudo, proprietas, effica-

cia, gratia, verbo veritas, orationis autographi in textu x detrimentum passa est. Differunt sicut pictura ab eius imitatione per virum minus artificem. Ratio ista sumpta a minori valore incidit cum argumento alterius ordinis. Nulla varians inter x et A adtenuissimè ponderata necessario vel probabiliter insinuat autographum aliud ab A. Quaedam lectiones x non dedecent Auctorem, sed ad supponendam originem ex autographo diverso nulla cogit, propterea quod nulla limites accidentium scriptoribus communiter contingentium excedit. Praeterea, quaedam eaeque non per lectiones x solummodo per materiales circumstantias scripturae explicantur. Exteriores enim conditiones huius autographi nemo prudens supponet easdem fuisse in x et A de multis locis agatur. Nobis quotidie magis persuasum est. Ait de origine x ex A. dum collationis longam in x et A carpentes transcriptori quasi spectatores adstitit ut ex exemplari eius nobis praesenti aliquid surge vidimus. Huius privilegii non solum x participes facere lectores; opus esset ut iterum x reciderent, si ex. gr. lectionis L. 1, cap. 61, 7a actum hoc pro accidens rationem persentire vellent. In schedulis nostris ad multas variantes collationis de L. 1 nota dicitur, est: collatio ex A id est, varians x evidenter supponit usum exemplaris A; sed quia in apparatu duplicatae sunt sine speciali nota ad hunc effectum, hic illi quae exempla exhibemus; tria scilicet ad illustrandum quod non opus est aliud exemplar appellare, duo ad probandum textum x legitimum esse exemplari A.

L. 1 cap. 1p, 11a 9 « In quaqueque autem natura suae rationis termino concluditur » A. Vox *natura* scribitur *natura* sed primus ductus litterae *n* horizontalior quam verticalior e veloci calamo cecidit, ita ut scriptor legerit *infra*; propterea dictionem mutat sic: « Unumquodque iuxta infra suos (sue [i] rationis terminos concluditur ».

L. 1 cap. 77, 220 a 4 « Hoc inter cognitionem et appetitum interest, quod cognitio fit secundum quod cognitum est aliquo modo in cognoscente; appetitus autem in eo, sed e converso secundum quod appetitus refertur ad rem appetibilem *quam appetens quaerit vel in qua quiescit* » V. qui oculo tantisper veloci scripturam loci aspicit, leget sine scrupulo quod legerunt primus interpres et Uccellius: *inquantum appetens quaerit in quo quiescat*. Vides lectio A quam plenior et venor sit!

L. II cap. 44. 368 b 20-369 a 2 « Non igitur diversitas rerum provenit ex diversitate mentorum » pA, « Igitur diversitas rerum ex principali intentione primi agentis provenit, non ex diversitate meritorum » sA. Post *mentorum* adest signum referens ad marginem inferiorem columnae, ubi scribitur argumentum 3 Adhuc ... 10 ostensum est, inserendum inter *meritorum* et 11 *Amplius*. Interpres marginalem scriptionem ex *principali* etc., quae secundum usum Auctoris continuanda est ad *rerum* quia ad illud continue scripta est, post *meritorum* collocandam esse credidit. Ibi autem quia sensu salvo poni non potest solis elementis authenticis, phrasin reformat sic: « igitur diversitas rerum provenit non ex diversitate meritorum sed ex principali intentione primi agentis ». Aliud autographum appellare non est opus, ubi id quod habemus variantem illuminat.

Quantum et quantum exemplum assumuntur ex locis per ipsum Auctorem materialiter non exacte correctis in secunda redactione. L. II cap. 15, 294 b 5: « Impossibile est autem aliquod unum duobus convenire et utrique secundum quod ipsum. *Quod enim secundum se de aliquo praedicatur eidem convertibile est* » pA. Oratio sA, contra Auctoris mentem, sed secundum scripturae indicationem, sic decurrit: « Impossibile ... secundum quod ipsum. *Quod enim de aliquo secundum quod ipsum dicitur ipsum non excedit*, sicut habere tres angulos duobis rectis aequales non excedit triangulum *praedicatur eidem convertibile est* ». Quatuor ultima verba tollenda fuissent, nam ne umbra quidem dubii potest esse quin dictioni *eidem convertibile est* Auctor in revisione praetulerit *ipsum non excedit*; lectio pA explicat sA, hic et pluribus locis. Interpres vero, ad quem de pA non pertinebat, cum propria scientia defectum

* Haec confirmant opinionem noturam circa titulos Articulorum in Summa Theologica. Plures non ab Auctore venientes videbantur. Prudenter egerit qui in operibus S. Thomae inscriptiones Articulorum Capitulum Lectionum, vel quocumque vocabulo divisiones textus generalis usus vocat, non nimis urgeat pro tunc excogetico, sicubi non constet de authenticis.

curat legendo *qui praedicatur eidem convertibiliter*, sed, ut diximus, alia eaque obvia causa sensum fugavit: in autographo desideratur ductus calami delentis reliquiam anterioris redactionis.

L. III, cap. 47 medio: « Non est autem credendum quod Augustinus hic in verbis praemissis senserit quod in hac vita Deum per essentiam intelligere possimus ». Margo addit cum dicat in libro de Videndo Deo ad Paulinani », et textus citatus S. Augustini sequitur super verso folii. Ibi tamen ab Auctore deletur. Delenda ergo fuisset citatio *cum dicat* etc., sed mera oblivione non deleta est Interpres rem non intellexit, ideo scribit *cum contrarium dicat* etc.

Hisce et aliis lectionibus textus α autographo nostro vinculatur. Non fuisset id quod est, si ex alio Summae autographo transumptus esset.

§ 111. — DE ERRORIBUS PRIMI APOGRAPHI SIVE a.

8. – Si quamcunque differentiam inter a et A illius errorem vocamus, grandis eorum est numerus. In hoc Volumine excedit duo millia, ct, > i loca ubi A hiant textum α mutavimus, eia computamus, ad tria millia ascendit. At ratio et nom* « eno. % -quū- vix convenit: dimidiam partem in imponderilibus consistere non auderem affirmare, sed cōtine liifcēntia valde numerosa obtinet minuta et nullius momenti, ut *sequitur sequetur sequeretur consequeretur. dictum supradictum praedictum, ostensum probatum; sient sicui et veut etiam; item unde; ergo igitur; v<ro autem; actu potentia in actu in potentia; horum eorum; utr *i sint; providentia providentia divina! possit po. et intellectus intelligens*; transpositiones verborum nu rimam partem innocuae; verbo, totum fertile genus differenti te ut ita dicam indifferentis, quae, ubi A exiscit, variantium apparatus dilatavit.

Erroribus veri nominis, sive qui sensum orationis offendunt, si ullam admittunt excusationem, promptam apud peritos conciliabit bona interpretis fides. Honestatem eius libenter praedicamus. Mala fidei vestigium non advertimus. A scriptoris conscientia mens doctrinae Auctoris alterandae aequae longe distabat ac voluntas, quam profecto non habebat, male legendi. Alicui fortasse secundum mores vigentes interpolationes excipiendae videntur, sed si praepostere sibi ius interloquendi assumpsit, amico tamen animo postillavit, ut suo loco patebit. – Praeterea heri non potuit quin continuus obtutus super scriptura tam parum typica mentis praesentiam et memoriae promptitudinem male affectaverit. – Pandem, quaedam errorum species quoddam habent quasi fatum, unde veniam merentur tanquam inevitabiles, sin minus in genere, in particulari.

Notamus quod in hac paragraphe loca extra ambitum fragmentorum A citata distinguuntur per asteriscum * positum ad notam paginae nostrae editionis. Distinctio necessaria est, ne forte, praeter errores per A certificates, interpreti vel etiam S. Thomae obtrudamus defectus criscos nostrae, quam hic semel pro semper omni meliori iudicio sinceri submittimus.

9. – Inter errores inevitabiles primum a frequentia locum tenet verborum collocatio. Usque ad capitulum 67. Libri I transpositionibus septuaginta quatuor attestatur ipse A; vix decem alicuius momenti sunt: 87 a 23, 118 b 18, 136 b 9, 144 a 6, 150 b 13, 161 b 1, 162 a 4. Verum damnum mutatio intulit cap. 56, 162 a 1, « 1 labens habitum et non considerans est quodammodo in potentia, aliter tamen quam *intelligere ante* » α; Auctor tacite inducit verba Aristotelis, III de Anima 429b8 οὐ μὴν ομοίω / .zI πρὶν μοθεῖν. – 54 b 45, *in non tempore* pro *non in tempore*, c contra, 314 b 5 *ex non ente* pro *non ex ente*. – Libro II, cap. 23, 325 a 22, non permisit stare insuetam constructionem Auctoris < Non est autem aliquis *sui dominus actus* (*dominus sui actus* a) nisi per voluntatem » (e contra non tetigit hanc L. II, cap. 25, 329 a 18, « Huius potentiae passivae *motus actus est* »; intellige *motus* praedicatum). – Cf. *300 a 35, 40; 36q a 25, b 22; 365 a 6; 367 a 29; 38q b 20;

3i)3 a 23; "459 a 27; *469 a 20 cum textu et variante *470 a 29.

Crebras invenimus permutationes coniunctionum *enim etiam autem* et similibus. Orationi nocere possunt et argumentationem turbare, sed quo usus eorum frequentior est. estque apud Auctorem frequentissimus, tanto in scriptoris memoria facilius et saepius miscentur.

10. – Uber etiam fons erroris est abbreviatarum incompleta vel abundans scriptura a parte interpretis. L. I, cap. 67, 191 a 3 *posterior* pro *posteriorum*, deficiente lineola qua *r* fit *rum* 25 *quaerit* pro *quaeritur* omisso signo passivi modi; 26 *diceretur* pro *dicetur* addito signo pro *er* vel *re*. – Eodem capitulo obveniunt variantes 191 a 11 *decipimur* pro *decipiemur*, b 2 *dicuntur* pro *dicimus*, 4 *quod* pro *quae*, 8 *sicut* pro *sic*, 16 *cum* pro *ut*, 17 *intellectiva* pro *intellectam*, 22 *fallimur* pro *falluntur*, totidem attentionis oberrantis indicia, quae tamen non nisi L. II capitulo 42. eadem frequentia concurrunt. Eodem capitulo 67. obtinet varians 190 b 38 contingenter convenire, pro contingenter evenire, per influxum soni contextus. Huc fortasse spectat ibid 8 « Effectum excedere suae causae *non pertingit* pro *perfectionem non contingit*; tanta neghgentio noster rarissime peccat. Error echographiae ulterius obtinet his locis: L. I, cap. 13, 32 a 37 * de duobus quorum unus ab (de x) alio non dependet; L. II, cap. 56, 40? b 1–5 < tangentia ... tacta ... tanguntur. ... agentia (tangentia a); cap 82, "514 a 6 < 'fota igitur operatio eorum *conservatur* ad conservationem esse corporei sicut in finem ; legendum *ordinatur* cum DZà. Praeterea 21 a 9, 111 b 13, 243 a 9, *461 b 48, *4693 12, *522 a 52.

11 – Omissione singulorum verborum multum peccatum est. E pruno fragmento A, L. I, cap. 13, 32 a 12 33 a 47, sex verba omissa sunt: 32 a 24 *ab alio*, 30 *invenitur*, 45 *quod*, b 13 *licet* (quod ei expunctum videri potuit), 25 *ipso*, 33 a 9 *est*. Sola ultima omissio perceptibilis est enterio interno: *Aon (est) autem*. An ista proportio inter omissiones sensibiles et latentes constans sit, non expresse inquisitum est. Sine dubio stylus S. Thomae, qua est proprietate, multas omissiones non patitur absque aliquo damno, sed damnum incursum esse saepissime non patet nisi ex lectione autographi meliore. Hoc utique verum est de omnibus differentiis a, inquantum textum non nimis laedunt. Tales autem sunt multae; ita quidem ut si α non nisi erroribus latentibus inventus fuisset differre ab A, nihilominus existentia unius apographi inter A et λ certa ratione fuisset inducenda.

Inter omissiones mentionem specialem meretur particula *non*. Huius occasione circa contrarictatis differentiam omnia loca citamus in hoc Volumine obvenientia.

non omisum est 97 b 20, 190 b 11, 228 b 9, 41, 332 b 16, 335 a 3, 349 a 7, ♦ 352 a 12, 356 a 8, 361 b 16, 364 a 8, 305 b 9, *447 a 8, *505 b 48, *506 a 13, *543 a 31, *552 b 51, *600 a 8;

non additum est 191 a 28, 26435, 278 a 16, 358 a 26, *457 b 19;

non pro *enim* 206 a 46; pro *etiam* *295 b 4; pro *haec* *351 a 11; pro *nisi* 381 34 sine errore sensus;

pro *non, natura* 185 3 25; *si* 191 a 23; *ut* 20789, *228 a 14; *nisi* *295839 (apud nos lege *non*) 31484; *in* 474 a 11;

nisi omittitur *299 a 12, *513 b 17; additur 404 a 19, 440 a 5 sine errore sensus;

nihil om *24 b 16;

pro *nihil, similiter* *431 b 32;

infinitas pro *Jinitas* 200 a 30; *immutabilitatem* pro *mutabilitatem* 228 a 44; *infinitatem* pro *fmitatem* 332 a 5; *imperfectionem* pro *perfectionem* 335 b 11;

visibiliter pro *invisibiliter* *17 b 26; *mmorabilem* pro *imminorabilem* 305 b 29; *et corporea* pro *incorporea* *498 a 3j ;

tandem, pro Colophone, *priusquam* pro *postquam* 3.16 b 33; *intrinseca* pro *extrinseca* *505a3t.

Negativarum particularum omissio et insertio apud omnes scriptores frequentior est quam inexpertus facile

crederet. Noxa illata in casu particulari minor esse solet quam speculativa erroris consideratio importaret, propterea scilicet quod, sive negativa desideretur sive abundet, ipsa differentiae enormitas paucissimis locis dubium circa auctorum intentionem non excludit. Ilabent ergo tales errores quasi privilegium promptae correctionis, quo revera non omnes alii errores fruuntur. Inde etiam factum est, ut maxima pars contrarietatis supra citatae multos correctores invenerit, pro rata evidentiae.

i j. -16-moteleutorum omissio, ratione habita muliiludinis occasionum, valde rara occurrit r «r10f iionuc rupe- titio. In Libro f omissionis casus sunt < > p. 13, > a 44; cap. 43, 125 f 18; cap. 44, 130 a 22; (c BCF; cap. 57, i03 b q B D vT); cap. Sj *225 b 23, cap. 86, 237 a f5. Liber ff OfdmUH t A praesente; foris A obveniunt cap. 49, . ; 6f a ? 1; cap. 75, 474 a 36, 4*» 4 p. 7'6 4'f J il '♦ f cap. 84, 530 a 7; cap. 98, L aÖ. hi L II quituor, ni fallor, casus obv ff* A i.ja in IV; sed lector mc docet Omissiones 110'f i0 Keleuton latere posse, cum non 0:nnea a la: η»o -k.«iniur Iteratio tribus f quam inchoata: errans media via rcaiputt; si xerba lupit;ata delere non neglexisset, nesciretut hoc ccimuni nciiit«t<iruni reccato lapsus esse L. I, cap. si, *6468; cap. 81, 225 b 15; L. II, cap. 04, 392 n 29 (ci. cap. 56, 403 a 4?). Primo loco citato superest error tn codicibus viginli *c\ In duodecim ahis i;un ab antiquo nimis correctus est, quia non solum verba redundantia licet etiam quidditas generis omituntur, sed etiam supprimunt cum non sit iu aliqua materia, de quorum authcntia criteria externa et interna dubitare non permittunt. Istam textm formam exhibent etiam editiones c et posteriores; a et b et viginti octo codices habent lectionem adoptatam et inter cos totus coctus [i, excepto Y, in quo error expungitur; c contrario, mere dibile dictu, textui G et W errorem obtrudunt correctores! – Secunda involuntaria interpolatio adest in codicibus quadraginta duobus; abest a quindecim; de ceteris nihil affirmo. – Specialem iterationis casum c\ L. IV paragraphe quinta considerabimus.

Singulorum vel paucorum verborum omissoium haec series complectitur notabiliora, et quidem A praesente. L. I cap. 33, 101b 18 < quod Deus est *ens*, bonus, et si quid aliud huiusmodi est >; cap. 65, 179 a 36 Natura generis *perfecte* non potest cognosci nisi etc.; cap 66, 185 a 14 « cognitio Dei est de rebus *omnibus* per causam »; cap. 67, 190 b 10 * cum in nobis cognitio ex rebus *causetur* -; cap. 7?, 215 a 3 *principaliter*; ibid, it quae cnim propter se amamus volumus esse optima et *semper meliorari et* multiplicari »; cap. 90, 244 b 3 quietatio voluntatis *in volito*, sufficit ad gaudii rationem »; cap. q3, 254 a 2 < quae non circa passionem *sed circa actiones* sunt, ut ventas » etc. – L. II, cap. 25, 329 b f Similiter autem (Deus) neque poenitere potest neque *irasci aut* contristari >; cap. 30, 330 a 42 « necessarium est ipsum et animal et rationale esse »; cap. 33, 346 b 5 *perpetuo*; (cap. 36, *351 b 8 *novitas* ; cap. 38, *355 a 26 *praeteritorum*) - , cap. 40, 360 b 30 < principia materialia . . . commixta in uno confuso, quae postmodum intellectus separando *rerum distinctionem* constituit > (secundum Anaxngoram); cap. 42, 365 b 28 « diversitatem rerum *causari* instituit per causas secundas » (Avicenna) ; cap. 5 f, 386 b f5, *ipsum compositum*.

i3. – Non nimiae temeritatis esse videtur, praesumere quod interpres modo verbum post verbum, modo incisa et breves phrases e memoria transcripsit. I traque via periculum errandi incurritur. Qui singulatim verba rescribit, difficile est ut orationis decursum menti teneat praesentem ; unde interdum omnino indifferens est ad qualcumque lectionem originali externe similem, quia corruptionis effectum non percipit. Errores etiam grossos inde manantes noster ex autographo correxisset, si propriam scriptionem continuam relegens se erroris conscium reddidisset. Etsi cetroquin resipiscentiae non incerta indicia reliquit, ut mox patebit, interdum tamen hoc criterium felicis exitus neglexisse videtur, unde quaedam compendio-

rum vel plenae scripturae remanserunt corruptiones. Rarius quidem occurrunt quam ab aequivoca autographi littera praedicere auderes, et simul saepius quam cum interpretis eruditione consistere putares, quia orationis sensum aut totaliter remonent aut in incongruum detorquent. Supra duo exempla dedimus: Primum *immurmurabitis* pro *innumerabilis* (\ perditus est, sed lectio *innumerabilis* a sensu ct ipso erroris aspectu certa esse videtur). Syllaba *mur* reddit compendium pro *numer*, et sponte debet at duplicari ut vox esset. Alterum *quod adeat* pro *au a decet*; per decompositionem compendii pro *quia* in *quod a* fere necessarium erat teribere *quod adeat*. Errores n ,ηγλ ; n<>n multo ml a centum quinquaginta aut ope A v”t ipM m textu x credimus deprehendisse. Non intendimus omne citare, sed solum magis miras et novas sensuique magis perniciosas.

L. I, i 3 *medietatem* pro *meditatem* ; *3i b 10 *operari* p.o *opinari*; 82 b 9 *totius* pro *tactus* (L. III, cap. 8|< 5 / caecus). 86 h 3 *wprobiorum* pro *abiorum* ; f > ' -, bit» iS; 179 b '4, 35, 36; 191 a iü *acturi* pro *accipitur*; 9967; 228 a 3 *aliquis* pro *ars* (item L. III cap. ii 5 et IV cap. 7?; cf. etiam '481 62,7); 24361 i >n ihHuiMiiiciii pro *omuncionem* ; 247 b 40 *approva-* ..”> p:c- *aporiatus*. L. JI. *27507; 290 a 19; 293 a 8, 28; ' perfectis *summum pro perfectissimum* ; 313 b 29; 2 > 2.1 *finis \w suus*; 33 f b 14; 335 b i3, *p manentibus* f-ro *mo:entibus*; 30a?2 *formalibus* pro *essentialibus* et b 30 *prora* pro *serra* ct 32 *motori* pro *maiori* sunl casus tvpuL id quos pergustandos opus esset scripturam A ob "culos habere ; * '52 a5; 355 a 28; 361 a 8 *illius ordinis* pro *illud ordinans* ct *una* pro *prima* forsitan ad aurem pi Koccup.ilam periment; ibid. 19 *movetur* pro *nivetur*; 26447, 10, io, b 9, »3, 365 a <0 collecta sunt ex capitulo 42, errorum thesauro; 3/7 a 27 *aestimationem* pro *aestimatorium*; 3p5 a 13. b 16, 17; 410 a 1, b 42 *ipsa* pro *aj* hlest *anima*. Omnibus locis sequentibus dolemus hiatum lectio adoptata interdum non obtinet in traditione, sed est nostra; 441 a 12: .po a 20 *homo rationabilius* pro *honorabilius*; 470 tia pro *expergeficientia*; 474 a 43 *naturalis* pro *rationalis* quod nos soli; 481 a 17 et b 16 *cogitationem* pro *copitativam* (cf. infra tv a 3); 482 a f et j *constat* pro *consistat*; 24 *agens* pro *agentis* (videtur inter scribendum conscientiam genitivi perdidisse); 494 a 17 *est* pro *ens* ; b 14 *primum* pro *parum* quod nos soli; 499 a 33 *Ex* pro *Et*; 506 a ?4 *viventibus* pro *iuvenibus*; 520 b 24 *veritati* pro *veritate*; quae dum *est possibilis virum* pro *quod est potentia vivum*; 52 f b 37 *prius* pro *propria* vel *patris*; 523 a 5, 42, 641; 541 a 10 *in bono* pro *embryo*; 249 a 21 ; 271 a to *principaliter* pro *naturaliter* (per dittographiam, ut videtur: *corp' nliter unitum*/; 5q6 b 12 *cognitionis* pro *compositionis*. Talia menda profecto disparuissent, si scripturam suam continuam relegisset, et sic erroris conscius redditus exemplar iterum ct attentius inspexisset.

14. – Transumptio commatum e memoria scum trahit substitutionem spontaneam verborum significato similium: L. I, cap. 20, 53 a 35 « in *aequali* tempore > A, *eodem* x ; ?4 b 53 . non est virtus *corp nrea* \. *in corpore* x; cap. 100, 26? a f5 * Perfectissimum autem in unoquoque est *operatio perfectissima eius* » A, *sua perfectissima operatio* x: L. II, cap. 22, 320 a 19 « ignis qui indurat lutum et *dissolvit (liquefacit* x) *ceram* >. Non sunt paris innocentiae omnes tales subrogationes, immo vulgo minuunt dictionis proprietatem: L. I, cap. 61, 172 beo I appetimus verum cognoscere et *refugimus (refutamus* x) falso decipi >; cap. 78, 220 b i5 « Bonum autem ordinis *consurgit (consistit* x) cx singulis bonis; cap. 89, 240» b i3, < Sic igitur omnis passio *ratione generis (nomine et genere* x) a Deo removetur. L. II, cap. 35, 348 b 7 Sicut autem per intellectum determinatur *rei factae (rei factio et* x) quaecumque alia conditio, ita et praescribitur ei tempus >, phrasis expressive Thomistica. Dictionis damnum similes errores secutum apprime sentitur eodem Libro cap. 30, 340 b to: < In rebus autem voluntariis tantum voluntas inclinatur ad agendum propter finem *quantum intendit finem*

(quem intendit z), licet non semper tantum inclinetur ad agendum haec vel illa quae sunt propter finem *quantum appetit finem* (quem appetit a) ». In A finem secundo loco inter duas lituras sibi relictum scriptoris oculum evaserit, et inde fortassis totius non felix reformatio occasionem habuit. Series subiecta pluralitatem casuum substitutionis complectitur L. I, *82 b 8 *perfectius* pro *apertius*; 92 a 11 *perfectionem designat* pro *perfectiones exprimit*; q5 b 18 *necessitas plurium nominum de Deo dictorum* pro *necessitas plura nomina Deo dandi* (ob chartae scabriciem locus difficilis lectu; interpres forte intentionem Auctoris potius quam scripturam reddere voluit); 119 a 22; 157a 25; 177 b 21; 201 a 1; 230 b 14; 246 a 18 *bonum* pro *utilitatem*; 24735. L. II, 308 a 5 *generatio* pro *mutatio*; 12 in creatione pro *ibi aliqua*; 310 a 2?; 124 a 20; 325 b 30; 338 a 14 *potentialitas* pro *possibilitas*; 330 a 9; 349 a 21; *351 a 13 *impotentialilalem* pro *impossibilitatem* (cf. 533 a 28, *582 a 1); 382 b 3; 3p5a32 *perpetuum* pro *semper*; 410 b 28; 420 a 17 *Philosophum* pro *Aristotelem*.

i5. – Aliqui errores mentis praecipitationi videntur attestari: L. II, cap. 40, 360 b i5 « Omnes autem res procedunt a Deo per intellectum *agente* · A, *agentem* v.; cap. 44, 369 b 2 < liberum arbitrium ... in utramque partem *flexibile* » A, *flexibilem* a; cap. 8u|8i, 504 a 14 « sive hoc sit intellectus agens tantum ... sive cum agente etiam *possibilis* » A, *possibili* a; cap. 83, 523 b 29 « Non autem ita quod ipsius animae sit *materia* (*materiae* a) pars »; cap. 73, *461 a 14 « necesse erit quod scientiae habitus, *idem* (*sit idem* a) secundum speciem ». L. I, cap. 43, 125 b i3 « Unaquaeque res tanto est diuturnior quanto eius *esse* (*om.* a) causa est efficacior »; cap. 70, 204 b 8 < secundum quod omnia in seipso *prae habet* (*habet* %) »; cf. etiam 209 b 21. Duobus locis velox oculus praeteriit verbulum *ac.* quod est *auctoritas*, nempe L. I, cap. 27, 85 b 18 « Huic autem veritati *scrip.*, *qcordat ac* » A (scriptura iam ab initio maculosa fuisse videtur), *concordat scriptura* x; cap. 43, 125 b 21 < Huic autem veritati s. *scrip.*, *ac.* testimonium perhibet » A, *sacra scriptura* a.

Quod omnes errores hucusque enumerati ex occasionibus assignatis pulluleront, pertinaciter asseverare nolumus. Undecumque vero ortae sint mendae in particulari, generalis earum conditio certo sidetur fuisse festinatio impatiens morae. Interpres interdum sibi non concessit tempus ad penetrandum intime in sensum orationis, et nimis celeriter credidit se bene legisse. S. Thomae tamen neque stylus neque scriptura permittunt considerandi vel reconsiderandi properantiam.

16. Non dubium est quin aliquorum errorum ratio sit ipsius transumptionis incompleta vel aequivoca correctio. Accidit nempe ut scriptor noster se in transumendo errasse advertens scribat quod rectum est, at erroneam scripturam cancellare obliviscatur. Lectiones inintelligibiles et absurdae inde oriuntur: quae tamen si scriptorem inveneris, faciles sunt reparatu: eo ipso instaurantur quod materiale correctionis defectum calamo delenti suppleveris. Iam supra, ubi de incoepta repetitione homoteleutorum, huius negligentiae tres casus adducti sunt. Hic addimus plures, nescio an omnes occurrentes. L. I, cap. 1, *4 a 10, * Convenienter ergo ex ore Sapientiae duplex sapientis officium *invenitur* in verbis propositis demonstratur »; scripto false *invenitur* pro *in verbis*, neglexit delere scripturam falsam. Aliqui inter antiquos erroris sedem alibi ponunt, legentes vel corrigentes *demonstratum*, sed nos praeferimus lectionem β; cap. 19, 51 b 2, « aliquid praeter *naturam* id quod rei per se convenit »; cap. 20, 53 a 32 « haec *pro* potentia»; cap. 69, 201 b 42 quantum ad quaestionem de cognitione singularium *partium* pertinet -: cap. 79, 221 b to · Nam *ideo* secundum hoc -. L. II, cap. 1 *271 b 7 1 unde *in anima* manufacta dicuntur »; cap. 6, *281 a 21 Agere autem *aliquid* per se aliquem effectum convenit enti in actu -, ubi etiam oblitus est restituere ordinem aliquem effectum per se »; cap. 55, 3p3 b 32 « In quibuscunque est *potentia* compositio potentiae et actus >. cap. 85. *531 a 1 - non ostendit *animam* hominem esse aliquid divinae essentiae »; cap. pS,

580641 «oportet *addere* superaddere ». Cum autem in primo apographo aliquot propriae correctionis indicia secure teneamus, primum est earum frequentiam inducere. Secundum communiter contingentia scriptor resipiens multo pluries delevit quam delere oblitus est. Inde ulterius explicatur errorum x relativa infrequentia.

Unam correctionis methodum, non prorsus ingenuam sed a vulgaribus scribis satis usitatam, rarissime adhibuit noster; methodum dico abscondendi correctionem per particulas *et*, *vel*, quo modo erronea scriptio in continuum textum gliscit. L. I, cap. 4, 11 a 41 qui ad praedictae veritatis *cognitionem vel* inventionem pervenirent >; cap. 71, 206 a 3i < ut supra *ostensum* est *et* probatum »; L. II, cap. 23, 324 b 22 < Deus igitur cognoscendo et volendo *agit et* operatur »; cap. 25, 329 a 21 · Potest autem ulterius *ostendi et* concludi »; cap. 7?, *459 a 15 « Sicul Aristoteles *declarat et* determinat in 111 de Anima »; cap. 90, @55ob2i < excluditur *error et* opinio ».

Notabilis est locus iste, L. I, cap. u3, 254 b 2 5 Deus igitur est maxime liberalis, et, ut Avicenna dicit, ipse solus liberalis proprie dici potest» nam omne aliud *agens propter* agens praeter ipsum ex sua actione aliquid bonum *appetit vel* acquirit » z. Valde clarum est quid acciderit: interpres, false scripto *propter* pro *praeter* incipit de novo *agens praeter* sed *agens propter* abolere negligit; dein, false scripto *appetit* pro *acquirit*, occulte se corrigit addendo *vel acquirit*. Inutile esset lectionis x litteralem explicationem quaerere: si lectio X inventa fuisset apud omnes scriptores excepto uno qui lectionem α exhiberet, nullus credo huius unius apulogiam lentaret, aut dubitaret hic agi de mero phaenomeno transcriptionis. Quod antiqua traditio fere tota lectioni z suffragatur, non mutat eius naturam.

17. – (iraviores errores x nonnisi per longas distantias obvenire solent; interdum tamen crebri sunt in parvo spatio, ut L. I capitulo omnium primo, cl duobus n° 10 indicatis. Peiori adhuc fortuna transcriptor usus est cap. 81, *225 b 15-38, sive lineis viginti quatuor. Incipit errare repetendo homoteleuton et negligendo vertere stylum. Cetera, 20-38, cpilogum capituli, continua describo; c Est ergo considerandum quare Deus alia a se ex necessitate sciat, non autem ex necessitate velit, cum tamen ex hoc quod intelligit et vult se intelligit et vult alia. Huius autem ratio est! ex hoc quod intelligens se habet quodam modo ex hoc quod prout J aliquid actu intelligunt! quod est eius similitudo in intelligente; sed quod volens aliquid velit ex hoc 4 quod volitum aliquo modo se habet: volumus enim aliquid vel quia finis5 vel quia ad finem ordinatur. Esse autem omnia 111 Deo ut in eo intelligi possent ex necessitate requirit6 alia esse quae in ipsam ordinantur ut in finem, et ab7 hoc nccsse est Deum alia scire, non autem velle. Unde5 vult quae ad bonitatem ipsius ordinem habere possunt, omnia autem intelligit quae ad essentiam eius, per quam intelligit, qualemcunque ordinem habeant ». Hiante /A correctiones, una excepta, cx β assumuntur: 1. adde « quod enim intellectus intelligit aliquid, est » (constructio haec: ratio est quod enim, apud Auctorem est frequens); 2. pro « ex hoc quod prout » soli legimus < prout ex hoc »; β vulgo legit « ex hoc prout »; 3. < intelligitur »; (sequens est sumendum esse substantive, non copulative, Thomistas non doceo); 4 et 5 adde « est »; 6. adde < divina perfectio, non autem divina bonitas ex necessitate requirit »; 7. « ob »; 8. adde < nec omnia ». Nullius loci memini qui tot correctores exagitaverit quot iste. Can Ch Clin vide n. 28 in finem.

Corruptionis sensus et doctrinae quidam alii casus occurrunt. !.. II cap. 30, 338 b 47-339 a 2 < ex ordine materiae necessario res aliquae corruptibiles existant, sicut animal quod ex contrariis compositum est quia eius materia contrariorum est susceptiva x. Sensus adest, sed falsus secundum scientiam naturalem Auctoris (cf. cap. 82. w514 a 30-36). Cum A lege *quia* pro *quod*, et ante *quia* adde *et ignis*. Cap. 69, '447 a S corpus enim hominis est idem actu praesente anima et absente » x, quod formalitei contradicit notissimae Auctoris doctrinae de aequi-

voca identitate corporis vivi et mortui; cf. locum vicinum, 457 a 5 · oculus mortui et caro eius non dicuntur nisi nequitocc », et alia innumera. In omnibus sensus mutationibus opinio et voluntas interpretis longae erant a calamo eius: alius sensus non per se intenditur, sed sequitur scripturam aequae praeter propositum erratam.

Quaedam tamen differentiae α ab A ex proposito transcripturis profectae sunt, de quibus nunc agemus.

§ IV. — DE INTERPOLATIONIBUS.

>8. – Duplicis naturae sunt variantes voluntariae interpretis nostri. Quaedam licitae erant, immo imperatae ab Auctore. 1.1 iam dictum est, in A plures tituli capitulorum desiderantur, utique non propterca quod Auctor ea sine titulo relinqui voluit, sed quod amanuensi supplere imposuit. Simul fortassis iste recepit generale mandatum rectificandi defectus casuales, quos obviam habuisset; sin minus, eos corrigendi ius transcriptori competeat a natura vel a reverentia. Ex.gr. L. III cap. 48. lectio autographi « I ndc et omnium haec est de felicitate opinio quod de sui ratione stabilitatem requirit; *propter* Philosophus dicit in I Ethicorum quod non aestimamus Aom/-nem esse chamaeleontem quondam », haec dico lectio authentica non exprimit authenticam mentem Auctoris, neque mentem Aristotelis: (χαρ,αίλιοντα τίνα τον εύ^αίαονχ άποφζίνοντι ilooobü), immo contradicit sensui genens humani. I nde transcriptori licentia scribendi recte *propter quod et felicem*, quod et scripsit. Hac facultate iins quasi naturalis vulgo bene, aliquando parum feliciter usus est (cf. n. 7 *qui est ei convertibiliter*), aliquando uti neglexit (Ct. 241 b tu *malum* pro *bimum*), aliquando uti licere putaverit ad interpolandum.

19. Secundum quod nunc terunt mores, unicuique mirandum videbitur quod officialis interpres pro verbis Auctoris vendere ausus est quae propriis oculis videbat non adesse in exemplari. Nemo, ut vivimus ct assueti sumus, laesae fidei absolveret qui exemplaris textum mutasset quo modo in primo apographo mutatus est iste: L. I, cap. 42, 119b 45–48 · Esse proprium uniuscuiusque rei est tantum unum. Sed ipse Deus est esse suum, ut supra ostensum est. Impossibile est igitur esse nisi unum Deum * A, • Esse abstractum est unum tantum, ut albedo si esset abstracta esset una tantum. Sed Deus est ipsum esse abstractum. cum sit suum esse. Impossibile . . . Deum » a. (binam substitutionis rationem sumpserit, difficile dictu. Forsitan argumentum ex · esse proprio · ei nimis breve vel minus evidens visum est, et magis nutritum et amplum ex « esse abstracto » dari posse existimavit, quia occasionem praebet illustrandi per albedinem a subiecto separatam. Quaecumque consideratio ingredientium provocaverit, certum est eam nostris temporibus non ad res jicilas pertinere.

Casus substitutionis arbitrariae unicus est. At etiam per amplificationes peccavit interpres, locis circiter quadraginta. Maximam tamen partem constant uno verbo, et minus a proposito quam a quadam reminiscencia vel spontaneitate dependere videntur. Ex. gr. L. I, cap. 42, 118 b 10 ct cap. 78. 220 b 9 *adinvicem* falsam memoriam sapiunt; cap. 13, 32 b 17 *scilicet*, 33 a 4 *ideo*, cap. 20, 74 b 4? *corpus*, cap. 37, 111 b 17 « simile *sibi* possit producere ». et aliae quaedam succrescendae non opus est ut a deliberatione profectae sint. Fieri potest ut ad correctoris officium pertinere credidit haec duo addita: cap. 48, 140 a 16 • oportet quod intellectus eius (Dei) mutetur de consideratione *sui* in considerationem illius (alterius a) I; b 8 • est unum cum *eo* quod intelligitur ». In primo textu apud .Auctorem expectares utrumque *sui* vel *huius* et *illius*, aut neutrum; altera constructio nescio an uspiam alibi obtineat.

Additiones in postillac formam protractae in L. I sunt sequentes, uncinis clausae. Cap. 13, 3-2 a 35-3o « probabile est quod movens inveniatur absque eo quod moveatur. Nec contra hoc potest fieri instantia de duobus quorum unum ab altero non dependet (et non e converso, sicut

palet de substantia et accidente) ». Ibi 33 a 28 31 « in moventibus se videmus quod aliqua incipiunt de novo moveri propter aliquem motum quo non movetur animal, sicut (cum excitatur a somno) cibo digesto \cl acre alterato ». Cap. 20, *70 a 13 < substantia quae est genus non est ipsum esse» alias omnis substantia esset esse suum (cum ratio generis salvetur m omnibus quae sub genere continentur) et sic *non (nulla substantia)* esset causata ab alio ». Propositum luvandt mtelligennam textus nemo non agnoverit. Alibi tralucct intentio argumentationis complendae. Cap. 4?, 124 b 27-33 < Ipsum esse absolute consideratum infinitum est . . . bi igitur alicuius esse sit finitum, oportet quod limitetur esse illud per aliquid aliud quod sit aliquid causa illius esse (vel receptivum eius), bed esse divini non potest esse aliqua causa, quia ipse est necesse esse per seipsum (nec esse eius est receptivum, cum ipse sit suum esse). Cap. 71, 207 b 7 « Nam bonum est quasi ratio cognitionis mali (cum malum nihil sit aliud quam privatio bom) ». Cap. 72, 210 a 15 « Unde intellectus speculativus non movet, neque imaginatio pura absque aestimatione (boni vel mali) . Satis insipidae videntur tres sequentes: Cap. 08, 198 b 7 - Deus cognoscendo suum esse (vel inielligendu) cognoscit esse cuiuslibet rei »; cap. 74, 214 a 11 · cum voluntas sit de genere appetnnaiuin potentiarum (in nobis) »; cap. 26, *81 b 3 « Esse autem divinum non advenit alii naturae, sed est ipsa natuia (seu essentia divina) ». Accedunt duae remissiones; Cap. 55, 127 a 28 « Deus... una specie cognoscit quae est sua essentia (ut ex dictis patet) > ; cap. 60, 173 b 3 opoitet quod dicatur essentialiter (ut supra ostensum est) ». Restat una ampliatio textus ex sacra Scriptura adducti: cap. 29, 90 a 15 - et in psalmo: Deus quis similis *erit tibi A, fuit* vel *fuerit libi ne taceas etc. v. '.*

In L. II una oblinet interpolatio quae vera et legitima correctio vocari meretur, quamque non potuimus non adoptare: cap. 42, 365 b >5 * inquantum vero inlelligil se (secundum quod est m potentia) producit substantiam primi orbis ». Lector consideret totam explicationem sententiae Avicennae circa causam distinctionis rerum, et verba istius citata in apparatu, et videat an transcripturis intercessio supervacanea videatur. – Praeterea cap. 48, *442 a 29 < interdum tamen operantur illos effectus altiori virtute (corporali tamen) quam sortiuntur a corporibus caelestibus »: cap. o3, *563 b 7 « Multiplicatio igitur specierum plus addit nobilitatis (et perfectionis) universo quam multiplicatio individuorum m una specie ».

In L. III postillam invenimus parum efficacem cap. 55 prine.: « Lumen autem praedictum multo deficit in virtute a claritate divini intellectus (cum claritas divini intellectus sit infinita, lumen autem istud linitum, quia recipitur in substantia finita). »

L. IV unam sed longam interpolationem ostendit, cap. 11, quod inscribitur I De (ieneratione in Divinis ». et, inter tot pulcras et profundas elucubrationes quibus S. Thomas studiosorum animos solet captivare, nulli cedit claritate et ordine deductionum, expositione et grata styli facundia. Eo vel magis sentitur in paragrapho de Filio essentiali et aequali Patri quaedam argumentationis deordinatio ne dicam tumultuositas, si data opera panigraphus cum praecedentibus et sequentibus comparatur. Secundum auctoritatem codicum [5 mox pensandam auctor eius est interpres noster. Suo loco patebit quare paragraphum spuriam habeamus. Interim licet advertere quod (ieneralio non est tam propria ratio aequalitatis, quin Spiritus Sanctus qui non generatur sed procedit, sit Patri coaequalis. Penes Auctorem ergo erat iudicare an in isto capitulo materiam

1 Prn<3pontkr.in.s codicum pars scnbit fu. t<. ne . U. etc.; (ortnsse hic 11 pice commune exemplar. Lectio *fu* pro *erit* autographi, sicut et ibid, b *is fore* pro eüt-, ct iam n. 13 citatum *formalibus* pro *essentialibus*, occasionem habuerunt n figura peculiari litterae c, quae lumen ct alibi obvenit ubi *f* non daret sensum. Plus quam quinquaginta codices, inter quos maior pars ,1, simpliciter legunt a, multi alii leviter variant, ut. pro *fu, erit, fui, est, sit, fit.* vel omittunt; decem non habent additionem, sed quinque tantum eorum legunt simpliciter cum A. nempe NZ, Pc, Vindobonenris 5a63 et prima manu Augensis.

uberius tractaret quam itun tractaverat capp. 7 § hem nihil creatum, ct 8. § Quod autem Dominus.

20. – Qui interpolationes serene considerat, non dubito quin carum rationem ponat fuisse desiderium modo adjuvandae constructionis, modo argumenti plenioris reddendi, modo lacunae putativae complendae. Generalis causa indubie fuit honestus animus manum adiutricem porrigendi, sin minus Auctori, futuris lectoribus. Sunt forsitan etiam nunc qui aegre lerant omissionem postillac · cum excitatur a somno * vel paragraphum de Aequalitate. Illi utique non nimis severe scriptoris culpam diiudicabunt.

Levior etiam culpa videretur, si aliunde socios appostillantcs esset invenire. Signum siquidem esset quod scripturis authenticis quaedam contribuisse non nimia audacia reputabatur. Exemplum forte licet offerre ex traditione autographi Commentarii S. Thomae in III Sententiarum. Rem non damus tanquam exploratam : de interpolatione constat: an a primo traditionis momento extiterit nondum liquet. Sed iam ab antiquo, et etiamnum in editionibus, textum ex dist. iv. qu. 111, art. 2, qui 2 citandum, reperimus, praeterquam tantisper corruptum et correctum, etiam interpolatum, ut sequitur: « plenitudo divinitatis dicitur corporaliter habitare in Christo ... Secundo per similitudinem ad tres dimensiones corporis, quia divinitas est tribus modis in Christo. Uno modo generali, sicut est in omnibus creaturis per essentiam praesentiam et potentiam (ct in hoc consistit quasi longitudo). Alio modo speciali prout est in sanctis per gratiam (per quam est latitudo cantatis). Tertio modo proprio *sibi (filio)*, scilicet per unionem (in quo est sublimitas et profundum). Tertio dicitur corporaliter habitare ad similitudinem corporis *secundum (secundum quod)* dividitur contra umbram ». Supposito ergo quod hic tenemus textum interpretis autographi, is egit quod noster: corrumpit (*sibi* in */ilio*), legitime corrigit (*secundum quod* pro *secundum*), et postillat, nominarim adducendo dimensiones intentas.

Praeterea, in Secunda Secundae integrum articulum de interpolatione vehementer suspectum habemus, nempe qu. x, articulum xii, Utrum pueri iudaeorum et aliorum infidelium sint invitis parentibus baptizandi. Ille enim se ab aliis articulis Summae Theologicae sub duplici respectu manifeste distinguit. Primo per hoc quod totus quantus aliunde huc translatus est, scilicet ex secundo Quodlibet, res omnino nova et inaudita. S. Thomae opera plena sunt locorum parallelorum, propterea quod toties easdem materias discutiendas eademque principia explicanda habebat. At inter locum parallelum et corporalem descriptionem differt. Huius in Summa Theologica non occurrit casus alius '. Altera novitas est quod materi.i quam tractat unica est in tota Summa circa quam Auctor, « ordinem disciplinae » evertens, expresse bis considerassel. De baptismo enim puerorum parentum infidelium considerandum recurrit (quod interpolator scire non poterat) in Tertia Parte qu. 68, art. 10. et quidem tanquam in sede propria. Ambae novitates suspicionem interpolationis excitarent, utraque opinionem auget.

21. – Si postillationis non absolvendus est noster, facile tamen erit cum defendere ab omissione « capitis anecdoti * sub quo nomine Ucccllius cx autographo quinque columnas scripturae non deletae, fol. 82 r b 47-83 v a 3ç, anno 1846 Bergomi separatim editas, postea editionibus suis Parisinac et Romanae inseruit. Nomen non recte rei quadrat : • caput » rcaliter constat capitulo Quod divinum regimen ad homines est sicut regimen paternum (ita A), et exordium capituli de consiliis evangelicis, L. III, cap. 130. Quam-

vis scriptura illa revera nullo signo oculis visibili deletum est, transcriptor tamen autographi non erravit : Auctor « caput anecdotum » non voluit partem esse definitivi textus. Ad quod probandum quatuor adsunt argumenta, quae Ucccllius cognovisset, si et in mechanismum et in spiritum revisionis Auctoris intimius pncntrassct.

a) Anecdotum ad finalem textum non pertinet, quia omnes codices et editiones, etiam Uccclhanae, secundam eius reductionem exhibent, quae scripta erat in foliis perditis fasciculi auxiliarii. S. Thomas revidens primam suam scripturam, extense reformavit L. IU. capp. 04-138, 1 fol. 54 v b 38 usque ad ultimum folium superstes. Quaedam capitula suppressit, multorum ordinem mutavit, quaedam in plura subdivisa ; textum multipliciter ampliavit, abbreviavit. Haec plana sunt in fragmentis salvis, et pro perditis patet ex Interis révisions in foliis ultimi fasciculi salvi A D G E B, quem indicem ordinis 111 transcriptione sequendi adamussim in codicibus observatum reperimus. Inter ampliata et divisa numerandum est capitulum De regimine Dei paterno, cuius paragraphi in integra capitula creverunt, 113-118 et 128. Utrobique eadem argumenta tractantur: praecepta iustitiae et caritatis, et sub eodem formali respectu: divinitus provisa. Exordium tractatus de consiliis nullum contractum est, eiusque dictio reformata est secundum exigentiam revisionis praecedentium capitulorum, sicut S. Thomae mos fert. An vera sint quae diximus, lector diiudicabil in sequenti Volumine, ubi primitivum et definitivum textum leget; primitivum utique sub pA.

b) Si anecdotum pars esset textus finalis traditio necessario lacunam ostenderet tam conspicuam, ut eminus perciperetur, capitulum dico exordio carens: anecdotum enim capitulo constat integro et dimidio. Hiatus eo minus latere posset, quod portionem textui delicientem manu tenemus. At nullus locus anecdoto patet in textu tradito. In editione Romana Ucccllii ponitur ante capitulum i30, « quum gradum faciat in fine ad consilia cvangelica explicanda (ibi p. 467). At exordium tradilionale cap* i30 idem lacii compendiosius, quo fit ut apud Ucccllium necopinantem capitulum de consiliis biceps evaserit. Editor Pnrisinae incongruentiam percepisse videtur, nam ad cap. i30. exordium codicum suppressit: violenter, et contra datum authenticum: exordium traditional! autographum per litteram E attestatur.

c) Ordo transcriptori indicatus, (2 I) E, absurdus est nisi anecdotum foris maneat. Territorium enim C continet i° tres ultimas lineas cap' 121; 20 capitula de matrimonio 122-125: 3° capitulum anecdotum quod divinum regimen etc.: 40 exordium anecdotum capituli i30 de consiliis. Post C 4° sequitur in autographo altera pars capituli de consiliis *Occupatur autem humana sollicitudo* etc.: sed sequitur etiam, supra marginem, littera E revisoris. Hic ergo, idest in medio antiquo capitulo i30, inserenda erit portio textus signata D. Ista vero littera in autographi fragmentis regit capitulum 129 a verbis *Homines ex divina providentia* etc., in traditione autem capitula 126-129. Utranam portio in confinio regiminum C et E collocetur, ordinatio textus secundum indicem C D E logicae renuntiat, nisi C 3" et G 4e extincta reputantur: absurda dualitas introductionis capituli i30. schismate materiae alienae irrumpentis augetur. Migne et Ucccllius D inter C 20 et C 3° collocant. Quo iure?

d) Ante capitulum De regimine Dei paterno deletae sunt omnes scripturae ad quas relationem aliquam habet. Primo suppressum est capitulum (fol. 80 v a 1 40) « Quod lege divina non exigitur aliquid ab homine propter utilitatem Dei, sicut legibus tyrannorum ». Dein capitulum (fol. 80 v a 41-b 10) < Quod lege Dei non requiritur ab homine >olum ut sit bene ordinatus ad alios, sicut legibus regum lustorum ». Sequebatur (fol. So v b 14 82 r b 46) capitulum de Matrimonio digressivum, in revisione quadripartitum; huius delentur extremae lineae: « Sic igitur, ut ad propositum redeamus, apparet ex dictis» qualiter divinum regimen differat a regimine tyrannico et a regimine regum . His autem lituris fit ut * caput anecdotum »

1 S. Thoma* ipse nusquam, quicquid quidam docti viri affirmaverint, partem unius operis in aliud transtulisse vel separatim edidisse videtur. Non est huius loci plena investigatio asserti nostri, sed non possum quin pro uno casu demonstrem. Opusculum de Mixtione Elementorum ad Philippum de Castroclli dicitur per Auctorem reproductum esse ex Commentario suo in I Librum de Generatione et Corruptione Lèct. XXIV. Quo nutem iure affirmatum sit patet, si memineris quod commentarius iste post l.cct. XVII S. Thoma non gaudet patre. Anonymes opus S. Thomae ex B. Alberto M. et aliis fortasse scriptoribus compilans prosecutus est, et opusculum S. Thomae inseruit.

prorsus abrupte incipiat: · Videtur autem paternum regimen aliquam similitudinem habere cum divino regimine . At aliquod capitulum sic subito repcintineque de cacio cadere, unicum exemplum esset in operibus S. Thomae, sed praesertim mentem et aurem offendit in Summa contra Gentiles, cuius secundae reductiones, ob oculos positae, specialem de nectendis capitulis sollicitudinem demonstrant, et hoc argumentum ex subitatione robore firmant. Si Auctor « caput anecdotum » servari voluisset, oratione explicita praecedentibus renodasset. Prout nunc m contextu iaccl, extra aciem capitulorum versatur, sine ancora et rudente, exonerato navis. Plura particularia suo tempore et loco dabuntur. Interim scriptorem S. Thomae omissionis absolutum habeamus.

22. – Ut ad nostrum postillatorem revertamur; ei culpa etiam minui videtur, si temporis ratio habeatur, sicut profecto habenda est. Quo tempore frater I hornas opera sua edebat, nondum cognoscebatur summus et communis Doctor quem nos novimus, cuius proinde scripta quodam reverentiae cultu tractari debuissent et inviolabilia reputari. An etiam alii Magistri interpolatores habuerint, nescietur donec autographa proferantur. Ex his enim solis de interpolationibus constaret, si textui tam parum nocuerunt ac postillac x, quas A revelavit, vel illo hiantes textus β, ad cuius considerationem nunc progredimur.

§ V. — DE TEXTI β.

23. - Erroribus x iam ab antiquo tempore mederi lentatum esse, antiquae ostendunt secundae manus. Paucorum antiquorum margines correctionibus synchronis omnino vacant. Nec mirum quod multae rem acu tetigerint, ubi error satis in superficie positus est et contextus facile lectionem veram suggerit. Quod si accidit, in ipso textu antiquorum apparet lectio A, rarius vel frequentius in aliis et aliis. Huc spectabat quod n. 4 diximus in gremio veterum codicum dissensus aliquorum provocatos fuisse a lectione ceterorum, utpote visibiliter erronea.

Quando lectio \ sic sponte se offert, non opus est ut eius inter errores reviviscentia ad codicis autographi aut cuiuscumque alterius usum referatur, quia lien potest ut a criterio correctoris sive a fonte ideali profluxerit. Similiter non opus est ut, si plures codices lectionem \ instaurant, aliqua infer eos originis necessitudo existeret credatur. Ex. gr. L. I cap. 42, 119 b I « *neutri* erit sua quid-Jitas suum esse » A, *neutrum* traditio fere tota, *neutri* repstinant tres Germani recentes et unus corrector: I 18 a 3e < quod motus non sit continuus neque *regularis* A, *circularis* vulgo, *regularis* unus antiquus, duo recentes et octo correctores. In his et centum casibus restitutio grammaticae vel sensus simul rconstruxit lectionem A. quin inde recursus ad autographum vel aliud exemplar possit inferri.

24. – Quousque se extendant limites facilis vel felicitis coniecturae, temere definiretur. Sunt tamen quaedam lectiones x aliae ab A, quae omni coniecturae se subtrahunt, quia aut nullum falsitatis suspiciunt movent, aut, quamvis evidenter erroneae et in bonum sensum utcumque corrigibiles, elavem lectionis autographi non subministrant. Exempli gratia, argumentum « Esse abstractum · etc. n. 19 descriptum nihil ostendit quo spurium videretur, nihil quo versio authentica coniecturabilis redderetur. Ergo nec suppositicii textus remotio nec authentici reductio causari potuerunt nisi auctoritate rcali et tangibili, quae non solum falsitatem demonstraverat, sed etiam ipsa verba A * Esse proprium » etc. praebebat. In duodecim codicibus argumentum authenticum invenimus redivivum, et sunt GNWY Gaes Par Can Ch Pe Glm Bononiensis 1655. 8 et Augensis, quibus accedit b. Sex alii ambas habent, scilicet Z, Laur i.x, alter Bononiensis, Parisini Ars. 44? et Nation. 3107 super folio suppleto, et Brugensis; accedunt editiones c et eius descendentes exceptis Uccellianis. Coloniensis antiquus in textu habet versionem α et super margine compendium .</7., quod hic non oportet sed mn(ittatur) significare posset Correctores G et Can cii-

ciunt A in favorem a. Ceteri quinquaginta duo (et editio a) manifestant primum apographum habuisse versionem quam A non novit. Xtamen hoc ipso loco omnes codices, etiam qui lectionem \ in principali redintegrant, legunt *Sed Deus* et *probatum est supra*, ubi A *Sed ipse Deus* et *supra ostensum est*. Similiter omnes sine exceptione paulo inferiorius pro *habet...possidet... aliqua unitate ... uno principio* quae A, legunt *habent...possident... unitate ... uno*. Similiter superius in codein capitulo 42. a testimonio traditionis vehementer fortiori scimus primum apographum legisse *neutrum* et *circularis* pro *neutri* et *regularis*, quae A et paucissimi. Necessarium ergo est ut argumentum A in codices m quibus rexiviscit non per meram transcriptionem ex primo apographo pervenerit, sed aliquando consulto de foris importatum et proxime vel ullimatim ex A assumptum sit. Idem dicendum est de omnibus lectionibus A quae in traditione obveniunt pro erroribus vel latentibus vel nimis distantibus. Neque ex x neque ex coniectura critica textum \ ullus potuisset restituere. Ille cum non habet, ista non attingit.

Secretum igitur codicum β aperitur uno verbo, ni profane sonat: exhibent textum x contaminatum cum A. Textus primi apographi aliquando subiectus fuit revisioni, quae c\ hoc authentica dici meretur, quod correctiones immediate vel mediate ex autographo haustae sunt. Per codicem Parisinum i58i8 (Par; revisionis inceptio in saeculo xtn reponenda est. Idem indicat locus solitarius, ille nempe quem modo citavimus, in codice Brugensi.

25. Quantum absit ut omnes differentiae inter x et A per authenticam revisionem sublatae sint, ex supra dictis erat iam videre. Sed ne omnes quidem errores correctu faciles ad bonam frugem redacti sunt. Ex. gr. I.. I cap. 87, 237 a 17 textus A « (Deus vult) bonum universi esse *quia decet* bonitatem ipsius », exulabat a traditione donec Lc-cellius revocavit; *quod adeat* legunt plus quam quinquaginta codices, inter quos DEWY Can Pe Clm Bononiensis Huissensis et b. Audiamus ceteros: *quia adeat* Ch, *adeat* unus, *qui adeant* G. *qui adeat* tres et Par X et corrector (i, *ad hoc quod adeat* unus corrector, *quod habeat* quinque, *quod aliquid habeat* editio a, *ad hoc quod habeat* P et posteriores, *ut habeat* tres, *quod augeat* (!) duo, *quod participet* Augensis, *ad demonstrandum* N\ om. Z. et tandem aliquando *quia deceat* corrector Ch, oblitus delere a litteram, erroris reliquiam. Sicut autem hic locus, ita totus textus antiquus, utut falsi suspicioni expositus, universis correctoribus et etiam revisioni de qua agitur fortiter restitit, ne dicam contumaciter. Tota traditio spirat unum exemplar quod non erat A.

Longum est locorum a revisore vel rvisionibus praeteritorum seriem afferre. Unum dabimus pro omnibus, quia peculiaris est et quoquo imperito persuadere valet quod privilegia codicum β non includunt independentiam a primo exemplari apographo.

Locus erroneus occurrit medio L. IV m fine cap' >4, cuius titulus est Quod conveniens fuit Deum incarnari. Sed lapis offensionis occurrit ante, in principio cap' 52, titulo Solutio obiectionum positarum (contra existentiam peccati originalis). Casus voluit ut in utroque capitulo ad distantiam centenarum linearum, scripta sint verba esse *injectum*, hoc contextu: cap. 52 « Et sic colligi potest humanum genus peccato aliquo originaliter esse *injectum*. His ergo visis respondendum est ad ea quae in contrariuin sunt obiecta. Non enim inconxeniens est quod uno peccante peccatum in omnibus dicimus esse propagatum »; cap. 5q - Adhuc ex traditione Ecclesiae docemur totum humanum genus peccato esse *infectum*. Habet autem hoc ordo divinae iustitiae, ut supra probatum est. quod peccatum sine satisfactione non remittatur a Deo ». Scriptor vero noster altero loco sic exaravit: - Adhuc ex traditione ... esse infectum. Illis igitur visis respondendum est ad ea quae in contrarium sunt obiecta. Non enim est inconxeniens et cetera. Habet autem hoc ordo...».

Tenemus hic inceptam homoteleuti repetitionem. Quia tamen, nisi in A capitulorum loci mutatio accidit, verba recurrentia tanto spatio invicem distant ut quatuor co-

lumnau textum intermedium non capiant, phaenomenon non explicatur per solitam oculorum aberrantiam de loco ad locum magis vel minus vicinum. Credo quod transcriptor post verba *infectum* in cap. 54. laborem suspendit, postea in autographo verba illa requirens in primum occurrendae locum incidit, ibique scriptionem continuavit donec, apud verbum *inconveniens*, advertit se heri iain scripta dentio scribere. Efficax et non aequivocus corrigendi modus erat per lineas inadvertenter intromissas calamum ducere, sed, ut cernitur, praetulit indirecte expungere per *etc.*, non unico exemplo apud scriptores sese corrigentes.

Lectioni tam abnormali multitudo correctorum non detuit. In parte tamen codicum longe maiori intacta manet, etiam in eis qui ab x longius et felicius discedere solent, ut Can Ch Pe Cacs G. Aliqui sensum suscitare conantur quibusdam mutatiunculis, ut omittendo *etc.*, contra scriptoris intentionem qui per *etc.* lectorem monitum voluit. Alii post locum vulneris sano textui medentur. Pauci, iique neque antiquiores neque meliores neque aliunde utiles (in Gallia Parisinus 14544, in Germania Colonienses t5o et 167, in Italia Bononiensis 9, WX et corrector E), veram diagnosin instituerunt, et coipus alienum reciserunt. Ex editionibus evanuit a secundo decennio saeculi xvi, iterum admissum est per editorem Parisiens!* anni 1871. auctoritate, ut videtur, quinque codicum bibi. Nationalis, qui citantur. Parisiis utique xiginti codices adduci potuissent, sed neque Parisini neque omnes codices de mundo purum pulidumque errorem libralium authenticum reddere valent. Qui talia menda auctoribus obtrudit, in manuali opere scriptorum partes auctoris nescit distinguere a partibus scribae, etiamsi oculos auresque rumpunt. Si quid odii huiusmodi lectionum portenta afficit, onus portet librarius, in casu nostro ille qui ex autographo S. Thomae scribens rectum locum perdiderat, et ceteroquin, quacunque occasione quocunque modo textum corumpens, posteritatem necopinam complicem reddidit. Nos quidem scriptoribus errantibus libenter ignoscimus, quia, fortunata vicissitudine, codicum genealogiam quasi digito demonstrant. Dubitari nequit quin lectiones monstruosae sed universales, quae per auctorem ex cogitatione scribentem ne possent quidem fieri suaque natura transumentem proclamant, iam a primo publicationis momento contra voluntatis propositum exaratae, et dein innocenter propagatae sint. Non enim nisi absurde quis opinaretur quod, nedum multi, duo scriptores textum exemplaris iisdem locis eodem errore corrupissent, ideoque omnis differentia quae ex codicibus colligi potest orta est posterius tempore, et, ut ad propositum redeamus, praesentia tot lectionum z β contra A demonstrat revisionem applicatam fuisse supra unum vel plures codices ex α oriundos.

26. – Quos codices in elencho ad β pertinere vel ex z cl β coalescere diximus, non omnes aequae necessarii sunt vel utiles. Chartacei nihil novi conferenti offerebant, nisi Monacensis (CIm), qui se tamen liberam recensionem potius quam meram transcriptionem esse revelavit; Huis-sensis omnium maxime, Augensis omnium minime z sapiunt. Bononiensis et Parisinus 15 818 (Par) et Caesenas repraesentantur per Pe EG. Nostro usui totum coetum 3 efficiunt Can Ch Pe EGZà, iuxta quos incidente! Par -aes CIm DNWY citantur.

Lacunis non obstantibus de facto revisionis nostro indicio non est dubitandum. Intermittentur et carptim exercitata sit, ex bonis quos tulit fructibus certiificatur. Praeter argumentum ex sepulcro redivivum, de quo sermonem exorsimus, revisioni attestantur, primo, recisio postillaruin mon omnes suppressae sunt; duas ex L. I cap. I3. citatas tota quanta exhibet traditio); dcin, homotcleuta restituta; porro, emendatio errorum quos difficiles vocare vellem quia, quamvis per sensus absentiam de seipsis innotescant, lectionem \ verbotenus determinare non permittunt; tandem variantium quae sensum non notabiliter laedunt, reductio ad lectionem veram.

27. – Quaeri licet qua via mixtura textus x ut A, quae characterem classis 3 constituit, fieri potuerit. Per se et

absolutu loquendo, non usi necessarium dicere lectiones A redivivas immediate ex ipso A assumptas esse. Si enim ceteris paribus revisio secundum aliquem codicem alterius immediatae transcriptionis, fratris primi apographi nostri, facta esset, relatio inter β ut \ ea futura fuisset quae revera est. Nos tamen credimus quod correctio profecta est ex A sine intermedio codice. Nam. si α unquam fratrem habuit, maiorem vel minorum nutu (praeter illum de quo in § dc pA in traditione), tibinam cigo sunt eius filii? Dum x tantam in omnes gentes posteritatem misit, descriptionis parallelae nihilne reliquum est nisi frustulae, salvae in classi 3? – Praeterea, quod revisor propter ahum quam ipsius autographi auctoritatem interpolationes sustulisset, quam invcrorimile! More communi librum correctorem fibcniHK lacunosum iudicasset, quam corrigendum abundare credidisset. Cum postillac a se \ix ullum l.ilsitatis suspicium excitant, apud revisurum praepotens ut peremptoria ratio supponenda est, ut eas de medio tolleret. In nullo codice quem vidi punctis vel per *va cat* eliminatae fuerunt. E contrario L. I cap. 25, 70.114-16 ucto codices GNWZ Par Pe Laur. tx Bonun. |655. 8 ut b non habent glossam x (sed A hiat!): · alias omnis substantia esset esse suum, cum ratio generis salvetur in omnibus quae sub genere continentur ·, sed in GWZ Laur super margine additur, dum (.an Ch CIm lectione sua, inferius recitanda, monstrant postillam per correctionem intromissam luisse. Postilla 207 b 8 in GZ reapparet supra marginem, ut Y eam se corrigendo assumit. Huc facit etiam quod aigumentum substitutum dc quo η . 19 et argumentum authenticum in septem libris apparent sociata. dum duo correctores verum pro falso removeant, propterea quod variantes codicum ex quibus corrigunt lectionibus suis quasi systematice praeierunt. Cetroquin propensio correctorum omnibus expertis nota est: magis amant ampliare quam recidere. – Ultimo, casus Summae nostrae non est solitarius. In traditione Secundae Secundae ut Iertiae Partis eundem invenimus rei statum, scilicet textum unius apographi et sparsas errorum correctiones. Quau unde fuerint assumptae tunc non liquebat. Comparatio traditionis Summae contra Gentiles cum eius autographo docuit unde venerint, nempe ex autographih. Utrum immediate .m mediate? Nos credimus quod immediate, quia cius et fortuna non tantum valere putamus, ut traditio trium operum S. Thomae tam large diffusorum nun superesset saltem in duabus familiis parallelis, si ab initio duo apographa extitissent.

28. – Non omnes codices [i beneficiorum revisionis aequaliter compotes facti sunt. Saepissime pauci lectionem A exhibent, ceteris antiquam haereditatem retinentibus. Cum dc re maximi momenti agatur, necessarium urit unum capitulum ut ceterorum specimen adducere. Non opus est textum describere, quia quam precaria sit lectionum societas sufficienter patet ex motu siglorum in variantium signatura. Seligo c\ Libro III capitulum 80, titulo De Ordine \ngcloruni ad invicem. Loca varia sunt sexaginta novem; ut autem ex silentio citari possit, non respiciuntur loca pluribus variantibus affecta; post quam eliminationem remanem quinquaginta. Signaturae afferuntur secundum cursum orationis Aucturis, quia ipsa variationis perpetuitas ad imaginis veritatem perimet. Codices quorum sigla tacentur stant cum x contra \. excepto quod intra uncinos citamus codices qui legunt contra A x et tacitos (5. Sigla sunt septendecim: \, BCFH, (2an Ch Pe EGZô sive β stricte, cui separatim annoto socios magis erraticos DNWXY

t.APeG; 2. (Pe EGZ); 3. ACh.; 4. (Pe EG ut W); 5. A Can Ch; 6. ACP et DNWY; 7. A3 er NX\ : 8.A; 9. A Ch E (Can *lac.*); 10. A β ut DXY; 11. (Pe E (i); 12, 13, 14, A Can, i5. A; 16. ((i exc./>); >/· A Can Ch; 18. (C Pe EGZ ut DNW, Can *lac.*); in. A: 20. Ap; 21. A Ch; 22. (P); 23. A Ch Pe; 24. AGZ/> et DNWY; 25. ACh et WY: 26. (p exc. Z); 27. A Ch Pe GZ et D; 28. ACh; 29. A; 30. AD; 31. A β ; 32. A: 33. .Xb; 34. A; 35. A Can EGZ;

36. A Can Ch Pe EG, Z /ac.; 3y. A; 38. AE; 3<j. (Ch et WY); 40. A; 4⁶. (^Z et X); 42. Aß (cxc. b) et NY; 43. 44. A; 4\$· AE et Γ>; 4°· Λ; 47· Aß (exe. Can) et NWXY; 4*· A; 49. Aß et W X; 50< Aß.

Hic primum notabile est quod tota β *duodecim* locis cum x contra A facit: K. 15. 19· 29. 32. 3q. 3y. 40. 4?· I I. 46. 4^· At portio non laetae hereditatis multo maior est in singulis: Can enim cum x participat adhuc locis *trcdecim*: 1. 3. (9. negligo), 21. 2?. 24. 2?. 27. 28. 30. 33. 38. 4?. 47, idest omnibus simul sumptis, locis *viginti quinque*, dum cum A contra x militet locis *quindecim*: 5. 6. 7. 10. 12. i3. 14. 17. 20. 3i. 35. 36. 42. 49. 50. Eadem computatione singulis aliis applicata invenimus: x Ch locis viginti tribus, A Ch octodecim; x Pe viginti octo, A Pe tredccim; x (i viginti septem, A (i quatuordecim; x E viginti septem, A E quatuordecim; x Z viginti octo (36. negligo), AZ duodecim; x b triginta uno, Ab duodecim. I't ceteros obiter notem: cum A tacit I) sexies, N et W quinquies, X quater, Y septies. Recomponendo signaturas videmus totam familiam β nonnisi septies, vel, ne rigidiores videamur et ut absentiam unius vel alterius sigli negligamus, decies stare cum 6. 7. 10. 20. 31. 49. 50. 36. 42. 17. et ex novem locis β contra Ax nonnisi ter: 22, 16. 16.

Patet ergo quod in singulis codicibus praeponderat elementum x, et quod in tota familia discordia superat concordiam. (-tique, a sola et nuda signatura sine variantibus signatis non habetur perfecta imago necessitudinis, quia etiam interna natura lectionum signatarum ad rei pertinet veritatem. Praeterea loca maiori binaria varietate affecta, quae a consideratione exclusimus, characterem differentiae et consonantiae etiam determinant. Quae autem, re sub hoc respectu considerata, necessitudinis facies appareat, breviter dici potest. Discrepantia minuitur, si variantium parvi momenti frequentiam non consideras; acuitur e contra ubi ab aliquibus lectionibus peculiaris facturae libenter argueres ad intimam connexionem codicum qui eas exhibent, sed per reliquam eorum discordiam prohiberis fratres agnoscere. In I Libro tres codices, Can Ch Clm, unanimiter legunt has insolitas sermonis configurationes: cap. 25, 76 a 13 - Substantia quae est genus non est ipsum esse, alias omnis substantia esset esse suum, cum ratio generis salvetur in omnibus quae sub genere continentur, et sic al' et sic nulla substantia esset causata ab alio; cap. 81, 225 b 23 « Huius autem ratio est ex hoc quod intelligens se habet etc. Quod enim intelligens mclligat est ex hoc ... ». Ne utensilia quidem fabricae correctoreae, aī etc. desunt! Aliis etiam locis, etsi non tam mire, conveniunt isti tres, disceduntque a ceteris omnibus vel fere omnibus; item dicendum de Z Clm; et tamen aliquis Summae nostrae continuus textus, Can Ch Clm vel Z Clm signandus, non existit in rerum natura, ha non solum in his sed et in Pc et G, imino in tota β mirum est quod codices, modo tam similes, alias tam dissimiles essu possunt. Videretur quod variantes β ab x, inter quas etiam lectiones resuscitatae A, ab origine supra margines plurium codicum x diversa mensura disseminatae fuerunt, et inde, casu et fortuna ludentibus, modo maiori modo minori frequentia in codices sub siglo β collocatos confluerunt. Quod si ita est, ad caput classis, pro unitate, multiplex dispersio ponenda erit.

29. – Attamen distinguendum esse videtur. Casus et fortuna et mixtura plurimum valuerunt ad formandum textum tam instabilem, sed nihilominus sub confusione et disparitate nescio an non maior traluceret unitas originalis, si quaedam plausibiles causae dispersionis quae supervenit adduci possent. Opinamur tales, non imaginarias, sed in factis tangibiles posse adduci.

Posita enim contaminatione textus antiqui cum autographo, ex qua mixtura codices β consurgunt, dubium non est, quin exhibeant textus recensitos. Dicere auderem *recensionem* ad essentiam β pertinere. Aliquando revisor, vel revisores, ex aliquo codice, vel codicibus, lectiones x expulsi, et lectiones A substituit. Hoc autem non efficitur

nisi per plurimam altcrationem originalis scripturae, et crebras exarationes supra marginem. Sicut ergo textus codicis recensiti duplici constabat elemento, scilicet antiquo, mera et spontanea transumptione propagato, et novo per mentem criticam et deliberatam voluntatem correctoris inducto, ita codicis folia et columnae constabant scriptura originali, et secundis manibus correctoris. Iudicando autem secundum communiter contingentia, correctio a parte formali ei materiali non caruit inconvenientiis, et quidem pro utroque, correctore scilicet et scriptore ex codice correcto transumente fluic, ut experti norunt, secundae manus offendiculo esse solent, utpote quae specialem advertentium et curam sibi poscunt. Correctori vero non facile est, etsi forte quibusdam facile videatur, errorem corrigendum recte definire, et scripturam corrigentem supra chartam accurate applicare, ut adamussim cadat in scripturam primae manus. Quae in his peccantur, postea in codicis correcti progenie novas correctiones provocant. Non opus est exempla a longinquo requirere: codices nostri pleni sunt errorum a correctione occasionem habentium. E solo capitulo 80. L. III supra quoad signaturas examinato sex casus adduco:

ad immaterialem A Ch et correctores Can Z, *anima materialem* xDX, *ad materialem* Can Pe EGZa. Hic inadacquata correctio révisions perfecta est altera correctione, et probabiliter c sensu orationis, absque autographi concursu.

aperti \X, *apti* xDNW \7.b. *operti* Can Ch E, *operati Cooperativi* Pe. Hic scriptori codicis X recentissimi contigit veram lectionem ex mala correctione coniecturarc, vel supplendo litterae p lineolam, quam scriptor x omiserat; cf. supra n. 10.

Inter ipsos A, *Item in potentias* xEGNXYZ, *Item ipsas* Can Ch Pe, *Item m ipsos b*, *Item inter potentias* \, *Item in potentiis* Λ, *Item in potentia* Parisinus I58i9» cuius possessor, Godefridus de Pontibus, solus quod sciam, veram lectionem subodoravit et supra marginem notavit.

maniiartijicum A Pe DEGZ, *naviarti/icum* xNW XY&, *manus artificum* Can Ch et correctores GZ. Bona lectio detrimentum passa est in Can Ch, forte quia raram vocem nesciebant.

ductivum Λ Pe, *dominium* xDNWYZt, *inductivum* Ci, *denotivum* E, *deductivum* Can Ch, *ductum* X.

(*virilitatem* ... non relinquentem) *suimet imbecillitate* (aliquem deiformem motum) AY et *sui* G, *sumit imbecillitatem* xNX, *suimet*, vel *sui*, *imbecillitatem* Pe D EZ, *suae naturae imbecillitatem et b*, *sui imbecillitatem tn* (aliquem deiforme motum Ch) Can Ch, *propter imbecillitatem* W. Error antiquus *imbecillitatem*, explicabilis praecedente errore *sumit*, a primo correctore praetermissus est, et transumptores diversa remedia invenire coegit.

Sex casus in uno solo capitulo collecti honesta totius rei specimina esse reor. Per tales multorum generum defectus variantes β ab x artificialis cuiusdam et fere violentae insertionis vestigia ostendunt, signa certa correctoris interlocuti, et scriptorum nescientium quo se verterent. Nihil utique mirum quod correctio saepe incomplete concepta vel non exacte applicata, quam e rei natura semper materialis scripturae complicatio comitatur, diversas interpretationes, melius dicendi tentamina, et consequenter inultam discrepantiam inter codices communis et non longinqui originis secum ferat. In textu antiquo omnis discordia consistit lectionibus singularibus, quae nullus unquam scriptor evitare poterit, et praeterea, quod ad reni nostram facit, lectionibus criticis, quae antiquas erroneas proposito et data opera effugere intendunt. Quid prohibuit ne, quod circa x accidit, etiam circa originalem codicem, vel originales codices, rexisionis authenticae acciderit;

Accedit quod post saeculum decimum tertium, ut iam aliunde notum est, scriptores liberius a textu exemplarium suorum recedere solebant. Saeculo praecedente haec licentia interdum occurrit, teste Parisino i5 813, qui tamen cum codicibus β comparatus parce tantum recensitus apparet. Temporum decursu simul cum criseos libertate di-

stantia inter textus in origine non tam diversos fortius i crescere debuit.

Aha insocinbilitatis causa fuerit mutatio exemplans pro alio, quam aliqui scriptores omni desiderabili certitudine probant, dum per longiores tractus modo z modo alicui 'i adstipulantes, pluribus exemplaribus simul vel successive se usos esse demonstrant. Noster X in exhibendo alternatim versiones α et β post medium operis eousque progressus est, ut per tenuia aliquarum linearum strata colorem mutet. Exemplarium permutatio in 1), E, \\\ Y, c, certe multum signaturae variabilitati contribuit.

Dein discordiam auxit resumptio errorum z, cui non difficile est credere, si secundas manus in aliquibus codicibus consideras. Corrector codicis Can magno numero lectionum A β deleto textum z redintegrat. Peius adhuc corrector marginem nostri G antiquis erroribus foedavit. Omnes correctiones Z secundum aliquem codicem familiae α factae sunt. Quando mentis operatione has secundas manus in textum introducis, documenta necessitudinis inter hos codices et ceteros β non parum turbaveris.

'Pandem, quia de irruptione lectionum ZpA in d certe constat, non erit mera fictio nostra quod prima Summae publicatio, quae fragmentane etiamnum supcrest in DNYZ, influxum habuerit in aliquos codices % et sic in confusionis augmentum.

30. - Circa Can et Ch, codices fratres ex exemplari petiato, et tamen saepe discordes, eundem modum explicandi adhibendum esse putamus. Eorum scriptores quaeque pagina incuriae et negligentiae accusat, unde iam ex hoc solo capite fidelis interpretatio non est exspectanda, praesertim quia, sicut probari posse videtur, multae secundae manus scripturam exemplaris intricabant. Omnino credibile esse reor, quod circa principium saeculi xiv aliquis stationarius scriptori suo codicem quemdam obtulit rescribendum in commodam formam petiarum, quas in statione locandas exponeret. Ad illas correctorem arcessivit, qui textum quam perfectissime ex aliis codicibus recenseret; hoc autem secum ferebat promptam occasionem dissensus inter libros ex tali exemplari descriptos, nempe frequentem scripturam marginalem. Ex. gr. 14 b 21 $\diamond$ ex *dictis* Philosophi -, *verbis* 7. cf. p, xxxn notam: si margo exemplaris habuit *verbis* a correctore, explicatur quare ex eodem exemplari Ch legat *dictis* et Can *verbis*; 3 aio « ad suum finem », Z Can, non Ch, addunt *a quo ratio boni derivatur*; $\diamond$ b 21 . Quae (naturalis ratio) tamen in rebus divinis deficiens est », Z addit *unde non facile per eam impugnantur errores, praecipue contra fidem*; haec non habet Can, habet corrupte Ch (sine *unde, per eam, /idem*). Ex celeris lectionibus ZpA unam inveni in utroque, cf. sub pA 3 b 7; post 6 b 22 neuter contactum cum pA ostendit nisi ubi a; Z Can Ch vide 17 b 9 in nota p. xxxri. Quod autem quidam correctores typum Z adhibuerunt, patet 6b 19 ex W et b, et 4 b 10 ex Bono- niensi 9, qui cum ceteroquin ad z pertineat, lectionem Z non potuit arripere nisi per marginem exemplaris vicini vel longinqui. Nil ergo novi assumit suppositio correctio- num marginalium in exemplari communi Can Ch. Neque audacior est assumptio regressuum ad lectiones z et scrip- turae complicatae per secundas manus in textu. Neque excludendum est quod scriptores suo quisque periculo interdum lectionem fabricaverint vel ex alio exemplari selegerint. Sic exemplaris et scriptorum conditionibus in malam partem coniurantibus, ex uno eodemque exemplari magna lectionum differentia contrahi potest, immo maior quam inter Can et Ch existit.

31. - Promptius autem adesset explicatio discordiae in classi e, si non unum sed duo revisionis originalia ex- titissc compertum esset, ita ut β divideretur in /i et γ . sive Par Caes Pe G, et Can Ch. Primi quatuor (cum ju- nioribus asseclis) quasdam lectiones, paucas utique sed satis peculiare sibi proprias exhibent, ex. gr. !.. 1, cap. 42, 120 a 17 « Hanc autem *confessionem* divinae unitatis Az Can Ch Clm, *ostensionem* Par Caes Pe GWYd. Cf, etiam 184 b 2, 210 a 10, 207 a 12, 308 b 18. Iueruntne lectio- nes singulares illius codicis familiae z, cui contigit cor-

rectio de qua agitur? Debuissent per revisorem ad le- ctionem A reformari, sed advertendum est quod, ubi tot errores correctioni se subtraxerunt, etiam lectiones singu- lares evadere potuerunt. \b altera parte, codices Can Ch. uterque vel alteruter, lectiones A ostendunt ubi celeri le- ctionem x. Alibi etiam peculiarem positionem occupant respectu ceterae traditionis. Haec autem disquisitio hic minus commode institueretur, quia de vera fraternitate (Jan Ch plene constabit in L. III et IV, quando scilicet alter scriptor codicis Can petias notare incipiet.

Nescio an per causas generales modo expositas ubique et in omni particulari casu discrepantia in sinu $\mathcal{E}$ posset explicari. Sed nulhis dubitabit quin, si intermediorum exem- plarium interitus traditionis catenam non ruperat, plurima varietas se ipsa explicasset, et explicando destruxisset; co- gnita enim causa varians tollitur, et eo ipso propius ad maiorem concordiam superiorum exemplarium pervenitur.

Cetruin, qua via tot lectiones A amissas in partem traditionis remigrarim minus nostra scire interest, quam eas revera prolectas esse ab autographo. Hac de re nos antea. Secundam Secundae et Tertiam Partem edentes, dubii haesimus quantum ad correctiones textibus antiquis applicatas. 'Torno \ III, pag. xxx: « Quod primi correctores autographum forte, vel Auctorem, consulere potuerunt, cum nesciatur an consuluerint, idem est ac si non con- suluissent Xuthentia igitur ab internis nolis ... diiudicanda est 'I'oinq X. pag. xm expositionem status diversorum textuum clausimus dubitantes utrum ex primo apographo, patre traditionis Secundae Secundae, antiquitus extiterint duae descriptiones, ncgligentior et fidelior, an potius ali- quis codex filius primi apographi authentice correctus fuerit. 'Tomo XI, pag. xiv, nota 1 . Eae inquam variantes ab antiquo textu (Tertiae Partis) quae in eo lectionem tur- batam restituunt et simul occasionem falsae scripturae materialiter manifestant, in autographo fuisse credi pos- sunt Sic per multos annos ancipites haesimus de au- thenticitate variantium, quas tamen, quoties per causam internam lectioni antiquae non erat fidendum, non dubi- tavimus adoptare. Critérium autographi Summae nostrae dubium solvit: ultimus, sin minus proximus, fons varian- tium ? est A Hic inquam superstes signaturas plenas vel semiplenas quasi-familiae p tanta luce illustravit, ut et deperditus eas non deserat.

§ VI. — DE PETIIS EXEMPLARIS PARISIENSIS ET CAN CH.

32. In memoriam revocamus petias exemplaris fuisse quinquaginta septem et annotari in quatuor codicibus, sci- licet B, E. Parisino Nat. 15 816 et Mazarineo 807, et in H, in quo. sicut videbimus, adducuntur indirecte sed intime ut efficaciter. Can et Ch notant petias alterius exemplaris, et triginta octo tantum numero. Antequam de petiis in particulari exponetur, quaedam generalia u nostra circa petias experientia proferre liceat.

Notio *petiae* notionem *exemplaris* importat, quando exemplar eo intelligitur sensu quo ad Universitatum di- sciplinam et regimen pertinebat. Sic autem non innuitur quilibet codex ex quo quis transumere potest, sed codex sui generis, proton pon ex officio, apud stationarios asser- vatum, ut scriptoribus pignore dato pretioque soluto loca- retur, in stationem reportandum. Officiales publice deputati exemplarium textum examinabant, menda corrigenda cura- bant, *petias* taxabant quoad numerum et mutui pretium. Pelia tantam exemplaris partem continebat quantam capit duernio fixo linearum numero; quoties tanta parte, tot petiis constabat exemplar. De re petiaria plura existunt Statuta, quorum quae ad rem nostram facere videbantur in Praefatione ad Supplementum. 'Tomo XII, pagg. ix-xt» descripsimus. Hic unum addimus ex Chartulario supra citato, Il pag. 190: « i3t6 Decembris 4... Item nullus stationarius alicui carius locet exemplaria quam laxata fuerint per l'niversitatem, nec conditionibus gravioribus quam per l'niversitatem fuerit ordinatum, nisi peliam ultra hebdomadam tenuerit ».

Peliae exemplans in exemplatis apparent per notationem principii earum, vel finis, vel utriusque: finitur x pe, finitur ix pc incipit \ pc; vel brevius: x pe; vel per solam numeri notam: x. Notationes nullam cum fasciculorum divisione relationem habent, sed independenter a commissuris chartarum et naturalibus orationis articulis cadunt supra marginem, c regione cuiuscumque lineae relativae, in medium continuum textum. Ratio petiae ipsius exemplaris hac notatione non absolvi videtur; notae signa sunt pctiarum originalium, non constituunt eas. In exemplari petiae erant veri fasciculi, c' insuper, ut videtur, non compactae in unum corpus sive librum, sed solutae et individualité? mobiles.

33. Primi asserti argumentum noster H suppeditat. Eius corrector lacunas scriptons, quae multae sunt et insolitae extensionis, super margine (nunc saepe reciso) diligenter indicavit, remittens, nedum ad petiam, ad folia petiae, hoc modo Deficit una columna cum dimidio in ix pe medio; Deficiunt xvi hanc pe ix ult. fol.; Deficit quasi una columna pe \ i fol. iii; (Deficiunt du)e colonne cum xiiii lineis (pe xiii) fol. ii et incipit defectus (ex his autem); Deficit folium integrum cum \ lineis pe xvii fol. iii et iiii (est casus reversus scriptoris x de quo n* a5; iste incoepit repetere, 11 omisit centenas lineas). I l'tima nota e' circiter quinquaginta est: Deficiunt xxiiii lineae pe lvi fo. ii. Per modum citandi corrector prodit petias fuisse veros duerntones non tantum quia nunquam citat ultra folium iiii, sed etiam quia ex BΓ et duobus Parisinis, quando numerum linearum cuiusque petiae notatae per quatuor dividis. · ult · semper incidit cum ultima quarta parte textus. Igitur cum nullus codex communis facturae obedirct citationi correctoris, oportet concludamus exemplar Parisiense Summae contra Gentiles concrevisse fasciculis quinquaginta septem. Huc spectat not i scriptoris codicis L Supplementi (Praef. n° 37) · finitur xxiiii et est de sex cartis , sive ternio: ceterae scilicet erant biniones.

Mtrum argumentum. Codex Secundae Secundae \r-chivi Rmi Capituli Brixiani in textu lineolas verticales ostendit, ubi margo notam petiae. Quid sibi velint nescio, nisi examussim pctiarum partitionem indicant. Ordo noster codicem Commentarii S. Thomae in Metaphysicam possidet, antiquum, instructum notis exemplaris Parisicnsis. qui uno loen supra marginem habet haec: « omne agens xxü pecia . idest ni fallor, petia 22. incipit ad verba *omne agens* oppositae lineae. Plurcs casus notationis tam directae obviam non habui. In aliis codicibus petiae notam concomitatur levis sed clare perceptibilis mutatio scripturae in textu. Ex. gr. ubi Chisianus habet · hic finit xxiiii pc ·, scriptura textus « fallax uniforme simulans Deos et homines *, evidentem ab una et eadem manu exarata, < *similans* inde aliquam variationem monstrat. Idem accidit in pluribus codicibus simul, in B et F, in B et Parisino, vel in tribus. His ergo locis non raris tria concurrunt, nota, character variatus, utriusque communitas in pluribus libris. De B diximus scripturam ultimorum foliorum neglectiorem esse; addimus variationem praecise incipere ubi alii libri petiam 34. notant, ad verba < qui ex granis tritici L. IV cap. 69. Idem interdum observare est in codicibus qui petias non notant: Parisiensis 15 818 variat characterem ad initium petiae 28. - *agentem* per hoc autem fiunt *: 15817 eodem loco ad *autem*. Differentia promptam explicationem habere videtur: verba *acentem per hoc* anticipata fuerint ima ora originalis pctiue 27. reclamantia fasciculum 28. scriptori ergo qui reclamantem transcribit, sequens fasciculus incipiebat post verba reclamantis. Incipiebat dico: nam inter notam petiae et tenuem scripturae differentiam aliqua relatio agnosci debet, et aliam non invenio nisi manus mutata indicet initialia verba petiae exemplaris. Notae codicum totam lineam respiciunt, immo accidit ut, in conspectu duarum posita, neutram, nedum unum verbum, praecise innuat. Si ergo scriptores et notatores aliquod lineae elementum characterem variato, vel lineola, vel citatione, distinguere potuerunt a ceteris, hoc fuerit quia in exemplari illico distinctum erat, utpote primum verbum fasciculi-petiae.

3q. – Quod autem secundo assertum est, petias exemplares fuisse liberculos solutos, probari videtur ex modo quo Statuta Universitatum circa petias loquuntur. Talem scilicet de eis sermonem instituunt, ut tantum de libello separato dictus sensum videatur habere. Verba modo citata nisi petiam ultra hebdomadam tenuerit * nemo capiet, si de immobili petia nostri B intelligenda essent, dum de fasciculo exemplaris soluto et independenter mobili statim saneque intelliguntur. Talem per se individuum petiam c statione domum ferre potuit mutuans, et, ut alia Statuta loquuntur, perdere, recuperare, maculare, corrumpere, reaptare. Ex his locutionibus sequi videtur quod stationarii exemplaria *petiatun* locabant.

Aliud argumentum sumitur a quibusdam notarum formulis. In priori parte codicis H, de Potentia Dei: hic finitur xi pe de p. d; hic finitur .xii p. de p. dei. In Chisiano nostro plene: hic finitur pecia x.xxiiii contra get'. Huc facit vix credibilis textus codicis Q Supplementi (cf. ibi Praef. n° 2? et 27) ubi margo notat f. xiiii pc, linea columnae habet nec potest per pecic partis thome poenitentiam cum uxor ab accusatione repellere ·. Scriba distractus subscriptionem cum textu petiae miscet. Si autem scriptores, valde inutiliter, titulos operum connotant, ratio fuerit quod eos videbant adscriptos in pctia-excmplari. Ibi necessarii erant. Nam apud stationarios multitudo pctiarum diversorum operum conservabatur, quas quia frequentia scriptorum quotidie recipiebat et reportabat, ad cavendam confusionem oportebat per titulos operum et numeros ordinales distinguere. Sic quaedam notarum formulae individuum petiae existentiam insinuant.

Plura ergo phaenomena conspirant, ut petiae individuum exsistentiam agnoscamus. Sicut in codicibus a marginali nota creantur, non iustificat locutiones Statutorum et celera facta. Codices vulgares non praebent *petiam* quae maculata vel corrupta reaptari debet; quae perdi, recuperari, restitui potest; quam a stationario mutuantes, ut in stationem fideliter reportent, pignus deponere iubentur: quam sine mulcla ultra hebdomadam domi tenere non licet; quae operis cuius pars est titulo subsignari debet; cuius singula folia citantur; quae < esi de sex cartis »; cuius initium per scriptores in continuo textu sponte vel proposito adinuissim manifestatur. Omnino dicendum videtur quod, si petia tractatur ut individuum per se existens, qua tale in rerum natura existere debuerit.

35. – Sed praeter supraque haec, quae doctiores circa physicum vel technicum aspectum petiae afferre possent, petia-nota non iustificat petiam obiectum regiminis et sollicitae curae Universitatum. Si perpenditur, quantopere de petits statuantes excmplantatem, ut ita dicam, tuerentur, qua de re videnda sunt Statuta in Praefatione loco citato Supplementi, omnino credibile videtur quod causa finalis decretorum ultra curam materialis facturae, ultra pretium mutui, ultra stationariorum et scholarium fraudes et querelas praecavendas prospiciebat. Finis autem systematis exemplaris per petias liberas divisi nobis evidens esse videtur. Ut de solis operibus novis Magistrorum loquamur, systema immediate duas ferebat utilitates summi momenti, celeritatem scilicet multiplicationis et puritatem textus. Data divisione chartarum nostri α in quinquaginta septem fasciculos tenues et solutos, iam a principio publicationis multi scriptores ad eum transumendum accedere potuerunt, dum petiam a primo transumptam alii successive seriatim usurpabant. Quo temporis spatio unus scriptor e vulgari codice alterum transcribit, petiae x quinquaginta scriptores occupabant, quorum textus (et in hoc praesertim insistimus) ab x et ab invicem non differebant nisi per variantes in singulas transcriptiones fataliter vel voluntarie introductas. Usus enim immediatus eiusdem exemplaris cavet intrusionem variantium codicum intetmediorum, eo ipso quod inter exemplar et scriptorem alius non intercessit. Simul etiam communitatem variantium infra exemplar contractam prohibet, quia differentiae apud unum manent. Si enim B transcribitur ex A et C ex B et D ex C, A et I) distant per variantes trium scriptorum B(Π), quia D exhibebit variantes B et C et suas; dum quando

singuli ex A oriuntur, variantes non habebunt societatem, nui casu plures scriptores eodem loco eadem lectione a communi exemplari differant. Quia vero petiae exemplares scriptoribus Parisinis diu praesto erant, permulti codices continue in omnes regiones migrarunt, et ubique textus a contaminatione puros exemplandos praeberere potuerunt.

ha facium esse videtur, ut in multitudine codicum diversarum terrarum et scholarum lectionis \arietas fere absorbeatur per variantes unius sigli. Omnes proximi sunt uni stipiti; omnes filii vel primi nepotes codicis a. sive vices gerentis autographi. Nam exclusum est, per communes errores, quod filii sint ipsius autographi. E converso etiam: tanta in unum textum conspiratio, quae per se res tangibilis est et ceteris phaenomenis conscribenda, usum unius exemplaris indicat, possibilem factum mobilitate petiarum.

36. – Quod codex a, caput traditionis, e^o fasciculis quinquaginta septem coaluit, historice non potest reduci ultra datum primi Statuti citati sive ultra annum 1274. duodecimum ab anno 1262, quo S. Thomas Summam contra (jennies scripsisse legitur. Non auderem affirmare mc aliquem codicem vidisse, qui aetate ulterius retrocederet. Sed considerandum est, quod Statuta de petiis systema non creant; supponunt potius eius existentiam et universalem notitiam. Itaque quando scriptor ille, cui autographum A commissum fuit, ad laborem se accingebat, probe sciebat duo: primo, sequentes scriptores sua descriptione, non autographo, usuros esse; idtero, exemplar aliquando, usu vel Statuto, per petias taxatum in. Sufficiebat ergo, ut videtur, communis humanae solertiæ gradus, ut, sponte vel iussus, chartis suis statutam petiarum formam daret, idest ut exararet supra duerniones rgulalos pro senis denis columnis. Quod essent quinquaginta septem non stabilivit a priori, sed transcriptio tot occupavit, totque esse sancivcrinl decreta Universitatis supra citata. Non sinu ratione ergo dicimus, textum α scribi coeptum esse vix sicco atramento codicis originalis. Quo anno Auctor ab opere suo manum amovit, eodem natus est a.

Simul etiam aqua pura sapientiae I hominibus extra-
neis clementis infecta est. Supra omnes speculationes plus
minusve plausibiles, inter omnia facta certa, eminet tan-
quam gravissimum, dependentia traditionis ab uno apo-
grapho.

Restat ut traditionis stemma delineando discussionis exitum repraesentemus

pA
 S
 Pctine Parisiennes (x)
 BCFI c O K Q
 O correctus (£) Q correctus (<γ)
 Fragtn. NZ, I), à, NYZ Par Gies Pe G Can Ch
 DENWXYZ b Cun

INITIA PETIARUM PARISIENSIIUM.

-<7. – Ubicumque petiarum Incipit a variata scriptura innotescit, verbum initiale asterisco distinguimus. Quando linea non ostendit variationem, omnia lineae verba vel para eorum secundum comparisonem plenorum codicum exscripta sunt, ita ut nullibi per plus quam duobus vel tria verba n vero initiali distare credimus. Duobus locis codices differunt per paucas lineas; Parisini ad pcti.im 2. per octo a nota B, per dun* Nat. a F ct M<z ad 55. Ceterum quatuor per integram lineam non differunt. Notatio valde simplex est: consistit solis numeris, vel « pe » addito. Scriptor B a 5. inde eas characteres textus exaravit. – Non omnes notae in omnibus notantibus adsunt. B omittit quatuor ultimas 24-57. i non signavit undecim primas, 16. 24. 27.; pro li scribit xli. Par Nat. omittit 12.27.: pro xlv habet xliiii. In Mnz, non vidi 12. iq. 23. 24. 30. 33, 42. 46. 21. 53. 55. 27. Etsi aliquot notae in singulis codicibus deficiunt, nulla deficit in omnibus.

Post initia numerum indicavi linearum quas petia originalis occupabat in codice B. Huius columna constanter est linearum quinquaginta usque, au petias 24, et dein parum variat. Petin-exemplar in nullo codice quatuor implet folia: re nd medium reducta lineae sextentiae quadraginta quinque B sive columnae tredecim. tantum textus capiunt quantum sexdecim columnas ducmionis exemplaris occupabat. Fortasse inde in-

Summa CoxTiui Gintiius D. Tuomak Tom. I.

ierre licet scriptorem exemplaris Parisicnsis litteras grandiusculi' fe-
cisse; quod utique exemplar officiate decet.

	Quod sit officium sapientis (<i>titulus primus Tabulae L. 1</i>);	67*
4*	<i>in B</i> : Eodem enim modo neces&c est; cnp. 11. (24 b 9) <i>In Parsinb nota cadit parum superius</i> : Primo quidem quia non omnibus (24 n 2?).	604
16*	sequetur quod nullum corpus; cap. 20 (53 b q3)	702
4*	Et sic creatura habet quod Dei est; cap. 29 (90 b 8)	683
	'causam mundanae substantiae; cap. q< (122 η 35)	
	'aliquid c*t aliud eius esse (<i>cf. rariantt<</i>); cap. 56 (162 a)	586
7*	sed etiam illud quod habent in scipsi>; cap. <> (iS5b?i)	5yo
3*	<i>in:ipit ad cap. 73</i> : Ex hoc autem apparet	547
9*	quanto in illo completior invenitur; cap. 83 (224 α 2o)	568
o	lum. Si scientia rei; cap. 94 (258 α i5)	\$83
it*	Sic ergo patet falsum esse; l. II. cap. 3 (278b 0)	600
12*	sicut simul illuminatur: cap. 19 (3o8b.<3) *	658
13e.	quod cniin ex iustilla alicui; cap. 28 (335 a 12)	579
>4*	'inchoationeni divertititem aliquam; cap. 35 (349a 27)	5qi
>5\	materia cnim non est u>m; tap. 3 ' m)	
16*	'et immateriales oinnqs intelliguntur; cap. 5o <i>finis</i> (38.; b anl	58a
>7 .	'invicem ut materia cl forma; cap. 58 (410a 38)	620
tfi*	'filiu* generetur > paire per desc'i>ioncm; cap. 65 (435 b i3)	65*
19<.	'phantasmatibus non posset; cap. 73 (463 a 4)	úúo
2oM.	Deinde aublungit: idem autem; cap. 78 (4*14 a 55)	67°
21<.	"Si autem rursu* dicatur; cap. 83 (5at 844)	673
2<	<ed sunt multae generatione* Intermediae; cap. 80 (342 a so)	688
2'a.	quandoque intelligent actu quandoque non; cap. 97 (278 b i)	^44
24<.	<i>incipit a textu Libri 111; huius Tubula pertinet ad pftiam praecedentem.</i>	692
j 5*.	Si autem defectus ait voluntarius; cap. tu, <i>inter med. et Jin.</i>	694
26<.	iia cl corpora cacleMia «uni <implicia>; cap. 13, Item corpora	67@
27<.	propter bona quae in aliquo cognoscuntur; cap. 29, Item cognosci	691
28<.	Per hoc mitem fiunt intellecta in actu alta; cap. 42, <i>parum a prine.</i>	681
29<	non t-imcn il> cognt>scimu* eminentiam; cap. 49, <i>parum a fine</i>	' 687
v> .	quae intellectus in substantia divina videt; cap. 60, <i>parum afine</i>	65;
31*.	tocidcatabs forma sicut qualitates acthae ct passivae; cap. 60, <i>parum a prine.</i>	692
32*.	'ct corruptionem et mut uiunc* alias, cap. 76, <i>parum a prine.</i>	692
33<.	*motibus. Adhuc, nihil agit ullra; cap. 84, <i>ante med.</i>	702
<.	lumine intellectualium substantiarum ; cap. 92, <i>parum a prine.</i>	661
35'.	participata in rebus. Unde convenienter; cap. 97. <i>parum a prine.</i>	636
36*.	qui utuntur libere sensibus exterioribus; cap. 104, <i>parum a prine.</i>	667
37<.	quod omni-operationis diligentia; cap. 112, <i>prine.</i>	642
38*	Si quies enim reverentia (<i>pro</i> Si quii ei> in reverentiam); cap. iit, <i>prine.</i>	622
39<.	consilia nonpraecepta inquantum; cap. i3o, <i>prine.</i>	626
40<.	(Licet autem sustentatio...) ad sustentandam vitam pauperum Christi; cap. 135, <i>med.</i>	643
41 .	Alio modo secundum qualitatem operum; cap. 142, <i>post med.</i>	
42<.	Diligit autem aliquis scipsutn ; cap. 153, <i>prine.</i>	631
42*.	considerandum est quod licet aliquis; cap. 15q, <i>med.</i>	613
44*	quia scilicet ante mundi conditionem; Lib. IV, cap. 4, <i>med.</i>	679
4:	a Filio assumptam Apostolus ostendit; cap. 8. <i>post. med.</i>	630
4<ante	luciferum genui te. Quia tamen non; cap. 11, <i>parum a fine</i>	667
47*.	<i>incipit ad cap. 18</i> : Sed quia quidam, <i>rei ad finem praecedentis</i>	627
48*.	Constantinopolitanum, Cyrillum, Leonem; cap. 24. hem habetur	647
49*.	sit creatura et minor Patre; cap. 32, <i>prine.</i>	65o
5oa.	ct humnnn natura perfectam secundum quam; cap. 36, <i>prine.</i>	668
51*.	unde ct completa generatione ipsum semen; cap. 42, <i>prine.</i>	66u
22*.	Non igitur videtur luisse conveniens; cap. 53, Adhuc hoc	663
53*	Mors enim (<i>adde</i> Christi) est quasi quaedam; cap. 55, <i>parum a fine</i>	622
54<.	prnpric dicitur nisi *qui ex granis tritici; cap. 69. <i>prine.</i>	701
55*	Nam et ipsa sacerdotalis potestas; cap. 76, <i>prine. In Par. Nat. nota ponitur parum superius</i> : ante (<i>lege</i> quantum ad) consecrationem corporis Christi.	67?
56*.	inducit in XII. de Civitate Dei; cap. 82, <i>fin.</i>	y33
57*.	ad commutabile bonum, sicut poena damni; cap. 90, <i>med.</i>	5n

INITIA PETIARUM CAN ET CH.

38. – Petiarum notae prius apparent in Ch quam in Can. In isto alter codici* scriptor (vide Elenchum) petiae notare incipit a fine 25.[^]; ante in Ch ob-ervavi notas 6. 8. 10. 12. 16. 21. a3. 24, tenues ct pallidas; fortasse aliquae quaerentem fugerunt. A 25. notae Cnn et Ch parallelae sunt. Can respicit finem ct initium petiarum; eius formulae sunt in caractere textus cl semper constantes, nisi quod ad primo occurrentem omittat <pc>:

fol. 137 v b 4	Explicit xxv. Incipit xxvi.	ini. 142 v u 34	Explicit . pe . xxvi. Incipit . pe . xxvii.
----------------	--------------------------------	-----------------	--

Uldmā est: j Explicit, pe.xxxvīīi. . ad finem textu*. Cum non addat Incipit pe xxxix, quae scilicet sequentem 'fabulam Capitulorum totius operis continuisset, nec quid ad finem fabulae notet, scriptor videtur eam non computasse pro petii, forsitan pelue originales Capitula ante singulos Libros corporaliter concludebant, sicut petiae a. E contra Ch, vel potius rubricator eius. Tabulam in principio codicis positam pro petii computat: Explicit xxxix pe contra Gentiles et ultima non esi plus ». Insuetum est librum incipere ab ultimo fasciculo; sed lme forte u ligrftorc dependit ; lolia fabulae nolis curent.

Ch respicit tines tantum et formulae eius variant, ut infra patebit. Idem xxiii senbit pro xtvi, et xxv<i pio xxxvii, errore manifesto; ad finem textus not.un omittit. Uno solo loco initium indicatur, per rubricatorem nomine proprio: fol. 17? r a Incepi xxviii pe. Supra hanc rubram notam scriptor codicis inm notavciat. tribus lineis tnm vicinis ad marginem ut ligatura compress.1 acripturam quasi abscondat: A XXvil pe. Ad ultimum lineam Libri 111, idem rubricator; finitur pe \xix; scriptor, et Can, finiunt eam purum ab initio Capituli 3. I . IV. Rubricatarem errare petiae eiu* exiguius ostendit. De petin 39. eius iam dixiinus. Sic ergo, imicqualitniibus explanatis petiae Lan et Ch eadem case apparent.

Numerufl lnearum ad Can referatur. I. ius columna semper linea» quadraginta tres habet, dum Ch in hoc sibi non constat. Capacitas media petiae Can est linearum octingentarum quinquaginta duarum; in exemplari videntur terniones iuiasc, «extis foliis plus minusvc scriptura vacui». Formulae Can, ubique eiusdem dictionis, supprimuntur. Lector meminerit Can tacere usque ad petiuiin 34, inclusive, et 1 se ipso in* tolhget pellam 33. incipere a ' similans et finiri ad xcr*um *indebita* *. praecedens - cultura».

<», Sed est tota simul. Est igitur aeinpiterna; I. 99, .'<.4 b ».	–	tinil vi pe.
x*. est ponere creaturam semper fuisse. Adhuc quod est tn voluntate; II. 31, 34S a 30. – hic finitur viii pe.		
to*, qunc n<»n cognoscunt esae nixi ut nunc; II 55, 393321. – finit x pe.		
; sed Cft unus omnium. Item si intellectus; II. 73, 473 b 12.- finit xii pe.		
tri-. Amplius omne malum consequitur ad aliquod bonum; 111. 13. – hic finitur xvt pe.		
31*. minUtro* et diversu» sui regiminis executores; 111. 77, Am- pliu* ad dignitatem – finit xxi pe.		
quae enim sunt in potentia secundum quod; 111. 97, Ex di- versitate autem formarum <i>secundo loco</i> , – hic finit xxiii pe.		
24-. fallax omniforme Similans deos et homines: III. 107 jfn. – hic finit xxiii pe.		
3. quod ad praedictOA indebitas *cultura* instinctu daemonum. III. 120 <i>iu finem</i> . – finit (<i>cetera recisa</i>).		
an-, a sollicitudine terrenorum remota liberius Deo vgcct; III. 132. Datur ad hoc item. – hic finitur xxiii (<i>lege</i> xxvi) pe.	821	
37* Adhuc praemia et poenae a legislatore proponuntur *ut ho- mines .1 mali»; III. 142. – fi. xxvii pe; rubro: Incepi xxviii pe.	817	
28-. garritu» «avium et descriptiones punctorum; III. 1?4 <i>inter med. et fin.</i> – finitur xxviii pe. contra gentiles.	o«3	
Media petia 29. incipit Liber IV; ad ultimam lineam libri IU, Ch rubro: finitur pe xxiix.	>-	
su*, unus *naturaliter Deui. IV, 5. <i>init.</i> – hic finitur pe xxix contra gentiles.	719	
3«-. actiones unius *eorum in aliquod Alterum. IV, 11 <i>init.</i> – finitur xxx pe.	832	
31«-. pronuntians quod vere Deus in vobis sit; IV. 17. Adhuc post pauca. – hic finitur xxxi pe.	849	
3:*. cx amore *sui procedit ad aliquid laciendum; IV. 2(5. <i>post med.</i> Ch fol. 199 v b 8 habet in textu: effectui de cx amore; margo: Finitur pe xxxii. Reliqua columna alba; fol. sqq. prosequitur: effectus cx amore sui procedit; ideo puto Incipit petiae 33. esse <i>sui</i> .	802	
33*, Lucae xxn Non men voluntas; IV. 36 <i>mcd.</i> – hic finitur pe xxxiii contra gentiles.	1029	
>4*. Et quin haec destitutio ex voluntario; IV, 32 Consideran- dum est etiam. – hic finitur pccia xxxiii contra get*.	949	
quod aliquid *hic de novo convertatur; IV. 02 <i>ante nud.</i> – finitur xxxv pe contra gent*.	894	
3«>. sanguinem suum fudit, *cum et de synagoga; IV. 70. <i>ante mcd.</i> – hic finitur xxxvi pe contra Gentiles.	937	
i;- , resurgentium quae est anima. IV. 85. Alin ratio. – ex- plicit xxvii (<i>lege</i> xxxvii) pe.	S5r>	
38«-. in sempiternum Arnen Arnen. – Ch <i>tacet</i> .	o?o	

§ VII. — DE PRINCIPIIS NOSTRAE RECENSIONIS.

39. Ratione authentiae sermo Summae contra Gentiles necessario constat portionibus per autographum certilicatis, aliisque cx eius traditione certificandis. Propria Auctoris scriptura, ubi haberi potest, ipsa per se nobis lex erat, quae tamen cum, sicut omnis lux, nimiam obudientiom abiiciat, aliquam nostram non dico recensionem sed intercessionem exegit. Lector iam intellexerit, nos loqui de defectibus involuntariis, qui Auctoris calamo acciderunt,

et quibus non aliquando errare nescio an ullus theologus inter charismata numeraverit. Etsi lapsus calami in causa considerati imponderabilis levitatis sunt, tamen sermonem interdum incomprehensibilem et intolerabilem efficiunt. His eo providendum erat modo, ut studioso lectori haesi- tationes subtraheret, scrupulos et iniucundam admiratio- nem, quin tamen veritas celaretur. Quum iinem assecuturos esse credimus adhibendo calcem columnarum. Materiales ergo defectus scripturae et correctionis, et quaecumque apertae Auctoris menti non respondent, inter traditionis I variantes notata sunt, ut pro eis in textu recepta sunt quae Auctor mente minus absorptus ibi ipse scripsisset. Haec methodus contrariae praeferenda videbatur, ne defectui omnino casuali honor textus dureretur, lectioni vero per Auctorem intentae locus secundarius.

\ periculo nostra vendendi pro rebus S. I homau de- fendimur pur duplicem quae requiritur evidentiam, erroris scilicet et intentionis: cui mendae quae lectio vera sub- jaceat, utrumque clara lux manifestat. Non mirum quod scriptor pruni apographi fere ubique nos praevenisse in- venietur. Ad loca immediate utnnquu evidentia in apparatu lectorem monemus simplici siglo « A caxn-; quae enim praeter intentionem sunt, a casu sunt. Illa quisque prudens consideret et diiudicet. Aliqui vero defectus, quamvis et ipsi a casu recti, quia tamen a parte lectionis tantum evi- dentes sunt, cum ut ita dicam nihil legant, longiori expli- catione egebant, quia lectorum latet in quo proprie malum resideat. Quod praecipue accidit apud scripturas m revi- sione mutatas. Ductus calami debito brevior aliqua verba prioris redactionis stare sivit, sicque mero casu quandam prioris cum secunda mixturam creavit et sensum fugavit. Succurritur productione liturae sive expulsionem reliquiae redactionis antecedentis. Exempla supra in fine § 11 praesto sunt. Accidit interdum contrarium, ut deletio debito longior verba necessaria supprimat. Quae resuscitanda sunt. Ac- cidit etiam ut dictionis mutatio non satis versus finem loci continuetur, unde quae secundum sensum revisionis ul- terius mutanda erant non mutantur: L. I, cap. 20, 53 a 27 • e.v *quo* maior potentia in minori tempore *movet* pA, *cum ... movet* sA: cap. 3o, 92 a 12 « nisi per similitudinem *metaphorae* pA, *et metaphorae* sA; cf. 228 a 3y. Aequitas constructionis facile restituitur. His ergo casibus, ubi primae redactiones interveniunt, eas expresse adducimus, quia le- ctor explicationem promptam habere mavult quam per « *vide* pA - ad nostram pA editionem remitti.

Quando Je necessitate corrigendi dubitandum erat, abs- tinuimus: nue quamque occasionem duximus opportunam. Aliud enim est apertis inadvertentiis subvenire, aliud Au- ctoris latinitatem corrigendo vituperare. Ideo non tetigimus L. I. cap. 49, 142 b 9. « *Colligentes* igitur has duas con- clusiones, apparet Deum cognoscere > (*Congregantes igitur* eadem inconnexa constructione fol. 79 v b i3 in capitulo obliterate legitur), neque usum passivum participiorum *consecuta, interpretata*. L. II cap. 47, 377 a 2 < utpote in ipso *existens* agere et non agere >. Constructio requireret *existente*, quod habet b. – L. I cap. 3t, 9? b 14 - Po- testas regia . . sub *ipso* » nempe *rege*, quod illico intel- ligitur; cap. 42, tiSb 18 - ad unum primum ordinans (nempe *Deum*) *qui*. . . ordinat » : cap. 70, 204 b 8 * per- tinet ad divinam perfectionem secundum quod omnia in *seipso* praehabet. L. II cap. 23, 325 a 18-20 « Quod autem suae actionis non est dominus non per se agit, agit enim (nempe *qui non est dominus*) quasi ab alio *actus* *.

40. – Non tamen ubique intelligentia constructionis tam praesto est quam in tribus casibus modo adductis: L. II cap. 56, qo3 b 40-44 < Tactus autem virtutis (substantiae separatae) . . . facit substantiam tangentem esse intra id quod tangitur et incedentem per *ipsam* absque impedi- mento *; quamvis *ipsam* explicationem haberet si pro *id quod tangitur* mente substituatur *substantia quae tangitur*. quia tamen longe quaesita videtur, legimus *ipsum* contra A et codices.

Diu haesitavimus circa duos textus sequentes, !.. I cap. 71, 206648 in textu Aristotelis « Aut quomodo malum cognoscit aut nigrum? *Contraria* enim quodam-

modo cognoscit ». Legendum esset *Contrario*, sed hoc loco littera autographi non est aequivoca, ideoque in nota ponimus « *pro* Contrario? - et verbum Aristotelis. - L. 11, cap. 22, 320 b 7 o « Deus potest quae in se rationem non entis non includunt, Haec autem sunt quae contradictionem *implicant* ». Legendum videretur *non implicant*, ut revera habent N Z et Pinna. bi tamen *Haec* intellegendur supponere pro *quae m se rationem non entis includunt*, sensus adest. Praeterea, quandam analogiam videmus nobis invenire inter illum textum et istum: cap. -3, 430 a S-**io** · (Alexander) posuit praedictam virtutem (intellectum possibilem) non esse fundatam in aliqua intellectuali substantia, et consequentem commixtionem elementorum in corpore humano *, ubi *et* non copulat *non esse* sed tantum *esse*; I) et corrector E et editiones a c inde legunt *sed*, quod non adoptavimus.

Sed ecce tria loca contrarietatis inter Auctoris mentem et calamm. L. 11 cap. 26, 33i **by-io** « Infinitum autem, quantalibet adiectione linitorum lacta, adaequari non potest quin infinitum excedat quantalibet linita, si etiam numero *Jinita* existant », nisi legatur *infinita*, ultimum comma, nihil conferens ad notionem infiniti complendam et impediens quod confert, otiose additum est. Cap. 42, 365 b 5 6 « Multa autem sunt rerum quae *possunt* procedere in esse nisi per creationem ». Immediate evidens est quod ante *possunt* deficit *non*. Loco sequenti deficit *nisi*: cap. 52, 3S;a 31-33 < Natura communis, si separata intelligalur, non potest esse *una* ·. Hoc notissimae Auctoris doctrinae contradicit, et reprobat per id quod immediate sequitur: * quamvis habentes naturam illam plurcs possint inveniri ». Cum ergo his locis lectio .autographi explicatione non potest salvari, corrigenda erat littera ne mens corrumpetur.

Est fortasse qui putet corrigendas fuisse constructiones similes huic: L. I cap. 90, 243 b 6-9 « Cum igitur gaudium et delectatio Deo non *repugnent* secundum suam speciem . . . in voluntate autem *sunt* secundum suam speciem . . . relinquitur · etc. Nos noluimus mutare *sunt* in *sint*. Idem dicendum de iterata particula *quod*, quae non raro obtinet. Usus promiscuus indicativi et coniunctivi ad secundum verbum post particulam coniunctivum regentem, et repetitio verbuli *quod*, ab Auctoris more, autographo teste, non sunt aliena, ideoque intervenire nolimus, eo vel magis quia antea, quando ab autographis non sustinebamur, scriptoribus confisi sumus. I trumque apud scriptores operum S. Thomae crebrius occurrebat quam ut universaliter de mendo librario cogitari potuisset.

Intercessio ab ipsa pietate nobis imposita valde similis est correctioni plagularum, quam amicus amico praestitisset. Mens Auctoris non corrigitur, sed ea tantum quae accidere solent ideas scriptione interpretanti, sicut ei qui lingua et ei qui typis. Tota nostra cooperatio hoc absolvitur, quod quasi pulvisculum abegimus a vestimento Magistri summe venerati.

41. - Circa reconsiructioncm textus extra autographum versantis clarum est quaenam prima se nobis obtulerit sollicitudo. Nullus codex cuiuscumque aetatis aut bibliothecae talem textum suppeditavit, qui recensionis fundamento esse posset. Codex qui potuisset periit: exemplar dico Parisiense, cuius petias quidam nostrorum signant, omnesque textum exhibent. Illud exemplar inter A et codices mediatur, et traditio, quia ab eo inchoata, ad illud prius reducenda erat quam ad A perveniri poterat. Eius igitur textus, idest textus a, repurgandus erat ab ingenti massa varietatis corruptionis et arbitrii codicum et editionum, ut, sex saeculorum pulvere et luto abactis, littera amanuensis in pristinam conditionem repararetur, et inde ad litteram Auctoris gradus fieret.

Ob codicum multitudinem labor reconstructions longior fuit quam difficilior. Scriptura primitiva sub conferentis calamo sponte refluavit, antiquiorum et plurium codicum siglis expressis vel tacitis quasi digito indicata. Eam semper spectabat longior siglorum series quam omnes variantes simul sumptas. At porrecta series siglorum

longum supponit collationis laborem! Interminabilis evasisset, nisi Vaticani docuissent quaenam ad recensionem fructuose instituendam extra bibliothecas S. Palatii inquirenda forent. Haec autem erant tria. Primo, an textus BCB'H, sicut omnibus Vaticanis, ita toti traditioni subesset. Secundo an correctionis authenticae, cui EG& cum A comparati attestabantur, alii testes invenirentur. Tertio an quidam libri superessent orti ex A nondum ultimam formam adepti. Responsum a quovis accessibili codice quaesivimus, non verbotenus sine fine conferentes, sed loca praecipua methodice selecta, quotidem ad eventus certitudinem abunde sufficerent, sicut in Praefationis principio explicatum est (Pag. xi1).

Per examen patuit primo, textum signatum BCell, sive cum \ laciat sive deviet, omnium antiquorum esse et maioris partis iuniorum, immo, exceptis certis locis, lotius traditionis. Ista quatuor sigla totidem antiquissimos Parisinos significare possent, quin in rebus substantialibus et momento critico praeditis variantes inter x et A aliae essent ab eis quae apparatus noster collegit ex Vaticanis. Nec mirum, ubi caedem peiiae tot scriptoribus aut immediati aut proximi exemplaris officium praestabant. Quoad secundum et tertium inquirendum, collationis eventus in elencho codicum exprimitur per distinctionem [i et pA. Codicem Norimbcrgensem, N, Vaticanis verbotenus collutis adiunximus tanquam necessarium; valde dolemus quod codicis Z nonnisi hunc unum socium invenire datum fuit. E libris [i Chisianus et codex Hrhi Capituli S. Petri continue adhibiti sunt, quamvis sigla Ch Pe non apparent; Bodlcianus Can pluribus vicibus, quantum per quater septem dies fieri poterat, examinatus est, praesertim cum Par, et adhuc plus cum Ch, cum quo in coetu ji peculiarem locum tenet.

Secundum scientiam hac via quaesitam ad autographi deperditi sermonem acceditur, quam proxime per oculare testimonium fieri potest, per a, sive scriptorem peliarum exemplaris Parisiensis; per eius correctorem, auctorem dico vel auctores textus %; et per auctorem textus DpA, NVZpA. Praetci hos tres nullus scriptor probari potest transumpsisse ex autographo, eorumque ipsorum scripturae originales perierunt, vel, si mavis, non comparent. Pro line ergo recensionis non eadem est conditio trium eius fontium. Textus x recuperatus autographum integrum amplectitur, a *Veritatem* usque ad *Amen*. Textus £ duplici sensu fragmenlanus est: extra elementa x restant correctiones intermittentes, et inaequaliter sparsae. Traditio pA magis continua est, sed tantum per parvos orationis tractus textui x coexistit. Ex his sequitur quod extensiori parti textus x non potuit opponi moderamen auctoritatis documentahs, el quod illas partes recensentes propriae crisi eramus addicti.

p. - Qua ratione codices pA ad instaurandum textum S. Thomae, ceteris paribus, inservire potuissent, facile mtelligitur Siglum enim « pA * secundum explicationem datam non tantum scripturam obhteralam indicat, sed totam scripturam antequam ultimo revisa erat. In hoc autem autographi statu circum partes postea deletas decurrebat scriptura non mutata, ita ut pA coalescat ex \ deleto et \ simpliciter dicto, sicut x componitur ex sA et A simpliciter. Haec autem scriptura \ simpliciter, quia duobus scriptoribus tanquam exemplar inservivit, per duos ad nos pervenit testes oculares. Igitur pro his partibus oritur status, quem traditio ostendisset si tota scriptura Auctoris duos transcriptores invicem non dependentes habuisset. Quod codices x permulti sunt, codices pA pauci, immo in L. II unicus, non mutaret per se auctoritatis conditionem, quia etiam textui x unus tantum codex apographus praesidet. Ubi ergo duae classes unanimes sunt, lectionum veritatem confirmant; ubi discrepant, criseos est determinare uter scriptor rite interpretatus sit.

Hoc speculative consideratum obvium videtur, sed in particulari negotium facessit traditionis insufficientia, quae praesertim in I et II Libro sentitur. Codicibus NZ pauium fidimus. Uterque per mixturam cum x multum divagatus est ab antecessore suo communi. Ex gr. L. 1, cap. 19.

XXXXf

51 a i « Ex hoc autem *Philosophus concludit* » Λ secunda redaction?, et N; pA habebat *ulterius ostenditur*, traditio tota excepto N legit *concluditur*. Quod N legit cum sA, non aliter intelligi potest quam supponendo locum A iam secundam redactionem habuisse antequam antecessor codicum NZ transcribere coepisset. Z ergo lectionem N perdidit per correctionem ex x vel β. – Praeterea, ambo proprio marte et liberius textum mutant; circa quod, quoties ab Aαβ indifferentibus differunt, dubium excluditur. Ista lectionum singularitas tam frequens est, ut in editionis principio eas separata serie notare intendebamus. Consilium hoc mutavimus, postquam aliquot fasciculi iam deliberati et impressi erant; unde annotationis lacuna hic ad calcem completur, omissa nota positionis verborum inversae. Forte aliquae lectiones pA inter notatas variantes latent ’.

Necessitudo codicum NZ cum pA, et cum \ simpliciter, ibi solummodo certe se manifestat ubi ipsi inutiles liunt, idest ubi autographum cam nos docet. \mbo vel alteruter a cap. 54 usque ad 100. locis triginta septem referunt pA, et locis sexaginta soli cum A faciunt contra ceteros. Inter illa capitula eminet 66. Deliciente in capp. i, 2, 4, i3, simul locis novem, vocem p\ sentire putamus, propter conspicuam analogiam cum pA fragmentorum. Forte de pA agitur capp. S, 21 a 5; i3, 3i b3 (ubi Z mixtus esset cum pA, et b cum pA), ut cap. 79, 132 a 22; cf. apparatus. – Textui recensendo NZ in I Libro semel contribuerunt: nullum locum in apparatu invenio quo eorum vel alterutrius lectio independens .1 β nostra facta esset, nisi 42 b io *iterum* pro *idem*. Infra inter corrigenda et addenda adoptamus *intelligitur* pro *intelligatur* ηη b 15.

Si ex eis spicam, ex I) pro Libro II parcam segetem colligere contigit. Huic codici solitudo cius obest, per quam elementum pA a possibili scriptoris mutatione non satis certe discerni potest. Praeterea, irruptiones lectionum x pnssus est: lectio zD, cap, t, 271 b 7 *in anima manufacta*, dittographice pro *manufacta*, non probat puritatem ab x; neque cap. 3, 278 a 16 *non posse* pro *posse*. neque cap, 9, 284 b 7 duorum commatum inversio, neque cap. 19, 3o8 a 5, ubi A adest, *generatio* pro *mutatio*. Incredibile videtur quod non solum idem exemplar eisdem locis per duo oculorum paria male legeretur sed et eadem verba substituerentur. De mixtura etiam constat, quamvis \ abest, cap. 6, 281 a 14 * Cum igitur multa deducta dc potentia in actum per motus inferiores, quorum motus caeli est causa, ex motu caeli producantur in essu · etc. D, sine sensu bono. Ceteri non habent *deducta*. . . est causa. quia in A deleta urant, et D non debebat habere tria verba *ex motu caeli*, quia ut nova passus deleti redactio non pertinent ad pA; sunt ergo in D per interpolationem. \c-

1 Cap. i, 3 a 21 nominantur) vocantur NZ; 33 vocantur) nominantur Z.
Cap. 2, ba 2 studium om NZ.
Cap. 3, 8 a 8 pula] ut puta NZ.
Cap. 4, u a 24 in otioj in otium NZ.
Cap. 5, 14 a b quod] ad quid NZ; 10 praecognitum] secundum aliquid cognitum NZ; 12 homines per divinam providentiam ordinantur] per divinam providentiam ordinatur; 14 evocari] elevari NZ; b 21 cx dicti*] cx verbis Z (Can).
Cap. 6, 17 η 7 docentur) iubentur Z; b 9 miracula] mirabilia Z (Can Ch).
Cap. 13, 3o a ù ponemus] ponamus Z; 17 movente ont NZ.
Cap. 18, 49 b 11 dicimus Deum) este addunt NZ. et ante Deum α; 3o scilicet Deum om NZ.
Cap. 20, a 39 Certior) maior NZ; 53a 41 Sed...43 infinito/rom. om NZ; b 3 metietur] metiretur Z; 3 impossibile) inconveniens Z, inconveniens et impos<ibilc N; i] esset impossibile om 7, est impossibile N; 55 b 26 excluduntur] confunduntur NZ
Cap. 22, ùH b 28 quod Dei esse quiddiias sim >it] Deum esse su.itn quidditatem NZ; b 5I Quod autem) Sed quod NZ.
Cap. a3, 71 b 19 praecipue] potissime ZsN, possime pN.
Cap. 26, 82 b 24 et 29 receptibilitatc) receptione ZpN; 33 etenim] et N, sed Z; 48 alicui om NZ; 5o etiam om NZ; ad hoc om Z.
Cap. 27, 85 a 8 alterius) corporis NZ; 13 aliquid) ipsum NZ.
Cap. 28 (Λ adest), 85 b 35 retineat] maneat Z.
Cap. 33 (A adest), 103 b b nihil diceretur] nullum nomen diceretur NZ.

cedit quod L. III, cap. 2. lectiones pA in D non apparent nisi per mixturam cum NYZ, ut ibi patebit.

His de causis D textum exhibet degeneratum. Si cius aliquot socii apparuissent, eorum comparatio statum pA in Libro II clarius dulinuasset. Patuisset fortasse quasdam variantes per nos ad calcem paginarum signatas potius notandas fuisse sub p\.

Sunt autem haec: 27? h8; 279 a 2?: 284 a 1 *iu Praedicamentis*; ap5 a 48, b 21, 22, 23; 299 b 19, 3o; >00 b 8, i3. – At quamvis pA in D langue», omnino mutus non luit. Praeterquam quod lectiones β contra α a nobis adoptatas corroborat, cum eo soia legimus 278 a 16, b 5, 14 (*sententiam* D.\, *scientiam* ceteri); 279 b 24; 299 a 2(> (*operetur* pro *operatur*). D solus cum A legit 286 b κ1; 287 a 1; 293 b 25; 294 b 4; 295. n 40; 3o5 b 11; 3o8 a 12, 23.

Non largum utique proventum dederunt NZ et D; decent lamcn quanto securior furet recensio, si pA integer pur plures el puriores codices salvus fuisset. Pro L. III fons ille fluet copiosior.

43. – Codicibus β ceu recensionis fonte large usi sumus. Singuli inique excellentiae privilegio minime gaudent; magis etiam quam singuli antiqui dissentiunt et ib A et invicem. Praevalere incipiunt quando, invicem satis concordēs, meliori lectione ab z differunt. Hoc enim casu lectiones 3 non mere tanquam plausibiles variantes aestimandae sunt, sed etiam authentiau opinionem secum ferunt, quam eis autographum conciliavit praesens; nisi quis eosdem praerogativae β et fragmentorum V fines et terminos esse credat. Differentia igitur inter textum z ut saniozem pariem β magis characterem induit differentiae inter z ut A, quam differentiae inter \ et qualemcunque recensionem mere criticam. Cum ergo codices β, si fere unanimus» quasi vices gerant autographi, eorum quamvis juniorum textum ceu critérium ad detegendos errores latentes textus antiqui restituti, et ceu thesaurum bonarum lectionum fiducialiter adhibuimus: postillac cognitae et amotae sunt, lacunae complutae, verba non recte transcripta ad sensum vel meliorem sensum redacta sunt.

Miam recensionis methodum ista meliorem adhiberi potuisse non \ideo, saltem donec agitur de lectionibus z certe erroneis vel inferioris valons. Cum enim, absolute loquendo, quaevis lectio bona, etsi in traditione tardius apparet ut fortasse in autographo non fuit, praeferenda sit malae, antiquae sed certe non authenticae; uni autem erroneae pluies opponi possint bonae, quarum nunquam plus quam una in autographo esse potuit et fortasse nulla fuit; cum ulterius Auctoi ipse, quando audiri potest, lectiones 'i prae ceteris approbatione distinguere soleat, consentaneum esse videtur, ut, si plures correctiones aequae valent, non illa adoptetur quae antiquior aut xulgatior esset, aut ab editoribus ipsis excogitari posset, sed quae β suppeditat ! xempli gratia, in primo capitulo Summae pro errore I ndc cum sua veritas est omnis veritatis principium · non legendum est, ut corrector Parisini i58iq seu Godefridus du Fontibus vult, *Cnde sua*, sed ut β *litde et sua*. Similiter hoc loco erroneo · duplex sapientis officium invenitur in verbis propositis demonstratur · non legendum est *demonstratum* cum eodem correctore, sed expungendum *invenitur* cum β, non quia correctio β ingeniosior esse videtur, sed simpliciter quia est β, a quo favorabile praeiudicium ab A acceptum separari non potest.

14. – I bi codices p \ et β ad corrigendos defectus x non sufficiebant, methodum nostram antiquam servavimus: adoptamus, periculo nostro, lectionem conditioni casuum respondentem, iu quocumque codice vel quacumque editione obtineat. Legimus ergo saepe cum paucissimi^, vel cum uno: D, X, Y, P, />, d. vel cum quadam secunda manu, non quasi aliquam auctoritatem, quae nos defenderet, talibus fontibus inessu crederemus, sed quia acta agere non placet, et ut ius suum cuique tribuatur. Propterea etiam sub textu, sive praesens sit \ sive absens, illas solitarias paucorum correctiones data opera relevavimus, expresse notando qui cum A legant vel a quibus nos, autographo destituti, bonam lectionem mutuati siinu*. Non dubitamus, immo scimus, pluribus locis quam in ap-

paratu notatis aliquos codices contra x cum A stare, sed in hac parte signatura lectionum nostrarum necessario intra ambitum sexdecim siglorum nostrorum continenda erat.

Exhausta traditione providendum erat lectionibus x falsis vel incongruis reliquis. Qua in re interdum textus auctorum citatorum iuuit. Sic cum Aristotele q5o a 30 legimus *alterum* pro *altius* et 470 b 32 *Jiat* pro *sciat*; cum Hilario 21 by legimus *procurre* pro *percutre*, non tamen ibi 14 *inopinabilis* pro *interminabilis*, quia si scriplores *pro* et *per* facillime permutant, alter casus rationem dubii ncc externam offerre videtur, nec internam, si *interminabilis* intelligitur *cui exprimendae lingua non habeat vocem*, sive *inenarrabilis*. Ceterum ubi omnia externa auxilia deerant, propriae crisi res confidenda erat; ct ut supra diximus, hi casus occurrunt frequentes. Xon credimus errores vidisse ubi non erant, aut correctiones inefficaces adhibuisse. Forsitan quidem aliquot loca erronea ct non castigata relictasunt. Ea invenient ct corrigent oculatiores. Quamvis non sufficit oculatum esse. Sicut errores typographic!, ita errores dictionis subinde attentione dabuntur. Quis unquam Summam contra Gentiles attentius legit quam l'crraiensis? λ ide tamen hunc locum: L. II, cap. 75, 474 a 45 48 « sequeretur quod omnes scientiae essent de speciebus existentibus in intellectu possibili, quod patet esse falsum: nulla enim scientia dc cis aliquid considerat nisi *naturalis* ct Metaphysica ▶. Ita omnes, ceito male, quia Logica etiam de cis considerat; praeterea, \u-

Pracf. xxxii in nom 1. nntep. pro b lege b,
xxxiii coi. 1, l. 31 pro nale^ pro roteq lege ro/<q pro na/eç.
xxxvi n. 55 l. 22 pro supellectile lege supellectili.

"Terentia uTOf LQWMTCTI * Ct vπΓΓ.ΠΤΓΠΤ n punil uoσπ-tatis vix vel ne vix quidem percipi potest. Hoc in l et II Libro accidit locis parum infra centum quinquaginta, quorum quadraginta pure ct mere verborum positionem respiciunt. His casibus versio z semper erit antiquissima, varians fi semper est iunior sed non propterea damnabilis; alterutra potest in autographo fuisse, neutram critérium internum distinguit; utra ergo pro textu ponenda utra pro variante? Quid respondeatur recensorum plus interes! quam lectorum. Hi nihil perdunt quando lectionem fi ob oculos habent, nihil lucrentur quando a; eo ipso quod agitur de lana caprina. At a recensore quaedam exspectatur continuitas, qua semper cum fi aut semper cum z legatur; immo forte quis exigeret ut potius semper cum a, propter antiquitatis privilegium, 'l imeo ne forte a parte consequentiae deficientes inveniendi simus. Vulgo legimus cum fi, interdum cum z, rationibus ducti magis meticulosus quam solidis. Quod evitari non potuit, quia dc rebus futilibus diiudicandum erat.

q5. – Divisionem textus in capitula secundum indicationem autographi restituimus. Tribus locis transcriptor unum divisit in duo, et suos titulos addidit. Iterum capitulorum notam auxit c, ex G vel istius fratre.

In L. I Gc diviserunt capitulum 20. Editio anni 1524, quae est princeps Commentarii Ferrariensis, divisionem sustulit, déin nunquam resumendam. Tota traditio divisit capitulum 5i (originaliter 5o.), usque hodie.

In L. II omnes codices et editiones dividunt capitulum t3; ulterius dividunt capitula 28. (originaliter 27.) et So. (originaliter 78.). Sic res usque hodie duravit.

In L. III magna pars fi dividit capitulum 5. Hic contr.i fi militant z et NYZ scu pA. Ulterius omnes codices et editiones finem capituli 136. (originaliter 135.) separatum ponunt. Haec etiam capitulatio hucusque perseveravit.

In L. IV omnes concordant, excepto Ch, ut suo loco dicetur.

Cum A notam capitulorum non ostendat, sine ulla authentifie laesione notationem modo quinquies saecularem l

servare potuimus. Xon expediisset citationes solitas Summae contra Gentiles perturbare, vel nostram editionem cis difficulter accessibilem reddere. Servato ergo titulo capituli indivisi, univimus, ut decebat, textum perperam separatum, quin nota divisi periret: pag. 148 « Capitula quinquagesimum primum et quinquagesimum secundum *; pag. 2t)3 « Capitulum decimum tertium et decimum quartum . Initium capituli per separationem creati ostendit margo.

Ceterum, variantes titulorum inter \ ct traditionem, ct traditionis in proprio sinu, vere mare magnum, sequens \ olumen continebit simul scriptas.

|6. Sicut initio Praefationis diximus, codicum variantes alia intentione collectae ct signatae sunt A praesente quam ubi periit. Quando A ipse noster textus est, traditio non adducitur ceu critérium textus, sed e contrario textus ceu critérium traditionis, praesertim exemplaris petiati Purisiensi> sive z, qui, vel materialiter vel ut causa et occasio, totius varietatis rationem in se continet. Licitum ergo erat relationem textus authentici versus traditionem, subhneondo, ut ita dicam, viciniorem facere visui immediato. Ideo ubi lectio \ in apparatu rescripta in nullo nostrorum librorum iBCDI l GHXW KYZàcdP) inventa est, lectionem Mguamus . \ *solus* ▶; ubi in paucis vel in uno. lectionem K signamus eorum siglis; ubi in alterutro casu varians u additionis una est, ad variantes suppressimus sigla omnium vel ceterorum. Ex. gr.:

85 b 21 \ legit . Longior terra mensura eius est et [indior mari >; apparatus dicit. < 22 est et profundior ■Jus; et latioi >; idest: inter nostros libros nullus habet L. *profundior* ct pro eo omnes habent *et latior*.

p a 24 A: . omne movens ab alio movetur >; appa- 24 ab alio A *solus*; om. idest: omnes nostri tunl *ab alio*.

7 b 10 \ < Leo autem neque secundum rem neque udum intellectum potest esse aliquid simplicius -; ap- tus: X 10 rem b; rationem >; idest: *rem Ab*; *ratio-* *nem* ceteri quindecim.

80 b 7 X: < virtutem activam solis .; apparatus: « 7 activam *hic* /: post solis »; idest: . *virtutem activam solis* habent AZ, ceteri quindecim legunt *virtutem solis activam*.

Xnalogice ad hunc conceptum, ubi. A absente, contra nostros sexdecim lectione propria legimus, formula *Ita nos soli* utimur; ubi cum paucis vel uno, *Ita* DWNPC, *Ita* \r, sed post variantem codicum, si una est, *ceteri* non supprimitur. Sic facilius distinguitur, quarumnam lectionum ratio speciali modo a nobis reposcenda sit. Dico speciali modo: si enim extra fragmenta A toti textui obnoxii sumus aliquatenus, praesertim tamen nostro periculo ibi stant lectiones quae nec sunt in BCFH sive x, nec in repraesentantibus fi.

Hoc notandi modo studiosus lector promptius inveniet loca differentiae inter textum vere vel praesumptive authenticum, et huius transcriptionem primitivam, quae tuit commune exemplar, immediatum vel vicinissimum, totius posterioris operis librarii. Ipsa editio nostra, inquantum differentias latentes, utpote in particulari non cognitatas, praeterire debuimus, necessario reproducit textum petiarum Parisicnsium, et ab eius auctoritate dependet.

47. – Restant quaedam dicenda de absoluto et de virluali valore apparatus variantium. Signatura « \ *soïiu* . a participatione lectionis authenticae directe excludit duodecim codices ut quatuor editiones, scu sexdecim sigla perpetuo silenter vel expresse adducta. Sic nota « rem b * excludit quindecim reliqua sigla, ut omnino totus apparatus directe ct absolute in ambitu sexdecim librorum tantum versatur. Sed quia consensus BCFH inventus est fidelis interpres exemplaris Parisicnsis a, EGà et suo modo DXWXYZ correctionem authenticam seu fi repraesentant, Pe vero et Pd totam massam editionum a c vel d incoepatarum, per apparatus virtualiter multo plura quam sexdecim elementa traditionis attinguntur. Apparatus absolute conspectus non dicit id quod hic affirmamus, lectionum nempe *et latior*. silentur sexdecim siglis signatam, omnium existentium codicum et editionum esse; ita et omissio verborum *ab alio*;

paratu notatis aliquos codices contra x cum \ stare, sed in hac parte signatura lectionum nostrarum necessario intra ambitum sexdecim siglorum nostrorum continenda erat.

Exhausta traditione providendum erat lectionibus x falsis vel incongruis reliquis. Qua in re interdum textus auctorum citatorum iuvit. Sic cum Aristotele q.5o a 20 legimus *alterum* pro *altius* et 470 b 32 *Jiat* pro *sciat*; cum Hilario 21 by legimus *procurre* pro *percurrere*, non tamen ibi 14 *inopinabilis* pro *interminabilis*, quia si scriptores *pro* et *per* facillime permutant, alter casus rationem dubii nec externam offerre videtur, nec internam, m *interminabilis* intelligitur *cut exprimendae lingua non habeat vocem*, sive *inenarrabilis*. Ceterum ubi omnia externa auxilia deerant, propriae crisi res confidenda er.it; et ut supra diximus, hi casus occurrunt frequentes. Non credimus errores vidisse ubi non erant, aut correctiones inefficaces adhibuisse. Forsitan quidem aliquot loca erronea et non castigata relictasunt. Ea invenient et corrigent oculatiores. Quamvis non sufficit oculatum esse. Sicut errores typographic!, ita errores dictionis subinde attentione dabuntur. Quis unquam Summam contra Gentiles attentius legit quam Ferraricensis? Vide tainen hunc locum: L. II, cap. 75, 474 a 45 48 « sequeretur quod omnes scientiae essent dc speciebus existentibus in intellectu possibili, quod palet esse falsum: nulla enim scientia dc cis aliquid considerat nisi *naturalis* et Metaphysica *. Ita omnes, certe male, quia logica etiam dc cis considerat: praeterea. \uctor nuspiam dicit Physicam tractare de specie intelligibili. Ferraricensis explicat qua ratione scientia naturalis circa eas occupetur, quia errorem non subodoratur; non advertit *nisi* scientiam *rationalem* excludere, seu legendum esse *nale*^ pro *role*^. Sic vel attentissimi interdum non satis attendunt. Sic et nobis corrigibilitas huius loci et aliquorum aliorum solum ad ultimam laboris nostri refectionem apparuit; aliquorum etiam tardius, ut Corrigenda et Addenda · monstrabit.

Minor evadit evidentia methodi sequendae quando differentia inter lectionem α et variantem β a parte bonitatis vix vel ne vix quidem percipi potest. Illoc in l cl II Libro accidit locis parum infra centum quinquaginta, quorum quadraginta pure et mere verborum positionem respiciunt. His casibus versio x semper erit antiquissima, varians £ semper est iunior sed non propterea damnabilis; alterutra potest in autographo fuisse, neutram critérium internum distinguit; utra ergo pro textu ponenda, utra pro variante? Quid respondeatur rccnsorum plus interest quam lectorum. Hi nihil perdunt quando lectionem £ ob oculos habent, nihil lucrantur quando x; eo ipso quod agitur de lana caprina. At a recensore quaedam exspectatur continuitas, qua semper cum h aut semper cum x legatur; immo forte quis exigeret ut potius semper cum x, propter antiquitatis privilegium, 'l imeo ne forte a parte consequentiae deficientes inveniendi simus. Vulgo legimus cum [à, interdum cum x, rationibus ducti magis meticolosis quam solidis. Quod evitari non potuit, quia dc rebus futilibus diiudicandum erat.

45. – Divisionem textus in capitula secundum indicationem autographi restituimus. Tribus locis scriptor unum divisit in duo, et suos titulos addidit. Iterum capitulorum notam auxit c. ex G vel istius fratre.

In L. I Gc diviserunt capitulum 20. Editio anni 1524, quae est princeps Commentarii Ferraricensis, divisionem sustulit, dem nunquam resumendam, 'l ota traditio divisit capitulum 5i (originaliter 5o.), usque hodie.

In L. II omnes codices et editiones dividunt capitulum 13: ulterius Gc dividunt capitula 28. (originaliter 27.) et So. (originaliter 78.). Sic res usque hodie duravit.

In L. III magna pars p dividit capitulum 5. Hic contra p militant a et NYZ seu pA. Ulterius omnes codices et editiones finem capituli 136. (originaliter 135.) separatim ponunt. Haec etiam capitulario hucusque perseveravit.

In L. IV omnes concordant, excepto Ch, ut suo loco dicetur.

Cum A notam capitulorum non ostendat, sine ulla authenticae laesione notationem modo quinquies saecularem

servare potuimus. Non expediisset citatione* solitas Summae contra Gentiles perturbare, vel nostram editionem eis difficulter accessibilem reddere. Servato ergo titulo capituli indivisi, univimus, ut decebat, textum perperam separatum, quin notii divisi periret: pag. t |8 « Capitula quinquagesimum primum et quinquagesimum secundum »; pag. 293 - Capitulum decimum tertium et decimum quartum Initium capituli per separationem creati ostendit margo.

Ceterum, variantes titulorum inter \ et traditionem, et traditionis in proprio sinu, vere mare magnum, sequens Volumen continebit simul scriptas.

40. Sicut initio Praefationis diximus, codicum variantes alia intentione collectae et signatae sunt A praesente quam ubi periit. Quando A ipse noster textus est, traditio non adducitur ceu critérium textus, sed e contrario textus ceu critérium traditionis, praesertim exemplaris petiatt Parisiensis sive a, qui, vel materialiter vel ut causa et occasio, totius varietatis rationem in se conlinet. Licitum ergo erat relationem textus authenticici versus traditionem, sublineando, ut ita dicam, viciniorem facere visui immediato. Ideo ubi lectio \ in apparatu rescripta in nullo nostrorum librorum (BCDEI GHNWX^ ZhcdP) inventa est, lectionem signamus < \ *solus* °; ubi in paucis vel in uno. lectionem \ signamus eorum siglis; ubi in alterutro casu varians traditionis uni est. ad variantes suppressimus sigla omnium \el ceterorum. Ex. gr.:

85 b 21 \ legit: Longior terra mensura eius est et profundior mari >; apparatus dicit: « 22 est cl profundior \ *solus*; et latior *; idest: inter nostros libros nullus habet e.vf *et profundior* et pro eo omnes habent *et latior*.

32 a 24 \: · omne movens ab alio moveiur >; apparatus: 24 ab alio A *solus*; om. idest; omnes nostri omittunt *ab alio*.

97 b 10 X: < Deo autem neque secundum rem neque secundum intellectum potest esse aliquid simplicius »; apparatus: X 10 rem *b*; rationem >: idest: *rem Ab*; *rationem* celeri quindecim.

89 b 7 A: « virtutem activam solis ·; apparatus: « 7 activam *hic* /, *post solis* »; idest: *virtutem activam solis* habent AZ, celeri quindecim legunt *virtutem solis activam*.

Xnalogice ad hunc conceptum, ubi. X absente, contra nostros sexdecim lectione propria legimus, formula *Ita nos soli* utimur: ubi cum paucis vel uno, *Ita D\\XPc. ita * sed post \ariantem codicum, si una est, *ceteri* non supprimitur. Sic facilius distinguitur, quarumnam lectionum ratio speciali modo a nobis reposcenda sit. Dico speciali modo; si enim extra fragmenta A toti textui obnoxii sumus aliquatenus, praesertim tamen nostro periculo ibi stant lectiones quae nec sunt in BCFH sive x, nec in repraesentantibus p.

Hoc notandi modo studiosus lector promptius inveniet loca dilfercntiae inter textum vere vel praesumptive authenticum, et huius transcriptionem primitivam, quae luit commune exemplar, immediatum vel vicinissimum, totius posterioris operis librarii. Ipsa editio nostra, in quantum differentias latentes, utpote in particulari non cognitatas, praeterire debuimus, necessario reproducit textum petiarum Parisiensium, et ab eius auctoritate dependet.

47. – Restant quaedam dicenda de absoluto et de virtuali valore apparatus variantium. Signatura · \ *solus* > a participatione lectionis authenticae directe excludit duodecim codices et quatuor editiones, seu sexdecim sigla perpetuo silenter vel expresse adducta. Sic nola · rem *b* > excludit quindecim reliqua sigla, et omnino totus apparatus directe et absolute in ambitu sexdecim librorum tantum versatur. Sed quia consensus BCFH inventus est fidelis interpres exemplans Parisiensis x, EG£ et suo modo DNAVXYZ correctionem authenticam seu [i repraesentant» Pc veru et Pd totam massam editionum a c vel *d* incoeptarum, per apparatus virlualiter multo plura quam sexdecim elementa traditionis attinguntur. Apparatus absolute conspectus non dicit id quod hic affirmamus, lectionem nempe *et latior*. silenter sexdecim siglis signatam, omnium exislentium codicum et editionum esse; ita et omissio verborum *ab alio*;

ita de omnibus locis A ad universalem confrontationem selectis et in traditione non inventis; et de lectionibus totius traditionis, quae utpote erroneae non potuerunt esse in A. Potentia ergo signaturarum, praesertim « A solus » et < x » longe superat absolutam summam siglorum nostrorum. Intensius significant quam nude sonant.

Valor tamen ne nimis extendatur. « A solus » intelligendum est cum moderamine possibilis exceptionis. Ipsa natura collationis per quotcumque loca selecta institutae vetat certitudinem ubique haberi. Ex. gr. 11937 hoc accidens *hic A solus ; post* non esset », non omnino verum est extra tacitos: in schedulis nostris Can Ch Pe faciunt cum A; 125 b 22 « Psalmista A Solus; psalmus » verum est de nostris tacitis et de quadraginta aliis; Ch tamen legit *Psalmista. Ili* ergo duo errores primitivi minus late patent quam *A solus* - exprimeret. Nobis sufficebat eos investigasse usque ad textum x primaevum. Siglum quoque « x » non semper totalitatem antiquorum codicum attinget, propterea quia iam inulti errores originales correctionem antiquitus habuerunt, ut supra diximus. Fieri etiam posset ut « x » aliquoties solos B(T) implicetur, quamvis hoc nobis, casus vel improbabilissimos conferentibus, nullibi accidit reperire. Quando puerilis ille error *immurmurabilis* inter loca selecta notabatur, non multum videbatur repertibilis extra BCF. et tamen sic viginti septem alii, inter quos splendent antiquiores. Item innocens memoriae lapsus 24 a 15 « omne lotum *maius* sua parte *maius* esse », codicibus BCFH non promittebat largam societatem; sic tamen fere tota antiquitas. Haec inverosimilia vera esse attestamus de visu. Quod non liceret circa duos casus ultimo parallelos: 179 a 47 *non* perfecte *non* -, 549 b 2 *aut* nutritivam *aut* . Fortasse his locis « x » non excedit BCFH et BCDFH, saltem latius patere non licet affirmare de visu, quia ad generaliter conferenda non pertinebant. Quodam tamen iure nostro x illa signasse opinamur.

48. At etiamsi unanimitas BGFH non aliquoties sed multoties differret a textu primitivo x, hoc non infirmaret summum exitum collationis nostrae, nempe quod tota traditio Summae contra Gentiles propagata est ex uno solo exemplari quod non erat A. Sub hoc respectu apparatus noster omnino distinguendus est a schedulis nostris. Apparatus enim abunde probat haec summa: primum, omnes duodecim codices (et editiones omnes per e) oriri ex uno solo codice, alio ab autographo S. Thomae; secundum, multos illius codicis errores per viam correctionis deliberatae locum Cessisse authenticis. Fructus vero totius collationis uberior fuit: ille unus codex, cui ex Vaticanis proximi sunt BCFH, eundem esse innotuit, qui omnes antiquos, immo omnes simpliciter, pervadit, unit et regit, scilicet exemplar Universitatis Parisiensis. Ad hoc firmiter stabilendum non requiritur ut omnes lectiones per nos « x » signatae, in illo exemplari iam affuerint. Si non fuerunt omnes, sequitur quod exemplar non tam large ab A differebat quam < x » indicat. Ilabuit tamen omnes differentias universaliter collatas, et hae sufficiunt adstruendo omnium originem extra A.

Privativa huius nostri voluminis est, quod non solum textum ex autographo accurate transcriptum exhibet, sed etiam textum unius illorum Exemplarium Parisiensium, circa quae postquam multi docte scripserunt, S. Thomae propria scriptura internam indolem cognoscere et criticum valorem appretiare concessit.

§ VIII. — DE ALIQUIBUS LOCIS SPECIATIM

49. - L. I cap. 3, 7 a 2-6 « disciplinati autem hominis est tantum de unoquoque fidem capere tentare quantum natura rei permittit, ut a Philosopho optime dictum *est et* Boetius introducit ». Suspiciamus *est et* non fuisse in A. Auctor enim Philosophum citans non solet cum laudativis verbis extollere. Boetii autem verba Aristotelem tacitum laudant: « nam, sicut *optime dictum* videtur, eruditi est hominis unumquodque ut ipsum est ita de eo fidem capere temptare ». (Verba Aristotelis habes Ethica Nicomachea,

1004b23). Ergo totum naturali et consueto modo stat, si apud Auctorem legis: « ut a Philosopho optime dictum Boetius introducit ». Cl. cap. 37, 111 a 27.

50. - I cap. i3, 30 b to-3i a 3q. Agitur de argumentatione Aristotelis, initio Septimi Physicorum, ad probandum omne motum moveri ab alio; seu, quod movetur habet motorem qui non est ipsum. S. Thomas loco citato intendit Aristotelis rationem reproducere, et contra Avicennam « calumniam » defendere: « *Sic* arguit » Aristoteles. Iurum ratio Aristoteles sit demonstratio *propter quid*, sicut Auctor dicit in Commentario Lect. 1. ir* 6, an omnino non probet; vel utrum ratio se sola, sicut ratio tertia, quae est prima in Summa Theologica, sit probatio existentiae Primi Motoris, an primus gressus versus *Aliud* immobile movens, nostra non refert. Nobis res est cum propositione 31 a 4 - Ergo ad quietem unius partis eius sequitur quies totius ». Opinamur Auctoris amanuensem hic recte interpretatum esse scripturam authenticam (quod ei non semper pro xoto cessit: cf. supra n. 11.), et S. Thomam scripsisse *sequitur*, sicut etiam Aristoteles cuius nuntium agit. Sic et textus Auctoris per duo saecula pacifice possidebat donec ab anno 1450 *non sequitur* pacifice coepit possidere. Negativam particulam omisit editio Parisiensis anni 1871, imitatricem quod sciam non natura, sicut nulla eam imitata est quantum ad suppressionem verborum eiusdem cap. 13, « novitatis mundi non autem sic ex suppositione », de quibus infra dicetur. Opinamur modernos fautores et adversarios lectionis *sequitur* mentem Auctoris de ratione Aristotelica referentis assecutos non esse.

Instandum nobis erit in partes logicae formalis, tam conspicue in hoc argumento et Auctoris defensione prominentes. Aristotelem citamus ex parva Physicorum editione Bekkeri, Berolini a. 1843, quae utrumque textum gravenm praebet.

51. Ratio Aristotelis apud referentem construitur enthymemae et syllogismo, sed quatuor tantum propositionibus, quia enthymematis consequens est simul syllogismi anticipata minor. Accedunt enthymemati probatio consequentiae, et maiori sua probatio.

Enthymematis antecedens est ipsa definitio rei mobilis, circa quam ratio demonstrare intendit quod movetur ab alio, idque tali modo ut, si hoc mobile AB demonstratur moveri ab alio, omne mobile ab alio moveri demonstratum sit: si AB, *ergo* omne motum movetur ab alio. In hunc finem Aristoteles data opera ab assumpto AB omne separabile *aliud* removet» ope huius definitionis AB: divisibile (nam omne motum divisibile est et habet partes) motum x.zo' χυτό, ἀλ' ζ'·χη τω των τούτου τι ζινζισΟχι. Vetus translatio: « *secundum* se et non *eo quod* (τφ) eorum quae huius sunt aliquid moveatur ». S. Thomas XXX et dativum reddidit termino *ratione*, sic: « *ratione sui ipsius et non ratione suae partis* ». Graecum et latina idem significant. Divisibile AB sui motus principium vel initium (την χρ/ην non in aliquo exteriori habet, secus enim manifestum est AB ab alio moveri. Habeat ergo principium *in se*; a se moveatur. Hoc tamen nondum sufficit. 1. xe acquivocat. Vulgarissima figura dictionis admittit ut de toto dicatur quod parti convenit. Animal ye movere sine scrupulo dicimus, ubi *pedes* movent animal. Patet animal moveri ab alio, nam animal non est pedes. Remota synecdoche hoc etiam *aliud* remotum erit, et ad hoc servit ultima differentia *non ratione partis*. AB, quod debet divisibile esse et paries habere, alias esset immobile, principium motus sui in se habet vel a se movetur, ita tamen ut nulla determinata pars in se sola habens principium sui motus moveat alias, ut pedes movent animal, et omnino principium vitae movet viventia. Haec est ergo et mens et

1 Supra in elencho codicum, ad Bodl. 372, lectionis *non sequitur* indicavimus ongulins, et png. xvi rectiticaui em Acquhocatk> circi ciu* Matum in editione Pnrisinà. Ihc addimus in paucis codicibus non inveniri *eius*; quod tamen, si abesset, subintelligi deberet. Parisinus pro *eius* habet /-</- te. innocue, immo argute, sed gratuito, sicut plurvs huius lectiones singulares, quamvis bonae, arbitrariae sunl.

vis verborum *non ratione partis*; ατ; τῷ τῶν τοῦτου τι xmfCooti, - non eo quod eorum quae huius sunt aliquid moveatur ». Pro *non ratione partis* Aristoteles et nuntius eius utuntur etiam verbo πρῶτον, *primo* ; motum *ratione partis* movetur *non-primo* ; quod *non ratione partis*, movetur *primo*, utpote *ratione omnium partium*, ut decet totum a se motum liberatum ab imperio synecdoches. Institi circa significationem verborum *non ratione partis* et *primo*, quia lectionis *sequitur* et fautores et adversarii eis significatum attribuerunt longe remotum a mente S. Thomae, ut postea patebit.

Praeter omne removibile *aliud* data opera exclusum, definitio transcendenter excludit oppositum motui, quod est *quies*. In primo moto nihil non movetur. Quies ratione partis illico reducit motum ratione partis, quem definitio eduxit. Primo motum non admittit illam societatem motus et quietis, quam se moventia circa nos admittunt, nam ecce: sedens scribo; moveo *me* et non moveo *me*, ^ub regimine synecdoches, Talis coexistentia quominus primo moto contingere possit definitio prohibet.

52. – Quibus explicatis sequatur ratio S. Thomae; instabo circa formam eius.

Antecedens enthymematis: Hoc quod a seipso ponitur moveri (AB) est primo motum ».

Consequens eius et rminor syllogismi: · Ergo ad quietem unius partis eius sequitur quies totius ·.

Probatio consequentiae: * Si enim quiescente una parte (CB) alia pars eius (AC) moveretur, tunc ipsum totum (AB) non esset primo motum sed pars eius quae movetur alia quiescente · ».

Maior syllogismi: · Nihil autem quod quiescit quiescente alio movetur a seipso ».

Probatio maioris: · Cuius enim quies id quietem sequitur alterius, oportet quod motus ad motum alterius sequatur, et sic non movetur a seipso ».

Conclusio syllogismi: « Ergo hoc quod ponebatur a seipso moveri non movetur a seipso ».

Conclusio universalis quae intendebatur: · Neccsse est ergo omne quod movetur ab alio moveri ».

Haec est ergo ratio Aristotelis, relata per S. 1 hornam Ad nos de solo enthymemate spectat considerare.

Antecedens diximus definitionem esse mobilis AB. (ie-nus, *divisibile*, auditur sub prima differentia, *motum*: AB prius divisibile est quam moveri aut quiescere potest. I l-tima differentia *non ratione partis* ponitur praedicatum. Sic sub hac formula, *est primo motum*, definitio facta est propositio, quae, sicut schola dicit, invicem non differunt nisi *positione*. Ipsum enthymema non nisi positione differt ab hoc iudicio: AB a se primo moti quiescente parte quiescet lotum. Nihil ergo de definitione auctum vel diminutum est, ubi apparet tanquam antecedens. Si licet dicere, dico in antecedente definitionem esse se tota, non ratione partis, nulli *alii* admixtam, habentem tamen partes, a quibus vel a quarum una si Auctor referens non dependit, de alia re nuntiaverit quam de qua Aristoteles arguebat. – Per praedicationem ultimae differentiae effectum est, ut genus et priores differentiae dominantur per eam: *quia* AB primo movetur, *ideo* ad quietem cuiuscumque partis eius sequitur quies totius.

Consequens enthymematis debet esse propositio *vera*, quia est minor. Est etiam vera, sed ex impossibilibus concreta. « Pars quiescit », « totum quiescit », absurda sunt. Si tamen, per hypothesin impossibilis, pars ponitur quiescere, per logicam consequentiam idem impossibile affirmandum erit circa totum primo motum. De veritate harum propositionum Auctor dicit 53 b i i «si quid est quod destruat veritatem talis conditionalis, est impossibile: sicut si aliquis destrueret veritatem huius conditionalis, Si homo

volat habet alas, esset impossibile. Et secundum modum hunc intelligendus est processus probationis praedictae ». Et inferius 53 b « Est tamen conditionalis vera, qua in praedicta probatione indigetur ». Idem agit hic Aristoteles. Per suppositionem impossibilis, quietis partis, elicit veritatem qua indiget: ex partiali motus pausa deducit cessationem totalem, secundum exigentiam definitionis rei, quae non admittit quietem, Admissa per impossibile quiete partis, primo motum sub dominio hypothesis iam vita functum est, et huius mortis logica formula est τοῦ ΓΒ αη κννουαίνου ου /ιv7,0ζσ:τ·ζι το AB, vel secundum aliam < litteram I Aristotelis: χνάγκη τοῦ ΓΒ ηραούvτο ·ηρψιῖν λxi. το AB. S. Thomas reddit genitivum absolutum tribus modis: per *ad* in consequenti enthymematis, per ablativum absolutum in probatione consequentiae, per *m* in paiagupho Nec obiat ·. Istae locutiones: *ad quietem* unius partis vius, si enim *quiescente una parte, si quiesceret pars*, repraesentant absque varietate reali graccum τοῦ ΓΒ ήρ:ρ.ούvτο . *Sequitur* non sumendum est sensu physico, ita ut prius quiesceret pars et deinde totum, aesi parti quiescenti virtus competeret quictandi totius. Formulae *oportet, necessarium est* et similes adhiberi potuissent. *Sequitur* exprimit tuturitionem verbi futuri Aristotelis (ct Auctoris, locis infinitis): ὥστε οὐ γ.α0’ χυτό κινη0η-’ΗΤΧΙ κχῖ πρῶτον; melius adhuc: ἐπεὶ γάρ ειληπτχι το AB λίνουμινον, δίχιρετον ἴστχι. AB *erat* iam divisibile antequam potuit poni motum esse, nam quod non habet partes non movetur motu Aristotelis, et tamen, si quid movetur *erit* divisibile, seu *sequitur quod sit* divisibile.

53. – Ad probandam alio modo consequentiam, propono enthymema contrarium: AB a se movetur non primo, sed ratione partis; ergo ad quietem unius partis eius *non sequitur* quies tutius. Consequentia suscipit demonstrationem substantialem, quam supra dedi: *sedens scribo*; quiescente parte mei non quiesco totus. Si vero exigitur pars ex motu quictata, dico ad quietem partis quietem totius *non sequi simpliciter* *»ed *sequi quodam addito*, nempe quod ratione solius manus dicebam *me* moveri Sed scribere non implicat absentiam omnis alius motus ratione partis, et ideo quictata manu non sequitur simpliciter me ab omni motu cessasse. Consequens ergo mei enthymematis non est falsa propter aliquam cognitam legem motus vel entis conculcatam, sed aliunde falsificanda erit. Lbi affirmatio, movetur manus, est causa affirmationis, ego moveor, ibi negatio, manus quiescit, est causa negationis, ego non moveor. Si vero *deambulans scribo* erat causa motus mei, quietatio ambulationis non erit causa quietis mei. Veniam peto a lectore; fuerunt qui propositionem apud Auctorem putarent falsam esse debere. Neccsse ergo erat probare non propositionem sed consequentiam esse falsam. Ideo consequentiam enthymematis mei limitavi sic: ad quietem unius partis *non sequitur quies totius*. Proprie inferendum erat *nihil sequi circa reliquos motus vel quietes totius*. Apud non-primo per se mota pars quictata logice nihil affirmat nisi quod lotum amisit motum huius partis. Apud pruno mola quies cuiuscumque partis secum trahit quietem omnium partium.

Observandum quod per enthymema primo mobili nihil damni illatum est. Sicut homo semper est rationalis et non habet alas, etiam dum irrationalis est si est asinus ct alas habet si volat, ita AB semper movebitur primo, si nil obstat nisi quod quiescente parte sequetur quies lotius. E contra si concludis non sequi quietem lolius, AB a morte resurgit aliud ens, non-primo motum. Diminutionem capitis subiit sine iusto iudicio.

5q. – \vicenna contra processum rationis ex duplici capite obliicit: · eius quod ponitur movere seipsum pars non potest quiescere ». Huic supra iam responsum est: Aristoteles probat AB. non AB oneratum quiete partis, ab alio moveri. « El iterum quod partis non est quiescere vel moveri nisi per accidens », ex quo sequeretur quod Aristoteles circa AB procedat ex accidntnliler ei contingentibus, et nihil obtineat. Quantum ad formam responsionis, S. Thomas procedit sicut in responsione ad primam Aviccnnae difficultatem· concedit antecedens, negat

1 Idest: lunc AB componens quietem ct motum desierit ease primo motum, utpote motum ratione suae partis AC, «ed ipsa pars AC, divisibilis quia mow, ct non admittens quietem, sua vice quiescet ad quietem partis suae AD, ct ita semper, quia « quod movetur », totum sit vel pars, « semper erit divisibile, et quiescente parte quiescet totum » (Arist. cJ. vit. p. 124 b 31). AB supponit pro omni rc corporali a fie non ratione partis moto.

consequentiam Partem quiescere impossibile est, sed totum quieturum esse verum est sub conditione quietis partis. Partem per accidens quiescere et moveri verum est absolute, sed etiam absolute verum est, non solum divisibile partes habere a quibus debeat, sed etiam a partibus dependere antequam partes eius moveri sci quiescere per accidens possint. Ideo quod ex conceptu « habere partes », ἄξιον τοῦ esse, legitime arguitur in genere motus, profundius lundatum erit quam ut objectione Avicennae tangatur.

Verba S. i hornae hic adducenda sunt quantum ad secundam Avicennae < calumniam », idest falsum intellectum in damnum rationis Aristotelis: 3^a 16 - Nec obviat huic rationi (argumentationi Aristotelis per S. Thomam reportatae) ... quod partis non est quiescere vel moveri nisi per accidens ... quia vis rationis in hoc consistit, quod si aliquid scipsum moveat primo et per se non ratione partis, oportet quod suum moveri non debeat ab aliquo: moveri autem ipsius divisibilis, sicut et eius esse, dependet a partibus, et sic non potest scipsum movere primo et per se ». Planum est quod S. Thomas de fundamento rationis Aristotelis loquitur, et illud nobis indicare intendit; non vult rationem suam rationi magistri substituere. Ergo verba « et sic non potest scipsum movere primo et per se non ratione partis » sponte supponunt rationem Aristotelis ceteroquin recte processisse et demonstrationem esse. Supponit etiam dependentiam divisibilis AB secundum esse et moveri non negatum in. Secus enim circa dependentiam frustra tam acriter institisset.

Incisum - si aliquid per se primo movetur oportet quod non debeat ab aliquo - est conditionalis u\ impossibilibus vera. Aliquid per se primo et non ratione partis moveri, impossibile est, supposito» cum S. Thoma, quod Aristoteles rem bene gessit. Altera impossibilis est moveri suum non dependet ab aliquo. Ex his colligitur conditionalis « Si aliquid non ratione partis movetur, oportet quod (necessarium est quod, sequitur quod) suum moveri non debeat ab aliquo (seu AB non debebit ab aliquo). Dicit ergo: ut AB non ratione partis moveri posset, oportet quod esset independens a partibus. Ideo Avicenna calumniatur.

55. - Necessarium erat explicare copulam oportet et quae ei circumstant. Nam fuerunt vel etiam nunc sunt, qui, ob oportet ni fallor, autumant quod S. Thomas nuntii munere fungens termino non ratione partis in mente sua ideam independentiae a motu partis miscuit, et hac idea inspiratus de ratione retulit. Paragraphum * Nec obviat > hoc sensu lucem suam supra rationem Aristotelis arbitrantur radiare. Quid paragraphus Nec obviat > intendat salis explicatum est: expellendo moti cuiuscumque independentiam a parte secundum esse et moveri, docet nos quo vectis Aristotelis consistat, et Avicennam non habere quod stet. Ceterum rationem Aristotelis sibi relinquit.

Videamus tamen de ratione Aristotelis, cointelligentes independentiam. Nemo certe qui non sentiat, quam profunde et intime rei status mutatus sit. AB, dependet a partibus sed non ratione partis motum, a quo Aristoteles exorditur ut AB ab alio moveri probet, iam non est « Hoc quod a seipso ponitur moveri » S. Thomae, quia hoc AB movetur independentem a motu partis. Duo igitur AB haberemus destruenda. Unum destruxit Aristoteles, supponens dependentiam a parte et motu partis. Alterum destruet nuntius eius, et quidem, mirum sane, utens suppellectile Aristotelis; an ut verum videatur Aristotelem sic arguere?

Supponenti utique omnia licent, salva lege intemeratae consequentiae. Vide tamen AB in quas angustias reductum sit: Aristoteles intendit probare AB a se primo motum rem esse impassibilem; in ratione adhibet quietem partis eius impossibilem; S. Thomas superinduxisset impossibilem independentiam a motu partis. Haud scio an aliqui non addant quantum impossibile, nempe hoc, quod. dum motus totius a motu partis non dependet, motus partis a toto pergit dependere. Sequitume navim in salebris versari? argumentationem fieri intricatissimam? Non quantum prima eius facies minatur. Confessores et adversarii le-

ctioni.* sequitur non perpenderunt potentiam hypothesis, aut eius consequentiam decurtant.

56. - Eautorcs hypothesis non obstante putant sequitur sustineri posse. Dicunt, si quiescente una parte alia pars non quiesceret, istam partem quae mota manet habituram esse motum independentem a motu totius. Ideo admirantur quidem formam positivam, sequitur, sed sustentant prae non sequitur, praesertim» ut videtur, quia celera rationis elementa supponunt sequitur. Utrumque verum est; non rationem luxat et dissipat, ut statim videbimus. Verum etiam est quod pars mota manens habebit motum primo suum. Sed quid inde, hypothesis regnante? Hic independentiae renuntiatur aut inducitur quantum impossibile de quo supra, quo eieclo (nam in decursu argumentationis aliquando didendum erit, ne super falso fundata inefficax sit resipiscet non sequitur cum sequelis suis, non exclusa dispersione argumenti Aristotelici in atomos disiectas. Putatum est etiam quod sequitur naturalius et captu facilius sonaret, si pro Iugo legeretur Sed vel Atqui. Differentiam non issequor. Haec propositio: ad quietem unius partis AB moti non ratione partis sequitur quies totius AB, dividi potest in duas diversis modis et diversis particulis uniri, secundum casum. Sed sicut divisum non erit vera si unita erat falsa, ita non video quare divisa facilius intelligatur cum Sed constructa quam cum Ergo. Apud S. I hornam lacet soluta in enthymema; unde alteri parti eius convenit particula Ergo; simul tamen haec altera pars est syllogismi minor, idcirco particulam Sed non abiicit. Illece quoad formam; quantum ad rem et ontologicam loquendo, si motum non dependet a parte secundum esse et moveri» pars eodem iure libera erit a toto. Lectio itaque positiva sequitur per partis motae dependentiam a toto cuius una pars quiescit non potest defendi, quia dependentia hypothetice remota est. An excluso sequitur legendum sit contradictorium, nunc inquiremus.

57. - Inconvenientiae legentium non sequitur plures uni. Prima est, quod ex hypothetica impossibilitate inferunt rem possibilem: enthymematis consequens, cum non sequitur constructum, non est illico et immediate falsum. Deficit falsitatis criterium; S. Thomas tacuisset legem motus conculcatam, rem maxime efficacem» quae primo motum absque ambagibus et subtilitatibus rationis Aristotelis e medio tulisset. In hac generalissima consideratione motus, nondum divisi in motum localem, altcralionis et augmenti, frustra conatus sum legem invenire enthymemati Auctoris applicabilem.

Secunda est quod non sequitur oeconomiam rationis evertit: a) enthymema quo apud Aristotelem AB ut decet intactum servatur, apud Thomam absolvit negotium solo; b) probatio consequentiae, ei γὰρ [ro (ἡρεμεί το AB), vel si γο'ρ χινησεται (τό AB), apud Thomam, quamvis dicat si enim ... alia pars moveretur » quod naturali sermonis instinctu omnes ad enthymema remittit, non erit iam quod est apud Aristotelem; c) ad quid referatur iterum tacetur; d) quia minor falsa esse exigitur, maior (a qua apud Aristotelem demonstratio dependet, quia minor non laedit et non debet laedere AB) maior dico non erit maior; e) ad quid serviant verba ex-maiores, Thomas iterum lectoribus coniecturandum relinquit. Revera Thomas plura et maiora tacuerit quam enuntiaverit. Argumentatio eius quare tam plena est lacunarum?

Tertium inconveniens est quod non sequitur quies timidius conclusum est. Aristoteles per ἀνάγκη ηρεπεῖν / .z; t g AB, vel οὐ κινησεται το AB, logicam consequentiam absurdae quietis partis exhaurit. S. Thomas ex independentia concludere potuisset nihil sequi quietem vel motum sui AB, quod iam non est Aristotelis AB» quin per hoc probatum esset AB non posse existere in return natura. Circumdatur enim entibus, immo sumus entia, ad quietem quorum partis nihil sequitur quoad motum vel quietem ceterarum partium. Hucusque ergo primo motum nondum infractum est contra aliquam legem motus vel entis. Ut frangatur, necessarium est hypotheseos consequentiam logicam, super lege motus et entis fundatam» plene exprimere, renuntiando terminis Aristotelis. Quod

ut fiat, formemus tertium enthymema, in quo, ut .Auctoris AB formaliter subjaceat dominio hypothesis indepcndentiae, haec de definitione praedicetur:

AB, id quod ponitur a seipso non ratione partis moveri, movetur indepcndenter a motu partis.

Ergo AB neque movetur ab alio neque a se, neque a se ratione panis neque non ratione partis.

Et probo consequentiam. Si enim AB moveretur, simul indepcndenter et dependenter moveretur» Indpcndenter ex hypothesi, dependenter propter legem entis. Quod enim in motu non dependet a motu partis, in esse non dependet a parte, quod est esse indivisibile. Indivisibile autem non potest moveri ulla specie motus, neque ab ulla quiescere. S. Thomas iam ab initio suum non ratione partis motum supra dominium legum entis mobilis elevavit; nil mirum quod pars, quiescat aut moveatur, non habet consequentiam. Itaque impossibile est novum illud *primo*, idest *indepcndenter*, motum.

58. – Num ergo Aristotelis AB simul interiit f Num demonstratum est omne motum ab alio moveri? An potius clarum est hypothesin non fuisse introducendam sub auctoritate S. Thomae? Ipse neque asseruit neque supposuit primo motum, iam in definitione, moveri debere indepcndenter a motu partis. Si tamen, non obstante evidentia contrarii, asseruit aut supposuit, conservatio terminorum *ab alia, a se, non ratione partis*, frustra probarent originem ex Lycaeo. Peripatetici certe S. Thomam vel his spoliis ornatum non agnoscerent Peripateticum! *Sic* non arguit Aristoteles. – Secundum Platonium motus conceptum posset argui hoc modo: X movetur a se indepcndenter a partibus; ergo X intelligit vel opinatur vel amat. Secundum vero Aristotelem motus non est nisi divisibile, Ct quod re vel hypothetice a partibus non dependet, nedum a se, ne ab alio quidem moveri potest.

Ut revertamur ad definitionem primo a se moti, hypothesis independentiae ab AB removet *aliud* irremovibile, partem. Aliis verbis, nam re idem est, tertium suppositum S. Thomae, primum Aristotelis, ἀναρχή διαίρετόν αὐτό εἶναι. Oportet etiam divisibile esse et habere partes », suppressum est, seu eius non est habita ratio. Hoc autem rursus idem est ac suppressisse supremum genus. *divisibile*, conditionem ontologicam mobilitatis. Parum est dicere, ad quietem partis rei immobilis *non sequi* quietem totius, immo *nihil sequi* circa motum ct quietem totius, nisi hoc sensu ut. si ex. gr. solis primo moti pars quiescat sub Sagittario, *non sequatur* integrum solem non moveri sub Aquario. Hoc addidi propter *nihil sequitur* non-primo se moventibus conveniens. Sub synecdoche dicto *scribo sedens*, quietata scriptione *nihil sequitur* circa alios motus mei, perdidero tamen id quod *scribo* affirmabat, nempe motum manus scribentis. Sed sub tyrannide independentiae nihil perdidit AB perdens partem quam virtualiter non habebat. Parte clam sed efficaciter subtracta totum non sentiet quietem vel motum vel existentiam partis. Quia vero absurdum est quod totum non subiret consequentiam ex quiete vel motu alicuius partis, ideo non potest existere aliquod AB indepcndenter a motu partis motum. Hoc tamen AB destructo, non est eo ipso demonstrata thesis Aristotelis.

Si S. Thomas in paragraphe « Nec obviat . oporteret scripsisset pro *oportet*, nullus forte ibi invenisset praeceptum construendi primo motum cum independentia, vel intelligendi sub *non ratione partis* independentiam a motu partis. Quod autem *oportet* non nisi . calumnia in hunc sensum torqueri posset, patet his locis: 52 a 14 < Si Deus est corpus, *oportet* quod sit aliquod corpus naturale; nam corpus mathematicum non est per se subsistens >; 74 b 21 • si in Deo addatur aliquid per quod designatur designatione essentiali, *oportet* quod illud constituat ei cui additur rationem propriae eius quidditatis, nam quod sic additur acquirit rei esse in actu ». Analogice, 76 a 9 ♦ Si Deus sit in genere, *aut est* in genere accidentis aut in genere substantiae »; quid, si Auctor maluisset *oportet quod aut sit*? Et 140 a 21 * Si Deus intelligit se et aliud a se quasi principale obiectum, *habebit* plures operationes in-

tellectualcs .; 143 b 1 < Si Deus res in sua distinctione non cognoscit, *sequitur* ipsum insipientissimum esse *Habebit, sequitur*, idem intendunt quod *oportet* 140 a 14 « Si (Deus) intelhgat aliquid aliud (a se) quasi primo ct per se intellectum, *oportet* quod intellectus eius mutetur dc consideratione in considerationem *. Num hic dicit Auctor Deum simpliciter *oportere* mutabiliter mtelligere? Num ergo Auctor in paragrapho < Nec obviat . dicit mobile a se non ratione partis simpliciter *oportere* indepcndenter a motu partis moveri? Deum ct mobile oportet subire consequentias hypothescos impossibilis assumpti, dum tamen Deus semper *Est*, ct AB potent esse suo modo, donec Aristoteles probaverit AB moveri ab alio. Quod et effecerit, duabus conditionibus: prima ut mobili AB clam sibi surrepta *mobilitas* genenca et consequenter *alietas* partis restituatur. Secunda, ut sub omni respectu quadret hic syllogismus, quod quiescit quiescente alio, movetur ab alio; atqui mobilis AB quiescente parte quiescet AB; ergo AB movetur ab alio.

5<). 31 a 26 29 « Non requiritur ergo ad veritatem conclusionis inductae quod supponatur partem moventis seipsum quiescere, quasi quuddain verum absolute ».

Illud *ergo* nobis valde suspectum videtur; *autem* vel *etiam* mallems. *Ergo* enim imponat quondam consequentiam logicam ex piaccedentibus, quae non adest. Quod omne motum, ergo et primo motum, debet habere partes a quibus suum esse ct moveri dependet, non est ratio vel causa ut quies partis quid impossibile sil, vel consequens enthymematis sit propositio vera; ista enim dependet a motu *non ratione partis*. Oratio ante « Non requiritur » respondet secundae Avicennae obiectioni, hic respondetur ad primam; coniunctio proinde requiri videtur quae non subordinet vel inferat, sed iuxta ponat.

Pro *conclusio* mallems, cum sola Piana, *conditunalis*. Enthx mematis consequens materialiter simul conclusio et conditionalis est, et sub utroque respectu verum. In hoc tamen differt, quod Auctor veritatem conditionalis et non consequentiae urget. Inde varians Pianae vera vel saltem valde plausibilis lectio videtur, idcoque eam non sub serie lectionum post annum 14So natarum sed hic ceu proprio loco notavimus.

60. – 32 b 36-3<j « Relinquitur igitur quod una pars eius est movens tantum et altera mota. Et sic habetur idem quod prius, scilicet quod aliquid sit movens immobile ». Margo A crucicula hic inserendum indicat: < Ipsum enim habere partem necessarium est, cum omne movens sit divisibile ». Sequitur longus passus deletus, ut patet ex nostra editione priorum redactionum seu pA.

¶ loc loco quaedam certa quodam dubio miscentur. Certa sunt: scripturam marginalem *Ipsum enim* etc. ab Auctore signari tanquam legendam post *immobile*, et non deleri; eam natura sua post *et altera mota* bene stare, et post *immobile* tardius venire; Auctorem saepissime margines deletionem textus, ut ita dicam, condelere. Tamen an hic marginem simul cum textu delere intenderit, valde dubium est, quia margo deletum non afficit, ct per se delendus fuisse videtur, si omnino. Nunc ergo opinamur quod *Ipsum enim* etc. servandum est in textu, sed cruciculae locus mente mutandus erit, ut intclhgatur stare post *mota*.

61. -33b 10-19. S. Thomas dicit Aristotelis procesum ad probandum Deum esse infirmari videri ex hoc quod procedit ex suppositione aeternitatis mundi, quod apud Catholicos supponitur esse falsum. Auctor respondet quod « via efficacissima ad probandum Deum esse est ex suppositione aeternitatis mundi, qua posita minus videtur esse manifestum quod Deus sit. Nam si mundus et motus dc novo incoepit, planum est quod oportet poni aliquam causam quae dc novo producat mundum et motum ». Non dubitandum est quin ista lectio fuerit traditionis originalis. Ex tota codicum exploratorum massa, idest octoginta, quinque prima manu et quatuor secunda manu alicubi negationem introducunt:

via inefficacissitna sec. m. Parisinus 13814 et Coloniensis i5o;
qua non posita minus manifestum est Par 15813;
qua posita non minus manifestum est Laurentianus 014;
qua non posita non minus manifestum est Bero-
linus et sec. rn. Pair. 3i<>7, 14545; (isle in textu *vel qua* etc. legendo prodit secundam manum exemplaris);
qua non posita magis (stricte *maius*) *videtur esse manifestum* see. m. Colonicensis mtiquus,
qua posita manifestum est Can 0 lm f ct editione', usque ad annum 1521 exci.; ui et *b* ct Pansina unvn 1871 habent ui nos);

Fcrrariensis « aliqui inquit textus mendosi sunt. I bi enim dicitur (recitat lectionem c), debet legi sic» ut correcti codices habent; dicendum quod via efficaci^im.i ad probandum Deum esse tst ex suppositione *novitatis mundi non autem sic ex suppositione* aeternitati^ mundi In quibus verbis datur mtelligi quod efficax quidem ratio ad probandum Deum esse ex aeternitate mundi sumitur, sed efficacior ct manifestior e<i ratio juae sumitur ex mundi novitate». Lectio l'ermnensis est non explicatius enuntiatum; dubito an *non autem sic* stylum \uctoris imitetur; Codices - cius non ncessano mano scripti fuerunt; probabiliter libros typis exaratos calamo correctos intendit.

Efficacissima per se intelligi potest ceu suminum efn caciae gradum attingens. Id autem sic simpliciter non videtur esse mens Auctoris. \b alia parte certum est, procesum ex mundo novo ei cvidenliorem seu manifestiorem videri; qua opinione certe non differt l communi hominum sensu. S. Thomas saepius praepollendam argumenti (Catholici extollit; confer cap. q3, 125 a 22-31, et IJ,n Part, qu. 46» art. l ad 6. Si ergo efficacia viae penes evidentiam rationum quibus utitur attendenda esset, legendum foret *non est*. Legimus tamen *est*, quia efficaciam 'iae, secundum Auctoris mentem intellectam, non a maiori evidetia petendam esse credimus, sed alibi consistere.

Mens itaque Auctoris est, quod aeternitate mundi posita (quae secundum b. Thomam nec probari nec negari potest argumentis rationis vere demonstrativis) *minus manifeste* probatur Deum esse. Probatur tamen hac via *manifeste*, nam argumentum mmus manifestum non est immnifestum, sed minus manifestum evidentiore. Ab hac autem via processui ex mundi novitate, intrinsece manifestius demonstranti, accudit, ut magis eluceat. Si enim mundus aeternus necessario a Deo fuisset, a fortiori mundus cum tempore et in tempore ortus supponit Deum. Demonstratio ex motu tam efficax est. ut Deum esse demonstraret etiam motu et mundo non incaeptis. Hoc intendit elhcacissima via -, ideoque legimus *est*.

Revera toto hoc capitulo, condensissimo et integros \n>totchs libros comprimenti, S. l' hornas brevilokuu utitur vel ei insueto. Amanuensis eius, vel quisquis rescripsit autographum, duobus locis interpolandi ansam sumpsit, cf. n. 19; hoc loco occasionem neglexit. Apparatus noster lectorem remittit ad Commentarium in VIII /Vy *sicorum* lect. 1, n. 6. Expediet locum hic integrum afferre. Mirandum quod l'errariensis, qui et ipse super Physicorum scripsit, authenticam explicationem non cognovit, tui e memoria labi passus est. De quibusdam Philosophiae historiographis minus mirum quod Commentaria non legunt, quos doctum est S. Thomam non intellexisse Aristotelem et invitum « baptisasse -. Sonat ergo sic textus citatus: Haec enim via probandi primum principium esse est efficacissima, cui resisti non potest. Si enim mundo et motu existente sempiterno necesse est ponere unum primum principium multo magis sempiternitate eorum sublata , quia manifestum est quod omne novum indiget aliquo principio innovante. Hoc ergo solo modo poterat videri quod non est necessarium ponere primum principium, si res sunt ab aeterno. l ndc si etiam hoc posito sequitur primum principium esse, ostenditur omnino (*simpliciter, quin quid addatur*) necessarium primum principium esse ».

TABULA CAPITULORUM ET FRAGMENTORI. M SI M.MAE CONTRA GENTILES
QUAE IN AUTOGRAPHO VATICANO ET \MBROS1ANO HABENTUR

Lm. I.

b'ragm. cap. xm: <i>Secunda via talis est... superioris orbis</i> ; p. 3e d ia-33 a 47.	Quatcrn. Auxil. 2 r a 1-2 v a ult.
b'ragm. cap. xvm: quinque lineae in auxiliario scriptae et deletae	4 r a 12-16.
Cap. xix: p. 51.....	* » 4 r a l-12 (deletum), 17-41
Fragmenta tria cap. xx: <i>Quod autem in magnitudine... in tempore aliquo</i> ;	
p. 52 b ?3.l 38	* . 2 v b t-31
<i>Sciendum tamen ... nisi per accidens</i> ; p. 24 a l 1- a 3.....	2 v b 31-48
<i>Aliter autem ... demonstratio Aristotelis</i> ; p. 34 b 34 - b 37	* 3 r a 1-18
Fragm. cap. xxvn: <i>Huic autem veritati... formam caeli</i> ; p. 83 b 18-86 b 5	< r a l - l 7
pp. xwin iΔ.vvπi: p. «Si.	6 r a l«\$- 23 r b 3, cum aux'il.
Fragm. cap. lxxlx: <i>Si autem ... cum bonum apprehensum</i> ; p. 221 a l 222 a 14 .	3 v b 4 - lin.
b'ragm. cap. l.xxxii: <i>virtutis redundat... necesse est esse</i> ; p. 228 a 26-b5I . .	24 r a l b 23
Gapp. Lxxxm-ci: p. 231-266	24 r b 26 29 v a 36
Fragm. cap. en: <i>Citerius autem ... absque succe-</i> ; p. 267 a l - 268 a 3i	29 v a 37 - b ult.

Lin. II.

b'ragm. cap. x: <i>manifestum est... manifestum esse potest</i> ; p. 286 a 9 b 10	3o r a l - 1S
Gapp. xi-xiv: p. 287 · 2<) 3	3o r a 19 -v b 10
Fragm. cap. xv: <i>Quia vero ... praedicatur</i> ; p. 294.1 1-295 a 46	30 v b l l - b 49
Fragm. cap. xvii: <i>Adhuc. Oportet... neque mutatio</i> ; p. <04, b 7 - b 20 . . .	31 r a l - a 15
Capp. xvni-xxx: p. 3o5-338	3 l r a 16 - 36 v b 13
Fragm. cap. xxxi: <i>Ex praemissis... ex qua res</i> ; p. 342 a i-3q3 a 18 . .	36 v b 14 - 5o.
Fragm. cap. xxxin: <i>Quod autem .. fuerint semper</i> ; p. 346 a 40 347 b 5 . .	37 r a l - a 4?
Cap. xvu'; p. 347	?7 r a .μ. - b 40
bragm. cap. xxxv: <i>Oportet... sua similitudine</i> ; p. 348 a 1-349641 . . .	3* r b 4 l - v b 53.
b'ragm. cap. xxxviii: <i>Quidam ... repugnat</i> ; p. 355 b 3g-356 b 15 . . .	38 r a l - a 24
Capp. xxxix-x mii: p. 358-366	38 l a 23- 39 b 47. cum priori folio autog. \tnbros.ra l v a 34
Fragm. cap. xuv: <i>Nunc superest... non enim est idem</i> ; p. 368 a l -36oa 2?	l ol. primum autog. Ambros. v a 35 - b 47.

	XXXIX
Capp. xi.vn–xlyiii: p. 376-379.....	
Fragm. cap. xlix: <i>est corpus ... exterius figuratum</i> ; p. 381 a 36-38' b S*	Fol. 44 r a tng sup. – 43 r a 26
Capp. l–i.ii: p. 383-387	Fol. 2 Ainbros. r a 1-41
	Fol. 2 \mbroa. r a 42 – v b tilt,
	cum fol. V.it. 42 r a 1 –v a 6
Capp. i.iii–iik: p. 391-414 . . .	Fol. 42 v a 7- 43 v 46; et 43 a
	27-47 v a 22
l–ragm. cap. i.x; <i>Hts autem ... est actus alicuius corporis</i> ; P. 4i9 a 1.420 b 3, . . .	Fol. ~~47~~ , a3_b fln.
Lib. 111.	
Fragm. cap. xi.ii: <i>in actu tunc intellectus agens</i> usque ad finem	48 r a 1 –b 14
Capp. xr.iv–i.xv.....	48.r a 14 – 56 r a 14
Cap. i.Xvi.....	57 va 10 – b 2
Cap. lxxvii.....	56 r a 15 – b 27.
Capp. LXIX, lxx.....	56 r b 28 – 57 v a io
Fragm. cap. lxxi: <i>Ex his autem ... alterius corruptiva</i>	57 v b 9 – 34
<i>Per haec autem excluditur... ex curvitate erutis</i>	58 r b 5 – 28 (Praeced. lin. de-
	letae 5).
Fragm. cap. lxxii: <i>Sicut autem ... imponat</i>	58 r b 29 – 58 v a 48
Fragm. cap. LXXin: <i>Esset igitur... dicebant provenire</i>	5o r a 1 – 42
Capp. lxxiv–lxxviu	5a r a 43 – 61 r b 28
Cap. lxxx: <i>Cum autem ,... gubernantur per superiores</i> – – – – –	61 r b 29 – 61 v b 7
<i>Dicuntur</i> usque ad finem	62 r b mg inf.
Capp. i.xxx, lxxxxi.....	62 r b 6 63 v a 26
Capp. LXXXII, i.xxxnt.....	61 v b 8 – 62 r b 6
Capp. lxxxiv–gviu	63 \ a 27 – 77 r b 25
Fragm. cap. cix: <i>Quod autem in daemonibus ... moriatur</i>	77 r b 26 – 77 v a 5 (Seq. lin.
	deletae 77 v a 5 – b 3I).
Capp. cx–cxn.....	77 v b 3e – 79 r a 15
Seq. quatuor capp. deleta, 79 r a 16-80 r b 5.	
Cap. cxix.....	
Fragm. cap. uxx: <i>Euerunt autem aliqui... exigunt a suis cultoribus</i>	88 s a 46 – 89 r a 25 (Praeced.
Fragm. cap. cxxi: ultimae lineae, <i>Per haec etc</i>	lin. deletae 1 – 43).
Cap. cxxit <i>Ex hoc autem ... generatio humanae naturae</i>	89 r a 27 – 89 v b ult.
<i>Haec autem quae praemissa sunt</i> usque ad finem	80 v b ii – 13
Capp. cxxin–cxxv.....	80 ' b 14 – 81 r b 2b
Fragm. cap. uxxix. <i>Homines ex divina providentia</i> usque ad finem.....	82 r b 8 – 18 cum mg lal.
	81 r b 26 – 82r b 7
	80 r b 6 – 53 (Praeced. duae li-
	neae in coi., cl 10 in mg.,
	omnes deletae).
Seq. cap. deletum 80 \ at –3q; ct aliud 8o \ 1 40 – b 13, quod etiam	
deletum est exceptis b 11 – i3, quae fragmentum cap. cxxi constituunt /Vr	
<i>haec</i> etc. Vide supra.	
Fragm. cap. cxxx: <i>Occupatur autem</i> usque ad finem.....	83 s a 40 – b 3o
Capp. cxxxi–cxxxvi	83 v b 40 – 87 v b 27
Cap. cxxxvn, ex deleto in parte restitutum.....	87 v b 28 – 88 r a 15
Cap. cxxxvni.....	88 r a 16 b 53.

Nota. Post cap. cxxv ct 28 lineas deletas habetur in autographo unum capitulum cl pars alterius non deleta, quae tamen in traditionem manuscriptam non transierunt, nec impressa inveniuntur ante labores Uccellii, qui ea tanquam unicum capitulum seorsim edidit Bergomi 1846, et postea utrique suae editioni inseruit. In autographo extenduntur a fol. 82 r b 47 ad 83 v a 3o. Primum capitulum habet titulum. *Quod divinum regimen ad homines est sicut regimen paternum*. Capitulo incompleto titulus non apponitur: incipit, *Sicut autem ad hoc quod mensfe-ratur in Deum* (83 r b 20). Dc vero indicio dando circa haec capitula, vide supra p. xxm, *De Interpolationibus*, n. 21.

In foliis deperditis parvi quaterni scripta erant cap. 68; pars posterior cap. 109, a verbis *Ad evidentiam*; capp. **ii3–ii8**: 126-128; inchoationes definitivae capp. 129 et 13o.

VARIANTES PIANAE ORTAE POST ANNI M 1480

Sicut nuntiatum est ubi de Editionibus agimus, hic lectionum Pianac post *d* in textum Summae contra Gentiles introductarum continua series subnectitur. Qua editione incaeperint non adnotamus, quia in pluribus casibus nec scimus nec examinavimus. In generali, editio cum commentario Ferraricensis, Lugduni, ad Salamandrae in Vico Mercatorio M. 1). LXVII. proxima est Pinnae.

In IJbro Prima :

cap.	1.	31'4	architectus – architector
		16	considerationem – finem ct considerationem
		40 8	aliis disserere-dc aliis disserere
-	2.	6a3	utilius—ct utilius
			Perfectius – Pi-nb. 1. Perfectius
»	3.	;bio	Cum-Probatur primo. Cum

cap.	5.	11 b 38	XI de Animalibus—libro primo de partibus animalium. ca. 5
»	6.	17 η 34	convolavit – convocavit
		28	miraculorum – miraculum
»	11.	24 n 31	Oportet – oporteret
		b 14	nisi <i>om</i>
.	13.	3ob 12	alias (al* cd) – aliter
		33 b 36	CS5C devenire – ca>o deveniendum
i–	4/ft 1		B,nando – dc Divinando
»	18.	40 b 27	omnem <i>om</i>
9	3o.	51a n	igitur o»n
		17	Accipiatur – autem <i>addit</i>
		18	maiori- maiore
51 b	p>	<t	I proportionem-proprietatem; <i>margo?</i> Alias proportionem
55 a 8			movere motum continuum ct regularem – movero motu continuo ct regulari

XL

cap. :o. 55 a 14 in edum – ad actum
;8 deficiet – deficit
» 15« 87 a 18 nun aunt imperfecta – imperfecta non sunt
b 32 accepit et praeaccccpit – accipit et pnieaccipit
• 3o. 93 a 15 duritiam – duritiem
• 31. <i5b 16 quam (*nempe* perfectionem) res aliac, imino multo
minorcM. per quaedam diversa consequuntur – quam
res alirte per quaedam diversa consequuntur, iinmo
inulto maiorem. C/. *Eerr.* 96 b med.
’ 31. 97» 59 - b t De Deo autem nihil praedicatur ut genus nec ut
differentia. ut supra intensum cM, ct sic nec ut de-
finitio – De Deo autem nihil praedicatur ut genus, ut
supra ostensum est, ct similiter nec ut differentia
• 3;. 111 b 24 Est – esse
» 40. JJ/ b 4 ostentum est – supra *addit*
• 4?. 124 a 10 n om
125 b p principium – illud *addit*
> 5o. 144« 12 patet *om*
b fi hoc om
» 51-51. 148a 3(| sensible in actu-sensibile
b ’ num neque – neque enim
15 quod – ut
23 etiam-enim
» Sq, > 5q b 20 potest – posset
• 56. 102 d 3 ipso – acipto
b an inulto-inulto plus
4 58. 166• 3 componenti* et dividenti» em intellectu* Ipse compo-
titus – ipse est compositu»
• 66. |Jv b 37 aucturu m – uuctnntiuis
■8 Domino Deo nostro ... noti »unt omni- – Domino
enim Deo., «omnia *unt «gmt*
• η». 19106 procedere – producet .
69. 201 b 21 qu – quo
» 70. 20^ b 25 ct-ct Ideo
» 71. 200 λ 4C| Si Deu» ... maxime – Deus ... ergo maxime
b tb lpxe-cnIm *addit* (*Deleatur enim in textu nostro*)
- 209.1 19 cognitio sit per-cognitio fiat per
73. 21 3 a 9 ct velle volentis-ct velle cM pertecho ’olentis
78. 23| b 5 opem *om*
» 80. 324 b 6 Et aie – sic
- 81. 225 a 31 igitur om
82. 31Sb 18 |n Umci – non piuct ei *addit*
84. 2>3 n t quod *om*
H*. 2 l.i b 18 nola om
80. 137 b in munimentum - munimentum
• 91. 247 b 18 patiens-Jonganini*
<i3. 224 • a3 Omnium-enim *addi!*
92. 2\$9b 5 Domine-ne \ideas m dum
• 96. 20o « 3 Diligix – enim *addit*
97. 361 a 18 proprie – propria
b 16 ex ore Domini: Dicam-Levabo ad caelum manum
meam et dfcatn
1«>«. 2bj n 4 béatitude) - habitudo
b t firmiter om
102. 268.1 3 ut quicumque – ubicumque

In Libro Secundo:

cap. . 27284 sparsam - itnprco-xim, *margo* \li:s spir>.im
27684 openbus-omnibus operibus
3. 277 b 2 aut ignem – autem ignem
278 a 2o Vinutem – enim *addit*
b 23 subiungit – subiungitur
4. 279 b 6 Haec est—enim *addit*
8. 283 b 3 ipse – ipsa
13-14. 293 n 5 ilLis – alias
15. 39? b 42 nunquam-non
16. 299 b 17 agit quoquo modo. Agit autem unumquodque agens –
agit: agit cnim
» 31. 314 b 10 Deus caelum ct terram om
> 22. Sio n 9 esse nunc – nunc cs»e
» 53. b 3 idem-item
• 24. 318 b 5 sit – sint
5. 329 b 15 per opposita-per oppositum
33o b ?4 Et eodem – Eodem
• 36. 331 n 12 ab eo proccdcrc-a Deo produci
3o. 338 b 8 eat ens-est existons
33qb 19 oporteat-oportet
340 a 5 ex causa – in causa
b 18 est necessitas non absoluta – necessitas non est ab-
soluta
■ 31. 343.111 *et* 12 pendente-dependente

cap. 33. 3’42 a 8 similatur-assimilatur
16 simplex – simpliciter
b 19 jp<a *out*
» 33. 346 a 41 ct prius-quam prius
b 14 nec linea-linea non
45 simul-veram *addit*
347 iu cis – hiv
> -4. ’4867 necessanum – esxc *addit*
» 35. 349 n 21 voluntate-de eo *addit*
q3 divisibilis – divisibiles
> 36. 351 a 5 ratio ad hoc-ratio
» 37. 353 b 8 est universaliter – eat en» universaliter
3?4 a .:? ct prius-quam prius
41. 36a q 47 nisi per accidens – impediatur *addit*
44. 31x44411 merita – maturi» (*ex errare typogr. ina hi cd, anni*
tSd4 obtinente).
\$70 l» 20 partium «ingulanum – singulorum partium
> 55. .’94 b 49 naturale-naturae
Scj λ 34 tamen *ait. tozu om*
27 igitur – autem
» 58. 410 « i autem – etiam
21 iniellipatur-intclligituf
5u. 4U • i alii hIm – alia
415 a 3" intelligibilu – intellectuali*
> fio. 420 α 21 in eo ponere – imponere
b 47 agant – agunt
• 68. 441 b 5 sed-sed etiam
&»• 4-17 k 11 nititur – enitur
• 7°» 449<»4 nvecxsc- neces*nrium
7 in libro (\ III .MraD/ri-VII et VIII *addit*
b 7 Primum ... 8 nnimntum *hum om*
71. 4 54 b 4 quidem – quidam
• 72. 427 b 8 sic-aient
7 ’. 1 <l a 24 indui l/vi5«oO»t) – induere
b 1 fac – humo
4’»i • 19 dicit-III de \niim *addit* (*Apud noi omittatur in*
textu ct addatur margini)
462 a 40 No» – Non
b p/ accomoda – accommodata
p-u b : m .Metaphysi.:! \to!!r sus) – in L Metaphy.
• 7>. 474 b 3o recipiant – recipiantur
76. 481 b 37 inferiora – mferiures
77. 488 b 29 communicant communicabant (*ob err. typogr. in d*)
489 b 13 magia – ea magi*
18 sed quad- MCd
78. 49.l a 4 aensit – sentit
9 altera causa est-aliquid
494 b 19 dicit – dicat
79. 499 b 21 excluditur-concluditur
\$ 80/81. Sciti.l i > substantialiter-tamen *addit*
b 12 retractio – retractatio
17 infimo-infinito
• 85. 514 a 2; nam-natura
» 83. 520• 44 sui-sua
b 3q uno et eodem – eodem
52 l b 20 pura – purae
5a Vidit Deus-videns
223 b tfi esset (*sic lege pro cst*)-c*t etiam
85. 333 b 36 Ad hoc-Adhuc
» 86. 535 ft 1 autem – enim
b 10 reduci – educi
» 87. 537 b 4 ut supra ostensum est oin
538 a 1 creatur – creetur
88. 53o α 32 et unius – unius
89. 241 b 20 fit-sit
242 ii 32 in via – via
» 90. 249 a 26 complexio – complexioni
55o a 23 sit – fit
36 elementi – dementari
91. ?22 ft 47 est supremum... 48 intellectiva *hom om*
92. 227 a 17 illae – istae
558 a 5i quasi haec-haec quasi
» n3. 563 a 12 quae autem-est *addit*
» 92. 568 b 32 de Deo *om*
» 96. 271 n 2? cognoscilivarom – cognitivarum
273 a 36 actu *om*
* 98. 5801141 separatarum – separatum
581 a 21 imperfectior – imperfecta
» 99. 594b! m Libro-in l.
• too. 296 a 6 ducere – deducere
tot. 600a 13 ad intelligendum – intelligendo.

DE COMMENTARIIS FRANCISCI DE SYLVESTRIS FERRARIENSIS

fmit

Franciscus de Sylvestris, ex loco natali, civitate Ferraria[^] Ferrariensis dictus, natus est anno 1474. Anno aetatis dccimoquarto ingressus est Ordinem Praedicatorum in patrio conventu S. Mariae Angelorum, observantiae Lombardae. Moribus statim claruit et ingenio, in omni genere studiorum praecellens. Anno 1498 Mantuam missus est ut officium lectoris fungeretur in conventu Sancti Dominici. Ibi quinque annos mansit, quo tempore spirituales directionem suscepit sanctae virginis Beatae Osennae de Andreas. cui monenti adstitit anno 1505 ex Mediolano accersitus, cuius etiam elogium pronuntiavit et vitam scripsit, alias etiam pro eius gloria posthuma laborans. Anno 1503 ex Mantua Mediolanum missus est. et anno 1307 Bononiam, ubi laurea magisterii insignitus est anno 1516, iam terminalis suis Commentariis, de quibus infra dicitur. Dem prioratum exercuit tum Ferrariae tum Bononiae, et anno 1510 constitutus fuit Vicarius suae congregationis. Demum, anno 1524, dum in conventu Bononiensi simul Prior, Regens et Inquisitor erat, a Clemente VII vocatus est ad Vicariatum Generalem sui Ordinis, per litteras Com Super, 29 Iulii. 1524; et anno sequenti in capitulo generali Romae celebrato, primo scrutinio et unanimi consensu electus est in Magistrum Generalem Ordinis, quadragesimum ab huius fundatione. In socium assumpsit Leandrum Albertum, quocum Bononiae familiariter vixerat, qui ipsi exinde semper comes affuit. Inter alia quae ad utilitatem et decus Ordinis fecit, nullam sollicitudinem pro studiis promovendis ostendit. Visitationem totius Ordinis suscepit, sed post peragratam Italiam meridionalem et Galliam, dum iter in Hispaniam meditabatur, Redonis in Brittaniam Minori praematura morte e vivis sublatus est, die 19 Septembris 1528, aetatis quinquagesimo quarto anno nondum expleto.

Praeclaram Magistri Francisci indolem ad vivum depinxit praedictus Leander in suo libro *De Viris illustribus Ordinis Praedicatorum*, impresso Bononiae anno 1517, et quia simul de ipsius Commentariis loquitur, integrum locum transcribimus. In libro quarto igitur, fingit coram transire post curram triumphalem Sancti Thomae coctum doctorum sui Ordinis, in varias turmas divisum, dum Nomenclator assistens singulorum nomen et qualitates enuntiat. In comitatu < Virorum illustrium nodos theologales solventium », apparet noster Commentator. de quo statim Nomenclator, Matthaeus Bandellus: Aspice *, inquit, • quam alacriter, ineunde ac festive incedat ille Franciscus» Ferrariensis, nostrae aetatis delitiae. vir optimi ingenii et ad quaeque intelligenda prodendaque accomodati. Ut vides, non illi corporis optima habitudo aut forma deest. non facilitas, non humanitas, qua ad se amandum omnes alliciat. Callet enim litteras graecas et latinas, logicam, philosophiam et theologiam. Quid loquar de eloquentia, quae ei peculiaris est: Quid de musica, qua apprime delectatur? Unum (absit invidia verbo) dixerim, rarus est, imo rarissimus homo, soleo dicere in ipsum procreando omnes suas vires naturam congcsisse. Edidit plura opera, et imprimis stylo alto vitam praeclarissimae Mulieris Osennae Mantuanae ex tertio Ordine nostro, qua vere ostenditur eum esse latinum, sex libris distinctam digessit. Scripsit in libros quos divus Thomas Aquinas contexuit adversus Gentes commentaria egregia et fusisima, quae ne modo procudantur Floratianum illud obstat, videlicet editio ne praecipitetur, sed *nonum prematur in annum*, ('.ito tamen ea visuri sumus. Praetereo scholias et glossemata more paniphrastico ab ipso edita in libros Posteriorum, et multiugas orationes etc., quae hominis ingenium ac litteraturam ostendunt II (Op. cit. fol. 141 v).

Post multos annos, de viris illustribus civitatis Ferrariae scribens, easdem laudes Albertus replicat, • quemadmodum scripsi in quarto libro Virorum illustrium Prae-

dicatorum », adiungens quod I ad veram vitam transiit, cum magno damno lotius Ordinis Praedicatorum in civitate de Rennes in Brittonia, dum visitationem praedicti Ordinis faciebat, anno 1528, die 19 Septembris » *l'Descrivionc di tutta l'Italia*, Bonon. 1550, f. 313).

Simile elogium texit alius coaetaneus scriptor, Sebastianus de Olmeda, in suis Chronicis, in parte posteriori, in qua de se testatus est: Iam ergo quae viderunt oculi nostri et manus nostrae contrectaverunt narrare incipimus » (f. cix verso). Narrata electione in capitulo Romano facta, sic prosequitur: Concorditer igitur creato Generali ex Italia praedicto Magistro Francisco, complacuit quoque Pontifici in facto, qui Ordinem in visceribus charitatis multimode se gerere demonstrabat. Fuit itaque Franciscus hic, post proceram egregiamque exterioris hominis formam, praeclaris etiam naturae dotibus interius donatus a Domino, et sermo eius semper in gratia prudentiaque, ac rerum experientia tantus quantum Officii dignitas exigere videbatur. maximus sectator divi Doctoris Thomae, in cuius etiam Summam contra Gentiles nova commentaria cudere conatus est • (Notum *Chronica Ordinis Praedicatorum*, ed, *correcta et sola approbata*, 1550, fol. cxxiv verso, MS. in Xilii Mag. Gen. <hd. Piacd.).

De istis Commentariis nunc agendum. Iam anno 1519 terminata fuisse ex Leandro supra laudato didicimus. Secundum traditionem a Plodio (Michele Pio) sequenti saeculo relatum, inchoata fuerant post mensem Maii anni 1508, quo publicata fuerunt Commentaria Caietani in Primam Partem Summae Theologiae Sancti Thomae. Vulgo enim ferebatur quod Franciscus a principio super idem opus scribebat, sed visa lucubratione Caietani ab incoepto destitit et ad commentandam Summam contra Gentiles se convertit. (*Delle Vite degli Huomini illustri di S. Domenico*, Seconda Parte, Pavia 1613, p. 144). Licet autem eius Commentaria iam anno 1517 completa erant, et Leander exprimat spem ea cito videndi, per plures annos manuscripta manebant, et in illa conditione, prout idem Plodius traditione referri dicit, a Caietano ipso visa fuerunt quando anno 1518 per Bononiam transivit, qui ea impense laudavit, et Patres ad eorum impressionem in publicam utilitatem enixe hortatus est. Tandem anno 1524 impressa fuerunt Venetiis, una cum textu S. Thomae, per Lucam Antonium Junta, curante Fratre Iordano de Brixia, Ordinis Praedicatorum. Durante impressione. Franciscus, apud Bononiam degens, Vicarius sui Ordinis institutus est a Clemente VII per litteras datas, ut diximus, die 29 Iulii, quae cum Bononiam non advenerint quando ipse, die prima Augusti, suam dedicationem scripsit, in illa nulla fit mentio huius officii. Nominatur vero in frontispitio et colophone: impressio enim non est terminata nisi mense Octobris.

Opus constat unico volumine in parvo folio, characteribus gothicis impresso; Commentaria textum Sancti Thomae circumdant. Occupant folia 5a5, seu paginas 1050. Praecedunt duo quaterna quae portant frontispitium et alia de quibus statim. Siglo A notamus ipsum.

Frontispitium, rubro et nigro impressum, ornatur imaginibus theologorum et philosophorum. Portat insigne typographicum luntinae, liliu cum litteris L. A. Inscriptio est sequentis tenoris:

(Rubro) S. I ho. contra Gentiles. Cum commeo. – (Nigro) B. Thomas Aquinas ex praedicatoria familia contra Gentiles acriter pugnat hoc codice, et gloriose triumphat. (ahus nobis iacula ad consimilia certamina I ranciscus ferrariensis solerter expedit. Huic (demens 11 Pon. Max. post egregium regimen observantiae, quae lombardiae nuncupatur. regenti conventum et gymnasium bononiense (quae duo munera raro contigit unum simul obire) totius ordinis curam merito commisit. Anno salutis MDXXII.

Quo et impressum est hoc opus. – (Rubro) Ne qui» alius hacc commentaria imprimat, et Clementis \ II Pon. Max. et senatus Veneti decreto cautum est .

Colophon, fol. 5a5 verso, sic sc habet:

< Finiunt praeclarissima commentaria, nunc primum in lucem edita, Magistri Francisci de Sylvestris ferrariensis, ordinis praedicatorum, sacrae theologiae professoris, totius ordinis generalis vicarii, in divinos et famosissimos libros contra gentiles angelici doctoris sancti Thomae de Aquino, in quibus commentariis ipse Expositor omnia loca recondita, perplexa, abstrusa, difficilia, et non nisi doctissimis cognita, in omnibus voluminibus contenta, quae, fere infinita, cum theologica tum physica, reperiiebantur, adeo distinxit, notavit, enucleavit, declaravit, et ad minimum usque detexit, ut in praesentiarum etiam neoptoleinis studentibus nihil amplius difficultatis supersit. Impressa autem Venetiis summa diligentia et expensis nobilis viri 1). Lucantonii Junta Horentmi, Vnno Domini 1224 Die 10 Octobris ».

Frontispitio verso ponitur Dedicatio:

« Sanctissimo Patri (dementi VII Pon. Max. I'rater Franciscus Ferraricnsis Ordinis praedicatorum S. P. D. – Nemo, sanctissime Pater, tam sapiens est quin alienae operae alienique laboris indigeat. Beatissimus quippe is dicendus esset qui solus sibiipsi sufficeret suoque sibi ingenio omnem posset scientiam comparare, sed humanae vitae imbecillitas tantam felicitatem non capit. Quare amplissimae iis habendae sunt gratiae qui nostrae institutionis causa sese in rerum investigatione exercuerunt suaque inventa in aliorum commodum literis commendarunt. Nam dum sibi scribendi desumpserunt curam, reliquos bonarum artium studiosos improbo quodam et admodum gravi labore magnaue animi anxietate levarunt. Fuere autem hi profecto quam plurimi. Sed ut Platonem, Aristotelem, Augustinum, Hieronymum, ceterosque antiquiores qui famigeratissimi sunt praeteream, Thomas aquinas, divino vir ingenio, atque (ut ita dixerim) *omnium horarum homo*, tantum olei in nostram utilitatem consumpsit ut parem illi in quovis scientiarum genere non facile alium reperias. Nam tam acute de natura, tam diligenter de moribus, tam sapienter de rebus divinis disseruit, ut si eius libros (qui ferme innumeri sunt) familiares habeas, nihil sit ultra quod scire desideres. Adde quod ea omnia quae divine tractavit, mira quadam dicendi facilitate perscripsit, tamque videre animo quam ea quae oculis cernuntur facit. Peream si unquam vel neglectam ab eo schedulam legerim quae non me in eius admirationem pertraxerit. Nunquam enim Thomam aquinatem conveni quin abierim doctior eiusve amantior. At quamquam multa solertissime disputavit quibus (absit invidia verbo) ipsis etiam scientiarum auctoribus praestat, in istis ipsis tamen libris quos adversus gentium errores inscripsit, seipsum quoque visus est superasse. Proh Deum immortalem! Quid Christianae reipublicae, quid nostrae fidei, quid humanae divinaeque philosophiae splendidius, luculentius utiliusve afferri potuit? Tamen enim suis cos coloribus pingam, sunt eruditi, sunt emuncti, sunt ingeniosissime elaborati, et ita divini ut qui eos diligenti studio perlegerit, sibiipsi constanter polliceri queat se cum philosophorum tum haeticorum omnium, perditissimi praesertim hominis, ne dicam immanissimae beluae, Martini lutheri, qui sub hanc nostram aetatem Christianae fidei nitorem faedius omnibus qui unquam ab orthodoxa republica desciverunt commaculavit, et maledicta extinguere et argumenta repellere quam facillime possit. Quo fit ut in eam quam plerique probant opinionem adducar, tunc huiusce operis anxiam curam tenuisse Thomam cum, ab Ludovico Francorum rege convivio familiariter exceptus, quasi e profundo experrectus somno, esse contra manichacos conclusum asseveravit. Tanto namque ardore animi in hostes fidei ferebatur ruebatque ut. in ea mentis cogitatione qua pila, tela, ictus quibus cos feriret vestigabat, sibiipsis sensus constare non possent. Hosce ego libros posteaquam saepissime legi, legendoque prope detrevi, cum succi admodum plenos offendissem, explicare in animum induxi meum. Nam cum

caetera divi Thomae opera plerique aetatis nostrae doctissimi viri, sed in primis Thomas Caietanus, omnium ingeniosissimus hominum. Cardinei consessus, nedum familiae nostrae praedicatoriae insigne ornamentum, suis commentationibus illustrarit, unus hic qui contra gentes inscribitur liber, iacebat, nullusque ad eum illustrandum apponebat manum. Quare ne solus, neglectus, incultus, desertusque esset, quod mihi virium fuit, id omne in eo exornando proludi, non eo sane consilio quod tam excelso praeclaroque operi parem me praestare diligentiam posse confiderem, sed eo instituto ut iis qui Thomae doctrinam observant et aliquo prosequi desiderant officio, praemonstrarem quae ille nobis invigilavit, tam excocta esse quain succulenta, ac plane talia ut in illis suum quisque possit ingenium exercere. Ceterum cum mecum ipse cogitatione conquirerem cui hosce meos commentario» nuncuparem, hucque atque illuc traheretur animus, ipsa sese mihi tua sanctitas obtulit cui iure optimo deberi viderentur. Nam cum hunc ipsum librum ad expurgandam omni sorde christianae fidei fidem divus Thomas ediderit, cui honestius quam Clementi VII Pont. Max. dicandi erant? Cum enim Pontificum regumque omnium Maximus sis, atque idcirco totius reipublicae Christianae moderator, tui muneris est quid Christianae fidei conveniat, quidve illi repugnet obstatque decernere» quo sane efficitur ut mihi persuadere possim nulla me ex parte a Christiana fide in hoc opere concidisse si abs te fuerit comprobatum. Hoc ipsum quoque mihi certo polliceri possum» si quid erravero, te mihi errata omnia facile condonaturum, quippe quod non solum (demens, verum etiam elementissimus sis. Sed et istud me magnopere recreat, quod, cum acerrimo omnibus in rebus sis iudicio, hosce meas enarrationes probabunt multi» dum eas sub tuo nomine publicatas viderint, qui fortasse damnassent. Nihil enim tanto Pontifici, qui rerum omnium experientissimus sit, dicandum fuisse existimabunt quod non sit omni cura, studio, diligentia excultum atque perfectum. sicque ego de tua Maestate deque excelso ingenio tuo maximam mihi laudem ac gloriam comparavero. Invenietur forte in hisce meis commentariis quod non omnibus placeat (haec est enim humani ingenii conditio, ut quod unus probat, alteri displiceat), sed tamen sum mihi ipse testis nihil a me in hoc opere enarratum esse quod non ex Thomae sententia fuisse crediderim. Quod sane si assecutus fuero, nunquam me laboris mei poenitebit. Sin minus, hoc mihi saltem consolationi» loco ponam, quod hisce meis fortasse ineptiis literarum studiosis conquirendae veritatis occasionem praestiterim. Accipite itaque, Pont. Max., hanc mearum vigiliarum partem, quosque nomini tuo Commentarios nuncupavi, eo animo suscipito quo trado. Hoc enim mihi in maximis lucris posuerim, si eos sanctitati tuae vel mediocriter fuisse gratos intellexero. Vale perpetuo felix. – Bononiae Calendis Sextilibus MDXXIII -.

Sequenti folio recto occurrit commendatio Operis ad Lectorem d. Ioanne Baptista Egnatio scripta, e qua transcribimus quae de Commentariis habet. « Ceterum, seu quod obscurum hoc opus (Summa Contra Gentiles) et arduum suo argumento erat, seu quod Christiana pietas intestinis magis vitiis quam externis laboret, ut non quae-renda sint amplius argumenta in fidei hostes, sed magis in nos ipsos remedia, vix unum aut alterum invenisses qui legendo huic operi studium curamque adhiberet. Alioqui praeter alia deesse quoque videbantur multis lenocinia, quae abhorrentes ab sacrarum litterarum lectione doctos non paucos invitarent, et, si qua obscuriora essent, illustrarunt. Id ne desiderare amplius habeas, Franciscus ex praedicatoria familia, post Caietanum Cardinalem facile princeps cum doctrina tum vitae sanctimonia, olfecit. Qui commentarios in hoc opus tam cultos, tam eruditos, tam planos elucubravit, ut nullus esse excusationi locus possit etiam a sacris litteris alienissimo si post hac ut libenter hoc opus non lectitarit et in manibus frequenter habuerit. Tu igitur, lector, experiere facile legendo, et probabis non solum Christianam pietatem debere Paulo. Augustino, Hieronymo, Thomae, sed nostrae quoque aetati plurimum,

quae ferraricnscm in hac familia partum tam faustum ediderit. Bene Vale ».

Subiungitur altera commendatio simul et exhortatio, his verbis. * Frater Iordanes de Brixia Ordinis praedicatorum congregationis lombardiae ad lectorem. – Lucas Antonius Iunta pecuniis, nec ego laboribus peperci, ille ut pulchrum, ego ut emendatum haberes opus quod Thomas Aquinas divino condidit lumine contra gentium errores, et Franciscus de Silvestris Ferariensis sublimi elucidavit ingenio, uterque mei ordinis. Primum ecclesia sanctorum doctorum numen» ascripsit. Secundus doctorum merito ascriptus, sanctorum quoque, eius meritis expositibus, suo tempore ascribendus, ac a Clemente XI Poti. M. totius ordinis optimus moderator nuper delectus. Tu ne, dum emis, avaritiae, aut, dum studes, desidia studeas, ut illius impensis et meis sudoribus proficias. ak

Sequitur carmen Fratris Vincetii Palmas de Quintiano:

Frivhis Vixcetii oiviiµ eiusdem professwms Cahmen.

Splendidµ tiinnin ftvic· hebetarnr ocellos
<kniilcs: ac ni ructicmati* erant:
tUperftiM nube est circumdatu*: Bcgrir.
I nde oculi* unitu» crexcat abun U vigor.
Hat igitur vcutros oculos convertite gente*.
Lucu ubi invidae munus habere datur.
Sol Thoma*: nube* l'rans.ltCu*: gentes ocelli.
Men· caeca est hominum: lector utrumque lege.

Eodem folio verso habetur in extenso privilegium a Clemente VII dilecto tilio Lucae Antonio Iunta mercatori Florentino concessum die 5 Septembris 1524: cui sequitur notificatio privilegii a Senato Veneto accepti sub die 22 Septembris eiusdem anni.

Reliqua folia quaternorum quae textum praecedunt, occupantur Tabula Capitum et Contentorum in Commentariis alphabetic^ annotatione .

Secunda impressio Commentariorum Ferraricnsis facta fuit Parisiis anno 1552, unico volumine m folio, cum textu S. Thomae. curante Fratre Claudio Spinaco, seu de Spina. In hac editione Commentaria non circumdant textum S. Thomae sicut in prima, sed separatim post singula capitula minori caractere ponuntur. Corrigendus Echardus ubi dicit quod in hac editione Commentaria prodierunt < seorsim et sinu textu sancti doctoris* . (Scriptores, II, 60).

Frontispilium sic inscribitur. * D. I Thomae Aquinatis, ex Praedicatoria familia, Summa Contra Gentiles, quatuor libris comprehensa. Commentariis eruditissimi viri, Fratris Francisci de Silvestris, Ferraricnsis, doctoris Theologi, ordinis item Praedicatorii, olim post eximium regimen observantiae quae Lombardiae vocatur, auctoritate ac iussu Clementis VII. Pont. Max. Conventus ut gymnasii Bononiensis regentis ac moderatoris, et deinde totius dicti ordinis Magistri generalis illustrata. - Mendis sane quam plurimis passim diligenter et accurate repurgata. – Parisiis Apud Poncetum le Preux, sub intersignio Lupi, e regione Matutinorum, in via Iacobca. 1552. cum privilegio ».

In fine voluminis habetur sequens colophon. * Finis quarti et ultimi libri Summae I). I Thomae Aquinatis contra Gentiles, Commentariis Fratris Francisci de Silvestris Ferrariensis, ordinis Praedicatorum, sacrae Theologiae professoris, totius ordinis Generalis Magistri, illustratae: in quibus Commentariis ipse enarrator omnia loca recondita, perplexa, abstrusa, difficilia, et non nisi doctissimis cognita, in caeteris etiam I). Thomae voluminibus passim obvia, quae fere infinita cum theologica tum physica reperiēbanrur, adeo distinxit, notavit, enucleavit, declaravit, et ad vivum usque detexit, ut impraesentiarum etiam neoptolemis seu novitific studentibus nihil amplius difficultatis supersit. – Parisiis ex Chalcographia Ioannis Savetier, Anno salutis MDLII mense Ianuarii ».

Frontispitio verso Claudius hoc modo Lectorem compellat. « Theologiae studiosis Frater Claudius Spinaeus,

Praedicator, Theologus, Salutem. Indignus est qui vivat, Christiane Lector, si, cum potest rem hterariam augere, torpescit. Non etenim mums in culpa existimandus est hic. quam qui lituras ipsas simul cum authoribus extinguit. Illigentur itaque id cavens, cum viderem inIra Galliarum orbem Commentaria haec praeclarissima, authoreque piacularissimo edita, nusquam impressa, oh idque summa raritate haberi, quod penes me exemplar illorum vetustum extabal (ne limpidissimo Theologi huius scaturientis canali viderer calculum obtrudere) producere institui, eaque emaculare ut apparare. Porro negotium aggressum, sicubi locorum vel otium vel eruditionum mihi deesse sensi, virorum doctissimorum ad hoc operas et iudicium implorare haud puduit. Neque tamen existimo singula adeo exacte inudilua quin nonnulla libi obviam lutura sint castiganda, quorum pagella erratorum le admonebit. Ad eas nostras operas accessurum sulfragio bibliopolae (quorum nomina versa pagella prodii) in nostra universitate Parisiens! celebratissimi iuxta ac Reipublicae litcrariae studiosissimi: qui nihil territi vel sumptuum magnitudine, vel molesta temporis prolixitate tastiJiti, totum superiorem annum (et eo amplius) huic operi effusissime impenderunt: adeoque felicibus auspiciis ut Iain copiam eorum habere possis, quae tandiu dilata ac remorata dolubis (xic). Haec itaque gratulabundo animo, simulque nostras operas suscipe, Candide Lector, quibus dum auctum te senseris, Authori, eiutque ordini Praedicatorum, qui tam praeclarum dociorē Ecclesiae Christi peperit, bene precator. \ ale. Ex aede nostra Praedicatorum Parisicnsium, Idibus Novembris ».

Annus non adiungitur, sed ex colophone transcripto supra colligitur quod fuerit 155t. - Pagella erratorum » de qua fit mentio, non habetur.

Foliis immediate sequentibus ponuntur Dedicatio ad Clementem XI, et Elogium Ioanni Baptistae Egnatii ad Lectorem, prout in prima editione leguntur.

Tertia editio, quae Lugduni prodiiit anno 158y, non est nisi reprodelio exacta editionis Claudianae, quam sequitur pagina pro pagina, columna pro columna, linea pro linea.

Frontispilium inscriptionem secundae editionis exhibet usque ad verbum *Mendis* exclusive. Exinde sic pergit.

Nunc denuo tanta diligentia ac sedulitate repurgata, ut mulio quam antehac correctior in lucem prodeat. Lugduni, Ad Salamandrae, in vico Mercatorio MDLX\ II ».

Frontispitio verso habetur Claudii salutatio quam supra transcripsimus, nullo in ea mutato, ne quidem commate ubi dicitur quod bibliopolarum Parisiunsium nomina « versa pagella prodit . Annus item deest, conservato *Idibus* .*Vorenibri*^ . Nec in hac editione · pagella erratorum invenitur.

Foliis sequentibus ponuntur Dedicatio ad Clementem XII et Elogium Egnatii.-In fine Claudianus colophon habetur, absque tamen indicatione typographiae.

Cum hoc anno 156y Claudius adhuc viveret (vid. Echard, *Scriptores*, II, 107) et haec editio sub eius commendatione prodierit, conticere licet ipso approbante prodisse. Quidquid verò de hoc sit, certum est quod, quantum ad rem litterariam, hae duae editiones tanquam unica haberi possunt. Diversis tamen siglis eas indicamus, C et L maiusculis.

Apud Echard indicatur quarta editio Antuerpiae anno 1568 publicata: quam non vidimus.

In editione Romana Operum S. Thomae a S. Pio V facta, Summa Contr.i Gentiles et Commentaria Ferraricnsis nonum tomum constituunt, textu Commentariorum circumdante textum S. Thomae, sicut in prima editione. ITontispitium sic se habet. « Tomus nonus, D. Thomae Aquinatis Doctoris Angelici Summam Catholicae Fidei Contra Gentiles complectens, cum Commentariis Fratris Francisci Ferraricnsis, ordinis Praedicatorum (ienerahs Magistri. Romae MDI X\ . In fine voluminis sic legitur. Romae Apud haeredes Xntonii Bhtdii, et Ioanncni Osmarinum Liliotum socios MDLXX . Frontispilium sequuntur Dedicatio ad Clementem XII et Elogium Iignatii. Indicamus siglo P.

Editio Piana Operum S. Thomae recusa est Venetiis, anno 15p3, apud Dominicum Nicolinum et Socios. Summa Contra Gentiles et Commentaria nonum volumen constituunt.

Commentaria habentur etiam in editione Operum Omnium S. Thomae, quae, curante Cosma Morelles, Antuerpiae impressu est, anno 1612, per lonnnem Kecrbergium, quae et ipsa Pinnam sequitur.

In editione Operum Omnium S. Thomae Parisiis anno 11160 terminata, apud Societatem Bibliopolarum, x-xrw voluminibus in folio, Summa Gonira Gentiles et Commentaria duo volumina occupant, xm et xiv, · ad fidem Romani codicis colluta, a multis etiam quae in superioribus impressionibus irrepserant mendis vindicata, typisque aptioribus longe quam antea unquam excussa ». Commentaria post textum ponuntur. Secundum indicationem quae in fronlispitio primi omnium voluminum legitur, haec editio Opera S. Thomae exhibet - partim a Rev. Patre Ioannc Nicolai, ex Ordine Praedicatorum, Doctore Theologo Parisiens! et in maiori conventu Primario Professore, a mendis expurgata et notis marginalibus illustrata, partim ab aliis Patribus eiusdem Ordinis emendata . Quis autem Summam Contra Gentiles et Commentaria curaverit, non apparet. Huic editioni Commentariorum siglum assignavimus litteram maiusculam N.

Sequuntur duo saecula et dimidium sine nova impressione Commentariorum Ferrariensis, licet durante illo tempore textus S. Thomae pluries recusatus est. Tandem Romae, Sumptibus et Typis Orphanotrophii a S. Hieronymo Acmiliani, annis 1897-1901, publici iuris facta est «Editio novissima, ad fidem antiquioris exemplaris impressa, novoque ordine digesta, cura et studio Ionchim Sestili, S. Th. Doctoris ».

Haec editio ab omnibus praecedentibus in plurimis differt: ratio ipsam ornandi in praefationibus primi et ultimi voluminis exponitur, totum opus in quatuor volumina distributum est, magnitudinis quam vocant in quarto parvo. Ne voluminum moles et pretium nimis excrescerent, sine textu S. Thomae edita sunt. Paragraphi vel membra Commentarii frequentius divisa fuerunt novoque stylo typographico distributa, modo romanis, modo italicis litteris adhibitis, modo tenuioribus, modo crassioribus. Ad longiores Ferrariensis disquisitiones tituli praefixi fuerunt. Quibusdam capitulis scholia subiecta fuerunt, et in calce libri tertii adiungitur disputatio de possibilitate et desiderio divinae visionis. Sacrae Scripturae verba ad Vulgatam reducenda fuerunt, textu integre exscripto: idem de SS. Patrum testimoniis curatum. Praeter elenchum capitulorum, accessit triplex index: disputationum Ferrariensis; auctoritatum ex aliis operibus S. Thomae depromptarum; rerum et sententiarum. Quarto volumini subiectum est Opusculum Ferrariensis, De Convenientia institutorum Romanae Ecclesiae cum Evangelica Libertate. – Quod ad textum attinet Commentariorum, testatur editor se praecipue usum fuisse prima Veneta, 1024, et ad eius fidem suum textum potissimum exegisse: collatis tamen Parisiens! 1553» Lugdunensi 1567, Romana seu Piana 1570, et alterius Parisiensis 1660. – Editio ornatur benignis litteris Summi Pontificis Leonis XIII, necnon Eminentissimorum Cardinalium Parocchi et Satoili. – Citatur a nobis per siglum S.

Unicus textus authenticus Commentariorum Ferrariensis ille est qui in prima editione, Veneta anni 1524, habetur, quam curavit Frater Iordanes de Brixia. Qui enim primus aliam editionem curavit. Claudius Spinaeus, anno 1552, nullum alium fontem habuit nisi *vetustum exemplar quod penes se extabat*, scilicet ipsam Venetam editionem, quam *emaculare et apparare* satagebat, *singula meditando, et in dubiis doctissimorum virorum indicio adiutus*. Multo minus succedentes editores aliquod correctorium authenticum habebant. Restabat ergo ut haec nostra editio textum primae editionis exhiberet. Quae tamen, typothetarum incuria mendis fere innumeris scatens, emendatione largis-

sima indigebat. Sed nec in hoc editiones posteriores aliquid adiumenti praebere potuerunt. Claudiana enim, Lugdunensis, Piana et altera Parisiensis, tantum abest, ut textum primigenium emaculaverint, quod ipsum potius magis detectuosum reddiderint. Romana vero ann. 1897-1901, valde inaequalis est: ubi doctus editor totus in suo opere erat, errores detexit et rite correxit; insipienti tamen clare apparet saepe, immo saepissime, non de alio agi nisi de reproductione materiali editionum praecedentium, erroribus quae in cis sunt iterum impressis.

Ne haec quae diximus gratis asseri existimentur, sexaginta loca subiungimus ex primo et secundo libro desumpta. Ex his in triginta sex locis editio prima errorem habet. Claudiana et Lugdunensis omnem hos errores conservat, Piana *omnes praeter tres* (2. 3o. 52.), Parisiensis altera *omnes praeter ii/iii*. Romana ann. 1897-1901 undecim corrigit, *viginti quinque* conservat. Restant viginti quatuor loca in quibus prima editio sine errore legit. Bonam tamen lectionem Lugdunensis *semper* corrumpit, Claudiana et Parisiensis altera *bis et vicies*, Piana *ter et vicies*, Romana recens *septies* (3. 24. 27. 38. 40. 5q. 57.),

.1: Ienet 1524. ed. prima, - C: Paris 1552, ed. secunda I.r Lugd. 1567. ed. tertia. - P: Rom. 1570, iussu S. Pii V. - A: Par. 1660. - St Rom. 1897-1901.

IJBLR I.

1. Cap. 3. n. Cuius substantiam intellectus comprehendit, omnia de eo intelligibilia cognosci possunt AS.
CLPN... omnia *de Deo* intelligibilia cognosci possunt.
2. Cap. 3, v. Pro auctoritate Philosophi advertendum. PS.
A casu: pro auctoritate Philosophi advertendum. – CL; *primo* auctoritatem Philosophi advertendum. – N: *primo ad* auctoritatem...
3. Ibid. Hinc Manichaei error exploditur. AC.
LPNS: *Dic pro Hinc*.
4. Cap. 4, in med. Non enim in nobilissimas operationes potest intellectus ... S.
A pro *potest* siglum falsum *pot*. – CLPN: Non enim in nobilissimas operationes *potentiae* intellectus.
5. Ibid. Multo igitur minus. ACLPNS: Multo igitur *magis*.
6. Cap. 5, i, 2 vers. fin. Respondetur quod vis rationis non stat in hoc. AS.
CLPN: ... quod *via* rationis non stat in hoc.
7. Cap. 5, v, 3 med. per naturalem inclinationem intelligitur non inclinationem naturae ... sed actum elicited a voluntate. S.
A pro *sed*, siglum falsum *sin*. – CLPN ... *secundum* actum elicited a voluntate.
8. Cap. 7 init, primam veritatem ipsi rationi naturali comparat. AS.
CLPN ... ipsi rationi *naturaliter* comparat.
9. Cap. 10, i fin. quia duplici ex causa diversi arbitrantur vanam esse inquisitionem ... dictas causas removet.
A pro *dictas*, casu: *dilectas*. – CLPN ... *allatas* causas removet.... S: *diversas* causas removet.
10. Cap. 11, x, 2. non oportet ut Deus ipse in se consideratus sit naturaliter homini notus. S.
A pro *homini*, siglum falsum *h'<*). – CLPN ... sit naturaliter *huiusmodi* notus.
11. Cap. 12, iv. in rationibus quibus demonstratur Deum esse. S.
A pro *esse*, siglum falsum *et*. – CLPN ... quibus demonstratur Deum *etiam*.
12. Cap. 15, iv. Si Deus non semper fuit, ergo est eductus de non esse.
Si om. ACLPNS: vide text. S. Thomae.
13. Cap. 17, n. repellit positionem fatuam David de Divinando. AS (S: Davidis).
CLP... David de *Divinando*. – N... David de *Divinato*.
14. Cap. 20, i vers. fin. Advertendum quod non est contradictio. AS.
non om. CLPN,

15. Cap. 20, v. nulla virtus infinita est in magnitudine, quia non potest essence in infinita ... ncc in fmita.
A pro siglum falsum eâ. – CLPNS... quia non potest *earn* nec in infinita etc.
16. Cap. 20. m. respondet primo b. l'hornas, secundo removet quoddam dubium. AS.
CLPN ... secundo *movet* quoddam dubium.
17. Cap. 23» rx. Saracenorum error ...ponentium quasdam intentiones divinae essentiae superadditas.
ACLPNS ...divinae essentiae *quidditatis*. \ id. post quinque lineas et text. S. Thomae.
18. Cap. 24, ti, ante med. differentia tunc consideratur tanquam omnino extra essentiam generis. S.
A pro *omnino*. falsum compendium *dnio*. – CL ... tanquam *divino* extra essentiam generis. – PN ... tanquam aliquid divisum extra essentiam generis.
19. Cap. 28, l. mcl. in abstr significata accipitur ut illimitata ...et sic ut perfectior scipsa ut est in aliquo subjecto limitata. AS.
CLPN ... accipitur ut *limitata* ... ut est in aliquo subicclo *illimitata*.
20. Cap. 32, r fin. effectus qui non recipit formam similem secundum speciem ei per quam agens agit non potest nomen ... univoca praedicatione recipere.
ACLPNS ... similem secundum speciem *rei* per quam agens agit... \ id. n. 111 init., et text. S. Th.
21. Cap. 42, m. Sed rerum ordo melius est quantum possit esse.
A pro *quantum*. siglum acquivocum – CLPNS ... melius est *quam* possit esse,
22. Cap. q3. xm. 2 fin. non habet (Deus) diuturnitatem ab alio, sed ipse est sua infinita duratio. AS.
CLPX: ... sed *si* ipse est sua infinita duratio.
23. Cap. 44» vh circa mcd. intelligitur improprie dictum Commentatoris et extenso vocabulo. AS
A pro *Commentatoris*. usitatum compendium: co. – CLPX: intelligitur improprie dictum *communi* et extenso vocabulo.
24. Cap. 50, vu fin. contra dicentes Deum non cognoscere litem. A.
CLPNS.. Deum non cognoscere *lucem*.
25. Cap. 56, n circa mcd. species intelligibiles non causantur per opus intellectus possibilis. AS.
CLPX... per opus intellectus *potentialis*.
26. Cap. 56 iv. incompletum, quantum est ex se, non est rei aequatum nec inaequale ... sed bene complexum. AS.
CLPN ... sed bene *incomplexum*.
27. Cap. 50, lx, p. 171. cum definitio talis rei ex diversis sumatur, non est quandoque nota ex specie aliqua prius et immediate a phantasmate causata. A.
CLPNS... non est quandoque *tota* ...
28. Cap. 62, l. eo quod ens et verum se invicem consequantur.
ACLNPS: eo quod ens et *unum*... Vid. quae sequuntur in Comm., et textum S. Thomae.
29. Cap. 63» Quarto. Motus voluntatis a nullo possunt per certitudinem cognosci nisi a volente.
ACLNPS ... nisi a *voluntate*. Vid. text., et infra cap. LXVIII, Comm., fin.
30. Cap. 69, vu. omnis virtus quanto est fortior, tanto est magis unita. PS.
A pro *unita*, compendium falsum Tfia. – CLN ... tanto est magis *infinita*.
31. Cap. 69, vm. alioquin intellectus noster esset plurium cognoscitivus quam intellectus divinus. ACNS.
LP ... *non* esset plurium cognoscitivus ...
32. Cap. 70, 11. Si (Deus) non cognosceret *ilia*... non intelligeret alia a se. S.
non ante *intelligeret* om. ACLPN.
33. Cap. 71, v med. Intellectus autem divinus non intelligit per speciem quae non sit ipse.
ACLPNS... per speciem quae *sit* ipse. Vid. text.
34. Cap. 78 init. Secundo loco determinat S. Thomas de modo e\ parte voliti se tenente.

- ACLPNS: ... ex parte *voluntatis* se tenente. Vid. Comm. cap. LXXXI, init.
35. Cap. 92, 111. Ponitur ergo haec conclusio. ANS.
CLP: Ponitur ergo haec *contra*.
36. Cap. 1, vm. eadem forma, cum habet esse completum, dicitur forma facta. Ideo, sicut forma facta etc. S.
Pro *ideo*, A casu *Deo*. – CL... dicitur forma facta deo, sicut etc. P... dicitur forma facta *ab eo*, sicut etc.- X... dicitur forma facta *a Deo*, sicut etc.
37. Cap. 15, i, 3 lin. Oportet quod alia habeant ab ipso Deo esse suum etiam effective.
\(casu)(J.PNS ... esse *solum* etiam effective.
38. Cap. 16, vi, 4 med. Ideo nil mirum. A.
CLPNS. Ideo *nimirum*.
39. Cap. 20» µ med. forma sine materia, quae se tota agit. AS.
CLPN : tonna *sive* materia...
40. Cap. 3 l, Secundo Deus voluntate producit creaturas. A.
CLPNS: Deus *xoluntane* producit creaturas.
41. Cap. 36, l. necessitas essendi quae est in creaturi?., impossibilitatem non essendi inducit, subiecto iam constituto in esse.
\CLPNS ... om. *non*. Vid. text.
42. Cap. 52, iv. 3. praetermissa responsione quae haberi potest ex Capreolo in Primo. \PS (A: ex cap.).
CLN... quae haberi potest *ex capite primo*.
43. Cap. 53, circa mcd. Materia autem non advenit composito, immo illi praesupponitur. AS.
CLPN ... non *convenit* composito...
44. Cap. 54, ni fm. ens sive existens. AS.
(I.PN -ens *scilicet* existens.
45. Cap. 73, xi, 2. Ex similibus autem acubus... fiunt similes habitus, et similes etiam actus reddunt.
A pro *reddunt*, falsum compendium: *redcTit*. – CLPNS ... *redeunt* \ id. texti.
46. Cap. 77, in. 3 vers med. consequens est ut virtutes sensitivae in homine, praesertim interiores, perfectiora opera faciant quam virtutes sensitivae brutorum.
ACLPNS ... praesertim *inferiores* ...
47. Cap. 79 init. Postquam determinavit S» Thomas de unione animae intellectivae ad corpus, nunc de duratione ipsius animae determinat.
AS... de duratione ipsius *unionis* determinat. Vid. cap. Lvi, Comm., init. – CLPN... de duratione ipsius *hominis* determinat.
48. Ibid., i. omnis substantia intellectualis est incorruptibilis.
ACLPNS: omnis substantia *immortalis* est incorruptibilis.
49. Cap. So-Si.v init. Infiniti homines praecesserunt.
ACLPNS ... *processerunt*.
50. Cap. 82, vi. Ponebat tertio animam sensitivam habere propriam operationem.
\(:LPNS... habere *primam* operationem. \ id. text. S. Th.
51. Cap. 83, iv 3. Dicetur fortassis quod neque per naturam neque per violentiam corporibus (animae) uniuntur.
\ pro *naturam*, falso compendio: *mâm* – CLPNS... neque per *materiam* neque...
52. Cap. 91, vi tin nihil prohibet rem inveniri absque eo quod non est de ratione eius. PNS.
ACL – om. *non*.
53. Cap. 96. 111, 3. de esse vero intelligibili participat (esse imaginabile) hoc quod est esse sine materia.
A pro *vero*, falsum compendium: *no*. – CLN: de esse *non* intelligibili participat hoc quod est esse sine materia. – PS: de esse *non* intelligibili participat hoc quod est ex *materia*.
54. Cap. 96, vu, 2 vers. fin. moJir conveniens operationi propriae alicuius est modus sui obiecti inquantum est eius obiectum. A.

- CLPNS: modus conveniens operationi *proprius* alicuius est modus sui *subtecti* inquantum est eius obiectum.
55. Cap. 98, xf, 1. poterit (substantia separata) per ipsam (substantiam) omnia a se naturaliter cognoscibilia cognoscere.
A pro *naturaliter*, falsum compendium *maliter*; CLPNS *materialiter*.
56. Ibid., xiii, 3. species intelligibiles angelorum non sunt eorum proprietates essentiam ipsorum naturaliter consequentes.
Iterum A pro *naturaliter*falsum compendium *maliter*; CLPNS *materialiter*.
- 5y. Ibid., xix rned. ratio est excellentia speciei angelicae A (compendio: *exiitia*).
CLPNS ratio est *existentia* speciei angelicae; et paulo infra pro *excellentiam tn essendo, existentiam in essendo*, ubi A uritur eodem compendio.
58. Ibid., xxv, 2. rationes autem illas quae probant quod angelus non cognoscat angelum alium per essentiam angeli visi vel videntis, concedimus.
A pro *visi*, casu *nisi*. – CLNPS..,non cognoscat angelum alium *nisi* per essentiam angeli (om. *visi*) vel videntis.
59. ibid., xxxm, 1 fin. in uno actu cognoscuntur, immo...
A pro *immo*, casu: *î mo*. – CLPNS: in uno actu cognoscuntur *in modo*.
60. Cap. 101, vin. Circa id quod hic dicitur, intellectum non simul intelligerc ea quae per diversas species intelligit. S.
non om. ACLPN. λ id. text.

Editionibus igitur posterioribus nullum adiutorium praebentibus, alia via procedendum erat ad emendationem primae editionis. Ante omnia in mente tenendae erant natura et occasiones errorum. Fere omnes enim cx confusione litterarum, siglorum ut compendiorum oriebantur. Sic *u* et *r*, *d* et *l*. *c t* et *e*, *✓* et 5, saepe confunduntur. Erratis siglis ut compendiis, frequenter permutantur, exempli gratia, *sed. sicut, secundum; est. esse, etiam, et, ea; per, prae, pro; materia, natura; non, vero, ratio; qui, quod, quae; videt, videlicet, valet*. Erratur etiam in lineis quae abbreviationes indicant, sive omittendo sive apponendo. Qui veru errores ad huiusmodi non reducuntur, proveniunt vel ex similitudine vocum, v. g. *dictas* et *dilectas* (9), *nota* et *tota* (27), *sive* et *sine* (3o): vel ex omissione aut insertione alicuius vocabuli, praesertim negativi. His in mente habitis, m multis recensori aperitur via facilis ad correctionem textus. I bi vero res obscurior apparet, error detegitur, simul et remedium invenitur, cx ponderatione contextus, vel recursu ad textum S. l'homae in cuius consideratione Commentator occupatur. Utiliter etiam adhibentur alia loca ipsius Ferrariensis in quibus de eadem vel simili materia agitur. Tandem, quando ipse aliquem auctorem citat, textus originalis mullum inservit pro errore detegendo vel corrigendo.

Criteriis nunc nunc expositis constanter usi sumus. Ut autem totum nostrum operatum pateat, elenchum exhibemus locorum in quibus lectionem primae editionis correximus. Comparisonis gratia, Pianae lectiones adiungimus ubi a nostra differt. Variantes item ultimae Romanae (S) indicamus, limitate tamen ad loca propter A vel P notata. Istarum singulae (APS) ex silentio nobiscum legere censendae sunt. De CLN solliciti non fuimus.

VARIANTI LECTIONIÎS IN COMMENTARIIS FERRARIENSIS IN SLMMAM CONTRA GENTILES S. THOMAE DE AQLINO

.1 : *Editio primaria*, len i5a4 – *Editio Piana, Rom. r5~o. L: Ed. Lugdun. i507 – .V; Ed. Paris, 1660 – 5: Ed. Rom. iMiγ-S.*

LIBER I.

Cap. t.

- Num. 1, t. // *Top.c. t* – Il Top. c. vi AS; 1 Top. c. 1 P.
– Variantes in modo citandi non indicamus nisi error adsit.
- n. *cum alia ... agant* – cum... alia agunt APS.
m. *in hoc natus sum* – in hac natus sum A.
- » 2. *lib. II, cap. xxiv* – lib. II, cap. 23 AS.
- n. *bene inquit* – bene ait P.
- v, 3. init, *dicitur quod*. – primo dicendum quod S.
» *secundo tantum modo* – secundo tantummodo AP.
4. *Ex his*. A regulariter habet *iis*, quod P regulariter mutat in *his*; de S non indagavimus. – Non amplius notamus.
- » fin. *est doctrina Aristotelis VI Ethic.* – Pro 17, A *VIII.* – S e.v *doctrina Aristotelis S et hic!*

Cap. n.

Num. n. *verae beatitudinis* – vere beatitudinis P. – Variantes circa usum dipbthongae regulariter non notamus.

Cap. m.

- Num. n init, *omnia de eo* – omnia de Deo P.
- » v. *Pro auctoritate* – A (casu) Pro auctoritatem.
- > *Hinc Manichaei* – Ilie Manichaei PS.
- vi versus fin. */I' Sent. d. xij x, q. xi, ad 2* – Pro *Sent.*, sine, A casu. – Item: q. x, ad 2.
- Nota. Indicando responsiones in citationibus semper utimur praepositione *ad* (ad 2, ad 3, etc.): A quandoque utitur, quandoque non utitur.

Cap. iv.

- Num. n init, *circa obiectum* – circa obiecta P.
coi 2. *accipi.* – sic accipi P. – Item statim pro *habitudinem*. habitum.
- m mcd. *potest intellectus* – Pro *potest*, compendium aequivocum A. – P: potentiae intellectus.
- Ibid. *Multo igitur minus* – Multo igitur magis APS. – Statim S pro *quae ... remotissima*: quam maxime immaterialem et a sensibus remotissimam.
- Num. iv fin. *Isaiae i.iv* – P; *Isaiae 44. vi. Acquisitio scientiae.* Acquisitio scientia A.
- x med. *in prosecutione.* – in prosecutionem P.

Cap. v.

- Num. i, 2 mud. *vis rationis* – via rationis A.
- Ibid, *neque* secundo loco – *nec* P. Non amplius notamus.
- Num. i, 4. *exterior operatio* – exteriori operatio A. – I luiusmodi errores typographicos facilis correctionis saepe omittimus.
- v. (*de Praed. Sanet.*) *c. v* – c. 4 AS. (et Scotus ed. ;497).
- 2 *finis naturalis* – finis naturaliter P.
- » 3 *sed actum.* – Pro *sed*, A falsum compendium; P secundum.

Cap. vi.

- Num. n tin. *perhiberent* – perhiberet APS»
- iv tin. *operatione daemonis* [pdssft] twxe *praestigium* – P: operatione daemonis *esset praestigium* (quod forte praeferendum esset nostrae emendationi). – S: operatio daemonis ct praestigium esse possit.
- v. *paxxinH esse* – passum etiam A (falso compend.) PS.

Cap. vir.

Init. *rationi naturali* – rationi naturaliter AP.

Num. i, i vers. fin. *Ea autem* – *autem* om. P; ct statim pro *indicantur*, *indicantur*.

- π. *quod ipsis est contrarium* – quod de ipsis est contrarium APS.
- iv, 3. *quia secundum* – *quia* om. P.

Cap. vm.

Num. ii. *ad ea quae sunt* – *ea* om. P. Statim pro q. 32, q. 31 AP,

- * pag. 22. *quae tamen non sufficiunt* qui tamen non sufficiunt AP; qui tamen non sufficit S; vid. texti

Cap. ix.

Num. i fin. *simplex veritas* – simpliciter veritas P.

- > ir. *tum ... tum.* – cum ... tum P.

Cap. x.

Num. i mcd. *noscere* – nosce AP.

- » > post pauca, *dictas causas* – A casu *dilectas causas*; P *allatas causas*; S *diversas causas*.
- > n. Fer. q. to – Verit. q. 4 A.

II

Cap. xi.

Num. n ante mcd. *Xou inconvenit autem aliquod* Pro *aliquod*, *aliquid* PS.

- m, i post mcd. *e converso* – e contrario P.
- » » 2. *in q. to de ler.* – in de Pot. q. 10 P.
- » iv, lin. 4, P: per se simpliciter per se notam; ct l. 5 om. *per se* post esse.
- > • post pauca, *ut sic, ut importans* – ut sicut importans P.
- v. *sciendum est quod* – *quod* om. APS.
- » » mcd. *repraesentet* – repraesentat P.
- » » fin. *sumatur* – suinmatur A.
- vu. *non autem nobis* – non a nobis P.
- vin, 2. *duplex* – dupliciter P.
- x init, *sciendum primo.* – ha AP: S om. *primo*.
- > » 2. *homini* – A falsum compendium; P *huiusmodi*.
- > » post pauca, *et sic Deum* – et sic Deus A casu, ct S.

Cap. XII.

Num. iv. *demonstratur Deum esse* \ pro esse falsum compendium, P *etiam*.

(Jap. xiii.

Num. vi. 11 d. n, q. \ ad 2 – pro q. x, APS q. y.

- 9 vu, 1 mcd. *convenire simul* – simul convenire simul APS. – Statim post *Ergo* P add. *etc.* (non amplius notatur).

- > 2 ante mcd. *non causai in seipso* – in seipso non causât P; ct statim om. *localem*.
- » > post pauca, *oportet* – sed oportet AP; scilicet oportet S.

> vm vers. med. *susceptiva autem* – susceptiva aut APS.

- » ix post med. *eodem motu diurno moventur* – Pro *diurno* A (casu) PS *divino*.

fin. *infinita illa corpora* – inf. illa corpore A.

- X post med. *m infinitum* – in om. AP.
- xi, 2 post med. *quod inquit Commentator* – *quod* om. A.

- xiv fin. *causam* – causa P.

W xv. *secundum quod* – P in aliquibus exemplaribus *secundo*; S *scilicet quod*.

- 9 » post 2 lin. *ab intrinseco* – ab extrinseco P.

xx, i tin. *pro eadem* – per eadem P, per eandem S.

- » » 2. *in 11 Met.* – A falsum compendium (1 2 pro in 2); S 12 Met.; P in 12 Met.

, XXIII. d/ *circa dicta dupliciter dubitatur* – P in aliquibus exemplaribus (cum L): At dupliciter circa dicta secundo dubitatur.

Cap. xiv.

Num. i fin. *pertractat* om. P.

Cap. xv.

Num. n vers, fin *omnino est* – *est omnino* P. Huiusmodi non amplius notamus.

ut, 1 fin. *meliori indicio* – meliori inditio A.

3 fin. *sub intentione* – sub intentionem P.

- * 5. si *loquamur* – si loquimur P.

iv. *Si Deus non semper fuit* – *Si* om. APS.

vi. *Ergo motus* – Pro *Ergo, Igitur* P. Non amplius notamus.

Cap. xvi.

Num. 11 post mcd. *ut aperte constat ...et tamen.* – P om. *ut* atque *et*.

- * lin. *accidentale potest non esse.* – A in margine habet; P urn.; S accidentaliter potest non esse.

- m. *et lecl.*; – *et* om. P.

- vi post mcd. in *actum.* – m actu AP.

Cap. xvii.

Num. 1. *quia est* – quod est P.

11. *David yDavidisS) de Dinandu*—...de Divinando P. m. *habetur* – habentur P.

- mi. *praepositio ab* - propositio ab PS.

Cap. xvm.

Init, *exclussit* – excludit AS.

Num. ii. *e converso* – e contrario P. Non amplius notamus.

- » vm lin. \ ante *est* pro *quanto* falsum siglum.

ix med. *elementum.* – elementa P. Et statim pro *potentialitate*, possibilitate.

x vers. fm. *nihil haberet aliud* – nihil haberet alium P.

Cap. XX,

Init, *ex supposito et natura* – ex supposito ex natura A.

Num. 1 med. *dicat* – dicit P.

- vers. lin. *non est contradictio* – *non* om. P cum LN. Et statim, cum iisdem, pro *inquam*, inquantum.

iv init, *probant* – probat APS.

v inil. *non potest esse* – A falsum siglum crû; PS: *non potest eam*.

- fin. *sequeretur quod* – *quod* om. A.

vi, 2. *ad totum motum* – *motum* om. P.

- » » 4 fin. *de infinitate* – de infinite A.

> 5 vers. tin. *in textu 4.1* – m textu 3 AS; in text, com. 29 P; vid. parag. vi, 4.

vu, 3, 1. 6. *aliquod signum* – aliquid signum AP; sed infra m hoc membro bis *aliquod signum* habent.

- ix. *infinito tempore* – in infinito tempore P.

- » x, 2. *Despondent quidam* – Respondet quidam P; ci. text., a quibusdam *respondetur.* – Statim pro *comm.* comm. 41 APS. Cf. parag. xiv, 2.

- * 4. *ut dicitur* – ut dicit P.

xi init, *in finito corpore* – infinito corpore P. – Post pauca pro *non attingitur*, non attingatur AP. Cf. infra in hoc parag.: *Advertendum ... non attingitur*.

- * med. *nihil faciat* – nihil facit P. *nullo modo* – *modo* om. P.

- » vers. fin. *faciat in ipso* faciat in seipso P.

XΠ. *removet quoddam dubium* – movet quoddam dubium AP; cf. intra *SecunJo removet*.

xm, 2. mcd. *Et universaliter* – ut universaliter P.

- • 3 ante med. *quoddam ... quoddam.* – Bis *quoddam* P.

- • post. med. *potest etiam* – A falsum siglum; PS: *potest esse*.

Num. xtv, 2. *!!! Phys, et \7-* Pro et 17. AS et Γ; P om.
 , xv. *Secundo* - Secundae P.
 3. *Advertendum etiam* - pro *etiam*, est P.
 , , > mcd. *quod moveat* - quod moveatur APS.
 xvi, 2 mcd. *propter repugnantiam* - propter repugnantia A; et statim pro *utrique*, utique AS.
 xvii *duplex effectus* - dupliciter effectus P.
 . win fin. *ad orientem* - ad oriens APS.
 six, i. *non sit perpetuus* non lit perpetuus AP.
 > 2. /I' *Sent.* etc. - pro q, n, q. v AS.
 XX. *non amittere* - non admittere P.
 » * *lentescere* - lentesceret AS.
 > *super possibili* - supei possibilis AP; supei possibile S.
 xxr. *Physicorum* - philosophorum PS (A *ph'orum*).
 Vid. text, *Naturalium*.

Cap. xxi.

Num. i, 2. *signum* - significatum PS.
 - v . med. *quoniam*. \ fais. sigL; S quia.
 > » 3 vers. fin. *accidentia ista recipiantur* - acc. ista accipiantur AS.
 » iv vers. fin. *materia quantitate signata* - ma. quan. significata P. - hem v ., significatam sub quantitate.
 • v, 3 ante med. *ad talem* - ad om. AS.
 • - post pauca, pro *Pol*, q. ix, P q. 3; et statim om. *Secundum esse... corpore*. Item post 12 lin., pro *ab alio*, ab alia.
 paulo inf. *transcendenter... transcendenter.* - APS bis *transcendentis*.
 vt vers. fin. *Jit forma.* - sit forma P.
 vit mcd. *ad modum.* - \ om. *ad*; S *per modum*.
 vin init, *in materia* - A falsum siglum: P in natura.

Cap. xxii.

Num. i. l lin. *aliqua ipso posterior* - aliquid ipso posterior P.

Cap. win.

Num. i. *Ergo nullum est in eo accidens* - APS add. *etc.*
 iv, i. *non posset* - non possit A.
 lin. *Et sic in aliis-* \n legendum *Et sic in illis?*
 v, i fin. *intellectus autem et voluntas* - et om. A.
 » < 2 fin. *ut idem sit* - ut idem lit P.
 vi fin. *per se. Non est.* - P: per se non. Non est.
 • vn, 2 vers. fin. *ad r5* - nd 5 P.
 * vin. *e converso* - A falsum siglum; P est c converso.
 ix. *intentiones divinae essentiae superadditas* - Pro *superadditas*, APS *quidditatis*. Vid. text, et infra post 5 lin.

Cap. xxiv.

Num. n ante med. *identitatem nisi potentialem.* - Pro *potentialem*, A casu *potentials*; P *potentia*. Cf. init. Comment.
 * . statim. *omnino extra essentiam* - Pro *omnino*, A falsum siglum; P *aliquid divisum*, Cf. infra p. 7? 1. 2, *nisi per aliquid omnino* etc.
 iv. *prima consequentia* - *prima* om. P.
 v fin. *speciei per ipsam* - speciei per speciem APS.

Cap. xxv.

Num. iv, 3 fin. *essentia non mendicat* - A falsum siglum. - PS *etiam* non mendicat. Vid. loc. cit. ex Cajet., non longe a principio.
 v. *nihil posset esse* - nihil potest esse P.
 • post med. *Differentiam oportet esse* - Differentia oportet esse AS. Cf. text.
 vu, i fin. *in expositione* - in om. P.
 vm, 2. *rem principaliter significatam* - res principaliter significatam A; res principaliter significata PS.

Num. vm, 2 med. *infra, sub esse actualis existentiae* - \ casu om. *esse*; S sub actuali existentia. Cf. 2, *essentiam sub esse*.
 ' XIII, 2 vers. tin. | .\et. l. 4 - \ Met, L 3 \PS.
 xiv post. med. *quasi velit* - quasi velint P.

Cap. xxvi.

1

Num. vu. *ut Jsaiae* - ut om. P.

Cap. xwiii.

Num. 1, 2. *et vivere per se* - om. P.
 med. *illimitata... limitata.* - limitata ... il-limitata P.
 statim *In concreto* - /n om. A.
infimum essendi gradum. - Hic ct infra *infinitum* essendi gradum P. 2
 11 med. *erit de esse* erit deesse P. - Et post pauca om. *Ergo ante Deus*.
 in, 1. *esse uniuscuiusque formae* - esse om. P.
 iv tin. *et in indivisibili* - in om. A; et indivisibili1er S.
 v vei>. fm. *mensurantur omnia perfectissimo* - mensur-mtur omnia perfectissima P.

Cap. xxix.

Num. n med. *tn praedicationibus* - m antepredicamentis P.
 iv, 1 post med. *In causa autem atque causatis* - Pro *causatis* A casu *causalibus*; S causalibus.
 2 post med. *ipsum formam habet* - ipsam formam habet P.
 fin. *pro eo quod est esse* - est om. APS.

Cap. xxx.

Num. π. *quia inquam* - quia mquantum P.
 • post. med. *simplicia significat* - simplicia significant PS.
 » m. *modus supereminetiae quo* - mod. supereminetiae qua P.
 » rv. *distinctius* - distinctus A. - Infra pro *substratae substantiae*, substructae substantiae AS.
 vi, 1 ante med. *comment. 25* - comment. 35 P.
 > post. med. *nomine abstracto* - nomine substructo AS; nomine substrato P.
 > » *per modum illi inhaerentis* - per modum illi inhaerenti P. - Statim pro *Et sic significatur*. AS significatur et sic, P significatur ut sic.

Cap. xxxi.

Num. in vers fin. *Pot. q. γ, a. 5, ad Λ* - P...ad 2.
 > v. *Ergo et nomina* - et om. P.
 » vi, 1 fin. *significet* - significat APS. \ id. supra, *ut formet... significet*.

Cap. xxxii.

Num. 1, in *Praedicamentis* - In Xntepredicamentis P. Ita passim.
 » tin. *similem secundum speciem ei* - sim. sec. speciem rei APS. Vid. text, et parag. m, init.
 > n, i ante med. *res sunt simpliciter idest unite* - APS... idest *unitae*. Cf. infra, col. 2, *perfectionaliter et unite*.
 - > 2 fm. *universitate formae* - diversitate formae P. (S bis *universalitate*).
 m. 1. *cum forma agentis* - cum forma eliectus APS.
 v, 3. *text. comm. 10* A pro *to* relinquit spatium album; P totum omittit; S om. 10.
 * post mcd. *quod sit risibilis* - sit om. AS.
 vi, 2 lin. *Cum hoc autem stat* - quum hoc autem stat P.
 vm, i, p. 101. *Sed e.vse* - scilicet esse P.
 ix init, *eius unitas* A compendium secundum se aequivocum (*v'itas*, sicut habet ibidem *vni-vocum, vnita*); PS *eius veritas*.

- Num. ix post med. [çz/ae *conveniunt Deo*l – Om. APS: vide locum apud Scotum.
- * x med. *nullam perfectionem* – nulla perfectionem A.
- Cap. xxxiv.
- Num. i vers. fin. *res nomine significata* – res nominis significata P; et statim pro *ratio nominis, ratio nomuii*.
- ii init, *de Deo et aliis* – de Deo ct de aliis P.
  - » post pauca, *prior et perfectior* – \ om. *et; S prior perfectio*.
  - v, 3 med. *scilicet et ipsam* – *et* om. P.
  - vi med. / *Periherm* – P lib. 2 cap. 2 *Periherm*.
  - vu, i med. *de risu corporeo et intellectu* – de visu corporeo ct intellectivo P.
  - > lin. *ad unum* – *ad* om. A.
  - 2 med. *sicut et analogia* – *ct* om. P.
  - ix ante med. *sanum dicitur de ipsa* – ... de ipso APS.
  - » vers. lin. *in perfectam et quidditativam cognitionem* – in perfectam quidJilalem et cognitionem P.
  - » xiii, i ante med. *in Praedicamentis posita* – P *in Antepraed. posita*; sed statim cum A *in Praedicamentis*.
  - > infra, *ut inferius* – ui superius APS. Vid. cap. seq.

Cap. XXXV.

- Num. i med *voluit determinare* voluit terminare P.
- v. fin. *in intellectu* – intellectus P.

■ Cap. xxxvi.

- Num. i fin. *praepositionem* – propositionem PS.

Cap. XXXvii.

- Num. v lin. *in utraque causahtate* – m utramque causalitatem AP.

H Cap. XXXVIII.

- Num. i, 1. *quod esse in actu* – Pro ewe, A falsum siglum: cf. statim, *idest esse in actu*, cl text. S. Th. – P *quod est in actu*; S *quod est*, om. *in actu*.
- u. *ad aliquid aliud* ad aliquid ad aliud A.
  - > post pauca, *rationem suscipiat bonitatis* – rationem suscipiat bonitas APS. Vid. text.
  - m. *et est confirmatio* – *et* om. P.
  - » * infra. *Matth. A7A'* – Matth. co (falso siglo); P Maith, to; S *Marco* x, ζλ *ct Luca* zA, kj. Vid. text. S. Th.

(Jap. xxxix.

- Num. m med. *illud non potest esse* – illud esse non potest esse P.
- v med. *violenta* – violentia P.
  - * infra, *ex substrato* – Ex substracto AS; ex subtracto P.

Cap. XL.

- Col. i, med. *unaquaeque res* – unaquaque res A.

Cap. XLi.

- Num. π post med. *in illo* – in ilia A.
- > ni lin. / *Reg. 11* – A *Exo. 2*; ci. variantes textus S. Th.

Cap. xi.ii.

- Num. ii. *distinguantur* – distinguatur A. \ id. text., el hie post aliquas lineas.
- m. *melius est quantum possit esse* A pro *quantum*, siglum aequivocum. PS melius est quant possit esse.
  - i ♦ *d. xi.iv* – APS d. 4. – Statim pro *carundem*, A falsum compendium.

- Num. vi med. si *totalis* – *si* om. P; si totaliter S.
- ix, 2 ante med. *inquantum est hic homo* – *hic* om. APS.
  - » post pauca. *esse hoc signatum* Pro ewe, A *etiâ* falso compendio; *etiam* PS.
  - xi, 3 anic med. *est sibi propria* esi illi propria P. *si Deus hic* – si Deus est hoc P.
  - » xiv. *Borgona* – Demogorgona N.

Cap. Xian.

- Num. vin fin. *ad aliquod intelligibile* – ad aliquid inclligii'ilu P.
- ix. ewe *concepibilc.. esse concepibili*. – esse conceptibile ... esse conceptibili P; esse concepture... esse conceptual! S.
  - » x, i init, *est injmita* – esi infiniti A.
  - 2. q. 1xxvH – q. 27 P.
  - m. *tanta praecise* – tanta praecisa APS. Vid. loc. apud Scotum,
  - mi, i post med. *aliud agens excedens* – alius agens excedens P.
  - xiii, 2 fin. *sed ipse est* – sed si ipse est P.

Cap. xliv.

- Init. *cap. 1xxxix* – APS cap. 88.
- Num. i. *oportet ut intelligibile sil inlelltgens* – oportet ut appetens sit intclligcns APS. Vid. text, et infra parag. ix,
- 111 init, *separatae tamen* – separata tamen P.
  - v, 2 lin. *sed illud* – sed illum APS.
  - * 3 tin. *actum sic specificatum* actu sic specificatum P. – Statim A casu pro *volitione, nolitione*.
  - » vu 1. 22. */// de Anima*. – i de Anima APS. Cf. parag. m.
  - ' ante med. *dictum Commentatoris* – diclum comuni P.
  - » ix. *illinc* – illic PS. – In hoc num. P 1. 22 pro *intellectualem* habet *intelligibilem* ; et 1. 27, 28, coi. 2 1. 3, *intellectuales* pro *intelligibiles*.
  - xiv. *Formae intellectae in actu* – Pro *intellectae*. A *infles*, P *intellectuales*, S *intelligibiles*. CL n. xiii, et hic post duas lin. *intellectae*.
  - xv, i med. *illae res*. – AP bis *ille* sine diphthongo.

Cap. xlv.

- Num. iv. *et ipsi intelligere* – *et* om. P.

Cap. xlvh.

- Num. v. *Advertendum quoque quod quod* om. APS.

Cap. XLvm.

- Init, *primo et per se* – *per* om. P. – liem, i fin., pro Qwod *etiam*, Quod autem.
- Num. m. *impossibile est* – esi om. A.
- iv, *quando unumquodque* – quia unumquodque P.

Cap. xlix.

- Num. i med. *de illa re* – *re* om. P. Et post octo lin. pro *nata sunt sibi*, nata sunt illi.
- > 111. 4 tin. *respondet* – respondit P.

Cap. L.

- Num. 11. *inquantum est actu* – inquantum est actus AS. \ id. text.
- v, 3. *signijicantur* – signantur AP.
  - vi, 2. c.v / *Mctaph.* – er om. P.
  - vu. ante med. *in Deo est virtus* – *est* om. AS.
  - tin. *non cognoscere litem* * non cognoscere lucem P>.
  - vin med. *in naturam entis* – is naturam entis APS.
  - vers. tin. *in commento* 5z – in com. 51 P.

I.	
Capp, u, Lli. Init, cap. Iv - cap. 54 APS. Num. ni fin. <i>t-tro modo</i> - l trocumque modo P.	Num. xm, 2 ante med. <i>art. 2</i> - art. i APS. xiv ante med. <i>usque ad compositionem</i> - <i>ad</i> om. A. Vid. text.; et infra hoc parag. vers. fin. xv init. <i>cap. 11.</i> - Cap. m APS.
Cap. Iui.	Cap. Lxi.
Num. i ante med. <i>aliquod absolutum</i> - aliquid absolutum P. » > 1. 15 a fin. col. <i>conceptio ista</i> -conceptio ipsa P. » > post 4 lin. <i>species intelligibihs</i> - Pro <i>intelligibilis</i> , P <i>intellectualis</i> . Ita saepius: nec amplius notamus. » m med. <i>causa sit</i> - <i>sit</i> om. AS. * iv post med. <i>apprehendit</i> - apprehenditur AP. - Post pauca pro <i>actu osse</i> , actum esse AS. v init. <i>Et per consequens nihil est</i> - <i>Et</i> atque <i>est</i> om. P. » p. 153, l. 5 <i>quae est species hitelligibilis</i> - <i>quae est spectes intellectus</i> P. > > vers. fin. <i>omnia alia videat</i> omnia alia videt P. vitt init, <i>quandam intentionem intellectam</i> —quandam intellectionem intellectam AP. - S: <i>quandam intellectionem (intentionem) intellectam (rei intellectae)</i> . - Cf. text, et supra η. 1 post med., m fin., v fin., <i>intentio intellecta</i> .	Init, <i>ostendit</i> (l. 1) - determinavit P. Ein. [Pnm<re] <i>loan.</i> - <i>Primae</i> om. .AP.
	Cap, I xii.
	Num. 1. <i>ens ct rerum</i> - ens ct unum APS. Vid. text. * . fin. <i>ad 5</i> - <i>ad i5</i> PS.
	Cap. Lxiii.
	Post med <i>Quarto ... nisi a volente</i> - ...nisi a voluntate APS. A id. text.; ct infra, Comm. cap. i.xvni, n. vr fin.
	Cap. Lxv.
	Num. i. Pro <i>primus</i> , P primus est; pro <i>alio modo</i> , PS alius. - v. <i>Quinto.</i> - Quarto AS. 2 ante med, <i>diversae virtutes</i> diversae virtute P. i . post med. ιλχχυι - q. S AS. lin. <i>ipsum singulare</i> - ipsam singulariter PS. xn, 2, 1. 14 <i>conceptus Sortis</i> - conceptus Sortes PS. xm. 2 med. <i>e converso</i> - e contrario PS.
Cap. Iiv.	Cap. i.xvi.
Num. n post med. <i>accipiat sine alio</i> - accipiat sine altero PS. » v fin. <i>ut sibi</i> - pro <i>sibi</i> , <i>illi</i> PS. Non amplius notamus. - Post pauca pro <i>seipsa</i> , scipsum AP. » vi fin. [<i>quod</i>] om. APS. > vu. <i>Qu.</i> xlv - A qu. fi; P qu. gfi.	Num. vin ante med. <i>Moveor autem inde</i> add. P. infra. <i>Quod deberet probare</i> - pro <i>deberet, habere</i> l Λ (cusu) PS. ix, 1. d. <i>iy</i> - d. 20 A. .x. <i>Jit relatio</i> - sit relatio PS. xi. d. xxxix - d. 29 A. mi. 2. <i>sessio mea \ futura]</i> - <i>futura</i> om. APS. 3. <i>Et sic</i> - Et sicut P. - Statim pro <i>referretur</i> , referetur AP. xv. 1. [ex/J <i>quoque similitudo</i> - <i>est</i> om. A; quae est similitudo PS.
Cap. Iv.	Cap. txvn.
Init. cap. i.vn ... Iviii - cap. 56... 27 AP. Num. i post med. <i>Notatur</i> - Notandum PS. - v ante med. <i>non posse</i> non posset A. • xn, 1. <i>intuitus eius</i> - intellectus eius P. > » 3. <i>quod plura possint</i> - quod plura possunt P. • xin lin. <i>etiam auctoritate</i> - Pro <i>etiam</i> , et AS; om. P.	Num. i. <i>Primo</i> - Primum P. - Post fi lin. pro <i>ex qua</i> , cx quo AS. Deinde <i>Sanctus Thomas</i> casu om. A. xm vers. fin. m <i>libro HI</i> - A pro <i>libro</i> siglum aequivocum. In hoc tertio P; in hoc tertio libro S. xiv, 2. <i>simul productus</i> - simul productum AP. xv. <i>quaslibet</i> - <i>quamlibet</i> \ casu. xxi. <i>vel, ut a quibusdam dicitur</i> - velut a quibusdam dicitUr APS. Vid. text.
Cap. f.vi.	Cap. i.xvni.
Num. n post med. <i>per opus intellectus possibilis</i> - per opus intellectus potentialis P. * ni fin. <i>Eccli.</i> xxiii - Eccli. 33 P; Eccli. xm S.	Num. in. <i>est primum</i> est principium PS. Vid. text. * fin. d. XXXVIII. - d. 28 P. iv. <i>Advertendum quod omni agenti.</i> - Advertendum est quod in omni agenti P.
Cap. Ivil	Cap. Lxix.
Num. i med. <i>primo ...secundo</i> - primum ... secundum PS.	Num. vn. <i>magis unita</i> - \ casu, falso compendio, <i>mugis infinita</i> .
Cap. LViii.	vin. <i>esset plurium cognosciturus</i> - non esset plurium cognoscitivus P. - Item, post pauca, pro <i>potest</i> , non potest.
Num. n med. <i>sensus propriorum sensibilium</i> - sensus in propriis sensibilibus PS. A id. text.	» fin. <i>reducibili in actum</i> - educibili in actum APS. A id. lin. pruced.
Cap. Iix.	» x, 2. <i>infinitis non repugnet</i> - infinito non repugnet P; infinitus non repugnet S.
Num. i ante med. <i>sed illud quod</i> - sed ad illud quod PS. \ id. text. » in, 1 (in. <i>idea nominat</i> - ideam nominat P. » iv med. <i>sed bene complexum</i> - sed bene incomplexum P. » > fin. <i>uno ... altero</i> - una... altera PS. > vi. <i>supra actum</i> - super actum P. ix, I, 1. i3. <i>primae operationi</i> - primae operationis P. > post med. (p. 171) <i>quandoque nota-</i> quandoque tota PS. > > * post pauca, <i>contingit errare</i> - contigit errare P. > x. <i>ex quo</i> - ex qua PS. * xi fin. <i>per se claudit</i> - per se clauditur APS. - Statim pro <i>quod sit aequalis</i> , quae sit aequalis S. xn, 1 fin. <i>enunciabilia</i> - cnunciûbilis PS. 4 post med. <i>rationes incomplexor.ini</i> - rationem incomplexorum P. xnr, 1 med. <i>ipsum [ai/tem]</i> - <i>autem</i> om. APS. Vid. paulo inf. <i>ipsum autem</i> .	• ante med. <i>ratio repugnantiae</i> - P repugnantia. » > post med. <i>nullam faciat</i> - nullam faciant AP. - Statim e.v <i>parte</i> : A om. e.v. » xm, 2. q. xiv, 4. 12 - A q. xiv. a. 14.

Cap. uxx.

Num. h. *non intelligerct* – *non* om. AP.
» iv fin. *vilitas eius* – *eius* om. P.

Cap. Lxxi.

Num. i vers. fin. *quod mali* quod malum. P. Et ult. lin. pro *sit*, tit.
» n. *Ergo etc.* secundo – P om. *Ergo*.
v, i med. *quae non sit ipse* – *non* om. APS. Vid. text.
» 3. *non sequitur universaliter* – *universaliter* om. P.
vin, 4 med. *proprias ideas omnium* – *proprias ideas* omnis A falso siglo.

Cap. lxxii.

Init. cap. 11 – cap. 87 AP. – Et post pauca pro *quantum ad quidditatem*, quantum nd qualitatem APS. Vid. Comm. cap. seq.» init.

Cap. jAxm.

Col. 2, l. 3. *Ergo voluntas eius essentia* – Ergo voluntas est eius essentia. PS.

Cap. lxxiv.

Num. 11 med. *secundum aequalitatem* – secundum qualitatem A.

Cap. lxxv.

Num. i fin. *secundum suam similitudinem* – est add. A,
> n. *quantum* – inquantum P.
vi post med. *sit volitum* – *jit volitum* P.
vu fin. *Sapientiae scilicet* xi – *scilicet* om. P; S hie om. totum, sed post *sunt* addit *et nihil odisti eorum quae J'ccisti* (*Sap.* xi, 25).

Cap. ixxvi.

Num. i vers. fin. *quod sine corpore terminato* – quod in corpore terminato APS. Vid. loc. cit. ex QQ. de I er.
® in. *Arguetur* – Arguitur PS.
iv med. *suppositione non facta* – *non* om. P.

Cap. lxxvii.

Init. e.v *parte voliti* – ex parte voluntatis APS. Vid. Comm. cap. ixxvi, mil.
l. 15. *participant divina bonitate* – participant divinam bonitatem P.

Cap. lxxx.

Init. cap. 86 – cap. 85 AP; cap. 87 S. – Pro cap. 83, cap. 82 AP.

Cap. Lxxxi.

Num. l, 1,1. 17. *considerandum* – est add. P; S add. *primo* intra uncinos. – Col. 2, pro *isto*, illo P; et infra pro *vult id.* velle id.
» vi. *intelligit se intelligens* – *intelligens* om. P.
vin. fin. *scilicet* – ut scilicet P.

Cap. ixxn.

Num. n, 1 fin. *Triumphator... non jlectetur* – PS inse-runt *non parcet et*.
» v, 1 fin. *voluntati determinatae* – A ambig.: vo-luntati determinate S.

Cap. ixxiii.

Num. n, 2, p. 232, l. 2. *desiit.* – desit P.
m, 1 tin. *imminuatur* – minuatur P.
» 2. *Quoi*, iv – *Quoi*, v APS. – Infra pro *habe-bant*, habeant P.

Cap. ixxiv.

Coi- 2 vers. *aut repugnat aut non convenit* – aut non repugnat aut convenit P.

Cap. lxxxv.

Num. i post med. *producunt* – producuntur AS.
■ v ante med. *Et quia* – *Et* om. P.
vm, 3 med. *Et hic sensus* – Et sic sensus P.
x, 1, L i3. *ejFectus non sequetur* – effectus non sequitur PS.

Cap. LXXXVI.

Num. n. *aliquid bonum* – aliquod bonum P.

Cap. ixxxvu.

Init. l. 7. *quae respondet* – quae respondetur AP; qua respondetur S.

Num, i. *Ergo ... aliorum* – om. P.
fin. *non consideretur* – non consideratur P.

Cap. ixxxix.

Init. l. 19. *Dicuntur autem passiones.* – Dicuntur autem passio P.

Num m, 3. 1 » *extra locum ipsius* – extra locum ipsum APS.

Cap. xci.

Num. i vers. fin. *secundum quid* – secundum quod P.
n, 1, 1. 12. *concupiscentiam ... concupiscentia.* – A casu *concupiscentia ... concupiscentiam*.
3. *in vita intellectuali* – A ambig.; P in vita intelligibih; S in vita intellectiva. Cf. loc. cit. ex Prima Parte, *vitae intellectualis*.
m vers. fin. */// Sent. d. 2tj* – Pro 29, 26 PS.
iv, 3 lin. *vis unitiva antecedentis* – vis unitiva aman-tis S. Cf. supra in hoc membro l. 14, *quamvis etiam antecedentis*.
» v fin. *contingit* – contigit P.
vil, 1. *Prima Secundae q. 25, a. 2* – Pro a. 2. a. 1 APS.
> post pauca, *adaptio*. Ita A, forsitan pro *ada-ptatio*; cf. loc. cit. ex 1/ II", ubi pluries occurrit vox *aptitudo*. – PS *adeptio*.
» vin, i. *contingit* – contigit PS.
» » 2. *ct ut patet* – et om. P.
> ix. *Prov. ix* – Prov. x AP; Prov. vm S; cf. texti, et varr. – Pro *1er.* xxxi, *1er.* 3 AP.

Cap. xcii.

Num, n. cap. xciv – cap. o3 AP. – Ante med. pro *dif-ferat*, differt A.
m, 1. *haec conclusio* – haec contra P.
» » 3 vers. fin. *q. ci.v* – A ambig.; q. 115 PS.
iv, 1. *Mich*, vi *Quaerite mansuetum, quaerite bo-num*. – P: Sophoniae n Quaerite iustum quaerite mansuetum.

Cap. xciii.

Num. 11. *Sap.* vu – Sap. 10 AP.
med. *Voluntas divina ad alia* P: voluntas divina in his quae sunt alia ab ipso. S om. *ad alia*.
* 111 med. *secundum antiquam translationem.* – Ita APS: A forte casu *antiquam* pro *aliam*. Cf. text, ct var.
* tv, 3, l. 6. *aequalitas simpliciter* – Aequalitas simi-liter A, falso siglo (quod passim occurrit).
* * * post. med. *inter praemia* – inter merita AP.

Cap. xcvi.

Num. iv. *respondet* – respondetur PS.
» * vers. fin. *art. 4* – art. 14 PS.

Cap. xcvn.

Num. ni. *Tertio huius* – Secundo huius APS.

Cap. xcvi.

Num. l. *// de Anima, text. 3~* – Pro *text. 3~*, A text. 10 (forte casu pro 36); S text. 16» al. 73; P om.

l.it

Cap. c

Num. ir, 3. *in ipsa recipiatur materia* - pro *ipsa*, APS *ipso*.
- Statim *circa quam est operatio*, ubi A casu
om. est, S *circa quam operationis*.

Cap. ci.

Num. i. *ne sit infinitus desiderii motus - desiderii motus*
om. A; cf. text. ct infra in fin. num. *ne talis*
motus desiderii sit infinitus. S ne sint in
infinitum (om. *des. mot.*).

Cap. en.

Num. ni, 3 fin. *quoniam* quod P.
» iv, 2. Itf/T J| - om. AP.
vi, 1 med. *comprehendit* - comprehendat P.
* * 2 med. *in re apprehensa* - in re apprehensiva A.
» * fin. *delectationem* - delectationem A. - Amen
om» P.

Casu omisimus quod in \ sequitur: Iexplicit inter-
pretatio in primum librum contra Genūlcs sancti Thomae
de Aquino etc. – S om. etc. – P totum om., sed habet:
Libri Primi Finis.

1 r- LIO fl FL

Cap, l.

Num. i ante med. *Ex modo* – Quia ex modo P.
 it. *qualitas' virtutis* qualitas operationis \S. Vid.
 text., et fin. huius num.
 post pauca *distincta* – distinctam APS.
 in, 4 fin. *in omnibus*. – PS textum complent.
 iv, 2. zin *dicat* – Aut dicat P.
 vers. fin. *in infinitis prope locis* – Pro *prope*,
 A falsum compendium; P *proprie*.
 * vi. *denominari aliquid ab eo* – ab om. A.
 * . post mcd. *non differt immanens a transeunti*. –
 Pro *non differt*, A casu *non debet*. – PS sic
 legunt: non debet immanens a transeunto
 denominari.
 > viii med. *ideo* – A casu *Deo*. P *ab eo*.
 ix. i ante med. *inhaerere* – in inhaerere PS. –
 Post l. 7. om. APS. – Paulo infra
 pro *actionis*, actioni A.
 r x, 2 med. [a] *nobis* – a om. \PS.

Сар. и.

Num. i post med. *pulcritudo* - 1 casu *pulcritudine*.
» n. qu. iv. - qu. 92 P.
- iv, 2. *duplex sit* - duplex lit P.

Gap. m.

Lin. t3. Qwi *aut ignem* – Qui autem ignem AP, Sed aut ignem S.
Post pauca, pro *ignoratur*, ignorant P.
Coi. 2. post med. *sit de necessitate* – sic de necessitate \S.

Cap. iv.

Num. n, 3 med. *rationibus obiecti* – rationibus obiectis P.
m, 1 med. *qui facilius* – quia facilius AP.

Cap. vi.

Num. i. *ut exponat* - ut exponit P.

Gap. vn.

Lin. 10, u. [*Ergo* . . . - Om. AP. Item S, sed notiunculam adiungit.

Fin. *superius* hoc ostendit - Inferius hoc ostendet APS.

Gap, viii.

Coi. 2, 1. 10. *quarum ... earum* – quorum .. eius A ; quarum ... eius S. – Pro *substantia*, substantiae P.

Cap. iv.

Num. i, 2 med. *ratio idenficationis medio* ~ ratio identificationis a medio PS

Cap. X.

Num. i, col. 2, l. 1. *Pot. q. i, a. ! - q. / om. AS.*

Cap. xi.

Num. v, 2 prope fin. *eo quod* – ab eo quod P.
vi, 2 fin. *denominantur* – denominatur AS.

Cap. xii.

Num. iv fin. *referebatur* – refferretur X; referretur S.
v, 2 med. *cum non sint* – cum non sit A. – Post
paucā, et *inconveniēns est*, P om. et.

Capp. xnr, xiv.

Num u med. *in altero exiutentem* - in altero existence
APS.
iv. *aliter quam sit* - aliter quam sic AS.
v. *Ex hoc enim quod* - Ex hoc enim quia A.

Cap. \v.

Num. t. 1 mcd. *duabus candelis* – duobus candelis AS.
 • 3. *habeat tres – angulos* add. P. Item 11 3 post
habere tres (supra tamen, n. 1, i, omittit).
 • fin. e. *we suum* – esse solum APS.
 u, 2. *advertendum* – est advertendum P.
 3 vers. tin. *non excedere* non excederet A.
 4. *in f Post* – in om. PS
 in, col. 2, l. 7. *Oporteret* – Oportet P.

Cap. xvi.

Num. in, 2 post rned. *moventium seipsa* – *viventium sc-*
ipsa A,
 » v, i. *Consequentia nota* – *est* add. P.
 vi. 4 mcd. *nil mirum* – *nimirum* PS

Cap. xviii.

Num. i. *In creatione autem* Pro *autem* A falso siglo
etiam.
 π, 2 vers. fin. *nunc et prius* – P bis *nunc quam*
prius.
 m, 2. *mentem Aristotelis* – dc mente Aristotelis P.

Gap. xvin.

Num. i fin. *non est mutatio – non om.* APS.

- m, 4. *referretur* – AS bis *referetur*.

iv. *ad Creatorem* – P a *Creatore*; et infra *dependet a creatura*. Habet tamen eodem num. *dependere ad Deum*.

v. l. 20. *sed seipsa* – sed ipsa AS. Cf. paulo supra.

vi, 4 fin. *nullum accidens consequatur* – nullum accidens non consequatur APS.

vn. *ad alias res* – res om. P. – Infra, *ad terminum relatione referri*, P ad terminum relationis referri – Statim pro *referretur*. A ambig.: P *referetur*.

Cap. xix.

Num. n, 2 mcd. e.w. *alterius formae* - esse alterius forma P.
m. *Antecedens vero probatur* - Consequentia vero probatur AP.

Cap. xx.

Num. m, 1 tin. *text* [2] - /2 om. A: PS. om. totum.
vi post med. *forma sine materia* - forma sive ma-
teria IX

Cap. xxi.

Num. iv ante mcd. *ostenditur* – ostendetur P
v, 2 ante mcd. *secundum quod ens* – Pro *secun-*
dum A falsum siglum. S *sod quod ens.* –
Statim pro *quod est*. qui est P.
» vu, 2 post med. *modum agentis* – motum agentis
PS.
» xiii, 2 vers. fin. *inveniretur* – invenietur AS.
XV. 2. *negare* – negaret P.

Sum. xv, 3 med. *ab omnibusque distinguatur* – A pro *que* falsum siglum. S ab omnibus quod distinguatur; P quo ab omnibus distinguatur.

Cap. xxii.

Num. i, 2 vers. fin. *Ideo sicut* – A (casu) et S add. *sic*.
π, 1. *non includunt* – *non* om. P.
2 post mcd. *Sortent esse ... Sortent esse album.* –
Sortis esse PS ... *Sortis esse album* S.
ni fin. *Ideo* – A falsum siglum; PS quod,
iv, 3. *potest creari* – quod potest creari P.
vm, 2 med. *est... nihil* om. P.

Cap. xxm.

Num. i post med. *ad determinatos effectus* AP bis: ad terminatos effectus.
n post mcd. *aequale ... aequale ... aequalem* –
P ter *similem*; S secundo loco *aequale sibi*.
m, 2 med. *res artificciata habet* – artificciata habent P.
vu mcd. *huius voluntatis* – unius voluntatis P.

Cap. XXV.

Num. π, 3, l. 7. *non fuisse* – non fuisset A,
» » 4. *Sortes currit, est* – Sortes currit, ei P.

Cap. xxvi.

Num. ii. a *Deo procedere* – a Deo produci PS.
iv vers. fin. *per Psalmum* – per Psalmistam dicentem P.

Capp, xxviii, xxix.

Num. î, i vers. fin. *ut in rebus humants apparet* – ut in rebus humanis appareat P.
• in bis (col. 2). *Per haec* – Per hoc PS.

Cap. xxx.

Num. vi, 2. *quod virtus semper essendi* – Pro *quod*,
A (casu) P *et*.
3. *non fit* – non sit P.

Cap. xxxi.

Pag. 343 b. 1. *voluntate* – voluntarie PS. \ id. text.

Cap. xxxiJi.

Fin. *sequatur* – sequitur APS.

Cap. xxxv.

Num. n, 3 vers. fin. *effectus aeternus* – affectus aeternus P.
• vi, 1. 8. *in se* – in re P.

Cap. xxxvi.

Num. i, i. *impossibilitatem non essendi* – *non* om. APS.
Vid. text.

Cap. XXXvii.

Num. in fin. *aliquod subiectum* – aliquid subiectum APS.
Vid. text. S. Th. cap. xxxiv (p. 3q5 a 12).

Cap. xxxviii.

Num. vi, i, l. 10. *Tunc sic* – A Tunc sit.
2 post mcd. *terminentur* – terminetur P.
• * 3. *per modum* – P bis *per motum*.
» - * vers. fin. *terminantur* – terminatur APS.

Cap. xxxix.

Num. 1 med. *non est a casu* – non est casu P.

Cap. xli.

Num. iv, 2 fin. *substrati* – substracti A.

Cap. xliii.

Num. i vers. fin. *praesupponere* – supponere P.
n med. *magis imperfecti* – magis perfecti APS.
Vid. text.

Summa Contra Gk nthjü D. Tikjnab Tom. I.

Num. 111 fin. *subdit.* – subdidit PS. – Statim, pro *omnia*,
A falsum compcnd., P *omnino*.

Cap. xi.vi.

Num. π, 3. *idem quod intellectus* – idem intellectus P.
• med. *principalis ... principalis* – PS bis *principales*.
• iv ante med. *ostendit* – ostendet P.

Cap. XLvn.

Num. iv. q. xvm, a. 3 – Pro 5, APS 9.
vi post med. *Potest tertio responderi* – Potest secundo responderi APS.
> fin. *libere* – liberae APS. – Statim *vel* om. P;
et pro *sensibus*, sensibilibus.
• vπ. 17// *Phys.* – in praemittit P.
infra, *esse moveri et non moveri* – A pro esse falsum siglum; PS *etiam*.

Cap. XLviii.

Num. i, i. *primo sic* – *sic* om. P.
> med. *quod iudicio agant* – quod sola iudicio agant APS.

Cap. xLix.

Num. m, 3 med. *qua est talis forma* – quae est talis forma PS.
iv, 2, l. 9. *corpus finitum* – corpus infinitum AP.

Cap. L.

Num. 1 fin. *imaterialem* – immateriale A.
π, 2 fin. *eadem ratione sequitur* – eadem ratione sequatur PS.
3 vers. fin. *pure et totaliter* – purum ct totaliter APS.

Cap. 1.11.

Num. m, 1. *differret* – differet A. Vid. text.
» iv, 3 ante med. *in Primo* – in om. PS. – Statim,
51 *esse causatum*, A pro esse solitum falsum siglum *et (etiam)*.

Num. vi. *Tertia* – Secunda AP.
> x, 2. *Ad dubium* – Ad secundum dubium S.
> » > post mcd. *sufficit* – sufficiat A.
, > 3. q. 5o – AS q. 5i.

Cap. i.πi.

Col. 2, 1. 8. *non advenit* – non convenit P.
infra *ut significat esse* – ut significans esse P.

Cap. Liv.

Num. m fin. *sive ex'istens.* – A pro *5ire* siglum ambiguum;
P *scilicet exsistens*.

Cap. i v.

Num. i, 3, p. 3q5 1. ult. *Ergo etc.* – *Ergo* om. P.
» » » p. 396 1. 3. *quod sit* – quod fit P.
» iv, 2. *ut distinguitur* – ut distinguit P.
» v fin. q. 5o – q. 55 A.
» vu vers. fin. *quod unumsit* – *quod* om. A.
vm, 2 post med. – *cui non convenit* – *non* om. AS.
» x, 2 vers. fin. *eandem esse* – *eadem esse* A casu.
» xi, 1. 6. *primae potentiae* – *potentiae* om. P. – item post duas lin. pro *corruptibile*, incorruptibile.
» XΠ, 3 ante med. *compositam* – compositum A.
> xviii, 1 fm. *aliquod certum tempus* – aliquid certum tempus A.
» » 2 med. *non est enim* – *enim* om. P.
» » » tin. *ad appetitum intellectualem* – ad appetitum intellectualiter A casu.

Cap. LVi.

Init. 1. 13. *cap. S6* – cap. 85 APS.

Num. i, l. 4. *Substantia intellectualis* – Substantia immaterialis APS. \ id. text.

uv

Num. π, 3 fin. *cap. 5* – cap. 9 AS; cap. 4 P.
* iv, l. 9. *fit* – fitque P.

Cap. i.vn.

Num. n med. *est falsum* – *est* om. A.
» ιπ, 3. *Tertio* – in 'Tertio PS.

Cap. LVIII.

Num. n fin. *non comparetur* – non comparatur PS.
» vπ, 2 fin. *ubi ponantur* – ubi ponuntur P.
* ix fin. *non sentiat* – non sentiatur AP. Vid. text.

Cap. i.ix.

Num. i ante med. *Quia Aristoteles* – Quia sic .Aristoteles P.
in, 3, l. 10, *forma habens* – formam habens P.
» iv med. *Et arguitur* – *Et* om. PS.
» v, 3 med. *quam responsio ponit* – Pro *responsio*,
A casu ct S *responsionem*. P *respondendo*.
» vi fin. *omne operans* – omne corpus APS. Vid. text.

Cap. i.x.

Num. î, col. 2, l. 7. *etiam antequam* – et antequam APS.
* > fin. *componant* – componat AS.
» vn, 1. *non est continuatio* – *est* om. AS.
» vut. *cogitativae* – cogitativa P.
* ante med. *etiam ultima consequentia* – et ul-
tima consequentia APS.
» ρ fin. *text.* – om. P.
* ix, 3 mcd. *inter quae* (AS) – Lege potius *inter*
quas cum P; ct. n. xm, 4, fin., *rerum*
quas, ubi iterum AS *quae*, P *quas*.
* xi. *text. 34* – om. P. – Et intra post med. pro *tali*
intellecta, tali intellectui. – Vers. fin. pro
non sunt, noti sint A.
» xm, 2 ante med. *specie mtelligibilis* – specie in-
telhgibili P.
* * 4, l. 5. *cognoscunt* – cognoscant PS.

Cap. i.xi.

Num. î. *Et primo* – *Et* om. PS.
post mcd. *definiendo animam* – definiendo ani-
mae A. – η bis om. P. – Infra φανερήν A.
* π. *I de Anima* – III de .Anima P.
» ni, 1. *primo et per se* – prima et per se AS.
* * 3, l. 4. *non dubitet* – non dubitat P. – Item
statim pro *intellexit*, intellexerit.
- » vers. fin. c.v *operationibus* – APS *ex operibus*.

Cap. i.xu.

Num. i fin. *ridebatur* – videbitur AP.
iv med. *anima praeditum* – anima praedictum AS.
> v fin. *in materia habent* – in materia habet APS.

Cap. i.xiv.

Lin. 6. *Dicaearcho* – Dinarcho PS.

Cap. Lxv.

Num. π, l fin. *componunt* – Corrige in *componuntur*.
5 fin. *esse realiter* – Pro *esse*, A falso compendio
esset. Item n. in, l. 4, pro *esset*, falso com-
pendio *esse*, quod PS conservant.
* iv, 3, l. 8. *anima animalis* – A pro *animalis* fal-
sum compend. – PS *anima materialis*.
vr, 2. *toto enim patiente* – corpore enim patiente P.

Cap. i.xvi.

Num. r, l med. *appropinquato* – appropinquare P.
» iv, 2. *textus z3A'* – AS ∙ i 38.
> v post med. *etiam commento* – Ita A (compendio)
PS, sed pro *etiam* legendum potius *et*, pro
quo A falsum compendium.
> > fin. *eae operationes* – pro *eae*, P *istae*.

Cap. i.xvii.

Coi. 2, l. 3. *III de Anima* – II dc Anima PS.

Cap. Lxvm.

Num. m. *et* ante *in Quolib.* om. P.
* v. *sit tamen* – sic tamen PS.
VI, J. q. XG, a U – q. xc, a. 3 APS.
3. *illo modo primo* – illo primo modo P.
vn, 3, l. 3 *esse existentiae* – esse existentia P.
vui, l *Tertia ratio* – Secunda ratio AS. Cf. supra
n. 11. – Item infra m hoc numero, membro
3, pro *tertiam*, secundam APS. – Ubi, l. 8,
aut supremo scilicet, pro *supremo* primo P.

Cap. l.xix.

Num. m med. *sed potentia* – scilicet potentia P.
,v, P. 449. l. 8. *quod simplicitas* – *quod* om. AP;
S *cum simplicitas*.

Cap. i.xx.

Init, *ut formam* – *ut* om. A.
Num. l post med. *scilicet caelum* – sicut caelum APS.
\ id. text. 450 a 20.
post pauca, *de numero corruptibilium* – de nu-
mero incorruptibilium APS. Vid. text.
> n vers. fin. *esse immobile* – Ante *esse*, A *repetit*
oportere.
* iv. 3 fin. *alias* – alia P.
v, l. 12. *quem sine labore* – quod sine labore P.

Cap. l.xxi.

Num. 11 init, *per potentias* – per potentium P.
vr. 1, p. 455 l. 1. *coincidit* – concidit P.
- 3 fin. Post *formam imperfectam* PS repetunt *in*
materia.
vn, 2 vers. tin. *licet simpliciter*, licet similiter APS.

Cap. i.xxii.

Num. iv. *ari. 4 ad 16* – Pro 16, 5 .AP.

Cap. Lxxui.

Num. l. *quod illud intelligendum est* – *quod* om. PS.
> m tin. *quod intellectus* – et quod intellectus P.
> vu, t fin. *Praeterea* – Propterea P.
> x, 2 fin. *Metaph.* om. A.
xi, 2, l. 8. *similes etiam actus reddunt* – Pro *red-*
dunt, A casu el PS *redeunt*.
xu. 1. *Ergo nullas species*- Ergo nulla species P.
* > 2 ante med. *non ageret ab aeterno* – A casu pro
ageret, agere. S. legit: Si enim voluntarie
et libere ageret, posset non agere ab aeterno,
xm, 3. *secundum Aristotelem* – *secundum* om. A;
S ab .Aristotele.

Cap. i.xxrv.

Num. in vers. lin. *causariformas* – causare formas APS.
iv vers. fin. *I ltimo arguitur quia* – Pro *quia*, PS
quod. – Statim pro *dictu*, dictum AS. –
text. 32 om. P.
> fin. *in sensum* – *in sensu* P, sed statim *in intel-*
lectum. – Item pro *intelligentia*, intelligibilia.
» vi. *art. 20* – Pro 20, AS 2.
» vn, l init, *particulari* – particularis PS.
> > > vers. fin. *in putentia partis sensitivae* – *in*
om. P.

Cap. l.xxv.

Num. iv, 3 init, *habens esse in hoc* – habens esse scilicet
in hoc PS.
* * infra, *habeat esse* – habet esse AP.
* vu, 4 init, *considerat* – considerant P.
- xi, 2 post med. l'eriL q. xi – A: *Verit.* q. xu.
» mi, 2 vers. lin. *quo modo* – secundum quod P.

Cap. ia xvi.

Num. v post med. pro *antecedente*, P *ante*.
» vi, l vers. tin. *naturalem effectum* – naturale ef-
fectum A.

Num. vu ante med *exemplo* – et exemplo PS. – Statim A, *iis ... his* ; PS *his ... his*.
 ix, 2 init. *per cogitativam* – per cognitionem APS.
 Vid. ante lin. 4 *cogitativae*. Text. S. Th.
 in ed. A hab. bis *cogitationem* ; ci. xx b mcd.
 » med. *in intellectu* – *in* om. A.
 * vert>. fin. *agentia naturalia* et praemittunt PS,
 quod in A non est nisi numerus 2 perti-
 nens ad partem pag. quae exhibet text. S. Th.
 x, i. *ulterius* – alterius AS. Porte legendum *ulte-
 riori*.
 » » 3. // *Sent. d.* xii – Pro xii, i3 APS.
 xi ante med. 17 *Metaph.* – VU *Metaph.* PS. –
 p. 48G l. 2, *in intellectu*. A om. *in*.
 xv init, *in ipsa... in ipsa* (sc. in natura humana,
 vid. text.). – S *In ipso* bis.
 - fm. *producetur* – produceretur PS.
 xix, 1 vers. fin. *sit in actu* – fit in actu PS.
 • » 3 fin. *intrinsecum* – cvtrinsccum AP.

Cap. i.xxvii.

Num. hi. 1 fin. // *de Anima* – 111 *de An.* APS. (Item
 infra cap. 78, 1, 3 fin.).
 • 3 ante mcd. *praesertim interiores* – praesertim
 inferiores APS.
 iv, 1. *Quarto d.* /, q. t, a 4. – A om. / post q.
 v, l. 4. *luminatirum* A. Post pauca, *Dicunt se-
 cundo quod*, P om. *quod*.
 • vn mcd. *agentis in intellectum* agentis in intel-
 lectu P.
 » iv, 1. t. *phantasma* – phantasmata. AS.
 post mcd. *repraesentant phantasmata* – reprae-
 sentant phantasma A; repraesentat phan-
 tasma P. Vid. text.
 » » vers. fin. *ridetur* – *videntur* P.
 » x, fin. *qui faciat* – A siglum falsum pro *qui*; P *qui
 facit* ; S *ut faciat*.

Cap. i.xxvm.

Num. i. 3 fin. 11 *de Anima* – III *de An.* APS. (¶ id. su-
 pra in hoc elencho i.xxvn, ni, 1).
 in ante med. *intelligens in actu* – *est* praemit-
 tunt PS. – Vers, fin., *principium [passivum]*,
 APS om. *passivum*.
 » vi, 3. *Dicit secundo* – Dixit secundo APS.
 * - ante med. *non praecedit ipsum in eodem dura-
 tione* – *ipsum* om. P; pro *eodem*, *eadem* PS.
 * infra, *etiam non est* – iam non est A casu et PS.

Cap. Lxxix.

Init, *ipsius animae* – ipsius unionis AS; ipsius hominis P.
 Cf. Comm. cap. ixi init. – Post pauca,
tractat om. P.
 Num. i, 1. *omnis substantia intellectualis* – omnis sub-
 stantia immortalis APS.
 - in, 2 fin. *cum illud sit* – *illud* om. P.
 » 3. *formaliter sumpta* – formaliter sumpto AS.
 > vn mcd. *ut si est anima talis* – ut si est est anima
 talis APS. Vid. text.
 > vin, 1. *VIII Phys. l. /2*- PS in 3 dc Anima l. 10. –
 * > > infra pro *exponendis*, ponendis APS.
 x init. *text. 21* – text. 22 A. – Pro *prospectiva*
 statim el infra, lege *perspectiva*. – Pro
textu ζò', P in text. 18.
 » xi vers. fin. *Ergo est* – *Ergo non est* P.
 xii, 1, l. 5. *quod hoc* – quod haec P.
 2. *hopcr* – PS graccc scribunt. – Infra pro *ap-
 posita*, opposita A.
 » » 3. \Propter] *quod*. – *Propter* om. APS,
 Capp, i.xxx, i.xxxi.

Num. i bis med. *unumquodque* - et praemittit P.
 v, 1. *infiniti homines praecesserunt* – infiniti ho-
 mines processerunt APS.
 , > fin. *lect. 8* – lect. 7 APS.

Num. vi, 3 mcd. *quod haec sunt* – quod haec sint PS.
 x ante med. *in corporis organis* – in corporeis or-
 ganis PS.
 xii, 3. *tertium dictum* – tertium dubium AP.
 xin, 1. 12. *impassibile* – impossibile APS.
 xiv med. *nota causalis* – nota casualis A.
 infra, *impassibilitatem* impossibilitatem P.
 > xv, 2 fin. *Et ad eius* – quod ad eius P.
 xix, 2 fin. *Incorruptibile vero quod est* – Incor-
 ruptibile vero quod nunc eęť P.

Cap. i.xxxii.

Num. 11 lin. *a corpore separata* – a corpore separato P.
 • m, 1 lin. *Prima* A casu po4 ; S *de Pot.* ct retinet
 q. xiv. 2 ad 3.
 iv» 2 post med. *sit intelligibilis per modum* – Pro
ft P.
 v. 1. *I'ettio* – APS *Secundo*, et infra pro *Quarto*,
Tertio.
 » 2. ex *I Ethicorum* – ex X *Ethic*, S.
 » > fin. *Gen. IX*- *Levit.* 17 PS. Cf. text, et var.–
 Statim pro *anima illius*, anima enim omnis
 carnis PS; post *sanguine* S add. *est*.
 • vi vers. fin. *propriam operationem* – primam ope-
 rationem APS.
 vh, 3 med. *elevatum* – elevatam AP.
 » xii, 1 med. *exequenti* – ex sequenti P.
 > - 2 fin. *imperare* – impetrare A casu.
 4 vers. fin. *secundum modum* – secundum mo-
 tum PS.

Cap. τ.xxxxiii.

Init, *in capite* – *in* om. PS.
 Num. iv, 3. *neque per naturam* – A falsum siglum; PS
 neque per materiam.
 4 fin. *serviet minori* – serviret minori PS.
 v, 1. *propter propositionem* – Pro *propter*, per A
 casu et PS.
 vi, 1 init, *veluti career* – veluti carceri PS.
 > infra, *potest intelligi* – potest dupliciter intel-
 lġgi PS.
 » vu, 1 fin. *innaturale* – P *innateriale* (sic).
 vin med. a. 6 – APS a. 5. – Statim pro /ldvcr-
tenduni, Attendendum PS.
 ix, 2 init, *superioris ordinis* – superioris ordine A.
 > fin. *esse naturalem* – esse naturale APS.
 > xii, 2 ante med. *non esse simul* – *non* om. APS.
 post med. *proprias eorum rationes* – proprias
 earum rationes APS.
 » * 3, l. 1. *principiorum* – A siglum ambig.; pri-
 morum PS.
 • xiv fin. *Quoi*, xi q. 6 – Pro q. 6, PS. q. 2.
 xv, 2 fin. *proprium et adaequatum* – *et* om. PS.
 xvi. 2 vers. fm. *illud nunc teneret*. – illud hoc nunc
 teneret A.

Cap. i.xxxiv.

Num. n, 2. *Secundus est quodfundetur* (sc. veritas enun-
 tiationis) – ...fundentur S. – Item post un-
 decim lineas.

Cap. Lxxxvi.

Num. i ante med. *etiam innuit* – A pro *etiam* falsum
 siglum, PS om.
 » in, 3 fin. *in uniri* – *in* om. PS.

Cap. 1.XXXVII.

Num. 5. *et eius perfectio* – *et* om. PS.

Cap. uxxxix.

Num. i, l. 14. *nisi organisait*) nisi organizata PS.
 in. *in quaestione adducta* – in qu. 118 PS.
 vi ante mcd. *quia habent sub se* – *quia* om. PS.
 » > post 14 lineas, *secundum naturam*, – A falsum
 siglum, PS secundum materiam.

- Num. vu, 2 *per quam*. – A om. *per*, et pro *quam* habet falsum siglum *que*.
vm fin. *sint motus* – sit motus PS.
x, 2 mcd. *necessitans* – A casu *necessitas*. PS *necessariae*. – Item n. xn mcd., A *necessitas*, PS *necessaria*.
» XT, 2 init, *praecedunt* – procedunt P.
» · * vers. fin. Jd *secundam* – Ad tertiam PS.
- inIra. *probatur quod non praecedunt* – Pro *praecedunt*, sequuntur APS.
> xu fin. *quoniam* – quod PS.
» \iv, l. 7. *ostenditur* – ostendit PS.
• infra. *Potentia ubi supra* – PS in de Pot. q. 3, a. 9.
> xvi, 1,1. 5. *sic enim* sicut enim PS.
» > 2 post. med. *et illa remanent* – A casu *et illa remaneat*.
Vers. fin. *consequitur* – sequitur PS.

Cap. xc.

- Num. i init, *hoc sub dubio* – hoc loco sub dubio \PS. Vid. text.
• in, 2. *Et anima* – Scd anima PS.
• » 3 fin. *aliquod corpus* – aliquid corpus A.
• v init. *in animalibus* – A casu *animabus*.
> vi ante med. *ex seipsa* – ex scipso PS.

Cap. xci.

- Num. 1, 1. 12. *prius est quod per se* – prius est co quod per sc PS.
w tv, i, l. 5. *eadem ratione* – ac eadem ratione PS.
• 2 *Verit.* PS ct de Verit.
vt» 2 ante med. *non consequitur rationem* – non consequitur ratione APS.
• * * coi. 2, 1. 2. *sumptam ... limitatam* – sump-
tam ... limitatum APS.
• · post pauca, *secundum propriam rationem ac-
ceptam* – Pro *acceptam*, accepta APS; cf.
infra *consideratam*.
» fin. *absque eo quod non est* – non om. A.
vm. *habuerint... iucoeperint* – habuerit... incoe-
perit PS.
» ix med. ^uccaro – PS saccaro

Cap. xcii.

- Num. 1. *aut qui deprehendi possunt* pro *aut. et* PS.
» iv, 2. // *Caeli* – / *Caeli* A.
mcd. *ut ab ipsa dependeat* – ab om. APS.
vn, i, p. 561. *secundo* – secundum PS.
3. *per particulariores intelligere* – per om. PS.

Cap. xciii.

- Num. hi, 1. *infinitas esse in actu* – esse om. A.
» * 2 mcd. *cum Aristotelis mente teneri* – Pro *te-
neri*, tenere PS.
• iv, 2, l. 8. *Et sicut* – *Et* om. PS.
• vi, 3 post med. *et VII et XII*– Primum et om. PS.
vu, col. 2. in *Ench. cap. 17* (forse corrigendum
in 27). – Om. P; pro 17, S 28.

Cap. xciv.

- Num. i. *secundum rationem suae speciei* – ratione suae
speciei.
n, 1 fin. *eorum quorum* – ea quorum APS.
v, 1 fin. *esse alterius speciei* – sit alterius speciei A.
» * 3 vers. fin. *idem obiectum* – quod idem obic-
ctum PS.

Cap. xcvi.

- Num. n. *text, to* – Om. P.
v, 2 fin. *aliquid ... aliquid-aliquod ... aliquid* APS.

Cap. xcvi.

- Num. m, 2 vers. fin. *Deus qui est* – Pro *qui*, A falsum
compend.; PS quod.

- Num. m, 2» 3 1. a fin. num. *necessarius* – *necessarium* A.
* - 3, 1. 12. *de esse vero intelligibili* – Pro *vero*,
A casu, cl PS *non*; ct statim PS om. *sine*
ante *materia*.
¶ mcd. *de esse omnino materiali* – Pro *mate-
riali*, immateriali P.
> vers. fin. q. a. 5 – Pro a. 5. a. 4 A.
4 fin. *perducere* producere A; ci. n. iv, 3.
iv, 1 init. *possit*. – A falsum siglum, PS *possunt*.
2 init f55e *imaginabile esse* – Pro secundo *esse*,
A falsum siglum, PS *etiam*.
med. *aut in imaginatione* – in om. PS.
v, i, l. 3. *res sensibilis* – res sensibiles P.
vu, 2 med. *ideo enim ista est* – *ista* om. P.
vers. fin. *opei ationi propriae ... obiecti* – ope-
rationi proprius ... subjecti PS.
vm. *non habere illa* – ha APS, sed forte corri-
gendum esset *illa* in *illas*.
x init, *oportere poni* – oportet poni PS.
XIV, 2 fin. *incipit scilicet ubi* – A casu, et PS *in-
cipit se ubi*.
» XV, i init, *et 12* – ct 11 APS. J
ante med. *sunt determinatio* – *est determi-
natio* APS. Cf. n. xix, 1. 14 a fin.
fin. *Et Prima, q. 5*", <l. /A *ad 3* – A pro
Prima, falso compendio, *poa*, PS substi-
tuunt *de Ier. q. 8, u. 12, ad 1*.
3 fin. *in cognitionem ... et cognitionem* – in
cognitionem .. et agnitionem A. \ ide loc.
cit. e.\ t4 Parte,
xvi, 3, vers, fin. *sicut nec res* – sic nec res APS.
» xvin. a. tv – a, 7 A.
xix med. *inquit S. Thomas hoc loco* – Pro *hoc*
A falsum siglum, PS *primo*. Vid. text,
p. 572 b, 24-27. ■

Cap. xcvm.

- Num. n. *per speciem intelligibilem*. – A bis *per species
intelligibilem*.
v, 3. *habet unionem* – habent unionem APS.
vin med. *species intelligibiles ipsorum* – species
intelligibiles ipsarum APS. Cf. paulo infra,
e.v *ipsorum cognitione*.
* > fin. *quod quid est* – Pro *quod quid*, A falsum
compendium, PS *quicquid*.
xi, 1 tin. *naturaliter cognoscibilia* – Pro *natura-
liter*, A falsum compend., PS *materialiter*.
Cf. infra in hoc elencho xm, 3.
“ xip, i, 1. 7. *naturalis caelo* – naturalis e caelo A.
» p. 586, 1. t. *contra tertiam conclusionem* –
contra secundam conclusionem APS.
vers. tin. *proxima et immediata* – proxima ct
immediate AP.
> * 3. *naturaliter consequentes* – Pro *naturaliter*,
A falsum compend., PS *materialiter*.
» > > Intra // *Nent. d. 3, q. 3* – Pro *q. 3, q. 2*
APS.
xiv med. *divinam essentiam solam* – divinam es-
sentiam sola A.
* xv, 2, 1. 7. *habent habet* APS. – Item vers, fin.,
pro *communicat*, communicant.
* xvi, 1. 12 *cap.* – 22 *cap.* P; 2 *cap.* S.
> * 3, 1. 3. *intelligent* – intelligat PS.
xvm, 2. *non potest esse* Pro esse A solitum fal-
sum compendium *et*.
» xix mcd. *excellencia* ct *excellentiam* – \ ambig.;
PS ubique *existentia*. etc.
* xx, i. 17, 18. *continet* – PS bis *contineat*.
xxii. a. 1 – a. 8 APS; cf. parag. xxiv, 3.
xxv, 2 ante med. *angeli visi* – Pro *risi*, A casu
nisi; vid loc. cit. – PS legunt: *nisi per es-
sentiam angeli rei ridentis*.
> xxvH vers. tin. *comm. 66* – *comm. 63* APS.
* xxvii tin. *di(lerentiam* ditimitam A casu, et PS.
» yxviii, t. *Secundo* – Secundum PS.

X.
tine
ate.
X.
. 3.
tnt.
sse,

pe-
rri-

in-

nL
Y0
iti-

in
)c.
>S.
oc

es
a,
m
i-
r,
X.

et

Num. xxvin, 3 ante med. *ad quant ... a qua* – ad quod ...
a quo APS.
» 4 med. *speciem repraesentantem* – speciem
receptam APS.
» xxix vers. fin. *virtuti cognitivae* – Pro *cognitivae*,
A falsum compend., PS *cognitione*.
> XXXII, i, 1. 12. *quandoque sit* – quandoque fit Λ.
» post med. *Tract. II* – Tract. † AP.
» XXXIII, i fin. *immo* – A falsum compend.; PS *in*
modo.

Cap. xeix.

Num. in fin. [*separatam*] – Om. APS. Vid. tuxt.

Cap. c.

Num. i, 2, 1. io. *in intellectu et* praemittunt PS.
> v, 1. io. *repraesentant* – repraesentat P.
> » fin. *cap. 64 - cap. 65* PS.

LVII

Num. vu, 2 med. *in sua singularitate* – *sua* om. PS.
* * » fin. *qu. ult.* – qu. 2 PS.
• x, 1. *in/inita individua* – *in* praemittit A.
> xi» 1. 4. *quarum* – A falsum siglum; PS quo-
rum.

Cap. ci.

Num. IV, 2, L 13. *quod agens sit* – quod agens quod sit A.
vm init. *non simul intelligere* – *non* om. AP
Vid. text.
» ix, 4. *per rationale* – A casu, *per rationalem*;
PS per rationalitatem.
> infra, *ratione negationis et differentiae* – ratione
el negationis differentiae Λ.

Casu omisimus quod in AS sequitur. Expliciunt Com-
ment tria in secundum Librum contra Gentiles. – P: Libri
I secundi finis.

CORRIGENDA ET ADDENDA IN TEXTU S. THOMAE ET IN NOTIS

<p>In tixtu Liriu primi:</p> <p>30 ante lit., pro indicatione linearum nostri textus, substitue indicationem autag. 2 r a 1.</p> <p>31 ¶ 3o vera, lege verum.</p> <p>51 b 1 aliquod, lege aliquid.</p> <p>5a ante tit., substitue indicationem autog. 2 v b 1; 3 v b 31; 3 r a 1.</p> <p>77 b 1? intelligatur, lege intelligitur (cf. In notis).</p> <p>85 ante tit., insere Fragmentum cx A hr α 1.</p> <p>92 a 21-22 causantur, de Deo, lege causantur. Unde de Deo (cf. /n notify io3a 16 secundum dele (cf. Jn notis).</p> <p>142 a i Deus dele (cf. Jn notis).</p> <p>204 b 40 alia, lege omnia (cf. Jn notis).</p> <p>206 b 16 enim dele.</p> <p>221 ante lit., pro A lege Fragmentum cx A.</p> <p>260 b 1 quorum lege quarum.</p> <p>203 b 14 sit, lege sic.</p> <p>(2680 33 crucicuta moveatur ad successione lineae 31).</p> <p>In textu Lldri skcuni:l:</p> <p>295 b 39 nitri, lege non (cf. Jn notis).</p> <p>3o8 a i etiam D. lege etiam Z.</p> <p>36o b t5 ct similiter, lege ct simile (cf. Jn notis).</p> <p>404 0 18 substantia, lege subiccto (cf. Jn notis).</p> <p>449« η \l¶ dele.</p> <p>461 b 19 III de Anima dele et rescribe supra marginem.</p> <p>469 b 3 sua dele.</p> <p>470 b 40 abstrahatur, lege abstr ; 1.1. h\ notis)</p> <p>abstrahuntur, tege abstrahunt (cf. /rt notis).</p> <p>5a3 b ib est, lege esset.</p> <p>Ik NOTIS.</p> <p>> a 21 fiat 1 b 2.</p> <p>6 n 26 post errores adde eliminando.</p> <p>ii a 5 post ZPd adde pA?</p> <p>31 a ante 57 adde: 21 aliquid) aliquis apGYtfd.</p> <p>b 10 cap. 61 in fine, lege cap. 61, 428 b 24.</p> <p>→3 b 4 annum iS'dr exci.; lege: Lugdunensem anni 1S21 incL</p> <p>01 « 22 post BH adde N.</p> <p>77b adde: 15 intelligitur Jla NZ; intelligatur ceteri.</p>	<p>85 b 20 post α adde; Pro xi, xn A.</p> <p>87 i 34 unico exemplo, intllige: in A.</p> <p>92 α ante 24 adde: 22 Unde om BFTPc.</p> <p>q5 b 14 x1.11, lege 42, n8b 18; et post qui tolle: parag. Amplius omnium.</p> <p>10\$ 4 adde: 16 non quod A solus; non secundum quod.</p> <p>119 b pro 12 est, lege 11 eat.</p> <p>P esset unum, lege esset una; et pro De Err. primi apog., lege Dc interpolationibus.</p> <p>125 a 28 post aGY. non est, lege non est, est.</p> <p>139 a 3 enim alt. l. lege est.</p> <p>143 A in principio adde: 1 acipsum A solus; Deus seipeum.</p> <p>158 a 4 ante b adde Z.</p> <p>ioi a 4 ante cognoscuntur adde alia.</p> <p>178 b 5 NZ cum pA, lege NZ cum pA.</p> <p>204 a 15 post infinitae adde NPc.</p> <p>b 40 dele alia], et post bPd adde, alia ceteri.</p> <p>222 n 12 post NZ adde pAi</p> <p>23i a 4 conditio utroque l, lege conditione.</p> <p>241 b 16 sibi, lege sibi «.</p> <p>264 n 7 post cap. 55 adde 3<5 a 32, et post esse tolle parenthesin.</p> <p>368 a 3i .Manifestum, tege manifestum 281'1 a 9.</p> <p>271 b ante 20 adde: 13 scilicet om D.</p> <p>378 b 14 Praeterea si ita, lege 513 a 12.</p> <p>290 b 8 in fine adde: l) vide pA.</p> <p>295 b ante .p adde: 3o non Ita nos soli; nisi omnes.</p> <p>32i b 21 pA, lege A.</p> <p>329 n 6 in primo libro luerat, lege in primo fuerat.</p> <p>300 b 15 et similiter rei ct simile A, lege ct simile .4 solus.</p> <p>366 a 4 per diversas formas cum pA omnes, lege secundum diversas formas pA, per diversas formas omnes.</p> <p>381 a in fine adde: 36 est corpus Reincipit A usque ad cap. 60, 420 b 34 alicuius corporis.</p> <p>384 « 11 post «DE adde: Pc.</p> <p>b in fine adde: 20 intelliguntur A solus; omnes intelliguntur.</p> <p>3o5b 8 ;post DWZ adde: Pc.</p> <p>404 « ante 19 adde: 18 subiecto EGXY; substantia.</p> <p>4io b 5a Hic, lege Sic.</p> <p>pro q lege 9.</p> <p>470 b ante 44 adde: 40 abstrahat Ita EGXYc; abstrahatur ceteri.</p> <p>post 44 adde: abstrahunt) abstrahuntur P*f.</p> <p>542 b 12 ux, lege ex.</p>
--	---

Siglorum interpretatio.

A	.	.	.		Textus Autographi definitivus.
pA	.	.	.		Eiusdem anterior forma.
α	"	.	.		Consensus codicum BCFH repraesentans textum Exemplaris Parisiensis.
B	.	♦	.		Cod. λ at. Ottob. Lat. 186.
C	.	♦	.	» . » »	211.
1)	.	.	.	>	Lat. 789.
Ē	.	.	.	* *	» 79°.
F	.	.	.	» *	» 10139.
G	.	.	.	» »	> 791.
H	.	.	J	.	* > Borghes. 112.
X	.	.	.	.	» Norim. Bibi. Civit. Cent 11 26.
W	.	.	.	.	» Vat. Lat. 792.
				» »	Urbio. 788.
Y	.	.	i	-	» » i35.
Z	.	.	,	.	» * Palat. 356.
P	.	.	.		Editio Piana Rom. 1570.
b	.	.	.	>	Rom. 1475.
c	.	.	.	*	λ en. Franc. Hailbrun et Nic. de Franci. socios.
d	.	.	.	*	\ en. 1480.
Pc	.	.	.	.	Lectio Piana incoepit a c.
IM	.	.	.	b »	> a d.

Commentaria Ferrariensis.

	-----	Editio princeps. Ven. 1524
C	. . . . .	» secunda. Par. 1552.
L	. . . . .	Lugd. 1507-
P	. . . . .	» Rom. 1570.
N	. . . . .	» Par. 1660.
S	. . . . .	» Rom. 1897-1901.

SUMMA CONTRA GENTILES

SANCTI THOMAE AQUINATIS

CUM COMMENTARIIS

FRATRIS FRANCISCI DE SYLVESTRIS FERRARIENSIS

-----*-----A-----F'-----

DIVI
THOMAE AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI
SUMMA CONTRA GENTILES

SIVE
DE VERITATE CATHOLICAE FIDEI
CONTRA ERRORES INFIDELIUM LIBRI QUATUOR
CUM COMMENTARIIS
FIO FRIS FRANCISC1 DE SYLVESTRIS FERRARIENSIS
ORDINIS PRAEIMCATORUM QUADRAGESIMI MAGISTRI GENERALIS

----- C,- Kfew -----

LIBER PRIMUS
CAPITULUM PRIMUM

QUOD SIT OFFICIUM SAPIENTIS

VI <AISM '1,η'1 ABI '1> GUTTUR MEUM, ET LABIA MEA DETESTABUNTUR IMPIUM. PROV. VIII, 7.

• II Topic, i, 5
.Ed. DidotJ.

77 vitititudims usus, quem in rebus nomi-
j nandis sequendum Philosophus censet*,
communiter obtinuit ut *sapientes* dicantur
i tur qui res directe ordinant et eas bene
gubernant. Unde inter alia quae homines de sa-
piente concipiunt, a Philosopho ponitur quod
saP'e,l^s esl ordinare *. Omnium autem ordina-
torum ad finem gubernationis et ordinis regulam
ex line sumi necesse est: tunc enim unaquaeque
res optime disponitur cum ad suum finem con-
venienter ordinatur; finis enim est bonum unius-
cuiusque. Unde videmus in artibus unam alterius
esse gubemativam et quasi principem, ad quam
pertinet eius finis: sicut medicinalis ars pigmen-
tariae principatur et eam ordinat, propter hoc
quod sanitas, circa quam medicinalis versatur,
finis est omnium pigmentorum, quae arte pig-
mentaria conficiuntur. Et simile apparet in arte
gubernatoria respectu navifactivae; et in militari
respectu equestris et omnis bellici apparatus. Quae
quidem artes aliis principautés *architectonicae* no-
minantur. quasi *principales artes*: unde et earum
artifices, qui *architectures* vocantur, nomen sibi
vindicannt sapientum. Quia vero praedicti artifi-
ces, singularium quarundam rerum fines pertra-

ctantes, ad finem universalem omnium non per-
tingunt, dicuntur quidem sapientes huius vel illius
rei. secundum quem modum dicitur i *Cor. m^o,
nt sapiens architectus fundamentum posui*; nomen
autem simpliciter sapientis illi soli reservatur
cuius consideratio circa finem universi versatur,
qui item est universitatis principium; unde se-
cundum Philosophum, sapientis est *causas allis-
simas* considerare *.

• I Mctarh. l. is;
11,7; t-Th 1.5,6.

Finis autem ultimus uniuscuiusque rei est qui
intenditur a primo auctore vel motore ipsius.
Primus autem auctor et motor universi est intel-
lectus, ut infra ostendetur *. Oportet igitur ulti-
mum finem universi esse bonum intellectus. Hoc
autem est veritas. Oportet igitur veritatem esse
ultimum finem totius universi; et circa eius con-
siderationem principaliter sapientiam insistere. Et
ideo ad veritatis manifestationem divina Sapientia
carne induta se venisse in mundum testatur, di-
cens, *Ioan, xviii 37: Ego in hoc natus sum. et ad
hoc reni in mundum, ut testimonium perhibeam ve-
ritati*. Sed et Primam Philosophiam Philosophus
determinat esse *scientiam veritatis*; non cuiusli-
bet, sed eius veritatis quae est origo omnis veri-
tatis, scilicet quae pertinet ad primum principium

• Cap. tut: II,
c. XXIV.

7 ordinatorum] ordinandorum Gàcd« ordinandorum et gubernandorum P. 11 cm bonum post uniuscuiusque GYP<^ 15 eam ordinat]
ad cam ordinat a. nd eam ordinatur CGXc. 19 in militari] in militaria a, militaris D. ai quidem] quidam aZ.
3 I Cor. Ita NsXVà; 1 nd (.or. ZsGPc, Cor. ceteri, η qui item est Ita W; cf. çp nsi; quod idem cm aDG, quod idem est quod CN
quod cm c, qui idem est EXY, qui etiam cm NZPd, qui quidem cm sG. universitatis) universalitatis EGXYttf. 18 Sapientia o»i BFH.

SUMM \ CONTRA GENTILES, CAP. 1.

essendi omnibus; unde et sua veritas est omnis veritatis principium: sic enim est dispositio rerum in veritate sicut in esse *.

Eiusdem autem est unum contrariorum prosequi et aliud refutare: sicut medicina, quae sanitatem operatur, aegritudinem excludit. Unde sicut sapientis est veritatem praecipue de primo principio meditari et aliis disserere, ita eius est falsitatem contrariam impugnare.

Convenienter ergo ex ore Sapientiae duplex sa-

pientis officium in verbis propositis demonstratur: scilicet veritatem divinam, quae antonomasice est veritas, meditatam eloqui, quod tangit cum dicit, *Veritatem meditabitur guttur meum*; et errorem contra veritatem impugnare, quod tangit cum dicit, *et labia mea detestabuntur impium*, per quod falsitas contra divinam veritatem designatur, quae religioni contraria est. quae etiam *pietas* nominatur, unde et falsitas contraria ei *impietatis* sibi

nomen assumit.

¶ unde et] unde cum «, unde 1 X hi 7 et *su/rnt rjs.* > quui om P; cidudit, non excludit C, 'ero excludit !'</. i in verbi*] Invcaii »r in *ver* t dv io πμ γι r, dcnio itran b u* invenitur *habntssri.* J meditatam *ha* i)l NWX»I*G4; medietatem », meditanutn Y, in Jiur c :■], u. . . . p/., gudlun et nī< à, n cJltaji'i (eloquii) c, veritatem meditatam P. S etiam picta»| Impleto.* GNc*/ plet» P. o <i. et; »u *PJ.*

Commentariu 'Perrariensis

¶ OnuR advenus gente volens tractuum edvκ:Sanetl'sThomas pruviniuix prppcmiu 3 uo'.«u capiribu di liiicium. In quo tria p: . . . mo enim suum prope-ritu»* manifestat: 1 eundo, modum manifestandae veritatis quant intendit ostendit, cap. hi; tertio, OrJmun ππ . . . r.di i hoc upcre trudit, c<p.n, - Circa primum duo Lcfc: pii.no, »racmittit quale sit sapient;t officium; secundo, quid in hnc libro intendat deducd ex praemissi^ cap, n.

I. Quantum igitur ad primum quinque ponu cooduslo nes. Quarum prima est: .*id 'ay nta* » . . . *'Ret* «••iM.rif-rare *jinem*. Probatur. Sapientes dicuniur qui ic r-cie ordinant Ct vas bene gubernant. Scd ommum ordin indOrur ad lincm gubernationis et ordiris regul-m ex fin . . . necesse est. Ergo sapientis est considerare fire:a.

Maior probatur. Tum c< usu muldtudrh's, quem in rebus nominandis sequendum Philosochur, cur» et. U *Cop.* c. t: obtinuit enim ut tales sapientes dic.mtu . - Fum auctoritate Aristotelis, 1 *Metaph.*, ponentis quod *sapientis est ordinare*.

Minor vero probatur dupliciter. Primo. Tunc unaquaeque res optime disponitur cum ad finem suum convenienter ordinatur: cum linis uniuscuiusque sil bonum. Supple: I numquodque autem optime disponitur cum convenienter ordinatur ad bonum, quod est sua ultima perfectio. Ergo etc. — Secundo. In artibus videmus unam esse alterius gubemativam et quasi principalem, ad quam pertinet eius finis. Patet in medicinali, quae arti pigincntariac principatur: sanitas enim, circa quam versatur, est tinis omnium pigmentorum. Patet etiam in arte gubematona navis respectu navifactivae, et in militari respectu equestris et omnis bellici apparatus. Quae omnes architectonicae nominantur, quasi principales artes: el earum artifices, qui architectores vocantur, nomen sibi vindicant sapientum.

Circa primam probationem maioris, advertendum quod sapiens proprie dicitur qui de difficillimis el ollissimis causis per certitudinem considerat, ut patet ex Aristotele, I *Metaph.* et VI *Ethic.*: sicque philosophi utuntur nomine *sapientis*. At quia ex hac ratione aliae conditiones sapientis consequuntur, dc quibus I *Metaph.* ' Aristoteles facit mentionem. inter quas una est recte ordinare et bene gubernare, ideo hanc multitudo intuita in sapiente esse, nomen transtulit sapientis ad unumquemque recte res ordinantem; quem etiam *prudentem* dicere possumus, iuxta illud *Prov. x* *. *Sapientia est vim prudentia*. Propter hoc dixit Sanctus Thomas quod usus multitudinis obtinuit ut tales sapientes dicantur: quasi dicat, [*sta non est apud philosophos completa sapientis acceptio, sed apud multitudinem et vulgus*.

II. Secunda conclusio est: *Ad sapientem simpliciter pertinet considerare finem universi*. Probatur dupliciter. Primo. Praedicti artifices singularium quarundam rerum fines pertractantes, quia ad finem universalem non pertingunt, non dicuntur simpliciter sapientes, sed sapientes huius vel illius rei: iuxta illud I *Cor. m.* *I t sapiens ar-*

chitcc or fundamentum posui. Ergo illi soli nomen simplicdci b ipi£HtB re ervatur cuius consideratio circa finem universi versatur,

Secu vio. Sapientis simpliciter, secundum Philosophum, ! IA r.;/h et \ 1 *Ethic*, est altissimas causas considerare. Sed linis universi est causa alussima, quae est eliam univer-imfc principium. Ergo etc.

Circa istam ionctn, *Finis universi est etiam pium*, attendendum quod per hoc dic ò n vi H labcie Sanctus Thomas quod primum agens ! udhiiU'i finis non sunt duo distinct.» , sed sunt unum. cum alia agentia propter finem aliquem ab ipsis i c n agent, primum agens, ut inferius ostendetur *, * Cap. u» ' n propter aliquid aliud a se distinctum, sed propter scipsum tantum agit. Unde primum agens et ultimus finis rcaliter sunt idem.

Ex hoc autem haberi potest quomodo intelligcnda sunt verba Philosophi II *Metaph.* *, dum ait quod *principia eorum quae sunt semper necesse est esse verissima*. Non enim sic accipienda sunt quasi velit plura esse principia realiicr distincta eorum quae semper sunt: sed quia plura sunt sempiternorum principia sola ratione distincta, scilicet primum efficiens et ultimus finis, quas Philosophus, iuxta interpretationem Sancti Thomae hoc loco, *altissimas causas* vocat.

III. Tenia conclusio esi: *Ad sapientiam simpliciter pertinet circa considerationem veritatis principaliter insistere*. Probatur. Ad sapientiam simpliciter pertinet consideratio finis universi: per praecedentem conclusionem. Sed finis universi est veritas. Ergo etc.

Probatur minor. Einem universi oportel esse bonum intellectus. Sed haec csl veritas. Ergo etc. — Probatur maior. Finis uniuscuiusque rei est qui intenditur a primo auctore vel motore ipsius. Sed primus auctor et motor universi est intellectus, ut infra ostendetur, scilicet libro 11. Ergo oportet ultimum finem universi esse bonum intellectus.

Confirmatur primo, hoc signo, quod Sapientia divina ad veritatis manifestationem venit in mundum: ut ipsa testatur cum ait, *Ioan*, xvm, *Epo in hoc natus sum ut testimonium perhibeam veritati*. — Confirmatur secundo, auctoritate Aristotelis dicentis. II *Metaph.*. primam philosophiam esse scientiam veritatis.

Circa illationem rationis principalis, adverte quod supponit ratio primum agens cuiusque rei intendere primo bonum suum, secundario autem bonum sui effectus. Idcirco, cum debuerit inferre Sanctus Thomas, *Erpo finis ultimus universi est quem intendit intellectus*, intulit, *Argo est bonum intellectus*: ut daret intelligere idem esse quod intenditur primo a tali agente, et quod csl eius bonum.

2. Circa propositionem hanc assumptam in prima eadem ratione, *intellectus est primus auctor et motor universi*. advertendum est quod dupliciter exponi potest. Primo, ut dicatur intellectus auctor et motor tanquam virtus qua Deus produxit universum: sicut dicimus quod artifex producit artificiaata per intellectum, el sic artificiatorum prima

• Gap. n; ».Th.

• Ver». 33.

Th.Lt..

' '' J

J

I

causa est intellectus artificis. Et hoc modo utique verum est intellectum divinum esse auctorem et motorem universi: nam. cum Deus sit agens per voluntatem, et voluntas ad agendum ex aliqua apprehensione moveatur, oportet ut primum principium agendi ex parte Dei sit eius intellectus. Et hac ratione utitur Sanctus Thomas inferius, lib. II, cap. xxiv. ad ostendendum quod Deus suos effectus per suam sapientiam producit. – Secundo potest exponi quod intellectus est primus auctor et motor universi non solum sicut principium quo. sed etiam sicut suppositum agens. Pro quo attendendum est quod, licet Deus sit substantia intellectuali» sicut et aliae intelligentiae et homo, est tamen differentia inter ipsum et alia intellectualia, quia intellectualia creata non sunt ipse intellectus, sed intellectus in ipsis est accidens additum eorum substantiae, et propter hoc non dicuntur proprie *intellectus*, sed tantum *substantiae intellectualem* sive *habentes intellectum*: Deus autem non solum habet intellectum, sed est eius intellectus, sicut et omnia alia quae sunt in Deo sunt ipsa divina substantia. Et ideo, sicut potest dici quod Deus agit, ita potest dici quod intellectus divinus agit, et est auctor universi in se insitum agens, Licet autem uterque sensus habeat intellectum, item, secundus tamen ex modo loquendi litterae manifestatur.

3. Circa istam conclusionem in eadem ratione assumptam, *Finis ultimus est veritas*, considerandum est quod agens in se agit propter finem aut producendum aut acquiritur, ut patet in sanante aut in eo quod localiter movetur. Et quando vero agit propter finem praeexistendi vel manifestandi aut communicandum vel manifestandum. Agens naturale agit propter suam formam communientem habere. Non ergo veritas dicitur hic esse finis universi et intellectus divini quasi Deus producendo universum et intellectus perfectionem acquirat aut producat. Sed quia in productione universi intendit suam veritatem et manifestare et communicare. Cum enim intellectus in se sit veritas, quae est universi finis, nihil aliud sit quam intellectus conceptio, quam natae sunt res imitari habere adaequare; dum producuntur res in esse, communiantur eis veritas divina. In quantum formas accipiunt conceptioni divini intellectus similes ac conformes.

IV. Quarta conclusio est: *Id sapientiam pertinet considerare primam veritatem*. Probatur auctoritate Aristotelis, loco supra praeallegato, dicentis primam philosophiam esse scientiam eius veritatis quae est omnis veritatis origo, scilicet quae pertinet ad primum principium essendi omnibus. Nam veritas talis principii est omnis veritatis principium: cum ita sit dispositio rerum in veritate sicut in esse.

Adverte, ex doctrina Sancti Thomae, *Verit.* q. xxi, a. i, quod, cum verum dicat ens perfectivum alterius secundum rationem speciei, verum ut se tenet ex parte rei et convertitur cum ente, includit in sua ratione ens et addit illum respectum perfectivi. Ideo bene inquit Philosophus quod ita est dispositio rerum in veritate sicut in esse: quia videlicet verum in ente fundatur, et ratio veri rationem entis concomitatur.

Confirmatur tertia et quarta conclusio simul auctoritate *Prov.* vii, ubi dicitur, *Veritatem meditabitur guttur meum*: veritas enim divina antonomasice dicitur veritas.

V. Circa praedicta in tertia et quarta conclusione duo occurrunt dubia. *Primum est.* Licet voluntate intellectus sit simpliciter prior, tamen voluntas in ratione motivi prior est intellectu, iuxta doctrinam Sancti Thomae, *I* q. xxi, a. 4. Producere autem res est movere quoddam, vel *quasi movere*. Ergo in rerum productione voluntas divina primum locum tenet, et non intellectus. Male ergo dicitur quod primus auctor et motor universi est intellectus.

Secundum dubium est. Ultimus finis rerum omnium creaturarum inferius, lib. III *, ponitur divina bonitas. Ergo veritas non est ultimus finis universi, ut hic dicitur.

2. Ad has difficultates respondendum est incipiendo a secunda: quoniam ex ipsius solutione manifestior erit ad primam solutio. Sciendum itaque primo quod, sicut agentium inferiorum duplex est finis, ut dicitur *I* q. II, q. cxi, a. 7,

scilicet proximus et remotus; et proximus est *ut similitudinem suae formae in alterum inducat*, ultimus autem est *quodcumque bonum ex hoc sequens si sit intentum*: ita divini intellectus duplex est finis. Proximus quidem est ut suam formam in creaturis inducat: ultimus vero est bonum quod ex hoc ultimate in creaturis intenditur. Et quia forma divini intellectus qua agit, est conceptio ad cuius similitudinem res producuntur, quae conceptio est ipsius intellectus veritas; ideo creatura, ex eo quod divinam conceptionem imitatur, veritatem divini intellectus pro fine proximo agentis habet; quia vero in hoc quod suam veritatem Deus creaturae communicat, intendit etiam ut ipsa divinae bonitatis particeps efficiatur, ideo et divina etiam bonitas eius est ultimus finis,

Sciendum secundo, quod alicuius effectus finis potest dupliciter dici ultimus. Uno modo, quia est ultimate a suis causis efficientibus secundum ordinem executionis intentus. Alio modo, quia causae eius ultimae in via resolutionis et supremae est finis proprius. Et hoc modo, si ipsa causa ultima plures fines intendat, quilibet illorum potest dici ultimus in ordine ad inferiorum causarum fines: in quantum videlicet fines aliarum causarum in finem superioris causae ordinantur; finis autem supremae causae, quicumque sit ille, non ordinatur in aliquem superioris causae finem, cum ipsa nulla superior causa sit.

3. Ad dubium ergo dicitur quod veritas dicitur ultimus finis universi hoc secundo tantum modo, quia videlicet est proprius finis supremae ipsius causae: non autem primo modo, tanquam videlicet ultimate intentus. Unde non dixit Sanctus Thomas quod finis ultimus uniuscuiusque rei sit qui *ultimate* ab eius primo auctore intenditur, sed absolute et indistincte *qui ab eius primo auctore intenditur*: ut daret intelligere quod omnis finis causae supremae proprius habet rationem ultimi finis in comparisonem ad aliarum causarum fines, etiam si sit proximus eius finis. Bonitas autem divina dicitur ultimus finis universi non tantum secundo modo, sed etiam primo, eo scilicet quod ultimate a suprema causa sit intentus: nam propter hoc divinus intellectus similitudinem suae veritatis in universum inducit, ut divinam bonitatem assequatur. – Attendendum autem quod, licet veritas sit finis ultimus universi secundo modo, tanquam videlicet a suprema eius causa intentus, convenit tamen ipsi ut etiam sit finis proximus, in quantum universum nullam habet aliam causam efficientem praeter supremam, sed ipse intellectus divinus est eius et prima et proxima causa. Unde veritas dicitur ultimus finis universi in quantum intellectus est eius prima et suprema causa: in quantum vero idem intellectus eius est etiam proxima causa, proximus quoque finis dici potest.

Secundo etiam responderi ad hoc dubium potest quod ex eo quod ponitur veritas esse universi ultimus finis, non excluditur divina bonitas, sed potius includitur. Bonitas enim divina, ut dicitur *II Sent.*, d. 1, q. n, a. 2, ad 3. *secundum ordinem et modum quo est a Deo voluta*, creaturarum est finis. Cum autem modus votitus divinae bonitatis sit secundum modum conceptionis divini intellectus, sequitur quod divina bonitas sub tali modo communicationis concepta sit finis ultimus universi. Sed bonitas ut sic concepta habet rationem veritatis. Ideo, dum dicitur quod veritas est finis universi, non excluditur bonitas, et dum dicitur quod bonitas est finis, non excluditur veritas, sed mutuo se includunt. Unde in hac re nulla in doctrina Sancti Thomae est contradictio.

4. Ex his faciliter ad primum dubium respondetur. Dicitur enim quod per hoc quod dicitur intellectum esse primum auctorem universi, non excluditur divina voluntas, sed includitur: quia divina scientia non est causa rerum nisi adiuncta voluntate, ut inferius* ostendetur. Veturi tamen quia forma quam divinus effectus proxime imitatur est in intellectu, ideo divinus intellectus dicitur primus universi auctor: propter quod et in Sacra Scriptura* ponitur Sapientia rerum creatrix. Huius exemplum in artificialibus videri potest: nam licet artifex per voluntatem operetur, dicitur tamen absolute agens per intellectum, propter dictam rationem.

F;
St
L
n
n
d
u
i-

ur. ito

† s. R u
bld. kt

*Q?» «H.

lxxu.

·xv.

Q SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. I. II.

Est etiam huius et alia ratio. Licet enim intellectus moveat voluntatem et voluntas intellectum, tamen, cum non sit processus in infinitum, est status in intellectu, et tunc est simpliciter primum movens in ordine ad voluntatem: ipse enim aliquid apprehendete potest absque hoc quod a voluntate moveatur, sed voluntas nihil velle potest nisi moventur ab intellectu. Unde falsum est quod voluntas in movendo primum locum absolute teneat, cum non feratur in incognitum. Patet hoc ex doctrina Sancti Thomae in multis locis, praesertim I. q. Ixxxii. ii. 4 : et est doctrina Aristotelis, in I Ethic. * Primus ergo auctor universi, tanquam eius formam in se continens, est intellectus; sed voluntas huic adiungitur tamen quoniam hanc causam ad agendum applicans.

VI. Quinta Conclusio. *«Primo principio impugnatum contrariatur»* per aliam rationem, *«erjal-sitatem contrariatur»* per aliam rationem, *«c primo principio impugnare»*. Probatur per hoc quod si unum contrariariorum prosequi et aliud refutare potest exemplo medicinae, quae sanitatem operatur et si unum expellit, sed sapientis est veritatem praecipue de primo principio meditari et aliis disserere. Eius est

Secundo probatur nunc uti est «primo principio Z'roi'ery/orAw in aua dici.ur, *ft lahij me,i /FZc.vfa/uit/fi/r imytum. !->!*

CA. I. r: SCUNDUM

QUAE sr; AUCTORIS INTENTIO

Inter omnia vero hominum studia sapientiae studium est perfectius, sublimius, utilius et iucundius. Perfectius quidem, quia inquantum homo sapientiae studium dat, intantum verae beatitudinis iam aliquam partem habet: unde Sapiens dicit, *Beatus vir qui in sapientia morabitur, Ecclesi. xii*. Sublimius autem est quia per ipsum homo praecipue aui divinam similitudinem accedit, quae *omnia in sapientia fecit* *: unde, quia similitudo causa est dilectionis, sapientiae studium praecipue Deo per amicitiam coniungit; propter quod *Sap. vi* 4 dicitur quod sapientia *infinitus thesaurus est hominibus. quo qui usi sunt, facti sunt participes amicitiae Dei*. Utilius autem est quia per ipsam sapientiam ad immortalitatis regnum pervenitur: *concupiscentia enim sapientiae deducet ad regnum perpetuum, Sap. vi* 7, Jucundius autem est quia *non habet amaritudinem conversatio illius nec taedium convictus illius, sed laetitiam et gaudium, Sap. vii* 6.

Assumpta igitur ex divina pietate fiducia sapientis officium prosequendi, quamvis proprias vires excedat, propositum nostrae intentionis est veritatem quam fides Catholica profitetur, pro nostro modulo manifestare, errores eliminando contrarios: ut enim verbis Hilarii utar, *ego hoc vel praecipuum vitae meae officium debere me Deo conscius sum. ut eum omnis sermo meus et sensus loquatur* *.

Contra singulorum auctorem errores difficile est procedere, propter duo. Primo, quia non ita sunt nobis nota singulorum errantium dicta sacrilega ut ex his quae dicunt possimus rationes assumere ad eorum errores destruendos. Hoc enim modo usi sunt antiqui doctores in destructionem errorum gentilium, quorum positiones scire poterant quia et ipsi gentiles fuerant, vel saltem inter gentiles conversati et in eorum doctrinis eruditi. – Secundo, quia quidam eorum, ut Mahumetistae et pagani, non conveniunt nobiscum in auctoritate alicuius Scripturae, per quam possint convinci, sicut contra Iudaeos disputare possumus per Vetus Testamentum, contra haereticos per Novum. Illi vero neutrum recipiunt. Unde necesse est aui naturalem rationem recurrere, cui omnes assentire coguntur. Quae tamen in rebus divinis deficiens est.

Simul autem veritatem aliquam investigantes ostendemus qui errores per eam excludantur; et quomodo demonstrativa veritas fidei Christianae religionis concordet.

1 hominum post studia GIV. 5 studium dat| studio dat bcGI'u 8 praecipue ad divinam similitudinem] ad divinam praecipuo G, ad divinam dilectionem (similitudinem sGPd) praecipue sGPe. 10 causa post est a. 12 V||| VIII 3. 17 enim] autem GPc. 20 errores post contrarios SZ. eliminando Ita CENWZsF; eliminando XYpF, obviando B, rclernando pII, refrenando sH, id' eliminando margo H, exterminando D, cluminando G.

2 praecipuum Ita DWXPc; praecipue asG. praecipuum EGYh, principium NpZ. 8 possimus] possumus 3Z. 14 Mahumetistae) machumesticc 3, macumasticcsc N, mnchumatisticc Z. 15 et pagani oui Z. 24 qui] quod aGZ.

uia

W-

icti

Tie

ct

an-

cm

lUr ̣A4]

̣ I,

as,

ni-

m.

eat

hi-

*; ̣9

st;

un

)ci

ue

nr,

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. IL III.

Commentaria Ferrariensis

Suppositis iis quae in primo capite de sapiente sunt dicta, suum propositum Sanctus Thomas exponit, in-quiens quod intentionis suae est veritatem fidei Christianae manifestare, errores contrarios eliminando. Ratio huius propositi est quia, confisu*, de divina pietate, officium sapientis, quamvis proprias vires excedat, assumere intendit, cuius est veritatem docere et excludere falsitatem. ut superius * patuit.

Duplicem autem causam assignat quare officium sapientis assumit *. Prima est. quia inter omnia studia hominum sapientiae studium est perfectius, sublimius, utilius ct iucundius. Perfectius quidem, quia per illud homo iam verae bcatitudinis aliquam partem habet, iuxta illud *Eccli.* xiv, *Beatu vu qui in sapientia morabitur.* – Sublimius autem, quia ex hoc homo nd divinam similitudinem praecipue accedit, quae *omnia in sapientia fecit*; et consequenter per anv- -Jiam Deo coniungitur, cum similitudo sit causa dilectio*r : unde *Sap.* vn dicitur quod sapientia est *infinite thesaurus quo* etc. – ¶ tilius vero, quia per sapientiam ad in . . . hi lis ;Cgnum pervenitur, iuxta illud *Sap.* vi, *Con . . . apienti te* etc. Iucundius autem, quia, *Sap.* vi-(τ π *bet amaritudinem conversatio eius nec* etc.

¶ Ad cv . . . -m horum notandum primo quod, cum bcatitudo i: . . . i »l.tUne divinae veritatis ct divinae essentiae ut in . . . i c consistat, cum aliquis sapientiae studio incu.:¶ , l . . . > summae illius beatitudinis similitudine panici m. Ideo bene hic dicitur quod verae beatitudinis aliqu . . . i ... partem habet.

Notandu i . . . > . . . v.\ doctrina Sancti Thomae II* 11”, q. xix, a. . . quod licet apientia apud philosophos sit tantum cogno . ifiva . hi rimarum causarum et in sola speculatione absolute consistat, apud theologos tamen non solum est cogne . ili-, a. sed etiam directive humanae vitae, quae non solum per humanas rationes, sed etiam per rationes et regulas divinas, ut est apud Augustinum, XII *de Trin.* dirigitur. Ideo qui studio huiusmodi sapientiae dat operam. Deo dupliciter assimilatur: primo, quantum ad cognitionem quam Deus de seipso habet; secundo, quantum ad operationem. Sicut enim Deus seipsum cognoscit *omniaque in sapientia fecit*, ita sapiens homo et Deum cognoscit, et non tantum humanis, sed etiam divinis regulis in suis dirigitur operibus. Propterea bene hic dicitur quod homo per sapientiae studium ad divinam similitudinem accedit.

Advertendum tertio, quod cius quod inquit Sanctus Thomas, per sapientiam ad immortalitatis regnum perveniri, duplex potest esse ratio. Pnma quia, ut dixit, sapientia amicitiam ad Deum causal, per quam ad aeternam provehimur beatitudinem. – Secunda, quia sapiens per studium sapientiae in rectis operibus dirigitur, quibus ad vitam immortalem praeparatur. Licet enim humanae sapientiae incumbentes saepenumero a virtute desciscant, qui tamen divinae sapientiae, de qua loquimur, dant operam, inquantum huiusmodi ad immortalitatem disponuntur, eo quod in bonis operibus per sapientiam ex divinis regulis dirigantur.

Attendendum quarto, quod duplex potest esse ratio eius quod dicitur, studium sapientiae esse ceteris hominum studiis iucundius. Prima quia, ut habet Aristoteles, XI *de Animal.* \ amans in parva comprehensione amati magis delectatur quam in magna aliorum comprehensione. Secunda quia, ut ibidem dicitur, parum quod de substantiis separatis intelligcre possumus, plus delectat quam quidquid de aliis rebus cognoverimus. Multo ergo magis Dei quam aliarum quarumcumque rerum cognitio iucunda ct delectabilis est: quando praesertim ea cognitio in Dei amorem trahat.

III Secunda causa quare propositum sapientis assumat*. ̣ t:t n̄ «.

est quia, iuxta sententiam Hilarii, id suum esse officium arbitrat ut Deum omnis eius sermo et sensus loquatur.

Deinde se excusat quare contra singulos errores non procedit. Hoc enim se facere ait tum quia non sunt omnium nota errata, ut ex iis quae dicuntur possint rationes assumi ad eorum errores destruendos. – 'Tum quia eorum quidam, ut Mahumetistae et pagani, auctoritatem Scripturae non recipiunt. Ideo ad rationem naturalem, cui omnes assentire coguntur, recurrendum est: quae tamen in rebus divinis esticiens. I bi advertito quod, quia lumen nostrum naturale a divinis rebus inferius quam maxime distat, non potest sua virtute ad divina perspicaciter elevari. Ideo sunt quidam errores circa divina quos efficaci ratione eliminare non possumus. Propterea, quando etiam divinam Scripturam talium errorum seminatores non recipiunt, magis praetermittendi sunt quam inefficaci ratione impugnandi.

Addit ultimo loco Sanctus Thomas quod simul, veritatem aliquam investigans, ostendet qui errores per illam excludantur, et quomodo demonstrativa veritas Christianae religioni concordet.

CAPITULUM TERTIUM

QUIS MODUS SIT POSSIBILIS DIVINAE VERITATIS MANIFESTANDAE

Suia vero non omnis veritatis manifestandae modus est idem; *disciplinati* autem *hominis esi tantum de unoquoque fidem capere lentare, quantum natura rei permittit*, ut a Philosopho optime dictum est*, et i B°et*us introducit *: necesse est prius ostendere quis modus sit possibilis ad veritatem propositam manifestandam.

Est autem in his quae de Deo confitemur duplex veritatis modus. Quaedam namque vera

sunt de Deo quae omnem facultatem humanae rationis excedunt, ut Deum esse trinum et unum. Quaedam vero sunt ad quae etiam ratio naturalis pertingere potest, sicut est Deum esse, Deum esse unum, et alia huiusmodi: quae etiam philosophi demonstrative de Deo probaverunt, ducti naturalis lumine rationis.

Quod autem sint aliqua intelligibilium divinorum quae humanae rationis penitus excedant ingenium, evidentissime apparet. Cum enim prin-

⁴ capere) cupere Pc.

⁴ Dcutn esse *semel* i7.c.   ⁹ excedant] excedunt DI.NZ.

cipium totius scientiae quam Ju aliqua re ratio percipit, sit intellectus substantiae ipsius, eo quod, secundum doctrinam Philosophi ♦ demonstrationis principium est *quod quid est*: oportet quod secundum modum quo substantia rei intelligitur, sit modus eorum quae de re illa cognoscuntur. Inde si intellectus humanus alicuius rei substantiam comprehendit, puta lapidis vel trianguli, nullum intelligibilium illius rei facultatem humanae rationis excedet. Quod quidem nobis circa Deum non accidit. Nam si substantiam ipsius capiendam intellectus humanus naturali virtute pertingere non potest: cum intellectus nostri, secundum modum praesentis vitae, cognitio a sensu incipiat: et idcirco ea quae in sensu non cadunt, non possunt humano intellectu capi, nisi quatenus ex sensibilibus/jus carum copiam colligatur. Unde hoc ducei intellectum nostrum non possumus nisi in divino substantia videatur quid sit: cum scilicet causae virtutem non habet. Unde JU8QU Vj. ¶ ^;iH; <x ?<libus intellectus non habet istur non habet. m em nō i<v * m . cognoscat de Deo quia est e* «qfa mutim .\ t , .}. oportet attribui potest per ipsum. Si. nō igitur: rō. nēdam intelligibilium divinorum quae habentur te rationi sunt pervia: quaedam vero quae omnino vim humanae rationis excedunt.

¶ Unde in intellectu videtur. Duorum enim quorum unus est intellectus aliquam intellectu subtilius in intellectu. Unde intellectus est elevation, multa intelliguntur. quae omnino capere non potest: sic tunc patet. ¶ j i i . c.). qui nullo modo philosophiae sensibilibus < o v v. o t r a t i o n e s capere potest. Intellectus autem angeli potius excedit intellectum humanum quam optimi philosophi intellectum rudissimi idiotae: quia haec distantia inter speciei humanae limites continetur, quos angelicus intellectus excedit. Cognoscit quidem angelus Deum ex nobiliori effectu quam homo: quanto ipsa substantia angeli, per quam in Dei cognitionem ducitur naturali cognitione, est dignior rebus sensibilibus et etiam ipsa anima, per quam intellectus humanus in Dei co-

gnitionem ascendit. Multoque amplius intellectus divinus excedit angelicum quam angelicus humanum. Ipse enim intellectus divinus sua capacitate substantiam suam adaequat, et ideo perfecte de se intelligit quid est, et omnia cognoscit quae de ipso intelligibilia sunt: non autem naturali cognitione angelus de Deo cognoscit quid est, quia ut ipsa substantia angeli, per quam in Dei cognitionem ducitur, est effectus causae virtutem non adaequans. Inde non omnia quae in seipso Deus intelligit, angelus naturali cognitione capere potest: neque ad omnia quae angelus sua naturali virtute intelligit, humana ratio sufficit capienda. Sicut igitur maximae amentiae esset idiota qui ea quae a philosopho proponuntur falsa esse assereret propter hoc quod ea capere non potest, ita. ¶ t multo <implius tamen mīae stultitiae est homo si ea quae a philosopho proponuntur falsa esse assereret propter hoc quod ea capere non potest, ita. ¶ t multo <implius tamen mīae stultitiae est homo si ea quae a philosopho proponuntur falsa esse assereret propter hoc quod ea capere non potest, ita. ¶ t multo <implius tamen mīae stultitiae est homo si ea quae a philosopho proponuntur falsa esse assereret propter hoc quod ea capere non potest, ita.

¶ Isti autem aspice tamen hoc quod ratione investigari non possunt. ¶ v . . . J i i i ' i ζ . i apparet ex defectu quem i' v . . . - uotidie experimur. Rerum u' u' n ihil' m p l l i m a s proprietates ignoramus. ¶ i i i i ? i q . . p n p r i e r a i t m quas sensu apprehendimus. ¶ h . . . > o s i . . j k n perfecte in pluribus invenire potest. ¶ r . . . i u . Mu' . . i ; itur amplius illius excellentiam v . s i < m f u u omnia intelligibilia humana ratio investigare non sufficit.

¶ u . ? c i a r r consonat dictum Philosophi, qui ¶ h . . . ḥ ' . «> asserit quod *intellectus noster* ¶ s t . . . j ' / f . ' / i e n t i u m , q u a e s u n t m a n i f e s t i s . f u v . s i c u t o c u l u s v e s p e r t i l i o n i s a d

lick etiam veritati Sacra Scriptura testimonium perhibet. Dicitur enim Zoi>xi “: *Forsitan restibia Dei comprehendes, et Omnipotentem usque ad perfectum reperiēs?* Et χχ.χvi-’ : *Ecce. Deus maenus. rincens scientiam nostram.* Et I Cor. xii9: *Ex parte cognoscimus.*

Xon igitur omne quod de Deo dicitur, quamvis ratione investigari non possit, statim quasi falsum abiiciendum est, ut Manichaei et plures infidelium putaverunt

ô modus eorum] modus illorum x. eorum modus GPc. 15 ea quae] quae Gc. 17 sensibilibus) sensibus GXPiX :8 intellectuum] intelligibilium EGNWXYbPc. 29 unus om s. 30 intellectu om a, intellectum G. intellectu» Pc. 3u quidem) au siquidem? ũ ipso] seipso ZsW Pc. 14 idiota qui) idiota quod 3. si idiota \Z, idiotae qui c. 17 est homo] esset homo shPJ, est homini c. 27 substantiae] Addunt excedentis pottillator Gt transcendentis Pd. omnia] communia BpFH. 31 se habet ... in natura) est c. sic •c habet ctc. Pd. 57 Et) Idem aZ.

Commontaria Ferrariensis

Postquam suum in hoc opere propositum Sanctus Thomas manifestavit, consequenter quis sit modus divinae veritatis manifestandae ostendit *. Circa hoc autem duo facit: primo enim quae manifestanda sint enumerat; secundo, de ipsorum manifestatione determinat, capitulo sequenti.

Quantum ad primum, supposito ex Aristotelis atque Boetii sententia disciplinati hominis esse de unaquaque re tantum fidei quaerere quantum natura rei admittit, ponit hanc conclusionem: *Eorum quae de Deo confitemur quaedam sunt quae naturali lumine rationis cognosci possunt, quaedam vero omnem facultatem humanae rationis excedunt.* Primam partem notam relinquit: eo quod philosophi, qui naturali dumtaxat ratione uti sunt, pleraque de Deo demonstrative probaverunt, ut Deum esse et Deum esse unum. – Secundam vero partem primo tribus rationibus

probat, ostendendo esse aliqua intelligibilia de Deo quae humanum penitus excedunt ingenium; deinde eam auctoritatibus confirmat *.

I. *Prima ratio* est ista. De quo omnia cognoscibilia naturali lumine intellectus cognosci possunt, eius quoque substantia ab illo potest intellectu comprehendi. Sed ab intellectu nostro Dei substantia comprehendi non potest. Ergo intellectus noster non potest naturali suo lumine omnia de Deo cognoscibilia cognoscere.

Maiores probatur. Principium totius scientiae rei est intellectus substantiae eius: quia, secundum Philosophum, demonstrationis principium est *quod quid est*. Ergo secundum modum cognitionis substantiae rei erit modus eorum quae de illa re cognoscuntur. Si igitur alicuius rei substantia, puta lapidis vel trianguli, comprehendatur ab

cetus

Paci.
^Cle
luae
urali
est,
Dei
l*cm
'Pso
Perc
•>rali
ida.
i ea
sse-
ita.
i ea
Hur
ive·

•IPart.q.Liivn,
6, «d j: 7, -<*».

iem
Ulli
ira.
Te-
iire
:e|.
uia

qui
fer
/«·
ad

io·
re-
nie
?us
I5:

vis
un · u
le·

AH
t- b

jm|

i 6
vc

iac
io·

:u-
ib-
el-

in-
m.
;e-
u\$
rti
ab

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. III.

intellectu humano, nullum intelligibilc dc eo facultatem humane rationis excedet. Supple :—Ergo, e converso, si nullum de eo intelligibilc naturale lumen excedit, immo omnia de ipso naturaliter cognosci possunt, et eius substantia comprehendi poterit.

Minor vero probatur. Ea tantum de iis quae sub sensu non cadunt humano intellectu capi possunt quorum cognitio ex sensibus colligi potest: eo quod intellectus noster, secundum modum praesentis vitae, cognitionem a sensibus accipiat. Sed ex sensibus non potest duci intellectus noster ut divinam substantiam videat: quia sensibilia sunt effectus qui divinam virtutem non adaequant. Ergo etc. – Addit tamen quod, licet sensibilia non ducant in cognitionem substantiae Dei, laciunt tamen cognoscere de ipso quia est, et alia huiusmodi quae oportet primo principio attribui.

2. Pro declaratione maioris, advertendum est quod intentio Sancti Thomae est loqui de cognoscibilibus quae per se conveniunt subjecto: ad talia enim se extendit scientia, non autem ad praedicata per accidens. Huiusmodi enim, quae et *prop< ietates* dicuntur, virtualiter continentur in substantia rei icut effectus in sua causa, ubi extra intellectum distinctionem habent: producuntur enim, iuxta doctrinam Sancti '(hornae . a substantia *per qtfandam naturalem resultant am*. I M autem non distinguuntur, sicut accidit de pas ionibu entis, quae ab ente reahter non distinguuntur, r tio subiecti virtualiter continet rationes passionum, et ir t alterlu» causa et ratio in esse tantum intclligibili. Cum ergo in subiccto lanquam in causa passionis contine ntur, ive quantum ad esse reale sive quantum ad esse intelligibilc, non possunt omnes passioncs alicuius rei dc ipsa cognosci nisi totaliter rei quidditas cognoscatur. nec perfecte rei quidditas cognosci potest nisi cognoscantur omnes eius proprietates ab ea naturaliter resultantes: sicut non possunt omnes effectus causae in causa cognosci nisi per causae comprehensionem, neque comprehendi causa, ut sic, potest nisi per omnium effectuum in quos potest inspectionem.

3. Quantum ad minorem, advertendum pruno, quod non dixit simpliciter Sanctus Thomas ex sensibilibus non posse cognosci substantiam Dei, sed addidit, *ut videatur in ipsis quid sit*: quia sensibilia cognita faciunt quidem nos cognoscere Dei substantiam, co quod omnia quae in Deo sunt substantia sint'. sud ad hoc nos perducere non possunt ut eum quidditative cognoscamus secundum quod in se est, quod esset proprie Dei substantiam cognoscere.

Advertendum secundo, quod aliter obiectum dicitur adaequatum potentiae, et aliter effectus causae. Obiectum enim dicitur potentiae adaequatum secundum quondam communitatem extensionis: quia videlicet cuicumque convenit ratio illius obiecti, illud a tali potentia attingi potest. et e contrario quicquid a potentia potest attingi, illud sub eo continetur obiecto. Quia vero de ratione effectus. inquantum huiusmodi, est a sua causa dependere, dicitur effectus causam adaequare, ut videtur velle Sanctus Thomas Tertio huius, c. xi.ix, *quando in ipso tota virtus causae exprimitur*. Hoc autem esse puto quando per virtutem causae producitur effectus tantae perfectionis quantae est causa. Quando vero in effectu tota non exprimitur virtus causae, quia videlicet non est tantae perfectionis quantae est sua causa, quod sane deprehendi potest quando causa effectum illo nobiliorem producere potest, ille est causae inadaequatus. Cum ergo nullus effectus divinae virtutis sit quo nobiliorem producere non possit, nullusque tantae perfectionis sit quantae est Deus, ideo nullus effectus illi est adaequatus.

Advertendum tertio quod, quia virtus consequitur essentiam rei illique proportionatur, cum effectus virtutem adaequat causae ipsius, etiam essentia videtur essentiam adaequare: sicut homo genitus secundum suam essentiam adaequat hominem generantem. Propter hoc ex cognitione quidditativa effectus potest quidditative causa cognosci. Ubi autem effectus virtutem non adaequat suae causae, sicut in effectibus divinis accidit, neque utique causae essentiam adaequare potest. Et per consequens ex ipsius effectus inspectione perfecte causa cognosci non potest:

Summa Contra Gijstilfs I). Tvomak Tom. I.

sed ea tantum de causa per talem effectum cognosci possunt quae ad hoc ut talis effectus a tali causa producaturne cesse est in causa reperiri; sicut ad hoc ut aliquid ab aliquo tanquam a prima causa producaturne cesse est illam causam et esse, et intellectualem esse, et immaterialem. Ideo ex cognitione effectuum, quamvis inadaequatorum, primae causae, possumus cbgnosccre ipsam esse, et quod intellectualis est et immaterialis, et similia.

II. Sed circa hanc rationem occurrit dubium, quia videtur Sanctus Thomas in probatione maioris fallaciam *jigurae dictionis* committere. Probat enim sic Secundum modum quo substantia rei cognoscitur, est modus eorum quae cognoscuntur. Ergo cuius substantiam intellectus comprehendit, omnia dc eo intclligibilia cognosci possunt. I lie autem iit transitus a modo ad multitudinem intellectorum, et sic a qualitate ad quantitatem I bi manifeste committitur fallacia figurae dictionis.

Respondetur quod, sicut una essentia est una causa omnium suarum passionum, ita omnes passioncs eius in una ratione conveniunt, in hac, inquam, quod sunt eius naturales proprietates; et modus cognitionis naturalis passioni-» proportionatur modo cognitionis substantiae; cuius enim essentia totaliter cognoscitur, cius naturalis passio totaliter cognoscatur necesse est. Ad hoc autem quod est naturalem passionem totaliter cognosci cl comprehendi, sequitur nullam esse naturalem passionem quae non cognoscatur. Non committitur ergo fallacia: quia non fit transitus a modo ad quantitatem immediate; sed a modo essentiae ad modum praedicati, quem modum cognitorum numeralis quantitas concomitatur. Quantitatem autem brevitati studens tetigit Sanctus Thomas explicite, ut et modum qui immediate sequitur ex antecedente daret intelligere, et quantitatem concomitantem. Erit ergo haec explicita argumentatio: – Secundum modum cognitionis substantiae rei est modus cognitionis passionis naturalis cognitae de re. Ergo cuius essentia comprehenditur et totaliter cognoscitur, eius naturalis passio comprehenditur et totaliter cognoscitur: aut actu scilicet aut virtute. Sed tunc totaliter cognoscitur naturalis passio rei quando nulla est quae dc ipsa non cognoscatur. Ergo etc.

III. *Secunda ratio* sumitur ex gradibus intellectualium. Et arguitur sic. Quanto intellectus est superior et magis elevatus, tanto plura potest intclligcre quae inferior intellectus capere non potest. Sed intellectus divinus maxime excedit humanum. Ergo aliqua in seipso Deus cognoscere potest quae humanus omnino capere non potest.

Maior propositio in hominibus videri potest. Intellectus enim rustici et idiotae omnino capere non potest subtiles philosophiae rationes, quas philosophus cl homo magni ingenii capit.

Minor etiam patet. Quia intellectus angelicus magis excedit intellectum humanum quam intellectus optimi philosophi intellectum rudissimi idiotae: cum distantia intellectus unius hominis ab intellectu alterius intra limites humane speciei contineatur, intellectus autem angelicus sit superior secundum speciem. I loc autem deprehendi facile potest, quia ex nobiliori effectu el abstractione Deum cognoscit: per ipsam enim substantiam angeli, quae et rebus sensibilibus et ipsa etiam humana anima, per quae humanus intellectus in Deum ascendit, nobilior est, angelus Deum naturali cognitione cognoscit, ut inferius * ostendetur. Intellectus vero divinus magis excedit angelicum quam angelicus humanum. Quod manifestatur quia intellectus divinus divinam substantiam adaequat, et ideo se perfecte intelligit: intellectus autem angelicus de Deo quid est non cognoscit, cum substantia sua, per quam Deum cognoscit, sit effectus virtutem causae non adaequans; et ideo non omnia quae de seipso Deus cognoscit, angelus naturali cognitione potest cognoscere. Ergo intellectus divinus maxime humanum excedit.

2. Pro declaratione maioris, cum sua probatione, sciendum primo, quod dupliciter contingit aliquid a potentia cognosci non posse, ut inquit Sanctus Thomas: aut. inquam, quia non cadit sub obiecto potentiae, sicut sonus a visu capi non potest; aut quia, licet sub obiecto

• Ljt>. n. xc<i,
xcviiKcf. III.iu,
MJM.

continueatur, tamen potentiae est improporcionatum, sicut valde splendidum ab oculo vespertilionis videri non potest. Quod ergo aliquae subtilitates philosophicae ab intellectu unius hominis comprehendantur, ab intellectu vero alterius capi non possint, non hoc ideo est quia sub communi obiecto intellectus unius comprehendantur non autem sub obiecto intellectus alterius: sed quia intellectui unius sunt proportionatae, alterius autem intellectui sunt tmproportionatae, dum unius intellectus naturales quidditates potest penetrare, alterius vero intellectus sua hebetudine non potest.

Sciendum secundo, cx doctrina Sancti Thomae I . q. lxxxv, a. 7, et II *Senid.* xsxn, q u, a. 3. quod sicut sunt unius speciei omnia corpora humana, ct tamen ista unitas specifica latitudinem diversorum graduum indivt-dualium admittit, dum unus, est lene complexionatus cl pulcra tonna decoroquc aspectu, alter vero deformis est et turpis maleque complcxionatu: : sic et cum unitate spe-cifica animarum stat diver itis graduum individu dium ips t-rum, ut sicut unum corpus est alio substantialiter perfe-ctius individualiter nobilionsquu complexioni?. i· l una anima sit altera in fividualitcr nobilior, ic per hoc sit unus homo altero prae-tantior ingenio, i ormne enuri imilsiduae creantur commensurable subsianti.diter corporibus, ita ijtiod per commnsuritionem id hoc corpus hxi x anima ab ill > individualiter distinguitur. Unde icut unum cnrpt > est allero nobilius compk .innatum, it l unam anirrim altera nobiliorem esse oportet. — Nec tamen unus homo propter hoc est magis homo altero, licet rit perfectior homo: quo-niam hoc vocabulo rnagiv non utimur nisi in formis in quibus accidit mutatio inter magis et minus; quod non accidit in anima intcllcctiv l. quant m unaquaeque eam perfectionem substantialiter quam a principio accepit, im-mutabiliter conservat. Unus ergo altero melioris virtutis in intelligendo esse potest quia meliorem habet num >m ct nobiliorem; quamvis etiam hoc cx virium sensitivarum meliori dispositione possit provenire, eo quod ipsi intel-lectus ad sui operationem indigeat.

IV'. *Tertia ratio* est *a maiori*. Magis videtur quod omnia cognoscibilia de rebus sensibilibus cognoscamus, quain omnia quae de Deo cognosci possunt: cum illa nobis propinquiora sint magisque proportionna. Sed rerum sensibilium multas proprietates ignoramus, aut caruin rationem perfecte invenire non possumus. Ergo nullo .impiius non omnia cognoscibilia de Deo possumus naturaliter co-gnoscere.

V. Confirmatur auctoritate Philosophi, 11 *Metaplt.*; plu-ribusque Scripturae Sacrae auctoritatibus*. Nam inquit Ari-stoteles quod intellectus noster se habet ad manifestissima in natura sicut oculus vespertilionis ad solem. *Iob* vero xi dicitur. *Forsitan vestigia* etc.; cl x.xxvi, *Ecce. Deus ma-gnus* etc.; item I *Cor.* xm dicitur. *Ex parte cognosci-mus* etc.

Pro auctoritate Philosophi, advertendum quod illa non infert omnimodam ignorantiam rerum divinarum, sed ob-scuram quandam notitiam cognitionisque difficultatem. Sicut enim vespertilio aciem ad ipsum solis splendorem figere non potest, ita nec noster intellectus divinam essen-

tiam naturaliter, ut in se est, potest intelligerc, eius quid-ditatem comprehendendo.

Hinc Manichaei error exploditur, pluriumque infide-lium. qui statim tanquam falsa abiicicnda putaverunt ea quae de Duo divinitus angelorum ministerio revelantur et humana ratione investigari non possunt. Quibus non secus accidit quam idiotae qui co quae a philosophis dicuntur, ideo falsa esse diceret quia ea capere non posset.

\ 1. Circa hanc conclusionis partem quam Sanctus Tho-mas probavit ♦, aliqua ux parte idem sentit Scotus, in prima . Ci. liHCm, qu. Prolog. 1 *Sent.*, aliqua vero ex parte dissentit, fenei mc enim cum Sancto l homa multas esse veritates de Deo co-gno uibiks quas nullus potest naturaliter invenire, eo quod ab intellectu agente ut phantasmatibus causari earum co-gnitio non possit. In hoc autem dissentit, quia ponit quod ista cognitio mi quidem supematuralis comparando intel-lectum possibilem ad agens; sed tamen, comparando ipsum ad actualem notitiam in se, sil ei naturalis, eo quod in-lullu. iiH possibilis a quacumque cognitione naturaliter per-nete ur. ut . J piaincumquc naturaliter inclinetur. Huius opi usituin, «capiendo potentiam naturalem proprie, non tutem ut u . » ad obcJivntialcm extendit, tenet Sanctus l homi-s III <ent., d. xivi, q. t, a. 2, et Je l er., q. xvrn, j _ ubi, Jc nente Commentatoris, IX *Metaph.*, vult quod potec n i l a iv.i naturalis non se extendat nisi ad illa ad quae se t uundu sua poti itia naturalis activa. Ex quo in

I . k· l · concludit inteliectuB possibileni non esse naturaliter in potentia nisi ad illa\$ tonnas quae per intellectum agentem intelligibiles fiunt.

Cc nfinnatur autem positio Sancti Thomae ex processu et 4 lionc Xristoteljs III *de Anima*, ubi probat intellectus agentis necessitatem, text. 17 . Hac enim ratione probat oportere m anima ponere intellectum agentem, quia in na-tir.a in qun c r potentia passiva, oportet ponere potentiam activam. Constat autem quod Aristoteles loquitur de po-ten l. activi proxima et proportionata: alioquin ratio sua non ostuudiTcl propositum. Ergo, si aliqua potentia passiva naturaliter inclinatur in aliquem actum, oportet ut ab aliquo naturali agente et proportionate possit illum recipere.

Si autem instetur, ut instat Scotus. I\ *Sent.*, d. xux, q. xi, ad 2, quia in corpore est potentia receptiva ad animam intellectivam, ut tamen non potest ab aliquo agente naturali produci: – respondetur, de mente Sancti Thomae, *Pot.* q. in, a. 9, ad ? cl 6, quod non est neccsse ut omne agens naturale producat essentiam formae, sed sufficit ut sit causa dispositiva materiae, et sit causa unionis formae cum materia. Nam si forma non sit subsistens, causa natu-ralis est causa ipsius formae: si autem forma sit subsistens, ut est anima rationalis, causa naturalis est causa disposi-tionis materiae et unionis formae ad materiam, non autem est causa formae. · nde negatur ista consequentia: Nullum agens creatum sive naturale potest producere animam in-tellectivam, Ergo a nullo agente naturali potest materia reduci in actum respectu animae intellectivae: - dicitur enim quod oppositum consequentis stat cum antecedente: pote<t enim agens naturale reducere materiam in actum formae causando dispositiones ad formam et unionem formae ad materiam, ct tamen non causare formam.

Ci. initium
Commenti.

li. ^pΛ,,1ñ

CAPITULUM QUARTUM

quod veritas divinorum ad quam naturalis ratio pertingit
CONVENIENTER HOMINIBUS CREDENDA PROPONITUR

Ipsi igitur veritate divinorum intelligibilium existente, una ad quam rationis inquisitio pertingere potest, altera quae omne ingenium humanae rationis excedit, utraque convenienter divinitus homini credenda proponitur. Illoc autem de illa primo ostendendum est quae inquisitioni rationis pervia esse potest: ne torte alieni videatur, ex quo ratione haberi potest, frustra id supernatural! inspiratione credendum traditum esse.

Sequerentur autem invenientia si huiusmodi veritas solum rationi inquirenda relinqueretur. Unum quod paucis hominibus Dei cognitio inesset. Invenietur enim studiosae inquisitionis, qui inveniuntur veritatis, plurimi impediuntur tribuendo. Quidam siquidem propter complexione inveniuntur, ex qua multi naturaliter sunt inveniendi ad sciendum: unde nullo studio ad hoc pervenire possent ut summum gradum humanae cognitionis attingerent, qui in cognoscendo Deum convalescunt. Quidam vero impediuntur nece aerei familiaris. Oportet enim esse inter homines aliquos qui temporalibus administrandis insistere qui tantum tempus in otio contemplativae inquisitionis non possent expendere ut ad summum terminum humanae inquisitionis pertingerent, scilicet Dei cognitionem. Quidam autem impediuntur pigritia. Ad cognitionem enim eorum quae de Deo ratio investigare potest, nulla praecognoscere oportet: cum fere totius philosophiae consideratio ad Dei cognitionem ordinetur; propter quod metaphysica, quae circa divina versatur, inter philosophiae partes ultima remanet addiscenda. Sic ergo non nisi cum magno labore studii ad praedictae veritatis inquisitionem perveniri potest. Quem quidem laborem pauci subire volunt pro amore scientiae, cuius tamen mentibus hominum naturalem Deus inseruit appetitum.

Secundum inconveniens est quod illi qui ad praedictae veritatis inventionem pervenirent, vix

post longum tempus pertingerent. Tum propter huius veritatis profunditatem, ad quam capiendam per viam rationis non nisi post longum exercitium intellectus humanus idoneus invenitur. Tum etiam propter multa quae praeexiguntur, ut dictum est. Tum etiam propter hoc quod tempore iuventutis, dum diversis molibus passionum anima fluctuat, non est apta ad tam altae veritatis cognitionem, sed in quiescendo Jit prudens et sciens, ut dicitur in VI! Physic.* Remaneret igitur humanum genus, si sola rationis via ad Deum cognoscendum pateret, in maximis ignorantiae tenebris: cum Dei cognitio, quae homines maxime perfectos et bonos facit, non nisi quibusdam paucis, et his etiam, post temporis longitudinem proveniret.

Tertium inconveniens est quod investigationi rationis humanae plerumque falsitas admiscetur, propter debilitatem intellectus nostri in iudicando, et phantasmatum permixtionem. Et ideo apud mullos in dubitatione remanerent ea quae sunt etiam verissime demonstrata, dum vim demonstrationis ignorant: et praecipue cum videant a diversis qui sapientes dicuntur, diversa doceri. Inter multa etiam vera quae demonstrantur, immiscetur aliquando aliquid falsum, quod non demonstratur, sed aliqua probabili vel sophistica ratione asseritur, quae interdum demonstratio reputatur. Et ideo oportuit per viam fidei fixam certitudinem et puram veritatem de rebus divinis hominibus exhiberi.

Salubriter ergo divina providit clementia ut ea etiam quae ratio investigare potest, fide tenenda praeciperet: ut sic omnes de facili possent divinae cognitionis participes esse, et absque dubitatione et errore.

Hinc est quod Ephes, iv,; dicitur: *lain non ambuletis sicut et pentes ambulant in vanitate sensus sui. tenebris obscuratum habentes intellectum.* Et Isaiae i. n. 2: *Ponam universos filios tuos doctos a Domino.*

6 proponitur) ponitur «X. illnj illo a.XY. 8 forte om Gc, n autem) enim D, tamen GPc. 14 enim) cum a. 15 inventio post veritatis GPc. impediuntur) inveniuntur BII, invenitur pl 19 possunt CEZ. 20 cognitionis om BpFH, naturae *H. 29 eorum om aX. ratio investigare) ratio investigari aYpW, investigare non N, investigari non Z. 50 cum ... ordinetur om EG, addit supra marginem scriptor \l. 41 inventionem) cognitionem vel inventionem aZsGWhPc, cognitionem X. 3 post) prius G, prius post Pc. 6 etiam om GPc. 12 Deum om BIIpF. 15 his) paucis addunt Pc. 16 proveniret) perveniret BCNpH. 22 etiam post verissime Pc, om DEGWZ, nobis etiam 6. 29 oportuit) oportuit quod (ef nihilominus exhiberi) 3. rixam certitudinem et puram) fixa certitudine ipsam Pc. 40 I.IV Jta Pc; VIII! codices et b (liiii lectum uiiii).

Commentaisa Kerrariensis

Postquam ostendit Sanctus Thomas duplicem esse veritatem de Deo, nunc modum manifestationis utriusque veritatis declarat *. Circa hoc autem duo facit: primo, de modo manifestationis huiusmodi absolute determinat; secundo, comparative, cap. vn. – Circa primum duo facit: primo, determinat de modo huiusmodi quantum est ex parte docentis; secundo, de ipso quantum est ex parte

addiscentis, cap. vi. – Circa primum duo facit: primo, agit de modo eorum quae naturaliter de Deo cognosci possunt; secundo, de modo eorum quae naturalem rationem excedunt *.

1. Quantum ad primum, ne forte alicui, ut inquit, videatur, ex quo talis veritas ratione haberi potest, frustra supernatural! inspiratione credendam traditam esse, ponit

•CCh
nirm,.

^i,IF
0.

"ituS™01"

' C4p' **

> SIM
Nam
l soli
ir m
Phi-
itum
>tcn-
es5c
>po-
terri-
mas
dio-
em.
;um
cni-
iain
Jo-
lur.
tes.
atis

?na
ad
isi-
ni-
Ut
er-
2f-
im
:1-
o-
to
lis
et
iit
li-
ft,
i-
ic
ie
r-
ir

\$
ft

.->'«*♦*.

.

'e
t
a p n.

SL.M.MA CON IRA GENTILES, CAP. IV.

locum tenet, cstque imperfectissimum quiddam, sicut ma-
teria prima in genere rerum materialium, ideo suapte
natura habet ut ad veritatem capescendam imbecillis sit,
dectpique facile possit.

Notandum secundo quod, licet phantasmata intellectui
nostro ad intelligendum deserviant, ipsa tamen phantas-
matum permixtio apud multos veri cognitionem de rebus
immaterialibus impedit. Nam cum sint rerum dumtaxat
materialium determinatarumque ad hic et nunc similitu-
dines, aliqui per huiusmodi phantasmata intelligentes non
possunt intelligere aliquid in rerum natura esse quod mate-
riale non sit atque ad aliquem locum determinatum; pro-
pter quod in multos incidunt errores circa immaterialia.
Ipsa igitur phantasmatum permixtio m nostra intellectione
licet sit nobis ad intelligendum necessaria, quia tamen
debile instrumentum sunt et improporcionatum respectu
immaterialium, ideo unt saepenumero erroris causa in
huiusmodi immaterialium rerum veritate investiganda.

Confirmatur primo conclusio auctoritate Apostoli,
Ephes. iv. Auu *non* , *mbuletis* etc. Confirmatur secundo
auctoritate ls.i ici.iv: *Ponam universos filios tuos doctos*
a Domino, crc

V. Sed circa ra quae dicta •uni in primo inconve-
nienti, duplex Urrit dubium Pirnum * est circa illud,
quod *metaph est ultimo luco addiscenda*. Contra hoc
enim arguitur sic *Prima*, *Metaphysica probat aliarum*
scientiarum . inquit Sanctus Thom.i *Triti-*
q. v, a. ii, id i Ergo .dias scientias debet praecedere
Patet consequi ilia. Quia tot. scientia a principiorum co-
gnitione dependet.

Secundo. Me; 4 hvsic. *larpitu principia omnibus scien-*
tiis: ut est de m-ntc Sancti lbomae in pluribus locis,
praesertim *Trin.*. q vi. n. i, qu 3 . Ergo etc. - Probatur
consequentia. Quia c.i quae ad metaphysicam pertinent,
non possunt nisi per metaphysicam sciri. Si ergo aliae
scientiae utuntur principiis quae sunt propria metaphy-
sicae, ergo oportet in omnibus scientiis melaphvsicam
includi veluti priorem. Et per consequens oportet primo
eam addiscere.

Tertio. A notioribus nobis semper est procedendum, ut
ostendit Philosophus, 1 *Posteriorum* . Sed principia quae
sunt propria metaphysicae, sunt nobis notiora omnibus
quae traduntur in scientiis. Ergo ab iis nostra debet inci-
pere cognitio. Ergo metaphysica est primo addiscenda.

VI. Secundum dubium * est circa illud, quod *plerique*
propter laborem et tristitiam retrahuntur ab inquisitione
veritatis. Contra enim arguitur. Non minor est inclinatio
naturae quam habitus. Sed habitus facit in operibus suis
faciilitatem et delectationem, ut dicitur II *Ethic.* ' Ergo
ct natura. Si igitur homines naturaliter in scientiam ct
cognitionem inclinantur, erit acquisitio scientiae facilis et
delectabilis. Ergo nullus ab ea propter pigritiam aut la-
borem retrahitur.

VII. Ad evidentiam primi dubii*, considerandum est
primo, quod principia prima et universalia omnium scien-
tiarum dupliciter considerari possunt: uno modo, quantum
ad eorum veritatem absolute: alio modo, quantum ad indi-
cium de ipsis et defensionem ab impugnantibus. Primo
modo pertinent ad habitum unum per se qui dicitur *intel-*
quem Aristoteles, VI *Ethic.* *, condividit *scientiae*
et sapientiae. Secundo vero modo ad metaphysicum, ut
inquit Sanctus Thomas, Γ II'c, q. i.xvi, a. 5, ad 4: meta-
physicus enim disputat contra negantes huiusmodi com-
munia principia, propterea quod constituentur ex terminis
communibus, qui sunt de metapbysici consideratione *.

Considerandum secundo quod, licet ad intellectum qui
est habitus principiorum, secundum suam veritatem absolute
consideratam pertineant, ad metaphysicam vero quantum
ad eorum examinationem et defensionem; sunt tamen et
omnibus scientiis communia, inquantum eorum termini ad
terminos aliarum scientiarum extenduntur, et inquantum
ab intellectu qui est habitus istorum principiorum, scientia
dependentiam habet, ut est de mente Sancti Thomae, Γ II-*,
q. Ivh, a. 2, ad 2. Unde potest dici quod ista principia, ut
absolute vera, omnes scientiae accipiunt ab intellectu qui

est ipsorum habitus: ut autem iam examinata et defen-
sate ab impugnantibus, accipiunt a metaphysica. Propterea
XI *Metaph.*, lect. 1, inquit Sanctus Thomas quod *una*
scientia, et intelligit de metaphysica, *ista principia consi-*
derat. ad quam pertinet consideratio communium termino-
rum. et ab ea altae scientiae huiusmodi principia accipiunt.

Considerandum tertio, ut haberi potest ex doctrina
Sancti Thomae *Super Boet. Trm.*, q. vi, a. 1 *, quod de
scientiis dupliciter loqui possumus: uno modo, quantum
ad omnium illarum acquisitionem ordinatam; alio modo,
secundum quod iam sunt acquisitae et adinventae.

VIII. Dicitur ergo primo, quod quantum ad acqui-
sitionem earum per inventionem humanae rationis, melaphy-
sica est ultima: quia omnes aliae scientiae speculativae ad
ipsam ordinantur, ct earum inventio praeexigilur inventioni
metaphysical!. Et secundum hanc rationem nihil ad meta-
physicam pertinens, ut metaphysicale est, oportet praeintcl-
ligi: sed bene cognitio primorum principiorum ut habitu
qui est intellectus sunt nota, cuiuscumque scientiae adin-
ventionem praecedit; cum nulla scientia habeat perfecte
rationem scientiae nisi secundum quod ab huiusmodi ha-
bitu dependet.

Dicitur secundo, quod si loquamur de scientiis ut iam
adinventae sunt, sic non inconvenit alias scientias uti prin-
cipiis metaphysicalibus ut iam examinatis et ab impugnan-
tibus per metaphysicam defensatis.

Dicitur tertio, quod non oportet propter hoc metaphy-
sicam prius aliis scientiis addisci. Tum quia habitus meta-
physicalis primo et principaliter circa ens ct passiones entis,
atque etiam circa substantias separatas versatur: non autem
circa huiusmodi principia, cum non sint conclusiones in
metaphysica demonstratae. 'I um quia aliae scientiae acci-
piunt illa principia mutuo a metaphysica: et ideo non
oportet ut prius habeatur ille habitus, sed sufticit quod sit
adinventus et acquisitus aliquando, etiam post alias scien-
tias. Unde aliae scientiae credunt ista principia metaphy-
sicae, scilicet quod ab illa sunt examinata et defensato:
quamvis illa videant ut ab intellectu ipsorum principiorum
dependentiam habent.

IX. Ad primum autem in oppositum dicitur quod non
sic dicitur metaphysica principia aliarum scientiarum pro-
bare quasi per habitum metaphysicae demonstrative scian-
tur, quemadmodum scientia subalternans dicitur probare
principia scientiae subaltcrnatae: sed quia per ista com-
munia principia, secundum aliquam considerationem ad
metaphysicam pertinentia, manifesta fiunt aliarum scien-
tiarum principia, dum omnes scientiae ab habitu istorum
principiorum qui dicitur intellectus dependent; et dum
resolvuntur in ista principia, naturaliter nota sed a meta-
physico secundum aliquam considerationem mutuata, ut-
pote quae sint principia non alicui scientiae propria sed
omnibus communia, licet a mctaphysico principalius con-
siderata.

Ad secundum dicitur quod metaphysica non largitur
sua principia aliis dum consideratur in ipsis ordo adin-
ventionis et acquisitionis, ut dictum est*: sed largitur illa
ut iam scientiae omnes adinventae intelliguntur, inquantum
omnes scientiae nunc mutuo accipiunt a metaphysica ista
principia ut ab ipsa confirmata et defensato, licet secun-
dum se naturaliter nota. I nde non sequitur quod meta-
physica sit ante alias scientias addiscenda.

Ad tertium dicitur primo, quod principia prima secun-
dum eorum absolutam veritatem sunt prius nobis nota
omnibus scientiis. Sed quantum ad eorum examinationem
et defensionem ab impugnantibus, sunt posterius nota. -
Dicitur secundo, quod quia secundum eorum veritatem
perlinent ad intellectum qui est eorum habitus, secundum
vero examinationem et defensionem pertinent ad meta-
physicam. ideo non sequitur quod metaphysica praecedat
alias scientias, sed tantum intellectus qui eorum est ha-
bitus, nobis inditus a naturali lumine intellectus agentis.

X. Ad secundum dubium 4 dicitur primo, quod non
omnis inclinatio naturae similis est inclinationi habitus.
Dupliciter enim, ut vult Sanctus Thomas, I *erit.* q. x\i\.
a. 10, ad 1. est inclinatio naturalis in aliquid: uno modo,

·««. n, q.

' N'um. price,

' Som· u

quando habet in se sufficiens principium ex quo illud de necessitate consequitur; alio modo, quando in se non habet sufficiens principium ex quo illud necessario consequatur, quo modo naturale est mulieri concipere lilium, et libero arbitrio tendere in bonum. Prima ergo inclinatio naturalis facit facilitatem et delectationem in operatione in habentibus cognitionem, et assimilatur inclinationi habitus, Cum secunda vero stat difficultas et labor in acquirendo id ad quod naturalis est inclinatio, et propter laborem aliquis ab eius acquisitione potest retrahi. Et sic in appetitu accidit scientiae.

Dicitur secundo, quod licet per se habitus faciat Malitiam in operatione, tamen ex aliquo impedimento extrinsecus adveniente, ut dicitur I^o II°, q. i, v, a. 3, ad 2. habet habitum difficultatem patitur in operando» et per consequens delectationem non sentit. Similiter ergo ab acquisitione scientiae potest retiui homin. licet ergo naturale habear inclinationem, ex labore addiscendi aliisque de causis, ut inquit Sicut Thoma, sicut inquit, ut ipse etiam V^o, cap. 1° A^o inquit, imiwtum

naturalia inclinationis contingit impediri in prosecutione iam incoepti, et prohiberi ne motus incipiat.

Sed contra, naturale desiderium non est frustra omnino: quia *natura nihil frustra operatur*, ut dicitur II° *Caeli*^{*}. Ergo, dato quod ad tempus homo ab acquisitione scientiae impediatur, aliquando tamen implebitur desiderium cessabuntque impedimenta.

Respondetur quod, licet naturale desiderium consequens totam naturam omnino frustrari non possit quin in aliquo individuo compleatur, non inconuenit tamen ipsum in aliquibus individuis frustrari: praesertim quando tale desiderium est actus elicited voluntatis; et maxime si non est in re completum principium ad quod necessario illud ad quod naturalis inclinatio sequatur; sicut non est inconueni^o mulierem perpetuo absque prole manere, quamvis id id naturaliter sit inclinatum.

Posset etiam dici quod istud naturale desiderium implebitur in corpore separata: sicut dixit Porphyrius eam tunc fore beatam. Licet corpori coniuncta beatitudinem non consequatur^{*}.

I CCT. I.
Uct. 6.

lit». ωχ.

*α «.π.

•CXAbfrA-Cr

.tfUfcD
BifAh

CAPITULUM QUINTUM

QUOD EA QUAE RATIONE INVESTIGARI NON POSSUNT CONVENIUNT HOMINIBUS PROPONUNTUR

Sciendum est autem quibusdam locis se non debere homini ad credendum proponi illa quae ratio investigare non potest: cum divina sapientia unicuique secundum modum suae naturae provideat. Et ideo demonstrandum est quod necessarium sit homini divinitus credenda proponi etiam illa quae rationem excedunt.

Nullus enim desiderio et studio in aliquid tendit nisi sit ei praecognitum. Quia ergo ad altius bonum quam experiri in praesenti vita possit humana fragilitas, homines per divinam providentiam ordinantur, ut in sequentibus investigabitur^{*}, oportuit mentem evocari in aliquid altius quam ratio nostra in praesenti possit pertingere, ut sic disceret aliquid desiderare, et studio tendere in aliquid quod totum statum praesentis vitae excedit. Et hoc praecipue Christianae religioni competit, quae singulariter bona spiritualia et aeterna promittit: unde et in ea plurima humanum sensum excedentia proponuntur; Lex autem Vetus, quae temporalia promissa habebat, pauca proposuit quae humanae rationis inquisitionem excederent. – Secundum etiam hunc modum philosophis cura fuit, ad hoc ut homines a sensibilibus delectationibus ad honestatem perducerent, ostendere esse alia bona his sensibilibus potiora, quorum gustu multo suavius qui vacant activis vel contemplativis virtutibus delectantur.

Est etiam necessarium huiusmodi veritatem ad credendum hominibus proponi ad Dei cogni-

tionem habendam. Tunc enim solum modo cognoscimus quando ipsum esse credimus supra rationem id quod de Deo cogitari ab homine possibile est: eo quod naturalem hominis cognitionem divina substantia excedit, ut supra ostensum est. Per hoc ergo quod hominini de Deo aliqua proponuntur quae rationem excedunt, firmatur in homine opinio quod Deus sit aliquid supra id quod cogitare potest.

Mia etiam utilitas inde provenit, scilicet praesumptionis repressio, quae est mater erroris. Sunt enim quidam tantum de suo ingenio praesumentes ut totam rerum naturam se reputent suo intellectu posse metiri, aestimantes scilicet totum esse verum quod eis videtur, et falsum quod eis non videtur. Ut ergo ab hac praesumptione humanus animus liberatus ad modestam inquisitionem veritatis perveniat, necessarium fuit homini proponi quaedam divinitus quae omnino intellectum eius excederent.

Apparet etiam alia utilitas ex dictis Philosophi in X^o *Ethicor.* Cum enim Simonides quidam homini praetermittendam divinam cognitionem persuaderet, et humanis rebus ingenium applicandum, *oportere* inquit *humana sapere hominem et mortalia mortalem*; contra eum Philosophus dicit quod *homo debet se ad immortalia et divina trahere quantum potest*. Inde in XI° *de Animal.* dicit quod, quamvis parum sit quod de substantiis superioribus percipimus, tamen illud modicum est magis amatum et desideratum omni cognitione quam de substantiis inferioribus

• Cap. m

*Q.c<<.i:uu
UkUntqq

3 ad credendum] credendum credenda b. 3 ratio] ratione Pd. 10 tendit] praetendit ab. ei ani «. 35 cura fuit) ut patet 7. et to. Ethic, addunt Pd. 2 Deum post vere GPc. 5 ut supra ostensum est om ab. 9 cogitare) cogitari GNVZPc. i ' rerum naturum) naturam (rerum in spat.) G, naturam divinam Pc. 16 cis post non videtur a. 22 quidam hominini) cuidam homini GNZPc, quidam hominum ŪF, quemdam hominem CsG.

habemus. Dicit etiam in II Cde/. *et Mund.** quod cum de corporibus caelestibus quaestiones possint solvi parva et topica solutione, contingit auditori ul vehemens sit gaudium eius. Ex quibus omnibus apparet quod de rebus nobilissimis quantumcumque imperfecta cognitio maximam perfectionem animae confert. Et ideo, quamvis ea

quae supra rationem sunt ratio humana plene capere non possit, tamen mullum sibi perfectionis acquiritur si saltem ea qualitercumque teneat fide.

Et ideo dicitur *Eccli. m35: Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi.* Et I *Cor. n°.7: Quae sunt Dei nemo novit nisi Spiritus Dei: nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum.*

Commentaria Ferrariensis

ponitur haec conclusio: Necessarium tamen est ut humanam rationem excedunt. Sed antequam probetur, inducitur ratio ad oppositum, quae ab aliquibus induci posset*. Divina enim sapientia unicuique providet secundum modum suae naturae. Ergo non videtur necessarium homini dari aliquid supra facultatem naturae.

Tum conclusionem probat quatuor rationibus. Sed advertendum pro celusione quod, cum necessarium ad finem dupliciter dicitur, secundum Aristotelem. V *Metaph.**, scilicet in ipso, et quantum ad bene esse; de utroque necessano inferretur conclusio. Unde prima ratio de necessario simplici et probat; aliae vero quantum ad bene esse.

1. *Prima ergo ratio.* Homines per divinam providentiam ad abili bonum ordinantur quam experiri in praesenti vita humaniit fujillitas possit. Ergo oportuit nos evocari in aliqui alius quam ratio nostra in praesenti vita possit attingere. Intecedens inferius probabitur, in tertio libro. – C inrequenti probatur. Quia nullus desiderio et studio in aliquid tendit nisi sit ei praecognitum. Cum ergo homo habet studio et desiderio tendere in id ad quod per divinam providentiam ordinatur, necesse est ut illud praecognoscat.

Confirmatur primo haec ratio ex comparatione Veteris et Novae Legis. Quia enim in Christiana religione bona spiritualia et aeterna promittuntur, in ea plurima humanum sensum excedentia proponuntur: in Veteri autem Lege, quia temporalia promittebantur, pauca proposita sunt quae humanam excederem rationem.

Confirmatur secundo ex philosophorum legibus. Volentes enim philosophi homines a sensibilibus delectationibus ad honestatem perducere, ostenderunt esse alia bona sensibilibus iis potiora, quorum gustu multo suavius delectantur qui activis aut contemplativis virtutibus vacant.

2. Pro ista ratione, advertendum quod desiderium aliquando accipitur pro actu appetitus sensitivi vel rationalis tendentis in non habitum; aliquando vero pro appetitu et inclinatione quacumque ad aliquid, etiam si consequatur formam naturalem. Quod ergo dicitur *neminem ferri desiderio nisi in praecognitum*, intelligendum est de desiderio qui est actus elicitus appetitus, non autem de inclinatione consequente formam naturalem: quia, etsi etiam tale desiderium consequatur aliquam cognitionem, eo quod *opus naturae* *opus intelligentiae*, ut dicitur II *Physic.* non tamen consequitur cognitionem ipsius appetentis naturaliter.

Sed videtur haec ratio Sancti Thomae non concludere: nam oppositum consequentis videtur stare cum antecedente. Potest enim aliquid esse naturaliter a nobis cognitum, et tamen illud consequi propria virtute non poterimus: sicut, licet aliquis naturaliter cognoscat imperii naturam, tamen propriis viribus imperator esse non poterit.

Respondetur quod vis rationis non stat in hoc quod ideo sit nobis necessaria cognitio supernaturalis quia ad finem quem propria virtute adipisci non possumus ordinemur: sed quia ordinamur ad finem quem neque assequi neque cognoscere possumus naturali facultate, iuxta illud *Isai. t.xiv **, *Oculus non vidit, Deus, absque te, quae praeparasti expectantibus te.* Sic autem non stat oppositum consequentis cum antecedente. Non enim stant simul quod non elevetur intellectus ad id quod est supra naturam suam, et tamen ordinetur homo ad id quod naturaliter cognosci non potest. Si enim starent simul, tunc aliquid

desiderio et studio moveretur in incognitum: neque enim naturaliter neque supcrnaturaliter cognosceret finem.

3. Pro prima confirmatione, advertendum primo, ul habetur I *II*, q. cvn, a. i, quod Lex vetus et Nova non sic distinguuntur quasi ad diversos fines ordinentur, Vetus ad temporalia. Nova ad spiritualia bona: sed quia, cum habeant eundem finem, scilicet ut homines subdantur Deo, Nova propinquius ordinat ad hunc finem, Vetus autem remotius, et comparantur ad invicem sicut imperfectum et perfectum. Vetus enim, quia dabatur imperfectis et nondum gratiam consecutis, homines ad observantiam divinorum praeceptorum timore poenarum et promissione temporalium bonorum inducebat: Nova vero, quae perfectis et iam gratiam et fidem per baptismum consecutis datur, inducit homines ad virtutem ex ipso bono virtutis, et praecipue caritatis. Quod vero dicitur *Christianam religionem promittere spiritualia, Veterem autem Legem temporalia*, non est intelligendum quasi homines Veteris Legis temporalia bona pro fine haberent, homines vero Novae Legis spiritualia. sed quia per temporalia illi, utpote imperfecti, inducebantur in Dei amorem et in spiritualia; nos autem, perfectionem gratiae habentes, ex ipsa spiritualium rerum consideratione secundum se ad virtutem, et praecipue caritatem, movemur.

Advertendum secundo, quod licet sit una fides modernorum et antiquorum, ut ponit Sanctus Thomas *Verit.* q. xiv, a. 12, tamen plura tenentur homines tempore gratiae explicite credere quam in tempore Legis scriptae, ut ibidem inquit art. ii. Quod ergo hic dicitur, quia *nobis plurima supra humanum sensum proponuntur, pauca autem hominibus Veteris Legis*, intelligendum est, *explicite*: quia implicite antiqui omnia credebant quae nos credimus, ut ult Sanctus Thomas loco praeallegato *.

* Art. n.

4. Pro secunda confirmatione, advertendum primo, ul habetur II *II* r, q. clxxix et cl.xxxt, quod virtutum quaedam sunt contemplativae vitae, sicut virtutes intellectum speculativum perficientes, cuiusmodi est sapientia: habet enim pro fine vita contemplativa veritatis contemplationem. Quaedam autem sunt vitae activae, cuiusmodi sunt morales virtutes, quae ordinantur ad operandum: nam vitae activae finis est exterior operatio.

Advertendum secundo, quod licet spiritualibus delectationibus sensibiles sint quoad nos vehementiores. quia sensibilia nobis magis nota sunt, et cum corporali transmutatione huiusmodi delectationes fiunt, et quia contra corporales molestias appetuntur; spirituales tamen secundum se maiores sunt, ut dicitur I *II* ac, q. xxxi, a. 5, et IV *Sent.*, d. xi.ix. q. m. a. 5, quia spiritualis perfectio corporali nobilior est, et naturae rationali melior, atque ob alias causas quas Sanctus Thomas iliis in locis adducit. Propter hoc ergo inquit hoc loco *spiritualium rerum gustu eos qui activis vel contemplativis vacant, delectari*: quia delectationes quas contemplativae vitae deservientes, quae in contemplatione veritatis sistit, aut etiam activae, quae ad exercitium virtutum moralium deputatur, experiuntur, longe meliores simpliciter et secundum sui naturam sunt quam quaecumque corporeae et sensibiles voluptates.

II. *Secunda ratio est.* Verioriorem de Deo cognitionem habemus ex eo quod huiusmodi veritatem habemus per fidem. Ergo hoc nobis utile est. – Probatur antecedens. Tunc vere de Deo cognitionem habemus cum ipsum esse credimus supra omne quod de ipso possumus cogitare: cum naturalem hominis facultatem natura divina excedat. Sed per hoc quod homini aliqua divina humanam rationem

excedentia proponuntur, firmatur in nobis opinio quod Deus sit aliquid supra omne quod possumus cogitare. Ergo etc.

Attendendum quod, quia divinam essentiam secundum quod in se est videre non possumus, nec ipsum Deum quidditative cognoscimus: quaecumque praedicata illi attribuerimus, ea a divina perfectione quam maxime deficiunt, eo quod Deus aliquid excellentius sit. Inde qui opinaretur esse in Deo eam dumtaxat perfectionem quae naturaliter de ipso investigari potest, deciperetur, volens dominum inam naturam creato intellectui adaequare. Quod si cum excellentiorem esse omnibus quae de ipso naturali investigatione cognoscimus existimaverit, venorem habet cognitionem, utpote ad eius naturam propius sua accedens cognitione. Ad hoc autem cognouendum iuvat nos aliorum divinorum revelatio quae nullas unquam suo ingenio potuit investi#re.

III. *Tertia ratio.* Iup. it i u o l hoc hin n a prae «un-
ptio, quae erroris' e t i l i r Ergo etc. Probatur antecedens. Quoni. it i sunt q i d r. m unum l c a i o ingen: » praesumentes ut illu<i inturn d D o v. nim < p item quod cis videtur, f. ds' im i. u i quoi x non videtur. Reprimitur autem l c < nenas. J i r. i d l » ob ini. l libili Veritate proponuntur uu u. intellectu*; .orum excedunt.

Quarta ratai. Mullum periectionix humante rationi acquirnut tx talium iu. 'l' .«nque » fide. Ergo etc. Probatur iwllccedcm c aucraritite Aristotelis X *Ethic.*, contra 'imonidcm u n'. n cri- se ad immortalia ct Ji ina quintum pi»tc>t .bc c; ct XI *dc Animat.*, quod modkun. de *ul -* mt s .l. ipcro.'b'is perceptum est magis amotum et dc-side^iy» » omni cognitione quam dc substantiis inferiorib»i l n«, a. . : et II *Cae'*, quod, cum de corporibus caelestibus qtpotienes possint parva el topica solutione. l. o i. K. : i auditari ut vehemens sit gaudium ciu-. Ex iis crim h. MI T quod dc rebus nobilissimis quiintumoumquc imperfecta cognitio maximam animae perfectionem confert.

IV. Attendendum quod rationem ad oppositum in principio capituli factam Sanctus Thomas non solvit, sed solutam relinquit ex dictis. Negatur enim consequentia. Quia enim natura homini per divinam providentiam est ad supernaturalem finem ordinata, ideo divina providentia providit sibi de supernaturali cognitione, sicut ad consequendum naturalem finem de principiis naturalibus providit.

V. Scotus, i qu. Prologi I *Sent.*, nobiscum convenit in duobus: primo, quod necessarium esi nobis aliquam notitiam supcmaturaliter tradi; secundo, quod finis ad quem natura humana est ordinata, scilicet Deus per essentiam visus, a nobis pro statu isto non est naturaliter cognoscibilis. In hoc autem discordat, quia ponit finem illum naturalem esse, licet supcmaturaliter adipiscendum. Sanctus Thomas autem, in prima ratione huius capituli et alibi -, tenet ultimum finem hominis, qui est Deus, et supernaturalem esse, et supernaturaliter acquirendum.

Probat autem dictum suum Scotus primo, auctoritate Augustini, I lib. *de Praed. Sanet.*, c. v. ubi ait: *Proinde posse habere fidem, sicut posse habere caritatem, naturae est hominum: habere autem fidem, quemadmodum habere caritatem, gratiae est fidelium.* Igitur posse habere fidem et caritatem naturaliter convenit homini. Ergo et posse habere finem ad quem fides caritasque disponit.

Secundo. Homo naturaliter istum finem quem dicis supernaturalem, appetit. Igitur ad istum naturaliter ordinatur. Et per consequens est naturalis finis.

2. Sed contra hanc positionem Scoti, quantum ad id in quo discordat a Sancto Thoma, arguitur sic. Si Deus esset finis naturalis, idest in quem natura inclinatur, sed supernaturaliter acquirendus, sequeretur quod natura inclinaret suum subiectum ad aliquod ad quod esset impos-

sibile ut perduceret. Iloc autem in omnibus naturis videtur falsum. Et etiam repugnat rationi: tunc enim naturalis appetitus esset frustra in natura, quia nullo modo posset per naturam adimpleri. Ergo etc.

3. Sed circa hoc dubium occurrit. Videtur enim Sanctus Thomas sentire cum Scoto, *super Boet. Trin.*, q. ult., a. ult., ad ult. Ibi enim ait quod, *quamvis homo inclinetur naturaliter in finem ultimum, itnn potest tamen naturaliter illum consequi, sed solum per gratiam.*

Respondetur quod aliter accipit Scotus naturalem inclinationem et finem naturalem, et aliter Sanctus Thomas. Ipse enim Scotus accipit naturalem inclinationem pro inclinatione mere naturali consequente naturam et excludente cognitionem, quae non est actus elicited, ut patet per ipsum Quirto, d. xi. ix, q. x. hem ipse loquitur de fine ultimo materialiter, > ilice: de eo in quo invenitur ratio ultimi in i ni-. Sa ictu* Thomas autem per naturalem inclinationem inklligit non inclinationem naturae oppositam inclinationi quae sequitur < gnitionem, *cd actum elicitedum a x lunt. ite qui e n itur. di* ct determinatus quantum ad ifi< luoricm actus non autem quantum ad exercitium.

Item loquitur de io fine in gc li et sub communi ult ni i et :tudini<, ut inferius declarabitur. Et i cius quod, si proponatur v uaur i. lu ir n e be ititudo in communi, voluntas quiv i ulc t chcc:c ei non elicere actum circa illud obiccu' .. ?... (si viic .l actum circa illud, ille actus erit proccut <, ;* n i p est xolunt. is tale obiectum refugere, het n vim n c. i j v it ad illud bonum propria virtute per-

.. Non vm autem inconueniens quod homo in aliquid in-linetur p< r K um voluntatis naturalem modo dicto, et i h i c. Hui nor. possit . rtuie propria adipisci: quia licet ad illud vinus naturali* non sufficiat, proponitur tamen voluntati sub ratione appetibilis ex omni parte et nullum habentis boni defectum, ex quo habet voluntas ut non possit illud respuere. Sed ' ene est inconueniens ut aliquid appetatur naturditer nppetdu qui est sola naturae inclinatio, ct tamen homo ad illud non possit aliqua virtute naturali pervenire: quia natura secundum se non habet inclinationem nisi infra naturae limites.

4. Argumenta autem Scoti non cogunt. Quod enim inquit Augustinus posse habere fidem esse naturae hominum, non ideo dicilur quoniam in homine sit potentia naturalis ad fidem el caritatem finemque supernaturalem: sed quia m natura ct substantia hominis est potentia obedientahs ad illa, potentiaque logica, quae est non-repugnantia. Non enim repugnat naturae hominis habere fidem et caritatem, sicut naturae lapidis. Immo hominis naturae data est capacitas ad ea quibus homo possit ad finem supernaturalem pervenire: ut haberi potest ex iis quae dicuntur *Writ.* q. xiv, a. 10, ad 1. Unde sensus Augustini est quod in natura hominum est capacitas et aptitudo ad fidem et caritatem, quae in aliis naturis materialibus non invenitur.

Ad secundum, negatur antecedens, si simpliciter accipiat homo quantum ad naturalia. Non enim naturaliter appetit homo, in sua natura consideratus, visionem divinae essentiae ut est summum bonum et ultimus finis ad quae natura intellectualis est per divinam providentiam ordinata: - sic enim nunc de visione divinae essentiae loquimur. Si autem accipiat homo ut informatus revelatione divina et fide quod ultimus eius finis et summum eius bonum sit divinae essentiae visio clara et perfecta, sic illam naturaliter appetit, sicut ct summum bonum in universali. Sed tunc negatur consequentia, scilicet. *Ergo est naturalis*, ad modum quo loquimur hic de naturali, de eo scilicet fme qui naturae proportionatur, el cuius est capacitas naturalis, atque in quem propriis viribus naturae potest perveniri: sic enim dicilur aliquid naturale apud philosophos, nisi abuti vocabulis voluerimus.

Cf. I P., 4. iii, «4.521V *Sent.*, d. xux. q. n, a. 6; *dc Verit.* VIII, .. 3.

•tur
*lii

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. VI.

CAPITULUM SEXTUM

QUOD ASSENTIRE HIS QUAE SUNT FIDEI NON EST LEVITATIS
QUAMVIS SUPRA RATIONEM SINT

'as.

Me
K'r
ne
tio
:1k

nn

ni.
'ni
a-
ur
*as
ie-
o-
*e,
?r-
id
et
'et
in
in
>n
id
li-
te
el

in
il-
ia
a:
e-

m
ic
tn
ic
ni
id
in

it-
er
10
le
'1-
3-
3-
tn

a,
in

||«
st
ie
id

¶ Cru.It., nt
fra/,IIΛοβ»,
A».

·#οΛ

uiusMODi autem veritati, *cui ratio hu-
mana experimentum non praebet**. *Mem*
adhibentes non leviter credunt, quasi
indoctas fabulas secuti, ut ll *Pel.*, i '"', di-
citur. Haec enim *divinae Sapientiae secreta* : ipsa :
divina Sapientia. quae omnia plenissime novit,
dignata est hominibus revelare, quae sui prae-
sentiam, et du^i'i c et inspirationis veritatem,
convenientibus argumentis ostendit, dum ad con-
firmandum ea quai n ruralem cognitionem ex-®
cedunt, opera \i bniler ostendit quae totius na-
turae superan. «ac"Tai. m videlicet in mirabili
curatione languorum, nonnorum suscitatione,
caelestium corporum mirabili immutatione; et.
quod est mirabilia humanarum mentium inspi-¶
ratione, ut idiotae c' simplices, dono Spiritus
Sancti repleti, sum nn sapientiam et facundiam
in instanti consequerentur. Quibus inspectis, prae-
dictae probationis efficacia, non armorum vio-
lencia, non voluptatum promissione, et, quod est «
mirabilissimum, inter persecutorum tyrannidem,
innumerabilis turba non solum simplicium, sed sa-
pientissimorum hominum, ad fidem Christianam
convolvavit, in qua omnem humanum intellectum
excedentia praedicantur, voluptates carnis cohi- jt
bentur, et omnia quae in mundo sunt contemni
docentur; quibus animos mortalium assentire et
maximum miraculorum est. ct manifestum divinae
inspirationis opus, ut, contemptis visibilibus, sola
invisibilia cupiantur. Hoc autem non subito neque »
a casu, sed ex divina dispositione factum esse,
manifestum est ex hoc quod hoc se facturum
Deus multis ante prophetarum praedixit oraculis,
quorum libri penes nos in veneratione habentur,
utpote nostrae fidei testimonium adhibentes.

Huius quidem confirmationis modus tangitur
Heb.ii ': *Quae*, scilicet humana salus, *cum initium*
accepiisset enarrari per Dominum, ab eis qui audie-
runt m nos confirmata est, contestante Deo signis
et portentis et variis Spiritus Sancti distributionibus. «»

Haec autem tam mirabilis mundi conversio
ad fidem Christianam indicium certissimum est

praeteritorum signorum: ut ea ulterius iterari
necesse non sit, cum in suo effectu appareant
evidenter. Esset enim omnibus signis mirabilius
si ad credendum tam ardua, et ad operandum
tam difficilia, et ad sperandum tam alta, mundus
absque mirabilibus signis inductus fuisset a sim-
plicibus et ignobilibus hominibus. Quamvis non
cesset Deus etiam nostris temporibus, ad con-
firmationem fidei, per sanctos suos miracula
operari.

Hi vero qui sectas errorum introduxerunt pro-
cesserunt via contraria: ut patet in Mahumeto,
qui carnalium x oluptatum promissis, ad quorum
desiderium carnalis concupiscentia instigat, po-
pulos illexit. Praecepta etiam tradidit promissis
conformia, voluptati carnali habenas relaxans, in
quibus in promptu est a carnalibus hominibus
obediri. Documenta etiam veritatis non attulit
nisi quae de facili a quolibet mediocriter sapiente
naturali ingenio cognosci possint: quin potius
vera quae docuit multis fabulis et falsissimis do-
ctrinis immiscuit. Signa etiam non adhibuit su-
pernaturaliter facta, quibus solis divinae inspi-
rationi conveniens testimonium adhibetur, dum
operatio visibilis quae non potest esse nisi di-
vina, ostendit doctorem veritatis invisibiliter inspi-
ratum: sed dixit se in armorum potentia missum,
quae signa etiam latronibus et tyrannis non de-
sunt. Ei etiam non aliqui sapientes, in rebus di-
vinis et humanis exercitati, a principio credide-
runt: sed homines bestiales in desertis morantes,
omnis doctrinae divinae prorsus ignari, per quo-
rum multitudinem alios armorum violentia in
suam legem coegit. Nulla etiam divina oracula
praecedentium prophetarum ei testimonium per-
hibent: quin potius quasi omnia Veteris ct Novi
Testamenti documenta fabulosa narratione deprava-
vat, ut patet eius legem inspicienti. Unde astuto
consilio libros Veteris et Novi Testamenti suis
sequacibus non reliquit legendos, ne per eos fal-
situdinis argueretur. Et sic patet quod eius dictis
fidem adhibentes leviter credunt.

18 m inM.mti) ministrati G. in instanti ministrari c. 22 innumerabilis) immurmurabilis a, ct mirabilis E, imtnirabilis i»c/ innurabilis E; pZ
>10»t *liquet.* 20 contemni) contemptui *cd.* haberi contemptui P. 31 n casu) casu GPc. sed << *rasa* pG, sed a E, sed WPe. 37 cum
o,n Λ.. →9 contestante) cum testante α. 40 distributionibus) districtionibus α, distinctionibus BF. 42 est) est nd BH, est ad ttdcrn F.
7 Esset cnimj Etenim afjhcJ, Ecco in C, Esset autem P. 4 ad operandum) operandum aZ. 11 sectas) sectis 3, secretis C. pro-
ccsscnint onj 3. 16 in quibus) quibus P. 17 a carnalibus *om* BHpF, in carnalibus C, carnalibus *b*, 31 multis ont 3. 33 solis)
solum *yVc*. 26 invisibiliter *Ita* ZpDP; visibiliter *ceteri*. 28 etiam) in a, et EGNWYà. 3o et humanis) ct de divinis ct hu-
manis P*t. 3o cius) in cius a.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de modo cogno-
scendae veritatis divinae quantum est ex parte docentis,
nunc de eodem quantum est ex parte addiscentis deter-
minat*. Et ponit hanc conclusionem: *Veritati cui ratio*
humana experimentum non praebet fidem adhibentes non

leviter credunt. Primo, simpliciter probatur; secundo, com-
parative ad Mahumcti legem .

I. Prima ergo ratio est ista. Credere divinae Sapientiae
revelanti non est levitatis: immo prudentiae Sed haec de
quibus loquimur, divina Sapientia revelavit Ergo non est

levitatis ista credere. – Maior est manifesta: eo quod divina Sapientia nec errare possit nec nos decipere – Minor vero probatur. Revelatio et manifestatio aliquorum per ea visibilia opera quae naturae superant facultatem confirmata, non est nisi ab eo qui supra naturam creatam est. Sed sic ea quae sunt fidei sunt confirmata, per ea scilicet quae omnem superant naturae facultatem. Ergo etc.

Probatur minor discurrendo per miracula. Primo enim, ad fidei confirmationem factae sunt mirabiles languorum curationes, mortuorum suscitationes, caelestium corporum mirabiles mutationes, et multa alia circa res corporales, de quibus tam in Veteri quam in Novo Testamento nobis est tradita notitia. – Secundo, facta est humanis mentibus supra naturam inspiratio, cum idiotae et simplices, dono Spiritus Sancti repleti, summam sapientiam et facundiam in instanti sunt consecuti. – Tertio, facta est mirabilis mundi conversio atque supra naturam. Non enim annorum potentia aut voluptatum promissione, -ed ex divinorum operum inspectione, etiam inter persecutorum tyrannidem. innumerabilis turba non tantum simplicium, sed etiam sapientium hominum, ad Christi fidem convolvavit; in qua humanum excedentia intellectum praedicantur, carnis cohibentur voluptates, et omnia quae in mundo sunt habenda esse contemptui docemur. Hoc enim miraculorum maximum est. et divinae inspirationis opus, quod animi mortalium iis assensoribus. Quod si diceret quispiam hoc casu subitoque evenisse: instat Sanctus Thomas ex eo quod hoc scilicet fictum Deus multis antea prophetarum praedixit oraculis quod est divinae dispositionis signum, non autem casus. Hunc confirmationis fidei modum tetigit Apostolus, *1/b. n.*, dicens: *Quae. scilicet humani, fides, cum initium accepisset enarrari per Dominum ab apostolis audierunt in nos confirmata est, contestante Deo. gloriatur et variis Spiritus Sancti distributionibus.*

Ex hoc deducitur hoc corollarium: *non recte, videlicet, necesse ut ulterius praeterita ligna reiterentur*, - quamvis et nunc non cesset Deus per suos sanctos miracula operari. – Probatur. Quia haec tam mirabilis mundi conversio ad Christianam fidem praeteritorum signorum effectus est: sicut in suo effectu ea videntur signa. – Quod si dicatur non esse factam mundi conversionem ex praecedentibus signis, hoc omnibus signis et miraculis mirabilius erit, si ad credendum tam ardua, ad sperandum tam alta, ad operandum tam difficilia, mundus absque miraculis a simplicibus et ignobilibus hominibus fuit inductus. Atque ob hoc non erunt amplius miracula necessaria.

II. Secundo, probat per comparisonem ad legem Mahumeti *. Nihil enim mirum est si illi legi quam plurcs adhaeserunt: quia et voluptates promittebat, et praecepta illis conformia dabat ipsis relaxans habenas, ad quas animus hominis inclinatur. Item, non confirmavit Mahumetus sua dicta miraculis, sed scilicet in armorum potentia missum aiebat. Quod tyrannorum est. – Adhuc, illi non crediderunt a principio sapientes et docti viri, sed bestiales homines in desertis morantes, omnis scientiae prorsus ignari. – Postremo, nulla prophetarum oracula praecesserunt quae ei legi tanquam a Deo constituendae testimonium perhiberent. – Ex quo sequitur levitatis et insipientiae esse illi credere: nostrae autem adhaerere fidei, maximae esse sapientiae.

III. Circa hanc conclusionis probationem dubium occurrit. Quia nulla opera, quantumcumque mira, videntur de necessitate ac sufficienter probare nostram Legem a Deo esse. Nulla enim adeo magna opera sunt quae non possit aliquis cavillando pervertere: aut ea a daemonibus facta asserens; aut praestigiis sic apparuisse, non tamen in veritate fuisse facta; aut ab aliqua naturali causa fuisse producta. Magi enim Pharaonis universa fere opera fecerunt quae Moyses fecit *. Similiter apud gentiles multa miranda acciderunt miraculis nostrae fidei similia. Apud Mahumetanos quoque pleraque dicuntur contingere miracula.

IV. Ad evidentiam huius difficultatis, in qua Christianorum plerique titubant, id mihi primis considerare oportet, quod ea sola vere miracula sunt, ut inferius in tertio libro declaratur, quae a solo Deo, aut quantum ad substantiam

facti, aut quantum ad id in quo fiunt, aut quantum ad modum faciendi specialiter praeter communem modum gubernationis universi, fieri possunt. Ideo, cum volumus investigare an aliquid vere miraculum sit, inspiciendum est an quicquam in eo sit quod a nulla fieri possit creatura virtute propria. Quod si tale quid inveniatur, et sit in rei veritate factum et non tantum secundum apparentiam, illud pro certo asseremus verum esse miraculum. Cavendum tamen nobis est ne creaturis, et praesertim substantiis immaterialibus, plus virtutis attribuamus quam ipsis conveniat, aut plus ab earum virtute detrahamus quam oporteat: ut aut ea quae a solo Deo fieri possunt, virtute aliqua creata fieri possumus existimemus; aut quae virtus creata potest efficere sola divina virtute posse fieri credamus; ex utroque enim circa vera miracula error potest accidere.

Considerandum quoque est quod, licet in iis quae corpore fiunt difficile sit indubitatum habere veritatem, eo quod daemones ex terminum itione locali aeris sive alterius corporis, aut etiam ceterorum sensuum immutatione, faciant multa apparere. Quia in veritate non sunt; tamen etiam in huiusmodi omnibus circumstantiis simul pensatis quid verum erit poterit discerni. Puti in mortui suscitatione, quamvis daemon possit defuncti corpus intrare atque in eo aliqua opera similia operibus vitae exercere; aut etiam sic hominum sensus immutare ut appareat mortuus revixisse qui non in eum: tamen si viderimus eo corpore universa vitae opera fieri et eodem modo ut prius, ita quod omnibus in iis rebus appareat, et per longum tempus, dicemus in veritate mortuum revixisse, et non tantum secundum apparentiam. Et similiter de aliis.

Advertendum ulterius quod, licet in aliquibus operatione daemonis [possit] esse praestigium, sunt tamen quaedam miracula in quibus praestigium locum non habet, sicut etsi immutatio intellectus et voluntatis, quae corporeis sensibus non percipiuntur, liant enim praestigia ad res corporeas, quae aliquo percipiuntur sensu.

V. Dicitur ergo primo, quod sunt aliqua vere simplici-terque miracula, quae nullam admittunt calumniam, ex quibus docentis vel optime et efficaciter confirmatur. Sunt enim quaedam quae, si concedantur in veritate facta, sicut quod tempore solis sol steterit *, aut solem passum esse luminis defectum in Christi passione luna existente in oppositione, a solo Deo esse facta negari non potest. Similiter de mortui suscitatione et similibus. Sunt autem talium quaedam quae nullus negare potest quin in veritate sint facta: sicut de illa solis permanentia, deque multis signis a Christo factis.

Dicitur secundo, quod illa subita Apostolicae mentis illuminatione per Spiritus Sancti missionem facta * calumniam non recipit. Neque enim secundum apparentiam tantum, sed secundum veritatem haec fuisse facta cognoverunt universi qui apostolos loquentes linguis et disputantes audierunt. Neque a daemonibus fieri potuerunt: eo quod hoc perversae eorum voluntati repugnet, qua homines in malum pertrahere vellent, non ad bonum inducere. Quod si ab angelis eam illuminationem fieri potuisse quis dicat, eo etiam admissio, dicemus quod, sicut alia miracula a Deo ministris angelis fiunt, ita et hominum illuminationes. Quod sane et quaedam veritatis praedicatae ab idiotis hominibus confirmatio erit: eo quod boni angeli non decipiant, sed instruant homines de divinis. – Simili modo hominum ut idiotarum et sapientum conversio ad fidem Christi, et voluptatum abiectio, ad quas est hominum inclinatio naturalis, in solum Deum auctorem referri potest, qui humanas voluntates solus potest immutare.

Dicitur tertio, quod signa insolita et miracula vera esse et esse virtute divina facta, argumento est quando is qui ad suae doctrinae confirmationem miracula operatur, bonos mores praedicat atque secundum ipsos vivit, studetque homines in Deum reducere, non autem propriam quaerit utilitatem, neque superstitionibus utitur, et circa utilia, non circa vana, mirabilia operatur. Tunc enim certus quis esse potest quod divino, non autem fallaci agatur spiritu. Ex hoc enim Sanctus Thomas, II *Sent.*, d. vir, q. m, a. i, ad 2, vera signa a falsis distinguit.

* Cf. inii. Com-

* Exad. vii, viii.

* Cip. ci sqq.

* Io/. X. 13

* Lte xii. i

* 4A. n.

*0. Coaact. en. 3lt.

Etsi ergo magi Pharaonis, aut infideles, aut etiam Mahumetus, aliqua fecerunt quae miracula videbantur, non erant tamen vera miracula, utpote quae omnem naturae superarent facultatem, ut inferius * ostendetur. Illud postremo advertendum, quod miraculorum operatio non sic fidem confirmat Christianam quasi particu-

lariter videre faciant ea quae sunt fidei vera esse: hoc enim rationi fidei repugnat. Sed movent voluntatem ad hoc ut videns ea velit credere. Ex illis enim judicatur conveniens credere fidem praedicanti, quia ostendunt in universali vera esse quae praedicantur atque secundum divinam sapientiam, utpote ea miraculis confirmantem.

CAPITULUM SEPTIMUM

QUOD VERITATI FIDEI CHRISTIANAE NON CONTRARIATUR VERITAS RATIONIS

UAMVis autem praedicta veritas fidei Christianae humanae rationis capacitatem excedat, haec tamen quae ratio naturaliter indita habet, huic xeritati contraria esse non f'> i it. lia enim quae naturaliter rationi sum iuiitt, verissima esse constat: in tantum ut nec u e falsa sit possibile cogitare. Nec id quod tide tenetur, cum tam evidenter divinitus confiri i imi sit. fas est credere esse falsum. Quia igitur solam falsum vero contrarium est. ut ex c irum definitionibus inspectis manifeste apparet, impossibile est illis principiis quae ratio naturaliter cognoscit, praedictam veritatem fidei contrariam esse.

Item. Illud idem quod inducitur in animam discipuli a docente, doctoris scientia continet: nisi doceat fecte, quod de Deo nefas est dicere. Principiorum autem naturaliter notorum cognitio nobis divinitus est indita; cum ipse Deus sit nostrae auctor naturae. I laec ergo principia etiam divina sapientia continet. Quicquid igitur principiiis huiusmodi contrarium est. divinae sapientiae contrariatur. Non igitur a Deo esse potest. Ea igitur quae ex revelatione divina per fidem tenentur, non possunt naturali cognitioni esse contraria.

Adhuc. Contrariis rationibus intellectus noster ligatur, ut ad veri cognitionem procedere nequeat. Si igitur contrariae cognitiones nobis a Deo immitterentur, ex hoc a veritatis cognitione noster intellectus impediretur. Quod a Deo esse non potest.

Amplius. Ea quae sunt naturalia mutari non possunt, natura manente. Contrariae autem opinionones simul eidem inesse non possunt. Non igitur contra cognitionem naturalem aliqua opinio vel fides homini a Deo immittitur.

Et ideo Apostolus dicit, *Rom. x'*: *Prope esi verbum in corde luo et in ore luo: hoc est verbum Jidei, quod praedicamus.* Sed quia superat rationem. a nonnullis reputatur quasi contrarium. Quod esse non potest.

Huic etiam auctoritas Augustini concordat, qui in *ll super Gen. ad lilt.* * dicit sic: *Illud quod ventas patefaciet, libris sanctis sire Testamenti Il-lens sire Xovi nullo modo potest esse adversum.*

Ex quo ev identer colligitur, quaecumque argumenta contra fidei documenta ponantur, haec ex principiis primis naturae inditis per se notis non recte procedere. I nde nec demonstrationis vim habent, sed vel sunt rationes probabiles vel sophisticae. Et sic ad ea solvenda locus relinquitur.

7 esse) ca esse aNZfrPc. 16 a docente] c docente BFH. o nostrae post auctor ZPc. 23 est bis habent Pd; ideo pro contrariatur. contrarium P. 18 quod] quidem quod Pd. 19 patefaciet] patefacit GZPc. Tcstaincnti post Veteris GZPc.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de modo cognoscendae veritatis divinae absolute, nunc de ipsa comparative ad rationem humanam determinat *. Circa hoc autem duo facit: primo, comparat veritatem creditam veritati naturaliter cognitae; secundo, primam veritatem ipsi rationi naturali comparat, capitulo sequenti.

1. Primo ergo veritatem veritati comparat. Et ponit hanc conclusionem: *Veritas Jidei veritati naturaliter nobis inditae non contrariatur.* Pro qua advertendum quod prima principia indemonstrabilia nobis naturaliter nota omnium aliorum quae naturali investigatione cognosci possunt, notitiam virtualiter continent: suntque talia in tantum vera in quantum praedictis principiis concordant. Ex eo ergo quod ostenditur veritatem fidei notitiae primorum principiorum non contrariari, constat etiam nulli alii veritati naturaliter notae contrariam esse. Multipliciter autem haec conclusio probatur.

Primo. Quod contrariatur vero oportet esse falsum: cum verum non contrarietur vero, sed tantum falsum, ut ex eorum rationibus apparet. Sed prima principia falsa

esse non possunt, nec cogitari possunt esse falsa. Id etiam quod tide tenetur, tam evidenter divinitus confirmatum, falsum esse non est fas credere. Ergo etc.

Pro declaratione maioris, advertendum quod, sicut ratio veri consistit in *adaequateione intellectus et rei*., ita ratio falsi in inadaequatione: propter quod dicitur IV *.Metaph.* '. quod *falsum est ex eo quod dicitur vel videtur aliquid esse quod non est. vel non esse quod est.* Cognitio ergo vera erit qua cognoscitur esse sicut est: falsa autem, qua cognoscitur esse sicut non est. Et quia apprehendere esse et non esse sunt contraria, ut dicitur II *Peri Henn.* ", ideo cognitio vera et falsa sunt contraria. Bene ergo dicitur quod falsum contrariatur vero, non autem verum, *ut ex eorum rationibus patet:* quia cognitio rei adaequata non contrariatur cognitioni adaequatae rei; sed bene cognitio rei inadacquat.i, qua scilicet existimatur non esse quod est. in quo consistit ratio falsi, contrariatur cognitioni adaequatae rei, qua existimatur res esse sicut est, in quo consistit ratio seri.

Advertendum etiam pro minoris declaratione, quod diverso modo loquitur Sanctus Thomas de principiis primis,

* 1WL4C. de D<yimtioMitui; et. 1 IV. XVI. 2. obi. 2, c: de Ver. 1. t. • S. Th. I. 16: Did. III, vu. i.

• Did. lib. unie, c. xiv.

*Ct Comment. 11», iatL

• i.rci. <i; DM.
in. m, β» 9-

• in fme.

titiet ii.uxduh
tjosMib.r, ^u.i.

• in /roocoutnj.

Λπ i.mj j.

et de iis quae sunt fidei, ut ostendat ad horum cognitionum nos diversimode habere. Principia enim necesse est verissima esse et videri verissima, ita quod nec etiam cogitari potest illa esse falsa : sicut inquit Philosophus de hoc primo principio. *Impossibile est idem simul inease et non* *iii**esse eidem*, IV *Metaph.** Etsi enim aliquis possit verbis dicere hoc esse falsum, mente tamen cogitare non potest: eo quod tunc contraria eidem simul inessent, ut Philosophus deducit. Ea autem quae sunt fidei, licet in se sint verissima, non tamen ex propriis rationibus terminorum eorum nobis veritas apparet, sed tantum in communi iudicantur vera esse eo quod divinitus sint revelata, ut miraculis est comprobatum, ut in praecedenti capitulo diximus. Ad hunc ergo diversum nos habende modum circa ista cognoscenda insinuandum. dixit S metus T «ornas de principiis quod illa *verissima esse constat*. de eo autem quod fide tenetur, inquit quod *non est fi*- *credere esse falvum*.

2, Ex ista ratione Sancti Thomae excluditur ratio Koberti Ilolcot, in I *Sent*, -, arguentis ei quae -unt fidei contra rationem natura.cm es;c, qui-. rvio naturalis dictat opposjjUTn CS.10 verum. Patet enim ex dictis quod hoc absumptum est falsum.

Patet etiam cx dictis falsum esse quo f in alia ratione assumit, scilicet quod articuli fidei sunt contra rationem non solum rusticorum, sed etiam sapantum. puta quod mulier sine viri semine concipiat. Dicitur en m quod non sunt contra rationem vere sapientum. hti c aim, si dicunt quod impossibile est virginem concipere, dicunt hoc considerato ordine causarum secundarum: non nutem considerado ordine divinae potentiae. Et si ab pii hoc dixerunt Deo esse impossibile, non fuerunt veiv sapientes neque vere philosophi. Unde Sanctus Thomas, *super L iet Irin.*, qt u> ftt 3 *f inquit quod, *si quid tn dtctts philosopharum inveniatur contrarium fidei, hoc non est phdosnpi* «. f *mapis philosophiae abusus e.l defectu ratir tib*.

II. *Secundo*. Quod divinae sapientiae contrariatur, a Deo esse non potest. Sed quod primis principiis contrariatur. divinae contrariatur sapientiae. Ergo a Deo esse non potest. Ergo quae revelatione divina tenentur, naturali cognitioni contraria esse non possunt.

Probatur minor. Quod inducitur a docente in animam discipuli scientia doctoris continet, nisi fecte doceat. Sed principiorum naturaliter notorum cognitio nobis divinitus est indita: cum Deus nostrae naturae sit auctor. Ergo hacc principia divina sapientia continet. Ergo quod ipsis est contrarium, divinae sapientiae est contrarium.

Circa hanc rationem advertendum quod continentia qua hic dicitur scientiam doctoris discipuli scientiam continere, non est continentia virtualis principii activi: quoniain> U(inqUit Sanctus Thomas P, q. cxvit*, scientia non est qualitas activa, sed se habet tantum per modum principii directive in operando. Dicitur autem scientia doctoris discipuli scientiam continere inquantum ad eadem scibilia ct ad easdem veritates se extendit ad quas discipuli scientia: eadem enim veritas est quam discipulus novit et magister, eo quod magister moveat discipulum ad eadem cognoscenda quae ipse cognoscit. Unde posset illa continentia dici *perfectionalis* et *similitudinaria*: eo modo quo tetragonum continet trigonum, et unum album aliud album.

2. Sed occurrit dubium circa ultimam consequentiam. Non enim videtur sequi: Divina sapientia principia continet, Ergo quod contrariatur principiis divinae sapientiae contrariatur. Non valet enim: Divina virtus continet album quia potest album producere, Ergo quod contrariatur albo divinae virtuti contrariatur. Dicitur quod, sicut divina virtus contrariorum esse causa potest, eo quod utrumque virtualiter contineat; ita divina sapientia oppositarum cognitionum esse causa poterit, tanquam utramque virtualiter supereminenterque continens. Neque sequi oportet quod, si una alteri contraria sit, quod divinae quoque sapientiae contrarietur.

Ad evidentiam huius difficultatis considerandum est quod continentia de qua hic loquimur, non est, ut iam diximus, continentia principii activi, sed cuiusdam similitudinis et convenientiae, secundum quod duae cognitiones in eadem

veritate cognita conveniunt. Et quia una cognitio alteri non contrariatur nisi quia ad opposita enuntiabilia terminantur, sicut cognitio qua existimatur hominem esse risibilem, contrariatur ei qua existimatur hominem non esse risibilem; ideo, si una cognitio alteri contrariatur, erit etiam contraria ei quae illi similis est, utpote cum ipsa in obiccto cognito conveniens. Illa enim quae contrariatur huic humanae cognitioni, *Homo est risibilis*, omni alteri cognitioni sive angelicae sive humanae contrariatur qua cognoscitur homo esse risibilis. Bene ergo valet haec consequenda: Divina sapientia principiorum cognitionem continet, Ergo cognitio, qua cognitioni principiorum contraria, divinae quoque sapientiae contraria cSt; eo quod per hanc continentiam nihil aliud intelligatur nisi convenientia m ei veritate cognita per divinam sapientiam ct notitiam principiorum.

Ad instantijju autem dicitur quod non est simile: eo quod il i iku.itur in continentia virtuali tantum principii acin i, ^eundum quam idem contraria eminenter continere p« tot hic autem loquimur de continentia etiam propria scienti ic. quae est pcifcctionalis ct cuiusdam similitudinis K unita ct convenienti u m eodem obiccto, secundum quam un i notitia oppositas notitias continere non potest; licet etiam divina sapientia nostrae cognitionis naturalis ciu sit. Quod autem dicitur *eandem esse scientiam pi. .?;-/mn r* mtclligitur, quantum ad incomplexa, quod ad eandem scientiam uinusque oppositorum consideratio ipec n, sicut eadem e i scientia sani et aegri: quantum xcro ad complexa, quotl c.idcm scientia cognoscitur unam contradictioni partem esse veram, alteram vero falsam.

111. *Tenim* Si is cl ista cunirarietas, a veritatis cognitione intellectus noster impediretur. Sed hoc a Deo esse non potest. Ergo etc. Probatur consequentia. Contrariis rck i l it m peditui intellectus a veri cognitione. Ergo, si contrariae cognitiones nobis a Deo immitterentur, intellectus noster impediretur a veri cognitione.

Pro consequentiae probatione, considerandum quod contrarie!is argumentationum ab oppositione conclusionum 'Umitur ad quas terminantur: eo quod argumentatio quidam rationis motus sit, motus autem contrarii ad contrarios terminos terminentur. Idem est ergo rationes contrarias esse, quod per ipsas contrarias cognitiones causari. Et idem est per contrarias rationes impediri confundique intellectum, quod ipsum per contrarias cognitiones ab allero causatas impediri. Proportionntur autem divina sapientia demonstrationi quantum ad hoc quod cognitionem in nobis causal. Propter hoc, sicut contrariae rationes impediunt intellectum eo quod contrarias cognitiones causant; ita, si divina sapientia contrarias in nobis causât cognitiones, ipsa a veri cognitione impeditet intellectum. Quod a Deo non potest esse agendo (nisi fortassis propter mysterium vel utilitatem), sed bene non agendo, idest non infundendo lumen quo aliquid intelligalur: sicut neque malum culpae est a Deo nisi non infundendo gratiam.

1\ . (*jitarto*. Aut istae cognitiones simul erunt in intellectu: aut, una adveniente, altera recedit. Non primum: quia contraria in eodem simul esse non possunt. Nec secundum; quia cognitio naturalis semper manet; quae enim naturalia sunt, manente natura, mutari non possunt. Ergo non sunt contrariae. Confirmatur auctoritate Apostoli ac Augustini.

2. Sed occurrit dubium. Quoniam aquae naturale est esse frigida: et tamen ab ea, manente aqua, removetur frigiditas. cum scilicet calefit. Ergo falsum est quod quae naturalia sunt, manente natura mulari non possint.

Confirmatur. Quia ipsemet Sanctus Thomas, IP 1Γ\ q. i.vn, a. 2, ad i, inquit quod naturalia semper insunt in rebus immobilibus, non autem in rebus mobilibus, cuiusmodi est hominis natura. Ergo, quamvis aliqua cognitio sit homini naturalis, potest tamen ab homine manente separari.

3. Ad haec dubia simul respondendo, dicitur primo, quod naturale, ut habet Sanctus Thomas, Quarto, d. .xxvi, q. t, a. I, dupliciter dicitur: scilicet aut quod a principiis naturae de necessitate causatur; aut ad quod natura inclinat. Propositio ergo haec, quod *naturalia manente natura*

• n. TLii
1.1.

nitio alteri
jilia tenni-
i esse risi-
l non esse
i.itur, erit
cum ipsa
mtrariatur
mni alteri
iatur qua
hacc con-
num con-
contraria,
per hanc
nuntia in
notitiam

mulari non possunt, intelligenda est de naturalibus primo modo: et est vera tam in rubus mobilibus quam in rebus immobilibus. De naturali autem secundo modo vera est in immobilibus tantum, non autem in mobilibus: quia secundum naturae mutationum possunt et talia naturalia mutari et impediri, manente substantia in sua perfectione essentiali. Unde non contradicit Sanctus Thomas sibi ipsi: hic enim de naturali primo modo loquitur: in loco autem allegato de naturali secundo modo.

Dicitur secundo, quod naturale est aquae habere frigiditatem, cum aliqua tamen latitudine: quia scilicet ex principiis essentialibus aquae sequitur aliquis gradus frigiditatis intra illam latitudinem, neque potest aqua non habere aliquem gradum illius frigiditatis; quinimmo, si remitte-

retur frigiditas ad gradum infra totam illam latitudinem, puta infra latitudinum quae est duorum ad sex, desineret natura aquae. Licet ergo aqua sibi derelicta et non impedita ad summum gradum illius latitudinis frigiditatis deducatur natura sic inclinante, potest tamen a contrario per violentiam impediri ne summum illum frigiditatis gradum habeat: nunquam tamen a quocumque calefaciente omnino ab ipsa omnis frigiditatis gradus removeri potest, natura manente. Unde possumus dicere quod aliquis frigiditatis gradus est aquae naturalis tanquam a naturae principii causatus absolute, et hic ab aqua removeri non potest; aliqui vero frigiditatis gradus sunt aquae naturales tanquam ad quos natura aquae deductis impedimentis perducit; et isti ab aqua per violentiam et ad tempus removeri possunt.

CAPITULUM OCTAVUM

QUA UTER SE HABEAT HUMANA RATIO AI) VERITATEM FIDEI

mile: co
principii
:on linere
i propria
ilitudinis
eundum
i potest;
laturalii
dentiam
a, quod
ideratio
uamum
r imam
lsam.
. cogni-
eo esse
ntrariis
Ergo,
, intel-

7 Aa. | quidem sciwbilcv ex quibus humana
j. | o) Tπi o i u b p r i n c i p i u m s u m i t , a l i -
q i i l < v e - u g i u m i n s e d i v i n a e i m i t a t i o n i s
retinent, ita < > ; n e n i m p e r f e c t u m q u o d a d d e c l a -
r a n d a m i p . i u s D e i s u b s t a n t i a m o m n i n o i n s u f f i -
c i e n s i n v e n i t u r . H a b e n t e n i m e f f e c t u s s u a r u m
c a u s a r u m s u o m o d o s i m i l i t u d i n e m , c u m a g e n s
a g a t s i b i s i m i l e ; n o n t a m e n e f f e c t u s a d p e r f e c t a m
a g e n t i s s i m i l i t u d i n e m s e m p e r p e r t i n g i t . H u m a n a
i g i t u r r a t i o a d c o g n o s c e n d u m f i d e i v e r i t a t e m , q u a e
s o l u m v i d e n t i b u s d i x i n a m s u b s t a n t i a m p o t e s t e s s e
n o t i s s i m a , i t a s e h a b e t q u o d a d e a m p o t e s t a l i -
q u a s v e r i s i m i l i t u d i n e s c o l l i g e r e , q u a e t a m e n n o n
s u f f i c i u n t a d h o c q u o d p r a e d i c t a v e r i t a s q u a s i
d e m o n s t r a t i v e v e l p e r s e i n t e l l e c t a c o m p r e h e n -
d a t u r . U t i l e t a m e n e s t u t i n h u i u s m o d i r a t i o n i -

bus, quantumcumque debilibus, se mens humana
exerceat, dummodo desit comprehendendi vel
demonstrandi praesumptio: quia de rebus altis-
simis etiam parva et debili consideratione aliquid
posse inspicere jucundissimum est, ut ex dictis*
apparet.

Cui quidem sententiae auctoritas Hilarii concordat. qui sic dicit in libro *de Trin.* *. loquens * 11b-11f de huiusmodi veritate: *Haec credendo incipe. pro-
curre. persiste: etsi non perventurum sciam, gra-
tulabor tamen profecturum. Qui enim pie infinita
prosequitur, etsi non contingat aliquando, semper
tamen proficiet prodeundo. Sed ne te inferas in
illud secretum, et arcano interminabilis nativitatis
non te immergas, summam intelligentiae compre-
hendere praesumens: sed intellige incomprehen-
sibilia esse.*

5 retinent] secundum (videlicet quod sunt et bonae sunt *addunt* ZPd. n cll'ctus] perfectum a. i3 aliquas verisimilitudines) aliqui» veras similitudines Pd.

9 Hacc /fa *Pc* et *forte* NX; Hoc *plene* Gà, Hic *plene* CFHZ *compendio* BDF.WY. procure *Hilarius*; percurrere *omnes* (incipere *bed* percurrere pcrMifeie *cd*). 13 prodeundo] procedendo ZPd. 14 ct arcano] in arcanum EZ. ct arcanum Nd, ct in arcanum P. interminabilis] in 1er (*vel* inter-) mirabilis E, inopinabilis *Hilarius*. nativitatis] necessitatis EZ, veritatis bPc.

Commentaria Ferrariensis

intel-
num:
:c se-
enim
Ergo
>li ac

Secundo, comparat Sanctus Thomas veritatem primam ad rationem naturalem*. Circa hoc autem duo facit: primo, ostendit quid humana ratio possit circa ea quae sunt fidei; secundo, quid utile sit *.

1. Primo ergo ait quod ad cognoscendam fidei veritatem, quae solum videntibus divinam substantiam notissima esse potest, humana ratio verisimiles, non autem demonstrativas rationes colligere potest. — Probatur. Res sensibiles, ex quibus humana ratio cognitionis principium sumit, aliquale vestigium in se divinae imitationis tenent, sed non adeo perfectum ut Dei substantiam declarent. Ergo ad cognoscendum ea quae de Deo credimus, et quae solum substantiam divinam videntibus sunt notissima, verisimilitudines quidem habere ratio potest, non autem demonstrationes.

Antecedens pro prima parte patet: quia sunt effectus Dei; effectus autem aliquam similitudinem causae habet. – Secunda etiam pars est manifesta ex supra dictis: ut quod sint effectus debiles et inadaequati. – Similiter nota est consequentia: quia effectus secundum conditionem suam in cognitionum causae ducit.

e est
r fri-
quae

H",
nt in
jius-
o sit
irari.
imo,
XXVI,
ipiis
i in-
Zura

intel-
num:
:C se-
enim
Ergo
>li ac

e est
r fri-
quae

H",
nt in
jius-
o sit
irari.
imo,
XXVI,
ipiis
i in

Secundo, comparat Sanctus Thomas veritatem primam
ad rationem naturalem*. Circa hoc autem duo facit:
primo, ostendit quid humana ratio possit circa ea quae
sunt fidei; secundo, quid utile sit *.

1. Primo ergo ait quod ad cognoscendam fidei veritatem,
quae solum videntibus divinam substantiam notissima esse
potest, humana ratio verisimiles, non autem demonstrativas
rationes colligere potest. — Probatur. Res sensibiles, ex
quibus humana ratio cognitionis principium sumit, ali-
qualc vestigium in se divinae imitationis tenent, sed non
adeo perfectum ut Dei substantiam declarent. Ergo ad
cognoscendum ea quae de Deo credimus, et quae solum
substantiam divinam videntibus sunt notissima, verisimi-
litudines quidem habere ratio potest, non autem demon-
strationes.

Antecedens pro prima parte patet: quia sunt effectus
Dei; effectus autem aliquam similitudinem causae habet. —
Secunda etiam pars est manifesta ex supra dictis: uo
quod sint effectus debiles et inadaequati. — Similiter nota
est consequentia: quia effectus secundum conditionem
suam in cognitionum causae ducit.

II. Advertendum pro conclusionis declaratione quod,
licet fides in se certitudinem habeat, ea tamen certitudo
cum inevidentia est: eo quod ea quae fidei sunt neque ex
rationibus terminorum vera esse appareant, neque ex eorum
resolutione ad prima principia naturaliter nota sint mani-
festa, cum supra humanam rationem sint; sed tantum cre-
dimus illa esse vera quia a Deo revelata sunt, qui est in-
fallibilis veritas. Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod
solum videntibus divinam essentiam notissima esse possunt.
Videntes enim substantiam divinam vident credita a nobis
de divinitate necessaria esse, eo quod ex terminorum
rationibus cognoscant praedicatum subiecto necessario inhae-
rere; quam habitudinem nunc videre non possumus.

Illud quoque quod *ratio humana verisimiles habere
rationes potest*, intelligendum puto post relationem fidei
factam, non autem ante: cum mens humana ad ea quae
sunt fidei per se elevari non possit. Inde inquit Sanctus
Thomas 1*, qu. xvn, a. 1. ad 2, quod ad manifestationem
Trinitatis induci ratio potest quae Trinitati iam positae
congruat, non autem per quam sufficienter trinitas pro-
betur Personarum.

II. Advertendum pro conclusionis declaratione quod, licet fides in se certitudinem habeat, ea tamen certitudo cum inevidentia est: eo quod ea quae fidei sunt neque ex rationibus terminorum vera esse appareant, neque ex eorum resolutione ad prima principia naturaliter nota sint manifesta, cum supra humanam rationem sint; sed tantum credimus illa esse vera quia a Deo revelata sunt, qui est infallibilis veritas. Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod *solum ridentibus divinam essentiam notissima esse possunt*. \ identes enim substantiam divinam vident credita a nobis de divinitate necessaria esse, eo quod ex terminorum rationibus cognoscant praedicatum subiecto necessario inhaerere; quam habitudinem nunc videre non possumus.

Illud quoque quod *ratio humana verisimiles habere rationes potest*, intelligendum puto post relationem fidei factam, non autem ante: cum mens humana ad ea quae sunt fidei per se elevari non possit. Inde inquit Sanctus Thomas 1*, qu. xwn, a. 1. ad 2, quod ad manifestationem Trinitatis induci ratio potest quae Trinitati iam positae congruat, non autem per quam sufficienter trinitas probetur Personarum.

Advertendum quoque quod duplicem evidentiae modum Sanctus Thomas in his verbis ponit: *quae tamen non sufficiunt ad hoc quod praedicta ventas quasi demonstrative vel per se intellecta comprehendatur*. Aliquid enim dupliciter fit evidens intellectui: aut scilicet per necessariam deductionem ex principiis per se notis, et hoc per demonstrationem videtur; aut ex rationibus terminorum, et hoc dicitur per se esse notum intellectui. Primum tamen a sensibilibus originem trahit: quia universales propositiones, ex quibus demonstratio constituitur, non nisi experimento cognoscuntur, ut dicitur in *Metaph.* similiter et

terminorum rationes ex sensibilibus deducuntur, ut Philosophus in *Poster.* * tradit.

111. Secundo*, ostendit quod, quantumcumque huiusmodi rationes debiles sint, utile tamen est ut in his sensus exerceat humana: si tamen demonstrandi aut comprehendendi praesumptio desit. – Probatur auctoritate Aristotelis superius inducta: quia scilicet facundissimum sit de rebus altissimis parva etiam et debili ratione quicquam inspicere posse. – Probatur etiam Hilarii auctoritate in libro *de Trin.* inquietis: *Haec credenda incipe percurrere*.

Lt ÎT.5**

CAPITULUM NONUM

DE ORDINE ET MODO PROCEDENDI IN HOC OPERE

praemissis igitur evidenter apparet sapientis intentio. Item circa duplicem veritatem divinorum debere versari, et circa errores contrarios destruendos: ad quarum unam investigatio rationis pertingere potest, alia vero omnem rationis excedit industriam. Dico autem duplicem veritatem divinorum, non ex parte ipsius Dei, qui est una et simplex veritas; sed ex parte cognitionis nostrae, quae ad divina cognoscenda diversimode se habet.

Ad primae igitur veritatis; nianifestationem per rationes demonstrativas, quibus adversarius convinci possit, procedendum est. Sed quia tales rationes ad secundam veritatem haberi non possunt, non debet esse ad hoc intentio ut adversarius rationibus vincatur: sed ut eius rationes, quas contra veritatem habet, solvantur; cum veritati fidei ratio naturalis contraria esse non possit, ut ostensum est *. Singularis vero modus convincendi adversarium contra huiusmodi veritatem est ex auctoritate Scripturae diximus confirmata miraculis: quae enim supra rationem humanam sunt, non credimus nisi Deo revelante. Sunt tamen ad huiusmodi veritatem manifestandam rationes aliquae verisimiles inducendae, ad fidei quidem exercitium et solatium, non autem ad adversarios convincendos: quia ipsa rationum insufficientia eos magis in suo errore confirmaret,

Item aestimarent nos propter tam debiles rationes veniali fidei consentire.

Modus ergo proposito procedere intendentes, primum nitimur ad manifestationem illius veritatis quam fides profitetur et ratio investigat, inducentes rationes demonstrativas et probabiles, quasdam ex libris philosophorum et Sanctorum collegimus, per quas veritas confirmetur (adversarius vincatur. Deinde, ut a manifestioribus ad minus manifesta fiat processus, ad illius veritatis manifestationem procedemus quae rationem excedit*, solventes rationes adversariorum, et rationibus probabilibus et auctoritatibus, quantum Deus dederit, veritatem fidei declarantes.

Intendentibus igitur nobis per viam rationis prosequi ea quae de Deo ratio humana investigare potest, primo occurrit consideratio de his quae Deo secundum seipsum conveniunt; secundo vero, de processu creaturarum ab ipso: tertio autem, de ordine creaturarum in ipsum sicut in finem*.

Inter ea vero quae de Deo secundum seipsum consideranda sunt, praemittendum est, quasi totius operis necessarium fundamentum, consideratio qua demonstratur Deum esse *. Quo non habito, omnis consideratio de rebus divinis necessario tollitur.

4 ad quarum *Ita* Pc; quarum *ceteri*. 5 investigatio rationis) investigationis BpFH. 8 qui) quae Pc. 10 eius on: αZ. ai ex auctoritate] auctoritate BFHGW. a3 revelante *Ita* VZsGbPc, revelanti ce/cn. 3 proposito] posito *Vd*. 4 primum) primo Z. 5 inducentes) inducendo DGPC. 9 manifestioribus) nobis *addunt* P.f. 27 habito) supposito Z. habito supposita *Pd*.

Commentaria Ferrariensis

Ultimo loco Sanctus Thomas, suo prooemio finem imponens, ex praedictis suam intentionem, quantum ad modum procedendi, declarat ♦. Praemittit autem, cum duplex veritas divinorum sit. eam dupliciter veritatis non ex parte ipsius Dei accipiendam esse, sed ex parte cognitionis nostrae.

Ad cuius intelligentiam, considerandum est quod, cum veritas sit in intellectu adaequato rei per suam intelligentiam, dum scilicet apprehendit rem sicut est. in hoc duo includuntur: unum quod est rationale, scilicet actus intelligendi; aliud quod est rationis, maxime in Deo, scilicet habitudo adaequationis ad rem intellectam. Si loquamur

de veritate quantum ad ipsum actum intelligendi. sic in Deo est una simplex veritas, immo ipse est veritas simplicissima: eo quod una simplicissima intelligentia esse rerum omnium intelligat. Si autem de veritate loquamur quantum ad ipsam habitudinem rationis, sic non inconvenit in Deo esse multas veritates, secundum quod multis a se intellectis adaequatur. Verum quia ea multa in uno, scilicet in essentia sua intelligit, ideo absolute dicitur una simplex veritas. Intellectus autem noster diversa complexa diversis intellectionibus cognoscit. Ideo secundum multitudinem intellectuum non solum quantum ad habitudinem. sed etiam quantum ad fundamentum et actum

irf i1**

OF- III.

cI Comment,

intelligendi, in co multae sunt veritates. Cum ergo dicimus duplicem esse divinorum veritatem nobis traditam, non sic est intelligendum quasi duplicem de seipso Deus habeat cognitionem eamque nobis tradiderit : sed quia dc iis quae Deus, in seipso una cognitione cognoscens, nobis revelavit, duplicem nos cognitionem duplicemque veritatem habemus.

Secundo, sic possumus exponere. Veritas enim dupliciter accipi potest: aut, inquam, secundum quod est in re cognita; aut secundum quod est in intellectu. Hic loquitur Sanctus Thomas de veritate secundum quod est in re cognita, non autem secundum quod est in intellectu. Enuntiabilia enim dc eadem re dupliciter multiplicari possunt: aut scilicet quia in ipsa re sunt diversa ex quibus diversa enuntiabilia constituuntur, sicut de homine musico et albo intelligitur ipsum esse musicum et ipsum esse album; aut quia res quidem in se simplicissima est omnique diversitate carens, sed tamen, quia intellectus ipsam comprehendere non potest, diversos dc ipsa conceptus imperfectos inadaequatosque format, cx quibus diversa constituit enuntiabilia vera. Sensus ergo Sancti Thomae est quod ista duplex veritas, si c cnuntiabilium verorum diversitas, non

a ec autem consideratio qua quis nititur ad demonstrandum Deum esse, superflua fortasse quibusdam videbitur, qui asserunt quod Deum esse per se notum est, ita quod cius contrarium cogitari non possit, et sic Deum esse demonstrari non potest. Quod quidem xidetur cx his.

Illa enim per se esse nota dicuntur quae statim nolis terminis cognoscuntur: sicut, cognito quid est totum et quid est pars, statim cognoscitur quod omne totum est maius sua parte. Huiusmodi autem est hoc quod dicimus *Deum esse*. Nam nomine Dei intelligimus aliquid quo maius cogitari non potest. Hoc autem in intellectu formatur ab eo qui audit et intelligit nomen Dei: ut sic saltem in intellectu iam Deum esse oporteat. Nec potest in intellectu solum esse: nam quod in intellectu et re est, maius est eo quod in solo intellectu est; Deo autem nihil esse maius ipsa nominis ratio demonstrat. Unde restat quod Deum esse per se notum est. quasi ex ipsa significatione nominis manifestum.

Item. Cogitari quidem potest quod aliquid sit quod non possit cogitari non esse. Quod maius est evidenter eo quod potest cogitari non esse. at Sic ergo Deo aliquid maius cogitari posset, si ipse posset cogitari non esse. Quod est contra rationem nominis. Relinquitur igitur quod Deum esse per se notum est.

est ex pane ipsius Dei accipienda, quasi scilicet in ipso sint diversa unde cnuntiabilium diversitas accipiatur; immo ipse est una et simplex veritas ex parte rei, quia omnia praedicata quae divinae essentiae attribuuntur, inter se idem sunt atque etiam cum subiecto: sed est ex parte intellectus nostri diversimode et diversis conceptibus Deum intelligentis, aliquaque de ipso naturaliter, aliqua vero per revelationem cognoscentis.

II. Hoc praemisso, subiungit Sanctus Thomas quod ad manifestationem veritatis naturaliter notae et per rationes demonstrativas et per probabiles, tum ex philosophorum tum ex Sanctorum libris collectas, procedendum est. – Ex quo apparet non esse omnes rationes in hoc libro a sancto Doctore positas pro demonstrativis defendendas: cum ipsemet dicat se velle aliquas probabiles inducere.

\d manifestationem vero veritatis supematuraliter notae, non esse debet intentio ad hoc ut adversarius rationibus vincatur: sed ut rationes adversariorum solvantur, et veritas ex auctoritate Scripturae miraculis confirmata ostendatur. Non erit tamen inutile rationes verisimiles inducere ad fidelium exercitium ct solatium, non autem ad adversarios coriv incendos.

Adhuc. Propositiones illas oportet esse notissimas in quibus idem de seipso praedicatur, ut. *Homo esi homo*: vel quarum praedicata in definitionibus subiectorum includuntur, ut. *Homo esi animal*. In Deo autem hoc prae aliis invenitur, ut infra * ostendetur, quod suum esse est sua essentia, ac si idem sit quod respondetur ad quaestionem *quid esi*. et ad quaestionem *an est*. Sic ergo cum dicitur. *Deus esi*. praedicatum vel est idem subiecto, vel saltem in definitione subiecti includitur. Et ita Deum esse per se notum erit.

Amplius. Quae naturaliter sunt nota, per se cognoscuntur: non enim ad ea cognoscenda inquisitionis studio pervenitur. At Deum esse naturaliter notum est: cum in Deum naturaliter desiderium hominis tendat sicut in ultimum finem. ut infra * patebit. Est igitur per se notum Deum esse.

Item. Illud per se notum oportet esse quo omnia alia cognoscuntur. Deus autem huiusmodi est. Sicut enim lux solis principium est omnis visibilis perceptionis, ita divina lux omnis intelligibilis cognitionis principium est: cum sit in quo primum maxime lumen intelligibile invenitur. Oportet igitur quod Deum esse per se notum sit.

Ex his igitur et similibus aliqui opinantur Deum esse sic per se notum existere ut contrarium mente cogitari non possit.

8 esse om l)Z, ante per se Yà. o cognito] cognitio BFHV. 18 rej in re DEWZIM. 19 esse maius) esse (est P) tnaius ut lVf. 22 manifestum] Addunt est E, sit MM. non csec... 26 cogitari ham om G; b legit: non esse. Si ergo Deo aliquid maius cogitari posset, sic Deus cogitari posset nnn esse.

1 esse notissimas Ita a; per se addunt ceteri, sedante esse Z, post esse DEYb, post notissima» NCAVPc. 9 Sic) Si PA i5 \t Deum) ad Deurn G, Deum autem sNPc, rasa pX.

SLM.MA CONTRA GENTILES, CAP. X, XL

Commentaria Fexxarien^is

Praemisso prooemio, accedit Sanctus Thomas ad manifestacionem divinarum rerum, de quibus in hoc opere pertractare intendit *. Dividitur autem liber hic in duas partes principales, secundum quod duo sunt quae de Deo cognoscuntur: primo enim agit de iis quae humana ratione investigari possunt; secundo, de iis quae revelata sunt humanumque excedunt intellectum, et hoc in quarto libro.

Quantum ad primum tria acu. ut ipse in praecedenti capitulo ostendit. In primo enim libro de ii* determinat quae Deo secundum intellectum; factum est; factum est, de processu creaturarum ab intellectu, de ordine creaturarum in ipsum sicut in finem.

Circa primum tria facta. Quia tamen secundum se conveniunt; contrarium idem videtur necesse est tamen, veluti necessarium tunc videtur, noscere quod si, ideo primo eam considerationem praemittit qua demouatur Deum esse. Secundo, de divina simplicitate tunc ruit: per quod aliquo modo cognoscere possumus quid modo habet, contra primum. Tertio, qualis est Deus ostenditur, cap. xv.ri.

Circa primum, quia duplici ratione. **M** arbitrantur vanam esse inquisitionem qua quaeritur an Deus sit, duo tacit: primo, dictas cautas removet; secundo, de intentione intentum, cap. xin. Circa primum duo tamen citat: primum. inquit de prima causa; secundo, de secunda, cap. mi. Circa primum duo facti: primo, ponit ad contrarios rationes; secundo, eas solvit, cap. sequi; non

II. Quantum igitur ad primum, fuerunt quidam, inquit Sanctus Thomas, qui praedictam considerationem superfluam esse existimarunt, eo quod Deum esse sit per se notum. ita quod eius contrarium cogitari non possit. Idcirco demonstratione ad hanc rem opus non esse dixerunt. Videturque haec esse Anselmi opinio, ut tradit Sanctus Thomas Ier/L q. x. a. 12. Hoc nutem nonnullis rationibus confirmant.

Quarum prima est. Deum esse cognoscitur statim cognitio terminis. Ergo est per se notum. – Probatur antecessu. Quia nomine *Dei* intelligimus id quo maius cogitari non potest. Hoc autem non potest solum in intellectu esse: quia quod est in intellectu et in re, maius est eo quod in solo intellectu est.

Secunda contra quia tunc aliquid Deo maius cogitari posset, si per se cogitari posset «et non esse: illud scilicet quod non potest cogitari non esse.

Quia in Deo idem est esse et essentia. Propter hoc scilicet utem illis oportet notissimas esse in quibus idem praedicatur de seipso.

Tunc videtur, qui. Deus non est naturaliter notum: cum in ipsum naturaliter est ierium hominis tendat. Ea autem quae sunt naturaliter nota, per se cognoscuntur.

Quintus contra, quia Deus est quo omnia alia cognoscuntur in se tamen in «lux habet omni» intelligibilis cognitionis principium.

CAPITULUM UNDECIMUM

REPROBATIO PRAEMISSAE OPINIONIS
ET SOLUTIO RATIONUM PRAEMISSARUM

Cip. praeced.

praemissa autem opinio provenit partim quidem ex consuetudine qua ex principio assueti sunt nomen Dei audire ei invocare. Consuetudo autem, et praecipue quae est a puero, vim naturae obtinet: ex quo contingit ut ea quibus a pueritia animus imbuitur, ita firmiter teneat ac si essent naturaliter et per se nota. Partim vero contingit ex eo quod non distinguitur quod est notum per se simpliciter. et quod est quoad nos per se notum. Nam simpliciter quidem Deum esse per se notum est: cum hoc ipsum quod Deus est, sit suum esse. Sed quia hoc ipsum quod Deus est mente concipere non possumus, remanet ignotum quoad nos. Sicut omne totum sua parte maius esse, per se notum est simpliciter: ei autem qui rationem totius mente non conciperet, oporteret esse ignotum. Et sic fit ut ad ea quae sunt notissima rerum. noster intellectus se habeat ut oculus noctuae ad solem, ut II *Melaphrs.* * dicitur.

S. Th. I. q. 1. 3.

Nec oportet ut statim, cognita huius nominis *Deus* significatione, Deum esse sit notum, ut prima ratio intendebat. Primo quidem, quia non omnibus notum est. etiam concedentibus Deum esse, quod

Deus sit id quo maius cogitari non possit: cum nulli antiquorum mundum istum dixerint Deum esse. Nec etiam ex interpretationibus huius nominis *Deus*, quas Damascenus ponit *, aliquid huiusmodi intelligi datur. – Deinde quia, dato quod ab omnibus per hoc nomen *Deus* intelligatur aliquid quo maius cogitari non possit, non necesse erit aliquid esse quo maius cogitari non potest in rerum natura. Eodem enim modo necesse est poni rem. et nominis rationem. Ex hoc autem quod mente concipitur quod profertur hoc nomine *Deus*, non sequitur Deum esse nisi in intellectu. Tunc nec oportebit id quo maius cogitari non potest esse nisi in intellectu. Et ex hoc non sequitur quod sit aliquid in rerum natura quo maius cogitari non possit. Et sic nihil inconveniens accidit ponentibus Deum non esse: non enim inconveniens est quolibet dato vel in re vel in intellectu aliquid maius cogitari posse, nisi Vi qui concedit esse aliquid quo maius cogitari non possit in rerum natura.

Nec etiam oportet, ut secunda ratio proponebat. Deo posse aliquid maius cogitari si potest cogitari non esse. Nam quod possit cogitari non

cx principio) a puero c, n principio PA. 3 assueti) homine» assueti ZPJ. 5 a puero) a pueritia Z, a principio M^A y teneat) tenetur cd, tenentur P, teneantur b. 9 simpliciter... per se hom out d, simpliciter et quod quoad nos (notum) est l*. 15 maius ante et post sua parte a.

2 dixerint) dixerunt iCtbcd et ante mundum Z. h omnibus) hominibus CI l IINW V>Bh. 13 quo) quod EGPC. 16 nihil om a. nullum Pc.

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XI.

esse, non ex imperfectione sui esse est vel incertitudine, cum suum esse sit secundum se manifestissimum: sed ex debilitate nostri intellectus, qui eum intueri non potest per scipsum, sed ex effectibus eius, et sic ad cognoscendum ipsum esse i

Ex quo etiam tertia ratio solvitur. Nam sicut nobis per se notum est quod totum sua parte sit maius, sic videntibus ipsam divinam essentiam per se notissimum est Deum esse, ex hoc quod sua essentia est suum esse. Sed quia eius essentiam videre non possumus, ad eius esse cognoscendum non per scipsum, sed per eius effectus pervenimus.

Ad quartam etiam patet solutio. Sic enim homo

naturaliter Deum cognoscit sicut naturaliter ipsum desiderat. Desiderat autem ipsum homo naturaliter inquantum desiderat naturaliter beatitudinem, quae est quaedam similitudo divinae bonitatis. Sic igitur non oportet quod Deus ipse in se consideratus sit naturaliter notus homini, sed similitudo ipsius. Unde oportet quod per eius similitudines in effectibus repertas in cognitionem ipsius homo ratiocinando perveniat.

Ad quintam etiam de facili patet solutio. Nam Deus est quidem quo omnia cognoscuntur, non ita quod alia non cognoscantur nisi eo cognito, sicut in principiis per se notis accidit: sed quia per eius influentiam omnis causatur in nobis cognitio.

Commentaria Ferrariensis

P^{raemissas} ratione docti sime solvit Sanctus Thomas. Sed circa hoc duo facv : pⁿmo enim ostendit unde proveniat huius opinioni deceptio; secundo, ad argumenta respondet “.

I. Quantum ad primum inquit quod duo sunl quae homines in hanc inducere opinionem potuerunt. Primum quidem est consuetudo. Quia enim a principio homines consueverunt audire nomen Dei et invocare; consuetudo vero, ea praesertim quae est l principio*, naturae vim obtinet: ideo firmiter tenetur Deum esse, ac si esset naturaliter et per se notum. En enim quibus animus a pueritia imbuitur, ita firmiter tenentur ac si essent naturaliter et per se nota.

Alterum est quia non distinxerunt inter id quod est simpliciter per se notum, et quod est per se notum nobis. Deum enim esse simpliciter quidem est per se notum: eo quod Deus sit suum esse. Quoad nos autem non est per se notum ; quoniam hoc ipsum quod est Deus, mente concipere non possumus. Sicut omne totum esse maius sua parte, simpliciter quidem per se notum est: ei autem qui rationem totius mente non conciperet, non esset per se notum, immo esset ignotum. Ilacque ratione fit ut ad notissima rerum intellectus noster se habeat ut oculus noctuae ad solem: quia videlicet ea uti sunt concipere non possumus.

11. Pro declaratione huius distinctionis, advertendum est quod propositio aliqua per se nota dicitur quia aliqua alia propositione priori et notiori non indiget ad sui manifestationem, per aliamque demonstrari non potest. Propter quod inquit Sanctus Thomas. I P., q. xvii, a. 3, ad 2, et est de mente Aristotelis, l *Poster.* ”, et Boetii, in libro *de Hebdomad.* ., quod *principia per se nota sunt illa quae statim cognitis terminis cognoscuntur*. Sed quia res dupliciter habet esse, uno scilicet modo in seipsa extra intellectum, alio modo secundum quod ab intellectu nostro concipitur et intelligitur, ideo dupliciter de re aliqua loqui possumus: uno modo, secundum id quod convenit sibi secundum naturam suam; alio modo, de eo quod convenit sibi secundum quod a nobis concipitur et intelligitur. Non inconvenit autem aliquod rei modo aliquo convenire secundum naturam suam, quod sibi secundum modum quo a nobis concipitur non convenit, et e converso. Potest igitur evenire ut natura subiecti cuiuspiam ac praedicati talis sit quod unum sit idem alteri, vel unum ad aliud habeat immediatum ordinem : et ideo, si unumquodque illorum conciperetur secundum quod in se est, statim appareret praedicatum inesse subiccto. Sed quia non comprehenditur subiecti praedicatique natura ut in se est. immo debiliter imperfecteque concipitur, ideo ex ea subiecti praedicatique notitia non statim cognoscitur subiecto inesse praedicatum, sed aliquo notiore nobis et priore ad eius

evidentiam opus est. Tale tunc dicitur simpliciter quidem per se notum esse et secundum naturam, quia in natura subiecti et praedicati est, si prout sunt cognoscerentur, ut statim appareat inesse praedicatum subiecto, nec aliquo opus esset notiore ad eius habendam notitiam: non est tamen nobis per se notum, quia non perfecte eorum natura cognoscitur, et secundum eos conceptus quos de subiecto et praedicato formamus, non statim apparet connexio praedicati cum subiecto. Propter quod non cognoscitur tale quid cognitis terminis, prout a nobis concipiuntur. Quod si aliquod complexum tale sit ut et ex subiecti et praedicati natura, ut in seipsis sunt cognitis, appareat utriusque necessaria connexio; et eorum naturae propriis conceptibus et perfectis a nobis cognoscantur: erit tale quid et secundum naturam per se notum,, inquantum eorum naturae habent ut, ipsis perfecte inspectis, appareat praedicatum convenire subiecto; et quoad nos, inquantum evidentia eius ex conceptibus terminorum de ipsis ab intellectu nostro formatis apparet, non autem ex aliqua propositione prius nota.

Quia igitur, si divina essentia secundum quod in se est videretur, statim appareret existuntiam illi convenire, utpote quae cum ipsa unum idemque sit ; merito dicimus quod Deum esse est per se notum simpliciter et secundum naturam. Quia vero Deo, secundum quod a nobis concipitur, existentiam sibi necessario convenire non constat nisi ex effectibus ostendatur, eo quod Deum secundum quod in se est concipere nequeamus; idcirco non est illud per se notum quoad nos.

111. Sed occurrit dubium, in doctrina Sancti Thomae, quae sint propositiones quae statim cognitis terminis cognoscuntur, quae dicuntur per se notae intellectui: – de istis enim loquimur, non de iis quae ad sensum sunt notae, ut est *nivem esse albam*. Aliquibus enim Thomistarum videtur eas solum tales esse in quibus praedicatum sit de definitione subiecti: et hoc ex quibusdam Sancti Thomae verbis verum esse apud ipsum existimant. – Aliis vero videtur quod non solum illae in quibus praedicatum in subiecti ratione clauditur, sed etiam inultae aliae sint per se notae : ut ex iis apparet quae per ipsum Sanctum Thomam tanquam per se notae adducuntur4, ut, *Omne totum est maius sua parte*, et. Si *ab aequalibus aequalia demas, quae remanent sunt aequalia*, et. *Incorporalia in loco non esse*, et similia. Et singulariter dicunt eam quoque esse simpliciter per se notam in qua prima passio de subiecto praedicatur.

Possumus autem dicere quod esse de ratione et definitione subiecti dupliciter accipi potest: uno modo, formaliier, tanquam scilicet subiecti essentiam ingrediens, sicut *animal* est de ratione hominis; alio modo, virtualiter et consecutive, tanquam scilicet inclusum virtualiter

in quidditate rei et ad rei essentiam immediate consequens, sicut si diceremus de ratione ignis esse quod sit calidus, eo quod essentiam ignis ita sequatur caliditas ut ignis esse non possit quin sit statim calidus. Si primo modo accipiamus esse in ratione subiecti. tunc non oportet illam solam esse propositionem per se notam in qua praedicatum est de ratione subiecti. Nec sic intelligit Sanctus Thomas. Licet enim apud ipsum omnis talis propositio in qua praedicatum est de ratione subiecti, sit secundum se nota: non tamen e converso omnis propositio per se nota est talis ut praedicatum sit de ratione subiecti. Nam et ipsemet, in *Poster.*, l. 36, exponendo text. 3S, inquit 'principia inde monstrabilia locat propositionem in qua significatur passionem inesse suo proprio et immediato subiecto, Umliter eam in qua passio a tali subiecto negatur. Id quod etiam videtur esse de mente Philo sophi, ibidem.

Si autem accipiamur primo aut secundo modo sub conjunctione, sic verum est apud ipsum omnem propositionem secundum se et impliciter notam esse talem quod praedicatum includitur in ratione subiecti. Sicut enim inter subiectum et definitionem nihil medium cadit, propter quod propositio in qua definitio per se definitur praedicatur est immediata et indemonstrabilis; ita inter subiectum et primam eius passionem, quantum est ex parte rationis, nihil cadit medium, et subiectum ex se, non nutem per aliquid aliud, habet ut sibi talis passio conveniat. Et ob hoc propositio in qua talis passio de subiecto praedicatur, est indemonstrabilis et per se nota, scilicetque, rei natura definitioneque cognita, apparet illi tamen passionem inesse: sicut statim. *totius* natura ac definitione perspecti, apparet totum esse qualibet sua parte maius, et, cognita natura ignis, statim videtur caliditatem ipsi inesse.

2. Sed in hoc faciunt difficultatem verba Sancti Thomae in q. x de *Vent.*, a. 12. Ibi enim probat non posse dici quod aliquam creaturam esse sit per se notum et secundum se, quia esse in nullius creaturae ratione perfecte includatur. eo quod cuiuslibet creaturae esse sit aliud ab eius quidditate. Ex quibus arguitur sic. Non minus prima passio, secundum eius doctrinam, est aliud a quidditate quam esse. Ergo, si creaturam esse non est secundum se notum quia est aliud ab eius quidditate. eadem ratione et illa non erit propositio secundum se nota in qua passio de subiecto praedicatur.

Dicerem ego, quantum mihi pro nunc occurrit, quod alio modo esse est aliud a quidditate, et alio modo passio aliud a subiecto. Esse enim est omnino aliud a quidditate, et nullo modo includitur in ratione creaturae, neque scilicet tanquam existens idem cum quidditate essentialiter, neque tanquam quidditatem necessario concomitans immediate: cum quaelibet creatura omnino esse ab extrinseco habeat, et per consequens subiectum non habeat ex se quod sibi conveniat esse, sed per aliud. Prima autem passio, quamvis rei essentiam non ingrediatur, ipsam tamen essentiam necessario immediate consequitur, et ab ea per quandam naturalem resultantiam producit. Propter quod est de ratione subiecti secundo modo dicto. Ideo ipsam inesse subiecto est secundum se notum: non autem quod esse creaturae insit.

IV. Sed contra duo dicta in hac determinatione, scilicet quod propositio per se nota est in qua praedicatum est de ratione subiecti modo exposito; et quod aliud est propositionem esse per se simpliciter notam, et aliud propositionem esse per se notam quoad nos, arguit Scotus. Tenet enim ipse, in *Sent.* d. 11. q. n, quod propositio per se nota est quae ex terminis propriis, qui sunt aliquid eius, ut sunt eius, habet veritatem evidentem: et quod, si propositio in qua ponitur terminus definitus ut sic, ut importans scilicet conceptum confusum, sit evidens ex se, tunc est per se nota; si autem non sit evidens ex terminis taliter acceptis, licet ex definitivo conceptu sit evidens, talis non est per se nota.

Contra primum itaque dictum a nobis ex dictis Scoti arguitur primo sic. Et supponitur, ex in *Poster.*, quod quid est esse medium demonstrationis. Tunc sic. In demonstratione praemissa est principium per se notum, conclusio

autem non est per se nota, sed demonstrata. Sed in praemissa ponitur termini definitio, in conclusione autem definitum. Ergo, dato quod praedicatum sit modo supra exposito de definitione subiecti, propositio non erit per se nota, sed bene illa in qua praedicatum definitioni subiecti attribuitur. – *Confirmatur.* Quia si talis esset per se nota, in demonstratione, in qua per definitionem subiecti propositio demonstratur, ultra impossibilitatem, quia videlicet demonstraretur quod esset indemonstrabile, esset petitio principii: quia demonstraretur idem per idem, et aequale notum per aequale notum.

Secundo. Propositio per se nota est quae ex terminis propriis habet evidentem veritatem. Sed alii termini sunt conceptus distinctus quidditatis. ut importatur per definitionem; et conceptus quidditatis confusus, ut importatur per nomen. Ergo propositio non est per se nota quidditate confine accepta, ut scilicet per nomen significatur, quod non est in intellectu nominis cognita.

tertio. Unum quaelibet propositio esset per se nota in scientiis specialibus quam metaphysicus posset habere per se notum; et definitio terminorum extremorum. Sed hoc non est: quia quodammodo utitur tanquam propositionibus per se notis quae habent evidentem veritatem ex terminis confuse cognitis. Ergo etc.

Ad hoc. Cone a secundum arguit, quia propositio dicitur per se notum, quod in se est de natura terminorum, nata est habere evidentem veritatem contentam in terminis, etiam intelligitur concipiat terminos: quia, quantum est in terminis, cum cumque intellectui est per se nota, si termini componuntur. Non ergo differt propositio per se nota secundum se et simpliciter, et per se nota quoad nos.

Potest etiam argui contra istud secundum ex dictis Aureoli. Intellectus concipiens propositionem per se notam autem intuitum suum super conceptus ex quibus oritur illa propositio; et super alios. Si super eosdem, ergo erit sibi propositio per se nota. Si super alios, iam non erit eadem propositio: cum solae voces non faciant propositionem, sed magis conceptus. Et sic male dicitur quod eadem propositio est simpliciter per se nota, non autem quoad nos.

V. Pro solutione horum sciendum est quod, cum dicimus propositionem esse per se notam quae ex propriis terminis et non per aliam propositionem nota est. illam dicimus esse ex propriis terminis notam quae ex definitionibus terminorum cognoscitur esse Vera. Sed definitio terminorum dupliciter accipi potest. Uno modo, pro definitione se tenente ex parte rei secundum quod est in se: et est illa per quam definitur et explicatur ipsa quidditas et essentia per nomen significata perfecte et secundum quod est in seipsa. Alio modo, pro definitione se tenente ex parte rei secundum quod est in intellectu nostro: et est illa quam intellectus noster de re ab ipso cognita, ut ab ipso cognita est. format, discernendo ipsam a quacumque alia re, licet aliquando imperfecte naturam et essentiam rei represents; sicut accidit in definitionibus quas intellectus noster de Deo format, et quae hoc nomine *Deus* a nobis significantur.

Dicitur ergo propositio esse simpliciter per se nota quando praedicatum est de ratione subiecti se tenente ex parte rei secundum quod in se est; et quae, si eius termini cognoscantur quantum ad talem definitionem, nata est ex se esse evidens intellectui. Illa autem etiam quoad nos nota dicitur quando conceptus ille, ex parte rei secundum quod in se est se tenens, etiam ab intellectu nostro format, resque perfecte cognoscitur ab intellectu nostro ut in se est.

Advertendum etiam quod conceptus et definitio ex parte rei secundum quod in se est se tenens dupliciter considerari potest: uno modo, materialiter, quantum scilicet ad rem significatam et representatam absolute et in se; alio modo, formaliter, quantum scilicet ad rem ut tali definitioni substat. Primo modo, definitio et definitum sunt idem: nam eandem rem significat definitio, et definiti nomen. Secundo modo, distinguuntur: eo quod definitio distincte rem representat, nomen vero confuse, ut habetur in *Physic.*, text. 5 r.

Uro^IXM
[et h*»*), c. 7

* Q* t. *.

L IV

* Loc. o l b. 5.

Pfac.
^Cf].

*. in
,s'tiG
ηθμ
V

per

”nis
'pnt
ini.
Uur
'id.
iur,

in
v
st:
st
lit

er
tt
m
st
r-
a

1 *t
r
>
l
l

• Qu

•Xuniv.2.

• l oc .tir. o.?,

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XI.

Ex quo sequitur quod inter definitum et primam passionem non mediat definitio, si et definitio et definitum materialiter sumantur: inter essentiam enim rei et passionem immediatam nulla res est media. Sed si formaliter sumantur, inter subtectum et praedicatum media est definitio subiecti: primum enim est res ut confuse concepta; secundum res ut distincte concepta; tertium passio sequens.

Sequitur secundo, quod prima et immediata passio per definitionem subiecti, tanquam per causam mediam, si materialiter sumatur, demonstrari non potest: cum ipsa definitio materialiter sumpta non sit medium inter definitum et passionem, sed sit idem quod definitum. Et hunc sensum habent verba Sancti Thomae cum inter principia indemonstrabilia ponit propositionem in qua passio praedicatur de ptoprio et immediato subiecto *. Si autem formaliter sumatur definitio, sic per ipsam a priori demonstrari talis passio potest, tanquam per causam cognitionis; ct per causam aliquo modo in essendo, eo modo quo prior ratio rei est ratio quare sibi secunda insit.

VI. .Id *primum* ergo Scoti contra primum dictum* respondetur quod conclusio demonstrationis talis est demonstrate, et non est per se nola, si omnia formaliter sumantur, et *quid est* se habet ut medium, ut ostendimus. Si autem materialiter sumantur, sic conclusio est indemonstrabilis, ei *juod quid est* non est medium. Eadem ergo propositio non est per se nota ea ratione qua demonstratur, cum videlicet omnia formaliter sumuntur: et est per se nota ct indemonstrabilis, omnibus materialiter sumptis. – *z d c unfit mationem* dicitur quod, si formaliter sumantui omnia, non est ibi petitio principii: quia eadem res distincte eoncepta formaliter distinguitur a seipsa confuse concepta. Si autem materialiter sumantur, sic est petitio principii, et sunt tantum ibi duo termini: quia medium et ctum mis materialiter sunt idem. Unde Sanctu Thomas, in tractatu *l-allaciarum* ponit petitionem principii cum probatur aliquid convenire subiecto quia convenit definitioni: cognoscens enim eandem rem per definitionem et definitum significari, si negat aliquid convenue definito, ct definitioni negabit convenire.

Ad secundum dicitur quod non sunt alii termini definitio et definitum si materialiter sumantur. I ndc Sanctus Thomas, in quaestionibus *de Veritate* et in aliis locis, per hoc probat ex.ve in definitione Dei poni, quantum scilicet est ex parte Dei. quia praedicatum est idem subiecto, cum essentia et esse in Deo unum sint.

-Id *tertium*, negatur consequentia. Quia stat quod in mctaphysica sint noti proprii conceptus qui ex parte rei se tenent, ex quibus propositio redditur secundum se nota, et tamen in scientiis particularibus non sint noti. – Similiter falsum est quod geometer utatur solum illis propositionibus tanquam per se notis quae evidentem veritatem habent ex terminis confuse notis.

vii. Ad argumentum contra secundum dictum*, negatur consequentia. Ex hoc enim quod aliqua propositio dicatur per se nota quia, quantum est de natura terminorum. nata est habere evidentem veritatem, et. quantum est ex se, sit nota si termini concipiantur, non sequitur quod nobis sit nota. Immo sequitur quod, quia est aliqua talis propositio, secundum naturam suam per se nota, cuius conceptus se tenentes ex parte rei a nobis non habentur, ideo est secundum se nota non autem nobis. Et aliqua, ut inquit Boetius, in libro *de Hebd.* *, quae sapientibus sunt per se nota, qui terminorum rationem intelligunt, vulgo non sunt per se nota, ut incorporalia in loco non esse.

Ad Aureolum dicimus quod, cum dicimus eandem propositionem esse simpliciter notam per se, nobis autem non per se notam, si referamus ad eos qui nullo modo terminorum significata intelligunt, sicut cum Graecus ad Latinum loquitur, tunc accipitur eadem propositio et materialiter et formaliter: quia ipsa secundum se nota est, sed ab istis non intelliguntur termini. Si autem ad intelligentes aliquo modo terminos referatur, dicitur eadem propositio

materialiter, scilicet quantum ad vocem et rem ultimate significatam; non autem formaliter quantum ad conceptum importatum. Cum ergo intellectus concipit ct aliquo modo intelligit propositionem per se simpliciter notam non autem sibi, format alios conceptus a conceptibus quibus est secundum se nota. Et ideo alia est propositio formaliter ab ea quae simpliciter est per se nota: sed materialiter est eadem, tam ex parte rei significatae quam ex parte vocis.

\ 111. Istis praemissis -, *ad primam rationem* in praeedenti capite factam respondet dupliciter Sanctus Thomas. Primo, quod non omnibus notum est, etiam concedentibus Deum esse, quod Deus sit quo maius cogitari non potest. Nec hoc ex Damasceni interpretationibus intclligi datur.

Secundo quia, etiam illo dato, non est necesse aliquid esse quo maius cogitari non possit, in rerum natura. Eodem enim modo necesse est poni rem, et nominis rationem. Nec sequitur nisi quod Deus sit in intellectu.

Ad huius autem improbationem dicitur quod inconveniens non est. quolibet dato *vel in re vel in intellectu* aliquid maius cogit iri posse, nisi ei qui concedit esse aliquid quo maius cogitari non possit *in rerum natura*.

(arca secundam responsionem, qua admittitur nomine *Dei* significari id quo maius cogitari non potest, negatur tamen tale quid oportere esse in rerum natura, adverte, circa illam propositionem, *Eodem modo necesse est puni rem et nominis rationem*, quod duplex est nominis ratio: *formalis* scilicet, ct *ubiectivalis*. Formalis est conceptus quem in seipso format intellectus: obicctivalis est id quod cx parte rei conceptui intellectus correspondet!. Ratio autem formalis dicitur poni in re, quando in re sibi correspondet! aliqua ratio obiectivalis, quae est res per nomen significatu. Propositio ergo haec intclligenda est de ratione formali. Quia enim, ut dictum est -, definitio et definitum materialiter ex parte rei sunt idem, si res significata per nomen ponitur in re, necesse est et rationem nominis poni in re, id est. rationi nominis aliquid existons in re corresponded: cum idem significetur ex parte rei per nomen et per nominis definitionem, licet per nomen significetur confuse, per rationem autem nominis definitivam significetur distincte. Eodem enim modo necesse est poni hominem et *animal rationale*: nam si homo sit in rerum natura, animal rationale in rerum natura erit; si autem in intellectu tantum fuerit homo, et animal rationale in intellectu erit. Ex hoc autem quod mente concipitur quod hoc nomine Deus profertur, non sequitur Deum esse nisi in intellectu: sicut ex hoc quod concipitur quod profertur hoc nomine *vacuum*, non sequitur vacuum esse nisi in intellectu. Unde non oportet propter huiusmodi conceptionem esse id quo maius cogitari non potest, nisi in intellectu.

Cum autem instatur: Quod est in intellectu et in rerum natura, maius est eo quod est in intellectu tantum. Sed Deo nihil est maius: ut ex nominis ratione constat. Ergo ex ipsa nominis ratione constat Deum esse etiam in rerum natura, et non solum in intellectu: – dicitur quod minor propositio non est vera nisi supposito quod in rerum natura sit Deus, aut aliquid quo maius cogitari non possit. Ille enim qui negaret Deum esse, sive esse aliquid in rerum natura quo maius cogitari non possit, diceret quod Deo aliquid maius esse potest, scilicet illud quod in rerum natura est. Et cum probatur ex nominis ratione, dicitur quod, licet Dei nomine significetur quo maius cogitari non potest, illud tamen in rerum natura non est.

Sed advertendum, – quoniam inquit Sanctus Thomas quod quolibet dato in re vel in intellectu maius aliquid posse cogitari non est inconveniens nisi ei qui concedit esse aliquid quo maius cogitari non possit in rerum natura, – quod, si non concedatur significatum huius nominis *Deus* in rerum natura esse, illud est nihil entitative et realiler, licet sit aliquid in esse cogitato: sicut est de significato huius nominis *vacuum*. Ideo non inconvenit ipso maius aliquid cogitari: quia quodeumque ens reale, habens in natura esse, cogitetur, illud erit dignius et maius: sicut ens est non ente nobilius. I nde illud ens reale, puta homo, est nobilius cogitabile Deo, supposito quod huius

Coin

' Sttro v.

nominis *Deus* significatum nihil sit in natura, sed tantum in cogitatione. – Sed hoc intelligendum est simpliciter, et quantum ad esse naturae, non autem quantum ad esse cogitatum. Quia, licet Deus non esset in natura, significatum tamen huius nominis *Deus* est maius significato huius nominis *homo*, si utrumque accipiatur in esse cogitato tantum: licet huius nominis *homo* significatum sit simpliciter et in esse naturae maius, sicut ens non ente, ut diximus.

IX. *Ad secundam*, Sanctus Thomas negat hanc consequentiam: Deus cogitari potest non esse» Ergo Deo aliquid maius cogitari potest. Esset enim bona d quod possit cogitari non esse, ex imperfectione sui esse aut incertitudine proveniret, quoniam tunc imperfectum ens esset: non autem si proveniat ex debilitate intellectus nostri, qui eum intueri non potest.

Advertendum autem quod non est eadem ratio Je istis duabus propositionibus. *Potest cogitari aliquid quod non potest cogitari non esse.* et. *Potest in rerum natura aliquid quod non potest* < ' < 4 j . nor. . PrLna quidem, quam argumentum assumit, et »cf in cs-c enim cogitabili non inconvenit aliquid esse quod rien povil cogitari non e-ae. Sed secundi est fnls.i: quia n;hil potest esse in rerum natura quod non pes; t cogiuri non e se: cum etiam Deum non cmo -q l- n <na cogita tone cadere possit, iuxta illud Psalmi : /> vit *ins.ojem in cordi luo: Non est Dtus*<

Advertendum ulterius quod consequens i-iud, />» . *Id quid maius cogitari pntcd*, est falsuro si supponamus l>eu n case, et nomine Dei significari i l quo maius ogiUri non potest. Et quia argumentum videtur illo tuppori o procedere, ideo Sanctus Thomas consequentiam negat: non autem falsitatem consequentiae, ut videtur respondendo ad primam rationem negare, in qua non supponitur, immo negatur, ex responsione ponentium Deum non esse, in rerum natura esse aliquid quo maius cogitari non possit. Lndc non est contradictio dum in responsione ad primum concedit Deo aliquid mlius posse cogitari, hic autem illud esse falsum videtur admittere: ibi enim respondit non ad-

misso esse aliquid in natura quo maius cogitari non possit; hic vero respondet supposito per arguentem quod aliquid tale sit in natura.

X. *Ad tertium* respondet quod utique videntibus divinam essentiam notum est Deum esse per se: non tamen est per se notum nobis, qui ad eum cognoscendum ex effectibus pervenimus.

Ad huius evidentiam, sciendum primo quod, licet propositio in qua idem de se ipso praedicatur, sit simpliciter per se notl. cum praedicatum non solum sit de ratione subiecti, sed etiam sit idem subiecto totaliter; tamen quoad nos potest non esse per se nola, aut quia terminorum signitica ignoramus, sicut accidit Latino de ista, *Anthropos e ; anthropos*; aut quia non novimus evidenter praedicatum u idem subicc o, et sk esi de ista, *Deus est*. Quia enim divinam is* ni n ut in ec est non videmus, ideo nec ipsam cudere possumus, ut v- nu ex terminis, prout a nobis concipiuntur, esse ab J c . l. i non Ji^ingui; td ad eam cognitionem ex cius L je l per L anui- Bearis autem illud est notissimum, eo quod tj m i l divinum essentiam intueantur.

. m «nquit quod homo desiderat Deum nat n. l i iq it. n < u > ii.fji bcatitudinem, quae est quae- oportet ufDeus m L in c i -d . u naturaliter homini notus, sed unium eius .mihtuJo.

\<l bums e.idcnham, intelligendum quod homo dicitur <K. i i; . iter d-si a b. itit dinem, quae est quaedam 5 r/-Jiii ' , et L Deum in sua similitudine cognocutre, t i i . c .id.ret la j "iluc nem secundum hanc rasu pd-.l. da .m c oil c t visio divinae essentiae, sic cui-' . < n 'u»a' cr cog-icitur neque naturaliter de- k ur . , a. > ne lcqucndo: sed quia desiderat naturaliter bc ititudinem in communi, vult cltim unusquisque beatus es c. In quocumque autem ncatitudinis ratio collocetur, illud quaedam divinae bonitatis est similitudo.

L *Ad quintum* inquit quod Deo quidem omnia cognoscuntur, non l inquam primo cognito, sed quia per eius influentiam omnis in nobis causatur cognitio.

CAPITULUM DUODECIMUM

DE OPINIONE DICENTIUM QUOD DEUM ESSE DEMONSTRARI NON POTEST SED SOLA FIDE TENETUR

Est autem quaedam aliorum opinio prae-
e dictae positioni contraria, per quam
SC etiam inutilis redderetur conatus pro-
bare intendentium Deum esse. Dicunt
enim quod Deum esse non potest per rationem
inveniri, sed per solam x iam fidei et revelationem
est acceptum.

Ad hoc autem dicendum moti sunt quidam propter debilitatem rationum quas aliqui inducebant ad probandum Deum esse *.

Posset tamen hic error fulcimentum aliquod falso sibi assumere ex quorundam philosophorum dictis, qui ostendunt in Deo idem esse essentiam et esse, scilicet id quod respondetur ad *quid esi*, et ad quaestionem *an est*. Via autem rationis pen-
niri non potest ut sciatur de Deo quid est. Unde nec ratione videtur posse demonstrari an Deus sit.

Item. Si principium ad demonstrandum *an est*, secundum artem Philosophi, oportet accipere quid significet nomen*; *ratio vero significata per nomen est definitio*, secundum Philosophum, in IV *Metaphisica**: nulla remanebit via ad demonstrandum Deum esse, remota divinae essentiae vel quidditatis cognitione.

Item. Si demonstrationis principia a sensu cognitionis originem sumunt, ut in *Posterioribus** ostenditur, ea quae omnem sensum et sensibilia excedunt, videntur indemonstrabilia esse. Huiusmodi autem est Deum esse. Est igitur indemonstrabile.

Huius autem sententiae falsitas nobis ostenditur, tum ex demonstrationis arte, quae e.\ effectibus causas concludere docet. Tum e.\ ipso scientiarum ordine. Nam. si non sit aliqua scibilis

Vid R. Mo«. MjdmQ.,Doefr>r Ptrytex. Cf de Cer.t q. x, a. j3.

11 fulcimentum] fundamentum DEGNXVZ; cf. l.. IV. cap. 4. Adducunt etc. 5 nulla) igitur addunt 7.Vd.

t3 Idem csse] per rationem idem ,1 et aJJito e\$»e t*.

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XII.

substantia supra substantiam sensibilem, non erit aliqua scientia supra Naturalem, ut dicitur in I' *Metaph.* · Tum ex philosophorum studio, qui Deum esse demonstrare conati sunt. – Tum etiam Apostolica veritate asserente, *Roni.* i °: *invisibilia Dei per ea qua Jacta sunt intellecta conspiciuntur.*

Nec hoc debet movere, quod in Deo idem est essentia et esse, ut prima ratio proponebat. Nam hoc intelligitur de esse quo Deus in seipso subsistit, quod nobis quale sit ignotum est, sicut eius essentia. Non autem intelligitur de esse quod significat compositionem intellectus. Sic enim esse Deum sub demonstratione cadit, dum ex rationibus demonstrativis mens nostra inducitur huiusmodi propositionem de Deo formare qua exprimat Deum esse.

in rationibus autem quibus demonstratur Deum esse, non oportet assumi pro medio divinam essentiam sive quidditatem, ut secunda ratio proponebat: sed loco quidditatis accipitur pro medio effectus, sicut accidit in demonstrationibus *quia*; et ex huiusmodi effectu sumitur ratio huius nominis *Deus*. Nam omnia divina nomina imponuntur vel ex remotione effectuum divinorum ab ipso, vel ex aliqua habitudine Dei ad suos effectus.

Patet etiam ex hoc quod, etsi Deus sensibilia omnia et sensum excedat, eius tamen effectus, ex quibus demonstratio sumitur ad probandum Deum esse, sensibiles sunt. Et sic nostrae cognitionis origo in sensu est etiam de his quae sensum excedunt.

Commentaria Ferrariensis

Exclusa prima cau a propter quam aliqui putaverunt
In VHL vanum es-c inquirere un Deus sit. nunc s
 eludit Sanctu | » » quae primae videtur adversari
 I. Fuerunt i quidam» Ut P ibi Mc narrat*, qu
 dixerunt quod Deum esse neque per se notum est, neque
 demonstrari potest, sed tantum fide tenetur; ad hoc mot
 propter debilitatem rationum quis aliqui ad probandum
 Deum esse inducebant.

Sunt autem tres (i). Prima. Esse in Deo est idem quod essentia. Non potest autem via rationis perveniri ad cognitionem *quid est* Dei. Ergo nec ad cognitionem *an est*.

Secunda. Principium ad demonstrandum *an est*. ratio
nominis est. Haec autem est definitio, secundum Aristote-
lem, IV *Metaphrs.* Quae de Deo haberi non potest.
Ergo etc.

Tertia est. Ea quae sensum et sensibilia excedunt, sunt indemonstrabilia: quia principia demonstrationis a sensu originem sumunt. Illiusmodi autem est Deum esse. Ergo etc.

II. Sed hanc opinionem quadrupliciter refellit Sanctus Thomas. *Primo*, ex arte demonstrandi, qua docemur ex effectibus causas concludere. Ex eo enim quod aliquando in rebus effectum esse videmus, possumus demonstrando concludere, ut Aristoteles argumentatur, oportere primam causam esse, quam Deum dicimus*.

2. *Secundo*, ex ordine scientiarum. Si enim non sit aliqua scibilis substantia supra substantiam sensibilem, non erit aliqua scientia supra scientiam naturalem. Constat autem esse divinam scientiam supra scientiam naturalem. Oportet ergo esse aliquam substantiam scibilem supra substantiam sensibilem.

Sed videtur haec ratio deficere, propter duo. Primo quia dato quod esset substantia scibilis supra sensibiles, non tamen sequitur quod ipsam esse possit demonstrari. Posse enim supponi ipsam esse, et alia praedicata de ipsa per demonstrationem sciri.

Secundo, quia ad hoc quod aliqua scientia supra naturalem sil, sufficit aliquam substantiam immaterialem esse de qua scientia esse possit: non autem oportet ut Deus sit, esseque de Deo per demonstrationem sciatur.

Ad primum horum dicitur quod, cum de subiecto aliquo cuius scientiae naturaliter inventae supponitur esse, oportet illud aut per sensum cognitum esse ; aut esse per sensum notum ex terminis; aut esse demonstratum in ipsa aut in alia scientia. Cum ergo Deum, de quo in metaphysica tractatur, esse non sit ex sensu notum ; neque ex terminis,

(1) *Sunt autem tres.* – An aliquid exciderit cx littera Ferrariensis? Cf. ini. n. m, *Ad primam autem rationem in oppositum.* Certo rationes quae sequuntur non sunt cx iis « quas aliqui ad probandum Deum esse inducebant »: sed ad fulcrumentum pertinent erroris dicentium Deum esse demonstrari non posse.

ut praedicta opinio * tenet: de necessitate oportet ut illud
unde ex
non demonstratum. Non potest ergo metaphysicus quicquam
de Deu demonstrare ex suppositione quod sit, nisi aut per
ipsum aut per alium demonstretur.

Ad secundum potest dupliciter responderi. Primo quod, si non esset alia substantia scibilis praeter illas immateriales quas philosophi investigaverunt ratione naturali esse corporum caelestium motrices, non esset scientia divina: quia illarum consideratio ad naturalem pertineret, ad quem pertinet considerare et scipsa moventia et eorum partes,

Secundo, quod intendit Sanctus Thomas ad salvandum ordinem scientiarum oportere poni substantiam scibilem supra substantias sensibiles, idest, *genus substantiarum separatarum* esse, sub quo et Deus continetur, utendo nomine *generis* in ampla significatione. Quod cum demonstratur esse, et Deum esse demonstratur, saltem sub ratione communi substantiae immaterialis.

3. *Tertio* refellitur praedicta opinio ex philosophorum studio, qui Deum esse conati sunt demonstrare.

Quarto, Apostoli, ad Rom. i, auctoritate, iniquienlis
Invisibilia Dei per ea quae Jacta sunt intellecta conspi-
ciuntur.

III. Ad primam autem rationem in oppositum* respondet Sanctus Thomas quod esse dupliciter accipi potest: uno modo, ut significat actualem existentiam qua res existit; alio modo, ut significat compositionem intellectus. Si primo modo accipitur, sic verum est quod Deus esse suum esse: sed hoc quale sit est nobis ignotum, sicut eius essentia. Si autem secundo modo accipitur, sic essentia Dei sub demonstratione cadit. – Sed supple: Hoc modo esse non accipitur quando dicitur. *In Deo idem est essentia et esse.*

Id evidentiam huius responsionis, advertendum est quod, cum in omni propositione *lv* est significet compositionem propositionis, eo quod sit copula quaedam et coniunctio praedicati cum subiecto; aliquando in propositione, praeter compositionem propositionis, significat etiam actualem existentiam, ut cum dicitur, *Sortes est*; aliquando vero significat tantum veritatem propositionis, sive compositionem quam format intellectus de re, idest. quod intellectus, dum talem compositionem format, est adaequatus rei, et ob hoc est verus; sicut, cum dicimus *hominem esse animal*, significatur quod intellectus intelligens animal de homine, apprehendit sicut est in re. Similiter cum dicimus, *caecitas est*, quia caecitas non est ens in rerum natura sed sola negatio, significatur quod intellectus apprehendens aliquid absque visiva potentia, rei est adaequatus; tñ enim non significat actualem existentiam, etiam in propositione de secundo adjacente, nisi attribuatur enti reali; sed tantum compositionem propositionis significat.

Sciendum etiam quod aliter nos habemus dum cognoscimus Deum esse, et aliter dum cognoscimus Sortem esse. Nam cum esse in Sorte realiter distinguatur ab essentia, nihil aliud est quam actualitas qua Sortes exislit. Ideo Sortis esse tunc complete cognoscitur quando cognoscitur quod per ipsum Sortes in rerum natura existit. Quod sane necesse est cognoscere dum cognoscitur Sortem esse: cum Sortes sit verum ens rcale. Esse autem divinum non differt realiter ab essentia divina, sed tantum ratione ex parte intellectus nostri, dum apprehendimus divinam essentiam sub ratione actuahtati-. es em'i proportiooaliler ad esse creatum. Ideo divinum e non. perftcic complcteqe apprehenditur cum cognoi-litur ipsum : actualilatem essendi qua Deus existit in n m at i». seJ tantum quando cognoscitur quod est dh i.v. c vr .». q.:ac c>(ipsum esse. Bene ergo inquit Sn: T] . u.i i p [p. demonstrationem qua cognoscing s Demi «c, on cogno^rnus esse quo Deus in scipso subsistit i.lest perfecta ct completa cognition* qui 'l i iv? Aut :-c divinam essentiam ut in se est cognoscimus: sed . .1. < v : significat compositionem intc*U«:tu« -.'2*1, cogi esse Deo convenire ut .«c un'u, _ u < nJ vJ q' u. cognoscimus tantum compositionec* uu.xi> fn »t inuilecttia rei esse adaequatam, ct intdiectttfft tlc componentes e verum, steque in re e^sc ut tr cl .ctu intclli.dt: hoc autem pracsupponil cognioonem < e d.viii ut e i zetualitas essendi et veritatem propositioni» fundat, non aut-m quantum ad ipsiu> quidditotem u: in seipso i ...

Per hoc removetur obiectio Scoti, i *Sent.*, d. ri. q , dicentis *non oportere distingu* de .. x ex/ . ut est qita< %,-'b> *de veritate propositionis, vel ut est quaestio de r■'< /> : quia*, ut inquit, *si potest esse quaestio de ventaii. prupostionis in qua esse tanquam praedicatum quaei u *ub- iecto. ad concipiendum veritatem illius quaestioni» oportet praecuncipere terminos*. – Dicitur enim quod utique «n tali quaestione praconcepitur esse Dei; non tamen perfecto quidditativoque conceptu, «cd solum ut est actualitas edendi.

IV. Ad secundam rationem “ respondet Sanctu* Thomas negando quod in rationibus quibus demonstratur Deum

esse, oporteat assumi divinam essentiam et quiddiutem, idest, ipsam definitionem, de qua dicitur I\ *Metaph.* quod *ratio quam significat nomen est definitio*. Sed loco quidditatis accipitur effectus, ex quo sumitur ratio huius nominis *Deus*: sicut accidit in demonstrationibus *quia*.

Pro notitia huius responsionis, adverte quod ratio quae assumitur ad ostendendum *au est* de aliquo, est definitio *quid nominis*, non autem quidditatis a, quae dicitur definitio *quid rei*. ut inquit Sanctus Thomas Prima, q. n, a. 2 *, et II *Poster.* ‘ habetur ; nam quaestio *quid rei* sequitur quaestionem *an t f*, ut patet II *Poster.* Huiusmodi autem *quid* huius nominis *Deus* ex divinis effectibus sumitur. I nJe demonsti itiones quibus Deum esse ostenditur, ex parte quidem rei sunt a posteriori, ex parte autem nostri ri. c«» qu l effectus Dei sint nobis ipso Deo notio cn. Propterva in put Sanctus Thomas quod non oportet pro medio >d probandum Iktim esse uti quidditate Dei, sed i.u» n lus eifectu. hoc est enim dicere quod non t pro iks > *quid rei* Dei, sed *quid nominis* sumpto ab effectu.

r iionem ’ respondet Sanctus 'Thomas q o t i. p huiul cognitionis est in sensu: quia i ux cr. s " ihu demonstratio ad probandum r. in sc i iHfc .u ; licet Deus sensibilia omnia et lcn;urr» excedat.

.VLxru. vue. » ' ' c -sta esponsione dat intelligere tu "H.;, ■ di ; h ' er prsve intclligi cognitionem ali- W r , ; ci.su. lino modo, quia oportet rem "m prius u xcip* t cognosci per sensum, antequam de p tui iu t pe» Hiidkciuu. cognoscatur. Et in hoc sensu , l 4 ik : : iruit» enim de Deo et intelligentiis r,noscimus, et unen ntu Deus nec intelligentiae in seipsis e ai cadunt. Alio modo, quia oportet vel ut res ip l suo :crHU edat, vel ut intellectus manuducatur in us c ilioi.vin pei . liquid sub sensu cadens. Et tunc propositio vera c t ut etiam experientia docet: experimur eni n quod dv substantiis immaterialibus nullam habemus cognitionem nisi inquantum ex sensibilibus in eorum no- titiam devenimus.

CAPITULUM DECIMUM TERTIUM

Fragmentum ex A 3aa 12 – 33 a 47.

RATIONES AD PROBANDUM DEUM ESSE

ī/∧^∧^sli:xso *8‘tur qu°d non est vanum niti ad demonstrandum Deum esse proce^arnus ad ponendum rationes quibus tam philosophi quam doctores Catho-lici Deum esse probaverunt.

Primo autem ponemus rationes quibus Aristoteles procedit ad probandum Deum esse. Qui hoc probare intendit c\ parte motus duabus viis *.

Quarum prima talis est *. Omne quod move-tur. ab alio movetur. Patet autem sensu aliquid moveri, utputa solem. Ergo alio movente move-tur. - Aut ergo illud movens movetur, aut non. Si non movetur, ergo habemus propositum, quod necesse est ponere aliquod movens immobile. Et i hoc dicimus Deum. - Si autem movetur, ergo ab alio movente movetur. Aut ergo est proce-

dere in infinitum: aut est devenire ad aliquod movens immobile. Sed non est procedere in infi-nitum. Ergo necesse est ponere aliquod primum movens immobile.

In hac autem probatione sunt duae proposi-tiones probandae: scilicet, quod *omne motum moretur ab alio*; et quod *in moventibus et motis non sit procedere in infinitum* *.

Quorum primum probat Philosophus tribus modis. *Primo*, sic. Si aliquid movet seipsum. oportet quod in se habeat principium motus sui: alias, manifeste ab alio moveretur. Oportet etiam quod sit *primo motum*: scilicet quod moveatur ratione sui ipsius, et non ratione suae partis, sicut movetur animal per motum pedis; sic enim totum non moveretur a se, sed sua pars, et una pars ab alia. – Oportet etiam ipsum esse di\ isibile.

• Cip. «-»!'

• vπ.vιπP*/- vid. r- 3' . - *ī.
• VU /"».■ c-1: ►.Th. I. ...=

• Ad 1
•Q? »u.
1. » ·η

E jv «w I A-, ct

• VUI?*/».. IV

uit .«.
io.

• ni ' fc
tP-L'.

dilatem,
h. quod
:o quid-
ius no-
lia.
io quae
lcfinitio
ir defi-
. a. 2
equitur
autem
imitur.
ur, ex
nostri
eo no-
jportet
e Dei,
j non
iminii

lomas
quia
ndum
lia et

ligere
α ali-
t rem
m dc
iensu
entiis
•ipsis
t rc>
ir in
tunc
imur
imus
no-

SIMMA CONTRA GENTILES, CAP. XIII.

I et habere partes: cum omne quod movetur sit
Ii. 'i'Tô'/κ divisibile, ut probatur in \ | *Physic.* *
lh His suppositis sic arguit. Hoc quod a seipso
ponitur moveri, est primo motum. Ergo ad quie-
tem unius partis eius, sequitur quies totius. Si
enim, quiescente una parte, alia pars eius move-
retur, tunc ipsum totum non esset primo mo-
tum, sed pars eius quae movetur alia quiescente.
Nihil autem quod quiescit quiescente alio, mo-
vetur a seipso: cuius enim quies ad quietem
sequitur alterius, oportet quod motus ad motum
alterius sequatur; et sic non movetur a seipso.
Ergo hoc quod ponebatur a seipso moveri, non
movetur a seipso. Necesse est ergo omne quod
movetur, ab alio moveri.
Nec obvi ut huic rationi quod forte aliquis
posset dicere quod eius quod ponitur movere
seipsum, pars non potest quiescere; et iterum
quod partis non est quiescere vel moveri nisi
per accidens: ut Avicenna calumniatur*. Quia
vjs rationis in hoc consistit, quod, si aliquid se-
ipsum moveat primo et per se, non ratione par-
tium. oportet quod suum moveri non dependeat
ab aliquo; moveri autem ipsius divisibilis, sicut et
eius esse, dependet a partibus; et sic non potest
seipsum movere primo et per se. Non requiritur
ergo ad veritatem conclusionis induciae quod
supponatur partem moventis seipsum quiescere
quasi quoddam verum absolute: sed oportet hanc
conditionalem esse vera, quod, *si quiesceret pars,*
quod quiesceret totum. Quae quidem potest esse
vera etiam si antecedens sit impossibile: sicut ista
conditionalis est vera. *Si homo est asinus, est irra-
tionalis.*
Secundo, probat per inductionem, sic ¶ Omne
quod movetur per accidens, non movetur a se-
ipso. Movetur enim ad motum alterius. – Simi-
liter neque quod movetur per violentiam: ut ma-
nifestum est. Neque quae moventur per naturam
ut ex se mota, sicut animalia, quae constat ab
anima moveri. – Nec iterum quae moventur per
naturam ut gravia et levia. Quia haec moventur
a generante et removente prohibens. – Omne
autem quod movetur, vel movetur per se, vel per
accidens. Et si per se, vel per violentiam, vel per
naturam. Et hoc. vel motum ex se, ut animal;
vel non motum cx se. ut grave et leve. Ergo
omne quod movetur, ab alio movetur.
Tertio. probat sic *. Nihil idem est simul actu
et potentia respectu eiusdem. Sed omne quod
movetur, inquantum huiusmodi. est in potentia:
quia motus est *actus exislentis in potentia secun-
dum quod huiusmodi* *. Omne autem quod movet
est in actu, inquantum huiusmodi: quia nihil
agit nisi secundum quod est in actu. Ergo nihil
est respectu eiusdem motus movens et motum.
Et sic nihil movet seipsum.

Sciendum autem quod Plato, qui posuit omne
movens moveri *, communius accepit nomen
motus quam Aristoteles. Aristoteles enim proprie
accepit motum, secundum quod est actus exi-
stentis in potentia secundum quod huiusmodi:
qualiter non est nisi divisibilium el corporum.
ut probatur in VI *Physic.* * Secundum Platonem
autem movens seipsum non est corpus: acci-
piebat enim motum pro qualibet operatione, ita
quod intelligere et opinari sit quoddam moveri;
quem etiam modum loquendi Aristoteles tangit in
de Anima A Secundum hoc ergo dicebat pri-
mum movens seipsum movere quod intelligit se
et vult vel amat se. Quod in aliquo non repugnat
rationibus Aristotelis: nihil enim differt devenire
ad aliquod primum quod moveat se, secundum
Platonem; et devenire ad primum quod omnino
sit immobile, secundum Aristotelem.
Aliam autem propositionem, scilicet quod
in moventibus et motis non sit procedere in infinitum *,
probat tribus rationibus.
Quarum *prima* talis est A Si in motoribus et â,
motis proceditur in infinitum, oportet omnia hu-
iusmodi infinita corpora esse: quia omne quod
movetur est divisibile et corpus, ut probatur in
VI *Physic.* (Omne autem corpus quod movet
motum, simul dum movet movetur. Ergo omnia
ista infinita simul moventur dum unum eorum
movetur. Sed unum eorum, cum sit finitum,
movetur tempore linito. Ergo omnia illa infinita
moventur tempore finito. Hoc autem est impos-
sibile. Ergo impossibile est quod in motoribus et
motis procedatur in infinitum.
Quod autem sit impossibile quod infinita prae-
dicta moveantur tempore finito, sic probat*. .Mo-
vens et motum oportet simul esse: ut probat
inducendo in singulis speciebus motus. Sed cor-
pora non possunt simul esse nisi percontinuitatem
vel contignationem. Cum ergo omnia praedicta
moventia et mota sint corpora, ut probatum est.
oportet quod sint quasi unum mobile per conti-
nationem vel contignationem. Et sic unum in-
finitum movetur tempore finito. Quod est impos-
sibile, ut probatur in VI *Physicorum* *.
Secunda ratio ad idem probandum talis est*. ' γι, l* t η
In moventibus et molis ordinatis, quorum scilicet
unum per ordinem ab alio movetur, hoc necesse
est inveniri, quod, remoto primo movente vel
cessante a motione, nullum aliorum movebit ne-
oque movebitur: quia primum est causa movendi
omnibus aliis. Sed si sint moventia et mota per
ordinem in infinitum, non erit aliquod primum
movens, sed omnia erunt quasi media moventia.
Ergo nullum aliorum poterit moveri. Et sic nihil
movebitur in mundo.
Tertia probatio * in idem redit, nisi quod est
ordine transmutato, incipiendo scilicet a superiori.

5 cius om Z. sequitur] non sequitur IM. 6 cius om I.)G, .inA. alia Z. 11 sequitur post alterius NZ. i i est om a. 19 quod
om oc. ay ergo] an etiam legendum? conclusionis! Ipsius conclusionis E. conditionalis P. 28 supponatur) supponebat Z. supponat NPZ
31 quod om GNWYZ. 44 vel utroque /neo) aut aNPc. q5 Et si) Si aPc. 49 idem est) exi enim Z. actu ct potentia) in ictu
et in potentia Pc. 56 motus) netus GWY, actu PZ
2 communius supra ras. ΠZ, convenientius E(pl)Zi), contrarius NpY. 3 Aristoteles pr. /oco) Nominat enim omnem operationem moveri
addit Z; Nominavit (enim addit b) omnem operationem motum addunt b et supra marginem Mriptor \\. 4 accepit) accipit E\\ YP.
10 opinari) operari omnes; vel opinari notat scriptor \V; </ L. II cap. 61 in fine. 14 non] quidem K 4? movetur) movebitur P./.

Et est talis. U quod movet instrumentaliter, non potest movere nisi sit aliquid quod principaliter moveat. Sed si in infinitum procedatur in moventibus et motis, omnia erunt quasi instrumentaliter moventia, quia ponentur sicut moventia mota, nihil autem erit sicut principale movens. Ergo nihil movebitur.

Et sic patet probatio utriusque propositionis quae supposebatur in prima demonstrationis via, qua probat Aristoteles esse *primum motorem immobilem*.

,rA.7.0a' V'T
vīΓtA',.10
»:. τη. i9.
iτi!!i^ ;
T* Secunda via talis est . Si omne movens movetur. aut haec proporiSo est vera per se. aut per accidens. Si per accidens, ergo non est necessaria: quod enim est per accidens verum, non est necessarium. Contingens est ergo nullum movens moveri. Sed si movens non movetur non movet: ut adversariu' dicit. Ergo contingens est nihil moveri: nam si nihil mov>:(, nihil movetur. Hoc autem habet Aristoteles pro impossibili, quod sci-
l'cet aliquando nullus motus sit Ergo primum non luit contingens: quia ex falso contingenti non sequitur falsum impossibile. Et sic haec propositio, *Omne movens ab alio mcmelur*, non fuit per accidens vera.

Item, si aliqua duo sunt coniuncta per accidens in aliquo, et unum illorum invenitur sine altero, probabile est quod alterum absque illo inveniri possit; sicut, si album et musicum inveniuntur in Sorte, et in Platone invenitur musicum absque albo, probabile est quod in aliquo alio possit inveniri album absque musico. Si igitur movens et motum coniunguntur in aliquo per accidens, motum autem invenitur in aliquo absque eo quod moveat, probabile est quod movens inveniatur absque eo quod moveatur. – Nec contra hoc potest fieri instantia de duobus quorum unum ab altero dependet: quia haec non coniunguntur per se. sed per accidens.

Si autem praedicta propositio est vera per se, similiter sequitur impossibile vel inconueniens. Quia vel oportet quod movens moveatur eadem specie motus qua movet, vel alia. Si eadem, ergo oportebit quod alterans alteretur, et ulterius quod sanans sanetur, et quod docens doceatur, et secundum eandem scientiam. Hoc autem est impossibile: nam docentem necesse est habere scientiam. addiscentem vero necesse est non habere; et sic idem habebitur ab eodem et non habebitur, quod est impossibile. – Si autem secundum aliam speciem motus movetur, ita scilicet quod

alterans moveatur secundum locum, et movens secundum locum augeatur, et sic de aliis; cum sint finita genera et species motus, sequetur quod non sit abire in infinitum. Et sic erit aliquod primum movens quod non movetur ab alio. – Nisi forte aliquis dicat quod fiat reflexio hoc modo quod, completis omnibus generibus et speciebus motus, iterum oporteat redire ad primum: ut, si movens secundum locum alteretur, et alterans augeatur, iterum augens moveatur secundum locum. Sed ex hoc sequetur idem quod prius: scilicet quod id quod movet secundum aliquam speciem motus, secundum eandem moveatur, licet non immediate sed mediate.

elinqmtur quod oportet ponere *aliquod nnm. aiiod non moretur aliquo exteriori*.

Q. . _o. hoc habito quod sil primum mo-
q J non movetur ab alio exteriori, non sequit;>, qu l : 'it penitus immobile, ideo ulterius
ρκM11 \Aristotcles. «licendo quod hoc potest esse dupliciter. Eno m< . ita quod illud primum sit l' m us muTob le. Quo posito, habetur propositio; n scilicet, quod sit aliquod primum movens i' bile. – Alio modo, quod illud primum mo \s 'i c a seip> El h>< videtur probabile: quia qc. d est pir se. semper est prius eo quod est per aliud; unde el in motis primum motum rationabile est per seipsum moveri, non ab alio.

Sed hoc dato, iterum idem sequitur*. Non enim potest dici quod movens seipsum totum moveatur a toto: quia sic sequerentur praedicta inconuenientia, scilicet quod aliquis simul doceret et doceretur, et similiter in aliis motibus; et iterum quod aliquid simul esset in potentia et actu, nam movens, inquantum huiusmodi. est actu, motum vero in potentia. Relinquitur igitur quod una pars eius est movens tantum, et altera mota. Et sic habetur idem quod prius: scilicet quod aliquid sit movens immobile.

Non autem potest dici quod utraque pars moveaiur. ita quod una ab altera: neque quod una pars moveat seipsam et moveat alteram; neque quod totum moveat partem; neque quod pars moveat totum: quia sequerentur praemissa inconuenientia, scilicet quod aliquid simul moveret et moveretur secundum eandem speciem motus: et quod simul esset in potentia et actu; et ulterius quod totum non esset primo movens se, sed ratione partis. Relinquitur ergo quod moventis seipsum oportet unam partem esse immobilem et moventem aliam partem,

i- Secunda. Ab hoc verbo incipit codex Autographus; signamus A; circa modum notandi variantes a textu A. recale ex Praefatione haec; ubi nullus nostrorum librorum legit cum A, ad partem textus in nota rescripti scribimus \ solus >; ubi varians ab < A solo > una est, suppressimus signaturam « omnes >; ubi pauci cum A legunt, eorum siglas scribimus ad textum rescriptum, et si varians una est, suppressimus signaturam < ceteri >. 24 ab alio A solus; om, 26 hunt) sint aDX. coniuncta CY et II in suppletis; iuncta. accidens aliquod accidens aEsW*. 30 invenitur om al). 38 ab) de a. dependet A solus; addunt et non c converso, sicut patet de substantia et accidente. quia haec (nempe albedo et musica, item movens et motum) S7.b; haec enim. non post coniunguntur GW, ante per se omisso sed P. q5 et quod) et a. et secundum) etiam secundum j>GP, secundum h. 51 movetur A solus; moveatur. 11 prius) pridem BE, primum X. 13 licet A solus; om, 15 Ergo hic A solus; post relinquitur. >h movetur) moveatur GWZbPe. aliquo) nb aliquo fcZPc. 17 quod A solus; scilicet quod. 18 ab alio A solus; aliquo GWY, ab aliquo ceteri. 25 scipso A solus; se. 31 sequerentur) sequeretur «EYZ. 3q in potentia et actu) in actu et in potentia Pc. 36 igitur A solus; ergo. 3q immobile. Sequitur in A supra marginem hic inserendum: ipsum enim habere partem necessarium est, cum omne movens sit dixibile, quod expectares post 3; et altera mota locum habere. Post immobile delentur lineae triginta octo et quindecim; cum his et supra marginem scripta virtualiter deleta esse autumavit transcriptor, nam nullus codex ea exhibet. Et saeptus quidem in A accidit ut quae margo habet per deletionem textus vtrualiter tantum deleantur, sed hic res dubia est, cum verba marginis ad deleta non pertineant. Quia tamen irnJUi textus non prohibet ne absint, credimus transcriptori. 41 altera) alia ZPc. 44 sequerentur) sequeretur CEI XY. 51 et o>n GWY.

ovens

cum
quod
d pri-
- Nisi
modo
iebus
nt, si
crans
m lo-
i sci-
|uam
licet

quod

ΠΙΟ- iiu
i se-
jrius
esse
n sit
>osi-
irens
mo-
|uia
est
ra-
dio,
son "
mm
licta
eret
urn
iam
um
>ars
sic
uid

no- Tivtc.
ma
jue
ars
on-
t et
; et
ius
sed
itis
em

««..
est.
pri-
ensj'
mtia
r sc

bPc.
; se.
itur
' ?7
Uter
rtus
t ne

SUMMA CONTRA GENTILES. CAP. XIII.

Sed quia in moventibus se quae sunt apud nos, scilicet in animalibus, pars movens, scilicet anima, etsi sit immobilis per se, movetur tamen per accidens; ulterius ostendit quod primi moventis seipsum pars movens non movetur neque i

Moventia enim se quae sunt apud nos, scilicet animalia, cum sint corruptibilia, pars movens in eis movetur per accidens. Necesse est autem moventia se corruptibilia reduci ad aliquod primum >0 movens se quod sit sempiternum, y Ergo necesse est aliquem motorem esse alicuius moventis se ipsum qui neque per se neque per accidens moveatur.

Quod autem necesse sit. secundum suam po- i sitionem. aliquod movens se esse sempiternum, patet. Si enim t^otus est sempiternus, ut ipse supponit, oportet .n J generatio moventium seipsa quae sunt ilia et corruptibilia, sit perpetua. Sed huius . . i initans non potest esse causa » aliquod ipsm i n n< ntiuni se: quia non semper est. Nec sim unnia: tum quia infinita essent; tum quia non - . uni. Relinquitur igitur quod oportet esse i u i mo\ens seipsum perpetuum, quod causai : letuiiatem generationis in istis inferioribu aov. itibus sc. I.t sic motor eius non movetur neque per se neque per accidens.

Item, in moventibus se videmus quod aliqua incipiunt de novo moveri propter aliquem mutum quo non mow tur a stipso animal, sicut cibo digesto aut aere alterato: quo quidem motu ipse motor movens seipsum movetur per accidens. Ex quo potest accipi quod nullum movens seipsum movetur semper cuius motor movetur per se vel per accidens. Sed primum movens seipsum movetur semper: alias non posset esse motus sempiternus. cum omnis alius motus a motu primi moventis seipsum causetur. Relinquitur igitur quod primum movens seipsum movetur a motore qui non movetur neque per se neque per accidens.

Nec est contra hanc rationem quod motores inferiorum orbium movent motum sempiternum, et tamen dicuntur moveri per accidens. Quia dicuntur moveri per accidens non ratione sui ipso- < rum, sed ratione suorum mobilium, quae se- 9uunlur motum superioris orbis, y

Sed quia Deus non est pars alicuius moventis seipsum, ulterius Aristoteles, in sua *Metaphysica**, investigat ex hoc motore qui est pars moventis seipsum, alium motorem separatum omnino, qui est Deus. Cum enim omne movens seipsum moveatur per appetitum, oportet quod motor qui est pars moventis seipsum, moveat propter appetitum alicuius appetibilis. Quod est eo su-

perius in movendo: nam appetens est quodammodo movens motum; appetibile autem est movens omnino non motum. Oportet igitur esse *primum motorem separatum omnino immobilem*, qui Deus est.

Praedictos autem processus duo videntur infirmare. Quorum *primum* est, quod procedunt ex suppositione aeternitatis motus: quod apud Catholicos supponitur esse falsum.

Et ad hoc dicendum quod via efftcacissima ad probandum Deum esse est ex suppositione aeternitatis mundi, qua posita, minus videtur esse manifestum quod Deus sit. Nam si mundus et motus de novo incoepit, planum est quod oportet poni aliquam causam quae de novo producat mundum et motum: quia omne quod de novo fit. ab aliquo innovatore oportet sumere originem; cum nihil educat se de potentia in actum, vel de non esse in esse.

Secundum est. quod supponitur in praedictis demonstrationibus primum motum, scilicet corpus caeleste, esse motum ex se. Ex quo sequitur ipsum es.se animatum. Quod a multis non conceditur.

Et ad hoc dicendum est quod, si primum movens non ponitur motum ex se. oportet quod moveatur immediate a penitus immobili. Linde etiam Aristoteles sub disiunctione hanc conclusionem inducit: quod scilicet oporteat *vel* statim devenire ad primum movens immobile separatum. *vel* ad movens seipsum, ex quo iterum devenitur ad movens primum immobile separatum *.

Procedit autem Philosophus alia via in II *A/etaphys.* ad ostendendum non posse procedi in infinitum in causis efficientibus, sed esse devenire ad unam causam primam: et hanc dicimus Deum. Et haec via talis est. In omnibus causis efficientibus ordinatis primum est causa medii, net medium est causa ultimi: sive sit unum, sive plura media. Remota autem causa, removetur id cuius est causa. Ergo, remoto primo, medium causa esse non poterit. Sed si procedatur in causis efficientibus in infinitum, nulla causarum erit prima. Ergo omnes aliae tollentur, quae sunt mediae. Hoc autem est manifeste falsum. Ergo oportet ponere *primam causam ejicientem esse*. Quae Deus est.

Potest etiam alia ratio colligi ex verbis Aristotelis. In II enim *Aletaphys.* * ostendit quod ea quae sunt maxime vera, sunt et maxime entia. In I\ autem *A/etaphys.* * ostendit esse aliquid maxime verum, ex hoc quod videmus duorum falsorum unum altero esse magis falsum, unde oportet ut alterum sit etiam altero verius; hoc

4 ulterius A *solus*; ideo ulterius. 9 est *om* a. 10 redudj deduci GW. 11 Ergo *hic* $\wedge$ *solus*; *post* necesse HV,*post* est *ceteri*. 16 se esse sempiternum] seipsum sempiternum esse EGpC. essent in A *videri posset deletum esse*. 23 igitur A *solus*; ergo. 15 [Mis] his Pc. 3o quo non movetur n scipso] quod non moventur a scipso t, quo non moventur A scipsis P. annual, sicut A *solus*; animal sicut (sicut animal P) cum excitatur n somno. (If. L. II. cap. 32 *princ*. 35 Sed om IV. 44 Quia... accidens /moi om 1DNXYZ. 47 orbis *Finis fragmenti* A. 10 via efficacissima. *Auctoris mens conferenti* 17// *Physicorum, lect. t, fin., clare patebit*. 13 aeternitatis mundi] novitatis mundi non autem sic ex suppositione aeternitatis mundi P (< ut correcti codices habent » *dicit Fcrrariensis* ; *qui haberent non invenimus*). minus om Ncd. 38 disiunctionej divisione Pd. 31 iterum] statim NP7. 3; causam *post* primam 3. 41 plura) sint plura PJ. 4? osc *post* non poterit x. 49 etiam] autem Z, etiam ct Pc. 5o In II enim Metaph. ostendit] in II Metaph.; ostendit enim ibi IV. ?.. autem) etiam GPc. 55 sit ctiflrn altero) sit altero EG, etiam sit altero DWY, altero sit etiam Z.

• Q.VIII W'.' v, ti.

• S. Th. Iert. 3. nid.Idb.U.c-''

• S. Th. 1.2; Did. 11. 1.5.

• s. ni.i.iKüid. 11f, iv, 37,18.

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. Mil.

autem est secundum approximationem ad id quod est simpliciter et maxime verum. Ex quibus concludi potest ulterius esse *aliquid quod est maxime ens*. Et hoc dicimus Deum.

Ad hoc etiam inducitur a Damasceno ¹ alia ² ratio sumpta ex rerum gubernatione: quam etiam innuit Commentator in II *Physicorum* ³: Et est talis. Impossibile est aliqua contraria et disso-

nantia in unum ordinem concordare semper vel pluries nisi alicuius gubernatione, ex qua omnibus et singulis tribuitur ut ad certum finem tendant. Sed in mundo \idemus res diversarum naturarum in unum ordinem concordare, non ut raro et a casu, sed ut semper vel in maiori parte. Oportet ergo esse *aliquem cuius providentia mundus gubernetur*. Et hunc dicimus Deum.

3 concludi potest] potest autem concludi Cur. l. 8. n. h. quod est] itum a. 3 ut non... tendent] ad... tunc Quimr. x. it. [uain] ^liquid ciPc. 8 hunc' l. 11. GZ(V).

Commentarius l. r. r. riensis

Rationis iis quibus ex λ'v. .if tionem qua qv-crel urar n, . . i, rhom& turn philosophorum qī^.. (hccEf. arum . . unes '...dūc»..l quibus probatur Dcuv. . . . * . C . . . . . » . si du»? pri k h palilcr facit. pri . . » . i i . Ci . . es < t \ . /'Q . . .wwi sumptas inducit; icciwdo, rfe- . * . jjinpl . . ex h .ip/j. sica ct Dam >Ccn . . . mu-". . ,d . . au» \ . iv) i Si: prime), ipsas Mior«c< i.iJudt; ecund- efficaciae hnbcttiK .<

I. Quantum ai pnrnum, guilu; pr 10 . de. < 'mpe quest movetur, ab nlio move . . . . . Aui . . . . . l»u.' . 'o . . . . . i vUur» aut non. Si secundum, h ibet . . bfo o i t un; juin immobile didmus Deum. – Si primum, ergo 4k» movente movetur. SeJ non est proce au in iilinitu.. Ergo necesse e- t ponere aliquid primum n. ^venv tnmoN

3. Assumptum primum probatur. Pr «no. Quod a Jp.».. . movetur, est primo motum. Er\$ . . id qe ct .r. u . . x . . nth sequitur quies totius: si enim. quies- . . ite u . i . . v. . cius ptrs moveretur tunc ipsum totum non et t primo motum. Sed cuius quies nd quietem equitur alu iu oportet quod eius motus nd motum alterius sequatui Ergo tale non movetur a seipso. Ergo quod ponebatur a >cip»o moveri, non movetur n seipso. Nec obsi.u »i dicatur quod moventis seipsum pars non potest quiescere; item, quod partis non est quiescere vel moveri nisi per accidens, ut calumniatur Avicenna. Quia vis rationis consistit in hoc quod, si aliquid scipsum moveat primo, suum moveri non dependet ab aliquo. Moveri autem divisibilis dependet a partibus, sicut et esse. Oportet aurem hanc conditionalem esse veram, *Si quiesceret pars, quiesceret totum*. Quae potest esse vera etiam antecedente existente impossibili.

Secundo, inductione probatur discurrendo per omnia quae moventur aut per se, aut per accidens, aut per violentiam, aut per naturam.

Tertio, quia omne quod movetur, inquantum huiusmodi, est in potentia: ct omne quod movet, inquantum buiusmodi. est in actu. Idem autem non est simul in actu et in potentia respectu eiusdem.

Addit autem Sanctus Thomas quod non est differentia inter Platonem ponentem quod est devenire ad primum quod movet se, ct Aristotelem ponentem quod est devenire ad primum omnino immobile. Quia Aristoteles sumpsit motum prout est actus existentis in potentia inquantum huiusinodi; Plato vero accipiebat motum pro qualibet operatione, ita quod intelligcre sit quoddam moveri.

3. Quod autem non sit processus in infinitum in moventibus ct motis, quod secundo assumebatur in ratione principali, probatur. Tum quia, cum oporteat omnia huiusmodi infinita esse corpora: et corpus quod movet motum, simul dum movet moveatur; necesse est omnia moveri dum unum movetur. Et cum unum eorum moveatur tempore finito, quia est finitum, necesse est omnia illa moveri tempore finito. Hoc autem est impossibile: quia, cum sint quasi unum mobile per continuationem aut per contigualionem, unum infinitum movebitur tempore finito.

Tum quia non erit aliquid primum movens, sed omnia erunt quasi media moventia. Et sic nihil movebitur: quia, remoto primo movente vel cessante a motione, nullum aliorum movebit neque movebitur.

Iu n p» i inni i eunt .pu i iastrumentalitci moventia, l' in. ipilc m iens. I t sic etiam nihil movebitur. f l]

IL a Ci bum i t. hj. n qua probatur omne quod Un I ... cum supponitur quod oportet, ut illud sil primo motum, r Mictu.' l' homas ad mentem a i v» -vipsum primo movet, non . . .>' dv < . |u». . . n ion primo movet. Si enim . . . ; a .) £...<> . . » il, opulict ut totum moveat i . . . . r . i ci (< . m . v > Jum scipsum moveatur, c . . . . p . . . r > e . . -rhia motum. Si enim pars t . . n r»' . . ct ut r; v totum, par» esset primo movens, ide t . . . . . l . . - . iv.».. . >tum utem non diceretur prmo ΓΓ9 v c . d p . . iu? k' est per partem. Similiter .a >' i i . . it>' e. etui pe se, illa esset primo motu, . i. ju . m » . i t η>τ j moveri, sed per partem. . . . . λ pr iporiuonem. *Quod quiescit quiescente*

alto non lorcfur. ^eipso Kcurrit dubium. Quia aliquis po? . i dicert qui α est vera de quiesucntu ad quietem alterius ovriti., non autem de quiescente ad quietem partis. Pars cni n est materia totius, non autem quod movet i.) n I lv.o quod lotum quiescat ad quietem partis, non arguit ipsum ab alio moveri: sed quod motus totius non potest o<e absque motibus partium, sicut nihil potest esse absque sua materia. Quod inconveniens non est.

\d evidentiam huius praemittendum est, secundum Commentatorem, VU *Physicor.*, comment. 2, quod illa propositio est intelligenda de eo quod per se quiescit ad quietem alterius, non autem dc eo quod per accidens quiescit. Posito enim quod lapis a seipso descenderet, posset nihilominus ad quietem lapidis molaris occurrentis sibi et violenter detenti, sursum quiescere, sed huc per accidens esset. – Ad dubium autem dicitur quod non solum arguitur aliquid a seipso non moveri primo si ad quietem moxentis quiescat, sed etiam si quiescat ad quietem partis. Xam, ut inquit Albertus, \ II *Physic*. *. si ponatur aliquid movere scipsum primo, quiescente una parte cius posset reliqua pars motu totius moveri: alioquin movere ct moveri non conveniret toti primo. Ideo, si quiescente parte quiescat totum, illud arguit lotum ab alio moxeri.

IV. Sed quod ulterius assumit Sanctus Thomas, *moret rei divisibilis a partibus dependere sictd et esse*, habet difficultatem. Quoniam videtur magis e contrario se habere. Esse enim et motus non convenit primo et per se partibus, sed toti: cum non sint nisi per esse lotius, neque moveantur nisi motu lotius, si quod localiter movetur sit continuum. Ergo non dependet esse et motus totius ab esse ct motu partium, sed magis esse et motus partium ab esse et motu totius.

Respondetur quod, licet partes formaliter sint per esse totius, ct similiter tbrmaliter uno motu moveantur qui est motus totius continui, secundum quod motus dividitur ad divisionem mobilis; sunt tamen causa totius in generc causae materialis, ct motus partium sunt materia motus totius. Et sic partes, inquantum huiusinodi, sunt priores toto. I nde esse ct motus totius dependet a partibus in via generationis et in genere causae materialis: partes autem dependent a toto m genere causae formalis.

• />. Ude Orth., l. ill.

• A4 text. 7j.

• Ci. Comment. c. x. Inlr.

• Cf. n. lXI, XXV

• CT. n. xu.

• Cf. n. xi.

'Qxt

2. Sed tunc insurgit maius dubium. Si ideo nihil se- ipsum movet primo quia moveri ipsius dependet in genere causae materialis a moveri partium, sequitur quod nec etiam aliquid poterit ab alio primo moveri : quia in omni moto verum est quod moveri totius materialiter a moveri partium dependet.

Dicitur primo quod, licet aliquid moveatur primo p- milate temporis et primitate informationis, quia aliquid totum simul secundum omnes partes movetur et infor- matur motu; tamen serum est nihil moveri primo, etiam ab alio, primitate causahtatis omnimodae, ita scilicet quod eius moveri a moveri alterius in nullo genere causae depen- deat. Sicut enim totum a partibus materialiter dependet ita quod, remoto partibus, removetur totum; ita motus totius a molibus partium dependet ita quod, remotis par- tium molibus, removetur motus totius.

Dicitur secundo quod, si .«liquid movear seipsum primo ita quod totum movet totum .secundum quod ipsum, et lotum secundum quod ipsum moveatur, oportet ut totum a seipso primo moveatur primitate cuusalitatis, ita quod in nullo genere c.ai alitatis motus lotius ab alio depen- deat; et item quod p. remotionem motus a parte non removeatur a toto. ' I ^nim palet I *Poster.* ', quod alicui primo convenir. non pc aliud ipsi convenit, immo aliis per ipsum; neque ip o removetur quia removeatur ab alio; ut in \ ii /Vjj m \ contra Sentum ostendimus; ibi enim **materim** diifu>ius pertractavimus. Et quia impossibile esi a ici i is motum i p irtium motibus non dependere, ideo et d..p id primo scipsum movere esi im- possibile.

Ultcriu i eunda ratione, qua probatur nitui a seipso moveri p Ultionem, adverte quod illud quod movetur per accidi.:». pote t quidem a seipso aliquo modo moveri, dum scilkcr diquod movet aliud et ad eius motum movetur, sicut cum nima movetur ad motum corporis a se moti, et nauta ad motum navis; sed primo a seipso moveri non potest. Nam si ad motum alterius movetur, manifeste constat illud non primo et secundum quod ipsum moveri

VL Circa terti i ad idem dubitatur ex Scoto, I *Sent.*, d. m, q. 7, ad «rgg. pro 2* opin. Dicit enim quod, licel nihil possit simul esse in actu formali cl in potentia formali respectu eiusdem, puta actu calidum el potentia calidum, potest tamen aliquid esse in actu virtuali et in potentia formali simul. El sic tenet posse aliquid scipsum primo movere dum est in actu virtuali. quia scilicet habet virtutem ut possit movere; et dum est in potentia for- mali, quia scilicet non habet formaliter formam quam per motum acquirit, sed potest habere. Hoc autem latius declarat II, d. n, q. 10, ad 2.

Addit etiam quod ista propositio, *Xihil agit in se*, non est vera nisi de aliquo agente univoco. – Quod sane ih. confirmari potest quia Aristoteles, \ III *Physicor.*, t. 40 *, ubi ipsam propositionem per rationem adductam probat, deducit quod *idem esset calidum et non calidum, simi- liter autem et aliorum unumquodque quorumcumque mo- vens necesse est habere univocum*. In quibus verbis ma- nifeste videtur velle quod tantum in univocis intendit verum esse quod nihil movet scipsum primo, non autem in aequivocis.

VII. Sed contra hanc responsionem arguitur. Et primo, quod primum dictum non sit ad mentem Aristotelis, ar- guitur sic. \ ult Aristoteles ex illa propositione probata, scilicet quod idem non movet scipsum primo, habere quod movens seipsum dividitur in duas partes, quarum una est movens el altera est mota. Unde in tine textus 40 con- cludit : *Hoc igitur movet, illud autem movetur, eius quod seipsum movet*. Sed si propositio assumpta, scilicet quod idem non potest simul esse in actu et in potentia, intelli- geretur tantum de actu et potentia formali, non autem de actu virtuali et potentia formali, non probaretur hoc intentum. Diceretur enim quod movens seipsum localiter non est in actu formali, sed in actu virtuali et potentia formali ; et sic non oportet quod dividatur in duas partes, quia esse in actu virtuali el potentia formali eidem conve-

nire simul possunt; et per consequens idem potest scipsum movere primo. Ergo.

Praeterea, dicitur aliquid esse secundum naturam suam in actu virtuali alicuius formae, quia habet virtutem pro- ducendi illam formam. Sed quod habet virtutem produ- cendi formam aliquam in seipso, non potest carere illa forma. Ergo non potest simul aliquid esse in actu virtuali et in potentia formali ad illam formam. – Probatur minor. Quia, posita causa naturali sufficienti, ponitur eius effe- ctus in re

2. Quod autem secundum dictum non sil verum, pro- batur. Et primo, quod non sit ad mentem Aristotelis. Cum enim Philosophus ex hoc quod non est proccs-us in infi- nitum deducit quod oportet devenire ad unum primum movens scipsum. et quod oportet quod una pars eius sit movens cl .ilia mota eo quod nihil movet scipsum primo, aut ponit caelum movens tanquam agens univocum; aut tanquam agens acquivocum Non tanquam agens univo- cum : tum quia Aristoteles ponit id secundum quod est movens, esse immobile, et per consequens caelum, in- quantum se movens, non movet se per motum, ut sit movens univocum ; tum quia movens sc localiter non causal in seipso motum per motum localem in seipso existentem, quasi motus localis sit forma per quam agat. Ergo movet se tanquam movens acquivocum. Ergo pro- positio assumpta non est vera tantum in agentibus uni- vocis, sed etiam in aequivocis, secundum Aristotelem, oportet ut movens sc dividatur in partem moventem et partem molam.

Secundo. Xgens acquivocum dicitur cui non convenit habere in se formam sui effectus, sed aliquid eminentius in quo illa forma continetur. Sed si aliquid existons in actu virtuali esset simul secundum idem m potentia for- mali. haberet in se aliquando formaliter illam formam cuius esset causa: cum scilicet esset reductum de potentia ad actum. Ergo tale non esset agens acquivocum.

Tertio, ratio quare repugnat quod aliquid sit simul in actu formali et in potentia formali, est quia ratio actus et ratio potentiae passivae sunt oppositae, eo quod unius ratio consistat in perfectione, alterius vero in imperfectione et privatione. Sed non minoris perfectionis est actus vir- tualis quam actus formalis: immo excellentiorem modum habet. Ergo, si repugnat quod aliquid sil simul in actu formali et in potentia formali, in iis scilicet quae univoce dicuntur, multo magis repugnabit quod aliquid sil simul in actu virtuali et in potentia formali, in aequivocis videlicet.

\d auctoritatem autem Aristotelis, omissa expositione <Commentatoris ibidem, dicitur quod Aristoteles facit men- tionem de univocis quia in iis nobis manifestum est idem non posse esse in actu el in potentia; relinquens pro manifesto quod, si in illis illud non potest esse, mullo minus potent esse in aequivocis, in quibus actus est modo cmincntiori.

\ III. Sed remanet dubium circa hoc ex verbis Sancti Thomae 1\ q. i.xxvn, a. 6. Ibi enim ait quod *subiectum. inquantum est in potentia, est susceptivum proprii acci- dentis, inquantum autem est actu, est eius productivum* : ex quo concludit quod non est inconveniens potentias animae fluere ab essentia animae sicut a principio, el tamen aliquas earum esse in anima sola sicut in subiecto. Ex iis enim arguitur sic. Anima est in actu virtuali re- spectu suarum potentialium, el in potentia formali respectu earundem: cum sit productiva earum inquantum est in actu, susceptiva autem inquantum est in potentia. Ergo.

Respondetur quod ex verbis Sancti Thomae non habetur quod anima sit in actu virtuali el in potentia formali: sed solum quod habet aliquid actualitalis et aliquid potentia- litatis, secundum quorum unum producit, secundum alte- rum vero est subiectum potentialium. Nam esse m potentia formali est non habere formam el posse habere illam; et sic esse in actu virtuali et m potentia formali est posse in se per actionem mediam cl transmutationem producere et recipere formam quae non habetur. Hoc autem non invenitur in anima respectu potentialium: quia nunquam anima caret suis potentiis, praesertim iis quae sunt in sola

anima, ut sunt intellectivae, sed semper illis est coniuncta; cum non per actionem mediam producantur, sed per naturalem sequelam. Non inconvenit autem quod idem causat aliquid in se per naturalem resultationem, et quod sit principium illius in quantum habet aliquid actualitatis, subiectum vero in quantum non est simplex actus sed habet aliquid potentialitatis: sicut anima in ordine ad suum esse habet rationem potentiae. Sed bene impossibile est quod aliquid causet in se aliquam formam per actionem et transmutationem mediam: quia hinc supponit rem simul esse in actu et in potentia remota ab actu.

Advertendum tamen: im dicimus idem non posse esse movens et motum igitur et patha... jctu eius k-n, quod non intelligimtis de identitatis opposit»: (dem enirn suppositum potest esse et r tiens. Sed loquimur de identitate form

enim quod non put p... f c itn eeie principium agendi et patiendi J' h.

IX. t-irca primu 'libatu' non iit moventibus et motu p... < j m r -iroitum, dubitatur* Videtur enim inertie «x... e. r cquitur, si »it unum continuum c... in rU ut t»m r... Gihi quc f unus numero motus iit mfrdiui q...: π< <... b> uendu dc motu infinite mccul it.t m .l .xi... ursi r». .l inM «um .l: quod hpatium pecu u. it, iit qu > -ct u , l >y >k probatur mobile infiniti a... ic. ,o ». m << (c votu in to. Diceretur enim r.od.si 'lq† infiniu k»x .m i :t » scn.s-rata et distincta, eodem letup »ce lin:!' omnia mo* ttbuniUr* sed non pertranscundo cindcxn magnitudinem fini im, *cJ aliam et aliam, -nirun enim magnitudinem pcvmsbit quod ultimo movetur in tanto ternp re; ct jeq* ik q fili in eodem tempore movens proximo n retirât liΛ, rno-vens mobili applicatum illud moveat motu iud.< v4luk eiusdem quantitatis cum illo, ut ad Ju .v f mn n; m ipph-cetur, sicut si baculu> unius cubiti baculum eiu-dmi qu mil-litatis pelleret. Eodem modo ri imaginaremur cx illi unum continuum fieri, non sequeretur ipsum totum finito tem-pore unam pertr insire magnitudinem: sed eius partes finitas secundum quantitatem magnitudines diversas finiti-. qu in-titate, numero autem infinitas, finito tempore pccrraisirc. ita quod unaquaeque pars cius finita finitum aliquod spa-tium pcrtransirct. Quod quidem licet sit impossibile, cum probetur ab Aristotele, III *Physic*, ct I *Caeli* *, infinitum moveri non posse; tamen hic non videtur ab Aristotele intendi, cum in \I *Physicorum* hunc sensum non ha-buerit, quando probavit infinitum linito tempore moveri non posse.

Dicerem ego, salvo meliori iudicio, quod ista ratio Aristotelis habet locum in motu circulari tantum, quo unum corpus circulare ab alio contentum circulantor mo-vetur, ita quod omnia eodem motu diurno moventur, sicut accidit in sphaeris caelestibus. Consideravit enim Aristo-teles universi ordinem, in quo elementa ab orbe lunae continentur, corporaque caelestia se continent, et omnia sin-gulis diebus ab oriente in occidentem moventur redeundo ad orientem, ita quod aequali tempore et inferiora et supe-riora tali motu moventur: in illisque, utpote habentibus essentialem ordinem in movendo, probavit non esse pro-cessum in infinitum. Beneque sequitur, si ex infinitis cor-poribus taliter motis unum continuum corpus fieret, quod infinitum tempore finito moveretur aliquod spatium per-transeundo. Cum enim omnes nunc sphaerae spatium quod est ab oriente ad occidentem, redeundo ad orientem, in die naturali pertranseant, non obstante quod una sit maior alia, et superior sphaera maius spatium pertrans-cat; si undecima sphaera esset, suum spatium pertransiret eodem tempore; similiter si duodecima, si tertiadecima, ct sic in infinitum; ex illa suppositione quod, si omnia sunt moventia ex eo quod moventur, oportet ut simul omnia moveantur. Sequitur ergo quod infinita illa corpora finito tempore aliquod spatium pertransirent sua revolu-tione. Si ergo imaginemur ex illis infinitis numero corpo-ribus unum corpus infinitum fieri, tunc illud spatium ali-quod finito tempore pertransibit: quod est VI *Physicorum* improbatum.

X. Circa secundam rationem ad idem, dubitatur. Quia ponentes esse processum in infinitum in moventibus et motis, negarent illud assumptum, scilicet quod, *remoto primo movente vel cessante a motione, nullum aliorum moveretur*. Ubi enim non est primum, causa posterior non dependet a prima illi causando, nec complementum causa-litatis habet dependentiam a prima. Licet enim ascensus infinitus et descensus cum temporis successione in in-finitum repugnet complemento, ascensus tamen et de-scensus causalitntib infinitus non repugnat complemento. I dis autem est infinitas moventium et mobilium infini-torum quii supponitur omnia simul movere et moveri.

Respondetur quod ratio Aristotelis efficax est si bene consideretur Fundamentum enim rationis est quod in mc'entibus et moto cienti diter ordinatis oportet aliquod >rt rnnn c e. Istud tuten diligenter consideranti patet. (Jun < *im plura moventia et mota in quibus non sit l n . l ii ju >d tiun morum, tota multitudo moventium j habcki: ut . 11? n n-A.ih notum. Hoc autem esi im-... q m c .l ij cmotum et <l nullo move-r fu \up t n ni . i'la aull'tüdo a seipsa primo mota: . . 14 p i .ui «vc.4. Nec quia una pars non r i i i ; t vc . curi non ponatur ibi aliquod Fit .L . i i . X uiu pars mota aliam mo-x r : c di. f abc u rationem moti, et eliquo «di > in f quo moveatur.

/Het d.iiO illam multitudinem i i .u i v > ut unum movens ab i -cw: f :d i -< conditio salvatur quia t 4 ' v n, .n alio, et sic in infinitum: /1 ai l'hi' n r orum quilibet numerus exet . n oportet totam multi-(j r ib diq in cedi: respondetur quod movens n c >{ . i .l.1.. exsc ■ idiicromnc localiter motum. i lco f f' muli tu lo moventium ut motorum tanquam itt) quia nullum illorum habet qu>d m<>vc.u ni: f in quantum movetur; et oportet, si ha-Uiancm moti, quod ab aliquo moveatur. Multitudo autem numerorum infinita non ponitur in actu, sed in potentia. Ideo non oportet ut tota multitudo ab aliquo excedatur.

Cum ergo in essentialiter ordinatis oporteat aliquod primum esse: et in infinito non sit primum: sequitur non posse esse infinita essentialiter ordinata. – Vide de iis Ca-preolum. I *Sent.*, d. m. q. 1.

XI. Secunda ratio principalis est. Si omne movens movetur, aut haec propositio est sera per se; aut per accident Si per accidens, ergo non est necessaria. Ergo contingens est nullum movens moveri. Ergo contingens est nihil moveri: quia, si movens non movetur, non movet, ut adversarius inquit. Iloc autem habet Aristoteles pro impossibili. Ergo etc.

Item, si movens et motum coniunguntur in aliquo per accidens, probabile est quod movens inveniaturs absque eo quod moveatur, quia motum invenitur absque eo quod moveat. Si enim aliqua duo sunt iuncta per accidens in aliquo, et unum illorum invenitur sine altero, probabile est quod alterum absque illo inveniri possit. Nec obstat dc duobus quorum unum ab altero dependet sed non e contrario, ut de substantia et accidente. I lacc enim coniunguntur per se, non per accidens

Si autem est vera per se, aut movens movetur eadem specie motus qua mox et; aut alia. Si eadem, tunc oportet quod alterans alteretur, et docens doceatur secundum eandem scientiam: quod est impossibile. Si alia, cum sint linita genera et species motus, non ibitur in infinitum: et sic erit primum movens non motum ab alio. Nisi forte dicatur tien reflexionem per reditionem ad primum. Sed cx hoc sequeretur movens secundum aliquam speciem motus moveri secundum eandem, non immediate, sed mediate.

2. Circa illam propositionem, Nz *aliqua duo sunt per accidens iuncta in aliquo, et unum illorum invenitur sine altero, probabile est quod alterum sine illo inveniri possit*. sciendum, secundum Commentatorem, X 111 *Phys.*, com-ment. 37, quod intelligenda est in iis *quorum utrumque*

* C*77« MN4 i
*. Th 1.9.
.. Gap. v, vi: «
Tb.L ix-x iii.

• XIII
-Ibi-

• fL ;<f.

• α «.j
r^.

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. NHL

r. Qui*
ibus et
remoto
iliorum
ior non
cauu-
icemus
in in-
et de-
mento,
infini-
lovcri.
i bene
od m
liquod
patet,
an sit
ntium
sl im-
nove-
rnota:
s non
iquod
l mo-
di, et

linem
i\$ ab
qui*
tum:
lerus
wlli-
ivens
tum.
luam
tabet
i ha-
tudo
d in
iquo

luod
non
Ci-

vem
per
irgo

non
eles

per
i eo
uod
s in
bile
ista!
non
:on-

iem '
Ttet
lum
sint
jm:
arte
i ex

ale
P'r
sint
ssit,
)Π1-
qut

existit per se, idest, *quorum neutrum necessarium est ad esse alterius*, N un si unum indigeat altero ad esse suum, illud quod altero indiget non potest ab eo separari: sicut, licet absque materia forma aliqua reperiatur, non tamen inveniri potest materia sine forma; et licet substantia aliqua sine accidente sit, non tamen accidens sine substantia esse potest; quia et materia indiget forma ad esse suum, et accidens substantia. In illis igitur solum contingit quod alterum per se reperiatur si alterum sine altero sit, quae omnino per accidens coniunguntur, quorum videlicet neu-
trum altero ad suum esse indiget.

Item advertendum quod ista possibilitas de qua hic lo-
quimur, est logica, et non naturalis. Ab accidentibus enim inseparabilibus fortassis non potest aliqua species per na-
turalem potentiam separari, sicut cygnus ab albedine: non tamen repugnat cygnuni non esse album. Unde quod inquit Comment.i»ur, quoniam *necesse esi* in talibus quod alterum sit sine altero, inichlgendum est quod necessitas referatur ad logicam possibilitatem, ut sit sensus: Necesse est ut et alterum separatum sil, idest, esse possit non repugnanter. N n Ubertus * et Sanctus Thomas’* dicunt illud *probatit*· e se, n» n autem *neu warium*. Id quod etiam textus Sancti 'l'l omac habet. Propter quod ct ipsemet Commentator, \II ' , comm. 35, eandem proposi-
tionem poncn>. inquit quod *omne compositum ex duobus quorum alte/ i* (iv.» *pei se. possibile erit etiam alterum ess* · · .?, it * *compositio sit substantiae et acci-
dentis*.

3. Quod vm inquit icti l h inns, quod *sub^aiitia et accidens i* >t * *in:un suatur per accidens, sed per se* (licet in aliqui u f brs vitiati habeatur e contrario '). intel-
ligendum est, e *communibus rationibus consideratis* : non autem de h <c aut illa substantia et de hoc vel illo accidente secundum eorum p opnas rationes. Paries enim et albedo, si particulariter considerentur, per accidens con-
junguntur: sed si paries consideretur ut substantia est, et albedo ut est accidens, sic sunt per se coniuncta ct non omnino per accidens, eo quod substantia in ratione accidentis includatur et apud philosophos repugnet esse m rerum natura accidens sinu subiecto.

XΠ. Quantum nd secundum *, quia huiusmodi rationes non ducunt ad ipsum esse Dei, sed tantum ad hoc quod sit aliquod primum movens quod ab alio non movetur, ostendit Sanctus Thomas quod ex hoc venatur ulterius Ari-
stoteles Deum esse. Arguit enim sic. Est devenire ad pri-
mum movens non motum ab alio exteriori. Ergo aut illud est omnino immobile: aut movetur a se. Si primum, ha-
betur propositum. Si secundum – quod est probabile, cum quod est per se sit prius eo quoti per aliud – non potest dici quod totum moveatur a toto: quia sequerentur prae-
dicta inconvenientia. Ergo una pars eius est movens tan-
tum, altera vero mota. Et sic etiam habetur quod sit ali-
quid movens immobile. Nec potest dici quod utraque pars moveatur, ita quod una ab alia: vel una seipsam et alleram, vel totum partem, aut pars totum moveat: quia eadem inconvenientia sequerentur. Ergo etc.

2. Si diceretur quod primi moventis seipsum pars mo-
vens movetur per accidens, sicut in animalibus: contra arguitur. Primo, quia animalia cum sint corruptibilia, pars movens in eis movetur per accidens. Corruptibilia autem moventia oportet reduci ad aliquod movens sem-
piternum: quia, cum motus sit sempiternus, apud Ari-
stotelem, oportet generationem moventium seipsa corru-
ptibilium sempiternam esse. Huius autem perpetuitatis non potest esse causa aliquod ipsorum, quia non semper est; nec omnia simul, quia infinita sunt, ct etiam non sunt simul. Ideo oportet ut sit aliquid movens seipsum perpetuum.

Secundo, quia nullum movens seipsum movetur semper cuius motor movetur per se aut per accidens. Primum autem movens seipsum movetur semper: alias motus non posset esse sempiternus. – Nec obstat quod motores infe-
riorum orbium moventur per accidens: quia hoc est tantum ratione suorum mobilium sequentium motum superioris orbis.

3. \ddit autem Sanctu.» Thomas quod, quia Deus non est pars alicuius moventis seipsum, ulterius ex hoc inve-
stigat alium motorem omnino separatum, qui est Deus, ex eo quod movens seipsum movetur propter appetitum alicuius appetibilis, quod est co superius in movendo.

XIII. Si dicatur, primo, quod procedunt dicti processus c\ suppositione aeternitatis motus, quod est falsum : respondetur quod via efticacissima ad probandum Deum esse est ex suppositione noxitatis mundi; non sic autem ex 'suppositione aeternitatis . Quia, si mundus de novo ' J f. ««'am· ct incoepit, planum est quod oportet poni aliquam causam ipsum de novo producentem. Ex suppositione autem aeter-
nitatis mundi illud videtur minus manifestum.

2. Si dicatur, secundo, quod videtur supponi caelum esse animatum, cum ponitur ex se moveri; hoc autem a nullis non conceditur: respondetur quod, si non ponitur primum movens ex se motum, oportet quod moveatur immediate a penitus immobili. Propter quod Aristoteles alterum illorum sub disiunctione intulit.

XIV. Adverte circa illam propositionem, zbmia/iu *cum sint corruptibilia, pars movens in eis movetur per acci-
dens*. quod lv *cum sint corruptibilia* non accipitur Un-
quam causa huius quod in eis pars movens moveatur per accidens, sed ad exprimendum conditionem animalium in ordine eorum quae seipsa movent. Ista enim cum sint in duplici differentia. quia scilicet quaedam moventia se sunt corruptibilia, quaedam autem incorruptibilia; in corrupti-
bilibus pars movens pei accidens movetur, eo quod, moto corpore de loco ad locum, moveatur omne quod in cor-
pore est; in incorruptibilibus autem, quae motu sempiterno moventur, pars movens non movetur. Animalia igitur quae sunt apud nos sunt de genere moventium seipsa quae corruptibilia sunt. f ndc movetur per accidens in eis pars movens.

Sed licet corruptibilitas illius causa non sit, ab eadem tamen causa utrumque procedit, ut videtur velle Com-
mentator, \ 111 *Phrsic.*, comm. 52, scilicet et corruptibile esse, ct pariem moventem per accidens moveri: ex eo, inquam, quod pars movens constituitur in esse suo per unionem ad partem motam, et variabiliter ei connectitur; unde sequitur quod, ubi unum ponitur, et alterum poni necesse sit; quia, uno posito, causam eius poni oportet; qua posita, necesse est ct alium effectum poni.

XV. Circa illam propositionem, quod *nullum movens seipsum movetur semper cuius motor per se aut per acci-
dens movetur*, notandum quod duplex occidentalius motus partis moventis in animalibus invenitur: una ab extrin-
seco, secundum quod ab aliquo excitatur animal ad mo-
vendum seipsum. alterato enim corpore ct excitato ad motum, per accidens excitatur anima ct movetur; alia ab intrinseco, ab ipsa videlicet parte movente, dum, movendo corpus, per accidens seipsam movet. Quia autem quod per accidens est contingit remoxeri. ideo in ipsis potest ces-
sare motus, cessante parte movente. Et per consequens totum non movebitur semper.

XVI. Quantum ad *motores orbium*, quomodo dicantur *moveri per accidens non ratione sui, sed ratione corporum ab ipsis motorum*: - advertendum quod, cum moveri per accidens sit ad motum alterius moveri, hoc dupliciter potest contingere: aut quia ipsum transmutatur de luco ad locum, licet hoc conveniat sibi ad motum alterius, et hoc dicitur moveri per accidens ratione sui; aut quia ipsum quidem non mutat locum ad motum alterius, sed aliquid cui coniungitur. Primo ergo modo motores orbium infe-
riorum non moventur per accidens; sed secundo modo, quia scilicet orbes ab ipsis moti moventur ad motum supe-
rioris sphaerae, non a proprio motore, sed per accidens.

2. Quomodo autem non moveantur ratione sui per accidens: – considerandum est, ut inquit Sanctus Thomas Γ, q. i.i, a. 3, ad 3, et l *Sent.*, J. xxxvn, q. q, a. i, ad 4, et 11 *Sent.*, d. vm, a. 4, ad 4 quaesitum, quod *nihil moretur per accidens moto eo in quo est, nisi sit definitive in eo ita quod non in alio*, sed bene, moto eo in quo est defi-
nitive: *sicut anima non movetur mota manu*, sed bene *moto toto corpore*. Advertendum tamen, ut in Prima Parte

immate-
rno pio-
o *altui*
qui in

etaphy-
ditantia '
: finem
Physî-
'em ra-

um, µ
novem
t enim
t Deus
ponere

•sophi,
idum-
l ipsos
iorum
iliquid
aer se
ipsos
moto-
'i Ari-
quod
i mo-
i mu-
r; de
nmo-
liciter
rente.
liii et
id ab
iquid
ituali

'PhJ-
cor-
. quo
imo
im-
ipse

lotor
A/e-
ones
idem
►rum

mim
dem
itans

lpud 'S' fl
aliis
e et
irine
aum
Me-
hoc ,L 1
ente
'ima
. eo
ant.
nem
ium
ares
•sale

elli-
hi-
rtas.
5an-
ima.
* C.
Gla'.

SUMMA CONTRA GE:n t il e s, GAP. XIII.

11 *Metaph.*. text. 6, talis est. In causis efficientibus non proceditur in infinitum. Ergo est devenire ad unam primam. Quam dicimus Deum.

Probatur antecedens. Si eatur in infinitum, nulla causarum erit prima. Ergo omnes aliae tollentur, quae sunt mediae. Hoc est falsum. Ergo etc. — Probatur consequentia. Quia in causis efficientibus ordinatis primum est causa medii, et medium ultimi. Remota autem causa, removetur id cuius est causa.

XXII. Secunda est. Est aliquid maxime serum. Ergo et aliquid maxime ens. Et hoc dicimus Deum.

Palet consequentia ex 11 *Metaph.*, text. 4. ubi habetur quod maxime xera sunt maxime entia, Antecedens vero ostenditur IV *Metaph.*, text. 18, ex hoc quod videmus duorum falsorum unum essu altero magis falsum. I ndu oportet ut etiam alterum altero verius sit. Quod est secundum approximation?!!! iJ id quod est maxime verum.

2. Ad evidenti un huius rationis considerandum est, ut habetur a Sancto l liom > Γ. q. xliix. 3, ad 3, et Γ 11", q. xxii, a. 2, ad 1. µ enitur nugis et minus in his quae ad perfectionem pertinent, et aliter in iis quae defectum import...it. . mi in iis quae perfectionem dicunt, attenditur magis ti minus» dvc intensio ct remissio, per comparationem *1 iccesstim maiorem vel minorem ad aliquod summum : >icut dicitui magis lucidum quod magis appropinquat summe lucido cl minus lucidum quod minus appropinquat. In p i- iot c autem et defectu attenditur per recessum n summo et perfecto; eo quod privatio quaedam remotio sit < ai n ergo l uluxissvt Sanctus Thomas ex IV *Metaph.* i.u id duorum falsorum unum sit altero magis talsum, non conclusit istud accidere per accessum ad aliquid summ fiEum, cum falsum in privatione consistat: sed ingenio sibiunxil *propter hoc oportere al-terum altero* perrin c.vve. atqui idcirco oportere esse aliquod verissimum, per accessum ad quod aliquid verius aut minus \erum dicatur, ct per recessum a quo aliquid altero magis falsum sit

3. Advertendum quoque quod, cum multae sint proprietates quae soli Deo conveniunt, aliquando nomine *Dei* plures simul eius proprietates ab aliquibus pro cius ratione explicantur, aliquando vero una. aliquando vero alia. Cum ergo esse omnium entium causam soli Deo conveniat, similiter summum ct perfectissimum entium esse, Xristotclcs, II *Metaph.*, quia apud philosophos nomine Dei prima omnium causa intclligebatur, concludit oportere esse unam primam causam omnium, ex co quod oportet esse aliquid quod sit maxime ens. et per consequens oportere Deum esse. Sanctus Thomas autem, videns quoniam et esse maxime ens soli Deo convenit, eo probato non procedit ulterius, cum illa sola conclusione constet probatum esse quod Deus sit. – Aut etiam, brevitati studens, cum deduxerit oportere aliquid esse quod sit maxime ens. praetermittit, tanquam ex metaphysica notam, conclusionem ab Aristotele deductam, scilicet quod necesse sit esse aliquid quod sit omnium causa: cum *quod est maxime tale, sit causa omnium aliorum*.

XXIII. At circa dicta dupliciter dubitatur. Primo enim non videtur verum quod unum altero verius sit. Nam veritas quaedam adaequatio est; et per consequens aequalitas quaedam. Aequalitas autem non suscipit magis et minus. – Nec valet haec consequentia: *Ealsum dicitur unum magis altero, Ergo et verum*. Quoniam falsitas consistit

in inadaequatione et recessu ab aequalitate: contingit autem a medio multipliciter distare.

Secundo, non videtur Aureolo ’ vera Aristotelis propositio pro fundamento rationis assumpta, quam tamen Sanctus Thomas tacet, scilicet, *Quod est maxime tale, est causa aliorum*. Nam albedo est perfectissimum quiddam in genere colorum : et tamen non est causa productiva aliorum colorum, ut de se palet.

XX1\ . \d primum dicitur quod ventas, secundum quod est in re, fundatur in esse rei. I ndc materiale quidem in ipsa est esse rui: formale autem est adaequatio ad intellectum. Dupliciter ergo possumus de veritate rui loqui. Aut scilicet quantum ad materiale lanium, videlicet quantum ad esse. Ei sic non inconvenit unum esse altero verius: sicui unum est altero perfectius ens. Propter quod perfectissima entium dicuntur verissima. - Aut quantum ad formale, sive quantum ad materiale ut stat sub formali. Et sic unum non est altero venus. Unumquodque enim natum est adaequare sibi intellectum suo modo; et unumquodque divino intellectui pro sua emitate adaequatur; nec fieri potest ut unum magis altero adaequetur; sicut et in quantitatibus non magis adaequatur lignum xiginli cubitorum ligno viginti cubitorum quam lignum unius cubiti ligno unius cubiti. – Obiectio ergo in secundo sensu procedit. \erba autem Sancti Thomae primum habent sensum.

Ad secundum dicitur quod non est mens Aristotelis quod prima et nobilior species alicuius generis sit causa productiva aliarum specierum illius generis: alioquin homo, quae est nobilissima species animalium, ceteras animalis species efficeret. Sed quod ubi aliquid perfectissime aliqua ratione participat, ut secundum illam rationem dicatur maxime tale, illud est causa effectiva omnium aliorum inquantum cl ipsa illa ratione participant. Et hoc in substantiis intclligitur: sive illa ratio secundum quam dicuntur maxime talia, sit substantialis sibi, sive accidentalis. Quod enim maxime calidum est. omnium aliorum calidorum, inquantum calida sunt, est causa. Etsi enim aliqua calefiant lumine solis, aut ab aliquo alio quod non sit formaliter calidum, calefiunt tamen ab illo inquantum virtualiter ignem, quod est omnium corporum calidissimum, continet. – Albedo autem neque substantia est. neque maxime color dicitur, licet sit perfectissima coloris species: sicut nec homo maxime animal dicitur, cum ratio animalis aequaliter ab omnibus participetur, quamvis perfectissimum animalium sit.

XXV. I llima ratio, sumpta ex Damasceno et Avcrroc, 11 *Phj's.i* commento 73, talis est. In mundo videmus res diversarum naturarum in unum ordinem concordare ut semper vel in maiori parte. Ergo aliquid est cuius providentia mundus gubernatur. Ergo etc.

Probatur prima consequentia. Quia talia in ordinem semper vel pluries concordare non possunt nisi alicuius gubernatione, ex qua omnibus et singulis tribuatur ut ad certum finem tendant.

Sed ad hanc dicit Aureolus’ quod inefficax est. Diceretur enim, 'inquit, quod ista diversa in unum ordinem conveniunt, in unumque finem ex propriis formis et naturis ordinantur. Neque tamen ordo naturae universi a casu esse necesse est: imino perse, cum ex rerum quid-ditatibus ortum habeat.

Sed quoniam hanc responsionem Sanctus Thomas inferius, in tertio libro *, refellit, ideo illuc usque differalur. ’ Cjr.

ob»ccn

primo,

CAPITULUM DECIMUM OUARTUM

QUOD AD COGNITIONEM DEI OPORTET UTI VIA REMOTIONIS

stenso igitur quod est aliquod primum ens, quod Deum dicimus, oponec eius conditiones investigare *.

• Cf. cap. i», ün.

Est autem via remotionis utendum praecipue in consideratione divinae substantiae. Nam divina substantia est quodammodo minus quam intellectus noster attingit sua knolen^itate excedit; et sic ipsam apprehendere non possumus cognoscendo quid est. Sed cliquale -ius habemus unititiam cognoscendo non Fnnioqut notitiae mnuis appropinquamus, quanto plura per intellectum nostrum ab eo poterimus remove. Tanto enim unumquodque per»vçiius cognoscimus. quanto diff entias eïus ad alia plerius intuemur: habet em-m res uikiquacquu in stips i uns proprium ab nm nibus aliis rubus distinctum. Inde et in rubus quarum definitiores »» noscir iu primo eas in genute collocamus per queo suimus in Communi quid est; et poMmodum differentia-» addimus, quibus a rebus aliis distinguatur; c perficitur substantiae rci completa notitia.

Sed quia in consideratione .sub^i.mu. divinae non possumus accipere </kk/. quasi genus; nec distinctionem eius ab aliis rebus per aiiirmn-

livas differentias accipere possumus, oportet eam accipere per differentias negativas. Sicut autem in atfinnativis differentiis una aliam contrahit, et magis ad completam designationem rei appropinquat secundum quod a pluribus differre favit; ita una dilfercnlia negativa per aliam contrabiiur. quae a pluribus differre facit. Sicut, si dit unus Deum non esse accidens, per hoc ab omnibus accidentibus distinguitur; deinde si adda-; ipsum non ess -us dktiriguemus ipsum ctia n ab aliquibus substantiis; et sic per ordinem ab omni <.0 quod uxt praeter ipsum, per negaioDcs luiiHinodi distinguetur; et tunc de sub-ai; /nis erit propria consideratio cum cognog>uutiir it ab omnibus distinctus. Non tamen erit pera.cia: quia non cognoscetur quid in se sit. pro lndum igitur circa Dei cognitionem vi 'iam remotionis, accipiamus principium id quod u\ superioribus : iam manifestum est, scilicet quod l>è u -i omnin nnobilis. Quod etiam auctoritas Sacrae Scripturae confirmat. Dicitur enim uu°: *I.μη Deus, e! non mutor: lac. i“:* *Ipud qucvi uou esi trausmulatio; el Num. χχιπ’9: Aon est Deus quasi hamo, ut mutetur.*

lat v S?»

l J. ÉÉ

‘Q?

io Tuntoque] Tanto cnini GPc. 16 rebus o»/« Pc. 14 iflirmalir/n JifFrcntiai α. 4 dcltgnalioncm /°o.<f rci iXZK K per h«] per hoc quoit l YZl'c. in dulingttomu*) d siingucrcinu* il', distinguinw* GW. iò perfect*) cognitio pedectn ».. perfect* ».. ηli*> ZPc. 19 muiife«tum| monjamtum Pc. 2? ct owi NPc.

Commontaria Ferrariensis

Cum sit ostensum aliquod pnnniin ens esse, quem *Denin* esse dicimus, incipit Sanctus l'hornas de eius simplicitate ct *quod quid est*, per modum nobis possibilem, investigare*. Sed quia *fatuum est simul quaerere scientiam et modum sciendi*, ut ll *Metaph.* ' dicitur, ideo in hoc capite declarat quomodo divinam substantiam investigare debeamus; m aliis vero sequentibus eius conditiones inquiri.

I. Conclusio ergo huius capituli est: *In consideratione divinae substantiae procedendum est praecipue via remotionis*. Pro qua conclusione advertendum est quod, cum superius * quaesitum sit de esse Dei, demonstratumque sit hanc propositionem quam de Deo formamus dicendo *Deus est*, veram esse, restabat consideratio quiddilatis ct substantiae: nam quaestio *quid rei* sequitur quaestionem *an* esi *. Sed quia non eodem modo cognoscitur quidditas ct substantia Dei sicut quidditates aliarum rerum, praesertim naturalium, eo quod illae perfecte cognosci possint, non autem Dei essentia: ideo post cognitionem *an est* quaeritur quidem de *quid* Dei, sed non Je *quid est*, sed de *quid non est*. Sensus ergo conclusionis est quod in cognoscendo divinam substantiam et *quid* Dei praecipuus modus cognitionis est ut procedamus cognoscendo *quid non est*, non autem *quid est*. Addit autem *praecipue*, ut ostendat posse quidem et aliis modis divinam substantiam aliquo modo cognosci, scilicet per viam causalitatis et eminentiae, de quibus ipse, ad mentem Dyonisii, *super Boet. Trin.* q. 1. art. 2, pertractat, et l *Sent.*, d. xxxv, a. 1; veruntamen hunc convenientiorem nobis faciliormque esse.

H. Probat autem conclusionem supponendo, ut dat intclligerc. intellectum nostrum ex speciebus intelligibilibus

rerum n.ituras ct ^obstantias intclligerc. l une arguit sic. l into magis appropinquamus notitiae eius cuius *quod quid est* cognoscere non possumus, quanto plura per intellectum ab eo possumus remove. Sed *quod quid est* Dei non possumus cognoscere. Ergo etc.

Maiorem probat. Tanto aliquid perfectius cognoscitur quanto differentias eius ad plura intuemur: cum unaquaeque res suum in seips.i proprium esse habeat ab omnibus distinctum. Tanto autem aliquid perfectius cognoscitur, quanto magis eius esse, idest essentia, cui debetur esse, comprehenditur.

Patet etiam ex modo definiendi. Cum enim definitionem rci quaerimus, illam primo in genere aliquo collocamus, tum differentias addimus quibus ab aliis distinguatur. Sed quando non possumus *quod quid est* affirmative cognoscere. per negationes ac remotiones differentias ad alia intuemur. Ergo etc.

Minorem principalem probat. Ea solum intellectus noster quidditative cognoscere potest quorum quidditates per formas intclligibiles quas habet repraesentantur. Sed formae intellectus nostri divinam substantiam ct quidditatem repraesentare non possunt: cum omnem intellectus nostri formam sua excedat immensitate, ut in sequentibus declarabitur *. Ergo etc.

Subiungit deinde modum procedendi in huiusmodi differentiis negativis, inquires quod sicut in affirmativis una differentia aliam contrahit, magisque ad completam designationem definitionemque rei appropinquat, dum a pluribus differre facit, ita ct in negativis. l nde tunc erit propria Dei consideratio cum per huiusmodi negationes cognoscetur ut ab omnibus distinctus: quamvis nec sic ipsius sit perfecta cognitio.

Ct Conimcnt. c. *. inii. * S.Tb.l.sbid. lib. l». ill,

• Il *Plater.*, mu., 7; .. Dr l. 7.

SI AIMA CONTRA GENTILES. CAP. XIV, XV.

I ltimo concludit principium talis considerationis accipiendum esse quod Deus sit omnino immobilis. Quod licet superius sit monstratum, auctoritatibus tamen Scripturae manifestat: scilicet. *Malach.* m. ubi dicitur, /:go *Deus et non mutor*; item *Iac.* i. *Apud quem non est transmutatio*; *Xum* etiam xxm, *Xon est Deus quasi homo, ut mutetur.*

111. Ad huius rationis evidentiam sciendum quod, licet negatio ad rei essentiam intrinsece non pertineat; atque per negationes de aliquo cognitاس non sit rei substantia ut in se est cognitu: modus tamen iste cognoscendi ad propriam naturae cognitionem facit appropinquare, eo quod negatio restringat cogniti naturam. Si enim dixero de aliquo quod sit substantia; haec autem dividitur per corpoream et incorpoream: cognito quod illud non sit incorporea substantia, restringitur cognitum ad corpoream substantiam. Quae cum d * datur per sensibilem et insensibilem, cognito quod non n insensibilis, illud ad sensibilem naturam est restrictu» 1. I' sic successive. Quare bene inquit sanctus Doctor qu.*iJ n . *differentia negativa pe/ aliam contrahitur*: quia . 1. 1 qo into plura negantur .1 re, tanto remanet res m \;i ' mitai u

IV. Sed cofi- conchi'ionem et rationem argui potest ex dictis Scoti, li Primo. Negatio non potest nisi per affirmatio; m cognosci. Quoniam, ut dicitur I\ *Metapir*, text. 16 ' *ta dictio quam opposita negatio*, Ergo, si *quid* e' ognoss cre non possumus, neque etiam *quid non est* pol. lrrti2li cog viosccrc

Secundo. e\ Phi io op| o, II *Pcrihe/m.* " *Donum non est malum* quia liai a est vera, *Donum est bonum*. Ergo, si cognosv n» *non est Deus*, cognoscimus prius *quid est*, *Xon **,»> via remotionis est procedendum.

Confirmatur. Qui.* h il k Thomas, *Potentia*, q. vn. a. 5, ait quod, *quia omn* < a livi *pc' affirmativam probatur, nisi intellectus humanus aliquid de Deo affirmative cognosceret, nihil d< Deo possemus negare,*

V. Pro horum solutione cc nxiderandum quod. licet non omnis negatio, absolute loquendo, -uper realcm affirmationem sit fundata quoniam, ut dicitur in *Praedicamentis* *, *non sedere* dicitur Jt eo quod t 'l et de eo quod non est; negatio tamen quae de aliquo ente reali dicitur, semper super aliquid in re existens fundatur quod non compatitur secum id quod negatur; ut inquit Sanctus Thomas I II r. q. Lxxn, a. 6, et *de Potentia*, ubi supra , similiter I *Sent.*, d. XXXV, 1, ad 2. Ideo enim homo non est asinus, quia talis est eius natura ut asini naturam non compatiatur. Et Xethiops non est albus quia nigredinem habet, quae albedinem secum non admittit.

Cum ergo negatio de Deo dicta sit de aliquo existente, oportet illam super aliquid in Duo existens fundari. Verum, licet ita sit, non est tamen necesse ut cognoscens negationem de Deo determinatu distincteque cognoscat in ipso affirmationem super quam fundatur: potest enim aliqua

de ipso negatio cognosci, et tamen affirmatio quae est illius fundamentum, ignorari. Nam potest aliquis cognoscere Deum non esse asinum, et tamen non cognoscet in ipso naturam illam distincte quae asini naturam non compatitur: sicut et aliquis potest cognoscere pannum non esse album, qui tamen non cognoscet distincte quis sit ille color panni qui secum albedinem non compatitur.

Licet etiam noster intellectus omnes affirmationes cognosceret super quas negationes de Deo dictae habent fundamentum, adhuc tamen *quod quid est* eius non cognosceretur: cum essentia divina sit perfectionis infinitae, quae per illas affirmationes cognitاس sufficienter explicari nequeat.

Dato quoque quod per illas Dei *quod quid est* cognosceretur, adhuc tamen utile esset via remotionis uti. Quia ad ea essentialiter comprehendenda quae excellentissima sunt, ct quae non nisi per effectus inadaequatos cognosci a nobis possunt, ascendere non possumus tanta facilitate et securitate quanta si ab ipsis prius effectuum imperfectionem removeamus, cum ab eorum perfectione effectus longe deficiant, sicque in aliqualem eorum cognitionem elevemur.

VI. Ad primum itaque dicitur quod antecedens est ' Num.*. faEuin de affirmatione super quam fundatur negatio. – Ad probationem dicitur quod utique affirmatio secundum se, inquantum affirmatio, est notior quam negatio ut negatio: non tamen quoad nos.

Ad confirmationem dicitur quod non est mens Sancti Thomae oportere nos prius cognoscere affirmationem super quam negatio dicta de Deo fundatur, quam ipsam negationem: sed quod, quia negativa per affirmativam probatur secundum se, oportet ut illud ens de quo negatio formatur tanquam de aliquo ente, cognoscatur quantum ad aliquod praedicatum affirmativum: alioqum nesciremus talem negationem de ente dici. Et sic, si debemus aliquid de Deo negare tanquam de ente, necesse est ut aliquid de ipso affirmative cognoscamus. Cum hoc tamen stat quod non oportet ut cognoscens aliquid de Deo negative cognoscat prius affirmationem super quam dicta negatio fundatur. Sufficit enim ut aliquid affirmative de ipso cognoscatur ad hoc ut sciamus in ipso esse aliquod fundamentum negationis: non enim hoc cognosceretur nisi cognosceremus ipsum esse aliquod ens in natura: et per consequens nisi aliquod praedicatum affirmativum de ipso cognosceremus. Ubi enim rei essentia ut in se est comprehendi non potest, sicut de divina substantia inferius* '1-ib.uifc,n ostendetur, potest negatio quoad nos notior esse, et affirmatio per negationem cognosci.

Ad secundum, negatur consequentia. Dato enim quod negatio in affirmatione fundetur, non tamen oportet ut prius, universaliter loquendo, affirmatio cognoscatur; sed c contrario nonnunquam ex negatione cognoscitur affirmatio, ut dictum est ad primum.

CAPITULUM DECIMUM QUINTUM

QUOI) DEUS SIT AETERNUS

hoc autem apparet ulterius Deum esse aeternum.

Nam omne quod incipit esse vel desinit, per motum vel mutationem hoc patitur. Ostensum autem est Deum esse omnino i immutabilem *. Est igitur aeternus, carens principio et fine.

Item. Illa sola tempore mensurantur quae moventur: eo quod *tempus est numerus motus*, ut patet in I\ *Physicorum* *. Deus autem est omnino il,/ x' 'l' absque motu, ut iam probatum est*. Tempore ' igitur non mensuratur. Igitur in ipso non est prius et posterius accipere. Non ergo habet esse post non esse, nec non esse post esse potest

let eam

, autem

mtrahit.

rei ap-

cliflerre

m con-

>icut, si

hoc ab

»i adda-

. ipsum

rdinem

r nega-

te sub-

cogno-

en erit

se sit.

tionem

ium id

:st, sci- <J l

i etiam

Dicitur

lac. il':

.xxiii'9:

16 per-

;uit sic.

od quid

Tectum

>ei non

loscitur

n una-

beat ab

cogno-

debetur

itionem

icamus,

ur. Sed

cogno-

ad alia

s noster

per for-

formae

em re-

s nostri

s decla-

•Ub.HU*

di diffe-

vis una

n desi-

la plu-

propria

cogno-

: ipsius

b l quae) quo aY. 3 csl fosr omnino a. 6 clJ neque N. vel IM.

Summa Contba G^tilhs D. Thomak Tom, I.

SIMMA CON TRA GENTH,ES, CAP. XV.

habere, nec aliqua successio in esse ipsius inveniri potest: quia haec sine tempore intelligi non possum. Est igitur carens principio ei line, lotum esse suum simul habens. In quo ratio aeternitatis consistit *.

Adhuc. Si aliquando non luit et postmodum fuit, ab aliquo eductus est de non esse in esse. Non a seipso: quia quod non est non potest aliquid agere. Si autem ab alio, illud est prius eo. Ostensum autem est Deum non habere primam causam. Non igitur est. Unde nec esset desinet: quia quod semper est, habet virtutem semper essendi. Est igitur aeternus.

Amplius, Videmus in mundo quaedam quae sunt possibili-ia esse in non essu, scilicet generabilia et corruptibilia. Omne autem possibile esse, causa non habet; igitur, cum de se aequaliter se habeat, non potest esse et non esse oportet, si ei epproprietur esse, quod hoc sit ex aliqua causa. Sed in causis non est procedere in infinitum, ut supra probatum est per rationem Aristotelis. Ergo oportet ponere aliquid quod sit necesse esse. Omne autem necesse a se habet

causam suae necessitatis aliunde; vel non, sed est per seipsum necessarium. Non est autem procedere in infinitum in necessariis quae habent causam suae necessitatis aliunde. Ergo oportet ponere aliquod primum necessarium, quod est per seipsum necessarium. Et hoc Deus est: cum sit causa prima, ut ostensum est*. Est igitur Deus aeternus: cum omne necessarium per se sit aeternum.

Ostendit etiam Aristoteles ex sempiternitate temporis sempiternitatem motus *. Ex quo iturum ostendit sempiternitatem substantiae moventis. Prima autem substantia movens Deus est. Est igitur sempiternus. – Negata autem sempiternitate temporis et motus, adhuc manet ratio ad sunipiturnitatem substantiae. Nam, si motus incoepit, oportet quod ab aliquo movente incoepit agente incoepit. Et si incoepit, non incoepit

divina auctoritas lustimone. *Tu autem. I)o-* Et idem *Tu autem Hon deicient.*

o Si) Si Heu\ P*/ 8 Xap) Nor «u<c. P.J. 10 iterum /M DNZéPJ: rccct ilC. l4<m r-

i - nuumj c>*m 'b<*-.. ij q»MH' rem GtV. 17 «liquo) ab aliquo PJ.

Commentaria Pneri-orieitst?

Postquam Sanctus Thomas ostendit modum perenniendi in divinam cognitionem, nunc, secundum modum traditum, ad declarationem divinorum accedit. Circa hoc autem tria facit: primo enim removet a Deo imperfectionem rei temporalis; secundo, imperfectionem potentiae passivae, cap. seq.; tertio, imperfectionem compositionis, cap. xvitr. I. Quantum ad primum, ponit hanc conclusionem: *Deus est aeternus.*

Probatur primo. Quod incipit aut desinit esse, per motum aut mutationem hoc patitur. Deus omnino immutabilis est. Ergo non incipit aut desinit esse.

Adverte hic quod motus aut mutatio dupliciter accipi potest. Uno modo, pro transitu qui est inter esse ut non esse aliquo subiecto supposito: quae dicitur mutatio physica. Alio modo, pro omni successione inter esse et non esse, sive supponat subiectum sive non supponat; quo modo etiam id quod de novo creatur aut totaliter annihilatur, dici potest mutari, quia illud accipit esse post non esse, hoc vero non esse post esse. Accipienda est ergo in maiore propositione mutatio secundo modo: nam etiam secundum hanc Deus omnino immutabilis est. tam accidentaliter quam substantialiter. Non autem primo modo: universum enim incoepit esse, et tamen non incoepit per motum aut mutationem proprie dictam, sed per creationem.

IL *Secundo*. Deus habet esse totum simul, nec habet esse post non esse, nec non esse post esse. Ergo est aeternus. — Probatur consequentia. Quia in istis ratio aeternitatis consistit. – Antecedens vero probatur. Deus non mensuratur tempore: eo quod illa sola tempore mensurentur quae moventur, cum tempus sit *numerus motus*. Igitur non est in ipso prius et posterius accipere. Ergo neque esse post non esse, neque non esse post esse, neque in suo esse est successio. Probatur consequentia: quia haec sine tempore intelligi non possunt esse.

Advertendum primo, quod omne prius et posterius, sive omnis successio in duratione, ad rationem temporis pertinet: cum omnis alia Juratio successione carcat. Propterea convertibilia sunt mensurari tempore, et habere prius et posterius duratione. Ideo bene Sanctus Thomas con-

cludit: Non mensuratur tempore, Igitur non est in ipso prius et posterius duratione.

Considerandum secundo, quod hoc loco tangit Sanctus Thomas aeternitatis rationem a Boetio V *de Consol*, poemate in ubi ait quod aeternitas est *interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio*. Hanc autem explicando Sanctus Thomas I, q. V, a. 1. dicit duo. Primum est quod, *cum in quolibet motu sit successio et prius ac posterius, in eo autem quod caret motu et semper eodem modo se habet non sit accipere prius et posterius; sic* Ut ratio temporis consistit in numeratione prioris et posterioris in motu, ita in apprehensione uniformitatis eius quod omnino est extra motum, ratio aeternitatis consistit. Et hoc significatur cum dicitur quod aeternitas est tota simul. Allcrum est quod ea dicuntur tempore mensurari quae principium et finem habent in tempore, ut habetur in Phys. Quod autem est omnino immutabile, sicut nec successionem, ita nec principium aut finem habere potest. Et hoc significatur cum dicitur esse interminabile id quod mensuratur aeternitate.

111. Sed in hac declaratione, ceteris omissis, dubium est quomodo intelligendum sit rationem aeternitatis in apprehensione uniformitatis rei omnino immutabilis consistere.

Aliqui enim interpretantur quod per apprehensionem intelligit Sanctus Thomas conceptionem obiectivam: et quod consistere in apprehensione uniformitatis idem est quod in ratione uniformitatis consistere.

Sed quia non videtur Sanctus Thomas superflue apposuisse quod consistat in apprehensione, cum, si habuisset illum sensum quem isti dicunt, potuisset brevius et darius dicere quod ratio aeternitatis consistit in ratione uniformitatis; ideo, salvo semper meliori iudicio, videtur mihi quod duobus aliis modis possit exponi.

2. Pro primo, supponitur quod ratio quam format intellectus de re aliqua est conceptus quo mediante retn intelligit et apprehendit. Dicitur ergo ratio aeternitatis consistere in apprehensione uniformitatis rei omnino immobilis, quia videlicet tunc intellectus format conceptum et rationem aeternitatis quando rei omnino immobilis uniformitatem apprehendit. Et ex hoc sequitur quod prima

SIMMA CONTRA GENTILES, CAP. XV.

expositio intendere videtur, scilicet quod ratio aeternitatis est esse uniformitatem rei omnino immutabilis.

3. Pro secundo modo, advertendum quod, quia Sanctus Thomas vult rationem aeternitatis ex ratione temporis notificare; et sicut dicit rationem temporis in numeratione consistere, ita dicit rationem aeternitatis consistere in apprehensione: ideo rationem aeternitatis consistere in apprehensione proportionaliter exponendum est ad modum quo dicitur rationem temporis in numeratione consistere.

Ubi sciendum est quod, cum tempus sit aliquo modo continuum et eliquo modo discretum, quia videlicet est numerus rerum continuarum, scilicet prioris et posterioris in motu, dupliciter possumus loqui de tempore: scilicet, quantum ad eius continuitatum; et quantum ad eius discretionem et separationem partium. Primum convenit sibi realiter secundum esse quod habet extra intellectum: est enim vere continuum sicut et motus quum mensurat et in quo est. Secundum autem sibi convenit secundum quod apprehenditur ab amm separante et distinguente ipsum in partes, puta in dius, menses, annos et huiusmodi; ct similiter separante prunum motum in partes partibus temporis correspondent! s. I u enim separatio non est in re, cum tam partes :cmpor^ miam p ut. motus extra intellectum sint continuae < l tantum est in apprehensione intellectus. Et est simile A. si diceremus quod dinarius numerus quo jnrritnuL de cm ulnae panni numerantur, extra intellectum c t nv. nt.t > continua, quia nihil aliud est quam ipsa qu; > rm ju > nmnia esi. in intellectu autem eut qumi-.i■ . . . n . par irionem m decem unitates, ex quibus talis η ii< tu dc i. ius integratur.

Dicitur c > nsiMcre in numeratione prioris et posteriori i > motu. qu complementum eius, quod est formale in un p , u icti ip > d -cretu ut separatio partium tempori- q. .: indedirur n ratione numeri, convenit tempori per opi > mit u e nuuu antis idest, distinguentis et separantis **iem** > t p u c partes c' plures unitates. Unde, remoto opei mimaе, c>t quidem in rc illa entitas quae est tempus: >ud non habet complete rationem temporis, quia non habet ictu ilem divisionem er separationem. et consequenter ion est itctuJilcr numerus.

Ista videtur esse intentio Commentatoris, IV *Phj* x., comment. **i31**, ubi ait quod rempli* n ictu non uril nisi anima sit, in potentia vero urit licut anima non sit. Videtur etiam esse opinio Sancti Thomae I *Seni.*. d. \ix: nam ibidem q. n, a. i, et q. v, a. i, ait quod *formale in tempore completur in operatione animae numerantist* et comparat tempus universali, ct univers.de dicit n durim sub intentione universalitatis. Idem etiam ponit I\ *Phys.* , exponendo illum textum Aristotelis in quo ait quod tempus, non existente anima. ex7 *utcumque*.

4. Proportionaliter ergo in aeternitate duo considerare possumus: scilicet ipsam unitatem divini esse omnino immutabilis; el mensurationem eius secundum quod ipsum divinum esse mensurat. Primum convenit sibi secundum quod est in re: est enim divinum esse realiter unum extra intellectum. Secundum vero convenit sibi per operationem animae distinguentis unitatem divini esse ab ipso esse, et apprehendentis ipsam ut mensuram quandam et durationem.

Quia ergo ratio aeternitatis dicit unitatem mensurantem esse omnino immutabile; et mensurare non convenit sibi nisi per opus animae distinguentis ipsam ab esse et apprehendentis eam sub ratione mensurae: ideo ratio aeternitatis non completur nisi per opus animae. Unde, non considerante anima, est quidem in re illa entitas quae est aeternitas: sed non habet complete rationem aeternitatis, quia non est mensura secundum esse quod habet extra animam, sed tantum secundum quod est in animae apprehensione. Dicitur ergo ratio aeternitatis consistere complete *in apprehensione uniformitatis eius quod est omnino immutabile*, quia complementum rationis eius, scilicet esse mensuram, est tantum secundum animae apprehensionem: sicut et ratio temporis complete dicitur consistere in numeratione prioris et posterioris in motu, quia ipsa discretio et distinctio panium, quae complet temporis rationem, est tantum secundum apprehensionem animae numerantis et

separantis tam tempus quam motum in partes. – Istud videtur esse de mente Sancti Thomae Prima, q. x, a. 2, ad 3. ubi ait quod *non dicitur Deus aeternus quasi sit aliquo modo mensuratus, sed accipitur ibi ratio mensurae secundum nostram apprehensionem tantum*.

5. Advertendum ulterius, quoniam videtur Sanctus Thomas innuere in esse rei quae tempore mensuratur successionem inveniri, dum concludit nullam successionem in esse divino inveniri quin tempore non mensuratur, quod, si loquamur de esse substantiali rei temporalis, illud dupliciter intelligi potest. I no modo, quod illud non sit totum simul, sed per partem post partem acquiratur. Et sic non est verum quod successionem in se habeat: nec sic intelligil Sanctus Thomas. – Alio modo quod, licet totum simul sit ut indivisibile, tamen transmutationi subiiciatur, dum fit aliqua mutatio ad ipsius aut conservationem aut dusionem; et ratione huius per accidens successionem el divi^ibihtatcm habeat, eo quod illa transmutatio non sil tota simul. Et sic est verum ipsum habere successionem. Et hunc sensum Sanctus Thomas intendit: ut ex I *Sent.*, d. xix, q. 11, 1, ad 4, cl Γ IP\ q. xxxi, 2, corp., et *Pot.* q v. a. i, ad 2, et a. 4, ad I, ct ex tractatu *de Tempore* *, accipi potest.

IV. *Tertio*. Si Deus non semper fuit, ergo est eductus de non esse ad esse ab alio. Ergo Deus non est prima causa. Iloc est falsum. Ergo el primum. – Consequentia prima probatur. Quia a seipso nihil educitur dc non esse ad esse cum quod non est. non possit agere. – Secunda quoque patet. Quia id a quo aliquid in esse producitur, oportet esse prius illo, saltem prioritate naturae.

Tunc ultra. Non incocpit esse, sed semper fuit. Ergo nec desinet. Patui consequentia. Quia quod semper fuit, habui virtutem semper essendi. — Ergo est aeternus.

Lirca istam consequentiam, Aon *incoepit esse, Ergo nec esse desinet*, dubitatur: quia, supposita aeternitate mundi (quae apud Sanctum I hornam est possibilis >), intclligentiae > c' ip.,xui,t non incoeperunt esse; et tamen ab extrinseco, secundum theologos, possent non esse per annihilationem. Ergo etc. – Nec probatio adducta valere videtur. Dici enim potest quod, licut quod semper fuit habeat virtutem semper essendi, potest tamen per annihilationem illa virtus non esse.

Respondetur quod aliquid non incipere esse ex duplici causa potest contingere: uno modo, quia sibi convenit essentialiter esse ab aeterno, ut non produci ab aliquo; alio modo, quia ab aeterno producitur ab aliquo extrinseco agente. Ex eo quod est non incipere esse primo modo, sequitur non desinere esse neque ab intrinseco neque ab extrinseco: quia tale est ipsum esse, ut habet virtutem essentialiter ut sil semper. Et ad hunc sensum facit Sanctus Thomas illam consequentiam. – Ex eo vero quod est non incipere esse secundo modo, non sequitur non posse desinere esse, saltem ab extrinseco. Nec etiam oportet ut omne tale quod non incoepit, habeat virtutem ut semper sit: potuisset enim homo aut asinus ab aeterno produci, et tamen non haberet virtutem ut semper esset.

I\ . *Quarto*. Oportet ponere in rebus aliquid quod sit necesse esse. Aut ergo illud habet causam suae necessitatis, et illud aliam causam, et sic in infinitum: aut oportet ponere quod sii primum necesse esse. Sed non potest poni processus in infinitum. Ergo oportet essu aliquod pur se necessarium. Et hunc dicimus Deum. Ergo et Deus est aeternus: quia omne per se necessarium est aeternum.

Antecedens probatur. Omne possibile esse habet causam: quia, cum aequaliter se habeat ad esse et non esse, quod determinetur ad esse non potest esse nisi ex aliqua causa. Sed non est processus in infinitum in causis. Ergo oportet devenire ad aliquid quod non sit possibile esse. Ergo oportet esse aliquod necessarium per se.

2. Ad evidentiam huius propositionis. *Omne per se necessarium est aeternum*, considerandum quod aliquid potest dici per se necessarium dupliciter: sicut et aliquid potest dici per aliud necessarium. Dicitur enim aliquid per aliud necessarium aut quia habet aliquam causam extrinsecam suae necessitatis productivam; aut quia ab alia forma necessitatem habet. Per oppositum dicitur aliquid

* XI.IV inter O-puKtila Jcd. Pia-nti, C, III. IV.

necessarium per se aut quia a nulla extrinseca causa necessitatem habet; aut quia ex propria forma, et non per aliam formam est necessarium.

Quod ergo hic dicitur, inteiligendum est de per se necessario primo modo, ut ex rationis processu patet: non luteri secundo modo. Illud enim per se necessarium non habet causam sui esse: quia, cum necessitas e&sendi sit conditio concomitans esse, si haberet esse ab alio ut necessitatem quoque haberet ab alio; ut sic uvi et per < neces*a-rium, ut nunc de per se nece < ju quod non habet causam sui <.sc t l n c . ul- ittcui: quia, si esse ab eius < non couve* niret illi ex sc, cum iu la rc5 t ce i . ui , effect:ve; et sic oporteret ut b a* o c; c . n rut. ' hoc ruein sequitur quod sit net **W r** : ec qu ,nsu n c . . bsistens omnem ess ficere non p»v

3. Ulterius est scienda n n*u . 1? nro losionne. /**W** *bile aequalth* ' . r* quod *ibile* hic accipitur s mpli . *t.r e* r.bnc rei poisil tiir. ab acu.iB cSt nt a real tc- dirtuiffu.ui r: et, solitarie cot L .rir*, i . t... quando, non magis inclinatu» d esse qaim ad non cue, eicut non magh. i .clinatur H ljoc ;k»α eqen i'iud producat quam quod non produce positione proveniat, — Quod *i de pCAjib'li loauxfemur ut iam matena disposiln cst per agiens od formai introductionem, tunc non aequaliter se habens potnib)le 'd.c>e ctnon esse, sed magis ad esse inclinaretur quam u' n n <<*e<

Sed occurrit dunium. Nam scun-tum doctrinam Sancti Thomae natura rei possibilis ex se bu ct non c.-*... qu ., si sibi relinquatur, est non cnt. esse vero habet i Ergo non aequaliter se habet possibile ad : λ n<m esse: magis enim inclinatur unumquodque nd id quoj convenit sibi ex se. quam ad id quod ccn en? : b- cx ilio.

Respondetur quod *natu/am re/ poscit ii ? . k* habere non esse* dupliciter potest intcllipi. Uno <<. lo diirmn iw: idest, quia sibi ex naturi sua determi i<il non esse, sicut ignis ex sui natura determinat ii i calidi! nem Alio modo, negative: quia videlicet c\ natura sui sibi non determinat esse; sicut dicimus universale c*sc ubique, quia non determinat sibi aliquem locum. Si accipiatu primo modo.

sic verum est quod unumquodque magis inclinatur in id quod convenit sibi ex se quam in id quod convenit sibi cx alio tantum. Sed tunc falsum est quod natura rei possibilb ex se habeat non esse, secundum mentem Sancti Thomae. - Si vero accipiatu secundo modo, sic verum est naturam ici possibilis ex se habere non esse. Et sic intdligit Sanctus Thomas. Sed tunc negatur consequentia. Ut ad eius probationem, nugatur assumptum. Quia ergo res possibilis, mquantum huiusmodi, ex se non habet esse, nec tamen >ihi repugnat accipere esse, ideo aequaliter se habet ad esse c! non esse idest, ita potest habere non esse sicut esse, ut c contra.

H uic r itione n \ureolus apud philosophos inefficacem pu t irbiuatiis eos non concessuros esse aliquod neces- tri i piod c «u im habeat productivam. Sed de hoc in- lenu.» specialis inquisitio erit . 'ttfc.n. \ l. i r <. uione Xrixtitcli* arguitur Vili *Physicarum* T u u u ernuri. Ergo motus aeternus. Ergo movens ii Sed prima substantia movens est Deus. Ergo etc. i negetur antecedens, etiam cx cius opposito . iu i ctuum. Si namque- motus ct tempus incoepit, . o I , i > movente inc< epit. Sed non est processus I t t , du ci uui ad aliquod quod non incoepiL la rcr consequens, auternum.

. nn huic veritati Scripturae Sacrae aucto- i n Ps.dmo <i: **Iu** autem. Domine, ut . lrem: 'i u autem idem ipse es, et anni / ii ; or deficient.

v ll. . rum quae hic dicuntur, conside- u) . i quod, licet Juratio \ideatur distensionem quan- ti i ' ^cc<_ . i 3crn, priusquu et posterius habere, atque a . . ntur mcu>urare res quae sub Juratione cadunt, L jliod haec in duratione mugis nota nobis, scilicet in unporc ieperiantur; tamen inveniuntur aliquae durations quae extensionem successionemque non habent, sed in indivisibili consistunt, sicut aeternitas et aevum; quem- admodum ct ea quae sub ipsis durant, indivisibilia sunt. Aeternitas etiam non rcaliter divinum esse mensurat, quasi videlicet sit aliquid a Deo reaiiter distinctum, ipso notius et manifestius: sed est mensura tantum secundum modum nostrum intelligendi. ut superius * est ostensum.

CAPITULUM DECIMUM SEXTUM

OUOD IN DEO NON EST POTENTIA PASSIVA

autem Deus aeternus est, necesse est ipsum non esse in potentia.

Omne enim id in cuius substantia admiscetur potentia, secundum id quod habet de potentia potest non esse: quia quod potest esse, potest non esse. Deus autem secundum se non potest non esse: cum sit sempiternus. In Deo igitur non est potentia ad esse.

Adhuc. Quamvis id quod quandoque est in potentia quandoque actu, prius sit tempore in potentia quam in actu, tamen simpliciter actus est prior potentia: quia potentia non educit se in actum, sed oportet quod educatur in actum per aliquid quod sit in actu. Omne igitur quod est aliquo modo in potentia, habet aliquid prius se. H Deus autem est primum ens et prima causa, ut ex supra * dictis patet. Non igitur habet in se aliquid potentiae admixtum.

hem. Illud quod est per se necesse esse, nullo modo est possibile esse: quia quod est per se necesse esse, non habet causam; omne autem quod est possibile esse, habet causam. ut supra* ostensum est. Deum autem est per'1' ' . se necesse esse. Nullo igitur modo est possibile esse. Nihil ergo potentiae in sua substantia invenitur.

hem. Unumquodque agit secundum quod est actu. Quod igitur non est lotus actus, non toto se agit, sed aliquo sui. Quod autem non toto se agit, non est primum agens: agit enim alicuius participatione, non per essentiam suam. Primum igitur agens, quod Deus est, nullam habet potentiam admixtam, sed est actus purus.

Adhuc. Unumquodque, sicut natum est agere inquantum est actu, ita natum est pati inquantum est potentia: nam motus est *actus potentia*

• Cap. xm.

io tcrnporc in potenlia) potentia tempore in potentia a, potentia tempore F. i ncicssc eisc| necesse est esse a, necesse est H, 5 est per sc| per se est NZPc, esse per se E, per se G. |8 flentia a//, foco) in potentia GNZàPc.

• iiii*r< . i>fi
i ΠΛΧ
•UF ntl.

• ù Oxtitnenf.
oxtvdaif
I .&?. .q.

it” ’d
' 5'bi
' Pou
✕

4 Me
cnt^
CrRo

CrH
η0η

:cCs.
: in.

UITi
•*th
etc.
silo
Pit.
^Us
Pit

io*
in
**j

m.
uc
nt.
in
IC\$
in
n-
n.
isi
IS
tn

?:'Z" ü: cxl^enits *. Sed Deus est omnino impassibilis ac immutabilis, ut patet ex dictis* Nihil ergo habet de potentia, scilicet passiva.

Item. Videmus aliquid esse in mundo quod exit de potentia in actum. Non autem educit se i de potentia in actum: quia quod est potentia, nondum est: unde nec agere potest. Ergo oportet

3   praedicti* («I e.   1 scilicet o»i. ?..

Commentaria Kerraiiensis

Postquam removit Sanctus Thomas a Deo imperfectio- nem rei temporalis, nunc potentiae passivae removet imperfectionem . Circa hoc autem duo facit: primo enim removet potentiam passu am; secundo, unum corollarium deducit *.

I. Quantum aJ pomum, ponitur haec conclusio: *Deus non est in potent*a »αλγηα.

Ad cuiu » dn A ntiam sciendum quod, licet Deus nullam pote U. un > ivam habeat, nulliusquc a se extranei sit receplivui, » amer non quaeritur nisi de potentia ad esse subM »le qu » ab ictu reparabilis est secundum se. Con . I . » un un hic loqui de ea po- tentia pavas » ocr «.mritcrniiiaein removetur: cum eam removeo i Ū. » . «u* sempiternitate deducat. Haec autem est p. . n;i, < b actu reparabilis. Nam illa quae est inseparabilis b ac »ecundum ac, utpotc cuius capacitas per unum »ct v <t completa, sempiternitati non repu- gnat: ui patet i corporibus caelestibus.

Quod ri diceretur omnem potentiam passivam repu- gnare scmpiuinit ri. cum sempiternum proprie ab omni mutatione oporteat esse alienum tam intrinsece quam extrinsecc. ubi autem csl quaccumque potentia passiva, illud transmut ibih- sit, saltem ab extrinseco: - hoc ad mentem Sanci- l'homac e-sc non potest: cum constet ipsum in praecedenti capitulo probasse Deum aeternum esse ad hunc solum sensum, quod non habet principium et finem durationis, quo modo et tempus ct motus et cor- pora caelestia aeterna esse a philosophis est positum: non autem ut omnis absolute excluditur transmutatio.

Sensus ergo conclusionis est quod in Deo nulla est potentia ad esse substantiale ab actu quem habet separa- bilis. Et est idem ac si diceretur Deum non esse compo- situm ex materia et forma eo modo quo corruptibilia quae sempiterna non sunt habent compositionem . Et ad hunc sensum probatur.

\crunlamen, licet hunc sensum principaliter intendat, tamen aliquas etiam rationes interserit quibus probatur non solum quod in potentia non sit, sed etiam quod in ipso nihil sit quod rationem potentiae habeat: quoniam, si illud est(i), aperte constat ipsum in potentiaesse non posse.

II. *Prima ergo ratio est haec.* Deus secundum se non potest non esse. Ergo in eo non est potentia ad esse. - Antecedens patet: quia est aeternus. - Probatur conse- quentia. Quia in cuius substantia admiscetur potentia, se- cundum id quod habet de potentia potest non esse: quia quod potest esse, potest non esse.

Advertendum pro huius rationis intelligeniia quod as- sumptum ad consequentiae probationem non intclligitur de posse non esse per potentiam extrinsecam (quamvis ad hunc sensum vera sit): quia nec accipitur esse in potentia secundum potentiam extrinsecam. Sed accipitur posse non esse ab intrinseco: quia videlicet habet in se unde ali- quando deficiat, ut in rebus corruptibilibus accidit.

Palet autem hoc ex probatione antecedentis. Probatur enim Deum non posse non esse quia est sempiternus. Sempiterno autem, sicut caelo, convenit non posse non esse ab intrinseco, licet ab extrinseco possit non esse. Unde

(i) *si illud est.* - An homotelcuton exciderit, itn quod op»rteret legi: *si illud est quod per se necesse est*, vel aliquid simile? Cf. rationem tertiam in littera.

esse aliquid aliud prius, quo educatur de potentia in actum. Et iterum, si hoc est exiens de potentia in actum, oportet ante hoc aliquid aliud poni, quo reducatur in actum. Iloc autem in infinitum procedere non potest. Ergo oportet devenire ad aliquid quod est tantum actu et nullo modo in potentia. Et hoc dicimus Deum.

ct dixit Deum non posse non esse *secundum se*, hoc est, per aliquod principium intrinsecum.

Patet etiam ex assumpto ad probationem consequentiae. Et est propositio vera si ad sensum conclusionis accipiatur; m alio autem sensu esset falsa. Nam in substantia alicuius potentiam admisceri potest dupliciter intelligi. I no modo, quia habet in se plurcs partes, quarum un.a ad aliam com- paratur sicut potentia ad actum et sicut susceptivum ad formam, licet ab actu separari non possit quantum est ex se. Alio modo, quia m se habet partem potentialem ab actu separabilem secundum se, eo quod alterius actus sit susce- ptive. Cui primo modo admiscetur potentia, non est necesse ut possit ab intrinseco non esse, ut in corporibus caelesti- bus, secundum ponentes ea ex materia et forma compo- sita, ut aperte constat: est enim in ipsis potentia, ct tamen sunt incorruptibilia. Sed cui admiscetur potentia secundo modo (in quo sensu intclligitur conclusio), potest aliquando non esse. Nam si illa potentia potest ab actu separari, ha- bens talem potentiam potest non esse: sicut, quia materia Sortis potest aliam formam recipere et sic carere forma quam habet, potest non esse Sortes.

Addit autem Sanctus Thomas, *secundum id quod habet de potentia potest non esse.* I um quia, si aliquid constet ex potentia et actu, posse non esse non convenit sibi ratione actus quem habet, sed ratione potentiae, quae est alterius formae receptiva. - I um quia, si habeat potentiam ad esse substantiale, potest non esse substantialiter: si autem habeat potentiam ad aliquod esse accidentale, potest non esse acci- dentaliter, puta album aut nigrum et similia; et. universaliter loquendo, potest non esse illud ad quod est in potentia.

III *Secundo* Deus non habet aliquid prius se. Ergo non est m potentia. - Antecedens patet: quia est primum ens et prima causa. - Consequentia probatur. Quia actus est simpliciter prior potentia, licet in uno et eodem potentia sit tempore prior actu: quod enim est in potentia non educitur in actum nisi per aliquod ens actu. Ergo, si Deus fuerit in potentia, erit aliquod ens actu prius eo. Ergo etc.

Ad evidentiam huius rationis notandum est quod *actum esse simpliciter priorem potentia* dupliciter potest intel- ligi: uno modo, prioritare naturae et causalitatis; alio modo, prioritare durationis. Et licet utroque modo verum sit, ut patet ex Aristotele, IX *Metaph.* et ex doctrina Sancti Thomae ibidem et lect. 7, et *Pot.*. q. vn. a. 1, tamen aliter et aliter est verum.

Nam si loquamur de prioritare naturae et causalitatis, sic est verum absolute: ct de eo, inquam, quod successive producitur, et de eo quod producitur in instanti.

Si vero loquamur de prioritare durationis, sic non est universaliter verum» sed duabus opus est limitationibus. Prima est, ut illud quod est in potentia reducatur in actum per successivam transmutationem. Secunda, ut illa potentia sit potentia proxima, quae in actum reduci possit per unicam transmutationem: non autem potentia remota. Patet hoc ex Aristotele. IX *Metaph.*, text. 12. et Sancio Thoma. lect. 6 *, declarante quomodo aliquid dicatur in potentia ad actum. Propter defectum primi, non est necesse ut illuminativum praecedat tempore illuminabile: quia illumi- natio non est mutatio successiva, sed instantanea. Propter defectum secundi, non est necesse ut ens in actu prae- cedat duratione materiam primam: quia, licet sit potentia, non est tamen potentia proxima, sed remota.

SI M.MA CONTRA GENTILES. CAP. XVI, XVII.

2. Sic ergo intellecta propositione, manifeste eius veritas apparet. Nam cum materia successive et in tempore per actionem existentis in actu perducatur ad talem dispositionem ut sit materia propinqua, quae per unam actionem reduci possit in actum, constat quod ens in actu non tantum praecedit duratione rem productam, sed etiam potentiam eius proximam; cum inter ipsum et talem potentiam mediet tempus in quo deducta est per actionem agentis ad eam dispositionem secundum quam est materia proxima.

Patet veritas huius expositionis etiam vix ratione qua probatur dicta propositio, quia videlicet quod est in potentia non reducitur in actum nisi per ens actu. Si contra intelligeretur de potentia remota, aut materiae nudae tunc ista consequentia nulla esset. *Quod est in potentia non educitur in actum nisi per aliquod vel actu, Ergo actus est prior tempore potentia.* Sed bene consequenter: *igitur per se actus praecedat actum ab eo successive productum* si intelligitur modo exportata, bona est. Si enim quod est in potentia ante omnem actionem agens, reducitur in actum successive aliquid existens? in actu, sequitur quod actus praecedat potentiam proinde in se ipsa eius quod educitur in actum cum in tempore et mixta materia deinde non habet hanc tali dispositione quod est proximi et immediate ad formam.

Licet autem ver^{*} vît prupo«ido p.rn de prioritare dur-
tionis qu im de [fi n «iL· r ttuoc. r cipit i irm L.im hoc
loco Sanctus i honias ut vera est de prioritjre iihiiũ it '
causalitām. Sic enim actus est prior eo quod qua.idoque
est in potētiel ct quandoque in actu quod, cum Dee
nihil m0 prius causalitate, eo quod sit prima cau r. se-
quitur ipsum non esse quandoque in potentia quand que
in netu.

IV. *tertio*. Deus e^t per se ntet-e c^ont^{ra} f^{ig}uram c^osi possibile esse. Ergo nihil potentiae in eius Hibst.mtw invenitur. – Probatur prima consequentia. Omne po^{te}ns bile es c^o habet causam, ut ostensum est in praesenti capitulo ". Per se autem necess^o C5se non habet cati am^o olloquin non esset per se neccsse esse Ergo cie.

Adverte quod licet, si accipiat *possibile* ut opponitur *impossibili*, per se necesse esse sit etiam possibile esse; m tamen accipiat *possibile* ut idem est quod *contingens*, quod scilicet potest esse et non esse. quo modo opponitur *necessario*, nullum per se necesse esse est possibile; sicut unum oppositorum non est reliquum.

1. *Quarto*, Primum agens est actus purus. Sed Deus est primum agens. Ergo actus purus. - Maior probatur. Quia oppositum praedicati infert oppositum subiecti. Sequitur enim: Non est actus purus. Ergo non se toto agit,

sed aliquo sui, quia in tantum agit unumquodque inquantum est in actu. Ergo agit alicuius participatione, non per essentiam. Ergo non est primum agens.

Ad evidentiam huius rationis considerandum est quod omne quod in aliqua potentia recipitur, ex tali receptione limitationem quandam accipit, sicut albedo in subiecto recepta ad aliquem albedinis gradum limitatur, quae, si esset a subiecto abstracta, omnem perfectionem sibi possibilem haberet: impertiatur enim actus ex eo quod esse receptum habet. Ex hoc sequitur quod actus in potentia receptus est participatus: eo quod non omnem perfectionem quae sibi convenire potest secundum rationem percipiendi habet. Bene ergo sequitur, si aliquid non se totum recipere potest, sed per accidentem tantum non agit, ita scilicet quod < "I. . . I quae nominantur totum, sit primo agens: sed per contrarium idcirco. Huiusmodi contra-tantum, per partem suam actualem participantem. Non vero eo quod multa parte potentialiter est re-

K Quid \ t rationi primi agentis: oportet

i n \ it' j t. 'e- u_!<* etiam primo agat, ut

' ci q l ui' quocumque modo: sicut

i q. ' ; imo i. v., b «i ci e' ut non per partem mo-

ve Mur. Ut dicitur Vbi /Vq *corum v.

V Dei fst . lino impassibilia et immuta-
 ri lio non t nq' x.nnr' passivam. – Probatur con-
 m jc . (' » v un, p l aie nutum est pati ex eo quod
 . ii-? » i a, j i if/ni existent!.* in potentia
 k » » . k vi » n -wnd . quod exit dc potentia
 j » m i j lu ' v'uc u; a seipso dc potentia in
 'luu quod < i nt; » adhuc non est, ct con-
 l i ciJti ?gere t-π roit t. Ergo oportet devenire ad ali-
 -h tt ' im ictu ct iullo modo in potentia. E
 Deum Profatur co nentia. Quia non
 est in iis procedere in inññitum.

Corneti 'i.lic' rationem instari posset, quia ex eo quod
m, i roceciitur in infinitum in iis quae educuntur de po-
tentia m actum, non videtur sequi quod oporteat devenire
uactum purum, qui est Deus, sed ad aliquid quod non
educatur de potentia in actum. Si enim ponamus caelum
ab aeterno esse productum, illud non erit de potentia
passiv i reducium in actum, ct tamen habet potentiam.

Sed instantia haec tollitur si intentum conclusionis consideretur. Non enim intendit Sanctus Thomas in hoc capitulo probare quod Deus sit actus purus nihil in seipso habens quod rationem potentiae habeat: sed quod in Deo non est potentia ab actu separabilis, per quam dicatur esse in potentia passiva ad aliquid aliud, sicut aer est in potentia ad hoc ut ex ipso fiat ignis, et universaliter omnia corruptibilia sunt in potentia ad hoc ut ex ipsis aliud generetur.

CAPITULUM DECIMUM SEPTIMUM

QUOI) IN DEO NON EST MATERIA

‘Al<| cliain ex hoc Deum non esse
materiam.

Qu'a materia id quod est, in potentia est.

Item. Materia non est agendi principium: unde efficiens et materia in idem non incidunt, secundum Philosophum *. Deo autem convenit esse primam causam effectivam rerum, ut supra * dictum est. Ipse igitur materia non est.

Amplius. Sequitur res naturales casu existere
his qui omnia in materiam reducebant sicut in

causam primam: contra quos agitur in II *Physi-
corum* *. Si igitur Deus, qui est prima causa, si
causa materialis rerum, sequitur omnia a casu
existere.

Item. Materia non fit causa alicuius in actu nisi secundum quod alteratur et mutatur. Si igitur Deus est immobilis, ut probatum est *, nullo modo potest esse rerum causa per modum materiae.

Hanc autem veritatem fides Catholica continetur. qua Deum non de sua substantia, sed de nihilo asserit cuncta creasse.

- Kailnnc a.

- II PA/» vu. 3;
- Th ill

* Cep XIII.

- $<^*4p$. VIIU
f. Th.1 U

Qp. xiu.

In hoc autem insania David de Dinando confunditur, qui ausus est dicere Deum esse idem quod prima materia, ex hoc quod, si non esset idem, oporteret differre ea aliquibus differentiis, et sic non essent simplicia; nam in eo quod per differentiam ab alio differt, ipsa differentia compositionem facit. – Hoc autem processit ex ignorantia qua nescivit quid inter differentiam et diversitalem intersit. *Differens* enim, ut in *X Mctaph.* * determinatur, dicitur ad aliquid, nam omne differens aliquo est differens: *diversum* autem aliquid absolute dicitur, ex hoc quod non est idem. Differentia igitur in his quaerenda est quae in

aliquo conveniunt: oportet enim aliquid in eis assignari secundum quod differant; sicut duae species conveniunt in genere, unde oportet quod differentiis distinguantur. In his autem quae in nullo conveniunt, non est quaerendum quo differant. sed seipsis diversa sunt. Sic enim et oppositae differentiae ab invicem distinguuntur: non enim participant genus quasi partem suae essentiae; ct ideo non est quaerendum quibus differant. seipsis enim diversa sunt. Sic etiam Deus et materia prima distinguuntur, quorum unus est actus purus, aliud potentia pura, in nullo convenientiam habentes.

i Dinando) duruiJo Z. dignandu Y. d(iatico *lupra rat.*) X. dynadu d, divinato *ed.* I5oi. Divinando P; insania quae itynado *{idcft *}*node) confunditur E. d qun) quia DXZ.
iI unira] /M BFG.XWZ; unum 1FGNW *et cctcri.*

Commentax·ia FeiTariensid

Ex praecedentibus in deducit Sanctus Thomas hanc conclusionem: *«A materia non est materia»*. Circa duo facit: in primo contra rationem probat; secundo, errorem qui in inanis vixcludit
I. *Prima* 6* *id est potentia est.* In Deo nulla est potentia ad unum > .int alc. I rgo Deus non est materia. – Probatur cotu» ;ik it . Quia materia prima est id quod est in potentia i.

Adverte quod in hier materia ut in potentia quam id quod ex mak r i fit N.vn materia non sic est potentia quasi produci po. ut ct m actu subsistere, sicut ignis: cum sit ingencrabibs et incorruptibilis, ut dicitur i *Phys.* Sed est potentia essentialiter: quia est ipsa potentia, et est subiectum receptivum actus. Hoc autem modus loquendi Sancti Thomae innuit, cum inquit. *Materia id quod est. in potentia est:* idest secundum totam suam essentiam ex t potentia actus receptiva; ita quod cssentinlitas potentiae significatur cum dicitur, *id quod est;* ordo ad actum, cum dicitur, *in potentia est.* – Id autem quod fit, antequam sit, est in potentia quia potest in actu esse per actionem agentis, et est aliqua potentia in materia de qua educi potest.

Secunda. Deus est prima causa efficiens. Ergo non est materia. Tenet consequentia: quia agens et materia in idem non coincidunt, apud Philosophum. II *Phys.* ct V *Metavhrs.*

Tertia. Si esset materia, omnia essent a casu.
Quarta. Deus est immobilis. Ergo non est materia. – Patet consequentia. Quia materia non iit causa alicuius m actu nisi secundum quod altratui et mutatur.

Notandum est quod aliud est materiam esse partem alicuius: et aliud materiam tien causam alicuius in actu. Ipsam enim esse partem alicuius est ipsam essentiam rei compositae constituere partialiter. Quod esse potest absque alteratione ct mutatione materiae: sicut in corporibus caelestibus videmus. Sed ipsam fieri causam in actu alicuius est ipsam prius existentem non causare illud, postmodum vero actualiter illud in suo genere causare. Iloc autem esse non potest nisi per alterationem ac mutationem, qua ct praesenti forma spoliatur et aliam induit: non enim materia quae est sub forma acris, potest fieri actu causa formae ignis, nisi per alterationem formae a qua exspolietur. Cum ergo ponamus Deum primam causam, et aliquid ab ipso noviter causari, oporteret, si esset materia, quod per aliquam mutationem fieret actu causa eius cuius erat tantum causa in potentia.

II. Quantum ad secundum *, refellit positionem fatuam David de Dinando, qui existimavit Deum esse materiam primam, hac deceptus ratione, quia, si Deus et materia non essent idem, differrent aliquibus difierentiis; et sic non essent simplicia, quia differentia aliquam compositionem facit in eo quod differt. Sed respondet Sanctus Thomas quod hic ignoravit quid inter *differens* ct *diversum* in-

tersit. Nam *differens* quidem ad aliquid dicitur, eo quod hancquodest differens, ut patet X *Metaphys.*, texti. 12: *diversum* autem absolute dicitur, ex eo quod non est idem. Nam *differentia* inter ea quaerenda est quae in aliquo conveniunt: ideo oportet ut differentiis differant sub illo communi, lis autem quae >unt *diversa* non est aliquod commune in quo convenient: ideo non oportet quaerere quo differant, sed seipsis esse possunt diversa. Sic namque oppositae differentiae distinguuntur: sunt enim seipsis, et non aliis differentiis diversae; cum non participant genus tanquam partem suae essentiae. Sic etiam Deus et materia prima seipsis sunt diversa, tanquam in nullo convenientia.

III. Pro declaratione eorum quae hic dicuntur, reminisci oportet eius quod ex V et X *Metaph.* “ habetur, quod, inquam, *diversum* identitati opponitur, ct universaliter *non identitatem* importat. I nde quomodocumque aliqua non sint idem, *diversa* dici possunt. *Differens* autem, si vocabulo proprie uti voluerimus, dicitur de eo quod in aliquo convenit cum altero, sed aliquibus differentiis illius communis ab illo distinguitur: sicut homo, qui cum equo in genere animalis convenit, ab eo per rationale differt. I nde omne differens est diversum, quia est aliquo modo non idem : non autem omne diversum est differens, quia etiam quae m nullo conveniunt diversa dici possunt, non autem differentia. Sed tamen quandoque uno vocabulo indistincte pro altero utimur. Quo iit ut quae quoquo modo diversa sunt, ea differre dicamus quia non sunt idem: non autem quia sub aliquo communi aliquibus differentiis distinguantur.

Considerandum etiam, pro eo quod inquit *differentias non participare penus quasi partem suae essentiae*, quod genus dupliciter considerari potest: uno modo, materialiter: alio modo, formaliter. Si materialiter consideretur, quantum videlicet ad entitatem suam tantum, sic non est pars neque speciei neque differentiae, sed dicit totam entitatem tam speciei quam differentiae. Sed si formaliter consideretur, secundum scilicet quod tanquam fundamentum conceptui corresponde! omnibus eius speciebus communi, sic dicit partem essentiae speciei, non autem differentiae, si rei essentiam formaliter accipiamus, secundum scilicet quod natura conceptui intellectus definitivo respondet. Nam in definitione essentiali speciei includitur genus tanquam definitionis pars: ideo pars essentiae speciei dicitur. Non autem in definitione differentiae ponitur genus tanquam eius pars, neque de ipsa genus formaliter praedicatur, ut dicitur III *Metaphys.* alioquin in definitionibus esset nugatio. Idcirco genus non dicit partem essentiae differentiae, licet cum ipsa sil materialiter idem. Et propter hoc dicuntur *primo diversa*, quia in nullo communi conceptu obieclivali conveniunt.

1\ . Sed occurrunt tria dubia. *Primum est.* Nam non dicitur aliquid relativum quia *aliquo* sit tale: sed quia ad

ri ʾd
k' f*ix. m. 6.'

•S Tb-UiM*
It i«., c'.

-Xçm n.

◆Qp.ii i; i.Th.
!.'>

•Gt io liti.
•o. C. П (btd.
hb. IV): ». III.
LI)

•Ct l»*t*

alterum sicut ad corrchitivum refertur. Non enim album est relativum, licet albedine sit album. Ergo, licet differens aliquo differat, non propter hoc est relativum. Cuius oppositum videtur Sanctus Thomas hic tenere, dum inquit quod *differens ad aliquid dicitur*.

Secundum est. quia non videtur distinguere *diversum a differenti* eo modo quo hic ponitur. Nam sicut differens *aliqua differentia* differens est, ita et diversum *aliqua diversitate* est diversum. Et sic qua ratione unum dicitur ad aliquid, eadem ratione et reliquum.

Tertium est. Materia et *D* in *ente* conveniunt. Ei sunt differentia: quia, ut inquit Philosophus. \ *Metaph.* text. 15 *, *differentia sunt quaeciunquē divei ui ^unt idem aliquid entia aut numero aut tp c l aut genere aut proportionē*. Et de uno proponi me d t . ' !»π. Sanctu i ho-mas exemplum *de quant:ta:e ct qr thrift 01 ente*. falsum est quod inquit > nc<u> **l'f. i n i . i** ea in nu'lo convenientium habere et diff' enti t . es<e.

V. Ad horum cvdcr.ii n considerandum **O** qu-eo quod relati c dicitur, p . c. e r 'm fertur, nuce ae vit e ne al, ut: l quo u' l nr.r.u.n t .£.

oportet ei-sc relatione m i < uia . l * niik yr aliquam |uali(atc n qu te h . ,rr.hirudinis fundamen simile enim aliqua iLm lit3d11' . , ct :;i u uni aliquam quTibik h. Quod f . v . π > bc iu indiget ali iuo quo negatis d ci ur, c ab altero negari» Si ergo *afferens* rdati' rj. 5*1, 01 m ipso este aliquid quo a termino d» icu. *ln* «*r m ax* quia absolutum est, n*m importa » iddiec' . n r ctum ad alterum, non indiget oliq > qv» it dive * sed seipso toto negari pote t Prop c . huc. xoLns »... gnare Sanctus Thomas modum quo disonguantur. interposuit ex Aristotelis auctoritate unum ess; rel.itn iiu . l ud absolutum: ex quo sequitur iu uno c\$st aliquid quo di-catur tale, m altero vero non. *Ad aliquid* ergo, she <cl i tivum, ad duo dicitur: ad unum videlicet tanquam ad terminum tantum et corrclativum, ad alterum vero tanquam ad rationem referendi; *pater* enim dicitur ad filium tanquam ad terminum, ad paternitatem autem tanquam ad rationem referendi, pater enim paternitate est pater formaliter, ct potentia vel actu generandi fundamentaliter. *Differens* ergo est ielativum, quia dicitur ad id quo differt tanquam ad rationem referendi, non tanquam ad terminum: *diversum* autem non dicitur ad aliquid tanquam ad rationem referendi.

VL Ad primum itaque potest primo responderi quod, licet aliquid non sit relativum quia aliquo sit tale quomodocumque. aliquid tamen ad aliquid dicitur quia aliquo est tale *tanquam ratione referendi*. Quod albo non convenit. Licet enim album sit album albedinc, nomine tamen *albi* non importatur albedo tanquam ratio ad alterum referendi.

Potest sccondb responderi quod relativum ct *ad aliquid* potest dupliciter accipi, sicut et absolutum. Dicitur enim aliquid absolutum aut quia *absolvitur a termino*, sicut *quantum*, non enim quantum, ut sic, ad aliud tanquam ad terminum dicitur: aut quia *absolvitur a subiecto vel a forma vel quocumque alio modo ab alio*, sicut substantia est absoluta a subiecto, et accidens a forma qua sit tale, non enim accidens aliqua forma sibi addita est accidens, sed seipso. Similiter ergo *ad aliquid* dicitur aut tanquam ad terminum tantum: aut tanquam ad subtectum vel formam, aut quocumque alio modo quam ad terminum tantum. Cum ergo dicitur *differens* esse ad aliquid, sive *relativum* ut dicitur l *Sent.* *, accipitur *ad aliquid* non tanquam ad terminum, quod est proprie ad aliquid, sed tanquam ad formam, quod largo modo dici potest ad aliquid: differens enim aliquam formam importat per quam differens est. *Diversum* autem non importat formam per quam sit diversum, sed potest seipso esse diversum. Ideo dicitur *abso-*

lulum a forma. Hoc modo conceditur album ad aliquid dici tanquam ad formam, omne enim album albedine est album; licet non sit ad aliquid tanquam ad terminum extrinsecum.

I fanc distinctionem ex Sancto Thoma. \ *Metaph.*, cap. de *ad aliquid* elicere possumus, ubi inquit quod *recte visul potest dici ridentis, non inquantum visus est*, quia sic dicitur vi'ibjlis. *sed inquantum accidens rei potentia ridentis: relatio enim respicit aliquid extra, non autem respicit subtectum nisi nquantum est accidens*. Sicut ergo x isiis ct 1(1 visibile respectum habet et ad videntem, licet, inquantum proprie r» lati aim, dicatur ad visibile, inquantum 'em uc g en vel potentia id subjectum, ut sic etiam l. '4' n ■ •ci p » Ml relativam, quia ad alterum respec-ti uni a t, st-lice i id >ul>icctum; ita differens importat ira ; ū h differt tanquam ad terminum ex-l a .n. t' \ ik i [ri t xdativum; importat etiam ci anqu un ad formam per quam r» i e sic i i ; modo potest dici ad aliquid, i LKb; uc ad alterum respectum im-5c 'ans pot-.^l ad aliquid dici.

l ,c v' t magis ad mentem sancti , id 5, inquit : *I'nde se-i. diversum absolute di-Pffert*. Ex quo dat intel-l c p (6. *dirum*, ct *non importans* et imiiter *ad aliquid* ..i/e a se aliquo modo d ' : l . ii < . a. vi l, q. t, a. 3, ad 3, de- q omodo diversum sit abso- < ' J Jidb'ci , assignat pro ratione quia *ed non omne diversum ali.jLo divei sum*.

.'-i .A cid: n .k1' r |uod *diversum* et *diver-* icunt: ' it *non idem* et *non identitas*. I nde diversum non est aliqua diversitate diversum tanquam forma, aed iquam nc formae.

Advertendum qv que quod, licet diversum videatur rei tive et id aliquid dici, diversum enim *ab aliquo* est diversum; tamen ili. praepositio *ab* non importat terminum relationi . ed negationis; importat enim illud cui aliquid non est idem; sicut, cum dicitur. *Sucrâtes non existent distinguitur a Platone non existente*, non importatur ordo unius ad alterum, sed negatio unius ab altero. Unde di-versum non est relativum, sed absolutum.

VIII. Ad tertium dicitur quod differentia, si proprie sumatur, dicitur inter illa quae genere aut specie distin-guuntur. ut dicitur X *Metaph.*, text. 12 '. Unde non sufficit ad differentiam proprie dictam ut aliqua in uno communi analogo et proportionali convenient, sed requiritur ut unum-quodque iliorum sit m genere aliquo aut specie. Unde inquit ibidem Philosophus. X *Metaph.*, quod *oportet ut illud quo aliqua differunt, sit aliquid idem (in iis quae non sic differunt hoc autem est genus aut species*.

Quod vero inquit Sanctus Thomas, et Aristoteles, quod etiam quae sunt unum proportionē sunt differentia, intel-ligendum est, supposito quod unumquodque illorum sit in genere. Et quod exemplificat *de quantitate et qualitate quae uniuntur in ente*, non accipit illa pro generibus generalissimis, sed pro speciebus generum, puta pro linea et albedine: ista enim differunt genere, in nullo conve-nientia praeter quam in ente de ipsis proportionaliter dicto.

Dicitur ergo ad argumentum quod, licet Deus et ma-teria in ente convenient de ipsis proportionaliter dicto, non tamen conveniunt sicut aliqua diversorum generum aut diversarum specierum, ut intelligit Sanctus Thomas. qui se ad Aristotelem refert. \ *Metaphrsicae*. Similiter dc diffe-rentiis oppositis est dicendum. Quamvis enim in ente convenient, non sunt tamen in genere aliquo aut specie quae de ipsis formaliter praedicentur. Ideo seipsis distin-guuntur, non autem aliis differentiis.

* tatL r Zu| IV. XT, *

•te. «1.

•Onj. xju.

• Ibid-

• Cr . p. itu

•S Tb.uSi 'CL Ottoen ->», an

Cil. nip n. in.

* Disk vin, q. t 4. 3, «d >

CAPITULUM DECIMUM OCTAVUM
QUOD IN DEO NULLA ESI COMPOSITIO

praemissis autem concludi potest quod in Deo nulla sit compositio.

Nam in omni composito oportet esse actum et potentiam. Non enim plura possum simpliciter unum fieri nisi aliquid sit ibi actus, et aliud potentia. Quae enim actu sunt, non uniuntur nisi quasi colligata vel sicut congregata, quae non sunt unum simpliciter. In quibus etiam ipsae congregatae sunt sicut potentia respectu unioni sunt enim unitae in actu postquam fuerint in potentia unibiles. In Deo autem nulla est compositio. Nam non est igitur in eo aliqua compositio.

Item. Omne compositum posterius est suis componentibus, primum ergo ens, quod Deus est, ex nullius compositum est.

Adhuc. Omne compositum est potentia dissolubile. quod est in potentia compositionis; licet in quibusdam aliquid aliud dissolutioni repugnans. Quod autem est dissolubile, est in potentia ad non esse. Quod Deo non competit cum sit per se necessarium esse. Non est igitur in eo aliqua compositio.

Amplius. In omni compositio indiget aliquo componente: si enim compositio est, est pluribus est; quae autem secundum se sunt plura, in unum non convenirent nisi ab aliquo componente uniuntur. Si igitur compositus esset Deus, haberet componentem non enim ipse seipsum componere posset, quia nihil est causa sui ipsius; esset

enim prius seipso, quod est impossibile. Componens autem est causa efficiens compositi. Ergo Deus haberet causam efficientem. El sic non esset causa prima, quod supra habitum est.

Item. In quolibet genere tanto aliquid est nobilius quanto simplicius: sicut in genere calidi ignis, qui non habet aliquam frigidi permixtionem. Quod igitur est in fine nobilitatis omnium entium, oportet esse in fine simplicitatis. Hoc autem quod est in fine nobilitatis omnium entium, dicimus Deum, cum sit prima causa: causa enim est nobilior effectu. Nulla igitur compositio ei accidere potest.

Praeterea, in omni composito bonum non est huius vel illius partis, sed totius, et dico bonum secundum illam bonitatem quae est propria totius et perfectio eius; nam partes sunt imperfectae respectu totius; sicut partes hominis non sunt homo, partes etiam numeri senarii non habent perfectionem senarii et similiter partes lineae non perveniunt ad perfectionem mensurae quae in tota linea invenitur. Si ergo Deus est compositus, perfectio et bonitas eius propria invenitur in toto, non autem in aliqua eius partium. Et sic non erit in eo pure illud bonum quod est proprium eius. Non est ergo ipse primum et summum bonum.

Item Ante omnem multitudinem oportet invenire unitatem. In omni autem composito est multitudo Igitur oportet id quod est ante omnia, scilicet Deum, omni compositione carere.

5 unum post fieri GPc. 6 aliud) aliquid ENZPc, om Y. 27 convenirem] conveniunt EGYPc. unirentur] uniantur P. 29 enim] tutem «DX, om l. 7 nliquum frigidi permixtionem] aliquid frigidi permixtionem (permixtum FY, Om Z) aYZ, aliquam permixtionem frigidi DPc. 19 etiam] enim DGWpNPc, autem Z.

Commentaria Ferrariensis

Postquam exclusit Sanctus Thomas a Deo potentialitatem passivam, consequenter et compositionem excludit. Circa hoc autem duo facit: primo enim excludit compositionem universaliter; secundo, ad particulares compositiones descendit, capite xx.

Circa primum duo facit: primo, excludit a Deo omnem compositionem; secundo, quoddam deducit corollanum, capite sequenti.

I. Quantum ad primum, probat nullam esse in Deo Compositionem. Et arguit primo sic. In Deo nulla est potentia. Ergo nulla compositio. – Probatur consequentia. Quia ubi est compositio, ibi est actus et potentia. Non enim ex pluribus potest simpliciter unum fieri nisi unum sit actus et alterum potentia: esset enim unum tantum colligatione et congregatione, si utrumque esset actus. Et tamen etiam sic ipsae partes essent potentia respectu unionis.

Fundamentum huius rationis inferius in Secundo declarabitur ubi de pluralitate formarum sermo erit.

II. Secundo. Deus est primum ens. Ergo non est compositus. – Probatur consequentia. Quia compositum est posterius suis componentibus.

Adverte quod compositum comparatur ad suas partes componentes aliquo modo sicut actus ad potentiam. Ideo

Summa Contia Gentilibus. Titul. T. m. 1.

in genere causae formalis totum est suis partibus prius secundum naturam: in genere autem causae materialis partes sunt priores toto. Propter quod inquit Sanctus Thomas III Sent., d. n, q. 11, a. 1^a, quod partes sunt priores toto originaliter, sed completive e converso. Quod est dicere quia via generationis et materiae, qua proceditur de potentia ad actum, partes sunt priores toto: ordine autem naturae et formae, a qua rei provenit complementum, totum est partibus prius.

111. Tercio. Si esset compositus, posset non esse. Quod Deo non competit. Probatur consequentia. Quia compositum omne, ut sic, est dissolubile: licet in quibusdam sit aliquid dissolutioni repugnans.

Sed videtur haec ratio seipsam destruere. Dicitur enim quod, licet ex eo quod Deus est compositus sequatur ipsum posse non esse, tamen posse non esse sibi aliunde repugnat, et est ens necessarium esse.

Ad huius evidentiam sciendum quod omne compositum includit plura realiter distincta, ex quibus componatur. Quae autem sunt realiter distincta, ut realiter distincta sunt, non inconvenienter posse ab invicem separari: licet aliquando ex particularibus suis rationibus repugnet ut separemur, ex eo quod unum ad alterum necessariam habet dependentiam. Bene ergo dicitur quod compositum

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XX III.

ex ratione compositionis dissolubile est: quia compositio includit partium pluralitatem, quibus, ut plures et distinctae sunt, convenit ut ab una altera possit separari, aut utraque permanente, aut altera tantum, aut neutra; et per consequens, ut totum possit dissolvi et non esse. In Deo autem nihil tale inveniri potest ex quo non esse possit: cum sit per se primo necesse esse, ex quo habet ut nullo modo possit non esse, neque ab intrinseco neque ab extrinseco.

IV. *Quarto*. Haberet causam efficientem. Et sic non esset prima causa. – Probatur consequentia Quia omnis compositio indiget componente: eo quod plura in unum non conveniunt nisi ab aliquo uniantur. Non componit autem seipsum compositum: quia nihil est sui ipsius causa. Ergo oportet esse aliquid aliud componens. Tunc deus est causa efficiens compositi. Ergo etc.

• Cf. o. x

V. *Quinto*. Deus est nobilior simplicium entium. Ergo non est compositus. – Antecedens patet. Quia est prima causa. Consequentia probatur. In quolibet genere tanto quid nobilior quanto est simplicius: sicut in his qui nullam permixtionem frigidi habet, in genere est nobilior. Quod ergo est in fine nobilitatis omnium. Et per consequens simpliciter. Et per consequens non est compositus.

Adverte circa illam propositionem, *in quolibet genere quanto aliquid est nobilior, tanto est simplicius* quod est verum in his quae sunt directe compositae in genere, non autem univociter de omnibus. Non enim materia prima est nobilior homine, licet sit materia. Et homo simplicior materia quia est perfectior: materia enim non est in genere tanquam aliquid completum in se. Sed inter ipsas species, illa quae nobilior est simplicior etiam est.

Adverte etiam, cum dicitur, *ignis est nobilior materia* quam permixtionem frigidi, quod duplicem habet sensum. Primus, ut scilicet quod dicitur *qui non habet* etc. sit limitativum illius termini *ignis*, ut scilicet sensus sit (Summi quilibet ignis habeat permixtionem frigidi, aliquis vero non. ille qui non habet, est perfectissimus. Et tunc probabile est ut suppositum istud verum sit de igne in sua sphaera, quod scilicet nullum gradum frigiditatis habeat, sed habeat summum gradum caliditatis, saltem in suprema sui parte. Secundus sensus potest esse ut sit declarativum naturae ignis, quasi de natura ignis sit non habere aliquem gradum frigiditatis. Et tunc intelligendum est de igne in propria materia, non autem in aliena existente, et de igne suae relicto naturae. Quia si loqueremur de ipso secundum quod ab aliquo frigido alteratur, puta ab aqua, ut convertat ipsum in aquam, non appareret quare calidilatis eius frigiditas permisceri non possit. Immo videtur necessarium illud ponere: cum non possit ignis in aquam transmutari nisi prius aquae dispositionibus disponatur.

VI. Sed occurrit dubium circa istam propositionem, *In quolibet genere tanto aliquid est nobilior quanto est simplicius*. Non enim videtur vera neque in generibus neque in speciebus. In generibus quidem, quia quanto genus est superius, tanto est simplicius, utpote pauciora in sua includens ratione. Non tamen est perfectius: immo imperfectius, quia potentialius est, tanquam per plures differentias contrahibile; ut patet ordinem praedicamenti substantiae consideranti.

In speciebus quoque, quoniam lapis simplicior est homine: eo quod per solam differentiam corporis constituitur, homo vero ex multis aliis differentiis, scilicet viventis et animalis. Et tamen homo longe nobilior est lapide. – Similiter elementa sunt simpliciora mixtis animatis. Et tamen animata sunt elementis digniora.

Confirmatur ex verbis Sancti Thomae Prima, q. m. a. 7, ad 2. Ibi enim concedit quod *apud nos composita sunt meliora simplicibus*.

VII. Posset ad ista breviter dici quod Sanctus Thomas loquitur de simplicitate quae opponitur mixtioni cum opposito, ut patet ex verbis litterae. Quod enim minus suo contrario permiscetur, est perfectius in sua natura: sicut albedo tanto perfectior est quanto minus nigredini permiscetur, et calor tanto perfectior est quanto minus habet admixtum de frigiditate. Et sic accipitur *simplicius* ut idem est quod

purius. Cum ergo Deus perfectissimus sit in genere entium, necesse est ut sit purissimus, tanquam nihil habens de non ente de potentia. Et per consequens nullam habet compositionem.

III. Veruntamen, ut altius consideremus ordinem simplicitatis et compositionis rerum, sciendum est primo, quod duplex est simplicitas: scilicet simplicitas corporalis; et simplicitas formalis, sive actualis. Illud dicitur simplex omnino simplicitate corporea quod est corpus non compositum ex alio corpore. Et tanto aliquid est simplicius quanto minus ex aliis corporibus est compositum: sicut elementa sunt simpliciora mixtis. Dicitur autem simplex omnino simplicitate formali et actuali quod est omnino forma et actus. Et tamen aliquid est simplicius quanto est in se diu et minus habens de potentia.

II. Et per consequens, pro maiori evidentia istius simplicitatis, oportet considerare, quod, cum

actus est potentia, quia ex actu est potentia, licet nisi unum eorum sit actus, potentia potissimum dependeat ab actu. Quod ergo sit potentia per se esse non possit: ob hoc videtur, quod diversitas potentiae

in actu est magis salvatur ratio unius. Ideo ubi

est distinctio cum unitate esse, salatur in compositis. Et actus et potentia, quanto potenter in actu, actuator a forma et forma magis est materia: quia tunc ex illis minus

sequitur quod, ubi forma minus dominatur materiae, illud materiae potenter est magisque compositum. – Ex hoc videtur, quod, ubi forma fuerit perfectior est magis materiæ praedominans, tanto ex illa forma et materia fit aliquid minus compositum, et magis unum magisque simplex: quia formalis, quanto magis praedominatur, tanto perfectius actuali materiam et minus relinquit in potentia. Quod sane patet si per gradus formarum materiam eiusdem rationis informantium discurremus. Formae enim elementorum, quia totaliter sunt immersae materiae, parum ipsam acuhint, dum eam relinquunt in potentia ad actum mixti et vbi ei animalis est rationalis; forma vero mixti materiam magis actuat, eo quod dat sibi esse corporeum et esse mixti, minusque in potentia relinquit, quia non ad esse mixti sicut praecedens; forma autem vivi adhuc magis actualis, quia dat sibi esse proprium et praecedentium formarum, et minus relinquit in potentia; et sic successive quanto forma fuerit perfectior, tanto relinquit materiam minus in potentia, et per consequens compositum est magis unum, et minus habens de potentia in sua essentia. Propter quod inquit Sanctus Thomas in Secundo huius, cap. ultimum, quod *non minus unum, sed forte magis, ex substantia intellectuali et materia corporali quam ex forma ignis et eius materia: quia quanto forma magis vincit materiam, tanto ex ea et materia magis efficitur unum*.

Sed tamen advertendum quod, licet quanto aliquid est perfectius et nobilior, tanto minus habeat de potentia et diversitate reali, magis tamen habet de pluralitate virtuali, dum plures perfectiones continet unite et simpliciter quae in aliis sunt distinctae.

Propositio ergo Sancti Thomae, quod *tanto aliquid est nobilior quanto est simplicius*, est intelligenda de ista simplicitate formali, non autem de corporali. Quanto enim aliquid est actualius et minus habens de potentia, tanto est nobilior. Et sic quod est in summo gradu nobilitatis, est etiam in summo gradu simplicitatis, omnemque a se diversitatem potentiae vel actus excludit.

IX. Ad dubium ergo dicitur primo, quod hic non facit comparisonem Sanctus Thomas inter superius et inferius, sed inter ea quae per se actu subsistunt.

Dicitur secundo, quod etiam genus, quantum ad ipsam naturam generis, formaliter sumptum per modum naturae et formae abstractae a speciebus, est nobilior et perfectius suis speciebus, utpote in se omnem perfectionem

UIV.v.ii

• Q? p.100.

Π),
on
k't

η-
ad
ct
ex
n-
JS
iit
iX
o
st
»-
l-
n
x
\$
l

»
>
>
i

animalitatis includens unite ct absque distinctione sicut ct albedo abstracta ab omni susceptivo continet, ut sic, omnem gradum albedinis. Tunc enim accipitur genus ut forma abstracta, non autem ut materia illimitata. Si autern accipiat¹ur genus per modum universalis, veluti totum po-
tentiale continens in potentia suas species, sic est imper-
fectius speciebus, ut est magis compositum compositione materiali, inquantum m ipso materialiter et potentialiter omnes suae species continentur. – Dicitur secundo, quod lapis non est homine simplicior, neque elementum mixto, simplicitate formali. Immo, minus simplicia: eo quod magis habeant de polentialitate, cum in eis forma sil tota-
liter immersa materiae, rclinquatq²ue materiam magis in potentia. – Cum probatur quia in sua ratione formali pau-
ciores differentias includunt, dicitur quod consequentia non tenet. Ex eo enim quod pauciora includunt in sua ratione, arguitur quod pauciores perfectiones virtualiter contineant, non autem quod sint actualiora et formaliora. Simili modo et pluralitas differenti »ru n m ratione alicuius arguit plu-
ralitatem perfectionum virtualiter ei unite m ipso conten-
tarum, non autem » iorem poienlialitatem.
    \ d confirmai i iuod Sanctus Thomas in Prima Parte, ubi .11 tui η n h quitur de simplicitate formah ct compurrio ic | oUnthili ilii opposita, de qua hoc loco intendit, sed de compo itione corporali \pud nos enim corpora qu e ex diis corpoi bus componuntur sunt illis meliora, quia ma habent de actu ut perfectione» co quod per nobiliore;) nnam constituentur.
    X. *Sexto*. Non primum ut summum bonum. – Probatur consequentia n omni composito bonum quod

est propria totius perfectio, non est huius aut illius partis. Patet ratione, quia partes sunt imperfectae respectu totius. Patet etiam exemplo: partes enim hominis non sunt homo, et partes numeri senarii non habent perfectionem numeri senarii, et partes lineae non habent pelfactionem mensurae quam habet linea. Si ergo Deus esset compositus, non esset purum illud bonum quod est proprium ei: quia in ipso esset aliquid cui non conveniret. Et sic non esset primum et summum bonum.
    Notandum hic est quod primum et summum bonum oportet ut sit ipsa bonitatis essentia: quia, si non esset ipsa bonitas, haberet bonitatem receptam in «aliquo, et per consequens limitatam ct participatam, et sic non esset primum et summum bonum, Forma autem abstracta nihil extraneum ab ipsa sccum admittit, ut ex Boetio, in libro *de Hebdomadibus* *, constat: sicut *humanitas* dicit tantum ea quibus homo est homo, et si esset ab omnibus indi-
viduis separata, ut nomine abstracta significatur, nihil ha-
beret aliud sccum, alioqum non esset tantum id quo homo est homo. Ideo bonitas ab omni receptivo abstracta nihil habet quod non sit ipsa bonitas. Et si quid est quod praeter bonitatem suam et perfectionem aliquid habeat cui sua bonitas non conveniat, non est bonitas ipsa, sed bonitate participans; atque idcirco non est primum et summum bonum. Si itaque in Deo aliquid posuerimus cui divina perfectio quae sibi propria est non conveniat, non erit Deus primumet summum bonum.
    Septimo. Omnem multitudinem praecedit unitas, Ergo id quod omnia praecedit, multitudine, ct ex consequenti compositione carcat necesse est.

«tonr/ae hmur
' nn

CAPITULUM DECIMUM NONUM

A qr a17 – 40. sine titulo.

QUOD IN DEO NIHIL ESI' VIOLENTUM NEQUE PRAETER NATURAM

•VXdi/M .I 6:
MIV,*, 6.

|α'·π ..

x hoc autem Philosophus concludit quod in Deo nihil potest esse violentum neque extra naturam *.
    Omne enim illud in quo aliquid v iolentum et praeter naturam invenitur, aliquid sibi additum habet: nam quod est de substantia rei non potest esse violentum neque praeter naturam. Nullum autem simplex habet in se aliquid additum: ex hoc enim compositio relinqueretur. Cum jgjtur [Deus sjt simplex, ut ostensum est *. nihil in eo potest esse violentum neque praeter naturam.
    Amplius. Necessitas coactionis est necessitas ex alio. In Deo autem non est necessitas ex alio, sed est per seipsum necessarium, et causa necessitatis aliis ♦ Igitur nihil in eo est coactum.

Adhuc. Ubicumque est aliquod violentum, ibi potest esse aliquid praeter id quod rci per se convenit: nam violentum contrariatur ei quod est secundum naturam. Sed in Deo non est pos-
sibile esse aliquid praeter id quod secundum se ei convenit: cum secundum se sit necesse esse, ut ostensum est*. Non potest igitur in eo esse aliquid violentum.
    Item. Omne in quo est aliquid violentum vel innaturale, natum est ab alio moveri: nam violentum est *cuius principium est extra nil conferente vim passo* ♦ Deus autem est omnino immobilis, ut ostensum est *. Igitur non pot-
est in eo esse aliquid violentum vel innat-
urale.

• l.oc. ult. ciL

•III E/Afc, i,3†
> Th. 1...
• Cap. Mill.

1 Philosophum concludit N ; concluditur. 8 Nullum... 11 prneter naturam hom om GPc. 11 potest post esse CEI HX. 12 ex nlio) vel ab nlio addunt PJ. 15 nihil post in co GPc.
3 praeter id) praeter naturum id (cius FIYYh, illud G) aGYà. rei per sc] secundum sc ci NZ; in A ante per se expungitur secundum sc.
7 e«c post illiquid Pc, 10 nb nlio post moveri GPc.

Commentaria Ferrariensis

E^x praecedenti conclusione deducitur corollative quod *in Deo nihil potest esse violentum, nihilque extra natura*m. Ad cuius evidentiam considerandum quod *vio-*
lentum dicitur quod ab extrinseco principio fit. nulla in passo ad illud inclinatione existente, immo existente in-
clinatione ad oppositum. *Praeter naturam vero* est cum in natura non est ad illud neque inclinatio neque repu-
gnantia. Sensus ergo conclusionis est quod in Deo nihil

potest esse quod suae naturae repugnet, neque aliquid quod non sit secundum naturae inclinationem.
    Probatur autem primo. Deus nihil suae substantiae additum habere potest: ut ex praecedentibus patet. Ergo nihil in ipso esse potest violentum aut praeter naturam. – Probatur consequentia. Quia nihil violentum aut praeter naturam est de substantia rei: ut ex rationibus terminorum constat.

SUMMA CONTRA GEM'ILUS, CAP. XIX, XX.

Secundo, In Deo non est necessitas ab alio: itnmo ipse aliis est causa necessitatis. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia necessitas coactionis est ab alio.

Tertio, Nihil potest esse in Deo praeter illud quod secundum se ei conventi. Ergo nihil violentum potest in ipso esse. Probatur consequentia. Quia violentum contrudatur ei quod est secundum naturam. Antecedens vero patet. Quia Deus est secundum se necesse est sc.

Adverte quod in eo quod est in se ipso nese se esse, nihil esse potest quod non nec<-sario illi conveniat; cum ex eius substantia necesse est in ipso sit. Ideo nihil sibi invenire potest quod ei secundum se non conveniat alioquin in ipso aliquid potentialitati est. H'uv autem

ratio alia est a prima. Quia in prima arguebatur ex eo quod in ipso nihil sit substantiae eius additum: in ista vero ex eo quod nihil in ipso esse potest praeter illud quod secundum se illi convenit, sive substantiale sit sive non.

Quarto. Non potest Deus ab alio moveri. Ergo nihil est in ipso violentum. – Patet consequentia ex violenti definitione.

Adverte quod huic definitioni supplendum est quod in passo sit inclinatio ad oppositum. Non sufficit enim ad violenti rationem quod passum non habeat inclinationem id id quod in ipso fit. istud enim est solum *praeter naturam*: sed requiritur inclinatio ad oppositum, quia violentum contra naturam est.

•ύρ.ΙΠ; «.Th.

CAPITULUM VIGESIMUM

Fragmenta ex A5'i b3y 53 a 38; 54 a 11 - 1)34 – 5/.

QUOD DEUS NON EST CORPUS

x praemissis etiam ostenditur quo i Deus non est corpus.

Omne enim corpus, cum sit unum, compositum est et partes habens. Deus autem non est compositus, utoskn sum est *. Igitur corpus non est.

Praeterea. Omne quantum est aliquo in potentia: nam continuum est p. »u, .i. .li\i-.ibik in infinitum; numerus autem in infinitum esi augmentabilis. Omne autem corpus est quantum. Ergo omne corpus est in potentia. Deus autem non est in potentia, sed actus purus, ut ostensum est*. Ergo Deus non est corpus.

Adhuc Si Deus est corpus, oportet quod sit aliquod corpus naturale: nam corpus mathematicum non est per se existons, ut Philosophus probat *, eo quod dimensiones accidentia sunt. Non autem est corpus naturale: cum sit immobilis, ut ostensum est*; omne autem corpus naturale mobile est. Deus igitur non est corpus.

Amplius. Omne corpus finitum est: quod tam de corpore circulari quam de recto probatur in \ *Cael, el Mundi* *. Quodlibet autem corpus finitum intellectu et imaginatione transcendere possumus. Si igitur Deus est corpus, intellectus et imaginatio nostra aliquid maius Deo cogitare possunt. Et sic Deus non est maior intellectu nostro. Quod est inconueniens. Non est igitur corpus.

Adhuc. Cognitio intellectiva certior est quam sensitiva. Invenitur autem aliquid subiectum sensui in rerum natura. Igitur et intellectui. Sed secundum ordinem obiectorum est ordo potentiarum, sicut et distinctio. Ergo super omnia sensibilia est aliquid intelligibile in rerum natura existens. Omne autem corpus in rebus existens est sensibile. Igitur super omnia corpora est aliquid accipere nobilius. Si igitur Deus est corpus, non erit primum et maximum ens.

libet corpore non vivente res Quolibet autem corpore viua est nobilior: cum per hoc habeat nobilitatem. Id igitur quo nihil corpus non est. Hoc autem est Deus, igitur non est corpus.

rem. inveniuntur rationes philosophorum ad idem osiendendum procedentes e. \ aeternitate motus in hunc modum :. In omni motu sempiterno oportet quod primum movens non moveatur neque per se neque per accidens, sicut ex supradictis patet. Corpus autem caeli movetur circulariter motu sempiterno. Ergo primus motor eius non movetur neque per se neque per accidens. Xullum autem corpus mox et localiter nisi moveatur: eo quod oportet movens et motum esse simul; et sic corpus movens moveri oportet, ad hoc quod sit simul cum corpore moto. Nulla etiam virtus in corpore movet nisi per accidens moveatur: quia, moto corpore, movetur per accidens virtus corporis. Ergo primus motor caeli non est corpus neque virtus in corpore. Hoc autem ad quod ultimo reducitur motus caeli sicut ad primum movens immobile, est Deus. Deus igitur non est corpus.

Adhuc. Nulla potentia infinita est potentia in magnitudine. Potentia primi motoris est potentia infinita. Ergo non est in aliqua magnitudine. Et sic Deus, qui est primus motor, neque est corpus neque est virtus in corpore.

Prima sic probatur. Si potentia magnitudinis alicuius est infinita, aut ergo erit magnitudinis finitae: aut infinitae. Magnitudo infinita nulla est, ut probatur in III *Physic.* * et in I *Cue*/. <■/ >'. *Mundi* *. Magnitudinis autem finitae non est possibile esse potentiam infinitam. Et sic in nulla magnitudine potest esse potentia infinita. – γ Quod autem in magnitudine finita non possit esse

i Ex praemissis etiam) Ex praedictis autem GPc. 3o nliquid] aliquod P. sublectum) obiccrum Z1M <.' *margines* \ \ \ sensu») sensus aPe. om G» 31 intellectui) intellectu apN, in intellectu I c, *rasuram* G \ \, intellectu* P.Λ 1 res om aE. nobilior) nobilius E. 13 circulariter) localiter ah, circulariter vel localiter E, circulari V. 3; est potentia] est ergo potentia BC. 3" Quod autem *Incipit primum Capituli fragmentum in* Λ. 38 possit) potest a.

r cx co
in ista
id quod
/e non.
'a nihil
violenti

juod in
dim ad
tioncm
'er na-
ia vio-

: res
e vi-
ibeat
nihil
•eus.

i ad
itale
>ip'-
mo-
iicut
mo-

,b? “.

(llus
per
liter
tum
rtet.
ulla
lens
icci-
aeli
ioc
icut
eus

in
itia
Et
pus

inis
inis
jlla
«
».
na-
•Od
sse

isUt)

l est

potentia infinita, sic probatur. Aequalem effectum quem facit potentia minor tempore maiori, facit potentia maior tempore minori: qualiscumque sit ille effectus, sive sit secundum alterationem, sive secundum motum localem, sive secundum quemcumque alium motum. Sed potentia infinita est maior omni potentia finita. Ergo oportet quod in minori perficiat effectum, velocius movendo, quam potentia quaecumque finita. Nec potest esse quod in minori quod sit tempus. Relinquitur igitur quod hoc erit in indivisibili temporis. Et sic movere et mox eri et motus erunt in instanti. Cuius contrarium demonstratum est in \I P/ir-sicorum *. Quod autem non possit potentia infinita magnauJ i , mae mox ere in tempore, sic iterum probatu . Sit potentia infinita quae est \. Accipiatur put i i) iuae (i \ B. Pats igitur ista movebit in te i , cori Oportebit tamen esse aliquam prop' t ii is temporis ad tempus in quo movet i , >a cum utrumque tempus sit finiit, n t . iur haec duo tempora in decupla propot ... -c ad invicem habentia: non enim quantum ? . k j k rationem differt istam vel aliam pre p .. rc. Si autem addatur ad potentiam l l linitam, diminui oportebit de temp e imium proportionem additionis ad potentiam: cum maior potentia in minori tempore m l -t'. Si ergo addatur decuplum, illa potentia movebit :n l mp<>rv quod erit decima pars temporis in quo i.no ebat prima pars accepta infinitae potentiae, cilicet \ B. Et tamen haec potentia, quae est decuplum eius, est potentia finita: cum habeat proportionem determinatam ad potentiam finitam. Relinquitur igitur quod in aequali tempore movet potentia finita et infinita. Quod est impossibile. Non igitur potentia infinita magnitudinis linitae potest movere in tempore aliquo. -}.

Quod autem potentia primi motoris sit infinita. sic probatur. Nulla potentia finita potest movere tempore infinito. Sed potentia primi motoris movet in tempore infinito: quia motus primus est sempiternus. Ergo potentia primi motoris est infinita. Prima sic probatur. Si aliqua potentia finita alicuius corporis moxet tempore infinito, pars illius corporis, habens partem potentiae. movebit in tempore minori: quia quanto aliquid est maioris potentiae, tanto in maiori tempore motum continuare poterii; et sic pars praedicta movebit tempore finito, maior autem pars in maiori tempore movere poterit. Et sic semper, secundum quod addetur ad potentiam motoris, addetur ad tempus secundum eandem proportionem. Sed additio aliquoties facta perveniet ad quantitatem totius, vel etiam excedet. Ergo et additio ex parte temporis perveniet ad quantitatem temporis in quo mox et totum. Tem-

pus autem in quo totum movebat, dicebatur esse infinitum. Ergo tempus finitum metietur tempus infinitum. Quod est impossibile.

Sed contra hunc processum plures sunt obiectiones. Quarum una est, quia potest poni quod illud corpus quod movet primum motum, non est divisibile: sicut patet de corpore caelesti. Praedicta autem probatio procedit ex divisione eius.

Sed ad hoc dicendum est quod conditional!* potest esse vera cuius antecedens est impossibile. Et si quid est quod destruat x eritatem talis conditionalis, est impossibile: sicut, si aliquis destrueret veritatem huius conditionalis. *Si homo volai, habet alas*, esset impossibile. Et secundum modum hunc intelligendus est processus probationis praedictae. Quia haec conditionalis est vera, *Si corpus caeleste dividitur, pars eius erit minoris potentiae quam totum* Huius autem conditionalis veritas tollitur si ponatur primum mox ens esse corpus, propter impossibilia quae sequuntur. I nde palet hoc esse impossibile. Et similiter potest responderi si fiat obiectio de augmento potentiarum finitarum. Quia non est accipere in rerum natura potentias secundum omnem proportionem quam habet tempus ad tempus quodeumque. Est tamen conditionalis vera, qua in praedicta probatione indigetur.

Secunda obiectio est quia, etsi corpus dix iditur. aliqua virtus potest esse alicuius corporis quae non dix iditur diviso corpore: sicut anima rationalis non dividitur diviso corpore.

Et ad hoc est dicendum quod per processum praedictum non probatur quod non sit Deus coniunctus corpori sicut anima rationalis corpori humano: sed quod non est virtus in corpore sicut virtus materialis, quae dividitur ad divisionem corporis. I nde etiam dicitur de intellectu humano quod non est corpus neque virtus incorpore*. Quod autem Deus, non sit unitus corpori sicut anima, alterius rationis est *.

Tertia obiectio est quia, si cuiuslibet corporis est potentia linita, ut in praedicto processu ostenditur; per potentiam autem linitam non potest aliquid durare tempore infinito: sequetur quod nullum corpus possit durare tempore infinito. El sic corpus caeleste de necessitate corrumpetur.

Ad hoc autem a quibusdam respondetur quod corpus caeleste secundum potentiam suam potest deficere, sed perpetuitatem duration!* acquirit ab alio quod est potentiae infinitae. Et huic solutioni videtur attestari Plato, qui de corporibus caelestibus Deum loquentem inducit in hunc modum: *Xalura vestra estis dissolubilia, voluntate autem mea indissolubilia: quia voluntas mea maior est nexu vestro* *.

Hanc autem solutionem improbat Commentator, in XI *Metaph.* * Nam impossibile est. secundum eum, quod id quod est de se possibile

* Cf. mira lib. II, c I vi, vcn. hn.

• Cf. cap. t<vii

* / tmarui. 41 *.0 cd.Bidotp.2ttl.

XI. lib XII, Ckt. cocnm π

8 minori) minori tempore .\YP<,. casu cum pA. 10 quod sit tempus) qimm sit tempus BNWsZ, quam sit Z. quodam sit tempore Pr. 16 iterum X XO/m; om. sic an si in habeat A nobis non liquet. 21 Sint) Sunt aLY. 3? praedictam post linitam «DPc. ante potentiam NZ. 27 potentiam) finitam addunt NIM. cum) cx quo pA. 38 moveat) movet A; e.i.tw non mutatum. xi potentia ait. loco} pro potentia a, proportio l't". 35 aequali A solus, eodem. 38 aliquo hints fragmenti primi. 4 Sed contra. Hic G\17.cd et editiones sequentes usque ad altuum iSzt exci. novum capitulum incipiunt. 29 sicut... corpore hom om GNWXYZ. 40 quia si Ita GNWZ: quia BX, quod CI-II, quod si DEYâPc.

SI ALMA CONTRA GENTILES, CAP. XX.

non esse, acquirat perpetuitatem essendi ab alio. Sequeretur enim quod corruptibile mutetur in incorruptibilitatem. Quod est impossibile secundum ipsum. El ideo ipse in hunc modum respondet; – quod in corpore caelesti omnis potentia quae est, finita est: non tamen oportet quod habeat omnem potentiam; est enim in corpore caelesti, secundum Aristotelem, in VIII *Metaph.*

potentia ad *ubi*, sed non ad esse. Et sic non oportet quod insit ei potentia ad non esse.

I* Sciendum tamen quod haec responsio Commentatoris non est sufficiens. Quia, etsi detur quod in corpore caelesti non sit potentia quasi passiva ad esse, quae est potentia materiae, est tamen in eo potentia quasi activa, quae est virtus essendi: cum expresse Aristoteles dicit, in I *Caeit* et quod eaelum habet virtutem ut sit semper.

Et ideo melius dicendum est quod, cum potentia dicatur ad actum oportet indicare de potentia secundum modum ictus. Motus autem secundum sui rationem <iu< litate n Labet ei extensionem: unde duratio eius intinha requirit quod potentia movens sit infinita. Esse autem non habet aliquam extensionem quantitatis: praecipue m re cuius esse est invariabile, sicut caelum. Et ideo non oportet quod virtus esse di sil in inita in corpore finito, licet m infinitum duret: quia non differt quod per illam virtutem aliquid duret in uno instanti vel tempore infinito, cum esse illud invariabile non ailing.Jui a tempoecc nisi per accidens. -{

Quarta obicctio est de hoc quod non videtur esse necessarium quod id quod movet tempore infinito, habeat potentiam infinitam, in illis moventibus quae movendo non alterantur. Quia talis motus nihil consumit de potentia eorum: unde non minore tempore movere possunt postquam aliquo tempore moverunt quam ante; sicut solis virtus finita est. et. quia in agendo eius > virtus activa non minuitur, infinito tempore potest agere in haec inferiora, secundum naturam.

Et ad hoc dicendum est quod corpus non movet nisi motum, ut probatum est. Et ideo, si contingat corpus aliquid non moveri, sequetur < ipsum non movere. In omni autem quod movetur est potentia ad opposita: quia termini motus sunt oppositi. Et ideo, quantum est de se, omne corpus quod movetur possibile est non moveri. Et quod possibile est non moveri, non habet de se ut perpetuo tempore moveatur. Et sic nec quod in perpetuo tempore moveat.

Procedit ergo praedicta demonstratio de potentia finita corporis finiti, quae non potest de se movere tempore infinito. Sed corpus quod de se possibile est moveri et non moveri, movere et non movere, acquirere potest perpetuitatem

motus ab aliquo. Quod oportet esse incorporeum. El ideo oportet primum movens esse incorporeum. El sic nihil prohibet secundum naturam corpus finitum, quod acquirit ab alio perpetuitatem in moveri, habere etiam perpetuitatem in movere: nam et ipsum primum corpus caeleste, secundum naturam, potest perpetuo motu inferiora corpora caelestia revolvere, secundum quod sphaera movet sphaeram. Nec est inconveniense secundum Commentatorem* quod illud quod de se est in potentia moveri et non moveri, acquirat ab alio perpetuitatem motus, sicut ponebatur esse impossibile de perpetuitate essendi. Nam motus esi quidum defluxus a movente in mobile: ei ideo potest aliquid mobile acquirere cb i lio perpetuitatem motus, quam non habet de si Es -.. jliic n csl aliquid fixum et quietum in ente; idc) . uix de se est in potentia ad non

m ipse dicit, secundum viam ut i ac .C.jui.x ab lie perpetuitatem essendi. praedictum proce ii non v. ci maior ratio quare non sit ; oteni.a iru mug ii udinc quam extra maw.aduicm: i;·η n obique sequetur quod mo-

hot I finitum et infinitum aiudine 4 motu inveniuntur sc i u'i i i i, (i ; tem, sicut probatur in III et ii \! *Hn'sic.* : et ideo infinitum in uno eorum aufert proportionem finitam in aliis. In his autem quae curent magnitudine, non est finitum et infinitum: iH ; >i acqui cc Unde praedictus modus demonstian di in .alibu- potentiis locum non habet.

Aliter autem respondetur*, et melius, quod caelum habet duos motores: unum proximum. qui est finitae virtutis, et ab hoc habet quod motus eius sit finitae velocitatis; et alium remotum. qui est infinitae virtutis, a quo habet quod motus eius possit esse infinitae durationis. Et sic patet quod potentia infinita quae non est in magnitudine, potest movere corpus non immediate in tempore. Sed potentia quae est in magnitudine oportet quod moveat immediate: cum nullum corpus moveat nisi motum. Unde, si moveret, sequeretur quod moveret in non tempore.

Potest adhuc melius dici quod potentia quae non est in magnitudine est intellectus, et movet per voluntatem. Unde movet secundum exigentiam mobilis, et non secundum proportionem suae virtutis. Potentia autem quae est in magnitudine non potest movere nisi per necessitatem naturae: quia probatum est quod intellectus non est virtus corporea *. Et sic movet de necessitate secundum proportionem suae quantitatis. Unde sequitur, si movet, quod moveat in instanti.

Secundum hoc ergo, remotis praedictis objectionibus, procedit demonstratio Aristotelis. J(-

mutetur) mutaretur ZPc. 3 incorruptibilitatem) incorruptibile DWPc. n Sciendum *incipit secundum fragmentum* in \. 12 ctii
Λ so/h ī; si. iō Aristoteles *post* dicat aXYZPc. 29 differt ENXō; differret. 3a per accidens *Finis secundi fragmenti.* 43 dicendum est) dicimus GPc.

11 moverii ad moveri P. 34 Aliter *incipit tertium fragmentum* in Λ. q3 immediate pN, immediate corpus Z, corpus immediate *ceteri.* 43 in non tempore A *solus*; non m tempore. 53 corporea Λ *solus*; incorpore. Et sic) quod ct sic aEXc, ct quod sic D. quin sic sG, quia et sic sEPJ. 37 Aristotelis *Finis tertii fragmenti.*

l
i
l
\
fi
c
r
r
F
ii
Γ

d
c
S
si

si
p
p
W
v
e'
vi

rjl
Pî
fit

Pi
nc
P(
Cti

vi

rit

et .
ii.A1

P
hab
exc
con
quii
posi
(
sitic
post
ct e
accii
ditfe

tivai
non
ad t
Arisi
t
est c
situs.
&
pus.

SLM.MA CONTRA GENTILES. CAP. XX.

•orcum. icorpo- aturam irpetui- tem in aclestc, u infe- i quod -eniens quod loveri, ut pos- ssendi. nte in [uirere bet de um in d non viam sendi. i pro- on sit a ma- l mo-

Amplius. Nullus motus qui est a movente cor- poreo potest esse continuus et regularis: eo quod movens corporale in motu locali movet attra- hendo vel expellendo; id autem quod attrahitur vel expellitur non in eadem dispositione se habet ad moventem a principio motus usque ad finem, cum quandoque sit propinquius, quandoque re- motius; et sic nullum corpus potest movere motum continuum ct regularem. Motus autem primus est continuus et regularis, ut probatur»^o

item. Nullus motus qui est ad finem qui exit de potentia in actum, potest esse perpetuus: quia, cum perventum luerit ad actum, motus quiescit. Si ergo motus primuses! perpetuus, oportet quod sit ad finem qui sit semper et omnibus modis in actu. Tah mitem non c t aliquod corpus neque aliqua virtus in pore: cum omnia huiusmodi sint mobilia per e vJ per accidens. Igitur finislo primi motus non . < corpus neque \irtus in cor- pore. Finis aui; l primi motus est primum mo- vens, quod movet sicut desideratum*. Hoc autem est Deus. De. „l l’eqoe est corpus neque virtus in corpo e.

Quam\is au . l alsum sit. secundum fidem nostram, quod motus each sit perpetuus, ut infra* patebit; tamen veru l est quod motus ille non de- ficiet neque propter impotentiam motoris, neque propter corruþiioiiem substantiae mobilis, cum non videatur motus caeli per diuturnitatem tem- poris lentescere. I nde demonstrationes praedi- ctae suam efficaciam non perdunt.

Huic autem veritati demonstratae concordat di- vina auctoritas. Dicitur enim *Ioan*, n : *Spiritus l: est Deus, el eos qui eum adorant, in spiritu et ve- ritate adorare oportet*. Dicitur etiam l *Tim*. i’7:

litum untur* in ill orum utem t infi- is de- labet. quod *.’’ num. ŷ’’ quod emo- quod i -A sic me- diate idine Hum eret.

quae .0 lovet i,,m. ”■’

Postquam Sanctus Thomas a Deo universaliter omnem compositionem exclusit, nunc, ut manifestior et certior habeatur cognitio, particulariter vult diversas compositiones excludere *. Circa hoc autem duo facit: primo, excludit compositiones quibus aliquid dicitur compositum e.v α/i- quibus; secundo, compositionem qua aliquid dicitur com- positum cum alio, cap. xxvi.

Circa primum, quinque facit: primo, excludit compo- sitionem quantitativam; secundo, compositionem ex sup-posito et natura, cap. xxi; tertio, compositionem ex esse et essentia, cap. xxn; quarto, compositionem ex subiecto et accidente, cap. xxin; quinto, compositionem ex genere et differentia, cap. xxiv.

Quantum ad primum, volens compositionem quantita- tivam a Deo excludere, ponit hanc conclusionem: *Deus non est corpus*. Circa hanc autem tria facit: primo enim ad eam rationes communes inducit; secundo, rationes Aristotelis*; tertio, antiquorum excludit errores**.

I. Quantum ad primum, *arguit primo sic*. Omne corpus est compositum: quia continuum. Deus non est compo- situs. Ergo etc.

Secundo. Deus non est in potentia. Ergo non est cor- pus. — Antecedens supra est probatum. – Probatur con-

Regi saeculorum immortalī, invisibili, soit Deo. Et *Rom*. t’o: *Invisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur*: quae enim non visu sed intellectu conspiciuntur, incorporea sunt.

Per hoc autem destruitur error primorum phi- losophorum Naturalium*, qui non ponebant nisi causas materiales, ut ignem vel aquam vel ali- quid huiusmodi; et sic prima rerum principia corpora dicebant, et eadem vocabant deos. – Inter quos etiam quidam fuerunt ponentes causas moventes *amicitiam* et *litem*. Qui etiam propter praedictas rationes confutantur. Nam, cum lis et amicitia sint in corporibus secundum eos, se- quetur prima principia moventia esse virtutes in corpore. – Ipsi etiam ponebant Deum esse compo- situm ex quatuor elementis et amicitia. Per quod datur intelligi quod posuerunt Deum esse corpus caeleste. – Inter antiquos autem solus Anaxagoras ad veritatem accessit, ponens intellectum mo- ventem omnia.

Hac etiam veritate redarguuntur gentiles po- nentes ipsa elementa mundi et virtutes in eis exi- stentes deos esse, ut solem, lunam, terram, aquam et huiusmodi. occasionem habentes ex praedictis philosophorum erroribus.

Praedictis etiam rationibus excluduntur de- liramenta * Judaeorum simplicium, Tertulliani, Vadianorum sive Anthropomorphitarum haere- ticorum, qui Deum corporalibus lineamentis figu- rabant: necnon et Manichaeorum, qui quandam infinitam lucis substantiam per infinitum spatium distentam Deum aestimabant.

Quorum omnium errorum fuit occasio quod de divinis cogitantes ad imaginationem deduce- bantur, per quam non potest accipi nisi corporis similitudo. Et ideo eam in incorporeis meditandis derelinquere oportet.

24 Deus *semel* a. 35 enim] autem aPc. 37 l Tim. l *Ita* Pc; l thit. ult. BF, thi. ult. YZ. infra Thi. ultimo *b*, l thi. ult. *ceteri*. 20 omnia] separatum *addunt* Pc. 27 Tertulliani) tertulianorum Y, torlūnorum Z, torculinni *plurimi*. 28 Vadianorum *Ita* EXhPc et *Au#.*; vaJanorum Z. vадnanorum *ceteri*. Audiunorum *Epiph*. Anthropomorphitarum] nntropornorsicarum *plurimi et c*, etiam tropomori- ficar.im b, antroporrnnrMtnrum *d*. 36 »n incorporeis *ita* DNWPc; in corporeis b, incorporeis *cettri*.

Commentaria Ferrariensis

sequentia. Quia omne corpus est continuum. Continuum autem est in potentia divisibile in infinitum.

Sed videtur haec ratio non concludere. Potentia enim quae est in continuo ad divisionem, non est potentia natu- ralis, ut patet in corporibus caelestibus: sed non repu- gnantiae. Esse autem in Deo potentiam non repugnantiae non videtur repugnare Deo.

Respondetur quod potentia non repugnantiae est du- plex: una, quae habet fundamentum in ratione potentiae activae; alia, quae habet fundamentum in ratione potentiae passivae. Primam potentiam non repugnantiae non incon- venit Deo attribuere, puta quod Deus sit in potentia ad productionem alterius mundi: quia potentia activa perfe- ctionem dicit. Sed bene inconveniens est Deo attribuere secundam potentiam: eo quod potentia passiva, inquantum huiusmodi, dicat imperfectionem. Potentia autem non repu- gnantiae ad divisionem in continuo fundatur super ratione potentiae passivae. Ideo hanc Deo attribuere est inconve- niens. (λπη enim sit per seipsum necesse esse, non solum non habet in se naturalem potentiam ad patiendum divi- sionem, verum etiam nihil in ipso esse potest per quod, inquantum illud habet, sit in potentia quomodocumque ut dividatur.

12 etsi dicen-

icdiute sic D,

Tertio, Aut est corpus mathematicum, aut naturale. Non primum: quia illud non perse c*li*>tit, cum sil acci- dens. Non etiam secundum: cum omne tale Ml mobile, eo quod natura *principium motus* sit r; Deus autem sit immobilis. Ergo non est corpus.

Quarto. Tunc intellectus et cogitatio nostra aliquid maius Deo cogitare posset. Et sic Deus non esset maior intellectu nostro. Probatur consequenti ». Quia quolibet finito maius cogitari potest. Omne autem corpus, tam rectum quam circulare est rinium.

Advertendum quod noi est onirad.vrio intci id quod hic dicitur, et quod dictum esi superiu* cap. xi: quia, inquam, hic pro in< >I id maius possit cogitari ; i . pro inconvenienti non ha- betur. Nani, ut ibid<m ōūiqv-. noa idm. ^ ; c i1 re- rum natura diquid quo i. »<»/i\,ri iton possit, non c inconveniens Dto n.n». cl_u d i c i itari: in quo sensu superius <-. hjcutu S nr : U au ». >id po ito quod alikutxi uil- eir in nr.iu; ut c\ qrtced constare potent, inai ali f 11J Dto r. incon- veniens <ist. Et vx 1.4c u;p).it:>>ne t. lioccdir.

П. *Quinto*, Sequitur Deum m-n c* l i r--um ens. ik>c qst falsum l j i Proba l Ū. Sur. r r ?H-Ū s corporo c*a aliquid ftebljiu et priu». E. »i Deur est corpus, ipsa abquid erit priu ct nobiliu* Probatur ante* cedens Secundum crdincin obicc'nrujn ; or.fo potentia* rum. Sed intellectu c<l vipr svnu :: cognitio est certior sensitiva. Ligo Aipr* <e;HCievM di- quid intelligibile. Sed omne corpus m et sensibile. Ergo etc

Circa illam propositionem, Cognr/m iuh tlcetiva et: cel- tior quam sensitiva, considerandum est quid a- tuitu-., ¶ *proprie sumatur*» ut inquit Sanctus I hamas Tertio, d. sxvi, q. n, a. 4. est *firmitas adhaesionis potentiae cognascitivae ad suum cognoscibile* Dupliciter autem possumus cogni- tionem intellectivam et sensitivam comparare uno modo, utramque respectu proprii obiecti considerando; alio modo, considerando utramque in ordine ad substantias sensibiles, quae et sub sensu ct sub intellectu cadunt. Si primo modo loquamur, dico primo quod, semotis omnibus impedimentis, non est maior certitudo ex parte potentiae in intellectu quam in sensitiva. Sicut enim intellectus semper est verus circa quod quid est. Ha sensus circa proprium sensibile. Et ideo ita firmiter adhaeret sensus suo sensibili proprio sicut intellectus intelligibili. Dico secundo, quod maior est certitudo cognitionis intellectivae quam sensitivae ex parte obicclorum. Quia obiectum intellectus, quod est quod quid est, perfectius et invariabilius est obiecto sensus. Ideo, quantum est ex se, natum est facere maiorem certitudinem in intellectu quam sensibile, quod est multipliciter varia- bile, in sensu. Dico tertio. Si absolute considerentur, adhuc certior est intellectiva cognitio. Sensitiva enim ex multis causis impediri per accidens a certitudine potest: puta ab organi indispositione et medii, ac etiam ex indebita di- stantia aut propinquitate. Intellectus autem, quamvis ex interventu compositionis decipi possit, ut dicitur 111 *de Anima* *, tamen non tot causis sicut sensus potest impediri.

Si secundo modo comparentur, certior etiam est intel- lectiva cognitio. Quia sensus ipsam rei substantiam non penetrat, sed cius tantum extrinseca percipit accidentia. Intellectus autem ad rei intima procedit. Ex quo de re maior nascitur certitudo quam ex sola sensus perceptione.

Cum ergo pluribus modis intellectiva cognitio sil certior sensitiva, propositio Sancti Thomae absolute vera est, licet aliquam habeat exceptionem, ut ex primo dicto palet.

Sed occurrit dubium. Licet namque obiectum intel- lectus sit prius et nobilius obiecto sensus, non tamen vi- detur sequi quod aliquid sit prius corpore. Dicitur enim quod in corpore sensibili salvatur ratio obiecti sensus, sci- licet accidentia sensibilia, et ratio obiecti intellectus, scilicet quod quid est substantiae; et in ipso corpore id quod est obiectum intellectus, est nobilius eo quod est obiectum sensus, sicut substantia nobilior est accidente.

Respondetur quod fundamentum rationis Sancti Thomae videtur hoc esse, quod sicut intellectus est certior sensu

atque omnino supra sensum elevatus, ita oporteat esse intelligibile aliquid in rerum natura omnino supra sensi- bilia elevatum, quod, inquam, neque per se neque per accidens sensibile sit propter eoniunctioncin cum sensibili per sc. Quidditas autem rei sensibilis, licet per se solo intellectu perceptibilis sit, per accidens tamen sub sensu cadit, ut dicitur Il *de liliima* . Ideo supra ipsam oportet *ur-« aliud intelligibile esse.

Hi. s< ltn Do nihil est nobilius. Ergo non est corpus. - Probatur consequentia Quia, cum corpore non vivente vivens sit nobilim. vivente autem vita sit nobilior, eo quod vixens pc> vitam l abeat supra alia corpora nobilitatem; omne corpus haucbit aliquid nobilius se.

Adscitndui l juod nomine *vitae* Sanctus Thomas hoc loco acc» it limai 1, qu.» coipus vivit; et *corpus* accipit »l- u. x cor, »>», ut scilicet habens esse corporeum, d'simguituf ut anima est. Ideo haec ratio .l'mi c se corpus ut contra animam distin- i iu v x m ul h. bens vitam etiam dicitur corpus. C um qui'.i quod quolibet corpore, sive s c c n; uvenk. ch aliquid prius, scilicet ipsa »t praescindit ab anima sive \$e- ci i . u l <c.ur dum rationem (hoc enim ad pro- ' rei.»>»), mciui actus ad potentiam compara- scaperctur corpus vivens non pro parte du». xat |>i c i /1 a h dicatur, sed pro composito ex l oie >c anima non esset vivente nobilior: c.™ j a ' t' i, to nobilior, immo imperfectior.

«Hu i c a qi uquit Sanctu? Thomas, *rem viventem v c n a d: rem empore non vivente*, inlciligendum est simpliciter el bsidute. Secundum quid tamen potest ali- qu t corpus non vi\cn< esse nobilius vivente. Cum enim rei nebilis a forma sumatur, sitque anima ex propria rath ne nobilior forma dante tantum esse corporeum, se- quitur rem animatam simpliciter re inanimata nobiliorem esse. Sed quia potest esse ul nobilior forma secundum substantiam sit imperfectior secundum aliquam particu- larem rationem, puta secundum quod corpus informat, quia ignobiliori modo informat; sicut inquit Sanctus Tho- mas l Parte, q. i.xx, a. 3, ad 2, et *Pot.* q. vi, a. 6, ad l3, de anima intellectiva quod est nobilior secundum se forma caeli si caelum est inanimatum, non autem secundum quod corpus informat, cum illa det esse incorruptibile, anima autem corruptibile per comparisonem ad corpus: idcirco non inconvenit non vivens secundum aliquam par- ticularem rationem esse nobilius vivente. Sic dicimus mu- scam esse simpliciter nobiliorem caelo, secundum quid autem caelum nobilius esse musca. Nec obstat quod caelum est causa eius: quia non est causa principalis, sed instru- mentum intelligentiae moventis.

l\ . Quantum ad secundum *, ponil quatuor rationes philosophorum, quibus ex aeternitate motus probant quod nec est corpus neque virtus in corpore *.

Prima ratio est ista. Deus est primus molor caeli omnino immobilis, per se scilicet et per accidens: cum moveat motu sempiterno. Ergo non est corpus, neque virtus in corpore. - Probatur consequentia. Quia nullum corpus movet nisi moveatur: cum oporteat movens ct motum esse simul. Similiter nulla virtus in corpore movet nisi per accidens moveatur. - Ista ratio sumitur partim ex VU et partim ex \ 111 *Physicorum*.

\d evidentiam huius rationis considerandum primo, quod ista propositio, *Xullum corpus movet localiter nisi moveatur*, intelligcnda est hoc loco de motu pure locali, in quo unum corpus movetur ab alio non per impres- sionem alicuius formae quae sit principium formale motus, sed per solum moventis impulsum. Cum enim oporteat movens (scilicet immediatum) et motum esse simul, de quo VH *Phrs.* : satis diximus, non potest mobile mutare locum nisi ct movens locum mutet aut secundum lotum aut secundum partem. Si enim, mobili transeunte dc uno loco ad alium, movens non mutaret locum, iam movens non esset simul cum moto.

Secundum hanc glossam solvitur instantia de generante gravia et levia, et de magnete ferrum trahente, ct similibus:

• n ρλ/».. ». ;

'N'am.vin

ūp. MIH.

' Up.M,7.<ih.

Utt x

ü. ht o meat.

Ci. A s m. XIX

'a .,»

cv'/ū A*>V ¶V \II,<

portcat €**e
supra scml-
: neque per
urn senfibili
per sc solo
i sub tensu
>.im oportet 'u
i Π

:st corpus.
ion vivente
or, co quod
lobilitatem;

hornas hrx
/'/* accipit
corporeum,
> haec ratio
iam distin-
tur corpus,
rpore, she
cilicet ipsa
ia sive Ke-
im ad pro-
compara-
pro parte
nposito ex
: nobilior:
rfector.

i viventem
•ndurn est
potest ali-
Cum enim
?x propria
areum, se-
lobiliorem
secundum
n particu-
informal,
ictus Tho-
6, ad 13,
i \$»e form i
secundum
rruplibik,
.l corpus:
luam par-
imus mu-
lum quid
id caelum
rd instru-

rationes
»ant quod

tor cadi va
.ns: cum
is, neque
a nullum
io-,ens et
•re movet
>artim ex

a primo,
liter nisi
ire locali,
impres-
le motus,
oporteat
>imul, de
e mutare *>.
un totum ...
e de uno
i movens

générate
iimilibus:

•Op.iui.Coio-
saLn.x*i

•Ctp.i. J qq:-
»Th L>i.

•O n.ix.*. tu.
ΠT

•o 0.mi.vm.

•5-

quoniam ista rnovent imprimendo formam per quam mo-
ventur mobilia, non autem per solum impulsum ct ab
extrinseco. Movet enim generans gravia dando illis gravi-
tatem, qua descendunt; ct magnes movet ferrum impri-
mendo illi qualitatem qua ad ipsum movetur.

Notandum secundo, quod per *virtutem in corpore* in-
telligit Philosophus» et Sanctus 'lthomas, virtutem mate-
rialem ad corporis extensionem extensam. Talis enim, moto
corpore, sive motu recto sive circulari, per accidens mo-
vetur. Non autem virtus quae esset indivisibiliter m cor-
pore, per accidens moveretur si corpus circulare moveretur,
ut superius ‘ de mente Sancti Thomae est ostensum.

V. *Secunda ratio.* Deus est potentiae infinitae. Ergo
non est virtus in corpore, neque etiam est corpus. – Con-
sequentia probatur. Quia nulla virtus infinita est in ma-
gnitudine: qui. n->n potest esse nec in infinita magnitudine,
eo quod illa non detur, ut Hl *Phys.* et l *Cael*, probatur;
nec in finita. > etc. Quod autem non possit esse in
magnitudine > 1, probatur quia moveret in instanti;
quod motui <. umut ut probatur VI *Physicorum*. Pro-
batur conseou. Quiu effectum quem facit potentia
minor in m aratime, facit maior in minori; potentia
autem infirm maicr omni potentia finita; ergo in mi*
nori duration· jv<.bit quam quaecumque potentia finita.
Non autem u ni empore: quia tunc potentia infinita
moveret in c nporc cum potentia finita, ut per
Aristotelis de. facta potentiae divisione, constat.
Ergo in ins

Quod nui Deu l infinitae potentiae, quod erat
antecedens, μακ tjj Qui i movet tempore infinito. Nulla
autem potc.il a finit potest movere tempore infinito:
quia, si sic p>n tur, par· illius corporis, habens partem
potentiae, moveb l m minori tempore, quanto enim ali-
quid est maun · potenti «e, tanto maiori tempore motum
continuare poie» r, ct sic sequeretur quod tempus finitum
mensuraret tempus infinitum. ut deducitur dividendo corpus
et potentiam eius in partes.

Ista ratio es(manifeste Aristotelis, VIII *Physicorum* ‘.
VI. Contra hunc Aristotelis processum multas inducit
Sanctus 'l homas obiectiones ct solvit *Prima obiectio* est
Aviccnnae, ut a Commentatore. VIII *Phys* . commem. 78,
recitatur. Quia Aristoteles in sua demonstratione supponit
corpus quod primum motum causai, divisibile esse. Hoc
autem negari posset, ct dici quod illud corpus non est
divisibile: sicut etiam de corpore caelesti patet.

Respondet Sanctus Thomas (et est Averrois responsio)
quod conditionalis potest esse vera cuius antecedens est
impossibile. Et si aliquid illius veritatem destruat, illud est
impossibile. Sicut, si aliquid destrueret hanc conditionalcm.
Si homo volat, habet alas, esset impossibile. Non utitur
ergo Aristoteles hoc antecedente tanquam vero, scilicet
quod tale corpus sit divisibile: sed hac conditiona! vera.
*Si illud corpus dividatur, pars eius erit minoris potentiae
quam totum*. Cuius quidem veritas, si ponatur primum
movens esse corpus, tollitur. Ideo illud est impossibile.

2. Sed m hac responsione circa veritatem illius con-
ditionalis dubitatur*, si eam ut Philosophus accipit intel-
ligamus, comparando scilicet partem potentiae ad partem
mobilis. Nam qualis est proportio totius ad totum, talis
est proportio partis ad partem, et per consequens tem-
poris ad tempus, ut patet VII *Physicor.*, text. 36 *. Ergo,
quanto tempore totum movet totum, tanto pars movebit
partem. Ergo non est maior potentia totius in compara-
tione ad totum motum quam potentia partis in compa-
ratione ad partem mobilis.

Ad hanc obiectionem, quae videtur et contra Aristo-
telem esse et contra Sanctum Thomam, ab aliquibus re-
spondetur quod illa propositio assumpta ab Aristotele, *Nulla
potentia finita potest movere tempore infinito*, sic est in-
telligenda: scilicet quod nulla potentia habens durationem
finitam potest movere mobile finitum in duratione tem-
pore infinito. Sic autem accepta propositione probanda,
patet quod pars potentiae durativae, quae scilicet minus
durat, movet partem mobilis quantum ad eius durationem
in minori tempore. Ex quibus habetur quod non potest

SIMMA CONTRA GENTILES, CAP. XX.

tempus motus esse perpetuum, et movens et motum cor-
ruptibilia. Quod ergo adducitur \ II *Physic.*, non est ad
propositum: quia ibi intelligitur quantum ad intensionem;
in hac autem ratione loquimur quantum ad extensionem
durationis.

3. Sed quod ista responsio non sit ad mentem Aristo-
telis, arguitur. Eo modo accipitur in propositione de qua
est sermo potentia finita, quo modo accipitur potentia
infinita in conclusione per ipsam probanda, scilicet, *Po-
tentia primi motoris est infinita*: quia termini in praemissis
ct conclusione sunt in eodem significato accipiendi. Sed
in dicta conclusione accipitur potentia infinita non tantum
duratione, sed intensive etiam ct secundum vigorem. Ergo
etiam in praemissis accipienda est potentia infinita se-
cundum vigorem, non tantum secundum durationem. –
Probatur minor ex processu Aristotelis. Nam probat primum
motorem non esse in magnitudine, arguendo quia potentia
infinita non potest esse in magnitudine, Deus autem est
potentiae infinitae. Maiorem vero probat quantum ad ma-
gnitudinem linitam, quia, si virtus infinita esset in magni-
tudine linita, in non tempore moveret. Hoc autem non
sequitui ex infinita duratione potentiae, sed ex infinitate
vigoris. Ergo in illa propositione accipitur potentia infi-
nita secundum vigorem, non autem secundum durationem
tantum : nisi vehtnus Aristotelem aequivocasse, in maiori
accipiendo potentiam infinitam secundum vigorem, in mi-
nori autem infinitam secundum durationem.

p Sed contra hanc expositionem, antequam ad dubium
respondeamus, ex Aristotelis processu XII *Metaph.* * ontur
dubium. Nam, cum primae substantiae perfectionem osten-
disset, textu 42 inquit utrum ponendum sit unam dum-
taxat huiusmodi substantiam esse, an plures. Textu vero q3
concludit oportere tot substantias esse huiusmodi quot
lationes astrorum sunt, *propter praedictam causam*: quod
exponens Sanctus Thomas inquit, *quia scilicet movent
motu sempiterno, et per consequens virtute infinita*.

Ex quibus duplex contra nostram interpretationem ha-
betur ratio. Prima est, quia sunt plures substantiae eiusdem
conditionis cum pruna. Sed non possunt esse plures ha-
bentes potentiam infinitam secundum vigorem. Ergo ct
prima non est infinita secundum vigorem, sed tantum se-
cundum durationem. Ergo male exponitur illa conclusio,
Primus motor est infinitae potentiae secundum vigorem.

Secunda est, quia sunt tot quot lationes astrorum, pro-
pter assignatam causam de primo motore secundum Phi-
losophum, *quia scilicet movent motu sempiterno et virtute
per consequens infinita*. Sed non sunt plures infinitae po-
tentiae secundum vigorem, sed tantum duratione infinitae.
Ergo et causa assignata de primo motore quod non sit
in magnitudine, quia scilicet est potentiae infinitae, intel-
ligenda est de infinitate durationis, non autem de vigoris
infinitate.

5. Ad huius evidentiam considerandum est quod, cum
Philosophus ostenderit, XII *Metaph.**, oportere esse unam
substantiam omnino separatam et primam, conditiones quae
primae illi substantiae attribuuntur inquantum prima est,
aliis convenire non possunt, cum plures non sint primae:
sicut quae homini conveniunt inquantum est homo, non
conveniunt non hominibus. Cum ergo habere potentiam
infinitam intensive conveniat primae substantiae inquantum
est prima, sicut et esse optimum et nobilissimum, ut infe-
rius * ostendetur: ideo aliis caelorum motoribus convenire
idipsum non potest, cum primae substantiae rationem non
habeant. Aliae autem conditiones, non convenientes illi ut
prima est, possunt et aliis habentibus secum uniformitatem
convenire.

Cum ergo Philosophus inquit, *I 'trum sit una talis sub-
stantia an plures*, non est sensus, *I 'trum sit una quae
habeat omnes conditiones superius de prima demonstratas,
an sint plures hi/e.v*: quia certum est unam tantum essu
primam. Sed, cum immediate concluderit esse primam
substantiam sempiternam et immobilem, separatam a sen-
sibilibus. non existentem in magnitudine, ct impassibilem
ac inaherabilem, inquit an sit una tantum talis, scilicet
sempiterna, immobilis et *impaxxibi/i.v*. Id quod ex verbis

• S. Πr.l
Did XI.vu.*

• Loc. cit.

•Cl C.-V*Ilit.l

SLMAIA CONTRA GENTILES, CAP. XX.

quod ex se potest non esse, ab alio perpetuitatem acquirat. Sequeretur enim quod corruptibile mutaretur in incorruptibile.

3. Ideo secunda est ipsius Commentatoris responsio in-
quientis quod in caelo non est potentia ad esse, sed tantum
ad *nbi*, secundum Philosophum. VIII *Metaph.*, text. 12.
Ideo non est etiam in eo potentia ad non esse. Inde
ratio non concludit, quae supponit in caelo potentiam ad
esse inveniri.

Contra hanc responsionem arguit Sanctus Thomas quia,
admisso quod in corpore caelesti non sit potentia passiva
ad esse, est tamen m eo potentia quasi activa, quae est
virtus essendi. Inde l *Caeli* inquit Aristoteles, text. 20,
quod caelum habet virtutem ut sit semper.

4. Advertendum pro illa Commentatoris propositione,
*Quod ex se poti .t non e*se, ab alio perpetuitatem acqui-
rere non potest*, quod corruptibile et incorruptibile oppo-
sita sunt et gen< re d« tinguuntur, ut dicitur X *V/etaph.* .,
quando ab intrinseco et essentiali principio proveniunt,
Et quia unum < nas m alterum transmutari non potest,
ideo quod est pu l uram corruptibile, sive potens non
esse, non pote a iu lptibik essentialiter fieri. Sed quod
aliquod secundum l i< im corruptibile perpetuum per
aliquod supera k'itii l fi . hoc inconveniens non est. ut
inquit Sanctus n m . 11 d. ux, 2, ad 4, ct *de Malo*,
q. v, 5, ad 10 enim remanet secundum naturam
corruptibile. Pieo- ergo Commentaturis, ii intelligatur
ad hunc sensum, q .1. iō .-0-, ii-ii-.. est ut quod ex se potest
non esse ab alio stuitatem super essentialia principia
fundatam aequic , ic4. Si Autem quod etiam per oli-
quid superadditu > c nii.ic perpetuitatem acquirere non
possit, faLa est.

Advertendum e l ratione contra Commentatorem
quod Sanctus The ia l ic.n dmiltit tanquum illud verum
putet, in caelo non t p Hcm.im id c>sc, cum ipse teneat
caelum ex materia ct fort:i.i compositum esse, ut patet
VIII *Phys.*, lect. . 1. e< ui fortassis inferitK declarabitur*:
sed Unquam in ropo^ionc Commentatoris pro vero assum-
ptum. Cuius etiam verita' i Concedatur, responsio diffi-
cultatem non evacu.it

Circa illud quod inquit Sanctus Thomas, quod *in cor-
pore caelesti est quas; potentia activa, quae est virtus
essendi*, notandum quod virtus essendi ad potentiam formae
pertinet, non ad potentiam materiae, ut inquit Sanctus
Thomas l *Caeli*, lect. <». Eorma enim secundum sui condi-
tionem dat esse materiae, et diversae formae dant diversa
esse. Inde aliquae dant esse corruptibile, aliquae vero
incorruptibile; aliquae magis durativum, aliquae minus, lo-
quendo dc esse variabili. Huius autem aliam rationem
quaerere non oportet nisi ipsam formae naturam, licet et
conditio materiae concurrat: quae tamen propter naturam
et conditionem formae talis sit necesse est. non autem e
contra; materia enim propter formam est, non autem forma
propter materiam. Quia ergo forma non est principium
effectivum proprie, sed tamen ad activi principii causali-
talem appropinquat, cum videamus omne agens per ali-
quam formam operari; ideo inquit Sanctus Thomas vir-
tutem essendi esse *quasi activam potentiam*, non autem
simpliciter activani,

XI. Secundo, suam ponit responsionem *. Et dicit duo.
Primo quod, quia motus secundum sui rationem quanti-
tatem habet et extensionem, ideo duratio cius infinita po-
tentiam moventem infinitam requirit. Secundo quod,
licet corpus finitum in infinitum duret, non oportet tamen
ut virtus essendi sit infinita in finito corpore: quia esse
extensionem quantitatis non habet, praecipue in re cuius
esse est invariabile, sicut est caelum, et ideo non attin-
gitur a tempore nisi per accidens. Non differt enim quod
per virtutem essendi aliquid duret per instans, aut infinito
tempore.

Ad huius responsionis evidentiam considerandum est
quod, quanto virtus causae maior est et perfectior, tanto
effectum sibi per se correspondentem maiorem perfectio-
remque facit; et e contra, quanto effectus per se perfectior
est, tanto causam perfectiorem efficacioremque requirit:

oportet enim causas effectibus proportionatas esse. Cum
ergo motus sit per se effectus inotivae virtutis, cui per
se convenit extensio ac duratio successiva; atque idcirco,
quanto fuerit motus maioris durationis, tanto secundum
hanc durationis rationem perfectior existât: ideo maiorem
virtutem in causa motiva motus qui fuerit maioris dura-
tions exposcit; et, si fuerit duratione infinitus, infinitam
virtutem requiret, alioquin perfectioni effectus per se causae
perfectio non responderet. Idcirco bene inquit Sanctus Tho-
mas durationem infinitam motus potentiam moventem in-
finitam requirere. Loquitur autem de potentia movente
quae est prima non autem de potentia movente quae est
proxima, et quasi instrumentum primae causae, ut XIII *Phj*
sicorum * declarat.

Sciendum etiam quod, cum tempus primo et per sc
sit mensura motus, sub tempore cadit unumquodque in-
quantum subest mutationi et variationi. Licet ergo nullum
esse substantiale, ut sic. ex se sub tempore cadat, si tamen
molui aut variationi coniungatur, tempore mensuretur ne-
cesse est: si autem invariable sit, nullo modo sub tem-
pore cadit. Inde sequitur quod maior virtus requiritur ad
hoc ut aliquid maiori tempore in esse variabili duret: et
si aliquid deberet in esse variabili infinito tempore durare,
oporteret esse virtutem infinitam a qua haberet infinitam
durationem, sicut et motus infinitus infinitam virtutem in
movente primo requirit. Ad hoc autem ut aliquid infinito
tempore duret in esse invariabili, non requiritur infinita
potentia: cum illud esse non cadat sub tempore, ct ideo
infinitas temporis nihil faciat ad magnitudinem potentiae.
Illud enim esse invariabile a forma rei dependet absolute,
ex eo quod invariabiliter coniungitur potentiae; et non re-
fert an per instans dumtaxat, vel tempore infinito duret, cum
nullo modo mensuretur tempore, sed mensura permanente
el indivisibili. Unde quod inquit Philosophus, *caelum ha-
bere virtutem ut sit semper*, non est intelligendum quasi
ipsa virtus essendi directe et per se sit perpetuitatis causa:
sed indirecte et consecutive, inquantum videlicet dat esse
invariabile ct cx consequenti non cadens sub tempore ct
corruptione, cx quo sequitur ut caelum semper sil post-
quam eam virtutem essendi habuit. Unde habet virtutem
ut sit semper, negative: quia scilicet nullum sibi tempus
determinat,

Advertendum quoque, cum inquit Sanctus Thomas
quod *esse invariabile non attingitur a tempore nisi per
accidens*, quod aliter convenit esse substantiali variabili
attingi a tempore per accidens (nam et ipsum superius
diximus sub tempore per accidens tantum cadere), et aliter
esse invariabili. Nam *per accidens* quod attribuitur esse
variabili, accipitur ut opponitur ei quod est *primo*, et est
idem quod est *per aliud*: non convenit enim sibi men-
surari tempore nisi quia variationi subest, variabilitas tamen
sibi convenit per se. licet non primo. *Per accidens* autem
quod esse invariabili convenit, accipitur ut opponitur ei
quod est *per se*: attingi enim dicitur a tempore quia motui,
qui per se primo tempore mensuratur, est coniunctum,
licet motus nullam faciat in ipso esse variationem; sicut
dicimus musicum calefieri per accidens quia coniungitur
ei quod calefit, licet aheratio musicam non variet.

Ad dubium ergo responsio Sancti 'Thomae est quod
per potentiam linitam non potest aliquid durare tempore
infinito si illud, aut primo aut non primo sed tamen per
se. tempore mensuretur, cuiusmodi est motus el esse va-
riabile. Sed bene potest id quod habet esse invariabile,
sicut est caelum, per potentiam linitam infinito tempore
consecutive durare, eo quod omnino per accidens attin-
gatur a tempore.

XII. *Quarta obiectio est* *, quia non videtur inconveniens
' Cl ". “u:
quod movens qui movendo non alteratur, quamvis sit
virtutis finitae, moveat infinito tempore. Nam, cum motus
nihil consumai de potentia eius, poterit deinceps movere
sicut prius: sicut virtus solis, quae finita est, infinito tem-
pore potest secundum naturam in haec inferiora agere,
quia in agendo eius virtus activa non minuitur.

Ad hanc obiectionem respondet, primo, Sanctus Tho-
mas; secundo, removet quoddam dubium. Respondet ergo

ilia posset motum perpetuum continuare: quia, ut inquit Sanctus Thomas¹¹¹ *Phys. ** ad hoc quod aliquid sit causa motus infiniti per reiterationem, nun requiritur ut habeat virtutem infinitam, sed sufficit si habeat virtutem immobilem Jinilam. Ergo motus aeternus non arguit de necessitate potentiam infinitum in aliqua causa.

Respondetur primo quod, illo casu posito, licet impossibilis sit, illa intelligentia causarum quidem motus perpetuitatem, ex eo quod virtus sua motiva perpetua esset et immobilis, non tamen causaret illam tanquam per se prima causa talis perpetuitatis: quia non ex ratione propriae virtutis, sed ex conditione sibi adiuncta, scilicet ex immobilitate et pequeluitate suae virtutis. Et tunc poneretur effectus absque sua prima et per se causa: quod est impossibile. Non est autem mirum si ex uno impossibili posito aliud sequitur impossibile. Si autem arguatur: Illa esset prima causa, quia non haberet aliam priorem. Ergo esset primo et per se causa perpetuitatis: negatur consequentia. Stat enim quod aliquid sit primum in aliquo ordine ex aliqua suppositione facta, ut tamen non sit primo et per se causa alicuius effectus: sicut Adam fuit primus homo, et tamen non est per se et per se causa hominis in quantum homo est

Responderi secundo potest quod, posito illo cusu, talis intelligent non causaret motum perpetuum: cum illum non habet. Soluere nisi ut ab intelligentia infinitae virtutis movetur. Quod autem inquit Sanctus Thomas, quoniam ad aeternitatem molus pia iterationem sufficit ut habeat virtutem immobilem finitam: intelligitur, supposito primo nullo et infinito, Ideo, illo remoto, aut nullo modo moveret, aut ceno et determinato tempore* - Si autem instetur, quod si finis anni emper nanciret eadem; idem autem, manens idem, uum et; emper facere idem: - dicitur ut em 'nodo quoui, loque idem de causa quae esset sua natura: totum ut mut. idem manens idem natum esset semper a tempore et modo. miote | run. c. causae influentia: non autem illa remt. u

XIV. Qmūd. *cb.eoio est* Sicut ex infinita potentia sit in magnitudine, ita potius quod moveatur in non tempore, ita etiam dicitur exari magnitudinem. Ergo ex hoc quod est impossibile potentiam in non tempore movere non sequitur lanium iudicium infinita potentia non sit in magnitudine, sed quod nulla potentia est infinita absolute.

2. Tripliciter ad hanc objectionem respondet Sanctus Thomas¹. Primo, secundum Commentatorem, \ 111 *Phys.* comm. 79, quod potentia quae est extra magnitudinem non est finita aut infinita nisi aequivoce. Ideo ex eius infinitate non sequitur removeri finitam proportionem in aliis in temporibus scilicet et motibus. Illa autem quae est in magnitudine est finita aut infinita secundum eandem rationem qua tempus et motus: quia eodem modo invenitur finitum et infinitum in magnitudine, motu et tempore, ut dicitur III *Phys*, ct VI. Ideo infinitum in uno eorum auferit proportionem finitam in aliis.

Adverte quod finitatem et infinitatem dicit Commentator aequivoce potentiae separatae ei quantitativis convenire, quia in ipsis non convenit secundum unam et eandem rationem. In quantitativis enim dicitur finitum et infinitum secundum quandam extensionem, et secundum privationem finis quantitatis: in forma autem separata dicitur secundum perfectionem. Ideo, secundum ipsum, non sunt comparabilia potentia extra magnitudinem et potentia in magnitudine. Ilanc Commentatoris responsionem Sanctus Thomas, licet hic non reprobet, VIII tamen *Phys.** reprobatur in secunda responsione adducemus.

XV. Secundo respondetur, de mente etiam Commentatoris, XII *Metaph.*, comm. 41, quod, cum duplicem motorem caelum habeat, proximum scilicet, qui est limitae virtutis, et remotum, qui est infinitae; a proximo habet motus finitam velocitatem, a remoto autem durationem infinitam. Propter hoc, si potentia quae est infinita sit extra magnitudinem, non sequitur quod moveat in instanti: quia potest movere corpus mediate. Si autem esset infinita potentia in magnitudine, moveret de necessitate in instanti: quia oportet quod corpus moveat immediate, cum corpus non moveat nisi ab alio motum.

Sensus huius responsionis est quod, cum virtus extra magnitudinem moveat mediante virtute quae est in magnitudine, eius actio ex virtute in magnitudine exisiente limitatur: virtus enim primae causae secundum conditionem et naturam causae secundae operatur; videmus enim quod sol mediante homine generat hominem, et mediante equo equum. Ideo, si virtus quae est in magnitudine est finita, et consequenter nata movere velocitate finita, virtus infinita quae est extra magnitudinem, mediante ipsa movens, non movebit velocitate infinita, sed finita et determinata. Virtus autem quae est in magnitudine, quia movet immediate ipsum corpus caeleste, alioquin illud corpora inferiora non moveret, cum corpus non moveat nisi motum, si fuerit infinita, necessario movebit in non tempore: quia non potest accipere limitationem ex causa secunda, cum non mediante alia causa, sed per seipsam immediate moveat.

2. Advertendum autem, quoniam Sanctus Thomas hanc responsionem meliorem prima reputat, licet et ipsam in *1^a 1^a Phys.*, insufficientem esse dicat, quod prima responsio contra *xnslotelcm* est; cum ipse ponat potentiam quae infinito tempore movet, infinitam esse et extra magnitudinem; ex quo apparet infinitatem potentiae temporis infinitati comparabilem esse secundum proportionem causae et effectus, licet non secundum eandem rationem infinitum in illis inveniatur. – Falsum quoque est quod infinitas virtutis separatae non auferat proportionem durations* sui molus ad durationem motus existentis a virtute finita. Nam velocitas motus sequitur magnitudinem virtutis potentiae motivae quae sibi convenit per se, quae est magnitudo perfectionis: non autem quae convenit sibi per accidens, scilicet ad extensionem subiecti. Quanto enim perfectior est potentia, tanto est magis activa, non autem quanto magis extensa: intensus enim calor in parva quantitate magis calefacit quam remissus in magna.

Secunda autem responsio non tollit a potentia separata finitatem aut infinitatem comparabilem motui et tempori secundum aliquam proportionem causae et effectus. Neque removet a potentia infinita separata quod possit movere, quantum est ex se. in instanti. Secundum enim hanc responsionem, si moveret immediate, moveret in instanti necessario: sed quia movet mediate, potest in tempore movere. Motus autem caeli, secundum Commentatorem, a proximo movente habet finitatem velocitatis, quia est virtutis finitae. Propter hoc ergo secunda melior est quam prima.

2. Adverberitidum etiam quod Sanctus Thomas videtur velle Commentatorem aliter sensisse in XII *Metaph.* de infinitate primi motoris quam senserit \ III *Physicorum* . Nam XII *Metaphys.* concedit ipsum esse infinitum: VII autem *Phys.* negat: sicut etiam negare videtur II *Caeli* comm. 38, 30, 63 et 71, et III cap. *de Substantia Orbis*, loquendo de infinitate vigoris. – Si quis autem vellet tenere quod non sentit aliter, sed ubique tenuerit Deum non esse infiniti vigoris, posset dicere ad auctoritatem XII *Metaph.* conformiter ad ea quae XIII *Phys.* dicuntur, quod non concedit Deum habere infinitam virtutem in vigore, sed habere quandam infinitatem aequivoce dictam cum infinitate virtutis exsistentis in materia, qua ad aeternitatem motus agit. Ideo, si talis virtus extra magnitudinem ponatur infinita secundum modo, idest, non limitata neque finita ut ea quae sunt de genere quantitatis, non oportet quod moveatur in nobis tempore: quia illa non est comparabilis infinitati velocitatis motus, cum sit alterius rationis a rebus quantis. Sed si esset infinita virtus in magnitudine, moveretur in instanti quia haberet infinitatem comparabilem infinitae velocitatis eo quod esset quanta secundum eandem rationem cum tempore et motu. Secundum enim hanc virtutem, scilicet quae est in materia, considerata est velocitas et tarditas motus: cuius signum est quod propter finitatem virtutis quae est in orbe veluti anima eius, velocitas motus est finita. – Si quis autem vellet tenere de mente Commentatoris esse quod Deus sit infiniti vigoris, posset ad dictum VII *Phys.* dicere quod neque est tinitus. neque infinitus infinitate ad quam sequatur motus in instanti: quia illa infinitas vigoris quae est extra magnitudinem, non est quantitativa, ut habeat comparari quantitati intensiva

.Lcit.J'-

- Cf o. vt. mil.

- Cf. Mipra o. v.

• O. n. xv, xvi.

' Lict. jt.

v, d. o.

* e.pnnap hu-
iu\$ ping»
· Ct.num.pr*e-
*!

*!

SL AIMA CONTRA GENTILES, CAP. XX.

motus licet extensivae. scilicet aeternae eius Jurationi, comparetur, eo quod ct ipsa aeternitatem habeat et perpetuitatem. Aeternitas enim ad genus quantitatis non limitatur, cum in rebus non quantis inveniatur: intensio autem in rebus dumtaxat quantis inveniatur, cum ex subiecti materialis participatione dependeat. Ad alia autem loca in quibus dicere videtur quod nulla est virtus infinita >ecundum vigorem, dici posset quod loquitur de virtutibus coniunctis quae dicuntur animae orbium, non autem de virtute a materia separata.

• Cf. »., «*r, -

\\ I. Tertio\\ melius n
potentia quae non est in mi «dine est intellectus, ct per voluntatem moven*: qu auten *.*. n magnitudine non est intellectus qui i mo lkct■■ non . virtu* in corpore; unde movet no»' pir iut. ■!..?»? « ct '- k nt tem ed per necessitatem nam e Jt n r 'o illa quae . i c\\« a magnitudinem m<x ' non c. »?' -'n· pr.v.inetHrm *»u c virtutis, sed secundum C' '» I . >bdi* Ide · η» n · j- quitur quod rao· c.q i not. πī, IJ , · η qa c c·l .n magnitudine, fan · — — — ad extensionem aubiectt ex<c»» · u*ut i * ·.vpi.si.iniv-, muvet secundum propric?n»-*n · u p-mi * e· v io et corpus movet ►ecvmduro po t·* et. 't .orJr ion* ·><?<· suae qiunutath. IJco t.:ui v, q.h>J moveat · n um·. Huius reiponnonit expioitirncm l'bc VI«i ur tm a Saucio Thon j.

• X'iim. 1»

• Uct. il.

2, Vcruntamcn, od maiorem mtoT'i. enurrr· <l f " i no· hic c: ibi dicuiitu?, considerant u·v · d Π Γ·l auu, perpctultatit motu·, m infinita j ttudu rive in magnitudine ponatur sive »< d n .rit quantum est c condiunt potentia , ig'u instanti. Sicut enim nulli pntctiie : ·· - in vigore» ita. quantum e&t cx te·, caut 'l l 't>; M i nulli motui linito in velocitate prop uoo>.a'ui differunt infinita potentia in magniru n · su · m. tudincm quantum ad hoc quod esi po-we .novere u instanti quantum est ex sufficientia pote iliac ; nec q· anu m ad hoc quod est non posse movere m instanti propter repugnantiam mobilis; hoc enim utrique potentiae est commune. Sed differunt quantum ad exercitium buiuf· potentiae ct quantum ad movere actu. Quia si ponatur extra magnitudinem, non movebit secundum totum suum posse et secundum naturae conditionem, sed secundum quod congruit naturae mobilis et fini a t.ih substantia praconcepto: ct quia natura mobilis non patitur, neque tinis intentus exigit ut motus sn m instanti, ideo non movebit in instanti, sed in tempore. Si autem ponatur in magnitudine, movebit secundum conditionem suae naturae tanquam forma materialis, et secundum lotum suum posse. Ideo necessario movebit in instanti. I nde Philosophus non facit hanc conditionalem. *St potentia injinita ait in magnitudine, poterit movere in instanti:* sed hanc, 57 *sit in magnitudine, movebit in instanti.*

3. Est autem melior haec responsio quam secunda, quia illa non salvabat quare, potentia infinita existente extra magnitudinem, non sequitur ut moveat in instanti. Quod enim dicebatur hoc esse quia velocitatem habet motus a movente proximo, illud autem est virtutis finitae, non satisfacit. Quia sicut proximum agens non potest movere in instanti sua virtute, ita non potest movere tempore infinito: sed utrumque potest primum agens ex se. Quaeretur enim, cum movere tempore perpetuo conveniat sibi per virtutem primi moventis, quod sibi ex propria virtute convenire non potest, quare etiam non convenit sibi in virtute primi agentis in instanti movere: cum utrumque in virtute primi moventis contineatur. Et sic non assignatur ratio sufficienter quare motus caeli sit finitae velocitatis, existente potentia infinita extra magnitudinem, quia videlicet proximum movens est finitae virtutis: nam et eadem ratione deberet esse finitae durationis. Tertia autem responsio sufficienter salvat quare potentia infinita extra magnitudinem non moveat in instanti, sed bene potentia infinita in magnitudine, ut apparuit.

4. Sed occurrit dubium. Quia potentia et virtus materialis non semper agit secundum naturae conditionem et

secundum totum suum posse absolute, sed secundum posse m comparatione ad subiecti dispositionem. Nam calor ignis non semper calefacit secundum quod absolute posset calefacere, sed secundum quod subiectum dispositum est ad hoc ut calefiat. Ideo idem calor aliquid magis, aliquid minus calefacit. Ergo, quia potentia infinita sit in magnitudine cl sil materialis, non sequitur quod moveat secundum totum suum posse, sed secundum mobilis dispositionem. Nullum autem mobile est dispositum ut moveatur in instanti. Ergo non sequitur quod in instanti moveat, sed in tempore.

Respondetur quod aliter est de potentia materiali finita, ct aliter dc infinita. Quia potentiae finitae potest aliquid resistere secundum aliquam proportionem: non autem infinitae cum nihil finitum habeat proportionem ad infinitum. Inu fir ut potentia materialis finita aliquando impediatur m· «t u rcundum totum suum posse absolute propter in- < r« sit ntm sub cc'i orcntiae resistantem: infinita autem proplci <u c»·. i Hspos.tioncm impediri non potest quin m totum suum posse agat, cum nulla resistentia · i n. π v r· atm habeat proportionem. Si enim i v doi'· calefaceret secundum totum suum l uione subiecti impediri posset. \\ i et necessaria, *Si infinita* ·l / tn . t/ per consequens mate- . rj do quod mobile non sit send r. d .u-ce· motum dispositum respectu u Mlio, *Virtus materialis non >111111 posse, sed secundum l < .t c» dc virtute infinita: sed bene v. l c t dv vi iuu l ·' \\ ut probatur.*

Λ ·i \\ ' η l · l · m cuod, praeter responsionem 5. netus Thomas \\ III *Phys.* ·, et · fxC.it
! v . q · , ; scilicet quod ratio diversitatis · J * u ii.u.i iMi nii!. in laterialem et materialem, qu r.: m··l e x i i m, re. est quia movens extra magn uidincf . n c-i u livoctn agens, sed superioris ordinis. m n »pi>rlct ut ir igmtudo sit totius effectus sui su* serph ·.i l nde, vum sibi dupkx effectus conveniat quantum esi ex irrutis efficaci i, ><ilicet aeternitas motus ct motus inM.mtar.cus, non nportet ut magnitudo utriusque effectus sit receptha, it l quod tota cius virtus in motu corporis manifestetur. Ideo, quamvis corpus sit susceptivum motus aeterni a substantia immateriali infinita, non oportet tamen ut sit susceptivum motus in non tempore. Movens autem coiporeurn. movendo aliud corpus localiter, est agens univocum: inquantum non movet nisi localiter, et ipsum movcatur. Ideo nihil prohibet in magnitudine effectum xirtuti m magnitudine existent! proportionalum recipi. Et propterva, m fuerit infinita, effectus sibi proportionatus, scilicet motus in non tempore, in mobili recipietur. Quod cum sit impossibile, sequitur ut impossibile sit virtutem infinitam in magnitudine esse.

XV111. *Tertia ratio ad principale propositum* * est ista. Motus primus est continuus et regularis. Ergo movens primum non est corpus. – Probatur consequentia. Quia motus continuus ct regularis non potest esse a movente corporeo, eo quod moveat tale movens attrahendo vel expellendo: in talibus autem motibus quod movetur non semper est in eadem dispositione ad movens, sed quandoque propinquius, quandoque remotius. Ista ratio habet fundamentum ex \\ III *Physicorum*, ubi probatur primum motum esse continuum et regularem.

Advertendum quod illa propositio, *Xullus motus a movente corporeo potest esse continuus et regularis*, vera est si motus sil a movente corporeo tanquam a primo et principali movente: non autem si sit ab ipso tanquam ab instrumento. Motus enim quo inferiores orbes moventur motu diurno est continuus et regularis, licet sit a primo mobili: quia non est ab ipso tanquam a principali movente, sed tanquam ab instrumento intelligentiae moventis.

2. Sed occurrit dubium circa hanc rationem: quia uti videtur falso fundamento. Non enim movens locale movet semper attrahendo vel expellendo, sed etiam impellendo. I nde Philosophus, \\ II *Phrs.* *, motus alios locales quibus

•O . «l ».Th Ln.

n poste
or ignis
sset ca-
jm est
aliquid
magni-
undum
ionem.
in in-
scd in

finita,
(liquid
n infi-
litum,
diatur
er in-
lutem
quin
tctia
enim
MjUffl
DSSCt.
finita
nate
t se-
lectu
non
Jinn
bene

nem
' ft
tatis
lem,
ma-
inis*
su-
ium
)tus
:tus
oris
jtus
nen
em
mi-
nu-
tuli
ro-
cei
jm
tffi-

ta-
ms
jia
ite
/d
on
n-
>et
im

o-
'S1
Ct

tif
10
0-
is-
iti
ct
o-
J5

aliquid movetur ab alio, reducit non ad attractionem et
expulsionem, sed ad tractum et pulsum, quod est genus
expulsionis el impulsioneis. – Nec etiam videtur verum in
attractione quod mobile aliquando propinquius, aliquando
remotius sit a movente *trahens enim nunquam separatur
ab eo quod trahitur*,.ixt dicitur \ II *Physicorum* .
Responderi potest, quantum mihi ad praesens occurrit,
quod ista ratio supponit primum movens suum locum
non mutare ad motum cius quod ah ipso movetur: cum
ostensum sit ipsum esse immobile *. Constat autem non
movere tale movens aliud corpus nisi per cxpulrionem
aut attractionem, dum quod movetur aut facit a se distare,
aut facit distans ad sc appropinquare, aut secundum totum
aut secundum partem, l troque autem modo contingit quod
movetur aliquando propinquius moventi esse, «aliquando
remotius.
Cum autem instatur quin trahen* nunquam separatur
a tracto: - dicitur primo quod, supposito quod trahens
non moveatur, lahuni est quod nunquam separetur a
tracto, immo coi iuit: mur taimum in fine, ut patet cum
magnes attrahit fo un iim alio modo trahere potest
corpus quod n<> r *etur qtu im magnes ferrum trahat,
scilicet per impie uius formae propter quam
tractum movetur Quod autem inquit Aristo-
teles, quod *trahi* i vparalut a tracto, intelligitur
de eo quod trahi ct mottim localem tantum, non autem
per impressionem mao. (nde alio modo hic
accipitur tractk r- k7 X II *Physicorum* ,
Dicitur secund trahens nunquam separetur
a tracto omnino, c cil.xei ei quod trahitur sil con-
iunctum aut sccon l lotum quod trahitur aut secundum
partem, non opou emper ipsum coniungi \$e-
eundum totum, sed iff.cit ut secundum partem coniun-
gatur. Et 4c acch c ovens cxtrinsecum corporis
caelestis esset corpu existent; in determinato situ, puta m
oriente. Nam, expcllcn< i i.c n.im partem, cui immediate
coniungitur, per hemisphaerium superius, traheret ad se
aliam partem, quae ab occidente movetur ad orientem, per
hemisphaerium infc.ius; et mc coniungerctur ei quod tra-
hitur, non secundum partem quae trahitur, sed secundum
partem quae expellitur.
XIX. *Quarta ratio* . l primi motus non potest esse
corpus aut virtus in corpori*. Sed Deus est linis primi
motus. Ergo neque est corpus neque virtus in corpore.
Maior probatur. Quia finem motus perpetui oportet semper
esse et omnibus inodis in actu: eo quod motus qui est
ad finem exeuntem de potentia in actum, non sit perpe-
tuus: cum cesset quando ad actum perventum fuerit. Nullum
autem corpus aut virtus in corpore est huiusmodi: cum
moveatur aut per se aut per accidens. – Minor vero pro-
batur. Quia tinis primi motus est primum movens, quod
movet sicut desideratum. Ista ratio etiam ex VII! *Phy-
sicorum* * habet fundamentum, ubi ostenditur virtutem in
corpore moveri aut per se aut per accidens.

2. Sed circa hanc rationem occurrit dubium: quia non
videtur differentia inter finem qui de potentia in actum
exit, et finem qui est semper in actu, respectu motus.
Est enim universaliter verum quod, habito tine, cessat
motus: habita enim sanitate quae educitur de potentia
in actum, cessat sanatio; et habito loco deorsum, qui est
finis actu praeexistens, cessat motus gravis deorsum. Et
sic sequetur, si est aliquis finis primi motus, quod nullo
modo poterit esse perpetuus.

Respondetur quod illa propositio, *Habito fine cessat
motus*, non est vera de omni fine, ut habetur IV *Sent.*,
d. xi.viti. q. n, a. 2, ad penultimam rationem in oppositum
sed habet veritatem tantum de fine qui sequitur motum:
talís enim comparatur ad motum sicut terminus ad viam.
De line autem qui concomitatur motum, non habet ven-
ialem. 1 inis autem motus caelestis est assimilatio ad Deum
in causahate. tanquam videlicet linis intrinsecus: finis enim
extrinsecus, de quo in hac ratione est sermo, est ipse Deus.
Haec autem assimilatio ad Deum concomitatur ipsum mo-
tum. Ideo non cessat motus caeli habito isto tine: immo
perpetuo movetur caelum propter hunc finem habitum
manutenendum. Conservatur autem motus uniformis per-
petuus propter immobilitatem ipsius Dei. Ex quo provenit
quod caelum per suum motum uniformem semper illi assi-
indetur in causando.

\X. Quia autem rationes supra positae procedunt sup-
posita motus aeternitate, cuius oppositum fides tenet, posset
aliquis credere ipsas rationes inefficaces esse. Ideo Sanctus
Thomas ostendit eas propter huc suam efficaciam non amit-
tere Etsi enim fides teneat motum caeli aliquando cessatu-
rum. non tamen ponti luturum hoc aut propter motoris
impotentiam, aut propter mobilis corruptionem, quia utro-
que modo accideret motus ille per temporis diuturnitatem
lenscere, ut in istis inferioribus apparet: sed ex volun-
tate Dei ipsum cessaturum credit. Ideo Aristotelis rationes
fundantur super possibili in natura. Quo posito, efficacis-
bimae sunt: licet nos oppositum esse de facto teneamus.

Confirmatur postremo conclusio Sacrae Scripturae au-
ctoritatibus. scilicet *Ioan.i*l. *Spiritus est Deus*; item ! 'im.
ult.. *Pegi saeculorum* etc.: item *Rom* 1, *Invisibilia* etc.

XXI. Quantum ad tertium -, triplex errorum genus ex-
eluditur; scilicet Physicorum, qui omnes, excepto Anaxa-
gora, posuerunt Deum esse corpus; gentilium ponentium
elementa mundi et eorum virtutes esse deos; Iudaeoram
atque aliorum haereticorum, videlicet Tertulliani et Va-
dianorum sive Anthropomorphitarum et aliorum qui Deum
corporalibus lineamentis figurabant; necnon Manichaeorum
ponentium Deum esse quandam infinitam lucis substantiam.
Quorum omnium errorum occasio fuit quod de divinis cogi-
tantes ad imaginationem, perquam non potest nisi corporis
similitudo capi, recurrerant. – Notandum quod *Anthropo-
morphita* vocabulum graecum est, compositum ab *anthro-
pos*. quod *hominem* significaret *morphe*. quod est *figura*. Sic
enim illi dicti sunt quia Deum humana figura describebant.

CAPITULUM VIGESIMUM PRIMUM

QUOD DEUS EST SUA ESSENTIA

x praemissis autem haberi potest quod
Deus est sua essentia, quidditas seu
natura.

In omni enim eo quod non est sua
essentia six e quidditas, oportet aliquam esse com-
positionem. Cum enim in unoquoque sit sua

essentia, si nihil in aliquo esset praeter eius essen-
tiam. totum quod res est esset eius essentia: et
sic ipsum esset sua essentia. Si igitur aliquid
non esset sua essentia, oportet aliquid in eo esse
praeter eius essentiam. Et sic oportet in eo esse
compositionem. l'nde etiam essentia in compositis

b3 Si... essentia *hom supra marginem G.* aliquid non csset| aliquid non ail l \ \ Y, esse alicuius non *sit (est Z)* NZè. 4 oportet|
oporteret sG. 6 essential esse aGccf.

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XXL

• Or. ””””.
sjghificatur per modum partis, ut *humanitas* in nomine. Ostensum est autem in Deo nullam esse compositionem *. Deus igitur est sua essentia.

Adhuc. Solum illud videtur esse praeter essentiam vel quidditatem rei quod non intrat definitionem ipsius: definitio enim significat quid est res*. Sola autem accidentia rei sunt quae in delinitione non cadunt. Sola icitur accidentia sunt in re aliqua praeter essentiam eius. In Deo autem non sunt aliqua accide"!!,! utostendetur . Nihil igitur est in eo p essentiam eius. Est igitur ipse sua essentia !

Amplius l uee de r< bus subsistentibus non praedica,) , gulari acc< gulariter . m., enim diu- sit albedi eu .. ¶ l . subsistens sten.v. Stinihu c*.

priis matchis: uad ;

7 rei *f-ut* iun* 1,
tui ignit *ifa* BHXZ ■ .
l ptf| ««Απύκι V.
addita non .tui* H.Γ fmriw *h>*,
perat. cum no di ir »ip

- l r / .l P h i < . « sionbum e>t *ceteri*, 22 hic ignis
»ut <n> . . hi. vel ille ignis aut ignis Pc.
i A f . » quJdn.1-. materiae generis (cum *om*) E;
l .i -m . r r ^j.ro- j <t (graph| per errorem rcwibcrt incoc*
<l »>Mcwnn: sstl ostendetur P.

K ?rrartensis

•.rr/j. quae sunt substantiae compositae ex materia et
ri ia. tripliciter in eis se habet suppositum ad naturam.
> n *suppositum creatum materiale* tria includit in re:
•ci'icci essentiam; principia individuanta, quae essentiam
limitant ut sit *haec* et distincta, sicut hanc quantitatem,
hanc figuram, etc.: et accidentia, quae nihil faciunt ad indi-
viduationem naturae, ut albedo, scientia et huiusmodi.—
Suppositum vero immateriale duo tantum includit: scilicet
essentiam; et aliqua praeter essentiam, quae nihil faciunt
ad individuationem naturae, ut esse et alia quaedam acci-
dentia ad suppositum pertinentia. Nam in illis non est
necesse ponere principium aliquod individuativum: cum
ipsa natura de se sit *haec* et individua. – *Suppositum autem
divinum* nihil aliud in re dicit quam essentiam: cum ne-
que ibi sint principia individuanta, eo quod deitas de
se sit *haec* et indivisibilis; neque ibi alia accidentia sint
extrinseca a natura individual.!, cum nihil sit accidens
in Deo.

Ex hoc sequitur quod, quantum est ex parte rei, divina
essentia in supposito divino nullo modo rationem partis
habere potest: cum per rationem formalem suppositi di-
vini ex parte rei nihil ab eius essentia realiter distinctum
importetur, nec in re alicui coniungatur accidenti. – In
supposito autem immateriali creato aliquo modo habet
partis rationem: inquantum suppositum in re et ipsam et
accidentia in ipsa existentia includit. Non tamen simpliciter
est suppositi pars: quoniam illa accidentia, ex eo quod
naturam non individuam, non sunt de intrinseca ratione
formali suppositi. In materiali autem supposito simpli-
citer rationem partis habet: eo quod sit pars formalis ra-
tionis eius. Suppositum enim materiale in sua ratione
formali intrinsece et ipsam essentiam et principia indivi-
duantia includit: non quidem tanquam substantiam Sortis
constituentia, cum substantia ex accidentibus non consti-
tuatur; sed tanquam essentiam limitantia ad hoc ut sit *haec*
et individua, sicut per suppositum importatur.

Ex hoc ulterius sequitur quod modus significandi per
modum partis in essentia creata tam materiali quam imma-
teriali habet aliquod fundamentum in re. et non se tenet
tantum ex parte nominis significantis, sed etiam ex parte

• Ct. Comme «t.
c.ip. << . iol<

• Cf. n 11, ni,
*1 «.

• Al. *Quot.* II.
B. 4. ad i.

entiae vel viduantur individui, i formam e non dinitas. Sed sistens et lua materia praesentia, vel se cum res sed nullo cum sit igitur est

labet semina ad nificatur io nulla Oportet

22. hic igni» s. Pc. :um om) E; bcrcl ihc «-

materia et naturam, it in re: ssentiam ntitatem, ad indismodi.* : scilicet l faciunt am acci- non est n: cum *n autem* :um ne- eitas de itia sint iccicens

i. divina i partis jsiti distinctum ti. – In > habet psam et iplidter o quod ratione simpli- lalis r- ratione indivi- i Sortis consti- rit *haec*

udi per imma- e tenet x parte

rei significatae. In essentia autem divina nullum habet fundamentum in re, nec se tenet ex parte rei significatae, sed tantum ex parte nominis significantis. Nam quia in creaturis materialibus formae non subsistunt sed tantum composita, ideo nomina quae imponuntur ad significandum formas simplices, tenent modum significandi per modum partis, licet res aliqua significata nullo modo rationem partis habeat: sicut est de nomine *deitatis*.

3. Sed occurrit circa hoc dubium. Quando enim unum plura includit quorum unum se habet ut recipiens, alterum vero ut receptum, id quod habet rationem recipientis habet rationem materiae, quod autem habet rationem recepti habet rationem formae: materiae enim est recipere, et formae recipi. Sed si suppositum materiale intrinsece includit essentiam et accidentia et individuantia, ipsa essentia est recipiens, accidentia vero recepta. Ergo essentia se habebit ut pars materialis, non autem ut pars formalis. Cuius oppositum est dictum. Probatur minor. Quia accidentia recipiuntur in substantia, non autem substantia in accidentibus.

Ad huius eventum intentum considerandum quod non sic dicimus supposing. Includere essentiam et accidentia individuantia quasi eorum prius constitutae in esse specifico adveniant accidentia. Individuantia et trahentia ad esse suppositum. Ubi videtur supponere: sed imaginamur prius materiae. Japoni et limitari per quantitatem et alia accidentia. Individuantia; deinde uniri materiae sic dispositae finem secundum ultimam suam perfectionem; ex quibus materiae resultat essentia individuum. Inde accidentia individua, ubi sint dispositiones se tenentes ex parte materiae. Accurritur ad genus causae materialis: et per consequens ad eam ad illa formaliter comparatur.

Ad argumentum contra, tegatur minor. Ad probationem, negatur consequens. Licet enim accidentia ista recipiantur in substantia, non tamen ut materiae dispositiones sunt, recipiuntur in substantia quae est essentia speciei: sed, cum forma individui illis det esse corporeum et esse hoc. puta equi, intelliguntur in materia recipi ut est actuata per formam secundum esse coiporum tantum, sed in potentia adhuc ad esse equi, ad quod esse per huiusmodi accidentia disponitur. Ista enim accidentia praeintelliguntur in materia, secundum viam generationis, ultimo gradui, quem dat forma substantialis. Sed de iis latior erit sermo inferius. capite lxxi.

4. Ad argumentum ergo principale dicitur quod ex eo quod in rebus compositis essentia significatur per modum partis modo se tenente ex parte rei significatae et in ipsa fundamentum habente, arguit Sanctus Thomas in re compositionem esse: non nutem ex modo significandi nullum habente fundamentum in re. sed se tenente tantum ex parte nominis significantis, sicut accidit in modo significandi divinam essentiam. Ideo non sequitur in Deo aliquam compositionem esse.

¶. *Secundo*. In Deo nulla sunt accidentia: ut ostensum est superius, ubi ostensum est nihil in Deo esse praeter naturam, et nullam in ipso compositionem, nullamque potentiam esse. Ergo est sua essentia. – Probatur consequentia. Quia si non esset sua essentia, in ipso aliquid esset praeter quidditatem, quae per definitionem significatur. Sola autem accidentia sunt quae in definitione non cadunt.

Advertendum quod Sanctus Thomas hic de definitione essentiae et naturae specificae loquitur secundum quod principia tantum essentialia explicat: de hac enim verum est quod omne quod non cadit in tali definitione est accidens, et quod nihil extraneum ab essentia in tali definitione cadit. Accidentia autem individuantia diximus in praecedenti ratione in rei individuae et subsistentis definitione cadere, non veluti essentialia principia, sed veluti determinationes quasdam et limitationes essentiae. Ideo sequitur, ubi res non est sua quidditas, quod est in ea aliquid praeter essentiam quod pars essentiae non est. Et per consequens in ipso aliquod accidens est: quia quod in definitione tanquam pars essentiae non cadit, accidens sit necesse est.

Summa Contra Gentilis D. Thomae Tom. I.

111. *Tertio*. Formae quae de subsistentibus aut in universali aut in particulari non praedicantur, in seipsis individuatae non subsistunt. Sed divina essentia per se singulariter existit in scipsa individua. Ergo de re praedicatur. Ergo vera est ista: *Deus est deitas*. Nam de tali praedicatione hic est sermo in qua dicitur, *Hoc est hoc*.

Antecedens per inductionem ostenditur. *Albedo* enim, quia non subsistit sed per subiectum individuatur, ideo de Sorte aut homine non praedicatur, ut dicatur, *Sortes aut homo est albedo*. Similiter formae particulares, quia in propriis materiis mdividuuntur, non praedicantur de re: non enim dicimus quod *hic ignis sit sua forma*. Ipsae quoque rerum quidditates mdividuuntur secundum materiam signatam huius vel illius individui, licet formam et materiam in communi includant: ideo non dicimus quod *Sortes aut homo sit humanitas*. Forma ergo quae de re non praedicatur, non per se subsistit: tanquam videlicet ex se individua: quod dico propter animam intellectivam; ipsa enim per se quidem subsistit, sed ex scipsa individua non est.

Notandum hic quod in omni praedicatione importatur unitas praedicati cum subiecto, sed aliter cum praedicatur concretum, et aliter cum praedicatur abstractum. Cum enim concretum praedicatur, quantum est ex concreti modo, significatur unitas simpliciter cum *habente formam*, cum *forma* autem unitus secundum quid. Cium autem praedicatur abstractum, significatur simpliciter unitas inter subiectum ei formam praedicati. Nam cum dico. *Sortes est albus*, significatur Sortem unum simpliciter esse cum habente albedinem; cum albedine autem unitas per accidens, quae est inter subiectum et accidens. Sed cum dicitur, *Sortes est albedo*, significatur unitas simpliciter inter Sortem et albedinem. Propter hoc, ubi non sunt simpliciter idem suppositum et natura nomine abstracto importata, non praedicatur essentia de supposito. Ibi autem sunt simpliciter idem, est vera praedicatio unius de altero.

IV. Circa illam propositionem. *Essentiae generum et specierum individuuntur secundum materiam signatam huius vel illius individui*, sciendum quod quidam Thomistarum per *materiam signatam* intelligunt *ipsam materiam ita huius quantitatis capacem quod non illius*: capacitatem autem istam dicunt non esse aliquid ab ipsa materia realiter distinctum. Inde materia signata nihil addit supra materiam quod sit ab ipsa realiter distinctum, sed capacitatem huius quantitatis, quae capacitas ab ipsa tantum ratione distinguitur. Imaginantur enim isti quod agens particulare appropriat materiam ad hanc formam particularem: ita quod in primo instanti generationis Sortis primo ordine naturae fit particulare compositum, deinde naturali ordine sequuntur omnia accidentia; in illo autem priori naturae quo compositum particulare generationem primo et per se terminat, materia quae est pars intrinseca Sortis ita est appropnata ipsi Sorti quod non est capax alterius quantitatis quam illius quam sibi Sortes determinat. Et materia sic appropriata dicitur materia signata.

Sed, licet haec opinio doctissimi viri sit, non tamen mihi videtur ad mentem Sancti Thomae accedere. Nam. si materia signata nihil aliud est quam materia appropriata Sorti et ita capax quantitatis Sortis quod non alterius, quaero: – In illo priori secundum naturam in quo dicitur ipsam esse appropriatam, aut est aliqua forma in materia per quam ad hanc animam Sortis approprietur, aut nulla. Si est aliqua forma, sive substantialis sive accidentalis, ergo materia appropriata et signata non dicit solum materiam prunam, sed materiam cum forma per quam dicitur appropriata et signata. – Si nulla: contra, – Nulla potentia accipit limitationem et appropriationem nisi per aliquem actum quem suscipit, ut habetur ex Sancto Thoma 1^a Parte, q. vn. a. 1. Sed prima materia est simpliciter potentia. Ergo non accipit determinationem et appropriationem nisi per aliquam formam: quia actus et formae est determinare et limitare. Si ergo debeat materia signata esse ad hoc ut per ipsam forma ex tali signatione indixiduetur. necesse est ut in ipsa sit aliquis actus a materia realiter distinctus. Non ergo materia signata dicit tantum ipsam materiam

• Ct. Gaici. Je Ente <t i

QuoaJ juarl (Papiae 119b)

primam per exclusionem omnis rei ab ipsa realiter distinctae, sed materiam cum aliqua forma limitante.

Propter quod alia opinio mihi magis ad mentem Sancti Thomae esse videtur, quae tenet per materiam signatam intclligi *materiam sub quantitate t* ita quod ad individuationem et materia et qu.intitis concurrit. Materia quidem, inquantum individuum est incommunicabile per exclusionem communicationis illius qua universale communicatur particulari: nam quits materia primum subicctum est, in nullo receptum inferiori, ideo n.v-.na in jafer 'ccepta, ut sic, nulli inferiori communicari potest. Quhivw.:. autem concurrit inquantum individuum disticctum e-i l qtio'.I.e r alio individuo eiusdem speciet distinction* t j .a: u* e' matenali. l.nde, sicut duo con*emuni mJ»v, h;n, aSHcc: incommunicabilhuR ct distinctio, »' l materi gnata qu c principium induiduationi'c ' duc ir.c'udit . »am cilicet materiam incommunicabilem, et qt miutc. l, d t m primo materialis distinctio perthu' ha qc)d .>cc n» en. sola individual nec sole quanrii . .-:/ t *e' signata et limn:nU est ili» quu »d i i . <l r j c jae dans inommumcabiV. t<l l l. ». t«c' r» -u e t .. ri suae per cuantitikD nui - ' . u» I

Quod *jt-Γl i r. îλ mvr : : ' tet » rx III P.. q. :v< 11. a. . ; . » v < . , . - ubi ponit, cu n duo bn r r . » l. lce l cc no nicabiliifi' et dut ira ' £ h » ».mv hunini principion e. l . i i k w-m l'iiriniid. v. ? ic totale individui-noni* principium c zn nlest maicnam sub quantitate (quae l < - tie. -“, eo quod per ipsam sensibilis liat ct det nr:cz i tm. et nunc), ut dicitur m tractatu de /o 'vidu ' n

\. Huic «φ ni non obstani n» >iu-. Arguit enta Primo* Idem r*.t priniu . edonis individui a specie et ab ai ero inibhJuc ctardera speciei, sicut universaliter verun .und, quandomque aliquod commune dividitur in pluies parte l subiecti as. per idem differunt inferiora inter se ct a supenori. ricut de speciebus alicuius generis patet. Sed materia non quanta, sed mc appropriate ut diximus, est principium intrinsece distinctuum individui t specie, ut vult Sanctus Thomas in tractatu de *Principio Jndividuationis*. Ergo non materia quanta, sed materia sic appropriate est principium distinctionis unius ab alio.

Secundo. *Hoc modo unumquodque habet unitatem quo habet esse*, ut dicitur Prima, q. i.xxvi, a. 2. ad 2. Sed Sortes non est Sortes formaliter quantitate, sed sua substantia. Ergo nec unus numero nec distinctus numero quantitate formaliter. Ergo quantitas non est principium individuationis quantum ad distinctionem.

2. Respondetur autem ad primum dupliciter. Primo, quod maior est falsa de distinctione materiali ct individual:-: quidquid sit de formali et specifica. Per materiam enim hanc distinguitur individuum a specie, quia ab ipsa habet quod sit incommunicabile, natura autem communicabitis csl: sed per quantitatem materialiter ab alio individuo distinguitur.

Secundo, quod minor etiam est falsa. Non enim per solam materiam distinguitur individuum a specie, sed per materiam signatam sub quantitate: per hanc enim habet individuum quod sil ad hic ct nunc determinatum, in quo a specie distinguitur, quae ab hic el nunc abstrahit. Nec oppositum huius inquit Sanctus Thomas in illo tractatu: iinmu id quod de mente eius hic dicitur, ibi manifestum diligenter considerantibus erit.

3. Ad secundum dicitur primo quod, si haec ratio concluderet, probaretur per ipsam unitatem transcendentem esse idem cum unitate numerali, ut voluit Avicenna *: quod ab Averroc el Sancto Thoma, IV *Metaph.*, comm. 3 *, reprobatur. Sic enim argueretur. Unumquodque hoc modo habet unitatem numeralem quo habet esse. Sed Sortes entitate sua est ens. Ergo est unus numero sua enlitate. Ergo unitas numeralis est idem quod cius essentia. Et sic unitas numeralis ct transcendens erunt idem: unitas enim transcendens, apud Sanctum Thomam -, dicit *essentiam rei cum individuatione*.

Dicitur secundo, quod duplex unitas convenit Sorti: una scilicet transcendens; et aha de genere quantitatis, secundum quam aliis quantis connumeratur, et per quam est hoc signatum ct demonstratum. Si ergo loquamur de esse rei absolute, propositio Sancti I hornae habet veritatem de unitate sibi correspondents absolute, quae est unitas transcendens sic enim verum est quod *unumquodque quo modo habet esse habet etiam unitatem transcendentem*: quia sicut aliquid concurrit ad esse alicuius, ita el ad talem nes u luem. It ad hunc sensum locus est Sanctus i lorna m i u. ille-.Ato ibi enim de anima intellectiva l vjuihn. qu. m constat esse unam non quantitative, si i u a mu ≡ sed irun.cendcnlcr tantum, cum unitas vit.d'. q» n c-.cvuiLit nisi rebus materialibus, ut vult Sanctu* Hu ma* *Put.* q. i\.. a. 7; unde vult quod, quia < t ion j l nA . corpore ccundum esse, licet ha- l ;l..>>'l >> ipurc u. n Secundo huius declarabitur., * -«m

. l n t suam unitatem dependet.- de c . qu into, dicta propositio habet . tionata, quae est unitas de q* i.i . l cet n n ic a Sancto Thoma ad hunc . >.(. r idc enim unumquodque . rn l dj habet unitatem de ge- f . , l' nihil habet esse quantum nisi t. l. o. ih -. kte * unumquodque per quan- . i i unit te quantitativa. De hac cu n d'cirau.5 naturam per quan- i l. . t r f ndiMdu ri et habere distinctionem ic u. ' ab -'io nq . enim Sanctus Thomas quan- M . L . c re t iividividimtioncfn quia per ipsam r. j l n. e il. m . demonstratum, ab omnibus numcraliler distinctum*.

iJ a. j-nci-'urn ergo dicitur quod, si maior intellig.nui. j Sa-.ciu Thctnn accipit, de esse absolute et de unitate liancendentlc. conceditur totum argumentum: quia non dicimu |Uimtibitem esse principium formale quo Sortes est unu> tran ccndentcr; licet sit causa sine qua non c*) distinctus .l Platone tmnsccndentcr m eadem specie; non enim humanitas Sortis est haec humanitas nisi per hanc materiam, materia autem non est haec materia distincta ab illa nisi Mt sub quantitate hac. — Si autem sumatur maior ut diximus, ct procedatur ad unitatem numeralem. negatur argumentum. Quia, ut patet, committitur fallacia *aequivocatioms*: in praemissis enim sumitur unitas transcendens, et in conclusione unitas de genere quantilatis. - Si autem sumatur illa maior m secundo sensu, negatur etiam argumentum. Quia minor non recte subsumitur. Deberet enim esse, *Sed Sortes non est quantus quantitate formaliter* Quod constat falsum esse.

Quamvis autem Scotus, in II *Sent.*, d. m, q. vr, a Sancto Thoma de principio individuationis dissentiat, quia tamen ab aliis haec quaestio plenissime est discussaideo haec satis sint.

\ I. l num dumtaxat dubium occurrit. Secundum enim doctrinam Sancti Thomae, forma substantialis advenit in primo instanti sui esse materiae nudaee; et prius secundum naturam forma actual materiam quam illi accidentia insint. In illo ergo priori in quo forma unitur materiae, constituitur individuum, et tamen ibi non est quantitas, sed sola materia. Ergo sola materia est individuationis principium, et ad eam quantitas non concurrit.

Dicitur ad hoc primo, quod nullum instans est in re in quo forma materialis uniatur materiae absque quantitate: eo quod haec forma non uniatur nisi huic materiae ab alia parte materiae distinctae; materia autem non sit haec et distincta ab aha materia nisi per quantitatem, ut inquit Sanctus Thomas, *super Boet, i rin.*, q. i\, a. 2 *, et est ' \ 1,v' de mente Aristotelis. l /Mu sicorum ldeo nunquam est Γô f . u individuum in natura quod non sil incommunicabile ct distinctum, delerminalumque ad hic el nunc, et sic habeat *..'. \$ 4 et materiam ct quantitatem.

Dicitur secundo quod, licet ita sit in re, quia tamen intellectus ea quae simul sunt natus est separalim intel ligerc; et omnia accidentia praesupponunt secundum naturam formam esse in materia in genere causae formalis.

• Qu* j. ad y

• Opo>c. ted. Plan»

• MetofA./Tr.lir,

IU. II, 5).

• I *Sent.*, d. xix q. tv, A. I. ad 2, *dcPot.*^*n.A.y*

• /x ir:tdf MrU.

cmUu l

SIMMA CONTRA GENTILES. CAP. XXL

licet in genere causae materialis et dispositivae de aliquibus sit c contrario in ordine ad aliquem gradum formae, ut in Secundo huius declarabitur *: posset alicui videri quod prius intelligamus formam in materia esse, constituique compositum, quam illi insint accidentia; et tunc in illo priori considerationis nostrae intelligatur esse individuum quantum ad principalem individui conditionem, scilicet incommunicabilitatem, non autem quantum ad distinctionem et signationem ad hic et nunc. Sed fortassis etiam hoc non est verum. Quia non potest intelligi formam esse in materia constituercque hoc suppositum, nisi in materia quantitas pracintelligatur, per quam efficitur haec et distincta ab alia materiae parte: non enim fit forma *haec* nisi quia in hac materia recipitur; materia autem non est haec nisi ex aliquo actu ipsam limitante et distinguente. Si ergo argumentum umat in aliquo instanti extra intellectum formam esse in materia in quo non sit etiam quantitas, assumptura illud falsum est. Si autem sit sermo de instanti prion secundum nostram considerationem, falsum est quod in illo priori constitui intelligatur individuum, saltem quantum in quo distinctionem numeralem ab alio individuo.

VU. Circa in propositionem, (*juiditas generis vel speciei itulit*. ¶ *vn e. materiam in communi*, dubitatur: quia idvtr Pii idvtrari quae statim diximus. Si enim materialitatem dicitur, quomodo individuum a materia tanquam incommunicabili habet incommunicabilitatem

Ad huiusmodi in idem con ideemum est quod materia duplicitei ostenditur potest: uno modo, secundum se absolute, hoc est secundum suam entitatem. qua distinguitur a fonan; alio modo, secundum quod ad formam, ex qua eius ratio sumitur, habitudinem habet. Primo modo, communis non est, sed una et indivisibilis; non quidem ad modum puncti, sed per negationem omnis actus distinctivae; et est unum subiectum in quod omnia materialia resolvuntur Et sic incommunicabilis communicatione qua superius suo inferiori communicatur. – Secundo autem modo, potest etiam communis secundum rationem, secundum scilicet quod cum habitudine ad formam in communi consideratam concipitur; particularis vero secundum quod ad particularem formam habitudinem habet; ita quod communitas rationis eius non convenit ei nisi ex forma ad quam habitudinem habet.

Dicitur ergo ad dubium quod datur materia communis secundum rationem, inquantum ad communem formam comparatur, puta ossis aut carnis. Et talis ponitur in definitione generum et specierum materialium tanquam pars essentiae: licet Commentator, in II *Metaph.*, comm. 21 et videatur velle quod non ponatur in definitione tanquam essentiae pars, sed tanquam *essentiam deferens*. Hoc autem non contrariatur ei quod diximus, ipsam scilicet esse incommunicabilem: quia ibi loquebamur de materia secundum se et secundum suam entitatem considerata, quae rationem communis non habet, sed unius et indivisibilis.

VIII. Sed adhuc remanet dubium. Non enim maior ridetur communitas esse, secundum ea quae hic dicuntur, in genere aut specie quam in materia. Nam entitas generis est differentiae, secundum esse quod extra intellectum in uno habet individuo, incommunicabilis est indivisibilis est; in intellectu autem est communis, per differentias aut formales aut materiales contrahibilis est divisibilis. Ergo, si

materia in intellectu secundum rationem communis est, divisibilis per quantitatem; extra intellectum vero indivisibilis est in uno singulari indivisione superioris in inferiora: non minus communis est ad hanc et illam materiam quam genus et species ad sua inferiora.

Respondetur primo, quod alia est communitas rationis materiae; et alia communitas rationis generis et speciei. Rationi enim communi generis et speciei respondet in re communis natura: non quidem quae in uno singulari communis sit, sed quae ex se nata est a principiis limitantibus per intellectum segregari et universaliter concipi. Communi autem rationi et conceptui materiae non respondet una communis natura materiae in pluribus materiis instans et ab illis per intellectum secundum se abstrahibilis; sed materiae ab extrinseco tantum convenit ul universaliter concipiat, ex eo scilicet quod in ordine ad communem formam concipitur.

Dicitur secundo, quod materia non solum est indivisibilis secundum esse quod in uno habet individuo, quod etiam generibus et speciebus convenit; sed etiam secundum suam naturam et entitatem indivisibilis est et una numero, ul dicitur in *Phrs.* *, non potestque in plura inferiora dividit. Quamvis enim in plures partes per quantitatem dividatur. ista tamen non est divisio superioris in inferiora, sed cuiusdam potius totius quantitativae et extensi in suas partes: per quantitatem enim est divisionem habet et extensionem.

IX. *Quarto* *. Nullo modo aliquid potest esse causa Dei. * cf. Irgo Deus est sua essentia. – Probatur consequentia. Quia ubi res non est sua essentia, ipsa essentia se habet ad rem aliquo modo ut causa.

Adverte quod essentia, ubi a supposito distinguitur, respectu eius habet rationem causae formalis, a qua habet quod sit tale; ut ab humanitate Sortes habet quod sit homo. Veruntamen, quia non sic distinguitur a supposito quasi entitas omnino ab entitate suppositi distincta, sed quia suppositum ipsam dicit et aliquid supra eam addit; quae autem simpliciter causa est et absolute, omnino a suo causato distinguitur: ideo non dixit ipsam simpliciter causam esse, sed quod *se habet aliquo modo ad ipsum sicut causa*.

X. / *Ultimo*. In Deo nulla est potentialitas. Ergo est sua essentia. – Probatur consequentia. Quia quod non est sua essentia, se habet ad eam, secundum aliquid sui, sicut potentia ad actum.

Sed videtur quod magis e contrario sit: scilicet quod essentia in tali supposito se habeat sicut materia, non sicut actus. Quia ea quae addit suppositum supra essentiam, ipsam essentiam limitant et contrahunt ac determinant. Actus autem est determinare, et materiae determinari.

Dicitur quod et materia per formam, et forma per materiam limitatur: sunt enim *sibi invicem causae*, ut dicitur in II *Phrs.* * Unde formae est potentiam limitare et determinare, materiae autem est determinare et limitare actum. Materia ergo signata, quae est principium individuationis. et ipsa accidentia quae addit individuum supra essentiam, cum se teneant ex parte materiae tanquam ipsam signantia, non limitant essentiam per modum quo actus potentiam limitat et contrahit, sed modo quo materia limitat contrahitque formae amplitudinem: ideo enim essentia est haec, quia in tali materia recipitur. Propterea non sequitur ipsam habere materiae est potentiae rationem, sed actus et formae.

CAPITULUM VIGESIMUM SECUNDUM

QUOD IN DEO IDEM EST ESSE ET ESSENTIA

Uterque autem quae supra ostensa sunt»
ulterius probari potest quod in Deo
non est aliud essentia vel quidditas
quam suum esse.

• Cap. 111»

Ostensum est enim supra aliquid esse quod
per se necesse est esse, quod Deus est. Hoc igitur
esse quod necesse est, si est alicui quidditati quae
non est quod ipsum est, aut est dissonum illi
quidditati seu repugnans, sicut per se exi>tert
quidditati albedinis: aut ei consonum sive afiuc,
sicut albedini esse in alio. Si primo modo, i li
quidditati nor. .? 'eniet esse quod «>er -e
necesse - .. l'bedini per se evi-u-r. S
nutem secu do, oportet quod vel c<c
huiu-m* di . de.: ab essentia: vel utiw|::e.ï
ab alia cr.usi; Vg: essentia ab esse. Prini-' d-o
sunt coot , , ; .. cn. cius quo.l est per ... c-
cesse t- c: ii si «b alio depende., .■.■ i
est necesse c- ; Ex tertio ver sequi! | cur l
illa quidditas l adentaliter adveniat ad i.
per se necesse est esse: quia omne qu
quitur ad esse rei, est ei accidentale. L' sic ...
erit eius quidditas. Deus igitur non labet >- n-
tiam quae non sit suum esse.

Sed contra hoc potest dici quod illud esse ni.,
absolute dependet ab essentia illa, ut omnino non
sit nisi illa esset: sed dependet quantum ad con-
iunctionem qua ei coniungitur. Et sic illud esse
per se necesse est. sed ipsum coniungi non per
se necesse est.

Haec autem responsio praedicta inconvenientia
non evadit. Quia si illud esse potest intelligi sine
illa essentia, sequetur quod illa essentia acciden-
taliter se habet ad illud esse. Sed id quod est per
se necesse esse est illud esse. Ergo illa essentia u
se habet accidentaliter ad id quod est per se ne-
cesse esse. Non ergo est quidditas eius. Hoc
autem quod est per se necesse esse, est Deus.
Non igitur illa est essentia Dei. sed aliqua essentia
Deo posterior. - Si autem non potest intelligi illud
esse sine illa essentia, tunc illud esse absolute
dependet ab eo a quo dependet coniunctio sua
ad essentiam illam. Et sic redit idem quod prius.

Item. Unumquodque est per suum esse. Quod
igitur non est suum esse, non est per se necesse
esse. Deus autem est per se necesse esse. Ergo
Deus est suum esse.

Amplius. Si esse Dei non est sua essentia; non
autem pars eius esse potest, cum essentia divina
sit simplex, ut ostensum est *: oportet quod hu-
iusmodi esse sit aliquid praeter essentiam eius.

Omne autem quod convenit alicui quod non est
de essentia eius, convenit ei per aliquam causam:
ea enim quae per se non sunt unum, si con-
iungantur. "i er aliquam causam uniri. Esse
igitur' convenit illi quidditati per aliquam causam.
Qui igitur pe- . liquid quod est de essentia illius
rei, sive pet essentiam ipsam: aut per aliquid
. lit .l. Si ; l rod essentia autem est se-
nui quod aliquid sit sibi
autem est impossibile:

.l' J.um est causam esse
diquid sibi ipsi esset
l jtur esse antequam ha-
ibile: - nisi intelligatur
i a essendi secundum
c est secundum quid.
; i sibile: invenitur enim
cusatum ex principiis
..■.■ intelligitur esse sub-
i.c tutem non loquimur de
ibstantiali. - Si autem

ui |Uuin aliam causam: omne
ab alia causa, est cau-
r prima: Deus autem est
prim. c n l qo,t nabens causam, ut supra* de-
l .oi i.; ai. , st. i iturista quidditas quae acquirit
<■.■. aliunde, non e>t quidditas Dei. Necesse est
igitur quod Dei esse quidditas sua sit.

Amplius. *Esse* actum quondam nominat: non
» enim dicitur esse aliquid ex hoc quod est in po-
tentia, sed ex eo quod est in actu. Omne autem
cui convenit actus aliquis diversum ab eo exi-
stons, sc habet ad ipsum ut potentia ad actum:
actus enim et potentia ad se invicem dicuntur.
Si ergo divina essentia est aliud quam suum esse,
sequitur quod essentia et esse se habeant sicut po-
tentia et actus. Ostensum est autem in Deo nihil
esse de potentia, sed ipsum esse purum actum *.
Non igitur Dei essentia est aliud quam suum esse.

Item. Omne illud quod non potest esse nisi
concurrentibus pluribus, est compositum. Sed
nulla res in qua est aliud essentia et aliud esse,
potest esse nisi concurrentibus pluribus, scilicet
essentia et esse. Ergo omnis res in qua est aliud
essentia et aliud esse, est composita. Deus autem
non est compositus, ut ostensum est * Ipsum
igitur esse Dei est sua essentia.

Amplius. Omnis res est per hoc quod habet
esse. Nulla igitur res cuius essentia non est suum
esse, est per essentiam suam, sed participatione
alicuius, scilicet ipsius esse. Quod autem est per

Uterque

• Cip. ufl.

• Cap.rn.

• (ùp m:

• Cap. xviii.

2 ulterius om GNWZ. supra ras. E. 7 est] inest Z. alicui quidditati] alicuius quidditntis 6. alicui quidditati conjunctum Pc.
9 exister^ existerai BZpN, existeret CsN, existent F. 10 nrtine] a tine aZ<A\ M. 12 conveniet] convenit EGW YZb. 13 neccssc]
esse addunt XZVd. per] quod per ac. lō alia] en a. 35 ente cst] est esse d, est P.
3 coniungantur] conjunguntur EPc. 13 este om a. 22 conveniat) ctsc conveniat NY Pc. 31 ex co] ex hoc xl'c. 5j con-
venit actus aliquis diversum' (aliquis Pd) convenit actu* aliquid diversum IIPc. conventi aliquis actus diversus NZ. 3b se) sese Pd.
40 illud ont ZPc.

participationem alicuius, non potest esse primum ens: quia id quod aliquid participat ad hoc quod sit, est eo prius. Deus autem est primum ens, quo nihil est prius '. Dei igitur essentia est suum esse.

Hanc autem sublimem veritatem Movses a Domino est edoctus: qui cum quaereret a Domino. *Exod. m'3* dicens: *Si dixerint ad me filii Israel. Quod nomen eins? quid dicam eis?* Dominus respondit: *Ego sum qui sum. Sic dices /iliis Israel: Qui est misit me ad ros.* ostendens suum proprium

nomen esse Q11 est. Quodlibet autem nomen est institutum ad significandum naturam seu essentiam alicuius rei. Unde relinquitur quod ipsum divinum esse est sua essentia vel natura.

Hanc etiam veritatem Catholici doctores professi sunt. Ait namque Hilarius, in libro *de Trin.**: *Esse non est accidens Deo, sed subsistens veritas, et manens causa, et naturalis generis proprietas.* Boetius etiam dicit, in libro *de Trin. **. quod *divina substantia est ipsum esse, et ab ea est esse.*

3 quqd yr, luenl quo ZP.

S Quod) Quid BF H, Quod ctt XZfrPc.

Commentaria Ferrariensis

Exclusa a Deo compositione suppositi et naturae, consequenter excludit .il eodem Sunctus Thomas compositionem cx c?<., ei edentia ostenditque *in Deo esse actualis existent.ae* rr rr<< n/.' m .dem vise.

Pro cuius conclusioni* leciarationc, sciendum est quod esse et actualiLs exHcud» nihil hud est quam illud quod per hoc verbum < gn.iatur .mn dicimus, *Hoc est.* Et in creaturi' qui 'ei t, ? n Sanci Thomae doctrinam*, a quid lu t r -tingu lur: propter quod de Adam verum .1 t -'hmno non autem verum est dicere quo.' -i;. H Der <».itm idem est actualités existendi et deitas et ider ucundum rem significatur cum dicitur, *Deus est ht* ei cum dicitur, *Deus est.*

1. Quod aut. in u n, nullis rationibus probat Sanctus Thomas. Et p. *tui.*», supponitur quod Deus sit per se necesse esse. Tum sic E e quod est necesse, si coniungitur quidditati quae ab ipso sit distincta, aut illi quidditati repugnat, sicut per s t xisterc repugnat albedini: aut ei consonum est et aftinc. icut albedini in subiecto esse. Primum dari non potest: quia illi quidditati non convenit, sicut neque albedini per se exister?. - Si secundum detur, aut dependet ab essentia esse; aut utrumque ib eadem causa; aut essentia ab esse. Non prima duo: quia est contra rationem *necessc esse* quod ab alio dependeat. Non etiam tertium: quia tunc quidditas illa accidentaliter rei conveniret, quia quod sequitur esse rei. est illi accidentale: et sic non esset sua quidditas. Ergo in Deo quidditas est suum esse.

Si dicatur quod primum est aliquo modo verum, nec repugnat ei quod est necesse esse: quia esse illud dependet ab essentia non absolute, ut omnino non sit nisi illa esset, sed quantum ad coniungi ei; ipsum enim esse per se necesse est, sed ipsum coniungi quidditati non est per se necesse, - contra: Aut illud esse potest intelligi sine illa quidditate, aut non. Si primum, ergo illa essentia ad ipsum esse accidentaliter se habet. Sed id quod est necesse esse, est illud esse. Ergo sequitur quod illa essentia etiam accidentaliter se habet ad id quod est necesse esse. Ergo non erit eius quidditas, sed aliqua ipso posterior. - Si secundum, illud esse absolute dependet ab eo a quo dependet coniunctio sua ad essentiam. Et sic idem quod prius.

2. Adverte circa illam propositionem. *Quidditati albedinis repugnat per se existere*, quod illa repugnantia non est logica, scilicet ex ipsis terminis resultans: sed est repugnantia in ordine ad agens naturale. Repugnat enim quidditati albedinis quod ab agente creato per se existerc habeat, et sic naturaliter subsistat. Non repugnat autem sibi quod a Deo creetur per se existens: ut tenet Sanctus '1110-nias in multis locis, praecipue *Quolib.* \ II, q. iv, a. 3 *.

3. Circa illam disjunctivam, .h/r *illud esse potest intelligi sine illa essentia, aut non potest intelligi sine illa*, advertendum quod non accipitur ibi *esse intelligi sine essentia* quantum ad primam operationem intellectus, sed quantum ad secundam. Et est sensus: Aut potest intelligi (scilicet vere) quod non sit illi essentiae tale esse coniunctum, aut non potest intelligi non esse illi coniunctum. l lorum quodcumque detur, non tollitur vis rationis, ut est deductum.

Circa hanc autem impugnationem dubitatur: quia videtur a^umi quod debet probari. Assumitur enim quod *id quod est necesse esse est illud esse*. Hoc autem qui dicit essentiam Dei, aut ipsius necesse esse, ab esse eius distingui, illam propositionem negaret, sicut negat Dei essentiam esse ipsum esse.

Respondetur quod, si ponatur aliquid quod sit per se necesse esse, oportet quod illud sit suum esse, cx nominis ratione. Est enim per se necesse esse quod a seipso dc necessitate est et a nullo alio. Si autem esse suum ab ipso distingueretur, oporteret ut illud ab alio haberet, quia nihil sibi ipsi est causa essendi: et sic non esset per se necesse esse. I nde, quantumcumque aliquis dicat quidditatem Dei ab ipso esse distingui, si admittit Deum per se necesse esse, nisi terminorum rationem ignoret, oportet ut concedat ipsum esse suum esse. Et ideo non assumitur quod debet probari, sed ex ipsa nominis ratione ostenditur esse verum.

II. *Secundo.* Deus est per se necesse esse. Ergo est suum esse. Patet consequentia: quia quod non est suum esse, non est per se necesse esse; cum unumquodque sit per suum esse. Si Deus est suum esse, ergo et sua quidditas est ipsum esse: quia, ut ostensum est ', Deus est sua quidditas. Ergo etc.

Advertendum quod ct per suum esse dicitur res esse, et per suam formam, sed differenter. Nam per formam dicitur res esse Unquam per principium et causam formalem ipsius actualitatis essendi, ubi esse a re distinguitur. Per ipsum autem esse dicitur esse tanquam per ultimam actualitatem essendi. quae nullum alium expcctat actum. Et sic intelligitur propositio Sancti Thomae, *Unumquodque est per suunt esse*.

III. *Tertio.* Supponitur, si esse a quidditate in Deo distinguitur, quod eius pars esse non possit, cum Deus sit simplex. Tunc arguitur. Deus est prima causa nullam habens causam. Ergo in ipso essentia ct esse sunt idem. - Probatur consequentia. Quia omne quod non est de essentia rei. convenit sibi per aliquam causam. Ergo, si esse distingueretur ab essentia, conveniret sibi per aliquam causam. Non autem per ipsam essentiam, aut per aliquid quod sit de essentia: quia, cum essentia sit per illud esse, aliquid sibi ipsi causa essendi esset ; quod est impossibile secundum esse substantiale, quia prius secundum intellectum est causam esse quam effectum. Ergo conveniret sibi per aliquam aliam causam. Ergo Deus erit causatus. Et sic non erit prima causa.

Circa illam propositionem. *Prius est secundum intellectum causam esse quam effectum*, advertendum quod causa non semper duratione suum effectum praecedit, sed bene ordine naturae. Potest enim causa ct effectus duratione simul esse, si effectus non producat per motum, ut inferius * ostendetur: sed tamen effectus secundum naturam ipsam causam esse praesupponit, loquendo de causa efectiva. Et cx consequenti, si intellectu concipiatur aliquid ab altero esse, prius concipitur ipsam causam esse quam effectum, tanquam esse effectus praesupponat esse causae. Cum ergo hic dicitur. *Prius est secundum intellectum*

* c»r wi.

• l-tb.VH, n.

' Cap. 11.

*ü Comment. p. xi, Init.

• Cf. *de Eitc ci Luc *Uj.*

• Gip. pnec.

•Ai. Q»cZ. vu.

•LMl.c.xixvu.

SI MAÏA CONTRA GENTILES, CAP. XXII, XXIII.

causam esse quam effectum, non sic est intelligcndum quasi ilia prioriias sit tantum ab intellectu concipiente et nullum habeat in rc fundamentum: sed quia ab intellectu est complementum illius prioritatis, fundamentum tamen est ex parte rei, si ibi sit vere causa et causatum.

IV'. *Quarto*. In Deo nulla est potentia, sed est actus purus. Ergo quidditas eius ab esse non distinguitur. Pro- batur consequentia. Quia ubicumque distinguuntur, com- paratur esse ad essentiam sicut actus ad potentiam. Omne enim cui actus ab eo distinctus coniungitur, se habet ad ipsum ut potentia ad actum. Esse autem est actus.

Advertendum quod essentia «implex et omni materia ca- rens est proprium msceptivum e* c. Ei licet in sc et Abso- lute actus quidam sit, id tamen a e distinctum compa- retur sicut potentia ad acti m <30 quod *esse sit actualitas omnis formae ef naturae*, ut dicitur Prima, q. m, a. 4; nulla enim natura complete tt ultimate est ens actu nisi sub esse actu Ji-s cx» rtn «ac sit Quod nutem actum suscipit, potentiae nufpncm habe* od illum actum comparatum.

v *Quintn*. Dauo non c»>mpc .itus· Ergo ma cs -otia est >uum e c. irco: muent- t. Quia i l -cnilb ab cs.se <‘hringucrecur, Deu· non p·», set cxûrtct? nisi plui ibi ç conçu".ent:bü', scilicet tssc ct e*·<η*·o. Ou·)·! i.tnctr nor.

Eicicndum hic quod dupLciif' li:i*ur aliquid cor si.jiA tute, ut .tabetur cji ilsc(rma Sancti ‘hernne Q ‘■/ ,

pole uL chd, que in ><miu J-citur illud <:π po ex a·ii' sed c.c .W ei a/E. ergo n >n pat piuribu* concurrent ru^ est compositoru ni qu j necessitate prtmQ mode. nisi illa inu... u m' tiam; sed a jf primo tut secundo in·<i l .

Vi. *Sexta*. St distinguitur m Deo < ‘dd.,. ab c- r, Deus non e t per edentium suam, svd p.r , do p aiooc.i ipsius case. Ergo non esi primum ens. Hoc c t falsum. Ergo etc. - Probaturn secunda consequentia. Quia »d quo aliquid participat ad hoc quod sil, c t eo priui. Primam vero consequentiam non probat Sanctus Th >mas, sed re- linquit eam tanquam notam ex terminis. I numquodque enim cxistii per ipsum esse. Ubi ergo essentia non est esse, sequitur ut illud per essentiam suam non existât. Et quia esse tale per essentiam, et esse tale per participationem, opponuntur, ideo ex hac quod aliquid non e.xistit per essentiam, sequitur quod per participationem existât.

Sed notandum est, ex iis quae habentur a sancto Do- ctore l *Metopii*,, l. 10 r. ct *Quolib*. II, q. n et *super Boet, de Hcbd*. *, quod esse tale *per essentiam* dupliciter accipi potest. Ino modo, quia hoc quod de ipso praedicatur est

Jc eius essentia: sicut homo est animal per essentiam quia *animal* est dc essentia hominis. El per oppositum dicitur aliquid tale *per participationem* quia quod ipsi attribuitur de ipsius essentia non est: sicut ferrum ignitum dicitur ignis per participationem. Et tunc participare aliquid nihil aliud est quam habere illud ut suae essentiae et naturae additum. Secundo modo accipitur *per essentiam* esse tale pro eo quod est esse totaliter essentiam eius quod dc ipso dicitur, et non habere aliquid aliud per quod determinetur. Per oppositum vero, *per participationem* esse tale est non esse totaliter rei essentiam quae praedicatur, sed habere aliquid aliud adiunctum. Hoc modo dicimus hominem es\$e annual rationale per essentiam, esse vero animal per par- ticipationem: quia, etsi totam animalis essentiam habeat, habet tamen ipsam limitatam per *rationale*, ut inquit Sanctus Thomas in libro dc *Hebdomadibus*.

I ii ititem duo modi sic se habent quod e contrario ru »' Nam *per sentiam* >ecundo modo infert per cslrnt.an pri no n< d r Quod enim alicui secundum totam ' :nii c n\ ml et Haliter, oportet ut sit eius essentia vj ei· vsscnii : qt u, i reciperetur in ipso tanquam ' u> c. l . per t sent im eius limitaretur ad aliquem ' : n >)dum; omnis enim actus in alio ' m t' < l ccipit in recipiente. – Per

ccundo modo non infert primum »...· -<-h u a > potest esse per essentiam c l er participationem; sicut ' in. r > k p.itionem secundo modo, est >«> nin Ip i l ni ?ri» 10 modo. Sed primus par- ; .‘.i« r ink secundum. Quod enim habet ' ijn · k u;ic uuu additum, non est totaliter : n -ciii- . i. l c . i secundum aliquem determi- i t u modo; . : jie ii qiK d est album per participa- v non c i i.iii.r ai «cdu, >ed albedinem secundum 'liquem modum alhedinis habet,

I > Lent trgo ifi* i infertur Deum existera per par- ip.i ioiH n uroque modo ex eo quod ponitur essentia ei .l csMi distingui. Hoc enim dato, sequitur quod non cli>tu pe c* enti, m primo modo, idest per aliquid quod sil de essentia eius aut sit ipsa essentia. Et per conse- quent equitui u: sit per participationem, idest per aliquid additum essentiae. Ex quo ulterius habetur quod est secundo modo pur participationem: idest, non est ipsum esse totaliter, et habet esse non secundum omnem modum essendi. sed determinato modo. Et sic non est primum ens.

\ II. *I Itimo*, conclusionum confirmat auctoritate Sacrae Scripturae, *Exodi* scilicet 111. ubi dicitur proprium nomen Dei esse Qi l kst ; et auctoritate Hilarii in libro *de Tri- nitate*; ac Boetii in libro *de Trinitate*.

CAPITULUM VIGESIMUM TERTIUM

QUOD IN DEO NON EST ACCIDENS

æw-x hac etiam veritate de necessitate se- y quitur quod Deo supra eius essentiam nihil supervenire possit, neque aliquid ei accidentaliter inesse.

Ipsum enim esse non potest participare aliquid \$ quod non sit de essentia sua: quamvis id quod est possit aliquid aliud participare. Nihil enim est formalius aut simplicius quam esse. Et sic ipsum esse nihil participare potest. Div ina autem substantia est ipsum esse*. Ergo nihil habet quod ■

non sit de sua substantia. Nullum ergo accidens ei inesse potest.

Amplius. Omne quod inest alicui accidenta- liter, habet causam quare insit: cum sit praeter essentiam eius cui inest. Si igitur aliquid acci- dentaliter sit in Deo. oportet quod hoc sit per aliquam causam. Aut ergo causa accidentis est ipsa divina substantia, aut aliquid aliud. Si ali- quid aliud, oportet quod illud agat in divinam substantiam: nihil enim inducit aliquam formam,

• AJ I (tl. Qi. / II. q. 11« ·, < •J »f.

^J cap. vi. Art. 5. l-cct. I, 3.

G»p. pracc.

•Ur ”m

•te »0

• tA Coanicol «f. M. WÜ.

ij] m: ·. ih.

vel substantialem vel accidentalem, in aliquo recipiente, nisi aliquo modo agendo in ipsum: eo quod agere nihil aliud est quam facere aliquid actu, quod quidem est per formam. Ergo Deus patietur et movebitur ab alio agente. Quod est contra praedeterminata *. – Si autem ipsa divina substantia est causa accidentis quod sibi inest; impossibile est autem quod sit causa illius secundum quod est recipiens ipsum, quia sic idem secundum idem laceret scipsum in actu; ergo oportet, si in Deo est aliquod accidens, quod secundum aliud et aliud recipiat et causet accidens illud, sicut corporalia recipiunt propria accidentia per naturam materiae et causam per formam. Sic igitur Deus erit compositus. Cuius contrarium superius - probatum est.

Item. Omne subiectum accidentis comparatur ad ipsum t.' poterii? ' actum: eo quod accidens quaedam ioii.r: < actum secundum esse accidental· S>.J i.t Deo nulla est potentialitas, ut supra ostensum est. In eo igitur nullum accidens esse pote t.

Adhuc. ' \ r c.·,,. aliquid accidentaliter, est aliquo no< , uduri .nani naturam mutabile: accideir- .ui;u e natum est inesse et non inesse. Si ... >i. Deus habet aliquid accidentaliter sibi coa\ciacns. sequetur quod ipse sit mutabili-. Cuiu l , uium supra ' demonstratum est.

Amplius. Cuicumque inest aliquod accidens, non est quidquid habet in se: quia accidens non est de essentia subiecti. Sed Deus est quidquid in se habet. In Deo igitur nullum est accidens. – Media sic probatur. Unumquodque nobilius invenitur in causa quam in effectu. Deus autem est omnium causa. Ergo quidquid est in eo. nobilissimo modo in eo invenitur. Perfectissime autem convenit aliquid alicui quod est ipsummet: hoc enim perfectius est unum quam cum aliquid alteri substantialiter unitur ut forma materiae; quae etiam unio perfectior est quam cum aliquid alteri accidentaliter inest Relinquitur ergo quod Deus sit quidquid habet.

Item. Substantia non dependet ab accidente: quaim is accidens dependeat a substantia. Quod autem non dependet ab aliquo, potest aliquando inveniri sine illo ;. Urgo potest aliqua substantia inveniri sine accidente. Hoc autem praecipue videtur simplicissimae substantiae convenire, qualis est substantia divina . Divinae igitur substantiae ' e'i'xvl" omnino accidens non inest.

In hanc autem sententiam etiam Catholici tractatores conveniunt. I nde Augustinus, in libro *deTrin.* *. dicit quod *in Deo nullum est accidens.* ●-‘●»*1»

Ex hac autem veritate ostensa error quorundam *in lege Sarracenorum loquentiam* confutatur, *qui ponunt quasdam intentiones divinae essentiae superadditas* *.

5 alio) illo aac ibqun N\\Zl'A S ext *pnst* autem aPc.
trnctninrctj d>ctorc< 1'M'c

Commentaria Ferraidensis

Postquam exclusit Sanctus Thomas compositionem ex essentia et esse, excludit ulterius hoc loco n Deo compositionem subiecti et accidentis . Ponitque hanc conclusionem: *In Deo non est accidens,*

I. *Probatur primo.* Ip>um ésse non potest aliquid participare quod non sil de eius essentia (sed bene id quod est): cum nihil sit ipso esse formalius aut simplicius. Deus est ipsum esse. Ergo nihil habet quod non sit de eius substantia. Ergo nullum est in eo accidens.

Pro huius rationis maiori intelligentia. considerandum est primo quod, cum actus potentiam informet, semper intelligitur minus compositus quam ipsa potentia, idest, minus habens de potentialitate et actualior quam potentia. Ideo, ubi sunt plures actus quorum unus ad alterum comparatur sicut actus ad potentiam, ille qui comparatur tanquam actus ad alterum, est simplicior et minus habens de compositione, ut sic: nihil enim actuatur per aliquid minus actuale quam ipsum sit, si ratio tantum actus et potentiae consideretur. Si ergo esse subsistens haberet aliquem actum sibi additum, oporteret ut aliquis actus esset eo simplicior et actualior. Hoc autem esse non potest: cum esse sit actualitas omnium formarum. Ideo non potest habere aliquid sibi additum. Et hoc est fundamentum huius rationis.

Considerandum secundo, quod ista ratio sumpta est a Sancto Thoma ex Boetio in libro *de Hebdomad*, *: quod in loco ipse Sanctus Thomas notat hoc omnibus abstracte consideratis esse commune, ut nihil habeant in se quod praeter eorum essentiam sit. Significatur enim unumquodque sicut id quo aliquid est formaliter tale: sicut albedo est id quo aliquid est album, et humanitas quo homo formaliter est homo. Non est autem aliquid formaliter album nisi per id quod ad essentiam albi pertinet; neque homo formaliter est homo nisi per id quod ad hominis rationem et essentiam spectat. Ideo quod abstracte signi-

ficatur. si sii secundum quod significatur, nihil a se distinctum habere potest. – Concreta autem significantur ut ipsam formam habentia. Ex hoc autem quod aliquid habet aliquam naturam, non prohibetur aliquid aliud habere quod ad eius rationem non pertineat: ex hoc enim quod homo habet humanitatem, nihil prohibet quin et aliquid aliud praeter humanitatem habeat. – Bene ergo dicitur quod *ipsum esse* non potest participare aliquid quod non sit de essentia sua. sed bene *id quod est*, scilicet *ipsum ens*: quia *esse* est abstractum, *ens* vero concretum.

II *Secundo*9, Nihil est in Deo quod habeat causam. Ergo in Deo non est accidens. – Patet consequentia. Quia omne accidens habet causam quare insit. – Antecedens probatur. Aut enim illius causa est divina essentia, aut aliquid aliud. Si aliquid aliud, ergo Deus patietur et movebitur ab aliquo agente: nihil enim inducit aliquam formam in aliquo recipiente nisi aliquo modo agendo in ipsum, eo quod agere sit facere actu. Si ipsa divina essentia, ergo in Deo erit aliquid per quod causal et aliquid per quod recipit: sicut corporalia per naturam materiae recipiunt. causant autem per formam. Et sic Deus erit compositus. Probatur consequentia: quia est impossibile ut aliquid sit causa alicuius per illud quo recipit ipsum; alioquin idem secundum idem faceret se in actu.

Pro intelligentia illius propositionis. *Agere nihil aliud est quam facere aliquid actu*, notandum quod facere actu attribuitur, secundum consuetum modum loquendi, et agenti et formae: dicimus enim quod et calefaciens facit calidum actu, et calor. Iloc tamen differenter fit. Agens enim dicitur facere aliquid actu quia ipsum ad actum formae perducit simul formam comproducendo. Propter quod subiungit Sanctus Thomas, *quod quidem est per formam*: ac si diceret, *Agere est facere actu per formam productam in passo*. Forma autem dicitur facere actu, non

I · ü. Comment.
l tip. xx init.

‘ Cap. 1; ». Th.
U L

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XXI11.

quia aliquid producat, sed quia esi illud quo agens facit aliquid esse actu: albedo enim non facit album aliquid producendo, sed est illud quo albefaciens facit aliquid actu album esse.

III. Circa illam propositionem, /Jeni lecundtim idem non facit seipsum in actu, sed secundum aliud acit et secundum aliud recipit, occurrit dubium ex duplici capite. Primo quia, licet videatur verum in compositis ex materia et forma, in quibus exemplificat Sanctus Thomas, non videtur tamen universaliter verum. Nam in substantia separata propria accidentia causantur ab eius essentia et in ea recipiuntur; similiter intellectus et voluntas causantur ab essentia animae intellectivae et recipiuntur in ea; et tamen non secundum aliud et aliud, cum sint substantiae simplices non habentes aliquam diversitatem panium. Ergo etc.

Secundo *. quia intellectus per se causai actum intclligendi et ipsum recipit, similiter voluntas actum volendi, cum sint operationes immanentes. Ergo etc.

1\ Ad primum horum dicitur primo, qui d uliqi.c in omnibus quae causam aliquid m i-cipsis, oportet esse diversitatem actu» et potentiae. Quia si eMct unium actu-, non posset habere rationem susceptivi: cumcñw -u c -ptivum accipiat Aliquod . . c*u . i ;? nuM Si autem e*-er urium potent*.!., non ponsct habere titionem ageori;

Dicitur secundo, quof ista diversitas non est .cc*p*entia eodem modo in omnibus, -cd vcundt m varietatem d 'runarum variatur. Nam n corrao- :u ex mtuuna et i ipsa materia c-rlratio suscipiendi,sed forma c t r lio «gc v. In sul.tanins mitem impemus -y4λ c I-I cipiendi, co quod comparetur id u e t .i poten . . actum; ipsum autem e>>c eat ratio r.gcñ<', quia tini' quodque agit inquantum est in ictu; ne t qutQ.m < i esse sit principium formale productivum proprio ~w > i c<-denttum, sed quia c\t conditio ipuus v.Mnu.v, inqu. nium producit illa accidentia, nihil enim agit nhi in actu Dicitur ergo quod etiam in substantiis reparatis .1 in anim< aliud est quo suscipit et aliud quo .i-|li quhi unmn c t essentia, aliud vero esse Et \$;c in alos oportet esse compositionem essentiae et esse, quae in Deo rcpenri non potest.

2. Sed remanet adhuc dubium Nam, etiam re non existente in actu, propria passio consequitur essentiam rei: cum propositio in qua praedicatur passio de subiecto. sit sempiternae veritatis. Ergo esse actu non est conditio essentiae inquantum agit.

Respondetur quod, re non existente, passio non consequitur essentiam in esse rcali, sed in esse intelligibili tantum, ex quo habetur ut propositio semper sit vera in qua passio de subiecto praedicatur.

Responderi secundo potest quod propositio Sancti Thomae intclhgenda est de alietate rationis, non autem de alietate reali. Quod enim agit in se, secundum aliam rationem agit et secundum aliam rationem suscipit: agit enim secundum quod est in actu, patitur autem secundum quod est in potentia. Sed quia in compositis per aliud rcaliter res est in actu et per aliud in potentia, ideo in illis agere et recipere reducuntur in duo principia rcaliter distincta. In simplicibus autem, quia per idem res est in actu essentiali et in potentia ad esse, inquantum ipsa essentia et est actus quidam in se et est potentia respectu esse, ideo principium producendi propria accidentia et principium ea recipiendi ratione tantum distinguuntur. Sed tamen, quia oportet ipsam essentiam rcaliter esse potentiam respectu esse, sicut realiter est actus secundum se. ideo oportet ut omne tale quod est causa priorum accidentium in se, sit compositum ad minus compositione ex esse et essentia. Non est autem inconveniens ut idem secundum rem sit principium producendi et suscipiendi idem accidens, quando non est principium productivum per actionem mediam, sed tantum per naturalem resultantiam unius ex alio, ut in superioribus est ostensum * de mente Sancti Thomae, Prima, q. i.xxvn, a. 6, ad 3, dummodo aliquo modo habeat rationem actus et aliquo modo rationem potentiae.

V. Ad secundum dubium . dicitur quod nec intellectus nec voluntas per idem omnino agit et patitur, sed per aliud et aliud. Sicut enim in corporalibus materia est ratio recipiendi. forma vero est ratio agendi, ita proportionalitcr in intellectu est et voluntate. In intellectu enim id quod causai in actu intellectionem, est intellectus specie intelligibili informatus, et ipsa species intelligibilis est sibi ratio causandi; ipsa autem potentia est ratio recipiendi. In voluntate autem voluntas volens finem est id quod causai vohtionem eorum quic sunt ad linem, et volitio tinis est sibi ratio agendi; ipsa autem potentia voluntati" est sibi ratio recipiendi.

Advertendum tamen quod aliter se habet materia m rcbu> corporalibus ad hoc quod est recipere propria accidentia compediti: et aliter potentia intellectus et voluntatis iu recipiendum actum. in illis enim materia est ratio red* piendi, noil i. men talia accidentia in sola materia recip un j . . ' > . j .jh i i/. l- actione autem intellectus et olu . ' >tenri-. est ratio recipiendi quod ipsa pii: r.f'cllt .lio c ii i in solo intellectu recipitur, c y<■ .?< i i L: v lu.?v te. Ratio autem diversitatis est u i. . vi .u o sit t apheiter pura potentia, non est .nc . r-c nui accidentalis, sed omnia acci i \lectus autem et voluntas, licet i h unt tamen purae potentiae, Jv i.u . i , i.\< ,o .vn. n mediate et per se aliorum occidentium subtecti cisir.

idum ad voluntatem, non vini in volendo ea quae sunt juod est ratio agendi et ali- m ipsa tamen volitione di distinctum a ratione so- scipxndt, sed ip a ma llicitas videtur et causare illum eccum et recipere.

c .ta »um diter responderi potest secundum jUi .ci.x it . n...<iem c se agens partiale volitionis, n l evin ip .i concii fcre obicccum apprehensum per libcKcciu. i anqu n. alr.ni causam partialem. Diceretur emi.- cuv : voluntas nuda et sola non est causa volitionis Gm . >ed a luntate et ipso tine per intellectum ippiehciis »: receptivum autem eius volitionis est sola potentia voluntatis.

Secundum eos autem qui dicunt obiectum non concurrere active ad volirioiein. sed tantum per modum linis et formae, difhcilius est respondere. Dicunt enim quidam quod ad finis vohtionem movetur voluntas a Deo, ita quod ad talem volitionem voluntas mere passive se habet. – Sed istud mihi non videtur verum. Quia velle nominat actionem immanentem in operante: ideo oportet ut idem sit aliquo modo agens volitionem et recipiens. Et etiam quia non dicitur voluntas velle nisi per actum a se elicitedum: sicut nec intellectus intclligere nisi per actum a se productum.

Propter quod mihi magis, praedictam opinionem sequendo, videretur dicendum: aut quod in voluntate aliqua naturalis forma sit quae sit sibi ratio naturaliter volendi linem, sicut in intellectu est naturalis habitus principiorum; et sic totale principium volitionis productivum sit voluntas cum illa forma, receptivum autem sit voluntas; et sic dicitur voluntas moveri a Deo ad volitionem tinis inquantum indidit sibi Deus formam per quam naturaliter movetur ad finem, sicut intellectui possibili primorum principiorum indidit habitum: – aut quod Deus, movendo voluntatem ad volitionem finis, est agens principale et agens quod. ipsa autem voluntas est id quo Deus ipsam volitionem causal; sicut generans est id quod movet grave, tonna autem gravis est id quo movet. Modo, non est inconveniens ut idem sit activum alicuius actus et receptivum eius quando non est activum principale, sed quo agens agit, se tenens ex parte eius quod movetur: tunc enim idem potest esse forma per quam agens agit inquantum in ipso est virtus agentis principalis, et potest esse id quo patiens patitur inquantum est potentia mobilis.

\ I. Tertio. In Deo nulla est potentia. Ergo nullum accidens. – Probatur consequentia. Quia omne subiectum comparatur ad accidens sicut potentia ad actum dantem esse accidentale.

*Cap. mi, Comment. U. VIII.

Quarto. Deus non est mutabilis. Ergo sibi non con-
venit quod de se possit inesse et non inesse. Ergo in ipso
nullum est accidens. – Patet prima consequentia. – Secunda
vero probatur. Quia omne accidens de se natum est inesse
et non inesse.

Sed occurrit dubium: quia proprium accidens non est
natum inesse et non inesse.

Potest dici quod ista ratio non concludit nullum acci-
dens esse in Deo ut accidens contra substantiam dividitur,
sed ut distinguitur contra *proprium*. Illud autem natum
est inesse et non inesse. – Patet autem hoc ex modo lo-
quendi cum ait. *Si Deus habet aliquid accidentaliter sibi
conveniens*. Sola enim accidentia quae possunt abesse, di-
cuntur accidentaliter convenire: accidentia autem propria
per se. Non est autem inconveniens ut, inter multas ratio-
nes, aliquae universaliter probent nullum simpliciter acci-
dens illi convenire, aliquae vero probent de accidente
tantum per accidens.

VH. *Quinto.* Deus quidquid est in ipso. Ergo in ipso
nullum est accidens. – Patet consequentia. Quia res non
est suum accidens: cum accidens non sit de essentia rei. –
Antecedens vero probatur. Quidquid est in Deo, nobilis-
simo modo est in ipso: quia Deus est omnium causae,
unumquodque autem nobilius invenitur in causa quam
in effectum. Sed per effectum datur aliquid convenit alicui quod
est ipsummet eo quod. Cum illo tunc perfectius sit unum
quam forma cum materia, et quam cum aliquid alienum acci-
dentaliter inest. Ergo etc.

2. Circa illam propositionem, *Unumquodque nobilius
invenitur in causa quam in effectum*, dubitatur. Nam natura
ignis non invenitur nobilius in igne generante quam in
genito, nec natura humana nobilius est in homine gene-
rante quam in homine genito: cum species specialissima
aequaliter inveniatur in omnibus individuis suis; vel saltem
non sit necessario nobilius in uno quam in alio. Ergo etc.

Respondetur primo accipiendo propositionem tan-
quam universaliter veram. Et dicitur primo, secundum do-
ctrinam Sancti Thomae in multis locis, quod ista pro-
positio habet universaliter veritatem de causa principaliter
agente, non nutem de causa instrumental).

Dicitur secundo, quod nobilitas eius quod est in causa
et in effectum, potest et ad ipsam essentiae et naturae per-
fectionem in se referri, et ad modum essendi. Si referatur
ad naturam in se, sic non est necesse unumquodque in
causa principali nobilius esse quam in effectum. Sicut enim
arguebatur, in illis quae sunt eiusdem speciei specialissimae,
natura non est essentialiter perfectior in causa quam in
effectum. – Si ad modum essendi referatur, dupliciter etiam
potest intelligi: scilicet secundum quod est in causa abso-
lute; et secundum quod est in causa ut causa est. Et
eodem modo ex parte effectus distinguendum est. Si abso-
lute accipiat, non etiam necesse est ut nobilius sit in
causa quam in effectum: potest enim aequali nobilitate essendi
esse in causa et in effectum, si esse causae et esse effectus
absolute considerentur. Sed si consideretur aliquid quod
est in causa activa virtualiter. secundum quod in causa
est, sic nobilius habet esse quam in effectum ut est effectus.
In causa enim agente habet rationem producentis; in effectum
autem habet rationem producti. Modo, nobilius est pro-
ducere quam produci. Ideo nobilius est esse in causa ut

causa est, quam esse in effectum ut effectus est. Et sic in-
telligenda est propositio Sancti Thomae, ut patet *de Malo*,
q. iv, a. i, ad 15.

Unde instantia nulla est. Licet enim natura ignis non
sit absolute nobilior in igne generante quam in igne genito,
nobiliorem tamen modum habet secundum quod est in
igne generante ut generans est, quam in igne genito ut
genitus est. Et similiter dicendum est de humanitate, et
de aliis quae univoce dicuntur de causa et effectum.

Haec autem expositio maxime proposito deservit. Quia,
cum in causa, ut est causa, res nobiliorem modum ha-
beat, necesse est ut in Deo nobilissimus modus qui causae
ut causa convenire potest, reperiatur. Nobilissimus autem
modus est ut effectus in causa sit ipsa causae essentia, ad
hoc ut ipsa causa per suam essentiam agat. Ideo omnia
in Deo ipsa Dei essentia sunt, et nihil in ipso accidens est.

3. *Potest secundo responderi* quod propositio habet
veritatem et quantum ad essentiam et quantum ad modum
essendi absolute, sed in causa aequivoca tantum. Effectus
enim in causa aequivoca nihil aliud est quam ipsa forma
causae aequivocae; et modus essendi ipsius in causa nihil
est aliud quam modus essendi causae. Constat autem quod
forma et esse causae aequivocae est nobilior quam forma
et esse effectus: cum contineat effectus perfectionem et
aliquid eo perfectius.

Ad hunc etiam sensum deservit proposito Sancti Tho-
mae. Nam manifestum est Deum esse causam aequivocam
creaturarum, non autem univocam.

¶ 111. *Sexto.* Substantia non dependet ab accidente, sed
bene e converso. Ergo potest aliqua substantia inveniri
sine accidente. Quod maxime videtur primae substantiae,
quae Deus est, convenire. Probatur consequentia. Quia
quod non dependet ab aliquo, potest aliquando sine eo
inveniri.

Sed circa istam propositionem occurrit dubium. Quia
substantia non dependet a sua propria passione, et tamen
non potest sine ipsa reperiri. Ergo non omne quod ab
alio non dependet, potest absque illo aliquando esse.

Dicitur quod ista propositio intelligenda est ubi unum
non sequitur ad alterum naturali sequela. In illis enim,
licet unum ab altero non dependeat, quia tamen ipso posito
naturaliter alterum resultat, ideo in re sine illo inveniri
non potest, sicut arguebatur de subiecto et propria pas-
sione: nam propria passio naturaliter sequitur naturam
subiecti. Non sic autem se habent substantia et accidens,
secundum communem rationem substantiae et communem
rationem accidentis: nam neque substantia dependet ab
accidente, neque ad substantiae rationem sequitur natu-
raliter accidens. Ideo potest aliqua substantia sine acci-
dente esse.

IX. Citimo, confirmatur conclusio auctoritate Augu-
stini in libro *Trinitatis*.

Confutatur autem ex hoc Saracenorum error, de quo
Averroës, XII *Metaph.*, comm. 3o, mentionem facit, ponen-
tium quasdam intentiones divinae essentiae superadditas. –
Pro quo errore advertendum quod per *intentiones* intel-
ligit Sanctus Thomas *formas*. Quas ideo nos intentiones
dicimus, quia a Dei substantia sola intentione nostra et
cogitatione separantur. Sed ipsi dicebant ea etiam realiter
distingui, et esse accidentia divinae essentiae superaddita.

CAPITULUM VIGESIMUM QUARTUM

QUOD DIVINUM ESSE NON LOTI S T DESIGN \RI PER ADDITIONEM ALICUIUS DIFFERENTIAE SUBSTANTIALIS

ISTENDI etiam ex praedictis potest quod
? sup «m divinum esse non potest
?ahquid upuriil· jiod Jc· iunut ipsum
? designat»,>n< i u mn li /·u·: ·'cm tnainr
genus per differentias,

Impossibil est enim aliquid es>e in actu nisi
omnibus exist-nîibvs quibus e ·· substantiale de-
signatur: non ' Π'-η po e.t c animal in aciu
quin sit anin al rationale vel l· ration île, **trie**
etiam Platonici, ponei tc> idee* non pcbu -runt
ideas per sc cxi--entes **gcquae** Je·./·· jniur
ad esse speciei per diiR-ientiC' essentielle·: -ci
posuerunt ideas p.r se c\i tea:·.· · I.in., i -■··-
cierum, quae ad jui iL-Jgiiationum non iicn-d l
essentialibus diderentiis. S. igiîn- dniniun el >·
per aliquid aliud superadditum k'igr.di desi-
gnatione essentiali, ipsum esse <>n un u·. u
nisi illo superaddito exi&tentc. Sed ip· l n
divinum est sua substantia, in < ·· i t ·.
Ergo substantia divina non puits l ·· i ·, u
nisi aliquo superveniente. Ex quo p< c rrvciuJi
quod non sit per se necesse esse. Cuius or. a-
rium supra * ostensum est.

Item. Oinne illud quod indiget aliquo super-
addito ad hoc quod possit esse, est in potentia
respectu illius. Sed divina substantia non est ali-
quo modo in potentia, ut supra * ostensum est.
Sed sua substantia est suum esse. Igitur esse suum
non potest designari aliqua designatione substan-
tiali per aliquid sibi superadditum.

Amplius. Omne illud per quod res consequitur
esse in actu et est intrinsecum rei, vel est tota
essentia rei. 'el pars essentiae. Quod autem de-
sigmi: aliquid designatione essentiali, facit rem
esse acto el .st in insccum rei designatae: alias
p id dv -a-i -i'!! posset substantialiter. Ergo
ponet c;K>l o vel ipsa essentia rei. vel pars
e- · c S·-d · .diquid superadditur ad esse di-

ota essentia Dei: quia
<l esse Dei non est aliud ■c*f·ll·
I.juitur ergo quod sit pars
·,· i· i..u sic Deus erit compositus
· i (.uius contrarium **supra***;

o tensum est.
· o. · alicui ad designationem
utiaii, non constituit eius
l u -c in actu: *rationale* enim
n' i .\jii it inimali esse in actu, non
< · i 'ut.i .itionem animalis inquantum est
■mi .... n diiïrcii'·;i non intrat definitionem
i Deo addatur aliquid per quod
d. ·· ur desi. .la-Jone essentiali, oportet quod
u ad · ... diu.' ei cui idditur rationem propriae
ciu quidditalis seu naturae: nam quod sic addi-
tur. acquirit rei esse in actu; hoc autem, scilicet
esse in actu, est ipsa divina essentia, ut supra*·Û;IV
ostensum est. Relinquitur ergo quod supra di-
vinum esse nihil possit addi quod designet ipsum
designatione essentiali, sicut differentia designat
·.«genus.

b3 essentia rei. l/a ; substantia rei KNXYPGWS, essentin aPc.

Commentaria Fervariensis

Ultimo loco excludit Sanctus Thomas a Deo compo-
sitionem generis ct differentiae ◆·. Circa hoc autem
duo lacu: pmno. excludit compositionem potentialem, se-
cundum quod genus continet multas differentias potentia-
liter per quas determinari potest: secundo, compositionem
actuaalem, secundum quod species dicitur ex genere et
differentia componi *.

1. Quantum ad primum, ponitur haec conclusio: *Supra
divinum esse non potest aliquid superaddi quod designet
ipsum designatione essentiali, sicut designatur genus per
differentias.*

Pro huius intelligentia, antequam probetur conclusio,
considerare oportet quod genus dicitur *designari* sive *de-
terminari* essentialiter per differentias, non quasi ipsae
differentiae sint de essentia generis et quidditate, sed quia
ipsam generis naturam dividunt in diversas essentias et
naturas per se sub genere contentas. Genus enim naturam
quondam illimitatam et indeterminatam dicit respectu spe-
cierum; per additionem autem unius differentiae contra-
hitur ad unam speciem, dc qua essentialiter praedicatur,
ct per additionem alterius contrahitur ad aliam speciem;
ct sic dicitur *designari designatione essentiali*, idest, de-
terminari ad essentiam speciei sub ipso contentae. Per
hunc ergo modum designari divinum esse negatur, quasi
scilicet sit quoddam commune, dicens naturam quandam

indeterminatam, per aliquam differentiam limitabilem et
contrahibilem ad particulariorem naturam sub ipso per se
contentam, ut aliqui male posuerunt.

Probatur autem primo. Deus est per se necesse esse.
Ergo sua essentia non est in actu aliquo superveniente.
Ergo nec suum esse. Ergo suum esse non designatur desi-
gnatione essentiali. Prima consequentia patet. – Secunda
probatur, quia suum esse est sua essentia. – Tertia vero,
quia impossibile est aliquid esse actu nisi omnibus exi-
stentibus quibus esse substantiale designatur: non enim
animal est actu nisi sit rationale aut irrationale. Nec etiam
Platonici posuerunt ideas nisi specierum specialissimarum.
Ergo, si designaretur esse designatione essentiali, non poterit
esse actu nisi per illud quod ipsum designaret. Et sic esset
m actu per aliquid superveniens.

2. Circa positionem Platonis, advertendum quod lv 5ge-
cierum *specialissimarum* non facit differentiam ab omnibus
universalibus simpliciter, nam, ut patet i *Ethic*, \ et po-
nitur a Divo Thoma Prima, q. vi, a. 4, et de 1er.. q. \xi,
a. 4. Plato non solum posuit ideas specieruin specialissi-
marum, sed etiam entis, unius et boni: sed tacit differen-
tiam a speciebus subalternis, scilicet a generibus. I t enim
dicitur *Perit.*, q. m, a. 8, Plato non posuit ideas generum,
sed tantum specierum specialissimarum, quia, cum idea
non sii nisi eorum quae per se sunt intenta, intentio autem

• c»p.

• Cjp. mi.

• Cap Wk

• G»r «q.

*°:r'

SIMMA CONTRA GENTILES, CAP. XXIV.

naturae non terminetur ad productionem formae generis, sed solum formae speciei, non oportuit ponere ideas generum, sed bene specierum. Lnde quod aliquando dicit Sanctus Thomas ♦ Platonem posuisse ea quae secundum intellectum separari poscunt. esse separata secundum esse, intelligendum est de iis quae per se sunt a natura intenta. Huiusmodi autem sunt species specialissimae, et ea quae omnibus sunt communia, ut ens, unum et bonum; non autem genera.

3. Advertendum quod ista propositio, *Impossibile est aliquid esse actu nisi omnibus existentibus quibus esse substantiale designatur*, dupliciter exponi potest. Primo modo, ut per esse substantiale intelligamus ipsam essentiam et quidditatem. Et de sine dubio vera est, ut declaratur per exemplum et Platonis positionem: non enim animal in actu esse potest nisi sint differentiae quibus natura animalis determinatur ad unam speciem ulterius essentialiter non determinabilem. Sed a ratione non videtur esse ad propositum. quia hic loquitur Sanctus Thomas de actuali existentia Dei, non de deo scotia.

Ideo secundo non potest dici quod animal potest ut per esse substantiale intelligatur per actus essendi. Et tunc probatio potest dupliciter fieri: primo; scilicet per viam similitudinis; et per viam essentiali. Per viam similitudinis: quia, sicut animal non potest esse actu nisi per existentiam ipsam differentia limitante esse enuditu. ita, si esset limitatio essentialis per aliquid recipiat, non poterit poni. Ictu nisi illa differentia sustentetur per quam essentialiter limitatur. — Per viam essentiali exempli: quoniam mimus non est actu nisi sit aliqua eius differentia per quam eius esse substantiale determinetur. Idem et similiter in omnibus animalibus nihil est in actu nisi existentibus omnibus quibus esse substantiale essentialiter determinatur. Quomodo autem per rationale aut irrationale esse substantiale determinetur, dicitur in tertia ratione.

II. Sed occurrit dubium. Quia non videtur inconueniens divinam essentiam esse actu per aliquid superadditum, si illud ab essentia realiter non distinguatur: sicut non est inconueniens ut per sapientiam superadditam essentiae, ab ea non realiter distinctam sed secundum rationem, sapiens sit. Per hoc enim non tollitur quin sit per se necesse esse: sicut per hoc quod per sapientiam sapiens est. non tollitur quin per se ac per suam essentiam sapiens sit. Modo, si adderetur esse divino aliquid essentialiter ipsum determinans. illud neque ab esse neque ab essentia realiter distingueretur: sicut neque differentia contrahens genus distinguitur realiter a genere. Ergo non est inconueniens ipsam esse actu per aliquid superadditum essentiae.

Ad evidentiam huius dubii, considerandum est quod aliter loquendum est de natura generis secundum quod est in specie secundum rem; et aliter secundum quod in communi consideratur per abstractionem a speciebus et differentiis. Primo enim modo, idem est cum differentia realiter, et differentia non est aliquid additum generis entitati. Secundo autem modo, consideratur genus tanquam formaliter distinctum a differentia, utpote non habens cum ea aliquam identitatem nisi potentialem, scilicet continentiae, inquantum ipsas differentias potentialiter continet. Ideo differentia tunc consideratur tanquam omnino extra essentiam generis. Et ideo cum naturae generis sic consideratae additur differentia, additur tanquam aliquid extraneum ab essentia generis. Lnde, si genus poneretur existere secundum quod intelligitur. esset sine differentiis quibus dividitur et ad inferiora contrahitur. Patet enim quod *animal*, per abstractionem a differentiis consideratum, nihil aliud essentialiter est quam *substantia animata sensibilis*: quod hi addatur *rationale*, dicitur *substantia animata sensibilis rationalis*, ubi constat *rationale* toti essentiae animalis esse additum. Et sic ad hoc ut animal sit. requiritur ut sibi aliquid addatur quod extra eius formalem rationem sit, licet in eo quod constituitur per ipsa, genus et differentia idem realiter sint, Lnde dici non potest quod genus per se ipsum sit, sed per aliud: quia per differentiam.

Sic ergo, si divinum esse, formaliter consideratum et secundum propriam rationem, esset aliquod commune essen-

tialiter contrahibile ad modum generis, et similiter essentia divina non posset actu esse nisi per aliquid omnino ab eius quidditate et essentia, formaliter considerata, alienum: licet illud additum essentiae in illo in quo uniretur esset idem realiter cum essentia.

Dicitur ergo ad dubium quod non solum inconueniens est quod essentia divina ad esse actu indigeat aliquo a se realiter distincto, sed etiam inconueniens est ut indigeat aliquo quod sit extra formalem eius rationem et quidditatem. quia tunc non esset ex propria quidditate et essentia necesse esse, sed ad hoc ut esset aliquo omnino extrinseco ab eius formali et quidditativo ratione indigeret.

Quod autem additur de sapientia, non est simile. Sapientia enim non est extra formalem et quidditativam rationem essentiae, si consideraretur divina essentia secundum quod in se est: sed tantum secundum quod a nobis diversimode concipitur. Si autem essentia divina esset natura indeterminata ad modum generis, et determinaretur per differentiam essentialem, illa differentia esset extra quidditativam rationem essentiae etiam secundum quod in se est consideratae, non tantum secundum nostrum modum concipiendi.

III. *Secundo*. Divina substantia nullo modo est in potentia: quia est ipsum esse, quod est actualissimum. Ergo esse divinum non potest designari essentialiter per aliquid sibi additum. Probatur consequentia. Quia omne quod indiget aliquo ad hoc ut sit, est in potentia respectu illius: si scilicet indigeat ipso tanquam forma limitante.

IV. *Tertio*. Designatur essentialiter per aliquid additum. Ergo illud additum facit rem designatam esse actu, et est ei intrinsecum. Ergo vel est eius essentia, vel pars essentiae. Non potest esse tota essentia Dei; quia eius essentia est idem quod esse; quod autem additur ipsi esse, non est totum esse, secundum quod additur, licet materialiter idem esse possit. Ergo pars est essentiae. Ergo Deus est compositus. (Alius oppositum superius est ostensum. — Probatur prima consequentia. Quia quod designat aliquid designatione essentiali, facit rem esse actu, et est intrinsecum rei designatae. — Secunda etiam probatur. Quia illud per quod res est in actu et est intrinsecum rei. vel est essentia tota, vel pars essentiae.

Adverte quod haec ratio procedit ex imaginatione quod esse divino aliquid addatur tanquam constitutum divinae essentiae, sicut generi aliquid additur quod est constitutum speciei.

Sed circa illam propositionem. *Quod designat aliquid designatione essentiali, facit rem esse in actu, et est intrinsecum rei designatae*, sciendum quod esse in actu dupliciter accipi potest: uno modo, in actu quidditativo et essentiali; alio modo, in actu existentiae actualis. Propositio haec non tantum intelligitur de esse in actu quidditativo, verum etiam de esse in actu existentiae. Nam haec differentia *rationale*, addita *animali*, constituit *hominem*, qui hoc loco dicitur *res designata*, in actu essentiae et quidditatis: eo quod in *animali* continebatur potentialiter *homo*, per adiunctionem autem differentiae constituitur in actu *animal rationale*, quae est hominis essentia et quidditas; sicut per coniunctionem formae cum materia fit in actu quidditativo ipsum totum. Constituit etiam hominem in actuali existentia: inquantum constituit quidditatem, quae est proprium susceptivum esse, formaliter loquendo et essentialiter. Ex additione enim differentiae specifica ad genus, constituitur proprium susceptivum esse essentialiter: quia species specialissima non indiget aliquo formali intrinseco ad hoc ut sit. licet in rebus materialibus requirantur aliqua materialia principia naturam individuam. Propter hoc inquit Porphyrius * quod *diferentia conducit ad esse*: quia scilicet constituit proprium susceptivum essenziale ipsius.

V. *Quarta*. Si adderetur ad esse Dei, adderetur ad eius essentiam: quia essentia et esse in ipso sunt idem. Ergo oporteret ut illud essentialiter designans constitueret propriam rationem naturae et quidditatis divinae. Sed hoc est contra rationem eius quod aliquid essentialiter determinat: nullum enim tale constituit rationem eius cui additur.

sicut *rationale* non constituit rationem animalis. – Probatur consequentia. Quod sic additur, constituit esse in actu eius cui additur. Sed hoc in Deo est divina essentia. Ergo, si aliquid sibi essentialiter adderetur, illud eius essentiam constitueret.

Circa illam propositionem. *Quod additur alicui ad designationem essentialem, non constituit eius rationem, sed solum esse in actu*, notandum quod haec propositio non est eadem cum illa propositione praecedentis rationis quam exposuimus . In illa enim esse in actu referebatur ad constitutum per genus et differentiam, sive ad constitutum per additum et id cui fit additio, quic diccbalui *res designata* sive *determinata* dc>t. ipsam determinationum includens: non autem sicut id cui apponitur ab extrinsecco designatio. Hic autem refertur ad id cui fit additio, sive ad genus ipsum, Gcnut enim, quia habet rationem potentiae et determinabili , ul consideratur sub ratione lotius universalis, non habet in se aliquem actum eoru n quil u. ad speciem dccermir itur. Ideo eat in potentia respectu differentiarum et specierum. Per additionem vero differentiae fit in actu differentiae et speciei, et fit proprium susceptum essentiale actualis existentiae: sicut niâkria, quia non habet in sui substantia aliquem actum, m consideretur per praecisionem ab omni form t, est m pul.. ti ut ad hanc vel illam formam et ad hanc vel illam -pcciem determinetur; cum autem acceperit formam, est in .ctu illius formae et speciei per ipsum constitutae, et in es>e actualis existentiae, quod illam formam concru? t.r

VI. Ad maiorem intelligentiam eorum qu f l l ». capite dicta sunt, sciendum ex doctrina S meo Thot mu Prima, q. tv, a. f *, *de Pott t* q vn, a. 2, et *dt I / c ..* *Essentia* *, quod aliter loquendum est dc o ac if. existentiae abstracto secundum rem. quale est ose **uri**-num, et aliter de esse abstracto et communi ccvnduin rationem: sicut aliter loquendum esset dc ilbcdinc f v.

separata secundum rem ab omni receptivo, et aliter si sit abstract i ab omni subiecto secundum considerationem tantum. Conveniunt quidem in hoc esse abstractum secundum rem, et esse abstractum secundum rationem, quod neutrum est per differentiam formalem determinabile: eo quod esse nominet actum perfectissimum et actualitatcm omnium actualitatum. et per consequens nihil sit ipso este formalius et actualius; ex quo sequitur quod nec huic nec illi aliquid additum est. alioquin abstractum omnino non esset; sicut et *animali*, secundum quod consideratur per ahMr.tclioncm ab omnibus differentiis, non est adiuncta differentia *rationalis*. Sed differunt in hoc quod esse divinum. secundum rem ab omni receptivo separatum, non solum Jeicnmnnri ion potest per differentiam essentialem, per isceptivum, co quod in nullo recipi p ->: sicut dbu lo quae esset realiter separata ab o iubiecto recipi, quoniam .b u t nb illi parti, ul .ilbcdine distingueretur quia v : .,S f omi.i sibiecto separata, aliae autem n i nde, si removeretur ab ea d i tum, iam non esset eadem quae .(. T' nutem secundum rationem commune, licet *P < v* ifferentiis limitari non possit, pi te ren u di. f cciipientia determinari: fit enim l c «» ,;s a. f in uirana inlura recipitur, et esse equi qui. f n t . qui rev ifi r' sicut albedo secundum rationem co r v t lin itiitur id hanc et illam quia in hoc t i to rec r i -> ergo divinum, licet sit ah (ini Jr p'o let., r.inante absolutum, non est tamen v ui q ni k λ i α Λ i i i i rationem: quia esse commune . -ndi k >:i'T - licet v.t -ic non sit per aliquid determinatum in actu. potest tamen per susceptivuin determinatur : : aliv t dninurr nec actu nec potentia est . mi : jn ifimo Je r.itione sua est ut determinari non possit.

CAPITULUM VIGESIMUM QUINTUM

QUOD DEUS NOX EST IN ALIQUO GENERE

ÎTiSfVf;;x hoc autem de necessitate concluditur u quod Deus non sit in aliquo genere.

Nam omne quod est in aliquo genere, habet aliquid in se per quod natura generis designatur ad speciem: nihil enim est : in genere quod non sit in aliqua eius specie. Hoc autem in Deo est impossibile, ut ostensum est*. Impossibile est igitur Deum esse in aliquo genere.

Amplius. Si Deus sit in genere, aut est in genere accidentis, aut in genere substantiae. In o genere accidentis non est: accidens enim non potest esse primum ens et prima causa. In genere etiam substantiae esse non potest: quia substantia quae est genus, non est ipsum esse; alias omnis substantia esset esse suum, et sic non esset cau- sata ab alio, quod esse non potest, ut patet ex dictis*. Deus autem est ipsum esse**. Igitur non est in aliquo genere.

Item. Quicquid est in genere secundum esse differt ab aliis quae in eodem genere sunt: alias w genus de pluribus non praedicaretur. Oportet

autem omnia quae sunt in eodem genere, in quidditate generis convenire: quia de omnibus genus *in quod quid esi* praedicatur. Esse igitur cuiuslibet in genere existerais est praeter generis quidditatem. Hoc autem in Deo impossibile est*. Deus igitur in genere non est.

Amplius. Unumquodque collocatur in genere per rationem suae quidditatis: genus enim praedicatur *in quid es!*. Sed quidditas Dei est ipsum suum esse i. Secundum quod non collocatur aliquid in genere: quia sic *ens* esset genus, quod significat ipsum esse. Relinquitur igitur quod Deus non sit in genere.

Quod autem *ens* non possit esse genus, probatur per Philosophum in hunc modum *. Si ens esset genus, oporteret differentiam aliquam inveniri per quam traheretur ad speciem. Nulla autem differentia participat genus, ita scilicet quod genus sit in ratione differentiae, quia sic genus poneretur bis in definitione speciei: sed oportet differentiam esse praeter id quod intelligitur in

j designatur] designetur GXV'YPc. 14 alias omnis... 16 nb alio *Ita* GNWZfir irrn esse suum, suum esse Z); alias omnis substantia esset esse suum, cum ratio generis salvetur in omnibus quae sub genere continentur, et sic nulla substantia esset causata nb alio alH.Yc *et effectores* GWZ; PA *conflando*: alias... esse suum et sic non esset causatum ab alio, cum ratio generis... nb «lio. *Cfl* II, cap. hem m > t. 3 in quod) in eo quod ENZsGY. 8 enim) autem sNZpGfirPc. 13 sit] est EGNWYZ.

• Num. it SfJ circa.

• Ad 3.
• Up M.

• C. Goment. 7, prae;.. »nlt.

• Nxa. iuL
– Num. xiv.
* Vid. 0. 11,111. v.

• Up. peace.

• Up. X'W.
• Op. xxn.

• C'p. ->

ratione generis. Nihil autem potest esse quod sit praeter id quod intelligitur per ens, si ens sit de intellectu eorum de quibus praedicatur. Et sic per nullam differentiam contrahi potest. Relinquitur igitur quod ens non sit genus. Unde ex hoc de necessitate concluditur quod Deus non sit in genere.

Ex quo etiam patet quod Deus definiri non potest: quia omnis definitio est ex genere et differentiis.

Patet etiam quod non potest demonstratio de ipso fieri, nisi per effectum: quia principium demonstrationis est definitio eius de quo fit demonstratio.

Potest autem alicui videri quod, quamvis nomen *substantiae* proprie convenire non possit, quia Deus non est per accidens; res tamen significata per nomen ei conveniat, et ita sit in genere substantiae. Nani substantia est *ens per se*: quod Deus est ex quo probatum est ipsum non esse accidens.

Sed ad hoc dicendum est ex dictis quod in definitione substantiae non est *ens per se*. Ex hoc enim quod dicitur *ens*, non posset esse genus: quia iam probatum est quod ens non habet rationem generis. Similiter nec ex hoc quod dicitur *per se*. Quia hoc non videtur importare nisi negationem tantum: dicitur enim ens per se ex hoc quod non est in alio; quod est negatio pura. Quae nec potest rationem generis constituere: quia sic genus non diceret quid est res, sed quid non est. Oportet igitur quod ratio substantiae intelligatur hoc modo, quod substantia sit *res cui conveniat esse non in subiecto*; nomen autem *rei* a quidditate imponitur, sicut nomen *entis* ab esse; et sic in ratione substantiae intelligatur quod habeat quidditatem cui conveniat esse non in alio. Hoc autem Deo non convenit: nam non habet quidditatem nisi suum esse. Unde relinquitur quod nullo modo est in genere substantiae. Et sic nec in aliquo genere: cum ostensum sit ipsum non esse in genere accidentis.

Commentaria IPerrariensis

Secundo, ostenditur in Deo non esse compositionem. **Solutio.** **Consequenter** ostenditur quod ponitur haec conclusio: *Deus non est in genere*.

Circa quam conclusionem tria facit Sanctus Thomas: primo enim ipsam probat; secundo, quaedam ex ipsa collatoria deducit; tertio, quandam solvit instantiam.

I. Quantum ad primum, *arguit primo sic*. In Deo nihil est per quod designetur natura ad speciem. Ergo non est in genere. – Antecedens patet ex praecedenti capitulo. – Consequentia vero probatur. Quia nihil est in genere quod non sit in aliqua eius specie. Quod intelligendum est de iis quae sunt completa in natura, et directe: non autem quae solum per reductionem sub genere continentur.

Sed videtur antecedens huius rationis non haberi ex praecedenti capitulo. Ibi enim ostensum est quod esse divinum non potest designari essentialiter per aliquid superadditum. Ex hoc autem non habetur quod in Deo non sit aliquid determinabile et aliquid determinans: sicut ex hoc quod humanitas non est per aliam formalem differentiam essentialiter limitabilis et contrahibilis, non habetur quod in humanitate non sit natura secundum se contrahibilis et natura contrahens, si formaliter considerentur.

Respondetur quod ex eisdem rationibus quibus probatum est nihil posse addi ad divinum esse quod ipsum essentialiter designet, constat in Deo nihil esse quod habeat rationem differentiae designantis essentialiter. Id enim quod designaretur per ipsam, non esset per se necesse esse: quia ad hoc ut actu esset, indigeret illa differentia, ut in prima ratione procedebatur. – Et esset in potentia respectu illius: ut in secunda assumebatur ratione. – Ipsa etiam differentia esset pars essentiae formaliter sumptae: ut tertia concludebat ratio. – Similiter quidquid est actu in Deo, est idem formaliter cum omni natura quae in Deo est, si secundum se considerentur ea quae sunt in Deo: cum omnia sint ipsum purum esse. Ideo non potest alicui existent! in Deo addi aliquid quod sit extra eius rationem: ut quarta ratio procedebat. – Implicite ergo, ostenso quod esse divinum non recipit essentialiter limitationem, etiam ostensum est nihil esse in Deo quod rationem differentiae essentialiter limitantis habeat.

II. *Secundo*. Deus non est in genere accidentis: quia accidens non potest esse primum ens et prima causa. Nec in genere substantiae: quia substantia quae est genus, non

est suum esse, alioquin omnis substantia esset suum esse, cum ratio generis salvetur in omnibus quae sub genere continentur, et sic substantia non esset causata ab alio; Deus autem est suum esse. Ergo Deus non est in genere.

Ad evidentiam huius rationis, considerandum est quod ex hoc aliquid habet rationum causati ab alio, quod ab ipso recipit esse: causare enim, ut dictum est supra, est facere aliquid esse in actu. Ubi ergo ponatur quod esse rei non conveniat sibi ab alio, sequitur ipsam rem causatam non esse. Ex hoc autem quod ponitur substantiam rei ab esse non distingui, oportet poni esse non convenire rei per aliam causam efficientem: quia ipsa essentia rei sibi convenit per se, et non per causam productivam. Nulla enim causa est quae faciat hominem esse hominem, aut animal, aut substantiam: cum similes propositiones primi modi sint sempiternae veritatis, sive producantur res in esse sive non producantur. Et si inveniatur Sanctum Thomam aliquando dicere, ut *de Ver.*, q. xxi, a. 5, ad 5, quod *creatura est a Deo secundum essentiam suam*, intelligendum est quod ipsam essentiam creaturae producit in esse, non quod faciat essentiam creaturae convenire sibi, quasi faciat hominem esse hominem. Sequitur ergo, si substantia sit suum esse, quod ipsa substantia causata non erit: eo quod ab alio non accipiet esse, sicut nec essentiam.

III. *Tertio*. Quod est in genere, differt secundum esse ab omnibus aliis quae sunt in illo genere. Convenit autem cum illis in generis quidditate. Ergo in omni existente in genere esse est praeter generis quidditatem. Ergo Deus non est in genere. – Antecedens quoad primam partem probatur, eo quod genus de pluribus praedicetur; aliqua autem in una communi quidditate convenientia ideo plura sunt quia habent distincta esse. Quoad secundam vero probatur, quia genus praedicatur *in quid* de omnibus speciebus. – Prima consequentia patet. Quia idem non est principium convenientiae et distinctionis respectu eiusdem. – Secunda etiam patet. Quia in Deo esse non est praeter eius quidditatem.

Circa istam rationem est advertendum quod ex eo quod species conveniunt in quidditate generis, differunt autem in esse et quidditalivo et actualis existentiae, non sequitur formaliter illa quae sunt in genere habere esse realiter distinctum a quidditate. sed tantum formaliter: sicut ex hoc quod conveniunt species animalis in quidditate animalis

• C*. Comment. ap. praecc. init.

• Nuta. xiii.
• Num. xiv.
• Vtf. n. u. ui. v

• Cf. tXL

• Cap. xxiii. *Amphut. Omne.*

SI XIMA CONTRA GENTILES. CAP. XXV.

distinguuntur autem differentiis animalis, non sequitur quidditatem generis realiter a differentia distingui, sed tantum formaliter. Et hoc sufficit ad rationem Sancti Thomae: quia esse in Deo non solum non distinguitur realiter ab essentia, sed nec formaliter. Si enim conciperetur divina essentia, et omnia quae sunt in ipsa, secundum quod in se sunt, omnium una et indivisibilis ratio esset, propter summam simplicitatem divinae naturae et puritatem. Ad insinuandam autem istam formalem distinctionem essentiae et esse in re existentiv in genere, dixit Sanctus Thomas. *Esse cuiuslibet m eenerie existenlis est praeter generis quidditatem.* ¶ n n u . dixit, *est realiter distinctum a quidditate:* > lie. > <1 m : it verum quod realiter distinguatur, ut aliis mu ni Secundo probabitur *.

¶ N. 'uiMum. Diceret enim aliquis quod. SictK 3m naturam communem secundum rjti-vjei . scemihi.n qund a differentiis per intellectum absha'. i. I <j c . Iliut quidditatis gcnricjc est unum conpmu . cuivfetn i donem pcr aburaccionem ubomnIVii' p * i; li: iumt.bi i oniLfeiatom, et csl idetn li»ic'd'iat i: «pccichus pluribus multip' c itr eabter ,ur generis in unn tpeefe -q div» π

¶ It! c Ĩ' U>Ci»1 1 H i l'»Y« i'1 ic non tvn i e.

non convenit genen niri «ecundum < ribus limitatum, kfeo c^mp ratio inter ct elu» esse attenditur «ccandum quoj ML* ' 'I' , icncnt* m -kptciebu' consideratur. Non enim c ac quo in natur i existai *animal* ab omnibus speCt< 41* upa sed bene quo cxhlit hoc mimai quod est homo, et quo existit hoc animal quod est cquu>, ct lic dc alii

Notandum secundo, quod e se, licet habeat qvlandcun communitatem rationis inquantum omne esse dicitur *actiui-litas eX islendi*, non est tamen commune, ut superius * diximus, ad modum generis. Non enim e.v.e *animalis* dicit unam naturam insentam in omnibus esse animalium, per intellectum abstrahibilem ab illis el per aliquam differentiam contrahibilcm, sicut *animal*: nam, cum dicat omnium actualitatum actualit.itcm. non potest per aliquid formalius et actualius limitari. Sed Mia communitas est communitas ad modum formae, quae limitatur per receptivum: esse enim hominis distinguitur ab esse equi quia hoc est actualius huius, illud vero illius. Propter hoc, sicut aliud receptivum eius per unam generis differentiam constituitur et aliud per aliam, ita alia est formalis ratio actualis existentiae in una specie generis et alia in alia specie. Et ideo, sicut cum unitate formali generis m omnibus suis speciebus stat pluralitas differentiarum et esse specifici, ita etiam cum unitate illa genvricae quidditatis stat pluralitas formalis ipsius esse existentiae,

3. Dicitur ergo ad dubium, primo, quod genus multiplicatur in speciebus realiter et quantum ad esse quidditativum specicrum, non autem multiplicatur formaliter et quantum ad esse quidditativum proprium. Licet enim natura generis in uno sit diversa realiter a natura generis in alio, non tamen est formaliter diversa: natura enim animalis in omnibus animalibus est *substantia animata sensibilis*.

Dicitur secundo, quod esse actualis existentiae generis non manet idem formaliter in omnibus: cum non dicat unam naturam ab omnibus per intellectum abstrahibilem, sed secundum quod per diversas differentias constituitur diversum susceptivum ipsius esse. Ita ratio actualis existentiae diversificatur simul cum eius reali diversitate.

Dicitur tertio quod, licet ista esse sint unum in aliqua communi ratione quam format intellectus, eo quod unum sint proportionalitate quadam, inquantum sicut se habet esse leonis ad leonem, ita esse equi ad equum, per hoc tamen non tollitur vis rationis. Semper enim ista propo-

sitio est vera, *Illud quod est unum formaliter in multis, distinguitur formaliter ab eu quod in illis multiplicatur*: alioquin idem esset unum et multa. Ergo, si quidditas generis in speciebus est una. esse autem in eisdem speciebus nulla sunt (licet fortassis sint unum secundum aliquam rationem intellectus), ipsa generis quidditas ab esse formaliter distinguitur. Nec valet dicere quod ipsum esse remanet unum in multis secundum rationem: quia, ut ostensum est, ex parte rei nihil est unum commune omnibus illis esse sicut omnibus animalibus est una natura communis per intellectum ab illis abstrahibihs.

Ex hoc autem ulterius sequitur quod etiam realiter di-tinguan>ur, ut ingeniose deducit Reverendissimus Cardin..hs >ancti Sixl.. m libro *de Ente et Essentia* *: quia videlicet dis'inctio re dis esse ab essentia est causa distinctioni f mnalit i.* illa» icut et identitas realis illorum m cau «u t ? . td :>imalis. xJam valet, *Essentia est idem t i'η* <; r. . . / *nun est ad aliquod genus determin'a.* ut' c <η: i τ i mendicat esse in actu ab alio ieris limitatur per differentiam. ; ' f bc '.on determinatum ad genus u U de ratione eius: quia esse i: m. l'rgo, a primo ad ultimum, u > esse. Ergo essentia et esse

t . / n e e. Ergo non collocatur CV j : nua. Quia nihil posset esse u; d unumquodque collocetur 'dditatis; ipsum autem esse . .). Sed ens non potest esse genus, L / -evt. Ergo etc. - Quod autem I -- ' gem ., pro it ibidem Philosophus hac i . »' . v . pe aliqutm differentiam ad speciem . v . non est ipsum genus, sed est c . d q < : n v liMtur n ratione generis: quia, si gcn.ib v de r .time i iikr. itiae, bis poneretur in defini->e praeter id quod intelligitiu per ens, ri ens i de intellectu eorum de quibus praedi non j test v^sc genus.

Ati evidvniiint huius piroposilionis. *Z numquodque collocatu' .n genere per rationem suae quidditatis*, sciendum quod, cum in re existence sit quidditas et esse, non habet aliquid quod reponatur in genere ratione ipsius sui esse, sed ratione quidditatis tantum, ex eo scilicet quod sua quidditas in genere potentiahter continetur et genus de ipsa essentialiter praedicatur. I nde. cum omne quod in genere continetur directe, sil species eius, contineri in genere ratione quidditatis nihil aliud est quam esse speciem generis per Miam quidditatem; non autem per suum esse, ubi esse a quidditate distinguitur.

Advertendum etiam circa illam propositionem, *Differentiam oportet esse praeter id quod intelligitur in ratione generis*, quod illud quod intclligitur in ratione generis est ipsa generis quidditas el natura per eius definitionem significata. Ideo esse praeter id quod intelligitur in ratione generis est esse praeter essentiam generis et quidditatem. Illoc autem dupliciter esse potest. I no modo, quia illud non ingreditur essentiam et quidditatem generis: et hoc non solum convenit differentiae, sed etiam speciei. Alio modo, quia nec ipsum ingreditur quidditatem generis, nec quidditas generis eius quidditatem ingreditur. Et sic intelligitur differentiam esse praeter quidditatem generis: alioquin bis poneretur in definitione speciei, semel per se et semel in differentia inclusum.

\ i. Sed occurrit dubium '. Quia *ens* hic accipi videtur secundum quod significat actuaalem existentiam: ut patet ex intentione Sancti Thomae volentis, si Deus sit in genere, oportere ut ens sit genus eius, quia quidditas Dei est esse, scilicet actualis existentiae, ens autem significat ipsum esse. Modo, falsum est quod ens taliter acceptum de omnibus essentialiter praedicetur, ut videtur supponere Sanctus Thomas. et nihil sit praeter entis rationem: nam, secundum ipsum, sic de solo Deo essentialiter praedicatur. Ens enim quod essentialiter praedicatur, est ens quod significat essentiam rei, quod etiam dividitur in decem praedicamenta,

• Op. LU

• S.Th. I.iOii- IX, tiII, 1, 3.

a'.**

0.*«

•iw n,».

•cap.xx0.n.vi.

* v.

ii.

• O. t-n.

ut dicitur \ *Metaph.* *: non autem ens quod significat esse. Ergo aut assumitur falsum: aut committitur fallacia *aequivocationis*, dum primo sumitur ens participialiter, posterius vero nominaliter.

VII. Pro solutione huius dubii, quia tota difficultas consistit circa significatum huius termini *ens*, considerandum est quod, licet ens tam nominaliter quam participialiter sumptum importet *esse*, utroque enim modo ens significat *quod habet esse*; tamen aliter importatur per unum modum quam per alterum. Si enim participialiter sumatur, ut idem est absolute quod *existons*, esse importatur tanquam principale et formale significatum, eo quod est abstractum huius concreti *ens*; id autem quod habet esse importatur secundo, tanquam susceptivum esse; sicut *album* primo et formaliter importat albedinem. quod est eius abstractum. secundo autem importat subiectutn, eo quod ipsam albedinem significet per modum alteri inhaerentis. – Si autem nominaliter sumatur, sic *ew* non est eius abstractum, sed *essentia*. Ideo pncij diter eius significatum non est esse, sed es autem imp frtatur per ipsum tanquam id a quo nomen imp. nitur; ricut, si lapis dicatur esse *quod offi* oticnsio pedis importatur secundo, tanquam id a quo iponitur nomen, essentia autem eius tanquam prineip de m nific.v irru Patet autem hoc e.\ Sancto Thoma X a . 1> expositione texti. 8 . ubi ait quod *ens per di l m . l c.i . amenta divisum significat ipsas naturas decen. v.r. secundum quod sunt actu re! potentia*.

2. Dicitur er, . p quo: ens divisum in decem praedicamenta est . n u.nali er >umptum, quod scilicet significat essentiam pri.n . i mq l.-m rem significatam, ct secundo esse, tanqu . : a .ljo ipsum nomen imponitur. Dicitur secundo i. » est quod dc omnibus essentialiter praedicatur, ct quod Philosophus probat non esse genus: non autem cn t sumptum, cuius principale significatum est c c, lanquatn eius abstractum.

Primum horum patet ex Sancto Thoma 1er.. q. xxi, a. 4, ad 4. ubi loquitur, ut articulo primo illius quaestionis patet, dc ente diviso in decem praedicamenta. Ibi enim, ponens regulam quod *m formis generalibus recipitur praedicatio concreti de abstracto*, inductne hoc ostendit. inquiens. *Dicimus entm quod essentia est ens, et bonitas est bona, et unitas est una, et sic de aliis*, ubi constat quod essentiam tanquam abstractum ct primum ac formale significatum entis ponit. Articulo quoque primo, ad 1, inquit quod, *cum ens dicatur absolute, bonum autem superaddat habitudinem causaefinalis, ipsa essentia rei absolute considerata sufficit ad hoc quod per eam dicatur aliquid ens*. In secundo quoque *Quolibet*, q. n. a. 1 *. ponit *ens, secundum quod significat rem cui convenit esse, significare essentiam rei et dividi in decem genera*, licet, secundum quod significat esse, sit praedicatum accidentale, ut dat intelligcre.

Secundum vero probatur, quia Sanctus Thomas tenet esse in omni creatura realitcr ab essentia distingui, ct quod *in nullius creaturae ratione perfecte includitur*, ut patet 1er., q. x, a. 12, et alibi. Sic enim patet quod id quod importat esse tanquam primum significatum, non potest de creatura essentialiter praedicari; et consequenter non est illud ens de quo probat Philosophus quod non est genus hac ratione quia de omnibus praedicatur.

\ 111. Sed huic determinationi videtur obstare, quia videtur Sanctus Thomas in Γ Part., q. v et vr, et 1er., q. xm. velle quod bonum, quod etiam dividitur in decem praedicamenta, ut dicitur l *Ethic.* *, convertatur cum ente participialiter, non autem nominaliter sumpto. Quod patet ex duobus.

Primo, ex eo quod dicit quod, cum bonum et ens convertantur, sicut res est ens, ita est bona; sed non est ens per essentiam; ergo nec bona. In hoc enim processu oportet sumi ens participialiter: quia hoc est quod negatur convenire rei per essentiam, eo quod esse ab omni essentia creata realiter distinguatur. Ergo ens quod convertitur cum bono ct dividitur in decem praedicamenta, est ens participialiter sumptum.

Secundo, ex eo quod inquit id quo res formaliter est bona, non esse ens. Quod dictum de ente nominaliter sumpto falsum est: quia esse actualis existentiac. quo res est ens et bona, est ens nominaliter.

2. Ad haec dicitur primo, in communi, quod procedunt ex falso fundamento: scilicet quod *ens*, cum nominaliter sumitur, non dicat esse, sed tantum cum sumitur participialiter. Hoc enim falsissimum est: cum utroque modo, ut superius ' diximus, significet *id quod habet esse*. Sed * Num.vit. verum est quod, cum nominaliter sumitur, importat esse secundo ct tanquam id a quo imponitur nomen; cum autem participialiter accipitur, dicit esse non tantum sicut id a quo nomen imponitur, sed etiam tanquam rem principaliter significatam; constat enim in doctrina Sancti Thomae id a quo nomen imponitur, et id cui imponitur, in aliquibus idem esse*. Ex quo sequitur quod, nominaliter ' » uni8 accipiendo ens, aliquid potest dici ens per participationem ratione significati secundarii et eius a quo nomen imponitur. licet ratione significati primarii non sit ens per participationem. sed per essentiam.

Attendendum autem quod non est idem dicere *ens in actu* secundum quod ens dividitur per ens in actu et ens in potentia, et *ens participialiter sumptum*. Quia ens actu quod dividit ens, primo et formaliter significat essentiam, sicut et ens quod dividitur: sed significat illam ut est sub esse actualis existentiac, per quod differt ab ente in potentia, quod significat essentiam absque esse actuali. Et ideo ens in actu secundo significat esse Ens autem participialiter sumptum, quod idem est quod *existons*, ut dictum est \ significat primo et formaliter ipsum esse; secundo autem ipsam essentiam cui convenit esse sue» modo. I.nde, licet velit Sanctus Thomas quod bonum convertatur cum *ente in actu*, non tamen vult quod convertatur cum *ente participialiter sumpto*, quantum ad significatum primum et formale Et pfopterea assumptum in obiectionibus est falsum.

3. Ad primam ipsius probationem dicitur quod illam rationem, ut adducitur, non ponit Sanctus Thomas: sed bene in *Quaestt. de* 1er., q. xxi, a. 5. ad 6, ait: *Hoc modo essentia denominatur bona sicut et ens. I'nde. sicut habet esse per participationem, ita et bona est per participationem*. In hac autem ratione non dicitur essentia creata esse ens per participationem ratione primi et formalis significati. sed ratione connotati, sive ratione eius a quo nomen entis imponitur. Quia enim essentia creata habet esse distinctum a se et participatum, ens nominaliter sumptum ratione ipsius esse dicitur de illa per participationem. Et sic falsum est quod in illa ratione accipiat ens participialiter. non nominaliter.

\d secundam patet solutio ex ipsis Sancti Thomae verbis ibidem, ubi inquit quod *esse non dicitur ens per aliquod esse aliud, sed quia per ipsum res esse dicitur*. Esse ergo non est ens sicut *id quod habet esse*, nominaliter etiam sumendo *ens*: sed sicut *id quo aliquid habet esse*. Ens enim nominaliter sumptum primo quidem dicitur id quod habet esse; secundo vero etiam et id quo aliquid est, ut patet lt.-/, eadem quaesi., a. 4. ad 4, et Prima, q. vi. a. 3, ad 3.

IX. Ad dubium ergo principale ' dicitur primo, quod accipitur *ens* secundum quod significat me, non quidem tanquam principale significatum, sed tanquam id a quo imponitur nomen. Et tale est ens nominaliter sumptum.

Dicitur secundo, quod ad intentionem Sancti Thomae non requiritur quod ens alio modo significet esse quam diximus. Cum enim ens significet id cui convenit esse, et praedicet essentiam cuiuslibet rei; in Deo autem ipsa essentia sit idem realiter quod esse: nihil poterit esse genus eius nisi importet ipsum esse absolute et illimitate. aut primo aut secundo. Tale autem est ens etiam nominaliter sumptum: importat enim esse absolute secundo, ct quidditatem principaliter. Et sic in Deo significat quidditatem quae est ipsum esse.

Dicitur tertio, quod non est falsum, immo verum est quod ens quod significat esse tanquam id a quo nomen imponitur, essentialiter dc rebus praedicetur, quantum ad

suum primum et formale significatum. Sed bene falsum est quod ens participialiter sumptum, quod principaliter esse significat, essentialiter praedicetur, et quod nihil sit praeter eius rationem.

X. Sed remanent duo dubia. Primum est quia, si bonum convertitur cum ente nominaliter sumpto; et dividitur bonum in decem praedicamenta ut est idem cum ente, ut dicitur Prima, q. v, a. ult., ad i; oportet ut bonum convertatur cum ente diviso per actum et potentiam, quia illud est quod dividitur in decem praedicamenta; non autem cum ente in actu tantum. Huic» nutem oppositum est dictum .

Respondetur ad hoc quod, sicut ens commune actui et potentiae dividitur in decem praedicamenta, ita et ens in actu. Unde non solum ens dividitur in potentiam et actum, sed et quodlibet genus entis: quia in quolibet genere aliquid est ut potentia et aliquid ut actus. Unde ens in potentia dividitur in decem praedicamenta, et similiter ens in actu. Aliqua enim est potentia de genere substantiae, et aliqua de genere accidenti-, et modo de aliis; et similiter aliquid actus est de genere substantiae: aliquid de genere qualitatis et sic de his, Paient haec ei iis quae habetur a Commentatore in Prima Secundae, comm. 9. Negatus est ita consequens: Oratio: «nunc ubi idem cum ente dividitur in decem praedicamenta: et convertitur cum ente divino per actum et potentiam, a. ult.: Juliam cum cate id Ratio est, quia non est commune dividitur in decem praedicamenta, sed etiam videtur in actu et ens in potentia.

XL Secundum intellectum Si bonum convertitur cum ente nunc ubi conversioni ostenditur. de v unum intellegit Sanctus Thomas, et est convicius. Item «unum ponat ipsa case idem re. utitur. et bonum idem iuper. et tantum respectum rationi» — sequitur quod bonum ubi et essentia rei mot idem realiter. Sed inquit Sanctus Thomas. Prima, q. si, a. 3, ad 3, quod bonitas rei est substantia ipsa eius essentia. Ergo etc, Probatui comequens. Quia ex opposito consequentis inferitur oppositum antecedentis. Si enim bonitas, quae est formale significatum boni, non est idem cum essentia, quae est formale significatum totius, sequitur quod bonum addit aliquid reale ad ens. Et sic non convertuntur essentialiter.

. Ad huius evidentiam considerandum est primo, quod aliud est dicere ens absolute, et aliud dicere ens in actu. Ens enim absolute sumptum significat tantum essentiam tanquam id cui nomen imponitur; esse vero significat tanquam id a quo imponitur nomen. Ens vero in actu non significat tantum essentiam, sed etiam ipsum esse. Unde enlitas in actu» quae est formale significatum entis in actu, dicit essentiam primo, et secundo connotat esse, non tantum ut a quo nomen imponitur, sed etiam ut actualitatem essentiae.

Considerandum secundo quod, cum bonum et ens actu sint essentialiter convertibilia, oportet ut, sicut ens actu significat formaliter essentiam et esse, ita etiam bonum illa significet. Et similiter oportet quod bonitas, quae est formale significatum boni, illa duo includat, sicut ab entitate in actu includuntur. Et sic bonitas non dicit tantum essentiam rei, neque tantum esse, sed essentiam sub esse.

Considerandum tertio quod, sicut ens actu significat essentiam tanquam fundamentum essendi, esse autem tanquam actualitatem essendi et tanquam complementum entitatis in actu, ita bonum significat essentiam tanquam bonitatem fundamentalem, esse vero tanquam bonitatem completivam et determinativam.

3. Ad dubium ergo dicitur primo, quod supponit duo falsa. Unum est quod idem sit dicere ens absolute, et ens in actu. — Alterum, quod entis in actu, cum quo convertitur bonum, formale significatum sit tantum essentia: cum tamen, ut dictum est, illud includat essentiam et esse.

Dicitur secundo, quod consequentia est falsa, de omnimoda identitate loquendo. — Ad probationem, negatur assumptum. — Ad cuius probationem dicitur quod essentia non est totale significatum entis in actu, sed essentia cum esse. Et ideo non sequitur quod bonum addat aliquid reale supra ens actu quantum ad eius totale significatum,

sed tantum quantum ad significatum eius partiale. Hoc autem non est inconveniens: sic enim et ipsum ens actu addit supra essentiam; quia non solum dicit essentiam, sed etiam esse. Non sequitur etiam quod non convertatur essentialiter cum ente in actu: sed quod non convertatur cum partiali eius significato.

Dicitur tertio, quod dictum Sancti Thomae habet veritatem dupliciter. Primo, de bonitate totali et completa. Talis enim, cum includat essentiam et esse, non est idem omnino cum essentia rei. licet sit aliquo modo idem: sicut plura includens est idem cum unoquoque illorum quae includit, addens tamen aliquid supra ipsum. — Secundo, de bonitate completiva, et terminativa. falsis enim non est idem quod essentia: quia talis bonitas est esse; in creatura et substantia distinguuntur. Quod autem dicitur de bonitate Sancti Thomae bonitatem rei esse actum videtur non de completa et totali bonitate, sed de bonitate completiva et terminativa.

¶ Pro dicto dictum conditionale, Si ens sit de intellectu; labus praedicatur, advertendum quod loquitur Sanctus Thomas quasi de intellectu: quod ens sit de intellectu sive de intellectu praedicatur: tenet enim ipse modo essentias rerum significare. et ad tollendam calumniam quae dicitur de intellectu praedicari. Quasi diceret: ens est de intellectu nunc ubi de omnibus praedicatum, ens non accipiat in sua ratione ens, ens essentialiter de rebus praedicatur quod esset in mente falsum.

7. Sicut etiam est de intellectu. Si ens est de intellectu definitione, ergo ens in rerum definitione definitur. Item in definitione cuiuslibet rei ponitur de intellectu eius. Cuius tamen oppositum dicit Philosophus in Metaphysica, text. 16.

Respondetur quod, et definitio detur ad distinguendum de intellectu, illud solum ponitur in definitione per quam definitum aliquam ab aliis habet distinctionem. Hoc amem solum ubi genus et differentia, quae aliquid determinatum dicunt: non autem ens, in quo omnia conveniunt. Ideo propositionem Aristotelis glossat Sanctus Thomas quod ens non ponitur in definitione tanquam penus. Sed de hoc plenius scripsi in annotationibus Secundi Posteriorum.

Quod autem assumitur, quoniam omne quod est de intellectu alicuius, ponitur in eius definitione: — dicitur quod est scium dumtaxat de eo quod ponit aliquem determinatum eius gradum, quo ab aliis distinguitur. Tale autem non est ens. Ideo non oportet ut in rerum definitione ponatur.

¶ Unet autem Scolus, in Sententia, d. m, q. m. quod ens non praedicatur de ultimis differentiis formaliter, sed tantum induntice. Sed hoc est in metaphysica disputandum.

XIII. Quantum ad secundum, duo deducit corollaria. Primum, quod Deus definiri non potest: cum omnis definitio ex genere ut differentiis constet; Deus autem non sit in genere.

Secundum, quod demonstratio non potest de ipso fieri nisi per effectum: quia principium sive medium demonstrationis est definitio rei de qua fit demonstratio. Cum ergo Dei nulla sit definitio, sequitur eius nullam demonstrationem esse.

2. Circa secundum corollarium et eius rationem dubitatur. Si namque idcirco non potest demonstratio esse de Deo quia ipsius non est definitio, sequitur quod de ente non poterit esse demonstratio, neque de substantia, neque de quocumque alio genere generalissimo. Et consequenter metaphysica, quae tractat de ente et substantia, et mathematica, quae de quantitate tractat, non erunt scientiae. — Patet sequela. Quia nullum istorum habet definitionem ex genere ut differentia compositam: cum nullum genus supra se habeant.

Ad huius uxidentiam, considerandum est quod dupliciter loqui possumus de demonstratione a priori. Uno modo, de ea cuius medium est vere ut realiter causa inhaerentiae

• Nom. vni, ubi & xlii.

•, U coit DW. iv, w.

• i p, m, 3

e. floc
s actu
un, sed
crtatur
crtatur

ici ve-
npleu.
i idem
: «eut
quac
undo,
in est
crea-
lutem
ictum
itate,

e in-
quod
juasi
c de
se in
:are. *s'
qua
;ret:
um,
ens,
rae-

ictu
ini-
po-
po-
•S.L
VU.M

en-
me
m.
ltd
n-
us
tin

le
jr
e-
le
1-

n
a
•α1ρ,,·. S.

L
t
• Cif. ut .

SIMMA CONTRA GENTILES, CAP. XXV, XXVI.

81

passionis ad subiectum de quo demonstratur. Alio modo, de ea cuius medium non est vere ct realiler causa pas- sionis, sed est tantum medium secundum rationem, in- quantum dicit rationem quandam priorem ratione eius quod accipitur ut passio, et est ratio ut talis passio insit subiecto. Prima demonstratio requirit ut medium sit vera definitio constans ex genere ct differentia: quia passionis determinatae vera causa est quidditas et essentia rei sub genere, quae per veram definitionem significatur; nam proprietates generis non substantis alii generi non sunt a natura illius generis realiler causatae, cum generi non con- veniat esse nisi secundum quod per differentias limitatur ad speciem. – Secunda autem demonstratio non requirit pro medio veram definitionem, sed sufficit ut sit aliqua con- ceptio intellectus prior ordine quodam essentiali ratione passionis, et complete explicans naturam subiecti.

Dicitur ergo primo, quod de Deo nullo modo potest esse demonstratio pruno modo accepta: cum in Deo nihil sit vere causatum Et hoc convenienter probatum est per hoc quod Deus del·ml.oatm non habet.

Dicitur secundo, uoo v -que neque entis neque gene- rum generalissimos* i t lvmonstratio isto modo, propter eandem rationem.

Dicitur tertio, qujd ion --equitur metaphysicam et ma- thematicam non ib rdc i.i . Quia, licet per primum genus demonstrati i> pur po >it aliquid de ente et gene- ralissimis generibu . v.rari, potest tamen de ipsis ali- quid demonstrari c secundum demonstrationis genus. Nam, licet ista non l definitionem, habent tamen, ut inquit Sanctus 'l i< .i s \ yietaph., 1. 4 ' quandam sim- plicem conceptioni . n. \ J.i. . quae ratio dici potest.

Dicitur quarto, ψ g r.*que etiam secundo modo potest esse de Deo dem< perfecto modo, neque quoad nos neque secundum Quia nos habere non possumus rationem aliquam v.tcl-cc u quae perfecte explicet quiddi- tatem Dei. Et Dei secundi m est una ratio sola: eo quod omnia quae in ipso suiv, absolute dicta, sint de ipsius ra- tione; et sic non ope rte cx parte rei distinguere rationem pertinentem ad Dei quidditatem, ct rationem pertinentem

ad passionem, ut una ratio demonstretur et alia sit me- dium demonstrationis. Et ideo inquit Sanctus Thomas quod *de ipso non potest esse demonstratio nisi per effectum*.

XIV. Quantum ad tertium*, removet tale dubium. Posset enim aliquis dicere quod, quamvis substantia quae est genus non conveniat Deo quantum ad id a quo imponitur nomen, quod est accidentibus *substare*, quantum tamen ad rem significatam Deo convenit, est enim Deus *ens per se*, quae est ratio substantiae.

Respondet autem quod *ens per se* non est in defini- tione substantiae quae est genus. Ex eo enim quod di- citur *ens*, non potest esse genus: cum ens genus esse non possit. Nec ex eo quod dicitur *per se*: quia illud nega- tionem dicit, scilicet non esse in alio; negatio autem non potest rationem generis habere, quia sic genus non diceret quid est res, sed quid non est. Sed ratio substantiae est quod sit *res cui convenit esse non in subiecto*. Et cum nomen *rei* a quidditate imponatur, sicut nomen *entis* ab esse, in ratione substantiae intelligitur quod habeat quid- ditatem cui conveniat esse non in alio, tanquam videlicet aliquid distinctum a quidditate. Non ergo substantia quae est genus convenit Deo: cum eius ratio sibi non conve- niat; non enim Deus habet quidditatem quae sit alia ab esse. Negaturque quod esse *ens per se* sit ratio substan- tiae, ut assumebatur.

Circa hoc quod inquit Sanctus Thomas, quoniam in definitione substantiae non est *ens per se*, sciendum quod quidam Thomistarum sic intclligunt haec verba quasi velit dicere quod *ens* non cadat in conceptu substantiae quae est genus. Sed ista interpretatio non vadit ad mentem Sancti Thomae. Non enim inquit absolute quod ens non ponatur in definitione substantiae, sed quod hoc totum, *ens per .se*, non ponitur in definitione substantiae, idest, non est substantiae definitio, quia a nulla parte illius ra- tionis posset substantia rationem generis habere. Sed eius definitio sive ratio, secundum Avicennam *, est hoc quod dico, *Jies cui debetur esse non in alio*. Secundum quam potest sibi ratio generis convenire: cum exprimat aliquem specialem modum entis positivum.

* Cf. init. Com- mem.

• l *Mctajh.*, ir.B, c. t.

• Cap. xxii.

• Cap. xv.

CAPITULUM VIGESIMUM SEXTUM

QUOI) DEUS NON EST ESSE FORMALE OMNIUM

x his autem confutatur quorundam error qui dixerunt Deum nihil aliud esse quam ESat r l esse formale uniuscuiusque rei *.

Nam esse hoc dividitur per esse sub- stantiae et esse accidentis. Divinum autem esse ¶ neque est esse substantiae neque esse accidentis, ut probatum est *. Impossibile est igitur Deum esse illud esse quo formaliter unaquaeque res est.

Item. Res ad invicem non distinguuntur se- cundum quod habent esse: quia in hoc omnia lº conveniunt. Si ergo res differunt ad invicem, oportet quod vel ipsum esse specificetur per ali- quas differentias additas, ita quod rebus diversis sit diversum esse secundum speciem: vel quod res differant per hoc quod ipsum esse diversis ¶t naturis secundum speciem convenit. Sed primum horum est impossibile: quia enti non potest fieri aliqua additio secundum modum quo differentia additur generi, ut dictum est *. Relinquitur ergo quod res propter hoc differant quod habent di-

versas naturas, quibus acquiritur esse diversi- mode. Esse autem divinum non advenit alii na- turae, sed est ipsa natura, ut ostensum est *. Si igitur esse divinum esset formale esse omnium, oporteret omnia simpliciter esse unum.

Amplius. Principium naturaliter prius est eo cuius est principium. Esse autem in quibusdam rebus habet aliquid quasi principium: forma enim dicitur esse principium essendi: et similiter agens, quod facit aliqua esse actu. Si igitur esse divinum sit esse uniuscuiusque rei, sequetur quod Deus, qui est suum esse, habeat aliquam causam: et sic non sit necesse esse per se. Cuius contrarium supra * ostensum est.

Adhuc. Quod est commune multis, non est aliquid praeter inulta nisi sola ratione: sicut *animal* non est aliud praeter Socratem et Platonem et alia animalia nisi intellectu, qui apprehendit formam animalis exspoliata[m] ab omnibus individuantibus oet speciicantibus; homo enim est quod vere est

i autem om PJ, 6 neque *pr. loco*] non GPr. 10 habent *post* cksc aPc.
3 natura] ecu essentia divina *addunt* «.sGWZPi. 1? sit] erit BPv.

animal; alias sequeretur quod in Socrate et Platone essent plura animalia, scilicet ipsum animal commune, et homo communis, et ipse Plato. Multo igitur minus et ipsum esse commune est aliquid praeter omnes res existentes nisi in intellectu solum. Si igitur Deus sit esse commune, Deus non erit aliqua res nisi quae sit in intellectu tantum. Ostensum autem est supra Deum esse aliquid non solum in intellectu, sed in rerum natura. Non est igitur Deus ipsum esse commune omnium,

Item. Generatio per loquutio est via in esse, et corruptio via in non esse, non enim generationis terminus est forma, et corruptionis privatio, nisi quia forma tacit esse et privatio non esse; dato enim quod aliqua forma non faceret esse, non dicaretur generari quod talem formam acciperet. Si igitur Deus sit omnium rerum esse formale sequetur quod sit terminus generationis. Quod tunc ostensum est.

Praeterea. Sequetur quod esse cuiuslibet rei fuerit ab aeterno. Non igitur potest generatio vel corruptio. Si enim sit, generatio vel corruptio non potest fieri nisi a praeeexistente alicui rei de novo acquiri. Si autem sit generatio vel corruptio, ergo alicui prius existent! aut nullo modo existent!. Si primo modo, cum unum tantum esse omnium existentium secundum posibilem naturam dictam, sequetur quod res quae sunt generatae non accipiat novum esse, sed non generatio essendi: quod non facit generationem et corruptionem. Si autem nullo modo prius existebat, sequetur quod fiat ex nihilo: quod est contra rationem generationis. Igitur haec positio omnino generatioem et corruptionem destruit. Et ideo patet eam esse impossibilem.

Hunc etiam errorem Sacra Doctrina repellit, dum confitetur Deum *excelsum et elevatum*, ut dicitur Isaiae vi; et eum *super omnia esse*, ut *Rom.* ix habetur. Si enim est esse omnium, tunc est aliquid omnium, non autem super omnia.

Hi etiam errantes eadem sententia procelluntur qua et idolatrae, qui *incommunicabile Xomen*, scilicet Dei, *lignis et lapidibus imposuerunt*, ut habetur *Sap.* xiv. Si enim Deus est esse omnium, non magis dicitur vere *lapis est ens*, quam *lapis est Deus*.

Huic autem errori quatuor sunt quae videntur praestitisse fomentum. Primum est quarundam auctoritatum intellectus perversus. Invenitur enim a Dionysio dictum, iv c. *Cael. Hier.*: *Esse omnium est super-essentialis divinitas* *. Ex quo intelligere voluerunt ipsum esse formale omnium rerum Deum esse, non considerantes hunc intellectum ipsis verbis consonum esse non posse. Nam si divinitas est omnium esse formale, non erit super

omnia, sed inter omnia, immo aliquid omnium. Cum ergo dixit initatem *super* omnia dixit, ostendit secundum suam naturam ab omnibus distinctum et super omnia collocatum. Ex hoc vero quod dixit quod divinitas est *esse omnium*, ostendit quod a Deo in omnibus quaedam divini esse similitudo repentur. Hunc etiam eorum perversum intellectum alibi apertius excludens, dixit in 11 cap. *de Div. Xmn.* quod ipsius Dei *neque tactus neque aliqua commixtio est ad res alias, sicut est puncti ad irneam, rei figurae sigilli ad ceram*.

Secundum quod eos in hunc errorem prolapsum est talionis defectus. Quia enim id quod commune est per additionem specificatur vel individuatur ac si inveniuntur divinum esse, cui nulla fit oppositio, aliquid esse proprium, sed commune omnium non est; non considerantes quod commune est vel universale sine additione considerari potest esse absque ratione. Licet etiam cogitetur commune esse commune, non tamen absque ratione. Nam si *animali* nulla generatio non esset; et similibus nominibus. - Divinum esse commune non solum in commune, sed in commune natura: nec solum commune, sed commune. (ut commune absque receptibilitate commune/ias. tunc ex hoc ipso quod additionem commune potest, magis concludi potest quod Dens non sit esse commune, sed proprium: etenim ex hoc ipso suum esse ab aliis aliis distinguitur quod nihil ei addi potest. Inde commentator in libro *de Causis* * dicit quod causa prima ex ipsa puritate suae bonitatis ab aliis distinguitur ut quodammodo individuatur. Tertium quod eos in hunc errorem induxit, est divinae simplicitatis consideratio. Quia enim Deus in fine simplicitatis est. aestimaverunt illud quod in ultimo resolutionis invenitur eorum quae fiunt in nobis, Deum esse, quasi simplicissimum: non enim est in infinitum procedere in compositione eorum quae sunt in nobis. In hoc etiam eorum defecit ratio, dum non attenderunt id quod in nobis simplicissimum invenitur, non tam rem completam, quam rei aliquid esse. Deo autem simplicitas attribuitur sicut rei alicui perlectae subsistenti.

Quartum etiam quod eos ad hoc inducere potuit, est modus loquendi quo dicimus Deum *in omnibus rebus esse*: non intelligentes quod non sic est in rebus quasi aliquid rei, sed sicut rei causa quae nullo modo suo effectui deest. Non enim similiter dicimus esse formam in corpore et nautam in navi.

6 esse post commune aPc. 7 rcs| re* existais PJ. 17 quod] idest quod J. id quod P. 24 sit| sit generatio Pc. 15 alicui alicuius aXYZ. 20 nullo modo prius| non EGW Y. 27 unum om 7, esse om x (non B), post existentium G. ?; hocnwi Scriptura 7.b. 42 procelluntur) propelluntur GWXZ5PJ. 52 est super-essentialis] superessentiali* xZcd, est supersubstantiali* P 1 inter] intra DIM. 2 ergo on: EZ, enim BPc, vero C, autem H. 3 suam om x, post naturam Pc. 8 apertius) perfectius 3. U»] V. dixit] dixit enim ocd. 4 tactus) totius a. 16 aliquid esse) aliquid esse x, aliquid Pc. 2? absque om CF, sine BH. 24 additionis) est addunt Pc. 27 in cogitatione) cogitatione Pd. 28 nec) et non aYZPc. 3q quod] quia a5Pc. 38 induxit! inducti il*c 40 in line) infinitae bVc. 42 fiunt) sunt Pc. 44 sunt) hunt YZ. 42 defecit) deficit EGNZMV. attenderunt Ita EW YM'c: itcndunt NZ, attenderent X. intenderent aD, intenderunt G. 55 dicimus post esse Pd.

•op.wH

• Cap i*.

vm'?''''»'
obii l cui re»p'.

*prra.a;is>Ti
L\$.-bc »
«wairz.* e
Lr.
dt et, h

Г

fi
ñ
n
v
c

ti
q
a
a
d
µ
e
ii

Г

S

q
n
a

q

S

O

51

51

ei

d

q

ir

e'

51

ta

P

SC

rc

01

fe

v<

CT

N

q'

di

gl

dt

m

P

qu

m

esi

dii

gu

gu

ηκ

Sa:

est

be

eo

qu

Pit

ei

Commentaria Fervartenais

Postquam ostendit Sanctus Thomas in Deo non esse compositionem e.v *aliquibus*, nunc ostendit non esse in ipso compositionem *cum aliquo* *. Circa hoc autem duo facit: primo, ostendit ipsum non esse omnium formale esse; secundo, quod non est aliquorum forma, capite sequenti.

Quantum ad primum, ostendit errasse illos qui posuerunt Deum formale esse omnium. Circa hoc autem duo facit: primo enim hunc errorem impugnat; secundo, eorum fundamenta ponit et ad ea respondet

I. Quantum ad primum, *arguitur primo sic*. Esse formale dividitur per esse substantiae et esse accidentis. Divinum autem esse non est esse substantiae (scilicet quae est genus) neque accidentis, ut tx praedictis patet. Ergo etc.

Advertendum hic quod, sicut ens dividitur per substantiam et accidens, ita ct e >e dividitur per esse substantiale, quo scilicet re absolute dicitur existere in natura; et esse accidentale, quo ‘Cilio’ i.s dicitur esse talis, puta alba aut nigra. Sed sicu* ‘o’ entis in substantiam et accidens potest dupliciter accipi scilicet ut est divisio in genera tantum; ‘i’ livr u in substantiam quae dicitur et de genere ‘u’? nl ‘A de ea substantia quae non est in genere, et H’;. lie me da accidentium ita ct dupliciter esse di.id r. ul tan ialc ct accidentale. Sed, cum ‘I u’ i >L .ontificat et esse substantiae quae est extra g. r. es e substantiae quae est in gc nere, si fiat divis. ‘i’ i c substantiale in communi ct esse accidentale, imp! cite lit e ‘u.i divisio in esse substantiae quae est in gem r. ct e : accidentale Quod ergo inquit Sanctus Thom ‘ j-»// pe/ exje *substanti* (scilicet, quae est genus: sic enim oportet intelligerc, quia sic tantum prob.-um t i nuperius Deum non esse esse substantiae, dum prol alum est Deum in genere non esse) *et esse accidentis*, intelligendum est non de prima ct immediata divisione esse, sed dc secundaria et implicita, inquantum esse substantiale comprehendit et esse quod est in genere ct esse quod est extra genus. Si enim Deus esset formale omnium esse, oporteret quod esset et esse substantiae quae est in genere et esse accidentis, et non tantum esse substantiae quae non est in genere.

II. *Secundo*. Sequeretur quod omnia essent unum simpliciter. Hoc est impossibile. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia omnia haberent unum esse. Cum enim res non distinguantur inquantum habent esse, cum in hoc omnia convenient, oportet, si debeant secundum esse differre, quod vel ipsum esse per differentias speciificetur; vel quod in diversis naturis recipiatur. Non primum: quia enti differentia addi non potest, ut superius est ostensum. Nec secundum, si esse divinum sit esse formale omnium: quia non est esse receptum in natura, sed est ipsa natura divina. Ergo omnia habebunt unum esse simpliciter.

Circa illam propositionem, *Des ad invicem non distinguuntur secundum quod habent esse*, considerandum quod duplicem sensum habere potest. Primus est, ut ratio formalis entis speciificetur: et est sensus. *Entia non distinguuntur in hoc quod est habere esse, quia omnia in hoc quod est habere esse conveniunt*. Alius est ut proprius modus distinctionis eius quod habet esse excludatur: et est sensus, *Xon distinguuntur secundum aliquem modum essendi*, idest, *Xon habent aliud et aliud esse*. Sicut, si dicamus quod *animalia non distinguuntur secundum quod sunt animalia*, potest esse sensus aut quod non distinguuntur in communi ratione animalis; aut quod non distinguuntur differentiis animalis, et sic non sunt diversa animalia. Primus sensus in utraque verus est: et hunc intendit Sanctus Thomas. Secundus vero est falsus.

111. *Tertio*. Deus non habet aliquam causam. Ergo non est esse formale omnium. – Patet antecedens: quia esse Dei est ipse Deus, qui nullam habet causam, cum nihil eo sit prius. – Consequentia vero probatur. Quia esse in quibusdam rebus habet causam, sive aliquid quasi principium, ipsam scilicet formam, quae est principium essendi, ct ipsum agens.

Advertendum quod, cum esse in rebus ab alio productis dicitur habere aliquid quasi principium, non accipitur ly *quasi* similitudinarie, sed ut est veritatis expressivum. – Quomodo autem agens et forma sint diversimode causa essendi, dictum est superius*.

IV’. *Quarto*. Tunc Deus non esset aliqua res existens nisi in intellectu. Sed huius oppositum superius est ostensum. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia commune inultis non est praeter multa nisi secundum rationem: ut patet de *animali*. Si enim animal commune esset aliquid, essent in Platone plura animalia: homo enim essentialiter est animal et Plato; et sic in Platone esset animal commune, ct animal quod est homo, cl animal quod est Plato. Si ergo Deus sit esse commune formale omnium, Deus in solo intellectu erit.

Considerandum hoc loco quod aliud est dicere, *Quod est commune multis, sive universale, non est ens nisi in intellectu*; et aliud dicere. (*n*iversale non est aliquid praeter multa nisi in intellectu. Primum enim est falsum, et secundum est verum. Ipsum enim universale non est ens rationis, si materialiter et quantum ad rem denominatam sumatur, sed est ens reale in rebus existens: *animal* enim ens reale est in particularibus animalibus existens. Sed verum est quod ipsa abstractio ct universalitas sibi non convenit nisi in intellectu: non invenitur enim animal commune i particularibus animalibus separatum in rerum natura, sed bene per intellectum considerari potest per abstractionem ab omnibus particularibus. Per hunc ergo modum intelligitur consequens a Sancto Thoma inductum, *Deus non erit aliqua res existens nisi quae sit in intellectu tantum*, idest: Deus non erit aliquid per se existens extra intellectum ab omnibus aliis rebus distinctum et separatum, sed erit tantum cogitatione et intellectu separatus a rebus.

V. *Quinto*. Deus esset terminus generationis. Hoc autem est falsum: cum sit aeternus. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia generatio per se est via in esse, et corruptio via in non esse: forma enim non est terminus generationis, nec privatio corruptionis, nisi quia privatio facit non esse cl forma esse. Inde, si forma non faceret esse, non diceretur generari quod talem formam acciperet.

Pro notitia eorum quae hic dicuntur, considerandum est quod ct compositum cl forma ct esse sunt termini generationis, sed diversimode: compositum enim est terminus tanquam id quod generatur primo et per se; forma tanquam complementum essentiae eius quod generatur; esse vero tanquam ultima actualilas eius. Quia ergo esse est formalis terminus generationis, non tanquam complementum essentiae alio actu actuatum. sed tanquam ultima actualilas eius quod iit ulterius non actuabilis, ideo generatio dicitur via ad esse: via enim respicit ultimum terminum per se, et ab eo determinationem capit.

2. Sed circa hanc rationem duo occurrunt dubia. Primum est, quia non videtur inconveniens quod esse divinum sit terminus generationis. Christus enim vere genitus est et vere filius, et sua generatio ad nullum aliud esse terminatur quam ad esse divinum: cum in ipso sit tantum unum esse substantiale, secundum doctrinam Sancti Thomae *. ‘ 1,1 p » XVH* ’ Ergo esse divinum est terminus generationis.

Secundum est, quia non videtur valere ista consequentia, *Deus est aeternus, Ergo non est terminus generationis*. Filius enim in divinis genitus est. et per consequens illius generationis esse divinum est terminus. Et tamen Filius est aeternus.

3. Ad horum evidentiam considerandum est quod hic loquitur Sanctus Thomas dc generatione quae est mutatio de non esse ad esse, non autem de ea quae est simplex productio. Sequitur enim, si esse divinum sil omnium esse formale, quod sit terminus talis generationis: cum nulla creata ea generatione producamur. – Similiter loquitur de termino generationis per eam noviler producto, quo modo philosophi de generatione subsistentium sunt locuti, dicentes ea generari quae de non esse producuntur in esse

et quorum esse prius non erat. Muhaque esse huiusmodi genita in natura apud ipsos constat.

AJ primum ergo conceditur quidem quod esse divinum est terminus temporalis generationis (.hristi, per talem generationem humanae naturae communicatus: non tamen est terminus eius tanquam per ipsam de novo productus, secundum quem sensum de termino generationis loquitur Sanctus Thomas.

Per hoc etiam patet responsio ad secundum. Valet enim, /i.v/ *genitus tanquam de novo et de non esse ad esse productus, Ergo non est aeternus*; et e contra. *Est aeternus. Ergo non est noviter generatus*. Filius autem in divinis non est secundum divinitatem noviter genitus et per mutationem de non esse ad esse: sed aeternaliter per generationem quae est simplex productio, est a Patre productus. Ideo simul est et genitus et aeternus. Non est ergo instantia ad propositum: quia loquitur hic Sanctus Thomas de generatione quae est mutatio de non esse ad esse et per quam aliquid de novo producit, de qua philosophi loquuntur; Filius autem Dei non est secundum diunitatem illo modo genitus.

VI. *Sexto*. Tunc esse cuiuslibet rei erit ab aeterno: cum esse divinum sit aeternum. Ergo non erit generatio vel corruptio. – Probatur ultima consequentia. Quia, si sit generatio, oportet quod illud esse aeternum praeexistens de novo acquiratur aut prius distenti, mi nullo modo prius existent]. Si primum, ergo res quae gerantur non accipit novum esse, sed novum modum twen»l: u .n pim esset, et sit unum esse omnium, secundum illa a pod-tionem. Ergo non generatur, sed alteratur. Si secundum ergo fiet ex nihilo. Quod generationi 'cognat.

2, Circa illud quod inquit Sanctus Thomas 'l horna? quod ' *Vipere novum modum essendi, non autem nnei u* <., , 0< *facit generationem*, dubitatur. Sequitur enim quod Cl .1 -ih non sit temporaliter genitus, et per consequens non sit filius Beatae Virginis: cuius oppositum Catholici temni. Per incarnationem enim suppositum divinum non accipit novum esse, sed novum modum essendi, sive novam habitudinem ad humanam naturam: cum sit in Christo tantum unum esse substantiale. Si ergo accipere novum modum essendi non facit generationem, sequitur Christum non esse genitum.

Si dicatur quod, licet non accipiat novum esse sed novum modum essendi, accipit tamen novam naturam, quia incipit esse suppositum humanae naturae: et propter hoc dicitur genitus: – hoc non valet. Quia, ut inquit Sanctus Thomas in praecedenti ratione, dato quod aliquid accipiat formam, si illa forma non faciat esse, non dicitur illud generari.

3. Dicitur quod, cum nondum sit facta mentio de trinitate divinarum Personarum, loquitur hic Sanctus Thomas de generatione secundum quod a philosophis accipitur. Apud ipsos autem dicitur aliquid simpliciter generari cum incipit in aliqua natura subsistere. Hoc autem in naturalibus est cum res simpliciter incipit esse novumque esse accipit. Ideo illud tantum dicunt simpliciter generari quod novum esse accipit, non autem quod capit novum essendi modum. Secundum eos ergo illa propositio est vera: quia generationem solam rerum naturalium considerabant. Et si ponatur quod divinum esse omnium est esse formale, sequetur nullam esse naturalem generationem. Apud theologos vero aliquid incipit esse suppositum alicuius naturae et tamen non incipit simpliciter esse: sicut suppositum divinum incipit esse suppositum humanae naturae in caque subsistere, et tamen non incipit simpliciter esse, cum aeternum habeat esse. Quia ergo Christus incipit in humana natura subsistere, dicitur a theologis vere genitus esse, licet non acceperit novum esse, sed tantum novam quandam habitudinem ad humanam naturam incipientem per esse divinum existere suo modo. Inde illa propositio a Sancti Thomae, de mente philosophorum assumpta, non est vera nisi aliquid accipiat novum modum essendi, sive novam habitudinem, per hoc quod incipit esse suppositum alicuius naturae cuius prius non erat suppositum. Quod sane apud philosophos, inferiora haec considerantes, impossibile

esset: apud theologos vero in Christo verum est. Tunc enim et illud vere dicitur genitum, quamvis novum esse non capiat, sed tantum novum modum essendi.

Quod autem dixit Sanctus Thomas, quoniam, si forma non faciat esse, accipiens formam non dicitur generari, similiter intelligendum est, secundum theologos, *nisi accipiens talem formam incipiat esse suppositum in illa forma subsistens*; quia, si incipiat esse suppositum illius naturae, dicitur generari, licet per talem naturam simpliciter esse non habeat. Apud philosophos vero simpliciter est vera: quia nihil incipit in rebus naturalibus in aliqua natura subsistere nisi novum esse per illam naturam habeat

VII. Coniirmatur conclusio auctoritate Scripturae, dum dicitur Deum *super omnia elevatum*, ut *Isai*. vi; et *super omnia* I I -v, ut *Eom*. ix. Nam, si esset esse omnium, tunc non esset super omnia sed aliquid omnium.

Coniirmatur secundo, quia rediret idolatrarum error *t m ' l)t ' l' > t lev dibits imponentium*, qui repcl- : tiim. sicut vere dicitur. *Lapis est* - f.l. . t e'd ci, 'f *HeuS* Considerandum est quod, sicut re c a. juod habet esse tanquam formalem \ . dici ur Deus, quantum ad modum h.ni c' l dt vuem ut formam. Cum ergo > t ri : t it quod denas, si illud sit formalis u c' h; -c. ice ur lapis habere deitatem ut formam, et aie c<\$e Deus.

Q. y . l a ndum , quatuor adducit fan- i p . J *Primum est*, quia Dionysius, .l i au : <<w *omnium est supersub-* . // S I . 'n l duo Sanctus Thomas. Primo. 4. v . non , >kst quod deitas sit formale c l < r . «.i . tir h ibetur oppositum, cum dicat .a (Juod etiam ostenditur ex .a r p. I):» l0111. - Dicit secundo, quod i <-mnium : quia a Deo in nmnilus similitudo rperitur.

Pro notitia huius solutionis, considerandum quod, cum .ssc linurcuiusque itt, m inquit Sanctus Thomas E P., q cv, cl. 5, sit maxime intimum rei, eo quod sit omnium quod e in re sunt iclunlilas, oportet ut ad rei naturam pertineat inquam lotius naturae et omnium eius partium actualitas. Et sic non potest esse aliquid omnino naturam eius cuius est excedens: esse enim humanum ad naturam hominis, et esse equi ad naturam equi est limitatum. Unde, si esse divinum uniuscuiusque rei naturam omnino excedat, eiusque natura super omnium naturas sit collocata, ut Dionysius voluit, sequitur ut esse formale rerum non sit.

IX. *Secundum est*, quia praedicti existimaverunt divinum esse, cui nulla fit additio, non esse aliquid proprium, sed esse commune omnium: eo quod id quod est commune per additionem specificatur vel individuetur. Sed inquit Sanctus Thomas quod esse divinum est absque additione non solum cogitatione, sed etiam in rerum natura. Ei non solum additione caret, sed etiam receptibilitate additionis. Id autem quod est commune, sive universale, sine additione esse non potest, sed sine additione consideratur: non tamen sine receptibilitate additionis, ut patet etiam de *animali*; nam si sibi nulla differentia addi posset, genus non esset. Inde ratio magis deducere videtur ad oppositum: ut etiam apparet ex libri *de (λποίχ* commentatore.

Adverte quod esse divinum non potest habere rationem esse communis communitate universalis praedicabilis: sed bene est esse commune communitate formae exemplaris, quia omne esse est quaedam ipsius similitudo.

Adverte etiam duplicem differentiam poni hoc loco inter esse commune et esse divinum. Licet enim convenient in hoc quod est nihil habere additum, – divino enim esse nihil additum est, cum omnia in Deo sint ipsum esse; similiter esse commune nihil, ut sic, habet per quod limitetur, – differunt tamen, primo, quia esse divinum existit in rerum natura ab omni alia re separatum absque additione aliqua. Esse autem universale, sicut nec alia universalia, existere non potest absque additione illud limitante et contrahente. – Secundo, quia esse divinum non

• Cip. mu.

• Cip.

• Cxp. till.

• O', cap. «H» J M.

n

solum additionem non habet, sed etiam additionem recipere non potest: eo quod in alio recipi non possit. Esse autem commune additionem recipere potest, non quidem essen-

Advertendum etiam quod non solum divinum esse additionem non recipit alicuius contrahentis et particula-

X. *Tertium est*, qui Deus est infinitae simplicitatis. Ex hoc enim constat non id quod in ultimo resolutionis invenitur Deum esse quasi simplicissimum. Sed inquit Sanctus Thomas quod non attenderunt simplicissimum in nobis non tam rem completam, quam rei aliquid esse. Deo autem simpliciter attribuitur sicut rei alicui subsistenti.

Adverte quod si in hoc, quod simplicissimum in nobis habet, conclusio non oportet esse Deum, quia illud simplicissimum quod in nobis est non est tam res completa aliquid rei. Deus autem res simplicissima est. ergo non est aliquid rei.

Dupliciter autem interpretari haec verba; *Simplicissimum in nobis non est res completa quam aliquid rei*. Primo, ut unum excludatur et aliud prematur,

ut sit sensus, *Non est res completa, sed aliquid rei*: sicut si diceremus. *Sortes non est tam albus quam pallidus*, id est, *Non est albus, sed potius pallidus*. – Secundo, ut utrumque ponatur: scilicet et quod est res completa, et est aliquid rei. Sed tunc accipiendum est completum non simpliciter, sed in genere. Esse enim actuale rei est completum in genere actuum, quia est ultima actualitas per se actum actum non actuabilis: non est tamen res perfecte subsistens, sed aliquid rei, quo ipsa subsistit. – Utraque ergo interpretatio vera esse potest. Sed prima magis videtur intendi: quia videlicet esse non est res simpliciter perfecta, iuxta primam interpretationem; est autem perfecta in genere actuum, iuxta secundam.

XI. *Quantum* est modus loquendi: dicimus enim *Deum in omnibus rebus esse*. Sed inquit Sanctus Thomas quod Deus non est in rebus quasi aliquid rei, sed sicut rei causa quae nullo modo effectui deest: et quod non similiter dicimus esse formam in corpore et navem in navi.

Notandum quod non dicit Sanctus Thomas non similiter esse formam in corpore et navem in navi quasi velit Deum esse in rebus tantummodo sicut nauta est in navi: hoc enim repugnat vi quod dixit. Deum esse in rebus *sicut causam quae nullo modo suo effectui deest*, quia scilicet semper, quandiu res est, eam conservat; nauta enim non est causa navis, et etiam aliquando illi deest, – sed ut ostenderet multos esse modos essendi in aliquo, et ideo non valere, *Deus est in omnibus rebus, Ergo est formale esse omnium rerum*, sicut non valet, *Nauta est in navi, Ergo est forma navis*.

CAPITULUM VIGESIMUM SEPTIMUM

QUOD DEUS NON SIT FORMA ALCUIUS CORPORIS

stenso igitur quod Deus non sit esse omnium, similiter ostendi potest quod Deus non sit alicuius rei forma.

Nam divinum esse non potest esse alicuius quidditatis quae non sit ipsum esse, ut ostensum est ♦ Quod autem est ipsum esse divinum, non est aliud quam Deus. Impossibile est igitur Deum esse alicuius alterius formam.

Amplius. Forma corporis non est ipsum esse, sed essendi principium. Deus autem est ipsum esse. Non ergo est Deus forma corporis.

Item. Ex unione formae et materiae resultat aliquid compositum, quod est totum respectu materiae et formae. Partes autem sunt in potentia respectu totius. In Deo autem nulla est potentialitas *. Impossibile est igitur Deum esse formam unitam alicui rei.

Adhuc. Quod per se habet esse, nobilius est eo quod habet esse in alio. Omnis autem forma alicuius corporis habet esse in alio. Cum igitur Deus sit ens nobilissimum, quasi prima essendi causa ♦ non potest esse alicuius forma.

Praeterea. Hoc idem potest ostendi ex aeternitate motus, sic*. Si Deus est forma alicuius mobilis. cum ipse sit primum movens, compositum

erit movens seipsum. Sed movens seipsum potest moveri et non moveri. Utrumque igitur in ipso est. Quod autem est huiusmodi. non habet motus indeiicientiam ex seipso. Oportet igitur supra movens seipsum ponere aliud primum movens, quod largiatur ei perpetuitatem motus. Et sic Deus, qui est primum movens, non est forma corporis moventis seipsum.

Est autem hic processus utilis ponentibus aeternitatem motus. Quo non posito, eadem conclusio haberi potest ex regularitate motus caeli. Sicut enim movens seipsum potest quiescere et moveri. ita potest velocius et tardius moveri. Necessitas igitur uniformitatis motus caeli dependet ex aliquo principio superiori omnino immobili, quod non est pars corporis moventis seipsum quasi aliqua forma eius.

¶ Huic autem veritati Scripturae concordat auctoritas. Dicitur enim in Psalmo ♦ *Elevata est magnificentia tua super caelos, Deus. Et lob* χΓ “: *Excelsior caelo es. et quid facies? Longior terra mensura eius est et profundior mari*.

Sic igitur gentilium error evacuatur, qui dicebant Deum esse animam caeli, vel etiam animam totius mundi. Et ex hoc errorem idola-

5 quidditatis] rei quidditas [cf. 6 ei om ttpc. 16 quod post non Pd. 18 Huic Incipit A, durans usque ad cap. apprehensum, Scripturae concordat lucto- ritus A solus; concordat Scriptura aPc, Scriptura concordat ceteri. 22 est et profundior A so/us; et latior. Cf. 111. cap. Sq. 35 errorem idolatriacj «rrorc idolatnm GZ, errore idolatrae b.

-- Autog. Vat. or at. • Plk. XIII, 3.

triae defendebant, dicentes totum mundum esse Deum, non ratione corporis, sed ratione animae, sicut homo dicitur sapiens non ratione corporis sed animae: quo supposito, sequi opinabantur quod mundo et partibus eius non indigebat divinus cultus exhibeatur. Commentator etiam dicit, in XI *Metaphys.**, quod *hic locus fuit lapsus sapientum gentis Zabiorum*, idest idolatrarum: quia scilicet posuerunt Deum esse formam caeli.

4 *ed animae A *lolut*; aed ratione jnirr WX .G.\. *celeri om hom* sicut... sed nniinae. i exhibeatur Z; exhibetur exhibeatur F, htbU our *ccf n.* J ZxbinrumJ siproliorum x, silphiorum X, tabiorum D, et alinrum (idcit om) 7., saphioruin c, zab arum vel f. quia !c< q . «olict h, *idem* Il *pu*t c.vpuu tum* qui i scilicet, ar» F, *idem a correctione tupra* quin sdlicct G, quasi «cilicct W

Commentaia JPerravieneis

• Cf c<121Incn"

Sictr ostensum eat quod Deus oca c c csc formale Somnium, ita ostenditur in hoc e.pitulo q nullius rei s,t *. i. Prop.. ' > . r. !. m non p» I « li- <utut alterius quiddit^tis ... act . Deui est ipsum este divinum. Ergo etc. Circa hanc propositionem, Z . d-ynum non poiesi esse alieniti i tqniddi *, dubitatur. In Christo enim humana natura pci c di nun* j h . I i* divinum est netus eius: quia iu. l c ; iht i uc.m Ti.um essendi esse nheuius actum, quam illud per t.dcm -dun- litatetn exiMcre. Ergo e\$se divinum e-; actus Jicu u* « - turae et quiJditntix a se dicnnciae.

• ct. ibid, n, v.

Dicitur, admittendo assumptum. quod e s Juin. m i.cn est actus humanae naturae: non enim unitur sibi formo- liter ut actus potentiae. Neque dicitur exècre pu este divinum quasi sibi pruno conveniat existuiv, existe c finm non convenit pu se primo naturae, ud .supposito: sed quia realiter unitur supposito existent! formaliter pvi esse divinum. Unde negatur consequentia. - Ad pro' tioncm dicitur quod assumptum est verum si per talem actualitalem illud primo et per se existât: non autem si existât tanquam ad unitatem suppositi tractum. Dicitur ulterius, pro intellectu propositionis Sancti f ho- rnae, quod *quidditatem* non accipit pro natura ut a sup- posito distinguitur, sed indifferenter pro omni entitate. Sensus enim est quod divinum esse non potest esse for- malis actus alicuius entitatis a se realiter distinctae. Dicitur tertio, quod secundum ilervaeum et alios te- nentes esse de mente Sancti Thomae quod non sit in Christo tantum unum esse nisi loquendo de esse suppo- sitali et personali, assumptum est falsum: non enim in Christo humana natura existit per esse divinum, sed per esse proprium. Il. *Secundo*. Forma corporis non est esse, sed essendi principium, Deus autem est esse. Ergo etc.

Iert u Quielibet pira comparatur ad totum compo- tiium i .>u p ad actum. In Deo autem nulla est potentiallîas. Ergo etc. λ 'verte i. .1, licet forma in ordine ad materiam sit actus, que m l rationem formae in com- enim dicitur Il *Phys.* I et \ *Me-* . ideo et ipsa etiam J* n > ip ra'b.nc a totum habet modum potentiae. *I,Λ 'L ic hic .u t r quod pars comparatur ad totum ricut potentia ad .evum. >A. . .) c . bil:> imum, quasi prima essendi P ol a u» consequentia. Quia quod per i - . v, .->*>iñuâ co quod habet esse in alio. ns habet esse in alio. Ergo etc. ui c . .) ., ritum ex Deo et corpore esset nr .c . scip -uin: ;i m Deu.* <il primum movens. ScJ mo- uin en et non moveri. Tale autem i Je kicnti.un mutus a seipso non habet. Ergo oportet >upra . um c. . . .liud primum movens, quod largiatur per- ruitatem mutus. Et sic esset aliquod movens prius Deo. Ai.Jii Ilutern >anctus Thomas quod processus huius rationis utilis est ponentibus aeternitatem motus: sed etiam hoc non posito, eadem conclusio haberi potest etiam ex remd.-iritiie motus caeli. Motus enim uniformitas requirit ui sit aliquod movens omnino immobile, quod non sit pars moventis seipsum: cum movens seipsum, sicut in seipso habet moveri et non moveri, ita habeat moveri velocius et tardius. 111. Confirmatur quoque auctoritate Psalmi. *Elevata est* etc.; et Il)/> xi. *Excelsior caelo* etc. hem gentilium error tdolairarum excluditur ponentium Deum animam esse caeli, aut etiam totius mundi; et pro- pter hoc partibus mundi deberi divinus cultus, tanquam in seipsis Deum ut formam habentibus. De quo errore mentionem facit Averroes XI *Metaph.* *, comm. 41. inquires *AL111 quod hic locus fuit lapsus sapientum gentis Zabiorum; et Augustinus, lib. IV *dc Civ. Dei*, c. xx.xi, et lib. VII. c. vi.

• ū*, uu.

-ūçtirL

CAPITULUM VIGESIMUM OCTAVUM

A 6 r a 18.

DE PERFECTIÖNE DIVINA

fi autern ea quac sunt el vivunt, per- § lectiona sint quam ea quae tantum sunt, A Deus tamen, qui non est aliud quam J suum esse, est universaliter ens perfe- ctum. Et dico universaliter perfectum, cui non deest alicuius generis nobilitas.

Omnis enim nobilitas cuiuscumque rei est sibi secundum suum esse: nulla enim nobilitas esset homini ex sua sapientia nisi per eam sapiens

esset, et sic de aliis. Sic ergo secundum modum quo res habet esse, est suus modus in nobilitate: nam res secundum quod suum esse contrahitur ad aliquem specialem modum nobilitatis maiorem vel minorem, dicitur esse secundum hoc nobi- lior vel minus nobilis. Igitur si aliquid est cui competit tota virtus essendi. ei nulla nobilitatum deesse potest quae alicui rei conveniat. Sed rei quae est suum esse, competit esse secundum

• u. -a,-acai, c l. Oi. l rr". r., ■ t H.:.

I
I
i
I
C
t

r
s

q
d
o
n

d
q
V
C

totam essendi potestatem: sicut, si esset aliqua albedo separata, nihil ei de virtute albedinis deesse posset; nam alicui albo aliquid de virtute albedinis deest ex delectu recipientis albedinem, quae eam secundum modum suum recipit, et fortasse non secundum totum posse albedinis. Deus igitur, qui est suum esse, ut supra * probatum est, habet esse secundum totam virtutem ipsius esse. Non potest ergo carere aliqua nobilitate quae alicui rei conveniat.

Sicut autem omnis nobilitas et perfectio inest rei secundum quod est: ita omnis defectus inest ei secundum quod aliqui dicitur. Deus autem, sicut habet esse totaliter, sic totaliter absistit non esse: quia per quem habet aliquid esse, deficit a Deo ergo omnis defectus absistit. Alii dicunt quod aliter perfectus.

Illa vero quae sunt imperfecta propter imperfectionem sunt absolute non enim ipsa habent modum suum totum posse, sed participat per quondam particularem modum esse.

Item. Omne imbecille in aliquo perfecto necesse est ut praeveniat, in enim est ab animali vel a planta primum ens oportet. Deum esse perfectissimum. Deum est autem Deum esse primum ens. Deum igitur perfectissimus.

Amplius. Numquid si perfectum est in quantum est actu; in potentia autem secundum quod est potentia cum potentia actus. Id igitur quod nullo modo est in potentia sed est actus purus, oportet perfectissimum esse. Tale autem Deus est*. Est igitur perfectissimus.

Amplius. Nihil agit nisi secundum quod est in actu. Actio igitur consequitur modum actus in agente. Impossibile est igitur effectum qui per actionem educitur, esse in nobiliori actu quam sit actus agentis: possibile est tamen actum effectus imperfectiorem esse quam sit actus causae agentis, eo quod actio potest debilitari ex parte eius in quod terminatur. In genere autem causae efficientis fit reductio ad unam causam quae Deus

dicitur, ut ex dictis* patet, a quo sunt omnes res, ut in sequentibus* ostendetur. Oportet igitur quicquid actu est in quacumque re alia, inveniri in Deo multo eminentius quam sit in re illa, non autem e converso. Est igitur Deus perfectissimus.

Item. In unoquoque genere est aliquid perfectissimum in genere illo, ad quod omnia quae sunt illius generis mesurantur: quia ex eo unumquodque ostenditur magis vel minus perfectum esse, quod ad mensuram sui generis magis vel minus appropinquat; sicut album dicitur esse mensura in omnibus coloribus, et virtuosus inter omnes homines *. Id autem quod est mensura omnium entium non potest esse aliud quam Deus, qui est suum esse. Ipsi igitur nulla deest perfectionum quae aliquibus rebus conveniant: alias non esset omnium communis mensura.

Hinc est quod, cum quaereret Moyses divinam videre faciem seu gloriam, responsum est ei a Domino, *Ego ostendam tibi omne bonum*, ut habetur *Exod.* xxxiii 9, per hoc dans intelligere in se omnis bonitatis plenitudinem esse. – Dionysius etiam, in v cap. *de Div. Nom.**, dicit: *Deus non quodam modo est existens, sed simpliciter et in-circumscriptive totum esse in seipso accepit et prae-acceptit.*

Sciendum tamen est quod perfectio Deo convenienter attribui non potest si nominis significatio quantum ad sui originem attendatur: quod enim *facium* non est. nec *perfectum* posse dici videtur. Sed quia omne quod fit de potentia in actum deductum est et de non esse in esse quando factum est, tunc recte perfectum esse dicitur, quasi *totaliter factum*, quando potentia totaliter est ad actum reducta, ut nihil de non esse retineat, sed habeat esse completum. Per quandam igitur nominis extensionem *perfectum* dicitur non solum quod fitendo pervenit ad actum completum, sed id etiam quod est in actu completo absque omni factione. Et sic Deum perfectum esse dicimus, secundum illud *Maith. V*: *Estote perfecti sicut et Pater vester caelestis perfectus est.*

4 deest] deesse potest «EPc. Ante recipientis in A deletur capacitatis. 5 quac] qui DEGsFPc. ; suum) totum suum P*/. 17 perfectu] perfectum a. 18 Illn A solus; Ista. 20 suum hic NYZ, fact totum. ab aliquo perfecto necesse est ut praecedatur DEGNW; ab... procedatur Y, ab... procedat Z], necesse est ut (ut ab IHIX) aliquo perfecto procedatur (procedat X) e, necesse est ab aliquo perfecto procedere Pc. 24 enim om a. 15 oportet] debet ePc. ; est post igitur aPc. 29 actu) in actu NZ. 30 potentia] in potentia NZP. 33 Deus est A solus; est Deus. Est igitur] igitur est aPc, igitur G, Deus igitur est W. perfectissimus GWsY; perfectissimum. 3q Amplius A solus; Adhuc. Et bene quidem. Inter hoc enim argumentum et praecedens in A deletur argumentum incipiens per formulam Adhuc; sic casu factum est ut hic duo argumenta contigua ab eadem formula, Amplius, incipiant, unico exemplo in toto opere, 3 quicquid] quod quicquid GZPc. 9 vel A solus; ct. perfectum post esse aD. 10 vel] ct aNZPc. 16 convenient) conveniat DNYPc. 18 quaereret) quereretur a. 24 ct om ac. 30 posse post dici BFYPc. 3» in actum post deductum est aPc. 36 igitur A solus; nutem.

Commentaria Fei'iaîuensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de simplicitate divina, ex qua haberi potest *quid sit* Deus, secundum quod a nobis cognosci potest, nunc incipit de perfectione divina determinare, per quod ostenditur *qualis sit* *. Circa hoc autem duo facit: primo, de perfectione absolute determinat; secundo de perfectionibus particularibus, cap. xxxvn.

Circa primum tria facit: primo, de divina perfectione determinat; secundo, de similitudine creaturae ad Deum, quae ex tali perfectione resultat, cap. sequenti; tertio, de vocibus quibus diversae perfectiones divinae significantur, cap. xxx.

Circa primum duo facit: primo, probat Deum esse universaliter perfectum; secundo, excludit dubium quoddam *. * Gf. n. vi.

I. Proponit ergo primo conclusionem, dicens quod, licet ea quae sunt et vivunt sint perfectiora quam ea quae sunt tantum, *Deus tamen, qui est ipsum esse, est universaliter ens perfectum: id est, sibi non deest alicuius generis nobilitas.*

Ad evidentiam eorum quae hic dicuntur, antequam probetur conclusio, considerandum est primo, quod esse, secundum communem rationem suam, diversos gradus et perfectiones essendi continet sub se: sicut albedo diversos

gradus albedinis. Qui gradus «se ordine quodam conco- mitantur: ita quod secundus non potest esse sine primo, nec tertius sine secundo et primo, et sic de aliis. Ista tamen continentia est continentia formae et actus, non autem potentiae: cum esse omnium actuum sit actualités. Talia autem quae ut communes quaedam formae et actus consi- derantur, si per se essent, omnem suum gradum omnemque perfectionem haberent; si autem in aliquo .dio recipiantur, secundum conditionem recipientis accipiunt limitationem, et omnem suam perfectionem gradu.dem non habent in uno: sicut albedo, i ab omni subiecto esset separata, omnem albedinis perfectionem haberet, ut in prima ratione tradit Sanctus Thom1 , mr ibi declarabitur immédiate , m subiecto autem recepta per/cctior est ct imj»crfectior scgun- dum sublecti dra-u»· > e n. C'uod tiinxen irtcrio- rem albedinis gradum, '

2. Cotvid-. n lum MicianJo, et doctrina Sancti Thomae Prima, q. rv. a. .1 2. et)d esse et vivere duplici: r com iri poscunt. uno mcdo. Ut vivere indui), e >e aiit .! ip'»um arldit; alio modo, ut secundum rafionei l aonem uniu< ib aho. ac ipiendo %cibcer esse per je, et viv<re l er sc p^acc ' i;C beet quar. um «J illud qui>d addit A Sicut m et i/c'A quantum intellectivum in Ul umAawv suoer iilud inteilCiu dit. tem: divum pcf se, ct iitc'declivum adedas quantum licatcm. quam adJit supv.' sensilit um.

Si pnmn modo acepiiniur, viveTc est i esse. ScJ hoc non converw ut UUUl li uCIO signiiicatur, sed tantum ut significantur in . l .V» 'r ut in abstracto ^ignificu ur e sct non po c': ОП- tentum et limitatum ct cKce^ium a '-2tidu .UTI M- gnificclur ut forma ct ictuilitas omnem i-mem essendi continens; sicut albedo in ab^u >UO blgf^nfcata accipitur ut iliintitata et continens omnem pe ectioncm albedinis, et sic ut perfectior seipsa ut est in aiiquo ul iucto limitata. In concreto autem, ut significatur esse hoc no- mine c/λ, et vivere hoc nomine pipens, esse continetur in ipso vivere: quia tunc esse non accipitur ut quoddam illimitatum et continens omnem perfectionem essendi, sed ut dicens infimum essendi gradum, qui continetur in vita sicut imperfectum continetur in perfecto.

Si autem secundo modo accipiantur, sic esse est per- fectius quam vivere: quia esse includit omnem perfectionem essendi, et per consequens gradum vitae, vivere autem dicit praecise ipsum gradum essendi qui est visere. Et hoc modo significantur in abstracto.

Sic ergo *vivens* perfectius est quam *ens* tantum, quia vivens continet in se gradum essendi qui est vivere et gradum simpliciter essendi, ens autem continet ipsum tantum infimum essendi gradum, qui est esse. Sed *ipsum esse*, ab omni recipiente separatum et subsistens, non limi- tatur ad aliquem gradum essendi, sed omnem essendi per- fectionem in se habet. Propter hoc bene inquit Sanctus Thomas, de mente Dionysii, v cap. *de Div. Nom.* quod ea quae sunt et vivunt, sunt perfectiora iis quae sunt tantum, idest, quae habent tantum hunc essendi gradum qui est existere: ipsum tamen esse, qui est Deus, est ens universa- liter perfectum, idest. omnem essendi perfectionem habet.

II. *Hanc conclusionem probat primo* * Sanctus Thomas sic. Deus est ipsum esse subsistens. Ergo nobilitatem et perfectionem uniuscuiusque rei in se habet. – Antecedens probatum est supra. – Consequentia vero probatur, sup- ponendo quod nobilitas uniuscuiusque rei est sibi secun- dum esse: non enim nobilitas esset ulla homini per suam sapientiam nisi per ipsam sapiens esset, et sic dc aliis. Ex quo sequitur quod secundum modum quo res habet esse, accipitur suae nobilitatis modus: ex eo enim quod esse rei ad maiorem nobilitatis gradum aut minorem con- trahitur, dicitur res magis aut minus nobilis. Tunc sic arguitur. Secundum modum quo res habet esse, habet et nobilitatem. Ergo quod habet totam essendi virtutem, omnem habet nobilitatem. Sed esse subsistens habet totam essendi virtutem et potestatem. Ergo habet omnem nobi-

litem. – Probatur minor-exemplo albedmis: licet enim habenti albedinem aliquis gradus albedinis deesse possit propter defectum recipientis, qui non recipit fortasse totum posse albedinis, si tamen albedo esset ab omni subiecto separata, nihil ei de virtute albedinis deesse posset. Simi- liter ergo erit de esse ab omni recipiente separato, quod nihil ei de perfectione et virtute essendi potest deesse.

E.\ hac ratione quandam accipit conclusionis confirma- tionem. Secundum modum quo aliquid habet esse, deficit a non esse. Ergo quod omne esse habet, ab eo omne non esse absistit. Ergo ab eo omnis defectus est remotus. Ergo est universaliter perfectus. Ergo Deus, qui omne esse habet, est universaliter perfectus.

P* tremo, removet dubium. Nam illa quae tantum sunt, sunt .npolc in. Euo esse est imperfectum. Si ergo Deus est ipsum esse, sequitur quod sit quid imperfectum. – IU· p dr-ur i tic J tilia -uni imperfecta non propter im- peril*. . x < absolute, idest, quia habeant ipsum esse i ul.hj n < i i .r. im. ut supponit dubium; sed quia :?) . < u -ceu;-Ju i gradum imperfectissimum, qui

HE Cire.. siioncm, *Nobilitas uniuscuiusque* : ur t considerandum est quod 'l ' -mu. ipsum imperfectum essendi v.e uintum, aut etiam esse unius- n e veiuti priccisum a forma, esse rei nobi- l .c. cum perfectio uniuscuiusque n quia formae est perficere, non nobilitat et perlui l ? |.»rma ut separata intelligitur a . un... m v .i, ut rei unitur secundum esse suum. N ') .ò* pfv rit v-t alicuius forma ct perfectio Ju iiliim abi dar esse: nam sapientia non esset r i fo rni nisi 'ibi sapientem esse daret eo modo quo f) n.c convenit dare esse, Nobilitas ergo unius- -V a. n rt est sibi *secundum suum esse*: idest, secundum forn m ut ibi unitam secundum esse et facientem rem k l ' k .

2. Ci vi exemplum de albedine, notandum est quod duplicem perfectionem in albedine possumus considerare: unam scilicet essentialem ct specificam, quae per defini- tionem significatur; alteram vero graduaient. secundum diversi esse quae nata sunt albedini convenire secundum quod a subiecto diversimode participatur, aut etiam a subiecto separata est. Si de prima perfectione loquamur, non est albedo separata perfectior albedine existente in subiecto» neque in uno subiecto perfectior est quam in alio: cum essentia rei in indivisibili consistat. Si autem de secunda sit sermo, sic potest albedo separata esse per- fectior quam in subiecto, et in uno subiecto quam in alio: separata enim, nihil sibi dc virtute albedinis, idest de perfectione et esse albedinis, deesse potest, quia ad nullum determinata est gradum; et in uno subiecto potest perfectiorem gradum habere quam in alio.

Quod autem inquit Sanctus Thomas, ex defectu reci- pientis accidere ut sibi aliquid de virtute albedinis desit, *quia fortasse non recipit eam secundum totum posse albe- dinis*, ideo dubitative posuit quia non refert ad propo- situm utrum aliquod subtectum recipere possit albedinem secundum totum posse albedmis, an non possit. Quomo- documque enim sit. albedini separatae nihil de virtute albedinis deesse potest, quia non limitatur: alicui autem albo aliquid deesse potest propter sui indispositionem.

Quid autem sit in veritate? Tenet Sanctus Thomas Tertio, d. xm. q. i, a. 2 *, quod *forma existens in subiecto de necessitate est limitata quantum ad esse debitum illi formae, quia non habet totum esse quod naturae illius est possibile. Est tamen possibile ut habeat illam formam secundum omnem rationem illius formae, ut scilicet sibi nihil desit de pertinentibus ad perfectionem illius formae*. Primum sic intelligo quod, cum esse separatum ab omni subiecto sil perfectior modus essendi absolute omni esse in subiecto, nullum esse in subiecto potest virtualiter con- tinere esse abstractum illique adaequatum esse: cum im- perfectius non adaequet neque virtualiter contineat per- fectius. Esse autem abstractum et omnino irreceptum.

* Num. in.

• I.ÉCt. I-

• Cf. n. v, inil

ti
c
ii
v
ti
b
ñ
r
k
0
ii
si
C
П

r-
4
0
K
ai
h
ei
cl
c<
h·
/i
in
v<

»0.ñi>:

P.
er

in
es
vc

ni
fe.
Sa
qi

ac
qu
co
cu
est

pe:
sit

et enim
c possit
e totum
•ubiecto
t. Simi-
) , quod
■esse,
nfirma-
, deficit
> omne
imptus.
omne

n sunt,
d Deus
tum.
er im-
m esse
d quia
m, qui

iusque
l quod
essendi
unius-
nobi-
usque
e, non
•itur a
suum.
Tectio
esset
modo
inius-
ndum
i rem

quod
;rare:
lcfini-
adum
idum
im a
imur,
te in
m in
ulem
: per-
m in
idest
a ad
•oivst

red-
desit,
albe-
opo-
inem
)Π)O-
rtute
utem
m.
jmas
iecto ’
illi
illius
mani
' *sibi*
mae.
3inni
esse
con-
im-
per-
ium,

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XXVIII. XXIX.

tanquam perfectissimum, omne esse in subiecto virtualiter continet, adaequatque omnia talia esse. Ideo forma existons in subiecto limitata est quantum ad esse, et non habet totum esse formae per adaequationem ct virtualem continentiam, tanquam habens perfectissimum esse et illimitatum. – Secundum vero sic intelligo quod sunt aliquae formae accidentales habentes varias perfectiones ct completiones, secundum quod in varios effectus possunt extendi, sicut est de gratia. Et tales formae possunt secundum omnem perfectionis gradum haberi ab aliquo subiecto, idest, secundum quod ad omnes earum effectus se possunt extendere, licet non secundum totum esse: sicut Christus omne complementum perfectionis gratiae in seipso habuit.

IV. Circa illam propositionem, .1 *Deo totaliter removetur non esse*, advertendum quod non hoc ideo dicitur quasi omne esse formaliter Deo conveniat ct distincte, omneque non esse ab eo renie vc *tur formaliter. Hoc enim falsum est. Non enim Deu* formaliter habet esse hominis aut equi aut aliarum reru i materialium: alioquin esset homo ct equus et omnia materialia formaliter. Sed habet esse omne *eminenter*, quantum .d omnem eorum perfectionem, et *virtualiter*, Et hoc modo nullum non esse sibi convenit. Non est enim verum dicere quod Deus non sit homo aut equus aut quodeumque aliud materiale *virtualiter et per quamdam t ni/hnifiam*, Linquam unite et in indivisibili continens quicqutd in ip*is est divisum: licet verum sit ipsum non esse hominem formaliter aut equum.

V. *Secundo* ’ Omne imperfectum ab aliquo perfecto procedit: sicut semen ab animali vel a planta. Ergo primum ens oportet perfectissimum esse.

Tertio. Deus nullo rnode est potentia. Ergo non est imperfectus. Probatur con cquentia. Quia unumquodque est perfectum secundum quod est in actu: imperfectum vero secundum quod est in potentia cum privatione actus.

Adverte hic quod imperfectio non convenit potentiae nisi ratione privationis adiuncite: privatio enim imperfectio quaedam est, sicut forma est perfectio. Ideo inquit Sanctus Thomas quod aliquid est imperfectum secundum quod est in potentia *cum privatione actus*.

Quarto. Deus est prima causa vinciens. Ergo quicquid actu est in unaquaque re, est in Deo, et multo eminentius quam in re illa. Ergo est perfectissimus. – Probatur prima consequentia. Actio consequitur modum actus in agente: cum nihil agat nisi secundum quod est in actu. Ergo quod est in effectu, oportet in causa reperi.

Notat autem Sanctus Thomas quod impossibile est quod per actionem agentis educitur esse in nobiliori actu quam sit actus agentis: cum actio sequatur modum actus agentis. Sed bene est possibile ut actus effectus imperfectior sit

quam actus agentis, propter materiae indispositionem, cx qua ipsa actio debilitatur. Ubi advertendum quod, cum ad actionem transeuntem concurrat et agens et patiens, ex defectu utriusque potest accidere ut effectus debilis sit et imperfectus: aut scilicet propter debilitatem virtutis agentis, aut propter indispositionem patientis. Sed si agens sit debile, quantumcumque patiens sit dispositum ad recipiendum, nunquam tamen producetur effectus nobiliorem actum habens quam agens principale: quia actio et effectus sequuntur modum formae agentis principalis. Sed si virtus agentis sit fortis, recipiens autem sit indispositum, non obstante fortitudine virtutis, impediatur perfectio effectus: eo quod agens non possit introducere actum in patiens nisi eo modo quo natum est recipere. – Quomodo autem effectus nobiliori modo sit in causa activa quam in seipso, superius est ostensum *.

Quinto. Si non esset universaliter perfectus, non esset omnium communis mensura. Hoc autem falsum est: quia nihil potest omnium entium esse mensura nisi quod est ipsum esse. – Consequentia vero probatur, quia in unoquoque genere mensurantur omnia perfectissimo illius genens, dum ostenditur unumquodque magis et minus perfectum secundum quod magis et minus appropinquat ad illud: sic enim album est mensura colorum, ct virtuosos omnium hominum, scilicet secundum quod in genere morali collocantur.

Advertendum hic, ut inquit Sanctus Thomas UenL, q. n, 4, ad 4, quod albedo non est mensura colorum nisi ratione lucis, quae est quasi formale m colore: quantum enim ad hanc omnes alios colores excedit. Sed quantum ad illud quod est quasi materiale in colore, scilicet terminationem diaphani, non est mensura aliorum colorum.

Confirmatur conclusio auctoritate *Exodi* x\xm, *Ego ostendam tibi* etc.; et Dionysii, v cap. *de Div. Nom.*, ubi ait, *Deus non quodam modo est existent* etc.

VI. Quantum ad secundum*, quia posset aliquis existimarc Deum perfectum non esse quia *perfectum* videtur dici quod per *factionem* pervenit ad complementum, Deus autem factus esse non potest: hunc cavillum removet Sanctus Thomas dicens quod, licet quantum ad primam nominis impositionem omne perfectum sit factum, quia impositum est primo hoc nomen ad significandum id quod eductum est de non esse ad esse et de potentia ad actum perfectum ut sibi nihil desit, tale autem oportet esse factum; tamen extensum est etiam nomen hoc ad significandum id quod est in actu completo, etiam si fiendo non perveniat ad actum. Secundum ergo primam huius nominis impositionem Deus perfectus dici non potest: sed bene quantum ad secundam, iuxta illud *Matt/i. v, Estote perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est*.

CAPITULUM VIGESIMUM NONUM

A 6 v a 13.

DE SIMILITUDINE CREATURARUM

jx hoc amem quomodo in rebus possit similitudo ad Deum inveniri ve) non possit, considerari potest.

Effectus enim a suis causis deficientes non conveniunt cum eis in nomine ct ratione, necesse est tamen aliquam inter ea similitudinem inveniri: de natura enim actionis est ut agens sibi simile agat, cum unumquodque agat secundum quod actu est. Unde forma effectus in causa exce-

dente invenitur quidem aliqualiter, sed secundum alium modum et aliam rationem, ratione cuius *causa aequuh'oea* dicitur. Sol enim in corporibus inferioribus calorem causât agendo secundum quod actu est; unde oportet quod calor a sole generatus aliqualem similitudinem obtineat ad virtutem activam solis, per quam calor in istis inferioribus causatur; ratione cuius sol calidus dicitur, quamvis non una ratione. Et sic sol

⁴ enim] autem ot. ⁷ actionis A so/ικ; agentis. accns om \Z
⁷ activam *hic post* solis.

Summa Contra 8 Gf nti lfs l). Thomak Tom. I.

omnibus illis similis aliquiditer dicitur in quibus suos effectus efficaciter inducit: a quibus tamen rursus omnibus dissimilis est. inquantum huiusmodi effectus non eodem modo possident calore et huiusmodi quo in sole invenitur ita etiam et Deus omnes perfectiones rebus tribuit, ac per hoc cum omnibus similitudinem habet et dissimilitudinem simul.

Et inde est quod Sacra Scriptura aliquando similitudinem inter eum am commemorat, ut cum dicitur Gcz. 1 : *Faciamus hominem ad imaginem et sitnilitud nem nostram*; aliquando similitudo negatur, secundum illud *fsaiae k\,x: Cui ergo similem dis Deum, cmf quam imaginent ponetis ei' ei* in Psalmo*: *Dens quis simili* vrJ tib^*

Huic autem rationi Dionysius concordat, qui in ix cap. *de Din. Nom.** dicit: *Eadem similia sunt Deo ct dissimili ?.* *similia quidem secundi oi ;/k'.* *tationem eius qui non est perfecte imitabilis qualem in eis confingit esse; dissimilia avt.-m Secui lum quod causata habent minus suis causis.*

Secundum tamen hanc similitudinem convenientius dicitur Deo creatura similis quam e converso. Simile enim alicui dicitur quod eius possidet qualitatem vel formam. Quia igitur id quod in Deo perfecte est, in rebus aliis per quandam deficientem participationem invenitur, illud secundum quod similitudo attenditur, Dei quidem simpliciter est. non autem creaturae. Et sic creatura habet quod Dei est: unde ct Deo recte similis dicitur. Non autem sic potest dici Deum habere quod creaturae est. Unde nec convenienter dicitur Deum creaturae similem esse: sicut nec horn-ncin dicimus suae imagini esse similem, cui tamen sua imago recte similis enuntiatur.

Mullo etiam min is proprie dicitur quod Deus urae *similetur*. Nam assimilatio motum ad similitudinem dicit, ct sic competit ei quod ab T i .cipit unde simile sit. Creatura autem accipit i De unde ei sil similis: non autem e converso. No l igitur Deus creaturae assiinilatur, sed magis c converso.

5 ct huiusmodi /V jo/oj; o»u Z. huiiumodi 15 erit tibi NZ; erit ubi etc. E, erit (est b. g» GVV > ÜN cui etiam pA, huic ctñm Z. 17 hi ix cap. (in u pA, supra <t scr^ifur Qt'gl) A r; CMC centfagH. 12 c\$>c A fore 14. cnmil Uui 1? cuim» idem igitur E igilur ctum Pc. ib Mmiltur) asdmiletur Pc 18 «hnile] d *addunt*

Commonatria Ferrarieneis

QU ostensum est m Deo omnium rerum nobilitates ct perfectiones esse, ostendit consequenter Sanctus l hornas quomodo possit ex hoc inter Deum et creaturam similitudo esse aut dissimilitudo ». Circa hoc autem duo facit: primo, ostendit propositum quantum ad rem; secundo, quantum ad denominationem .

1. Quantum ad primum, ponitur haec conclusio: *Dens cum omnibus rebus et similitudinem habet et dissimilitudinem*. Prima pars probatur. Quia est omnium agens et omnes perfectiones tribuens. Omne autem agens sibi simile agit: cum unumquodque agat secundum quod est in actu, idest, secundum quod actu habet id quod causal in effectu.

Secunda autem pars probatur. Quia perfectiones quae sunt in Deo, non secundum eundem modum ct secundum eandem rationem sunt in creaturis qua sunt in Deo: effectus enim a suis causis delicientes non conveniunt cum eis in nomine ct ratione. Hoc autem dissimilitudinem quandam importat.

Confirmatur auctoritate Sacrae Scripturae. Aliquando enim inter Deum et creaturam similitudinem esse inquit, ut *Gen. i. Faciamus hominem* etc.; aliquando vero dissimilitudinem ponit, ut *Isaiae xi., Cui ergo similem* etc., et in Psalmo. *Deus, quis similis erit tibi?* – Utramque etiam partem ponit Dionysius, ix cap. *de Div. Nom.*

II. Pro declaratione autem secundae partis conclusionis, notat quod forma effectus licet m causa excedente aliquiditer inveniatur, hoc tamen est secundum alium modum et secundum aliam rationem: propter quod dicitur *causa aequivoca*. Calor enim a sole in istis inferioribus generatus aliquam similitudinem obtinet ad virtutem solis activam per quam causatur, ratione cuius sol calidus dicitur, quamvis non una ratione: unde sol rebus a se productis est aliquiditer similis, aliquiditer vero dissimilis. Similiter et Deus cum rebus a se productis et similitudinem et dissimilitudinem habet.

Notandum hic est quod, sicut in praedicationibus dicuntur aequivoca *quorum nomen idem est. ratio vero substantiae diversa **, ita causa dicitur aequivoca quando nomen formae productae et causae et effectui convenit, sed secundum aliam el aliam rationem. Sic enim dicimus

solem esse cau^im acquivocam calidi: quia *caloris* nomen et soli et eius effectui convenit, dicitur enim sol calidus et maer calidus, sed hoc est diversis rationibus; dicitur enim sol calidus, non quia habeat m se eandem formam secundum eandem rationem specificam qua aer est calidus, sed quia habet in se virtutem activam in qua virtualiter calor continetur, quae longe dignioris naturae est quam forma a qua aer dicitur calidus. Et similiter est in aliis: et maxime in Deo. in quo forma neque specie neque genere convenit cum effectibus a se productis, sed tantum secundum quandam analogiam, ut dicitur Prima Parte. q. iv. a 3 . I nde *non est causa omnino aequivoca. sed ' A" > magis analoga*, ut dicitur l *Sent.*, d. 11. a. 2.

III. Quantum ad secundum*, ponitur haec conclusio: *Secundum hanc similitudinem convenientius dicitur creatura similis Deo quam e converso*. Probatur. Simile alicui dicitur quod eius possidet qualitatem vel formam. Creatura autem possidet formam Dei. non autem Deus formam creaturae: cum forma in Deo perfecte inveniatur, in creatura autem secundum quandam deficientem participationem. Ergo creatura dicitur similis Deo. non autem Deus dicitur similis creaturae.

Notandum, ut dicitur l *Sent.*, d. xix, q. 1, a. 2. quod forma proprie dicitur esse illius quod ipsam perfecte et complete habet: non dicitur autem illius esse quod ipsam habet imperfecte et secundum quandam imitationem. Propter hoc quando unumquodque eorum inter quae est similitudo, formam habet secundum eandem specificam rationem, unum dicitur simile alteri et e converso: quia illa forma proprie est amborum forma, cum ambo eam perfecte habeant; et sic unumquodque alterius dicitur habere formam, in quo ratio mutuae similitudinis consistit. Quando autem forma in uno est perfecte et complete, in altero vero imperfecte et secundum quandam imitationem, quod imperfecte habet dicitur alterius habere formam ct ei simile esse, non autem e converso. Et quia omnis perfectio a Deo creaturis communicata perfecto modo in Deo est. propter quod eius forma proprie dicitur, in creatura autem est imperfecte et secundum quandam participationem deficientem, sicut sapientia Dei in Deo est simpliciter

• P°. LXXIII.

• S. Th. f. j.

• Cf. Comment, c. xxvii, init.

* Ct. n. in.

Ctfqr. I, o. I.

et
de
no

ha
mi
rei
qu
m»
hu
di'
foi
foi
nii
co
cii
inc
De
pei
bo
foi
ha'
tic

mu
tut
sin
un
aui
aui

Ac
liai
sûr
sin-
mil

ad
ere
ere
sim
tan
por
rett
real
Prii
rati
vide
sim
unii
in <
unu
hab
atte
que
in l
ante
loci:
cipit
ad i
imit
culis
eius
simi

SIMMA CONTRA GENTILES, CAP. XXIX.

et perfecte, in creaturis autem est aliqua eius participatio deficiens; ideo creatura formam Dei habet et est illi similis, non autem Deus creaturae.

Sed advertendum est quod aliud est dicere rem creatam habere perfecte et complete aliquam formam quae sit similitudo participata perfectionis divinae: et aliud dicere rem creatam habere perfecte et complete formam per quam Deus in creaturas agit. Primum enim verum est in multis: nam ignis perfecte habet essentiam ignis, et homo humanitatem, quae sunt quaedam similitudines participatae divinae bonitatis, et illae sunt proprie ignis et hominis formae. Secundum autem est falsum et impossibile. Nam forma per quam igit Deus, et quam aliquo modo communicat creaturis, est divina essentia et divina bonitas, quam constat in solo Deo perfecte ut complete esse, licet aliqua eius participatio in creaturis inveniatur. Propterea bene inquit Sanctus Ithomas quod creatura possidet formam Dei, non autem Deus in creaturae: quia videlicet perfectio quaelibet creaturae est aliqua participatio divinae bonitatis, quae est proprie Dei forma; perfectio autem et forma Dei non est in creatura ut eius forma, cum non habeatur a creatura perfecte, sed per quandam eius participationem.

Ex praedicta conclusione infert corollarie Sanctus Thomas quod multo minus proprie dicitur quod Deus creaturae *assimiletur*. Probiatur. Quia assimilatio motum ad similitudinem dicit, ut et convenit ei quod ab alio accipit unde ei simile sit. Creatura autem accipit a Deo, non autem Deus a creatura. Ergo ipsa Deo assimilatur, non autem e converso.

IV. Sed circa ea quae dicta sunt occurrit dubium. Aequalitas enim et similitudo sunt relationes aequiparantiae: nam dicitur aequale aequali aequale, et simile simili simile. Si ergo dicitur creatura similis Deo, dicetur et Deus similis creaturae. Et si creatura assimilatur Deo, Deus assimilabitur creaturae.

Ad evidentiam huius dubii, considerandum est quod ad intentionem Sancti Thomae non sufficeret dicere ideo creaturam dici similem Deo, non autem Deum similem creaturae, quia in creatura est relatio realis, quae dicitur similitudo, non autem in Deo est talis relatio realis, sed tantum rationis: nam eodem modo nullum nomen importans habitudinem Dei ad creaturam convenienter diceretur de Deo, quia nulla habitudo Dei ad creaturam est realis, sed omnis est relatio rationis. Propter quod ipse in Prima Parte, q. iv, a. 3 et in I Sent., loco praeallegato, rationem Dionysii, ix cap. de Div. Nom., assignat, quia videlicet *in iis quae unius ordinis sunt recipitur mutua similitudo, non autem in causa et causato*. Esse autem unius ordinis interpretatur Sanctus Thomas in I Sent., et in Quaesit, de Ver., q. xxm, a. 7, ad 11. quando, sicut unum habet formam unius, sic alterum formam alterius habet; hoc autem est *quando forma secundum quam attenditur similitudo, secundum eandem rationem in utroque extremorum existit, sicut albedo in duobus hominibus*; in his enim dicuntur extrema mutuo similia. In causa autem et causato non recipi mutuam similitudinem in locis praecallegatis interpretatur, quando causatum non recipit formam causae secundum eandem rationem, sed fit ad imitationem formae causae: sicut statua Herculis fit ad imitationem Herculis; propter quod dicimus statuam Herculis similem esse Herculi, quia facta est ad imitationem eius et eius formam habet, non autem dicimus Herculem similem esse suae statuae. Propter hoc ergo creatura est

similis Deo sed non e converso, quia scilicet habent sicut causa et causatum quod non recipit formam causae secundum eandem rationem, sed secundum quandam imitationem; ex quo sequitur creaturam formam quae est Dei habere, non autem Deum formam quae est creaturae. Unde videtur illo in loco Dionysius non de causa et causato universaliter loqui, sed de hac causa quae est Deus, et de causatis quae sunt eius creaturae, quae ad Deum aequalitatem habere non possunt. Quod constat ex verbis ipsius Dionysii. Nam postquam dixit, *bi causa autem atque causatis conversionem nequaquam admittemus*, immediate subiungit: *Non enim his solis aut illis ut sint similia donatum est. sed omnibus quae similitudinem admittunt, ut similia sint Deus auctor est*.

Ad dubium ergo, conceditur quod similitudo est relatio aequiparantiae, sed negatur consequentia. *Ergo, si creatura dicitur similis Deo, etiam Deus dicitur similis creaturae*. Non enim dicitur similitudo relatio aequiparantiae quia utrumque extremum relative eodem nomine denominetur: sed quia, ut sic, simile non dicitur ad aliquid quod aut superstet aut subiiciatur, sed ad aequale. Et si id cui aliquid simile dicitur, mutua relatione ad ipsum referatur, eodem nomine referetur: simile enim est simili simile, quando scilicet utrumque extremum denominatur in respectu ad alterum. Sed tamen potest esse ut quandoque non denominetur utrumque extremum in respectu ad alterum: quod est quando forma in utroque extremo secundum eandem rationem non invenitur. – Ilanc responsionem videtur intendere Sanctus Thomas de Ier., loco praeallegato, ubi ait quod *similitudo et conformitas quamvis sint relationes aequiparantiae, non tamen semper utrumque extremorum denominatur in respectu ad alterum, sed tunc tantum quando forma secundum quam attenditur similitudo vel conformitas, eadem ratione in utroque extremo existit*.

2. Advertendum tamen quod, licet secundum proprium et consuetum usum vocabuli non dicamus Deum similem creaturae, aut Herculem similem suae imagini, quia talia non consueverunt denominari in respectu ad ea quae ad eorum imitationem fiunt; si quis tamen vellet nominis significatum extendere, ut fleret denominatio respectu relationis intellectae in Deo ut terminat relationem alterius extremi, ut diceretur Deus similis creaturae quia creaturae relationem et similitudinem ad se terminal, hoc inconveniens non reputarem. Propter quod non inquit hic Sanctus Thomas quod nullo modo possit Deus dici similis creaturae, sed quod *convenientius dicitur creatura Deo similis quam e converso*, quia videlicet est magis secundum usum vocabuli. – Quod autem inquit Prima Parte *, quod *nullo modo concedendum est Deum esse similem creaturae*, intelligendum est, *servato proprio vocabuli usu*. Consuevimus enim illud tantum dicere alteri simile quod habet formam quae est eius, idest, quam plene et perfecte habet: non autem quando ipsum formam habet complete et perfecte, alterum vero habet quandam eius participationem, in quo attenditur similitudo secundum imitationem, non autem secundum convenientiam in forma eiusdem rationis.

Similiter, si accipiat *assimilari*, sive *assimilatio*, ut dicit motum ad unitatem formae secundum quam attenditur similitudo, non potest dici Deus creaturae assimilari, nec Hercules suae imagini. Sed si accipiat pro eo quod est esse terminum similitudinis creaturae ad Deum, aut imaginis ad Herculem, idest, concipi cum respectu terminantis respectum similitudinis, non est inconveniens dicere Deum assimilari creaturae et Herculem suae imagini.

* Loc' Pro*.

SIMMA CONTRA GENTILES, CAP XXX.

et proprie et non tantum metaphorice nomen aliquod praedicetur, requiritur ut totum eius significatum proprium sibi attribuat^{ur}, et omnis conditio quae significato, ut est illius significatum, convenit. Si enim pars tantum significati illi conveniret, non attribueretur sibi vere et proprie: sicut, quamvis lapis sit substantia, non tamen dicitur *animal*, quia animal non tantum importat substantiam, sed etiam sensibile, quod lapidi non convenit. Similiter, si hoc nomen *album* imponeretur ad significandum primo substantiam secundum quod est albedine informata, de Sorte in quo non esset albedo, non posset dici: quia, licet sit substantia, non tamen esset substantia sub albedine, quae esset conditio substantiae ut nomine *albi* significaretur. Si ergo nomen aliquod in suo significato ct perfectionem quandam importet et proprium modum quo illa perfectio est in creatura, cum modus ille qui est proptiu creaturae Deo non conveniat, licet in eo sit perfectio per nomen import.na, non dicitur illud nomen vere et proprie. d» Deo. Sicut *homo* importat humanitatis perfectione n cum modo materiali quo est in ipso habente hurnanit iil. ». hoc nomen *homo* de Deo, ut Deus est, non prae/ citu licet humanitatis perfectio in Deo sit. – Similitet us quae m suo significato important mt.Ju n roprium quo sunt perfectiones in Deo. Quia talia d. e. cre non praedicantur.

11. Quantum ad . . . i i *, quia dictum est aliqua nomina importare pure,. u n cru absque defectu, ideo, nc aliquis occasionem . . . π ix hoc accipiat, distinguit Sanctus Thomas quo nr.men importare detectum potest dupliciter intelligi; .vj. sed c t quantum id rem significatam, quin, inquam, ipse delectus est de significatione nominis; aut quantum ad m . . . nrcandi. Primo modo aliqua nomina significant ci; . delectu, aliqua vero non. Sed secundo modo omni. t u n defectu significant. Cuius ratio est quia, cum nomine exprimatur res secundum modum quo intellectu concipimus, intellectus autem concipiat formam simplicem ut quo iliquid est. non autem ut quod est, rem autem subsistentem in concretion^e quadam et compositione, quia ex sensibilibus cognitionem accipit, in quibus aliud est forma et habens formam, propter formae ct materiae compositionem, ct formae simplices non subsistunt sed ipsis alia existant, subsistentia vero sunt composita; ideo simplicia significat nominibus abstractis per modum formae, cui convenit esse id quo aliquid est; subsistentia vero nominibus concretis, per modum concretionis cl compositionis ct habentis formam: in quorum utroque quaedam imperfectio importatur.

Ex quibus patet quod nullum nomen Deo convenienter aptatur quantum ad modum significandi, licet aliquod sibi conveniat quantum ad rem significatam: cum talis imperfectio in Deo non sit. quamvis res significata aliquo modo eminenti sibi conveniat.

Ex quo deducitur corollarie, de mente Dionysii, t et v cap. iLSui ^1)m. *' quod nomina a nobis imposita quae Deo attribuuntur, et affirmari ct negari de Deo possunt. Patet ex dictis. Nam quantum ad nominis rationem sive significatum. sibi conveniunt; quantum vero ad modum significandi, minime.

III. Quantum ad tertium*, notat quod modus supereminentiae quo in Deo perfectiones inveniuntur, per nomina a nobis imposita significari non potest nisi aut per negationem, ut cum dicimus Deum *aeternum* aut *infinite*; aut per relationem ipsius ad alia, ut cum dicimus *prima causa* vel *summum bonum*; eo quod dc Deo capere non possimus quid sit, sed quid non sit, ct qualiter alia ad ipsum se habeant.

Advertendum autem quod *aeternum*, licet secundum vocem affirmative dici videatur, tamen secundum rem dicitur negative: dicitur enim aeternum quod est omnino immutabile, el quod caret principio ct fine durationis; sicut, licet hoc nomen *caecus* sit vox affirmativa, tamen negationem visus importat. Propter hoc *aeternum* connumeravit Sanctus Thomas inter nomina negativa dicta de Deo.

IV. Circa praedicta duo occurrunt dubia. Primum est circa illam propositionem : *Nomine res exprimimus eo modo*

quo intellectu concipimus, Scotus enim, 1 *Sent.*, d. xxn, dicit ipsam *falsam esse, si intelligatur praecise*, Immo *potest*, inquit, *distinctius aliquid significari quam intclligi*. Hoc autem probat quia, si esset vera, *nullum nomen impositum a viatore significaret aliquam rem de genere substantiae, sed, sicut praecise concipitur aliqua proprietas a qua nomen imponitur, ita praecise talis proprietas significaretur per nomen. Lapis » enim non significaret aliquid de genere substantiae, sed aliquid de genere actionis, scilicet laesionem pedis*. Hoc autem falsum est: quia impositor nominis non accidenti illi, sed substratae substantiae intendit nomen imponere.

Secundum * est circa illam propositionem: *Intellectus noster quod est simplex significat non ut quod est, sed quo aliquid est*. Ex hoc enim sequitur quod nullum nomen abstractum erit nomen substantivum. Nam nomen substantivum significat aliquid per modum per sc stantis; abstractum autem, per illud dictum, non significat formam per modum per sc stantis, sed per modum alteri inhaerentis; cum significet ut quo aliquid est, non autem ut quod est.

V. Ad primum istorum dicitur quod significari rem distinctius quam intelligatur, dupliciter accipi potest: uno modo, ut modus distinctionis se teneat ex partu rei significatae el intellectae; alio modo, ut se teneat ex parte significantis et intelligentis. Primo modo sensus est quod res significatur magis distincta quam intelligatur esse distincta. Et ad hunc sensum propositio Scoti potest habere veritatem, nec contranatur positioni Sancti Thomae. Non enim inconveniens est ut nomen imponatur ad significandum rem quae maxime distincta ab aliis sit, et tamen non omnis ratio distinctionis intelligatur. – Secundo modo sensus est quod distinctior est modus significandi nominis quam sit modus quo intellectus ipsam rem significatam cognoscit. Et in hoc sensu falsa est propositio Scoti, el vera est propositio Sancti Thomae. Cum enim nomen non significet rem nisi mediante conceptu intellectus, dicitur i nomen confuse et indistincte rem significare, quantum est ex parte nominis, quando eam sub confuso et indistincto conceptu significat; distincte autem, quando sub conceptu distincto. I nde modus distinctae significationis nominis est secundum modum distincti conceptus: distinctius enim repraesentat quando sub distinctiori conceptu. Ex quo patet esse impossibile ut nomen distinctius significet rem quam intelligatur. Nam, cum distincte significare sit sub conceptu distincto significare, intellectus autem concipiendo rem ipsam intelligat, sequitur quod non potest nomen distinctius significare quam intellectus intelligat, sed se proportionaliter concomitantur. Nam. si intellectus confuse tantum rem apprehendat illique imponat nomen, et ipsum nomen confuse significabit, idest. sub confuso conceptu: si autem distincte intellectus intelligat. nomenque rei secundum illum conceptum imponatur, et ipsum nomen distincte significabit.

Ad rationem itaque Scoti respondetur negando consequentiam. Dicitur enim quod, si nullo modo cognosceretur substantia rei. sed tantum proprietas, nomen non significaret substantiam rei, sed tantum proprietatem. Sed quia ex cognitione proprietatum devenitur in cognitionem aliqualem substantiae, vel confusam \el distinctam, ut etiam Scotus concedit, narrans ibidem quendam processum Augustini VI *de Trin.*, c. vi, ad probandum creaturam omnem esse compositam; ideo el nomen ipsam substantiam aliquando significat. *Lapis* namque non tantum *laesionem pedis* significat, sed substantiam quandam cui haec proprietas convenit. Quam si nominis impositor ex proprietate huiusmodi inquirendo distincte cognovit, hoc nomine distincte significavit; si autem cognovit confuse, cl ipso nomine significavit confuse, idest, sub conceptu confuso. Universaliter ergo verum est quod res nominantur a nobis secundum quod intelliguntur; ut enim inquit Sanctus Thomas, Prima Parte, q. xm, a. o, ad 2, *nomina non sequuntur modum essendi qui est in rebus, sed eum qui est in cognitione nostra*.

\ I. Ad evidentiam secundi dubii considerandum ' Num ,v. primo, quod accidens, sive in abstracto sive in concreto

endit

t>ibus

rniac

1 his

fecta,

'Hĩñ

Plex.

> 110-

ficat

ficat

'nini

» si-

non

enti

<>ñi-

bsi-

uni

3ta-

?ni-

ut

fir- ‘ Ū ?

'ter

ifi-

luo

a

yer

im

ad

tín

lid

[Ht

tl-

itn

ilSui

ml

IU

J.

r-

le

i-

ís

n

..

l-

1*

o

b

ñ

CAPITULUM TRIGESIMUM PRIMUM

A 7 a 21.

QUOD DIVINA PERFECTIO ET PLURALITAS NOMINUM DIVINORUM
DIVINAE SIMPLICITATI NON REPUGNANT

Prae^*cl's etiam videri potest quod di-
J “rfei v'na Pcr,c'-l'° el phir.i nomina dicta de
*3 Deo ipsius simplicitati non repugnant.

Sic enim orniH perfectiones in rebus
aliis inventas Deo attribui diximus sicut effectus ;
in suis causis aequivocis **inveniuntur**Qui qui-
dem effectus in suis causis sunt virtute, ut calor
in sole. Virtus autem huiusmodi nisi aliququaliter
esset de genere calons, sol per eam agens non
sibi simile generarci. l, hac igitur virtute sol
calidus dicitur, nt hm. quia calorem facit,
sed quia virtus pet t hoc facit, est aliquid
conforme calori. Put i; autem virtutem per
quam sol facit calo; . icit e! multos alios effe-
ctus in inferipribm rj -c us, utpote siccitatem.
Et sic calor et sn .i du e m igne sunt quali-
tates diversae, sol- i ,ηη l per unam virtu-
tem. Ita et omnin ■ ; ;ones, quae rebus aliis
secundum divers; - conveniunt, Deo se-
cundum unam eius vi iu attribui est necesse.
Quae item vinus r. m . ; Jiud a sua essentia:
cum ei nihil accidere possit, ut probatum est
Sic igitur *sapiens* Do; lu. r non solum secun-
dum hoc quod sapientiam efficit, sed quia, secun-
dum quod sapientes sumus, virtutem eius, qua
sapientes nos facit, aliquatenus imitamur. – Non
autem dicitur *lapis*, quamvis lapides fecerit, quia
in nomine lapidis intelligitur modus determinatus

essendi, secundum quem lapis a Deo distinguitur *.
Imitatur autem lapis Deum ut causam secundum
esse, secundum bonitatem, et alia huiusmodi. sicut
et aliae creaturae.

Huius autem simile inveniri potest in potentiis
cognoscitis is et in virtutibus operativis humanis.
Intellectus enim unica virtute cognoscit omnia
quae pars sensitiva diversis potentiis apprehendit,
et etiam alia multa. Intellectus etiam, quanto
fuerit altior, tanto aliquo uno plura cognoscere
potest, ad quae cognoscenda intellectus inferior
non pertingit nisi per multa. Potestas etiam regia
ad omnia illa extenditur ad quae diversae sub
ipso potestates ordinem habent. Sic igitur et Deus
per unum simplex suum esse omnimodam per-
fectionem possidet, quam res aliae, immo multo
minorem, per quaedam diversa consequuntur.

Ex quo patet necessitas plura nomina Deo
dandi. Quia enim eum non possumus cogno-
scere naturaliter nisi ex effectibus deveniendo in
ipsum *, oportet quod nomina quibus perfectio-
nem ipsius significamus, diversa sint, sicut et per-
fectiones in rebus inveniuntur diversae. – Si autem
ipsam essentiam prout est possemus intelligere et
ei nomen proprium adaptare, uno nomine tantum
eam exprimeremus. Quod promittitur his qui
eum per essentiam videbunt. *Zach. ult.*: In die
illa erit Dominus unus el nomen eius unum.*

o iol per eam agens DZpNsY, om W pGY. sol per cum agens *ceteri*. io sibi *post* simile Pc, hnc igitur virtute A *solus*; hac (hoc
DENZsFàPe) igitur. n non \ so/ns; ct non, 21 item BWsFfr; idem CXpFG. quidem DEZsGPc. om \Y quod GWà; hoc quod.
38 determinatus *post* essendi aEPc.
10 uno) modo EGYZ. 12 etiam) autem aEPc. 14 ipso (*nempe* rege; c/. cap. xI h, primum ordinans qui, *parag*. Amplius omnium))
illas G. ipM àPc. iò immo multo minorem) multo minorem b, immo multo maiorem *post* consequuntur P. 18 necessitas plura notninj
Deo ilandi A *solus*; necessitas plurium nominum de Deo dictorum (necessitas *post* nominum NZ). 27 Zach.) lac. a.

Commentaria I?errariensis

Ostenso quod nomina aliqua attribui Deo possunt,
Ostendit Sanctus Thomas quod ct talia nomina plura
s*nl *. Girca hoc autem duo facit: primo enim ostendit
quod *plura nomina ct pluralitas divinarum perfectionum
simplicitati divinae non repugnant*; secundo, deducit pro-
positum *.

1. Primum tali ratione demonstrat. Omnes perfectiones
creaturarum sunt m Deo secundum unam cius virtutem.
Ergo nec ipsae perfectiones, nec nomina plura illas per-
fectiones importantia, divinae simplicitati repugnant. – Patet
consequentia. Quia virtus Dei est ipsa eius essentia: cum
nihil Deo accidere possit.

Antecedens vero a simili ostenditur tripliciter *. *Primo*,
in rebus naturalibus. Supponitur enim omnes rerum per-
fectiones in ipso esse sicut effectus sunt in causa aequi-
voca. Tunc sic. Sicut se habet sol ad calorem et sicci-
tatem ac alios effectus in corporibus inferioribus inventos,
ita et Deus ad omnes perfectiones: utrobique enim est
comparatio causae aequivocae aliquo modo ad suos effe-
ctus. Sed in sole est calor et siccitas virtute: et per eandem
virtutem soli attribuuntur, quamvis in igne sint qualitates
diversae. Ergo et omnes rerum perfectiones, quae rebus
aliis secundum diversas formas conveniunt. Deo secundum
unam virtutem attribuuntur.

Sed quia ex hoc quod virtute continentur effectus solis
in sole et res omnes in Deo. posset aliquis credere quod
sol diceretur talis, puta calidus, et Deus talis, puta sapiens,
ea solum ratione quia res huiusmodi causant, et non pro-
pter aliquam similitudinem inter ea existentem. falsum
hunc sensum removet, inquiens quod non solum quia sol
causât calorum dicitur sol calidus, el Deus sapiens quia
sapientiam causal, ut aliqui voluerunt *: sed quia virtus
per quam sol calefacit, est aliquid conforme calori: nisi
enim esset aliququaliter de genere caloris, sol per eam agens
non sibi simile generaret. Similiter el Deus dicitur sapiens
quia, secundum hoc quod nos sapientes sumus, virtutem
eius, qua nos sapientes facit, aliquatenus imitamur: idest,
secundum quod inter sapientiam nostram et virtutem Dei
est aliqua similitudo et conformitas. Hoc autem patet
quia, si solum diceretur sapiens quia sapientiam efficit,
eadem ratione diceretur *lapis* quia lapidem causât. Quod
tamen non dicimus, quia nomine lapidis intelligitur modus
essendi determinatus, secundum quem lapis non imitatur
Deum, sed ab ipso distinguitur; quamvis el in lapide sint
alia, quae talem modum non important, quibus Deum
imitatur, ut sunt bonitas, esse et huiusmodi.

Circa illam propositionem, *Virtus solis nisi aliququaliter
esset de genere caloris, sol per eam agens non simile sibi*

• Cf. cap. price.

• CL dp. kl.

• Ven. 9.

• CU-Th !\$«-«/.,
d. it. a. j.

generaret, quam etiam videtur velle Sanctus Thomas m Deo veram esse, advertendum quod non dixit simpliciter. *nisi esset dc genere caloris*, sed addidit *aliqua*liter. Quia non oportet inter virtutem causae aequivocae ct cius effectum esse convenientiam in genere proprie loquendo, sed oportet esse convenientiam in aliqua ratione una saltem analoga et proportionali, – ut sic *genus* accipiatur pro omni communi secundum rationem, quomodocumque sit commune, – ut inter causam et effectum sit aliqua Mmilitudo.

11. (arca illud quod inquit Sanctus Thomas, et superius •Qp. i>». etiam est tactum•, scilicet quod *Deus non dicitur lapis, quia tn nomine lapidis inte* *odus essendi determinatus, secundum quer* *kz* Deo *di tin; uitur*. duplex occurrit dubium. *Primm.* •;!, qui i omne nomen perfectionis. exceptis fort.vr. nominibus transcendentibus. includit aliquid imperfection>;», quo di unguitur a Deo. Ergo nullum nom Deo dicitur. – Patet anu l n •; *iins*, *iustus, sciens*, et •, Jg •, quae D non convenit.

Secundum est, quic nihil est in re quod non sit a Deo productum, ct per consequens quod divinam virtutem non imitetur. Ergo, quantumeumque noi line lapidis importetur modus quo distinguitur a Deo, poterit Deu• dici l ipis, sicut dicitur sapiens, propter talem similitudinem ct imitationem illius modi lapidis ad Deum.

Confirmatur. Quia sol dicitur calidus, ut vult hoc loco Sanctus Thomas, non obstante quod *calidum* fignificet propnum modum essendi in igne r.ut iere» quo a bole distinguitur: est enim calor qualitas corruptibilis, in quo a solis virtute distinguitur.

III. Ad horum evidentiam, sciendum quod, cum loquimur de nominibus, quomodo formaliter aut non fonnaliter convenient Deo. ct quomodo imperfectionem mponcrd, intclligimus dc turмали cius ct proprio ti/ mficalo, quo unum nomen in significando distinguitur >» clio. Ve;l i gratia: nomen *sapientiae* in creaturis, quantum »J id quod proprie et particulariter et distincte importat, dicit *altis-simarum causarum cognitionem* *. lice' etiam *qualitati m*. tanquam commune sibi et aliis significatum, importet. Cum quaerimus autem an sapientiae nomen Deo formalilcr conveniat, non quaerimus de communi sibi ct aliis significato, sed de propria ratione quam addit ad communia signifi-cata. Similiter dicimus de nomine *lapidis* ct aliis nominibus. Unde dicitur *Potentia*, q. vn, a. 4, ad 2, quod talia nomina conveniunt Deo *secundum rationem differentiae, et non secundum rationem generis*.

Ad primum ergo, negatur antecedens, loquendo de proprio et formali significato ac differentiali. dc isto enim sermo est. Nam sunt multa nomina quae in tali suo signficato nullam imperfectionem important. – Ad probationem dicitur quod *qualitas* est significatum commune, non differentiate alicuius eorum.

Potest etiam dici quod ista nomina dupliciter accipi possunt. Uno modo, absolute et transcendentur: ut scilicet analogice dicuntur dc perfectione quae est in generc. et de perfectione quae est extra genus. Et tunc negatur quod significant qualitatem formaliter tanquam commune quid omni perfectioni significatae: *sapientiae* enim nomen, absolute sumptum, dicitur et dc sapientia quae est qualitas, et de sapientia quae est substantia. – Alio modo, cum determinatione, ut cum dicimus *sapientia humana*. Et tunc verum quidem est quod significant qualitatem : sed non dicuntur ut sic formaliter de Deo, propter modum creaturae qui in tali significatione includitur. Licet enim Deus absolute sit sapiens, non est tamen humana sapientia sapiens.

Ad secundum dicitur quod effectus, quantum ad imperfectionem quam dicit, non habet similitudinem in Deo, sed tantum quantum ad perfectionem. Ideo non imitatur Deum ut imperfectus, sed est aliquid a Deo distinctum. Propter hoc nomen importans proprium modum essendi rei materialis, sicut hoc nomen *lapis*, quia importat quandam imperfectionem, cum esse materiale imperfectionem quandam includat, non dicitur fonnaliter de Deo, cum lolum ejus proprium significatum ei non conveniat ♦, sed

tantum virtualiter, quia quicquid perfectionis invenitur in lapide, totum in Dei virtute continetur. Negatur ergo nihil esse in re quod non sit a Deo productum: imperfectio enim quae est in re. eo modo scilicet quo convenit negationi in re esse, non est a Deo producta, *sed accidit ev parte creaturarum inquantum sunt ex nihilo*, ul dicilur l *Sent.*, d. 11, a. 2, et *Pot.*, q. vn, a. 5, ad 8. Unde omnis modus creaturarum quantum ad omnem perfectionem quam dicit, est a Deo; non autem quantum ad imperfectionem quam includit.

Id *confirmationem* dicitur quod sol non dicitur calidus fornnulitcr, sed virtualiter lanium, ul dicitur 1er., q. iv, a. 6. Unde similitudo quam ponit Sanctus Thomas inter solem respectu caloris ct >.ccitatis, el Deum respectu perfectionum qu te sunt in creaturis, attenditur tantum quantum ad hoc quod est effectum c>se in causa virtute, et plures effectus in una virtute contineri, non autem quoad formalem praedicationem nominum. Licet enim sol virtualiter contineat c; L rem i •,r m. nomen tamen *caloris* ct *siccitatis* s- B •' •onq convenit: sed plura nomina perfecti «nu » in c- t iri nventarum fonnaliter Deo convent. lice? ct eliqua forma)iter non convenient

k>uro r-l tur dictum antecedens * cx simili- •a-.

l c •' • Larum. Nam intellectus unica c • c l \.i • nnia c* gnoscit quae pars sensitiva di-

olhuc alia. Et quanto fuerit ..Lio? intc'tcc• r Uint > iliquo uno plura cognoscere potest. E t c • o-• quae < • .dtjssima una virtute omnia continet.

7. *Io grobatoi* ct imihludinc virtutum operatixarum hur vm um. Sicut enim una virtus regia ad omnia illa < k?< nditur ad quae dix'er ae sub ipsa potestates ordinem L.v nt. it> ct Deus per unum suum simplex esse omnem p-rfi ctiomm habet quam res aliae per multa diversa consequuntur: immo multo maiorem *.

Considerandum hoc loco quod, cum perfectiones quae L creaturis sunt diversae, in Deo sint unitae, inquantum una cius virtus quae est essentia divina, omnes eas continet continentia actuali, non autem potential!, sicut materia dicilu' formas materiales continere; omnes perfectiones in Deo nobiliori modo sunt quam sint in creaturis. Nam in creaturis habent esse limitatum et finitum, cum omne esse creaturae ad aliquem gradum sil limitatum: in Deo autem habent esse infinitum ct illimitatum ac subsistens, quod est esse divinum. Propter hoc saepenumero inquit Sanctus Thomas quod sunt in Deo *secundum eminentinrem modum*, quia videlicet sunt ipsum divinum esse et ipsa divina essentia, quae est perfectissima, infinita et illimiata; ct quod sunt in Deo *unitae*, quia scilicet omnes in Deo sunt una indivisibilis substantia, quae est divina essentia, omnibus creaturarum perfectionibus aequivalens, et ampliozem adhuc continens perfectionem.

V. Quantum ad secundum *, deducitur conclusio haec: Aecexxe est *plura esse nomina dicta de Deo*. Probatur. Perfectiones rerum sunt diversae. Ergo ct nomina ipsarum necesse est diversa esse. Ergo ct nomina divina necesse est esse plura. – Probatur consequentia. Quia Deum naturaliter non nisi ex effectibus cognoscere possumus.

Addit autem Sanctus Thomas quod, si divinam essentiam prout est possemus intelligere et ei proprium nomen adaptare, uno tantum nomine eam exprimeremus. Hoc autem beatis promittitur, qui divinam essentiam vident, secundum illud Zach, ult., *In die illa erit Dominus unus et nomen eius unum*.

VI. Sed occurrit dubium duplex circa hanc partem. *Primum* est circa hoc ultimum dictum, scilicet quod *Deati de Deo unicum et proprium nomen habebunt quia divinam essentiam prout m se est intelligent*. Xam unicum et proprium nomen Dei non habetur nisi a comprehendente ipsum Deum. Sed. sicut nos non comprehendimus Deum, ita nec beati. Ergo, sicut nos unico nomine non nominamus Deum, ita nec beati.

Respondetur ex doctrina Sancti Thomae l *Sent.*, d. 11, q. 1, a. 3 *, quod dupliciter possumus intelligere quod videns essentiam divinam prout est, unum nomen imponat. Uno modo, ut formel in suo intellectu unicum conceptum

Cip.*ux<

"Metapk., c. i,

• (X c-r x**.
Cbmme»/. parag.

spe

par

perfecte et adaequate divinam essentiam repraesentantem, et illo mediante conceptu Deum uno nomine significet. Et sic non intelligitur hic. Sicut enim per nullam similitudinem creatam Deus perfecte repraesentari potest, ut in Tertio huius ostendetur ita nec per unicum conceptum intellectus creati. Unde, quantumcumque quis videat divinam essentiam ut in se est, hoc modo Deum uno nomine nominare non potest: quia hoc absque comprehensione fieri non posset. Alio modo, ut videns Verbum divinum, quod, unum existens, perfecte Deum repraesentat, mediante illo Verbo uno nomine Deum significet. Et sic intelligitur quod hic dicitur; hoc enim absque comprehensione esse potest

2. *Aliud dubium* < si nimum multipliciter. Si enim quia perfectiones sunt diversae, oportet nomina esse plura, sequitur quod nullum nomen erit aequivocum. Nomen enim aequivocum, unum existens, multa significet.

Respondetur negando consequentiam. Cum enim dicimus ex pluralitate perfectionum in creaturis sequi ut sint plura nomina, loquimur de nominibus propriis, quibus

una res tantum significatur. Sequitur enim, si sunt plures res quae debeant nominibus propriis nominari, quod oportet esse plura talia nomina. Huic autem non repugnat quod etiam praeter nomina propria sint et alia nomina communia aequivoca.

Si etiam instetur, quia inveniuntur multi homines idem nomen proprium habentes, et sic non oportet rerum distinctarum esse distincta nomina propria: – dicitur quod diversarum rerum oportet esse diversa nomina si debeat res distincte exprimi et alteri distincte manifestari. Ubi autem diversi homines habent idem nomen identitate tantum vocis, per illud, ut sic, non manifestatur unus ut distinctus ab altero. Ideo, si debeat alteri manifestari ut distinctus ab alio, oportet praeter illam vocem communem invenire aliam vocem particularem, puta *homo falis figurae*, aut *filius talis*, et huiusmodi. Pluralitas ergo perfectionum pluralitatem nominum requirit si debeat distincte significari et alteri manifestari, ad quem usum inventae sunt voces: licet etiam possint et aliae voces communes esse, sive univocae sive aequivocae.

CAPITULUM TRIGESIMUM SECUNDUM

A 7 r b 19.

QUOD NIHIL DE DEO ET REBUS ALIIS UNIVOCE PRAEDICATUR

* Cf. tut.

5^x his autem palet quod nihil de Deo et rebus aliis potest univoce praedicari. Nam effectus qui non recipit lormam secundum speciem similem ei per quam agens agit, nomen ab illa forma sumptum secundum univocam praedicationem recipere non potest: non enim univoce dicitur *calidus* ignis a sole generatus, et sol. Rerum autem quarum Deus est causa, formae ad speciem divinae virtutis non perveniunt: cum disisim et particulariter recipiant quod in Deo simpliciter et universaliter invenitur*. Patet igitur quod de Deo et rebus aliis nihil univoce dici potest.

Amplius. Si aliquis effectus ad speciem causae pertingat, praedicationem nominis univoce non consequetur nisi secundum eundem essendi modum eandem specie formam suscipiat: non enim univoce dicitur *domus* quae est in arte, et in materia, propter hoc quod forma domus habet esse dissimile utrobique. Res autem aliae, etiam si omnino similem formam consequerentur, non tamen consequuntur secundum eundem modum essendi: nam nihil est in Deo quod non sit ipsum esse divinum, ut ex dictis * patet, quod in aliis rebus non accidit. Impossibile est igitur aliquid univoce de Deo et rebus aliis praedicari.

Adhuc. Omne quod de pluribus univoce praedicatur, vel est genus, vel species, vel differentia, vel accidens aut proprium. De Deo autem nihil praedicatur ut genus nec ut differentia, ut supra *

ostensum est; et sic nec ut definitio, nec etiam ut species, quae ex genere et differentia constituitur. Nec aliquid ei accidere potest, ut supra * demonstratum est: et ita nihil de Deo praedicatur neque ut accidens neque ut proprium; nam proprium de genere accidentium est. Relinquitur igitur nihil de Deo et rebus aliis univoce praedicari.

Item. Quod univoce de pluribus praedicatur, utroque illorum ad minus secundum intellectum simplicius est. Deo autem neque secundum rem neque secundum intellectum potest esse aliquid simplicius. Nihil igitur univoce de Deo et rebus aliis praedicatur.

Amplius. Omne quod de pluribus praedicatur univoce, secundum participationem cuilibet eorum convenit de quo praedicatur: nam species participare dicitur genus, et individuum speciem. De Deo autem nihil dicitur per participationem: nam omne quod participatur determinatur ad modum participati, et sic partialiter habetur et non secundum omnem perfectionis modum. Oportet igitur nihil de Deo et rebus aliis univoce praedicari.

Adhuc. Quod praedicatur de aliquibus secundum prius et posterius, certum est univoce non praedicari: nam prius in definitione posterioris includitur: sicut *substantia* in definitione accidentis secundum quod est ens. Si igitur diceretur univoce *ens* de substantia et accidente, oporteret quod substantia etiam poneretur in definitione entis

i Ex hb autem] Ex hb etiam aEPc, Ex praemissis autem Z. ubi univocam) unicam «EN. 17 specie formam] speciem formam CNZ. species formam E, speciem forma Y. tpcciem vel formam Pc. 2b univoce *post* de DeoPc, aliis HGNZ. 28 species) est tpecies Pd. 1 sic A *solus*; similiter. 10 rem *b*; rationem. 14 Omne) esse omne Y, om aGPc. 19 omne GNWZPaï esse. 20 partialiter) pinicipaliter BY&, particulariter GNZ, partialiter vel particulariter Pc. non om a. 29 oporteret EsOW&Pc; oportet. quod substantia roif etiam aEPc; etiam om D. 3o poneretur) imponeretur apf), etiam poneretur sD.

secundum quod de substantia praedicatur. Quod patet esse impossibile. Nihil autem de Deo et rebus aliis praedicatur eodem ordine, sed secundum prius et posterius: cum de Deo omnia praedicentur essentialiter, dicitur enim ens quasi ipsa :

essentia, et bonus quasi ipsa bonitas; de aliis autem praedicationes fiunt per participationem, sicut Sortes dicitur homo non quia sit ipsa humanitas, sed humanitatem habens. Impossibile est igitur aliquid de Deo et rebus aliis univoce dici.

b 3 quin A solus; quod. 5 did] praedicari DZ el N ante univoce.

Commentaria ITerraxdensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de divinis nominibus absolute, nunc de ip-A comparative determinat *. Circa Itoc autem duo facit primo, ipsa nomina ad res significatas comparat; secundo, ipsa inter se nomina, capite xxxv. – Quantum ad prinwn, tres conclusiones ponit. Prima in hoc capite ponitur; secunda, capite sequenti. tertia capiti

I. Prima itaque conch est: *Nullum no Deo et aliis rebus potest univoce praedicari*. Et iccipitur t/ni-voce praedicari conformiter id definitionem univocorum p().i(i)ΠΠ totelc in *Praedicamentis* ♦, ut scilicet idem sit univoce praedicari qu.d secundum unam et e ndem omnino rationem pluribu* convenue.

Probatur primo *. Formae earum rerum quarum Deuti est causa, ad speciem divinae virtutis non , en : uunt. Ergo de Deo et rebus aliis. nihil univoce dici j ;tc ». - Aoh re-tiens probatur. Quia creaturae cas div-Jm ci p--riicul.ritcr recipiunt, in Deo autem simpliciter et untvcr aliter inveniuntur. – Consequenti i vero patet. Qi a nictus qui non recipit formam similem secundum specie n ei per quam agens agit, non potent nomen secundorn ilar.i in tm univoca praedicatione recipere: non enim univoce dicitur *calidus* ignis a sole generatus, et s d.

Π. Pro declaratione antecedentis, considerandum e quod Sanctus Thomas, distinguens secundum speciem formas creaturarum a virtute divina, inquit illas in creatura divisim esse et particulariter, in Deo autem simpliciter et universaliter, *simpliciter* opponendo ei quod dixit *divisim*, *universaliter* autem ei quod dixit *particulariter*. Ideo duo sunt declaranda: scilicet, quomodo ista diversitas sit intelligenda; et quomodo haec diversitas specificam arguat distinctionem *.

Quantum ad primum, notandum quod perfectiones diversis nominibus a nobis significatae, puta *iustitia*, *sapientia*, *bonitas*, et huiusmodi, in creaturis et realiter ei formaliter distinguuntur: aha enim ratio sapientiae est et alia ratio iustitiae, et similiter alia et alia est ipsarum entitas, licet aliquando sint unum subiecto. Et hoc est illa esse *divisim* in creatura. – In Deo autem huiusmodi res sunt *simpliciter*, idest. unite et absque divisione reali: cum omnia sint una simpliciter et indivisibilis essentia quae est deitas. Et quia deitatis una est ratio, si secundum quod in se est consideretur, est enim una quidditas per se. et unico conceptu ab intellectu proportionate conceptibilis; ideo et sapientia et iustitia et bonitas et aliae perfectiones in Deo unum etiam formaliter sunt: cum earum una numero sit ratio, quantum est ex parte rei secundum quod in se est intellectae-, unius enim rei et essentiae una sola ratio quidditativa adaequata et totalis est secundum se. Verum tamen est quod illa ratio eminenter continet sapientiae rationem, et iustitiae ac aliarum perfectionum rationes, nullique earum est adaequata aut propria.

Advertendum autem, cum dico sapientiam contineri eminenter in deitate, et rationem sapientiae in ratione deitatis, quod non sic intelligo quasi sapientia divina eminenter contineatur in deitate, ita quod deitas habeat eminentiorem modum quam ipsa sapientia divina, aut ratio deitatis sit ratione sapientiae perfectior, si secundum quod in scipsis sunt considerentur: hoc enim impossibile est, cum deitas et sapientia divina una indivisibilis entitas sint, et idem esse subsistens, et una quidditas ac essentia, et earum una numero ratio adaequata sit, - sed quod sapientia in creaturis inventa, cui primo nomen sapientiae est impositum.

continetur in deitate secundum quandam similitudinem excellentiorem modum c scixli habentem quam sit modus essendi quo est in creaturis; et similiter ratio proportionata apieniiac cie.i : c••minetur in ratione adaequata Jeit T, eminenter, in u iHum ratio deitatis est ratio saj-ientiac t bonitatis n 'harum perfectionum divinarum, eo mens perftuiorahrc et unite perfectiones omnium u i : tione u p>. .L ipsis ab intellectu nostro sunt f t.u. »t Sicut ?'■.' m vegttativam et sensitivam dicimus in .w : ai .ll : v.i< ienter contineri, et earum ration r.i ne v, 'on quia anima intellectiva excelle tr i √ i beat qti in .mima sensitiva et vegeti n». i ■ .t. : adiciquata animae intellectivae sit i fec .o ic . ? vccelativac et sensitivae quae uni i nnn h . ;n.m impossibile est, cum in n' 'mell-ct; . ; n i n.i .ndivisibilis entitas, et earum un m < f c r. . , et illius entitatis et quidditatis uni nimtr) h ; . K.i et 'tdacquata ratio, si secundum v t est cr cm .nu . -ed quu illa perfectio vegetntiva qu.ic est m f < li>. ei mil u- -cnsiliva quae est in brutis, hibent in .n ma inulEcti : similitudinem perfectiorem habentem m .lum quam ipsae m aliis habeant; et rationes carum contint nui a ratione animae intellectivae eminenter, cum in ipsi c.'dcm sit ratio vegetativae et sensitivae cum ratione intellectivae, ut diximus, si entitas animae intellectivae complete concipiatur; unius enim quidditatis una numero perfecta ratio est.

2. Similiter sunt perfectiones in creaturis *particulariter*, in Deo autem *universaliter*. Sed hoc dupliciter potest mtelligi. (no modo, ut particularitas et universalitas referatur ad esse proprium formae. In creatura enim perfectio habet esse receptum, et per consequens non habet totum esse formae, sed cum quadam limitatione, iuxta ea quae superius * dicta sunt. In Deo autem est subsistens: et per 1 11. Rt consequens habet totum esse formae et illimitatum. Est ergo m creatura particulariter, idest, limitate secundum es>c formae: m Deo autem universaliter, idest, illimitate et secundum totam perfectionem essendi illi formae debitam.

Alio modo potest intelligi ut dicatur perfectio esse in creatura particulariter, idest, secundum entitatem propriam et particularem ab alia perfectione realiter et formaliter distinctam, ita quod est ipsa et non alia perfectio in eodem etiam supposito existons: in Deo autem universaliter, idest, secundum entitatem illimitatam, ita quod omnes sunt una essentia deitatis universaliter, non quidem universitate materiac sed universitate formae et perfectionis, eas continentis; et unaquaeque ita est ipsa quod etiam est omnis alia perfectio in Deo existens.

Utroque modo verum est quod hic dicitur: sed tamen secunda interpretatio magis videtur esse ad mentem Sancti Thomae, si cum iis quae dicit Prima Parte, q. iv * et in ,AA1 aliis locis * conferatur. Et sic idem importatur per *dirhint* et *simpliciter* quod per *particulariter et universaliter*: quod \ - 1 ad maiorem explicationem additum est.

3. Ex iis autem patet secundum *, scilicet quod iste modus essendi arguit distinctionem specificam. Manifestum est enim quod perfectio quae in causa est una essentia et una natura cum omni alia perfectione, non est eiusdem speciei cum perfectione quae est limitata et ab aliis perfectionibus est distincta. I na enim maiorem perfectionem essentialem habet quam alia: quod facit specificam distinctionem. Nam anima sensitiva in homine distinguitur secundum speciem ab anima sensitiva in bruto, eo quod in

JZ<V i. n j.

• Cf. n. iv, init.

• Ct. n. 3 huius purag.

ut. i, ma.

i Gft<-loe.

homine sit essentialiter perfectior, cum sit essentia etiam animae intellectivae, quod ci quae est in brutis non convenit.

111. Circa illam propositionem, *Effectus qui non recipit formam secundum speciem similem ei per quam agens agit, nomen ab illa forma sumptum secundum univocam praedicationem recipere non potest*, occurrit dubium duplex. Primum est. quia univocatio, saltem logica, non est solum in specie, sed etiam in genere. Ideo, licet effectus non accipiat formam eandem secundum speciem cum forma agentis, si recipiat eandem secundum genus, nomen illius formae genericae de ipsis univoce praedicabitur. Nam *coipus* univoce dicitur de corporibus caelestibus et de corruptibilibus, secundum Logicum: et tamen forma corporeitatis a caelo in istis inferioribus causata non est eadem secundum speciem, sed tantum ccundum genus, cum forma corporeitatis cu li

Secundum est, quia tunc nullus effectus erit univocus suae causae. Inquit enim Sanctus Thomas II' Il e, q. cx, a. l, ad 3, quod *nullus effectus habet speciem suae causae*.

2. Ad primum horum re nondetur quod non loquitur Sanctus Thomas de qu< cum» uu nomine effectus et causae, sed *de nomine sumpti c 'r. n<t effectu**, ut patet cx eius verbis. Nomen autem «n ritui a forma enectus quando significat ipsam form i sou\ i eam ml» propria ratione, non autem quando ip* η· i i i uione generica significat; sicut nomen *calidi* sum/m a c lore producto ab igne, non significat natur.im genericam caloris absolute, sed naturam specificam: acuo enim agentis non terminatur ad formam generis absir. un, id formam determinatam ad speciem. Et ideo, si ip · f.i.n non est eiusdem speciei in causa ct effectu, no”v > ’ilud non dicitur de causa ct effectu univoce: quia i :io m portai · per nomen secundum quod dicitur de effect i, u r io per ipsum importata secundum quod dicitur de lju », non sunt una et eadem ratio, quod requiritur ad u iix ocationem. Ex hoc optime sequitur quod nullum nonien dictum de Deo ct creatura univoce dicitur: quia omne tale nomen sumitur a forma quae recipitur in effectu; quae quia non est eiusdem speciei in Deo et in creatura, ideo nomen non secundum unam nominis rationem dicitur de Deo ct creatura. Non ergo vult Sanctus Thomas per illam propositionem excludere omne univocum quomodocumque ad causam et effectum: sed univocationcm nominis significantis formam agentis sub propria ratione ct similiter formam effectus. – Quod autem adducitur de corpore, non est ad propositum: quia nomen *corporis* non est nomen sumptum a forma effectus illius ut sic, secundum propriam rationem et specificam.

3. Ad secundum dicitur quod Sanctus l homas in Secunda Secundae non loquitur de effectu a causa separato, sed de effectu essentiam causae concomitante in ipsa causa, sicut esse deorsum est effectus gravis, ct esse risibile est effectus hominis. Talis enim effectus constat quod non habet speciem suae causae. l lie autem sermo est de effectu ab ipsa causa separato, et per veram et realem actionem producto, non autem ex naturali concomitantia resultante.

IV. *Secundo arguitur* *. Res, supposito etiam (quod tamen est falsum) quod similem formam secundum speciem consequerentur a Deo, adhuc in Deo alium modum essendi habent quam in creaturis. Ergo non univoce nomen earum dicitur de Deo et creaturis. – Probatur antecedens. Quia in Deo sunt ipsum esse, non autem in creaturis. – Consequentia vero probatur. Quia, si effectus ad speciem causae pertingat, nisi eandem formam secundum eundem modum essendi recipiat, praedicationem nominis univoce non consequitur: non enim dicitur univoce domus quae est in mente, et domus quae est in materia, propter dissimilem modum essendi; nam in mente habet esse immateriale, in materia vero esse materiale.

Notandum quod, ex iis quae dicit hic Sanctus Thomas, cum dicitur ab Aristotele * univoca esse *quorum ratio substantiae est eadem*, intclligitur quod ratio sit eadem et secundum formam et secundum essendi modum. Propter quod duo ponit Sanctus Thomas l er., q. xxvii, a. 7, convenire effectui univoco: scilicet quod *similitudo effectus*

sit in causa et secundum esse naturale, et secundum eandem rationem.

Sed tunc occurrit dubium. Nam *corpus* dicitur univoce, saltem secundum Logicum, de corruptibili et incorruptibili. Et tamen illa habent diversum modum essendi.

Dicitur quod ista ratio concludit tantum de univocatione physica et naturali, in qua consideratur non tantum ratio, sed etiam esse rei: non autem de univocatione logica, m qua sola rei ratio consideratur, ut videtur dici *Pot.* q. vn, 7, ad l in oppositum.

V. *Tertio*. De Deo nihil praedicatur ut genus vel differentia, ut supra est ostensum; nec ut species, cum ipsa constet cx genere ct differentia: nec ut proprium vel accidens, quia nihil de genere accidentium est in Deo. Ergo nihil simpliciter de ipso univoce praedicatur. – Probatur consequentia. Quia omne quod univoce praedicatur, est aliquid horum.

2. Ad hanc rationem, negaret Scotus consequentiam. Ad probationem vero, negaret assumptum. Apud ipsum enim, l *Sent.*, d. m. q. m *, ct d. vm, q. n, *ens* univoce de Deo et creatura praedicatur: ct tamen neque est genus, neque species, neque differentia, neque proprium, neque accidens. Non enim est genus, – id quod maxime videretur – quia propter sui maximam communitatem de aliquibus differentiis, licet non de ultimis, quidditative praedicatur: genus autem non praedicatur quidditative de differentiis. Et sic est univocum, ct nullum est de illis quinque praedicabilibus.

3. Sed ista Scoti responsio rationem Sancti 'Thomae non evacuat. Quod ut clare pateat, sciendum quod, licet cx Aristotele, 111 *Metaph.*, text. comm. 10 ·, habeatur ens non posse esse genus quia differentias habere non potest, cum nihil sit de cuius intellectu non sit ens, genus autem non sit de intellectu differentiarum; si tamen poneretur univocum esse, oporteret ipsum esse genus, ct differentias habere de quarum intellectu non esset. Nam hoc quod est non esse de intellectu differentiarum, non est de ratione generis, sed concomitatur generis rationem, ipsumque consequitur ut proprietas: genus enim affirmative dicitur, sicut et species, ct in suo conceptu quidditativo negationem non includit, ut ex generis et speciei definitionibus patet *; sicut et non praedicari quidditative de qualitate concomitatur substantiae rationem, non tamen ipsam rationem substantiae ingreditur. Ideo ad videndum an ens sit genus, oportet primo respicere ad ea quae generis rationem constituunt, non ad ea quae ipsam consequuntur: quia, si illa sibi conveniunt. oportet et quod consequitur convenire: implicat enim rationem alicuius uni convenire, et non id quod ipsam de necessitate consequitur. Sicut, quia risibilitas rationem hominis consequitur, non oportet, ad videndum an Sortes sit homo, respicere primo an sit risibilis, sed an sit animal rationale: quo constituto, apparet quod sit risibilis, cum ex uno alterum sequatur. Fatuum enim esset dicere, constituto quod Sortes sit animal rationale, ipsum non esse hominem quia non est risibilis. Immo non potest non risibilis esse si est animal rationale; et si verum ponatur ipsum non esse risibilem, arguitur a signo non esse animal rationale et ipsum non esse hominem. Eodem modo, si enti ratio generis conveniat, non oportet negare ipsum esse genus quia praedicatur quidditative de aliquibus differentiis, quod repugnat ei quod rationem generis concomitatur. Immo ex hoc quod sibi ratio generis convenire ostenditur, convincitur quod non praedicatur de differentiis; et si praedicatur, a posteriori arguitur quod non est genus, et quod non est illud ad quod sequitur ipsum esse genus.

4. Quod autem generis ratio conveniat enti si sit univocum, ostenditur et ex fundamento intentionis, et ex ipsa secundae intentionis definitione. Ex fundamento ostenditur. Nam genus, puta *animal*, dicit naturam quandam ab inferioribus suis per intellectum abstrahibilem ct ab omni principio limitante, quae per differentiam eandem ipsi realiter ad speciem contrahitur, ita quod ipsa differentia est de intrinseca constitutione essentiae speciei. Patet quod dicitur in *animali*. Ex ipsa enim animalis ratione

• Cf. etiam q. 11.

• S Th. 1.8; Did. Π,III,Β.

• Cf. Porphyrii.

ignis de illo quod est essentialiter ignis per prius dicitur quam de eo quod est ignitum. Sed esse per essentiam tale dupliciter potest intelligi: uno modo, quia est ipsa essentia secundum quod nomine abstracto importatur; alio modo quia, licet non sit ipsa essentia ut nomine abstracto significatur sed aliquid ad ipsam addat. eius tamen praedicationem in concreto essentialiter suscipit. Primo ergo modo accipitur hoc loco esse per essentiam tale, non secundo modo: ut patet ex exemplo Sancti Thomae. Advertendum autem quod non dedit exemplum de eodem nomine dicto de Deo et Sorte sed de diversis, ut magis rem explicaret. Nam si essentialiter praedicatum ut *homo*, non dicitur per essentiam primo modo de Sorte sed per participationem multo magis et nomen *bonitatis* quod non dicitur essentialiter. – De hac autem participatione per se non est quod dicere. Iam modo diversimode accipimur per essentiam et per participationem. superius satis dictum est.

2. Circa illam propositionem. *Quod dicitur secundum prius et posterius non in eodem modo praedicatur*, advertendum, ex doctrina Sancti Thome quod unum est quod aliud est ipsa inferiora inter se habent ordinem prioris et posterioris; et aliud participare in eodem modo ipsum secundum prius et posterius. Inter ipsam et participationem ordinem esse est unum secundum esse et secundum rationem nominis rationem esse altero prius: et iste ordo participati non repugnat; sicut in ratione numeri omnes numeri univocantur et purificantur, et tamen inter numeros talis est ordo. Participare autem communi secundum prius et posterius est ipsum non secundum rationem participare, sed secundum diversas rationes quia una est altera prior et in alterius ratione in se habet. Propter quod inquit Sanctus Thomas quod prius est in definitione posterioris conveniente sibi secundum nomen commune: sicut substantia ponitur in definitione accidentis *secundum quod est ens*. Si enim quaeratur *Quid sit accidens esse ens?* respondebitur quod est ipsum et aliquid substantiae inherens. Et talis ordo repugnat univocationi: cum univocum dicat unam rationem, hic autem plures rationes. – Quomodo autem prius inter analogata ponitur in definitione posterioris, ostendetur in capitulo de analogia.

IX. Scotus, in I *Sent.*, in locis praeallegatis oppositum huius conclusionis tenet, ponens *ens* univocum esse Deo et creaturae: exponens Limen se univocum appellare *conceptum eum qui ita est unus quod eius unitas sufficit ad contradictionem affirmando et negando ipsum de eodem; sufficit etiam pro medio syllogistico, ut extrema unita in medio sic uno sine fallacia aequivocationis concludantur inter se esse unum*. Probat autem propositionem suam tripliciter.

Primo. *Intellectus certus de uno conceptu et dubius de diversis, habet conceptum de quo est certus alium a conceptibus de quibus est dubius. Sed intellectus potest esse certus de aliquo quod sit ens, dubitando de finito vel infinito, creato rei increato. Ergo conceptus entis de aliquo est alius a conceptu isto vel illo. Ergo univocus.*

Secundo. *Omnis inquisitio metaphysica de Deo procedit considerando formalem rationem alicuius, et, ablata ab ea omni imperfectione, illam attribuendo Deo. Ergo omnis inquisitio metaphysica supponit intellectum habere conceptum eundem univocum, quem accipit ex creaturis.* – Si dicatur non esse eandem rationem investigatam de Deo. sed aliam, contra: – *sequitur quod ex nulla propria ratione eorum [quae conveniunt Deo] prout sunt in creaturis, potest concludi aliquid de Deo: quia omnino alia et alia ratio est istorum et illorum, nam non magis concluderetur quod Deus est sapiens ex ratione sapientiae quam apprehendimus ex creaturis, quam quod Deus est formaliter lapsus.*

Tertio. Sequeretur quod Deum naturaliter cognoscere non possemus aliquo simplici conceptu. Quia in phantasmate non includitur virtualiter nisi conceptus conveniens

creaturae. Si ergo conceptus unus non est univocus Deo et creaturae, sed alius et alius est Dei et creaturae, sequitur quod nullum poterimus talem de Deo conceptum habere.

Quarto est auctoritas Aristotelis. // *Metaphysicae* *. *Ibi* ^{bid. Ia,i,j.} enim arguit quod principia sempiternorum necesse est esse verissima, quia unumquodque est maxime tale per quod aliis inest univocatio. Ergo Deu et aliis est aliquid commune univocum.

X. Pro responsione ad ista, considerandum quod, accipiendo univocum eo modo quo explicavit Scotus in illa sua declaratione, non esset inter ipsum et Sanctum Thomam differentia: illa enim omnia analogo etiam conveniunt. Sed quia illa arbitratur Scotus non posse convenire nisi ei quod dicit unum conceptum omnino ab aliis praecisum; et propter hoc arbitratur univocum *ens* esse, cui talia conveniunt: ideo ad argumenta eius respondetur.

Ad primum quidem dicitur primo, quod conceptus ille de quo intellectus est certus, est alius n conceptibus de quibus est dubius, non quidem per omnimodam praecisionem, sed tanquam eos omnes continens per modum analogiae, ut inferius declarabitur.

Dicitur secundo, quod ex hoc non concluditur nisi quod ens dicit aliquem unum conceptum alium a conceptibus aliorum. Quod conceditur: dicit enim quendam conceptum imperfectum, ut ostendetur* inferius. Non tamen concluditur quod dicat conceptum unum univocum.

4Id secundum, negatur consequentia. Quia ex illo processu non attribuitur Deo idem conceptus omnino, puta sapientiae, sed proportionalis, per quem Deus formaliter dicitur sapiens, non autem lapis.

Dicitur secundo, quod praesupponitur intellectum habere eundem conceptum communem imperfecte significantem utramque perfectionem significatam tali nomine: non autem perfectum et univocum.

zld *tertium* dicitur primo quod, si loquamur de conceptu 'adaequato rei, nullum est inconueniens non posse a nobis concipi Deum aliquo conceptu simplici. Immo hoc necessarium est: cum nullam perfectionem diuinam secundum quod in se est concipere possimus, (nde inquit Sanctus Thomas Prima, q. xm. a. 5, quod, *cum hoc nomen sapiens dicitur de Deo, relinquit rem significatam ut incomprehensam et excedentem nominis significationem*

Dicitur secundo quod, si loquamur de conceptu imperfecto et inadacquato rei. ut nomine aliquo significato multi tales conceptus haberi de Deo possunt communes sibi et creaturis. Et non est inconueniens aliquem talem conceptum virtualiter contineri in phantasmate; potest enim prius in posteriori quantum ad aliquem imperfectum conceptum utrique communem contineri, inquantum res per phantasma repraesentata est quaedam similitudo participata prioris.

Dicitur tertio quod etiam haec unitas conceptus mentalis imperfecti non facit univocationem, ut magis cap. xxxiv declarabitur.

Dicitur quarto quod, si aliquis conceptus proprius Deo haberi possit, quo ipsa perfectio divina cognoscatur secundum modum eminentiae quo a perfectione creaturae differt, ille continetur virtualiter in phantasmate creaturae in quantum est instrumentum intellectus ex creaturis Deo conditiones investigantis: eo quod effectus causam participative continet. Unde ipsa divina perfectio continetur in perfectione creaturae, non sicut effectus in causa, sed sicut causa in effectu: quia videlicet similitudo causae et virtus eius saluatur in effectu, licet aliquando deficientur ei in parte imperfecte.

Ad quantum dicitur quod Aristoteles accipit univocationem pro *analogia*, quando aliqua conveniunt in una ratione proportionaliter. Secundum quam rationem in analogo potest etiam comparatio esse, ut unum dicatur magis tale esse quam aliud, quia sua ratio, per illud nomen importata, est perfectior ratione alterius.

Adverte quod inter pura aequivocata nulla est similitudo, quae scilicet per nomen aequivocum importetur, tanquam id a quo est nomen impositum. Sed bene similitudo aliqua inter ipsa absolute esse potest.

IU. *Tertio*, Ex iis quae in aliis rebus inveniuntur, in divinorum cognitionem devenimus. Ergo inter illa non est pura aequivocatio. – Probatur consequentia. Quia quando unum de pluribus secundum puram aequivocationem dicitur, ex uno eorum non possumus duci in cognitionem alterius: cum rerum cognitio non ex vocibus, sed ex nominis ratione dependeat.

Advertendum hic quoque quod absolute quidem unum aequivocatorum potest in alterius ducere cognitionem, inquantum in aliquo alio similia esse possunt. Sed formaliter loquendo, accipiendo «equivoca ut equivoca sunt, ut scilicet illis solum nomen vult commune, unum non potest in alterius notitiam ducere. Si enim duo sint homines qui a casu dicantur ex cognitione unius eorum inquantum est Sorti non potest in alterius notitium deveniri ex eo quod rati non ipse dicatur Sortes cum in nullo excepto nomine inter se conveniant; ex solis autem vocibus rei non habeatur neque aliquid realiter rei conveniat ex sola notatione.

IV. *Quarto*, Sequeretur illud argumentationem fieri posse procedendo ex contrariis Deum. Probatur consequentia. Quia nominatio terminatio processus argumentationis impedit.

Considerandum quod in contrarietate argumentatione oportet extrema in uno medio consistere; et consistere. Hoc autem ex nominis aequivocatione colligitur. Si enim dixerim. *Omnis canis latrat, Caeleste videtur latrare. Ergo latrat*, patet extrema non uniri in medio; et hoc nomen assumptum pro medio in alia significatio locum in maiori, et in alia

in minori. Similiter, si dicerem, *Omnis sapiens considerat altissimas causas, Deus est sapiens, Ergo considerat altissimas causas*, si *sapiens* pure aequivocce dicatur, in alia significatione accipietur in maiori et in alia in minori, et sic non erit unio extremorum in medio.

V. *In ultimo*. Sequeretur quod frustra diceretur aut probaretur aliquid de Deo. – Probatur consequentia. Quia nihil per illa nomina aequivoca intelligeremus de Deo: cum significationes nominum illorum sint nobis notae solum secundum quod de creaturis dicuntur; scilicet, aut simpliciter aut proportionaliter; idest, inquantum significant aut perfectionem creaturae, aut aliquid ad creaturae perfectionem proportionem habens. Frustra autem aliquid nomen de aliquo praedicatur nisi per illud nomen aliquid de eo intelligamus.

Si dicatur quod per illa nomina cognoscimus de Deo solum quod non est; ut, verbi gratia, dicatur *virens* quia non est de genere rerum inanimatarum: – oportebit saltem quod *vivens* de Deo et creaturis dictum conveniat in negatione inanimati. Et sic non erit pure aequivocum.

Notandum quod aliqui dixerunt, ut recitat Sanctus Thomas Prima Parte, q. xiii, a. 2, et *Potentia*, q. vu, a. 5» nomina dicta de Deo per modum negationis de Deo dici: ut *vivens* quia non est inanimatus, et sic de aliis. Sed illud reprobat ibidem. Tum quia sic omne nomen formaliter diceretur de Deo: eo quod nullum nomen sit per quod non removeatur aliquis modus qui Deo non competit. Tum quia, cum omnis negatio per affirmativam probetur, non posset intellectus aliquid de Deo negare nisi aliquid de ipso affirmative cognosceret. Hanc ergo positionem non acceptat hoc loco Sanctus Thomas: sed, ea etiam admissa, vult habere quod nomina non pure aequivoce de Deo et creaturis dicantur.

CAPITULUM TRIGESIMUM QUARTUM

A 7 v b3S sine titulo.

QUOD EA QUAE DICUNTUR DE DEO ET CREATURIS DICUNTUR ANALOGICE

*8*tur ex dictis relinquitur quod ea quae de Deo et rebus aliis dicuntur, "TINY*) praedicantur neque univoce neque aequivoce, sed analogice: hoc est. secundum ordinem vel respectum ad aliquid unum.

Quod quidem dupliciter contingit. In modo, secundum quod multa habent respectum ad aliquid unum: sicut secundum respectum ad unam sanitatem animal dicitur *sanum* ut eius subiectum. medicina ut eius effectivum, cibus ut conservativum, urina ut signum.

Alio modo, secundum quod duorum attenditur ordo vel respectus, non ad aliquid alterum, sed ad unum ipsorum: sicut *ens* de substantia et accidente dicitur secundum quod accidens ad substantiam respectum habet, non secundum quod substantia et accidens ad aliquid tertium referantur.

Huiusmodi igitur nomina de Deo et rebus aliis

non dicuntur analogice secundum primum modum, oporteret enim aliquid Deo ponere prius: sed modo secundo.

In huiusmodi autem analogica praedicatione ordo attenditur idem secundum nomen et secundum rem quandoque, quandoque vero non idem. Nam ordo nominis sequitur ordinem cognitionis: quia est signum intelligibilis conceptionis. Quando igitur id quod est prius secundum rem. invenitur etiam cognitione prius, idem invenitur prius et secundum nominis rationem et secundum rei naturam: sicut substantia est prior accidente et natura, inquantum substantia est causa accidentis; et cognitione, inquantum substantia in definitione accidentis ponitur. Et ideo *ens* dicitur prius de substantia quam de accidente et secundum rei naturam et secundum nominis rationem. – Quando vero id quod est prius secundum naturam, est posterius secundum cognitionem.

3 praedicantur neque) non praedicantur N (*spat.*) neque univoce *hic* D(N)XVZh; *post* neque aequivocce. q analogice) ana). A *ubique pro omni flexione.* 10 conservativum... signum] eius conservativum... eius signum IV.

5 idem] fecundum idem αE. is sicut) sic P: est *post* prior aPc. i.< et natura \ *solus*; causalitate Z, « *expunctum* N, natura *ceteri*, 17 rei A *solus*; om. 18 quod est] quidem est aZ. 19 est posterius) et posterius i\\ Z.

tunc in analogicis non est idem ordo secundum rem et secundum nominis rationem: sicut virtus sanandi quae est in sanativis, prior est naturaliter sanitate quae est in animali, sicut causa effectus; sed quia hanc virtutem per effectum cognoscimus, ideo etiam ex effectu nominamus. Et inde est quod *sanalivuīn* est prius ordine

rei, sed animal dicitur per prius *sanum* secundum nominis rationem.

Sic igitur, quia ex rebus aliis in Dei cognitionem pervenimus, res nominum de Deo et rebus aliis dictorum per prius est in Deo secundum suum modum, sed ratio nominis per posterius. Inde ut nominari dicitur a suis causatis, i

bi per prim) priu> xENPc I de Den] de co aO. 5 per prut- ZxtAVMX.; prius» GNY, proprius *celeri*.

Commentax*ia F*exrax*iexusis

• Cf. Comment c. xbmii, init.

Ex praedictis relinquitur ceina conclusio affirmativa scilicet: *Zài quae de Dea r: affls rebus dicuntur, praedicantur analop... ic e-... 'c.indam o < nmi vel •esprum ad aliqi. d .zn.*

Ilitne outer i cornJuri< nem non prola nisi α sufficienti divisione Au snun dicantur u.iv KI, nut aequivoce, uut analogic*. v».i un» ce mrc et ;ulv. ut uperias cM ostensuri. Erg) . cg-we.

1. Deck m» Aj’eGi l ruidium c t, quomedu Jicr.nur huiusn od· i.û .ma – Stxuncum esc. quomodo pnu> nomen convei ut

^rinjurn dt^tan l c :l i - »utior . Dup.*cdcf ahqua diuUrdUr *oal. rice, jì.»c < .cutilium re pteurj aliquod unu9h uno m\$do, ^IAunJum gau lura h. r»r-p. ». . riur.; jkuc anitn l et Urii ca.i.it.:» .^h i i .u.i i. > fr.*., », est aiiii *j »i U'o nit.«, cc.m.um . . iau*»- diiut ordo umu** » . lte»t. . bicuî t· d accidente secundum quoi accidens, td ^ an i m . . puctum habet. Nomina creo anal· . i.-cnn» dicuntur primo modo, quia oponertt pon· u hlajU· ^)co prius: sed secundo modo.

Quantum ad secundum, notat quo (>id·, -ce: prio . et posterioris, in nomine aliquando est idem iicundurn rem et secundum nomen, quia scilicet n e4 prior ct secundum naturam et secundum nominis rationem: quandoque vero non est idem. Quando enim quod est prius secundum rem, est etiam prius in cognitione nostra, tunc idem prius est secundum rem ct secundum nominis rationum, cum ordo nominis sequatur ordinum cognitionis, tanquam signum intellectualis conceptionis: sicut substantia accidunto natura prior est tanquam eius causa, et cognitione inquantum m eius ponitur definitione; iduo *ens* prius dicitur dc substantia ct secundum rem et secundum nominis rationem. Quando autem prius secundum naturam est cognitione posterius, tunc non est idem ordo secundum rem ct secundum nominis rationem: sicut, licet virtus sanativa sit prior sanitate animalis secundum rem tanquam eius causa, quia tamen ex effectu cognoscitur, ideo *sanum* secundum nominis rationem prius dicitur de animali quam de sanativo. – Similiter ergo, quia Deum ex rebus aliis cognoscimus, res nomine significata prius convenit Deo secundum suum modum, idest, illa res est prius in Deo quam in creatura, quia est causa eius quod est in creatura: sed ratio nominis per posterius. Inde ct nominari dicitur a suis causatis: quia videlicet conceptus per nomen importatus, qui est conceptus creaturae, est prior conceptu Dei. sive conceptu divinae perfectionis, per idem nomen importato.

II. Circa illud quod dictum est, *res nominum de Deo et aliis rebus dictorum per prius esse in Deo*, advertendum quod, cum huiusmodi nomina non significant unam naturam communem Deo et creaturae (quia tunc essent univoca), sed immediate significant perfectionem Dei et perfectionem creaturae; perfectio quae est in Duo est secundum se prior perfectione quae est in creatura, sicut causa suo effectu est naturaliter prior. Et ideo dicitur *res nominum*, idest per nomina significata, prius essu in Duo: quia videlicet illa perfectio significata per nomen quae est in Duo, est ca quae in creaturis invenitur prior et perfectior.

Cuc i illam propositionem, *Substantia esi prior cognitione j<<iden/e*, adverte quod intelligitur de cognitione intellectiva quiddit tina. Quod patet ex adducta ratione, quia uiin i **Su** ii i | unitur in eius definitione, ut superius dictum t <. IntJbgitur quoque de eius cognitione qua u u u: m ;i ntum est ens. Res enim nomine *entis* u u u ii u -d dicitur de substantia, est natura **v jdi**. Km u t qu.im res eodem nomine importata < t. i di accidente. Similiter illa res prius u .iu i ur a.un ipsa res accidentis: cum, ut k . *substantia ponatur in definitione* j< ..t.'io ' <ou G. :> *quod est ens*.

. diversitatem, considerandum esi k ?■ u t. ur i .c illo- modos differentia haec: v· n p* ' .»> mal giae est aliquid prius utroque . i i .ut quod habent attributionem et . i ce o i L.ii non ust aliquid prius omnibus dounx eorum est prius altero.

. i■. . >pk*x occurrit dubium. Primum est u· l m i m-i qu.i probiitui primum modum analogiae l■ . xu i: u qui> .idulicet aliquid esset prius Deo. Puii ini i urclli hint k prioritatem secundum rem: aut dc l i ,it:t.i: i ecundurn nominis rationem. Si primo modo, . >■ ' det ei nsequentia: quia, ut in exemplo dato apparet, .ania». .1 q»: un omina dicuntur sana, non est prior secundum rem, sed virtus sanati\ a, quae est medicina, est prior ca, ut hic dicitur. Si secundo modo, non est inconvemcFK .diquid esse prius Deo. ut hic etiam dicitur.

Secundum e>t contra modum analogiae nominibus divinis hic attributum '. Oppositum enim eius videtur tenere >x«-v- Sanctus Thomas 1er., q. n. a. 11. Ibi enim tenet quod analogia conveniens Deo et creaturis non est secundum convenientiam et proportionem unius ad alterum, sed *secundum quandam proportionalitatem*.

Icrtiuin e>i contra modum prioritatis et posterioritatis secundum nominis rationem*. Nam Prima Parte, q. in. a. 5. 'tt:u m ratione ad oppositum, dicitur quod *Deo nihil est prius nec secundum rem nec secundum intellectum*. Ergo nomen non dicitur de Deo posterius secundum nominis rationem. Cuius oppositum hic dicitur.

IV. Ad primum horum dicitur quod intelligitur de prioritatem secundum rem. Pro quo advertendum quod in primo modo analogiae aliquando, quantum ad formale ct per se significatum nominis, fit denominatio intrinseca tantum in uno, in illo videlicet per comparisonem ad quod aha dicuntur analogice talia: quia nominis significatum in illo uno dumtaxat formaliter est, in aliis vero non est fonnalitcr, sed dicuntur talia extrinsece, per habitudinem scilicet ad illud. Aliquando autem et aliis convenit formale significatum, ct consequenter omnia dicuntur intrinsece talia. Sicut sanitas nomine *sani* importata invenitur tantum in animali, ct ideo animal intrinsece denominatur sanum: in medicina autem et cibo non invenitur, sed dicuntur extrinsece sana ex habitudine ad sanitatem animalis. *Kns* autem invenitur fonnalitcr in substantia, in qualitate et in quantitate. In utroque ergo modo verum est quod aliquid est prius secundum rem utroque eorum quae analogice dicuntur in ordine ad tertium. Prius enim secundum rem dicitur *sanum* de animali quam dc medicina et cibo: quia in animali est ipsa res sanitatis, in istis autem solus respectus ad ipsam; res autem est naturaliter prior

secun-

—

cogni-

3co ct

secun-

•cr po-

isatis*.

respectu qui ad ipsam est. Similiter *ens* prius dicitur de substantia secundum rem quam de quantitate et qualitate, quae dicuntur entia in ordine ad ipsam; natura enim entis est naturaliter prior et perfectior in substantia quam in qualitate et quantitate, quia ipsa entitas substantiae, primo et formaliter nomine entis significata, nihil aliud est quam ipsa substantia, quae est accidente naturaliter prior.

Negatur ergo quod sanum animali non prius conveniat secundum rem quam aliis. – Ad probationem dicitur quod, licet virtus sanativa sit prior naturaliter sanitate animalis, illa tamen formaliter et primo non importatur nomine *sani*. sed tantum sanitas .mini ilis. Loquimur autem hic de re formaliter et primo importata nomine analogo.

V. Sed contra hoc videtur esse quod Sanctus Thomas, volens ostendere quomodo ordo rei non est idem ordini nominis, vult quod nomen *wn*, quantum ad nominis rationem, prius conveniat animi; l. quantum autem ad rem significatam, prius conveniat .nati o.

Dicitur quod non loquitur Sanctus Thomas de formali et primo significato *sani*, de quo locuti sumus, sed de materiali, et fundamento ut per se loquimur ad sanitatem: virtus enim sanativa non significat formaliter nomine sani, sed materialiter. Unde voluit dicitur quod *sanum* secundum quod dicitur de sanatu, significat de re naturaliter priori: virtus enim sanativa significat de re naturaliter posteriori. (e. Sed tamen, quia illa res non significatur formaliter, sed tantum materialiter, tanquam fundamentum ut per se loquimur ad unitatem animalis; ideo sanum dictum de re naturaliter posteriori inativo, quantum ad fundamentum unde habet unitatem, non ut significetur nomine sani per habitudinem materialiter ad unitatem animalis prius dicitur secundum rem de sanatu de animali; quia videlicet virtus sanativa est de re naturaliter prior sanitate, sicut causa effectui. Et hoc ostendit in Orosio Sancti Thomae volentis ostendere quod secundum rem, quantum ad omnem rem importatum, non est idem temper idem ordini nominis. Cum hoc autem ostendit quod. quantum ad formalia dumtaxat significata, ut in libro de animalibus Sancti Thomae dicitur, animal secundum rem. Nam habet animal significat ipsam formam sanitatis; dictum autem ut in libro de animalibus Sancti Thomae significat habitudinem ad ipsum. Considera autem in libro de animalibus Sancti Thomae ipsam rem naturaliter priorem esse habitudine ad ipsum.

2. Responderi secundo potest quod nomen *sani* dupliciter esse analogum potest, diversimode consideratum. Si enim accipitur secundum proprium et formale ac primum significatum, quod ex parte rei est unum, sic pertinet ad primum analogiae modum. Et sic non tantum secundum nominis rationem et impositionem, sed etiam secundum rem significatam prius convenit animali quam aliis; et alia, inquantum sana, habent aliquid prius ipsis secundum rem, scilicet animalis sanitatem; animal enim ipsam habet sanitatem, alia autem habitudinem tantum ad illam. Si autem accipitur tanquam plura primo significans ex parte rei, scilicet et ipsam humorum debitam proportionem, quod est eius proprium significatum, a qua medicina extrinsece dicitur sana; et sanativam virtutem, secundum quam intrinsece et formaliter, licet improprie, medicina dicitur sana; sic ad secundum analogiae modum pertinet, et prius secundum rem dicitur de medicina quam de animali; licet secundum nominis rationem sit contra converso, inquantum prius formavimus conceptum sub quo humorum proportionem significat, quam conceptum sub quo virtutem significat sanativam. Nec est inconveniens quod Sanctus Thomas eodem nomine pro exemplo diversimode utatur: hoc enim facit ut ostendat posse idem nomen, diversimode acceptum, ad diversos analogiae modos pertinere. Unde et in Quaestionibus *de Potentia Dei*, q. vii. a. 7, ad ostendendum utrumque analogiae modum, exemplificent de nomine *entis* secundum quod diversimode consideratur.

VI. Advertendum autem, quia diximus quod formale et per se significatum nominis analogi aliquando inveniri in uno tantum, aliquando vero in omnibus, quod hoc non contrariatur ei quod dicitur Prima Parte, q. xvi. a. 6, ubi videtur velle Sanctus Thomas quod in omnibus analogis *nomen secundum propriam rationem invenitur in uno tantum, a quo alia denominantur*. Nam per propriam ratio-

nem duo possumus intelligere: scilicet rationem sive naturam primo et principaliter importatam, per comparisonem ad quam aha dicuntur talia, – hacc enim dicitur propria ratio nominis, quia primo et principaliter importatur; et nomen analogum, absolute prolatum, accipitur pro illo significato, ut dicitur in *Perihermenias* *, sicut nomen *entis*, absolute dictum, accipitur pro substantia – aut rationem omnem formaliter per nomen importatam. Primo modo loquitur Sanctus Thomas in Prima Parte: certum est enim quod primum significatum nominis analogi in uno tantum analogato invenitur, scilicet in primo. Secundo autem modo locuti sumus hic. Et est de mente Sancti Thomae. Primo, d. xix, q. v. a. 2, ad 1^{am}: nam constat quod nomen *entis* dicit, in sua significatione formali, aliquid existens in substantia et in accidente, quod est unum analogice, ut inferius ostendetur. Et similiter est de nominibus quae analogice de Deo ut creaturis dicuntur.

Potest etiam dici quod non accipit ibi Sanctus Thomas analogum in tota sua communitate et universaliter, sed tantum pro analogo quod, iuxta dicenda immediate *, dicitur nomen *ab uno aut ad unum*. Hoc enim suo proposito deserviebat quia veritas, de qua ibi loquebatur, isto modo analogice dicitur de intellectu et rebus. Nos autem locuti sumus universaliter de analogo. Si enim universaliter accipiat, constat quod aliquod invenitur in uno tantum secundum suum formale significatum, aliquod vero in pluribus invenitur.

II. Ad evidentiam secundi dubii sciendum est quod analogiae nomen graecum est vocabulum, et aliter accipitur a Graeci*, aliter a nonnullis Latinis. Graeci enim, ut patet ex Ammonio et Simplicio in expositione definitionis aequivocorum traditae ab Aristotele in *Antepredicamentis* *, *aequivoca a consilio* dividunt in ea quae dicuntur *ab uno*, ut ab arte medicinae dicitur liber aliquis *medicinalis* et instrumentum aliquod *medicinale*; et ea quae dicuntur *ad unum*, ut de medicina et cibo dicitur *sanum* in ordine ad sanitatem animalis; et ea quae sunt *analogae*, dicuntque illa analogae esse quae sunt *unum proportionem*, inter quae scilicet est proportionalitas quaedam. Unde inquit Ammonius quod analogia in quatuor ad minus terminis consideratur; sicut *pes hominis* et *pes lecticae* analogice dicitur *pes*; quam enim proportionem habet *pes hominis* ad *hominem*, eandem habet *pes lecticae* ad *lecticam*.

Secundum ergo proprium significatum, analogae dicuntur *proportionalia*, idest, habentia inter se similitudinem proportionis. Et *numen analogum* dicitur quod significat plura ut proportionalia sunt: sicut *pes* dicitur de pede hominis et lecticae, et *visus* de visu corporeo et intellectu, et *principium* de corde et fundamento domus. In hac significatione utitur Aristoteles nomine *analogi*: ut patet V *Metaphys.*, cap. *de Uno* *, ut I *Ethic.*, cap. vii. ♦.

A Latinis autem nonnullis accipitur *analogum* pro *omni nomine importante plura secundum quandam habitudinem vel ad unum vel inter se*, tam ea quae sunt ab uno et ad unum, quam proportionalia omnia, scilicet *aequivoca a consilio* absolute *analogae* vocantes, [nde multa confusio in analogorum cognitione provenit.

Sanctus Thomas ergo in Quaestionibus *de Veritate*, considerans veram analogiae rationem, et nomina de Deo et creaturis dicta analogice vere dici, dixit inter Deum et creaturam esse analogiam *proportionalitatis. non autem proportionis*, quae magis dicitur *aequivocatio a consilio ab uno aut ad unum*, quam analogica significatio.

2. Sciendum ulterius quod *analogia quae est unius ad alterum*, in communi et usitata apud Latinos significatione accipiendo analogiam, dupliciter accipi potest: uno modo, ut distinguitur contra *analogiam duorum ad unum tertium*; alio modo, ut distinguitur contra *analogiam proportionalitatis*. Nam analogia unius ad alterum condvisa contra analogiam duorum ad unum lenium, accipitur tanquam commune quoddam, et dicitur in analogiam *proportionis*, et analogiam *proportionalitatis*. Analogia *proportionis* dicit determinatam quandam distantiam et habitudinem unius ad alterum, secundum quod nomine aliquo significantur: analogia autem *proportionalitatis* non dicit certam et

' *cogni-*

one in-

ic, quia

wrius-

ie qua

: *entis*

natura

portata

s prius

im, ut

itione

—

ni est

haec:

roque

em et

inibus

—

un est

logiae

Deo.

iut Je

nodo,

paret,

or se-

tt, est

st in-

citur.

js di-

,nere *α δ ”.

quod

idutn

J se-

—

itatis

a. 3, .(X@·1

prius

«neo

nem.

—

r de

id in

le et

iscca

i ad

—

vero

ha-

con-

ntur

nvc-

eno-

itur,

item

i, in

rum

rom

nim

cina

tem

rior

^[1] Comn. 1. Tb

^[2] S'

^[3] * ^um -11

^[4] Xum *c*

^[5] Sunb nl

^[6] ’.“.”.

^[7] j."

^[8] *\$.ТП·і·7;θіα.

determinatam habitudinem unius analogorum ad aliud absolute, sed *similitudinem sire proportionem proportionis duorum ad alia duo*, ita quod inter res analogatas non est absolute similitudo. Sed inter proportiones ipsarum ad aliqua. Talis enim analogia potest esse *et in multum et in parum distantibus*, ut dicitur *de Ientate* loco allegato, ad 4: *non enim est maior similitudo proportionum inter duo et unum et sex et tria, quam inter duo et unum et centum et quinquaginta*. – Aliquando autem analogia proportionis. quia est tantum inter ipsas res analogatas inter se absolute significatur nomine communi ad analogiam proportionis et proportionalkatis unquam proprio nomine ut dicatur *analogi.α unius ad alterum*. Et sic distinguihir analogia uno< id alterum contra analogiam pioportionaitativ Meut et llnidogia proportionis: cum taiuen idem signiticctur lioc n»)»ninc *ana'ogia unius ad alterum* ut hdc nomine *analog i .n>'>'rtionis*.

Si itaque ac.rirdalur pnmo modu analog/a unn-j -j alterum, ric v *π:l·-li a inter Deum et cr. ituram *uniu^*. ad alte . e.' secundum compara ionem De» *t cre^j it- e non autem secundum comp; ration uj Di a l i i Kuuod tertium de quo nomen ana- tic ,α< quam de ipsis. Et ?:c .cciptlux r.vrre ei in *Poien*ia*, q. π i ' cum di- dtui, quod i. ;t c>f t diogia unius ad a'ur;rc. second i mot' ^dpifltur, ic non est a 'o ia u dv ad m determinata d. .tant 4 c. 1- . . . u inter Deu. * at creaturam, ita scilic: qu /d ex comprehend i et terminari per intd.ccm po. r l.t intendit i.4 Qua-^ticnibus *de Ieritate* c m m 'uit i...>,\ hga esse analogiam unius ad durum. L le nul ; ; α< 1- diclio. Non enim negat istam esse nolughur. t u. alterum absolute. sed *quae dicit deiorvmtl* < m aut *detenninatam habitudine*". ad al : >>».

\ III Sed videtur non esse hacc soluti> Sancti I hornae. Quia, dum loquitur de analog- creaturam, loquitur de illa *in qua prius ponitur m deji- nittone posterioris, sicut substantia ponitur .n detinuium accidentis*, ut palet cap. xxxii, in ratione sext i. I alis autem est analogia secundum proportionem quae distinguitur contra analogiam proportionalitntis; ut patet *de Veritate*, eadem qu. el art., ad o. Ergo *analogiam unius ad alterum* hoc loco accipit pro *analogia proportionis*. Si ergo cani negat in Quaestionibus *de Veritate* esse inter Deum et creaturam, est in eius dictis contradictio.

Respondetur primo, conformité! ad ea quae dicta sunt in praecedentibus, quod in analogia *proportionis*, in qua attenditur determinata distantia et habitudo unius ad alterum, prius ponitur in definitione posterioris: eo quod posteriora importent habitudinem quandam ad primum, sicut medicina dicitur *sana* in ordine ad sanitatem animalis, et accidens dicitur *ens* in ordine ad substantiam. Nomen enim in illis impositum est posterioribus ad significandum formaliter aut habitudinem ad aliud, sicut *sanum* de medicina; aut rem cum ordine ad alterum, sicut *ens* de accidente dictum significat accidens in ordine ad substantiam, non quidem sicut ad correlativum, sed tanquam ad subiectum. In analogia autem *proportionalitatis*, prius non necessario ponitur in definitione posterioris, loquendo de nominibus quae formaliter et proprie priori et posteriori conveniunt (quia de iis quae de uno proprie dicuntur et de altero metaphorice, alia ratio est, ut patet Prima Parte, q. xni, a. 6). Nam in talibus quae formaliter dicuntur de utroque secundum proportionalitatcm, non est necesse ut unum significet formaliter habitudinem ad alterum, licet fundamentaliter significet aliquid unde inter illa attenditur similitudo proportionum, et ex ista convenientia nomen idem sil utrisque impositum: sicut, cum *pes* dicitur de pede lecticae, non significat habitudinem ad pedem hominis, licet significet aliquid in quo cum pede hominis est convenientia, et ex uno alteri sit nomen impositum. Ideo quod inquit Sanctus Thomas cap. xxxn, quod *prius ponitur in definitione posterioris*; et Prima Parte, q. xm,a. o, quod *in omnibus nominibus quae analogice dicuntur, necesse est quod omnia dicantur per respectum ad unum*.

et ideo illud unum oportet quod ponatur in definitione omnium; intelligendum est de omnibus analogis aut quae dicuntur ad unum tertium, aut quae inier se habent analogiam quae dicitur *proportionis*; non autem de analogis analogia *proportionalitatis*, ut dicitur *Verit.*, quaestione supra dicta.

Ad illam vero rationem adductam ex capitulo xxxn. dici potest quod ex ea non habetur quod nomina dicta de Dec el ere Hum analogice sint de numero illorum analogorum m quibiu prius ponitur in definitione posterioris: nd cum selle: Sanctus I hornas ostendere illa univoce non ici. as unip it quod dicuntur secundum prius et pot t ik au.crn cotvl.it non esse univocum; quod de- v if Ai» ; quae iv/r manifesta sunt, quae sunt analogae sc<: u j l p po Donem. n quibus unum ponitur in altero il- me ei qu> apparet illud nomen non eandem on : 1.; c ration m relinquens ex hoc multo magis < r . . c e . . uulum proportionalitatcm tantum l v posteriorius diversas rationes . . . tantiam illa habeant significata q - .....lu n proportionem analogae, et ideo . nivoci aliena.

i n io .c: j onderi, et melius, meo iudicio, . c .od in omni modo analogiae . . . lur in definitione posterioris, tur et significatur. Ad cuius . v quod aliter loquendum est . . . ftonis nominis proportionaliur j ;ificatarum: et aliter ubi ordo . c l x mtur ordinem rei significatae, i . . r ali r . d> nomen non dicitur de po- >rdm n. pius: quia non intelligitur po- -0 t < r. ne ad pxum. Quia autem, ubi unum . . . lilit rum et cum tali ordine signi- . . p i hud ;J quod ordinem dicit poni in de* . . nunc ipsi., se indutu quod tali nomine significatur, qi andocumqut de ipso tale nomen dicitur, cum respectu diciuir id primum analogatum, quod in eius ponitur defi- ruit.ne. Sicut patet in iis quae significantur formaliter nomme *ni'* quia cnin intellectus non concipit medicinam ut sanam nisi inquantum apprehendit ipsum esse cau>aii\ am >.initatis animalis; neque significat ipsam nomme *sani* nisi formaliter importando respectum causae ad sanitatem animalis; ideo in definitione sani dicti de medicina ponitur sanum de animali dictum, et nunquam hoc nomen *sanum* dicitur de ipsa nisi cum respectu ad animalis sanitatem.

I bi autem ordo impositionis nominis est contrarius ordini rci, nomen prius impositum posteriori secundum rem de ipso dupliciter dicitur: scilicet absolute, et analogice sive proportionalitcr. Prius enim intellectus consideravit ipsum posterius absolute, et illi nomen mediante conceptu absoluto imposuit. Deinde per inquisitionem devenit in cognitionem eius quod est primum analogatum secundum rem, et illi nomen attribuit quod erat impositum posteriori. Et cognoscens posterius habere habitudinem ad prius, talem habitudinem eodem nomine tertia quadam impositione significat; et nomen quod prius imposuerat ad significandum rem absolute, postmodum imponit ad significandum ipsam in ordine et habitudine ad aliud. Et sic. cum illud nomen etiam priori imposuerit, accipit nomen tanquam analogice dictum de utroque. Ex quo fit quod aliquando tale nomen accipiatu tanquam unum simpliciter significans, propter primam impositionem: aliquando vero tanquam plura analogice et secundum habitudinem unius ad alterum dicens, propter ultimam impositionem. Et in definitione ipsius ut absolute dicitur secundum primam impositionem, non ponitur primum analogatum: sed bene in ratione ipsius ponitur ut analogice de illis pluribus praedicatur; sic enim nomen quod rci prius absolute impositum est, illi posterius ut analogice dicitur imponitur. Sicut, si nomen *entis* primo fuisset impositum ad significandum naturam accidentis absque ordine ad substantiam, puta inquantum habet esse absolute; deinde, cognito quod habere esse nobiliori modo convenit substantiae quam

definitione
i> aut quae
tabent ana-
le analogis
quaestione

Hilo XXXH,
nina dicta
orum ann-
oterions :
a univoce
•ius et po-
quod do-
it analogi
ur in alte-
n eandem
lto magis
m tantum
rationes
iignificata
a, et ideo

iudicio,
analogiae
itérions,
Ad cuius
iulum est
rtionatur
ubi ordo
nificatac.
ir de po-
jitur po-
unum
ne signi-
i in de-
iiciatur,
respectu
itur deti-
rmaliter
it medi-
am esse
iam no-
lusae ad
de me-
tam hoc
ad ani-

mtrarius
eundum
et ana-
s consi-
icdiant
em de-
logatum
positum
inem ad
quadam
'osuerat
onit ad
liud. Et
nomen
it quod
iphciter
do vero
m unius
i. Et in
primam
ed bene
pluribus
ute im-
ponitur.
signifi-
cantiam.
:o quod
? quam

accidenti, fuisset impositum ipsi substantiae: tertio, cognito quod esse non convenit accidenti nisi in substantia, impositum esset ad significandum accidens cum ordine ad substantiam, et analogice ad utrumque significatum esset acceptum: hoc nomen *ens*, secundum quod dicitur de substantia, non poneretur in definitione ipsius ut dicitur de accidente absolute, secundum primam impositionem; sed bene ut analogice, iuxta secundam impositionem, dicitur.

Sic est de omnibus divinis nominibus quae proprie et analogice de ipso et creaturis dicuntur. Nam hoc nomen *sapientia* primo attributum est ad significandum *sapientiam humanam absolute*, sicut et primo absolute cognita est; deinde, cognito ipsam cōscīpiētia divina exemplatam, impositum est ad significandum *divinam sapientiam*; tum postremo impositum est ad significandum *sapientiam humanam in ordine ad causam et exemplar*, et hoc nomen est tanquam nomen analogum et proportioni iit. Item simile est de aliis divinis nominibus. Secundum primam impositionem, primum analogatum non habet definitionem alterius quia non accipitur tunc nomen analogum, sed ut univocum, secundum autem quod analogice sumitur, quod convenit personae. perfectio divina ponitur in definitione personae ut eodem nomine significatur.

Quod autem hoc nomen Sancti Thomae, patet in *Sent.*, in Prolog. ubi inquit quod *analogia creaturae ad Creatorem* quod *unum esse et rationem ab altero rei personae* *creatura non habet esse nisi secundum quod personae descendit, nec nomen primum imitatur*. Et subiungit quod *similiter tractatur de omnibus aliis quae de Deo et aliis dicuntur*,

Secundum ergo hanc impositionem salvatur universaliter dictum Sancti Thomae hic, et Prima, q. xm. a. 6 et 10, quod in omnibus personis, in quantum scilicet analogae sunt, primum analogi foris ponitur in definitione aliorum. – Secundum hoc item verificatur dictum Sancti Thomae Prima, q. xm, a. 5, ubi ait quod *quicquid dicitur de Deo et creaturis, dicitur secundum quod est aliquis ordo creaturae ad Deum ut ad principium et causam*: intelligitur enim secundum quod analogice dicitur.

Nec obstat quod inquit Sanctus Thomas in Quaestionibus *de Perit.*, illam propositionem habere veritatem in analogia proportionis tantum. Sensus enim ipsius est quod in analogia tantum proportionis primum cui absolute nomen imponitur, in definitione aliorum ponitur, quia propter determinatam distantiam et habitudinem ipsius ad alia, potest ducere in perfectam notitiam aliorum in quantum illo nomine significantur. Non est autem verum universaliter in analogia proportionalitatis: quia primum cui imponitur nomen, cum, ut sic, non habeat determinatam habitudinem ad alia sed tantum proportionalitatem, non oportet ut ducat semper in perfectam et quidditivam cognitionem aliorum. Cum hoc tamen stat quod in analogis omnibus, in quantum analogae sunt, semper unum ponitur in definitione aliorum: aut scilicet illud cui primo imponitur nomen absolute: aut id cui secundario nomen imponitur. In nominibus enim divinis primum secundum rem, posterius autem secundum impositionem nominis, ponitur in definitione aliorum in quantum analogae sunt: nam homo analogice dicitur *sapiens*, quia habet perfectionem secundum quam divinam sapientiam imitatur; et sic de aliis.

X. Ad tertium dubium * dicitur quod hic sermo est de ordine concipiendi ex parte intellectus secundum quod prius tempore unum conceptum format quam alium. Ibi autem intelligitur de prioritatem simplicitatis ipsius conceptus. Unde non est contradictio. – Quomodo autem possit aut non possit esse aliquid simplicius Deo secundum rationem, ostensum est supra *.

XI. Mias difficultates quae circa nominum analogiam occurrunt, si ad plenum vis intelligere, vide ingeniosissimum *PUS *Nominum Analogia* Reverendissimi I hornae Gaic-tani, Cardinalis Sancti Sixti *.

Unum dumtaxat hoc loco investigandum puto, quod huius materiae fundamentum est, scilicet: *Quomodo ens et alia nomina dicta de Deo et creatura analogice, dicant aut non dicant unum conceptum*. Faciunt enim in hac re difficultatem diversa Sancti Thomae dicta.

Nam aliquando videtur dicere huiusmodi nomina non dicere unam rationem, sed plures: ut Prima Parte, q. xm, a. 5; et in QQ. *de Potentia*, vn, a. 7, *Verit.*, q. u, a. 11, et in aliis locis idem saepe replicat.

Aliquando autem videtur velle quod *ens* unam rationem dicat: ut *Perit.*, q. 1, a. 1. ubi vult oportere omnem alium conceptum in conceptum entis resolveri, item in *Sent.*, d. xix, q. v, a. 2, ad 1, tenet quod talia nomina *analogice dicuntur de Deo et creaturis quod intentio et natura communis habet esse in unoquoque eorum de quibus dicitur*: ex quo videtur non solum quod unam importent rationem intellectus, sed etiam unam naturam. – Confirmatur quoque: quia, cum dicimus Deum *sapientem* esse aut *iustum* aut *bonum*, ista nomina accipi videntur, secundum mentem Sancti Thomae, secundum quod ipsis in creaturis utimur, quasi eadem ratio quae attribuitur creaturae, etiam Deo conveniat, licet imperfecte divinam perfectionem repraesentet. Item et superius* dixit nomina quae absolute perfectionem dicunt *absque defectu de Deo praedicari*: quod videtur intelligendum quantum ad eam rationem creaturarum quae nullam dicit imperfectionem.

XII. Circo hanc difficultatem varia est Thomistarum sententia. Tenent enim quidam, propter ea quae superius * sunt adducta, *ens*, et similiter alia analogice dicta de Deo et creaturis, dicere unum conceptum formalem sive mentalem praecisum a conceptibus aliarum rerum, licet non dicat conceptum obiectivalem unum et praecisum, sed unum tantum analogia.

Alii vero tenent *ens* non dicere unum conceptum mentalem adaequatum praecisum a conceptibus inferiorum, sicut nec unum obiectivalem: sed, sicut dicit ipsa analogata ut sunt unum proportionem sive ut similia, ita dicere omnes conceptus mentales analogatorum ut sunt unus conceptus proportionaliter.

NHL Harum opinionum secunda mihi videtur verior, et conformior doctrinae philosophorum et Sancti Thomae. Pro cuius intelligentia considerandum quod, cum *ens* quidditative et essentialiter praedicetur de rebus, dupliciter de conceptu eius loqui possumus: uno modo, de conceptu *quid rei*, secundum quem adaequate et quidditative praedicatur de omnibus analogatis; alio modo, de conceptu *quid nominis*, et imperfecto ac inadaequato. Dico autem conceptum *perfectum et adaequatum*, non adaequatione tantum praedicationis, sed adaequatione etiam representationis, quia scilicet non solum de omnibus entibus praedicatur, sed etiam perfecte naturam rei repraesentat nomine *entis* primo et per se significatam.

Si ergo de primo conceptu loquamur *. sic dico quod *ens* non habet unum conceptum mentalem, sicut nec obiectivalem. ab aliis praecisum. Moveor autem ad hoc, primo, quia non posset evitari quin *ens* esset univocum. Ad rationem enim univoci sufficit, ut patet ex definitione Aristotelis in *Praedicamentis* * posita, quod sit unum nomen de multis dictum secundum eandem omnino rationem formalem naturae secundum illud nomen pruno significatae. Nam quod *ratio* illa definitione accipiatur pro conceptu mentali, non autem pro natura aut conceptu obiectivali, patet primo, ex Simplicio et Ammonio in *Praedicamentis* dicentibus quod ratio ibi accipitur *pro definitione aut descriptione*: definitio autem sive descriptio est oratio, et per consequens primo est in mente. – Patet secundo quia, ubicumque Sanctus Chômas loquitur quomodo divina nomina non sunt synonyma, ut inferius *, et Prima, q. xm, a. 4, et in *Sent.*, d. n, q. 11 item *Potentia*, q. vn, a. 6, ostendit illa non esse synonyma quia, *licet significant winun et eandem rem. tamen illam sub diversis rationibus significant* *. Et exponens quid nomine *rationis* intelligat, inquit * quod *ratio quam significat nomen, ex conceptus quem format intellectus de re per nomen significata*. Et sic. sequendo tractatum *de Divinis Nominibus*,

Cap. «mi.

Nom. pracc.

* Cf. n. xv, init.

* Cf. n. xiv, init.

* *Caitg.* 1. 2.

* Cap.

* Al. qu. unie, a. 2.

* P. P., xiti, 4.

* Ibid.

nunquam exprimit aliud significatum istius nominis *ratio*, etiam ubi de univocatione loquitur. Ex quo apparet quod, cU.un de univocatione loquendo, per rationem cuius unitas requiritur in univoco, mtclligii conceptum mentalem, non autem rem obicctam conceptui. – Patet tertio, quia in tractatu *de Genere* tenet substantiam quae est genus generahssimum differre ab inferioribus generibus praedica-menti *substantiae*, quia in .diis generibus invenitur una aliqua natura quae subest intentioni universalitatis, ratione cuius, cum uniformitate quae est a rationi. ipsum genus uniformiter se habet ad omnia quae sibi sub um* in ubstantia autem non est una res subicet^ inten'ioni, cum nulla sit re.ilis convenientia inter materialia et separ.ua de quibus dicitur genus substantiae; sed intellecti c\ diversi rebus colligit intentioni n et conceptum utiique< naturae ab intellectu applicatum. Et sic, secundum cum, convenientia materialiu » ct immaterialium est .m̃p̃u i m corceptione inte'ktu. Et tomen nomen *substanti*n* cm univocum m ue.'iiddr c. nmaterialibus: alioquin genus. Ergo sol conceptui menta!al undv nem sufficit: – c io)r d^ univocatione logici, de Philosophy. / ..

2. Ru hanc determinatione: i «h quibus adduci c "»on . mvtacuat, Arguunt enim pt quia cum D< c . ; ufl"2Q conceptu imclhg i. set retur quod om?. c- « unius rationis uni :

Secundo, quin *rat.* o." .!b umvcci c-üVuiiu. <> ju quibus nomer. i ivacutq prodicatur. Conceptu au menti; non praedicatur

Sed ad primum dicitur quod au .a io; .! c ; .« , *»l i univoci non sufficit quo-' sir unus . ?c r. îk j l k ;:: requiritut quod sit adaequatus rei formaliter c. ?π n gnificatac per nomen univocum, it. quod η u λ d i:u . alterius rei conceptus, ct repraesentumvoc?.. u u . ad illud in quo conveniunt. non autem quae- . c: quibus inter sc distinguuntur: sicut conceptui *anime* solius animalis est conceptus et nullius alterius; imiliter repraesentat hominem ct equum, quibus univoce convenit, solum quantum ad animalitatem, in qua conveniunt, non aurem quantum ad differentias quibus distinguuntur. Conceptus autem divinus, quo sc et omnia Deus inlciligit. est omnium conceptus ct etiam ipsius Dei; non tamen creaturae proportionate, sed excedens; ct omnia entia repraesentat non solum quantum ad ea in quibus assimilaniur, sed etiam quantum ad omnes condiciones quibus unaquaeque res ab alia distinguitur. Ideo non est univocus, ut omnia possint dici unius rationis tanquam univoca. Sed bene possunt omnia entia dici *unius rationis secundum quod a Deo intclliguntur*, inquantum omnia unico conceptu excedente comprehenduntur.

Ad secundum dicitur quod ratio nominis univoci, in qua univocantur res significatae, conveni! rebus ipsis non per identitatem, sed fundamentaliter: quia in omnibus univocatis est fundamentum talis rationis. Inde, quando nomen univocum praedicatur de univocatis, non praedicatur ipse conceptus per sc. sed res in qua fundatur conceptus, ut quae, mediante conceptu, per nomen significatur.

Per hoc autem non intendo excludere omnem aliam unitatem praeter unitatem conceptus mentalis a nomine univoco. Sed intendo quod unitas conceptus mentalis sufficit ad univocationem logicam: licet hanc unitatem conceptus mentalis aliquando concomitetur aliqua alia unitas conceptus obiectivalis in univocatione metaphysica.

XIV. .Moveor secundo, quia superius * dixit Sanctus Thomas *substantiam poni in definitione accidentis inquantum est ens*. Quod etiam est de mente Aristotelis, VII *Metaph,t* 2 et 3*. Ergo conceptus *entis* non est unus praecisus a conceptu substantiae et accidentis. – Patet consequentia. Quia, si esset unus secundum praecisionem, nihil in definitione accidentis poneretur inquantum est ens quod in definitione substantiae non ponatur inquantum est ens: commune enim, ab inferioribus praecisum, nullum inferiorum includit in actu ut sic. .Multo ergo minus dicent conceptum praecisum nomina dicta de Deo et creatura analogice; cum inter Deum et creaturam maior

sit distantia quam inter substantiam praedicamenulcm et accidens.

Xccedit ad hoc quod superius » adduximus: quoniam. inquam. Sanctus Thomas, ubi ex proposito de hac loquitur materia, tenet nihil Deo et creaturis secundum eandem rationem convenire posse. Et Prima, q. xm, a. 5, ait quod *in analogis non est una ratio sicut in univocis, neque totaliter diversa sicut in acquivocis, sed significat diversas proportioncs ad aliquod unum*.

W . Si autem loquamur de conceptu imperfecto ct inadaequato ad *quid nominis* pertinente w, sic non est inconveniens m dicere unum conceptum mentalem ab aliis \ Minili nim, inquantum similia sunt, non v i i .u.»η«vη n uonccptum unum abstrahi imperfectum, qui u» p irfectr naturam fundamenti similitudinis .! , J t a iu i illa significet ut similia sunt. I' . t / a ut i . t quod *ens* et alia analoga in hoc i . v i i . r quantum ad conceptum mentum : . , quia, licet uterque repraesentet . c i conceptus nominis univoci i iudinis perfecte ut illo no- jeptus *animalis* repraesentat l.omine, per quam assimilatur t in homine, ut animal est, , cut ut *hoc animal*, homo i i t equus. Cõceptus autem n ii perfecte fundamenta si-) significata primo et per se, < < i tali conceptu praeciso non v i .nt■: considerans enim ali- *per se*. accidens autem lun-

; a iha esse in fundando esse, licet imi nq i hujuc suo .. u o tundet esse, format conceptum co'liihu u. m ip liin ut similia in hoc sunt quod est fun- v u sc. Jicun* uoni un *us elt quod habet esse!* sed iste conceptu non iq racMrnin accidens secundum quod est is perfecte ct idaequate. Quod patet quia in definitione auup.niis perfecta inquantum est ens. punitur *substantia*, ut inquit Smctus Thomas ct Aristoteles*; et *ens* signi- iu it t im substantiam quam accidens secundum utriusque prupriatn rationem. Et similiter est de aliis analogis.

Dicendum ergo est quod *ens* non habet unum praecisum conceptum mentalem perfectum et adaequatum, sed immediate dicit conceptum substantiae, quantitatis, qualitatis ct aliorum, ut sunt unum similitudine ct proportione: sicut cl ex parte rei omnes illas naturas immediate significat ut proportionales sunt ut similes respectu ipsius esse. Et in hoc difiert a conceptu univoci: quia conceptus univoci non est mulli conceptus ut sunt unus conceptus secundum proportionem, sed est simpliciter unus; sicut et res primo per ipsum significata, si sit univocum metaphysice, est una. floc autem quod dicimus, *quod habet esse*, est conceptus entis imperfectus et inadaequatus entium. ipsa repraesentans ut sunt similia. Et de hoc loquitur Sanctus Thomas cum inquit * omnes alias conceptiones in conceptum entis resolvi et ad illum aliquid addere, et simplicissimum esse.

Quod autem aliquando dicit *ens dicere intentionem et naturam communem* intclligitur de communitate ana-² logice et proportionis. Quidditas enim substantiae est entitas quaedam et natura significata nomine *entis*, et similiter quantitatis natura el aliorum. Et conveniunt in intentione communi imperfecta, quae est *fundare esse*. Et sunt una natura proportione quadam et similitudine. Et quia ratio *entis* dicta de substantia perfectior est ratione *entis* dicta de accidente, ut ratio substantiae includitur in ratione accidentis secundum quod est ens. ideo de ipsis dicitur secundum prius el posterius.

XVI. Quod dixi de *ente*, similiter inlelligendum est de omnibus aliis nominibus convenientibus Deo et creaturae analogice, quantum ad istam unitatem aut multiplicitatem conceptuum. *Sapientiae* enim nomen dictum de Deo ct creatura diversas naturas immediate significat, habentes tamen inter se similitudinem el proportionem, secundum quod una ab altera exemplatur: sicut enim sua sapientia

c
f
f
<
J
s
i
f
c

t

f
t
(
i

i

j

r.
\$

f
s
/
t;
v
u
J
c

d
fi
u

g
a
e

U
r
f

r

ηη.7 i)-
τι. (cj.
c,7,*lmI,' f

c*p x»xn.

s Th 1.1; Did.

• C. Cmntnenl.
t m>U hrit,

• x l O J i- t-
nil c-l. AcaJ.
b p.
<)>■

• Lee Λ

• lItSù'npHciu*.
OVx.nin.Ro
K k ΑΠΙ(. ti-

«r Γ
•ūp.u.r.

Respondet autem quod intellectus noster de ipso multa concipiens non est falsus neque vanus: quia divinum esse simplex huiusmodi esbut ei secundum formas multiplices aliqua assimijari possint.

Secundum dubium est. Ista nomina habent idem significatum: quia rem omnino unam significant. Ergo sunt synonyma.

Respondet quod non est eadem in omnibus istis significatio: cum nomen prius conceptionem intellectus significet quam rem intellectam.

IV. Pro declaratione conclusionis, considerandum est, cx doctrina Sancti Thomae *Potentia Ljei*, q. vn. 5, et Prima Parte q. nn, a. 4, quod turmae intellectuales intellectus nostri, a rcbu*. creans AUMtae. nssimiliintur aliquidaliterDeo, sicut et perfectiones ipsae 1 quibus causantur: quod emm est simile uni, cmimilaiur ct ei cui illud est simile, inquantum similia sunt: si enim Sortes iinulis est Platoni in albedine, ct Plato m albedine similis est Socrati, consequens est ut Sortes etiam Socrati in albedine similis sit. Cum ergo species intellectus nostri sint similitudines crca turarum, ct illae sint quaedam deficienti' Miuilitudinc* Dei, sequitur quod ipsae sptdcs sint etiam ju.icdnri militudines Dei. Quando autem intellectu:, per fo.wi intclligibilem alicui rei assimilatur, conceptione* qutc < eundum illam speciem formantur sum etiar tudines quaedam ct rei vere attribuuntur. tuc fim.' ic i aut proportionaliter. Sic ergo» cum intcll.c u c.\ tudinc in se existente format conceptum ut du , conceptus est aliquidaliter conceptus Dei. sed in licet sit creaturae adaequatus. Ex illo f. -n creaturae format intellectus concepti.m Dei .imJ 11 ceptui creaturae non simpliciter, sej pr h tim. eadem est perfectio Dei et crc-itu jc rc^orion < .

Hoc est ergo quod inquit Sancti fhor.v, oumia n ex eo quod intellectus perducitur ad <„ — Π. <. Drum cx perfectionibus creaturarum, ve /-»». 1. jt; .-1.> et aliquidaliter assimilatur: qui i vid.li intelk 1 informatus speciebus creaturarum, format conceptus de Deo proportionates conceptibus creaturarum. cx quibus in Dei cognitionem manuducitur. dum considerat id quod est in creaturis oportere esse in Deo. tanquam in causa, vmi-nentiori modo.

V. Quantum ad solutionem primi dubii ', sciendum quod intellectus in concipiendo dicitur *falsus*, quando rei convenire conceptus non potest: ut si dc homine conciperem quod esset animal irrationale. Dicitur autem *vanus*» quando conceptioni suae nihil in re corresponded sicut in concipiendo chimaeram. nihil enim in re chimaera est.

Intellectus ergo noster in formando plurcs conceptus dc Deo uno existente et simplici non est falsus: quia, sicut non repugnat cius simplicitati quod diversae ct multiplices formae creaturarum ei assimilcntur, ita eius unitati non repugnat ut ei diversae conceptiones formis creaturarum proportionatae attribuantur. (Juin enim omnes formae intelligibilcs, perfectiones creaturarum repraesentantes, sint etiam similitudines aliquales Dei, conceptiones quas cx illis speciebus de Deo intellectus format, inquantum illae species similitudines vius sunt, illi vere attribuuntur: quicquid enim intellectus de re concipit cx cius specie intclligibdi. rei verissime attribuitur.

Similiter non est vanus. Nam talibus conceptionibus aliquid respondet in re. Sicut enim divinitas, una ct simpheissima existent, habet ut illi omnes creaturarum perfectiones issirnilentur, inquantum ab ipsa productae sunt et exemplatae; ita habet ut dc ipsa diversae conceptiones, impcilecte tamen ct inadacquate cius naturam repraesentantes formari possint.

I tj . i juacratur utrum perfectiones importatae di-v *i l ni fi ws ullam in Deo rationis distinctionem habc c u iurquod actualem quidem distinctionem rationis H «n . lic'u creaturae habent, quia conceptio non est for- !' ive in re intellecta, sed in intellectu: sed bent Jibiinctionem fundamentaliter et sirtua- l'tc ;>-.l.t m ipsa es est talis ut de ipsa diversi con- u ccl.t cam repraesentantes, ab intellectu finito <. bmuûlo formari possint.

i ljj ut m aJ remotionem secundi dubii -, sciendum 's m-.'. Jac.tiH prius significare conceptionem intd-

I quam cm intellect.»m. non quia ipse conceptus sit p e t signifia ii.1. constat enim, cum dicimus Sortem v >e hominem, non c<sc sensum quod Sortes sit conceptio ir clectu l std quia est id quo intellectus rem significat, non enim ip>.im signilic.it nisi sic ab intellectu conceptam. Et ideo sequitur quod plura nomina dicta de Deo syno-nyma non sunt: quia videlicet non idem omnino significant. Licet enim res ultimo significata sit omnino una secundum se. quia una simplex divinitas per omnia illa nomina significatur; conceptus tamen quibus mediantibus res significatur, plurcs sunt et multiplices. Quod sane facit ipsa ssnonym.i non esse.

Quomodo autem res omnibus istis nominibus significata omnino una sit; non oporteatque aliquam actualem distinctionem quae sit ex natura rei ponere, ut Scotus, 1 *Sent.*, d. n, q. iv, et d. vin, q. m. posuit: satis est ab aliis, praesertim .1 (iapreolo, 1 *Seat.*, d. vm. q. iv, disputatum. Ideo praetermittatur haec quaestio pro nunc.

CAPITULUM TRIGESIMUM SEXTUM

A 8 r a 44.

QUALITER INTELLECTUS NOSTER DE DEO PROPOSI TIONEM FORMET

x hoc etiam ulterius patet quod intellectus noster de Deo simplici non in vanum enuntiationes format componendo et dividendo, quamvis Deus omnino sit simplex.

Quamvis namque intellectus noster in Dei cognitionem per diversas conceptiones deveniat, ut dictum est *, intelligit tamen id quod omnibus eis respondet, omnino unum esse: non enim intellectus modum quo intelligit rebus attribuit intellectis; sicut nec lapidi immaterialitatem. quamvis eum immaterialiter cognoscat. Et ideo rei uni-

tatem proponit per compositionem verbalem, quae est identitatis nota, cnm dicit. *Deus est bonus* vel *bonitas*: ita quod, si qua est diversitas in compositione. ad intellectum referatur, unitas vero ad rem intellectam. Et ex hac ratione quandoque intellectus noster enuntiationem de Deo format cum aliqua diversitatis nota, praepositionem interponendo, ut cum dicitur. *Bonitas est in Deo*: quia ct hic designatur aliqua diversitas, quae competit intellectui, et aliqua unitas, quam oportet ad rem referre.

• CL. Co»n»effit- c »U. init.

• Q.;. UTIH.

• ffiti: II. u.-' iTh 1«k

«ÛT. I*.

•IM.ÔI.

• Op. IIII.

ki.

9 unum *post* esse aPc. intellectus *om* BZ>. 10 intellectis) intellectus aE, *om* DsG. 12 unitatem proponit per comp«vutk|ncm| veritatem componit per copulam Z.

3 est *casu deest in* A. 9 et hic) hic Z6, et hoc G, in hoc 1M.

• Sum. in.

• Qp. pracc.

Commentaria Fexrariensis

Postremo agit Sanctus Thomas de vocibus divinis complexis .

I. Et ponit hanc conclusionem: *Non sinit ranae enuntiationes quas intellectus noster de Deo format.*

Probatur. Ubi est unitas in re, licet sil pluralitas ex parte intellectus, ibi potest intellectus vere componere et dividere. Sed in Deo est imitas omnium quue de ipso dicuntur ex parte rei, plui ditas vero ex parte nostri intellectus. Ergo etc. – Maior patet. Quia per copulam verbalem importatur in propositionibus unitas quaedam praedicati cum subiecto. – Minoi wro probatur. Quia, licet intellectus noster diversis conceptionibus in Dei cognitionem perveniat, omnibus tamen unam omnino rem respondere intelligit. Non mini intellectus modum quo intelligit rebus attribuit, ut ' drlicvt, sicut ipse est multiplex in intelligendo, it rem .-e multiplicem in seipsa dicat: sicut neque lapidi i : immatcrialitem. licet eum immaterialitr intclh i.

Additur quoque quo ' T x us aliquando de Deo enuntiationes format cum .h iu diversitatis nota, praepositionem interponendo; t < .Jkihir, *Bonitas est in Deo.*

II. Hic duo sunt adveu q i Primum est, quod duplex est modus quo intellect is . intelligit; unus sc tenens cx parte rei intellectae: . ne ex parte intellectus. Modus se tenens e\ | . ni.-li.ci e est ille quem intellectus in re apprelu-n. ” iodu autem se tenens ex

parte intellectus est ille qui actum intelligendi concomitatur ut ab intellectu egreditur. Primus rei secundum quod est extra intellectum convenit: secundus autem secundum quod est in intellectu. Cum ergo dicitur quod *intellectus modum quo intelligit rebus non attribuit*, intelligitur de modo se tenente ex parte intellectus, non autem de modo se tenente ex parte rei intellectae.

Secundum est quod, cum duplicem de Deo propositionem formet intellectus, unam dicendo, *Hoc est hoc*, puta, *Deus est bonus*, aliam dicendo, *Hoc est in hoc*, puta, *Bonitas est in Deo*, in utraque importatur unitas et diversitas, sed diversimode. Nam in prima unitas explicite importatur, scilicet per copulam verbalem: diversitas autem importatur tantum implicate, inquantum est pluralitas vocum, quarum una ponitur in subiecto, altera vero in praedicato; nihil tamen est quod ipsam diversitatem significet, quia diversa nomina non inconvenit idem omnino significare. In secunda autem et unitas rei et diversitas ex parte intellectus importatur explicite, unitas per copulam verbalem. pluralitas per praepositionem. Nam, cum nihil sit in seipso, oportet ut haec praepositio *in* diversitatem aliquam unius ab altero importet, saltem secundum intellectum. Propter hoc dixit Sanctus Thomas quod *in istis propositionibus designatur aliqua diversitas, quae competit intellectui*, idest, quae ex parte intellectus est; *et aliqua unitas, quam ad rem oportet referre.*

CA 'ILUM TRIGESIMUM SEPTIMUM

A 4 r a 42.

QUOD DEUS EST BONUS

Sx perfectione autem divina, quam ostendimus*, boniias ipsius concludi potest. Id enim quo unumquodque bonum dicitur, est propria virtus eius: nam *virtus est uniuscuiusque quae bonum jacet habentem el opus eius bonum eddil '.* Virtus autem est perfectio quaedam: tunc enim unumquodque perfectum dicimus quando altinpil propriam virtutem. ut patet in VII *Physicorum* *. Ex hoc igitur unumquodque bonum est quod perfectum est. Et inde est quod unumquodque suam perfectionem appetit sicut proprium bonum. Ostensum est autem Deum esse perfectum .: Est igitur bonus.

Item. Ostensum est supra * esse aliquod primum movens immobile, quod Deus est. Movet autem sicut movens omnino immobile. Quod movet sicut desideratum *. Deus igitur, cum sit primum movens immobile, est primum desideratum. Desideratur autem dupliciter aliquid: aut quia est bonum; aut quia apparet bonum. Quorum primum est quod est bonum: nam apparens bonum non movet per seipsum, sed secundum quod habet aliquam speciem boni; bonum vero movet per seipsum. Primum igitur desideratum, quod Deus est, est vere bonum.

Adhuc. *Bonum est quod omnia appetunt:* ut Philosophus *optime dictum* introducit, I *Ethicorum* *. Omnia autem appetunt esse actu secun-

dum suum modum: quod patet ex hoc quod unumquodque secundum naturam suam repugnat corruptioni. Esse igitur actu boni rationem constituit: unde et per privationem actus a potentia consequitur malum, quod est bono oppositum, ut per Philosophum patet, in IX *Melaphysicae* *. Deus autem est ens actu non in potentia, ut supra * ostensum est. Est igitur vere bonus.

Amplius. Communicatio esse et bonitatis ex bonitate procedit. Quod quidem patet et ex ipsa natura boni, et ex eius ratione. Naturaliter enim bonum uniuscuiusque est actus et perfectio eius. Unumquodque autem ex hoc agit quod actu est. Agendo autem esse et bonitatem in alia diffundit. Unde et signum perfectionis est alicuius quod *simile possit producere:* ut patet per Philosophum, in IV *Meteororum* *. Ratio vero boni est ex hoc quod est appetibile. Quod est finis. Qui etiam movet agentem ad agendum. Propter quod dicitur bonum esse *diffusivum sui et esse* *. Haec autem diffusio Deo competit: ostensum enim est supra * quod aliis est causa essendi. sicut per se ens necesse. Est igitur vere bonus.

Hinc est quod in Psalmo* dicitur: *Quam bonus Israel Deus his qui redo sunt corde.* Et *Thren.* m” dicitur: *Bonus est Dominus sperantibus in se. animae quaerenti illum.*

4 nam vinus] nam propria virtus WYZd, nam virtus propria N, oui G. propria namque vinus P. 5 est hic \ solus; post uniuscuiusque. 9 ni DNàPc; vin a%Zc, vr GWYpZ, u E. 23 seipsum] «c al-Pc. 27 dictum om DE. I A solus; in I.

4 a potentia] potentia Pd. 11 ct ex... et cx] cx... ct ex DWbPc, ex... ct ceteri. 13 actus] actio aPc. 17 possit \ solus; sibi possit. 18 vero) nutem Pc. 19 Qui] quia E, quod EG. quae Pd. 21 sui ct esse A solus; sui esso aDfrPc, sui EGNWYZ. 22 enim est A solus; est enim. 13 quod] quod Deus NPd. 24 necesse. Est igitur] Necesse est igitur EEZ, necesse esse est Igitur K 26 his... corde] etc. L.

Commentaria Ferrax'iensis

Postquam determinavit Sanctu*» Thomas de perfectione divina absolute, nunc dc ipsa determinat ad particu-
* voiiiTḡH601' *ares perfectiones descendendo *. Circa hoc autem duo facit; primo, agit de perfectionibus ad naturam et sub-
stantiam pertinentibus; secundo, de perimentibus ad ope-
rationem, cap. xliiv. Circa primum, tria facit primo, agit
dc bonitate divina; secundo, dc unitate, cap. xui; tertio,
de infinitate, cap. xmh.

Circo primum duo mo, agit de boniute divina
secundum se; secundo, n *r<iinc ad lia, cap. σi. Circa
primum duo facit: mo, . limit undi
unum corollarium infert, . x:\ix - Circa primum duo
facit: pnmo, osund»c boni . convenire Deo; < . l ,
• Gap. qtlod ipse Mt SU . tf. « .G

I. Quantum ad . rinatao, . t r haec conclusio: J>..
est boni...

Probatur , 'H
Probatur enn ■... rt < Jir- fi'r/vL
quando u n / p k 7 jtdlur Vil
texi. 18. bed .irtu , i c aoquodqu? l
dicitur; c.t enna viitui , u(r-
opus enti rcdJti b mutr.

quod dt perfectum, wi tumum. Paiut Cfi2.1Q CK hoi
unumquodque appetit warn p.ricu.«oncin Urquazn
priunt bonum.

Circa illam propositionem, e 'c.-./7.
dicimus quando attingit propriam pi t t.r., r*icBr;cr dii
est quod virtus propria rei cius cg.j cqvitu >3 .it-.*.
sunt enim diversae virtute- -ecundun. nut^r.iru»; . hvcr»i
tatein. Ideo m' iam
essentiae complementum non habet; aut qu mum id m
trinseca principia; aut quantum ad csifiii tv.i, puta ψ. m-
titatem el huiusmodi, quae requiruntur ad hoc ut v .ur.
exire possit ad opus. Cum autem aliquid ad propriam vir-
tutem pervenerit, ut scilicet secundum eam opérai i possit,
dicimus et illud naturae habere complementum, ct per
consequens pertectum esse.

Secundo. Deus est primum desideratum. Ergo est bo-
nus. - Probatur antecedens. Quia est movens omnino
immobile, quod movet sicut desideratum primum. - Pro-
batur quoque consequentia. Si desideratur: aut, inquam,
tanquam bonum; aut tanquam apparens bonum. Non tan-
quam apparens bonum: quia illud non appetitur per se, sed
secundum quod habet aliquam speciem boni. Ergo tan-
quam bonum, quod per seipsum movet.

Tertio. Deus est ens actu. Ergo est bonus. - Probatur
consequentia. Unumquodque naturaliter appetit esse actu
secundum suum modum: quod patet quia corruptioni
naturaliter repugnat. Sed bonum est quod omnia appetunt.
Ergo ens actu est bonum. - Item, per privationem actus
potentia consequitur malum, quod est bono oppositum,
ut dicitur IX Metaphys., text. com. 19. Ergo actus est
quoddam bonum.

Quarto. Communicatio esse et bonitatis ex bonitate
procedit. Sed haec convenit Deo. Ergo est vere bonus. -
Probatur minor. Quia Deus est aliis causa essendi. sicut
ens per se necesse esse. - Maior vero probatur dupli-
citer. Primo, cx ipsa natura boni, idest, ex conditione
naturalis boni. Unumquodque enim esse et bonitatem in
alia diffundit agendo: cuius indicium est quod signum
perfectionis alicuius est sibi simile posse producere, ut
dicitur IV Meteororum. Sed naturaliter uniuscuiusque bo-
num est actio et perfectio eius. Unumquodque etiam agit
ex eo quod est actu. Ergo etc. - Secundo probatur eadem
maior ex boni ratione. Ratio boni est ex hoc quod est
appetibile, quod est linis. Sed finis movet agentem ad
agendum: quod patet ex eo quod dicitur bonum esse
diffusivum sui esse. Ergo et bonum movet agentem ad
agendum. Ergo etc.

Con fir mat ir conclusio primo, auctoritate Psalmi: Quam
bonus etc. Secundo, auctoritate Thren. 111: Bonus est
Deus etc.

11. Circa istam propositionem. Bonum est appetibile et
finis, dubium occurrit: utrum appetibile sit essentialis ratio
boni; ct similiter finis, Videtur enim quod sic. Quia ubi-
cumque loquitur Sanctus Thomas de ratione boni, semper
videtur bono pro ratione assignare rationem appetibilis ct
tinis: ut patet hoc loco, et Prima Parte, q. v, a. 1, 1er.,
q. 1 et XXI \ m l Sent., d. ux el in infinitis pene aliis *Qm
locis.

In oppositum autem est, quia sic sc videtur habere
appetibile ad bonum icut visibile ad colorem: sicut enim
ct l. t c o. iccui■ vi r, ita bonum est obiectum volun-
t. rii: v* in vi inii eneminat ipsum colorem in ordine
i U appcribil denominat bonum in ordine ad
Su . L on csl essentialis raiio coloris,
< v u iSt ion est m primo modo, Color
; .: II b:/mu \ Ergo similiter erit de

nn occurrit dubium . Quia
v Sanctus Thomas de processu
n a causa efficiente. Probatio
boni procedit de processus
ili: nam hanc propositionem,
interpretatur Sanctus Tho-
t v, . 2, et l'erit., q. xxr. a. l,ad4,
dc i . c ^r dum efficientis, sed per modum

ili. \ . lvi * ia l pi .,1 dubii considerandum est quod
u; t l a b n .i i lu ? c diversimode declaratur a di-
d i b.»nui.i rit appetibile. Hervaeus enim,
Quai.bcr HI, q. u, declinat ad hoc quod ratio boni sit ratio
! u; nulhim neludens respectum. Et consc-
pi. nU. ujq i.obik, quod importat habitudinem ad appe-
titum, non est dc Cssintiali ratione boni.

Capreolus vero, l Sint.f d. m, q. 111 *, vult quod ratio
bom sit rspccriv : non quidem tanquam dicens pure re-
spectum. sed tanquam dicens absolutum cum respectu.
l ndv dicii pnm<\ quod bonum in sua ratione essentiali
includit appetibile; ct quod ista propositio. Bonum est
appetibile, est per se in primo modo. - Dicit secundo,
quod non est simile dc colore ct visibili, ct de bono ct
appetibili. Quia color nominat ipsum quod est obiectum
movens visum, ad quod sequitur visibile sicut cius passio:
bonum autem non nominat praecise id quod est obiectum
motis um appetitus, sed dicii ct id quod est obiectum mo-
livum voluntatis ct habitudinem ad appetitum; unde magis
assimilatur bonum huic aggregato, color visibilis, quam
soli color. Et propter hoc ista est essentialis praedicatio,
Bonum est appetibile: non autem ista, Color est visibilis.

\ . Sed, licet auctores harum opinionum sint omni cx
parte doctissimi, non videtur tamen mihi quod ad mentem
Sancti Thomae in hac re loquantur. Quod enim bonum
non dicat pure absolutum, satis liquet in QQ.de Verit., q. 1
et q.xxi, ubi Sanctus Thomas ponit verum ct bonum differre
ratione ab ente quia ad rationem entis addunt respectum
rationis. Propterca bene solvit Capreolus, in xxxiv dist.
Secundi ct in loco pracallegato, rationes pro ista opinione.

Quod autem relatio importata nomine appetibilis non
sit de essentiali ratione boni, sed rationem boni conse-
quatur, patet ex iis quae inquit Sanctus l' homas l Ethic. *,
ubi, exponens hanc propositionem. Bonum est quod omnia
appetunt, ait quod prima non possunt notifican per aliqua
priora, sed notificantur per posteriora, sicut causae per
proprios effectus. Et cum bonum proprie sit motivum
appetitus, describitur per motum appetitus, sicut solet ma-
nifestari virtus motiva per motum. Ex quibus dat intel-
ligere quod esse appetibile non est essentialis raiio boni,
sed consequitur propriam boni rationem, sicut visibile
consequitur colorem, qui est obiectum motivum visus. -
Et hoc etiam ipsemet Capreolus, melius sentiens quam
in l Sent., tenuit in 11, d. xxxiv.

Propter quod videtur mihi dicendum quod appetibile
dupliciter potest accipi: uno modo, formaliter, pro ea

* Afti.Ur?
Gi ->> iW
j- C*." n
rox.

•Ü;. pmc.

•êq. urtu.

• Qs.1. ¶

• Ucth

scilicet relatione quae nomine *appetibilis* importatur; alio modo, fundamentaliter, scilicet pro eo quod est fundamentum talis relationis, inquantum huiusmodi. Si primo modo accipiat^{ur}, sic non est de essentiali ratione boni, sed rationem boni concomitatur. Si autem accipiat^{ur} secundo modo, est de ipsius formali et essentiali ratione: significat enim bonum *ipsum ens inquantum fundat relationem appetibilis*. Unde ista propositio, *Itonum est appetibile*, est in secundo modo *per se*, si *appetibile* primo modo accipiat^{ur}: est autem in primo modo *per se*, si accipiat^{ur} secundo modo. Propterea. cum inquit Sanctus Thomas rationem boni consistere in hoc quod est appetibile, intelligendum est de ratione concomitante, si *appetibile* formaliter sumatur; si autem sumatur fundamentaliter, intelligendum est de ratione essentiali. Et hoc secundum videtur magis ad intentionem sancti Doctoris accedere: bonum enim secundum suam rationem est fundament. diter appetibile et finis.

2. Sed tunc remanet dubium. Quia secundum hanc responsionem videtur sequi quod bonum sit mere absolutum, ut prima opinio dicebat: sicut color, qui est visibilis fundamentaliter, c\ se esi mere absolutum.

Respondetur quod. licet bonum non includat formalitcr relationem appetiit ci nb in sua ratione sed tantum concomitanter. sitque bt nu i ippetibile et finis fundamentaliter ex sua formali ratione; non t. men est mere absolutum, sed importat ab cum respectu. Dicit enim respectum perfectivi alit lu> ceundum rationem speciei ct secundum esse quod t in rerum natura: ut patet cx doctrina Sancti Tho-r» . t < i/, q. xxt, a. t, ubi ponit quod *bonum et verum* . t f . qv\ t en* respectum perfectivi, sed verum est j . -". rui n secundum rationem

speciei tantum, bonum autem *et secundum rationem speciei et secundum esse*. Lnde bonum est fundamentaliter appetibile et finis non cx eo tantum quod dicit ens, sed ex eo quod dicit ens cum tali habitudine perfectivi. Propterea quod inquit aliquando Sanctus Thomas, *unumquodque esse appetibile secundum quod est perfectum* *, ' u t p... *. ' exponendum est ut exponitur *Verit.*, quaesi, praeallegata ', ' Q»».**.. a. 3, ad 2, de perfecto ut includit etiam rationem perfectivi. – El sic patet responsio ad primum dubium.

V. Ad secundum * autem dicilur primo quod, quia rationem boni concomitalur ratio causae finalis, cum bonum dicilur seipsum diffundere, non intelligitur per modum causae efficientis, licet *diffundere* secundum vocabuli proprietatem videatur importare operationem causae efficientis, sed per modum causae finalis: quia scilicet gratia ipsius nata sunt moventia ct efficientia agere.

Dicitur secundo quod, licet boni formalem rationem ratio causae finalis concomitetur. rei tamen quae bona esi ratio etiam efficientis potest convenire. Est enim aliquid fundamentaliter bonum inquantum habet esse, et unumquodque agit inquantum est in actu. Unde antecedens illud absolute sumitur, non magis limitando ad causam efficientem quam ad finalem. Immo dc utraque causalitate verum est quod *communicatio esse et bonitatis ex bonitate procedit*. El Deus est causa esse el bonitatis m genere causae efficientis, quia est primum agens a nullo dependens; ei in genere causae finalis, quia est ultimus finis, cuius gratia omnia sunt el fiunt. Ideo illam propositionem probat Sanctus Thomas primo in causa efficiente, secundo in causa finali cx ratione bum. ut ostendat illam in utraque causalitate seritatem habere.

CAPITULUM TRIGESIMUM OCTAVUM

A 4 r b 33.

QUOD DEUS EST IPSA BONITAS

Six his autem haberi potest quod Deus f sit sua bonitas.

Esse enim actu in unoquoque est ? bonum ipsius. Sed Deus non solum est ? bonum actu, sed est ipsum suum esse, ut supra*ostensum est. Est igitur *ipsa bonitas*, non tantum *bonus*.

Praeterea. Perfectio uniuscuiusque est bonitas eius, ut ostensum est *. Perfectio autem divini esse non attenditur secundum aliquid additum supra ipsum, sed quia ipsum secundum seipsum perfectum est. ut supra * ostensum est. Bonitas igitur Dei non est aliquid additum suae substantiae, sed sua substantia est sua bonitas.

Item. Unumquodque bonum quod non est sua bonitas, participative dicitur bonum. Quod autem l: per participationem dicitur, aliquid ante se prae-supponit. a quo rationem suscipit bonitatis. Hoc autem in infinitum non est possibile abire: quia in causis finalibus non proceditur in infinitum,

infinitum enim repugnat fini *; bonum autem rationem finis habet. Oportet igitur devenire ad aliquod bonum primum, quod non participative sit bonum per ordinem ad aliquid aliud, sed sit per essentiam suam bonum. Hoc autem Deus est. Est igitur Deus sua bonitas.

Item. Id quod est participare aliquid potest, ipsum autem esse nihil: quod enim participat potentia est, esse autem actus est. Sed Deus est ipsum esse, ut probatum est *. Non est igitur bonus participative, sed essentialiter.

Amplius. Omne simplex suum esse et id quod est unum habet: nam. si sit aliud et aliud, iam simplicitas tolletur. Deus autem est omnino simplex, ut ostensum est ♦ Igitur ipsum esse bonum non est aliud quam ipse. Est igitur sua bonitas.

Per eadem etiam patet quod nullum aliud bonum est sua bonitas. Propter quod dicitur *Matth.* xixl': *Xenio bonus nisi solus Deus* *.

B oitensum| supra ostensum Prf. i5 participative] participatione DGNWZPd, per participationem b. ib dicitur) bonum *addunt* GM ZM\.

3 bonum *post* primum «EPc: primum *om* G. 15 esse A *solus*; *om*, 17 eadem| eandem CFY5, eandem rationem Pc

Commentaria Ferroriensirf

Secundo ostenditur quod *Deus est sua bonitas* ♦.

I. *Probatur primo*. Deus est suum esse. Ergo est sua bonitas. – Probatur consequentia. Quia esse in actu in unoquoque est bonum ipsius.

Notandum cx doctrina Sancti Thomae Prima Parte, q. v, 2, ad 4, quod vita ct scientia et aliae perfectiones

non appetuntur nisi secundum esse in actu: nullus enim appetit vitam nisi ut per ipsam vivat, neque sapientiam nisi ut per ipsam sapiens sit. Et quia bono raño convenit appetibilis inquantum est alterius perfccllivum *. ideo nulli convenit ratio boni nisi inquantum est actu. Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod cv.ve *in actu in unoquoque*

t fini, du-
l cet enim
imi ipfum
tibus non

impliciter
tanquam
nis enim,
quod til **
rationem
inquan-
utum in
per con*
dque *
S CSSCfl-
ut ha-
ibsoJutc
rmovet,
noveni
isarum,
n, idco

ris ra*
nus cl
- Pro-
liquid

ibatur
anum
r. Et,
n di-

•num ⅄
onus
il. 5f
Jcet
litas
om-
itiaē
juin
itae
ub-
ima
uiâ
itet

•C·?. «er.
· α Mt. xar.
• Cip. h i.

n
n

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XXXIX.

i i 5

steret. Quod est impossibile: cum sit aeternus, ut supra ostensum est.

Adhuc. Cum Deus sit suuin esse, nihil participative de ipso dici potest, ut patet ex ratione supra * inducta. Si igitur malum de ipso dicatur, i non dicetur participative, sed essentialiter. Sic autem malum de nullo dici potest ut sit essentia alicuius: ei enim esse deficeret, quod bonum est, ut ostensum est *; in malitia autem non potest esse aliquid extraneum admixtum, sicut nec in io bonitate. Malum igitur de Deo dici non potest.

Item. Malum bono oppositum est. Ratio autem boni in perfectione consistit *. Ergo ratio mali in imperfectione. Defectus autem vel imperfectio in Deo, qui est universaliter perfectus, esse non potest, ut supra ostensum est. In Deo igitur malum esse non potest.

Praeterea. Perlectum est aliquid secundum quod est actu*. Ergo imperfectum erit secundum

quod est deficiens ab actu. Ergo malum vel privatio est, vel privationum includit. Privationis autem subiectum est potentia. Haec autem in Deo esse non potest *. Igitur nec malum.

Praeterea. Si bonum est *quod ab omnibus appetitur* *, igitur malum unaquaeque natura refugit inquantum huiusmodi. Quod autem inest alicui contra motum naturalis appetitus, est violentum et praeter naturam. Malum igitur in unoquoque est violentum et praeter naturam secundum quod est ei malum: etsi possit ei esse naturale secundum aliquid eius in rebus compositis. Deus autem compositus non est, nec aliquid esse potest in eo violentum vel praeter naturam, ut ostensum est*. Malum igitur in Deo esse non potest.

Hoc etiam Sacra Scriptura confirmat. Dicitur enim Canonica loannis *: *Deus lux es*¶ *et tenebrae in eo non sunt ullae*. Et in Io/’xxxtv10: *Jto7 a Deo impietas, et ab omnipotente iniquitas*.

4 dc ipso *b*; dc Ij:.o < XWYP, »<. en aEZof, I). io ncc in| nec «E, in NZ. 12 Ratio tutem bonij| nature vel ratio autem boni Z, nituni auuin >| \> r -i. Pc. 15 universaliter Λ <<»/«#; verc. 3 includit) vel n bd c i u./ienr Pc. 3 Knee) Hoc GZPc, 7 incat (iw/ra i *claritati*» *ergo rescribitur* I) Λ so/ικ; cm. 11 point D.NWZPc; posset. 1 » · quā. Λ *satui, om* 14 vcl... e*t| ut supra probatum est \cl praeter inituram NZ. 18 xxiiv| *bi* Λ *spatiolum numero rede* ■> *r* om omnes excepto P.

Commentaria Ferrariensis

Ex praemissis inûrt Sinclus Thomas corollarie quod *in Deo non potest* * < *malum* . Et intelligitur secundum quod malum in natur.i invcnin potest: non autem fecundum uo l invenitur in voluntate, quia dc hoc inferius ’ determinabitur.

1. *Probaluf primo*. Deus c>t sua bonitas. Ergo in eo malum esse non potest Probatur consequentia. Quia omnia quae per essentiam dicuntur, sicut *bonitas, sapientia* et huiusmodi, nihil praeter se habent admixtum. St ergo Deus est bonitas, in eo non potest esse non-bomtas, nec per consequens malum.

Notat autem, ad maiorem declarationem, quod *id quod est bonum* aliquid praeter bonitatem habere potest: quia quod uni perfectioni suppositum est, nihil prohibet et alien supponi. Sed unumquodque intra terminos suae rationis concluditur, ut nihil extraneum intra se capere possit. Ergo etc.

Advertendum quod unumquodque concludi dicitur intra terminos suae rationis, quia definitio principia tantum essentialia dicit, et naturae quidditatem ita concludit quod nihil permittit rei quidditatem ingredi quod ab ipsa sit extraneum. Per quod datur intelhgi quod ipsa quidditas rei. quae per definitionem significatur, si per se subsistat, nihil habet adiunctum, quia intra definitionis terminos nihil a natura extraneum includitur: si enim sibi aliquid extraneum inesset. iam non esset quidditas ut per definitionem significatur. Sed de hoc etiam superius · dictum est.

II. *Secundo*. Si malum esset in Deo, Deus deficere posset. – Probatur consequentia. Quod opponitur essentiae alicuius, sibi inesse non potest nisi esse desinat: sicut irrationabilitas homini non potest messe nisi esse homo desistat. Sed essentia Dei est bonitas. Ergo malum oppositum sibi convenire non potest nisi esse desinat.

Tertio, Si malum sit in Deo, erit in ipso essentialiter: quia nihil de ipso participative dici potest, ut supra est ostensum. Sed non potest malum sic de aliquo dici ut sit cius essentia: quia, sicut bonitas nihil extraneum admittit. ita nec malitia; et sic excluderet esse, quod habet rationem boni, et omnem aliam perfectionem. Et per consequens nihil potest existere quod ipsa malitia sit.

III. Sed non videtur necessarium, si in Deo sit malum, quod Deus sil essentialiter malus eo quod nihil dicitur de ipso secundum participationem. Primo, quia illa pro-

positio habet veritatem m perfectionibus, eo quod Deus sit ipsum esse: non autem in imperfectionibus, cuiusmodi est malum.

Secundo, quia nullum malum est malum per participationem, *sed per privationem participationis*, ut dicitur Prima, q. xli x, a. 3, ad 4. Et tamen non sequitur quod omne malum sil malum per essentiam.

Ad primum respondetur quod tam in perfectionibus quam in imperfectionibus, si Deo attribuantur, verum est quod nihil de ipso per participationem dicitur, tanquam videlicet ab cius essentia distinctum: quia, per rationem quartam praecedentis capituli, quod aliquo participat, comparatur ad ipsum sicut potentia ad actum; in Deo autem potentia esse non potest, sed est actus purus, cum sil ipsum esse. Ideo, si ponatur malum Deo convenire, illud non potest esse per participationem.

Ad secundum respondetur quod esse talc per participationem potest dupliciter intelligi: uno modo, per acceptionem imperfectam alicuius positivi; alio modo, per acceptionem cuiuscumque a se distincti, sive positivum sit sive negativum. Si primo modo accipiat,ur, sic nihil dicitur malum per participationem, eo quod malum non sit aliqua natura: sed dicitur aliquid malum *per privationem participationis*, eo scilicet quod carcat aliqua forma. Nihil etiam hoc modo dicitur malum per essentiam: quia malum nulla essentia est. – Si vero accipiat,ur secundo modo, sic omne malum est malum per participationem: inquantum nullum malum est ipsa malitia, sed etiam habet aliquid malitiae adiunctum, scilicet bonum in quo fundatur.

Ad hunc sensum loquitur hic Sanctus Thomas. Quia, si malum dicitur de Deo. cum nihil conveniat Deo quod sit ab ipso distinctum, sive ponatur illud forma esse sive privatio, eo quod in ipso potentia non sit receptiva, sequitur ut sit ipsa malitia. Quod est esse malum per essentiam.

IV. *Quarto*. Nulla imperfectio est in Deo. Ergo neque malum: quia malum imperfectio quaedam est, sicut bonum perfectio.

Quinto. Malum vel est privatio, vel privationem includit. Sed nulla privatio est in Deo: cum in Deo non sit potentia, quae est subiectum privationis. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia, sicut bonum et perfectum aliquid est secundum quod est actu, ita est imperfectum et malum secundum quod est deficiens ab actu.

Sexto. Nullum violentum est in Deo, vel praeter naturam. Ergo in ipso non est malum. – Probatur consequentia. Quia malum, secundum quod malum, inest unicuique contra motum naturalis inclinationis: eo quod unumquodque refugiat malum, sicut unumquodque appetit bonum. Et licet aliquando in rebus compositis possit malum secundum aliquid sui esse naturale rei, hoc tamen in Deo esse non potest; cum non sit compositus.

V. Circa illam propositionem, *Malum alicuius, seenum dum quod est ei malum, est violentum et praeter naturam: potest tamen ei naturale* < l > eundum oliquid eius m rebut impositis dubitatur: contradictionem implicare. Nara, i m. hsm secur dum aliquid ui est naturale, ergo m. lum, - »in quod malum, semper est in rc quand:- quia illud quod est naturale, malum contunditur, e q-t r t.r.t »u r . t i autvm, tn malum, est violentum, c p- tur .mo. on üempe: marieat in re: quod enim volentura .:*. .ti; p/ardo removetur.

Respondete^, e*, d** tu- pr ■ n <l , cum aliqua privatio concom tat ■ P qu d p ‘n un ixrura m, tunc

dicitur malum esse naturale, saltem ad naturam universalem comparatum, ratione alicuius quod ad ipsum pertinet. scilicet ratione ipsius principii in quo radicitur. Sicut in eo qui nascitur caecus aut claudus, caecitas quidem ct obliquitas cruris secundum se est praeter naturam et violenta, quia est privatio alicuius debiti inesse: ratione tamen oculi et cruris, quae sibi naturaliter conveniunt, dicuntur illa mala naturalia esse.

Dicilur secundo, quod violentum illud quod concomitatur partem aliquam naturalem, non oportet ut aliquando removeatur: sed tantum illud violentum quod nullam habet concomit. miam ad aliquod principiorum naturalium. Quia illud licet munium se consideratum sit praeter naturam, induit i :rnvn rationem naturalis ex substrato ad quod con- cquitur; et est de intentione secundaria naturae univers- d: I t per c 'n-Lquens. quandiu illud principium manet, removeri non potest.

i .!< .>) rit itibus Ioannis I Canon, cap. i, ct /ob, conclusio continuatur.

CADIT ILUM QUADRAGESIMUM

A 4 v bi? nae titulo,

QUOD I US EST OMNIS VI BONUM

sTENüirutt etiam ex praedictis quod Deus sit *omnis boni bonum*

Bonitas enim uniuscuiusque est perfectio ipsius, ut dictum est . Deus autem, cum sit simpliciter perfectus, sua perfectione omnes rerum perfectiones comprehendit, ul osicii- suin est . Sua igitur boniias omnes bonitates comprehendit. Et ita est omnis boni bonum.

Item. Quod per participationem dicitur ali- quale, non dicitur tale nisi inquantum habet quandam similitudinem eius quod per essentiam dicitur: sicut ferrum dicitur ignitum inquantum quandam similitudinem ignis participat. Sed Deus est bonus per essentiam, omnia vero alia per participationem, ut ostensum est *. Igitur nihil

dicctu. conum nisi inquantum habet aliquam similitudinem divinae bonitatis. Est igitur ipse bonum omnis boni.

adhuc. Cum unumquodque appetibile sit propter finem; boni autem ratio consistat in hoc quod i appetibile : oportet quod unumquodque dicatur bonum vel quia est finis, vel quia ordi- natur ad finem. Finis igitur ultimus est a quo omnia rationem boni accipiunt. Hoc autem Deus est. ut infra probabitur. Est igitur Deus omnis boni bonum.

I line est quod Dominus, suam visionem Moysi promittens, dicit. *Exodi xxxm '9: Ego ostendam tibi omne bonum.* Et *Sap.* vui* dicitur de divina Sa-¹⁰ pientia: *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.*

• Aug., VIII d< l rin., c. m.

• Cap. xxxot.

• Op. ikviii

• Cip. xxxviii.

• Qi CcDoicnu a/, pace. irut.

? simpliciter) simplex CF.V simplex et BH, om E. 7 bonitas (cx bonitates) ^ solus; bonitate. 14 vm| vu Pc.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Saucius Thomas de bonitate di- c xxxvii hui v'na abso^uto» nunc de ipsa comparative Circa hoc autem duo facit: primo, comparat bonitatem divinam ad alia bona per modum principii; secundo, per modum excellentiae, capite sequenti.

Quantum ad primum, ponit hanc conclusionem: *Deus est omnis boni bonum.*

Pro cuius intelligentia sciendum, ex doctrina Sancti Tho- mae Prima, q. vi. 4, et *Verit.*, q. xxi, a. 4, ad 3, quod dupli- citer potest intelligi Deum esse omnis boni bonum. I no modo, intrinsece: quia scilicet ipse secundum sc sit bonitas rebus inhaerens, a qua unaquaeque res dicatur bona. Et sjc non accipitur hic: ostensum est enim supra* Deum nullius rei esse formam. - Alio modo, extrinsecc. per mo- dum principii effectivi, exemplaris et finalis. Et sic intelli- gitur: quia videlicet bonitas cuiuscumque creaturae est pro- ducta et exemplata a Deo, et ad ipsum sicut ad finem ordinata.

Probatur autem primo. In Deo sunt perfectiones omnium rerum. Ergo omnes bonitates comprehendit, ct est omnis

boni bonum. – Probatur consequentia. Quia bonitas rei est perfectionatus.

Secundo. Omnia habent similitudinem divinae bonitatis. Ergo etc. Probatur antecedens. Quia Deus est bonus per essentiam, alia vero per participationem: quod autem est tale per participationem, est tale quia habet aliquam simi- litudinem eius quod est per essentiam tale.

Advertendum hic quod ad hoc ut aliquid participative dicatur tale, non requiritur ut habeat illud secundum ean- dem rationem univocam secundum quam est in eo quod dicitur per essentiam tale: sed sufficit ut aliquam eius simi- litudinem habeat, ut hoc loco vult Sanctus Thomas.

Tertio. Deus est finis ultimus omnium, ut infra osten- detur. Ergo est omnis boni bonum. – Probatur conse- quentia. Quia, cum bonum habeat rationem appetibilis; el unumquodque sit appetibile propter finem : bonum dicitur unumquodque aut quia est finis, aut quia ordinatur ad fmem. Ergo linis ultimus est a quo omnia rationem boni habent.

Confir mat ur conclusio auctoritate *Exodi* x.xxm, et *Sd- pientiae* vn.

•Cap.xxvii.

universum procuratur. Sicut lidcm et n et viole tamen dicuntur

sneomi- quando n habet n. Quia ituram, d con-univer-manet, .! fab.

um"»

Praeterea, ki qu l per essentiam dicitur, verius dicitur quam l . >od est per participationem dictum. Sed Deus (: s per suam essentiam, alia vero per pin-' t .nem. ut ostensum est*. Est igitur ipse summum bonum.

jam ipse

3F0-hoc que rdi-JU0 eus nis

ysi

>a- 313 * ' la.

?St

is. cr st

e

d i-

t r

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XL1.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM PRIMUM

A 5r a4 sine titulo.

QUOD DEUS SIT SUMMUM BONUM

Bx hoc autem ostenditur quod Deus sit suminum bonum.

Nam bonum universale praeminet cuilibet bono particulari, sicut *bonum gentis est melius quam bonum unius* ': bonitas enim totius et perfectio praeminet bonitati et perfectioni partis. Sed divina bonitas comparatur ad omnia alia sicut universale bonum ad particulare: cum sit *om*·, < *boni bonum*, ut ostensum est *. Est igitur ipse summum bonum.

Praeterea, ki qu l per essentiam dicitur, verius dicitur quam l . >od est per participationem dictum. Sed Deus (: s per suam essentiam, alia vero per pin-' t .nem. ut ostensum est*. Est igitur ipse summum bonum.

Item. *Quod est maximum in unoquoque genere est causa aliorum quae sunt in illo genere* *: causa v'/τῖίί, l'/' enim potior est effectui. Ex Deo autem omnia habent rationem boni, ut ostensum est *. Est ' c,p' pr“c igitur ipse summum bonum.

Amplius. Sicut albius est quod est nigro impermixtius, ita melius est quod est malo impermixtius. Sed Deus est maxime malo impermixtus: quia in eo nec actu nec potentia malum esse potest, et hoc ei ex sua natura competit, ut ostensum est *. Est igitur ipse summum ' c,p' bonum.

Hinc est quod dicitur l *lieg*. n *: *Non est sanctus ut est Dominus*.

Commentaria Ferrarienaie

PMFARAT secundo loco Sanctus Thomas bonitatem divinam ad alia bona quantum ad excellentiam -, oslen- l ditque quod *Deus est summum bonum*.

Probatur primo. Divina bonitas comparatur ad omnia bona sicut bonum univu aie ad particulare: cum sit *omnis boni bonum*. Ergo praeeminet omni bono particulari. - Patet consequentia. Quia bonum universale praeeminet bono particulari, sicut *bonum gentis est melius quam bonum unius*: eo quod perfectio totius praeeminet perfectioni partis, simpliciter et absolute loquendo.

II. *Secundo*. Quod per essentiam dicitur, verius dicitur quam quod dicitur per participationem. Deus per essentiam dicitur bonus, et alia per participationem. Ergo etc.

Circa illam propositionem. *Quod per essentiam dicitur, verius dicitur quam quod dicitur per participationem*, dubium occurrit. Quia albedo quae dicitur per essentiam, non verius dicitur alba quam id quod albedine participat.– Immo *alba* non dicitur.

Pro intelligentia huius considerandum quod id quod dicitur per essentiam potest comparari et ad id quod est tale *per similitudinem quae est causa eius*; et ad id quod est tale per participationem. Si primo modo, cum ly *verius*, ut habetur *Verit.* q. iv, a. 6, *possit designare aut veritatem rei aut veritatem praedicationis*, si veritatem rei designet, tunc non est necessarium ut verius sit aliquid ubi est per essentiam. Potest enim verius esse ubi est per similitudinem quae est causa rei, quam ubi est per essentiam: sicut res naturales verius sunt in mente divina, ubi sunt per similitudinem aliqualem, quam in seipsis, ubi sunt per essentiam. Per *verius* autem hoc modo intelligo idem quod *perfectius*: ex parte enim rei veritas in esse fundatur; et ideo dicere rem esse verius in Deo veritate rci. est dicere ipsam in ipso habere perfectius esse quam in scipsa; quia illud

est divinum, istud vero est creatum. – Si autem veritatem praedicationis significet, sic *verius est unumquodque ubi est per essentiam, quam ubi est per similitudinem*. Quia veritas praedicationis attenditur secundum quod aliquid secundum suum formale significatum de aliquo dicitur. Non potest autem magis alicui convenire formaliter quam si per essentiam illi conveniat.

Si secundo modo, tunc, quomodocumque sumatur lv *verius*, vera est propositio Sancti Thomae. Quod enim per essentiam alicui convenit, perfectius esse in illo habet quam in eo cui convenit per participationem. Et maiorem identitatem formalem cum ipso habet: ex quo sequitur ut verius etiam praedicetur.

Ad instantiam dicitur quod intelligitur propositio Sancti Thomae ubi illud formaliter praedicetur de utroque, et ubi ipsa essentia per se subsistat, l'une enim verius dicitur quod est ipsa quidditas, quam id quod habet quidditatem. Et quia Deus ipsa bonitas est. alia vero habent bonitatem; el dicitur formaliter bonus, sicut et alia dicuntur bona: ideo et venus et perfectius dicitur bonus. Albedo autem non recipit praedicationem sui concreti, ut proprie dicatur *alba*: nec etiam per se est. licet per se significetur. Ideo non est simile.

111. *Tertio*. Ex Deo omnia boni rationem habent. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia *quod est causa aliorum in uno genere, est maximum in illo*.

Adverte quoniam hic sumitur *genus* pro omni communi secundum eandem rationem aut simpliciter aut secundum proportionem, ut superius ‘ est ostensum.

Quarto. In Deo malum nec actu nec potentia est. Ergo est summum bonum. – Probatur consequentia. Quia melius est quod est malo impermixtius.

Confir matur auctoritate l *Region* 11.

essentiam eius, cum ipsa necessitas essendi sit
essentia eius, ut ex supra dictis patet, necessitas
essendi erit causa illius accidentis. Sed necessitas
essendi invenitur in utroque. Ergo utrumque ha-
bebit illud accidens. ‘Et sic non distinguuntur
secundum illud. – Si autem causa illius accidentis
sit aliquid aliud, nisi ergo illud aliud esset, hoc
accidens non esset. Et nisi hoc accidens esset,
distinctio praedicta non esset. Ergo, nisi esset
illud aliud, ista duo quae ponuntur necesse esse.¹⁰
non essent duo sed unum. Ergo esse proprium
utriusque est dependens ab altero. Et sic neu-
trum est necesse esse per seipsum.

Si autem illud in quo distinguuntur sit ne-
cessarium ad necessitatem essendi completam,¹¹ aut
hoc erit quia illud includitur in ratione ne-
cessitatis essendi, sicut *animal* includitur in
definitione animalis aut hoc erit quia necessitas
essendi specificatur per illud: I. sicut animal com-
pletur per *rationale*. Et primo modo, oportet
quod, ubicumque sit necessitas essendi, sit illud
quod in eius ratione includitur, sicut cuicumque
convenit *animal*, com. in *unatinn*. Et sic, cum
ambobus praedictis **ab** necessitas essendi,
secundum illud distinguere poterunt. Si au-
tem secundo modo, hoc esse in esse non potest.
Nam differentia speciei non complet
generis rationem, sed per eam acquiritur generi
esse in actu: ratio enim animalis completa est
ante additionem *rationalis*, sed non potest esse
animal actu nisi sit rationale vel irrationale. Sic
ergo aliquid complet necessitatem essendi quan-
tum ad esse in actu, et non quantum ad inten-
tionem necessitatis essendi. Quod est impossibile,
propter duo. Primo, quia eius quod est necesse
esse, sua quidditas est suum esse, ut supra * pro-
batum est. Secundo, quia sic necesse esse acqui-
reret esse per aliquid aliud: quod est impossibile.

Non est igitur possibile ponere plura quorum
quodlibet sit necesse esse per seipsum.

Adhuc. Si sunt duo dii, aut hoc nomen *deus*
de utroque praedicatur univoce, aut aequivoce.
Si aequivoce, hoc est praeter intentionem prae-
sentem: nam nihil prohibet rem quamlibet quo-
libet nomine aequivoce nominari, si usus loquen-
tiam admittat. – Si autem dicatur univoce, oportet
quod de utroque praedicetur secundum unam
rationem. Et sic oportet quod in utroque sit una
natura secundum rationem. Aut igitur haec na-
tura est in utroque secundum unum esse, aut in
secundum aliud et aliud. Si secundum unum,
ergo non erunt duo sed unum tantum: duorum
enim non est unum esse si substantialiter distin-
guantur. Si autem est aliud et aliud esse in utro-

que. ergo neutri erit sua quidditas suum esse.
Sed hoc oportet in Deo ponere, ut probatum est*.
Ergo neutrum illorum duorum est hoc quod in-
telligimus nomine Dei. Sic igitur impossibile est
ponere duos deos.

Amplius. Nihil eorum quae conveniunt huic
signato inquantum est hoc signatum, possibile est
alii convenire: quia singularitas alicuius rei non
est alteri praeter ipsum singulare. Sed ei quod
est necesse esse sua necessitas essendi convenit
inquantum est hoc signatum. Ergo impossibile
est quod alicui alteri conveniat. Et sic impossi-
bile est quod sint plura quorum quodlibet sit
necesse esse. Et per consequens impossibile est
esse plures deos.

Probatio mediae. Si enim illud quod est ne-
cesse esse non est hoc signatum inquantum est
necesse esse, oportet quod designatio sui esse
non sit necessaria secundum se, sed ex alio de-
pendeat. Unumquodque autem secundum quod
est actu est distinctum ab omnibus aliis: quod
est esse hoc signatum. Ergo quod est necesse
esse dependet ab alio quantum ad hoc quod
est esse in actu. Quod est contra rationem eius
quod est necesse esse. Oportet igitur quod id
quod est necesse esse sit necesse esse secundum
hoc quod est hoc signatum.

Adhuc. Natura significata hoc nomine *deus* aut
est per seipsam individuata in hoc Deo, aut per
aliquid aliud. Si per aliud, oportet quod sit ibi
compositio. Si per seipsam, ergo impossibile est
quod alteri conveniat: illud enim quod est indi-
viduationis principium, non potest esse pluribus
commune. Impossibile igitur est esse plures deos,
Amplius. Si sunt plures dii. oportet quod
natura deitatis non sit una numero in utroque.
Oportet igitur esse aliquid distinguens naturam
divinam in hoc et in illo. Sed hoc est impossi-
bile: quia natura divina non recipit additionem
neque differentiarum essentialium neque acciden-
tium, ut supra * ostensum est; nec etiam natura
divina est forma alicuius materiae *, ut possit di-
vidi ad materiae divisionem. Impossibile est igitur
esse plures deos.

Item. Esse proprium uniuscuiusque rei est
tantum unum. Sed ipse Deus est esse suum, ut
supra * ostensum est. Impossibile est igitur esse
nisi unum Deum.

Adhuc. Secundum hunc modum res habet
esse quo possidet unitatem: unde unumquodque
suae divisioni pro posse repugnat, ne per hoc
in non esse tendat. Sed divina natura est potis-
sime habens esse. Est igitur in ea maxima unitas.
Nullo igitur modo in plura distinguitur.

• Clp. XXIII,

• Cap. χιαι,χxiv.

• Cap. ιχvπ.

• Cap. «xu.

2 supra dictis A *solus*; dictis. 7 hoc accidens *hic* A *so/ws*; *post* non esset. 12 est dependens] dependeret GZ. 22 includitur]
concluditur N. dicitur xPc. 35 Primo *om a*. 37 necesse esse) ipsi quod est necesse esse c *ct*. vine esse Pd. acquireret D]; acqui-
retur oZ. acquireretur EGNXVYPc. 41 dii *om* GNZ. 42 aut] vel *cd*.
1 neutri A *solus*; neutrum (*supra ras.* N). suum] vel suum GYPe, et suum NZ, nec suum sD. 6 huic] in hoc GZ. hoc N. 9 est]
inert NZPd. 12 est A *solus*; habet (esse *addunt* Vd, 19 alio] aliquo GYP. 27 hoc *pr. loco om* D\Z, *ait*» *loco om* BGZP. 30 sit
post ibi ZPc. 40 differentiarum (YpGNWt)âi differentiam. accidentium] accidentalium CGWYZôPc. .p Item. Esse proprium... esse
suum GNWYâ(ZPc), *cum variantibus mox describendis*; Item esse abstractum est unum tantum, ut albedo, si esset abstracta, esset unum tan-
tum. Sed Deus est ipsum esse abstractum, cum sit suum esse eDEsG(ZPc). Cf» in *Prac*» § Dk runomnus rnnn ap00ir at hi. uniuscuius-
que] cuiuslibet IV. 46 ipse A *solus*; *om*. ut supra ostensum est A *solus*; ut probatur Y, ut probatum est supra *ceteri*. In Z et Pc
occurrit, *cum variantibus iam notatis, utrumque argumentum*, A et 1, sed ordine inverso: A a Z, α A Pe. 49 habet... possidet A
habent... possident.

Amplius. In unoquoque genere videmus multitudinem ab aliqua unitate procedere: et ideo in quolibet genere invenitur unum primum, quod est mensura omnium quae in illo genere inveniuntur. Quorumcumque igitur invenitur in aliquo uno convenientia, oportet quod ab aliquo uno principio dependeant. Sed omnia in esse conveniunt. Oportet igitur esse unum tantum quod est rerum omnium principium. Quod Deus e

Item. In quolibet prin ipaiu ille qui praesidet lo unitatem desiderat: unde ii principatus est potissima *monarchic**, six . Multorum etiam membrorum unum e caput: ac per hoc evidenti signo apparer ei cui wnvenit principatus, unrtutem deberi. Unde ut D qui est omnium *,

Hanc autem confessionem dix inae imi.ati eti u i ex sacris eloquiis accipere possumus Nam dicitur: *Audi. Israel Dominus Deus tuus Drus unus est*; et *Exod.* x Aon erurd tibi dti alii3 Ji ; ! * | i uin, sed plures deos esse: cum ta praeter me; et *Ephcs.* λ : I Tau Dona/ ts0 tma Jides, etc.

aliqua A o/u, ϕ ΠΗ, ϩ⋯> qrner tVPk. ; pv»ociplo X 8 cat NZ; 13 evidenti *igno| evidenti*<imc Z, rutu pN. 16 litnphcitr conliicri' I inai'c· «.«■-· Itre <t 'nplkiter etiniit·t· PX i o ifc* donem) ostensionem GWYàPc. 20 xx Pe; spat. Z, xxi ceteri. Pc /r.rfwMi N<»n iko» alieno» ennun ine. 4 auiMKn N; creato*. »o ponente, A port principio. i-; iltcn.O J liter in ltcriu» s, alterum alteri Z. 21 aucto» ritatc| auctoritati» d, auetoritali i>' l*.

Commontarin Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de bonitate divina, nunc de ipsius unitate determinat *. I hi advertendum quod m determinando dc perfectionibus divinis non servat Sanctus Thomas ordinem qui ipsis perfectionibus secundum sc convenit, sed ordinem dependentiae secundum cognitionem ab ipso traditam. Quia enim ex co quod cognoscimus Deum esse perfectum, resultat cognitio quod sit bonus, quia bonum est unumquodque inquantum est perfectum; ideo post determinationem de perfectione, statim de bonitate determinavit, quamvis bonitas sit naturaliter posterior unitate. Similiter quia ex eo quod cognoscitur Deum esse summum bonum *, statim habetur ipsum esse unum, ideo post bonitatem de unitate determinat.

I. De hac ergo ponit hanc conclusionem: *Xon est nisi imus Deus.*

Probatur autem multipliciter *Et primo sic.* Deus est summe bonus. Ergo est tantum unus. – Probatur consequentia. Quia quod per superabundantiam dicitur, uni soli convenit.

Advertendum quod non est idem omnino aliquid *per superabundantiam* dici, et *superlative*. Nam superlative aliquid dici potest et per excessum ad alia, et per negationem excedentis: sicut *calidissimum* aut quia omnia calida excedit, aut quia nihil est ipso calidius. Per superabundantiam autem dici est omnia excedere. Et hoc uni tantum convenit. Nam si aliquid hoc modo conveniret pluribus, unum alterum non excederet, et sic non diceretur summum per superabundantiam ad omnia: ct sic implicaretur contradictio. Si ergo Deus est summum bonum tanquam omnia excedens bona, impossibile est esse duos deos: quia tunc duo essent summe bona.

II. *Secundo.* Si essent plures dii. essent plura perfecta quibus nihil deessct. Sed hoc est impossibile. Ergo etc. – Probatur sequela. Quia, ut est superius ostensum, Deus est omnino perfectus, cui nulla perfectio deest. – Falsius vero consequentis probatur. Quia si nulli eorum deest aliqua perfectio, neque ei aliqua imperfectio admiscetur, quod requiritur ad hoc quod aliquid sit simpliciter perfectum, non erit in quo ad invicem distinguantur.

Hac autem veritate repelluntur gentiles deorum multitudinem confitentes. – Quamvis plures eorum unum Deum summum esse dicerent, a quo omnes alios quos deos nominabant causatos esse asserebant, omnibus substantiis sempiternis divinitatis nomen adseribentes, et praecipue ratione sapientiae ct felicitatis et rerum gubernationis. Quae quidem consuetudo loquendi etiam in Sacra Scriptura invenitur, dum sancti angeli, aut etiam homines vel indices, *dii* nominantur; sicut illud Psalmi. *Non est similis libi libi. Ego dixi. Dii edis* **;

vi mulia l uiusmodi per varia Scripturae loca inveniuntur. Unde 'vi ;is huic veritati videntur contrarii Mai ich u p ima ponentes principia, quorum m ausa non sit. cm Ariam suis erroribus i; q j 'i ., dum confitentur Patrem et Filium; ! * | i uin, sed plures deos esse: cum tamen 'i i \ π n Deum auctoritate Scripturae credere cogantur.

* Cf. Comment, c. xxxvn, inil.

* Cf. cap Mi I.

.4-φIt> &.**

Dicitur quod Sanctus Thomas, cum loquatur de ordine universi, ordo autem ipse partium universi consequatur perfectionem essentialem rerum; cum inquit potentiam primi agentis non deessc potentiae quae est in rebus ad perfectionem, intelligit de perfectione essentiali aut essentiam consequente. Nam si Deus alicui rei non daret omnia quae ad essentiam eius pertinent, non esset eadem res: cum essentiae rerum sint sicut numeri, in quibus, ut dicitur VIII *Metaph.*, text. 10*. unitate addita vel subtracta variatur species. Si etiam non haberent omnia quae essentiam consequuntur, non essent secundum suam naturam perfecta. – Non autem intelligit Je perfectione accidentaliter adveniente.

Cum autem arguitur primo, quia non omnia consequuntur perfectionem ad quam sunt in potentia: dicitur quod hoc est falsum dc perfectione substantial! aut substantiam consequente.

Cum arguitur secundo, quod non consequuntur res omnia ad quae sunt in potentia obedientiali: dicitur quod intelligitur propositio de potentia naturali creaturae, non autem de potentia obedientiali.

IV. *Quarto*. Primus motus est unus et continuus. Ergo primus motor est unus. – Probatur consequentia. Impossibile est unum motum continuum et singula regulantem a pluribus motoribus esse. Si enim simul moverent, tunc uterque esset imperfectus motor: quod non convenit primo motori, cum perfectum sit prius imperfecto. – Si autem non simul moverent, quilibet eorum quandoque moveret, quandoque non moveret Et sic non esset unus motus continuus et regularis. Ium quia unus motus continuus est ab uno motore: et ideo, si non esset semper unus molor, motus non esset unus, ium quia motor qui non semper movet, Irrégularité! invenitur movere: ut patet in molibus violentis et naturalibus, ubi motus est aliquando velocior, aliquando tardior.

Adverte quod ratio ista est ad philosophos ponentes Deum de necessitate movere, non autem simpliciter concludit Quia posset aliquis dicere istos motores simul movere, non propter imperfectionem potentiae, quasi unus absque alio movere non possit, sed propter concordiam voluntatis. – Quamvis etiam possemus dicere eam simpliciter concludere. Quia, cum non >il ponenda superfluitas, maxime in primo principio, m unus per se sufficiat motum causare, alius motor primus ponendus non urit.

V. *Quirito*. Omnes motus corporalis creaturae ordinantur ad unum primum motum, praeter quem non est alius primus qui non reducatur in ipsum. Ergo praeter substantiam spiritualem quae est tinis primi motus, non est aliqua quae non reducatur ad ipsam. Hoc autem nomine Dei intelligimus. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia substantia corporalis ordinatur ad spiritualem sicut ad suum bonum, cui intendit assimilari: quia illa bonitas est plenior, omne autem quod est desiderat optimum quantum possibile est.

Advertendum quod vult Sanctus Thomas arguere ex comparatione substantiarum spiritualium, quae sunt fines motuum, ad ipsos motus substantiarum corporearum. Intenditque sic arguere. Qualis est ordo inter motus corporum, talis est ordo inter substantias spirituales, quae sunt illorum motuum fines. Sed inter motus corporum est tantum unus primus, ad quem omnes alii reducuntur. Ergo et inter substantias spirituales est tantum una prima, m quam omnes aliae reducuntur. Et hanc dicimus Deum. Ergo etc. – Maior probatur. Quia unaquaeque substantia corporalis ordinatur ad spiritualem tanquam cui per suum motum intendit assimilant tanquam perfectiori et in quo plenius bonitas continetur.

2. Sed videtur quod haec ratio non concludat. Posset enim aliquis dicere quod, licet sit una tantum substantia spiritualis prima inter eas quae sunt fines motuum, tamen sunt plures aliae quae non sunt lines proximi motuum, sed sunt simpliciter primae.

Dicitur quod istam rationem ponit Sanctus Thomas tanquam ex Aristotele sumptam, Vili *Phps.** et XII *Metaphs.* ., ubi, postquam ostendit numerum substantiarum

separatarum esse secundum numerum motuum corporum caelestium, concludit ultimo loco esse *unum principem*. Unde ista ratio non concludit simpliciter, sed est ad hominem Peripateticum.

\ I. *Sexto*. Praeter hunc mundum non est alius mundus. Ergo est unus omnium gubernator. – Probatur consequentia. Quia omnium ordinatorum ad invicem, ordo eorum ad invicem est propter ordinem ad aliquid unum: sicut ordo partium exercitus est propter ordinem totius exercitus ad ducem. Ratio autem huius est quia diversa in aliqua habitudine uniri non possunt ex propriis naturis secundum quod sunt diversa; nec ex pluribus ordinantibus, quia illi, ut diversi, non possunt unum ordinem intendere; et sic ordo per accidens esset. Ordo autem universi non est per accidens, secundum quod inferiora per superiora gubernantur: cum sit semper aut pro maiori parte. Ergo oportet esse unum primum ordinatorem et gubernatorem omnium.

Advertendum hic, ut habetur Prima Parte, q. xi, a. 3, quod *unius per se unum est causa*, si totalis, in uno ordine et in uno genere causae; et, *si multa sunt causa unius, hoc non est nisi per accidens*, hoc est per aliud, *inquantum scilicet sunt aliquo modo unum*; ideo, cum primum ens et ordinans sit perfectissimum et per se, melius est ut sit unum quam plura. Propter hoc, cum hic dixerit multa ut diversa sunt non intendere unum ordinem, subintulit quod vel ordo rerum erit per accidens, vel oportet reducere ipsum ad aliquid unum ordinans omnia ad finem quem intendit: quia \idelicct, si ponatur oido rerum esse per se, et nulla non sint per se unius ordinis causa sed per aliud, inquantum scilicet sint unum, oportet ut reducantur ad unum principium quod sit causa per se.

\ 11. *Septimo*. Si essent plures, essent duo necesse esse. Illoc autem est impossibile. Ergo etc. – Probatur falsitas consequentis. Quia, cum convenirent in intentione et quidditate necessitatis essendi, oporteret ut distinguerentur per aliquid additum vel uni tantum vel utrique. Et sic vel alterum vel utrumque esset compositum. Quod repugnat ei quod necesse est esse per seipsum, ut superius est ostensum.

Octavo: et est confirmatio praecedentis. Illud quo differunt ista quae in necessitate essendi conveniunt, aut requiritur ad necessitatem essendi. aut non. Si non, ergo est aliquid accidentale. Sed hoc est impossibile. Quia neque causaretur ab essentia cius quod est necesse esse: quia tunc utrumque haberet illud, cum utrumque necessitatem essendi habeat. Neque ab aliquo alio: quia tunc esse utriusque dependeret ab aliquo, et sic neutrum esset necesse esse. Probatur consequentia: quia tunc, nisi illa causa esset, non esset illud accidens; et consequenter non esset illorum distinctio; et sic non essent duo, sed unum. – Si sic, aut hoc est quia includitur in ratione necessitatis essendi: aut quia necessitas essendi specilicatur per illud. Non primum: quia tunc esset in utroque, sicut et necessitas essendi. Non secundum: quia tunc compleret necessitatem essendi quantum ad esse, et non quantum ad intentionem necessitatis essendi, sicut differentia complet genus. Hoc autem est impossibile. Tum quia eius quod est necesse esse sua quidditas est suum esse. Tum quia ipsi acquireretur esse per aliud: hoc autem est impossibile. Ergo etc.

2. Notandum primo, quod differentia dupliciter ad genus potest comparari: uno modo, secundum absolutam generis quidditatem cl rationem; alio modo, in ordine ad esse «actualis existeniae. Si primo modo comparetur, sic non est generis completiva: genus enim habet ante additionem differentiae divisivae, ut dicit Sanctus Thomas, suam completam rationem. – Si vero secundo modo comparetur, sic est completiva generis. Quia videlicet constituit proprium susceptivum esse, si sil ultima differentia: nam non expectat species specialissima aliud principium formale ad hoc ut sit, licet in rebus materialibus requirantur materialia principia. Si autem non sit ultima differentia, facit genus magis appropinquare ad esse: eo quod genus non possit esse actu nisi per differentiam limitetur, ut etiam superius * est ostensum.

Notandum secundo quod, cum genus per differentiam limitatur et appropinquat ad esse, acquirit esse per aliquid

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XIJI.

aliud a sc, non quidum realiter, sed formaliter distinctum: nam differentia a genere suo non distinguitur rcalitur, sed formaliiier, licet in re aliquam distinctionem realem ct compositionem requirat. Hoc autem ei quod est secundum se necesse esse, convenire non potest: cum in ipso non hint plura formalitcr distincta, quantum est cx parte rei secundum se. Ideo, cum deducit Sanctus Thomas tanquam ad inconueniens quod ipsi necesse esse acquireretur esse per aliquid aliud, intelligendum est de alio formali alietate se tenente ex parte rei secundum se, quae aliquam compositionem requirit in re, sive cx materia et forma, rive ex

*.» c· w‘

VIII. *Nono*, Si sunt duo dii, aut hoc nomen *deus* dc ipsis dicitur aequivoce, aut univoce. St primum, non pertinet ad praesentem intentionem. – Si secundum, aut eadem natura est in utroque secundum unum esse: aut secundum aliud ct aliud. Si secundum unum, ergo ipsi non erunt duo: quia duorum non est unum ose, ni substantialiter distinguantur. Si secundum aliud et aliud, ergo neutrum erit sua quidditas aut suum essu: cuius oppositum superius est ostensum.

Circa illam propositionem, *Duarum non est unum esse si substantialiter distinguantur*, intelligendum quod aliqua substantialiter distingui potest dupliciter intelligi: uno modo, quia sunt duae substantiae quarum una non eri alia, quomodocumque sint substantiae; alio modo, quia sunt totaliter secundum essentiam distinctae, ita quod nec essentia unius est essentia alterius, nec ambae sum eiusdem essentiae partes. Propositio ergo Sancti Thomae est intdligcnda secundo modo, non primo. Quia materia, ct form.» unius compositi unum esse actualis existentiae habent, eo quod unam essentiam constituent: ct tamen sunt duae substantiae. Sortes autem et Plato non possunt habere unum esse: quia sunt essentiae diversae unam numero essentiam non constituentes.

Circa illam conditionalem, *Si natura ipsorum est secundum aliud et aliud esse in ipsis, neutrum erit iua quidditas rei suum esse* 9l advertendum quod inducitur consequens disiunctum. Quia st ponatur quidditatem ipsorum esse unam, esse vero illius quidditatis in istis duobus diversiGcari, sequitur quidditatem ct esse realiler distingui. Et ideo, si unus illorum sit sua quidditas, oportet ut distinguatur ab esse: si vero sit suum esse, oportet ut a quidditate distinguatur: quia, cum quidditas et esse duo distincta ponantur, non potest unum suppositum unique identificati, sed, si uni identificatur, oportet ut distinguatur ab altero.

IX. *Decimo*. Ei quod est necesse esse convenit necessitas essendi inquantum habet esse hoc signatum et particulare. Ergo necessitas essendi pluribus convenire non potest. Ergo non possunt esse plures dii. — Probatur prima consequentia. Quia nihil eorum quae conveniunt huic signato inquantum est hoc signatum, possibile est alii convenire. – Antecedens etiam probatur. Si illud quod est necesse esse non est hoc signatum inquantum est necesse esse, ergo designatio sui esse non est necessaria ex se sed ex alio dependet. Sed unumquodque secundum quod est actu est distinctum ab omnibus aliis, quoti est esse hoc signatum. Ergo necesse esse dependet ab alio quantum ad esse actu. Sed hoc est contra rationem *necesse esse*. Ergo etc.

2. Sed videtur quod Sanctus Thomas propositum non probet. Antecedens enim est: *Ei quod est necesse esse convenit necessitas essendi inquantum habet esse hoc signatum*. Probat autem istam: *Illud quod est necesse ewe t?..7 hoc signatum inquantum est necesse esse*. Similiter, cum deberet subsumere, *Sed unumquodque secundum quod est hoc signatum est actu*, subsumit conversam, scilicet hanc. *Sed unumquodque secundum quod est actu est distinctum*. Ergo etc.

Respondetur quod lv *inquantum* non speciticat hoc loco rationem formalem, sed denotat fundamentum ct concomitantium. Sicut, si dicerem, *Sortes inquantum hic homo est in actu*, sensus est hunc hominem esse fundamentum existendi in actu, et quod esse in actu concomitatur hunc

hominem, sive hominem signatum, non autem hominem in communi. Et ideo non refert ad hunc sensum dicere, *Sortes inquantum est hic homo est in actu*: ct dicere,*Sortes inquantum est in actu est hic homo*. Similiter ergo, cum sese concomitentur in eo quod est necesse esse necessitas essendi et esse hoc signatum, quia ipsum non habet necessitatem essendi sine hoc esse signato, non refert dicere, *Habet necessitatem essendi inquantum est hoc signatum*, ct, *Est hoc signatum inquantum habet necessitatem essendi*: esse enim hoc signatum est fundamentum secundum quod ••ibi convenit necessitas essendi. Similiter dicitur de illis, (*numquodqtic secundum quod est hoc aliquid et distinctum est in actu*, ct *Enumquodquc secundum quod est actu est distinctum et hoc signatum*: utrobique enim denotatur ratio fundamentalis ct concomitantia. Ideo ista propositio, *Illud quod elt i ceewe < \.w non e^t hoc signatum inquantum est necesse esse*, aequivalet huic, *Illud quod est necesse < non habet nece^itatem essendi inquantum est hoc signatum* El similiter affirmativa affirmativae aequivulcns est quantum ad veritatem.

Unde ratio est hicc. Si necessitas essendi non convenit ei quod est neces-c v?sc inquantum est hoc signatum, designatio sui es^e ct particuJarilns non est ex se ncccs-saria, sed f alio abi convenit; quia tunc necessitas essendi cx se non concomit.ilur ipsam designationem ct determin m n Hoc tutem est impossibile: quia, cum c* i m actu concomitetui designationem et distinctionem ab aliis, si dc agnatio convenit sibi ex alio, etiam <yse actu erit sibi cx alio.

Nec valet i dicatur, ut dicit Aureolus, l *Sent.* *, quod philosophi dicerent ipsa necesse esse fore alterius speciei; et sic, admis- › quod singularitas unius non conveniat alteri, per hoc non tollitur quin sint plura necesse esse. – Patet enim hoc non valere. Nam. cum illa conveniant in intentione necessitatis essendi. oporteret tunc ut per aliquid superadditum illi intentioni distinguerentur. Ostensum est autem superius, in ratione octava, per tale additum ca distingui non posse.

X. / *ndecimo*. Natura significata hoc nomine *deus* est per seipsam individuata in hoc Deo: alioquin in ipso esset . l go irrnl sibile e\$ Ut alteri conveniat: quia quod est individuationis principium non potest pluribus commune esse.

Duodecimo. Natura divina non potest dividi neque per differentiam essentialem neque per accidentalem, ut ostensum est superius; neque divisione materiae, quia non esi in materia. Ergo non sunt plures dii. – Patet consequentia. Quia, si essent plures, oporteret ut distingueretur in hoc et in illo.

Eertiodecimo . Deus est esse abstractum. Ergo est tantum unus: quia esse abstractum est tantum unum. Sicut, si albedo esset separata, esset tantum una: cum secundum se non habeat multiplicitatem nisi ex recipiente: sicut neque eius est multiplex ratio, sed una.

XI. *Quartodecimo*. Esse proprium cuiuslibet rei est tantum unum. Sed Deus est esse suum. Ergo est tantum unus Deus.

Sed non videtur ista ratio concludere. Posito enim quod Sortes esset suum esse, non sequitur quod non sit aliquis homo nisi Sortes: sed tantum quod non sit aliquis alius Sortes. Sic non sequitur in proposito quod non sil alius Deus, sed quod non sit alius *hic Deus*.

Respondetur, cx doctrina Sancti Thomae It’rvq.n, a.i.*, quod ubi essentia alicuius est ipsum suum esse proprium, impossibile est ut eadem secundum eandem rationem alii conveniat: sicut impossibile est ut esse proprium unius rei sit in alia re. El ideo, si humanitas esset in Sorte idem quod esse proprium Sortis, non solum non esset alius Sortes secundum rem, sed neque alius homo eiusdem rationis cum Sorte. Similiter ergo, si divinitas huius Dei usi cadum cum esse proprio ipsius, nullus poterit essu alius deus eiusdem rationis cum ipso.

2. Sed non videtur per hoc dubitatio tolli. Nam, quamvis esse Sortis esset idem cum sua humanitate, non sequitur quod humanitas eiusdem rationis non sit in alio, sed quod

hac
hoi
hot
rati
ma
in

e.niu.

SUf
inf<
sed
qui
et l
diti
oei
Sin

CXI:

lite
act
pre
sib:
nul
alit
hoi
hoi
ack
sut
De
si
net
poi
uni

reti
qu<
alii
hui
ide
qu;

citi
cor
lite
cor
uni
ribi
ini\
per
not
ilia
rati
qui

Erg
Pro
hab
divi

,
pro
qua
ctio
ens.

ciuu
Not

• Cf. ten. «t wr.

>inem
icere,

cum
sritai
: ne-
ccrc,
tum,
•ndi:
uod
illiS
tum
est
itur
(io.
um
sse
si-
JUS

nit
n,
rs-
di
li-
ro
n
u

d . (*, u ;
 . >.4 . Qb
» prwea,;!
t
t

|

CL. k-eae»
kUuict.

haec humanitas non est in alio: sicut, licet *rationale* in homine sit idem quod *animal*, ct rationale sit proprium homini, non sequitur quod animalitas secundum eandem rationem genericam non sit in aliis, sed tantum quod animalius secundum quod est contracta ad hominem non est m aliis animalibus.

3. Ad huius evidentiam considerandum est quod esse, ut superius* diximus, non dicit naturam aliquam unam ab inferioribus abstrahibilem ct contrahibilcm per differentias: sed dicit actum distinctissimum, ct actualitatem omnium quae sunt in re. Ita quod per idem esse Sortis cl Sortes cl homo et animal et substantia est in rerum nntura; neque differt secundum rem in Sorte esse Sortem et esse hominem ct esse animal, si ista dicant actualementiam. Similiter in Deo non differt esse Deum et esse hunc Deum.

Ex hoc sequitur quod, m Sortes bit suum esse actualis existentiae, sicut Sortes essentialiter est homo, ita essentialiter est esse hominis; et sic ratio hominis in Sorte est ratio actualis existentiae suae: ct ideo, sicut suum esse est sibi proprium, ita ratio hominis, de ipso essentialiter dicta, est sibi propria; et consequenter, cum c m c proprium Sortis nulli alteri conveniat, nec ip*a ratio hominis dicti de Sorte alicui alteri conveniet; ct. si aliquid aliud dicatur homo, hoc erit secundum aliam rationem. Multo ergo magis hoc est invenire in Deo, in quo natura non per aliquod additum, sed seipsa est individua. Nam. si Deus hic est suum esse proprium, et in ipso non differt Deus et esse Deum, eadem em ratio Dei et r tio proprii sui esse. Ergo, si suum esse est tantum unum ct alteri non convenit, neque etiam ratio Dei alteri poterit convenire. Et sic non poterunt esse plures dii secundum eandem rationem, sive univoce.

Ad rationem ergo dicitur pruno, quod unmo sequetur non solum quod haec humanil is Sortis, sed etiam quod *humanitas* non esset eiusdem rationis in Sorte et in aliis hominibus. Quia esse Sortis non solum est esse huius humanitatis, sed etiam esi esse humanitatis simpliciter. Et ideo, si esse non communicatur, neque etiam humanitas, quae est eadem ipsi esse, communicabitur.

Ad instantiam dicitur quod non est simile quod adducitur de differentia. Quia differentia habet rationem actus contrahentis cl limitantis, licet cum ipso genere materialiter idcnlificelur. Alia autem ratio est contracti ct alia contrahentis. Et ideo non inconvenit rationem differentiae uni tantum speciei convenire, rationem vero generis pluribus. Esse vero non habet rationem actus contrahentis ad inferiora, sed simplicis actualilatis rei quaccumque intima penetrantis. Ideo, si ipsa res et quidditas sunt ipsum esse, non poterit una ratio quidditatis abstrahi ab ipso esse, ut illa sit communis, esse autem sit proprium: sed una erit ratio utriusque, et, si esse non communicatur, nec ipsa quidditas communicari poterit.

XII. *Quintodecimo*. Divina natura potissime habet esse. Ergo est maxime una. Et sic in plura non dividitur. – Probatnr consequentia. Quia secundum hunc modum res habet esse quo possidet unitatem. Lnde unumquodque suae divisioni pro posse repugnat, ne per hoc in non esse tendat.

Adverte quod, cum unum consequatur ens tanquam propria passio, supra ipsum addens tantum indivisionem. quanto res perfectius ens fuerit, tanto oportet ut perfectiori modo sit unum. Et ideo, si aliquid fuerit maxime ens, oportet ut maxime sit unum et maxime indivisum.

Sed occurrit dubium. Nam decem homines sunt perfectius ens quam unus homo. Et tamen non sunt magis unum. Non ergo secundum modum essendi est modus unitatis.

Respondetur quod decem homines non sunt perfectius ens quam unus homo, sed *multiplicius*. Et ideo non est magis unum, sed est *plures habens unitates*.

XIII. *Sextodecimo*. Quorumcumque in aliquo genere invenitur convenientia, oportet quod omnia ab aliquo uno dependeant: videmus enim in quolibet genere inveniri unum quod est mensura aliorum, et sic multitudinem ab unitate procedere. Sed omnia in esse conveniunt. Ergo oportet ut sit unum quod omnium entium principium sit.

Decimoscptimo. In quolibet principatu ille qui praesidet unitatem desiderat. Propter quod *monarchia*, seu regnum, optimus est principatus. Similiter multorum membrorum est unum caput. Et sic a signo constat ei cui debetur principatus, unitatem deberi. Ergo et Deo, cui omnium convenit principatus tanquam omnium causae, unitas est attribuenda.

Adverte quod semper per unum, si sapiens sit ct bonus, melius universitas gubernatur quam per multos, ut patet ex Aristotele in *Politicis* * cl XII *Metaphysicae* -. Ideo, cum sapiens gubernator cupiat quanto melius potest suos subditos gubernare, desiderat ut solus sit in suo regimine, ne alii sibi sint aliqua ex parte impedimento: varietas enim opinionum plurium gubernantium saepenumero confusionem parit. estque rcipublicae non parvo detrimento. Propicrea bene inquit Sanctus Thomas quod in quolibet principatu ille qui praesidet unitatem desiderat.

Coxhkmali k ultimo conclusio auctoritate *Deut.vi*, *Audi Israel* etc. Item */xod.w. Non habebis* etc. Item *ad Ephes.iv*, *I nus Dominus* etc.

XIV. Ex hac conclusione triplex excluditur error. *Primus* fuit gentilium ponentium multitudinem deorum, omnibus substantiis sempiternis divinitatis nomen ascribentium, et praecipue ratione sapientiae, felicitatis et gubernationis: licet multi gentilium ponerent unum summum Deum omnium aliorum deorum patrem, sicut *Borgona* aut aliquem alium.

Addit autem Sanctus Thomas hanc consuetudinem loquendi. ut scilicet ratione sapientiae, felicitatis et gubernationis aliqui nominentur dii. in Sacra Scriptura inveniri: ut palet in Psalmo, cum dicitur, *Xon est similis lui in diis*; ct alibi, *Ego dixi. Dii estis* etc.

Adverte quod non intendit Sanctus Thomas per hoc asserere ipsas immateriales substantias deos proprie esse: sed mens cius est quod Scriptura quandoque quidem cuin gentilibus quantum ad nomen convenit; sed tamen illi eas substantias deos proprie appellabant, Scriptura autem eas deos participative tantum nominat.

Secundus error fuit Manichaeorum ponentium duo prima principia quorum alterum alterius causa non sil, malorum scilicet omnium principium, et principium bonorum omnium.

Tertius error fuit Arianorum ponentium Patrem cl Filium duos deos esse.

Adverte quod Arius, ut inferius, libro quarto *, narratur. * v' non posuit Filium Dei esse verum Deum, sed tantum per quandam similitudinis participationem prae ceteris creaturis. Sed tamen, licet non poneret expresse duos veros Deos, ex sua tamen positione, addita veritate Scripturae, oportebat cum dicere Patrem et Filium esse duos veros Deos. Nam, cum ex Sacra Scriptura habeatur Filium Dei verum Deum esse, si huic veritati positio Arii addatur. Filium scilicet secundum essentiam a Patre distingui, sequitur ut vere duo Dii sint. Et propter hoc subintulit Sanctus Thomas: *cum tamen bilium verum Deum auctoritatibus Scripturae credere cogantur*.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM TERTIUM

A ov b 27 sine titulo.

QUOI)

u.M autem *in*finitum *quantitatem sequatur*, ut philosophi tradunt*, non potest infinitas Deo attribui ratione multitudinis: cum ostensum sit solum unum Deum esse*, nullamque in eo compositionem vel partium vel accidentium inveniri . Secundum etiam quantitatem continuam infinitus dici non potest: Cum ostensum sit* eum incorporeum esse. Relinquitur igitur investigare an secundum spiritualet magnitudinem esse infinitum ei conveniat. »

Quae quidem spiritualis magnitudo quantum ad duo attenditur: scilicet quantum ad potentiam; et quantum ad propriae naturae bonitatem sive completionem. Dicitur enim aliquid magis vel minus album secundum modum quo in eo sua albedo completur. Pensatur etiam magnitudo virtutis ex magnitudine actioni-, vel tactorum. Harum autem magnitudinem una aliam consequitur: nam ex hoc ipso quo aliquid actu est, activum est; secundum igitur modum quo in actu suo completur, est modus magnitudinis suae virtutis. Et sic relinquitur res spirituales magnas dici secundum modum suae completionis; nam et Augustinus dicit quod *in his quae non mole* *na"na sunt, idem esi esse maius quod melius "*.

Ostendendum est igitur secundum huius magnitudinis modum Deum infinitum esse. Non autem sic ut infinitum privative accipiatur, sicut in quantitate dimensiva vel numerali: nam huiusmodi quantitas nata est finem habere: unde secundum subtractionem eius quod sunt nata habere, infinita dicuntur: et propter hoc in eis infinitum imperfectionem designat. Sed in Deo infinitum negative tantum intelligitur: quia nullus est perfectionis suae terminus sive finis, sed est summe perfectum. Et sic Deo infinitum attribui debet.

Omne namque quod secundum suamnaturam finitum est, ad generis alicuius rationem determinatur. Deus autem non est in aliquo genere, sed eius perfectio omnium generum perfectiones » continet. ut supra* ostensum est. Est igitur infinitus.

Amplius. Omnis actus alteri inhaerens terminationem recipit ex eo in quo est: quia quod est in altero, esi in eo per modum recipientis. » Actus igitur in nullo existens nullo terminatur:

puta, si albedo esset per se existens. perfectio albedinis in ea non terminaretur, quominus haberet quicquid de perfectione albedinis haberi potest. Deus autem est actus nullo modo in alio exi-tens: quia nec est forma in materia, ut probatum est : nec esse suum inhaeret alicui formae vel naturae, cum ipse sit suum esse, ut supra ostensum est. Relinquitur igitur ipsum esse infinitum.

Adhuc. In rebus invenitur aliquid quod est potentia tantum, ut materia prima; aliquid quod est actus tantum, ut Deus, sicut supra* ostensum c ; aliquid quod est actu et potentia, sicut res ceterae. Sed potentia, cum dicatur ad actum, non potest auum excedere, sicut nec in unoquoque. ita nec simpliciter. Cum igitur materia prima sit infinita in sua potcnlialitate. relinquitur quod Deus, qui est actus purus, sit infinitus in sua actualitate.

Item, Tanto actus aliquis perfectior est, quanto minus habet potentiae permixtum. Unde omnis actus cui permiscetur potentia, habet terminum suae perfectionis: cui autem non permiscetur aliqua potentia est absque termino perfectionis. Deus autem est actus purus absque omni potentia, ut supra * ostensum est. Est igitur infinitus.

Amplius. Ipsum esse absolute consideratum infinitum est- nam ab infinitis et infinitis modis participari possibile est. Si igitur alicuius esse sit finitum, oportet quod limitetur esse illud per aliquid aliud quod sit aliqualiter causa illius esse. Sed esse dixini non potest esse aliqua causa: quia ipse est necesse per seipsum *. Ergo esse suum est infinitum, et ipse infinitus.

Adhuc Omne quod habet aliquam perfectionem. tanto est perfectius quanto illam perfectionem plenius participat. Sed non potest esse aliquis modus, nec etiam cogitari, quo plenius habeatur aliqua perfectio quam ab eo quod per suam essentiam est perfectum et cuius esse est sua bonitas. Hoc autem Deus est. Nullo igitur modo potest cogitari aliquid melius vel perfectius Deo. Est igitur infinitus in bonitate.

Amplius. Intellectus noster ad infinitum in intelligendo extenditur: cuius signum est quod, qualibet quantitate finita data, intellectus noster

8 incorporeum ZIM; in corporo non. 18 Harum] Horum GWY. magnitudine* EGNWY. 19 quo EGNWY; quod. actu A *solus*: in actu. 5 idem cm caso maius) idem esse est maius CFcd. h»K est maius esse P. quod tnclius) ct melius E, quod est melius esse P. 28 nutem A *solus*; enim. 3n n ita] nota sDY, non Q *Item* mav. 31 dus qund A *solus*; ca quae Dfc. eorum quae IV, eo quod cererj. 31 ct *om* aOFV. 33 designat] signat c, significat PX 35 \$Jve] vel aGVPC; sive tinis *om* N. 37 Omne--namque) Omne nutem GWY, Nam omne H. Omne enim *b*. 4? Anqplnik A *salus*; Adhuc. q nullo modo in alio) in nullo alio al)<r. 5 ricc A *solus*: non. i3 sicut) ut IV. 15 actum excedere] (ad Bi actum extenders «Z. i8 sit) multo amplius sit NZ. 20 perfectior *past* est aNZPc. \$5 omni omt IV. 3f esse GW V; vel receptivum cius *addunt*. G ipse est necesse per sc ipsum A *solus*; ipse est per scpttum necesse GWY, ipse cm ncccMc (esse *addunt* BHP) per seipsum nccesse cius cm receptivum cum ipse sit suum esse *ceteri*. 37 plenius) perfectius ct plenius N; magis ct plenius IV. 44 ad intinitum in intellitendu PXXc *et omisso* in BFH; intellieendo nd infinitum GWY6, in infinitum intclligendo Z. intclligendo Aliquid in infinitum Pd, non intclligendo ad intinitum EsG, ad intinitum non intclligendo C. 46 qualibet *post* quantitate aIV:

π
li
a
e
(l

c·
n
P

o

S(
fc
ti

IT
c<
R

le

in
ac
es
id
nc
di
°F

ini
D<

nu
ex
si
au
dk
ini
six

hjb<
tuo*
stant
secu

upor
vel '
15 c
'.' F

Çirc
et q
L
Prin:
autei
est n
quoc
magi

• Cf. l
»o· .Th. 1· 3· .

• Cap. pfjcc
•Cap.xviit.xxm.

•cap.u.

Cjp.x'.xitni.

maiolem excogitare potest. Frustra autem esset haec ordinatio intellectus ad infinitum nisi esset aliqua res intelligibilis infinita. Oportet igitur esse aliquam rem intelligibilem infinitam, quam oportet esse maximam rerum. Et hanc dicimus Deum. Deus igitur est infinitus.

Item. Effectus non potest extendi ultra suam causam. Intellectus autem noster non potest esse nisi a Deo, qui est prima omnium causa. Non igitur potest aliquid cogitare intellectus noster maius Deo. Si igitur omni linito potest aliquid maius cogitare, relinquitur Deum finitum non esse.

Amplius. Virtus infinita non potest esse in essentia finita: quia unumquodque agit per suum formam, quae vel est essentia eius vel pars essentiae; virtus autem principium actioni, nominat. Sed Deus non habet virtutem activam linitam movet enim in tempore infinito, quod non potest esse nisi a virtute infinita ut supra ostensum est. Relinquitur igitur Dei essentiam esse infinitam.

Haec autem ratio est secundum ponentes aeternitatem mundi. Qua non posita, adhuc magis confirmatur opinio de solitudine divinae virtutis. Nam unumquodque $\nu\chi$, π . tanto est xirtuosius in agendo quanto potentium magis remotam ab actu in actum reducit: sicut maiori virtute opus est ad calefaciendum aquam quam aerem. Sed id quod omnino non est. infinite distat ab actu, nec est aliquo modo in potentia. Igitur, si mundus factus est postquam omnino prius non erat, oportet factoris virtutem esse infinitam.

Haec autem ratio etiam secundum cos qui ponunt aeternitatem mundi, valet ad probandum infinitatem divinae virtutis. Confitentur enim Deum esse causam mundanae substantiae, quamvis eam sempiternam arbitrentur, dicentes hoc modo Deum aeternum sempiterni mundi causam existere sicut pes ab aeterno fuisset causa vestigii si ab aeterno fuisset impressus in pulvere *. Ille autem positione facta, secundum rationem praedictam nihilominus sequitur Dei virtutem esse infinitam. Nam sive ex tempore, secundum nos, sive ab aeterno, secundum eos. res produxerit.

nihil esse potest in re quod ipse non produxerit: cum sit universale essendi principium. Et sic. nulla praesupposita materia vel potentia, produxit. Oportet autem proportionem virtutis activae accipere secundum proportionem potentiae passivae: nam, quanto potentia passiva maior praeexistit vel praeintelligitur, tanto maiori virtute activa in actum completur. Relinquitur igitur, cum virtus finita producat aliquem effectum praesupposita potentia materiae, quod Dei Virtus. quae nullam potentiam praesupponit, non sit finita, sed infinita: et ita essentia infinita.

Amplius. Unaquaeque res tanto est diuturnior quanto eius esse causa est efficacior. Illud igitur cuius diuturnitas est infinita, oportet quod habeat esse per causam efficaciae infinitae. Sed diuturnitas Dei est infinita: ostensum est enim supra ipsum esse aeternum. Cum igitur non habeat aliam causam sui esse praeter seipsum, oportet ipsum esse infinitum.

Ille autem veritati Sacrae Scripturae auctoritas testimonium perhibet. Vult namque Psalmista*: *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis eius non est finis.*

Huic etiam veritati attestantur antiquissimorum philosophorum dicta, qui omnes infinitum posuerunt primum rerum principium, quasi ab ipsa veritate coacti *. Proprium enim vocem ignorabant. aestimantes infinitatem primi principii ad modum quantitatis discretae, secundum Democritum, qui posuit atomos infinitos rerum principia. et secundum Anaxagoram. qui posuit infinitas partes consimiles principia rerum: vel ad modum quantitatis continuae, secundum illos qui posuerunt aliquod elementum, vel confusum aliquod infinitum corpus, esse primum omnium principium. Sed cum ostensum sit per sequentium philosophorum studium quod non est aliquod corpus infinitum; et huic jungatur quod oportet esse primum principium aliquo modo infinitum: concluditur quod neque est corpus neque virtus in corpore infinitum quod est primum principium *.

1 potest NZ et H in suppletis; posait. 4 esse om d. post infinitum P. 16 actionis) operationis NZ. 17 non habet... finham) hjbct... infinitam Z cum pA. 18 quod... infinita hom om x. 19 1 virtute 1)1'; virtute EGNWXVZ, m virtute cd. 24 est post virtutem aPc. 27 calefaciendum) ctdcfkicndum casu l. 28 non est, infinite distat B; non est infinite distans aGY, non est infinite distans ENWZJPc, non est infinite distans est sGY. 30 prius factus GY, prius factus Pc. 33 valet (in X supra marginem: delentur, ante secundum eos, prius tenet deinde valet j; om Z. 41 esse addimus cum S17.b, post infinitam ponit P; m A mro casu omissum est scribi. 2 lie) si 3. 3 produxit om Gd, operatur Y. spat. W. 4 Oportet nutem proportionem) Oportet nutem secundum proportionem NZ, oportet ad proportionem b; mox secundum om GNWYZh. virtutis) potentiae vel virtutis Pc. 5 potentiae) virtutis DGYI. om Z. potentiae vel virtutis Pc. 7 praeintelligitur) intelligitur 3. 14 eius esse causa (sui esse causa p\)) GNW YsZb: eius causa. 15 cuius om 3. 21 Sacrae Scripturae auctoritas A solus; Sacra Scriptura. 22 Psalmista A solus; ps (psalmus). 2u primi A solus; om, 33 principii hic X solus; post rerum.

Commentaria Ferrariensis

Cum ostensum sit Deum esse unum, ostendit deinceps Sanctus Thomas hunc unum Deum esse infinitum *. Circa hoc autem duo facit: primo, declarat quale infinitum, et quomodo conveniat Deo; secundo, probat intentum *. L Quantum ad primum, duplicem distinctionem ponit. Prima est. Cum infinitum quantitatem consequatur; duplex autem sit quantitas, scilicet corporalis et spiritualis: duplex est infinitum, quoddam secundum quantitatem corporalem, quoddam secundum quantitatem spiritualem. Licet autem magnitudinis spiritualis quantum ad duo attendatur, scilicet

quantum ad virtutem, et quantum ad naturae bonitatem et completionem: dicitur enim aliquid magis aut minus album secundum modum quo in eo sua albedo completur; et ex magnitudine actionis et factorum magnitudo virtutis consideratur. – quia tamen magnitudo virtutis magnitudinem naturae et perfectionis consequitur, cum ex hoc quod aliquid est in actu sit activum, et idcirco secundum modum quo aliquid in suo actu completur sit modus suae magnitudinis virtutis, ideo res spirituales absolute magnae dicuntur secundum modum suae perfectionis; secundum

illud Augustini, VI *Trim*, cap. vni, *hi iis quae non mole magna sunt, idem est maius esse quod melius*. Et sic absolute dicentur infinitae secundum modum suae perfectionis.

Secunda est. Infinitum dicitur dupliciter: scilicet privative, et negative.

Cum ergo dicitur Deum esse infinitum, non loquimur de infinitate quantitatis corporalis, quia non est infinitus secundum multitudinem, cum sit unus, nec secundum quantitatem continuam, cum non sit corpus: sed de infinitate quantitatis spiritualis, sive perfectionis. Similiter non accipitur infinitum privatise: quia aliquid dicitur privative infinitum ex eo quod mtum esi habere finem c' sibi subtrahitur, propter quod est imperfectum; Deo autem imperfectio non convenit. Sed dicitur negative infinitus: quia est summe perfectus, et nuH .* est perfectionis iune terminus aut finis.

Advertendum quod infinitum privative dicitur propter remotionem formae, privatio enim dicit negationem f» m.ic debitaē inesse: et ideo terminus qui excluditur per huiusmodi infinitum, habet raiionem formae, ex qua res finita habet complementum suae meneur.itionis. Proptercū quod caret tali termino sibi debito, quod e l esse infinitum privative, caret sua perfectione ct forma. Et propter hoc tale infinitum, quod etiam Prima Perte, q. vn ' dicitur *infium se tenens ev parte materiae*, mperfccturn eft

Infinitum autem negative iiii rebuv spiritualibus dluituc propter remotionem »u-ceptivi ct materiae limit mfis form r.m ad aliquem gradum suae perfectionis: nam ct foimac amplitudo per materiam et suscceptlvum limitatur. Et quia forma non limitata ad aliquem suorum graduum ed omnem suam habens perfectionem est perfectior quam >i sit ad p irficularem aliquem gradum limitata» irfto tak infinitum» quod dicitur *infinitum se tenens e.l parte for iae **. Ot p« '<<-ip-simum: aul simpliciter, si sit simpliciter infimum. aut m suo genere, si sit infinitum in genere.

Propter hoc, xolens ostendere Sanctus 'Ihnm. : quomodo sit Dtus infinitus absque imperfectione, rivi negative infinitus, inquit quod *nullus est perfectionis suae terminus, sed est summe perfectus*, idcsl: non eM limitata sua perfectio ad aliquem perfectionis gradum, ita quod unam perfectionem habeat ct non aliam, sed omnem perfectionem et omnem perfectionis modum in se habet eminenter.

11. Quantum ad secundum . probatur conclusio. *Primo*. Deus non est in genere, sed perfectiones omnium generum continet, ut superius est ostensum. Ergo est infinitus. – Probatur consequentia. Quia omne finitum secundum suam naturam ad generis alicuius rationem determinatur.

Adverte quod, cum praedicamenta explicant omnes modos generales essendi entis finiti, nihil potest habere rationem entis finiti nisi ad aliquod genus praedicamentale pertineat. Et propterea inquit Sanctus Thomas omne finitum secundum suam naturam ad generis alicuius rationem pertinere, quia oportet ut sub aliquo genere praedicamentali contineatur.

Secundo. Deus est actus nullo modo in alio existens: cum nec sit forma in materia, nec esse suum alicui formae vel naturae inhaereat, sed sit subsistens. Ergo est infinitus.– Probatur consequentia. Quia actus in nullo existens nullo modo terminatur, sicut c contrario omnis actus alteri inhaerens terminatur ex eo in quo est: sicut, si albedo per se existeret, non terminaretur, sed haberet quicquid est de perfectione albedinis.

II. Circa istam propositionem. *Omnis actus alteri inhaerens terminationem recipit ex eo in quo est*, dubitatur. Nam, ut arguit Scotus, I *Sent.*, d. n, q. 1 *, *omnis essentia finita est finita in se ut praeintelligitur omni comparationi sui ad aliam essentiam*. Ergo ex eo in quo recipitur, non finitur forma et limitatur.

Similiter contra hunc processum, *Forma finitur per materiam, Erga forma quae non est nata esse in materia, est infinita*, arguit, primo, quia sequeretur quod angelus, qui est a materia et susceptivo separatus, esset infinitus.

Secundo, quia committitur fallacia *consequentis*. Sicut enim non valet, ut habetur ex III *Physic*. *, *Corpus finitur ad corpus, Ergo, si non est finitum ad corpus, est infi-*

nitum. nam tunc ultimum caelum esset infinitum; ita non valet, *Forma finitur per materiam, Ergo, si est separata a materia, est infinita*.

2. \d huius evidentiam considerandum primo quoJ, cum duo possimus in forma considerare, scilicet naturam specificam,ct esse illi naturae debitum, cum dicimus formam limitari per materiam, non intelligimus de forma quantum ad eius essentiam specificam: per suam enim propriam differentiam est ad hanc speciem et ad hunc gradum entium limitata, non autem per materiam. Sed intelligimus deforma quantum ad eius essendi modum.

Sciendum secundo, quod forma in alio receptibilis, sicut est id determinatum gradum entium ct ad determinatam speciem limitatt. ita habet esse determinatum in natura cssc idi simpliciter: nam ita aliquod esse debetur albedini inquantum albedo, quod aliud sibi non debetur. Sed tamen ipsum esse natui ie tali debitum latitudinem quandam essendi liai ct .-eeundum quod susceptivutn formae diversimode disponi pote t. ct q 1 potest in diversis recipi. Unde secun-k» I oc ».*se l ai'.i.;. potest: ut scilicet non habeat totum et re'fcc'un. cs-e suae naturae debitum, sed tantum alit eu /a' lumeialcm habeat. Limitatur ergo forma per materi.; q», ia, cum unumquodque recipiatur in al-c o . recipientis, idest, secundum illum modum cui nJrm quv . u cceptivum natum est illud recipere, op ut i l l it?. cceptt in alio limitetur secundum capac. u n u^cc, ti\i, idest, ut non habeat esse sibi debitum . l ric to modo qua posset habere, sed tantum secundum sv< ptEi di . i i nem ct capacitatem. Sed si forma esset a. mimi susceptivo eparata. nullam limitationem in esse S'bi 'lebito habeict, ed haberet esse perfectissimo modo secundum naturae suae conditionem, non limitata ad aliquem graJuni cf Liidi intra .uain latitudinem, sed lotum suum e sc habens, unite et pcrfctionaliler omnes gradus continen- secundum quos in suo susceptivo esse posset.

I x quo sequitur quod, si natura ipsa secundum sc gradum aliquem entium determinatum non dicit, si ab omni susceptivo sit separata, erit simpliciter infinita secundum perfectionem es>cidi. tanquam nullo modo limitata: sicut, quia esse secundum se non dicit aliquem determinatum gradum essendi, sed indistincte omnem essendi perfectionem includit, si sit per sc subsistens, erit simpliciter infinitum, utpote ad nullum simpliciter essendi gradum determinatum. Si autem natura ipsa dicat aliquem determinatum gradum entium, separata ab omni susceptivo non erit simpliciter infinita, cum sibi aliquem determinatum gradum entium statuatur ex sua ratione ct quidditate: sed erit infinita secundum quid, idesl, in suo genere sive in sua specie, inquantum omnem perfectionem essendi debitam naturae suae habet. Sed decipiuntur qui Sanctum Thomam impugnant. quia infinitatem formae accipiunt ad modum infiniti materialis ct quantitative et habentis ex ipso fine perfectionem: cum tamen non alia ratione dicatur forma infinita quam quia non contrahitur ad aliquem gradum suae naturae, sed omnem gradum sibi possibilem convenire habeat.

Considerandum ulterius quod, cum dicimus formam per susceptivum limitari, non intelligimus hoc quasi materia aliquid in forma per modum efficientis producat: sed quia forma, ex hoc quod in susceptivo recipitur, accipit limitationem secundum susceptivi exigentiam. Quod est susceptivum limitare formam per modum causae materialis, non autem per modum efficientis.

3. Istis suppositis, dicitur ad primum Scoti, quod forma finita secundum se et non per respectum ad aliud est finita formaliter et essentialiter, tanquam ad aliquem gradum entium determinata: non est tamen materialiter finita, tanquam ad aliquem gradum essendi intra latitudinem sui esse limitata, msi ex materia in qua recipitur. De qua finitione loquitur Sanctus Thomas.

Ad secundum dicitur quod angelus est infinitus in genere ct secundum quid, ut patet ex dictis: non autem simpliciter, quia ex propria ratione dicit naturam in entibus determinatum gradum habentem.

\d tertium dicitur quod esse inhaerens et esse finitum convertuntur: similiter esse separatum et esse infinitum.

• Art. i. aJ

• lbhL, corp.

* Cf. init. Comment.

' Fol. j.] r.. cd. Ven. t<97.

• Cap. iv, 8.

h.

A
I
f
<
F
1
S

li
V
u
h
c

c
Sl
>>
r
d
ei
di
hi

SI MMA CONTRA GENTILES, CAP. XLIII.

um; ita non
est separatu

pmo quoJ.
:et naturam
nus formam
ia quantum
i propriam
lum entium
us de forma

ibilis, ricut
terminatam
i in natura
ur albedini
Sed tamen
lam essendi
simode dis-
nde scun-
bcat totum
antum ali-
:rgo forma
atur in al-
in modum
recipere,
mdum cati
debitum
secundum
arma esset
*m in esse
modo se-
rf aliquem
um suum
ius conti-
nsse!.

im se gra-
l ab omni
secundum
ita: sicut,
rminatum
perfectio-
iciter infi-
uai deter-
rminatum
i erit sim-
i gradum
it infinita
ia specie,
n naturae
im impu-
ni infiniti
ne perfe-
ia infinita
jae natu-
e habeat.
rnam per
i materia
sed quia
ipit limi-
jst susce-
ialis, non

od forma
est finita
tdum en-
lita. tan-
l sui esse
finitione

us in gc-
m autem
n entibus

e finitum
nfinitum.

Et quia in convertibilibus argui potest a destructione ante-
cedentis arf destructionem consequentis, ideo in illis fallacia
consequentis sic arguendo non committitur, sed valet, 5/
est inhaerens; est Jinita, Ergo, si non est inhaerens, non
est finita, eo modo quo declaratum est.

Ad instantiam de corpore dicitur quod non est ad pro-
positum. Quia corpus finitum non accipit limitationem ex
co quod ad aliud corpus terminatur, sed accidit sibi, se-
cundum quod est linitum, quod sit aliud corpus ad quod
terminetur. Forma autem accipit materialem et individualementer
terminationem ex ipso susceptivo, ct sibi, secundum quod
est taliter terminata, per se convenit in susceptive esse.
Unde non sunt convertibilia *corpus esse finitum* et *corpus*
ad aliud corpus terminari, sicut *formam esse in alio* et
formam esse in sua specie finitam.

IV. *Tertio*. Materia prima, quae est potentia tantum,
est infinita in sua potenti.tlilaic. Ergo Deus, qui est tantum
actus, est infinitus in sua nctualitatc. – Probatur conse-
quentia. Quia, cum potentia dicatur ad actum, sicut in
unoquoque non potest actum excedere, ita nec simpliciter.

Circa istam propositionem, *Potentia non potest actum*
excedere in unoquoque, dubii itur. Materia quae est sub
forma ignis, est etiam in putentia ad formam aquae. Ergo
potentia in igne excedit a_ otn.

Respondetur quod duj lie loqui posumus de potentia
ad aliquem actum: uno m -< materialiter. quantum sci-
licet ad id cui convenit ratio potentiae: alio modo forma-
liter, inquantum scilicet t »t s ’entia hunc actum respiciens.
Si primo modo acciptatu , i. n<»n est inconveniens po-
tentiam excedere actum que ’ ai< ut argumentum probat.
Si autem secundo modo, u i tentia non potest excedere
actum quem respicit. Poten erum ad formam ignis dicit
habitudinem ad formam *ignis*. Impossibile autem est ut
potentia ignis, ut formae ignis receptiva, alterius formae
receptiva sit. Etsi enim materia ignis sit receptiva formae
aquae, non est tamen eius receptiva ut potentia ad formam
ignis, sed ut potentia ad formam aquae: potentia enim ad
formam ignis dicit habitudinem tantum ad formam ignis,
si formaliter sumatur. Propositio ergo Sancti Thomae in-
telligitur formaliter: non autem materialiter, ut obiectio
procedebat.

V. *Quarto*. Deus csl actus purus absque permixtione
ullius potentiae. Ergo est infinitus. – Probatur consequen-
tia. Quia quanto actus est minus permixtus potentiae, tanto
perfectior est: et ille qui habet potentiam admixtam, habet
terminum suae perfectionis; qui autem non habet, nullum
terminum perfectionis habet.

Adverte quod actus qui est in potentia ad alium actum,
qui hoc loco dicitur habere potentiam admixtam, de neces-
sitate aliqua perfectione caret: quia, si non careret aliqua
perfectione, non esset in potentia ad ipsam; nihil enim
est in potentia ad id quod habet. Et idcirco non est uni-
versaliter perfectus, sed ita habet unam perfectionem quod
non aliam: et hoc est habere terminum suae perfectionis.
Actus autem cui nulla permiscetur potentia, nulla caret per-
fectione secundum se, sed est ipsum esse subsistens: quia
omne quod non est esse, est ad ipsum ex natura sua in
potentia, tanquam ad id quod est extra rei quidditatem.
Ideo nullum habet terminum perfectionis, sed est univer-
saliter perfectus.

VI. *Quinto*. Si esse alicuius est finitum, oportet quod
limitetur vel per aliquam causam eius, vel per suscepti-
ivum*: quia ipsum secundum se est infinitum, tanquam ab
ininitis et modis infinitis participabile. Sed esse Dei nullam
habet causam nullumque susceptivum : cum Deus sit suum
esse. Ergo non est finitum.

Adverte quod, licet duos modos limitationis esse San-
ctus Thomas tangat, scilicet ex causa productiva et ex
susceptivo, tamen unus ad alium de necessitate consequitur.
Nam si in aliquo recipiatur, oportet ut ab aliqua causa
producatur: cum nihil seipsum de non esse ad esse pro-
ducat. Similiter si habet causam productivam, oportet quod
cuius sit aliquod susceptivum: quia esse, ut superius * osten-
dimus, non est hoc finitum et determinatum nisi quia est
huius, aut actu aut aptitudinc el proportionem.

\ II. *Sexto*. Deo non potest cogitari aliquid melius ct
perfectius. Ergo est infinitus, – Probatur antecedens. Tanto
aliquid est perfectius secundum aliquam perfectionem
quanto illam melius pleniusquc participat. Sed non potest
plenius participari quam ut per suam essentiam sit tale:
sicut Deus est ipsa bonitas et ipsum esse. Ergo etc.

Sed videtur illa consequentia non valere: *Deo nihil*
potest cogitari perfectius, Ergo est infinitus. Immo magis
sequitur, *Ergo est finitus*: quia infinitum est *cuius quan-*
titatem accipientibus semper est aliud accipere \

’ HI/Λη .vi,».

Respondetur quod consequentia bona est, el necessaria,
et proportionaliter ad quantitatem infinitam tenet. Licet
enim infinitum sit tale in sc quod, quantitate quacumque
linita eius accepta, semper remanet aliquid accipiendum,
infinito tamen maius quantum cogitari non potest, eo modo
quo est infinitum. Et si aliquo quanto maius quantum
potest cogitari, illud non est infinitum, sed finitum: cum
possit excedi. Simili modo infinitum secundum perfectio-
nem tale est quod, accepto quocumque modo finito in ipso
secundum considerationem intellectus nostri, semper re-
manet alius modus accipiendus. Nihil tamen ipso potest
perfectius cogitari. Immo, si aliquo aliud perfectius potest
cogitari, illud est linitae perfectionis, utpote potens a per-
fectiori excedi.

\ 111. *Septimo*. Intellectus noster intelligendo m infinitum
extenditur. Quod hoc signo patet: quia, quacumque quan-
titate finita data, potest maiorem in infinitum excogitare.
Ergo oportet esse aliquam naturam mtelligibilem infinitam,
quam oportet esse rcrum maximam. – Probatur conse-
quentia. Quia alioquin frustra esset haec ordinatio intel-
lectus ad infinitum.

Sed non videtur ista ratio concludere, propter duo.
Primo, quia intellectus multa falsa et impossibilia potest
concipere.

Secundo, quia non datur intellectui ordinatio ad appre-
hendendum aliquod intclligibile infinitum, licet habeat in-
clinationem ad intelligendum sive excogitandum aliquid
maius quocumque finito dato divisim in infinitum.

Ad huius evidentiam sciendum quod ordinatio haec
intellectus ad infinitum nihil aliud est quam virtus intel-
lectus ad cogitationem rei infinitae. Quam ex signo hoc
convincitur datam intellectui, quod quocumque finito maius
excogitat in% infinitum, quasi natura ipsius intellectus im-
pellente ad inquisitionem alicuius intelligibilis infiniti. Pro-
pter quod non quiescit intellectus inquisitio quousque ad
intclligibile infinitum pervenerit.

Unde ad primum dicitur quod, licet intellectus aliquando
impossibilia excogitet, habet tamen inclinationem ad intel-
ligibilc infinitum El ideo, nisi illud inveniretur, frustra
data esset sibi naturalis haec inclinatio.

Similiter ad secundum, negatur antecedens. Immo ex
modo cogitandi in infinitum persuadetur quod habeat in-
clinationem ad perveniendum ad aliquod intclligibile in-
finitum.

Vcruntamen istam rationem persuasivam puto, non de-
monstrativam.

IX. *Octavo*. Non potest intellectus noster cogitare ali-
quid maius Deo. Ergo est infinitus. – Patet consequentia.
Quia quolibet linito potest intellectus maius cogitare. –
Probatur antecedens. Quia effectus non potest extendi ultra
suam causam. Intellectus autem est effectus Dei.

Sciendum quod, cum effectus sit quaedam causae simi-
litudo. non potest maioris virtutis esse sua causa, ut supe-
rius * est ostensum. Sed hoc est intelligendum propor-
tionaliter, secundum modum effectus. Nam aliqui effectus
a sua causa accipiunt virtutem alia producendi secundum
esse naturale; aliqui vero secundum esse concepibile. non
secundum esse naturale, quemadmodum est intellectus spe-
culativus. Sicut ergo effectus non potest per virtutem quam
accipit a sua causa producere effectum in esse naturae sua
causa perfectiorem, ita nec intellectus potest in esse conce-
pibili producere aliquid sua causa praestantius. Quod est
dictu: Non potest aliquid praestantius sua causa cogitare.
Si ergo Deus intellectus nostri est causa, sequitur quod
nihil potest maius aut perfectius Deo cogitare.

ii aliquid ad
necesse eit
>ct opposito
ens ergo ct
ipliciter nisi
tum est infi-
on est sini-
untis: quia
distat quam
istantia infi-
quam non
on est pro-
quin posset
iit distantia
tus Aristo-
ct non ens

³ V.
⁴ U.
I. Th.

nduin quid
it virtutem
tantiac po-
ur, inquam,
us ah actu
activarum
7/0 *unum*.
excedens,
ud *actum*.
Tnbct pro-
ntia: alias
aequalem
pceratur cx
1 virtutem
infinita. -
icitur itn-
tam: sicut
ur impro-
]uia omni
ia autem

,
ccm esse,
primum
inlia non
ex parte
is distare
distantiae
: virtutes

nis nulla
stae sunt
ostende-
jproportio
ia quanto
us magis
virtutem

> Aristo-
in vacuo *o|' o'
n pleno.
>sita po-
lesuppo-
ir, gratia
m virtu-
ta quam
in duplo
id ipsam
ia. Ergo
jotentiac
: est in-
' aliquid
n requi-

ri Sancti
stit. aut
7 *actum*
e dupli-
catur ab

actu; alio modo, quia magis disposita est ad susceptionem
ictus, eo modo quo dicimus in ligno aut aere esse maio-
rem potentiam ad statuam quam in aqua. Primo modo
potentia dicitur simpliciter maior potentia: quia scilicet
minus habet de actu. Secundo modo dicitur maior in or-
dine ad actum: quia capacior est actus et magis ad ipsum
disposita. Propositio ergo Sancti Thomae intelligitur de
potentia maiori primo modo, non autem secundo modo:
difficilius enim est ex aqua facere statuam, et maiorem
virtutem requirit, quam facere ex ligno aut cupro.

XIII. *Decimo*. Diuturnitas Dei est infinita. Ergo et Deus
est infinitus. - Probatur consequentia. Quia res tanto est
diuturnior quanto eius causa est efficacior. Si ergo diu-
turnitas Dei est infinita, cum causam non habeat nisi se-
ipsum, ipse erit infinitus.

Advertendum, cum dicitur *Deum non habere aliam*
causam nisi seipsum, quod hoc non ideo dicitur quasi
ipse suum esse producat, hoc enim est impossibile: sed
quia sua substantia est sibi ratio essendi, et non oportet
ponere aliam causam eius productivam.

2. (arca istam propositionem, *f naquaeque res tanto est*
diuturnior quanto eius causa est efficacior, dubium oc-
currit. Videtur enim contrariari ei quod superius, cap. xx,
dixit Sanctus Thomas. Ibi enim voluit quod, quia esse
invariable non habet aliquam extensionem quantitatis, ideo
duratio infinita ipsius infinitam virtutem non requirit, quia
non refert quod per illam virtutem aliquid duret tempore
infinito vel finito. Ergo maior diuturnitas in esse invaria-
hili non exigit maiorem et efficaciorum virtutem. Cuius
oppositum hic dicitur.

Ad hoc dicitur primo, quod nulla est contradictio in
dictis Sancti Thomae. Quia hic loquitur de virtute causae
effectivae diuturnitatis talis enim est infinita si Jurationem

infinitam causet. Superius autem loquebatur de virtute
causae formalis esse rei, quam non oportet esse infinitam
si causet esse perpetuum. Patet hoc ex doctrina Sancti
Thomae XII *Metaph.*, lect. 6, et in *Quaestionibus de Anima*,
art. 14, ad 4.

Dicitur secundo, quod ratio huius diversitatis est quia
esse comparatur ad formam sicut ipsam per se consequens.
Quod autem aliquid per se consequens rem semper ei insit,
non arguit eius infinitatem: sicut quod dualitas semper sit
par, non arguit ipsam esse infinitam. Ad causam autem
efficientem comparatur sicut effectus ab eius virtute pro-
ductus. Effectus autem causae efficientis tanto durabilior
est, ceteris paribus, quanto virtus agentis fuerit efficacior.
Videmus enim quod tanto est durabilior caliditas in aqua
quanto ab efficaciore virtute ignis fuerit introducta. Unde,
licet duratio temporis per accidens se habeat ad esse sub-
stantiale, ad ipsam tamen virtutem agentis se habet per
se, tanquam effectus conditio.

Dicitur tertio quod, sicut res diuturnior est cuius causa
efficiens est efficacior in agendo, ita, si aliqua res careat
causa efficiente propter suam perfectionem, tanto perfectior
erit in se quanto fuerit diuturnior: quia sua diuturnitas non
provenit ab alio, sed tantum a perfectione naturae pro-
priae. Ideo bene infert Sanctus Thomas quod, quia diu-
turnitas Dei est infinita, et ipse sibi suae diuturnitatis est
causa negative (idest, non habet diuturnitatem ab alio, sed
ipse est sua infinita duratio), eius virtus et perfectio est
infinita.

Confirmatur ultimo auctoritate Psalmistae. - Aucto-
ritate etiam antiquorum philosophorum, qui, ab ipsa ve-
ritate coacti, posuerunt primum principium esse infini-
tum: licet errarent in ponendo ipsum primum principium
esse corpus,

CAPITULUM QUADRAGESIMUM QUARTUM

A 10 v marg inf, sine titulo.

QUOD DEUS EST INTELLIGENS

x praemissis autem ostendi potest quod
Deus sit intelligens.

Ostensum enim est supra * quod in
moventibus et motis non est possibile
in infinitum procedere, sed oportet mobilia omnia f
reducere, ut probabile est, in unum primum mo-
vens seipsum. Movens autem seipsum se movet
per appetitum et apprehensionem : sola enim hu-
jusmodi inveniuntur seipsa movere, utpote in
quibus est moveri et non moveri. Pars igitur i
movens in primo movente seipsum oportet quod
sit appetens et apprehendens, in motu autem qui
est per appetitum et apprehensionem, appetens
et apprehendens est movens motum: appetibile
autem et apprehensum est movens non motum. ij
Cum igitur id quod est omnium primum mo-
vens, quod Deum dicimus, sit movens omnino
non motum, oportet quod comparetur ad mo-
torem qui est pars moventis seipsum sicut appe-
tibile ad appetentem. Non autem sicut appetibile
sensuali appetitu: nam appetitus sensibilis non

est boni simpliciter, sed huius particulati boni,
cum et apprehensio sensus non sit nisi particu-
laris; id autem quod est bonum et appetibile
simpliciter, est prius eo quod est bonum et ap-
petibile ut hic et nunc. Oportet igitur primum
movens esse appetibile ut intellectum. Et ita
oportet movens quod appetit ipsum, esse intel-
ligens. Multo igitur magis et ipsum primum ap-
petibile erit intelligens: quia appetens ipsum fit
intelligens actu per hoc quod ei tanquam intel-
ligibili unitur. Oportet igitur Deum esse intelli-
gentem, facta suppositione quod primum motum
moveat seipsum. ut philosophi voluerunt.

Adhuc. Idem necesse est sequi si liat reductio
mobilium non in aliquod primum movens se-
ipsum, sed in movens omnino immobile. Xam
primum movens est universale principium motus.
Oportet igitur, cum omne movens moveat per
aliquam formam quam intendit in movendo, quod
forma per quam movet primum movens, sit uni-
versalis forma et uni\ersale bonum. Forma autem

3 enim hic GNWX; post enim.

10 moveri pr. loco DWXsN; movere.

i particulati B; particolari aE, particularis DGNAYZfcPc.
non tantum ZPc.

5 mobilia hic A solns; post omnia.

non om b.

17 movens om a.

18 moveat] sic moveat CDFcJ, sic moveatur B.

6 ut probabile est] ut probatum cm GPe

3 est om a.

[3 voluerunt) posuerunt Pc.

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

15 non ante movens N,

SL’MMA CONTRA GEN FILES. CAP. XLIV.

ad iudicium quo applicatur potentia motiva ad motum. Si-
militer actio ipsius bruti potest et secundum se conside-
rari; et in ordine ad iudicium a quo provenit. Si primo
modo consideretur potentia motiva et actio bruti, sic non
magis determinantur ad unum quam ad alterum. In quo
d rebus naturalibus differunt, quae habent formas ad unum
determinatas, ct idem semper agentes secundum se. Et ad
hunc sensum intelligit Philosophus, et Sanctus Thomas,
omnia quae seipsa movent habere in scipsis moveri ct non
moveri. – Si autem secundo modo considerentur, sic sunt
determinata ad unum: quia ct semper iudicium sequuntur,
ct ipsum iudicium est ipsis α natura determinatum; sicut
ovis videns lupum naturaliter iudicat esse fugiendum. Et
sic non est in ipsis moveri et non moveri: sed hoc tantum
habentis rationem est, cui non est iudicium a natura de-
terminatum.

111. Circa istam propositionem, *Appetens et apprehen-*
dens est movens motum appetibile autem est movetis non
motum· a(iverle 9ti°d quidam * Thomistarum tenent hanc
propositionem, quae est Aristotelis, 111 *de Anima* intelligi
de movente per modum causae efficientis; volentes appe-
tibile concurrere ad actum appetitus per modum efficientis,
formalis, et rationis agendi, quantum ad specificationem
actus, non autem quantum ad exercitium, separatae tamen
secundum rem ab ipso appetitu: non autem solum per
modum causae finalis.

Probant autem hoc *prim* . quia aliter \ristotcles aequi-
vocassctde movente, III *de \nima* et XII *\fetaph.* ', ordi-
nem moventium reducens ad unum mo\entem non motum,
scilicet appetibile. Xam. cum intenderet reducere ad unum
movens effective, si appetibile esset movens tantum per
modum finis, fieret transitus a fine ad efficientem

Secundo, quia Averroes, XII *Wetaph.*, comment. 3ù,
inquit quod appetibile movet appetitum m duplici genere
causae: scilicet effective, secundum quod est apprehensum;
et finaliter, secundum quod est extra animam.

Tertio. Cum in appetitione duo sint, exercitium scilicet
eius et specificatio, oportet ipsius specificationi!», sicut et
exercitii, dare aliquam causam effectivam. Haec autem non
potest esse sola voluntas; quia sic omnes vius actus essent
eiusdem speciei, sicut omnes actiones a calore. Ergo erit
ipsum obicctum, quod est appetibile

Quarto, quia tunc voluntas non esset potentia pas-
siva: cuius oppositum tenet Sanctus Thomas Prima Parte,
q.txxx, a. 2. Dc ratione enim potentiae passivae est ut a suo
obiecto effective moveatur: ut patet *Terit.*, q. x\i. i, ad 13.

Quinto. Subsistentia adiuncta alicui causae non variat
causalitatem illius de uno genere causandi in aliud. Sed
Verbum subsistens causai per modum efficientis ipsum
zJJfc Amorem, ut vult Sanctus Thomas : immo ct fides. Ergo
si.i.i, ct verbum cordis nostri non subsistens. Sed verbum cordis
nihil aliud est quam obicctum apprehensum. Ergo etc.

Sexto. Si hoc non esset, sed diceremus appetitum se-
ipsum movere ad praesentiam appetibilis, nulla erit efficax
via ad probandum aliquid pati ab alio. Dicemus enim de
intellectu respectu intelligibilis, dc sensu respectu sensi-
bilis, ct de ligno respectu comburentis, quod non patiun-
tur, sed quod ad praesentiam illorum seipsa movent.

Alii tenent appetibile nullo modo movere per modum
efficientis, aut totalis aut partialis, sed tantum per modum
causae finalis: ut tenet Capreolus, 11 *Sent.*, d. xxiv et xxv.

IV. Licet autem utraque opinio sustentari possit, ha-
bcatque utraque doctissimos defensores; et utraque videatur
ex verbis Sancti Thomae haberi, – prima ex eo quod ponit
appetitum esse potentiam passivam·: secunda vero ex eo
quod in Prima Parte, q. i.xxxn *, et Prima Secundae, q. ix*¹.
et *Terit.*, q. xxn *, ct ubique, tenere videtur quod appe-
tibile et intellectum movet per modum finis; ponitque inter
intellectum et voluntatem diversum modum motionis, vo-
lens intellectum movere voluntatem dumtaxat per modum
tinis, dum illi appetibile proponit, voluntatem autem mo-
vere intellectum per modum efficientis: – videtur tamen
mihi media via incedendum esse.

Xam appetibile, sive linis, dupliciter comparari potest
ad voluntatem: uno modo, respectu illius actus quo vult

finem; alio modo, respectu illius actus quo vult ea quae
ordinantur ad finem. Dico igitur duo:

Primum est quod, si finis comparetur ad voluntatem
respectu illius actus quo vult finem, non movet voluntatem
effective proprie, tanquam videlicet forma quae sit prin-
cipium elicitivum volitionis: sed movet tantum fonnaliter,
per modum formae specificantis operationem extra poten-
tiam operantem existent!*

Alterum est quod, si finis comparetur ad voluntatem
respectu volitionis eorum quae sunt avi finem, finis movet
voluntatem per modum efficientis, tanquam ratio agendi ♦.

• Cf. η. VI.

V. Ad evidentiam primi dicti, sciendum primo quod,
licet hoc quod dicimus *movere* proprie apud nos significet
actum et causalitatem efficientis, quia illa manifestior est
causalitatibus aliarum causarum; extensum tamen est hoc
vocabulum etiam ad significandum causalitatem finis et for-
mae. Unde dicitur finis metaphorice movere ct per simi-
litudinem, quia, sicut agens effectum ad sui similitudinem
trahit, itu appetibile ad se trahit voluntatem: licet in ef-
ficiente illud sit per impressionem alicuius formae aut
motus; in appetibili autem et tine non sit per impres-
sionem alicuius in voluntate, sed tantum per determina-
tionem et specificationem actus ipsius voluntatis, dum ipse
actus voluntatis ita terminatur ad hoc appetibile, cx eo
quod est apprehensum, quod non ad aliud. Unde nihil
est aliud voluntatem a line moveri, quantum ad ipsius finis
xolitionem, quam ipsam inclinari in finem ex apprehen-
sione ipsius finis. Ex quo etiam sequitur quod metapho-
rice, secundum hanc considerationem, ipsa potentia vo-
luntatis dicitur passiva, et ipsum appetibile dicitur activum,
metaphorice : ut illa dicatur passiva, quia est indifferens
ad hoc vel illud obicctum, el ab illo potest aliquo modo
trahi; et illud activum, quia voluntatem ad se trahit, tan-
quam ipsius volitionis formale spccificativum.

2. Sciendum secundo quod, cum finis et appetibile sit
voluntati ratio movendi, quia est illud cuius amore, sive
propter quod voluntas agit ct movet; rationem autem
agendi oporteat esse in agente: necessc est, ut dicitur
Terit., ubi supra . quod appetibile sit in appetente, non
quidem secundum esse naturale, sed secundum esse in-
tentionalc; ita quod esse intentionalc sit conditio finis ut
est movendi ratio, et ut est formale spccificativum actus
voluntatis. Propter quod dicitur quod finis movet agentem
secundum quod est in intentione: quia videlicet esse in-
tctionale eius est conditio ipsius requisita ad hoc ut mo-
veat. tam fonnaliter quam sicut ratio agendi; sicut ad hoc
ut calor sit igni ratio calefaciendi, et ad hoc ut ipsum faciat
fonnaliter calidum, oportet ut sit in igne.

Sed tamen cavendum ne existimetur per hoc oportere
voluntatem ipsam suum obicctum cognoscere ad hoc ut
in illud inclinetur; et praesertim quia saepenumero dicit
Sanctus Thomas intellectum movere voluntatem *inquan-*
tum sibi suum obiectum proponit *. Iloc enim verum non
est: cum appetitus animalis non sit potentia cognoscitiva.
Sed, cum voluntas in eadem essentia animae cum intel-
lectu radicetur; et voluntas ipsa non sit proprie volens
et appetens, sed *homo* per voluntatem in appetibile incli-
netur: oportet quidem ut ab appetente appetibile cogno-
scatur ad hoc ut eius operatio specificetur, non tamen
ab ipsa voluntate. Idcirco intellectum proponere obiectum
voluntati, et praesentare, non est illi cognoscendum obii-
cere: sed illud in tali conditione ponere ut in eo qui habet
tale appetibile secundum illud esse intentionalc, sequatur
inclinatio voluntatis ad esse naturale appetibilis, appetenti
per tale esse intentionale repraesentatum.

3. Sciendum tertio, quod species actus specificati non
distinguitur realiter a substantia ct natura ipsius actus, sed
tantum secundum rationem: non enim entitas calefactionis
distinguitur a specie calefactionis, sed una et eadem res
est actio ipsa et calefactio. Propter hoc non oportet quae-
rere particularem causam efficientem specificationis distin-
ctam a causa efficiente substantiae et entitatis: alioquin,
sicut substantiae attribuitur causa efficiens simpliciter ipsius
productiva tanquam id quod agit, non tantum tanquam
ratio producendi, ita et specificationis oporteret aliam

*Cf. 1 *; .Π . . . ,η>
i: *de\er.t XX*],
i3.

• Cf. n. iv.

causam, non tantum quae csset ratio agendi, sed quae csset agent, ponere. Id ergo quod est causa substantiae actus per modum efficientis, est etiam causa speciei effective: sed causa formalis, a qua est species, est id quod est ratio ut sit talis actus. Sicut causa motus sursum, et quantum ad substantiam cl quantum ad speciem motus, per modum efficientis est movens ipsum, qui non causât motum indeterminatum, sed specificatum: causa autem formalis, a qua formaliter est motus sursum, est ipse terminus motus, ita quod movens ideo causal motum sic specificatum, quia movet mobile ad locum sursum. Similiter ergo motus appetitus circa finem non oportet quaerere, quantum ad eius specificationem, causam efficientem aliam ab ipso appetitu, sed appetitus ipse est causa actus specificati: ratio autem formalis, a qua formaliler habet ipse actus ut sit talis actus ct ipse appetitus ut actum sic specificatum producat, est ipsum appetibile existens in appetente intclligibiliter. Sic ergo in volitione finis appetibile movet appetitum quantum ad specificationem actus, quia est ratio et forma unde formalitcr habet quod actus eius sit talis: non autem effective concurrir ad ipsum actum per modum elicientis operationem.

Ad hunc ergo sensum intendit Sanctus Thomas *appetibile movere voluntatem per modum /inis*, quantum ad ipsius appetibilis et finis volitionem: quia videlicet est forma a qua talis volitio «pccificatur.

VI. Ad evidentiam vero secundi dicti , considerandum est quod voluntas non tantum est proprii actus causa. sed etiam motus cextrinseci per quem finis acquiritur. S-d in tali causalitate ipsa voluntas se habet sicut agens, finis autem se habet sicut ratio agendi: sicut in calefactione substantia ignis se habet ut calefaciens, calor autem 'icu' ratio calefaciendi. Et quia voluntas nihil extrinscce causât nisi mediante actu volendi, ideo, dum causai motum ordinatum ad linis assecutionem, causal etiam in se volitionem ipsius motus, qua mediante causal motum. Ideo, sicut finis est voluntati ratio causandi motum, inquantum non causât motum nisi propter finis assecutionem; ita est ipsi voluntati ratio causandi volitionem in se illius motus qui ordinatur ad finem: ideo enim vult motum ipsum, quia vult finem per ipsum acquirendum. I nde finis ut volitus concurrir active, tanquam ratio agendi, ad volitionem eius quod est ad finem: nam voluntas, ut actuata volitione finis, elicit volitionem eius quod esi ad fmem.

s*c 5uod *n I°co allegato * inquit Sanctus Thomas, *Jinem* scilicet *movere tanquam rationem movendi*, intelligitur respectu motus extrinseci et volitionis ipsius motus ad fmem ordinali, non autem respectu volitionis ipsius linis. Et hoc est movere per modum linis respectu eorum quae sunl ad fmem.

Sic ergo conceditur quod aliquo modo linis movet voluntatem formaliler tantum, aliquo vero modo effective.

VII. „\d rationes autem primae opinionis *, inquantum videntur esse contra primum dictum, respondetur. *Ad primam* enim dicitur quod Aristoteles non acquivocavit de movente, sed artificiose, ex eo quod ostendit oportere primum movens esse omnino immobile, ostendit quod etiam movet per modum linis, tanquam scilicet ratio movendi et agendi: quia, cum omne movens quod non est finis, moveat propter finem alium a se, et sic moveatur ab alio motione finis ad ea quae sunt ad fmem, oportet ut illud quod omnino immobile est absolute moveat etiam per modum appetibilis ct finis; hoc enim solum movens est omnino immobile, quia ab alio non movetur ut sic. I nde non intendit Aristoteles, ut ratio supponit, ostendere primum motorem esse immobilem quia movet sicut appetibile: sed e contrario, quia est omnino immobilis, ostendit quod movet per modum appetibilis, cum appetibili in ordine motionis voluntariae conveniat ut sit movens immobile; nam, si moveret tantum per modum efficientis et non per modum finis, non esset immobile omnino, eo quod linis moveat efficientem ad operandum propter ipsum finem, tanquam scilicet id cuius gratia movet et agit.

Similiter in III *de Anima* non committit aequivocationem. Quia, cum vellet ostendere animalia motu locali mo-

veri per appetitum, consideravit in ordine illo rationem moventis et moli absolute, non autem rationem moventis tantum effective aut tantum finaliter. Sic enim, cum finis sil causa causarum, appetibile, quod movet in ratione tinis, habet rationem moventis immobilis; appetitus autem habet rationem moventis et moli, eo quod moveat quidem effective, sed moveatur motione finis.

Dicitur ulterius quod ratio concludit, si aliquid concludit, quod finis aliquo modo effective movet voluntatem quantum ad volitionem eorum quae sunt ad fmem: non autem quantum ad ipsam finis volitionem.

Ad secundam dicitur primo, quod Commentator proprie loquitur de tine per comparisonem ad motum qui ad finis acquisitionem ordinatur, ut cx eius processu apparet. Sic enim linis, secundum quod est extra, causai motum per modum finis, in quantum motus fit propter ipsum acquirendum secundum esse quod habet extra animam: licet esse quod habet in anima sit conditio eius ut sic movet. Secundum vero quod habet esse in anima, causal motum per modum efficientis, inquantum voluntas volens fine n effective causai et volitionem motus ad finem et ipsum motum.

Dicitur secundo, quod per comparisonem ad finis desiderium, intelligitur improprie dictum Commentatoris, ct extenso vocabulo. Dicitur enim finis in anima, puta balneum, efficere >ui desiderium formaliter, quod est efficere improprie, icut dicimus quod caloi facit ignem calidum, non autem proprie effective.

Id *tertiam* putet ex dictis -. \.im ostensum est quod non oportet Inni e causam effectivam specificationis actus praeter ip im voluntatem, quae actum specificatum elicit.

Cum autem probatur quia tunc omnes actus essent eiusdem speciei, negatur consequentia. Non sufficit enim ad hoc ut ictus sint eiusdem speciei, quod ab eadem causa effectivi specificati producantur, sed etiam requiritur ut sit eadem forma specificans: sicut motus sursum et deorsum ab eodem motore producti specificati, non obstante quod ab eodem motore producuntur, specificice distinguuntur, quia diversos habent terminos, a quibus formaliter specificantur. Modo, non omnium actuum voluntatis est eadem forma. Ideo non omnes sunt eiusdem speciei. Unde ipsa voluntas effective spécifient actus suos, quia ipsos suis formis adaptat ct cominensurat. scilicet appetibilibus diversis: sicut et dans formam a qua res specitkatur, dicitur effective specificarc. Ipsum autem appetibile spécifient per modum formae extrinsecae.

Ad quartam dicitur primo, quod voluntas non est potentia passiva respectu volitionis tinis, si accipiat passivum ut respondet vere activo ct efficienti, ut dicatur potentia passiva in quam natum est obiectum aliquem actum aut formam producere. Si autem communius accipiat pro omni indeterminato quod natum est ab alio quomodo-cumque determinari ct reduci in actum, sic est potentia passiva: sicut si diceremus quod ignis est potentia passiva respectu caloris ipsum informantis. Et sic intelligit Sanctus Thomas. I nde l *erit.*, ubi supra *, ad 3, scipsum sic explanat. dicens quod ex co quod voluntas est potentia passiva, et per consequens habet moveri ab obiecto, nihil aliud concluditur nisi quod *intellectus movet voluntatem per modum Jink, quia bonum apprehensum isto modo movet.*

Dicitur secundo, quod est proprie passiva respectu volitionis eorum quae sunt ad finem. Et sic conceditur quod effective movetur ab appetibili tanquam a ratione agendi, modo superius * explicato.

.Id *quintam* dicitur quod de ratione verbi non est causare amorem per modum efficientis, sed tantum per modum formae specificanlis. Et cum dicitur quod in divinis Verbum producit Amorem per modum efficientis, dicitur quod hoc non convenit sibi ut est verbum, sed ut est Verbum divinum.

Cum autem instatur, quia subsistentia non variat genus causalitatis: dicitur quod hoc est falsum de subsistentia divina. Dicitur tamen quod hoc non est naturaliter notum, scilicet quod Verbum divinum habeat modum causalitatis efficientis, sed tantum fide tenetur. Et si argueretur ex

• Num. iv, .l//A. mm.

Mip^η'.
''*.

• Num. m.

• NwQ.tL

ra
ve
Pr

P<
ra
fa

tit
cl
in
di
at
m

rc
d

r<
P
P
ti
U
C

q
n
n

C
fi
ti
ti
ii
ti

£
i
c
r
r

*X -i.l.

I
/
r
(

t
<
t

■T
1). »u.λ

t

*σ.β.π.

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XLIV.

rationem
moventis
cum finis
tione fini»,
cum habet
iem effc-

uid con-
luntatem
sm: non

tor pro-
turn qui
essu ap-
causât
propter
tira ani-
cius ut
anima,
oluntas
l fmem

nis de-
oris, et
ta bal-
dficere
lidum,

d non
actus
elicit.
essent
enim
causa
ut sit
>rsum
quod
intur,
peci-
idem
ipsa
suis
s di-
citur
t per

po-
vum
:ntia
aut
pro
wo-
ntta
si*
:tus
pl3-

iva<
iud
Fer
vel-
vo-
jod
,di'

1U-
lib
JHI
|0C
di'

U*
tu
m.
tis

ratione verbi inventi in intellectu nostro, aut absolute ex
verbi ratione, quod ipsum Verbum divinum habeat effective
producere Amorem, non esset ratio efficax, sed adaptatio
quaedam ad id quod iam fide tenemus: non enim trinitas
Personarum demonstrative probari potest. Unde nihil illa
ratio apud philosophum concluderet, utpote procedens ex
falsis secundum ipsum.

Ad sextam dicimus quod non est similis ratio de appetitu et de aliis: quia appetitus nominat ex sua ratione inclinationem, non autem intellectus aut lapis. Unde, posito in appetente appetibili, sequitur inclinatio appetitus secundum inclinationem ipsius: non autem praesente obiecto aut activo in aliis rebus, ipsum quod dicimus pati, seipsum movet.

VIII. Sed contra praedictam determinationem dubium relinquitur ex verbis Sancti Thomae Prima, q. xiv, a. 5 ad 3, et I *Contra*, c. xlviii, et in aliis locis. Vult enim quod *omnis operatio specificatin'pei formam quae est principium operationis*. Ex iis autem arguitur sic. Operatio specificatur per formam quae est principium operationis. Sed per appetibile, per te, specificatur actus voluntatis. Ergo appetibile est forma quae est principium volitionis. Ergo appetibile movet voluntatem per modum efficientis formalis. Cuius oppositum dictum est superius¹.

Respondetur quod utique omnis operatio per formam quae est operationis principium specificatur: sed non eodem modo intelligitur in omnibus agentibus formam esse operationis principium. In agentibus enim naturalibus forma est principium per modum elicientis operationem. In agentibus autem per cognitionem et ex appetitu finis, ipse finis cognitus est principium illius operationis quae est volitio finis, non ut eliciens operationem, unde non est in voluntate, quae est immediatum principium elicitedum volitionis, sed in eius intellectu, ut forma ante volitionem in supposito volente existens, ex qua existence in ipsius intellectu ad volitionem egreditur. Unde dicitur finis cognitus esse volitionis principium, prout omnis forma quae in agente ante operationem praeexistit secundum naturam, et qua posita ipsum operans ad actionem procedit, operationis principium dici potest; licet ipsam operationem non formaliter eliciat, sed tantum specificet.

IX. Circa probationem consequentiae dubium non
panum occurrit. Non enim valet ista consequentia: *Appe-*
*tens Deum **ft** intelligent actu per hoc quod ei tanquam*
intelligibili unitur. Ergo ipsum intelligibile est intelligens.
Quia sic eadem ratione lapis et lignum et aliae res ma-
teriales essent intelligentes; cum homo sit intelligens actu
eo quod ipsis tanquam intelligibilibus per eorum species
uniatur.

Quia Sanctus Thomas rationem hanc ex XII *Metaph.*, text. 39 N sumpsit, illinc dubii solutio quaerenda est. Ad huius igitur evidentiam considerandum quod, cum primum appetibile et primum intelligibile in ordine intelligibilium substantiarum collocentur, non autem in ordine sensibilibus, eo quod sit universale bonum, et per consequens sit immaterialis substantia; necesse est quod per unionem ad ipsum substantia quae ipsum appetit et desiderat sit actu intelligens: lit enim aliquid actu intelligens per hoc quod unitur intelligibili. Unde, sicut ponebat Plato intellectum nostrum fieri intelligentem actu ex contactu et participatione specierum separatarum, ita et intellectus primi mobilis, secundum Aristotelem, fit actu intelligens ex contactu quodam ad primam substantiam intelligibilem. Et quia *propter quod unumquodque, et illud magis*, ideo sequitur ipsum intelligibile multo magis intellectivum esse: cum esse intellectivum quandam perfectionem dicat. – Non est autem simile de rebus materialibus. Quia ipsae non sunt actu in suis substantiis intelligibiles: immo per intellectum agentem intelligibiles actu fiunt. Ideo ex contactu ad ipsas res non fit intellectus actu intelligens, sed ex receptione specierum lumine intellectus agentis illustratarum. Nec tamen oportet illas species esse intellectivas: quia non sunt substantiae, sed accidentia.

Dicitur ergo quod illa ratio apud Aristotelem et Sanctum Thomam bona est: negaturque eadem ratione res probatu

materiales oportere esse intelligentes. Et cum probatur quia
 homo per ipsas est actu intelligens, negatur, quantum ad
 earum esse naturale: non sunt enim intelligibiles actu, sed
 potentia. Unde fundamentum rationis est: Illa substantia,
 actu secundum se intelligibilis, ex unione ad quam appe-
 tens ipsam fit intelligens actu, est intellectiva: cum non
 debeat esse minoris perfectionis quam ea substantia quae
 per ipsam perficitur. Sed primum appetibile est huiusmodi.
 Ergo.

Averte autem quod non accipitur unio hoc loco ad ipsam substantiam intelligibilem per similitudinem quae sit accidens, sed per aliqualem substantiae participationem ab intellectu.

X *Secundo* ♦. Primum movens immobile est universale¹ Cf. » „lmt. principium motus. Ergo forma per quam movet est universalis, et universale bonum. Ergo Deus est intellectivus. – Probatur prima consequentia. Quia, cum omne movens moveat per aliquam formam quam intendit in movendo, oportet quod universale movens moveat per universalem formam. – Secunda etiam probatur. Quia forma per modum universalem non est nisi in intellectu.

Averte fundamentum istius rationis esse quod, quia ordo effectuum corresponde! ordini causarum, ut dicitur II *Phys.* * et V *Metaph.* **, ideo oportet ut forma quam primo cl principaliter intendit agens et movens universale, sit universalis: idest, ut ratio formalis effectus ipsius causae inquantum est eius effectus, sit ratio universalis. Et cum non possit forma habere esse universale nisi in intellectu, ideo oportet ut ipsum universale agens sit intellectivum

2. Sed videtur ista ratio non concludere. Quia ad hoc ut agens intendat formam universalem, non oportet ut ipsa habeat esse universale in agente, sed sufficit quod effectus sibi sub ipsa ratione universalis respondeat: sicut caelum est agens universale, et tamen non habet in se formam secundum esse universale. Sic, licet Deus sit universale agens et intendat universale bonum, non tamen oportet ut habeat in se formam universalem. Et sic non oportet ut, propter universalitatem formae, habeat intellectum.

Ad huius intelligentiam considerandum quod, cum oporteat, ut in praecedenti ratione de mente Sancti Thomae adduximus, rationem agendi aliquo modo in agente esse, necesse est ut agens intendens formam universalem in se aliquo modo formam universalem habeat. Sed, sicut duplex est agens universale, scilicet secundum praedicationem, sicut dicimus quod animal generat animal, et secundum perfectionem, sicut caelum; ita formam universalem dupliciter esse oportet in causa universali. In causa enim universali secundum praedicationem, sufficit ut sit forma universalis actu quidem habens esse particulare, potentia autem et fundamentaliter habens esse universale: quia et in effectu habet esse particulare, et non intenditur ipsum universale nisi per accidens, sive secundario, ab agente particulari, inquantum videlicet in ipso particulari salvatur ratio universalis; sicut et ipsum particulare est agens primo et per se. universale autem secundario, inquantum in particulari habet esse. Sed in causa universalis secundum perfectionem, quia ipsa primo et per se intendit universale, et secundario particularia, ut ex ipsis bonum universale resultat: ideo oportet ut in ipso forma per quam agit habeat esse universale: et per consequens ipsa causa sit intellectiva, cum in solo intellectu forma habeat esse universale.

Quod autem instatur de coelo: dicitur quod coelum, si non sit animatum, est agens instrumentale intelligentiae moventis, non autem particulare agens de quo hic loquimur, ut dicitur in tertio libro, cap. xxiv. Et ideo non oportet esse in ipso formam secundum esse universale, sed tantum in intelligentia movente. Si autem ponatur animatum, sic est principale agens, et habet in se formam secundum esse universale per intellectum.

XI. *Tertio*. Agentia quae per intellectum movent, comparantur ad Deum sicut instrumentum ad agens principale. Ergo Deus est intelligens. - Antecedens patet. Quia omnia moventia quae sunt in mundo, comparantur ad Deum illo modo: eo quod sit primum movens. Consequentia vero probatur. Quia in nullo ordine moventium invenitur quod

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XLIV.

movens per intellectum sil instrumentum eius quod movet sine intellectu, sed bene e converso.

•ct n. iv. init.

XII. *Quarto* *. Deus est omnino immaterialis. Ergo est intellectivus. Probatur consequentia. Quia res fiunt intellectae in actu ex hoc quod abstrahuntur a materia. I nde etiam intellectus est universalium, non autem particularium, quia universalia abstrahunt a materia, quae est individuationjs principium. Sed formae intellectae m actu fiunt unum cum intellectu intelligente. Ergo, si ex hoc formae sunl intellectae actu quod sunt sine matena, oportet rem aliquam ex hoc esse intelligcntcm quod est sine materia.

XIII. Pro declaratione istius propositionis, *Formae intellectae in actu Jiunt unum cum intelligente in actu*, adverte, secundum Sanctum Thornam I *Sent.*, d. xxxv. a. i. ad 3, quod non sic dicitur formam intellectam in actu fieri unum cum intellectu in actu quari fiat substantia, ve) pars substantiae, intellectus possibilis; sed quia fit forma intellectus, ct cx horum conjunctione fit hoc unum quod est intellectus in actu*, sicut ex anima ct corpore iit unum quod est homo, habens operationes hum.mas. nec tamen anima fit corpus, hia tamen comparatio non est intelligcnda per similitudinem quantum ad omnia, sed tantum quantum ad hoc quod est cx ipsis fieri unum jd operationem: licet ex anima et coipore fortassis fiat unum ab omnibus partibus simul sumptis distinctum, non autem cx intellectu ct intelligibili, sicut nec cx substantia ignis ct calore.

2. Verum istud magis dubitationem affert: quomodo non solum ex intellectu ct intelligibili fit unum operan- cl intelligens, sed etiam intellectus fiat ipsum intelligibile; sc- eundum quod dicitur 111 *dc Anima* *, *intellectum possibili n esse quo est omnia Jieri*.

Ad huius autem evidetuam considerandum quod per *rem intellectam m actu* duo possumus intelligerc; scilicet aut ipsam speciem intclligibilem. quae dicitur intellecta m actu, non quia sit id quod primo ct directe intelligitur. sed quia est id quo res repraesentata per ipsam intelligitur; aut ipsam rem quae primo per ipsam speciem repraesentatur.

Primo modo, non proprie dicitur, neque est ad mentem .Aristotelis, quod intellectus m actu -it intellectum in actu: sed bene verum est quod iit unum cum illo, inquantum ex ipsis unitis fit hoc unum quod est intellectus in actu. Et sic aliquo modo sunt unum: sicut totum est aliquo modo unum cum sua parte, inquantum pars non est omnino extrinseca a toto.

Secundo vero modo, verum est illa esse idem, ct unum fieri reliquum. Pro cuius notitia sciendum est quod forma quae recipitur in intellectu, est forma eadem quae est extra intellectum secundum rationem, sed aliud ct aliud esse habet: nam extra intellectum habet esse naturale, in intellectu autem habet esse intelligibile; ut patet a Sancio Thoma *Quolibet* vin, a. 4. Et ipsa natura, ut existons perfectio rei c.xistcntis extra intellectum, recipitur in intellectu, ut est de mente Sancti Thomae *Verit.*, q. ir, a. 2: propter quod dicitur quod talis natura, puta lapis, *perficit intellectum*. Quia autem unumquodque est id quod est per suam formam et suam naturam, ideo sequitur quod intellectus in actu, qui est intellectus in actu ut habet formam et naturam rei intellectae, sit ipsa res intellecta: intelligens enim lapidem est lapis, sicut et habens in se formam lapidis est lapis. Sed tamen, quia forma lapidis non habet esse naturale in intellectu, ex quo habet aliquid ut absolute dicatur lapis, sed esse intelligibile, intellectus in actu respectu lapidis non dicitur absolute lapis, sed est lapis *intelligibiliter*. Hic est ergo modus quo intellectus informatus specie alicuius intellecti dicitur ipsum intellectum: quia videlicet habet formam cius per quam est tale.

Eadem ratione ipsum intellectum est intellectus in actu: quia videlicet est intellectum in actu per eandem formam per quam ipse intellectus in actu est intellectus in actu; nam per speciem intelligibilem existentem in intellectu, per quam intellectus dicitur intellectus in actu, res dicitur esse intellecta in actu.

Propter hoc dixit Commentator, 111 *de Anima*, comment. 5*, quod ex intellectu et intelligibili magis fit unum quam ex materia ct forma. Et rationem assignat: quia non

fit aliud ab cis, sicut est in compositis cx materia ct forma. Quod explanans XII *Metaph.*, comm. ait quod intellectum, cum intelligitur, fit idem cum intellectu; ct quod intellectus est illud quod intelligitur; cl propter hoc dicitur quod intellectus est res intellecta, quod, cum materia non fiat forma sed cx cis fiat aliquod tertium, patet magis fieri unum ex intellectu ct intelligibili quam cx materia ct forma.

Quod dictum est de intellectu, dicendum est etiam de sensu. Quia etiam forma existons in sensu, per quam fit sensus in actu, ct forma rei sensatae est una, distincta tantum secundum diversos modos essendi. Unde, sicut Philosophus dc intellectu ait quod intellectus in actu est intellectum in actu et e converso, ita dc sensu, in 11 *de Anima* ait quod sensus in actu est sensibile in actu, el 'u' sensibile in actu est sensus in actu.

XIV. Circa illam consequentiam, *Formae intellectae tu actu Jiunt unum cum intelligente in actu. Ergo, si ex huc formae eunt intellectae in actu quod sunt abstractae i materia, oportet rem aliquam esse intelligentem ex hoc quod est abstracta a materia*, dubitatur. Videtur quidem -equi oportere intellectum esse immaterialem, ex eo quod, ad hoc ui aliquid sit actu intellectum, oportet ut sit a materia abstractum: non tamen quod ex immaterialitate h.bv i ut 'it intelligens quasi omne quod caret materia eit intelligent.

\d huius evidentiam intelligcndum est quod iste pro Thomae a *signo* est, ut ipsemet dicit: quod cmrn 0pnr1c.1t. m aliquid debeat uniri intellectui et facere u mm cum ipO. ut a materia abstrahatur, signum est ex bc aliquem esse intelligentem quod materia caret. Hoc aute 11 sic possumus intelligerc. Nam intelligibile in pote vi 1, per hoc quod fit intelligibile in actu, trahitur ad -upenorem quendam ordinem, qui intelligibilium ordo dicitur, in quo ordine includuntur et intelligentia cl intelligibilia: ci intelligens fit ipsum intelligibile, sicut habens quiddnatem est aliquo modo ipsa quidditas; et intelligibile lit ipsum intelligens, sicut quidditas est aliquo modo ipsum habens quidditatem. Quod autem unum trahatur ad superiorem aliquem ordinem, non est nisi quia accipit conditionem ex qua habet aliquid adaequate ut sit in illo ordine. Et si trahitur ad hoc ut sit idem cum aliquo ipsius ordinis. oportet ut elevetur ad modum illius a quo illud habet quod sit tale: ut, si aliquid debeat elevari ut fiat homo, necesse est ut fiat animal rationale, ex quo homo habet quod sit homo; ita quod ex eadem causa praecise unum fit aliud, ex qua illud est ipsum. Si ergo ex abstractione a materia aliquid trahitur ad ordinem intelligibilium, ut scilicet sil intellectum in actu, el ex hoc fit unum cum intelligente, ut intelligens sit etiam ipsum intelligibile, necesse est ut ista sit conditio adaequata ordinis intclligibilium et intelligentis, scilicet abstractio a materia: alioquin non ex hoc praecise traheretur ad ordinem intelligibilium et fieret idem cum intelligente, quod a materia separatur. Ex hoc sequitur quod omne quod secundum se est actu intelligibile, sit etiam intellectivum: quia abstractio a materia est ratio utriusque, scilicet et quod sit aliquid actu intelligibile, et quod sit intelligcns, – nisi sit in ipso aliquid repugnans intellectioni. Hoc dico propter accidentia spiritalia, quae sunt quidem actu intelligibilia propter separationem a materia, non sunt tamen intellectiva, quia esse intellectivum non est natum nisi substantiis convenire. Ideo, cum dicitur quod immaterialitas est ratio quod aliquid sit naturae intellectivae, intelligitur *in substantiis subsistentibus*: quia operari tantum subsistentis est.

Patet igitur consequentiam Sancti Thomae optimam esse et subtilem. El ex eo quod intellectum in actu tit unum cum intelligente, sequitur a signo, si sit tale in actu per abstractionem a materia, non solum quod intelligens sit immateriale, sed etiam quod ex hoc intelligens est quod materia caret.

XV. *Quinto* *. Potissima perfectionum est ut aliquid sil intellectivum: cum per hoc sit quodammodo omnia, omnium perfectiones in se habens. Ergo Deus est intellectivus. – Patet consequentia. Quia Deo nulla perfectio deest eorum quae compositionem in Deo non ponunt.

Adverte hic, ex doctrina Sancti Thomae Prima Parte, q. xiv *, et *Verit.*, q. π **, quod, cum unaquaeque res sit gradum suae naturae et perfectionis determinata, hoc habent proprium cognoscencia ut et aliarum rerum naturas et perfectiones habere possint, dum ad cognoscendum aliarum rerum similitudinibus informantur. Et sic intellectus, qui omnium est cognoscitivus, omnium est receptivus et est quodammodo omnia, dum omnium similitudinibus informatur: ita quod, si sit potentials intellectus, antequam informetur similitudinibus rerum, est illae res in potentia; quando autem est netu informatus, dicitur illae res in actu.

Considerandum tamen quod, licet etiam non cognoscencia recipiant in seipsis aliarum rerum naturas, hoc tamen differenter est a naturis cognoscentibus. Nam illa non recipiunt essentias substantiates aliarum rerum, sed tantum accidentia. Similiter accipiunt accidentia secundum aliquod eorum esse naturale. Perfectio quoque alterius rei non est in ipsis ut existens perfectio alterius, *ed tantum ut propria perfectio. In cognoscente autem, praesertim intellectivo, natae sunt esse non tantum accidentium essentiae, sed etiam substantiarum. Similiter non recipiuntur in eo secundum esse natuiale, sed secundum esse intentionale. Non recipiuntur quoque ut perfectiones tantum intellectus existentes, sed ut existenio perfectiones rerum extrinsecarum: sicut natura et perfectio lapidis, ut existens lapidis perfectio, in intellectu recipitur; est enim similitudo lapidis in anima ipsa lapidis n ima quae esi extra animam, sed m esse intelligibili. Et hoc est proprium cognoscentis, ut perfectionum alterius, uxEntem alterius perfectionum, in seipso immaterialiter recipiat.

2. Ex iis patet solutio cuiuMam instantiae quae posset fieri contra hanc propositionem, quam ponit Sanctus Thomas explicite Prima Parte, q. xiv. a. i, hic \ero ponitur implicite, scilicet: *Sala cognoscentia nata sunt habere formam rei alterius in se*. Si enim loquamur quantum ad esse naturale rerum, constat quod etiam non cognoscencia rerum aliarum formas suscipiunt: nam aqua recipit caliditatem, et paries albedinem. Si vero loquamur quantum ad esse intentionale, constat quod in aere recipitur species albi et nigri, et soni ac aliorum sensibilium.

Sed patet ex dictis quod instantia nulla est. Tum quia propositio Sancti Thomae intelligitur dc formis et naturis subsistentibus, non autem de formis accidentalibus. Manifestum est autem quod substantia non cognoscens non recipit aliarum substantiarum naturas in se, sed bene substantia cognoscitiva. Tum quia, licet in aere recipiatur forma albi secundum esse intentionale. non tamen recipitur in aere ut perfectio existens albi, sed tantum ut perfectio aliquo modo aeris. In sensu autem et intellectu, ut dictum est, recipitur intentionaliter natura rei cognitae ut est ipsius rei cognitae perfectio: ex quo habet cognoscens ut ipsam rem cognoscat.

Potest etiam dici quod naturae cognoscitivae proprium est recipere formas aliarum rerum gratia sui ipsius, idest, propter propriam perfectionem, scilicet ut sua propria operatio sit perfecta. Iloc autem non convenit aeri. Nam in acre recipitur species colorati ut ipsam deferat ad sensum: non autem ut propria aeris operatio per talem speciem accipiat complementum.

XVI. *Sexto*. Deus omnibus rebus naturalibus praestituit et determinat finem. Ergo est intellectivus. – Probatur consequentia. Quia non posset praestituere finem nisi intelligeret. – Antecedens vero probatur. Naturalia tendunt in fines determinatos: cum non a casu proveniam utilitates naturae, sed semper aut pro maiori parte. Ergo aut praestituunt sibi finem: aut ab alio eis determinatur el praestituitur. Sed non praestituunt sibi finem: cum rationem finis non cognoscant. Ergo ab alio cis praestituitur, qui eorum naturae conditor est. Hunc autem dicimus Deum. Ergo etc.

Adverte hic quoti praestituere sibi finem est statuere sibi aliquid ad quod propriae operationes dirigantur: sicut sagittator statuit sibi terminum ad quem sagittam vult dirigere. Hoc autem convenire non potest nisi cognoscenti «t finem, et quid est finis, et quod aliquid rationem finis

habeat: non enim potest aliquid ut finis statui nisi a cognoscente et apprehendente quid sit esse finem, quia scilicet est ultimum ad quod opera diriguntur. Agentia autem naturalia, licet ordinate in suis operationibus procudant, quia ab intellectu aliquo diriguntur, ipsum tamen finem non cognoscunt, et inulto minus finis rationem ut quidditatem. Bruta autem, licet cognoscant id quod est finis suarum operationum materialiter, non tamen formaliter illud cognoscunt sub ratione finis. Inde et ipsa rationem finis non cognoscunt; et per consequens nec ipsa sibi praestituunt finem. Cum ergo duo requirantur ad hoc ut aliquid sibi statuatur et determinet finem, scilicet ut cognoscat finem et rationem finis, cognitio rationis finis est principaliter requisitum. Ideo Sanctus Thomas hoc pro causa hic assignavit, in quo naturalia cum brutis conveniunt, et ex quo illis convenit ut sibi ipsis finem non praestituant.

XVII. *Septimo*, Deus est actus primus subsistens, a quo omnia dependent. Ergo est intelligent. Probatur consequentia. Formae in rebus existentes sunt imperfectae: quia particulariter, et non secundum communitatem suae rationis. Ergo oportet ut deriventur a forinis non particularitatis: cum imperfectum derivetur ab aliquo perfecto. Ergo a formis intellectis: cum non inveniatur forma in sua universalitate nisi in intellectu. Ergo a formis intelligentibus. si sunt subsistentes (sic enim solum possunt esse operantes). Ergo, si Deus est actus a quo omnia dependent, oportet ut sit intelligent.

Advertendum hic quod, ut superius est ostensum, forma intellecta in actu ideo est actu intellecta quia est a materia separata, et sic non habet limitationem in esse suae naturae. Idue forma intellecta, ut sic, habet perfectius esse ipsa forma particulariter in re existente, quae ex eo quod in suscptivo esse habet, limitatur quantum ad esse naturae suae conveniens. Quia nutem ex eadem causa, ut diximus, provenit quoti aliquid sit intellectum et sit intelligens, si subsistat, scilicet ex immaterialitate. ideo bene concludit Sanctus Thomas illam formam habentem esse universale et illimitatum oportere esse intulligentum.

Adverte ulterius, cum inquit Sanctus Thomas quod *formae non sunt in rebus particularibus secundum communitatem suae rationis*, quod hoc duplicem sensum habere potest Linus est quod in rebus particularibus non sunt formae secundum omnia quae ad earum rationem pertinent essentialem. Et hic sensus falsus est. et non est hic intentus. Si enim natura particulariter in re existens non esset secundum totam suam rationum in re, non diceretur res essentialiter talis: non enim Sortes essentialiter esset homo si in eo tota hominis quidditas non salvaretur. – Alius sensus est quod ratio illa non est in re secundum esse illimitatum. Et hic sensus verus est, et hic intentus. Licet enim in Sorte sit homo secundum lotam suam rationem, illa tamen ratio in ipso non habet communitatem suam et illimitationem. sed tantum secundum quod est in intellectu.

Sed advertendum quod forma quae habet esse illimitatum in intellectu, quae etiam dicitur forma intellecta in actu, aliquando non est subsistens, sed accidens intellectus. El tunc a tali forma res naturalis non dependet tanquam ab agente, sicut accidit de forma quae est in intellectu nostro: quia operari est rei subsistentis. Aliquando autem est subsistens, sicut forma quae est in intellectu divino: lapis enim immaterialitcr in intellectu divino existens non est accidens intellectus divini, sed subsistit et est ipsa divina substantia. Ideo sibi convenit ratio producentis ipsam formam secundum esse particulare el limitatum in rebus. Unde non concluditur simpliciter formam habentem esse particulare dependere ab ipsa secundum quod habet esse intellectum, sed cum hac additione, *ijiod subsixfdf*: quia tunc illud esse est omnibus modis perfectius, cum sit esse subsistens, illimitatum et infinitum in sua natura, immo in Deo simpliciter infinitum.

(loxFiKMAit R ultimo auctoritatibus Scripturae, *Iob* ix el xn. el Psalms, el *Rom.* xi. – Etiam ut ex nominis impositione. Nam hoc vocabulum *theos*, quod apud Graecos *Deum* significat, dicitur a *theas*. quod est *considerare* aut *ridere*.

⁶ Num. «it

CAPITULUM QUADRAGESIMUM QUINTUM

A i iv a, marg inf. sine titulo.

QUOD INTELLIGERE DEI EST SUA ESSENTIA

ffTSnTRX ·10v autem quod Deus c>t intelligent.,
J sequitur quod suum intelligerc sit sua
•3 essentia.

Intelligerc enim est actus intelligentis
in ipso existens. non in aliud extrinsecum transiens,
sicut calefactio transit in calefactum: non enim
aliquid patitur inlelli .ibile ex hoc quod intelli-
gitur, sed intelligent perficitur. Quicquid autem
est in Deo, est divina e-.entia Intelligere ergo
Dei est divina essentia, et divinum essu, et ipse
Deus: nam Deus est sua essentia et suum essu

Praeterea. Intelligere comparatur a l int 'le-
ctum sicut esse ad essentiam. Sed esse divinum
est eius essentia, ut supra ' probatum est. Eri..)
et intelligere divinum eius intellectus. Intellectus.;
autem divinus est Dei essentia · .dias esset acci-
dens Deo*. Oportet igitur quod intelligere divi
num sit eius essentia.

Amplius. Actus secundus est perfectior quam
actus primus: sicut consideratio quam scientia.
Scientia autem vel intellectus Dei e>t ipsa eius
essentia, si est intelligens, ut ostensum est*: cum
nulla perfectio conveniat ei participative, sed per

essentiam, ut ex superioribus* patet. Si igitura.
sua consideratio non sit sua essentia, aliquid erit
sua essentia nobilius et perfectius. Et sic non erit
in tine perfectionis et bonitatis*. Unde non erit'a-
primum.

VJ!· .. Intelligere est actus intelligentis. Si igitur
Deus intelligens non sii suum intelligere, oportet
quo.' comparetur ad ipsum sicut potentia ad
actum. Et ita in Deo erit potentia et actus. Quod
est impossibile, ut supra* probatum est.

Is 'i. <minis >ubstantia est propter suam ope-
>nem Si igitur operatio Dei sit aliud quam
divisa substantia erit finis eius aliquid aliud a
sa Et sic Deus non erit sua bonitas: cum bonum
cuiuslibet sit finis eius*.

Si autem divinum intelligere est eius esse, ne-
c. se est quod intelligerc- eius sit simplex, aeter-
num et invariabile, et actu tantum existens, et
omnia quae de divino esse probata sunt. Non
est igitur Deus in potentia intelligens. aut de novo
aliquid intelligere incipiens, vel quamcumque
mutationem aut compositionem in intelligendo
habens.

4 ac(u\$ rnjM bit habet A. 5 aliud A idiquitL 9 Intelligere... essentia n>n BCE 10 et ipse] cM ipse Pc. 15 el intel-
ligere divinum A so/im; intelligere divinum cakc divinum tu BE, intelligere divjnum cM esiC divinum cl D. intelligere divinum e<xe cM E, intelli-
gere divinum cM ceteri.
4 in tine] infinitae 5Pc. 7 intelligent] est intclligens et YPJ. 9 in Pen urit potentia) potentia erit (est Z) in Deo sZPc. 11 pro-
pter DZP; per. 12 aliud) ed aliud a, nliquid aliud ENZPe. 13 eius NYZPc; ei. a sc GWYh; jb ipso. iO est GWY£. siL
17 quod intelligere eius Mt legimus cum traditione; quod eius sit A; inter quod et eius deletur quod videtur fuisse illud vel etiam: r.r sensu
patet aut intelligerc deficere aut Jus abundare. simplex] simpliciter Pd. 20 est hi< ENZà; om 3. post Deus GW YPc. post intelligens D.

Commentai'ia Ferrariensis

Ostenso quod Deus sit intelligent ostenditur ulterius
quod sit suum intelligere ♦. Proponit autem conclu-
sionem Sanctus Thomas dicens quod e.v hoc quod Deus est
intelligens, sequitur quod suum intelligere est sua essentia.

1. Et arguit primo sic. Quicquid est in Deo, est divina
essentia. Sed intelligere Dei est in Deo: cum sit actio im-
manens, non autem transmutans ipsum intelligibile. Ergo
est sua essentia. Divina autem essentia et divinum esse
est ipse Deus. Ergo etc.

Advertendum, cum inquit Sanctus Thomas quoniam
e.v hoc quod Deus est intclligens. sequitur suum intelli-
gere esse suam essentiam, quod hoc consequens non se-
quitur formaliter ex antecedente. Si enim sequeretur for-
maliter, Deus est intclligens, Ergo suum intelligere est
sua essentia, tunc in omni intelligente intelligerc esset eius
essentia. Sed sequitur tantum gratia materiae, ex eo quod
quicquid est in Deo est Deus. Unde ly sequitur magis
dicit concomitantiam quam formalem dependentiam. Sensus
enim esi quod esse intelligentem in Deo concomitatur
identitas actus intclligendi cum intelligente.

II. Secundo. Esse divinum est eius essentia. Ergo in-
telligerc divinum est eius intellectus. Ergo est eius essen-
tia. – Prima consequentia probatur. Quia ita comparatur
intelligere ad intellectum sicut esse ad essentiam. - Se-
cunda vero: quia intellectus eius est eius essentia; cum
nullum accidens sit in Deo.

Notandum quod differentia est inter operationes trans-

euntes et immanentes, quia transeuntes non sunt perfe-
ctiones intrinsecae agentis, sed patientis; immanentes autem
sunt perfectiones et actualitates agentis. Et ex hoc sumitur
quod intelligere, quae est operatio immanens, comparatur
ad intellectum sicut esse ad essentiam. Sicut enim esse
dicit ultimam actualilatem et perfectionem intrinsecam
per quam aliquid complete est in genere entium, ita in-
telligerc est ultima perfectio intellectus intrinseca, per quam
complete et actualiter est in genere intelligibilium. In-
tellectus enim consideratus ut informatus specie intelli-
gibili tantum et non actualiter intclligens, assimilatur rei
habenti formam in illo priori quo consideratur ul unita
materiae et nondum dans illi esse sed constituens pro-
prium susceptivum esse *. Ideo, sicut res habens formam
in illo priori secundum intellectus considerationem nondum
habet ultimam actualilatem et perfectionem entis, ita in-
tellectus in illo priori ante intelligere consideratur ut non-
dum complete in actu in genere intelligibilium. Per ipsum
autem intelligere completur in actu, et amplius» ut sic.
in potentia non manet.

111. Tertio. Si non esset sic, aliquid esset Dei essentia
perfectius et nobilius. Et sic Deus non esset primum et
perfectissimum ens. – Probatur consequentia. Quia actus
secundus est perfectior actu primo, sicut consideratio quam
scientia; scilicet, ubi actus secundus realiter distinguitur
a primo. Sed scientia et intellectus Dei est idem quod
eius essentia. Ergo ille actus erit perfectior essentia divina.

• Cap. xxiii.

• Cap. xti, «n.

* Cap. xmi

• Cf. cap. xxiii.

* Cap. pra<v

* Cf. Comment.
c. x l k, init.

• et Cfc.:*
10u* *

*QL Cor.ib-tt
cun «et.

a<
es

m
Q»
E
lit

?
1

es
lit
Di
se.
ali
ali
lec
rej

•Ci?- focc

Vil.

• Qp. vi.

int
sei
int
tia
int
ten
ut

ter
rati
put
ace

‘Cç. uni

1
!Q ii
1
Citer

p:

ParU
Intel
quan

I.
sua l
cipiu
esi p
libet
operi:
erit l
At
rens
cificat
tivuBO

Qua/to. Deus compararetur ad intelligere sicut potentia adactum: quia intelligere est actus intelligentis. Hoc autem Ot impossibile, ex supra dictis. Ergo etc.

Quinto» Omnis substantia est propter suam operationem. Ergo, si operatio Dei est aliud a sua substantia, aliquid aliud erit linis eius: intrinsecus scilicet et proximus. Ergo aliquid aliud erit bonitas eius: cum bonum cuiuslibet rei sit linis eius.

IV. Ex istis deducitur corollarie, primo, quod *intclligere Det sit aeternum et invariabile et in actu tantum existens*. Quia, si est idem quod suum esse, quicquid rca-liter convenit ipsi esse, convenit et ipsi intelligere.

Secundo, quod *Deus non est in potentia intelligens, aut de novo aliquid incipiens intelligere, aut mutationem rei compositionem tn intelligcndo habens*. Quia omnia haec conveniunt enti divino in comparatione ad esse suum.

Si igitur <.
liquid erit
: non erit
; non erit ’’

CAPITULUM QUADRAGESIMUM SEXTUM

A i 2 r a 3<) sine titulo.

QUOD DEUS PER NIHIL ALIUD INTELLIGIT QUAM PER SUAM ESSENTIAM

x his autem quae supra ostensa sunt, evidenter apparet quod intellectus divinus nulla alia specie intelligibili intelligat quam sua essentia.

Species enim intelligibilis principium formale : est intellectualis operationis: sicut forma cuiuslibet agentis principium est propriae operationis. Divina autem operatio intellectualis est eius essentia, ut ostensum est \ Esset igitur aliquid aliud divinae essentiae principium ct causa si «^o alia intelligibili specie quam sua essentia intellectus divinus intelligeret. Quod supra ; ostensis repugnat.

Adhuc. Per speciem inulligibilem fit intellectus intelligens actu: sicut per speciem sensibilem u sensus actu sentiens. Comparatur igitur species intelligibilis ad intellectum sicut actus ad potentiam. Si igitur intellectus di\ inus aliqua alia specie intelligibili intelligeret quam seipso. esset in potentia respectu alicuius. Quod esse non potest, w ut supra * ostensum est.

Amplius. Species intelligibilis in intellectu praeter essentiam eius existens esse accidentale habet: ratione cuius scientia nostra inter accidentia computatur. In Deo autem non potest aliquod esse accidens, ut supra * ostensum est. Igitur non est

in intellectu eius aliqua species praeter ipsam divinam essentiam.

Adhuc. Species intelligibilis similitudo est alicuius intellecti. Si igitur in intellectu divino sit aliqua intelligibilis species praeter essentiam ipsius, similitudo alicuius intellecti erit. Aut igitur divinae essentiae: aut alterius rei. Ipsius quidem divinae essentiae non potest esse: quia sic divina essentia non esset intelligibilis per seipsam, sed illa species laceret eam intelligibilem. – Nec etiam potest esse in intellectu divino species aha praeter essentiam ipsius quae sit alterius rei similitudo. Illa enim similitudo imprimeretur ei ab aliquo. Non autem a seipso: quia sic idem esset agens el patiens; w essetque aliquod agens quod non suam sed alterius similitudinem induceret patienti, et sic non omne agens sibi simile ageret. Nec ab alio: esset enim aliquod agens prius eo. – Ergo impossibile est quod in ipso sit aliqua species intelligibilis praeter ipsius essentiam.

Praeterea. Intelligere Dei est eius esse, ut ostensum est L Si igitur intelligeret per aliquam speciem quae non sit sua essentia, esset per aliquod aliud a sua essentia. Quod est iinpossibile . Non igitur intelligit per aliquam speciem quae non sit sua essentia.

12 Quod... repugnat om 7. >6 sentiens Λ solus; esi sentiens. igitur om 3, autem NZ. 18 intellectus post divinus aXZPc.
19 intelligibili om GZxE; intelligeret om pl . 2? aliquod hic GVVà; post osc.
1 in intellectui intelligētiī a. 3 intelligibilis] prneter essentiam ipsius addunt Z ct sine ipsius G. 11 divino A solus; cius P, om ceteri, 13 ab aliquo] vel n se vel ab alio Pc. 16 patienti A solus; in patientem W, in patiente ceteri.

Commentaria Ferrariensis

Post determinationem de cognitione divina secundum sc, ulterius determinat Sanctus Thomas de ipsa ex parte medii cognoscendi". Et ponit hanc conclusionem: *Intellectus divinus nulla alia specie intelligibili intelligit quam sua essentia*.

1. *Probatur primo*. Quia si per speciem aliam ab essentia sua intelligeret, esset aliquid aliud divinae essentiae principium et causa. – Probatur consequentia. Quia species est principium formale intellectionis: sicut forma cuiuslibet agentis est principium propriae operationis. Cum ergo operatio intellectualis Dei sit cius essentia, aliquid aliud erit principium essentiae.

Adverte hic quod forma quae est ratio agendi inhaerens immediato principio operationis, et principium specificativum formaliter operationis est, et principium elicativum cius ac productivum effective: ut principium tamen

Summa Coxtha Gkntiilis D. Thomae Tom, 1.

>entia m et actus juam uitur quod vina.
• Communi, cap. proce., H.
• Cap. pracC.
• Cap. xxii.

Adverte quod ab universalitate istius propositionis excludenda est essentia divina, quae intellectui beatorum per modum speciei unitur: illa enim non habet esse accidentale. – Vel dicendum quod loquitur hic Sanctus Thomas de specie quae unitur formaliter intellectui secundum esse: quo modo non unitur essentia divina intellectui beatorum.

Quarto, Illa species erit similitudo aut divinae essentiae, aut alterius rei: quia species intelligibilis est similitudo alicuius intellecti. Non divinae essentiae: quia tunc non esset intelligibilis per seipsam. sed per ipsam speciem fieret intelligibilis. Non alicuius alterius: quia imprimeretur ei aut a se. aut a h.olio. Non a se: tum quia idem esset agens et patiens: tum quia esset aliquod agens quod non similitudinem sibi sed alterius in patiente induceret, et sic non omni agens ageret sibi simile Nec ab alio: quia tunc esset aliquod agens prius eo. Ergo etc.

II. Sed occurrunt in hac ratione plura dubia. Primum est, quia non videtur sequi, si in intellectu divino sit similitudo ipsius divinae essentiae, quod ipsa non sit intelligibilis per seipsum. Nam unus angelus, ut inferius ostendetur, alium per speciem eius intelligit; et tamen quilibet est secundum se intelligibilis, cum sit immaterialia.

Secundum, quia non videtur inconueniens ex parte intellectus quod idem sit agens et patiens. Nam intellectus agit in seipso actum intelligendi et conceptum.

Tertium est, quia non videtur inconueniens quod aliquid alterius similitudinem producat: sicut intellectus in actu producit conceptum qui est similitudo rei in intellectu; et imaginatio in se producit similitudinem montis aurei.

III. Respondetur ad primum quod non ideo facit Sanctus Thomas illam consequentiam quasi nullum actu intelligibile possit absolute per speciem intelligi: sed quia non indiget specie ut a seipso intelligatur. Nam, cum ibi ipsi praesens sit, non est opus specie ipsum intellectui repraesentante in esse intelligibili, si est actu intelligibile. Et si alicuius rei essentia indiget specie ad hoc ut intelligatur a seipsa, signum est quod secundum seipsam in-

telligibilis non est, neque ponitur in genere intelligibilium tanquam actus aut existens in actu, sed tanquam potentia: quemadmodum intellectus noster.

Ad secundum dicitur quod etiam apud intellectum non potest idem omnino esse agens et patiens. Intellectus enim simul cum specie qua intelligit, producit actum intelligendi et conceptum. Solus autem illam recipit. Unde non est omnino idem agens et patiens. Si autem intellectus divinus causaret in se species intelligibiles quibus intelligeret, idem omnino esset agens et patiens.

Ad tertium dicitur quod non est inconueniens ut aliquid alterius similitudinem producat quando illud agenti etiam simile fuerit; quia quod est similitudo alicuius, est etiam similitudo illius cui illud assimilatur. Sed inconueniens est quod agens producat formam quae alterius similitudo tantum sit et non ipsius agentis. Quod eveniret in intellectu divinus, nude consideratus, causaret in seipso similitudinem alicuius intelligibilis.

Quod autem instatur de intellectu et imaginatione: dicitur qui dicitur conceptus ab intellectu productus non tantum est similitudo rei intellectae, sed etiam similitudo intellectus in actu cum est intelligibili similitudinem habet, immo aliqui in intellectu. Similiter montis aurei similitudo ab intellectu non est specie auri et specie montis.

IV. Sequeretur quod esset per aliquid aliud a seipso. Quia intellectus est per seipsum. Quia intellectus est per seipsum. Quia intellectus est per seipsum.

Aduik quod ista ratio differt a prima. Quia prima arguebat de essentia, quod haberet principium et causam productam, in hac autem arguitur quod ipsum esse productum esset ab alio. sicut ipsum intelligere, et sic dicitur per aliud esset in rerum natura tanquam per causam sui esse. Licet autem esse et essentia in ipso sint idem, quia tamen formae differunt ex parte intellectus nostri distinguuntur, ideo ab ipsis diversae rationes sumi possunt.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM SEPTIMUM

A 127 b2Q sine titulo.

QUOD DEUS INTELLIGIT PERFECTE SEIPSUM

Tf TTL". 10C auleni ulterius patet quod ipse seipsum perfecte intelligit.

¶ I, n en'm per speciem inteiligibilem intellectus in rem intellectam feratur. ex duobus perfectio intellectualis operationis dependet. I num est ut species intelligibilis perfecte rei intellectae conformetur. Aliud est ut perfecte intellectui coniungatur: quod quidem tanto fit amplius quanto intellectus in intelligendo maiorem efficaciam habet. Ipsa autem divina essentia, quae est species intelligibilis qua intellectus divinus intelligit, est ipsi Deo penitus idem; estque intellectui ipsius idem omnino. Seipsum igitur Deus perfectissime cognoscit.

Adhuc. Res materialis intelligibilis efficitur per hoc quod a materia et materialibus conditionibus separatur. Quod ergo est per sui naturam ab omni materia et materialibus conditionibus sepa-

ratum. hoc est intelligibile secundum suam naturam. Sed omne intelligibile intelligitur secundum quod est unum actu cum intelligente. Ipse autem Deus intelligens est, ut probatum est. Igitur, cum sit immaterialis omnino, et sibi ipsi maxime sit unum, maxime seipsum intelligit.

Item. Ex hoc aliquid actu intelligitur quod intellectus in actu et intellectum in actu unum sunt. Divinus autem intellectus est semper intellectus in actu: nihil enim est in potentia et imperfectum in Deo. Essentia autem Dei secundum seipsam perfecte intelligibilis est, ut ex dictis patet. Cum igitur intellectus divinus et essentia divina sint unum, ex dictis, manifestum est quod Deus perfecte seipsum intelligat: Deus enim est et suus intellectus et sua essentia.

Adhuc. Omne quod est in aliquo per modum inteiligibilem, intelligitur ab eo. Essentia autem

16 et GWZÀ; ct a. 18 et] ct a xND. 4 intelligent] intellectus a. 5 sibi ipsi maxime aPc. u intellectus ait, /oco] intelligent Vd. u 1 solux; praedictis. 14 cx dictis manifestum est quod (ante cx legitur ut. Cuius t superscriptum deleri videtur) 1 solus; ut e\ dktis manifestum est, relinquitur quod. Et hoc legendum erit, si ut non deletum est.

•Op. MA.

• CL (jomm- tiui, inii.

* Comment c XUV, D. XItL

divina est in Deo per modum intelligibilem: nain esse naturale Dei et esse intelligibile unuin et idem est. cum esse suum sit suum intelligere *. Deus igitur intelligit essentiam suam. Ergo seipsum: cum ipse sit sua essentia.

Amplius. Actus intellectus, sicut et aliarum animae potentiarum, secundum obiecta distinguuntur. Tanto igitur erit perfectior intellectus operatio quanto erit perfectius intelligibile. Sed perfectissimum intelligibile est essentia divina: cum sit perfectissimus actus et prima veritas. Operatio autem intellectus divini est etiam nobilis-

sima: cum sit ipsum esse divinum, ut ostensum est*. Deus igitur seipsum intelligit.

Adhuc. Rerum omnium perfectiones in Deo maxime inveniuntur *. Inter alias autem pcrfectiones in rebus creatis inventas maxima est intelligere Deum: cum natura intellectualis aliis preeminet, cuius perfectio est intelligere; nobilissimum autem intelligibile Deus est. Deus igitur maxime seipsum intelligit.

Hoc autem auctoritate divina confirmatur. Ait namque Apostolus. I *Cor.* n^o, quod *Spiritus Dei sentiatur etiam profunda Dei.*

³ ot l *unt GYPc.

⁷ praeimincat) praeemineat OYZàPtff.

u l. Pc; om.

Commentaria Ferrariensis

Postuam determinavit Sanctus Thomas de cognitione divina ex parte cognoscinti.% nunc de ipsa ex parte obiccti determinat *. Circa hoc autem duo facit: primo, agit dc primo et per se obiecto cognitionis divinae; secundo, de secundario du.» obiecto. cap .xiix.

Circa primum duo facit: primo, ostendit quod Deus scipsum perfecte cogno cit; secundo, quod solum seipsum primo et per sc, capite sequenti.

I. Primo ergo ponit hanc nem: *Deus seipsum perfecte intelligit.*

Probatur autem *pruno*. Species intelligibilis qua intellectus divinus intelligit, esi ipsi Deo penitus idem: quia est essentia divina. Et est omnino idem intellectui. Ergo scipsum perfectissime intelligit. Probatur consequentia. Quia, cum intellectus per speciem intelligibilem in rem feratur intellectam, perfectio intellectionis est ex eo quod species intelligibilis perfecte rci intellectae conformatur (conformitate scilicet repraesentationis), ct perfecte coniungitur intellectui. Non potest autem magis conformari species intelligibilis rei intellectae quam si illi sii omnino idem; nec magis uniri intellectui quam si sit illi idem secundum rem. Ergo etc.

11. *Secundo*. Deus est omnino immaterialis, el sibi ipsi maxime unum. Ergo seipsum maxime intelligit. – Probatur consequentia. Quia ex hoc aliquid est intelligibile secundum se quod est immateriale: cum res materialis intelligibilis efficiatur per abstractionem a materia et a materialibus conditionibus. Intelligitur autem secundum quod est unum actu cum intelligente.

Quomodo intelligibile sit unum actu cum intelligente, dictum est superius *. Sed tamen advertendum quod dixit Sanctus Thomas ipsum fieri oportere unum *actu*. Quia antequam intellectus informetur specie intelligibili, est unum cum intellectu potentia tantum, inquantum intellectus est in potentia ad eius receptionem. Sed per hoc non intelligitur: immo requiritur ut actu uniatur intellectui. Similiter intellectus informatus specie, si non actualiter intelligat, est quidem unum actu cum intelligibili, sed non actu perfecto. Ideo tunc intelligitur res tantum imperfecto modo, scilicet habitualiter. Quando autem est in actuali consideratione, intelligibile est unum cum intellectu perfecto modo. Ideo tunc perfecte intelligitur.

III. *Tertio*. Divinus intellectus est semper intelligens actu. Et essentia divina est secundum se perfecte intelligibilis. Item intellectus divinus et essentia divina sunt unum. Ergo Deus perfecte seipsum intelligit. – Probatur consequentia. Quia ex hoc aliquid actu intelligitur quod intellectus in actu et intellectum in actu sunt unum.

Adverte quod ista ratio a praecedenti formaliter distinguitur. Quia ibi considerabatur intellectus absolute, et unio intelligibilis ad ipsum. In hac autem consideratur intellectus ut actu semper intelligens, et unio intelligibilis in actu ad intellectum semper actu intelligentem.

IV. *Quarto*. Deus intelligit essentiam suam. Ergo seipsum: quia ipse est sua essentia – Probatur antecedens. Quia essentia divina est in Deo per modum intelligibilem: eo quod esse naturale et esse intelligibile Dei unum et idem sint; cum esse suum sit suum intelligere. Omne autem quod est in aliquo per modum intelligibilem, intelligitur ab eo.

Advertendum quod esse in aliquo modo intelligibili est esse in ipso ut actu intelligibile ab ipso. Et quia esse actu intelligibile consequitur ad esse immateriale, ut superius est ostensum *, ideo quod est in aliquo immaterialiter, est in ipso secundum modum intelligibilem. In Deo autem omnia sunt ut actu intelligibilia et immaterialiter: quia, cum unumquodque recipiatur secundum modum recipientis; et esse naturale divinum sil idem realiter quod intelligere., non potest aliquid in Deo esse nisi modo intelligibili, eo quod res materiale esse habens non possit esse in eo quod omnino immateriale est, el quod per ipsum intelligere in rerum natura realiter existit.

V. *Quinto*. Operatio intellectus divini est nobilissima: cum sit ipsum esse divinum. Ergo Deus intelligit se. – Probatur consequentia. Quia tanto est perfectior operatio quanto fuerit perfectius intelligibile: eo quod actus intellectus, sicut el aliarum potentiarum animae, per obiecta distinguantur ac specificenlur. Sed essentia divina est perfectissimum intelligibile: eo quod sit perfectissimus actus et prima veritas. Ergo perfectissima intellectio debet ad essentiam divinam terminari.

Notandum quod, cum ens et verum sint obieclum intellectus, unum ut quod actus intellectus terminat, alterum ut quod omnem actum intelligendi concomitatur. utroque modo essentiae divinae Sanctus Thomas attribuit rationem perfectissimi obiccti: quia, inquam, et perfectissimus est actus, et prima et per consequens summa veritas est.

Advertendum quoque quod, cum inquit Sanctus Thomas actus intellectus per obiecta distingui, dat etiam intelligere quod specificantur et habent perfectionem ex obiectis: actus enim est qui distinguit formaliter el separat. Ideo dicere quod per obiecta distinguuntur, est dicere quod obiecta sunt formae ipsorum: et ex consequenti ab eis el speciem habent et perfectionem. Sed dc hoc fortassis inferius tractabitur latius.

VI. *Sexto*. Intelligere Deum maxima perfectio est. Ergo maxime Deo convenit: quia rerum omnium perfectiones maxime Deo conveniunt. Antecedens probatur. Quia natura intellectualis omnibus aliis praeeminet; et nobilissimum intelligibile est Deus. Ex quo sequitur, cum per intelligere aliis naturis intellectualis natura praeemineat; et perfectissimum intelligere sit quod ad perfectissimum intelligibile, quod est Deus, terminatur; quod natura Deum intelligens omnibus simpliciter praeeminet. Et sic intelligere Deum est maxima perfectio.

Confirmatur et auctoritate Apostoli, I *Cor.* n, dicentis quod *Spiritus Dei scrutatur etiam profunda Dei.*

CAPITULUM QUADRAGESIMUM OCTAVUM

A i2v b marg sup sine titulo.

QUOD DEUS PRIMO ET PER SE SOLUM SEIPSUM COGNOSCIT

Jr.-SrÿKï ' praemissi- ·n ·pp· v quod Deus
(J primo ct per >c ·o lui'i seipsum co-
li gnoscit.

Illa enim solum res esi primo et | 'ri-
se ab intellectu cognita cuius specie intelligit: ope-
ratio enim formae quae est operationis princi-
pium proportionate·. Sed id quo Deus intelligit
nihil est aliud quam sua essentia, ut probatum
est *. Igitur intellectum ab ipso primo <t per se
nihil est aliud quam ipsemet.

Adhuc. Impossibile est simul multa primo et
per sc intelligere: una enim operatio non potest
simul nullis terminari. Deu autem seipsum quan-
doque intelligit, ut probatum est . Si igitur intel-
ligat aliquid aliud quasi primo ei per se intel-
lectum oportet quod intellectus cius mutetur de
consideratione in considerationem illiti* Illud :
tem est eo ignobilius. Sic igitur intellect- divinus
mutatur in peius. Quod est impossibile

Amplius. Operationes intellectu distinguuntur»
penes obiecia. Si igitur Deus iniclli; i. el im J
a sc quasi principale obiectum, habebit plures
operationes intellectuales. Ergo vel sua essenii
erit in plura divisa: vel aliquam operationem in-
tellectualem habebit quae non est sua substantia,
Quorum utrumque impossibile esse monstratum
est*. Restat igitur nihil a Deo esse cognitum quasi
primo ct per se intellectum, nisi suam essentiam.

Item. Intellectus, secundum quod est differens
a suo intellecto, est in potentia respectu illius. ,0

Si igi ir aliquid aliud sil intellectum a Deo primo
ei per se, sequetur quod ipse sit in potentia re-
spectu alicuius alterius. Quod est impossibile, ut
ex dictis * patet.

Praeterea Intellectum est perfectio intelligentis:
secundum enim hoc intellectus perfectus est quod
actu intelligit: quod quidem est per hoc quod
c--: unum cum quod intelligitur. Si igitur aliquid
; iuv Deo sii primo intellectum ab ipso, erit
· aliqui uliud pertes lio ipsius, et eo nobilius. Quod
est impossibile. ■

l 'b . Ex multis intellectis intelligentis scien-
ti a r. Si igitur sunt multa scita a Deo
' i| diier cognita et perse, sequitur quod
mi mi.: Dei sit ex multis composita. Et sic vel
cii divina essentia composita: vel scientia erit
; . Ju - D<" Quorum utrumque impossibile
c t\ metis" manifestum est. Relinquitur igitur
quod id quod est primo el per se intellectum a
Deo, nihil esi aliud quam sua substantia.

\dhuc. Operatio intellectualis speciem et nobi-
litem habet secundum id quod est per se et
primo intellectum: cum hoc sit eius obiectum.
Si igitur Deus aliud a se intelligeret quasi per se
et primo intellectum, eius operatio intellectualis
speciem et nobilitatem haberet secundum id quod
esi aliud ab ipso. Hoc autem est impossibile:
cum sua operatio sit eius essentia, ut ostensum
est '. Sic igitur impossibile est quod intellectum
a Deo primo et per se sil aliud ab ipso.

13 terminari} terminari terminfa si) ct mutato ordine Vd. seipsum hic NZ; pont quandoque. 14 intelligit NZ; intelligit. 15 quau
DNWZàPc; quod «E. quod quasi GY, quod tit sG, quod Mt quasi sY. t6 dc consideratione] sui quod casu tantum in A abesse videtur,
addunt sDZsGNàPc. illius) alterius aDI'sGYPc. 22 a sc] ac A casu.
S cum quod A solus· cum eo quod. 17 frnpoiribilc cascj impossibile caset N, est impossibile ut al.Pc. 20 nihil est] non rit Pc.

Commontaria Fex`x*arienais

Skgl mia conclusio quam ponit Sanctus Diomas est ista:
Deus primo et per se solum seipsum cognoscit .

I. Pro cuius intelligentia notandum quod duplex est
modus quo aliquid dicitur primo et per se cognosci. I nus,
ut cognoscatur tanquam formale obiectum sub quo omnia
ad potentiam referantur. Nam. cum in plura obiecia feratur
potentia, sicut visus in plures colores; et una potenlia non
feratur in plura inquantum plura sunt; oportet ul illa in
aliquo uno convenient ea omnia continente et uniente.
Et hoc est quod dicilur primo et per se obiectum po-
tentiae: quia nihil illorum plurium attingitur a potentia
nisi inquantum illo uno participat; sicut neque album neque
nigrum videtur nisi inquantum colorata sunt. - Alius modus
est ut cognoscatur non per aliud cognitum in quo cogno-
scatur. sed ipsum secundum se a potentia apprehendatur.
Hoc modo dicitur videri album primo et per se, quando
non videtur per aliud visum.

Utroque modo divina essentia est primum et per sc
obiectum intellectus divini: et quia, inquam, ab illo com-
prehenditur, non per aliquam aliam rationem quam par-
ticipet, sed per scipsam intclligitur cx propria ratione,
omniaque alia a divino intelliguntur intellectu inquantum

in divinae essentiae ratione per quandam participationem
uniuntur; et quia intclligitur secundum se, non autem in
alto intellectu. Sed licet utroque modo primo et per se in-
telligatur, videtur tamen secundus modus hic esse intentus:
eo quod comparetur ad alia primo ct per se cognita, tan-
quam in aliis intellectibus possint inveniri plura primo ct
per se cognita; constat autem hoc verum esse in secundo
sensu, non autem in primo, cum ab unitate illius primo
et per se obiecti potentia sit una. Quod etiam ista sit
mens Sancti Thomae, hic cx rationibus adductis apparet
manifeste.

II. Probatur autem conclusio primo. Id quo Deus in-
telligit nihil est aliud quam divina essentia. Ergo primo ct
per sc intellectum ab ipso nihil aliud est quam ipsemet. -
Probatur consequentia. Illud solum est primo ct per se ab
intellectu cognitum cuius specie intelligit; eo quod operatio
proportionetur formae quae est operationis principium.

Advertendum circa istam propositionem. Illud primo et
per se ab intellectu cognoscitur cuius specie intelligit, ct
cius probationem, quod, cum omne agens agat sibi simile;
et omne cognoscens cognoscat sibi simile, eo quod simile
simili cognoscatur: oportet ut operatio terminetur ad id

• Cap. XCVI.

• Cap. pnuc

* Cap.XVIII,xxiii,
XI.V.

Cf. Comment.
< iLvü. Inti.

qu
op
rat
QU

pri
pn
pe
rai
du
in;
sci
mi
vis
tic
ad
foi
hu
in«
mi
tia
all
fqj
ria
or
ipi
let
di-
rat
qt
m.
ct
nc
JU
au
tel
tel
Et
ab
sp

vii
ho
mi
nu
in<
pa
est

* <jp. 1M.

cu
tui
ab
tai
CCI
hg
au
est
a '

te.x

Pr<
se
mi
qu
Pri
cot

pri
qu

que
teri
luti

quod est simile principio formali operationis. Et hoc est operationem proportionari formae quae est principium operationis, terminari scilicet ad simile formae ex qua elicitur aut specificatur operatio.

2. Sed quia, ut diximus ♦. dupliciter dici potest aliquid primo et per se cognitum, ideo duplicem haec assumpta propositio veritatem habere potest. Si enim velimus accipere primum et per se cognitum pruno modo, considerandum est quod forma quae est principium operationis dupliciter potest considerari: scilicet materialiter, et formaliter. Sicut enim ex parte obiecti sunt materialia obiecta, scilicet particulares naturae ad quas operatio potentiae terminatur. et formalis ratio, in qua omnia conveniunt; ut in visu materialia obiecta sunt albedo et nigredo et ahi specifi- ci colores, formale autem est color, quia omnes colores ad visum referuntur inquantum colores sunt: ita ex parte formae quae est principium operationis, materiale est forma huius particularis inquantum est haec forma, et forma illius inquantum est particulariter illius: formale autem est communis ratio in qua omnes convn- niunt formae talis potentiae. et qua primo et per se operatur potentia, sicut forma albedinis in visu ut particulariter similitudo albedmis, et forma nigredinis ut nigredinis form l» est forma visus materialis; hoc autem quod dico *similitudo coloris*, in quo omnes formae visus conveniunt, est formale in eis, et per ipsam primo et per se visu- videt. Sic etiam ex parte intellectus, licet in uno intellectu sint species et similitudines diversarum naturarum, illae tamen secundum particulares rationes consideratae materiaks sunt formae: sed id in quo omnes intellectus illius species conveniunt est formale, et quod per illud reprae- sentatur intellectui, est primo et per se cognitum. Sicut, quia omnes species intellectus nostri conveniunt in hoc quod unaquaeque est species *quidditatis materialis*, loquendo de obiecto proportionate, aut *entis*, loquendo de obiecto adaequato; ideo species intellectus nostri, formaliter sumpta, qua primo et per se intelligit, est species quidditatis naturalis aut species entis. Et sic quod hic dicitur, id esse primo et per se cognitum ab intellectu cuius specie intelligit. intelligendum est de specie formaliter sumpta, qua primo et per se intelligit.

Sic autem se habet essentia divina ad intellectum divinum: quia est forma qua primo et per se intelligit. Immo hoc etiam habet proprium, quod non multiplicatur in plures materiales species, sicut species intellectus nostri, sed una numero manet, nihilque intellectui divino repraesentat nisi inquantum est divina essentia aut formaliter aut participative. Ideo primo et per se cognitum ab intellectu divino est ipsa divina essentia et Deus ipse.

3. Si autem accipiatur primo et per se cognitum secundo modo, ut diximus hoc loco accipi a Sancto Thoma, tunc intelligitur quod illud primo et per se cognoscitur ab intellectu cuius specie *tanquam primo illud repraesentante*, non autem repraesentante aliud prius in quo reluceat, intelligit. Et quia species qua intellectus divinus intelligit primo et per se divinam essentiam repraesentat, alia autem ut in divina relucent essentia: et nulla alia species est in divino intellectu; ideo ipse solus primo et per se a se intelligitur.

111. *Secundo*: et est ratio sumpta ex XII *Metaphrs.*, texti* *. Si non sic esset, tunc intellectus divinus mutaretur de consideratione sui in considerationem alterius. Et cum illud esset eo ignobilius, mutaretur in peius. – Probatur consequentia. Quia impossibile est pruno et per se plura simul intelligere: eo quod una operatio simul nullis terminis non possit terminari. Ergo, cum Deus se quandoque intelligat, si aliquid aliud intelligat tanquam primo et per se intellectum, mutabitur intellectus suus de consideratione sui ad considerationem alterius.

Adverte quod ista ratio supponit quod Deus seipsum primo et per se intelligat, ex praecedentibus: probat autem quod nihil aliud intelligit primo et per se.

2. Sed occurrunt duo dubia. Primum est quia videtur quod una operatio possit diversis terminis primo et per se terminari. Eadem enim solis calefactio liquefacit ceram et lutum indurat.

Secundo, circa rationem. Posset enim aliquis dicere quod ex eo quod intellectus divinus intelligit aliquid aliud, non oportet ut cesset ab intellectione sui. Nam et angelus, semper seipsum intelligens, ut infernis * ostendetur, etiam alia intelligit primo et per se. ad sensum conclusionis.

3. Ad primum respondetur quod illa operatio, licet si una ex parte principii activi formaliter et ideo ab una forma procedat, tamen virtualiter est plures, et ex parte passivorum multiplicatur: unumquodque enim illorum eam suo modo recipit.

Ad secundum respondetur quod angelus, licet intelligat alia, non tamen cessat a cognitione sui, quia alia intelligit per species suae essentiae superadditas; et consequenter plures simul habere intellectiones potest ad diversa primo et per se terminatas. Ideo non oportet ut. dum alia intelligit, desinat se intelligere. Deus autem sua tantum essentia intelligit. ut superius est ostensum -. Et consequenter non potest simul plures intellectiones habere: nam per unam formam non producuntur simul plures operationes ab uno agente Ideo, cum plura unica intellectione intelligi non possint ita quod unumquodque sit primo et per se intellectum, necesse est, si Deus se intelligit et similiter aliquid aliud a se, quod hoc sit successivis intellectionibus: et consequenter, si aliquid aliud a se primo et per se intelligat, quod desinat se intelligere.

IV. *tertio* Si Deus intelligit se et aliud tanquam principale obiectum, plures habebit intellectuales operationes: cum operationes intellectus distinguantur penes obiecta. Ergo vel essentia sua erit in plura divisa, si. inquam, intellectio sit idem quod eius essentia: vel aliquam intellectionem habebit quae non erit eius substantia. Quorum utrumque est impossibile.

Adverte quod, licet omnes operationes unius potentiae unam formalem rationem respiciunt, ratione cuius dicuntur omnes eiusdem rationis; materialiter tamen pluriticantur ex pluralitate obiectorum materialium, quando unumquodque illorum per se attingitur a potentia, et non unum ut unitur alteri; sicut alia est visio albi, alia nigri, quando utrumque per se videtur. Inde hoc loco, cum dicitur quod operationes distinguuntur secundum obiecta, intelligitur de obiectis ad quae per se et distincte omnino terminatur operatio, et de reali distinctione operationum.

V. *Quarto*, Intellectus divinus esset in potentia respectu alicuius alterius. Probatur consequentia. Quia intellectus differens a suo obiecto intellecto est in potentia respectu illius.

Quinto, Esset aliquid aliud perfectio divini intellectus, et eo nobilius. – Probatur consequentia. Quia intellectum, scilicet primum, quod per propriam speciem intelligitur, est perfectio intelligentis: et per consequens, ut sic. est eo perfectius. Intellectus enim perfectus est, ultima scilicet perfectione, eo quod actu intelligit. Hoc autem est ex hoc quod est unum cum eo quod intelligitur, tanquam scilicet ipso informatus.

Sexto. Scientia Dei esset composita. Et sic Dei essentia esset composita, si scientia Dei est idem quod eius essentia; vel scientia erit accidens Deo. – Probatur consequentia. Quia ex multis principaliter et primo intellectis integratur scientia.

Advertendum quod scientia, ex ea parte qua dicit ordinatam collectionem specierum intelligibilium, dicit quoddam unum aggregatione et compositum. Ideo, ubi nulla per diversas species cognoscuntur ab aliquo intellectu, illa scientia compositionem et multipliciter habet. In hoc autem evenit ubi multa pruno et per se intelliguntur: quia tunc unumquodque non per alterius speciem intelligitur, sed per propriam speciem et adaequatam. Ideo, si essent plura primo et per se a Deo cognita, scientia Dei compositionem et multipliciter haberet.

Septimo. Si esset aliud primo et per se cognitum a Deo, intellectio Dei speciem et nobilitatem haberet secundum id quod est aliud ab ipsa. Hoc autem impossibile est: cum sua operatio si sua essentia. Probatur consequentia. Quia intellectio speciem et nobilitatem habet secundum id quod est primo et per se intellectum: cum hoc sit eius obiectum.

Sciendum quod, cum una intellectio ad multa possit simul terminari secundum quod unum in altero continetur, illud tamen quod primo et immediate per speciem intelligibilem tanquam per propriam speciem repraesentatur, absolute dicitur talis operationis obiectum et primo et per se cognitum, non autem quae repraesentantur secundo tanquam contenta in primo et principali obiecto. Sicut, si aliquis videat speculum in quo multae imagines appa-

reni, primo et per se cognitum et visum est ipsum speculum, non autem ea quae in illo videntur: et ab eo specificatur, non a visis in eo; dicitur enim absolute visio *speculi*, aliorum autem dicitur visio *in speculo*. Propter hoc inquit Sanctus Thomas intellectionem habere speciem et nobilitatem secundum primum et per se cognitum *eo quod illud sit obiectum suum*. quod scilicet simpliciter et absolute dicitur intellectionis obiectum.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM NONUM

A 13 r a 20 sine titulo.

QUOD DEUS COGNOSCIT ALIA A SE

Ex hoc autem quod Deus seipsum cognoscit primo et per se. quod alia a se in seipso cognoscat ponere oportet. Effectus enim cognitio sufficienter habetur per cognitionem suae causae: unde et *scire dicimur unumquodque cum causam cognoscimus*. hinc autem Deus est per se et essentiam causam essendi aliis. Cum igitur suam essentiam plenissime cognoscat, oportet ponere quod etiam alia cognoscat.

Adhuc. Omnis effectus in sua causa aequaliter praexistit similitudo: cum omne agens agat sibi simile. Omne autem quod est in aliquo, est in eo per modum eius in quo est. Si igitur Deus aliquarum rerum est causa, cum ipse sit secundum suam naturam intellectualis, similitudo causati sui in eo erit intelligibilitate*. Quod autem est in aliquo per modum intelligibilem, ab eo intelligitur. Deus igitur res alias a se in seipso intelligit.

Amplius. Quicumque cognoscit perfecte rem --citur: *Prospexit de excelso sancto suo*. quasi de seipso excelso alia videns.

possunt dici et quae ei conveniunt secundum naturam. Deo autem secundum suam naturam invenit quod sit aliorum causa. Cum igitur perfecte seipsum cognoscat, cognoscit se et se cuisim. Quod esse non potest nisi cognoscatur aequaliter in eo. Quod est aliud ab ipso: nihil enim sui ipsius causa est. Ergo Deus cognoscit alia a se.

Colligitur igitur has duas conclusiones*, apparet Deum cognoscere seipsum quasi primo et per se notum, alia vero sicut in essentia sua visa.

Quam quidem veritatem expresse Dionysius tradit, in vii cap. de *Dir.* Xviii.*, dicens: *Non secundum rationem singulis se immittit, sed secundum unam causae continentiam scit omnia*. Et infra; *Divina sapientia seipsam cognoscens scit alia*.

Cui etiam sententiae attestari videtur Scripturae Sacrae auctoritas. Nam in Psalmo* de Deo dicitur: *Prospexit de excelso sancto suo*. quasi de seipso excelso alia videns.

2 alia non scilicet in seipso A *solus*; alia a seipso. 3 ponere) etiam ponere GPc. 5 unde et A *solus*; unde. 6 causam) eius *addunt* ZiM. 12 similitudo, cuius omnino agens agat sibi simile (*in* l *supra* *marpinem*) N; om WYpGfr; similitudo, *quod* om pZ, *in phneipio post* Adhuc ponunt >N *et ceteri*. 15 aim ipse sit] aim ipse EFpH, om B. 17 est out A *casu. et* G. 19 in seipso (pA; in essentia sua sA, *sed rursus deletur*; *ductui calami delens* in &cipio *raditur. quoad* in sc *non perfecte*^ ip*n DEGXYsN, ipso vere (*an vere est sua secundae redactimiis*!:) asGàPc, in essentia sua pN, in sua essentia Z. intelligit) intelligit npud sc N, cognoscit Pc. 20 cognoscit om WYpGh. *post* perfecte Z. 1 ei om a. j suam naturam >Z; naturam aDsGPc, (sua NZ) naturam cognoscit ENWYpZà, naturam (*ceteris omissis*) convenit pG. 9 Colligentes sic A *et omnes*. 13 Nom. *addimus cum traditione*: um A *casu, quia contra constantem usum*. 15 un.im NZ; om. continentiam! convenientiam GYZ.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de primo et per se obiecto divinae cognitionis, nunc de secundo obiecto determinat. Circa hoc autem duo facit: primo, determinat de tali obiecto in generali; secundo, in speciali, cap. Lxii. Circa primum duo facit: primo, agit de obiecto cognito per se; secundo de obiecto concomitante obiectum cognitum, scilicet de veritate, cap. Lix.

Circa primum duo facit: primo, agit de obiecto cognito; secundo, de modo cognitionis ipsius, capite sequenti.

L Quantum ad primum, ponitur haec conclusio: *Deus cognoscit alia a se*.

Et probatur primo sic. Deus cognoscit suam essentiam plenissime. Ergo cognoscit alia a se. Probatur consequentia. Quia effectus cognitio sufficienter habetur per cognitionem suae causae: unde dicimur scire unumquodque cum causam eius cognoscimus. Deus autem per essentiam suam est causa essendi aliis. Ergo etc.

Advertendum quod in ista conclusione non determinatur modus cognitionis, an scilicet perfecte vel imperfecte Deus alia cognoscat; sed absolute agitur de cognitione aliorum, sive perfecte sive imperfecte cognoscantur. Unde ex ista ratione absolute concluditur quod Deus alia a se cognoscit. Et quod inquit Sanctus Thomas, quoniam *e.v cognitione causae sufficienter cognoscitur effectus*, sufficientia illa non dicit perfectionem cognitionis, sed exclusionem necessitatis alterius: quia ad habendum absolute cognitionem effectus, si causa cognoscatur in quantum causa, sive quantum ad virtutem secundum quam est causa, nihil aliud requiritur.

Secundo. Quod est in aliquo secundum modum intelligibilem, ab eo intelligitur. Sed causata a Deo sunt in ipso intelligibilitate. Ergo etc. – Maior supponitur vera. – Minor vero probatur, quoad primum quidem partem, quia, cum omne agens agat sibi simile, similitudo omnis effectus

aliqua-
liter
praeexistit in sua causa: quoad secundani vero partem, quia omne quod est in aliquo est in eo per modum cuius in quo est, Deus autem secundum naturam suam est intellectualis.

Tertio. Deus cognoscit se esse causam. Ergo cognoscit aliqua-
liter causatum. Ergo alia a se: quia non est causa sui ipsius, sed alicuius alterius. Probatur antecedens. Quia quicumque cognoscit rem aliquam, cognoscit omnia quae de illa re vere possunt dici et quae ei conveniunt secundum naturam. Deus autem seipsum perfecte cognoscit; et secundum suam naturam convenit sibi quod sit aliorum causa. Ergo etc.

Circa assumptum ad probationem antecedentis, considerandum quod convenienter addidit Sanctus Thomas, *et quae ei conveniunt secundum naturam*, quia cognoscens perfecte aliquam rem, non oportet ut cognoscat omnia simpliciter quae nata sunt sibi a causa extrinseca convenite et vere de ipsa dici possunt; sed dia tantum quae vere dici possunt de ipsa convenientia sibi secundum naturam. Propter quod coniunctim accipienda est illa propositio, non autem divisim.

Circa illam propositionem. *Deo convenit secundum naturam ut 5/7 aliorum causa.* advertendum quod duplicem sensum habere potest. Unus est ut natura divina, formaliter sumpta, sit immediatum principium agendi. Et hic sensus non est hic intentus, sed est falsus: denotaretur enim Deum de necessitate naturae agere, non per intellectum. Alius, ut importetur fundamentum remotum causalitatis esse naturam: sicut i diceremus hominem secundum naturam intelligere, non quia natura et essentia sit immediatum principium intellectionis sed quia est remotum principium et fundamentum ex quo habet ut intelligat. Et hic sensus est verus, et hic a Sancto Thoma intentus. Quod enim Deus sit causa omnium aliorum per intellectum, convenit sibi ex perfectione suae naturae originaliter et fundamentaliter.

Notandum etiam quod haec ratio differt a prima quia in ista consideratur virtus causae cum habitudine ad effectum, quod datur intelligi cum dicitur Deum cognoscere se esse causam: in prima autem consideratur absolute virtus et perfectio causae.

II. Ex hac conclusione et praecedenti deducitur corollario quod *Deus seipsum cognoscit tanquam primo et per se notum, alia vero sicut in essentia sua visa.*

Quod et auctoritate Dionysii, vu cap. de *Div. Nom.*, confirmatur. Et in Psalmo dicitur: *Prospexit de excelso sancto suo.* quasi de seipso alia videns.

III. (arca corollarium istud, et etiam conclusionem, occurrit dubium: quomodo alia Deus in seipso tantum videat; cum res habeant esse ab ipso distinctum, et huiusmodi in alio cognoscere sit imperfecte cognoscere.

2. Ad huius evidentiam considerandum quod effectus divini, ut dicitur *I'herit.*, q. vin, a. 4, non continentur in divina essentia sicut rerum imagines in speculo continentur; quia quae continentur in speculo distincta sunt et multiplicia, realiter inter se distinctionem habentia in speculo: effectus autem divini non continentur divisim et multipliciter in divina essentia. Sed continentur sicut effectus in causa per unicam virtutem omnia producente: in qua effectus non sunt divisim et multipliciter, sed unite in una virtute omnes eminenter continente, ita quod omnes sunt ipsa virtus indivisibilis et simplex. Ideo cognoscere Deum res in sua essentia non est videre eas sicut in speculo, quod est videre eas cum quadam distinctione existente in eo in quo videntur: sed est videre eas sicut in causa, quod est videre eas in una indivisibili essentia omnia unite et eminenter continente et omnia perfectissime repraesentante. Et si aliquando inveniatur a sanctis dictum divinam essentiam esse speculum, intelligendum est quantum ad ali-

quid, inquantum scilicet in ea videntur omnia: non autem quantum ad modum existendi rerum in speculo.

3. Sed dupliciter potest intelligi alia a Deo in ipso videri. In no modo, ut videantur res in divina essentia solum quantum ad esse quod in ipsa habent. Et sic non accipimus hic: quia, cum illud esse rerum nihil aliud sit quam esse divinum, cognoscere sic res esset divinum tantum esse cognoscere. – Alio modo, ut in ipsa divina essentia non solum videatur esse rerum quod in ipsa habent, sed etiam esse quod unumquodque in seipso habet, inquantum divina essentia rerum omnium, quantum ad omnia quae in ipsis sunt, est expressa similitudo: sicut, si imago quae est in speculo repraesentaret omnia quae sunt in re et esse particulare quod habet res in se. ex visione illius imaginis videretur etiam res ipsa perfecte.

Ex quo sequitur quod dupliciter potest considerari quod ab aliquibus dicitur, Deum res alias intelligere *terminative*. Uno modo, ut idem sit quod intellectum divinum extendi sua actione ad esse rerum quod in seipsis habent, sive hoc sit immediate sive mediate. Et sic verum est ipsum intelligere res terminative. – Alio modo, ut idem sit quod immediate ipsum ad res terminari secundum quod in seipsis sunt, ita quod non videatur esse carum in alio cognito in quo repraesententur. Et sic non intelligit eas Deus terminative: quia ad eas ut in seipsis sunt non terminatur nisi secundario et per divinam essentiam, in qua videntur tanquam per ipsam repraesentatae.

4. Quod autem videtur dicere Aristoteles, XII *Metaph.*, text. 5t^o, Deum seipsum tantum cognoscere et non alia extra se, non obstat. Dicitur enim quod Deum intelligere aliquid extra se duobus modis potest intelligi. In no modo, quia intelligit id quod est aliud ab ipso. Et sic Deus intelligit aliquid extra se. Alio modo, quia cognoscit aliud a se primo et per se, non autem in ipso Deo. Et sic non intelligit aliquid extra se, sed omne quod cognoscit videndo essentiam suam intelligit. Et sic intellexit Aristoteles.

Quod etiam videtur velle ibidem Philosophus, quod intellectus divinus vilesceret si cognosceret ea quae sunt infra se, intelligitur similiter, in illa cognosceret tanquam primum et per se obiectum, se autem non cognosceret. Tunc enim cognitio Dei terminaretur ad vile obiectum: intelligentia vero movens orbem intelligeret ipsum Deum, quod est nobilissimum cognitum. Et sic vilificaretur intellectus divinus, dum ad res inferiores, praetermisso nobilissimo ente, terminaretur. Patet hoc esse de mente Aristotelis ibidem, quia illud dixit respondendo ad quaestionem illam qua quaerebatur utrum cognoscat se an alia. Et respondet quod non cognoscit alia, scilicet solum, sed cognoscit se tanquam primo cognitum, etc.: quia, si solum alia a se cognosceret, cognitio sua vilis esset inter aliarum intelligentiarum cognitiones. – Potest etiam dici quod, si intelligeret alia a se per mutationem ab intellectione sui ad aliorum intellectionem, utique vilesceret: quia tunc transiret ab eo quod est nobilius ad id quod est ignobilius.

5. Ad dubium ergo dicitur quod, quamvis res, secundum quod in seipsis sunt, habeant esse distinctum a Deo, non tamen quia videntur in divina essentia, imperfecto modo videntur. Quando enim aliquid videtur in aliquo perfectissime ipsum quantum ad omnia repraesentante, ita quod per ipsum illud secundario terminatur ad esse proprium rei, tunc non cognoscitur imperfecte: immo, perfectissime. Sed bene imperfecte cognosceretur si aut illud non esset eius perfecta similitudo; aut in ipsa tantum similitudine sisteret intuitus, et ad rem ipsam non terminaretur.

Advertendum tamen, cum dicitur divinam cognitionem terminari *secundario* ad res. quod per hoc non intendimus ponere ordinem in ipsa cognitione divina secundum se, sed tantum inter cognita. Et est sensus quod res aliae sunt secundario obiecta divinae cognitionis.

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM

A 13 r b 17 sine titulo.

OUOD DEUS IIABEI PROPRIAM COGNI TIONEM DE OMNIBUS REBUS

Cf. Comment.
huius»cap,n. vni.

guiA vero quidam dixerunt quod Deus de aliis rebus non habet cognitionem nisi universalem, utpote cognoscens ea i inquantum sunt entia. ex hoc quod naturam essendi cognoscit per cognitionem sui ipsius; restat ostendendum quod Deus cognoscit omnes alias res prout ab invicem sunt distinctae et a Deo. Quod est cognoscere res secundum proprias rationes earum.

• Cap. XIX.

» l.ib II. c. x*.

Ad huius autem ostensionem. Deum esse «tutam omnis entis supponatur: quod et ex supra dictis aliquatenus pater, ct infra plenius ostendetur. Sic igitur nihil in aliqua re esse potest quod non sit ab eo causatum vel mediate vel immediate. Cognita autem causa, cognoscitur eius effectus. Quicquid igitur est in quacumque re potest cognosci cognito Deo et omnibu ausis mediis quae sum inter Deum er rc-. Sed Deus seipsum cognoscit et omne. is nedias que sunt inter ipsum et rem quamlibet. Quod enim seipsum perfecte cognoscat, iam ostensum est ; Seipso autem cognito. cognns.it quod ab ipso immediate est. Quo cognito, cognoscit iterum quod ab illo immediate est: et sic de omnibus causis mediis usque ad ultimum effectum. Ergo Deus cognoscit quicquid est in re. Hoc autem est habere propriam et completam cognitionem de re. cognoscere scilicet omnia quae in re sunt, communia et propria. Deus ergo propriam de rebus cognitionem habet, secundum quod sunt ab invicem distinctae.

Adhuc. Omne quod agit per intellectum, habet cognitionem de re quam agit secundum propriam facti rationem: quia cognitio facientis determinat formam tacto. Deus autem causa est rerum per intellectum: cum suum esse sit suum intelligere. unumquodque autem agit inquantum est actu. Cognoscit igitur causatum suum proprie, secundum quod est distinctum ab aliis.

Amplius. Rerum distinctio non potest esse a Casu: habet enim ordinem certum. Oportet ergo ex alicuius causae intentione distinctionem in rebus esse. Non autem ex intentione alicuius causae per necessitatem naturae agentis: quia natura determinatur ad unum, et sic nullius rci per naturae necessitatem agentis intentio potest esse ad multa inquantum distincta sunt. Restat ergo quod distinctio in rebus provenit ex intentione alicuius causae cognoscentis. Videtur autem intellectus proprium esse rerum distinctionem considerare: unde et

\anaxagoras distinctionis principium intellectum dixit . Universalis autem rerum distinctio non potest esse ex intentione alicuius causarum secundarum quia omnes huiusmodi causae sunt de universitate causatorum distinctorum. Est igitur hoc primae causae, quae per seipsam ab omnibus aliis dbiineiiitur. intendere distinctionem omnium rerum. Deus igitur cognoscit res ut distinctas.

Item. Quicquid Deus cognoscit, perfectissime co.iosl. est enim in eo omnis perfectio sicut in imp l. pertecto, ut supra* ostensum est. Qu< d aiiicin cunoscitur in communi tantum, itor pvrlecie cognoscitur: ignorantur enim ea qu ll pri.i ipua illius rei. scilicet ultimae i' <. i- quibus perficitur proprium esse eius; unde llli cognitione magis cognoscitur res in po l cui qu.·"· A autu. Si igitur Deus cognoscendo e enti l suam cognoscit omnia in universali, 'p·. ici qu. d ciiam propriam habeat cognitionem « de rebus.

Adhuc. Quicumque cognoscit naturam aliquam. cognoscit per se accidentia illius naturae. IN , .unem accidentia entis, inquanium est ens, sim. T uni ct mniia. ut probatur in IV Metaph.* Deus igitur, si cognoscendo essentiam suam cognovit in universali naturam entis, sequitur quod cognoscat multitudinem. Multitudo autem sine distinctione intelligi non potest. Intelligit igitur res prout sunt ab invicem distinctae.

\mplius. Quicumque cognoscit perfecte aliquam naturam universalem, cognoscit modum quo natura illa haberi potest: sicut qui cognoscit albedinem, scit quod recipit magis et minus. Sed ex diverso modo essendi constituuntur diversi gradus entium. Si igitur Deus cognoscendo se cognoscit naturam universalem entis: non autem imperfecte, quia ab eo omnis imperfectio longe est, ut supra" probatum est: oportet quod cognoscat ninnes gradus entium. Et sic de rebus aliis a se habebit propriam cognitionem.

Praeterea. Quicumque cognoscit perfecte aliquid. cognoscit omnia quae sunt in illo. Sed Deus cognoscit seipsum perfecte. Ergo cognoscit omnia quae sunt in ipso secundum potentiam activam. Sed omnia secundum proprias formas sunt in ipso secundum potentiam activam: cum ipse sit omnis entis principium. Ipse igitur habet cognitionem propriam de omnibus rebus.

Adhuc. Quicumque scit naturam aliquam, scit an illa natura sit communicabilis: non enim ani-

• i-ijp V:
r. l[s], j.

• Cip,

•0 Ccofm-!.

•Xit «n.

•S T*J
1)4MtU; i

• ap.

j cognoscit omne* alias re» DNWaZb; omno alias res cognoscat xI\, omnes res alias cognoscit E, cognoscit aliis res GYpZ. 8 et λ Dc<> om PA 9 carum ZPJ; eorum N, om ceteri; altera part verbi c-trum comprehenditur deletion hic obtinenti; cf. pA. n et cx A solius; etiam cx Z, ex ceteri. 24 illo| alio EGNW Xb. om pZ. immediate) mediate BZP. 2S communia) et communia Pd. 3o cognitionem hic GNWYà; post habet. 57 inquantum) secundum quod EGNWY. 40 .i ensu) <ra«u PX 2? essentiam mamj naturam suam G. essentiam sive naturam nuam cd ct tine suam P. .U haberi hic NZ; post potest. '4 essendi om B, existendi Pc.

malis naturam sciret perlecte qui nesciret eam pluribus communicabilem esse. Divina autem natura communicabilis est per similitudinem. Scit ergo Deus quot modis eius essentiae aliquid simile esse potest. Sed ex hoc sunt diversitates formarum quod divinam essentiam res diversimode imitantur: unde Philosophus formam naturalem *Jirininn quoddam* nominat Deus igitur de rebus habet cognitionem secundum proprias formas.

Praeterea. Apud homines et alios cognoscentes habetur cognitio de rebus prout in sua multitu-

dine sunt ab invicem distinctae. Si igitur Deus res in sua distinctione non cognoscit, sequitur ipsum *insipienlissimum esse*: sicut et illis qui ponebant Deum non cognoscere *litem*, quam omnes cognoscunt; quod pro inconvenienti habet Philosophus, in I *de Anima** et in III *A/etapliysicae* **.

Hoc etiam auctoritate Scripturae canonicae edocemur. Dicitur namque *Gcn. t'1: Vidit Deus cuncta quae fecerat, ct erant valde bona*. Et ¹⁰*Heb. iv"*: *.Von est ulla creatura invisibilis in conspectu eius: omnia nuda el aperta sunl oculis eius*.

•O1p.M.,10: *-Th. l. i>.
.. S. Th. ».
nid. II. ir. «5.

6 quod] quia «DEPc.

3 «equitur ipsum (*vel* cum) \ .w/ir.s; icquctur X. «equitur Deum Z, «cqueiur cUm *ceteri*. /Vo «equitur ipsum, acddlt pΛ. 3 meui ct illis (*if. var. prate*.) cfcut ct iili F.XZfr. «eut in illis Y, sicut (illos *supra ra*.) G, secundum illos Pc. 4 litem quam EN.XZsY; luvcm quam «VtZtft, res quam O, quem (i; \ \ *ante* quam *habebat ipatium, sed scriptor in spatio scribit* quit *et delet* quam. 7 cliamj autem EG. H edtKemur) docemur NZ. 11 nuda) autem nudn Pe.

Commentaria Feritariensis

Postquam determinavit Sanctus Chômas Je oblecto secundario generali divinae cognitionis secundum se, nunc de ipso quantum ad modum cognitionis determinat'. Circa hoc autem duo licit; primo, agit de modo se tenente ex parte obiecii; secundo, dc eo qui ex parte cognoscentis se tenet, capite sequenti.

I. Quantum ad prunum, ponit hanc conclusionem ; *Deus agnoscit res alias a se prout ab invicem sunt distinctae*.

Declarat autem ipsam ex iliorum opinione. Nam fuit quorundam opimo quod Deus de aliis rebus non habet cognitionem nisi universalem, utpotu cognoscens illas inquantum entia sunt, eo quod naturam entis per sui cognitionem apprehendat. De qua opinione in fine huius capituli pertractabitur *. Nos autem dicimus quod Deus res alias cognoscit non solum quantum ad praedicata communia in quibus conveniunt, sed etiam prout ab invicem distinctae sunt, idest, quantum ad propria quibus una res ab alia distinguitur. Et hoc est cognoscere res secundum proprias earum rationes.

Probatur autem conclusio supposito quod Deus sit causa omnis entis, sive mediate sive immediate: quod infra plenius ostendetur. Et *primo* sic. Deus cognoscit seipsum ct omnes causas medias quae sunt inter ipsum et rem quamlibet. Ergo de rebus habet propriam cognitionem secundum quod sunt ab invicem distinctae. – Probatur antecedens. Nam quod Deus seipsum perfecte cognoscat, ostensum est supra. Quod autem alias causas intermedias, ostenditur quia, cognito seipso, cognoscit quod ab ipso immediate est; quo cognito, cognoscit iterum quod ab illo mediate est; et sic usque ad ultimum effectum, cum omnes secundae causae ab ipso procedant. – Consequentia etiam probatur. Quia, cognita causa, cognoscitur eius effectus. Et sic, cognito Deo et omnibus causis intermediis, cognoscitur quicquid est in re. Hoc autem est cognoscere communia cl propria rei, et sic habere propriam, completam et distinctam cognitionum de re.

Circa istam propositionem, *Cognita causa cognoscitur effectus*, notandum quod habet veritatum duabus conditionibus intellectis» loquendo dc causa per se: scilicet, quod cognoscatur quantum ad illud secundum quod est causa effectus; secundo, quod cognoscatur formaliter inquantum causa. Propter defectum primi, si cognoscatur ignis quantum ad siccitatem solum, non propter hoc cognoscitur calidum ab ipso productum sub ratione calidi: quia non cognoscitur quantum ad illud quo ignis est causa calidi. Propter defectum secundi, cognito igne quantum ad caliditatem, qua est causa huius calidi; si ipsum non cognoscam ut causam huius calidi, non propter hoc cognosco hoc calidum, ex cognitione scilicet talis causae. Quia autem Deus omnes causas rerum quantum ad illud quo sunl causae, et ipsas esse talium rerum causas, cognoscit, ideo ex cognitione causarum omnium res omnes distincte cognoscit.

II. *Secundo*. Deus est causa rerum per intellectum : quia unumquodque agit inquantum est actu; ut esse Dei est eius intelligerc. Ergo cognoscit res distincte. – Probatur consequentia. Quia omne agens per intellectum habet cognitionem de re quam agit secundum propriam facti rationem: eo quod cognitio facientis determinet formam facto.

2. Sed dupliciter videtur ista ratio deficere. Primo quia, si ex hoc quod esse Dei est suum intelligerc sequitur Deum agere per intellectum, ergo, ubi esse causae non erit suum intelligerc, illa causa non aget per intellectum: sicut enim *affirmatio est causa affirmationis, ita negatio est causa negationis* '. El sic homo nullo modo per intellectum aget.

Secundo, quia illi qui primam opinionum tenent, possent dicere quod Deus est omnium causa quantum ad esse tantum Ideo sufficit quoti habeat tantum cognitionem rerum inquantum sunt entia *.

3. Respondetur ad primum quod illa non est ratio adaequata quare aliquid agat per intellectum, quia scilicet suum esse sit intelligerc. Ideo non oportet ut negatio illius causae sit ratio quare aliquid per intellectum non agat: illa enim Aristotelis propositio intelligitur tantum de causa adaequata et propria. Sed est ratio gratia materiae concludens in Deo. Si enim unumquodque agit inquantum acualilcr existit, quia cxistcre est conditio necessario requisita ad hoc ut aliquid agat, sequitur, cum existcre Det sit suum intelligerc, quod Deus agat inquantum intelligit, ita quod intelligerc est conditio necessario requisita ad hoc ut agat.

4. Sud tunc maius insurgit dubium. Aut enim accipitur intelligerc formaliter, inquantum intelligerc est: aut materialiter, quantum ad illam entitatem quae est intelligerc. Si formalitur, tunc falsum subsumitur, scilicet quod esse Dei sit formalitcr intelligerc. Immo formaliter distinguuntur, et diversis conceptibus a nobis intclliguntur. – Si materialiter. non magis sequetur quod Deus agat inquantum intelligit, sive per intellectum, quam quod agat inquantum est iustus, sive per iustitiam: quia sicut intelligerc est idem materialiter in Deo quod esse, ita et iustitia.

Respondetur quod accipitur intelligerc formalitcr ex pane rui, et non tantum materialiter. Hoc enim habet proprium intelligerc in Deo quod est formalitcr idem cum esse divino: eo quod utrumque ultimam actualitatem dicat. Esse enim est ultima actualitas Dei ut est in genere entium: intelligerc autem est eius ultima actualitas ut est in genere intelligibilium. Genus autem entis in Deo et genus intelligibilis est formalitcr idem: cum Deus sit el esse subsistens immateriale, et intelligerc subsistens. Hoc autem aliis quae sunl in Deo non convenit: cum non dicam ex se ultimam actualitatem, licet el ipsa subsistentia sint. Unde non sunt idem formalitcr cum ipso esse inquantum est esse, sicut intelligerc. El propter hoc non oportet, si agit inquantum est in actu, quod agat inquantum est iustus.

* I *letter.*, x iiii, S.

* Cl. n. 5 huia» purag.

8 ct a
1 Cl CX
lia P</.
essendi

S(MMA CONTRA GENTILES. CAP. L.

Potest secundo responderi quod esse Dei, quo intelli-
gitur subsistere, dupliciter considerari potest: uno modo,
absolute ut actualitas essendi ; alio modo, ut formale prin-
cipium continitivu in rerum a Deo producibilium. Si primo
modo accipiat, sic formaliter distinguitur ab intelligere.
Si vero accipiat, sic est formaliter intelli-
gere: quia in Deo continetur res virtualiter sicut in agente
per cognitionem, non autem sicut in agente per naturam.
In huiusmodi autem agente principium agendi est cognitio,
saltem habitualis. Ideo, cum in Deo non sit habitualis co-
gnitio sed tantum actualis principium agendi in Deo est
ipsum intelligere. Hoc ergo secundo modo accipit esse
Sanctus Thomas, non autem primo modo: nam per c&se
hoc modo sumptum Deu- est in netu rerum ab ipso pro-
ducibilium.

5. Ad secundum dicitur quod ratio supponit Deum vsse
causam rerum non tantum inquantum entia sunt, sed etiam
inquantum talia entia. Quod inferius probandum erit .

III. *Tajrtio*. Deus intelligit, causando res. distinctionem
omnium rerum. Ergo cognoscit res ut distinctas. – Patet
consequentia. Quia nisi ut distinctae sunt eas cognosceret,
non intenderet per cognitionem distinctionem carum.
Antecedens vero probatur. Aut rerum distinctio est a uru:
aut ab agente per necessitatem naturae; aut ex aliqua cau i
intelligente particulari; aut ex intentione primae causai*,
quae est Deus. Non primum: qui i certum habet ordinem.
Non secundum: quia natura dete.minatur ad unum. ct
per consequens agens per necessitatem naturuC non potest
intendere multa inquantum sunt distincta: unde et \tt.i- i-
goras principium distinctionis dixit intellectum, Unquam
intellectus proprium sit rerum distinctionem considerate.
Non tertium; quia omnis huiunnodi . iu.) c i de numen.
causatorum distinctoium. Ergo quartum. Quod erat in-
tentum.

Sed occurrit dubium circa id quod diciiur. <rga-Hs *per
naturam non posse intendere multa inquantum sunt di-
stincta*. Nam intentio animalis generantis aliud .mimai vi-
detur ferri ad multas partes animalis: cum eas ordinate
producat, et diversarum complexionum. – Si dicatur quod
non intendit illas nisi ut ex ipsis constituitur unum ani-
mal, non autem ut distinctae sunt: eodem modo dicetur
quod agens per intellectum non intendit plura ut distincta
Mint, sed ut in uno quodam ordine conveniunt universi.

Respondetur quod agens per necessitatem naturae in-
tendit unum simpliciter quantum ad primam intentionem
naturae; plura autem ct distincta secundario, inquantum
illa ad unitatem illius quod principaliter intendit neces-
saria sunt; ita quod nullo modo intendit illa ut distincta
sunt, licet intend.it distincta secundaria intentione. Agens
autem per intellectum, licet multa possit intendere ut in
unum ordinem conveniunt, potest tamen etiam plura in-
tendere ut distincta sunt, intendendo eorum distinctionem
et unumquodque secundum propriam rationem; inquan-
tum ex distinctione aliquorum ul distincta sunt unus ordo
resultat, aut etiam absque ordine. Non est ergo differentia
inter naturam el intellectum quasi intellectus possit plura
intendere, natura autem nullo modo: sed quia, si natura
aliquo modo plura intendat, quae partis rationem habent,
non intendit illa ut plura ct distincta, quasi eorum distin-
ctionem per sc intendens; intellectus autem plura, quorum
unumquodque perfectum est. ut distincta sunt potest in-
tendere, eorum distinctionem intendendo et pluralitatem.
Sed deceptio m hoc accidit quod existimatur idem esse
intendere plura, et intendere *pluralitatem*, sive plura ut
plura sunt. Quod ul ostendat Sanctus Thomas verum non
esse, dixit, non absolute quod agens naturale non intendat
plura, sed quod non intendit plura *ut distincta sunt*.

IV. *Quarto*. Deus quicquid cognoscit, perfectissime co-
gnoscit. Ergo res propria cognitione, non tantum univer-
saliter cognoscit. – Patet antecedens. Quia in eo est omnis
perfectio sicut in simpliciter perfecto. – Consequentia vero
probat. Quia quod cognoscitur in communi tantum, im-
perfecte cognoscitur, et magis in potentia quam in actu:
cum ignorentur ea quae sunt praecipua illius, scilicet ul-
timae perfectiones quibus perficitur proprium esse eius.

2. Circa istam propositionem. Quod *cognoscitur in
communi tantum, imperfecte cognoscitur ct in potentia*.
advertendum quod in ea cognitione qua cognoscitur ali-
quid in communi, duo sunt quae cognoscuntur: scilicet
ipsum commune in quo aliud cognoscitur; et illud cui
tale commune convenit, inquantum in illo communi con-
tinetur. Si consideretur ipsum commune secundum sc, sic
non inconvenit ut illud in actu et perfecte cognoscatur,
secundum scilicet quod est quoddam lotum essenziale:
potest enim distincte cognosci quantum ad omnia quae
unt de eius ratione: sicut perfecte cognoscitur *animal* in-
quantum totum quoddam essenziale est, quando cogno-
scitur quod est substantia animata sensibilis, ct cogno-
scuntur omnes eius proprietates sibi inquantum animal cM
convenientes.

3. Sed m consideretur res quae m communi continetur ct
cognoscitur, dupliciter possumus intelligere rem in com-
muni. l no modo, cognoscendo ipsum commune per mo-
dum abstraction!* universalis a particulari, non conside-
rando cilicet ipsum ur c-t in particulari, sicut cum absolute
c< nsideratur *animal*: quia enim in animali continetur homo,
idc-. dum cogi tur animal dicitur aliquo modo *homo*
ei. tanquam aliquid potentialiter in animali conten-
iurr. Xli.j modo, cognoscendo ipsum per applicationem ad
? iiliculaiv ui cum cognoscitur *hominem esse animal*.

(troque modo n- imperfecto modo cognoscitur; quia
non cognoscitur quantum ad ea quibus distinguitur ab
alii* vt m proprio cs\$c constituitur.

Similiter utroque modo in potentia cognoscitur: scd
tamen diversimode Quia in primo modo cognoscitur, sim-
pliciter in potentia, sicut in ipso communi tantum poten-
ti.diter continetur: cum enim *animal* abstracte cognosco,
dicor ct *hominem* potentialiter cognoscere, quia in animali
homo potentialiter continetur; sicut qui cognosceret mate-
riam primam absolute, sive per comparisonem ad formam
universaliter tantum, cognosceret particulares formas in pu-
tenti t, sicut in ipsa materia potentialiter continentur. – Sed
in secundo modo cognoscitur in potentia tantum secundum
quid. (um enim cognosco *hominem esse animal*, cognosco
quidem hominem actualiter, cum ad ipsum actus intellectus
terminetur: potest tamen dici cognosci in potentia, inquan-
tum cognoscitur, non quantum ad differentiam per quam
constituitur in actu speciei, sed quantum ad praedicatum
in quo cum aliis potentialiter continetur.

Quia ergo praedicta opinio dicebat Deum cognoscere
entia in communi primo modo, cum dicerent ipsum ea
cognoscere inquantum naturam essendi absolute cognoscit,
ideo simpliciter dixit Sanctus Thomas quod tali cognitione
magis cognoscitur res in potentia quam in actu.

1. *Quinto*. Deus cognoscit naturam entis. Ergo cogno-
scit multitudinem. Ergo intelligit res prout sunt ab invicem
distinctae. – Patet secunda consequentia. Quia multitudo
sine distinctione intelligi non potest. Prima etiam patet.
Quia *unum* el *multa* sunt accidentia entis inquantum est
ens, ut dicitur 1\ *Wetaph.*, texti. 3 ct 4. Quicumque autem
cognoscit naturam aliquam, cognoscit per se accidentia
illius naturae.

2. Sed videtur ista ratio non concludere. (Cognoscens
enim naturam non cognoscit accidentia illius naturae nisi
inquantum illi naturae conveniunt, non autem ut aliis con-
veniunt: sicut cognoscens hominem cognoscit risibilitatem
ut homini convenit, non autem ut est in illo homine par-
ticulari aut in illo. Si ergo unum et mulla sunt propria
accidentia entis inquantum ens, sequitur quod cognoscens
ens cognoscit multitudinem ut ens commune consequi-
tur. non autem ut istis aut illis entibus convenit. Ideo non
sequitur ex cognitione istius accidentis inquantum conco-
mitatur ens in communi, ut cognoscantur res inquantum
sunt distinctae: sicut ex hoc quod cognoscitur risibilitatem
hominis naturam consequi, ct sic hominem esse risibilem,
non sequitur quod cognoscam Sortem esse risibilem aut Pla-
tonem; quia stat quod cognoscam naturam universalem, ct
tamen non considerem particularia sub illa natura contenta.

3. Respondetur quod, cum *ens* non dicat unam naturam
simpliciter, ut superius ostendimus *, sed multas naturas u -n

u
U
t.i
|t'
Si

«.t
J'
d|
tr
c<
ti'

c<
tit
A
te
c»
c<
re
sc
sii
sc
ti<
pa
*P
m
q1
pa

bil
Q'
esi
tio

un
fee
Et
COI
un
bei
vet

Na
gm
ens
ent
VCr
gnc
eiu*
,
qua
mot
hab<
disti
licet
com
feet*
eius
univ
eius
nem
quan
ct co
venit
fecta
cuis
enim
MCUt
inqui
Thon
que i
mode

*oscifur in
i potentia
>scitur ail-
ir: scilicet
illud cui
num con-
im «c, sic
'noscatur,
essentiale:
mia quae
nimal in-
o cogno-
t cogno
nitnal cm*

linetur el
in com-
per mo-
conside-
absolute
ir homo,
o *homo*
conten-
mcm ad
imal.
ir: quia
litur ah

Jr: sed
ur siin-
poten-
niosco,
animali
i mate-
ormam
in pu-
. – Sed
jndum
4nosco
llectus
iquan-
quam
carum

oscere
un ea
loscit,
itione

ogno-
vieem
titudo
patet,
in est
lutein
ientia

scens
: nisi
con-
:atuin
: par-
opria
scens
equi-
iion
inco-
itum
atern
item.
: Pla-
it. et
enta.
jram
luras

• tūp. 1W'
«i

utstxnt unum proportione, non accipiuntur passiones entis ut consequentes unam entis naturam in omnibus inven- tam. sed ut consequentes naturas quae nomine entis signi- ficamur. ut tamen unum proportione sunt. Er quia quae Mint unum proportione perfecte cognosci non possunt nisi cognita utriusque proportione. <icut non potest cognosci cl quatuor proportionalia in comparatione ad tria et duo esse nisi cognoscatur sex esse duplum ad tria et quatuor ad duo. cuin non cognoscatur similitudo nisi ex- tremasimilitudinis cognoscantur: ideo perfecte natura entis cognosci non potest nisi cognitis naturis inter se propor- tionem habentibus in ordine ad esse: neque perfecte natura passionis entis cognosci potest nisi cognitis naturis contentis lUb ente, quibus illa passio proportionabiliter convenit.

Singulariter autem multitudo cogno*ci non potest nisi cognoscantur ea quae multa sunt et distincta. Quia mul- titudo consequitur ens. non quantum ad unam naturam communem entis, sed quantum ad aliqua sub ente con- tenti. in quibus multitudo salvatur aut per modum ac- cidentis aut per modum .substantiae. El ideo, si debet cognosci multitudo tanquam aliquid in multis ct distinctis rebus existens, necesse eu ut ea quae multa sunt cogno- scantur sub distinctione quadam unius ab altero. Et est droite de impari respectu numeri, Vi hoc enim ut cogno- scatur haec passio numen quam dicimus *impar*, non suf- ficit naturam numeri in communi cognoscere, quia haec passio non consequitur numerum nisi ratione aliquarum spccicrum suarum, in quibus invenitur: sed oportet ut illa numeri species cognoscatur ad quam haec passio conse- quitur; licet et ad numerum absolute sub di iunctionu cum pari consequatur.

Ad instantiam ergo dicitur quod non est simile de nsi- bilitate respectu hominis, el dc multitudine respectu entis. Quia risibilitas consequitur naturam hominis absolute, quae est simpliciter una: multitudo autem consequitur ens ra- tione aliquorum contentorum sub ente

\ I. *Sexto*. Deus, cognoscendo loscit naturam universalem entis: et perfecte, quia ab eo omnis imper- fectio removetur. Ergo cognoscit omnes gradus entium. Et sic habet dc rebus propriam cognitionem. – Probatur consequentia. Quia cognoscens perfecte aliquam naturam universalem cognoscit modum quo n.itura illa potest ha- beri. Ex diversis autem modi* existendi constituuntur di- versi gradus entium.

2. Circa consequentiae probationem dubium occurrit. Nam metaphysicus naturam entis universalem perfecte co- gnoscit: cum eius subiectum formale sil ens inquantum ens. Et tamen non cognoscit omnem modum quo natura entis haberi potest: cum non cognoscat res nisi in uni- vcrsali. ut ex I *Metaph.* ' habetur. Ergo non oportet ut co- gnoscens aliquam naturam universalem perfecte omnem eius modum quo haberi potest cognoscat.

3. Ad huius evidentialiam considerandum quod natura quaelibet universalis considerari dupliciter potest: uno modo, inquantum totum quoddam est essenziale, ut scilicet habens naturam et essentiam ab aliis naturis universalibus distinctam; alio modo, inquantum totum universale, sci- licet ut plura in se potentialiler continens ct ut multis commune. Si primo modo consideretur, sic ad eius per- fectam cognitionem non requiritur ut cognoscatur omnis eius modus quo ab inferioribus haberi potest ut est totum universale: sed sufficit ut cognoscantur omnia quae de eius ratione sunt, el omnia quae per se eius propriam ratio- nem consequuntur. Sic enim perfectu cognoscitur *animal* quando cognoscitur quod est substantia animata sensibilis, el cognoscuntur omnia quae illi inquantum animal est con- veniunt. – Si vero consideretur secundo modo, sic ad per- fectam eius cognitionum requiritur ut cognoscantur omnes eius differentiae quibus ad sua inferiora contrahitur: ipsa enim inferiora sunt eius partes inquantum universale est, sicut et ea quae in eius definitione cadunt sunt eius partus inquantum totum est essenziale. – Propositio ergo Sancti Thomae intelligitur de perfecta cognitione universalis utro- que modo simul: non autem de eius cognitione primo modo tantum.

Ad instantiam autem dc mutaphvsico, dicitur quod me- taphysicus non cognoscit perfecte ens utroque modo, sed tantum primo modo : hoc enim sufficit ad perfectam entis cognitionem inquantum est eius subiectum. Sed Deus ipsum utroque modo perfecte cognoscit. Ideo instantia non est contra intentum.

\ II. *Septimo*. Deus cognoscit seipsum perfecte. Ergo de omnibus rebus habet propriam cognitionem. Probatur consequentia. Quia cognoscens perfecte aliquid cognoscit omnia quae sunt in illo. In Deo autem sunt omnia, se- cundum potentiam activam, quantum ad proprias formas.

Adverte quod ista ratio a prima differt, licet cum illa cadum videatur. In prima enim considerabatur ordo omnium causarum ad effectum secundum quod ex earum notitia devenitur in cognitionem effectuum. Hic autem formaliter consideratur existentia effectuum in ipso Deo, secundum quod formae particulares omnium entium in potentia activa Dei continentur, ide*t, secundum quod in Deo est virtus ud omnium rerum particulares formas tanquam in prima omnium causa.

Octavo. Deus scit quot modis aliquid simile ei esse potest. Ergo cognoscit res secundum proprias formas. – Patel consequentia. Quia ex hoc sunt diversitates forma- rum, quia divinam essentiam res diversimode imitantur. Ideoqu et Philosophus formam *divinum quoddam* nomi- nat. – Antecedens vero probatur. Quia qui scit naturam aliquam, scit an ei quomodo coinmunicabilis sit. Divina autem natura per similitudinem communicabitis est.

Adverte quod aliter communicabitis est natura univer- salis, ei aliter divina natura. Communicatur enim natura universalis quia secundum «andem rationem multis con- venit, sed diversa esse m illis habet. Natura autem divina non sic creaturi* communicatur, sed quia omnia aliqua imperfecta eius similitudine participant: omnis enim per- fectio, ut superius est ostensum *, est quaedam participata similitudo divini esse. Et hoc est quod intendit Sanctus Thomas cum inquit quod *divina natura communicabitis est per similitudinem* : eo quod, una existens, terminat simi- litudinem creaturarum ad se; sive, quod idem est, ipsa est cui omnis perfectio creaturae assimilatur.

Nono. Alii cognoscentes cognoscunt rus ut sunt distin- ctas. Ergo et Deus. – Probatur consequentia. Quia alioquin Deus esset *insipientissimus* : ut arguit Philosophus, I *de Anima*, text. So . ct 111 *Metaph.* text. 15, contra dicentes Deum non cognoscere *litem*, quam omnes cognoscunt.

Confirmatur et auctorilate *Gen.* 1, *Vidit Deus cuncta* etc.; ut *Heb.* iv. *Non est ulla creatura invisibilis*.

\ III. Quantum ad opinionum quae hic impugnatur*, sciendum quod eam attribuit Sanctus Thomas I *Sent.*, d. xxxv, a. 3, Commentatori; et habetur XII *Metaphys.*, comm. 5i, in fine. – Oppositum tamen videtur velle etiam XII *Metaph.*, comm. > ; et II *Physic.*, comm. 75: et H *de Anima*, comm. 3q; ubi vult primam causam habere solli- citudinem de iis inferioribus. Quod manifestius etiam ha- betur X *Ethic.*, cap. x *, ubi inquit quod *Deus visitat sa- pientem sicut facit amicus cum amico*. Nec valet dicere quod ista sollicitudo dicit causalitatem tantum per modum finis, non autem rerum cognitionem. Tum quia sollicitudo non nominat causalitatem nisi cum cognitione. Tum quia sollicitum esse de aliqua re non est esse tinum eius, sed magis in finem cognitum dirigere. Propter quod inquit commento II *Phys.* * quod, si Divinus non admittat naturam agere propter finem, non potest salvare sollicitudinem circa res: quia videlicet sequitur Deum non dirigere res natu- rales ad finem, quod est de ipsis habere sollicitudinem.

Magis itaque dicendum erit aut quod sibi ipsi contra- dicat: quod tanto viro attribuendum non puto; praeser- tim quod opposita in duobus commentis immediatis dicat. Aut quod intellexit istam sollicitudinem esse de rebus solum inquantum entia sunt, sicut et illa cognoscit solum in- quantum entia sunt : ita quod, sicut naturam entis cogno- scit, ita disponit ut natura enlis sit, non descendendo ad hoc vel illud ens particulare; per particularia autem agentia disponitur ut hoc et illud ens sil. Et sic sollicitudinem habet de istis inquantum in naturam entis, quae salvatur

• Op. XXIX.

• M. Si.

* Ci. n. 1, £>ec/a- rat.

* AI. vm.

Ca. comm. 75.

in ipsis, intendit. – Quod autem *X Ethicorum* inquit, ex ipsa rerum serie apparet quod loquitur ex suppositione: si scilicet Deus de singularibus ut singularia sunt curam gerat. Si quis autem vellet sustinere de mente Commentatoris esse, propter adductas auctoritates, quod Deus de rebus propriam et distinctam cognitionem habeat, posset primo dicere quod in commento 51 XII *Metaph.* intellexit quod cognoscit entia inquantum entia sunt cognoscendo scipsum, quia alia non cognoscit distincte nisi cognoscendo

se, qui est esse subsistens, in quo omnia entia eminenter continentur. Posset secundo dicere quod Sanctus Thomas illam opinionem attribuit Averroi quantum verba eius m illo loco sonant Nam ibi non aliter suam explicat intentionem, sed ex ipsis verbis eius habetur hoc, quod entia in comuni tantum, scilicet inquantum entia sunt, cognoscat. Non autem curat Sanctus Thomas quid ipse intellexerit. Quantum autem falsitatis opinio haec habeat, ex adductis rationibus patet.

CAPITULA QUINQUAGESIMUM PRIMUM ET QUINQUAGESIMUM SECUNDUM

A 13 v b 9 sine titulo.

WJ

RATIONES AI) INQUIRENDUM QUALITER MULTITUDO INTELLECTORUM SIT IN INTELLECTU DIVINO ‘TE

nc multitudo intellectorum m intel-
Letum divinum compositionem inducat, investigandus est modus quo ista intellecta sint multa.

Non autem haec multitudo sic intelligi potest ;
quasi multa intellecta habeant esse distinctum in Deo. Ista enim intellecta aut essent idem quod essentia divina: et sic in essentia Dei poneretur aliqua multitudo, quod supra " multipliciter est remotum. Aut essent superaddita essentiae di-
vinae: et sic esset in Deo aliquod accidens quod supra* impossibile esse ostendimus.

Nec iterum potest poni huiusmodi formas intelligibiles per se existere: quod Plato, praedicta inconvenientia vitans, videtur posuisse, introdu-
cendo *ideas* Nam formae rerum naturalium sine materia existere non possunt: cum nec sine materia intelligantur.

Quod etiam si poneretur, nec hoc sufficeret ad ponendum Deum intelligere multitudinem. Nam cum formae praedictae sint extra Dei essentiam, si sine his Deus multitudinem rerum intelligere non posset, quod ad perfectionem sui intellectus requiritur, sequeretur quod sua perfectio in intelligendo ab alio dependeret: et per consequens in essendOjCum suum esse sit suum intelligere. Cuius contrarium supra * ostensum est.

Item. Cum omne quod est praeter essentiam suam sit causatum ab eo, ut infra * ostendetur, necesse est, si formae praedictae extra Deum sunt, ab eo causatas esse. Ipse autem est causa rerum per intellectum, ut infra * ostendetur. Ergo Deum intelligere huiusmodi intelligibilia praeexigitur ordine naturae ad hoc quod huiusmodi intelligibilia sint. Non igitur per hoc Deus intelligit multitudinem quod intelligibilia multa per se existant extra eum.

Adhuc. Intelligibile in actu est intellectus in actu: sicut et sensibile in actu est sensus in actu *.

Secundum sero quod intelligibile ab intellectu distinguitur, est utrumque in potentia, sicut et in sensu patet: nam neque visus est videns actu, neque \isibile\idetur actu, nisi cum visus in-formatur visibilis specie, ut sic e.x visu et visibili unum fiat. Si igitur intelligibilia Dei sunt extra intellectum ipsius, sequetur quod intellectus suus sit in potentia, et similiter intelligibilia ipsius. Et sic indigebit aliquo reducete in actu. Quod est impossibile: nam hoc esset eo prius.

Praeterea. Intellectum oportet esse in intelligente. Non igitur sufficit ponere formas rerum per se existentes extra intellectum divinum ad hoc quod Deus multitudinem rerum intelligat. sed oportet quod sint in ipso intellectu divino.

* Ex eisdem etiam rationibus apparet quod non
potest poni quod multitudo intelligibiliuin prae-dictorum sit in aliquo alio intellectu praeter di-vinum, vel animae vel angeli sive inteDigentiae. Nam sic intellectus divinus, quantum ad aliquam suam operationem, dependeret ab aliquo poste-riori intellectu. Quod etiam est impossibile.

Sicut etiam res in se subsistentes a Deo sunt, ita et quae rebus insunt. Unde et ad esse praedi-ctorum intelligibilium in aliquo posteriorum intel-lectuum praeexigitur intelligere divinum, per quod Deus est causa.

Sequitur etiam intellectum divinum esse in po-tentia: cum sua intelligibilia non sint ei coniuncta.

Sicut etiam unicuique est proprium esse, ita et propria operatio. Non igitur esse potest ut per hoc quod aliquis intellectus ad operandum dispo-nitur, alius operationem intellectualem exequatur, sed ipsemet intellectus apud quem dispositio in-venitur: sicut unumquodque est per essentiam suam, non per essentiam alterius. Per hoc igitur quod intelligibilia multa sunt apud aliquem se-cundorum intellectuum, non poterit esse quod intellectus primus multitudinem cognoscat.

• Cap. xriii, xx XLII.

• Cap. XXIII

• *Ph.icdt*, xlviii. mix; /im.icut
lhid.p.aopqo..
- Cl l Wr/qpk.
Uf w Th l. it
>qq.

• Cap. sill.

• Lib. II. xv.

* Lib. 11, xxiih
XXIV.

• JH de
u. i: iv, is: v,3.

4 eintj sunt DGNWYPc. au ut infra ostendetur) ut supra ostensum est ct infra ostendetur pA. 3a ut infra ostendetur) ut ex su-
predicts* patet ct infra ostendetur NZ cum pA.

5 visibilis) visibili NWYZsGP, visibile pG. ex visu ct visibili N; ex visibili ct visu. 8 ipsius) illius bPc. II in intelligente)
intelligente A casu, intelligcntem N, Intelligcntiac GWY. 16 Ex eisdem. *Traditio novum Cap. incipit ct titulum addit, erroneum fani.*
ct varium; quem praeterea GXZ in tabulis non habent. Cum verba in A non a nova linea incipient, patet novum Capitulum n.m intendi.*
17 poni quod) quid poni α aq rebus insunt) in rebus sunt PJ. 39 sint FNZsG; sum. 3a disponitur Z; disponatur.

Commentaria Ferrariensis

Obtexso quis sit modus cx parte rei cognitae quo Deus alia a se cognoscit, restat investigandum quis sit modus ex parte cognoscentis *. Circa hoc autem duo facit Sanctus Thomas* primo, agit de modo ex parte medii cognoscendi; «ccundo. cx parte ipsius cognitionis, cap. i.v. – Circa primum duo facit: primo, quosdam excludit falsos modos; secundo, quis verus sit modus ostendit, capite t.iu.

Quantum ad primum, tres modos excludit. Tripliciter enim falso possumus intelligerc Deum multa cognoscere: aut scilicet ponendo in intellectu divino multitudinem intellectorum habere esse distinctum; aut ponendo ipsas formas intellectas subsistentes esse, Deumque per illas intelligerc; aut ponendo ipsas habere esse in intellectu creato, et sic per ipsas Deum intelligere. Quapropter ad excludendum tres istas imaginations, très ponuntur conclusiones: prima ct secunda ponitur in hoc capite; tertia, capite sequenti *.

I. Prima itaque conclusio est. *Multa <l Deo intellecta in Deo distinctum esse non habent.* Probatur. Aut ista intellecta essent idem quod divina essentia: aut essent illi superaddita. Non primum: quia tunc in essentia divina aliqua esset multitudo, scilicet intrinseca. Nec secundum: quia in Deo esset aliquod accidens. Ergo etc.

Adverte quod, si muli i haberent esse distinctum in Deo ct essent idem realiter cum edentia, non possent ad ipsam essentiam comparari nisi tanquam cius partes essentielles. Et sic ipsa essentia non esset simplex, sed ex partibus composita, ad modum c-svnnium materialium. Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod *poneretur in eo inultiludo*, scilicet partium es vniiahum

II. Secunda conclusio est: *lon possunt etiam poni huiusmodi formae intellectae per le exister?, ut per eas divinus intellectus intelbgaf: ut Plato, ad evitando dicta inconvenientia, posuit.*

Probatur primo. Formae rerum materialium sme materia intelligi non possunt. Ergo nullo minus possunt sine materia esse: quo scilicet modo sunt actu intellectae.

Adverte quod, quamvis Commentator, \ II *Metaph.*, comm. 2i et 3q, teneat, ut superius* diximus, materiam cadere in definitione rerum materialium *tantum ut id quod essentiam defert*, non tanquam de essentia rei; tenet tamen Sanctus Thomas, Prima Parte, qu. i.xxv, a. 4, et \ II *Metaph.*, l. 9, et in tractatu *dc Ente ct Essentia* , materiam esse partem quidditatis rei materialis. Turn quia definitio rerum naturalium materiam et formam continet. Nec ponitur materia in ea tanquam additum essentiae: quia illud est proprium accidentis, definiri per additamentum; aut etiam formarum quae sunt partes. – Tum quia materia est de essentia omnium individuorum naturalium. – Tum quia haec Aristotelis intentio esse videtur, qui \ III *Metaph.*, text. i5 et 16*. ponit differentiam inter quidditatem compositorum et simplicium quantum ad unitatem, quod compositorum definitio est una quia ex actu et potentia natum est fieri unum; simplicium autem quidditates seipsis habent unitatem, eo quod formae dumtaxat sint. Nono etiam A/e, /' taPh... ultimis textibus*, dicit quod in quidditatibus compositorum accidit error propter multitudinem partium, qui in simplicibus non accidit, propter carentiam partium.

Propter hoc ergo inquit Sanctus Thomas quod formae, idest quidditates, rerum naturalium sine materia *nec esse nec intelligi possunt*: quia videlicet nihil potest intelligi aut esse absque eo quod ad cius pertinet essentiam.

III. *Secundo.* Si Deus per formas intellectas subsistentes extra ipsum, posito quod essent, intelligeret, sua perfectio in intclligendo ab alio dependeret. Et per consequens in essendo: cum suum intelligere sit suum esse. – Probatur consequentia. Quia ad perfectionem intellectus divini requiritur ut multitudinem rerum intelligat. Ergo, si formae per quas intelligit sunt extra ipsum, oportet ut ab alio perfectio suae intellectionis dependeat.

Hic notanda sunt duo. Primum est quod non inquit Sanctus Thomas absolute perfectionem divini intellectus

consistere in cognitione multitudinis rerum, sed *quoniam hoc ad perfectionem sui intellectus requiritur*. Perfectio enim divinae intellectionis simpliciter dependet ex perfectione primi intellecti, quod est divina essentia: sicut ct in omnibus aliis virtutibus perfectio operationis attenditur in comparatione ad primum et principale eius obiectum. Sed verum est quod ad perfectionem divini intellectus exigitur ut sua intellectio non solum ad suam essentiam, sed etiam ad rerum multitudinem se extendat: idest, ut habeat in se unde se ad rerum extendat multitudinem. Tum quia tanto intellectus perfectior est in intclligendo quanto ad plura se extendit. Tum quia non esset perfecta cognitio causae nisi effectus ab ipsa procedentes cognoscerentur.

Alterum est quod intellectus perfectionem dependere ab illis formis subsistentibus dupliciter potest intelligi. I no modo, tanquam a forma eliciente actum intelligendi: eo modo quo intellectio nostra a specie intelligibili dependet. Alio modo, tanquam ab obiecto immediate actum intelligendi terminante: eo modo quo nostra intellectio perfectionem habet a conceptu per intellectum formato et producto. I tro modo concurrant formae intellectae ad perfectionem intellectus, non potest divini intellectus perfectio ab illis dependere: cum quicquid est m Deo perfectissimum sii ex se.

IV. Sed tunc occurrit dubium. Nam non est mtclligibile quod aliqua operatio possit esse aut intelligi absque termino operationis suo modo: cum omnis operatio ad aliquod obiectum terminetur. Si ergo Deus rem intelligit quantum ad proprium esse quod habet in natura, ergo talis intellectio non poterit esse aut intelligi absque re quae intelligitur. Ergo a re extrinseca de necessitate divina dependet intellectio. Et sic etiam non erit inconveniens intellectionem divinam dependere, tanquam ab obiecto, ab illis formis subsistentibus.

2. Ad huius evidentiam considerandum primo, quod aliter loquendum est si ponamus Deum aha a se in sua essentia videre: et aliter si ea in seipsis abstracta et subsistentia ut actu intellecta, Deum intelligerc ponamus. Nam primo modo, res se habent ut secundario intellecta, divina autem essentia ut primo et per se intellectum. Et quia operatio intellectus specificatur et perficitur ex primo ct per se obiecto, non autem cx iis quae in primo ct per se obiecto videntur, ideo non oportebit perfectionem divini intellectus dependere ab aliis, licet alia videat in seipso. – Si autem ponamus Deum intelligere res tanquam per se subsistentes actu intellectas, non tanquam contentas in divina essentia, tunc habebunt rationem primi et per se intellecti. Et ideo perfectio intellectus in intclligendo ab aliquo exlrinscco dependebit.

Considerandum secundo, pro maiori declaratione, quod, cum intellectum intelligatur secundum quod est in intellectu. licet multitudo intellectorum requiratur ad perfectionem divini intellectus, hoc tamen non intelligitur quantum ad esse quod in seipsis habent: sed quantum ad esse quod habent in divina essentia intellecta. Et quia esse quod in divina essentia habent est ipsa divina essentia, ideo, cum dicitur quod multitudo intellectorum requiritur ad perfectionem divini intellectus, non dicitur quod requiratur aliquid distinctum a Deo: sed tantum ipsa divina essentia, quae omnium intelligibillium est similitudo. Ita quod intelligit quidem Deus mulla intellecta quantum ad eorum proprias existentias et naturas, sed tamen non requiruntur ad perfectionem divini intellectus quantum ad esse quod in seipsis habent, sed quantum ad esse quod habent in Deo. Et sic non perficitur divinus intellectus ab aliquo alio a se.

3. Ad dubium ergo dicitur quod de intellectione divina qua Deus intelligit hanc rem, puta lapidem, dupliciter possumus loqui: uno modo, quantum ad ipsam intellectionem absolute secundum suam naturam consideratam: alio modo, inquanlum est huius intellectio. Si primo modo

eminenter
j\$ Thomat
cius in illo
x-ntionem,
it in com-
cognoscat.
nellexerit.
at. ex ad-

RUM

intellectu
sicut ct
is actu,
sus in-
\ isibili
i extra
IS SUUS
•ius. Et
tod est

intelli-
rerutn
Jin ad
elligat,
iivino.
ui non
prae-
ster di-
entiae.
iquam
postele.

sunt,
»raedi-
| intel-
• quod

in po-
uncta.
se. ita
ut per
dispo-
uatur,
io in-
ntiam
igitur
m se-
quod

t cx su-

(HigcnteJ
f tamen
intendi.

consideretur, sic non dependet ab hac rc intellecta, \$ud ct absque ca potest intelligi: quia non a lapide specificatur, sed ab essentia divina primo et per se intellecta; potest autem intelligi unumquodque absque eo quod non est de ratione eius. – Si secundo modo, sic non inconvenit divinam cognitionem ab obiccto extnnscco dependere. Cum enim dico divinam intellectionem *ut intellectionem lapidis*, dico ipsam cum habitudine rationis ad lapidem. Modo, non est inconveniens aliquem respectum rationis intellectum m Deo a creatura dependere in ratione termini, et sine ea intelligi non posse: sicut non potest intelligi Deus quod sit Dominus creaturae, non intellecta creatura.

V. *Tertio*, Deum intcliigere praeeligitur ordine naturae ad hoc quod huiusmodt intclligibilia sint: si. inquam, ponantur subsistere. Lrgo non per hoc multa intclligibilia intelligit quod per <e existant extra cum. Probatur antecedens. Quia necesse erit huiusinodi formas esse a Deo causatas: cum omne quod est praeter essentiam suam, sit ab ipso causatum, ut intra ostendetur. Rerum tutem causa est per intellectum, ut etiam ostendetur.

Advertendum quod dicit Sanctus Thomas Deum intcliigere haec intclligibilia praccvigi *ordine naturae* ad esse ipsarum, non autem dixit *ordine temporis*. Quin possent quidem ab aeterno esse productae, et sic unum non esset prius altero duratione. Semper tamen nece* *e est u» ordine naturae praecedat quia causa naturaliter est prior suo effectu.

VI. *Quarto*. Sequeretur quod intellectus Dei esset in potentia; et ipsa similiter intclligibilia essent intellecta in potentia. Et sic indigeret aliquo reducete in actum. Probatur consequentia. Quia tunc tantum intellectus est in actu quando actu informatur intelligibili; et intelligibile in actu, quando est unum cum intellectu; quando autem sunt separata, utrumque est in potentia; sicut patet etiam in sensu ct sensibili.

Sed videtur falsum esse quod inquit Sanctus Thomas, quoniam, si illa intclligibilia non sint in intellectu divino, erunt intclligibilia in potentia. Dato enim quod nullus intellectus intelligeret substantias separatas, adhuc tamen essent actu intelligibile^ quia separatae a materia.

Respondetur quod de huiusinodi formarum intulligibilitatc dupliciter loqui possumus: uno modo, absolute; alio modo, in ordine ad hunc intellectum. Si absolute loquamur, etiam si nullum intellectum informant, sunt actu intelligibiles. Si autem in ordine ad intellectum disinum, sic. si ipsum non informant, sunt intellectae in potentia ab ipso: sicut ut intellectus non intelligens aliqua potest quidem essu actu intelligens absolute, alia videlicet intelligcndo, non est tamen .ictu respectu eorum quae non intelligit.

Quinto. Intellectum oportet esse in intelligente. Ergo non Mifhcit ponere formas intellectas extra Deum, ad hoc ut intellignt.

* VII. Tcrtin conclusio est: *lon potest poni multitudo intcUipibilium in alin intellectu praeter divinum, ad hoc ur a Deo intellipantu/*. Probatur eisdem rationibus quibus probata usi praecedens conclusio. Ium, inquam, quia diviniH intellectus quantum id aliquam suam operationem dependeret ab aliquo posteriori intellectu. – Tum quia, sicut rerum sub istentium, it» ct rerum quae sunt in alio. Deus est causa per intellectum. I t >ie oportet quod intel? ligure Dei eaium praecedat naturaliter. – Tum quia divino' intvlkctus esset in potentia. – Tum quia non potest excsc quod iliquis intellectus ad operandum disponatur, scilicet formam habendo inteiligibilem. ct alius exequatur: sed oportet ut idem disponatur ct exequatur; sicut unumquodque est per essentiam suam, non per essentiam alterius.

VIw.ie quod voluit comparare Sanctus Thomas essentiam rei ct formam inteiligibilem proportionaliter in ordine ad usse ct intcliigere Sicut enim unicuique est proprium usu, ita ct propria operatio. Ideo quemadmodum se habet res ad dispositionem ad esse, ita ad dispositionem ad operationem. Essentia autem, quam consequitur esse, non est in alio ab habente usse, sed per essentiam in sc existentem rus est. Ideo ut forma quam consequitur intellectio, non est in alio ab ipso intelligente. – Quomodo autem formam quae est principium operationis oportet esse in operante, . a . il inferiorius ostendetur.

B4Ec iwl

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM TERTIUM

A 14x b marg inf sine titulo.

SOLUTIO PRAEMISSAE DUBITATIONIS

ra emjssa autem dubitatio faciliter solvi potest si diligenter inspiciatur qualiter res intellectae in intellectu existant.

Et ut ab intellectu nostro ad divini intellectus cognitionem, prout est possibile, procedamus, considerandum est quod res exterior intellecta a nobis in intellectu nostro non existit secundum propriam naturam, sed oportet quod species eius sit in intellectu nostro, per quam iit intellectus in actu. Existens autem in actu per huiusinodi speciem sicut per propriam formam, intelligit rem ipsam. Non autem ita quod ipsum intelligere sit actio transiens in intellectum, sicut calefactio transii in calefactum, sed manet in intelligente: sed habet relationem ad rem quae intelligitur, ex eo quod species praedicta, quae est

principium intellectualis operationis ut forma, est similitudo illius.

Ulterius autem considerandum est quod intellectus. per speciem rei formatus, intclligendo format in seipso quandam intentionem rei intellectae, quae est ratio ipsius, quam significat definitio. Et hoc quidem necessarium est; eo quod intellectus intelligit indifferenter rem absentem et praesentem, in quo cum intellectu imaginatio convenit; sed intellectus hoc amplius habet, quod etiam intelligit rem ut separatam a conditionibus materialibus, sine quibus in rerum natura non existit; et hoc non posset esse nisi intellectus sibi intentionem praedictam formaret.

Haec autem intentio intellecta, cum sit quasi terminus intelligibilis operationis, est aliud a specie

13 in intellectum I.WpGNZà; in rem intcHcctam. 14 manet in intelligente) in ipso manet agente Z, manci in ipso intelligente If. 15 seJj et ZPJ. 4 speciem] species GXV V. 6 El hoc] Ex hoc WpGY. 11 ut om «E. 1 < sibi hic A w /mxî post praeJictain Z, post intentionem ccten'.

itdligihi. U<c; allrj C loqua. actu in- lhinum, potentia J potest :/ intel- ac non

- Ergo | ad hoc

ilitudo ’/λ*

ad line

quibus |uia di- tionem i quia, n alio. l intel- n quia potest natur, :cqua- sicut ntiam

:sscn- irdine)rium habet ope- m est ntem non mam ante, <X c .ic .i| hb.IU»-

est

le-

tat

te,

Et

us

n-

it;

tn

o-

i:

a-

si

ie

d.

intelligibili quae tacit intellectum in actu. quant oportet considerari ut intelligibilis operationis prin- cipium: licet utrumque sit rei intellectae simili- tudo. Per hoc enim quod species intelligibilis quae est forma intellectus et intelligendi principium, est « similitudo rei exterioris, sequitur quod intellectus intentionem formet illi rei similem: quia *quale est unumquodque, talia operatur*. Et ex hoc quod intentio intellecta est similis alicui rei. sequitur quod intellectus, formando huiusmodi intentio-¹⁰ nem. rem illam intelligat.

3 uti») nlc GNV. Er cx) Ex al>. ? vetpfum E; scmctipiurn.

Commentaria Ferrarienais

Extra sis falsis modis quibus ponebatur Deum intelligere multa, ponit Sanctus l homas verum modum Circa hoc autem duo facit: primo, verum modum ponit; secundo, ipsum declarat, capite sequenti.

I, Quantum ad primum, ponitur haec conclusio: *Deus intelligit multa per hoc gund essentia divina, quae est species intelligibilis divini uiu Hectus, et verbum divinum est omnium similitudo*.

Ad huius autem manilc* t itionem c\ modo et condi- tione intellectus nostri in intelligendo procedit ad modum intellectus divini investigandum.

Quantum ad nostrum intellectum, tria notat. *Primum* est quod res a nobis intellecta esi in intellectu nostro per speciem suam, per quam intellectus factus m actu intel- ligit rem ipsam. Non quod intelligere sit actio transiens: sed est actio manens in intelligente, ct habet habitudinem ad rem quae intelligitur cx eo quod species qua intel- lectus intelligit, est similitudo rei intellectae.

Advertendum quod, m cui scientia dicit aliquod abso- lutum connotando respectum ad scibile, Ha operatio abso- lutum quoddam dicit, sed importat etiam habitudinem ad obiectum. sive sil transiens sive immanens: omnis enim operatio est ad aliquod obiectum terminata. Quia autem omne operans cx aliqua forma operatur, quae est aliquo modo similitudo obiecti ad quod operatio terminatur, ideo od illud operatio tanquam ad obiectum respectum importat cuius operationis principium est similitudo. Propter hoc assignat rationem Sanctus Thomas quare intelligere dicit habitudinem ad rem intellectam, quia forma qua intellectus intelligit est eius similitudo. Intellectio enim qua lapis intelligitur ideo ad lapidem terminatur, et ad ipsum re- spectum dicit, quia a similitudine lapidis elicitur.

Secundum quod notat est quod intellectus noster, ex forma quam habet, necessario in intlligendo conceptionem quandam in seipso format, quae etiam dicitur *intentio intellecta*: eo quod indifferenter intelligat rem praesentem et absentem, ut etiam imaginatio facit; et intelligat rem a materialibus conditionibus abstractam, sine quibus in rerum natura non existit. in quo imaginationem superat; quod non posset esse nisi sibi praedictam intentionem formaret. Differt autem conceptio ista a specie intelli- bili: quia est quasi terminus intellectionis, species autem est principium.

Tertium est quod etiam ista conceptio est rei simili- tudo, sicut et species intelligibilis. Quia unumquodque, quale est. talia operatur. Species autem quae est princi- pium intellectionis et conceptus, est similitudo rei intel- lectae. Ex quo sequitur quod intellectus, formando huius- modi intentionem, rem intelligit.

Advertendum pro hoc ultimo dicto quod dupliciter potest ferri intellectus in intentionem rei intellectae: uno modo, materialiter, inquantum est res talis naturae, puta qualitas aut accidens intellectus; alio modo, inquantum est rei similitudo et intentio. Si primo modo accipiamus, sic non fertur intellectus in rem extra, dum conceptionem

Intellectus autem divinus nulla alia specie in- telligit quam essentia sua. ut supra * ostensum ’ Qp MAI' est. Sed tamen essentia sua est similitudo omnium rerum Per hoc ergo sequitur quod conceptio ’ op *vv intellectus divini, prout seipsum intelligit. quae est verbum ipsius, non solum sit similitudo ipsius Dei intellecti, sed etiam omnium quorum est di- vina essentia similitudo. Sic ergo per unam spe- ciem intelligibilem, quae est divina essentia, et per unam intentionem intellectam, quae est verbum divinum, multa possunt a Deo intelligi.

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

est

convenit intellectus cum imaginatione, ut dicit hic Sanctus Thomas, quod indifferenter intelligit rem praesentem et absentem. Quod tamen non invenitur in doctrina Sancti Thomae: cum hoc tanquam peculiare tribuat intellectui. Sequitur secundo, quantum ad secundam causam, quod unus angelus intelligens alium per speciem Intelligibiletn, non formabit de illo conceptum: quia secundum sc habet esse immateriale et abstractum.

Si secundo modo, quia videlicet oportet ut obiectum sit praesens intellectui et u conditionibus materialibus abstrahatur, non erit universaliter verum quod intellectus in omni intellectione format verbum. Ium quia species intclligibilis est ipsum obiectum, sicut et talis intentio intellecta, est enim eius similitudo sicut illa; ct est praesens intellectui, et abstracta i materia; ct sic ipsa sufficiet ad intclligendum. – Tum quia erit tantum 'erum in rebus materialibus, quae indigent abstracuone a materia: non autem in immaterialibus.

IV. Al evidentiam huius difficultatis considerandum est quod, cum omnis operatio importet ordinem ad obiectum; dc ratione autem objecti, ut est obiectum, sit ut terminet operationem; necesse est ut operatio in ictu habeat obiectum aliquo modo in actu ut terminum suum; sicut calefactio in actu requirit calorem in octu ad quem terminetur. * Non sufficit autem ul obiectum sit in actu, ni-i sil cll. m debite praesens operanti: quantumcumque enim coloratum Mt actu, non poterit videri nisi sil praesens et propinquum convenienter videnti, eo modo quo est in actu. Vcruntamen non omnis potentia eodem modo pi esemium sui obiccti requirit. Aliqua enim requirit praesentiam ct propinquitatem sui obiccti secundum u·u natur dc, vd localem vel temporalem, sicut sensus exteriore*: non enim fertur sensus visus nisi in id quod secundum esse naturae et coloratum est et localiter visui appropinquat (cum quadam tamen distantia); eo quod m rem absentem census exteriores non terantur. Aliqua vero non requirit praesentiam secundum esse naturae, sed requirit praesentiam secundum spiritualem quondam modum, quae est praesentia in esse obicctivo: eo quod indifferenter fei itur in rem praesentem et absentem realiter, ct m rem existentem secundum esse naturae et in rem non existentem; sicut accidit in imaginatione; non enim ad hoc ut imaginemur lulium Secundum Pontificem in sua sede Romae esse, necesse est ut Romae in sede sit; neque necesse est ut ipse sedens nobis cxistenlibus l errariae praesens sit secundum locum, sed sufficit ut imaginationi spirituali quodam modo appareat, et secundum esse imaginatum. El quia huiusmodi esse non convenit rei extra potentiam, necesse est ut intra potentiam tale esse obiectum habeat. – Praeter hanc quoque praesentiam obiccti, necesse est in potentiis cognoscitivis ut obiectum per modum formae potentiae coniungatur, ita quod u·x potentia ct obiecto fiat unum: quamvis enim coloratum praesens esset visui, si tamen per speciem suam illi non uniretur, non esset eius visio.

Similiter ergo ex parte intellectus requiritur quod res intellecta sit in actu aliquo modo inquantum terminans actum intellectus; et sit praesens intellectui, non quidem secundum temporalem aut localem propinquitatem, quia indifferenter apprehendit rem praesentem et absentem, quemadmodum imaginatio (sive enim res sit sive non sit, intellectus rei quidditatem potest apprehendere), sed secundum esse obiectivum, intra ipsum intellectum existens; et quod uniatur intellectui per modum formae, aut per se aut per sui similitudinem. – Ratione ergo primi, requiritur conceptio per intellectum formata, dum res et quidditates materiales apprehendit. Quia non terminat quidditas materialis actum intellectus nisi cum quadam abstractionis a conditionibus materialibus et individuantibus, quo modo actu esse non potest extra intellectum. Ideo, ut actu sit, quod requiritur si debet actu obiectum esse et operationem intellectus terminare, necesse est ut per intellectum constituatur in tali esse abstracto et immateriali. Quod fit dum intellectus format conceptionem quam dicimus verbum et intentionem intellectam. Ratione vero

secundi, – ex eo, inquam, quod obiectum, in actu positum, debet esse potentiae debite praesens, aut in esse naturali, aut m esse intentionall et obicctivo terminante intellectionem per modum termini intrinseci, – necesse est ut de omnibus quae intellectus intelligit, talem conceptionem formet. Cum enim rei existentia nihil faciat ad intellectionem quidditatis ct naturae, ct sic rcalem praesentiam non requirat intellectio, eo quod intellectus indifferenter feratur m rem sive sit sive non sit; necesse est, ad hoc ut obiectum praesens sit intellectui sufficienter, quod ipsi sit intrinsece praesens objective, cl sic actum intellectus terminet. Quantumcumque enim res aliqua sit secundum se actu intclligibilis, ct per speciem suam sit intellectui unita, si non sit actu praesens intellectui in esse obicctivo ut lenninativo cognitionis, quod iit per conceptionem intellectus, non intelligetur: quia secundum esse naturale quod habet extra intellectum, non est sufficienter praesens intellectui ut -it actu obiectum et terminus operationis intellectualis.

QuoJ dico dc cognitione quidditatis, dico etiam de cognitione complexa. Licet enim veritas intellectus requirat ui ita sit in rc sicut intellectus intelligat. realis tamen existentia rei extr intellectum non facit obiectum sufficienter praesens intellectui.

V. E\ istis sex dedu* nelusiones. Prima est; *Intellectus nostv nihil potest intelligere naturaliter nisi formando i >mcptu n* Patet; quia nihil intelligit per essentiam ' a .Hi-il-iLL· m i]‘o cxisientem, sed omnia per speciem intclluctu i b li cl un i rebus I nde dicitur III *de Anima* ·, /pf'f; quod *intelhg·· se sicut ct alia*. Et per consequens nihil est sibi sufficienter praesens in ratione obiccti actum terminanti I leo necesse est ut per conceptum tiat sibi praesens.

Secunda est: *Speciali ratione in intellectione rerum materialium necesse ea ut intellectus noster format conceptum*. quia videlicet obiectum. ut terminat actum intellectu>. non e-t in actu nisi per intellectum fiat; cum non sit abstractum a materia extra intellectum, terminet autem secundum quod est abstractum a materia.

Tertia est *Angelus, cognoscendo se, format verbum: consideratis causis huiusmodi necessitatis in intellectu nostro*. Licet enim non oporteat ut fiat actu intclligibilis per abstractionem a materia, cum sit immaterialis; sitque suo intellectui praesens ut principium intellectionis: oportet tamen ut fiat praesens in esse obicctivo terminante intellectionem, uuius ipsa essentia angeli est principium; cum idem non sit principium et terminus operationis secundum idem esse. Ostenditur hoc, quia Quarto huius, cap. xi, dicitur quod *intentio intellecta in angelis non est eorum substantia*, et loquitur Sanctus Thomas quando angelus seipsum intelligit: ex quo apparet ipsum formare conceptionem in sc intelligendo. Confirmatur etiam quia, *Pot.f* q. ix. 5. et *I erit.*, q. iv, 2, tenet Sanctus Thomas quod *intellectus, etiam dum intelligit se. format conceptum sui*.

Quarta est: *Angelus, cognoscendo alia a se per speciem intelligibilem, format verbum*. Quia aut necesse est ut fiant ei praesentia obicctive ct terminative: cum non sint in ipso nisi per speciem, quae est principium inlelligendi, non terminus et obiectum. Aut etiam necesse est ut in actu liant in esse obicctivo: ut materialia. Licet enim angelus non abstrahat species a rebus materialibus, sed sint illi congenitae, ex ipsis tamen speciebus format conceptus, in quibus sunt ipsae quidditates materiales abstractae a materia tanquam intellectionem terminantes.

Quinta est: *De beatis potest utrumque sustineri: scilicet et quod forment verbum in quo divinam essentiam intuentur; et quod non forment*. Primum potest sustineri quia, cum verbum sive conceptus sil terminus intrinsecus intellectionis, sicut beati producunt intellectionem qua Deum vident, ita necesse est ut terminum intellectionis producant: quia non est res sine suo termino, sicut linea finita non est sine puncto. – Confirmatur quia. Prima, q. .XXVII, a. 1, inquit Sanctus Thomas *intra omnem intelligentem, ex eo quod intelligit. procedere aliquid quod est conceptio rei intellectae*. Et de *Pot.* q. ix. a. 5. dicitur quod *conceptio est absolute de ratione eius quod est*

.0.1 *M''*
v/-

*U.T«nxi..toK
VMS*

* C*?, v.

* Vu t III. *ScJ*
SZU,

iu poMrum, sc naturali, ite intellege est ut Je iceptioncm ad intellc-raescnliam iJitfercntcr st, ad hoc quod ipsi intellectus secundum intellectui obicetiv ioncm in-naturale • praesens perationis

etiam de ectus relis tamen am suffi-

it: *liitel-iiisi for-ssentiam* .in intel-

nihil est t tenni-»raescn>. • *reruin net con-n intel-urn non t* autem

•*erbum: telledu* ligibilis sitque oportet • intel-i; cum undum ap. xi, *eorum* ingelus conce-it *Pot.*, ; quod *m sui. r spe*-sse est n non intel-sse est enim s. sed t con-ractac

: *sci-ntiam* itineri isecus qua tionis linea rima, *intel-quod* icitur f *est*

intelligere. Ex quo concluditur in divinis e^{se} huiusmodi verbum et conceptum. – Nec obstat quod, secundum eius mentem, divina essentia per nullam similitudinem creatam repraesentari potest . Diceretur enim quod hoc est verum Je similitudine quae est species intelligibilis; et de simili-tudine quae est species expressa, sive conceptio, a specie creata producta: non autem de similitudine expressa a forma increata et infinita, qualis est divina essentia, sicut est dc verbo quod a divina essentia «iduante intellectum beati per modum speciei intelligibilis est expressum et productum; nam species intelligibilis ct verbum ab ea expressum habent rationem unius perfecti et totalis reprae-sentativi rei intellectae intellectui. Non obstat etiam quod visio beata dicitur visio immédiate divinae essentiae: me-dium autem *in quo* tollit immédiationcm cognitionis, ul dicitur IV *Sent.*, d. xi. ix, q. u. a. i, ad i5. Dicitur enim quod medium exinnsecum «i cognoscente, ct omnino extra-neum a cognitionis actu, tollit immedi.itionem cognitionis, ct dc hoc intelligitur dictum Sancti Thomae: non autem medium intrinsecum cognoscenti, ct intrinsecum cognitioni veluti completivum ipsius; quia tale computatur tanquam unum quoddam cum ipso actu, sicut terminus lineae cum linea. Tale autem medium est conceptio ct verbum ind-lectus.

Secundum quoque sustineri posset, dicendo quod, sicut beatus per nullam aliam speciem di\inam essentiam videt quam per ipsammet essentiam, ita per nullum aliud verbum quam per verbum divinum: ita quod et divina essentia sc habeat tanquam species intelligibilis, et tanquam in-tentio intellecta, qua beatus et Deum et omnia alia videat. – \d dicta vero Sancti Thomae diceretur quod loquitur de intelligere naturaliter naturae intellectuali conveniente: non autem Je intelligere nostri intellectus per formam super-naturalem ct infinitam.

Capreolus, in Primo, d. x.xvn, q. n , tenet quod visio beatifica terminatur ad unicum verbum habitum de obiecto beatifico essentialiter in actu; plura autem verba Je attri-butis vel creaturis in Deo visis habitualitcr habet. I nde aliquando plura, aliquando pauciora format. In Quarto >ero, d. .xttx, q. v *, dicit communiter teneri quod beati non habent aliud verbum quam verbum divinum, propter in-limam praesentiam eius ad intellectum beatum; et quod utraque pars probabilis est: sed quod Sanctus Thomas videtur tenere quod sic.

Sexta est; *Quantum est ex assignatis causis, Deus, co-gnoscendo se et alia, habet quidem verbum et intentio-nem intellectam, qua suo intellectui id quod intelligitur repraesentatur, non tamen ab essentia realiter distinctam*: ratione assignanda inferius. Quarto Libro*, quia scilicet intelligere et esse in ipso sunt idem.

VI. Ad dubium * ergo dicilur quod illae causae neces-sitatis conceptus ad intelligendum, divisim accipi possunt, ut unaquaeque per se sufficiat: non quidem respectu omnium intelligibilium sed una respectu aliquorum, alia respectu aliorum. Possunt etiam accipi coniunctim in ali-quibus; scilicet respectu rerum materialium. Nam prima causa, absentia scilicet obiecti, causal necessitatem con-ceptus respectu omnium quae non sunt intellectui con-juncta in esse obiectivo et terminativo, etiam si secundum se sint intelligibilia. Secunda vero, scilicet non actualitas obiecti in esse intelligibili et obiectivo, est causa huiusmodi necessitatis respectu rerum materialium: et per consequens respectu ipsarum utraque causa concurrir.

Cum autem obiicilur, primo, quod ex prima causa se-quitur eodem modo imaginationem formare conceptum:– dicilur quod aliquando imaginatio fertur in rem extra per phantasma repraesentatam: aliquando vero fertur in idolum suum tanquam in rem veram. Cum secundo modo ima-ginatur, non est necesse ut aliquid in ipsa formetur in quo ipsam rem imaginatam inspiciat, cum illi sit intima, ct habeat esse imaginabile in ea: sicut nec intellectus, cum terminatur ad ipsum conceptum secundum se, form.it con-ceptum dc ipso conceptu. Quando autem primo modo aliquid imaginatur, tunc conceptum quidem et verbum non format, quia conceptus et verbum interius proprie ad

intellectum pertinet, aut etiam ad cogitativam ut ratione participat: sed formal *idolum* quoddam, proportionale verbo intellectus, in quo rem imaginatam ad extra inspicit, ct per quod res ad extra iit actu praesens imaginationi in esse obiectivo. Nec hoc e.x me tantum dixerim, sed e.x doctrina Sancti Thomae, Prima, q. i.x.xxv, a. 2, ad 3, el *Quo-lib.* \ . a. i), ad 2 .

Quod secundo obiicitur, quoniam unus angelus, alium intulligendo per speciem, non formabit conceptum, quia est immaterialis: – iam dictum est quod illa causa non est universalis, sed tantum respectu rerum materialium. Alia tamen causa etiam in rerum immaterialium cogni-tione salvatur, ut diximus.

Quod obiicitur tertio, quia species intelligibilis sufficiet ad intellectionem: dicitur ex doctrina Sancti Thomae, praesertim de *Put.*, q. ix, a. 5, quod, licet species intelli-gibilis sit immaterialis, ct intellectui praesens aliquo modo, non tamen est in actu per modum obiecti terminantis actum, nec per ipsam obiectum est actu praesens in actu obiectivo, sed tantum in habitu. Tum quoniam, si per ipsam obiectum esset in actu quantum ad esse obiectivum, tunc habens speciem semper intelligeret: intclligitur enim res quando actu est in intellectu per modum obiecti et termini operationis. - Tum quia species ponitur tanquam principium formale intellectionis, per quod intellectus fit in actu. <tperaio autem non terminatur primo et imme-diate ad suum principium formale et elicitivum, sed ad aliquid simile illi. I nde praeter speciem, necesse est etiam conceptum ponere, ut diximus.

Quod autem ultimo dicitur, quia tunc erit hoc verum tantum in rebus materialibus: iam concessum est quod in solia rebus materialibus illae causae coniunguntur. Sed in aliis ex alter.i earum saltem necesse est conceptum ponere.

\ II. Quantumud secundum *.Scotus,in I *Sent.*,d. xxvn **, dicit duo *. Primum est quod *verbum non est aliquid pro-ductum per intellectionem : quia intellectio non est actio productiva alicuius termini*. Quod probat dupliciter. Primo, quia *non est impossibile intelligere intellectionem intelli-gendo quod non sit alicuius termini pei ipsam producti*. – Secundo, quia operationes immanentes, apud Aristotelem, I *Ethic.* ., et IX *Metaph.* sunt *actus ultimi*.

Secundum est quia *verbum est actualis intellectio*, quae dicitur *notitia genita*. Dicitque per actum quidem intel-lectus productivum produci verbum, non autem per actum intelligundi.

\ П1. Sanctus Thomas duo dicit opposita iis quae dicit Scotus. Primum est quoti verbum per ipsum actum intel-ligendi producitur: ut patet hoc loco, ubi ait quod *intel-lectus intelligendo format in seipso quandam intentionem intellectam*. Simile etiam dicit in aliis locis, ubi loquitur de ista materia *.

Secundum est quod actus intellectus differt ab ipso verbo: ut patet Prima Parte, q. x.xxiv, a. i; et *Pot.*, q. vm, a. i; Ier//., q. iv. 2.

Et quamvis aliqui Thomistarum teneant verbum non realiter distingui ab actu intelligendi, sed tantum per con-notate; tamen magis mihi placet opinio aliorum Thomi-starum tenentium de menle Sancti Thomae esse quod realiter distinguatur. Quod sane apparet, quia non alia ratione ponitur verbum ab ipso nisi ut fiat obiectum prae-sens actu ipsi intellectui in esse obiectivo, et in ipso sic praesente videatur per actum intelligendi res quae intel-ligitur. I nde, sicut videre non est id quod videtur, neque id in quo aliquid sidetur, ita nec intelligere. quod est videre, erit ipsum verbum. Item, quia frustra poneretur verbum in intellectu nostro tanquam terminus productus, ex quo esset idem cum actu intelligendi. in ipso manens intellectu cum actu. Et sic non oporteret Sanctum Thomam sollicitum esse an intellectus producat verbum necne.

Quod autem dicitur, quoniam motus est idem cum termino motus, non est simile. Quia motus comparatur ad terminum sicut imperfectum ad perfectum, et via ad se-ipsum sub esse perfectiori, eo quod sil actus imperfecti et *ei.xtciitis in potentia* *. Modo, ubi proceditur de potentia

Al. *Qual.* \ \ A O. «J 3.

• Num. tu, inii. Qu. i. <a. n. ix.

• Cl. cip. r. a. bid. VIII vm, ix.

• Cl. 11', xxvn, t; *de Ve*t ., q. ui, 3.

III *Phyt.*, i, o.

ad actum, idem est quod prius habet esse imperfectum, et postea perfectum. Intelligere autem non est actus imperfecti, sed perfecti ct existentis in actu. Et non comparatur ad verbum sicut via ad seipsum sub esse perfectiori, aut sicut imperfectum ad perfectum: sed sicut actus ad obiectum in esse obiectivo» aut etiam in esse immateriali constitutum, et terminans operationem. Obicctum autem primum operationis immanenti» non est ipsa operatio.

Non obstat autem dictis quod inquit Sanctus 'Chômas Pot.> q. vm, a. 1, quoniam *verbum non est extrinsecutn ab ipso intelligere co quod non poscit comple : sine ipso verbn*. Dicitur enim quod intelligit verbum esse quidem aliquid per actum intdligendi productum, ab ipsoque realltor distinctum» sed tamen sibi intrinsecum esse et colligatum, ct de eius essentia tanquam in obliquo connotntum: sicut terminus lineae finitae est intrinsecus lineae et de eius essentia» in obliquo tamen, licet a linea redder distinguatur. Quem sen-um dat intelligere cum addit, *quoniam absque verbo compleri non potest*: quasi dicat *¶t quidem aliud ab actu ntelligendi. ad complementum tamen actus exigitur, quia non esset nixi existent? verbo*, sicut linea (inita non esset non existente termino.

IX. \d motiva Scoti quae sunt contra hanc determinationem ', dicitur: ad primum quidem quod, licet intclligere, ut est huius intelligent» intelligi possit absque productione verbi, quia non omnis intclligens producit verbum, ut patet cum in divinis I ilio uc Spiritui Sancto intelligere attribuitur: absolute tamen, quantum ad suam entitatem, intelligi sine verbo non potest, cum verbum rationem habeat termini intrinseci intellectionis. Et sic etiam per illam entitatem quae est intellectio divina, producitur Verbum divinum, licet non ut per ipsam intelligit Filius aut Spiritus Sanctus.

Ad secundum dicilur quod per actionem immanentem, ut sic, nihil producitur quod sit extra potentiam operantem: sed tamen produci potest aliquid quod in ipsa potentia maneat Et hac itione dicitur actus ultimus: quia scilicet v\ ipsa non expectatur aliquid in extrinsecum patiens productum quod sit eius tinis, sicut accidit in operationibus transeuntibus. Sed productum per talem actionem ordinuntur in ipsam actionem tanquam in finem: cum ad hoc pn» locatur ut operatio ad suum obiectum terminari possit. I t ni interpretationem ponit Sanctus Thomas Prima, q. riv, t. 2. si diligenter consideretur.

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM QUARTUM

Λ 14 v b 42 sine titulo.

QUALITER DIVINA ESSENTIA I.\ EXISTENS ET SIMPLEX SIT PROPRIA SIMILI TUDO OMNIUM INTELLIGIBILIVM

° rursus difficile vel impossibile alicui videri potest quod unum et idem simplex. ut divina essentia, sit propria ratio sive similitudo diversorum. Nam, cum diversarum rerum sit distinctio ratione propriarum formarum, quod alicui secundum propriam formam simile fuerit, alteri necesse est ut dissimile inveniatur. Secundum vero quod diversa aliquid commune habent, nihil prohibet ea similitudinem unam habere, sicut homo et asinus inquantum sunt animalia. Ex quo sequetur quod Deus de rebus propriam cognitionem non habeat, sed communem : nam secundum modum quo similitudo cogniti est in cognoscente, sequitur cognitionis operatio, sicut et calefactio secundum modum caloris; similitudo enim cogniti in cognoscente est sicut forma qua agitur. Oportet igitur, si Deus de pluribus propriam cognitionem habet, quod ipse sit propria ratio singulorum. Quod qualiter sit investigandum est.

Ut enim Philosophus dicit, in VIII J/e/jp/z. *, formae et definitiones rerum, quae eas significant. sunt similes numeris. Nam in numeris, una unitate addita vel subtracta, species numeri variatur: ut patet in binario et ternario. Similiter» autem est et in definitionibus: nam una differentia addita vel subtracta variat speciem; sub-

stantia enim sensibilis absque *rationali*, et *rationali* addito, specie differt.

In his autem quae in se multa continent, non sic se habet intellectus ut natura. Nam ea quae ad esse alicuius rei requiruntur illius rei natura divisa esse non patitur: non enim remanebit animalis natura si a corpore anima subtrahatur. Intellectus vero ea quae sunt in esse coniuncta, interdum disiunctim accipere potest, quando unum eorum in alterius rationem non cadit. Et per hoc in ternario potest considerare binarium tantum; et in animali rationali id quod est sensibile tantum. Unde intellectus id quod plura complectitur potest accipere ut propriam rationem plurimorum, apprehendendo aliqua illorum absque aliis. Potest enim accipere denarium ut propriam rationem novenarii, una unitate subtracta: ct similiter ut propriam rationem singulorum numerorum infra inclusorum. Similiter etiam in homine accipere potest proprium exemplar animalis irrationalis inquantum huiusmodi. et singularum specierum eius, nisi aliquas differentias adderent positivas. Propter hoc quidam philosophus. Clemens nomine, dixit quod *nobiliora in entibus sunt minus nobilium exemplaria* ♦

Divina autem essentia in se nobilitates omnium entium comprehendit, non quidem per modum

•a Cc-aiaent. LUB. IfiIL

• StD. II.

•ÜT.L

•UltiL Co».

V Th. 14

9 similitudinem *post* unam «Pc. 13 Nam in numeris NPc; *om* C», Nam numero DZ, Nam in numen» sY, Nam numerus *ceteri*. 26 c: in| cum Y, in DEPc.

1 ct rationali *om* et (aut P) irrationali Pc, ct irrationabili G. 5 requiruntur) coniunctim (coniuncta P) requiruntur Pc. S in c>sc *om* GWYZ, *post* coniuncta E. 10 non *om* WpGY. ti potest *post* considerare «Pc,considerare oportet E, potest considerari Z. 19 infra *om* Z, intra GNW Yâ. etiam m GGNVY6; ct in Z, etiam ct in *ceteri*.

compositionis, sed per modum perfectionis, ut supra * ostensum est. Eorma autem omnis, tam propria quam communis, secundum id quod aliquid ponit, est perfectio quaedam: non autem imperfectionem includit nisi secundum quod deficit a vero esse. Intellectus icitur divinus id quod est proprium unicuique in essentia sua comprehendere potest, intelligendo in quo eius essentiam imitetur, et in quo ab eius perfectione deficit unumquodque: utpote, intelligendo essentiam suam ut imitabilem per modum vitae et non cognitionis, accipit propriam formam plantae; si vero ut imitabilem per modum cognitionis et non intellectus, propriam formam animalis; et sic de aliis. Sic igitur patet quod essentia divina, inquantum est absolute perlecta, potest accipi ut propria ratio singulorum. Inde peream Deus propriam cognitionem de omnibus habere potest.

Quia vero propria ratio unius distinguitur a propria ratione alterius; distinctio autem est pluralitatis principium: oportet in intellectu divino distinctionem quandam et pluralitatem rationum intellectarum considerare, secundum quod id quod est in intellectu divino est propria ratio diversorum. Unde, cum hoc sit secundum quod Deus intelligit proprium respectum assimilationis quam habet unaquaeque creatura ad ipsum, relinquitur quod rationes rerum in intellectu divino non sint plures vel distinctae nisi secundum quod Deus cognoscit res pluribus et diversis modis esse assimilabiles sibi. Et secundum hoc Augustinus dicit * quod Deus alia ratione facit horninem et alia equum; et *rationes renmi* pluraliter in mente divina esse dicit. In quo etiam aliqualiter salvatur Platonis opinio ponentis *ideas*, secundum quas formarentur omnia quae in rebus materialibus existunt *.

4 est perfectio quaedam V io/io: porfccim quaedam nt. pA *habebat* «ccunJutn id quod cm positive perfectio quaedam; positive *deletur*; *margo habet* aliquid ponit nrrr.-udum ante c. quûd transcripfon visum fuerit dtlcrl cum positive. 8 intelligendo... unumquodque (pA *habebat solum* intelligendo in quo . »ui perfedione deficit unumquodque; *pro deletu* a su.t *margo habet* eiut oaentiam imitetur ct in quo ab dus) A *solus*; intelligendo in quo cius intentu cientiani O imitetur ct intelligendo tn quo i «u.t perfectione deficit unumquodque aDfGZéPc r/ omisso homotelcuto ciut... in quo EGNU VZ vel hi legunt eum p V it sint GWYZ; «unt. quod om \ casu. 14 facit V *solus*; *fecit*. 16 aliquiditer *post* salvatur aEPc. 18 formarentur] formantur al'c.

Commentaria Ferrariensis

Posito vero modo quo Deus nulla intelligit, quia magnam modus ipse difficultatem habet, ideo in hoc capite ipsum Sanctus Thoma? declarare intendit \ Circa hoc autem duo facit: primo, movet difficultatem; secundo, respondet .

I. Quantum ad primum, difficultas est, quomodo Deus, intelligendo essentiam suam ut omnium similitudinem, omnia mtelligat. Videtur enim alterum istorum sequi aut scilicet quod non habeat de rebus propriam cognitionem, quod superius est improbatum ; aut quod ipse sit propria ratio singulorum; quod non videtur Si enim Deus omnia per essentiam suam cognoscit tanquam per similitudinem communem omnium, sequitur quod de rebus communem tantum cognitionem habeat, et non propriam: quia secundum modum quo similitudo cogniti est in cognoscente sequitur cognitionis operatio, cum similitudo talis sit forma qua agitur et producitur operatio; et sic, si divina essentia est communis similitudo repraesentans illud in quo res conveniunt, erit communis, non propria cognitio. Si autem essentia divina sit propria similitudo singulorum, quod requiritur si debeat per ipsam singula Deus propria cognitione cognoscere, hoc non videtur posse esse. Quia, cum diversarum rerum distinctio sit ratione propriarum formarum, quod alicui secundum propriam formam simile luerit, necesse est ut alteri sit dissimile: licet secundum quod aliqua in uno communi participant, unam communem similitudinem habere possint. Si ergo divina essentia luerit propria similitudo unius, tanquam videlicet propriam eius formam repraesentans, alterius similitudo esse non poterit.

11. Quantum ad secundum primo, ostendit divinam essentiam accipi posse ab intellectu divino ut propriam rationem et similitudinem singulorum; secundo, quomodo istae propriae rationes multae cum unitate esse possunt, declarat *.

Primo ergo ponitur ad quaesitum responsio haec, quod *divina essentia, inquantum est absolute perfecta, potest accipi ut propria ratio singulorum.*

Ad cuius manifestationem tria praemittuntur. *Primum* est quod quidditales rerum et definitiones sunt sicut numeri, ut dicitur VIII *Metaph.*: quia sicut in numeris, uni-

tate addita vel subtracta, variatur species numeri, ita in definitionibus, addita vel subtracta differentia, variatur species. Substantia enim sensibilis considerata absque *ratio-nali*, differt specie a substantia sensibili addito *rationali*, saltem negative, quia non est eadem species: et similiter in comparatione ad *irrationalē*.

Secundum est quod circa ea quae multa continent, aliter se habent natura et intellectus. Si enim aliqua requirantur coniuncta ad esse alicuius, natura non patitur ut sint separata: non enim remanet natura animalis si anima sil a corpore separata. Sed intellectus ea quae sunt coniuncta interdum disiungere potest, intelligendo unum sine altero, quando unum eorum in alterius ratione non cadit (tunc enim non potest intelligi res absque eo quod in eius clauditur ratione). Declaratur per exemplum in numero ternario et in animali rationali.

Ex istis deducitur quod, ubi in uno multa continentur, scilicet perfectionaliter, illud potest accipere intellectus ut propriam rationem plurimorum, apprehendendo aliqua illorum absque aliis. Ex primo enim notato habetur quod, subtracta differentia, variatur species: et ideo, si unum accipiatur sine alio, sequitur quod accipientur diversa. Et sic quod accipitur ut exemplar plurium repraesentativum, scilicet uniuscuiusque per se absque alio, accipitur ut propria ratio uniuscuiusque illorum. Declaratur hoc in numero denario, qui accipi potest ut ratio propria numerorum in ipso inclusorum. Declaratur etiam in animali rationali, qui accipi posset ut propria ratio omnium animalium irrationalium, nisi aliquas differentias adderent positivas. Declaratur et auctoritate Clementis Philosophi, apud Dionysium, v cap. *dc Div Xom.*, inquiringis quod *nobilia in entibus sunt minus nobilium exemplaria.*

Tertium est quod divina essentia continet in se nobilitates omnium entium per modum perfectionis, non per modum compositionis. Et per consequens continet in se quidditalem cuiusque rei inquantum aliquid ponit: quia ex ea parte perfectionem dicit; imperfectionem vero, inquantum delicii a vero esse, quod est esse divinum.

111. Istis suppositis, probalui divinam essentiam accipi posse ut propriam rationem singulorum. Illud in quo multa perfectionaliter continentur, accipi potest ut proprium

exemplar et propria ratio eorum quae sic in ipso continentur. Sed in Deo omnia perfectionaliter continentur. Ergo potest accipi ut propria ratio singulorum. Inde quod est proprium unicuique in sua essentia comprehendere potest, intelligendo in quo suam essentiam imitetur et in quo a sua perfectione deficit. Intelligendo enim essentiam suam ut imitabilem per modum vitae et non cognitionis, accipit propriam formam et rationem plantae: intelligendo vero eam ut imitabilem per modum cognitionis et non intellectus, accipit propriam formam animalis; et sic de aliis. Et sic patet quod divina essentia, ex eo quod est omnibus modis perfecta, potest accipi ut propria ratio singulorum.

IV'. Advertendum est totam rationem et fundamentum Sancti Thomae esse quod continens aliqua perfectionaliter potest accipi ut propria ratio eorum quae continet. Quod intelligendum est non secundum adaequatam rationem eius, sed secundum aliquam inadaequatam et deficientem eius rationem. Nam si acciperetur quod plura continet secundum suam totalem perfectionem sibi adaequatam, non esset propria ratio contentorum. Sicut numerus denarius, in quo omnes inferiores numeri unite et perfectionaliter continentur, non divisim tanquam distinctae species, si accipiatur quantum ad suam totalem perfectionem, non est propria ratio aut propria similitudo novenarii: quia novenarius non adaequat perfectionem denarii. Sed si accipiatur quantum ad perfectionem novenarii in ipso perfectionaliter et unite existentem, sic accipitur ut propria similitudo novenarii.

Advertendum etiam, circa exemplum de animali rationali. cum inquit Sanctus Thomas ipsum accipi posse ut proprium exemplar animalium irrationalium nisi aliquas differentias adderent positivas, quod loquitur proportionaliter ad numeros. In numeris enim ex sola subtractione unitatis remanet alia species; ex sola enim subtractione unitatis a numero denario remanet numerus novenarius. Ideo, cum consideratur in numero denario perfectio eius quam habet non considerata ultima eius unitate, consideratur ut propria ratio novenarii: nihil enim aliud est ut sic quam novenarius. Simili ergo ratione, si ex sola remotione *rationalis* ab animali rationali relinqueretur species animalis quae est animal irrationale, considerando in homine naturam sensilis a semoto rationali, acciperetur ut propria ratio animalis irrationalis, in quantum nihil esset, ut sic, quam animal irrationale. Sed quia ad speciem animalis irrationalis non sufficit remotio et absentia huius differentiae quae est *rationalis*, sed constituuntur illae species per differentias positivas additas *animali*; ideo, quantumcumque consideretur in ipso natura sensitiva absque rationali, non consideratur ut propria ratio animalis irrationalis quod speciem animalis dicit positivam, sed tantum ut propria ratio animalis absolute sumpti; quod potest dici animal irrationale negative, quia non includit in sua quidditate *rationalis*. Unde quod inquit Clemens Philosophus, *nobiliora esse ignobiliorum exemplaria*, non est verum quantum ad propriam rationem universaliter, sed quantum ad aliquid.

V. Considerandum etiam, cum dicitur *divinam essentiam posse accipi ut propriam rationem*» quod hoc dupliciter potest intelligi. Uno modo, ut proprietas se teneat ex parte rei repraesentatae. Et tunc dicitur propria ratio illa quae repraesentat propria rei. – Alio modo, ut se teneat ex parte formae repraesentantis. Et tunc dicitur propria ratio alicuius quae ita est ratio ipsius quod non alterius.

Primo modo, esse propriam rationem singulorum non convenit divinae essentiae ex ipso intellectu concipiente ipsam cum habitudine ad res, sed ex plenitudine perfectionis suae, qua omnium rerum perfectiones in se continet. Nisi enim in seipsa rerum omnium perfectiones contineret, non possent res per ipsam, quantum ad earum proprias naturas, cognosci. Secundo autem modo, non habet quod sit propria ratio nisi ex intellectu. Quod enim divina essentia sit proprium verbum et propria conceptio rei hoc modo, non habet nisi in quantum concipitur a Deo, sive intelligitur, ut imitabilis a perfectione istius et illius.

Propter hoc dicit Sanctus Thomas quod *accipit essentiam suam ut propriam rationem*: quod est dicere, *intelligit ipsam in ordine ad hoc et illud*, et sic intellecta habet rationem proprii exemplaris huius et proprii exemplaris illius.

Ex hoc autem patet quod non est mens Sancti Thomae, ut sibi Scotus videtur imponere. In *Sent.*, d. xxxv, quod respectus isti divinae essentiae ad creaturas dent sibi ut propria creaturarum repraesentet: immo ex sua perfectione hoc habet. Sed ex istis respectibus habet ut in plura exemplaria rerum, et in plures rationes earum, distinguatur: ipsa enim concepta cum habitudine et proportionem ad naturam lapidis tanquam videlicet imitabilis a lapidis natura et eius in seipsa perfectionem praeiens, distinguitur secundum rationem a seipsa praecise ut imitabili a planta, et sic de aliis.

VL Sed advertendum ex doctrina Sancti Thome In *Seni.*, d. xvi, q. n. a. 3, ad 4, quod tripliciter potest intellectus ferri in formam conceptam. Uno modo, in quantum est similitudo rei praecise: id est. in quantum intellectus utitur ipsa ut medio per quod rem cognoscit. Et sic nullam habet considerationem de ipsa forma, sed tantum de re per ipsam repraesentata. – Alio modo, in quantum est talis res tale esse habens in anima. Et sic nullam habet considerationem de re repraesentata, sed tantum de ipsa forma. – Tertio modo, per comparisonem unius ad alterum: puta dum considerat unum esse alterius repraesentativum. Et sic simul utrumque cognoscit.

Intellectus igitur divinus in essentiam suam tripliciter potest ferri, scilicet simpliciter et absolute, in quantum est talis res. Et sic, intelligendo essentiam suam, non concipit proprium exemplar rerum et propriam rationem ipsarum formaliter. – Et in quantum utitur ipsa ut medio per quod sibi res creatae repraesentantur. Et sic etiam non intelligit ipsam ut proprium exemplar. – Et in quantum intelligit ipsam ut imitabilem a creatura secundum hunc perfectionis modum, puta secundum gradum vitae. Et sic cognoscit ipsam ut propriam rationem formaliter: quia apprehendit ipsam cum habitudine ad creaturam, ex qua habet ut sit formaliter proprium exemplar creaturae.

Unde intellectus divinus, apprehendens essentiam suam absolute, apprehendit proprium exemplar rerum materialiter, quia apprehendit illam rem quae est exemplar denominative: non autem apprehendit proprium exemplar formaliter, quia non apprehendit ipsam cum habitudine ad rem. ex qua formaliter habet ut sit propria ratio et proprium exemplar. Sicut apprehendens naturam animalis absolute, apprehendit genus materialiter, quia apprehendit illam rem quae denominatur genus: non tamen apprehendit genus formaliter, quia non apprehendit illam cum habitudine ad species, ex qua aliquid habet ut formaliter et complete sit genus. – Intellectus autem divinus apprehendens essentiam cum habitudine imitationis a rebus, apprehendit proprium exemplar et propriam rationem rei formaliter: sicut apprehendens animal cum habitudine praedicabilis ad species, apprehendit formaliter genus.

Propter hoc ergo inquit Sanctus Thomas quod Deus, *intelligendo essentiam suam ut imitabilem per modum plantae, accipit propriam formam et rationem plantae, et eadem ratio est respectu aliorum*: quasi diceret quod non apprehendit essentiam suam tanquam propriam rationem alicuius rei formaliter nisi in quantum ipsam cum tali respectu intelligit: licet, apprehendendo ipsam sine tali respectu, apprehendat propriam rationem uniuscuiusque materialiter et fundamentaliter.

Sed advertendum, cum dicitur quod *Deus cognoscit essentiam suam ut propriam rationem*, [quod] non est sensus quod accipiat ipsam esse propriam rationem, licet et illo modo cognoscat: sed quod cognoscit ipsam essentiam divinam quantum ad id unde habet quod sit propria ratio rei. Sicut cum dicimus intellectum nostrum concipere propriam hominis rationem, non intelligimus quod accipiat illam esse propriam hominis rationem, quia illud ad reflexam cognitionem pertinet: sed quod format conceptum hominis, qui. sic ab intellectu formatus, est propria homini» ratio.

*Mcntiam
Intelligii*
ta habet
empturi*

l'horn u.
uod re-
tit pro-
one hoc
inpian.i
ia emm
lapidis,
η scipsi
itionem

l *Sent.*,
illectus
uni est
> utitur
nullam
de re
st talis
confi-
rma. –
: puta
m. Et

ilicitr
anturn
i con-
ipsa-
io per
intel-
clligit
tionis
noscit
tendit
ut sit

suam
teria-
r dc-
nplar
itdinc
io et
malis
endit
ppre-
cum
aliter
?pre-
ebus,
n roi
prac-

)eus,

te. *et*
non
>netn
i re-
i re-
tna-

oacit
est
et et
tiam
ratio
pro-
ipiat
l re-
•tum
ho-

SI MMA CONTRA GENTILES, CAP. L1V, LV.

VII. Ostenditur secundo, quomodo istae propriae ratio-
nés in Deo multae sunt *: oportet enim multas esse, cum
propria ratio unius distinguatur a propria ratione alterius.
Et ponitur haec conclusio: *Rationes rerum in intellectu
diriio non sunt plures vel distinctae nisi secundum plures
respectus imitabilitatis*. Secundum enim quod Deus intcl-
ligit proprium respectum assimilâtionis quam habet una-
quaeque creatura ad ipsum, sic sunt in ipso plures rationes.

Et sic salvatur dictum Augustini Libro *Octoginta trium
Quaesit.*, Qu. xlvī, pluraliter in mente divina *rationes* esse
dicentis.

Salvatur etiam aliququaliter positio Platonis de *ideis*. Dicit
juiein *aliqualiter*: quia ipse ideas quidem posuit, sed non
in mente divina, ut nos ponimus; immo. per se subsisten-
tes, ut sibi Aristoteles adscribil.

Adverte quod isti respectus intellecti a Deo secundum

quod intelligit sc a diversis creaturis diversimode imita-
bilem, qui sunt respectus rationis, non faciunt divinam
essentiam in se pluriticari, quasi propter diversos respectus
ipsa sit realiter mulla: sed dicuntur tacere formaliter plu-
ralitatem et distinctionem idearum et propriarum rationum
in esse cognito. Cum enim hic accipiatur propria ratio et
idea creaturarum pro essentia divina ut intellecta tanquam
repraesentativa omnium perfectionum inventarum in crea-
turis, non intelligitur ut distincta ratio plurium nisi quia
intelligitur cum diversis respectibus ad creaturas. Et sic.
una existens in se, intelligitur tanquam multiplices respe-
ctus creaturarum ad se terminans, ct ex hoc habens mul-
tiplicitatem el distinctionem in esse intellecto et cognito.
Ex quo nulla multiplicitas ponitur in re: sed tantum quod
multipliciter intelligitur ex parte rei cognitae, propter re-
spectuum multiplicitatem.

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM QUINTUM

A 16 r a 3q sine titulo.

QUOD DEUS OMNIA SIMUL INTELLIGIT

u>x his autem ulterius apparet quod Deus
J omnia simul intelligit.

Intellectus enim noster simul multa
& actu intelligere non potest, quia, cum
intellectus in actu sil intellectum in actu si plura
simul actu intelligeret. sequeretur quod intelle-
ctus simul esset plura secundum unum genus,
quod est impossibile. Dico autem *secundum unum
genus*: quia nihil prohibet idem subiectum infor-
mari diversis formis diversorum generum, sicut
idem corpus est figuratum et coloratum. Species
autem intelligibiles. quibus intellectus formatur ad
hoc quod sit ipsa intellecta in actu, omnes sunt
unius generis: habent enim unam rationem es-
sendi secundum esse intelligibile, licet res quarum
sunt species in una essendi non convenient ra-
tione; unde nec contrariae sunt per contrarie-
tatem rerum quae sunt extra animam. Et inde
est quod, quando aliqua mulla accipiuntur quo-
cumque modo unita, simul intelliguntur: simul
enim intelligit totum continuum, non partem post
partem; et similiter simul intelligit propositionem,
non prius subiectum et postea praedicatum; quia
secundum unam totius speciem omnes partes
cognoscit.

Ex his igitur accipere possumus quod quae-
cumque plura una specie cognoscuntur, simul
possunt intelligi. Omnia autem quae Deus cogno-
scit, una specie cognoscit, quae est sua essentia*.
Omnia igitur simul intelligere potest.

Item. Vis cognoscitiva non cognoscit aliquid
actu nisi adsit intentio: unde et phantasmata in
organo conservata interdum non actu imagina-

mur, quia intentio non fertur ad ea; appetitus
enim alias potentias in actum movet in agentibus
per voluntatem. Multa igitur ad quae simul in-
tentio non fertur, non simul intuemur. Quae
autem oportet sub una intentione cadere, oportet
simul esse intellecta: qui enim comparisonem
duorum considerat, intentionem ad utrumque di-
rigit et simul intuetur utrumque.

Omnia autem quae sunt in dix ina scientia sub
una intentione necesse est cadere. Intendit enim
Deus suam essentiam perfecte videre. Quod est
videre ipsam secundum totam virtutem suam,
sub qua omnia concluduntur. Deus igitur, vi-
dendo essentiam suam, simul omnia intuetur.

Amplius. Intellectus successive multa conside-
rantis impossibile est esse unam tantum opera-
tionem: cum enim operationes secundum obiecta
differant, oportebit diversam esse operationem
intellectus qua considerabitur primum, et qua
considerabitur secundum. Intellectus autem dix ini
est una operatio, quae est sua essentia, ut pro-
batum est supra *. Non igitur successive, sed
simul omnia sua cognita considerat.

Adhuc. Successio sine tempore intelligi non
> potest, nec tempus sine motu : cum tempus sit
numerus motus secundum prius et posterius*. In
Deo autem impossibile est esse motum aliquem,
ut ex supra * dictis haberi potest. Nulla igitur est
in consideratione divina successio. Et sic omnia
joquae cognoscit simul considerat.

Item. Intelligere Dei est ipsum suum esse, ut
ex supra * dictis patet. In esse autem divino non
est prius ct posterius, sed est totum simul, ut

Cap. X1A

• IV *Phvf.*, XI.S
- Th. Γ. 17.

• Cap. xtn

• Cap. M.v.

3 cnim *om* Λ *casu*. multa *post* actu 3EPe, *ante* simul I). 5 in netu *ait. loco* DENfr; netu *ape*, autem GWY. 7 unum *post*
genus aEZPc. 13 sit ipsa| ipsa sil GWY. ipse sit N, sunt ipsa Z. sint ipsa *b*, ipsa sint Pc. ió in una... ratione) in unam... rationem Pc,
ñ cognoscit N: comprehendit sive cognoscit *b*, comprehendit *ceteri*. 39 essentia I.NWYpGZ; ut ex dictis patet *addunt*.
1 tçrtur| refertur GNWYPcf; *item mox* Y. 5 um intentione) eadem intentione una D, una ct eadem intentione Pc. 11 secundum
SWYZêPc; *om*. 19 considerabitur *utroque loco* Π; considcrabr BW’, consideratur I consideratur... considerabatur Z. considerabatur *ceteri*.
30 divini) divinus «E. 23 supra *om* GNW, *post* ut Pe. 28 est *hic* NZ; *om* ii , *post* successio DC1WY6, *ubi* cadit Pc.

• op **.

supra * ostensum est. Igitur nec consideratio Dei habet prius et posterius, sed omnia simul intelligit.

Praeterea. Omnis intellectus intclligens unum post aliud est quandoque potentia intclligens et quandoque actu: dum enim intelligit primum in actu, intelligit secundum in potentia. Intellectus

autem divinus nunquam est in potentia sed semper actu intelligens *. Non igitur intelligit res successive, sed omnia simul intelligit.

Huic autem veritati testimonium Sacra Scriptura affert: dicitur enim *lac. i* quod *apud Deum non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio*.

4 est *poti* quandoque aDYPtf. potciIU \ *tolui*; ion » , in potentia l)c>WX \6 *et poit* intelligent aYl'c; intelligent om N. et om DXZ.
5 actu GWX&; in rtetu.
1 *cd| aed eat P»/.

α actu D; in ictu. 5 qund om ZPe. /Yo Deum, quem 7.

Commentaria Feri'ariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de modo cognitionis divinae ex parte medii cognoscendi, nunc de-
• et. Comment, terminat de modo cognitionis tx p.ntu ipMUs
Quatuor autem sunt quae dc hoc modo Sanctus Thomas ostendit; primo namque ostendit quod Deus omnia simul cognoscit; secundo, quod in ipso non est habitualis cognitio, capite sequenti: tertio, quod cius cognitio non est discursive, cap. tau; quarto, quod in ip a non est compositio neque divisio, cap. i.vnr.

I. Quantum ad primum, ostendit quod *Deus omnia simul intelligil*.

• ct. n. wii.

Et arguit *prtmn* ' mc. Omnia cognoscit Deus per unam speciem, quae est essentia sua. Ergo omnia simul cognoscit. - Probatur consequentia. Quia quaecumqut plura una specie cognosci possunt, simul pusAunt intelligi.

Declaratur assumptum hoc in intulkclu nosiro. Quod enim intellectus noster multa simul intelligere non possit, est quia non potest multa simul esse secundum genus unum. Quod accideret si mulla simul intelligeret. Nam omnes species intclligibilcs sunt eiusdem generis cum habeant unam rationum essendi secundum esse intclligibile. Intellectus autem est intellectum in actu. Et sic. si plura simul intelligeret. esset plura eiusdem generis. Notatur tamen quod nihil prohibet aliquid simul informari formis diversorum generum: sicut idem corpus est figuratum et coloratum, licet pluribus formis eiusdem generis informari non possit.

Ex his sequitur quod, ubi aliqua multa accipiuntur quocumque modo unita, simul intelliguntur, sicut partes continui in continuo, et subiectum et praedicatum in propositione: quia scilicet tunc intellectus non est inulta, sed unum. I bi ergo aliqua in una specie uniuntur, illa simul intelligi possunt.

II. Circa istam rationem multipliciter dubitatur. Contra enim assumptum illud. *Quaecumquc una specie cognosci possunt, simul possunt intelligi*, arguitur quia aut intclligitur de cognitione contusa; aut de cognitione distincta. Si de cognitione confusa, non est ad propositum: quia Deus non cognoscit res confuse, sed distincte. Si de cognitione distincta, tunc plures conceptus omnino distincti erunt simul in intellectu. Quod non est minus inconveniens quam duas species simul esse actu in intellectu. Probatur consequentia: quia cognosci proprie et distincte est cognosci proprio ct distincto conceptu.

• Cf. n. iv.

2. Contra rationem quare intellectus noster non intcllrgat plura, arguitur*: primo, quia in aere simul est species albi et species nigri secundum eandem partem, si album et nigrum sint in aere propinqua. Ergo formae eiusdem generis possunt simul esse in eodem subiecto. Secundo. Omnes formae quae sunt in intellectu angelico, sunt eiusdem generis: quia respiciunt eandem potentiam; iuxta enim ea quae viicit Sanctus Thomas Prima Parte, et in aliis locis*, formac quae eandem potentiam respiciunt, sunt eiusdem generis. Sed multae illarum simul sunt in actu in intellectu angelico: simul enim cognoscit se per suam essentiam, et alias res per speciem, et Deum visione beata per ipsam divinam essentiam. Ergo potest intellectus simul esse in actu per plures species.

• Cf. ». *

UP7LAKX \.4.*
Cl. de Vent., q.
vin, m 14.

• Cf n. vi,

3. Contra rationem quare omnes species intclligibilcs sunt eiusdem generis, arguitur *: quia, si per hoc quod ha-

bent eandem rationem essendi secundum esse intelligibile, sunt eiusdem generis, ergo ct ea quae ab intellectu nostro percipiuntur species intelliguntur, erunt eiusdem generis: conveniunt enim omnia m eadem ratione essendi secundum c e m itenalc. Quod tamen est falsum, ut hic vult Sanctu* Thomas.

III. VI horum evidentiam considerandum quod, cum opeiatio accipiat unitatem ab unitate obiecti secundum clod habe in 'puante similitudinem; cl per consequens e.iam ib .l lli te formae qu.ic est operationis principium: non < intelligibile quod una sit operatio, el obiectum ic principium operationis non sit aliquo modo unum. Ideo, ubi intellectus multa unica operatione intelligit, op< tel ut et illa inter c aliquam habeant unitatem, ct principium intellectionis sit aliquo modo unum. Cum ergo intellectus noster plura intelligil differentia, puta hominem ct equum, intclligendo hominem non esse equum, ex specie hominis, qua intellexit naturam hominis, el ex specie equi, qua naturam equi intellexit, format in se speciem quandam repracsclnlativam differentiae hominis et equi: sicut in simili inquit Sanctus Thomas. Prima Parte, q. xn, a. 9, ad 2, quod (v *praeconceptis speciebus generis et differentiae format atinnem speciei*. Et sic, licet homo et equus sint multa, conveniunt tamen ul intelliguntur in ratione diiie-icnliae et sic est aliqua unitas cx parte obiecti. Ex parte quoque principii est aliqua unitas: quia in intellectu est una species representative differentiae ipsorum. El licet species hominis et species equi sint absolute plures in intellectu, in hac tamen intellectione efficiuntur unum, dum quaelibet earum concurrit ut principium parziale ad causandum speciem differentiae in qualibet earum virtualiter aliquo modo contentam. Et sic ulterius tam species quam obiecta conveniunt in uno conceptu intellectus, qui obicctorum similitudo est ut conveniunt in differentiae natura, et specierum est communis effectus. Et sic in aliis multis ab intellectu nostro cognitis est existimandum.

Sed quia non solum contingit ab aliquo intellectu multa simul intelligi unica operatione intellectus, sed etiam multa diversis acubus cl diversis formis intelligibilibus, sicut simul angelus beatus cognoscit divinam essentiam et se et aliqua eorum quorum habet species, diversis actibus et diversis speciebus; considerandum ulterius, ex doctrina Sancti Thomae lerr/. q. vm. a. 14, ad 6, ct Prima Parte, q. l viii, a. 7, ad 2, quod ubi unum est ratio alterius, ibi quodammodo est unum, quia ex forma ut materia lit unum: sicut color et lumen sunt unum visibile, quia lumen colori est ratio quod videatur. Ideo, ubi unum est ratio intelligendi alterum, aliquo modo ibi est unum intelligibile: et plures species intclligibilcs quarum una ad alteram comparatur ut forma quia est sibi aliquo modo ratio repraesentandi suum obiectum, sunt aliquo modo una species; el actus intelligendi quorum unus ad alterum ordinatur, sive quorum unus est ratio alterius, sunt quodammodo unus actus. Possunt ergo plura simul intelligi diversis intellectionibus et diversis speciebus, quando et species et intellectiones ordinem formalem inter se habent, ita quod unum est ratio alterius in intclligendo. Et mullo magis plura simul intelligi possunt quando per unam speciem et per unam operationem intelliguntur: sicut accidit in cognitione divina qua Deus omnia intelligit.

nia sed
:lligit res "L

ra Scri-
id hennt
mbratifi,

:t O"i l).\z.

clligibile,
u noMro
fis: con-
xundum
ult San-

3d, cum
cundum
iscquens
eipium:
biectum
urn.
Helligit,
item, ct
un ergo
jmincm
t specie
ic cqui.
jandam
t in si-
h ad 2.
rentiae
ins sint
e difie-
x parte
Ctu est
4 licet
ares in
unum,
ialc ad
virtua-
spedcs
us, qui
rentiae
in aliis
im.

multa
multa
simul
aliqua
ivcrsis
i "Πιο-
» a. 7»
imodo
color
t ratio
erum,
pedes
forma
obie-
igcndi
unus
>ssunt
et di-
ordi-
ratio
al in-
unam
ie di-

Quod itaque inquit Sanctus Thomas, intellectum non posse simul actuari pluribus speciebus intelligibilibus, intelligendum est quod non potest actuari pluribus ut plures sunt. Sed bene pluribus ut sunt aliquo modo una species, quarum scilicet una est ratio alterius, idest, usus unius est ratio utendi alia: sicut accidit in cognitione angeli cognoscentis se et alia diversis cognitionibus.

IV. Ad primum ergo dubium dicitur primo, quod accipitur cognitio simpliciter et absolute, ut abstrahit a confusa et distincta.

Dicitur secundo, quod aliquando cognoscuntur confuse illa plura, sicut quando species illa plura confuse repraesentat: quod accidit intellectui nostro quando per speciem totius partes cognoscit ut sunt in toto. Aliquando vero cognoscuntur distincte, sicut cum species intelligibilis distincte repraesentat: sicut est in intellectu divino omnia per suam essentiam, quae sibi distincte omnia repraesentat, intelligente; et in intellectu angelico plura per unam speciem cognoscente, saltem plura individua unius speciei.

Et cum instatur, quia tunc plures conceptus distincti omnino simul erunt in intellectu: dicitur quod, loquendo de angelo, qui solus plur per unicam speciem distincte cognoscit formando conceptum ist distinctum: nam intellectus noster plura per unam speciem non cognoscit distincte, eo quod hnbc.it specie^ intelligibile^ limitatas; intellectus autem divinu non intclligit per conceptum alium a sua essentia: - dum angelus sic plura intclligit, non format plures conceptus, sed unicum: cum non intclligat componendo et dividendo sed simplici intuitu. Non distinguerentur enim illi plures conceptus neque i itione subiccli, neque ratione principii, neque ratione ducationis: quia in eodem intellectu reciperentur, ct ab eadem producerentur specie, et simul

Lbi advertendum quod, sicut ipsa species intelligibilis intellectus angelici, una existens, virtualité» continet omnes species singularium quae in nostia imaginatione sunt; et propter hoc repraesentat ipsa singularia sicut eorum particulares.speciesrepraesentarent, et adhuc excellentiori modo: ita ex illa specie format intellectus angelicus conceptum simplicem illi adaequatum, virtualiter continentem conceptus omnium quae per illam speciem repraesentantur, et qui omnium talium est propria ratio, et in quo omnia alta actualiter relucent. I ndc non valet ista consequentia. *Intellectus angelicus ista distincte cognoscit, Ergo distinctis conceptibus*: sed sufficit quod uno conceptu cognoscat quae sit ratio singulorum. Non enim cognosci distincte est cognosci distincto conceptu a conceptu alterius secundum rem: sed conceptu qui sit propria eius ratio, sive >it ab alio realiter sive secundum rationem distinctus, et rem distincte repraesentet.

V. Ad argumenta secundi dubii respondetur. Ad primum dicitur, de mente Sancti Thomae in QQ. Ient, q. vm, a. 14. ad 8, quod formae illae non sunt in aere perfecto modo, sed tantum sicut in deferente. Et sic etiam concedimus plures species in intellectu simul esse in habitu, qui est actus imperfectus. Non autem possunt simul esse in actu perfecto, scilicet secundum actuaalem considerationem, quo modo sunt in ultima actualitate in genere intelligibilium: de quo genere hic est sermo.

Ad secundum dupliciter responderi potest. Primo, quod mens Sancti Thomae est plures species eiusdem generis, *inquantum plures*, idest, ut nullam inter se unitatem habentes, non posse simul esse in eadem potentia: sed bene illas quae aliquam inter se habent unitatem; et maxime quando sc habent ordine quodam pcrfectionali inter se. quo modo est in proposito.

Secundo, quod non omnes illae formae eiusdem generis sunt, nec respiciunt eandem potentiam formaliter, licet sint in eodem intellectu: sicut, licet idem corpus habeat albedinem et dulcedinem, non dicuntur tamen illae formae respicere eandem potentiam formaliter, quoniam albedo recipitur in illo ut habet naturam diaphani, dulcedo autem ut habet naturam humidi. Nam species intelligibiles respiciunt intellectum ut aliquid carens esse actuali ad intclligendum alia, et receptivum esse specierum per in-

formationem. Divina autem essentia et substantia angeli ipsum respiciunt non ul actuabilem ab ipsis per informationem, sed solum ul actuabilem ad operandum. Et sic alterius rationis est potentialitas eius respectu spccicrum intelligibilium. et alia potentialitas respectu divinae essentiae et substantiae angelicae. Similiter diceretur de scientia infusa et de acquisita in intellectu nostro. Quia ad unam intellectus habet potentiam naturalem, ad aliam vero potentiam obcdientialem. Ideo non erunt scientiae eiusdem rationis, quamvis in eodem intellectu recipiantur.

VI. \d tertium dubium * respondetur quod, si diligenter considerentur verba Sancti Thomae, non est mens eius ideo species intelligibiles esse eiusdem generis quia omnes habent esse intelligibile, sic enim et Deus et intelligcntiac et ipsae species intelligibiles omnia essent eiusdem generis, quia omnia habent esse intelligibile: sed quod ideo sunt omnes eiusdem generis quia conveniunt *in una ratione essendi eius quod est esse intelligibile*. Nam, cum esse intelligibile multos modos essendi habeat, in uno modo essendi intelligibilis esse omnes species intelligibiles intellectus nostri conveniunt, et habent eundem essendi modum intelligibilem conveniunt enim in hoc modo esse intelligibilis quod omnes fiunt actu in esse intelligibili ab intellectu agente per abstractioncm a phantasmatibus. Et per consequens respiciunt eandem potentiam intellectus nostri formaliter: scilicet secundum quod est perfectibilis ab intellectu agente tanquam a proprio agente per species repraesentativas quidditaium dumtaxat. Et similiter omnes species intellectus angelici quibus secundum esse informatur, habent eundem essendi modum intelligibilem: quia resultant ex essentia angeli, et eodem modo respiciunt intellectum angelicum; et sunt similitudines non solum naturarum, sed etiam principiorum individualium; eo quod intellectus angelicus eadem ratione omnes recipiat. Sensus ergo hunc insinuavit Sanctus Thomas ex modo loquendi. Non enim dixit ideo illas esse eiusdem rationis quia omnes habeant esse intelligibile: sed *quia habent unam rationem essendi secundum esse intelligibile*; idest, habent unum modum essendi de his qui sunt modi esse intelligibilis. Et quia ratio in oppositum ex falso intellectu verborum Sancti Thomae procedebat, tanquam vellet ideo omnes esse eiusdem generis quia haberent esse intelligibile, ideo non oportet aliter respondere.

\ II. *Secundo* *. Omnia quae sunt sub divina scientia, necesse est sub una intentione cadere. Ergo simul omnia Deus intuetur. – Probatur antecedens. Quia intendit Deus suam essentiam perfecte videre: quod est videre secundum lotam suam virtutem, sub qua omnia concluduntur. – Consequentia quoque probatur. Quia quae sub una intentione necesse est cadere, oportet simul esse intellecta: sicut qui comparisonem duorum considerat, intentionem ad utrumque dirigit et simul utrumque intuetur.

Ad huius autem declarationem notat quod vis cognoscitiva non cognoscit aliquid actu nisi adsit intentio: ut patet in imaginatione, quae quandoque non imaginatur phantasmata in se existentia. quia non adest intentio. Huius autem ratio est quia appetitus alias potentias ad actum movet in agentibus per voluntatem. Et sic quae sub una intentione non cadunt, non simul apprehenduntur: sed bene quae sub una cadunt intentione.

Circa illam propositionem. Γ/5 *cognoscitira non cognoscit aliquid actu nisi adsit intentio*, considerandum est quod loquitur Sanctus Thomas quando utimur potentiis libere et ex electione. Propter hoc inquit quod appetitus movet alias potentias *in agentibus per voluntatem*. Est enim universaliter verum quod, cum libere operamur, intentio voluntatis applicat potentiam ad operationem. In motione autem voluntatis qua intellectum movet, cum voluntas non feratur nisi m cognitum, aliqua quidem notitia, confusa saltem, praecedat ipsam voluntatem, ad quam non movetur intellectus a voluntate, sed ab aliquo superiori extrinseco intellectu, ut dicitur Prima Parte, q. i.wxu. 4, ad 3, et *Malo*, q. vi, et est de mente Philosophi, in libro x *de Bona Eortuna* *: alioquin oporteret procedere in inii- (jl-
nilum in motione intellectus et voluntatis. Sed tamen, quia jjj.comn.

• Art n.

intellectus et vóluntas sunt potentiae reflexivac super se-
ipsas et una super aliam, ut dicitur *Verit.*, q. xxu -; vo-
luntas, ab intellectu sic confusu apprehendente aliquid mota
motive finis, c contrario intellectum ad distinctam cogni-
tionem eius quod sibi confuse proposuit, movere potest
efficienter. Et sic, quamvis aliquando sensus repentine ali-
quid sentiant; et imaginatio similiter, ex aliqua transmu-
tatione corporali, circa phantasmata operetur, ut in somnis
accidit; intellectus quoque ad aliquid cognoscendum ab
extrinseco intellectu moveatur: hoc non est contra sensum
propositionis Sancti Thomae, quia tales operationes non
sunt in nobis ex electione et libere.

Circa illam propositionem, *Quae oportet sub una in-
tentione cadere, simul oportet cognosci*, advertendum quod,
sicut intellectus non potest terri in plura ut plura sunt,
sed ut sunt unum aliquo modo; ita intentio potest simul
quidem in multa ferri etiam non habentia ordinem inter
se, sed tamen non potest in illa ferri nisi ut in aliquo uno
conveniunt, ut dicitur Prima Secundae, q. xu. a. 3, ad 2.
Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod intentio divina
fertur m omnia inquantum Deus intendit totam suam vir-
tutum cognoscere, *sub qua omnia continentur*: quod est
intendere plura ut sunt aliquo modo unum.

• Num. pr*u..
mit.

VIII. (arca probationem antecedentis * dubitatur. Nara
eadem ratione angelus potent omniā -distincte ct simul
cognoscere quorum apud sc naturales habet species. Quia
ipse intendit se perfecte cognoscere et suas naturales pro-
prietates, quae sunt species intelligibiles. sub quibus omnia
ab ipso intclligibilia continentur. Et sic omnia intclligibilia
ab ipso sub una intentione cadunt.

• Cf. n. >.

Dubitatur etiam circa illam propositionem, *Quae oportet
sub una intentione cadere, oportet simul esse intellecta*
Aut enim loquimur de cognitione praecedente intentio-
nem: aut dc consequente. Si de praecedente, sic illa est
confusa, quando intentio fertur ad aliqua cognoscenda.
Non enim voluntas movet intellectum ad cognitionem
quam habet ante voluntatis actum, nisi forte quantum ad
continuationem, sed ad illam quam non habet. Si ergo
voluntas movet intellectum ad cognitionem distinctam ali-
quorum. illa quae praecedit actum voluntatis, non erit
distincta, sed confusa. - Si de ea quae sequitur actum
voluntatis, non videtur propositio vera. Potest enim vo-
luntas intendere cognitiones dixursorum successive: sicut
cum aliquis proponit librum unum legere et posterius
alium, sive prius de elementis et posterius de corporibus
caelestibus considerare.

IX. Ad primum dubium respondetur quod aliter com-
paratur virtus divina ad res productas: et aliter species
intelligibiles intellectus angelici ad objecta intclligibilia ab
ipso. Nam divina essentia et divina virtus est omnium
similitudo actualis, per quam intellectui divino omnia
praesentia sunt actualiter in esse obiectivo, eo modo quo
res sunt praesentes nostro intellectui per speciem qua
actualiter intclligimus ut per conceptum ab intellectu for-
matum. Ideo, dum Deus intendit suam essentiam ct suam
virtutem continentem omnia videre, intendit etiam omnia
videre actualiter ut in sua essentia et virtute continentur.
Species autem intellectus angelici non sunt actuales simi-
litudines suorum obsectorum, sed habituales: unde non
ponuntur per eas objecta in esse actuali obiectivo. Ideo
non oportet ut angelus, intendens videre suas naturales
species, intendat videre actualiter objecta: sed intendit
videre ea ut sunt in ipso habitualiter in actu primo. Et
sic videt omnia illo modo simul, videndo species suas ut
sunt unum in essentia sua: quod est videre in confuso,
non autem propria et distincta cognitione; sicut et cum
videntur partes in toto.

Sed occurrit dubium. Licet enim species non sit simi-
litudinis obiecti per modum conceptus, est tamen rei simi-
litudinis. Cognita autem similitudine, cognoscitur id cuius est
similitudo. Ergo etc.

Respondetur quod, cognita tali similitudine alicuius ut
est perfectio cognoscentis, cognoscitur ipsa res non se-
cundum quod in se est, sed secundum quod est in ima-
gine. Et sic conceditur quod angelus cognoscit objecta

illa secundum esse quod habent in ipsis speciebus: non
autem ut m seipsis sunt.

X. \d secundum * dicitur quod intelligitur de cognitione
sequente intentionem: ut patet ex eo quod inquit, quo-
niam *vis cognoscitira non cognoscit aliquid actu nisi adût
intentio*, quae propositio non est vera nisi dc cognitione
sequente, non autem dc praecedente intentionem.

Sed advertendum quod non dixit Sanctus Thomas abso-
lute ut simpliciter. *Quae cadunt sub una intentione oportet
simul esse intellecta*: sed apposuit etiam necessitatem ex
parte intentionis, dicens. *Quae oportet sub una et eadem
intentione cadere, oportet simul esse intellecta*. Aliqua
enim cadunt sub una intentione de necessitate, ita scilicet
quod, si unum intendatur, necesse est ut ut aliud inten-
datur: sicut, cum intenditur medicina sub ratione ordinati
ad sanitatem, necesse est ut ct sanitas intendatur. Aliqua
vero cadunt sub una intentione non dc necessitate, sed
ex libertate voluntatis: sicut cum aliquis ex una re plures
intendit utilitates, posset tamen unam utilitatem intendere
ut non aliam. Similiter ergo et m cognitionibus intentis,
de quibus intelligitur propositio Sancti Thomae, aliquae
necessario sub una intentione cadunt, quia non potest
unius cognitio intendi quin intendatur alterius cognitio:
et haec sunt quae tantam colligationem habent inter sc
quod unum absque alio cognosci non potest; sive sit ra-
tione ipsorum obicctorum, sicut illa quorum unum in alie*
riu> ratione cadit, sive cx parte medii cognoscendi. Aliqua
vero sunt quae non habent talum connexionem, sed unum
absque aho intendi potest, licet sub una intentione cadant.
sicut cum quis, intendens philosophiae cognitionem, simul
intendit caelum cognoscere et elementa. I bi ergo aliquae
cognitiones simul cx necessitate sub una intentione ca-
dunt. necesse est ut simul etiam sint in intellectu: quia
nulla alia ratione sub una intentione necessario cadunt
nisi quia una absque aha essu non potest. Et sic, quia
omnium cognitio de necessitate sub una intentione divinae
voluntatis cadit intendentis divinam essentiam perfecte vi-
dere, eo quod divina essentia perfecte videri non possit
nisi secundum totam eius virtutem videatur, sub qua omnia
comprehenduntur: idcirco non potest intendi cognitio per-
fecta divinae essentiae quin aliorum cognitio intendatur.
Et per consequens oportet Deum omnia simul cognoscere.

Ad rationem in oppositum dicitur quod non est contra
intentum Sancti Thomae. Licet enim illae cognitiones simul
intendantur, non tamen necessario sub una intentione cadunt.

XI. *Tertio* . Si non omnia Deus cognosceret simul, non
omnia intelligeret una operatione. Hoc autem est impos-
sibile: cum sua operatio sit sua essentia. Ergo etc. - Pro-
batur antecedens. Quia intellectus successive multa consi-
derantis impossibile est unam tantum operationem esse:
cum operationes secundum objecta differant, et sic oportet
primi esse primam operationem, et secundam secundi.

XII. Sed videtur fundamentum huius rationis falsum
esse. Nam angelus, considerans hominis naturam, non con-
siderat Sortem nondum genitum, quia non fertur intuitus
eius ad futura: Sorte autem genito, perseverante prima
cognitione, considerat Sortem, quia per eandem speciem
cognoscit omnia singularia speciei simul uxistentia. Ergo
possunt aliqua successive cognosci per unam et eandem
operationem. Et sic dicemus Deum successive rerum co-
gnitionem habere, sicut res successive esse habent, ma-
nente tamen una et eadem operatione intellectus divini.

2. Ad hoc dubium, si sustinere voluerimus quod nullo
modo unica operatione possint plura successive cognosci,
dicendum est quod argumentum falsum supponit, scilicet
quod Sortes nox iter generatus cognoscatur cognitione
eadem qua cognoscebantur alia individua prius existentia.
Iloc enim falsum est. Sicut enim species hominis non
erat actu similitudo Sortis antequam Sortes esset, ita con-
ceptus quem formavit intellectus per illam speciem, non
erat conceptus eorum quae sunt propria Sortis. Ideo, si
debet angelus noviter Sortem intclligere. necesse est ut
alium actum eliciat, aliumque conceptum formet.

Si autem instetur, quia operationes non differunt nisi
secundum objecta ad quae primo et per se terminantur.

l

4

l

*j

l

l

l

,

,

lms: non
:
ogni
iionc
’s
 ,
luit,
quo*
nisi
dihit
ognitionc
m.
nas
abso-
rb
oportet
itntcm
v.
ct
eadem
Aliqua
Λ
scilicet
id
inten-
t
ordinati
 .
Aliqua
late,
sed
c
plarcs
ntndcre
intentis,
aliquae
i
potest
ognitio:
inter
sc
c
sit
ra-
in
alto-
Aliqua
d
unum
cadant:
i,
simul
aliquae
jne
ca-
ti
quia
cadunt
c,
quia
divinae
:ctu
vi-
possit
omnia
io
per-
ndatur.
Dscerc.
contra
i
simul
adunt.
il.
non
mpos-
-
Pro-
conn-
usse:
opor-
cundi.
’alsum
i
con-
ituitus
prima
edetn
Ergo
ndem
n
co
 .
ma-
livini.
nullo
nosci*
edicet
itione
entia.
;
non
 .
con-
 ,
non
:o.
>t
ut
 ,
nisi
intun

cuius signum est quod omnia videt Deus unica operatione quia unicum est primo ct per se obiectum intellectionis divinae, in quo alia videntur; singularia autem non Hint primo et per se obiecta intellectionis angelicae; et sic ex eorum multiplicitate et successione non oportebit intellectiones multiplicare: – respondetur, si ponamus quod singulare noviter productum non cognoscatur una intellectione per sc, sed eadem simul cum aliis, quod non potest simul cognosci cum aliis nisi per novam intellectionem, qua et ipse ut alia cognoscantur. Et tunc ista cognitio differt ab illa qua alia singularia cognoscebantur sine isto, ex eo quod cognoscitur natura specifica alio modo quam prius: non enim prius cognoscebatur ut istis principiis individuantibus limitata, postmodum vero cognoscitur ut sic limitata; et sic aliquo modo sunt duo obiecta formalia istarum intellectionum. Non enim videtur imaginabile * quod noviter cognoscatur, nisi aut ipsum cognoscatur primo et per sc; aut noviter cognoscatur aliquod obiectum in quo videatur; aut obiectum prius cognitum alio modo cognoscatur, sicut, cum in principio aliquo aliqua conclusio cognoscitur quae prius non cognoscebatur, hoc est quia principium perfectius cognoscitur, et sic habet rationem alterius obiccti aliquo modo, inquantum potentiae perfectiori modo obiicitur quam prius.

Propositio ergo Sancti Thomae accipitur absolute, non specilioindo primo et pur sc obiectum. Quia, quomodo-cumque sit successio in cognitione aliquorum, oportet ut sit aliqua pluralitas primo ut per se obiectorum ut potentiae obiiciuntur. Et sic necesse est ut sint plurus operationes: et praesertim ubi operatio una intendi et perfici non potest, sicut est in Deo.

3. Si autem voluerimus aliam pariem sustinere, scilicet quod plura possint successive una operatione cognosci, non quidem in seipsis, sud in alio: quod mihi probabilius videtur, cum operatio habeat speciem et unitatem ab obiecto principali, non autem a secundario quod in principali videtur: dicendum est quod non est simile de angeli cognitione respectu singularium, et du cognitione Dei respectu aliorum a se. Quia singularia quae ab angulo successive cognoscuntur, videntur non in seipsis, sed in natura specifica: cum per speciem naturae specificae mtdligantur. Si autem Deus successive multa cognosceret, illa videret Deus in seipsis, non autem in essentia divina, quia essentia divina non potest successive creaturas repraesentare, cum sil actualis similitudo non solum existai-num. sed etiam non existentium.

Unde propositio ista. *Intellectus multa considerantis successive impossibile est unam operationem esse*, intelligitur de intellectu considerante unumquodque illorum in seipso, non autem de intellectu considerante illa in alio primo et principaliter viso. Patet ista interpretatio e.\ ratione quam adducit Sanctus Thomas: quia, inquam, *ope-*

rationes secundum obiecta differunt. Constat enim hanc propositionem veram esse tantum de obiectis principaliter visis: non autem de obiectis quae videntur in alio.

q. Cum autem dicebatur in prima responsione ’ quod J. non videtur imaginabile quod aliquod individuum noviter cognoscatur nisi aut per sc primo sit cognitum; aut noviter aliquod cognoscatur in quo videatur; aut obiectum prius cognitum alio modo cognoscatur: respondetur quod in hoc casu obiectum principale alio modo cognoscitur quam prius, non quidem per aliam cognitionem, sed per novam dispositionem ipsius obiecti principalis. Sicut enim una et eadem species intelligibilis repraesentabat naturam specificam absque hoc singulari ct postmodiim ipsam cum hoc singulari repraesentat, non propter variationem speciei intelligibilis, sed propter mutationum individui et aliquo modo naturae specificae; ita cognitio talis naturae, absque sui intrinseca variatione, prius terminabatur ad naturam specificam absque tali individuo, postea vero terminatur ad ipsam etiam cum ipso individuo. Eadem quoque ratio est de conceptu per illam speciem elicito. quod scilicet absque sui variatione diversimode naturam specificam in tali casu repraesentat, diversitate dico ex partu rei repraesentatae se tenente.

NUI. *Quarto* ". In Deo nullus potest esse motus. Ergo ’ ”.***.‘n“.

non est successio in eius cognitione. – Probatur consequentia. Quia successio non potest intelligi sine tempore, nec tempus sine motu.

Advertendum hic duo. Prunum quod, secundum doctrinam Sancti Thomae*, praeter tempus continuum est ’ c l t etiam discretum: sicut praeter motum continuum est etiam q »v, · 3. motus discretus. Discretus enim motus est compositus ex diversis operationibus instantaneis sibi invicem succedentibus et ab existente in actu procedentibus: et successio talium operationum dicitur tempus discretum. Ideo bene inquit Sanctus Thomas quod *nulla successio potest intelligi sine tempore*, scilicet continuo aut discreto.

Secundum est quod aliquando unica operatio mstantantanca dicitur motus, secundum quod motus est actus perfecti: eo modo quo Plato dixit Deum movere scipsum. quia intelligit sc *. Sud hoc modo non loquitur hic Sanctus Thomas, cum inquit impossibile esse ut aliquis motus sit in Deo: sed accipit motum ut successionem includit, quomodocumque sit successio et transitus ab uno in aliud.

Quinto. Esse divinum non habet prius ct posterius. Ergo nec consideratio. Ergo omnia simul cognoscit. – Patet consequentia. Quia intelligere Dei est ipsum esse. Haec ratio probat non esse successionem ex parte ipsius operationis.

Sexto. Intellectus divinus nunquam est in potentia. Ergo omnia simul intelligit. – Probatur consequentia. Quia omnis intellectus intelligens unum post aliud, dum intelligit primum in actu, secundum intelligit in potentia.

CoxFIRMATi R conclusio etiam auctoritate *Iacobi* 1.

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM SEXTUM

A 16 r a i coniuncta b marg. ini., sine titulo.

(,)UOD COGNITIO DEI NON EST HABITUALIS

x hoc autem apparet quod in Deo non est habitualis cognitio.

In quibuscumque enim est habitualis cognitio, non omnia simul cognoscuntur, sed quaedam cognoscuntur actu, alia cogno-

scuntur habitu. Deus autem omnia simul actu intelligit. ut probatum est*. Non est igitur in eo · c>P. pnt<. habitualis cognitio.

Praeterea. Habens habitum et non considerans est quodammodo in potentia, aliter tamen quam

4 omnia *hic* Λ *tollis*; *post* siinul. 5 quaedam (*vel* dum quaedam ; *haec enim verba delentur, sed quaedam certe restituitur, dum dubie*); «ha Z. *Horn* sed... cognoscuntur *om* pGN. alia) ct nlia W > àIV. 1 autem) enim GWY. omnia simul actu) simul netu omnia xEPc, simul (omnia *suyra ros.*) actu Z.

• α. 11λ −λ*/- ante intelligere*. Ostensum est autem quod in-
•Yó^vy. tellectus divinus nullo modo est in potentia*. Nullo igitur modo est in ipso habitualis cognitio.
Adhuc. Omnis intellectus habitualiter aliquid cognoscentis est aliud eius essentia quam sua
operatio intellectualis, quae est ipsa consideratio: intellectui enim habitualiter cognoscenti deest sua operatio; non autem eius essentia deesse ei pot-
est. In Deo autem sua essentia est sua operatio.
• in a ut supra* ostensum est. Non est igitur in eius»-
intellectu habitualis cognitio.
Item. Intellectus habitualiter tantum cognoscens non est in sua ultima perfectione: unde nec felici-
tas, quae est optimum, ponitur secundum habi-
• cr. i FM'. tum. sed secundum actum *. Si igiur Deus est m
habitualiter cognoscens per suam substantiam, se-
cundum suam substantiam consideratus non erit
universaliter perfectus. Cuius contrarium osten-
sum est supra *.
• up. «vm. Amplius. Ostensum est* quod ipse esi intel-
• up.ui.rt. ligens per essentiam suam, non autem per ali-

quas species intelligibiles essentiae superadditas. Omnis autem intellectus in habitu per aliquas species intelligit: nam habitus vel est habilitati»
quaedam intellectus ad recipiendum species intel-
ligibiles quibus actu fiat intelligens; vel est ordi-
nata aggregatio ipsarum specierum existentium in intellectu non secundum completum actum, sed medio modo inter potentiam et actum. Non est igiur m ipso habitualis scientia.
Praeterea. Habitus quaedam qualitas est. Deo autem non potest nec qualitas nec aliquod acci-
dens accidere, ut supra* probatum est. Non igitur Deo competit habitualis cognitio.
Quia vero dispositio qua quis est habitu tan-
tum considerans aut \olens vel agens assimilatur dispositioni dormientis*, hinc est quod David, ut habitualement dispositionem a Deo removeret,dicit♦
Ecce. non dormitavit neque dormiet qui custodit Israel. Hinc etiam est quod *Ecch.* x.xni s dicitur: *Oculi Domini multo sunt lucidiores super solem:* nam sol semper est in actu lucendi.

i anlc intelligere] intelligere unie intelligere G. AAtc Intelligrci Pr. 4 Vlhui \ »o/w*; AmpliUf. aliquid cognoscentis est aliud
(iu Λ *tutus (ocio lacet tic:* Omni* intellecta** habitu ititer tantum aliquid cogno«ccm- t-t nlnnl quem *ūn operatio edentia quum suti opcrnllo;
tlddiu tantum; *cx* Cogntuccn*/7 cognoscenti*; ■ju/'ijqmin *ui opcritio /r. loco deletum .:> *ibitiir* cius*) Λ w/w.*; cognoscentis nliquid est slhid
atiLPc. cognoscen* aliquid c*t aliud SW Yb. cognosccn* (cncnns.enti* *G) cat (liquid diu.l G. tantum cognoscenti* nliquid aliud cM Z «rd tnntum
expungitur. 20 ip-*cj lleus ipse Deu* 1*7.
4 Intellectus Z; *om.* « ip*o] Deo «Pe, i5 vd] eut l GNZPc, (aut *expuncto*) vel V. »7 dicit] dicens 3 18 dormitavit] dor-
mitabit DZPc. Ji Incendi) lucidi G\, luctdu* N.

Commentaria Kerrariensis

• C» Comment
c. i v. init.

Secundo, ostendit quod *in Deo non est habitualis co-*
gnitio .

I. Et arguit *primo* sic. Deus omnia simul actu cognoscit. Ergo non est eius cognitio habitualis. – Patet consequentia. Quia ubi est habitualis cognitio, aliqua cognoscuntur ha-
bitu tantum, non autem actu.

Secundo. Intellectus divinus nullo modo est in potentia. Ergo etc. Patet consequentia. Quia habens habitum el
non considerans est in potentia quodammodo: scilicet accidentali, non autem essentiali.

Tertio. In Deo operatio est sua essentia. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia ubi intellectus habitualiter cognoscit, ibi aliud sunt essentia et actualis operatio: ha-
bitualiter enim cognoscenti deest actualis consideratio, ut sic; essentia autem ei deesse non potest.

Quarto. Si hoc esset, Deus non esset universaliter per-
fectus. Probatur consequentia. Quia intellectus habitua-
liter cognoscens non est in sua ultima perfectione: scilicet secundum genus intellectus ut sic. I nde nec felicitas po-
nitur a Philosopho esse secundum habitum, sed secundum actum.

Quinto *. Non sunt in intellectu divino aliquae species superadditae. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia omnis intellectus in habitu intelligit per aliquas species: quia habitus vel est habilitas quaedam ad recipiendum species intelligibiles; vel est ordinata aggregatio ipsarum specierum intelligibilium existentium in intellectu medio modo inter actum el potentiam.

II. Advertendum quod Sanctus 'i homas hic dc habitu scientiae sub disiunctione loquitur, propter varias opiniones de ipso. Nam Avicenna, ut dicitur *Ierit.*, q, xn, a. 1, cl
IV *Sent.*, d. L, a. 2 *, posuit habitum scientiae esse habi-
litem quendam animae nostrae ad recipiendum illumi-
nationem intelligentiae agentis et species intelligibiles ab ea effluentes – Alii vero dixerunt habitum scientiae esse
collectionem specierum.- Sanctus Thomas autem aliquando videtur dicere ipsum esse quendam *simplicem qualitatem*,
ut Prima Secundae, q. i.iv. a. 4 : aliquando vero quod sit *collectio multarum specierum.* ut IIm7., q. xx. a. 2.

Dicerem ego, pro expositione opinionis Sancti Thomae, quod de habitu scientifico intellectus nostri dupliciter loqui possumus: scilicet formaliter; ct fundamentaliter, sive ori-
ginative. Si fundamentaliter et originative loquamur, sic est collectio ipsarum specierum. Non enim potest intel-
lectus conclusiones aliquas considerare nisi sil in actu per species intelligibiles virtute intellectus agentis a phanta-
smatibus abstractas. Sed quia habens huiusmodi species non potest ipsis ordinale uti el scienlilice nisi per exer-
citationum in demonstrationibus ex iis speciebus lactis, ex quibus in intellectu causatur qualitas quaedam qua intel-
lectus usi habilis ad considerandum conclusiones unius scientiae prompte el delectabiliter; ideo ipsa habilitas est
essentiale el formale in habitu scientifico; nomine *habilitatis* intlligendo non habitudinem ut relationum dumtaxat, sed qualitatem per quam intellectus lit habilis proxime ad
utendum speciebus intelligibilibus et ad considerandum scientiae conclusiones. Propter hoc dicit Sanctus Thomas r
habitu esse *collectionem specierum ordinarum*: quia videlicet ipsae species non habent rationem habitus scien-
tific! nisi ipsa habilitas qua sunt ordinatae in intellectu quantum ad usum ipsarum, superveniat.

I 'nde scientia dicitur *effectus demonstrationis* esse*. non *i
quidem quantum ad ipsum lundamuntum, quia species in-
telligibiles non causantur per opus intellectus possibilis, cuiusmodi est demonstratio, sed per actum intellectus agentis: sed quantum ad formale, scilicet quantum ad ha-
bilitatum: per demonstrationum enim redditur intellectus habilis ad utendum speciebus intelligibilibus circa conclu-
sionem demonstratam. Et quia per unam demonstrationem circa unum genus intelligibilium causatur habilitas in in-
tellectu ad considerandum per species illius generis, ideo per alias demonstrationes circa idem genus non causatur nova qualitas ut nova habilitas, sed prius causata exten-
ditur et perficitur, secundum quod intellectus per ipsam fit habilis ad considerandum plures conclusiones circa idem genus intelligibile, ad quas prius erat in potentia tantum, iuxta ea quae dicit Sanctus Ithomas in Prima Secundae *.

A>»c. Jf |»π-
w-*, al. *Scxtut*
Saturdliuni. p.
V. c. vt
MOS .

Alla* q. 1, rt. -,

•Ifri/rf .<»j
0.4; ».Th I.

• Qp. x«.

• f v .

SI \I.\I\ COX I RA GENTILES. CAP. LV1, LV1L 163

additas, aliquas bilitatio ss intel-st ordi:cntium actum, n. Non

t. Deo d acci-) igitur *Qr'n

u tan- nilatur vid, ut dicil*: *ustodil* igitur; *wletn*:

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM SEPTIMUM

A f◊v a i sine titulo.

QUOD COGNITIO DEI NON EST DISCURSIVA

li'isEvj-K ƙ hoc autem ulterius habetur quod di-J [racC vina consideratio non esi ratiocinate a JBSyy Vc'1 discursiva. fëJslsg' Tunc enim ratiocinatis a est nostra consideratio quando ab uno considerato in aliud transimus, sicut s\llogizundo a principiis m conclusiones. Non enim ex hoc aliquis ratiocinatur vel discurret quod inspicit qualiter conclusio ex praemissis sequatur, simul uirumque conside-rans: hoc enim contingit non argumentando, sed m argumenta indicando; sicut nec cognitio mate-rialis est ex hoc quod materialia diiudicat. Osten-sum est autem ' quod Deus non considerat unum post aliud quasi successive, sed simul omnia. Non ergo eius cognitio est ratiocinativa vel dis-cursiva: quamvis omnem discursum et ratioci-nationem cognoscat.

Item. Omnis ratiocinans alia consideratione intuetur principia et conclusionem: non enim oporteret, consideratis principiis, ad conclusionem procedere, si ex hoc ipso quod principia conside-rantur conclusiones etiam considerarentur. Deus autem cognoscit omnia operatione una. quae est sua essentia, ut supra* probatum est. Non est igitur sua cognitio ratiocinativa.

Praeterea. Omnis ratiocinativa cognitio habet aliquid de potentia et aliquid de actu: nam con-clusiones in principiis sunt in potentia. In divino autem intellectu potentia locum non habet, ut supra* ostensum est. Non est igitur cius intel-lectus discursivus.

Amplius. In omni scientia discursiva oportet aliquid esse causatum: nam principia sunt quo-dammodo causa efficiens conclusionis; unde et demonstratio dicitur *sylllogismus Jaciens scire* *. In divina autem scientia nihil potest esse causatum: cum sit ipse Deus, ut ex superioribus patet *. Dei igitur scientia non potest esse discursiva.

in indicando) indicando [yd. iō omnem] omnium EPc. 19 ct) ct alia DXPc, alia et G. 29 locum *hic bZl*post habet. 36 potest esse *post* causatum «Pc. .*7 cum sit) cum ipsa Dei scientia sit Pc. 5 probatum A w/ns: ostensum. 9 Illud... non motum *ho>n om* BDE, *restituit* l *post expuncta* hoc autem cat intellectus divinus. 10 non Z; ct non. in Deo *hic* W ; *post* est. 19 sui summo) summo BE. auo nummo pNslIPc, suo intimo *b*. 20 est non| non est ZPc. 3o ht| sh GWpY. 35 defectivus *A solns*; defectus. intellectus om GNW Y. ratio) ratiocinatio YP.

inquantum qualitas est et inquantum discursum importat; sicut alia dicuntur de Deo per remotionem omnis imper-fectionis, ita, cum scientia attribuitur Deo, attribuitur sibi ratione certitudinis, non autem ratione qualitatis et dis-cursus. Et quia hic loquimur de habitu proprie, cui con-venit quod sil qualitas, ideo absolute dicitur hic quod *habitus est qualitas*.

Confir mat ur postremo auctoritate Psalmi, Aon *dormi-tabit neque dormiet qui custodit Israel*: quia dispositio ha-bitualiter cognoscentis assimilatur dispositioni dormientis, ut dicitur XII *Vetaphrs.*, comm. **i.hem** auctoritate *Eccli.* xxiii, *Oculi Domini* etc.

xV'J'Il,;

* Lnc cit.. dy

SI MMA CONTRA GEXTILES. CAP LVH

ap.nv.

non enim visus discurrit ad lapidem cognoscendum cuius similitudo in visu est. Divina autem essentia est omnium similitudo, ut supra* probatum est. Xon igitur procedit ad aliquid cognoscendum per rationis discursum.

Patet etiam solutio eorum quae discursum in divinam scientiam inducere videntur. Tum ex hoc quod per essentiam suam alia novit. Quod quidem ostensum est non fieri discursive: cum eius essentia se habeat ad alia non sicut principium ad conclusiones, sed sicut species ad res

6 quae) qui Pr.
3 »yllogt«t>\.irc aEc; *Uatim* Mjlllogbluznndi at : «ylloguticando al c; C rrc/e *tribu* Inch, licut rtcle* »63 .- G. 4 ci non|
aut G. sicut XVV6; *ont*.

Commentaria Perrariensis

• Ct. Comment
c. L*, init.

T rui10 ostendit quod *divina consideratio non est ratiocinativa vel diseursira* .

Probatur primo. Deus non cognoscit unum post aliud quasi successive. Ergo non discurrit. Probatur consequentia. Quia nostra consideratio est ratiocinativa vel discursiva quando ab uno considerando in aliud transimus. Pro quo notat Sanctus Thomas quod non dicitur aliquis ratiocinari ex hoc quod inspicit qualiter ex praemissis scquatur conclusio, simul utrumque considerans: quia hoc contingit non argumentando» sed argumenta indicando; sicut nec cognitio materialis est ex hoc quod materialia diiudicat.

Advertendum ex doctrina Sancti I homae Prima, q. 1 vin .- ct II.-/./., q. xiti ., quod ad rationem discursus duo requiruntur: primo, ut distinctis cognitionibus cognoscantur plura; secundo, quod cognitio unius sit causa cognitionis alterius, I nde discurrere est ex uno prius cognito in cognitionem alterius posterius noli devenire, quod prius erat ignotum. Propter defectum primi, videns plura in speculo non dicitur discurrere: quia omnia unica visione cognoscit. Propter defectum secundi, cognoscens primo hominem et secundo lapidem, non dicitur discurrere: quia una cognitio non est causa alterius. Ideo bene hic dicitur quod considerans qualiter conclusio ex praemissis sequatur *simul utrumque considerans*, non discurrit: quia videlicet non proceditur a prius noto ad posterius notum.

11. *Secundo.* Omnia Deus unica operatione cognoscit. Ergo non discurrit. Probatur consequentia.’ Quia raliocinans alia operatione considerat principia et alia conclusionem: non enim oporteret, consideratis principiis, ad conclusionem procedere, si ex hoc ipso quod principia considerantur, conclusiones etiam considerarentur.

Advertendum quod principia dupliciter considerari possunt: uno modo, secundum se et absolute; alio modo, ut ordinata ad conclusionem inferendam. Cum primo modo considerantur, puta cum consideratur hominem esse animal rationale, per se; et similiter cum consideratur animal rationale esse risibile, perse et separarim; non cognoscitur conclusio, puta. *Homo est risibilis*: sed alia cognitione secundum se unaquaeque praemissarum consideratur, et alia cognitione conclusio. Cum autem secundo modo considerantur, cum scilicet minor accipitur ut subsumpta ad maiorem, simul cognoscitur minor subsumpta et conclusio. Propter hoc dicitur *Poster.* I ., quod *alia cognoscens simul inducens cognovit*. Sed secunda cognitio praesupponit primam: non enim ordinantur propositiones ad inferendam conclusionem nisi prius ipsis propositionibus secundum se cognitis. Propter hoc dicit Sanctus Thomas quod ratiocinans prius intuetur principia quam conclusionem: quia videlicet prius cognoscit ipsa absolute quam per ordinem ad conclusionem. Et per consequens alia et alia cognitione cognoscit utrumque.

Advertendum quoque quod haec ratio secunda est alia a prima. Quia in prima proceditur ex successione cogni-

cognitas. – Tum ex hoc quod inconveniens torte aliquibus videretur si Deus sdlogizare non posset. Habet enim syllogizandi scientiam tanquam indicans, et non sicut syllogizando discurrrens.

Huic autem veritati, rationibus probatae, etiam Sacra Scriptura testimonium perhibet. Dicitur enim *Hcb.* il *Omnia nuda d aperta sunt oculis eius*. Quae enim ratiocinando scimus non sunt secundum se nobis nuda et aperta, sed ratione aperiuntur et nudantur.

tionis, quae requiritur in discursu: in secunda autem ex .dictate cognitionis principiorum cl conclusionis. Non est autem formaliter idem successive cognoscere, cl diversis cognitionibus considerare, licet unum alterum concomietur.

III. *Tertio* In divino intellectu non est potentia. Ergoetc.- Probatur consequentia. Quia omnis ratiocinativa cognitio habet aliquid de potentia et aliquid de actu: eo quod in principiis sint conclusiones in potentia.

Sed sidetur ista ratio non concludere. Qui.i principia non continent conclusiones nisi in potentia activa, ut dicitur II *Phys.* -, si formaliter sumantur. Non est autem inconveniens aliqua potentialiter isto modo contineri in Deo: cum in ipso sic omnes creaturae contineantur.

Respondetur quod, licet in principiis contineantur conclusiones in potentia activa, tamen ex hoc quod taliter in principiis continentur, et cognoscuntur in ipsis potentialitcr, necesse est in intellectu ponere potentiam ad novam actionem, cl etiam potentiam passivam: quia sic intellectus est in potentia ad eliciendum actum cognitionis quem non habet; et est in potentia ad recipiendum actualem cognitionem quae ex principiorum cognitione causari potest. Ex hoc autem quod creaturae sunt in Deo secundum potentiam activam, non oportet ponere in ipso aliquam potentiam ad eliciendum novum actum, neque potentiam passivam. Ideo non est simile.

IV. *Quarto.* In divina scientia nihil potest esse causatum: cum sit idem quod ipse Deus. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia in scientia discursiva principia sunt quodammodo causa efficiens conclusionis, I nde ct demonstratio est *syllogismus faciens scire*.

Adverte quod Sanctus Thomas dicit principia esse *quodammodo causam efficientem conclusionis*, non autem simpliciter esse causam. Quia non sunt causa quae efficiat cognitionem conclusionis tanquam agens *quod*, sed tanquam ratio agendi: intellectus enim ex cognitione principiorum causal cognitionem conclusionis in seipso.

Quinto. In Deo non polest esse nisi cognitio naturalis. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia, ut in nobis palet, quae naturaliter cognoscimus, ut sunt prima principia, cognoscimus absque discursu, ex sola scilicet cognitione terminorum.

Sexto. Ratiocinatio esi quidam motus intellectus trans-euntis ab uno in aliud. Ergo non convenit Deo. – Probatur consequentia. Quia omnem motum oportet ad movens omnino immobile reducere. Intellectus autem divinus est prima origo motus, ut inferius ♦ ostendetur.

Septimo. Supremum in nobis non est ratio, sed intellectus, qui esi rationis origo. Ergo Deus non discurrit. Probatur consequentia. Quia supremum in nobis esi inferius eo quod est in Deo: cum inferius non attingat superius nisi in sui supremo.

Adverte quod intellectus in nobis dicitur rationis origo, inquantum cognitio principiorum, quae ad intellectum pertinet. est causa et origo discursus, qui pertinet ad rationem.

• Art. 3.
• Art 15.

• C»p. 1. 5.

nicns font-
non pos-
I tanquam
jurrens.
itac. ctiam
t. Dicitur
utni oculis
non sunt
:d ratione

4 Ct non)

autcm ex
s. Non est
et diversis
icomitctur.
Ergo etc-
a cognitio
•o quod in

principia
iva, ut di-
jst autcm
ntinēn in tū
nntur. ' r'
intur con-
od taliter
sis poten-
ad novam
ntdlcctus
juem non
:m cogni-
ri potest.
idiim po-
juam po-
'otcntiam

esse cau-
- Pro-
principia
Unde ct

pia esse
)n autcm
ic efficiat
sed tan-
ne pan-
pso.
laturalis.
ris patet,
ipia, co-
ione ter-

us trans-
- Pro?
t ad mo-
l divinus

?d intcl-
•currit.
i est in-
attingat

is origo,
um per-
itionem.

Octavo, Ex imperfectione intellectualis naturae provenit ratiocinativa cognitio. Ergo etc. Probatur antecedens. Quia quod per aliud cognoscitur, sicut accidit in cognitione ratiocinativa, est minus notum eo quod est per se notum; ct ad illud non sufficit natura cognoscentis sine eo per quod fit notum.

Adverte quod, licet intellectus noster natus sit multas conclusiones per certitudinem et evidenter cognoscere, non tamen potest earum certam et evidentem notitiam habere nisi per resolutionem ad prima principia, ut inquit Sanctus Thomas III *Sent.*, d. xxm, a. 2, q. 3 ". Propterea hic dicitur quod non sufficit intellectus illas cognoscere absque medio. Sedsi intellectualis nostra natura omnino perfecta esset, posset in principiis conclusiones cognoscere uno intuitu, nec opus esset transitio ab uno in aliud. Ideo huiusmodi discurret4 cognitio arguit imperfectionem naturae intellectualis.

Citimo, Divina essentia est omnium similitudo. Ergo etc.— Probatur consequentia. Quia absque discursu cognoscuntur ea quorum species sunt in cognoscente.

Adverte quod aliqua possunt habere speciem in intellectu dupliciter,scilicet mediate, et immediate: immediate,quando immediate repraesentantur per illam: mediate, quando secundario repraesentantur et remote. Quidditates ergo rerum immediate et proxime habent speciem in intellectu nostro: complexiones vero remote et mediate. Sed in intellectu divino sunt species tam complexorum quam incomplexorum immediate: cum divina essentia omnium sit propria similitudo. Quod ergo inquit Sanctus 'l hornas, *cognosci absque discursu ea quorum sunt species in cognoscente*, intelligendum dc iis quae sunt primo et immediate per species repraesentata, quo modo omnia in Deo habent speciem ct similitudinem aliquo modo.

V Ex istis solvuntur rationes quae contra hanc conclusionem adduci possent. Prima est quia Deus omnia per suam essentiam novit. - Dicitur enim quod hoc non sufficit ad discursum: cum essentia divina se habeat ad alia non sicut principium ad conclusiones, sed sicut species ad res cognitias.

Sed videtur Sanctus Thomas l'er/7., q. 11, 4 ', oppositum dicere huius. Dicit enim ibidem quod res esse m Deo assimilatur illi modo quo effectus sunt in causa el conclusiones in principiis.

Respondetur quod, cum in omni similitudine coniungatur etiam aliqua dissimilitudo, similia uno modo possunt alio modo dissimilia dici. Principia ergo intellectus nostri comparantur ad conclusiones sicut causa ad effectum in ipsa virtualiter contentum: non autem sicut similitudo actualiter et distincte repraesentativa conclusionum et propria eorum ratio. Ideo, cum essentia divina sit causa omnium creaturarum, est aliqua similitudo inter essentiam divinam respectu creaturarum et principium respectu conclusionum: sed inquantum essentia divina actu repraesentat omnes creaturas et distincte, non autem principia suas conclusiones in ipso virtualiter contentas, in hoc inter ipsam et principia est dissimilitudo. Ratione ergo unius, dictum est m Quaestionibus *de Veritate* quod sunt similia: ratione vero alterius, hic negatur similitudo; et praesertim quia hic agitur de cognitione qua unum per aliud cognoscitur, in quo differt essentia divina a principiis demonstrationum. Illa enim sic ducunt in cognitionem alterius quod prius cognoscuntur, et postea ex eorum cognitione devenitur in cognitionem conclusionum. Non autcm sic est dc essentia divina: sed ipsa ducit in cognitionem aliorum sicut species intelligibilis et sicut species concepta, quae non prius duration? cognoscitur quam id quod per ipsam repraesentatur.

2. Secunda obiectio est quia, cum nos syllogizcmus. inconveniens esse videtur si Deus svllogizare non possit. - Sed dicitur quod, licet non syllogizet, quia hoc imperfectionem nostri intellectus sequitur, habet tamen syllogizandi scientiam, tanquam iudicans de argumentis.

Coxhbmahh postremo conclusio *Heb.* n, ubi dicitur quod *omnia nuda sunt et aperta oculis eius*. Quae autcm argumentatione noscuntur, non sunt secundum se nobis nuda el aperta, sed ratione nudantur et aperiuntur.

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM OCTAVUM

A 171. at sine titulo.

QUOD DEUS NON INTELLIGIT COMPONENTENDO ET DIVIDENDO

er eadem etiam ostendi potest quod intellectus divinus non intelligit per modum intellectus componentis et dividendis.

Cognoscit enim omnia cognoscendo essentiam i suam ♦ Essentiam autem suam non cognoscit componendo et dividendo: cognoscit enim se ipsum sicut est; in ipso autem nulla est compositio ♦ Non igitur intelligit per modum intellectus componentis et dividendis.

Adhuc. Ea quae intellectu componuntur et dividuntur nata sunt seorsum ab eo considerari: compositione enim et divisione opus non esset si in hoc ipso quod de aliquo apprehenderetur *quid est*, haberetur quid ei inesset vel non inesset. ¶ Si igitur Deus intelligeret per modum intellectus componentis et dividendis, sequeretur quod non uno intuitu omnia consideraret, sed seorsum

unumquodque. Cuius contrarium supra* est ¶ ostensum.

Amplius. In Deo non potest esse prius et posterius. Compositio autem et divisio posterior est i consideratione eius *quod quid est*, quae est eius principium. In operatione igitur divini intellectus compositio et divisio esse non potest.

Item. Proprium obiectum intellectus est *quod quid est*: unde circa hoc non decipitur intellectus nisi per accidens, circa compositionem autem et divisionem decipitur; sicut et sensus qui est propriorum semper est verus, in aliis autem fallitur. In intellectu autem divino non est aliquid per accidens, sed solum quod per se est*. In divino igitur intellectu non est compositio et divisio. sed solum simplex rei acceptio.

Amplius. Propositionis per intellectum componentem et dividendem formatae compositio in

¹¹ componuntur ct dividuntur) dividuntur ct componuntur aEPc. re apprehenditur P.

¹ cat *hic* A *totus; post* ostensum. ia semper *hic* Z; *pmt* est. propositiones... formatae pZ, propositionis... formatn *ceteri*.

¹⁴ dc aliquo apprehenderetur) dc aliqua ipprchndcretur J. de aliqua

¹⁷ Propositionis... formatae (propositio... formata *haMat* pA)| lhFZ.

ipso intellectu existit, non in re quae est extra animam. Si igitur intellectus divinus de rebus indicet per modum intellectus componentis et dividensis, erit intellectus ipse compositus. Quod est impossibile, ut ex supra * dictis patet.

* Cap. xmt.

Item. Intellectus componens et dividens diversis compositionibus diversa diiudicat: compositio enim intellectus compositionis terminos non excedit; unde compositione qua intellectus diiudicat hominem esse animal, non diiudicat triangulum esse figuram. Compositio autem vel divisio operatio quaedam intellectus est. Si igitur Deus res considerat componendo et dividendo, sequetur quod suum intelligere non sit unum tantum sed multiplex. Er sic etiam sua essentia non erit una tantum: cum sua operatio intellectualis sit sua essentia, ut supra * ostensum est.

Non autem propter hoc oportet nos dicere quod enuntiabilia ignorat. Nam essentia sua. cum sit una et simplex, exemplar est omnium multiplicium et compositorum. Et sic per ipsam Deus omnem multitudinem et compositionem tam naturae quam rationis cognoscit.

Ilis autem Sacrae Scripturae auctoritas consonat. Dicitur enim *Esaiæ* tñ *Aon enim cogitationes meae cogitationes vestrae*. Et tamen in Psalmo* dicitur: *Dominus scit cogitationes hominum*, quas constat per compositionem et divisionem intellectus procedere.

Dionysius etiam dicit, *in cap. de Dir. Noni.*: 'Igitur divina sagientia, seipsam cognoscens, cognoscit omnia, et materialia immaterialiter, et indivisibilia dicitur, et multa unitire.*

In *post* amm. ini 3Pc. 3 iuxta Z; iudicat, 9 unde componere *fiule/* unde *<t <onipo«n»onc deletur nnn cadcin]]* unde in *cadem* compuMiione Z. 12 Intellectui /tic l-/ f ■ cit. t. rc- *font* considérat j Dl-P* 5 omnem) quando V, omnium P. s cñnn| autem a 15 ct *ct pmt* himconfia EGNWY, omi Z. in ct mulu unitive (*hue pottea addtta futtse r.v fcriptitra f.t/r/ J ct mñlta unite Z, om GXXVY.*

Commentaria Fervarlenite

Quod nunc ostendit quod *intellectus divinus non intelligit per modum componentis et dividensis*.

* Cf. Comment. C. UT, luit.

I. *Et arguit primo sic.* Omnia cognoscit cognoscendo essentiam suam. Ipsam autem non cognoscit componendo et dividendo: cum in ipsa nulla sit compositio. Ergo etc.

Adverte, ex doctrina Sancti Ithornae Prima Parte, q. i.xxxv, 2, ad 3, quod compositioni et Joisioni intellectus oportet correspondere compositionem aliquam ex parte rei: sive sit ex materia ut forma, sive ex substantia et accidente, sive quocumque alio modo. Sed hoc ego intuligo quod conveniat rei aut secundum se et ex natura sua: aut secundum quod est in conceptu nostro. Non enim requiritur ut ipsa res de qua formatur compositio et divisio, in seipsa aliquam habeat compositionem, alioquin omnes propositiones quas de Deo formamus falsae essent, cum in ipso nulla sit compositio: sed requiritur quod saltem in intellectu multiplicitatem quandam habeat. Et sic divina essentia compositionem ut multiplicitatem habet, secundum quod de ipsa multos conceptus formamus. Sed quia hoc accidit ex imperfectione intellectus nostri non valentis ipsam secundum quod in se est comprehendere, ideo, ubi intellectus est illi adaequatus, cuiusmodi est intellectus divinus, in ipsa non est compositio etiam secundum quod intelligitur: cum non sub pluribus conceptibus concipiatur. Ideo a tali intellectu sine compositione cognoscitur. Propter hoc ergo dixit Sanctus Thomas Deum ideo non componere essentiam suam cognoscendo, quia ipsa composita non est, scilicet in se; et addidit etiam quod *cognoscit seipsum sicut est.* ut ostendat quod nec etiam secundum quod a seipso intelligitur, compositionem habet. Et sic ex nulla parte ipsam intelligendo componit: cum oporteat compositioni intellectus aliquam compositionem ex parte rei altero illorum modorum correspondere.

II. *Secundo.* Si componeret ut divideret, non uno intuitu omnia consideraret, sed seorsum. – Probatur consequentia. Quia quae componuntur et dividuntur nata sunt seorsum ab invicem considerari. Nam si, cognito quid est res. statim cognosceretur quid ei inest vel non inest, non esset opus compositione et divisione.

Advertendum, ut habetur Prima Parte, q. t.xxxv 1 et i.viii *. quod ideo intellectus noster cognoscit componendo et dividendo quia, cum procedat de potentia ad actum, non statim habet perfectam rei cognitionem, sed primo rei quidditatem cognoscit, deinde passiones et habitudines circumstantes; unde necesse est ut ea quae divisim co-

gnoscit, uni. it componendo aut dividendo, ad habendam perfectam notitiam de re. Si autem, apprehensa quidditale, simul in ipsa videret quae illi insunt aut non insunt, non indigeret compositione: quia statim de re perfectam notitiam haberet. Quod sane intellectui divino contingit, qui unico actu omnia quae in re esse aut non esse possunt, apprehendit.

Tertio. In Deo non potest esse prius et posterius. Ergo non est in ipso compositio. – Probatur consequentia. Quia compositio et divisio est posterior consideratione *quod quid est.*

Unde etiam quod ista ratio differt a praecedente: quia illa procedebat ex ordine cognitorum simplicium; haec autem ex ordine ipsarum cognitionum, simplicis inquam et compositae.

Quarto. In divino intellectu non est aliquid per accidens. Ergo in ipso non est compositio et divisio. – Probatur consequentia. Quia in cognitione *quod quid est* non decipitur intellectus nisi per accidens, circa compositionem autem et divisionem decipitur: sicut et sensus propriorum sensibilium non fallitur, sed bene in aliis.

Adverte fundamentum huius rationis esse quod in intellectu divino non potest intelligi esse compositio et divisio nisi eo modo quo in intellectu cognoscente *quod quid est* potest reperiri: quia intellectus divinus est simpliciter intellectus, et omnia cognoscit eo modo quo noster intellectus cognoscit *quod quid est.* ut dictum est superius. Et quin in cognitione *quod quid est*, ut sic, non admiscetur compositio nisi per accidens, ratione cuius et in ipso falsitas esse potest; ideo nec isto modo potest compositio esse in intellectu divino, in quo nihil est per accidens.

Quinto. Sequeretur quod intellectus divinus compositus sit. Probatur consequentia. Quia compositio formata per intellectum existit in intellectu, non in re quae est extra intellectum: licet aliquid sibi correspondeat in re. ut supra* diximus. Si ergo intellectus divinus componat, erit in ipso forma ab ipso distincta. Et sic erit in ipso aliqua compositio.

Sexto. Si sic est. ergo intelligere Dei non est unum tantum. Ergo sua essentia non est una tantum: cum eius operatio sit sua essentia. Probatur prima consequentia. Quia intellectus componens et dividens diversis compositionibus diversa indicat. Compositio enim intellectus compositionis terminos non excedit nam compositione qua intellectus iudicat hominem esse animal, non iudicat triangulum esse figuram.

* Art. 5.

* An.4.

I
V
c
• I Wfiirl. »<. tiRVU 4 |lE. Icaj. u; • FkLti.

ti
e
n
n
a
li
n
II
e:
II
li;
C<
ei
II
si
ir

• ùr.ua.

c
il
c.
c
c
c
r
c

C
ç.
(
c
s
t
b

I
V
c

ti
e
n
n
a
li
n
II
e:
II
li;
C<
ei
II
si
ir

cl
q'
re
Cl
ai
cc
uk
ta
ra

nr

lcci
31

intellectus noster habet per utramque cognitionem, et complexorum et incomplexorum. Sed veritas consequitur intellectum nostrum in sui perfecta cognitione, quando iam usque ad compositionem pervenit. Ergo et in ipsa simplici Dei intelligentia est veritas.

Item. Cum Deus *omnis bom bonum* sit, utpote

omnes bonitates in se habens, ut supra * ostensum est. bonitas intellectus ei deesse non potest. Sed *verum est bonum intellectus*: ut patet per Philosophum. in VI *Ethicorum* *. Ergo veritas in Deo est.

Et hoc est quod dicitur in Psalmo *: *Est autem Deus verax.*

b 6 Et hoc... verax *om b.* in Pulmo GXWYPc; Rom. m. *cf. cap. 61. βη.*

Commentaria Ferraxuensis

• Cap. vi.

* Clp. ρΓΑ€

Cl. Coniracnf. c «ui mil.

* Cf. n iv, mil

' Art. i. *9 Art t.

• Did. III. vu.».

Quia veritas, secundum Philosophum, III *de Anima* ", invenitur in intellectu nostro secundum quod componit et dividit; cum dictum sit Deum non componere neque dividere, posset aliquis existimare veritatem in divino intellectu non esse. Ideo ad hoc excludendum determinat Sanctus Thomas de veritate intellectus divini . Circa hoc autem duo facit: primo, ostendit in Deo veritatem esse; secundo, ostendit qualis sil ipsa veritas, cap. I xi. Circa primum duo facit: primo, ostendit quod in Deo sit veritas; secundo, quod sit sua veritas, capite sequenti.

I. Quantum ad primum, ponitur conclusio ista: *Licet intellectus divinus non componat aut dividat, non tamen ab eo veritas excluditur, quae, secundum Philosophum, solum circa compositionem et divisionem intellectus est.*

Et probatur primo *. Divinus intellectus non solum quiddilates, sed etiam enuntiationes cognoscit. Ergo quod intellectus divinus intelligendo dicit, est compositio et divisio. Ergo non excluditur veritas ab intellectu divino. Patet prima consequentia. Quia enuntiatio compositio quaedam est. – Secunda vero probatur. Quia Veritas in intellectu ad id quod intellectus dicit pertinet, non ad operationem intellectus: quia non oportet operationem adaequari rei intellectae, cum res quandoque sit materialis el intelligere sit immateriale; sed illud quod intellectus intelligendo dicit et cognoscit. Cum ergo veritas intellectus sit *adaequatio intellectus et rei, secundum quod intellectus dicit esse quod est vel non esse quod non est.* sequitur quod intellectus sit verus quando ita est in re sicut dicit: et sic, si dicit compositionem veram, quod sit verus.

Advertendum circa definitionem veritatis, ex doctrina Sancti Thomae Prima, q. xvi *, ct *Verit.*, q. i ", quod definitio haec qua dicitur, *Veritas est adaequatio rei ct intellectus*, quae est Isaac, est data *secundum id quod formaliter rationem veri perficit*. Et tam ad veritatem rei potest pertinere quam ad veritatem intellectus: nam res dicitur vera secundum quod adaequatur intellectui; et intellectus dicitur verus secundum quod est rei adaequatus, quia scilicet ita est in re sicut dicitur et intelligitur per intellectum. Ista autem adaequatio intellectus ad rem non accipitur ex parte actus: quia actus non habet rationem similitudinis rei intellectae, ut illi dicatur adaequatus vel inadaequatus, licet ex aliqua eius similitudine procedat ct ad similitudinem terminetur. Sed accipitur ex parte formae intellectus, secundum quam intellectus dicitur rei esse similis et illi adaequatus. Inde veritas, ex parte intellectus, dicit aliquam formam in intellectu quae est similitudo rei intellectae, secundum quod per ipsam intellectus rei adaequatur: ita quod illa similitudo non est formaliter veritas nisi ratione illius adaequalionis.

Advertendum etiam, cum dicitur quod *veritas intellectus est adaequatio intellectus et rei secundum quod intellectus dicit esse quod est vel non esse quod non est*, quod intelligitur de ventate ut cognita est et dicta. Sensus enim est quod tunc intellectus est verus, tanquam verum cognoscens aut dicens, quando dicit aut cognoscit esse sicut est aut non esse sicut non est. Illoc etiam modo intelligitur quod dicitur IV *Metaph.*, text. 27 scilicet quod *verum est ens esse et non ens non esse*. Intelligitur enim de vero cognito. Nam tunc verum cognoscitur, quando cognoscitur esse quod est et non esse quod non est: et

similiter tunc dicitur verum, quando dicitur esse quod est et non esse quod non est.

II. Sed circa ea quae hic dicuntur triplex occurrit dubium. Primum est quia Sanctus Thomas. *Veril.*, q. 1, art. 1, inquit quod *cognitio est quidam veritatis effectus*. Sed id quod dicitur est terminus et effectus cognitionis, non autem causa eius. Ergo veritas non pertinet ad id quod dicitur. Cuius oppositum est hic dictum.

Secundum est quia, si illud quod intellectus divinus dicit csl compositio et divisio, ergo intellectus divinus componit et dividit: quia nihil aliud in nobis esi componere ct dividere quam dicere conceptum aliquem complexum. Illoc autem fabum est, ut superius est ostensum. Ergo falsum est quod intellectus divinus dicat compositionem et divisionem.

tertium est quia quod intelligere sit immateriale ct res intellecta aliquando materialis, non videtur sufficiens ratio quare ipsum intelligere non oporteat rei adaequari. Nam et conceptus complexus in intellectu immaterialis est: et tamen rei materiali adaequatur aut madacquatur.

III. Ad primum horum responderi dupliciter potest. Primo quod, cum veritas importet similitudinem rei cognitae secundum quam intellectus est rei conformis et adaequatus, dupliciter invenitur veritas in intellectu, sicut dupliciter invenitur in ipso rei intellectae similitudo. Invenitur enim in eo similitudo quandoque imperfecte, sicut quando informatur specie intelligibili, sed actualiter non considerat: quandoque autem perfecte, sicut quando actualiter intelligit et format conceptum rei conformem. Ideo invenitur veritas in intellectu et imperfecte, ratione speciei intelligibilis praecise sumptae; et perfecte, ratione conceptus formati de re. Cum ergo dicitur in Quaestionibus *de Veritate* quod cognitio est *veritatis effectus*, intelligitur de veritate imperfecte sumpta. Cum autem hic dicitur veritatem pertinere *ad id quod dicitur*, intelligitur de perfecta el completa veritate.

Potest secundo responderi quod cognitio intellectus nostri ad duo terminatur: scilicet ad conceptum qui per actum intclligendi formatur; ct ad icm per talem conceptum repraesentatam. El prius ordine naturae producitur conceptus quam res ad extra intelhgatur. Ex quo sequitur quod prius natura intellectus per conceptum adaequatur rei, quam rem extrinsecam, secundum quod extra intellectum existit, cognoscat. Et quia veritas consistit in adaequatione intellectus et rei. ideo prius ordine naturae intellectus est verus quam ad rem ad extra terminetur. Et hoc modo cognitio, non quidem simpliciter sumpta el ut egreditur ab intellectu, sed ut ad rem inquantum est in seipsa terminatur, est effectus veritatis. Et tamen veritas pertinet ad id quod dicitur. Dico ergo quod id quod dicitur non est effectus et terminus cognitionis ut cognitio terminatur ad extra, immo sic est causa eius: quia conceptus est ipsi cognitioni ratio ut terminetur ad extra; licet, absolute loquendo, sit operationis intelligibilis effectus ct terminus. Nam conceptus intellectus, apud Sanctum Thomam, dicitur principium cognoscendi prout cognitio ad rem per conceptum repraesentatam terminatur: non autem ut egreditur ab intellectu. Ut enim patet in Prima Parte, q. xv, et 1>π7.. q. in, *idea* nominat conceptum qui est terminus per actum intellectus productus, et ponitur principium non solum

P
si
'l

4

J
à
s'
c
(l
t
fl
t:
v
t
•
c
v
!
(
M
4

I
l
l

i
«
l

•a ».u.

•Q-f-u», imL

4
l

I
l

«
l
l
l

l
l

l
*

«
l
»
l
l

/

l
l

a
l
c

stensum ’c. test. Sed per Phi-eritas in

autem ”.*. .

quod est

currit du- l. I, art. I, us. Sed id ion autem d dicitur.

s divinus cl. « nus corn-unponere nplexum. iin. Ergo + F*. >si(ioncm

ale el res * Ci ». Ia v ens ratio iri. Nam is est: ct

r potest, i rei co-ornais et tu, sicut lo. Inverte, sicut iter non lo actua-ldco in-e speciei J conce-ntionibus telligitur tur veri-perfecta

tellecctus qui per i conce-ducitur sequitur icquatur ra intel-in adae-ae intel- Et hoc ut egre-n seipsa pertinet tur non minatur est ipsi ilutc lo-rminus. , dicitur •er con-greditur t l'erit.. r actum j solum

productionis, sed etiam cognitionis rerum. - Hanc respon- sionem meliorem puto, ct magis ad intentionem Sancti Thomae.

2. Ad secundum dicitur quod non est sic intelligendum quod dicitur hoc loco, divinum intellectum *compositionem aut divisionem dicere*, quasi dicat compositionem per ipsum divinum intellectum factam, ut obiectio procedit, sicut in- tellectus noster dicit verbum complexum illud producendo: sed quia *dicit*, idest concipit et intelligit, compositionem et divisionem intellectus nostri per verbum simplex, quod omnem intellectus nostri compositionem repraesentat. Pa- tet: quia deducit hoc ex eo quod *cognoscit enuntiationes*, non quidem ab ipso formatas, cum ostensum sit ipsum non componere, sed ab intellectu nostro. Quod etiam patet verum esse ex iis quae dicuntur Prima, q. xiii, a. 5. ad i, ubi dicitur quod *intellectus divinus secundum suam sim- plicem intelligentiam indicat de omnibus et cognoscit omnia complexa*. Hoc autem sufficit ad propositum suum, quo vult ostendere ipsum veritatem cognoscere, licet non com- ponat. Si enim cognoscit compositionem intellectus nostri (simpliciter tamen, et absque compositione ex parte actus sui), cum ipsa compositio veritatem contineat, sequitur quod veritatem cognoscat.

3. Ad tertium dicitur quod, cum intelligere non habeat rationem repraesentantis obiectum, *ed tantum attingentis ipsum, nulla posset in ipso intelligi adacquatio nisi in esse naturae. Et ideo, cum ipsum necessario sit immateriale, si res intellecta sit materialis, non potent inter illa esse adacquatio. Conceptus autem intellectus est forma reprae- sentativa rei intellectae. Ideo, licet non sit inter ipsum et rem adacquatio secundum esse naturae, potest tamen esse adacquatio secundum repraesentationem, dum repraesentat secundum quod est in re. Ideo illa est sufficiens ratio de ipso intelligere: quae non esset sufficiens dc eo quod di- citur, sive de conceptu.

IV. *Secundo* Dato per impossibile quod intellectus divinus solum incomplexa cognosceret, illo modo quo no- ster intellectus, adhuc esset verus. Ergo cx hoc quod non componit, ab eo non est veritas removenda. Probatur consequentia. Quia intellectus noster in apprehendendo quidditatem semper est verus.

Ad huius manifestationem notat duo. Primum est quod differentia est inter incomplexum quod dicitur vel intel- ligilur, et complexum, quia incomplexum. quantum est cx se, non est rei aequatum nec inaequale, cum ex se non contineat aliquam compositionem vel applicationem ad rem: sed bene complexum, in quo designatur comparatio incomplexi ad rem per notam compositionis et divisionis.

Secundum est quod tamen intellectus incomplexus ap- prehendit quidditatem rei in quadam comparisonem ad rem: quia apprehendit eam ut huius rei quidditatem. Ideo di- citur talis intellectus semper verus per se, ut dicitur III *de Anima*, text. 26: licet falsus esse possit per accidens, ra- tione admixtae complexionis vel partium definitionis inter se, vel totius definitionis ad definitum ; quorum uno dicitur simpliciter falsa definitio, altero vero falsa respectu huius rei. Similiter ergo divinus intellectus verus esset cogno- scendo essentiam suam ut suam.

V. Circa ea quae hic dicuntur de incomplexo. consi- derandum est quod non sunt idem *conceptus incomplexus* et *incomplexum* hoc loco. Sed *incomplexum* est ipsum obiectum, formaliter et praecise sumptum, quod per primam operationem intellectus apprehenditur et repraesentatur per *conception incomplexum*, quem in seipso concipit in- tellectus. Et sic distinguuntur *incomplexum* et *conceptus incomplexus* sicut *repraesentatum* et *similitudo actualiter repraesentans*.

Ipsum ergo incomplexum, puta hoc quod dico *animal rationale*, ex parte rei dupliciter considerari potest. Eno modo, absolute et secundum se, scilicet quantum ad sui naturam praecise et formaliter sumptam. Et sic constat quod nullam importat comparisonem ac adaequationem ad rem: *animal* enim *rationale* nihil aliud dicit quam ipsam naturam humanam specificè significatam, hoc est. signifi- catam sine accidentibus individuantibus.

Alio modo potest considerari secundum quod appre- henditur ab intellectu. Et sic includit comparisonem <td rem concomitanter. Et hoc est ipsum intelligi *cum compa- ratione ad rem*. Intellectus enim apprehendit *animal ratio- nale*, non per abstractionem .I quocumque ct indifferenter, sed ut huius rei quidditatem: volens enim intelligerc ho- minis quidditatem, format de ipso hanc quidditatem, *animal rationale*. Et sic quod secundum se comparisonem ad rem non dicit et consequenter nec verum nec falsum est, intelligitur cum comparisonem, ct vere intelligitur. inquan- tum ita est in re quod illa est cius quidditas, sicut intellectus apprehendit hanc ut huius quidditatem. Et sic intellectus est verus, tanquam habens in se adaequationem ad rem intellectam, quae adacquatio formaliter complet rationem veritatis: non tamen tanquam verum actualiter cognoscens, cum talem adaequationem sui conceptus ad rem per hanc operationem qua quidditatem format, non apprehendat.

VI. Circa illam propositionem, *In complexo designatur comparatio incomplexi ad rem*, sciendum est ex doctrina Sancti Thomae *Verity* q. 1. a. 9, et VI *Metaph.*, lect. ult., quod veritas cognoscitur ab intellectu *secundum quod re- flectitur supra actum suum et similitudinem*. Quod sane non solum est verum dc cognitione naturae veritatis, quod pertinet ad primam operationem intellectus; sed etiam de ipsa actuali conformitate, ut intellectum denominante, per complexum importata, quod pertinet ad secundam intel- lectus operationem. Quod utique ego sic intelligo, non quod cognitio veritatis sit proprie ct simpliciter actus re- flexus, secundum eandem speciem actus, quia constat in cognitione cuiuscumque propositionis quae actu directo cognoscitur, veritatem cognosci: sed quia cognitio perti- nens ad secundam operationem intellectus, quae est ab- solute cognitio directa complexi, potest dici cognitio re- flexa per comparisonem ad simplicem rei apprehensionem, eo quod intellectus formare propositionem non possit nisi reflectatur supra cognitionem simplicem qua consideravit prius quidditatem, aut aliquid aliud, simpliciter. Et hoc est quod intendit Sanctus Thomas cum inquit quod *in complexo designatur comparatio incomplexi ad rem*: idest, intellectus, formando conceptum complexum, comparat quod prius conceperat incomplexo ad rem. illud sic incom- plexe conceptum rei attribuendo; et sic in ipso complexo importatur comparatio incomplexi prius intellecti ad ipsam rem, cui attribuitur per copulam verbalem.

Advertendum secundo quod, cum complexum et in- complexum non differant, ut hic dicitur, nisi sicut compa- rationem formaliter importans et quod non importat com- parationem talem sed absolute dicitur; ct complexo obiecto respondeat conceptus complexus, sicut incomplexus re- spondet incomplexo: compositio ut complexio in intellectu non intelligitur tanquam sit aliquid per actum intellectus constitutum quod ex pluribus conceptibus componatur ita quod ex illis fiat unum sicut ex materia el forma; sed quia formatur in intellectu conceptus repraesentativus rei, et eius quod de re incomplexo concepit intellectus, ct etiam ipsius conformitatis ad rem, quam per copulam verbalem exprimit; el hac ratione dicitur conceptus complexus. Sicque componendo intellectus cognoscit et iudicat se essu adae- quatum rei : quia quod de ru incomplexo concepit rei ad extra attribuit, ct sic iudicat ita esse in re sicut concepit de ipsa, quod est cognoscere se esse adaequatum rei. Unde, cum dicit intellectus hominem esse animal, non solum comparatur *animal* ad *hominem* ut ipsum animal extra intellectum est, sed etiam ut est ab intellectu conceptum: in quo importatur comparatio intellectus concipientis illud incomplexum ad rem extra intellectum. Propter quod in- quit Sanctus Thomas Prima, q. .vi, a. 2, quod *tunc primo intellectus cognoscit et dicit rerum quando iudicat rem ita se habere sicut est forma quam de re apprehendit*: ita videlicet quod subieclum propositionis dicit rem cui intel- lectus aliquid dc ipsa conceptum attribuit, et praedicatum dicit formam quam de ipso prius incomplexo conceperat, et posterius cum complexione ad rem intelligit et dicit. Et hanc complexionem significat nota compositionis et divisionis.

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. MX.

VII. Circa illud dictum, quod *intellectits incomplexus, apprehendendo quod quid est, apprehendit quidditatcm rei in quadam comparatione ad rem: et propter hoc intellectus dicitur per se semper esse verus, licet incomplexum, vel definitio, non sit secundum se vera vel falsa*, multiplex occurrit dubium. Primum ¹ est quia, si intellectus incomplexus, intelligens quod quid est, apprehendit quidditatem rei in quadam comparatione ad rem. sequitur quod in intellectu incomplexo erit complexio et compositio. Quod contradictionem implicat. Patet consequentia. Quia dictum est² complexum nulla alia ratione ab incomplexo differre nisi quia m ipso designatur comparatio incomplexi ad rem, quae non designatur per incomplexum.

Secundum ³ est quia, ut arguit Sanctus Thomas Prima, q. xAji, a. 3, *intellectus circa quod quid est non decipitur, quia directe informatur similitudine quidditatis rei*. Ex hac enim ratione sequitur quod intellectus cognoscens quod quid est nullo modo potest esse talsus. Non quidem propter compositionem partium definitionis aci invicem: quia non format definitionem nisi secundum repraesentationem speciei. Non etiam secundum attributionem ad id cui non convenit: quia semper cognoscit, ut dicitur hic, *tanquam huius definitionem*; ct sic etiam ex specie iit talis cognitio. Ergo etc.

Tertium ⁴ est quia videtur etiam ex hac parte implicari contradictio. Nam si primae operationi convenit per se apprehendere quidditatcm cum quadam comparatione ad id ut cuius quidditas apprehenditur, ergo ct *per* ve convenit quod natum est sequi cx illa comparatione, sicut accidit in secunda operatione. Sed ad talem operationem nata est sequi falsitas: cum scilicet apprehenditur ut quidditas alicuius cuius non est quidditas, ut conceditur m littera. Ergo implicat dicere quod intelligat cum tali comparatione, et tamen in ipso sit falsitas tantum per accidens, scilicet ratione extranei.

Quantum ⁵ est quia, ut dictum est superius in prima ratione, veritas solum est circa compositionem ct divisionem intellectus. Ergo falsum est quod hic dicitur, scilicet quod *intellectus cognoscens quod quid est per se semper est verus*.

VIII. Ad evidentiam primi dubii intelligendum est. primo, quod intlliigere quidditatcm in comparatione ad rem dupliciter potest intelligi: scilicet ex parte rei intellectae; ct ex parte modi cognoscendi. Ex parte rei intellectae accipitur quando ipsa comparatio est obiectum cognitum: ex parte vero modi cognoscendi tantum accipitur quando ipsa comparatio non intelligitur quidem, sed ipsum actum et modum intelligendi concomitatur. Intcliigere primo modo cum comparatione est intelligere hoc habere ad illud comparationem: et hoc est *componere*. Sed secundo modo non est componere, sed ipsum tantum incomplexum dicere ct intelligere, non per abstractionem omnimodam a re. sed ut quidditatcm huius. Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod in hac intellectione *ipsum incomplexum. et etiam definitio, non est secundum se vera vel falsa*: idest, id quod per talem operationem dicitur aut intelligitur, non dicit ipsam comparationem formaliter, licet intellectus ipsum comparative, quantum ad modum intelligendi, concipiat. Et est simile ei quod dicitur *Potentia*, q. vn. a. i i, quod *aliquae sunt relationes rationis consequentes modum intelligendi, secundum quod aliqua non habentia ordinem inter se ordinate intelliguntur, licet intellectus non intelligat ea habere ordinem, quia tunc esset falsus*. Ita in proposito dicendum est quod intellectus in prima operatione intellectus apprehendit quidditatcm cum quadam comparatione, intelligendo ipsam tanquam huius quidditatcm, ad quem modum intelligendi consequitur habitudo rationis quidditatis ad id cuius est quidditas: non tamen apprehendit ipsam quidditatcm habere comparationem.

Ad argumentum ergo, negatur consequentia. – Ad probationem dicitur quod non intendit Sanctus Thomas quod ipsum quod dicitur comparationem includat *ut dictum*, aut etiam formaliter ipsam in sua ratione includat, quo modo complexum dicit comparationem: sed quod in modo intelligendi est comparatio. Non enim intellectus incomplexus

dicit hominem esse animal rationale, quod esset ipsam comparationem quidditatis ad rem dicere; licet hanc quidditatem apprehendat ut hominis quidditatcm. inquantum de homine hanc format definitionem *animal rationale, non* autem de lapide; sicut et sensus visus, licet cognoscat albedinem ut huius, quia indicium eius ad particulare fertur, non tamen *dicit* hoc esse album, quasi conformitatem sui ad rem indicando.

IX. Pro intelligcntia eorum quae in secundo dubio tanguntur, considerandum est quod, cum illud dicatur rei convenire secundum se quod convenit sibi ex propria ratione; per accidens vero, sive per aliud, quod convenit sibi cx aliquo quod est ab eius ratione extraneum: intellectum incomplexum esse verum per se est ipsum, inquantum simpliciter quidditatcm apprehendit, ut sic, verum esse; propria enim ratio eius consistit in apprehensione quidditatis. Ipsum autem esse falsum per accidens, sive per aliud, est ipsum falsum esse ex aliqua extrinsecca ratione sibi adiuncta: scilicet ex adiunctione compositionis ad simplicem quidditatis apprehensionem.

Considerandum secundo, quod compositionem primae operationi intellectus admisceri dupliciter intelligi potest. I no modo, formaliter: quia videlicet, formando definitionem, aliquam propositionem formet. Alio modo, virtualiter; quia videlicet cx ipsa formatione definitionis, nata est sequi propositio per secundam intellectus operationem. Primo modo, primae operationi intellectus compositio admisceri non potest: nam si intellectus formaret propositionem iu quidditatis apprehensione, puta si diceret, *Homo est animal rationale*, illa non esset simplicium intelligcntia, compositioni et divisioni intellectus condivisa. Secundo autem modo, adiungi tali operationi compositionem non est inconveniens: nam ex hoc quod intellectus de homine hanc format definitionem, *animal rationale*, habet ut per secundam operationem hanc propositionum formare possit, *Homo est animal rationale*; et sic de aliis. Cum ergo dicitur quod m prima operatione intellectus potest esse falsitas per accidens ratione compositionis admixtae, intelligitur de admixtione compositionis virtual*!, non autem formali. Dum enim intellectus de circulo hanc definitionem, *figura quadrata*, concipit, m hac apprehensione virtualiter includitur *circulum esse figuram quadratam*: ct dum format hanc definitionem, *animal insensibile*, virtualiter includitui *aliquod animal esse insensibile*. Propter hoc dicitur Prima, q. x\ n. a. 3, quod *intellectus, formando hanc definitionem, Animal rationale quadrupes, est falsus, quia fahus est in formando hanc propositionem. Aliquod animal rationale est quadrupes* >. Et Verit., q x, a. 12. ct l Sent., d. xix, q. v, a. 1, ad 7, dicitur quod *definitio non est falsa nisi inquantum affirmationem falsam implicat*. Et hic dicitur quod *intellectus, cognoscendo quidditatcm. per accidens est falsus, inquantum dejinitio includit aliquam complexionem*: nam, sive sit simpliciter falsa definitio, quia videlicet componitur ex partibus non cohaerentibus; sive respectu huius, quia videlicet non est huius definitio; non est falsa nisi ratione falsae propositionis in ea virtualiter inclusae: et intellectus quidditatcm apprehendens non est falsus nisi ratione falsae compositionis in tali apprehensione virtualiter inclusae.

Considerandum tertio, quod de ratione quidditatis, inquantum huiusinodi, non est ut aliquam compositionem importet. Sunt enim aliquae quidditates. scilicet quidditates substantiarum separatarum, quae nullam habent compositionem: neque, inquam, cx partibus, cum simplices sint; neque cum supposito, eo quod in ipsis non differant intrinsece, quod quid est et id cuius est. ut patet VII *Mctaphr-sicae* *. Ideo intellectus cognoscens quod quid est, inquantum huiusinodi. secundum se nullam habet compositionem includere: cum non sit compositio m intellectu cognoscente rem secundum quod in se est, nisi ex aliqua compositione in re uxistente. Quod si aliqua cognitio quod quid est implicite complexionem contineat, hoc non convenit sibi inquantum est absolute cognitio quod quid est: sed inquantum est cognitio quod quid est rei materialis et compositae, cuius cognitio ex diversis sumitur panibus.

¹ Cl. n. viii.

² S'uni «i

³ Cl. η η

⁴ U. π. x.

⁵ Cf. n. xi.

cMct ipwm
et hanc quiJ-
l. inquantum
ationale, non
gnoscat albc-
rularc fertur,
rmilatam sui

undo dubio
illud dicatur ' v.
l ex proprii Γ.\ /-
od convenit
leum: intel-
ipsum, in-
it sic, verum
prehensione
cidens, sive
trinscca ra-
mpositionh

icm primae
lligi potest,
ido defini-
modo, vir-
tionis, nati
wrationem.
ipositio ad-
it proposi-
:ret, *Homo*
nelligenti.i,
. Secundo
onem non
Je homine
ibet ut per
tare possit,
n ergo di-
t esse inl-
ine, intel-
ton autem
definitio-
isione vjr-
lratam: et
le, virtua-
'opler hoc
indo hanc
st falsus,
' *Aliquod*
, a. 12, et
nitii non
implicat.
idditatem,
t aliquam
lilio, quia
ibus; sive
titio; non
virtualiter
s non est
ipprehcn-

lilatis, in-
ditionem
uidditav
composi-
tes sint;
nt intrin-
Mctaphr·
' **9^_ vhu*
>sitionem
u cogno-
lua com-
lio quod
ion con-
quid est:
naterialis
partibus.

Nani, cum definitio talis rei cx diversis sumatur, non est quandoque nota ex specie aliqua primo et immediate a phantasmate causata, sed oportet eam per divisionem et compositionem investigare, ex qua investigatione causatur m intellectu cognitio quod quid est cum quadam complexione in ea implicite et virtualiter contenta. Et quia in tali compositione differentiarum inter se, et definitionis cum definito, intellectum contingit errare, dum scilicet componit differentias in una definitione quae simul esse non possunt, aut aliquam definitionem attribuit rei cui non convenit; ideo et in intellectu cognoscente quod quid est huiusmodi contingit esse falsitas et inadaequatio ad rem ratione falsae compositionis implicatae. Si ergo intellectus cognoscens quod quid est absolute et secundum se consideretur, inquantum scilicet est cognoscens quod quid est, habet quod semper sit verus: quia, quantum est ex sui natura, habet statim cognoscere quod quid est ex forma intelligibili ipsum directe et immediate repraesentante, m qua cognitione semper rei adaequatur intellectae; sicut et sensus semper suo proprio sensibili adaequatur, quod immediate ex propria specie apprehendit, nisi propter aliquod extrinsecum impediatur. Si autem consideretur ut cognoscit quod quid est rei compositae, sic falsus esse potest, inquantum oportet per divisionem et compositionem ipsum investigare, et sic cum quadam compositione formare. Quia ergo talis compositio, el inquisitio praecedens, cognitioni quod quid est absolute consideratae accidit, ideo falsitas intellectui cognoscenti quod quid est dicitur per accidens convenire, ulpofe praeter rationem talis cognitionis eveniens.

2. Sed ex dictis dubium insurgit. Sicut enim in intellectu cognoscente quod quid est rei compositae includitur aliquando falsa complexio virtualiter, ita el aliquando vera includitur complexio. Si ergo ideo dicitur falsus per accidens quia falsam compositionem intellectus implicite et virtualiter continet, eadem ratione, propter veram compositionem implicitam, dicetur *per accidens rents*: utraque enim compositio illi cognitioni extranea est. Sed huius oppositum dicitur el ab Aristotele et Sancto Thoma, ponentibus quod semper *per se* est venis. Ergo etc.

Respondetur: el dicitur primo, quod utique, quantum ad veritatem quae compositionem implicitam in cognitione quod quid est concomitatur, intellectus cognoscens quod quid est per accidens dicitur verus, sicut el falsus per accidens ratione falsae compositionis inclusae. Et si non aliunde haberet veritatem quam ex ipsa vera compositione implicita, non diceretur verus nisi per accidens.

Dicitur secundo quod, praeter veritatem hanc, habet etiam veritatem sibi ex se, inquantum est cognitio quod quid est, formaliter convenientem; eo quod natus sit quidditatem simplici intuitu ex speciei intelligibilis repraesentatione apprehendere, in qua apprehensione semper esi rei adaequatus, cum per speciem intelligibilem rei habeat intellectus intclligere tanquam per propriam formam suam, ut est cognoscens, nisi ex aliquo extrinsecus adiuncto ad falsitatem trahatur. Non sic autem potest dici falsus per se: quia ex sola adiunctione compositionis habet quod sit falsus: nisi enim cognitioni quod quid est adiungeretur compositio, nunquam falsus esset, nunquamque rei inadacquatus.

Attendendum autem quod aliud est loqui de prima operatione intellectus: et aliud, de cognitione quidditatis universaliter. Loquendo enim de prima operatione intellectus, quae dicitur *simplicium intelligentia*, alii operationi, quae dicitur *compositio et divisio*, condivisa, sic dictum est m ipsa falsitatem non esse nisi per accidens. Loquendo autem de cognitione quidditatis in communi, sic in eius cognitione falsitas esse potest etiam per se. Dupliciter enim quidditas cognosci potest. I no modo, simpliciter et absolute, quod est ipsam per primam operationem cognosci: et sic in eius cognitione per se falsitas non est. Alio modo, attributive, quod est ipsam per secundam operationem intellectus alicui attribui. Et tunc in eius cognitione per se falsitas esse potest: sicut et in aliarum rerum attributione.

3. Ex iis patet ad dubium *. Dicitur enim quod virtus

cognoscitiva utique non potest deficere per se respectu eius cuius similitudine primo et per se informatur. Per accidens tamen deficere potest: quando scilicet non ex simplici et sola repraesentatione speciei apprehenditur ipsa quidditas, sed cx diversis phantasmatibus et sensibilibus cum quadam compositione investigatur, sicut accidit in rebus compositis.

X. Ex hoc etiam palet responsio ad tertium dubium . Dicitur enim quod non convenit per se primae operationi intellectus quod intelhgat quidditatem ut huius rei distinctae a quidditate: quia hoc non convenit nisi ubi est aliqua compositio in re, cx quo inter quidditatem et habentem quidditatem aliqua distinctio accipi potest. I nde, si intellectus noster apprehenderet quidditatem substantiae separatae ut in se est, non apprehenderet ipsam ut huius, sed absolute: eo quod non esset ibi distinctio aliqua inter quidditatum et habentem quidditatem. Propterea deceptio intellectui nostro per accidens accidit, non autem per se: inquantum accidit sibi ex conditione obiecti compositi cum aliqua compositione apprehendere quidditatem; non enim quidditatem rei compositae ut quidditatem apprehendere potest nisi apprehendat ipsam ut huius, quia talis quidditas est alicuius quidditas in compositis; neque etiam sine partibus eam potest apprehendere.

XI. Ad evidentiam quarti dubii ', considerandum quod quidam Thomistae circa veritatem dicunt pnmo, quod non conformitas cuiuscumque intellectus, sed intellectus complexi tantum, est veritas.

Dicunt secundo, quod nulli intellectui incomplexo, ul sic, convenit per se conformitas ad rem: quia incomplexum, ut sic, respectum nullum aequalitatis aut inaequalitatis ad alturum includit.

Dicunt tertio, quod ad veritatem intellectus ut cognoscens est, exigitur quod \critas sil in eo ut cognita.

Dicunt quarto, quod non dicitur intellectus cognoscere veritatem quia cognoscat conformitatem intellectus simplicis ad rem. quam ipse intellectus simplex non cognoscit: -tum quia falsum est quod illam conformitatem intellectus simplex non cognoscat, cum sit quoddam definibile; tum quia illa conformitas non cognoscitur nisi reflexe, verum autem cognoscitur directe: – sed quia intellectus componens et dividens cognoscit sui conformitatem ad rem, eo quod omnis complexa enuntiatio per se claudit in propria ratione quod sit aequalis aut inaequalis rei enuntiatae, quoniam essentialiter est similitudo quod hoc insit vel non insit illi.

XII. Quoniam autem hanc opinionem ego ad mentem Sancti 'Thomae esse non puto, ostendam omnia haec per ordinem falsa esse. Et sic positio Sancti Thomae declarabitur. Ex qua declaratione patebit ad dubium motum responsio

Primum ergo dictum eorum apud Sanctum Thomam falsum est. Nam non solum conformitas intellectus complexi ad rem, sed etiam intellectus incomplexi, apud ipsum, formaliter est veritas: ita quod ventas est similitudo intellecta existens in intellectu sive simplici sive componente el dividente, per quam intellectus rui intellectae conformatur. Patet hoc primo, cx eo quod habetur Prima Parte, q. xvi, a. 3, ad 3, el *Verit.*, q. i, a. t, ad 3: *Ens non potest intelligi sine vero, quia non potest intelligi sine hoc quod adaequatur intellectui*. Ex hoc enim arguitur sic. In omni intellectione qua intelligitur ens, oportet ens conformari et adaequari intellectui. Ergo et intellectum oportet adaequari et conformari rei. Sed ens dicitur verum cx tali adaequatione: ut patet ex verbis Sancti 'Thomae. Ergo et conformitas intellectus simplicis ad ipsum ens intellectum est veritas. Patet consequentia: quia res non dicuntur verae nisi in ordine ad veritatem intellectus.

Praeterea, ut inquit Sanctus Thomas hoc loco, si etiam, per impossibile, intellectus divinus solum incomplexa cognosceret, adhuc esset verus, quia intellectus noster in apprehendendo quidditatem semper est verus. Sed non dicitur intellectus verus nisi ratione conformitatis et adaequationis. Ergo et ipsa conformitas simplicis intellectus est veritas.

* Num. x»i.

<X|
**

• I (., 01, 3

Praeterea, loco allegato * dicitur quod est intellectus Simplex verus *sicut res vera*. Ergo in ipso est veritas. Ergo sua conformitas ct adaequabo est veritas.

Adhuc, res dicitur vera a veritate intellectus, ct non solum enunciabilia: ut patet Prima, q. x\i, a. 1 ct 7. Ergo in intellectu simplici est veritas. Ergo etc.

2. Ev istis patet secundum dictum illius positionis falsum esse. Si enim intellectus incomplexus est per se verus apprehendendo quod quid est, necesse est in ipso esse per se conformitatem ad rem. Licet enim incomplexum non importet comparisonem, conceptus tamen repraesentatus incomplexi est conformis rci, ct habet talem habitudinem ad rem, inquantum repraesentat quidditatem alicuius ut suam ct ita in re est. Et ratione huius dicitur intellectus conformis et verus: sicut album dicitur simile alicui ratione albedinis, quae est fundamentum similitudini..

• Cil. q. MVf

3. Tertium etiam dictum illius opinionis est expresse contra mentem Sancti Thomae Prima Parte. Ibi enim , an. 2, vult quod forma intellectus, inquantum est cognoscens, est similitudo rci cognitae, ct quod cognoscere illam conformitatem est veritatem cognoscere; licet secundum primam operationem conformitatem illam sui ad rem intellectus non cognoscat, sed dicatur verus tantum sicut res vera. Ex his enim constat quod ad veritatem intellectu.. ut res cognoscens est, non requiritur quod sit cognita. Nam, secundum eius mentem, veritas non est cognita per intellectum simplicem; et tamen in ipso, ut cognoscens est, invenitur conformitas ut m re vera; et cognoscere hanc conformitatem est veritatem cognoscere.

4. Quartum quoque dictum et in sc falsum est, ct contra mentem Sancti Thomae esse ostenditur. Quod sit falsum arguitur. Verum primo cognoscitur per intellectum componentem ct dividentem *directe*» etiam secundum illorum opinionem. Sed conformitas ipsius intellectus ad rem quam habet dum componit aut dividit, non cognoscitur nisi per reflexionem. Ergo non dicitur intellectus componens et dividens cognoscere verum quia cognoscat conformitatem sui ad rem quam habet dum componit. Probatur minor. Non potest intellectus cognoscere se conformitcr et adaequate ad rem intelligere nisi intclligat se intelligere: quia unum alterum includit. Sed intellectus non intelligit se intelligere nisi per reflexionem. Ergo etc.

Nec obstat quod dicitur omnem complexionem intellectus includere per se quod ipsa sit aequalis aut inaequalis rci. – Si enim intclligatur quod repraesentet obiectum complexum et sui conformitatem ad tale obiectum. hoc falsum est: quia conceptio complexa intellectus nihil repraesentat nisi ipsum complexum; sicut ct incomplexa nihil nisi incomplexum repraesentat; conceptus enim quo intellectus intelligit hominem esse animal, nihil aliud repraesentat quam hominem esse animal. Si autem intclligatur quod talis conceptus est fundamentum per sc conformitatis, sic hoc non magis convenit conceptui complexo quam incomplexo; cum per utrumque conceptum intellectus conformetur et adaequetur rei.

• C,r q. xvl, a.j.

Quod etiam sit contra Sanctum Thomam, ostenditur. 'Ium quia in Prima Parte*, cum dixisset intellectum esse verum ex eo quod habet in se rci similitudinem, ct similiter sensum, subiungit quod conformitatem sui ad rem neque sensus, neque intellectus cognoscendo quod quid est. cognoscit, sed tantum intellectus componens ct dividens, ct ex hoc dicitur verum cognoscere. Haec autem non essent vera nisi intellectus, intelligendo verum, intelligeret conformitatem sui in prima operatione ad rem. – Tum quia VI *Metaph.* *, lect. ult., vult quod *intellectus habet apud se similitudinem rei intellectae secundum quod rationes incomplexorum concipit, non tamen propter hoc ipsam similitudinem diiudicat, sed solum cum componit et dividit*: et quod *in secunda operatione intellectus est veritas et falsitas secundum quod super ipsam similitudinem reflectitur, cognoscendo et diiudicando ipsam*. Eccc quod, apud ipsum, intellectus cognoscit veritatem cognoscendo conformitatem intellectus simplicis ad rem. 'Ium quia in hac ratione inquit quod complexum dicitur verum aut falsum *quia in ipso designatur comparatio incomplexi ad rem*.

Ex iis constat quod intellectus simplex proprie ct per sc dicitur verus formaliter ct intrinsece, tanquam in seipso veritatem habens Et sic verificatur dictum Philosophi, quod *per sc semper est rents*: licet non sil verus tanquam cognoscens veritatem.

Ad primam confirmationem huius quarti dicti dicitur quod cognoscere conformitatem intellectus contingit dupliciter. I no modo, quidditative: quod est cognoscere quid sit talis conformitas. Alio modo, denominathe: quod est cognoscere ipsum intellectum esse actualitcr conformem ici. Primo modo, intellectus simplex potest cognoscere veritatem. non autem secundo modo: et de hoc intelligit Sanctus Thomas quod conformitatem sui non cognoscit intellectu* cognoscendo quod quid est.

Ad secundam, dictum est superius * quomodo etiam verum dicitur reflexe aliquo modo intclligi, et aliquo modo directe.

XIII. \J dubium ergo motum · dicitur quod veritatem esse in aliquo contingit dupliciter. L'nO modo, subvitive: tanquam scilicet forma in subiecto existens. Et sic non est m sola compositione ct divisione intellectus, sed etiam !!! simplici apprehensione, sive in intellectu simplici. Et hoc modo intelligitur intellectum simplicem esse per se semper verum. Alio modo, obiective: scilicet tanquam cognitam. Et sic est in sola compositione ct divisione. Et universaliter, ubi Sanctus Thomas aut Aristoteles inquit veritatem pertinere ad compositionem ct divisionem intellectus, intelligendum est de veritate ut cognita.

I bi aitendendum est quod, cum conceptus quem intellectus intelligendo format, non sit id quod intelligitur. licet sit terminus intrinsecus intellectionis per ipsam productus, sed sit medium quo intellectus in rem cognitam fertur tanquam ipsius repraesentativus; ad videndum an per aliquam operationem suam intellectus verum cognoscat necne, non est inspiciendum an conceptus per talem operationem formatus sil verus, quia omnis conceptus intellectus, sive, inquam, simplex sit sive complexus, aut est verus aut falsus: si enim sit rei adaequatus, est verus; si autem inadaequatus, est falsus; et sic in omni intellectione aut veritas est aut falsitas: sed inspiciendum est ad id quod per conceptum repraesentatur. Si enim illud importat comparisonem aequalitatis aut inaequalitatis intellectus ad rem. dicetur intellectus per talem operationem verum aut falsum cognoscere: quia veritas et falsitas in adacquatione et in inadaequatione consistunt. Si autem nullam huiusmodi comparisonem importet, non dicetur intellectus per talem operationem verum aut falsum cognoscere.

Quia ergo conceptus per simplicem operationem intellectus productus incomplexum repraesentat; ipsum [autem) incomplexum nullam comparisonem ad rem dicit, ut superius * dicebatur, *animal* enim *rationale*, quod per simplicem conceptum intellectus exprimitur, nullam comparisonem importat: ideo intellectus incomplexo cognoscens, puta dum animal rationale apprehendit, non cognoscit verum aut falsum. Quia vero conceptus per actum componentis aut dividendis productus complexum repraesentat: ipsum autem complexum comparisonem intellectus nd rem importat, hoc enim quod dico *hominem esse animal*. importat intellectum essu adaequatum rci dum de homine animalitatem incomplexo concipit, quod significat et dicit dum *animal* attribuit homini, dicendo *hominem esse animal*: ideo intellectus, componendo et dividendo, verum aut falsum cognoscit.

Proplerea bene dictum est quod in sola compositione et divisione intellectus est verum obiective *tanquam cognitum*. Nam potest quidem dici esse in intellectu cognoscente quod quid est aliquo modo obiective, inquantum scilicet ipse conceptus rei adaequatus, qui est essentialiter veritas, est intrinsecus terminus intellectionis: sed non est in ipso obiective tanquam cognitum, quia ipse conceptus non est id quod cognoscitur, sed incomplexum quod per talem conceptum repraesentatur.

2. Quod autem videtur dici l'er/7., q. 1, a. 3, quoniam, inquam, tunc tantum intellectus adaequatur rei quando componit aut dividit: intelligendum est de perfecta et

.a.*'''

*C»? a».

•Ihi

<¢ Will·

• DiJ. IIb. V

*Vlûk^u, vTKI j.

opric et per
m m sapro
•sophi. qunJ
anquam en.

licti dicitur
tingit dupli-
XTc quid sit
iind est eo-
bnnčni rei.
iscere veyi-
o intclligit
i cognoscit

odo etiam '"" I"
quo modo

veritatem
lUbjective:
d sic non
sed etiam
nplici. Et
se per se
tanquam
isionc. Et
les inquit
icm intel-

quem in-
tclligitur,
sam pro-
cognilam
idum an
ognoscat
lcm ope-
ns intcl-
, aut est
/erus; m
llcctione
st ad id
importat
cetus ad
rum aut
piatione
l huius-
cius per

n intel-
laudem j
, ut su-
'er sim-
' v @. »
compa-
loscens,
'gnoscit
:ompo-
•sentat;
lus ad
inimal,
nomine
et dicit
ve *ani*-
verum

sitionc
ini co-
cogno-
lantum
tialiter
ion est
ceptus
od per

nniam,
uando
jeta et

completa odaequationc. Licet enim, intclligendo quiddi-
Litcm alicuius, sit rei adaequatus, quia tamen adhuc est
in potentia ad compositionem, in qua ultima cius perfectio
consistit, ut dicitur in sequenti ratione, tunc est incom-
plete adaequatus rei. Completur autem ct perficitur huius-
modi adacquatio per iudicium, quod iudicat rei convenire
quod de ipsa simpliciter concepit. Quod iit componendo
d dividendo.

Xon obstat etiam praedictis quod inquit Sanctus Tho-
ma* Prima Parte, quaestione allegata *. art. 2, scilicet quod,
*proprie loquendo, veritas est in intellectu componente et
dividente, non autem in intellectu cognoscente quod quid
est.* Dicitur enim quod dupliciter potest intelligi veritatem
proprie esse in intellectu. I no modo, proprietate rei: quia
videlicet id quod proprie est veritas, est in intellectu. Et
sic veritas est proprie etiam in intellectu simplici. – Alio
modo, proprietate locutionis: idest, secundum proprium
propositionis sensum. Et sic veritas est proprie in intel-
lectu componente ct dividente tantum. Cum enim dicitur.
Verum est in intellectu cognoscente, proprie significatur
quod ab intellectu cognoscitur. Hoc autem soli intellectui
componenti et dividenti convenit. Et ad hunc bcnsum
verba Sancti Thomae intelliguntur.

Ad eundem sensum intelligitur quod dicitur ibidem,
scilicet quod *nomen veri importat cognitum.* Intelligitur
enim de nomine ipso ut ponitur in hac propositione, *I'erum
est in intellectu cognoscente*: significatur enim quod sit
in ipso obiective ut cognitum formaliter. Ipsum vero no-
men *veri*, per sc sumptum absolute, conceptum rei adae-
quatum significat.

XIV. *Tertio* *. In Deo est perfectio quam intellectus
habet per cognitionem incomplexorum et complexorum:
sicut ct aliarum omnium rerum. Sed veritas consequitur
intellectum secundum quod est perfectus. Ergo etc. Pro-
batur minor. Quia intellectus apprehendens incomplexum
nondum pertingit ad suam ultimam perfectionem, quia
adhuc est in potentia respectu compositionis et divisionis:
cum autem ad compositionem pervenit, iam est perfectus.
Veritas autem consequitur intellectum quando iam usque

ad compositionem pervenit: cum. proprie loquendo, verum
sit tantum in compositione ct divisione.

Advertendum hic quod cognitio incomplexorum et com-
plexorum dupliciter potest considerari: uno modo, utram-
que per se considerando ex parte actus; alio modo, in
comparatione ad rem intellectam, ut scilicet sunt cogni-
tiones unius ct eiusdem rei. Primo modo, simplex appre-
hensio perfectior est: utpotc simplicior, ct ad intima rei
pertingens. Secundo autem modo, cognitio complexa per-
fectior est: non enim per simplicem apprehensionem in-
tellectus nostri habetur completa et ultima cognitio omnium
quae sunt in re, sed opus est complexione ad perfectam
rei cognitionem Unde ct sic complexa cognitio incom-
plexain includit.

Attendendum etiam, cum dicitur *veritatem consequi in-
tellectum quando iam usque ad compositionem pervenit*,
quod hoc non sic intelligitur quasi veritas non m ipsa
compositione includatur sed sequatur ad ipsam, hoc enim
iuxta praedicta patet falsum esse: sed quia non invenitur
formaliter veritas in intellectu *ut cognita* nisi dum com-
ponit aut dividit; quia tunc tantum udaequationem sui ad
rem intelligit, quod est proprie veritatem in intellectu esse
secundum locutionis proprietatem.

XV *Quarto.* *Verum est bonum intellectus,* ut dicitur
VI *I'rliic.*, c. n. Ergo veritos est in Deo. Probatur const
quentia. Quin Deus omnes bonitates in sc habet: ut dictuin
est superius.

Advertendum quod verum dicitur bonum et perfectio
intellectus *inquantum est cognitum*, ut dicitur Prima Parte,
q. x\i. a. 2. Ideo in illo intellectu tantum est, absolute lo-
quendo, a quo cognoscitur. Et quia ab intellectu compo-
nente ct dividente tantum cognoscitur, ideo simpliciter est
tantum in ipso: licet alio modo dicatur esse in sensu ct
in intellectu simplici, sicut videlicet in re vera. Ex quo se-
quitur quod etiam in intellectu divino, continente perfe-
ctionem intellectus componentis per quandam eminentiam,
sit etiam verum ut cognitum et intellectum.

Coxuhmvtih postremo conclusio auctoritate Apostoli,
ad Horn. m.

CAPITULUM SEXAGESIMUM

A 5 v a 21 sine titulo.

OUOD DEUS EST VERITAS

x praemissis autem apparet quod ipse
Deus est veritas.

Veritas enim quaedam perfectio est
intelligentiae. sive intellectualis opera-
tionis, ut dictum est*. Intelligere autem Dei est
sua substantia ♦ Ipsum etiam intelligere, cum sit
divinum esse, ut ostensum est *, non superve-
nienti aliqua perfectione perfectum est. sed est
per seipsum perfectum: sicut et de divino esse
supra * ostensum est. Relinquitur igitur quod di-
vina substantia sit ipsa veritas.

Item. *Veritas esi quaedam bonitas intellectus*,
secundum Philosophum *. Deus autem est sua
bonitas, ut supra * ostensum est. Ergo est etiam
sua veritas.

Praeterea. De Deo nihil participative dici pot-
est: cum sit suum esse, quod nihil participat *.

Sed veritas est in Deo. ut supra * ostensum est.
Si igitur non dicatur participative, oportet quod
dicatur essentialiter. Deus ergo est sua veritas.

Amplius. Licet verum proprie *non x/7 in rebus
sed in mente*, secundum Philosophum *. res ta-
men interdum vera dicitur, secundum quod pro-
prie actum propriae naturae consequitur. Unde
Avicenna dicit, in sua *Metaphysica* *. quod *ve-
ritas rei est proprietas esse uniuscuiusque rei quod
stabilitum est ei.* inquantum talis res nata est de
se facere veram aestimationem, et inquantum pro-
prium sui rationem quae est in mente divina,
imitatur. Sed Deus est sua essentia. Ergo, sive
de veritate intellectus loquamur sive de veritate
■ rei, Deus est sua veritas.

Hoc autem confirmatur auctoritate Domini de
se dicentis, *Ioan*, xtv”: *Ego sum via. veritas et vita.*

³ est *post* intelligentiae aPc. ⁷ supervenienti DF.GNW ; supenentente.
³ essentialiter) ut supra ostensum est *addunt* a6Pc. veritas) bonitas DE, bonitas ct veritas GWY6. ? secundum Philosophum Aso/us; ut patet per philosophum in VI mctaphysicac Z *cum* pA, secundum philosophum in VI metaphysicae *ceteri.* ù secundum quod... conse- quitur) secundum quid... conscquetur a. proprie *om* WZsDYIM. ⁷ Unde NZ; ut autem CAX YL ut *ceteri.* ⁰ quod stabilitum est ei *om* pZ. ¹⁰ inquantum) ct hoc est inquantum N'Z *cum* pA. ¹³ sive) si acd.

• Cap. pracc.

• V *lct.irh.*. iv, t. s.Th. VI, l. 4.

• I ract. VIII. v:.

Commentaria ITerrariensis

Ostenso in Deo veritatem esse, ostenditur nunc quod
— /pse sit sua veritas *.
«p. precu, »»iī. ptnnn sll Intelligent Dei est divino
essentia. Ergo et veritas. – Probatur consequentia. Quia
veritas est perfectio intellectualis operationis. Haec autcm
non perficitur per aliquid superveniens, sicut nec esse di-
vinum: sed per seipsam est perfecta. Ergo, si intelligere
est divina substantia, etiam veritas est divina substantia.

Adverte quod verum est perfectio intellectualis opera-
tionis sicut terminus eius: cum sit conceptus intellectus cum
adaequatione ad rem intellectam. In divino autcm intel-
lectu non est aliquis conceptus ab ipso actu intelligendi
distinctus, sed est ipsa divina essentia intellecta ut propria
ratio uniuscuiusque. Propter hoc perfectio divini intellectus,
quae est veritas, ab ipso actu intelligendi non distinguitur.

Ex hoc sequitur quod veritas non dicit in sua ratione
tantum respectum adaequationis: nec respectum, inquam,
rationis, quia tunc Deus non esset veritas, cum non sit
ens rationis; nec realcm, quia Dei ad creaturam non est
relatio realis: – sed dicit *absolutum cum respectu*. Et Deus
est veritas quantum ad absolutum quod importatur, sci-
licet quantum ad similitudinem intellectam: non autcm
quantum ad respectum connotatum*

• Cap. prjec. *Secundo*, Deus est sua bonitas. Ergo et sua veritas;
quia ren(as *cst bonitas intellectus*, ut dictum est supra .

Tertio. Nihil in Deo participative dici potest: cum sit
suum esse. Ergo, cum veritas sit in Deo. Deus est essen-
tialiter veritas.

Quarto, Veritas, licet in intellectu ponatur, est tamen
etiam in re: secundum quod inquit \vicenna *veritatem rei
esse proprietatem sui esse quod stabilitum est ei*; et hoc
secundum quod nata est res de se facere veram existima-
tionem in intellectu, et inquantum propriam sui rationem,
quae est in mente divina, imitatur. Sed Deus est sua
essentia. Ergo est sua veritas, sive de veritate intellectus
loquamur, sive de veritate rei.

Q“. **.».«. • Qu. i. .1.3. 11. Adverte, ex doctrina Sancti 'I hornae Prima Parte*
el jn Quaestionibus *de Veritate* *, quod res dicuntur verae
et in comparatione ad intellectum divinum, el in compa-
ratione ad intellectum humanum. Ad intellectum quidem
divinum, secundum quod imitantur formam suam in mente
divina existentem: sicut et res artificiales dicuntur verae
inquantum imitantur formam artis existentem in mente

artificis. Et secundum istam comparationem res dicuntur
simpliciter el absolute verae: eo quod ab intellectu divino
secundum esse dependeant. – In comparatione autcm ad
intellectum humanum, speculativum scilicet, a quo non de-
pendent, dicuntur verae inquantum natae sunt de se facere
veram existimationem in ipso intellectu. Et sic dicuntur
verae secundum quid: eo quod ad intellectum humanum
non habeant comparationem nisi per accidens, cum ab ipso
non dependeant.

Ex quibus sequitur quod, sicut veritas intellectus dicit
duo, scilicet absolutum et respectum, sive materiale ct
formale, ita et ventas rei. Absolutum est esse sive entitas
rei: respectus autcm est habitudo ad intellectum.

Si quaeratur autem an isti respectus sint reales vel
rationi-: dicilur quod respectus ad intellectum divinum
est realis, quia est respectus mensurati ad mensuram; est
enim intellectus divinus mensura omnium rerum, sicut
intellectus artificis esi mensura artificiatorum. Respectus
vero ad intellectum humanum speculativum est respectus
rationis, quia est mensurae ad mensuratum: veritas enim
intellectus nostri ab ipsa re mensuratur, dicitur enim verus
intellectus eo quod ita intelligit sicut est in re.

Sciendum quoque quod, licet veritas aliquo modo sit
in re, tamen illa improprie dicilur veritas: cum veritas
primo et per se sii in intellectu. Unde, simpliciter et proprie
loquendo, res non dicitur vera nisi exlrinseca denomina-
tione, scilicet a veriute intellectus. A forma autem in se
existente intrinsece dicitur vera, sed improprie: sicut me-
dicina proprie dicitur sana a sanitate existente in animali,
improprie autcm a virtute m ipsa existente.

< kmclusii ergo Sanctus Thomas quod, sive loquamur de
veritate intellectus sive dc veritate rei, Deus est sua veritas,
cum sii sua essentia. Quia si accipiamus veritatem im-
proprie. a qua scilicet res intrinsece dicitur vera, non est
aliud quam ipsa substantia rei, vel cius esse. Idcirco, si
Deus esi sua essentia, sequitur quod sit sua veritas. Si
etiam accipiamus veritatem rei a qua proprie res denomi-
natur vera, quamvis extrinscce, quae est veritas intellectus,
sic etiam dictum est quod est ipsa Dei essentia. Quomo-
documque igitur res dicatur vera, sequitur quod Deus est
sua veritas.

Confir mati r conclusio auctoritate *Ioan*, xiv, *Ego sum
via, veritas et vita*.

CAPITULUM SEXAGESIMUM PRIMUM

A 5v bp, conjunct. 17 r b 4?, sine liiulo.

QUOD DEUS EST PURISSIMA VERITAS

foc autem ostenso, manifestum est quod
in Deo est pura veritas, cui nulla fal-
sitas vel deceptio admisceri potest.

Veritas enim falsitatem non compa-
titur: sicut nec albedo nigredinem. Deus autem t
non solum est verus, sed est ipsa veritas *. Ergo
in eo falsitas esse non potest.

Amplius. Intellectus non decipitur in cogno-
scendo quod quid est: sicut nec sensus in proprio
sensibili *. Omnis autem cognitio divini intellectus •

se habet ad modum intellectus cognoscentis quod
quid est, ut ostensum est*. Impossibile est igitur ‘u
in divina cognitione errorem sive deceptionem
aut falsitatem esse.

Praeterea. Intellectus in primis principiis non
errat, sed in conclusionibus interdum, ad quas
ex principiis primis ratiocinando procedit. Intel-
lectus autem divinus non est ratiocinativus aut
discursivus, ut supra* ostensum est. Non igitur
potest esse in ipso falsitas aut deceptio.

3 vel N; ct. <) in proprio NWZsYP; proprio.
3 cognitione] cognitionem A casu, 10 aut) nec Pc.

I
i
(
t
l
1
(
<
t

(

i
t
l
t
(
1
1
•Qpuilit
l

c
I
c

2

t
U- U l. I
cui-mit h
St

C
>i
g
al

lc
Ct
n*

,(* m.
IU

Pi
si
a

ci
X
.

c
so
t

di'
Pr'
Ses

Item. Quanto aliqua vis cognoscitis a est altior, tanto eius proprium obiectum est universalius, plura sub se continens: unde illud quod visus cognoscit per accidens, sensus communis aut imaginatio apprehendit ut sub proprio obiecto contentum. Sed vis divini intellectus est in fine sublimitatis in cognoscendo. Ergo omnia cognoscibilia comparantur ad ipsum sicut cognoscibilia proprie et per se et non secundum accidens. In talibus autem virtus cognoscitiva non errat. In nullo igitur cognoscibili possibile est dix inum intellectum errare.

Amplius. Virtus intellectualis est quaedam perfectio intellectus in cognoscendo. Secundum autem virtutem intellectualem non contingit intellectum falsum dicere, sed semper verum: verum enim dicere est bonus actus intellectus, virtutis autem est *actum bonum reddere*". Sed divinus intellectus perfectior est per suum naturam quam intellectus humanus per habitum virtutis: est enim in fine perfectionis Relinquitur igitur quod in intellectu divino non potest esse falsitas.

Adhuc. Scientia intellectus humani a rebus quodammodo causatur: unde provenit quod scibilia sunt mensura scientiae humanae; ex hoc enim verum est quod intellectu diiudicatur, quia

res ita se habet, et non e converso. Intellectus autem divinus per suam scientiam est causa rerum*. Unde oportet quod scientia eius sil mensura rerum: sicut ars est mensura artiliuatorum. quorum unumquodque in tantum perfectum est inquantum arti concordat. Talis igitur est comparatio intellectus divini ad res qualis rerum ad intellectum humanum. Ealsitas autem causata ex inaequalitate intellectus humani et rei non est in rebus, sed in intellectu. Si igitur non esset omnimoda adaequatio intellectus dix ini ad res. falsitas esset in rebus, non in intellectu dix ino Nec tamen in rebus est falsitas: quia quantum unumquodque habet de esse, tantum habet de xeritate. Nulla igitur inaequalitas est inter intellectum divinum et res: nec aliqua falsitas in intellectu dix ino esse potest.

Item Sicut *rerum est bonum intellectus*, ita *falsum est malum ipsius* *: naturaliter enim appetimus verum cognoscere et refugimus falso decipi. Malum autem in Deo esse non potest, ut probatum est † Non potest igitur in eo esse falsitas.

Hinc est quod dicitur *Horn.* tu †: *Esi autem Deus rerax*, et *Xum.* xxin'9: *Aon est Deus ut homo, ut mentiatur*; et † *Ioan.* † *Deus lux est. et tenebrae in eo non sunt ullae.*

4 per accidens A *dolus*; per aeddeni» hoc HbPc, per actum proprium Z per netum hoc *ceteri*. 5 ut *um* ZVc, aut ai . 5 (dentiam) essentiam BZ. 7 qualis) quatit ert *bVd*. 8 nutem) autem est a. *um* GWY. 16 in| qui in BHpF. quite in sF, rei in L. io ct retudimus XZ; (ct I)I\') refutamus. 24 ct ONZ; *om.* ut) qutiai Pc. 33 et l. XZ; 1. P.. *om ceteri*.

CommeiiCaria Ferrariensis

Postquam ostendit Sanctus Thomas quod in Deo sil veritas, nunc qualis sit divina veritas, ostendit *. Circa hoc autem duo facit: primo, ostendit quod sit purissima; secundo, quod sit prima et summa, capite sequenti.

Primo ergo ostendit quod *in Deo est purissima veritas, cui scilicet nulla deceptio aut falsitas admisceri potest.*

Et probatur primo sic. Ventas, scilicet abstracta el subsistens, falsitatem non compatitur, sicut neque albedo nigredinem: – intellige, si albedo subsistens esset» ut per abstractum significatur. Deus est ipsa veritas. Ergo etc.

Secundo. Intellectus divinus sc habet ad modum intellectus cognoscentis quod quid est. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia in illo intellectu non est falsitas, sicut Dec in sensu respectu proprii sensibilis: nisi scilicet per accidens, ut supra * dictum est. In Deo autem nihil per accidens esse potest.

Tertio. Intellectus divinus non est discursivus. Ergo etc.– Probatur consequentia. Quia, cum in primis principiis non sit error, in conclusionibus tantum erit secundum quod a principiis ad conclusiones intellectus discurrit.

Sed posset aliquis dicere quod error accidit non solum circa conclusiones ad quas intellectus pervenit discurrendo, sed etiam circa propositiones per se sumptas. Experimur enim nos decipi circa aliquas propositiones dum etiam non discurrimus: sicut cum dicimus et indicamus Sortem praesentem esse Platonem.

Dici potest quod semper in deceptione est aliquis discursus, licet fortasse aliquando in imperceptibili tempore fiat. Occurrente enim mihi Sorte habente similitudinem cum Platone, puta in rotunditate faciei, argumentatur imperceptibiliter intellectus: *iste habet rotundam faciem, Ergo est Plato*. Et sic de aliis.

*Quarto.*Omnia cognoscibilia comparantur ad intellectum divinum sicut proprie et per se cognoscibilia, idest, sicut proprium et per se obiectum. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia in talibus virtus cognoscitiva non errat. –

* Cl cap. L, *Ad huin*.

* Gjp κλχι*

hi ordine autem ad intellectum humanum res dici possunt falsae: eo quod ex exterioribus accidentibus, quibus cum aliis rebus similitudinem habent, natae sint de se falsam existimationem facere: aut etiam quia repraesentantur oratione vel intellectu falso. Sed quia res ad intellectum divinum essentialem comparisonem habent, ideo, cum per comparisonem ad ipsum falsae non sint, sed verae, simpliciter et absolute dici potest nullam rem esse

falsam: quamvis secundum quid aliqua possint dici falsa in ordine ad intellectum nostrum, ad quem secundo habent ordinem.

Septimo. In Deo malum esse non potest. Ergo etc. Consequentia patet. Quia falsum est malum intellectus, sicut verum est eius bonum.

Coshr marni et auctoritate *Rom.* m, et *Sum.* xxm, et I Primae) *Ioan.* i.

CAPITULUM SEXAGESIMUM SECUNDUM

b 15 sine titulo.

QUOD DIVINA VERITAS EST PRIMA ET SUMMA VERITAS

x his aitiuin quae ostensa sum manifeste habetur quod divina veritas sit prima et summa veritas.

Sicut enim esi dispositio rerum in esse, thi ct m rerilalc, ut patet per Philosophum, in II *Afetaph.*'*: ut hoc ideo quia verum et ens se invicem consequuntur; est enim verum *cum dicitur esse quud est rei non esse quod non est* :. Sed divinum esse est primum et perfectissimum. Ergo et sua veritas est prima et summa.

hem. Quod per essentiam alicui cpnxenit, perfectissime ei convenit. Sed veritas Deo attribuitur essentialiter, ut ostensum est . Sua igitur \critas est summa et prima veritas.

Praeterea. Veritas in nostro intellectu ex hoc est quod adaequatur rei intellectae \equalitatis autem causa est unitas, ut patet in \ *Afclaphysicae* *. Cum igitur in intellectu divino sit omnino

idem intellectus ct quod intelligitur. sua veritas erit prima cl summa veritas.

Amplius. Illud quod est mensura in unoquoque genere, esi perfectissimum illius generis: unde omnes colores mensurantur albo. Sed divina veritas est mensura omnis veritatis. Veritas enim nostri intellectus mensuratur a re quae est extra animam, ex hoc enim intellectus noster verus dicitur quod consonat rei: \critas autem rei mensuratur ad intellectum divinum, qui est causa rerum, ut infra * probabitur; sicut veritas artificiatorum ab arte artificis; tunc enim vera est arca quando consonat arti. (Aim etiam Deus sit primus intellectus et primum intelligibilc. oportet quod veritas intellectus cuiuslibet eius veritate mensuratur: si *unumquodque mensuratur primo suigenoris*, ut Philosophus tradit, in X *Melaphysicae* *. Divina igitur veritas est prima, summa et perfectissima veritas.

S vellet GWYà. 14 sumina ct primi N; prima ct summa. n» qui] quia (A\ \. 12 ib arte) ad artem aPc. i ' etiam EpZ6: ergo etiam X. eruo *ceteri.* 14 primum) supra GW. t5 mensuratur A *solus*; mensuretur. >8 summa) ct summit Γ>\. oui suprema Z.

Conlmentai·ia Fei'varierisis

S KCCNUO ostendit quod *divina veritas est prima et summa veritas* *,

I. *Probatur pruno.* Divinum esse est prunum ct perlectissimum. Ergo divina veritas est prima ut perfectissima. – Probatur consequentia. Quia, ex II *Metaph.*, *sicut est dispositio rerum in esse, ita et in veritate*: eo quod ens et verum se invicem consequantur. Quod ergo est primum esse, ôportet ut primae veritati correspondent.

Advertendum primo, ex doctrina Sancti Thomae Prima parte*^t quod verum quod est in rebus, convertitur cum ente secundum praedicationem: omne enim ens est verum. et omne verum est ens. Verum autem quod est in intellectu, convertitur cum ente secundum repraesentationem. sicut manifestativum cum manifestato: eo quod cuilibet vero intellectui correspondent aliquid in re; et e converso cuilibet enti correspondent verus intellectus, saltem divinus. Isto secundo modo videtur accipere hoc loco Sanctus Thomas consecutionem entis et veri: quia assignat rationum talis consecutionis ex hoc quod verum est *cum dicitur esse quod est el non esse quod non est*, quod pertinet ad consecutionem repraesentantis et repraesentati.

Advertendum secundo, circa illam propositionem ex II *Melaphysicae* sumptam, *Sicut est dispositio rerum in esse, ita et in veritate*, quod *dispositio non accipitur secundum quod est in genere qualitatis, sed secundum quod*

quendam ordinem importat. Et est sensus quod, *ubi invenitur quod est maxime ens, invenitur etiam quod est maxime verum, quia ratio veri rationem entis consequitur.* ha exponit Sanctus Thomas *Verit.*, q. 1, a. 1, ad 5.

II. *Secundo.* \entas convenit Deo essentialiter, ut dictum est. Ergo perfectissime: quia quod per essentiam alicui convenit, illi perfectissime convenit.

Tertio. In Deo omnino idem est intellectus et quod intelligitur. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia veritas consistit in adaequatione. Xequnililatis autem causa est unitas: ut dicitur \ *Metaph.*, text. 20. Ergo, ubi est maxima unitas intellectus ct rei intellectae, ibi erit maxime et perfectissime veritas.

Quarto. \critas divina est mensura omnis veritatis. Ergo perfectissima. Patet consequentia. Quia quod est mensura in unoquoque genere, est perfectissimum illius generis. Antecedens vero probatur. Deus est primus intellectus ct primum intelligibilc. Ergo veritas intellectus cuiuslibet a veritate eius inensuratur. Probatur consequentia. Quia omnis veritas aut mensuratur a re, sicut veritas intellectus nostri, aut mensuratur ab intellectu, sicut omnis rei veritas mensuratur in ordine ad intellectum divinum, a quo causatur. Sed utro modo mensuretur, mensuratur a primo: cum unumquodque mensuretur a primo sui generis. Ergo oportet ut omnis veritas mensuretur aut a primo intelligibili, aut a primo intellectu. Si ergo Deus

Singularia autem sunt infinita. ad minus in potentia. Impossibile igitur videtur quod Deus singularia cognoscat.

• *Ci.* c.

Sexta est ex ipsa vilitate singularium Cum enim nobilitas scientiae ex nobilitate scibilis quodammodo pensetur, vilitas etiam scibilis in vilitatem scientiae redundare videtur. Divinus autem intellectus nobilissimus est. Non igitur eius nobilitas patitur quod Deus quaedam vilissima inter singularia cognoscat.

⁷ KicntInc) etiam scicnluc *ic.* ⁸ eius) tanta NZ *cum* pA. ³ mnlum nulcmj m.xlutn (malitia Zi nutem cum nt privatio NZ cJ hoc GVV, ex quo Z. Deu* *om* NZ. *cttm* p.X.

Septima est ex malitia quae in quibusdam singularibus invenitur*. Cum enim cognitum sit aliquo modo in cognoscente: malum autem in Deo esse non possit, ut supra * ostensum est: videtur 'c?," sequi quod Deus malum et privationem omnino non cognoscat, sed solum intellectus qui est in potentia: privatio enim non nisi in potentia esse potest. Et ex hoc sequitur quod non habeat Deus de singularibus notitiam, in quibus malum et privatio invenitur.

i vitisMina opi Z. pA. ; prhatio... poteM margo A, om NZ. ⁸ l.t ex hoc] <l

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus fthomas de cognitione divina quantum ad obiectum in communi, nunc ad cognitionem ipsius circa particularia accedit '. Circa hoc autem tria facit: primo enim adducit rationes volentium probare quod Deus singularia non cognoscat; secundi», proponit ordinem respondendi ; tertio dc materia uniuscuiusque argumenti tractat *.

Quantum ad primum, in hoc capite· septem rationes adducit.

Arguitur enim primo sic. Intellectus noster, quia immaterialis est, singularia materialia non cognoscit. Ergo multo minus intellectus divinus, qui maxime a materia recedit

Secundo. Singularia non semper sunt. Xut igitur semper scientur n Deo: aut quandoque ^cientur, quandoque non scientur. Non primum: quia de eo quod non est non potest esse· scientia. Nec etiam secundum: quia divini intellectus cognitio est omnino invariabilis. Ergo etc.

Tertio. De futuris contingentibus cognitio certa esse

non potent: cum oppositum eius quod cognitione tenetur, evenire possit. Scientia autem Dei certa est et infallibilis. Ergo non potest dc illis esse '.

Quarto. Motus voluntatis a nullo possunt per certitudinem cognosci nisi a volente. Ergo impossibile est Deum dc singularibus quae causam ex voluntate sumunt, notitiam certam habere*.

Quinto Singularia sunt infinita, ad minus in potentia. Ergu impossibile est Deum illa cognoscere: quia infinitum, inquantum huiusmodi. est ignotum *.

Sexto. Intellectus divinus nobilissimus est. Ergo quaedam Ungul.iri.t, quae sunt vilissima, non cognoscit. Patet consequentia: quia vilitas scibilis in vilitatem scientiae redundare videtur*.

Septimo. In Deo malum esse non potest. Ergo Deus non habet notitiam dc singularibus, in quibus malum cl privatio invenitur. Probatur consequentia: quia cognitum est aliquo modo m cognoscente *.

CAPITULUM SEXAGESIMUM QUARTUM

i8r b 17 sine titulo.

ORDO DICENDORUM CIRCA DIVINAM COGNITIONEM

† huius autem erroris exclusionem; ut Æi etiam divinae scientiae perfectio ostendatur; oportet diligenter veritatem inquirere circa singula praedictorum, ut ea quae sunt veritati contraria repellantur. Primo ergo ostendemus quod divinus intellectus singularia cognoscit *; secundo, quod cognoscit ea

quae non sunt in actu *; tertio, quod cognoscit ‘ù·'αη contingentia futura infallibili cognitione*; quarto. 'u a' quod cognoscit motus voluntatis*; quinto, quod ‘ cognoscit infinita*; sexto, quod cognoscit quaelibet vilia et minima in entibus*; septimo, quod cognoscit mala et privationes quaslibet vel defectus*.

⁴ singula praedictorum) singularia Z. ⁷ ea) omnia NZ. ² lutura infallibili cognitione o»n Z; infallibili cognitione onj N.

⁴ cognoscit infinita) Deus infinita cognoscit GW . quaelibet om Z.

Commentaria Ferrariensis

Positis argumentis quibus particularium cognitio a Deo videtur removeri, nunc, ad eorum solutionem volens Sanctus Thomas accedere, proponit ordinem dicendorum eo quod unaquaeque illarum argumentationum

• Cf Comment. C. pracc, init.

specialem exigat considerationem. Unde, sicut argumenta erant septem, ita septem ordinate consideranda proponit. Et sic septem erunt conclusiones declarandae.

•r.

>5

·UH

CAPITULUM SEXAGESIMUM QUINTUM

18 r 628 sine titulo.

QUOD DEUS SINGULARIA COGNOSCAT

TncSTL/ | ,mo *8*,ur ostendemus quod singula-
r*uni co8n*1*° Deo non potest dcessc.
m Ostensum enim esi supra quod
S?VfrvtPx Deuscognoscit alia inquantumest causa
eis. Effectus autem Dei sunt res singulares. Hoc i
enim modo Deus causai res. inquantum lacii eas
esse in actu: universalia autem non sunt res
subsistentes, sed habent esse solum in singula-
ribus. ut probatur in VII *Mdaphysicae* * Deus
igitur cognoscit res alias a se non solum in uni-
versati, sed etiam in singulari.

Item. Cognitis principiis ex quibus constituitur
essentia rei, necesse est rem illam cognosci: sicut,
cognita anima rationali et corpore (ali, cogno-
scitur homo. Singularis autem essentia consti-
tuitur e.x materia designata et forma individuata:
sicut Socratis essentia ex hoc corpore et hac
anima, ut essentia hominis universalis ex anima
et corpore, ut patet in \ II *Melaphysicae* *. I nde,
sicut haec cadunt in definitione hominis univer-
salis. ita illa caderent in definitione Socratis si
posset definiri. Cuicumque igitur adest cognitio
materiae, et eorum per quae materia designatur,
et formae in materia indix iduatae. ei non potest
deesse cognitio singularis. Sed Dei cognitio usque
ad materiam et accidentia indix iduantia et for-
mas pertingit. Cum enim suum intelligere sit sua
essentia*, oportet quod intelligat omnia quae sunt
quocumque modo in eius essentia; in qua quidem
xirtute sunt, sicut in prima origine, omnia quae
esse quocumque modo habent, cum sit primum
et universale essendi principium *; a quibus ma-
teria et accidens non sum aliena, cum materia
sit ens in potentia et accidens sit ens in alio.
Deo igitur cognitio singularium non deest.

Amplius. Natura generis perlecte non potest
cognosci nisi eius differentiae primae et passiones
propriae cognoscantur: non enim perfecte sciretur
natura numeri si par et impar ignorarentur. Sed
universale et *singulare* sunt differentiae, vel peri
se passiones entis. Si igitur Deus, cognoscendo
essentiam suam, perfecte cognoscit naturam com-
munem entis, oportet quod perfecte cognoscat
universale et singulare. Sicut autem non perfecte
cognosceret universale si cognosceret intentionem
universalitatis et non cognosceret rem universa-
lem, ut hominem aut animal; ita non perfecte

cognosceret singulare si cognosceret rationem sin-
gularitatis et non cognosceret hoc vel illud sin-
gulare. Oportet igitur quini Deus res singulares
cognoscat.

Adhuc. Sicut Deus est ipsum suum esse, ita
est suum cognoscere, ut ostensum est*. Sed ex
hoc quod est suum esse oportet quod in ipso
inveniantur omnes perfectiones essendi sicut in
prima essendi origine, ut supra* habitum est.
Ergo oportet quod in eius cognitione inveniatur
omnis cognitionis perfectio sicut in primo cogni-
tionis fonte. Hoc autem non esset si ei singula-
rium notitia deesset: cum in hoc aliquorum co-
gnoscentium perfectio consistat. Impossibile est
igitur eum singularium notitiam non habere.

Praeterea. In omnibus virtutibus ordinatis hoc
communiter invenitur quod virtus superior ad
plura se extendit et tamen est unica, virtus vero
inferior se extendit ad pauciora, et multiplicatur
tamen respectu illorum: sicut patet in imagina-
tione et sensu: nam una vis imaginationis se
extendit ad omnia quae quinque vires sensuum
cognoscunt et ad plura. Sed vis cognoscitiva in
Deo est superior quam in homine. Quicquid
ergo homo diversis viribus cognoscit, intellectu
scilicet, imaginatione et sensu, hoc Deus uno suo
simplici intellectu considerat. Est igitur singula-
rium cognoscitivus. quae nos sensu et imagina-
tione apprehendimus.

Amplius. Divinus intellectus ex rebus cogni-
tionem non sumit, sicut noster, sed magis per
suam cognitionem est causa rerum, ut infra*
ostendetur: et sic eius cognitio quam de rebus
aliis habet, est ad modum practicae cognitionis.
Practice autem cognitio non est perfecta nisi ad
singularia perxeniatur: nam practicae cognitionis
linis est operatio, quae in singularibus est. Divina
igitur cognitio quam de aliis rebus habet, se usque
ad singularia extendit.

Adhuc. Primum mobile movetur a motore
moyente per intellectum et appetitum, ut supra*
ostensum est. Non autem posset motor aliquis
per intellectum causare motum nisi cognosceret
mobile inquantum natum est moveri secundum
locum. Hoc autem est inquantum est hic et nunc:
et per consequens inquantum est singulare. In-
tellectus igitur qui est motor primi mobilis, co-

i ostendemus A *solus*; ostendamus. 5 Dei *vel* divini A; divini aEc. om D\.. subsistente* (A\, subsistent pY, subsistente» divini sY *et ordine mutato bPd.* 10 n se om GWY. 17 Socratis! Sortis DZ *ut alibi semper* A *et omnes*, 18 ut) ut etiam Pd. essendi post principium «EPc. 36 perfecte A *solus*; om. 3- primae) propriae GW6. ignorarentur) ignoraretur Z. Ignorentur P. 44 non *inte et post* perfecte BCIIIX, *post* perfecte F. 47 non *ante et post* perfecte «E 6 cognoscere) intelligere GWY; *in* A *ante* cognoscere *deletur* intcll. 14 hoc NZ: *am*, ao tamen om Z. *ante* multiplicatur Pd. 5 intellectu «cilicet) intellectivis d, intellectu P. 26 suo DFN; et W, om 7., Zue. G, suo et *ceteri* ?2 causa rerum) caufn rerum et mensura carum NZPd *cum* pA. 34 practicae) (prime X) practice scite a, *lac.* II, praescite GX\.. 35 Practical praeterea tanta IK4T. fficKita G, practcrit.i EpY. 36 perveniatur) perveniat (AV. practicae) praeteritae BCEGXpFY. 42 motat *post* aliquis aPc. p Hoc luictn est) huc est G'A lb, om Z. 46 et per) per aEGZ. 47 motor) causa NZ *cum* pA, motor vel causa Pd.

gnoscit primum mobile inquantum est singulare. Qui quidem motor vel ponitur Deus, et sic habetur propositum: xel aliquid quod est infra Deum. Cuius intellectus si potest cognoscere singulare sua virtute, quod noster intellectus non potest, multo magis hoc poterit intellectus Dei.

• m λ u/ma. hem. *Agens honorabilius est patiente et acto**, sicut actus potentia. Eorma igitur quae est inferioris gradus non potest agendo perducere suam similitudinem in gradum altio²rem; sed forma superior poterii perducere agendo suam similitudinem in gradum inferiore³m; sicut e\ virtutibus incorruptibilibus stellarum producuntur formae corruptibiles in istis inferioribus, virtus autem corruptibilis non potest producere formam incorruptibilem. Cognitio autem omnis fit per assimilationem cognoscentis et cogniti: in hoc tamen diltert, quod assimilatio in cognitione humana fit per actionem rerum sensibilibus in vires cognoscitivas humanas, in cognitione autem Dei est e converso per actionem formae intellectus divini in res cognit⁴as. Eorma igitur rei sensibilis, cum sit per suam materialitatem individuata. suae singularitatis similitudinem perducere non potest in hoc quod sit omnino immaterialis, sed solum usque ad vires quae organis materialibus

utuntur; ad intellectum autem perducitur per virtutem intellectus agentis, inquantum omnino a conditionibus materiae exuitur; et sic similitudo singularitatis formae sensibilis non potest pervenire usque ad intellectum humanum. Similitudo autem formae intellectus divini, cum peringat usque ad rerum minima, ad quae pertingit sua causalitas. pervenit usque ad singularitatem formae sensibilis et materialis. Intellectus igitur dixinus potest cognoscere singularia, non autem humanus.

Praeterea. Sequeretur inconveniens quod Philosophus contra Empedoclem inducit *, scilicet *Deum esse insipientissimmm*, si singularia non cognoscit. quae etiam homines cognoscunt.

Haec autem probata veritas etiam Scripturae Sacrae auctoritate firmatur. Dicitur enim *Heb.w''*-. *Nmi est ulla creatura invisibilis in conspectu eius*. Error etiam contrarius excluditur *Eccli. xxT°*: *Non dicas: Λ Deu abscondar. et ex summo quis mei memorabitur?*

Patet etiam ex dictis qualiter obiectio in contrarium lacta * non recte concludit. Nam id **quo** intellectus dixinus intelligit. etsi immateriale sit, est tamen et materiae el formae similitudo, sicut primum principium productivum utriusque.

2 Qui quidem om Z; in X Qui quidem motor et Unca tcq. illiquid quod r dch tionc re.aittumtur. 5 noster post intellectu* aPc. 7 icto) (actio D, .ictui pGY. y perducere Gà: Inducere XX', producere crfrri. 11 putent) polest l'c, perducere A so/iu; inducere XX, producere ceteri. 18 differt DGXWXX ; om 1. differunt EZM\.. 21 peractionem) pro actione 3! V. 24 perducere) producere BlilXXZ. 1 perducitur) producitur E ef ptut agenti* /. 7 nd qune| quòioquc / <wiO p\.. lgnotcutil om GXV. 17 firnatur) confirmatur DNVZPc. 20 cx) 1 nN. spat. X.

Commentaria Ferrariensis

Prima conclusio ad resolvendum propositam quaestionem est ista* *Detis cognoscit singularia* . Et intelligitur de singularibus materialibus.

I. *Probatur primo*. Effectus divini subsistentes sunt res singulares, non autem universales: quia universalia non subsistunt, ut probatur \ II *Metaph.* texti. 5i. Ergo Deus res singulares cognoscit. – Probatur consequentia. Quia cognoscit alia inquantum est cis causa.

Circa probationem consequentiae, advertendum quod ly *inquantum* potest specificare rationem cognitionis: et potest dicere concomitantiam cognitionis et causalitatis. Si specified rationem cognitionis, duplicem sensum habere polest: primus, quod ratio causalitatis sit causa cognitionis; alio modo, quod ipsa causa cognita sit causa cognoscendi alia. Primo modo, sensus est quod Deum esse causam rerum, scilicet talem quae per cognitionem operatur, est ratio quare Deus alia cognoscat. Secundo autem modo, sensus est quod, cum per essentiam suam sil causa rerum, et cognoscendo essentiam suam alia cognoscat, sequitur quod ex cognitione causae ipsarum rerum de ipsis habeat cognitionem. Sed primus sensus verus esse non potesl: et ideo non intentus a Sancto Thoma. In agentibus enim per intellectum cognitio praecedit cnu⁵salitatem ordine naturae: cum causalitas super cognitionem fundetur. Et ideo esse causam agentem per intellectum non est ratio quod aliquid cognoscatur, sed magis e converso ideo agit per intellectum quia cognoscit, scilicet practice. Propterea, accipiendo lv *inquantum* specificative, secundus sensus est amplectendus.

Videtur tamen verius quod lv *inquantum* non accipiat⁶ur specificative. sed dicat concomitantiam causalitatis el cognitionis: el sit sensus quod necessario cognoscit omnia quorum est causa, eo quod sit causa per intellectum agens, et per consequens se concomitantur in ipso causalitas et

cognitio; cl ideo necesse sit ut prius, secundum nostrum modum intelligendi, cognoscat rem quam agat.

IL *Secundo*. Deus cognoscit materiam, et accidentia individuantia. et formas in materia individuata existentes. Ergo etc. – Probatur antecedens. Intelligerc Dei est eius essentia. Ergo intelligit omnia quae quocumque modo sunt in eius essentia. Ergo omnia illa cognoscit: quia in essentia >ua virtualiter sunt omnia quae quocumque modo esse participant, cum sit primum et universale essendi principium; materia autem habet esse in potentia, et accidens esse m alio, quae sunt quaedam participationes esse. – Consequentia etiam probatur. Quia, cognit⁷is principiis cx quibus essentia rei constituitur, necesse est rem illam cognosci. Essentia autem singularis constituitur ex hac materia designata et forma individuata: et caderent in definitione ipsius si posset definiri. De materia huius rationis dictum est superius*.

III. *tertio*. Deus perfecte cognoscit communem naturam entis, essentiam suam cognoscendo. Ergo cognoscit universale et singulare. Ergo cognoscit naturam singularem. Et sic non repugnat sibi singulare cognoscere. Probatur prima consequentia. Quia *universale* et *particulare* sunt differentiae vel per se passion⁸es entis. Natura autem generis non polest cognosci nisi eius differentiae primae et passion⁹es propriae cognoscantur. Secunda etiam consequentia probatur. Quia, sicut non perfecte cognosceret universale qui intentionem tantum universalitatis cognosceret et naturam universalem non cognosceret, ita nec singulare qui intentionem tantum singularitatis cognosceret et naturam particularem non cognosceret.

Adverte circa illam propositionem. *Satura generis nmi potest cognosci nisi eius differentiae primae cognoscantur*. quod, cum genus sil totum quoddam universale, el non possit esse m natura nisi sit per aliquam differentiam

icitur per
i omnino
sic simili-
on potest
un. Simi-
cum pcr-
l pertingit
ilaritatcin
tus igitur
jo autem

uod Phi-
", scilicet *a
non co-
lt.
cripturae
Ileb. iv '
. *chi dus.*
j l": .Von
quis inei

in con-
i id quo
Hale sit,
do, sicut
que.

7 »«o]
:rc \\\, pro-
î BDEVNZ.
itur) contr-

nostrum

iccidentia
xistentes.
est eius
odo sunt
j essentia
odo esse
idi prin-
accidens
esse. -
icipiis ex
illam co-
; materia
ifinitione
s dictum

• Gp. 1
lem na-
ognoscit
gularem.
Probatu:
are sunt
item ge-
rimac et
1 const-
nosccret
cogno-
ita nee
nosceret

eris non
tnosean-
rsale, et
frentiam

limitatum, non potest perfecte cognosci nisi cognitis diffe-
rentiis quibus limitatur: non enim perfecte cognoscitur
iliqua natura nisi cognoscatur eo modo quo in natura esse
potest. Facit autem mentionem de primis differentiis, non
autem dc aliis, quia ad hoc ut genus sit in natura, sufficit
sibi, quantum est cx se. quod sit ad unam suarum differen-
tiarum limitatum: et si aliquid aliud requiratur aliquando,
hoc non est ratione sui, sed ratione inferioris requirentis
alias differentias ad hoc quod sit. \erbi gratia, ad hoc
quod corpus sit in natura, sufficit sibi quod sit animatum:
quod autem non possit esse nisi etiam sit sensibile, hoc
non est cx parte sui. sed ratione *corporis animati* non
potentis esse in natura nisi et ipsum per aliquam diffe-
rentiam limitetur, eo quod ipsum etiam genus sil; nam
genus proximum, limitatum ad unam speciem, non exigit
aliam differentiam ad hoc quod sit.

Adverte etiam, cum dicitur quod *universale et singu-
lare sunt differentiae entis aut passtones*, quod largo modo
«^{***}. Sanctus Thomas accipit differenti is. Xam, ut superius '
est ostensum, ens differentias h.there non potest: sed di-
cuntur differentiae entis, quia explicant aliquos modos
essendioppositos, qui nomine *entis* non exprimuntur. Xon
curat autem Sanctus Thomas an dicantur isto modo *diffe-
rentiae*, vel magis *passiones*, quia ad propositum nihil
refert. Videntur autem magis passiones esse quam diffe-
rentiae, propter implicationem intentionis secundae.

IV. *Quarto.* In cognitione divina continetur omnis co-
gnitionis perfectio. Ergo cognoscit singularia. Palet con-
sequentia. Quia in hoc aliquorum cognoscentium perfectio
consistit. Antecedens vero probatur. Sicut Deus est suum
esse, ita est suum intelligere. Sed ex hoc quod est suum
esse, continentur m ipso omnes perfectiones essendi sicut
in prima essendi origine. Ergo ex hoc quod est suum co-
gnoscere oportet quod in eius cognitione contineatur omnis
cognitionis perfectio sicut in primo cognitionis fonte.

Adverte quod, sicut cognoscentia in duplici rerum ordine
collocantur, scilicet m ordine entium et in ordine cogno-
scentium. ita oportet quod ad duo prima reducantur, a
quibus ipsi ordines originem exemplariter ducant. Et ideo,
sicut quantum ad ordinem entium reducuntur in esse di-
vinum tanquam in id quod est exemplar omnis esse, ita
secundum quod sunt in ordinc cognoscentium, reducuntur
m divinam cognitionem sicut in exemplarem formam omnis
cognitionis. Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod in
ipsa continetur omnis cognitionis perfectio *sicut in primo
cognitionis fonte*.

V. *Quinto.* Quicquid homo intellectu, imaginatione ct
sensu cognoscit, Deus uno et simplici suo intellectu con-
siderat. Ergo singularia cognoscit: illa enim sensu et ima-
ginatione cognoscimus. — Probatur antecedens. Quia x is
eognoscitiva in Deo est superior quam in homine. In
omnibus autem virtutibus ordinatis communiter invenitur
quod virtus superior ad plura se extendit unita existons,
inferior vero ad pauciora et multiplicata, ut palet de ima-
ginatione et sensu: imaginativa enim virtus ad omnia se
extendit ad quae sensus exteriores, et etiam ad plura.

2. Sed occurrit dubium circa fundamentum rationis.
Nam intellectus humanus est superior imaginatione et
sensu, et tamen non cognoscit singularia, quae sensu et
imaginatione cognoscuntur. Ergo illud fundamentum non
esi universaliter verum, quod virtus superior sc extendat
ad omnia in quae inferior potest ct adhuc in plura.

Tripliciter ad hoc potest responderi. Primo, negando
assumptum. Immo intellectus noster potest singularia co-
gnoscere, absolute consideratus; licet ea non cognoscat
nisi indirecte ct reflexe, coniunctus corpori, propter modum
intelligendi quem habet, scilicet per abstractionem a ma-
teria. Unde separatus illa poterit cognoscere per species,
non abstractas, sed infusas.

Secundo, quod propositio Sancti Thomae intelligitur in
naturis distinctis ct completis in specie, cuiusmodi sunt
Deus, angelus et homo: non autem in virtutibus eiusdem
naturae, sicut est in proposito de intellectu, imaginatione
et sensu; quia, licet istac sint diversae virtutes, sunt tamen
omnes *hominis* virtutes, qui est unius speciei. — Sed non

videtur ista responsio ad mentem Sancti Thomae. Quia
ct hic ct alibi ' ad manifestationem illius propositionis
dat exemplum dc imaginatione et sensu, quae tamen uni
conveniunt naturae.

I enio potest responderi quod intellectus noster potest
cognoscere singularia, sed modo eminentiori quam sensus
ct imaginatio. Unde propositio Sancti Thomae. quae est
Boetii. \ *de Consol.* ♦, intelligitur, ut dicitur *Verit.*, q. n.
a. 6, ad 4, ct q. x. a. 5, ad 5, ct Prima, q. lxxxxvi, a. i,
ad 4, quod *quicquid potest virtus inferior potest virtus
superior, sed eminentiori modo*. I bi considerandum est
quod, quia natura universalis extra intellectum non est
realiter distincta a natura singulari, sed in ipso singulari in-
dividuanlibus conditionibus est limitata, ideo qui cognoscit
naturam universalem, cognoscit et naturam singularem.
Sed verum est quod qui cognoscit ipsam absque acciden-
tibus indu iduantibus, cognoscit ipsam ut universalem, ct
immaterialiter et abstracte: qui autem cognoscit ipsam ut
materialibus conditionibus determinatam, ipsam materia-
liter cognoscit, ct concrete ad principia individuality, ct
inquantum est singularis. Intelligit ergo intellectus noster
substantiam quae est singularis, eminentiori modo: quia
ipsam universaliter et immaterialilcr cognoscit,sensus autem
materialiter. Et sic nobiliori modo cognoscit: cum cogno-
scat ipsum singulare quantum ad naturam intimam speciei,
sensus autem quantum ad materialia accidentia.

3. Sed adhuc non videtur ista responsio satisfacere.
Non enim videtur salvari intentum rationis hic inductae.
Nam vult Sanctus Thomas hic concludere quod Deus co-
gnoscit singularia non solum quantum ad essentiam per
abstiactionem a conditionibus materialibus, sed etiam quan-
tum ad ipsas materiales conditiones. Ergo oportet illam
propositionem intelligere de eodem modo cognitionis: quod
scilicet quicquid cognoscit virtus inferior, potest virtus su-
perior eodem modo cognoscere.

Dicitur primo, quod quicquid potest virtus inferior
potest superior, semper quidem nobiliori modo ex parte
operantis, aliquando vero etiam ex parte cogniti. Sed ex
parte cogniti dupliciter potest esse: aut quia scilicet potest
non quidem in illum modum obiecli in quem potest virtus
inferior, sed quia potest in aliquem superiorem; aut quia
et in illum modum potest et in aliquem alium. Intellectus
igitur noster cognoscit singularia nobiliori modo ex parte
intelligentis et rei intellectae quam sensus, quia est imma-
terialis in cognoscendo, et intelligit rem non quantum ad
eius accidentia extrinscca, sicut sensus, sed quantum ad
ipsam quidditatem. In Deo autem est inodus eminentior
quam sil modus intellectus nostri ut sensus, et ex parte
cognoscentis et ex parte cogniti, quia sensus cognoscit
tantum accidentia materialia per se. intellectus noster tan-
tum naturam et substantiam eius, intellectus autem divinus
cognoscit et substantiam ct accidentia, quae est perfectior
cognitio singularis inquantum est singulare: et ulterius
cuis cognitio est nobilissima cx parte cognoscentis.

Dicitur secundo, quod omne quod potest virtus infe-
rior potest et superior, aliquando etiam eodem modo cx
parte obiecli, quia scilicet fertur in illum modum obiecti
in quem fertur inferior, licet et in aliquem alium possit:
si, inquam, cx parte superioris non sil aliquid repugnans.
Unde dixit Sanctus Thomas illud *communiter* verum esse:
quasi diceret: Est universaliter verum quod potest eodem
modo, *nisi inveniatur aliquid repugnans in superiori*. Quod
etiam dat intelligere l *erit.*, q. x, a. 5, ad 5, ubi, exponens
dictam propositionem, inquit quod *illud quod potest virtus
inferior potest superior, non tamen semper eodem modo,
sed quandoque altiori*: ex quo relinquitur quod etiam ali-
quando eodem modo potest, scilicet ex parte obiecli. Modo,
in intellectu divino nihil est quod repugnet cognitioni sin-
gularium in sua singularitate. In intellectu autem nostro
est aliquid repugnans: quia scilicet species quibus mlel-
ligit sunt similitudines universalium tantum, cum per abstra-
ctionem quandam a conditionibus individuantibus reci-
piantur in intellectu, ut inferius * dicitur. Ideo non potest
intellectus noster intelligere singularia eo modo quo sensus,
ex parte rei cognitae: sed eminentiori modo intelligit.

[l' b; J l; ; c' p.

,v

* In hoc cap.: d
n. viii

Intellectus autem divinus in sua singularitate eu cognoscit sicut et sensus, scilicet quantum etiam ad ipsam singularitatem: et ulterius quantum ad quidditatem ipsius substantialem, quod sensus non potest;

4. Unde ratio bene propositum concludit, si bene fundamentum rationis intclligatur: scilicet quod illud quod potest virtus inferior potest superior aut eodem modo, aut emincnliori; el semper eodem modo ex parte obiccti, in illum scilicet modum obiccti in quem fertur inferior, et aliquando cum illo in altiore alium modum obiccti tendendo, nisi sit aliquid repugnans naturae et modo superioris. Semper autem potest eminentiori modo ex parte agentis.

VI. *Sexto*. Cognitio divina de rebus est ad modum practicac cognitionis. Ergo etc. – \ntcccdens patet. Quia per suam cognitionem Deus est causa rerum. – Consequentia vero probatur. Quia practice cognitio non est perfecta nisi ad singularia perveniatur: cum finis eius sit operatio, quae in singularibus est.

Adverte quod haec ratio distinguitur a prima et secunda, quia hic consideratur ipsa conditio cognitionis secundum se: in illis autem considerabantur res cognitae

Adverte etiam quod ideo dixit Sanctus 'l hornas cognitionum Dei de aliis rubus esse *ad modum praeficae cognitionis*, non autem absolute esse *practicam*, quia, cum Deus una el eadem cognitione ct sc ct .ilia cognoscat, non potest simpliciter dici practica, cum seipsum speculative cognoscat: sed eminenter continet ut speculativam et practicam. Comparando tamen ipsam ad alia a sc tanquam producenda, induit modum practicaui, eo quod ordinetur ad opus.

VII, *Septimo*. Intellectus qui est motor vel causa primi mobilis, cognoscit ipsum mobile inquantum est singulare. Ergo Deus singulare cognoscit. – Probatur antecedens. Quia primum mobile movetur a movente per intellectum ct voluntatem. Non autem posset movere motor per intellectum el voluntatem nisi cognosceret mobile inquantum est hic ct nunc, et per consequens singulare: quia sic est mobile. – (Consequentia etiam probatur. Quia aut ille motor est Deus: et sic habetur propositum. \ut aliquod est infra Deum cuius intellectus potest cognoscere singulare sua virtute, quod intellectus noster non potest. Et tunc multo magis hoc poterit intellectus Dei.

Adverte quod, si intellectus aliquis ex sua perfectione habet ut in aliquid possit in quod non potest intellectus humanus, oportet ut in illud multo magis possit intellectus divinus: cum in ipso nulla sit repugnantia ad intelligendum quamcumquc rem, et ipse sit perfectissimus omnium intellectuum. Ideo Sanctus Thomas optime arguit quod, si alius intellectus singulare, humano intellectui incognitum, ex perfectione sua potest cognoscere, multo magis divinus hoc poterit intellectus.

\ 111. *Oetaeo* *. Si negaretur a Deo singularium cognitio, hoc esset quia \idemus intellectum nostrum, ratione suae immaterialitatis, singularia non cognoscere: cum Deus multo immaterialior sit. Sed hoc non obstat: quia est aliqua particularis ratio in intellectu nostro quare singularia non intclligat, quae non est in intellectu divino. Ergo etc.

Minor probatur. Et primo, quantum ad primam partem, supponendo quod assimilatio ad rem cognitam in nobis fiat per actionem rerum sensibilibum in potentias cognoscitivas. Forma inferioris ordinis non potest agendo suam similitudinem producere in gradum altiore. Ergo forma rei sensibilis non potest suae singularitatis similitudinem producere ad hoc ut sit omnino immaterialis. Ergo in intellectu nostro non potest esse similitudo singularitatis formae sensibilis. Ergo forma singularis sensibilis ab intellectu nostro cognosci non potest. Patet antecedens. Quia agens est honorabilius patiente et acto, – Prima etiam consequentia patet ex se. Secunda quoque constat. Quia similitudo quae est in intellectu est immaterialis. – Ultima vero probatur. Quia cognitio omnis fil per assimilaiionem cognoscentis et cogniti.

Secundo, probatur minor quoad secundam partem. Quia non est cognitio Dei per actionem cogniti in cognoscentem,

sed e contrario cognitio est causa rerum. I nde, cum sua causalités se extendat usque ad singularitatem formae sensibilis, similitudo singularitatis eius erit in intellectu. Et sic potest singulare cognoscere.

'fota ergo ratio diversitatis est quia in intellectu nostro non est similitudo rei singularis, sed bene in intellectu divino.

Advertendum ex iis quae dicit Sanctus Thomas, quod immatérialités specierum intellectus nostri non est ratio quare non sint similitudines singularium, quia sic etiam esset in intellectu divino: sed quia similitudo accipitur ab ipsis sensibilibus virtute intellectus agentis; singulare autem non potent causare in intellectu similitudinem sui ut sic.

IX. Circa hunc processum dubitatur multipliciter. Primo . Si forma inferioris gradus non potest producere similitudinum sui in gradum altiore, sequitur quod forma sensibilis non poterit causare suam similitudinem in medio ct sensu: quia illa est nobilioris gradus quam forma materialis.

j. Secundo *. Intellectus agens non producit speciem *ú intelligibilem in intellectu nisi per phantasma. Sed phantasma est similitudo ici singularis. Ergo producetur Minilitudo ici singularis, licet immaterialis producat.

Si dicatur quod phantasma non agit nisi ratione formae universalis, ideo non causai instrumentaliler nisi similitudinem formae universalis, contra. Primo, quia agere est tantum rei particularis, non autem universalis.

Secundo, quia non agit nisi inquantum similitudo. Non cm autem similitudo universalis, sed particularis. Ergo etc.

3. Fertio *. Sequeretur quod nullo modo intellectui ' ° XII. posset cognoscere singularia, si ad cognitionem requiritur 'iiniliuklo, et in intellectu nostro non est similitudo lingularis. I loc autem est falsum; quia, ut dicitur Prima Parte*, et *dc* 1er. », ubi supra *♦, cognoscuntur indirecte ct reflexe. .<.

4. Quarto Intellectus noster, ut dicitur Prima Parte, q. Ixxxiv, a. 7, *ad hoc ut intelligat suum obiectum proprium, necesse est ut convertat se ad phantasmata, ad hoc ut speculetur naturam universalem in particulari existatcm*. Sed non potest hoc nisi cognoscendo singulare: sicut non potest aliquid in speculo videri nisi speculum videatur. Ergo intellectus noster singularia, secundum doctrinam Sancti Thomae, cognoscit.

X. Ad primum horum dicitur quod, licet forma rei sensibilis recipiatur m medio ut sensu sine materia, non recipitur tamen absque conditionibus materialibus: cum recipiatur sub determinatis dimensionibus et determinato situ, ut patet etiam *dc* formis in speculo resultantibus. Ideo continetur intra latitudinem formae materialis: quaedam enim forma est materialis quia est cum materia et conditionibus materialibus; quaedam autem quia habet conditiones materiales. Propter hoc forma sensibilis non producit similitudinem suam ad altiore gradum simpliciter, sed ad aliquem gradum perfectiorum, intra tamen latitudinem sui ordinis. Propositio autem illa. *Forma inferioris gradus non potest producere similitudinem suam in gradum altiore*. intelligcnda est de gradu simpliciter alliori, qui scilicet sil supra totam latitudinem sui ordinis. I nde volens ex hac Sanctus Thomas propositum concludere, deducit quod forma sensibilis non potest suae singularitatis similitudinem producere ad hoc ut sit *omnino immaterialis*. Quasi diceret quod, licet possit producere rem aliquo modo immaterialem, quia illa potest intra latitudinem sui ordinis contineri, non tamen omnino immaterialem potest producere, cum illa sit supra totum ordinem formae materialis. Propter hoc inquit *de Spiritualibus Creaturis*, a. 10, ad ult., ut m Quaesi, *de Anima*, a. 4. ad 1, quod *forma quae est in sensu potest imprimere formam in imaginatione, quia sunt eiusdem generis, cum utroque sit individualis ct materialis: forma autem imaginaria non potest per se imprimere speciem intelligibilem, quia est alterius generis, cum sit forma universalis*. Et *de Anima*, ubi supra, ad ?, ait quod *conditio recipientis non potest speciem receptam transferre de genere in genus: potest tamen, eodem genere manente, variare speciem receptam secundum aliquem modum essendi*.

• Cf. n. xiv.

Si dicatur quod rado adducta pro illa propositione, quia scilicet *agens est nobilius patiente ct acto*, ita probat Je gradu intra latitudinem sui ordinis sicut de gradu omnino «penori, quia etiam intra proprii ordinis latitudinem agens et nobilius acto: ct sic nullo modo potest aliqua forma producere nobiliorem sc. etiam intra suam latitudinem. – respondetur, ex doctrina Sancti Thomae *Potentia*, q. v, a. «§, quod actio sensibilis *ad diffusionem similitudinis suae forme in medio secundum spirituales intentionem*, convenit sibi *secundum quod participat aliquid de proprietate superioris naturae*, scilicet *substantiarum separatarum*: quia inferiora semper aliquam superioris participationem habent. Ex quo habetur quod agens quod secundum naturam propriam est ignobilius, potest producere formam nobiliorem ut participans naturam superiorem, tanquam agens proximum et secundum se agens, intra tamen latitudinem sui ordinis. Dicitur ergo quod, intra latitudinem proprii ordinis, non oportet quod agens secundum propriam naturam, qua est tale, sit nobilius forma producta, quando non agit actione quae convenit sibi ut est tale, sed ex participatione superioris naturae: quo modo sensibile agit m medium et in sensum spiritualiter.

XI. Ad secundum * dicitur quod phantasma non concurrat ad causandum speciem ratione propriae naturae, qua ad subtectum comparatur, secundum videlicet quod est tale accidens: sed inquantum similitudo rei ad extra. Et quia res ad extra, ut dicitur *lerit.*, q. vm, a. ii, non igit per materiam, sed per formam; ideo, per se loquendo, considerata natura agentis, phantasma est similitudo rei quantum ad formam, licet per accidens, inquantum recipitur in organo corporali materialiter recipiente, habeat ut sit etiam similitudo materialium dispositionum, inquantum ex materialitate sua repraesentat etiam conditiones formae agentis ad extra. Propter hoc in intellectu causât similitudinem tantum formae, non autem materialium dispositionum: quia agit ut similitudo formae per sc: et sic forma tantum, a qua sumitur natura universalis, est sibi ratio in intellectum instrumentaliter agendi cum intellectu agente. Licet ergo phantasma sit similitudo rei singularis, non tamen oportet ut producat in intellectu similitudinem rei singularis: quia non agit ratione materialium dispositionum rei singularis, sed ratione naturae et formae latentis in phantasmate. Et ideo responsio ibi data bona est. Et est Sancti Thomae *l erit.*, q. u. a. 5.

Ad primam improbationem dicitur quod, licet agere non sit rei universalis, scilicet ut stat sub intentione universalitatis, quia sic non habet esse nisi obiectivum. sed rei singularis; ipsa tamen natura potest esse ratio agendi ratione formae, unde sumitur natura universalis, et non ratione conditionum materialium, unde sumitur singularitas.

Ad secundum dicitur quod, sicut in re singulari extrinsecus tantum apparent accidentia et tamen sub ipsis latet natura et substantia, propter quod illa dicuntur talis substantiae accidentia; ita spécies quae est in sensu et imaginatione, licet sit similitudo expresse sensui et imaginationi cxtnnseca repraesentans accidentia, ratione materialitatis subiecti in quo recipitur, est tamen virtualiter et implicite similitudo formae a qua causatur: et potest in subiecto immateriali, simul cum intellectu agente, causare similitudinem naturae tantum repraesentativam intellectui, non autem accidentium materialium.

XII. Pro responsione ad tertium , considerandum primo quod, quando intellectus devenit in cognitionem unius ex alterius cognitione, non requiritur semper ut propriam dc illo speciem habeat, sed illa species per quam cognoscitur primum, sufficere potest ad eius cognitionem, ct potest dici aliququaliter eius similitudo: sicut, quia in cognitionem aliquak-m substantiarum separatarum cx sensibilibus devenimus, non oportet ut propriam earum similitudinem habeamus, sed sufficiunt species sensibiles, quae aliquo modo possunt dici remotae similitudines illarum, quemadmodum et ipsae res sensibiles sunt aliquales similitudines rerum immaterialium. Cum ergo intellectus non cognoscat singularia primo et directe, sed per reflexionem, dum. cognita quidditate. redit ad considerationem sui actus et

speciei intelligibilis. cx qua ad phantasma ct singulare convertitur, non oportet ut propnam similitudinem, quae est species intelligibilis, habeat in intellectu, sed sufficit ut remotam quandam habeat.

2. I irum autem in cognitione ista per reflexionem formel in seipso intellectus proprium conceptum singularis: – dicerem ego quod sic: sicut et cx quidditatibus materialibus format conceptum aliquem proprium dc substantia immateriali; licet quidditativus non sil, propter intellectus nostri debilitatem. Moveor autem ad hoc quia, cum intellectus ponat comparisonem inter singulare el universale, sicut cum dicii. *Sortes est homo*, quam propositionem format ipse intellectus, ut dicitur Prima Parte, ubi supra oportet ut cognitio reflexa praecedat formationem ct cognitionem illius complexi.

Nec valet si dicatur quod hoc non requirit formationem proprii conceptus, sed per alienum conceplum, qui est quodammodo conceptus Sortis arguitive, non representative, cognosci potest, sicut dc ignota deitate, si vocaretur A. intellectus formaret hanc propositionem, -4 *est substantia prima*, etc.: intellectus enim in formatione illius propositionis solo conceptu confuso el *quid nominis* est contentus: – hoc, inquam, non valet. I um quia non loquitur Sanctus Thomas dc cognitione confusa singularis, sed distincta: cum illud velit indirecte ct per reflexionem cognosci quod negat cognosci directe, singulare scilicet in sua singularitate, quia de illo quaeritur; ct ex tali cognitione velit ul formet hanc propositionem, *Sortes est homo*; e.x illa autem cognitione confusa non cognosceretur Sortes esse homo ut Sortes est, sed quoddam singulare indistincte. I nde et nunquam cognosceretur deitatem esse substantiam primam etc., nisi haberetur aliquis conceptus distinctus dc deitate, quamvis quidditativus simpliciter non esset. I um quia, ad hoc ul aliquid intelligatur, necesse est ul praesens fiat intellectui objective. Ad hoc autem ponit Sanctus Thomas necessarium esse conceptum. Et ideo, si debet intclligi singulare in sua singularitate, oportet ut formetur de ipso conceptus aliquis proprius: aut scilicet omnino distinctus ab alio conceptu; aut qui virtualiter ipsum proprium contineat, expresse scilicet singulare in sua singularitate repraesentans.

Nec obstat quod, secundum Sanctum Thoinam, repugnat intellectui nostro habere similitudinem materialis individui, quia aliter non abstraheret ab hic et nunc. Dicitur enim quod repugnat intellectui habere similitudinem individui quae sit species intelligibilis *a re causata*: quia intellectus accipit species cx motione ipsarum rerum ct per abstractionem a materialibus conditionibus; et ideo, etiam in intclligendo ea quae per species directe cognoscuntur, abstrahit ab hic et nunc, eo quod ipsa species universaliter repraesentet. Non autem repugnat intellectui similitudinem habere singularis quae sit conceptus ab ipso intellectu formatus. dum, cognoscendo speciem intelligibilem, cx ipsa cognita format in se conceptum phantasmatis et singularis, a quibus ipsa species est aliquo modo causata. Nec oportet ut abstrahat ab hic ct nunc intellectus quantum ad ea quae cognoscit reflexe, licet in sc immaterialis sit: quia ille conceptus. immaterialis existons et non determinatus ad hic et nunc in essendo, materiales conditiones immatrcialiter repraesentat, sicut et species intellectus angelici.

Non obstat etiam quod inquit Sanctus Thomas in Quaest. *de Anima*, a. 20, ad primum secundo loco obectorum, scilicet quod *ista reflexio non perficitur nisi ex adiunctione virtutis imaginative*, ! loc enim non arguit singulare non cognosci proprio conceptu: sed quod, sicut in cognitione directa requiritur opus imaginationis constituentis phantasma in actu, ita etiam in cognitione reflexa qua cognoscitur singulare, propter dependentiam ct colligationem intellectus in intclligendo ad vires sensitivas.

XIΠ. \d quantum dubium * dicitur quod ista conversio ‘ Xum. u 1 intellectus ad phantasmata non est cognitio phantasmatis, quasi intellectus, ad hoc ul videat obiectum suum, necesse sit ut videat naturam universalem m phantasmate et re particulari visa ab ipso, sicut res in viso speculo videntur. Sed hanc conversionem ego sic intelligo ut

oporteat intellectum, in intelligendo ipsam naturam universalem, uniri per quandam continuationem ad imaginationem: ut scilicet naturam universalem intelligere non possit nisi ct ipsa imaginatione constituyente phantasmata in actu *ex imperio ipsius intellectus*, ut inquit Sanctus Thomas inferius *.

Et quod hunc sensum habeat Sanctus Thomas, patet ex cius processu ibidem. Nam volens probare quod necesse est intellectum converti ad phantasmata, probat quod ad hoc ut intellectus per scientiam iam acquisitam intelligat, requiritur actus imaginationis et ceterarum virtutum intellectivarum. Et inferius probat idem quia non cognoscitur natura universalis perfecte nisi cognoscatur ut in particulari existons: particulare autem cognoscimus per sensum et imaginationem. Ex quibus relinquitur quod intellectum converti ad phantasmata nihil aliud est quam movere imaginationem ad formationem phantasmatis.

2. Sed adhuc remanet dubium. Ex eo enim quod imaginatio phantasma formet et singulare cognoscat, non videtur sequi quod intellectus cognoscat naturam ut in particulari existentem: cum intellectus, cx ista expositione, non apprehendat ipsum singulare, sed imaginatio.

Respondetur quod, sicut sensus exterior accidentia existentia in substantia ut existentia in substantia videt, et tamen ipsam substantiam non videt, sed intellectus est qui substantiam videt, aut etiam cogitativa, si ipsa substantia ut particularis est consideretur; ita e converso non inconvenit intellectum videre substantiam et noturam universalem secundum quod est in singulari, et tamen ipsum non videre singulare, sed imaginationem. I nde non dicitur videri in singulari tanquam in re visa ab intellectu: sed quia videtur secundum modum quo eM m singulari per modum formae universalis, dum ipsum singulare imaginatio videt.

3. Cum autcm instatur *, quia non potest videri aliquid in speculo nisi et speculum videatur: dicitur primo, quod utique et singulare videtur ab homine considerante natu-

ram ut existentem in singulari, non quidem per intellectum. sed per imaginationem.

Dicitur secundo, quod similitudo de speculo non valet. Quia ideo res videntur in speculo quia in visu recipitur species speculi, per quam et speculum et res in speculo videntur: ct ideo oportet ut utrumque videatur. Hic autem non videtur natura in particulari per speciem singularem existentem in intellectu, sed per speciem quae est dumtaxat similitudo naturae universalis: sicut et accidentia naturae singularis videntur in substantia, non visa substantia nisi per accidens, quia species quae est in visu est similitudo accidentium tantum, non autcm substantiae. Unde potest etiam concedi quod intellectus tunc intelligit singulare pci accidens, quia scilicet intelligit illiquid coniunctum singulari: sicut ct visus per accidens videt substantiam, inquantum ipsa coniungilur per se visibili.

XI\ *Xono* \ Sequeretur Deum esse insipientissimum. iuxta rationem Philosophi contra Empedoclem, ut superius est allegatum °, si singularia non cognosceret, quae etiam homines cognoscunt.

Prodatur etiam auctoritate *Heb.* iv. Et error contrarius excluditur *Eccli.* xvi.

XV. Ex praedictis patet solutio ad rationem in oppositum *. Cum enim dicitur quod per virtutem immaterialem non potest cognosci singulare materiale, cum omnis cognitio liat per assimilationem, negatur assumptum. Et nd probationem dicitur quod, licet id quo intellectus divinus intelligit sit immateriale, est tamen similitudo materiae et formae. Intelligc dc similitudine repraesentativa, quae requiritur ad cognitionem: non autem dc similitudine quae dicit convenientiam in natura. Aut, si intelligamus dc similitudine conveniente m natura (quia etiam aliquo modo inter Deum ct creaturam est similitudo, ut dictum est .), intclligendum est iuxta ea quae dicuntur Prima Parte, q. I vii, a. 2, ad 2, non de convenientia in genere vel in specie, sed secundum quandam analogiam, *sicut superius habet similitudinem cum inferiori, sicut sol cum tpne*.

CAPITULUM SEXAGESIMUM SEXTUM

A Hir ai sine titulo.

QUOD DEUS COGNOSCIT EA QUAE NON SUNT

eixde ostendendum est quod Deo non deest notitia eorum etiam quae non sunt *.

Ut enim ex supra * dictis patet, eadem est comparatio scientiae divinae ad res scitas quae scibilium ad scientiam nostram. Est autem haec comparatio scibilis ad nostram scientiam, quod scibile potest esse absque eo quod eius scientia a nobis habeatur, ut ponit exemplum Philosophus, in *Praedicamentis* *. de circuli quadratura: non autem e converso. Talis ergo erit comparatio divinae scientiae ad res alias quod etiam non existentium esse potest.

Item. Cognitio dix ini intellectus comparatur ad res alias sicut cognitio artificis ad artificia: cum per suam scientiam sit causa rerum *. Artifex autem suae artis cognitione etiam ea quae nondum sunt artificia cognoscit: formae enim artis ex

eius scientia effluunt in exteriorem materiam ad artiliuatorum constitutionem; unde nihil prohibet in scientia artificis esse tonnas quae nondum exterius prodierunt. Sic igitur nihil prohibet Deum eorum quae non sunt notitiam habere.

Praeterea. Deus cognoscit alia a se per suam essentiam inquantum est similitudo eorum quae ab eo procedunt, ut ex dictis * patet. Sed. cum essentia Dei sit infinitae perfectionis, ut supra * ostensum est: quaelibet autem alia res habeat esse et perfectionem terminata: impossibile est quod universitas rerum aliarum adaequet essentiae divinae perfectionem. Extendit igitur se vis suae repraesentationis ad multo plura quam ad ea quae sunt. Si igitur Deus totaliter virtutem et perfectionem essentiae suae cognoscit *, extendit se eius cognitio non solum ad ea quae sunt, sed etiam ad ea qua non sunt.

•l.ib li.c.LxxH-. ver». lin

• Ibid.

• Num i», i

•0· tvji.tt*.

•O. uH

•u.

• Ct c. i.xjv

♦ Cap. uti.

• *Calet*:, v, »8.

• I ib II. xxiv. · Ct. »up. cap. i.xv. *Amphuv Dvinut*.

• Op. v'

1 Deinde ostendendum 'x'; Deinde considerandum Z; Secundo oxtendendum *ceteri*. tu Praedicamenti*] Posterioribus G\\.
1 ad| ct GWY. 2 constitutionemI constructionem GWY6. 6 suam *hic* NZ; *pest* essentiam. 8 dictis DN; praedicti* CAVYè, supra dictis *ceteri*. 11 terminata (cx terminato) A *solus*; terminatam. 16 essentiae *casu decs!* in A.

'Q Ufeocnt.
*UinWt

'intelk'

an valet,
recipitur
ipcculo
C autan
ngulari*
u dum-
ntia na-
lwtintia
si iimi-
; Unde
i singU'
jnctum
intiam,

.unum, *v
pberius
: etiam

trariui

oppo
rialftn
is co-
Et nJ
binus
iac ct
ae rc-
quae
is dc
nodo
) , in-
,c*«
. Lvn,
>ecie,
habel

ad
ibel
ex-
uro

ain
iae

sse
od
di-
me
ua
io-
ius

Amplius. Intellectus noster, secundum illam operationem qua cognoscit *quod quid est*, notitiam habere potest etiam eorum quae non sunt actu: potest enim leonis vel equi essentiam comprehendere omnibus huiusmodi animalibus interemptis. Intellectus autem divinus cognoscit ad modum cognoscentis *quod quid est* non solum definitiones, sed etiam enuntiabilia, ut ex supra* dictis patet. Potest igitur etiam eorum quae non sunt notitiam habere.

Adhuc. Effectus aliquis in sua causa praenosci potest etiam antequam sit: sicut praenoscit astrologus eclipsim futuram ex consideratione ordinis caelestium motuum. Sed cognitio Dei est de rebus omnibus per causam: se enim cognoscendo, qui est omnium causa, alia quasi suos effectus cognoscit, ut supra * ostensum est. Nihil igitur prohibet quin etiam quae nondum sunt cognoscat.

Amplius. Intelligere Dei successionem non habet. sicut nec eius esse * Est igitur totum simul semper manens: quod de ratione aeternitatis est *. Temporis autem duratio successione prioris et posterioris extenditur. Proportio igitur aeternitatis ad totam temporis durationem est sicut proportio indivisibilis ad continuum: non quidem eius indivisibilis quod terminus continui est, quod non adest cuilibet parti continui, huius enim similitudinem habet instans temporis sed eius indivisibilis quod extra continuum est, cuilibet tamen parti continui, sive puncto in continuo signato, coexistit: nam, cum tempus motum non excedat, aeternitas, quae omnino extra motum est. nihil temporis est. Rursum, cum aeterni esse nunquam deficiat, cuilibet tempori vel instanti temporis praesentialiter adest aeternitas. Cuius exemplum utcumque in circulo est videre: punctum enim in circumterentia signatum, etsi indivisibile sit, non tamen cuilibet puncto alii secundum situm coexistit simul, ordo enim situs continuitatem circumferentiae facit; centrum vero, quod est extra circumferentiam, ad quodlibet punctum in circumferentia signatum directe oppositionem habet. Quicquid igitur in quacumque parte temporis est, coexistit aeterno quasi praesens eidem: etsi respectu alterius partis temporis sit praeteritum vel futurum. Aeterno autem non potest aliquid praesentialiter co.xistere nisi toti: quia successionis durationem non habet. Quicquid igitur per totum decursum temporis agitur, di-

vinus intellectus in tota sua aeternitate intuetur quasi praesens. Nec tamen quod quadam parte temporis agitur, semper fuit existens. Relinquitur igitur quod eorum quae secundum decursum i temporis nondum sunt, Deus notitiam habet.

Per has igitur rationes apparet quod Deus non entium notitiam habet. Non tamen omnia non entia eandem habent habitudinem ad eius scientiam. Ea enim quae non sunt nec erunt nec fuerunt, a Deo sciuntur quasi eius virtuti possibilis. I nde non cognoscit ea ut existentia aliqualiter in seipsis, sed ut existentia solum in potentia divina. Quae quidem a quibusdam * dicuntur a Deo cognosci *secundum notitiam simplicis intelligentiae*. – Ea vero quae sunt praesentia, praeterita vel futura nobis, cognoscit Deus secundum quod sunt in sua potentia, et in propriis causis, et in seipsis. Et horum cognitio dicitur *notitia visionis*: non enim Deus rerum quae apud nos nondum sunt, videt solum esse quod habent in suis causis, sed etiam illud quod habent in seipsis, inquantum eius aeternitas est praesens sua indivisibilitate omni tempori.

Et tamen esse quodeumque rei Deus cognoscit per essentiam suam. Xam sua essentia est repraesenlabilis per multa quae non sunt nec erunt nec luerunt. Ipsa etiam est similitudo virtutis cuiuslibet causae, secundum quam praeexistunt effectus in causis. Esse etiam cuiuslibet rei quod habet in seipsa, est ab ea exemplariter deductum.

Sic igitur non entia cognoscit Deus inquantum aliquo modo habent esse: vel in potentia Dei, vel in causis suis, vel in seipsis. Quod rationi scientiae non obsistit.

His autem quae praemissa sunt etiam Scripturae Sacrae auctoritas testimonium perhibet. Dicitur enim *Eccli.* xxin *Domino Deo nostro, antequam crearentur, nota sunt omnia: sic et post vperfectum cognoscit omnia.* Et *Ier.* t}: *Priusquam te formarem in utero, novi te.*

Patet autem ex praemissis quod non cogimur dicere, sicut quidam dixerunt -, Deum universaliter singularia cognoscere, quia cognoscit ea in .. causis universalibus tantum, sicut qui cognosceret eclipsim hanc, non prout haec, sed prout provenit ex oppositione: cum ostensum sit* quod * c*¹¹. divina cognitio se extendit ad singularia prout sunt in seipsis.

• Cl. Pratt, id *Suppi**, «d. Léonin». Tom. XII. p. xxiv, ad q. χα1. 1.

4 leoni* vel equi NZ; equi vel Iconis. 9 igitur oui «G. ii praenosci XAZ6; praecognosci, 12 praenoscit GWZ6; praecognoscit Dī, cognoscit *ceteri*, t5 omnibus *om* sG. 20 simul *ont* 7.. *ante* totum Y. 21 semper manens) permanens NGZ, semper permanens W, manens semper Y. 25 non| natura aYc. 26 quod *pr. luco*] quia ac. 3i nam) natura asY. 36 utcumque) ubicumque GY, utrumque \V. 37 in circumferentia \V; in circumferentias BI-UX. circumferentias CE, intra circnnlrcnti im I), inter circumferentias GNYZM'c 38 non *ont* I). 48 non habet) non habet quae tempori convenit NZ *eunt* pA. srd *in \ plura his uno endemque ut videtur ductu delentur.* 49 agitur) agatur GWYā. 12 sed ut A *solus*; sed. in potentia divina A *solus*; *ont* pN, (in DWPd) divina potentia *ceteri*. 16 nobis [*supra marginem expunctum et intra lineas rescriptum*)] notu GWY, *ont* NXZ» 17 sua *post* potentia al.Pc. 24 esse quodeumque) omne quodeumque a, esse ciuscumque Z. omne eue quodeumque *cd*, omne cue cuiuscumque P. 26 repraesenlabilis per multa A *solus*; repraesenlabilis multis N *cum* pA, repraesenutiva multis Z, repraesenlabilis secundum multa *ceteri*. 3q sic NZ; eicut. post perfectum) post pertecte D, post perfectionem G, post (actum \V6. 42 nutem) etiam NYZ6, igitur G\V. praemissis) praedictis Pc. .p dicere sicut quidam dixerunt) *quid* NZ *vide* pA. 44 ea *supra marginem*] *om* NZ. 47 oppositione) tali oppositione NZ *cum* pA.

Commentaria Ferrariensis

Secunda conclusio est: *Deus cognoscit etiam ea quae non sunt*". Circa quam tria facit Sanctus Thomas: primo, ipsam probat; secundo, declarat -; tertio, errorem quendam removet ♦.

1. *Probatur ergo primo.* Scibile potest esse absque eo quod sit scientia nostra de ipso. Ergo et scientia Dei de aliquo potest esse absque eo quod ipsa res sit. Antecedens patet per exemplum Philosophi de quadratura

•α (Åasœii.
•un.ta.
tt i «r.
'it n. lii.

circuli. Consequentia vero probatur. Quia, ut ex supra dictis patet, eadem est comparatio scientiae divinae ad res scitas quae scibilium ad scientiam nostrum.

Adverte fundamentum huius rationis esse quod scibile est prius scientia nostra naturaliter, tanquam eius causa; scientia autem divina est prior omni scibili. Remoto autem priori, removetur quidem posterius, sed non e converso: immo prius potest esse absque posteriori, nisi posterius sequatur ad prius per naturalem sequelam. Et ideo scibile potest esse non existente scientia nostra; et scientia divina non existente scibili.

II. *Secundo*. Scientia Dei est sicut scientia artificis: cum sit causa rerum. Sed artifex ea quae nondum sunt artificata cognoscit: cum forma artis ex scientia artificis elluat in exteriorem materiam. Ergo etc.

Adverte quod ratio haec differt a praecedente: quia ibi arguebatur ex comparatione scibilis et scientiae divinae, hic autem ex conditione divinae scientiae absolute.

Adverte etiam quod similitudo scientiae divinae ad artem attendenda est quantum ad aliquid, non autem quantum ad omnia. Est enim similitudo quantum ad causalitatem quia utraque est causa scibilis. Sed est dissimilitudo, quia scientia artificis praesupponit materiam in quam agat, ut nEbi * dicit Sanctus Thomas, et formam tantum producit in materia: scientia autem divina est causa et materiae et formae.

III. *Tertio*. Deus totaliter virtutem et perfectionem essentiae suae cognoscit. Sed essentia sua est repraesentatixa non tantum entium, sed etiam non entium. Ergo cognoscit non tantum entia, sed etiam non entia. Consequentia vero, cum maiori, patet. – Minor vero probatur. Quia essentia divina est similitudo eorum quae ab ipsa procedunt, scilicet aut actu aut virtute. Tota autem universitas rerum aliarum, scilicet existentium, divinam virtutem el perfectionem non adaequat: cum quaelibet res alia habeat esse et perfectionem limitatam, essentia autem divina sit infinitae perfectionis. Ergo est repraesentanea inulto plurium quam sint ea quae sunt in actu.

Adverte quod ex hoc quod quaelibet res alia a divina essentia habet esse limitatum, vult habere Sanctus Thoma* quod etiam universitas omnium entium habet esse limitatum: quia ex habentibus esse el perfectionem finitam non resultat perfectio infinita (nisi fortassis illa essent secundum speciem infinita); sicut ex finitis quantitativibus non resultat quantitas infinita. El per consequens habetur quod universitas entium non potest perfectionem divinam infinitam adaequare.

IV. *Quarto*. Intellectus divinus cognoscit nd modum cognoscentis *quod quid est* non solum definitiones, sed etiam cnuntiabilia, ut ex supra dictis patet. Ergo etiam eorum quae non sunt potest notitiam habere. – Patet consequentia. Quia intellectus ea cognitione qua cognoscit *quod quid est*. potest notitiam habere eorum etiam quae non sunt.

2. Sed occurrit dubium. Nam cognitio *an est* praesupponitur cognitioni *quid est*. Ergo cognitio *quid est* non potest esse non entium.

Dicitur primo, negando consequentiam. Licet enim quaestio *quid est* praesupponat quaestionem *an est* quoad nos, potest tamen cognitio *quid est* esse non entium actu: quia intellectus, in cognoscendo *quod quid est*, abstrahit ab actuali existentia; et ideo, sive res sit actu sive non sit. nihilominus intellectus apprehendit *quod quid est* eius. Quare, cum dicitur quod cognitio *an est* praecedit cognitionem *quid est*. non est sensus quod oporteat rem esse actu, et cognosci prius necesse sit ipsam esse actu quam cognoscatur quid sit: sed quod oportet ipsam *naturam entis habere*, et sibi esse convenire suo modo, scilicet aut certis temporibus, aut in virtute suae causae, aut aliquo alio modo. Hoc autem potest convenire rei non existent! pro aliquo tempore in natura. I nde nos de rosa non existente in actu *quod quid est* intelligimus: supponimus tamen ipsam naturam quandam entis habere, et esse suo modo in natura. Deus autem ea quae nunquam habebunt esse in natura, sed tamen possent esse, cognoscit quid-

dilative; et cognoscit illa esse entia; et habere esse in virtute ipsius Dei, licet non in seipsis.

Dicitur secundo, secundum doctrinam Sancti Thomae l e? *it.*, q. ii, a. 8. quod aliter loquendum est de scientia Dei, ct aliter de scientia nostra. Nam scientia Dei est causa rerum: scientia autem nostra causatur a rebus. Ideo scientia Dei potest praecedere res scitas: ct sic cognitio *quid est* potest, apud ipsum, esse de re quae nunquam habuit esse; cum causa possit suum effectum praecedere, ut patet in artu, quae esse artificial! praecedit. Scientia autem nostra non potest esse nisi res praeexistant a quibus causatur: quia posterius non potest esse remoto prion. Idcirco cognitio *quid est* non potest acquiri a nobis nisi res prius habeat esse, et prius, via sensuum, cognoscatur esse: licet ipsa cognitio *quid est*. cum habetur, abstrahat ab es^e. Illa ergo propositio, *Cognitio an est praecedit cognitionem quid est*. habet veritatem tantum in acquisitione scientiae nostrae, dum prius per sensus cognoscimus rem esse, she rem sub actuali existentia, quam causetur in intellectu cognitio *quid est*. Non habet autem veritatem in scientia Dei. quae non causatur a rebus.

Ad hunc sensum intelligitur quod dicilur † *Posteriorium* : *De subiecto oportet praecognoscere quia est*. Nam, in inventione scientiae, necesse est nos prius per sensus cognoscere rem esse antequam aliqua passio de ipsa cognoscatur: quia ab illa cognitione qua res sub actuali existentia cognoscitur, tota scientia originator. Et ideo dc rc quae nunquam fuit, non possumus scientiam per inventionem acquirere.

V. *Quinto*. Deus de rebus cognitionem habet per causam, dum. se cognoscendo, qui est omnium causa, alia quasi suos effectus cognoscit. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia effectus aliquis in sua causa cognosci potest antequam sit: sicut eclipsis futura ab astrologo ex consideratione caelestium motuum.

2. Adverte quod hoc loco non investigatur modus cognitionis non entium, sed absolute eorum cognitio. Ideo praecedentes rationes absolute probant Deum non entia cognoscere, sive illa in scipsis videat sive in causa. Ratio autem quae sequitur probat quod ea videt ct cognoscit etiam ut in scipsis sunt.

VI. *Sexto*. Intelligere Dei mensuratur aeternitate. Ergo ad omnia quae secundum temporis cursum nondum sunt, se extendit. Patet antecedens. Quia successionem intelligere Dei non habet, sicut nec esse eius, sed est totum simul et semper manens, ut dictum est supra. Hoc autem dc ratione aeternitatis est. Consequentia vero probatur. Quia aeternitas cuilibet tempori, vel instanti temporis, praesentialiter adest; cum comparetur ad totum temporis decursum sicut indivisibile ad continuum; non quidem sicut indivisibile quod est terminus continui, cum omnino aeternitas extra tempus sit; sed sicut illud quod est extra continuum, cuilibet tamen parti continui, aut puncto in continuo signato, coexistit, sicut centrum circuli se habet ad circumferentiam. Ergo quicquid in quacumque parte temporis est, coexistit aeterno quasi ei praesens: ct. cum aeternum successionem non habeat, sequitur quod omnia toti aeternitati sint praesentia. Ergo dhinus intellectus in tota sua aeternitate intuetur quasi praesens quicquid per lotum decursum temporis agitur.

\ H. In hac ratione duo sunt quae ditficultatem faciunt. Primum est fundamentum rationis*. Si enim quicquid agitur in toto decursu temporis est praesens aeternitati, ergo nunc est verum dicere quod *Antichristus est*: quia nihil est actu praesens alicui nisi dum est. Ergo non erit futurum. Et eadem ratione nihil erit futurum, sed omnia erunt praesentia.

Item '. Ideo angeli, secundum doctrinam Sancti Thomae Prima Parte, q. i.vn, a. 3. ad 3, non cognoscunt singularia quando non sunt, quia species quae sunt in mente angeli non sunt actu similitudines ipsorum nisi quando sunt, quia, *licet ipsae species, quantum est ex se. aequaliter se habeant ad praesentia, praeterita etJutura, tamen ista non aequaliter se habent ad species; praesentia enim naturam habent per quam illis assimilentur, J'utura autem nondum*

/n
d
li
is
n
n

ii
k
n
,h

n
vi
m
it.

di
ac
rt
ta
se
at
rc

m
ot
in
in
ai
lo
gc
et
P<
et
f
ini
au
qu
in
an
int
sci
dix
pr.

cui
no;
ran
q. i
ho<
dur
rei
est
exi*
Ex
enii
suo
ei\$
divi

sura
mer
ditu
futu

Prae
Eem.

2
ad o
Priui
Pter

sv
P^rat

habent naturam per quam Ulis assimilentur. Similiter ergo dicitur quod, licet aeternitas, quantum est ex se, aequaliter se habeat ad praesentia, praeterita et futura, non tamen isU aequaliter se habent ad aeternitatem; quia illa quae non sunt, non habent naturam per quam coexistant aeternitati. Ergo non entia aeternitati non coexistunt.

2. Secundum dubium est circa probationem conscqucn-lue *. Non enim videtur sequi: *Aeternitas cuilibet parti temporis adest. Ergo intelligere quod mensuratur aeternitate fertur ad omnia quae pro quacumque tempore differentia sunt.* Non enim valet: *Instans praesens mensurat visionem meam. Ergo ego rideo omnia risibilia quae huic instanti sunt praesentia.* Neque etiam ex parte intellectus valet: *Omnia intelligibilia nunc sunt praesentia instanti mensuranti meam intellectionem. Ergo ego intelligo omnia intelligibilia.*

VIII. Pro solutione primi dubii attendendum quod, cum dupliciter possit intelligi non entia esse praesentia Deo in aeternitate, scilicet secundum realem coexistentiam ipsorum ad Deum, et secundum esse cognitum et obiectivum tantum: quidam philosophi hoministarum tenent non entia esse praesentia Deo in aeternitate in esse obiectivo, quia videlicet ab aeterno cognoscuntur a Deo; non autem secundum realem coexistentiam eorum ad esse divinum.

Mihi autem videtur, quod ut plerique Thomistae tenent, esse de mente Sancti Thomae quod utroque modo omnia, tam praeterita et futura quam praesentia, sunt Deo in aeternitate praesentia: ita quod et illi realiter coexistant in aeternitate, et aeternaliter ab ipso cognoscuntur. Moveor autem quia, ubicumque Sanctus Thomas de hac materia loquitur, pro ratione quare Deus cognoscat futura contingentia certitudinaliter, assignat hoc, quia omnia sunt Deo et aeternitati praesentia, et quod aeternitas cuilibet temporis vel instanti temporis adest: ut patet in hoc capite, et Prima, q. xiv, a. 9 ut 13, et I^m7., q. n, a. 12. item I^m Sent., d. xxxvni, a. 5. Esset autem petitio principii si intelligeret quod omnia sunt praesentia Deo intuitive, non autem secundum realem coexistentiam: quia assumeret quod deberet probare. Quod cum non sit tanto viro, ut in re tanta, attribuendum, dicendum est quod ipse volebat arguere Deum intelligere omnia futura contingentia quia intelligere divinum se extendit ad omnia quae sunt praesentia suae mensurae et illi coexistunt; mensura autem divinae intellectionis est aeternitas, cui non solum nobis praesentia, sed etiam nobis futura realiter coexistant.

IX. Sequendo itaque hanc partem, quae profecto difficultatem maximam videtur pati propter assuefactionem nostram ad res temporales, ad eius evidentiam considerandum primo, ex doctrina Sancti Thomae I^m Sent., d. 19. q. ii *, et Prima, q. x, quod aeternitas et tempus, licet in hoc convenient quod ambo accipiuntur tanquam mensurae durationis rei, differunt tamen, quia tempus est mensura rei successivae et divisibilis, scilicet motus; aeternitas autem est mensura esse indivisibilis et secundum se totum simul existentis ac omnino invariabilis. quod est esse divinum. – Ex hac autem differentia et alia differentia provenit. Quia enim motus, qui mensuratur tempore, dividitur in partus successivas, quarum una recedente alia succedit, ut una existens altera expectatur, oportet ut tempus ipsum dividatur in consimiles partes, in tales scilicet quod aliqua sit praeterita et aliqua futura: oportet enim propriam mensuram esse proportionatam mensurato. Aeternitas vero, quia mensurat esse indivisibile totum simul existens, non dividitur in plures partes, quarum una sit praeterita et altera futura, sed tota simul existit; et se habet sicut quoddam *nunc*, et sicut duratio indivisibilis semper stans et semper praesens, nullamque suscipiens variationem. Propter quod bene definitur a Boetio, V lib. *de Consol.* *, quod est *interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio*.

2. Considerandum secundo quod, sicut esse divinum ad omne esse creatum comparatur sicut commune ad proprium, communitate scilicet perfectionis et causalitatis, propter quod dicuntur omnia esse in Deo sicut in sua causa et suo exemplari; ita aeternitas in ratione mensurae comparatur ad quodcumque tempus mensurans esse rei tem-

poralis sicut mensura communis ad propriam mensuram; ita quod in ipsa omnes temporis differentiae continentur, sicut propria et particularis mensura continetur in mensura communi et excedente. Propter quod inquit Sanctus Thomas quod *aeternitas comprehendit omne tempus*. Et quia quod continetur a mensura particulari, continetur etiam a mensura communi illius contentiva, sicut quod continetur a vase continetur etiam a caelo; oportet ut omne quod sub aliqua temporis differentia continetur, sive sit tempus praeteritum sive praesens sive futurum, etiam sub aeternitate contineatur; ut sicut dicitur esse in tempore aliquo sicut in mensura propria et adaequata, ita dicatur esse in aeternitate sicut in mensura inadaequata et excedente; sicut omnia quae sunt in propriis locis, dicuntur esse in aere aut in caelo sicut in loco omnibus communi. Et sic dicimus quod omnia quae sub quacumque temporis differentia continentur, tam videlicet praeterita et futura quam praesentia, sunt in aeternitate. Et quia aeternitas non habet partus, ut possit dici una res sub una parte aeternitatis esse ut alia res sub alia parte, sed est tota simul existens, ideo convenientissime dicitur quod omnia continentur et sunt in tota aeternitate.

3. Considerandum tertio, ex Aristotele, I^m *Phis.* *, quod aliter dicuntur duae res, quae habent rationum mensurati, coexistere: et aliter duae durationes. Duo enim mensurata secundum durationum sui esse dicuntur coexistere, quia eorum existentiae in eadem mensura durationis praesenti continentur: sicut duo homines in eadem die habentes esse, aut in eodem instanti temporis, dicuntur coexistere. Duae autem mensurae, proprie loquendo, coexistere dicuntur quia una in altera continetur: sicut diu simul est cum mense, quia continetur in mense. Cum ergo dicitur temporale coexistere aeterno, sensus est quod esse rei temporalis et esse rei aeternae una mensura durationis praesenti mensurantur. Quod cum non possit xurificari de tempore, quod est propria mensura rei temporalis, quia aeternum nulla temporis differentia mensuratur, sed est supra omne tempus; oportet ut intelligatur de aeternitate, quae est mensura propria et adaequata esse aeterni, mensura vero excedens et inadaequata esse rei temporalis. Et sic dicimus res creatas et temporales coexistere Deo, etiam quae nondum sunt in tempore praesenti, inquantum et esse Dei et esse rerum temporalium hac mensura praesenti, et non divisa in praeteritum et futurum, mensuratur, unum sicut mensura adaequata, alterum sicut mensura excedente.

4. Cum ergo inquit Sanctus Thomas quod *res coexistunt Deo etiam quae non sunt in tempore nobis praesenti, sed sunt praeterita aut futura nobis*, intelligitur quod esse utriusque mensuratur una mensura praesenti, quae est aeternitas: non autem quod esse utriusque tempore nobis praesenti mensuretur, ut sidentur intelligere qui hanc Sancti Thomae positionem impugnant.

Similiter, cum dicitur quod *aeternitas adest cuilibet temporis*, non est sensus quod in tempore nobis praesenti sint et aeternitas et omne tempus, hoc enim contradictionem implicaret: sed quod omne tempus continetur in aeternitate, quae est mensura semper praesens, sicut propria et particularis mensura in mensura communi et excedente continetur.

5. Sed tamen advertendum quod difficultatem in hac re nobis affert quia, cum cognitio nostra sit a rebus temporalibus originata, verba imposita a nobis ad aliquid significandum, rem scilicet aut actionem, aliquam differentiam temporis consignant. Et ideo, cum dicimus. *Hoc coexistit Deo*, videtur consignificari existentiam huius cum Deo esse in tempore nobis praesenti. Quod quidem, sic intelligendo. non potest dici non coexistente verificari. Sed si significationem verbi praesentis temporis abstrahamus a consignificatione huius durationis praesentis quae est tempus, sed tantum consignificemus aliquam mensuram durationis praesentem non descendendo ad hanc rem illam, tollitur difficultas et impossibilitas. Si enim cum dico, *Antichristus coexistit Deo*, nihil aliud intelligatur quam quod et esse Dei et esse Antichristi sunt in una mensura durationis.

quae non est praeterita aut futura, sed praesens, patet ex praedictis quod est verissima: quia sunt in aeternitate, quae est mensura praesens. Sed si cum hoc intelligeretui* quod talis mensura praesens sit tempus nobis praesens» esset falsa. Sicut, cum dicitur quod *Sortes est animal*, si nihil aliud intelligatur quam quod est *substantia animata sensibilis*, verum dicitur: si autem intelligatur quod est talis substantia sensibilis quae est brutum, dicitur falsum.

Ex hoc patet quod, cum dicitur, *Non existentia in tempore nobis praesenti, sive futura aut praeterita, coexistunt Deo*, ad sensum verum, quem intendit Sanctus Thomas, non oportet intelligerc quod sint simul cum Deo in nunc aeternitatis, licet hoc sit verum, sed sufficit intelligerc quod simul sunt in aliqua mensura durationis quae est praesens, quaecumque sit illa; descendendo autem ad particulares mensuras, est verum dc hac mensura quae est aeternitas, m qua omnia esse habent; sicut, cum dicitur. *Sortes est animal*. non oportet ad veritatem propositionis intelligerc quod sit hoc animal quod est humo, quamvis non sit aliud animal quam homo. Quando autem dicitur quod omnia coexistunt Deo *in tota aeternitate*, descenditur ad particularem mensuram quae est aeternitas: et est sensus quod esse omnium et esse Dei sunt in hac praesenti mensura durations quae est aeternitas, non habens partes, sed lota simul existens. El est simile sicut si diceretur de Sorte quod est *hoc animal quad est homo*.

6. Si autem quaeratur utrum, secundum positionem Sancti Thomae, nunc Adam coexistât Deo, et similiter de Antichnsto: – respondetur quod ly *nunc* potest importare tempus cx parte propositionis significantis, tanquam videlicet mensuram veritatis ipsius: et potest importare tempus ex parte rei significatae, tanquam ipsius esse mensurans. Primo modo, sensus est quod in isto *nunc* haec propositio est vera, *coexistit Deo*. Et tunc dicitur quod est verum: quia Adam, et tempus in quo erat verum dicere *Adam est*, convenit cum Deo in mensura praesenti quae est aeternitas, ut lain diximus. Secundo modo, sensus est quod esse Dei et Adam sunt in hoc instanti temporis. Et tunc dicitur quod est falsum. – Et similiter dicitur de istis propositionibus, *Seniper omnia coexistent Deo, Omnia aeternaliter coexistunt Deo*. ct. *Omnia sunt praesentia Deo*, et de similibus.

X. Sic ergo intellecta positione Sancti I hornae, nullam patitur calumniam. Immo necesse est sic tenere. Quod manifeste ostendi potest hac ratione. Quaero enim: - Aut verum est nunc, ad sensum dictum, ut scilicet ad aeternitatem fit relatio, quod Adam coexistit Deo, ct Anlichristus: aut non est verum quod coexistât, sed tantum quod Adam coexistit et quod Antichristus coexistet. Si detur primum, habetur propositum. Si secundum detur, ergo in aeternitate est praeteritum et futurum. Nihil enim dicitur praeteritum aut futurum in ordine ad aliquam suam durationem nisi illa duratio habeat in se praeteritum ct futurum: ut in tempore patet. Sed hoc rationi aeternitatis repugnat. Ergo etc.

XL z\ld primam rationem in oppositum ', quae sumitur cx Scoto, in Primo, d. xxxix . patet solutio cx dictis. Conceditur cmm quod, sicut Antichristus est praesens ac.tcrnitati, quia scilicet aeternitate mensuratur tanquam mensura inadaequata, quae est mensura praesens; ita verum est dicere quod *Antichristus est*, idest, *mensuratur aliqua praesenti mensura*, scilicet aeternitate, pro tempore in quo erit verum dicere quod Antichristus est. Sicut autem non est verum quod sit in tempore nobis praesenti, ita non est verum quod sit praesens Deo in tempore nobis praesenti, tanquam praesentialitas eius ad Deum tempore praesenti mensuretur.

Ad eundem etiam sensum conceditur quoi! *Omnia sunt praesentia et nihil est futurum*, scilicet secundum quod Deo ct aeternitati comparantur: licet, secundum quod comparantur tempori, non omnia sint praesentia, sed aliqua sint praeterita et aliqua sint futura.

Utrum autem debeat simpliciter el absolute concedi, *Antichristus est*, et quod *Omnia sunt praesentia et nihil est futurum*: dicitur quod non. Quia, cum e.w et *prae-*

sens esse, absolute sumptum, secundum consuetam significationem importet esse in tempore praesenti; ct nihil ponatur in illa propositione per quod possit determinari ad aeternitatem: denotaretur et Anlichrislum et omnia esse in tempore praesenti. (lum autem dicitur quod *Omnia sunt praesentia Deo*, aut quod *Omnia coexistunt Deo*, quia ratione illius termini *Deo* potest intelligi praesentialitas ct coexistentia esse in aliqua mensura communi Deo et creaturae, quae est aeternitas, ideo potest absolute concedi utrumque.

NIL Ex quo patet defectus rationis Scoti, loco praealleg.ito, cum deducit quod, *si aliquid futurum est in actu respectu Dei, simpliciter est in actu, et impossibile est ipsum postea poni in actu*: quia *quod dicitur tale respectu causae pi imae, simpliciter potest dici tale*.

Patet enim quod illud non sequitur: scilicet, si aliquid futurum est in actu respectu Dei, quod sit in actu simpliciter et absolute loquendo. Assumptum autem ad probationem illius non habet veritatem quando pro diversis mensuris intelligitur quod dicitur de re cum respectu ad primam causam, et quod dicitur de re simpliciter, ut est in proposito. Nam cum dicitur, *Hoc futurum nobis est in actu respectu Dei*, velificatur pro mensura praesenti quae est aeternitas: cum autem absolute dicitur. *Hoc est in actu*, intelligitur pro praesenti mensura quae est tempus. Ideo primum c-t verum, secundum est falsum. Et propterva nihil prohibet quin futurum nobis possit poni in actu.

2. Patet etiam ex eodem fundamento solutio ad aliam rationem Scoti *, cum ait quod, *si sessio mea (/i/fi/raj est praesens aeternitati in esse exislentiae. ipsa nunc est producta in illo esse: quia nihil aliud a Deo habet esse in temporis fluxu nisi sit productum a Deo secundum illud esse*.

Patet enim illud non sequi. Quia non dicitur quod sessio mea sii praesens Deo in hoc praesenti tempore, sed m aliqua mensura praesenti quae est aeternitas. Dicitur autem esse nunc producta absolute quando habet esse in tempore praesenti locutionem mensurante.

3. Patet etiam ex dictis solutio rationis alterius *, quae arguitur quod tunc non esse rei non praecedet esse, sed simul erunt. Et sic contradictoria erunt simul vera.

Dicitur enim quod absolute non est dicendum. *Non esse rei est simul cum esse ipsius*, quia hoc referretur ad tempus praesens, et sic implicaretur contradictio. Sed bene verum est quod sunt simul in comparatione ad Deum et in aeternitate, quae simul absque successione attingit esse et non esse rei.

De contradictoriis autem propositionibus nunquam concedendum est quod sint simul verae, etiam ad Deum et aeternitatem res comparando: semper enim altera propositio est falsa. Cum enim dicitur, *Antichristus est praesens Deo, Antichristus non est praesens Deo*, negativa est falsa. – Similiter cum dicitur, *Antichristus non est in aeternitate*. falsa est propositio negative sumpta: falsum est enim quod non sit praesens Deo, el quod non habeat esse in aeternitate. Sed si illa propositio acciperetur in sensu affirmativo, ut esset sensus, *Antichristus non est*, idest, *habet non esse, in aeternitate*, ita quod praedicatum esset negativum sive infinitum, propositio autem affirmativa, tunc utraque esset vera: Antichristus enim in aeternitate et habet esse et habet non esse, inquantum aeternitas simul attingit cl cius esse et eius non esse. Sed tunc constat quod non sunl contradictoriae propositiones: cum utraque affirmative sumatur.

Si autem dicatur quod ab affirmativa de praedicato infinito aut negato valet ad negativam de praedicato finito aut affirmato, valet enim. *Est iniustus. Ergo non est iustus*; ct per consequens etiam valet. *Habet non esse. Ergo non habet esse*; el sic, si affirmativa est sera, etiam negativa c>t vera: – dicitur quod illa regula tenet ubi propositio aliquam mensuram temporis importat. Quia enim in uno tempore non possunt esse simul opposita praedicata et esse ac non esse eiusdem rei, ideo, cum alicui pro uno tempore attribuitur praedicatum infinitum sive non esse, oportet ut pro eodem tempore ab eo excludatur praedicatum linitum et esse illi oppositum Non autem

• Num. vjl
• Eoi tijv coi.

te
es
e>
re
ut

a<
«
Ci
5f
n
r<
k
Sl
d
l
u
Si
s<
c
c
e
n
Γ

•F< »'<.
• i4i. cx
l
n
s
a
i
o
e
C
r
c
2

a. r-rô
*liXecap.! Ct
jr.ur.

(
K
r
(
d.
W
<
l
<
c

l
t
t
i
<
l
r
<
l
<
<
f
f

t
t
l

uctam wgni-
nti; el nihil
determinari
t umnii n«c
Omnia Hint
'eo, quia ra-
cntialifa* ct
)eo ct crea-
itc concedi

ico praeal-
est *in actu*
ossibile en
le respectu

, si aliquid
actu sim-
at ad pro-
ò diversis
îspectu ad
ter, ut eu
obis est in
enti quae
'oc est in
t tempu*.
proptera
n actu.
aliam ra-
i/i/rd) est
? est pro-
e in tem-
llud esse.
ur quod
porc, sed
. Dicitur
t es<e in

is -, qua ;
rsse, sed ūr-u»
.ra. it“ L
m, Non ?“.
•elur ad
*d bene
)cum et
git CMC

im con-
ium ct
propo-
T prae-
iliva est
7 aeter-
utn est
eat esse
l sensu
t, *habet*
t nega-
a, tunc
t *habet*
attingit
)d non
mathe

ato in-
l finito
est iu-
, *Ergo*
m ne-
»i pro-
l enim
'raedi-
ui pro
e non
aditur
autem

tenet regula illa ubi propositio importet mensuram quae est aeternitas: quia, ut dictum est, aeternitas, tota simul existens, simul utrumque oppositorum, et esse ct non esse rei mensurat, tanquam mensura communis ct inadaequala. ut possit dici quod in aeternitate rus habet esse cl non esse.

XIIL Pro responsione ad confirmationum -, sciendum ex doctrina Sancti Thomae in locis praeallegatis -, quod licet aevum, quo esse angelorum mensuratur, sit totum simul et nullam habeat partium diversitatem, sicut neque aeternitas, tamen aliquam successionem ut divisionem patitur adiungi sibi in eo quod aevo mensuratur: quod sane est ab aeternitate alienum, quae nullam alterationum el successionem in re aeterna compatitur. Inde, licet esse rei aeviternae sil totum simul, operatio tamen angeli qua res alias a se intelligit, non est tota simul, sed uni intellectioni succedit alia. El ideo intellectio angeli non mensuratur aevo, quod non habet successionem, sed tempore discreto, quod successionem habui sicut el ipsa operatio. Unde plures intellectiones tempore discreto mensurantur; unica autem intellectio mensuratur instanti temporis discreti. Sicut autem est de intellectione, ita est de repraesentatione speciei per quam fil intellectio: quod scilicet cius repraesentatio non est tota simul, sed successiva, secundum quod res successive capiunt essu. Et ideo non est eadem ratio de similitudine intellectus angelici ct de aeternitate: quia videlicet in aeternitate nulla est successio, in repraesentatione autem speciei angelicae potest esse successio.

Ex hoc sequitur rationum Scoti, ubi supra *, nihil contra nos concludere. Ait enim quod, cum aevum toti tempori secundum nos coexistât, per eandem rationum sequatur angelum, qui aevo mensuratur, omnia futura cognoscere. – Dicitur enim quod repraesentatio per speciem angelicam non mensuratur aevo, sed tempore discreto: et ideo non est tota simul. Ideo non oportet ut omnia simul cognoscat quae futura sunt. Quamvis, etiam si mensuraretur aevo, non oporteret ob hoc ut futura angelus cognosceret, sicut de Deo arguimus: quia intelligere angeli non mensuratur aeternitate sicut intelligere divinum, sed tempore discreto, \$ive instanti temporis discreti, ut ostendetur inferius*.

XIV. Ad secundum dubium respondetur quod sup-
pomt ratio ista, ex praecedentibus*. Deum omnia cogno-
scere quae actu praesentia sunt sibi secundum esse, et quae
sub eadem duratione cadunt cum sua intellectione, eo quod
essentia sua, una existons, sit similitudo omnium entium.
Sed quia aliqui volebant non entium cognitionem a Deo
removee eo quod scientia sil tantum entium, ostendit
quod hoc non habet removee cognitionem non entium
a Deo: quia, licet non entia in hoc tempore non sint actu,
sunt tamen aeternitati, quae est mensura divinae intelle-
ctionis, praesentia pro tempore pro quo erunt. Nos autem
uno actu videndi aut intelligendi non cognoscimus omnia
quae nobis realiter praesentia sunt per coexistentiam, sed
ea tantum quae sunt actu nobis praesentia in esse obic-
ctivo. Ideo non est simile.

Potest etiam dici quod differentia est inter cognitionem
nostram et cognitionem divinam, quia non omnis cognitio
possibilis nobis inesse est tota simul, sed habet successio-
nem, dum nunc unum, nunc aliud cognoscimus. Cognitio
autem omnis possibilis Deo inesse est in ipso simul: cum
intellectus divinus non sit in potentia, quia tota latitudo suae
cognitionis mensuratur aeternitate, quae successionem non
habet, sed est tota simul. Propter hoc bene arguitur sic.
Tantum se extendit cognitio div ina quantum sua duratio,
quae est aeternitas: quia tota latitudo cognitionis divinae
mensuratur aeternitate tanquam mensura adaequata. Sed
aeternitas comprehendit omne tempus: et consequenter
omne quod est in quocumque tempore. Ergo et intellectio
divina sc extendit ad omne tempus, et ad esse rerum in
quocumque tempore. Et sic procedit ratio Sancti Thomae.
Non valeret autem argumentum de cognitione nostra. Quia
maior esset falsa, scilicet, *Tantum se extendit nostra co-*
gnitio quam nunc habemus, quantum se extendit mensura
ipsius, quae est tempus praesens: quia tota latitudo cogni-
tionis nobis possibilis inesse non mensuratur hoc tempore
praesenti demonstrato tanquam mensura adaequata; cum

in nostra cognitione sit successio diversarum cognitionum
secundum diversa tempora. Non est ergo similis ratio de
intelligere divino et de intelligere nostro. Esset autem si-
mile si tempus praesens in quo est hoc intelligere no-
strum. esset mensura adaequata omnis cognitionis nobis
possibilis in ipso tempore, ita quod tota latitudo huius-
modi cognitionis mensuraretur hoc tempore: cum enim
hoc tempore possimus omnia quae nobiscum coexistunt
cognoscere dhisim loquendo, et quantum est ex parte in-
tellectus, sequeretur quoti ipso intelligere omnia nobiscum
existentia intelligeremus. Et si poneremus ipsum tempus
nunc praesens coexisteru simul tempori praeterito ct tem-
pori futuro, ac per hoc mensurare omnem cognitionem
possibilem in nobis esse in tempore praeterito ut in tem-
pore futuro, tunc pur praesens intelligere cognosceremus
el praeterita et praesentia. Quia autem hoc non est. ideo
non est simile.

XV. Quantum ad secundum *, duo notantur ad pro-
baiae conclusionis declarationem. Primum est quod ea
quae nec sunt ncc erunt nec fuerunt, aliter cognoscuntur
quam ea quae sunt praesentia vel praeterita vel futura. Illa
enim cognoscuntur non in seipsis, sed ut existentia in di-
vina potentia: ct dicuntur cognosci notitia *simplicis intel-*
ligentiae. Ista vero cognoscuntur ul existentia in potentia
sua, in propriis causis, et in seipsis; et dicuntur cognosci
notitia *visionis*.

Secundum est quod omnium talium cognitionem habet
Deus per essentiam suam: inquantum est repraesentabitis
secundum multa quae non sunt nec urunt nec fuerunt,
(quae ad primam cognitionem perlinent); [est] quoque
similitudo virtutis cuiuMibct causae; et esse cuiuslibet rei
quod habet in seipsa.

Ex quibus patet responsio ad obiectionem quae erat
quod scientia urat tantum entium *. Dicilur enim quod
omnia cognita a Deo aliquo modo sunt: quia vel sunt in
potentia Dei, vel in suis causis proximis, vel in seipsis.

Confir matur conclusio auctoritate /icc/f. xxnr, et *lerem*. 1.
2. Advertendum pro notitia distinctionis illius cogni-
tionis divinae in notitiam *simplicis intelligentiae* et *visionis*,
quod non est ista distinctio accipienda ex parte divinae
scientiae, quasi ipsa in se aliquam multiplicitem habeat,
cum dictum sit superius* Deum omnia una simplici cl
indivisibili notitia cognoscere: sed ex parte obiectorum
quae per ipsam cognoscuntur. Quaedam enim sunt a Deo
cognita quae pro nulla temporis differentia habent esse:
et respectu horum illa notitia dicitur notitia *simplicis in-*
telligentiae, quia terminatur ad rem et naturam produci-
bilem non coniunctam esse actualis existentiae extra ipsum
Deum, sed simpliciter ut in Deo esse habet. Quaedam
autem habent aliquando esse: et respectu horum eadem
indivisibilis notitia dicitur notitia *visionis*, quia a nobis vi-
dentur res quando habent esse in seipsis. ita quod una est
solum divina notitia in sc. qua omnia Deus cognoscit: mul-
tiplicatur autem secundum rationem, ct diversa sortitur
vocabula, secundum diversitatum obiectorum ad quae ter-
minatur.

XVI. Quantum ad tertium *, excludit errorem dicentium
Deum singularia tantum cognoscere quia cognoscit in causis
universalibus tantum : sicut qui cognosceret eclipsim hanc,
non prout est haec, sed ut provenit ex oppositione. Patet
enim hoc falsum esse: cum dicamus quod singularia non
tantum in suis causis cognoscit, sed etiam ut in seipsis sunt.

Sed occurrit circa hoc dubium: quia videtur Sanctus
Thomas velle quod cognoscere singulare in sua causa sii
cognoscere tantum universaliter. Hoc enim non videtur
verum. Nam astrologus cognoscens eclipsim futuram, co-
gnoscit ipsam tali determinato tempore et in tali situ. Hoc
autem est cognoscere singulare in sua singularitate: quia
singulare ideo est singulare quia est determinatum ad hic
el nunc.

Respondetur quod cognoscere singulare in causa uni-
versali non est cognoscere ipsum ut determinatum ad hic
et nunc: quia hoc per sensum dumtaxat cognosci potest.
Et cum dicitur quod astrologus cognoscit eclipsim deter-
minatam ad hic et nunc, dicitur quod hoc non est verum:

'nit Cftm'

L1,“-Se'

· Cap.

init: Cora'

seJ bene cognoscit quod, quocumque tempore est talis oppositio in tali situ, tunc est eclipsis. Nunc etiam in tali situ esse talem oppositionem cognoscere potest arguillive: sed nunc et in tali situ esse hanc eclipsim non cognoscit in seipsa nisi sensu experiatur. I nde per illam cognitionem non cognoscitur res ut hic et nunc: sed universale quiddam

secundum aliquam determinationem tempons et loci. Lnde cognoscere rem ut hic et nunc est cognoscere ipsam ut actunlitr sub hoc tempore c^istentem et in hoc situ. Quod rci non convenit quandiu est in causa. El propterea non cognoscitur ut singulare quando cognoscitur ut virtualitr tantum existens in causis.

CAPITULUM SEXAGESIMUM SEPTIMUM

\ 19 v a 7 sine titulo.

QUOD DEUS COGNOSCIT SINGULARIA CONTINGENTIA FUTURA

x his amem iam aliququaliter patere potest quod contingentium singularium ab aeterno Deus infallibilem scientiam habuit, nec tamen contingentia esse desistunt ♦

Contingens enim certitudini cognitionis non repugnat nisi secundum quod futurum est. non autem secundum quod praesens est. Contingens enim, cum futurum est, potest non esse: et sic cognitio aestimantis ipsum futurum esse falli potest: falletur enim si non erit quod futurum esse aestimavit. Ex quo autem praesens est. pro illo tempore non potest n.Qn esse: potest autem in futurum non esse, sed hoc non iam pertinet ad contingens prout praesens est. sed prout futurum est. Unde nihil certitudini sensus deperit cum quis videt currere hominem, quamvis hoc dictum sit contingens. Omnis igitur cognitio quae supra contingens fertur prout praesens est. cena esse potest. Divini autem intellectus intuitus ab aeterno fertur in unumquodque eorum quae temporis cursu peraguntur prout praesens est. ut supra*' ostensum est. Relinquitur igitur quod de contingentibus nihil prohibet Deum ab aeterno scientiam infallibilem habere.

Item. Contingens a necessario differt secundum quod unumquodque in sua causa est: contingens enim sic in sua causa est ut non esse ex ea possit et esse: necessarium vero non potest ex sua causa nisi esse. Secundum id vero quod utrumque eorum in se est, non differt quantum ad esse, supra quod fundatur verum: quia in contingenti, secundum id quod m se est. non est esse et non esse, sed solum esse, licet in futurum contingens possit non esse. Divinus autem intellectus ab r aeterno cognoscit res non solum secundum esse quod habent in causis suis, sed etiam secundum esse quod habent in seipsis *. Nihil igitur prohibet ipsum habere aeternam cognitionem de contingentibus et infallibilem.

\mplius. Sicut ex causa necessaria cenitudinaliter sequitur effectus, ita ex causa contingenti completa si non impediatur. Sed, cum Deus cognoscat omnia, ut ex supra* dictis patet, scit non solum causas contingentium, sed etiam ea quibus possunt impediri. Scit igitur per certitudinem an contingentia sint vel non sint.

\dhuc. Effectum excedere suae causae perfectionem non contingit, interdum tamen ab ea deficit. t Ude. cum in nobis ex rebus cognitio causetur, contingit interdum quod necessaria non per modum necessitatis cognoscimus, sed probabilitatis. Sicut autem apud nos res sunt causa cognitionis, ita divina cognitio est causa rerum cognitarum*. Nihil igitur prohibet ea in se contingentia esse de quibus Deus necessariam scientiam habet.

Praeterea. Effectus non potest esse necessarius cuius causa est contingens: contingeret enim effectum esse remota causa. Effectus autem ultimi causa est et proxima et remota. Si igitur proxima fuerit contingens, eius effectum contingentem oportet esse, etiam si causa remota necessaria sit: sicut plantae non necessario fructificant, quamvis molus solis sit necessarius, propter causas intermedias contingentes. Scientia autem Dei. etsi sit causa rerum scitarum per ipsam, est tamen causa remota. Eius igitur necessitati scitorum contingentia non repugnat: cum contingat causas intermedias contingentes esse.

Item. Scientia Dei vera non esset et perfecta si non hoc modo res evenirent sicut Deus eas evenire cognoscit. Deus autem, cum sit cognitor totius esse, cuius est principium, cognoscit unumquemque effectum non solum in se. sed etiam in ordine ad quaslibet suas causas. Ordo autem contingentium ad suas causas proximas est ut contingenter ex eis proveniant. Cognoscit igitur Deus aliqua evenire et contingenter evenire. Sic igitur divinae scientiae certitudo et veritas rerum (¶ contingendam non tollit.

14 iam hie aPc: post pertinet Z. o»i DEGWiè, lac. N. 29 vero) autem aEYPc. non potest hie DGWZ; past causa. 3o nisi esse) non esse DEWZ&. id post vero GWY. 31 eorum) horum aEPc. 3.; in) enim α. i ccritudinalitr post effectu* aEPc. 8 perfectionem non contingit) non pertingit αE. o dficitj quid 7. vide pΛ, io ex rebus cognitio causetur GNWZ: lac. E, cognitio cx (in F, om B) rebus a, cognitio causetur cx rebus X, cognitio cx rebus causatur D, cognitio ex rebus causetur \b, causetur cognitio cx rebus Pc. 11 non om al-', ante cognoscimus D. 15 Nihil DNWZPc; Non. 18 contingeret) contingit aEPc. 27 Eius igitur) eius. Igitur Pc. 28 repugnat) repugnant P./.. 35 causas) proximas addunt bPd. 38 et contingenter evenire) et contingenter convenire a, contingenter Z.

9 Ci. cap. Tertio,

• Cap. pnwc.

• Cap. price.

I
i
r
C

i
S
s
c
s
á
r
i

J

r

t

s

C

P

C

3

1:

IU

2:

sn

bi
st
¶U Unseat.

ol
ct
C iv. ùL

cl

til

lu

in

S<

ta

qv

di

CV

co

co

ce

ea

no

*O

let

it loci. Unde re ipsam ut c M(U, Quod opterea non n virtualiter

Patet igitur e.x dictis quomodo obiectio cognitionem contingentium in Deo impugnans sit repellenda*. Xon enim posteriorum variatio prioribus variabilitatem inducit: cum contingat ex causis necessariis primis effectus ultimos contingentes procedere. Res autem a Deo scitae non sunt priores eius scientia, sicut apud nos est. sed sunt ea posteriores. Xon igitur sequitur, si id quod est a Deo scitum variari potest, quod eius scientia possit falli xel qualitercumque variari.
’Secundum consequens igitur decipiemur si. quia nostra cognitio rerum variabilium variabilis est. propter hoc in omni cognitione hoc necessario accidere putetur.

Rursus, cum dicitur. *Deus scii*, xel *sciril. hoc Juturum*, medium quoddam accipitur inter divinam scientium et rem scitam, scilicet tempus in quo est locutio, respectu cuius illud quod a Deo scitum dicitur est luturum. Xon autem est futurum respectu dix inae scientiae, quae, in momento aeternitatis existens, ad omnia praesentialiter se habet. Respectu cuius, si tempus locutionis de medio subtrahatur, non est dicere hoc esse cognitum quasi non existens, ut locum habeat quaestio qua quaeritur an possit non esse: sed sic cognitum dicitur a Deo ut iam in sua exsistentia visum. Quo posito, non remanet praedictae quaestioni locus: quia quod iam est. non potest, quantum ad illud instans, non esse. Deceptio igitur accidit ex hoc quod tempus in quo

loquimur, coexistit aeternitati, xel etiam tempus praeteritum (quod designatur cum dicimus, *Deus sciril*): unde habitudo temporis praeteriti vel praesentis ad futurum aeternitati attribuitur, quae omnino ei non competit. Et ex hoc accidit .«-*cundum accidens* falli.

Praeterea, si unumquodque a Deo cognoscitur sicut praesentialiter visum, sic necessarium erit esse quod Deus cognoscit, sicut necessarium est Sortem sedere ex hoc quod sedere videtur. Hoc autem non necessarium est absolute, vel. ut a quibusdam dicitur, *necessitate consequentis*: sed sub conditione, vel *necessitate consequentiae*. Haec enim conditional!?» est necessaria: *Si ridetur sedure. sedet*. I nde et. si conditionalis in categoricam transferatur, ut dicatur. *Quod ridetur sedere, necesse est sedere*, patet eam *de dicto* intellectam, et *compositam*, esse veram; *de re* vero intellectam, et *dirisam*, esse falsam. Et sic in his, et in omnibus similibus quae Dei scientiam circa contingentia oppugnantes argumentantur, *secundum compositionem el dirisionem* falluntur.

Quod autem Deus futura contingentia sciat, etiam auctoritate Scripturae Sacrae ostenditur. Dicitur enim *Sap. vm \ de dix ina Sapientia: Signa et monstra scit antequam Jiant, et erenlus temporum et saeculorum*. El *J'-ccli. xxxt.x Xon est quicquam absconditum ab oculis eius: a saeculo usque in saeculum respicit*. Et */saiae xi vm5: Praedixi libi ex tunc: antequam renirent. indicari libi*.

1 obicuo) abiectio GY. cognitionem) cognitionum Pc. 3 impugnant) repugnan* X6Pc. 3 posteriorum l>NZMM: posterior, 8 igitur) enim aPe. 11 decipiemur GX'YZb: decipimur aEPe, decipitur 1), decipiuntur \V. 16; am N, scilicet sed *ceteri*. Jicitur *tegimux cum* XV.ZIX Jicit \ *i-un <f ceteri*. i> .iccipitur) actur. 8 I I Xon autem XZMV; jicc C, X..r« crfm est futurum {*supra marginem*, r *inserendum post* Xon autem) \ w/iix; *post* acientiae. non) si BI HpO. *cd C, sic *supra rasuram* G. 15 quaeritur) quaerit s. 3> dicitur) diceretur sEYPc. n Deo *post* ut iam GW. om pN. exl&tentia A *solus* (pN?); csicntin (*in X jupru rasuram*). 18 iam est) iam non est aDr. 2 dicimus \ *solus*; dicitur- 4 quae! quod aEPc. 8 sic) sicut *DE. 11 vel. ul) vel G* ut NZ, velud BDY- 16 ut) cum a. 17 intellectam) intellectuii a; nio.v contpoMtiva *ct* intellectiva C. falluntur) fallimur aE. ct eventus) ut eventus »Z. eventus XV. iS a Meculo usque CGXW . ct u sacco!o usque Z. n sacco!o et usque *ceteri*.

Commentaria Ferrariensis

Tertia conclusio» tertiae respondens obicctioni, est: *Contingentium singularium ab aeterno Deus infallibilem scientiam habuit, nec tamen contingentia esse desistunt* *. Circa quam conclusionem tria facit Sanctus Thomas: primo, ipsam rationibus confirmat; secundo, ad obicctionem inductam respondet : tertio, propositum auctoritatibus corroborat*.

1. Quantum ad primum, advertenda sunt duo m conclusione. Primo, quod lit mentio de *singularibus contingentibus*. Quia quod Deus cognoscat contingentia quantum ad naturas universales, hoc difficultatem non habet: cum ipsa universalia necessitatem quandam habeant ct immutabilitatem, ct sic subdi possint certae cognitioni. Sed quod singularia cognoscat, non parvam habet dubitationem. propter eorum mutabilitatem. e.x qua videtur quod certae et infallibili cognitioni, qualis est cognitio divina, subdi non possint. Propter hoc, ut ostendat Sanctus Thomas velle se omnem difficultatem tollere, in conclusione et quod ad divinam scientiam et quod ad contingentiam pertinet assumit, inquiens quod et dc istis habet Deus cognitionem *infallibilem*, non fallibilcm et incertam sicut nos, *ab aeterno*. In quo datur intelligi quod ea cognoscit antequam sint, ct tamen *contingentia esse non desistunt*: idest. cx eo quod sic a Deo cognoscuntur, non tollitur ab ipsis contingentia ct mutabilitas, ut aliqui volunt suadere; immo et certitudo divinae scientiae et rerum contingentia simul stant.

II. *Probatur ergo conclusio primo sic* . Divini intellectus intuitus ab aeterno fertur super unumquodque eorum quae temporis cursu peraguntur, prout est praesens, ut supra est ostensum. Ergo nihil prohibet Deum de contingentibus ab aeterno infallibilem scientiam habere. - Probatur consequentia. Quia omnis cognitio quae supra contingens fertur ut est praesens, certa esse potest.

\d huius assumpti declarationem notat Sanctus Thomas quod contingens non repugnat certitudini cognitionis nisi secundum quod futurum est: quia, cum possit non evenire, existimans ipsum futurum esse potest falli. Secundum autem quod praesens est, potest per certitudinem cognosci: quia pro tunc non potest non esse, licet in futurum possit non esse: quod iam pertinet ad contingens ut est futurum. I nde certus est sensus videns hominem currere, licet hoc quod dico *hominem currere* sit contingens.

Circa illud assumptum ad probationem consequentiae, nota quod Sanctus Thomas inquit cognitionem quae fertur supra contingens ut praesens est, *posse esse certam*, non autem absolute m» *certam*. Quia non est necessarium talem cognitionem esse certam: potest enim decipi sensus circa communia sensibilia praesentia, et etiam circa propria per accidens. Sed tamen, licet non sit nccesse ut certa sit, non repugnat tamen sibi, ut est cognitio rei praesentis, quod sit certa: cum ipsum quod praesens est possit per certitudinem cognosci. Et ideo illa cognitio in qua error secundum se accidere non potest, ad contingens, ut est

jertitudin-
tingenti
Jeus co-
scii non
i quibus
inem un

e perfe-
ea defi-
auseiur,
kt mo-
bilitatis,
litionis.
arum*.
esse de
t.

issarius
lim ef-
ultimi
roxima
centem
ria sit:
tamvis
inter-
îtsi sit
causa
ontin-
as in-

.Tl'ecta
is cas
gnitor
mum-
etiam
tutem
:st ut
igitur
!. Sic
erum

3o nisi

o rebui
litio cx
ngercrt|
confia-

• Ul. n. u.

SIMMA COXTRA GENTILES, CAP. LXVH.

praesens, cum certitudine potest ferri: quia videlicet, quantum est ex parte contingentis, non repugnat quin per certitudinem sciri possit prout est praesens.

2. Circa assignatam differentiam inter contingens ut est futurum et ut est praesens, considerandum, ex doctrina Sancti Thomae *Verit.*, q. n, a. 12. quod, si aliqua cognitio est certa omnino, ita quod in ea falsitas esse non possit, oportet ut cognoscibile nunquam deficiat ab eo quod de ipso cognoscitur: nam, si deficeret, sequeretur ipsam cognitionem esse falsam; sicut, si iudicarem Sortem sedere et non sederet, falsum cognoscerem. Et ideo oportet ut tale quod cognoscitur, in se quandam necessitatem habeat. Contingens autem, quandiu est futurum, necessitatem non habet: cum impediri possit ne eveniat, et sic possit non esse. Sed cum iam est praesens, et non amplius futurum, necessitatem habet, et non potest impediri ne sit pro illo tempore pro quo est, et per consequens pro tunc non potest non esse – quia *omne quod est, quando est, necesse est esse*, ut dicitur 1 *Perihermenias* . Ideo, ut futurum, certae cognitioni subdi non potest, sed bene ut praesens.

Sed tamen advertendum quod cognosci contingens ut futurum, dupliciter intelligi potest: uno modo, ut modus futuri se teneat ex parte esse quod convenit rei in sua causa; alio modo, ut se teneat ex parte esse effectus in se. Ex parte causae, cognoscere contingens ut futurum est cognoscere causam esse dispositam ad eius productionem. Ex parte autem effectus, est cognoscere quod ipse effectus erit, et quod aliquando erit verum dicere, *hoc est*, ipso demonstrato. Multum autem differunt istae cognitiones: sicut et multum differunt causam esse dispositam ad aliquid producendum; et ipsum esse aliquando futurum. Potest enim aliquando causa esse disposita ad productionem alicuius effectus, et tamen ille effectus nunquam eveniet: unde et 11 *de Gen.* " inquit Aristoteles quod *futurus quis incedere non incedet*. Quod ergo dicitur. *contingens ut futurum certae cognitioni subdi non posse*, intelligendum est secundo modo, non autem primo. Non enim potest per certitudinem iudicari quod illud erit: sed bene quod causa sit ad eius productionem disposita, potest certe sciri, quia illud habet quandam necessitatem; pro tempore enim pro quo causa est ad productionem sui effectus disposita, non potest non esse disposita, sicut et de effectu praesente dictum est quod pro tunc non potest non esse.

3. Circa illam propositionem. *Contingens ut praesens pro illo tempore non potest non esse*, advertendum quod 1v *pro illo tempore* potest determinare 1y *non potest*, et potest determinare 1v *non esse*.

Si primo modo, sic esset falsum, nec est intentum a Sancto Thoma. Est enim sensus quod contingens, in tempore in quo est, non habet potentiam ad non esse. Quod est falsum: cum corruptibile sit. et possit non esse in alio tempore, et absolute etiam illo tempore non esse.

Secundo modo, sensus est quod contingens praesens existens non habet potentiam ut illo tempore non sit in quo est. Hoc autem dupliciter potest intelligi: uno modo, de possibilitate absoluta: alio modo de possibilitate mutabilitatis. Si de possibilitate absoluta, sic verum est in sensu composito: nam haec propositio, *Contingens ut praesens existens non est*. est impossibilis. In sensu autem diviso est falsum, et eius oppositum est verum: demonstrato enim Sorte existente, est verum dicere. *Hic potest isto tempore non esse*, cum non sit de ratione Sortis absolute considerati quod isto tempore sit, sed bene de ratione eius ut existentis pro isto tempore. – Si autem de possibilitate mutabilitatis, sic in utroque sensu est verum. Quod enim est praesens pro aliquo tempore, non potest in illo tempore mutari de praesente in non praesens.

Similiter etiam propositio Philosophi. *Omne quod est, quando est, necesse est esse* distinguenda est ut praecedens.

Intelligit ergo Sanctus Thomas in sensu secundo propositionem suam, et in sensu composito. Propter hoc subiunxit quod *potest in futurum non esse*. et quod *hoc iam pertinet ad futurum*: quia videlicet, licet praesens ut praesens non possit non esse in tempore in quo est prae-

sens. habet tamen potentiam ut in tempore futuro non sit; quia respectu futuri temporis, puta dici crastinae, habet potentiam ad hoc ut sit vel non sit, et sic habet rationem futuri.

III. Sed duo sunt quae videntur difficultatem habere. Primum est quod *contingens futurum certae cognitioni subdi non potest*. Contra enim arguit Durandus*. Sicut ex causa necessaria sequitur infallibiliter proprius eius effectus ita ex causa impedibili non impedita. Sed, cognita causa necessaria, propter infallibilitatem productionis effectus per certitudinem cognoscitur eius effectus. Ergo et, cognita causa impedibili et omnibus quae impedire possunt et quod non impediatur, per certitudinem eius effectus cognosci potest. Sed aliquis, puta Deus, hoc potest cognoscere. Ergo contingens ut futurum per certitudinem potest cognosci.

Arguitur etiam argumento Aureoli . Deus per certitudinem cognoscit quod Antichristus erit. Sed hoc est cognoscere contingens ut est futurum. Ergo contingens ut futurum subditur certae cognitioni.

2. Secundum est quod *Deus cognoscit contingens ut est praesens* . Contra arguit Aureolus . Si sic est. sequitur quod contingens ab aeterno est praesentialiter in seipso: quod est falsum. Probatur consequentia. Sicut ex cognitione attingente, rem ut praeteritam, infertur quod ipsa res fuit; et ex cognitione attingente rem ut futuram, infertur quod ipsa res erit; ita ex cognitione attingente rem ut praetentem in seipsa, infertur quod res est praesens in seipsa. Valet enim. *Vidi Sortem sedere, Ergo Sortes sedit; Videbo Sortem sedere, Ergo Sortes sedebit; Video Sortem sedere, Ergo Sortes sedet*. Si ergo Deus videt ab aeterno contingens ut praesens, sequitur quod ipsum ab aeterno sit in sua praesentialitate in seipso, non tantum in cognitione cognoscentis.

IV. Ad primum contra primam propositionem dicitur quod duo tanguntur in propositione Sancti Thomae: scilicet quod cognitum sit contingens; et sit futurum. Quodcumque horum desit, potest effectus per certitudinem cognosci. Nam si effectus in causa necessitatem habet, quantumcumque sit futurus, potest per certitudinem cognosci: quia in sua causa determinationem et immutabilitatem habet, sicut eclipsis futura. Si etiam in causa necessitatem non habeat sed contingentiam. si consideretur ut praesens, quia iam est determinatus et extra suam causam, potest subdi certae cognitioni. Dicitur ergo quod effectus existens in causa absolute impedibili. ut consideratur nullo modo impedita, neque ante productionem neque in ipsa productione, non habet rationem contingentis ut sic. sed necessarii effectus: quia dicitur tunc tantum effectus contingendam habere in causa quando impediri causa potest. Ideo, si consideretur ut in causa semotis omnibus quae impedire possunt, consideratur ut habens in causa necessitatem. non autem contingentiam. praesertim loquendo de causis naturaliter agentibus: nam causa est ad quam necessario sequitur effectus deductis impedimentis. Et cognoscere contingens isto modo non est cognoscere contingens ut contingens est. sed ut necessarium. Loquitur autem Sanctus Thomas de contingenti ut contingens est in sua causa, non autem ut necessitatem habet in ea: quia tunc etiam ut futurum per certitudinem cognosci potest. - Ista responsio haberi potest ex tertia ratione inferius * adducenda.

Aliter etiam dici potest: scilicet quod tunc non cognoscitur contingens ut futurum, sed ut praesens. Quia non potest certitudinaliter cognosci causa nullo modo impediri a productione effectus, nisi quando cognoscitur usque ad ipsam productionem effectus inclusive quod non impeditur: in quolibet enim instanti praecedenti potest impediri. Et sic cognoscitur effectus ut praesens.

2. Ad secundum * dicitur quod 1y *ut* positum in consequente dupliciter potest intelligi: primo, ut denotet conditionem cognitam de re; secundo, ut denotet rationem certitudinis ex parte rei cognitae. Primo modo» sensus est quod Deus, cognoscendo quod Antichristus erit, cognoscit futuritionem Antichristi, et non solum Antichristum.

per
cogi

coni
piefl
inin
cogi
ttiro

q. H
tum
tion
sed

Ahc
no*

non
res

Jitic

ut t

X.

con'

cogi

tam

in s

in s

nob

cau'

non

Ant

l

spot

capi

Une

quo

tali

sicu

tum

prae,

rior

non

est,

pos*

tern

nob

tem

ante

esse

dixu

actu

in a

et q

cx i

\

quo.

Qui;

a m

rum

cons

libili

P

sidet

gens

quo*

mod

cont

scilic

et ir

caus;

Si

res i

licere

pura

citur

pote*

sibili

• Old. lib. unie.,
cjp ix. n.

• Cfr. x^o l.

• Cf. n 3 hinu-»
p*rag.

• i 12-
xxhw
ceod 1.

* Apd Cv
Um. l K l
xunn
lō*. ? <50

uturo non
nae, habet
t rationem

n habere,
lognitiûm

▷ *. Sicut * | -
im.ii
S CIUS CI- C

, cognita
lionis cf-

Ergo ct,
lire pos-
eius *cf.*
c potuit
tudinem

certitu- WR»I
est eo- him
gens ut . A 1

gens ut
c<i.ui,ur -Apic.
seipso:
cogni-
psa res
nfertur
*cm ut
ens in
jed/7;
mitem
elerno
no sit
itione

licitur
: sci-
)uod-
lincm
tabet,
i eo-
itabi-
eces-
ir ut
sani,
cius
ullo
ipsa
sed
itin-
:est.
uae
res-
ido
am
co-
an-
uir
est
iita

Id- - α - **

0-
?n
iri
ui
e-
e-

* 1- n 51 it

Secundo modo, sensus est quod ratio quare futurum ipsum per certitudinem cognoscitur, est ipsa futuritio, sive quia cognoscitur in causa.

Si primo modo accipitur, sic etiam dupliciter illud consequens potest intelligi. Uno modo, conditionem accipiendo in ordine ad Deum cognoscentem. Et sic nugatur minor. Ad hoc enim ut cognoscatur aliquid ut futurum cognoscenti, non sufficit ut cognoscatur propositio de futuro, sed requiritur, iuxta doctrinam Sancti Thomae Ierif., q. n, a. 12, ut inter cognitionum cognoscentis et rei eventum sit ordo praesentis ad futurum. Ordo autem cognitionis divinae ad rem contingentem non est huiusmodi. sed est ordo praesentis ad praesens, ut patuit superius *. – Alio modo, accipiendo conditionem illam in ordine ad nos. Et sic conceditur minor et totum argumentum: sed non arguitur contra intentum. Non enim intendimus quod res non possit cognosci per certitudinem habere hanc conditionem quod sit futura: sed quod ex eo quod cognoscitur ut futura, non habet ut per certitudinem cognoscatur.

Si autem secundo modo accipitur, sic est quidam contra intentum, sed negatur minor. Quamvis enim Deus cognoscat quod Antichristus erit per certitudinem, ratio tamen certitudinis ex parte rui cognitae est quia videt ipsum in sua praesentialitate: non autem quia cognoscit ipsum in sua causa, secundum quod dicitur cognosci ul' futurus nubis. Si enim cognosceret ipsum tantum ut est in suis causis, cl non cognosceret ipsum ut praesentem in seipso, non cognosceret per certitudinem istam propositionem, *Antichristus erit*.

Ad rationem contra secundam propositionem * respondetur, conformiter ad ea quae dicta sunt in praecedenti capitulo, quod dupliciter potest cognosci res ut praesens. Uno modo, quia attingitur ut praesens secundum tempus quo ipsa cognitio mensuratur. Et tunc verum est quod ex tali cognitione potest absolute inferri quod res est in seipsa: sicut ut ex cognitione qua attingitur aliquid ut praesens, inferitur quod fuit. - Alio modo, quia attingitur ut praesens secundum aliquam mensuram praesentium superiorum tempore, in qua et ipsa existentiis ibi, et tempus secundum existens in quo aliquando verum erit dicere *hoc est*, continentur. Et tunc negatur quod ex tali cognitione possit inferri quod res sit absolute: quia talis cognitio terminatur ad rem vel praesentem, non secundum tempus nobis praesens, sed secundum aeternitatem et secundum tempus nobis futurum ut et ipsum est in aeternitate. Cum autem dicitur absolute *hoc est*, significatur quod habeat esse in tempore praesenti nobis, ut superius patuit. Modo, diximus quod Deus cognoscit futura ut praesentia in sua actualitate, non quidem in tempore nobis praesenti, sed in aeternitate, et in tempore nobis futuro secundum quod ipsum in aeternitate continetur. Ideo non sequitur quod ex tali cognitione inferatur futura iam esse.

VI. *Secundo* . Res cognoscuntur a Deo secundum esse quod habent in seipsis. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia contingens secundum quod est in seipso, non differt a necessario quantum ad esse, supra quod fundatur verum: licet differat ab ipso secundum quod unumquodque consideratur in sua causa. Sed necessarium potest infallibiliter cognosci. Ergo et contingens isto modo.

Pro declaratione eorum quae inducuntur hoc loco, considerandum quod effectus necessarius, et etiam continens, habet el quod sil res et natura quaedam in se, et quod sit effectus. Pruno modo, absolute dicitur: secundo modo, dicit ordinem ad causam. Sic ergo necessitatem el contingendam possumus in istis dupliciter considerare: scilicet absolute, secundum quod sunt naturae quaedam; in quantum effectus sunt, secundum ordinem scilicet ad causam.

Si absolute et secundum se considerentur, sic dicitur necessaria illa quae, quantum est ex natura sua, deficere non potest nec potest non esse: sicut dicimus corpora caelestia esse entia necessaria. Contingens autem dicitur illa quae, quantum est ex conditione propriae naturae, potest deficere et non esse, quae etiam dicitur res *possibilis* et *corruptibilis*: sicut Sortes et sessio eius. Et ista

necessitas el contingentia est intrinseca et essentialis rei, et nunquam removetur a re: in quocumque enim statu ponatur res contingens, semper est contingens et nunquam intrinsece necessaria; et res necessaria semper est necessaria et nunquam contingens.

Si autem consideretur in ratione effectus, sive in ordine ad causam, dicitur effectus necessarius ille qui procedit a causa necessario agente ut quae impediri non potest. Dicitur autem effectus contingens ille qui a causa quae impediri potest natus est procedere; et per consequens, licet quandoque causa sit inclinata ad eius productionem, potest tamen non evenire. Sed dupliciter potest iste effectus, in ratione effectus ut ut ordinem ad causam dicit, considerari: scilicet quantum ad naturam effectus ut effectus est; et quantum ad modum essendi quem habet. Si quantum ad effectus naturam consideretur, sic contingentia semper ei convenit: quomodocumque enim effectus contingens esse habeat, semper est contingens effectus, idest, semper est effectus causae impudibilis. Si autem quantum ad modum essendi, sic quandoque est contingens, quandoque est necessarius*. Inquantum enim virtualiter est in causa et nondum est productus, sic est contingens: quia, ut sic, potest esse et non esse. Inquantum autem habet esse in actu in »eipso tanquam iam productus extra suam causam, sic est necessarius: quia iam determinatus est ad esse, et non potest amplius pro illo tempore non esse quo est.

3. Hoc est ergo quod inquit Sanctus Thomas, quoniam *contingens differt a necessario secundum quod unum quodque est in sua causa, non autem secundum id quod utrumque horum in se est*: non quia natura contingentis mutetur in necessarium. aut ut res est aut ut effectus sed quia modus essendi mutatur, et secundum unum sibi convenit contingentia, secundum alterum vero necessitas. Nam secundum quod est in causa, convenit sibi contingentia: ut in hoc differt a necessario, quia necessarium secundum etiam quod est in causa, modum habet necessitatis, eo quod non potest non produci; contingens autem secundum quod est in causa, habet modum contingentiae quia potest impediri ne producat. Secundum vero quod est in seipso, sibi convenit necessitas: et in hoc non differt a necessario, quia, sicut necessarius effectus, ut in seipso existens, est determinatus ad esse ut non potest non esse. Ita ei effectus contingens secundum illum modum est ad esse determinatus et pro tunc non potest non esse, licet possit in futurum non esse. Et quia veritas cognitionis vel enuntiationis super esse rei fundatur, sive ipsum esse rei concomitatur, ideo ex illo consurgit quod ita de effectu contingente potest determinate et vere dici, quando est in seipso, quod est, sicut de necessario. Sorte enim currente, ita vere dici potest quod Sorte currit, sicut de eclipsi existens quod eclipsis est. Secundum autem quod uterque consideratur ut futurus, scilicet secundum quod virtualiter est in causa, non similiter potest determinate affirmative dici de utroque quod erit: de eclipsi enim determinate dici potest quod erit, non autem de Sorte quod curret. Et hoc significavit Sanctus Thomas cum dixit quod *contingens, secundum quod in seipso est, non differt a necessario quantum ad esse, supra quod fundatur verum*: quia scilicet ita est determinatum pro tunc quantum ad esse sicut necessarium; et per consequens ita potest certitudinaliter et determinate cognosci ac enuntiari vere sicut necessarium.

3. Advertendum postremo quod ista ratio differt a prima; quia illa procedit ex pracsentialitate rei, ista autem ex necessitate sive differentia a necessario; quamvis ex uno alterum sequatur, tñd v ista ratio est confirmatio praece-

\ II. *7^{tertio}*, Deus scit non solum causas contingentium, sed etiam ea quibus possunt impediri: cognoscendo scilicet quod impediunt aut quod non impediunt. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia, sicut ex causa necessaria sequitur effectus ceruiludinaliier, ita ex causa contingenti completa si non impediatur.

Adverte, ut dictum est in prima ratione ad obiectionem Durandi *, quod ista cognitio qua cognoscuntur causae Sum. iv.

contingentis et quod non impediuntur vel quod impediuntur, non est cognitio contingentis ut contingens est, sed ut habet necessitatem. Et intelligitur de effectu causarum naturalium. Quia fortassis de effectibus voluntatis cognitio causarum et impedimentorum non sufficit ad certitudinem cognitionis nisi cognoscatur ipsa causa ut actu ultimate operans non impedita, quod est cognoscere effectum ut iam est in suo esse, non autem solum ut est in causis.

Quarto, Sicut res apud nos sunt causa cognitionis, ita e contrario scientia Dei est causa rerum. Sed necessaria interdum non modo necessario, sed probabili cognoscimus. Ergo et contingentia possunt esse cognita a Deo et tamen scientia de ipsis necessaria haberi. – Minor probatur. Quia, licet effectum non contingat perfectionem suae causae attingere, interdum tamen ab ea deficit.

VIII. *()Uint()* ¶ Si negaretur talium cognitio a Deo, hoc maxime esset quia scientia Dei est causa rerum scitarum et est necessaria, a causa autem necessaria non provenit effectus contingens. Sed hoc non obstat. Quia scientia Dei est causa remota, non autem proxima. Licet autem causa remota sit necessaria, si tamen causa proxima fuerit contingens, cunctus contingens erit: alioquin contingeret effectum esse remota causa. Videmus enim quod plantae non necessario fructificant, licet motus solis sit necessarius, propter causas intermediis contingentes.

2. Circa hanc rationem duo sunt quae difficultatem faciunt. Primum est quod *scientia Dei de rebus contingentibus est causa necessaria*.

Secundum est quod *cum eius necessitate stat effectus contingentia, eo quod sit causa remota, non autem proxima*.

Contra primum dubitatur*: quia aut accipitur scientia in ratione scientiae; aut in ratione causae. Si in ratione scientiae, videtur quod non sit necessaria, sic. Actus divinae voluntatis circa contingentia non est necessarius. Ergo nec actus divinae cognitionis. Antecedens patet. Quia alioquin Deus vellet existentias creaturarum de necessitate naturae et non libere. Consequentia etiam patet. Quia res contingens non est prius scibilis fore quam sit volita fore.

Si in ratione causae, arguitur etiam quod non sit causa necessaria. Scientia Dei est necessaria. Ergo non potest esse quin eius effectus eveniat: hoc enim est de ratione causae necessariae. Ergo eius effectus non est contingens. Et sic non stat contingentia effectus cum necessitate scientiae divinae. Cuius oppositum hic dicitur.

3. Contra secundum arguitur rationibus Scoti, I *Sent.*, d. Primo, quia omnia erunt necessaria. – Probatur consequentia. *Causa movens inquantum mota, si necessario moretur, necessario movet. Sed omnis causa secunda movet inquantum movetur a prima. Ergo, si a prima necessario movetur, et ipsa necessario movebit*. Et sic omnis effectus erit necessarius.

Secundo. *Causa prior prius naturaliter respicit effectum quam causa posterior. Ergo in illo priori, si habet necessariam habitudinem ad ipsum, dabit sibi esse necessarium. Ergo secunda non poterit illi dare esse contingens*.

¶ tertio. *Quicquid producitur a causis posterioribus, potest immediate produci a causa prima. Et tunc eandem entitatem haberet quam prius, et esset contingens sicut modo. Ergo contingentiam suam modo habet a causa prima, et non tantum a causa proxima*.

Quarto. *Deus multa produxit immediate et producit. Et tamen omnia contingenter*. Ergo etc.

IX. Ad primae difficultatis evidentiam, considerandum primo, quod hic non loquimur de scientia quantum ad entitatem eius, certum est enim, cum sit idem quod divina essentia, quod est entitas necessaria: sed loquimur de ipsa secundum quod dicit ordinem ad scitum contingens; sive sit ordo scientiae inquantum scientia est. ad ipsum scitum ut est scitum: sive sit ordo scientiae ut est causa, ad scitum inquantum est effectus eius. Et loquimur de scientia visionis: non autem de scientia simplicis intelligentiae, quam constat secundum rationem praecedere actum voluntatis, et necessariam omnino esse, ut dicitur Prima, q. ix, a. 3, ad 6.

Considerandum secundo, quod *scientiam divinam, inquantum scientiam, esse necessariam*, dupliciter intelligi potest: scilicet aut *absoluta necessitate*, aut *necessitate immutabilitatis*. Si loquamur de absoluta necessitate, sic non est necessaria: quia illud dicitur absolute necessarium cui repugnat, absolute loquendo, aliter esse; sicut dicimus hominem necessario esse animal rationale, quia homini repugnat non esse animal rationale. Quicquid autem Deus scit scientia visionis, non repugnat absolute Deum nescire: quia, sicut ab aeterno determinavit illud fore, puta Antichristum. ita ab aeterno potuit determinare Antichristum non fore: cum ad esse creaturae volendum non necessitetur, et ideo, sicut ab aeterno cognovit ipsum fore, ita potuit ab aeterno cognovisse ipsum non fore; scientia enim visionis sequitur determinationem divinae voluntatis. – Si autem loquamur de necessitate immutabilitatis, sic est necessaria: quia quod ab aeterno scivit fore, semper scit; et non potest mutari, ut prius sciat et postmodum nesciat, sicut accidit scientiae nostrae.

X. Sed tamen advertendum, quia Sanctus Thomas quandoque dicit hoc antecedens, *Deus scivit huc esse futurum*. esse necessarium absolute*, quod *necessarium absolute* potest accipi dupliciter. In modo, pro eo quod ex terminorum rationibus est necessarium, ita quod eius oppositum est impossibile, tanquam ex terminis contradictionem implicans, sicut hominem esse animal rationale. – Alio modo, pro eo quod in se est necessarium, non autem solum quantum ad dependentiam ad aliam propositionem: cl sic dicitur necessaria propositio absolute cuius proprium significatum est necessarium. Necessarium vero secundum dependentiam ad aliam propositionem tantum, est cuius significatum non est necessarium, sed tantum ordo ipsius ad aliud est necessarius: sicut istius condicionalis, *Si Sortes curi i/*. *Sortes moretur*, consequens est necessarium *necessitate consequentiae* tantum, scilicet quantum ad ordinem dependentiae ad antecedens, non autem quantum ad suum significatum. Necessarium absolute hoc modo sumptum communius est quam necessarium absolute primo modo sumptum: continet enim sub se et illud necessarium *absolute* et necessarium *necessitate immutabilitatis*.

Cum ergo in illo antecedente duplex possit esse necessitas, scilicet consequentiae, sive ordinis ad aliquod antecedens. et necessitas significati in se, determinavit Sanctus Thomas modum necessitatis, dicens ipsum esse necessarium absolute, quasi diceret: In ista conditional!, *Si Deus scivit aliquid futurum esse, illud erit*, antecedens non solum est necessarium necessitate illationis ex aliquo antecedente, quasi scilicet necessario ad aliquod antecedens consequatur, sed etiam est necessarium in se, idest, secundum suum proprium significatum. Est enim necessarium *necessitate immutabilitatis*. quia de vero in falsum mutari non potest. Inde et in fine huius capituli idem vocat *necessarium absolute* et *necessarium necessitate consequentis*. Et sic patet non esse contradictionem dicti Sancti Thomae ad id quod diximus.

2. Ex his ostenditur error illorum qui dicunt Sanctum Thomam intelligere in illo antecedente de necessitate absoluta primo modo. Dicunt enim quod ipse accipit necessarium absolute pro eo cuius oppositum est simpliciter impossibile; et quod loquitur de scientia Dei non in se, sed ut significatur per verbum praeteriti temporis, ut cum dicimus, *Deus scivit hoc*. Licet enim scientia Dei de contingentibus non sit necessaria absolute, ista tamen est necessaria absolute. *Deus scivit hoc*: quia est de praeterito: propositio vero de praeterito est absolute necessaria, et eius contradictorium est simpliciter impossibile, etiam per divinam potentiam.

Ista enim opinio, quantum ad tres sui partes, assumit falsum. Falsum est enim quod Sanctus Thomas non loquatur de scientia Dei in se, sed tantum ut significatur per verbum praeteriti temporis: immo non facit differentiationem inter scientiam Dei in se. et ipsam ut significatur in praeterito. – Falsum est etiam quod loquatur de necessario absolute primo modo. – Et falsum est quod propositio omnis de praeterito sit absolute necessaria, ita quod eius contradictorium sit simpliciter impossibile.

* (j, n. «r,

er. n. «η.

. ūr w.

* tx*

jiwr4

f. }

* α * et

|

|

f

<

||

(.

c

s

ll

Si

P

a

'l

e.

tc

li

d.

si

sc

di

nt

sii

ac

hi

P<

' K«· >>, J. Slt

'*ivinam, in-*
er inrdligi
necessitate
risitate, Mi
ccestarium
ut dicimus
lia homini
jctm Deui
m nescire;
wta Anti-
tichnMum
ti necem'.
i fore, iu
rntia enim
tatis. – Si
ic est ne-
,*r -cit; el
i nesciat,

ias quan-
futurwn,
absolve '
i cx ter- ?
is uppo- *
idionem
. – Alio
i autcm
itionem-
roprium
eundum
st cuius
o ipsius
'i *Sortes*
i *neces*•
>rdincm
d suum
impium
) modo
um *ab*•

sse ne-
jod an-
Sanctus
lecessa-
† *Deus*
i solum
edente,
quatur,
m pro-
immu•
. I nde
lute ct
m esse
ximus.
netum
.te ab-
ncces-
>liciter
in se,
it cum
: con-
rst ne-
terito:
ria, ct
m per

•.sumit
>n lo-
icatur
feren-
tur in
ssario
ositio
l eius

Primum horum patet ex 1 *Sent.*, d. xxxvm, a. ult., ad 4. Ibi enim ait Sanctus Thomas quod *illud antecedens est necessarium absolute, tum ex immobilitate divini actus, tum ex ordine ad scitum*, quia terminatur scientia Dei ad rem ut est in seipsa. Ubi constat quod loquitur de scientia Dei in se, non autcm secundum quod significatur per verbum praeteriti temporis: quia illae conditiones conveniunt scientiae Dei m se, non autcm ut significatur.

Secundum quoque esse falsum, patet cx dictis. Quia Sanctus Thomas in Prima Parte ct Qu. *Verit*, *, ponit hoc consequens, *hoc erit*, esse similiter absolute necessarium *sicut et antecedens*. Nullus autem diceret illud consequens esse illo primo modo necessarium absolute: immo Sanctus Thomas, in Prima Parte *, declarat eius necessitatis rationem, *quia omne quod est, quando est. necesse est esse**, quod constat necessarium esse non absolute, sed immutabiliter pro eodem nunc.

Tertium quoque falsum esse convincitur et in se, ut apud Sanctum Thomam. In se quidem, quia accipio hanc propositionem veram dc praeterito, *Adam fuit*, et arguo sic. Deus, absolute loquendo, potuit non producere Adam: quia libere produxit. Ergo potuit nunquam vera esse haec propositio, *Adam est*. Ergo et ista de praeterito, quae illam de praesenti praesupponit. potuit non esse vera. Ergo sua opposita potuit esse vera, scilicet, *Adam non fuit*. Ergo ista. *Adam fuit*, non est necessaria absolute, tanquam videlicet sua opposita implied contradictionem. Ergo non omnis propositio de praetento est illo modo necessaria absolute. - Apud Sanctum Thomam quoque illud esse falsum constat cx iis quae dicit l erit, q. xxm, a. 4. Ibi enim, ad 4, inquit quod *Deum voluisse aliquid, postquam voluit, est necessarium ex suppositione, sicut et Sortem cucurrisse postquam cucurrit*. Manifestum est autem quod illae sunt propositiones dc praeterito. Ergo dc. – Sed verum est quod, implicando m re praeterita praeteritionem, propositio est absolute necessaria; sicut si dicam, *Adam praeteritus fuit*, m sensu composito.

XI. Considerandum tertio *, quod diam *scientiam, inquantum causam, necessariam esse*, dupliciter potest intclligi: uno modo, ex parte causae in se; alio modo, cx parte productionis effectus. Primo modo dicitur causa necessaria quando dispositio secundum quam est productiva effectus, d quae est fundamentum habitudinis ad effectum tanquam ad producibile, est in se necessaria et non potest aliter se habere: eo modo quo dicimus motum solis esse causam necessariam, quia non potest non esse (secundum scilicet opinionem philosophorum). Secundo modo dicitur causa necessaria quando non potest non producere effectum: sicut motum orbium dicimus esse causam necessariam defectionis solis aut lunae. Utroque modo scientia divina est causa necessaria rerum scitarum : d quia scilicet non potest non esse: et quia non potest impediri quin effectus divinae scientiae eveniat, secundum modum quo statutum est per illam ut eveniat.

Attendendum tamen quod, cum sil duplex necessarium, scilicet absolute necessarium, d ex suppositione ac diam immutabilitatis necessitate, non sic intclligitur divinam scientiam esse in se necessariam ex parte causae et ex parte dependentiae effectus, quasi in illis sit necessitas absoluta. Hoc enim non est verum, ad mentem Sancti Thomae: cum apud ipsum scientia visionis potuerit non esse ab aeterno, sicut d Deus potuit ab aeterno non determinasse creaturarum productionem; similiter d effectus libere ab ipsa proveniant, cum potuerit Deus ab aeterno determinare ut non evenirent. Sed intclligitur de necessitate suppositionis d immutabilitatis. Supposito enim quod in scientia Dei sit ut ille effectus eveniat, non potent impediri quin eveniat. Quod in causis secundis contingentibus non invenitur: potest enim aliqua talis causa esse disposita ad productionem effectus, ct tamen impediri ab eius actuali productione. Et similiter, supposito quod Deus habeat scientiam de aliquibus rebus ut producendis, non potest mutari ut illam non habeat.

XII. Istis suppositis, ad dubium contra primam propositionem * respondetur quod hic quidem sermo est de

scientia Dei ut habet habitudinem causae ad causatum. Veruntamen utroque modo est necessaria aliquo modo, ut ostendimus.

(Ann primo improbatur quod necessitatem non habeat in ratione scientiae: respondetur quod actus divinae voluntatis circa contingentia, licet non sit necessarius absolute, est tamen necessarius necessitate immutabilitatis, quo modo diximus scientiam visionis esse necessariam.

Cum autem improbatur quod nec in ratione causae sit necessaria: dicitur primo, quod eo modo quo causa est necessaria, non potest esse quin eius effectus eveniat. Si enim est necessaria absolute, non potest esse absolute quin effectus eveniat : si autem sii necessaria cx suppositione, non potest esse ex suppositione quin eveniat effectus. Modo, dictum est scientiam Dei esse necessariam non absolute, sed e\ suppositione. Ideo non sequitur quod eius effectus non possit non esse, nisi cx suppositione. Cum autem inferitur. *Ergo non est contingens*, negatur consequentia: quia necessitas ex suppositione non tollit contingentiam; Sortem enim sedere absolute est contingens, et tamen est necessarium supposito quod sedeat.

Dicitur secundo quod, causa existente necessaria, non potest esse quin cius effectus eveniat *eo modo quo est eius effectus*. Si enim sit eius effectus quantum ad esse rei absolute, non potest esse quin effectus eius eveniat quantum ad esse absolute consideratum: si autcm sit cius effectus quantum ad esse simul et modum contingendae et necessitatis, non potest esse quin eveniat secundum illum modum. Scientia autem Dei est causa rerum quantum ad esse et modum. Ideo non potest esse quin effectus ille eveniat necessario qui est m scientia Dei ut eveniat necessario: et non potest esse quin contingenter eveniat effectus qui in scientia Dei est ut contingenter eveniat. Constat autcm ex hoc non tolli contingentiam effectus: immo potius poni.

XIII. Ad evidentiam secundi dubii considerandum primo, ex doctrina Sancti Thomae ubi supra *. ct *Verit.*, q. n, a. 14, quod, cum ad esse effectus dependentis a pluribus causis ordinatis utraque causa requiratur, utriusque defectus inducit defectum m etieclu. El ideo, sive causa prima sit contingens sive secunda, effectus contingens erit: non autem, si una sit necessaria, effectus erit necessarius. Defectus enim alicuius quod ad esse requiritur, defectum inducit in effectu: ad integritatem autem rei requiritur integritas cuiuscumque facientis ad esse rei; nam *malum*, ut inquit Dionysius *, *ex singulis dejectibus accidit, bonum vero ex integra causa*. I nde et videmus in syllogismis quod, minori existente contingenti, sequitur conclusio contingens, quamvis maior sit necessaria.

Considerandum secundo quod, cum dupliciter causa possit dici necessaria, scilicet aut quia sua dispositio semper eodem modo se habet et mutari non potest, aut quia suum effectum necessario producit ita quod non potest illum non producere; cum inquit Sanctus Thomas quod, licet prima causa sit necessaria, tamen effectus potest esse contingens propter contingentiam secundae causae, non intclligitur primam causam esse necessariam secundo modo, sed tantum primo modo. Nam. secundo modo accipiendo, implicat contradictionem aliquam causam esse necessariam et tamen eius effectum posse non produci: nam, si potest effectus non produci, potest causa non producere. Propter hoc bene inquit Scotus, II *Sent.*, d. 1. q. m », quod philosophi latenter concesserunt duo contradictoria, dicendo aliquid contingenter fieri, et primam causam necessario causare. Patet etiam ex hoc exemplo Sancti Thomae. Dat enim exemplum dc motu caeli, quem dicit necessarium esse: constat autem quod est in se quidem necessarius, non autem necessario causât haec inferiora, ut dicitur inferius in libro III, c. i.xxxvi, et Prima, q. cxv, a. <.

Sensus ergo est quod stant simul primam causam alicuius effectus esse in se necessariam, ct immutabilem secundum dispositionem qua est activa, et semper eodem modo se habentem, et tamen eius effectum contingenter evenire, propter contingentiam et mutabilitatem secundae causae: non autem quod prima causa sit necessario sui effectus productiva, et tamen ille effectus contingenter eveniat.

• Num rui, 2,3.

• 1 P., iiv., 13, id t: 1 *Seni.*, 3, n. ult.

• De Dir. Ac>., c. it , ver*, fio.; >.Th 1.23.

•Pag.vv.^o1.^; Vco. 1497.

• Nu» <><«· J

XIV. Ad primum igitur Scoti dicitur primo, quod non procedit contra sensum Sancti I homae. Procedit enim ac si diceret Sanctus Thomas posse simul stare ut prima causa necessario absolute producat effectum, cl tamen effectus contingenter eveniat, admisso etiam causam primam necessario agere, non quidem respectu ultimi effectus mediante causa secunda producti, sed respectu ipsius causae secundae, ita videlicet quod in causam secundam necessario agat.

Dicitur secundo, ex doctrina Sancti Thomae I *Sent.*, d. xxxviii. u. 5, ct *Ierit.*, q. v, a. 9, od to, quod, cum *virtus causae primae recipiatur in causa secunda secundum modum causae secundae*, agente prima ctiusa in secundam, si causa secunda contingens sit et defectibilis, etiam effectus contingenter eveniet et dfectihiliter. I nde assumptum ad probationem consequentiae falsum est: stant enim simul causam moventem, inquantum mota est, necessario moveri a causa prima; et tamen non necessario movere, eo quod actio primae causae modificetur in causa secunda secundum modum ipsius causae secundae.

2. Ad secundum dicitur quod causa prima, producens effectum mediante causa secunda, non in aliqua priori duratione attingit effectum in qua non attingatur a causa secunda: licet dicatur prius agere, inquantum secunda non agit nisi virtute primae. I ndu non oportet ut effectus in aliquo priori instanti habeat necessitatem a prima causa sed, simul productus a causa necessaria ct contingente, propter causae secundae contingentiam ct ipse contingentium habet.

3. Ad tertium dicitur primo, quod habere contingentium a causa prima dupliciter potest intelligi. I no modo, quod prima causa sit causa contingentiae rerum. Et sic verum est contingentia habere a causa prima contingentiam: causât enim Deus et rus, et necessitatem ut contingentium rerum. \lio modo, quod res sint contingentes propter contingentiam et tncfficaciam causae prunae, cuius effectus impediri possit Et hoc modo res non habent contingentiam a causa prima.

Dicitur secundo quod, si aliquid eorum quae nata sunt produci a causa prima mediante causa secunda contingenti, a sola causa prima produceretur, illud esset contingens secundum quod est res: quia posset, quantum est ex se. deficere et non esse. Esset etiam contingens absolute in ratione effectus: quia esset effectus natus produci a causa propria impedibili. Xon esset tamen contingens in ordine ad causam tunc producentem, sed esset effectus *libere productus*.

4. Ad quartum dicitur quod eorum quae immediate a Deo producuntur, tanquam scilicet a solo Deo producibilia, aliqua sunt res in se necessariae, sicut corpora caelestia et animae rationales; aliqua vero sunt res secundum se contingentes, ut gratia, iuxta ea quae superius * in secunda ratione sunt dicta, quia scilicet sunt tales naturae quibus convenit secundum sc ut possint non esse; nihil tamen est contingens contingentia conveniente rei in ordine ad causam, tanquam scilicet causam contingentem et impedibilem habens, sed sunt effectus libere producti.

XV. *Sexto* . Deus cognoscit unumquemque effectum non solum in sc, sed etiam in ordine ad quaslibet suas causas proximas. Ergo cognoscit aliqua et evenire, et contingenter evenire. Ergo cum certitudine divinae scientiae stat rerum contingentia. Probatur antecedens. Quia Deus est cognitor totius esse, cuius est principium. – Prima quoque consequentia patet. Quia ordo contingentium ad suas causas proximas est ut contingenter ex eis proveniant. – Secunda vero probatur. Quia scientia Dei non esset vera et perfecta si non hoc modo res evenirent sicut Deus eas evenire cognoscit. Si ergo cognoscit et ipsas habere esse aliquando, sive aliquando evenire, et contingenter, cum veritate suae cognitionis et certitudine stat quod effectus contingenter eveniat.

XVI. Quantum ad secundum *, respondet ad objectionem factam*. Et dicit ipsam tripliciter deficere**. Obicctio autem erat. Cognitionis omnis quae est de contingenti, cum est futurum, falli potest: cum possit evenire oppositum

eius quod existimatur; alioquin necessarium esset. Quod etiam patet ex nostra cognitione, quae est de ipsis tantum coniecturahs. Dei autem cognitio falli non potest. Ergo non potest esse de luturis contingentibus.

Si autem diceretur quod, licet divina scientia falli non possit, potest tamen mutari secundum rerum mutationem per novam rei cognitionem, hoc non obstat rationi: quia impossibile est quod Deus aliquid de novo cognoscere incipiat, eo quod immutabilis sit.

W II. Respondet ergo primo . et quod falsum assumitur. el quod in illius assumptione committitur fallacia *consequentis*. Falsum quidem assumitur, quia non est verum quod omnis cognitio de luturo contingenti falli possit, aut quomodocumque variari. Nam posteriorum variatio prioribus variabilitatum non inducit: cum contingat effectus ultimos contingentes esse, primis causis necessariis existentibus. Et ideo, cum res scitae a Duo posteriores sint cius scientia, non autem priores sicut apud nos, ipsarum variatio non inducit variationem in scientia divina: neque scilicet de veritate in falsitatem, neque de ignorantia ad cognitionem. – Committitur quoque fallacia *consequentis* si c\ hoc quod nostra cognitio de rebus variabilibus est variabilis, arguatur id in omni cognitione accidere.

Xdvertc quod, cum arguitur sic, *Scientia nostra de rebus variabilibus est variabilis, Ergo munis cognitio ta-Hum est variabilis*, non committitur formaliler fallacia *consequenta*: cum, ut dicitur in tractatu *Fallaciarum* Sancti Hiomac *, illa fallacia accadat tantum illi conditionalibus ^5^ argumentationibus. Sed tamen virtualiter et fundamentaliter talis fallacia committitur, sicut m ista, *Homo currit, Ergo omne animal currit*: quia virtualiter continetur argumentatio a positione consequentis nd positionem antecedentis, sic arguendo, &' *homo currit, animal currit: Ergo, si animal currit, homo currit*: tanquam videlicet consequens sit omnino idem cum antecedente. Similiter in proposito virtualiter continetur similis argumentatio: ac si omnino sit idem cognitionem nostram rurum variabilium variabilem esse, et absolute cognitionem talium esse variabilem.

X\1II. Sed occurrit dubium circa primam partem responsionis. Licet enim variatio posterioris non inducat necessario variationem prioris in omnibus, ubi tamen oportet prius et posterius esse adaequata, ibi necessario, variato uno, necesse est alterum variari, si debeat aequalitas remanere: nam, si ab uno aequalium removeatur aliquid quantitatis, non remanent amplius aequalia nisi tantundem ab alio removeatur. Modo, inter scientiam divinam et rem scitam oportet esse adaequationem: cum de ratione verae cognitionis sit adaequatio. Ergo, facta variatione in re. necesse est aut mutari cognitionem per novam existimationem; aut ipsam, eandem manentem, falsam esse ct inadaequatam.

2. Ad huius evidentiam considerandum quod aliter tempus in quo res est sub aliqua dispositione, sc habet ad cognitionem nostram: et aliter ad cognitionem divinam. Ad nostram enim cognitionem comparatur sicut ad rem existentem sub tempore. I nde fit ut, cum cognoscitur aliqua rei dispositio ut praesens, et ipsa res cognita ct cognitio intulligatur praesenti tempore mensurari; cum autem cognitio fertur in aliquid sicut futurum aut sicut praeteritum, intulligatur illud ussu futurum aut praeteritum in comparatione ad ipsam etiam cognitionem. Cum enim indico *Sortem sedere*, intelligitur sessionum Sortis esse in praesenti tempore, in quo est mea cognitio; ut cum indico *Sortem sedisse*, intelligitur sessionem Sortis esse praeteritam respectu temporis in quo mea cognitio est; et similiter, cum iudico *Sortem esse sessurum*, intelligitur Sortis sessionem respectu cognitionis meae futuram esse. Ex quibus sequitur, cum in diversis partibus temporis res diversimode se habeat, quod etiam secundum quod ad cognitionem nostram comparatur, variationum habet. Si enim Sortes hodie sedeat, et indicem ipsum sedere, sessio ipsius est praesens cognitioni meae; si autem cras non sedeat, et indicum etiam ipsum sedere, urit sessio non amplius praesens cognitioni meae, sed praeterita; et per consequens

* Cf mil. Com· meat.
• Op.i.xiit. *Cer· Ur.*
“ Ct a.xvii, xx, xxt.

ctect. Quod ipsi» tantum votcit. Ergo

lia lalli non mutationem ationi: quia cognoscere

uLuin ααυ» *,J itur fallacia ■n est verum possit, aut trialio prio gat ciïcctus riis existen- ce sint etui psurutn va- ina: neque norantia ad *onsequenth* abilibu* est derc.

nostra de ognitio ta- allacid cow- π/ui Sancti iitionalibw * θ mdamentfl- mo *currit*, netur argu- ant antece- 7/7; /,'rgo. cet conte- ler in pro- itio: ac si variabilium n esse va-

partem rc- iducat ne- en oportet io, variato ualitas rc- ur aliquid lantundem un et rem ione verae *ne in re, existima- esse et in-

uod aliter , se habet a divinam, at ad rem agnoscitur nita ct co- itm autem ut praetc- lerituin in atro enim nis esse in um iudico : praeteri- t similiter. Sortis ses- Ex quibus versitnode ■gnitionem lim Sortes ipsius est sedeat, et ?liu\$ prae- onsequens

remanet inaequalitas inter cognitionem ineam et rem. cum iudicem ipsam esse in tempore in quo est mea cognitio, ct tamen in illo non sit. Si autem debet esse aequalitas, oportet ut ct iudicium mutetur: ut scilicet die crastina ipsum Sortem iudicem non *sedere*, sed *sedisse*, sicut ipse mutatus est de sedente in non sedentem.

Ad cognitionem autem divinam comparatur tempus non sicut ad rem sub tempore contentam, sed sicut ad id quod est supra omne tempus, utpole aeternitate mensuratum, quae omni differentiae temporis adest, ideo, quantum-cumque res in seipsa varietur, non variatur tamen secun- dum quod ad divinam cognitionem refertur: cum semper quantum ad omnem sui dispositionem sit divino conspectui praesens pro omnibus temporis partibus quibus diversi- mode disponitur. Si enim Sortes hodie sedeat, semper Deus ridet Sortem hodie sedere; et si cras non sedeat, semper ridet ipsum cras non sedere. Et sic res nunquam variatur in comparatione ad divinam cognitionem, ut sit sibi ali- quando praesens, aliquando praeterita, aliquando futura, sed semper est sibi praesens: licet cognoscat Deus esse nobis eam aliquando praeteritam, aliquando futuram. Et sic ex rei variatione in sc neque tollitur adaequatio scien- tiae divinae et rei scitae, manente eadem cognitione; neque oportet Deum novam formare cognitionem: quia non va- riatur res in ordine ad divinam cognitionem, ut nunc uno modo se habeat ad eam, nunc alio modo; sicut evenit co- gnitioni nostrae, cui aliquando sessio Sortis est praesens, aliquando praeterita, aliquando futura.

Quod autem adducitur dc aequalibus quantitatibus, non cogit. Quia quando unum quantum aequale alteri quanto vanatur secundum quantitatem, sicut sariatur in sc. ita diam variatur in ordine ad quantum cui erat aequale: ct ideo tollitur aequalitas inter illo. Quod autem intelligitur a Deo, licet varietur in sc, non tamen in ordine ad di- vinam cognitionem variatur. Ideo non tollitur adaequatio inter scientiam Dei et rem ab ipso scitam.

XIX. Sed insurgit aliud dubium. Si res semper eodem modo se habet in comparatione ad divinam cognitionem, cum, antequam Christus nasceretur, Deus sciret Christum nasciturum; et quando nascebatur, sciret Christum nasci: sequitur quod nunc etiam Deus scit Christum esse nasci- turum, et Christum nasci. Quod tamen est falsum: cum Christus non sit nunc nasciturus, neque nunc nascatur,

2. Respondetur quod, cum dicilur. *Deus nunc scii Chri- stum nasciturum*, praesens tempus per verbum et adver- bium importatum potest sc tenere aut cx parte cognitionis, aut ex parte rei cognitae. Si ex parte cognitionis teneatur, sic Deus nunc cognoscit (Jiristum nasciturum. Sensus est enim quod nunc est illa cognitio Dei qua cognoscit Chri- stum nasciturum: pro tempore scilicet in quo erat verum Christum nasciturum quoad nos. Quod sane verissimum est: cum cognitio Dei sit aeterna, ct tempus in quo fuit verum dicere *Christus est nasciturus*. ab aeterno sit divinae cognitioni praesens.

Si autem ex parte rei cognitae teneatur, sic non co- gnoscit Deus nunc Christum nasciturum. Sensus enim esset ipsum cognoscere quod nunc Christus est nascitu- rus. Quod esset false cognoscere: cum Christus non sit nunc nasciturus. Nec tamen sequitur quod in divina scientia sit mutatio: sed tantum quod rerum mutationem Deus cognoscit, dum cognoscit quod Christus aliquando respectu nostrum est nasciturus, et aliquando est natus; ct quod unum enuntiabile nunc est verum, aliud vero alio tempore.

Si ergo accipiatur tempus ex parte cognitionis, negatur falsitas consequentis. Et ad probationem, negatur conse- quentia. Licet enim nunc non sit Christus nasciturus, est tamen nunc cognitio qua cognoscitur nasciturus pro tem- pore in quo erat verum dicere, *Christus est nasciturus*.

Si autem accipiatur tempus ex parte rei cognitae, ne- gatur consequentia. Quia, licet res in comparatione ad divinam cognitionem semper eodem modo sc habeat, quia semper est sibi praesens secundum omnem sui dispositio- nem; in seipsa tamen mutatur, ut aliquando Christi nati- vitas nobis praesens sit. aliquando praeterita, aliquando

futura. Et ideo cognoscitur a Deo esse nobis aliquando praesens, aliquando praeterita, aliquando futura.

'. Ex his patet sensus istius propositionis, quam San- ctus Thomas Prima Parte ' concedit, scilicet, *A7»u quicquid Deus scivit, scit. si.* non ad res, sed *ad enuntiabitia refe- ratur*. Si enim tempus importatum per hoc verbum *scit ex* parte scientis se teneat, sic quicquid Deus scivit, modo scit. Sensus est enim quod, dc quocumque cnuntiabili Deus scientiam habuit in tempore nobis praeterito, etiam nunc de eo scientiam habet, pro illo scilicet tempore in quo est verum: quia et ipsum enuntiabile, et tempus in quo est verum, semper est divino conspectui praesens. – Si autem ex parte enuntiabitis sciti se teneat, sic non quic- quid Deus scivit, scit: quia non quodeumque enuntiabile scivit esse verum in tempore nobis praeterito, scit verum esse in tempore nobis praesenti. Nam scivit hoc enuntia- bile. *Christus nascetur*. verum esse antequam Christus na- sceretur: non scit autem quod nunc sit verum, quia verum non est. Ad hunc ergo sensum admittit Sanctus Thomas hanc propositionem esse veram, N'on *quicquid Deus scivit, scit*: non autem ad primum sensum.

4. Sed remanet dubium, quare illam propositionem ad- mittat \$! ad cnuntiabilia referatur, non autem si referatur ad res. Nam sicut enuntiabile, idem manens, de ventate in falsitatem variatur, na eadem res de esse variatur m non esse, et de una dispositione in aliam. Si ergo pro- pter variationem enuntiabitis conceditur quod non quod- eumque enuntiabile Deus scivit, scit; ita propter varia- tionem rei debet concedi quod non quamcumque rem Deus scivit, scit.

Respondetur quod non est eadem ratio dc illa propo- sitione si de enuntiabilibus intelligatur, ct si intelligatur de rebus. Quia cum dc enuntiabilibus intelligitur Deum aliquid scivisse aut scire, significatur veritatem cnuntiabilia simul esse in tempore per illud verbum importato cum divina cognitione: cum enim dicilur, *Deus scivit Christum esse nasciturum*, significatur hoc enuntiabile tempore prae- tento habuisse veritatem, in quo Deus de ipso scientiam habuit. Similiter cum dicitur, *Deus scit Christum esse na- sciturum*, significatur in tempore praesenti simul esse ve- ritatem ipsius enuntiabitis et divinam cognitionem de ipso. Et quia non omne enuntiabile quod fuit verum in prae- tento tempore, est verum in praesenti tempore, licet in tempore praesenti Deus de ipso cognitionem habeat pro tempore pro quo est verum, modo superius exposito; ideo non quodeumque enuntiabile Deus scivit modo scit; in- tellige modo superius exposito, scilicet si tempus ex parte scibilis se teneat. – Cum autem dicilur Deum aliquam rem scivisse aut scire, non importatur rem simul esse cum di- vina cognitione in tempore per verbum importato, sed tantum quod res divinam terminet cognitionem. Et quia ab aeterno res divinam terminat cognitionem quantum ad omnem suam dispositionem, eo quod omne tempus ab aeterno divinae cognitioni sil praesens; ideo, quamcumque rem Deus scivit, etiam modo scit, quia eius intuitus semper in rem, in quacumque dispositione sit, teratur.

Prima ergo responsio Sancti Thomae est quod maior in obiectione assumpta est falsa-.

XX. Respondetur, secundo, ad probationem maioris*; ct negatur assumptum: ostenditurque ibi accidere falla- ciam *accidentis*. Est quidem assumptum hoc falsum, quod possit evenire oppositum cius quod existimatur de futuro contingenti: scilicet, secundum quod cognoscitur a Deo. Licet enim, cum dicitur. *Deus scivit vel scit hoc futurum*, quoddam medium accipiatur inter divinam cognitionem ct rem scitam, scilicet tempus locutionis respectu cuius res scita dicitur futura; non tamen dicitur res futura re- spectu divinae cognitionis, quae, in momento aeternitatis e.xistens, ad omnia praesentialitcr sc habet. Et quia quod est non potest, quantum ad illud instans in quo est, non esse; ideo res futura cognita a Deo, ut ab ipso cogno- scitur, non potest aliter evenire, ex suppositione. Unde, si subtraheretur tempus locutionis, non diceretur hoc esse cognitum a Deo tanquam futurum ct non ens, ut ha- beat locum quaestio an possit non esse: sed sic diceretur

*»», «5.

- Cf.n.xvii.u

' Xum-xv'

cognitum tanquam in sua existentia visum, quo in loco non habet locum quaestio an pro tunc possit non esse.

Committitur autem fallacia *accidentis*. Quia, cum tempus praesens ct praeteritum coexistai aeternitati, habitudo praesentis temporis* aut praeteriti ad futurum attribuitur aeternitati, dum dicitur quod cognitum a Deo est futurum et non ens, tanquam videlicet sit futurum divinae scientiae. In quo *per accident* est deceptio: quia, cum habitudo temporis praesentis aut praetenti ad futurum non conveniat tempori ut cocxistit aeternitati, sed aliunde, ut ab aeternitate distinguitur, non debet hoc attribui aeternitati. Ideo, si attribuatur, est deceptio *secundum accidens*.

Adverte quod per hanc responsionem non vult excludere Sanctus Thomas a Deo cognitionem futuri ut futurum est nobis: sed tantum cognitionem futuri ut futurum suae cognitioni; et cognitionem futuri ut est tantum in causis suis, eo modo quo nos futurum cognoscimus; sic enim, ut superius ostendimus, futurum contingens non subest certae cognitioni. Nam Deus futurum cognoscit secundum esse quod habet in causis suis, secundum quod dicitur nobis futurum; ct secundum esse quod habet in scipso. Propter hoc cognitio sua de ipso nobis futuro est certissima: et res quae hoc modo cognoscitur, secundum scilicet quod est in causis et secundum quod est in seipsa, ex hac suppositione quod in seipsa cognoscatur, non potest aliter evenire pro illo tempore pro quo cognoscitur secundum suum esse, licet absolute loquendo possit aliter evenire.

XXI. Respondetur, tertio, ad probationem assumpti f. Conceditur enim quod futurum cognitum a Deo est ne-

cessarium, cum unumquodque cognoscatur tanquam praesentialiter visum: sed est necessarium non quidem absolute. vel, ut a quibusdam dicitur, necessitate *consequentis*; sed sub conditione, vel necessitate *consequentiae*. Inde huiusmodi rationes peccant secundum fallaciam *compotitionis et divisionis*, (Juin enim dicitur. *Quod videtur sedere necesse est sedere*, de dicto et in sensu composito est vera, nam ista propositio est necessaria, *Quod videtur sedere sedet*: de re autem, sive de sensu diviso, est falsa, non enim necessarium est Sortem sedere, qui videtur sedere, cum contingenter sedeat. Inde, quia non est necessarium Sortem sedere, qui videtur sedere, *in sensu diviso*, concludere non esse necessarium sedere quod videtur sedere *in sensu composito*, scilicet secundum quod illud stat sub cognitione, est arguere a sensu diviso ad compositum.

Advertendum quod Sanctus Thomas propositionem dc sensu composito vocat *de dicto*, illam autem de sensu diviso vocat *de re*. Quin in illa de sensu composito modus ponitur tanquam totius dicti determinatio: cum enim dicitur. *Quod videtur sedere necesse est sedere*, sensus est istam propositionem esse necessariam, *Quod videtur sedere sedet*; ubi patet quod modus necessitatis totum quod dicitur determinat. In illa autem de sensu diviso modus determinat rem subiecti cum enim dicitur, *Quod videtur sedere necessarium est sedere* m sensu diviso, sensus cm quod huic rei, puta Sorti, quae videtur sedere, convenit ut sedeat dc necessitate et non contingenter.

Quantum lo **imini** , confirmatur conclusio auctoritate *Sap. mu*, *Eccli. xxxix*, et *isaia*c xi.viti.

CAPITULUM SEXAGESIMUM OCTAVUM

A 20r a 3i sine titulo.

QUOD DEUS COGNOSCIT MOTUS VOLUNTATIS

EINDE oportet ostendere quod Deus cogitationes mentium ct voluntates cordium cognoscat *.

Omne enim quod quocumque modo est cognoscitur a Deo. inquantum suam essentiam cognoscit, ut supra * ostensum est. Ens autem quoddam est in anima, quoddam in rebus extra animam. Cognoscit igitur Deus omnes huiusmodi entis differentias, et quae sub eis continentur. Ens autem in anima est quod est in voluntate vel cogitatione. Relinquitur igitur quod Deus ea quae sunt in cogitatione et voluntate cognoscat.

Amplius. Sic Deus cognoscendo suam essentiam alia cognoscit, sicut per cognitionem causae cognoscuntur effectus*. Omnia igitur Deus cognoscit, suam essentiam cognoscendo, ad quae sua causalitas extenditur. Extenditur autem ad operationes intellectus et voluntatis: nam. cum res quaelibet operetur per suam formam, a qua est aliquod esse rei. oportet fontale principium totius esse, a quo est etiam omnis forma, omnis operationis principium esse: cum effectus causarum

secundarum in causas primas principalius reducantur. Cognoscit igitur Deus et cogitationes et affectiones mentis.

Item. Sicut esse suum est primum et per hoc omnis esse causa, ita suum intelligere est primum, et per hoc omnis intellectualis operationis intellectualis causa. Sicut igitur Deus cognoscendo suum esse cognoscit esse cuiuslibet rei, ita cognoscendo suum intelligere et velle cognoscit omnem cogitationem et voluntatem.

Adhuc. Deus non solum cognoscit res secundum quod in seipsis sunt, sed etiam secundum quod sunt in causis suis, ut ex supra * dictis patet; cognoscit enim ordinem causae ad suum effectum. Sed artificialia sunt in artificibus per intellectum et voluntatem artificum, sicut res naturales sunt in suis causis per virtutes causarum: sicut enim res naturales assimilant sibi suos effectus per suas virtutes activas, ita artifex per intellectum inducit formam artificiali, per quam assimilatur suae arti. Et similis ratio est de omnibus quae a proposito aguntur. Scit igitur Deus et cogitationes et voluntates.

3 cognoscat, *In A sequuntur quatuor tincae deletae, quarum duae ultimae sunt in NZ, ultima in GWYPc; pro illis vide pA; uti lwt*: cognoscat virtute in causa (in virtute causae PJ) cum ipse sit universale essendi principium. 4 enim DXP»/; igitur NZ *cum* pA, *om ceteri*. ~ est *post* in anima aEPc. 8 omnes NPrc: omnis Z, *om ceteri*. 10 est quod est EXZPJ; est quod «Y, est quidem XVsNèc, *rasa* p.N, est quoddam G, est quiddam I). 19 res *hic* NZ; *post* quaelibet. 2 et *pr. loco* NWZâ; *om*. 6 intellectualis *alt. loco om* DXZsYPc. 8 suum cssc] vel intelligendo *addunt* aDPc. 17 sub *hic* DW; *post* causis. 18 res naturales NXZPc; naturales sEGYà, naturales causae \\\, *om* D. 19 per suas] per sua A casu, ci suas Z. 22 aguntur) arguitur «E.

• Num. it, 3.

• Num. *»t.

• (f. Ce·@·01, ' : u»<

• Ct. cap. tjuv, *Quarto*.

• Cap xux, L.

• Ibid.

hern. Deus non minus cognoscit substantias intelligibiles quam ipse, vel nos, substantias sensibiles: cum substantiae intellectuales sint magis cognoscibiles, puta magis in actu existentes. Informationes autem et inclinationes substantiarum t sensibilibum cognoscuntur et a Deo et a nobis. Cum igitur cogitatio animae sit per informationem quandam ipsius; affectio autem sit quaedam inclinatio ipsius ad aliquid, nam et ipsam inclinationem rei naturalis appetitum naturalem dicimus;¹⁰ relinquitur quod Deus cogitationes et affectiones cordium cognoscat.

Hoc autem testimonio Scripturae Sacrae con-

firmatur. Dicitur enim in Psalmoi : *Scrutans corda et renes Deus; Prop. xv*“: *Infernus et perditio coram Domino: quanto magis corda filiorum hominum! Ioan. i*T“: *ipse sciebat quid esset in homine.*

Dominium autem quod habet voluntas supra suos actus, per quod in eius est potestate velle vel non velle*, excludit determinationem virtutis ad unum, et violentiam causae exterius agentis: non autem excludit influentiam superioris causae, a qua est ei esse ei operari. Ei sic remanet causalilas in causa prima, quae Deus est, respectu motuum voluntatis: ut sic Deus, seipsum cognoscendo. huiusmodi cognoscere possit.

[†] intelligibile*»| intellectuale* IM. ⁶ ct α Deo GNYZà; a Deo. ⁸ sit *post* quaedam aDIPc. ⁿ ct ipsam fr;ct XZ. *ani*))X, ipsam *ederi.* ^{>o} dicimus *an* dicamus Λ? ⁱ³ Scripturae *hic* X; *post* Sacrae.

^j Proverb... îo.| ct Prov.... et In. GWVMM. ⁴ lp*cj lp*c cnim GNWZjOpoicl non eral ut qui* testimonium perhiberet dc homine. Ipse enim sNPc; Y Opus... dc homine *addit post* in homme. [?] Dnnnnium| doinum apX\7 ⁷ aetcinvnat orient| denuntiationes a dominationes E, determinatione* Xr.

Commentaria Ferrariensis

Q^farta conclusio, quartae respondens obiectioni, est: *Deus cogitationes mentium et voluntates cordium cognoscit*.

Pro cuius intelligcntia notandum quod, quia cor est principium motus in animalibus inter moventia corporalia, ideo motus voluntatis dicuntur *motus cordis* similitudinarie: nam et ipsa voluntas est simpliciter primum motus principium. Vel etiam dicuntur motus cordium propter sui occultationem: uni enim homini motus voluntatis alterius sunt occulti, sicut ct cordis affectiones. Per *voluntates* ergo *cordium* intelligit voluntatis affectiones; et per *cogitationes mentium* actus intellectus.

I. *Probatur autem conclusio primo.* Deus cognoscit ens in anima et ens extra animam. Ergo cognoscit ea quae sunt in voluntate ut in cogitatione. – Patet antecedens. Quia, ut supra dictum est. omne quod quocumque modo est cognoscitur a Deo, inquantum suam essentiam cognoscit. Ens autem quoddam est in anima el quoddam extra animam. – Consequentia vero probatur. Quia ens m anima est quod est in cogitatione et voluntate.

Adverte quod actus intellectus cl voluntatis dupliciter possunt considerari; uno modo, absolute, ut accidentia animae sunt; alio modo, ut ad obiecta terminantur. Quia ergo Deus non solum cognoscit ipsam actuum substantiam, sed etiam ad quae obiecta illi actus terminemur intuetur, ideo concludit quod *ea quae sunt in cogitatione et voluntate* cognoscit, ipsa scilicet obiecta secundum quod terminant actus intellectus ut voluntatis, quod est cognoscere ipsos actus ut ad obiecta terminantur. Quamvis etiam posset intelligi dc ipsis actibus, et non de obiectis immediate. Quia videlicet cognoscit ipsos actus existentes in anima; et quia non possunt perfecte cognosci nisi cognoscatur ad quae obiecta terminentur, cum ab ipsis specilicentur, ideo necesse est ut Deus etiam ad quae obiecta terminentur cognoscat.

II. *Secundo.* Dei causalitas extenditur ad operationes intellectus et voluntatis. Ergo et Dei cognitio. – Patet consequentia. Quia Deus, essentiam suam cognoscendo, cognoscit omnia ad quae sua causalitas extenditur. – Antecedens vero probatur. Deus est fontale principium totius esse, a quo est omnis forma. Ergo est omnis operationis principium. Patet consequentia; quia omnis res operatur per formam, a qua est esse rei; effectus autem causarum in primas causas principalius reducuntur; ergo omnis operatio cuiuscumque formae reducitur in primam causam omnis formae.

III. *Tertio.* Intelligerc divinum est primum, et per consequens causa omnis intellectualis operationis: sicut suum esse est primum, ct causa omnis esse. Ergo, cognoscendo suum intelligerc et suum velle, cognoscit omnem cogita-

lionem ut voluntatem. – Patet consequentia. Quia et. cognoscendo suum esse, cognoscit esse cuiuslibet rei.

\dverle quod, sicut esse divinum est causa exemplaris omnium ussu, non autem proprie effectiva, si formalitcr sumatur ut ab aliis distinctum attributis; ita intelligerc ut intelligerc, per modum scilicet actus immanentis, et similiter velle, ut habetur ex doctrina Sancti Thomae Primo, d. xxxvni, a. 1, habent rationem causae exemplaris omnis intelligerc et omnis velle: eo quod omne intelligere et velle sit quaedam participatio intellectionis cl volitiõnis divinae.

IV. *Quarto.* Deus cognoscit res non solum secundum quod in scipsis sunt, sed etiam secundum quod sunt in causis: cum cognoscat ordinem causae ad effectum. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia sicut res naturales sunt in suis causis pur virtutes earum, ita artificialia sunt in artificibus per intellectum et voluntatem artificum: eo quod artifex in artificiato producat formam, per quam assimilatur suae arti. Et similiter est in omnibus quae a proposito aguntur.

Advertendum quod omni agenti commune est ut producat effectum similem formae per quam agit. Ideo, cum agens a proposito agat per conceptionem intellectus sui adiuncta voluntate, oportet ut m effectu producat^{ur} forma similis conceptioni et proposito agentis: non quidem similis actui concipiendi, sed similis formae conceptae, saltum secundum aliquam unitatem rationis, etsi non secundum eundem modum essendi. Signum ergo quod agens a proposito agit per intellectum el voluntatum est quod producit effectum similem suae conceptioni ut volitioni. Et ideo Deus, qui cognoscit effectum secundum quod est m dispositione causae, cognoscit actum intellectus et voluntatis, per quos agens a proposito disponitur ad operandum.

V. *Quinto.* Informationes et inclinationes rerum naturalium cognoscuntur a Deo et a nobis. Ergo et Deus cognoscit informationes ac inclinationes animae. Ergo cogitationes et affectiones. Probatur prima consequentia. Quia Deus non minus cognoscit substantias intellectuales quam ipse vel nos substantias sensibiles: cum substantiae intellectuales sint magis cognoscibiles, utpote magis in actu. – Secunda quoque probatur. Quia cogitatio animae est per quandam informationem ipsius; affectio autem est quaedam inclinatio eius in aliquid, unde ut inclinationum rui naturalis appetitum naturalem dicimus.

Duo sunt hic notanda. Primum est quod ex eo quod Deus informationes rerum sensibilibum cognoscit, sequitur ut ct informationes rerum intellectualium cognoscat, non autem sequitur illud in nobis. Quia quanto aliqua magis sunt secundum se intelligibilia, tanto magis ab intellectu divino cognoscuntur, qui est maxime in actu: a nobis autem

maxime intelligibilia minime cognoscuntur, propter imperfectionem intellectus nostri. Et ideo, si res sensibiles a Deo cognoscuntur, multo magis res intelligibiles: non autem, si nos rei sensibiles et materiales cognoscimus, oportet ut res intelligibiles magis mtelligamus.

Secundum est quod dictum Sancti I hornae, quoniam scilicet *cogitatio animae est per quandam informationem ipsius, affectio autem per inclinationem*, non est sic intelligcndum quasi cogitatio informet animam, non autem aflectio, – immo, cum utrumque dicat actum immanentem, utroque .mima informatur: sed quod cogitatio iit per hoc quod obiectum intellectum aliquo modo informat animam, allectio autem per hoc quod anima inclinatur in ipsam rem extra animam. Verum enim, quod pertinet ad intellectum, csl in aninu, ut dicitur \I *Metaph* bonum autem.

quod pertinet ad voluntatem, est in rebus. Et sic Deus cognoscit cogitationem, secundum quam informatur conceptu et verbo intellectus, et inclinationem voluntatis in rem extrinsecam.

Confirmatur conclusio auctoritate Psalmi, et Prop, xv, ac *loan.* n.

VI. Ad obiectioncm autem in oppositum *, quae in hoc consistit: Quia actus voluntatis est in potestate voluntatis, ideo a solo volente cognosci potest, – respondetur quod hoc quod est in potestate voluntatis velle et non velle, excludit quidem determinationem ad unum, et violentiam causae extnnsce moventis: non autem excludit influentiam superioris causae a qua est ei esse et operari. Ideo negatur consequentia ista: *voluntatis est in potestate voluntatis. Ergo a solo volente cognoscitur.*

CAPITULUM SEXAGESIMUM NONUM

A 20v atS sine titulo.

QUOD DEUS COGNOSCIT INFINITA

M l'sr haec ostendendum est quod Deus infinita cognoscit *.

"a Cognoscendo enim se esse causam rerum alia a se cognoscit, ut ex superioribus* patet. Ipse autem est causa infinitorum, si infinita sunt entia: est enim omnium eorum quae sunt causa. Est igitur infinitorum cognoscitivus.

Item. Deus suam virtutem perlecte cognoscit, ut ex supra dictis patet. Virtus autem non potest cognosci perfecte nisi cognoscantur omnia in quae potest: cum secundum ea quantitas virtutis quodammodo attendatur. Sua autem virtus, cum sit infinita, ut ostensum est supra *, ad infinita se extendit. Est igitur Deus infinitorum cognitor.

Amplius. Si Dei cognitio ad omnia se extendit quae quocumque modo sunt, ut ostensum est *. oportet quod non solum cognoscat ens actu, sed etiam ens potentia. Sed in rebus naturalibus est infinitum in potentia, etsi non actu, ut Philosophus probat in III *Physicorum* *. Cognoscit igitur Deus infinita: sicut unitas, quae est principium numeri, infinitas species numerorum cognosceret si cognosceret quicquid est in se in potentia; est enim unitas potentia omnis numerus.

Adhuc. Deus essentia sua sicut quodam medio exemplari alia cognoscit *. Sed. cum sit perfectionis infinitae, ut supra* ostensum est. ab ipso exemplari possunt infinita habentia perfectiones finitas: quia nec aliquod unum eorum, nec qttotlibet plura exemplata perfectionem exemplaris adaequare possunt; et sic semper remanet novus modus quo aliquod exemplatum ipsam imitari

possit, Nihil igitur prohibet ipsum per essentiam suam infinita cognoscere.

Praeterea. lisse Dei est suum intelligere '. Sicut igitur suum esse est infinitum, ut ostensum est *. ita suum intelligere est infinitum. Sicut autem se habet linitum ad finitum, ita infinitum ad infinitum. Si igitur secundum intelligere nostrum, quod linitum est, linita capere possumus, ct Deus secundum suum intelligere infinita capere potest.

\mplius. *Inllectus cognoscens maximum inteiligit>ile non minus cognoscit minora, sed magis*, ut patet per Philosophum, in III *de Anima* *: quod ex hoc provenit quia intellectus non corrumpitur ex excellenti intelligibili. sicut sensus, sed magis perficitur. Sed si accipiantur infinita entia: sive sint eiusdem speciei, ut infiniti homines, sive infinitarum specierum: etiam si aliqua vel omnia essent infinita secundum quantitatem, si hoc esset possibile; universum eorum esset minoris infinitatis quam Deus; nam quodlibet eorum, et omnia simul haberent esse receptum et limitatum ad aliquam speciem vel genus, et sic secundum aliquid esset finitum; unde deficeret ab infinitate Dei, qui est infinitus simpliciter, ut supra* ostensum est. Cum igitur Deus perlecte seipsum cognoscat *. nihil prohibet eum etiam illam summam infinitorum cognoscere.

Adhuc. Quanto aliquis intellectus est eiitcacios et limpidior in cognoscendo, tanto ex uno potes; plura cognoscere: sicut et omnis virtus, quanto est fortior, tanto est magis unita. Intellectus autem divinus secundum efficaciam sive perfectionem

5 autem NZP; cnim. 6 si NXZP; ecd. 17 quocumque A *solus*; qualitercumque aPc, qualicumque *ceteri*. 19 en* potentia A *solus*; in potentia Z, cas in potentia *ceteri*. 26 Adhuc NZ; Amplius. essentia sua A *solus*; per essentiam suam (N *sine* auam), 3o finitas A *solus*; ante perfectione* X, infinitas Nà *et ante* perfectiones *ceteri*. quotlibctj quaelibet DGW YsNMV, quod licet Z. quodhbet *scribunt ceteri*.

6 ita) sc habet *addunt* P</. 8 finita] linitum aE. 9 intelligere] infinitum *addunt* Vd. 11 Amplius) Praeterea Pc. 16 erilia] cnuntiabilia NZ. 18 etiam] et eY. 19 hoc *om* 7.. 37 etiam] ct a, 3o limpidior] simplicior Z. 31 sicut ct) sicut GXWfrIV. 32 fortior] eflicucior Z.

*Cf. Coement. ut>.

est infinitus, ut ex superioribus * patet. Potest
ergo per unum, quod est sua essentia, infinita
cognoscere.

Praeterea. Intellectus divinus est perfectus simpliciter: sicut et eius essentia *. Nulla igitur perfectio intelligibilis ei deest. Sed id ad quod est in potentia intellectus noster est eius perfectio intelligibilis. Est autem in potentia ad omnes species intelligibiles. Species autem huiusmodi sunt infinitae: nam et numerorum species infinitae sunt et figurarum. Relinquitur igitur quod Deus omnia huiusmodi infinita cognoscat.

hem. Cum intellectus noster sit cognoscitivus infinitorum in potentia, potest enim in infinitum species numerorum multiplicare; si intellectus divinus non cognosceret infinita etiam actu, sequeretur quod vel plurium esset cognoscitivus intellectus humanus quam divinus; vel quod intellectus divinus non cognosceret omnia actu quorum est cognoscitivus in potentia. Quorum utrumque est impossibile, ut ex supra * dictis patet.

Adhuc. Infinitum cognitioni repugnat inquantum repugnat numerationi: nam partes infiniti numerari secundum se impossibile est, quasi contradictionem implicans. Cognoscere autem aliquid per numerationem suarum partium est intellectus successive cognoscentis partem post partem, non autem intellectus simul diversas partes comprehendens. Cum igitur divinus intellectus absque successione cognoscat omnia simul $\therefore$ non magis impeditur cognoscere infinita quam finita.

Amplius. Omnis quantitas in quadam multiplicatione partium consistit: et propter hoc numerus est prima quantitatum. Ibi ergo pluralitas nullam differentiam operatur, ibi nec aliquid quod quantitatem consequitur aliquam differentiam facit. In cognitione autem Dei plura hoc modo cognoscuntur ut unum: cum non per diversas species, sed per unam speciem, quae est Dei essentia, cognoscantur*. Unde et simul multa cognoscuntur a Deo. Et ita in Dei cognitione nullam differentiam pluralitas facit. Ergo nec infinitum, quod quantitatem consequitur *. Nihil ergo differt a intellectu divinum infinitorum et finitorum cognitio. Et sic, cum cognoscat finita, nihil prohibet eum cognoscere etiam infinita.

7:7 *sapientiae eius non est numerus.*

Patet autem ex praedictis quare intellectus noster infinitum non cognoscit, sicut intellectus divinus. Differt enim intellectus noster ab intellectu divino quantum avi quatuor, quae hanc differentiam faciunt. Primum est, quod intellectus noster simpliciter finitus est: divinus autem infinitus. – Secundum est, quia intellectus noster diversa per diversas species cognoscit. Unde non potest in infinita secundum unam cognitionem, sicut intellectus divinus. – Tertium est ex hoc proveniens, quod intellectus noster, quia per diversas species diversa cognoscit, non potest simul multa cognoscere; et ita infinita cognoscere non posset nisi successive ea numerando. Quod non est in intellectu divino, qui simul multa intuetur, quasi per unam speciem visa. – Quartum est, quia intellectus divinus est eorum quae sunt et quae non sunt, ut ostensum est *;

Palet etiam quomodo verbum Philosophi, qui
 dicit quod *injinatum*, *secundum quod injinatum*, *esset*
ignotum, praesenti sententiae non obviat*. Quia,
 cum infiniti ratio quantitati competat, ut ipse di-
 cit *. infinitum ut infinitum cognosceretur si per
 niensuralionem suarum partium notum esset:
 haec est enim propria cognitio quantitatis. Sic
 autem Deus non cognoscit. Inde, ut ita dicatur,
 non cognoscit infinitum secundum quod est infi-
 nitum, seui secundum quod ad suam scientiam
 se habet ac si esset finitum. u(ostensum est.

Sciendum tamen quod Deus infinita non cognoscit *scientia risionis*, ut verbis aliorum utamur *: quia infinita nec sunt actu, nec fuerunt nec erunt; cum generatio ex neutra parte sit infinita. secundum fidem Catholicam. Scit tamen infinita *scientia simplicis inlelligentiae*. Scit enim Deus infinita quae nec sunt nec erunt nec fuerunt. quae tamen sunt in potentia creaturae. Et scit etiam infinita quae sunt in sua potentia quae nec sunt nec erunt nec fuerunt.

Unde, quantum ad quaestionem de cognitione singularium pertinet, responderi posset per interemptionem maioris: non enim singularia sunt infinita. Si tamen essent, nihil minus Deus eas cognosceret.

i ut « superioribus patet A *solus* [*supra marginem*]; ut supra ostensum est. o Species... infinitae om SZ. 10 et] etiam aEP
13 huiusmodi *hic* NZ; *post* infinita. 16 etiam actu DNWZPrf; ct actu. 28 comprehendentis] apprehendentis aDPc. 35 operatur a
operetur A: 40 etiam *hic* EGNXYb; *post* prohibet al.]Pc, *post* eum W.
1 Huic autem] Adhuc huic Z. 3 autem DEGwXy; etiam. 5 enim NXZ; etiam W. autem *ceteri*. 9 quia... cognoscit A *solus*
quod... cognoscit XZ, quod cum... cognoscat *ceteri*-, cf. *var. seq.* 10 I nde om sEsDGBPc. in infinita GSXZbP; infinita: {*post co*
gnitionem W addit cognoscere}. 15 posset DNWZb; possit. 18 quia GWX; quod. 19 ct quae] ct eorum quite GW. 24 cum or
S7; cf. *var. seq.* quantitat] quantitat] petat a], quantitat] competat E. quantitat] competit N, quantitat] convenit Z. 20 incnsu
rationem] mensuram communem Y *et ut videtur* pG, mensuram \\. 37 est enim] enim est EXPc, enim non ot Z. 3q nec sunt] aur
pN. non sunt GWYZsNtPc. 3~ simplicis intclligentiũc A *solus*; prout -cit etiam quae non sunt, quae in A *clare et indubie delentur*
addunt omnes. Quae sequuntur: Scit enim *etc. secunda deletorum redactio esse patent*. 40 *ua *post* potentia aDPc, om E. .p pertine
responderi posset A *solus*; partium responderi (non Y) posset DGY, partium pertinet (ct s) responderi possit (posset Z) aEZc, pertinet respon
deri *poto!* Pd; W *totum mutat*: Unde ad quodlibet argumentum de cognitione singularium partium responderi posset. 4? nihil minus X
nec minus N, nichilominus Z, nihilominus *ceteri*.

Commentaria Ferrariensis

conclusio, quintae respondens obiectioni *, esi:
JEBsfDenx *cognoscit infinita.*

Circa quam quatuor facit Sanctus Thomas: primo, ipsam
probat; secundo, ostendit differentiam intellectus divini ct

humani respectu infinitorum *; tertio, respondet fundamento objectionis *; quarto, ostendit cui scientiae divinae infinitorum cognitio tribuatur .

I. Quantum ad primum, *arguit primo sic*. Infinitorum

Densest causa, si infinita sint entia: cum sit causa omnium corum quae sunt. Ergo est infinitorum cognoscitivus: quia, cognoscendo sc esse causam rerum. alia a sc cognoscit.

Probat ista ratio quod sit cognoscitivus infinitorum, non absolute, sed sub conditione, si scilicet sunt infinita.

II. *Secundo*. Virtus divina ad infinita se extendit: cum sit infinita. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia non cognoscitur perfecte virtus nisi cognoscantur omnia in quae potest: cum secundum ea quantitas virtutis quodammodo attendatur. Deus autem suam virtutem perfecte cognoscit.

Adverte quod ideo dicit Sanctus Thomas quantitatem virtutis *quodammodo* attendi secundum obiecta, non autem quod secundum ea simpliciter attendatur, quia ut dicitur Prima, q. xlv, a. i, ad i, *quantitas virtutis primo quidem attenditur in radice, in ipsa scilicet perfectione formae rei naturae: el sic dicitur magnitudo spiritualis quo modo dicitur magnus calor, propter suam perfectionem, /n effectibus autem formae attenditur secundo, scilicet secundum comparisonem virtutis ad obiecta*. Et quia, ut dicitur I *Sent.*, d. xvii, q. n, a. t, isto modo dicitur virtus habere quantitatem ex ordine ad extrinsecum, non quia in se divisionem aliquam habeat; ideo non attenditur simpliciter quantitas virtutis secundum obiecta, sed tantum secundum quid; simpliciter autem attenditur secundum formae perfectionem.

111. *Tertio*. In rebus naturalibus est intinitum in potentia, ul dicitur 111 *Physicorum*. Ergo Deus cognoscit infinita. – Patet consequentia. Quia Dei cognitio ad omnia se extendit quae qualitercumque sunt, sive actu sive potentia. – Confirmatur per exemplum de unitate, si cognosceretur quicquid est in ipsa in potentia: quia est potentia omnis numerus.

Adverte quod ideo unitas est potentia omnis numerus, quia est in potentia ad infinitas additiones numerorum, ex quibus infinitae numerorum species resultant. Potest enim unitati addi unitas, et sic resultat binarius; potest addi binarius, et sic resultat ternarius; et sic in infinitum. Et ideo unitas, quae fundamentum ponitur omnium numerorum, secundum eorum ordinatum processum, est potentia omnis numerus. Propter hoc, si quis cognosceret quicquid in ipsa potentialiter continetur, cognosceret infinitas species numerorum. Eodem modo, si Deus cognoscit quicquid est in potentia unitatis, cognoscit infinita. Et si cognoscit quicquid est in potentia continui potentialiter continentis infinitas partes et infinitas divisiones, infinita cognoscit.

IV. *Quarto*. A Deo infinita exemplari possunt habentia infinitas* perfectiones: quia nec unum eorum, nec plura exemplata perfectionem ipsius adaequare possunt, cum sit infinitae perfectionis. Ergo etc. – Patet consequentia. Quia per essentiam suam tanquam medio exemplari alia cognoscit.

Recte intelligendum est a Deo *infinita exemplari posse*: sic videlicet quod, quacumque perfectione producta, potest alia produci; et illa producta, alia; et sic in intinitum: non autem quia possint simul esse actu infinitae perfectiones a Deo productae. Propter hoc addidit quod *semper remanet novus modus quo aliquid exemplatum ipsum imitari potest*.

V. *Quinto*. Intelligere Dei est infinitum, sicut suum esse. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia, sicut finitum ad finitum, ita infinitum ad infinitum. Intelligerc autem nostrum finitum finita capere potest. Ergo intelligere Dei infinitum infinita.

Sed videtur ista comparatio non valere. Quia non repugnat finito ut totum accipiatur: repugnat autem infinito totum capi, cum infinitum sil *cuius quantitatem accipientibus semper remanet aliquid accipiendum* *.

Respondetur quod repugnat infinito secundum se totum capi ab intellectu si successive accipiatur. Et sic intelligitur quod remanet semper aliquid accipiendum: procedens enim successive in cognitione infiniti, nunquam pervenit ad cognitionem lotius, sed semper remanet aliquid accipiendum. Xon autem repugnat infinito totum comprehendii. per intellectum infinitum, simul: ita scilicet quod nihil ipsius remaneat intelligendum, aut sil extra intellectum infinitum.

\ I. *Sexto* Deus perfecte cognoscit seipsum. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia *intelligens maximum intelligibile non minus cognoscit minora, sed magis*, ut dicitur III *de Anima*. Infinita autem entia, quomodocumque sint infinita, essent minoris infinitatis quam Deus; et secundum aliquid essent finita, quia haberent esse receptum. Ergo, m Deus intelligit se, potest etiam omnia infinita cognoscere.

Adverte quod unum infinitum simpliciter maius esse non polest alio infinito simpliciter: sed bene infinitum simpliciter est maius infinito secundum quid; sicut, si esset corpus secundum omnem dimensionem infinitum, esset maius corpore infinito secundum longitudinem tantum. Ideo, cum Deus sit simpliciter infinitus, omnia autem creata, quantumcumque ponantur infinita, sint infinita secundum quid, propter limitationem eorum ad certum genus aut speciem. inquit Sanctus Thomas quod sunt *minoris infinitatis quam Deus*.

\ II. *Septimo*. Intellectus divinus secundum efficaciam, sive perfectionem, est infinitus. Ergo per unum, quod csl essentia sua, potest infinita cognoscere. – Probatur consequentia. Quia quanto intellectus est efficacior et limpidior in cognoscendo, tanto cx uno potest plura cognoscere: sicut omnis virtus, quanto est fortior, tanto est magis

\ HL *Octavo*. Nulla perfectio intelligibilis divino intellectui deest: cum sil simpliciter perfectus, sicut essentia. Sed id ad quod intellectus noster est in potentia, est ciur perfectio intelligibilis. Est autem in potentia ad infinita» species intelligibilcs: cum ct numerorum et figurarum *pcies sint infinitae. Ergo etc.

Confirmatur. Quia alioqum intellectus noster esset plurium cognoscitivus quam intellectus divinus: vel intellectus divinus non cognosceret omnia actu quorum est cognoscitivus in potentia. – Probatur consequentia. Qui intellectus noster potest in infinitum species numerorum multiplicare. Ergo, si illas infinitas species non potest cognoscere Deus, plura cognoscere poterii intellectus nosta quam intellectus divinus. Si autem cognoscere potest sed non actu cognoscit, ergo non cognoscit omnia simul quorum est cognoscitivus.

Adverte primo quod, quia species intelligibilis ad quam intellectus noster est in potentia, est intelligibilis perfectio intellectus: ideo oportet ut omnes species intellectus nostri ad qua> est in potentia, sint in intellectu divino; secundum tamen modum intellectus divini, non autem secundum modum intellectus nostri. Et quia secundum species infinitas ad quas intellectus noster est in potentia, nab sunt intelligi infinita, ideo potest Deus per illas in ipso existentes intelligerc infinita.

Adverte secundo, quod intellectus noster dicitur essem potentia ad infinitas species intelligibilcs, non quia possit simul informari infinitis speciebus intelligibilibus, hoc enim repugnat infinito, ut scilicet sit in actu: sed quia, quotcumque species habeat, adhuc alias potest recipere in infinitum, si duret in infinitum el cognoscat per acceptionem specierum. Eodem modo intelligendum est quod potest in infinitum species numerorum multiplicare. Vndepotentialitas intellectus csl infinita aliquo modo in potentia, non potentialilate reducibili totaliter in actum perfectum. reducibili in actum permixtum potentiae, ut dicitur de infinitate numerorum ct divisionis continui.

IX. *Nono*. Divinus intellectus cognoscit omnia siinul. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia infinitum non repugnat cognitioni nisi inquantum repugnat numerationi, qua successive cognoscitur: sic enim cius cognitio compleri non potest, nec eius numeratio. Sed bene potest ab aliquo intellectu totaliter cognosci.

X. *Decimo*. Pluralitas nullam differentiam in Dei cognitione facit. Ergo nec infinitas. Ergo nihil differt ad intellectum divinum linitorum vel infinitorum cognitio. Ergo, cum finita cognoscat, nihil prohibet ut etiam infinita cognoscat. Antecedens patet. Quia plura simul cognoscuntur a Deo. Consequentia vero probatur. Quia, cum omnis quantitas in quadam multiplicatione partium consistat, cx quo numerus habet ut sil prima quantitatum, si pluralius

• Cf.tcKt.ctvarr.

• ill *Phyl.*, vI,8

nullam facit differentiam. nec etiam quod quantitatem consequitur. qualis est infinitas, aliquam faciet differentiam.

Adverte quod, ut dicitur *super Hoetium de 'Irin..* q. iv. a. j , ad 6 *. *formaliter quidem quantitas discreta est prior quantitate continua: sed materialiter quantitas continua est prior discreta, cum numerus causetur ex divisione continui.* Et ideo, cum inquit Sanctus Thomas quod *numerus est prima quantitatum*, intelligcndum est de primitate formali et perfectionali: ut patet ex principiis quantitatis discretæ et continuæ; unitas enim simplicior est ct abstractione ac per hoc perfectior puncto, quod supra indivisibilitatem addit positionem in continuo.

Patet etiam quod, ut innuit hoc loco Sanctus Thomas, id unde sumitur ratio quantitatis, scilicet multiplicitas partium, perfectius convenit numero quam aliis quantitibus. Immo non videtur continuo convenire nisi ratione numeri in continuo potentialiter inclusi.

2. Occurrit autem dubium circa hanc rationem. Quamvis enim aliquid alteri non repugnet ratione alicuius communis. potest tamen sibi repugnare ratione propriæ naturæ: sicut dividi in partes æquales non repugnat numero impari ratione quantitatis aut numeri, repugnat tamen sibi inquantum est numerus impar, ha diceret aliquis quod, licet infinitis non repugnet cognosci ratione pluralitatis, repugnat tamen sibi ratione infinitatis. Et sic, licet pluralitas non faciat differentiam in divina cognitione, poterit tamen infinitas differentiam facere: ut scilicet possit Deus finita cognoscere, non autem infinita. Et inultum differt Deum cognoscere finita, et ipsum cognoscere infinita.

Respondetur quod, ubi est eadem ratio repugnantiae prioris et posterioris, si ab aliquo removeatur ratio repugnantiae prioris, nec etiam posterius repugnabit. Propter hoc inquit Philosophus, 1\ *Phys.* quod, si duo corpora possent esse in eodem loco, etiam infinita possent esse, (aim ergo eadem sit ratio in intellectu nostro quare plura non possit simul intcliigere, et quare non possit intelligere infinita, quia videlicet per plures species illa mtelligerct, non potest autem simul pluribus speciebus uti; si ab aliquo intellectu removeatur quod ea quæ intelligit per plures species cognoscat, sicut poterit plura per unam speciem simul intcliigere, ita et infinita, quantum est ex parte intellectus cognoscentis. Et ita, cum pluralitas intclligibilium nullam faciat differentiam in cognitione divina, eo quod quicquid intelligit per suam essentiam simul intelligat; nec etiam infinitas differentiam faciet, quantum est ex parte intellectus divini; quod intendit Sanctus Thomas per istam rationem concludere. Sicut enim plura per suam essentiam simul cognoscit, ita per eandem infinita potest cognoscere simul. Cui si addatur quod in præcedenti ratione sumptum est, scilicet quod infinito non repugnat cognosci nisi inquantum successive cognoscitur, relinquitur nullam repugnantiam esse quin intellectus divinus infinita cognoscat: neque, inquam, ex parte intellectus, neque ex parle cognoscibilis. I nde ista ratio est prioris rationis confirmatio.

Confirmatur et auctoritate Psalmi, ubi dicitur: *Sapientiae eius non est numerus.*

XI. Quantum ad secundum *, deducit Sanctus Thomas ex prædictis differentiam inter intellectum divinum et nostrum in cognitione infiniti. Et ponit quadruplicent differentiam, quæ huius diversitatis est causa.

Prima est. quia intellectus noster simpliciter est finitus.

Secunda est, quia intellectus noster, cum diversa per diversas species cognoscat, non potest infinita per unam cognitionem cognoscere. Sed bene intellectus divinus.

Tertia est, ex præcedenti sequens, quia intellectus noster non potest simul multa cognoscere, et ita non potest infinita cognoscere nisi successive ea numerando. Intellectus autem divinus multa simul intuetur, quasi per unam speciem visa.

Quarta est, quia intellectus divinus est eorum quæ sunt ct eorum quæ non sunt. Xon autem intellectus noster.

Advertendum quod prima differentia, quia scilicet intellectus noster est finitus, intellectus autem divinus infinitus, per se sumpta non est causa diversitatis respectu

cognitionis infinitorum, sed cum aliis: quia, secundum doctrinam Sancti Thomæ -, anima Christi cognoscit infinita in \erbo, ct tamen intellectus eius est finitus.

Vel etiam dicendum quod, quia intellectus noster est finitus, ideo non potest cognoscere simpliciter infinitum, neque etiam anima Christi, ut dicitur 111 *Sent.**: sed tantum infinitum secundum quid, quando per aliquid unum anima cognoscit, sicut anima Christi per Verbum. Intellectus autem divinus, qui est infinitus, potest simpliciter infinita cognoscere.

XII. Quantum ad tertium ♦, respondetur obiectioni. Et quia fundatur obicctio super auctoritate Philosophi dicentis quod *infinitum, inquantum infinitum, est ignotum*, dicitur quod est ignotum si per mensurationem suarum partium cognoscere ipsum aliquis vellet, quod esset cognoscere infinitum inquantum infinitum. Xon autem sic ipsum Deus cognoscit, sed totum simul. I nde non cognoscit, ut ita dicatur, infinitum secundum quod est infinitum: sed ut ad suam scientiam se habet ac si esset linitum.

Adverte primo, cx doctrina Sancti Thomæ Prima Parte, q. xrv, a 12. ad i, (quod) *cum de ratione quantitatis sit ordo partium, et infinitum sequatur quantitatem, cognoscere infinitum per modum infiniti est cognoscere ipsum numerando partem post partem.* El ideo inquit Sanctus l hornas hic quod hæc est propria ratio quantitatis, ut scilicet per numerationem suarum partium cognoscatur. Et quia nunquam compleri posset numeratio infiniti, ideo infinitum, inquantum infinitum, est ignotum.

Advertendum secundo, quovi ideo dixit Sanctus Thomas Deum non cognoscere infinitum inquantum infinitum, addito *ut ita dicatur*, quia, ut dicitur *Verit.*, q. n, ad 7, dc ipso Deo, *si Jiat vis in verbo*, infinitum nulli est finitum. Sed pro tanto potest aliquo modo dici finitum, comparatum ad divinam cognitionem, quia ita perfecte ab ipsa cognoscitur sicut finitum ab intellectu finito; et quia non cognoscitur successive sed simul, sicut finitum.

Considerandum postremo quod, cum dicimus Deum infinitam multitudinem perfecte cognoscere, non est sic intelligcndum quasi ad aliquod ultimum eius cognitio pertingat. repugnat enim infinito, ea parte qua est infinitum, habere ultimum: sed quia nulla pars illius latet eius cognitionem. Et sicut, quacumque data parte infiniti, adhuc ulterior datur in infinitum, ita, quacumque visa, videt Deus ulteriorem: el, cum nulla remaneat sibi incognita, videt tamen nullam esse ultimam. Et hoc est ipsum infinitum perfecte cognosci a Deo.

XIII. Quantum ad quartum *, cum duplicem ponamus tn Deo scientiam, scilicet *visionis* el *simplicis intelligentiæ*, inquit Sanctus Thomas Deum cognoscere infinita scientia simplicis intelligentiæ. quia cognoscit ea quæ sunt m potentia sua et creaturæ, quæ sunt infinita: non autem scientia visionis, quia ea quæ aliquando sunt actu non sunt infinita.

Ex quo sequitur maiorem rationis, qua sic arguebatur*, *Singularia sunt infinita. Sed infinitum est ignotum, Ergo non cognoscit singularia*, esse falsam. Xon sunt enim singularia infinita: cum generatio, secundum fidem, ex neutra parte sil infinita.

2. Sed occurrit dubium: quia Sanctus Thomas videtur sibi ipsi contradicere. Xam in Quaestionibus *de Verit.*, q. x.\. a. 4, ad 1, et Prima Parte, q. xiv. a. 12, tenet quod non solum potest, absolute loquendo, Deus cognoscere infinita scientia visionis, sed etiam nunc de facto cognoscit, quia cognoscit infinitas cogitationes damnatorum, *si animæ damnatorum perpetuæ sunt et habent volubiles cogitationes.* Cuius oppositum hic dicitur.

Respondetur quod hoc loco loquitur dc naturis subsistentibus: quia argumentum supposebat singularia subsistētia esse infinita. Dc istis enim non est verum quod scientia visionis infinita cognoscat: quia Deus non producet infinita subsistentia. In Quaestionibus autem *de le-ritate* cl in Prima Parte loquitur absolute, ut etiam scientia visionis ad accidentia ei non per se subsistentia extenditur. Sic enim infinita scientia visionis cognoscit: sicut infinitas partes continui, et infinitas cogitationes damnatorum.

* III I'.q.x, · 3

• DHt. xiv, i. 3. dUa 3, 3. · Cl. Je Ver.. q. XX. a. l.

• Ct. fail. Com· mcnl.i et c.t.1111, *Quinta.*

• Ct. inii. Com· ment,

• Cap. ιλ πι, Qe/KfJ.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM

A 21 r a 21 sinu titulo.

QUOD DHL'S VILIA COGNOSCIT

oc autem habito, ostendendum est quod
Deus cognoscit vilia: et quod hoc nobilitati
cius scientiae non repugnat*.

Quanto enim aliqua virtus activa est
fortior, tanto in remotiora suam actionem
extendit: ut etiam in sensibilibus actionibus
apparet. Vis autem divini intellectus in
cognoscendo res similatur xirtuti activae:
intellectus enim divinus non recipiendo a
rebus cognoscit, sed magis per hoc quod
cis influit. Cum igitur sit infinitae virtutis
in intelligendo, ut ex praedictis* patet,
oportet quod eius cognitio usque ad
remotissima extendatur. Sed gradus
nobilitatis et vilitatis in omnibus
entibus attenditur secundum propinquitatem
et distantiam a Deo, qui est in line nobilitatis.
Ergo quantumcumque vilissima in entibus
Deus, propter maximam virtutem sui intellectus,
cognoscit.

Praeterea. Omne quod est. in eo quod est
xcl quale quid est, actu est. et similitudo
primi actus est, et ex hoc nobilitatem habet.
Quod etiam potentia est, ex ordine ad
actum nobilitatis est particeps: sic enim
esse dicitur. Relinquitur igitur quod
unumquodque, in se consideratum, nobile
est: sed xile dicitur respectu nobilioris.
A Deo autem distant nobilissimae aliarum
rerum non minus quam ultimae rerum
creatarum distent a supremis. Si igitur
haec distantia impediret divinam cognitionem,
multo magis impediret illa. Et sic sequeretur
quod nihil Deus cognosceret aliud a se.
Quod supra s: improbatum est. Si igitur
aliquid aliud a se cognoscit, quantumcumque
nobilissimum, pari ratione cognoscit quodlibet,
quantumcumque dicatur vilissimum.

Amplius. Bonum ordinis universi nobilius
est qualibet parte universi: cum partes
singulae ordinentur ad bonum ordinis qui
est in toto sicut ad finem, ut per Philosophum
patet, in XI *Metaphrs,cae*". Si igitur
Deus cognoscit aliquam aliam naturam
nobilem, maxime cognoscet ordinem
universi. Hic autem cognosci non potest nisi
cognoscantur et nobiliora et viliora, in
quorum distantiiis et habitudinibus ordo
universi consistit. Relinquitur igitur quod
Deus cognoscit non solum nobilia, sed etiam
ea quae vilia reputantur.

Adhuc. Vilitas cognitorum in cognoscentem
non redundat per se: hoc est enim de ratione
cognitionis. ut cognoscens contineat species
cogniti secundum modum suum. Per accidens
autem potest redundare in cognoscentem
vilitas cogni-

torum: xel eo quod, dum vilia considerat,
a nobilioribus abstrahitur cogitandis; vel
eo quod ex consideratione vilium in aliquas
indebitas affectiones inclinatur. Quod
quidem in Deo esse non potest, ut ex
dictis* patet. Non igitur derogat divinae
nobilitati xilium rerum cognitio, sed magis
perlinet ad divinam perfectionem, secundum
quod omnia in seipso praehabet, ut supra*
ostensum est.

Adhuc. \irtus aliqua non iudicatur parva
quae in parva potest, sed quae ad parva
determinatur; nam xirtus quae in magna
potest, etiam potest in parva. Cognitio
ergo quae simul potest in nobilia et xilia.
non est iudicanda vilis, sed illa quae in
xilia tantum potest, sicut in nobis accidit:
nam alia consideratione consideramus divina
et humana, et alia scientia est utriusque;
unde, comparisonem nobilioris, inferior
vilior reputatur. In Deo autem non est sic;
nam eadem scientia et consideratione
seipsum et omnia alia considerat*. Non
igitur eius scientiae aliqua vilitas ascribitur
ex hoc quod quaecumque xilia cognoscit.

Huic autem consonat quod dicitur *Sap. vn*"
de dixina Sapientia, quod *attingit ubique
propter suam munditiam, et nihil inquinatum
incurrit m illam.*

Patet autem ex praedictis quod ratio quae
in oppositum obticiebatur*. ostensae veritati
non repugnat. Nobilitas enim scientiae
attenditur secundum ea ad quae principaliter
scientia ordinatur. et non ad omnia
quaecumque in scientia cadunt: sub
nobilissima enim scientiarum, apud nos.
cadunt non solum suprema in entibus,
sed etiam infima: nam Philosophia Prima
considerationem suam extendit a primo
ente usque ad ens in potentia. quod est
ultimum in entibus. Sic autem sub
dixina scientia comprehenduntur infima
entium quasi cum principali cognito simul
nota: divina enim essentia est principale
a Deo cognitum. in quo alia cognoscuntur,
ut supra* ostensum est.

Patet etiam quod haec veritas non repugnat
dictis Philosophi in XI *A/etaphvsicae* *.
Nam ibi intendit ostendere quod divinus
intellectus non cognoscit aliud a se quod
sit sui intellectus perfectio quasi principale
cognitum. Et secundum hunc modum dicit
quod *vilia melius ignorantur quam
cognoscuntur*: quando scilicet est alia
cognitio vilium et nobilium, et xilium
consideratio considerationem nobilium
impedit.

3 non repugnat] non repugnat sed attestatur cum pA NZIM. u praedictis NZ; supra dictis. 15 in tine) inunitae. iS est fr.
loco ont P. 2o Quod etiam) quia etiam quod PJ 31 cognoscit E; cognosceret. quantumcumque WMM; quodeumque, co-
gnoscit E; cognoscet aY. cognosceret ceteri. 38 cognoscit) cognosceret Pc. 3o cognoscet] cognosceret GNW YZPc. 40 Hic] Hac
GPc, Haec (... possunt) NZ. 41 et nobiliora NX. innabiliora G\V, nobiliora ceteri.
8 seipso \VZ; sc P. scipia ceteri. praehabet A solus; habet. 13 potest alterum post in pana aEPc. 2; de divina Sopientia
01/1 \VZ. 27 autem) etiam 32 sub NXZPd; in \\\Y6, om ceteri, scientiarum DNWXZ; sanctorum pG, scientia erten.
35 usque ud ens in potentia) usque ad en» per accidens cunt pA NZ; usque om ceteri. 40 alia) Omnia Ne, omnia alia bPd. 47 cogno-
scuntur N; cognoscantur. 48 et vilium consideratio) consideratio pGYa. et consideratio vilium \.

• (X f>p. L<IV, Sexto.

• (Zap. uv.

• Qp.xux.

"xul!Tn:' Tl"

< S
I *C1 CmUBCQT.
s lA'T. · Vid.
I tFC. et XUT.

n fi. xi.

“.

6'

'i A

‘ Ü.cixn,

Commentaria Ferrarlon.sis

SEXTA conclusio, respondens sextae obiectioni. est: *Deus cognoscit vilia: nec hoc eius derogat nobilitati, immo eam attestatur*.

I. *Probatur primo*. Deus est infinitae virtutis in intelligendo. Ergo eius cognitio usque ad remotissima extenditur. Ergo ad quaecumque vilissima. – Probatur prima consequentia. Quia vis divini intellectus in intelligendo assimilatur virtuti activae: cum non accipiendo a rebus cognoscat, sed magis per hoc quod cis induit. Quanto autem virtus activa est fortior, tanto ad remotiora suam actionem extendit. – Secunda quoque probatur. Quia gradus nobilitatis et vilitatis in entibus attenditur secundum propinquitatem et elongationem a Deo.

Adverte, cum inquit Sanctus Thomas quod Deus magis intelligit *per hoc quod rebus inluit*. quod h *per hoc* non accipitur causaliter, sed consecutive et concomitanter. Non enim influere rebus est causa Deo intelligendi res: sed e converso, quia intelligit, influit quod intellectu concepit.

II. *Secundo*. Si non cognosceret vilia, sequeretur quod nec etiam nobilissima intelligeret. Et sic non intelligeret alia a se. Probatur consequentia, supponendo quod unumquodque, in se consideratum, nobile sit: quia omne quod quomodocumque est, sive actu sive potentia, est similitudo primi actus, et ex hoc nobilitatem habet; sed vile dicitur aliquid respectu nobilioris. Tunc sic. A Deo nobilissimae aliarum rerum non minus distant quam ultimae rerum creaturarum a supremis: quia videlicet illae distant sicut finitum ab infinito, istae autem sicut finitum a finito. Ergo, si distantia vilium a nobilissimis impedit ne vilia cognoscantur a Deo, multo magis distantia nobilissimarum rerum a Deo impediēt carum cognitionem.

III. *Tertio*. Deus cognoscit Ordinem universi. Ergo nobiliora et viliora cognoscit. – Probatur antecedens. Quia bonum ordinis universi est nobilius qualibet parte universi: cum partes singulae ad eius bonum ordinentur, ut dicitur *XII Metaph.* 1, text. 52. Et ideo, si Deus aliquam naturam nobilem cognosceret, maxime cognosceret universi ordinem. – Consequentia etiam probatur. Quia talis ordo cognosci non potest nisi cognoscantur nobiliora et viliora, in quorum distantiis et habitudinibus consistit.

Adverte, cum inquit Sanctus Thomas quoniam bonum ordinis universi nobilius est qualibet parte universi, quod hoc non est sic intelligendum quasi ipsa ordinis habitudo secundum se sit nobilissimum entium: sed quoniam omnes partes universi simul sumptae, secundum quod sunt ordinatae, est nobilissimum entium, et qualibet parte per se sumpta nobilius.

IV. *Quarto*. Si vilitas cognitorum redundaret in cognoscentem. non posset esse nisi per accidens: vel scilicet quia, dum vilia considerat, a nobilioribus abstrahitur cogitandis; vel quia ex eorum consideratione in aliquas indebitas allectiones inclinatur. Horum autem neutrum Deo potest convenire. Ergo etc. Maior probatur. Quia

de ratione cognitionis est ut Cognoscens contineat cognitum secundum modum suum: idest, quantumcumque res cognita vilis sit, in intelligente tamen est secundum modum intelligente. Ideo vilitas eius per se in intelligente redundare non potest, sed. si redundat, hoc est per accidens.

V. *Quinto*. Cognitio quae simul potest in nobiliora et vilia, non est iudicanda vilis. Sed talis est cognitio divina: cum Deus et se et alia eadem scientia et consideratione consideret. Ergo etc. – Probatur maior. Quia virtus non iudicatur pana quae in pana potest, sed quae ad pana determinatur, quia scilicet in parva tantum potest. Nam quae potest in magna, potest etiam in parva: – quando scilicet pana continentur in magnis; non nutem si sint omnino disparata. Ergo similiter cognitio quae potest simul in nobilia et vilia, non est iudicanda vilis: sed quae potest tantum in vilia; sicut in nobis, in quibus alia [est] scientia divinorum et alia humanorum, et in comparatione nobilioris inferior vilior reputatur.

Confirmatur auctoritate *Sapientiae* vii.

VI. Ex istis respondetur ad rationem in oppositum*; et. ex abundanti, ad auctoritatem Aristotelis quae adduci potest. (Jui enim dicitur quod nobilitas scientiae ex nobilitate scibilis pensatur: respondetur quod hoc intelligendum est de iis ad quae scientia principaliter ordinatur, et non de omnibus quae in scientia cadunt. Sub nobilissima enim scientia, apud nos, cadunt non solum suprema in entibus, sed etiam infima: ut patet in Philosophia Prima, cuius consideratio extenditur a primo ente usque ad ens in potentia. Infima autem sub divina scientia cadunt quasi cum principali cognito simul nota.

Adverte quod Prima Philosophia licet de materia, quae est potentia, tractet, quae etiam est de consideratione Naturalis, alia tamen et alia ratione in utraque consideratur: pertinet enim ad Primam Philosophiam inquantum pars entis; ad Naturalem autem inquantum pars entis mobilis, et subiectum primum transmutationis.

Ex hoc quod dicit Sanctus Thomas Primae Philosophiae considerationem extendi a primo ente usque ad ens in potentia, habetur quod *ens reale* est subiectum Metaphysicae, non autem ens commune enti icali et enti rationis. Nam, si esset ens commune enti reali et enti rationis, non poneretur hic ens in potentia pro infimo ad Metaphysicam pertinente, sed ens rationis, quod minus habet de entitate quam ens in potentia, quod est materia.

Ad Aristotelem, qui videtur velle. *XII Metaph.* 1, t. 51. quod Deus non intelligit aliud extra se: et quod vilia melius ignorantur quam sciuntur: dicitur primo, quod mensius est quod Deus nihil aliud a se intelligit quod sit perfectio sui intellectus quasi principale cognitum.

Dicitur secundo, quod vilia melius ignorantur quam sciuntur quando alia est cognitio vilium et nobilium, et vilium consideratio impedit considerationem nobilium.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM PRIMUM

A 21 v et sine titulo.

QUOD DEUS COGNOSCIT MALA

INC restat ostendere quod Deus cognoscat etiam mala*.

Bono enim cognito, malum oppositum cognoscitur. Sed Deus cognoscit

omnia particularia bona, quibus mala opponuntur*. Cognoscit igitur Deus mala.

Praeterea. Contrariorum rationes in anima non sunt contrariae: alias non simul essent in anima.

Nunc A solus; Item. cognoscat post etiam aPc, cognoscit etiam W Vh, cognoscit G, cognoscat Z.

iii
Q.
Canectf.
U1. - Vtf.
« <*/n

H

”no.

hit

et
at*
llur

!er
in

*Al ». XI.

in

l.

MMM.

* ai. hb. xi.

* G. c. uw,

• Cap. 1A* HΨ

nec simul cognoscerentur. Ratio ergo qua cognoscitur malum, non repugnat bono, sed magis ad rationem boni pertinet. Si igitur in Deo, propter suam absolutam perfectionem, inveniuntur omnes rationes bonitatis, ut supra * probatum est, relinquitur quod in ipso sit ratio qua malum cognoscitur. Et sic est etiam malorum cognoscitivus.

Item. *I'erum est bonum intellectus**. ex hoc enim aliquis intellectus dicitur bonus quod verum cognoscit. Verum autem non solum est bonum esse bonum, sed etiam malum esse malum: sicut enim verum est esse quod est. ita verum est non essu quod non est. Bonum igitur intellectus etiam in cognitione muli consistit. Sed. cum divinus intellectus sit perfectus in bonitate*. non potest sibi deesse aliqua intellectualium perfectionum. Adest igitur sibi malorum cognitio.

Amplius. Deus cognoscit rerum distinctionem, Ut supra * ostensum est. Sed in ratione distinctionis est negatio: distincta enim sunt quorum unum non est aliud. Unde ct prima, quae seipsis distinguuntur, mutuo sui negationem includunt: ratione cuius negativae propositiones in eis sunt immediatae, ut, *Nulla quantitas est substantia*. Cognoscit igitur Deus negationem. Privatio autem negatio quaedam est in subiecto determinato, ut

Praeterea. Si Deus cognoscit omnes species rerum, ut supra * probatum est, et etiam a quibusdam philosophis conceditur et probatur, oportet quod cognoscat contraria: tum quia quorundam generum species sunt contrariae; tum quia differentiae generum sunt contrariae, ut patet in X *Metaphysicae* *. Sed in contrariis includitur oppositio formae et privationis, ut ibidem * habetur. Ergo oportet quod Deus cognoscat privationem. Et per consequens malum.

Adhuc. Deus cognoscit non solum formam, sed etiam materiam, ut supra* ostensum est. Materia autem, cum sit ens in potentia, cognosci perfecte non potest nisi cognoscatur ad quae eius potentia se extendat: sicut et in omnibus aliis potentiis accidit. Extendit autem se potentia materiae et ad formam et privationem: quod enim potest esse, potest etiam non esse. Ergo Deus cognoscit privationem. Et sic cognoscit per consequens malum.

hem. Si Deus cognoscit aliquid aliud a se. maxime cognoscat quod est optimum. Hoc autem est ordo universi, ad quem sicut ad finem omnia particularia bona ordinantur*. In ordine autem universi sunt quaedam quae sunt ad removendum nocumenta quae possent ex quibusdam aliis

provenire: ut patet in his quae dantur animalibus ad defensionem. Ergo huiusmodi nocumenta Deus cognoscit. Cognoscit igitur mala.

Praeterea. In nobis malorum cognitio nunquam vituperatur secundum id quod per se scientiae est. idest secundum indicium quod habetur de malis: sed per accidens, secundum quod per malorum considerationem interdum aliquis ad mala inclinatur. Illoc autem non est in Deo: quia immutabilis est. ut supra* ostensum est. Nihil igitur prohibet quin Deus mala cognoscat.

Huic autem consonat quod dicitur *Sap. \m \m quod Dei sapientiam non vincit malitia. Prop. x\ "* dicitur: *Infernus et perditio coram Domino*. Et in Psalmo *: *Delicta mea a te non sunt abscondita*. Et *lob xi "* dicitur: *Ipse enim novit hominum vanitatem: et videns iniquitatem, nonne considerat?*

Sciendum autem quod circa cognitionem mali et privationis aliter se habet intellectus divinus, atque aliter intellectus noster *. Nam cum intellectus noster singulas res per singulas species proprias cognoscat et diversas, id quod est in actu cognoscit per speciem intelligibilem. per quam iit intellectus in actu. I nde et potentiam cognoscere potest, inquantum in potentia ad talem speciem quandoque se habet: ut sicut actum cognoscit per actum, ita etiam potentiam per potentiam cognoscat. Et quia potentia est de ratione privationis, nam privatio est negatio, cuius subiectum est ens in potentia; sequitur quod intellectui nostro competat aliquo modo cognoscere privationem, inquantum est natus esse in potentia. - Licet etiam dici possit quod ex ipsa cognitione actus sequitur cognitio potentiae et privationis.

Intellectus autem divinus, qui nullo modo est in potentia, non cognoscit modo praedicto privationem nec aliquid aliud \ Nam si cognosceret aliquid per speciem quae non est ipse, sequeretur de necessitate quod proportio eius ad illam speciem esset sicut proportio potentiae ad actum. I nde oportet quod ipse intelligat solum per speciem quae est sua essentia. Et per consequens quod intelligat se tantum sicut primum intellectum. Intelligendo tamen sc. cognoscit alia, sicut supra * ostensum est. Non solum autem actus, sed potentias et privationes.

Et hic est sensus verborum quae Philosophus ponit in III *de Anima* *, dicens: *Aut quomodo malum cognoscit, aut nigrum? Contraria enim quodammodo cognoscit. Oportet autem potentia esse cognoscens, et esse in ipso. Si vero alicui non inest contrarium* (scilicet in potentia), *seipsum cognoscit. et actu est, et separabile*. Nec oportet sequi expositionem Averrois *, qui vult quod ex hoc

5 probatum NZ; ostensum. 10 est bonum pNsDGYZPc; est boni \VpZ*»Nb, boni pGY, est boni ct aEpD. H malum pr. /ovo) mali (.AS pZ. 15 in bonitate A *solui*; bonitate. sibi deesse) dcease sibi *aed*, illi deesse P; *mox pro* sibi, illi P. io in ratione) ratione a, de ratione sF. 22 sui NZ; *om.* 15 igitur) enim aDPC. 27 igitur) ct a. 31 probatum est WXZ5; ostensum est N, ostensum est ct probatum *ceteri*. Si Deus... Praeterea *om* pG. 35 x) ix *d*, *om* l». 38 Et) Et sic IM. 44 extendat NXZ5; extendit. 46 ct) ct ad xDNâPc. quod enim potest esse) quod esse non potest *cum puncto* xEY. quod esse *c*, quod enim case potest 1V. 47 etiam NV; *om* DsG5, etiam ct *ceteri*; *\ post* etiam *habet signum simile litterae Z. quod deleri videtur et nunquam fuit* ct. 11 mala) malum Pe. 12 vm) vu Pc. 14 dicitur *\ solus*; *om.* 16 dicitur) dc Deo *addunt* NZ; *vide* pA. tS autemj tamen GPc. 33 in potentia) potentia NZ. *om* (A\Y. *post* se habet *ceteri*. 26 cognoscit) cognoscat *cum* pA al c. 32 Licet... privationis *margo* A; *om* NZ. 34 potentiae) sensus (A\YsN, potentiae sensus E. 35 divinus *margo* \; *om* pNZ. 30 modo praedicto) hoc modo pA ct NZ: *pro* privationem, praevericationem pZ. 44 Intelligendo) ct intelligendo xfrPc. 47 quae) quem Pc. 49 Contraria pro Contrario? :<" ivανήω Ar. q3o b a3, 5o potentia) potentiam Pd.

sequatur quod intellectus qui est tantum in actu, nullo modo cognoscat privationem. Sed sensus est quod non cognoscat privationem per hoc quod est in potentia ad aliquid aliud, sed per hoc quod cognoscit seipsum et est semper in actu.

Rursus sciendum quod, si Deus hoc modo seipsum cognosceret quod, cognoscendo se, non cognosceret alia entia, quae sunt particularia bona, nullo modo cognosceret privationem aut malum. Quia bono quod est ipse non est aliqua privatio opposita: cum privatio et suum oppositum sint nata esse circa idem, et sic ei quod est actus purus nulla privatio opponitur. Et per consequens nec malum. Unde, posito quod Deus se solum cognoscat, cognoscendo bono quod est ipse non cognoscet malum. Sed quia, cognoscendo se. cognoscit entia in quibus natae sunt esse privatio-

nes, necesse est ut cognoscat privationes oppositas, et mala opposita particularibus bonis.

Sciendum etiam quod, sicut Deus absque discursu intellectus cognoscendo se cognoscit alia, ut supra* ostensum est; ita etiam non oportet quod eius cognitio sit discursiva si per bona cognoscit mala. Nam bonum est quasi ratio cognitionis mali. Unde cognoscuntur mala per bona sicut res per suas definitiones: non sicut conclusiones per principia.

Nec etiam ad imperfectionem cognitionis divinae cedit si mala per privationem bonorum cognoscat. Quia malum non dicit esse nisi inquantum est privatio boni. Unde secundum hunc solum modum est cognoscibile: nam unumquodque quantum habet de esse, tantum habet de cognoscibilitate.

5 in netu) actu α6Pv. 8 entia om 1 GW YZ. »5 bono a; bonum, 16 COgposcet] cognosceret CDNZàPc, 17 cniia] etiam ea WpG, essentia pY, etiam E» etiam entia PA.

5 etiam NZ; om. 8 mali \VpG(Y)Z; cum malum nihil sit aliud quam privatio boni *addunt*: Y *illa habet pott expunctum* Unde cojjno\$. rrgo *ex margine cx<mplari* vel ex alio libro*. N <>b *folium excitum lacunam habet a inali usque ad titulum cap, 7/? inclusive*, 9 non] et HZ. ut a. vel D. 11 cognitionis *post* divinae al>Pç. 13 cognoscat hZà; cognoscere E, cognovit «Pc; cognosCgt quia malum non om GWY. {licit] Jicitsn Pc; pA *lepebat* Quia malum «icutnonhi eue... Ita secundum ek . *uu non dtlctiO* »■ ndum bunc) iicut hunc a, sicut habet l X. «ecundum hoc (solummodo) Y.

Commentaria Ferrariensis

Septima conclusio, respondens septimae obiectioni, est: *Deus cognoscit mala* . Circa quam tria facit Sanctus Thomas: primo, ipsam probat; secundo, eam declarat tertio, removet quaedam dubia ‘.

1. Quantum ad primum, *arguitur primo*. Deus cognoscit omnia particularia bona, quibus mala opponuntur. Ergo etc. – Patet consequentia. Quia, cognito bono, malum oppositum cognoscitur, ut inferius 7 declarabitur.

Secundo. In Deo est ratio qua malum cognoscitur. Ergo etc. Probatur antecedens. Ratio qua cognoscitur malum non repugnat bono. Itnmo magis ad rationem boni pertinet: inquantum scilicet ipsa ratio bonum quoddam est; cum contrariorum rationes in anima non sint contrariae, alioquin non simul essent in anima nec simul cognoscerentur. Sed in Deo, propter suam absolutam perfectionem, inveniuntur omnes rationes bonitatis. Ergo etc.

Adverte circa illam propositionem implicite dictam, *Da-tiones contrariorum simul cognoscuntur ab anima*, quod hoc intelligendum est, non ut distinctae omnino sunt, cum. ut superius ♦ ostensum est, intellectus noster non possit plura simul intelligere ut plura sunt: sed ut conveniunt in una intentione contrarietatis. Intellectus enim intelligit album et nigrum esse contraria, simul, ut sic, intelligit album et nigrum.

Circa illam propositionem. *In Deo est ratio qua malum cognoscitur*, dubitatur. Quia Sanctus Thomas tenet, len7., q. m. a. 4*, quod mali *non potest concipi aliqua forma nec in intellectu nec in imaginatione*. Ergo in Deo non est ratio qua malum cognoscitur.

Dicitur quod nec in intellectu nostro nec in intellectu divino est ratio mali omnino distincta a ratione boni. Sed bene potest esse ratio quae boni rationem aliquo modo includat. Ideo nulla est contradictio. Quomodo autem hoc sit, inferius ‘ ostendetur.

II. *Tertio*. Intellectui divino non potest deesse aliqua intellectualium perfectionum. Sed bonum intellectus etiam in cognitione mali consistit. Ergo etc. Probatur minor. *Il-rum est bonum intellectus*. Sed non solum verum est bonum esse bonum, sed etiam malum esse malum. Ergo etc.

Adverte quod, ut superius * dictum est, intellectus tunc est verus quando quod concipit de re illi convenit: tunc enim rei est, adaequatus. Cum autem de malo concipit quod sit malum, tunc convenit malo id quod intellectus de

ipso concepit. Ideo sic intclligendo est verus. Et hoc est quod inquit Sanctus Thomas, quoniam *rerum est malum esse malum*: quia videlicet intellectus dicens malum convenire malo, verum dicit.

III. *Quarto*. Deus cognoscit negationem. Ergo privationem. Ergo malum. – Probatur antecedens. Cognoscit rerum distinctionem. Ergo negationem: quia in ratione distinctionis est negatio. Unde ct prima, quae seipsis distinguuntur, mutuo negationem includunt: ratione cuius dicuntur immediatae negativae propositiones in eis. – Patet etiam prima consequentia. Quia privatio est negatio quaedam. Secunda etiam patet. Quia malum est privatio quaedam.

Adverte, cum dicitur *prima quae distinguuntur mutuo negationem includere*, quod non est hoc formaliter intelligendum, non enim de ratione substantiae est negatio quantitatis: sed materialiter tantum, et fundamentaliter ex propria ratione. Quod m inultis aliis non convenit: licet enim homo non sit lapis, fundamentum tamen primum huius negationis est homo, non inquantum homo, sed inquantum sensibilis. Propter hoc non est immediata propositio, *Homo non est lapis*. Sed negatio substantiae a quantitate fundatur in propria ratione substantiae ut substantia est. Ideo secundum se fundamentaliter negationem a quantitate includit.

IV. *Quinto*. Deus cognoscit contraria: cum omnes rerum species cognoscat, quarum quaedam sunt contrariae; ct differentiae etiam generum contrariae sunt. Ergo etc. – Patet consequentia. Quia in contrariis includitur oppositio privationis et habitus, ut dicitur X *Metaph* . textu t?.

Sexto. Cognoscit materiam. Ergo ea ad quae se materia extendit. Ergo privationem. Ergo malum. - Probatur prima consequentia. Quia, cum sit potentia, non potest perfecte cognosci nisi cognoscatur ad quae eius potentia se extendit. – Secunda vero patet. Quia se extendit eius potentia ad formam et privationem: cum id quod potest esse, per materiae scilicet transmutationem, possit etiam non esse.

Septimo. Cognoscit ordinem universi. Ergo nocumenta quae possent ex quibusdam aliis provenire. Ergo malum. Probatur antecedens. Quia, si cognoscit aliud a se, maxime cognoscit quod est optimum, qualis est ordo universi, ad quem sicut ad fmem particularia bona ordinantur. Con-

sequentia vero patet. Quia quaedam sunt in universo ad removendum talia nocumenta: ut patet in iis quae dantur animalibus ad defensionem, ut cornua et huiusmodi.

Octavo. Non vituperatur malorum cognitio per se, scilicet ratione indicii de malis, sed per accidens, ratione inclinationis ad malum ex tali consideratione sequentis. Sed hoc in Deo non est: cum sit immutabilis. Ergo etc.

CoxriitM.vruH auctoritate *Sap. vn, Prov. xv, Psalmi et fob M.*

• Ci. init. Com-

V. Quantum ad secundum *, primo declarat Sanctus Thomas differentiam intellectus nostri et dixini in cognitione privationis et mali: secundo, ostendit quid sit quod impediret cognitionem divinam de malis*.

Num.n.

Quantum ad primum, dicit quod dupliciter intellectus noster cognoscere potest privationem. Primo, inquantum cognoscit singula per singulas species; et aliquando est in potentia ad speciem; et sic, sicut actum cognoscit per actum quem in se habet, hoc est per speciem intelligibilem. ita potentiam cognoscit per potentiam, inquantum scilicet aliquando est in potentia ad speciem intelligibilem. Et per consequens cognoscit privationem: cum potentia sit de ratione privationis. – Secundo, inquantum ex cognitione actus cognoscit et potentiam et privationem.

Intellectus autem divinus non intelligit per speciem quae non sit ipse, sed per suam essentiam. Et ideo non intelligit per potentiam et privationem in se existentem: sed. intelligendo essentiam suam, intelligit privationem; quia, intelligendo se tanquam primum intellectum, intelligit aha, non solum actus, sed etiam potentias et privationes.

Ad hunc sensum, inquit Sanctus Thomas, intelligenda sunt verba Aristotelis, III de *Anima*, t. 25, scilicet quod intellectus qui est tantum in actu non cognoscit privationem per hoc quod est in potentia ad aliquid aliud, sed per hoc quod intelligit seipsum et est semper in actu: non autem quod nullo modo cognoscat privationem, ut male interpretatus est Averroës.

2. Circa primum modum quo intellectus noster cognoscit privationem, per potentiam scilicet in ipso existentem cognoscendo potentiam et privationem, considerandum quod intellectum cognoscere potentiam per potentiam dupliciter potest intelligi. 1. no modo, ut potentialitas intellectus, quae nominat carentiam formae cum habilitate ad illam, sit principium elicativum intellectionis et cognitionis potentiae: sicut per actum, idest per speciem, intelligit id quod est in actu, idest illud quod naturam quandam positivam dicit. Et hic modus est impossibilis: solus enim actus est principium actionis, non autem potentia aut privatio.

Alio modo ut. cognoscendo propriam potentiahtatem et privationem, cognoscat etiam potentiam et privationem extrinsecam. Sed et hoc dupliciter intelligere possumus: scilicet, aut quod cognoscat propriam potentiam et privationem antequam informetur specie intelligibili ad quam est in potentia; aut postquam est informatus specie. Primo modo, non videtur possibile: quia, cum intellectus intelligat se sicut et alia*, sicut alia non intelligit antequam specie informetur, ita neque se neque suam potentialitatem ante speciem potest intelligere. Ideo secundus modus est accipiendus. Propter quod non dixit Philosophus solum quod oportet cognoscentem privationem esse in potentia, sed addidit, *et esse in illo*, scilicet *speciem unius oppositi*, in exponit Sanctus Thomas, III de *Anima* *. Oportet enim. si intellectus per privationem in ipso existentem debet cognoscere privationem, et quod aliquando sit in potentia ad speciem actus: et quod, dum illum potentialiter cognoscit. habeat in se habitum oppositum. Imaginor enim quod intellectus aliquando fuit in potentia ad speciem albi, et postmodum in actu. Postquam per albi cognitionem reflexe cognovit se habere speciem albi et esse album intelligibiliter, convertitur etiam ad cognoscendum se quandoque fuisse non album, dum cognoscit se privatum fuisse specie et forma albi, ac per hoc non potuisse ante huiusmodi speciem cognoscere album. Et ex hoc etiam cognoscit quod in esse naturae id est non album quod forma albedinis caret. Et similiter dico de caecitate et aliis privationibus.

Mens ergo Sancti Thomae et Aristotelis esi quod intellectus noster, per speciem habitus in se existentem cognoscens privationem formae quae in ipso aliquando fuit et potentialitatem ad speciem, cognoscit etiam privationem et potentialitatem rei existent! extra intellectum convenientem, ex similitudine proportionali intellectus ad rem.

3. Circa illam rationem, *Quia potentia est de ratione privationis, sequitur quod intellectui nostro competat aliquo modo cognoscere privationem*, adverte quod non sequitur universaliter ut qui cognoscit id quod ponitur in definitione alicuius, cognoscat et definitum, nisi confuse et indeterminate: prius enim potest cognosci non cognito posteriori. In proposito tamen, quia potentia est de ratione privationis sicut subjectum de ratione suae propriae passionis, non potest intellectus complete cognoscere se esse in potentia nisi etiam privationem cognoscat in se existentem. et praesertim cum privatio sit immediate consequens ens in potentia: >icut non potest cognosci perfecte homo nisi cognoscatur proprietas ipsius quae ipsum immediate concomitatur; et cognoscens hominem potest illius passionem et proprietates cognoscere.

¶ I. Secundo, Sanctus Thomas ostendit quid impediret Dei cognitionem de malis . Et inquit quod si Deus, cognoscendo se, non cognosceret particularia bona, nullo modo cognosceret privationem aut malum. Quia, cum ipsi malum non opponatur et pris alio, eo quod sit actus purus, si bonum lanium quod est ipse cognosceret, non cognosceret malum: quia scilicet neque quia sit in potentia, ut dictum est . neque per cognitionem boni oppositi. Quia autem, cognoscendo se, cognoscit etiam in quibus natae sunt esse privationes, necesse est ut cognoscat privationes oppositas.

Ex his patet quod intellectus divinus differt quantum ad mali cognitionem, ab intellectu nostro, quia non cognoscit per potentiam et privationem in se existentem; neque per propriam speciem boni oppositi intellectum perficientem, sicut intellectus noster; licet in hoc conveniat quod per cognitionem boni oppositi cognoscit malum, sicut et noster intellectus.

Adverte, cum dicitur bono divino nihil opponi ut privationem. quod intelligendum est secundum propriam rationem. Sed secundum communem rationem boni, scilicet inquantum absolute est bonum, bene sibi opponitur malum, ut dicitur *Verit.*, q. u, a. ult.*: malum enim et bonum sunt opposita.

¶ II. Quantum ad tertium *. duo removet dubia. Posset enim, primo, aliquis dicere: *Cognoscit Deus mala per bona. Ergo cognitio Dei est discursiva*. Cuius oppositum ostensum est supra”. – Secundo; *Cognoscere aliquid tantum per aliud cognitum, est imperfecte cognoscere. Ergo, si malum Deus cognoscit lautum per bonum, cognitio Dei erit imperfecta*.

Ad primum respondet quod non est discursus. Quia cognoscuntur mala per bona, non sicut conclusiones per principia, sed sicut res per suas definitiones. Bonum enim est quasi ratio cognitionis mali: cum malum nihil aliud sit quam privatio boni.

Ad secundum dicit quod cognitio mali per bonum non est imperfecta: quia malum non est natum alio modo cognosci.

¶ III. Circa responsionem ad primum *. dubitatur. Si bonum est ratio mali, et cognoscitur malum per bonum sicut res per suam definitionem, ergo malum non differt a bono: quia res non differt a sua definitione.

Secundo. Sequitur quod intellectus cognoscens malum non format proprium conceptum de ipso. Hoc autem est falsum: nam de caecitate concipit quod est *privatio visus*, qui conceptus convenit tantum caecitati. Et sic de aliis.

2. Ad primum horum dicitur quod non est mens Sancti Thomae dicere bonum esse definitionem mali, sed quod in eius definitione clauditur: malum enim est *privatio boni*, et caecitas *privatio visus*. Et quia, cum aliquid cognoscitur per id quod est de eius ratione, non dicitur illud per discursum cognosci, sed per primam operationem intellectus; ideo dictum est quod ille modus cognitionis quo malum cognoscitur per bonum, pertinet ad modum quo

res
op'

vd
dit
tio
cai
gn
qu
\
pri
SCI
su
qv

nc
dii
iff
m

m
m
cc
tu
b(
n<
c<
te
si
ct

“o M

,

‘ Pi-

”Uiutr-

Λ

li
n
ti
b

g
I
II

A'XIA,XI...

• Π1

• Lect. n.

Γ
ff
a
s
Γ
s
li
§
ff

quod IP' cntcm co- j.indo fuit ivarionem n conve- » ad runt. e ratione petal ah J non ic- unitur in onfuse ct jnito po- : ratione riae pas- : sc ewe exhten- lsequent tc horno imediate ius pas-

npediret ,cogno- 'α , o modo malum i, si bo- losceret dictum autem, , mt esse positas, jantum on co- entem; lectum conve- nalum,

ut pri- mi ra- scilicct ir m.i- >onum ' u *

Posset ' °, "I a per isitum i tan- 'c

'0 Dei

Quia per enim aliud

1 non 0 co-

ir. Si ' ' jnum iitīcrt

alum n est •isus, aliis. ancti quod bonh citur dis- elle- quo quo

res cognoscitur per suam definitionem; idest, ad primam operationem intellectus pertinet.

3. Ad secundum, primo responderi potest quod utique l'erum est quod de malo nullus formatur conceptus quid- Jitativus: cum nullam quidditatem dicat, sed magis nega- tionem quidditatis et formae. Sed intellectus, sicut per eandem speciem intelligibilem qua cognoscit bonum, co- gnoscit malum ; ita per eundem conceptum quo cognoscit quidditatem boni, cognoscit etiam malum illi oppositum. Non enim oportet ut omne cognitum cognoscatur per pro- priam speciem aut per proprium conceptum illius reprac- sentjtivum, sed sufficit quod aliquod per similitudinem sui oppositi cognoscatur. Unde *Verit.*, q. n, a. i5, dicitur quod *ex hoc ipso quod cognoscitur aliquid, cognoscitur eius privatio*. - Non obstat autem huic quod malum proprio nomine significatur, nomen autem non significat nisi me- diante conceptu. Potest enim dici quod tali nomine non importatur aliquis conceptus *quid rei*, sed tantum *quid nominis* dicens.

Potest secundo responderi quod, licet intellectus de malo proprium conceptum formet, iliumque proprio no- mine explicet, ille tamen conceptus non excludit boni con- ceptum ct rationem. Immo per ipsam speciem ct simili- tudinem boni format in se conceptum mali continentem boni rationem: sicut cum dicimus caecitatem cM»e privatio- nem *risus*, (nde negatur consequentia, si intelligatur de conceptu proprio, idest *sibi soit convenienti*. Si autem in- telligatur dc proprio secundum praecisionem, sive exclu- sionem conceptus boni, conceditur: et negatur falsitas. Ad cuius probationem dicitur quod conceptus ille est proprius

XPKDITls his quae ad dixiui intellectus cognitionem pertinent, nunc restat con- siderare de Dei voluntate.

Ex hoc enim quod Deus est inlel- ligens, sequitur quod sit volens. Cum enim bo- num intellectum sit obiectum proprium volun- tatis, oportet quod bonum intellectum, inquantum huiusmodi, sit volitum. Intellectum autem dicitur ad intelligentem. Necesse est igitur quod intelli- gens bonum, inquantum huiusmodi, sit volens. Deus autem intelligit bonum: cum enim sit per- tectē intelligens. ut cx supra* dictis patet, intel- ligit ens simul cum ratione boni. Est igitur volens.

Adhuc. Cuicumque inest aliqua forma, habet per illam formam habitudinem ad ea quae sunt in rerum natura: sicut lignum album per suam albedinem est aliquibus simile et quibusdam dis- simile. In intelligente autem et sentiente est forma rei intellectae et sensatae: cum omnis cognitio sit per aliquam similitudinem. Oportet igitur esse habitudinem intelligentis et sentientis ad ea quae- sunt intellecta et sensata secundum quod sunt in rerum natura. Non autem hoc est per hoc

ū obicctum *post* proprium aDPc. 14 forma) formarum PJ. 16 natura) naturam a. : attenditur CD; attendetur «GZ, attenderet V, attenderetur EWhPc. 6 sentiens ct intelligens) intellectus agens ct sentiens Z. 11 Am- piius... C't ens) Z *vide* pA. 13 inveniatur) sit Z. 20 Aliter tamen *et* ct *om* ?.. 21 appetitiva virtute A so/mj; appetitum virtute Z. (per P) appetitivam virtutem *ceteri*. 23 ei G; cis.

Symma Contra Gsxtiles D. Thomae Tom. I.

209

primo modo, non autem secundo modo, ut cx sc constat. Unde et quod aliquando dicit Sanctus Thomas, quod *mali non potest concipi aliqua Jorma*, ut \erit.> q. 111, 4, ad 6, intelligendum est dc forma excludente rationem boni: non autem quod nullus de malo formetur conceptus. Alioquin non intclhgcrcctur ut aliquid a bono distinctum.

4. Sed secundum istam responsionem resultat dubium Sequitur enim, secundum ipsam, quod Deus mali in se propriam habeat ideam. Cuius oppositum, ubicumque de iduis loquitur. Sanctus Thomas tenet *. - Probatur sequela. Quia, cum idea, secundum quod nominat similitudinem m et rationem cognoscendi, conceptui intellectus nostri pro- J ***J",, portionabiliter respondeat, videtur quod de omnibus ha- beat proprias ideas quae proprio conceptu a nobis co- gnoscuntur.

\d hoc dubium, negatur sequela. Ad cuius probationem dupliciter dici potest. Primo, quod Deus habet proprias ideas omnium quae proprio conceptu, idest *omnem con- ceptum alterius rei excludente*, intelhguntur. Modo, dicitur quod malum non intelligitur a nobis proprio conceptu hoc modo, ut patuit. Ideo non sequitur quod inferebatur.

Secundo, quod Deus habet propriam ideam eorum quae proprio conceptu intelligimus, si naturam aliquam dicant: non autem si dicant negationem. Quia idea quae est in mente divina repraesentat per se ea quae aliquo modo dhina essentia participant. Malum autem non dicit divinae essentiae participationum; immo magis participationis hu- iusmodi negationem. Ideo ipsius non oportet esse pro- priam ideam, licet a nobis aliquo conceptu proprio con- cipiatur.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM SECUNDUM

A 22 r a l sine titulo.

QUOD DEUS EST VOLENS

quod intelligunt et sentiunt: nam per hoc magis attenditur habitudo rerum ad intelligentem et sen- tientem; quia intelligere et sentire est secundum quod res sunt in intellectu et sensu, secundum modum utriusque. Habet autem habitudinem sentiens et intelligens ad rem quae est extra ani- mam per voluntatem et appetitum. I nde omnia sentientia et intelligentia appetunt et volunt: vo- luntas tamen proprie in intellectu est. Cum igitur Deus sit intelligens, oportet quod sit volens.

Amplius. Illud quod consequitur omne ens. convenit enti inquantum est ens. Quod autem est huiusmodi, oportet quod in eo maxime in- veniatur quod est primum ens. Cuilibet autem enti competit appetere suam perfectionem el con- servationem sui esse: unicuique tamen secundum suum modum, intellectualibus quidem per vo- luntatem, animalibus per sensibilem appetitum, carentibus vero sensu per appetitum naturalem. Aliter tamen quae habent, et quae non habent: nam ea quae non habent, appetitiva virtute >ui generis desiderio tendunt ad acquirendum quod ei deest; quae autem habent, quietantur in ipso.

Hoc igitur primo enti, quod Deus est, deessu non potest. Cum igitur ipse sil intelligens, inest sibi voluntas, qua placet sibi suum esse el sua bonitas.

Item. Intelligere, quanto perfectius est. tanto delectabilius est intelligit!. Sed Deus intelligit, et suum intelligere est perfectissimum, ut supra* ostensum est. Ergo intelligere est ei delectabilissimum. Delectatio autem intelligibilis est per voluntatem: sicut delectatio sensibilis est per concupiscentiae appetitum. Est igitur in Deo vo-

Juntas. Praeterea. Eonna per intellectum considerata non movet nec aliquid causal nisi mediante voluntate, cuius obieclum est finis et bonum, a quo movetur aliquis ad agendum. I nde intellectus speculativus non movet; neque imaginatio pura absque aestimatione. Sed forma intellectus divini est causa motus et esse in aliis: agit enim res per intellectum, ut infra* ostendetur. Oportet igitur quod ipse sit volens.

Item. In virtutibus molivis, in habentibus intellectum, prima invenitur \oluntas: nam voluntas omnem potentiam applicat ad suum actum; intelligimus enim quia volumus, cl imaginamur quia volumus, et sic de aliis. El hoc habet quia obieclum eius est finis: – quamvis intellectus, non secundum modum causae efficientis el moventis, sed secundum modum causae finalis, moveat voluntatem, proponendo sibi suum obieclum,

quod est tinis. Primo igitur moventi convenit maxime habere voluntatem.

Praeterea. *Liberum esi qutni sui causa est**: et sic liberum habet rationem eius quod est perse. Voluntas autem primo habet libertatem in agendo: inquantum enim voluntarie agit quis, dicitur libere agere quamcumque actionem. Primo igitur agenti maxime competit per voluntatem agere, cui maxime convenit per se agere.

Amplius. Einis cl agens ad finem sempur unius ordinis inveniuntur in rebus: unde et finis proximus, qui est proportionately agenti, incidit in idem specie cum agente, tam in naturalibus quam in artificialibus: nam forma artis perquam artifex agit. rest species formae quae est in materia, quae est finis artificis; et forma ignis generantis qua agit. est eiusdem speciei cum forma ignis geniti, quae est finis generationis *. Deo autem nihil coordinatur quasi eiusdem ordinis nisi ipse: alias essent * plura prima, cuius contrarium supra * ostensum est. Ipse est igitur primum agens propter finem qui est ipsemel. Ipse igitur non solum est finis appetibilis, sed appetens, ut ita dicam, se finem. Et appetitu intellectuali, cum sit intelligens: qui est voluntas. Est igitur in Deo voluntas.

Ilanc autem Dei voluntatem Scripturae Saeae testimonia comitentur. Dicitur enim in Psalmo ': *Omnia quaecumque rtiluil. Dominus fecit.* El *Horn. ix*””: *Voluntati eius quis resistit?*

<> pur.i) »cd ira pGY, neque ira XV, om Z. 17 acsumaiionc GXXYZ; boni vel mali .i.-Mmh/. 21 in alt. loco] etiam Xb el furte A ipse, et celeri. 22 prima A solliis; primo. 24 et owi αP<?. .»n «uum orn «c. 4 per sci Z vide pA. 9 conventij <i A. competit ohihes. 21 cm igitur DWà; igitur Z, utitur eat ceteri. 33 ut ita dicar] ut infra dicetur Z. 24 cum o»n EGW. 26 Scripturae pont S.icmc «Pc. 28 Dominus post ferit aDPc.

Commentaria Ferrariensis

Postulam determinavit Sanctus Thomas de perfectione divina quantum ad intellectum, nunc incipit determinare ipsa quantum ad voluntatem .

Circa hoc autem duo facit: primo, agit de voluntate inquantum voluntas est; secundo, inquantum habet rationem liberi arbitrii, cap. lxxxvhi. – Circa primum duo tacit: primo, agit de ipsa voluntate; secundo, de conditione volendi, cap. i.x.xx.

Circa primum tria facit: primo, determinat de voluntate divina quantum ad esse; secundo, quantum ad quidditatem, cap. seq.; tertio, quantum ad obieclum, cap. lxxiv.

L Quantum nd primum, ponitur conclusio haec: *Deus est volens.*

Et probatur primo. Ex praedictis, Deus est intelligcns bonum. Ergo est volens. – Patet antecedens. Quia, cum sil perfecte intelligens, intelligit ens simul cum ratione boni. – Consequentia vero probatur. Bonum intellectum est proprium obiectum voluntatis. Ergo bonum intellectum, inquantum huiusmodi, est volitum. Ergo intelligens bonum, inquantum huiusmodi, est volens. Prima consequentia non probatur*. Secunda vero probatur: quia intellectum dicitur ad mtelligentem.

Circa antecedens et eius probationem, considerandum quod bonum dupliciter potest apprehendi ab intellectu: materialiter scilicet, el formalitcr. Materialiter apprehenditur quando consideratur res quae secundum se quidem est bona, sed tamen non consideratur in ipsa ratio bonitatis, sed ratio veritatis aut aliqua alia ratio. Formalitcr autem apprehenditur quando consideratur in ipso ratio bonitatis: ita videlicet quod intellectus iudicat illud esse bonum el conveniens intelligenti. Bonum primo modo apprehensum non habet rationem obiecti actualis volun-

tatis, nec habet movere voluntatem: sed lanium secundo modo. Propter hoc. volens ostendere Sanctus Thomas quod Deus intelligit bonum secundum quod habet rationem actualis obiecti voluntatis, concludit quod intelligit ens *simul cum ratione boni*, propter perfectionem cognitionis suae, qua omnem rei rationem apprehendit: cognoscit enim ens habere rationem boni, et per consequens habere rationem appetibilis et soliti.

Circa primam consequentiam, adverte quod, sicut nihil aliud est dicere, *t/oc est proprium obiectum intellectus.* quam. *Hoc est intellectum*, sive *intelligibile*. quia *intellecti* sive *intelligibilis* nomine (hic enim pro eodem utrumque accipimus) importatur formalis ratio obiecti intellectus inquantum est obiectum, sicut per *visibile* importatur ratio formalis obiecti visus inquantum est obieclum; ita nihil aliud est dicere. *Bonum intellectum est proprium obiectum voluntatis*, quam. *Bonum intellectum, inquantum huiusmodi. est volitum*. Significatur enim quod ratio obiecti voluntatis, inquantum obieclum est, quae importatur per hoc quod dico *volitum* sive *volibile*. fundatur super bono apprehenso formalitcr inquantum est apprehensum et intellectum, ita quod non haberet bonum rationem \oliti nisi esset formalitcr intellectum: sicut si diceremus quod *corpus, inquantum coloratum, habet rationem visibilis*. Quia ergo idem dicitur per antecedens el consequens primae consequentiae, sed in consequente exprimitur proprium nomen obiecti voluntatis, quod in antecedente non exprimitur; ideo illam consequentiam, tanquam ex sc manifestam, Sanctus Thomas non probat.

(urca secundam consequentiam et cius probationem. adverte quod, cum ordo potentiarum sit secundum ordinem obiectorum. necesse est. si obiectum \olunUtis. ut

cap. xLir. mil.

I c.. inn.. Circa qaenti.v”

'0 i».

- K ut.

ubiectum est. fundatur super obiccto intellectus ut est obiccium, quod etiam fundetur voluntas super intellectum, et quod volens fundetur super intelligens, ita scilicet quod unum alterum concomitelur. Et super hoc fundatur con-
 sequentia el probatio eius. Bonum enim intellectum, in-
 quantum huiusmodi. idest inquantum intellectum, est fun-
 damentum voliti; et sunt materialiter idem ; ratioque unius
 rationem alterius concomitatur; ita quod nihil habet ra-
 tionem voliti nisi sit bonum intellectum, et ad bonum
 intellectum, inquantum huiusmodi, consequitur ratio vo-
 liti. Intellectum autem dicit ordinem ad intelligentem. tan-
 quam eius scilicet formale obicctum ut obiectum est: sicut
 visibile dicit ordinem ad videntem. Ideo oportet ut intel-
 ligens et volens sint materialiter idem, quantum videlicet
 ad suppositum; ei esse intelligentem sit fundamentum unde
 aliquid habet ut sit volens.

II. *Secunda* ♦. Omnia intelligentia et sentientia appetunt
 et volunt. Sed Deus est intelligens. Ergo est volens. Pro-
 batur antecedens. In omni intelligente et sentiente est ha-
 bitudo ad rem secundum quod est extra: cum in ipsis sit
 forma rei intellectae et sensatae; habens autem aliquam
 formam per illam habet habitudinem ad ea quae sunt in
 rerum natura, ut patet de ligno albo, quod per suam al-
 bedinem aliquibus est simile aliquibus vero dissimile. Aut
 ergo hoc est per hoc quod intelligunt et sentiunt: aut per
 aliquid aliud, scilicet per appetitum et voluntatem. Non
 primum: quia per hoc magis attenderetur habitudo rerum
 ad intelligentem et sentientem, cum intelligere et sentire
 sint secundum quod res sunt in intelligente et sentiente.
 Ergo secundum. Ergo etc.

Circa antecedens, adverte quod accipiendum est divi-
 sim. reddendo scilicet singula singulis; non enim omnia
 intelligentia volunt, sed omnia sentientia appetunt, et omnia
 intelligentia volunt. Unde subiunxit Sanctus Thomas, *vo-
 luntas autem proprie in intellectu est*, idest in natura in-
 telligente.

III. Circa hunc autem processum multipliciter dubitatur.
 Primo *, quin videtur Sanctus Thomas contradictionem im-
 plicare Si enim cuicumque inest aliqua formarum, illud
 habet per illam habitudinem ad ea quae sunt in rerum
 natura; in intellectu autem et sensu, inquantum intelli-
 gens et sentiens est, invenitur forma rei intellectae et sen-
 satae: sequitur quod intelligens et sentiens, per hoc quod
 intelligit et sentit, habet habitudinem ad rem secundum
 quod est extra. Ergo implicatur contradictio cum subjun-
 gitur quod *hoc non est per hoc quod sentiunt et intelligunt*.

Secundo*. Intelligens intelligit rem secundum esse quod
 in seipsa habet, et similiter sensus senui, et assimilatur rei
 existent! extra per formam quam habet. Ergo falsum est
 quod intelligens et sentiens, per hoc quod intelligit et sentit,
 non habet habitudinem ad rem secundum quod est extra.

Tertio ♦. Sicul ad hoc quod intellectus intelligat ne-
 cesse est ut res sit in anima, ita ad hoc ut volens velit:
 quia voluntas non fertur in bonum nisi ut cognitum. Ergo
 non magis volens habet habitudinem ad rem ut est extra
 quam intellectus.

Quarto *. Si iste processus teneret, sequeretur quod
 intelligens vellet quicquid intelligeret. Si enim in intelli-
 gente est habitudo ad rem secundum quod extra est: et
 haec habitudo non convenit sibi nisi per voluntatem: ergo
 omne quod intellectus intelligit, sub voluntate cadit. Hoc
 autem falsum est: quia quod speculative intelligitur, non
 cadit sub voluntate, ut sic. Ergo etc.

IV. Ad evidentiam primi dubii, considerandum est quod
 aliter convenit habitudo intellectui ad rem intellectam, ut
 intellecta est, per formam quam in se habet: et aliter rebus
 materialibus ad id quod habet eandem formam aut oppo-
 sitam. Intellectus enim habitudo ad rem intellectam, ut
 est intellecta, est habitudo fundata super unitate quadam,
 secundum quod *intellectus in actu est ipsum intellectum
 in actu* *. Et ideo eo modo sibi convenit habitudo per
 formam quam habet ad ipsam rem intellectam, quo modo
 sibi convenit ut sit ipsum intellectum in actu. Est autem
 ipsum intellectum in actu, non secundum esse quod habet
 extra intellectum, quia secundum illud esse non unitur

intellectui: sed secundum esse intentionale. quod habet in
 intellectu. Ex quo resultat ut per eandem formam intel-
 ligibilem intellectus sit actu, et intellectum sit actu intel-
 lectum, ut superius est explicatum. Sequitur ergo quod
 intelligens. ut intelligens. non dicit habitudinem ad rem
 intellectam, ut intellecta est, secundum esse quod habet
 extra intellectum, sed secundum quod est in intellectu.
 Et idem dico de sentiente. Propter hoc dicit Sanctus Tho-
 mas quod *per huc magis attenditur habitudo rerum ad
 intelligentem et sentientem*: quia videlicet, ex hoc quod
 res intelligitur et sentitur, necesse est ut elevetur ad spi-
 rituale esse, per quod uniatur intelligenti et sentienti, in
 quo fundatur habitudo huiusmodi. Quod enim a suo esse
 naturali necesse est abstrahi si ad aliquid debet habere ha-
 bitudinem, ei potius attribuitur assimilatio et habitudo, ut
 possit dici quod ipsa res in esse naturali existens habet
 habitudinem ad aliud per esse abstractum quod in ipso
 habet, quam, e converso, aliud habeat ad ipsum habitu-
 dinem. unionemque et identitatem consequentem.

Ad argumentum ergo dicitur quod utique intellectus,
 informatus rei similitudine, habet aliquam habitudinem ad
 rem extra: illa tamen habitudo non est habitudo intelli-
 gentis in actu ut sic ad intellectum in actu ut sic. secundum
 quod intellectum formaliter refertur ad intelligentem et e
 converso, quae scilicet est habitudo identitatem et unionem
 cum illero consequens; non enim intellectum formaliter
 est actu intellectum per esse quod habet extra, sed per
 esse quod habet in intellectu. Ideo non valet haec con-
 sequentia: *intelligens habet habitudinem ad rem secundum
 quod est extra. Ergo illam habet per hoc quod intelligit
 formaliter*. Ille libet quidem, sed non per hoc quod intelligit:
 immo per hoc quod vult.

Ille illa propositio, *intelligens, per hoc quod intel-
 ligit, habet habitudinem ad rem extra*, potest habere du-
 plicem sensum. Unus est quod intelligendo habeat talem
 habitudinem formaliter, quasi habitudo ad rem extra sit
 habitudo intelligenti ut intelligens est ad rem intellectam
 ut est actu intellecta. Et tunc propositio est falsa: et eius
 oppositum tenet hic Sanctus Thomas. Non enim habitudo
 intelligentis ut intelligens est ad rem est ut extra, sed ut
 est in intellectu, ut ostendimus. Alius est quod talis ha-
 bitudo concomitelur intelligentem ut est intelligens, quasi
 intelligere sit origo talis habitudinis. Et sic habet verita-
 tem: habitudo enim volentis, et inclinatio in rem appre-
 hensam per intellectum, consequitur ad apprehensionem
 intellectus.

V. Ad secundum dicitur quod ista propositio, *Intel-
 lectus intelligit rem secundum esse quod habet in seipsa,
 sive secundum esse quod habet extra intellectum*, duplicem
 sensum habere potest. Ille est quod ipsum esse rei ad
 extra sit id quod intelligitur. Alius est quod esse ad extra
 sit rei ratio quod sit actu intellecta, et fundamentum habi-
 tudinis illius.

Si primo modo intelligatur, conceditur quod res intelli-
 gitur secundum esse quod habet ad extra. Et sic potest
 concedi quod intelligens. inquantum intelligens, habet ha-
 bitudinem ad rem ad extra. Sed sic non loquitur hoc loco
 Sanctus Thomas: cum haec sit materialis consideratio rei
 intellectae.

Si secundo modo intelligitur, sic negatur illa propositio.
 Non enim esse ad extra est rei ratio quare sit actu intel-
 lecta ab aliquo intellectu: sed esse in intellectu. Et sic
 intelligens, ut intelligens, sive ut dicens habitudinem ad
 intellectum in intellectu, non dicit habitudinem ad rem
 secundum quod est ad extra, sed secundum quod in intel-
 lectu. Et quia Sanctus Thomas loquitur formaliter, ideo
 absolute negatur intelligentem, per hoc quod intelligit, ha-
 bere habitudinem ad rem extra ut est extra. Et ideo, cum
 oporteat ut habens aliquam formam habeat habitudinem
 ad ea quae sunt in rerum natura formaliter ut sunt in
 rerum natura, oportet aliud quaerere unde intelligens ha-
 bitudinem habeat ad rem extra intellectum formaliter. ita
 quod esse ad extra sit ratio terminandi illam habitudinem.

Ubi advertendum quod, cum species intelligibilis non
 habeat esse completum nisi dum intellectus actu intelligit.

non perfecte ct actualiter intellectus habet similitudinem ad rem intellectam nisi dum intelligit. Ideo, loquens Sanctus Thomas de habitudine intelligentis quae consequitur formam inteiligibilem, loquitur dc habitudine quae convenit intelligent! secundum quod actu intelligit. Et quia habitudo intelligentis actu, ut sic. ad rem intellectam formaliter non est ad rem ut extra, sed ut in intellectu; ideo inquit quod intelligens non dicit habitudinem ad rem secundum quod est extra per hoc quod intelligit. Cum hoc autem stat quod et res ad extra, et esse eius extra intellectum, potest esse materialiter res intellecta.

VI. Ad tertium · dicitur quod esse in anima aliter requiritur ex parte obiecli intellectus: et aliter cx parte obiecti voluntatis. Ex parte enim obiecti intellectus, requiritur tanquam ratio formalis a qua aliquid habet ut sit actu intellectum respectu huius intelligentis: est enim actu intellectum per hoc quod est unum cum intellectu. – Ex parte vero obiecti voluntatis, requiritur ut conditio obiecli ad hoc ut moveat in ratione causae finalis: quia nisi bonum apprehenderetur, non moveret voluntatem. Sed ipsum esse ad extra est ratio formalis quare appetatur res: appetitus enim fertur m rem, non secundum esse intentionale quod habet in anima, sed secundum quod extra animam esse habet. Ita quod esse reale est rei ratio quod sil volita et desiderata, ct ratio volili unde habet quod sit volita: esse autem m anima est obiecti conditio in ratione moventis considerati.

VII. quantum dicitur quod loquitur Sanctus Thomas dc forma absolute ct simpliciter, secundum propriam rationem formae: non dc hac vel illa in particulari. Per formam cniin intelligibilis ct sensibilis absolute et secundum suum ordinem consideratam, intelligens el sentiens habet habitudinem ad rem secundum quod est extra ; quia sicut formam naturalem consequitur inclinatio naturalis, ita formam apprehensam sequitur inclinatio et appetitus animalis. Sed tamen oportet ut illa forma apprehensa sit boni et convenientis ut bonum ct conveniens est. I nde ct quOj ajt Sanctus Thomas alibi*, quoniam *ad omnem formam sequitur inclinatio*. intelligcndum est non de qualibet forma m particulari absolute considerata, sed dc quolibet ordine formarum. Ad unum enim formarum ordinem sequitur inclinatio naturalis, ad alium xcro inclinatio animalis. Ideo oportet esse appetitum naturalem, ct appetitum animale: qui tamen non habet actualem habitudinem ct inclinationem ad rem nisi sil sub ratione convenientis apprehensa.

2. Ex istis patet error Scoti, in IV *Sent.*, d. xt.tx, q. iv ♦, dicentis non esse differentiam inter intellectum ct voluntatem quantum ad hoc quod est ad extra vel ad intra terminari; et quod notitia intuitive terminatur ad rem in se. Constat enim cx dictis quod nulla notitia terminatur ad rem extra nisi ipsa res sil intra intellectum per suam similitudinem. Et sic esse in intellectu est ratio rei quod sit actu intellecta: licet res ad extra sii id quod est materialiter intellectum.

VIII. *Tertio* *. Deo placet suum esse ct sua bonitas. Ergo est volens. Palet consequentia. Quia Deus est intelligens: et ideo, si appetit aliquid, hoc est per voluntatem, quae est appetitus intellectivus. – Probatur antecedens. Cuilibet enti convenit appetere suam perfectionem et conservationem sui esse suo modo: ut, dum non habet, desideret per appetitis am virtutem sui generis, videlicet aut naturalem aut sensitivam aut intellectivam; ct dum habet, quietur in ipso. Ergo el hoc primo enti convenit: quia quod consequitur omne ens, convenit enti inquantum est ens; quod autem huiusmodi est maxime convenit primo enti.

Sed occurrit dubium. Appetere enim conservationem sui esse pertinet ad appetitum naturalem. Ergo per hoc quod Deus complaceat in suo esse, non sequitur quod sit volens.

Respondetur quod dupliciter potest dici appetitus naturalis: aut scilicet ut opponitur libero appetitui; aut ut opponitur ei qui sequitur apprehensionem. Primo modo, appetitus sui esse conservandi est naturalis in habentibus intellectum: non autem secundo modo. Licet enim natura

intellectualis, inquantum naturalis est, naturalem el necessariam inclinationem habeat ad conservationem sui esse, ista tamen inclinatio pertinet ad voluntatem, ct sequitur apprehensionem intellectus.

IX. *Quarto*. Intelligere Deo est delectabilissimum. Ergo Deus est volens. - Probatur antecedens. Quia intelligere, quanto est perfectius, tanto est delectabilius intelligent!. – Consequentia etiam probatur. Quia delectatio intelligibilis est per voluntatem: sicut sensibilis per concupiscentiae appetitum.

Quinto. Forma intellectus divini est causa motus et esse in aliis: cum Deus agat res per intellectum. Ergo etc.– Probatur consequentia. Quia forma per intellectum considerata non movet, nec aliquid causai, nisi per voluntatem, cuius obiectum est linis ct bonum, a quo aliquis movetur ad agendum. Intellectus enim speculativus non movet, neque imaginatio pura absque aestimatione boni vel mali.

Adverte quod non propter hoc vult dicare Sanctus Thomas quod intellectus speculativus possit movere adiuncta existimatione boni vel mali: haec enim existimatio iam ad intellectum practicum aliquo modo pertinet, qua indicatur aliquid esse fugiendum vel prosequendum. Sed est sensus quod intellectus simpliciter speculativus non movet, sicut neque imaginatio pura, quae scilicet nihil dicit de fugiendo aut prosequendo: sed bene intellectus aliquo modo practicus, qui est de ratione boni aut mali, et imaginatio dc aliquo ut bonum est aut malum.

X. *Sc a/m* Deus e>t primum movens. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia in virtutibus inotivis ct habentibus intellectum primo invenitur voluntas: eo quod ipsa omnem potentiam applicet ad actum suum; quod habet quia obiectum eius est linis: – quamvis ct intellectus per modum causae finalis, non autem per modum efficientis, moveat voluntatem.

Adverte ex iis quae dicit hic Sanctus Thomas, quod potentia ad quam pertinet finis, habet movere omnes alias efficienter: et ideo tenet primum locum in ordine moventium effective. Non autem tenet primum locum in ordine motentium simpliciter: quia ipsa ab intellectu movetur motione tinis, dum proponit sibi obiectum suum. Quomodo autem hoc sit, est in superioribus ostensum ·.

Septimo. Deo maxime competit per se agere. Ergo agere per voluntatem. Probatur consequentia. Quia liberum habet rationem cius quod est per se: cum *liberum sit quod sui causa est*. Sed voluntas primo habet libertatem in agendo: dicitur enim quis libere agere inquantum voluntarie agit. Ergo quod per se agit, per voluntatem agit.

Advertendum quod *per sc agere* dupliciter potest intelligi. Aut scilicet ut idem est quod agere per propriam formam: et sic agere per se non est universaliter agere per voluntatem. – Aut ut idem est quod agere non per motionem necessariam alicuius extrinseci. Et sic agere per se est agere per voluntatem: voluntas enim a nullo extrinseco cogi potest, ct. ut libera, a nullo necessitari.

Xdvrtc ex doctrina Sancti Thomae *Verit.*, q. xxiv ·, quod libertas arbitrii formaliter quidem residet in voluntate. ad quam formaliter pertinet electio: sed tamen radicaliter est in ratione, quia appetitus sequitur modum cognitionis. Ideo hoc loco inquit quod voluntas primo habet libertatem *in agendo*: quasi diceret quod illi primo convenit libere agere ct eligere formaliter; licet ista libertas ex modo cognitionis originem ducat.

XL *Octavo*. Deus est tinis appetibilis, el appetens sc finem, ut ita dicatur. Ergo est volens. – Patet consequentia. Quia, cum sit intelligens. si se appetit, intellectuali appetitu appetit. – Antecedens vero probatur. Quia finis et agens ad finem semper unius ordinis inveniuntur in rebus. Quod palet cx eo quod tinis proximus, qui est proportionate agenti, incidit in idem specie cum agente, tam in naturalibus quam artificialibus. Sed Deo nihil coordinator tanquam eiusdem ordinis nisi ipse: cum non sint plura prima entia. Ergo ipse est primum agens propter se finem. Ergo est appetens se finem: cum agens propter finem appetat fmem.

Adverte fundamentum huius rationis esse quod, cum agens propter finem proximum el proportionatum sit unius

. N
Un. IU' A

uix.i.

* I ot. 147. I I
(.*ef. Vcu. Mq;).

* Ct. d n, init.

•CiF.xin.C@·
arot. «t·u m l

I * u??, t»»1·
I UCM

' Art. 4.

J 'C1 GmmmmU
y? üdt.

ui

».

gCfl, .

enûe

Uic ih
θ etc -
i u ,η.
nutor,
noutur
Π)(Λ^
cl mA
< 1 a
rre 4.
inuïio
ti «Jiu
l. Sçd
» (Km
oH
lecu»
milj,

knur
b lD·
muti
Aie·
dem
rrw

wd
ilia
*«b
hce
:lw
dû

ere
ia
Â
5R

i
0·
m
rt
S
i
b

ordinis entium cum ipso fine, quia videlicet agens natu-
rale agit propter formam naturalem, el agens artificiale
propter formam artificiatam. et sic de aliis; nihil autem
collocetur in uno ordine cum Deo. eo quod solus ipse sit
primum entium: oportet dicere Deum non esse finem pro-
ximum alicuius agentis creati, nec aliquem finem creatum
esse proportionatum agenti dixino, sed ipsum Deum esse
finem ipsius Dei agentis, ct Deum agere propter se tan-
quam propter finem sibi proportionatum. Et cum ipse sit
finis intelligibilis, necesse est ul intclligibiliter appetatur.
Quod est per voluntatem appetere.

Adverte etiam quod, cum dixit Sanctus Thomas Deum
appetere se finem, addidit, *ul itu dicatur*. Quia secundum
proprietaem vocabuli, *appetere* est respectu rei non ha-
bitae, ct accipitur prout idem est quod *desiderare*. Sed
tamen aliquando cius extenditur significatio, ut omnis actus
voluntatis dicatur appetere. El hoc modo hic accipitur cum
dicitur Deum appetere se finem. Addidit ergo Sanctus Tho-
mas illa verba ut improprietaem locutionis ostenderet.

Confir mat ur postremo auctoritate Psalmi. *Omnia quae-
cumque voluit* etc.: ct Apostoli, *Rom.* ix. *Voluntati eius
guis resistit?* etc.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM TERTIUM

A 22 r b 42 sine titulo.

QUOD VOLUNTAS DEI EST EIUS ESSENTIA

F.'ærvt'A '10c autem apparet quod sua voluntas
■M nOn eSt al*IRl 9uani sua essentia.

xfl Deo enim convenit esse volentem in-
quantum est intelligens. ut ostensum
est*. Est autem intelligens per essentiam suam, i
ut supra * probatum est. Ergo et volens. Est igitur
voluntas Dei ipsa eius essentia.

Adhuc. Sicut intelligere est perfectio intelligen-
tis, ita et velle volentis: utrumque enim est actio
in agente manens, non autem transiens in aliquid
passum, sicut calefactio. Sed intelligere Dei est
eius esse, ut supra ' probatum est: eo quod, cum
esse divinum secundum se sit perfectissimum,
nullam supervenientem perfectionem admittit, ut
supra * ostensum est. Est igitur ct divinum velle is
esse ipsius. Ergo et voluntas Dei est cius essentia.

Amplius. Cum omne agens agat inquantum
actu est. oportet quod Deus, qui est actus purus,
per suam essentiam agat. Velle autem est quae-
dam Dei operatio. Oportet igitur quod Deus per
essentiam suam sit volens. Sua igitur voluntas
est sua essentia.

Item Si voluntas esset aliquid additum dix inae
substantiae, cum dix ina substantia sit quid com-
pletum in esse, sequeretur quod voluntas adve-
niret ei quasi accidens subiecto; sequeretur quod
divina substantia compararetur ad ipsam quasi
potentia ad actum; et quod esset compositio in
Deo. Quae omnia supra * improbata sunt. Non
est igitur possibile quod divina voluntas sit ali-
quid additum dixinae essentiae.

•Capp. xvi. XVIII.
XXIII.

13 secundum xc *hic* *Λ solus; post* sit. 14 admittit) admittat sD. 16 est A 50/115; om.
10 sequeretur] sequeretur etiam *cum* pA *omnes, sed ctinm certo deleri videtur.*

Commentaria Ferrariensis

Secundo, agit dc voluntate divina quantum ad eius quid-
sditatem Et ponit hanc conclusionem: *Voluntas Dei
non est aliud quam sua essentia.*

Probatur primo. Deus est intclligens per essentiam suam.
Ergo et volens. Ergo voluntas est cius essentia. Probatur
prima consequentia. Quia Deo convenit esse volentem in-
quantum est intclligens.

Advertendum quod, cum voluntas non conveniat Deo
nisi inquantum naturae intellectivae est; et actualis volitio
sibi non conveniat nisi inquantum actu intelligit: oportet
ut ordo voluntatis ad essentiam ordini intellectus ad ipsam
proportionclur. Et ideo, si intellectus est idem quod es-
sentia in Deo, ita quod Deus per suam essentiam intel-
ligat, non per aliquid superadditum: necesse est ut et vo-
luntas sii ipsa essentia, ct ita quod Deus per suam essentiam
velit. Et hoc est huius rationis fundamentum.

Secundo. Velle esi perfectio volentis: cum sit actio im-
manens, sicut intelligere. Ergo velle divinum est eius esse.
Ergo voluntas cius essentia. – Probatur prima consequentia
cx proportionc ad intelligerc: quia intelligere est esse di-
vinum. eo quod esse divinum, cum sit perfectissimum,
nullam supervenientem perfectionem admittat.

Tertio. Deus per suam essentiam agit: cum sit actus
purus. Ergo per essentiam suam est volens: cum velle Dei
sit quoddam operari. Ergo etc.

Quarto. Xisi sic esset, sequeretur quod voluntas adve-
niret Deo sicut accidens: cum divina substantia sit quid
completum in esse. Sequeretur etiam quod divina sub-
stantia compararetur ad ipsam ut potentia ad actum. Et
quod esset compositio in Deo. Quae omnia superius sunt
improbata. Ergo etc.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM QUARTUM

A 22 V a 31 sine titulo.

QUOD PRINCIPALE VOLITUM DEI EST DIVINA ESSENTIA

jCngyM x hoc autem ulterius apparet quod prin-
\$ cipale divinae voluntatis volitum esteius
g IKarol essentia.

• Op. «X»H.
• Gap Mt.vm.
Bonum enim intellectum est obie-
ctum voluntatis, ut dictum est ♦ Id autem quod i
a Duo principaliter intelligitur est divina essentia,
ut supra* probatum est. Divina igitur essentia
est id de quo principaliter est divina voluntas.

• Op. «iv.
Item, \ppetibile comparatur ad appetitum sicut
movens ad motum, ut supra* dictum est. Et simi-
liter se habet volitum ad voluntatem: cum vo-
luntas sit de genere appetitis arum potentiarum. Si
igitur voluntatis divinae sit aliud principale voli-
tum quam ipsa Dei essentia, sequetur quod aliquid
aliud sit superius divina voluntate, quod ipsam
• Cap. prate.
movet. (Alius contrarium cx praedictis patet.

Praeterea. Principale volitum est unicuique vo-
lenti causa volendi: cum enim dicimus, Jb/o j/n-
bularc ut saner. causam nos reddere arbitramur:
et si quaeratur, *Quare ris sanari*, procedetur in
assignatione causarum quousque perveniatur ad
finem ultimum, qui est principale volitum. quod
est causa volendi per seipsum Si igitur Deus ali-
quid aliud principaliter velit quam seipsum. se-

quetur quod aliquid aliud sit ei causa volendi.
Sed suum velle est suum esse, ut ostensum est*. ' n".
Ergo aliquid aliud erit ei causa essendi. Quod
est contra rationum primi entis.

Adhuc. I nicuique volenti principale volitum
est suus ultimus tinis: nam linis est per se vo-
litus, et per quem alia fiunt volita. Ultimus autem
linis est ipse Deus: quia ipse est summum bonum,
ut ostensum est * Ipse igitur est principale vo-
litum suae voluntatis.

\mplius. I tiaquauque x irtus ad suum obiectum
principale secundum aequalitatem proportiona-
te.: nam x irtus rei secundum obiecta mensuratur,
m patet per Philosophum, in I *Caeli et Mttndi*^l
Voluntas igitur ex aequo proportionaiur suo prin-
cipali obiecto: ct similiter intellectus, el etiam
sensus. Divinae autem voluntati nihil ex aequo
proportionaiur nisi eius essentia. Ergo principale
obiectum divinae voluntatis est essentia divina.

(aim autem essentia divina sil Dei intelligere et
omnia alia quae in ipso esse dicuntur, manife-
stum est ulterius quod eodem modo principaliter
x ult se intelligere. se velle, se esse unum, et quic-
quid aliud est huiusmodi.

5 ui I); ut *upra. 7 *uprn om Pc. 11 voluntatem X t olentem. 12 potentiarum <«XX Z; in nobis addunt. 14 ipsa Z; om.
23 volendi DYdIM*; volent». 15 igitur) essentiae addunt I*J. ij ulterias Z; om.

Commentaria Ferrariensis

T krt io. ostendit Sanctus I homas quae sint divinae \o-
kintatis obiecta *. Circa hoc autem duo facit primo,
agit de volito principali; secundo, de volicis secundanis,
capite sequenti.

I. Quantum ad primum, ponit hanc conclusionem;
Principale volitum divinae voluntatis est divina essentia.

Probatur primo sic. Quod a Deo principaliter intelli-
gitur est divina essentia. Ergo etc. – Probatur consequentia.
Quia bonum intellectum est obiectum voluntatis.

\dverte quod principaliter intellectum non solum acci-
pitur id quod primo, secundum nostrum modum conci-
piendi, apprehenditur, sed etiam id quod est summe inlelli-
gibilc: tale enim est etiam summe volitum et principaliter.

Secundo. Si non sic esset, aliquid esset superius divina
voluntate, quod ipsam moveret. Cuius contrarium cx prae-
dictis patet. – Probatur consequentia. Quia appetibile com-
paratur ad appetitum sicut movens ad motum. Et similiter
volitum ad voluntatem: cum voluntas sit de genere appe-
titivarum potentiarum in nobis *.

Ct.text, ct *-ir.

Advertendum, ex doctrina Sancti Thomae Ieri/., q. x.xm,
a. t, ad 3, et Prima, q. xix, a, 2, ad 2, cum dicitur appetibile
comparari ad appetitum sicut movens ad motum, quod hoc
intelligitur de primo et per sc appetibili, quod est finis: non
autem dc secundario appetibili, quod propter finem appeti-
tur. Nam tale, ut dicitur I *Sent.*, d. xi.v, a. 2, ad 2, non se ha-
bet ut movens voluntatem, sed *ut effectum et motum ab ea.*

vid. tupra.

Adverte etiam quod inquit Sanctus Thomas voluntatem
in nobis · esse de genere potentiarum appetitivarum, ut
ostenderet oportere etiam in Deo, secundum nostrum mo-
dum intelligendi, finem movere voluntatem. Genus enim

potentiarum appetitivarum invenitur in Deo. suo modo,
proportionaliter ad nostrum appetitum: sicut ct genus co-
gnoscitivarum potentiarum. Sed sicut potentia cognoscitha
est in Deo quantum ad perfectionem actus, qui est co-
gnoscere. non autem quantum ad imperfectionem; ita et
appetitus est in Deo non quidem quantum ad hunc actum
qui est appetere, qui aliquam imperfectionem includit, sed
quantum ad alios actus, quales sunt delectari, amare et
huiusmodi *♦ El quia commune est appetitui, quantum ad
omnem actum respectu linis, ut a line moveatur, ideo et
hoc m Deo ponere oportet, secundum nimirum modum
intelligendi quo ex creaturis Deum cognoscimus, et quo
apprehendimus Dei voluntatem ac eius bonitatem ut duo
distincta. Si autem linis divinae voluntatis poneretur aliquid
ab ipsa realiter distinctum, oporteret ut ab illo voluntas di-
xina realiter moveretur motione causae finalis. Et hoc est
fundamentum huius rationis.

II. *Tertio.* Si Deus aliquid aliud velit principaliter quam
seipsum, aliquid aliud ent Deo causa volendi. Ergo ct
causa essendi: cum suum velle sit suum esse. – Probatur
consequentia. Quia principale volitum unicuique volenti
est causa volendi.

Adverte quod haec ratio distinguitur a praecedenti:
quia in illa comparabatur obiectum ad potentiam, in ista
autem comparatur ad actum, sicut causa ad effectum.

Quarto. Deus est ultimus linis: quia est summum bo-
num. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia unicuique
volenti principale volitum est suus ultimus finis.

Quinto. Divinae voluntati nihil ex aequo proporlio-
natur nisi eius essentia. Ergo etc. Probatur consequentia.

*U C.-caacai
Aj.ptKC, lati

• aofru”l

ct multiplicabilis, sed solum secundum suam similitudinem, quae a multis participatur. Ergo Deus, volendo suam essentiam, vult etiam rerum multitudinem.

• Cf. num. II. Circa hanc rationem dupliciter dubitatur. Et primo, circa rationis fundamentum . Nam ex eo sequitur quod Deus velit esse omnia quae suam bonitatem participare possunt. Cum enim velit ipsam bonitatem propter se, sequitur quod vult eam, quantum possibile est, multiplicari. Multiplicatur autem propter participationem eius a creaturis. Ergo sequitur quod velit omnem creaturam possibilem produci.

• ct. n. n. Secundo, circa intellectam implicite propositionem, scilicet quod *multiplicatio boni sit eius perfectio* *. Ilanc enim videtur subsumere velle Sanctus Thomas, cum ad declarandum quod unusquisque desiderat perfectionem propter se voliti et amati, assumit quod ea quae propter se amamus, volumus esse optima et meliora et multiplicari. Sed tunc sequitur quod, non existente creatura, in qua divina essentia suo modo multiplicatur, divina essentia non erit ita perfecta sicut est producta creatura. Et sic ex creaturis aliquid sibi perfectionis accrescit.

III. Ad primum potest primo responderi quod Deum velle bonitatem suam multiplicari quantum possibile est, dupliciter potest intelligi. I no modo, ut ly *quantum possibile* est dicat adaequationem perfectionis divinae bonitatis ad eius multiplicationem : ut scilicet Deus velit omnem perfectionem suae bonitatis a creaturis participabilem participari. Et hic sensus non est verus, nec hic intentus. Et contra hunc procedit obiectio. – Alio modo, ut dicat modum communicationis: ut scilicet Deus velit bonitatem suam communicari secundum illum modum communicationis quo divina bonitas communicari et participari potest, non autem secundum modos communicationis illi impossibiles. Unde, quia possibile est ut secundum quandam proportionahtatem et secundum quandam sui similitudinem participetur, non autem ut participetur secundum identitatem numeralem aut specificam; ideo vult eam illo modo participari, non autem istis modis. Et hic sensus est hic intentus. Et contra ipsum non procedit obiectio.

Secundo responderi potest quod volens aliquid propter se, non vult totam multiplicationem quae potest esse absolute, sed quae potest esse supposita directione rationis. Et ideo, cum sapientia divina sit regula participationis suae bonitatis, cum Deus vult bonitatem suam a creaturis participari, non vult ipsam tantum participari quantum possibile est absolute, sed quantum possibile est supposita regula ct ordinatione divinae sapientiae. Ideo ea tantum esse vult quae divina sapientia determinavit ut sint. - Prima tamen responsio mihi magis placet.

knio” secundum * dicitur quod duplex est perfectio divinae essentiae: scilicet intrinseca, et extrinseca. Intrinseca est qua Deus in seipso perficitur: extrinseca est quae ab ipso causatur. Si loquamur de intrinseca perfectione, sic multiplicatio divinae essentiae in creaturis per imitationem non pertinet ad eius perfectionem : sive enim creaturae sint sive non sint, eius essentia in seipsa perfectissima est. Unde ct hic dicitur quod *secundum se non est augmentabilis et multiplicabilis*. – Si autem loquamur de perfectione extrinseca, quae dicitur esse Dei perfectio quia est ab ipso producta, sic multiplicatio ad eius pertinet perfectionem. Et sic non est inconveniens divinae essentiae aliquid perfectionis cx creaturis accrescere per modum extensionis extrinsecae. Hoc enim nihil aliud dictu est quam quod, existentibus creaturis, est aliqua perfectio a divina essentia exemplata; ct, ipsis non existentibus, non est talis perfectio. Et ideo volens Deus essentiam suam, vult suam perfectionem extrinsecam, ct non tantum intrinsecam sibi ct essentialem.

2. Adverte tamen quod, licet concedi possit quod multiplicatio divinae essentiae sit eius aliquo modo perfectio, inquantum ab ipsa omnis perfectio exemplatur, ct ideo sit volita a Deo; non tamen videtur mihi concedendum quod Deum velle alia a se, ut sic, dicat perfectionem in Deo. Quamvis enim absolutum quod importatur in hoc quod dico, *Deum velle alia a se*, dicat perfectionem, quia

est actus divinae voluntatis, immo ipsa divina essentia; neque tamen respectus importatus ad ipsa volita ullam dicit perfectionem vel imperfectionem, quia relatio, ut relatio, neque perfectionem neque imperfectionem dicit, ut saepe inquit Sanctus Thomas *; nec actus ipse perfectionem accipit ab illo obiecto, cum divina operatio non perficiatur ab cxtrinseco, sicut nostra operatio ab obiecto exlrinscco perfectionem accipit. Ideo, si Deus nihil aliud a se vellet, nihil minus esset perfectus quam illud volens: quia ipse actus volendi, quantum ad omnem eius perfectionem quam dicit, remaneret etiam si ad extrinsecum obicctum non terminaretur.

?. Sed contra hoc videtur esse processus Sancti Thomae Prima, q. xix, a. 2, ubi arguit quod, si *res naturales, inquantum perfectae sunt, suum bonum aliis communicant, hoc etiam ad voluntatis rationem pertinet ut bonum quod quis habet aliis communicet. Et multo magis pertinet ad voluntatem divinam ut bonum suum aliis per similitudinem communicet*. Iste enim processus videtur fundari super hoc, quod quicquid perfectionis est in inferiori, ponendum est proportionaliter in superiori. Et implicite intelligitur haec propositio: *Deum velle alia a se est perfectio suae voluntatis*.

Respondetur, et dicitur primo, quod processus ille non fundatur super illa propositione, *Quicquid perfectionis* etc., sed super proporlionalitatc quadam substantiae intellectualis ad res naturales, quam m primo articulo illius quaestionis posuerat Sanctus "Thomas: quod sicut se habent res naturales ad suum bonum naturale, ita natura intellectualis ad bonum per formam intelligibilem apprehensum; quia sicut per bonum naturale perficitur res naturalis, ita per bonum apprehensum, cuius specie informatur intellectus, perficitur natura intelligibilis inquantum huiusmodi. Ideo, sicut res naturales ad communicationem proprii boni inclinantur suo modo, scilicet appetitu naturali, ita et natura intellectualis, quae est etiam volens, in communicationem proprii boni inclinatur suo modo, scilicet per voluntatem. Et hoc praesertim convenit Deo. Ideo concluditur quod Deus vult alia a se: scilicet libere, et secundum quandam condcccntiam.

Dicitur secundo, quod nec ista propositio, *Deum velle alia a se est perfectio divinae voluntatis*, in hoc processu intelligenda est. Sed haec tantum comparatio et similitudo intelligitur, quod, sicut ex eo quod res naturales sunt perfectae, sequitur inclinatio naturalis ad communicationem sui boni, ita multo magis, quia Deus perfectissimus est et exemplar a quo omnis perfectio derivatur, ad eius perfectionem sequitur inclinatio voluntaria ad communicationem propriae bonitatis. In hoc autem constat non intelligi volitionem Dei de creaturis esse Dei perfectionem inquantum volitio creaturarum est.

V. *Tertio* Deus amat alia. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia vult ct amat suum esse secundum se et propter ipsum. Et omne aliud est quaedam participata similitudo sui esse. Amans autem aliquid propter seipsum, ex consequenti amat omnia in quibus illud invenitur. Probatur per exemplum de amante dulcedinem propter se.

Quarto. Omnia quodammodo praeexistunt in Deo per proprias rationes. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia Deus, volendo se, vult omnia quae in ipso sunt.

Sed videtur ista ratio concludere quod Deus non entia, quae nunquam erunt, etiam velit: quia etiam eorum rationes sunt in Deo. Hoc autem est falsum: quia sic voluntas Dei non semper impleretur. Ergo etc.

Respondetur quod illa propositio, *Deus, volendo se, vult omnia quae in ipso sunt*, dupliciter potest intelligi. Uno modo, quod velit illa quantum ad esse quod habent in Deo. Et sic tam entia quam non entia in seipsis vult esse in ipso Deo: quia non solum entia, sed etiam non entia in Deo habent esse et rationem. – Alio modo potest intelligi quod velit illa in seipsis esse. Et sic sola entia vult esse. Et ly *omnia* distribuit pro entibus tantum, non autem pro non entibus. Et cum assumitur quod omnia praeexistunt in ipso per proprias rationes, intelligitur de omnibus ab ipso producendis. Et per propriam rationem

ia edentia;
ulna ullam
latio, ut ro-
m dicit, ut
rtuccionem
*L u k
perficiatur
extrinseco
a sc vdlct,
quia ipse
nem quam
n non ter-

men Tho-
naturales,
communi-
ut bonum
agis per-
is per si-
lctur fun-
inferiori,
implicite
est per-

> ille non
onis etc.,
t. inicllc-
us quae-
ibcñt rcs
llcctualw
m; quia
ita per
ellectus,
li. Ideo,
boni in-
t natura
ationcm
mtatem.
ir quod
uandam

un relie
rocessu
lilitudo
mt per-
nionem
s est ct
perfe-
aicatio
ntclligi
an in-

r ante-
et pro- “
a simi-
um, ex
. Pro-
r se.
co per
. Quia

entia,
im ra-
ie vo-

it) sc,
tdligi.
labent
s vult
i non
potest
entia
h non
>mnia
ur de
onem

intelligit proprium exemplar et propriam ideam. Inde census est quod omnia a Deo producenda sunt in ipso quantum ad eorum propriam ideam el proprium exemplar: non autem quantum ad propnum esse quod in seipsis habent. 'Pales autem non sunt rationes rerum quae nunquam erunt.

Videtur autem quod primus sensus sit magis ad propositum. Dixit autem huiusmodi entia praeexistere in Deo non absolute, sed *quodammodo*: quia non praeexistunt in eo secundum propria esse.

VI. *Quinto*. Causalitas tinis consistit in hoc quod propter ipsum alia desiderantur. Ergo, quanto finis est perfectior et magis volitus, tanto voluntas volentis finem ad plura extenditur ratione illius linis: quia, quanto aliquid est perfectioris virtutis, tanto eius causalitas ad plura et remotiora se extendit. Ergo essentia divina diffundet suam causalitatem maxime ad multa, ut propter ipsam multa sint volita, maxime a Deo: quia ipsa est perfectissima in ratione bonitatis et linis.

Ex antecedente hic sumpto habetur clare a Sancto Thoma in quo causalitas tinis consistat, ct quid sit causalitatem finis consistere in mctaphorica motione voluntatis. Hoc enim nihil aliud est quam *esse illud propter pmd alia desiderantur*.

Sed tamen advertendum quod illa res quae est finis, non de necessitate habet ut ipsam volens velit alia propter ipsam: posset enim aliquis velle sanitatem complacendo in ipsa, et nihil ad ipsam ordinando. Et similiter, absolute loquendo, Deus potuisset velle bonitatem suam absque hoc quod vellet creaturas esse. Sed si sub ratione causae finalis ipea res sit volita, necesse est ut aliquid propter ipsam sit volituin. Propter hoc causalitas linis, ut linis est, ponitur esse *ut aliquid propter ipsum desideretur*. Et ideo, si Deus

velit essentiam suam tanquam finem creaturarum, necesse est ut creaturas velit propter ipsam divinam essentiam. Propterea concludit Sanctus Thomas quod multa sunt volita propter divinam essentiam, maxime a Deo, qui eam secundum totam suam virtutem perfecte vult. \am, cum ipsa sil causa finalis creaturarum, vult ipsam Deus ui causam finalem, el per consequens vult creaturas propter ipsam.

\ II. *Sexto*. Deus, intelligendo se principaliter, intelligit omnia alia in se. Ergo, volendo se principaliter, vult omnia alia. – Patet consequentia. Quia voluntas sequitur intellectum.

Sed videtur ista ratio non concludere. Cognitio enim divini intellectus terminatur ad res secundum quod sunt in essentia divina. Actus autem voluntatis terminatur ad res secundum quod sunt in seipsis. Modo, non potest res non esse in divina essentia: potest autem non esse in seipsa. Ergo, licet intellectus videns divinam essentiam videat aha in ipsa, non tamen oportet quod Deus volens essentiam suam velit alia a se.

Respondetur quod utique non est necessarium quod Deus, volendo se, velit alia, ut inferius * ostendetur: sicut * <-'P·,lXX' etiam non est necessarium quod, intelligendo se, intelligat aha practice. Sed tamen, sicut intellectus libere intelligit aha practice intelligendo se, ita voluntas, quae intellectum consequitur. volendo se vult alia libere. Et sic est proportio inter intellectum divinum et divinam voluntatem.

I nde ista ratio aut concludit non-repugnantiam voluntatis divinae ad volendum alia: aut procedit cx suppositione quod alia velit. Si enim alia vult Deus, illa vult volendo sc.

Coxi iHMAii a conclusio auctoritate Sacrae Scripturae, *Sapientiae* scilicet xt: *Diligis omnia quae sunt*.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM SEXTUM

A 2? r a «i sine titulo.

QUOD DEUS UNO ACTU VOLUNTATIS SE ET ALIA AELII

,7Ts^T')C autem habito, sequitur quod Deus
3 A uno actu voluntatis se et alia velit.

< A Omnis enim virtus una operatione,
vel uno actu, fertur in obiectum et in
rationem formalem obiccti: sicut eadem visione
videmus lumen et colorem, qui iit visibilis actu
per lumen. Cum autem aliquid volumus propter
iinem tantum, illud quod propter finem deside-
ratur accipit rationem voliti ex fine: et sic finis
comparatur ad ipsum sicut ratio formalis ad obie-
ctum, ut lumen ad colorem. Cum igitur Deus
omnia alia velit propter se sicut propter finem,
ut ostensum est ♦, uno actu voluntatis vult se
et alia.

Amplius. Quod perfecte cognoscitur et deside-
ratur. secundum totam suam virtutem cognoscitur
et desideratur. Finis autem virtus est non solum
secundum quod in se desideratur, sed etiam secun-
dum quod alia fiunt appetibilia propter ipsum.
Qui igitur perfecte desiderat finem, utroque modo ■
ipsum desiderat. Sed non est ponere aliquem

actum Dei volentis quo velit se et non velit se
perfecte: cum in eo nihil sit imperfectum *. Quo-
libet igitur actu quo Deus vult se. \ult se absolute
et alia propter se. Alia vero a se non vult nisi
inquantum vult se. ut probatum est*. Relinquitur
igitur quod se et alia non alio et alio actu volun-
tatis vult, sed uno et eodem.

Adhuc. Sicut ex supra * dictis patet, in actu
cognitivae virtutis discursus attenditur secundum
quod semotim cognoscimus principia, et ex eis
in conclusiones venimus: si enim in ipsis prin-
cipiis intueremur conclusiones ipsa principia co-
gnoscendo. non esset discursus, sicut nec quando
aliquid videmus in speculo. Sicut autem principia
se habent ad conclusiones in speculatis is. ita lines
ad ea quae sunt ad finem in operativis et appe-
titivis: nam sicut conclusiones cognoscimus per
principia, ita ex fine procedit appetitus et ope-
ratio eorum quae sunt ad finem *. Si igitur aliquis
semotim velit finem et ea quae sunt ad finem, erit
quidam discursus in eius voluntate. Hunc autem

• Qp. ixvni.

• Cap. priée.

• Cap. LVH.

• n m»., i>. u
κ Th. i. is

7 volumus l)Z; velimus. 16 totam *post* sunm aEZPc. 17 Finis... desideratur) Z *vide* pA.
i ct] ct quo Pc. 3 absolute A *solus; om. hi* A *supra* absolute *scribitur* ct alia propter sc, *quod transcriptor Him addendum *ed sub'*
stituendum crediderit. ij cognitivae) cognoscitivac PJ. 10 semotim] sc motum Z. 15 fines] finis BZPc. 31 ltunc) Hoc EZP<f.

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. LXXVI.

in Deo esse est impossibile: cum sit extra omnem motum*. Relinquitur igitur quod simul, ct eodem actu voluntatis. Deus vult se et alia.

Item. Cum Deus semper velit se, si alio actu vult sc et alio alia, sequetur quod simul sint in eo s duo actus voluntatis. Quod est impossibile: nam unius simplicis potentiae non sunt simul duae operationes.

Praeterea. In omni actu voluntatis volitum com- paratur ad volentem ut movens ad motum. Si 0 igitur sit aliqua actio voluntatis divinae qua vult

alia a se. diversa a voluntate qua vult se, in illo erit aliquid aliud movens divinam voluntatem. Quod est impossibile.

Amplius. Velle Dei est suum esse, ul probatum est *. Sed in Deo non est nisi unum esse. Ergo *c>*vtt* non est ibi nisi unum velle.

Item. \ elle competit Deo secundum quod est in- telligens*. Sicut igitur uno actu intelligit se el alia, ‘u inquantum essentia sua esi exemplar omnium*’; ‘o’i’·ixΛ ita uno aclu vult se et alia, inquantum sua bo- nitas est ratio omnis bonitatis*.

11 divinae Λ ; cx.
i illo *potius quam* ilh Λ: ilh *omnes*. 2 voluntatem] 411.1 vult *addunt* PJ.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas dc obiectis se- cundariis divinae voluntatis, nunc dc modo volendi

• cf. Comment. ipsa dclerminat -. Et primo, cx parte volentis: secundo, r CX parte voliti, cap. lxxviii.

(arca primum duo facit: primo, determinat de ipso volendi modo; secundo, infert unum corollarium, capite sequenti.

I. Quantum ad primum, ponitur haec conclusio: *Deus unico actu voluntatis se et aha vult*.

Probatur primo. Deus omnia alia vult propter sc tan- quam propter finem. Ergo uno actu et se et alia vult. — Probatur consequentia. Quia finis comparatur ad id quod propter ipsum tantum desideratur, sicut ratio formalis ad obiectum. Virtus autem uno actu fertur in obiectum et in rationem formalem obiecti: sicut eadem visione videmus lucem et eioirem, qui fit visibilis actu per lumen.

Adverte, cum dixit Sanctus Thomas quoniam, *cum ali- quid volumus propter finem tantum, illud accipit rationem voliti ex fine*, quod ideo addidit *tantum*, quia id quod est ad finem dupliciter potest appeti, scilicet secundum se, et in ordine ad finem: sicut medicina dulcis potest appeti et inquantum dulcis, et inquantum conferens ad sanitatem. Quando appetitur ratione propriae bonitatis, sic non habet rationem voliti ex ordine ad aliquem alium finem: sed tunc tantum quando appetitur ut utile et ordinatum ad finem.

Adverte etiam quod Sanctus Thomas aliquando inde- terminate loquitur de effectu luminis: sicut Prima, q.i.xxix, a. 3, ad 2, ubi recitat et opinionem quae tenet *lumen re- quiri ad visum ut faciat colores actu visibiles*, et opinio- nem quae tenet *lumen requiri ut medium fiat actu lucidum*, quae videtur esse Commentatoris”, et secundum utramque suum propositum declarat, i’lie autem acceptat primam opinionem: quam etiam tenere videtur *Verit.* q. vm, a. 14, ad 6, et I *Sent.*, d. m.v, a. 2, ad 1. Secundum quam opi- nionem dicendum esset quod color, licet in tenebris sil actu color, non est tamen in actu sufficienti ad movendum diaphanum motione spiritali, et propter hoc non est aclu visibilis. I nde esse visibile in potentia et fundamentaliter convenit quidem colori in secundo modo *per* \$>? *: non autcm esse actu visibile secundum actum completum, sed completur per hoc quod est actu illuminatus, ul ex lumine el colore fiat unum obiectum visus, in quo lumen est formale, color autem materiale obiectum; et lumen vi- detur terminatum ad corpus coloratum, quod sine cor- pore terminato videri non posset, ul sic; iuxta ea quae dicuntur *Verit.*, q. xiv, a. 8, ad 4. — Posset tamen dici quod Sanctus Thomas nec hic nec alibi dicit lumen requiri pro- pter colores quasi illam opinionem sequatur: sed ex suppo- sitione illius opinionis vult habere quod uno aclu fertur visus in colorem et lumen: si enim requiritur propter colorem, comparatur ad ipsum ut formale ad materiale.

H. *Secundo* \ Quolibet actu quo Deus vult sc, vult sc et alia propter sc. Sed alia a se non vult nisi inquantum vult sc. Ergo etc. — Minor probata est in praecedenti ca- pite. — Maior vero probatur. Non est ponere aliquem actum

• 11 *dt Annna*. commento 07.

• ci. \ *Anat* I Tti.i.

-Cf. n. v.

Dei volentis quo velit se et quo non velit sc perfecte: cum in eo nihil sit imperfectum. Ergo, volendo se, vult sc se- cundum totam suam virtutem. Ergo vult se el alia propter sc quolibet actu quo vult sc. Prima consequentia probatur: quia quod perfecte cognoscitur et desideratur, secundum totam Miam virtutem cognoscitur et desideratur. Secunda vero probatur: quia finis virtus est non solum secundum quod in se desideratur, sed etiam secundum quod alia fiunt appetibilia propter ipsum.

III. Sed circa hunc processum dubium occurrit. Ex hoc enim videtur probari posse quod Deus necessario absolute velit alia a sc: cuius oppositum inferius ostenditur*. Ar- guetur enim sic. Deus necessario vult se perfecte. Ergo necessario vult se secundum totam suam virtutem. Ergo necessario vult alia propter sc. — Antecedens patet. Quia in ipso nihil potest esse imperfectum. — Prima consequentia et secunda probantur ex eisdem propositionibus ex quibus probatae sunt hoc loco in propositionibus dc inesse: prima quidem, quia quod perfecte desideratur, secundum totam suam virtutem desideratur; secunda vero, quia virtus finis esi ut per ipsum alia appetantur.

Respondetur quod ratio Sancti Thomae optime con- chidil propositum. Nec ex ipso processu argui potest quod Deus alia a se necessitate absoluta velit, sed bene neces- sitate ex suppositione: quam concedit Sanctus Thomas in- ferius ' in volitione divina respectu aliorum a se reperiri. Supponit enim ista ratio Deum velle alia a se propter se- ipsum tanquam propter finem: id quod in praecedenti capite est ostensum. Ei consequenter supponit divinam bonitatem exercere causalitatem finis respectu creaturarum. Et ex hac suppositione vult ostendere quod eodem actu velit et sc ct alia. Ex istis autem suppositis sequitur quod Deu* alia a se de necessitate suppositionis velit: non autem de necessitate absoluta. Nam si supponamus Deum exercere causalitatem finis in creaturis, necessario sequitur quod Deus velit se tanquam exercentem causalitatem finis: ct consequenter quod necessario velit alia a se Sed quia illa suppositio non est absolute necessaria, quia non neces- sario Deus exercet finis causalitatem; potuit enim ab aeterno nolle aliquid producere, et sic non exercere causalitatem finis, quae est ut propter ipsum alia desiderentur et fiant; ideo non vult Deus alia a se necessario absolute, sed libere.

I nde ad rationem adductam, intellecto primo conse- quente de virtute Dei quantum ad eius exercitium ct actualem causalitatem, conceditur consequentia de neces- sitate ex suppositione, negatur autcm de necessitate ab- soluta. — Et ad probationem, negatur assumptum de vir- tute quantum ad eius actum exercitium. Similiter, accepto primo consequente in sensu quo conceditur, ultima conse- quentia conceditur de necessario ex suppositione, negatur autcm dc necessario absolute. Nec assumptum probat con- sequentiam de necessario absolute, sed tantum de necessario ex suppositione.

Si autem primum consequens intelligatur de virtute finis quantum ad actum signatum et actum primum, sic

• Csp.UXM.

conceditur prima consequentia dc necessitate etiam absoluta: sed negatur ultima consequentia. Ad cuius probationum dicitur quod virtus tinis, hoc modo sumpta, non est ut propter ipsum alia actu desiderentur, sed ut propter ipsum alia desiderari possint sicut virtus agentis, quantum ad actum primum, non est ut aliquid per ipsam producatur, sed ut per ipsam aliquid produci possit.

IV. Sed ista responsio aliquam videtur difficultatem pati. Si enim ista consequentia, *Deus necessario vult se perfecte, Ergo necessario vult se secundum totam suam virtutem*, quantum ad eius actum exercitum ct causalitatem actualem valet facta suppositione quod Deus causalitatem finis in creaturis exerceat, non autem valet non facta illa suppositione; sequitur quod aliquid pertineat ad perfectionem volitionis divinae facta aliqua suppositione, quod non pertinet ad eius perfectionem illa suppositione non facta. – Ex hoc autem ulterius sequitur quod absolute aliqua perfectio quae nunc inest divinae volitioni, absolute potest illi non inesse: cum conditio quae nunc supponitur, scilicet quod Deus exerceat causalitatem finis in creaturis, absolute potuerit non esse. Et sic non omnis perfectio conveniens Deo est absolute necessaria, sed aliqua est possibilis, Quod est contra ea quae in praecedentibus sunt determinata *.

Responderi ad hoc poteM quod dupliciter aliquid ad perfectionem divinae volitionis potest pertinere: uno modo, intrinsece, scilicet c\ parte actus volendi in se; alio modo, extrinsecc. scilicet ex parte obiccti voliti. Si loquamur de pertinente ad perfectionem volitionis intrinsece, sic negatur sequela. Nam, cum actus divinae volitionis sit unus respectu omnium volitorum a Deo, ct sit idem quod divina essentia; quantumcumquc ponatur ex aliqua suppositione ad aliquam rationum voliti extendi ad quam illa suppositione non facta non extenderetur, propter hoc ipse actus non habet in se perfectionem aliquam quam non haberet illa suppositione non facta, sed semper remanet eiusdem perfectionis intrinsece: sicut et divina essentia semper eiusdem in se perfectionis manet, quantumcumquc secundum diversos respectus rationis aliquo modo possit intelligi variari. Si vero dc pertinente ad perfectionem volitionis extrinsecc loquamur, sic non est inconveniens aliquid pertinere ad perfectionem volitionis divinae aliqua suppositione facta, quod, illa suppositione non facta, ad cius perfectionem non pertineret. Hoc enim nihil aliud est dictu quam quod volitionis divinae perfectio ad aliquod obiectum, vel ad aliquam rationem obiccti. aliqua suppositione facta habitudinem habet, ad quod, illa suppositione remota, habitudinem non haberet. Sicut, si po-

namus Deum determinasse se producturum alium mundum, pertinet ad perfectionem divinae scientiae extrinsecc ut ad hanc Dei determinationem extendatur: hoc autem non supposito, non pertinet ad divinae scientiae perfectionem ut ad hanc determinationem habitudinem habeat.

Cum autem instatur quia tunc aliqua perfectio quae nunc inest divinae volitioni, poterit absolute non inesse; et sic non omnis perfectio divina erit absolute necessaria: – dico quod nullum horum est magis inconveniens dc perfectione sibi extrinsecc conveniente quam quod habitudo divinae voluntatis ad creata possit absolute sibi non convenire, et non sit necessaria absolute.

V. *Ienio* *. Si alio ct alio actu vellet se ct alia, esset quidam discursus in eius voluntate. Hoc autem in Deo non est: cum sit extra omnem motum. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia ita sc habet tinis in operabilibus sicut principia m speculabilibus: quia sicut per principia cognoscimus conclusiones, ita ex fine procedit appetitus ct operatio eorum quae sunt ad fmem. Sed in intellectu est discursus per hoc quod separating cognoscuntur principia et ex cis in conclusiones devenimus. Ergo, si aliquis seorsum velit finem et ex eo velit ea quae sunt ad fmem, erit ibi discursus voluntatis.

Adverte quod, licet discursus proprie pertineat ad rationem, tamen improprie ct per quandam similitudinem potest etiam in voluntate poni discursus, secundum quod in ipsa ponitur successif) operationum quarum una est alterius causa.

Quarto. Sequeretur quod duo actus simul essent in voluntate divina. Quod est impossibile: quia unius simplicis potentiae non sunt simul duae operationes, scilicet totaliter distinctae. – Probatur consequentia. Quia Deus semper vult se.

Quinto, Sequitur quod erit aliquid aliud movens divinam voluntatem. – Probatur consequentia. Quia in omni actu voluntatis volitum comparatur ad voluntatem ut movens ad motum. Quod intelligendum est de primo et per se voluto aliquo actu: ut conveniret aliis a Deo, si Deus alia vellet non quidum volendo se. sed seorsum ct separatim.

Sexto. Esse Dei est tantum unum. Ergo ct velle: quia velle Dei est suum esse.

I Itimo. Intelligit uno actu se cl alia inquantum essentia sua est exemplar omnium. Ergo vult se et alia uno actu, inquantum bonitas est ratio omnis bonitatis. – Patet consequentia. Quia velle competit Deo secundum quod est intelligent: scilicet, concomitanter et consecutive *.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM SEPTIMUM

A 23 b 23 sine titulo.

OUOD VOLITORUM MULTITUDO DIVINAE SIMPLICITATI NON REPUGNAT

kinjMX hoc autem sequitur quod volitorum non repugnat unitati et simplicitati divinae substantiae.

HhW Nam actus secundum obiecta distinguuntur. Si igitur volita plura quae Deus vult inducerent in ipso aliquam multitudinem, sequeretur quod non esset in eo una tantum operatio voluntatis. Quod est contra praeostensa *.

Item. Ostensum est * quod Deus alia vult inquantum vult bonitatem suam. Hoc igitur modo comparantur aliqua ad voluntatem quo compre-

henduntur a bonitate eius. Sed omnia in bonitate eius unum sunt: sunt enim alia in ipso secundum modum eius, scilicet *materialia imnialiter et multa unite*, ut ex supra * dictis patet. Relinquitur igitur quod multitudo volitorum non multiplicat divinam substantiam.

Praeterea. Divinus intellectus et voluntas sunt aequalis simplicitatis: quia utrumque est divina substantia, ut probatum est *. Multitudo autem intellectorum non inducit multitudinem in essentia divina, neque compositionem in intellectu cius *.

’ (X n-”.

. (.f ComracilU c»p.uwu, n. 11.

• C.ip. LVIII (Dionv.MUt *de Diy.* No m.» c. mi).

•Ctp. XLV.LXXIU.

• Cap. LI,»qq.

Ii voluntatem] *addunt* suam *b*, Dei Pd.
2 aliaj aliqua IM.

Ergo neque multitudo volitorum inducit aut diversitatem in essentia divina, aut compositionem in eius voluntate.

Amplius. Hoc inter cognitionem et appetitum interest, quod cognitio iit secundum quod cognitum est aliquo modo in cognoscente; appetitus autem non, sed e converso secundum quod appetitus refertur ad rem appetibilem, quam appetens quaerit vel in qua quiescit. Et propter hoc

bonum et malum, quae respiciunt appetitum, sunt in rebus: verum autem et falsum, quae respiciunt cognitionem, sunt in mente; ut Philosophus dicit, in VI *Metaphysicae**. Quod autem aliquid ad multa se habeat, non repugnat simplicitati eius: cum et unitas sit multorum numerorum principium. Multitudo ergo volitorum a Deo non repugnat eius simplicitati.

3 cin*» nw» l*/.

8 quam Appetens quaerit vel in quu quie*cit A *solus*; inqu.imutn oppetent quaerit in quo quiescat.

Commentaria Ferrariensis

* Cf. Commem, cap. praec., init.

Ex praecedenti conclusione deducit Sanctus Thomas collarie · quod *multitudo votitorum non repugnat unitati et simplicitati divinae substantiae*.

Probatur primo sic. Si plura volita inducerent in Deo aliquam multitudinem, non esset in eo una tantum operatio voluntatis. Cuius oppositum est ostensum. – Patet consequentia. Quia secundum ohiecta distinguuntur actus.

Adverte quod cx ista probatione vult habere Sanctus Thomas quod distinguibtle proportinnatum obiecto est actus: et ideo, si plura ohiecta faciant aliquam pluralitatem, illa erit actuum pluralitas. Non autem intendit quod per quaccumque plura ohiecta plurificentur actus. I nde sensus illius propositionis est quod actus est id quod proprie el primo pluriticatur quando pluralitas obtectorum aliquam pluralitatem inducit.

Secundo. Omnia in bonitate dhina sunt unum: quia aliqua · sunt in ipso secundum modum eius, scilicet *materialia immaterialiter et multa unite*. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia hoc modo comparantur aliqua ad vo-

luntatem Dei quo comprehenduntur a bonitate eius: cum Deus alia velit inquantum vult bonitatem suam.

Adserte quod omnia dicuntur unum esse in bonitate Dei inquantum bonitas divina est exemplar omnis bonitatis: non autem quia convenient in aliqua una bonitate a Deo producta.

Tertio. Multitudo intellectorum non inducit multitudinem in essentia divina, neque compositionem in intellectu eius. Ergo etc. Palet consequentia. Quia divinus intellectus et divina voluntas sunt aequalis simplicitatis; cum utrumque sil divina substantia.

Quarto. Appetitus est secundum quod fertur in rem appetibilem, inquantum appetens quaerit in quo quiescat*. Ergo etc. Antecedens patet ex differentia inter cognitionem et appetitum. El etiam ex auctoritate Aristotelis dicentis, VI *Metaph.*, quod bonum ct malum sunt in rebus, verum autem ct falsum in intellectu. – Consequentia verb probatur. Quia quod aliquid ad multa se habeat, non repugnat eius simplicitati; unde el unitas est multorum numerorum principium.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM OCTAVUM

A 23 x a 4 sine titulo.

QUOD DIVINA VOLUNTAS AD SINGULARIA BONA SE EXTENDIT

x quo etiam apparet quod non oportet nos dicere, ad conservandam simplicitatem divinam, quod velit alia bona in quadam universalitate, inquantum vult se esse principium bonorum quae possunt ab ipso jfluere, non autem velit ea in particulari.

Nam velle est secundum comparisonem volentis ad rem votitam. Non autem prohibet divina simplicitas quin possit comparari ad multa etiam particularia: dicitur enim Deus optimum vel primum etiam respectu singularium. Ergo sua simplicitas non prohibet quin etiam in speciali vel particulari alia a se velit.

Item. Voluntas Dei ad alia comparatur inquantum bonitatem participant ex ordine ad bonitatem divinam, quae est ratio volendi Deo*. Sed non solum universitas bonorum, sed et singulum eorum a bonitate divina bonitatem sortitur, sicut

et esse. Voluntas igitur Dei ad singula bonorum se extendit.

Amplius. Secundum Philosophum, in XI *Vetaph.* duplex bonum ordinis invenitur in universo: unum quidem secundum quod totum universum ordinatur ad id quod est extra universum, sicut exercitus ordinatur ad ducem; aliud secundum quod partes universi ordinantur ad invicem, sicut et partes exercitus. Secundus autem ordo est propter primum. Deus autem, ex hoc quod vult se ut finis est. vult alia quae ordinantur in ipsum ut in finem, sicut probatum est*. Vult igitur bonum ordinis totius universi in ipsum, et bonum ordinis universi secundum partes suas ad invicem. Bonum autem ordinis consurgit ex singulis bonis. Vult igitur etiam singula bona.

Praeterea. Si Deus non vult singula bona ex quibus constat universum, sequitur quod in uni-

4 universalitate) universitate PJ. 9 ad multa *post* etiam aPc. q exercitus NZ; invicem *addunt*. 11 alia] nutem alia pGrf.

ia etiam om EGWYPd. 13 universi) et universi pGPJ. 15 consurgit A *solus*; connait.

• Q>p. LXM

SIMMA CONTRA\ (i)ENTILES, CAP. LXXIX.

ipso vel in eius intellectu, sequetur quod Deus non velit illud aliter nisi quia vult illud esse in se vel in eius intellectu. Hoc autem non intendunt loquentes: sed quod Deus huiusmodi quae nondum sunt velit esse etiam in seipsis.

Rursum, si voluntas comparatur ad rem volitatu per suum obiectum, quod est bonum intellectum; intellectus autem non solum intelligit bonum esse in se, sed etiam in propria natura: et voluntas comparabitur ad volitum non solum secundum quod est in cognoscente, sed etiam secundum quod est in seipso.

Dicamus igitur quod, cum bonum apprehenditur in se moveat voluntatem, oportet quod ipsum velle sequatur conditionem apprehensionis: sicut et motus aliorum mobilium sequuntur conditiones moventis quod est causa motus. Relatio autem apprehendentis ad apprehensum est consequens ad apprehensionem ipsam: per hoc enim refertur apprehendens ad apprehensum quod apprehendit ipsum. Non autem solum apprehendens apprehendit rem secundum quod est in ipso, sed secundum quod est in propria natura: quia non

solum cognoscimus rem intelligi a nobis, quod est eam esse in intellectu, sed eam esse vel fuisse vel futuram esse in propria natura. Licet igitur tunc res illa non sit nisi in cognoscente, relatio tamen consequens apprehensionem est ad eam non prout est in cognoscente, sed prout est secundum propriam naturam, quam apprehendit apprehendens.

Voluntatis igitur divinae relatio est ad rem non existentem secundum quod est in propria natura secundum aliquod tempus, et non solum secundum quod est in Deo cognoscente. Vult igitur Deus rem quae non est nunc, esse secundum aliquod tempus: et non solum vult quod ipse eam intelligit.

Nec est simile de relatione volentis ad volitum, et creantis ad creatum, et facientis ad factum, aut Domini ad subiectam creaturam. Nam velle est actio in volente manens; unde non cogit intelligi aliquid extra existens. Sed facere et creare et gubernare significant actionem terminatam ad exteriorem effectum, sine cuius existentia huiusmodi actio non potest intelligi.

5 ¶a*c *pdtt* cti.im aIV. 6 Rur*uni A >ó/ıı; Rursus. 1<> ct om F', ct volunt.»* om Z. 14 moveat... 228 a αύ virtuti* *lacuna in A*. 22 *cd| principaliter *addunt* NZ. 4 tunc *om* 1. - quum *Ita* DXXZP; qua ccftn. 9 Voluntatis *Ita* ZsNMM; et votena h, aie voluntati-> XV, ct voluntatis *cctcri*. 13 igitur] enim «YPc. »4 quodl secundum quod NXXZP.f. iü relatione] ratione αZ. 19 in volente manent *Ita* DZsFP; manca» in volente XX, in volentem (volente GY) movero *1 GYc, in volentem manens d. non cogit *om* G7. potest N, non cogitur b. non contingit P; A *tegit*: unde velle et intclltccrc non transit in Aliud extra cxUtena. 20 exUtena *Ita* GNXXZ; actu *addunt ceteri*.

Commentaria ITerrariensis

Postquam determinabit Sanctus Thomas de volitis secundum philosophum in communi, nunc de quibusdam volitis eulari determinat \

¶ Igitur ponitur hanc conclusionem: *Deus vult etiam ea quae non sunt*. Hanc autem conclusionem non probat Sanctus Thomas; sed adducit instantias contra ipsam ut solvit singillatim, ex carum solutione relinquens conclusionem esse veram et probatam. Circa hoc autem duo facit: primo, ponit instantias; secundo, ad illas respondet *.

Quantum ad primum, duo sunt quae circa hanc conclusionem faciunt difficultatem. I num est quia, cum relativa oporteat simul esse; et velle dicatur per comparisonem volentis ad volitum: videtur quod nullus possit velle ea quae non sunt.

Alterum * est quia Deus non potest dici Creator, Dominus et Pater nisi eorum quae sunt. Ergo, a simili, non potest velle nisi quae sunt.

Ex quibus sequitur quod Deus nihil velit quod non sit semper: cum velle divinum sit immutabile.

II. Quantum ad secundum, respondet Sanctus Thomas, et duo facit: primo, falsam quandam responsionem reprobat; secundo, ponit veram responsionem *.

Dicebant ergo quidam ad has objectiones quod, licet aliqua in seipsis non sint, in Deo tamen sunt et in eius intellectu, et sic Deus vult non entia: secundum scilicet quod in ipso sunt.

Contra hanc responsionem, quod sit insufficiens, arguit Sanctus Thomas dupliciter.

Primo. Sequitur quod Deus non velit non entia aliter quam sint in ipso, vel in eius intellectu. Sed hoc non intendunt qui de hac quaestione loquuntur: sed quod Deus velit ea esse in seipsis. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia volens secundum hoc dicitur aliquid velle quod refertur ad volitum. Si ergo divina voluntas ad non ens refertur tantum ut est in Deo et in eius intellectu, sequitur quod velit illud tantum esse in Deo et in eius intellectu.

Secundo. Intellectus divinus non solum intelligit bonum esse in se. sed etiam in propria natura. Ergo et voluntas

comparatur ad volitum eodem modo. – Patet consequentia. Quia voluntas comparatur ad rem volitam per suum obiectum, quod est bonum intellectum.

2. Circa propositionem illam in prima reprobatione assumptam, *Secundum hoc dicitur quilibet volens aliquid velle quod voluntas sua refertur ad volitum*. attendendum quod eius potest duplex esse sensus. Unus, quod habitudo volentis ad volitum sit volenti ratio quod velit, accipiendo habitudinem pro ipso solo respectu. Et iste sensus est falsus. Non enim ex respectu habet volens quod velit, immo e contrario, quia habet actum volendi circa volitum, sequitur habitudo ad ipsum. – Alius sensus esse potest quod ex actu quo inclinatur voluntas in volitum, et ad quem consequitur respectus ad ipsum, dicitur volens velle aliquid. Et hic sensus est verus, et hic intentus. Volens enim dicitur aliquid velle quia eius voluntas in volitum inclinatur actu elicitio, super quem fundatur habitudo volentis ad volitum. Ex quo sequitur quod, si voluntas inclinetur in volitum tantum ut habet esse in intellectu, quod volens velit tantum esse quod illud habet in intellectu.

Circa secundam rationem advertendum, cum inquit Sanctus Thomas *voluntatem comparari ad rem volitam per suum obiectum*. quod non vult excludere rem volitam ab obiecto voluntatis, quasi res volita non sit obiectum voluntatis, hoc enim repugnantiam includit: sed vult rem volitam distinguere ab obiecto formali voluntatis. Ipsa enim res volita est obiectum materiale: hoc autem quod dico. *bonum intellectum*, est obiectum formale. Et quia potentia non terminatur ad materiale obiectum nisi ut substat rationi formali, ideo dicitur quod voluntas non comparatur ad rem materialiter volitam nisi per bonum intellectum: id est. nisi in quantum habet rationem boni intellecti.

Advertendum quoque quod hoc loco non facit differentiam inter intellectum et voluntatem quantum ad hoc quod est comparari ad rem secundum quod est in seipsa cum tamen superius * inter illa quantum ad hoc posuerit * u differentiam. Quia, ut ibi * declaratum est, quantum ad id quod terminat materialiter habitudinem intelligentes et

* Cf. Comment, cap. mtt.

• Cf. num. »cq-

•Cf. n. u.

• Num. m.

s, quod el luisse et igitur relatio ad eam : est se-ehendit

em non natura secun- t igitur undum d ipse

olitum, m, aut .Ile est ntelligi et gu- l exte- ismodi

ina in Λ.

is Cderi. manent ningit P;

o. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100.

nentia. J obie-

jatione *aliquid* endum bitudo piendo ius est velit: ditum. potes! et ad s velle volens alitum lo vo- as in- llcctu, llcctu. inquit *)litam* litum ectum It rem enim dico. tentia at ra- aratur ctum: , diffe- l hoc ‘ipsa : suerit ad id is « **

volentis, non differt intellectus a voluntate: intelligit enim intellectus rem quantum ad esse quod habet extra intel- ligentem, el similiter voluntas vult rem secundum esse quod habet in scipsa. Et hoc modo loquitur hic Sanctus Thomas. – Quantum autem ad id quod est ratio ter- minandi propriam habitudinem utriusque, differunt. Esse enim quod habet res extra intellectum, sive in scipsa, non est ratio quod aliquid sit actu intellectum et terminet habitudinem intelligentis ut intclligens est. sed esse quod habet in anima. Esse autem rei in scipsa est ei ratio quare sil volita et tcrminel habitudinem volentis ut est volens. Et hoc modo locutus est superius. I nde nulla est contradictio.

III. Remota igitur hac falsa responsione, ponit Sanctus Thomas veram responsionem*. Ad primum enim respondet quod, cum relatio consequens apprehensionem sit ad rem non solum secundum quod est in intellectu, sed etiam secundum quod est in scipsa (licet tunc non sit nisi in intellectu), cum apprehendens apprehendat ipsam esse se- cundum quod in se est, eo quod non solum apprehendat ipsam intelligi, quod est ipsam esse in intellectu, sed etiam eam esse vel fuisse vel futuram esse; oportet etiam ut relatio divinae voluntatis ad non entia sit non solum se- cundum quod sunt in Deo cognoscente, sed etiam secun- dum quod m propria natura sunt secundum aliquod tempus; ipsum enim velle sequitur modum apprehensionis.

2. Sed non videtur ista ratio argumento satisfacere. Non enim per hanc respondetur ad propositionem ab Aristotele sumptam, scilicet, *Relativa oportet simul esse*: ex qua se- quitur non posse esse habitudinum volentis nisi ad rem existentem.

Dicitur quod ex iis quae dicit Sanctus Thomas hic, re- linquitur illam propositionem assumptam falsam esse, si de ipsis rebus quae relative denominantur, quae et dicuntur relativa materialiter, intclligatur. Non enim oportet res quae relative dicuntur, simul essu: immo potest esse habitudo existent!* ad non existens in scipso. – Si autem intclligatur de relativis formaliter, sive de ipsis relationibus, sic oportet illa simul esse. Non enim polest una relatio esse quin opposita etiam sit: neque unum potest ad aliud referri quin et illud aliquo modo referatur ad ipsum.

3. Sed, cum relatio omnis exigat fundamentum, remanet

SIMMA COXTRA GENTILES, CAP. I.XXIX. LXXX.

dubium quomodo possim esse relationes, ct tamen res re- lativae non simul esse.

Respondetur quod relatio realis exigit fundamentum realc et existens: ideo non possunt simul esse relationes reales quin etiam sint in actu res relativae et fundamenta relationum. Relatio autem rationis non exigit fundamentum realc et in natura existens, sed sufficit quod sit in appre- hensione sicut ct ipsa habitudo non habet esse nisi in apprehensione. Cum ergo habitudo inter uns el non ens, qualis est habitudo intelligentis el volentis non ens. sit habitudo rationis, sufficit ul ipsa res intellecta et volita sit in intellectu. Ideo hic dicit Sanctus Thomas quod, *licet ista res cognita non sit nisi in cognoscente, relatio tamen consequens apprehensionem est ad eam prout est secundum propriam naturam, non prout est in cognoscente*, quasi diceret: Relatio est quidum ad essu rei in propria natura, sed sufficit quod ipsa res, ct propria natura, et eius esse, pro isto nunc nobis praesenti, sil in intellectu.

IV. \d secundum ' respondet quod non est simile de re- latione volentis ad volitum, et de aliis inductis. Quia velle est actio immanens: ideo potest terminari ad id quod non est actu existens extra. *1'acere* autem, *creare* et *gubernare* significant actionem terminatam ad exteriorem effectum, sinu cuius existent!» huiusmodi actio non potest intelligi.

Xdverte differentiam esse inter actionem immanentem ul transeuntem, quod per immanentem, inquantum imma- nens est, non producitur aliquis effectus in materiam ex- teriorem-, per transeuntem autem aliquis effectus produ- citur. Et quia actio non est productis a effectus proximi complete et perfecte nisi cum effectus per ipsam capit esse, ideo talis actio non potest esse nisi respectu rei nunc existentis: et habitudo quae illam actionem consequitur, non est nisi ad rem habentem esse. Propter hoc inquit Sanctus Thomas actionem huiusmodi *non posse intelligi*, scilicet esse in natura, *sine rei existentia*. idest, nisi in- telligalur ipsa res esse. Quia vero actio immanens non est termini extrinseci productiva, ideo ad eius esse non oportet terminum esse. Neque habitudo quae illam consequitur actionem, requirit ut terminus eius sit in rerum natura. Immo ct potest intelligi ipsa actio immanens dato quod terminus eius non sit in actu. Non autem facere aut creare, quae significantur per modum actionis transeuntis.

CAPITULUM OCTOGESIMUM

OUOD DEUS DE NECESSITATE VULT SUUM ESSE ET SUAM BONITATEM

514x his autem quae supra ostensa sunt, sequitur quod Deus de necessitate x elit suum esse et suam bonitatem, nec possit contrarium velle.

aut. Ostensum est enim supra quod Deus vult s suum esse et suam bonitatem ut principale obie- ctum. quod est sibi ratio volendi alia. In omni igitur voluto vult suum esse et suam bonitatem: sicut visus in omni colore videt lumen. Impos- sibile est autem Deum non velle aliquid actu: la esset enim volens in potentia tantum: quod est impossibile, cum suum velle sit suum esse Ne- cesse est igitur quod velit suum esse et suam bonitatem.

Item. Quilibet volens de necessitate vult suum o ultimum finem: sicut homo de necessitate vult

suam beatitudinem. nec potest velle miseriam. Sed Deus vult se esse sicut ultimum finem, ut ex praedictis patet. Necessario igitur vult se esse, ' °r' Lwr. nec potest velle se non esse.

Amplius. In appetitivis et in operativis finis hoc modo se habet sicut principium indemonstrabile in speculativis *: sicut enim ex principiis conclu- duntur in speculativis conclusiones, ita in activis et appetitivis ratio omnium agendorum et appe- tendorum ex fine sumitur. Sed in speculatis is intellectus de necessitate assentit primis princi- piis indemonstrabilibus, quorum contrariis nullo modo potest assentire. Ergo voluntas necessario inhaeret fini ultimo, ut non possit contrarium o velle. Et sic, si divinae voluntati non est alius tinis quam ipse*, de necessitate vult se esse. ° αP. n».,.

^[1] 7 alia om NZ. 8 vult post bonitatem sPc. i eunm om EGW.

Diras quae in
er. ut supra*
i est summa
>er hoc quo
'co essentia
' Er sic vuh

set esse cro
3 imperfectio,
?rctur liberUj
im rcfpectuj
in non vcllc
diciter in po
olendi: quia,
trium volun
eret. – Unde

num finem.
'd volens de
no de neces
e miseriam.
leatitudbiem
Sancti Tho
undum uni
item sccon
rificationem
antas clidal
is erit vdk,
le non esse
inn habere
) in scipso

rimis prin
-ret ultimo
inis quam
isequentia.
cipium in
ontimutio

naturaliter
^quantum
it \$e: quia

rationalis
tur. Ergo
:t consc
t in crea

t *summa*
ecundum
nam di
)ei. iuxta
i *omnia*
habeam,
e essen
in patria
»c autem ,
un

'btiq.
«.

ni est. ·Ce^t*
quod

finem

suae bonitatis*. Voluntas autem non ex neces
sitate fertur in ea quae sunt ad finem, si finis
sine his esse possit: non enim habet necesse me
dicus, ex suppositione voluntatis quam habet de
sanando, illa medicamenta adhibere infirmo sine
quibus nihilominus potest infirmum sanare. Cum
igitur divina bonitas sine aliis esse possit, quin
immo nec per alia ei aliquid accrescat; nulla inest
ei necessitas ut alia velit ex hoc quod vult suam
bonitatem.

Adhuc. Cum bonum intellectum sit proprium
obiectum voluntatis, cuiuslibet per intellectum
concepti potest esse voluntas ubi salvatur ratio
boni. Inde quamvis esse cuiuslibet, inquantum
huiusmodi, bonum sit, non esse autem malum: i
ipsum tamen non essu alicuius potest cadere sub
voluntate ratione alicuius boni adiuncti quod sal
vatur, licet non ex necessitate: est enim bonum
aliquid esse, etiam alio non existente. Solum igitur
illud bonum voluntas, secundum sui rationem. I
non potest velle non essu, quo non existente tol
litur totaliter ratio boni. Tale autem nullum est
praeter Deum. Potest igitur voluntas, secundum
sui rationem, velle non esse quamcumque rem
praeter Deum. Sed in Deo est voluntas secundum
totam suam facultatum: omnia enim in ipso sunt
universaliter perfecta *. Potest igitur Deus velle
non esse quamcumque rem aliam praeter se. Non
igiur de necessitate vult esse alia a se.

Amplius. Deus, volendo bonitatem suam, vult
esse alia a se prout bonitatum eius participant *.
Cum autem divina bonitas sit infinita, est infinitis
modis participabilis. et aliis modis quam ab his
creaturis quae nunc sunt participetur. Si igitur,
ex hoc quod vult bonitatem suam, vellet de ne
cessitale ea quae ipsam participant, sequeretur
quod vellet esse infinitas creaturas, infinitis modis
participantes suam bonitatem. Quod patet esse

falsum: quia, si vellet, essent; cum sua voluntas
sit principium essendi rebus, ut infra ostende
tur. Non igiur ex necessitate vult etiam ea quae
nunc sunt.

Item. Sapientis voluntas, ex hoc quod est de
causa, esi de effectu qui ex causa de necessitate
sequitur: stultum enim esset velle solem exi
stera super terram, et non esse diei claritatem.
Sed effectum qui non ex necessitate sequitur
ex causa, non est necesse aliquem velle ex hoc
quod vult causam. A Deo autem procedunt alia
non ex necessitate, ut infra ostendetur. Non
igiur necesse est quod Deus alia velit ex hoc
quod vult se.

Amplius. Res procedunt a Duo sicut artifi
ciata ab artifice, ut infra ostendetur. Sed artifex,
quamvis velit se habere artem, non tamen ex
necessitate vult artificciata producere. Ergo nec
Deus ex necessitate vult alia a se esse.

Est ergo considerandum quare Deus alia a se
ex necessitate sciat, non autem ex necessitate velit:
cum tamen, ex hoc quod intelligit et vult se, in
telligat et velit alia*. Huius autem ratio est: quod
enim intelligens intclligat aliquid, est ex hoc quod
intelligens se habet quodam modo; prout ex hoc
aliquid actu intelligitur quod est eius similitudo
in intelligente. Sed quod volens aliquid velit, ex
hoc est quod volitum aliquo modo se habet: vo
lumus enim aliquid vel quia finis est. vel quia
ad finem ordinatur. Esse autem omnia in Deo,
ut in eo intelligi possent, ex necessitate requirit
divina perfectio*: non autem divina bonitas ex
necessitate requirit alia esse, quae in ipsam ordi
nantur ut in finem. Et ob hoc necesse est Deum
alia scire, non autem velle. Unde nec omnia vult
quae ad bonitatem ipsius ordinum habere pos
sent: omnia autem scit quae ad essentiam eius, per
quam intelligit. qualemcumque ordinem habent.

2 v... possit) nixi .. non posai: 7. 3 hebet necesse) b.ibct necessitatem X. vult nece^sitate Z. 6 nihilominus port poteat GPc.
InHrmurn om i h esse] ctinm PJ. 33 est om P./.. 33 ct] etiam Pjrf. :4 igitur om P. 35 vellet] velle αΓY.
[5 Amplius] Amplius. Deus volendo bonitatem »unm vult alia esse a se prout bonitatem cius participant; aim nutem divina bonitas sit in
bniu *EYc: *est error transcriptorif homotelenon repetere incipientis; cf.* a 3o. a3 Quod enim intelligens intelligat aliquid est om xEYccL
2? prout cx hoc aliquid actu intclligitur quod *Ita nos soli*; ex hoc prout (cx hoc quod prout aY) aliquid netu intclligitur (intelligunt aY, intcl
ligit cd) quod *codices et bed*, cx hoc enim quod aliquid netu intclligitur P. 26 est *post* similitudo b. 28 est *ont* », 29 est 0»: ab,
ante hnis Pe. 31 possent) possint BDPJ. posset CG. î2 divina perfectio... requirit Aom om aGY; *ante* divina *tu* l) *expungitur* al(i.is).
>4 ob hoc] ab hoc a. 35 nec omnia om BbH.

Commentaria Ferrariensis

Quia autem ex iis posset alicui videri quod etiam alta
Deus cx necessitate vellet, cum alia velit volendo suam
bonitatem, ideo secundo loco ostendit Sanctus Thomas
quod *voluntas Dei non est aliorum a se ex necessitate* \

Circa hoc autem duo facit: primo, ostendit veritatem
conclusionis; secundo, ad quasdam obiectiones respon
det*. – Quantum ad primum, duo facit: primo, probat
conclusionem; secundo, removet quoddam dubium *.

1, *Probatur ergo prinio conclusio sic.* Divina bonitas
sine aliis esse potest: immo nec per alia ei aliquid accrescit.
Ergo nulla est necessitas quod alia velit ex eo quod vult
suam bonitatem. – Probatur consequentia. Quia voluntas
non fertur necessario in ea quae ad finem sunt si finis
sine iis esse possit. Probatur ex actione medici circa in
firmum. Voluntas autem divina est aliorum ut ordinatorum
ad finem suae bonitatis. Ergo etc.

Ad evidentiam huius rationis considerandum quod, cum
finis sit tota ratio volendi id quod est ad finem ut ad finem

Summa Contha Gentiles I). Thohak Tom. I.

necessarium animali ad vitae conservationem: secundo vero modo dicimus pictorem esse necessarium ad domus constitutionem.

Quia ergo nihil creatum est necessarium ad divinam bonitatem, neque, inquam, quantum ad esse simpliciter neque quantum ad bene esse; ideo dixit Sanctus Thomas quod *et divina bonitas sine aliis esse potest, et per alia nihil ei accrescit*.

2. Sed circa hanc rationem dubium occurrit. Nam, si voluntas divina est aliorum ut ordinatorum ad suam bonitatem, ut hic dicitur, sequitur quod velit alia propter bonitatem suam tanquam propter linem. Sed nullus potest aliquid velle propter linem nisi simul, volendo linem, velit quod propter finem vult. Ergo non potest Deus velle suam bonitatem nisi alia velit. Et sic, contra intentionem rationis, sequitur quod Deus alia a se de necessitate velit

Respondetur quod finis dupliciter potest considerari: uno modo, quantum ad entitatem suam absolute, ex qua habet ut propter se desideretur aut ametur; alio modo, ut comparatur ad id quod est ad finem in ratione causae finalis. Et sic voluntas potest dupliciter velle finem: uno modo, absolute, volendo eius perfectionem propter se; alio modo, volendo ipsum sub ratione causae finalis aliorum. (Aim ergo inquit Sanctus Thomas quod nulla est necessitas quod Deus alia velit ex eo quod vult suam bonitatem, intendit de volitione suae bonitatis absolute, inquantum divina bonitas est: non autem inquantum causalitatem finis exercet. Cum hoc tamen stat quod, volendo ipsam bonitatem sub ratione causae finalis, et ut vult alia tanquam in ipsam ordinata, de necessitate, volendo suam bonitatem, velit alia a se. Sed ista est necessitas ex suppositione. scilicet ex hoc quod supponitur Deum velle alia a se propter bonitatem suam tanquam propter finem. Quam non Mill Sanctus Thomas per hanc rationem excludere, sed tantum necessitatem absolutam.

II. *Secundo*. Potest Deus velle non esse quamcumque creaturam praeter se. Ergo etc. – Probatur antecedens. Solum illud bonum voluntas, secundum sui rationem, non potest velle non esse. quo non existente tollitur totaliter ratio boni. Sed tale nullum est praeter Deum. Ergo nullum est ens quod non possit voluntas, secundum sui rationem, velle non esse, excepto Deo. Ergo et Deus potest quamcumque aliam rem praeter se velle non esse. – Probatur antecedens. Quia, cum bonum intellectum sit obiectum voluntatis, cuiuslibet concepti per intellectum ubi salvatur ratio boni, potest esse voluntas. I nde, quamvis non esse alicuius malum sit, ipsum tamen potest cadere sub voluntate ratione alicuius boni adiuncti quod salvatur, licet non ex necessitate. Est enim bonum aliquid esse etiam alio non existente: idest, per non esse alicuius non tollitur necessario ratio boni. Si ergo non possit aliquid velle non esse, oportet ut in illo non esse nullo modo salvetur ratio boni.– Patet autem ultima consequentia. Quia voluntas est in Deo secundum totam suam facultatem, quantum scilicet ad omnem perfectionem quam dicit: cum in ipso sint omnia universaliter perfecta.

Advertendum quod non esse, secundum se acceptum, boni rationem habere non potest: cum ratio boni fundetur in esse, ut superius ~ est ostensum. Et ideo per se sub voluntate cadere non potest. Sed quia contingit non esse alicuius coniungi alicui bono, sicut non esse ovis vitae leonis coniungitur; ideo per accidens, sive ratione alterius, potest cadere sub voluntate, inquantum scilicet bonum cui coniungitur sub voluntate cadit. Quod autem addit Sanctus Thomas, *licet non ex necessitate*, ad duo potest referri. Scilicet, ad id quod immediate dixerat, ut sit sensus non esse cadere posse sub voluntate *ratione boni adiuncti quod salvatur*, licet illud bonum non salvetur ex necessitate posito non esse alterius. Quamvis enim ad non esse alterius non coniungatur de necessitate hoc bonum determinatum, si tamen coniungi possit, nihilominus ratione illius potest non esse cadere sub voluntate. – Potest etiam referri ad id quod dixerat, *non esse posse cadere sub voluntate*, ut sit sensus quod non esse potest quidem ratione alicuius boni adiuncti cadere sub voluntate, non tamen potest cadere sub

voluntate de necessitate, tanquam scilicet necessario volitum: cum neque formalem rationem obiecti voluntatis dicat, neque ad finem necessariam habeat habitudinem, eo quod sit non ens, et per consequens secundum se sit extra rationem boni et appetibilis. Et hoc mihi magis placet.

III. *Tertio*. Sequeretur quod Deus vellet esse infinitas creaturas infinitis modis suam bonitatem participant. Hoc autem est falsum: quia tunc essent infinitae, cum eius voluntas sit principium essendi rebus. – Probatur consequentia. Deus, volendo bonitatem suam, vult alia a se prout bonitatem eius participant. Sed, cum sit infinita, participabitis est infinitis etiam aliis modis quam participetur. Ergo, si ex hoc quod vult bonitatem suam vellet de necessitate ea quae ipsam participant, sequeretur quod vellet infinitas creaturas.

Circa probationem minoris advertendum quod non vult deducere Sanctus Thomas quod essent simul infinitae creaturae, si Deus vellet infinitas creaturas: quia, licet nunc Deus velit finitas creaturas, non tamen sequitur quod omnes simul sint. Sed vult habere hoc solum, quod essent infinitae creaturae absolute, sive successive sive simul, secundum dispositionem voluntatis. Quod secundum fidem est falsum, quae ponit generationem quandoque cessaturam ut productionem rerum subsistentium, et per consequens non esse futuras infinitas creaturas etiam successive.

2. Sed circa ipsum rationis processum occurrit dubium. Posset enim aliquis dicere quod Deus, volendo bonitatem suam, de necessitate vult omnes creaturas per ipsum producendas. non autem producibiles et potentes eius bonitatem participare. Et sic non sequitur quod velit infinitas creaturas esse.

Respondetur quod necessario sequitur ipsum velle infinitas creaturas. Quia illae quas dicis de necessitate volitas, aut sunt necessario volitae a Deo volente suam bonitatem inquantum participativae bonitatis eius; aut inquantum per sapientiam divinam sunt ordinatae ul producantur et divinam bonitatem participant. Si primo modo, cum non sit magis necessaria habitudo secundum se unius ad bonitatem divinam quam alterius, qua ratione vult necessario hoc participativum suae bonitatis, eadem ratione volet omnia talia: unum enim, ut sic, non habet magis rationem voliti quam alterum. Et sic sequitur quod volet infinita. Si secundo modo, sic ista non erunt necessario volita nisi supposita dispositione divini intellectus. Et sic non erunt necessario volita absolute, ut hic loquimur de necessario volito, sed tantum ex suppositione. – Primo ergo modo deduxit consequentiam Sanctus Thomas: non secundo modo.

IV. (*Inarto*). Sapientis voluntas, ex hoc quod est de causa, est de effectu qui ex causa de necessitate sequitur, ul patet de volente solem esse super terram et dici claritatem: non autem est necessario de effectu qui non de necessitate sequitur ex causa. Sed a Deo alia procedunt non ex necessitate, ut infra ostendetur. Ergo non est necesse Deum alia velle ex eo quod vult se.

Circa illam propositionem, *Sapientis voluntas, ex hoc quod est de causa, est de effectu qui ex causa de necessitate sequitur*, advertendum quod dixit Sanctus Thomas *sapientis voluntas*: quia stulti voluntas posset esse de causa et non de effectu. – Intelligenda est etiam de considerante effectum necessario sequi ex causa: cum voluntas non feratur in incognitum. Nam si aliquis nesciret effectum ex causa necessario sequi, non oporteret ut, volendo causam, vellet effectum. Sed si videat ex causa necessario effectum sequi, et sapiens sit. necesse est, si vult causam, ut etiam effectum velit.

V. (*Quinto*). Res procedunt a Deo sicut artificiali ab artifice. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia artifex, licet velit se habere artem, non tamen vult ex necessitate artificiata producere.

Adverte quod Sanctus Thomas videtur bonitatem divinam arti comparare ut. sicut artifex vult quidem se habere artem, non tamen vult necessario propter hoc artitieiatum producere, immo. illo stante, potest velle artitieiatum non producere, ita Deus vult quidem se habere bonitatem, non tamen necessario vult aha ex eo quod vult suam bonitatem.

• Gap. xxxvii. XXXVIII.

tfario voli-
volunblii
jdinem, co
ne sit extra
placet
c infinitas
mtei. Hoc
cum du»
ur cond-
alia a d
nita, par-
ticipetur,
it de nc-
od vdktt

non \ul(
ac crea-
et nunc
r quod
i essent
nul, K-
i fidem
aturam
equens
c.
ibium.
itatem
n pro-
boni-
linitas

e in-
ditas,
atem
i per
t di-
n sit
item
hoc
inia
diti
se-
up-
ne-
rio
de-
io.
sa.
tet
an
te
e-
m

>c
fe
8
n
a
i
g
t

Ista autem comparatio non est accipienda quasi bonitas divina concurrat ad rerum productionem sicut ars: hoc enim verum non est, cum ars concurrat per modum causae turmalis *qua*, bonitas autem per modum causae finalis, aut formalis *ad quam*. Sed est accipienda ista comparatio e.x parte ipsius effectus. Cum enim divina bonitas non hoc modo sit finis creaturarum ut per ipsas habeat esse, sed magis e contrario ut res ipsam participant eiusque aliquam similitudinem capiant; sicut artificata sunt quaedam similitudines artis, ita alia a Deo sunt quaedam similitudines divinae bonitatis. I nde se habet bonitas divina ad artem divini intellectus sicut forma exemplaris ad conceptum quem in seipso format ariilex de ipsa, ut effectum illi formae similem producat. Concipit enim divinus intelle-ctus in se diversos modos participationis divinae bonitatis a creaturis, et secundum hos diversi creaturarum gradus producuntur. Ex hoc ergo bene sequitur quod, sicut artifex potest velle artem suam non de necessitate volendo arti-ficiata producere, ita Deus potest velle suam bonitatem non de necessitate volendo alia a se: quia effectus utriusquc est quaedam participata similitudo suae causae, licet non secundum eandem rationem causalitatis.

,rt*iC**

VI. Quantum ad secundum *, removet Sanctus Thomas dubium quoddam. Videtur enim quod Deus velit alia a se de necessitate. Nam sicut ex hoc quod vult se vult alia, ita e.x hoc quod intelligit se intelligens, intelligit alia. Sed in-telligit alia cx necessitate intelligendo se: loquendo scilicet dc scientia simplicis intelligentiae, ut dictum est supra *. Ergo vult alia e.x necessitate volendo se.

Respondet autem quod non est eadem ratio dc intel-lectu et voluntate. Quia intelligit e.x hoc quod intellectus se habet quodam modo: cx hoc enim quod aliquid actu intelligitur, est eius similitudo in intelligente, Quod autem volens aliquid velit, est ex hoc quod volitum aliquo modo se habet: volumus enim aliquid vel quia est finis, vel quia ad finem ordinatur. Perfectio autem divina exigit de ne-cessitate ut omnia in Deo sint, ut in eo intelligi possint: non autem bonitas divina dc necessitate requirit alia esse quae in ipsum ordinantur ut in finem.

VU. Circa hanc responsionem dupliciter dubitatur. Primo, quia non videtur vera esse differentia posita inter intelli-gentem ad hoc quod intelligat. et volentem ad hoc quod velit. Sicut enim e.x hoc volens vult quod volitum aliquo modo se habet, ita intellectus intelligit ex hoc quod res intellecta aliquo modo se habet: ex hoc, inquam, quod est in intellectu per suam similitudinem, ut hic dicitur.

Secundo, quia non videtur sufficiens divisio voliti hic assignata, scilicet: *Volumus aliquid vel quia est finis, vel quia ad finem ordinatur*. Constat enim quod aliquid vol-umus neque tanquam finem neque tanquam ad finem ordi-natum: sicut volumus scientiam aliquando non ut finem, quia illam appetimus nihil propter ipsam appetendo; neque ut ordinatam ad finem, cum possimus eam propter se appe-tere et non cx ordine ad aliquid aliud. Similiter Deus, absolute loquendo, potuit velle tantum bonitatem suam: et tunc non voluisset ipsam ut finem, quia nihil voluisset propter ipsam; neque ut ordinatam ad finem, cum sit per-fectissimum omnium entium. Ergo etc.

2. Ad primum dicitur quod loquitur Sanctus Thomas de modo rei in seipsa. Volens enim fertur in volitum. non

quia voluntas aliqua dispositione fiat in actu, sed quia vo-litum est talis naturae in se: quia scilicet aut est finis, aut utile ad finem, vel quomodocumque ordinabile ad finem. Intelligens autem intelligit ex hoc quod intellectus dispo-nitur et actuatur similitudine intelligibilis, non autem ex hoc quod intelligibile in seipso taliter se habeat: licet re-quiratur ut aliquo modo se habeat in alio, secundum aliud esse quam sit esse quod in seipso habet.

Ad secundum respondetur quod omne bonum aut est finis, aut est ordinatum ad finem, cx natura sua: sed quia contingit esse multos lines subordinatos, quorum unus ordinatur ad alium, ideo contingit quod aliquid est tinis tantum, ut bonitas divina; aliquid est ordinatum ad finem tantum, ut medicina amara; aliquid vero est medio modo, scilicet et finis respectu aliquorum, ct respectu alterius ordinatum ad finem, ut sanitas. Unde necesse est ut omne bonum aut sit finis, aut sit ordinatum ad finem: et utroque modo aut simpliciter, aut secundum quid. Sed attendendum quod fini duo conveniunt: scilicet quod sil propter se appetibilis; ct quod alia propter ipsum sint appetibilia. Primum convenit sibi inquantum est bonum, habens in sc sufficientem appetibilitatem. Secundum sibi convenit inquantum est causa eorum quae sunt ad finem. Sed quia contingit aliquid esse causam ct tamen non actualiter cau-sare, ideo contingit quod aliquid habet bonitatem propter quam alia possunt appeti, et tamen nihil propter ipsum appetatur: et sic, quod sit finis et tamen cuusaliatem finis actu non exerceat. Dicitur ergo quod omne bonum aul est finis aut ordinatum ad finem, inquantum omne bonum aut est propter se appetibile et propter quod alia appeti possunt, aut est propter aliud appetibile: non autem sic quod omne bonum aut sit quod actualiter appetitur pro-pter aliud, aut sil propter quod aliud appetitur m actu. – In hoc autem secundo sensu procedit obiectio. Ideo non est contra intentum.

VIII. Sed contra conclusionem huius capituli ex do-ctrina Sancti Thomae argui potest. Nam Prima Parte, q.xix, a. 2, inquit quod *hoc pertinet ad rationem voluntatis, ut bonum quod quis habet aliis communicet, secundum quod possibile est*; et e.x hoc probat Deum velle alia a se. Tunc sic. Quod est de ratione voluntatis, convenit voluntati ne-cessario. Sed communicare bonum quod quis habet per-linet ad rationem voluntatis. Ergo voluntas divina neces-sario communicat bonum suum. Ergo necessario vult.

Responderi primo potest quod non accipitur ibi *ratio* pro definitione, sed pro conditione cuiusdam convenientiae et decentiae. Sensus est enim quod perlinet ad quandam decentiam et convenientiam voluntatis ut velit aliis com-municare bonum volentis. Quod autem hic sensus sit in-tentus a Sancto Thoma patet, quia in fine illius determi-nationis concludit Deum velle alia a se *inquantum condecet divinam bonitatem alia etiam ipsam participare*.

Secundo responderi potest quod utique accipitur ibi *ratio* pro definitione: sed non est sensus quod dc defi-nitione voluntatis sit ut bonum quod quis habet aliis com-municet; sed quod habenti rationem voluntatis, sive ei quod secundum naturam suam est volens, convenit suo modo ut communicet suum bonum, scilicet voluntarie et libere; sicut res naturales suo modo communicant, scilicet naturaliter.

CAPITULUM OCTOGESIMUM SECUNDUM

Fragmentum ex A 24 r ai.

RATIONES DUCENTES AD INCONVENIENS SI DEUS ALIA A SE NON NECESSARIO VELIT

IDENTUR tamen sequi inconvenientia si
Deus ea quae vult non cx necessitate
velit.

Si enim Dei voluntas respectu ali-

quorum volitorum non determinetur quantum
ad illa, videtur sc ad utrumlibet habere. Omnis
autem virtus quae est ad utrumlibet est quodam-
modo in potentia: nam *ad utrunilibel* species est

possibilis contingentis. Erit igitur Dei voluntas in potentia. Non igitur erit Dei substantia, in qua nulla est potentia, ut supra * ostensum est.

• Up. «*I

Adhuc. Si ens in potentia, inquantum huiusmodi. natum est moveri, quia quod potest esse potest non esse; sequitur ulterius divinam voluntatem esse variabilem.

Praeterea. Si naturale est Deo aliquid circa causata sua velle, necessarium est. Innaturalc autem nihil in ipso esse potest: non enim in ipso potest esse aliquid per accidens neque violentum, ut supra * ostensum est.

. C4p.

Item. Si quod est ad utrumlibet indifferenter se habens non magis in unum quam in aliud tendit nisi ab alio determinetur, oportet quod Deus vel nihil eorum velit ad quae ad utrumlibet se habet, cuius contrarium supra* ostensum est; vel quod ab alio determinetur ad unum. Et sic erit aliquid eo prius, quod ipsum determinet ad unum

• C»p tw.

Illorum autem nullum necesse est sequi. Ad utrumlibet enim esse alicui virtuti potest convenire dupliciter: uno modo, ex parte sui; alio modo, ex parte eius ad quod dicitur. Ex parte quidem sui, quando nondum consecuta est suam perfectionem, per quam ad unum determinetur. I'nde hoc in imperfectionem [-] virtutis redundat, et ostenditur esse potentialitas in ipsa: sicut patet in intellectu dubitantis, qui nondum assecutus est principia ex quibus ad alterum determinetur. Ex parte autem eius ad quod dicitur, invenitur aliqua virtus ad utrumlibet esse quando pertecta operatio x virtutis a neutro dependet, sed tamen utrumque esse potest: sicut ars. quae diversis instrumentis uti potest ad idem opus aequaliter perficiendum. Hoc autem ad imperfectionem virtutis non pertinet, sed magis ad eius eminentiam: inquantum utrumlibet oppositorum excedit, et ob hoc determinatur ad neutrum, se ad utrumlibet habens. Sic autem est in divina voluntate respectu aliorum a se: nam finis eius a nullo aliorum dependet. cum tamen ipsa fini suo perfectissime sit unita. Non igitur oportet potentialitatem aliquam in divina voluntate poni.

dp. Alt o g. Vat. 1K 31.

Similiter autem nec mutabilitatem. Si enim in divina voluntate nulla est potentialitas. non sic is absque necessitate alterum oppositorum praeaccipit circa sua causata quasi consideretur in potentia ad utrumque. ut primo sit volens potentia utrumque et postmodum volens actu, sed semper est volens actu quicquid vult. non solum circa (nquod enim voluntarium est. neque naturale neque violentum necesse est esse.

habet necessarium ordinem ad divinam bonitatem. quae est proprium obiectum divinae voluntatis; per modum quo non necessaria, sed possibilia cnuntiabilia dicimus quando non est necessarius ordo praedicati ad sublectum. Inde cum dicitur, *Deus vult hoc causatum*, manifestum est esse enuntiabile non necessarium, sed possibile. illo modo quo non dicitur aliquid possibile *secundum aliquam potentiam*, sed quod *non necesse est esse nec impossibile est esse*, ut Philosophus tradit in \ *Metaph.*': sicut triangulum habere duo latera aequalia est enuntiabile possibile. non tamen secundum aliquam potentiam, cum in mathematicis non sit potentia neque tnotus. Exclusio igitur necessitatis praedictae immutabilitatem divinae voluntatis non tollit. Quam Scriptura Sacra profitetur, I *Reg.* w~'>: *Triumphator in Israel poenitudine non Jledetur.*

Quamvis autem divina voluntas ad sua causata non determinetur, non tamen oportet dicere quod nihil eorum velit, aut quod ad volendum ab aliquo exteriori determinetur. Cum enim bonum apprehensum voluntatem sicut proprium obiectum determinet; intellectus autem divinus non sit extraneus ab eius voluntate, cum utrumque sit sua essentia; si voluntas Dei ad aliquid volendum per sui intellectus cognitionem determinetur. non erit determinatio voluntatis divinae per aliquid extraneum facta. Intellectus enim divinus apprehendit non solum divinum esse, quod est bonitas eius sed etiam alia bona, ut supra ostensum est. Quae quidem apprehendit ut similitudines quasdam dix inae bonitatis et essentiae, non ut eius principia. Et sic voluntas divina in illa tendit ut suae bonitati convenientia, non ut ad suam bonitatem necessaria. – Sic autem et in nostra voluntate accidit: quod, cum ad aliquid inclinatur quasi necessarium simpliciter ad finem, quadam necessitate movetur in illud: cum autem tendit in aliquid solum propter convenientiam quandam, non necessario in illud tendit. I nde nec dix ina voluntas tendit in sua causata necessario.

Non etiam oportet propter praemissa innaturale aliquid in Deo ponere. Voluntas namque sua uno et eodem actu vult se et alia: sed habitudo eius ad se est necessaria et naturalis; habitudo autem eius ad alia est secundum convenientiam quandam. non quidem necessaria et naturalis, neque \iolenta aut innaturalis, sed *voluntaria*: (nquod enim voluntarium est. neque naturale neque violentum necesse est esse.

1 igitur) enim aPc. 10 In ipso *pr. /oco*) m co NZPc. potest *alt. loco post* esse EGNXX Y. i3 quod) quid sE. 14 non| ut at. 10 ad unum] solum {*pro* solutio) obiectoruin *addit Z c margine exemplaris.* αò virtutis. *Heincipit \ usque ad cap. 102* absque succe 3.1 utrumque *pro* ad utrumque . ars quae A *solus*; aliis qui. 3q ad idem opus *post* aequaliter α|. IV. 3~ excedit r.v excedat; *ideo stalim legimus* determinatur *cum* liXVsVI' ubi determinetur A *et ceteri.* 38 se ad utrumlibet habena] sed ad utrumlibet se habens Pd. .|3 poni A *solus*; ponere. 44 mutabilitatem) immutabilitatem acd. I quando O: cum I'J, om *ceteri.* 8 non *ante* secundum P. 9 non neces,c) necesse sENY. iri Quam NZ: quod cti.un. I* Rc\$. I'; R. N, Ro. 7.b mm I.) Exo. I AX, Esd. *ceteri.* jo cnim| *supra* ras. N, autem EEYZ. 3o apprehendit *post* non solum aEPc. J- «d aliquid) aliquid aGYc. 38 quasi) quod a. ad| ut ad Pd. 41 non om a. 43 Non X *solus*; Nec. 5o enim) autem aEiPc. 51 neccsnc) neque neccMe CÎM.

Commentaria F*errariensis

• Cf. Comment, ζ ^ ο ν ι κ λ dictam conclusionem arguunt quidam *: tum ^ q Uja SCquitur cx ea quod voluntas Dei sit ad utrumlibet et contingens, et per consequens in potentia. I um qUja sequitur quod voluntas Dei variabilis sit*. I um

*Cf. n. n.

quia aliquid innaturalc esset in Deo *. I um quia sequitur -ù quod aut nihil velit, aut ab aliquo determinetur ad unum, ct sic habeat aliquid prius se*. -α» -||

I. Sed *ad primum* horum respondet Sanctus Thomas

<p>m bonita-</p> <p>vinae vo-</p> <p>saria, scd</p> <p>i non est</p> <p>im. Inde</p> <p>aniieslum</p> <p>ed possi-</p> <p>possibile</p> <p><i>non ne-</i></p> <p>jt Philo-</p> <p>angulum [jn</p> <p>die pos-</p> <p>tentiam,</p> <p>jue mo-</p> <p>immu-</p> <p>Quam</p> <p><i>Trium-</i></p>	
<p>ia cau-</p> <p>l dicere</p> <p>endiun</p> <p>im bo-</p> <p>pprium</p> <p>livinus</p> <p>itrum-</p> <p>iliquid</p> <p>deter-</p> <p>ivinae</p> <p>im di-</p> <p>quod</p> <p>ipra * ' K</p> <p>simi-</p> <p>ntiae,</p> <p>in ilia</p> <p>it ad</p> <p>i no-</p> <p>d in-</p> <p>nem,</p> <p>item</p> <p>liant</p> <p>tnec</p> <p>ario.</p> <p>alu-</p> <p>sua</p> <p>udo</p> <p>udo</p> <p>iam</p> <p>ilis,</p> <p>lia;</p> <p>ne-</p>	
<p>:aE</p> <p>wee.</p> <p>:d«t;</p> <p>PZ</p>	
<p>ƒP;</p> <p>r ad</p> <p>H'c</p>	
<p>tur -ccctr-</p> <p>m.</p> <p>• Cf. t.*</p> <p>1.1"</p>	

SI \1\1\ CONTRA GENTILES, CAP. LXXXII.

quod ad utrumlibct esse potest alicui virtuti dupliciter con-venire: uno modo, cx parte sui; alio modo, cx parte eius ad quod dicitur. Ex parte sui est quando nondum est con-secuta suam perfectionem, per quam ad unum determi-netur. Ex parte vero eius ad quod dicitur, est quando perfecta operatio virtutis a neutro dependet, sed tamen utrumque esse potest: sicut aliquis diversis instrumentis uti potest aequaliter ad idem opus perficiendum. Differunt autcm isti modi quia primus in imperfectionem virtutis redundat, et ostendit potentialitatcm m ipsa: ut palet in intellectu dubitantis, qui nondum assecutus est principia quibus ad alterum oppositorum determinetur. Secundus autem modus ad imperfectionem virtutis non pertinet, sed magis ad eius eminentiam, inquantum utrumlibct opposi-torum excedit.

Conceditur igitur quod voluntas divina ad utrumlibet est: scd tamen, quia <td *utrumlibet* convenit sibi non cx parte sui, sed ex parte aliorum a se, non sequitur esse in ipso aliquam potentialitatcm.

Circa istam responsionem, adverte quod voluntatem di-vinam esse ad utrumlibct respectu aliorum a Deo, nihil aliud est quam ipsam secundum se non magis determinari ad esse eorum quam ad non esse: ut, sicut vult illa esse, ita absolute possit velle illa non esse, aut non velle ut sint. Ista autem indifferentia non sequitur cx potuntialitatc ct imperfectione virtutis, ut in causis non habentibus com-plementum formae per quam operentur contingit· sed se-quitur ex independentia linis a rebus quae ordinantur ad lincm. Quia enim, sive illae res sint sive non sint, divina tamen bonitas, quam pui lectissime vult divina voluntas, est in scipsa perfecta; ideo voluntas divina, quantum est ex se, existons perfectissima et perfectissime volens divinam bonitatem, potest velle esse rei creatae, ct velle non esse ipsius, ac non velle illius esse. Et sic. propter eminentiam suam, indifferens est ad multa.

II. *Ad secundum* respondet quod non sic voluntas di-vina absque necessitate alterum oppositorum praeaccipit quasi consideretur in potentia ad utrumque, ut primo sit volens potentia utrumque el postmodum volens actu, immo semper est volens actu quicquid vult, cum nulla sil in di-vina voluntate potentialitas: scd quia votitum non habet necessarium ordinem ad divinam bonitatem, quae est obie-ctum proprium voluntatis divinae; sicut non necessaria sed possibilia cnuntiabilia dicimus curn non est necessarius ordo praedicati ad sublectum. Lnde. cum dicitur. *Deus vult hoc causatum*» est enunliabile non necessarium, sed *possibile*: non prout possibile dicitur *secundum aliquam potentiam*; sed prout dicitur possibile *quod non necesse est esse nec est impossibile non esse*» ut Philosophus tradit V *Metaphysicae*; sicut triangulum habere duo latera ae-qualia est enuntiabile possibile.

Ex istis Sanctus Thomas negare intendit sequelam, sci-licet quod sequetur voluntatem Dei esse variabilem. Nam variabilitas ct mutatio sequitur realcm potentiam: non autcm logicam, qualis esi in proposito.

Confirmatur etiam auctoritate l *Heg.* xv, ubi dicitur: *Triumphator in Israel poenitudine non flectetur.*

2. Ex ista responsione haberi potest quod aliter dicitur voluntas nostra ad utrumlibet, et aliter voluntas divina. Nam voluntas nostra respectu aliquorum ad utrumlibct se habet et quia ad illa necessariam habitudinem non habet; et quia est in potentia ad volendum utrumque opposito-rum. aliquando neutrum illorum actu volens. Voluntas autem divina ad utrumlibct se habet ratione primi tantum, quia videlicet ad volita necessariam habitudinem non habet: non autcm ratione secundi, quia nunquam caret aclu circa unum oppositorum, ut ob hoc possit dici esse in potentia ad utrumlibet oppositorum, (nde voluntas nostra et est *potentia ad utrumlibet se habens*» et est *in potentia ad utrumlibet*. \oluntas autem divina est quidem *potentia ad utrumlibet se habens*» quia ad rationem huiusmodi po-tentiae sufficit non necessaria habitudo ad utrumque oppo-sitorum: scd non est *in potentia ad utrumlibet* respectu causatorum, ut hic dicitur, quia ad huiusmodi esse in po-tentia requiritur ul non sit actu respectu alicuius oppo-

sitorum; quod divinae voluntati non convenit, quae semper est in actu ad unum oppositorum determinata. – Et haec sunt valde notanda, quia ad multa deserviunt.

III. *Ad quartum* * respondet prius quam *ad tertium* **» · <:t, init. Com-propter dependentiam solutionis eius ad praecedentem so-lutionem. Negat autem consequentiam: neque enim se-quitur ut nihil Deus velit: neque quod ab aliquo exteriori determinetur. Nam dicitur primo quod, cum bonum cogni-tum voluntatem, sicut eius proprium obiectum. determinet; ct intellectus divinus non sit extraneus ab eius voluntate, cum utrumque sit sua essentia: si divina voluntas per in-tellectus cognitionem determinetur, non erit determinatio per aliquod extraneum facta.

Dicilur secundo quod, cum intellectus divinus appre-hendat aha bona ut similitudines divinae bonitatis ct essen-tiae. non autcm ut eius principia, tanquam videlicet sint causae divinae bonitatis, ut medicina sanitatis est causa; divina voluntas in illa tendit ut suae bonitati convenientia, non ut ad eam necessaria. Ideo non necessario in illa tendit. Sicut etiam apparet in nostra voluntate.

IV. Circa istam responsionem multipliciter dubitatur. Primo, quia determinari est tantum cxistcnlis in potentia. Sed voluntas divina non est in potentia, ut dictum est ·. ' ·. Ergo non determinatur ab aliquo.

Secundo ·, quia Sanctus 'l humas, Prima Parte *e, re- '·.º j. spondens ad hoc argumentum, inquit quod *voluntas divina* ud? ' * *seipsam determinat*. Ergo non ab intellectu determinatur, ut hic dicitur.

Tertio ". Si voluntas determinatur, ista determinatio est * u ab obiecto cognito: ut videtur concedere Sanctus Thomas. Sed obiecia cognita ad quae determinatur, sunt aliae res a Deo. Ergo ah aliquo extrinseco determinatur. – Nec valet dicere quod determinatur a primo volito, quod est eius bonitas. Quia respectu suae bonitatis necessaria est ut non eget determinante: scd respectu aliorum est libera el in-diget determinante. - Tum etiam quia ea quae ad finem or-dinantur, trahunt ad se voluntatem secundum quod cognita sunt, et sic ipsam determinant.

V. Ad primum horum dicilur primo, quod determinari non solum eius est quod est in potentia, sed cuiuscumque secundum se indeterminati et ad utrumlibet sc habentis. Sed tamen, secundum diversum modum indetcrminationis et se habendi ad utrumlibet, est etiam diversus modus determinationis. Nam si aliquid sit indeterminatum per modum materiae et potentiae passivae, et sit ad utrum-libet ex parte virtutis, oportet ut tale sit in potentia et ab aliquo extrinseco agente determinetur. Si autem sit indeterminatum per modum agentis liberi et ad utrum-libet se habentis ex parte eius ad quod dicitur, non oportet tale esse in potentia nec ab aliquo extrinseco determi-nari, sed ipsum se ratione suae libertatis determinare potest. ¶loc autem modo divina voluntas est indetermi-nata et ad utrumlibet se habens. Ideo non oportet in ipso ponere aliquam realcm potentialitatcm. scd solam logicam potentialitatcm, quae solam habitudinem terminorum pos-sibilem importat.

Dicitur tamen secundo quod, licet voluntas divina a nullo effective determinetur, determinatur tamen ab aliquo fonnaliter, scilicet ab intellectu proponente obiectum vo-luntati determinatae. Sed neque necesse est ut secundum istum modum sit aliquando in potentia: quia, sicut vo-luntas divina est aeterna, ita ct intellectus eam determi-nans; unde nunquam fuit voluntas quin ab ipso fuerit determinata.

Ideo illa propositio. *Determinari est tantum existentis in potentia*, non est universaliter vera.

2. Scd remanet adhuc dubium. Licet enim ab aeterno actus divinae voluntatis sil determinatus propter aeterni-tatem determinantis, et sic divina voluntas nunquam sil in potentia; forma tamen quaelibet, sive intrinseca sive extrinseca, comparatur ad id cuius est forma sicut actus ad potentiam: sicut, si forma esset ab aeterno producta in materia, compararetur ad ipsam sicut actus ad poten-tiam. Ergo omne quod determinatur per aliquid forma-liter, oportet aliquid potenlialilatis habere. Cum igitur nihil

potentialitatis ponatur in voluntate divina, sequitur, ut prius, quod a nullo determinetur.

Respondetur quod, ubi determinans et determinatum realiter inter se distinctionem non habent, neque ratione naturae neque ratione actualis existentiae, id quod determinatur non habet aliquid potentialitatis in se: et maxime quando talis indeterminatio non consequitur realem potentialitatem, sed tantum logicam, quae dicit non repugnantiam. Sic autem est in Deo. Quia intellectus determinans voluntatem divinam est omnino idem realiter cum voluntate, ab ipsa sola ratione distinctus; et voluntas divina dicitur indeterminata secundum se, non quia realem habeat potentialitatem ad diversa, sed quia nullum oppositorum sibi repugn.it. Ideo potest absque potentialitate determinari.

3. Sed tunc aliud resultat dubium. Si namque dicitur Deus utrumque oppositorum posse velle potentia tantum logica, non autem reali potentia, ergo non erit in Deo potentia voluntatis realiter utrumque oppositorum respiciens.

Dicitur quod esse in Deo potentiam voluntatis respectu oppositorum dupliciter potest intelligi: uno modo, quod sit in Deo illa res quae dicitur potentia voluntatis oppositorum volitiva; alio modo, quod sit in eo potentialitas voluntatis ad opposita. Si primo modo accipiatur, negatur consequentia. In Deo enim semper actu volente quicquid vult, est illa potentia quam in nobis dicimus voluntatem, secundum quam ad utrumque oppositorum absolute indifferentiam habet. – Si autem secundo modo accipiatur, negatur falsitas consequentis. Licet enim in Deo sit voluntas, non tamen in Deo potentialitatem ullam passivam dicit: sed ipsi convenit ut nullum sibi oppositorum per modum secundario voliti repugnet.

VI. Ad secundum dupliciter potest responderi. Primo, quod mens Sancti Thomae est quod voluntas non determinatur ab aliquo extrinseco et realiter distincto ab ipsa, sed *seipsam determinat*: hoc est, aliquo determinatur quod ab ipsa realiter non distinguitur. Huic autem non repugnat quod ab intellectu determinetur: cum intellectus divinus voluntati divinae sit realiter idem.

Secundo, quod loquitur ibi de determinante effective: quia argumentum de tali determinante erat. Mens enim Commentatoris, II *Phys.* *. cuius auctoritas adducitur in illo loco, est quod contingens ad utrumlibet requirit aliquod agens per quod determinetur. Sic enim necesse est esse in agentibus naturalibus, de quibus ibi loquebatur, quae ex se contingentia sunt. Hoc ergo modo verum est quod voluntas divina non determinatur ab aliquo, cum sit agens liberum et sit ex se necessaria: sed ipsa seipsam determinat per modum efficientis, sive producentis actum ad tale obiectum terminatum. Hic autem sermo est de determinante per modum specificantis et proponentis obiectum ut volendum. Nam huc ad intellectum divinum pertinet.

YII. Ad tertium dubium * dicitur quod, cum voluntas eodem actu fertur in finem et in id quod est ad finem, operatio sumit speciem ex ipso fine, qui est principaliter volitus. non autem ex ordinato ad finem, quod est secundario volitum. Cum enim aliquis vult amaram potionem propter sanitatem, dicitur absolute velle sanitatem, potionem autem secundum quid. Et quia nihil aliud est obiectum voluntatis determinare ipsam voluntatem quam eius actum specificare. eo modo quo illi species potest convenire, ideo talis actus non determinatur per id quod est ad finem, sed per ipsum finem. Et sic, cum Deus eodem actu velit se et alia, voluntas divina non determinatur ex aliis, sed ex se et bonitate sua, quae est finis.

Cum autem instatur primo, quia respectu suae bonitatis voluntas divina est necessaria, non libera: – dicitur quod, licet actus divinae voluntatis sit necessarius in ordine ad divinam bonitatem, indiget tamen cognitione obiecti, cum voluntas non nisi in bonum cognitum feratur; et sic indiget intellectu proponente obiectum. Unde voluntas divina non habet necessarium ordinem ad bonitatem nisi eius cognitione praesupposita.

(Aim instatur secundo quia etiam ordinata ad finem trahunt ad se voluntatem ut cognita sunt: dicitur quod ipsa secundum se non trahunt voluntatem, sed ratione finis propter quem appetuntur: non enim polio amara trahit ad se appetitum infirmi nisi ratione sanitatis in ipsa desideratae.

Dicitur tamen quod, si determinare actum voluntatis non sit aliud quam terminare, sive primo sive secundario, ipsum actum, quod est esse aliquo modo volitum, non est inconveniens dicere res creatas dix inam voluntatem determinare. Sed si accipiatur determinare actum ut idem est quod dare speciem actui, quod est proprie determinare, sic nullo modo dicendum est quod aliae res divinam voluntatem determinent.

VIII. *Ad tertium argumentum* respondet Sanctus Thomas negando consequentiam. Nam, cum uno et eodem actu Deus velit se et alia, habitudo eius ad se est necessaria; habitudo autem ad alia est secundum convenientiam quandam, et non necessaria aut naturalis, neque violent* aut innaturalis, sed *voluntaria*.

Sed tunc occurrit dubium. Aut enim habitudo ista praecedit actum voluntatis, aut consequitur ei concomitatur. Si praecedit, ergo est naturalis et necessaria: quia omne quod est in Deo ut actum voluntatis praecedens, intelligitur ut naturale. Si sequitur, etiam naturalis est; quia ad actum terminatum ad aliquod obiectum necessario ei naturaliter consequitur habitudo ad tale obiectum; sicut, posito uno albo, naturaliter consequitur habitudo similitudinis ad co-album. Ergo omnino habitudo voluntatis divinae ad volita est naturalis. Cuius oppositum hic dicitur.

Respondetur quod ista habitudo consequitur actum voluntatis, non autem praecedit. Sed dicitur quod, cum habitudo consequatur aliquod fundamentum, dicitur habitudo absolute naturalis respectu eius quod refertur, quando fundamentum eius, ut est fundamentum, est rei naturale; non autem dicitur naturalis rei ex eo quod ad fundamentum naturaliter consequatur: sicut similitudo alicuius rei ad album est naturalis rei quae naturaliter est alba, non autem rei quae per artem fit alba, licet similitudo ad albedinem naturaliter consequatur, Unde potest habitudo dupliciter dici naturalis: aut scilicet secundum quod ad rem quae refertur comparatur; aut secundum quod comparatur ad fundamentum. Primo modo, ad hoc ut habitudo sit naturalis necesse est ut eius fundamentum naturale sit rei quae refertur: non autem secundo modo. Habitudo ergo voluntatis divinae ad volita, si comparetur ad ipsam voluntatem divinam, non est naturalis: quia fundamentum eius, ut sic, non est naturale, sed voluntarium, scilicet ipse actus volendi ut terminatus ad volita; licet enim velle divinum sit in se necessarium, quod tamen ad creaturas terminetur est voluntarium et liberum. Si autem comparetur ad fundamentum suum, scilicet ad actum volendi terminatum ad creaturas ut ad obiecta secundaria, sic est naturalis. Et potest dici naturalis voluntati divinae e.v *suppositione*: supposito enim quod velit creaturas, necessario habet ad eas habitudinem. Loquitur autem hic Sanctus Thomas de ista habitudine ut ad voluntatem absolute comparatur: non autem ut comparatur ad actum volendi creaturas, aut ad voluntatem ut existentem sub tali actu.

• Num. iv» -<> cunJa.

• Text. 48.

• Num. n. Ter-

l C r. l th
»rat. dii
&

•Q. ðaaexit.
x? tiu, i-ð.

• Or. utut,
axn

i bonitatis
hur quod,
ordine ad
iecti, cum
ct tie in-
tas divina
i eius eo*

inem tra
uod ipsa
finis pro-
hit ad sc
idcratac.
olunialh
undario,
non est
n deter-
dem est
minare,
tam vo-

J5 Th°-
eodem
neces-
ientinm
iolenti

1 prae-
litatur.
omne
intcilli-
uia ad
natu-
posito
nis ad
ac ad

ŭt vo-
habi-
itudo
» fun-
; non
ntum
?i ad
utem
inem
citer
quae
r ad
latu-
)uae
vo-
lun-
dus,
ctus
ium
EiUU
un-
t ad
Et
up-
ca\$
ista
ion
ad

SIMMA CONTRA GENTILES, CAP. LXXX11I.

CAPITULUM OCTOGESIMUM TERTIUM

A 24 r l>2b sine titulo.

QUOD DEUS VULT ALIQUID ALIUD A SE NECESSITATE SUPPOSITIONIS

x his autem haberi potest quod, licet Deus circa causata nihil necessario velit absolute, vult tamen aliquid necessario ex suppositione.

Ostensum enim est * divinam voluntatem im- mutabilem esse. In quolibet autem immutabili, si semel est aliquid, non potest postmodum non esse: hoc enim moveri dicimus quod aliter se habet nunc et prius. Si igitur divina voluntas est immutabilis, posito quod aliquid velit, necesse est ex suppositione eum hoc velle.

Item. Omne aeternum est necessarium. Deum autem velle aliquid causatum esse est aeternum: sicut enim esse suum, ita cl velle aeternitate mensuratur*. Est ergo necessarium. Sed non absolute consideratum: quia voluntas Dei non habet necessariam habitudinem ad hoc volitum *. Ergo est necessarium ex suppositione.

Praeterea. Quicquid Deus potuit, potest: virtus

enim eius non minuitur, sicut nec eius essentia. Sed non potest nunc non velle quod ponitur voluisse: quia non potest mutari sua voluntas. Ergo nunquam potuit non velle quicquid voluit. Est ergo necessarium ex suppositione eum vo- luisse quicquid voluit, sicut et velle: neutrum autem necessarium absolute, sed possibile modo praedicto *.

Amplius. Quicumque vult aliquid, necessario vult ea quae necessario requiruntur ad illud, nisi sit ex parte eius delectus, vel propter ignoran- tiam. vel quia a recta electione eius quod est avi finem intentum abducatur per aliquam passionem. Quae de Deo dici non possunt. Si igitur Deus, volendo se, vult aliquid aliud a se. necessarium est eum velle omne illud quod ad volitum ab eo ex necessitate requiritur: sicut necessarium est Deum velle animam rationalem esse, supposito quod velit hominem esse.

4 suppositione ·in jfite tincae praecedentis erat conditio, ct supra marginem scribitur vel, sed conditio deletur, ct cum eo virtualiter vetj A solus; conditione vel suppositione. 5 enim cm W ; est cnim DGNZàP, est autem aVxd, eat Y. K esse EFGiu inesse. 17 Ergo post est aOPc.

2 ponitur) proponitur aPc, primo ponitur D. 4 quicquid cx quidquid l 13 intentum) interdum PA. abducatur A solus; abducitur. 16 ab co om Z. 17 cx A solus; dc.

Commentaria Ferrariensis

•postQUAM egit Sanctus Thomas de necessitate absoluta 1 divinae voluntatis, nunc agit dc necessitate conditio- nata *. Circa hoc autem duo facit: primo, ostendit quo- modo respectu aliquorum est necessaria; secundo, deducit duo corollaria .

I. Quantum ad primum, ponit hanc conclusionem: *Licet Deus circa causata nihil necessario velit absolute, vult tamen aliquid necessario ex conditione vel suppositione.*

Pro huius notitia considerandum est, ex doctrina Sancti Thomae Prima Parte, q. xix, a. 3, et *Verit.*, q. xxin, a. 4. ad 1, quod *necessarium absolute dicitur propter necessa- riam habitudinem terminorum ad invicem, sicut hominem esse animal: necessarium vero ex suppositione, quod non est ex se necessarium, sed solum posito alio, sicut Sortem cucurrisse supposito quod cucurrerit.*

Circa quam distinctionem advertendum quod, sicut ali- quid dicitur *possibile* aut ratione alicuius potentiae exi- stentis in re, aut propter non repugnantiam terminorum; ita *necessarium* potest dici aut ratione necessitatis cuiusdam existentis in re (necessitas enim est rei conditio), aut ra- tione necessariae habitudinis terminorum. Sed, sicut pos- sibile ratione alicuius potentiae existentis in re includit logicam possibilitatem, si enim aliquid est ad aliud in po- tentia, illud sibi secundum se non repugnat; ita necessa- rium ratione necessitatis existentis in re includit necessa- rium logicum. Si enim res habet ex natura sua ut sit talis necessario, oportet ut illud ad ipsam habeat necessariam habitudinem, ita quod eius remotio sit impossibilis. Et si hoc habet non quidem ratione suae naturae absolute, sed ex aliqua conditione addita, necesse est ut illud habeat ad ipsam necessariam habitudinem posita tali conditione. I nde tunc dicitur simpliciter necessarium et absolute quando

praedicatum habet necessariam habitudinem ad subiectum secundum suam naturam consideratum: quod est terminos habere necessariam habitudinem cx suis formalibus signi- ficatis. Necessarium autem cx suppositione dicitur quando praedicatum ad subiectum, secundum sui naturam consi- deratum, necessariam habitudinem non habet, licet illam habeat ut sub aliqua conditione consideratur.

W. *Probatur itaque conclusio primo sic.* Divina voluntas est immutabilis. Ergo, posito quod aliquid velit, necesse est ex suppositione eam sic xelle· Probatur consequentia. Quia in quolibet immutabili, si semel est aliquid, non potest postmodum non inesse: cum moveri dicamus quod aliter se habet nunc et prius.

Adverte quod immutabilitas non requiritur ad omne necessarium cx suppositione: quia, dum Sortes sedet, ne- cesse est ipsum sedere; ct tamen potest Sortes mutari dc sedente in non sedentem. Sed bene ad omne immutabile sequitur necessarium cx suppositione: quia necessitas im- mutabilitatis tantum est etiam necessitas cx suppositione: sicut omne inferius includit in sua ratione superius, ut alias diximus.

2. Circa istam rationem dubium occurrit. Nam. licet in re immutabili si semel est aliquid reale, illud postmodum non possit non inesse; non tamen, si est aliquid rationis, non potest postmodum non inesse: nam constat quod ali- quando in Deo fuit respectus actualiter creantis universum, nunc autem non est respectus huiusmodi in Deo. praesertim secundum ponentes creationem a conserx atione distingui. Sed cum dico, *Deus ruit hanc creaturam*, dico actum di- vinae voluntatis cum habitudine rationis ad creaturam: ct si desineret velle illam creaturam, desineret esse talis respe- ctus ad creaturam, non autem ipse actus voluntatis, qui

• Cap. pracc.

est ipsa divina essentia; sicut, postquam Deus creavit universum, desiit habitudo rationis ad universum, non autem ipsa substantia actus creandi, Ergo cum immutabilitate Dei stat quod desinat velle quod semel voluit. Ergo male arguitur ex divina immutabilitate quod, si Deus aliquid velit, illud necessario ex suppositione velit.

Respondetur, et dicitur primo, quod utique ex sola de-sitione respectus rationis in Deo. non dicitur Deus mutari: quia ens rationis nihil, inquantum huiusmodi, ponit in Deo.

Dicitur secundo, quod propositio Sancti Thomae ad-ducta intelligitur de ente reah. Et ratio procedit quod, si Deus posset non velle quod vult, non tantum cessaret respectus rationis, sed etiam ipse actus volendi: ct sic se-queretur Deum realiter mutari. I ndc negatur minor quoad secundam partem. - Cum autem probatur a simili de creatione: dico quod non est eadem ratio dc creatione ct volilionc. Nam, cum creatio habeat modum actionis trans-euntis, relatio quae creationem concomitalur aliquam ru.i-lum dispositionem co-cxigit in creationis termino. Ideo per solam mutationem termini ab illa dispositione quam in termino co-exigit, desinit ip<a relatio, etiam nulla muta-tione facta ex parte actus; cum primum cnim desinit res accipere esse de novo, secundum quod formaliter termi-nabat relationum creationis, ipsa relatio desinit esse; ad variationem enim relationis sufficit variatio alterius extremi. Volitio autem est actio immanens; ct relatio quae ipsam concomitatur, inquantum huiusmodi. non co-exlgit in ter-mino volitionis aliquam rcalem dispositionem quae remo-veri possit. Ideo desinere non potest nisi propter desitionem actus in quo fundatur, Proptcrca, si Deus volens desinat habere habitudinem volentis ad id quod volebat, necesse est ut et ipse actus volendi desinat. Quod cum impossibile sit, propter Dei immutabilitatem, ut actus divinae volitionis desinat, ideo etiam impossibile est ut Deus desinat velle quod semel voluit. Et sic constat quod optime ex im-mutabilitate divina arguit Sanctus Thomas Deum ex ne-cessitate suppositionis velle quodeumque vult.

111. *Secundo.* Deum velle aliquid causatum est aeter-num. Ergo etc. Probatur antecedens. Quia sicut esse Dei. ita ct velle eius aeternitate mensuratur. Probatur conse-quentia. Quia omne aeternum est necessarium, aut sim-pliciter aut ex suppositione: cum scilicet mutari non possit.

Tertio. Deus non potest modo non velle quod ponitur voluisse: quia non potest mutari sua voluntas. Ergo nun-quam potuit non velle quicquid voluit: quia quicquid Deus potuit, potest; cum virtus eius non minuatur, sicut nec eius essentia. Ergo necessarium est ex suppositione eum voluisse quicquid voluit. Non autem est necessarium ab-

solute: sed *possibile* modo praedicto in praecedenti capite, scilicet possibilitate logica.

\dvertc quod, cum dicimus Deum non potuisse non velle quod voluit, intelligendum est de possibili secundum aliquam potentiam ab actu separatam: nunquam enim in Duo fuit potentia ut nollet quod ab aeterno voluit, ratione perfectae actualitatis et immutabilitatis suae. Si namque mtclligeretur de possibili secundum non repugnantiam ter-minorum. falsum esset. Non cnim repugnat Deo non vo-luisse aliquid in sensu diviso. Immo semper est verum dicere, *Teus potest non relie hoc*, ostenso aliquo quod velit quia semper est verum quod praedicatum non habet repugnantiam ad subiectum; et actus divinae voluntatis nunquam transit m praeteritum.

I nde non est contradictio cum inquit quod *Deus nun-quam potuit non relie quicquid vult*: et cum inferius in-quit quod est *possibile* Deum voluisse el non velle quic-quid voluit ct vult. Primo cnim loquitur de possibili dicto ab aliqua potentia separata ab actu: secundo autem, de possibili logico. Unde et illa propositio, *Quicquid Deus potuit, potest*, intelligenda est dc possibili dicto ab aliqua potentia activo ad quodeumque enim se potuit extendere virtus divina, ad idem etiam numero se potest extendere, cum virtus eius non imminuatur. Posset etiam intelligi de potentia logica: quia videlicet quod non repugnavit Dc<> absolute neque etiam nunc repugnat, licet ex suppositione repugnet.

2. Sud tunc occurrit dubium. Deus enim potuit pro-ducere diem praeteritam: cum dc fncto produxerit. Et tamen nunc non potest illam producere: quia continuum successivum idem numero reparari non potest, ut dicitur *Quolibet* IV, a. 5 *. Ergo non quicquid potuit, potest.

Respondetur ex doctrina ipsius Prima Parte, q. xxv, a. 4, ad j , quod *quicquid Deus potuit, potest*, quantum est ex parte ipsius potentiae: cum variationum non suscipiat. Non tamen quantum est cx parte factibilis: quia *aliqua habebant rationem possibilium dum erant facienda, quae, dum facta sunt, deficiunt a ratione possibilis*. Ideo propositio sic est inlelligcnda: Quicquid dc numero possibilium Deus potuit, potest, si illud possibile remaneat: non autem si transeat in impossibile produci.

IV. *Quarto.* Volens aliquid necessario vult ea quae ne-cessario requiruntur ad illud, nisi sit defectus ex parte eius, vel propter ignorantiam, vel propter passionem abducentem a recta ratione cius quod est ad hnem. Sed neutrum de Deo dici potest. Ergo, si Deus, volendo sc, vult alia, ne-cesse est ut velit omne quod ad volitum de necessitate requiritur: sicut, supposito quod velit hominem esse, ne-cesse est ut velit animam rationalem esse.

CAPITULUM OCTOGESIMUM QUARTUM

Λ 2q v a 9 sine titulo.

OUOD VOLUNTAS DEI NON EST IMPOSSIBILIUM SECUNDUM SE

x hoc apparet quod voluntas Dei non potest esse eorum quae sunt secundum * se impossibilia.

! Huiusmodi enim sunt quae in seipsis repugnantiam habent: ut hominem esse asinum, § in quo includitur rationale esse irrationale. Quod autem repugnat alicui, excludit aliquid eorum quae ad ipsum requiruntur: sicut esse asinum

excludit hominis rationem. Si igitur necessario vult ea quae requiruntur ad hoc quod supponitur velle, impossibile est eum velle ea quae eis re-pugnant. Et sic impossibile est eum velle ea quae sunt impossibilia simpliciter.

Item. Sicut supra * ostensum est, Deus, vo--°.!' lendo suum esse, quod est sua bonitas, vult omnia alia inquantum habent eius similitudinem. Se-

1 Ex hoc] *addunt* nutem BDGNZb, igitur Pe.
8 inquantum... repugnat] *quid* NZ *vide* pA.

2 «uni *post* secundum sc aYPc.

eundum hoc autem quod aliquid repugnat rationi entis inquantum huiusmodi. non potest in eo salvari similitudo primi esse, scilicet divini, quod est fons essendi. Non polest igitur Deus velle aliquid quod repugnat rationi entis inquantum huiusmodi. Sicut autem rationi hominis inquantum est homo repugnat esse irrationale, ita rationi entis inquantum huiusmodi repugnat quod aliquid sit simul ens et non ens. Non polest igitur Deus velle quod affirmatio et negatio sint simul verae. Hoc autem includitur in omni per se impossibili, quod ad seipsum repugnantiam habet inquantum contradictionem implicat. Voluntas igitur Dei non potest esse per se impossibile.

3 enus) cius 3. 5 salvari) servari PA 14 ewc post per sc aPc.

Commentaria Ferrariensis

Ex praedictis rationibus deducit Sanctus Thomas duo corollaria . Quorum primum est: *Voluntas Dei non potest esse eorum quae secundum se sunt impossibilia*

Pro qua advertendum quod, sicut necessarium est duplex, scilicet ex se et absolute, et ratione alterius sive ex suppositione, ita duplex est impossibile, *impossibile ex se*, sive *simpliciter et absolute*, dicitur cum praedicatum repugnat subiecto secundum suam naturam considerato: sicut hominem esse irrationalem est impossibile, et asinum esse rationalem, *impossibile ratione alterius* est quod secundum se quidem possibile est, sed ratione alicuius adiuncti est impossibile, quia idcirco praedicatum repugnat alicui conditioni adiunctae subiecto: sicut Sortem non sedere est quidem absolute possibile, sed. posito quod sedeat, impossibile pro tunc est ut non sedeat. Loquitur ergo hic Sanctus Thomas de illis impossibilibus in quibus praedicatum absolute repugnat subiecto. Ideo dixit quod voluntas divina non est *impossibilium secundum se*: idest. non est eorum quae ex sua ratione sunt impossibilia.

*Probat*ur ergo primo sic. Deus necessario vult ea quae requiruntur ad hoc quod supponitur velle. Ergo non potest velle ea quae eis repugnant. Ergo non potest velle impossibilia simpliciter. – Probat^{ur} prima consequentia. Quia quod repugnat alicui excludit aliquid eorum quae ad ipsum requiruntur: sicut esse asinum excludit hominis rationem. Secunda patet. Quia impossibilia simpliciter sunt quae in seipsis repugnantiam habent.

Secundo. Deus non potest velle quod repugnat rationi entis inquantum huiusmodi. Ergo non potest velle quod affirmatio et negatio sint simul vera. Ergo etc. – Antecedens probatur. Quia Deus, volendo suum esse, vult omnia alia inquantum habent similitudinem eius. Secundum hoc autem [quod] repugnat aliquid rationi entis inquantum talis, in eo similitudo divini esse servari non potest. Ergo etc. – Prima etiam consequentia probatur. Quia rationi entis repugnat quod aliquid sit simul ens et non ens: sicut rationi hominis, inquantum est homo, repugnat quod sit irrationale. – Ultima quoque consequentia patet. Quia in omni per se impossibili includitur affirmationem et negationem esse simul vera.

Circa antecedens huius rationis, considerandum quod

Amplius. Voluntas non est nisi alicuius boni intellecti. Illud igitur quod non cadit in intellectum. non potest cadere in voluntatem. Sed ea quae sunt secundum se impossibilia non cadunt in intellectum, cum sibi ipsis repugnent: nisi forte per errorem non intelligentis rerum proprietatem; quod de Deo dici non polest. In divinam igitur voluntatem non possunt cadere quae secundum se sunt impossibilia.

Adhuc. Secundum quod unumquodque se habet ad esse, ita se habet ad bonitatem. Sed impossibilia sunt quae non possunt esse. Ergo non possunt esse bona. Ergo nec volita a Deo, qui non vult nisi ea quae sunt vel possunt esse bona.

aliquid potest repugnare rationi entis uno modo, alio vero modo non repugnare: sicut caecitas, inquantum negatio visus, repugnat enti; ratione vero substrati, non repugnat enti, immo dicit ens, scilicet oculum aut animal. Repugnans ergo enti non potest cadere sub voluntate ex ea parte qua enti repugnat: quia tale non participat rationem obiecti voluntatis, quae est ratio boni fundata in esse. Ratione vero esse alicuius adiuncti polest cadere sub voluntate, ut dictum est supra * de non esse: potest enim aliquis negationem velle inquantum vult aliquod ens quod negatio concomitatur. Addidit itaque Sanctus Thomas in antecedente, *inquantum huiusmodi*, ut praeservaret se a non ente inquantum coniungitur enti, quia sic potest sub voluntate cadere.

Tertio. Quae sunt secundum se impossibilia non cadunt in intellectu, cum sibi ipsis repugnent: nisi forte per errorem non intelligentis rerum proprietatem; quod de Deo dici non potest. Ergo etc. – Patet consequentia. Quia bonum intellectum est voluntatis obiectum.

Advertendum hic quod, sicut bonum est obiectum per se voluntatis, et non potest malum sub voluntate cadere nisi sub ratione boni, inquantum videlicet apparet bonum; ita verum est per se obiectum intellectus, falsum vero in intellectu cadere non potest nisi verum appareat. Quod enim intellectus concipit de re, ipsi rei attribuit, inquantum apprehendit illud tanquam aliquid rei, et illi conformem se esse iudicat illud de re intelligendo. Unde accidit ipsi ut falsum apprehendat inquantum iudicat rei convenire et conforme esse quod rei aut repugnat aut non convenit. Propter hoc bene inquit Sanctus Thomas impossibilia secundum se intellectu capi non posse *nisi per errorem ignorantis rerum proprietates*: quia videlicet ex tali ignorantia provenire potest ut iudicet verum esse quod est falsum. Quae ignorantia si removeatur, non potest intellectus rei attribuere quod sibi repugnat: et sic non potest apprehendere impossibile.

Quarto. Impossibilia non possunt esse bona: cum non possint esse; unumquodque autem, sicut se habet ad esse, ita se habet ad bonitatem. Ergo nec volita. – Patet consequentia. Quia non vult nisi ea quae sunt vel possunt esse bona.

CAPITULUM OCTOGESIMUM QUINTUM

A 24 v b l sine titulo.

QUOD DIVINA VOLUNTAS NON TOLLIT CONTINGENTIAM A REBUS,
NEQUE ELS NECESSITATEM ABSOLUTAM IMPONIT

praedictis autem haberi potest quod
u&fiæ divina voluntas contingentiam non tollit.
nec necessitatem absolutam rebus im-
ponit

* Cap. LVIXIfi.

Vult enim Deus omnia quae requiruntur ad i
rem quam vult, ut dictum est * Sed aliquibus
rebus secundum modum suae naturae competit
quod sint contingentes, non necessariae. Igitur
vult aliquas res esse contingentes. Efficacia autem
divinae voluntatis exigit ut non solum sit quod 10
Deus \vult esse, sed etiam ut hoc modo sit sicut
Deus vult illud esse: nam et in agentibus natu-
ralibus, cum virtus agens est tortis, assimilai sibi
suum effectum non solum quantum ad speciem,
sed etiam quantum ad accidentia, quae sunt qui- h
dam modi ipsius rei. Igitur efficacia divinae vo-
luntatis contingentiam non tollit.

• Ci. cap. tx<v.

Amplius. Deus principalius vult bonum uni-
versitatis suorum effectuum quam aliquod bonum
particulare: quanto in illo completior invenitur
suae bonitatis similitudo k. Completio autem uni-
versi exigit ut sint aliqua contingentia: alias non
omnes gradus entium in universo containerentur.
Vult igitur Deus aliqua esse contingentia.

• Cip.x, 1; ».1 h.
XII. l. π.

Adhuc. Bonum universi in quodam ordine con- 3;
sideratur. ut patet in XI *Mclaphysicae* * Requirit
autem ordo universi aliquas causas esse varia-
biles: cum corpora sint de perfectione universi,

quae non movent nisi mota. A causa autem va-
riabili effectus contingentes sequuntur: non enim
potest esse effectus firmioris esse quam sua causa.
Inde videmus, quamvis causa remota sil neces-
saria, si tamen causa proxima sit contingens, effe-
ctum contingentem esse: sicut palet in his quae
circa inferiora corpora accidunt; quae quidem
contingentia sum propter proximarum causarum
contingentiam. quamvis causae remotae, quae
sum motus caelestes, sint ex necessitate. Vult
igitur Deus aliqua contingentem evenire.

Praeterea, Necessitas ex suppositione in causa
non potest concludere necessitatem absolutam in
effectu. Deus autem vult aliquid in creatura non
necessitate absoluta, sed solum necessitate quae
esi ex suppositione, ut supra * ostensum est. Ex
voluntate igitur divina non potest concludi in
rebus creatis necessitas absoluta. Haec autem sola
excludit contingentiam: nam etiam contingentia
ad utrumlibet redduntur cx suppositione neces-
saria: sicut Sortem moveri, si currit, est necessa-
rium. Divina igitur voluntas non excludit a rebus
volitis contingentiam. -'XwS.

Xon igitur sequitur, si Deus vult aliquid, quod
illud de necessitate eveniat: sed quod haec con-
ditionalis sit vera et necessaria. *Si Deus aliquid
ruit, illud erit.* Consequens tamen non oportet
esse necessarium.

10 sic om Z. 11 cs5c A *solui*-, om. %cd... Tteus vult *hom om 7,b.* 12 illud ðej esse illud aXYPc, illud «it Z. 18 Deui
foil vult ðl 2a Unt| line a. sit «inc l , «int tf.r wnc *ut videtur X.*
3 firmioris case quam] firmior (>. | qunmvt.s) quod quamvis XZ; *in A quod deletur.* 8 proximarum *post* cauiarum aPr. 30 red-
duntur] reducuntur al).

Commontaria Ferrariensis

* Cf. Commeat,
cy. pr nll.

Secndum corollarium est: *Divina voluntas contingen-*
tiā non tollit, nec necessitatem absolutam rebus im-
ponit.

I. *Probatur primo.* Deus vult aliquas res esse contin-
gentes. Ergo eius voluntas non tollit contingentiam a
rebus. – Probatur antecedens. Quia Deus %ult omnia per-
tinentia ad rem. Aliquibus autem rebus secundum modum
suae naturae convenit quod sint contingentes, non autem
necessariae. Probatur quoque consequentia. Quia efficacia
divinae voluntatis exigit ut res huc modo sit quo Deus vult
eam esse: sicut et in naturalibus, cum virtus agentis est
foriis, assimilai sibi suum effectum el quantum ad speciem
et quantum ad accidentia.

Advertendum, cx doctrina Sancti Thomae \l *Metaph.*,
lect. 3, quod aliter se habet Deus ad contingentia ct neces-
saria, et aliter aliae causae. Xam Deus, quia est causa entis
inquantum est ens. ideo etiam causa est omnium acciden-
tium entis inquantum est ens. Inter quae est *necessarium*
et *contingens*. I nde quae voluit necessaria esse, iis dedit
causas necessarias: quae autem voluit esse contingentia,
illis dedit causas contingentes. Aliae autem causae sunt
causae quidem quod effectus carum sint: non autem quod
necessarius sit aut contingens, sed illos secundum legem
necessitatis aut contingendae a superiori causa institutam
producunt. I nde sequitur in aliquibus aliis causis quod,

posita causa, ponitur necessario eius effectus absolute. In
causa autem divina, sive eius voluntate, sequitur quod,
posita divina voluntate, necessario est effectus de neces-
sitate vel contingentem secundum eius dispositionem. Pro-
pter hoc dixit Sanctus Thomas hic quod e.v *efficacia di-*
vinæ voluntatis provenit quod effectus sil necessario aut
contingenter, sicut vult: quia videlicet illi subditur ens
inquantum ens, ct per consequens omnis dispositio entis.

II. *Secundo.* Completio universi exigit ut sint quaedam
contingentia. Ergo etc. Patet antecedens. Quia alias non
omnes gradus entium in universo containerentur. Con-
sequentia vero probatur. Quia principalius Deus vult bo-
num universitatis suorum effectuum quam aliquod bonum
particulare: cum in eo completior inveniatur suae boni-
tatis similitudo.

Sed videtur haec ratio non concludere. Secundum enim
doctrinam Sancti Thomae, Deus potest plurcs species pro-
ducere quam sint productae, et p̄fectiores Sed quae- *
libet species dicit unum gradum entis. Ergo universo de-
ficiunt multi gradus entium. Ergo non est inconveniens ¶
aliquem gradum entis in universo non contineri. Cuius
oppositum hic tenetur.

Respondetur quod duplex est gradus entis: aliquis sci-
licet transcendens el communis; aliquis vero particularis.
Xecessarium el contingens sunt gradus communes et Iran-

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS,

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

iiitcm va-

ion enim

a causa,

sit neces-

uns. eiīe-

his quae

quidem

ausarum

ic. quae

ite. Vult

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

i. quod

ec con-

aiiqitid

oportet

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

ilute. In

• quod,

neces-

n. Pro-

icia di-

irio aut

tur ens

o entis,

jaedam

ias non

- Con-

ult bo-

bonum

: boni-

n cnitn

:s pro-

l quae-

rso de-

eniens

Cuius

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

IUBUS, — 100

seendentes, tanquam conséquentes uns inquantum ens, ut inquit Sanctus Thomas VI *Metaphysicae* *: quia omne ens aut est necessarium aut contingens. Quaelibet autem natura ct species dicit gradum particularem. Ad perfectionem ergo universi exigitur ut m ipso contineantur omnes gradus communes et transcendentes, et de istis loquitur Sanctus Thomas; non autem ut contineantur m ipso omnes gradus particulares possibiles esse.

III. *Tertio* *. Et est confirmatio praecedentis rationis. Ordo universi exigit esse aliquas causas variables. Ergo et aliquos effectus contingentes. Ergo etc. – Probatur antece- dens. Quia corpora sunt dc perfectione universi, quae non movent nisi mota. – Prima quoque consequentia probatur. Quia α causa variabili effectus contingentes sequuntur: cum effectus non possit esse firmioris esse quam sua causa.- Ultima etiam patet. Quia Deus vult bonum universi, quod consistit in quodam ordine.

IV. Circa illam propositionem. I canxu *variabili effectus contingentes sequuntur*, ct eius probationem, dubitatur tri- pliciter. Primo, quia variatio effectus contingentis attenditur secundum esse. Variatio autem corporum hic assignata est variatio secundum situm. Modo, non oportet ut a causa variabili secundum situm proveniat effectus variabilis se- cundum esse: quia non sequitur, si effectus sit invariabilis secundum esse, quod sit firmioris esse quam sua causa, quia potest variari secundum situm, sicut et sua causa; et potest causa variabilis secundum situm, esse invariabilis secundum esse, sicut corpora caelestia. Ergo non oportet ut effectui causae variabilis illo modo sit contingens.

Secundo ’, quia a corporibus caelestibus molis causatur defectus solis. Qui tamen non est contingens, &ed ne- cessarius.

Tertio’, quia Aristoteles, \ 111 /7irx. * et I *de Gene- ratione**, ponit unum motum regularem ad salvandam per- petuitatem generationis. Perpetuum autem non est contin- gens,sed necessarium; maxime apud Aristotelem*. Ergo etc.

V. Ad evidentiam primi dubii considerandum quod, ut habetur a Sancto Thoma λ I *Metaph.*, loco prae.illegato, causa quae per motum agit requint determinatam materiam ct dispositam; et quia contingit aliquando materiam in- dispositam esse, ideo virtus talis agentis non consequitur suum effectum; et propterea a causa variabili sequitur effe- ctus contingens, ille inquam qui ab ea ut variationi substat procedit. In tali autem progressu aequa est conditio causae et effectus: quia sicut causa potest per indispositionem ma- teriae impediri ne producat, ita effectus impediri potest ne producatur. Et quia esse causae, ut causât, est producere, ab hoc enim habet formalitr ut sit actu causans; el produci est esse enectus ut actu producitur, nam producitur for- maliter productione: ideo effectus in hoc ordine non est infirmioris esse quam sua causa.

Ad dubium ergo dicitur quod variatio causae assignata hic intelligitur non solum secundum locum aut situm, sed etiam secundum esse ipsius ut actualitr causal, modo prae-exposito. A causa enim hoc modo variabili, quae sci- licet potest producere et potest impediri ne producat, pro- venit effectus variabilis secundum esse, qui scilicet produci potest et non produci. Et per consequens contingens est.

Potest secundo propositio haec exponi, quod a causa variabili secundum essu accidentale, quae est variatio se- cundum situm tantum, oportet ut proveniat variatio secun- dum esse substantiale effectus, quando variatio causae est necessaria conditio agentis, aut ratio agendi esse substan- tiale effectus. Non debet enim effectus, secundum quod a causa procedit, esse firmioris esse quam causa secundum suam rationem agendi. Et ideo, si effectus secundum esse substantiale producatur a causa agente secundum quod sub- stat variationi, oportet ut esse variabile a tali causa recipiat.

Unde minor assumpta est falsa. Et cum probatur quia non sequitur, si sit effectus invariabilis secundum esse, quod sil firmioris esse quam sua causa: negatur hoc. Immo sequitur, quia effectus a tali causa procedit non tantum secundum motum localem sed etiam secundum esse sub- stantiale, quod, si esset invariabile, effectus, ut effectus, esset firmioris esse quam sua causa ut causa est.

\ 1. Ad secundum dubium • respondetur quod motus caeli non est absolute causa defectus solis, sed interjacentia lunae inter solem et aspectum nostrum, quae quidem provenit planctis in certo situ uxistentibus. Et quia per motum caeli planetae ad eum situm perveniunt, ideo potest dici motus caeli esse aliquo modo causa talis defectus: supposito, in- quam, quod sint planetae m sitibus non aptis ad illum effectum. Absolute autem non est causa: quia, etiam si corpora caelestia starent, posset esse talis defectus solis, planetis in dispositione convenienti existentibus. Et sic causa variabilis, ut variabilis, non est causa illius effectus.

Posset secundo dici quod defectus solis est effectus in sui natura contingens: cum possit non esse; immo de facto quandoque sil, quandoque non sit; licet sit necessarius in ordine ad causam, quia videlicet, posita sua causa, non potest non esse.

Sed quia non videtur loqui hoc loco Sanctus Thomas de contingentia effectus in se ut res est. sed ut effectus est ct in ordine ad causam, ideo potest tertio dici, con- formiter ad responsionem primi dubii, quod causa defectus solis est causa invariabilis m ratione causae, quia nunquam impediri potest ab eius productione. Ideo effectus, in ra- tione effectus, est etiam invariabilis: quia non potest non produci posita causa. – Et si dicatur quod omne agens per motum est variable hoc modo in ratione causae: dicitur quod hoc est verum de agente per transmutationem ma- teriae; non autem de agente per delationem necessariam corporum addeterminatum situm, quo modo caelum di- ctum est suo motu posse dici causam defectus solis.

\ II. Ad tertium * dicitur quod in motu primi mobilis sunt ‘ Nunu «v, *ter-* duo: scilicet ipsa situs variatio secundum partes; et uni- t,u formitas motus ac perpetuitas. (fenerationis ergo perpetuitas provenit a motu caeli non ratione variationis absolute, sed ratione uniformitatis et perpetuitatis talis variationis. Sicut enim alternatio generationis et corruptionis reducitur tan- quam in causam in alternationem situs partium primi mo- bilis, ita perpetuitas eius reducitur sicut in causam m per- petuitatem illius alternationis. Unde ratio in oppositum non concludit. Effectus enim qui a causa variabili, in- quantum variabilis est, provenit, est contingens: non autem ille qui provenit ab ipsa inquantum uniformitatem habet ut perpetuitatem in tali variatione. Potest enim esse ne- cessarius simili necessitate cum sua causa, scilicet in per- petuitate variationis: sicut palet in motu quo corpora cae- lestia inferiora a primo mobili moventur. Et hoc modo accepit Aristoteles necessitatem generationis et corruptionis perpetuae esse a motu uniformi primi mobilis.

\ 111. *Quarto* *. Deus vult aliquid in creatura non neces- silate absoluta, sed suppositionis. Ergo ex voluntate divina non potest concludi in rebus necessitas absoluta. Ergo ex ea non tollitur contingentia. Probatur prima consequentia. Quia necessitas ex suppositione in causa non potest con- cludere necessitatem absolutam in effectu. – Secunda etiam palet. Quia sola necessitas absoluta excludit contingenliam a rebus.

Non sequitur itaque, si Deus aliquid vult, quod illud de necessitate eveniat : sed quod haec conditionalis sit vera et necessaria, *Si Deus aliquid vult, illud erit*. Consequens tamen non erit necessarium.

2. Ad evidentiam huius rationis, considerandum quod contingentia et necessitas absoluta inter se oppositionem ha- bent ex suis formalibus rationibus. Ideo eidem rei convenire non possunt. Est enim contingens quod secundum se ct absolute potest non esse: necessarium autem, quod non potest non esse. Unde ubicumque ponitur necessitas ab- soluta, oportet omnino contingenliam removeri. – Nec- sitas autem ex suppositione non repugnat contingendae. Dicitur enim ex suppositione necessarium quod non potest non esse facta aliqua suppositione. Modo, non opponuntur posse absolute ct secundum se non esse, el non posse non esse facta aliqua suppositione: sicut absolute Sortes potest non moveri; posito autem quod currat, non potest non moveri. I nde ex hoc quod ponitur aliquid necessarium ex suppositione, non oportet ab eo removeri contingen- tium. Et ita, cum ex eo quod Deus aliquid xelil. necesse

IUBUS, — 100

sit cx suppositione tantum quod illud sit, quia non stant simul quod Deus velit illud evenire et non eveniat, non autem absolute; non oportet cx voluntate Dei a rebus contingendam tollere.

3. Circa illam propositionem, *Xon sequitur, si Deus aliquid velit, quod illud de necessitate eveniat*, adverte quod lv ex necessitate potest se tenere ex parte conditionnas ct consequentiae: et potest teneri ex parte consequentis. Primo modo, sensus esset quod ista conditionals non est necessaria. *Si Deus aliquid vult evenire, illud eveniet*. Et tunc falsa est propositio. Immo dicit Sanctus Thomas ipsam conditionalem esse necessariam: nam oppositum consequentis non stat cum antecedente, propter efficaciam divinae voluntatis.

Secundo modo, sensus est quod consequens illud, *Hoc eveniet*, non est in se necessarium absolute. Et hic sensus est verus, ct hic intentus a Sancto lhoma. Non enim ex eo quod Dcu> vult Antichristum fore, sequitur quod hoc absolute sit necessarium, *Antichristus erit*.

Advertendum etiam quod hoc est intelligendum de actu voluntatis ut terminari ponitur ad rem volitam absolute: non autem si modus necessitatis ponatur vohtus. Licet enim non sequatur, *Deus vult eclipsim solis evenire, Ergo necessario eveniet*, quia ista consequentia fundatur super falsa hac propositione, *Omne quod vult Deus evenire, necessario eveniet*: bene tamen sequitur, *Deus vult eclipsim necessario evenire, Ergo necessario eveniet*.

IX. Sed dubium difficillimum occurrit. Admisso enim quod ex voluntate Dei non sequatur necessitas absoluta in rebus; immo, cum hoc quod res est \olita a Deo, ipsa res maneat in se contingens, sit tamen necessaria ex suppositione. videtur quod saltem consequens sil *inevitabile* ct *immutabile*; et consequenter quod voluntas divina talem necessitatem rebus valitis imponat quae et liberum arbitrium et omne consilium tollat. Quando enim aliquid necessario dependet ex aliquo antecedente, si antecedens sit inevitabile, et consequens immutabile et inevitabile erit, et idcirco fatuum est conari ut non eveniat: sicut, si Sortes non posset mutari a cursu, nec etiam mutari posset a motu: et fatuum esset velle conari ut Sortes non moveatur, si non potest a cursu cessare. Cum ergo divina voluntas sit immutabilis, sequitur quod volitum a Deo immutabile sil et inevitabile. Et per consequens fatuum est sollicitum esse ad prosequendum quod Deus vult non esse, aut conari ad oppositum eius quod vult futurum esse. Et sic tollitur omnis humana sollicitudo.

X. Ad evidentiam huius dubii considerandum, ex doctrina Sancti Thomae Prima Parte, q. xix, a. S, et q. xxn, a. 4, ad 1, et VI *Metaph.* ♦, quod, cum Deus suprema causa sit, cui omnes aliae causae, et necessariae et contingentes, subiiciuniur; secundum quod disponit ut aliquid eveniat, ita disponit quomodo debeat evenire ct quibus ex causis. Illa enim quae vult necessario ct infallibiliter evenire, vult per causas necessarias evenire et infallibiles: ea autem quae vult fallibiliter et contingenter evenire, vult evenire mediantibus aliis causis contingentibus ct fallibilibus; sicut segetum copiam mediante aratione terrae et seminum iactu. I nde, quia effectus ab omnibus suis causis dependet, si causa secunda non ponatur, effectus non sequetur. Pro-

pterea, si debeat sequi effectus a Deo volitus mediantibui aliquibus causis, oportet ut illae causae ponantur: quia statutum est ut illis tantum mediantibus eveniat. Eatuu» enim esset qui vellet segetes, et agrum nollet arare, nolletque terrae mandare semina: aut qui fructus vellet, arbores autem plantari nollet; aut qui vellet absque sollicitudine locupletari cx mercatione.

Dicitur ergo primo, quod divina voluntas nostram sollicitudinem non tollit: quia sic aliqua vult nobis provenire ut nostro studio nostraque sollicitudine acquirantur, et contingenter eveniant. Quod si non fiat, effectus non sequetur.

Dicitur secundo, quod fatuum esset conari ad hoc ut aliquid simul sit volitum a Deo, et tamen eius oppositum fiat, sicut quod Deus velit mortem alicuius et quod mors non eveniat cum nullus efficaciam divinae voluntatis possit impedire. Non tamen est fatuum conari ad oppositum eius quod Deus vult, puta ad vitam eius cuius Deus vult mortem. quia Deus vult huius mortem provenire a causa contingenti ct impedibili; non est autem fatuum conari ad impedimentum illius causae quae absolute impediri potest, et per consequens ad oppositum effectum.

2. Si autem instetur quia, licet causa mortis sil causa secundum >e impedibilis, si tamen vult Deus illum effectum evenire per illam causam, ipsa de facto non impieditur, propter eihc ici.im divinae voluntatis: – dicitur quod utique non impieditur: sed tamen, quia vult Deus ut fallibiliter ct impedibiliter ab illa proveniat effectus, secundum sc posset impediri Et ideo qui ad hoc conatur, non conatur ad impossibile, sed ad possibile: licet intentum non consequatur illi i enim propositio, *latuum est conari ad oppositum eius quod Deus vult futurum esse*, est quidem vera in sensu composito: sensus enim est quod fatuum est conari ad hoc totum simul, quod aliquid sit volitum a Deo ct illud non eveniat. Est autem falsa in sensu diviso. Est enim sensus quod, accepto aliquo voluto a Deo, puta morte Sonis, fatuum est conari ad eius oppositum. Hoc autem falsum est; quia ipsam mortem vult Deus defectibiliter evenire; et per consequens, si conatur quis ad hoc ut non eveniat, non fatue operatur, utpote ad impossibile laborans; immo conatur ad id quod potest non evenire secundum se.

I nde. si per *infallibile* et *inevitabile* intelligatur id quod, *secundum se consideratum*, non potest non evenire: negatur quod, si antecedens alicuius condicionalis necessariae sit immutabile, ct consequens sil inevitabile; et similiter quod voluntas divina omnibus rebus inevitabilitatem imponat. – Si autem intelligatur id quod non potest non evenire e.v *suppositione alicuius*, conceduntur omnia praedicta, sed negatur quod talis incvitabilitas tollat contingendam ct libertatem ac consilium. Stant enim simul, ut superius * est ostensum, necessitas cx suppositione, et contingentia ac libertas. Propterca inquit Sanctus Thomas *Verit.* q. x.xiii. a. 5, ad 3, quod, *quamvis ista sint impossibilia, Deus vult istum salvari* », et. · *Iste damnatur**; *ista tamen sunt compassibilia, Deus vult istum salvari* >. et. *Iste potest damnari* . Cum divina enim voluntate stat potentia deficiendi effectus, licet non possit cum ipsa non esse effectus divinae voluntatis stare.

I ·Of HvilL

I ·üf» UWII.

*c· Comment
αα» 1<<1.
·u? M·

*Q. π IR

* Loc. cil.

CAPITULUM OCTOGESIMUM SEXTUM

A s5r at sine titulo.

QUOD DIVINAE VOLUNTATIS POTEEST RATIO ASSIGNARI

oliigere autem ex praedictis possumus quod divinae voluntatis ratio assignari potest.

Finis enim est ratio volendi ea quae sunt ad finem. Deus autem vult bonitatem suam

tanquam finem, omnia autem alia vult tanquam ea quae sunt ad finem*. Sua igitur bonitas est ratio quare \ult alia quae sunt diversa ab ipso.

Rursus. Bonum particulare ordinatur ad bonum totius sicut ad finem, ut imperfectum ad

1.

mediantibus
lantiir qui.i
liat. Fatuus
arare, nol-
s vellet, nr-
isquc solli-

ostram sol-
5 provenire
lirantur, ct
us non sc-

ad hoc ut
oppositum
juôd mors
tatis possit
•situm cius
vult mor-
: a causa
im conari
impediri
im.

causa se-
effectum
ipedictur.
od utique
fallibililer
mdum se
i conatur
non con-
ad oppo-
dem vera
1 est co-
in a Deo
viso. Est
ita morte
•c autem
xtibiliter
c ut non
ile labo-
mire su-

gatur id
evenire:
s neces-
et simi-
lilitatem
est non
iia prae-
coniin-
imul, ut
et con-
"Ssa-"
Thomas
incom-
damna-
t istum
a enim
1 possit
'e.

quam
as est
ipso.
J bo-
rn ad

perfectum. Sic autem cadunt aliqua sub dix ina
voluntate secundum quod se habent in ordine
boni*. Relinquitur igitur quod bonum universi
sit ratio quare Deus vult unumquodque particu-
lare bonum in universo.

Item. Sicut supra* ostensum est, supposito
quod Deus aliquid velit, sequitur ex necessitate
quod velit ea quae ad illud requiruntur. Quod
autem alii necessitatem imponit, est ratio quare
illud sit. Ratio igitur quare Deus vult ea quae
requiruntur ad unumquodque, est ut sit illud ad
quod requiritur.

Sic igitur procedere possumus in assignando
divinae voluntatis rationem. Deus vult hominem
habere rationem ad hoc quod homo sit: vult au-
tem hominem esse ad hoc quod completio uni-
versi sit; vult autem bonum universi esse quia
decet bonitatem ipsius.

y alii] alicui Z. alteri D. aliis I*J. 15 habere... hominem /iopi om n. quod] ut Pc. 17 quin detet A ω/us; quod adeat aDE\VVc»7.
qui udeant pG, qui adeat X»G. om nd demonstrandum N, nd hoc quod habeat P.
u absolute om DWZ ante ?d ipsum \lf. i ' ct hoc etiam habeat] ct haec etiam habeant aPc, etiam h.icc habeant Z. 18 vero
Λ iolus· autem.

Commentaria Fei*rariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas dc necessitate
divinae voluntatis, nunc de eius causa determinat *.
Et primo, cx parte volui; secundo, ex parte voluntatis '.

Quantum ad primum, duo tacit: primo, conclusionem
probat; secundo, eam declarat *

1. Conclusio est haec: *J)ivinae voluntatis ratio potest
assignari.*

Ad cuius evidentiam sciendum quod *ratio voluntatis* hoc
loco accipitur pro eo quod habet rationem causae quare
aliquid ad divinam voluntatem respectum voliti habeat, ut
patet capite sequenti. I bi enim unum est volitum pro-
pter alterum, id propter quod alterum est volitum, est sibi
ratio et causa propter quam est volitum: sicut color di-
citur ratio formalis qua lapis habet ut sit visibilis et sub
qua acualiter videtur, quia videlicet non habet terminare
actum visionis nisi inquantum est coloratus. I nde dicere
divinae voluntatis esse aliquam rationem, est dicere unum
volitum a Deo esse alteri volito rationem formalem quare
sit volitum et actum divinae volitionis terminat. Quod est
Deum velle unum propter alterum esse.

II. *Probatur itaque primo sic.* Deus vult bonitatem
suam tanquam finem, omnia autem alia tanquam ea quae
sunt ad finem. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia
linis est ratio volendi ea quae sunt ad finem.

Adverte quod eo modo aliquid est volitum quo est
bonum: cum obiectum voluntatis sit bonum. Id autem
quod ordinatur ad finem, ut sic, non habet rationem bo-
nitatis nisi ex tine: non enim medicina est aliquid bonum,
ut ordinatur ad sanitatem, nisi ex ipsa sanitate ad quam
ordinatur; si enim ab ipsa removeatur ordo ad sanitatem,
iam non habet rationem boni in genere sani. Propter hoc.
non habet rationem voliti et appetibilis id quod ad finem
ordinatur, inquantum huiusmodi, nisi ex line principaliter
volito. Et ideo dicitur quod *finis est ratio volendi ea quae
sunt ad finem*. Sicut enim visus aliquod est obiectum ma-
teriale, aliquod vero formale; ita et voluntatis volentis
aliqua propter finem, materialiter volita sunt ipsa ordi-
nata ad finem; ratio autem formalis ex qua habent quod
sint volita, est finis.

Secundo. Bonum universi est ratio quare Deus vult
unumquodque bonum particulare. Ergo etc. – Probatur
antecedens. Quia sic aliqua cadunt sub divina voluntate,
secundum quod se habent in ordine boni: bonum autem

Non tamen praedicta triplex ratio secundum
eandem habitudinem procedit. Nam bonitas di-
vina neque dependet a perfectione universi, neque
ex ea aliquid sibi accrescit. Perfectio autem uni-
versi. licet ex aliquibus particularibus bonis ex ne-
cessitate dependeat, quae sunt essentiales partes
universi, ex quibusdam tamen non dependet cx
necessitate, sed tamen ex eis aliqua bonitas vel
decor accrescit universo: sicut ex his quae sunt
solum ad munimentum vel decorem aliarum par-
tium uni\ursi. Particulare autem bonum dependet
ex necessitate ex his quae ad ipsum absolute re-
quiruntur: licet et hoc etiam habeat quaedam
quae sunt propter melius ipsius. Aliquando igitur
ratio divinae voluntatis continet solum decen-
tiam; aliquando utilitatem: aliquando autem ne-
cessitatem quae est ex suppositione; necessitatem
vero absolutam, solum cum vult seipsum.

particulare ordinatur ad bonum totius sicut imperfectum
ad pertectum.

Tertio. Ratio quare vult Deus ea quae requiruntur
ad unumquodque, est ut sit illud ad quod requiritur.
Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia, si Deus vult ali-
quid. necessario vult ea quae ad ipsum requiruntur. Quod
autem aliis necessitatem imponit, est ratio quod illud sil:
ct per consequens, quod sil volitum.

Ex his concludit Sanctus Thomas quod in assignanda
divinae voluntatis ratione sic procedere possumus. Deus
vult hominem habere rationem ad hoc ut homo sit; vult
hominem esse ad hoc ut completio universi sil; vult bo-
num universi esse ad hoc quod habeat * bonitatem ipsius.

III. Secundo loco conclusionem déclarai -. declarando
simul quomodo hae rationes volendi, in iis tribus ratio-
nibus assumptae, diversimode ratio volendi sunt. Nam bo-
nitas divina, quae in prima ratione posita est pro ratione
volendi universum, neque a perfectione universi dependet,
neque sibi ex ea aliquid accrescit. Perfectio autem universi,
quae posita est in secunda ratione pro ratione volendi bo-
num particulare, licet ex particularibus quibusdam bonis,
quae sunt essentiales paries universi, de necessitate de-
pendeat: ex quibusdam tamen non dependet ex necessi-
tate, sed ex eis sibi aliqua bonitas vel decor accrescit.
Particulare vero bbum, quod tertio loco pro ratione vo-
lendi positum est, ex necessitate dependet ex iis quae ab-
solute ad ipsum requiruntur: licet et quaedam propter
melius habeat.

Ex quibus concludit Sanctus Thomas quod aliquando
ratio divinae voluntatis continet solum decentiam; ali-
quando utilitatem: aliquando necessitatem ex suppositione;
necessitatem vero absolutam solum cum vult seipsum.

Sensus istorum est quod aliquando ratio volendi est
ratio volendi aliquid tanquam ducens ipsi rationi, sicut cum
Deus vult universum propter bonitatem divinam; aliquando
autem est ratio volendi aliquid tanquam utile ad talem
rationem, sicut cum Deus vult partes non essentiales uni-
versi propter ipsum universum; aliquando vero est ratio
volendi aliquid tanquam necessarium ad illam rationem,
sicut cum Deus vult ea quae absolute requiruntur ad ali-
quod particulare bonum, propter ipsum bonum particu-
lare: si enim Deus aliquid vult, necesse est ut ea quae
ad eius essentiam exiguntur, velit.

· Cf. t«u. ei var.
iniu Com·

CAPITULUM OCTOGESIMUM SEPTIMUM

A a3e sine titulo.

QUOD DIVINAE VOLUNTATIS NIHIL POTEST ESSE CAUSA

autem aliqua ratio divinae \olun-
« fëtz-'Nr Iat's ass*8nar* possit, non tamen sequitur
kWWod voluntatis eius sit aliquid causa.

Voluntati enim causa volendi est finis.
Finis autem div inae voluntatis est sua bonitas. i
Ipsa igitur est Deo causa volendi, quae est etiam
ipsum suum velle *.

Aliorum autem a Deo solitorum nullum est
Deo causa volendi. Sed unum eorum est alteri
causa ut ordinem habeat ad divinam bonitatem.
Et sic intelligitur Deus propter unum eorum aliud
velle.

Patet tamen quod non oportet discursum ali-
quem ponere in Dei voluntate. Nam ubi est unus

actus, non consideratur discursus: ut supra' circa • Q?
intellectum ostensum est. Deus autem uno actu
vult suam bonitatem et omnia alia*: cum sua • Cap. u ik
actio sit sua essentia.

Per praedicta autem excluditur error quorun-
dam dicentium omnia procedere a Deo secun-
dum simplicem voluntatem: ut de nullo oporteat
rationem reddere nisi quia Deus vult *.

Quod etiam Scripturae Divinae contrariatur,
quae Deum perhibet secundum ordinem sapien-
tiae suae omnia fecisse: secundum illud Psalmi*:
Omnia in sapientia fecisti. Et Eccli. i'° dicitur
quod *Dens effudit sapientiam suam super omnia
opera sua.*

3 illiquid EGY6; aliqua cum pA ceteri, 10 bonitatem] voluntatem Pc. 13 tamen) nutem «Pe.
14 opera om aG. opera ftUt cm Ch,

Commentaria Ferrariensis

Ostenso quod divinae voluntatis aliquam rationem assi-
gnare possumus, ostendit quoniam propter hoc non
oportet eius aliquam causam ponere

Ubi advertendum quod aliud est dicere aliquid esse
rationem divinae voluntatis; ct aliud, ipsius esse aliquam
causam. Cum enim dicimus cius esse aliquam *rationem*,
intelligitur ex parte voliti esse aliquam causam quae re-
spondet ad interrogationem qua quaeritur quare hoc est
volitum, ct quae est ipsius voliti causa cx qua habet quod
ad divinam voluntatem ordinem habeat: ratio enim volendi
cx parte voliti se tenet. Cum autem dicimus ipsius esse
aliquam *causam*, ponitur ipsum actum voluntatis ab aliqua
causa dependere: sicut, cum dicimus cognitionis conclu-
sionis in nobis causam esse cognitionem principiorum,
intelligimus ipsum actum quo cognoscimus conclusiones,
esse causatum ab actu quo cognoscimus principia. Iloc
autem impossibile est in Deo. Ideo concedit quidem San-
ctus Thomas esse divinae voluntatis aliquam rationem:
aliquam autem esse eius causam negat.

I. Probatque hac ratione. Voluntati causa volendi est
tinis. Sed finis divinae voluntatis est sua bonitas, non au-
tem aliquid aliorum. Ergo ipsa est Deo causa volendi, non
autem aliquid aliorum. Sed ipsa bonitas est etiam ipsum
suum velle. Supple: Ergo neque ipsa bonitas est realiter
causa ipsius actus volendi: cum nihil sit sui ipsius causa.

Subiungit autem duo. Primum est quod unum aliorum
a Deo est alteri causa ut ordinem habeat ad divinam vo-
luntatem. Et sic intelligitur Deus propter unum eorum
aliud velle.

Secundum est quod cx his patet non oportere in divina
voluntate discursum aliquem ponere, idest. successionem
aliquam cum causalitate unius actus super alium. Quia
Deus uno actu vult suam bonitatem et omnia alia, cum
sua actio sit sua essentia: ubi autem est unus actus, non
consideretur discursus.

II. Advertendum quod divina bonitas est quidem, se-
cundum nostrum modum intelligendi, causa divinae volun-
tatis: eo quod sit finis; finis autem, apud nos, movet vo-
luntatem ad ea quae sunt ad finem. Secundum tamen rem
non est cius causa: cum non sit realiter distincta ab actu
volendi. Ideo, cum dixisset quod bonitas est causa volendi.
subiunxit statim, *quae est etiam ipsum suum velle*, quasi

diceret: Cum dico ipsam esse causam, non intelligo se-
cundum rcalem causahtatem, cum sit idem cum ipso velle»
sed tantum secundum nostrum modum intelligendi.

Notandum etiam quod mens Sancti Thomae est pro-
bare nihil aliud a Deo esse causam divinae voluntatis etiam
secundum modum nostrum intelligendi, cum nihil aliud a
Deo sit divinae voluntatis finis, licet unum creatum al-
terius rei creatae finis sit. non autem absolute non esse
ipsius aliquam causam, saltem secundum modum consi-
derandi. Ideo, admisso quod bonitas divina aliquo modo
sit causa, sufficit sibi ostendere quod alia volita non sint
eius causa.

Considerandum ulterius quod etiam in nobis volitio finis
tunc tantum est causa volitionis eorum quae sunt ad finem,
quando alio actu volumus finem absolute, et alio actu ca
quae sunt ad finem. Quando enim utrumque eodem actu
volumus, tunc volitio finis non esi *causa* volitionis eorum
quae sunt ad finem: quia idem non est causa sui ipsius.
Finis tamen volitus est *ratio* volendi id quod est ad finem.
Propter hoc, quia Deus unico aclu et se et alia vult, volitio
sui non potest esse causa volitionis aliorum.

111. Ex his excluditur error dicentium quod nullius eo-
rum quae Deus vult oportet reddere rationem, nisi *quia
Deus ruit*.

Qui etiam error in Scriptura Sacra removetur, perhi-
bente omnia Deum secundum ordinem suae sapientiae
fecisse, ul in Psalmo ei *Ecclesiastici* primo.

Advertendum quod *primi effectus Dei ex sola divina
voluntate dependent*, ut diciiur Prima Parie, q. xix, a. 5 *; * A- ..
alii autem ex aliis causis. Ideo illorum non potest primorum
effectuum assignari aliqua ratio creata: sicut productionis
universi nulla est ratio nisi quia Deus voluit bonitatem
suam manifestare et communicare, quod totum ad divinam
voluntatem pertinet. Aliorum autem potest ratio creata
assignari. *Voluit enim Deus hominem habere manus ut
deservirent intellectui operando diversa opera.* Ideo falsum
est quod omnia dependeant cx simplici voluntate Dei, nul-
liusque sil ratio nisi quia Deus voluit. Immo potius di-
cendum est quod divina sapientia est regula divinae volun-
tatis; et quod ideo Deus sic voluit quia per sapientiam
suam est hoc ordinatum ad illud et ordinatum ut hoc sit;
iuxta ea quae dicuntur l'erit., q. xxiiu, articulo 6.

• Cip.uw»•

• Ci. Comment,
cap. pracc., fait.

•Ü
tau .σ» ix *10?

• Pk OJL
K· i 11WL

•(4.M.9: t,»:
l .n Ls»••

jÇ.-.U-: »Qlt

CAPITULUM OCTOGESIMUM OCTAVUM

A 2? r b 18 sine titulo.

QUOI) IX DEO EST LIBERUM ARBITRIUM

‘ circa

) actu
η sua

orun-
xrun-
>rteai

ici4 Λ M ù uiu.
atur,
)ien-

:itur
nnia

I-α?κ*.T,I;
ιΛιμI.

se-
lle.

ro-
am
d a
al-
isc
si-
do
nt

is
n,
»
'
u
D
L
I.
0

r

,

I

I

t

x praedictis autem ostendi potest quod in Deo liberum arbitrium invenitur.

Nam liberum arbitrium dicitur respectu eorum quae non necessitate quis vult, sed propria sponte: unde in nobis est liberum arbitrium respectu eius quod volumus currere \el ambulare. Deus autem alia a se non ex necessitate \ult. ut supra * ostensum est. Deo igitur liberum arbitrium habere competii.

Adhuc. Voluntas divina in his ad quae secundum suam naturam non determinatur, inclinatur quodammodo per suum intellectum, ut supra * ostensum est. Sed ex hoc homo dicitur prae ceteris animalibus liberum arbitrium habere quod ad volendum indicio rationis inclinatur, non impetu naturae sicut bruta. Ergo in Deo est liberum arbitrium.

Item. Secundum Philosophum, in III *Ethic.* L

? unde) ut Z. c-t *non habebat* pA; dicitur *cue post* arbitrium Z, *obi ot ceteri.* 10 secundum «uam naturam non] non secundum naturam suam aPc *et sine* non Z. 14 quod) quit W. 1 ad finem *pait* aunt IIh\\ YZ. > alia vero] non EV, *rata* pG, ct non «icut quae ad finem sunt alia %ero IX/. io maxime *post* agenti NZ. 14 secundum A ut patet per. 15 in principio) m primo EGWsNfr, primo Z, om pX.

Commentaria Ferrariensis

Postal am determinavit Sanctus Thomas de voluntate divina ut voluntas est, nunc de ipsa determinat ut habet rationem liberi arbitrii

Èt ponitur conclusio haec: *In Deu liberum arbitrium invenitur.*

1. *Probatur primo sic.* Deus alia a se non de necessitate vult. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia liberum arbitrium dicitur respectu eorum quae non de necessitate quis vult, sed propria sponte.

Considerandum, ad huius rationis evidentiam, ex doctrina Sancti Thomae Quaestionibus *de Malo.* q. xvi. a. 5, quod aliquid se habet ad liberum arbitrium tanquam existens de ratione eius; aliquid vero convenit sibi secundum quod est in aliqua natura. De ratione enim eius est ut in diversa possit obiecta ordinata ad finem. Posse autem in bonum et malum non est de ratione liberi arbitrii, sed sibi convenit inquantum invenitur in natura potenti deficere. Similiter quod unum velit et postea eius oppositum per mutationem voluntatis, convenit sibi secundum quod est in natura aliquo modo mutabili. \olens ergo Sanctus Thomas ostendere in Deo esse liberum arbitrium, assumit dumtaxat quod est de ratione liberi arbitrii, scilicet non necessitati ad hoc vel illud, sed posse velle hoc aut illud in ordine ad finem. Hoc enim Deo maxime convenit: cum nullum creatum ad eius bonitatem, quae est tinis, ncessariam habitudinem habeat.

II. *Secundo.* Voluntas divina in iis ad quae secundum naturam non determinatur, inclinatur quodammodo per intellectum, ut dictum est supra, cap. t.xxxi. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia ex hoc homo dicitur habere liberum arbitrium, quia ad volendum indicio rationis inclinatur, non impetu naturae ut bruta.

Advertendum quod, cum ratio liberi arbitrii consistat in hoc quod in diversa potest; sequatur autem appetitus animalis cognitionem: ad hoc ut appetitus in diversa possit, oportet ut cognitio et iudicium de appetibili ad multa se

pohtnlas est Jims. electio autem eorum quae ad Jinem sum. Cum igitur Deus seipsum tanquam finem velit, alia vero sicut quae ad finem sunt *, sequitur quod respectu sui habeat voluntatem tantum, respectu autem aliorum electionem. Electio autem semper per liberum arbitrium iit. Deo igitur liberum arbitrium competit.

Praeterea. Homo per hoc quod habet liberum arbitrium, dicitur suorum actuum dominus. Hoc autem maxime competit primo agenti, cuius actus ab alio non dependet. Ipse igitur Deus liberum arbitrium habet.

Hoc etiam ex ipsa nominis ratione haberi potest. Nam *liberum est quod sui causa est.* secundum Philosophum, in principio *Metaphysicae* *. Hoc autem nulli magis competit quam primae causae, quae Deus est *

habeat. Est autem hoc proprium intellectus et rationis: nam in brutis est determinatum iudicium a natura. Ideo bene dicitur hoc loco quod homo est liberi arbitrii *eo quod indicio rationis ad volendum inclinetur.* I nde, ut dictum est supra *. de mente Sancti Thomae, *Verit.*, q. xxiv *, radix libertatis est in ratione, licet formaliter sit in voluntate. I bi ergo inclinatio voluntatis sequitur non naturam, sed iudicium intellectus, quod est per intellectum inclinari, ut in Deo respectu creaturarum invenitur, illa inclinatio libera est et ad liberum pertinet arbitrium.

111. *Tertio.* Deus respectu sui habet voluntatem tantum, respectu autem aliorum habet electionem. Ergo etc. Probatur antecedens. Quia *voluntas est finis*, ut dicitur III *Ethic.*, cap. vu *. *electio autem eorum quae sunt ad finem.* – Consequentia etiam probatur. Quia electio semper per liberum fit arbitrium.

(arca illam propositionem Aristotelis, *Voluntas est finis*, adverte quod non accipitur *voluntas* pro potentia, sed pro actu voluntatis, ut dicitur Prima Secundae, q.vni *: actus enim ille voluntatis qui simpliciter et absolute dicitur *velle*, est proprie respectu finis. Quamvis et quandoque indifferenter omnem actum voluntatis dicamus *velle*: sed est impropria acceptio. Quia actus denominatus a potentia est eius actus simplex. Xctus autem simplex est qui terminatur ad per se obiectum potentiae. Finis autem est primo et per se obicctum voluntatis. Ideo ille proprie actus voluntatis dicitur *velle*, sive *voluntas*, qui ad finem terminatur.

2. Circa illam propositionem, *Electio semper per liberum arbitrium jit.* dubitatur. Quia, ut hic dicitur, *electio est eorum quae sunt ad Jinem* Sed multa sunt ad linetn quae non libere volumus, sed eadem necessitate qua volumus finem: sicut ea sine quibus finis haberi non potest. Ergo electio non semper pertinet ad liberum arbitrium: nisi dicamus liberum arbitrium in aliquid necessario inclinari; quod eius rationi repugnat.

' Cep. uxixi.

*Cap. 11,9; ».Th. I.3.

• Cap. 1111.

• Cap. I i x ii . Comment., n. » *. Art. 6

• AL cap. v.

• Art. a.

Ad huius evidentiam considerandum quod, cum *electio* segregationem quandam ab aliis importet; segregatio autem non fiat nisi eorum quae commixta sunt: electio proprie est respectu eorum quae sunt commixta et convenientia, dum unum eorum aliis praeacceptatur. Ideo ubi sit unum tantum medium ordinatum ad finem, respectu eius non est electio: sed eadem erit ratio volendi finem et id quod est ad finem, et eadem necessitas. Ubi autem ad finem multis mediis potest perveniri, respectu uniuscuiusque illorum potest esse electio. Similiter omnia necessaria ad finem, sine quibus scilicet finis haberi non potest, habent rationem unius medii; et eadem necessitate sub voluntate cadunt cum lme, si cognoscantur necessaria esse. Et eorum non est electio: cum necessarium aliis praeacceptari non possit, eo quod cum aliis, utilibus tantum, non conveniat, sed se ipso ab aliis sit segregatum in ratione ordinati ad finem: ipsum enim necessarium est, alia vero utilia.

Illa ergo propositio est universaliter vera, *Electio semper ad liberum arbitrium pertinet*; quia electio est eorum quae ad finem non necessario ordinantur; et ideo quod unum prae aliis acceptetur, est ex libertate volentis fmem.

Ex quo etiam patet illam propositionem, *Electio est eorum quae sunt ad finem*, oportere intelligi de iis quae contingentia sunt: non autem de iis quae necessaria sunt

ad finem, quia illa non cadunt sub electione, eorum necessitate cognita, sed sub volitione finis. Unde omnis quidem electio est eorum quae sunt ad finem: non autem omnia ordinata ad finem sub electione cadunt. Et sic, cum creaturae ad divinam bonitatem habeant ordinem contingentem, non necessarium, sequitur quod omnia creata sub divina electione cadunt, et per consequens sub libero Dei arbitrio.

IV. *Quarto*. Deus est maxime dominus suorum actuum: cum actus eius ab alio non dependeat. Ergo etc. – Patet consequentia. Quia homo per hoc quod habet liberum arbitrium, dicitur dominus suorum actuum.

Confirmatur ex nominis ratione. Quia *liberum dicitur quod sui causa est*, ut dicitur I *Melaphysicae*. ¶ loc autem nulli magis competit quam primae causae.

¶dvcrendum, cum dicitur Deum esse maxime dominum suorum actuum, quod hoc intelligitur non quoad substantiam actus, cum actus ita sil sibi naturalis sicut essentia: sed intelligitur quoad terminationem ad obiecta. Quod enim hanc et illam creaturam producat, est in libertate Dei: ipsa tamen substantia productionis activae est sibi a natura et non subest libertati; nisi diceretur negative actuum substantiam sibi libere et ex se convenire quia a nullo alio sibi convenit, sicut naturalia creaturis ab alio illis sunt tributa.

CAPITULUM OCTOGESIMUM NONUM

A 25 v u i sine titulo.

QUOD IN DEO NON SUNT PASSIONES AFFECTUUM

RTSod;;x praemissis autem sciri potest quod **J** passiones affectuum in Deo non sunt.

*« Secundum enim intellectivam affectionem non est aliqua passio, sed solum secundum sensitivam, ut probatur in \ II *Phy-* i *sicorum* '. Nulla autem talis affectio iri Deo esse potest: cum desit sibi sensitiva cognitio, ut per supra * dicta est manifestum. Relinquitur igitur quod in Deo non sit affectiva passio.

Praeterea. Omnis affectiva passio secundum **"** aliquam transmutationem corporalem fit: puta secundum constrictionem vel dilatationem cordis, aut secundum aliquid huiusmodi. Quorum nulum in Deo possibile est accidere: eo quod non sit corpus nec virtus in corpore, ut supra * ostensum est. Non est igitur in ipso affectiva passio.

Item. In omni affectiva passione patiens aliqualiter trahitur extra suam communem, aequalem vel connaturalem dispositionem: cuius signum est quod huiusmodi passionem, si intendantur, animalibus inferunt mortem. Sed non est possibile Deum extra suam naturalem conditionem aliquid trahi: cum sit omnino immutabilis, ut supra **¶** ostensum est. Patet igitur quod in Deo huiusmodi passionem esse non possunt.

Amplius. Omnis affectio quae est secundum passionem, determinate in unum fertur, secun-

dum modum et mensuram passionis: passio enim impetum habet ad aliquid unum, sicut et natura; et propter hoc ratione oportet eam reprimi et regulari. Divina autem voluntas non determinatur secundum se ad unum in his quae creata sunt, nisi ex ordine suae sapientiae, ut supra ; ostensum est. Non est igitur in ipso passio "X'm. secundum affectionem aliquam.

Adhuc. Omnis passio est alicuius potentia existentis. Deus autem est omnino liber a potentia: cum sit purus actus*. Est igitur agens tantum, et non modo aliqua passio in ipso locum habet.

Sic igitur omnis passio ratione generis a Deo removetur.

Quaedam autem passionem removentur a Deo non solum ratione sui generis, sed etiam ratione speciei. Omnis enim passio ex obiecto speciem recipit. Cuius igitur obiectum omnino est Deo incompetens, talis passio a Deo removetur etiam secundum rationem propriae speciei.

Talis autem est tristitia vel dolor: nam eius obiectum est malum iam inhaerens, sicut gaudii obiectum est bonum praesens et habitum. *Tristitia* igitur et *dolor* ex ipsa sui ratione in Deo ij esse non possunt*.

Adhuc. Ratio obiecti alicuius passionis non solum sumitur ex bono et malo, sed etiam ex hoc

• Cip. III (PIMOII ♦.Th. 1.6; hid. in, J »qq.

• Op. XLIV.

Cap. wu

• Cap- *»'..

•Mf. HUH.

'L'?- UUII, nui

•Ü. up. VII

'G Coacui v. tui, a:L

· ?«

'Cis.tr.

* M «

· unr.ru.

i nutem sciri] sciri N, sumi Z. 3 intellectivam allectionem] intelligentia N, intlligcntiam Z. 5 sensitivam] virtutem sensitivam NZ. 7 desit sibi sensitiva cognitio) Deus sit supra sensitivam cognitionem Z. »3 dilatationem] dilationem iGN. 18 communem] conventionem E, conditionem aequalem) essentialem N'ZP*f. q potentia) in potentia Pc. 12 locum habet) *E regione horum verborum margo A habet* hoc patet per Augustinum, *absque remissionis signo; cf. pz\ ad finem cap praecedentis.* >3 ratione generis A solus; (et J) nomine et genere *codices et cd*, et nomine ct re P. 17 speciei] suae speciei BDEPc. at vel A solus; ct.

MII X. I AAI.

Corum ne-
ornnii qui-
non autem
Et sic, cum
icm contin-
i creata »uh
libero Dei

m actuum:
te. – Patet
iberum ar-

um dicitur
loc autem

dominum
J substan-
entia:
jod enim
Dei: ipta
natura et
(substan-
alio sibi
t tributa.

quod aliquo-
rum: sic enim
tur modus ipse
ratione passionis
nec ipsa passio
ratione propriae
habeat obiectum
obtentum, sed
non potest com-
petere, ratione
quae tanta est
Spes igitur in
suae speciei. Et
non habiti.

Amplius. Sicut
tiam additionis
ita etiam, et multo
ad malum *. I'mor
potest imminere,
Duplici igitur
excluditur: et quia
inesse.

Item. Poenitentia
Igitur et ratio
solum quia species
mutationem voluntatis

Praeterea. Absque
non potest ut illud

tur ut malum. Nec
ut alterius malum
in quibus corruptio
universali autem bono
aliquid deperit, sed
tatur. Deus autem
Nullius igitur malum
et non est sibi malum,
quia sua scientia est
ostensum est. Inridiam
est esse, etiam secundum
non solum quia invidia
etiam quia tristatur de
accipit bonum alterius
Adhuc. Eiusdem
et appetere malum:
quod bonum aestimatur
est ex hoc quod malum
Ira autem est appetitus
Ira igitur a Deo longe
suae speciei: non solum
est: sed etiam quia est
pter tristitiam ex iniuria
Rursus, quaecumque
species sunt vel ab eis
Deo excluduntur.

111 Phrt.. till,

Cap. λ<ιχ.

Cap. on.

passio
icut et
m re-
; non
quae
Jt su-
»ssio

3 ipte om ac. 7 iam A solus; om. 13 nc..| ne BCF: lac. II. 16 etiam ct A solus; ont D, dium cricri, 30 ct quia) quia aZ.
37 cognitivae) cognitio pGNY.
5 aliquid deperit DXYZ; deperit (deperiit a) aliquid. g ut) etiam ut Pd. to malum ait, loco legimus cum HWPd; bonum caui A,
cum quo ceteri; ut Y corrector supra marginem: « duo libri Aī slant aed ego credo quod detlicbt non ante verbum «prehendet ». 16 malum
post sibi. 37 spedea A solus, «pederum.

Commentaria Ferrariensis

ostquam determinavit Sanctus Thomas de intellectu et
voluntate divina, nunc dc passionibus ct virtutibus de-
terminat*. Circa hoc autem duo facit: primo, determinat
de passionibus; secundo, de virtutibus cap, xcn. Circa pri-
mum duo facit: primo, agit de iis quae a Deo removentur;
secundo, de iis quae sibi conveniunt, capite sequenti. –
Prius autem determinat dc passionibus quam dc virtutibus,
quia aliquarum virtutum obiecta sunt passionες; prius au-
tem determinandum de obiectis.

Circa primum duo facit: primo, ostendit nullam pas-
sionem convenire Deo ratione generis, scilicet secundum
rationem passionis; secundo, ostendit aliquas etiam ratione
propriae speciei ab ipso removeri *.

Quantum ad primum, advertendum quod affectionis
nomine ipsas passiones, ut patet ex Prima Secundae, q. xxn,
a. 2 *, Sanctus Thomas intelligit. I nde, cum inquit quod
in Deo non sunt passiones affectuum, est constructio m-
transitiva, et est sensus quod in ipso non sunt passiones
appetitus, quae sunt affectiones quaedam. Dicuntur autem
passiones appetitus affectiones quaedam ad differentiam
passionis intellectus et sensus, quae sunt receptiones tan-
tum, non autem motus et inclinationes ad rem, quod no-
mine affectionis importatur.

I. Probatur ergo primo, nullam passionem, ut passio
est, Deo convenire posse, sic. Secundum intellectivam affe-
ctionem non est aliqua passio, sed secundum sensitivam
tantum, ut dicitur VII Phys., texti. 18. Ergo in Deo non est
aliqua passio: in eo enim non est sensitiva affectio, sicut
nec sensitiva cognitio.

Advertendum, ex Prima Secundae, loco superius alle-
gato -, et de Verit., q. xxvi -*, quod passio proprie dicta in-
venitur tantum ubi est transmutatio corporalis. Quia passio

Summa Contra Gkmtiies t). Thomas Tom. 1.

proprie nominat receptionem alicuius cum alterius abie-
edone per motum: ct quia moveri est corporum, ideo in
actu appetitus intellectivi, quia non est actus organi cor-
poralis, non est passio, sed tantum in actu appetitus sen-
sitivi. Unde ct ipsius appetitus sensitivi motus cum aliqua
transmutatione corporali definiuntur: dicitur cnim ira ac-
censio sanguinis circa cor *.

Secundo. Deus non est corpus neque virtus in corpore.
Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia omnis affectiva
passio fit secundum aliquam transmutationem corporalem.

Tertio \ Non est possibile Deum extra suam naturalem
dispositionem aliquo-iter trahi: cum sit omnino immuta-
bilis. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia in omni
affectiva passione patiens aliquo-iter trahitur extra suam
conditionem essentialem *. vel connaturalem dispositio-
nem. Unde per carum intensionem animalia moriuntur.

II. Sed occurrit hoc loco dubium non dissimulandum.
Nam conditio essentialis dicitur quae consequitur rei essen-
tiam; et dispositio dicitur connaturalis quae naturae prin-
cipia consequitur. Remanente autem essentia et principiis
naturalibus, non potest removeri quod essentiam conse-
quitur: alioquin non consequeretur necessario essentiam.
Ergo passio non potest trahere aliquem extra suam dispo-
sitionem essentialem nisi illud corrumpendo. Ergo falsum
est quod hic dicitur, scilicet quod patiens trahitur extra
suam conditionem essentialem.

Respondetur quod conditio aliqua potest dici essentialis
dupliciter; et similiter dispositio connaturalis. Uno modo,
quia ad principia essentialia ct naturalia de necessitate con-
sequitur: sicut esse risibile est dispositio connaturalis ho-
minis ct essentialis conditio. Alio modo, quia concomitatur
essentiam semper, si suae naturae res relinquatur, et nisi

I de .lineu, i,
π tl.

* Cf. n. tn.

* Cf. text, cl VAC.

SIMMA CONTRA GENTILES, CAP. LXXXIX.

interveniat impedimentum: sicut habere duas manus est homini connaturalu. Prima conditio essentialis non potest removeri a re manente subiccto: non enim per quodeumque agens potest removeri risibilem esse ab homine. Quae autem essentialis vel connaturalis secundo modo dicitur, potest ex aliquo impediante aut extrinsecus agente removeri: potest enim aliquid esse homo et tamen duas manus non habere. Iioc ergo secundo modo intendit Sanctus Thomas de conditione essentiali loqui. I'nde, cum dixisset quod *patiens trahitur aliququaliter extra suam conditionem essentialem*, ne aliquis existimaret ipsum loqui aut de principiis essentialis aut de eo quod talia principia de necessitate consequitur, quasi exponendo quod dixerat, addidit, *vel connaturalem dispositionem*, ac si diceret: Ioco *conditionem essentialem omnem connaturalem dispositionem*, id scilicet quod consequitur naturam rei sibi derelictam omni deducto impediante. Hoc autem in omni passione aliququaliter lit. Quia aut concalescit corpus ex motu appetitus aut frigescit, aut contrahitur cor aut dilatatur, praeter cursum consuetum naturae suae. Dicit autem patiens *aliququaliter*, non autem simpliciter trahi extra conditionum naturalem et essentialem: quia non omnino quidem sua naturali dispositione privatur, sed aliqua tantum ex parte, dum, verbi gratia, aut magis solito intenditur aut remittitur.

♦Cf.n. i. *tento*,

m *Quartn* . Divina voluntas non determinatur secundum se ad unum respectu creaturarum, sed ex ordine divinae sapientiae. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia omnis affectio quae est secundum passionem, determinate in unum fertur secundum modum et mensuram passionis: cum passio impetum habeat ad aliquid unum, sicut ut natura; el propter hoc ratione oporteat eam repiimi et regulari.

2. Circa istam propositionem, *Passio impetum habet ad aliquid unum sicut et natura*, dubitatur. Nam reprimi et regulari ratione convenit ei tantum quod diversimode potest ferri et dirigi. Propter hoc operatio virtutis nutritivae non regulatur ratione, quia est ad unum determinata. Sed, ut hic dicitur, *oportet regulari ratione et reprimi passionem*. Ergo non est ad unum determinata. Et sic videtur Sanctus Thomas sibi ipsi hoc loco contradicere.

3. Ad huius evidentiam considerandum, ex *QQ.de Ierit.*, q. xxv, a. i et 4. quod aliter appetitus naturalis determinatur ad unum, et aliter appetitus animalis. Nam appetitus naturalis non consequitur aliquam apprehensionem appetentis, sed formam naturalem: et quia res naturalis in suo esse est determinata, ideo talis appetitus est ad unum appetibile determinatum. Propter crea, posita forma et deductis impedimentis, sequitur actus: sicut, posita gravitate in corpore gravi, sequitur motus deorsum, si grave sit extra locum ipsius et non sit impeditum. – Appetitus autem animalis sequitur apprehensionem sensus. Et quia sensus potest apprehendere aliquid ut conveniens et ut nocivum, et aliquando nihil apprehendere ut conveniens aut ut nocivum, ideo talis appetitus non determinatur ad unum appetibile secundum se, neque semper exit in actum deductis impedimentis: sed, si apprehendatur aliquid ut delectabile ut conveniens, de necessitate fertur in illud; et e contrario, si apprehendatur ut nocivum secundum sensum, illud necessario refugit. In quo differt ab appetitu rationali, qui non determinatur ad unum nisi respectu finis, quantumcumque sibi aliquid proponatur ut bonum et utile.

Ex quo patet quod appetitus naturalis ex se determinatur ad unum; appetitus autem animalis non determinatur ad unum nisi supposita apprehensione qua proponitur sibi aliquid sub ratione proprii obiecti. Et quia, ut dicitur Prima Secundae, q. xvn, a. 7, apprehensio sensitiva in homine nata est regulari ratione, cum ipsa sit particularis et ratio sit universalis, sicut et virtus activa particularis a virtute universali regulatur; ideo et ipse motus appetitus sensitivi natus est ratione regulari; ut scilicet ipsi modus et terminus quidam a ratione imponatur indicante sic esse appetendum, puta vindictam sic debere appeti et non aliter. Passio igitur determinatur ad unum ex apprehensione qua iudicatur aliquid delectabile et conveniens, aut malum et nocivum. – Ad illud etiam, secundum se, toto impetu fertur:

cum naturaliter feratur in omne delectabile, naturaliterque refugiat omne triste. Sicut ira, secundum se et absolute, toto impetu fertur ad vindictam: et ideo, ad hoc ut vitiosa non sit, necesse est ut a ratione aliquis sibi limes imponatur. Et similiter est de aliis passionibus.

Xd dubium ergo dicitur primo, quod similitudo inter naturam et passionum accipienda est tantum quantum ad determinationem ad unum, non autem quantum ad modum determinationis. Quia et natura et passio ad unum quidem determinantur, sed tamen diversimode: nam natura a forma naturali determinatur ad unum, passio autem ex apprehensione sensus, aut etiam rationis.

Dicitur secundo, quod tale determinatum ad unum ex apprehensione potest reprimi ut regulari ratione. Et potest ad illud unum diversimode se habere: et secundum scilicet totum impetum, si apprehensio sensus non sit secundum rationem impurata; et secundum aliquam limitationem, si ipsa apprehensio ratione reguletur. Determinatum autem ad unum ex forma non est necesse, ad hoc ut bonum sit, quod ratione reguletur: quia ex se non subditur rationi.

IV. Quantum ad secundum ., ostenditur quod aliquae passionis a Duo etiam ratione propriae speciei remonentur: scilicet ex propria differentia, qua unaquaeque ponitur in sua specie et ab alia distinguitur passione. Et sex ponuntur conclusiones.

Prima est: *Tristitia et dolor non sunt in Deo*, Probatur. Obiectum vius est malum iam inhaerens: sicut gaudii bonum praesens ut habitum. Sed Deo hoc non convenit. Ergo etc. Patet consequentia. Quia, cum omnis passio ex obiecto speciem recipiat, talis passio cuius obiectum est Deo incompetens, ab eo secundum rationem propriae speciei removetur.

2. Secunda est: *Spes aut desiderium non est in Deo*. Probatur supponendo rationem obiecti alicuius passionis non sedum sumi ex bono et malo, sed etiam ex hoc quod aliquis ad alterum horum aliququaliter se habet. Ex quo sequitur quod, si modus se habendi ad obiectum passionis Deo non competit, et ipsa quoque passio ab ipso removetur. Tunc sic. Spui et desiderii obiectum est bonum, non quidem obtentum aut habitum, sed obtinendum aut non habitum. Sed hoc Duo non potest competere: cum eius perfectio tanta sit ut ei aliquid addi non possit. Ergo etc.

Sed occurrit dubium. Nam non solum sibi quis sperat bonum, sed etiam amicis. Ergo, quamvis bonitati et perfectioni divinae aliquid addi non possit, quia tamen creaturae aliquid addi potest, poterit in Deo esse spes qua speret creaturam aliquid obtenturam.

Respondetur quod spes quae est passio appetitus sensitivi, extenditur tantum ad bonum sperantis: cum bonum appetitus sensitivi sit delectabile et conveniens secundum sensum. Sed spes quae nominat actum voluntatis, potest etiam secundario ad bonum alterius extendi, inquantum per amorem aliquis unitur alteri, ut dicitur Secunda Secundae, q. xvn, a. 3. Veruntamen spes etiam isto modo sumpta in Deo esse non potest: quia spes proprie respicit bonum quod etiam respectu sperantis est futurum: Deo autem nihil est futurum. – Si autem aliquis nomen spei vellet largius accipere, pro actu scilicet voluntatis quo quis vult alicui bonum illi futurum cum certitudine, sic non esset inconveniens dicere Deum sperare nobis beatitudinem. Sed hoc esset vocabulis abuti.

Advertendum autem quod spes eo modo quo potest esse de iis quae ad alios pertinent, scilicet de alicuius rei eventu, *non est de ipso eventu boni alterius nisi inquantum existimatur ut bonum speranti*, ut dicitur 111 *Sent.*, d. xxvt. in expositione Litterae *. Ideo, cum nihil bonitatis Deo possit addi, nullo modo potest dici esse spes in Deo. Propter hoc Sanctus Thomas, ad ostendendum in Deo spes non esse, hoc solum pro ratione adduxit, quod perfectioni divinae aliquid addi non potest.

3. Tertia est: *Timor non est in Deo*. Probatur. Tum quia eius obiectum est malum quod potest inesse. In Deo autem non est potentia ad malum. Tum quia non est nisi existentis in potentia.

M 11-1

4. Quarta est: *Poenitentia non est in Deo*, Probatur. Tum quia est species tristitiae. Tum quia mutationem affectus importat. Quorum neutrum est in Deo.

5. Quinta est: *Invidia non est in Deo*. Probatur. Tum quia est species tristitiae. Tum quia tristatur de bono alterius. Quorum neutrum est in Deo. – Secundum probatur. Quia aliquis tristatur de bono alterius inquantum accipit bonum alterius ut sibi malum. Hoc autem in Deo esse non potest. Tum quia nullius bonum potest sibi esse malum: cum sit universale bonum; universali autem bono nihil depereat ex particulari bono. 'I um quia non potest id quod est simpliciter bonum et non est sibi malum. apprehendere ut malum: cum scientia sua sit absque errore.

Advertendum quod bonum universale dupliciter accipi potest: universalitate scilicet praedicationis; et universalitate perfectionis. Et de utroque verum est quod nihil ab eo per quodeumque particulare bonum removetur. I niversalis enim praedicabilis ratio non tollitur aut imperficitur per rationes particulares: non enim ex hoc quod homo sit substantia animata sensibilis rationalis, removetur ab animali quod sit substantia animata sensibilis. Ista enim participatio communis a particulari non est per separationem aut remotionem alicuius partis ab ipso universali, sed per communicationem totius suae rationis ipsis particu-

laribus. Et quia universale secundum perfectionem modo quodam perfectiori continet quicquid continet universale secundum praedicationem, ideo per particulare quod universale naturam participat, nihil tollitur ab universali, sed tantum eius similitudo particularibus secundum eorum modum communicatur: sicut, si esset homo universalis separatus ad modum ideae Platonicae, particulares homines illum hominem universalem participarent, non aliquam partem ab eo detrahendo, sed eius similitudinem pro eorum conditione capiendo. Sic etiam ignis aliis suam speciem communicat absque sui diminutione. Bono ergo universali quod est Deus alia particularia bona participant, dum aliqualem eius similitudinem gerunt, nihil tamen ab eo universali bono per particularia bona subtrahitur.

6. Sexta est *ira non est in Deo*. Probatur. 'I um quia est effectus tristitiae. 'I um quia est appetitus mali alterius ad vindictam. Est enim ira appetitus vindictae propter tristitiam ex iniuria illata conceptam. Ltrumque autem horum a Deo removetur. Primum quidem patet ex superioribus.– Secundum vero probatur. Quia appetere malum contingit ex hoc quod malum existimatur bonum. Hoc autem Deo convenite non potest.

Conciliatur ex omnibus his quod eadem ratione quaecumque aliae passiones ab istis sunt vel causantur, a Deo sunt excludendae.

CAPITULUM NONAGESIMUM

A 25 v b 40 sinu titulo.

QUOD IN DEO SIT DELECTATIO ET GAUDIUM NON TAMEN REPUGNAT DIVINÆ PERFECTIONI

Iper autem quaedam passiones quae, licet Deo non convenient secundum quod passiones, nihil tamen ex ratione suae speciei important repugnans divinae perfectioni.

Horum autem est *gaudium* et *delectatio*. Est enim gaudium praesentis boni Neque igitur ratione obiecti, quod est bonum, neque ratione modi se habendi ad obiectum, quod est actu habitum, gaudium secundum suae speciei rationem divinae perfectioni repugnat.

Ex hoc autem manifestum est quod gaudium vel delectatio proprie in Deo sit. Sicut enim bonum et malum apprehensum sunt obiectum appetitus sensibilis, ita et appetitus intellectivi. I triusque enim est prosequi bonum et fugere malum, vel secundum veritatem vel secundum aestimationem: nisi quod obiectum intellectivi appetitus est communius quam sensitivi, quia intellectivus appetitus respicit bonum vel malum simpliciter, appetitus autem sensitivus bonum vel malum secundum sensum: sicut etiam et intellectus obiectum est communius quam sensus. Sed operationes appetitus speciem ex obiectis sortiuntur. Inveniuntur igitur in appetitu intellectivo, qui est voluntas, similes operationes secundum rationem speciei operationibus appetitus sensitivi, in hoc differentes quod in appetitu sensitivo sum pas-

siones. propter coniunctionem eius ad organum corporale, in intellectivo autem sunt operationes simplices: sicut enim per passionem timoris, quae est in appetitu sensitivo, refugit quis malum futurum, ita sine passione intellectivus appetitus idem operatur. Cum igitur gaudium et delectatio Deo non repugnent secundum suam speciem, sed solum inquantum passiones sunt: in voluntate autem sunt secundum suam speciem, non autem ut passiones: relinquitur quod etiam divinae voluntati non desint.

Item. Gaudium et delectatio est quaedam quietatio voluntatis in suo voluto. Deus autem in seipso, qui est suum principale volitum*. maxime quietatur. utpote in se omnem sufficientiam habens. Ipse igitur per suam voluntatem in se maxime gaudet et delectatur.

Praeterea. Delectatio est quaedam operationis perfectio, ut patet per Philosophum, X *Ethic*.*: »*perjicit enim operationem sicut pulcriludo iuventutem*. Sed Deus perfectissimam operationem habet in intelligendo, ut ex praedictis patet *. Si igitur nostrum intelligere. propter suam perfectionem, est delectabile, divinum intelligere erit sibi delectabilissimum.

Amplius. I numquodque naturaliter in suo simili gaudet, quasi in convenienti: nisi per accidens, inquantum est impeditivum propriae uti-

6 Ilarum, vel Horum, nutem AZ, Horum nutem *ceteri excepta* P quae *lepit* de numero nutem haram. 9 modi) boni aYc. 16 prosequi) persequi a. 22 etiam ct) etiam BDEWZ.

1 coniunctionem A *solus*., communicationem. 9 sunt] aint P; cf. a5i bq. 14 suum posf principale aPc. 2? pccicticmcm W, *expunpit* C; delectationem E, operationem *ceteri*.

• Cāp. LXXIV.

• Cap. Si ».,Tb. 1-0.

• dP. <».*.

' n ***.».

• c*r iu

litatis, sicut *figuli ad invicem corrixantur* *. pro
co quod unus impedit lucrum alterius. Omne
autem bonum est divinae bonitatis similitudo, ut
ex supra* dictis patet: nec ex aliquo bono sibi
aliquid deperit. Relinquitur igitur quod Deus de
omni bono gaudet.

Est igitur in eo proprie gaudium et delectatio. –
Differunt autem gaudium et delectatio ratione.

Xam delectatio provenit ex bono realiter con-
iuncto: gaudium autem hoc non requirit, sed
sola quietatio voluntatis in voluto sufficit ad gaudii
rationem. I nde delectatio est solum de coniuncto
bono, si proprie sumatur: gaudium autem de
exteriori. Ex quo patet quod Deus proprie in
seipso delectatur, gaudet autem et in se et in
aliis.

b 3 in valito (in ipso voluto pA) A fo/i/j; out. ~ ct tn sc EGNWfr; »n *e.

Commentaria I?©x'rariensis

stbxso quae sint passiones quas a Deo removeri nc-
cesse est, ostendit ulterius Sanctus Thomas quae sint
9U:1C aliquo modo sunt attribuendae .

Circa hoc autem duo facit. Primo, ostendit quod *Deo
gaudium et delectatio convenient.* – Secundo, idem dc
amore manifestat, capite sequenti.

Quantum ad primum, duo facit: primo, probat pro-
positum; secundo, ostendit differentiam inter gaudium ct
delectationem .

I. *Probatur igitur primo conclusio .sic.* Gaudium ct de-
lectatio Duo non repugnant secundum suam speciem: ct
in voluntate secundum suam speciem sunt. Ergo etiam
divinae voluntati non desunt. – Patet consequentia. Quia
quae sunt in voluntate nostra, etiam m voluntate divina
esse oportet, nisi divinae repugnent perfectioni. – Ante-
cedens quoad primam partem probatur. Quia neque rati-
one obiecti, neque ratione modi se habendi ad obiectum.
secundum suam speciem divinae perfectioni repugnat nam
obiectum eius est bonum actu habitum, quorum neutrum
repugnat Deo. – Quoad secundam vero partem probatur,
quia idem est obiectum appetitus sensitivi ut voluntatis,
scilicet malum ct bonum apprehensum? licet obiectum vo-
luntatis sit communius obiecto appetitus sensitivi, quia
illius obiectum est bonum simpliciter, huius vero bonum
vel malum secundum sensum. Sed operationes appetitus
speciem sortiuntur ex obiectis. Ergo in voluntate sunt si-
miles operationes secundum speciem operationibus appe-
titus sensitivi, differentes in hoc quod tales operationes in
appetitu sensitivo sunt passiones, in voluntate autem sunt
simplices operationes. Ergo etc.

II. Circa primam partem antecedentis, attendendum est
tit dictum est in praecedenti capitulo*, per *propriam
rationem speciei* passionis intclligimus non totum quod
cadit in definitione passionis, sed quod in definitione eius
ponitur tanquam propria differentia, per quam ab aliis pas-
sionibus distinguitur. Sic enim gaudium el delectatio se-
cundum quod sunt in appetitu sensitivo, licet in sua
ratione includant passionem tanquam genus (sunt enim
passiones appetitus sensitivi), et ratione huius repugnent
divinae perfectioni; ratione tamen propriae differentiae, qua
formaliter a genere distinguuntur, inquantum scilicet im-
portant quietationem appetitus m bono coniuncto, divinae
perfectioni non repugnant, et in voluntate etiam repo-
nuntur. Et propter hoc dicuntur cx ratione suae speciei
divinae perfectioni non repugnare.

Circa differentiam obiecti voluntatis et appetitus sen-
sitivi, advertendum quod non ideo dicitur obiectum \o-
luntatis bonum simpliciter, appetitus autem sensitivi bonum
sensibile, quasi ad bonum universale tantum terminetur
voluntas, ad bonum autem sensibile terminetur appetitus
sensitivus. Hoc enim falsum est. Quia sicut intellectus non
tantum intelligit universalem rationem boni, sed etiam boni
sensibilis et particularis rationem, ita et voluntas non solum
fertur in universalem rationem boni, sed etiam ad parti-
culare bonum sensibile. Sed attenditur huiusmodi diffe-
rentia quantum ad rationem formalem sub qua aliquid
terminat actum appetitus. Sic enim bonum simpliciter,
idest, non limitatum ad aliquam particularem boni ratio-
nem sed absolute sumptum, est obiectum voluntatis: quic-

quid enim rationum boni participat, sub voluntate cadere
potest. Bonum autem non simpliciter, sed contractum ad
bonum sensibile, est obiectum appetitus sensitivi: quia
quicquid habet rationem boni sensibilis potest cadere sub
appetitu sensitivo, non autem quicquid absolutam boni
rationum participat. I nde, licet eadem res voluntate et
appetitu sensitivo appetatur, tamen actum voluntatis ter-
minat inquantum bona est absolute; actum autem appe-
titus sensitivi, inquantum est bonum quoddam sensibile,
(arca illam propositionum, *Appetitus respicit bonum rei
malum*, advertendum, ex doctrina Sancti Thomae Prima,
q. xv, a. i, quod bonum ut malum sunt *propria obiecta*
appetitus, sed diversimode: *bonum enim principalius el
per se est obiectum appetitus, malum autem secundario ct
per aliud, inquantum scilicet opponitur bono.* Ideo cum
aliquando dicitur absolute quod *bonum est obiectum vo-
luntatis*, non opponitur ei quod hic dicitur, *bonum vel
malum esse obtecta*. Cum enim est sermo de primo et per
su obiecto voluntatis, dicendum est bonum esse ipsius
obiectum: cum autem est sermo de obiecto tam per se
quam per aliud, dicendum est quod bonum vel malum.
Eadem enim est potentia oppositorum *: sicut *visus visibilis
et non visibilis, et auditus audibilis et non audibilis*, ut
dicitur II *dc Anima* *. sed unius per se, alterius vero per
aliud.

Advertendum tamen quod aliter voluntas se habet ad
bonum et malum, et aliter visus ad visibile el invisibile.
Nam voluntas circa utrumque actum positivum habere
potest: prosequitur enim bonum, el fugit ac detestatur
malum, per actum elicited. Visus autem non habet actum
positivum circa invisibile: quia in visu est tantum actus
unius rationis, scilicet apprehendere obiectum per se: qui
actus ad invisibile terminari non potest, cum visus ab in-
visibili non constituatur in actu. Sed dicitur esse per acci-
dens ipsius tenebrae, quia ex hoc quod a visibilibus im-
mutari non potest, nullo existente defectu in potentia ct
obiectis sufficienter praesentibus, indicamus aliqua vi in-
teriori aerem tenebrosum esse.

III. Circa secundam partem antecedentis *, attendendum
quod passiones appetitus sensitivi non sunt eiusdem speciei
cum operationibus voluntatis: quia diversarum potentiarum
non sunt actus eiusdem speciei: cum enim potentiae di-
stinguantur proxime per actus formalilcr sumptos, idest,
ad obiecta formalia comparatos, repugnat potentias esse
diversarum specierum et earum actus esse eiusdem spe-
ciei. Et ideo, cum dicitur passionem *secundum eandem
rationem speciei esse in voluntate*, intelligendum est non de
identitate simpliciter, sed proportionali. In voluntate enim
est operatio eiusdem rationis secundum quandam propor-
tionem cum operationibus appetitus sensitivi: non autem
eiusdem omnino et simpliciter rationis specificaе. Et si-
militer intelligendum est cum dicuntur esse in Deo *secun-
dum rationem suae speciei*. Sicut enim sapientia secundum
eandem rationem est in Deo et in creaturis proportiona-
liter. non simpliciter, ita ut huiusmodi passiones *.

2. (urca probationem ipsius secundae partis antecedentis,
dubitatur. \idetur enim falsum supponere, scilicet quod
gaudium et delectatio operationes quaedam sint. Hoc enim
negat Sanctus Thomas Prima Secundae, q. xxxi, a. i. ad i,

• v® %*£
h. >: K i* a
1..f.
• Gap. t-}

• α Cx-jrf
Ctp.XW< M*

* c/. n n.

η 5ππηκη1* °

iliter con-
juirit, sed
ad gaudii
coniuncto
autem de
roprie in
se el in

ite cadere
actum ad
ivi; quia
adere sub
am boni
untate ct
tatis ter-
ni nppe-
'cnsibile,
muni rei
: Prima,
obiecta
'alius et
dario el
eo cum
uni ro-
tim rei
i et per
I ipsius
per sc
malum.
risibilis ' vα »',
ilis, ut !'? IT,"
■ro per °C^ m

bel ad
isibile.
habere
estatur
actum
actus
e; qui
ab in-
'acet-
is ini-
tia ct
ri in-

adum
?eciei
arum
le di-
idest,
esse
spe-
idem
m de
enim
.por-
item
t si-
eun-
dum
003-
•U Cm*
ntis.
uod
nim
di.

SI.MMA CONTRA GENTILES, CAP. XC.

ubi ait quod, *cum dicitur*, · *Delectatio est operatio* , est *praedicatio per causam, non per essentiam*.

Respondetur quod *operatio* dupliciter accipi potest: uno modo, communiter pro omni actu elicito a potentia: alio modo, pro illo actu quo potentia movetur in obiectum, quae dicitur motus appetitus ad bonum ut motus a quiete distinguitur. Primo modo, delectatio est operatio, et ad hunc sensum vocat eam Philosophus. VII et X *Ethic.* ", operationem: est enim actus ab appetitu elicitus. Secundo modo, non est operatio, sed consequitur operationem: non enim est motus ad appetibile, sed quies in bono adepto. Ideo quod inquit Sanctus Thomas Prima Secundae, esse praedicationem non per essentiam sed per causam, cum dicitur *Delectatio est operatio*, intelligcndum est de ope- ratione secundo modo, non autem primo modo sumpta.

Vel dicendum quod delectatio non est illa operatio quae connaturalis est et delectabilis appetenti: est tamen ope- ratio appetitus talem operationem connaturalem concomi- tans. Primum sensum habuit in Prima Secundae, secundum vero hoc loco.

IV. *Secundo*. Deus in seipso maxime quietatur. utpote omnem sufficientiam in se habens. Ergo in sc maxime gaudet ct delectatur. – Probatur consequentia. Quia gau- dium ct delectatio est quaedam quictatio voluntatis in suo volito.

Advertendum primo, quod per boni adeptionem et prae- sentiam dicitur quietari appetitus, quia ad illud bonum am- plius non movetur per desiderium, sed sibi ex eius prae- sentia est satisfactum. Quanto autem maius est bonum quod habetur, tanto magis appetitui satisfacit, ut scilicet pauciora iam desideret. Et ideo, ubi bonum habitum omnem in sc perfectionem et sufficientiam habet, quale est bonum divinum, tale totaliter appetitui satisfacit, ut scilicet nihil aliud desideret amplius. Et cx hoc habet Deus quod bo- num suum sit sibi maxime delectabile: quia, cum sit sum- mum ct perfectissimum bonum, non relinquitur in appe- titu aliquis motus desiderii ad aliud bonum acquirendum, sed in seipso perfectissime quiescit.

Advertendum secundo, quod delectatio potest dici *quies* et *motus* diversimode. Si enim consideretur ordo appetitus ad bonum, sic habet rationem quietis. Sicut enim quod movetur, cum ad terminum pervenerit, quiescit, ita appe- titus, habito bono quod desiderabat, quiescit: et huiusmodi quiescere delectari est. Si autem consideretur ordo appe- tibilis ad appetitum, sic motus quidam est: movetur enim appetitus a bono praesenti et coniuncto. Proptcrea inquit Sanctus Thomas Prima Secundae, ubi supra . ad 2, quod e\$/ *quies, considerata praesentia obiecti delectantis: est vero motus, inquantum remanet immutatio appetitus ab appetibili*.

Ex quo patet quod delectatio aliter dicitur quies ap- petitus quam in corporibus dicatur quies. In illis enim quies dicit solam negationem motus, el nihil positivum formaliter dicit. Quies autem appetitus in bono coniuncto dicit actum appetitus cum negatione ulterioris inquisitionis: postquam enim appetens habet bonum quod quaerebat, non amplius movetur per appetitum ad illud quaerendum, sed in bono adepto delectatur. Et hic actus quo delectatur ideo dicitur quies, quia est cum cessatione motus execu- tionis quo appetens tendebat ad finis acquisitionem. In Deo autem ponitur huiusmodi quies, non inquantum est terminus appetitus tendentis in finem acquirendum, cum talis motus appetitus non sit in Deo: sed ratione suae per- fectionis, inquantum scilicet est quictatio quaedam appe- titus in bono coniuncto.

V. *Tertio*. Deus perfectissimam operationem habet in intelligendo. Ergo, sicut nostrum intelligere propter ope- rationis perfectionem est delectabile, et divinum intelligere erit Deo delectabilissimum. – Probatur consequentia. Quia

delectatio est quaedam operationis perfectio, ut dicitur X *Ethic.*, cap. iv.

Quomodo delectatio perficiat operationem *per modum boni complete supervenientis*, et *per modum agentis in- directe*, ex eo scilicet quod ille qui delectatur in opere *diligentius et attentius operatur*: vide Sanctum Thomam Prima Secundae, q. xxxni. a. 4.

Quarto. Omne bonum est divinae bonitatis similitudo: nec ex aliquo bono aliquid sibi deperit. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia naturaliter unumquodque in suo simili gaudet, quasi sibi convenienti: nisi per accidens, inquan- tum est impeditivum propriae utilitatis, oppositum eveniat.

VI. Quantum ad secundum*, quia visus est Sanctus ‘ o. init, com- Thomas indifferenter uti nomine *gaudii* ct *delectationis*, ne huius occasione deceptio accidat, ostendit quomodo distinguantur. Et inquit quod distinguuntur ratione, si unumquodque proprie sumatur: nam delectatio ex bono realiter coniuncto provenit, et est de bono coniuncto tan- tum; gaudium autem est de exteriori, et ad eius rationem sufficit sola quictatio voluntatis.

Videtur autem Sanctus Thomas hoc loco contradicere iis quae Prima Secundae, q. xxxi. a. 3, dicuntur. Ibi enim vult delectationem esse genus gaudii, esseque omne gau- dium delectationem, sed non e contra: hic autem oppo- situm videtur tenere. Xam aut intelligitur quod gaudium sit de exteriori solum: aut quod sit et dc coniuncto et de exteriori. Si primo modo, sic non sc habent sicut in- ferius ct superius, >ed sicut ex opposito condivisa. Si autem secundo modo, gaudium erit superius ad delecta- tionem: omnis enim delectatio erit gaudium, quia dele- ctatio est tantum de bono coniuncto, gaudium autem dc hoc ct de exteriori; non autem omne gaudium erit dele- ctatio. quia gaudium de exteriori non est delectatio, se- cundum ea quae hic dicuntur.

Aii huius evidentiam considerandum est quod hoc loco comparat Sanctus Thomas delectationem et gaudium se- cundum quod utrumque invenitur tantum in voluntate, scilicet secundum quod nominant simplicem operationem voluntatis absque passione. Et cum inquit quod gaudium est dc exteriori, non est intelligcndum quod sit solum de exteriori, sed quod est ct de coniuncto bono et de exteriori; per quod distinguitur a delectatione, quae est de bono coniuncto tantum. Patet autem hunc esse intellectum ver- borum Sancti Thomae ex iis quae subiungit. scilicet: *Deus in seipso proprie delectatur, gaudet autem in se et in aliis*: si enim gaudium esset de bono exteriori tantum, non gau- deret in se et in aliis.

Dupliciter ergo possumus loqui de delectatione: scilicet aut secundum quod est commune quid delectationi quae est simplex operatio voluntatis, el delectationi quae est passio appetitus sensitivi; aut secundum quod in volun- tate tantum reperitur, ut scilicet nominat quietalionem voluntatis in bono. Si primo modo accipiatur, sic est quid superius ad gaudium, et gaudium est eius species, secun- dum Avicennam, in libro suo *de Anima* *: quia gaudium •Part.ivIap.v. invenitur solum m habentibus rationem, est enim dele- ctatio consequens rationem; delectatio autem invenitur etiam in brutis, in quibus non est gaudium. Et hoc modo locutus est Sanctus Thomas in Prima Secundae. - Si autem accipiatur secundo modo, sic gaudium est superius ad de- lectationem: quia est el de bono coniuncto et dc bono extraneo, delectatio autem est de coniuncto tantum. Et hoc modo intellexit hoc loco. - I nde nulla est contradictio.

Quod autem dicitur Prima Secundae, q. xxxu, a. 5, *actiones aliorum esse nobis delectationis causam*, intelli- gendum est de delectatione communiter sumpta, secundum quod continet sub se gaudium: non autem de delecta- tione quae sub gaudio continetur, de qua diximus hoc loco sermonem haberi.

CAPITULUM NONAGESIMUM PRIMUM

A 26 r bt sine titulo.

QUOD IN DEO SIT AMOR

gSgiMILtTER autem oportet et amorem in Deo esse secundum actum voluntatis eius. >V") Hoc enim est proprie de ratione amoris. quod amans bonum amati \elit. Deus autem vult bonum suum et aliorum, ut ex dictis patet. Secundum hoc igitur Deus et se et alia amat.

Adhuc. Ad veritatem amoris requiritur quod bonum alicuius vult prout est eius: cuius enim bonum aliquis vult solum prout in alterius bonum cedit, per accidens amatur; sicut qui \uh vinum conservari ut illud bibat, aut hominem ut sibi sit utilis aut delectabilis, per accidens amat vinum aut hominem, per se autem seipsum. Sed Deus vult bonum uniuscuiusque secundum quod est eius: vult enim unumquodque esse secundum quod in se bonum est; licet etiam unum ordinet in utilitatem alterius. Deus igitur vere amat et se et alia.

Amplius. Cum unumquodque naturaliter velit aut appetat suo modo proprium bonum, si hoc habet amoris ratio quod amans velit aut appetat bonum amati, consequens est quod amans ad amatum se habeat sicut ad id quod est cum eo aliquo modo unum. Ex quo videtur propria ratio amoris consistere in hoc quod affectus unius tendat in alterum sicut in unum cum ipso aliquo modo: propter quod dicitur a Dionvsio * quod amor est *iimtiva virtus*. Quanto ergo id unde amans est unum cum amato est maius, tanto est amor intensior: magis enim amamus quos nobis unit generationis origo, aut conversationis usus, aut aliquid huiusmodi. quam eos quos solum nobis unit humanae naturae societas. Et rursus, quanto id ex quo est unio est magis intimum amanti, tanto amor fit firmior: unde interdum amor qui est ex aliqua passione, fit intensior amore qui est ex naturali origine vel ex aliquo habitu, sed facilius transit. Id autem unde omnia Deo uniuntur, scilicet eius bonitas, quam omnia imitantur, est maximum et intimum Deo: cum ipse sil sua bonitas*. Est igitur in Deo amor non solum verus, sed etiam perfectissimus et firmissimus.

Item. Amor ex parte obiecti non importat ali-

quid repugnans Deo: cum sit boni. Xec ex modo se habendi ad obiectum: nam amor est alicuius rei non minus cum habetur, sed magis, quia bonum aliquod lit nobis affinius cum habetur; unde et motus ad finem in rebus naturalibus ex propinquitate linis intenditur (quandoque autem contrarium per accidens accidit, utpote quando in amato experimur aliquid quod repugnat amor: tunc enim minus amatur quando habetur). Non igitur amor repugnat divinae perfectioni secundum rationem suae speciei. Est igitur in Deo *.

Praeterea. Amoris est ad unionem movere, ut Dionysius dicit '. Cum enim, propter similitudinem vel convenientiam amantis et amati, affectus amantis sit quodammodo unitus amato, tendit appetitus in perfectionem unionis, ut scilicet unio quae jam inchoata est in affectu, compleatur in actu: unde et amicorum proprium est mutua praesentia cl coin ictu et collocutionibus gaudere*. Deus autem movet omnia alia ad unionem: inquantum enim dat eis esse et alias perfectiones, unit ea sibi per modum quo possibile est. Deus igitur et se et alia amat.

Adhuc. Omnis affectionis principium est amor. Gaudium enim el desiderium non est nisi amati boni: timor et tristitia non est nisi de malo quod contrariatur bono amato; ex his autem omnes aliae affectiones oriuntur. Sed in Deo est gaudium et delectatio, ut supra * ostensum est. Ergo in Deo est amor.

Possct autem alicui videri quod Deus non magis hoc quam illud amet. Si enim intensio et remissio naturae mutabilis proprie est, Deo competere non potest, a quo omnis mutabilitas procul est *

Rursus, nullum aliorum quae de Deo per modum operationis dicuntur, secundum magis et minus de ipso dicitur: neque enim magis aliquid alio cognoscit, neque magis de hoc quam de illo gaudet.

Sciendum itaque quod, cum aliae operationes animae sint circa unum solum obiectum. solus amor ad duo obiecta ferri videtur. Per hoc enim quod intelligimus vel gaudemus, ad aliquod obiectum aliququaliter nos habere oportet: amor vero aliquid alicui vult, hoc enim amare dicimur cui

• Cap. tAXIV, LM*%.

•/v v...*. 9.0.

• c«p.xxjvni.

1 oportet ct) ct oportet sc. 9 vult prout cm cius) pA sic decurrebat requiritur quod bonum alicuius quod quis vult prout est eius. Si enim alicuius bonum aliquis velit solum prout etc.; delentur quod quis vult et si enim ali, post cuius additur enim ct ex velit jtt vult, Credimus verbum vult praeter intentionem deletum aut non restitutum esse; traditio legit unanimis; prout est eius velit. 18 utilitatem A solus; bonum. 21 aut) ac a, ct DGpC. 22 aut) ut a. 23 ad amatum) ct amatum aEPc. 24 habeat) habet E, habeant Pe. 35 intimum) unitum \V, intimum vel unitum Pd. 4 affinius) affinis sc, intimus \V, maximum V, atkius Z. 11 Est igitur in hco) amor addunt GP ct ante in Deo \V; Ergo hoc est in Deo D. 12 ad unionem NsF et scriptor Z supra marginem; ad unum X. ad unitatem sD, nd invicem ceteri. 13 Dionysius dicit) dicit Dionysius iiij ca. dc di. no. NZ; citatio in A supra marginem scripta et rursus deleta fuit. propter) per ac. 19 collocutionibus NZ; allocutionibus. 21 cis A solus: om. s3 et sej se NWYZ. 20 timor ct| umor etiam casu A cum juo Bl'c, timor etiam ct HNsgPd, et timor ct Wb. 31 Posset, Hic pNZ incipiunt novum capitulum; in spatio titulo vacanti scriptor Z notat rubro non est capitulum. N supra rubrae scripturae rasuram habet rubro: Obicctioncs contra praedicta. 36 dicuntur hic NZ; posf dc Deo. 38 alio ex aliud ut videtur; aliud sGYé, aliquo N. cognoscit) cognoscitur Pd. 44 vero om 3, enim cd.

SIMMA CONTRA GENTILES, CAP. XC1.

cum velit unumquodque esse secundum quod in se bonum est, licet unum etiam ordinet in bonum alterius. Ergo amat vere er se et aha. – Probatur consequentia. Quia ad veritatem amoris requiritur quod amans vehi bonum alicuius prout est eius. Nam si bonum eius vellet solum ut in bonum alterius cedit, per accidens illud amaretur: sicut qui vult vinum conservari ut illud bibat, aut hominem ut sibi sit utilis vel delectabilis.

Advertendum quod per *veritatem amoris* intclligit Sanctus Thomas eius propriam rationem et perfectionem. Perfecto enim amore, et per sc, quis alium amat quando eius bonum vult ut eius est. et non tantum propter alterum. Ut enim dicitur Prima Secundae, q. xxvi, a. 4, *sicut ens per se simpliciter est quod habet esse, ens autem secundum quid quod est in alio; ita bonum simpliciter est quod ipsam habet bonitatem, bonum autem secundum quid est id quod est bonum alterius. Et ideo amor quo amatur aliquid ut ei sit bonum, est amor simpliciter: amor autem quo amatur aliquid ut sil bonum alterius, est amor secundum quid.*

Attendendum quoque quod non inconvenit unum et idem in se bonum esse tanquam habens bonitatem, el tamen esse etiam ordinatum ad alterius bonum aliquo modo: sicut medicina dulcis et in se habet appetibilitatem. et ad sanitatem ordinatur. Ideo etiam non inconvenit quod aliquid simpliciter ametur, dum ei optatur bonum suum ut est suum; et ulterius ordinetur ad alterius bonum. Illud autem secundum quid amatur quod non amatur nisi ut bonum alterius. Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod bonum uniuscuiusque Deus vult *ut ed eius*, ac pur hoc unumquodque vere amat; licet unum in bonum alterius ordinet. Vult enim Deus ut unumquodque sit perfectum secundum conditionem suae naturae; et vult, cum hoc. ut unum per alterum iuvelur.

11. Sed occurrit dubium circa praedicta. Nam Prima Parte, q. xx. a. 2, ad 3, dicitur quod *Deus, proprie loquendo. non amat creaturas irracionales amore amicitiae* (et idem videtur dicere dc amore *benevolentiae*), *sed amore tantum concupiscentiae, inquantum ordinat eas ad creaturas racionales et ad seipsum.* Quod autem proprie amatur amore concupiscentiae, amatur secundum quid et ut bonum alterius, non autem simpliciter ul ipsum habeat bonitatem, ut habetur Prima Secundae, ubi supra. Ergo Deus non vult bonum creaturae irrationalis secundum quod est eius, sed tantum ut est alterius: ct ipsam non vere amat, sed secundum quid. Cuius oppositum hic dicitur.

2. Ad huius evidentiam, considerandum est primo, quod non est idem dicere, *Amor dividitur in amorem amicitiae et amorem concupiscentiae*, et, *Amor dividitur in amicitiam et concupiscentiam.* Nam prima divisio est conveniens: et est divisio non in diversos actus appetitus, sed est divisio eiusdem actus amoris in diversas rationes. Cum enim amare sit velle bonum alicui, idem actus, secundum quod fertur m id cui volumus bonum, dicitur amor amicitiae, inquantum assimilatur amicitiae, amicus enim amico vult bonum: secundum vero quod fertur in bonum quod volumus alicui, dicitur amor concupiscentiae, propter quandam similitudinem ad concupiscentiam; nam et concupiscentia fertur in bonum quod alicui volumus, licet feratur in illud inquantum est absens. – Secunda autem divisio esset incongru». 'Tum quia, cum amicitia sit habitus, ut dicitur VIII *Ethic.* *, non potest dividere amorem, qui est actus. Tum quia amor est actus a concupiscentia distinctus: et sic non potest in concupiscentiam el amicitiam dividi.

Considerandum secundo quod, licet non sint idem amor amicitiae et amicitia, et amor concupiscentiae et concupiscentia, aliquando tamen amor amicitiae accipitur pro ipso actu amicitiae, sive pro ipsa amicitia: et amor concupiscentiae pro ipsa concupiscentia, prout amor est de bono absente; sed illa non esi propria acceptio illius divisionis.

Considerandum tertio, quod *benevolentia* dupliciter accipi potest: scilicet communiter, et proprie. Communiter sumpta significat actum voluntatis quo alicui volumus bonum *quomodocumque* ut est eius. Proprie autem sumpta

significat actum voluntatis quo volumus absolute bonum alicui *tantum ut est eius bonum.*

3. Dicitur ergo primo, quod ad irrationalia Deus non habet *amicitiam*, proprie accepta amicitia. Quia neque possunt Deum reamare, neque illi in vita intellectuali et beata communicare possunt, quae sunt de ratione amicitiae divinae.

Dicitur secundo, quod Deus ea amat *amore amicitiae* proprie sumpto. Nam illis vult bona naturalia et esse.

Dicitur tertio, quod ea amat *amore benevolentiae* communiter dicto. Vult enim eis eorum bonum inquantum est eorum bonum: cum sit eorum causa. El hoc voluit Sanctus Thomas 111 *Sent.*, d. xx.xn, a. 2, ad 2.

Dicitur quarto, quod ea non amat *benevolentia* propne dicta. Quia non vult eis bonum suum ut est tantum eorum bonum, sed etiam bonum eorum in bonum aliorum ordinat.

Dicitur quinto, quod Deus ea amat *amore concupiscentiae* proprie sumpto. Quia vult bonum ipsorum in ordine ad creaturam rationalem.

Dicitur sexto, quod non amat ea *concupiscentia* proprie dicta. Quia talis actus in Deo non invenitur: cum imperfectionem includat.

¶ x his sequitur quod Deus ista et amore amicitiae et amore concupiscentiae amat: inquantum ct vult cis bonum ut est eorum bonum, et ea ad rationalium creaturarum utilitatem ordinat. Et hoc significas it Sanctus 'Thomas hoc loco dum inquit quod *Deus vult bonum uniuscuiusque ut est eius, licet unum etiam ordinet in bonum alterius.*

4. Ad dubium itaque dicitur quod Sanctus Thomas in Prima Parte accipit *amorem amicitiae* pro *ipsa amicitia*, ut patet ex iis quae ibi dicit, non autem pro *amore amicitiae* proprie dicto. Similiter *benevolentiam* accipit proprie, non autem communiter dictam. Quorum neutrum est ad irrationalia. Non autem negat eum amare irrationalia *amore amicitiae* proprie sumpto, ct *benevolentia* communiter sumpta, ut hoc loco voluit. Ideo non sequitur quod ea amet tantum secundum quid, el quod nullo modo velit bonum creaturae irrationalis ut est eius.

Quod autem videtur ibi dicere quoniam ea *amore tantum concupiscentiae amat*, intclligendum est de amore concupiscentiae ul a vera *amicitia* distinguitur: quod quidem *amorem amicitiae* non excludit. Nam quia irrationalibus non vult bonum ut est tantum ipsorum bonum, sed ct ut est ipsorum ul etiam ut in utilitatem aliorum cedit, ideo dicitur illa amare concupiscentiae amore, ct non tantum amore amicitiae (licet ad illa amicitiam non habeat); quod est ea amare amore concupiscentiae tantum ut contra amicitiam distinguitur, non autem ut contra amorem distinguitur amicitiae, iuxta ea quae praedicta sunt.

Primo ergo modo loquitur hic Sanctus 'Thomas: secundo autem modo in Prima Parte.

111. *Tertio* *. Id unde omnia uniuntur Deo, scilicet eius bonitas, quam omnia imitantur, est maximum et intimum Deo: cum sit ipsa bonitas. Ergo in Deo est amor non solum verus, sed etiam perfectissimus et firmissimus. – Probatur consequentia. Quia amans se habet ad amatum sicut ad id quod est aliquo modo unum cum ipso. Tum quia, cum unumquodque naturaliter velit et appetat suo modo proprium bonum, si hoc habeat amoris ratio quod amans velit bonum amati, sequitur quod amans ad amatum se habeat sicut ad id quod est aliquo modo unum cum eo. Tum quia, ut Dionysius inquit, *amor est vis unitiva*: quanto autem id unde amans est unum cum amato est maius, tanto est amor intensior; quantoque est magis intimum ct unitum amanti, tanto amor est firmior.

Circa illam propositionem, *I'numquodque naturaliter vult suo modo proprium bonum*, attendendum quod ideo dixit Sanctus'Thomas *suo modo*, propter diversitatem appetituum. Cum enim sit appetitus quidam mere naturalis, non consequens apprehensionem appetentis sed formam naturalem, sicut appetitus gravis ad locum deorsum: sil etiam appetitus animalis consequens apprehensionem sensus; ct sit appetitus rationalis consequens apprehensionem rationis: secundum diversitatem naturarum unaquaeque res

naturaliter appetit proprium bonum. Quae enim cognitione carent, proprium bonum appetunt appetitu mere naturali; quae autem habent cognitionem sensitivam tantum, ut bruta, suum bonum appetunt appetitu sensitivo; quae autem rationem habent, ut homines, appetitu rationali naturaliter proprium bonum appetunt.

Circa illam propositionem, *Amans ad amatum se habet sicut ad id quod est aliquo modo unum cum ipso*, adverte quod amans aliquando cum amato est unum per essentiam, sicut cum quis amat seipsum; aliquando est unum vel secundum similitudinem, vel quacumque alia unitate, sicut cum unus artifex amat alium artificem eiusdem artis. Ad amorem ergo non requiritur semper unio secundum substantiam: sed sufficit unio secundum similitudinem, vel alio quovis modo. Et ideo dictum est quod amans scilicet habet *ut aliquo modo unum cum amato*, non autem semper ut unum simpliciter.

Circa id quod dictum est. *Quanto id unde amans est unum cum amato est maius, tanto esse intensiorem amorem*. attendendum, ex doctrina Sancti Thomae Secunda Secundae. q. xxvi *, et III Sent., d. xxix -. quod hoc verum est in ordine ad illud bonum quod pertinet ad illam coniunctionem: sicut intensiori affectu quis vult consanguineo bonum naturale quam velit commilitoni, quia coniunctio naturalis originis est maior coniunctione militiae. Et intelligendum est, simpliciter loquendo. Quia secundum quid, ex aliquo accidenti, potest accidere ut maior et intensior affectus habeatur ad minus coniunctos. Inde subiungit Sanctus Thomas quod *interdum amor qui est ex aliqua passione, fit intensior amore qui est ex naturali origine, licet facilius transeat*: contingit enim ut aliquis ex superveniente siti intensius appetat dulce vinum sibi propositum vel oblatum quam consanguineum aut amicum.

IV. Occurrit autem dubium quantum ad rationem qua probatur amantem se habere ad amatum sicut ad id quod est unum aliquo modo cum ipso. Ex istis enim duabus propositionibus. *Amare est relinere bonum amati*, et, *Nullusque naturaliter vult proprium bonum*, nihil aliud sequitur quam quod unusquisque naturaliter amat se: non autem sequitur quod amans se habeat ad amatum sicut ad id quod est unum cum ipso.

Item non videtur quod propositio a Dionysio sumpta sit ad propositum. Intentio enim Sancti Thomae est loqui de unione amantis et amati quae praecedit amorem: unde ex magnitudine eius unde amans unitur amato, accipit intensionem amoris. Propositio autem Dionysii, scilicet, *Amor est vis unitiva*. non intelligitur de unione praecedente amorem: quia effectus non est ante suam causam. Ergo non est ad propositum.

2. Ad evidentiam primi dubii, attendendum primo, quod dupliciter potest intelligi aliquid naturaliter velle proprium bonum. Primo modo, quia proprium bonum vult et appetit actu naturali, non autem actu libero: eo modo quo dicimus hominem naturaliter velle beatitudinem. – Alio modo, quia ad proprium bonum habet habitudinem naturalem tanquam ad obiectum suum: eo modo quo dicimus visum tendere naturaliter in visibile; habet enim ordinem ad visibile secundum naturam suam, quia est apprehensivus visibilis, non autem audibilis.

Attendendum secundo, quod *proprium bonum* dupliciter possimus accipere. Uno modo, ut opponitur bono accidentali: quo modo dicimus rationale et risibile esse proprium hominis bonum, albedinem vero non esse proprium hominis bonum. – Alio modo, ut opponitur bono alieno vel extraneo: eo modo quo dicimus id quod ab aliquo possidetur esse proprium eius, et omne quod alicuius quomodocumque est esse ipsius; ut isto modo idem sit dicere proprium bonum alicuius quod *bonum suum*.

In ista ergo propositione, *Nullusque naturaliter vult proprium bonum*, accipitur *naturaliter* secundo modo; et similiter secundo modo *proprium bonum*. Et est sensus quod unusquisque per suum appetitum habet naturalem ordinem ad bonum quod est aliquo modo suum tanquam ad principale appetitum: non autem ad bonum alterius inquantum omnino alienum est. Cum enim appetitus sit

inclinatio consequens formam rei aut naturalem aut apprehensam; detur autem naturae inclinatio ad bonum ipsius naturae, sicut lapidi datur inclinatio ad locum deorsum quia locus ille est gravi conveniens; et brutis datur inclinatio sensitiva ad prosequendum quod sibi conveniens est secundum sensum; et similiter homini datur rationalis inclinatio ad hoc ut per rationem sibi de necessariis provideat: sequitur quod natura cuiuslibet appetitus ordinatur et inclinatur in bonum appetentis aliquo modo tanquam in suum principale obiectum. Unde et, quando quis vult alicui bonum, hoc est quia illum cui vult bonum existimat tanquam alterum scilicet; et sic bonum quod illi vult est aliquo modo sui ipsius, propter unionem ipsius cum illo secundum allectum. Bene ergo ad hunc sensum procedit ratio Sancti Thomae sic: Amans vult bonum amati. Sed voluntas non fertur nisi in bonum quod est aliquo modo volentis. Ergo amans vult bonum amati inquantum est aliquo modo amantis. Sed hoc non est nisi quia aliquo modo amans et amatum sunt unum. Ergo amans ad amatum scilicet habet sicut ad id quod est aliquo modo unum cum ipso.

3. Quantum ad alterum dubium, considerandum est, ex doctrina Sancti Thomae Prima Secundae, q. xxviii, a. 1 -, ^{AVS 3.} quod ad amorem triplex concurrit unio amantis cum amato. Una scilicet praecedens amorem tanquam eius causa: quae est unio aut secundum substantiam, sicut cum aliquis amat scilicet; aut secundum similitudinem, sicut cum aliquis amat alterum. Alia est secundum affectum: quae est amor. Nominat enim *amor* complacentiam quandam et coaptationem appetitus in appetibile. Tertia est consequens ad amorem: et est unio realis; quaerit enim amans rem amatam sibi unire realiter quantum potest.

Inde quod dicitur a Dionysio, quod *amor est vis unitiva*, intelligitur formaliter et causative, est enim unio quaedam amantis et amati, et causal unionem: quamvis etiam antecedentis possit dici vis unitiva, tanquam videlicet praesupponens unionem quandam amantis et amati. Propter hoc ergo bene adduxit Sanctus Thomas quod, quia amans se habet ad amatum sicut ad id quod est aliquo modo unum cum ipso, consequens est quod ratio amoris consistat in hoc quod affectus unius tendat in alterum sicut in unum cum ipso aliquo modo, idest, quod si quaedam unio secundum affectum amantis et amati. Et huic auctoritas Dionysii astipulatur, dicentis quod amor est vis unitiva formaliter.

Ergo assumitur in obiectione: scilicet quod intentio Sancti Thomae sit loqui de unione quae amorem praecedit. Immo loquitur de unione quae est essentialiter amor.

Ad probationem dicitur quod ex magnitudine eius unde amans unitur amato, arguit intensionem amoris tanquam ex magnitudine causae arguens magnitudinem effectus. Si enim amor unio quaedam secundum affectum est. sequitur quod, quanto id quod huiusmodi unionem causal fuerit maius, tanto erit maior unio et sic maior et intensior amor. Unde non valet: Ex magnitudine eius unde sumitur unio arguit intensionem amoris, Ergo loquitur de unione praecedente amorem.

Dicitur tamen quod, si etiam loqueretur de unione amorem praecedente, adhuc propositio Dionysii esset ad propositum. Quia intelligeretur quod amor est vis unitiva antecedentis, idest, unionem quandam amantis et amati praesupponens.

V. Quarto *. Amor non repugnat Deo secundum rationem suae speciei. Ergo est in ipso. Probatur antecedens. Non repugnat ratione obiecti: quia obiectum eius est bonum. Nec ratione modi scilicet habendi ad illud: quia amor est rei non minus cum habetur, sed magis, quia fit nobis affinius cum habetur; licet per accidens oppositum aliquando accidat, quando scilicet experimur aliquid in amato quod repugnat amori. Declaratur ex motu in rebus naturalibus. qui ex propinquitatem ad finem intenditur. Ergo etc.

Advertendum quod, ut statim dictum est *, ad amorem ^{Num.»' 3} aliqua praecedit unio tanquam amoris causa, quae est aut secundum substantiam aut secundum similitudinem aut

alio aliquo modo. Er quia, quando aliquid iam est actu unitum amanti, iam est magis unum cum ipso, ideo magis amatur res cum est unita: manente scilicet eadem apprehensione qua iudicatur aliquid bonum et conveniens. Quia vero contingit ut id quod, dum absens erat, reputabatur omni ex parte bonum et conveniens, et ob hoc valde amabatur; dum vero habetur, cognoscitur aliquid habere malitiae ct non convenientis amanti, atque idcirco habere aliquid repugnans amori: ideo minus amatur praesens quam absens. Et hoc in singulos dies experimur. Et ideo inquit Sanctus Thomas quod, quia bonum cum habetur fit nobis affinius, idest *intimius et conjunctius*, ideo magis amatur, ceteris scilicet aliis paribus: quandoque autem per accidens evenit oppositum, quia videlicet contingit aliquid in re amata cognosci quod prius non cognoscebatur.

VI. *Quinto*. Deus movet omnia alia ad unionem cum ipso, dando eis esse et perfectiones. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia amoris esi ad unionem movere, sive ad invicem unire, ut inquit Dionysius. Declarat hoc Sanctus Thoma* tangendo triplicem unionem superius “ adductam quae ad amorem concurrit: scilicet secundum similitudinem, secundum convenientiam affectus, et secundum actum. Quarum ultimam patet ex amore causari: quia amicorum proprium est mutua praesentia ct convictu ct colloctionibus gaudere.

VII. *Sexto*. In Deo est gaudium ct delectatio. Ergo etc. - Probatur consequentia. Quia amor est principium omnis affectionis; gaudium vero et desiderium non c*t nisi boni amati, timor et tristitia de malo quod contrariatur bono amato; cx iis autem aliae omnes passiones oriuntur.

Attendendum primo, ex Prima Secundae, q. xxv, a. -. et Γπ/7., q. xxvi, a. 5 *. quod, cum dicitur *amorem esse omnis affectionis principium*, intelligendum cM secundum ordinem exeeutionis ct consecutionis: prius est enim complacentia in bono, ct adaptio per affectum, quam motus aut quies in ipso, aut etiam fuga mali oppositi. Secundum autem ordinem intentionis ct appetendi, delectatio ut gaudium amorem praecedit: delectatio enim intenta causai amorem et desiderium, ct nihil amatur nisi quia apprehenditur sub ratione delectabilis.

Advertendum secundo, cum dicitur quod *omnes aliae passiones oriuntur ex gaudio, desiderio, timore ct tristitia*, quod per *desiderium* intelligitur ut dicitur Ierit, ubi supra, ad i, et Prima Secundae, quaestione ubi supra, a. q, ad i: habent enim similitudinem, quia utraque passio est respectu boni nondum habili.

Item, quod non eodem modo sunt istae quatuor passiones aliis principales. Ex gaudio enim et tristitia oriuntur aliae passiones finditur et completive simpliciter: omnes enim passiones ultimo terminantur ad gaudium aut tristitiam: et est gaudium et tristitia ratio omnis alterius passionis. Spes autem et limor sunt principales in suo genere, quia non praesupponunt alias passiones in sua potenti.i, scilicet irascibili: et sunt completivae aliarum quae tendunt in aliud tanquam in futurum. Quod intelligendum est de iis quae per se tendunt in malum aut bonum: quia, si loqueremur de iis quae tendunt in malum per accidens, scilicet sub ratione boni, sicut est ira, sic spes non est ultima, sed magis praecedit audaciam et iram.

Sed haec sunt alterius negotii. Hoc tantum ad propositum sufficiat, quod amor in via consecutionis est principalis passio, quia praecedit has quatuor passiones. Quarum quaedam sunt simpliciter omnibus aliis priores, tanquam rationes omnis actus appetendi, scilicet gaudium et tristitia: aliae, scilicet spes et timor, sunt principales in potentia irascibilis, el in ordine carum quae tendunt in bonum ut est futurum.

2. Sed occurrit dubium. Ex hac enim ratione potest argui quod desiderium, proprie acceptum, est principium omnis affectionis. Desiderium enim, secundum viam consecutionis, praecedit omnes illas quatuor passiones, ex quibus aliae oriuntur: prius enim movetur appetitus per desiderium in bonum, quam in illo quieletur per gaudium. Ergo, si propter hoc amor est principium omnis affectionis, eadem ratione et desiderium.

Respondetur, et dicitur primo quod, licet desiderium quandoque gaudium praecedat, non tamen necessario ipsum praecedit: quia de bono naturaliter coniuncto est gaudium, ut est in Deo. dc quo tamen non est desiderium. Amor autem de necessitate praecedit: quia non gaudet aliquis nisi ex praesentia rei amatae.

Dicitur secundo, quod ex se constat desiderium praesupponere amorem: non enim desideratur nisi quod amatur. I nde non potest desiderium esse primum principium omnis affectionis. Est ergo sic intelligenda ratio Sancti Thornae: Amor esi prima origo et necessaria illarum passionum ex quibus omnes aliae oriuntur, Ergo est principium omnis affectionis. Constat autem sic non posse argui de desiderio: quia antecedens esset falsum; non enim desiderium est prima ct necessaria origo illarum passionum.

\ III. Quantum ad secundum *, quia in nobis contingit ut unum magis allero amemus, quia intensio et remissio m actu amandi invenitur, posset aliquis credere quod, licet m Deo sit amor, non tamen magis unum amet quam alterum: cum intensio et remissio inveniat in natura mutabili tantum: ct aliae operationes non dicantur de ipso secundum magis et minus; non enim unum magis altero cognoscit, neque dc uno magis gaudet quam de altero. Iduo, removens hoc dubium, inquit primo, quod differentia est inter amorum et alias operationes, quia aliae operationes in unum tantum furuntur obiectum; amor autem, proprie ut per sc sumptus, in duo fertur obiecta; amare enim est *relie bonum alicui*, et sic fertur in cum cui volumus bonum, ut in bonum quod illi volumus. Ipsum autem bonum quod nobis aut alteri volumus, non dicimur proprie ci per sc amare, sed per accidens, quia illud alii volumus: dicimur autem illud proprie *desiderare*. – Ex hic differentia sequitur aha: scilicet quod aliae actiones uno tanium modo dicuntur secundum magis et minus, *cilicet secundum vigorem actionis, quod est dictu secundum intensionem et remissionem, dum scilicet efficacius quis circa obiectum operationis operatur; amor autem duobus modis secundum magis et minus dici potest, aut scilicet ex bono quod alicui volumus, quia, inquam, aut magnum aul parvum illi bonum volumus; aut ex vigore actionis, secundum quod aequale bonum alicui efficacius aut ferventius volumus.

Dicit secundo, quod primo modo Deus unum magis allero amat: dum maius bonum uni vult quam alteri.-Sed secundo modo, non: cum vigor actionis secundum virtutem qua agitur mensuretur; omnis autem actio divina unius et eiusdem virtutis sit. Et sic non est differentia inter amorem ct alias operationes divinas. Nullo enim modo invenitur in amore divino intensio et remissio, sicut nec in aliis suis operationibus: licet uni maius bonum velit ct alteri minus.

2. Circa hoc quod inquit Sanctus Thomas, *solum amorem ad duo obiecta ferri*, advertendum quod hoc intelligendum est de amore in comparatione ad illas operationes animae quae formaliter et proprie ponuntur in Deo, ut sunt intellectio ct gaudium, et ut patet ex verbis Sancti Thomae: non autem in comparatione ad alias passiones appetitus sensitivi. Nam, ut dicitur Prima Secundae, q. xlvii. a. 2, etiam ira in duo obiecta fertur.

Similiter per hoc quod dicitur solum amorem in duo obiecta ferri, non excluditur odium. Immo includitur: quia, cum sint opposita, oportet ut, si unum in duo obiecta fertur, quod etiam alterum feratur in duo.

hem intelligendum etiam hoc de amore ut complete accipitur: secundum scilicet quod idem actus est amor concupiscentiae et amicitiae. Quia si acciperetur pro amore concupiscentiae praecise sumpto, sic non fertur necessario m duo obiecta. I nde et loco praeallegato inquit Sanctus 'Thomas quod *amor et odium quandoque respiciunt unum obiectum tantum, sicut cum quis dicitur amare vinum vel habere odio*.

IX. Quantum ad tertium *, probatur quod in Deo sit gaudium et delectatio, auctoritate Psalmi, *Prov. ix, Lucae w.* ct Aristotelis, VII *Ethic.*, cap. ult. – Quod autem in ipso sit amor, probatur auctoritate *Peut. xxxui, 1er. .xxxi, Joan. xvr,*

• Num η . j.

• Ad 5.

‘C^avnu

‘ Ar’V’.

|
i

• Cap. xTitu,

‘Op.tt.UXIII

o i TLLi.

‘Ci? . m.,

‘ Ūp, wii.

• Q bfc ➡
mal

lied desiderii ■ necessario ipua cto at gauiuai

•sûkrium. Am-r i gaudet alqu'i

lesideriumpr^

• nisi quod w lum principii-da ratio Sm iria illarum pa->go est pnflri-non posse ar^i ; non cnim J* um passionum, nobis contri» ' ' «

isio et remit-o tère quod, lket net quam alu-in natura tnu-cantur de ipo m magis altero iam dc alter luod differonu a aliac optn-; amor autec. ibiccta; airu. n cum cui jumus. Ipv@ s, non dicimur 'quia illudalii *iderare*. - Ei aliae action»

gis el micL.

t dictu steer- licet cth,;...- amor ju!«j ici potest,»

, inquam, aut ex >ic -c icui efficace

unum π”λ n alien. - ecundum »ir- actio divin 1st different lo cnim mcd sio, stcut set bonum tel'

, *solum mi*- d hoc tntcll,- s operatione t Deo, ut srot . Sancti Th - ssiones sple- idae, q. xin.

oretn in duo luditur: qua duo obit»

ut complet: us est amor :ur pro amort ur necessari iquit SskW *piciunt unw> ire rinum* <-

j in Deo st .ix,*Luctev*. :m in ipso sit xt, *loan*, ivr.

aliquorum philosophorum ponentium rerum principium Dei amorem; et Dionysii, iv cap. *de Dii'. Xom.*, dicentis quod *divinus amor non permisit eum sine germine* esse.

In Deo igitur nulla dc nostris affectionibus proprie est nisi gaudium et amor. Quae etiam in ipso passiones non sunt, sicut in nobis.

X. Quantum ad quartum*, inquit quod aliae passiones, quae secundum rationem suae speciei divinae perfectioni repugnant, de Deo m Scriptura metaphorice dicuntur, propter similitudinem effectuum aut alicuius affectionis praecedentis.

Circa secundum modum, qui scilicet est propter similitudinem affectionis praecedentis, advertendum quod passiones quae de Deo metaphorice tantum dicuntur, nullo modo dicuntur de ipso quantum ad affectionem quam formaliter important, quantum scilicet ad ipsum actum appetitus quem important: cum ille actus ex propria differentia aliquid repugnans divinae perfectioni dicat. Tristitia tamen, licet ratione propriae affectionis non ponatur in Deo. ponitur tamen metaphorice: quia est aliqua affectio in ipso similis affectioni quam praesupponit in nobis tristitia. Tri-

CAPITULUM NONAGESIMUM SECUNDUM

A 27 r a 35 sine titulo.

QUOMODO IN DEO PONANTUR ESSE VIRTUTES

onsequens est autem dictis ostendere quomodo virtutes in Deo ponere oportet. Oportet enim, sicut esse eius est universaliter perfectum, omnium entium perfectiones in se quodammodo comprehendens *, ita el bonitatem eius omnium bonitales in se quodammodo comprehendere*. Virtus autem est bonitas quaedam virtuosi: nam *secundum eam dicitur bonus, el opus eius bonum* *. Oportet ergo bonitatem divinam omnes virtutes in suo modo continere.

Unde nulla earum secundum habitum in Deo dicitur, sicut in nobis. Deo enim non convenit bonum esse per aliquid aliud ei superadditum, sed per essentiam suam: cum sit omnino simpliciter *, Nec etiam per aliquid suae essentiae additum agit: cum sua actio sit suum esse, ut ostensum est *. Non est igitur virtus eius aliquis habitus, sed sua essentia.

Item. Habitus imperfectus actus est. quasi medius inter potentiam et actum: unde et habentes habitum dormientibus comparantur *. In Deo autem est actus perfectissimus. Actus igitur in eo non est sicut habitus, ut *scienlia*: sed sicut *considerare*, quod est actus ultimus et perfectus.

Adhuc. Habitus potentiae alicuius perfectivus est. In Deo autem nihil est secundum potentiam, sed solum secundum actum*. In eo igitur habitus esse non potest.

Praeterea. Habitus de genere accidentis est. Quotj jn Deo omnino non est. ut supra * osten-

stamur enim quia evenit aliquid contrarium iis quae volumus et approbamus: et sic tristitia praesupponit amorem et voluntatem oppositi eius quod evenit, quae est affectio quaedam et actus appetitus. Simili modo, quia Deus aliquid approbat et amat cuius oppositum evenit, et ex hoc habet affectum similem affectioni praecedenti tristitiam in nobis, ideo, propter similitudinem huiusmodi affectionis, dicitur Deus tristari.

Sed occurrit dubium. Si aliquid evenit contrarium iis quae Deus amat et approbat, sequitur quod voluntas Dei non semper impleatur. Hoc autem falsum est: cum sit cfhcacissima. Ergo etc.

Respondetur quod voluntas consequens in Deo semper impletur, non autem voluntas antecedens. Inde quod hic dicitur evenire quandoque contraria iis quae Deus amat et approbat, puta cum aliquis agit contra praeceptum divinum et eius prohibitionem, intelligendum est de amore et approbatione ut ad voluntatem antecedentem pertinent: non autem ut pertinent ad voluntatem consequentem. Huius autem distinctionis explicationem vide Prima Parte, q. xix -; 1 *Sent.*, d. xi.vi, a. i; et 1erit, q. xxm *, etc.

• Art. 6. nd i
• Art. j.

sum est. Igitur nec virtus aliqua in Deo secundum habitum dicitur, sed solum secundum essentiam.

Cum autem virtutes humanae sint quibus humana vita dirigitur; humana autem vita est duplex, contemplativa et activa: quae quidem ad activam vitam virtutes pertinent, prout hanc vitam perficiunt, Deo competere non possunt.

Vita enim activa hominis in usu corporalium bonorum consistit: unde et virtutes vitam activam dirigunt quibus his bonis recte utimur. Huiusmodi autem Deo convenire non possunt. Igitur nec huiusmodi virtutes prout hanc vitam dirigit.

Adhuc. Huiusmodi virtutes mores hominum secundum politicam conversationem perficiunt: unde illis qui politica conversatione non utuntur, convenire non multum videntur. Multo igitur minus Deo convenire possunt, cuius conversatio et vita longe est a modo humanae vitae.

Harum etiam virtutum quae circa activam vitam sunt, quaedam circa passiones nos dirigunt. Quas in Deo ponere non possumus, Virtutes enim quae circa passiones sunt, ex ipsis passionibus speciem sortiuntur sicut ex propriis obiectis: unde et temperantia a fortitudine differt inquantum haec circa concupiscentias est. illa vero circa timores et audacias. In Deo autem passiones non sunt, ut ostensum est *. Igitur nec huiusmodi virtutes in Deo esse possunt.

Item. Huiusmodi virtutes non in parte intellectiva animae sunt, sed in parte sensitiva, in qua sola passiones esse possunt, ut probatur in

1 est om i. dictis] ex dictis GYPc. S virtuos: nant] virtuosus namque d, virtuosus namque l*. 13 carum) eorum ». , 14 aliud] ad aliud at, om G. ci hic NZ: post superadditum. 18 cius NZ; in Deo VV\YP<f, om ceteri. 34 ut] et ZP. 4 cstj dicitur Z. sit P; cf. 243 bq 6 virtutes post pertinent aDhPc, om b. 9 vintm post activam «DPe. 33 concupiscentias A solus; concupiscentiam C, concupiscibilia ceteri.

S(MMA CONTRA GENTILES, CAP. XCII.

!"' 7ĭ. ' *| *Physicorum* *. In Deo autem non est scnsi-
l,va Pars> se^ solus intellectus*. Relinquitur igitur
quod in Deo huiusmodi virtutes esse non possint,
etiam secundum proprias rationes.

Passionum autem circa quas virtutes sunt,
quaedam sunt secundum inclinationem appetitus
in aliquod corporale bonum quod est delectabile
secundum sensum, sicut sunt cibi et potus et ve-
neria; circa quorum concupiscentias est *sobrietas*,
castitas, et universaliter *temperantia* et *continentia*.
Unde, quia corporales delectationes omnino a Deo
remotae sunt, virtutes praedictae nec proprie Deo
conveniunt, cum circa passiones sint: nec etiam
metaphorice de Deo dicuntur in Scripturis, quia

nec est accipere similitudinem ipsarum in Deo
secundum similitudinem alicuius effectus*.

Quaedam vero passiones sunt secundum indi-
nationem appetitus in aliquod spirituale bonum,
sicut est honor, dominium, victoria, vindicta, et
alia huiusmodi: circa quorum spes, audacias et
omnino appetitus sunt *fortitudo*, *magnanimitas*,
mansuetudo, et aliae huiusmodi virtutes. Quae
quidem in Deo proprie esse non possunt, eo quod
circa passiones sunt: dicuntur tamen in Scriptura
metaphorice de Deo. propter similitudinem effe-
cius: ut est illud | *Peg. n.:* Now *est fortis sicut*
Deus noster: el *Midi*, m : *Quaerite mansuetum,*
quaerite bonum *

3 cmse non pOMint Λ so/u»; e««e non aunt x, non sunt l), esee non po»»un< *cricri*. o ctl om ab.
3 veroj scilicet *aJiuH/* Pe. 6 *pc» WZ; specie*. audácia» Λ io/ui; et audacia Y, ct audndas *celeri*. 12 l. l'c; om. t* ct
Mich. vi... bonum) tet b) Sophon, n. Quaerite iu.Mum quaerite mansuetum *bP*.

Commentaria Rerrarieiitfis

•Cep.xcv.

• a. n. n.

Postquam ostendit Sanctus Thomas quomodo passiones
ad Deum se habeant, nunc de virtutibus idem ostendit
cap.Ltxu. m. Qjrca jloc autcm duo facjt: primo. ostendit
tutes sint in Deo. secundo, quaedam corollaria deducit*.
Circa primum duo facit: primo, ostendit universaliter de
virtutibus quomodo sint in Deo; secundo, de speciebus
virtutis, in hoc eodem capite, determinat

1. Quantum ad primum, duas conclusiones ponit. Prima
est: *Bonitas divina omnes virtutes suo modo continet*.
Secunda est: *Xulla virtus est in Deo secundum habitum*.

Prima probatur. Sicut esse divinum continet omnem
perfectionem, ita bonitas dhina continet quodammodo
omnem bonitatem. Sed virtus est bonitas quaedam vir-
tuosi: cum secundum eam dicatur *bonus*, et *eius opus*
bonum. Ergo etc.

Advertendum quod, sicut esse divinum, licet omnem
perfectionem in se comprehendi.it, non tamen eodem modo
omnes continet, sed quasdam quidum fonnaliter. ut per-
fectiones simpliciter, quasdam vero eminenter, ut perfe-
ctiones corporales; ita, licet bonitas divina omnes virtutes
contineat, non tamen omnes fonnaliter continet, ut patebit
inferius; sed quasdam fonnaliter, quasdam vero eminen-
ter. Ideo ad hoc insinuandum dixit Sanctus Thomas bo-
nitatem divinam omnes bonitates in se *quodammodo* com-
prehendere; et in conclusione dixit bonitatem divinam
omnes virtutes continere *suo modo*.

Secunda quoque conclusio probatur. Tum quia non
convenit Deo bonum esse aut agere per aliquid superad-
ditum, sed per essentiam suam – Tum quia actus divinus
omnis est perfectissimus. Habitus autem nominat actum
imperfectum, medium inter potentiam et actum. – Ium
quia in Deo nihil est potentiae. Habitus autem est per-
fectivus potentiae. – Ium quia in Deo nullum est acci-
dens. Habitus autem accidens est.

Virtus ergo in Deo non dicit habitum aliquem super-
additum divinae essentiae: sed est *ipsa divina essentia ut*
per ipsam Deus bonus est et eius opus redditur bonum.

• Cf. mii. Com-
H1C01.

II. Quantum ad secundum, de speciebus virtutis agit ♦.
Cum autem duplex sit virtus humana, quaedam scilicet
ad activam vitam pertинens, et quaedam pertинens ad con-
templativam, primo agit de pertinentibus ad activam; se-
cundo, de pertinentibus ad contemplativam, cap. xi.iv.
Circa primum duo facit: primo, agit de ipsis in communi:
secundo, de singulis speciebus*.

•Cf. n. m.

Quantum ad primum, ponit hanc conclusionem: *I/r-*
tutes ad vitam activam pertinentes, prout hanc vitam per-
jiciunt. Deo competere non possunt.

Probatur primo. Virtutes huiusmodi sunt quibus cor-
poralibus bonis recte utimur. Sed haec corporalia bona
Deo convenire non possunt. Ergo etc.

Secundo. Laies virtutes mores hominum secundum po-
liticam conversationem perficiunt. Inde illis qui politica
conversatio non utuntur, convenire non multum viden-
tur Ergo Deo convenire non possunt: cum conversatio
eiu> ut sita longe dilfeiat a modo humanae vitae.

bed circa antecedens dubitatur, Xam temperantia non
puificu hominum secundum politicam conversationem, sed
secundum seipsum: ut scilicet secundum rationem se ha-
beat circa delectabilia tactus. Ergo non est illud antece-
dens universaliter verum.

Respondent!, ex doctrina Sancti Thomae 111 *Sent.*,
d xxxiii . quod virtutes morales faciunt rectitudinem ‘ Q»“»«.‘.
actus in ordine ad bonum chile; et per consequens se-
cundum quod requirit civilis haec conversatio. Unde si
removeatur haec civilis conversatio, aut non ordineturet
non proportionate bono chili, non erunt perfectae vir-
tutes omnino. Propterea inquit hoc loco Sanctus Thomas
quod illis qui politica conversatione non utuntur *non*
multum convenire videntur, quasi dicat: Quamvis istis con-
veniant. non tamen conveniunt perfectu et complete, quia
non ordinantur ad civilem conversationem, et huic non
adaptantur.

Dicitur ergo ad argumentum quod propositio Sancti
Thomae intelligenda est de huiusmodi virtutibus perfecte
et complete sumptis. I nde ut in conclusione dictum est
quod hac virtutes, *ut humanam vitam per/iciunt*. Deo com-
pulere non possunt Temperantia igitur non solum perficit
hominem in seipso, sed etiam in ordine ad bonum civile:
ct tanto laudabilis est. quanto civili bono proportionatur.
loquendo de virtute acquisita.

III. Quantum ad secundum, agit de speciebus virtutis
activae . Quia autem quaedam nos circa passiones diri-
gun!, quaedam vero circa actiones, ostendit primo, quo-
modo virtutes quae sunt circa passiones se habeant ad
Deum: secundo, quomodo illae quae sunt circa operatio-
nes, in capite sequenti.

Quantum ad primum, duo facit: primo, ostendit illas
in Deo non esse proprie; secundo, ostendit aliquas ipsi
attribui metaphorice*.

•Q.UXX. a m.

*cfn.w.

Ponitur ergo haec conclusio: *Ii/Wes quae nos circa*
passiones dirigunt, non sunt in Deo. Probatur. Ium quia
non sunt in Deo passiones, cx quibus virtutes huiusmodi
speciem sortiuntur. – Tum quia pars sensitiva, in qua sunt
virtutes huiusmodi. et in qua sola passiones esse possunt,
ut dicitur \ II *Physic.*, text. 18, non est in Deo.

2. Advertendum quod Scotus, III *Sent.*, d. xxxiii *. tenet . M
quod e.v *imperiiis rectis voluntatis imperantis potest qui-*
dem generari aliquis habitus in appetitu sensitivo, sed ille
habitus, licet possit concedi aliquo modo esse virtus, quia
inclinat ad ea quae sunt consona rationi rectae, non est

in Deo
s-
in incli-
bonum,
dicta, ct
acias et
nimitas,
. Quae
o quoj
riptura
m effe-
ti *sicut*
lictum,

»3 ct

in po.
olilica
vidcn-
.rsaiio

3 non
sed
»e ha-
Hecc-

Sent,,
inem *Q*-u
\$ se-
ie si
iv et
vir-
«mas
non
:on-
quia
non

•atMÿwi-

(icti
:ctc
est
ira-
icit
ile:
ur,

ilis
iñ- - α ^
lo-
ad
io-

as
>\$i
«au-

*tamen proprie virtus. Tum quia non est habitus electi-
vus, nec inclinans ad electiones. – Tum quia Aristoteles,
l Ethic. ., partem sensitivam a virtute excludit. – 'Ium
quia passiones sunt etiam tn voluntate, secundum Augu-
stinum, XIV de Civ. Dei, cap. \ et vi: et sic oportebit eas
[rirtota] etiam in voluntate ponere. – Tum quia moderatio
passionum magis attribuenda est voluntati quam appetitui
sensitivo: et sic non sunt ponendae in ipso virtutes pro-
pter moderationem talium passionum.*

Sequitur ergo falsum esse quod hic dicitur, scilicet,
virtutes huiusmodi esse in parte sensitiva.

3. Sed haec argumenta non cogunt. Ad primum enim
dicitur, ut haberi potest ex doctrina Sancti 'I hornae Prima
Secundae, q. j.vi, a. 4, ad 4, quod aliquem habitum bonum
esse electivum dupliciter potest intelligi: uno modo, quia
est proxime rectae electionis directivus; alio modo, quia
praebet principium rectae electionis. Ad virtutem ergo
sufficit quod altero istorum modorum sit habitus electivus:
non autcm requiritur quod utroque modo electivus sit.
Nam prudentia est habitus electivus primo modo: virtutes
autem aliae morales, quae sunt in appetitu sensitivo, sunt
habitus electivi secundo modo; faciunt enim rectam inten-
tionem de tine, quae intentio est principium recti consilii,
rectique iudicii, ct consequenter electionis rectae. I nde ne-
gatur quod habitus qui est in parte sensitiva non sit ele-
ctivus, neque ad rectam electionum inclinēt, remotu : licet
proxime non inclinēt ad ipsam.

Ad secundum dicitur quod Philosophus ibidem partem
sensitivam apprehensivam excludit a virtute, non autem
partem appetitivam. Immo ipse concedit in parte quae
nata est obedire rationi, virtutem esse. Talis autem est
appetitus intellectivus ut sensitivus.

Ad tertium dicitur quod nulla passio est in voluntate
inquantum passio est: sed bene sunt in ipsa aliqui actus
simplices convenientes cum passionibus quantum ad ul-
timam differentiam.

Ad quartum dicitur quod utique potest in voluntate
aliquis habitus generari quo firmatur contra passiones, ut
dicitur Secunda Secundae, q. c.iv. a. 1. Sed tamen nullus
talis habitus habet rationem virtutis: quia non complate
perficit appetitum circa motum passionum; virtus autem
proprie est in illa potentia in qua consummatur opus vir-
tutis, ut dicilur Prima Secundae, q. i.vi, a. 5. I nde, quia
opus appetitivae virtutis circa passiones in appetitu sen-
sitivo consummatur, ut ibidem dicitur, ideo in ipso sunt
virtutes quae circa passiones sunt.

IV. Quantum ad secundum '. notat Sanctus Thomas
quod virtutes moderatis ac passionum quae sunt secundum
inclinationem appetitus in aliquod corporale bonum de-
lectabile secundum sensum, ut sobrietas, castitas, conti-
nentia. temperantia, nec proprie nec metaphorice de Deo
dicuntur: cum ct circa passiones sint; et non sit accipere
in Deo similitudinem ipsarum secundum aliquem effectum.
Virtutes vero moderativae passionum secundum inclina-
tionem appetitus in aliquod spirituale bonum, ut est honor,
dominium, victoria, vindicta, et alia huiusmodi, circa quo-
rum appetitum est fortitudo, magnanimitas, mansuetudo.
et huiusmodi, quamvis in Deo proprie non sint, eo quod
sint circa passiones, dicuntur tamen metaphorice in Scri-
ptura de Deo, propter similitudinem efectus. In Primo
enim *Regum*, cap. 11, dicilur. *Non est fortis sicut Deus no-*
*ster; et Midi. vi Quae*rite mansuetum, quaerite bonum.

Ex iis patet, cum dicitur Prima Parte, q. xxi. a. 1. ad 1.
quod *virtutes quae sunt circa passiones*, inter quas cnu-

muratur temperantia, *Deo attribui non possunt nisi se-*
cundum metaphoram : non sic est intelligenduī quasi velit
Sanctus Thomas omnes huiusmodi virtutes de Deo me-
taphorice posse dici, scd quod aliquae ipsarum, sicut for-
titudo et huiusmodi, metaphorice dici possunt; ac si di-
ceretur: Hoc genus virtutum potest metaphorice dici de
Deo. licet non quantum ad omnes cius species.

\ . Scd videtur Sanctus Thomas sibi ipsi contradicere
ex duplici capite. Primo, quia hic dicit essu aliquas vir-
tutes moderativas passionum quae sunt circa bonum spi-
rituale. Sequitur ergo quod non omnes virtutes quae vitam
activam hominis dirigunt, sint quibus bonis corporalibus
recte utimur. Cuius oppositum dictum est superius in
hoc capite.

Secundo, quia hic locat honorem inter bona spiritualia.
Secunda Secundae autcm. q. cui, a. I, dicitur quod honor
aliquod corporale importat, cum consistat in corporalibus
signis.

2. Respondetur quod corporale bonum duplicitei accipi
potest: uno modo, prout dicitur de corpore ct de omni
eo quod corpori adiungitur quomodocumque; alio modo,
ut dicitur de eo tantum quod sensu aliquo extrinseco se-
cundum se percipi potest. Et per oppositum, spirituale
bonum dupliciter accipi potest: scilicet pro eo quod nec
est corpus nec corpori adiungitur; et pro eo quod sub
extrinseco sensu cadere secundum se non potest. Cum
ergo dicitur virtutes vitae activae esse *quibus utimur recte
bonis corporalibus*, primo modo accipitur bonum corpo-
rale. Cum autcm dicitur quod aliquae moderantur pas-
siones *circa spiritualia bona*, accipitur spirituale bonum
ut distinguitur contra corporale secundo modo sumptum,
non autem primo modo. Distinguitur enim passio quia
quaedam versatur circa bonum delectabile secundum sen-
sum; quaedam vero circa spirituale bonum, scilicet circa
bonum quod extrinseco sensu secundum se non perci-
pitur; ut habetur ex doctrina Sancti Thomae Prima Se-
cundae, q. Ix, a. 5. I nde non est contradictio inter ea
quae in hoc capite dicuntur. Et sic patui responsio ad
primum.

Ad secundum dicitur quod honor dicitur hic bonum
spirituale, quia secundum se non percipitur extrinseco
sensu, accipiendo honorum pro ipsa reverentia. Est enim
reverentia actus timoris: et sensu non percipitur nisi dum
actu per uextrinsuca signa manifestatur. Est autem corpo-
rale bonum primo modo: quia corporeis signis est adiun-
ctus, ex quibus et reverentia fit unum quoddam. In Secunda
Secundae autem accipitur honor pro ipsis actibus exteriori-
bus quibus aliquis testificatur alicuius excellentiam.

3. Sed occurrit aliud dubium. Honor enim maxime
convenit Deo. Si ergo honor sit corporale bonum primo
modo, quia est aliquid annexum corpori; et ob hoc con-
numeratur inter bona corporalia, in quorum usu consistit
vita activa: sequitur quod bonum corporale, cuius usus
pertinet ad vitam activam, convenit Deo. Similiter con-
veniet sibi dominium ut vindicta; quae necesse est dicere
corporaliit bona esse primo modo, cum circa ea sint vir-
tutes morales. Sed huius oppositum dictum est supra. Ergo
aut est contradictio: aut ista nullo modo sunt corporalia
bona ad virtutes vitae activae pertinentia.

Respondetur quod, licet huiusmodi bona, quae corpo-
ralia bona aliquo modo dicuntur, Deo attribuantur: non
tamen ipsi conveniunt tanquam bonum ipsum perficientia,
sicut sunt hominis bona. Et ad hunc sensum dictum est
huiusmodi bona corporalia Deo non convenire.

CAPITULUM NONAGESIMUM TERTIUM

A 27 v a 20 Sine titulo.

QUOD IN DEO SUNT VIRTUTES MORALES QUAE SUNT CIRCA ACTIONES

autem virtutes aliquae vitam acti-
T hominis dirigentes quae non circa
stones, sed circa actiones sunt: ut vc-
5, iustitia, libéralités, magnificentia,
prudentia et ars.

Cum autem virtus ex obiecto vel materia spe-
ciem sortiatur; actiones autem quae sunt harum
virtutum materiae vel obiecta, divinae perfectioni
non repugnant: nec huiusmodi virtutes secun-
dum propriam speciem, habent aliquid propter
quod a divina perfectione excludantur.

Item. Huiusmodi virtutes perfectiones quaedam
voluntatis et intellectus sunt, quae sunt principia
operationum absque passione. In Deo autem est
voluntas et intellectus nulla carens perfectione
Igitur haec Deo deesse non possunt.

Amplius. Eorum omnium quae a Deo in esse
procedunt, ratio propria in divino intellectu est.
ut supra * ostensum est. Ratio autem rei liendae
in mente facientis ars est: unde Philosophus dicit.
jn \ | J'thic. quod *ars est recta ratio /adibilium*.
Est igitur proprie *ars* in Deo. El ideo dicitur
Sap. vn": *Omnium Artifex docuit me sapientiam*.

Item. Divina voluntas, in his quae sunt alia
ab ipso, determinatur ad unum per cognitionem i
suam, ut supra * ostensum est. Cognitione autem
ordinans voluntatem ad agendum prudentia est:
clu'a secundum Philosophum, in VI *Ethic.* \ *pru-*
dentia est recta ratio agibilium. Est igitur in Deo
prudentia. Et hoc est quod dicitur *lob \ \ 1** *Apud*
ipsum est prudentia el fortitudo.

Adhuc. Ostensum est supra * quod ex hoc quod
Deus vult aliquid, vult illa quae requiruntur ad
ipsum. Quod autem ad perfectionem alicuius re-
quiritur. est debitum unicuique. Est igitur in Deo
iustitia. cuius est *unicuique quod suum est distri-*
tniere *. Unde in Psalmo** dicitur: */ustus Do-*
minus el iustitias dilexit.

Amplius. Sicut supra * ostensum est, tinis ulti-
mus propter quem Deus vult omnia, nullo modo
dependet ab his quae sunt ad finem, nec quantum
ad esse nec quantum ad perfectionem aliquam.
Unde non vult alicui suam bonitatem commu-
nicare ad hoc ut sibi exinde aliquid accrescat, sed
quia ipsum communicare est sibi conveniens sicut
fonti bonitatis. Dare autem non propter aliquod
commodum ex datione expectation, sed propter
ipsam bonitatem et convenientiam dationis, est

actus liberalitatis, ut patet per Philosophum, in
IV *Ethicorum* *. Deus igitur est maxime *liberalis*:
et. ut Avicenna dicit *, ipse solus liberalis pro-
J. l. , l. 4
prie dici polest; nam omne aliud agens praeter *ar."* l
ipsum ex sua actione aliquod bonum acquirit,
quod est linis intentus. Hanc autem eius libera-
litem Scriptura ostendit, dicens in Psalmo *: J". "“ ’
Aperiente te manum luam, omnia implebuntur bo-
nitate: et lac. i5: Qui dat omnibus affluenter ct
non improperat. . I ii

Item. Omnia quae a Deo esse accipiunt, ne-
cesse est ut ipsius similitudinem gerant, inquan-
tum sunt, et bona sunt, et proprias rationes in
divino intellectu habent, ul supra * ostensum est. ,O;*.
Hoc autem ad virtutem veritatis pertinet, ut per
Philosophum in IV *Ethic.* * patet, ut in suis factis
et dictis aliquis talem se exhibeat qualis est. Est
igitur in Deo *veritatis* virtus. Unde *liom.* III *: *Est*
autem Deus verax; et in Psalmo *: *Omnes viae*
"tuae ventas.

Si quae autem virtutes sunt quae ad aliquas
actiones ordinentur quae sunt sublectorum ad su-
periora. talia Deo convenire non possunt: sicut
obedientia, latria. vel aliquid huiusmodi quod
superiori debetur.

Si etiam aliquarum ex praedictis virtutibus sint
aliqui actus imperfecti, secundum illos Deo attri-
bui dictae virtutes non possunt. Sicut prudentia
quantum ad actum bene consiliandi Deo non
competit. Cum enim consilium sil *quaedam quae-*
stio. ut dicitur in VI *Ethic.* *: divina autem co-
gnitio non sit inquisitiva, ut supra* ostensum est:
non potest sibi consiliari esse conveniens. Unde
lob xxvi': *Cui dedisti consilium? Eorsitan ei qui*
non habet inteUigentiam? Et Isaiae xi. ": *Cum quo*
iniit consilium, et instruxit eum? Secundum autem
actum illum qui est de consiliatis iudicare et ap-
probata eligere, nihil prohibet prudentiam de Deo
dici. Dicitur tamen interdum *consilium* de Deo,
Vel propter similitudinem occultationis: nam con-
silia occulte aguntur; unde quod est in divina sa-
pientia occultum, per similitudinem *consilium* di-
citur. ut patet *Isaiae xxv* secundum aliam litte-
ram*: *Consilium tuum antiquum verum Jiat*. Vel
inquantum consulentibus satisfacit: est enim etiam
sine discursu intelligentis instruere inquirentes.

Similiter etiam iustitia quantum ad commuta-
tionis actum Deo competere non potest: cum

1 Sunt) NZ *non faciunt norunt capitulum; cf. pA. N habet titulum supra marginem.* 2 dirigentes) distinguente* B; al*distinguentes
margo li a scriptore. 3 sed circa actiones *om* aD. 5 ct ars A *solus*; ars P, intellectus *ceteri.* 30 facientis) artificis Z et II *m sup-*
pletis. 3< xxvi) xn P. ?7 in Psalmo dicitur) Psalmus *ilW.* 38 iustitia* N; iu. WZ, justitiam *ceteri.*
4 agens praeter ipsum... acquirit) agens propter agens praeter ipsum... appetit vel acquirit xsG; *etiam* OàPc *habent* appetit vel acquirit.
9 ct non improperat] etc. EGWà. 13 ipsius) cius aDWPC. 15 virtutem veritati* XxGfrPc; virtutem l pG, veritatem XWZ, veritatem
veritatis p.FH, veritatem virtutis BCDYsFH. 17 talem *post* sc eDPc. 19 verax DNWY; etc. *addunt.* 38 dictae) praedictae aDêPc.
3u quaeatio) inquisitio P. 35 intcllgentiam) sapientiam P. 3; approbata) iudicata PJ. aliam litteram A *solus*; aliam translatio-
nem. *Trauscriptor pro compendiis* a.lram *legit* aliam, *et nomen deficiens de suo addidit.* p etiam *om* DGNWIV.

te manum etc. Iacobi quoque i, *Qui dat omnibus affluenter et non improperat.*

Quinto, de *veritate quae est virtus*. Omnia quae a Deo esse accipiunt, eius similitudinem gerunt, inquantum bona sunt et proprias rationes in intellectu divino habent. Ergo in ipso est veritas: pertinet enim ad virtutem veritatis, ut dicitur IV *Ethic.*, ut in suis factis et dictis aliquis se talem exhibeat qualis est. – Confirmatur auctoritate Apostoli, *ad Eorn.* m. *Est autem Deus verax* etc.; et Psalmi, *Omnes viae tuae veritas.*

mčni,'nli' Corn' m* Quantum ad tertium *, dicit primo, quod virtutes quae ordinantur ad actiones quae sunt inferiorum ad superiores, ut obedientia, lacria. et huiusmodi, Deo non conveniunt

Dicit secundo quod, si virtutum quae Deo attribuuntur sunl aliqui actus imperfecti, secundum illos ipsae virtutes Deo non conveniunt. I nde prudentia quantum ad actum bene consiliandi sibi non convenit: cum consilium inquisitio quaedam sit, ut dicitur VI *Ethic.*, quae in Deo locum non habet. I nde *fob* xxvi dicitur, *Cui dedisti consilium* etc.; et */satae* xI, *Cum quo iniit consilium* etc. Secundum autem illum actum qui est de consiliatis bene indicare, et iudicata eligere, nihil prohibet prudentiam de Deo did. – Addit autem Sanctus Thomas quod interdum tamen consilium de Deo metaphorice dicitur: vel propter similitudinem occultationis, ut patet */saiae* xxv. secundum antiquam translationem, ubi dicitur, *Consilium tuum antiquum verum Jiat*; vel inquantum consulentibus satisfacit, est enim "im discursu intelligentis instruere inquirentes.

Similiter iustitia quantum ad commutationis actum Deo non competit, cum ipse a nullo accipiat (scilicet quod sit creaturae et non Dei), ut patet *Itoni*. Vi el */ob* xu (similitudinarie tamen aliqua Deo dare dicimur, inquantum Deus nostra data acceptat): sed bene quantum ad distributionis actum. Unde Dionysius, vm cap. *de Div. Xom.* ait quod *iustitia laudatur Deus sicut omnibus secundum dignitatem distribuens*: iuxta illud *Matth.* \\\ *Dedit unicuique secundum propriam virtutem*, etc.

IV. Sed dubium occurrit. Nam oppositum huius videtur haberi Secunda Secundae, q. i.xi, a. 4. ad 1. Ibi enim habetur quod *forma divini indicii, prout récompensa praemia meritis et supplicia peccatis attenditur secundum rationem commutadvae iustitiae*.

2. \d hoc dubium videtur respondere Capreolus, II *Sent.*, d. xxvii ., quod, si loquamur de actibus meritoriis secundum eorum substantiam et ut a libero arbitrio procedunt, sic inter Deum et hominem, dum Deus pro meritis retribuit, non est proprie iustitia commutativa. Et sic intelligitur quod in multis locis inquit Sanctus Thomas, inter Deum et hominem non esse iustitiam commutativam . – Si autem loquamur de actibus meritoriis prout ex gratia et motione Spiritus Sancti procedunt, sic inter Deum praemiantem et hominem bene meritum est proprie commutativa iustitia: quia redditur aequale pro aequali.

Sed hoc non videtur mihi ad mentem Sancti Thomae esse. Nam ratio quam hic adducit, et in Prima Parte *, quia videlicet Deus a nullo accipit, militat tam in actibus meritoriis ut a libero arbitrio sunt, quam m acubus meritoriis ut procedunt a gratia. Nam sicut a nullo accipit actum naturalem tanquam ille actus solius hominis sit et non Dei, cum ipse omnem virtutem naturalem dederit creaturae et ipsam ad operationem applicet: ita, et multo magis, actum informatum gratia non accipit a nobis tanquam aliquid omnino nostrum, cum ipsa gratia, quae est principium merendi, ab ipso in animam infundatur. Si ergo, quia a nullo accipit, non est iustitia in ipso quantum ad actum commutationis, oportet dicere universaliter verum esse quod in nullo divino indicio sit simpliciter et proprie commutativa iustitia.

3. Propter quod aliter mihi dicendum videtur, salvo semper meliori iudicio.

Ad cuius evidentiam, considerandum est quod, cum iustitia commutativa ponat aequalitatem inter datum et acceptum, sive inter dantem et accipientem, duo sunl de ratione ipsius: scilicet quod sil aequalitas simpliciter dati

ei accepti, ut, inquam, si accipiantur quinque, dentur quinque: ct quod sit ibi vere datum, quod utique est quando id quod dicitur dari est dantis, ct nullo modo cius cui datur, inquantum huiusmodi. Si ergo in actu iustitiae utraque harum conditionum reperiatur. dicitur ibi proprie commutativa iustitia esse. Si autem non sit utraque conditio, sed una tantum, aut aliqua alia eius conditio, non dicitur esse ibi commutativa iustitia, sed aliquis cius modus.

Dicitur ergo primo, quod simpliciter ct proprie in Deo non est iustitia commutativa. Nam cum redditur aliquid a Deo pro nostro actu tantum moralitcr bono, non est ibi aequalitas simpliciter: cum Deus det plus quam homo mercatur; et ulterius omne opus bonum sil magis Dei quam creaturae. Cum autem redditur aliquid, scilicet beatitudo, pro actu meritorio de condigno, redditur quidem aequale pro aequali, sed ipsum meritum etiam magis Dei csl quam creaturae quae meretur. Et ideo in nullo divino iudicio tota ratio comminativae iustitiae salvatur. Et ad hunc sensum loquitur Sanctus Thomas in hoc loco et in Prima Parte.

Dicitur secundo, quod in forma divini indicii, cum pro ineritis retribuit, csl iustitia distributive simpliciter et proprie, inquantum datur unicuique secundum mensuram ipsius: ita videlicet quod qualis est proportio inter merita sive peccata, talis est proportio inter praemia sive inter poenas. Est tamen ibi quidam modus, idest, quaedam conditio iustitiae comminativae: inquantum in ista distributione praemiorum aut poenarum attenditur quaedam aequalitas inter id quod uni datur et eius meritum; aut simpliciter, inquantum tantum redditur quantum quis meretur. sicut in beatitudinis datione; aut secundum proportionem, inquantum Deus dat secundum convenientiam ct decentiam suae bonitatis, el creatura secundum suam parvitatem operatur. Et ad hunc sensum intelligitur quod adductum est de Secunda Secundae. Non enim vult Sanctus 1'hom.is quod in forma divini indicii quo reddit praemia meritis et supplicia peccatis, sit proprie ct complete iustitiae commutativae actus: sed quod ibi est quidam iustitiae comminativae modus quaedamque conditio; ut patet ex doctrina ipsius IV *Sent.*, d. xr.vr ˆ. Ideo nulla est contradictio.

V. Quantum ad quartum *. removet Sanctus Thomas dubium, Videbatur enim in eius verbis contradictio quaedam esse, dum supepus, in praecedenti capite, absque limitatione dixit virtutes quae ad activam vitam pertinent, prout hanc vitam perficiunt, Deo non competere: in hoc autem capite probavit quasdam earum ipsi convenire.

Respondet igitur virtutes huiusmodi non esse eiusdem rationis in Deo ct in hominibus, sed esse universalioris extensionis in ipso. Cuius ratio est quia actiones ad quas huiusmodi virtutes ordinantur, secundum suas rationes ex rebus humanis non dependent: indicare enim de agendis, aut aliquid dare ct distribuere, non est solius hominis, sed cuiuslibet intellectum habentis. Neque igitur virtutes istac ad huiusmodi actiones ordinant secundum quod contrahuntur ad res humanas, nisi secundum quod vitam activam humanam ordinant. Unde in Deo sunl universalioris rationis quam in hominibus: hominis enim iustitia ad civitatem vel domum se habet, iustitia autem Dei ad totum universum.

Ex his sequitur quod divinae virtutes nostrarum sunt *exemplares* ': quia quae contracta et limitata sunt, similitudines sunt absolutorum ab ipsis exemplata, sicut se habet lumen candelae ad lumen solis. Aliae vero, quae proprie Deo non conveniunt, non habent exemplar in divina natura, sed solum in divina sapientia: sicut et res corporales.

2. Circa responsionem hanc, considerandum quod aliud est dicere *iustitiam distributivam* absolute; ct aliud est dicere *iustitiam distributivam humanam*, aut *divinam*; et sic de aliis virtutibus quae Deo attribuuntur. *Iustitia* enim absolute sumpta non determinai sibi modum circa humanas distributiones, sed dicit ordinem ad distributionem rerum quaecumquc sint, secundum proportionem: iustitia autem *humana* dicit ordinem ad distributionem rerum quae in usum hominum veniunt, et ab iis speciticatur. Et quia ad huiusmodi res non limitatur divina distributio, sed

O
Il
Fi
d
a

E
u
h
e
d
ft
si
n
n
c

q
c
tl
fl
n

p
s
d
il
c
p
d

't* Ulli.

ms.» lxÀif.

n
n
n
e
ti
S(
a
a
h
d

4
el
D
di

ni
Pl

Γ'

Pi
c)
N
ra
ra

qt

Ut

•«hhboc

a.

pl

cu

SC1

est

ait

SC1

tel

e\<

mc

• *Att* y (Vo), iv, p. 277, Turon. 1001).

• Ci. I. **«-. >î
[V *Sent.*, d. MIAI,
q. i, a. i, q* i.

• Qu xxi. 1-

• α c-
acai. c-
rtmni μ-d
hhix.

•Ci.au

ntur quin-
it qujndo
ejui cui
i iuMiliac
bi propnc
iqûe con-
lilio, non
is modus
ic in Dr.
r aliquid
non cit
m homo
agis Dei
cel bca-
quidcm
agis Dei
> divino
. Et ad
o ct in

ii, cum
citer ct
isuram
merita
: inter
aedam
distri-
aedam
i; aut
is me-
opor-
am et

nctus
lemia
iusti-
litiac
cdo-
ctio.
imas
■a*(J
uac- fmKrt a
e li-
ient.
hoc

km
oris
uas
ex
dis.
sed
ue
re-
am
ra-
vi-
im

nt
li- ' * ?
et
IC
J'
&
id
st
*t
n
l-
a
a
ê
Λ
i

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XCIII.

omnium perfectionum Deus est distributor, ideo humana iustitia Deo non convenit: sed bene iustitia secundum rationem suam illimitatam; quae tamen in Deo habet modum divinae naturae convenientem. Et similiter dicitur de aliis virtutibus.

Propter hoc dixit superius Sanctus Thomas quod in Deo non sunt virtutes prout humanam vitam perficiunt: idest, non sunt secundum limitationem illam qua sunt humanae virtutes; licet quaedam secundum communem carum rationem in ipso reponantur, et secundum quondam modum olliorem. Et est Amile de omnibus aliis perfectionibus quae Deo ct creaturis formaliter conveniunt: sunt enim in Deo illimitatae. in creaturis autem sunt limitatae. I nde concedimus quidem in Deo *sapientiam* osse, non autem *sapientiam humanam*. Licet emm ratio communis analoga accipiat modum divinum secundum quod est in Deo, sicut et modum humanum habet secundum quod est in homine, aliter tamen ct aliter se habet ad hunc ct ad illum modum. Quia secundum quod ad hominem trahitur, accipit limitationem quandam et specificationem, fitque particularis Secundum vero quod m Deo locatur, non accipit limitationem ct specificationem, non fitque particularis: sed quod confuse et potentialiter absolute considerata dicebat, id totum ut est in Deo actualiter secundum quandam eminentiam dicit. Ideo remanet perfectio illimitnta et infinita. Ipsa tamen perfectio, secundum quod est in Deo et m homine, est eiusdem rationis, non simpliciter, sed analogice: ut superius ' est ostensum, dum de divinis nominibus agebatur.

VI. Circa corollarium attendendum, secundum doctrinam Sancti Thomae I *Sent.*, d. xix, q. v, a. 2, ad 4, quod res dupliciter in Deo esse possunt exemplariter: scilicet in natura ipsius, et in intellectu. In natura divina dicuntur illa excmplariter esse quae formaliter sunt et in Deo et in creatura. Cum enim sit utriusque una ratio proportionaliter. secundum quod aliqua perfectio est in creatura, exemplatur .I perfectione existente in natura divina sicut imperfectum a perfecto: sicut, quia sapientia formaliter est in Deo et in homine, sapientia humana est quaedam imitatio sapientiae divinae. – In intellectu autem dicuntur excmplariter esse ea quorum propriae rationes cognoscuntur. Et quia omnium, etiam quae formaliter in Deo non sunt, proprias rationes Deus cognoscit, ideo omnia excmplariter sunt in intellectu divino, sive in divina sapientia, ut hic dicitur.

Sic ergo virtutes nostrae quas in Deo formaliter ponimus, a virtutibus existentibus in natura divina exemplantur: non autem virtutes quas in Deo proprie non ponimus, sed tantum metaphorice.

VII. Dupliciter autem circa ipsum corollarium dubitatur. Primo, quia videtur nihil posse esse in divina sapientia exemplariter quod non sit excmplariter in divina natura. Nam ideo divina sapientia omnium complectitur proprias rationes, quia essentiam suam apprehendit ut propriam rationem uniuscuiusque, eo quod unumquodque sit quaedam participata similitudo divini esse *. Ergo oportet ut quod in divina sapientia est exemplariter, sit etiam in divina natura: alioquin divina essentia non posset apprehendi ut propria ratio uniuscuiusque.

Secundo*, quia Sanctus Thomas, Prima Secundae, q. i.xi, a.5, tenet temperantiam et fortitudinem esse virtutes exemplares in Deo: quas tamen constat Deo non convenire proprie, sed tantum metaphorice.

2. Ad primum horum respondetur quod exemplar alicuius esse in alio dupliciter potest intelligi. 1 no modo, secundum convenientiam in natura: quia videlicet in ipso est similitudo sui secundum esse naturale, sicut unum album est simile alteri albo. Alio modo, secundum repraesentationem tantum: quo modo conceptio lapidis in intellectu est lapidis exemplar. Aliqua ergo in Deo habent exemplar primo modo, ut sapientia: aliqua vero secundo modo tantum, ut materia prima.

Considerandum secundo, quod illa proprie dicuntur habere inter se similitudinem secundum convenientiam in natura, quae in aliquo formaliter conveniunt, quod scilicet secundum suam formalem rationem in utroque invenitur. Si autem quod in uno formaliter est, in altero formaliter non sit, sed tantum virtualiter et eminenter, illa non dicuntur similia secundum convenientiam in natura. Sed quamvis quod sic alterum virtualiter et eminenter continet, non habeat convenientiam m natura cum ipso, potest tamen concipi ut alteri proportionatum ct ut cius propria ratio ; sicut virtus solis, licet non habeat cum calore similitudinem in natura, potest tamen concipi ut ratio caloris, eo quod calorem virtualiter et eminenter contineat; ct sic virtus solis, concepta ut proportionate calori, erit exemplar eius proprium in intellectu, quae tamen secundum sc non est exemplar formaliter secundum esse naturae, – nisi improprie velimus accipere nomen *exemplaris* pro omni similitudine quomodocumque accepta, sive, inquam, sit adaequata sive excedens.

Ad propositum ergo, negatur nihil posse esse cxcinplariter in divina sapientia quod non sit exemplariter in divina natura: accipiendo esse exemplariter in natura pro eo quod est habere in ipsa similitudinem secundum convenientiam formalem in natura. Stant enim simul quod aliquid m intellectu divino, sive in esse cognito, habeat proprium exemplar, eo quod eius propri.t ratio concipitur ab intellectu divino; et tamen in divina natura formaliter esse non habeat, sed tantum virtualiter, ct sic in ipsa natura exemplar non habeat,

(Aim autem probatur quia ideo aliquid excmplariter est in sapientia divina, quia divina essentia accipitur ut propria ratio eius: conceditur hoc quidem, sed negatur consequentia. Supponitur enim quod, secundum modum intelligendi, prius divina essentia sit formalis similitudo omnium, tanquam scilicet in se habens formaliter omnium perfectiones, et deinde apprehendatur ut propria ratio alicuius. Hoc autem falsum est. Xon enim ideo concipitur essentia divina ut propria ratio alicuius quia sit cius formalis similitudo habens cum ipso convenientiam in natura: sed quia aut est cius formalis similitudo, aut eminens et virtualis. Voco autem formalem similitudinem eam quae est eiusdem rationis aut simpliciter aut proportionaliter. I 'nde, cum divina essentia concipitur ut propria ratio alicuius in ipso non existentis formaliter sed eminenter tantum, ipsa res est in Deo exemplariter secundum repraesentationem inteiligibilem tantum. Dum autem concipitur ut ratio eius quod in ipsa formaliter est, res repraesentata habet in Deo similitudinem ac exemplar et secundum repraesentationem inteiligibilem et secundum convenientiam formalem in natura. Sapientia enim humana et repraesentatur secundum propriam rationem per formam intellectam sive conceptam ab intellectu divino; ct convenientiam formalem habet cum natura divina inquantum sapientia est. eo quod sapientia et in Deo et in homine sit secundum unam rationem analogam, ut superius * est ostensum. Et similiter dicitur de virtutibus quae proprie dicuntur conveniunt.

3. Ad secundum dicitur primo, quod Sanctus Thomas in Prima Secundae, volens salvare sententiam Macrobiani et Plotini, ponit fortitudinem ct temperantiam in Deo, non secundum eandem rationem analogam, sed fortitudinem vocat *ipsam immutabilitatem Dei*, temperantiam vero *conversionem divinae intentionis ad seipsum*, cum quibus aliquam similitudinem habent fortitudo humana ct temperantia. Unde metaphorice dicuntur de Deo.

Dicitur secundo, quod improprie accipit ibi *exemplar* Sanctus Thomas: scilicet pro omni similitudine perfectiori et eminentiori a qua alterum dependet. Hic autem loquitur de exemplari proprie: pro similitudine scilicet formali, a qua alterum exemplatur secundum eandem rationem analogam, quae ratio est forma concepta.

* Cap. XXXIV, toramcn,-n x”.

CAPITULUM NONAGESIMUM QUARTUM

A 28 r a 3p sine titulo.

QUOD IN DEO SUNT VIRTUTES CONTEMPLATIVAE

E contemplativis autem virtutibus dubium esse non potest quin Deo maxime convenient.

Si enim sapientia in *cognitione alissimarum causarum* consistit, secundum Philosophum? in principio *Metaphysicae* ipse autem Deus praecipue seipsum cognoscit, nec aliquid cognoscit nisi cognoscendo seipsum, ut probatum est * qui est omnium prima causa: manifestum est quod sibi potissime *sapientia* debet ascribi. Inde *fob* ix': *Sapiens corde est*; et *Eccli.* 1': *Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper.* Philosophus etiam dicit, in principio *Afetaphysicae* *, quod est *dirma possessio, non humana.*

Item. Si scientia est *rei cognitio per propriam*

causam *; ipse autem omnium causarum et effectuum ordinem cognoscit, et per hoc singulorum proprias causas novit, ul supra* ostensum est: manifestum est quod in ipso proprie *scientia* est: non tamen quae sit per ratiocinationem causata*, 'OM' sicut scientia nostra ex demonstratione causatur. Inde l *Rcg.* iP: *Deus scientiarum Dominus est.*

Adhuc. Si immaterialis cognitio aliquarum rerum absque discursu intellectus est*; Deus autem huiusmodi cognitionem de omnibus habet, ut supra ' ostensum est: est igitur in ipso *intollecus.* Inde *fob* x h m: *Ipse habet consilium et intelligentiam.*

lae etiam virtutes in Deo sunt exemplares nostrarum, sicut perfectum imperfecti.

•IK tu* q.

•ù. izaufKfl & »αi, inii <07. tfl1.b

n prima *post* causa «DàPtf. 10 ancribi] Attribui Z.
5 CAUMlii «icut scientia noMnij «icut e»t «cientia nostra quae \ *ct xmc* quae Z; *cf.* pA. n est igitur in ipso NZ; in ipso igitur eat.
iq sunt *om* G, *potf* exemplares aUPc.

Commentaria IPerrariensis

Ultimo loco de virtutibus contemplativis Sanctus Thomas determinat *: quae, inquam, dicuntur contemplativae quia ad veritatis contemplationem ordinantur, non autem ad opus extnnsecum, ut morales activae.

Et probatur quod *maxime sint in Deo.*

Primo quidem, de *sapientia.* Quia maxime seipsum cognoscit, qui est omnium prima causa. Sapientia nutem, ut dicitur in principio *Metaphysicae*, consistit in *cognitione primarum causarum.* Item auctoritate *lob* ix; et *Eccli.* 1; et Philosophi, l *Metaph.* dicentis quod est *divina, non humana possessio.*

Secundo vero, de *scientia.* Quia cognoscit omnium causarum ct effectuum ordinem, et per hoc singulorum proprias causas. Scientia autem est *rei cognitio per propriam causam.* Verum est tamen quod haec non cognoscit per ratiocinationem. – hem auctoritate l *Reg.* n.

Tertio autem, dc *intellectu.* Quia de omnibus immaterialem *cognitionem absque discursu* habet. – Item auctoritate *Job* xii.

Concludit postremo quod hac virtutes in Deo sunt exemplares nostrarum, sicut perfectum imperfecti: eiusdem, mtelligc, formalis rationis analogicae *.

Circa virtutem quae dicitur *intellectus*, attendendum quod, quantum ad modum cognitionis, omnis divina cognitio qua cognoscit aliquid esse, potest dici intellectus, quia omnia simplici intellectu apprehendit, sicut nos prima principia, non autem cum discursu. Sed si cx parte obtectorum divinam cognitionem distinguere velimus, dicemus cognitionem divinam vocari *intellectum* secundum quod per eam cognoscit prima principia, ex quibus omnes nostrae demonstrationes efficaciam habent.

>> i2l ?

CAPITULUM NONAGESIMUM QUINTUM

A 28 r bio sine titulo.

QUOD DEUS NOX POTEST VELLE MALUM

x his autem quae dicta sunt, ostendi potest quod Deus non potest velle malum.

Virtus enim rei est secundum quam aliquis bene operatur *. Omnis autem operatio Dei est operatio virtutis: cum sua virtus sit sua essentia, ut supra ; ostensum est. Non potest igitur malum velle.

Item. Voluntas nunquam ad malum fertur nisi

aliquo errore in ratione existente. ad minus in particulari eligibili. Cum enim voluntatis obiectum sit bonum apprehensum, non potest voluntas ferri in malum nisi aliquo modo proponatur sibi ut bonum: et hoc sine errore esse non potest. In divina autem cognitione non potest esse error, ut supra * ostensum est. Non igitur voluntas eius potest ad malum tendere.

• JI *Ethic.*, VI, 3; . Th. l. 6.

• Cip. xαi.

bq proponatur] proportionetur \VZ, proportionatur N. proponetur V, *rasa* pG.

Amplius. Deus est summum bonum, ut supra* probatum est. Summum autem bonum non patitur aliquod consortium mali· sicut nec summe calidum permixtionem frigidi. Divina igitur voluntas non potest flecti ad malum.

Praeterea. Cum bonum habeat rationem finis, malum non potest incidere in voluntate nisi per aversionem a fine. Voluntas autem divina a fine averti non potest: cum nihil possit velle nisi volendo seipsum, ut ostensum est *. Non potest igitur velle malum.

7 voluntate) voluntatem abYMV. 10 ostensum] supra oticnsum Pc: NZ v/de pΛ. 3 autem est] autem A *casu*, est Z. 4] fidelis] eu fide*li*» at). iniquitate Λ *solut*] ulla iniquitate. 6 potes (e.v p») om Z, poterit bPc· H in Tjlm*ut*) in Thulamut *Cbc*, t*ci*l in.ofu,n *supra ras*, 1.

Comnīθīltai*ia Ferrariensia

Ex praedictis duo Sanctus I hornas corollaria deducit *. Et Quorum primum est: *Deus non potest velle malum*. Et intclligitur de malo formaliter, inquantum malum est. ct sub ratione mali: ut patet cx Prima, q. xix, a. 9.

Probatur primo. Omnis operatio divina est operatio virtutis: cum virtus Dei sit eius essentia. Ergo non potest Deus malum velle.

Adverte quod, licet essentia divina et virtus eius, puta caritas, ratione distinguantur, sunt tamen unum realiter. Et ideo non potest operatio ah essentia procedere quin a virtute procedat. Et sic in actu divinae operationis non potest malum esse propter aliquem delectum activi principii.

Secundo. In divina cognitione error esse non potest. Ergo nec voluntas eius potest ad malum tendere. – Probatur consequentia. Quia nunquam fertur voluntas ad malum nisi errore existente in ratione, saltem in particu-

Et sic palet quod liberum arbitrium in ipso naturaliter stabilitum est in bono.

Hoc autem est quod dicitur *Deui. x x x ii*·: *Deus fidelis el absque iniquitate*; et *Hab. 1*"*: λfundi sunt oculi tui. Domine, et respicere ad iniquitatem non potes.*

Per hoc autem confutatur error iudaeorum. qui in *7'almut* dicunt Deum quandoque peccare et a peccato purgari *; ct Luciferianorum **, qui dicunt Deum in Luciferi deiectione peccasse.

• Ci. Sili. Sc nenu, *iiiU' Sanda*, lib.lt, *index errorum* ck. * Alto nom. *Sla· Oindisiā*. Ep»·1 Gre#. IX. Man·!, *Condl.* v. XXIII, p. P3

lari eligibili, dum iudicat malum aliquod pro tunc esse bonum, et illud voluntati proponit.

Tertio. Deus est summum bonum. Ergo etc. – Patet consequentia. Quia summum bonum non patitur aliquod consortium mali: sicut nec summe calidum permixtionem frigidi.

Quarto, Voluntas divina a line averti non potest: cum nihil possit velle nisi volendo seipsum. Ergo etc. — Probatur consequentia. Quja, cum bonum habeat rationem linis, malum non potest incidere in voluntate nisi per aversionem n fine.

Confirmatur *Deui. xxxir*, et *Habacuc 1*.

Ex hoc et iudaeorum ct Luciferianorum error eliditur.

Circa illam propositionem, *Bonum habet rationem futis*. advertendum est quod veritatem habet de eo quod est primo el per se bonum, ut dicitur *l'erit.*, q. xxi, .1. 1 – • AJ 1. Potest etiam intelligi de bono a quo primo habet operatio voluntatis ut sit bona, etc.

CAPITULUM NONAGESIMUM SEXTUM

A 28 v ai sine titulo.

QUOD DEUS .NIHIL ODIT, NEC ODIUM ALICUIUS REI EI CONVENIRE POTES

irSÊR-iQ hoc autem apparet quod odium ali- Rgay cuius rei Deo convenire non potest.

J Sicut enim amor se habet ad bonum. ita odium se habet ad malum: nam his quos amamus, bonum volumus; his vero quos s odimus, malum. Si igitur voluntas Dei ad malum inclinari non potest, ut ostensum est *. impossi- bile est quod ipse rem aliquam odio habeat.

Item. Voluntas Dei in alia a se fertur, ut su- pra * ostensum est, inquantum, volendo et amando 10 suum esse et suam bonitatem. \ult eam diffundi, secundum quod possibile est. per similitudinis communicationem. Hoc igitur est quod Deus in rebus aliis a se vult, ut in eis sil suae bonitatis similitudo. Hoc autem est bonum uniuscuiusque 11 rei, ut similitudinem divinam participet: nam quaelibet bonitas alia non est nisi quaedam si- militudo primae bonitatis*. Igitur Deus unicuique rei vult bonum. Nihil igitur odit.

Adhuc. A primo ente omnia alia originem es- sendi sumunt *. Si igitur aliquid eorum quae sunt odio habet, vult illud non esse: quia hoc est uni- cuique bonum. Vult igiur actionem suam non esse qua illud in esse producitur vel mediate \el immediate: ostensum est enim supra * quod, si Deus aliquid vult, oportet quod illa velit quae ad illud requiruntur. Hoc autem est impossibile. Quod quidem palet, si res per voluntatem ipsius 10 in esse procedant: quia tunc oportet actionem qua res producuntur esse voluntariam. Similiter si naturaliter sit rerum causa: quia, sicut placet sibi sua natura, sic placet sibi omne illud quod sua natura requirit. Nullam igiur rem Deus odit.

Praeterea. Illud quod invenitur in omnibus causis activis naturaliter, praecipue in primo agente necesse est inveniri. Omnia autem agentia suo modo suos effectus amant, secundum quod huiusmodi: *sicut parentes filios, poetae poemata.*

• Cap. «III.

• Cap. Lxxxiii.

5 quos] quo *casu* A. 17 quaedam *post* similitudo «DIV. 1 primo ente] NZ *vide* pA. 2 sumunt] assumunt sDPc.

14 rem om Z. naturam PJ. 15 causis) creaturis IV.

...¹ *artifices sua opera* ². Multo igitur magis Deus nul-
lam rem odit: cum ipse sit omnium causa.

Hoc autem est quod dicitur *Sap.* xi³: *Diligis omnia quae sunt. et nihil odisti eorum quae Jecisti.*

Dicitur autem similitudinarie Deus aliqua odire. Et hoc dupliciter. Primo modo, e\ hoc quod Deus, amando res, volens eorum bonum esse, vult contrarium malum non esse, (nde malorum odium habere dicitur, nam quae non esse volumus, dicimur odio habere: secundum illud *Zach.* vm⁴): *Unusquisque malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris, et mramentum mendax non diligatis: omnia enim haec sunt quae odi, dicit Dominus.* – Haec autem non sunt effectus

ut res subsistentes, quorum proprie est odium vel amor.

Alius autem modus est ex hoc quod Deus vult aliquod maius bonum quod esse non potest sine privatione minoris boni. Et sic dicitur odire: cum magis hoc sit amare. Sic enim, inquantum vult bonum iustitiae vel ordinis universi, quod esse non potest sine punitione vel corruptione aliquorum, dicitur illa odire quorum punitionem \ult vel corruptionem: secundum illud *Mai.* D: *Esau odio habui*; et illud Psalmi *: *Odisti omnes qui operantur iniquitatem; perdes omnes qui loquuntur mendacium: virum sanguinum et dolosum abominatur Dominus.*

⁵ similitudinarie *hic* NZ: *frost* Deu* *ceteri codice»* *ct b, pott* odire *forte* A. contrarium malum) contrarium t-nno *c licet malum I'J. diligant»] nc diligatis DNZPc, non diligite b. odi dicit NPc; odit. i pmpic) proprium EG Pc. 9 dicitur FNZ; d ecur.

Pc. b l*rnnu| Uno 6. Uno quidum Pc. 7 eorum) earum GZ *d* 10 Zach.| lac. 3 >3 iummentuin) cirdtamtu Z: *rata* pN. >3 non

Commentaria Ferrariensi»

• Ci Comment, cap. xcy, init.

SECixnt m corollarium * est; *Odium alicuius rei Deo convenire non potest.*

Circa hoc autem corollarium duo facit Sanctus Thomas: primo, probat propositum; secundo, removet dubium .

I. Quantum ad primum, *arguit primo sic* Voluntas Dei inclinari non potest ad malum, ut est ostensum supra. Ergo etc. — Patet consequentia. Quia iis quos odimus, malum volumus: scilicet, sub ratione mali.

Secundo. Deus unicuique vult bonum. Ergo etc. Probatur antecedens. Quia vult in alus rebus a se ut sit suae bonitatis similitudo.

11. Sed videtur ista r.atio non concludere, propter duo. Primo, quia dici posset quod, dum Deus vult aliquid esse in creatura, vult utique bonum creaturae: sed, cum vult privationem ipsius esse, vult malum. Ideo falsum est quod semper velit aha a se inquantum. volendo bonitatem suam, vult eam in aliis diffundi.

Secundo quia, licet Deus omni enti velit aliquod bonum inquantum illi vult esse, potest tamen alia ratione ipsi velle malum et privationem: sicut damnatis vult esse, et sic eos amat; vult etiam damnationem, et sic eos odit. Unde videtur illa consequentia falsa. *Deus unicuique vult bonum. Ergo nihil odit:* nisi antecedens intelligatur exclusive, scilicet, *vult tantum bonum.* Sed tunc falsum erit, ut est ostensum.

2. Ad huius evidentiam considerandum, ex doctrina Sancti Thomae capite immediate sequenti ., et in Prima Parte, q. xix, a. 9, quod malum nunquam appetitur a Deo nisi ratione alicuius boni coniuncti quod magis appetitur quam bonum quod per tale malum removetur. I nde Deus nunquam vult malum per se: sed aliquando vult ipsum secundario, inquantum xult suam bonitatem per aliquam perfectionem manifestari cui malum aliquod coniungitur; sicut, quia vult iustitiam, vult poenam: et quia vult ordinem naturae sersari, vult quaedam corrumpi.

Ideo ad primum dicitur primo, quod utique Deus vult malum alicuius, dum vult illi mortem aut privationem alicuius boni. – Dicitur secundo, quod illud malum non vult ut malum alicuius, quod constituit odii rationem, sed ut coniunctum alicui bono, puta ordini universi. Ideo illa propositio, *Deus vult alia a se inquantum, volendo se et bonitatem suam, vult eam in alia diffundi*, est universaliter vera. Nunquam enim fertur voluntas divina in alia a sc, sive bonum sit sive malum, quin velit aliquam participationem suae bonitatis.

Ad secundum similiter dicitur quod, etsi Deus velit alicui damnationem, non vult tamen illam ut eius malum per sc, sed inquantum vult bonum iustitiae.

Ili. *Tertio.* Sequeretur quod Deus vellet actionem suam non esse qua producitur, mediate vel immediate, id quod

odit. Hoc autem est impossibile. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia, si aliquid odit, vult illud non esse. Volendo autem hoc, vult illud quod ad ipsum requiritur. Requiritur autem ut non sit actio Dei qua producitur: cum non pos>it aliquid desinere esse manente actione Dei formahter qua producitur in esse.

Sed ista ratio non videtur concludere. Non enim est impossibile quod Deus velit actionem suam non esse ut terminatur ad esse alicuius: cum dc facto aliquando ita sit, cum scilicet res desinit esse.

Respondetur quod loquitur Sanctus Thomas de re quandiu est in natura. Quia non potest Deus velle creaturam non esse pro tempore pro quo est. Et sic, quandiu est creatura. Deus non potest eam habere odio.

Quarto. Deus est omnium rerum causa. Ergo omnia amat. Ergo nihil odit. – Patet pruna consequentia. Quia omnia agentia suo modo suos effectus amant.

Confir mat i;r auctoritate *Sapientiae* xi.

IV. Quantum ad secundum *, quia posset aliquis obii-⁶ *CttiC*» cere: Dicitur Deus in Scriptura aliqua habere odio, ut *ro*⁷

Mal. i, *Esau odio habui*, et in Psalmo, *Odisti omnes qui operantur iniquitatem.* Ergo Deus aliqua odit: – respondet quod hoc similitudinarie dicitur, non autem proprie. Et hoc dupliciter dicitur. I no modo, inquantum malum contrarium bono quod vult creaturae, vult non esse, quia quae non esse volumus, dicimur habere odio: secundum illud *Zach.* vm. (*nusquisque malum contra amicum* etc. – Alio modo, secundum quod vult maius bonum quod non potest esse sine privatione minoris boni.

Circa primum modum, advertendum quod, ut hic dicitur, amor et odium proprie est subsistentium. Ut enim dictum est supra ⁸. amare proprie est *relie bonum alicui:* ⁹·θp.χ: et sic est eius cui convenit habere bonitatem in se, non autem eius cui convenit esse bonitatem alterius. Similiter habere odio proprie est *velle malum alicui:* et sic est eius cui convenit habere privationem bonitatis. Utrumque autem est subsistens: quod enim est alterius bonitas, non subsistit, neque quod est alterius malum formahter; sed bene cui convenit bonitas, et cui convenit privatio bonitatis, tanquam subiecto. Ideo, cum dicitur Deus odisse malum quod repugnat bono alicuius, sicut cum odit mendacium aut adulterium, hoc non proprie dicitur, cum non sint subsistentia, sed per quandam similitudinem: quia videlicet, sicut habens odio rem subsistentem \ult ipsam non esse, aut simpliciter aut aliquo modo, ita Deus vult illa mala non esse.

Circa secundum modum, considerandum quod odium fertur in malum alicuius, ut dicitur V/α/o, q. \u. a. 4, *sub ratione mali:* non autem in malum ut habet rationem boni ex aliquo adiuncto. Ideo, cum Deus vult privationem

• in fine huius

1
un Lxxn.

v

v

U

v

V

si

fc

si

d;

St

ir

p*

O

: odium

eus vult
est sine
e: cum
rn vult
>d esse
aliquo
m vult
: *Esau*
'es qui
•iiniur
iboml.

j GZ ft
|3 WA

• con-
Vf:
iritur.
ritur;
e Dei

i
e ut
i iu

? re
rea·
idiu

inia
luia

alicuius propter bonum iustitiae, aut corruptionem alicuius propter bonum universi, non dicitur proprie odisse: quia non vult malum eius ut est malum eius. Dicitur tamen similitudinarie odisse, quia vult eius malum: nam et proprie habens odio aliquid, vult eius malum.

Cum ergo dictum est *Deum non posse habere odio aliquid*, intelligendum est *proprie*, secundum quod odium est subsistentis; et de malo eius *ut eius est quod habetur odio*.

V. Sed dubiatur circa hoc. Quia si ideo Deus dicitur nihil habere odio quia nulli rei subsistenti vult non esse, et aliis non vult malum nisi ratione boni adiuncti, eadem ratione nihil homo poterit habere odio: quia voluntas hominis nihil vult nisi sub ratione boni; ut in plerisque locis dicit Sanctus Thomas ¹. et est de mente Dionysii, iv cap. *de Die. Nom.* *, et Augustini --«

Ad huius evidentiam, considerandum quod in obiecto operationis potentiae duplex potest inveniri ratio formalis: una communis, sub qua omne obiectum refertur ad potentiam; alia particularis, secundum quam una operatio potentiae ab alia specificè distinguitur. Prima potest dici ratio formalis per modum *moventis*: quia nihil potest movere potentiam nisi sub illa ratione. Aha vero potest dici ratio formalis per modum *terminantis*: quia ad ipsam primo terminatur operatio ut specificata et ut talis operatio. Sicut, cum videtur album, ratio communis per modum moventis est color, quia album non movet visum nisi inquantum est coloratum, a quo ipsa potentia visiva specificatur, sicut omnis potentia passiva specificatur per suum activum formale et adaequatum: ratio autem particularis, a qua specificatur visio albi ut est visio albi distincta a visione nigri, est ratio albi; specificatur enim operatio a formali ratione obiecti ad quam primo terminatur ut est talis operatio, visio autem albi, ut talis, primo et per se terminatur ad rationem albi, licet, inquantum visio absolute, terminetur ad rationem colorati. Similiter in omni obiecto voluntatis,

quantum ad acium prosecutionis, est quaedam communis ratio formalis per modum moventis: et ista est ratio boni; nihil enim potest movere voluntatem, et universaliter appetitum, nisi sub ratione boni. Quedam vero est ratio particularis per modum terminantis, a qua ista operatio voluntatis, ut talis est ab alia operatione distincta, specificatur: et ista est ratio formalis obiecti ad quam talis operatio terminatur ut talis est; sicut volitio sanitatis primo et per se terminatur ad rationem sanitatis ut est volitio sanitatis, scilicet sanitas non moveat voluntatem nisi sub ratione boni.

Dicitur ergo primo quod, si loquamur de formali ratione per modum moventis, voluntas nihil vult actu per modum prosecutionis nisi sub ratione boni, inquantum scilicet sub ratione boni apprehenditur. Si autem loquamur de particulari ratione per modum terminantis, a qua operatio specificatur, sic potest velle malum absolute sub ratione mali. Et sic dicimus quod odium fertur in malum alicuius absolute sub ratione mali: quia actus odii primo et per se, ut talis actus, terminatur ad rationem mali eius quod quis odit: licet illud malum non moveat voluntatem nisi ut apprehenditur sub ratione boni. In quo differt ab ira. quae, licet feratur in nocumentum proximi, non tamen ratio nocumenti est illa ad quam primo terminatur, sed ratio iusti vindicative: appetit enim iratus vindictam tanquam iustam existimatam propter illatam iniuriam.

Dicitur secundo, quod Deus aliquid odisse proprie non potest, sed bene homo. Quia, cum bonitas divina sit Deo ratio volendi omnia alia a se, nihil potest velle nisi in quantum in ipso manifestatur bonitas sua. Et sic malum et non-esse quod vult alicui, vult sub ratione alicuius boni: sicut volens aliquid ut medium ad sanitatem, vult illud ratione sanitatis, et volitio illa ex sanitate tanquam ex fine specificatur. Homo autem potest velle malum alterius sub ratione mali et nocimenti eius absolute, in ratione terminantis, ut dictum est. Et ideo potest aliquem habere odio.

CAPITULUM NONAGESIMUM SEPTIMUM

A 28 v b 12 sine titulo.

QUOD DEUS EST VIVENS

x his autem quae iam ostensa sunt,
de necessitate habetur quod Deus est
vivens.

Ostensum est enim Deum esse intelligente™ et volentem *. Intelligere autem et velle non nisi viventis est. Est igitur Deus vivens.

Adhuc. Vix ere secundum hoc aliquibus attributum est quod visa sunt per se. non ab alio motore. Et propter hoc illa quae videntur per se moveri, quorum motores vulgus non percipit, per similitudinem dicimus vivere: sicut *aquam vivam* fontis fluentis, non autem cisternae vel stagnantis; et *argentum vivum*, quod motum quendam habere videtur. Proprie enim illa sola per se moventur quae movent seipsa, composita ex motore et moto, sicut animata. Unde haec sola proprie vivere dicimus: alia vero omnia ab aliquo exteriori moventur, vel generante, vel removente.

prohibens, vel impellente. Et quia operationes sensibiles cum motu sunt, ulterius omne illud quod agit se ad proprias operationes, quamvis non sine cum motu, dicitur vivere: unde intelligere. appetere et sentire actiones vitae sunt. Sed Deus maxime non ab alio, sed a seipso operatur: cum sit prima causa agens *. Maxime igitur ei competit vivere.

Item. Divinum esse omnem perfectionem esse
 senti comprehendit, ut supra* ostensum est.
 Vivere autem est quoddam esse perfectum: unde
 viventia in ordine entium non viventibus prae-
 feruntur. Divinum igitur esse est vivere*. Ipse
 igitur est vivens.

Hoc etiam auctoritate divinae Scripturae confirmatur. Dicitur enim *Deui.* xxxn ex ore Domini: *Dicam, Vivo ego in aeternum:* et in Psalmo *: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum virum.*

† iam NZ; supra; *in* $\wedge$ *ante* iam *deletur* supra.

3 tint) sil *bPc.*   6 ab alio) alio *aPc.*   7 ci *post* competit «DIY.   15 etiam ECAVà; autem *ceteri codices*, om e. autem etiam IM.
19 vivum) meum vivum *acd.*

• Cap. XIII.

- Cap. xxviii.

• Ct. II de *Akhi*
MJ, IV, 4.

- P., LXXXIII, vers. 3.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de perfectione intellectus et voluntatis, ex quibus vita cognosci potest, consequenter determinat de vita divina*. Circa hoc autem duo facit: primo, determinat de vita ipsa; secundo, de eius vitae specie, capitulo c.

Circa primum tria facit: primo, determinat de ipsa quantum ad *an est*; secundo, quantum ad *quid est* ; tertio, quantum ad eius Jurationem .

I. Primo ergo ponitur conclusio haec: *Deus est vivens. Probatur primo.* Deus est intelligent ut volens. Ergo est vivens: quia intelligere et velle non est nisi viventis.

Secundo . Deus maxime non ab alio, sed a seipso operatur. Ergo maxime ei compulit vivere. – Probatur antecedens. Quia Deus est prima causa agens. – Consequentia vero probatur. Quia vivere secundum hoc aliquibus attributum est quod visa sunt per se» non ab alio moveri. Et quia operationes sensibiles cum motu sunt, ulterius quod agit se ad proprias operationes, quamvis non sint cum motu, dicitur vivere. Assumptum hoc declaratur. Et ex iis quae per similitudinem dicimus vivere» ut *aquam vivam* dicimus et *argentum vivum*, quia per se moveri videntur, eo quod eorum motores vulgus non percipiat. Et ex iis quae sola proprie dicimus vivere, quae scilicet sola per se moventur proprie, utpote composita ex motore et moto, ut sunt animata.

II. Circa istam rationum duplex occurrit dubium, videtur enim velle Sanctus Thomas quod *omnia quae se proprie movent, sint animata: et* quod *omnia viventia et animata moveant se*. Contra primum enim arguitur. Nam gravia et levia movent seipsa. Et tamen non sunt animata. Ergo etc.

Probatur antecedens. Quia, si ponantur ab alio moveri per se, hoc non erit nisi quia moventur a generante. Sed hoc non potest esse. Contingit enim aliquando generans non esse: et tamen ipsa moventur. Effectus autem in actu recipit causam in actu. Si dicatur quod hoc generans est caelum, et hoc semper est actu contra. Effectui particulari oportet assignare causam particularem, ut dicitur *y Physicorum* ♦; caelum autem non est causa particularis, sed universalis: ergo etc. – Secundo, quia Commentator, *in Caeli*, comment. 25 *, ait quod *motus ad superius est causatus a levitate*. Constat autem levitatem esse intrinsecam corpori levi.

Contra secundum arguitur*, quia Sanctus Thomas, in QQ. «de zbnrmi, a. 9, ad 6, in eodem ordine ponit *motum cordis, motum ignis, motum augmenti et decrementi, et motum alimenti diffusi per totum corpus*. Subiungit autem quod *cor non movet se. sed naturaliter movetur, sicut ignis*. Ergo et quae augentur et decrescunt, ut plantae, non movent se. Et sic falsum est quod omnia viventia moveant se.

III. Ad evidentiam primi dubii, considerandum est quod *motus naturales corporum simplicium*, ut habetur Tertio huius, cap. xxiii, *consequuntur ad formas naturales, sicut et omnes aliae naturales proprietates*. Ideo de motu gravium et levium loquendum est sicut de aliis proprietatibus rerum. Implet autem hoc rei proprietas, quod primo quidem et principaliter causatur a dante formam, secundo autem et proxime ab ipsa forma rei, sed differenter. Nam a dante formam producitur per actionem mediam, quae primo quidem terminatur ad formam, secundo vero ad proprietatum. A forma autem producitur *per naturalem quandam resultantiam* absque media actione: ut videtur velle innotuit Thomas Prima, q. i.xxvii, a. 6 * et 7 **. Ideo ipsum dans formam est simpliciter causa proprietatum, tanquam propria actione illas producat. Forma autem est quodammodo et secundum quid causa, inquantum videlicet non producit propria actione media, sed ab ipsa ut a principali agente primo producta naturaliter resultant: sicut risibilitas Sortis primo quidem et principaliter producitur a generante Sorte, secundo autem ut per naturalem resultantiam a natura Sortis producitur.

2. Considerandum secundo, quod illae proprietates quae impediri non possunt quin, re posita, eveniant, quia sunt

perfectiones primae statim habentes rationum formae completae, ut risibilitas, ponuntur in actu completo per actionem qua res ipsa producitur: cum una actio agentis ad utrumque terminetur, ad unum videlicet primo, ad aliud vero secundo. Proprietates autem quae impediri possunt ne. posita re, sint in actu formali et completo, eo quod sunt actus secundi, et via ad aliquid extrinsecum acquirendum. ut motus ad locum, possunt in actu formali completo poni etiam postquam cessavit actio producentis naturam: remoto enim impedimento, naturaliter resultant. Dicuntur tamen, etiam quantum ad eorum complementum, esse a generante ut producente naturam, quia ab ipso est fundamentum et causa a qua naturaliter et secundum suum complementum resultant, scilicet forma substantialis: non autem quia per novam actionem illam producat.

Ignorantia autem huius multos errare facit. Arbitrantur enim Sanctum Thomam velle gravia et levia sic moveri a generante, etiam ipso corrupto, quasi per novam quandam actionem, novumque impulsu ipsa moveat: quod nunquam somniavit. Sed mens eius est quod moventur a generante sicut ab eo qui dedit formam a qua naturaliter resultat motus, et per consequens tanquam ab eo qui motum fundamentaliter produxit; nec oportet ponere aliud a quo per impulsu aut actionem moveantur, sed sufficit removens prohibens et forma rei, in qua salvatur virtus agentis ad quam motus, deducto impedimento, naturaliter resultat. Sicut, si impediri posset ne risibilitas ad hominis generationem sequeretur, deducto autem impedimento naturaliter resultaret, diceretur quod homo generans esset causa illius risibilitatis primo et per se, non autem homo genitus.

3. Ad argumentum ergo, nungatur antecedens, loquendo de movente se proprie ul simpliciter. – Ad probationem dicitur quod per se moventur a generante tanquam a dante formam ad quam naturaliter innotuit resultat: sicut et aliae perfectiones quae naturaliter formam consequuntur, sunt a generante. A removente vero impedimentum moventur per accidens.

Cum hoc improbat, dicitur ad primam improbationem quod effectus in actu requirit causam in actu, aut in seipso, aut in aliquo in quo sua virtus salvatur. Effectus enim qui non erat prius modo aliquo in actu, requirit causam in actu secundum se: sed ad effectum qui praeerat in radice et fundamento naturali, sicut motus, quamvis impeditus, praeexistit in forma gravis, sufficit ut causa principalis sit in virtute in forma ad quam naturaliter effectus talis resultat. Et sic conceditur quod non est in seipso posse movere per virtutem remanentem in forma ab ipso producta, et causare motum qui radicaliter et fundamentaliter in forma praeexisterat, et ad ipsam, deducto impedimento, naturaliter et absque media actione resultat.

Si dicatur: Ergo possumus dicere quod ipsa forma gravis est id quod movet grave, quia nullum apparet movens in actu praeter ipsam formam, in qua est virtus agentis; et sic grave movebit se, – dicitur quod, si loquamur de movente simpliciter ut primo, negatur consequentia: sed bene sequitur quod sit id quo movens movet. Et cum dicitur quod nullum apparet movens in actu existens: respondetur quod non oportet illi molui assignare aliquod movens simpliciter quod sit in actu in seipso; quia talis motus non producitur totaliter de novo, cum praeexistat in radice el fundamento, ad quod, deducto impedimento, de necessitate consequitur per naturalem resultantiam, non autem per actionem mediam. – Si autem loquamur de movente secundum quid et secundo, quia ipso mediante ab agente aliquid provenit, sic conceditur ipsam formam gravis movere grave. Et consequenter quod grave movet se secundum quid, inquantum est in ipso principium activum aliquo modo sui motus. Non tamen sequitur quod moveat se simpliciter: quia illud dicitur se simpliciter movere quod dividitur in duas partes, quarum una est movens per actionem mediam, alia vero mota; quod in corporibus simplicibus esse non potest.

• Cf. Comment., cap. iLiv, imr.

• Op. MCVIII.
• Op. XCIM.

• Cf. n. y.

• f.oc. en.

• Ad cap. m, 5.

• Ct. n. iv.

•Ad3i.

l Cos.

’ ■«·«·.

· ?.«», 4; »/π».

•«Χ.η.Χ»-Th.»

•CL Ccaoent. a- mu. itti.

SUMMA CONTRA GENTILES, CAP. XCVHI. XCIX.

Advertendum quod intelligere dupliciter potest dici esse vivere: uno modo, ut vivere nominat *operationem rei viventis*, quae minus proprie dicitur vita; alio modo, ut nominat *essentiam rei esse rei viventis*. Si primo modo accipiat⁵ur, ista ratio probat quod vita quae est operatio viventis, est in Deo idem quod Deus. Si secundo modo accipiat⁶ur, sic probatur quod vita proprie accepta, quae est ipsum esse vel ipsa essentia, est idem quod Deus. Nam, si Deus est suum intelligere, el suum intelligere est suum esse sive sua essentia, quae est vita ct vivere suum, sequitur quod sit sua vita. Utroque modo conclusio est vera, et potest utroque modo intclligi. Ex primo sensu

habetur quod non solum Deus est sua vita quae est sua essentia ct suum esse, ut prima ratio concludebat: sed etiam est sua operatio vitalis. Videtur tamen secundus modus esse magis intentus: quia *vita minus proprie sumitur pro operationibus vitae*, ut dicitur Prima Parte*. . Q- »' i

Tertio. Sequeretur quod Deus esset vivens per participationem vitae. Et sic reduceretur ad aliquid prius ipso, quod esset vivens per seipsum.

Quarto. Sequeretur quod esset aliquid in ipso quod non est ipse. Et sic esset compositus.

Coxeikmat ur *Joan.* xiv.

CAPITULUM NONAGESIMUM NONUM

A 2ø r a 22 sine titulo.

QUOD VITA DEI EST SEMPITERNA

x h°c autem apparet quod vita eius sit sempiterna.

I enim desinit vivere nisi per separationem vitae. Nihil autem a seipso separari potest: omnis enim separatio iit per divisionem alicuius ab alio. Impossibile est igitur quod Deus deficiat vivere: cum ipse sit sua x ita, m ostensum est*.

Item. Omne illud quod quandoque est et quandoque non est, est per aliquam causam; nihil enim seipsum de non esse in esse adducit, quia quod nondum est, non agit. Divina autem vita non habet aliquam causam: sicut nec divinum esse. Non igitur quandoque est vivens et quandoque non vivens, sed semper x ivit. Est igitur vita eius sempiterna.

Adhuc. In qualibet operatione operans manet, licet interdum operatio transeat secundum successionem: unde et in motu mobile manet idem

subiecto in toto motu, licet non secundum rationem. I bi igitur actio est ipsum agens, oportet quod nihil ibi per successionem transeat, sed totum simul maneat. Intelligere autem et vivere Dei ipse est Deus, ut ostensum est*. Igitur eius \ita non habet successionem, sed est *tola simul*. Est igitur sempiterna*.

Amplius. Deus omnino immobilis est, ut supra* 'C*·»' ostensum est. Quod autem incipit aut desinit vixere, vel in xivendo successionem patitur, mutabile est: nam x ita alicuius incipit per generationem, desinit autem per corruptionem, successio autem propter motum aliquem est. Deus ergo neque incoepit vixere, neque desinet vivere, neque in x ivendo successionem patitur. Est igitur eius x ita sempiterna.

I line est quod dicitur *Deut.* xxxii4", ex ore Domini: l'iro ego in aeternum; I *Ioan*, ult.*: *Hic est rerus Deus et vita aeterna*.

5 potest] non potest », 6 alioj aliquo E\\Z. 7 deficiat] desinat GZPc; cf. II. cip. 55. deficient esse laute Adhuc quaecumque), 11 in esse I SYZb; nd ease. 14 meoepit) incipit DEGxw 7.b. desinet] desinit DGXSZà; viv< re om i5 cius) Deus cius E, Deus Pe. 1S I.] ct codices et b. ct 1. Pc. i<» ct vita DYPc; vita.

Commentaria Ferrariensis

Tertio agit Sanctus Thomas de Juratione ipsius vitae divinae. Et ponit hanc conclusionem: J7/<: *Dei est sempiterna*.

Probat⁵ur primo. Deus est sua vita. Ergo etc. Probat⁶ur consequentia. Quia nihil desinit vivere nisi per separationem vitae. Nihil autem a seipso separari potest.

Secundo. Deus non quandoque est vivens quandoque non vivens, sed semper vivit. Ergo etc. – Probat⁷ur antecedens. Quia divina vita non habet causam: sicut nec divinum esse. Quo^i autem quandoque est quandoque non est. habet causam: cum nihil seipsum de non esse ad esse producat.

Tertio. Intelligere Dei et vivere Dei est ipse Deus. Ergo eius vita non habet successionem. Ergo est sempiterna. – Prima consequentia probatur. Quia ubi operatio est ipsum agens, nihil ibi per successionem transit, sed totum simul manet. – Secunda quoque probatur. Quia in qualibet operatione operans manet: licet operatio transeat aliquando secundum successionem.

Advertendum quod in omni operatione operans manet quandiu operatur: quia operatio non est nisi existentis

in actu. Ubi ergo operans manens est idem quod sua operatio. ipsa operatio non potest transire per successionem, sicut et ipsum operans successionem non habet, loquendo de principali operante. Et sic de necessitate operatio est sempiterna, si ipsum operans est sempiternum, ut est Deus. Ex quo sequitur quod etiam ipsum vivere est sempiternum: cum operatio vitalis non possit esse nisi habentis vitam.

Quarto. Deus est omnino immobilis. Ergo neque incoepit vivere, neque desinet vivere, neque in vivendo successionem patitur. Ergo eius vita est sempiterna.

Adverte quod aliqua in vivendo successionem patiuntur, ut corruptibilia: sed non est hoc ratione ipsius esse substantialis secundum sc, sed ratione motus adiuncti, per quem aut ipsum vivere et esse conservatur, aut tendit ad desitionem. Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod successio, scilicet in esse, est *propter aliquem motum*. Est enim motus quantitas successiva, ct eius successio fundamentum omnis successionis, accipiendo motum communiter, ut etiam sc ad operationem extendit.

Confir mat ur auctoritate *Deut.* xxxii, et † *Ioan*, ultimo.

.Cf'

!kl>

i|
i
l

• Cl. ap. ic
xc. VIII
nu, 9

CAPITULUM CENTESIMUM

A 2(i r b i sine titulo.

QUOD DEUS EST BEATUS

5ÎP^<VSIA1 autem cx praemissis ostendere Deum esse beatum.

Cuiuslibet enim intellectualis naturae iiLLgS proprium bonum est bealitudo. Cum igitur Deus sit intelligens *. suum proprium bonum erit beatitudo. Non autem comparatur ad proprium bonum sicut quod in bonum nondum habitum tendit, hoc enim est naturae mobilis et in potentia e.xistentis*: sed sicut quod iam obtinet proprium bonum. Igitur beatitudinem non solum desiderat, sicut nos. sed eu iruitur. list igitur beatus.

Amplius. Illud est maxime desideratum vel volitum ab intellectuali natura quod est perfectissimum in ipsa: et hoc est eius beatitudo. Perfectissimum autem in unoquoque est operatio perfectissima eius: nam potentia et habitus per operationem perficiuntur; unde et Philosophus dicit *felicitatem esse operationem perlectam*

Perfectio autem operationis dependet e.x quatuor. Primo. ex suo genere: ut scilicet sit manens in ipso operante. Dico autem operationem in ipso manentem per quam non lit aliud praeter ipsam operationem: sicut videre et audire. Uniusmodi enim sunt perfectiones eorum quorum sunt operationes, et possunt esse ultimum: quia non ordinantur ad aliquod factum quod sit finis Operatio vero vel actio ex qua sequitur aliquid actum praeter ipsam, est perfectio operati, non operantis, et comparatur ad ipsum sicut ad finem. Et ideo talis operatio intellectualis naturae non est beatitudo sive felicitas. Secundo, e.x principio operationis: ut sit altissimae potentiae. I nde secundum operationem sensus non est in nobis felicitas, sed secundum operationem intellectus, et per habitum perpecti. Tertio, e.x operationis obiecto. Et propter hoc in nobis ultima felicitas est in intelligendo altissimum intelligibile. Quarto, ex forma operationis: ut scilicet perfecte, faciliter,

firmiter et delectabiliter operetur. – Talis autem est Dei operatio: cum sit intelligens; et suos intellectus altissima virtutum sit. nec indiget habitu perficiente, quia in seipso perfectus est, ut supra * ostensum est; ipse autem seipsum intelligit, qui est summum intelligibilium; perfecte.absque omni difficultate, et delectabiliter. Est igitur beatus.

Adhuc. Per beatitudinem desiderium omne quietatur: quia, ea habita, non restat aliud desiderandum; cum sit ultimus finis. Oportet igitur eum esse beatum qui perfectus est quantum ad omnia quae desiderare potest: unde Boetius dicit* quod bealitudo est *status omnium bonorum congregatione perfectus*. Sed talis est divina perfectio quod omnem perfectionem in quadam simplicitate comprehendit, ut supra ostensum est. Ipse igitur est vere beatus,

Item. Quandiu alicui deest aliquid quo indigeat, nondum beatus est: quia eius desiderium nondum est quietatum. Quicumque igitur sibi sufficiens est. nullo indigens, ille beatus est. Ostensum est autem supra* quod Deus non indiget aliis: cum a nullo exteriori sua perfectio dependeat: nec alia \ult propter se sicut propter finem quasi eis indigeat, sed solum quia hoc est conveniens suae bonitati. Est igitur ipse beatus.

Praeterea. Ostensum est supra* quod Deus non potest velle aliquod impossibile. Impossibile est autem ei aliquid advenire quod nondum habeat: cum ipse nullo modo sit in potentia, ut ostensum est *. Igitur nihil potest velle se habere quod non habeat. Quicquid igitur vult, habet. Nec aliquid male vult, ut supra * ostensum est. Est igitur beatus: secundum quod a quibusdam beatus esse perhibetur *qui habet quicquid ruit el nihil male ruit**.

Eius etiam beatitudinem Sacra Scriptura protestatur. I *Tini*. ult. *: *Quem ostendet suis temporibus beatus et potens*.

n no» DGNWZ6] ct nos. 16 operatio perfcassnnn ciu» ENZ6; *ua perfcetifiMmn operatio aDPc; cius om GY, post operatio W. [8 unde ct A solus; unde. 19 operationem post perfectam iPc, perfectisnituam operationem D. 21 «it om r, xic sit Pd. 2? sunt p>. loeu post perfectiones aDEPc. 26 ultimum] ultimi aEPc, ultimae DYF. 29 opcrmtisj operatis casu A. 3» ideo om EGNW YZ. 7 beatus] bonus b, Deus verus G, Deus beatus P</. 8 Per... quietatur] NZ vide pA. congregatione] aggregatione \\b. 15 quod] quae sDZM'c. 17 est post beatus aDPc, post lp»c N; vere om Z. 21 beatu*] verus G, vere beatu* PJ. 22 autem ante est aPc, Om EFZ. 2? est/ne N; post convenient*. 28 aliquod F NYhPc; aliquiJ. 31 nihil NZ; non. 31 habeat) habet aEPc. 35 aliquid male] aliquid mali NYP, aliquod maluin Z. 36 male] mali YM\ 3; etiam] enim Pc. 38 ult. ante ct post Quem 2. ostendet] ostendit EXZ, ostendere à. ostendet Deu· PJ. 3<i beatus ct potens) solus potens D, verus ct potens G, Deus (wn PI beatus ct solus potens NZP.

Commentaria Ferrariénsis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de vita divina absolute, nunc de specie illius vitae determinat. Igitur determinat ens illam esse vitam beatam r. Circa hoc autem tria facit: primo, ostendit quod vita beata Deo convenit: secundo, quod Deus sua sii beatitudo, cap. seq.; tertio, quod eius beatitudo omnem beatitudinem excedat, capile cn.

I. Quantum ad primum, ponitur haec conclusio: *Deus est beatus*.

Probatur primo. Deus est intelligens, Ergo proprium est bealitudo. Ergo est beatus. – Probatur prima consequentia. Quia cuiuslibet naturae intellectualis proprium bonum est beatitudo. – Secunda etiam probatur. Quia non comparatur Deus ad proprium bonum sicut quod in bonum nondum habitum tendit, cum illud sit e.xistentis in potentia: sed sicut quod iam obtinet proprium bonum.

Adverte quod *proprium bonum* hoc loco intelligit Sanctus Thomas bonum aJ quod ordinatur natura ut talis est. Sic cnim beatitudo est proprium bonum intellectualis naturae, quia ad ipsam natura intellectualis, ut intellectualis est, ordinatur tanquam in suam perfectionem.

II. *Secundo*. Beatitudo intellectualis naturae est perfectissima operatio. Sed operatio Dei intelligentis est perfectissima. Ergo est beatus. Maior probatur. Quia beatitudo eius est quod in ipsa est perfectissimum: hoc enim est maxime volilum nb ipsa. Perfectissimum autem in unoquoque est eius perfectissima operatio: tum quia potentia ct habitus per operationem perficiuntur; tum quia Philosophus, X *Ethic.*, cap. vin, ponit felicitatem esse perfectam operationem. – Minor etiam probatur. Quia operationis perfectio ex quatuor dependet: scilicet ex genere, quod, inquam, sit immanens; ex principio operationis, ut videlicet sit citissimae potentiae, scilicet intellectus per habitum perfecti; ex operationis obiecto; et ex forma operationis, ut scilicet perfecte, faciliter, firmiter ct delectabiliter operetur. Talis autem est Dei operatio: cum Deus sit intclligens, et consequenter eius operatio sit immanens; suus intellectus sit altissima virtutum, non indigeatque habitu perficiente; seipsum quoque, qui est summum intelligibilium, perfecte et delectabiliter, absque omni difficultate, intelligat.

2. Circa illam propositionem, *Perfectissimum in unoquoque est eius perfectissima operatio*, considerandum est quod illa comparatio fit respectu eorum quae naturae iam completae in sua substantia superveniunt, non autem de iis quae simpliciter sunt in ic. Quin perfectissimum simpliciter in re est substantia rei, non autem operatio. Sed bene verum est quod inter pcrfeettbn.es substantiae supervenientes perfectissimum est operatic/ perfectissima. – Polest etiam dici perfectissimum, non quidem essentialiter et in se, sed completive· quia esi ultimum quod intrinsece naturae intellectualis perfectionem complet.

3. Circa differentiam inter actionem immanentem et transeuntem, adverte primo quod, cum dicitur *per immanentem non Jieri aliud praet ei ipsam operationem*, intelligitur, *quod in ipsa recipiatur materia circa quam est operatio*: non autem quod nullo modo aliquid per ipsam producat, cum superius * dixerit per intellectionem produci verbum et conceptum in intellectu, ut ibi declaravimus. Differt enim actio immanens a transeunto, quia per transeuntem agitur aliquid in passo circa quod est operatio; per immanentem autem non fit aliquid in eo quod intelligitur, licet fiat aliquid in ipso intellectu.

Adverte secundo, cum inquit Sanctus Thomas tales operationes posse esse ultimum, *quia non ordinantur ad ali-quod factum quad sit finis*, quod per hoc datur intelligi

posse quidem produci aliquid per actum immanentem, non tamen quod habeat rationem finis ad quem operatio sit ordinat1, sicut actio transiens habet pro fine productum per ipsam operationem. Verbum enim productum per intellectionem non est finis intellectionis: sed intellectio magis est eius finis, quia ad hoc producitur ut intellectio perficiatur. Cum enim intellectio compleatur secundum quod ad ipsam rem intellectam pertingit; et verbum ad hoc producat, ut per ipsum intellectus rem intueatur; sequitur quod verbum ad intellectionem ut ad finem ordinetur.

Sic ergo immanens actio a transeunto differt, quia per transeuntem producitur aliquid in passo, et illud est finis operationis: per immanentem autem nihil producitur in re intellecta·, et. si aliquid per ipsam producitur, illud non est finis operationis, sed magis e contrario operatio est eius finis. Ex quibus sequitur quod actiones immanentes sunt *perfectiones operantis*: transeuntes autem sunt *perfectiones operati*. Sequitur etiam quod immanens e.v suo genere est perfectior: quia ipsa est finis, non autem transiens.

4. Circa illam propositionem. *Felicitas est secundum operationem intellectus per habitum perfecti*, notandum quod habet veritatem dc felicitate humana: de hac enim loquebatur Philosophus \ a quo illa propositio sumpta est. Xon potest enim operatio intellectus humani perfecta esse nisi habitu perficiatur: cum noster intellectus sit imperfectus. Xon autem vera est de felicitate divina: cum dictum sit intellectum divinum non indigere habitu perficiente» cum in seipso perfectus sit.

111. *Tertio*. Divina perfectio omnem perfectionem in quadam simplicitate comprehendit. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia cum oportet esse beatum qui perfectus est quantum ad omnia quae desiderare potest: per bcalitudmern enim desiderium omne quietatur, cum sit ultimus tinis. – Confirmatur et Boetii auctoritate.

Quarto. Deus non indiget aliis: nec alia vult propter se quia eis indigeat, sed quia conveniens est suae bonitati. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia ille qui sibi sufficiens est nullo indigens, vere beatus est: cum eius desiderium sit quietatum.

Quinto. Deus *habet quicquid vult, et nihil mali vult*. Ergo etc. Patet consequentia ex definitione beati a quibusdam data. – Antecedens etiam, quoad secundam partem, superius est probatum. – Quo vero ad primam partem, probatur. Impossibile est Deo advenire quod nondum habeat: cum nullo modo sit in potentia. Sed Deus non potest velle aliquod impossibile. Ergo non potest velle se habere quod non habet. Ergo quicquid vult, habet.

<losHtnt\ini< auctoritate 1 *ad Tim.*, ultimo.

• a Coa
X c. uni

«(l'ni.c

• X fIU. Ua u
i. Tib. Li.·.

• Cap. mu.

CAPITULUM CENTESIMUM PRIMUM

A 20 V a 13 sine titulo.

QUOD DEUS SIT SUA BEATITUDO

x his autem apparet quod Deus sil sua beatitudo.

Beatitudo enim eius est intellectualis operatio ipsius, ut ostensum est ♦ Supra * autem ostendimus quod ipsum Dei intelligere sit sua substantia. Ipse igitur est sua beatitudo.

Item. Beatitudo, cum sit ultimus finis, est id quod quilibet natus habere, vel habens, principaliter vult. Ostensum est autem supra* quod Deus

principaliter vult suam essentiam. Sua igitur essentia est eius beatitudo.

Adhuc. Unusquisque in beatitudinem suam ordinat quicquid vult: ipsa enim est quae propter aliud non desideratur, et ad quam terminatur motus desiderii unum propter aliud desiderantis, ne sit infinitus. Cum igitur Deus omnia alia velit propter suam bonitatem *, quae est sua essentia, oportet quod ipse, sicut est sua essentia et sua bonitas *, ita sit sua beatitudo.

• Cep. c
• Cap.

• Qp. uw.

• Op. 1A71*

• Cip iu
IWUI

• (jp 10L

9 natus) notus est CNWZPc
5 cius) sua EPc, om XX.

rm, η η
> iit or.
um pa
intell-

pcr6-
i qitod
C pro-
quitu»
tur.
ia pa
t finii
ur in
l non
o est
?ntei
F*
HO
item

lum
lum
um
esc 'Xfik
. tllU

er-
di-
m-

in
ur
us
a-
i-

1
l.

Praeterea. Duo summa bona esse est impos-
sibile: si enim aliquid uni deesset quod alterum
haberet, neutrum summum et perlectum esset,
Deus autem ostensus est supra * summum bo-

num esse. Beatitudo etiam summum bonum
ostendetur esse ex hoc quod est ultimus finis.
Ergo beatitudo et Deus sunt idem. Est igitur Deus
sua beatitudo.

3 neutrum... bonum cn-c) neutrum summum (ct... *ummum /lom om) bonum cs.*ct l'd; esse om c. 4 Deu* autem aMcntui) heus
(i)cum IAV6) autem ostensum DEYWZb.
3 ostendetur] ostenditur NZPJ.

Commentaria Ferrarienste

·u ar—-t. Z“\uavfum ad secundum «ponitur haec conclusio: *Deus*
-- € Λ“. lay *Slld beatitudo,*

Γ. *Probatur primo.* Deus est suum intelligere. Sed bca-
titudo eius est ipsius intelligibilis operatio. Ergo etc.

Secundo. Deus principaliter xult suam essentiam, ut
ostensum est supra. Ergo eius essentia est eius beatitudo.
Probatur consequentia. Quia beatitudo, cum sit ultimus
linis, est id quod quilibet natus esi habere, vel habens
principaliter vult .

Tertio. Omnia vult propter suam bonitatem et essen-
tiam. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia beatitudo
est ad quam omnes motus desiderii unum desiderantis
propter aliud terminantur, ne sit infmitu> desiderii motus.

Advertendum quod, sicut motus naturalis in infinitum
non procedit, sed cuilibet e>t determinatus terminus, sicut
gravibus centrum mundi, levibus autem concavum orbis
lunae; ita appetitus sensitivus et intellectivus ad infinitum
non tendit privative, licet ad infinitum perfectionaliter, ut
est Deus, possit tendere. Et ideo, licet cx uno desiderio
in aliud possit ferri, est tamen aliquis sibi statutus finis
ultra quem non amplius aliquid desiderare potest. Et hic
est ultimus finis, qui est beatitudo et summum bonum,
ad quem omnes motus desiderii ultimo terminantur. Sicut,
si aliquis colligat herbas pro conficienda medicina; medi-
cinam autem sumat propter sanitatem; hanc ut possit
vacare litteris appetat; studium quoque propter bcatitu-
dinem quaerat: omnia quidem praecedentia propter aliud
appetit, sed ipsam beatitudinem non propter aliud, sed
propter se, tanquam ultimum ad quod naturaliter incli-
natur, quaerit.

Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod omnes motus
desiderii terminantur ad beatitudinem. *ne talis motus de-*

siderii sit infinitus, dum unum propter aliud desideratur.
Nisi enim poneretur aliquid quod propter aliud non de-
sideratur sed omnia alia propter ipsum, motus desiderii
in infinitum tenderet, ct sic esset infimius: quod natura
appetitus non admittit.

II. *Quarto.* Si beatitudo Dei non esset Deus, duo essent
summe bona: quia beatitudo est suminum bonum, cum sii
ultimus finis; ct etiam Deus. Hoc autem est impossibile;
quia, si uni aliquid deest quod alterum habet, iam non
est suminum bonum. Ergo Deus est sua beatitudo.

Sed videtur ista ratio non concludere. Per hanc enim
probaretur beatitudinem formalem creaturae esse Deum.
Nam etiam beatitudo creaturae est summum bonum, eo
quod sit ultimus finis. Et sic vera esset opinio dicentium
Deum esse beatitudinem formalem creaturarum, el non
tantum obiectivalem.

Respondetur, ex doctrina Sancti Thomae Prima, q. xxvi,
a, 3, ad i, quod beatitudo intellectus creati *quantum ad*
obiectum est summum bonum simpliciter: quantum autem
ad ipsum actum, est summum bonum in genere bonorum
participabilitim a creatura. Non est autem inconveniens
esse duplex summum bonum, unum scilicet simpliciter,
aliud vero in aliquo ordine: sed bene inconveniens est
esse duplex summum bonum simpliciter. Et sic non oportet
beatitudinem formalem creaturae esse ipsum Deum. Bca-
litude autem Dei est summum bonum simpliciter: quia
nihil convenit sibi participative. Ideo, cum non possit esse
duplex bonum summum simpliciter, oportet ut beatitudo
Dei sii ipse Deus. Et sic ratio Sancti Thomae concludit
dc bcatitudinc Dei, non autem de beatitudine creaturae.
Immo, secundum quod posset concludere de beatitudine
creaturae, eam solvit Sanctus Thomas loco pracallegato.

CAPITULUM CENTESIMUM SECUNDUM

A 29 v a 37 sine titulo.

QUOD BEATITUDO DIVINA PERFECTA ET SINGULARIS EST EXCEDENS OMNEM ALIAM BEATITUDINEM

^fgp/rERiis autem ex praemissis considerari
potest beatitudinis divinae excellentia.

Quanto enim aliquid propinquius est
à beatitudini, tanto perfectius beatum est.
Unde, etsi aliquis propter spem beatitudinis ob-
tinendae beatus dicatur, nullo modo sua beati-
tudo comparatur cius beatitudini qui eam iam
actu consecutus est. Propinquissimum autem est
beatitudini quod est ipsa beatitudo. Quod de
Deo ostensum est*. Ipse igitur est singulariter >>
perfecte beatus.

Item. Cum delectatio ex amore causetur. ut
ostensum est *, ubi est maior amor, et maior de-

lectatio in consecutione amati. Sed unumquod-
que, ceteris paribus, plus se amat quam aliud:
cuius signum est quod, quanto aliquid est alicui
propinquius, magis naturaliter amatur. Plus igi-
tur delectatur Deus in sua beatitudine. quae est
ipsemet, quam alii beati in beatitudine quae non
est quod ipsi sunt. .Magis igitur desiderium quie-
scit, et perfectior est beatitudo.

Praeterea. Quod per essentiam est, potius est
eo quod per participationem dicitur: sicut na-
tura ignis perfectius invenitur in ipso igne quam
in rebus ignitis. Deus autem per essentiam suam
beatus est*. Quod nulli alii competere potest: nihil '

?".«■

5 spem) fopccicm G, aliquam speciem E, aliquam spem 13 ut ostensum cat om EGN\\Z£. i3 ct maior delectatio) maior
delectatio est D, etiam ibi maior delectatio b. Post amati Z addit ibi est maior beatitudo.
2 aliud) nliquid aliud NZI%/. 7 desiderium) hei addunt Vd.

enim aliud praeter ipsum potest esse summum bonum, ut ex praedictis* putere potest: et sic oportet ut quicumque alius ab ipso beatus est. participatione beatus dicatur. Divina igitur beatitudo omnem aliam beatitudinem excedit.

Amplius. Beatitudo in perfecta operatione intellectus consistit, ut ostensum est*. Nulla autem alia intellectualis operatio eius operationi comparari potest. Quod patet non solum ex hoc quod est operatio subsistens: sed quia una operatione Deus seipsum ita perlecte intelligit sicut est. et omnia alia, quae sunt et quae non sunt, bona et mala*. In aliis autem intelligentibus intelligere ipsum non est subsistens, sed actus subsistentis. Nec ipsum Deum, qui est summum intelligibile. aliquis ita perfecte potest intelligere sicut perfecte est: cum nullius esse perfectum sit sicut esse divinum. nec alicuius operatio possit esse perfectior quam sua substantia. Nec est aliquis alius intellectus qui omnia etiam quae Deus facere potest, cognoscat: quia sic divinam potentiam comprehenderet. Illa etiam quae intellectus alius cognoscit. non omnia una et eadem operatione cognoscit. Incomparabiliter igitur Deus supra omnia beatus est.

Item. Quanto aliquid magis est unitum, tanto eius virtus et bonitas perfectior est. Operatio autem successiva secundum diversas partes temporis dividitur. Nullo igitur modo eius perfectio potest comparari perfectioni operationis quae est absque successione tota simul: et praecipue si non in momento transeat, sed in aeternum maneat. Divinum autem intelligere est absque successione totum simul aeternaliter existens: nostrum autem intelligere successionem habet inquantum

adjungitur ei per accidens continuum et tempus. Divina igitur beatitudo in infinitum excedit humanam: sicut duratio aeternitatis excedit nunc temporis fluens.

Adhuc latitatio. et occupationes variae quibus necesse est contemplationem nostram in hac vita interpolari, in qua consistit praecipue humana felicitas, si qua est praesentis vitae; errores, dubitationes, et casus varii quibus subiacet praesens vita: ostendunt omnino incomparabilem esse humanam felicitatem, praecipue huius vitae, divinae beatitudini.

Amplius Perfectio divinae beatitudinis considerari potest ex hoc quod omnes beatitudines complectitur secundum perfectissimum modum*. De contemplativa quidem felicitate, habet perfectissimam sui et aliorum perpetuam considerationem. De activa vero, non vitae unius hominis, aut domus aut civitatis aut regni, sed totius universi gubernationem.

Latet etiam felicitas et terrena non habet nisi quandam umbram illius perfectissimae felicitatis. Consistit enim in quinque, secundum Boetium*: scilicet in voluptate, claritate, potestate, dignitate et fama. Latet autem Deus excellentissimam delectationem de se. et universale gaudium de omnibus bonis, absque contrarii admixtione*. Pro divitiis vero habet omnimodam sufficientiam in seipso omnium bonorum, ut supra ostensum est. – Pro potestate habet infinitam virtutem* – Pro dignitate habet omnium entium primatum et regimen. – Pro tama habet admirationem omnis intellectus ipsum utcumque cognoscentis.

Ipsi igitur qui similes vivit beatis est, honor SIT ET GLORIA IN SAECULA SAECULORUM. Amen.

2 *ic o;ii UGW V. -i p;rtidpatione) per participationem DNAVZé, participative Pc beatus lue Zêu post dicatur. 5 aliam) alia caiu A. h in perfectal imperfecta In ccf, perfecta in ZI*. H altn om IAVZ. eius ante et post operationi d. post P. 10 operatio) sua operabo Pd. iti perfecte C5t| ip-c c*t 1». ipse c*t perfecte G. ipse perfectus est PJ. 21 potentiam) substantiam D. essentiam GxVYàPc. 24 igitur] enim 1. supra A super. 26 unitum hic DNZfc; post est 3i successione] omni successione NZ; succe ultimum ert juod A habet primi Libri: reincipit !.. IU cap. to, .Manifestum. 7 constitit p;recipuc) tamen consistit praecipue G ntum consistit Wt CSt praecipue Z. 8 crnrnc*] (ct P) errores cl aOYIV. 18 tva vitae] vita non Pd. 21 etiam] enim Pc. 22 p;rtcctissimae felicitati») perfectionis perfectissimae sDc, felicitatis perfectissimae Pd. 25 autem) enim F, etiam P. habet om Pd.

Commentaria Ferrariensis

ea? iC'iSnc;,' ZΛ'αμ ι'μ ad tertium . ponitur haec conclusio: Deus est perfectissime beatus, et eius beatitudo omnium aliorum beatitudinem excedit. Intelligitur autem haec comparatio in ordine ad quamcumque beatitudinem aliorum intelligentium, ut patet ex rationibus: non autem in ordine ad beatitudinem supernaturalem. licet et hanc excedat.

I. Probatur primo. Deus est sua beatitudo. Ergo est perfecte et singulariter beatus. – Probatur consequentia. Quia quanto aliquis est propinquior beatitudini, tanto perfectius est beatus: sicut ille qui actu beatus est, eo qui beatitudinem in spe tantum habet.

Secundo. Deus magis amat beatitudinem suam quam alii beati suam. Ergo in ea magis delectatur. Ergo magis quiescit desiderium eius, et perfectior est beatitudo. Probatur antecedens. Quia unumquodque magis amat seipsum, ceteris paribus, quam aliquid aliud: cuius signum est quia magis amat plus sibi propinquos. Beatitudo autem Dei est ipse Deus: aliorum autem beatitudo non est quod ipsi sunt. – Prima consequentia probatur. Quia ubi maior est amor, ibi maior est delectatio in consecutione amati. – Illima vero, quae non probatur, patet: quia delectatio quaedam quies est appetitus.

Circa probationem antecedentis, attendendum quod ideo dixit Sanctus Thomas ceteris paribus unumquodque magis diligere se quam aliud, quia non inconvenit ut homo aliquod bonum magis velit alteri quam sibi, in quo videtur magis aman proximus: sicut cum quis se morti exponit propter unicum. Sed in hoc cetera non sunt paria. Quia, cum in homine sit natura intelligibilis et corporalis, magis secundum rationem diligit naturam spiritualem quam corporalem: et ideo exponit se morti propter amicum propter bonum virtutis, quod est bonum naturae rationalis. Inde quod magis diligit vitam corporalem alterius quam propriam, est quia non omnia sunt paria: cum in alio consideretur bonum corporale, in ipso autem bonum spirituale et virtutis. Sed. si removeatur bonum virtutis, magis diligit unusquisque propriam vitam quam alienam. Et similiter, si quis sit in aequali indigentia cum alio, macis providebit sibi quam aliis: sed, si magis alter indigeat, non est inconveniens quod aliquis aliqua re seipsum privet ut alteri subveniat. Ibi ergo omnia fuerint paria, unusquisque plus seipsum amat quam alium: sed ubi non omnia fuerint paria, potest e contrario esse.

Advertendum ulterius quod ex maiori delectatione arguit

it tempus
icedii hu*
edit nunc

ne quibus
f hac vita
imana fe-
es, dubi-
praesens
esse hu-
, divinae

is consi-
titudines
odum*
t pcrfe-
nsidera-
lominis,
ius uni-

ret nisi
licitatis,
tium *:
litate ct
lelecta-
nnibus
divitiis 'C^
seipso
– Pro
digni-
regi-
mes in

HONOR
v.

can A.
ttioPX
l -M'-f)
A

18 tMil
aulctr'

1 idco
magis
0 ali-
Jctur
ponit
Quia,
nagis
cor-
pro-
nalis.
puni
alio
ipiri-
wgis
St Sb
iagis
;cat.
rivet
nu>-
nni-J

guit

Sanctus Thomas perfectiorem esse beatitudinem, non quia delectatio essentialiter sit beatitudo: seJ quia, cum beati- tudinem sequatur l.inquam eius complementum, ubi maior fuerit beatitudo, necesse est maiorem quoque delectatio- nem esse.

Circa ultimum consequens, adverte quod per *deside- rium Dei* non accipitur proprie desiderium, ut est appe- titus non habiti: sed communiter pro appetitu rei amatae, etiam quae praesens est.

II. *Tertio*. Deus est per essentiam suam beatus: alii autem participative. Ergo divina bcatitudo omnem aliam beatitudinem excedit. – \nteceJcns, quoad primam partem, patet. – Quo autem ad secundam, probatur. Quia nihil aliud a Deo potest esse summum bonum. – Consequentia quoque probatur. Quia quod est per essentiam, potili" est eo quod dicitur per participationem.

2. Circa probationem secundae partis antecedentis Ju- bilatur. Nam aut sumitur summum bonum simpliciter: aut in genere bonorum participabilium a creatura. Si pruno modo accipiat, sic. cum arguitur creaturam esse beatam participative quia non est ipsum summum bonum, latio supponit falsum, scilicet quod bcatitudo qua formaliter creatura est beata, sit summum bonum simpliciter. Dictum est enim superius *, de mente Sancti Thomae, quod bea- titudo formalis creaturae *non est summum bonum simpli- citer*.– Si autem secundo modo accipiat, falsum est quod nihil aliud a Deo sit summum bonum. Ipsa enim beati- tudo formalis est aliud a Deo, cum sit actus intellectus creati: et tamen ipsa est summum bonum *in genere bo- norum participabilium a creatura* '.

3. Ad huius evidentiam, considerandum quod bcatitudo nominat ultimum finem intelligibilis naturae et summum bonum. Et ideo, secundum quod aliquid habet rationem ultimi tinis et summi boni, ita habet rationem beatitudinis. Aliquid autem est ultimus linis simpliciter, et per conse- quens summum bonum simpliciter: sicut Deus, qui est omnium finis extrinsecus. Aliquid vero est ultimus finis secundum quid: scilicet intrinsecus rei. per quem fini ex- trinseco perfectissimo modo coniungitur. Et tale est sum- mum bonum secundum quid: quia est sumina perfectio intrinseca ad quam res potest pervenire. Ita et duplex est beatitudo: una scilicet simpliciter et essentialis; altera se- cundum quid, inquantum est quaedam participatio et si- militudo beatitudinis essentialis. Prima est beatitudo in- crcala, quae e\$† Deus; secunda est beatitudo creata, quae est actus intellectus creati.

Dicitur ergo quod summum bonum in hac ratione su- mitur pro summo bono simpliciter, quod scilicet simpli- citer habet rationem ultimi finis. Cum autem arguitur quod tunc ratio supponit beatitudinem creatam esse summum bonum simpliciter, quod est falsum: dicitur quod ratio hoc non supponit, sed vult deducere ad hoc tanquam ad inconveniens. Si enim aliquid creatum est per essentiam suam beatum, sequitur quod sua beatitudo sit summum bonum simpliciter: quia quod* aliquid est per essentiam, est illud simpliciter et ex se. non ex alterius participatione; et ex consequenti sua beatitudo est ultimus tinis simpli- citer et summum bonum. Et sic sequetur quod aliquid aliud a Deo erit summum bonum simpliciter.

4. Sed tunc occurrit dubium. Nam quod aliquid sit tale per suam essentiam, non tollit quin etiam sit tale per participationem alterius, si illud sit creatum: quia omnis perfectio essentialis est quaedam participata similitudo di- vinae naturae. Ergo, dato quod aliquod creatum esset sua beatitudo, non sequitur quod non sit beatum per parti- cipationem beatitudinis increatae. Et sic non oportet ut eius bcatitudo sit summum bonum simpliciter.

Respondetur quod dici per essentiam tale dupliciter potest intelligi. pro nunc, iuxta ea quae dicuntur *Verit.*. q. xxi, a. 5. I-no modo, ut opponitur ei quod est esse tale per aliquid superadditum essentiae: sicut dicimus Deum esse bonum per essentiam, quia est suum esse, in quo fundatur bonitatis ratio; creaturam autem non esse bonam per essentiam, quia est bona per esse superadditum essen- tiae. Alio modo, ut opponitur ei quod est esse tale prae-

supposito ordine ad aliquid alterum: sicut Deus dicitur per essentiam bonus quia per seipsum est bonus, non praesupposito aliquo alio; creatura autem, posito etiam quod esset suum esse, non diceretur bona per essentiam, sed per participationem, quia nihil rationem boni et finis habere potest nisi supposito ordine ad ultimum finem. f lie ergo accipitur esse per essentiam tale secundo modo, non autem tantum primo modo. Nulla enim creatura est per essentiam beata: non solum quia non sit ipse actus bea- titudinis; sed etiam quia per seipsam beata non est. quasi nullo praesupposito ordine ad ulteriorem fmem. sed est beata, el habet in se aliquid quod habet rationem summi boni et ultimi finis, inquantum coniungit summo bono simpliciter et lini simpliciter ultimo: sicut aliquid ignitum dicitur aliquo modo ignis ex ordine ad id quod per se- ipsum est ignis. Ratio autem in oppositum procedit de eo quod est per essentiam tale primo modo tantum. Ali- quid enim potest esse tale non per aliquid superadditum essentiae, el tamen erit tale per participationem, idest ex ordine ad alterum. Non autem procedit de eo quod est tale per essentiam secundo modo: falsum est enim quod est per essentiam et per seipsum tale hoc modo, tale esse per participationem.

111. *Quarta*. Nulla alia intellectualis operatio operationi eius comparari potest. Ergo Deus incomparabiliter est super omnia beatus. – Patet consequentia. Quia beatitudo consistit in perfecta intellectus operatione. Antecedens vero pro- batur. Quia illa operatio Dei est eius substantia; et una operatione Deus seipsum perfecte, sicut est, intelligit, et omnia quae sunt et quae non sunt, bona et mala. In aliis autem intelligntibus, ipsum intelligere non est subsistens; nec ipsum Deum, qui est summum intelligibile, aliquis ita perfecte potest intelligere sicut ipse perfectus est. cum nullius esse ita perfectum sit sicut esse divinum. nec aliqua operatio possit esse perfectior quam sua substantia; nec .ali- quis intellectus omnia quae Deus facere potest cognoscit; nec aliquis omnia quae novit, una operatione cognoscit.

2. Circa rationem positam id probandum quod nullus potest intligere Deum ita perfecte sicut in se perfectus est. quia videlicet nullius esse est ita perfectum sicut esse divinum, nec ullius operatio potest esse perfectior quam sua substantia, dubitatur. Quia, licet operatio non sit per- fectior substantia rei, potest tamen extendi ultra ipsam rei substantiam quantum ad obiectum: sicut operatio visus extenditur ad corpora caelestia. Ergo ex hoc quod esse creaturae non adaequat perfectionem esse divini, non se- quitur quod ad ipsum eius operatio pertingere non possit.

3. Ad huius esidentiam considerandum, ex doctrina Sancti Thomae IV *Sent.*, d. xi ix, q. n, a. 3 et 4, quod, *cum actionis principium sit forma <Jua agitur, oportet ex parte eius sumi actionis mensuram: secundum ordinem tamen ad subiectum :n formis subsistentibus, secundum, inquam, <Juo*d subiectum subditur formae magis et minus. Ideo secundum esse quod est a tali forma in re, accipitur ope- rationis perfectio. Et quia esse rei corresponds substan- tiae, quia quorum est perfectior essentia, est etiam per- fectius esse; ideo oportet et operationis perfectionem rei substantiae correspondcre, ut operatio non sit perfectior in suo ordine quam sit substantia in suo. Et sic intelligitur cum inquit Sanctus Thomas operationem non esse perfectiorem substantia rei: utrumque scilicet in suo ordine conside- rando. Sequitur ergo universaliter quod cuius esse et sub- stantia non adaequat esse rei intelligibilis, eius quoque intellectio illi non adaequatur, ut adeo perfecta sit in attingendo obiectum quantum ipsum obiectum intelligibile est. Et quia nullius creaturae esse et substantia divinum esse in perfectione adaequat, ideo nec cuiusque creaturae in- tellectus potest ita perfecte Deum intelligere sicut ipse in seipso est perfectus.

Ad argumentum autem dicitur quod quantum ad quan- titatem extensivam, quae sumitur secundum multitudinem et paucitatem obiectorum, non oportet operationem adae- quari essentiae, ut non possit ad plura se extendere quam essentia operantis, neque ad aliquid altius quam sit ipsa substantia. Sed quantum ad quantitatem intensivam, quae

consistit in efficacia operandi, de qua hic loquitur Sanctus Thomas, ipsam oportet essentiae adaequari. Unde non inquit Sanctus Thomas operationem aliorum intelligibilium non posse pertingere ad divinum esse, sed quoniam *ipsum Deum non possunt alia ita perfecte intelligere sicut in seipso perfectus est.*

IV. *Quinto.* Divinum intelligere est totum simul aeternaliter existens: nostrum autem intelligere successionem habet, inquantum per accidens adiungitur ei continuum et tempus. Ergo divina beatitudo m infinitum excedit humanam: sicut duratio aeternitatis excedit nunc temporis fluens. – Probatur consequentia. Quia quanto aliquid est magis unitum, tanto bonitas eius et virtus perfectior est: praesertim si non in momento transeat, sed in aeternum maneat.

2. Circa antecedens dubitatur. Quia, licet nostrum intelligere successionem habeat inquantum ei per accidens adiungitur continuum et tempus, per se tamen est in instanti et totum simul, ut dicitur *Verit.*, q.viii, a. 14, ad 12, et IV *Sent.*, d. xlix, q. ni, a. 1, [quod 3], ad 1: et sic in seipso successionem non habet, quasi una pars intellectiois alteri parti succedat. Ergo non differt nostrum intelligere ab intelligere divino quasi illud sit unitum et totum simul, nostrum autem non sit totum simul.

Circa conclusionem quoque illatam dubitatur*. Quia non videtur sequi ex praemissis. Nam dicitur in praemissis quod nostrum intelligere est successivum. Ergo non in instanti, sed in tempore. Ergo divinum intelligere non comparatur ad nostrum sicut aeternitas ad nunc temporis fluens, ut infertur.

3. Ad huius evidentiam considerandum est quod, licet operatio intellectus per se instantanea sit et tota simul existens, et per consequens mensura ei primo et per se conveniens sit indivisibilis; tamen, quia necessario requirit phantasiae operationem, quae continuitatem quandam habet et successionem, dum per modum continui et existentis in tempore singulare apprehendit, et ipsa operatio intellectus dicitur per accidens successiva; non quidem quia una eius pars una parte temporis mensuretur et alia pars alia parte, cum, ut dictum est, tota simul sit; sed quia ipsa phantasiae operatio, quae intellectioni necessario coniungitur, successionem habet. Et hoc est quod inquit Sanctus Thomas, quoniam *intelligere nostrum successionem habet inquantum per accidens adiungitur ei continuum et tempus*: idest, habet successionem non quidem in seipso. sed in phantasiae operatione sibi coniuncta, in qua est et continuitas et successio; sicut esse substantiale rei corruptibilis per aliud dicitur in tempore esse et successionem habere, quia, licet ipsum totum simul sit, subest tamen transmutationi, in qua est prius et posterius, ratione cuius potest dici non esse totum simul.

4. Dicitur ergo ad primum dubium quod dissimilitudo inter nostrum intelligere et divinum est quia, licet nostrum intelligere in seipso totum simul sit. ratione tamen necessario adiuncti non est totum simul, praesertim in cognitione enuntiabilium. Ideo non est omnino unitum. Intelligere autem divinum omnino unitum est: quia nec per se nec per aliud successionem habet. Ideo est perfectius intelligere divinum quam sit nostrum intelligere.

Posset etiam dici quod, licet una actio intelligendi non habeat successionem, tota tamen intellectio humana, in qua naturalis felicitas nostra consistit, successionem habet: quia non uno actu intelligendi cognoscimus ea quae Dei sunt, sed pluribus sibi invicem succedentibus; cum mediantibus phantasmatibus Deum in hac vita cognoscamus, non ducat autem unum phantasma in cognitionem omnium quae de Deo cognoscuntur. Deus autem unica operatione omnia cognoscit. Ideo eius cognitio magis unita est: et per consequens perfectior beatitudo.

5. Ad secundum dubium respondetur, sequendo primam responsionem ad primum dubium, quod, licet una operatio intelligendi per accidens sit in tempore, ut diximus, primo tamen et per se est in instanti, cum sit tota simul. Ideo, cum operatio divini intellectus, quae est eius felicitas, sit aeterna,

comparatio eius ad operationem intellectus nostri naturalem. quae est nostra felicitas quam propriis viribus acquirimus est comparatio etiam aeternitatis ad nunc temporis fluens: quia, sicut se habent mensurata ad invicem in perfectione. ita et mensurae eorum naturales et per se.

V. *Sexto.* Contemplatio nostra, in qua praecipue consistit humana felicitas, si qua est praesentis vitae (quod dicitur quia vita humana magis continua miseria est quam aliquid felicitatis habeat), interpolata est propter fatigationem et occupationes varias: est etiam subiecta erroribus, dubitationibus et variis casibus. Non autem felicitas divina. Ergo felicitas divina incomparabilis est humanae, praesertim huius vitae.

\ I. *Septimo.* Beatitudo divina omnes beatitudines humanas complectitur. Ergo etc. – Probatur antecedens discurrendo per singulas beatitudines. De contemplativa enim, habet perfectissimam sui et aliorum considerationem; Je activa, totius universi gubernationem. De falsa autem, quae non habet nisi quandam umbram illius perfectissimae felicitatis, habet, pro voluptate, excellentissimam de se delectationem et universale gaudium de omnibus bonis, absque admixtione contrarii: pro divitiis, omnimodam sufficientiam omnium bonorum; pro potestate, infinitam virtutem; pro dignitate, omnium entium primatum et regimen; pro fama, admirationum omnis intellectus ipsum utcumque cognoscentis.

Xdvrtendum, ex Aristotele, X *Ethic.* ., quod duplex est felicitas: scilicet speculativa, quae in actu sapientiae consistit: et activa, quae consistit in usu moralium virtutum. et principaliter in actu prudentiae, cuius est actus omnium virtutum dirigere. Ideo, felicitatem contemplativam ponens Sanctus Thomas m Deo, inquit quod habet perfectissimam sui et aliorum cognitionem perpetuam: hoc enim ad sapientiam pertinet ut in se omnes habitus speculativos comprehendit. Activam autem felicitatem sibi attribuit ratione gubernationis universi. Omnes enim virtutes morales aut circa extrinseca bona sunt, aut circa bona corporis, aut circa animi passiones, ad quae omnia secundum rationem prudentiae aliae virtutes morales se extendunt. Et sic tota felicitas activa in quadam gubernatione aut sui aut alterius consistit secundum rectam rationem. Maius autem est universum gubernare quam unum hominem solum et quam domum aut regnum, quod per virtutes morales, et maxime prudentiam, fit. Ideo felicitas activa excellentiori modo convenit Deo quam hominibus, sicut etiam et felicitas speculativa, et longe aliorum rationis est felicitate humana. Unde non sunt duae felicitates in Deo, sicut in nobis, sed unica, eminenter et unite continens quicquid in omni nostra felicitate multipliciter et divisim continetur.

2. Circa felicitatem speculativam dubitatur. Nam ad rationem felicitatis concomitanter pertinet ut appetitus quietetur. et per consequens ut delectetur: cum delectatio non sit aliud quam quies appetitus. Sed *intellectus speculativus non movet appetitum, sed tantum practicus*: ut inquit Sanctus Thomas Prima Secundae, q. ix, a. 1, ad 2, et est de mente Philosophi, III *de Anima* *. Ergo male ponitur felicitas aliqua speculativa.

Respondetur quod dupliciter potest moveri voluntas ab apprehensione: uno modo, ad quaerendum id quod apprehenditur; alio modo, ad quiescendum in re apprehensa. Ad primum motum requiritur apprehensio practica, qua indicatur aliquid esse volendum et quaerendum tanquam bonum et conveniens. Et de hac motione loquuntur Sanctus Thomas et Aristoteles. – Ad secundam autem motionem non requiritur apprehensio practica: quia ad delectationum sufficit *adeptio boni convenientis et cognitio talis adeptionis*, ut dicitur Prima Secundae, q. xxxii, a. 1. I nde, cum cognitio speculativa sit bonum intelligentis, et praesertim circa perfectum intelligibile, ipsa cognitio speculativa, habita et cognita inesse, delectationem ex naturali concomitantia causât.

Ipsi Dico igitur, qui perfectissime beatus est, honor sit et gloria pro hac primi libri interpretatione.

•sTX. W. &B.
m <ui. 9»

virt
cnir
tale
E
trac
ipse
fect
quil
fect
fact

pel
vul
iti <
ver
cur
lite
prii
cl
Qu

4
n <

tacti

E'

acc
Pro
in .
v'tat

inti

D. THOMAE AQUINATIS SUMMA CONTRA GENTILES

CUM COMMENTARIIS

FRATRIS FRANCISCI DE SYLVESTRIS FERRARIENSIS

LIBER SECUNDUS

CAPITULUM PRIMUM

CONTINUATIO SEQUENTIUM AD PRAECEDENTIA

MEDITATIS SIM IN OMNIBUS OPERIBUS TUIS, IT IN IACTIS MANI IM TUARUM MEDITABAR, (pSALM. CXEII, 5).

TrppHti cuiuslibet perfecta cognitio haberi non potest nisi eius operatio cognoscatur nioft^o en>m operationis et specie rtdtfAKIS mensura et qualitas virtutis pensatur, virtus vero naturam rei monstrat: secundum hoc enim unumquodque natum est operari quod actum naturam sortitur.

Est autem duplex rei operatio, ut Philosophus tradit, in IX *Melaphysicae* : una quidem quae in ipso operante manet et est ipsius operantis perfectio, ut sentire, intelligere et velle; alia vero quae in exteriorem rem transit, quae est perfectio facti quod per ipsam constituitur, ut calefacere, secare et aedificare.

Utraque autem dictarum operationum competit Deo: prima quidem in eo quod intelligit, vult, gaudet et amat; alta vero in eo quod res in esse producit, et eas conservat et regit. Quia vero prima operatio perfectio operantis est, secunda vero perfectio facti; agens autem naturaliter prius est facto et causa ipsius: oportet quod prima dictarum operationum sit ratio secundae et eam praecedat naturaliter, sicut causa effectum. Quod quidem in rebus humanis manifeste ap-

paret: consideratio enim et voluntas artificis principium est et ratio aedificationis.

Prima igitur dicturum operationum, tanquam simplex operantis perfectio, *operationis* vindicat sibi nomen, vel etiam *actionis*: secunda vero, eo quod sit perfectio lacti, *factionis* nomen assumit; unde *manufactae* dicuntur quae per actionem huiusmodi ab artifice in esse procedunt.

De prima quidem Dei operatione in praecedenti libro iam diximus, ubi est actum de cognitione et voluntate divina*. Unde, ad completam divinae veritatis considerationem, restat nunc de secunda operatione tractare, per quam scilicet res producuntur et gubernantur a Deo.

Quem quidem ordinem ex praemissis verbis sumere possumus. Praemittit namque primae operationis meditationem, cum dicit. *Meditatus sum in omnibus operibus luis*: ut *operatio* ad divinum intelligere et velle referatur. Subiungit vero de factionis meditatione, cum dicit, *et in factis manuum tuarum meditabar*: ut per *Jacta manuum ipsius* intelligamus caelum et terram, et omnia quae procedunt in esse a Deo sicut ab artifice manufacta procedunt.

In CJpitulis i-iq l) saepius priorem redactionem A ostendit; huiusmodi lectiones D non notamus hic sed sub pA. 5 vero) enim WZ. 21 c« facto) perfectio Z, facto est aXPe. 7 manuIncta) in anima manufacta «D. inde manufacta V. actionem) operationem BD. 9 quidem) autem aXPr. 11 ctj vel sDXPc. 20 dc factioni- meditatione Ita NW.XZsG; defectioni.-» meditatione G, dc perfectionis meditatione D, detectionis (secundae factionis YsF, actioni- c, tactioni- Pd) mediutionem aEYbPc. 22 manuum) m inus 3Pc. ma. N.

Commentaria Ferrariensis

Expkdito primo libro, in quo Sanctus Thomas de iis quae Deo secundum seipsum conveniunt determinavit, accedendum est ad expositionem secundi libri, in quo de processu creaturarum a Deo pertractat *. Dividitur autem in duas partes principales: scilicet in prooemium, et tractatum *.

Quantum ad primum, duo facit: primo enim manifestat intentionem suam in generali; secundo, in speciali, divi-

dendo librum \ - Quantum ad primum, duo facit primo, * v. ostendit necessitatem huius considerationis; secundo, eius utilitatem *.

L Pruno ergo in hoc capite, continuans hunc librum ad praecedentem, ponit hanc conclusionem: dd *completam divinae veritatis manifestationem, oportet secundo loco de operatione divina qua res producuntur in esse et conservantur, tractare*. Et quia haec conclusio duas

Qu. XLir-CU.

SIMMA CONTRA GEN TILES, LIB. II. CAP. I.

* Θ! n. m.

partes includit, scilicet quod oportet de hac operatione tractare, et quod secundo loco, ideo primo probat primam partem; secundo, secundam *.

Probatur ergo prima pars tali ratione. Perfecta rei cognitio haberi non potest nisi eius operatio cognoscatur. Sed est duplex operatio divina: scilicet immanens; et transiens, qua res producuntur in esse et gubernantur. Ergo, ad habendam perfectam Dei cognitionem (quantum scilicet in hac vita haberi potest), oportet utramque eius operationem cognoscere. Ergo qui vult divinae veritatis manifestationem facere completam, debet non solum de prima operatione, sed etiam de <ecunda tractare.

Minor probatur, distinguendo duplex genus operationis, auctoritate Philosophi, IX *Metaph.*, text. io. Deus enim intelligit, vult, gaudet et amat, quae ad primum genus operationis pertinent; res quoque in esse producit et gubernat, quod ad secundum operationis genus spectat. – Maior vero probatur. Ex modo et specie operationis mensura et qualitas virtutis pensatur et cognoscitur. Sed virtus rei naturam demonstrat: cum unumquodque natum sit operari eo quod talem naturam sortiatur. Ergo et operatio rei naturam monstat. Ergo necessaria est eius cognitio ad rem perfecte cognoscendam.

Circa conclusionem advertendum quod non inquit Sanctus Thomas, *ad manifestationem divinae naturae*, >ed, *ad manifestationem divinae veritatis* oportet de operatione divina transeunte tractare: quia, licet divina natura et divina veritas idem rcaliter sint, non tamen determinatut in hoc libro de divina natura nisi *quantum ad veritatem quam fides Catholica de ipsa profitetur*, ut ipsemet dixit superius in primo libro, capite secundo.

Circa maiorem propositionem considerandum quod, cum duplex sit modus cognitionis, scilicet *a priori* et *a posteriori*, in utroque modo cognoscendi vera est propositio Sancti Thomae. Operatu» enim virtuti proporlionatur. habetque cum ipsa affinitatum; et virtus proporlionatur naturae ut eius proprietas. Ideo, si habetur *a priori* notitia de re. dum pertecte cognoscitur rei natura et substanti.» cognoscitur etiam virtus quae talem naturam inseparabiliter naturaliterque consequitur; ex cognitione quoque virtutis cognoscitur ad quam operationem ipsa ordinatur, cum virtus sit secundum quam res nata est operari. – Si autem *a posteriori* habenda sit rei perfecta notitia, cum a notioribus nobis incipiat nostra cognitio; et operatio sit nobis notior virtute; virtusque substantia rei notior sit: necesse est ut rei propria operatio cognoscatur, si debeat res ipsa completa notitia cognosci. – Accipit autem Sanctus Thomas propositionem hanc maiorem indistincte, non determinando se ad hunc aut illum modum cognitionis, cum in utroque vera sit: licet divina natura non possit a nobis nisi per effectus et operationes cognosci.

II. Circa illam propositionem assumptam ad probationem maioris, *Ex modo et specie operationis mensura et qualitas virtutis pensatur*, attendendum quod duo attribuit Sanctus 'Thomas operationi. scilicet *modum* et *speciem*, quibus corresponded tacit *mensuram* et *qualitatem* virtutis: ut videlicet modo operationis correspondeat mensura virtutis; speciei vero qualitas, idest species, virtutis: nam *qualitas* rei aliquando accipitur pro specie rei. unde et differentia substantialis dicitur significare *quale quid* .

Hanc autem coordinationem facit, quia species operationis, secundum quam scilicet habet quod sit talis naturae operatio, ab alia operatione secundum substantiae rationem distincta, sumitur a forma per quam agens agit, ut in plerisquu locis inquit Sanctus Thomas, praesertim Prima Secundae, q. i. a. 3 *; modus autem operationis, qui est intensio et remissio, sive perfectio et imperfectio, refertur in perfectionem aut in imperfectionem ipsius formae agentis. Et quia virtus rei est ipsa forma per quam agens agit immediate et proxime, *virtus enim semper nominat principium actionis, praecipue virtus causae*, ut dicitur IV *Sent.*, d. i, q. i. a. 4, qđ 2; ideo species operationis refertur in qualitatem et speciem virtutis, et modus ipsius in mensuram, idest in quantitatem pcrfectionalem, virtutis;

secundum enim quod est virtus perfecta vel imperfecta in agente, ita operatio perfecta vel imperfecta est.

Et si aliquando inquit Sanctus Thomas operationem speciem sumere cx obiecto *. illud non contradicit ci quod * α ,>«. diximus, ipsam sumere speciem a forma agentis. Vtruinque UUřm enim verum est. Quia forma rei genitae, quae est obiectum generationis, conformis est formae generantis; ct universaliter terminus et obiectum actionis conforme est principio ut virtuti per quam operans operatur. Videmus enim quod calor productus in ligno ab igne assimilatur calori ignis; ut sensibile ac intelligibile habent in sensu ut intellectu suas species, a quibus sensatio et intellectio procudit, veluti a forma agentis et complemento virtutis. Quia ergo species operationis in qualitatem sive speciem virtutis refertur, ct modus in mensuram, ideo recte dicitur quod *e.v modo ct specie operationis pensatur mensura ct qualitas virtutis*.

III. Secundam vero partem conclusionis probat-, prae- 'ttu- mittendo prius differentiam inter actionum immanentem ut transeuntem. Et duplicem differentiam tangit. Prima est, quia immanens est ipsius operantis perfectio, transiens autum est perfectio facti: cx quo habet una ut dicatur *operatio* ut *actio*, altera vero ut dicatur *factio*, unde et per eam producta *manufact*a dicuntur. – Secunda est, quia primi operatio est naturaliter prior secunda. Xam secundum ordinum pcrfectibilium est ordo perfectionum. Agens autem est naturaliter prius facto, et causa eius. Ideo actio immanens, quae c>t perfectio agentis, est naturaliter prior transeunte. quae est perfectio facti, et est eius ratio. Conlirmatur excmplariler in aedificatione.

t arca primam differentiam, considerandum est primo quod, cuin actio transiens duo importet in sua ratione, ut habet Sanctus Thomas Prima, q. xlii, a. i, ad 2, et q. m v, a. 2 ac 3, ct ili /Vp ' , scilicet motum, et originum motus ab agente: si consideretur actio quantum ad «.Ttij, motum quum importat, sic est perfectio facti, *motus enim est in mobili*, ut dicitur 111 *Phy*\$.*\ si autem consideretur quantum ad habitudinum originis, sic est perfectio agentis, considerata relatione ut accidens est. Primo modo loquitur hoc l>»co Sanctus Thomas de actione, non autem secundo modo. Immo, *Potentia*, q. vn, a. 10 ‘, dicitur quod *actio ‘A’ est quaedam perfectio propria agentis**.

Considerandum secundo, quod actio aliquando dicitur perfectio *facti*, aliquando autem *patientis* perfectio. Et utrumque verum est, sed diversimode. Est enim perfectio patientis sicut subjecti actionem recipientis et per ipsam informati. Est nutem perfectio facti, si consideretur ut formahter distincta a termino actionis, sicut formalis productio formae aliquo modo, et sicut via per quam ad perfectionum operis pervenitur: sicut calefacere est formalis productio caloris, per quam calefactum esi; et domificatio productio formae per qtum est domus. Si autem accipiatur actio ut est idem cum formali termino actionis materialiter, sic est perfectio facti sicut fonna est perfectio compositi, a qua compositum suam speciem habet. Hoc modo dicimus lumen esse actum et perfectionum *lucidi* sicut constituti in specie per ipsam lucem: quae etiam dicitur perfectio et actus *diaphani* tanquam subiecu recipientis lucem

Nullo autem modo actio, ut actio est, dicit perfectiorem agentis per modum inhaerentis. Quia significatur non ut aliquid in agente existens, sed ut ab ipso in aliud transiens.

3. Circa secundam differentiam, quantum ad rationem qua probatur actionem immanentem esse naturaliter priorem transeunte, dubitatur. Non enim videtur ratio concludere fonnalitcr. Nam relatio agentis ad passum non est naturaliter prior relatione patientis et facti ad agens, cum *relativa sint simul natura* *: et tamen relatio agentis est ‘c- .’ perfectio agentis, et relatio patientis est perfectio patientis. Ergo similiter non sequitur: Actio immanens est perfectio agentil-, transiens autem perfectio facti, Ergo immanens est naturaliter prior transeunte, quia agens est naturaliter prius facto.

Respondetur quod agens dupliciter est in actu completo: scilicet primo ac absoluto; et secundo ac relativo.

' Porphyri» /ra-câp. m.

' Cf. ibid, uwi, i; *de Virtu*/, α. a, ad 3.

•ur-1.

α e.»|*»'

-a'.;».*.

*CLIP-, uiu 7: U >; tñtn», ».

l imperfect. ia **at** operatione» dicit ci qwz «», Ltrumquc 'ic est obte-ocranii; a jnfonne k1 ir. Videmia assimilw it in senui : intellecto) to virtua. ve speciem xte diciiu' *nemurio*

at *, prae- *0» nanenten Prim i t'. tnnHem t dicatur unde et est, quia m scsun- n. Ager,i leo actio ter prior o. Con-

»t primo ratione, d 2, c: 1 «te- tum ad 'j *enīn* Jcretur '*, igenti». iquhu; •cunJ" ' jc/io •e*

iicitur o. Et fectio ipsam tior- pro- lptf- mali' citin iatur

•om- lodo CGO' per- em. :tjo- non liud

icm 10- PD' .& lis- titf •0)* ttff 0-

CLIP.ini, ;- e i: un», t. a t

In actu quidem primo est quando habet omnem formam quae cx parte sua exigitur ad agendum: in actu autem secundo, quando actualiter coniungitur actioni. Et quia agens per intellectum aliquid ad extra non agit nisi ex conceptione et intentione rei producendae, ideo constituitur in actu pruno agentis quando in sc format huiusmodi conceptionem intendens secundum ipsam operari: est autem in actu secundo quando operatur secundum quod concepit. Ratio ergo Sancti 'Thomae procedit de perfectione absoluta agentis, per quam in actu primo agentis constituitur: non autem de actu relativo, actum secundum concomitante aut sequente, de quo obieclio procedit. Est enim universaliter verum quod, si perfectum aliqua perfectione, inquantum huiusmodi, est naturaliter prius alio perfectibili, oportet el perfectionem ipsum constituentem m tali esse perfecto, priorem esse naturaliter perfectione aliferius. Et si ipsum perfectum est causa alterius perfecti, oportet eius perfectionem, per quam in esse huiusmodi constituitur, esse causam perfectionis alterius: cum ex ipsa perfectione habeat quod sit agens el perfectum.

4. Ilis itaque differentiis suppositis actionum, probat secundam partem conclusionis sic. Actio immanens est prior transeunte. Ergo de ipsa prius fuit determinandum. Aon probat autcm consequentiam: quia supponit ipsam manifestam, ex co quod dc prioribus prior sit determinatio.

Ebi advertendum quod, licet, Secundum viam scientiae per inventionem ex ipsis rebus acquirendae, posteriora quandoque a nobis prius cognoscantur, ut dicatur notitia a posterioribus accipi; via tamen *doctrinae*, secundum quod aliquis rerum notitiam scripto tradit, debet a prioribus pro- cedere circa idem subiectum: praesertim quando possunt priora manifestari absque posterioribus ad ipsum scientiae subiectum pertinentibus. Sic autcm est m proposito: quia potest manifestari actus immanens divinus absque manifestatione eius actus transeuntis. Ideo dc actu immanente prius determinandum fuit

Ρηοβλπκ postremo tuta conclusio auctoritate Psalmi, assumpta in principio capituli, *Meditatus sum m omnibus*.

IV. Circa dicta in hoc capitulo dubium occurrit Quia videtur Sanctus Thomas hic velle actionem transeuntem esse subjective in patiente: cum inquit ipsam quidem esse *perfectionem Jacti*, immanentem autcm esse *perfectionem agentis*. Contra hoc autem arguitur cx verbis eius multipliciter.

Primo*, quia I *Sent.*, d. xxxii, a. 1 inquit quod *actio significatur ut ab agente: ct quod sit in agente, hoc accidit sibi secundum quod est accidens*. Simile inquit *Potentia*, q. vn, a. 9, ad 7.

Secundo *, quia *Potentia*, quaestione eadem, a. 10, ad i, inquit quod *actio est quaedam perfectio propria agentis*. Idem tenet *Veritate*, q. iv, a. 2, ad 7.

Tertio -, quia 1 *Sent.*, d. xi., a. Γ*, ad 1; et *de Pot.*, q. vin, «1.2; item 11 *Sent.*, d. xi., q. 1, a. 4. ad 1, absolute tenet *actionem esse in agente*.

2. *Quarto **, quia Prima, q. xxv, a. 1, ad secundum respondens, in quo arguebatur, si in Deo esset potentia, quod aliquid esset nobilius aliquo existente in Deo, scilicet actio: inquit quod, *ubi actus distinguitur a potentia, oportet ut sit nobilior potentia: actio autem divina non est aliud ab eius potentia, sed utrumque est essentia divina*. Simile in picrisque aliis locis inquit. Quaeritur ergo, an actio dicat aliquid ex sua ratione existens in agente praeter motum ct relationem? An dicat tantum motum et relationem?

Si primum, habetur propositum, quod scilicet actio est in agente.

Si secundum, contra arguitur. Primo. Ratione motus actio non identifientur essentiae divinae. Tum quia actio divina *non est cum motu*: ut inquit Sanctus Thomas I *Sent.*, d. vin, q. iv, a. 3, ad 3, et II *Sent.*, d. xvn, q. 1, a. 2, ad 4, et in plerisque aliis locis. Tum quia, si esset etiam cum motu, non posset idctiificari divinae substantiae; eo quod mutus dicat aliquid imperfectum. Nec etiam ratione relationis. Quia relatio Dei ad creaturas nihil ponit in Deo nisi secundum rationem: ut in infinitis prope locis inquit Sanctus Thomas *. – Ergo non erit verum quod inquit

Svmma Costiiv G» xTii.KA D. T110HAK TOn. I.

Sanctus Thomas, scilicet actionem divinam transeuntem (de hac enim ibidem est sermo) suae potentiae idctiificari.

Secundo, quia non erit verum quod actus sit nobilior potentia. Nam nullum illorum est nobilius potentia activa motoris Saturni.

V. Circa hanc difficultatem variae sunt opiniones in doctrina Sancti 'Ihomae. Quidam enim tenent, propter ea quae adduximus, actionem esse in agente, si essentialiter sumatur. Alii vero, ipsam esse in patiente.

Primam opinionem ego Scoticam potius quam Thomisticam puto.

Ideo, secundam sectando, probabo, quantum ad abso- lutum per actionem importatum, actionem esse in pa- tiente: et hoc dc mente Sancti Thomae, Commentatoris, el ipsius etiam Aristotelis -.

Quod sit de mente Sancti Thomae, probatur primo -, supponendo quod actio transiens nihil importat praeter motum, ct relationem agentis ad patiens sive ad factum. Hoc est dc mente Sancti I homae Prima, q. m.i, a. 1, «d 2, et q. xi.v, a. 2, ad 2. 'Tunc sic. Actio nullum absolutum importat praeter motum. Scd *motus est in mobili*, non autem in movente, ut dicitur 111 *Phrs.*9 et 111 *de .Anima ei*. Ergo actio est in patiente, non in agente.

2. Ad suppositum huius rationis dupliciter respondetur. Primo, quod est intclhgendum de actione inquantum actio est: non autem inquantum est accidens vel substantia.

Secundo -, quod intclligitur de actione concomitanter sumpta, quae scilicet est forma facta per actionem in pa- tiente: non autem de actione sumpta essentialiter, quae est emanatio ipsa quin introducitur forma in patiente, quo modo hic loquimur dc actione.

3. Eontra primam responsionem arguitur *primo*. \ut illa entitas quam ponis praeter motum et relationem, est dc eventia actionis ul actio est, aut non. Si non: ergo actio fonnaliter el essentialiter sumpta nihil ponit in agente. Sed dc actione essentialiter ct tornuilliter sumpta loquimur. Ergo nihil actio in agente ponit, er sic habetur propositum: quamvis poneretur aliquid quod est praeter rationem et essentiam actionis, esse in agente. - Si est dc essentia actionis, ergo convenit sibi inquantum actio. Ergo actio, inquantum actio, dicit aliquid praeter motum ct relationem. Cuius oppositum inquit Sanctus Thomas. Ergo tua responsio non salvat dictum Sancti Thomae. Si dicatur quod est de essentia actionis non in communi acceptae. sed *praedicamentalis*. quae in sua ratione includit accidens: et ideo convenit sibi ut est actio praedicamen- talis. non autcm ut absolute actio: contra. Quia Sanctus Thomas etiam, ibidem, loquitur de essentia actionis prae- dicamentalis, quae motum includit, et illam inquit nihil praeter motum et relationem importare. Ergo responsio non est ad mentem eius.

Secundo. Cum dicis, *actio inquantum actio*, aut spe- cificas rationem actionis transcendentis, aut actionis prae- dicamentalis. Si transcendentis, falsum erit quod de ratione actionis sit mutatio: quia actio divina est sine motu et mu- tatione. etiam secundum Avicennam - Si praedicamen- talis, ergo actio praedicamentalis nihil dicit existens in agente quod sit dc ratione ipsius: cum actio, inquantum actio praedicamentalis, nihil dicat praeter motum et rela- tionem, secundum Sanctum Thomam. ut tu exponis, licet dicat aliquid aliud inquantum accidens.

/ertio, quia in xi.v qu., ubi supra, ex eo quod actio non dicit nisi motum et relationem, cum creatio non sit mutatio, concludit Sanctus 'Thomas quod *non remanent nisi diversae habitudines m creante et creato*. Iloc autem verum non esset si actio, inquantum accidens, diceret ali- quid praeter motum et relationem: diceretur enim quod, licet creatio non sit mutatio, dicit tamen aliquam entitatem absolutam existentem in creante; ct sic creatio non erit sola relatio.

4. Contra secundam responsionem ' arguitur *primo*. quia Sanctus Thomas in Prima, q. xi 1 *, inquit quod *actio, secundum primam nominis impositionem, importat origi- nem motus: ideo, remoto motu, nihil aliud importat quam ordinem originis*. Constat autem quod nomen *actionis* non

• Cf. n vu.

• CL

• Cap. iu. 1. .. Cup oi. »

• CL n. i iulul»

• \lrt ifh. tract IX. cap. 1.1*.-Ct. .Th II ŌW.. xvii.q. I. 3. »4 4-

• \um. 3 hun »

* |OC. CH.

SIMMA CONTRA GENTILES, LIB. II. CAP. 1.

est primo impositum formae productae per actionem» sed ipsi essentiae actionis: immo, si dici possit forma facta *actio*, hoc est secundario et per quondam derhationem. Ergo etc.

Secundo, quia ibidem quaerit Sanctus Thomas utrum actus notionalcs sint Personis attribuendi, et ostendit quod sic, non obstante quod, secundum Augustinum, *omne quod de Deo dicitur, dicatur secundum substantiam aut secundum relationem*, quia ipsi actus sunt idem cum relationibus. Manifestum est autem quod non quaeritur de ipso actu quantum ad formam productam, sed quantum ad essentiam, secundum quam de Persona formaliter et intrinsece praedicatur. Et ad idem tendit responsio. Ergo etc.

Tertio, quia q. xia, quod inquit Sanctus Thomas, dicitur ut ostendatur posse aliquid ex nihilo fieri: quia videlicet *creatio non est mutatio*, sed relatio *per modum mutationis significata*. Tloc autem non ostenderetur si loqueretur de actione pro forma facta, cum inquit quod *actio et passio conveniunt in substantia motus et differunt secundum habitudines*. Per hoc enim non habelui quod, subtracto motu, remaneat in creante soin habitudo per modum mutatumis significata, quae sit creatio. Quia Sanctus Thomas loquitur de ipsa creatione formaliter sumptu, non autem de creatione sumpta concomitantcr: quicquid enim ista importet, non habetur quod creatio secundum quam Deus dicitur formaliter et intrinsece creare, sit relatio per modum mutationis significata.

Mirum etiam est quod Sanctus Thomas in istis locis, ubi ex consideratione actionis declarat quid actus noturnales et quid creatio formaliter important, fecerit mentionem solum de motu et relatione concomitantcr sc habente ad actionem cssentialitci sumptam, nullam faciens mentionem de illa entitate absoluta quam dicis essentialem actionem esse et esse in agente: cum mugis proposito conveniret ostendere quid in creaturis formaliter et essentialiter actio importaret, quam quid importet actio concomitanter sumpta.

VI. *Secundo principaliter ostenditui hoc ex se de mente Sancti Thomae*. Nam Prima, q. xxxvn, a. 2, et *Pot.* q. vu» a. to, ad 8» inquit quod *contingit denominari aliquid ab eo quod non est forma, sicut agens denominatur ab actione quae ab ipso procedit*. Ergo actio non est forma agentis. – Nec valet dicere quod quantum ad modum significandi actio significatur ut ab agente, quantum autem ad rem significatam est in agente. Quia in *de Potentia*, ubi supra, oppositum huius inquit Sanctus Thomas. Ult enim ibidem quod *actio realiter non est forma agentis quod denominat, licet significetur per modum formae grammatice loquendo*.

Tertio. Prima Pane, q. xviti, a. 3, ad 1, ponitur differentia inter actionem immanentem et transeuntem, sicut et in hoc loco, quia transiens est *perfectio moti*, immanens autem est *perfectio agentis*. Ergo etc. Nec sufficit dicere quod intelligitur de illo quod per actionem producitur. Tum quia, cum ponitur formalis differentia actionum, ut videtur velle Sanctus Thomas ponere ex sententia Aristotelis *, non consideratur in quo sint termini ipsarum actionum, sed cuius ipsae actiones sint perfectivac. Tum quia sentire, quod numeratur inter actiones immanentes, nullum habet terminum productum, maxime sentire sensus exterioris: ergo non differt immanens a transeunte eo quod terminus productus per immanentem sit in agente, terminus autem transeuntis sit in patiente, aut ipsum factum perficiat.

Quarto. Quia Prima, q. i.tv, a. 1, ad ult., dicitur quod *actio quae transit in aliquod cextrinsecum. est realiter media inter agens et subiectum, non autem immanens inter agens et obiectum*. Ergo idem non est agens, et subiectum actionis. Non valet autem dicere quod loquitur de forma facta. Quia responsio illa datur ad argumentum quo probatur intelligere angeli esse eius substantiam. Constat autem quod ibi intelligitur de ipsa actione intellectus essentialiter sumpta, non autem de termino per actionem producto: sicut et in quaestione de ipso actu intelligendi quaeritur. Ergo oportet ut differentia ad actionem transeuntem de actione transeunte essentialiter sumpta accipiatur: alioquin differentia illa ad propositum non esset.

Multa .ilia loca ad propositum hoc ex Sancto Thoma adduci possent, sed haec satis nunc sint.

¶ 11. *Quod etiam hoc sit de mente Aristotelis et Commentatoris probatur primo*. Quia 111 /Vu'5.. text. 18 inquit quod *actio motoris et moti est eadem, quemadmodum est idem spatium in respectu duorum* etc. – Textu autem 20 . inquit quod *non est inconveniens actum alterius in altero esse, sicut doctio est actus docentis, in quodam tamen, scilicet in addiscente*. Ergo etc. — Idem, et clarius, ponitur II *de Anima*, text. 140*, etc.

Si dicatur quod accipit actionem non essentialiter, sed concomitantcr pro forma facta, contrit arguitur per Commentatorem, comment. 18, ubi inquit, exponendo verba Aristoteli^: *Idcirco enim motoris, quae est movere, est eius in in e*». *Et hoc intendebat Aristoteles, « Motor enim etc. *: idest. Actio enim motoris est facere motum in alio*. Ergo non accipitur actio pro forma facta ut distinguitur ab actione, sed pro ipsa productione motus et formae.

Secundo. IX *Mctaph.*, text. 16 *, inquit Arittutclcs quod, *ubi praetel operationem est aliquod operatum, operatio est actus facti: ut aedificatio in aedificato, et emite Vio in contexto, et universaliter motus in moto*. – Nec valet dicere quod accipit actionem concomitanter, videlicet pro clectu actionis. Nam exponens Sanctus Thomas Aristolclis mentem ibidem, inquit quod ratio huius dicti est quia, *quando per operationem potentiae constituitur aliquod operatum, illa operatio perficit operatum, et non operantem*. (onstat autem quod operatum non perficit scipsum operatum. Ergo actio non accipitur pro operato per adionetn cum dicitur quod perficit operatum, sed pro ipsa essenii.i actionis. – Manifeste etiam ibidem patet quod ibi distinguitur actio ab opere operato, si diligenter verba Sancti I hornae examinentur.

Praeterea, inquit Philosophus quod differentia potentialium quoniam in aliquibus fit aliquod opus praeter actionem, in aliquibus nutem non, non facit quod in aliquibus harum potentialium minus sit actus finis potentiae et in aliquibus magis, *quia ipsa actio est in Jacto*: quasi dicat, Licet, ubi praeter actionem est aliquod operatum, ipsum operatum sit finis, per hoc tamen non tollitur quin etiam ipsa operatio sit finis, quia ipsa non separatur ab operato, sed est in ipso : ideo, si operatum est finis potentiae, oportet etiam et actionem in ipso existentem, tanquam scilicet operati pellectionem, esse finem. Constat autem quod ratio haec nulla esset, et vana esset ista declaratio, si actio acciperetur concomitanter pro forma facta, non autem essentialiter pro ipsa productione formae. Quid enim dictu esset quod per illam potentialium differentiam non fit ut in iis actio sit minus finis, in iis autem magis, si actio pro forma facta acciperetur? Iam enim dixerat ipsum operatum esse finem. Ergo accipit actionem essentialiter, ut ab operato distinguitur.

¶ III. Puto igitur de mente Sancti Thomae et Philosophi esse quod actio, essentialiter sumpta, sit in patiente subicctive: licet relatio quam connotat, sit in agente. Agens enim, per virtutem suam appropinquatum passo disposito, producit formam de esse imperfecto ad perfectum procedendo (loquendo de agente cum motu): et ipsa forma existens sub esse imperfecto cum tendentia ad perfectum dicitur *actio*, connotando respectum agentis ad id quod fit, quod significatur cum dicitur *motus ut ab hoc*: eadem forma, cum habet esse completum, dicitur *forma facta*. Ideo, sicut forma facta est in patiente, ita et actionem in patiente esse necesse est. Nec oportet actionem dicere aliquam formam absolutam existentem in agente: alioquin oporteret agens, inquantum agens, pati, quod inconveniens est: idem enim proximum principium totale actionis, puta calor ignis, agendo calorem in ligno, in seipso actionem produceret, et sic agendo pateretur a seipso.

IX. Ad rationes autem in oppositum * respondetur. Id N “ *primum* quidem dicitur quod illud dicit Sanctus Thomas propter actionem immanentem. Actio enim, absolute accepta, habet quod sit actio et quod sit accidens ratione alicuius suae speciei. Inhaerere autem subiecto non venit sibi universaliter, neque per communem rationem

• Loc <9i.

• Cl. n v, Qu>.tit.

• VIII A/rLi/ft., vm, q; >il. IX. text. it>.

It. '8IU

• b fo?

‘ ***.

•X@. n» F<rr-

• a ut. UMac. t. « .

v ' >». Λ

Sancto Πιο πμ

tolelh et O·η·κλ., texti in' *mi, qijenijJm^* etc. – TeitU 'V *actum alia* ■centi<, in qu· Idem, ct d·

scentialiter, h J ifur per Com ido verba Ari· *est eius* non ' *enim* etc. <: *in alio*. Ergl· stinguitur nb formae, Aristotele* ■t *cratuni opt-ato, et con-moto*. – Nec er, videlicet 'horna* Ari-ins dicti cm 'ituilur iA *mi, ct non* on perficit »ro operato in, sed pro patet quod nier verba

tin poten- ' 1 eter actio- aliquibus tue d in si dtcat, in, ipsum lin etiam operato, , oportet icet ope- od ratio actio ac- iem cs- m dictu n tit ut si actio tin ope- liter, ut

losophi te sub- Agens posito, proce* forma tetum quod vadem *facta*. em in re ali' oqum aliens . pūti

otnas : ac- tionf con- nem

actionis. Quia ratio actionis, ut actio est, consistit in mē ah *alio*, non *inhaerere subiecto*: sed, si aliqua actio in- haereat agenti, ut actio immanens, hoc convenit sibi inquan- tum accidens est; sicut etiam de relatione inquit Sanctus Thomas *. Ideo, si actio immanens invenitur in agente, hoc non est propter communem rationem actionis, sed propter rationem accidentis.

Advertendum tamen, cum dicitur quod esse in agente convenit actioni immanenti inquantum est accidens, (quod) lv *inquantum* non speciticat rationem accidentis in com- muni, quia per communem rationem accidentis nullum accidens determinat sibi magis hoc subjectum quam illud: sed specifileat speciem accidentis. Lt est sensus: Actioni quae est m agente convenit esse in agente, non quia con- lineatur sub ratione communi actionis ut species eius, sed ut est species accidentis, inquantum enim est accidens pro- cedens ab agente ut finis agentis, non nutem ut per quod aliquod operatum producat^{ur}, habet quod in ipso agente remaneat.

Attendendum autem quod non est contradictio in verbis Sancti Thomae cum inquit, l *Sent.*, ubi allegatur, quod *actio significatur ut ab agente, sed est in agente ut ac- cidens est*; in *de Potentia* autem, ubi superius est ad- ductum, ail quod *actio non est realiter forma agentis, licet significetur per modum formae*. In Primo enim *Senten- tiarum* loquitur de actione immanente: in *de Putentia* autem de actione transeuntc.

2. .Id *secundum* 9 dicitur primo, quod actio dicitur *pro- agentis*. in quaestione *de Putentia*, non in- haerens, sed ah agente procedens Quae ideo dicitur agentis perfectio, quia per ipsam aliquod bonum provenit agenti, dum scilicet conservatur esse speciei, aut aliquid huius- modi, ut ibidem ' patet

Dicitur secundo, quod in *de l eritate* loquitur Sanctus Thomas de actione immanente.

3. .Id *tertium* dicitur quod in illis locis loquitur San- ctus Thomas de actione quantum ad relationem connota- tam: relatio enim importata nomine *actionis* est in agente; et relatio importata nomine *passionis* est in patiente. El universaliter, ubi dicitur a Sancio Thoma actionem esse m agente, intelligendum est aut de relatione per actionem importata, aut dc actione immanente.

X. Ad quartum dicitur primo, quod actio transiens nihil dicit essentialiter praeter motum ct relationem agentis. Sed haec in Deo non invenitur nisi tantum secundum modum significandi et secundum efficaciam, ut inferius * ostendetur: agere enim divinum ad extra est suum velle cl suum intelligere.

2. Dicitur secundo, ad primam improbationem *, quod ideo ponit Sanctus Thomas operationem ct actionem di-

vinain qua res in esse producit, suae substantiae identi- ficati, non quia aliquid per actionem transeuntem impor- tatum sibi identilicelur, ut argumentum supponit: sed quia non agit in rebus nisi per suam operationem immanentem, quae suae substantiae ct suae potentiae identiticatur.

Quod si instetur, quoniam Prima Parte, ubi supra ', • Qu. ws .l 1 ad 4, duobus modis inquit posse intelligi in Deo esse po- tentiam activam: scilicet, *ut sit aliquid differens secundum rationem a scientia et voluntate per modum principii exe- quentis*. ita quod sint tria fonnalitcr distincta, scientia, voluntas et potentia, realiter tamen identificata ; et *ut sit ipsa scientia et voluntas divina ut est principium effe- ctivum*. Et sic, secundum primum modum, oportet ponere actionem transeuntem in Deo. Et per consequens non oportet recurrere ad actionem immanentem;

Respondetur primo, quod m veris exemplaribus non ponitur nisi prima responsio: secunda autem non csl dc textu, ut ego in multis vetustis exemplaribus vidi *.

Respondetur secundo, admissis etiam illis duabus re- sponcionibus» quod illi duo modi dicendi distinguuntur» quia in primo modo considerantur illa tria tanquam ha- bentia disparatas rationes (aj nobis conceptas, quarum scilicet una alteram non includit, sicut distinguuntur in Deo misericordia et iustitia: m secundo vero modo con- siderantur, n«m tanquam habentia omnino distinctas ra- tiones, sed sicut includens rationem unius ct aliquid addens ad illam; mc enim potentia includit rationem intellectus ct voluntatis, et addit rationem principii productivi. Xon tamen propter lme oportet ponere in Deo operationem proprie transeuntem sed cadam actio omnibus istis cor- responde! secundum diversas rationes. Quae csl quidem realiter immanens: sed secundum quod refertur ad intel- lectum et voluntatem, ut videlicet dicitur velle ct intelli- gere, non solum secundum rem est immanens, sed etiam secundum modum concipiendi; secundum autem quod ad potentiam refertur, ut videlicet dicitur producere aut creare, licet >it secundum rem immanens, secundum tamen modum concipiendi csl transiens concipitur enim ut al- terius factio, quae est ratio actioni transeunti conveniens. Hoc autem est cx imperfectione intellectus nostri non valentis divinam actionem, secundum quod in se est, ap- prehendere, sed distincte concipientis ipsam ut habet per- fectionem operationis immanenti-», ct ut habet perfectionem operationis transeunti>, licet in scipsa has perfectiones in- distincte contineat.

3. Ad secundam improbationem dicitur quod, licet motus non sit nobilior potentia activa motoris Saturni in- quantum est absolute intellectus aut voluntas, est tamen nobilior illa ut rationem potentiae motivae habet: quia, ut sic, ad motum tanquam ad finem ordinatur.

CAPITULUM SECUNDUM

OUOI) CONSIDERATIO CREATURARUM UTILIS EST AD EIDEI INSTRUCTIONEM

i;ifSMoni quidem divinorum factorum meditatio ad lidem humanam instruendam de Deo necessaria est.

Primo quidem, quia e\ laetorum me- ditatione divinam sapientiam utcumque possumus admirari et considerare, lia enim quae arte fiunt, ipsius artis sunt repraesentativa, utpote ad simi- litudinem artis facta. Deus autem sua sapientia res in esse produxit: propter quod in Psalmo ' dici-

tur: *Omnia in sapientia fecisti*. Unde ex tactorum consideratione divinam sapientiam colligere pos- sumus, sicut in rebus factis per quandam com- municationem suae similitudinis sparsam. Dicitur enim *Ixcli*. t'': *Effudit illam*, scilicet sapientiam, *super omnia opera sua*. I nde. cum Psalmus : di- ceret. *Mirabilis Jacta est scientia tua ex me: con- fortata est. et non potero ad eam*; et adiungeret divinae illuminationis auxilium, cum dicit, Ao.v

ô féminin) et tiJrnirari aXPr, iinītiri Z. 7 nrti· sunt repraesentitivn| anus >unt rcpntheCnuniitii 1. 6 cum Ps;ihnus| Psalmus 2. Psalnw* cum XPc, cum Psalmista (i, FSalmiMa cum \\. M ct odiungercij| uiungit D.

illttninalio vtea etc.: ex consideratione dix inorum operum sc adiutuin ad divinam sapientiam cognoscendam confitetur, dicens: *Mirabilia opera tua, el anima mea cognoscet nimis*.

Secundo, haec consideratio in admirationem allissimae Dei \irtutis ducit: ct per consequens in cordibus hominum reverentiam Dei parit. Oportet enim quod virtus laciensis eminentior rebus lactis intelligatur. Et ideo dicitur *Sap. xm* : *Si virtutem et opera eorum*, scilicet caeli et stellarum et elementorum mundi, *mirati sunt*, scilicet philosophi, *intelligent quoniam quiJecit haec, fortior est illis*. Et *Rom. i* dicitur: *Invisibilia Dei per ea quae Jacta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque virtus eius et divinitas*. Ex hac autem admiratione Dei timor procedit ct reverentia. (nde dicilur *lerem. x'* : *A/agnum est nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te. (t Rex gentium?*

Tertio, haec consideratio animas hominum in amorem divinae bonitatis accendit. Quicquid enim bonitatis et perfectionis in diversis creaturis particulariter distributum est, totum in ipso universaliter est adunatum, sicut in fonte totius bonitatis, ut in primo libro* ostensum est. Si igitur creaturarum bonitas, pulcritudo et suavitas sic animos hominum allicit, ipsius Dei fontana bonitas, rivulis bonitatum in singulis creaturis repertis

diligenter comparata, animas hominum inflammatas totaliter ad se trahet. I nde in Psalmo* dicilur: *Delectasti me. Domine, in factura tua. el in operibus manuum tuarum exultabo*. Et alibi * de ' 'up tiliis hominum dicitur: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuae*, quasi totius creaturae, *et sicut torrente voluptatis tuae potabis eos: quoniam apud te est fons vitae*. El *Sap xml* dicitur contra quosdam: */.v his quae ridentur bona*, scilicet creaturis, quae sum bona per quandam participationem, *non potuerunt intelligere eum qui est*. scilicet vere bonus, immo ipsa bonitas, ut in Primo* ostensum est. .ω.»»α

Quarto, haec consideratio homines in quadam similitudine divinae perfectionis constituit. Ostensum est enim in primo libro * quod Deus, cognascendo seipsum, in se omnia alia intuetur. Cum igitur Christiana fides hominem de Deo principaliter instruit, ct per lumen divinae revelationis eum creaturarum cognitorem facit, fit in homine quaedam dix inae sapientiae similitudo. Hinc est quod dicitur *II Cor. ni'* : *Λ'o.v vero omnes, revelata facie gloriam Domini spéculantes, in eandem imaginem transformamur*.

Sic igitur patet quod consideratio creaturarum pertinet ad instructionem fidei Christianae. Et ideo dicitur *Eccli. xii.ik*: *Memor ero operum Domini, el quae nidi annuntiabo: in sermonibus Doopera*

4 nimiv om \ \/. i: fotelllgtrf] vi Intelligent i i per c.ij dicuntur pe ce *. 30 animas) animos I*. 17 anitn<H) .»» . mos DGXVZ. lonian» booltns) fnntin bonite» J. fan· banielain· I'. i animA* hominum inthminaus| animo* hominum inlhimmns XX. animo» hominum inflammatos P: .ut *c ante inilninmatn ↳♦ 6 Ita Z; om !). *ic ceteri. η tuae όηι »», 13 quadam <imilitudine) qmindain similitudinem XP»f th in.*c om Z.

Commentaria Ferrariensis

Ostenso necessarium esse ut dc actione dix ina transcunte determinetur, ostendit secundo loco Sanctus Thomas ipsam considerationem creaturarum utilem esse f ad perlectam enim taçtionĭs cōgnitionem oportet et ipsa facta cognoscere, (arca hoc autem duo facit. Primo enim cius considerationis utilitatem ponit; secundo, ostendit diticrentiam Theologi a Philosopho in creaturarum consideratione, capite iv.

Quantum ad primum, duplicem ponit utilitatem, let sic duas probat conclusiones: primam in hoc capitulo; alteram in sequenti.

I. Conclusio huius capituli est: *Divinorum factorum meditatio necessaria est*. idest utilis, *ad /idem humanam instruendam*. Probatur. Ad humanam fidem pertinet divinam sapientiam considerare; el admirari altissimam Dei virtutem, et per consequens Deum timere et revereri; divinam bonitatem amare; ad divinam similitudinum pervenire. Sed ista omnia haec consideratio tribuit. Ergo utilis est ad instruendam fidem.

Minorem probat, quoad primam partem, sic. Arlificiata sunt artis repraesentativa. Deus autem sua sapientia res produxit: Psalmo. *Omnia in sapientia fecisti*; et *Eccli. i*, *Effudit illam super omnia opera sua*. Ergo ex laetorum consideratione possumus divinam sapientiam colligere, tanquam in rebus factis impressam per quandam communicationem suae similitudinis. Confirmatur auctoritate Psalmi: *Mirabilia opera tua, et anima mea cognoscet nimis*.

Quoad secundam partem, arguitur primo quod ducant in admirationem allissimae Dei virtutis: quia virtus facientis est eminentior rebus factis, ut innuitur *Sap. xm*, el *Rom. i*. – Quod autem ex hoc causetur timor el reverentia. probatur auctoritate *lerem. *: *Magnum est nomen tuum* etc.

Quoad tertiam partem, probatur. Bonitas creaturarum, pulcritudo ut suaxitas animos hominum allicit ad amorem. Ergo et ipsa bonitas divina, quae est fons bonitatis, comparata diligenter rivulis bonitatum in singulis rebus repertis, animos hominum inflammatos totaliter ad se trahet. – Patet consequentia. Quia quicquid bonitatis et perfectionis in diversis creaturis particulariter est distributum, totum in ipso universaliter est adunatum sicut in fonte totius bonitatis. – (Confirmatur auctoritate Psalmi, *Delectasti me, Domine* etc.; et alibi, *Inebriabuntur* etc.: ct *Sap. xm. Ex iis quae videntur* etc.

Quoad quartam partem, probatur quia, cum Christiana tides hominem dc Deo principaliter instruit ut per lumen divinae re\elationis creaturarum cognitorem facit, fit in homine quaedam divinae sapientiae Similitudo: Deus enim seipsum cognoscendo in sc omnia intuetur. – Confirmatur per \postolum, *II (ior. m*: *.Vox rero omnes revelata* etc.

(λ)\i iκμ λi i n conclusio principalis auctoritate *Eccli. xt.n. Memor ero* etc.

II. Circa huius capitis conclusionum, notandum quod non est cius sensus considerationem creaturarum causare Christianam fidem: non enim tides cx creaturis causatur in nobis, sed ex lumine divinae revelationis; licet etiam ipsae creaturae nos manuducant in Dei cognitionem. Sed sensus est quod creaturarum consideratio utilis est ad illam instructionem quam facit tides Christiana, dum cx hac consideratione iuvamur ad ea ad quae nos tides dirigit. Instruimur enim per fidem de credendis primo, secundario de agendis. Secundum enim doctrinam Sancti Thomae, *II' H' . q. tv, 2, ad 3, fides eU in intellectu speculativa sicut in subiecto. extensive autem est etiam in intellectu practicn; et per dilectionem operatur (Galat.\ .). inquantum es/ inchoatio et fundamentum quoddam jua.sf totuo*

• G«p xxviii. xi-

• Cl Commun «p. L imi.

. vr- «ci. –

. Q» 4' at

•ur, *

quod solius hominis est non patitur alterius rei natura. Ex hoc ergo quod natura creaturae ignoratur, praedictus error contingit. Et contra hunc errorem dicitur *Sap.* xiv[”]: *Incommunicabile nomen lignis el lapidibus imposuerunt*. In hunc errorem labuntur qui rerum creationem, vel futuro- rum cognitionem, vel miraculorum operationem, aliis causis quam Deo adseribunt.

Tenio vero, e\ hoc quod divinae virtuti in creaturas operanti aliquid detrahitur per hoc quod creaturae natura ignoratur. Sicut palet in his qui duo rerum principia constituunt: et qui res non ex divina voluntate, sed ex necessitate naturae a Deo procedere asserunt; et illi etiam qui res, vel omnes \el quasdam, divinae providentiae subtrahunt: aut eam posse praeter solitum cursum operari negant. Haec enim omnia divinae derogant potestati. Contra quos dicitur */ob \n’* : *Quasi nihil possit Jacere Omnipotens. aestimabant eum*; et *Sap.* xu ; *Virtutem ostendis lu. qui non crederis esse in virtute consummatus*.

Quarto. Homo, qui per fidem in Deum ducitur sicut in ultimum finem. e\ hoc quod ignorat nat-uras rerum, et per consequens gradum sui or-

dinis in universo, aliquibus creaturis se putat esse subtectum quibus superior est: ut putet in illis qui voluntates hominum astris supponunt, contra quos dicitur *lerem.* x J *signis caeli nolite me- tuere. quae gentes liment*; et in illis qui angelos creatores animarum existimant: et animas homi- num esse mortales; et si qua similia hominum derogant dignitati.

Sic ergo patet falsam esse quorundam senten- tiam qui dicebant nihil intéressé ad fidei verita- tem quid de creaturis quisque sentiret, dummodo circa Deum recte sentiatur, ut \ugustinus narrat in libro *dc Origine Animae* *: nam error circa creaturas redundat in falsam de Deo sententiam, et hominum mentes a Deo abducit, in quum fides dirigere nititur, dum ipsas quibusdam aliis causis supponit.

Et ideo illis qui circa creaturas errant poenas sicut infidelibus Scriptura comminatur, dicens in Psalmo : *Quoniam non intellexerunt opera Do- mini cl m opera manuum eius, destrues illos el non aedificabis eos*; et *Sap.* u[”]: *Haec cogitave- runt et erraverunt*, et subiungit, *non iudicarerinil honorem animarum sanctarum*.

ih c.irn /M I); «um *celeri.* pcuuc /tu (tWXVZk; non cctcii. 22 Qunrtol cx buc quoJ a.iiiit l>. 3 VptuntAlc*) voluntatem D. 5 ct in ill.* /M 1'XP*.; in ilh+ a, ct illk l (A\\V+ oi illo» V, ct illi Z. |.] «cnUnlium Ita DN; aden- ttam *ceteri*; cf. cap. 83. Pr icicfc » m ita. nonj ncC DP, ht nnn 6.

Commentaria. F'ex'mriensis

q e i i x i . k conclusio est . *Cognost* < c nui/urzi- modo scilicet exposito in p- denti capite *raie!* ad destruendum errores qui circa Deum sunt.

Probatur. Errores qui circa creaturam sunt interdum a fidei veritate abducunt, secundum quod verae Dei cogni- tionis repugnant. Ergo ipsius creaturae cognitio utili" est ad errores circa Deum destruendos. < Consequentia ex sc patet. — Antecedens autem probatur per enumerationem errorum provenientium ex ignorantia naturae creaturarum.

Primus est eorum qui, nihil supra corporalem creatu- ram existimantes, dixerunt creaturam aliquam primam cau- sam esse et Deum: sicut ponentes quodeumque corpus esse Deum. De quibus fit mentio *Sap.* xm, *Qui aut ignem* etc.

Secundus est eorum qui ea quae solius Dei sunt, ul creare, futura cognoscere, miracula operari, et similia, attri- buunt creaturis. Quod ex creaturae ignorantia manifestum est provenire: quia quod natura alicuius non patitur, ei non attribuitur nisi quia eius natura ignoratur; quod au- tem solius Dei est natura creaturae non patitur. Contra hunc errorem est *Sap.* xiv. *Incommunicabile nomen* etc.

Tertius est eorum qui divinae virtuti in creaturas ope- ranti aliquid detrahunt: sicut qui duo rerum principia faciunt; et res a Deo ex necessitate naturae provenire as-

serunt: dmililci qui divinam providentiam, et Deum praeter solitum cursum naturae agere posse, negant. Contra quos est *lob* wii, *Quasi nihil* etc; et *Sap.* xu, *Virtutem* etc.

Quartus e\t eorum qui, cx ignorantia gradus sui ordinis in universo, putant hominem subiici iis quibus superior est ut sunt qui voluntates hominum astris supponunt, contra quos est */erem,* x, .1 *signis caeli* etc.; et qui angelos animarum creatores faciunt; aut ipsas animas mprtales po- nunt; et si qua aha derogant hominis dignitati. Hic autem error a Deo abducit. Cum enim fides hominem ducat in Deum sicut in ultimum linem ct primam causam, hic error amovet hominem ub ipso ultimo fine, quasi non ipse sc movere avi Deum ut ad finem possit, sed aliis causis sit dc necessitate suppositus.

Ex hoc eliditur error dicentium nihil intéressé ad fidei veritatem quid de creaturis sentiatur, dummodo circa Deum rectus sit sensus; ut Augustinus narrat, in libro *de Origine Animae*. Error enim circa creaturas redundat in falsam dc Deo cognitionem. I nde ct errantibus circa creaturas poenas Scriptura sicut infidelibus comminatur, in Psalmo ct *Sapientiae* n.

Circa istos errores erit inferius particularis conside- ratio. Ideo circa eos nunc immorari non oportet.

CAPITULUM QUARTUM

QUOD ALITER CONSIDERAT DE CREATURIS PHILOSOPHES ET THEOLOGUS

Tami-esti m est autem ex praedictis quod considerationem circa creaturas habet doctrina fidei Christianae inquantum in eis resultat quaedam Dei similitudo, et inquantum error in ipsis inducit in dix inorum

errorem. Iit sic alia ratione subiiciuntur praedi- ctae doctrinae, et philosophiae humanae Nam philosophia humana eas considerat secundum quod huiusmodi sunt: unde et secundum diversa rerum uenera diversae partes philosophiae inve-

niuntur. Fides autem Christiana eas considerat, non inquantum huiusmodi. utpote ignem inquantum ignis est, sed inquantum div inam altitudinum repraesentat, ut in ipsum Deum quoquo modo ordinatur. Ut enim *Eccli.* “ dicitur. *Gloria Domini plenum est opus eius. Xonne Dominus jecit enarrare sanctos omnia mirabilia sua?*

Et propter hoc etiam alia circa creaturas et Philosophus et Fidelis considerat. Philosophus namque considerat illa quae eis secundum naturam propriam conveniunt: sicut igni terri sursum. Fidelis autem ea solum considerat circa creaturas quae eis conveniunt secundum quod sunt ad Deum relata: utpote, quod sunt a Deo creata, quod sunt Deo subiecta, et huiusmodi.

Inde non est ad imperfectionem doctrinae fidei imputandum si nullas rerum proprietates praetermittat: ut caeli figuram, ut motus qualitatem. Sic enim nec Naturalis circa lineam illas passiones considerat quas (ieometra: sed solum ea quae accidunt sibi inquantum est terminus corporis naturalis.

Si qua vero circa creaturas communiter a Philosopho et Fidei considerantur, per alia et alia principia traduntur. Nam Philosophus argumentum assumit ex propriis rerum causis: Fidelis

autem ex causa prima; ut puta, quia sic divinitus est traditum; vel quia hoc in gloriam Dei cedit; vel quia Dei potestas est infinita. Unde et ipsa maxima sapientia dici debet, utpote super altissimam causam considerans*: secundum illud *Dent*, n *Haec est sapientia vestra et intellectus coram populis*. Et propter hoc sibi, quasi principali. philosophia humana deservit. Et ideo interdum ex principiis philosophiae humanae sapientia divina procedit. Nam et apud philosophos Prima Philosophia utitur omnium scientiarum documentis ad suum propositum ostendendum.

Exinde etiam est quod non eodem ordine utraque doctrina procudit. Nam in doctrina philosophiae, quae creaturas secundum se considerat ut ex eis in Dei cognitionem perducit, prima est consideratio de creaturis ut ultima de Deo. In doctrina vero fidei, quae creaturas non nisi in ordine ad Deum considerat, primo est consideratio Dei ut postmodum creaturarum. Et sic est perfectior: utpote Dei cognitioni similior, qui seipsum cognoscens alia intuetur.

Inde, secundum hunc ordinem, post ea quae
du Duo in se in primo libro sunt dicta, du his
), quae ab ipso sunt restat proseguendum.

S |m| |lin cl lil ll. tilin cl nli-t l. ct om BDVVZl|. n considerant IV. n igni lia \\<GI*; lgem Z. lgnU cfieri; cf. 6. 281 <121 i> <d iinprtccfdnctn) Imperfectkmi IV. 18 cl molli* lia DX: moli -. sa Gcomctr.q (fcomclcg W Z. 15 prin- cipM traduntur) tamen princepe l>. 4 maxima) maxime h. »Upclr temper DIX/. 24 de Deo in se /M D; in m. de Deo ccteri.

Commentaria PeiTariensis

Post Considerationem utilitatis quam ex creaturarum consideratione Christiana fides nanciscitur, cum etiam philosophus de ipsis créaiuns pertractet, restat ostendendum quae sit differentia inter theologum el philosophum in creaturarum consideratione'. Circa hoc autem duo facit Sanctus Thomas. Primo enim horum differentiam ostendit quantum ad ea quae ab utroque considerantur: secundo, quantum ad ipsas considerationes et scientias".

I. Quantum ad primum, ponuntur duae conclusiones Quarum prima est: *./h/ ratione subliduntur creaturae doctrinaeJidei Christianae (sive theologiae. quod idem est), et alia philosophiae humanae.* Probatur. Quia theologiae subjiuntur inquantum in eis divina similitudo resultat, et in ipsum Deum quoquo modo ordinantur, ut habetur ex *Eccli.* xi.ii cap.: philosophiae autem humanae subjiuntur secundum quod huiusmodi res sunt, puta ignis, aqua, caelum, ct huiusmodi; unde et secundum diversa rerum genera diversae partes philosophiae inveniuntur. Ergo etc.

Sciendum quod, cum duplex sit ratio formalis subiecti scientiae, una quae convenit rei ut res est, ad quam scilicet primo et per se scientia terminatur, et quae assumitur pro medio ad demonstrandum passiones de subiecto; alia vero quae convenit sibi ut continetur sub hoc genere quod dico *scibile*, secundum quam scilicet denominatur subiectum a medio cognoscendi: hic loquitur Sanctus Thomas de ratione formali subiecti quae convenit sibi ut est res, non de illa quae sibi convenit ut est scibile.

Sed considerandum ulterius quod duplex est ratio subiecti ut est res: una adaequata, sub qua vel in ordine ad quam omnia a scientia considerantur; alia inadaequata. el sunt particulares rationes contentae sub ratione adaequata; sicut adaequata ratio subiecti philosophiae naturalis est ratio entis mobilis, inadaequata autem ratio huius vel illius entis mobilis. Ratio ergo creaturarum quae est similitudo ad Deum, aut quaevis ali.i ad ipsum habitudo secundum quam considerantur a theologo, non est ratio

prima el adaequata subiecti theologiae, non enim omnia a theologo considerata considerantur ut Deo similia, cum etiam de ipso Deo consideret theologus, – sed est ratio secundaria et inadaequata. Xam ratio *deitatis* est ratio adaequata: quia omnia in ea considerantur aut ut participantia rationem deitatis, aut ut habentia ordinem et attributionem ad Deum, ut habetur Prima, q. 1^a. Similitudo autem, aut quaevis alia attributio ad Deum, est ratio secundaria et particularis: sicut ratio huius aut illius entis mobilis est secundaria cl particularis ratio in philosophia naturali considerata sub ente mobili contenta.

(aim ergo dicitur quod theologus considerat creaturam *ut divinam altitudinem repraesentat*, philosophus autem *inquantum est res huiusmodi*, lv *inquantum* non specificat rationem formalem obiecti scientiae adaequatam, sed particularem et inadaequatam, quae ad adaequatam comparatur ut materialis ad formalem.

2. (arca illam propositionem, *I nde et secundum di-
versa rerum genera diversae paries philosophiae inve-
niuntur*, advertendum quod ipsa rerum genera, secundum
suas rationes, dupliciter considerari possunt: uno modo,
absolute, puta *ens* inquantum *ens* praecise, et *quantum*
ut quantum, et sic de aliis; alio modo, ut rationi se-
tenti ex parte rei correspondet aliqua ratio scibilis ut est
scibile. Intelligitur ergo propositio Sancti Thomae secundo
modo, non pruno. Non enim habent scientiae distingui
secundum diversa genera rerum absolute, quia quot essent
genera rerum, tot essent scientiarum genera: sed distin-
guuntur secundum rerum genera sub diversis rationibus
scibilis contenta. Omnia enim sub una ratione scibilis con-
tenta ad unam scientiam perlinent: sicut omnia naturalia
ad philosophiam naturalem, eo quod in hac ratione con-
veniunt quod sint cognoscibilia per medium concernens
materiam secundum esse et rationem. Quae autem sub
diversis rationibus scibilis, ut scibile est, continentur, ad
diversas scientias perlinent. Eodem modo intelligendum

est quod dicitur III *de Anima* ' : *scientias secari quc*mad-
modum et res Propter quoJ inquit alibi Sanctus Thomas
quod *scientiae distinguuntur secundum formalem distin-*
*ctionem obte*ctorum, *non autem secundum eorum materia-*
lem distinctionem, et secundum obtectorum distinctionem
ut obiecta sunt: *materialem distinctionem* vocans distinctio-
nem secundum proprias ct specificas rerum rationes, *for-*
malem autem quae est secundum diversas rationes scibilis
ut scibile est.

II. Secunda conclusio ', sequens ex praemissa, est: *Alia*
circa creaturas Philosophus, et aha Fidelis considerat:
et si aliqua ab utroque communiter considerantur, per
alia et alia principia traduntur.

Primam partem probat Sanctus Thomas, quia Philo-
sophus considerat ea quae cis secundum propriam na-
turam conveniunt, sicut quod ignis fertur sursum l idclis
autem ea quae illis conveniunt secundum quod sunt ad
Deum relata, utpotc quod sunt .t Deo <realia, Deo sub-
lecta, et huiusmodi. lix quo climn sequitur non esse
doctrinam Christianam imperfectam si multas rerum pro-
prietates praetermittat, quia non habet de omnibus tra-
ctare: sicut nec Naturalis omnes lineae passione* conci-
derat. sed eas dumtaxat quae sibi inquantum esc terminus
corporis naturalis conveniunt.

Secundam vero panem ostendit, quia Philosophus probat
ea cx propriis rerum causis: l idclis autem ex causa prima.

Ex quo corollaria sequitur Christianam doctrinam mu
maxime sapientiam, quia scilicet semper ' altissimam cau-
sam considerat: ut colligitur ex *Deui*, iv, ubi dicitur, *Haec*
est sapientia vestra etc.

2. Circa primam partem huius conclusionis, uon^ideian-
dum est quod, cum ratio considerata sc tenens cx parte
rei sil principium ut medium a quo originaliter depen-
dent passiones et proprietates rei; et alias rationes aliae
passiones sequantur, sicut aliae sunt passiones hominis
ut animal est, et aliae ut est rationalis: necesse est, ubi
idem subiectum sub diversis rationibus a diversis scientiis
consideratur, quod citam ab illis scientiis diversae eius
passiones considerentur; sicut, quia alia ct alia ratione
considerant mathematicus et naturalis dc hhua, ideo alias
passiones de ipsa considerat mathematicus ct alias natu-
ralis. Ex hoc ergo fundamento prima pars conclusionis
tenet. Quia enim alia ct aha ratione se tenente ex parte rei
considerant Philosophus ct l idelis de creaturis, necesse est
ut alia et alia de ipsis considerent praedicata: sicut aliae
sunt proprietates quae rei conveniunt secundum suam
propriam rationem, et aliae quae sibi conveniunt ut ad
Deum habent comparisonem.

3. Circa secundam partem, advertendum quod, licet
diversas rei rationes diversae proprietates consequantur
ut rationes illae secundum se considerantur, non incon-
venit tamen eandem rei proprietatum a diversis rationibus
rei in esse cognoscibili dependere, secundum quod illae
rationes diversis rationibus scibilis, rei tamen inadacquatis,
substant. Potest enim idem diversis modis cognosci: sicut
de terra rotunditas cognosci potest per astrologum et per
naturalem; eo quod esse cognoscibile per medium con-
cernens materiam, et esse cognoscibile per medium a
materia secundum rationem abstractum, possit terrae con-
venire respectu rotunditatis, quarum rationum nulla est
terrae adaequata. Unde sicut terra, considerata a mathe-

matico et naturali respectu rotunditatis, habet rationem
duorum scibilium formalium, inquantum sub diversis ratio-
nibus obiecti ut obiectum est potest contineri, et sic ad di-
versas scientias pertinere; ita ipsa rotunditas habet rationem
duplicis proprietatis in ratione scibilis, inquantum per di-
versa inedia formalia, sumpta secundum diversam rationem
scibilis, cognosci potest. Ex quo patet posse Philosophum
cl Fidelem eadem de creaturis cognoscere, sed per diversi
media, ut dicebat Sanctus Thomas» ut tamen in diversas
rationes scibilis referuntur: puta, terram esse incorrupti-
bilem et in aeternum stare, per aliquod medium sumptum
.i materia el motu Philosophus probat; Fidelis autem per
medium a divina revelatione sumptum, puta quia cedit in
gloriam Dei, quod ex Scripturis manifestatur.

4. (arca corollarium huius partis, notandum quod theo-
logia a mutaphvsica diliert, quia melaphysica considerat
quidem de Deo ut substantiis separatis, non tamen omnia
considerata a mutaphysico probantur per ipsam primam
causam: theologia .iulum ita de prima causa considerat
quod et considerationem quam de creaturis habet, in
ip .»m primam causam resolvit; de qua etiam ea quae soli
Deo dc seipso cognita Mint determinat, ut per revelationem
Mini cognita, ut dicitur Prima Parte, q. 1, a. 6. Unde est in
theologia universalior dc prima causa consideratio quam in
rneiaphsMC i. Propter hoc est magis digna nomine sapien-
liau, a l quam pertinet ahissim.im causam considerare.

111. Quantum id secundum \ ponitur duplex conduite
cquem cx praemiosis. Prima est: *Huic scientiae, quasi*
prine pali, philosophia humana deservit. Probatur ex si-
militudine: quia et Prima Philosophia utitur omnium scien-
tiarum documentis ad suum propositum. Advertendum
autem, e\ doctrina Sancti Thomae Prima, q. 1, a. 5, ad 2,
quod, licet theologia aliquid accipiat ab aliis scientiis, *hoc*
tamen non est propter defectum et insufficientiam eiustied
propter defectum intellectus nostri, non valentis ea quae
Mipra rationem sunt per se intelligere, et *qui facilius in*
ea cx iis quae naturali ratione cognoscuntur manuducitur.

Secunda conclusio est: *A on eodem ordine philosophus*
ct theologus de !)eo et creaturis tractat. Probatur. Quia
philosophus prius de creaturis, utpote a quibus cogni-
tionem dc Deo capit, determinat, cl posterius de Deo: in
doctrina autem fidei est e contrario, quia non determinat
de creaturis nisi m ordine ad Deum. Ex quo sequitur quod
est cognitioni divinae <imilior: quia el Deus, dum seipsum
cognoscit ut primum obiectum, alia tanquam secundaria
obiecta cognoscit.

2. Ex his ultimo concluditur, post ea quae Deo in sc
conveniunt, dc quibus in primo libro esi determinatum,
esse determinandum de iis quae ab ipso procedunt.

Sed contra conclusionem instari potest. Nam prima
consideratio in Sacra Scriptura non videtur esse de Deo,
sed de creaturis. Incipit enim a rerum creatione, ut patet
Genesis primo.

Respondetur quod Moyses non Iradidit doctrinam suam
modo scientitico, sed ut congruebat iis quibus loque-
batur. Quia enim populus Iudaeorum rudis erat, el non
poterat intelligibilia secundum sc capere ct divina, ideo
a sensibilibus incoepit: sub quibus etiam intelligibilia ve-
labamur, quae poterant ab eruditoribus investigari. San-
ctus Thomas autem loquitur de doctrina fidei modo scien-
titico tradita, ut ipse facere in hoc opere intendit.

CAPITULUM QUINTUM

ORDO DICENDORUM

Hir autem hic prosecutionis ordo, ut
primo agamus de productione rerum
in esse secundo, de earum distin-

ctione ' : tertio \er<> de ipsarum reruin producta-
rum et distinctarum natura, quantum ad lidei
pertinet veritatem *.

Erit. Z *non facit nurum capitulum, sed supra marginem corrector scribit c.ip. ct scriptor rubro addit titulum.*

• (L»p. *»... *.
• l t. 4«
(et l.«MHM "». l<).

• C». n.

• CLtxt.iv.ir.

•!? l.Op.XHI.

*»â r
t&CilL

•u. IIIR»...
4. l

•C*r- lA

•u. GnbML i

i
v
t

l'
fl
c

• UjS IM-

• C*?. »

Cia ergo sit de creaturis in hoc secundo libro determinandum, triplex erit de ipsis determinatio '. Prima erit de productione rerum in esse; secunda, de earum distinctione, cap. xxxtx; tertia, de ipsarum natura, quantum pertinet ad fidei veritatem, cap. m.vi.

Nota quod addidit Sanctus Thomas, *quantum pertinet ad Jidei veritatem* : quia, ut superius ' dictum est, non " C'P '. intendit hoc loco tractare de creaturis secundum earum proprias naturas, sed ut ordinem ad Deum habent.

CAPITULUM SEXTUM

QUOD DEO COMPETIT I T STJ ALIIS PRINCIPIUM ESSENDI

βγομ vn,s igitur quae iti superioribus ostensa sunt, ostendamus nunc quod **IsaatJ** competit Deo ut sit aliis essendi principium et causa.

Ostensum est enim supra '. per demonstrationem Aristotelis, esse aliquam primam causam efficientem, quam Deum dicimus. Efficiens autem causa suos effectus ad esse conducit. Deus igitur aliis essendi causa existit.

Item. Ostensum est in primo libro *, per rationem eiusdem, esse aliquod primum movens immobile, quod Deum dicimus. Primum autem movens in quolibet ordine motuum est causa omnium motuum qui sunt illius ordinis. Cum igitur multa e\ motibus cauli producantur in esse, in quorum ordine Deum esse primum movens ostensum est, oportet quod Deus sit multis rebus causa essendi.

Amplius. Quod per se alicui convenit, universaliter ei inesse necesse est: sicut homini rationale. et igni sursum moveri, \gere autem aliquem effectum per se convenit enti in actu- nam *unumquodque agens secundum hoc agit quod in actu est f.* Omne igitur ens actu natum est agere aliquid actu existens. Sed Deus est ens actu, ut in primo libro* ostensum est. Igitur sibi competit agere aliquid ens actu, cui sit causa essendi.

Adhuc. Signum perfectionis in rebus inferioribus est quod possum sibi similia facere: m patet

per Philosophum, in IV *S/eteororuin* Deus autem tein est maxime perfectus, ut in primo libro * ostensum est. Ipsi igitur competit facere aliquid sibi simile ens in actu, ut sic sil causa essendi.

hem. Ostensum est in primo libro* quod Deus vult suum esse aliis communicare per modum similitudinis De perfectione autem voluntatis est quod sit actionis et motus principium: ut patet in III *dc Anima"*. Cum igitur divina voluntas sit perfecta \ non deerit ei virtus communicandi esse suum alicui per modum similitudinis. Et sic erit ei causa essendi.

Adhuc. Quanto alicuius actionis principium est perfectius, tanto actionem suam potest in plura extendere et magis remota: ignis enim, si sit debilis, solum propinqua calefacit; si autem sit fortis, etiam remota. Actus autem purus, qui Deus est * perfectior est quam actus potentiae permixtus. sicut in nobis est. Actus autem actionis principium est. Cum igitur per actum qui in nobis est possumus non solum in actiones in nobis manentes, sicut sunt intelligere et velle, sed etiam in actiones quae in exteriora tendunt, per quas aliqua facta producimus ; multo magis Deus potest. per hoc quod actu est. non solum intelligere et velle, sed etiam producere effectum. Et sic potest aliis esse causa essendi.

Hinc est quod dicitur *lob v"*: *Qui facit magna et mirabilia et inscrutabilia absque numero.*

o Aristotelis om Z. X ad esse *post* conduit aXPc. 9 aliis esaendi causa] causa essendi aliis l). aliis causa essendi aPc, 10 universaliter *Ita* EGNXYZ; *om* BI H, videtur C, naturaliter DWMM. 30 rationale] rationale esse Z ratiocinari *b.* 21 aliquem effectum per sc] aliquid per sc aliquem effectum aX *ct sine* aliquid Pc. 27 iliquid] aliquod NWXYZK 29 possunt] pogunt EY. pensit Wk 2 libro *Ita* D; *om ceteri.* 3 Ipsi icitur) Igitur sibi X; *max* sibi *om* aDGXc.

Expedito prooemio, positaque libri divisione, incipit Sanctus Thomas, secundum divisionis ordinem, dc rerum productione tractare*.

Circa hoc autem duo facit: primo enim agit de ipsa productione rerum quantum ad speciem el substantiam productionis; secundo, quantum ad eius qualitatem, cap. xxii.

Quantum ad primum, quia productio omnis ab aliquo principio procedit et ad aliquid terminatur, primo agit de principio productionis; secundo, de termino, cap. xv; tertio, de ipsa productione, cap. xvi.

(arca primum, quia principium dicit habitudinem ad id quod est a principio, duo etiam facit : primo, determinat de ipso principio; secundo, de relationibus Dei ad creaturas, cap. xi.

Soima Coxtp * Gextut - O. Thoma# Tom. L

habet rationem h diversis ratio-ri, et sic aj di-habet rationem jantui-ri perdi-Team rationem Philosophum ed per divert :n m diversas se incorrupti-um sumptum lis autem per quia cedit in r.

ti quod theo-m consident tamen omnia sam primam a considerat s habet, in ea quae soli cvelationem l nde est in lio quam in tine sapien- isidcrarc.

x conclusio *0 t/zae, *yuasi* e.« mur ex si- iium scicn-verlcndum a. 5, ad 2, entiis, *hoc n cius: sed* is ea quae *facilius in utducitur» iilosophus* tur. Quia us cogni- l)eo: in eterminat itur quod seipsum icundaria

eo in se rimatum, int. 1 prima de Deo. ut patet

m suam loque- et non a, ideo lilia ve- i. San-) scien-

ucta- fidei

• Car- uic

Probatur autem conclusio ex iis quae ostensa Mint in primo libro.

II. *Primn.* Ostensum est supra, de mente Aristotelis, esse aliquam primam causam agentem, quae est Deus. Efficiens autem suos effectus conducit ad esse. Ergo etc.

Advertendum quod, licet formae dicamus convenire ut det esse, non utimur tamen hoc modo dicendi in forma, quod *effectum conducit ad esse*. Hoc enim proprie exprimit causalitatem efficientis, cuius est reducere effectum de potentia ad actum, producendo formam, a qua res formaliter habet esse. Forma autem non conducit ad esse effectum tanquam esse formae sit aliquid omnino extrinsecum a forma, sicut est extrinsecum ab agente ut agens est: immo esse est ipsi formae coniunctum tanquam eius effectus formalis, ab ipsa per quandam naturalem resultantiam emanans. Efficiens ergo dicitur effectum conducere ad esse, quia effectui prius distanti ab esse dat formam, per quam est m rerum natura.

Secundo Primum movens in quolibet ordine (scilicet essentiali) motuum est causa omnium motuum illius ordinis. Sed multa ex motibus caeli producuntur in esse. Cuius ordinis motuum ostensum e^{At} in Primo Deum esse primum movens. Ergo multis saltem rebus Deus erit causa essendi.

III. *Tertio.* Deus est ens actu. Ergo etc. Probatur consequentia. Existenti in actu convenit per se aliquem effectum agere. Ergo omne ens actu natum est agere illiquid actu existens. Ergo etc. Patet prima consequentia: quia quod per se alicui convenit, naturaliter * ei inest. ^{Inte-}cedcns etiam manifestum est: quia *unumquodque agens secundum hoc agit quod est in actu*.

Circa propositionem immediate assumptam dubitatur: quia non videtur concludere propositum Licet enim ad hoc ut aliquid «agat, necesse sit ipsum esse in actu non tamen ex hoc videtur sequi ut omne quod est in actu per se ct naturaliter agat: sicut, licet ad hoc ut aliquid sit risibile, oportet ipsum esse animal, non tamen oportet ut omne quod est animal sit risibile. Ergo, licet unumquodque agat inquantum est in actu, non tamen oportet ut omne existens in actu sit activum.

Respondetur quod, cum dicitur, *I numquudque agit secundum quod est in actu*, h *secundum quod* specifica! rationem agendi: sicut enim calor est forma per quam ignis calefacit et est sibi ratio calefaciendi, ita universaliter forma ct actus est agenti ratio agendi, cum omne agens agendo faciat aliquid esse in actu. Est autem universaliter verum quod, ubi est ratio formalis alicuius, oportet illud esse, ct, ubi illud est, oportet rationem formalem esse: sicut in quocumque est calor, oportet illud esse calcfactivum; ct in omni calefactivo esse calorem necesse est, aut formatter aut virtualiter. Si ergo esse in actu est agenti unicuique ratio agendi, oportet ut omne agens sit in actu, et omne quod est in actu sit activum naturaliter. I nde dixit Sanctus Thomas quod esse activum effectus *convenit perse* existent! in actu: idest, convenit sibi per propriam formam per quam est m actu; et per consequens convenit sibi naturaliter, nam quae formam rei consequuntur, naturalia sunt.

Ad instantiam respondetur quod, licet esse risibile non conveniat nisi ei quod est animal, esse tamen animal non est ratio quare aliquid sit risibile. Xon enim dicimus aliquid esse risibile inquantum est animal, sed inquantum rationale.

IV'. *Quarto.* Deus est maxime perfectus. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia signum perfectionis est in rebus inferioribus, ut dicitur IV *Meteororum*, quod possunt sibi similia facere. Deus autem est ipsum esse actu. Ergo etc.

Vdvcrtendum quod, licet creaturae non possint assimilari Deo in ratione una specifica, possunt tamen illi assimilari in communissima omnium perfectione, quae c^q esse. Ideo Sanctus Thomas, ex eo quod Deus potest sibi simile facere, concludit ipsum posse facere aliquid en< actu, sicut ipse est actus.

Quinto. Deus vult suum esse communicare aliis per modum similitudinis. Ergo est aliis causa essendi. Antecedens ostensum est superius m Primo. – Consequentia vero probatur, supponendo quod de perfectione voluntati» est ut sil actionis et motus principium, ut dicitur HI *de Anima*. Voluntas divina est perfecta. Ergo non dceM sibi virtus communicandi esse per modum similitudinis, si illud vult communicare.

Adverte quod non dicit Sanctus Thomas absolute Deum velle communie.ire suum esse aliis, sed addidit, *per modum similitudinis*: ut ostendat modum communicationis m creaturis differre a modo quo una Persona divina suum esse alteri Personae communicat. Ibi enim communicatui idem c*sc numero: hic autem communicatur non ip*um esse divinum m sc. sed quaedam similitudo divini esse, inquantum cs.e creaturae est quaedam cius participat.^A similitudo.

\ *f Itimo.* Per actum qui in nubes est, possumus non solum m actione* immanentes, sed etiam in actiones transeuntes, per quas ahqua facta producimus. Ergo multo magis hoc potest Deus. Ergo potest aliis esse causa essendi. Probatur consequentia Quia quanto alicuius actionis principium est perfectius, tanlo actionem suam potest in plurii et ad remotiora extendere. Ergo, si actus in nobis existens, qui est potentiae permixtus, potest non solum m actionem immanentem, sed etiam in actionem quae in exteriora transit, multo magis hoc poterit actus cui nulla admiscetur potentia, sicut est Deus.

Advertendum primo, quod nullus actus existens m creatura est qui non comparetur ad esse sicut potentia ad actum cum esse sit actualitas omnium. Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod actus in nobis est *potentiae permixtus*.

Advertendum secundo, quod duplex actus intellectui ct voluntati attribuitur, unus immanens, scilicet intelligere et velle absolute: alius transiens, qui est movere, sive per modum potentiae imperantis, sive per modum potentialimmediate elicientis motum; non enim refert, quantum ad propositum, quid horum dixerimus. Cum ergo dicit Sanctus Thomas quod per actum in nobis existentem possumus in actionem immanentem et transeuntem» nomine *actus in nubes existentis* possumus intelligere voluntatem et intellectum: ut sic sit correspondcntia et similitudo inter nos et Deum, licet imperfecta: in nobis enim et in Deo uterque horum actuum attribuitur voluntati et intellectui. Possumus etiam intelligere ipsam animam, quae diveiris potentiis in diversas has operationes potest. Secundum videtur melius: quia non loquitur hic Sanctus Thomas de actu qui est movere localiter corpus coniunctum. sed de actu alicuius exirinseci productivo, quem certum est membro aliquo corporeo exerceri. Sed tunc, licet sit aliqua similitudo inter nos ct Deum quoad istos actus, est tamen dissimilitudo in hoc quod has actiones nos per diversa principia proxima elicimus, Deus autem unico principio, quae est eius voluntas. Quod propter ipsius perfectionem accidit, ex qua habet ut quod est in creaturis distinctum, ipse unite et indivisibiliter habeat.

Confirmatur postremo conclusio haec auctoritate/ob. v cap.: *Qui facit magna*.

V«,
ntIII.n

iU
•U- p.*.

.....
•wi.at-M. (

mm.

* Ci. CūOWOcūt. ;
x-. pur., init j

!

t
l

'(Xαp ΓΓκα.,
ISICAL.

“|

•Ci:, v i

q
p

ϥ

U

i:

CAPITULUM SEPTIMUM

QUOI) IX DEO SIT POTENTLY ACTIVA

Bx hoc autem apparet quod Deus est potens, et quod ei convenienter potentia activa attribuitur.

Potentia enim activa est *principium agendi in aliud secundum quod est aliud* '. Deo autem convenit esse aliis principium essendi *. Eqjo convenit sibi esse potentem.

Amplius. Sicut potentia passiva sequitur ens in potentia, ita potentia activa sequitur ens in actu: *unumquodque enim ex hoc agit quod est actu, patitur l'cro ex hoc quod est potentia* Sed Deo convenit esse actu . Igitur convenit sibi potentia activa.

Adhuc. Divina perfectio omnium perfectiones in se includit, ut in primo libro * ostensum est.

Virtus autem activa de perfectione rei est: unumquodque enim tanto maioris virtutis invenitur quanto perfectius est. Virtus igitur activa Deo non potest deesse.

Praeterea. Omne quod agit potens est agere: nam quod non potest agere, impossibile est agere; et quod impossibile est agere, necesse est non agere. Deus autem est agens et movens, ut supra * ostensum est. Igitur potens est agere: et potentia ei convenienter adseribitur activa, sed non passiva *.

Hinc est quod in Psalmo* dicitur: *Potens es. Domine*, Et alibi :: *Potentiam tuam. Deus, et iustitiam tuam usque in altissima quae Jecisti inanalialia*.

5 nliud *pr.* /«o| aliquid l). in cx hoc) cx co IM, t j porlecciiomq poricciuinem a.
13 Domine) etc. *adait* D. 14 u*quc| etc. usque eX.

Commentaria Kerrurieiisis

Viso quoniam Deo convenit ut mi aliis principium et causa essendi, necesse est de ipsa potentia, per quam aliquid in esse producit, determinare *. Circa hoc autem tria tacit Sanctus Thomas: primo enim ostendit potentiam activam in Deo esse; secundo, ostendit quid sil, capite sequenti; tertio, qualiter sit, capite x.

Quantum ad primum, ponitur haec conclusio: *fu Deo est potentia activa*.

Probatu primo (1). Deus est aliis principium essendi. |Ergo convenit sibi esse potentem).

[*Secundo*. Deo convenit esse actu). Ergo in ipso est potentia activa. – Patet consequentia. Quia sicut potentia passiva sequitur ens in potentia, ita activa sequitur ens in actu.

U) *Probatu primo*. — Textus Ferrariensi», prout .id nos pen cnit, •minii tinctu primae pmhaiinnis ct initium secundae. Supplevimus cx littera Sancti Thomae.

'ferlio. Divina perfectio omnium perfectiones in se includit. Ergo etc. Patet consequentia. Quia virtus actis a est dc perfectione rei.

Quarto. Deus est agens et movens. Ergo potens est agere Ergo in ipso est potentia activa, non autem passiva. – Probatu prima consequentia. Quia ex opposito consequentis infertur oppositum antecedentis. Sequitur enim: *Xon potest agere, Ergo impossibile est ut agat. Ergo non est agens et movens*.

Adverte quod in hac ultima ratione addidit, *sed non passiva*: ne forte aliquis existimaret, ex eo quod in Deo ponitur potentia activa, oportere etiam sibi attribuere potentiam passivam. Xon probat autem hic potentiam passivam in Deo non esse, quia superius hoc ostendit distincte et per sc.

Cox fir mat tr ultimo auctoritate Psalmi.

CAPITULUM OCTAVUM

OUOD DEI POTENTIA SII' EIUS SUBSTANTIA

Bx hoc autem ulterius concludi potest RMjx quod divina potentia sit ipsa Dei substantia.

Potentia enim activa competit alicui secundum quod est actu *. Deus autem est actus ipse, non autem est ens actu per aliquem actum qui non sit quod est ipse: cum in eo nulla sit potentialitas, ut in primo libro ; ostensum est. Est igitur ipse sua potentia.

Adhuc. Omnis potens qui non est sua potentia. est potens participatione potentiae alicuius. De Deo autem nihil potest dici participative: cum sit

ipsum suum esse, ut in primo libro * ostensum est. Est igitur ipse sua potentia.

Amplius. Potentia activa ad perfectionem rei pertinet, ut ex praedictis* patet. Omnis autem divina perfectio in ipso suo esse continetur, ut in primo libro * ostensum est. Divina igitur potentia non est aliud ab ipso esse eius. Deus autem est suum esse, ut in primo libro * ostensum est. Est igitur sua potentia.

hem. In rebus quarum potentiae non sunt earum substantiae, ipsae potentiae sunt accidentia: unde potentia naturalis in secunda specie

6 ipse om D; W *tegit*: est actiu; ipec autem non ea.
12 unde) unde el l).

• r.a/r. . x 1
* Cap. tcm
qualitatis ponitur*. In Deo autem non potest esse aliquod accidens: uî in Primo * ostensum est. Deus igitur est sua potentia.
Praeterea. Omne quod est per aliud, reducitur ad id quod est per se sicut ad primum. Alia vero

agentiîi reducuntur in Deum sicut in primum agens *. list igitur agens per se. Quod autem per se agit, per suam essentiam agit. Id autem quo quis agit, est eius activa potentia. Ipsa igitur Dei essentia est eius activa potentia.

1 ponitur} in Praedicamenti» addit D.

Commentaria Ferrariensis

• o comm ni. qecukoo, ostenditur quid sit potentia activa Dei . Et ðhoc duobus conclusionibus
Prima est: *Divina potentia est Dei substantia.*
*Probat*ur primo. Potentia activa competit alicui secundum quod est actu. Sed Deus non est actu per actum α sc distinctum : cum in eo nulla sit potentialitas. sed est ipse actus. Ergo est sua potentia. Ergo etc.
Adverte quod aliud est *potentia*, et aliud *potentialitas*. Potentia enim activa nominat actum alterius productivum, saltem motus ct actionis. *Potentialitas* autem nominat carentiam alicuius actus quem aliquid natum est suscipere, el ideo semper ad aliquem modum potentiae passivae pertinet: id enim in quo est potentialitas. ut sic. quantum est cx sua ratione, non habet ipsum actum, sed potest ipsum habere. Cum ergo m Deo sit actus; nihil autem sit in ipso quod in se actu careat natumque sit actum suscipere; ideo sibi potentia activa attribui potest, non autem potentialitas.

Secundo. Dc Deo nihil potest dici participative. Ergo est sua potentia. – Palet consequentia. Quia omnis potem qui non csl sua potentia, csl potens participatione potentiae alicuius: sicut ostensum est in Primo* dc aliis rerum ' e .«? . n xnu.v pci tectio[n]ibus.
Tertia. Deus est suum esse. Ergo et sua potentia. – Probatur consequentia. Quia omnis perfectio divina m ipso suo esse continetur et est illi idem, ut in Primo est ostensum.
Quarto. In Deo non potest esse aliquod accidens. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia in rebus quarum potentiae non sunt carum substantia, ipsae potentiae sunt accidentia: unde ul potentia naturalis in secunda specie *qualitatis* ponitur.
Qi/m/o. Potentia est id quo agens agit. Sed Deus agit per suam essentiam: quia est per se agens, utpote primum «gens ad quod omne quod per aliud agit reducitur; sicut imperfectum scilicet omne ad aliquid perfectum reducitur. Ergo etc.

CAPITULUM NONUM

OUOD DEI POTENTIA SIT EIUS ACTIO

x hoc autem ostendi potest quod po-
tētia Dei non sit aliud quam sua
actio.
Quae enim uni el eidem sunt eadem,
"'/lce?» *sunt eadem* Divina autem potentia
est enis substantia, ut ostensum est*. Eius etiam
actio est eius substantia, ut in primo libro * ostensum est de intellectuali operatione: eadem enim ratio in aliis competit. Igitur in Deo non est aliud potentia et aliud actio.
Item. Actio alicuius rei est complementum quoddam potentiae eius: comparatur enim ad potentiam sicut actus secundus ad primum. Divina autem potentia non completur alio quam

seipso: cum sit ipsa Dei essentia*. In Deo igitur *a'- non est aliud potentia et aliud actio.
Amplius. Sicut potentia activa est aliquid agens, ita essentia eius est aliquid ens. Sed divina potentia est eius essentia, ut ostensum est*. Ergo 'oe- suum agere est suum esse. Sed eius esse est sua substantia *. Ergo divina actio est sua substantia. Et sic ut prius.
Adhuc. Actio quae non est substantia agentis. inest ei sicut accidens subiecto: unde et *actio* unum inter nox em praedicamenta accidentis computatur *. In Deo autem non potest esse aliquid 'c*f- per modum accidentis *. In Deo igitur sua actio non est aliud a sua substantia et sua potentia.

8 enim post ratio aDX. 12 quodd.un om XV, ante complementum «XPc. 14 alio quam seipso) alio (alia P) quum scipsa Pd.
4 aliquid ens] aliquod nqens NZ. 7 Ergo divina actio ot sua substantia hom om GZ, post ct sic ut prius ponunt «DE; X ct sic ut primum ante et post Ergo... substantia habet; cd lectioni α praemittunt ct sua substantia est sua potenti». 8 ut prius) idem quod prius P.
11 unum om lil'GPc. 14 ci] ci a oXPc; D lepit: a sua potentia et a sua substantia.

Commentaria Ferrariensis

•ci rap. pracc.. qkci nda conclusio est *: *Patentia Dei non est aliud quam wii/α actio.*
1. *Probat*ur primo. Divina potentia est Dei substantia. El similiter divina actio, ut in Primo ostensum est dc intellectione: eadem enim ratio est in aliis actionibus, quae scilicet ab intellectione secundum rationem distinguuntur, ut velle et creare el similia. Ergo divina aclio est divina potentia. Patet consequentia. Quia *quae uni et eidem sunt eadem, sibi invicem sunt eadem.*
2. Sed videtur ex hac propositione propositum non

concludi. Illa enim propositio habet veritatem tantum in his quae sunt idem re et ratione: ut dicitur Pruna, q. xxviii. a. 3, ad 1, de mente Aristotelis, 111 *Physicorum* \ Modo, licet potentia sit realiter idem cum essentia divina, ab ipsa tamen ratione distinguitur. Similiter et aclio. Ergo cx hoc quod sunt idem realiter cum essentia, non sequitur quod sint idem realiter inter se: sicut, licet paternitas et tiliatio divina sint idem realiter cum essentia, sunt tamen inter se realiter distinctae, propter distinctionem formalem ab essentia.

i primum
autem per 'u d
jtem quo
igitur Dei

Respondetur quod propositio ista Philosophi intelligitur sic. Quaccumque sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se quantum ad illud in quo identificantur medio: non autem quantum ad illud in quo a medio distinguuntur, et quod non est illis ratio idcntilicattois medio. Sic enim, quia actio et passio, quantum ad id quod est materiale in ipsis, identificantur motui, non autem quantum ad conotate, ideo materialiter -uni eadem inter se, non autem fonnaliter. Ex quo sequitur glossa Sancti Thomae adducta inobiiciendo: quod si aliqua cx unione in medio debeant simpliciter diet eadem inter se, necesse est ut omnino «int eadem tertio, scilicet non tantum secundum rem, sed etiam secundum rationem.

3. Attendendum tamen quod aliqua distinguere ratione dupliciter contingit. I no modo, ex solo opere intellectus dc una ct eadem re diversas conceptiones formantis; sicut distinguitur sapientia divina ab essentia. Si enim conciperetur essentia sicut est in se, in suo conceptu includeretur ratio sapientiae: sed quia intellectus noster non potest ipsam secundum quod in se est concipere, ideo alium conceptum format de deitate, el .ilitiin de sapientia divina. Similiter si conciperetur sapientia divina secundum quod in sc est, includeret m sua ratione ct essentiam et omnem perfectionem. Alio modo, ex parte ipsarum rerum, quae habent ut, si concipiantur secundum quod in scipsis sunt, diversis conceptibus concipiantur, sicut est de actione et motu; requirunt enim ex scipsis ut alium conceptum formet dc ipsis intellectus, secundum quod actio connotât respectum in agente, quum non dicit motus, quantum-cumqtic enim perfecte comprehendatur motus, non tamen apprehenditur totum quod est de ratione actionis.

Cum ergo inquit Sanctus Thomas illam propositionem non tenere in iis quae a tertio ratione distinguuntur, loquitur dc distinctione rationis proveniente ex parte ipsarum rerum. Quia si proveniret tantum ex parte intellectus, tunc unio rcalis in tertio taceret identitatem realem extremorum, non obstante distinctione rationis ipsorum a tertio: sicut est dc principio et fine ut dicuntur de puncto in linea. Sic autem est m proposito. Potentia enim et actio non distinguuntur ratione ab essentia divina ex conditione ipsarum rerum, sed tantum ex imperfectione intellectus nostri: si enim conciperetur deitas secundum >e, in intellectu eius esset potentia activa et actio, sicut et omnis alia perfectio; cum sit perfectio infinita ut fons omnis perfectionis. Iduo ex hoc quod sunt realiler idem essentiae, sequitur ut inter sc sint realiler idem: sicut et de sapientia et iustitia divina.

4. ^on autem est dc paternitate ut lilialionu. Quia paternitas, ut relatio est, non usset dc ratione deitatis etiam si secundum quod est conciperetur. Quia m ratione deitatis includitur tantum ratio cuiuslibet perfectionis: relatio autem, ut inferius ostendetur ♦, secundum quod relatio est, non dicit *aliquid*, nec perfectionem, sed tantum *ad aliquid*. Ideo quod distinguatur ratione ab essentia, est non tantum cx parte intellectus, sed etiam cx natura ipsius rei. Propter hoc non oportet paternitatem et filiationem esse inter se realiler eadem, quamvis realiler sini idem essentiae. Oporteret enim, si deberet ex identitate in essentia concludi identitas rcalis eorum inter se, quod utrumque illorum esset etiam secundum rationem idem essentiae, quantum est ex parte ipsarum rerum.

II. *Secundo*. Divina potentia non completur alio quam seipsa: cum sit ipsa essentia divina. Ergo etc. Probatur conscquentia. Actus est complementum potentiae. Ergo, si distinguitur a potentia, potentia perficitur per aliquod aliud a sc. Quod est oppositum antecedentis.

Advertendum quod aliter ust complementum potentiae actio immanens, et aliter actio transiens. Immanens enim est complementum per modum linis et per modum formae: dum enim potentia coniungitur suae operationi immanenti, consequitur finem ad quem ordinatur, ust enim talis potentia propter operationem; et, quia remanet in ipsa potentia, per ipsam perficitur tanquam per formam, et sic completur eius potctialitas, qua erat receptiva propriae actionis. Transiens autem, cum non remaneat in agente sed

in patiente recipiatur, non complet aut perficit agens per modum formae, sed tantum per modum tinis: hcct enim in huiusmodi actionibus ipsum operatum sit finis ultimus, ipsa tamen operatio non est extra rationum linis proximi, ut dicitur IX *Metaphrsicae* . Deus autem a nullo alio per modum formae aut per modum finis perfici potest. Ideo nulla eius actio, sive per modum immanentis concipiatur sive pur modum transeuntis significetur, ab eius potentia distinguere potest. Et hoc est fundamentum huius rationis.

III. *Tertio*. \gcru divinum usi eius esse. Sed divinum esse est Dui substantia. Ergo etc. – Probatur antecedens. Potentia activa Dei est eius es>entia. Ergo ut agere suum ust suum esse.

Vntquam probetur consequentia, adverte quod aliqui textus * sic habent, ct male *Sicut potentia activa est aliquid agentis, ita essentia eius est aliquid eius*. Debui enim sic habere, ut correcti codices habent: *Sicut potentia activa est aliquid agens. ita essentia est aliquid ens*, idest: Sicut actus potentiae est agere, cum potentia sit agens quo, agens autem sit agens per ipsum agere; ita essentiae actus est esse, cum omne quod est ens sit ens per ipsum esse. Ex quo arguitur sic. Sicut se habet potentia ad agere, ita essentia ad esse. Ergo, sicut potentia ad essentiam, ita agere ad esse. Ergo, si potentia est idem quod essentia, agere erit idem quod esse. Et si diceretur quod *commutata proportio tenet tantum in numeris et magnitudinibus*. ut dicitur Tertio, d. xxxiv, q. n, a. 3 ·, cl *l erit.*, q. XXIX, S respondetur quod utique verum est commutatam proportionem regulariter tenere tantum in quantitatibus, quia in aliis fonnaliter non tenet; in aliquibus tamen aliis tenet gratia materiae. Et sic tenet in proposito. Oportet enim, si agere est actus potentiae sicut esse est actus essentiae, quod, <i potentia idem est quod essentia, quod ipsum agere sit etiam netus essentiae. Actus autem essentiae est esse, ipsum igitur agere erit ipsum esse.

I bi advertendum quod eandem comparisonem dicitur habere agere ad potentiam quam habet esse ad essentiam, quia sicut esse est actus formalis cx quo ens habet ut sit uns, ita agere est actus formalis ex quo agens habet quod sil agens. Est tamen dillicrcntia in hoc, quod esse est intrinsecum enti: agere autem quod est transiens, non est intrinsecum agenti, sed est actus ab agente actualiter dependens. Quia vero agere divinum ad extra non distinguitur ab eius actione immanente, ideo, sicut essu divinum est intrinsecum, ita et eius agere. Quando autem aliqua sunt idem realiler, necesse ust ut actus formales constituentes illa in sua ratione et specie, idem sint realiler: non enim unius et eiusdem rei sunt plures actus formales rem spccificantes realiler distincti: licet, sicut ipsa res pluribus rationibus distinguitur, ita possit habere plures actus ratione distinctos.

IV'. *Quarto*. In Deo non potest esse aliquid per modum accidentis. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia actio quae non est substantia rei, inesl ei sicul accidens subiecto: computatur enim *actio* inter novem genera accidentium.

Circa illam propositionem, *In Deo non potest esse aliquid per modum accidentis*, notandum quod modus accidentis potest accipi aut e.x parte rei: aut ex partu intellectus. Modus se tenens ex parte rei est realiler alteri inhaerere. Modus autem qui se tenet e.x parte intellectus, est concipi tanquam inhaerens ct tanquam extra essentiam rei c.xistens: dum scilicet intellectus format diversos conceptus de una substantia, quorum unus alteri attribuitur, licet in re unum alteri non inhaereat, sed sit idem illi. Propositio ergo Sancti Thomae intelligitur de modo se tenente ex parte rei, non autem de modo sc tenente ex parte intclligcntis. Immo ex parte intellectu* apprehendimus attributa divina tanquam essentiae superaddita, licet sint idem quod substantia rei.

2. Sed circa istam rationem dubium occurrit. Aut enim procedit de actione immanente; aut de actione transeunte. Si de immanente, probatio illa, quia \ideliccl actio computatur inter novem genera accidentium, non est ad propositum: actio enim immanens non est de genere

s.Th.1.*: Id. III, Mil. Q.

*ta.Vcnet.ijfti.

• Qu* i, <4 t.

• Ad 7.

11f °C t;.-i

S
h
)
j

'Ctq.n

actionis, sed de genere *qualitatis*, ut dicitur. – Si autem de transeunte, ratio non procedit. Tum quia in Deo non ponitur actio transiens, ut inferius ostendetur. Tum quia falsum est quod sit in agente ut accidens eius, ut superius capite primo ostensum.

Respondetur quod procedit de actione transeunte communiter, non descendendo determinate neque ad eam quae vere transiens est, neque ad eam quae similitudinarie et secundum efficaciam tantum est transiens.

Cum autem instatur primo, quin Deo non convenit actio transiens: dicitur quod, licet ibi non conveniat actio vere et proprie transiens, convenit tamen actio transiens si-

militer et secundum efficaciam, ut inferius capite primo ostendetur.

Ad idem instatur secundo, quia actio transiens non est in agente: dicitur quod utique actio quae vere est transiens, non est in agente quantum ad ipsam entitatem actionis, quae est motus; est tamen in agente quantum ad relationem connotatam. Actio vero quae est transiens quantum ad modum tantum, constat quod est in agente: licet ad praedicamentum *actionis* per quondam similitudinem reducat. Et sic sequitur, si talis actio distingueretur a potentia divina, quod in Deo aliquod accidens esset. Ideo optime procedit ratio Sancti Thomae.

CAPITULUM DECIMUM

Incipit ex Aristotele

QUALITER POTENTIA IN DEO DICATUR

Potentia vero nihil est sui ipsius principium, sed sicut principium actionis, sed sicut principium foeti. Et quia potentia respectum ad alterum importat in ratione principii, est enim potentia activa *principium agendi in aliud*, ut putet per Philosophum in *V Afetaph.*, manifestum est quod potentia dicitur in Deo per respectum ad facta, secundum rei veritatem: non per respectum ad actionem nisi secundum modum intelligendi, prout intellectus noster diversis conceptionibus utrumque considerat, divinam scilicet potentiam et eius actionem. Unde, si aliquae actiones Deo convenient quae non in aliquod factum transeant

sed maneant in agente, respectu harum non dicitur in Deo potentia nisi secundum modum intelligendi, non secundum rei veritatem. Huiusmodi autem actiones sunt intelligere et velle. Potentia igitur Dei proprie loquendo, non respicit huiusmodi actiones, sed solos effectus. Intellectus igitur et voluntas in Deo non sunt ut potentiae, sed solum ut actiones.

Patet etiam ex praedictis quod multitudo actionum quae Deo attribuitur, ut intelligere, velle, producere res, et similia, non sunt diversae res: cum quaelibet harum actionum in Deo sit ipsum eius esse, quod est unum et idem. Quomodo autem multiplicitas significationis unius rei veritati non praeiudicet, ex his quae in primo libro ostensa sunt, manifestum esse potest.

Incipit ex Aristotele. 9 manifestum /teincipit A, usque ad cap. fS. ad 5 a p» praedicatur. in in Pen] de Deo «DPc. 14 divinam post scilicet aXPc. 10 attribuitur Db; attribuuntur. 14 vcrntntij unitati G\\ bPc.

Commentaria FerrariensiB

Itaque loco ostendendum est qualiter potentia activa sit in Deo, Et ponit Sanctus Thomas duas conclusiones. 1. Prima conclusio est: *hi Deo non est potentia sicut principium actionis, nisi secundum nostrum modum intelligendi*. Prima pars probatur. Nihil est sui ipsius principium secundum veritatem. Sed actio divina nihil est aliud quam eius potentia. Ergo potentia Dei non est principium actionis divinae. Secundam partem declarat Sanctus Thomas dicens esse ibi potentiam respectu actionis quantum ad modum intelligendi, prout intellectus noster diversis conceptionibus et potentiam divinam et actionem considerat.

Pro declaratione primae partis, advertendum quod *veritas* ibi accipitur, non prout dicit aliquid existens in intellectu, sed ut dicit rei veritatem, quae est ipsum esse. Et est sensus quod non est ibi potentia respectu actionis secundum esse, quasi scilicet potentia realiter sit principium productivum actionis.

Ad evidentiam secundae partis, considerandum quod, cum omnis perfectio creaturae sit in Deo, absque imperfectione tamen; et potentia atque actio aliquam perfectionem dicant: necesse est utrumque in Deo inveniri. Ideo intellectus noster in divina natura apprehendit et rationem potentiae et rationem actionis. Et quia de ratione actionis

in creaturis est ut a principio sit, ut dicitur *Potentia*, q. 1, a. 1, ad 1, ideo, cum intellectus in Deo concipit aliquid per modum actionis, concipit ut id quod est a principio: quae tamen habitudo non est in re, sed tantum in ratione. Unde non est in ipsa re habitudo actionis ad potentiam tanquam ad principium, sed est tantum in nostro modo concipiendi. Nec tamen intellectus sic intelligendo est falsus: quia non apprehendit ita esse in re quod actio divina a potentia producit, sed hoc tantum se tenet ex parte modi intelligendi. sicut cum apprehendit unum in ordine ad alterum inter quae tamen non est ordo ex parte rei, ut cum idem comparat sibi ipsi; quod accidit cum intellectus de una et eadem re diversos conceptus format.

2. Sed occurrit dubium contra primam partem conclusionis. Oppositum enim eius videtur dicere Sanctus Thomas 1 *Sent.*, d. M.11. q. 1, a. 1, ad 2. Ibi enim dicit quod *essentia divina, secundum quod est principium operationis, potentia vocatur*. Ergo in Deo est potentia respectu operationis. Cuius oppositum dicit conclusio.

Respondetur quod loquitur Sanctus Thomas de principio non secundum esse, sed secundum rationem et modum intelligendi. Item enim dicitur *Potentia*, q. 1, a. 1, ad 1. *licet essentia divina non habeat principium neque re neque ratione, tamen operatio divina habet aliquod principium secundum rationem*.

is capitc \vi

· CIt.

is non est in
st transiens,
em actionis,
im ad rela-
isicns quan-
agente: licet
mihtudinem
eretur a po-
esset. Idco

ion dice-
ii intelli-
liusmodi
Potentia
t huius-
us igitur
iae, sed

Io actio-
:, velle,
>ae res:
t ipsutn
lomodo
ei veri-
l libro*

«“»1.»

Sco aDPc.

II. Secunda conclusio est: *hi Deo secundum rei ve-
ntJtem est potentia per respectum ad facta.* - Probat¹ur.
In Deo est potentia secundum rei veritatem. Sed potentia
respectum ad alterum importat in ratione principii: ut
patet ex definitione potentiae activae IX *Metaphrsicae*
Ergo in Deo potentia dicit rationem principii in ordine
ad facta, cum non dicat in ordine ad operationem: est
cnim principium rerum creatarum productivum.

III. Corollarium primum est: *Respectu actionum im-
manentium non ponitur tn Deo potentia secundum rei ve-
ritatem, sed tantum secundum modum intellipendi.* Patet
ex praemissis. Quia potentia nominat principium realiter
productivum. Dictum est autem quod potentia non ha-
bet secundum rei veritatem, sed tantum secundum mo-
dum intclligend²t, rationem principii respectu operationis.
Ideo etc. - Ex quo sequitur ulterius quod voluntas el
intellectus in Deo non sunt ut potentiae, sed solum ut
actiones.

2. Sed videtur esse implicatio contradictionis in verbis
Sancti Thomae. \ur enim intelligit voluntatem et intelle-
ctum esse in Deo ut vere ct realiter actiones: aut tantum
secundum rationem. Si secundum rem, ergo oportet re-
spectu ipsarum esse realiter potentiam: quia de ratione
operationis est habere principium, ut adductum est ‘ c\
quaestione *de Potentia Dei*. Si secundum rationem tan-
tum. ergo oportet ibi ponere intellectum ct voluntatem
ut potentias secundum rationem.

Respondetur quod intelligit illas esse vere ct realiter
actiones, ct non tantum secundum f«itionem. Sed adver-
tendum quod, cum perfectiones creaturarum inveniamur
in Deo quantum ad id quod perfectionis est, non autem
quantum ad imperfectionem quam includunt, oportet actio-
nes immanentes, quae sunt intelligere ct velle, in Deo esse
ratione perfectionis, non autem ratione imperfectionis. In
ipsis autem perfectionis est quod sint ultimum comple-
mentum. nullam aliam perfectionem expectantes: operatio
cnim immanens est ultimum complementum potentiae. Et
quantum ad hoc ponuntui in Deo tales actiones: intelli-

gitur enim ipsum intelligere ct velle tanquam ultimus actus
nullum ulterius actum expcctans. Procedere autem a prin-
cipio realiter ab ipsis secundum esse distincto, imperie-
ctionis est. Ideo quantum ad hoc, non ponuntur in Deu.
Cum ergo arguitur quod de ratione actionis est habere
principium productivum secundum rem: dicitur quod hoc
falsum est quantum ad id quod perfectionis est in actione,
el dc actione subsistente, qualis est divina operatio; sed
bene verum est de actione quae accidens est ab ipsa po-
tentia distinctum. Et universaliter de ratione actionis est
habere principium productivum aut secundum rem, aut
secundum modum intelligendi se tenentem ex parte in-
tellectus.

I\.. Secundum corollarium est ex praemissis sequens:
*Multitudo actionum quae Deo attribuuntur, non sunt di-
versae res.* - Probat³ur. Quia omnes sunt ipsum esse di-
vinum. quod unum est.

\dvertc quod connumerat Sanctus Thomas producere
res inter actiones divinas tanquam ab intelligere ct velle
distinctum, non quia omnino formaliter ab intelligere et
velle distinguatur, sed quia addit ad illa respectum prin-
cipii ad creaturas per modum excutioni». I t cnim dictum
est in primo capitulo huius secundi libri *. potentia non
distinguitur ab intellectu ct voluntate m Deo nisi quia
super illa addit respectum principii exeeutivi. I nde quod
inquit Sanctus Thomas, quoniam *intellectus et voluntas in
Deo non sunt ut potentiae*, intelligitur *inquantum intelle-
ctus et voluntas sunt*, ut scilicet respiciunt actiones im-
manentes absolute acceptas. Sed bene ut ipsis co-intclli-
gitur respectus principii productivi ad creaturas, sunt in
ipso ut potentiae.

PosTHEVto, quia posset aliquis dicere quod ista multi-
plicitas operationum divinarum secundum rationem repu-
gnat unitati ct simplicitati divinae» respondet, e.x iis quae
in primo libro sunt ostensa, patere quod *multiplicitas
significationis unius rei*, idest, quod una res multis no-
minibus significetur et per consequens diversis rationibus
concipiatur, *unitati * non praeiudicat.*

* <-(· <«*<· «» W.

CAPITULUM UNDECIMUM

A 3o r a 10.

OUOD DE DEO DICITUR ALIOUID RELATIVE AD CREATURAS

um autem potentia Deo conveniat re-
spectu suorum effectuum *; potentia
autem rationem principii habeat, ut di-
ctum est *; principium autem relative
ad principiatum dicitur: manifestum est quod
aliquid relative potest dici de Deo in respectu
suorum effectuum.

Item. Non potest intelligi aliquid relative dici
ad alterum nisi e converso illud relative dice-
retur ad ipsum. Sed res aliae relative dicuntur i»
ad Deum: utpote secundum suum esse, quod a
Deo habent, ut ostensum est *, ab ipso depen-
dentes. Deus igitur e converso relative ad crea-
turas dicitur.

Adhuc. Similitudo est relatio quaedam. Deus

autem, sicut et cetera agentia, sibi simile agit *.
Dicitur igitur aliquid relative de ipso.

Amplius. Scientia ad scitum relative dicitur.
Deus autem non solum sui ipsius, sed etiam alio-
rum scientiam habet *. Igitur aliquid relative di-
citur de Deo ad alia.

Adhuc. Mov ens dicitur relativ e ad motum, et
agens ad lactum. Deus autem est agens et mo-
vens non motum, ut ostensum est *. Dicuntur
igitur de ipso relationes.

Item. *Primum* relationem quandam importat:
similiter *summum*. Ostensum est autem in Primo*
ipsum esse primum ens et summum bonum.

Patet igitur quod multa de Deo relative di-
cuntur.

• 1ab.I,ap.xux.

• Ibid. cap.xi u
S4.

• Ibid., cap. xili.

• (jD XIII, xli.

¹ Cum D; Si. >5 c\$t casu om Λ; post quenedam D.

⁵ dicitur (ex dicitur)) dicitur aGWV, 12 similiter] ct similiter D ct fortasse A, similiter ct I*.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas dc potentia Dei,
consequenter dc relationibus divinis ad creaturas de-
terminat *. Circa hoc autem tria facit: primo cnim agit
de ipsis quantum ad praedicationem; secundo, quantum

ad esse ipsarum, cap. xii; tertio, quantum ad multitudi-
nem. cap. xiv*.

I. Quantum ad primum, ponitur conclusio: *De Deu
aliquid relative dicitur respectu suorum effectuum*, idest:

• up.<imcixw,

• prin-
et mo-

, ad 1.
*neque
cipiuni*

Λ

SIMMA CONTRA GENTILES. LIB. II. CAP. XI.

Aliquod nomen relationem ad creaturas importans convenienter Deo attribuitur.

Probatur. 'I um quia potentia Deo convenit, ut ostensum est. Potentia autcm dicit habitudinem principii ad prncipiatum. – Tum quia creaturae dicuntur ad Deum relative. Non potest autcm intelligi aliquid relative dici ad alterum nisi e converso illud relative dicatur ad ipsum. - 'I um quia Deus agit sibi simile. Similitudo autcm relatio est, – 'I um quia habet dc aliis scientiam. Scienti.i autem refertur ad scibile. – 'I um quia est movens ct agens, Quae dicuntur relative ad motum ct lactum. - 'I um quia est primum ct summum bonum. Haec autcm habitudinem dicunt.

Advertendum quod, licet quandoque *primum* negative dicatur, ut in Scriptura dicitur *primogenitus* ante quem nullus est genitus*; aliquando tamen dicitur etiam relative, ut dicatur primum quod alia omnia praecedit secundum aliquem ordinem. In secundo sensu accipit hoc loco *primum* Sanctus Thomas, non tutem in primo.

II. Occurrit autcm dubium circa propositionem hanc assumptam in secunda ratione: *Non potest intelligi aliquid relative dici ad alterum nisi c converso illud relative dicatur ad ipsum*. Videtur enim velle Sanctus Thomas in omni termino relativi oportere poni relationem; et sic etiam in Deo esse relationem ad creaturam, quia relationem terminat creaturae. Arguitur enim contra hoc multipliciter .

Primo, quia, *secundum Aristotelem*, I *Metaph.*, *cap, de ad aliquid* , *tertio modo dicuntur relativa quae dicuntur ad aliquid quia alterum refertur ad reliquum sed non e converso. Delationes autcm inter Deum et creaturam pertinent ad tertium modum*. Ergo, quamvis creatura referratur ad Deum, non oportet Deum ad creaturam referri quia eius terminet relationem.

Secundo. .lcta.? ex/ *prior potentia quia de/initur potentia per actum, ut dicitur /A Metaphpsicae* '. *Sed non definit actus potentiam nisi ut est eius terminus*. Ergo, ut est cius terminus, est prior potentia. Scd non est prior ut corrlativum, scd tantum ut absolutum. Ergo non est terminus ut corrlativum, sed ut absolutum. Ergo cx eo quod aliquid est terminus, non oportet ipsum relative dici.

Tertio. *Relativum, ut relativum, primo definitur per terminum. Ergo terminus, ut terminus, prior est definitione ipso relativo. Consequentia patet ex 17/ Metaph.* *, ubi substantia ponitur accidente prior definitione quia accidens per substantiam definitur. Ergo non requiritur relatio in termino ul terminus est.

Quarto. Nullo intellectu considerante, scientia refertur ad scibile, el similiter creatura ad Deum. Scd relatio rationis non est, remoto opere intellectus: cum non habeat esse nisi in intellectu. Ergo relatio rationis in scibili ci in Deo non fuit ratio terminandi relationem scientiae ct creaturae.

Esset etiam dubium quomodo Deus in tertia ratione dicitur similis creaturae. Sed dc hoc satis dictum est in Primo, capile xxix.

III. Ad evidentiam dubii huius,considerandum est quod Scotus, in Primo, d. xxx, q. 1, propter adductas rationes, tenet quod *propter terminationem relationum creaturarum ex tempore ad Deum, non oportet ponere aliquam relationem in Deo. nec novam nec antiquam*. Cuius oppositum et hic et alibi * videtur tenere Sanctus Thomas.

2. I homistae autem quidam, tenentes oportere Deum relative dici si debeat relationem creaturae terminare, in duas sententias dividuntur. Quidam enim tenent quod terminus relativi nunquam relationem terminaret nisi ei conveniret aliqua relatio rei aut rationis: scd dicunt quod relatio non est sibi formalis ratio terminandi, sed ipsum absolutum, ratione absoluti, terminat.

3. Alii vero dicunt duo *. Primum est quod terminus non terminat ratione absoluti, sed ratione relationis: eo quod terminat ul corrlativum.

Secundum * est quod in duobus primis modis relativorum ' terminat ratione relationis in ipso existent)*; in relativis autem tertii modi terminat ratione relationis exi-

stentis in altero extremo, a qua extrinseco in esse relativo realiter denominatur.

Probant .tutem suam positionem: tum quia, si terminus relativi esset absolutum, duplum non diceretur ad dimidium. nec servus ad dominum; cuius oppositum dicunt expositores. Tum quia oporteret in definitione creaturae Deum cadere sub propria ratione absoluta. – Tum quia relativum de necessitate etiam exigit in sua definitione corrlativum ut id ad quod dicitur. Et sic nulla esset ratio quare exigeret absolutum. – 'Tum quia in divinis non possent salvari relationes ad intra nisi ponendo Personas distinguere realiter secundum absoluta.

IV. Mihi autem videtur dicendum quod dupliciter terminus relativi considerari potest: uno modo, absolute, pro eo ad quod dicilur relativum; alio modo, pro eo ut .I nobis concipitur per modum termini definientis relativum. Si primo modo consideretur, sic in relativis quidem primi ct secundi modi oportet esse relationem cx parte termini, quia in termino est eadem ratio ct causa relationi.» quae est in relativo ad ipsum terminato. In relativis vero tertii modi non oportet cx parte termini relationis realis esse relationem: cum non sit m ipso causa aliqua relationis ad relativum quod id ipsum terminatur. Propter quod dicitur \ *Metaph.* ' quod in hoc genere unum extremorum dicitur relative, non quia ipsum ad aliud dicatur, scd quia aliud dicitur ad ipsum, (nde in uno ponitur tantum relatio rationis, quamvis in allero sit relatio realis. Constat autcm quod relatio rationis non est actualiter in rc, nullo intellectu considerante: et tamen, nullo intellectu considérante, illud extremum est id ad quod dicitur aliud relativum icale. Ideo oportet dicere quod in huiusmodi terminus in quo non est realis relatio, terminat ratione absoluti tantum, non autcm ratione alicuius relationis existentis in ipso aut secundum rem aut secundum rationem.

Patet autcm huc esse de mente Sancti 'Thomae, *Potentia*, q. vn, a. io, ad 4, ubi tenet quod, *cum hoc nomen dominus tria importet, scilicet potentiam coercendi subditos, ordinem ad subditos, et terminationem ordinis subditorum ad dominum, huius nominis significatio invenitur in Deo. non quantum ad ordinem ad subditos, sed quantum ad potentiam coercendi et quantum ad terminationem ordinis subditorum ad dominum*. Ex quibus apparet ipsum velle quod Deus relationem creaturae ad ipsum terminat absque aliquo ordine ipsius ad creaturam. Nec valet dicere quod terminal tantum fundamentaliter, nop autem fonnaliter. Quia secundum hanc considerationem, terminare fonnaliter est esse id ad quod dicitur relativum: constat autem, secundum haec verba Sancti Thomae, quod creatura dicitur ad Deum etiam nullo posito ordine Dei ad creaturam ; cum hoc sibi conveniat etiam nullo intellectu considerante.

2. Si autem terminus secundo modo consideretur, sic oportet in termino relationem poni in omni modo relativorum: in primo quidem et secundo modo realcm: in tertio vero modo secundum rationem. Nam non possumus intelligere sive concipere aliquid sub ratione termini relativum definientis nisi ipsum cum quodam ordine ad ipsum relativum apprehendamus. Et hoc est quod intellexit Sanctus 'Thomas hoc loco dum dixit quod *non potest intelligi aliquid relative dici ad alterum nisi e converso illud relative dicatur ad ipsum*; et I *Sent.*, d. xxx. a. 3, dum dixit quod *intellectus noster non potest accipere aliquid relative ad alterum dici nisi ipsum sub opposita habitudine intelligat*.

J. Rationes etiam secundae opinionis I homistarum . excepta quarta, hoc secundum dictum probant. Non autcm aliquid probant contra primum dictum, ul satis patet. Prima enim procedit de relativis primi et secundi modi in quibus concedimus relationem in termino contineri. Ad secundam vero, negatur consequentia. Licet enim Deus sit absolute terminus quantum ad suum absolutum, non tamen definit relativum nisi ut cum habitudine opposita concipitur. Ad tertiam similiter dicilur quod probat terminum, ut conceptum per modum termini definientis, includere relationem. Quod utique concedimus, \d quartam.

negati
nari a
po.silu
nalibu
Ideo i
V.
vxut ->
gJtiÜK
praedi
lhon-
inlelk
existe
tertii
lation
termii
num
enim
mqun
aliqui
lionib
diccn
exirin
licet i
ab ea
sCCUll
ipsiu-
tum i
deret
Deus
relati
lione
non
existe
seculi
...
cx it
•(Jtijn. .i. :
loco
relat
sicut
scien
Sane
prac<
minu
aliud
lflftioi
cum
liter
nomi
tellec
datui
causi
relati
remo
Deo
lurae
A
quod
tpsun
nem
latiot
tem <
enim
proxi
non
liter
quia
ipsun
m ait
mani
aliud
refert
posit<
tionis
Q'
dilur
de /I
quam

*Cf. IA1//A iJS /-mī, il. 7.

' Cf. n. vi. - VU, Scoitim, I *Serti*. J XXX, q. f. loi. 104%. tnvr (Vau

Did. IV. xv.

• Did. VIII. vin.

• Did. VJ. i.

• Cf. I I., xm. 7: *de Put.*, VII. s.

• <X rt. IV. >

Ct. n. v.
Ct. IV *Metarh.*, v; ». Ib. V. J. 7.

i e**c retail
 ia, si forminu»
 dur ad dimû
 ositum dicun!
 one crcaiurje
 – 'l um quia
 ja definition^
 la esset ratio
 inis non pot-
 Personal di-
 lupJidter ter
 ibsloaic, pro
 pro CO ut a
 is relativum,
 uidein primi
 irte termini;
 itioni* quae
 is vero tertii
 realis ette
 a relation^
 raptcr quod
 n extremo- 3
 dicatur, sed
 itur tantum
 lh. C -01
 n re, nullo
 u conside»
 liud rehti-
 lt tcnminin
 soluti tan-
 tis in ipso

im.ie. A-
 oc nomen
 coercendi
 l ordinu
 Uio inn-
 ditos, itd
 termini!
 libus ap-
 id ipsum
 11. V
 ter, nop
 ationcm,
 hlixum:
 ic, quod
 line Da
 lo intel-
 .atur, ac
 io rela-
 ient; in
 issumui
 tint to-
 l ipsum
 rit San-
 nleliigi
 hid re-
 m dixit
 i rtf*
 ifudir.r
 rum *,**
 autem
 patet,
 modi.
 eri. -
 Dcu>
 , non
 posita
 rermi-
 indu-
 iftam.

•fcw-*.
 l

.atur, ac
 io rela-
 ient; in
 issumui
 tint to-
 l ipsum
 rit San-
 nleliigi
 hid re-
 m dixit
 i rtf*
 ifudir.r

rum *,**
 autem
 patet,
 modi.
 eri. -
 Dcu>
 , non
 posita
 rermi-
 indu-
 iftam.

i e**c retail
 ia, si forminu»
 dur ad dimû
 ositum dicun!
 one crcaiurje
 – 'l um quia
 ja definition^
 la esset ratio
 inis non pot-
 Personal di-
 lupJidter ter
 ibsloaic, pro
 pro CO ut a
 is relativum,
 uidein primi
 irte termini;
 itioni* quae
 is vero tertii
 realis ette
 a relation^
 raptcr quod
 n extremo- 3
 dicatur, sed
 itur tantum
 lh. C -01
 n re, nullo
 u conside»
 liud rehti-
 lt tcnminin
 soluti tan-
 tis in ipso

i e**c retail
 ia, si forminu»
 dur ad dimû
 ositum dicun!
 one crcaiurje
 – 'l um quia
 ja definition^
 la esset ratio
 inis non pot-
 Personal di-
 lupJidter ter
 ibsloaic, pro
 pro CO ut a
 is relativum,
 uidein primi
 irte termini;
 itioni* quae
 is vero tertii
 realis ette
 a relation^
 raptcr quod
 n extremo- 3
 dicatur, sed
 itur tantum
 lh. C -01
 n re, nullo
 u conside»
 liud rehti-
 lt tcnminin
 soluti tan-
 tis in ipso

i e**c retail
 ia, si forminu»
 dur ad dimû
 ositum dicun!
 one crcaiurje
 – 'l um quia
 ja definition^
 la esset ratio
 inis non pot-
 Personal di-
 lupJidter ter
 ibsloaic, pro
 pro CO ut a
 is relativum,
 uidein primi
 irte termini;
 itioni* quae
 is vero tertii
 realis ette
 a relation^
 raptcr quod
 n extremo- 3
 dicatur, sed
 itur tantum
 lh. C -01
 n re, nullo
 u conside»
 liud rehti-
 lt tcnminin
 soluti tan-
 tis in ipso

his nominibus *scibile* et *Creator* esse conceptus relativos; est enim scibile aliqua scientia scibile, et creatura alicuius creatoris creatura» secundum quod ista nomina relative dicuntur.

Dicitur tertio quod, licet, nullo intellectu considerante, in re quae scibilis dicitur non sit relatio realis, est tamen in ipsa relatio rationis secundum proximum fundamentum, inquantum actualiter terminat relationem scientiae ad ipsum. Et sic de aliis. Inde quod dicit prima opinio ”, nihil posse esse terminum relativi nisi habeat in se relationem ad ipsum, intelligitur- *aut formaliter, aut proxime fundamentaliter*. Quod enim actualiter terminat ordinem alicuius relativi ad ipsum, habet in se unde concipi possit in ordine ad ipsum relativum, et sic potest dici illius cor-relativum: sicut, licet privatio non sit formaliter in subiecto realis forma, sed sit tantum in intellectu, dicitur tamen subiectum realiter privatum, quia caret réali forma quam natum est habere.

Unde ad argumentum dicitur quod procedit ex falso intellectu verborum Aristotelis, ac scilicet si diceret in relativis tertii modi in altero relativorum nullam esse relationem, neque rei neque rationis, neque actualem neque proxime fundamentalem: cum tamen intelligat in altero non esse relationem rcalem. Unde, accepta Aristotelis mente, negatur consequentia.

2. *Ad secundum*, negatur minor. Actus enim, ut prior potentia, non definit potentiam ut terminus, quantum pertinet ad mentem Aristotelis in illo loco: sed definit secundum quod utrumque illorum secundum suam essentialem rationem absolutam consideratur, secundum quam relatio actus est prior ratione potentiae, et ponitur in eius deti-

nitione sicut substantia in definitione accidentis. Non enim inconvenit res quae relative dominantur habere inter se ordinem prioris et posterioris, et unum poni in definitione alienus sed non converso, quamvis, ut relativa sunt, simul sint natura et intellectu, ut dicitur Prima Parte, ubi supra*.

3. Id *tertium*, negatur prima consequentia. Quia, licet in absolutis definiens sit prius definito, sicut substantia accidente, in relativis tamen non est sic: cum relativa sint simul natura et cognitione, si sint recte assignata, et ideo mutuo se deliniant.

4. *¶* *Quantum* dicitur quod, nullo intellectu considerante. in scibili et in Deo est relatio rationis fundamentaliter proxime, non autem actualiter et complete. Hoc autem sufficit ad hoc ut aliquid dicatur ad alterum relative per modum termini absolute Ex hoc enim quod Deus habet potentiam coercitivam subditorum, et actualiter terminat relationem subditorum ad ipsum, natus est intelligi, si concipiatur ut taliter terminans, cum habitudine dominii ad subditos. Inde argumentum est pro prima parte determinationis factae *.

Dicitur secundo quod, etiam nullo intellectu considerante actualiter. in ratione per hunc terminum *scibile* importata includitur relatio ad scientiam. Non enim oportet, ad hoc ut conceptus aliquis per nomen imponetur, quod semper actu cogitetur: sufficit enim quod nomen sit impositum ad significandum rem mediante tali conceptu. Ad hoc autem ut terminus formaliter dicat relationem, sufficit ut conceptus per nomen termini definientis importatu». qu.' mediante nomen est rei impositum, relationem importet.

CAPITULUM DUODECIMUM

\ So r a 45.

QUOD RELATIONES DICTAE DE DEO AD CREATURAS NON SUNT REALITER IN DEO

¶ SM, ¶I autem relationes quae sunt ad suos effectus, realiter in Deo esse non

Non enim in eo esse possent sicut accidentia in subiecto: cum in ipso nullum sit accidens, ut in primo libro * ostensum est. Nec etiam possent esse ipsa Dei substantia. Cum enim relativa sint *quae secundum suum esse ad aliud quodammodo se habent*, ut Philosophus dicit in *Praedicamentis* *. oporteret quod Dei substantia hoc ipsum quod est ad aliud diceretur. Quod autem ipsum quod est ad aliud dicitur, quodammodo ab ipso dependet: cum nec esse nec intelligi sine eo possit. Oporteret igitur quod Dei substantia ab alio extrinseco esset dependens. Et sic non esset per seipsum necesse esse, ut in primo libro i ostensum est. Non sunt igitur huiusmodi relationes secundum rem in Deo.

Item. Ostensum est in Primo * quod Deus omnium entium est prima mensura. Comparatur igitur Deus ad alia entia sicut scibile ad scientiam

nostram, quod eius mensura est: nam *e.v eo quod res est rei non est. opinio et oratio vera vel Jalsa est.* secundum Philosophum in *Praedicamentis* *.

Scibile autem licet ad scientiam relative dicatur, tamen relatio secundum rem in scibili non est, sed in scientia tantum: unde secundum Philosophum, in V *A/elaph.* scibile dicitur relative, *non quia ipsum referatur, sed quia aliud refertur ad ipsum*. Dictae igitur relationes in Deo non sunt realiter.

Adhuc. Relationes praedictae dicuntur de Deo non solum respectu eorum quae sunt actu, sed respectu eorum quae sunt in potentia: quia et eorum scientiam habet, et respectu eorum dicitur et primum ens et summum bonum. Sed eius quod est actu ad id quod non est actu sed potentia, non sunt relationes reales: alias sequeretur quod essent infinitae relationes actu in eodem, cum numeri infiniti in potentia sint maiores binano, quibus omnibus ipse est prior. Deus autem non aliter refertur ad ea quae sunt actu quam

« »uum om eXYPc. <> in Pmcdlcnmnti» om IGWZh. 12 ipsum) hoc ipsum Pc. 14 possit) posset a.Xcd. Dd| divina for* tasse Λ. iū esse om ZP. u> in Primo) in Deo aX, in primo libro Pd. 20 prima owi omnes; quid l) ride pA.

2 opinio et (margo A, om DJI opinio vel omnes, S aliud rcicrtur) alia referuntur pA et 1).Y, diud reteratur EsG, alia refertur Y, ad aliud refertur a, aliquid P) aliud (ad ipsum) refertur Pc; Z tegit: non quia ipsum referatur ad scientiam sed quia scientia reteratur ad ips m. 12 actu) in actu Pd. sed A solus; *cd etiam. t3 in potentia) potentis Π.

• Num. in, a.

• Cap. Mill.

• Gip v, t, 5.

• Cap. xm.

• Cap. μ ι ».

.*q*.im.7.c

.o? " ".α

», Non cnūn
abrcr inter
nt in Jd!
ut rdatio
itur Primj

Quia. Ikci
wbtunfa
daiiva mt
tn, ct iJeo

I COflilJe-
Jnd.iir.cr-
etc, Hoc
nm reb
ioJ Deu»
ililer t«-
inllligi,
line do-
na pane

comiJt-
bile im-
oportet
r, quf.J
«t im-
ptu. AJ
n. suf-
imp/f-
tiðoen

», Non cnūn
abrcr inter
nt in Jd!
ut rdatio
itur Primj

Quia. Ikci
wbtunfa
daiiva mt
tn, ct iJeo

I COflilJe-
Jnd.iir.cr-
etc, Hoc
nm reb
ioJ Deu»
ililer t«-
inllligi,
line do-
na pane

comiJt-
bile im-
oportet
r, quf.J
«t im-
ptu. AJ
n. suf-
imp/f-
tiðoen

», Non cnūn
abrcr inter
nt in Jd!
ut rdatio
itur Primj

Quia. Ikci
wbtunfa
daiiva mt
tn, ct iJeo

I COflilJe-
Jnd.iir.cr-
etc, Hoc
nm reb
ioJ Deu»
ililer t«-
inllligi,
line do-
na pane

comiJt-
bile im-
oportet
r, quf.J
«t im-
ptu. AJ
n. suf-
imp/f-
tiðoen

», Non cnūn
abrcr inter
nt in Jd!
ut rdatio
itur Primj

Quia. Ikci
wbtunfa
daiiva mt
tn, ct iJeo

SI \L\1A CONTRA GEN TILES, LIB. 11, CAP. XII.

ud ea quae sum potentia: quia non mutatur ex hoc quod aliqua producit*. Non igitur refertur ad alia per relationem realiter in ipso existentem. Amplius. Cuicumque aliquid de novo advenit, necesse est illud mutari, vel per se xul per accidens. Relationes autem quaedam de novo dicuntur dc Deo: sicut quod est Dominus aut gu-

7 est) Peu* NPJ. nuc) vel Pc; Dominva aut oui X.

Commentaria Perrarien.¥i3

CiM ostensum sic aliquid relato e ad creaturas de Deo dici, restat inquirendum quod esse dicunt huiusmodi .(XOnrxa' relationes dictae dc Deo . Circa quod duas clusioncs Sanctus Thomas: primam in praesenti capitulo; secundam in sequenti.

I. Prima conclusio esi: *Delationes Dei ad suos effectus realiter in Deu esse non possunt*. Probat *w primo*. Non pos-sunt in eo esse ut accidentia: cum in ipso nullum sit acci-dens. – Nec ut substantia Dei. Quia substantia Dei hoc ipsum quod est ad aliud diceretur: ut patet ex *Praedi-camentis* \iislotuli-. El sic dependeret ah aliquo extrin-scco. Quod enim hoc ipsum quod est ad aliud dicitur, ab ipso dependet: cum nec esse nec intelligi possit sine eo. Et per consequens non esset ens necesse esse.

Sed videtur ista ratio non concludere. Per ipsam enim similiter probaretur nullam relationem personalem in Deo esse idem realiter cum essentia divina. Quia, cum esse relationis sit ad aliud se habere, si relatio erit idem cum essentia, oportebit Deum secundum id quod est ad aliud se habere. Et sic non erit ens per seipsum necesse esse.

Respondetur quod non eodem modo procederet ratio de relationibus personalibus sicut procedit de relationibus ad creaturas. In istis enim relatio terminatur ad aliud omnino extraneum a divina natura. Ideo, si essentia di-vina esset talis relati-», dependeret ab aliquo extraneo. Et sic non esset Deus necesse esse per seipsum: quod enim est per se necesse esse, noft dependet in sua e.xistcniia ab aliquo extraneo. Relationes autem personales non ter-minantur ad aliud exirinsecum a divina essentia, sed ad personam quae est idem cum essentia divina, quae est etiam essentia alterius personae. Non repugnat autem ei quod est per se necesse esse, referri ad aliquid quod est idem sibi secundum substantiam, et sic ad ipsum depen-dere quod absque illo esse non possit. Neque enim potest esse Deus absque personis, nec una persona absque .ilia.

II. *Secundo*. Sicut sc habet scibile ad scientiam no-stram, ita Deus ad res creatas: quia, sicut scibile est men-sura scientiae, ita Deus est omnium entium mensura, ut ostensum est in Primo. Sed scibile non refertur ad scien-tiam relatione reali in ipso existente, ut patet V *Metaphy-sicae*. Ergo nec Deus ad creaturam.

De scibili quomodo referatur, et dc aliis in quibus re-latio realis est in uno extremo tantum, determinatum est in praecedenti capitulo *. El est ostensum quomodo verba Xrislotclis sint intelligenda.

Tertio . Huiusmodi relationes dicuntur non solum re-spectu eorum quae sunt in actu, sed etiam respectu eo-rum quae sunl in potentia: cum et eorum quae sunt in potentia scientiam habeat, ct respectu eorum sit primum ens et summum bonum. Sed cius quod est actu ad id quod est in potentia non est relatio realis: alioquin infi-nitae relationes essent actu in eodem: binarius enim est prior infinitis numeris ipso maioribus qui sunt in potentia. Ergo non refertur Deus ad creaturas quae sunt actu aliqua relatione reali. – Probatur consequentia. Quia Deus non aliter refertur ad ea quae sum actu quam ad ea quae sunt in potentia.

III. Circa istam propositionum, *Eius quod est actu ad id quod est in putentia non est relatio realis*, advertendum, ex doctrina Sancti 'l hornae *Putentia*, q. vn, a. i i, quod re-latio realis est ordo rei ad rem extra intellectum ita quod,

bernator huius rei quae de novo incipit esse. Si igitur praedicaretur aliqua relatio realiter in Deo existons, sequeretur quod aliquid Deo de novo adveniret, et sic quod mutaretur vel per se vel per accidens. Cuius contrarium in primo libro* ' Op·x'" ostensum est.

nullo intellectu considerante, illae res inter sc talem ordi-nem habent. Ad hoc«tutem quod talem ordinem aliqua inter-ponitur, oportet quod utrumque sit ens actu. Sicut enim aliae formae accidentales aclu non conveniunt nisi existen-tibu\ ita ordo medius inter aliqua illis realiter non con-venit nisi existant. Illud enim quod realiter refertur, ideo realiter refertur quia habet aliquam rcalem lormam in sc ad quam talis ordo consequitur; id etiam quod terminat huiusmodi ordinum, habet ut terminet ex aliqua reali forma inexistante; ut patet discurrendo per omnes mo-dos relativorum. Quia ergo ens in potentia non habet actu existentium, ideo entis in aclu ad ens in potentia non est relatio realis.

a. Si autem okiictutur quia aliquid est realiter *imago* non existent!*, et *nu moiia*, el *productivum*, ut huiusmodi quae relative dicuntur ad non ens, ut arguit Gregorius in l *Sent.* apud Capreolum, d. .xxx – respondetur, et di-citur primo, quod dicitur aliquid realiter productivum ali-cuius, aut imago aut memoria, non propter rcalem rela-tionem m ipsis existentem, sed propter eorum rcalem entitatein relative conceptam. Nomina enim relationem importantia secundum rationem saepenumero dicuntur de rebus extra animam existiendiibus. eo quod significant rem absolutam mediante conceptu relativo. Non enim incon-venil aliquod secundum se absolutum concipi ab intellectu in ordine ad aliud ct intelligi collative, sicque, mediante tali conceptu, relativo aliquo nomine significari.

Dicitur secundo, si arguatur sic, *Imago convenit alicui realiter. Et est relativum. Ergo est relativum realiter*, quod committitur fallacia *compositionis ct divisionis*. Non enim esse relativum déterminai hoc quod est convenire realiter, nec e converso, ut liceat ex divisis inferre coniun-ctum: convenire enim realiter alicui non attribuitur ima-gini inquantum relativum est, sed inquantum absolutum reale importat, licet sub conceptu relativo illud significet.

IV'. (arca illam propositionem, *Deus non aliter refertur ad ea quae sunt actu quam ad ea quae sunt in potentia*. considerandum quod ratio quare aliquid prius referebatur aclu secundum rationem tantum, postea vero etiam rea-liter refertur, est quia fit aliqua mutatio in re, per quam alius sibi modus relationis convenit: sicut Sortes, inquan-lum generativus Platonis, referebatur secundum rationem ad Platonem nondum existentem; postquam autem gene-ravit, refertur realiter, quia mutatus est de agente in po-tentia ad agens in aclu. Si autem nulla esset facta mutatio in Sorte, saltem de otio ad opus, non esset mutatus re-lationis modus. Potest enim nova relatio advenire alicui aliquo modo absque eius mutatione, ut dicitur V *Physi-corum* *. Idem tamen non potest prius ad idem referri re-latione rationis, et postea reali relatione, nisi ex aliquo sibi adveniente quod prius non inerat. Deus autem nullo modo mutatur, etiam dc otio ad operationem: quia sua operatio est sua substantia. Ideo non aliter refertur ad res dum sunt actu quam referebatur dum erant in potentia. I nde Sanctus Thomas pro ratione dictae propositionis ad-ducit: *quia non mutatur ex hoc quod aliqua producit*.

V'. Circa illam consequentiam, *Sf quod est actu refer-retur realiter ad id quod est in potentia, essent infinitae relationes actu in eodem, ut in binario respectu numero-rum*. dubitatur. Quia secundum Sanctum Thomam Tertia, q. xxxv, 5, el III *Sent.*, d. vm. a. >, *unitas et pluralitas*

», Non cnūn
abrcr inter
nt in Jd!
ut rdatio
itur Primj

Quia. Ikci
wbtunfa
daiiva mt
tn, ct iJeo

I COflilJe-
Jnd.iir.cr-
etc, Hoc
nm reb
ioJ Deu»
ililer t«-
inllligi,
line do-
na pane

comiJt-
bile im-
oportet
r, quf.J
«t im-
ptu. AJ
n. suf-
imp/f-
tiðoen

», Non cnūn
abrcr inter
nt in Jd!
ut rdatio
itur Primj

Quia. Ikci
wbtunfa
daiiva mt
tn, ct iJeo

I COflilJe-
Jnd.iir.cr-
etc, Hoc
nm reb
ioJ Deu»
ililer t«-
inllligi,
line do-
na pane

comiJt-
bile im-
oportet
r, quf.J
«t im-
ptu. AJ
n. suf-
imp/f-
tiðoen

», Non cnūn
abrcr inter
nt in Jd!
ut rdatio
itur Primj

Quia. Ikci
wbtunfa
daiiva mt
tn, ct iJeo

I COflilJe-
Jnd.iir.cr-
etc, Hoc
nm reb
ioJ Deu»
ililer t«-
inllligi,
line do-
na pane

comiJt-
bile im-
oportet
r, quf.J
«t im-
ptu. AJ
n. suf-
imp/f-
tiðoen

», Non cnūn
abrcr inter
nt in Jd!
ut rdatio
itur Primj

Quia. Ikci
wbtunfa
daiiva mt
tn, ct iJeo

I COflilJe-
Jnd.iir.cr-
etc, Hoc
nm reb
ioJ Deu»
ililer t«-
inllligi,
line do-
na pane

comiJt-
bile im-
oportet
r, quf.J
«t im-
ptu. AJ
n. suf-
imp/f-
tiðoen

», Non cnūn
abrcr inter
nt in Jd!
ut rdatio
itur Primj

Quia. Ikci
wbtunfa
daiiva mt
tn, ct iJeo

relationis nun attenditur secundum terminos, sed secundum causam et subiectum. Ergo, quantumcumque numeri sint infiniti quibus binarius est prior, non oportet infinitas in ipso relationes esse, sed unica relatione rcali posset ad omnes referri: sicut docens philosophiam unica relatione ad omnes quos philosophiam docet refertur.

Respondetur quod unitas et pluralitas relationis non attenditur quidem secundum unitatem vel pluralitatem materialem terminorum, sed bene attenditur secundum unitatem et pluralitatem formalem, cui unitas aut pluralitas fundamenti correspondet. Unde in locis pracallegatis tenet Sanctus Thomas quod, si idem magister aliquos doceat grammaticam, alios vero philosophiam, una relatione refertur ad omnes suos discipulos grammaticae, alia vero ad discipulos philosophiae: est enim ibi duplex terminus formalis, inquantum illi sunt grammaticae discipuli, isti vero philosophiae. In proposito ergo, quia binarius refertur ad omnes alio* numeros tanquam ad terminos formale*, non autem tanquam ad materiales; cum unus numerus sit ad binarium duplus, alius vero triplus, alius quadruplus, et sic de aliis in infinitum: et per consequens binarius sit prior illo numero ut subduplus, illo vero m subtriplus, et sic alia et alia ratione proportionis ad diversos numeros referatur, sintque in ipso diversa fundamenta formaliter: si omnes essent reales relationes, oporteret infinitas reales relationes actu esse in binario.

2. Si autem iterum instaretur quod hoc non est inconveniens apud ponentes relationem a fundamento realiter non distinguere: dicerent enim quod, sicut non est inconveniens unam et eandem albedinem esse similitudinem respectu alterius albi et dissimilitudinem respectu alicuius nigri, ita non est inconveniens in uno binario esse infinitas relationes reales distinctas tantum secundum rationem; sic enim non ponitur infinitum in actu secundum numerum, cum non sint ibi multa realiter distincta, sed una dumtaxat entitas, ex se in infinitos terminos ordinata, et secundum rationem distincta: - responderent fortassis illam opinionem tenentes quod apud Sanctum Thomam et inconveniens est in uno esse infinitas relatione* specificas sola ratione distinctas, habentes tamen extra intellectum quicquid ad rationem et essentiam uniuscuiusque relationis pertinet; est enim proprium divinae essentiae infinita hoc modo continere in una simplici essentia.

3. Ex istis patet solutio cuiusdam dubii in doctrina Sancti Thomae: quomodo scilicet filius unica relatione referatur ad patrem et matrem, qui ad ipsum duabus relationibus rcalibus specificis distinctis, paternitate scilicet et maternitate, referuntur: cum, apud Sanctum Thomam, Prima, q. xxxn. a. 2, duabus relationibus specificis distinctis non possit unica relatio respondere. Dicitur enim, iuxta praedicta, quod in filio est unica relatio materialiter, sicut fundamentum filiationis in ipso est materialiter unum: sunt autem duae relationes formaliter, sicut et fundamenta formaliter sunt plura. Quemadmodum enim pater et mater alia et alia ratione sunt principium generationis filii, ita alia ratione filius accipit a patre naturam et alia ratione a matre. Et ideo, licet uno nomine, scilicet *filiationis*, significetur relatio filii ad patrem et relatio eius ad matrem, sunt tamen plures filiationes in ratione relationis: quamvis in ratione rei sint unum. Unde quod inquit Sanctus Thomas, quoniam duabus relationibus specificis di-

stinctis non potest unica relatio ex opposito respondere, intelligitur de unitate formali relationis, sive de unitate eius in ratione relationis: non autem de unitate materiali, sive de unitate in ratione rei. Patet autem hoc esse de mente Sancti Thomae, ex iis quae dicit in loco allegato de Tertia Parte, in responsione ad ultimum argumentum.

VI. *Quarto*. Si essent realiter in Deo, oporteret Deum mulari, aut per se aut per accidens. Sed huius oppositum ostensum est in Primo. Ergo etc. - Probatur sequela. Quia aliquae relationes de novo illi adveniunt. Cuicunque autem aliquid de novo advenit, necesse est illud mutari vel per se vel per accidens.

Sed non videtur probatio huius consequentiae efficax esse. Si enim universaliter accipiat maior, ut h *aliquid* se extendit ad absolutum et relativum, falsa est. Nam, ut dicitur \ *Phrs.*, relatio alicui advenit de novo non per subiecti. sed per ulterius mutationem: sicut, me non mutato, incipio alicui similis esse propter eius mutationem, qua accipit eandem quam ego habeo qualitatem. - Si \cro accipiat in absolutis, est quidem vera, sed tunc committitur fallacia *figurae dictionis*, arguendo sic, *Cuicunque aliquid de novo accidit illud mutatur. Sed Deo aliqua relatio de novo advenit, igitur mutatur*: sub absoluto enim subsumitur relativum.

Respondetur quod maior propositio est universaliter vera. Et intelligitur quod cuicumque aliquid realiter, sive secundum entitatem advenit, mutatur. Cum enim mutari nihil aliud sit quam aliter se habere nunc quam prius; et id cui aliquid reale advenit de novo, aliter se habeat quam prius: necesse est cui aliquid reale advenit de novo, mutetur.

Cum in*atur quia, per Philosophum, relatio advenit alicui absque sui mutatione, et loquitur de relatione rcali: - dicitur quod loquitur de relatione rcali quantum ad suae rationis complementum, non autem quantum ad suam entitatem. Contingit enim aliquando quod relatio est in aliquo secundum entitatem suam, non tamen habet complete rationem relationis, quia terminus non co-existit: facte autem termino, incipit habere complete rationem relationis, et hoc est absque mutatione eius cui sic advenit. Relatio autem quae de novo advenit Deo, si esset rcalis, adveniret ei secundum suam entitatem: quia in re aeterna non est aliquid reale ab aeterno per quod ad rem temporalem ordinetur et ab ipsa dependeat ex se. - Ita. puto, responderent tenentes relationem a fundamento non distinguere.

Secundum autem ponentes eam distinguere a fundamento, diceretur quod relatio non advenit totaliter et ratione fundamenti de novo absque subiecti mutatione: sed, praesistente fundamento, bene potest complete advenire absque subiecti mutatione, per quandam scilicet naturalem resultandam. Si autem relationes quae de novo adveniunt Deo essent reales, oporteret illas advenire de novo» non solum complete, sed etiam totaliter et quantum ad fundamentum: quia ubi fundamentum rcalis relationis est absque relatione, quandam videtur habere imperfectionem, eo quod natum sit aliquid reale ab ipso emanare intrinsece, quod propter defectum termini formalis non emanat: in re autem aeterna non potest esse aliquid huiusmodi imperfectionem includens. Ideo per adventum novae relationis oporteret aliquam in Deo fieri mutationem.

• Ce. w.

• a C0SU3C
a- rnre, it

• Vas. II.
• Xca. t».

CAPITULUM DECIMUM TERTIUM ET DECIMUM QUARTUM

A 3o v a S.

QUOMODO PRAEDICTAE RELATIONES DI· DEO DICANTUR

autem potest dici quod relationes
•aedictae sint existentes exterius quasi
s aliquae extra Deum.

Cum enim Deus sit primum entium
ct summum bonorum *, oporteret ad illas etiam
relationes, quae sum aliquae res, Dei relationes
alias considerare. El si illae iterum sint res ali-
quae, oportebit iterum tertias relationes adinve-
nire. Et sic in infinitum. Non igitur relationes
quibus Deus ad res alias refertur, sunt res aliquae
extra Deum existentes.

Item. Duplex est modus quo aliquid denomi-
native praedicatur. Denominatur enim aliquid ab
eo quod extra ipsum est, sicut a loco dicitur ali-
quis esse *alicubi*, et a tempore *aliquando*: aliquid
vero denominatur ab eo quod inest, sicut ab al-
bedine *albus*. \ relatione vero non invenitur ali-
quid denominari quasi exterius existente, sed in-
haerente: non enim denominatur aliquis pater
nisi a paternitate quae ei inest. Non igitur potest
esse quod relationes quibus Deus ad creaturas
refertur, sint res aliquae extra ipsum.

Cum igitur ostensum sit : quod non sint in
ipso realiter, et tamen dicuntur de eo r. relin-
quitur quod ei attribuantur solum secundum in-
telligentiae modum, ex eo quod alia referuntur
ad ipsum. Intellectus enim noster, intelligendo
aliquid referri ad alterum, co-intelligit relationem

illius ad ipsum. quamvis secundum rem quan-
doque non referatur.

Et sic etiam patet quod alio modo dicuntur
dc Deo praedictae relationes, et alia quae de Deo
praedicantur. Nam omnia alia, ut sapientia, vo-
luntas, eius essentiam praedicant: relationes \ero
praedictae minime, sed secundum modum intel-
ligendi tantum. Nec tamen intellectus est falsus.
Ex hoc enim ipso quod intellectus noster intel-
ligit relationes divinorum effectuum terminari in
ipsum Deum, aliqua praedicat relatixe de ipso:
sicut ct scibile relative intelligimus et significamus
ex hoc quod scientia refertur ad ipsum.

Patet etiam ex his quod divinae simplicitati
non derogat si multae relationes dc ipso dicun-
tur, quamvis eius essentiam non significant: quia
sequuntur intelligendi modum. Nihil enim pro-
hibet intellectum nostrum inteliigere multa, ct
multipliciter referri ad id quod est in se simplex,
ut sic ipsum simplex sub multiplici relatione con-
sideret. Et quanto aliquid est magis simplex, tanto
est maioris virtutis et plurium principium, ac per
hoc multiplicius relatum intelligitur: sicut pun-
ctum plurium est principium quam linea, ct linea
quam superficies. Hoc igitur ipsum quod multa
relative cie Deo dicuntur, eius summae simpli-
citati attestatur.

3 aliquae NWPC; aliqua *ceteri ct fortasse* A. 7 ali.i.» considerare) considerare G, referri P, alias considerari N; D *vide sub* pA. s adin-
venire DEYZ; advenire. 25 aliquid *om* GW.X fo.tf ab eo 3. 14 aliquis) quis EGWY, enim quis I). iS exterius existente scd| exi-
stente sed non Z. 34 de eo DNY; dc Deo. 22 solum *hic* l>W ; *post* secundum. 28 co-intelligit DWsG; co intelligit aEX6Pc, *anceps* X,
cum intelligit GZ, eo quod Intelligit Y.
4 alia sYPc; ulio modo NZ, alio *ceteri*; A *anceps ut saepe, sed* alio *aliquam determinationem requirere videtur ad* praedicantur, *ex.* er.
non relative. 5 voluntas eius) et voluntas eius D. cius ct voluntas Z. 14 Patet. *Traditio novum capitulum incipit, sub titulo*: Quod
multae relations dictae dc Deo non derogant cius simplicitati, *sed iu* A *nec titulus nec signum capituli invenitur*, 18 intliigere) intelli-
gentem P; *cf. var. seq.* ct multipliciter) in rerum natura Z. multipliciter *ceteri*. 21 l t quanto] quanto Z, quanto enim D; *cf.* pA.
23 plurium) plurimum EY. *post* principium aPc. 25 ipsum D; *om*, 3(> summae simplicitati attestatur) sunt simplicitati accrescentia Z.

Commentaria Ferrariensis

conclusio est ': *Praedictae relationes non sunt
Oexistentes exterius quasi res aliquae extra Deum*. Circa
hanc autem tria facit Sanctus Thomas: primo enim probat
conclusionem; secundo, infert duo corollaria, tam cx ipsa
quam ex praecedenti conclusione ; tertio, quoddam du-
bium removet *.

I. *Probatur ergo primo*. Quia aliter oporteret in infi-
nitum advenire Deo relationes reales ad aliquid extrinse-
cum. – Probatur consequentia. Quin Deus est primum ens
et summum bonum respectu omnis entitatis extrinsecae.
Si ergo relationes quibus ad res alias ut primum ens et
summum bonum refertur, sunt res extra Deum existentes,
oportet ut per alias relationes ad illas extrinsecus relationes
referatur: et sic in infinitum.

Ad hanc rationem posset aliquis dicere quod, licet Deus
aliqua relatione referatur ad res, ad ipsam tamen relatio-
nem non refertur alia relatione.

Sed hoc nihil est dictu. Quia, si ponantur relationes

reales extra Deum habentes esse» tanquam sint entia a Deo
distincta, respectu illarum ita est primum ens et summum
bonum sicut respectu aliorum. Ideo oportet ut ad illas
aliis relationibus realibus extrinsecis referatur, si ad alia,
ut primum ens et summum bonum est, talibus relationibus
refertur. Quando enim relatio qua aliquid ad aliud refertur
est illi intrinseca, non refertur illud ad relationem alia re-
latione: sed bene refertur si ponatur extrinsecca. modo
dicto; eo quod ad Deum similem relatio extrinsecca habeat
comparationem cum aliis entibus; comparatio enim primi
entis ct summi boni est eadem ad omnia extrinsecca a Deo.

II. *Secundo*. A relatione non invenitur aliquid deno-
minatione extrinsecca denominari, sed intrinseca tantum
denominatione: non enim est aliquis pater paternitate in
alio existente; et sic de aliis. Ergo etc.

Advertendum quod antecedens huius rationis dupliciter
potest intelligi. Primo, de relatione importata per nomen
a quo aliquid relative denominatur. Sic enim manifestum

SIMMA CONTRA GENTILES, LIB. II. CAP. XIII. XIV, XV.

est quod, uim dicimus aliquem esse patrem, paternitas importata nomine *patris* est in ipso qui dicitur pater; et cum aliquis dicitur dominus, est in ipso relatio importata hoc nomine *dominus*, non autem est in alio. Et universaliter verum est quod nihil denominatur relative per relationem importatam nomine quo denominatur, in altero existentem. Hunc sensum videtur intendere Sanctus Iheronimas, si diligenter verba eius considerentur.

Secundo potest intelligi universaliter et absolute quod a nulla relatione, quocumque nomine importata, denominatur aliquid extrinsece. Et tunc intelligitur quod a sola relatione extrinseca non fit denominatio formaliter relative. Sed bene ab ipsa potest aliquid causaliter denominari, co-intellecta relatione opposita in eo quod denominatur, a qua formaliter fit denominatio: ut dictum est in praecedentibus * de mente Sancti Iheronimi. Si enim sola consideretur relatio extrinseca^ ab ipsa non dicitur aliquid relative formaliter, licet possit diei aliquid ab ipsa realiter tale terminative: sicut a reali potentia coercitiva existente in aliquo dicitur aliquis realiter dominus fundamentaliter, non autem formaliter relative.

111. Quantum ad secundum ponuntur duo corollaria. Primum est: *Huiusmodi relationes attribui illi Deo ac- Cunctum rationem*. Probatur. Non sunt realiter in Deo Nec realiter extra Deum. Ergo illi attribuuntur secundum rationem. Hoc autem est cum intellectus, intelligendo aliquid referri ad alterum, co-intelligit relationem illius ad ipsum, quamvis secundum rem quandoque non referatur. De his salis dictum est in praecedentibus *.

Secundum est: *Nullae relationes dicuntur de Deo praedictae relationes, et alia quae de Deo praedicantur*. Patet. Quia alia, ut sapientia, voluntas et huiusmodi, dicunt eius essentiam: haec autem non, cum attribuantur sibi dumtaxat per intellectum; – intellige quantum ad relationes importatas, ut exponit Sanctus Iheronimus Prima, q. xvi. a. 7, ad 1.

12. Quantum ad tertium -, removetur dubium. Posset enim aliquis instare: Istaes relationes non sunt aliquid in Deo. Et tamen intellectus eas sibi attribuit. Ergo est falsus.

Respondetur quod propter hoc intellectus non est falsus: quia intellectus, ex hoc quod intelligit relationes divinorum effectuum terminari in ipsum Deum, aliqua praedicat de ipso relative, sicut et facit de scibili.

Sensus huius responsionis est quod intellectus non attribuit istos respectus Deo quasi indicet aut dicat ipse» extra intellectum esse (sic enim absque dubio falsus esset, eo quod intelligeret rem esse aliter quam sit): sed quia, ex eo quod apprehendit Deum terminare relationem rerum ad ipsum, format de ipso conceptum aliquem in ordine ad creaturas, et illum attribuit Deo. Hoc autem absque falsitate accidere potest. Nam ea quae absoluta sunt, potest intellectus ad alia comparare et sic relative concipere: sicut, dum comparat naturam animalis ad animalium species,

attribuit illi intensionem generis: et similiter de «diis. Sic enim apprehendit naturam absolutam, sed cum quodam ordine ad aliud: quod est rem absolutam concipere relative.

V. Tertio loco agitur de multitudine relationum. Et ponitur haec conclusio: *Divinae simplicitati non derogat si uel multae relationes de ipso dicuntur, quamvis essentiam eius non significant, quia sequuntur intelligendi modum*.

Adverte additum esse, *quamvis essentiam eius non significant*. propter attributa, divina, quorum multipliciter dictum est in Primo divinae simplicitati non derogare, eo quod nullam compositionem in Deo ponant, cum omnia distincti essentiam significant. Ex hoc enim quod istae relationes non Mini ipsa essentia divina, posset aliquis existimare quod eorum multitudo divinae simplicitati derogaret Ideo, hoc removens. Sanctus Iheronimas addidit quod, licet essentiam diuinam nomina relativa non significant, adhuc eorum multitudo dicta de Deo divinae simplicitati non derogat: quia istae relationes nihil ponunt in Ibo, ut habeant in ipso compositionem facere, sed modum intelligendi consequuntur.

Ia quo arguit ad conclusionem. Nihil prohibet intellectum nostrum intelligere multa multipliciter referri ad id quod est in se simplex. Ergo pluralitas relationum consequentium modum intelligendi, cuiusmodi sunt dictae relationes simplicitati non derogat. – Probatur consequentia. Quia, sic intelligendo, intellectus noster, etiam sub multiplici relatione ipsum simplex considerat. Dum enim apprehendit aliquod simplex multorum relationem terminale ipsum simplex cum relationibus oppositis apprehendit: dictum est enim supra quod terminum relationis oportet oppositam in se relationem habere, aut realiter aut secundum rationem.

Ad manifestationem autem antecedentis, notatur quod, *quanto aliquid est magis simplex, tanto est maioris virtutis et principium plurium, ac per hoc multiplicius relationum intelligitur*. Hoc autem verum est aut simpliciter; aut in suo genere. Punctus enim est maioris virtutis inter ea tantum quae ad quantitatem pertinent, et principium plurium. eo modo quo in quantitate potest esse virtus, largo modo accipiendo virtutem, secundum quod mathematici imaginantur punctum suo fluxu causare lineam, et sic successive de aliis quantitativis. Non autem est maior virtutis quam sit homo, licet sit homine simplicior. Ideo sic intelligenda est propositio Sancti Thomae quod, quanto aliquid est simplicius in aliquo genere, tanto est virtuosius inter omnia illius ordinis: eo quod omnia virtualiter in principiis contineantur. Sicque, cum Deus sit inter entia simplicissimus, est inter omnia maximae virtutis et infinitorum principium.

Ex his concludit quod non modo non derogat divinae simplicitati quod multa de ipso relative dicantur: immo summae eius simplicitati attestatur.

CAPITULUM DECIMUM QUINTUM

Fragmentum ex A 30 v bit.

QUOD DEUS SIT OMNIBUS CAUSA ESSENDI

• Op. vi.

Ia vero ostensum est ; quod Deus est aliquibus essendi principium, oportet ulterius ostendere quod nihil praeter ipsum est nisi ab ipso.

Omne enim quod alicui convenit non secun-

dum quod ipsum est, per aliquam causam convenit ei, sicut *all' tim* homini: nam quod causam non habet, primum et immediatum est, unde necesse est ut sit per se et secundum quod ipsum Impossibile est autem aliquod unum duobus con-

b 4 ut D; quod.

r de alm.
 -n quotUmor*
 ipCTC fchiivt
 onum. Eup> -r
 o h derogate ^h
 isentiamtin
 nudum
 eiui non ,
 jltiplicitatcm
 >n Jcrogar^ *
 , cum wnn.
 Liod BL'C fc.
 aliqui* ai-
 icilali dm-
 ldidir quai,
 significant,
 M'mplinuii
 in Deo, ūi
 Jum intei-

libel intel-
 refern d
 mum con-
 dicue rt-
 sequenta
 sub mul-
 um emir
 •m lenri
 is appa-
 rdationō ‘u
 t rafter

jr qu.d.
 oris Tir·
 'w rtlt·
 iter, aut
 inter rt
 im P'ir

lemski
 , d ôç
 maic-ev
 r. Ideo
 quant»
 tuuiiu*
 iter h
 • ena
 :t irà·

tsmx>
 'U..X
 feir». IEX.v4t,10t

i/ŋ. w,ir
 «Λ † s

4 triangulum) dc quo praedicatur sed est eidem convertibiliter *addit* P, qui (quod *tZd*) praedicatur eidem (ei Π) convertibiliter *addunt ce-*

teri.pX pro i Quod enim...
 ; triangulum *habebat sic*: Quod enim secundum se dc aliquo praedicitur eidem convertibile est;
 secundum se *delentur et post* nliquo, *quod est in fine lineae, margo habet* secundum quod... triangulum; *hac facta mutatione patet quatuor illa verba*

praedicatur eidem convertibile c>t *redundare, sed tamen mero casu non deleta sunt*» *Delevimus nos. ob evidentiam intentionis Auctoris; cf. rem*

similem UI. cap» 4p» 5 conveniet N; convenit. 10 est casu deficit in X. 13 lucendi) lucendi ici lucidi I). 24 nihil minus A s<>

lus; nihilominus. 27 ex sua natura) secundum nuam naturam I); *hoc in A deletur ante cx* nua natura *et in eadem linea.* 38 non ex

ilii CEHNXtZb; ct non cx alia D, (et P) non cx aliqua BFGWVPc, non est aliqua *d*; pZ *om horn* sun natura non cx. 35 aliquo alio (*ratius*

gaam aliqua alia)) aliqua alia causa EGZsNPe, aliqua causa W». aliqua ali† *ceteri.* 40 competii t); convenit. illius om l>. 4? luci-

dum causam /M *legimus cum* ||WZ{ lucidum causa A *casu* ct EM, lucidum est causam BCD! GPc, c-t causa XsG, causa est > 47 Adhuc...

cap. tp. p. 304 b 6 creatio mutatio *lacuna in* A. 4S co quod) nam D.

4 et ctinn) et non a, non X, ct 1), et praepositos H *in suppletis.* singularium) cingularum DEsG. 21 te habet) est anfe ad utrum-

libet D. sic *om* Z. 22 nd unum *om* D. Unde) Et sic D. 34 aliquid) aliquid illud D, aliquod W\ Pc. p peri-cetissimum)

perfectis summum aX. perfectus summum Z. perfectissimum ct summum P.f.

SI ALMA CONTRA GENTILES, I.IB. II. CAP. XV.

2C)5

venire ct utrique secundum quod ipsum. Quod enim de aliquo secundum quod ipsum dicitur, ipsum non excedit: sicut habere tres angulos duobus rectis aequales non excedit triangulum. Si igitur aliquid duobus conveniat, non conveniet utrique secundum quod ipsum est. Impossibile est igitur aliquod unum de duobus praedicari ita quod de neutro per causam dicatur, sed oportet vel unum esse alterius causam, sicut ignis est causa caloris corpori mixto, cum tamen utrumque *calidum* dicatur: vel oportet quod aliquod tertium sit causa un ique, sicut duabus candelis ignis est causa lucendi, *Esse* autem dicitur de omni eo quod est. Impossibile est igitur esse aliqua duo quorum neutrum habeat causam essendi. sed oportet utrumque acceptorum esse per causam, vel alterum alteri esse causam essendi. Oportet igitur quod ab illo cui nihil est causa essendi, sit omne illud quod quocumque modo est. Deum autem supra ostendimus huiusmodi ens esse cui nihil sit causa essendi. Ab eo igitur est omne quod quocumque modo est. Si autem dicatur quod *ens* non est praedicatum univocum, nihil minus praedicta conclusio sequitur. Non enim de multis aequivoce dicitur, sed per analogiam: et sic oportet fieri reductionem in unum.

Amplius. Quod alicui convenit ex sua natura, non ex alia causa, minoratum in eo et deliciens esse non potest. Si enim naturae aliquid essentialia subtrahitur vel additur, iam altera natura erit: sicut et in numeris accidit, in quibus unitas addita vel subtracta speciem variat . Si autem, natura vel quidditate rei integra manente, aliquid minoratum inveniatur, iam patet quod illud non simpliciter dependet ex illa natura, sed ex aliquo alio, per cuius remotionem minoratur. Quod igitur alicui minus convenit quam aliis, non convenit ei ex sua natura tantum, sed ex alia causa. Illud igitur erit causa omnium in aliquo genere cui maxime competit illius generis praedicatio: unde et quod maxime calidum est videmus esse causam caloris in omnibus calidis, et quod maxime lucidum causam omnium lucidorum. Deus autem est maxime ens. ut in primo libro* ostensum est. Ipse igitur est causa omnium de quibus *ens* praedicatur *.

Adhuc. Secundum ordinem effectuum oportet esse ordiriem causarum: eo quod effectus causis suis proportionali sunt*. I nde oportet quod, sicut effectus proprii reducuntur in causas proprias, ita id quod commune est in effectibus propriis, reducatur in aliquam causam communem: sicut

supra particulares causas generationis huius vel illius est sol universalis causa generationis; et rex est universalis causa regiminis in regno, supra praepositos regni et etiam urbium singularium Omnibus autem commune est *esse*. Oportet igitur quod supra omnes causas sit aliqua causa cuius sit dare esse. Prima autem causa Deus est, ut supra ' ostensum est. Oportet igitur omnia quae sunt a Deo esse.

¹⁰ Item. Quod per essentiam dicitur, est causa omnium quae per participationem dicuntur: sicut ignis est causa omnium ignitorum inquantum huiusmodi. Deus autem est *ens* per essentiam suam: quia est ipsum esse Omne autem aliud ens est ens per participationem: quia ens quod sit suum esse, non potest esse nisi unum, ut in Primo ostensum est Deus igitur est causa essendi omnibus aliis.

Praeterea. Omne quod est possibile esse et non esse, habet causam aliquam: quia in se consideratum ad utrumlibet se habet: et sic oportet esse aliquod aliud quod ipsum ad unum determinet. Unde, cum in infinitum procedi non possit. oportet quod sit aliquid necessarium quod sit causa omnium possibilium esse et non esse. Necessarium autem quoddam est habens causam suae necessitatis: in quo etiam in infinitum procedi non potest: et sic est devenire ad aliquid quod est perse necesse esse. Hoc autem non potest esse nisi unum, ut in primo libro* ostensum est. Et hoc est Deus. Oportet igitur omne aliud ab ipso reduci in ipsum sicut in causam essendi.

Amplius. Deus secundum hoc factiv us est rerum quod actu est, ut supra † ostensum est. Ipse autem sua actualitate et perfectione omnes rerum perfectiones comprehendit, ut in Primo * probatum est: et sic est virtualiter omnia. Est igitur ipse omnium factivus. Hoc autem non esset si aliquid aliud esset natum esse nisi ab ipso: nihil enim natum est esse ab alio et non ab alio: quia, si natum est non ab alio esse, est per seipsum necesse esse, quod nunquam potest ab alio esse. Nihil igitur potest esse nisi a Deo.

Item. Imperfecta a perfectis sumunt originem: ut semen ab animali. Deus autem est perfectissimum ens et summum bonum, ut in Primo ' ostensum est. Ipse igitur est omnibus causa essendi: praecipue cum ostensum sit * quod tale non possit esse nisi unum.

Hoc autem divina confirmat auctoritas. Dicitur enim in Psalmo *: *Qui fecit caelum et terram, mare, et omnia quae in eis sunt. Et Ioan. †: Omnia*

Lib. I. loc.cii.
 * I.tb. Ecap.&ut
 • Cap, sui.

• C*p. «».u.

• Cap. vu.

• Cap. «avili

• Qp.xM.nu. iu,

• Ibid., cap. mt.

• I-», CXIA, b.

⁴ triangulum) dc quo praedicatur sed est eidem convertibiliter *addit* P, qui (quod *tZd*) praedicatur eidem (ei Π) convertibiliter *addunt ceteri.pX pro* i Quod enim...
; triangulum *habebat sic*: Quod enim secundum se dc aliquo praedicitur eidem convertibile est;
secundum se *delentur et post* nliquo, *quod est in fine lineae, margo habet* secundum quod... triangulum; *hac facta mutatione patet quatuor illa verba* praedicatur eidem convertibile c>t *redundare, sed tamen mero casu non deleta sunt*» *Delevimus nos. ob evidentiam intentionis Auctoris; cf. rem similem UI. cap» 4p»*
5 conveniet N; convenit. 10 est casu deficit in X. 13 lucendi) lucendi ici lucidi I). 24 nihil minus A s<>lus; nihilominus. 27 ex sua natura) secundum nuam naturam I); *hoc in A deletur ante cx* nua natura *et in eadem linea.* 38 non ex ilii CEHNXtZb; ct non cx alia D, (et P) non cx aliqua BFGWVPc, non est aliqua *d*; pZ *om horn* sun natura non cx. 35 aliquo alio (*ratius gaam* aliqua alia)) aliqua alia causa EGZsNPe, aliqua causa W». aliqua ali† *ceteri.* 40 competii t); convenit. illius om l>. 4? lucidum causam /M *legimus cum* ||WZ{ lucidum causa A *casu* ct EM, lucidum est causam BCD! GPc, c-t causa XsG, causa est > 47 Adhuc...
cap. tp. p. 304 b 6 creatio mutatio *lacuna in* A. 4S co quod) nam D.

⁴ et ctinn) et non a, non X, ct 1), et praepositos H *in suppletis.* singularium) cingularum DEsG. 21 te habet) est anfe ad utrumlibet D. sic *om* Z. 22 nd unum *om* D. Unde) Et sic D. 34 aliquid) aliquid illud D, aliquod W\ Pc. p peri-cetissimum) perfectis summum aX. perfectus summum Z. perfectissimum ct summum P.f.

per ipsum facta sunt, ct sine ipso factum est nihil.
El Rom. xi n: *Ex quo omnia, per quern omnia, et m quo omnia, ipsi gloria in saecula.*

Per hoc autem excluditur antiquorum Natu-

ralium error, qui ponebant corpora quaedam non habere causam essendi. Et etiam quôrundam qui dicunt Deum non esse causam substantiae caeli, sed solum motus.

5 xi.| x. aX. per quetn.. aae^ûî.il D.

Comment.aria Kerrariensis

Postât wi determinatum est de principio productionis creaturarum, secundo loco determinat Sanctus Thomas determino productionis ut ex principio ct termino co-gnitis facilius ipsa productio cognoscatur.

I. Et ponit hanc conclusionem: *Xihil praeter Deum est nisi ab ipso*: idest, *Xihil est in rerum natura quod a Deo productum non sit.*

Probatur primo *. Impossibile est esse aliqua duo quorum neutrum habeat causam essendi: sed oportet vel utrumque eorum c\$sc per causam; vel alterum alteri esse causam essendi. Ergo ab illo cui nihil est causa essendi, est omne quod quocumque modo est. Ergo omnia habent esse a Deo.

Probatur primo antecedens. Impossibile est aliquod unum de duobus praedicari ita quod de neutro per cau-Mttn dicatur: Sed oportet vel unum esse causam alterius, sicut ignis est causa caloris corpori mixto; vel aliquod tertium esse causam utrique, sicut duabus candelis ignis est causa lucendi. Sed esse de omni eo quod cM praedicatur. Ergo etc. Maior probatur. Impossibile est aliquid duobus convenire secundum quod ipsum: quia quod con-venit alicui secundum quod ipsum, ipsum non excedit, cum sibi convertibiliter conveniat *: sicut *habere tres* non excedit triangulum. Ergo quod convenu pluribus, impos-sibile est ut neutri per causam conveniat. Patet consequen-tia: quia quod alicui convenit non secundum quod ipsum, per aliquam causam ei convenit; nam oppositum praedicati infert oppositum subiecti; quod cnim causam non habet, primum et immediatum est, et sic est per se ct secundum quod ipsum.

Prima autem consequentia patet. Ex opposito cnim con-sequentis infertur oppositum antecedenti. Sequitur enim: *Xon omne quod est ab eo est cui nihil est causa essendi. Ergo possunt esse aliqua duo quorum neutrum habeat essendi causam*: cum enim ipsum et illud aliud causam essendi communem non habeant, nec unum sit alterius causa, utrumque erit absque causa.

Secunda etiam consequentia est manifesta: cum supra ostensum sit Deum esse ens cui nihil sit causa essendi.

Ista ratio ridetur esse Platonis, ut dicitur *Potentia*, q. m, a. 5, *qui voluit quod ante omnem multitudinem esset ali-qua unitas.*

2. Huic autem rationi forte obstare posset quod *ens* univoce non dicitur. Ex hoc enim videretur male subsumt in ratione. Cum enim dicebatur, *Impossibile est aliquod unum dc duobus praedicari ita quod de neutro dicatur per causam*, habet veritatem de praedicato tantum univoco. I nde, si subsumatur, *Esse praedicatur de omnibus*, di-citur quod non praedicatur univoce. – Sed respondet San-ctus 'l'homas quod, licet non sit praedicatum univocum, non tamen est acquivocum, sed analogum: et propter hoc, scilicet, oportet fieri reductionem in unum. Sicut enim in univocis praedicatis secundi modi per se, oportet ut omnia de quibus illud praedicatur reducantur in unum cui illud primo et secundum quod ipsum convenit, ita ct in analogis. Primum enim analogatorum est cui primo et secundum quod ipsum convenit analogum. I nde maior vera est non tantum de praedicato univoco, sed etiam de analogo.

3. Advertendum circa efficaciam rationis, quod, cum Sanctus Thomas intendat probare omnia a Deo esse effe-ctive, ex ista ratione non videtur haberi quod sit causa omnium effective. Ex eo enim quod aliquid sit secundum ipsum tale, quod est huius rationis fundamentum, non ha-betur quod sit causa effectiva ut alia sint talia. Sufficit

enim quod sit causa formalis: sicut triangulus est causa formalis quare isosceles *habeat tres*. Sed licet explicite non habeatur quod sil causa effectiva, habetur tamen impli-cite. Quod cnim convenit alicui et non secundum quod ipsum, oportet quod aut ab eo quod est secundum sc-ipsum illud habeat effective, aut ab aliquo quod utrumque eminenter contineat. Quod enim secundum esse actuale convenit alicui distinctum ab cius essentia et non secun-dum quod ipsum, necesse est ut ab aliqua causa illud acci-piat. Esse autem distinguitur ab essentia creaturae: non potestque Deo aliqua alia causa superior esse, cum sit prima causa et ens per se necesse esse. Ideo oportet quod alia habeant ab ipso Deo esse suum etiam effective.

II. \d evidentiam illius propositionis, *Quod alicui con-venit non secundum quod ipsum, per aliquam causam Con-venit ei*. considerandum est quod, cum quaedam sint prae-dicata essentialia, ei scilicet quae sunt primi modi *per se**, quaedam vero quae non sunt essentialia, sed ad secundum modum *per se* pertinent; *secundum quod ipsum* ct *non secundum quod ipsum* in utrisque praedicatis consideratur. I t universaliter verum est quod omne conveniens alicui non secundum propriam differentiam, convenit sibi for-malitê! per aliam causam a subiecto distinctam, sive di-stinguatur ab ipso realiter. sive secundum rationem. Si cnim convenit per aliquod aliud subiectum. cui primo conveniat, ad ipsum sicut superius aut inferius essentielle se habens, tunc illa causa a subiecto ratione tantum di-stinguitur: sicut cum dicimus *habere tres* convenire iso-sceli et figurae ratione trianguli. Si autem illud cui primo convenit non se habet sicut superius et inferius ad sub-iectum, tunc talis causa a subiecto realiter distinguitur: sicut dicimus validitatem convenire omnibus calidis per ignem; ignis enim ab illis secundum >uam substantiam realiter distinguitur, licet aliqua eius participatio in illis sit, ex qua ignis proprietatem participant. Illa ergo pro-positio sic intelligitur: Quod convenit alicui non secundum quod ipsum, convenit sibi per aliquam causam a se aut realiter aut secundum rationem distinctam, secundum quod diversimode primum subiectum ad secundum comparatur.

2. Circa illam propositionem, *Quod causam non habet primum et immediatum est*, advertendum quod praedica-tum non habens causam dicitur *primum*, quia nullum aliud praedicatum prius eo convenit subiecto quod sit sibi causa ut praedicetur. Dicitur etiam eadem ratione *immediatum*. quia inter ipsum et subiectum nihil mediat per quod inhaereat subiecto.

3. Circa aliam propositionem, *Quod de aliquo secundum quod ipsum dicitur, ipsum non excedit, ct convertitur cum ipso* dubitatur. In proposito enim esse convenit Deo se-cundum quod ipsum est, et tamen ipsum excedit: cum aliis, quae non sunt Deus, conveniat. Ergo est falsa pro-positio. Et videtur Sanctus Thomas in ratione implicare contradictionem.

Respondetur quod dupliciter potest intelligi praedica-tum non excedere subiectum. Primo modo, formaliter su-mendo subiectum et secundum propriam rationem: sicut *habere tres* convertitur cum triangulo et ipsum non ex-cedit, quia nulli convenit per se cui non conveniat ratio trianguli. Secundo modo, sumendo subiectum aul for-maliter secundum propriam rationem, aul secundum ali-quam eius participationem. Et sic esse non excedit Deum: quia omne cui convenit esse, aut est Deus, aut similitu-dine eius participat; ct nulli creaturae convenit esse nis: inquantum aliqua divina similitudine participat.

* Cl. Comment, cwp. fi, mit.

* Cf. lt. Ht

* Cl lest, et vir.

n tn ;

* α) ... r*

* (x 1

Hoc ergo secundo modo intellexit Sanctus Thomas quod alicui convenit secundum quod ipsum, non excedere subiectum: quia scilicet nulli convenit nisi illi subiectum aut secundum propriam eius rationem, aut secundum aliquam participatam eius similitudinem, conveniat. Propter hoc subiunxit quod *etiam in analogis oportet Jieri reductionem ad iiiiitiin*, cui scilicet primo et per se illud conveniat, et secundum cuius participationem alia dicantur talia.

4. Advertendum quoque quod quidam ex hoc loco accipiunt non esse idem apud Sanctum I hornam, de mente Aristotelis in I *Poster. I, per se el secundum quod ipsum*. sed se habere inter se sicut inferius et superius: dum videtur velle aliquid posse convenire pluribus per se, non autem secundum quod ipsum. Sed, ut diximus in annotationibus I *Posteriorum*, admisso hanc esse mentem Sancti Thomae in hoc loco (quod tamen non constat), aliter accipitur hic *per se* ct *secundum quod ipsum*, ct aliter in I *Posteriorum*. Hic enim dicitur *praedicatum secundum quod ipsum* quod convenit subiecto secundum cius propriam et adaequatam rationem, qua ab omnibus aliis differt, quae est ratio differentiativis: ct est idem quod *primo conveniens*. Xam sic *secundum quod ipsum* est inferiik ad *per se*: omne enim *secundum quod ipsum* convenit *per se*. sed non c contra; sicut *risibile* convenit per se Sorti, sed non primo, sive non secundum quod ipsum. – Ibi autem, secundum mentem Aristotelis, ut exponit Sanctus Thomas sequendo textum suum, accipitur *praedicatum secundum quod ipsum* pro eo quod convenit alicui ex aliqua causa existente in essentia subiecti. Sic namque *secundum quod ipsum* non est idem quod *primo*, sed convertitur cum *per se*: nam et *praedicatum per se* ibidem dicitur quod habet causam in subiecto, licet illa causa non sit totalis ct adaequata ratio subiecti.

III. *Secundo* *. Deus est maxime ens. Ergo est causa omnium de quibus praedicatur. Antecedens in Primo est ostensum. Consequentia vero probatur. Quia illud est causa omnium in aliquo genere cui maxime convenit illius generis praedicatio sicut quod est maxime calidum est Causa caloris in omnibus calidis, ct maxime lucidum est causa omnium lucidorum

Hanc propositionem probat sic. Quod alicui convenit ex sua natura, minoratum et deliciens in eo esse non potest. Igitur quod alicui minus convenit quam aliis, non convenit ei ex sua natura tantum, sed ex alia causa. Ergo cui illud maxime convenit, erit causa omnium illius generis. Probatur antecedens. Quia, si naturae aliquid essenziale subtrahatur vel addatur, iam altera natura erit: ut patet in numeris. – Prima consequentia patet quia ex opposito praedicati ad oppositum subiecti arguitur. Secunda vero consequentia est manifesta. Quia quod convenit aliquibus delicienter, cum non conveniat illis cx natura tantum, sed ex alia causa, non poterit ex alia sibi causa convenire quam ex ea in qua illud maxime et perfectissime reperitur: cum omne imperfectum ad perfectum reducat

Ad evidentiam illius propositionis, *Quod convenit alicui ex sua natura et non ex aliqua causa. minoratum in eo et deliciens esse non potest*, attendendum quod dupliciter aliquid dicitur convenire alicui ex natura: aut quia est essentia xel pars essentiae; aut quia essentialia principia consequitur Prima facie videtur Sanctus Thomas primo modo accipere: cum illam propositionem probet per hoc quod, si naturae aliquid subtrahatur vel addatur, iam altera natura erit. Sed si consideretur intentum ad quod assumitur dicta propositio, apparebit quod et secundo modo accipienda sit. Xon solum enim quod essenziale est, sed et quod naturam rei consequitur praecise et non ab aliqua alia causa, deliciens et diminutum esse non potest. Et utrumque ex ea probatione consequitur. Si enim essenziale praedicatum est, certum est quod nec augeri nec minui potest. Et ideo si aliquid inveniatur deliciens aut excedens rei alicuius essentiam, iam non erit illius essentia. Si etiam sil accidens deliciens ab eo quod rei alicuius essentiam consequitui, iam illa non erit essentia a qua fluit complete, sed alia: quia, posita causa totali et completa, necesse est poni effectum; maxime quando per simplicem

quandam emanationem resultat. Iit ita defectus huiusmodi resultat, non ex aliquo defectu essentiae rei, cum illa deliciens esse non possit, sed ex alia causa extrinseca, per cuius remotionem minoratur. Et ideo, cum essentiae nihil addi vel subtrahi possit, si delicienter aliquid alteri conveniat, non ab essentia rei praecise, sed ab alia etiam causa dependet. Oporteret enim, si dependeret ab essentia solum, quod eius defectus in defectum essentiae resultaret, quod, ut dictum est, esse non potest. Sicut, si esse calidum alicui delicienter conveniat, esse calidum non attribuitur essentiae rei tantum, sed igni etiam, per cuius participationem est calidum: el quia parum de natura ignis participat, ideo parum caliditatis habet.

Advertendum autem quod convenienter addit dictionem exclusivam Sanctus Thoma*, cum concludit: Quod *igitur alicui minus convenit quam aliis, non convenit ei ex sua natura tantum*. Quia non vult negare aliquid deliciens et diminutum posse alicuius naturam sequi: potest enim aliquid mixtum ex natura sua parum aliquid caliditatis habere. Sed vult in huiusmodi oportere aliam causam praeter ipsam naturam invenire, per cuius remotionem illud sit minoratum: sicut, praeter naturam mixti parum habentis de c.iliditate, dicimus ignem illius caliditatis causam esse, quo quia mixtum illud parum participat, necesse est parum caliditatis habeat.

IV. *Ienio*. Esse est commune omnibus. Ergo supra omnes causas est aliqua prima causa cuius est dare esse. Sed Deu* est prima causa. Ergo etc. – Probatur prima consequentia. Quia oportet effectibus causas proportionari, ut particularium sint causae particulares, communium autem sim causae commune.'» ct universales. Declaratur per exemplum de sole et rege.

-- Dc m.itena huiu* rationis dictum est satis in Pruno*. I num tantum occurrit dubium dissolvendum. Nam multi sunt effectus particulares qui in causam dumtaxat universalem reducuntur: sicut multa a sole tantum producuntur; ct multa particularia a Deo tantum, sicut anima intellectiva, sicut gratia, et similia. Ergo non oportet effectus esse, ad modum dictum, causis proportionates.

Respondetur quod non est mens Sancti Thomae, neque Aristotelis, a quo dicta propositio sumpta est, quod effectus aliquis particularis non possit ab universali causa immediate produci, sunt enim multi particulares effectus, ut arguebatur, qui a sola universali causa producuntur: sed quod, ubi in effectibus particularibus a particulari et universali causa productis aliquid invenitur illi effectui proprium ct aliquid sibi et aliis commune, quantum ad proprium refertur in causam propriam ct particularem, quantum vero ad commune refertur in causam communem; ct sic effectus causis proportionantur.

Dicitur secundo, quod etiam ubi a causa universali particularis effectus producitur, est ibi proportio inter causam el effectum; inquantum causa universalis producit talem effectum per virtutem in ipso contentam quae illi effectui adaequatur, licet illa virtus identificetur in illo virtuti alterius rei productivae. Possumus enim in tali universali causa diversas virtutes secundum rationem distinguere, diversorum effectuum productivas.

I. *Quarto*. Deus per essentiam suam est ens, alia vero per participationem: quia Deus est ipsum esse. Tale autem non est nisi unum, ut ostensum est in Primo. Ergo etc. – Patet consequentia. Quia quod est per essentiam tale, est causa omnium quae per participationem dicuntur.

De fundamento huius rationis visum est in Primo *. * Ci Comment. Hoc tantummodo hic attendendum est, quod esse *per Jr' essentiam tale* hoc loco accipitur pro eo quod est esse totaliter ipsam essentiam et entitatem praedicati; esse aulem *per participationem* est habere in se praedicatum aliquo modo, sed non esse eius essentiam totaliter, immo habere aliquid aliud per quod limitetur Xon autem accipitur prout esse ens per essentiam est idem quod esse perfectissimum et infinitum: ut accipit Scotus, dist. vm Primi, q. 1, 2 part., ad *, ubi dicit aliquid dici per participationem *quia est pars respectu eius quod natum est esse injinitum, prout omne minus dicitur pars*.

Quinto. Omne possibile reduci tandem oportet tanquam in causam in aliquid quod sit necessarium Et omne necessarium quod habet causam, necesse est reduci m aliquid necessarium quod suae necessitatis causam non habeat. Hoc autem est solus Deus. Ergo etc. Hanc rationem tetigit Sanctus Thomas etiam in Primo, cap. xv. \idc ibi.

Sexto, Deus est virtualiter omnia. Igitur est omnium factivus. Ergo est omnium causa. – Probatur antecedens. Quia est rerum factivus secundum quod est actu. In sua autem actualitaic omnium rerum perfectiones continet. Igitur etc. – Prima consequentia patet. – Secunda vero probatur. Quia si aliquid esset natum esse et non ab ipso Deo, non esset omnium tactis us. Non enim potest dici quod aliquid sit natum esse ab alio, et sic dicatur Deus eius esse productivus: ct natum etiam sit esse non ab alio. Si enim aliquid natum sit esse non ab alio, est per seipsum necesse esse. Tale autcm non potest ab alio esse. Ergo non potest idem esse natum esse ab alio, et natum esse non ab alio» Et sic sequitur quod non stant simul quod aliquid possit esse non a Deo, ct quod Deus sit omnium factivus.

Ad evidentiam istius propositionis, *Si aliquid natum est non ab alio esse, est per seipsum necesse esse*, advertendum quod per se necesse esse dicitur quod nullo alio indiget ad hoc ut sit. Hoc autem convenit ei quod natum est esse non ab alio: si enim potest esse, et non ab alio, ad hoc ut sit alio non indiget. Ideo omne tale est per se necesse esse.

Septimo, Deus est perfectissimum ens et summum bonum. Ergo est omnibus causa essendi: praesertim cum non possit tale esse ni>i unum. – Probatur consequentia. Quia imperfecta originem sumunt .l perfecti* ut semen ab animali.

Adverte quod idcirco addidit Sanctus Chômas, *praesertim cum non possit tale eave nist unum*, quia, si essent plura perfectissima entia ct summe bona, posset aliquis dicere quod non oporteret unum illorum esse omnium causam, scd sufficeret ut illa summe bona essent aliis causa essendi. Sed si ponamus unum esse dumtaxat >umme bonum, non habebit haec cavillatio locum.

Circa illam propositionem, *Imperfecta a perfectis sumunt originem*, advertendum quod illud habet veritatem secundum ordinem causae efficientis: et in hoc sensu intelligit eam Sanctus Thomas. Secundum autem ordinem causae materialis ct viae, est e converso; omne enim quod procedit de potentia ad actum, prius pervenit ad esse imperfectum quam ad esse perfectum.

Confirmatur ultimo conclusio auctoritate Psalmi, *Qui fecit caelum et terram* etc.; ct *Ioan. 1, Omnia per ipsum* etc.; et *Rom, xi, Ex quo omnia* etc.

Excluduntur vero per hoc errores dicentium quaedam corpora non habere causam essendi; et dicentium Deum non esse causam substantiae caeli, sed tantum motus.

\ 1. Circa ultimum errorem, praetermissis multiplicibus rationibus quibus probatur a recte sentientibus de mente Xristotelis esse el Commentatoris quod caelum secundum suam substantiam sit a prima causa productum, occurrit pro illius erroris confirmatione dubium ex † *Caeli* *. Ex processu enim Aristotelis ibidem habetur quod omne genitum est corruptibile et potest non esse. Sed nullum perpetuum et incorruptibile potest non esse. Ergo nullum perpetuum et incorruptibile est genitum. Caelum est huiusmodi. Ergo etc.

Si dicatur quod perpetuum non potest non esse per potentiam intrinsecam, sed bene per potentiam extrinsecam: contra. Quia propositio Aristotelis sumpta pro minori est apud ipsum universaliter vera. Quod constat ex hoc, quia ponit *semper ens* et *non semper ens* contradictorie opponi; et non posse eidem convenire *possibile semper esse* et *possibile non semper esse*, sive *possibile quandoque non esse*, quod idem est. Sed perpetuum est possibile semper esse. Ergo sibi nullo modo potest convenire ut possit aliquando non esse. Nullo ergo modo, secundum Aristotelem, caelum est genitum aut factum.

Confirmatur. Quia Commentator, ibidem, commento † 24,

ait *esse per se notum quod illud quod est possibile ab extrinseco, est possibile ex se*. Si ergo perpetuum potest non esse per potentiam extrinsecam, poterit non esse et per potentiam intrinsecam. Cuius oppositum dicis Aristotelem intendere.

VII. Respondetur primo, quod processus Aristotelis est ad probandum perpetuum non esse genitum in tempore. Sanctus Thomas autcm hic non dicit caelum esse factum in tempore: sed absolute esse factum, sive in tempore factum sit sive ab aeterno.

Dicitur secundo, quod responsio data, ut bene probatur, non est ad mentem Aristotelis secundum cos qui de mente eius ponunt esse quod Deus de necessitate naturae agat. Nam, cum ponat Deum agere dc necessitate naturae, perpetua quae sunt a Deo ab aeterno producta, non possunt desinere esse per subtractionem influxus divini: quin -icut Deus non potuit non producere, ita non potest suum subtrahere influxum. Ad maiorem ergo argumenti responderetur quod mens Aristotelis est omne genitum et facium in tempore esse corruptibile tam ex extrinseco quam ex se: hoc enim dicebat contra Platonem ponentem corpora caelestia esse secundum se corruptibilia sed ab extrinseco esse incorruptibilia ; ct loquebatur de facto et genito per transmutationem. Inde, ad hunc sensum admissa minore, scilicet quod nullum perpetuum potest non esse per transmutationem, conceditur quod nullum perpetuum esi factum per transmutationem, neque est factum in tempore, neque etia in caelum. Scd haec intentio Aristotelis conclusioni Sancti Thomae non adversatur. Non enim ponimus caelum per transmutationem alicuius materiae esse factum, scd per simplicem emanationem. Neque hoc loco intendit Sanctus Thoma* probare quod omnia sint a Deo in tempore: scd absolute quod omnia ab ipso habeant esse.

Ad confirmationem ex verbis Commentatoris, dicitur eodem modo.

VIII. Scd videtur quod haec responsio non satisfaciat. Accipit enim Aristoteles genitum et corruptibile secundum quod opponuntur ingenito et incorruptibili, quae dicit inter se converti. Constat autcm quod, apud ipsum, ingenitum dicitur quod nullo modo incoepit esse, et *de quo non potest dici quod nunc est et prius non fuit*: incorruptibile autcm dicitur quod nullo modo potest desinere esse, et *de quo non potest dici, nunc est et posterius ium erit*. Ergo et genitum, apud ipsum, dicitur quod incipit esse, quomodocumque incoeperit: corruptibile autem quod aliquando desinet, quomodocumque hoc sit.

Respondetur quod utique isti termini sic accipiendi sunt ad mentem Aristotelis. Sed tamen, quia antiqui poetae theologizantes, contra quos arguebat, et Plato, ut eius verba praetendere videbantur in *Timaeo* *, dum vult universi ordinem ex elementis inordinatis factum esse, non ponebant nisi productionem et desitionem quae est per transmutationem: ideo apud ipsos idem erat nullo modo incipere esse, et non incipere esse per transmutationem: et similiter, incipere esse absolute, et incipere esse per transmutationem; ct eodem modo dc desitione. Ideo Philosophus contra ipsos arguit non posse esse aliquid genitum ct incorruptibile; quia omne genitum oportet esse corruptibile per transmutationem secundum eorum positionem, sicut per transmutationem incipit esse: et si non incipit esse per generationem, nullo modo esse incipit. Secundum veritatem autem, ct secundum opinionem ipsius Aristotelis, potest aliquid esse facium per simplicem emanationem. ct esse incorruptibile ab intrinseco, tanquam nullum habens in se principium corruptionis: ut palet de anima intellectiva ct intelhgcntiis. si ponantur, ad mentem Aristotelis, esse producta a Deo effective. Istud est quantum ad mentem Aristotelis. De quo etiam inferius, cap. lXXXI, sermo liet.

IX. Quantum autcm ad ipsas propositiones in sc, dicitur ad maiorem quod, si termini proportionabiliter sumantur, vera est. Si enim accipiatu genitum sive factum ut idem est quod *per transmutationem productum*, et similiter corruptibile ct posse non esse *per transmutationem*. omne facium potest non esse Si etiam accipiatu facium

* Gy>. x ii. 7, «». T)l l. 27.

IHJ.

. q . . p m c .

* p f t r » . . m , » ' .

* C * . ; . p r t o c .

postibile ab
tuum pofc?
non esse c:
din's An<to

ristoteh* m
in tempore,
esse factum
in tempore

ic probatur,
ii Je mente
iturae agar,
iturae, per-
:>n possunt

quia sicut
suum sub-
t respon-
el factum
quam <<

i corpi
.Xtriueco
;enito pvr *I
i minore,

xrr trans-
1 est fi-
tempore,
elis con-
m poni-

iac esse
toe lucu
it a Deu
int esse.
dicitur

isiacut.
undum
c dicit
im. in-

de
incot-
esinerc
i/s non
it esse

piendi
Oetae

elus
 t uni-
 , non
 t per
 nodo

nem;
I r
Phi-
I ge-
es*

posi-
tion
ipit
«iu»
ma:

nam
atrt
ien-
est
ius

di-
àt?
um
Of

jut.
jm

per simplicem emanationem, et similiter posse non esse *per simplicem actionem aut per subtractionem actionis conservativae*, omne tactum potest non esse. Sed si accipiatur *factum per simplicem emanationem*, et posse non esse *per transmutationem sive per potentiam intrinsecam*, falsa est propositio.

Similiter ad minorem dicitur quod nullum perpetuum potest non esse per potentiam intrinsecam aut per transmutationem. Sed bene aliquod potest non esse per po-

tentiam extrinsecam et simplicem actionem ipsum annih-
lantem, aut per subtractionem actionis conservantis.

Cum autem arguitur, quia idem non est possibile semper esse et possibile aliquando non esse: dicitur quod verum est *eodem modo*. Sed quod aliquid sit possibile semper esse per potentiam intrinsecam, et sit possibile aliquando non esse per potentiam extrinsecam, hoc non est inconueniens.

Cetera vide in Capreolo, II *Sent.*, d. 1, q. 11; ct ab aliis
XII *Metaphysicae*.

CAPITULUM DECIMUM SEXTUM

QUOD DEUS EX NIHILO PRODUXIT RES IN ESSE

autv,n apparet quod Deus res in
43 hBSjfr essc Pn)L^uxil ex nullo praeexistente
sicut

Si enim est aliquid effectus Dei, aut
 praeexistit aliquid illi, aut non. Si non, habetur
 propositum: scilicet quod Deus aliquem effectum
 producat ex nullo praeexistente. Si autem aliquid
 illi praeexistit, aut est procedere in infinitum,
 quod non est possibile in causis naturalibus, ut
 y ¶ Philosophus probat in II *Metaphysicae* ¹: aut erit
 devenire ad aliquod primum quod aliud non
 praesupponit. Quod quidem non potest esse nisi
 'fc ■■ ipse Deus. Ostensum est enim in primo libro
 quod ipse non est materia alicuius rei: nec potest
 esse aliud a Deo cui Deus non sit causa essendi.

• **o** ?ut ostensum est Λ Relinquitur igitur quod Deus in productione sui effectus non requirit materiam praeiacentem ex qua operetur.

Adhuc. Unaquaeque materia per formam superinductam contrahitur ad aliquam speciem. Operari ergo ex materia praeiacente superinducendo formam quocumque modo, est agentis ad aliquam determinatam speciem. Tale autem agens est agens particulare: causae enim causatis proportionales sunt*. Agens igitur quod requirit e\ necessitate materiam praeiacentem ex qua operetur, est agens particulare. Deus autem est agens sicut causa universalis essendi, ut supra * ostensum est. Igitur ipse in sua actione materiam praeiacentem non requirit.

Item. Quanto aliquis effectus est universalior, tanto habet propriam causam altiore: quia quanto causa est altior, tanto ad plura virtus eius extenditur. Esse autem est universalius quam moveri: sunt enim quaedam entium immobilia, ut etiam philosophi tradunt, ut lapides et huiusmodi. Oportet ergo quod supra causam quae non agit nisi movendo et transmutando, sit illa causa quae est primum essendi principium. Hoc autem ostendimus* esse Deum. Deus igitur non agit tantum movendo et transmutando. Omne autem quod

non potest producere res in esse nisi ex materia
praeiacente, agit solum movendo et transmutando:
facere enim aliquid ex materia est per motum vel
mutationem quandam. Non ergo impossibile est
producere res in esse sine materia praeiacente.
Producit igitur Deus res in esse sine materia prae-
iacente.

Praeterea. Quod agit tantum per motum et mutationem non competit universali causae cuius quod est esse: non enim per motum et mutationem lit ens ex non ente simpliciter, sed ens hoc ex non ente hoc. Deus autem est universalis essendi principium, ut ostensum est '. Non igitur sibi competit agere tantum per motum aut per mutationem. Neque igitur sibi competit indigere praeiacenti materia ad aliquid faciendum.

Amplius. Unumquodque agens sibi simile agit quoquo modo. Agit autem unumquodque agens secundum quod actu est Illius igitur agentis erit producere effectum causando aliquo modo formam materiae inhaerentem quod est actu per formam sibi inhaerentem, et non per totam substantiam suam: unde Philosophus, in VII *Metaph.* * probat quod res materiales, habentes formas in materiis, generantur a materialibus agentibus habentibus formas in materia, non a formis per se existentibus. Deus autem non est ens actu per aliquid sibi inhaerens, sed per totam suam substantiam. ut supra * probatum est. Igitur proprius modus suae actionis est ut producat rem subsistentem totam, non solum rem inhaerentem, scilicet formam in materia. Per hunc autem modum agit omne agens quod materiam in agendo non requirit. Deus igitur materiam praeiacentem non requirit in sua actione.

Item. Materia comparatur ad agens sicut receptans actionem quae ab ipso est: actus enim est agentis ut a quo, est patientis ut in quo. Igitur requiritur materia ab aliquo agente ut recipiat actionem ipsius: ipsa enim actio agentis in patiente recepta est actus patientis et forma

' Gap, praec.

- s.Th. 1.7: bid.
VI, un, j, ò.

• l.ib.l. cap xxii.
1011.

1 res *poft* in esse aXPc.   3 nullu) nihilo CEY.   4 aliquid) aliquis \VZ, *om* (i. (i scilicet «»i D.   9 naturalibus) materialibus IV.
11 aliquid) aliquid DY.   13 nisi *Ita* DZsF; *om ceteri*.   13 Ostensum... quod] ut in primo libro ostensum c.M quod D.   36 operetur
Ita D; operatur *ceteri*.   35 ut etiam) ut et Dc, ut EXYZxH.   3<» philosophi tradunt) (supra E) ostensum est I G\\.
tummodo Pc.   41 Omne... ba transmutando *horn om* I).   <» tantum) tan-

6 Producti... praeiacente *horn om* GNYZ.   14 tantum *om* I).   19 agentis erit) est I).   3u Igitur) Ad hoc igitur D.   41 patienti»
ct forma *Ita* WsE; ct forma patientis D, patientis ct (forma aut om) NZ, agentis ct formae P, patientis ct formae *ceteri*.

aut aliqua inchoatio fornac. in ipso. Deus autem non agit actione aliqua quam necesse sii in aliquo patiente recipi: quia sua actio est sua substantia, ut supra " probatum est. Xon igitur ad producendum effectum requirit materiam praeiacentem.

Praeterea. Omne agens quod in agendo requirit materiam praeiacentem, habet materiam proportionatam suae actioni, ut quicquid est in virtute agentis, totum sit in potentia materiae: alias non posset in actum producere quicquid est in sua virtute activa, et sic frustra haberet virtutem ad illa. Materia autem non habet talem proportionem ad Deum. Xon enim in materia est potentia ad quantitatem quamcumque. ut patet per Philosophum, in III /-7zr\ûorm : cum tamen div ina potentia sit simpliciter infinita, ut in Primo * ostensum est. Deus igitur non requirit materiam praeiacentem ex qua de necessitate agat.

Adhuc. Diversarum rerum diversae sunt materiae: non enim est eadem materia spiritualium et corporalium, nec corporum caelestium et corruptibilium. Quod quidem ex hoc patet quod recipere, quod est proprietas materiae, non eiusdem rationis est in praedictis: nam receptio quae est in spiritualibus est intelligibilis, sicut intellectus recipit species intelligibilium non secundum esse materiale; corpora vero caelestia recipiunt innovationem situs, non autem innovationem essendi, sicut corpora inferiora. Xon est igitur una materia quae sit in potentia ad esse universale. Ipse autem Deus est totius esse activus universaliter. Ipsi igitur nulla materia proportionaliter respondet. Non igitur materiam ex necessitate requirit.

Amplius. Quorumcumque in rerum natura est aliqua proportio et aliquis ordo, oportet unum eorum esse ab alio, vel ambo ab aliquo uno: oportet enim ordinem in uno constitui respondendo ad aliud; alias ordo vel proportio esset a casu, quem in primis rerum principiis ponere est impossibile, quia sequeretur magis omnia alia esse a casu *. Si igitur sit aliqua materia div inae actioni proportionata, oportet vel quod alterum

sit ab altero, vel utrumque a tertio. Sed cum Deus sit primum ens et prima causa*, non potest esse effectus materiae, nec potest esse ab aliqua tertia causa. Relinquitur igitur, si invenitur aliqua materia proportionata divinae actioni, quod illius ipse sit causa.

Adhuc. Quod est in entibus primum, oportet esse causam eorum quae sunt: si enim non essent causata, non essent ab ipso ordinata, ut iam* ;'v:n ostensum est. Inter actum autem et potentiam talis est ordo quod, licet in uno et eodem quod quandoque est potentia quandoque actu, potentia sit prior tempore quam actus, licet actus sit prior natura; tamen, simpliciter loquendo, oportet actum potentia priorem esse: quod patet e.\ hoc, quod potentia non reducitur in actum nisi per ens actu. Sed materia est ens in potentia. Ergo oportet quod Deus, qui est actus purus, sit simpliciter ea prior- et per consequens causa ipsius. Non ergo suae actioni praesupponitur materia ex ne-

Item. Materia prima aliquo modo est: quia est ens in potentia. Deus autem est causa omnium quae sunt, ut supra ostensum est. Deus igitur ■U'.r* est causa materiae primae. Cui nulla praeexistit. Divina igitur actio naturam praeexistentem non requirit.

Hanc autem veritatem divina Scriptura confirmat, dicens, *Gen. t': fn principio creari/ Deus caelum cl lenam*. Nihil enim est aliud creare quam absque materia praeiacenti aliquid in esse producere.

Ex hoc autem confutatur error antiquorum philosophorum qui ponebant materiae omnino nullam causam esse, eo quod actionibus particularium agentium semper videbant aliquid actioni praeiacere: ex quo opinionem sumpserunt, omnibus communem, quod e.v *nihilo nihil fd**. Quod quidem in particularibus agentibus verum est. Ad universalis autem agentis, quod est totius esse activum, cognitionem nondum pervenerant. quem nihil in sua actione praesupponere necesse est.

15 cum Limcn] cum igitur tamen CGXY*I., cum igitut N5, igitur cum \\", cum autem Λ cum ergo I*. i6 simpliciter] Mtuplcx χλ. simplex et Pc. eiusdem rationis /-,».<f est OWZ. 37 materiale Ita \V5. materine 5Pc, naturale GXY, naturale ct materiale N, materiale sed immateriale Z, corporale D. caelestia] supercaelestia aPr. 3t activus] actu?» («. factivus B, causa P: D *legit*: Ipse lutem eu totius esse actus universalis. 34 natura cm] natura est. est x 35 oportet unum connu esse ab olio] unum oportet esso ab alio eorum ». oportet unumquodque eorum ab nlk» eorum E. 36 uno) tertio IM. 40 magis omnia alia] omnia magis alia 3, omnia magi* naturalia sN, omnia alia D; p\ *om hom* quem in... a casu, 43 vel quod) quod vel EZ. quod b. vel (oportet) quod N. S sunt) sunt post simpliciter l), sunt (*spat.*) X. i3 tempore quam actus) actu tempore D. 18 punts] primus et punis I'J. 'o Nihil] Non b 35 actionibus) in actionibus IVf. 3S nihilo) nullo a.\. 41 activum] actuum aXsN, actionem N.

Cornmellaria Ferrariensis

PosKd.AM determinavit Sanctus Thomas de principio ct termino actionis divinae, nunc de ipsa actione determinat Circa hoc autem duo facit: primo enim agit dc ipsa absolute; secundo, per comparisonem ad suppositum agens, capite xx.

Circa primum duo facit; primo, agit dc specie actionis; secundo, quaedam a ratione illius actionis excludit, capite xvii.

i. Quantum ad primum, ponit hanc conclusionem : *Deus in esse produxit res ex nullo praeexistente sicut ex materia*. Et est idem dicere quod, *Deus res per creationem produxit*: nam creare est ex nullo subiecto aliquid producere.

Probatur primo. Effectui Dei aut aliquid praeexistit: aut non. Si non, habetur propositum. Si sic, cum non sit procedere in infinitum in causis materialibus , ex II .Ve-*taphrs.*, erit devenire ad aliquod primum subiectum quod altud non praesupponit, et est a Deo productum, ut patet ex praecedenti capitulo. Ergo Deus in productione sui effectus non requirit materiam praeiacentem ex qua operetur.

Adverte quod non est idem producere aliquid *in nueriat* ct producere aliquid e.v *materia*. Deus enim aliqua in materia praeexistenti producit : sicut animam intellectivam in materia disposita. Xon tamen ex ipsa materia eant producit, quasi ad eius productionem materiam praeexi-

• Cep *||| It

•Op.m.< ., Th t 1«.

• l>p. XIJII.

• Cap. price.

• (i. 11 /'&/<.. iv, 7. 8.

• Ct. Comment, cap. vi. init.

cum
>n pote#
b aliqua
ir aliqua
od illius

oportet
non es-
ut iam* :
tentiam
n quod
>otenfia
it priât
: actum
\ quod
is actu.
oportet
pliciter
. Non
ex ne-

lia est
inium
igitur *c*
*xistii.
i non

con-
Deus
rearc
i esse

>nim
mino
lieu-
tioni
mni-
food /■
est.
esse
item
.t.

x ak
. nw-
n> ea
jm a.
ruU-

stitt:
i sit
3/c- ' *-!x' J
uod
Met
AH
P

qua
ett-
s»D
ni-

Mentem requirat : nam ipsa non educitur de potentia materiae, licet in materia producat.

II. *Secundo.* Agens quod requirit ex necessitate materiam praeiacentem ex qua operetur, est agens particulare. Deus autem est causa universalis essendi. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia operari ex praeiacenti materia est agere ad determinatam speciem: cum omnis materia per formam superinductam ad aliquam speciem contrahatur. Agere autem hoc modo est agentis particularis: cum causae sint causatis proportionales. Ergo etc.

2. Sed circa illam propositionem, .lgen.v *ad determinatam speciem est agens particulare*, dubitatur. Nam Deus, producendo hominum, agit ad determinatam speciem. Et universaliter verum est quod quicquid agit, ad aliquam determinatam speciem agit. cum nihil sit in rerum natura quod ad aliquam speciem determinatam non sit. Deus autem est agens universale, ut assumitur in ratione. Ergo est falsa illa propositio.

Respondetur quod agere ad determinatam speciem potest dupliciter contingere: scilicet materialiter, et formaliter. Agere formaliter est rationem illius speciei esse rationem formalem secundum quam aliquid ab agente producit: sicut agere ad speciem hominis formaliter est rationem hominis esse formalem rationem secundum quam aliquid ab agente producit, ut scilicet hoc producat ab illo agente inquantum homo est, non inquantum aliquid aliud. Agere autem materialiter est producere aliquid ad speciem determinatam, non tamen inquantum talis species est, sed inquantum aliquam aliam rationem habet: sicut diciiurus solum esse hominis productivum materialiter, non autem formaliter, quia, licet hominem producat, non tamen inquantum homo est producit, ita quod ratio hominis si ratio formalis secundum quam a sole producit, sed inquantum corpus aut animatum: nam ratio hominis non est ratio adaequata producibilis a sole

In proposito ergo accipitur agere ad determinatam speciem formaliter, non autem materialiter. Sic enim est agentis particularis. Oportet enim, si ratio formalis obiecti potentiae agentis est particularis et determinata, ut et ipsam agens, ut sic, sit particulare et limitatum dicitur enim agens particulare et limitatum quia non potest in omne ens, sed in aliquid determinatum. Sic etiam verum est quod omne agens ex praeiacenti materia agit ad determinatam speciem entis: quia materia semper per receptionem formae ad aliquam speciem determinatur. Non accipitur autem hoc loco *species* pro specie specialissima, sed pro omni eo quod determinatum gradum entis importat. Sic enim caelum, quamvis sit agens universale per comparisonem ad alia agentia inferiora, absolute tamen est agens particulare, quia non agit nisi quod ad rationem corporis determinatur.

Deus autem agit ad determinatam speciem materialiter, non autem formaliter: quia ratio secundum quam aliquid producit a Deo, non est ratio corporeitatis aut aliqua particularis alia ratio entis, sed ipsa ratio entis absoluta; producit enim aliquid a Deo inquantum est ens, non inquantum hoc ens est aut illud; licet et hoc illud, et universaliter omne ens particulare, producat. Unde, si loquendi modum observare velimus, dicitur quidem Deus agere *id quod ad speciem aliquam determinatum est*. non autem agere *ad determinatam speciem*. Primum enim videtur importare rem productam materialiter, secundum autem formaliter: illa enim propositio videtur ex modo loquendi importare ordinem agentis ad suum formale obiectum.

III. *Tertio.* Quod non producit res in esse nisi ex materia praeiacente, agit solummodo movendo ut transmutando. Sed Deus non agit tantummodo movendo et transmutando. Ergo non de necessitate producit ex praeiacente materia. Probatur maior. Quia facere aliquid ex materia est per motum vel mutationem. – Minor etiam probatur. Esse est universalius quam moveri: sunt enim quaedam entia immobilia, etiam secundum philosophos, ut lapides et huiusmodi, puta metalla. Ergo supra causam quae non agit nisi per motum, est causa quae est primum essendi

principium, quae potest scilicet agere absque motu et mutatione. Patet consequentia: quia quanto effectus est universalior, tanto habet propriam causam altiore: cum. quanto causa est altior, tanto ad plura eius virtus se extendat.

Adverte, quod dicitur *lapides non moveri*, intelligi debere a seipsis, sicut viventia. Quod enim ab alio moveri possint, et naturali motu et violento, satis est manifestum.

2. Sed tunc non videtur exemplum ad propositum esse. Quia intentio litterae est quod esse universalius est quam moveri sive a se sive ab alio; cl quod sunt aliqua entia quae neque a se neque ab alio moventur; ut sit etiam aliqua causa altior ea quae per motum agit.

Respondetur quod non considerat hoc loco Sanctus Thomas res secundum ipsa rerum genera, sed secundum gradus essendi, prout esse, vivere, sentire, intelligere. et moveri secundum locum, sunt diversi gradus essendi. Sic enim, cum essu sit gradus essendi communior quam sit gradus vivendi, quem gradum hic Sanctus Thomas vocat *moveri*, eo quod viventia seipsa moveant; oportet cl ipsum esse reducere in superiorem causam quam sit ea quae movendo et transmutando agit, ut gradus agentium corresponsdeant gradibus entium in agendo. Sic enim, sicut sunt duo communes gradus entium, scilicet esse cl vivere, quod tamen vivere comprehendit plures gradus; ita erunt duo gradus agentium, ut agentia sunt, scilicet agere cum motu, et agere absque motu; ut agens cum motu correspondent gradum moventium seipsa, agens autem sine motu correspondet gradui entium tantum. Sed tamen per hoc non excluditur quod agens cuius motu non se extendat ad gradum eorum quae sunt entia tantum, sol enim est causa esse non viventium. Sed verum est quod non potest in illa quae pertinent ad gradum entis nisi inquantum communicant cum gradu vivendum quantum ad moveri, licet ab extrinseco moveantur. Sufficienter ergo ad propositum quod lapides sunt entia immobilia, scilicet non moventia seipsa: quia sic pertinent ad gradum entis simpliciter, qui gradus, ut sic, requirit causam a seipso quam si ea quae agit movendo, ut patet in ratione.

3. Adverte, quod addit Sanctus Thomas dictionem exclusivam, inquit quod Deus *non tantummodo* movendo et transmutando agit. Quia non negat quin possit aliquid movere et transmutare (ex materia enim corpus Adae et Evae formavit); sed quod de necessitate non agit per transmutationem materiae. Potuit enim corpus Adae et Evae absque transmutatione materiae praeexistentis producere, simul ipsam etiam materiam producendo.

IV. *Quarto.* Deus est universale essendi principium. Ergo non agit tantum per motum aut mutationem. Ergo non eget praeiacenti materia. – Secunda consequentia patet. – Prima vero probatur. Quia quod agit per motum non est universalis causa essendi: cum per motum et mutationem non fiat ens ex non ente simpliciter, sed ens hoc ex non ente hoc.

2. Sed circa hanc propositionem ultimam instari potest: quia \ *Phrs.* t. 7 4, dicitur quod *in peneratione simpliciter, quae est mutatio in substantiam. Jit ens simpliciter f.v non ente simpliciter.*

Ad evidentiam huius, considerandum est quod *ens simpliciter* tribus modis accipi potest. In modo, ut distinguitur contra *ens secundum quid*. Et tunc substantia dicitur ens simpliciter: quia sibi convenit esse tanquam ei quod proprie habet ussu. – Alio modo, ut distinguitur contra *ens contractum et limitatum*. Et tunc ens sub absoluta ratione entis dicitur ens simpliciter. Tertio modo, ut distinguitur contra *ens partiale*. Et tunc ens ex omnibus suis partibus constans dicitur ens simpliciter.

Omnibus istis modis creatio est ad ens simpliciter, et est ex non ente simpliciter. Nam quod proprie creatur, est *id quod in suo esse subsistit*, ut dicitur Prima, q. xiv Et sic lit ens simpliciter primo modo. – Ens quoque sub communi ratione entis est formalis terminus per se creationis: creatur enim unumquodque ex eo quod est ens, sicut unumquodque videtur inquantum est coloratum. Et sic fit ens simpliciter ex non ente simpliciter secundo

*S.Th.i ?.Did
**

* vn. 4.

modo: quia videlicet prius non erat ratio entis in aliquo ex quo fiat quod creatur. – hem ens totaliter, idest quantum ad omnia quae sunt de eius ratione, per creationem producit. Et sic Ht ens simpliciter tertio modo ex non ente simpliciter: quia fit nulla eius parte praeexistente.

Per generationem autem non fit ens simpliciter tertio modo ex non ente simpliciter: quia non fit materia. Xon etiam ens simpliciter secundo modo: quia ens absolute non est formalis terminus generationis, sed aliqua determinata species entis. – Sed fit ens simpliciter primo modo: quia fit substantia ex non substantia.

Sanctus Thomas ergo accipit *ens simpliciter* hoc loco duobus modis ultimis. Philosophus autem primo tantum modo accipit, ubi allegatur. Ideo nulla est contradictio.

\ . *Quinto*. Omne agens quod materiam in agendo requirit, producit solum formam in materia. Deus autem non producit solum formam in materia, sed totam rem subsistentem. Ergo etc. – Consequentia nota, cum maiori. Minor vero probatur. Deus est ens actu non per formam inhaerentem, sed per totam substantiam suam. Ergo etc. Probatur consequenti i: quia unumquodque igit sibi simile, cum agat secundum quod est actu. Inde \ II *Meta physicae* probatur quod res materiales habentes formas in materiis, generantur a materialibus agentibus, non autem a formis separatis.

2. Sed videtur ista ratio non concludere. Si enim, quia Deus agit sibi simile, cum ipse sit totus actu, oportet ut producat totam substantiam rei; eadem ratione oportebit ut omnis res producta ab eo sit omnino simplex, sicut ipse est simplicissimus. Et sic de diis perfectionibus divinis.

Sequitur etiam quod non producat materiam quia materia non est ens actu, sicut est Deus.

3. Pro intelligentia huius, considerandum est quod agens dupliciter considerari potest: scilicet materialiter; et formaliter.. Materialiter quidem, inquantum in ipso consideratur haec vel illa natura, puta homo, equus, et huiusmodi. Formaliter autem, quando consideratur cum ordine ad actionem a qua denominatur agens. – Similiter effectus materialiter consideratur ut est haec res: formaliter autem, ut est effectus et res producta.

In troque modo oportet agens producere sibi simile, sed diversimode. Si enim consideretur agens materialiter, tunc agens producit sibi simile inquantum effectus productus secundum formam suam continetur per aliquam similitudinem in agente. Xon oportet autem ut effectus in omnibus assimiletur agenti, sed sufficit ut aliquam sui similitudinem in ipso habeat: sicut, licet Deus sit intellectualis, non tamen lapis ab eo productus est intellectualis, sed similis est Deo inquantum est ens et substantia, et ut forma lapidis continetur quantum ad omnem sui perfectionem virtualiter in Deo. – Si autem consideretur agens formaliter ut agens est, oportet inter agens et effectum esse similitudinem quantum ad modum actionis qua agens agit, et productionis passivae qua effectus producit. Ideo, si modus agentis in agendo est ut agat per partem sui tantum, modus effectus producti est ut secundum partem tantum producat. Si autem modus agentis est ut secundum totam suam substantiam agat, modus effectus erit ut secundum totam suam substantiam producat. Inter agens ergo et effectum formaliter sumpta oportet suo modo similitudinem esse, sicut et inter ea si materialiter sumantur.

Ad primum itaque, patet quod consequentia nulla est: quia fit transitus ab agente et effectum formaliter sumptis ad ea ut materialiter considerantur. Dicitur tamen quod, etiam si materialiter sumantur, non valet, *Agens agit sibi simile, Ergo quod producit a Deo est omnino simplex*, sicut non sequitur, *Deus est intellectualis, Ergo lapis ab eo productus est intellectualis*: quia agens, producendo aliquem effectum, non oportet ut producat cum similem quantum ad omnia quae sunt in ipso, sed quantum ad formam secundum quam est productivum illius effectus ut sic; Deus autem unius effectus est productivus ut continet in se eius perfectionem, est autem et alterius productivus ut illius continet perfectionem. Valet autem, *Est ens actu secundum totam substantiam. Ergo producit*

totam substantiam: quia esse actu est agenti ratio agendi, non autem esse summe simplex ut sic.

\d secundum etiam negatur consequentia. Licet enim materia non sit similis Deo in hoc quod est esse in se ens actu, assimikitur tamen sibi in hoc quod aliquo modo rationem entis participat.

VI. .Se.v/o. Deus non agit actione quam sit necesse recipi in aliquo patiente: cum sua actio sit sua substantia. Eigo etc. Probatur consequentia. Quia materia requiritur ab aliquo agente ut recipiat actionem eius: cum actio >it actus agentis in patiente receptus. Est enim *actus agentis* et *formae*, idest actus ab agente et forma agentis productus, aut aliqua inchoatio formae in ipso, idest inchoatio formae agentis in patiente, dum ipsa forma, quae in patiente producit, adhuc est in fieri, nondum habens esse completum. Per utrumque enim modum dicendi significatur quod actio in patiente recipitur.

\d\verte hic quod ponit Sanctus Thomas actionem transeuntem non esse in agente, sed in patiente *. Et quod non loquatur de actione consecutive, scilicet pro effectu per actionem producto, manifestum est ex eo quod negat actionem divinam requirere materiam quia est Dei substantia. <onst.it enim, si acciperet actionem pro effectu actionis et non essentialiter pro ipsa actione, quod actio Dei non esset eius essentia.

j. Sed occurrit dubium circa antecedens huius rationi- Primo, \clio transiens, materialiter sumpta, nihil aliud est quam ipsa forma producta ut est in fieri, sive ut at motus Sed non est inconveniens productam formam a Deo indigere materia in qua recipiatur: ista enim non est essentia divina. Ergo etc.

Secundo. Superius, capite primo, ubi distinxit Sanctus Thomas duo genera actionum, dixit utramque actionem, immanentem scilicet et transeuntem, Deo convenire. Sed de ratione actionis transeuntis est ut in patiente recipiatur: ibi enim dicitur quod est *perfectio passiva*. Ergo aliqua actio Dei transiens recipitur in patiente. Et sic indiget materia.

3. Vi huius evidentiam, intelligendum est quod de actione transeunte dupliciter possumus loqui: aut, inquam, secundum rem et secundum eius propriam rationem: aut secundum modum significandi et secundum quandam similitudinem. Si secundum propriam eius rationem consideretur, sic actio essentialiter est motus, et connotat respectum in agente: motus enim *ut ab hoc* est actio, ut dicitur 111 *Physicorum* *. – Si autem consideretur secundum quandam similitudinem et modum significandi tantum, sic non est essentialiter motus, sed dicit aliquid in agente remanens, quod significatur ut in aliud transiens, inquantum per ipsum aliquid ab agente distinctum producit in esse. Sic enim, si velle nostrum esset secundum se rerum productivum, ut ipsum velle esset ipsum producere, producere res esset secundum rei veritatem actio immanens, quia esset idem omnino quod velle» tamen significaretur per modum in alterum transeuntis.

\ctio ergo divina qua res in esse producuntur, cum non sit aliud quam ipsum velle divinum et ipsa Dei substantia, quae a genere motus est omnino separata, non est actio transiens secundum rei veritatem, sed actio immanens quae est velle et intelligere: secundum enim quod Deus intelligit et vult, ita res in esse procedunt, absque alia media actione et motu. Sed verum est quod habet aliquam similitudinem cum actione transeunte, inquantum per ipsam aliquis effectus in creaturis relinquitur. Et ideo a nobis significatur per modum actionis transeuntis in aliud, cum dicimus. *Deus producit* aut *creat res*. Inde potest dici actio transiens *productive*, quia habet terminum extrinsecum productum: non autem *subiective*, quod est proprie esse actionem transeuntem, quia non recipitur in aliquo extrinsecum subiecto, sed remanet in agente. Est itaque mens Sancti Thomae hoc loco quod Deus non agit actione quae vere et secundum propriam rationem sit transiens. Ideo non agit actione quam necesse sit recipi in patiente.

Ad primum in oppositum dicitur quod antecedens verum est de actione quae vere est transiens. Actio autem

di' cu

1)1 tti'

.IU al'

in tr<

ali nt

su

til

Ct

4' al

»F al

te

P

P

P n

n E

h

n

C

e

h

a ii

c

a

o

b

c

f

C

f

t

t

l

f

ratio agendi,

. Licet enim
hewe *in* &
iliquo modo

necewe re-
a suhu.inlii.
iteri.i requi-
: cum actio
actus agen-
ma agentia
o, idcit in-
orm.i, quat
um habem
dicendi si-

icm tram-
quod non *¶ g K
Rectu per
gat actio-
ubstantia.
i actionis
Dei non

us ratio-
ihil aliud
C Ut C\$
rmam a
non eat

Sanctus
tionem,
ire. Sed
ipiatur:
M actio
nateria,
tod dc
iquam,
¶n; out
am \$i-
con«-
tat re-
jo, ut
ndum
m. sic
ite re-
ditum
esse,
pro-
odu-
nens.
retur

cum
sub-
non
nn-
uod
que
ibet
um
leo
in
jdc
mn
est
in
Id-
cit
sit
P
o>
tn

divina, ut diximus, non est vere transiens, sed tantum secundum similitudinem et modum significandi.

Si autem instetur iterum quod, licet actio divina qua Deus res simplici operatione in essu producit, non sit vere transiens; tamen actio qua aliquod corpus localiter movet aut alterat, est vere transiens, quia in aliis moventibus et alterantibus nihil aliud est actio eorum transiens quam ipse motus ut est a movente: et sic vere attribuetur Deo actio transiens. - Item, cum actio transiens ex sua ratione dicat aliquid egrediens ab agente et receptum in passum, quare non conceditur Deum habere actionem a se transeuntem, Meum et habere aliud a se productum? -

Ad primum respondetur quod in agentibus et moventibus creatis, quia non sunt purus actus, necesse est quod sua actio a virtute distinguatur tanquam actualitas ab eo cuius est actualitas. Ideo nil mirum si motus est talium agentium actio. In Deo autem non est possibile ponere quod actio sua a sua virtute distinguatur: alioquin per aliquid a se distinctum constitueretur in actu, et sic in ipso aliquid potentialitatis esset. Et ideo motus corporis ab eo moti non potest esse eius actio, sed est elicitus et terminus suae actionis, quae est suum velle.

Ad aliud dicitur quod actio nominat complementum potentiae et est agentis perfectio, saltem per modum finis quo, ut superius dictum est. Effectus autem non est potentiae complementum neque agentis perfectio, sed magis per agens suum esse et suam perfectionem acquirit; licet possit dici finis agentis ex parte actionis transeuntis se tenens. Nihil autem extrinsecum a Deo potest esse complementum potentiae divinae aut Dei perfectio: sed bene a Deo potest habere complementum sui esse et suae perfectionis.

5. Ad secundum principale dicitur quod Sanctus Thomas superius accepit actionem transeuntem similitudinem et secundum modum significandi, non autem proprie. Velle enim divinum, ut ad ipsum sequitur extrinsecus effectus, habet similitudinem cum actione transeunte: et distinguitur ab immanente, ut sic, secundum rationem, inquantum per immanentem, ut immanens est, nullus producit effectus extrinsecus.

VII. *Septimo*. Nulla materia est proportionata divinae actioni. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia omne agens quod in agendo requirit materiam praeiacentem, habet materiam suae actioni proportionatam, ut quicquid est in virtute agentis, totum sit in potentia materiae: alias frustra esset illa virtus, eo quod agens non posset producere quicquid esset in sua virtute. Antecedens vero probatur. Quia virtus divina est simplex et infinita. Materia autem non potest recipere quamcumque quantitatem, ut dicitur 111 *Physic.*, non est enim susceptiva maioris quantitatis quam sit quantitas caeli: cum tamen Deus possit in infinitum maiorem semper quantitatem producere, ut fortassis inferius ostendetur.

2. Sed non videtur haec ratio concludere. Diceret enim aliquis non oportere agens quod requirit materiam, habere materiam sibi proportionatam: nec tamen propter hoc esset virtus agentis frustra. 1 t enim inquit Sanctus Thomas I *Sent.* d. XLiti *, a. i, ad 3, et *Potentia*, q. i, 2, ad i, licet virtuti divinae nulla correspondent potentia passiva adaequans eam. non tamen dicitur virtus divina frustra esse.

Ad huius intelligentiam, considerandum quod aliter est de potentia agentium requirentium materiam praeexistentem; et aliter de potentia quae materiam non praesupponit. Agentia enim quae materiam praesupponunt et non possunt nisi ex materia praeiacente operari, habent virtutem suam in ordine ad materiam perficiendam. Ideo perfectio materiae est finis, saltem proximus, talis agentis. Et quia frustra est quod ordinatur ad finem et ipsum non consequitur *, ideo, si non sit materia totius virtutis agentis susceptiva, illa virtus frustra erit et vana, eo quod non possit agens totum quod est in sua virtute activa in actum producere. Sed agens quod potest absque praesupposita materia operari, non ordinatur ex se ad materiam perficiendam ut ad finem. Ideo, quamvis non inveniatur materia totius virtutis eius susceptiva, non tamen propter hoc virtus illa

frustra erit. Si ergo agenti ex materia supposita non correspondent materia proportionata, virtus illius agentis frustra esset. Non autem frustra est virtus Dei, quamvis sibi potentia passiva adaequata non respondeat: quia virtus divina non agit ex praeiacenti materia de necessitate, sed potest ex nulla subiecto materia praeexistente unamquamque rem producere.

Advertendum etiam quod Sanctus Thomas, ex eo quod materia non est in potentia ad quantitatem quamcumque, arguit quod materia non habet proportionem adaequationis ad Deum. Quia ex hoc quod materia non est naturaliter susceptiva cuiuscumque quantitatis, cum tamen quantitas sit accidens consequens materiam, multo magis haberi potest quod non est in potentia ad alias formas per potentiam divinam producibilis quae in materia recipi non possunt, ut sunt intelligentiae.

¶ 111. *Oetaeo*: cl est confirmatio praecedentis rationis. Diversarum rerum diversae sunt materiae. Ergo nulla materia est quae proportionaliter divinae virtuti respondeat. Patet consequentia. Quia Deus est universalis causa totius esse. Ergo, si non est una materia susceptiva omnis esse, nulla materiei est divinae virtuti adaequata. Antecedens vero probatur. Quia constat non esse eandem materiam corporalium et spiritualium, corporum caelestium et corruptibilium: cum recipere, quod est proprium materiae, non sit eiusdem rationis in omnibus.

Advertendum quod nomine *materiae* non accipitur hic materia prima, quae est pars essentialis rerum materialium, sed accipitur omne receptuum. Quia enim proprium materiae primae est esse receptivum formae substantialis, ideo omne alterius formae receptivum, ut sic, habet rationem materiae» largo modo accipiendo materiam. Et quia susceptiva sunt diversarum rationum, sicut et recipere diversificatur secundum rationem, eo quod aliud sit recipere formae immaterialis et aliud formae substantialis, et corpora caelestia recipiunt innovationem situs non autem innovationem essendi; ideo dicuntur diversarum rerum diversae esse materiae.

Notandum etiam, cum inquit materiam caeli non recipere innovationem essendi, sed tantum innovationem situs, quod loquitur de materia iam existente. Sic enim, licet secundum fidem materia caeli suscepit esse de novo quia simul producta est cum forma caeli, postquam tamen producta est in esse, non est alterius esse receptiva, ut possit dici quod accipit innovationem essendi substantialiter. Sed bene accipit innovationem situs secundum ipsas caeli partes.

IX, *Nono* arguitur, admissio etiam quod esset aliqua materia divinae actioni proportionata. Si invenitur aliqua materia divinae actioni proportionata, illius Deus est causa. Ergo etc. - Patet consequentia: quia, producendo illam, non indiget materia. - Antecedens vero probatur. Quia quorumcumque est aliqua proportio et aliquis ordo, vel unum eorum est ab alio, vel ambo ab aliquo tertio: oportet enim ordinem constitui in uno per correspondentiam ad aliud; alias ordo et proportio illa esset a casu, quod primis principiis convenire non potest. Deus autem neque est a materia neque ab alia causa: cum sit primum ens. Ergo etc.

Advertendum quod, cum illa dicantur a casu evenire quae praeter intentionem alicuius agentis eveniunt, si proportio inter aliqua debet a casu non esse, oportet ut ab aliqua causa intendatur. Illoc autem non potest esse nisi aut unum causet alterum intendens producere sibi proportionatum: aut utrumque ab aliqua causa intendente duo sibi proportionata causare, producat. Et hoc insinuavit Sanctus Thomas cum dixit quod *oportet ordinem in uno constitui per correspondentiam ad aliud*: id est, oportet ut ordo per se statuatur ab aliquo intendente proportionem et ordinem unius ad alterum.

X. *Decimo*. Materia est ens in potentia. Et Deus est actus primus et purus *. Ergo est simpliciter prior materia. Ergo Deus est causa materiae. Ergo suae actioni non de necessitate praesupponitur materia. - Probatur prima consequentia. (Quia actus non solum est prior potentia natura, sed etiam tempore, simpliciter loquendo: cum materia non reducatur in actum nisi per ens actu. - Secunda etiam

* Cf. text, et ur.

SIMMA CONTRA GENTILES, LIB. II. CAP. XVI, XVII.

probatur. Quia quoJ est in entibus primum, est causa eorum quae sunt: alioquin inter sc non essent ab ipso ordinata, ut ostensum est in Primo *.
Op. mu, «n.
Cndecimo. Deus est causa omnium quae sunt. Materia prima aliquo modo est: quia est ens in potentia. Ergo est causa materiae primae. Ergo divina actio materiam prae-existentm non de necessitate requirit.
XI. Notandum quod Sanctus Thomas, volens probare quod Deus res ex nulla praeexistente materia produxit, concludit in omnibus fere rationibus quod sua actio de necessitate materiam praelaventem non requirit: quia tota ratio difficultatis apud antiquos philosophos erat quia exi-

stimabant nihil lien nisi ex praeiacenti materia posse. Ideo, si ostenditur non esse opus materia praeiacente actioni divinae, *'atis constat, cum omnia a Deo producta esse sit probatum illa ex nulla materia producta esse. >
<xmlirmatur denique conclusio auctoritate Gen. t, In principio creavit Deus etc.
Postremo, ex hoc excludi ostenditur antiquorum philosophorum opinio, qui, sola particularia agentia considerantes quorum actionibus videbant semper aliquid praejacere, existimaverunt materiae nullam omnino causam esse, et per consequens e.v nihilo nihilJieri, Quod in universali causa essendi non est necesse.

CAPITULUM DECIMUM SEPTIMUM

fragmentum ex A 3i r a4.

QUOD CREATIO \O.\ EST MOTUS \EOUE MUTATIO

oc autem ostenso, manilesium est quod Dei actio, quae est absque materia praeiacente el crealit) vocatur, non sit moins neque mutatio, proprie loquendo.

Molus enim omnis vel mutatio est actus exisiculis in potentia secundum quod huiusmodi *. In hac autem actione non praeexistit aliquid in potentia quod suscipiat actionem, ut iam ostensum est '. Igitur non est motus neque mutatio.

Item. Extrema motus vel mutationis cadum in eundem ordinem: vel quia sum sub uno genere, sicut contraria, ut palet in motu augmenti et alteration's el secundum locum lationis: vel quia communicant in una potentia materiae, m privatio el forma in generatione et corruptione. Neuirum autem potest dici in creatione: potentia enim ibi non est. nec aliquid eiusdem generis quod praesupponatur creationi, m probatum est. Igitur non est ibi neque motus neque mutatio.

Praeterea. In omni mutatione vel motu oportet ™

esse aliquid abler sc habens nunc cl prius: hoc enim ipsum nomen mutationis ostendit Ubi autem tota substantia rei in esse producitur, non potest esse aliquod idem aliter el aliter sc habens: quia illud esset non productum, sed productioni praesuppositum. Non est ergo creatio mutatio, γ \dhuc. Oportet quod molus vel mutatio duratione praecedat id quod lit per mutationem vel motum: quia factum esse est principium quietis et terminus molus. l nde oportet omnem mutationem esse motum vel terminum motus, qui est successivus. Et propter hoc, quod fit non est: quia, quandiu durat motus, aliquid iit et non est: in ipso autem termino motus, in quo incipit quies, iam non fit aliquid, sed factum est. In creatione autem non potest hoc esse: quia, si ipsa creatio praecederet ut motus vel mutatio, oporteret sibi praestitui aliquod subiectum; quod est contra rationem creationis. Creatio igitur non est motus neque mutatio.

b 1 ct) quini YPJ. 5 esset post non GPc. 7 Adhuc Rcincipit A usque ad xp niS res. 18 rationem fosf creationis iPc.

Commentaria Ferrariensis

Orusso quod actio divina est absque materia praeiacente, el ex consequenti quod est creatio, restat ostendere quomodo ipsa creatio ab actione transeunte creaturae distinguatur ", Et ponuntur duae conclusiones**. Circa primam autem conclusionem duo facit Sanctus Thomas: primo, ponit conclusionem cum suis probationibus; secundo, deducit quaedam corollaria, in sequenti capitulo.

I. Prima ergo conclusio est: Creatio non est motus neque mutatio, proprie loquendo. Additur autem proprie loquendo, ut ostendatur quod improprie, ct secundum modum significandi, non inconvenit creationem mutationem dici.

Probatur conclusio. lum quia motus et mutatio est actus existentis in potentia. In creatione autem nihil praeexistit in potentia, in quo suscipiatur creatio.

Tum quia extrema motus et mutationis cadum m eundem ordinem : quia aut sunt eiusdem generis, ut contraria; aut communicant in una potentia, ut privatio et forma. In creatione autem non est potentia praeexistens, neque aliquid eiusdem generis, quod praesupponatur creationi.

lum quia in creatione, ubi tota rei substantia producitur, non est aliquid idem aliter se habens nunc et prius, quia illud esset praesuppositum et non productum. In motu autem oportet esse aliquid quod aliter se habeat nunc quam prius: ut ipsum nomen mutationis ostendit.

lum quia motus vel mutatio duratione praecedit id quod fit: quia factum esse terminus motus est et principium quietis, unde etiam mutationem omnem oportet esse motum aut terminum motus, qui est successivus; et quod fit non est, quod convenit rei quandiu est motus In creatione autem hoc non est : quia, si praecederet, oporteret sibi praestitui aliquod subiectum.

II. (arca id quod dicitur in secunda ratione, scilicet quod extrema motus cadunt in eundem ordinem, advertendum quod sic intelligitur ea in eundem ordinem cadere, quia in uno quodam ad quod ordinem habent uniuntur: scilicet aut in uno genere, sicut in motu contraria; aut in una potentia» ut in mutatione privatio et forma.

2. (arca tertiam rationem, cum dicebatur quod in creatione non est aliquid quod se habeat nunc aliter quam prius, dubitatur. Quia, cum aliquid de novo creatur, id

• III
». Th. 1.>. i,

• Op. xvi.

• Ci. Commeat,
dp.racc., inh
.. (X Commem,
cap tic, init.

item powc. Meo, aciaCunct actioni producta *cue nt* ta c*se, itate *Gen*, i, *In*

ntiquorum phi-igientia comide- r aliquid prae- no causam es*, >d in universali

prius: hoc. I bi an- icitur, non se habens: iroductioni > mutatio. utatio Ju- ionem rd im quietis cm muta- is, qui est non est: non est; ipit quies, creatione ia creatio teret sibi ntra ra- t motus

quod creatur nunc est in rerum natura, ct prius non erat in rerum natura. Ergo est aliquid in creatione quod sc habet nunc aliter quam prius.

Respondetur quod in creatione esse aliquid quod aliter sc habeat nunc et prius, dupliciter potest intelligi. Uno modo, proprie, tanquam subicctum realiter praeexistens in natura, quod ah uno termino ad alium transmutetur: <icut, cum generatur homo, praeexistit materia, quae prius est sub una forma cum privatione formae hominis, postmodum accipit hominis formam ct esse. – Alio modo, improprie, tanquam terminus per ipsam creationem realiter productus, qui prius non erat actu et postmodum est in actu. Hoc modo, licet terminus non sit subicctum quod transmutetur de non esse in esse, quia prius non erat in natura ipse terminus, puta homo, ut posset dici esse rea- liter sub non esse; tamen intellectus, considerans non esse eius in una parte temporis veri aut imaginarii, et esse in altera temporis parte, accipit illum per modum subiccti modo sub non esse modo sub esse existent!*. Et sic, se- cundum Intellectum, ipse terminus est aliquo modo sub- jectum aliter se habens dum, habens esse in intellectu, prius consideratur sub non esse rcali, postmodum sub esse

Sanctus Thomas ergo intclligit primo modo, non se- cundo. In creatione enim nullum praesupponitur subte- ctum quod aliter sc habeat nunc et prius: cum creatio sit ex nulla praesupposita materia. Sed bene terminus pro- ducitur in actu qui prius non erat in actu: ut sic per intel- lectum consideratur tanquam subicctum transiens ah uno termino in altorum. Quamvis magis pro subtecto ima- ginemur ipsum tempus, aut verum aut imaginarium, in cuius una parte est n<>n essu rei, m ilia vero esse: ut dicitur *Potentia*, q. m, a. 2.

Ad argumentum itaque dicitur quod procedit dc eo quod aliter se habet nunc et prius per modum termini secundum rem et subjecti secundum modum inlelligundi, quod non negat Sanctus Thomas m creatione inveniri: non autein dc eo quod aliter se habet tanquam subicctum praeexistens in natura.

3. Circa ultimam rationem, attendendum quod mutatio quae est terminus motus, ut generatio ct corruptio, du- pliciter potest accipi: uno modo, per se praecise, ut di- stinguitur a motu ut terminus eius; alio modo, ul simul dicit ipsum motum, ad quum sequitur, el ipsam mutatio- nem, quae est terminus. Cum igitur inquit Sanctus'Thomas *oportere ut motus et mutatio praecedat tempore id quod fit per mutationem*, non accipitur mutatio primo modo: quia, cum sit terminus motus et sit in instanti, simul est cum re producta. I nde simul res generatur ut generata est, accipiendo generationem illo modo: sicut etiam inquit San- ctus Thomas, Prima, q. xi v, a. 2, ad 3, quod *aliquid simul illuminatur et illuminatum est* Sed accipitur secundo modo mutatio. Sic enim mutatio, ratione motus, praecedit id quod producitur. Quandiu enim motus est tendens ad mstantancam introductionum formae in materia, ut dispo- nens materiam ad formae susceptionum, rus nondum est neque est genita, sed lit ut generatur. In termino autem motus est genita. Et ideo motus et mutatio tempore prae- cedit id quod producitur per talum mutationem: sicut motus praecedit terminum motus et quietem.

III. Sed contra praedictam conclusionum esse videtur, quia Aristoteles, \ *Phy.s.* *. probat generationum esse mu- rationem, quia per ipsam Tit quod non est. Sed multo magis per creationem lit quod non est quam per genera- tionem. Ergo creatio est mutatio.

Videtur etiam esse contra ipsam quia Commentator, \ II *Phys.*, comment. 20, tenet realem relationem non ad- venire alicui nisi per mutationem. Constat autem quod re- latio creaturae ad Deum advenit ei per creationum. Ergo etc.

2. Ad primum horum dicitur mentum Aristotelis esse quod per generationem lit quod non est ex aliqua materia praesupposita. Hoc autem, ut ostensum est, creationi non convenit.

\d secundum vero dicitur quod dictum Commentatoris intelligitur de relatione quae advenit rei praeexistenti aut in actu, aut in potentia materiae. 'I alis autem non est relatio creaturae ad Deum.

CAPITULUM DECIMUM OCTAVUM

A 31 r a 16.

QUOMODO SOLVANTUR HA QUAE CONTRA CREA I IONEM OBIICIUNTUR

onb iPc. x hoc autem apparet vanitas impugnan- tium creationem per rationes sumptus ex natura motus vel mutationis: utpote quod oportet creationem, sicut ceteros motus vel mutationes, esse in aliquo subiecto; et quod oportet non esse transmutari in esse, sicut ignis transmutatur in aerem. Non enim est creatio mutatio, sed ipsa depen- dentia esse creati ad principium a quo statuitur. Et sic est de genere relationis. Unde nihil pro- hibet eam in creato esse sicut in subiecto. Videtur tamen creatio esse mutatio quaedam se- cundum modum intelligendi tantum: inquantum scilicet intellectus noster accipit unam et eandem rem ut non existentem prius, et postea existentem. Apparet autem, si creatio relatio quaedam est. quod res quaedam est: et neque increata est; neque alia relatione creata. Cum enim effectus creatus realiter dependeat a creante, oportet hu- iusmodi relationem esse rem quondam. Omnis autem res a Deo in esse producitur *. Est igitur in esse a Deo producta. Non tamen alia crea- tione creata quam ipsa creatura prima quae per eam creata dicitur. Quia accidentia et formae, sicut per se non sunt, ita nec per se creantur, cum creatio sit productio entis: sed, sicut in alio sunt, ita aliis creatis creantur Praeterea. Relatio non refertur per aliam relationem, quia sic esset abire in infinitum: sed per seipsam refertur, quia essentialiter relatio est. Non igitur alia creatione ; opus est. qua ipsa creatio creetur, et sic in in- finitum procedatur.

1 apparet) apparui quod aENY, apparet ct HX. 4 sicut) ut Pc. 8 ipsa| ipso iI X. *sed* E ic *corrigit*. 9 statuitur) instituitur iXPc, «intuuntur E. 12 Videtur (ex dicitur) A *solus*; Dicitur. 14 accipit) incipit 3. 16 autem) etiam GPc *et supra* rux X. 2 relatione) ratione BY, creatione NPc. 3 creante) creatore GPc. 11 altis creati* I); in aliis creatis sGXPC, in allia creaturis ENY, in aliis EWZ, in creatis aliis b. 12 per) ad xXYPc. 14 relatio) relata EGNWà. 1? sic) sic quod I).

Summa Contra Grntiilem D. Tiiomak Tom. I.

Ex praecedenti conclusione deducitur corollariu **niw** esse rationes impugnantium creationem ex natura „lo(us C(mutationis *. Ostenditur autem veritas corollarii ex solutione rationum.

I. Primum cnim fundamentum eorum erat quod oportet creationi assignari aliquod subiectum, ut ceteris motibus et mutationibus; ct quod oportet non esse mutari in esse, iliest, aliquid dc non esse mutari in esse. Ex quo sequebatur creationum non posse ussu ex nullo subiecto.

Ad hoc autem fundamentum respondetur primo, quod creatio non est mutatio, sed est *dependentia esse creati ad principium a quo instituitur*. Et sic est relatio. Et ideo est tanquam in subiecto in ipso termino, quae est rus creata: non autem in alitjuo subiecto praeexistente, sicut motus ct mutatio.

Dicitur secundo, quod creatio csl mutatio secundum modum intdligcndi tantum: inquantum intellectus accipit unam et eandem rem ut non existentem prius ct postea existentem. Et sic est ibi aliquod subiectum secundum modum intclhgendi tantum, non autem in rerum natura existens.

Advertendum quod creatio passiva dicitur *relatio dependentiae creaturae ad Deum*: quia, ut habetur ex doctrina Sancti fhomae Prima, q. xi.v, a. 3, cum actio ut passio in creaturis dicant motum cuin relatione, oportet quod, subtracto motu, nihil remaneat dc ratione actionis et passionis nisi relatio quaedam m agente ut quaedam jn patiente. Ideo creatio, quia, ut est ostensum , non est mutatio, si active sumatur, tanquam aliquid a Duo distinctum, dicit tantum habitudinem agentis in Duo ad creaturam. Si autem sumatur passive, dicit relationem in creatura ad Deum tanquam ad principium totius sui esse.

II. Secundum eorum fundamentum erat, quia, si creatio est, oportet ut sit aliqua res. Aut ergo mercata; aut creata. Si increala, ergo Deus. Si creata, ergo alia creatione. El sic erit processus in infinitum in creationibus.

Respondet Sanctus fhomas quod est res, cum effectus creatus realiter dependeat a Creatore; et res creata; sed non alia creatione. Quod ostenditur ex duobus. Primo, quia accidentia ct formae, sicut per se non sunt, ita nec per se creantur: sed, sicut cum aliis sunt, ita cum aliis creantur. Ideo non oportet creationem alia creatione creari: sed eadem creatione urcatur qua ipsa creatura prima quae dicitur per ipsam esse creata. Secundo, quia creatio relatio est. Relatio autem non refertur alia relatione, sed pur seipsam: cum sit essentialiter relatio. Et sic non oportet procedere in infinitum.

III. Circa illam rationem, quod *ideo creatio est* rev *aliqua quia effectus creatus realiter dependet a Creatore*, dubitatur *. Quia eadem ratione sequetur quod creatio activa, quae est relatio Dei ad creaturam, sit res quaedam. Nam sicut elfectus creatus realiter dependet a Creatore, ita Creator realiter creat et producit creaturam.

2. Circa aliam propositionem, videlicet quod *creatio non creatur alia creatione, sed eadem qua prima creatura*. dubitatur*. Cum enim per ipsam creetur prima creatura, sequitur quod ipsa sit sibi causa essendi. Per creationem enim aliquid esse capit. Si ergo creatio seipsa creatur, ipsa a se accipiet esse.

3. Circa rationem quare non creatur alia creatione, quia scilicet *accidentia ct formae non creantur per se*, u\ quo videtur Sanctus Thomas velle quod creatio sit accidens (ut expressius etiam dicitur Prima Parte, ubi supra, ad 3; et *de Pot.* ubi supra *, a. 3, ad 3; ut *Quolib.* \ 11, a. io*, ad 4), dubitatur ex Scoto, in *II Sent.*, d. i, q. m ct iv -. Probat enim ibidem quod creatio est relatio quae realiter est eadem suo fundamento: et sic non erit accidens, cum suum fundamentum sit substantia. Probat autem hoc: Tum quia creatura non potest esse sine tali relatione. Quod autem non potest esse sinu alio absque contradictione, est idem illi, quando illud non est prius illo, nec simul natura cum illo, nec est inter illa essentialis ordo.

Sic accidit in relatione ista in ordine ad substantiam creatam. Tum quia uniformiter convenit omni creaturae in ordine ad Deum. Tale autem nulli accidit. - Tum quia lapis esset prior duratione dependentia ad Deum. Et sic esset absque hoc quod dependeret a Deo. Substantia enim, ex \ *II Metaph.* , est prior accidente tempore.

; < arca aliam propositionem, quod scilicet *relatio non refertur aha relatione, quia est essentialiter relatio*, dubitatur . Quia Sanctus Thomas superius -- arguebat quod, Ju si Deus referretur ad creaturas per relationum extra ipsum 'J. . existentem, oporteret ut ad ipsam relationem referretur alia relatione, ct sic procederetur in infinitum in relationibus. Ergo apud ipsum non est mconsciliicns ad relationem esse aliam relationem: ct sic, per consequens, quod una relatio c converso alia relatione referatur ad aliud. Sii enim relatio qua Deus refertur ad creaturam C. Relatio autem qua ad illam relationem refertur, sit B. Sequitur quod, sicut Deus refertur ad C per B. ita e converso C referatur ad Deum per oppositam relationem ad ipsum B. Non enim est maior ratio quod Deus referatur ad unam relationem mediante aha relatione, quam quod illa relatio ad Deum referatur alia relatione.

IV. \d primum dubium respondetur quod aliud est, formaliter loquendo. Creaturam realiter dependere ad Creatorem: ut aliud ipsam realiter a Deo produci. Produci cnim realiter a Deo dicit habere essu reale a Deo dependere autem ad Deum dicit rem productam, ex ruali ussu recepto, habere in su ordinum fundamentaliter ad Deum ct causain relationis rcalis. El ideo oportet relationem dependentiae creaturae ad Deum essu rem aliquam, relatio enim habens fundamentum et causam rcalem est rcalix. Et intulligo fundamentum reale aliquid reale existens m re, u\ quo res habet ut, omni remoto actu intellectus, nl aliud ordinetur: non autem accipio fundamentum rcalc materialiter, pro re videlicet reah ex qua intellectus concipit aliquid relative.

Eum ergo instatur quod cadum ratione et relatio Dei ad creaturam erit relatio rcalis, negatur consequentia. Ad probationum dicitur quod non est similis ratio. Quia, licet Deus realiter creet, sicut creatura realiter creatur, non tamen u\ reah creatione, quae, quantum ad entitatem quam dicit, est ipsa divina essentia, Deus dependet ad creaturam, quasi, nullo intellectu considerante, e\ ipsa divina actione et divina essentia innascatur necessario ordo jJ creaturam. In creatura autem, c\ reali productione qua est a Deo producta, est entitas ex qua secundum se necessario innascitur ordo ad Deum ut ad suum principium. Ratio diversitatis est. quia creatura ex Deo perfectionem el ussu accipit, Deus autem ex creatura nullam accipit perfectionem.

\. Xd secundum dubium * respondetur: et dicitur quod creatio, secundum quod significatur per modum mutationis et viae, non est, proprie loquendo, id quod creatur. >ud quo aliquid eruatur. Non est autem inconueniens ut aliquid non per aliud, sed seipso sit tanquam id quo aliquid est, pur simplicem emanationem habens a sua causa ussu. Inde hoc modo creatio non sc habet sicut id quod creatur, sed sicut id quo aliud creatur: sicut alteratio non est, ut sic, id quod alteratur, sed id quo aliud alteratur. Inde, sicut non oportet quaerere per quid alleralio alfcrtur suo modo, idest, per quid sit quo aliud alteretur, ♦ud seipsa est talis; ita non oportet quaerere pei quid creatio creetur isto modo, sed seipsa est talis. Argumentum autem supponit quod ipsa, significata per modum mutationis, se habeat sicut quod creatur. Quod est falsum.

Dicitur secundo, quod creatio, secundum quod vere est relatio et creatura, non eruatur alia creatione; quia creari hoc modo nihil aliud est quam habere universaliter esse ab alio, et ad illud referri tanquam ad principium sui essu; relatio autem non refertur alia relatione, sed seipsa. Deceptio autem apud aliquos accidit quia imaginantur creationem esse veram actionem transeuntem, rca-

• i.f Comment.
«p. price., im»:

• Cap. pncc,

• Ct. n. v.

• Qit. III (Of.
Comment, cap,
pncc.. n. n. a),
• Al. q. iv. a. to
TJ 140/. CKr..
(X n. vi.

• Qt. ri «, y

Tum quod Deum, Et «licutantia enim, re.

 *iu ;

 ;t *ielatio nun*

 «*relatio*, du-

 guebat quod,

 extra ipsum

 A K

 in referretur

 n m rclatio-

 is ad relatio

 quens, quod

 ir ad aliud,

 i C Relatio

 II. Sequitur

 converso C

 d ipsum B.

 r ad unam

 illa relatio

11

I aliud ot,

 e ad Crcj-

 Jud enim

 dependere

 li esae a

 l)cum et

 onem de-

 n: relatio

 est realis.

 listen» m

 lectus, ad

 uni realc

 cius C« n-

11

latio Dei

 :nfia. AJ

 uia, licet

 :ur, non

 ntilatcni

 ad créa-

 a divina

 ordo ad

 me qua

 se ne-

 cipium.

 lioncm

 accipit

11

r quod '¶1

 nwta-

 rc.itur,

 ens ut

 uo ali-

 causa

 l quod

 o non

 tratur.

 » alte-

 retur,

 quid

 litum

 nuta-

 JD.

 vere

 quiâ

 aliter

 pium

1W-

 rea-

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

SI 'L\I\ CONT RA GENTILES, LIB. II, CAP. XVIII.

liter mediam inter Deum ut creaturam, el ipsam esse crea-
 turae causam essendi. Sed decipiuntur. Quia, sicut creatio
 activa non dicit aliquid egrediens a Deo quod recipiatur
 m creatura, sed tantum divinum velle cum habitudine
 actualiter producentis ad rem productam universaliter; ita
 creatio passiva non dicit aliquam veram passionem rece-
 ptam a Deo in creatura, sed in ipsa creatura accipiente
 es\$e a Deo dicit habitudinem tantum ad Deum dantem
 ubi universaliter esse. Unde creaturam creari non est per
 .iliquam passionem transmutari ad esse: sed est ipsam esse
 universaliter a Deo per simplicem effluxum; et per con-
 sequens referri ad ipsum tanquam ad universale principium
 essendi. Quapropter relationem creari nihil aliud est quam
 ipsam accipere esse a Deo cum novitate essendi: quod
 «t referri ad ipsum tanquam ad principium sui esse. Et
 propterea, sicut non esi inconveniens relationem referri
 seipsa, ita non est inconveniens quod scipsa creetur. Nec
 sequitur quod ipsa sit sibi causa essendi: quia ipsa non
 est esse rei principaliter creatae causa essendi, sed ipsum
 divinum velle est causa essendi creaturae; relatio autcm
 in ipsa existens est quo tormaliter creatura refertur ad
 Deum.

\1. \J evidentiam tertii dubii , considerandum quod
 creationem esse accidens negari non potest, in doctrina
 Sancti I homae: cum hoc ah ipso expresse in locis prae-
 illogatis habeatur, \ ciuntamen tenentes relationem a fun-
 damento realiter non distingui, dicerent talem relationem
 dici accidens, non quia sit accidens vere a substantia di-
 stinctum, sed quia sua ratio est extra rationem substantiae,
 ct intclligitur rationi substantiae advenire. Tenentes autcm
 relationem a fundamento realiter distingui, dicunt ipsam
 esse vere accidens a substantia realiter distinctum. Sed,
 quicquid sit de aliis relationibus, teneo de mente Sancti
 Thomae esse quod relatio creaturae ad Deum, quae, cum
 novitate essendi co-intellecta, dicitur creatio, est accidens
 realiter distinctum a creatura quae refertur. Nec potest
 glosstri quod intelligat ipsam esse accidens quia extra ra-
 tionem substantiae sit secundum suam formalem rationem
 considerata: nam *de Potentia*, ubi supra , ad 3, inquit quod
illa relatio accidens est; et secundum esse suum conside-
rata^ prout inhaeret subiecto, posterius est quam res creata,
licut accidens subiecto intellectu et natura posterius est;
licet, secundum suam rationem, prout ex actione agentis
innascitur, sit quodammodo prior subiecto.

2. Unde ad primum Scoti, primo negatur illa maxima
 qua saepenumvro utitur, scilicet : *//llud quod proprie inest*
alicui et sine quo illud absque contradictione esse non
potest, est idem sibi realiter. Haec enim falsa est: ut patet
 dc subiecto et propria passione, si ponatur passio, etiam
 per divinam potentiam, a subiecto separari non posse. I bi
 enim est necessaria connexio unius rei ad .illeram ct ne-
 cessaria sequela, ibi unum non potest esse sine altero.
 Sic est in proposito. Quia enim, ut dicilur Prima Parte,
 q. \i.iv, a. i, ad i, omne ens aliud a Deo est ens per parti-
 cipationem, sequitur ut sit ab alio causatum. Ideo non
 potest esse absque dependentia ad causam: sicut nec potest
 homo esse quin risibile sit.

Dicitur secundo, quod contradictio dicta de aliquibus
 secundum esse ct non esse non infert realem distinctio-
 nem illorum. Dc uno enim eorum quae sunt realiter idem,
 potest dici quod est, dc reliquo vero quod non est, se-
 cundum quod illa res complete habet•rationem unius, al-
 terius vero rationem non habet complete: sicut dicimus

velle divinum el creationem activam esse realiter idem, el
 tamen, antequam res crearentur, erat verum dicere, *Velle*
divinum est, non autcm, *Est creatio*, quia illa entitas ha-
 bebat complete rationem *velle*, non autem rationem *crea-*
tionis, propter defectum ternum, scilicet creaturae. Neque
 etiam impossibilitas recipiendi talia contradictoria inferi
 realem identitatem: ut dicebatur de subiecto et propria
 passione.

Dicitur tertio, quod creatura dupliciter potest accipi:
 uno modo, absolute, secundum suam entitatem; alio modo,
 ut esse habet per divinam actionem ct per ipsam conser-
 vatur. Primo modo, relatio est posterior creatura, tanquam
 accidens eius. Secundo modo, est ea prior, tanquam vi-
 delicet de ratione eius inquantum a Deo dependet. Sicut
 enim dc ratione *albi*, inquantum huiusmodi, est albedo,
 ita de ratione creaturae, inquantum dependet ab actione
 divina, est relatio dependentiae ad Deum. Et quia non
 potest a creatura existente in natura, inquantum huius-
 modi, removeri quin ab actione divina dependeat, ideo
 ab ipsa talis relatio dependentiae separari non potest.

3, Ad secundum, negatur quod dependentia unifor-
 miter conveniat relationi ct aliis. Alia enim quae absoluta
 sunt, nun referuntur scipsis, quia non sunt essentialiter
 ielatio. Ipsa autem relatio scipSa refertur: quia est secun-
 dum suam essentiam ordo ct relatio.

q. Ad tertium dicitur quod non est mens Aristotelis
 omnem substantiam esse tempore priorem quolibet acci-
 dente: est enim aliqua substantia quae ab accidente sepa-
 rari non potest, ct per consequens non est omni accidente
 prioio tempore. Scd dupliciter vera est. Primo, secundum
 Commentatorem, \ II *Metaphps.*, comment.q, dc substantia
 corruptibili, ratione materiae ex qua lit. Cum enim ma-
 teria ex qua corpus corruptibile lit, praecedat tempore id
 quod lit ex ea, praecedet etiam omne accidens quod ad
 illud consequitur, Secundo, quod substantia aliqua prae-
 cedit omne accidens tempore *non repugnanter*. Nullum
 enim accidens potest es.se sine substantia: sed bene aliqua
 substantia potest esse sine accidente, eius ratione consi-
 derata, puta Deus aut intelligentiae, etiam secundum Com-
 mentatorem, XII *yfetaphj*^l., commem j5. Quamvis enim
 poneretur Deum de necessitate produxisse caelum ab ae-
 terno, et per consequens accidentia caeli esse aeterna, et
 sic Deum actu non praecedere tempore omne accidens;
 tamen substantiae divinae secundum se consideratae non
 repugnat quod sit non exintentibus accidentibus, eo quod
 ad ipsam intrinsece nullum accidens consequatur.

VH. \d ultimum dubium * respondetur quod superius
 dicta non contradicunt iis quae hic dicuntur: utrumque
 enim verum est. Nam si Deus ad alias res refertur rela-
 tione a se distincta et separata, ipsa relatio erit in eodem
 ordine cum aliis rebus. Omnibus enim, non solum abso-
 lutis, sed etiam relativis Deus est prior, ct in comparatione
 ad omnia est summum bonum. Ideo, si relatione a se di-
 stincta refertur ad alia ut suminum bonum et primum
 ens. etiam ad ipsam relationem alia relatione a se distincta
 referretur: non enim inconveniens est aliquid ad relatio-
 nem sicut ad terminum relatione referri. Huic autem non
 repugnat quod relatio alia relatione non referatur. Nec
 sequitur ex hoc quod Deus alia relatione referretur ad rela-
 tionem, quod ipsa relatio alia relatione referatur ad Deum.
 Ipsa enim relatio est essentialiter relatio, ideo seipsa re-
 fertur: non autem Deus est essentialiter relatio, ut seipso
 referatur ad creaturas.

* N'um «♦ 1

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

11

CAPITULUM DECIMUM NONUM

A 31 r a 43.

QUOD IN CREATIONE NON SIT SUCCESSIO

KRf | cl'am praedictis quod omnis creatio absque successione est.

C Nam successio propria est motui.

• op. ««Π- Creatio autem non est motus; nec terminus motus, sicut mutatio '. Igitur nulla est in ipsa successio.

Item. In omni motu successivo esi illiquid medium inter eius extrema: quia *medium est ad quod continue motum primo venit quam ad ultimum* '. Inter esse autem et non esse, quae sunt quasi extrema creationis, non potest esse aliquod medium. Igitur non est ibi aliqua successio.

Adhuc. In omni factione in qua est successio, fieri est ante factum esse: ut probatur in VI *Physicorum* *. Illoc autem in creatione non potest accidere. Quia fieri quod praecederet lactum esse creaturae, indigeret aliquo subiecto. Quod non posset esse ipsa creatura de cuius creatione loquimur, quia illa non est ante lactum esse: nec etiam in factore, non enim moveri est actus moventis, sed moli '. Relinqueretur igitur quod fieri haberet pro subiecto aliquam materiam lacti praexistentem. Quod est contra creationis rationem. Impossibile est igitur in creatione successionem esse.

Amplius. Omnem factionem successivam in tempore oportet esse: prius enim et posterius in motu numerantur tempore '. Simul autem dicitur tempus, et motus, el id super quod transit notus*. Quod quidem in motu locali manifestum est: nam in medietate temporis regulariter motum pertransit medium magnitudinis. Divisio autem in formis respondens divisioni temporis attenditur secundum intensionem et remissionem: ut si aliquid in tanto tempore tantum calefit, in minori minus. Secundum hoc igitur potest esse successio in motu, vel quacumque factione, quod id secundum quod est motus, est divisibile: vel secundum quantitatem, sicut in motu locali et in

augmento; vel secundum intensionem et remissionem, sicut m alteratione. Hoc autem secundum contingit dupliciter: uno modo, quia ipsa forma quae est terminus motus, est divisibilis secundum intensionem et remissionem, sicut patet cum aliquid movetur ad albedinem; alio modo, quia talis divisio contingit in dispositionibus ad talem formam, sicut fieri ignis successivum est propter alterationem praecedentem circa dispositiones ad formam. Ipsum autem esse substantiale creaturae non est divisibile modo praedicto: quia *Militantia non suscipit magis el minus* . Nec m creatione praecedunt dispositiones, materia non praeexistenti: nam dispositio ex parte materiae est. Relinquitur igitur quod in creatione non possit esse aliqua successio.

Praeterea. Successio in rerum factionibus ex delectu materiae provenit, quae non convenienter esi a principio ad receptionem formae disposita: unde, quando materia iam perfecte disposita est ad formam, eam recipit in instanti. Et inde est quod, quia diaphanum semper est in ultima dispositione ad lucem, statim ad praesentiam lucidi in actu illuminatur: nec aliquis motus praecedit ex parte illuminabilis, sed solum motus localis ex parte illuminantis, per quem fit praesens. In creatione autem nihil praeexigitur ex parte materiae: nec aliquid deest agenti ad agendum quod postea per motum ei adveniat, cum sit immobilis, ut in Primo huius Operis* ostensum est. Relinquitur igitur quod creatio sit in instanti. Inde simul aliquid, dum creatur, creatum est; sicut simul illuminatur et illuminatum est.

Et inde est quod Scriptura divina creationem rerum in indivisibili factam pronunciat, dicens*; "G" *In principio creavit Deus caelum et terram*; quod quidem principium Basilius *principium temporis* , H a,.. : exponit *; quod oportet esse indivisibile, ul in VI *Physicorum* * probatur.

1 etiam i); autem cum pA ceteri, 4 non) neque «Pc. 5 mutatio A sn/w.<; generatio. in ipsa) in ipso arXPc. 7 aliquid) aliquod DGZ. 9 primo om B, ante motum Z, prius P. 12 ibi aliqua A so/io; aliqua D, in creatione ceteri, 20 moveri) movere D. actus om ac. 21 Relinqueretur) Relinquitur DEWZPc; igitur om D. 23 creationis hic D; post rationem. 29 tempus ct notus| motu» ct tempus aXPc. 35 aliquid) aliquis aENXZPc. in alt, loco] ct aDY. ct in >YtPc. 38 est ait, loco om aEG. 39 sicut) ut Pc. to esse) est aGXZ. 11 non) nec ab. 15 possit) posset aX, om E, potest Pc. 18 convenienter) sutlicicnter EGNWYZPc. 19 receptionem) susceptionem l).

Commentaria Ferrariensis

Secunda distinctio creationis ab actione creaturarum est quod actio creaturarum est cum successione, *creatio autem est absque successione*'.

I. *Probatur autem primo*. Successio est propria motui. Dictum est autem quod creatio non est motus neque mutatio, quae est terminus motus. Ergo etc.

Ad evidentiam huius rationis, considerandum est quod in aliqua actione esse successionem dupliciter intelligi potest. Uno modo, intrinsece et essentialiter: sicut est in ca-

lefactione, quae successive tit, ct habet partes sibi invicem succedentes. Alio modo, extrinsece et antecedccter. qui. videlicet ad ipsam antecedit mutatio successiva sicut est in illuminatione, ad quam antecedit motus localis; cl in generatione substantiali, ad quam antecedit alteratio. Conclusio ergo Sancti Thomae de successione utroque modo intclligcnda est: scilicet quod creatio est absque successionem tam intrinsece quam cxtrinsece ct antecedccter. Ideo in hac ratione subsumit. quod creatio *neque est motus*

• <3 Comment, cup. 11. mit.

neque est terminus motus: ut per hoc quod non est motus, habeat quod est absque successione intrinseca et essentiali; per hoc vero quod non est terminus motus, habeat quod est absque extrinseca et antecedenti successione.

II.&cuHcfo. Inter esse et non esse, quae sunt quasi extrema creationis, non potest esse aliquod medium. Ergo etc.– Probatur consequentia. Quia in omni motu successivo est aliquod medium inter eius extrema: ut patet ex definitione *medii*, V *Physicorum*.

Advertendum quod inquit Sanctus Thomas esse et non esse *quasi extrema* esse creationis, non autem absolute esse extrema: quia, proprie loquendo, creatio non habet duos terminos inter quos sit. Sunt enim proprie termini in actione quae est cum motu: quia ibi est subiectum aliquod transiens a termino u *quo* ad terminum *ad quem*. In creatione autem, quia non est motus, non est aliquid subiectum transiens ab uno termino ad alium: sed est ibi tantum, ut dicitur *Potentia*, q. m, i, ad 11, *effluxus ab agente in factum*. Sed tamen quia, secundum modum intelligendi, apprehendimus creaturam, tanquam prius non existentem, postea habere esse; ideo esse et non esse aliquo modo possunt dici termini, prout non existentia rei productae et existentia eius, nullo existente subiecto quod a non esse transeat ad esse, termini productionis dicuntur modo dicto.

. Sed occurrit dubium circa rationem. Si ideo in creatione non est successio quia inter esse et non esse medium non cadit, eadem ratione in generatione rei, accipiendo generationem ut etiam includit motum ad introductionem formae substantialis in materia, non erit successio: quia etiam illa est inter non esse et esse.

Respondetur: et dicitur pruno, quod non est eadem ratio de creatione et generatione. In creatione enim nullum est subiectum quod disponi oporteat ad susceptionem formae Substantialis, sicut est in generatione, sed statim post non esse res creata totum suum esse simul accipit: sicut etiam, disposita iam per motum materia ad formam, statim per generationem, quae est terminus motus, res accipit esse. – Item, creatio est inter non esse simpliciter, quod est *nullo modo esse*, et esse simpliciter, quod est *secundum omnes partes suas essentielles simul esse*. Generatio autem est inter *non esse hoc*. et ex.ve *hoc*, puta inter non esse hominem et esse hominem: cui non esse coniungitur esse alterius formae et accidentium eius, quae oportet per motum abiici, ut introducantur accidentia convenientia formae introducendae. Quia ergo inter accidentia formae abiicicndae sub tali gradu, et accidentia formae inducendae, cadit medium, ad quod prius pervenitur quam ad extremum, ideo inter non esse et esse quae sunt extrema generationis, aliquo modo potest dici quod cadat medium licet non sit proprie dictum. Cum enim ex aere generatur ignis, et sic ex non esse ignis fit transitus ad esse ignis, oportet prius accidentia acris ad esse remissum pervenire, et accidentia ignis in esse remisso introduci, quam materia accidentia aeris omnino amittat et formam ignis cum accidentibus intensis suscipiat. Ideo inter non esse ignis coniunctum formae et accidentibus acris, et esse ipsius ignis, cadit medium. Inter non esse autem et esse quae sunt aliquo modo extrema creationis, non cadit medium: quia in ea consideratur non esse simpliciter, quod scilicet nulli

esse aut formae coniungitur; inter tale autem non esse et esse nullum cadit medium.

Dicitur secundo quod, accipiendo generationem ut includit motum, non est inter esse et non esse praecise, sed etiam inter esse et esse, puta inter esse aeris et esse ignis.

III. *Tertio*. In creatione non potest fieri praecedere factum esse. Ergo in ea non est successio. Patet consequentia. Quia in omni factione in qua est successio, heri est ante factum esse, ut habetur in I *Physicorum*. Antecedens vero probatur. Quia tale fieri creaturae non esset in ipsa creatura quae diceretur fieri, cum non sit ante factum esse; nec in ipso factore, quia moveri non est actus moventis, scilicet ut subiecti, sed moli; nec in aliqua materia facti praeexistente, quia hoc est contra rationem creationis. Ergo etc.

IV. *Quarto*. Esse substantiale creaturae non est divisibile secundum intensionem et remissionem, cum substantia non suscipiat magis et minus. Nec in creatione praecedunt dispositiones ad esse creaturae: cum materia non praeexistat creationi. Ergo ibi non est successio. Probatur consequentia. Quia, cum omnis factio successiva sit in tempore, simul dividitur tempus, motus et id super quod transiit motus: nam in medietate temporis regulariter motum pertransit medietatem magnitudinis. Divisio autem in formis, divisioni temporis correspondent», attenditur secundum intensionem et remissionem aut ipsius formae quae est terminus motus, aut dispositionum ad talem formam. Ergo, ubi esse non capit intensionem et remissionem, nec sunt dispositiones ad ipsum talem divisionem capientes, ibi non est successio in acquisitione talis esse.

Adverte quod ideo dixit Sanctus Thomas *icgularitei motum* in medietate temporis medium magnitudinis pertransire, quia, si aliquid irregulariter moveretur, ut scilicet una pars motus esset intensior altera, hoc non eveniret. De veritate autem huius propositionis visum est in Primo.

V. *Quinto*. In creatione nihil potest exigi ex parte materiae. Nec aliquid deest agenti ad agendum, quod postea per motum ei adveniat. Ergo creatio est in instanti. Probatur consequentia. Quia successio in rerum factione ex defectu materiae provenit, quae a principio non est sufficienter ad receptionem formae disposita. Unde cum est disposita, formam recipit in instanti: sicut diaphanum, quia semper est in ultima dispositione ad lucem, statim ad praesentiam lucidi illuminatur. Quod si requiritur motus, hoc non est ex parte illuminabilis, sed ex parte illuminantis, ut fiat praesens. Unde ergo nihil requiritur ex parte materiae: nec ex parte agentis aliquid per motum aequisibile requiritur; ibi oportet factionem instantaneam esse. Ex iis deducitur quod simul dum aliquid creatur, creatum est: sicut simul aliquid illuminatur et est illuminatum.

Sciendum autem quod, licet simul sit creari et creatum esse, et illuminari ac illuminatum esse, tamen ratione distinguuntur. Quia *creari* dicit ipsum esse creaturae cum actuali novitate essendi et habitudine actualis dependentiae ad Deum: *creatum autem esse* dicit ipsum totale esse rei positum in actu a Deo. non autem dicit habitudinem actualis dependentiae cum tali novitate essendi.

Ultimo confirmatur auctoritate *Gen.* i. Ubi enim dicitur. *In principio* scilicet *temporis*, secundum Basilium *creavit Deus caelum et terram*, datur intelligi creationem instantaneam esse: cum principium temporis sit instans.

CAPITULUM VIGESIMUM

a io.

OUOI) NULLUM CORPUS POTEŢT CREARE

hoc autem evidenter apparel quod nullum corpus potest aliquid per modum creationis producere.

Nullum enim corpus agit nisi moveatur: eo quod oporteat agens et patiens esse simul, vel laciens ct lactum *; *simul autem sunt qltae m eodem loco sunt*, ut habetur in V *Phys.* *; locum autem non acquirit corpus nisi per motum. Nullum autem corpus movetur nisi in tempore. Quicquid igitur lit per actionem corporis, fit successive. Creatio autem, ut ostensum est *, non habet successionem. Nihil igitur potest a corpore quocumque per modum creationis produci.

Praeterea. Omne agens quod agit inquantum movetur, de necessitate movet illud in quod agit: factum enim et passum consequitur dispositionem facientis ct agentis, eo quod omne agens agit sibi simile; unde, si agens, non in eadem dispositione sc habens, agit inquantum per motum variatur, oportet quod etiam in patiente ct tacto quaedam renovatio dispositionum liat, quod sine motu esse non potest. Omne autem corpus non movet nisi motum, ut probatum est. Nihil igitur fit a corporis actione nisi per motum vel mutationem facti. Creatio autem non est mutatio nec motus. ut ostensum est *. Igitur nullum corpus potest aliquid causare creando.

Item. Cum agens et factum oporteat sibi essu similia, non potest esse productivum totius substantiae lacti quod non tota sua substantia agit: sicut e converso probat Philosophus, in \ II 3/e-*taph.* *, quod forma sine materia, quae tota se agit, non potest esse causa proxima generationis, secundum quam sola forma in actum educitur. Nullum autem corpus tota sua substantia agit, etsi totum agat: quia, cum omne agens agat per formam qua actu est. illud solum per totam suam

substantiam agere poterit cuius est tota substantia forma: quod de nullo corpore potest dici, cum omne corpus habeat materiam, eo quod omne corpus est mutabile. Ergo nullum corpus potest aliquid producere secundum lotam eius substantiam; quod est de ratione creationis*.

Amplius. Creare non esi nisi potentiae infinitae. I anio enim est maioris potentiae agens aliquod. quanto potentiam magis ab actu distantem in actum reducere potest: ut quod potest e\ aqua ignem facere, quam quod ex aere. Inde, ubi omnino potentia praeexistens subtrahitur, exceditur omnis determinatae distantiae proportio, el sic necesse est potentiam agentis quae aliquid instituit nulla potentia praeexistente, excedere omnem proportionem quae posset considerari ad potentiam agentis aliquid ex materia facientis. Nulla autem potentia corporis est infinita: ut probatura Philosopho in \ III *Physicorum* *. Nullum igitur corpus potest aliquid creare, quod est e.x nihilo aliquid facere.

Adhuc. Movens et motum, faciens et factum, oportet simul esse: ut probatur in VII *Physicorum* . Corpus autem agens non potest adesse suo effectui nisi per contactum, quo *tangentium ultima Jiunt simul* *. I nde impossibile est aliquod corpus agere nisi tangendo. Tactus autem alicuius ad alterum est. Kt sic, ubi non est aliquid praeexistens praeter agens, sicut in creatione accidit. tactus esse non potest. Nullum igitur corpus potest agere creando.

Patet igitur falsitas positionis quorundam dicentium substantiam caelestium corporum causam materiae elementorum esse: cum materia causam habere non possit nisi id quod creando agit; eo quod ipsa est primum motus et mutationis subtectum.

i evidenter *hic* DZ; *post* apparet. 16 consequitur) sequitur *cum* pA hGNYZ, sequuntur \ \ *b.* 2« quod etiam) quod IU), etiam quod <iZ, etiam Y. 2? non est mutatio nec motu*) nec mutatio nec motus est aX. 27 causare producere Pe, creare *ceteri.* in actum ONWYā: in actu. educitur) reducitur GZ, ducitur \V. *7 totam *om aXoi.* H est *hic* DNYPc; *ante* enim X, *ante* agens *ceteri*, 11 facere) producere aDXPc. quam quod] quam BDW. 15 tangentium] tangentia aUXPc. 27 alicuius) unius D.

Commentaria IPerrariensis

PosiGi AM determinavit Sanctus Thomas de creatione secundum se, nunc determinat de ipsa quantum ad suppositum creans *. Et ponit duas conclusiones **. Quarum prima est: *Nullum coipus potest aliquid per modum creationis producere.*

I. *Probatur primo* \ Quicquid fit per corpus, fit successive. Sed creatio non habet successionem. Ergo etc. – Probatur maior. Nullum corpus agit nisi moveatur. Ergo non agit nisi in tempore. Ergo successive agit. Patet prima consequentia: quia omne quod movetur in tempore movetur. Antecedens vero probatur: quia oportet agens el patiens, vel faciens et factum, esse simul; simul autem

sunt quae sunt in eodem loco, e.x \ *Phys.*.; locum autem non acquirit corpus nisi per motum.

II. (arca hanc propositionem, *Nullum corpus agit nisi moveatur*, dubium occurrit. Nam apud Sanctum Thomam, Prima, q. I u i, a. 3, ad 2; et *Quolibet* VI, a. 19 ♦; cadutn ‘ v empyreum influit in corpora inferiora. Et tamen secundum ipsum * illud est immobile. Ergo non est universaliter ‘ verum quod corpus non agat nisi moveatur.

Praeterea. Carbonibus ignitis manentibus immotis, si aliquod apponatur calefactibile, illud calefiet. Ergo ad hanc actionem quae est calefactio, non requiritur ut corpus calefaciens moveatur.

• Cf. Comment, cap. xvi. init. ... Ct. c ‘ q-

• Cf. n. v.

III. AJ huius evidentiam» attendendum est quod non suffidt in hoc loco glossarc propositionem Sancti Thomae *de mntu pure locali*, idest, quod nullum corpus movet pure localiter nisi ct ipsum moveatur: ut eam in primo u.c.* libro ' exposuimus, sic loco illo exigente. Manifeste enim patet quod hic loquitur dc actione productiva rei, non autem de locali motione.

Non sufficit etiam glossarc, quod corpus non agit nisi moveatur *actu aut potentia*. Quia cx probatione hic adducta, ct ex sequenti ratione, constat intentionem Sancti Thomae esse quod corpus non agit nisi actu moveatur.

Non sufficit etiam dicere quod intelligitur nullum corpus agere nisi moveatur, idest, *nisi ab alio dependeat m agendo sicut causa secunda dependet a prima*. Quoniam satis manifestum est hoc loco intelligi oportere ipsum localiter moveri, ut ex eius probatione patet.

Non sufficit denique glossarc, iixta distinctionem positam de duplici actione corporis in Qu. *Pot.*, q. v, a. 8, quod habet veritatem de actione conveniente corpori *inquantum corpus est*, quae scilicet est *materiae transmutata*: non autem dc actione conveniente corpori *inquantum attingit ad ordinem substantiarum separatarum*, quae scilicet est *ad quandam diffusionem similitudinis suae formae modo quodam spirituali*, cuiusmodi est actio coloris caualrtis suam speciem in medio. Nam ratio quae hic adducitur, ita concludit de una actione sicut dc alia. Probatur enim hac ratione: quia movens et motum, agens ct patiens, faciens ct factum, oportet esse simul et in eodem loco. Constat autem in omni genere actionis verum esse oportere agens ct patiens, faciens ct tactum, esse simul, loquendo dc agente et faciente proximo el immediato. I nde ct Aristoteles eam declarat esse veram in motu alterationis, cx actione sensibilis m sensurn. \ 11 *Physicorum*, texti. | 12 | *. Ergo etc.

2. Propterva mihi videtur dicendum, salvo semper meliori iudicio, quod haec propositio habet veritatem, ad mentem Sancti lthomae, in omni genere actionum quibus aliquid de novo producitur, sive dc nova actione corporis, duabus tamen conditionibus observatis. Pruna est, quod corpus agens aliquid dc novo non sit intrinsece transmutatum: idest, non aliter sc habeat quantum ad virtutem qua agit, quam sc haberet prius. Secunda, quod etiam nulla sit facta omnino transmutatio ex parte passi, sed eodem modo sc habeat sicut prius. Sic enim intellecta hac propositione, manifesta est cius veritas cx probatione Sancti Thomae. Nam si agens, puta calefactu um, debet aliquod calctactibile de novo calefacere quod prius non calefaciebat, hoc non potest esse nisi quia aut aucta est virtus calefactivi, aut calctactibile est magis dispositum quam prius; aut quia calefactivum est factum propinquum calefactibili, persuum motum ad calefaclibile, vel per motum calefactibilis ad ipsum. Si ergo tollatur augmentum virtutis a calcfactivo, ct ponamus suam virtutem eodem modo se habere sicut prius; si etiam removeamus a patiente omnem mutationem, el ponamus ipsum non esse magis dispositum quam prius: non esseque magis appropinquatum calcfactivo quam prius per suum motum: relinquitur novam calefactionem huius calefactibilis ab hoc calcfactivo non provenire nisi ex hoc quod calefactivum est magis appropinquatum calefactibili quam prius, per motum suum localem, per quem factum est simul cum ipso.

3. Quod autem haec expositio rit de mente Sancti lthomae, patet ex duobus. Primo, cx eo quod intendit pinbare per hanc propositionem nullum corpus posse creare, producendo videlicet aliquid de novo secundum totam cius substantiam. Ad hoc enim probandum sufficit nullum corpus posse agere aliquid dc novo, illis duabus conditionibus observatis, nisi moveatur. Nam constat quod corpus habens virtutem crealivam, si aliquod tale poneretur, non potest secundum ipsam virtutem crealivam augeri, ut possit nunc creare et non prius: cum, si ponatur talis virtus in aliquo, ipsa sit stabilis atque immutabilis virtus; omnia etiam creabilia eandem requirunt, eo quod virtus creativa sit productiva totius entitatis rei. ct idcirco non est maior indispositio in uno creabili quam in alio. Constat etiam

quod creabile non potest, antequam creetur, transmutari aut secundum maiorem sui dispositionem, aut secundum maiorem appropinquationem ad creans per motum suum: cum creabile nihil sit in rerum natura antequam creetur. Relinquitur ergo quod nulla est ratio quare corpus debeat aliquid de novo creare nisi quia per motum localem suum pervenit ad locum in quo aliquid est creandum, ut faciens et facium sit simul.

Secundo idem palet, quia aliter ratio Sancti 'lthomae nulla esset. Nisi enim cum illis conditionibus illa propositio intclligatur, non sequitur, quia agens et patiens oportet esse simul, quod oporteat agens localiter moveri ad hoc ut sit simul cum passo diceretur enim quod sufficit ut patiens moveatur ad ipsum agens, ad hoc ut cum ipso sit simul et eius suscipiat actionem.

q. Ad primum igitur in oppositum * dicitur quod illa actio qua caelum empyrcum influit in corpora inferiora, non est actio nova, sed coaeva ipsi caelo cmpvreo. I nde Sanctus Thomas, m luco adducto cx Prima Parte, inquit equod *imprimit in primum caelum quod moretur, non aliquid transiens et adreniens pei motum, sed aliquid fixum et stabile, puta virtutem continendi et causandi*: constat autem istam virtutem continendi ct causandi esse coaevam caelo.

Ad secundum dicitur quod non est contra sensum propositionis. Nun tunc deficit secunda conditio: mutatio enim ponitur ex parle combustibilis, dum ponitur quod dc novo carbonibus apponatur.

IV. Sed contra istum interpretationem dubitatur dupliciter. Primo, quia cx ipsa videtur haberi quod motus localis non requiratur ad actionem corporis nisi ad hoc ut agens sit praesens patienti el sit simul cum eo. Hoc autem videtur esse comia doctrinam Sancti Thomae, *Potentia*, q. v, a. 8: Prima, q. < xv. a. 3; et II *Sent.*, d. n, q. n. a. 3, et d. xv, q. i, a. 2; tenentis quod motus localis caeli requiratur ad agendum etiam ut ralio agendi, el ut causa aliorum motuum. Propter quod tenet quod, ipso cessante, Cessabit omnis transmutatio naturalis.

Secundo, quia ex ista interpretatione non sequitur quod quicquid hl per actionem corporis, fiat successive, sed tantum quod ipsam actionem praecedat motus successivus. Hoc autem non est ad mentem Sancti 'lthomae, qui infert ex eo quod nullum corpus agit nisi per motum, omne quod fit per actionem corporis lieri successive, Ergo etc.

2. Ad primum horum dicitur primo, quod non est mens Sancti Thomnc unicuique corpori agenti motum localem illi inexistentem esse sibi rationem agendi, quoniam ut ostensum est , potest aliquod corpus agere etiam si non moveatur localiter, si. inquam, passum ad ipsum moveatur: sed tantum ad hoc ut agens sit simul cum passo et faciens cum facto, illis conditionibus dictis cxislenlibus, ut superius * est ostensum.

Dicitur secundo, quod cum hoc stat motum localem corporis caelestis ista inferiora alterantis esse sibi rationem agendi aliquo modo; et motum localem caeli esse causam omnium motuum inferiorum, ut habetur VIII *Physicorum* *. Et ideo haec interpretatio in nullo contradicit doctrinae Sancti Thomae.

Ad secundum dicitur, iuxta distinctionem factam in praecedenti capitulo v, ratione prima, quod ex ista interpretatione vcquitur omne quod fit. lieri successive extrinsece et antecedentcr, licet non sequatur omne tale intrinsece fieri successive. Hoc autem sufficit proposito Sancti Thomae: quia creatio neutro modo est successiva, cum neque sit motus neque tenninu> motus, ut superius ' est ostensum.

\ . *Secundo* '. Nihil fit a corporis actione nisi per motum aut mutationem facti. Sed creatio non est motus neque mutatio. Ergo etc. Probatur maior. Nullum corpus movet nisi motum. Ergo etc. Probatur consequentia: quia omne agens quod agit inquantum movetur, dc necessitate movet illud in quod agit. Cum enim factum el passum consequantur dispositionem agentis et facientis, oportel, si agens, non m eadem dispositione manens sed ut continue per motum variatur, agit, quod etiam in patiente ct facto

Num. h.

• Num. m, i.

• Ibid.

• C>p. mi: s Th. I. µ .

• Commcot. n. t.

• Cap. XMi.

• Ct. n. t.

quaedam renovatio dispositionum liat: quod sine motu esse non potest.

VL *Tertio*. Nullum corpus tota sua substantia agit, etsi fotum agat. Ergo totam substantiam rei non potest producere. Ergo non potest creare. Ultima consequentia patet ex ratione creationis. – Antecedens vero probatur. Quia si lota sua substantia ageret, totum esset forma: eo quod omne agens agat per formam. Quod est falsum: cum etiam habeat materiam.

Prima etiam consequentia probatur. Quia non potest esse productivum totius substantiae facti quod non tota sua substantia agit. Iloc autem probatur. Tum quia agens el factum oportet esse similia: quantum scilicet ad id quod agens agit. Et ideo, si agit tantum per partem suae substantiae, non assimilnbitur sibi factum materiale nisi quantum ad panem substantiae. Et sic non producetur nisi pars substantiae facti: nam, si dicamus aliquid materiale agere per formam, per quam est actu, non autem per materiam, producet in effectu similitudinem formae suae dumtaxat, non autem materiae <une. Et sic materia lacti non em ab ipso producta. Tum etiam ex processu Aristotelis VII *Vfetaphysicae*, e contrario arguentis quod forma sine materia, quae se tota agit, non potest esse causa proxima generationis, secundum quam sola forma m actum educitur.

Advertendum quod in littera addit Sanctus I bornas antecedenti, *etsi totum agat*: quia aliud est aliquod *totum agere*, et aliud *sua tota substantia agere*. In prima enim denotatur ipsum agens completum agere: in secunda autem quamlibet partem substantiae (si partes habet) esse sibi rationem agendi. Primum autem corpori convenit; ipsum enim totum, idest completum et perfectum, est suppositum quod agit. Sed secundum sibi non convenit: quia non quaelibet pars suae substantiae est sibi ratio agendi. De fundamento huith rationi' tatis dictum est in praecedentibus *.

• op. in, n. v.

\ II. *Quarto*. Creare non est nisi potentiae infinitae. Sed nullum corpus est potentiae infinitae. Ergo etc. Minor est Philosophi, VIII *Physicorum*. Maior autem probatur. Tanto agens maioris potentiae est, quanto potentiam magis ab actu distantem in actum reducere potest; ut quod cx aqua potest ignem producere, quam quod ex aere. Sed ubi omnino potentia praeexistens subtrahitur, exceditur omnis determinatae distantiae proportio. Ergo potentia agentis quae aliquid nulla praeexistente potentia instituit, excedit omnem proportionem quae considerari potest ad potentiam aliquid ex materia facientis. Ergo etc.

r

2. Circa probationem eius quod assumit Sanctus Thomas, quod scilicet *creare non est nisi potentiae infinitae*. dubitatur apud Scotuin, in IV *Sententiarum* *. Dicit enim quod, *licet distantia nullius potentiae ad actum nullam habeat proportionem ad illam quae est alicuius potentiae ad actum, non tamen oportet nullam esse proportionem virtutis agentis ex nulla potentia ad virtutem agentis ex aliqua potentia. Quia illae distantiae sunt improporciona-*

biles, eo quod una sit negativa, altera positiva: positivi enim ad negativum nulla est proportio. Positivum autem non est improporcionabile alteri positivo nisi propter infinitatem in altero. I nde una distantiarum illarum non est proportionabilis alteri: quia altera non habet quantitatem. secundum quam possit proportionari; sicut punctus est improporcionabilis lineae quia non est quantus.

Sed si considerentur diligenter verba Sancti Thomae in hac ratione, ista responsio nulla est. Dupliciter enim possunt comparari aliqua potentia et nulla potentia passiva. I no modo, absolute et secundum se. Et sic nec inter illa est proportio, nec sunt de genere eorum inter quae nata est esse proportio: sicut nec inter punctum et lineam.- \ho modo, secundum distantiam et elongationem ab actu. Et sic inter aliquam potentiam ct nullam potentiam nulla quidem est proportio: sed tamen sunt de genere eorum inter quae nata est esse proportio. Inter elongationem enim unam ab actu el aliam elongationem potest esse proportio: nam magis elongatur a forma ignis potentia quae est sub forma terrae quam potentia quae est sub forma aeris; sicut, licet linea infinita nullam habeat proportionem nd lineam finitam, sunt tamen de genere eorum inter quae nata est esse proportio, quio inveniuntur aliae lineae habentes inter se proportionem. Hoc ergo secundo modo comparat Sanctus I hornas aliquam potentiam et nullam potentiam: quia nulla potentia nullam proportionem habet ad aliquam potentiam. si m ratione elongati ab actu utrumque illorum consideretur; eo quod distantia nullius potentiae in infinitum excedat distantiam alicuius potentiae ab actu, sicut linea infinita excedit lineam finitam improporcionalliter.

Quod autem hunc sensum intendat Sanctus Thomas, patet ex verbis cius cum inquit: *I bi omnino potentia praeexistens lubtiahitur, exceditur omnis determinatae distantiae proportio*. Ecce quod accipit improporlionem unius ad alterum secundum quod unum alterum improporcionabiliter, >ixe in infinitum, excedit: non autem ut dicuntur unproporcionabilia quae sunt de genere eorum inter quae non est nata esse proportio. Ad talem autem improporcionem secundum excessum sequitur improporcion virtutum agentium secundum excessum: quia, ut assumptum est in ratione, *tanto agens maioris potentiae est, quanto potentiam magis ab actu distantem in actum reducere potest*. – De hac ratione in primo libro, cap. xi.ni amplior sermo habitus est. Ideo haec satis nunc sint.

\ 111. *Quinto*. Movens et motum, faciens et factum, oportet esse simul, \ II *Physicorum*. Sed corpus agens non potest adesse suo effectui, idest simul esse cum illo, nisi per contactum. Ergo, ad hoc ut agat, necesse est ut tangat. Ergo necesse est esse aliquid aliud praeexistens. Ergo non potest creare. – Probatur secunda consequentia. Quia tactus alicuius est ad alterum: idest, omne quod tangit, aliquid aliud a se tangit.

Ex hoc PAIBT error dicentium caelum causam materiae elementorum esse. Nam materia non potest nisi per crcactionem produci: cum sit primum subiectum.

CAPITULUM VIGESIMUM PRIMUM

A 31 v b 38.

QUOD SOLIUS DEI EST CREARE

x praemissis etiam ostendi potest ulterius quod creatio est propria Dei actio, et quod eius solius est creare. Cum enim secundum ordinem agen-

tium sii ordo actionum, eo quod nobilioris agentis nobilior est actio; oportet quod prima actio sil primi agentis propria. Creatio autem est prima actio: eo quod nullam aliam praesupponit,omnes

i ulterius (*supra marginem, inserendum hic; A solus\ ante ostendi.*

4 omnes nutem NWZsH; sed omnes W, et omnes DbP, omnes *ceteri*.

lira: pofilfa
itirum autem
i propter in-
illarum non
habet quami-
lient punctui
nantus.

i Thomae in
it enim pov
ntia passiva,
nec inter illa
er quae naia
et lineam, -
tem ah actu,
mtiam nulla
nere conun
ionem enim
e proportio:
quae est tub
aeris; sicut
n ad lineam
uac nata c't
bentes inter
Opar.it San-
ntiam: quii
iliquam po-
lue illorum
:iae in infi-
> actu, sicut
ionaliter.
is Thomas,
ientia prae-
itae distan-
nem unius
nproponio-
ut dicuntur
i inter quit
improper-
io virtutum
pium est in
into poteri-
re potest.
lior sermo

et tactum.
agens non
■ illo, m«
t ut tangat.
Ergo non
i. Quia io-
langit. ali-

n matenac
i per crea-

s agentis
actio sit
a primo
it, omnes

autem aliae praesupponunt eam. Est igitur creatio propria Dei solius actio, qui est agens primum 'hem. Ex hoc ostensum est quod Deus creat res. quia nihil potest esse praeter ipsum ab eo non causatum *. Hoc autem nulli alii convenire potest: cum nihil aliud sit universalis causa essendi Soli igitur Deo competit creatio, sicut propria eius actio.

Adhuc. Effectus suis causis proportionality· respondent: ut scilicet effectus in actu causis actualibus attribuamus, et effectus in potentia causis quae sunt in potentia: ct similiter effectus particulares causis particularibus, universalibus vero universales: ut docet Philosophus, in II *Physi-cornin* *. Esse autem est causatum primum: quod cx ratione suae communitatis apparet. Causa igitur propria essendi est agens primum ct universale, quod Deus est. Alia vero agentia non sunt causa essendi simpliciter, sed causa *essendi hoc*. ut hominem vel album. Esse autem simpliciter per creationem causatur, quae nihil praesupponit: quia non potest aliquid praeeistere quod sit extra ens simpliciter. Per alias factiones lit hoc ens vel tale: nam ex ente praeeistente fit hoc ens ve! tale. Ergo creatio est propria Dei actio

Impiius. Quicquid est causatum secundum aliquam naturam, non potest esse prima causa illius naturae, sed secunda et instrunientalis. Sortes enim, quia habet suae humanitatis causam, non potest esse prima humanitatis causa: quia, cum humanitas sua sit ab aliquo causata, sequeretur quod esset sui ipsius causa, cum sit id quod est per humanitatem. Et ideo oportet quod generans univocum sit quasi agens instrumentale respectu eius quod est causa primaria totius speciei El inde est quod oportet omnes causas inferiores agentes reduci in causa- superiores sicut instrumentales in primarias. Omnis autem alia substantia praeter Deum habet esse causatum ab alio, ut supra * probatum est. Impossibile est igitur quod sit causa essendi nisi sicut instrumental» et agens in virtute alterius. Instrumentum autem nunquam adhibetur nisi ad causandum aliquid per viam motus: est enim ratio instrumenti quod sit movens motum. Creatio autem, non est motus, ut ostensum est *. Nulla igitur substantia praeter Deum potest aliquid creare.

Item. Instrumentum adhibetur propter convenientiam eius cum causato, ut sit medium inter causam primam et causatum et attingat utrumque, et sic influentia primi perveniat ad causatum per instrumentum. I nde oportet quod sit aliquid recipiens primi influentiam in eo quod per instrumentum causatur. Quod est contra rationem creationis: nam nihil praesupponit. Relinquitur igitur quod nihil aliud praeter Deum potest creare,

neque sicut principale agens neque sicut instrumentum.

Praeterea. Omne agens instrumentale exequitur actionem principalis agentis per aliquam actionem propriam et connaturalem sibi: sicut calor naturalis generat carnem dissolvendo et digerendo, et serra operatur ad perfectionem scamni secando. Si igitur aliqua creatura sit quae operatur ad creationem sicut instrumentum primi creantis, oportet quod hoc operetur per aliquam actionem debitam et propriam suae naturae. Effectus autem respondens actioni propriae instrumenti est prior in x ia generationis quam effectus respondens principali agenti, ex quo provenit quod primo agenti linis ultimus respondet: prius enim est sectio ligni quam forma scamni, et digestio cibi quam generatio carnis. Oportebit igitur aliquid esse effectum per propriam operationem instruientalis creantis quod sit prius in via generationis quam esse, quod est effectus respondens actioni primi creantis. Hoc autem est impossibile' nam quanto aliquid est communius, tanto est prius in via generationis; sicut prius est animal quam homo in generatione hominis, ut Philosophus dicit, in libro *de Generatione Annnalinin* *. Impossibile est ergo quod aliqua creatura creet, neque sicut principale agens neque instrumentaliter.

hem. Quod est secundum aliquam naturam causatum, non potest esse simpliciter illius naturae causa, esset enim sui ipsius causa: potest autem esse causa illius naturae in hoc: sicut Plato est causa humanae naturae in Sorte, non autem simpliciter, eo quod ipse est causatus in humana natura. Quod autem est causa alicuius in hoc, est attribuens naturam communem alicui per quod specificatur vel indix iduatur. Quod non potest esse per creationem, quae nihil praesupponit cui aliquid attribuatur per actionem. Impossibile est igitur aliquod ens creatum esse causam alterius per creationem.

Amplius Cum omne agens agat secundum quod actu est. oportet modum actionis esse secundum modum actus ipsius rei: unde calidum quod magis est in actu caloris, magis calefacit. Cuiuscumque igitur actus determinatur ad genus et speciem et accidens, eius x irtutem oportet esse determinatam ad effectus similes agenti inquantum huiusmodi: eo quod omne agens agit sibi simile. Nihil autem quod habet esse determinatum. potest esse simile alteri eiusdem generis vel speciei nisi secundum rationem generis vel speciei: nam secundum quod est hoc aliquid, unumquodque est ab alio distinctum. Nihil igitur cuius esse linitum est, potest per suam actionem esse causa alterius nisi quantum ad hoc quod habet genus \el speciem: non autem quantum ad hoc

2 qui) quod al). 5 causatum G\V; creatum. 6 essendi] nisi Deus *addunt* Pd. m respondenti respondet sZcd. 14 univer-
«Je»] causis universities ctlectus Pd. 17 propria essendi) essendi I.G, essendi prima N, prima essendi Y, propria essendi prima 'impliciter Pd.
23 Per alias] *addunt* autem DNP, vero b. 3o cum humanité* sua) humanitas sim si Pd. 43 nisi *post* aliquid Pe, *utroque* loco Y.
49 cum cau*ato) in creato a. 55 nihil praesupponit] ci nihil praesupponitur D.
-4 ut] »icut aDPc. 20 neque *oui* Pc. 27 neque instruincntaliter] aut instrumentalitor h, nul instrumentale P, (agens n»n) neque sicut
instrumentale N. 29 causatum i>; tantum. 3o causa *ait*. /oco] causae «. 4q alterius) alicuius D. .p ipsius] illius iPc. 46 ct
speciem] ad Speciem a. ct ad speciem BPc. speciem Y, et ad speciem (ct ad accidens) W. eo D; c\ eo cwm pA *ceteri*. 5o alteri
om 2W. effectui sl hPd. eiusdem *post* speciei aDPc. 5? causa) tin.«lis *addunt* aDXèPd.

quod subsistit ab aliis distinctum. Omne igitur agens finitum praesupponit ad suam actionem hoc unde causatum suum indix iduahter subsistit. Non ergo creat: sed solum hoc est agentis cuius esse est infinitum, quod est omnis entis compr-

rib.iop.xtix

Adhuc. Cum omne quod iit ad hoc fiat ut sit, oportet, si aliquid fieri dicatur quod prius fuerit, quod hoc non fiat per se. sed per accidens, per se vero illud quod prius non fuit: ut. si e\ albo»[†] fiat nigrum, iit quidem et nigrum et coloratum, sed nigrum per se, quia fit ex non nigro, coloratum autem per accidens, nam prius coloratum erat. Sic igitur, cum fit aliquod ens, ut homo vel lapis, homo quidem fit per se, quia ex non homine: ens autem per accidens, quia non ex non ente simpliciter, sed ex non ente hoc. ut Philosophus dicit, in I *Phrsicarum* *. Cum igitur aliquid fit omnino ex non ente, ens per se fiet. Oportet igitur quoti ab eo quod est per se causa

essendi: nam effectus proportionaliter reducuntur in causas. Hoc autem est primum ens solum, quod est causa entis inquantum huiusmodi: alia vero sunt causa essendi per accidens, et huius esse per se. Cum igitur producere ens non ex ente praeexistente sit creare, oportet quod solius Dei sit creare. *

Huic autem veritati Sacrae Scripturae auctoritas attestatur, quae Deum omnia creasse affirmat. *Gcn. P: lu principio creavit Deus caelum cl terram.* – Damascenus etiam, in secundo sui Libri \ dicit: *Quicitmque vero aiunt angelos creatos esse cmuscumque substantiae, hi omnes sunl patris sui diaboli: creaturae enim existentes non sunt creatores.*

Per haec autem destruitur quorundam philosophorum error qui dixerunt Deum creasse primam substantiam separatam, et ab ea fuisse creatam secundam, et sic quodam ordine usque ad ultimam

.H

, rfA
C^h.Wmlbr

io non tuill non iucril lmi non fit Z. n cl tvgrum A w/m; nurum. »5 ht /xlif per »c sDXPc. 30 quoJ ab co quod etl EX; qund ab co quulcni cM ar, quml al eu qu< cm GWà. qu» l lioe mi s co jyic>l |), quod fiat ib co qui est N, quod hoc Int ab co O" co fiat Z) qund cat X Z, qu«>d tib cu qui c*t t (per so cau.. procedtit t*-/.

s huiusmxiFi NZ: cat addunt. 4 hum* c«»» X «oh». hoc c»»e ci/m («XX cf margo \, non NP. non CMC ccltri. 5 noncicnic I.GWX; c\ non enu » »il creare 01/1 h. 11 »» *<..inc'» «u. l»br| iu «c^utuio sut primi libn a.XcJ ct mutando primi aui DZ. in acundo libro mio NY rt tine su<^ P. it hil his 111 H. \$unt| filii addunt l» <7 l>os/ dhboti PJ. 14 enim om a. nutem Z.

Commentaria Ferrariensis

• Cf. Goment q ecCnda conclusio* est: *Creatio ed propria Dei actio, U../ solius De, est Creare.*

I. *Probatur primo.* Prima actio v*t primi agentis propria. Sed creatio est prima actio. Ergo est propria Dei, qui est primum agens. – Patet maior: quia secundum ordinem agentium oportet esse ordinem actionum, ce» quod nobilioris agentis nobilior sit actio. Minor vero probatur. Quia creatio nullam aliam actionem praesupponit: scilicet transeuntem. Omnes autem aliae praesupponunt eam.

Sed occurrit dubium circa illam propositionem, *Prima actio est primi agentis propria.* Aut enim accipitur prima actio secundum ordinem naturae et perfectionis; aut secundum ordinem generationis. Si secundo modo, tunc probatio nulla est, quae de primitate secundum dignitatem procedit. Si primo modo, tunc minor est falsa. Quia creatio non est aliis prior dignitate: cum non dicatur prior aliis, ut patet ex probatione, nisi qui.i aliis praesupponitur: quod non arguit nisi prioritatem generationis; prius autem generatione est imperfectius.

Respondetur quod intelligitur de prioritale naturae et perfectionis. Et dicitur quod bene subsumitur. Quia creatio non solum est prior secundum ordinem generationis, sed etiam secundum perfectionem: cum, ut ostensum est , requirat virtutem infinitam in agente; quod aliae actiones particularium agentium non requirunt.

Cum autem instatur, quia prius secundum generationem est imperfectius: – dicitur quod verum est in uno et eodem procedente de potentia ad actum, prius enim tale pervenit ad e-ssc imperfectum quam ad esse perfectum, ad id quod est potentiate quam ad id quod est actuale; sed in diversis non est verum, maxime in actionibus diversorum agentium subordinatorum. Quia oportet ut primi agentis actio, quae est perfectissima, actionem secundarii agentis praecedat, sicut et ipsa secundaria agentia a prima causa virtutem agendi habent.

II. *Secundo.* Si aliquid aliud a Deo posset creare, hoc esset quia illud esset universalis causa essendi quia scilicet nihil posset esse quod ab ipso causatum non esset. Sed hoc est falsum: quia solus Deus est universalis causa essendi. Ergo etc. – Patet sequela. Quia per hoc ostensum est quod Deus creat, quia nihil potest praeter ipsum esse non ab ipso causatum.

\tundendum quod per hoc quod nihil potest esse non cau>utum a Deo. xult habere Sanctus Thomas quod solus Deus causai quicquid est in re: non autem aliquod aliud agens, cum materiam non causet. El ideo solius Dei est creare: cum creare sit producere quicquid pertinet ad esse rei.

III. *tertio* . Esse est primum causatum. Ergo propria causa essendi simpliciter est agens primum et universale, quod est Deus. Sed esse simpliciter per creationem causatur: quia non potest aliquid praeexistere quod sit extra ens simpliciter. Ergo etc. Probatur antecedens. Quia esse csl communissimus effectus. <Consequentia etiam probatur. Quia oportet effectus causis esse proportionates, ut particulares eiïectus causis particularibus, universales autem universalibus correspondent.

Quia autem aliquis posset instare contra hanc rationem dicendo quod esse non solum producitur per creationem. >ed etiam per actionem aliarum causarum: ideo hanc objectionem removet, inquiens quod alia agentia non sunt causa essendi simpliciter, sed sunt causa *twendi hoc*. scilicet hominem vel album.

2. Circa antecedens huius rationis, advertendum quod, cum *primum* multipliciter accipi possit, sicut et multiplex est ordo; hoc loco intelligitur primum primitate communitatis et praesuppositionis. list enim esse communissimus effectus: eo quod nihil producatnr nisi accipiat esse: ct omnis alia perfectio adveniens alicui in actu praesupponat rem esse: nihil enim potest esse homo aut album aut musicum in rerum natura nisi sit ens. sicut nihil est homo nisi sit substantia. Quo modo enim dicimus substantiam esse primum in genere substantiae quia dc omnibus praedicatur quae in praedicamento *substantiae* continentur, et quia nullum inferiorum praedicatorum alicui convenit nisi supposito quod sit substantia; ita in genere cxistentiuni esse est primum, quia de omnibus quae in genere e.xistcn-tium sunt praedicatur in concreto, et nullum esse particulare rei convenit nisi praesupposito quod sil.

IV. (arca hanc propositionem. *Causa essendi simpliciter est agens primum, alia vero agentia non sunt causae essendi simpliciter, sed essendi hoc.* considerandum quod lx *simpliciter* potest determinare ly *est*. et potest determinare lx *essendi*. Primo modo, sensus est quod ista pro-

• tup. pracc.

SI M.MA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. XXL

iter reducim»
n ens solum
usmodi. a ia
ns, ci hums
eus non ci
quod solius

urne aud/>.
'casse alfir-
L7M *cadum*
'Cuido sji
gelos crea-
mines mal
'lenies m |

am philo-
ea <c pn- |
lisse ara-, i
usque ad |

oî
iit li: eu
Atnnats
i DZ. i s-
L

OSC Γ·v1
io J
tod aliud
îDciW
linet M

propii - ° - '
ivecôk,
■m ç®·
'it cun
L1Ū CA
proba-
tos, U!
autes

iotiifli
onem.
: obie-
I 'UD-
c sd-

1
tflrf
nmu.
imiB
e: ct
orut
mu.
onk.
tinn
nc-
r.tf
fl'si
IUW

Jii·
≥i≤
<xi
cr·

pmhio, *Deus est causa essendi*, est vera simpliciter et absolute, non tantum secundum quid: sicut ista. *ignis est calidus*. Ista autem, *Sortes est causa essendi*, non est simpliciter vera, sed tantum cum ista adiunctione, *instrumentaliter*: sicut ista, *Sol est calidus*, quae non est vera nisi cum ista additione, *virtualiter*. Er iste sensus fortassis quidem est verus etiam pro secunda pane, cum causare esse non conveniret creaturae nisi ut est instrumentum divinae virtutis, ut inferius tertio libro multis rationibus ostenditur⁷: sed non est hic intentus.

Secundo modo, sensus est quod Deus est per se causa essendi absolute et absque ulla limitatione, in quo ostenditur quod est causa cuiuscumque pertinentis ad esse rei, et cuiuscumque participantis rationem essendi inquantum huiusmodi: sicut, cum dicimus quod *obiectum visus est coloratum simpliciter* intelligimus quod coloratum absque ulla limitatione et contractione est visus obiectum, et idcirco potest visus in omne coloratum. Alia vero agentia non "tini causa essendi *'impliciter*. idest absque limitatione, sed *essendi hoc*, puta hominem vel album. Et ideo non sunt causa cuiuscumque pertinentis ad rationem essendi, neque cuiuscumque pertinentis ad esse rei.

Hic autem si addatur quod Deus est propria causa essendi, ita quod eius proprius effectus est ens simpliciter; sequitur quod esse, inquantum huiusmodi. est ratio quare aliquid a Deo producat, et quod esse primo et per se producat a Deo. Ratio autem quare aliquid producat ab aliis, non est esse, *ed *esse hoc*. puta hominem aut album, ut hic dicitur. Producat enim Deus unumquodque primo et per se inquantum e^t ens, quia produxit ipsum postquam omnino nihil erat: alia autem, si quid producat, producat inquantum e^l hoc vel tale ens. I^{ndu}, cum ens absolute et absque limitatione primo et per se per creationem producat, quae est ex nullo praesupposito, optime sequitur quod creatio solius Dei sit actio, non autem alicuius alterius particularis agentis.

Cum ergo inquit Sanctus Ithornas quod *Deus est propria causa essendi simpliciter*, sensus est quod est causa essendi secundum totum ambitum entis per participationem sive causati, non autem alicuius tantum particularis modi essendi; et quod esse est formale et adaequatum obiectum divinae potentiae. Mia autem, licet causent esse, non tamen causant quicquid esse participat, sed causant quantum id quod participat aliquem particularem modum essendi ut sic, puta esse hominem aut equum aut aliquid huiusmodi. Xequē etiam esse est formale et adaequatum obiectum alicuius particularis agentis.

V. Ex iis patet Scotum male intellexisse mentem Sancti Thomae, dum arguit, in *Sent.*, q. i^a, esse simpliciter non esse proprium effectum Dei, quia etiam agentia particularia causant esse. Existimavit enim quod nulla alia causa, apud Sanctum Thomam, excepto Deo, daret esse: quod nunquam somniavit Sanctus Thomas. Non enim consideravit Scotus quid illi termini *propria* et *simpliciter* important. Concedit quidem Sanctus Thomas alias causas dare esse: negat autem illas esse *causas proprias essendi simpliciter*, sed hoc solius Dei esse voluit.

Sed contra hoc ex verbis ipsius Scoti argui potest. Esse simpliciter, et esse hoc, in eodem sunt realiter idem, sola ratione distincta, sicut commune et limitatum. Ergo quod causal esse hoc in isto, causât etiam esse simpliciter: licet secundum propriam rationem referatur esse huius in causam particularem, secundum autem communem rationem ipsius esse referatur in Deum. Et per consequens sequetur quod alia causa creet: quia creare est producere esse simpliciter.

Respondetur quod instantia haec procedit ac si diceretur quod hac sola ratione Deus est causa propria essendi simpliciter, quia ipsius solius sit in quacumque re producere ens commune ut de ipsa re dicitur, alia autem producant hoc ens. Sed hic non est sensus verborum Sancti Thomae. Intendit enim quod Deus habet pro obiecto adequato formali suae potentiae rationem ipsius essu illimitate, id quod est causa essendi omnibus quibus quomodo-cumque convenit esse. Unde est causa essendi simpliciter

Sorti: quia est causa omnium quae ad esse Sortis pertinent. et producit ipsum primo et per se in quantum est ens. Et quia omnia quae sunt in Sorte, et ipsa etiam materia, pertinent ad esse, ideo Deus causat omnia quae in Sorte sunt. Non sic autem causat esse particularis causa Sortis. Quia non causal omne quod participat esse in Sorte, sed tantum ipsam formam; materiam autem non causal quantum ad suum esse potentiale; licet det sibi hoc esse actuale, in quantum idem est esse actuale totius ut partium. Quae causal Sortem primo et per se in quantum est ens, cum prius praecesserit unum ex quo factus est Sortes: sed in quantum est hoc ens.

Ad argumentum ergo dicitur quod creare non est producere quomodocumque id quod est ens commune materialiter: sed est producere ens *primo et per se*, et *formaliter inquantum est ens*. Hoc autem modo non producit ens agens particulare, sed tantum primo modo. Non enim producit ens primo et per se, cum producat ex aliquo ente: neque producit ipsum inquantum est ens; sed producit ens per accidens, inquantum videlicet est materialiter idem quod hoc ens. Inde negatur consequentia.

2. Circa .tutum probationem illius propositionis, *Solus Deus est causa essendi simpliciter*, quia videlicet *effectus universalis requirit causam universalem*, dubitat Scotus *. Quaerit enim utrum universale. iam in subiecto quam in praedicato, accipiat pro universali *secundum perfectionem*; an pro universali *secundum praedicationem*; an in subiecto accipiat universale secundum praedicationem, in praedicato autem universale secundum perfectionem. Si primum, tunc minor est lalsa: quia esse non est perfectius aliis. Quod enim includitur in multis, non esi perfectius quocumque illorum in quibus includitur. Si secundum. non concluditur quod Deus, secundum quod ens, quod est praedicatum universalissimum, sil propria causa essendi. Deus enim non est communi.* per praedicationem. Si tertium, sic maior esi falsa. Non enim effectus universalissimus secundum praedicationem est a causa universalissima secundum perfectionem: potest enim esse a causa imperfecta, quia salvatur in pluribus imperfectis.

Respondetur quod accipitur universalitas in effectu quidem secundum praedicationum, in causa vero secundum perfectionem. Sed causalitatum universalis accipio, non tantum quantum ad communem rationem universalis, quod du pluribus praedicatur, sed etiam quantum ad totum ambitum illius rationis communis. Sic enim effectus universalissimus secundum praedicationum, secundum lotum eius ambitum, idest quantum ad omnia quae participant illa ratione, est a causa universalissima secundum perfectionem: quia quanto virtus causae est altior et perfectior, tanto ad plura se extendit; et sic oportet obiectum formale virtutis universalioris secundum perfectionem esse universalius secundum praedicationem, alioquin non ad plura perfectior virtus se extenderet.

Cum autem instatur, quia effectus communis potest esse a causa imperfecta: dicitur quod potest quidem esse a causa imperfecta materialiter et secundario ut per accidens, ut salvatur in aliquo particulari determinato: non autem formaliter et primo et per se et secundum locum et ambitum, quo modo dicimus universalissimum effectum secundum praedicationem requirere causam universalissimam secundum causalitatem et perfectionem.

Et sic patet omnes Scoti obiecttiones procedere ex non
intelligntia rationis et fundamenti Sancti Thomae.

VI. *Quarto* Quicquid est causatum secundum aliquam naturam, non potest esse prima causa illius naturae, sed secunda et instrumentalis. Sed omnis alia causa praeter Deum habet esse causatum. Ergo nulla alia causa est causa essendi nisi ut instrumentalis et agens in virtute alterius. Sed instrumentum non adhibetur alicui nisi per viam motus: cum ratio instrumenti sit ut sit movens motum. Creatio autem non est motus. Ergo etc.

Probatur maior. Primo, quoad primam pariem. Quia si alius aliquid esset sui ipsius causa: sicut Sortes, cum sit causa sui id quod est per humanitatem, si esset prima causa humanitatis, esset sui ipsius causa. Quoad secundam vero

partem, probatur a signo. Tum quia necesse est ul gene-
rans univocum sit quasi agens instrumentale respectu eius
quod esi primaria causa totius speciei. 'I um etiam quia
omnes causas agentes inferiores oportet reduci in camas
superiores sicut instrumentales in primarias. Quia videlicet
et agens univocum, et causa inferior, est aliquid causatum
secundum naturam suam.

2. .Advertendum primo, quod prima causa alicuius na-
turae sic ad illam naturam comparatur quod illa a nullo
causari potest quin ab ipsa prima causa causetur: nulla
enim causa secunda agit nisi mota a prima, quia *prima
prius et immediatius agit in effectum quam secunda*, ul
dicitur in libro *dc Causis* ". Ideo, si aliquid habet naturam
ab aliquo causatam, oportet ut eam a prima causa prin-
cipaliter habeat. Er sic tale habens naturam ab aliquo cau-
satam, si sit prima causa illius naturae, oportet ut >it causa
suae naturae, Et quia a natura sua est id quod est, ideo
sequitur ut sil causa sui ipsius: sicut dabat exemplum
Sanctus Thomas de Sorte, cuius humanitas est ab aliquo
causata, puta n Platone. Si enim Sortes sit primi causa
humanitatis, Plato non poterit causare humanitatem Sortis
nisi simul concurrat causalitas Sortis, quia secunda causa
non agit sine prima. Et sic etiam Sortes erit causa pro-
priae humanitatis el sui ipsius: quia a sua humanitate habet
ui sit hic homo. Iloc est fundamentum huius rationis.

Ubertendum ulterius, cum dicitur causatum secundum
aliquam naturam, si sil causa illius naturae, esse *causam
secundam et instrumentalem*. quod causam instrumentaient
vocat hoc loco Sanctus Thomas causam quae agit ut ab
alia priori causa movetur, licet eundem cffectum Causae
primae producal. Sic enim amnis causa secunda est causa
instrumental^; et omne agens univocum est causa instru-
mentalis, idest secunda, agens ut movetur a primari i causa
totius speciei. Agens enim univocum, cum habu it esse cau-
satum secundum naturam speciei, non potest esse causa
prima illius speciei: quia, ut arguebaiui, esset causa sui
ipsius. Sed, cum causai sibi simile in specie, est causa illius
naturae secundaria tantum in comparatione ad causam lo-
tius speciei: licet in comparatione ad alia quibus utitur
ut instrumentis, dicatur causa prima.

\ II. Circa hanc propositionem, *instrumentum non adhi-
betur ad aliquid causandum nisi per viam motus, quia est
movens mutum*, dubitatur. Quia lv *per viam motus*, ex
parte instrumenti, aut passive aut active sumitur. Primo
modo, est sensus quod instrumentum non applicatur ad
aliquid causandum nisi cx hoc quod ipsum instrumentum
movetur a principali causa. Et hunc sensum innuit pro-
batio cum dicitur, *quia est movens mutum*. Sed tunc neque
videtur propositio vera, neque propositum videtur conclu-
dere. Non est quidem vera. Quia, cum intelligentia agit
in virtute primae causae, non movetur, proprie accipiendo
motum, cum motus proprie solum corporalibus conveniat:
sed tantum improprie, prout omnis receptio aut applicatio
ab alio ad agendum dicitur motus. Loquimur autem hic
de motu proprie dicto, quem dicimus a ratione creationis
removeri. Non concludit autem propositum, admissio
etiam quod vera sit. Quia non sequitur: *instrumentum non
agit nisi ipsum moveatur. Creatio non est motus, Ergo
instrumentum non potest creare*. Minor enim non subsu-
inilur recte sub maiore. Deberet enim subsumi: *Sed creans
non est motum. Ergo creans non est instrumentum*. Quod
sane non est ad propositum.

Secundo modo, est sensus quod instrumentum non agit
nisi per motum, idest, *non producit effectum nisi aliquid
movendo*. Et si sic sumatur, non videtur probatio eius ad
propositum esse. Non enim cx hoc quod ipsum instru-
mentum est movens motum, probatur quod agat movendo:
sicut, licet superior angelus illuminando interiorem sit in-
strumentum Dei ipsum illuminantis, et sic sit movens aliquo
modo motum, non tamen illuminat inferiorum movendo.

2. Ad huius evidentiam, considerandum est quod, licet
diversa genera instrumentorum sint, in hoc tamen omnia
agentia instrumentalia, ul instrumenta sunt, conveniunt,
quod non movent nisi mota ab iis quorum sunt instru-
menta: non enim essent instrumenta si per seipsa tantum

operarentur, cum ipso instrumento utatur agens principale
ad suum effectum inducendum, ut patet in omnibus arti-
ficialibus instrumentis. Sed verum est quod non omnia
instrumenta eodem modo moventur ad agendum. Quae-
dam enim per motum localem applicantur ad operationem:
ut patet cum artifex utitur serra ad faciendum scamnum.
Quaedam per altcrationcm: sicut cum ignis acrem cale-
facit ut per illum forma ignis introducatur in materia.
Quaedam per motum spirituales a prima causa: sicut cum
intelligentia a Deo mota operatur: tunc enim motetur in-
strumentum improprie, prout omnis receptio ab altero di-
citur motus.

In proposito ergo accipitur motus largo modo, ut sci-
licet extenditur ad motum et proprie dictum ct improprie.
Et intelligitur dc motu instrumenti tam passive quam
acine. Ei est sensus quod instrumentum non adhibetur
ad agendum nisi moveatur a principali agente, prout omnn
receptio dicitur motus, et nisi moveat aliquo modo. Sic
autem intellecta propositione, optime probatur propositum.
Si enim dc ratione instrumenti est ut sit movens aliquo
modo 4d> ilio motum, cl non agit nisi motum: oportet
ut et ipsum non agat nisi movendo aliquid, aut vero motu
aut improprio. El sic, quomodocumque ipsum moveatur,
oportet ul sua actione aliquod praeexistens subicctum mo-
real: icti< equitur modum agentis. Si enim ageret
nihil movendo, >ed totam rei substantiam producendo,
tunc actio instrumenti, ul instrumentum, non esset ipsi in-
strumento proportionna: cum ipsum instrumentum ageret
motum ab alio, et uhctus produceretur non per motum
alicuius ab instrumento. Creatio autem nullo modo est
inoius, neque proprie accipiendo motum, neque improprie
piuiit omnis actio circa subicctum praeexistens dicitui mo-
ins quia creatio nullum praesupponit subicctum ipsius
actionis receptivum. Iduo sequitur quod causa instrumen-
talis non ageret creando.

\ III. *Quinto* : et est confirmatio prioris rationis; pro-
ballir enim quod nihil potest creare sicut instrumentum.
Instrumentum non adhibetur nisi ul influenza primi agentis
perveniat ad causatum per instrumentum. Ergo oportet ut
in eo quod per instrumentum causatur, sit aliquid reci-
piens influentiam primi. Sed hoc est contra rationum crea-
tionis: nihil enim praesupponit. Ergo etc.

Ex hac igitur ul praecedentibus rationibus simul sum-
ptis habetur quod nihil aliud praeter Deum potest creare,
neque sicut principale agens neque sicut instrumentum.

IX. *Sexto* '. Si aliquid instrumentaliter agit ad crea-
tionem, sequitur quod aliquid sii effectum per operatio-
num instrumentalis creantis quod sil prius via generationis
quam esse, quod esi effectus principalis creantis. Sed hoc
est impossibile: cum. quanto aliquid est communius, tanto
sit prius via generationis, ut patet ex Aristotele, in libro
de Generatione Animalium. Ergo etc.

Antecedens probatur. Omne agens instrumentale exe-
quitur actionem principalis agentis per aliquam actionem
sibi propriam ut connaturalem: ul patet in calore naturali
animalis et in serra. Ergo, si aliquid est instrumentum
creationis, oportet quod hoc operetur per aliquam actio-
nem debitam ct propriam suae naturae. Sed effectus cor-
respondens actioni propriae instrumenti est prior via gene-
rationis quam effectus respondens principali agenti cuius
signum est quod lini> intentus, qui est ultimum in exe-
cutione, respondet primo agenti, ut palet in rebus artifi-
cialibus. Ergo etc.

2. Circa hanc propositionem, in hac ratione intellectam,
quod e.v.st», *tanquam quid universalissimum, est prius via
generationis quam effectus cuiuscumque alterius causae*,
advertendum quod de esse actualis uxistentiau dupliciter
loqui possumus. I no modo* absolute, non determinando
ad hoc aut illud esse. Alio modo, de esse uniuscuiusque
effectus particulariter sumpto, ut ad ipsum effectum com-
paratur veluti cius actuahtas et complementum suae per-
fectionis. Pruno modo, esse est prius generatione omni
alio ufleclu: quia omni effectui secundae causae oportet
ut aliquod ens praesupponatur, cum esse absolute sit pro-
prius Dei effectus: sicut enim est ordo in causis, it» ct

in etiec
quia oi
produc
causa. l
aliis, u
potest
prius v
produc
animal
retur.
quam
habito
tertio l
ordine

non ai

apens
yer at
quod
action
primo,
quia <
cipah-v
id qm
agenti
agens,
action
Tu
ad ej)
quia, '
strum
num et
ceram
opera
verita
pria ci
tunc
gere

Di-
quod
iinstru
menti
forme

Po
pale i
instru
actio
agent
tantôt
habet

XI

doctr

omne

menu

non i

sibi C

Primi

propi

oport

num.

menu

cundt

quam

vetur

causa

ment'

virtut

effect

pracc

H

puto

mae.

distin

termi

SI \1\1.\ COM RA GIA IH.ES. MB. II. CAP XXI.

agtns principle
in omnibw Hi
iod non oronu
,cndum. Qi
id operationem:
dum scamnum
is nerem uk-
ur in materii.
usa: skat cum
m movetur in-
o ab altero

modo, ut »ci.
ct improprie.
Mssive quoniam
on adhibetur
prout omni
n modo. Si;
propositum,
uens obquo
um: oportet
it uro motu
n moveatur,
•iectum mo-
:nim agat
•ducendo,
set ipw in-
itum agret
per motum
modo <1
improprie;
liatur mo-
um iptius
nstrumen-

mis; pro- "Uca»
imcotum.
ni .u\`n! ·
portet ut
id red-
cm era·

lui sum-
t creare,
nentum.
J era- *a L*
peratio-
rationis
K-d K ;
s. tanto
n libro

e eve-
ionctn
attirait
entum
actio-
SCOT
gene-
cuito
eve-
irtiñi-

inn»
1 r j
cittf
mJo
que
OfU*
per-
mm
tief
w
ct

in effectibus. Et sic dicitur praecedere alia via generationis, quia omnis alius effectus, et omne esse a particulari causa productum, praesupponit aliquod esse productum a prima causa. Quod enim praesupponitur in ordine producibilium aliis, tanquam id sine quo alia esse non possunt et ipsum potest esse sine quolibet illorum divisim sumpto, dicitur prius via generationis, licet etiam simul tempore cum illis producat: sicut prius generatione est animal quam hoc animal, licet simul tempore animal et hoc animal generetur. – Secundo autem modo, esse est posterius «his, tamen quam actualitas omnium et ultimum complementum, // *omne habito quiescit agentis actio et passio patientis*, ut dicitur tertio libro, cap. lxxvi: actus enim praesupponit potentiam ordine generationis.

Accipit ergo hoc loco Sanctus Thomas esse primo modo,
nunc autem secundo modo.

X. Sed contra fundamentum huius rationis, scilicet quod *agens instrumentale exequatur actionem principalis agentis per aliquam actionem propriam et cunnaturalem sibi* et quod *habet proprium effectum coirespondentem propriae actioni*, dubium occurrit ex Scuto, ubi supra ' Negat enim, primo, propositionem. Et probat ipsam esse falsam. Tum quia omnis actio instrumenti convenit sibi *in virtute principalis agentis. Xam in quacumque actione quam haberet id quod ponis instrumentum nun m virtute principalis agentis, in illa non esse/ instrumentum, sed principale agens.* Ergo instrumentum, ut sic, *non habet propriam actionem.*

Tum quia tūm *instrumentum omne dispositive ageret ad effectum principalis agentis*. Illoc autem est falsum: quia, etiam secundum Sanctum Thomam, *possibile est instrumentum attingere effectum principalis agentis: sicut monetarius inducit formam in monetam et sigillator in ceram*. Ergo non oportet omne instrumentum *dispositive operari*. Unde concluditur quod propositio illa *non habet veritatem nisi quando instrumentum non potest virtute principalis agentis attingere ad effectum principalem*. Sed tunc *oporteret probam quod creatura non potest attingere effectum creantis*.

Dicit secundo, ad exemplum de securi et similibus, quod *per illa non probatur universaliter sic esse de omni instrumento*. Licet enim ita Mt in securi, *quia est instrumentum in incisione lignorum, quae praecedit inductionem formae*, non tamen sic est in omnibus aliis instrumentis.

Potest et augeri dubium. Quia quando agens principale movet instrumentum ad id tantum in quod potest instrumentum virtute suae naturae, tunc non est aliqua actio propria instrumenti habens effectum distinctum ab agentis principalis effectu: sicut cum aliquis utitur serra tantum ad incidendum. Ergo non omne instrumentum habet propriam actionem et effectum proprium.

XI. Ad evidentium huius dubii, considerandum est, ex doctrina Sancti Thomae Quarto, d. i, q. i, a. 4°, quod omne instrumentum, proprie loquendo, inquantum instrumentum, sive attingat ad effectum causae principalis sive non attingat, *semper pertingit ad aliquid ultra id quod sibi competit secundum propriam naturam*; ct, ut dicitur Prima, q. xlv^o, semper agit *secundum illud quod est sibi proprium*; *alioquin frustra adhiberetur ad agendum, nec oporteret esse determinata instrumenta diversarum actionum*. Et sic oportet ut instrumento, inquantum est instrumentum, competat duplex actio: una conveniens sibi secundum propriam virtutem, propter quam assumitur magis quam aliud instrumentum; alia conveniens sibi prout movetur a principali agente. Et quia duplici actioni eiusdem causae duplex effectus corresponde!, necesse est ut instrumentum ct proprium effectum producat, el eum quem virtute principalis agentis attingit: ita tamen quod proprius effectus ad alium sc habeat aliquo modo ut dispositio praecedens.

Utrum autem istae actiones sint realiter distinctae: – puto dicendum quod sic, secundum doctrinam Sancti Thomae. Nam illae actiones realiter distinguuntur quarum sunt distincta principia et distincti termini: actiones enim ex terminis et principiis formalibus distinguuntur. Actio autem

propria instrumenti, et actio quae convenit sibi ut esi instrumentum principalis agentis, est huiusmodi. Nam, ut adductum est cx 1\ *Sent.* et Prima Parie, instrumentum proprie sumptum, ut sic, *semper pertingit ad aliquid ultra id quod sibi competit secundum virtutem propriae naturae*: el sic oportet ibi esse effectum ultra virtutem propriam instrumenti, et effectum proprium instrumenti ad effectum principalis agentis disponentem. Similiter alia est virtus propna instrumenti, et alia virtus per quam agit ut instrumentum: cum prima sit forma pcrinens; secunda autem sit virtus habens esse *diminutum, per modum intentionis*. ul dicitur 1\ *Sent.*, ubi supra . Dico tamen quod, licet istae actiones realiter distinguantur, non oportet tamen ut omnis effectus instrumenti proprius praecedat tempore effectum principalem, sed sufficit ul praecedat ordine naturae, sicut dispositio praecedat formam: simul enim est dispositio ultima ad formam, et introductio formae.

XII. Ad primum ergo Scoti * dicitur quod, cum de ra-
tione instrumenti proprie dicitur sint duo, scilicet moveri a
principali agente ad propriam actionem propter effectum
principalis agentis inducendum, et operari aliquid ex vir-
tute principalis agentis sibi communicata, possunt ista duo
separari secundum intellectum. Et sic potest instrumentum
tripliciter accipi: uno modo, proprie et complete, inquan-
tum utrumque illorum habet; alio modo, in quantum habet
primam dumtaxat conditionem: tertio, in quantum secun-
dum lanium conditionem habet. Si instrumentum acci-
piatur tertio modo, conceditur quod infertur, scilicet quod
omnis actio instrumenti, vel instrumentum est, convenit
sibi in virtute primae et principalis causae. Sed hoc non
est contra intentionem Sancti Thomae. Mens enim eius
est quod instrumentum proprie sumptum, secundum quod
ipso utitur principale agens, duplicem habet actionem:
unam, quae sibi convenit secundum propriam virtutem,
quam agens principale ordinat ad propriam actionem ut
per ipsam fiat dispositio ad effectum quem principaliter
intendit; aliam, quae convenit sibi ut agit per virtutem
sibi superadditam. Haec autem non repugnant; quod in-
strumentum necessario habeat duplicem actionem, unam
propriam, aliam a principali agente; et quod unam tantum
habeat in quantum agit per virtutem principalis agentis.
Si vero secundo aut primo modo accipiatur, negatur as-
sumptum. Nihil enim habet etiam secundum propriam
actionem rationem instrumenti, quando ab alio applicatur
ad ipsam actionem propter alioquem effectum inducendum.
Dicitur autem tunc tantum principale agens, quando ex
se ad proprium effectum operatur.

Ad secundum, negatur falsitas consequentis. Sive enim instrumentum attingat principalem effectum sive non, semper aliquid agit quod est dispositio ad principalem effectum. Monetarius enim et sigillator inducunt imaginem ex aliqua dispositione quam moneta et sigillum propria virtute inducunt: puta ex divisione materiae, et huiusmodi.

Cum ulterius' inquit quod ex illis exemplis non concluditur ita universaliter esse: dicitur quod utique exemplum non demonstrat universaliter: sed tamen inducuntur exempla ad manifestationem eius quod universaliter verum esse ratio demonstrat. Sicut enim per securim producitur aliqua dispositio ad formam scamni, ita per omne aliud instrumentum inducitur aliqua dispositio ad effectum principalis agentis: alioquin non oporteret, ut dicebatur, ad determinatos effectus determinata instrumenta inducere.

Ad ultimum dicitur primo, quod duplex est instrumentum: quoddam quod nullo modo in propriam actionem potest nisi ab alio per motum ad illam applicetur. sicut serra, quae non potest per se scindere, sed tantum secundum quod ab alio movetur: quoddam quod per se potest in propriam operationem cl non indiget alio particulari motore ad agendum, sicut ignis, quo quis potest ut instrumento uti ad aliquem particularem effectum. Primum genus instrumentorum proprie et secundum propriam naturam est instrumentum: quia ad hoc est institutum ut deserviat arti tanquam principali agenti. Secundum autem genus non est secundum propriam naturam instrumentum, sed tunc tantum induit rationem instrumenti

>3 .

$$M_i, x.$$

Tim

luat

ou../*o/en.

quando ipsu aliquod agens utitur ad aliquid ultra cius effectum proprium inducendum : sicut cum quis utitur igne ad causandum argentum per artem alchimiau.

Dicitur secundo quod, si aliquid movetur ab alio ad propriam dumtaxat actionem, non est tunc proprie instrumentum ; nisi nomine *instrumenti* intelligamus omne quod agit motum ab alio, quemadmodum dicimus omnia agentia creata esse instrumenta primi agentis. Sed verum est quod magis solemus vocare instrumenta ea quae sunt primi generis, etiam si ad propriam solum operationem moveantur: quia nullo modo possunt agere nisi ab alio moveantur, Et sua actio est instituta ad aliquid altius inducendum, et sua actio aliquem determinatum motum .l movente accipit. Ea autem quae non indigent absolute movente particulari ad propriam actionum eliciendam, non ita solemus vocare instrumenta dum ad propriam operationem applicantur* quia tale applicans magis <e habet ut removens prohibens, puta quia removet distantiam agentis a passo, quam ut principale agens; cum propria virtute operentur, et absolute nullo particulari movente indigeant ad actionem; sicut lapis non indiget absolute aliquo movente ad hoc ut descendat, licet aliquando concurrat aliquod removens impedimentum.

• ct.n.i*,ct xv

XIII. *Septimo* Nihil habens esse causatum secundum aliquam naturam, potest esse causa habentis illam naturam per creationem. Sed omne ens creatum habet essu causatum in ipsa natura essendi. Ergo nullum est creatum potest esse causa essendi alterius entis per creationem.

Probatur maior. Quia nullum ulc potest esse causa illius naturae simpliciter, sed tantum *in hoc*, Quod autem est causa alicuius in hoc, est attribuens naturam communem alicui per quod Specificatur vel individuatin'. Et sic non potest esse causa habentis talem naturam per creationem: cum creatio nihil praoupponat cui tribuatur aliquid per actionum. - Probatur assumptum. Ium exemplo. Ium quia idem esset causa sui ipsius.

• Num. vi.

Advertendum quod haec ratio differt formaliter a quarta , licet in utraque inferatur quod idem esset causa sui ipsius. In illa enim arguebatur ex natura primae causae. In hac autem arguitur ex causatione passiva naturae agentis.

2. Circa illam propositionum, *Habens esse causatum secundum aliquam naturam non potest esse simpliciter illius naturae causa, sed tantum in hoc*, considerandum est primo, quod dupliciter potest intelligi aliquid esse causam simpliciter alicuius naturae. I no modo, quia causa* litas eius fertur ad ipsam naturam absolute ut absque limitatione consideratam, non autem tantummodo ut est ad hoc aut illud determinata. Licet enim omne quod causatur sit singulare secundum esse quod habet extra intellectum, tamen potest ipsa natura formaliter alicuius causae causalitatem terminare, non ut est haec et singularis, sed secundum quod est talis natura absolute secundum suam rationem et illimitale: sicut sol est causa naturae formicae absolute et secundum suam rationem illimitalam consideratae, si consideretur formalis ratio causalitatis in tali natura; licet a sole non producat formica quae non sit singularis et haec. Per oppositum autem, haec singularis formica non est causa formaliter formicae absolute, sed formicae huius aut illius. Similiter sol est causa humanitatis simpliciter, formaliter loquendo, quia est causa eius absolute ut illimitale ut humanitas est: Sortes autem est causa, non humanitatis ut humanitas est, sed huius humanitatis ut est haec humanitas, in hac scilicet materia recepta. – Alio modo, quia est causa quod illa natura absolute sit, cum prius omnino non esset: non autem cum alia additione, scilicet quod sit talis aut talis, vel quod sit in hoc aut illo. – Utroque modo simul propositio Sancti Thomae est intelligenda. Quod enim habet esse causatum in aliqua natura, neque illam naturam formaliter producit ut talem naturam absolute, sed ut hanc particularem; neque facit ipsam absolute esse, cum praeexistat in potentia in materia et actu in ipso agente causato, quod enim prius est causatum, non incipit de novo simpliciter esse; sed bene facit ipsam essu in hoc. Et sic praesupponitur illi actioni aliquid in quo talis natura accipiat essu.

Considerandum secundo, quod omne quod est causa formaliter alicuius naturae absolute et illimitale secundum eius propriam rationem sumptae, et facit ipsam esse absolute, est causa eius in quocumque ruperiatur. Sicut etiam in potentiis passis videmus quod potentia habens pro formali obiecto, sive primo sive secundo, aliquam naturam, potest in omne in quo talis natura repentur: sicut visus potest in omne coloratum et in omne album, eo quod coloratum absolute, non autem contracte, respiciat formaliter ut obiectum ; ut similiter album ut album respiciat, non autem ut hoc album. Commune enim est omni potentiae quod potest in omne quod formali suo obiecto participat, sive illud sit primum sive secundarium obiectum. Similiter quod facit naturam absolute esse, causat essu illius in quocumque ruperiatur. Si enim in aliquo inveniretur cuius hoc non esset causa, iam non faceret naturam essu absolute, sed tantum essu in hoc. Et ideo bene dictam propositionum probat Sanctus Thomas per hoc quod alioquin *idem esset causa sui ipsius*. Manifestum est enim ex dictis quod, si aliquid est causa alicuius naturae simpliciter, quod usi causa illius naturae in quocumque ruperiatur secundum esse causatum. Ideo, si aliquid habet esse causatum illius naturae cuius est causa simpliciter, necesse est ut sui ipsius causa sit.

XIX . Sed occurrit dubium contra primum sensum. Cum enim dicitur quod *habens esse causatum secundum aliquam naturam est causa illius naturae non simpliciter, sed tantum in hoc*, aut intelligitur quod est causa naturae ut in hoc materialiter tantum, aut etiam formaliter. Si materialiter tantum, tunc non differt ab eo quod est causa naturae simpliciter : quia etiam illud non producit naturam nisi limitatam ut singularem; cum universale, ut sic, non habeat esse in rerum natura. – Si formaliter, ergo non poterit producere nisi unum singulare illius naturae. Et sic Sortes non poterit producere et generare nisi unum hominem. Quod constat esse falsum : cum multus possit filios generare. Probatur consequentia. Quia determinans sibi aliquam rationem formalem obiecti contractam sub aliquo communi, non potest ultra illam rationem contractam in aliquid aliud sub illo communi contentum: sicut, si visus determinaret sibi pro obiecto formali hoc album, puta Sortem, non posset videre aliud album quam Sortem.

Respondetur quod formaliter intelligenda est propositio Sancti Thomae. Ad improbationem dicitur primo, quod utique unum singulare illius naturae, productione qua hoc singulare producit, non potest producere nisi hoc signatum. Sortes enim, generando Socratem, non producit per se nisi humanitatem Socratis, non autem humanitatem simpliciter: cum non possit in omne quod humanitate participat.

Dicitur secundo, quod est commune omni generationi a Sorte procedenti quod per ipsam producit formaliter et per se *quaedam humanitas*, idest humanitas singularis vage et indistincte loquendo, non autem simpliciter *humanitas*. Unde consequentia adducta falsa est si accipiatur consequens absolute, scilicet quod unum singulare, absolute loquendo, non poterit producere nisi unum singulare. Sed bene sequitur quod hac generatione particulari, ut terminatur ad productum, non producit per se nisi hoc singulare signatum. – Unde probationem dicitur quod singulare non determinat absolute sibi rationum huius singularis signati, sed rationum singularis vage et indistincte quia videlicet non producit formaliter ut per se naturam nisi in aliquo. Sed bene, ut hac signata generatione generans, inquantum ad generatum terminatur, determinat sibi rationem huius singularis signati: et, ut sic. non potest producere nisi hoc signatum.

2. Potest autem argui ex dictis Scoti, ubi supra *. contra dictam propositionem. Si unus angelus, habens esse causatum a Deo in sua natura, produceret alium angelum sibi similem, non produceret naturam illius angeli in aliquo praesupposito : cum nec in ipso angelo producente esse et natura sit in aliquo recepta. Ergo non oportet tunc habens esse causatum secundum aliquam naturam, si causat ipsam naturam, quod causat ipsam in hoc: sed potest ipsam

* n s*
1. 4
t*.

creare quia omnino ante non erat, licet aliqua alia anima intellectiva praeexistat. Vel ergo ratio non concludit propositum. Vel assumit quod est probandum, scilicet quod nihil aliud a Deo producat aliquod ens ex omnino non ente: quod est falsum.

3, Pro evidentia huius rationis, considerandum est quod, sicut in generatione, quia est mutatio, ponitur aliquod subiectum cui coniungitur negatio rei producendae, ut possit dici res fieri et ex tali subiecto tanquam ex materia, et ex negatione tanquam ex termino a quo, dicimus enim Sortem ex sanguine menstruo tanquam ex materia generari, et ex non Sorte tanquam ex termino a quo: ita, opposito modo, in creatione, quia non est mutatio, oportet omne removeri subiectum ex quo dicatur tanquam ex materia fieri quod creatur. Unde de ratione creationis, sive universalis sive particularis, est ut id quod creatui omnino prius non sit, et per consequens quod fiat ex omnino non ente. Et sic necesse est ut in omni creatione fiat ens per se: quia fit ens, et prius omnino non erat; quia scilicet nihil ipsius omnino erat ex quo ipsum ens sit factum, licet fortassis aliquod aliud ens praecesserit. Nullum autem agens particulare facit ens per se, quin nullum talis lacii ens tanquam omnino prius non existens: non enim facit ens nisi praesupposito aliquo ente ex quo aliud ens laciat. Sicut enim, cum ex albo fit nigrum, quin coloratum praexistit in albo, non ita coloratum per se, sed tantum per accidens inquantum coniungitur nigro, quod lit per se ut

prima intentione; ita, cum aliquod ens fiat ex alio cote praesupposito, quia ratio entis praexistit in illo ex quo res dicitur fieri, non lit ens per se, sed tantum per accidens, inquantum vatio entis coniungitur particulari emi quod per se fit. Oportet enim, ut dicebatur, quod per se lit non esse prius omnino, neque tanquam subiectum, neque tanquam coniunctum subiecto, ex quo ipsum dicatur fieri.

Dicitur ergo quod ratio Sancti Thomae concludit, non solum de creatione universali, sed etiam de particulari. Et cum instatur, quia ratio assumit quod est probandum; negatur Non enim vult probare Sanctus Thomas quod nihil aliud a Deo producit ens ex omnino non ente: sed ex hoc in superioribus est probato vult ostendere quod nullius creaturae actio est creatio. Cum enim creatio sit productio per suentis; et nulla creatura producat em per se, cum producat quicquid producit ex aliquo ente, ut superius usi ostensum: sequitur quod nulla actio creaturae est creatio Et sic solius Dei est creare, cuius est producere per se ens, utpote cuius est agere ex nullo omnino praesupposito unie tanquam ex materia.

Conclusio auctoritate (*ien.* t, ubi dicitur omnia a Deo creata esse. Confirmatur etiam auctoritate Damasceni, in II *Sententiarum* 9.

Per Ktrumo pur hoc ostenditur excludi error vicennae, in I *Metaph.* ponentis non prima substantia separata esse creatam secundam.

CAPITULUM VIGESIMUM SECUNDUM

01'01) DIU S OMNIA POSSI T

Ex hoc autem apparet quod divina vinus non determinatur ad aliquem unum effectum.

Si enim solius Dei creare est, ab ipsi immediate producta esse oportet quaecumque a sua causa produci non possunt nisi per modum creationis. Huiusmodi autem sunt omnes substantiae separatae, quae non sunt compositae ex materia et forma, quas esse nunc supponatur; et similiter omnis materia corporalis. Haec igitur, diversa existentia, praedictae virtutis immediatus effectus sunt. Nulla autem virtus producens immediate plures effectus non ex materia, est determinata ad unum effectum. Dico autem *immediate*: quia, si per media produceret, posset provenire diversitas ex pane mediarum causarum. Dico etiam *non ex materia*: quia idem agens et eadem actione causat diversos effectus secundum materiae diversitatem, sicut calor ignis, qui indurat lutum et dissolvit ceram. Dei igitur virtus non est determinata ad unum effectum.

Item. Omnis virtus perfecta ad ea omnia se extendit ad quae suos per se et proprius effectus se extendere potest: sicut aedificato ad omnia se extendit, si perfecta sit, quae possunt rationem habere domus. Vinus autem divina est per se causa essendi, et esse est eius proprius

effectus, ut ex dictis patet. Ergo ad omnia illa se extendit quae rationi entis non repugnant: si enim in quendam tantum effectum vinus eius posset, non esset per se causa entis inquantum huiusmodi. sed huius entis. Rationi autem entis repugnat oppositum entis, quod est non ens. Omnia igitur Deus potest quae in se rationem non entis non includunt. Haec autem sunt quae contradictionem implicant. Relinquitur igitur quod quicquid contradictionem non implicat. Deus potest.

Adhuc. Omne agens agit inquantum actu est. Secundum igitur modum actus uniuscuiusque agentis est modus suae virtutis in agendo: homo enim generat hominem, et ignis ignem. Deus autem est actus perfectus, in se omnium perfectiones habens, ut supra ostensum est. Est igitur sua virtus activa perfecta, ad omnia se habens quaecumque non repugnant rationi eius quod est esse in actu. Hoc autem est solum quod contradictionem implicat. Omnia igitur praeter haec Deus potest.

Amplius. Omni potentiae passivae respondet potentia activa. Potentia enim propter actum est, sicut materia propter formam. Non potest autem ens in potentia consequi quod sit actu nisi per virtutem alicuius existentis in actu. Otiosa igitur esset potentia nisi esset virtus activa agentis quae

ii immediatus X; *oui* W, immediate IV, immediati *ceteri* (*eupra* nu. N). 20 dissolvit *solu*<; liquefacit. »uu> tini*. 1 dictis) sup*i* dictis Pc, praedictis *ceteri*. 9 implicat] non implicant XZP. 11 itgens *po*\$t nait s. modus] per modum 1. 16 Emi *out* Bi If, *pa*it perfecta CIH. 20 praeter haec A *fo*tu*; hncc Z. praeter hoc *ceteri*. igitur pos*e**»ct aDXPc.

eo quod et omnis materia corporalis ab eo producat, «equitur quod omnia per se producibilia producat. Et quia accidentia substantiam consequuntur, ideo et ipsa accidentia, quae secundario producuntur, producit. Et sic ad omnia producibilia se extendit absolute.

2. Sed occurrit dubium circa id quod dicitur, quoniam, *si virtus per media produceret, posset provenire diversitas ex parte mediarum causarum*. Si enim virtus sit ad unum genus producibiliurn determinata, quanturneumque per diversa media operetur, nunquam poterit nisi in illud genus: sicut domiheat, licet diversi* utatur instrumentis, non tamen producit nisi domum. Ergo non potest virtus esse ex se ad unum effectum determinata, et tamen diversos effectus non sub illo contentos producere.

Respondetur quod non vult dicere Sanctus Thomas virtutem quae est ex se ad unum effectum determinata, posse, propter diversitatem causarum mediarum, in plures effectus formaliter distinctos in ratione producibilis ut ad ipsam virtutem referuntur: sed quod potest in plures effectus formaliter distinctos ut in ipsas causas medias referuntur; qui tamen, ut in ipsam superiorem virtutem referuntur, materialiter tantum distinguuntur. Objecta enim inferiorum potentiarum, si ad ipsas interiores potentias referantur, formaliter distinguuntur; materialiter autem ad superiorem potentiam referantur; sicut Color et sonus, ad visum et auditum comparata, formaliter distinguuntur in ratione obiecti* ut autem ad sensum communem referuntur, conveniunt in una ratione formali obiecti, et materialiter tantum distinguuntur.

Mens ergo Sancti Thomae est quod, si aliqua virtus immediate producat plura producibilia formaliter distincta secundum rationes producibilia, quae in nulla particulari ratione producibilis convenient, illa non determinatur ad aliquod unum particulare genus producibiliurn: quia tunc non comparantur objecta nisi ad ipsam virtutem. Ideo, sicut in nulla particulari ratione producibilis conveniunt, ita ipsa virtus non determinat sibi unum particulare obiectum producibilis. Si autem ageret virtus, mediantibus aliis causis, plura genera producibiliurn formaliter distincta, in nulla particulari ratione producibilis convenientia ut ad causas medios referuntur; posset nihilominus illa virtus determinata esse ad unum genus producibiliurn. ad quod illa plura materialiter comparentur. Et sic, licet esset ad unum effectum determinata formaliter, posset tamen dici aliquo modo producere plura formaliter distincta, inquantum sub suo formali obiecto plura producibilia continentur. quae in comparatione ad causas medias formaliter distinguuntur.

3. Circa illam propositionem, *idem agens eadem actione causat diversos effectus secundum materiae diversitatem*, sciendum est quod actio ignis qua indurat lutum et liquefacit ceram, si ad agens comparetur, est una. quia ab una eius virtute, scilicet a calore procedit. Si autem ad subiecta comparetur, est plures: secundum enim pluralitatem materiae ipsam pluriticari oportet, cum idem accidens numero in diversis subiectis esse non possit. Cum ergo dicit Sanctus Thomas quod eadem actione indurat lutum et liquefacit ceram, accipitur identitas actionis ex parte agentis, non autem ex parte recipientium.

11. *Secundo*. Iste est per se et proprius effectus Dei. Ergo in omnia potest virtus Dei quae rationi entis non repugnant. Hoc autem est solum non ens. Ergo in omnia potest quae rationem non entis non includunt. Rationem autem non entis non includunt quae contradictionem non implicant. Ergo in omnia potest quae contradictionem non implicant. Antecedens ex praecedentibus est manifestum. Prima autem consequentia probatur. Iam quia omnis virtus perfecta ad omnia illa se extendit ad quae suis propriis et per se effectus se extendere potest. Tum quia, si aliquem tantum effectum producere posset, non esset causa entis inquantum ens, sed tantum huius entis.

Advertendum quod, cum deberet inferre Sanctus Thomas quod virtus Dei potest in omnia ad quae ratio entis se extendit, intulit quod potest in omnia quae rationi entis non repugnant: quia simul ostendere voluit ad quae se

virtus divina extendat, et quae ab eius excludantur causalitate. In hoc enim quod dicitur virtutem Dei posse in omnia quae rationi entis non repugnant, datur intelligi quod ad omne ens extenditur, et quod solum enti rationi repugnans a Dei excluditur causalitate. Hoc autem est solum non ens. quod contradictionem implicat.

2. Ad evidentiam eorum quae hic dicuntur, considerandum est quod *includere rationem non entis* dupliciter potest intelligi. Primo modo, materialiter et denominative; quia videlicet de ipso vere dicitur quod non est ens in actu, sicut de Sorte non existente in natura vere dicitur quod est non ens in actu. – Alio modo, formaliter et secundum propriam rationem: quia videlicet *non ens in actu* in eius ratione includitur, aut eius rationem necessario et insepnrabiliter concomitatur. Et sic dicitur non ens quod omnino est extra totum ambitum enti*, secundum quod ens dividitur per actum et potentiam: quod scilicet nihil est; neque, inquam, existens in actu, neque in potentia. – Includere rationem non entis primo modo, invenitur etiam in ratione tuae contradictionis non implicat: nam, Sorte non existente in natura, verum est dicere quod *Sorte non est* et non ens*; et Sorte non existente alio, est verum dicere quod *Sorte est* et ens; quia videlicet Sorte existens non est, et Sorte albus non est in natura. Includere autem rationem non entis secundo modo conveniunt unum quod quae contradictionem implicat, scilicet hoc quod dico *hominem esse asinum*: nam neque hoc actu est in natura, quia non invenitur homo qui sit asinus; neque potest esse in natura.

Cum inquit Sanctus Thomas quod Deus potest in omnia quae rationem non entis non includit, intelligitur de non inclusione secundo modo inclusionis opposita. Iam autem quae contradictionem non includunt. Nam quamvis aliquando huiusmodi non sint in actu, propter quod dicuntur materialiter et denominative includere rationem non entis, non tamen includunt illam non entis rationem formaliter in sua ratione: cum sint entia in potentia quibus videlicet convenire potest esse in actu.

111. *Terlio*. Deus est actus perfectus, in se omnium perfectiones habens. Igitur sua virtus se extendit ad omnia quacunque non repugnant rationi eius quod est esse in actu. Hoc autem est solum quod contradictionem implicat. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia modus virtutis in agendo est secundum modum actus agentis.

Advertendum quod cum esse sit actualitas omnis formae ut perfectionis, ac etiam cuiuscumque participant rationem entis, nihil repugnat esse actualis existentiae nisi quod in sua ratione includit negationem omnis perfectionis et omnis entis. Tale autem est solum id quod contradictionum implicat. Huiusmodi enim nihil omnino est. et sic nullo modo continetur sub ente: quare necesse est ut sub non ente formaliter continuatur. Ideo, cum esse sit actualitas entis, non autem non entis, necesse est ut quod contradictionem implicat, impossibile sit esse, et sic ad usum repugnantiam habeat. Ideo bene dicit Sanctus Thomas quod solum implicans contradictionem habet repugnantiam ad id quod est esse in actu.

12. *Quarto*. Quicquid est in potentia entis creati, totum Deus per suam potentiam activam facere potest. Sed in potentia entis creati est omne quod non repugnat enti creato: sicut in potentia naturae humanae sunt omnia quae humanam naturam non tollunt. Ergo omne ens creatum Deus agere potest.

Probatur maior. Omnis potentiae passivae respondet potentia activa. Ergo potentiae universali corresponde potentia activa agentis universalis et primi. – Probatur antecedens. Iam quia alias otiosa esset talis potentia: cum ordinetur ad actum; ens autem in potentia non possit consequi actum nisi per virtutem existentis in actu. Tum quia videmus omnia quae sunt in potentia materiae generabilium ut corruptibilium reduci posse in actum (scilicet immediate aut mediate) per virtutem corporis caelestis, quod est primum principium activum materiale id est primum agens inter agentia corporalia.

dantur nu*
KI povt l.
tuf intdli^
cntw ratfoc.:

autem r
il.

ir, cōomJo.

» dupliv tel

lommafiu.

est cru m

ere dicitur

iliter et n-

17K ill Jdu

cessana et

ens quod

ium quod

ilicct nihil

Olentia. -

lilur dun

Sorte non

>d Sortem

.st 'erum

luia vide*

3Π «t in

ido modo

ant, ecui

eque hoc

il aumi*;

2. Circa illam propositionem, *hi potentia entis creati*
cd omne quod nun repugnat ent: creato, advertendum
quod potentia entis creati non est accipienda ad modum
potentiae formarum naturalium, quasi sit aliqua entitas in
qua potentialiter -it omne ens creatum, et de qua dicatur
in actum educi: constat enim quod intellectualia et ma-
teria prima non educuntur de potentia materiae, cum pro-
ducta sint ex nihilo. Sed potentia entis creati dicitur hoc
loco *potentia logica*, quae dicit possibilitatem praedicati
cum subiecto. Sic enim dicitur materia in potentia ens
creatum, quia ista propositio est possibilis, *Materia est*
ens creatum: sicut, cum dicitur. *Sortes potest esse homo*.
census est: Ista propositio est possibilis, *Sortes est homo*.
Et universaliter potest esse homo, sive est in potentia hu-
manae naturae, omne de quo potest formari proposito
possibilis dicendo. *Hac est homo*. Et similiter potest ose
ens creatum, sive est in potentia entis creati, omne de
quo potest formari propositio possibilis dicendo. *Hoc est*
eus creatum. Hoc .tutem est omne quod enti creato non
repugnat: scilicet quod in su i ratione nihil includit rationi
entis creati repugnans. Duo autem sunt quae rationi entis
creati repugnant: scilicet, quod omnino est extra rationem
entis, sicut quod est formaliter non ens, ut quod contra-
dictionem implicat; cl quod est extra rationem creati, licet
non sit extra rationem entis, sicut Deus. Ideo solum ista
mb Jivina potentia non cadum.

Ex quibus patet quod, cum superius dictum CM vir-
tutem divinam se extendere ad omnia illa quae rationi
entis non repugnant, illud imelligcndum est de illis quae
non repugnant rationi *entis creati*. De hoc enim est sermo
cum quaeritur ad quod ens se extendat divina potentia.

3. Sed tunc occurrit dubium. Quia proceMU' Sancti
Ilomac de potentia passiva non erit ad propositum, si
polcntia entis creati non dicit potentiam passivam, sed po-
tentiam logicam.

Dicitur quod, licet potentia entis creati non sit potentia
passiva existens in natura, habet tamen quandam simili-
tudinem cum potentia passiva; inquantum, sicut existens
in potentia passiva potest ab aliquo in actum produci,
ct sic esse in tali potentia est posse de tali putentia pro-
duci; ita quod est in potentia entis creati, potest creari.
Ideo vult Sanctus Thomas proportionniiter arguere quod,
sicut omni potentiae passivae in natura oportet corTCSpon-
dere potentiam activam, et primum agens corporale potest
educere in actum quicquid est in tali potentia passiva;
ita omni potentiae logicae ad esse creatum oportet cor-
respondere aliquod principium creativum. Si enim hoc
potest habere esse creatum, necesse est ut sit aliquid po-
tens ipsum creare: potentiae enim ad esse productum cor-
respondet potentia productiva, sicut et potentiae passivae
potentia activa correspondet. Et sic necesse est ut in primo
ct universali agente sit virtus productiva omnh entis creati,
sive omnis entis producibilis: sicut in primo agente cor-
poreo est potentia omnis alterius rui corporeae productiva.

V. *Quinto*. Nullus effectus potest subtrahi divinae vir-
tuti propter dissimilitudinem effectus cum ipso Deo: eo
quod unumquodque, inquantum habet esse, sit ei simile.
Nec propter excellentiam effectus: cum sit Deus supra
omnia in bonitate et perfectione. Nec propter defectum
materiae» quia scilicet effectus determinet sibi materiam
in quam Deus agere non possit: cum ipse sit causa ma-
teria; ac etiam non requirat materiam tanquam subiectum
ex quo rem producat, cum nullo praesupposito rem pro-
ducat in esse. Ergo nullus effectus divinae virtuti subtra-
hitur, sed simpliciter omnia potest. Quod est eum esse
omnipotentem. - Probatur consequentia. Quia quod effectus
aliquis non subsit potentiae alicuius agentis, est u\ aliqua
dictarum causarum.

Cosfirm.vtvr conclusio *Gen. wii, Ego Deus omni-po-*
tens etc.; *lob xm, Scio quia omnia potes* etc.; et *Lucae t,*
Non erit impossibile etc.

Excluditur quoque error philosophorum dicentium unum
tantum effectum a Deo immediate produci. Et dicentium
cum non posse aliquid facere nisi ut rerum naturalium
cursus se habet. De quibus /ob wii, *Quasi nihil* etc.

\ I. (arca praedicta dubitatur: quia Sanctus I homas
I *Sent.*, d. xi.n, q. n, a. 2, videtur velle quod etiam id quod
in se repugnat rationi non entis, Deus non possit facere.
Ibi enim tenet quod *quicquid in se non repugnat rationi*
entis rei rationi non entis, Deus Jacere potest. Si enim
potest facere quicquid rationi entis aut rationi non entis
non repugnat, relinquitur ut quod rationi unlis repugnat
facere non possit, et similiter quod repugnat rationi non
entis. Ergo non solum quod repugnat rationi entis in se
formaliter, subtrahitur a divina potentia. Cuius oppositum
dictum est superius.

Item, videtur alia contradictio. Quia, ubi supra, et *de*
Potentia, q. 1. a. 3» dicitur quod implicans contradictionem
neque rationem entis habet neque rationem non entis. I lie
autem dicitur quod implicans contradictionem *rationem*
non entis includit.

\ II. Ad huius evidentiam, duo sunt advertenda. Primum
est quod implicans contradictionem, licet includat simul
essu et non essu, cum implied affirmationem et negatio-
nem, tamen neque est simpliciter ens. quia non ens in
ipso inclusum tollit ens; neque simpliciter non ens, quia
en- in ipso inclusum tollit non ens. I nde non potest sim-
pliciter ut absolute dici, *Hominem esse asinum est ens*,
cum hominem esse asinum includat hominum non esse
rationalem, quod dicit non ens: neque simpliciter et ab-
solute potest dici, *Hominem esse asinum est non ens*. cum
includat hominem esse animal, quod est ens.

Secundum est, cx doctrina Sancti Thomae, ubi supra*; *f
quod omnis actio causae activae qua aliquid producit, 10c. cl'. Jc
terminatur ad esse; ad non c<se nutem terminatur cum
per ipsam aliquiddestruitur. Sed verum est quod ad esse
terminatur primo, ad non esse nutem secundario: eo quod
ad non esse non terminatur nisi inquantum esse produ-
ctum unius non compatitur esse alterius. Nec obstat de
annihilatione, in qua nullum esse producit, ut tamen res
desinit esse: quia tus non annihilatur per aliquam actionem,
sed quia Deus *de.sixfH ab actione qua rei tribuit esse*, ut di-
citur *Potentia*, q. v, n. 3, ad 2. Oportet ergo omnem ter-
minum actionis essu aut simpliciter ens, si in esse produ-
citur, aut esse simpliciter non ens, si ipsius esse destruitur.
Cum enim productus est Sortes, absolute verum est dicere,
Sortes est: cum autem est corruptus, est absolute verum
dicere. *Sortes non est*.

Ideo, cum id quod implicat contradictionum non possit
dici absolute essu neque absolute non esse, cum ut esse
ct non esse simul includat, non pptest huiusmodi esse
terminus primarius actionis neque etiam secundarius. *Ho-*
minem enim exse *asinum*, quia includit hominem esse
rationalem et hominum non esse rationalem, non potest
esse terminus productionis qua producit, aliquid in esse:
cum enim oporteat terminum productionis absolutu esse
ens, sive habere esse, necesse esset ut absolute posset dici,
Homo rationalis est. cum factum est hominem esse asinum;
hoc autem talsum est, cum hominum esse asinum non
solum includat ipsum esse rationalem, sed etiam ipsum
non esse rationalem. Non potest etiam esse terminus cor-
ruptionis: quia tunc posset absolute dici, cum iit hominem
esse asinum, quod *Homo non est rationalis*; quod etiam
falsum est, cum hominem esse asinum includat hominem
esse rationalem. Similis ratio est quaecumque affirmatio
et negatio inveniatur in eo quod implicat contradictionem.
Idcirco huiusmodi dicuntur impossibilia simpliciter: quia
nullo modo possunt esse terminus productionis aut cor-
ruptionis; et per consequens habent repugnantiam ad essu
actu et ad non esse actu, eo scilicet modo quo entia
quae prius uxistunt dicuntur post corruptionem non esse.
Oportet enim quod non est isto modo, esse aliquid cui
non convenit esse sed tamen prius habebat esse: impli-
cans autem contradictionem non est aliquid, sed nihil, et
ideo non potest esse non ens modo exposito.

Quod si instetur: Implicans contradictionem, per te,
est nihil; Ergo est absolute non ens; Cuius oppositum
est dictum superius: - dicitur quod utique est simpliciter
non ens, si non ens dicatur quod nullo modo potest esse
in rerum natura. Non est autem non ens, si dicatur non

SIMMA CONTRA GENTILES, I.IB. II. CAP. XXII. XXIII.

ens quod non est in rerum natura sed tamen prius erat, sicut terminus corruptionis dicitur non ens. Hoc autem secundo modo intellexit Sanctus Thomas quod implicat contradictionem non esse non ens simpliciter, immo habere repugnantiam ad non ens.

VIII Ex istis facilis est responsio ad obiccta *. Ad primum enim dicitur quod Sanctus Thomas tetigit principalem actum et principale obiectum potentiae activae, per illum dans intelligere etiam secundarium. Principalis autem actus potentiae activae est dare esse, et principale obiectum est quod accipit esse. Ideo dixit a dix ina potentia, cuius proprius effectus esi esse, subtrahi solum id quod repugnat rationi entis, cui scilicet repugnat habere esse .ictu. Per hoc autem dat intelligere quod etiam quantum ad secundarium actum, qui est rem destruere, et quantum nd secundarium obiectum, quod est non ens, id solum subtrahitur potentiae suae quod repugnat rationi non entis, idest quod non potest esse non ens quod tamen prius fuerit ens. Sicut enim divina potentia, quantum ad productionem rerum, extenditur nd omne quod potest habere esse: ita extenditur, quantum ad destructionem, ad omne quod, cum sit aliqua natura, potest habere non esse.

Non est ergo contradictio. Quia hic explicite loquitur Sanctus Thomas de potentia Dei quantum ad primum actum et principalem, implicite dans intelligere quod ad secundarium actum pertinet: nam quod non potest esse

actu, non potest piius existens desinere esse. In Primo autem *Sent*, dc utroque actu explicite est locutus.

Adverte tamen quod non dico in Deo secundarium ct primarium actum esse quasi cx parte Dei sint plures actu*: sed quia ex parte obiecti est distinctio; esse cnirn est principalis terminus, non esse vero secundarius.

2. \d secundum respondetur primo, quod nulla est contradictio. Quia in illis locis loquitur Sanctus Thomas dc ente et non ente absolute ct simpliciter dictis: hominem enim esse asinum neque, absolute loquendo, est ens neque non ens. Hic autem loquitur quantum ad inclusionem: nam licet quod contradictionem implicat non possit dici absolute non ens, in sua tamen ratione includit non ens.

Respondetur secundo, ct melius, quod *non ens* potest accipi dupliciter. 1 no modo, pro eo cui omnino repugnat habere esse actu, quod scilicet nihil est omnino, ut *nihil* opponitur enti non solum participaliter, sed etiam nominaliter sumpto. Et >ic quod implicat contradictionem est non ens; omnino enim sibi repugnat esse actu. Alio modo, pro eo quod, cum prius esset, postmodum non est. Et sic non est non ens, quasi scilicet aliquid potens actionem destructivam terminare. – Primo ergo modo hoc loco accepit Sanctus Thomas non ens: unde in tertia ratione dixit *solum implicans contradictionem repugnare rationi eius quod e>t este in actu* In locis autem allegatis accepit non ens secundo modo, ut ex verbis cius apparet.

CAPITULUM VIGESIMUM TERTIUM

A 3 ĩr a to.

QUOD DEUS XON AGAT EX NECESSITATE NATURAE

x hoc autem ostenditur quod Deus agit in creaturis non per necessitatem naturae. sed per arbitrium voluntatis.

Omnis enim agentis per necessitatem naturae virtus determinatur ad unum effectum. Et inde est quod omnia naturalia semper eveniunt eodem modo, nisi sit impedimentum: non autem voluntaria. Divina autem virtus non ordinatur ad unum effectum tantum, ut supra ; ostensum est. Deus igitur non agit per necessitatem naturae, sed per voluntatem.

Adhuc. Quicquid non implicat contradictionem, subest divinae potentiae, ut ostensum est X Multa autem non sunt in rebus creatis quae tamen. si essent, contradictionem non implicarent: sicut patet praecipue circa numerum, quantitates et distantias stellarum et aliorum corporum, in quibus si aliter se haberet ordo rerum, contradictiq non implicaretur. Multa igitur subsunt divinae virtuti quae in rerum natura non inveniuntur. Quicumque autem eorum quae potest facere quaedam facit et quaedam non facit, agit per electionem voluntatis, et non per necessitatem naturae. Deus igitur non agit per necessitatem naturae, sed per voluntatem.

Item. Unumquodque agens hoc modo agit secundum quod similitudo facti est in ipso: omne

enim agens agit sibi simile. Omne autem quod est in altero, est in eo per modum eius in quo est. Cum igitur Deus sit per essentiam suam intelligens, ut supra” probatum est, oportet quod^l- La: t^t similitudo effectus sui sii in eo per modum intelligibilem. Igitur per intellectum agit. Intellectus autem non agit aliquem effectum nisi mediante xoluntate, cuius obiectum est bonum intellectum. quod movet agentem ut linis. Deus igitur per ^voluntatem agit, non per necessitatem naturae.

Amplius. Secundum Philosophum, in IX *Metaph.* *, duplex est actio: una quae manet in v^πΓ; agente et est perfectio ipsius, ut videre: alia quae transit in exteriora et est perfectio facti, sicut comburere in igne. Divina autem actio non potest esse de genere illarum actionum quae non sunt in agente: cum sua actio sil sua substantia, ut supra * ostensum est. Oportet igitur quod sit [’] α [’] de genere illarum actionum quae sunt in agente et sunt quasi perfectio ipsius. Uniusmodi autem non sunt nisi actiones cognoscentis et appetentis. Deus igitur cognoscendo et volendo operatur. Xon igitur per necessitatem naturae, sed per arbitrium voluntatis.

Adhuc. Deum agere propter finem ex hoc manifestum esse potest quod universum non est a casu, sed ad aliquod bonum ordinatur: ut per

j per necessitatem A *solus*-, cx necessitate. 8 autem *post* virtus IM. n» quantitates) et quantitates IV. 20 virtuti X *solus*; pe-
tenti.ic. 21 Quicumque) Quaecumque «XsY, Quocumque Y, Quare D. 22 agit] enim *addunt* aG\ *ΓΛ
3 intelligendi intellectus a. 11 Secundum... 32? b.< Amplius hom *om* H. 18 supra \ *solus*; in primo, al operatur) agit «
operatur aDEMv.

In Priro
ttu*
idanum tt
ira actu»
/ en prfn

la est con-
hom.t*
homintm
:ns neque
usionem:
own dio
non en-
ns pc4e*t
repugns:
ui nihil
m nomi-
mem en
o modo,
est. Et
ctionem
oco ae-
ne dixit
•ni eiuj
pit non

UOd
quo
i in-
uod
i in-
clus
mte
um.
per
me.
IA-
in
jdc
cut
ot-
on
lia.
sii
ite

IS;
tr.
ir-

a-
a
er

jfr-

SI \1\1\ CONTRA GENTILES. LIB. H. CAP. XXIII.

iΓ Philosophum patet, in XI *Melaphysicae* ' Primum autem agens propter finetn oportet esse agens per intellectum et voluntatem: ea enim quae intellectu carent, agunt propter finem sicut in finem ab alio directa. Quod quidem in artificialibus patet: nam sagittae motus est ad determinatum signum ex directione sagittantis. Simile autem esse oportet et in naturalibus. Ad hoc enim quod aliquid directe in finem debitum ordinetur, requiritur cognitio ipsius finis, et eius quod est ad finem, et debitae proportionis inter utrumque: quod solum intelligentis est. Cum igitur Deus sil primum agens, non agit per necessitatem naturae, sed per intellectum et voluntatem.

Praeterea. Quod per se agit, prius est eo quod per aliud agit: omne enim quod est per aliud, reduci oportet in id quod per se est. ne in infinitum procedatur. Quod autem suae actionis non est dominus, non per se agit: agit enim quasi ah alio actus, non quasi seipsum agens. Oportet igitur primum agens hoc modo agere quod sui actus dominus sit. Non est autem aliquis sui dominus actus nisi per voluntatem. Oportet igitur Deum, qui est primum agens, per voluntatem agere, non per naturae necessitatem.

\dhuc. Primo agenti debetur prima actio: sicut et primo mobili primus motus. Sed naturaliter actio voluntatis est prior quam actio naturae. Illud enim naturaliter prius est quod est perfectius: licet in uno quodam sit tempore posterius. \ctio autem agentis per voluntatem est perfectior: quod ex hoc patet quod perfectiora sunt ea apud nos quae per voluntatem agunt, quam quae per naturae necessitatem. Ergo Deo, qui

i patci *ont* G, *post* ut aDWfrPc. N ct in Λ io/iη; in 17 reduci oportet) reducitur \\YbPc. per »c *post* est DZPc. 18 Quod| Qui al)XY»l;Pc. 20 netu* i.W ; actum. scriptum 1.GXZ6; per seipsum. nutem aliqui-) Umen »DX»N; *lac.* pN. sui dominus ictus GZà: actus dominus E, nui artu* dominus X-X, dominus sui netus *ceteri.* 3o uno quodam) uno eodem D, unoquoque XΓ. unuquo- dam (tempore sil) Y.

1 primus) primum DGNYZPp. 14 boni *post* rationem WYPc. iò secundum quod) quod sc. ad bonum *ont* W, bonum EGÔ, aliquod bonum X. aliquid bonum Y. 21 eo posterius A *solns.*, ea se habent quae potterius sunl D. ca quae posterius (sunt *addit* P) *ceteri.* 24 etiam Pc; autem. 27 propositum) consilium Pc. 3« Deus en esae Λ *solus.*, ipse X, cn (cius X. *om* Ib Deus facere *ceteri.* autem) etiam Pc.

stenso divinam actionem divinamque potentiam ad omnia possibilia habere extensionem, restat nunc de modo ipsius actionis divinae determinare *. Circa hoc autem duo facit Sanctus Thomas: primo enim agit de modo actionis se tenente ex parte agentis; secundo, de modo se tenente ex parte rei productae, capite xxix.

Quantum ad primum, quatuor facit : primo, ostendit Deum non producere res ex necessitate naturae; secundo, non ex necessitate intellectus, capite xxvi; tertio, non ex necessitate voluntatis, capite xxvh; quarto, non e\ necessitate iustitiae, capite xxvm.

Circa primum duo facit : primo, ostendit propositum; secundo, duo corollaria in duobus capitibus sequentibus deducit.

I. Quantum ad primum, ponitur haec conclusio: *Deus agit in creaturis non ex necessitate naturae, sed per arbitrium voluntatis.*

Ad cuius evidentiam, sciendum quod aliquid agere de necessitate est ita esse determinatum ad agendum illud ut in facultate agentis non sit non agere. Sed agere de necessitate naturae potest dupliciter esse. I no modo, ut necessitas naturae dicat necessariam inclinationem formae naturalis ad agendum, secundum quod forma naturalis

est primus agens, debetur actio quae est per voluntatem.

Amplius. Ex hoc idem apparet quod, ubi coniungitur utraque actio, superior est virtus quae agit per voluntatem ea quae agit per naturam, et utitur ea quasi instrumento: nam in homine superior est intellectus, qui agit per voluntatem, quam anima vegetabilis, quae agit per naturae necessitatem. Divina autem virtus est suprema in omnibus entibus. Ergo ipsa agit in res omnes per voluntatem. non per naturae necessitatem.

Item. Voluntas habet pro obiecto bonum secundum rationem boni: natura autem non attingit ad communem boni rationem, sed ad hoc bonum quod est sua perfectio. Cum igitur omne agens agat secundum quod ad bonum intendit, quia tinis movet agentem; oportet quod agens per voluntatem ad agens per necessitatem naturae comparetur sicut agens universale ad agens particulare. Agens autem particulare se habet ad agens universale sicut «> posterius, et sicut eius instrumentum. Ergo oportet quod primum agens sit voluntarium, et non per necessitatem naturae agens.

Hanc etiam veritatem divina Scriptura nos docet. Dicitur enim in Psalmo*: *Omnia quaecumque voluit Dominus Jecit; el Ephes.]": Qui operatur omnia secundum propositum voluntatis suae.*

El Hilarius, in libro *de Synodis E Omnibus creaturis substantiam voluntas Dei attulit.* Et infra: *Ta ha enim cuncta creata sunt, qualia Deus ea esse voluit.*

Per haec autem removetur error quorundam philosophorum qui dicebant Deum agere per naturae necessitatem *.

contra formam cognoscibilem distinguitur. Et sic agere per necessitatem naturae est esse determinatum ad agendum secundum inclinationem formae per quam agens est naturaliter in actu secundum esse naturae. Et distinguitur contra agere per cognitionem ct appetitum eam consequentem. Alio modo, ut necessitas naturae dicat modum naturae in agendo. Iit sic agere per necessitatem naturae est necessario inclinari ad agendum: sicut natura in suas operationes necessario inclinatur. Tunc agere per necessitatem naturae distinguitur contra agere per libertatem arbitrii.

Quomodo sit intclligendum agere per necessitatem naturae in hac conclusione, dubium est. Ex eo enim quod subiungit, *sed per arbitrium voluntatis*, videtur accipi secundo modo: ct etiam ex aliquibus rationibus in hoc capite positis. – Ex eo vero quod inferius ' probat neque intellectum neque voluntatem divinam ad determinatos effectus coarctari, videtur primo modo intclligendum.

Mihi videtur, considerato processu Sancti Thomae, quod sit primo modo accipiendum. \olens enim ostendere creaturas .l Deo non de necessitate productas esse, per omnem modum necessitatis discurrit: scilicet quod neque propter necessariam inclinationem substantiae ct divinae naturae;

. Ct. um. Com- Wcm

neque propter necessitatem scientiae; neque propter necessitatem voluntatis. Expressius autem hoc apparet cap. xxvi, ubi dicit *ostensum esse*, scilicet in hoc capite, *quod divina potentia ad determinatos effectus non coarctatur, ac per hoc quod de necessitate naturae non agit*.

Quod autem additur, *sed per arbitrium voluntatis*, non obstat. Quia per illud non vult aliud habere Sanctus Thomas quam quod agit per voluntatem: quomodo autem per voluntatem, necessario scilicet an libere, inferius* erit declarandum.

Similiter, licet in aliquibus rationibus videatur inferri quod Deus libere agit, hoc tamen infertur ut ulterius concludatur quod per voluntatem agit, non per naturam: non autem ut ostendatur absolute quod per libertatem agit.

II. \d hunc ergo sensum, probatur conclusio *primo*. Divina virtus non ordinatur ad unum effectum tantum. Ergo non agit per necessitatem naturae. Antecedens ex superioribus patet. – Consequentia vero probatur. Quia omnis agentis per necessitatem naturae virtus determinatur ad unum. Cuius signum est quia naturalia semper eveniunt eodem modo, nisi sit impedimentum.

Pro intelligentia huius rationis, considerandum est quod, cum omne agens producat sibi simile quantum ad formam quae est principium actionis, id cuius principium agendi est sola natura, non producit sibi simile nisi secundum naturam: per quod distinguitur ab agente per cognitionem, quod producit sibi simile secundum formam praeconceptam, non autem secundum naturam in quantum huiusmodi. Ideo, *nisi sit aliquis defectus ex parte virtutis aut potentiae passivae, producit sibi aequale* ut deducit Sanctus Thomas *Potentia*, q. m, a. i5. Est ergo naturae determinata ad unum: quia determinatur ad producendum aequale secundum naturam. Et sic, si Deus ageret per necessitatem naturae creaturam, determinaretur ad creaturam sibi in natura aequalem. Quod est impossibile: sic enim solus Filius Dei et Spiritus Sanctus per naturam producitur. Ideo convenienter ex eo quod natura determinatur ad unum, arguit Sanctus Thomas Deum non agere per necessitatem naturae.

III. *Secundo*. Multa subsunt divinae potentiae quae in rerum natura non inveniuntur. Ergo etc. – Patet consequentia. Quia quicumque eorum quae potest facere quaedam facit et quaedam non facit (deductis talibus defectibus et impedimentis), agit per electionem voluntatis, non autem per necessitatem naturae. – Antecedens vero probatur. Quia subsunt divinae potentiae quaecumque non implicant contradictionem. Nulla enim non sunt in rebus creatis quae tamen, si essent, non implicarent contradictionem.

2. *Tertio*. Deus est per suam essentiam intelligens. Ergo similitudo effectus sui est in ipso secundum modum intelligibilem. Ergo per intellectum agit. Igitur per voluntatem. non per necessitatem naturae. – Probatur prima consequentia. Quia omne quod est in altero, est in eo per modum eius in quo est. – Secunda etiam probatur. Quia unumquodque agens hoc modo agit secundum quod similitudo facti est in ipso. – Ultima quoque probatur. Quia intellectus non agit aliquem effectum nisi mediante voluntate.

Circa illam propositionem, *numquodque agens hoc modo agit secundum quod similitudo facti est in ipso*, advertendum quod modus agendi potest accipi et ex parte agentis, et ex parte facti. Si acciperetur ex parte facti, sensus esset quod agens illum modum essendi in factum causaret quem similitudo facti habet in agente. Et tunc propositio non esset universaliter vera: similitudo enim rei artificialis habet esse immateriale in mente artificis, et tamen res artificialis habet esse materiale. Unde in hoc sensu eam non accipit Sanctus Thomas. Si autem accipiat ex parte agentis, sensus est quod actio, secundum quod ab agente oritur, habet eundem modum quem habet forma quae est principium agendi et similitudo facti. Et tunc est propositio universaliter vera, et intenta hoc loco. Et probatur a Sancto Thoma, quia *omne agens agit sibi simile*. Ex qua propositione sic vult arguere. In omni agente oportet esse similitudinem et formam rei factae tanquam

principium actionis. Sed actio debet ex parte agentis commensurari et proportionari suo principio formali. Ergo modus actionis ex parte agentis est secundum modum similitudinis facti in agente.

2. Sed tunc occurrit dubium iuxta secundum sensum: quia non videtur esse universaliter vera. Nam similitudo rerum corruptibilium in corporibus caelestibus habet eundem modum incorruptibili modo. Et tamen actio qua a corpore caelestis res corruptibilis, procedit, non habet modum incorruptibilem, sed corruptibiliter procedit: cum sit actio transiens, et, re facta, amplius non sit; aut saltem ad effectus corruptionem corrumpatur.

Respondetur quod propositio Sancti Thomae intelligitur est de modo qui natus est facere diversitatem modi agendi, non autem de omni modo similitudinis facti. Ille autem est duplex: scilicet modus naturalis, et modus intelligibilis; ad quos reducuntur etiam modi qui istos necessario concomitantur, ut sic. Ideo, si talis similitudo habet modum essendi naturalem, modus actionis erit ut naturaliter procedat: modus autem habet esse intelligibile, modus actionis est ut intelligibiliter fiat. Esse autem corruptibile aut incorruptibile formae, non habet, ut sic, variare modum agendi: quia isti sunt modi formae ut forma est, ut scilicet subiectum in seipso perficit; non autem ut perficit in ordine ad alterum tanquam principium actionis. Ex quibus patet quod adducta instantia non est contra mentem Sancti Thomae.

1\ . *Quarto*. Cum sit duplex genus actionis, secundum Philosophum, IX *Metaph.*, divina actio non est de genere actionum quae naturae sunt in agente, cum sua actio sit in genere immanentium in agente. Ergo etc. Patet consequentia. Quia actiones immanentes non sunt nisi actione cognoscentis et appetentis. Et per consequens non sunt actiones agentis per necessitatem naturae.

Adverte quod et hoc loco apparet quod superius determinavimus, verum esse: scilicet, actionem transeuntem, proprie loquendo, in Deo non esse, licet ibi sit secundum modum significandi.

2. *Quinto*. Deus agit propter finem. Ergo per intellectum et voluntatem. Ergo etc. – Patet antecedens. Quia, per Philosophum, XII *Metaph.*, text. 52, universum, quod scilicet effectus Dei, non est a casu, sed ad aliquod bonum ordinatum. Consequentia vero probatur. Quia primum agens propter finem oportet esse agens per intellectum et voluntatem: nam ea quae intellectu carent, agunt propter finem directam ab aliquo cognoscente et finem, et id quod est ad finem, est proportionem inter utrumque; quod est solum intelligentis. Patet hoc exemplo sagittae a sagittante directae. – De modis et diversitate appetituum differe a Sancto Thoma in Prima Secundae determinatur. Idcirco hic protrahere sermonem non oportet.

2. *Sexto*. Deus est primum agens. Ergo est dominus suorum actuum. Ergo agit per voluntatem. – Probatur prima consequentia. Quia si non esset suorum actuum dominus, non esset primum agens. Qui enim suae actionis non est dominus, non per se agit, sed est quasi ab alio actus. Quod autem per se agit, prius est eo quod per aliud agit: omne enim quod est per aliud, reducitur in id quod est per se.

Sciendum hoc loco, ex doctrina Sancti Thomae de *Potentia*, ubi supra, quod agens per naturam, qui scilicet suae actionis non est dominus, movetur ab alio quando id quod producitur ordinatur ad finem, non autem quando non ordinatur ad finem, sed est finis. Unde, licet Filius in divinis naturaliter producat, non oportet tamen ut Deus ad eius productionem moveatur ab agente per voluntatem, quia *non procedit ut ad finem extrinsecum ordinatus, sed ut omnium finis*.

Adverte etiam quod *quasi* accipitur ut est expressivum veritatis: non autem ut similitudinem importat. Necesse est enim ut qui suae actionis non est dominus, ab alio moveatur ad agendum: eo quod non sit in eius potestate agere et non agere, et sic oporteat ipsum agere secundum inclinationem sibi ab alio datam.

* Cap. » »vn.

ALXiv ^j

Q. J'''

1. *Septimo.* Primo agenti debetur prima actio: sicut et primo nobili primus motus. Sed actio voluntatis est naturaliter prior actione naturae, utpote perfectior. Nam et apud nos agentia per voluntatem perfectiora sunt agentibus per necessitatem naturae. Ergo etc.

Sed occurrit hoc loco dubium. Filius enim in divinis procedit per modum naturae, Spiritus Sanctus autem per modum voluntatis. Sed productio Spiritus Sancti non est nobilior productione Filii. Ergo non est universaliter verum quod actio voluntatis sit perfectior actione naturae.

Respondetur quod, licet Filius procedat per modum naturae et Spiritus Sanctus per modum voluntatis, non tamen hoc est intelligendum quasi Filius naturaliter ac necessario producat, Spiritus Sanctus autem voluntarie et libere, ita enim producit naturaliter Spiritus Sanctus sicut Filius: sed quia Filius procedit processione non praeexigente aliam processionem, qui est modus naturae; Spiritus Sanctus autem procedit processione quae aliam processionem praesupponit, qui est modus voluntatis.

2. Sed non videlur haec responsio tollere difficultatem: immo, magis augere. Si enim tam Filius quam Spiritus Sanctus naturaliter producantur, creaturae autem libere et per voluntatem, sequitur quod productio creaturae est nobilior productione divinarum Personarum, si actio voluntatis est nobilior actione naturae.

Respondetur negando consequentiam. Cum enim inquit Sanctus Thomas quod actio voluntatis, sive agentis per voluntatem, est nobilior actione naturae, intelligitur quando utraque terminatur ad aliquod verum in se: ut videtur exponere Sanctus Thomas *Potentia*, q. m, a. 15. Quando autem actio naturae terminatur ad id quod est intrinsecum essentiae, actio autem voluntatis ad id quod est extrinsecum, tunc actio naturae est nobilior actione voluntatis. Sic autem est in proposito. Productio enim divinarum Personarum terminatur ad id quod est intra divinam essentiam: productio autem creaturarum terminatur ad aliquod extrinsecum. Unde obiectio non est contra mentem Sancti Thomae.

VI. *Octavo.* Virtus divina est suprema in omnibus entibus. Ergo agit in omnes res per voluntatem. – Probatur consequentia. Quia videmus, ubi actio naturae et voluntatis coniunguntur, quod superior est virtus quae agit per voluntatem ea quae agit per naturam, et utitur ipsa sicut instrumento. Nam in homine superior est intellectus, qui agit per voluntatem, anima vegetabili, quae agit per necessitatem naturae.

2. Sed occurrit dubium. Quia Sanctus Thomas, *de Potentia*. q. n, a. 3, ad 6. inquit quod *in diversis quidem actio voluntatis actionem naturae praecedit*: intelligitur ubi per actionem naturae producit aliquid ordinatum ad finem: quod dico propter id quod superius est dictum de productione Filii in divinis: – *sed in uno et eodem actio naturae praecedit actionem voluntatis, eo quod natura intelligatur ut principium quo res subsistit, voluntas vero ut ultimum, quoad finem ordinatur.* Ergo non est verum quod virtus

agens per intellectum in eodem utatur ea quae agit per naturam sicut instrumento, ut dictum est in ratione. Non enim actio instrumenti praecedit actionem principalis agentis; cum non agat instrumentum nisi motum a principali agente, et sic oporteat prius intelligere agens principale movere instrumentum quam ipsum instrumentum agat

Respondetur quod propositio Sancti Thomae intelligenda est quantum ad ea quae sunt extra rem. Item enim dicitur *Potentia*, ubi supra, ad 4, *natura non subiacet voluntati in his quae sunt intima rei*: et per consequens quantum ad ista non potest esse instrumentum agentis per voluntatem in eodem. *Sed quantum ad ea quae sunt extra rem, nihil prohibet naturam subiacere voluntati*: et per consequens quantum ad ea esse ipsius instrumentum; ut patet in motu animalis, ubi natura musculorum et nervorum subiacet appetitui imperanti. Quod ergo dicitur *Potentia* quod ubi, intelligendum est quantum ad ea quae sunt intima rei. Quod vero hic dicitur, intelligitur quantum ad extrinsecum. Et sic nulla est contradictio.

VII. *Xono.* Agens per voluntatem comparatur «id agens per naturam sicut agens universale ad agens particulare. Ergo primum agens est agens per voluntatem. – Probatur antecedens. Quia «obiectum voluntatis est bonum secundum absolutam rationem boni: obiectum autem naturae est hoc bonum particulare quod est etiam perfectio. Agens autem omne agit secundum quod ad bonum tendit: cum finis moveat agentem. Consequentia vero probatur. Quia agens particulare comparatur ad agens universale sicut id quod posterius est. et sicut instrumentum.

Unde videtur quod voluntas et natura dupliciter comparari possunt: uno modo» secundum rationes suas absolutas: alio modo, secundum particulares rationes huius voluntatis et huius naturae. Item troque modo verum est quod hic dicitur, scilicet obiectum voluntatis esse bonum absolute. naturae vero hoc bonum Sicut enim et visus et huius visus obiectum formale est color, ita voluntatis et huius voluntatis obiectum est bonum absolute: et similiter naturae et huius naturae obiectum est bonum quod est ipsius naturae perfectio.

III. Confirmatur conclusio auctoritate Psalmi, *Omnia quaecumque voluit* etc.; et ad *Philosophum*. 1. *Qui operatur omnia* etc.; ut *Hilarii*, in libro *de Synodis, Omnibus creaturis substantiam* etc.; et infra, *Alia enim cuncta* etc.

Removetur quoque ex praedictis error dicentium Deum agere de necessitate naturae.

Unde videndum quod ista opinio videtur esse Aristotelis et Commentatoris, praesertim in *Physicis*, text, et commento 6 usque ad 10. ubi aeternitatem motus probant ex eo quod primus motor non potest incipere movere cum prius omnino non moveret: et commento 36. ubi ostenditur primum motorem non moveri per accidens, quia tunc posset non moveri, et consequenter non movere, et sic contingeret aliquando nihil moveri, quod ipsi reputant impossibile. Videtur etiam esse opinio Avicennae, IX *Metaphysicae*. cap. iv.

CAPITULUM VIGESIMUM QUARTUM

A 33 v a 10.

QUOD DEUS AGIT SECUNDUM SUAM SAPIENTIAM

Ex hoc autem apparet quod Deus effectus suos producit secundum suam sapientiam.

Voluntas enim ad agendum ex aliqua apprehensione movetur: bonum enim apprehensum est obiectum voluntatis. Deus autem

est agens per voluntatem, ut ostensum est. Cum igitur in Deo non sit nisi intellectualis apprehensio; nihilque intelligat nisi intelligendo se quem intelligere est sapientem esse: relinquitur quod omnia Deus secundum suam sapientiam operatur.

Item. Omne agens agit sibi simile. I nde oportet quod secundum hoc agat unumquodque agens secundum quod habet similitudinem sui effectus: sicut ignis calefacit secundum modum sui calor-
• Op. price.
loris. Sed in quolibet agente per voluntatem, in-quantum huiusmodi, est similitudo sui effectus secundum intellectus apprehensionem: si enim secundum naturae dispositionem solum inesset similitudo effectus agenti voluntario, non ageret nisi unum, quia ratio naturalis unius est una tantum. Omne igitur agens voluntarium producit effectum secundum rationem sui intellectus. Deus autem agit per voluntatem, ut ostensum est Igitur per sapientiam sui intellectus res in esse producit.

Amplius. Secundum Philosophum, in I *Me-
• Op. π, 3; -. Th. 1.3.
taph. ordinare sapientis est*: ordinatio enim ali-
quorum fieri non potest nisi per cognitionem
habitudinis et proportionis ordinatorum ad in-
vicem, et ad aliquid altius eius, quod est finis
eorum; ordo cnim aliquorum ad invicem est
propter ordinem eorum ad finem. Cognoscere
autem habitudines et proportiones aliquorum ad
invicem est solius habentis intellectum; iudicare
autem de aliquibus per causam altissimam sa-
• i Met.tph. I, i;
pientiae est*. Et sic oportet quod omnis ordinatio

per sapientiam alicuius intelligentis fiat. I nde ct
in mechanicis ordinatores aedificiorum *sapientes*
illius artificii dicuntur. Res autem quae sunt a
Deo productae, ordinem ad invicem habent nun
casualem, cum sit semper vel in pluribus. Et sic
patet quod Deus res in esse produxit eas ordi-
nando. Deus igitur per suam sapientiam res in
esse produxit.

Adhuc. Ea quae sunt a voluntate, vel sunt
apihilia. sicut actus x irtutum. qui sunt perfectiones
operantis: vel transeunt in exteriorem materiam,
quae *faclibiles* dicuntur. El sic patet quod res
creatae sunt a Deo sicut laetae, */adibilium autem
ratio est ars*, sicut Philosophus dicit ♦ Compa-
rantur igitur omnes res creatae ad Deum sicut
artificiata ad artificem. Sed artifex per ordinem
suae sapientiae et intellectus artificiata in esse
producit. Ergo et Deus omnes creaturas per or-
dinem sui intellectus fecit.

Hoc autem divina auctoritate confirmatur.
Xam dicitur in Psalmo*: *Omnia in sapientia Je-
cisti*: et *Proverb.* ||| *Dominus sapientia fundavit
terram.*

Per haec autem excluditur quorundam error
qui dicebam omnia ex simplici divina voluntate
dependere, absque aliqua ratione *<

S eolum hic Λ taint] hic cl pmt ii enhu G, poti «? cnim ceteri.
altiuft eo sG; pE lepit: ct «J ttlkuiu» aliquid cius; pG /jc.
5 vcl| ut Gc, vd ut NTZ 13 l.ictibik-»] factibiliti Nb.

jo ftlnu* ciüs) olliuss DPc, ullius» cu NZ, ulterius eis Wb, aliud *EY,
i.j l hitosopbus post dicit «DXPc. ið producti) produxit aX.

Commentaria ITerrariensis

P lku.M»'M corollarium ex praecedenti conclusione depen-
dens est: *Deus cffectus suos per suam sapientiam
producit.*

L *Probatur primo.* Deus agit per voluntatem. Ergo per
apprehensionem intellectivam. Ergo per suam sapientiam.
Patet prima consequentia. Quia voluntas ex aliqua appre-
hensione movetur ad agendum In Deo autem non est alia
apprehensio quam intellectualis. Secunda etiam patet.
Quia nihil intelligit nisi intelligendo set quem intelligere,
utpote altissimam existentem causam, est sapientem esse.

II. *Secundo.* Deus agit per voluntatem. Ergo secundum
rationem sui intellectus agit. Ergo etc. Probatur prima
consequentia. Quia, cum omne agens agat sibi simile, ne-
cesse est ut unumquodque agat secundum quod habet
similitudinem sui effectus. In quolibet autem agente volun-
tario, inquantum huiusmodi, est similitudo sui effectus se-
cundum apprehensionem intellectus. Quod probatur quia,
si esset in ipso solum secundum naturae dispositionem,
non ageret nisi unum quia ratio naturalis unius est tan-
tum una.

Advertendum quod similitudo effectus potest in uno el
eodem esse secundum dispositionem naturae et secundum
apprehensionem intellectus: sicut cum pictor aut statuarius
sui ipsius imaginem format. Sed si agat ex similitudine
secundum naturae dispositionem, aget tantum uno modo,
si non adsit impedimentum; sicut, cum generat lilium,
producit ipsum similem sibi quantum potest, et semper
eiusdem conditionis, nisi aliunde proveniat diversitas: quia,
ut inquit Sanctus Thomas, ratio naturalis in agente est tan-
tum una et non plures; unius enim rei est una ratio et
una natura. Si autem agat cx similitudine existente in ap-
prehensione, non determinatur ad unum: quia potest de
seipso plures formare conceptus, puta conceptum et ido-
lum capitis sui dumtaxat, et conceptum manuum, et con-
ceptum pedum; et sic potest producere aliquid simile sibi
secundum caput, et aliquid simile secundum manus, et
aliquid secundum pedes.

Sic ergo, cum natura divina sit una. ct unum esse sim-
plicissimum habeat, ct omnia in ipso absque aliqua di-
stinctione unum sint el unum esse unamque dispositionem
habeant; si ageret secundum dispositionem suae naturae,
ageret tantum rem unius rationis, el sibi similem secundum
rationem divinae naturae: idest, ageret tantum divinam
naturam, sicut omnia in ipso sunt divina natura. Sed quia
agit secundum apprehensionem intellectus, secundum quam
dc seipso plures ideas format, secundum quas res possunt
divinam naturam imitari; ideo plura diversarum rationum
producit, cl non determinatur ad unum. Res ergo in Deo
habent similitudinem ct secundum esse naturae divinae,
ct secundum esse apprehensum et idéale: sed producuntur
in esse prout per apprehensionem intellectus divini talis
similitudo ab aliis existentibus in natura divina separatur
ct distinguitur. Propter hoc assumit Sanctus Thomas quod
non est in Deo similitudo effectus *solum secundum na-
turae* (scilicet *divinae*) *dispositionem*. Hoc est fundamen-
tum rationis huius.

III. *Tertio.* Res a Deo productae ordinem ad invicem
habent, ct non casualem. Et sic Deus eas produxit ordi-
nando. Ergo Deus eas secundum suam sapientiam produ-
xit. – Probatur consequentia. Quia *sapientis est ordinare*,
secundum Philosophum. Imius ratio est. quia ordinari
aliqua non possunt nisi per cognitionem proportionis el
habitudinis ordinatorum ct ad invicem, el ad aliquid aliud,
quod est tinis eorum. (Cognoscere autem huiusmodi pro-
portiones et habitudines aliquorum ad invicem est intel-
ligantis; et iudicare dc aliquibus per causam altissimam
esi sapientiae.

Xdvertendum quod, cum aliqua inter se habent ordi-
nem. et ordo ipsorum ad invicem est propter ordinem
eorum ad aliquid aliud tanquam ad tinem, tunc indicium
proportionis ipsorum inter sc lit per comparisonem ad
linem ad quem ordinantur; tunc enim indicabuntur inter
se convenientem habere proportionem, quando judica-
buntur sic ordinata esse ut sint lini convenientia. El quia

• Op. price.

• Op. π, 3; -. Th. 1.3.

• i Met.tph. I, i;
«1. 7.

• Cl. Comment,
cap. praec., mu.

•Hlrrt/u. ». Q Kfca q 101.

L (nJc cl
i *sapiente*)
ae sunt a
ibent non
us. Et sic
eas ordi-
m res in

vel sum
fctiones
laieriarn,
uod res
n autem
Compa-
ru sicut
rdinem
in esse
per or-

matur.
lia fe-
udavit

d»EY,

sim-
i Ji-
nan
irae»
lum

|UU
iam
üllt
jm
leo
K,
ur
lis
ur
>d
i-
V

n

îini* est prima causarum, ideo qui considerat finem ct in rebus ordinem ponit qui sit fini conveniens, dicitur *sapiens*: eo quod sapientiae sit considerare altissimain causam; simpliciter quidem altissimam, si sit simpliciter sapiens; ahissimam autem in genere, si sit sapiens in genere. Propter hoc bene deducit Sanctus Thomas quod *sapientis est ordinare*: quia ordinans cognoscit proportionem ordinatorum et ad invicem ct ad finem, ct per consequens dc ipsis indicium sumit ex consideratione finis, qui est prima causarum; quod sapientis est.

IV.*Quarto*. Comparantur omnes res ad Deum sicut arti-

ficials ad artificem. Sed artifex secundum ordinem suae sapientiae artificata in esse producit. Ergo etc. – Probatur maior. Quia res a Deo productae per voluntatem non sunt de genere agibillum, sicut actus virtutum, qui remanent in operante; sed de genere factibilium, quae transeunt in exteriorem materiam. *Datio autem factibilium est ars*, secundum Philosophum.

Confirmatur conclusio in Psalmo. *Omnia in sapientia fecisti*; et *Proverb.* m. *Dominus sapientia* etc.

Excluditur quoque error dicentium omnia ex simplici divina voluntate dependere, absque aliqua ratione.

CAPITULUM VIGESIMUM QUINTUM

A 33 v bil.

OUALTI ER OMNIPOTENS DICATUR QUAEDAM NON POSSE

ryMX praemissis autem accipi potest quod, gK? quamvis Deus sit omnipotens, aliqua gPy tamen dicitur non posse.

Ostensum enim est supra in Deo esse potentiam activam: potentiam vero passivam in eo non esse iam supra in primo libro r fucr.at probatum. Secundum autem utramque potentiam dicimur posse. Illa igitur Deus non potest quae posse *potentiae passinae* est. Quae autem huiusmodi sint, investigandum est.

Primo quidem igitur potentia activa ad *apere* est, potentia autem passiva ad e.v.vc. Unde in illis solis est potentia ad esse quae materiam habent contrarietati subiectam. Cum igitur in Deo passiva potentia non sit. quicquid ad suum esse pertinet, Deus non potest. Xon potest igitur Deus esse corpus, aut aliquid huiusmodi.

Adhuc. Huius potentiae passivae motus actus est*. Deus igitur, cui potentia passiva non competit. mutari non potest. – Potest autem ulterius concludi quod non potest mutari secundum singulas mutationis species; ut quod non potest augeri vel minui, aut alterari, aut generari aut corrumpi.

Ymplius. Cum deficere quoddam corrumpi sit. ; sequitur quod in nullo deficere potest.

Praeterea. Defectus omnis secundum privationem aliquam est. Privationis autem subiectum potentia materiae est. Nullo igitur modo potest deficere.

Adhuc. Cum fatigatio sit per detectum v irtutis. oblivio autem per defectum scientiae, patet quod neque fatigari neque oblivisci potest.

Amplius. Neque vinci aut v iolentiam pati. l laec enim non sunt nisi eius quod natum est moveri.

Similiter autem neque poenitere potest, neque irasci aut tristari cum haec omnia in passionem et defectum sonent.

Rursus. Quia potentiae activae obiectum et effectus est *ens factum*, nulla autem potentia operationem habet ubi deficit ratio sui obiecti, sicut visus non videt deficiente visibili in actu: oportet quod Deus dicatur non posse quicquid est contra rationem *entis* inquantum est ens, vel *facti entis* inquantum est factum. Quae autem sint huiusmodi, inquirendum est.

Primo quidem igitur contra rationem *entis* est quod entis rationem tollit. Tollitur autem ratio entis per suum oppositum: sicut ratio hominis per opposita eius vel particularum ipsius Oppositum autem entis est non ens. Hoc igitur Deus non potest, ut faciat simul unum et idem esse et non esse: quod est contradictoria esse simul.

Adhuc. Contradictio contrariis et privative oppositis includitur: sequitur enim, si est album et nigrum, quod sit album et non album; et si est videns et caecum, quod sit videns et non videns. Unde eiusdem rationis etiam est quod Deus non possit tacere opposita simul inesse eidem secundum idem.

Amplius. Ad remotionem cuiuslibet principii essentialis sequitur remotio ipsius rei. Si igitur Deus non potest tacere rem simul esse et non esse, nec etiam potest facere quod rei desit aliquod suorum principiorum essentialium ipsa remanente; sicut quod homo non habeat animam.

Praeterea. Cum principia quarundam scientiarum. ut logicae, geometriae et arithmeticae, sumantur ex solis principiis formalibus rerum. ex quibus essentia rei dependet, sequitur quod

4 enim est G; est Z. cm enim *ceteri*. 5 potentiam vero..., non esse) potentia vero passiva in Deo non cm GNYZ; *cf.* l-αl*. *seq.*; in Deo *etiam ceteri*. 6 iam supra... probatum (*in fine Uncae post* supra *deletur* ostensum est, *et in principio sequentis est* in primo libro fuerat probatum) Λ *solus*: ut (*om* l sD) supra in primo libro ostensum est. 9 est) sunt sEP. 10 sint D\V; sunt. 11 ad agere est] id aliquid agere est Z. est nd agere cd)Pc. 14 passiva *hic* Gb; *post* potentia. i5 esse pertinet) cs<e non pertinet DsENP, non pertinet EG. 18 Adhuc *casu bis* Λ. 31 concludi] ostendi ct concludi aYPc, mutari et concludi l). 22 mutationi* l pDsG: mutationes G. mutationum *ceteri*. 34 aut) neque DEGNPc.

2 irasci aut *om t.* in passionem) ad passionem N, imperfectionem ct passionem PJ, imperfectionem *b.* l potentiae activae... 3?o 133 Rursus quia *horn om* H. 8 quicquid) quod aDX. 15 particularum) particularium GNXYM, partium WZP. 19 contrariis) in contrariis GNYZsEbPc. 20 enim si] quod si GZ«N, enim quod si *ceteri*. 23 etiam Λ *solus; om.* 20 aliquod) aliquid IWC. 33 et DGNX; *om.*

contraria horum principiorum Deus facere non possit: sicut quod genus non sit praedicabile de specie; vel quod lineae ductae a centro ad circumferentiam non sint aequales; aut quod triangulus rectilineus non habeat tres angulos aequales duobus rectis.

Hinc etiam patet quod Deus non potest facere quod praeteritum non luerit. Nam hoc etiam contradictionem includit: eiusdem namque necessitatis est aliquid esse dum est, et aliquid fuisse dum fuit.

Sunt etiam quaedam quae repugnant rationi *entis facti* inquantum huiusmodi. Quae etiam Deus facere non potest.· nam omne quod facit Deus, oportet esse facium.

Ex hoc autem patet quod Deus non potest facere Deum. Nam de ratione entis lacti est quod esse suum ex alia causa dependeat. Quod est contra rationem eius quod dicitur Deus, ut ex superioribus patet *.

Eadem etiam ratione, non potest Deus facere aliquid aequale sibi. Nam illud cuius esse ab alio non dependet, potius est in essendo et in ceteris dignitatibus eo quod ab alio dependet, quod ad rationem entis facti pertinet.

Similiter etiam Deus facere non potest quod aliquid conservetur in esse sine ipso. Nam conservatio esse uniuscuiusque dependet a causa sua. Unde oportet quod, remota causa, removeatur effectus. Si igitur res aliqua posset esse quae a Deo non conservaretur in esse, non esset effectus eius.

Rursus. Quia ipse est per *voluntatem* agens, illa non potest facere quae non potest velle. Quae autem velle non possit, considerari potest si accipiamus qualiter in divina voluntate necessitas esse possit: nam quod necesse est esse, impossi-

bile est non esse; et quod impossibile est esse, necesse est non esse.

Patet autem ex hoc quod non potest Deus lacero se non esse, vel non esse bonum aut beatum; quia de necessitate vult se esse, bonum esse et beatum, ut in Primo* ostensum est.

Item ostensum est supra quod Deus non potest velle aliquid malum. Unde patet quod Deus peccare non potest.

Similiter ostensum est supra* quod Dei Juntas non potest esse mutabilis. Sic igitur non potest tacere id quod est a se volitum, non impleri.

Sciendum tamen quod hoc alio modo dicitur non posse a praemissis. Nam praemissa simpliciter Deus nec velle nec facere potest. Huiusmodi autem potest quidem Deus vel facere vel velle, -i eius voluntas vel potentia absolute consideratur. non autem si considerentur praesupposita ultimatate de opposito: nam voluntas divina respectu creaturarum necessitatem non habet nisi ex suppositione, ut in Primo* ostensum est. Et idcirco omnes istae locutiones, *Deus non potest facere contraria iis quae disposuit facere*, et quaecumque similiter dicuntur, intelliguntur *conipositive*: id enim implicant suppositionem divinae voluntatis de opposito. Si autem intelliguntur *divise*, sunt falsae: quia respiciunt potentiam et voluntatem Dei absolute.

Sicut autem Deus agit per voluntatem, ita et per *intellectum et scientiam* ut ostensum est .·. Pari igitur ratione, non potest facere quae se facturum non praescivit, aut dimittere quae se facturum praescivit, quia non potest facere quae facere non vult, aut dimittere quae vult. Et eodem modo conceditur et negatur utrumque: ut scilicet praedicta non posse dicatur, non quidem absolute, sed sub conditione vel ex suppositione.

§ potius est] prius est «DsEPc, post esse E. 3o electus] et electus Pc. posset esse] possit esse xXof, esoet Z.
5 et beatum) aut beatum aDc. 11 mutabilis) mirabili* aX. 14 simpliciter *hic* A *solus*; *post* Deus. 10 potest *post* velle xPc.
utroque loco E. vel facere GXYb: facere. 18 considerentur A so/hx; consideratur EGZ, consideretur cc/eri. 26 intelliguntur B;
intelliguntur. 33 qua NX; quo G*X. quare Y, quia *ceteri*, 3? ut scilicet) scilicet xX, ut XZ, scilicet ut Pc. cx NWYà; nm.

Commentaria Ferrariensis

*1 ~xih °7n1(” p x praemissis deducitur *, Deum, *quamris omnipotens Ctsit, quaedam non posse*.

I. Ex eo enim quod ostensum est in ipso non esse passivam potentiam, sequitur ipsum non posse ea quae sunt potentiae passivae: ut est posse quod ad esse pertinet. Non enim potest esse corpus, aut aliquid huiusmodi. Non etiam potest mutari; non deficere et corrumpi; non defatigari aut oblivisci; non vinci aut violentiam pati; non poenitere aut irasci aut tristari.

Ex eo vero quod ostensum est in ipso esse potentiam activam; obiectum autem potentiae activae est *ens factum*; sequitur quod non potest quod est contra rationem *entis* inquantum est ens, aut contra rationem *facti* inquantum est factum: nulla enim potentia potest ubi deficit ratio sui obiecti. Propter defectum *entis*, non potest facere ut idem simul sit et non sit; quod opposita simul sint in eodem secundum idem; quod rei desit aliquid suorum principiorum essentialium, ut quod homo non habeat animam; quod genus non sit praedicabile de specie; quod lineae ductae a centro ad circumferentiam non sint aequales; quod triangulus rectilineus non habeat tres angulos aequales duobus rectis; quod praetentum non sit praeteritum: et similia quae rationi entis repugnant. – Propter

defectum vero *entis facti*, non potest facere Deum; aut aliquid sibi aequale: aut quod aliquid sine ipso conservetur. Omnia enim haec sunt contra rationem facti.

Ex eo etiam quod ostensum est quod per voluntatem agit, sequitur quod non potest facere quae non potest velle. Et sic non potest facere se non esse, aut non esse bonum vel beatum. Similiter peccare non potest. Ex eo vero quod ostensum est Dei voluntatem non esse mutabilem, sequitur quod non potest facere id quod est a se volitum non impleri. Notat tamen Sanctus Thomas quod hoc non posse alio modo accipitur a praemissis. Illa enim nec velle nec facere simpliciter potest: huiusmodi autem et velle et facere potest absolute, non autem supposita voluntate de opposito. Inde. cum dicitur, *Deus non potest facere contraria iis quae disposuit facere*, intelligendum est *composite*, implicando scilicet dispositionem divinae voluntatis de opposito: non autem *divisim*. ut scilicet respiciunt potentiam et voluntatem divinam absolute.

Similiter, quia ostensum est quod agit per scientiam, ideo non potest facere quae se facturum non praescivit, aut dimittere quae praescivit se facturum: intelligendo tamen non absolute, sed sub conditione vel suppositione.

rc
fa«
Pr
F''

si'
ta
P<

lu
su
in
P'
c<

P'
P'
tr
m

6l
te
lc
hi
a*

li
u
\$c
ir
n

n
fi
u
P
u
n

ii
*

u
q
e
n
p
n

„AP.

a
s
n

v
Cl

est esse,

Deus fa-
beatum:
n esse et

non pot-
od Deus

Dei vo-
itur non
impleri,
o dicitur
i simpli-
iusmodi
el velle,
nsidere-
ippositia
vina re-
bel nisi
est. Et
des! fa-
i quae-
compo-
divinae
ntur A-
iam et

, ita el
i est *
uae se
uae se
e quac
Et co-
ue: ut
uidem
.i.ione.

elle xPc,
untur B;
fr; om.

in : aut
conser-
ti,
mtatem
potest
on esse
Ex co
muta-
est a
'hornas
;is. Illa
jsmodi
n sup-
Deus
re, in-
lositio-
irisitn.
ivmam

ntiam.
ascivit,
igendo
itione.

II. Circa praeterita dubium non dissimulandum occurrit. Nam constat quod *praeteritio* est accidens per accidens rei. Sed omnem rem potest Deus facere absque eo quod sibi per accidens convenit. Ergo rem quae praeteriit potest Deus facere absque praeteritione. Ergo, licet non possit facere praeteritum non esse praeteritum, fonnaliter accipiendo *praeteritum*, potest tamen *rem quae praeteriit* facere absque praeteritione. Et sic potest facere Adam non fuisse.

2. Ad huius evidentiam, considerandum est quod, licet aliquid per comparisonem ad naturam rei absolute consideratam habeat rationem accidentis per accidens, nihil tamen prohibet ipsum ad naturam sub aliqua conditione positam comparari ut illi per sc conveniens: sicut, licet *congregare risum* per accidens se habeat ad Sortem absolute consideratum, comparatur tamen ad ipsum exi-tentem sub nigredine, ut sic, per se, eo quod rationem nigredinis ingrediatur. Sic, licet rei temporali absolute consideratae per accidens conveniat habitudo ad hoc vel illud tempus, eo quod ratio eius abstrahat ab omni temporis differentia, praeter enim ralionem hominis est quod hoc vel illo tempore mensuretur, cum natura absolute considerata abstrahat ab omni differentia temporis; tamen, si consideretur natura ut existens in actu temporaliter, necessario mensuratur aliqua temporis differentia; non enim esset res temporalis nisi tempore C'Set eius existentia mensurata. Ideo res, ut habens esse actu temporaliter, non potest ab habitudine ad tempus separari: cum talis habitude» cs.se actuale rei temporalis, inquantum temporalis est. formaliter ingrediatur. Sicut autem rem actu nunc eli>tentem, ut sic, concomitatur necessario habitudo ad tempus praesens, ut non possit non existera pro tempore praesenti in quo est, alioquin simul esset et non esset, quamvis rem nunc existenlem Deus facere possit in tempore sequenti non esse, et potuerit facere ut non esset; ita rem quae fuit, puta Adam, quamvis absolute Deus facere potuerit ut nunquam esset, si tamen ponatur ipsam in aliquo tempore habuisse esse actualis existentiae, non potest a praeteritione separare, quae nominat habitudinem ad tempus nobis praeteritum: sicut ct, cum erat in tempore nobis

praesenti, inquantum huiusmodi, non poterat eam a praesentialitatc, quae est habitudo ad tempus praesens, separare. Ideo bene inquit Sanctus Thomas m littera quod *eiusdem necessitatis est aliquid esse dum est. ct aliquid fuisse dum fuit.*

3. Dicitur erg<» ad obiectionem quod praeteritio, licet sit accidens per accidens respectu Adam absolute sumpti, ct sic potuerit Deus facere Adam non fuisse, quia potuit Adam non producere; tamen respectu Adam ut in tempore praetento fuit, se habet non per accidens, sed per se. Ideo non potest esse absque contradictione Adam qui fuit non fuisse, supposito quod aliquando fuerit. Quod dicitui impossibile per accidens, quia est impossibile ex supenementi accidente, scilicet ex praeteritione: qua posita, tunc ponitur impossibile per sc, scilicet praeteritum non esse praeteritum; sicut non potest fieri ut hoc nigrum, supposito quod sit nigrum, non sit visus congregativum: nec potest heri ut in hoc tempore quo est nigrum, non sit nigrum, quia simul esset nigrum et non esset nigrum.

4. Si autem iterum instetui : quia, licet praeteritio per se convem.it Adam ut praeteritum est, tamen ipsi Adam secundum sc considerato per accidens convenit: ergo ab ipso separari potest dicitur quod, licet omne *per accidens* absolute ab eo cui per accidens convenit possit separari, non potest tamen separari pro illa mensura pro qua inest: sic enim simul esset et non esset in re. Quia ergo praeteritio in omni tempore post illud tempus in quo verum erat dicere *Adam est.* mest ipsi Adam, quia praetenti-) est de ratione eius de quo aliquando verum fuit dicere *hoc est.* inquantum huiusmodi – aliquando enim verum fuisse *Sortes currit*, est, *Sortem cucurrisse.* – nulum tempus est in quo praeteritio ab Adam possit separari, licet ista, *Adam non fuit*, rationibus terminorum praecise consideratis, sit possibilis.

Di iis quae ad cogmtiunem ct voluntatem divinam perlinent. satis dictum est in Primo *. Dc aliis vero hic laciis in diversis locis huius <lperis particulariter tractatur. Propterca dc ipsis hoc loco tractandum non est, sed de unoquoque suo loco.

A c«p. XLI*.

CAPITULUM VIGESIMUM SEXTUM

\ 34 r b 18.

QUOD DIVIXUS INTELLECTUS XIX COARCTATUR AD DETERMIXATOS EI|FECTUS

ioniam autem ostensum est * quod divina potentia ad determinatos effectus non limitatur, ac per hoc quod ex necessitate naturae non agit, sed per intellectum et voluntatem; ne cui forte videatur quod eius intellectus vel scientia ad determinatos effectus solummodo possit extendi, et sic agat ex necessitate scientiae, quamvis non ex necessitate naturae: restat ostendere quod eius scientia vel intellectus nullis effectuum limitibus coarctatur.

— Ostensum est enim supra * quod Deus omnia alia quae ab eo procedere possunt comprehendit suam essentiam intelligendo. in qua omnia huiusmodi esse necessarium est per aliqualem si-

militudinem, sicut effectus virtute sunt in causa. Si igitur potentia dix ina ad effectus determinatos non coarctatur. ut supra * ostensum est, necessarium est ct de eius intellectu similem sententia in proferre.

Adhuc. Divinae essentiae infinitatem supra* ostendimus. Infinitum autem, quantalibet adiectione linitorum facta, adaequari non potest quin infinitum excedat quantalibet finita, si etiam numero infinita existant. Nihil autem aliud praeter Deum constat esse secundum essentiam infinitum: cum omnia alia secundum essentiae rationem sub determinatis generibus et speciebus concludantur. Quotcumque igitur ct quanticumque

' Cap. xxη.

* 1 ib.1, Cap. xutu

3 eij dc aDXPc. 7 possit A io/iu; posset. 13 tn qua X; in quo.
7 adiectionc) additione ZP. 9 infinitum GNX; in infinitum. 10 infinite *legimus cum* 'I A IT; finit.1 A, rasu vro/ecr., et *ceteri.*
14 Quotcumque DsE; quocumque aX\VY&, quodeumque IX», quicumque XZ. quomodocumque Pc. et quamcumque \ *solus*; et quantumcumq*uc codices et b et post* etlectus Pc.

divini effectus comprehendamur, semper in divina essentia est ut cos excedat. Et ita plurium ratio esse possit. Divinus igitur intellectus, qui perfecte divinam essentiam cognoscit, ut supra ostensum est, omnem finitatem effectuum transcendit. Non igitur ex necessitate ad hos vel illos effectus coarctatur.

B. i. hem. Supra ostensum est quod divinus intellectus infinitorum est cognitor. Deus autem per sui intellectus scientiam res producit in esse. Causalitas igitur divini intellectus ad finitos effectus non coarctatur.

Amplius. Si divini intellectus causalitas ad effectus aliquos, quasi de necessitate agens, coarctaretur, hoc esset respectu illorum qui ab eo producuntur in esse. Hoc autem esse non potest: cum supra ostensum sit quod Deus intelligit etiam quae nunquam sunt nec erunt nec luerunt. Non igitur Deus agit ex necessitate sui intellectus vel scientiae.

Praeterea. Divina scientia comparatur ad res ab ipso productas sicut scientia artificis ad res artificiatas. Quaelibet autem ars se extendit ad omnia quae possunt contineri sub genere subiecto

illius artis: sicut ars aedificatoria ad omnes domos. Genus autem subtectum divinae arti est ens: cum ipse per suum intellectum sit universale principium entis, ut ostensum est *. Igitur intellectus divinus ad omnia quibus entis ratio non repugnat, suam causalitatem extendit: huiusmodi enim omnia, quantum est de se, nata sunt sub ente contineri. Non igitur divinus intellectus ad aliquos determinatos effectus coarctatur.

Hinc est quod in Psalmo dicitur: *Magnus Dominus. et magna rirlits eius, et sapientiae eius non est numerus.*

Per haec autem excluditur quorundam philosophorum positio dicentium quod ex hoc quod Deus seipsum intelligit, fluit ab ipso de necessitate talis rerum dispositio: quasi non suo arbitrio limitet singula et universa disponat, sicut fides Catholica profitetur.

Sciendum tamen quod, quamvis divinus intellectus ad certos effectus non coarctetur, ipse tamen sibi statuit determinatos effectus quos per suam sapientiam ordinate producat: sicut *Sapientiae* dicitur: *Omnia in ninnero. pondere et mensura disposuisti. Domine.*

3 po>»ii) aXPc. ? tinitntem) infinitatem «DVPc. 6 ex] LGZ. vd| vel uJ Pc. i,j coarcturctur) artaretur aWX.
15 qui) quae EWZ. 13 quae) quod a.X. nunquam oui nec P.
Arti) ar ; <n»m| AUICITI N» vr.' IV. 13 philosophorum <WW GNW2 rionj quali 9,7.. quoi -i .X. cum ipse D.
i determinatos... ordinate) suos... determinate b.

Commentaria I^herrarienais

Postquam ostendit Sanctus Thomas quod Deus non agit per necessitatem naturae, sed per voluntatem et sapientiam suam, ulterius ostendit quod neque per necessitatem intellectus operetur *.

I. Et ponit hanc conclusionem: *Scientia Dei. rei eius intellectus, nullis effectuum limitibus coarctatur.*

Pro cuius declaratione, notandum est quod non loquitur Sanctus Thomas hoc loco de scientia Dei et intellectu ut speculative simpliciter sumuntur: sed ut sumuntur *practice*, aut simpliciter aut secundum quid. Dicitur autem hoc modo scientia alicuius coarctari ad determinatos effectus, quando cognoscit aliquos effectus producibiles, non autem omnes, et illos ad quos se extendit de necessitate causât suo modo. Ad hunc sensum intelligit Sanctus Thomas quod divina scientia, et divinus intellectus, non coarctatur aut limitatur ad determinatos effectus: quia scilicet non solum aliqua producibilia et aliquos modos producibilium Deus suo intellectu suaque scientia cognoscit, sed etiam omnia producibilia et omnes modos rerum producibilium. Ideo non necessitatur ad hos effectus producendos et non alios quia intellectus suus sit ad istos cognoscendos determinatus, et non ad alios se extendat.

II. *Probatur primo.* Divina potentia ad aliquos effectus non limitatur. Ergo nec divinus intellectus. — Patet consequentia. Quia Deus, suam essentiam cognoscendo, comprehendit omnia alia quae a Deo procedere possunt, in quo omnia huiusmodi esse per aliqualem similitudinem necesse est, sicut effectus virtute continentur in causa.

Attendendum autem quod antecedens huius rationis intelligendum est de potentia Dei absolute et secundum se considerata. Sic enim potest in omne quod participare potest rationem entis facti: et ideo non limitatur ad aliquem numerum factibilium. Si autem consideretur secundum quod exequitur imperium voluntatis et directionem scientiae, quo modo dicitur potentia Dei *ordinaria*: sic est ad determinatos effectus limitata; ordinavit enim Deus sua sapientia quos effectus producere velit.

111. *Secundo.* Divina essentia est infinita. Ergo excedit omnia ilia in infinitum. Ergo et intellectus. — Probatur prima consequentia. Quia infinitum, quantalibet additione linitorum facta, adaequari non potest quin in infinitum excedat quantalibet finita, si etiam numero infinita existant. Omnia autem aha praeter Deum sunt finita secundum essentiam: cum sint ad genus et speciem limitata. — Secunda etiam probatur. Quia divinus intellectus divinam essentiam perfecte cognoscit.

Advertendum quod, cum infinitas divinae essentiae sit infinitas secundum perfectionem; omnia autem alia, etiam si numero essent infinita, finitae perfectionis sint, eo quod essentiam ad genus et species habeant limitatam: ideo essentia divina in intinitum excedit omnia creata, et plurium aliorum ratio productiva esse posset. Ex quo sequitur quod intellectus divinus, qui cognoscit perfecte divinam essentiam, et per consequens cognoscit ipsam infinitis modis participari posse a creaturis, omnem finitatem effectuum sua cognitione transcendit. Et sic non limitatur ad determinatos effectus producibiles, ita quod alios ab illis non cognoscat. Et hoc est huius rationis fundamentum.

Adverte quod textus fere omnes habent, *si etiam numero finita existant* \ Quod si ita habet, sensus est quod infinitum excedit quantalibet linita, scilicet secundum essentiam, posito quod illa sint etiam secundum numerum finita; quia videlicet, si essent numero infinita habentia se per additionem perfectionis unius ad alterum, bene posset infinitum aliquod aequari a finitis secundum essentiam. Sed puto veriores textum habere *infinita*. Nam infinitum secundum essentiam et perfectionem, quo modo divina essentia est infinita, excedit quantalibet finita secundum essentiam, etiam dato quod sint numero infinita, ut exposuimus.

Similiter quod nos in conclusione exposuimus, intellectum cognitione sua transcendere oportere *finitatem effectuum*, textus fere omnes habent *infinitatem* . Quod si ita habet, intelligendum est de infinitate materiali. \ erun-

• i b.i .jpi v,

• i *B. i.*

■ub.i,c!p.

• ci. Commem.

*Ci o ? . pwcc

· c· -v

*Qp. xm

o v

Q& CoGinun
aj, uni. init

omnes do-
rti est ens:
universale
'itur intel-
ratio non
iuiusmodi
sunt sub
Jlectus ad
r.
: *Magnus* '
ntiae eius

im philo-
hoc quod
ī necessi-
o arbitrio
icut fides

nus intel-
, ipse la-
pins per
t *Sapien-*
mdere cl

irctur 1UX.
cum ipj€ I),

o excedit
Probatur
additione
nitum ex-
i existant,
■ccundum
ita. – Sc-
dfiinun

sentiae sit
lia, etiam
, eo quod
am: ideo
i, et plu-
' sequitur
divinam
infinitis

item cne-
litatur ad
s ab illis
mentum.
tiam nu·
est quod ·α x
idum cs-
lumerum
habentia
m. bene
m essen-
N'am in-
io modo
ta secun-
finita, ut

intlle-
tem φ ·
Quod si 'u '·
. Vcrun-

tamen puto dicendum esse *finitalem*: eo quod magis ad propositum sit, cum concludendum sit intellectum divinum non limitari ad finitos effectus.

IV. *Tertio*. Divinus intellectus infinitorum est cognitor. Ergo eius causalitas ad finitos effectus non coarctatur. – Patet consequentia. Quia Deus per sui intellectus scien- tiam res producit in esse.

Attendendum quod hoc loco loquitur Sanctus Thomas de scientia ut habet rationem causae directivae operationis. Est autem directiva ut se extendit ad producibilia secun- dum modum quo producibilia sunt. Ideo idem est dicere, *Intellectus divinus cognoscit tantum finita producibilia*. et. *Divinus intellectus causare potest suo modo tantum finitos effectus*: unum enim concomitatur alterum. Similiter sese consequuntur, *intellectum divinum cognoscere infinitos effectus prnducibiles*, et, /loxie *causare infinitos effectus*. Propter hoc, volens ostendere Sanctus Thomas quod non limitatur ad determinatos effectus, concludit quod eius causalitas ad finitos effectus non coarctatur.

Quarto. Si esset limitata causalitas divini intellectus ad determinatos effectus quasi de necessitate agens, hoc esset respectu eorum quae producuntur in esse. Hoc autem esse non potest: cum Deus intelligat etiam quae nec sunt nec erunt nec fuerunt: et (*supple*) causalitas intellectus tan- tum se extendat quantum sc extendit cognitio eius de producibilibus ut producibilia sunt. Ergo etc.

Quinto. Genus subiectum divinae artis ct scientiae est ens, scilicet /*actum*. Igitur divinus intellectus sc ex- tendit ad omnia, secundum suam causalitatem, quibus ratio entis non repugnat. Ergo ad omnia factibilia se extendit. Ergo etc. Probatur antecedens. <Jnia Deus per suum in- tellectum est universale principium entis. (niversale autem obiectum (*supple*) debet universali principio correspon- dent Prima etiam consequentia probatur. Quia quaelibet ars se extendit ad omnia quae contineri possunt >ub suo genere subiccto. – Secunda etiam patet. Quia omnia fa- ctibilia, quantum est dc se, nata >unt sub ente contineri.

Confirmatio r conclusio per Psalmum, *Magnus Domi- nus* etc.

Excluditur quoque ex iis error dicentium quoniam ex hoc quod Deus intelligit seipsum, finit ab ipso talis rerum dispositio de necessitate.

Notat postremo quod, licet divinus intellectus ad de- terminatos effectus non limitetur (quantum scilicet est ex ipso intellectu), ipse tamen Deus statuit sibi determinatos effectus quos per suam sapientiam ordinate producat: luxta illud *Sap. m, Omnia tn numero* etc

V. Occurrit autem hoc loco dubium: Quomodo, si divinus intellectus non est secundum se limitatus ad de- terminatos effectus» potest Deus sibi certum numerum pro- ducibilium statuerer Actus enim intellectus quo iudicat aliquid esse producendum, praecedit actum voluntatis quo Deus vult hoc producere: quia voluntas non fertur nisi in cognitum. Ergo non potest voluntas divina aliquos de- terminatos effectus velle nisi illos prius, ordine rationis, intellectus apprehendat ut producendos. Ergo falsum est quod Deus statuat sibi determinatos effectus, si intellectus secundum sc est illimitatus: aut oportet quaerere aliquid aliud quod intellectum ad determinatos effectus limitet. \on apparet autem quid illud sit.

Respondetur quod, non obstante indelcrminatione et illimitatione intellectus, adhuc Deus statuit sibi determi- natos effectus quos producat, et hoc per libertatem suae voluntatis. Licet enim actus intellectus de re et modo producibili praecedat actum voluntatis ut sic, secundum nostrum modum intelligendi, ipsa tamen ordinatio ad pro- ducendum est per actum voluntatis. Hoc autem facile est videre m rerum artificialium productione. Primo enim do- miicator excogitat domum et modum ipsius ut est pro- ducibilis, iudicatque bonum esse ut producatur; deinde per voluntatem eligit domum producere; tertio, cognoscit intellectus ipsam debere produci, et dirigit per artem ipsam productionem. Simili modo imaginari possumus in Deo quod primo divinus intellectus omnia producibilia et omnes modos producibiliurn cognoscit, et iudicat bonum esse ali- quos producere. Deinde voluntas eligit quosdam illorum producibiliurn producere et non alios. Tertio loco intel- lectus cognoscit ita hos effectus debere produci quod non alios. Et sic patet quod non oportet ponere aliquid aliud praeter divinam voluntatem quod scientiam divinam pra- eficam ad determinatos effectus limitet: ct quod falsum est actum intellectus quo iudicat aliquid debere produci, sive quod producatur, praecedere actum voluntatis. Immo sequitur voluntatis actionem et determinationem.

CAPITULUM VIGESIMUM SEPTIMUM

\ 3.4 v a 32.

QUOD DIVINA VOLUNTAS AD DETERMINATOS EEFFECTUS NON COARCTATUR

x his etiam ostendi potest quod nec eius
4 voluntas, per quam agit, ad determi-
ESsra' natos effectus necessitatem habet ■

Voluntatem enim suo obiecto pro-
portionalem esse oportet. Obiectum autem vo-
luntatis est bonum intellectum, ut patet ex supra*
dictis. Voluntas igitur ad quaelibet se nata est
extendere quae ei intellectus sub ratione boni
proponere potest. Si igitur intellectus dix inus ad

certos effectus non coarctatur. ut ostensum est *, · c.p pr»«. relinquitur quod nec divina voluntas determinatos effectus ex necessitate producit.

Praeterea. Nihil agens per voluntatem producit aliquid non volendo. Ostensum est autem supra* · 1λ .1.1«β 1. quod Deus circa alia a sc nihil x ult ex necessitate absoluta. Non igitur ex necessitate divinae vo- luntatis aliqui effectus procedunt, sed ex eius li- bera dispositione.

8 ratione *hic* DW; *post* boni. 9 intellectus *post* divinus aPc.
j coarctatur] coartetur P *ct fortasse* \. 3 ex A *solus*; dc.

5 non) nisi I). f» circa S; erga.

Commentaria Ferrariensis

Tertio loco ostenditur neque inveniri necessitatem in rerum productione ex parte ipsius voluntatis *. Probatur dupliciter. *Primo*. Obiectum voluntatis est bo-

num intellectum. Ergo voluntas ad omnia se potest ex- tendere quae ei intellectus sub ratione boni proponere potest. Ergo divina voluntas determinatos effectus non de-

nccesMtate producit. Patet prima consequentia. Quia vo-
luntatem Mio obiecto proportinnatam esse oportet. – Se-
cunda similiter patet. Quia divinus intellectus ad deter-
minatos effectus non coarctatur.

Secundo. Deus nulla alia a se \ult necessitate abso-
luta, ut in Print" est ostensum. Ergo neque cx necessitate

aliqui effectus a divina voluntate procedunt. – Patet con-
sequentia. Quia nihil agens per voluntatem, ut sic, pro-
ducit aliquid nisi volendo.

Ea quae circa hanc conclusionem difficultatem afferre
possunt, in primo libro · sunt explicata. Ideo non ctt hic
ulterius immorandum.

r/sv*—

CAPITULA VIGESIMUM OCTAVUM ET VIGESIMUM NONUM

QUALI ! ER IX RERUM PRODUCTIONE DI BITUM INVENIATUR

stenoEkf. etiam ex praedictis oportet
quod Deus non ex necessitate operatus
est iu rerum creatione quasi ex debito
iustitiae res in esse produxerit.

ustitia enim, secundum Philosophum, in \
iηΓ.'ι! /5''0' *Rthic.* ', ad alterum est, cui debitum reddit. I ni-
versali autem rerum productioni nihil praesup-
ponitur cui aliquid debeatur. Ipsa igitur univer-
salis rerum productio ex debito iustitiae provenire
non potuit.

Item. Cum iustitiae actus sit *reddere unicuique*
i13''';" (ikni' *ll''^ suum esi* actum iu* itiae praecedit actus
quo aliquid alicuius suum efficitur, sicut in rebus
humanis patet: aliquis enim laborando meretur
suum effici quod retributor per actum iustitiae
sibi reddit. Ille igitur actus quo primo aliquid
suum alicuius efficitur, non potest esse actus iu-
stitiae. Sed per creationem res creata primo in-
cipit aliquid suum habere. Xon igitur creatio ex
debito iustitiae procedit.

Praeterea. Nullus debet aliquid alteri nisi per
hoc quod aliququaliter dependet ab ipso, ve! aliquid
accipit ab eo vel ab altero, ratione cuius alteri
debet: sic enim filius est debitor patri, quia ac-
cipit esse ab eo; dominus ministro, quia ab eo i
accipit famulatum quo indiget; omnis homo pro-
ximo propter Deum, a quo bona cuncta susce-
pimus. Sed Deus a nullo dependet, nec indiget

?.;'πi\Ÿi <π."
quod ab altero suscipiat, ut ex supra* dictis
manifeste apparet. Deus igitur non produxit res i°
in esse e.x aliquo iustitiae debitu.

Amplius. In quolibet genere quod est propter
se est prius eo quod est propter aliud. Illud igitur
quod est primum simpliciter inter omnes causas,
est causa propter seipsum tantum. Quod autem
agit ex debito iustitiae, non agit propter seipsum
tantum: agit enim propter illud cui debet. Deus
•Lt-ι.αip.χιπ.
igitur, cum sit prima causa et primum agens*,
res in esse non produxit ex debito iustitiae.

Hinc est quod *Rom.* xi-'l" dicitur: *Quis prior* io
dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso et
per ipsum et iu ipso sunt omnia. Et *lob* xt.i': *Quis*

ante dedit mihi, ut reddam ei? Omnia quae sub
caelo sunt, mea sunt.

Per haec autem excluditur error quonmdam
proba;c nitentium quod Deus non potest facere
ui-n qu<-d .icit, quia non potest facere nisi quod
-i.bct. Nui· enim ex debito iustitiae res operatur,
til ostensum est. &Γ

Livet tutem universalem rerum productionem
mln! creatum praecedat cui aliquid debitum esse
po-sit, praecedit tamen aliquid increatum, quod
esi \ cationis principium. Quod quidem dupli-
-iter considerari potest. Ipsa enim divina bonitas
praecedit ut finis et primum motix um ad crean-
dum: secundum \ugustinum, qui dicit.*: *Quia*
Deus bonus est. sumus. Scientia autem eius et
voluntas praecedunt sicut ea quibus res in esse
producuntur. *''^Kk£V

Si igitur ipsam divinam bonitatem absolute
consideremus, nullum debitum in creatione re-
rum invenimus. Dicitur enim uno modo aliquid
alicui debitum ex ordine alterius ad ipsum, quod
scilicet in ipsum debet referre quod ab ipso ac-
cepit: sicut debitum est benefactori quod ei de
beneficiis gratiae agantur, inquantum ille qui ac-
cepit beneficium hoc ei debet. Hic tamen modus
debiti in rerum creatione locum non habet: cum
non sit aliquid praeexistens cui possit competere
aliquid Deo debere, nec aliquod eius beneficium
praeexistat. Alio modo dicitur aliquid alicui de-
bitum secundum se: hoc enim est ex necessitate
alicui debitum quod ad eius perfectionem requi-
ritur: sicut homini debitum est habere manus
vel virtutem, quia sine his perfectus esse non
potest. Divina autem bonitas nullo exteriori in-
diget ad sui perfectionem. Non est igitur per mo-
dum necessitatis ei debita creaturarum productio.

Adhuc. Deus sua voluntate res in esse pro-
ducit, ut supra i ostensum est. Non est autem
necessarium, si Deus suam bonitatem vult esse.
quod velit alia a se produci: huius enim con-
ditionalis antecedens est necessarium, non autem
consequens; ostensum est enim in primo libro *

i ctiamf autem »OXPc. 3 cx Wfr; om. ti Universali... nihil A *solus*·, Nihil nutem universali rerum productioni (productione BFib.
15 »uum| sui aXc. c.U >c aONXPc· 3<» non ont N, *post* produxit *NTc.
3 error *post* quorùndam àÜXPc. 8 Licet. ZpN *incipiunt novum capitulum; in Y littera l. maior ct picta.* 20 inveninnu) inve-
niemus NY, inveniremus al). 22 accepit) accipit P. 24 accepit) accipit DEcAY*. 37 possit) posset atXPc. ?7 producit \jata;
produxit. 40 velit) Deus Velit >|>.

lunt. - P-ittf
lent, ut mc, pr - quod Deus ex necessitate vult suam bonitatem quod debitum six e necessitas sumitur ab eo quod

non ex necessitate debetur divinae bonitati creaturarum productio.

‘I.K-r   Amplius. Ostensum est* quod Deus producit
IIT   res in esse non ex necessitate naturae, neque ex
licet sit prius natura, non est absoluta necessitas,
sed *condilionalis*: ut, si hoc debeat fieri, necesse

necessitate scientiae, neque voluntatis, neque iustitiae. Nullo igitur modo necessitatis divinae bonitati est debitum quod res in esse producantur. est hoc prius esse. Secundum igitur hanc necessitatem in creaturarum productione debitum invenitur tripliciter. Primo, ut sumatur conditio-

Potest tamen dici esse sibi debitum per modum cuiusdam condecenciae. Iustitia autem proprie dicta debitum necessitatis requirit: quod enim ex iustitia alicui redditur, ex necessitate iuris ei debetur.

! Sicut igitur creaturarum productio non potest dici fuisse ex debito iustitiae quo Deus creaturae sit debitor, ita nec ex tali iustitiae debito quo suae

quorundam
jotesl facere
•e nisi quod
es operatur.

bonitati sit debitor, si iustitia proprie accipiatur. Large tamen iustitia accepta, potest dici in creatione rerum iustitia. inquantum divinam condecet bonitatem.

Si vero divinam dispositionem consideremus

ut coelestia corpora faceret, ex quibus conservantur; et si hominem esse voluit, oportuit facere plantas et animalia, et alia huiusmodi quibus homo indiget ad esse perfectum; quamvis et haec et illa ex mera Deus fecerit voluntate. -

ductionem debitum esse debitum, quod debitum dupli- cata bonitas debitum ad crean- debitum*: debitum eius et debitum in esse	I	qua Deus disposuit ut intellectus et voluntas res in esse producere, sic rerum productio ex necessitate divinae dispositionis procedit non enim potest esse quod Deus aliquid se facturum disposuerit quod postmodum ipse non laci- at; alias eius dispositio vel esset mutabilis vel infirma. Eius igitur dispositioni ex necessitate debetur quod impleatur. Sed tamen hoc debitum non sufficit ad rationem iustitiae proprie dictae in re- rum creatione, in qua considerari non potest nisi	Tertio, ut in unaquaque creatura sumatur con- ditionale debitum ex suis partibus et proprietati- bus et accidentibus, ex quibus dependet creatura quantum ad esse vel quantum ad aliquam sui perfectionem: sicut, supposito quod Deus homi- nem facere vellet, debitum ex hac suppositione fuit ut animam et corpus in eo coniungeret, et sensus, et alia huiusmodi adiumenta, tam in- trinseca quam extrinseca. ei praeberet. – In qui- bus omnibus, si recte attenditur, Deus creaturae
--	---	---	--

actio Dei creantis: eiusdem autem ad seipsum non est iustitia proprie dicta, ut patet per Philosophum, in V *Ethicorum*. Non igitur proprie dici potest quod Deus ex debito iustitiae res in esse produxerit, ea ratione quia per scientiam et voluntatem se disposuit producturum.

* Si autem alicuius creaturae productio consideretur, poterit ibi debitum iustitiae inveniri ex comparatione posterioris creaturae ad priorem. Dico autem priorem non solum *tempore*, sed *natura*.

debitor non dicitur, sed suae dispositioni implendae.

Invenitur autem et alius necessitatis modus in rerum natura secundum quod aliquid dicitur necessarium *absolute*. Quae quidem necessitas dependet ex causis prioribus in esse; sicut ex principiis essentialibus, et ex causis efficientibus sive moventibus. Sed iste modus necessitatis in prima rerum creatione locum habere non potest quantum ad causas efficientes. Ibi enim solus Deus causa efficiens fuit, cuius est solius creare, ut

Sic igitur in primis divinis effectibus produ- supra* ostensum est: ipse autem non necessitate • Cip, xxi.
cendis debitum non invenitur. In posteriorum } naturae, sed voluntate operatur creando, ut su-
vero productione invenitur debitum, ordine ta- pra * ostensum est; ea vero quae voluntate fiunt, • Cap. xxiii.

m requi-
i mantis
sse non
riori in-
per mo-
ductio.
sse pro-
t autem
ult esse,

men diverso. Nam si illa quae sunt priora naturaliter, sint etiam priora in esse, posteriora ex prioribus debitum trahunt: debitum enim est ut, positis causis, habeant actiones per quas producant effectus. Si vero quae sunt priora naturaliter, sint posteriora in esse, tunc e converso priora debitum trahunt a posterioribus- sicut medicinam debitum est praecedere ad hoc quod sanitas consequatur. Ltrobique autem hoc commune existit. i

necessitatem habere non possunt nisi ex sola finis suppositione, secundum quam debitum est fini ut ea sint per quae pervenitur ad finem. – Sed quantum ad causas formales vel materiales, nihil prohibet etiam in prima rerum creatione necessitatem absolutam inveniri^ Ex hoc enim quod aliqua corpora ex elementis fuerunt composita, necessarium fuit ea calida aut frigida esse. Et ex hoc quod aliqua superficies producta est trian-

m con-		? non om 2.	? productit) produxit aDXPc.	7 voluntatis) ex necessitate voluntatis Pc.	9 producantur) producuntur vXX.	iò quo
i autem		Λ solus; quasi b. qua ceteri.	creaturae sEP; creator.	17 iustitiae debito quo EGWà; debito iustitiae quo aPc. debito iustitiae quod D,		
) libro * ‘u ’’		iustitia qua V, ordine iustitiae quo NZ; ol' debito margo N.	23 qua DNZ; quo al.XsG, quomodo GWèPc.	3; produxerit) produxit		
		IYPc. quia) qua DNZ.	Si nitem. Aovi/m Capitulum incipuit GWpc.			
«ne fitHc		6 debeat Λ solus; debet.	9 Primo A solus; Primo modo.	11 perfectionem) imperfectionem a.	i3 volem ct lunam interpre-	
		tamur .X; solem ct aquam WKZhPd, salem et aquam ceteri; nl*solem margo Y; ductus calami quos lu legimus. aq interpretari non possu-			mus, e contra scriptura potius salem quam solem indicat; at hoc litterae o saepissime accidit.	16 una om aEGX. post creatura NZ.
mus] ime-		1\$ taceret) hic addunt Pd.	21 ct haec ct illa NXY; haec ct illa aDZPc, haec ct alia EGWI.	22 cx mera post Deus I W Pc.	29 ani-	
it Λ JûZti;		nam) anima «G et ut ridetur pZ.	40 moventibus DsHNp; manentibus.	prima rerum) priorum GW Y. priorc I , primarum N, prima Bé.		
		rerum X.	44 necessitate) cx necessitate Gpc.	5n materiales DYZsEPc; naturales.	53 fuerunt) fuerint «EYt fiunt >N.	

gularis figurae, necessarium luit quod tres angulos aequales duobus rectis haberet. Haec autem necessitas est secundum ordinum effectus ad causam creatam materialem vel formalem, (nde secundum hanc Deus debitor dici non potest, sed magis in creaturam necessitatis debitum cadit. – In rerum autem propagatione, ubi iam creatura efficiens invenitur, potest esse necessitas absoluta a causa efficiente creata: sicut e\ motu solis inferiora corpora necessario immutantur.

Sic igitur ex praedictis debiti rationibus iu-

stitia naturalis in rubus invenitur ut quantum ad rerum creationem, ut quantum ad earum propagationem. Et iduo Deus dicitur iuste et rationabiliter omnia condidisse et gubernare.

Sic igitur pur praedicta excluditur duplex error: uorum scilicet qui, divinam potentiam limitantes. dicebant Deum non posse facere nisi quae facit, quia sic faCere debet*; ut eorum qui dicunt quod omnia sequuntur simplicem voluntatem. absque aliqua aha ratione vel quaerenda in rubus vel assignanda *.

J?*.l.**

4 crojjium| croâtd aX. (i necessitati* hic GNW ; put Uubituni.
2 caniniJ eorum aX rt fortace A.

Coininoiitai'ia FexTariensis

Cvm ostensum sil non inveniri necessitatem e.x parte voluntatis absolute in rerum productione, restat ostendendum m ista rerum productione etiam iustitiae nccessitalem non esse .

• ct. Commun.
·l&.'η.,ll*. hi.

1. Ponuntur autem tres conclusiones . Quarum prima est: *Deus non produxit rerum untveisitatem ex debito iustitiae quo aliquid creaturae debeatur.*

Pro cuius declaratione, sciendum quod debitum obligationem quandam importat in ordine ad alterum; dicitur enim quis debitor alicuius quia est illi quantum ad aliquid obligatus. Dicitur autem aliquis ex debito iustitiae aliquid facere quando tenetur illud facere, -i insuis esse debet, et, illud non faciendo, iniustus esset. I nde. >i Deus produxisset res ex debito iustitiae, ita cas iuste produxisset quod non producendo fuisset iniustus. Qui i autem tene-mus quod, si etiam res non produxLsct non propter hoc fuisset iniustus, immo potuit absque iniu'ua non produ-cere; ideo ponitur conclusio quod non cx debito ct obligatione iustitiae eas produxit.

Probatur autem primo sic. Xihil universali rerum productioni praesuppomtur cui aliquid debeatur. Ergo etc. - Patet consequentia. Quia iustitia ad alterum est, cui debitum reddit, V *Ethicorum*.

Secundo, \ctus quo primo aliquid suum alicuius efficitur, non potest esse actus iustitiae. Sed per creationem res creata primo incipit habere aliquid suum. Ergo etc. – Probatur maior. Quin, cum iustitiae sit *reddere unicuique quod suum est*, actum iustitiae oportet ut praecedat actus quo aliquid suum alicuius efficitur: ut in rebus humanis apparet.

Adverte quod actui iustitiae non oportet semper pravisupponi actum illius cui aliquid debetur, per quem aliquid suum efficiatur: sed oportet talem actum aut suum aut alterius esse. Aliquando enim aliquid incipit esse alicuius ex actu proprio, sicut cum quis laborando aliquid meretur: aliquando vero per actum alterius, sicut cum per testamentum alterius aliquis institutus est heres. Et hoc modo creatura incipit per operationem Dei creantis habere aliquid suum.

2. *Tertio.* Deus a nullo dependet, nec indiget aliquo quod ab altero suscipiat. Ergo etc. – Patet consequentia. Quia nullus debet alteri nisi propter alterum illorum.

Sed dubium occurrit. XJuia, quamvis aliquis non indigeat eo quod ab alio suscipit, non tamen propter hoc tollitur quin alteri ex debito iustitiae teneatur: sicut qui accipit aliquid ab alio per viam depositi, tenetur illud e.x debito iustitiae reddere, quamvis illo deposito non indigeat. Ergo, quamvis Deus non indigeat, cum multa accipiat a creaturis, ut sunt sacrificia et oblationes etc., videtur ex debito iustitiae teneri creaturae.

Respondetur primo, quod Deus nihil accipit a creatura quod non sil ipsum Dei et non ipsi debeatur: cum omnium sit causa. Debitum autem iustitiae in redditione aut compensatione eius quod acceptum est, consistit in accipiendo ab alio id quod illius est et non recipientis. Ideo, quamvis

Deus aliquid reciperet a creaturis, non propter hoc cx debito iustitiae illis obligaretur: prius enim dedit quam recipiat.

Dicitur secundo, quod dupliciter potest aliquis teneri ad dicuius redditionem: uno modo, ratione ipsius rei «bsolute tantum, quia videlicet habet rem alienam; alio modo, ratione rei acceptae per modum cuiusdam beneficii. cui debetur recompensatio. Primo modo, non attenditur aliqua indigentia in recipiente. Secundo autem modo dunditur quaedam indigentia: ex beneficio enim aliqua utilit i' reportatur. Sanctus Thomas ergo loquitur hic de dt bito >ecundndn modo, non autem primo modo: ut patet v\ processu rationis, ubi ponit exemplum de filio respectu puris, dt domino respectu famuli, de homine respectu Dei: in omnibus enim istis apparet quod unus ab altero diquod beneficium recipit, cui debetur recompensatio. Depositi autem redditio perlinet ad debitum primo modo. Ideo non est conveniens instantia contra intentum rationis: nam dc primo modo debiti satis constat quod Deus rem alienam non retinet.

Quarto. Deus est primum agens. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia agens ex debito iustitiae agit non propter seipsum tantum, sed propter illud cui debet. Et sic non potest esse primum agens: cum quod est propter sc sit prius eo quod est propter aliud.

Confir mari u conclusio *Rom.* xi, *Quis prior* etc., et /ob xi.i. *Quis ante dedit* etc.

Excluditur autem per eam error dicentium quod Deus non potest facere nisi quod facit.

II. Secunda conclusio est: *Son produxit Deus creaturas e.l debito bonitatis divinae absolute sumptae, quae est causa per modum finis:* quasi scilicet obligetur suae bonitati creaturas producere, ita quod, si non produxisset, fecisset iniustitiam bonitati suae.

Probatur primo. Aut hoc esset quia aliquid ordinaretur ad ip-am, tanquam scilicet debens in ipsam referre quod ab ipsa accepit, sicut debitum est benefactori quod ei de beneficiis agantur gratiae; et ideo oporteret res creari ut divinae bonitati debitum redderetur pro beneficio. Aut quia esset vi debitum secundum se et cx necessitate, tanquam ad eius perfectionem requisitum. Xon primum: quia nihil praeexistit creationi quod ob beneficium acceptum aliquid Deo debeat. Xon etiam secundum: quia divina bonitas nullo exteriori indiget ad sui perfectionem. Ergo etc.

Secundo. Si sic, tunc oporteret quod, si Deus vult bonitatem suam esse, vellet de necessitate alia a se produci: cum voluntate res in esse produxerit. Hoc autem est falsum: quia, ut ostensum est in Primo, Deus ex necessitate vult suam bonitatem, non autem alia a se. Ergo etc.

Tertio. Ostensum est in praecedentibus quod Deus produxit res non ex necessitate naturae; neque cx necessitate scientiae; neque ex necessitate voluntatis; neque cx necessitate iustitiae. Ergo nullo modo debitum est divinae bonitati ut res in esse producantur.

2. Xotat vero Sanctus Thomas quod, licet creaturarum productio non possit dici fuisse ex debito iustitiae quo

•CLIK'»1>-. Jc
,b« αp.
i.

« tilλ
IP -UH.
{ll<r
•tt Cmnuunt.
φ. wit. inil.

•Qp. xtn

•Of ü i

L't quantum ad earum juste ct ra:rnare. duplex cr- itentiam li- facere nisi eorum qui cm volun- quaerenda 'C...

10c cx debito n recipiat, liquis tenon e ipsius rei lienam; alio isdam bene- », non alien- autem modo enim aliqua Jitur hic dc lo: ut patet ilio respectu nc respectu us ab altero ensatio. Decimo modo, ntum ratio- quod Deus

etc. – Pro- iae agit non ii debet. Et est propter

ror etc., et quod Detis

Deus crea- iptae, quae igetur suae Produxisset,

ordinaretur :ferre quod quod ei dc :s creari ut elicio. Aut ssitate. tan- inum : quia i acceptum i divina bo- . Ergo etc. us vult bo- >e produci : em est fal- necessitate rgo etc.

i Deus pro- necessilatc uc ex ne- e\$† divinae

rcaturaruin stitiae quo

creaturae aut bonitati suae sit debitor, si iustitia proprie accipiat, quia sic iustitia debitum necessitatis requirit, quod enim ex iustitia redditur alicui, ex necessitate iuris ubi debetur: tamen, large accepta iustitia, potest dici in rerum creatione esse iustitiam, inquantum divinam concedet bonitatem.

Adverte quod iustitia proprie dicta respicit redditionum debili ex necessitate idest, eius quod alicui ex necessitate iuris debetur. Iustitia autem communiter dicta se extendit ad redditionem debiti quomodocumque aliquid alicui debeat, sive, inquam, ex necessitate, sive ex quadam decentia, Et hoc secundo modo invenitur iustitia in rerum creatione: quia redditur divinae bonitati quod est sibi debitum secundum quandam convenientiam et decentiam. Decens enim est ut summa bonitas in creaturarum productione communicetur ct manifestetur: cum *bonum sit sui ipsius diffusivum* *. Hunc modum iustitiae vocat Sanctus Thomas *condecentiam divinae bonitatis*.

III. Tertia conclusio: *Rerum productio ex necessitate divinae dispositionis procedit*.

Probat. Quia non potest essu quod Deus aliquid sc facturum disposuerit quod postmodum non faciat. Alioquin eius dispositio aut mutabilis esset, aut infirma et debilis.

Xotat autem Sanctus Ithomas quod, licet hic sit debitum ut impleatur divina dispositio, hoc tamen debitum non sufficit ad rationem iustitiae proprie dictae in rerum creatione. Quia, ut dicitur \ *Ethic.*, eiusdem ad seipsum non est iustitia proprie dicta In rerum autem creatione, secundum scilicet quod consideratur divina dispositio cui aliquid debetur, considerari non potest nisi actio ipsius Dei creantis: nam talis dispositio e\$† actio divini intellects et divinae voluntatis. Et sic, si Deus reddit debitum suae dispositioni, reddit debitum sibi ipsi. Ergo etc.

• PoStut'.ui determinavit Sanctus Ithomas de modo divinae actionis se tenente ex parte agentis, nunc determinat dc modo se tenente ex parte rei productae \ Circa hoc autem duo facit; quia primo agit dc necessitate productionis absolute ; secundo, quantum ad mensuram et durationem productionis *. Circa primum duo facit: primo, ostendit quomodo invenitur in rerum productione aliquo modo debitum iustitiae; secundo, quomodo invenitur etiam in aliquibus rebus creatis necessitas absoluta .

I. Quantum igitur ad primum, ponitur haec conclusio: *In primis divinis effectibus producendis non invenitur debiunt, sed bene in posteriorum productione*: et intelligitur de posterioribus secundum naturam. Primam partem relinquit probatam ex praecedentibus. Secundam vero probat declarando ut inducendo.

Xotat ergo quod debitum necessitatis semper sumitur ab eo quod est prius secundum naturam. Sed tamen id quod est prius secundum naturam, aliquando est etiam prius secundum esse. Et tunc posteriora ex prioribus in esse debitum trahunt: debitum est enim ut. positis causis, sint actiones quibus effectus producunt. Aliquando vero est posterius secundum esse. Et tunc priora secundum esse trahunt debitum ex posterioribus in esse, prioribus tamen secundum naturam: sicut debitum est medicinam praecedere ad hoc ut sanitas sequatur.

II. Ex iis autem patet quod duplex in rerum productione invenitur debitum: unum scilicet ex posteriori in esse; aliud vero ex priori in esse.

Quantum ad primum debitum, notat Sanctus Thomas primo, quod necessitas quae est a posteriori in esse licet priori secundum naturam, non est necessitas absoluta, sed *conditionata* : ut cum dicimus, Xt *debet hoc Jieri, necesse est hoc prius esse*.

Xotat secundo, ex praedictis, quod secundum hanc necessitatem conditionatam debitum in creaturarum productione triplex invenitur in partibus quae ad universi perfectionem pertinent scilicet, ex lot.» rerum universitate ad quamlibet cius partem; ex una creatura ad aliam; et in unaquaque creatura cx suis partibus et proprietatibus et accidentibus, ex quibus dependet creatura quantum ad esse vel quantum ad aliquam sui perfectionum. Si enim tale universum fieri debuit, debitum fuit ut elementa fierent; ut si animalia ct plantas Deus esse voluit, debitum fuit ut caelestia corpora faceret; similiter, si voluit hominem facere, debitum fuit ut in eo animam el corpus coniungeret.

Xotat tertio quod, si diligenter considerentur isti modi debiti el necessitatis, Deus non dicitur debitor creaturae, sed suae dispositioni implendae.

2. Quantum autem ad secundum debitum, dicuntur quinque. Primum csl quod nécessita* productionis quae sumitur cx causis prioribus m esse, dicitur necessitas *absoluta*.

Secundum est quod, quantum ad causam efficientem, non invenitur ista necessitas in prima rerum creatione. Quin solus Deus est ibi causa efficiens. Ipse autem non necessitate naturae, sed voluntate operatur. Quae autem voluntate fiunt, necessitatem habere non possunt nisi ex linis suppositione.

Tertium est quod in prima rerum creatione nihil prohibet cx causis materialibus ct formalibus inveniri debitum ut necessitatem.

Quartum est quod ista necessitas est secundum ordinem effectus ad causam materialem vel formalem. Et ideo secundum ipsum Deus dubitor dici non potest, sed magis in creaturam debitum necessitatis cadit: quia videlicet ista necessitas non est ex eo quod Deus debeat aliquid creaturae, sed quia cx ipsa causa materiali aut formali necesse est aliquid sequi.

Quintum est quod in rerum propagatione, ubi creatura est efficiens, inveniri potest necessitas cx causa efficiente. Patet enim quod cx motu solis necessario corpora im- mutantur.

HI. Ex iis concluditur propositum: quod scilicet. *Invenitur debitum iustitiae naturalis* (idest, secundum quod naturae aliquid debetur) *et quantum ad rerum creationem et quantum ad propagationem, secundum quod posteriora ad priora secundum naturam comparantur*.

Ex quo etiam corollario sequitur, *Deum iuste et rationabiliter omnia condidisse et gubernare*.

Per haec autem excluditur error dicentium Deum non posse facere nisi quae facit. Et dicentium omnia sequi divinam voluntatem simplicem, absque aliqua alia ratione.

Advertendum quod Deus, licet non producat res ex aliqua causa extrinseca divinam voluntatem movente, ipsas tamen producit secundum exigentiam naturae uniuscuiusque, ct secundum quod unicuique naturae debetur Et hoc est Deum *iuste et rationabiliter* res produxisse, non autem secundum suam simplicem voluntatem absque ratione.

CAPITULUM TRIGESIMUM

Λ 35 v h 8.

QUALITER JN REBUS CREATIS ESSE POTEST NECESSITAS ABSOLUTA

Γ fSÎ^4pCET omnia ex Dei voluntate de-
B pendeant sicut u\ prima causa, quae in
operando necessitatem non habet nisi
J) e\ sui propositi suppositione, non tam-
men propter hoc absoluta necessitas a rebus
excluditur, ul sii necessarium nos fateri omnia
contingentia esse: – quod posset alicui videri,
ex hoc quod a causa sua non de necessitate ab-
soluta fluxerunt: cum soleat in rebus esse contin-
gens effectus qui ex causa sua non de necessitate
procedit. Sunt enim quaedam in rebus creatis
quae simpliciter et absolute necesse est esse.

Illas enim res simpliciter et absolute necesse
est esse in quibus non est possibilitas ad non
esse. Quaedam autem res sic sunt a Deo in esse
productae ut in earum natura sit potentia ad non
essu. Quod quidem contingit ex hoc quod ma-
teria in eis est in potentia ad altam formam. Illae
igitur res in quibus vel non est materia, vel. si
est, non est possibilis ad aliam formam, non ha-
bent potentiam ad non esse. Eas igitur absolute
et simpliciter necesse est esse.

Si autem dicatur quod ea quae sunt ex nihilo,
quantum est de se, in nihilum tendunt: et sic
omnibus creaturis inest potentia ad non esse: –
manifestum est hoc non sequi Dicuntur enim
res creatae eo modo in nihilum tendere quo sunt
ex nihilo. Quod quidum non est nisi secundum
potentiam agentis. Sic igitur ct rebus creatis non
inest potentia ad non esse: sed Creatori inest po-
tentia ut eis det esse vel eis desinat esse influere:
cum non ex necessitate naturae agat ad rerum
productionem, sed ex voluntate, ut ostensum est A

Item. Ex quo res creatae ex divina voluntate
in esse procedunt, oportet eas tales essu quales
Deus eas esse voluit. Per hoc autem quod di-
citur Deum produxisse res in esse per volunta-
tem, non per necessitatem, non tollitur quin vo-
luerit aliquas res esse quae de necessitate sint
ct aliquas quae sint contingenter, ad hoc quod
Nil in rebus diversitas ordinata. Nihil igitur pro-
hibet res quasdam divina voluntate productas
necessarias esse.

Adhuc. Ad divinam perfectionem pertinet quod
rebus creatis suam similitudinem indiderit, nisi
quantum ad illa quae repugnant ei quod est essu
creatum: agentis enim perfecti est producere sibi
simile quantum possibile est. Esse autem necesse
simpliciter non repugnat ad rationem esse creati:

nihil enim prohibet aliquid esse necesse quod
tamen suae necessitatis causam habet, sicut con-
clusiones demonstrationum. Nihil igitur prohibet
quasdam res sic esse productas a Deo ut tamen
eas esse sit necesse simpliciter. Immo hoc divinae
perfectioni attestatur.

Amplius. Quanto aliquid magis distat ab eo
quod per seipsum est ens, scilicet Deo, tanto
magis propinquum est ad non esse. Quanto igitur
aliquid est propinquius Deo, tanto magis recedit
a non esse. Quae autem iam sunt, propinqua
sunt ad non esse per hoc quod habent poten-
tiam ad non esse. Illa igitur quae sunt Deo pro-
pinquissima, et per hoc a non esse remotissima,
taliam esse oportet, ad hoc quod sit rerum ordo
completus, ut in eis non sil potentia ad non esse.
Talia autem sunt necessaria absolute. Sic igitur
aliqua creata de necessitate habent esse.

Sciendum est itaque quod, si rerum creatarum
universitas consideretur prout sunt a primo prin-
cipio, inveniuntur dependere ex voluntate, non
ex necessitate principii, nisi necessitate supposi-
tionis. sicut dictum est *. Si vero comparentur ad
principia proxima, inveniuntur necessitatem ha-
bere absolutam. Nihil enim prohibet aliqua prin-
cipia non ex necessitate produci, quibus tamen
positis, de necessitate sequitur talis effectus: sicut
mors animalis huius absolutam necessitatem ha-
bet propter hoc quod iam ex contrariis est com-
positum, quamvis ipsum ex contrariis componi
non fuisset necessarium absolute. Similiter autem
quod tales rerum naturae a Deo producerentur,
voluntarium fuit: quod autem, eis sic statutis, ali-
quid proveniat vel existât, absolutam necessita-
tem habet.

Diversimode autem ex diversis causis neces-
sitas sumitur in rebus creatis. Nam quia sine
suis essentialibus principiis, quae sunt materia
et forma, res esse non potest, quod ex ratione
principiorum essentialium rei competit, absolu-
tam necessitatem in omnibus habere necesse est.

Ex his autem principiis, secundum quod sunt
essendi principia, tripliciter sumitur necessitas ab-
soluta in rebus. Eno quidem modo, per ordinem
ad esse eius cuius sunt. Et quia materia, secun-
dum id quod est. ens in potentia est: quod autem
potest esse, potest etiam et non esse: ex ordine
materiae necessario res aliquae corruptibiles exi-
stunt; sicut animal quia ex contrariis compositum

o solent) soleant IM; *dein* contingentes *ct* procedunt. i.] possibilitas) potentialitas aOXX. i<i vel non) non XZIV. 31 absolute
Ct simpliciter) simpliciter ct absolute GPc. 37 eo modo om D, a Deo eo modo Pe. 39 ct rebus] in rebus DGNYZ; pro inest. est XYZ.
3* in esse Λ *solus; om.*

9 propinquum) propinqua e. n Quae autem... i3 ad non esse *in* N *delentur fer* vacat. ia per hoc... non esse *hom* om RJ.
15 rerum *post* ordo al)\Pc. 23 sicut) ut DGZPr. 24 proxima) prima at)W. 3q absolutam *post* necessitatem «OEWX. 3; <u-
mitur A *solus*; est *hic* Y, *ante* necessitas N, *post* creatis *ceteri*. 41 habere *hic* A *.solus; post* ncccsc cM. 46 id quod) quod aW.
est *alterum post pritnum* DP, *om* G7.. 49 quin A *solus; om* V, quod *ceteri*.

fSOLL'TA

necesse quod
bel, sicut cor-
igitur prohibe:
Jeo ut tamen
o hoc divinae

distat ab e»
t Deo, tanti)
Quanto igitur
nagis recedit
t, propinqua
ibent poten-
int Deo pro-
remotissima,
rerum ordo
id non ese,
Sic igitur
sse.
i creatarum
primo pric-
intate, non
le suppos-
arentur ad
itatem ha-
liqua prin-
)us tamen
ctus: sicut
itatem ha-
5 est coro-
componi
ter autem
icerentur,
ituiis, ali-
nécessita-

is neces-
luia sine
materia
t ratione
absolu-
esse est
tod sum
sitas ab-
ordinent
, secun-
J autem
ordine
îles exi-
xssitum

1 iha-A'
,atm
: W FcZ

est, et ignis quia eius materia est contrariorum susceptiva. – Forma autem, secundum id quod est, actus est: et per eam res actu existunt. Unde ex ipsa provenit necessitas ad esse in quibusdam. Quod contingit vel quia res illae sunt formae non in materia: et sic non inest eis potentia ad non esse, sed per suam formam semper sunt in virtute essendi; sicut est in substantiis separatis. Vel quia formae earum sua perfectione adaequant totam potentiam materiae, ut sic non remaneat potentia ad aliam formam, nec per consequens ad non esse: sicut est in corporibus caelestibus. – In quibus vero forma non complet totam potentiam materiae, remanet adhuc in materia potentia ad aliam formam. Et ideo non est in eis necessitas essendi, sed virtus essendi consequitur in eis victoriam formae super materia: ut patet in elementis et dementatis. Forma enim clementi non attingit materiam secundum totum eius posse: non enim iit susceptiva formae clementi unius nisi per hoc quod subiicitur alteri parti contrarietatis. Forma vero mixti attingit materiam secundum quod disponitur per determinatum modum mixtionis. Idem autem subiectum oportet esse contrariorum et mediorum omnium, quae sunt ex commixtione extremorum. Unde manifestum est quod omnia quae vel contrarium habent, vel ex contrariis sunt, corruptibilia sunt. Quae autem huiusmodi non sunt, sempiterna sunt: nisi per accidens corrumpantur, sicut formae quae non subsistunt sed esse earum est per hoc quod insunt materiae.

Alio vero modo ex principiis essentialibus est in rebus absoluta necessitas per ordinem ad partes materiae vel formae, si contingat huiusmodi principia in aliquibus non simplicia esse. Quia enim materia propria hominis est corpus commixtum et complexionatum et organizatum, necessarium est absolute hominem quodlibet elementorum et humorum et organorum principalium in se habere. Similiter, si homo est animal rationale mortale. et haec est natura vel forma hominis, necessarium est ipsum et animal et rationale esse.

Tertio modo est in rebus necessitas absoluta per ordinem principiorum essentialium ad proprietates consequentes materiam vel formam: sicut necesse est serram, quia ex ferro est. duram esse; et hominem disciplinae perceptibilem esse.

Necessitas vero agentis consideratur et quantum ad ipsum agere: et quantum ad effectum consequentem. Prima autem necessitatis consideratio similis est necessitati accidentis quam habet ex principiis essentialibus. Sicut enim alia accidentia ex necessitate principiorum essentialium procedunt, ita et actio ex necessitate formae per

quam agens est actu: sic enim agit ut actu est. Differenter tamen hoc accidit in actione quae in ipso agente manet, sicut intelligere et velle; et in actione quae in alterum transit, sicut calefacere. Nam in primo genere actionis, sequitur ex forma per quam agens iit actu, necessitas actionis ipsius: quia ad eius esse nihil extrinsecum requiritur in quod actio terminetur. Cum enim sensus fuerit tactus in actu per speciem sensibilem, necesse est ipsum sentire: et similiter cum intellectus est in actu per speciem intelligibilem. – In secundo autem genere actionis, sequitur ex forma necessitas actionis quantum ad virtutem agendi: si enim ignis sit calidus, necessarium est ipsum habere virtutem calefaciendi, tamen non necesse est ipsum calefacere; eo quod ab extrinseco impediri potest. Nec ad propositum differt utrum agens sit unus tantum ad actionem sufficiens per suam fonnam. vel oporteat multos agentes ad unam actionem agendam congregari, sicut multi homines ad trahendam navim: nam omnes sunt ut unus agens, qui iit actu per adunationem eorum ad actionem unam.

Necessitas autem quae est a causa agente vel movente in elieciu xel moto, non tantum dependet a causa agente, sed etiam a conditione ipsius moti et recipientis actionem agentis, cui xel nullo modo inest potentia ad recipiendum talis actionis effectum, sicut lanae ut ex ea fiat serra; xel est potentia impedita per contraria agentia, vel per contrarias dispositiones inhaerentes mobili aut formas, maiori impedimento quam sit virtus agentis in agendo, sicut ferrum non liquefit a debili calido. Oportet igitur, ad hoc quod sequatur effectus, quod in passo sit potentia ad recipiendum, et in agente sit victoria supra passum, ut possit ipsum transmutare ad contrariam dispositionem. Et si quidem effectus consequens in passum ex victoria agentis supra ipsum luerit contrarius naturali dispositioni patientis, erit necessitas violentiae: sicut cum lapis proiicitur sursum. Si vero non fuerit contraria naturali dispositioni ipsius subiecti, non erit necessitas violentiae. sed ordinis naturalis: sicut est in motu caeli, qui est a principio agente extrinseco, non tamen est contra naturalem dispositionem mobilis, et ideo non est motus violentus, sed naturalis. Similiter est in alteratione corporum inferiorum a corporibus caelestibus: nam naturalis inclinatio est in corporibus inferioribus ad recipiendam impressionem corporum superiorum. Sic etiam est in generatione elementorum: nam forma inducenda per generationem non est contraria primae materiae, quae est generationis

1 et igni' X om. e»t post contrariorum aW.XPc, om {}Z. fi inc»t ct» potential inc»l potentia ei» GZ. inest in cis X, est in ci« potentia Pc. <i cnrum /X .to/wj; rerum. _ «3 potentiam post materiae GZM». 14 in materia potentia N; potentia in materia Gl. materia in potentia WPc. in potentia celeri. >6 in eis om sI)\. 17 material materiam GZ«XYPc. vero om Pc. q con-tingat) contingit «ZPc. 40 mortale E: et mortale. 47 animal cl rationale OX; animal rationale. 4? modo] A so/ws; vero. 4? vel aut cl A, ci omne*. essentialibus b; formalibus.

1 ut actu) ut actum iGWX. 6 fit actu l-GNY; potCM actu Z, fit in actu CCteri. 14 Igni* sit EGN; sil ingk Z, igni* ot cctori. iS unui) unum EZ. actionem) Actiones aXY. 31 navim) navem 1)l \ Z. 27 ct (post dcktum vd)j vel b, om Z. 3o serra \VZ*N: prora. ?2 maiori (e.v motore) impedimento quam A solm\ motori impedimento qua aDXxZàc»/» motori impedimento quae l CZsV laute formas) motori* impedititi quae pN. motori impedito quam W. motoris impediendo quae Y. motore impedito quo (impeditur virtus igentis) P. qn contrarius WYZsEh; contraria. >2 contraria) contrarius WYM*. 4? principio) primo N|\,

subiectum, licet sit contraria formae abiiciendae; non enim materia sub forma contraria existens est generationis subiectum.

Ex praedictis igitur palet quod necessitas quae est ex causa agente, in quibusdam dependet ex dispositione agentis tantum: in quibusdam vero ex dispositione agentis et patientis. Si igitur talis dispositio secundum quam de necessitate sequitur effectus, fuerit necessaria absolute et in agente et in patiente, erit necessitas absoluta in causa agente: sicut in his quae agunt ex necessitate et semper. Si autem non fuerit absolute necessaria sed possibilis removeri, non erit necessitas ex causa agente nisi ex suppositione dispositionis utriusque debitae ad agendum: sicut in his quae, impediuntur interdum in sua operatione vel propter defectum virtutis, vel propter violentiam alicuius contrarii; unde non agunt semper el ex necessitate, sed ut in pluribus.

Ex causa autem finali consequitur in rebus necessitas dupliciter, (no quidem modo, prout

est primum in intentione agentis. Et quantum ad hoc. eodem modo est necessitas ex tine ut ab agente: agens enim in tantum agit in quantum finem intendit, tam in naturalibus quam in voluntariis. In rubus enim naturalibus, intentio finis competit agenti secundum suam formam, per quam finis est sibi conveniens: unde oportet quod secundum \irtutem formae tendat res naturalis in finem: sicut grave secundum mensuram gravitatis tendit ad medium. In rebus autem voluntariis. tantum voluntas inclinatur ad agendum propter finem quantum intendit finem: licet non semper tantum inclinetur ad agendum haec vel illa quae sunt propter finem quantum appetit finem, quando finis non solum per haec vel illa haberi potest, sed pluribus modis. – Alio vero modo est ex fine necessitas secundum quod est posterius in esse. Et haec est necessitas non absoluta. sed conditionata: sicut dicimus necesse fore ut serra sit ferrea si debet habere serrae

9 <ib*o]ute ct) ct nbM»lu(c ct absoluta l>l'<. M» ct in |'Aiknic| ct p+unic *1 VPc. et cx EGXWX; cx. W omequitur
V solus; «equitur.
inquantumj quintum iD. 5 cnim («X\\ V. om Z, lutem ceteri. 1: quantum intendit finem ^ 50/mi; quem (quae X) intendit
14 quantum appetit tinctu A ,«>/»<: quem ippctti. 17 nece»sih * l*'S ; nccc>«it.itts. in didtnita nceeane fore) dc necessitate form» c mZ.

Commentaria Kerrarionsis

Secundo loco ostendit Sanctus Thomas quornodo, licet omnia ex divina voluntate dependeant, quae necessitatem non habet nisi e.\ sui propositi suppositione non tamen propter hoc lollitui necessitas absoluta a rebus, quasi oporteat nos fateri omnia contingentia esse .

Circa huc autem duo facit : primo enim probat quaedam m rebus creatis esse quae simpliciter el absolute necesse est essu; secundo, declarat quomodo ista necessitas in rebus inveniatur .

1. Quantum ad primum, advertendum quod aliquam rem simpliciter et absolute necesse esse, dupliciter potest intelligi. Uno modo, per comparisonem ad causam productivam. Et tunc dicitur res necesse esse, quando a sua causa necessario producitur. Et sic per comparisonem ad Deum nullam rem necesse est esse: licet aliquam necesse sit esse per comparisonem ad suam causam creatam. Iloc modo non accipit Sanctus l horns rem necesse esse. Alio modo, ut in sui natura consideratur. Et tunc dicitur res necesse esse quae, posita in actu, non habet in se unde possit non esse. Et hoc modo intelligenda est conclusio.

Probatur autem primo sic. Sunt quaedam res in quibus non est possibilitas ad non esse. Ergo etc. - Patet consequentia. Quia illas res simpliciter et absolute necesse est esse in quibus non est possibilitas ad non esse. – Antecedens vero probatur. Quia sunt quaedam m quibus aut non est materia; vel, si est. non est possibilis ad aliam formam. Talia autem non habent potentiam ad non esse: sicut e contrario ea in quibus csl materia quae est m potentia ad aliam formam, possunt non esse.

Adverte quod nullum agens sua actione intendit primo non esse: sed, si faciat aliquid non esse, hoc est quia intendit aliquid esse cum quo praecedens esse stare non potest. Ideo quod aliquid in seipso habeat ut possit ab aliquo agente non esse, non potest provenire nisi quia in ipso est aliqua potentia receptiva alterius esse. Et quia omne esse est ab aliqua forma, ideo necesse est ut in ipso sit potentia receptiva alterius formae. Ubi ergo hoc non fuerit, illud non habet in se unde possit non usu. El hoc est fundamentum huius rationis.

Si quis autem diceret falsum esse huius rationis antecedens: quia ea quae sunt ex nihilo, quantum est de se in nihilum tendunt; omnia autem creata sunt ex nihilo: –

respondet Sanctus Thomas quod hoc non tollit veritatem antecedentis. Quia, sicut rus non sunt ex nihilo nisi secundum potentiam agentis, ita rebus creatis non inest potentia ad non esse (scilicet omnino, quod est nihil), sed Creatori inest potentia ut cis det usse aut desinat esse influere.

11. Secundo. Res procedunt in esse ex divina voluntate. Ergo tales ^unt quales Deus eas esse voluit. Ergo ex eo quod res a Deo producuntur per voluntatem, non per necessitatum naturae, non tollitur quin voluerit aliquas de necessitate esse ct aliquas contingenter, ut sit m rebus diversitas ordinata. Ergo clc.

Tertio. Secesse esse simpliciter non repugnat ad rationem esse creati : cum non repugnet aliquid necessarium usse quod suae necessitatis causam habeat, ut conclusiones demonstrationum. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia ad divinam perfectionem pertinet quod rebus creatis >uam similitudinem indiderit nisi quantum ad illa quae repugnant ei quod est esse creatum. Quod probatur: quit agentis perfecti csl producere sibi simile quantum possibile est.

Sed videtur quod ista ratio non concludat. Per ipsam enim probari posset Deum produxisse alium mundum perfectiorem isto ex eo, inquam, quod agentis perfecti e?t producere sibi simile quantum potest.

Respondetur quod per hanc rationem non probatur de necessitate usse producta entia necessaria: sed de congruentia ut non repugnantia ad creationem. Quia decens est ut Deus, qui usi agens perfectum» producat sibi simile quantum ad modos entis universales, qui sunt contingens el necessarium (uterque enim modus habet aliquam similitudinem cum Deo): ut, sicut ipse est esse universalissimum secundum perfectionem, ita in rebus creatis producat omnes modos entis universalissimos secundum praedicationem. Xon sic autem decens est de productione alterius mundi.

I nde propositio assumpta, quod Agentis perfecti est producere sibi simile quantum potest, intelligitur» non de necessitate, si universaliter sumatur, sed de congruentia. I nde non inducitur quasi necesse sit Deum, qui est agens perfectum, producere sibi simile quocumque modo quantum potest: sed ut ostendatur quod, sicut agentia naturalia. quanto sunt perfectiora, tanto magis producunt sibi

• Gt. Commeat, cap. XXIX, inh (X X «<11>K X 11. A1«/^μ.μμ , η 7@l.

* Cf. η. η.

uantuni
ne ct ah
uantum
in vo-
lio finis
n. per
;l qur>J
fulis in
gravi-
•f'luui-
H pro.
I non
'ecvel
•Ppeiir
el ilia
vem
"d est
•n ab-
xcsse
■errac

<quiur

• «c L

Utcni
:cun-
entia
satori
re.
»lun-
lirgu
non
alt-
it in

pd-
iuni
mes
Juia
um
fu*
[UM
»51-

atn
cr-
est

de
Mb
•ns
tile

ni-
Sb
MI
m-

fc
x
as
V
b
bi

simile» ct quaerunt sibi assimilate pas>um quantum pos-
sunt; ita conveniens est ut Deus, qui est agens perfectis-
simum, producat sibi simile quantum ad omnes modos
generales entis qui in rebus creatis esse possunt ; et non
repugnat quod entia necessaria ab ipso producantur, cum
non repugnet ci quod est esse creatum.

III. *Quarto*. Quanto aliquid magis distat a Deo, tanto
magis propinquum est ad non esse: et c contra, quanto
aliquid est magis propinquum Deo, tanto magis recedit a
non esse. Sed aliqua existentia ideo sunt propinqua ad
non esse quia in eis est potentia ad non esse. Ergo quae
sunt Deo propinquissima, et per hoc remotissima a non
esse, talia esse oportet ut non sit in cis potentia ad non
esse. Ergo oportet ut sint necessaria. – Patet consequentia.
Quia, *si affirmatio est causa affirmationis, et negatio est*
causa negationis *. Et, posito effectu, necesse est causam
poni. Si ergo propinquitas ad non esse est effectus po-
tentiae ad non esse, et remotio a non esse erit effectus non
potentiae ad non esse: ct. posita maxima remotione a non
esse, oportet removeri potentiam ad non esse.

IV. Quantum ad secundum ostendit Sanctus Thomas
quomodo inveniatur necessitas m rebus creatis. Circa quod
», ...', quatuor facit ♦.

Primo enim ostendit in communi posse inveniri neces-
sitatem absolutam in rebus creatis m ad principia proxima
comparentur, non autem ut sunt a primo principio: quia
videlicet nihil prohibet aliqua principia non cx necessitate
produci, quibus tamen positis, de necessitate sequitur talis
effectus.

V. *Secundo*, ostendit quomodo rv *principiis essentiali-*
bus invenitur necessitas in rebus. Et duo dicit. Primum
est quod id quod rei competit cx ratione principiorum
essentialium absolutam necessitatem habet: quia sine suis
essentialibus principiis, quae sunt materia et forma, res
esse non possunt.

Secundum est quod cx iis principiis tripliciter invenitur
necessitas absoluta in rebus. Primo, invenitur necessitas
per ordinem ad esse illius cuius sunt principia. Sicut ali-
quae res sunt necessario corruptibiles, ex materiae condi-
tione: quia materia, secundum id quod est, ens in potentia
est; quod autem potest esse, potest etiam et non esse. –
Aliquae vero incorruptibiles necessario sunt, cx forma. Quin
aut sunt formae non in materia: ct sic non est in cis po-
tentia ad non esse, sed per suam formam semper sunt in
virtute *essendi*; ut est in substantiis separatis. \ut forma
adaequat totam capacitatem materiae, ut sic non remaneat
potentia ad aliam formam: ut est in corporibus caelestibus. –
In quibus vero forma non complet totam materiae poten-
tiam, remanet adhuc potentia ad aliam formam. Et ideo
non est in eis necessitas *essendi*, sed virtus *essendi* con-
sequitur in cis victoriam formae supra materiam: ut patet
in dementis et elementalis. Nam forma clementi non at-
tingit materiam secundum totum cius posse: cum non sit
susCoptiva formae clementi unius nisi per hoc quod subii-
citur alteri parti contrarietatis. Eorma vero mixti attingit
materiam secundum quod disponitur per determinatum
modum mixtionis. Idem autem subiectum oportet esse
contrariorum, et mediorum omnium, quae sunt ex com-
mixtione extremorum. Ideo omnia quae vel contrarium
habent vel ex contrariis sunt, corruptibilia sunt. Quae au-
tem huiusmodi non sunt, sempiterna sunt, nisi per acci-
dens corrumpantur: ut est in corporibus caelestibus.

Secundo, necessitas invenitur per ordinem ad partes
materiae vel formae, si contingat huiusmodi principia in
aliquibus non simplicia esse : sicut ex materia nccesse est
hominem quodlibet elementorum et humorum in se ha-
bere, ct ex forma necesse est ipsum esse et animal et ra-
tionale, si est animal ct rationale et mortale, ct haec est
forma eius.

Tertio, invenitur necessitas per ordinem ad proprietatem
consequentem materiam ct formam : sicut necesse est ex
materia serram duram esse; ct cx forma hominem esse
disciplinae susceptivum.

VI. Circa illam propositionem positam m primo modo
necessitatis, scilicet. *Quod potest esse, potest etiam non*

esse, intelligendum quod, cum unius rei non possit esse
nisi unicum esse substantiale, necesse est ut id quod su-
scipit aliquod esse substantiale, amittat esse quod habet,
ct per consequens sit sub non esse illius. materia enim
ignis, cum suscipit formam ct esse acris, amittit formam
el esse ignis, et remanet sub non esse ignis; quia eadem
materia non potest simul habere esse ignis ct esse acris.
Et ideo verum est quod omne quod habet m se aliquid
quod sil susceptivum alterius turmae cl alterius esse, potest
non esse: illo enim suscipiente aliud esse, hoc cuius erat
pars amplius non erit. I nde hic est sensus illius propo-
sitionis: *Omne quod potest esse. idest. quod habet in se*
potentiam siisceptivam esse quod non habet, potest etiam
non esse. – Quod autem dixi dc esse substantiali, intelli-
gendum etiam est dc esse accidentali. Est enim universa-
liter verum quod omne quod habet potentiam susceptivam
esse cuiuscumque, potest etiam non esse quantum ad non
esse coniunctum illi esse quod suscipit: quod enim potest
esse nigrum, potest non esse album, et sic dc aliis.

2. Advertendum etiam, cum dicitur de substantiis se-
paratis quod *semper sunt in virtute essendi*, in rebus autem
corruptibilibus quod *virtus essendi consequitur victoriam*
formae supra materiam, quod virtus semper *essendi* in-
telligitur in substantiis separatis esse postquam productae
sunt in actu, ut dicetur inferius . Virtus enim *essendi* con-
sequitur rem iam actu existentem, sicut ct virtus operandi:
quod enim non est, non polest operari, nec etiam con-
servare esse aut Jurationem. Eum ergo sunt in actu, ha-
bent virtutem ut semper sint: eo quod non sit in cis po-
tentia ad non esse. Res autem corruptibiles non habent
virtutem ut semper sint, quia habent potentiam ad non
esse: sed habent virtutem ul sint quandiu est victoria
formae supra materia.

3. Circa illam etiam propositionem. *Materia elemen-*
torum non Jit susceptiva formae unius elementi nisi per
hoc quod subiieitur alteri parti contrarietatis, adverten-
dum quod duplicem habere sensum potest. I nus est quod
unum contrariorum sit ratio materiae suscipiendi aliud.
Et hic sensus non est verus, nec hic intentus: non enim
caliditas est materiae ratio recipiendi frigiditatem, cum
ipsam expellat. – Alius sensus est quod materia non est
susceptiva formae unius elementi nisi sit sub forma con-
traria. Quia, cum forma elementi habeat aliquo modo con-
trarium, et eadem sit materia contrariorum, illa materia
quae non habet in se contrarium formae elementi, non
est susceptiva illius formae; sed si habet formam contra-
riam, erit illius alterius susceptiva. Et hic sensus est verus,
et hic intentus: importatur enim per illum modum lo-
quendi hoc loco non ratio formalis suscipiendi, sed con-
ditio materiae susceptivae formae elementi.

4. (arca exemplum positum in secundo modo neces-
sitatis, adverte, cum dicitur quod *forma hominis est animal*
rationale mortale, cl quod haec forma *habet partes*, quod
non loquitur de ipsa anima intellectiva, quae est forma
physica et naturalis: sed de definitione, quae est forma se-
cundum rationem et considerationem logicam. Haec enim
habet partes. Et ideo nccesse est ut quaelibet eius pars
homini conveniat.

VII. *Tertio* -, ostendit quomodo talis necessitas inve-
nilur in rebus e.v *caucis agentibus*. Et dicit tria. Primum
est quod, quantum ad ipsum agere, est necessitas similis
necessitati accidentis quam habet ex principiis formalibus.
Et quod in genere actionum immanentium, est necessitas
quoad ipsas actiones: ex forma enim per quam sensus
est in actu, necesse est sensum sentire: et cum intellectus
est in actu per speciem intelligibilcm, necesse est ipsum
intelligere. In genere autem actionum transeuntium, ex
forma agentis sequitur necessitas actionis quoad virtutem
agendi, nccesse est enim, si ignis est calidus, ul habeat
virtutem calefaciendi : non autem sequitur necessitas ipsius
actionis secundum se, quia agens impediri potest ne agat.
Nec refert, quantum ad propositum, utrum agens sit unus
tantum sufficiens ad actionem per suam formam; vel
oporteat multos agentes ad unam actionem agendam con-
gregari.

· Cep. m ««»·

’ Cf.ir. hir.

SIAIMA CONTRA GENTILES, LIB. 11. CAP. XXX, XXXI.

Secundum est quod in effectibus est necessitas ex causa agente, concurrente simul patientis dispositione: ut scilicet sit in passo potentia ad recipiendum, ct m agente victoria supra passum, ut possit ipsum transmutare. Et tunc sequitur necessitas aut violentiae, si talis effectus fuerit contra naturalem inclinationem passi, sicut cum lapis projicitur sursum ; aut naturalis ordinis, si non fuerit contra naturalem inclinationem, ut est in motu caeli» si- militer in «literatione corporum inferiorum a corporibus caelestibus, similiter in generatione elementorum. Forma enim inducenda per generationem non est contraria ma- teriae primae, quae est generationis subicctum, licet sit contraria formae abjiciendae: non enim materia sub forma contraria existent est generationis subicctum.

Tertium est quod, si talis dispositio agentis ct pa- tientis secundum quam dc necessitate sequitur ciïectus, fuerit necessaria absolute in agente et patiente, erit ne- cessitas absoluta in causa agente ad productionem talis effectus: Meut in iis quae agunt e\ necessitate el semper. Si autcm non fuerit absolute necessaria, scd possibilis re- moveri. non erit necessitas cx causa agente nisi cx sup- positione dispositionis utriusque debitae ad agendum: sicut in iis quae non agunt semper *ed in maiori parte.

c. Circa exemplum positum in primo modo huius ne- cessitatis, scilicet quod /reccwc est intellectum existentem in actu per speciem tnlelligibileni intelligere, dubitatur Quia, hoc dato, «equitur quod intellectus omnia simul intelligat quorum specicbiis informatur. Cuius oppositum ostensum est in Primo ♦.

Circa etiam id quod positum est in secunda dicto, sci- licet quod *materia sub forma contraria existent non est generationis subicctum* dubitatur. Huius enim oppositum videtur dici superius *. ubi dicebatur *materiam non esse susceptivam formae unius clementi nisi per hoc .juod >uhii- citur alteri parti contrarietatis*.

3. Ad primum horum respondetur quod intclligitur de intellectu existente in netu completo secundum speciem m- telligibilem. Est autcm complete m actu per intentionem voluntatis applicantis intellectum ad intelligendum secun- dum illam speciem. Remotu autem dicta intentione, non est complete in aclu Ideo, dum intellectus sic est com- plete in actu, necesse est ut intvlligat (nisi utique sjt defectus in viribus sensitivis interioribus, quibus indiget intellectus ad intclligendum): non enim requiritur aliqua dispositio ex parte intelligibilis secundum quod in se est. Dum autem est in aclu incompleto, non est necesse ipsum intelligere. Inde negatur consequentia: quia intellectus non omnibus speciebus simul complete informatur.

Ad secundum dicitur quod nulla est contradictio. Ilie enim loquitur Sanctus Thomas de aggregato ex materia et

forma contraria: certum est enim quod forma quae per ge- nationem inducitur, non habet pro subiecto et suscptivo materiam el formam contrariam. Superius autcm loquitur de ipsa materia sola: quam necesse est habere formam contrariam antequam aliam formam suscipiat, si debet esse suscepлива formae unius elementi; quamvis in receptione formae illius elementi abjiciatur ab ea forma contraria.

\ III. *Quarto* ", ostendit quomodo sit necessitas in rebus *o.i n ea *causa jinali*. Et duo dicit. Primum est quod, prout linis est primum in intentione agentis, eodem modo est necessitas cx line et c\ agente: eo quod agens intantum agat inquantum finem intendit, tam in agentibus natura- libus quam voluntariis.

Secundum est quod ex fine prout est posterius in esse, sumitur necessitas non absoluta» scd condiioonata.

2. Ad evidentiam pnmi dicti, considerandum est quod linis, secundum quod est in intentione agentis, sc habet sicut dispositio agentis: eo quod moveat ad agendum. Et iJio igens commensural actiones suas lini, sicut et fonnao per qu im agit. In agentibus autcm naturalibus intentio finis nihil aliud est quam inclinatio formae naturalis ad ipsum linem quae inclinatio nihil realiter est aliud quam ipsa forma cum quodam respectu et ordine ad aliud. Et ideo vadem necessitas in rebus naturalibus est ex forma agentis, ci cx fine prout c*I in intentione agentis. Si enim est ab- solute necessitas ad actionem aut ad effectum cx forma agent'i', est etiam cx line sic accepto: si autcm facta aliqua suppositi» »nt est necessitas cx parte agentis, est etiam nc- cessitas eodem modo e.x line. – Sed in agentibus voluntariis intentio linis dupliciter dicilur: scilicet ipsa apprehensio, qua Hidiciitur aliquid esse bonum ct conveniens, et ideo ose propter ipsum aliquid agendum; ct inclinatio, quae est actu> voluntatis consequens talem apprehensionem. Et quia haec habent rationem unius formae totalis agentis voluntarii per quam effectum producit, sicut agens natu- rale secundum conditionem formae naturalis agit, ideo etiam m agentibus voluntariis eodem modo sumitur ne- cessitas ex (inc et ex ipso agente. Si enim ex ipsa appre- hensione et inclinatione voluntatis sequitur efïectus de ne- cessitate, similiter et ex ipso line est necessitas: si autem non sequitur ex necessitate ciïectus a tali apprehensione, neque etiam a fine. Similiter, si ipsa apprehensio ct in- clinatio esi necessaria, ciïectus consequens erit absolute cx ipso tine necessarius. Nihil enim aliud est finis in in- tentione agentis voluntarii quam ipsa apprehensio tinis ct inclinatio voluntatis ad ipsum. Propter hoc bene dixit San- ctus Thomas absque limitatione quod, accepto fine prout est primum in intentione, *eodem modo est necessitas ex fine et ex agente*: quia videlicet universaliter verum est, tam in agentibus voluntariis quam necessariis.

CAPITULUM TRIGESIMUM PRIMUM

Fragmentum ex A 36 v b 14.

QUOD \O\ EST NECESSARIUM CREATURAS SEMPER PUISSE

x praemissis autem restat ostendere quod non est necessarium res creatas ab aeterno fuisse.

Si enim creaturarum universitatem, vel quamcumque unam creaturam, necesse est esse, oportet quod necessitatem istam habeat ex se, vel ex alio. Ex se quidem eam habere non potest. Ostensum est enim supra * quod omne ens oportet esse a primo ente. Quod autem non

habet esse a se. impossibile est quod necessita- tem essendi a se habeat: quia quod necesse est esse, impossibile est non esse; et sic quod de se habet quod sit necesse esse, de se habet quod non possit esse non ens; et per consequens, quod non sit non ens; et ita quod sit ens.

Si autem haec necessitas creaturae est ab alio, oportet quod sit ab aliqua causa quae sit extrin- seca: quia quicquid accipiat^{ur} intrinsecum crea-

• Cap. cv.

• C(. n. vi, 3.

• Cap. x».

4 creaturarum hic A so/mx; post universitatem.

t. j. ivit

»p alfragm.
5.5. ViT.yit
t IM -.hb

·>? LAF
CP«L

• Q?. 1XHL

• Of. LIXII.

*O. Conmeni.
u?. u<i >al.
nno.U>. tait.

• U?. uW.

•Q? ix»»ui.

turae, habet esse ab alio. Causa autem extrinseca est vel efficiens, vel finis. Ex efficiente vero sequitur quod effectum necesse sit esse, per hoc quod agentem necesse est agere: per actionem enim agentis effectus a causa efficiente dependet. Si igitur agentem non necesse sit agere ad productionem effectus, nec effectum necesse est esse absolute. Deus autem non agit ex aliqua necessitate ad creaturarum productionem, ut supra* ostensum est. Non est igitur absolute necesse creaturam esse necessitate pendente a causa efficiente. – Similiter nec necessitate pendente a causa finali. Ea enim quae sunt ad finem, necessitatem a fine non recipiunt nisi secundum quod finis sine eis vel non potest esse, sicut conservatio vitae sine cibo; vel non ita bene esse, sicut iter sine equo. In his autem divinae voluntatis, ex qua res in esse processerunt, non potest aliud esse quam sua bonitas, ut in Primo* ostensum est. Quae quidem a creaturis non dependet: nec quantum ad esse, cum sit per se necesse esse; nec quantum ad bene esse, cum sit secundum se perfecta simpliciter; quae omnia supra* ostensa sunt. Non est igitur creaturam esse absolute necessarium. Nec igitur necessarium est ponere creaturam semper fuisse.

Adhuc. Quod est ex voluntate, non est absolute necessarium, nisi torte quando voluntatem hoc velle est necessarium. Deus autem non per necessitatem naturae, sed per voluntatem producit creaturas in esse, ut probatum est*: nec ex necessitate vult creaturas esse, ut in Primo* ostensum est. Non igitur est absolute necessa-

rium creaturam esse. Neque ergo necessarium est eas semper fuisse.

Amplius. Ostensum est supra* quod Deus non agit aliqua actione quae sit extra ipsum, quasi ab ipso exiens et in creaturam terminata, sicut calefactio exit ab igne et terminatur in ligna: sed eius velle est eius agere; et hoc modo sunt res, secundum quod Deus vult eas esse. Sed non est necessarium quod Deus velit creaturam semper fuisse, cum etiam non sit necessarium Deum velle quod creatura sit omnino, ut in Primo* ostensum est. Non igitur est necessarium quod creatura semper fuerit.

Ab agente per voluntatem non procedit aliquid ex necessitate nisi per rationem alicuius debiti. Ex nullo autem debito Deus creaturam producit, si absolute universalis creaturae productio consideretur, ut supra* ostensum est. Non igitur ex necessitate Deus creaturam producit. Nec igitur necessarium est, si Deus sempiternus est, quod creaturam ab aeterno produxerit.

Praeterea. Ostensum est supra* quod absoluta necessitas in rebus creatis non est per ordinem ad primum principium quod per se necesse est esse, scilicet Deum, sed per ordinem ad alias causas, quae non sunt per se necesse esse. Necessitas autem ordinis ad id quod non est per se necesse esse, non cogit aliquid semper fuisse: sequitur enim, si aliquid currit, quod moveatur; non tamen necesse est quod semper motum fuerit, quia ipsum currere non est per se necessarium. Nihil ergo cogit creaturas semper fuisse.

4 ot agere) sic agere l'EA», Mt agent G. eti aX. in c«te processerunt... 1|6 a 40 cMrcintiruni *tocuna in* Λ.
« velit) toluene DWZ. 21 c*I| *it Pc. 36 necesue es*e /r.t GXW V>Z; necessc Z, ncce ce F, ncce^Mne esae X. necessariae causae *ceteri*.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de necessitate productionis creaturae secundum se, nunc de necessitate ipsius quantum ad durationem aeternam determinat*. Circa quod tria facit: primo enim ostendit non esse necessarium creaturas ab aeterno fuisse; secundo, solvit rationes huiusmodi necessitatem probantes*; tertio, ostendit quod nec etiam rationes quibus ostenditur mundum non esse aeternum, necessario concludunt.

Quantum ad primum, probatur quod *non est necessarium creaturas ab aeterno fuisse*.

Sed advertendum quod non refert hoc loco utrum aliquid possit ab aeterno produci necne. Supposito enim quod creaturae sint productae, probatur hic quod non *de necessitate* sunt ab aeterno productae: quicquid sit de possibilitate productionis aeternae.

Probatur ergo *primo* sic. Non est necesse creaturam esse absolute. Ergo nec necesse est ipsam ab aeterno esse

Probatur antecedens. Creatura non habet necessitatem essendi ex se, nec ab alio. Ergo etc. – Probatur prima pars antecedentis. Quia si haberet ex se necessitatem essendi, haberet esse ex se. Quod enim necesse est esse, impossibile est non esse; et per consequens quod ex se necesse est esse, ex se impossibile est ut sit non ens. Hoc autem ostensum est supra falsum esse. – Secunda etiam probatur. Quia non habet hanc necessitatem a causa agente, quae est Deus: cum ostensum sit quod Deus non necessario agit. Nec a causa finali, quae est bonitas divina: cum illa neque quantum ad esse, neque quantum ad bene esse, a creaturis dependeat. Ergo etc.

» quac perge-
ci wscpptho
item loquitur
here formam
, m débet C*
in receptione
contraria
si(a> in rebu-
quod, prout
n modo efl
ms intjnum
ibu* natura-

riu* in eisc,
natx
n est quod
is sc habet
jendum. Et
t ct formae
itcnlio finis
is ad ipsum
quam ipw
id. Et ideo
na agentis,
im est ab-
es forma
icta aliqua
etiam ne-
oluntariis
Hchensio,
», et ideo
tio, quat
jnem. El
s agentis
ms natu-
git, ideo
litur ne*
a apprê-
ts de ne-
si autem
ensione,
, et in-
absolute
5 in in-
finis et
Dt San-
c prout
/7*u ex
im est.

»siu-
* C\$t
le se
mod
mod

ilio,
rin-
rea-

Advertendum quod causae per se necessariae dupliciter dici possum: scilicet, aut in causando; aut in essendo. In causando dicuntur per se causae necessariae quae necessitatem causandi non habent ab alio. In essendo autem dicuntur quae ex seipsis necessitatem essendi habent et non ab alio. Neutro modo aliquid creatum est causa per se necessaria. Quia, sicut omne creatum habet esse ab alio, ita et necessitatem essendi et necessitatem causandi ab

alio habet, si necessarium sit. Et ideo per comparisonem ad ipsum non est necesse aliquid semper fuisse: quia nec ipsam causam, quamcumque posuerimus creatam, necesse est semper fuisse; cum a causa voluntaria processerit.

Advertendum etiam quod, ubi dicitur de aliis causis quoniam *non sunt necessariae causae*, fortassis est mendosus textus, et debet habere quod *non sunt necesse esse*. Et sic planus est textus, et superius dictis conformis *.

CAPITULUM TRIGESIMUM SECUNDUM

RATIONES VOLENTIUM PROBARE AETERNITATEM MUNDI EX PARTE DEI ACCEPTAE

Sed quia multorum positio fuit quod mundus semper ex necessitate luerit, et hoc demonstrare conati sunt, restat rationes eorum ponere: ut ostendatur quod non de necessitate concludunt mundum sempiternitatem*. Primo autem ponitur causa, quae sumuntur ex parte Dei; secundo, quae sumuntur ex parte creaturae*; tertio, quae sumuntur a modo factionis rerum, secundum quem ponuntur de novo incipere esse *.

Ex parte autem Dei, ad aeternitatem mundi ostendendam sumuntur rationes huiusmodi.

Omne agens quod non semper agit, movetur per se vel per accidens. Per se quidem, sicut ignis qui non semper comburebat, incipit comburere vel quia de novo accenditur; vel quia de novo transfertur, ut sit propinquum combustibili. Per accidens autem, sicut motor animalis incipit de novo movere animal aliquo novo motu facto circa ipsum: vel ex interiori, sicut, cum animal expergiscitur digestionem completa, incipit moveri: vel ab exteriori, sicut cum de novo veniunt actiones inducentes ad aliquam actionem de novo inchoandam. Deus autem non movetur neque per se neque per accidens, ut in Primo * probatum est. Deus igitur semper eodem modo agit. Ex sua autem actione res creatae in esse consistunt. Semper igitur creaturae fuerunt.

Adhuc. Effectus procedit a causa agente per actionem eius. Sed actio Dei est aeterna: alias fieret de potentia agente actu agens; et oporteret quod reduceretur in actum ab aliquo priori agente, quod est impossibile. Ergo res a Deo creatae ab aeterno fuerunt.

Amplius. Posita causa sufficienti, necesse est effectum poni. Si enim adhuc, posita causa, non necesse est effectum poni, possibile igitur erit, causa posita, effectum esse et non esse; consequitio igitur effectus ad causam erit possibilis tantum: quod autem est possibile, indiget aliquo quo reducatur in actum; oportebit igitur ponere ali-

quam causam qua fiat ut effectus reducatur in actum; et sic prima causa non erat sufficiens. Sed Deus est causa sufficiens productionis creaturarum: alias non esset causa, sed magis in potentia se ad causam haberet; aliquo enim addito fieret causa, quod patet esse impossibile. Videtur igitur necessarium quod, cum Deus ab aeterno fuerit, quod creatura etiam luerit ab aeterno.

Item, agens per voluntatem non retardat suum propositum exequi de aliquo faciendo nisi propter aliquid in futurum expectatum quod nondum adest: et hoc quandoque est in ipso agente, sicut cum expectatur perfectio virtutis ad agendum, aut sublatio alicuius impediens virtutem; quandoque vero est extra agentem, sicut cum expectatur praesentia alicuius coram quo actio liat: vel saltem cum expectatur praesentia alicuius temporis opportuni quod nondum adest. Si enim voluntas sit completa, statim potentia exequitur. nisi sit defectus in ipsa: sicut ad imperium voluntatis statim sequitur motus membri, nisi sit delectus potentiae molivae exequentis motum. Et per hoc patet quod, cum aliquis vult aliquid facere et non statim fiat, oportet quod vel hoc sit propter defectum potentiae, qui expectatur removendus; vel quia voluntas non est completa ad hoc faciendum. Dico autem complementum voluntatis esse, quando vult hoc absolute facere omnibus modis: voluntas autem incompleta est, quando aliquis non vult facere hoc absolute, sed existente aliqua conditione quae nondum adest; vel nisi subtracto impedimento quod adest. Constat autem quod quicquid Deus nunc vult quod sit, ab aeterno voluit quod sit: non enim novus motus voluntatis ei advenire potest. Nec aliquis defectus vel impedimentum potentiae eius adesse potuit: nec aliquid aliud expectari potuit ad universalis creaturae productionem, cum nihil aliud sit increatum nisi ipse solus, ut supra* ostensum est. Necessarium igitur videtur quod ab aeterno creaturam in esse produxerit.

* Q. CafiMK-nt. puxe., ini».

19 animuli vel GX. vel nh Z. 20 cum animal) nnirnul cum I); cf. var. seq. 21 incipit) et incipit W >GIV. agente) actu j j - dunt PJ. 35 causa suficiente Ita DNW; causa efficiente E, ftullkicnti causa X, cause et sufficienti ceteri. 40 aliquo quo) alio quo DG\\, aliquo si aX. 8 quod creatura) creatura D. i< exequi) cx eo quod «Z. cxcqcndum X 20 ipsa Ita I >II\\; ipjm ceteri. 2| statim hal) Mat»u facit D, Licit statim W. statim fit GV. ?<» aed Ita P; nisi 0111 ceteri. vel nisi) \\cl nondum GW. vel non X. vel I; vj tusi adest hom om 7.b, >7 necj vel Pd.

iompinitixion?
 Hue; quunu
 eaUm, nca.
 procèdent
 le aliii o l
 ism* cel ffla
 t lino*r k
 anfonDM *

ucat in
 sufficient
 >nis créa*
 »is in po-
 rn addito
 , Viddur
 aeterno
 temo.
 at suutn
 lisi pro-
 kl non*
 agente.
 1 agw-
 rtutem:
 π cutn
 n acti'i
 lia ali-
 adc#
 otenw
 jJ i"i'
 iiflbfI-
 is fl'""
 jit ah'
 Hi'd
 ,-tatur
 tple@
 fltuin
 ŷCi^A.
 l «■
 , J
 je*
 Con-
 jva-
 qiP-
 &

Praeterea. \gens per intellectum non praeeligit
 unum alteri nisi propter eminentiam unius ad
 alterum. Sed ubi nulla est differentia, non potest
 esse praeeminentia. I bi igitur nulla est differen-
 tia, non iit praeelectio unius ad alterum. Et pro-
 pter hoc ab agente ad ulrumlibet se habente ae-
 qualiter nulla erit actio, sicut nec a materia: talis
 enim potentia similatur potentiae materiae. Non
 entis autem ad non ens nulla potest esse diffe-
 rentia. I num igitur non ens non est alteri prae-
 uligibile. – Sed praeier totam universitatem crea-
 turarum nihil est nisi aeternitas Dei. In nihilo
 autem non possunt assignari aliquae differentiae
 momentorum, ut in uno magis oporteat aliquid
 fieri quam in alio. Similiter nec in aeternitate,
 quae tota est uniformis et simplex, ut in Primo
 ostensum est. Relinquitur igitur quod voluntas
 Dei aequaliter sc habet ad producendum crea-
 turam per totam aeternitatem. \ut igitur vo-
 luntas sua est dc hoc quod nunquam creatura
 sub aeternitate eius constituatur: aut quod sem-
 per. Constat autem quod non est voluntas eius
 de hoc quod nunquam creatura sub esse eius
 aeterno constituatur: cum pateat creaturas volun-
 tate eius esse institutas. Relinquitur igitur dc ne-
 cessitate, ut videtur, quod creatura semper fuit.

\dhuc. Ea quae sunt ad finem, necessitatem
 habent ex fine: ct maxime in his quae voluntate
 aguntur. Oportet igitur quod, line eodem modo
 se habente, ea quae sunt ad finem eodem modo

se habeant vel producantur, nisi adveniat nova
 habitudo eorum ad finem, Irinis autem creatu-
 rarum ex divina voluntate prodeuntium est di-
 vina bonitas, quae sola potest esse divinae vo-
 luntatis finis Cum igitur bonitas divina in tota
 aeternitate eodem modo se habeat in se ct in
 comparatione ad divinum voluntatem, videtur
 quod eodem modo creaturae in esse producantur
 a divina voluntate in tota aeternitate: non enim
 potest dici quod aliqua nova relatio cis advenerit
 ad finem. si penitus ponantur non fuisse ante ali-
 quod determinatum tempus, a quo incocpissc po-
 nuntur.

Adhuc, (aim bonitas divina perfectissima sit,
 non hoc modo dicitur quod omnia a Deo pro-
 cesserunt propter bonitatem eius, ut ei aliquid
 ex creaturis accresceret: sed quia bonitatis est ut
 seipsum communicet prout possibile est, in quo
 ipsa bonitas manifestatur, (aim autem omnia bo-
 nitatem Dei participant inquantum habent esse,
 secundum quod diuturniora sunt, mugis Dei
 bonitatem participant; unde et esse perpetuum
 speciei dicitur *divinum* esse ♦ Bonitas autem di-
 vina infinita est. Eius igitur est ut se in infi-
 nilum communicet, non aliquo determinato tem-
 pore tantum Ilue igitur videtur ad divinam
 bonitatem pertinere, ut creaturae aliquae ab ae-
 terno fuerint.

Haec igitur sunt ex parte Dei accepta per quae
 videtur quod creaturae semper fuerim.

i praccligii) pracdcgit aNX. 2 eminentiam) praeeminentium «IM. iS aequaliter po*t sc IM. 21 semper. Conviai autem) «cfnpcr
 cnostat aut J, semper cottMM; non est nutem (voluntit* eius) l*. αù videtur) dicitur uX./, dicatur creaturo b.
 3 prodeuntium] productarum Z, rjj.1 pG, procedentium Pc. ù in se) ct in se I). 8 producantur] producuntur aXPc. 17 boni-
 Utis Ita VVYZiEhP; bonitas. 21 secundum) scilicet a. Dei post bonitatem DXW YPc. 28 fuerint) fuerunt ocd. 3« fuerint)
 fuerunt iXCd

Commentaria Ferrariensis

Quantum ad secundum, solvendae sunt rationes quae
 contra conclusionem praecedentis capituli liunt .
 circa hoc autem duo facit Sanctus Thomas. Primo enim
 ipsas rationes per ordinem ponit; secundo, ad eas re-
 spondet, capite xxxv.

Circa primum tria facit: primo, rationes quae sumuntur
 ex parte Dei, ponit; secundo, rationes ex parte creatura-
 rum sumptas, capite xxxin; tertio, rationes sumptas ex
 parte factionis, capite xxxiv.

Quantum ad primum, *arguitur primo*. Quia Deus non
 movetur, neque per se neque per accidens. Omne autem
 quod non semper agit, movetur per se vel per accidens.

Secundo. Quia effectus procedit a causa agente per
 actionem eius. Actio autem Dei est aeterna.

Tertio. Quia, posita causa et sufficienti, necesse est
 effectum poni. Deus autem est causa sufficiens produ-
 ctionis rerum: et est ab aeterno.

Quarto. Quia agens per voluntatem non retardat suum

propositum excqui de aliquo faciendo nisi propter aliquid
 in futurum expcctatum quod nondum adest. Quicquid
 autem Deus nunc vult quod sit, ab aeterno voluit quod
 sit: nec aliquid aliud expcctari potuit ad universalis crea-
 turae productionem.

Quinto. Quia voluntas Dei aequaliter se habet ad pro-
 ducendam creaturam per lotam aeternitatem. Aut igitur
 est dc hoc quod creatura nunquam sub aeternitate eius
 constituatur: aut quod semper. Constat autem quod non
 est voluntas eius de hoc quod nunquam sub eius aeter-
 nitate constituatur. Ergo necesse est quod creatura sem-
 per fuerit.

Sexto. Quia finis creaturarum est divina bonitas. Quae
 in tota aeternitate eodem modo sc habet in se ct in com-
 paratione ad divinam voluntatem.

Septimo. Quia bonitas divina est infinita. Et per con-
 sequens eius est ut in infinitum se communicet, non aliquo
 determinato tempore lanium.

CAPITULUM TRIGESIMUM TERTIUM

l'ragmentum ex A 3y r a i.

RATIONES VOLENTIUM PROBARE AETERNITATEM MUNDI SUMPTAE EX PARTE CREATURARUM

Sæbbnt autem ct alia, ex parte creatura-
rum accepta, quae idem ostendere vi-
¥) dentur.

Quae enim non habent potentiam ad
non esse, impossibile est ea non esse. Quaedam
autem sunt in creaturis in quibus non est po-
tentia ad non esse. Non enim potest esse po-
tentia ad non esse nisi in illis quae habent ma-
teriam conirarictati subiectam: potentia enim ad
esse et non esse est potentia ad privationem et
formam, quorum subiectum est materia; privatio
vero semper adiungitur formae contrariae, cum
impossibile sit materiam esse absque omni forma.
Sed quaedam creaturae sunt in quibus non est
materia contrarietati subiecta: vel quia omnino
non habent materiam, sicut substantiae intelle-
ctuales, ut infra ¶ ostendetur; vel non habent
contrarium, sicut corpora caelestia: quod eorum
motus ostendit, qui contrarium non habet. Quas-
dam igitur creaturas impossibile est non esse.
Ergo eas necesse est semper esse.

hem. l naquaeque res tantum durat in esse
quanta est sua virtus essendi: nisi per accidens,
sicut in his quae violenter corrumpuntur. Sed
quaedam creaturae sunt quibus inest virtus es-
sendi non ad aliquod determinatum tempus,
sed ad semper essendum: sicut corpora caelestia
et intellectuales substantiae: incorruptibilia enim
sunt, cum contrarium non habeant. Relinquitur
igitur quod eis competit semper esse. Quod au-
tem incipit esse, non semper est. Eis ergo non
competit ut esse incipiant.

Adhuc. Quandocumque aliquid de novo in-
cipit moveri, oportet quod movens, vel motum,
vel utrumque. aliter se habeat nunc quando est
motus, quam prius quando non erat motus: est
enim habitudo vel relatio quaedam moventis ad
motum secundum quod est movens actu; relatio
autem nova non incipit sine mutatione utriusque
vel alterius saltem extremorum, γ Quod autem se
aliter habet nunc et prius, movetur*. Ergo oportet,
ante motum qui de novo incipit, alium mo-
tum praecedere in mobili vel in movente. Oportet
igitur quod quilibet motus vel sit aeternus, vel
habeat alium motum ante se. Motus igitur semper
fuit. Ergo et mobilia. Et sic creaturae semper fue-

runt. Deus enim omnino immobilis est, ut in
Primo * ostensum est.

Praeterea. Omne agens quod generat sibi si-
mile, intendit conservare esse perpetuum in specie,
quod non potest perpetuo conservari in indivi-
duo. Impossibile est autem naturae appetitum
vanum esse. Oportet igitur quod rcrum genera-
bilium species sint perpetuae.

\dhuc. Si tempus est perpetuum, oportet mo-
tum esse perpetuum: cum sit *numerus motus* *.
Et per consequens mobilia esse perpetua: cum
motus sit *actus mobilis* '. Sed tempus oportet esse
perpetuum. \<>n enim potest intelligi esse tempus
quin sit *nunc*; sicut nec linea potest intelligi sine
puncto. A ioic autem semper est */inis praeteriti el
principium Juturi*: haec enim est definitio ipsius
nunc Et sic quodlibet *nunc* datum habet ante
se tempus prius et posterius. Et ita nullum potest
esse primum neque ultimum. Relinquitur igiur
quod mobilia, quae sunt substantiae creatae, sint
ab aeterno.

hem. Oportet vel affirmare vel negare. Si igi-
tur ad negationem alicuius sequitur eius positio,
oportet illud esse semper. Tempus autem est hu-
iusmodi. Nam, si tempus non semper fuit, est
accipere prius non esse ipsius quam esse; et si-
militer, si non sit semper futurum, oportet quod
non esse eius sit posterius ad esse eius. Prius
autem et posterius non potest esse secundum
■'durationem nisi tempus sit: nam *numerus prioris
el posterioris* tempus est *. Et sic oportebit tem-
pus fuisse antequam inciperet, et futurum esse
postquam desinet. Oportet igitur tempus esse
aeternum. l cmpus autem est accidens: quod sine
subiecto esse non potest. Subiectum autem vius
non est Deus, qui est supra tempus: cum sit
omnino immobilis, ut in Primo * probatum est.
Relinquitur igitur aliquam substantiam creatam
aeternam esse.

Amplius. Multae propositiones sic se habent
quod qui eas negat, oportet quod eas ponat: sicut
qui negat veritatem esse, ponit veritatem esse;
ponit enim suam negativam esse veram quam
profert. Et simile est de eo qui negat hoc prin-
cipium. *Contradictionem non esse simul*: negans
enim hoc dicit negationem quam ponit esse ve-

uraoual.
fWC. Hit.

•IVftf, k
< TK '.

· I.

i; k. T. .A

t®.

»Th.i i:

•lftr»., n, i;

ξ π a?.

19 qui contrarium... 35a n 3 continuius temporis sequatur *lacuna in N ob folium excisum*, 3? per accidens) destruat^r addit 7.,
40 saltem) tantum Z. Quod autem *Reincipit* A. *usque ad* ?p» b 41 similitudine.

1 Heus enim) ct sic heus enim FHX *ct sine* enim BC; *cf.* n 40. 5 perpetuo A *solus*; *om.* 22 Oportet vel A *solus*; Oportet
omne vel G, Omne vel oportet D, Omne oportet vel *ceteri*. pA *sic decurrebat*: Item omne illud oportet esse perpetuum nd cuiu* prim
destru remotionem sequitur eius positio oportet enim vel nHirmnrc *etc.*; *supra* positio *scriptum est* cc, *quod quidem materialiter non diletur*,
sed virtualiter in deletionem totius commatis comprehenditur; *istud* cc, *lectum* omne, *servavit transcriptae*, 33 postquam) priusquon
eEY, primum quam X, antequam G. desinet] desineret WZ, desinat Pd. 34 est *casu deest in* A. 3o aeternam *hic* GXYZ; /xuf
esse» 45 contradictionem) creationem L, *rasa* pG. 40 ponit esse veram, Oppositam autem) ponit veram oppositam aut nX. esse ponit
veram oppositam Z.

SUMMA CONTRA GENTILE , LIB. II. CAP. XXXIII, XXXIV.

ram, oppositam autem affirmationem falsam, et sic non de eodem utrumque verificari. Si igitur id ad cuius remotionem sequitur sua positio, oportet esse semper, ut probatum est *, sequitur quod praedictae propositiones, ct omnes quae ex eis sequuntur, sint sempiternae. Hae autem pro-

³ sua positio] sua potentia EG, >ui positio I).
⁴ fuerintI fuerunt sGXZ.

est, Ul in

•†**

ral sibi si-
n in specie,
in indivi-
appetitum
m genera-

tortet mu-
s motm \ ,
tua: cum
ortet esse
e tempih
elligi sine
aeteriti d
lio ipsius
ibet ante
m potes!
ur igitur
nae. sint

. Si igi-
positio. i
est hu-
iuiil e\$
*; et si-
't quod
. Prius
undum
priorii
it tem-
n esse
s esse
d sine
η cius
im sit
m est. 'fr u
catam

tabent
sicut
esse;
quam
prin-
egans
e ve-
AZ-

j ctiam WYZà;ont al)X, autem EGPC. n quod om aX. post saporibus DPc; pro ab omni gustu datur, datur ab omnibus D. 16 hoc om iDPc. 17 ut] est aDXàPc. 18 etiam ct hoc) etiam hoc DGZ, etiam E.
i primo post omnia aPc, post fiunt Y, om W. 5 prima post materia DI GW ZbPc. 12 accidere hic A solus; post mutationem. 22 m enim non, impossibile... non esse A solus, si enim non possibile (possibile non GPc) erat ipsum esse ncccsc erat non esse. In λ inter oon ct Tpossibile linea tenuis ducta est. quam nos virgulam interpretamur, qua tamen im deleri transcriptor crediderit; ideo ctiam pro ct necesse scripsit ncccsc ernt, nc sensus abesset; at sic agendo mediam propositionem impossibile erat ipsum ease sustulit; cf. cap, 283 b 5.

347

positiones non sunt Deus. Ergo oportet aliquid praeter Deum esse aeternum.
Hae igitur et huiusmodi rationes sumi pos-
sunt ex parte creaturarum quod creaturae fue-
rint semper.

Commentaria Ferrarieneis

esse perpetuum m specie. Naturae autem appetitus non est vanus.
Quinto. Quia tempus est perpetuum : cum non possit intelligi sine *nunc*, quod semper est *finis praeteriti el prin-
cipium futuri*.
Sexto. Quia, cum tempus sit aeternum, alioquin fuisset antequam inciperet, et futurum esset postquam desierit; et sit accidens: oportet aliquam creaturam, in qua sit, aeternam esse.
Septimo. Quia sunt aliquae propositiones sempiternae : cum ad remotionem ipsarum sequatur earum positio.

CAPITULUM TRIGESIMUM QUARTUM

RATIONES AD PROBANDUM AETERNITATEM MUNDI EX PARTE FACTIONIS

ex quo primo omnia fiunt, esse sempiternum. Hoc autem non est Deus: quia ipse non potest esse materia alicuius rei. ut in Primo probatum est. Relinquitur igitur quod aliquid extra Deum sit aeternum, scilicet prima materia.

Amplius. Si aliquid non se habet eodem modo nunc et prius, oportet illud esse aliquidaliter mutatum: hoc enim est moveri, *non eodem modo se nunc et prius habere* . Omne autem quod de novo incipit esse, non eodem modo se habet nunc et prius. Oportet igitur hoc per aliquem motum accidere vel mutationem. Omnis autem motus vel mutatio in aliquo subiecto est: est enim *actus mobilis* *. Cum autem motus sit prius eo quod fit per motum, cum ad hoc terminetur motus, oportet ante quodlibet factum praeexistere aliquod subicctum mobile. Et cum hoc non sit possibile in infinitum procedere, oportet devenire ad aliquod primum subicctum non de novo incipiens sed semper existens.

Adhuc. Omne quod de noxo esse incipit, antequam esset, possibile erat ipsum esse: si enim non, impossibile erat ipsum esse et necesse non esse; et sic semper luisset non ens et nunquam

* Cap. <¶>.

* \ Phrt.. i, 7; t. Tti. L a-

* III Phrs. II. 5; v Th. « 4.

esse incoepisset. Sed quod est possibile esse, est
• ¶ vit 1Υ. *subiectum potentia ens* *. Oportet igitur ante quod-
rr- ..... libet de novo incipiens praeexistere subiectum
potentia ens. Et cum hoc in infinitum procedere
non possit, oportet ponere aliquod primum sub-
iectum quod non incoepit esse de novo.
Item. Nulla substantia permanens est dum fit:
ad hoc enim fit ut sit; non igitur fieret, si iam
esset. Sed dum fit, oportet aliquid esse quod sit
factionis subiectum: non enim factio, cum sit
accidens, sine subiecto esse potest. Omne igitur
quod fit. habet aliquod subiectum praeexistens.

Et cum hoc in infinitum ire non possit, sequetur
primum subiectum non esse factum, sed sempi-
ternum. Ex quo ulterius sequitur aliquid praeter
Deum esse aeternum: cum ipse subiectum ia-
ctionis aut motus esse non possit.
¶ Ilac igitur rationes sunt quibus aliqui tanquam
demonstrationibus inhaerentes, dicunt necessa-
rium res creatas semper fuisse. In quo fidei Ca-
tholicae contradicunt, quae ponit nihil praeter
Deum semper fuisse, sed omnia esse coepisse
praeter unum Deum aeternum.

» incoepit jicpit; *desinentia* H *maculata. sed hasta litterae p lineolam non habet* A jo/im; incocpertL s igitur) enim Pc.
i aequetur) «equitur sWàPc.

Commentaria Kerrarien^iis

* CE Comitum
cap w x mii inii.

T^{ειοιο}. ponuntur rationes cx parte factionis sumptae.
Prima est quin, cum communis opinio habeat quod
e.v *nihilo nihil/it*; et non thi processus in infumum: oportet
devenire ad aliquod primum non factum, cx quo omnia
primo fiant; ct per consequens, ad aliquid aeternum.
Secundo. Quia quod de novo incipit esse, non eodem
modo <e habet nunc ct prius; cl per consequens, per
motum aut mutationem accipit cs<c. Oportet autem ante
quodlibet factum per motum, praeexistere aliquod subie-
ctum materiale, cl devenire ad primum non de novo in-
cipiens sed semper existent.

Tertio. Quia, cum omne quod de novo esse incipit,
prius possibile esset esse, oportet ante quodlibet huius-
modi praeexistere *subiectum potentia ens*. Et. cum non
sit processus in infinitum, oportet ponere aliquod primum
subiectum, quod non incoepcrit esse de novo.
Quartn. Quia, cum subiectum permanens non sit dum
fit, omne quod fit habet aliquod subiectum praeexistens.
Et, cum non sit processus in infinitum, sequitur primum
subiectum non esse factum.

CAPITULUM TRIGESIMUM QUINTUM

Fragmentum e.x A 3ÿr bqi.

SOLUTIO RATIONUM SUPRA POSITARUM.
ET PRIMO EARUM OUAE SUMEBANTUR EX PARTE DEI

fOUTi.i igitur ostendere praemissas ra-
tiones non ex necessitate concludere.
Et primo, illas quae ex parte agentis
sumuntur *.
Non enim oportet quod per se vel per acci-
dens Deus moveatur si effectus eius de novo
esse incipiunt: ut prima ratio procedebat. No-
vitas enim effectus indicare potest mutationem
agentis inquantum demonstrat novitatem actio-
nis: non enim potest esse quod in agente sit nova
actio nisi aliquo modo moveatur, saltem de otio
in actum. Novitas autem divini effectus non de-
monstrat nox itatem actionis in Deo: cum actio
sua sit sua essentia, ut supra * ostensum est.
I nde neque novitas effectus mutationem Dei
agentis demonstrare potest.
Nec tamen oportet quod, si primi agentis actio
sit aeterna, quod eius effectus sit aeternus: ut se-
cunda ratio concludebat. Ostensum est enim su-
pra * quod Deus agit voluntate in rerum produ-
ctione. Non autem ita quod sit aliqua alia ipsius
actio media, sicut in nobis actio virtutis motivae

est media inter actum voluntatis et effectum, ut
in praecedentibus* ostensum est: sed oportet
quod suum intelligere et velle sit suum facere.
Effectus autem ab intellectu et voluntate sequitur
secundum determinationem intellectus et impe-
rium voluntatis Sicut autem per intellectum de-
terminatur rei factae quaecumque alia conditio,
ita et praescribitur ei tempus: non enim solum
ars determinat ut hoc tale sit, sed ut tunc sit:
sicut medicus ut tunc potio detur. Unde, si eius
velle per se esset efficax ad effectum producen-
dum. sequeretur de novo effectus ab antiqua vo-
luntate, nulla actione de novo existente. Nihil
igitur prohibet dicere actionem Dei ab aeterno
fuisse, effectum autem non ab aeterno, sed tunc
cum ab aeterno disposuit.
Ex quo etiam patet quod, etsi Deus sit suffi-
ciens causa productionis rerum in esse, non ta-
men oportet quod eius effectus aeternus ponatur.
eo existente aeterno: ut tertia ratio concludebat.
Posita enim causa sufficienti, ponitur eius effe-
ctus, non autem effectus extraneus a causa: hoc

« si) sed IU-, et si C, si *in aed mutat* II. 7 etso *hic* WVZd; *post* incipiunt. 20 voluntate I); voluntarie. 31 alia ipsius actio)
alia actio ipsius I), nctio ipsius P.
4 autem *om a.* t factae Λ factio ct. 10 potio detur) detur polio aIW. detur potus P, potio dicitur fr. 1S autem A aota;
autem «iw. 21 sufficienti A *solus*; sufficiente.

possit, sequetur
tum, sed sempi-
r aliquid praeter
e subjectum ta-
ut.
aliqui tanquam
dicunt nccssa-
In quo fidei Ca-
it nihil praeter
i esse coepisse

inim Vc,

ovo cssc incipit,
quodlibct huius
v. Et, cum non
aliquod primum
novo.
uns non sil Jum
im praeexistent,
equitur primum

I

effectum, ut
sed oportet
mtn facere.
ite sequitur
s et impe-
llectum de-
là conditio,
nini solum
it tunc sit:
ide, si eius
producen-
ntiqua vo-
nte. Nihil
tb aeterno
i, sed tunc

is sit suffi-
te, non ta-
5 ponatur,
idudebat,
eius effe-
jusa: hoc

enim esset e.x insufficientia causae, ac si calidum non calefaceret. Proprius autem effectus voluntatis est ut sit hoc quod voluntas vult: si autem aliquid aliud esset quam voluntas velit, non poneretur effectus proprius causae, sed alienus ab ea. Voluntas autem, ut dictum est, sicut vult hoc esse tale, ita vult hoc esse tunc. Inde non oportet, ad hoc quod voluntas sit sufficiens causa, quod effectus sit quando voluntas est. sed quando voluntas effectum esse disponit. In his autem quae a causa naturaliter agente procedunt, secus est: quia actio naturae est secundum quod ipsa est: unde ad esse causae sequi oportet effectum. Voluntas autem agit, non secundum modum sui esse, sed secundum modum sui propositi. Et ideo, sicut effectus naturalis agentis sequitur esse agentis, si sit sufficiens, ita effectus agentis per voluntatem sequitur modum propositi.

Ex his etiam patet quod divinae voluntatis non retardatur effectus, quamvis non semper fuerit, voluntate existente: ut quarta ratio supposebat. Nam sub voluntate divina cadit non solum quod eius effectus sit, sed quod tunc sit. Hoc igitur volitum quod est tunc creaturam esse, non retardatur: quia tunc incoepit creatura esse quando Deus ab aeterno disposuit.

Non est autem anu totius creaturae inchoationem diversitatem aliquam partium alicuius durationis accipere: ut in quinta ratione supposebatur. Nam nihil mensuram non habet nec Jurationem. Dei autem duratio, quae est aeternitas. non habet partes, sed est simplex omnino, non habens prius el posterius, cum Detis sit immobilis: ut in Primo : ostensum est. Non est igitur comparare inchoationem totius creaturae ad aliqua diversa signata in aliqua praeexistente mensura, ad quae initium creaturarum similiter vel dissimiliter se possit habere, ut oporteat rationem esse apud agentem quare in hoc signato illius Jurationis creaturam in esse produxerit, et non in alio praecedenti vel sequenti. Quae quidem ratio requireretur si aliqua duratio in partes divisibilis esset praeter totam creaturam productam: sicut accidit in particularibus agentibus, a quibus producitur effectus in tempore, non autem ipsum tempus. Deus autem simul in esse produxit et creaturam et tempus. Non est igitur ratio quare nunc et non prius in hoc considerata: sed solum quare non semper. Sicut per simile in loco apparet. Particularia enim corpora, sicut in tempore determinato, ita ct in loco determinato producuntur; et quia habent extra se tempus el locum, a quibus continentur, oportet esse rationem quare magis in hoc loco et in hoc tempore producuntur quam in alio: in toto autem caelo, extra quod non est locus, et cum quo universalis locus omnium producitur, non est ratio considerata quare hic et non ibi constitutum

est; quam rationem quia quidam considerandam putabant, deciderunt in errorem, ut ponerent infinitum in corporibus. Et similiter in productione totius creaturae, extra quam non est tempus, et cum qua simul tempus producitur, non est attendenda ratio quare nunc et non prius, ut per hoc ducamur ad concedendam temporis infinitatem: sed solum quare non semper, vel quare post non esse, vel cum aliquo principio.

Ad hoc autem inquirendum, sexta ratio inducebatur ex parte linis, qui solus inducere potest necessitatem in his quae voluntate aguntur Finis autem divinae voluntatis non potest esse nisi eius bonitas. Non autem agit propter hunc finem producendum in esse, sicut artifex agit propter constitutionem artificiali: cum bonitas eius sit aeterna et immutabilis, ita quod ei nihil accrescere potest. Nec etiam posset dici quod propter eius meliorationem Deus agat Nec etiam agit propter hunc finem acquirendum sibi, sicut rex pugnat ut acquirat civitatem: ipse enim est sua bonitas. Restat igitur quod agat propter finem inquantum effectum producit ad participationem finis. In producendo igitur res sic propter finem, uniformis habitudo finis ad agentem non est considerata ut ratio operis sempiterni: sed magis est attendenda habitudo filiis ad effectum qui fit propter finem: ut taliter producat effectus qualiter convenientius ordinetur ad finem. Inde per hoc quod finis uniformiter se habet ad agentem, non potest cone ludi quod effectus sil sempiternus.

Nec est necessarium effectum divinum semper fuisse, propter hoc quod sic convenientius ordinetur ad finem, ut septima ratio procedere videbatur: sed convenientius ordinatur ad finem per hoc quod est non semper fuisse. Omne enim agens producens effectum m participationem suae formae, intendit in eo inducere suam similitudinem. Sic igitur divinae voluntati conveniens fuit in suae bonitatis participationem creaturam producere, ut sua similitudine-j-divinam bonitatem repraesentaret. Non autem potest esse talis repraesentatio per modum aequalitatis, sicut effectus univocus suam causam repraesentat, ut sic oporteat ab infinita bonitate aeternos effectus produci: sed sicut excedens repraesentatur ab eo quod exceditur. Excessus autem divinae bonitatis supra creaturam per hoc maxime exprimitur quod creaturae non semper fuerunt. Ex hoc enim apparet expresse quod omnia alia praeter ipsum eum habent sui esse auctorem; et quod virtus eius non obligatur ad huiusmodi effectus producendos. sicut natura ad effectus naturales: et per consequens quod est voluntate agens et intelligens. Quorum contraria quidam posuerunt, aeternitatem creaturarum supponentes.

Sic igitur ex parte agentis nihil est quod aeternitatem creaturarum nos ponere cogat.

4 poneretur) ponetur cd)Y. 6 ut) sicut Pc. ; non A .<n/n.v; ont. 9 sed) ut sit et Pc. et ceteri excepto D qui om hom est led quando voluntas; cf. var» praeccd, 10 disponit Z; disposuit. 21 supposebat*Λ ao/mi; procedebat Z. proponebat ceteri. 3S vc| Λ solus; ct. 55 producuntur tegimus pro producitur quod casu A. cum quo 56 quod) quem citu cum quo al>YZ. quam X. 38 constitutum e.r constitutus Λ. 1 considerandam) considerari ai). 5 simul hic IVA\ Y; pos/tempus. posset) potest GPc. 36 per) propter al.ZPc. 3y elle- aum tegimus cum DPc (cl. in eo); eductus A ct ceteri» 38 inducere) producere iD. 41 divinam... 35? b 3<> supponit lacuna in A.

f Lxplidt fragm. Λ» um*. Vat. bulk

Commentaria IPerruriensis

cap. «gin, mir.

• Cap. nun.

Pomns rationibus eorum qui aeternitatem mundi probare voluerunt, ad earum solutionem accedit Sanctus Thomas . Circa quod tria facit: sicut et rationes solvendaes triplici differentia sunt.

I. Primo ergo rationes ex parte Dei sumptas * solvit. Et ad primam, inquit quod non oportet Deum mutari per se aut per accidens ex incoemptione effectus eius de novo: cum sua actio non sit nova, sed sit eius essentia. Novitas enim effectus indicat mutationem agentis in quantum demonstrat novitatem actionis.

II. Ad secundam, ait quod, licet actio divina sit aeterna, non tamen oportet ut eius effectus sit aeternus. Quia Deus voluntarie agit in rerum productione: non quod sil aliqua actio media inter actum voluntatis eius et effectum; sed suum intelligere et velle est suum agere. Effectus autem ab intellectu et voluntate sequitur secundum determinationem intellectus et imperium voluntatis. Per intellectum autem praescribitur rei faciendae tempus. Et ideo nihil prohibet dicere actionem Dei ab aeterno fuisse, effectum autem eius non ab aeterno, sed tunc cum ab aeterno disposuit.

2. Circa id quod dicitur, quod, quamvis actio divina sit aeterna, tamen non est necesse ut effectus sit aeternus, quia suum agere est suum intelligere et velle etc., dubium occurrit. Quia, si intelligere et velle divinum est ipsum agere, sequitur quod ipsum velle rem sit ipsam producere. Producere autem non est absque termino productionis, aut in esse aut in lien. Ergo non possunt stare simul quod actio divina sit aeterna, et tamen effectus non sit aeternus.

3. Ad huius evidentiam, considerandum est quod differt actio immanens intellectu* et voluntatis ab actione transeunte, quia actio immanens non requirit itetualem existentiam sui obiecti, eo quod possit in non existens ferri: possum enim intelligere et velle quod non est in actu. (Ium enim talis actio sit perfectio tantum agentis, non autem passi aut termini, sufficit ut obiectum sil in ipso intelligente secundum esse spirituale, Kctio autem transiens, quia perficit passum veluti eius forma, ideo non potest esse nisi sil ipsum passum, in quo recipiatur: et per consequens, nisi sit essu ipsius effectus, saltem secundum esse imperfectum et in fieri. Et ideo non potest esse ut actio transiens sit aeterna, et tamen eius effectus non sit aeternus secundum aliquod esse: praesertim cum talis ictio sit materialiter idem cum suo termino. Sed bene potest actio immanens aeterna esse, effectum non existente aeterno.

Accidit autem deceptio in hac objectione, quia, cum dicitur quod velle divinum esi ipsum agere, existimatur ipsum divinum velle ad modum actionis transeuntis in aliquod passum receptae: cum tamen non sii actio transiens . Sed deceptio haec tollitur si consideretur quod ipsa actio immanens in operante sit secundum se efficax ad effectum extrinsecum producendum, ita ut nulla alia operatio ad effectum praeler ipsam requiratur. Tunc enim apparet, cum actio immanens quae esi velle, non de necessitate requirat co-cxistcnliam sui obiecti, quod potest esse actio aeterna, et tamen effectus aeternus non erit, Inde inquit Sanctus Thomas quod, st velle artificis esset per se efficax ad effectum producendum, tanquam scilicet nullam aliam requirens actionem, sequeretur ab antiqua voluntate novus effectus, nulla nova actione existente. Esset enim effectus, non quandocumque esset ipsum velle, sed quando voluntas vellet ut esset.

4. Ad objectionem ergo dicitur, primo, quod utique ipsum velle, quantum ad substantiam acionis, est ipsum producere. Et cum dicitur quod producere non est absque termino productionis, dicitur quod, loquendo semper de ipso producere quantum ad substantiam actionis, illud est verum de productione quae est actio transiens in exteriorem materiam, non autem de actione immanente.

Dicitur secundo quod, si loquamur de producere non tantum materialiter, sed etiam formaliter sumpto; et simi-

liter de velle formaliter: sic velle non est producere. Xani producere supra suile addit respectum in agente ad effectum productum. Inde, licet substantia ipsius productionis sit autuma, sicut et velle, non tamen ab aeterno habet rationum huius quod dico producere: quia respectus agentii ad effectum, in ipso producere connotalus, non esi aeternus, sud temporalis, sicut et respectus producti ad ipsum producentem. Sic etiam conceditur quod producere non est absque termino: quia talis respectus in agente existens terminum co-exigit. Sud hoc modo non loquitur Sanctus Thomas de producere, cum inquit quod ipsum velle et intelligere est ipsum facere. Loquitur enim de ipso quantum ad substantiam factionis, non autem quantum ad respectus connolatos: quia et obiuctio ad quam respondet, de factione materialiter sumpta et quoad substantiam, non autem ioimalitur quoad omnes respectus connotatos, procedebat.

III. Ad tertiam obiectionem. dicit primo, quod posita causa sufficiente ponitur eius effectus, non quidein extraneus, sed proprius. Et ideo, cum proprius effectus voluntatis sit ui sit hoc quod voluntas vult; velit autem ut hoc "il tunc: oportet ad hoc quod voluntas sit sufficient causa, ut effectus sil quando voluntas est ut sit, et quando voluntas effectum esse disposuit *.

Dicit secundo quod in hoc differt causa naturalis a voluntaria. quod ad esse causae naturalis sequi oportet effectum, quia actio naturae est secundum quod ipsa est non aulem adesse causae voluntariae, quia voluntas agit, non >ecundum modum sui esse, sed secundum modum sui propositi. Lnde, cum Deus sil agens pur voluntatem, licet mi sufficiens causa et sit aeternus, non tamen oportet quod eius effectus ponatur aeternus.

2. Circa differentiam causae naturalis et voluntariae, quia videlicet naturalis agit secundum quod est. voluntaria autem secundum modum sui propositi, dubitatur. Quia Deus in productione creaturarum est agens voluntarium. Et tamen agit secundum quod est: nam Prima, q. xlv, a. 6, dicitur quod creare convenit Deo secundum suum esse, quod est eius essentia.

Respondetur quod aliquam causam agere secundum quod est, dupliciter potest intelligi. Uno modo, quod ipsa substantia rei, secundum quam est, absolute sumpta, sit sibi principium primum agendi. Et sic convenit causae naturali agere secundum quod est, non autem causae voluntariae. - Alio modo, quod ipsa substantia sil quidem principium agendi tanquam id quod communicatur, sed non primum: immo, tantum ut substat imperio voluntatis ut conceptioni intellectus. Et sic agere secundum quod est convenire potest alicui agenti voluntario.

Deus ergo agit secundum suum esse secundo modo, non autem primo modo. Ideo non sequitur quod sil agens naturale. Et est simile ac si diceremus de igne, si seipsum voluntarie communicaret, quod igniret secundum suam essentiam, quia sua essentia esset principium igniendi, non absolute accepta, sed ut per voluntatem et intellectum determinaretur: esset enim voluntas primum principium imperans, essentia autem principium tanquam forma comunicata per intellectum et voluntatem. Ita est in Deo.

IV. Ad quartam patet per idem quod divinae voluntati> non retardatur effectus, quamvis non semper fuerit voluntate existente: quia sub voluntate divina cadit non solum quod eius effectus sit, sed quod tunc sit quando Deus ipsurn esse disposuit.

Advertendum quod tunc dicitur effectus agentis retardari, quando protrahitur eius productio ultra mensuram in qua produci deberet causae conditione secundum se considerata. Quando autem causalnas causae agentis habet pro effectu proprio non solum quod res sit, sed etiam quod tali tempore aut in tali duration*.' sil; quantumcumque, existente causa, effectus nondum ponatur in .ictu, sed ponatur in actu in mensura sequenti aut posteriori, quae ab ipsa causa est statuta illi effectui et praeordinata; non

• Cf. Comment cap. ivi, n. vi.

dicitur retardari talis effectus, quia non protrahitur ultra causae dispositionem ; evenit cnim in illa mensura in qua agens voluit ipsum evenire.

V. *Ad quintum*, dicitur primo, quod ante totius creaturae inchoationem non est aliquam diversitatem partium alicuius durationis accipere, ut ratio supponit, ut oporteat rationem esse apud agentem quare in hoc signato illius durationis creaturam in esse produxerit, et non in alio praecedenti vel sequenti.

Dicitur secundo, quod Deus simul in esse produxit et creaturam et tempus. Et ideo non est ratio quare nunc et non prius in hoc consideranda, sed solum quare non semper.

Advertendum quod Sanctus Thomas ex ista responsione vult negare illam consequentiam : *Voluntas Dei aequaliter se habet ad producendam creaturam per totam aeternitatem (quantum est ex ipsa aeternitate), Igitur aut est de hoc quod nunquam creatura sub aeternitate eius constitutatur: aut quod semper.* Potest enim esse de hoc quod constituatur sub aeternitate, *tanquam sub mensura inadaequata*. non semper, sed in principio temporis simul cum creatura producti Et ex aliquo, idest c\ sua bonitate, potest sumi ratio quare non semper creaturam voluit esse: licet cx ipsa diversitate aeternitatis sumi non possit.

2. Sed circa istam responsionem dubium occurrit. Videtur enim quod oporteat, si aliquid productum sil a Deo, quod semper sit sub aeternitate. Xam, si non est semper sub aeternitate, ergo est post aeternitatem. Ergo duratio sua succedit aeternitati. Hoc autem est impossibile: quia «equeretur aeternitatem esse durationem finitam; duratio enim cui alia succedit, est terminata, ex illa saltem parte qua sibi succeditur. Ergo etc.

Respondetur, et dicitur primo, quod in hac obieciione accidit deceptio, quia imaginamur aeternitatem aut habere in se successionem, aut aliam Jurationem ad ipsam succedere, sicut dies succedit dici et hora horae. Quae imaginatio falsa est: cum aeternitas, indivisibilis existens ct interminata, omnem aliam durationem complectatur.

Dicitur secundo, quod durationem aliquam esse post

aeternitatem ct illi succedere, dupliciter potest intelligi. I no modo, positive: quasi sint duae duraliones inter quas sit successio, et una sit prius tantum, et altera posterius. Et ad hunc sensum nulla duratio rei productae est post aeternitatem. Alio modo, negative: quia videlicet non fuit cum aeternitate sine principio, sed sui esse initium habuit. Et ad hunc sensum conceditur quod duratio rei a Deo productae est post aeternitatem. Et prima consequentia admittitur. Sed negatur secunda, nisi consequens illatum similiter negative accipiatur. Improbatio autem illius consequentis probat quod duratio nulla positive, ad primum sensum, aeternitati succedit. Sed ex hoc non sequitur quod res semper fuerit: non enim habuit esse quandocumque aeternitas fuit.

VI. *Ad sextum*, dicitur quod in producendo res propter finem ab ipsis participandum, uniformis habitudo finis ad agentem non est consideranda ut ratio operis sempiterni: sed magis est attendenda habitudo finis nd effectum qui fit propter finem, ut taliter producatur effectus qualiter convenienter ordinetui ad finem. Ideo uniformitas finis ad agentem non infert effectum esse sempiternum.

Attendendum quod, licet divina bonitas in sc semper sit uniformis, et etiam in comparatione ad divinam voluntatem, res tamen productae ad participandum ipsam, non uniformiter nd ipsam comparantur. Nec eadem res in quacumque dispositione eodem modo se habet ad cum : sed uno modo sc habens convenientius quam alio se habens modo ad illam ordinatur. I nde, quia convenientius manifestatur divina bonitas si creatura cum aliqua incoeptione ipsam participet quam m ab aeterno, ideo cx hoc potest sumi ratio creationis rerum in tempore, non obstante divinae bonitatis uniformitate in se ct in ordine ad voluntatem divinam, quae immutabilis est: ut patet ex sequenti responsione.

Ad septimam, negatur consequentia. Quia repraesentatio divinae bonitatis per creaturam non potest esse per modum aequalitatis, ut oporteat ab infinita bonitate aeternos effectus produci.

CAPITULUM TRIGESIMUM SEXTUM

SOLUTIO RATIONUM OUAE SUMUNTUR EX PARTE RERUM PACTARUM

Βἰ.ΠΕΚ etiam nec ex parte creaturae est aliquid quod nos ad eius aeternitatem ponendam de necessitate inducat ♦

Necessitas enim essendi quae in creaturis invenitur, ex quo prima ratio ad hoc sumitur, est necessitas ordinis, ut in praecedentibus * est ostensum. Necessitas autem ordinis non cogit ipsum cui talis inest necessitas, semper fuisse, ut supra* ostensum est. Licet enim substantia caeli, per hoc quod caret potentia ad non esse, habeat necessitatem ad esse, haec tamen necessitas sequitur eius substantiam. I nde. substantia eius iam in esse instituta, talis necessitas impossibilitatem non essendi inducit: non autem facit esse impossibile caelum non esse, in consideratione qua agitur de productione substantiae ipsius.

Similiter etiam virtus essendi semper, ex qua procedebat secunda ratio, praesupponit substantiae productionem. Unde, cum de productione

substantiae caeli agitur, talis virtus sempiternitatis argumentum sufficiens esse non potest.

Motus etiam sempiternitatem non cogit nos ponere ratio consequenter inducta. Iam enim patet 4 quod absque mutatione Dei agentis potest esse quod no\um agat non sempiternum. Si autem possibile est aliquid ab eo agi de novo, patet quod et moveri: nam novitas motus dispositionem voluntatis aeternae sequitur de motu non semper essendo.

Similiter etiam intentio naturalium agentium ad specieruin perpetuitatem, ex quo quarta ratio procedebat, praesupponit naturalia agentia iam producta. Unde locum non habet haec ratio nisi in rebus naturalibus iam in esse productis, non autem cum de rerum productione agitur. – I trum autem necesse sit ponere generationem perpetuo duraturam, in sequentibus ostendetur*.

Ratio etiam quinta, ex tempore inducta, aeter-

^π hocē *legimus cum* l>c Rubeis; non *omnes, sed ΦE expungunt*; nécessité* Ont I). ^ī» instituta) constituta I)\ 6. impossibilitatem *Ita* DECAVb; impotentialitntcm *celeri*.

⁸ ct moveri] moveri D. novitas *om* aDPc. ^υ perpetuitatem) aeternitatem \\\, proprietatem I\ i3 iam ont al).

'İ/V

nitatem motus magis supponit quam probet. Cum enim prius et posterius et continuitas temporis sequatur prius et posterius et continuitatem motus' secundum Aristotelis doctrinam^{l'}, patet quod idem instans est principium luturi et linis praeteriti quia aliquid signatum in motu est principium et finis diversarum partium motus. Non oportebit igitur omne instans huiusmodi esse, nisi omne signum in tempore acceptum sit medium inter prius et posterius in motu, quod est ponere motum sempiternum. Ponens autem motum non esse sempiternum, potest dicere primum instans temporis esse principium luturi et nullius praeteriti finem. Nec repugnat successioni temporis quod ponatur in ipso aliquod *mine* principium et non finis propter hoc quod linea, in qua ponitur punctus aliquis principium et non finis, est stans, el non fluens: quia etiam in motu aliquo particulari, qui etiam non est stans sed fluens, signari aliquid potest ut principium motus tantum et non ut finis; aliter enim omnis moins esset perpetuus, quod est impossibile.

Quod autem prius ponitur non esse temporis quam eius esse si tempus incoepit, non cogit

nos dicere quod ponitur tempus esse si ponatur non esse, ut sexta ratio concludebat. Nam prius quod dicimus antequam tempus esset, non ponit aliquam temporis partem in re, sed solum in imaginatione. Cum enim dicimus quod tempus habet esse *post non esse*, intelliginius quod non fuit aliqua pars temporis ante hoc nunc signatum: sicul, cum dicimus quod *supra caelum nihil est*, non intelligimus quod aliquis locus sit extra caelum qui possit dici supra respectu caeli, sed quod non est locus eo superior. Ltrobique autem imaginatio potest mensuram aliquam rei existenti apponere: ratione cuius, sicut non est ponenda quantitas corporis infinita, ut dicitur in *Phys.**, ita nec tempus aeternum.

Veritas autem propositionum quam oportet concedere etiam propositiones negantem, ex qua septima ratio procedebat, habet necessitatem ordinis qui est praedicati ad subiectum. I nde non cogit aliquam rem esse semper: nisi forte intellectum divinum, in quo est radix omnis veritatis, ut iti Primo * ostensum est.

Patet igitur quod rationes ex creaturis inductae non cogunt ad mundi aeternitatem ponendam.

I prius *Reinclpit* N. 5 idem) ideo sIJXV, iduo idem I\ ' qii. ij quo i if). i t non ense *Jta* «116; η«»η IV, c*»c aESXY, om l), *past* gempilcmuni Z, *jntc* nwlum W; G ont hom Poncn»... scnipilcmuin. i m Äic not >olt. cinte ponimr »»wih<». 5 quod uf m Pc. iI Lhrobiquc «uiemj I troque .luiem modo Γ).

Coniine llfxiii u F*<?ri ai·ioxisis

Secūdo loco, respondet ad r.itiones quac ex parte rerum tactarum sunt sumptae *.

1- *primum* enim dicit quod necessitas essendi quae est in creaturis, est necessitas ordinis. Talis autem necessitas non cogit ipsum cui inest semper fuisse. Quin enim non sequitur eius substantiam talis necessitas , ideo impossibilitatem non essendi inducit, subiecto iam constituto in esse: non autem aliter.

2. Sed contra hanc responsionem dubitatur. Videtur enim implicari contradictio cum dicitur quod necessitas essendi quac est in creaturis, est necessitas ordinis, non tamen sequitur substantiam rei. Nam ista necessitas essendi est necessitas ordinis quia est necessitas per ordinem ad causam formalem: scilicet aut quia ipsa res est forma tantum non in materia existens, aut quia forma implet totam capacitatum materiae, ut superius * patuit. Sud quod consequitur formam rei, consequitur eius substantiam, cum ibnna sit de substantia rei; ul in separatis a materia ipsa forma sil rei substantia. Ergo huiusmodi necessitas ordinis sequitur substantiam rui. Ergo repugnat quod sit necessitas ordinis huiusmodi, et non consequatur substantiam rei.

3. Respondetur dupliciter, supposita huius textus veritate. Primo, quod duobus modis aliquid consequi potest substantiam rei: scilicet, aut absolute consideratam; aut iam constitutam m esse. Quod consequitur primo modo, est de eius ratione aut propria passio. Et tale aeternaliter convenit rui secundum esse intellectuale, saltem secundum apprehensionem intellectus divini: in huiusmodi enim propositionibus est tantum necessitas ordinis praedicati ad subiectum; ista enim est aeternae veritatis, *Homo est rationalis*. et ista, *Homo est risibilis*, secundum naturam terminorum considerata. Quod autem consequitur secundo modo, non convenit rei aeternaliter nisi ipsa rus ab aeterno sit. – Cum ergo aliquid creatum habet necessitatem essendi in ordine ad formam, illa necessitas consequitur naturam secundo modo, scilicet ut iam constitutam in esse: quia sic constituta est in esse ul non habeat potentiam ad non esse. Non autem primo modo: ut necessarium sit essu aeternaliter illi convenire.

Responderi potest secundo, quod ista necessitas essendi consequitur quidem substantiam rei m genere causae formalis: non autem m genere causae efficientis, quasi scilicet res a >e habeat necessitatem essendi, et non ub diu causa efectiva; cum non habeat essu ex se, sed ab alio. Et ideo, posita substantia in actu, talis necessitas ipsam sequitur sicut effectus formalis suam formam consequitur. Non autem oportet ul res ab autumo sit: eo quod ex voluntate producentis eius esse dependeat, non autetn ex se effective necessitatem essendi habeat. Et sic palet nullam esse contradictionem.

Puto tamen textum hunc vitiatum esse*; ut ex cap. m 'C ;,r l. ut wxi. ad quae loca se remittit Sanctus Thomas, patere potest. Non enim debet habere, *non tamen eius necessitas sequitur eius substantiam* : sed sic, *eius tamen necessitas sequitur eius substantiam*. Et sic responsio clara remanet. Si enim necessitas substantiam sequitur, non potest rei convenire nisi ipsa substantia posita m actu. Et ideo ex ipsa non potest argui quod substantia non incocpcrii esse per agens divinum.

11. .Id *secundum*, dicit quod virtus essendi semper praesupponit substantiae productionum. Ideo consequentia non tenet.

Pro maiori intelligentia huius responsionis, sciendum, cx doctrina Sancti Thomae *Potentia*, q. m, a. t.;, ad 2, quod *nulla rirtus essendi aut operandi respicit praeteritum, sed praesens aut futurum: nihil enim habet virtutem ut aliquid fecerit, sed ut nunc aut in posterum aliquid Jaciat*. Ideo bene hic dicitur quod virtus essendi tsemper praesupponit substantiae productionem, el non arguit rei sempiternitatem.

e. Sed occurrit dubium. Quia virtus quac nunc est respectu alicuius praesentis aut futuri, potest esse eadem quae fuit causa eius quod nunc est praeteritum ; sicul potest essu quod cadum \irtus qua ignis calefacere polest lignum, calefecerit lapidum. Sic ergo virtus essendi respicere potest etiam praeteritum tanquam effectum iam productum ; verum enim est quod virtus quae dat nunc esse caelo formaliter ut dabit in futurum, dedit etiam esse in

• vu. tin. hin. parac

• Op.

Γ
S'
ft
C

P
ii
S'
f<
c
ri
P
ii
P

5'

p

k

l-

s

li

tx

f-

v

q

\$

c

v

<]

s

rl

e

t

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

praeterito. Et sic, si aliquid habet virtutem ut sit semper, sequitur quod per virtutem qua nunc est, etiam semper fuerit in praetento: res enim tandiu habet esse quandiu ciu> virtus essendi se extendit. Et sic per hanc respon- sionem non videtur argumento esse satisfactum.

3. Respondetur quod, licet virtus materialiter sumpta possit respicere praeteritum materialiter, quia videlicet per ipsant res aliqua producta fuit; non tamen \irtus formaliter sumpta, ut scilicet respicit *producibile*, praeteritum respicit formaliter, idest sub ratione producibilis per eam. Nihil enim habet virtutem ad producendum rem quae praete- riit; neque res praeterita producibilis rationem habere potest, ut scilicet produci possit id quod est praeteritum inquantum huiusmodi; et si aliquid per virtutem suam produxit in tempore praeterito aliquem effectum, tunc tempus quando produxit non erat praeteritum, sed praesens. Similiter non potest aliquid producere m tempore praecedente esse virtutis: oportet enim virtutem aut simul tempore esse cum effectu aut prius, non autem posterius. Ideo virtus essendi, ut productiva esse fonnaliter, non respicit esse ut praeteritum, sed ut praesens aut ut futurum: licet ipsa eadem forma esse possit a qua in tempore praeterito re» fuit, et nunc est ac in futurum erit; sed quando fuit causa essendi in tempore nunc nobis praeterito et virtuti, illud tempus praesens erat, non praeteritum. Ex quibus patet quod virtus oscnJi necessario praesupponit substantiae productionem: cum non possit virtus formae causare esse tanto aut tanto tempore nisi sit in actu in tempore in quo causât; non enim potest virtus causait quando non est, quia virru* praeteritum nullo modo respicit.

Cum ergo arguitur, *J'adcm virtus potest produxisse u/r- guid in praetentum quae nunc producit aliquid in prae- sent: aut in juturo producet. /rpo, \i aliquid habet vir- tutem ut sit semper, sequitur ut per virtutem qua nunc est, fuerit semper*: negatur consequentia. Et cum probatur quia tandiu res habet esse quandiu virtus essendi se ex-

tendit: dicitur quod hoc assumptum non probat conse- quentiam. Virtus enim semper essendi non sc extendit ad praeteritum, scilicet ut possit aliquid causare in tempore praeterito, sed tantum ad futurum. Ideo cx ipsa bene se- quitur quod habens talem virtutem, quantum est cx se, semper in futurum erit: non autem quod ab aeterno fuerit, nisi supponatur ipsam virtutem essendi ab aeterno luisse. Propter hoc bene inquit Sanctus Thomas quod, cum dc productione substantiae caeli agitur, talis virtus essendi sempiternitatis sufficiens argumentum esse non potest.

HI. Id *tertiam*, negat assumptum. \cc probatio valet quia, ut cx supra dictis patet, absque mutatione Dei agentis potest esse quod novum agat et non sempiternum.

/Id *quartam*, negat consequentiam. Quia naturalium agentium intentio ad specierum perpetuitatem praesup- ponit naturalia agentia iam producta.

Ad quintam, quae est Aristotelis, \ 111 *Phps.* *, negat assumptum. Ad cuius probationem, inquit quod magis sempiternitatem motus supponit quam probet. Quia non oportet omne instans esse principium et finem, nisi omne signum in tempore acceptum sit medium inter prius et posterius in motu, quod est ponere motum sempiternum. I nde ponens motum non esse sempiternum potest dicere primum instans temporis esse principium futuri et nullius praeteriti finem.

.Id *sextam*, quae etiam Aristotelis est negat assum- ptum. Ad cuius probationem, inquit quod, cum ponitur prius non esse tempus quam esse, h *prius* non ponit ali- quam partem temporis m re, sed solum in imaginatione. Ideo non sequitur quod, si ponitur tempus non esse, po- natur esse.

.Id *septimam*, dicilur quod ventas illarum propositio- num habet necessitatem ordinis praedicati ad subtectum. Ideo non cogit aliquam rem esse semper: nisi forte in intellectu divino, apprehendente \idhccet earum veritatem ab aeterno.

CAPITULUM TRIGESIMUM SEPTIMUM

SOLUTIO RATIONUM OUAE SUMEBANTUR EX PARTE PACTIONIS RERUM

5Êîfë4,SIvr autein ostendere quod nec ex parte productionis rerum aliqua ratio sumpta cogere possit ad idem*.

Communis enim philosophorum po- sitio ponentium *ex nihilo nihil fieri*, ex quo s prima ratio procedebat, veritatem habet secun- dum illud fieri quod ipsi considerabant. Quia enim omnis nostra cognitio a sensu incipit, qui singularium est, a particularibus considerationi- bus ad universales consideratio humana profecit. ¶ I nde principium rerum perquirentes particula- res factiones entium tantum consideraverunt, in- quirentes qualiter vel hic ignis vel hic lapis (iat. Et ideo primi, magis cxtrinsece quam oporteret fieri rerum considerantes, posuerunt rem fieri) solum secundum quasdam accidentales disposi- tiones, ut *rarum*, *densum*, et huiusmodi, dicentes per consequens fieri nihil esse nisi *alterari*, pro- pter hoc quod ex ente in actu unumquodque fieri intelligebant. - Posteriores vero, magis intrinsece

rerum factionem considerantes, ad fieri rerum secundum substantiam processerunt, ponentes quod non oportet aliquid fieri ex ente in actu nisi per accidens, sed per se ex ente in potentia. Hoc autein fieri, quod est entis cx qualicumque ente, est factio entis particularis: quod quidem fit inquantum est hoc ens, ut homo vel ignis, non autem inquantum est universaliter: ens enim prius erat, quod in hoc ens transmutatur. - Pro- funditis autem ad rerum originem ingredientes, consideraverunt ad ultimum totius entis creati ab una prima causa processionem: ut ex rationibus hoc ostendentibus supra * positis patet. In hac) <-ψ. »»>. autein processionem totius entis a Deo non est pos- sibile fieri aliquid ex aliquo alio praeiacente: non enim esset totius entis creati factio.

Et hanc quidem factionem non attigerunt primi Naturales, quorum erat communis sententia e.v *nihilo nihil jieri*. Vel, si qui eam attigerunt, non proprie nomen *factionis* ei competere considera-

4 positio} opinio YZ. 5 cx quo] cx qua TGPc. u n particularibus considerationibus] a particularium conditionibus Π; *scriptor mutat* a in cx; *etiam* NZ conditionibus. n perquirentes) conquérantes EGfr, conquirentes NYZsG. i ? rerum] rem aEWPC, res Y. i factionem) factiones DEG. ù entia om <xD\V, post particularis PJ. ; est hoc ens) cm hoc est d, est ens hoc P.

verunĭ, cum nomen */actionis* motum vel mutationem importet, in hac autem totius entis origine ab uno primo ente ĭntelligi non potest transmutatio unius entis in aliud, ut ostensum est. Propter quod nec ad Naturalem Philosophum pertinet huiusmodi rerum originem considerare: sed ad Philosophum Primum, qui considerat ens commune et ea quae sunt separata a motu. Nos tamen sub quadam similitudine etiam ad illam originem nomen *factionis* transferimus, ut dicamus ea *facta* quorumcumque essentia vel natura ab aliis originem habet.

Ex quo patet quod nec secunda ratio de necessitate concludit, quae ex ratione motus sumebatur. Nam creatio mutatio dici non potest nisi secundum metaphoram, prout creatum consideratur habere esse post non esse: ratione cuius aliquid ex alio fieri dicitur etiam eorum quae invicem transmutationem non habent, ex hoc solo quod unum eorum est post alterum, sicut *dies ex nocte*. Nec ratio motus inducta ad hoc aliquid facere potest: nam quod nullo modo est, non se habet aliquo modo; ut possit concludi quod, quando incipit esse, *alio modo se habeat nunc et prius*»

Ex hoc etiam patet quod non oportet aliquam potentiam passivam praecedere esse totius entis creati, ut tertia ratio concludebat. Hoc enitn est

necessarium in illis quae per motum essendi principium sumunt: eo quod motus est *actus existentis in potentia**. Possibile autem fuit ens creatum esse, antequam esset, per potentiam agentis, per quam et esse incoepit. Vel propter habitudinem terminorum, in quibus nulla repugnantia invenitur: quod quidem possibile *secundum nullam potentiam dicitur*, ut patet per Philosophum, in *Metaph.* * Hoc enim praedicatum quod est *esse*. J* £J, non repugnat huic subiecto quod est *mundus* vel *homo*, sicut *commensurabile* repugnat *diametro*: et sic sequitur quod non sit impossibile esse, et per consequens quod sit possibile esse antequam esset, etiam nulla potentia existente. In his autem quae per motum fiunt, oportet prius fuisse possibile per aliquam passivam potentiam: in quibus Philosophus. in *Metaph.* * hac utitur ratione. I.N'.*;

Palet etiam ex hoc quod nec quarta ratio ad propositum concludit. Nam fieri non simul est cum esse rei in his quae per motum fiunt, in quorum fieri successio invenitur. In his autem quae non fiunt per motum, non est prius fieri quod

Sic igitur evidenter apparet quod nihil prohibet ponere mundum non semper fuisse. Quod fides Catholica ponit: *Gena': In principio creavit Deus caelum et terram*. Et *Prov. viii* de Deo dicitur: *Antequam quicquam faceret a principio* etc.

ii essential cilich c f G. >3 hebet) lumit l'. i hnc kolbj ct »oh> hoc EG. ex hoc notum WY.
t necesarium] Verum GNYZ. 1S etiam) faltur citam IV. '» cum] i p./.. 21 quorum fieri) quorum tactione GZà, quibus Z.

Commentaria Ferrariensis

T^{h'uo} loco, respondetur rationibus sumptis ex parte factionis rerum '.

I. *Ad primum* enim dicitur primo, quod e.v *nihilo nihil Jieri* habet Veritatem in factione particulari, de qua philosophi considerabant: non nutem in productione loci entis.

Dicitur secundo, quod nomen *factionis* proprie isti universali rerum productioni non Convenit, cum tale nomen motum vel mutationem importet: licet ad illam originem per quandam similitudinem transferatur. ut dicamus ea *Jacta* quorum natura ab aliis originem trahit.

Advertendum autem, ut superius tangebatur, quod factio aliqua potest dici particularis dupliciter. In modo, per comparisonem ad primum et per se terminum factionis. Et sic dicitur factio particularis cuius primo et per se terminus est ens particulare: universalis autem, cuius primo et per se terminus est aliquod universale. – Alio modo, per comparisonem ad paries essentielles termini materialiter producti. Et sic dicitur factio particularis per quam non fiunt omnes partes termini, sed aliquae: universalis autem, per quam omnes rei partes producuntur.

Si primo modo accipiamus particularem factionem, creatio non est tactio particularis, sed universalis: quia esse absolute et illimitate sumptum est terminus formalis creationis primo et per se, non autem secundum aliquam particularem rationem sumptum. Si etiam accipiamus secundo modo, sic creatio non est factio particularis, sed universalis: quia per ipsam non producitur tantum forma rei, ut in aliis factionibus, quae materiam praesupponunt, accidit, sed omnes rei creatae partes, tam scilicet materia quam forma, producuntur. Ad hunc sensum inquit Sanctus Thomas creationem non esse particularem, sed universalem factionem.

II. *Ad secundum*, dicitur primo, quod creatio non est mutatio nisi secundum metaphoram.

Dicitur secundo, quod id quod nullo modo est, non se habet aliquo modo: ut possit concludi quod, quando incipit esse, *alio modo se habeat nunc et prius*. Ideo ratio non sequitur.

Considerandum, cum dicitur in argumento, *Omne quod de nullo incipit esse» non eodem modo se habet nunc et prius*, et quod omne tale oportet esse aliquo modo mutatum: quod hoc quod dico, *non eodem modo se habere nunc et prius*, licet quantum ad vocem negationem dicat, tamen quantum ad sensum potest accipi simpliciter negative; et potest accipi etiam affirmative. Si negative accipiatur, ad hoc ut aliquid non eodem modo se habeat nunc et prius, sufficit ut nunc modum aliquem habeat quem prius non habuit. Et sic quod nullo modo fuit ante hoc instans et in hoc instanti est, potest dici non eodem modo sc habere nunc et prius: si enim prius nullo modo erat, manifestum est quod non erat modo quo nunc est. Et sic. quod creatur non eodem modo se habet nunc et prius. Sed hoc non est idem quod *mutari*, accipiendo proprie mutationem. – Si autem accipiatur affirmative, tunc dicitur non eodem modo se habere nunc et prius quod nunc habet unum modum et prius habebat alium modum. Et hoc est proprie *mutari*: quod enim mutatur, a modo imperfecto ad perfectiorem tendit, aut e converso. Sed hoc non convenit nisi ei quod prius aliquo modo est: *quod enim nullo modo est*. ut inquit Sanctus Thomas. b, *non est alio modo*. Et sic, quod creatur non potest dici quod non eodem modo est nunc et prius, affirmative: non enim prius aliquo modo erat. Propter hoc Sanctus Thomas, respondendo, ut verum sensum in quo procedebat argumentum acciperet, negavit id quod creatur alio

• Ci. Comteo
c»p. xxxr. init
cap xxxii

* Cf. Comment.

ct Alio modo se habere nunc et prius: affirmative acci-
piendo quod in argumento negative, quantum ad vocem,
lucrat acceptum.

III. *Ad tertium*, dicitur quod ens creatum, antequam
esset, fuit possibile per potentiam agentis, vel propter ha-
bitudinem terminorum, non autem per aliquam poten-
tiam passivam in entibus: quia hoc in illis tantum neces-
sarium est quae per motum essendi principium sumunt.

.Id *quartum*, dicit quod in iis quae non fiunt per mo-
tum, non prius est lien quam esse: sed bene in iis quae
tiunt per motum. Êt ideo non oportet ut talia habeant
aliquod subiectum praeexistens.

Confir mât postremo Sanctus Thomas principale pro-
positum auctoritate Gc/j. i. *In principio creavit* etc.; et
Prov. vni. *Antequam quicquam /aceret* etc.

CAPITULUM TRIGESIMUM OCTAVUM

Irjgmcntum ex A 3<Sr at.

RATIONES QUIBUS QUIDAM CONANTUR OSTENDERE MUNDUM NON ESSE AETERNUM

r autem quaedam rationes a quibus-
im inductae ad probandum mundum
>n semper luisse, sumptae cx his.

Deum enim esse omnium rerum cau-
sam est demonstratum. Causam autem oportet s
duratione praecedere ea quae per actionem cau-
sae fiunt.

Item. Cum totum ens a Deo sit creatum, non
potest dici tactum esse e\ aliquo ente, et sic re-
linquitur quod sii tactum ex nihilo. Et per con-
sequens quod habeat esse post non esse.

\dhuc. Quia infinita non est transire Si autem
mundus semper fuisset, essent iam infinita per-
transita: quia quod praeteritum est, pertransitum
est: sunt autcm infiniti dies vel circulationes solis
praeteritae, si mundus semper fuit.

Praeterea. Sequitur quod infinito fiat additio:
cum ad dies vel circulationes praeteritas quotidie
de novo addatur.

Amplius. Sequitur quod in causis efficientibus
sit procedere in infinitum, si generatio fuit sem-
per. quod oportet dicere mundo semper existente:
nam filii causa est pater, et huius alius, et sic in
infinitum.

Rursus. Sequetur quod sim infinita: scilicet ¶
infinitorum hominum praeteritorum animae im-
mortales.

Hae autem rationes quia non usquequaque de
necessitate concludunt, licet probabilitatem ha-
beant. sufficit tangere solum, ne videatur fides '9
Catholica in vanis rationibus constituta, et non
potius in solidissima Dei doctrina. Et ideo con-
veniens videtur ponere qualiter obvietur eis per
eos qui aeternitatem mundi posuerunt.

Quod enim primo dicitur, agens de necessitate
praecedere effectum qui per suam operationem
fit. verum est in his quae agunt aliquid per mo-
tum: quia effectus non est nisi in termino motus;
agens autem necesse est esse etiam cum motus
incipit. In his autem quae in instanti agunt, hoc io

non est necesse: sicut simul dum sol est in puncto
orientis, illuminat nostrum hemisphaerium.

Quod etiam secundo dicitur, non est efficax.
Ei enim quod est c.v *aliquo aliquid fieri*, con-
tradictorium quod oportet dare si hoc non detur,
est *non* e.v *aliquo Jieri*: non autem hoc quod est
e.v *nihilo*, nisi sub sensu primi: ex quo concludi
non potest quod fiat post non esse.

Quod etiam tertio ponitur, non est cogens.
Nam infinitum, etsi non sit simul in actu, potest
tamen esse in successione. quia sic quodlibet in-
finitum acceptum finitum est. Quaelibet igitur cir-
culatio praecedentium transiri potuit: quia finita
fuit. In omnibus autem simul, si mundus semper
fuisset, non esset accipere primam. Et ita nec
transitum, qui semper exigit duo extrema.

Quod etiam quarto proponitur, debile est. Nam
nihil prohibet infinito ex ea parte additionem
fieri qua est finitum. Ex hoc autcm quod po-
nitur tempus aeternum, sequitur quod sit infini-
tum ex parte *ante*, sed linitum ex parte po.v/.-nam
praesens est terminus praeteriti.

Quod etiam quinto obiicitur, non cogit. Quia
causas agentes in infinitum procedere est impos-
sibile, secundum philosophos, in causis simul
agentibus: quia oporteret effectum dependere ex
actionibus infinitis simul existeitibus. Et huius-
modi sunt causae per se infinitae: quia earum
infinitas ad causatum requiritur. In causis autem
'9non simul agentibus, hoc non est impossibile,
secundum eos qui ponunt generationem perpe-
tuam. Haec autcm infinitas accidit causis: accidit
enim patri Sortis quod sit alterius filius vel non
filius. Non autem accidit baculo, inquantum mo-
vet lapidem, quod sit motus a manu: mox etenim
inquantum est motus.

Quod autem de animabus obiicitur difficilius
est. Sed tamen ratio non est multum utilis: quia
multa supponit . γ Quidam namque aeternitatem
io mundi ponentium posuerunt etiam humanas ani-

Cl. iam cap.

*fe.
;■ \i r i * \
*Xr *, i

4 enim on: D\V. 5 est *post* demonstratum I.GNZPc. 2S inhnitaj «itu *addunt* \X a fi praeteritorum omi xh\X. 38 line]
H,u Pc; *post* Ungere NZ *addunt* eas, nnn usquequaque *ita* WYiH&; usquequaque non Pc, non usquum a.\ *et* margo Z, nusquam
DÊG, nnn uoquaque N, minus quam Z.

5 quod] non NYZ, om PJ. 6 hoc] ex hoc i < i. om p. s p.>t /m \\.ΦNH\i; primum K. (quod antequam n.u siri primum Y,
primi *ceteri*. 22 terminus] fin I-G/. res (praeterita) Z. 2? secundum] r.-m secundum «DEY. oportet Λα ÊGKXYfr; oportet
ceteri. autcm] *au* enimr do Quidam *Renicipit* A *usque ad cap. 44*, 36ον cM idem. namque-. :?*. V 11 Quidam *hom* nm 11.

mas non esse post corpus. Quidam vero quod ex omnibus animabus non manet nisi intellectus separatus: vel agens, secundum quosdam; vel etiam possibilis, secundum alios. Quidam autem posuerunt circulationem in animabus, dicentes quod eadem animae post aliqua saecula in corpora revertuntur. Quidam vero pro inconuenienti non habent quod sint aliqua infinita actu in his quae ordinem non habent.

Potest autem efficacius procedi ad hoc ostendendum ex line divinae voluntatis, ut supra tactum est. Iunis enim dix inae voluntatis in rerum productione est eius bonitas inquantum per causata manifestatur. Potissime autem manifestatur divina virtus ct bonitas per hoc quod res liaea

praeter ipsum non semper fuerunt. Ex hoc enim ostenditur manifeste quod res aliae praeter ipsum ab ipso esse habent, quia non semper fuerunt. Ostenditur etiam quod non agit per necessitatem naturae et quod virtus sua est infinita in agendo. Iloc igitur convenientissimum fuit divinae bonitati, ut rebus creatis principium durationis daret.

Ex his autem quae praedicta sunt. \itare possumus diversos errores gentilium philosophorum. Quorum quidam posuerunt mundum aeternum. Quidam materiam mundi aeternam, cx qua ex aliquo tempore mundus coepit generari: vel a casu; vel ab aliquo intellectu: aut etiam amore aut lite. \b omnibus enim his ponitur aliquid praeter Dei aeternum. Quod fidei Catholicae repugnat.

2 omnibus tmi a\\Pr. 4 aulcinl vero DX, cnĭm G. ũ corpora) corpore PX S non o>n 3Ŭ. 9 quec] qui «. 12
ct bonitas A iotifj; bnniLu ct virtu*.
2 ostenditur mandeste) tnanilc%tc ipparct Pc. » igitur EGXZ6: nutem B, enun c/reri.

Commentaria Fei'rariensu?

QrANTfM ad tertium, ponuntur rationes a olentium demonstrare mundum non esse aeternum -. Et quia non sunt demonstrativae rationes» licet probabilitatem habeant. ideo ponuntur etiam rcspon&iones eorum qui aeternitatem mundi posuerunt: ne sideatur fides, quae ponit mundum incoepisse, in vanis rationibus constituta.

(arca hoc autem duo tacit Sanctus Thomas primo, ponit rationes inefficaces, ct vas solvit; secundo, pome quandam rationem quam ipse effie «ciorem putat .

1. Quantum ad primum, tangit sex rationes. Prima est» quia oportet causam durationonc praecedere effectum.

Secunda est. quia totum cib factum est cx nihilo. Et per consequens necesse est quod habeat esse post non esse.

Tenia est, quia essent infinita pertransita.

Quarta est, quia infinito fieret additio.

Quinta est. quia in causis efficientibus procederetur in infinitum.

Sexta est. quia essent infinitae animae.

Π. Sed ad *primam* harum, dicit assumptum verum esse in iis quae agunt aliquid pei motum: non autem in iis quae in instanti agunt.

Ad secundum, dicit quod id quod creatur fit r.v *nihilo*, idest, *non ex aliquo ente*. Ex hoc autem non sequitur quod fiat post non esse.

Circa istam responsionem, in qua videtur negare Sanctus Thomas id quod creatur fieri post non esse, adverte quod illud intelligitur secundum ordinem durationis, non autem secundum ordinem naturae. Xon enim quod creatur habet necessario esse post non esse posterioritate Jurationis: sed bene posterioritate naturae.

2. Sed Occurrit dubium. Quia illa quae habent inter sc ordinem naturae tantum, non autem durationis, sunt simul durationc. Si ergo non esse praecedit esse tantum natura, simul durationc erunt. Et sic eadem res simul erit et non erit.

Respondetur quod aliquid convenire alteri prius natura alio, dupliciter potest intelligi. I no modo, quia ab illo alio praesupponitur in subiecto, et necesse est illud praeintelligi in tali subiecto esse. Alio modo, quia, si subiectum sibi soli relinqueretur, illud sibi conveniret, non autem aliud. Quae habent ordinem naturae primo modo, sunt simul durationc: non autem quae habent talem ordinem secundo modo. Non esse autem dicitur convenire rei prius natura quam esse secundo modo, quia scilicet, si sibi relinqueretur, haberet non esse; non autem primo modo. Ideo ratio non sequitur.

111. *Ad tertium*, dicit quod essent quidem infinita quorum quodlibet esset pertransitum, quia esset finitum ; non autem omnia simul essent pertransita. quia transitus exigit duo extrema.

Ad quartum, dicit quod nihil prohibet infinito, ex c parte qua est finitum, lien additionem.

LZ *quintum*, dicit quod causas agentes in infinitum procede c u-t impossibile, secundum philosophos, in causis simul agentibus, quae dicuntur causae per se infinitae: non autem iu causis non simul agentibus, quae dicuntur infinitae per accidens.

2. Circa istam responsionem, advertendum quod aliud est dicere aliquam unam causam esse per se causam alicuius effectus : et aliud, plures causas unius effectus habere inter >u ordinem per se ct essentialem in causando talem effectum. Ad hoc enim ut aliquid sit per sc causa alterius, requiritur ut non possit effectus nisi ab illa causa procedere, loquendo de causa completa. Hoc modo Sortes c^t per se causa Platonis: quia non potest Plato nisi a Sorte generari. Ad hoc autem ut aliquae sint causae per sc et essentialiter ordinatae respectu unius effectus, requiritur quod secunda non causet nisi ut movetur a prima, ct quod omnes simul causent. Propter hoc, si essent infinitae unius causae effectus per sc et essentialiter ordinatae, oporteret infinitas actiones simul esse, a quibus dependeret effectus Hoc autem philosophi reputant impossibile. Ideo apud ipsos impossibile est aliquid dependere ab infinitis causis essentialiter ordinatis.

Si autem essent infinitae causae quarum una quidem esset per se causa alterius, sed tamen non haberent inter sc essentialem ordinem in causando aliquem effectum, telis infinitas per accidens se haberet ad causatum, ut dicit Sanctus Thomas. Et ideo nihil refert ad causatum huiusnwJi causas infinitas esse. Et hoc modo non inconvenit infinitum esse in causis agentibus. Licet enim unus homo generans habeat per se ordinem ad alium hominem generantem absolute, ut ille ad alium, et sic in infinitum, si generatio fuerit aeterna; non tamen omnes homines qui praecesserunt habent per se ordinum inter se ad hunc hominem generandum. Xon enim unus homo generat ut est ab illo alio genitus: quia etiam si non esset ab illo genitus, p ssct generare. Nec etiam omnes homines qui praecesserunt simul omnes agunt ad generationem huius: cum non omnes simul sint.

IV. .Id *sextum*, dicit quod non est multum utilis haec ratio: licet sit difficilis, ct ideo diversimode a diversis solvitur. Nam quidam posuerunt animam non esse post corpus. Quidam vero, quod non manet de animabus nisi intellectus, aut agens aut possibilis. Quidam autem posui runt animarum circulationem. Alii vero non habent pto inconuenienti esse infinitum m actu in iis quae ordinem non habent.

Adverte, cum inquit Sanctus Thomas ipsam rationem de infinitate animarum difficilem esse ct tamen non cs>e

• Cl. Commuât cap. xxxi, inll.

' Ci. n *.

• Cl *I Coa

• U utt.

*U-U97. *.

• An 3 (»ol

i\ hoc enim
-aetcr ipsum
pur fuerunt.
lecesMtatem
a in agendo,
vinae bono
tionis daret.
vitare pos-
isophorum.
aeternum.
e.x qua c\
ran: vel a
amore aut
lid praeter
repugnat.

D γλη

 ito, ci c]

citum pro-
, in cauw
infinite:
; dicuntur

uod aliud
m alicoim
here inter
alent effc-
i altcrim,
isa proa-
sortes ert
»i a Sorte
per <e d
equiritur
et quid
ac unius
iportcrtt
effatu*.
ÎO apud
i> amis

quidem
mt inter
im, Ulis
cit San-
iusmodi
finitum
enerans
em ab-
neratio
race»·
minem
ab illo
posset
unt -M-
omne*

\$ haec
·is sol-
ii cor-
is nisi
OSUC'
it pro
jincffl

oncal
l esji

multum utilem, quod hoc dicit quia, concessis omnibus
quae supponuntur ah hac ratione, scilicet multiplicari ani-
mas ad multiplicationem hominum, et esse animam im-
mortalem, ac etiam non dari infinitum in actu, quae omnia
videtur vera philosophia tenere, difficile est salvare quo-
modo mundus poSsit esse aeternus: sed tamen inutilis ratio
est, quia ea quae ipsa ratio supponit, non conceduntur ab
omnibus, aliqui enim unum negant, aliqui vero aliud; et
ideo parvae efficaciae apud ipsos philosophos est. Sed de
hac materia inferius, cap. i.x.xxi, latior sermo fiet.

^O«- V. Quantum ad secundum *, inducit rationem quam
ipse cificaciorem existimat: quia, scilicet, per hoc quod
res non semper fuerunt, potissime manifestatur divina bo-
nitas, quae est tinis divinae voluntatis, ct virtus divino.
Ostenditur enim manifeste per incoepiionem creaturarum
quod res aliae habent esse a Deo; el quod non agit de
necessitate naturae: et quod eius potentia est infinita. Con-
venientissimum etiam luit divinae bonitati ut rebus creatis
principium durationis daret.

2. Circa istam propositionem, *Finis divinae voluntatis
in rérum productione est vius bonitas inquantum per cau-
sata manifestatur*, advertendum quod duplicem sensum
habere potest. Primi), ut lv *inquantum* specified rationem
formalem divinae bonitatis per quam sit finis productionis
creaturarum. Et tunc esi sensus quod ipsa manifestatio
divinae bonitati· est ratio loimalis divinae bonitatis sub
qua habet quod sit finis. Id hic sensus est falsus: nec est
intentus j Sancto Thoma. Immo ipse, *de Patentia*, q. ni.
a. 15, ad l 1, de communicatione divinae bonitatis loquens,
inquit quod *communicatio bonitatis divinae non est ulti-
mus finis. sed ipsa bonitas ex cuius amore est quod Deus
eam communicare velit ' cum non agat quasi appetens
habere quod non habet sed quasi volens communicare
quod habet.*

Secundus sensus c t uf lv *inquantum* dicat conditionem
cuius quod producitur ct est volitum propter finem. Sensus
enim hoc modo est quod Deus vult creaturas propter bo-
nitatem suam inquantum manifestatur per ipsas sua bo-
nitas: ita quod nulla alia ratione vult creaturas in ordine
ad suam bonitatem nisi quia sunt eius manifestatis ac: ex
amore enim bonitatis suae vult eius communicationem el
manifestationem per creaturas. Sicut si diceremus quod
infirmus nulla alia ratione vult medicinam propter sani-
tatem nisi quia per ipsam sanitas causari potest: posse
enim causare sanitatem esset ratio ct conditio sc tenens
ex parte eius quod propter finem appetitur, non autem
esset ratio sanitatis ut est finis. Et hic sensus est verus
ct hic intentus. Cum enim Deus agat, *non ex appetitu
finis, sed ex eius amore*, ut dicitur *de Potentia*, ubi supra,
divina bonitas amata est ratio cl causa finalis propter quam
vult creaturas producere, inquantum in ipsa creaturarum
productione manifestatur divina bonitas, quam summe
amat: ita quod non vellet ipsam creaturarum productio-
nem nisi divinam bonitatem manifestarent: sicut et infir-
mus non vult medicinam nisi inquantum est causativo
sanitatis.

Ex ns OMMBi \$ quae praedicta sunt, deducit Sanctus
Thomas quod diversi errores philosophorum tolluntur,
ponentium aliquid aeternum praeter Deum, de quibus vi-
delicet l et \ IU *Physicorum* tractatur, et l *Caeli*.

VI. Praeter rationes supra dictas, quibus aliqui proba-
verunt mundum non semper fuisse, est ratio adducta a
Scoto, Secundo, d. i, q. in *, et a Capreolo, II *Sent.*, d. 1,
q· l *, quae talis est. Si tempus semper fuisset et semper
esset futurum, sequeretur quod *pars esset maior toto*. Iloc
est contra primum ct notissimum principium. Ergo etc.

Probatur consequentia. El supponitur quod tunc prae-
teritum et futurum erunt aequalia: quia utrumque erit in-
finitum. *Sit igitur meridies huius diei A, meridies vero
diei crastinae sit P. 'fune sic. Quocumque tempore prae-
teritum ad P est matus, futurum ad P est maius: quia
sunt aequalia. Sed futuro ad .1 praeteritum ad P est*

*maius Ergo futuro ad A futurum ad P est maius. Sed
futurum ad P est pars Juturi ad /I. Ergo etc – Probatur
minor principalis. Quodcumque tempus est maius praete-
rito ad l, est maius futuro ad .tr cum sint aequalia. Sed
praeteritum ad P est maius praeterito ad .1. Ergo est
maius futuro ad J.*

2. Pro huius rationis solutione, considerandum est quod
aequale, maius ct *minus* semper secundum terminos quan-
titarum accipiuntur dicitur enim una quantitas aequalis
alteri, quia termini cius terminos alterius non excedunt.
I nde ubi quantitates ponuntur non habere terminos, sicut
accidit in quantitatibus infinitis, ibi proprie non est aequa-
litas aut inaequalitas. Possunt tamen aliquo modo dici
aequales aut inaequales quantitates infinitae cx una parte
tantum, si comparentur secundum cam partem in qua sunt
finitae: non autem si comparentur secundum partem cx
qua ponuntur infinitae.

Considerandum secundo quod, si debet huiusmodi fieri
comparatio, oportet ut cx eadem parte accipiantur ct ma-
gnitudines ct termini: scilicet aut ex parte principii, aut
ex parte linis. Nam si accipiantur duae lineae quarum una
sit infinita versus orientem, altera vero sit infinita versus
occidentem, terminenturque ad medium mundi, ipsae non
dicentur aequales: quia illud medium non est terminus
utnusque eodem modo, sed unius est principium, alterius
vero finis. Sed bene, si accipiantur duae infinitae cx parte
orientis, el terminatae ad paria puncta versus occidentem,
possent aliquo modo aequales dici. Similiter ergo, si
duo tempora infinita ponantur, unum a parte *ante*, aliud
vero a parte *post*, hed jd idem instans terminentur, non
poterunt dici aequalia: sed bene si ambo fuerint e.x eadem
parte infinita el cx eadem finita.

\d rationem ergo, negatur consequentia. Ad cuius pro-
bationem, negatur hoc suppositum, quod est rationis fun-
damentum, scilicet quod tempus praeteritum cl tempus
futurum, quorum quodlibct ponitur infinitum, sint ae-
qualia: et consequenter quod maius uno sit etiam maius
altero; cl quocumque unum est maius, alterum sit maius.
Xam in illis non accipiuntur termini e\ eadem parte, ut
possit fieri comparatio secundum aequale aut inaequale.

L Sed occurrit dubium circa id quod dictum est, tem-
pora c\ eadem parte linita, si ad idem instans terminentur,
esse aequalia. Sic enim videtur quod in tempore infinito
a parte *ante* dies sint aequales annis: cum ad idem ter-
minentur. Hoc autem nullus diceret.

Respondetur quod dies et anni dupliciter accipi pos-
sunt : uno modo, accipiendo tempus annorum per modum
unius continui, el similiter tempus dierum: alio modo,
utrumque per modum discreti accipiendo, secundum quod
ipsum tempus continuum existens per dies ei annos di-
viditur. Primo modo, non est inconveniens dies esse ae-
quales annis: immo tempus dierum et annorum est idem.
Secundo modo, dies sunt aliquid maius quam sint anni,
et non sunt illis aequales. Sicut in una et eadem linea
partes cubitales Mint plures quam sint bicubitales, si utra-
que per modum quantitatis discretae accipiantur: sed si
accipiantur per modum continui, sunt una et eadem quan-
titas. Ut enim inquit Sanclus Thomas Tertia, q. x. 3, ad 3,
*licet infinito in aliquo ordine non sit maius in illo or-
dine. potest tamen illo accipi maius extra illum ordinem.*
Et sic. licet in ordine mensium non sit aliquid maius men-
sibus infinitis, tamen infinitum in ordine dierum est ali-
quid maius infinitis mensibus, et dies infiniti sunt plures
mensibus infinitis.

(mm autem dicitur quod terminantur ad eundem ter-
minum: dicitur quod non est verum, inquantum sunt di-
screta. Xam eorum finis, ut sic, non est instans, sed unitas.
I nde in ordine mensium, unitas illius mensis qui est ul-
timus, esi terminus. In ordine autem dierum, terminus est
ille unus dies qui est ultimus, sive unitas eius.

Cetera quae in hae materia facium difficultatem, vide
apud Capreolum, loco praeallegato.

CAPITULUM TRIGESIMUM NONUM

A 38 r .l 25.

OL’OD DISTINCTIO RERUM NON EST A CASU

* Cl. c»p. . xpetmtis aurem his quae ad rerum pro-
ductionem pertinent, restat prosequi ea
quae sunt considerata in rerum di-
stinctione *. In quibus primo oportet
ostendere quod rerum distinctio non est a casu.

Casus enim non contingit nisi in possibilibus
aliter se habere: quae enim sunt ex necessitate
et semper, non dicimus esse a casu. Ostensum
est autem supra quasdam res creatas esse in
quarum natura non est possibilitas ad non esse: »
sicut sunt substantiae immateriales, et absque
contrarietate. Substantias igitur eorum impossi-
bile est esse a casu. Sunt autem per suam sub-
stantiam ab invicem distinctae. Earum igitur di-
stinctio non est a casu.

Amplius, Cum casus sit tantum in possibilibus
aliter se habere.: principium autem huius possi-
bilitatis est materia, non autem forma, quae magis
determinat possibilitatem materiae ad unum; c.i
quorum distinctio est a forma, non distinguuntur
casu: sed forte ea quorum distinctio est a ma-
teria. Specierum autem distinctio est a, na:
singularium autem eiusdem speciei a materia.
Distinctio igitur rerum secundum speciem non
potest esse a casu: sed torte aliquorum indivi-
duorum casus potest esse distinctix iis.

Adhuc. Cum materia sit principium et causa
rerum casualium, ut ostensum est, in eorum fa-
ctione potest esse casus quae ex materia gene-
rantur. Ostensum est autem supra i: quod prima
rerum productio in esse non est ex materia. In
ea igitur casus locum habere non potest. Oportet
autem quod prima rerum productio cum distin-
ctione fuerit: cum multa inveniantur in rebus
creatis quae neque ex invicem generantur, neque
ex aliquo uno communi, quia non conveniunt
in materia. Non est igitur possibile quod rerum
distinctio sit a casu.

Item. Causa per se prior est ea quae est per
accidens. Si igitur posteriora sint a causa per se
determinata, inconveniens est dicere priora esse
a causa per accidens indeterminata. Distinctio
autem rerum praecedit naturaliter motus et ope-
rationes rerum: determinati enim motus et ope-
rationes sunt rerum determinatarum et distincta-
rum. Motus autem et operationes rerum sunt a
causis per se et determinatis: cum inveniantur
aut semper aut in pluribus ex suis causis eodem
modo procedere. Ergo et distinctio rerum est a

causa per se et determinata: non a casu, quae
est causa per accidens indeterminata.

Xmplius. Cuiuslibet rei procedentis ab agente
per intellectum et voluntatem, forma est ab agente
intenta Ipsa autem universitas creaturarum Deum
habet auctorem, qui est agens per voluntatem et
intellectum, ut ex praemissis * patet. Nec in vir-
tute sua defectus aliquis esse potest, ut sic defi-
ciat a sua intentione: cum sua virtus sit infinita,
» ut supra ostensum est. Oportet igitur quod'l-
lui.ªa univu.sj sit a Deo intenta et volita. Xon
est igitur a casu: casu enim esse dicimus quae
praeter intentionem agentis sunt. Forma autem
universi consistit in distinctione et ordine panium
K eius. \«.n est igitur distinctio rerum a casu.

Adhuc Id quod est bonum et optimum in
eifev.tu. est finis productionis ipsius. Sed bonum
et optimum universi consistit in ordine partium
cuius ad invicem, qui sine distinctione esse non
poust: per hunc enim ordinem universum in sua
totalitate constituitur, quae est optimum ipsius.
Ipse igitur <>rdo panium universi et distinctio
carum est tinis productionis universi. Non est
igitur distinctio rerum a casu.

Ilanc autem veritatem Sacra Scriptura profi-
tetur: ut patet (*ien.* t, ubi. cum primo dicatur, *lit
principio creari! Dens caelum et terram*, subiungit,
Distinxit Deus lucem a tenebris, et sic de aliis: ut
non solum rerum creatio, sed etiam rerum distin-
ctio a Deo esse ostendatur, non a casu, sed quasi
bonum et optimum universi. I nde subditur: *lidtt
Deus cuncta quae Jecerat, et erant ralde bona*.

Per haec autem excluditur opinio antiquorum
Naturalium ponentium causam materialem solum
et unam, ex qua omnia fiebant raritate et densi-
tate i. Hos enim necesse est dicere distinctionem
rerum quas in universo videmus, non e.\ ali-
cuius ordinante intentione provenisse, sed ex ma-
teria fortuito motu.

Similiter ctiam excluditur opinio Democriti et
Leucippi ' ponentium infinita principia materialia, 'e
scilicet indivisibilia corpora eiusdem naturae sed
differentia figuris, ordine et positione, ex quorum
concursu - quem oportebat esse fortuitum, cum
causam agentem negarent - ponebant esse diver-
sitatem m rebus, propter tres praedictas atomo-
rum differentias, scilicet figurae, ordinis et posi-
tionis: unde sequebatur distinctionem rerum esse
fortuitam. Quod ex praemissis patet esse falsum.

¶ I Invicem Z; «d invicem EGN\ cf foj/ dintinetne ceteri. 19 ea; et autem iNZIT. uo a forma ZMV; forma. :t casu I);
¶ I < a m. j materi.l D.x. 2? mrte om NYZ. potescj non potest a. dbifactlyus) distinctu* i N7P. c sdnetius G, -
«linitio iN. 43 motus et operationes (motum et operationem p/\) Λ λo/μ<; motum et operationes ceteri.
¶ I non; non autem C. et non Pd. quae (cf. 3u.; iUı) qui \ IV. 2 indeterminata) et indeterminata D\\ ; N habet: non (autem a auu
qUftc est a cusu .</1/0.1 rjs.) dcterminntn. 12 e«se hic Λ solus; post dicimus» ¶ I t agentis sunt EGXY; (quod praeter intentionem) aeentis
est NZ, *unt agentı* ceteri. i5 rerum Pc; carum Y, eius I), eorum ceteri. 19 eius D; ipsius. 2.5 carum) eorum aXYZ» 2\$ Di-
stinxit) Divisit GNPc. ?o ostendatur) videatur D. 3q solum et) solum D» solam ci Pc. 36 Ilo* GsEblV; Hoc pN, Hos ceteri. dicere I
habere D. -x ordinante) nrdin te E. ordinata Z, ordinantis Y Np. 41 Leucippi) Lcusippi D, euhps» H, Lcucipi N, l.culinppi X. .p ordini
et poutione \ solus; positioned ordine. .p ponebant) ponebat Λ casu. 46 tres om a()IV. post praedictas IV. atomorum om EGNYZ,

Commen tarius Perrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de rerum productione, nunc de rerum ipsarum distinctione determinat. 3. n. minatur. (urca hoc autem duo facit: primo, removet philosophorum opiniones; secundo, veritatem declarat, capitulo XLV.

Quantum ad primum, ponit sex conclusiones, quarum prima in hoc capite ponitur, reliquae vero in sequentibus.

1. Prima ergo conclusio est: *Herum distinctio non est a casu, tanquam videlicet praeter agentis intentionem evenierit.*

Probatur primo. Sunt quaedam substantiae in quarum natura non est possibilitas ad non esse. Urgo tales non sunt a casu. Ergo nec earum distinctio a casu erit. – Probatur prima consequentia. Quia casus non contingit nisi in possibilibus aliter se habere, ut patet II *Physicorum* *. – Secunda etiam patet. Quin tales substantiae sunt per suam substantiam distinctae: idest, ex propriis earum rationibus distinctionem habent.

Secundo. (Iasus est tantum in possibilibus aliter se habere. Ergo distinctio quae est a materia forte poterit esse a casu: non autem distinctio quae est a forma. Sed distinctio specierum est a forma; singularium autem eiusdem speciei a materia. Ergo distinctio secundum speciem non est a casu: sed forte aliquorum individuorum casus est distinctivus. Ergo eum. Patet prima consequentia. Quia principium illius possibilitati» est materia, non autem forma, quae determinat possibilitatem materiae ad unum.

Advertendum circa illud quod inquit Sanctus Thomas, casum fortassis aliquorum individuorum posse esse distinctivum, quod non dixit *individuorum* absolute, sed *aliquorum individuorum*: quia in individuis incorruptilibus, cuiusmodi sunt animae intellectivae et alia huiusmodi, si sunt aliqua alia incorruptibilia solo numero in eadem specie distincta, non potest versus casus, sed tantum in corruptilibus.

Addidit autem *forte*: quia non est absolute verum quod distinctio individuorum corruptibilium sit a casu; sed a casu potest dici esse distinctio individuorum monstruosorum, inquantum illa praeter intentionem naturae proveniunt. Quia tamen etiam monstra non sunt omnino contra naturae intentionem, quia saltem secundario sunt a natura intenta; ideo sub dubio relinquit utrum sit a casu eorum distinctio, inquiens quod *forte casus est aliquorum individuorum distinctivus.*

II. *Tertio.* Prima rerum productio non est ex materia. Ergo in ipsa casus esse non potest. Sed oportuit in ipsa esse rerum distinctionem: cum multa sint in rebus creatis quae neque ex invicem, neque ex aliquo uno communi in quo convenient, generantur. Ergo etc. – Patet prima consequentia. Quia in eorum tantum factione potest esse casus quae ex materia generantur.

Adverte quod duo removet Sanctus Thomas secundum quae posset aliquis dicere in prima productione rerum distinctionem non fuisse, scilicet dicendo: – aut quod fuit unum tantum productum, ex quo aliud posterius ab eo distinctum est productum a casu, puta si fuisset tantum

aer productus, ex quo postmodum ignis emergerit; aut quod luit unam materia producta, ex qua plura postea distincta pullularunt. Itrumque horum removet per hoc quod sunt inulta quae non generantur ex invicem, per quod excluditur primum dictum; neque ex aliquo uno communi, propter quod excluditur secundum. Caelum enim est haec interiora, aut etiam intelligenciae, quae non conveniunt in materia, neque ex invicem neque ex communi materia generantur.

III. *Quarto.* Distinctio rerum naturaliter praecedit motus operationes rerum: determinati enim effectus sunt determinatarum rerum distinctarum. Sed motus est operationes rerum sunt a causis per se est determinatis, I igitur et distinctio. Ergo etc. – Patet consequentia. Quin, cum causa per se prior sit causa per accidens, inconveniens est dicere posteriora esse a causa per se. priora autem esse a causa per accidens.

Quinto. I nivei-ita- creaturarum est a Deo agente per intellectum est voluntatem, in cuius virtute defectus est non potest. Ergo forma universi est a Deo intenta et volita. Ergo et rerum distinctio. – Probatur prima consequentia. Quia cuiuslibet rei procedentis ab Agente per intellectum et voluntatem, forma est ab agente intenta: (supple) nisi forte esset defectus in virtute, ut posset deficiat a sua intentione. – Secunda etiam patet. Quia forma universi consistit in distinctione est ordine partium.

I. *Sexto.* (habet partium universi est distinctio earum est tinis productionis universi. Ergo etc. – Consequentiam habet Sanctus Thomas pro manifesta; quia de ratione tinis, inquantum huiusmodi, est quod sit intentus. Antecedens vero probatur. Quia id quod est bonum est optimum in effectu. est tinis productionis ipsius. Optimum autem universi consistit in ordine est distinctione partium eius. Ergo etc.

Adverte quod duplex est linis: scilicet operationis. est operantis. Finis operationis (idest, propter quem est operatio) est optimum quod per operationem producitur. Et tale est intrinsecum effectui, vehili eius forma. Et sic productionis universi tinis est totalitatis eius, quae in ordine est distinctione partium consistit. Linis autem operati est aliquid quod operans ex effectu producto intendit: sicut domicilicator, producendo domum, intendit habitationem. Et talis finis non est optimum quod sit in effectu producto, sed est aliquid extrinsecum ab effectu. Hoc modo ordo partium universi non est linis in productione universi, sed bonitas divina, ex cuius amore Deus creaturam produxit, ut ipsa bonitas manifestetur. – In hac ergo ratione loquitur Sanctus Thomas de fine operationis, non autem de fine operantis, ut patet.

Confirmatur conclusio auctoritate *Genesis* i. Excluditur autem ex hoc opinio antiquorum Naturalium ponentium tantum causam materialem, ex qua dicebant omnia heri raritate et densitate.

Similiter Democriti et Leucippi excluditur opinio ponentium infinita principia materialia, scilicet indivisibilia corporo eiusdem naturae, differentia autem figuris, positione est ordine, sed causam agentem negantium.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM

A 38 v a 14.

QUOD MATERIA NON EST PRIMA CAUSA DISTINCTIONIS RERUM

ex hoc autem ulterius apparet quod rerum distinctio non est propter materiae diversitatum sicut propter primam causam.

Ia materia enim nihil determinatum provenire

potest nisi casualiter: eo quod materia ad multa possibilis est: ex quibus si unum tantum proveniat, hoc ut in paucioribus contingens necesse est esse; huiusmodi autem est quod casualiter evenit, et praecipue sublata intentione agentis.

• («p. prae».

Ostensum est autem quod rerum distinctio non est a casu. Relinquitur igitur quod non sit propter materiae diversitatem sicut propter primam causam.

Adhuc. Ea quae sunt ex intentione agentis, non sunt propter materiam sicut propter primam causam. Causa enim agens prior est in causando quam materia: quia materia non fit actu causa nisi secundum quod est mota ab agente. Inde. si aliquis effectus consequitur dispositionem materiae et intentionem agentis, non est ex materia sicut ex causa prima. Et propter hoc videmus quod ea quae reducuntur in materiam sicut in causam primam, sunt praeter intentionem agentis: sicut monstra et alia peccata naturae. Forma autem est ex intentione agentis. Quod ex hoc patet: agens enim agit sibi simile secundum formam; el si aliquando hoc deliciat, hoc est a casu propter materiam. Formae igitur non consequuntur dispositionem materiae sicut primam causam: sed magis e converso materiae sic disponuntur ut sint tales formae. Distinctio autem rerum secundum speciem est per formas. Distinctio igitur rerum non est propter materiae diversitatem sicut propter primam causam.

Amplius. Distinctio rerum non potest provenire ex materia nisi in illis quae ex materia praeexistente fiunt. Multa autem sunt ab invicem distincta in rebus quae non possunt ex praeexistente materia fieri: sicut patet de corporibus caelestibus, quae non habent contrarium, ut eorum motus ostendit. Xon igitur potest esse prima causa distinctionis rerum diversitas materiae

hem. Quaecumque habentia sui esse causam distinguuntur, habent causam suae distinctionis: unumquodque enim secundum hoc fit ens secundum quod iit unum in se indivisum et ab aliis distinctum. Sed si materia sui diversitate est causa distinctionis rerum, oportet ponere materias in se esse distinctas. Constat autem quod materia quaelibet habet esse ab alio, per hoc quod supra ostensum est omne quod qualitercumque est, a Deo esse. Ergo aliud est causa distinctionis in materiis. \<n igitur prima causa distinctionis rerum potest esse diversitas materiae.

\dhuc. Cum omnis intellectus agat propter bonum, non agit melius propter vilius, sed e converso; et similiter est de natura. Omnes autem res procedunt a Deo per intellectum agente, ut ex supra dictis patet. Sunt igitur a Deo viliora propter meliora, et non e converso. Forma autem nobilior est materia: cum sit perfectio el actus eius. Ergo non producit tales formas rerum propter tales materias, sed magis tales materias produxit ut sint tales formae. Non igitur distinctio specierum in rebus, quae est secundum formam, est propter materiam: sed magis materiae sum creatae diversae ut diversis formis con-

- J H'''

Per hoc autem excluditur opinio Anaxagorae ponentis infinita principia materialia, a principio quidem commixta in uno confuso, quae postmodum intellectus separando rerum distinctionem constituit: et quorumcumque aliorum ponendum diversa principia materialia ad distinctionem rerum causandam.

iS hoc *pr. loco* A *wins; om.* hi consequuntur) sequuntur aDWPr, sequitur X. 30 Distinctio) Dchnilio «. Π omne] scdfcct *addit* V; *cf. var. nq.* t> i Deo cs«c om D, a Deo est a\VV. n in m tttrii-» NY; materialis EG, matefiis *ceteri.* »5 ct similiter *vel* ct simile A; ct similiter EGXZh, similiter *ceteri.* 16 agente X; agentem. S« rerum distinctionem A *olus; om.*

Commentaria Ferrariensis

• Cf. Comment, cjp. pracc., inir.

Secunda conclusio est *: *Distinctio rerum non est propter materiae diversitatem sicut propter primam causam.* Ubi advertendum quod haec conclusio ponitur non tantum contra ponentes solam causam materiale, sed etiam contra ponentes cum materia causam efficientem, volentes tamen quod distinctioni rerum praesupponatur materia, cx qua primo in rebus causetur distinctio.

1. *Arpuitnr autem primo contra hanc opinionem sic.* Ex materia nihil potest provenire nisi casualiter. Sed distinctio rerum non est a casu. Ergo etc. – Probatur maior. Quia, cum materia ad multa possibilis sit, quod ad unum determinetur, hoc ut in paucioribus accidit. Iluiusmodi autem est quod casualiter accidit: praecipue sublata intentione agentis.

Advertendum pro hac ratione, cum dicitur ex materia nihil posse provenire nisi casualiter, quod hoc intelligendum est de eo quod a materia tanquam a prima causa provenit: non autem de eo quod provenit ex materia secundum agentis dispositionem. Si enim ponatur prima causa ipsa materia, ipsa erit causa semota etiam intentione agentis, saltem secundum modum intelligendi. Ideo, cum ipsa sit ad multa indifferens secundum se, quod unum determinatum ex ipsa proveniat, non erit nisi ut in paucioribus et a casu; quia ex nulla agentis intentione provenit.

11. *Secundo.* Formae non sequuntur dispositionem materiae sicut primam causam, sed magis e converso materiae sic disponuntur ut sint tales formae. Ergo nec distinctio specierum. - Patet consequentia. Quia distinctio

rerum secundum speciem est per formas. – Probatur antecedens. Quia forma est cx intentione agentis. Ea autem quae sunt ex intentione agentis, non sunt ex materia tanquam cx prima causa. Ium quia causa agens est prior in causando quam materia. Ium quia videmus ea quae in materiam ut in primam causam reducuntur, ut monstra, esse praeter intentionem agentis.

\dverte, cx I\ *Sent.*, d. xxxvi, q. i, i, ad 2, quod monstra, licet sint praeter primam intentionem naturae agentis, *non tamen sunt contra secundam intenttonein. Quando enim non potest natura ad maiorem perfectionem perducete. perducit ad minorem*, et ad eam quam potest.

2. Sed occurrit dubium circa hoc quod dicitur: *formas non sequi dispositiones materiae, sed mapis e converso.* Xam secundum doctrinam Sancti Thomae \ materia signata est principium individuationis in rebus materialibus. \xjV. ?■, Ergo formae distinguuntur quia recipiuntur in diversis materiis. Ergo formae sequuntur dispositiones materiae.

Responderi potest primo, quod Sanctus Thomas hoc loco loquitur de distinctione formali ct specifica, quo modo distinguuntur partes essentiales universi: non autem de distinctione materiali.

Secundo responderi potest quod formae quidem accipiunt individuationem, sive etiam distinctionem, ex materia signata: et ideo exigunt ut habeant materias dispositas et proportionatas. Xon autem idcirco exigitur ut sequantur dispositiones materiae tanquam primas causas distinctionis, et ut ordinatum ad finem sequitur linis dispositionem.

§ui es* caesa-
uae difflincti :
i hoc līi «B
indivisum «
sui diveniutt
let ponere tr*..
autem quod -
lio, per ha
l qualitercit:..
auMi distincti
tusa distinet:
iteriae.
us agat props
vilius, sed t v//..
, Oinncs «fc
ctum agente,
ur a Dtosii i
trso. Fonru;..
sit perit,..
ales form..
nagis tales ih-
lae. Non ..
e est seeurc*
;d magi- mt..
rsis formis

tio Atuu.
ilia, a princp
. quae posta-
i distinctive
liorum poar-
.l distineri@

> EG.
an A «>»; <

i. - Prc&r ;
U-ntis. u ûù-
MJDt « ii'o
ia e:..
iJcffiIB α
itur, uu./....

iJ ., quod Ei
QaiUTAC
ionan. Qu'J-

quim prtai
didtur;
ip < i :..
ic ., flttîr i ¶
'US BUtalt-
nur in £-sû '
liene* nu r-
us Ttesr ' <
apedfa, <'
rsi: non.. *

idc quides K*
tiwiem, d **
stria &*»■
ur u!
as dtevî<-
di<jx\$:vo£.

Immo, quia agens intendit producere formam limitatam et inditiduatani, disponit materiam ut sit proportionata formae taliter limitatae.

I nde negatur prima consequentia, si inferatur Je prima causa distinctionis formarum: licet sit vero, loquendo Je causa secundaria. Agens enim est prima causa individua- nonis, quia intendit producere formam singularem et in- dhiduatam: materia autem est secundaria causa, inquan- tum agens, intendens sua actione producere hanc formam, disponit materiam ut sit conveniens pro tali forma. - Cum autem infertur. *Ergo formae sequuntui dispositions ma- teriae*, conceditur, si sil sensus dc ordine quo tinis se- quitur ea quae sunt ad tinem secundum ordinem exacu- tionis: negatur autem sequela dc ordine quo ordinatum ad fmem sequitur tinem secundum ordinem intentionis agentis.

111. *Tertio*, Nulla sunt ah invicem distincta in rebus quae non possunt c\ praeexistenti materia fieri. Ergo etc. Patet consequentia. Quia distinctio rerum non potest ex materia provenire nisi in illis quae ex praeexistenti ma- teria fiunt.

Quarto, Supponitur, si materia sit causa distinctionis, quod oportet ponere materias in sc esse distinctas. Tunc sic. Aliquid aliud est causa distinctionis materierum: quia

CAPITULUM QUADRAGESIMUM PRIMUM

A 38 v hi6.

QUOD DISTINCTIO RERUM NON EST PROPTER CONTRARIE!ATEM AGENTIUM

x praemissis etiam ostendi potest quod causa distinctionis rerum non est diver- ESraf sitas. aut etiam contrarietas agentium. gj enjni diversi agentes e\ quibus procedit rerum diversitas, sunt ordinati ad invi- cem. oportet quod huius ordinis sil aliqua una causa: nam multa non uniuntur nisi per aliquod unum. Et sic illud ordinans est prima causa et una distinctionis rerum. Si vero diversi agentes non sint ad invicem ordinati, concursus eorum ad diversitatem rerum producendam erit per ac- cidens. Distinctio igitur rerum erit casualis. Cuius contrarium supra ♦ ostensum est.

Item. A diversis causis non ordinatis non pro- cedunt effectus ordinati, nisi forte per accidens: » diversa enim, inquantum huiusmodi. non faciunt unum. Res autem distinctae inveniuntur habere ordinem ad invicem non casualiter: cum ut in pluribus unum ab alio iuvetur. Impossibile est igitur quod distinctio rerum sic ordinararum sit »»el conservari appetit; signum autem est, quia propter diversitatem agentium non ordinatorum.

Amplius. Quaecumque habent causam suae distinctionis, non possunt esse prima causa di- stinctionis rerum. Sed si plura agentia ex aequo accipiantur, necesse est quod habeant causam »t et aliud malum. suae distinctionis: habent enim causam essendi. cum omnia entia sint ab uno primo ente, ut su-

habent causam sui esse; quae autem, habentia sui esse causam, distinguuntur, habent et causam suae distinctionis. Eigo prima causa distinctionis rerum non potest esse di- versitas materiae.

Quinto. Omnes res procedunt a Deo per intellectum agentem. Igitur sunt a Deo viliora propter meliora. Ergo materias produxit propter tonnas, et non e converso. Ergo distinctio specicrum in rebus, quae est per formas, non est propter materiam, sed magis materiae sunt creatae di- stinctae ut diversis formis conveniant. - Probatur prima consequentia. Quia tam intellectus quam natura agit vilius propter melius, ct non e converso: cum agat propter bo- num. - Secunda etiam patet. Quia forma est nobilior materia.

Per hoc autem, inquit Sanctus Thomas, opinio Ana- xagorae excluditur.

Ubi advertendum quod, licet \naxagoras posuerit cau- sam agentem, voluit tamen ut distinctio partium materia- lium praeexigeretur distinctioni rerum, ita quod prima causa distinctionis in rebus esset distinctio illarum panium materialium: quasi agens non posset distinctas res pro- ducere nisi distinctae illae partes naturales praeexisterent. Quod sane esse falsum, ex praecedentibus rationibus est ostensum.

¶ Et nota quod ad hoc ostendendum quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, non sufficit ostendere quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, sed etiam quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium.

¶ Et nota quod ad hoc ostendendum quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, non sufficit ostendere quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, sed etiam quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium.

¶ Et nota quod ad hoc ostendendum quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, non sufficit ostendere quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, sed etiam quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium.

¶ Et nota quod ad hoc ostendendum quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, non sufficit ostendere quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, sed etiam quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium.

¶ Et nota quod ad hoc ostendendum quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, non sufficit ostendere quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, sed etiam quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium.

¶ Et nota quod ad hoc ostendendum quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, non sufficit ostendere quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium, sed etiam quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium.

pra ostensum est: idem autem est causa essendi .>p. »». alicui et distinctionis eius ab aliis, sicut ostensum est *. Non potest igitur esse prima causa distin- .o>P pa- ctionis rerum diversitas agentium.

hem. Si diversitas rerum procedat a diversi- tate vel contrarietate diversorum agentium, ma- xime hoc videtur, quod et plures ponunt, de contrarietate boni et mali, ita quod omnia bona procedant a bono principio, mala autem a malo: » bonum enim et malum sunt in omnibus gene- ribus. Non potest autem esse unum primum prin- cipium omnium malorum. Cum enim ea quae- sunt per aliud, reducantur ad ea quae sunt per se. oportebit primum activum malorum esse per se malum. Per se autem dicimus tale quod per essentiam suam tale est. Eius igitur essentia non erit bona. Hoc autem est impossibile. Omne enim quod est, inquantum est ens. necesse est esse bo- num: esse namque suum unumquodque amat »»el conservari appetit; signum autem est, quia contra pugnat unumquodque suae corruptioni; *bonum mitem est quod omnia appetunt* '. Non -i/... ... t. potest igitur distinctio in rebus procedere a duo- bus contrants principiis quorum unum sit bonum ' " | " et aliud malum.

Adhuc. Omne agens agit inquantum est actu. Inquantum vero est actu, unumquodque perfe-

[i etiam A fo/ux; autem. ? etiam A ao/hc; om. 8 illud ordinant est prima causa A sofas; illius ordinis eat prima cau».t GXYZ <7 una pro prirnn ceteri. distinctioni*] distinctio DP; cf. var. praeced. 16 enim) autem Pe. 19 iuvetur A sofas; moveatur YsNàPc, movetur ceteri. 24 ngentia) entia Pc. sS cautem casu dejicit in A. 9 autem) enim d, om P. 10 enim] autem DPrf. 11 potest hic GNYZ6; post autem. 14 primum aWX; principium EGNYZMX, primum principium I). 16 non erit bona N; non est bona Z, ent bona iDI XU», erit mala WYU bPc, nisa p(». 27 Inquantum >cn» est /tdu hom om Z.

Cium est. Perfectum vero omne, inquantum huiusmodi, bonum dicimus. Omne igitur agens, inquantum huiusmodi, bonum est. Si quid igitur per se malum est. non poterit esse agens. Si autem est malorum principium primum, oportet esse per se malum, ut ostensum est. Impossibile est igitur distinctionem in rebus procedere a duobus principiis, bono et malo.

imprius. Si omne ens, inquantum huiusmodi, bonum est, malum igitur, inquantum est malum. est non ens. Non entis autem, inquantum huiusmodi, non est ponere causam agentem: cum omne agens agat inquantum est ens actu: agit autem unumquodque sibi simile. Mali igitur, inquantum est huiusmodi, non est ponere causam per se agentem. Non est igitur fieri reductionem malorum in unam primam causam quae per se sit causa omnium malorum.

Adliuc. Quod educitur praeter intentionem agentis, non habet causam per se, sed incidit per accidens: sicut cum quis invenit thesaurum indiens nd plantandum. Sed malum in effectu aliquo non potest provenire nisi praeter intentionem agentis: cum omne agens ad bonum intendat; Mnum enim csl quad amnia appetuntr. Malum igitur non habet causam per se, sed per accidens incidit in effectibus causarum. Non igitur est ponere unum primum principium omnium malorum.

Praeterea. Contrariorum agentium sunt contrariae actiones. Eorum igitur quae per unam actionem producuntur, non sunt ponenda principia contraria. Bonum autem et malum eadem actione producuntur: eadem cnim actione aqua corrumpitur et aer generatur. Non sunt igitur, propter differentiam boni et mali in rebus inventam, ponenda principia contraria.

Amplius Quod omnino non est. nec bonum nec malum est. Quod autem est. inquantum est, bonum est, ut ostensum est. Oportet igitur malum esse aliquid inquantum est non ens. Iloc autem est ens privatum. Malum igitur, inquantum huiusmodi. est ens privatum; et ipsum malum est ipsa privatio. Privatio autem non habet causam per se agentem: quia omne agens agit inquantum habet formam: et sic oportet per se effectum agentis esse habens formam, cum agens agat sibi simile, nisi per accidens. Relinquitur igitur quod malum non habet causam per se agentem, sed incidit per accidens in effectibus causarum per se agentium.

Non est igitur unum primum et per se malorum principium: sed primum omnium principium est unum primum bonum, in cuius effectibus consequitur malum per accidens.

Hinc est quod /saiac x\,vh'7 dicitur: *Ego Dominus. ct non est alter Deus: formans lucem et creans tenebras, faciens pacem el creans malum. Ego Dominus faciens omnia haec.* Et Eccli.xi'*: *Bona ct mala, vita ct mors, paupertas et honestas, a Deo sunt.* Et eodem xxxm '': *Contra malum bonum est. Sic et contra virum iustum peccator. Et sic intuere in munia opera Allissinii duo contra duo. unum contra unum.*

Dicitur autem Deus *facere mala*, vel *creare*, inquantum creat ea quae secundum se bona sunt, ct tamen aliis sunt nociva: sicut lupus, quamvis in sua specie quoddam bonum naturae sit, tamen ovi est malus; el similiter ignis aquae, inquantum est eius corruptivus. Et per similem modum est causa malorum in hominibus quae poenae dicuntur. I nde dicitur Amos m '': *Si est malum in civitate quod Dominus non fecerit?* Et hoc est quod Gregorius dicit*: *Eliam mala, quae nulla sua natura subsistunt, creantur a Domino: sed creare mala dicitur cum res in se bonas creatas nobis male agentibus in flagellum format.*

Per hoc autem excluditur error ponentium prima principia contraria. Qui error primo incoepit ab Empedocle. Posuit enim duo prima principia agentia, *amicitiam* et *litem*, quorum amicitiā dixit esse causam generationis, litem vero corruptionis: ex quo videtur, ut Aristoteles dicit, in I *Metaphys.* *, hic duo, bonum et malum. primus principia contraria posuisse.

Posuit autem el Pythagoras duo prima, bonum et malum: sed non per modum principiorum agentium, sed per modum formalium principiorum. Ponebat enim haec duo esse genera sub quibus omnia alia comprehenderentur: ut patet per Philosophum, in I *Melaphysicae* *.

Hos autem antiquissimorum philosophorum errores, qui etiam per posteriores philosophos sunt sufficienter exclusi, quidam perversi sensus homines doctrinae Christianae adiungere praesumpserunt. Quorum primus fuit Marchius, a quo Marchiani sunt dicti, qui sub nomine Christiano haeresim condidit, opinatus duo sibi adversa principia; quem secuti sunt Cerdoniani: et postmodum Marchianistae; et ultimo Manichaei. qui hunc errorem maxime diffuderunt *.

i est hic XYZ; ont zDGX. ante 36i b 37 perfectum EW, ante unumquodque Pe. ? principium post primum aDWXPc. ù mumentum est (margo) om Z. 2» incidit om GP. 24 ad (aliquid pA) om Z, aliquod Pc. 39 Praeterea A solus; Item. to I t eodem] in eodem Z, ct exo. C, et ibidem P, ct eiusdem b. 11 Sic ct A solus; ct contra vitam mors sic et P, ct Ycd. etsi: ceteri. peccator] est peccator Pc. 13 unum) ct unum Pc. 19 cius EG; om XYZ, huius ceteri. 20 hominibus) omnibus Pc. 21 ut. EGbPc, nu. W. 11. ceteri; pro est, erit l)P. 33 hic A solus; haec. 3q primus om G, prima NYZPc, primis D, prius E. 40 in I) in aDW. 43 eunt hic \ solus; ante per. 4? .Marchius GNYZc, Mardon Wl. Morchus ct .Marcus ceteri. .Marchiani] .Vhrefonisuic Pd. 47 adversa] diversa PJ. 49 Marchianistae ct ultimo om If. 5o ditfudcrunt] defenderunt Y. defendunt Z.

Commentaria Ferrariensis

• Cf. Comment. cap. XXXIX, mit.

βΗ11Α conclusio est *: *Causa distinctionis rerum non est contrarietas agentium.* Girca cuius probationem duo facit Sanctus Thomas: primo, probat absolute contrarietatem agentium non esse causam distinctionis rerum;

secundo, idem ostendit particulariter de contrarietate boni et mali '.

I. Quantum ad primum, *arguitur primo sic.* Aut diversi agentes ex quibus procedit rerum diversitas, sunt

' per se ma-
mum princi-
l cuius elic-
iens.

ir: /;> *Ih-*
ms lucent cl
vans malum.
l *Eccli.* XI
cl lioncs las,
malum bo-
wcator. Et
duo contra

v d *creare.*
bona sum,
>, quamvis
sil. tamen
^quantum
iodum e<
oenae di-
inalum m
l hoc est
tae nulla
lino: scJ ^{F U}
s crealas
U.
nentium
*imo in-
) prima
Jin ami-
•ni vero
es dicit,
malum. *

ia, bo-
ncipio-
n prin-
genera-
ur: m

iorum
.ophos
census
prae-
itis, a
Chri-
>i ad-
liani:
vlani-
int * ^{itL 1U C<}

crffri.
31 IB-
> in i.]

boni
.a».*
t di-
sant

ordinati: aut non. Si primum, ergo illius ordinis est una
ausa: cum multa non uniantur nisi per aliquod unum.
Ergo una erit causa distinctionis. – Si secundum, ergo di-
stinctio rerum erit casualis: quia concursus ipsorum ad
agendum erit per accidens.

Adverte quod, cum dicatur a casu evenire quod praeter
intentionem agentis evenit, erit distinctio casualis si praeter
intentionem agentium eveni.it. l hoc autem erit si diversi
agentes inter se ordinem non habeant. Nam unus agens
intendet suum effectum tantum: quod autem alius agens
ilium effectum producat. erit praeter intentionem huius
igentis. Et similiter dicendum de alio. Et sic nec ab uno
illorum nec ab ambobus distinctio rerum erit intenta.

Secundo: et est continuatio praecedentis. Res distinctae
inveniuntur habere ordinem ad inxicem non casualiter,
;tor. cum ut in pluribus unum ab alio moveatur -: quia scilicet
casus in paucioribus accidit. Sed (supple) sunt multa di-
stincta quorum unum ut in pluribus ab alio movetur: sicut
ista inferiora a caelo. Ergo eorum distinctio non est ca-
sualis. Ergo non est u diversis non ordinatis.

Tertio. Si plura agentia ex aequo accipiantur, habent
causam essendi: ut cx superioribus patet. Ergo habent
causam suae distinctionis. Ergo diversitas talium agentium
non potest esse prima causa distinctionis rerum.

C=> II. Quantum ad secundum -, probatur, primo, quod *con-*
traàctas boni et mali non sil causa distinctionis rerum,
quasi omnia bona procedant a bono principio et omnia
mala a mato; secundo, ostenditur quid sit primum malo-
rum principium *.

Arguitur ergo primo sic. Si hoc esset, oporteret prin-
cipium activum malorum esse per se et per suam essen-
tiam malum: quia omne *per aliud* reducitur *ad per se*.
Hoc autem est impossibile. Ergo etc. – Probatur falsitas.
Quin omne quod est» inquantum est ens, est bonum. Quod
constat, co quod unumquodque appetit conservare suum
OSC: *bonum autem est quod omnia appetunt.*

Adverte quod hic loquitur Sanctus Thomas de malo
non quoad privationem solam, sed dc eo quod isti dicunt
esse quoddam ens in rerum natura, habens propriam na-
turam et essentiam ct esse malum, et omnium malorum
principium.

Secundo. Per se malum non potest esse agens. Ergo
malum non potest esse primum principium malorum. –
Patet consequentia. Quia primum principium malorum est
per se malum. – Probatur autem antecedens. Omne agens,
inquantum huiusmodi, est in actu. ErgÔ perfectum. Ergo
bonum. Ergo quod non est bonum, non est agens. Ergo etc.

Tertio. Malum, inquantum malum, est non ens: quia
omne ens, inquantum ens, est bonum. Ergo mali, inquan-
tum huiusmodi» non est causa per se agens. Ergo etc. –
Probatur prima consequentia. Quia omne agens agit in-
quantum est in actu. Agit autem unumquodque sibi simile.
Et sic oportet ut quod fit, habeat esse actu.

Quarto. Malum in effectu non potest provenire nisi
praeter intentionem agentis: cum omne agens bonum in-
tendat. Ergo malum non habet causam per se. – Patet con-
sequentia. Quia quod evenit praeter intentionem agentis,
non habet causam per se, sed per accidens.

Quinto ♦. Bonum et malum eadem actione producun-
tur. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia eorum quae
eadem actione producuntur, non sunt principia contraria:
cum contrariorum agentium sint contrariae actiones. –
Antecedens vero probatur exemplo: eadem enim actione
aqua corrumpitur et aer generatur.

III. Circa istam propositionem. *Eadem actione aqua cor-*
rumpitur et aer generatur, dubium occurrit. Quia actio
agentis per motum aut mutationem non est aliud mate-
rialiter et secundum essentiam quam ipse motus et mu-
tatio. Sed corruptio aquae non est idem realiler cum
generatione aeris: cum habeant terminos distinctos. Ergo
non est eadem actio qua unum generatur et aliud cor-
rumpitur.

2. Ad huius evidentiam, considerandum, ex doctrina
Sancti Thomae ĩer/7., q. xxvm, a. i» quod, cum motus
sit *de affirmato in affirmatum,* et per consequens *sit idem*

motus quo unum affirmative significatum acquiritur et
aliud abiicitur, oportet ut motui *duae mutationes adiun-*
gantur, quarum una sit generatio et alia corruptio. Pro-
pter hoc possumus in huiusmodi transitu ab uno affirmato
ad aliud affirmatum considerare aut rationem motus, aut
rationem mutationis. Si ipsum motum consideremus, sic
est unus ct idem motus quo abiicitur unum oppositorum
et quo aliud acquiritur: motus enim accipit speciem et
unitatem a termino ad quem, non autem a termino a quo.
Sed si consideremus ipsam rationem mutationis, sic non
est una mutatio, sed sunt *plures se invicem consequentes* :
eo quod una terminetur ad esse, alia vero ad non esse.
l traque tamen mutatio se habet ad motum per modum
concomitaiitiae, et ab uno motu utraque dependet.

Ad dubium ergo dicitur quod una actione et uno motu
corrumpitur aqua et generatur aer, quia istae mutationes
unum motum et unam actionem concoinitantur. Cum
autem arguitur, quia actio agentis per motum aut mutatio-
nem nihil est aliud realiler quam motus et mutatio; dicitur
quod, si utrumque per se et separating sumantur, scilicet
motus per se ct mutatio per se. sic actio quae agit per
motum est ipse motus, el actio quae est cum mutatione
est ipsa mutatio. Sed si accipiatur mutatio *ut concomi-*
tatur motum, sic actio est quidem motus, non autem est
mutatio quae motum concomitatur, et maxime illa quae
terminatur ad non esse termini a quo: et tamen ad unam
actionem et ad unum motum, qui est inter contrarios ter-
minos, utraque mutatio, quae est generatio unius ct cor-
ruptio alterius, concomitatur, El sic verum est quod una
actione corrumpitur aqua ct generatur aer, per concomi-
tantiam ad motum.

IV. *Sexto.* Malum, inquantum malum, est non ens. Sed
non est omnino non ens: quia quod omnino non est. nec
est bonum neque malum. Ergo est aliquid inquantum est
non ens. Ergo malum, inquantum huiusmodi, est ens priv-
vatum: quia non ens quod est aliquid, est ens privatum,
ct ipsum malum est ipsa prix «illio. Ergo non habet causant
per se agentem. Ergo etc. – Patet antecedens. Quia omne
quod est, inquantum est, bonum esi: et sic, si malum,
inquantum huiusmodi, esset ens, ipsum, inquantum ma-
lum, esset bonum.

2. Circa istam propositionem, *Malum, inquantum est*
non ens, est aliquid, dubitatur: quia videtur implicatio
in adiecto. Nam *aliquid* convertitur cum *ente*: ut palet
de Terit., q. xxi -. Dicere ergo quod malum, inquantum
+ Art. -. non ens, est aliquid, est dicere quod inquantum est non
ens, est ens.

Respondetur quod h *inquantum* potest specificare ra-
tionem formalem qua malum est aliquid. El sic propo-
sitió est falsa: non enim ratio non entis est causa quare
malum sit aliquid, ut bene procedit obiectio. – Potest etiam
manifestare genus ad cuius speciem limitatur. Et sic acci-
pitur hoc loco lv *inquantum*. Sensus enim est quod malo
convenit haec species non entis quae est *aliquid*, idest,
quod est *ens privatum inquantum continetur sub non*
ente. Non autem convenit sibi esse illud non ens quod
est *omnino non ens*. Sicut si diceremus quod *homo, se-*
cundum quod continetur sub genere animalis, determinat
sibi speciem hominis, non autem speciem equi.

Dicitur ulterius quod tale non ens est aliquid, et est
aliquo modo ens, ratione scilicet substrati: quia dicit *ne-*
gationem in subiecto.

V. Secundo loco , concludit Sanctus Thomas quod
' c' u “-,ni”
primum omnium malorum principium est unum primum
bonum, in cuius effectibus consequitur malum per acci-
dens: cum ostensum sil quod malum non potest primi
principii rationem habere. Probatur autem auctoritate
/saiae xi.v, *Ego Dominus et non est* etc.; *Eccli.* xi, *Dona*
et mala etc.; cl xxxiii, *Contra malum* etc.

Notat autem quod dicitur Deus *facere mala,* vel *creare.*
inquantum creat ea quae secundum se bona sunt et tamen
aliis sunt nociva, ut lupus ovi ct ignis aquae. Sic enim
Deus est causa malorum in hominibus quae poenae di-
cuntur: iuxta illud Amos m, 5/ *est malum* etc.; et (ĭre-
gorii, *Etiam mala.*

Ex iis excluditur error ponentium prima principia, scilicet effectiva aut formalia, contraria' sicut primo Empedocles, deinde Pythagoras, postremo haeretici quidam, ut Marcionistae , Cerdoniani ac Manichaei posuerunt.

2. Circa id quod superius est dictum, quoniam videlicet *Primum bonum est primum omnium principium, ui cuius effectibus consequitur malum per accidens*, dubitatur. Quia quod per accidens consequitur effectum alicuius agentis, est praeter eius intentionem. Sed nihil esi praeter intentionem in effectibus Dei, qui est primum bonum: cum nihil per comparisonem ad ipsum, secundum doctrinam Sancti'Ihomae *, sit fortuitum aut casuale. Ergo nihil est per accidens in effectibus eius.

Respondetur quod dupliciter aliquid potest dici per accidens in effectu alicuius causae: aut scilicet quia est

omnino praeter intentionem agentis; aut quia est praeter primam agentis intentionem. Quod primo modo est per accidens, est fortuitum aut casuale. Et hoc modo nullum malum naturae est per accidens in effectibus divinis. - Quod autem est per accidens tantum secundo modo, non est fortuitum et casuale, si vel in pluribus accadat: quia secundaria intentione est intentum, tanquam consequens ad id quod primo et per se intenditur. Et sic in effectibus divinis potest esse aliquid per accidens. Primo enim et per se Deus in operibus suis intendit aliquid bonum: sed quia aliquando bonum intentum concomitatur aliquid malum naturae alicuius, secundo etiam illud malum intendit, inquantum magis vult illud malum evenire quantum ut universum eo bono privetur ad quod tale malum consequitur.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM SECUNDUM

A 30 v n *6; Autog. Ambros. in a i.

QUOD CAUSA PRIMA DISTINCTIONIS RERUM NON ESI SECUNDORUM ACENTIUM ORDO

Ex eisdem etiam ostendi potest quod rerum distinctio non causatur ex ordine secundorum agentium; sicut quidam dicere voluerunt quod Deus, cum sit unus et simplex, facit tantum unum effectum, quae est substantia primo causata: quae, quia simplicitati primae causae adaequari non potest, cum non sit actus purus sed habeat aliquid de potentia admixtum, habet aliquam multiplicitem, ut ex ea iam pluralitas aliqua possit prodire; et sic semper effectibus a simplicitate causarum deficientibus, dum multiplicantur effectus, diversitas rerum constituitur, ex quibus universum consistit ♦

Ilaec igitur positio toti rerum diversitati non unam causam assignat, sed singulas causas determinatis effectibus: totam autem diversitatem rerum ex concursu omnium causarum procedere ponit. Ea autem a casu esse dicimus quae ex concursu diversarum causarum proveniunt et non ex aliqua una causa determinata. Distinctio igitur rerum et ordo universi erit a casu.

Amplius. Id quod est optimum in rebus causatis, reducitur ut in primam causam in id quod est optimum in causis: oportet enim effectus proportionales esse causis *. Optimum autem in omnibus entibus causatis est ordo universi, in quo bonum universi consistit: sicut et in rebus humanis *bonum geniis esi divinius quam bonum unius* *. Oportet igitur ordinem universi sicut in causam propriam reducere in Deum, quem supra * ostendimus esse summum bonum. Non igitur rerum distinctio, in qua ordo consistit uni-

versi, causatur ex causis secundis, sed magis a intentione causae primae.

Adhuc. Absurdum videtur id quod est optimum in rebus reducere sicut in causam in rerum defectum. Optimum autem in rebus causatis est distinctio et ordo ipsarum, ut ostensum est *. Inconveniens igitur est dicere quod talis distinctio ex hoc causetur quod secundae causae deficiunt a simplicitate causae primae.

Item. In omnibus causis agentibus ordinatis, ubi agitur propter finem, oportet quod fines causarum secundarum sint propter finem causae primae: sicut linis militaris et equestris et frenifactoris est propter finem civilis*. Processus autem entium a primo ente est per actionem ordinatam ad finem: cum sit per intellectum, ut ostensum est : intellectus autem omnis propter finem agit, Si igitur in productione rerum sunt aliquae causae secundae, oportet quod fines earum et actiones sint propter finem causae primae, qui est ultimus finis in rebus causatis. Hoc autem est distinctio et ordo partium universi, qui est quasi ultima forma. Non igitur est distinctio in rebus et ordo propter actiones secundarum causarum: sed magis actiones secundarum causarum sunt propter ordinem et distinctionem in rebus constituendam.

Adhuc. Si distinctio partium universi et ordo earum est proprius effectus causae primae, quasi ultima forma et optimum in universo, oportet rerum distinctionem et ordinem esse in intellectu causae primae: in rebus enim quae per intellectum aguntur, forma quae in rebus tactis

* Cf. finem capituli. *Includitur* item.

• ||Pap. III, 12», Th. I. «».

. I *KdhiC.* II. S; •.Th. 1.3.

- Lib. Lear XU.

6 quae *pr. loco* DEWXpN; quod G, qu: *ceteri*; cf. 358 b i. causata A *solus*; creata. *Ita saepius circ.* - *pro* causa-» 7 prout ENYZsGb; propriae, 8 non sit) sit adW. 10 iam A *solus*; om NZ, ideo *ceteri*. 13 rerum) vero rerum aXJ, causarum P. 16 determinatis A *solus*; determinatas. 23 Id quod *est...* 365 mi» Amplius *hum om* II. 22? in causis; oportet enim DX; In cautis comi oportet a; *ceteri* igitur *pro* enim. 39 divinius] melius Z. 33 in qua A *solus*; in quo. 6 ipsarum XWYZ; ipsorum. 9 simplicitate] summitate a. 12 frenifactoris s.N; frenclactrici» D, irenefactivae ð/b, trembetivae Pc, frenifactor G. frenifactoris N. frenifactoris et frenifactoris *ceteri*. 17 omnis) hominis Pc. 21 Hoc) Haec GNb. Hic IV. 22 distinctu» et ordo partium universi) ordo universi partium et distinctio acJ *et mutando* partium universi DXVP. 13 est om XV, ante igitur DGYPc. 29 quasi) sicut D.

quh v\$^t pratto
> modo etl per
c modo nullum
divini*. – Quod
modo, non cu
ciJ.it: quo k-
consequent d
c in clicvtllnn
'rimo enim d
.]uod bonum;
itatur aliquod
ud malum in-
uentre qui@
' malum con-

producitur, provenit a tonna simili quac est in intellectu; sicut domus quae est in materia, a domo quae est in intellectu. Forma autem distinctionis et ordinis non potest esse in intellectu agente nisi sint ibi formae distinctorum et ordinatorum. Sunt igitur in intellectu divino formae diversarum rerum distinctarum et ordinalarum: nec hoc simplicitati ipsius repugnat, ut supra ? ostensum est. Si igitur ex formis quae sunt in intellectu proveniant res extra animam, in his quac per intellectum aguntur, poterunt a prima causa immediate causari plura et diversa, non obstante y divina simplicitate, propter quam quidam in praedictam positionem inciderunt.

Item. Actio agentis per intellectum terminatur ad formam quam intelligit, non ad aliam, nisi per accidens et a casu. Deus autem est agens per intellectum, ut ostensum est ♦ nec potest eius aclio esse casualis, cum non possit in sua actione deficere *. Oportet igitur quod producat effectum suum ex hoc quod ipsum effectum intelligit et intendit. Sed per quam rationem intelligit unum effectum, potest et multos effectus alios a se intelligere. Polest igitur statim multa causare absque medio.

Amplius. Sicut supra ostensum csl virtus divina non limitatur ad unum effectum: et hoc eius simplicitati convenit; quia quanto aliqua vinus est magis unita, tanto est magis infinita, ad plura se potens extendere. Quod autem e\ uno non fiat nisi unum, non oportet nisi quando agens ad unum effectum determinaiur. Non oportet igitur dicere quod, quia Deus est unus et omnino sim-

plex, ex ipso multitudo provenire non possit nisi mediantibus aliquibus ab eius simplicitate delicientibus.

Praeterea. Ostensum est supra * quod solus Deus potest creare. Multa autem sunt rerum quae non possunt procedere in esse nisi per creationem: sicut omnia quae non sunt composita ex forma el materia contrarietati subiecto: huiusmodi enim ingenerabilia oportet esse, cum omnis generatio sit ex contrario et ex materia*. Talia autem sunt omnes intellectuales substantiae, et omnia corpora caelestia, et etiam ipsa malcria prima. Oportet igitur ponere omnia huiusmodi immediate a Deo sumpsisse sui esse principium.

Hinc csl quod dicitur *Gen. i'*: *in principio creant Deus cadum d terram; lob xxxviilu forsitan fabricatus es caelos, qui solidissimi quasi acre fundati sunt ?*

Excluditur autem ex praedictis opinio Avicennae*, qui dicit quod Deus, intelligens se, produxit unam intelligcnliam primam, in qua iam est potentia cl actus: quae, inquantum intelligit Deum, producit intulligeniiam secundam; inquantum vero intelligit se secundum quod esi in actu, producit animam orbis; inquantum vero intelligit se secundum quod est in potentia, producit substantiam orbis primi. Et sic inde procedens diversitatem rerum causari instituit per causas secundas.

Excluditur etiam opinio quorundam antiquorum haeticorum.qui dicebant Deum non creasse mundum, sed angelos. Cuius erroris dicitur primo luisse Simon Magus inventor *

• Cap. uu.

• 1 *Phy.*. vn.ii
*44*0 Π.1 «3.

• '/?/jrV , tract.
IX. c.«p. it.

• Cf. Aug *de Haeret.*, ps>im.

(i diversarum rerum di>imctaruni Λ λo/ικ; dltumctarum rerum diversarum. S ipniuv EGYZ; cius. iS nec poicM Λ >u/l<>. non enim potest Z, igitur non potent G, non potcu igitur *ceteri.* in caxunlis] causali* od>l.G. tnlii* X. 1? n sc om L. intelligere XZ. 24 itntim post cauvaro aPc, ante igitur Z. 27 et lioc) ei huc quintum B, et hoc quod X, cx hoc quod l>. cius iniplidt.ui convenit Λ *solu>*; cx eius simplicitate provenit *omnes cum* pA. 29 -id) et ad .XWYZaPc; cf. var, seq. 3> poicn* D; potest. 6 non possunt... nl*i *legimia cnm* DXW V Z*LI'c; A *omiltU* non; b *om* non *et* mai; aEGX *legunt* possunt... non. 8 forma et nuteris] materia et forma xDPc. 16 lob) et lob GXYZfri*c< 17 labrientu*] cum co fabricatus P. 13 fundati) lusi N5P. 24. m actu om aV ; in actu... 16 secundum quod est *hoir*, om D. 1? orbifi) primi orbis s\ . et in A *cxpectarcs*. 26 secundum quoJ est in potentia *addimus ex aJ))*NWXYZ; in X non oblinet, casu utique, ut patet cx contextu et e.v Aviccnua qui habet: et propter naturum essendi possibilem quie est cius. E G et b post in actu *omnia confundunt*: producit substanti im secundi orbis; inquantum 'ero non tqtelligit 'e secundum quod est in potentia producit substantiam orbi< primi et inde E; producit animam orbis (inquantum vero intelligit se producit «ubsuntiani secundi orbis *scriptor addit supra marginem*} et inde G; producit animam secundum quod e't in potentia orbis; inquantum vero intelligit se producit subatnntlnm secundi orbis et inde b. *Ex bis etsi confusis licet cnncludcn primum exemplar librorum* EGl» legisse cum A sive non habuisse secundum quod est in potenti t. 27 orbis primi) orbis iccundi XV, ordini% pZ. Et sic inde V *solus*; mdc X. et inde *ceteri*, 2\$ causari om aDXPc.

Commentaria Ferrariensis

Quarta cōnclūsio est*: *Rerum distinctio non causatur ex ordine secundorum agentium*. El ponitur haec conclusio contra Aviccnnam, IX *Metaph.*volentem quod Deus fecit unam tantum substantiam ; quae quia simplicitatem primae causae adaequare non potuit, sed aliquam in se multiplicitatem habet, ideo ab ea aliqua pluralitas prodire polest; et sic semper effectibus a causae simplicitate deficientibus, dum multiplicantur ciēcius, diversitas etiam causarum constituitur. Unde sequebatur quod rerum distinctio proveniret ex ordine agentium, quorum unum magis a simplicitate primae causae distabat quam aliud, ei secundum eorum multiplicitatem multa proveniebant.

I. Hanc itaque positionem reprobans Sanctus Thomas *arguit primo sic*. Sequeretur, illa positione facta, quod ordo universi et distinctio rerum esset a casu. Iloc autem est falsum. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia distinctio huiusmodi non proveniret ab una causa, sed ex concursu omnium causarum. Ea autem quae ex concursu diversarum causarum proveniunt et non ex aliqua una

causa determinata, a casu dicimus evenire. – Fundamentum huius rationis vide in prima ratione praecedentis capituli *.

Secundo. Optimum in omnibus entibus creatis est ordo universi: sicut et in rebus humanis *bonum gentis est divinius quam bonum unius*. Ergo reducitur in id quod est optimum in causis. Ergo non causatur ex causis secundis: scilicet primo. Probatur prima consequentia. Quia effectus oportet esse proportionales causis.

Ienio. Ordo universi est optimum in rebus. Ergo non causatur ex hoc quod secundae causae deliciunt a simplicitate primae causae. Patet consequentia. Quia optimum non debet, sicut in causam, in rerum defectum reduci.

II. *Quarto*. Ordo et distinctio universi est ultimus linis in rebus causatis: cum sit quasi ultima forma, intlllige de line intrinseco: non autem exlrinseco. quia ille est bonitas divina. Ergo non est propter actiones secundarum causarum, sed magis actiones huiusmodi sunt propter ordinem et distinctionem constituendam in rebus. Patet

• Comment, n. 1

consequentia. Quia in omnibus causis agentibus ordinatis, ubi agitur propter finem, lines secundarum causarum sunt propter finem causae primae, binis autem causae primae est ultimus finis in rebus causatis.

2. Sed videtur ista ratio propositum non concludere. Dicentes enim rerum distinctionem provenire ab ordine causarum agentium, non dicunt quod distinctio sit propter actiones secundarum causarum tanquam propter finem: sed quod est ah actionibus ipsarum tanquam a causa efficiente suo modo. Ratio autem concludit quod non est distinctio propter actiones tanquam propter finem, sed magis c converso. Quod ad propositum non esse aperte constat.

Respondetur quod ista ratio procedit non secundum ordinem essendi in re, sed secundum ordinem essendi in intentione agentis. Stat enim quod aliquid sit prius altero secundum esse rcale, et tamen sit posterius in intentione agentis; sicut, cum sanitas causatur ex medicina, medicina praecedit sanitatem in re, m intentione autem posterius est, quia non desideratur medicina nisi propter desiderium sanitatis. Licet ergo dicerent isti per actiones secund irum causarum ordinem ct distinctionem rerum causari, oportebat tamen cos dicere ipsa agentia primo proprias actiones intendere, et distinctionem provenire cx consequenti, ut in prima ratione ' arguebatur. Et sic sequebatur rerum distinctionem pros unire quia ipsae actiones causarum a suis .agentibus intenduntur primo et per sc, cx quibus rerum distinctio sequebatur aut praeter intentionem omnino, nut praeter primam intentionem. Sicut si diceremus aliquem primo et per se velle medicinam, ct, i sanitas medicinam consequeretur, diceremus ipsam sanitatem aut non esse intentam, aut secundario intentam esse propter cius concomitantiam ad medicinam : ut sic ideo sanitas eveniret quia medicina sumpta esset, non autem esset sumpta medicina ut sanitas eveniret.

Dicitur ergo ad dubium quod isti sic opinantes dicebant explicite quidem ordinem et distinctionem in rebus per actiones secundorum agentium ulfcclivu produci: sed implicite etiam dicebant ipsas actione*. esse primo intentas, et distinctionem rerum esse propter actiones tanquam propter finem. Et contra hoc procedit ratio Sancti Thomae.

III. *Quinto*, arguitur contra fundamentum et rationem praedictae positionis: cum scilicet inquirunt ideo non posse a prima causa plura et diversa causari immediate, quia est simplicissima.

Distinctionem et ordinem universi oportet esse in intellectu causae primae. Ergo oportet ibi esse formas distinctorum. Ergo a prima causa poterunt immediate plura causari. – Probatur antecedens. Quia distinctio partium universi et ordo earum est proprius effectus causae primae, quasi ultima forma et optimum in universo. In agentibus autem per intellectum forma effectus praeexistit in intel-

lectu agentis. Patet autem prima consequentia. Secunda vero probatur ex hoc supposito, quod ex formis quae 'unt in intellectu, proveniunt rus extra animam, in iis quae per intellectum aguntur.

Xdvertendum quod ista ratio non supponit quod habet probare cum assumit rurum distinctionem esse proprium effectum Dei: quia non assumit illud tanquam concessum, sed tanquam probatum in praecedenti ratione.

Attendendum etiam quod haec ratio supponit ex formis quae sunt in intellectu provenire res ad extra immediate: quia hoc videtur esse dc ratione agentis per intellectum. Sicut enim agens per naturam potest immediate producere sibi simile quantum ad formam naturalem, ita agens per intellectum sibi simile quantum ad formam praeconceptam.

IV. *Sexto*. Deus est agens pur intellectum, ut non potest in sua actione deficere. Ergo producit suum effectum per hoc quod ipsum effectum intelligit et intendit Ergo multa statim potest creare absque medio. Probatur prima consequentia. Quia actio agentis per intellectum terminatur ad turmam quam intelligit, non ad aliam nisi per accidens et a casu quod non potest accidere ubi actio deficere non potest. – Secunda etiam patet. Quia qua ratione unum effectum intelligit. potest et multos alios effectus intelligere.

Septimo. Quod unum solum ex uno fiat, non oportet nisi quando agens ad unum effectum determinatur. Sed virtus divina non determinatur ad unum, ut ex superioribus patet: ut hoc quia est maxime simplex: quanto autem virtus est magis unita (scilicet perfectionaliter), tanto est *magis injinila* idest magis illimitnta ut indeterminata, ut ad plura se potest extendere. Ergo cx Deo, quia est unus ct omnino simplex, non est necesse ut unum tantum proveniat. Immo, quia est omnino simplex, ab eo potest multitudo provenire.

Octavo. Nulla entia sunt quae procedere non possunt m ussu nisi per creationem : ut sunt intelligentiae, corpora caelestia, et materia prima. Sed solus Deus potest creare. Ergo etc. – Patet maior. Quia illa sunt ingenerabilia: cum non sint composita ex materia et forma contrarietati subiecta.

V. Confirmatur *Gen. i, In principio* etc.; et *Iob xxxvn, /'n forsitan* etc.

Excluditur autem ex iis error Avicennae dicentis Deum, intelligcntcm se, produxisse unam intelliguntiam primam; in qua cum sit potentia et actus, intelligendo Deum producit intelliguntiam secundam; illa, intelligendo se secundum quidem quod est in actu, producit animam caeli; secundum vero quod est in potentia, producit substantiam orbis primi: ct sic deinceps procedendo.

Excluditur etiam error antiquorum haereticorum, dicentium Deum non creasse mundum, sed angulos. Cuius erroris dicitur primo fuisse Simon Magus inventor.

• Cap. pracc; c<.

•UUHr... r
< vTk. U ij

CAPITULUM QUADRAGESIMUM TERTIUM

Autog. Ambros. i r b 5.

QUOD RERUM DISTINCTIO NON EST PER ALIQUEM DE SECUNDIS ACENTIBUS INDUCENTEM IN MATERIAM DIVERSAS FORMAS

autem quidam moderni haeretici qui dicunt Deum omnium visibilium creasse materiam, sed per aliquem angelum diversis formis fuisse distinctam. Cuius opinionis falsitas manifeste apparet.

Non enim caelestia corpora, in quibus nulla contrarietas invenitur, ex aliqua materia possunt esse formata: omne enim quod lit ex materia praeexistenti, oportet ex contrario fieri. Impossibile est igitur quod ex aliqua materia prius u

q diversis fornii*] per diversas lorm;is Cion pA omnes.
5 cx aliqua] nliqua aDXY.

lia. Secundi
mb qu*K »unt
i iis quae per

if quod habet
isc proprium
i conceHum,
e.

immediate.
intellectum.
: producere
i agens per
conceptam,
non potest
(Tectum per
Ergo multa
prima con-
terminatur
:r accidens
o deficere
ne unum
ntelligerc.
n oponet
latur. Sed
superio-
; quanto
er), tanto
erminau,
quia at
1 tantum
o pote<t

poswnt
corpora
grèufe
rrabilü:
raneuti

xxxvii,

Deum,
imam;
n pro-
scuo-
caeli;
mtiam

n, di-
Cuius

Deo creata angelus aliquis caelestia corpora formaverit.

Amplius. Caelestia corpora aut in nulla materia conveniunt cum corporibus inferioribus, aut non conveniunt in aliqua materia nisi prima: non enim caelum est u\ elementis compositum, nec naturae dementaris; quod eius motus ostendit, a motibus omnium elementorum diversus. Materia autem prima non potest praefuisse per seipsam ante omnia corpora formata: cum non sit nisi potentia tantum: omne enim esse in actu est ab aliqua forma. Impossibile est igitur quod ex materia prius a Deo creata aliquis angelus omnia visibilia corpora formaverit.

Adhuc. Omne quod fit, ad hoc fit quod sit:
est enim fieri via in esse. Sic igitur unicuique
causato convenit fieri sicut sibi convenit esse.
Essu autem non convenit formae tantum nec ma-
teriae tantum, sed composito: materia enim non
est nisi in potentia: forma vero est qua aliquid
est, est enim actus. Inde restat quod composi-
tum proprie sit. Eius igitur solius est fieri, non
materiae praeter formam. Non est igitur aliud
quod generans creans materiam solam, et aliud inducens
formam.

Item. Prima inductio formarum in materia non potest esse ab aliquo agente per motum tantum: omnis enim motus ad formam est e\ forma determinata in formam determinatam: quia materia non potest esse absque omni forma, et sic prae-supponitur aliqua forma in materia. Sed omne agens ad formam solam materialem oportet quod sit agens per motum: cum enim formae materiales non sint per se subsistentes, sed earum essentia inesse materiae, non possunt produci in esse nisi vel per creationem totius compositi, vel per transmutationem materiae ad talem x el talem formam. Impossibile est igitur quod prima inductio formarum in materia sit ab aliquo creante formam tantum: sed ab eo qui est creator totius compositi.

Adhuc. Motus ad formam est posterior natura-
ter motu secundum locum: cum sit actus magis
imperfecti, ut probat Philosophus !. Posteriora
autem in entibus naturali ordine causantur a prio-
ribus. Motus igitur ad formam causatur a motu
secundum locum. Primus autem motus secun-
dum locum est motus caelestis. Omnis igitur

motus ad formam fit mediante motu caelesti. Ea igitur quae non possunt fieri mediante motu caelesti, non possunt fieri ab aliquo agente qui non potest agere nisi pur motum: qualem oportet esse agentem qui non potest agere nisi inducere formam in materia, ut ostensum est*. Per motum autem caelestem non possunt produci multae formae sensibiles nisi mediantibus determinatis principiis suppositis: sicut animalia quaedam non fiunt nisi ex semine. Prima igitur institutio harum formarum, ad quarum productionem non sufficit motus caelestis sine praeexistentia similium formarum in specie, oportet quod sit a solo creatore.

Item. Sicut *idem est motus localis partis et totius. ut totius terrae et unius glebae* \ ita mutatio generationis est eadem totius et partis. Partes autem horum generabilium et corruptibilium generantur acquirentes formas in actu a formis quae sunt in materia, non autem a formis extra materiam existentibus, cum oporteat generans esse simile generato ut probat Philosophus in VII *Metaphysicae* ". Xequē igitur totalis acquisitio formarum in materia potest fieri per motum ab aliqua substantia separata, cuiusmodi est angelus: sed xel oportet quod hoc liat mediante agente corporeo; vel a creante, qui agit sine motu.

Adhuc. Sicut esse est primum in effectibus, ita respondet primae causae ut proprius effectus. Esse autem est per formam, et non per materiam. Prima igitur causalitas formarum maxime est primae causae attribuenda.

Vmplius. Cum omne agens agat sibi simile, ab illo acquirit effectus formam cui per formam acquisitam similatur: sicut domus in materia ab arte, quae est species domus in anima. Sed omnia simulantur Deo, qui est actus purus, in quantum habent formas, per quas fiunt in actu: et in quantum formas appetunt, divinam similitudinem appetere dicuntur⁷¹. Absurdum est igitur dicere quod rerum formatio ad alium pertineat quam ad Creatorem omnium Deum.

Et inde est quod, ad excludendum istum erro-
rem, *Gen. i.* Moyses, postquam dixerat Deum *in*
principio caelum et terrain creasse, subdidit quo
modo omnia in proprias species formando di-
stinxerit. Et Apostolus dicit. *Coloss. i.*"", quod *in*
Christo condita sunt universa: sive quae in caeli
sunt sive quae in terris, sive visibilia sive invisibilia

3 in null.ij nulla aX.   5 prima] in prima ahXPc.   ii ib aliqua \VP; aliqua.   iS quod 'it A xn/us; ut sit.   22 t[er]i] propri
ri PJ   29 quia materia... 3o forma (*supra marginem et c.v tigno inserendum ante ct sic*) A solus; post ct sic.
? agere Λ solus; om.   nisi post inducere NZ.   14 Sicut] dicitur in m. Physicorum *addunt* Pc.   2? vel oportet quod hoc Cu
oportet hoc vel fiat a, oportet quod vel hoc liat W Y.   oportet quod hoc fiat vel XP.   20 1 creante LXy6] agente Z, creante *ceteri*.   p spe
es om aX.   distinxerit P; distinxerat *cum* p Λ *ceteri*.   47 Christo] ipso Pc.   universal omnia universa PJ.

Commentaria Ferrariensis

¶ Alii, srA conclusio est: *balsa est opinio dicentium Deum
omnium yisibHiutn creasse materiam, sed per aliquem
angelum per diversas formas fuisse distinctam.*

l. *Probatur.* Corpora caelestia non possum ex materia
eri; cum non sit in eis contrarietas. Ergo non potest
angelus ex materia a Deo creata ipsa corpora formasse.

Secundo. Corpora caelestia non conveniunt in aliqua materia cum corporibus inferioribus, nisi forte in materia prima. Sed materia prima non potuit praefuisse per se ipsam ante omnia corpora formata: cum sit pura potentia,

et omne esse in actu sit ex aliqua forma. Ergo non potuit angelus ex materia a Deo creata omnia visibilia corpora formare.

tertio. Fieri proprie convenit composito tantum, non autem formae per se aut materiae per se: sicut nec esse. Ergo non est aliud agens creans materiam solam, et aliud inducens formam.

Quarto. Prima inductio formarum in materia non potest esse ab agente per motum tantum. Ergo non potest esse ab agente aut creante solam formam. Probatur antequam

ui - $\Lambda\Lambda\text{I}$,srA conclus'° cst *: *balsa est opinio dicentium Deum*
 $V^{\wedge}$ *omnium yisibHiutn creasse materiam, sed per aliquem*
illa *angelum per diversas formas fuisse distinctam.*
jnt I. *Probatur.* Corpora caelestia non possum ex materia
ria fieri; cum non sit in eis contrarietas. Ergo non potest
si* angelus ex materia a Deo creata ipsa corpora formasse.
a *Secundo.* Corpora caelestia non conveniunt in aliqua
materia cum corporibus inferioribus, nisi forte in materia

et omne esse in actu sit ex aliqua forma. Ergo non potest
tuit angelus ex materia a Deo creata omnia visibilia com-
pora formasse.

tertio. Fieri proprie convenit composito tantum, non
autem formae per se aut materiae per se: sicut nec esse
Ergo non est aliud agens creans materiam solam, et aliud
inducens formam.

Quarto. Prima inductio formarum in materia non potest

prima. Sed materia prima non potuit praefuisse per se-
ipsam ante omnia corpora formata: cum sit pura potentia,

esse ab agente per motum tantum. Ergo non potest esse
ab agente aut creante solam formam. Probatur antequam

dens. Quia omnis motus ad formam est ex forma determinata in formam determinatam: et sic motui oportet praesupponere aliquam formam in materia. – Probatur quoque consequentia. Quia, cum formae materiales non dnt per se subsistentes, sed earum esse -it inesse materiae, non possum in esse produci nisi aut per creationem compositi, aut per transmutationem materiae ad formam.

II. *Quinto*. Motus .ui formam causatur a motu secundum locum. Ergo a motu caeli. Ergo quae non possunt lien mediante motu caeli, non possunt lien ab agente per motum tantum. Sed per motum caeli non possunt fieri multae formae sensibiles nisi mediantibus determinatis principiis: sicut quaedam animalia non fiunt >inc semine Ergo illarum formarum prima institutio non potest tieri ab agente per motum tantum. Sed tale est agens qui non potest inducere nisi formam in materia. Ergo etc. – Antecedens probatur. Quia motus ad formam est naturaliter posterior motu locali: cum sit actus magis imperfecti.– Prima etiam consequentia patet. Quia primus motus secundum lucum est motus caeli.

Advertendum quod motus duo respicit, scilicet terminum et subtectum. Si comparentur motus ul habent ordinem ad terminum, sic motus locali- non est perfectior, immo est imperfectior motu nd formam: terminus enim motus localis est *ubi*, quod imperfectius est qualitate et forma substantiali. Si autem comparentur secundum ordinem ad subicctum, sic motus localis est perfectior: quia subicctum eius est magis perfectum, utpote magis in actu, ct in potentia tantum ad *ubi*. Et quin termina- ad quem est intrinsecus motui, tanquam idem ipsi existons; subicctum aurem est ipsi extrinsecum: ideo dici potest quod motus localis extrinsece quidem est perfectior motu ad

formam, scilicet ratione subiecti; et sic intellexit Sanctus Thomas hoc loco, ut patet ex ratione quam adducit. Intrinsece autem, idest ratione termini, est e contrario: quia motus ad formam est perfectior motu secundum locum, et prior secundum naturam.

111. *Sexto*. Partes horum generabilium et corruptibilium acquirunt per generationem formas in actu a formis quae sunt in materia, non a formis extra materiam e.xistentibus: cum oporteat generans, scilicet proximum et immediatum, esse simile generato; ex \ II *Wetaphysicae*. Ergo et totalis acquisitio formarum in materia non potest tieri per motum ab aliqua substantia separata, nisi mediante agente corporeo, vel creante, qui sine motu agit. – Probatur consequentia. Quia ex 111 *Physic.*, idem est motus localis, ct mutatio generationis eadem, totius et partis.

Septimo. Esse est proprius effectus primae causae. Ergo et prima causalitas formarum: quia esse est per formam.

Octavo. Omnia a--imilantur Deo inquantum habent tonnas, per quas sunt in actu; et inquantum formas appetunt. divinam similitudinem appetere dicuntur. Ergo etc.– Patet consequentia. Quia ab illo acquirit effectus formam cui per lormam assimilatur.

\dvcrte quod per hanc rationem non probatur quod ab angelo nullo modo imprimantur formae in materiam: sed quod etiam a Deo imprimantur, ct non solum ab angelo. Et sic angelus non erit prima causa introductionis formarum in materia. Cuius oppositum dicebat opinio quae hic impugnatur.

CoshiRxIAiUK *Gcu*. i, ubi Moyses, postquam dixerat *Deum in principio creasse* etc., subdit quomodo omnia in proprias species distinxit. Item *Colons*. i, *bi ipso condita sont omnia*.

. toidt Av-

iit*

CAPITULUM QUADRAGESIMUM QUARTUM

Fragmentum ex Autog. Ambros. t v a 35.

QUOD DISTINCTIO RERUM NON PROCESSIT EX MERITORUM VEL DEMERITORUM DIVERSITATE

nc superesl ostendere quod rerum distinctio non processit ex diversis motibus liberi arbitrii rationalium creaturarum: ui posuit Origenes, in libro

•lib.n ap.n *Pcrtardion* Volens enim resistere antiquorum haereticorum objectionibus et erroribus, qui ostendere nitebantur diversam naturam boni et mali esse in rebus e.\ contrariis actoribus, propter inultam distantiam inventam tam in rebus naturalibus quam in rebus humanis, quam nulla merita praecessisse videntur, scilicet quod corpora quaedam sunt lucida, quaedam obscura, quidam homines ex barbaris, quidam ex Christianis nascuntur: coactus est ponere omnem diversitatem in rebus inventam ex diversitate meritorum, secundum ii Dei iustitiam, processisse. Dicit enim quod Deus ex sola sua bonitate primo omnes creaturas aequales produxit, et omnes spirituales et rationales; quae per liberum arbitrium diversimode sunt motae, quaedam adhaerentes Deo plus vel >

minus, quaedam ab eo recedentes vel magis vel minus; et secundum hoc diversi gradus in substantiis spiritualibus ex div ina iustitia sunt subsequuti, ut quidam essent angeli secundum diversos ordines, quidam animae humanae etiam secundum diversos status, quidam etiam daemones in statibus diversis; et propter diversitatem rationalium creaturarum dicebat diversitatem corporaliu creaturarum Deum instituisse, ul nobilioribus corporibus nobiliores spirituales substantiae adiungerentur. ut diversimode corporalis creatura spiritualium substantiarum diversitati quibuslibet modis aliis deserviret.

I laec autem opinio falsa esse manifeste convincitur. Quanto enim aliquid est melius in effectibus, tanto est prius in intentione agentis. Optimum autem in rebus creatis est perfectio universi, quae consistit in ordine distinctarum rerum: in omnibus enim perfectio totius praeminet perlectioni singularium partium. Igitur diversitas rerum

/ rationalium \V6Pc; rationabilium. n videntur 6Pc; videtur. i quaedam... minus *hom om* GNYZ. vel magis A *solus*; magis. 14 falsa esse i>; falsa est ct GNZ, falsa V, esse lalsa *ceteri*. 19 praeminet) praeeminet NàPc. 20 Igitur diversitas... as meritorum A *solus*; Igitur diversitas rerum provenit non cx diversitate mentorum, sed cx principali intentione primi agentis. Trrhi cx principali intentione pruni agentis in \ *supra marginem lateralem continua ad rerum scribuntur Transcriptorcm errare fecit crucicula post* mentorum, *quae tamen »1011 ad marginem lateralem refert sed ad marginem infra columnam, ubi nempe sequens argumentum* Adhuc si omnes *scriptum est. It structuram phraseos obtineret transcriptor dt* <ao coi-tribuit coniunctimtern sed.

f

t

1

M
»

h
ci

ex principali intentione primi agentis provenit,
non ex diversitate meritorum.

Adhuc. Si omnes creaturae rationales a principio fuerunt aequales creatae, oportet dicere quod una earum in sua operatione ab alia non dependeret. Quod autem provenit ex concursu diversarum causarum quarum una ab alia non dependet, est casuale. Igitur, secundum praedictam positionem, talis distinctio et ordo rerum est casualis.

Quod est impossibile, ut supra * ostensum est.

Amplius. Quod est alicui naturale, non acquiritur ab eo per voluntatem: motus enim voluntatis, sive liberi arbitrii, praesupponit existentiam voluntatis, ad quam eius naturalia exiguntur. Si igitur per motum liberi arbitrii acquisitus est diversus gradus rationalium creaturarum, nulli creaturae rationali erit suus gradus naturalis, sed accidentalis. Hoc autem est impossibile. Cum

enim differentia specifica sit unicuique naturalis, sequetur quod omnes substantiae rationales creaturae sint unius speciei, scilicet angeli, daemones et animae humanae, et animae caelestium corporum (quae Origens animata ponebat). Et hoc esse falsum diversitas actionum naturalium declarat: non enim est idem modus quo naturaliter intelligit intellectus humanus, qui sensu et phantasia indiget, et intellectus angelicus et animalis; nisi forte lingamus angelos et caelestia corpora habere carnes et ossa et alias huiusmodi partes, ad hoc quod possint organa sensuum habere, quod est absurdum. Relinquitur igitur quod diversitas substantiarum intellectualium non consequitur diversitatem meritorum, quae sunt secundum motus liberi arbitrii.

Adhuc. Si ea quae sunt naturalia non aequi-
untur per motum liberi arbitrii; animam autem
ationalem tali corpori uniri acquiritur ei propter
raecedens meritum vel demeritum secundum
notum liberi arbitrii: sequetur quod coniunctio
uius animae ad hoc corpus non sit naturalis.
Ergo nec compositum est naturale. Homo autem,
t sol, secundum Origenem. et astra, sunt com-
osita ex substantiis rationalibus et corporibus
alibus. Ergo omnia huiusmodi, quae sunt no-
ilissima inter corporeas substantias, sunt innat-
uralia.

Item. Si huic substantiae rationali non conuenit inquantum est talis substantia huic corpori uniri, sed magis inquantum est sic merita, huic corpori uniri non est ei per se, sed per accidens. Ex his autem quae per accidens uniuntur non resultat aliqua species, quia non fit ex eis unum per se: non enim est aliqua species *homo albus* vel *homo vestitus*. Relinquitur igitur quod homo non sit aliqua species: nec sol, nec luna, nec aliquid huiusmodi.

Amplius. Ea quae ad merita consequuntur,
possunt in melius vel in peius mutari: merita

enim et demerita possunt augeri vel minui; et praecipue secundum Origenem, qui dicebat liberum arbitrium cuiuslibet creaturae semper esse in utramque partem flexibile. Si igitur anima rationalis hoc corpus consecuta est propter praecedens meritum vel demeritum, sequetur quod possit iterum coniungi alteri corpori: et non solum quod anima humana assumat aliud corpus humanum, sed etiam quod assumat quandoque corpus sidereum; *quod est secundum Pythagoricas fabulas, quamlibet animam quodlibet corpus ingredi* *. Hoc autem et secundum philosophiam apparet esse erroneum, secundum quam determinatis formis et motoribus assignantur determinatae materiae et determinata mobilia: et secundum fidem haereticum, quae animam in resurrectione idem corpus resumere praedicat quod deponit.

Praeterea. Cum multitudo sine diversitate esse non possit, si fuerunt a principio creaturae rationales in quadam multitudine constitutae, oportuit eis aliquam diversitatem luisse. Aliquid ergo habuit una earum quod non habuit altera. Et si hoc ex diversitate meriti non procedat, pari ratione nec fuit necesse ut gradus diversitas ex meritorum diversitate proveniret.

Item. Omnis distinctio est aut secundum divisionem quantitatis, quae in solis corporibus est, unde in substantiis primo creatis, secundum Originem, esse non potuit; aut secundum divisionem formalem. Quae sine graduum diversitate esse non potest: cum talis divisio reducatur ad privationem et formam. et sic oportet quod altera formarum conditio sit melior et altera vilior.

Unde, secundum Philosophum *, species rerum sunt sicut numeri, quorum unus alteri addit aut minuit. Sic igitur, si fuerunt a principio multae substantiae rationales creatae, oportet quod fuerint in eis gradus diversitas.

Item. Si creaturae rationales sine corporibus subsistere possunt, non fuit necessarium propter diversa merita rationalium creaturarum diversam sortem in natura corporali institui: quia et sine diversitate corporum poterat diversus gradus in substantiis rationalibus inveniri. Si autem creaturae rationales sine corporibus subsistere non possunt, ergo a principio simul cum creatura rationali est etiam creatura corporalis instituta. Maior est autem distantia corporalis creaturae ad spirituales quam spiritualium creaturarum ad inanimatas. Si igitur a principio Deus tam magnam distantiam in suis creaturis instituit absque aliquibus meritis praecedentibus, non oportuit merita diversa praecedere ad hoc quod in diversis gradibus creaturae rationales instituerentur.

Adhuc. Si diversitas creaturae corporalis respondet diversitati creaturae rationalis, pari ratione et uniformitati rationalium creaturarum

* | *de.intmi*, *Ult*
3JÎ ..   ○*

- VII 1/rtirA..
iu.lM. Th VIII.
I. ?.

responderet uniformitas naturae corporalis. Euis-
set ergo natura corporalis creata etiam si diversa
merita rationalis creaturae non praecessissent, sed
uniformis. Euisset igitur creata materia prima,
quae est omnibus corporibus communis, sed sub
una tantum forma. Sunt autem in ipsa plures
formae in potentia. Remansisset igitur imper-
fecta, sola una eius forma reducta in actum. Quod
non est conveniens divinae bonitati.

Item. Si diversitas corporalis creaturae sequitur
diversos motus liberi arbitrii rationalis creaturae,
oportebit dicere quod causa quare est tantum
unus sol in mundo, sit quia una tantum ratio-
nalis creatura sic mota est per liberum arbitrium
ut tali corpori mereretur adiungi. Iloc autem fuit
a casu, quod una tantum sic peccaret. Est igitur
a casu quod sit unus sol in mundo, et non ad
necessitatem corporalis naturae.

Praeterea. Cum creatura spiritualis non me-
reatur descendere nisi per peccatum; descendit
autem a sua sublimitate, in qua invisibilis est, per
hoc quod visibilibus corporibus unitur: videtur
sequi quod visibilia corpora sint eis adiuncta
propter peccatum. Quod videtur propinquum er-
rori Manichaeorum ponentium haec visibilia ex
malo principio processisse

cf.ap.xia.ün.

Huic etiam opinioni auctoritas Sacrae Scri-
pturae manifeste contradicit. Quia in singulis ope-

ribus visibilium creaturarum tali modo loquendi
utitur Moyses '. I' *idens Deus quod esset bonum*, etc.;
et postmodum de cunctis simul subiungit: *Vidit
Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona*. Ex
quo manifeste datur intelligi quod creaturae cor-
porales et visibiles ideo sunt factae quia bonum
est eas esse, quod est consonum divinae boni-
tali: et non propter aliqua creaturarum rationa-
lium merita vel peccata.

Videtur autem Origenes non perpendisse quod,
cum aliquid non ex debito, sed liberaliter da-
mus. non est contra iustitiam si inaequalia da-
mus. nulla diversitate meritorum pensata: cum
retributio merentibus debeatur. Deus autem, ut
supra* ostensum est, ex nullo debito, sed ex
mera liberalitate res in esse produxit. Unde di-
versitas creaturarum diversitatem inheritorum non
praesupponit.

Item, cum bonum totius sit melius quam bo-
num partium singularium, non est optimi factoris
diminuere bonum totius ut aliquarum parttum
augeat bonitatem: non enim aedificator funda-
mento tribuit cam bonitatem quam tribuit tecto,
ne domum laciaturuam. Factor igiur omnium,
Deus, non laceret totum universum in suo ge-
nere optimum, si laceret omnes partes aequales:
quia multi gradus bonitatis in universo deessent,
et sic esset imperfectum.

S in netum| in netu PJ. 15 mereretur Ita inercui ceteri. 28 Quin Ita P; qui G, quod YpN, quae ceteri.
3 Videns) Vidit BG. 25 in suo) nuo P

Commentaria Ferraideneis

• et. Comment.

PK\|A conclusio est : *Rerum distinctio non processit
diversis motions liberi arbitrii rationalium creatu-
rarum*.

Circa autem hanc conclusionem tria facit Sanctus Tho-
mas: primo enim Origenis opinionem pomi; secundo, eam
improbat *; tertio, unde fuerit deceptus ostendit \

1. Quantum ad primum, inquit quod Origenes, m libro
Periarchon, volens resistere antiquorum haeticorum obie-
ctionibus et erroribus, ponentium diversam naturam boni
et mali esse in rebus ex contrariis actoribus, propter mul-
tam distantiam tam in rebus naturalibus quam in rebus
humanis inventam, quam nulla merita praecessisse videntur,
dum scilicet aliqua corpora lucida sunt, aliqua vero ob-
scura, hominum vero quidam ex barbaris, idest infidelibus,
quidam vero ex Christianis nascuntur; coactus est (scilicet
propter rationes ab illis haeticis inductas) ponere omnem
diversitatem in rebus inventam e\ diversitate mentorum,
secundum Dei iustitiam, processisse.

Consistit autem Origenis opinio in quatuor punctis.
Primus est, quod omnes creaturae sunt primo a Deo ae-
quales productae, et omnes rationales et spirituales. — Se-
cundus est, quod ex iis quaedam per liberum arbitrium
adhaeserunt Deo plus vel minus; quaedam vero ab ipso
plus aut minus recesserunt. — Tertius est, quod ex hoc,
divina iustitia sic exigente, diversi gradus in ipsis sunt
subsecuti: ut scilicet quidam essent angeli secundum di-
versos Ordines, quidam animae humanae secundum diversos
status, quidam nutem essent daemones. — Quartum est, quod
propter hanc diversitatem corporalium creaturarum Deus
diversitatem instituit.

• ci. mii Com-

j]. Quantum ad secundum *, contra hanc opinionem,
quae ponit ob meritorum diversitatem esse a Deo rerum
distinctionem institutam, arguitur.

Et primo sic, Optimum in rebus creatis est perfectio
universi, quae consistit in Ordine distinctarum rerum. Ergo

diversitas rerum provenit, non ex meritorum diversitate,
sed ex principali intentione primi agentis. — Probatur con-
sequentia. Quia quanto aliquid est melius in effectibus,
tanto est prius in intentione agentis.

Adverte quod, ista positione data, sequebatur quod
rerum distinctio esset intenta propter merita praemianda
et punienda demerita: non autem esset primo a Deo in-
tenta. Et contra hoc ista ratio procedit.

Secundo. Sequeretur quod ordo et distinctio rerum
esset casualis. Probatur sequela. Quia quod provenit ex
concursu duarum causarum quarum una ab alia non de-
pendet, est casuale. Si autem omnes creaturae rationales
a principio fuerunt aequales, oportet dicere quod una ab
alia in sua operatione non dependet. Ergo etc.

2. Circa istam propositionem, etiam superius * addu-
ctam : *Quod provenit ex concursu duarum causarum pia-
rum una ab alia non dependet, est casuale*, dubitatur.
Quia duo homines possent intendere aliquid unum, puta
domum, unusquisque ex opere suo, absque hoc quod actio
unius dependeat ex alio. Ergo non omne quod ab huius-
modi causis dependet, est casuale.

Respondetur quod impossibile est ut duae causae qua-
rum quaelibet sit per se sufficiens, intendant unum effe-
ctum communem, nisi aut moveantur ab uno tertio, aut
una ab alia moveatur. Quia, cum effectus sit communis
huic causae et alii, non potest provenire ab hac causa per
id quod est sibi proprium, sed per id quod est commune
sibi et alii causae. Et per consequens oportet quod aut
ab una communi causa intendente illum communem effe-
ctum moveantur, tanquam ab illa habentia id commune
per quod agunt ; aut quod una aliam ad effectum intentum
moveat. Ideo, si ex concursu duarum causarum quarum
una ab alia non dependet, (supple) nec utraque ab alia
communi causa, aliquis effectus proveniat, oportet talem
effectum casualem esse: quia non potest ab illis communis

do loquerj.
 */bonitn,etc.
 biungit; life
 ildc tona. Ex
 reaiurae ar*
 quia bonum
 ivinac boni-
 •um rato
 idbsc qu<4
 wraliter da*
 icqualia JI-
 nsaia: eian
 i autem, ut
 ito. sed n " *
 , l nde di- l
 torum noo J
 . quam K |
 mi tactam
 n panium
 tor funda*
 huit tecto
 'omnium, j
 n suo ge- i
 aequales: i
 deessem
 diwikt*
 bltUfCOB- Lgi
 effectibus,
 itur quod
 racminji
 a Deo in-
 io rerum
 0VC3K O
 * nande-
 Uowte
 d unijb
 ; · add*
 1ηπ qua-
 'abitatur
 un. puta
 iod actio
 ib hōM>
 sâe qua-
 lm eic- j
 rtto.wt
 mmucis
 tUM per
 immuce l
 lod rut
 em vA-
 mnuxlx
 iternun
 quarum
 ab alū
 t UldD
 nmunv

aliorum animalium imperfectiorum. Tum quia tunc homo esset bos, asinus et alia animalia. Tum etiam quia non posset homo quidditative cognosci nisi omnes animalium differentiae cognoscerentur omnes enim necesse esset in ratione quidditativa suo ordine ponere. Sed secundum hunc sensum, habet veritatem tantum in speciebus subordinatas in linea praedicamentali. Perfectior enim species, quae est posterior, continet imperfectiorem, quae est superior, secundum perfectionem, et addit differentiam ad ipsam, sicut numerus perfectior continet imperfectiorem et addit unitatem. Et ideo, sive uni speciei addatur differentia illius contractiva, sive subtrahatur sua ultima differentia, non remanet eadem species. Si namque, ut exemplificent Sanctus Thomas \ III *Metaph.* *, *animali* addatur *rationale*, non remanet amplius species quae erat animal dumtaxat, sed constituitur species animalis quae est homo; et si ab *animali* removeatur *sensibile*, non remanet animalis species, sed plantae. Similiter est et in numeris. Si enim quaternario addatur unitas, non remanet quaternarius nisi materialiter, sed fu quinarium; et si ab ipso removeatur unitas, remanet ternarius.

Secundus sensus potest esse quod, sicut quaelibet species numeri per indivisibile constituitur, per ultimam scilicet unitatem, et unusquisque numerus aut excedit alium per unitatem additam, aut deficit ab illo per subtractionem unitatis. Ita quaelibet species rerum per indivisibilem differentiam constituitur; ita quod quicquid attingit ad illam differentiam, sub illa specie continetur; quicquid autem excedit illam ab illa aut illam excedit, ad aliam speciem pertinet. Et ideo omnis alia species aut constituitur per differentiam digniorem et excellentiorem, aut per ignobiliorem, quia quod unam speciem addere ad aliam non est illam aliam continere formaliter et ulterius includere nobiliorem aliam: sed est ipsam pernobiliorem et excellentiorem differentiam constitui. differentiam alterius eminenter continenter; quo modo etiam nobilior species dicitur aliquid ignobiliorem continere, non quidem formaliter, sed eminenter. – Ad hunc ergo sensum accipitur propositio Aristotelis Sanctus Thomas: quia ex eo quod optime inaequalitas substantiarum quae formaliter distinguuntur, arguitur. Licet etiam primus sensus habeat seriem unitatem, ut dictum est, in speciebus secundum superius et inferius in linea praedicamentali ordinatis.

1. *Sono.* Aut creaturae rationales possunt subsistere absque corporibus: aut non. Si primum, non fuit necessitas institui: quia propter merita diversa corporum diversitatem institui: quia etiam poterat in substantiis spiritualibus absque corporum diversitate diversus gradus inveniri. – Si secundum, ergo simul cum ipsis fuerunt corpora producta. Sed maior est distantia corporalis substantiae ad spiritualem quam spiritualium ad invicem. Ergo, si utramque substantiam produxit absque meritis praecedentibus, non oportuit meritis praecedere ad hoc ut in diversis gradibus spirituales substantiae instituerentur.

Decimo. Sequeretur quod, propter uniformitatem creaturae rationalis, si scilicet merita diversa non praecessissent, fuisset creata natura corporalis uniformis. Ergo fuisset creata materia prima sub una tantum forma. Ergo remanisset imperfecta : cum sint in ipsa plures formae in potentia. Sed hoc divinae bonitati non est comuniens. Ergo etc.

l'ndecimo. Esset a casu quod in mundo esset tantum unus sol. Patet consequentia. Quia a casu fuit quod una tantum substantia sic peccavit ut tali corpori mereretur adiungi.

Duodecimo. Sequeretur quod visibilia corpora essent adiuncta substantiis invisibilibus propter peccatum. Quod est propinquum errori Manichaeorum.

Adverte quod hoc consequens dicitur propinquum errori Manichaeorum, quia, sicut Manichaei visibilia dicebant a malo principio effective processisse, ita hoc consequens dicit illa a malo finaliter processisse.

Confirmatur auctoritate Gen. 1, ubi de singulis operibus visibilium creaturarum tali modo loquendi Mosses utitur: *¶ idit Dens quod esset bonum* etc.; postea de cunctis simul subiungit, *¶ idit Deus cuncta* etc.

• *a.* init Com-
meat

\ I. Quantum ad tertium *, inquit Sanctus Thomas quod errant Origenes ex duobus. Primo, quia non perpendit non esse iniustitiam si inaequalia damus absque mentorum diversitate, quando non ex debito, sed librahiter damus. Et sic non sequitur Deum iniustum esse si creaturas inaequales produxit: cum non ex aliquo dubito, sed ex mura liberalitate res in esse produxerit.

Secundo, quia non consideravit quod Factor omnium rerum, Deus, non faceret totum universum in suo genere optimum, si faceret omnes eius partes aequales. Multi enim gradus bonitatis in universo deessent: et sic esset imperfectum. Cum autem bonum totius sit melius bono partium singularum, non est optimi factoris diminuere bonum totius ut aliquarum partium augeat bonitatem. Declaratur exemplo domilicatoris.

Advertendum quod per ea quae hic dicit Sanctus Thomas, duae rationes Origenis solvuntur, quibus ostendebat pruno Deum omnes creaturas aequales condidisse. Prima erat, quia alioquin Deus fuisset iniustus, dando inaequalia iis in quibus nulla erat inaequalitas meritorum. Secunda erat, quia optimi est optima facere. Deus autem est optimus. Et sic sequebatur quod omnia fecerit optima. Et per consequens aequalia.

\d primam patet responsio per primum dictum. Non enim est iniustiua ubi aliquid datur non ex merito, sed ex mera liberalitate. sicut Deus res produxit. – Ad secundam vero per secundum dictum respondetur. Optimi enim est optima facere quoad partes totius, non simpliciter, sed secundum quod perfectioni totius congruit.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM QUINTUM

OUAE SIT PRIMA CAUSA DISTINCTIONIS RERUM SECUNDUM VERITATEM

st ex d t autem ex praedictis potest quae sit vere prima distinctionis rerum causa.

Cum enim omne agens intendat suam similitudinem in effectum inducere secundum quod effectus capere potest, tanto hoc agit perfectius quanto agens perfectius est: patet enim quod quanto aliquid est calidius, tanto facit magis calidum; et quanto est aliquis melior artifex, formam artis perfectius inducit in materiam. Deus autem est perfectissimum agens. Suam igitur similitudinem in rebus creatis ad Deum pertinebat inducere perfectissime, quantum naturae creatae convenit. Sed perfectam Dei similitudinem non possunt consequi res creatae secundum unam solam speciem creaturae: quia, cum causa excedat effectum, quod est in causa simpliciter et unite, in effectu invenitur composite et multipliciter, nisi effectus pertingat ad speciem causae; quod in proposito dici non potest, non enim creatura potest esse Deo aequalis. Oportuit igitur esse multipliciter et varietatem in rebus creatis, ad hoc quod inveniretur in eis Dei similitudo perfecta secundum modum suum.

Amplius. Sicut quae fiunt ex materia sunt in potentia materiae passiva, ita quae fiunt ab agente oportet esse in potentia activa agentis. Non autem potentia passiva materiae perfecte reduceretur in actum si ex materia fieret unum tantum eorum ad quae materia est in potentia. Ergo, si aliquis agens cuius potentia est ad plures effectus, faceret unum illorum tantum, potentia eius non ita complete reduceretur in actum sicut cum facit plura. Per hoc autem quod potentia activa reducitur in actum, effectus consequitur similitudinem agentis. Ergo non esset perfecta Dei similitudo in universo si esset unus tantum gradus omnium entium. Propter hoc igitur est distinctio

in rebus creatis, ut perfectius Dei similitudinem consequantur per multa quam per unum.

Adhuc. Quanto aliquid in pluribus est Deo simile, tanto perfectius ad eius similitudinem accedit. In Deo autem est bonitas, et diffusio bonitatis in alia. Perfectius igitur accedit res creata ad Dei similitudinem si non solum bona est sed etiam ad bonitatem aliorum agere potest, quam si solum in se bona esset: sicut similis est soli quod lucet et illuminat quam quod lucet tantum. Non autem posset creatura ad bonitatem alterius creaturae agere nisi esset in rebus creatis pluralitas et inaequalitas: quia agens est aliud a patiente. *el honorabilius eo* ♦ Oportuit igitur, ad hoc quod in creaturis esset perfecta Dei imitatio, quod diversi gradus in creaturis invenirentur.

Item. Plura bona uno bono finito sunt meliora; habent enim hoc et adhuc amplius. Omnis autem creaturae bonitas finita est: est enim deficiens ab infinita Dei bonitate. Perfectius est igitur universum creaturarum si sunt plures, quam si esset unus tantum gradus rerum. Summo autem bono competit facere quod melius est. Ergo conveniens ei fuit ut plures faceret creaturarum gradus.

Adhuc. Bonitas speciei excedit bonitatem individui. sicut formale id quod est materiale. Magis igitur addit ad bonitatem universi multitudo specierum quam multitudo individuorum in una specie. Est igitur ad perfectionem universi pertinens non solum quod multa sint individua, sed quod sint etiam diversae rerum species; et per consequens diversi gradus in rebus.

Item. Omne quod agit per intellectum, repraesentat speciem sui intellectus in re facta: sic enim agens per artem sibi facit simile. Deus autem fecit creaturam ut agens per intellectum, et non per

1 ex praedictis *post* potest DGN. *om* EGXZb, *post* entium Y.

3 in pluribus *post* est l)7.b (rax.) per artem N, sibi per artem *ceteri*.

9 formam] tanto formam NPc.

5 bonitas] et bonitas Z.

18 et adhuc] et ad haec *ut solet d.* ad haec P.

11 Deum] cum NYZP.

24 quae] ea quae PJ.

3; om-

36 per artem sibi /M Z;

* III ii tau
v r: t-Tklit

hic dicti Sanctu* Tk-
itur, quibu* «Unit;,
jale* condidit. Pr-;
istus, dando iDaq-ü
meritorum. Sciti
Dcuî autem η:op
fecerit optima. F?

primum dictum. X
r non cx merito,
produxit. – Ad wu-
ondetur. Optimi σ-
s, non simpBdtff,
sngruit

UM

SIMMA CONTRA GENTILES. LIB. II, CAP XL\

necessitatem naturae, ut supra * ostensum est. Species igitur intellectus divini repraesentatur in creatura per ipsum facta. Intellectus autem multa intelligens non sufficienter repraesentatur in uno tantum. Cum igitur intellectus divinus multa intelligat, ut in Primo * probatum est, perfectius seipsum repraesentat si plures universorum graduum creaturas producat quam si unum tantum produxisset.

Amplius. Operi a summe bono artifice facto io non debuit deesse summa perfectio. Sed bonum ordinis diversorum est melius quolibet illorum ordinatorum per sc sumpto: est enim formale respectu singularium, sicut perfectio totius respectu partium. Non debuit ergo bonum ordinis ›?

7 rcpnicsntal Jta DPc; repraesentabit Y, repr.tc5cnbirtc ceteri, io numme) summo DEGNYZHfc.
5 cx materiae divertit ite) propter (propter cx Xj materiae diversitatem GNYXZ.   ó cautirum) creaturarum Γ.   7 propria) prima GXZb.

Commentaria Ferrariensis

Quantum ad secundum principale, scilicet quae sit vera causa distinctionis rerum ., ponitur haec conclusio: *Causa distinctionis rerum fuit propria Dei intentio volentis creaturae dare perfectionem qualem possibile erat eam habere.* Et loquitur dc perfectione essentiali.

I. *Probatur primo.* Deus est perfectissimum agens. Ergo ad ipsum pertinebat perfectissime suam similitudinem m rebus creatis inducere, quantum naturae creatae convenit. Ergo oportuit multiplicitatem ct varietatem m rebus creatis esse. – Probatur prima consequentia. Quia quanto agens perfectius est, tanto perfectius suam similitudinem in effectu inducit, secundum capacitatem effectus. – Secunda quoque probatur. Quia perfectam Dei similitudinem res creatae consequi non possunt secundum unam speciem solam creaturae: cum creatura non possit divinam perfectionem aequare, co quod Deus sit causa excedens effectum.

Advertendum est quod haec ratio ct omnes sequentes procedunt, supposito quod Deus voluerit producere hoc universum et illi suam similitudinem communicare secundum quondam determinatum modum, et secundum perfectionem isti universo congruentem. Hoc enim supposito, conveniens erat ut in universo suam similitudinem induceret, et illi suam perfectionem communicaret, secundum quod ipsum universum eam capere poterat.

II. *Secundo.* Xon esset perfecta Dei similitudo in universo, quantum scilicet universum capere potest, si esset unus tantum gradus omnium entium. Ergo etc. — Probatur consequentia ex comparatione potentiae activae ad materiam: quia videlicet, si agens possit plures effectus facere ct unum tantum illorum faciat, potentia cius non ita complete reducitur in actum sicut si faciat plura. Per hoc autem quod potentia activa reducitur in actum, effectus consequitur similitudinem agentis.

Adverte quod intentio rationis non est quod oporteat Deum facere omnia quae absolute facere potest: sed omnia quae facere potest ad perfectionem essentialem universi quod intendit pertinentia.

Tertio. Perfectius accedit res creata ad Dei similitudinem si non solum in se bona est, sed etiam ad bonitatem aliorum agere possit: ut patet de lucido respectu solis. Ergo oportet in creaturis esse pluralitatem et inaequalitatem. – Probatur consequentia. Quia agere ad bonitatem alterius requirit pluralitatem et inaequalitatem: cum agens sit aliud a patiente ct *honorabilius ipso.*

Attendendum quod hic est sermo non tantum de agente univoco, sed etiam de agente aequivoco. Quia si loqueremur de agente tantum univoco, hoc quod est agere non argueret inaequalitatem secundum speciem, qualem vult ratio concludere, sed tantum materialem distinctionem.

III. *Quarto.* Summo bono convenit ut faciat quod melius est: scilicet in effectu quem intendit. Ergo conve-

operi Dei deesse. Hoc autem bonum esse non posset si diversitas ct inaequalitas creaturarum non fuisset.

Est igitur diversitas et inaequalitas in rebus creatis non a casu'; non ex materiae diversi- ' c'(' tate *; non propter interventum aliquarum cau- ' °i' ". sarum ♦ vel meritorum '*; sed ex propria Dei intentione perfectionem creaturae dare solentis qualem possibile erat eam habere.

Hinc est quod dicitur Ge/i. t ”: *Vidit Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona:* cum de singulis dixisset quod sunt *bona.* Quia singula quidem sunt in suis naturis bona: simul autem omnia *valde bona,* propter ordinem univers», quae est ultima et nobilissima perfectio in rebus.

7 rcpnicsntal Jta DPc; repraesentabit Y, repr.tc5cnbirtc ceteri, io numme) summo DEGNYZHfc.
5 cx materiae divertit ite) propter (propter cx Xj materiae diversitatem GNYXZ.   ó cautirum) creaturarum Γ.   7 propria) prima GXZb.

Commentaria Ferrariensis

niens fuit ut faceret plures gradus creaturarum. – Patet consequentia. Quia plura bona sunt uno bono linito meliora.

Adverte primo, quod addidit Sanctus Thomas *finito*: quia uno bono infinito plura bona finita non sunt meliora.

Adverte secundo, cx doctrina Sanci Thomae m Quaesit *de Malo*, q. wi, a. I, ad 13, quod ista propositio habet veritatem, *si singula sint unius ordinis*, scilicet tam illud unum quam illa plura: puta, plures aurei sunt meliores uno aureo. Xon autem tenet quando plura bona sunt inferioris ordinis illo uno bono.

Sed, licet in hoc sensu non accipiatur hoc loco, ex ipsa tamen expositione datur intelligi quod etiam habet veritatem in rebus dixersorum ordinum, quando plura includunt in se illud unum. Ideo enim plura unius ordinis, sunt meliora uno illius ordinis, quia continent illud et aliquid amplius. Similiter ergo plura diversorum ordinum sunt meliora uno illorum tantum, quia illud includunt et aliquid addunt. Unde ct Sanctus Thomas illam propositionem probat, *quia habent hoc et adhuc amplius.* Est ergo universaliter vera, quando illud unum in numero illorum plurium continetur: si omnia scilicet sint finita.

IV. *Quinto.* Magis addit ad bonitatem universi multitudo specierum quam multitudo individuorum in una specie. Ergo ad perfectionem universi pertinet non solum quod sint multa individua, sed quod etiam sint diversae rerum species. Probatur antecedens Quia bonitas speciei excedit bonitatem individui: scilicet *materialis*, ubi bonitas speciei a bonitate individui intrinsece distinguitur. Quod patet: quia comparatur ad individuum sicut formale ad materiale.

Sexto. Intellectus divinus multa intelligit: scilicet ad perfectionem universi pertinentia. Ergo perfectius seipsum repraesentat si plures diversorum graduum creaturas producat quam si unum tantum produxisset. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia omne agens per intellectum repraesentat speciem intellectus in re facta.

Sed occurrit dubium. Quia, si agens per intellectum repraesentat speciem sui intellectus in re facta, sequitur quod Deus unum tantum producat et non plura: quia species sui intellectus est tantum una. scilicet divina essentia.

Respondetur quod est una materialiter: sed fonnalitcr est plures, secundum quod intelligitur ut propria ratio plurium, et habet rationem plurium idearum.

Septimo. Bonum ordinis diversorum est melius quolibet illorum ordinatorum per se sumpto: cum sit formale respectu singularium. Ergo debuit esse in rebus. Ergo oportuit esse inaequalitatem in rebus. – Probatur praim consequentia. Quia operi a summo bono artifice non debuit deesse summa perfectio. – Secunda etiam probatur. Quia, remota inaequalitate, non esset illud bonum.

Advertendum, cum dicitur *bonum ordinis diversorum esse melius quolibet ordinatorum*, quod intelligitur non de ipso respectu secundum se, ratio enim est minimae entitatis, et per consequens minimae bonitatis est: sed de ipsis extremis ordinis ut ordinata sunt. – Eodem modo intelligendum est quod in fine capituli dicitur: scilicet quod *ordo universi est ultima et nubilissima perfectio in rebus*.

Circa illam propositionem, quod *talis ardo non esset sine inaequalitate*, dubitatur. Quia in divinis Personis est ordo. Et tamen non est ibi inaequalitas.

Dicitur quod loquitur hic Sanctus Thomas de ordine prioris et posterioris: non autem de ordine originis tantum, cuiusmodi est ordo inter divinas Personas repertus.

Confirmatur *Gen. i*, ubi dicitur, *Vidit Deus cuncta* etc.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM SEXTUM

QUOD OPORTUIT AD PERFECTIONEM UNIVERSI ALIQUAS CREATURAS
INTELLECTUALES ESSE

\c igitur existente causa diversitatis in rebus, restat nunc de rebus distinctis prosecui, quantum ad fidei veritatem pertinet: quod erat tertium a nobis propositum. Et ostendemus primo, quod ex divina dispositione perfectionem rebus creatis secundum suum modum optimam assignante, consequens luit quod quaedam creaturae intellectuales luerent, in summo rerum vertice constitutae.

Tunc enim effectus maxime perfectus est quando in suum redit principium: unde et circulus inter omnes figuras, et motus circularis inter omnes motus, est maxime perfectus, quia in eis ad principium reditur. Ad hoc igitur quod universum creaturarum ultimam perfectionem consequatur, oportet creaturas ad suum redire principium. Rediunt autem ad suum principium singulae et omnes creaturae in quantum sui principii similitudinem gerunt secundum suum esse et suam naturam, in quibus quandam perfectionem habent: sicut et omnes effectus tunc maxime perfecti sunt quando maxime simulantur causae agentis, ut domus quando maxime similatur arti, et ignis quando maxime similatur generanti. Cum igitur intellectus Dei creaturarum productionis principium sit, ut supra * ostensum est, necesse fuit ad creaturarum perfectionem quod aliquae creaturae essent intelligentes.

Amplius. Perfectio secunda in rebus addit supra primam. Sicut autem esse et natura rei consideratur secundum primam perfectionem, ita operatio secundum perfectionem secundam. Oportuit igitur, ad consummatam universi perfectionem, esse aliquas creaturas quae in Deum redirent non solum secundum naturae similitudinem, sed etiam per operationem. Quae quidem non potest esse nisi per actum intellectus et voluntatis: quia nec ipse Deus aliter erga seipsum operationem habet. Oportuit igitur, ad perfectionem optimam universi, esse aliquas creaturas intellectuales.

Adhuc. Ad hoc quod perfecte divinae bonitatis
repraesentatio per creaturas fieret, oportuit, ut
supra* ostensum est, non solum quod res bonae

lierent, sed etiam quod ad aliorum bonitatem agerent. Assimilatur autem perfecte aliquid alteri in agendo quando non solum est eadem species actionis, sed etiam idem modus agendi. Oportuit igitur, ad summam rerum perfectionem, quod essent aliquae creaturae quae agerem hoc modo quo Deus agit. Ostensum est autem supra* quod Deus agit per intellectum et voluntatem. Oportuit igitur aliquas creaturas esse intelligentes et volentes.

\mplius. Similitudo effectus ad causam agentem attenditur secundum formam effectus quae praeexistit in agente: agens enim agit sibi simile in forma secundum quam agit. Eorma autem agentis recipitur quidem in effectu quandoque secundum eundem modum essendi quo est in agente, sicut forma ignis generati eundem essendi habet modum cum forma ignis generantis; quandoque vero secundum alium modum essendi, sicut forma domus quae est intelligibiliter in mente artificis, recipitur materialiter in domo quae est extra animam. Patet autem perfectiorem esse primam similitudinem quam secundam. Perfectio autem universitatis creaturarum consistit in similitudine ad Deum: sicut etiam perfectio cuiuslibet effectus in similitudine ad causam agentem. Requirit igitur summa universi perfectio non solum secundam assimilationem creaturae ad Deum, sed primam, quantum possibile est. Eorma autem per quam Deus agit creaturam, est forma intelligibilis in ipso: est enim agens per intellectum, ut supra * ostensum est. Oportet igitur ad summam perfectionem universi esse aliquas creaturas in quibus secundum esse intelligibile forma dixini intellectus exprimatur. Et hoc est esse creaturas secundum suam naturam intellectuales.

Item. Ad productionem creaturarum nihil aliud movet Deum nisi sua bonitas, quam rebus aliis communicare voluit secundum modum assimilationis ad ipsum, ut ex dictis * patet. Similitudo autem unius invenitur in altero dupliciter: uno modo, quantum ad esse naturae, sicut similitudo caloris ignei est in re calefacta per ignem; alio

i in rebus om GZ.
mam] optimum aEPc.
12 quae) qui GPc.
ignis NP.

j dc rebus) dc istis rebus GZ, dc rebus ipsis N, do ipsis rebus DYMV.
3o in rebus *om* Z, *ante* secunda a)|X|. ?i primam) perfectionem a
22 nutem] igitur aWPI. 29 scd) sed etiam YPJ. .>4 secundu

30 in rebus om Z , ante secunda a))X\.

22 nutem] igitur aW Pi.

4 tertium *post* α nobis GZ. ; opti-
unt P». :o Deus om xDWX»

.>4 secundum om a.

44 ignei) in igne GZ. igni X,

non am
Pcrionu cm

i dc orJiu
xiginb lin*
is rcpcnui
cuncta de

rURAS

em age-
altcri in
species
)ponuit
uod es-
: modo
* quod
Oper-
ates ct

î agen-
i quae
simile

autem
loque
est in
isendi

juan-
tendi,
;r in
lomo
)rem
Per-
sistit
ectio

gen-
jctio
jrae
est.
am.

per
rtet
tsse
life

Et
am

ud
liis

la-
do s,
no
io
lio

€

modo, secundum cognitionem, sicut similitudo ignis est in visu vel tactu. Ad hoc igitur quod similitudo Dei perfecte esset in rebus modis possibilibus, oportuit quod divina bonitas rebus per similitudinem communicaretur non solum in essendo, sed cognoscendo. Cognoscere autem divinam bonitatem solus intellectus potest. Oportuit igitur esse creaturas intellectuales.

Adhuc. In omnibus decenter ordinatis habitudo secundorum ad ultima imitatur habitudinem primi ad omnia secunda et ultima, licet quandoque deficienter. Ostensum est* autem quod Deus in se omnes creaturas comprehendit. Et hoc re-

ô ciiim ln DYPf »cJ ciiim J.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de rerum creatione et distinctione, incipit de ipsis rebus creatis, quantum ad fidei veritatem pertinet, determinare *. Et quia inter omnes creaturas maxime circa spirituales versatur tides, ideo Sancti Thomae intentio est de ipsi- substantiis spiritualibus doctrinam tradere.

Circa hoc autem tria facit, primo, de natura substantiae spiritualis determinat; hocundo, de eius unione ad corpus, cap. lvr. tertio, de eius operatione, cap. xevi.

Circa primum duo facit: primo, agit de existentia substantiae spiritualis; secundo, de eius natura, in cupite sequenti.

I. Quantum ad primum, ponitur haec conclusio: *Ojwrtuit.ad perfectionem universi, creaturas aln/uas spirituales fieri, in summo rerum vertice constitutas*. Probatur autem ex divina dispositione perfectionem rebus creatis secundum suum modum optimum ' assignante.

Et primo * sic. Ad hoc ut universum ultimam perfectionem consequatur, oportet creaturas avi suum redire principium. Ergo oportet, ad creaturarum perfectionem, ut aliquae creaturae sint intelligentes. Probatur antecedens. Quia tunc effectus maxime perfectus est quando ad suum principium redit: ut patet ex circulo et motu circulari. – Consequentia quoque probatur. Quia redeunt ad suum principium singulae creaturae inquantum eius similitudinem gerunt secundum esse et naturam carum, in quibus quandam habent perfectionem. Intellectus autem Dei productionis creaturarum principium est.

II. Sed occurrit circa hanc rationem dubium. Non enim oportet id quod ab agente per intellectum procedit, assimilari illi quantum ad virtutem intellectivam, ut scilicet effectus sit intelligent sicut et causa, alioquin domum et omnia artificata oporteret intellectum habere: sed sufficit ut assimiletur formae conceptae, quae est exemplar rei producendae; sicut dat exemplum Sanctus I hornas de domo, quam oportet arti assimilari, non autem potentiae intellectivae artificis. Ergo, quamvis intellectus Dei sit productionis rerum principium, non tamen oportet ipsum universum habere partem quae intellectiva sit.

Confirmatur. Quia per hanc rationem concluderetur omnes res creatas habere intellectum: quia principium productionis omnium est intellectus divinus.

2. Ad huius evidentiam, considerandum primo quod, licet per intellectum Deus res producat in esse, sicut et artifex rex artiliCIAS, in duobus tamen differt Deus ab artifice creato. Primo, quia intellectus divinus ita est principium productivum creaturarum quod eius operatio, quae est intelligere, est realiter ipsum producere creaturae. Intellectus autem artificis non sic se habet: non enim ipsum intelligere domum est realiter idem quod producere domum, sed productio domus est operatio alterius potentiae ab intellectu, regulatn tamen secundum exemplar quod est in mente artificis. Unde intellectus divinus est immediate productivus rerum, non autem intellectus artificis. –

praesentatur in corporalibus creaturis, licet per alium modum: semper enim invenitur superius corpus comprehendens et continens inferius; tamen secundum extensionem quantitatis; cum Deus omnes creaturas simplici modo, et non quantitatis extensione, contineat. (t igitur nec in hoc modo continendi Dei imitatio creaturis deesset. factae sunt creaturae intellectuales, quae creaturas corporales continerent, non extensione quantitatis, sed simpliciter per modum intelligibilem: nam quod intelligitur est in intelligente, et eius intellectuali operatione comprehenditur.

Secundo differt, quia forma mtelligibilis per quam artifex creatus rem artificialam producit, non est idem cum intellectu el specie inelligibih qua elicitur actus intelligendi, sed eius effectus. Forma autem qua divinus artifex creaturas producit, est idem reahter cum intellectu, tanquam cum principio rerum productivo, et cum specie qua Deus iiHelligit.

Ex quibus sequitur quod intellectus divinus est et principium immediatum productionis creaturarum; et ratio agendi, sive forma per quam producuntur. Et ideo, cum oporteat effectum productum, si perfectus sit, assimilari principio el elicitivo et formali suae productionis, quantum possibile est; necesse est ut universum assimiletur Deo secundum intellectum, ut scilicet sit secundum aliquam sui partem naturae intellectualis. Et hoc est fundamentum cui haec ratio Sancti Thomae innititur.

3. Ad dubium ergo dicitur quod, licet non omne quod procedit a quocumque agente per intellectum, oporteat illi quantum ad virtutem intellectivam assimilari. quia non omnis agentis per intellectum suum intelligere est rei productio, nec forma quae est ratio agendi est idem quod intellectus; oportet tamen quod primo et principaliter a Deo per intellectum producit, habere naturam intellectivam, si illius sit capax: cum effectus divini assimilentur quantum possunt Deo, quantum ad principium clicilivum et formale suae productionis, qui est intellectus. – Non puto autem nomine *intellectus* hoc loco intelligi tantum formam intelligibilem, seu artem Dei. qua mundum produxit, sed etiam ipsam virtutem intellectivam: quia aliam rationem ad hanc ipsam conclusionem inducit Sanctus Thomas inferius * ex ipsa forma intelligibili per quam creaturae sunt productae.

Ad confirmationem dicitur similiter quod non oportet omnes res creatas habere intellectum: quia non omnes sunt capaces ex natura sua intellectus ut intellectus est, quemadmodum est universum, sed bene alicuius similitudinis intellectus divini; non enim sunt principalis Dei effectus, sed principalis effectus, idest universi, partes. Sicut, licet a sole per lucem eius producat et lumen et caliditas, propter quod oportet tam lucida quam calida habere aliqualem similitudinem lucis solaris: non tamen omnia participant ratione lucis solaris ut lux est, sic scilicet ut lucida sini, sed tantum ea quae nata sunt lucem per modum lucis recipere; alia vero assimilantur luci ut virtualiter calorem continet, aut aliquam aliam perfectionem. Sic unaquaeque creatura redit ad intellectum divinum ut ad suum principium suo modo: aliqua enim illi assimilantur inquantum intellectus est; aliqua vero inquantum virtualiter alias perfectiones creaturarum continet et eminenter. – Et sic patet quod ratio Sancti Thomae optime propositum concludit.

111. *Secundo*. Oportuit, ad consummatam universi perfectionem, esse aliquas creaturas quae in Deum redirent non solum secundum similitudinem naturae, sed etiam

* in hoc cap.

per operationem. Sed haec operatio non potest esse nisi intellectus et voluntatis: quia nec ipse Deus aliter erga seipsum operatur. Ergo etc. Probatur maior. Quia secunda perfectio, quae est secundum operationem, addit supra primam: tanquam scilicet existens ultima cl consummata rei perfectio.

Tertio, Ad summam rerum perfectionem, oportuit esse aliquas creaturas quae agerent modo quo Deus agit. Ergo oportuit esse aliquas substantias intellectuales. – Patet consequentia. Quia Delis agit per intellectum et voluntatem. - Probatur vero antecedens. Quia in praecedentibus ostensum est quod ad perfectam repraesentationem divinae bonitatis per creaturas, oportuit res aliquas ad bonitatem aliorum agere. Ergo oportuit etiam lien assiinationcm quantum ad modum agendi: quia sic alteri aliquid perfecte assimilat' in agendo.

Adverte quod per creaturas non potest perfecte divina bonitas ut in se est, repraesentari; sed bene potest repraesentari perfecte ut exemplaret forma universi. Quod sane tn si universum illi assimiletur quantum ad omnia in quibus secundum suam naturam natum est illi ussimilari: sicut tunc domus perfecte repraesentat formam quae est in mente domificatoris, quando habet omnia secundum quae nata est illam repraesentare. Et sic est perfecta repraesentatio ex parte uOectus, non c\ parte causae. Quia ergo de ratione effectus summe perfecti est ut perfecte assimiltur suae causae secundum omnes modos quibus cam participare potest, ideo, cum Deus agat ad creaturarum productionem per intellectum et vohmtatcm; et universum, quod primo intendebat producere, natum esset assimilari sibi quantum ad esse, quantum ad agere bonitatem aliorum et quantum ad modum agendi, qui est per intellectum et voluntatem: oportuit et in universo fieri aliquas creaturas quae ad bonitatem aliorum agerent, et quasdam quae agerent per intellectum et voluntatem. Et hoc est huius rationis fundamentum.

IV. *Quarto*. Summa universi perfectio exigit non solum similitudinem ad Deum secundum formam, sed etiam secundum eundem modum essendi formae, quantum possibile est: cum secunda similitudo sit perfectior quam prima. Ergo oportuit esse aliquas creaturas in quibus secundum esse intelligibilc forma divini intellectus expri-

matur. Ergo etc. – Patet prima consequentia. Quia forma per quam Deus agit creaturam, est forma intelligibilcm modum essendi habens. – Palet etiam secunda. Quia hoc est esse creaturas secundum suam naturam intellectuales.

Adverte quod natura subsistens quae est ex se intellecta in actu, non indigens aliquo ad hoc ut fiat actu intclligibilis, est etiam secundum se intellectiva: ut inferius* ostendit Sanctus Thomas; et Prima, q. xrv, a. i. Ideo bene hoc loco dicitur quod esse creaturas in quibus secundum esse intelligibilc forma divini intellectus exprimat, est esse creaturas secundum suam naturam intellectuales.

Quinto, Ad hoc ut similitudo Dei perfecte esset in rebus modis possibilibus, – intelligc, non de modis possibilibus absolute, sed de modis possibilibus ad universum quod intendebat pertinentibus – oportuit ut divina bonitas communicaretur per similitudinem non solum in essendo, sed etiam in cognoscendo; quia istis duobus modis similitudo unius invenitur in alio. Sed solus intellectus cognoscere divinam bonitatem potest. Ergo etc.

Adverte quod duplices sunt modi possibili creaturarum: quidam scilicet generales, puta modus essendi insensibilium, modus sensibilium, et modus intellectualium; et quidam particulares et specifici, puta hominis, equi, lapidis, et huiusmodi. Modi generales cum sint finiti, cl -uprcmU' sit modus essendi intellectualium, quantum a nobis cognoscitur, omnes huiusmodi modi ad perfectionem universi pertinere \idcntur. Modi autem particulares et specifici, cum sint infiniti, non omnes ad perfectionem universi pertinent, sed illi tantum quos Deus voluit in universo esse, (.him ergo dicitur hic quod nd hoc ut similitudo Dei esset in rebus *modis possibilibus*, oportuit bonitatem divinam per similitudinem communicari etiam in cognoscendo, de modis generalibus, non autem de modis specialibus intelligitur.

Sexto. In omnibus decenter ordinatis habitudo secundorum ad ultima imitatur habitudinem primi ad omnia, secunda et ultima. Sed Deus omnes creaturas comprehendit intelligibilitcr. Ergo oportet etiam esse aliquas creaturas intellectuales, quae corporalia intclligibiliter contineant: sicut et superiora corpora continent inferiora secundum extensionem quantitatis.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM SEPTIMUM

A 44 r ay cum marg. sup.

QUOD SUBSTANTIAE INTELLECTUALES SUNT VOLENTES

as autem substantias intellectuales necesse est esse volentes.

Inest enim omnibus appetitus boni: cum *bonum sit quod omnia appetunt*, ut philosophi tradunt*. Huiusmodi autem appetitus in his quidem quae cognitione carent, dicitur *naturalis appetitus*: sicut dicitur quod lapis appetit esse deorsum. In his autem quae cognitionem sensitivam habent, dicitur *appetitus animalis*, qui dividitur in concupiscibilem et irascibilem. In his vero quae intelligunt, dicitur appetitus intellectualis seu rationalis, qui est *voluntas*. Substantiae igitur intellectuales creatae habent voluntatem.

Adhuc. Quod est per aliud, reducitur in id

quod est per se tanquam in prius: unde et, secundum Philosophum, in Vili *Phvs.* *, mota ab alio reducuntur in prima moventia seipsa; in syllogismis etiam conclusiones, quae sunt notae et aliis, reducuntur in prima principia, quae sunt nota per seipsa. Inveniuntur autem in substantiis creatis quaedam quae non agunt seipsa ad operandum, sed aguntur vi naturae, sicut inanimata, plantae et animalia bruta: non enim est in eis agere et non agere. Oportet ergo quod liat reductio in aliqua prima quae seipsa agant ad operandum. Prima autem in rebus creatis sunt substantiae intellectuales, ut supra* ostensum est. Hae igitur substantiae se agunt ad operandum.

77l. Quod substantiae *Reincipit* A, usque ad totum cap. 48. ad id.

n in aliqua prima A *solus*: «d alia prima, ht A habetur in aliq' p* p* et deletur priori loco p' minus clare scriptum : transcriptor etiam q deleri putaverit.

i| Quod cm EGN'Z; Id quod i.X, Id quod est *ceteri*. in id NYZ;

ia. Quia itrnu a mtelhgībīkr: mda. Qui: ? . i intdJedub. ex sc inulkc b it actu inu'h- ; ut inierim ' iv, a. I, * in quibus k- llectus ciprv jaturani im'Λ

écte «set io modis pom- id oniverwa livina boniu» i in modis sizl- tellediH a- ».

les creators- eMondi tn- flcctiuta, minis, cqe. int hniri, ct quantum i erfecuonen tiedarw c erfecctiōnsi s voloe in oc ut am? portwt bo- ri etian in 1 dc moii

ido fōCUO- omnia, k- opreberdi ceituns OntinaD! secunder.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628. 1629. 1630. 1631. 1632. 1633. 1634. 1635. 1636. 1637. 1638. 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. 1644. 1645. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650. 1651. 1652. 1653. 1654. 1655. 1656. 1657. 1658. 1659. 1660. 1661. 1662. 1663. 1664. 1665. 1666. 1667. 1668. 1669. 1670. 1671. 1672. 1673. 1674. 1675. 1676. 1677. 1678. 1679. 1680. 1681. 1682. 1683. 1684. 1685. 1686. 1687. 1688. 1689. 1690. 1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. 1698. 1699. 1700. 1701. 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. 1708. 1709. 1710. 1711. 1712. 1713. 1714. 1715. 1716. 1717. 1718. 1719. 1720. 1721. 1722. 1723. 1724. 1725. 1726. 1727. 1728. 1729. 1730. 1731. 1732. 1733. 1734. 1735. 1736. 1737. 1738. 1739. 1740. 1741. 1742. 1743. 1744. 1745. 1746. 1747. 1748. 1749. 1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760. 1761. 1762. 1763. 1764. 1765. 1766. 1767. 1768. 1769. 1770. 1771. 1772. 1773. 1774. 1775. 1776. 1777. 1778. 1779. 1780. 1781. 1782. 1783. 1784. 1785. 1786. 1787. 1788. 1789. 1790. 1791. 1792. 1793. 1794. 1795. 1796. 1797. 1798. 1799. 1800. 1801. 1802. 1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159. 2160. 2161. 2162. 2163. 2164. 2165. 2166. 2167. 2168. 2169. 2170. 2171. 2172. 2173. 2174. 2175. 2176. 2177. 2178. 2179. 2180. 2181. 2182. 2183. 21

Prima vero consequentia probatur. Quia, cum agens per formam agat, oportet secundum modum formae esse modum operationis: ut scilicet forma quae non est ab ipso agente per formam, causet operationem cuius agens non est dominus; forma vero quae est ab agente per ipsam, causet operationem cuius agens est dominus. Declaratur hoc discurrendo per formas quae sunt actionis principium. Nam formae naturales non sunt ab iis quorum sunt formae, sed ab exterioribus agentibus totaliter: ct ideo quae moventur naturaliter, non movent seipsa, ut patet de gravibus, quae n generante moventur. Similiter formae sensatae vel imaginatae, quae sunt moventes in brutis, non sunt adinventae ab ipsis brutis, sed sunt receptae in cis ah exterioribus sensibilibus, et dijudicatae per naturalem aestimationem. Et ideo, licet dicantur quodammodo movere seipsa, inquantum una pars in eis est movens ct alia est mota; tamen ipsum moveri non est in cis ex seipsis, sed partim ex exterioribus sensatis et prtīm α natura.

2. Adverte, circa antecedens, quod ideo inquit Sanctus Thomas formam intellectam esse ab intellectu *quodammodo excogitatam*, non autem simpliciter *excogitatam*, quia, proprie loquendo, *cogitare* non convenit intellectui, sed virtuti cogitativae: et ideo, proprie loquendo, forma intellectus non potest dici *excogitata*. Sed quia cogitative, eo quod intellectui sit conjuncta, participat aliquid de intellectu discurrendo circa particularia, ideo numina unius ad aliam quandoque simililudinarie transferuntur, ut dicatur cogitative *intelligere particularia*, ct intellectus *cogitare*. El sic transumptive forma ab intellectu concepta potest dici *excogitata*, licet non sit proprie dictum et propter hoc addidit Sanctus Thomas *quodammodo*.

Advertendum quoque quod, cum operatio consequatur formam, necesse est ut dans formam det etiam operationem. Propter quod dicitur quod dans formam dai etiam motum consequentem formam: sicut dans gravitatem dat motum deorsum. Ideo bene inquit Sanctus i hornas quod forma quae non est ab ipso agente (sed, scilicet, est ipsi data ab aliquo alio), non causai operationem cuius ipsum agens per talem formam sit dominus; sed operatio consequens refertur tanquam in principale agens in id quod dat formam. Si autem agens causet in seipso formam per quam agit, erit principalis causa suae actionis, et erit dominus suorum actuum.

IV. Sed circa declarationem Sancti Thomae dc forma movente in brutis et natura intelligibili, occurrit duplex dubium. Primum est quia non videtur differentia inter brutum et hominem quantum ad formam per quam utrumque agit: cuius oppositum hic dicitur. Nam sicut formae sensatae ct imaginatae, cx quibus moventur bruta, sunt ab exterioribus sensibilibus mediantibus sensibus exterioribus causatae, ita ct formae intellectus: cum nostra cognitio V intellectiva habeat ortum a sensu *. Ergo in utraque natura forma quae est principium operationis ct motus, est ab extrinseco.

•α. η. n

Secundum dubium * est, quia oppositum eius quod hic dicitur, videtur haberi Prima, q. xvm, a. 3. Ibi enim dicitur quod *animalia morent seipsa quantum ad formam quae est principium motus, quam per se acquirunt*, in quo differunt a plantis, quae habent formam ab alio. Ergo non habent formam ab extrinseco tantum, ut hic dicitur.

V. Ad primum dubium respondetur quod, licet species intelligibilis, quae praecedit intellectionem, ab exterioribus sensibilibus mediante phantasmate causetur (concurrente tamen intellectu agente per modum principalis agentis), sicut et formae imaginatae; tamen ipsa forma secundum quam immediate et proxime movetur naturae intellectualis appetitus, non causatur ab alio agente quam ab ipso intelligente. Format enim agens per intellectum in seipso per actum intelligendi formam rei convenientis ct disconvenientis, quae dicitur conceptus intellectus: quod non facit imaginatio bruti, in qua forma convenientis aut disconvenientis ab alio causatur. Indicium quoque quo aliquid iudicatur conveniens aut disconveniens, in natura in-

tellektuali est liberum, et non est magis ad unam partem determinatum quam ad alteram, sed agens intellectuale a seipso determinatur: in brutis autem est a datore naturae determinatum. Et quia appetitus sequitur formam rei appetibilis, adiuncto iudicio quo iudicatur conveniens aut disconveniens, cum bruta et formam et indicium determinatum ab alio habeant, natura autem intellectualis a seipsa habeat utrumque; ideo convenienter dicitur quod formae moventes in brutis ab alio causantur, in intellectu autem natura ab ipso intellectu.

VI. Ad secundum dubium’ respondetur, et dicitur primo, quod forma imaginata secundum quam moventur bruta, quantum quidem ad entitalem suam, non causatur a bruto, sed ab extrinsecco sensibili: quantum tamen ad actualem cognitionem, secundum quam ipsa forma dicitur perfecte et complete in actu esse, causatur etiam a sensu animalis, quia ad actionem sentiendi ipse sensus etiam active concurrīt. I.t ad hunc sensum dicitur in Prima Parte quod animalia movent se quantum ad formam: quia forma rei sensibilis non est actuale principium motus nisi dum est in actu perfecto, nisi scilicet per ipsam iudicetur dc sensibili; et sic ipse sensus est aliquo modo causa suae formae. Hic autem loquitur Sanctus Thomas dc ipsa enti' ue formae secundum se, et quantum ad esse eius impurlicium, quam diximus ab exteriori tantum sensibili ewc causatam.

Dicitur secundo, quod tonna quae est in brutis, licet quantum ad esse completum, quod est ut per ipsam actu indicetur, sit aliquo modo a sensu, non est tamen totaliter a sensu ut habet rationem motivi: quia quantum ad determinationem indicii quo iudicatur aliquid conveniens aut nocivum, quod requiritur in motu animalis, ab alio dependet, scilicet a natura. Loquitur autem hic Sanctus I homas de forma quantum ad omnia quae sibi conveniunt ut est principium motus: et per consequens de forma sensus quantum etiam ad iudicii determinationem. Inde non contradicit iis quae in Prima Parte dicuntur, ubi non est sermo Je forma motiva animalis nisi quantum ad complementum sui esse, non autem quantum ad omnem eius conditionum sibi convenientem ut habet rationem formae moventis.

Potest tertio responderi quod formae sensatae vel imaginatae, quae scilicet in sensibus interioribus recipiuntur, et quibus per imaginativam aut aestimativam virtutem iudicatur aliquod sensibile conveniens esse vel nocivum, α sensibus exterioribus m viribus interioribus imprimuntur. Et sic bruta dicuntur causare huiusmodi formas in seipsis: inquantum scilicet per sensus exteriores eas in sensu imprimunt interiori. Et ad hunc sensum intelligitur quod de Prima Parte adductum est. Sed tamen non sunt libere per actum ipsius imaginationis vel aestimalivae adinventae et excogitatae, sed naturali quodam ordine ex sensibus causatae. Et ad hunc sensum intelligitur quod hoc loco inquit Sanctus Thomas.

VII. Circa id quod dicitur, *Quoniam moveri non inest brutis ex seipsis*, dubitatur. Quia dicitur VIII *Phys.*, text, comment. 29 r, quod in omni quod movet seipsum est moveri et non moveri: el vocat ibidem Aristoteles moventia seipsa quae dividuntur in pariem moventem cl partem motam; et animalia vocat moventia seipsa.

Respondetur, secundum doctrinam Sancti Thomae *Verity* q. xxiv, a. 2, ad 2, quod ideo dicitur in iis quae seipsa movent esse moveri el non moveri, non quia in earum libertate sit moveri et non moveri, sed *quia potentia motiva ipsorum, secundum se considerata, non magis inclinatur ad unum oppositorum quam ad aliud*. Sed tamen. *indicium quo applicatur potentia motiva ad alterum oppositorum, in brutis est a natura determinatum*, ideo moveri non est absolute in ipsis brutis, quasi in potestate eorum sit ut se moveant aut non moveant: sicut enim non potest indicare ovis non esse fugiendum lupum, ita non potest non lugere. I nde potentia motiva secundum se indifferens est ad fugiendum et non fugiendum: sed indicium est determinatum et limitatum a natura. Et quia utriusque inJeterminatio requiritur ad hoc ut aliquid proprie dicatur

'Ü; pt mc.

• i ydljf*,
i i i i i

nugis jJ unxci p-
u-d agens
m cil a datore
•quitur
beatur contra
am et iudkuai
autem iwdltcfy
'cnicnter dieu
canuntur, β -
:tu.

tpondetur, d
ium quam
; suam, noo
quantum u,- k
n ip<a (omu
u<atur du t,)
ipse icru»
atur in *Pnm*4-
ormam: <|.■ -
m motui n-⁴.
ipsam iudx^pr :
modo C2du
honut de />: /
l ad o-c d» :
ntum ttiBihfi

st in
K per ipua c.
i est tota >
quij quantiiz
iqufd cancro-
minuk :
tem hic Nr..⁷.
[uae siH
jquttsdef@
lationem. (&
runlur, ?). -
mum J . c
iJ omnes»*,
tionem l is r

l mūú rd æ
us reaper,
n virtute Ê-
el nodna
imprimurj
nas in wpffi:
in sens; r
gitur quJi;
int bkn p
idtmate r
sensibui cu
c loco

ri ror otf
ton., tm
seip-um cr
tordes bo
Drenten
eipy.
we lent
seipi
arum b?d-
tia K(^. *i*
indimur
men. *fû*
rum c^>
co movtn
ate con@
on pote<
on pnto*

n est 3d
|UC indt-
c d;au

SLMM \ CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. XLVII, XLVIII. 379

habere in sua potestate moveri, ideo proprie non inest
brutis ex seipsis moveri, in quibus indicium a natura est
determinatum. Et ad hunc sensum loquitur Sanctus Tho-
mas hoc loco,
VUE *Quarto* *. Apprehensio intellectiva non determi-
natur ad quaedam, sed est omnium. Ergo appetitus in-
tellectualis substantiae est ad omnia se habens. Ergo est
voluntas. – Probatur antecedens. Quia 111 de *Anima* dicitur
quod intellectus possibilis est *quo est omnia fieri*. – Prima
quoque consequentia probatur. Quia virtus apprehensiva

e

CAPITULUM QUADRAGESIMUM OCTAVUM

A 44 r b marg. inf.

01’01) SUBSTANTIAE INTELLECTUALES SUNT LIBERI ARBITRII IN AGENDO

x hoc autem apparet quod praedictae
substantiae sunt liberi arbitrii in ope-
rando.

Quod enim arbitrio agent, manife-
stum est: eo quod pur cognitionem intellectivam
indicium habent de operandis. Libertatem autem
necesse est eas habere, si habent dominium sui
actus, ut ostensum est . Sunt igitur praedictae
substantiae liberi arbitrii in agendo.

hem. *Liberum esi quod sui causa esi* *. Quod
ergo non est sibi causa agendi, non est liberum
in agendo. Quaecumque autem non moventur
neque agunt nisi ab aliis mota, non sunt sibi
ipsis causa agendi. Sola ergo moventia seipsa
libertatem in agendo habent. Et haec sola iudicio
agunt: nam movens seipsum dividitur in mo-
vens et motum: movens autem est appetitus ab
intellectu vel phantasia aut sensu motus, quorum
est iudicare. Horum igitur haec sola libere indi-
cant quaecumque in iudicando seipsa movent. «
Nulla autem potentia indicans seipsam ad iudi-
candum movet nisi supra actum suum reflecta-
tur: oportet enim, si se ad iudicandum agit, quod
suum indicium cognoscat. Quod quidem solius
intellectus est. Sunt igitur animalia irrationalia »
quodammodo *liberi quidem moins* sive *actionis*,
non autem *liberi indicii*; inanimata autem, quae
solum ab aliis moventur, neque etiam liberae
actionis aut motus; intellectualia vero non solum
actionis, sed etiam *liberi indicii*, quod est libe-
rum arbitrium habere.

Adhuc. Forma apprehensa est principium mo-
vens secundum quod apprehenditur sub ratione
boni vel convenientis: actio enim exterior in mo-
ventibus seipsa procedit ex iudicio quo iudicatur
aliquid esse bonum vel conveniens per formam
praedictam. Si igitur indicans ad iudicandum se-
ipsum moveat, oportet quod per aliquam altio-
rem formam apprehensam se moveat ad iudi-

se habet ad appetitum sicut motivum ad mobile. Activum
autem oportet proportionalum esse passivo, ct motivum
mobili. – Secunda etiam consequentia probatur. Quia pro-
prium est voluntatis ut ad omnia se habeat: est enim *pos-
sibilium et impossibilem*, ut dicitur 111 *Ethicorum*.

Adverte quod voluntas dicitur esse impossibilem, non
inquantum impossibilia sunt, sed inquantum proponuntur
sibi sub ratione possibilium. – Vel dicitur esse impossi-
bilium sub conditione: quia, videlicet, vellet illa si essent
possibilia.

e

e

e

e

e

candum. Quae quidem esse non potest nisi ipsa
ratio boni vel convenientis, per quam de quo-
libet determinato bono vel convenienti iudicatur.
Illa igitur sola se ad indicandum movent quae
communem boni vel convenientis rationem ap-
prehendunt. Haec autem sunt sola intellectualia.
Sola igitur intellectualia se non solum ad agen-
dum, sed etiam ad iudicandum movent. Sola
igitur ipsa sunt libera in iudicando, quod est
liberum arbitrium habere.

Amplius. A conceptione universali non se-
quitur motus et actio nisi mediante particulari
apprehensione: eo quod motus et actio circa par-
ticularia est. Intellectus autem est naturaliter uni-
versalium apprehensivus. Ad hoc igitur quod
ex apprehensione intellectus sequatur motus aut
quaecumque actio, oportet quod universalis in-
tellectus conceptio applicetur ad particularia. Sed
universale continet in potentia multa particularia.
« Potest igitur applicatio conceptionis intellectualis
fieri ad plura et diversa, ludicium igitur intelle-
ctus de agibilibus non est determinatum ad unum
tantum. Habent igitur omnia intellectualia libe-
rum arbitrium.

Praeterea. Indicii libertate carent aliqua vel
propter hoc quod nullum habent indicium, sicut
quae cognitione carent, ut lapides et plantae: vel
quia habent indicium a natura determinatum ad
unum, sicut irrationalia animalia; naturali enim
existimatione iudicat ovis lupum sibi nocivum,
et cx hoc iudicio fugit ipsum; similiter autem
in aliis. Quaecumq; igitur habent indicium de
agendis non determinatum a natura ad unum,
necesse est liberi arbitrii esse. |liusmodi au-
tem sunt omnia intellectualia. Intellectus enim
apprehendit non solum hoc vel illud bonum, sed
ipsum bonum commune. Lude, cum intellectus
per formam apprehensam moveat voluntatem;
in omnibus autem movens et motum oporteat

5 co EGNZ; cx co. 17 movens) motus aDYbc./.. motum P. 18 motus, quorum) Motus quoque BDFHtaf. 28 etiam) autem 3,
om Pc. 29 actionis A *solus*; actionis sunt. 3o actionis) liberae actionis DP; liberi om D.
O circa ENYZ; erga. 14 est *pr.*] sunt NZ. est *ait. hic* GY&; om E, *post* apprehensivus Z, *post* naturaliter *ceteri*. t? igitur (c.v
enim)) enim DEGNWVZâ. 33 a natura *post* ad unum GPc. 39 oporteat) oportet aDX.

esse proportionata; voluntas substantiae intellectualis non erit determinata a natura nisi ad bonum commune. Quicquid igitur offeretur sibi sub ratione boni, poterit voluntas inclinari in illud, nulla determinatione naturali in contrarium

prohibente. Omnia igitur intellectualia liberam voluntatem habent ex iudicio intellectus venientem. Quod est liberum arbitrium habere, quod definitur essu *liberum de ratione indicium*.

³ offeretur EW; offertur.

² vcnicnrcm) veniente CGNZ.

⁴ e*»c A

om.

Commentaria Ferrariensis

Quaxtvm ad secundum, ostenditur quod *Substantiae intellectuales sunt liberi arbitrii in operando*.

1. *Et arguitur pruno sic.* Per cognitionem intellectivam substantiae intellectuales indicium habent de operandis. Et libertatem necesse est eas habere: cum habeant dominium sui netus. Ergo etc.

Secundo. Illa sunt liberi arbitrii in agendo quae sunt liberi iudicii et liberae actionis. Sed soin intellectualia sunt huiusmodi. Ergo etc. – Consequentia nota est, cum maiori.

Minor vero probatur. Quod enim sint liberae actionis, probatur quia movent seipsa ad agendum. Sola autem moventia seipsa libertatem in agendo habent, non autem quae non moventur neque agunt nisi ab aliis mota: qui i, cum liberum sit *quod sui causa est*, quod non est sibi causa agendi, non est liberum in agendo. – Quod autem sola sint liberi iudicii, probatur. Et quidem quod iudicio igant, probatur: quia movens seipsum dividitur in movens et motum; motum autem est appetitus ah intellectu vel phantasia aut sensu motus, quorum est iudicare. Quod vero sola habeant iudicium liberum, probatur: qui i quod seipsum ad indicandum movet, est liberi iudicii; sol i aulem intellectualia <cipsa ad iudicandum movent, quia solus intellectus reflectitur supra actum suum, quod requiritur ad hoc ut potentia iudicans seipsam <id iudicandum moveat. Ergo etc.

• Cf. t«t. et var.

Ex iis concluditur quod inanimata neque liberi motus sunt, quia ab alio tantum moventur; nec liberi iudicii, cum iudicio non moveantur. Irrationalia autem sunt quidem «aliquo modo liberi motus, cum seipsa moveant: non autem liberi iudicii. Intellectualia autem sunt et liberi iudicii et liberae actionis.

2. Advertendum primo quod, licet irrationalia sint aliquo modo liberi motus, non tamen dicuntur moveri libero arbitrio. Quia ad hoc ut aliquid libero arbitrio moveatur, requiritur quod seipsum moveat, non autem ab alio tantum moveatur; et quod habeat liberum iudicium de motu, ut scilicet possit iudicare conveniens esse vel non conveniens ut ipsum moveatur. Modo, licet irrationalia seipsa movent, quia una eorum pars est moxens et altera mota; non tamen habent liberum iudicium de movendo aut non movendo, sed illud est sibi a natura determinatum: ovis enim videns lupum non potest determinare non esse fugiendum. Ideo dicuntur esse *liberi motus*, non autem movere se *libero arbitrio*.

Advertendum secundo, quod irrationalia esse liberi motus, nihil aliud est quam sibi ipsis esse causam motus: ita scilicet quod ipsa seipsa moveant ad determinatum fmem, non autem ab extrinseco tantum moveantur tanquam a principali movente, sicut quae a natura moventur et quae moventur per violentiam. Sed tamen, quia moveri simpliciter libere est habere in potestate sua moveri et non moveri, quod brutis non convenit, non dicit absolute Sanctus Thomas quod sint *liberi motus*, sed addit *quodammodo*, quasi dicat: *sunt liber: motus secundum quid, iton autem simpliciter*.

II. *Tertio.* Sola intellectualia communem boni vel convenientis rationem apprehendunt. Ergo sola seipsa ad iudicandum movent. Ergo sola sunt libera in indicando, quod est liberum arbitrium habere. – Antecedens patet. – Prima vero consequentia probatur. Quia forma apprehensa movet secundum quod apprehenditur sub ratione boni vel convenientis. Si igitur indicans ad iudicandum seipsum mo-

xcat, oportet ut per aliquam ahiorum formam apprehensam se ad iudicandum mox eat. Sed hoc non potest esse nisi ipsa ratio boni vel convenientis, per quam de quolibet determinatu bonu xul convenienti iudicatur. Ergo etc.

\d\uiicnduin quod, cum forma apprehensa moveat ad operationem inquantum per ipsam iudicatur aliquid ewe bonum vel conveniens, si aliquid supra suum iudicium reflectatur diiudicando utrum verum an falsum iudicium sit quo iudicatur ahquid c*sc bonum aut conveniens, oportet

c .tninuni ratione boni aut convenientis fieri: sicut, i indicari debeat an iudicium quo iudicatur aliquid animal -it w’um, ex ip>a ratione *animalis*, per quam cognoscere possumus utrum huc aut illud particulare sit animal, oportet tile indicium fieri. Et ideo, cum omne quod uip>um ad iudicandum movet, supra suum iudici nn reflectatur lopoju-t enim, si se ad iudicandum movet, ut suum iudicium cognoscat, ut dixit Sanctus Thonfts in praecedenti ratione», neccsse est ut movens seipsum nd iudicindum coun<»scat altiorcm et communiorem formam quam sit forma huius particularis boni aut convenientis, pu- quam iudicct utrum convenienter iudicalum sit hanc rem paiticul irem bonam aut convenientem esse. Haec autem communior forma non potest esse nisi ipsa comuni* ratio boni aut convenientis, quae solo intellectu apprehendi potest. Ideo sola habentia intellectum sunt liberi iudicii, sixe seipsa ad iudicandum movent. Et hoc est huius rationis fundamentum.

2. Sed occurrit dubium circa ultimum consequens. Si esse liberum in iudicando est liberum arbitrium habere, ergo liberum arbitrium non erit idem quod ipsa voluntas, sed erit ipse intellectus; quia iudicium liberum est actus intellectus. I luiu" autem oppositum tenet Sanctus Thomas, ubicumque de libero arbitrio loquitur *. Ergo quod hic dicitur contradicit iis quae alibi a Sancto Thoma dicuntur.

Ad huius evidenciam, considerandum est, ex QQ. *de Verit.* q. wiv*, quod, cum liberum arbitrium, pro potentia *Locu acceptum, sit *potentia qua libere indicamus*, dupliciter hoc possumus intelligere: uno modo, quia est *principium elicitivum* illius actus quem dicimus liberum iudicium; alio modo, quia est *principium faciens libertatem in iudicando*. Ista enim multum differunt: sicut multum differt dicere grammaticam esse *principium locutionis quae est recta*; et ipsam esse principium, non locutionis, sed *rectitudinis quae est in locutione*. Cum ergo dicimus liberum arbitrium esse potentiam qua libere indicamus, non accipimus primo modo, quia sic non esset idem quod voluntas sed esset intellectus, ut arguebatur, cum indicare ad intellectum pertineat, non ad voluntatem: sed intelligimus secundo modo. Et sic voluntas est liberum arbitrium: quia ipsa facit ut libere indicemus per ipsam; possumus enim per voluntatem eligere iudicare et non indicare.

III. *Quarto.* .\l conceptione universalis non sequitur actio nisi mediante apprehensione particulari. Sed intellectus c*t universalium apprehensivus. Ergo ex apprehensione intellectus non sequitur motus nisi universalis conceptio applicetur ad particularia. Sed applicatio conceptionis intellectualis potest tien ad plura et distincta; cum universale multa contineat m potentia. Ergo iudicium intellcciib de agibilibus non est determinatum ad unum. Ergo etc.

Quinto. Quae habent iudicium de agendis non determinatum ad unum a natura, necesse est liberi arbitrii esse. Sed intellectualia sunt huiusmodi. Ergo etc. Probatur

liberam
venien-
Λ quod
7.

hen5.1ni
sc nisi
uolibet
etc.
eat ad
d esse
licium
urn sit
portet
fieri;
liquid
quam
re sit
amne
iudi-
ovet,
as in
1 ad
nam
ntis,
ume
au-
om-
:ctu
iunt
hoc

Si
ire,
tas.
tus
as,
tie
i: II 5Λ.
nr. tur.qi.sj*
de
tia • ot
oc
/i-
io
0.
re
i;
is
m
10

* tox. Ax-
n n.

maior. Quia quod aliqua iudicii libertate careant, non est nisi quia aut nullum indicium habent, aut habent illud a natura determinatam. – Minor etiam probatur. Intellectus non solum apprehendit hoc vel illud bonum, sed ipsum bonum commune. Ergo non determinatur voluntas ab intellectu movente ad hoc vel illud bonum, sed tantum ad bonum commune: quia movens ct motum oportet esse proportionata. Ergo quicquid offertur sibi sub ratione boni, in illud potest inclinari.

IV. Concludit ex iis Sanctus Thomas quod omnia intellectualia liberam voluntatem habent ex iudicio intellectus venientem: quia videlicet libertatis radix est in ratione, ex

eo quod non est sibi determinatum iudicium a natura; licet libertas ipsa primo formaliter sil in voluntate. I nde et definitur liberum arbitrium quod est *liberum de ratione iudicium*: quia scilicet est iudicium liberum a ratione proveniens.

Advertendum quod, licet aliquae rationes in principio adductae concludant explicite quod sola intellectualia sint liberi arbitrii, non autem quod omnia; implicite tamen concludunt quod omnia intellectualia sint talia: quia eadem est ratio de omnibus intellectualibus substantiis; et ratio qua concluditur aliquas earum esse liberi arbitrii, in omnibus eadem salvatur, veluti omnibus intellectualibus communis.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM NONUM

Fragmentum ex Autog. Ambros. :r a i.

QUOI) SUBSTANTIA INTELLECTUALIS NON SIT CORPUS

x praemissis amem ostenditur quod nulla substantia intellectualis est corpus.

Nullum enim corpus invenitur aliquid continere nisi per commensurationem quantitatis unde et, si se toto totum aliquid continet, ei pariem parte continet, maiorem quidem maiore, minorem autem minore. Intellectus autem non comprehendit rem aliquam intellectam per aliquam quantitatis commensurationem: cum se toto intelligat et comprehendat totum et partem, maiora in quantitate et minora. Nulla igitur substantia intclligens est corpus.

Amplius. Nullum corpus potest alterius corporis formam substantialem recipere nisi per corruptionem suam formam amittat. Intellectus, autem non corrumpitur, sed magis perficitur per hoc quod recipit formas omnium corporum: perficitur enim in intclligendo; intelligit autem secundum quod habet in se formas intellectorum. Nulla igitur substantia intellectualis est corpus.

Adhuc. Principium diversitatis individuorum eiusdem speciei est divisio materiae secundum quantitatem: forma enim huius ignis a forma illius ignis non differt nisi per hoc quod est in diversis partibus in quas materia dividitur; nec aliter quam divisione quantitatis, sine qua substantia est indivisibilis. Quod autem recipitur in corpore, recipitur in eo secundum quantitatis divisionem. Ergo forma non recipitur in corpore nisi ut individuata. Si igitur intellectus esset corpus, formae rerum intclligibilcs non reciperentur in eo nisi ut individuatae. Intelligit autem intellectus res per formas earum quas penes se habet. Non ergo intellectus intelliget universalia, sed solum particularia. Quod patet esse falsum. Nullus igitur intellectus j· est corpus.

Item. Nihil agit nisi secundum suam speciem:

eo quod forma est principium agendi in unoquoque. Si igitur intellectus sit corpus, actio eius ordinem corporum non excedet. Non igitur intelligeret nisi corpora. Hoc autem patet esse falsum: intelligiinus enim multa quae non sunt corpora. Intellectus igitur non est corpus.

Adhuc. Si substantia intclligens est corpus, aut est (initum, aut infinitum. Corpus autem esse infinitum actu est impossibile, ut in *Physicis* * probatur. Est igitur (initum corpus, si corpus esse ponatur. Hoc autem est impossibile. In nullo enim corpore finito potest esse potentia infinita, ut supra * probatum est. Potentia autem intellectus est quodammodo infinita in intclligendo: in infinitum enim intelligit species numerorum augendo, et similiter species figurarum et proportionum; cognoscit etiam universale, quod est virtute infinitum secundum suum ambitum, continet enim individua quae sunt potentia infinita. Intellectus igitur non est corpus.

Amplius. Impossibile est duo corpora se invicem continere: cum continens excedat contentum. Duo autem intellectus se invicem continent et comprehendunt, dum unus alium intelligit. Non est igitur intellectus corpus.

Item. Nullius corporis actio reflectitur super agentem: ostensum est enim in *Physicis* * quod nullum corpus a seipso movetur nisi secundum pariem, ita scilicet quod una pars eius sil movens et alia mota. Intellectus autem supra seipsum agendo reflectitur: intelligit enim seipsum non solum secundum partem, sed secundum lotum. Non est igitur corpus.

Adhuc. Actus corporis ad actionem non terminatur. nec motus ad motum: ut in *Physicis* * est probatum. Actio autem substantiae intelligentis ad actionem terminatur: intellectus enim, sicut intel-

Tit. Quod... 36 intellectus *lacuna in* Λ. G *bis habet hoc capitulum: hic* (G') *ct ante cap. 4~. ((?); priori loco deletur per* vo cat. 4 nisi) non a. 5 se om a. 6 ct portem parte continet EbPJ; et partem partem continet NVZ, et porte continet c, om cetrri. 1\$ in intclligendo) intclligendo Pe. 7 recipitur) reperitur «X. 3< ut om DWZ. '2 ut om D. 5.] intelliget) intelligit EZPc. 3 intelligeret) intelliget NP. 11 ponatur) ponitur aDG'XPc. 14 in intclligendo) intclligendo oG*X. 20 Intellectus igitur non est A *solus*; Intellectus .autem non est G', Non est igitur intellectus *ceteri*. 2? intellectus om »X. 23 Non est igitur intellectus G'; Intellectus igitur non est. 3o ct alia) alia P*/. 35 est *post* probatum eIWW XPc

ligit rem. ira intelligit se intelligere, et sic in infinitum. Substantia igitur intelligens non est corpus. Iline est quod Sacra Scriptura substantias intellectuales *spiritus* nominat: per quem modum consuevit Deum incorporeum nominare, secundum illud *Ioan.* IV-1, *Deus spiritus est.* Dicitur autem *Sap.* vu,’’’: *Est autem in ilia*, scilicet divina sapientia, *spiritus intelligentiac. qui capiat omnes spiritus intelligibiles.*

Per hoc autem excluditur error antiquorum Naturalium, qui nullam substantiam nisi corpoream esse ponebant: unde et animam dicebant esse corpus, vel ignem vel aerem vel aquam, vel aliud huiusmodi *. Quam quidem opinionem in fidem Christianam quidam inducere sunt conati, dicentes animam esse *corpus effigiatum*, sicut corpus exterius figuratum *.

3 intelligens) Intellectu» Pc. 3 *ub»iitnius) tubrtaniiue A *caiu.*
3 dicebant] credebant a.XPc, ponebant D. 5 aliud Λ so/us; om N, aliquid *ceteri.* 6 suni *porf* conati DNWPc.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinant Sanctus 'f'ho³mas de iis quae intellectualibus positive ei affirmative conveniunt, consequenter de ih quae ab eorum natura excluduntur determinat *. Circa hoc autem duo facit. primo cnim removet ab ipsis materialikHcm quantum ad substantiam secundum secundo, materialitatcm quae est per dependentiam a materia, cap. m. Quid nutem, ubi invenitur materia, invenitur etiam quantitas continua, ideo, ut a notioribus nobis procedat, primo ostendit ipsas substantias non esse corpus; secundo, non esse composita cx materia et forma, capite sequenti,
L Quantum ad primum, ponitur haec conclusio: A/Λ/α *substantia intellectualis est corpus.*
*Probat*ur primo. Intellectus non comprehendit rem aliquam intellectam commensur³ntionc quantitatis: cum sc toto intelligat, el comprehendat lotum cl partes. l.<g> nulla substantia intelligens est corpus. – Probatur consequentia. Quia nullum corpus continet aliud nisi conunensuratione quantitatis.
Sed non videtur haec ratio efficax esse. Per ipsam cnim similiter probaretur quad homo non sit corpus: quia suo intellectu non comprehendit aliquid secundum commensurationcm quantitatis.
Respondetur quod, ex eo quod intellectus quantitative nihil comprehendit, arguitur quod substantia quae secundum se totam est intelligens, quae proprie intellectualis substantia dicitur, non est corpus: non autem de substantia quae est secundum partem intelligens, quasi cx intellectuali et corporali substantia composita, cuiusmodi est homo. Ideo obicctio non est contra intentum.
11. *Secundo.* Intellectus recipit formas substantiales omnium corporum, et tamen non corrumpitur, sed perficitur: cum per ipsas intelligat. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia nullum corpus potest alterius corporis formam substantialem recipere nisi suam formam per corruptionem amittat.
Sed posset aliquis dicere ad hanc rationem quod formae corporum non recipiuntur in intellectu secundum quod sunt substantiae, sed secundum quod sunt accidentia. Et sic ratio non sequitur.
Respondetur quod, cum forma substantialis corporis in materia existens sit eiusdem rationis cum seipsa existente in intellectu, licet habeat alium et alium modum essendi, ut in sequentibus ostendetur *, et in materia sit substantia, in intellectu autem accidens; ideo potest absolute dici quod forma substantialis corporis recipitur in intellectu, licet in intellectu esse substantiale non habeat. Corpus autem nullo modo recipit formam substantialem alterius corporis: ideo non potest absolute dici quod alterius corporis formam substantialem recipiat. Fundamentum ergo rationis est quod corpus nXillo modo recipit formam substantialem alterius corporis: intellectus autem, absolute loquendo, recipit corporum formas, licet secundum esse spirituale et immateriale recipiantur, propter conditionem intellectus suscipientis.
111. *Tertio*. Quod recipitur in corpore, recipitur in eo secundum quantitatis divisionem. Ergo forma non reci-

pitur in corpore nisi individuata. Ergo, si intellectus sit corpus, formae rerum intelligibiles recipiuntur in ipso individuabu*. Ergo intelligit tantum particularia. – Hoc con-
'cqueos c>l falsum. Ergo etc. Probatur prima consequentia. Quia principium diversitatis individuorum eiusdem peciei est divisio materiae secundum quantitatem. – l.l-tima qu »que probatur. Quia intellectus intelligit res per earum quas penes st habet.
2 Circi ultimam consequentiam hic adductam dubitatur. Quia forma quae est in hoc intellectu, secundum ici veritatem est individua et singularis, numeraliter distincta i forma eiusdem rationis existente in alio intellectu Et tamen per ipsam intellectus intelligit universale. Ergo illa consequentia falsa est.
3. \d huius evidentiam, considerandum est quod, cum natura materialis existens in intellectu et sit natura materialis, eiusdem scilicet rationis existens cum natura quic est extra intellectum; et habeat in intellectu esse immateriale ct intelligibile, tanquam accidens et forma ipsius: m duplici rerum ordine collocatur, scilicet in ordine intelligibilium cx parte sui modi essendi, et in ordine materialium cx parte suae rationi". Verbi gratia, natura lapidis in intellectu existens habet quod sil species intelligibilis intellectus el cius accidens intellectuale; et habet quod sit natura lapidis. Si consideretur ut est in ordine intelligibilium, sive ut est forma intelligibilis intellectus unius, sic est individua et singularis: habet cnim esse distinctum ab alia specie intelligibili eiusdem rationis existente in intellectu alterius: nam accidentia eiusdem rationis numeralitcr el individualiter distinguuntur ex numerali distinctione subiectorum in quibus sunt. Si autem consideretur ut est natura materialis eiusdem rationis cum forma per ipsam repraesentata quae est in materia, sic non est individua aut singularis, sed est universalis et abstracta atque illimitata: non enim est forma huius aut illius lapidis, habens esse materiale determinatum ad hic et nunc ut habet formam huius lapidis; sed est forma lapidis absolute et abstracte; sive, non est hic aut ille lapis, sed est absolute *lapis* habens esse immateriale; et non distinguitur ab aliis particularibus lapidibus sicut unus particularis lapis ab alio, sed sicut natura universaliter et absolute sumpta a singularibus illius naturae. Unde esse illius, si consideretur ut est esse formae intelligibilis, est esse individuum et singulare; si autem consideretur ut esse naturae lapidis, est universale et illimitatum: sicut, si esset albedo separata ab omni subiecto, non esset haec aut illa albedo, sed esset absolute *albedo*, licet esset unum ens ab omni alia albedine distinctum.
Natura ergo existens in intellectu, secundum suam rationem considerata qua est talis forma, non est individua et singularis, quia non magis est huius quam illius singularis forma, sed est absolute et illimitate talis forma: secundum autem quod csl accidens intellectus, tanquam eius forma intelligibilis, est individua et singularis. Quia vero talis species repraesentat formam quae est ad extra inquantum est eiusdem rationis cum ipsa, secundum quem modum diximus ipsam esse universalem, non autem re-

• Ci. Commem,

• Num «q.

uorum
corpo-
icebam
uu, vel
iem in
conati,
sicut
?£■'.*

tus sit
'so in-
: con-
:on\$c-
isdem
– Ll-
is per

dubi-
idum
ir di-
intel-
rsalc.

cum
ma-
quae
irna-
jius:
: in*
latc-
fidis

bilis
U0d
ccli-
ius,
um

in-
né-
(in-
tur

Pcf
idl*
pc
lis
ut
50-

est
:ur
pis
>13
la-
in
is,
a-
?d
ia

a-
>a
i-
G
n
ia
■
n

SI MMA CONTRA GENTILES, LIB. II. CAP. XLIX, L.

praesentat materiam individualem; ideo per ipsam intelle-
ctus universale cognoscit primo ct per se, tanquam per
ipsam primo repraesentatum, non autcm singulare nisi se-
cundario et indirecte. At quia est principium eliciendi in-
tellectionem inquantum forma intellectus, secundum quem
modum diximus ipsam esse singularem ct indis iduam, ideo
intellectio per ipsam elicitā est individua et singularis, ab
alia intellectione eiusdem speciei numeraliter distincta.

Ad argumentum ergo dicitur quod forma existens in
intellectu nostro non est individuate et singularis ut e\$
t in ordine materialium secundum suam rationem, sed est
universalis. Ideo non oportet ut per ipsam singularia tan-
tum illius rationis cognoscat. Sed si intellectus esset corpus,
forma in ipso recepta esset individua ct singularis sicut
forma huius lapidis: quia corpus individualiter tantum re-
cipit ct materialiter. Ideo cognosceret intellectus per eam
tantum particularia. Et sic consequentia tenet, posito quod
intellectus sit corpus: non valet autem si ponamus ipsum
esse incorporeum.

IV. *Quarto*. Intellectus non intelligciēt nisi corpora:
quia nihil agit ultra su un speciem (scilicet virtute propria:
scd bene ut instrumentum alterius). Hoc autem est falsum:
quia intelligimus multa quae non sunt corpora. Ergo etc.

Quinto. Substantia intelligent non est corpus infinitum.
Quia illud non datur. Nec Unitum. Quia virtus intelle-
ctus est quodammodo infinita in intclligendo: intelligit
enim species numerorum, figurarum et proportionum in
infinitum; et universale, quod est virtute infinitum secun-
dum suum ambitum, cum contineat individua quae sunt
potentia infinita. In corpore autcm finito non potest esse
virtus infinita. – Ergo etc.   ^ . i «

2. Sed videtur ista ratio non concludere. Licet enim
virtus simpliciter infinita non possit esse in corpore linito,
nihil tamen prohibet virtutem secundum quid infinitam
in corpore finito esse nam igni» habet virtutem combu-
rendi in infinitum, si sibi in infinitum apponatur combu-
stibile; et caelum habet virtutem generandi io infinitum
corpora. Ergo, non obstante virtute intellectus quodam-
modo sive secundum quid infinita, posset intellectus esse
corpus finitum.

Respondetur quod quantitas virtutis quae consideratur
cx obiecto, attenditur secundum magnitudinem obiecti: ut
maior sit vinus quae in maius obiectum potest; et virtus
sil infinita quae potest in infinitum obiectum; simpliciter
quidem infinita quae potest in infinitum simpliciter; se-

383

cundum quid autem infinita quae potest in infinitum se-
cundum quid. Et ideo intellectum intelligere numeros in
infinitum, arguit virtutum infinitam secundum quid, in-
quantum intellectus non adeo magnum numerum appre-
hendit quin maiorem possit apprehendere; ct similiter intel-
ligcre universale, quia universale simul continet infinita;
hoc est enim obiectum intellectus esse magnitudinis ct
perfectionis aliquo modo infinitae.

Dico igitur quod virtus ignis non est infinita secundum
quid secundum quantitatem perfctionalem, nec virtus solis:
quia, licet possint m infinita secundum numerum, non ta-
men possunt m infinita secundum speciem; infinitas autem
obicctorum secundum numerum non ostendit magnitu-
dinem infinitam virtutis, quia minima virtus, si perpetuo
duret, in infinitos effectus secundum numerum potest.
Intellectus autcm potest in infinita secundum speciem:
quia augmentum numerorum in infinitum est secundum
species. Et similiter universale est quodammodo secundum
speciem infinitum: inquantum secundum se non est ad
hoc aut illud singulare limitatum, sed dicit aliquid illuni-
latum in sua specie, in quod potest intellectus secundum
se, non autcm solum ut in singularibus invenitur. Et ideo
ex hoc quod intellectus in haec oblecta infinita potest,
optime ostenditur quod est infinitae quodammodo virtutis
el perfectionis intrinsece, non autcm solum extrinsecc.

V. *Sexto*. Duo intellectus se invicem continent et
comprehendunt: dum unus alium intelligit. Xon autcm
duo corpora: cum corpus continens excedat contentum.
Ergo etc.

Septimo. Intellectus supra seipsum in agendo reflectitur.
Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia nullius corporis
actio reflectitur super agentem: cum ostensum sil in /Vir-
sieiis quod nullum corpus a seipso movetur nisi secundum
partem.

Octavo. Intellectus intelligit se intelligere. Ergo etc. –
Probatur consequentia. Quia actus corporis non terminatur
ad actionem, nec motus ad motum.

Confir mat ur. Quia Sacra Scriptura substantias intelle-
ctuales *spiritus* nominat, quo modo consuevit Deum in-
corporeum nominare, iuxta illud *Ioan*, iv, *Deus spiritus
est*: dicitur enim *Sap*. vu: *Est autcm in illa* etc.

Excluditur autem per hoc error antiquorum, qui nul-
lam substantiam nisi corpoream esse ponebant. Et Chri-
stianorum quorundam dicentium animam esse *corpus ef-
figiatum*.

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM

Autog. Ambros. 2Γ a 42.

QUOD SUBSTANTIAE INTELLECTUALES SUNT IMMATERIALES

ix hoc autcm apparet quod substantiae
Æ intellectuales sunt immateriales.

\$ Unumquodque enim ex materia et
forma compositum est corpus. Diversas
enim formas materia non nisi secundum diversas
partes recipere potest. Quae quidem diversitas
partium esse in materia non potest nisi secun-
dum quod per dimensiones in materia existentes
una communis materia in plures dividitur: sub-
tracta enim quantitate, substantia indivisibilis est.
Ostensum est autem * quod nulla substantia in-
telligens est corpus. Relinquitur igitur quod non
sit ex materia et forma composita.

Amplius. Sicut *homo* non est sine *hoc homine*.
ita *materia* non est sine *hac materia*. Quicquid
igitur in rebus est subsistens ex materia et forma
compositum, est compositum ex forma et ma-
teria individual!. Intellectus autem non potest
esse compositus ex materia ct forma individual!.
Species enim rerum intellectarum fiunt intelli-
gibiles actu per hoc quod a materia individual!
abstrahuntur. Secundum autem quod sunt intel-
ligibiles actu, fiunt unum cum intellectu*. Unde
ct intellectum oportet esse absque materia indi-
vidual!. Non est igitur substantia intelligens ex
materia et forma composita.

7 cue *hic* EWYsM; *om* pN, *post* in materia aDGZPc, *utroque loco* X.

8 quod per o>n aD.X>; per om E.

9 materia *om* EGW.

* Ci lib. I. cap.
Mjv, Comment.
n. tui.

Adhuc. Actio cuiuslibet ex materia et forma compositi non est tantum formae, nec tantum materiae, sed compositi: eius enim est agere cuius est esse; esse autem est compositi per formam; unde et compositum per formam agit. Si igitur substantia intelligens sit composita ex materia et forma, intelligere erit ipsius compositi. Actus autem terminatur ad aliquid simile agenti, unde et compositum generans non generat formam, sed compositum. Si igitur intelligere sit actio compositi, non intelligitur nec forma nec materia, sed tantum compositum. Hoc autem patet esse falsum. Non est igitur substantia intelligens composita ex materia et forma.

Item, formae rerum sensibilibus perfectius esse habent in intellectu quam in rebus sensibilibus: sunt enim simpliciores et ad plura se extendentes; per unam enim formam *hominis* intelligibilem omnes homines intellectus cognoscit, Forma autem perfecte in materia existens facit esse actum tale, scilicet vel ignem, vel coloratum: si autem non laciatur aliquid esse tale, est imperfecte in illo, sicut forma caloris in aere ut in deferente, et sicut virtus primi agentis in instrumento. Si igitur intellectus sit ex materia et forma compositus, formae rerum intellectarum facient intellectum esse actum talis naturae quale est quod intelligitur. Ita sic sequitur error Empedoclis, qui dicebat quod *ignem igne cognoscit anima, terram terra*, et sic de aliis. Quod patet esse inconueniens non

est igitur intelligens substantia composita ex materia et forma.

Praeterea. Omne quod est in aliquo est in eo per modum recipientis. Si igitur intellectus sit compositus ex materia et forma, formae rerum erunt in intellectu materialiter, sicut sunt extra animam. Sicut igitur extra animam non sunt intelligibiles actu, ita nec existentes in intellectu.

Item. Formae contrariorum, secundum esse quod habent in materia, sunt contrariae: unde et se invicem expellunt. Secundum autem quod sunt in intellectu, non sunt contrariae: sed unum contrariorum est ratio intelligibilis alterius, quia unum per aliud cognoscitur. Non igitur habent esse materiale in intellectu. Ergo intellectus non est compositus ex materia et forma.

Adhuc. Materia non recipit aliquam formam de noxo nisi per motum vel mutationem. Intellectus autem non movetur per hoc quod recipit formam, sed magis perficitur et quiescens intelligitur. Impeditur autem in intelligendo per motum. Intellectus recipiuntur formae in intellectu sicut in materia vel in re materiali. Inde patet quod subsistantia intelligentes immateriales sunt, sicut et incorporeae.

Hinc est quod Dionysius dicit, in cap. de Divinis Nominibus: *Proprie dirinae bonitatis radios subsistantiae intellectuales omnes substantiae, quae sicut incorporeales et immateriales intelliguntur.*

¹ de Anima, II, 6; t. Th. I

¹ Q. VIIA, n. 1

¹ S. Tk. I. t.

5 per formam »citj ct per lornum acitur 3. per matcn-im ct formam agit Pc. n nec forma nec materia) ncc (ont D) materia nec forma aDE. deferente) ente ai <>X óferente X. >>cut| afc ZP 27 quale A solus; quali». 1 intelligent om G, poil sub*tinliti abèPc. 20 perficitur, ct quiesccn» intelligit) quicken* perficitur ct intelligit ahWXPc.

Commentaria Ferrariensis

Ostenso substantias intellectuales non esse corpus, restat ostendendum quod non sint ex materia et forma compositae *.

I. Et ponitur haec conclusio: *Substantiae intellectuales sunt immateriales.*

Probatur autem primo sic. Nulla substantia intellectualis est corpus. Ergo nulla est ex materia et forma composita. – Probatur consequentia. Quia omne compositum ex materia et forma est corpus: cum materia diversas formas nisi secundum diversas partes recipere non possit; dividatur autem per quantitatem.

Secundo. Intellectus non potest esse compositus ex materia et forma individuali. Ergo substantia intelligens non est composita ex materia et forma. – Patet consequentia. Quia, sicut homo non est sine *hoc homine*, ita materia non est sine *hac materia*. – Antecedens vero probatur. Quia species rerum intellectarum fiunt intelligibiles actu per hoc quod a materia individuali abstrahuntur. Ut autem sunt intelligibiles actu, fiunt unum cum intellectu.

De materia huius rationis satis in primo libro * diximus. Hoc solum non praetereundum, quod, cum unumquodque recipiatur in altero per modum recipientis, non potest forma ex eo quod in altero recipitur immaterialis fieri, nisi et ipsum recipiens sit immateriale: – intelligere, si recipiatur in eo secundum esse completum et in facto esse: quia si reciperetur incomplete et in fieri, quemadmodum virtus agentis recipitur in instrumento et species caloris in acre, ut dicitur *Terit.*, q. xxvn, 4, ad 4, non esset inconueniens formam in re materiali immaterialiter recipi. Ideo bene ex hoc quod forma actu intelligibilis abstracta a materia fit unum cum intellectu, concluditur quod necesse est etiam intellectum immaterialem esse.

II. *Tertio.* Si hoc sit, intelligere erit compositi ex materia et forma. Ergo intellectus non intelliget nec materiam nec formam, sed tantum compositum. Hoc autem est falsum. Ergo etc. – Probatur prima consequentia. Quia actio cuiuslibet compositi ex materia et forma non est tantum materiae aut tantum formae, sed compositi. – Secunda etiam probatur. Quia actus terminatur ad aliquid simile agenti.

2. Sed non videtur haec ratio concludere, propter duo. Primo, quia per ipsam concluderetur quod homo non intelligit nisi compositum. Quia intelligere, cum sit actio hominis ex materia et forma compositi, non erit formae tantum hominis, sed compositi. Et per consequens non intelligit nisi compositum.

Secundo, quia sequeretur materiam nullo modo intelligi posse. Si enim, quia actus terminatur ad simile agenti, sequitur, si quod intelligit est compositum, ut compositum tantum intelligatur; eadem ratione sequitur, si intelligens est tantum forma, ut tantum forma intelligatur.

3. Respondetur quod illa propositio, *Intellectus compositi ex materia et forma non est materiae tantum aut formae, sed compositi*, intelligitur de composito ex materia et forma quae non est per se subsistens, sed dependet secundum esse a materia, 'fune enim, cum forma non habeat per se esse, nec etiam habebit per se operationem, sed operatio erit tantum compositi sicut eius quod operatur. Si autem compositum constituatur per formam per se subsistentem, non tantum dicitur compositum operari, sed etiam ipsa forma, quantum ad operationem cuius ipsa forma inquantum subsistit est principium: quia enim talis forma habet per se esse, ideo etiam et per se operatur. Quia ergo forma hominis est per se subsistens, ideo in-

* Cf. Commeat, cap. jxxix, mit.

* Loc. cit., in nurg. text.

posita ex me-

quu est in co
intellectus -li
rmnc rerum
t sunt citra
non sunt in-
intellectu.
indum es<
ariae: unde
ludem quod
sed unum
tenus, quia
tur habent
llectus non

n formam
em. Intel-
od recipit
ns intelG-
motum*. °.
ectu sicut
itet quod
int, sicut

i. de Kr.
siihlilc- ■'f
sicut in-

*Uxro sc:

ei nu-
; mī'c-
autan
iQuū
on e'.

iliquid

f duo.
mi m-
actio
'πηκ
i-ηοη

intel-
tenti,
itua

-

(or-
cru

BOB
en.
r

telligere non solum est hominis, sed etiam ipsius formae: unmo, ut dicitur *de Spiritualibus Creaturis*, a. 2. ad 2, *dicitur homo intelligere. inquantum anima, quae est eius pars formalis, habet hanc operationem propriam, sicut operatio cuiuslibet partis attribuitur toti*. Si autem intellectuale pure et totaliter esset compositum ex materia et forma, ipsum solum compositum esset subsistens: et propter hoc solius compositi esset intelligere, ut ratio concludebat. Ex ns patet objectionem adductam non esse contra intentionem Sancti 'I hornae, ct ipsam rationem efficacem esse.

4. Ad secundum dicendum quod actio terminatur ad simile agentis aut secundum naturam, aut secundum formam superadditam secundum quam agit. Si autem intellectus non sit ex materia et forma compositus, in ipso esse possunt similitudines rerum immateriahter ac universaliter, et non tantum formae, sed etiam materiae: sive sit propria similitudo materiae, sive sit eadem et composui et materiae. Et cum per tales similitudines intelligat, ideo non tantum formam, sed etiam materiam intelligere potent. Sed si esset ex materia et forma compositus non ageret nisi aut per suam propriam naturam: aut per formamdividualiter receptas et materialiter, quae solum compositum materialiter repraesentarent, non autem quidditatem materine aut formae distincte. Ideo solum compositum intelligeret, non autem materiam et formam. Ratio ergo ex illa propositione procedens bene concludit quod solum compositum intelligetur si ponatur substantia intellectualis ex materia et forma composita: non autem si ponatur forma simplex' et immaterialis.

III. *Quarto*. Formae rerum sensibilium perfectius esse habent in intellectu quam in rebus sensibilibus. Ergo, si intellectus sit ex materia et forma compositus, formae rerum intellectarum facient intellectum esse talis naturae qualis est quod intelligitur. Ergo sequitur error Empedoclis: quod scilicet *ignem igne cognoscit anima, et terram terra*, et sic de aliis. – Probatur antecedens. Quia in intellectu sunt simpliciores et ad plura se extendentes. Probatur etiam prima consequentia. (Juius forma perfecte in materia existens facit esse actu tale, scilicet ignem aut coloratum, etc.: non autem si esset in ipsa imperfecte.

Advertendum circa probationem consequentiae, quod omnis forma in materia recepta dat quidem esse actu, cum cuiuslibet formae sit dare esse: sed verum est quod aliquando esse quod dat alicui materiae, non est sufficiens ut res possit denominari absolute talis naturae qualis solet dici quod talem formam habet; aliquando autem est sufficiens ut res denominetur talis. Quando enim forma habet esse diminutum et imperfectum in materia, non denominat habens illam formam talis naturae: sicut, quia forma coloris in aere habet esse intentionale diminutum et imperfectum per comparisonem ad esse ipsius in pariete, cum sit ibi tantum sicut in deferente, ideo non dicitur aer coloratus; in pariete autem quia habet esse fixum et permanens, et secundum perfectum modum quo natus est color subiectum materiale actuare, ideo dicitur paries coloratus. Quod ergo dicit Sanctus Thomas, quoniam *forma quae imperfecte est in aliquo, non facit ipsum esse tale*, non est intelligendum quasi nullum det esse, non enim esset in ipso ut forma: sed quod non dat esse denominati-

vum a tali forma, secundum quod a tali forma solet aliquid denominari tale absolute, (juius enim color in aere habet esse imperfectiori modo quam in propria materia, cum sit ibi intentionaliter et diminute, ideo potest dici quidem aer *intentionaliter coloratus*, non autem absolute *coloratus*.

2. Circa autem antecedens huius rationis dubitatur. Quia formae rerum sensibilium in intellectu habent esse accidentale: in propria autem natura habent esse substantiale. Ergo non habent perfectius esse in intellectu quam in rebus.

Respondetur quod esse rei dupliciter considerari potest: scilicet quantum ad rem; et quantum ad modum. Quantum ad rem, semper esse substantiale est nobilius esse accidentali. Quantum autem ad modum, aliquid esse accidentale est nobilius aliquo esse substantiali: sicut et ipsum accidens dicimus, inquantum est forma substantiae, esse ipsa substantia nobilius. Loquitur ergo hoc loco Sanctus Thomas de esse non quantum ad rem, sed quantum ad modum essendi: nobilior enim modus essendi est habere esse immateriale et illimitatum per materiam, quam habere esse materiale et limitatum; licet esse limitatum sit substantiale, illimitatum autem est immateriale sit accidentale.

IV. *Quinto*. Tunc formae rerum erunt in intellectu materialiter» sicut extra: quia unumquodque est in alio per modum recipientis. Ergo non erunt intelligibiles actu in intellectu, sicut nec extra. Hoc est falsum. Ergo etc.

Sexto. Formae contrariorum non sunt contrariae in intellectu. Ergo in eo non habent esse materiale. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia unum contrariorum est ratio intelligibilis alienus. Consequentia etiam prima probatur. Quia secundum esse quod habent in materia, sunt contrariae et se invicem expellunt.

Adverte, cum dicitur unum contrariorum esse rationem intelligibilem alterius, quod hic non accipitur ratio intelligibilis pro specie intelligibili rei intellectae repraesentatis: sed accipitur universaliter pro forma per quam intellectus aliquid intelligit. Sic enim unum contrarium est ratio intelligibilis alterius, inquantum ducitur intellectus ex cognitione unius contrarii per formam eius, in alterius etiam contrarii cognitionem. Ideo assignavit Sanctus Thomas rationem sui dicti, subiungens: *quia per unum contrarium* (scilicet *cognitum*) *aliud cognoscitur*.

Septimo. Intellectus non movetur per hoc quod recipit formas, sed magis quiescens perficitur et intelligit. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia materia non recipit aliquam formam nisi per motum aut mutationem

Advertendum quod, si *motus* accipiatur pro omni receptione formae, sic intellectus in receptione spccicrum intelligibilium movetur. Sed si accipiatur motus ut dicitur *receptionem formae cum abiectioe formae contrariae*, sic non movetur intellectus recipiendo species rerum nec mutatur, mutatione scilicet quae est cum abiectioe formae praeeistentis, ut inquit Sanctus Thomas III *de Anima*, lect. xi *. Materia autem non recipit formam nisi per abiectioem praecedentis formae. Ideo ipsa proprie in tali receptione mutatur. Et de motu sic sumpto procedit ratio hic adducta.

Confirmatur conclusio auctoritate Dionysii, tv cap. *de divinis nominibus*, dicentis: *Propter divinae bonitatis radios etc.*

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM PRIMUM

Autog. Ambros, 2v a 17.

QUOD SUBSTANTIA IN TELLECTUALIS NON Si l FORMA MATERIALIS

er eadem autem ostenditur quod natu-
rae intellectuales sunt formae subsisten-
tes, non autem existentes in materia
quasi esse earum a materia dependeat.

Formae enim secundum esse a materia depen-
dentes non ipsae proprie habent esse, sed com-
posita per ipsas. Si igitur naturae intellectuales
essent huiusinodi formae, sequeretur quod ha-
berent esse materiale, sicut et si essent ex materia
et forma compositae;

Adhuc. Formae quae per se non subsistunt,
non possunt per se agere, agunt autem compo-
sita per eas. Si igitur naturae intellectuales hu-
iusinodi formae essent, sequeretur quod ipsae
non intelligerent, sed composita ex eis ct materia.
Et sic intelligens esset compositum ex materia et
forma. Quod est impossibile, ut ostensum est *.

Amplius Si intellectus c^se! I·πη;ι iu n jteria

ct non per se subsistens, sequeretur quod id quod
recipitur in intellectu reciperetur in materia: hu-
iusinodi enim formae quae habent esse materiae
obligatum, non recipiunt aliquid quod in materia
non recipiatur. Cum igitur receptio formarum in
intellectu non sit receptio formarum in materia,
impossibile est quod intellectus sit forma ma-

Praeterea. Dicere quod intellectus sit forma
ixm subsistens sed materiae immersa, idem est
sc.undum rem ct si dicatur quod intellectus sit
compositus ex materia et forma, differt autem
solum secundum nomen, nam primo modo, di-
celui intellectus ipsa forma compositi; secundo
m modo, dicitur intellectus ipsum compositum.
Si igitur falsum est intellectum esse compositum
ex materia ct forma*, falsum erit quod sit forma '0,-7«
non subsistens sed materialis.

1 autem om aLAVX&Pc. 5 e-*c| *D\\ XMV. i t tpiuc om V»C I(i intellign*) intellectui sl)WM*c; pro compositum. :om-
politu* DM*.
3 materiae) in materia aWàPc n ct .)) ac -ii DXZPJ, ut h Y. 1 ? dicitur] diceretur EGNPe. 14 ip*d post forma aOWTt;
pro componit!, comporta 13 di»ciur] diceretur AjPc» dicere G, om l*, dicitur Z, dicitur b. ipsum compositum om aDW.Xc.

Commentaria Ferrariensis

Postquam exclusit Sanctus Thomas a substantiis intel-
lectualibus materiam quantum ad carum formam, ergo non est forma materialis. – Probatur conse-
quencia. Quia dicere intellectum esse formam immersam
materiae, secundum rem est idem ac si dicatur ipsum esse
compositum ex materia et forma» sed est differentia tantum
secundum nomen. Nam primo modo, idest dicendo intel-
lectum esse formam materiae immersam, diceretur intel-
lectus ipsa forma compositi; secundo vero modo, idest
dicendo intellectum esse compositum ex materia ct forma,
diceretur intellectus ipsum compositum; et sic forma et
compositum solo nomine distinguerentur.

Adverte quod idcirco inquit Sanctus Thomas esse idem
dictu secundum rem intellectum esse formam materiae
immersam et ipsum esse ex forma et materia compositum,
quia utroque modo dicitur intellectualem naturam, ut sic,
a materia secundum esse dependere ct secundum opera-
tionem. Tam enim forma immersa materiae, quam compo-
situm ex materia ut forma taliter immersa materiae, a ma-
teria secundum esse et operari dependet.

Secundo etiam possumus hoc interpretari; scilicet quod
non tantum ipsa forma compositi diceretur intellectus,
idest natura pure intellectualis, sed etiam ipsum compo-
situm. Quia ex unione formae mere et pure intellectualis
ad materiam resultaret compositum quod mere et pure
naturae intellectualis esset: sicut, quia anima intellectiva
est etiam sensitiva et vegetativa, et non solum intellectiva,
resultat ex unione sui ad materiam natura non mere in-
tellectualis, sed etiam sensitiva et vegetativa. Quia ergo
falsum est naturam mere intellectualem esse compositam
ex materia et forma, ut superius est ostensum, ideo
optime sequitur intellectum non esse formam materiae
immersam. – Et haec interpretatio videtur magis ad men-
tem Sancti Thomae esse.

Adverte quod idcirco inquit Sanctus Thomas esse idem
dictu secundum rem intellectum esse formam materiae
immersam et ipsum esse ex forma et materia compositum,
quia utroque modo dicitur intellectualem naturam, ut sic,
a materia secundum esse dependere ct secundum opera-
tionem. Tam enim forma immersa materiae, quam compo-
situm ex materia ut forma taliter immersa materiae, a ma-
teria secundum esse et operari dependet.

Secundo etiam possumus hoc interpretari; scilicet quod
non tantum ipsa forma compositi diceretur intellectus,
idest natura pure intellectualis, sed etiam ipsum compo-
situm. Quia ex unione formae mere et pure intellectualis
ad materiam resultaret compositum quod mere et pure
naturae intellectualis esset: sicut, quia anima intellectiva
est etiam sensitiva et vegetativa, et non solum intellectiva,
resultat ex unione sui ad materiam natura non mere in-
tellectualis, sed etiam sensitiva et vegetativa. Quia ergo
falsum est naturam mere intellectualem esse compositam
ex materia et forma, ut superius est ostensum, ideo
optime sequitur intellectum non esse formam materiae
immersam. – Et haec interpretatio videtur magis ad men-
tem Sancti Thomae esse.

Tertio. Id quod recipitur in intellectu, reciperetur in
materia. Hoc est falsum. Ergo etc. – Probatur conse-
quencia. Quia formae quae habent esse in materia obii-
gatum *, idest immersum materiae et a materia depen-
dens, non recipiunt aliquid quod in materia non recipiatur:
ut patet in potentiis corporeis organis affixis.

• Cap. pracc.

• a. Comment,
cap. «ai. mir.

•Cf.uit.ctw.

-Cf.uit. ct w.

QUOD IN SUBSTANTIIS INTELLECTUALIBUS CREATIS DIFFERT ESSE
ET OUOD EST

quod id quod
 materia: bu-
 esse materiae
)d in materia
 formarum in
 n in materia,
 forma ma-

ts sii forma
 nt, idem <<
 itellectus sit
 ifiierit autem
 O modo, di-
 ti; secundo
 impositum,
 omposiium
 d sit forma

BfOMCaS, c>> ·
iüΠM
O<< sDWXfc

ex nutem
atur come-
immaes
ipsum tsx
ntia Uw e!
endo intd-
retur rotet-
todo. des
a et ferau,
:/on.u :

i r>*e **lir**
f mitem:
mp^itum.
im, ut sc,
iro opta-
ru comp-
iac, â eu-

licet qwd
 atellcctek
 t comp>
 dlectœūs
 : d pure j
 itdtedn l
 tellectiv*
 mere in-
 uu ep
 nporium
 im, ideo u
 IDJICnK
 ad m «·

igitur est autem opinandum quod, quamvis
 substantiae intellectuales non sint cor-
 5 poreae, nec ex materia et forma com-
 positae, nec in materia existentes sicut
 formae materiales, quod propter hoc divinae sim-
 plicitati adaequantur. Invenitur enim in eis aliqua
 compositio ex eo quod non est idem in eis *esse*
 et *quod est*.

Si enim esse est subsistens, nihil praeter ipsum esse ei adiungitur. (Jui etiam in his quorum esse non est subsistens, quod inest existent! praeter esse eius, est quidem existent! unitum, non autem est unum cum esse eius, nisi per accidens, inquantum est unum subiectum habens esse et id quod est praeter esse: sicut patet quod Sorti, praeter suum essu substantiale, inest album, quod quidem diversum est ab eiu> esse substantiali; non enim idem est essu Sortem et esse album, nisi per accidens. Si igitur non sit esse in aliquo subiecto, non remanebit aliquis modus quo possit ei uniri illud quod est praeter esse. Esse autem, inquantum est esse, non potest essu diversum: potest autem dixerifican pur aliquid quod est praeter esse; sicut esse lapidis est aliud ab esse hominis. Illud ergo quod est essu subsistens, non potest esse nisi unum tantum. Ostensum est autem quod Deus esi suum essu subsistens. Nihil igitur aliud praeter ipsum potest esse suum esse. Oportet igitur in omni substantia quae est praeter ipsum, esse aliud ipsam substantiam et ussu eius.

Amplius. Natura communis, si separata intelligatur, non potest esse nisi una: quamvis habentes naturam illam plures possim inveniri. Si enim natura *animalis* per se separata subsisteret, non haberet ea quae sunt hominis vel quae sunt bovis: iam enim non esset *animal* tantum, sed homo vel bos. Remotis autem differentiis constitutivis specierum, remanet natura generis indivisa: quia eadem differentiae quae sunt constitutivae specierum, sunt divisivae generis. Sic igitur, si hoc ipsum quod est esse sit commune sicut genus, esse separatum per se subsistens non potest esse nisi unum. Si vero non dividatur differentiis, sicut genus, sed per hoc quod est huius vel illius esse, ut veritas habet; magis est mani-

festum quod non potest esse pur se uixistens nisi unum. Relinquitur igitur quod, cum Deus sit esse subsistens, nihil aliud praeter ipsum est suum esse.

VJhuc. Impossibile est quod sit duplex esse omnino infinitum: esse enim quod omnino est infinitum, omnem perfectionem essendi comprehendit: et sic, si duobus talis adesset infinitas, non inveniretur quo unum ab altero differret. Esse autem subsistens oportet esse infinitum: quia non terminatur aliquo recipiente. Impossibile est igiur esse aliquod esse subsistens praeter primum.

Itum. Si sit aliquod essu pur se subsistens, nihil competit ei nisi quod est entis inquantum ust ens: quod enim dicitur de aliquo non inquantum huiusmodi, non convenit ei nisi per accidens, ratione subiecti; unde, si separatum a subiecto ponatur, nullo modo ei competit. Essu autem ab alio causatum non competit enti inquantum est ens: alias omne ens esset ab alio causatum, et sic oporteret procudere in infinitum in causis, quod est impossibile, ut supra * ostensum est. Illud igiur esse quod est subsistens, oportet quod sii non causatum. Nullum igiur ens causatum ust suum essu.

Amplius. Substantia uniuscuiusque usi ei per se el non per aliud: unde esse lucidum actu non est de substantia aeris, quia est ei per aliud. Secus cuilibet rei creatae suum esse est ei per aliud alias non essei causatum. Nullius igitur substantiae creatae suum esse est sua substantia.

hem. Cum omne agens agat inquantum es actu, primo agenti, quod ust perfectissimum, competit esse in actu perfectissimo modo. Tanto autem aliquid esi perfectius in actu quanto talis actus est in via generationis posterior: actus enim est tempore potentia posterior in uno el eodem quod de potentia ad actum procudit. Perfectius quoque esi in actu quod est ipse actus quam quod est habens actum: hoc enim propter illud actu est. His igiur sic positis, constat ex supra ostensis quod Deus solus est primum agens. Sibi ergo soli competit esse in actu perfectissimo modo, ut scilicet sit ipse actus perfectissimus.

17 substantiali) substantiale a\VX. 18 est oni aN. *ante* idem Pc. 19 in aliquo subiecto rc/ in aliqua substantia Λ, *alterum omnes*
20 quo) tn quo PJ. esse subsistens Z; subsistens. 30 esse cius) eius esse Gc, aliud cius eoe PJ. 32 nisi *addimus cum*
D.XXYZsBEHPc; *deest in Λ casu ct in ceteris.* 30 quae sunt... sunt) quae sunt... quae sunt BCH, sunt... sunt h, sunt... quae sunt Y
4? Si vero., b 1 nisi unum *hom om* pZ. differentiis sZP; in differentiis. 43 ut ventas habet; magis est manifestum (m* cx cvi*. *quod*
est evidential) A *solus*; ideo virtus habet magis est verum DX *et sine* virtus IMI *ct spatium pro* virtus C. ideo habet (*spat.*) magis est verum sZ
nnn habet magis est verum G, ideo habetur magis verum E, ideo (iam *cd*) habet magie esse verum Fed. ideo (adhuc NYà) magis est verum
X\VY&, iam hoc magis est verum P.
8 adesse) adesse A *casu.* 11 aliquo) ab aliquo t)Z. 12 esse aliquod es>c subsistens) aliquod esse subsistens BGIIZc. esse sub
sistens X, esse subsistens esse (praeter unum) D. 18 separatim) separatim sBPc, separatur EG, 24 subsistens Λ *solus*; ens subsistens
27 ei) ena al)6Pc. 30 suum esse est ei *legimus cum omnibus*; suum esse ei A *cata*; an ei *pro* est; 33 agat o>i «. sil agens X*H
J; enim *margo* A; om Z. 40 quoque *post* est aPc. 42 actu W; actum Y, actus *ceteri.*

- Lib.î, $\alpha\psi$. xm.

- Ub. I, cap. xm.

Hoc autem est esse, ad quod generatio et omnis motus terminatur: omnis enim forma et actus est in potentia antequam esse acquirat. Soli igitur Deo competit quod sit ipsum esse: sicut soli competit quod sit primum agens.

Amplius. Ipsum esse competit primo agenti secundum propriam naturam: esse enim Dei est ejus substantia ut supra ostensum est. Quod autem competit alicui secundum propriam naturam suam, non convenit aliis nisi per modum participationis: sicut calor aliis corporibus ab

igne. Ipsum igitur esse competit omnibus aliis a primo agente per participationem quandam. Quod autem competit alicui per participationem, non est substantia eius. Impossibile est igitur quod substantia alterius entis praeter agens primum sit ipsum esse.

Hinc est quod *Exodi* m^l proprium nomen Dei ponitur esse qui est: quia eius solius proprium est quod sua substantia non sit aliud quam ipsum esse.

i Hoc in A pateat legi H«c. 7 t-le] primum ctic Z; tn A ante cisc deletur g.
9 aud om BCH; ht C supplet ncnptnr post subxtAntia Z, mutat rubneator.

Commentaria Ferrariensis

Postuam determinavit Sanctus Thomas de natura substantiae intellectualis secundum sc, nunc determinat de ipsius natura per comparisonem ad esse actualis existendac. Circa hoc duo facit: primo enim agit de distinctione essentiae ab esse; secundo de eius inseparabilitate, cap. iv.

Quantum ad primum tria lacie, pruno, ostendit essentiam in illis ab eise distingui, et ideo non adaequare eas divinam simplicilatern, quamvis sint incorporeae et immateriales; secundo, infert corollarium quoddam, cap. seq.; tertio, removet unum dubium, cap. iv.

I. Quantum ad primum, ponitur haec conclusio *In substantiis intellectualibus non est idem esse et quod est, idest suppositum*: nam suppositum est id quod est.

Probatur autem primo. Esse subsisten* 01 unum tantum. Sed Deus est esse subsistens. Ergo nihil aliud a Deo est esse subsistens. Ergo m omni substantia creata aliud est ipsa substantia cl aliud esse eius. - Probatur antecedens. Quia, si diversiitearetur, aut diversificarctur inquantum est esse, aut per aliquid aliud sibi adiunctum. Nun primum: quia esse, inquantum est esse, non potest esse diversum: sed bene diversificari potest per aliquid quod est praeter esse; sicut esse lapidis est aliud ab esse hominis, propter aliam et aliam scilicet naturam lapidis et hominis. Non etiam secundum: quia esse subsistenti nihil praeter ipsum adiungitur. Quod patet quia, etiam in iis quorum esse non est subsistens, quod inest existent! praeter esse eius, licet sil existent! unitum, non est tamen unum cum esse eius nisi per accidens, inquantum est unum subiectum habens esse et id quod est praeter esse.

Pro declaratione huius rationis, advertendum quod ipsi esse nihil uniri potest per modum quo actus unitur potentiae: cum esse sit ultima actualités, et omnium foriniriuin adds. Unde et 111 *Metaph.* - dicitur quod ens non potest per differentias dividi. Et ideo, si aliquid debet sibi uniri, oportet ut altero duorum modorum sil: aut scilicet quia illud est subiectum receptivum esse; aut quia tam esse quam illud aliud sunt in uno communi receptivo. Si autem ponatur esse per se subsistens, nullum habebit susceptivum: ahoquin non esset per se subsistens. Ideo, si ponatur subsistens, nihil sibi adiungi potest. Cui si addatur quod esse ipsum, inquantum esse, non potest esse diversum, sicut nec homo, inquantum homo, diversificatur; relinquetur quod esse subsistens unum dumtaxat esse possit. Et hoc est huius rationis fundamentum.

11. *Secundo*: et est confirmatio praecedentis. Esse subsistens et separatum est tantum unum. Ergo etc. - Probatur antecedens. Aut esse est commune sicut genus differentiis divisum: aut dividitur per hoc quod est huius aut illius. S; primum, ergo esse separatum et subsistens per se non potest esse nisi unum: sicut, si natura *animalis* subsisteret a differentiis separata, non esset nisi una, quia non haberet ea quae sunt hominis vel bovis, etc. Si secundum, multo magis verum* erit quod separatum ab omni susceptivo non erit nisi unum. Ergo etc.

2. Dicetur forte quod cuse dividitur per hoc quod est esse huius et illius; ei quod, m ponatur subsistens, non oportet ut ponatur ab omnibus quae secundum rationem ab ipso distinguuntur esse separatum; sed, sicut alia est essentia subsuten! Gabrielis et aha Raphaelis, Ha est aliud ct aliud C' c subsistens quod est realiter idem cum essentia, distinctum tantum ab ea cx natura rei. Et sic non tollitur ab ipso esse, lied ponatur subsistens, quin sil huius et illius.

Sed contra istam responsionem arguitur. Ex ipsa enim habetur quod es>c Gabrielis non est realiter receptum in alio, cum non distinguatur ab essentia eius nisi ex natura rei; idem autem rcahtei non sit realiter suimet susceptivum. Et per consequens habet receptivum lanium secundum modum intelligendi Ergo erit secundum rem separatum ab omni principio limitante: cum limitari non possit nisi per receptivum. Et per consequens erunt plura esse separata subsistentia cum etiam Deus sit ipsum esse subsistens. Hoc autem repugnat omni communi ut absque principio distinctive) consideratur. Ergo etc.

III. *Tertio.* Si sic esset, daretur multiplex esse omnino infinitum: quia esse subsistens oportet esse infinitum, eo quod non terminetur aliquo recipiente. Hoc autem est impossibile: quia non inveniretur quo unum ab altero differret, cum esse infinitum omnem essendi perfectionem comprehendat. Ergo etc.

2. Posset ad hanc rationem dici quod non omne esse subsistens est infinitum, sed tantum illud quod ita subsistit ut ad nullum gradum essendi sil limitatum. Modo, licet aliquod ose sic sit subsistens ut in nullo subiecto a se realiter distincto sil receptum, sicut esse substantiae separatae si sil idem quod essentia: potest tamen esse ad aliquem gradum essendi limitatum, ut scilicet sit esse Gabrielis aut Kaphaelis. Ideo non oportet ut sit infinitum.

Sed hacc responsio non tollit rationem. Quia, cum esse non possit limitari per differentias formales, eo quod nihil ipso actualius sit, necesse est, si ad gradum aliquem determinari debeat, ut per susceptivum determinetur. Non enim potest aliquod commune multiplicari realiter nisi aut per differentias, aut per susceptivum. Si ergo ponatur nullum habere reale susceptivum; et cum hoc, non est per differentias divisibile: oportet ut ad nullum gradum essendi sit limitatum. El per consequens oportet ut sit purum esse el infinitum.

IV. *Quarto.* Isse subsistens oportet ut causatum non sit. Ergo nullum ens creatum est suum esse. - Probatur antecedens. Esse subsistenti nihil convenit nisi quod est entis inquantum ens. Sed esse causatum non convenit enti inquantum ens: alias omne ens esset causatum. Ergo etc. Probatur maior: quia quod convenit alicui non inquantum huiusmodi, non convenit ei nisi per accidens ratione subiecti: unde, si separating a subiecto ponatur, nullo modo ei competit.

2. Ad hanc rationem, negari posset antecedens: ct ad probationem, dici quod maior est falsa: el similiter quod ad eius probationem assumitur, falsum est. Nam essentia

ujb.i,cap.s>i.

òpixM1T'inqi?*

l)lJ'

e Cf. text, ct vor.

ut...?*

petit omnibus a¹, -
nem qitandam. Q.,...;
larticipationcm,
)ile est igitur q.; ;
etcr agens *prim*,-

proprium nome
ia cius solius *p*: I
non sit aliud que

'cr hoc quod c» C :
«istens, non *opone*
n rationem rh r
ut alia es!
a est aliud d itaj
cum ementu, i-
sic non lolltfurZ
sit huiui ct 0,i>
tur. Ex rpM c.-
iliter rtcepuiffi n
ius nisi ei man
■ suimet suk\''*>
m tantum sect?
dum rem
nitari non p -
erunt plura e*:
ipsum este sub-
nuni ut
lc.
lex esse omm:
>e infinitum.
Hoc autem ex:
num ah li'cr
ii perfecti, ses

ion omnc
od ita suiS <■
i. Modo. lket
subiecto s se
ubsumi-fc oi-
lmen eise J
i sit ètoc Gh
sil inlmitun
jia, cum esc
o quod nihâ
iquem dtfff-
ir. \on ertT.
nid aut per
atur nullum
est per dii-
lum esscodt
sit punis

satum mg
– Probatur
i quod rē
nvenit enti
Ergo etc.
nquanrum
tionc >ub-
illo mode

?ns; ct ad
tier quad
i essentis

angeli est per se subsistens: et tamen inulta ei conveniunt quae non conveniunt sibi inquantum huiusmodi, sed per accidens.

hem, si ista ratio concluderet, per ipsam posset concludi quod Deus non est ens ex sc necesse esse. Nam, sicut esse causatum non convenit enti inquantum est ens, ita nec ex sc necesse esse: alioquin omne ens esset necesse esse. Ergo, si esse subsistenti non convenit esse causatum quia non convenit enti inquantum ens est, Deo, qui est esse subsistens, non conveniet, eadem ratione, ex se necesse esse. Iioc autem est inconveniens. Ergo illa ratio non concludit: sed t.ilsu*m* est quod assumit, scilicet quod esse subsistenti nihil convenit nisi quod est entis inquantum ens; el quod conveniens alicui non inquantum huiusmodi, non convenit ei nisi per accidens ratione subiecti.

3. Sed quod ista responsio non solvat rationem, patet. Quia loquitur Sanctus Thomas m probatione antecedentis de eo quod per se subsistit separatum ab omni susceptivo per modum abstracte significati, sicut est ipsa actualis existenlia. Nam constat quod albedini quae poneretur per se subsistens ab omni subiecto separata, nihil conveniret quod non esset sibi intrinsecum: quia abstractum formale dicit id quo solo ut quo toto aliquid formaliter est tale quale per concretum significatur. i nde ideo dicitur *abstractum* quia ab aliis quae sibi praeter cius rationum convenire possunt in subiecto, est separatum. Instantia ergo non est ad propositum: quia essentia angeli non est subsistens per modum abstracti, sed est secundum se individua substantia et hoc suppositum.

Ad aliud, praetermissa responsione quae haberi potest ex Capreolo, in Primo, d. vm, q. i ., - nam diligenter hanc rationem inspicienti palet quod responsio cius non est ad mentem Sancti 'ihomae hoc loco: praesertim ex eo quod dicitur quoniam, si essu causatum conveniret enti inquantum ens, conveniret omni enti, – potest primo dici quod ratio concludit de esse causato, non autem de esse ex se necesse esse. Nam illa propositio, *Esse subsistenti nihil conremt nisi quod est entis inquantum ens*, ct similiter cius probatio, intelligitur dc eo quod est positivum, non autem de eo quod dicitur negative. Nam albedini separatae conveniret per se quod non esset corpus, non esset quantitas, non esset in materia, ct huiusmodi, licet sibi nihil positivum posset inesse. Ex se autem necesse esse, licet secundum vocem affirmative dici videatur, tamen secundum rem dicitur negative: ut est idem quod *non habere esse ab alio*. Sed esse causatum dicitur affirmative. Ideo esse subsistenti convenire potest quod sit ex se necesse esse, non autem esse causatum.

Secundo responderi potest quod propositio Sancti Thomae intelligitur de iis quae esse subsistenti attribuuntur absolute: non autem dc iis quae modum essendi ipsius concomitantur. Nam haec sibi vere attribuuntur, quanquam enti inquantum ens est non convenient: sicut quod sit unum, quod sit infinitum, et similia. Et in hoc genere est hoc quod dico *necesse esse*. Convenit enim esse omnino abstracto, ratione abstractions suae totalis, ut sit necesse esse. Hoc autern dici non potest de esse causato. Nam esse abstracto non convenit ratione abstractions suae ut sit causatum: immo ex modo essendi hoc sibi repugnat, cum ex tali essendi modo sibi conveniat ut sil simpliciter infinitum. Ideo, cum non etiam enti inquantum est ens conveniat, sequitur quod esse abstracto nullo modo possit convenire. Quod dictum est de necesse esse, similiter de omni perfectione simpliciter dicendum est, ut est sapientia, lustitia, bonitas, et huiusmodi: convenit enim esse omni abstracto, inquantum huiusmodi, ut omnem perfectionem essendi simpliciter contineat. Unde propositio Sancti Thomae sic est intelligenda: Esse subsistenti nihil convenit nisi quod est entis inquantum ens, *aut quod ipsam subsistentiam et separationem concomitatae*.

W Quinto. Substantia convenit unicuique rei per se, idest non per aliquam causam productivam. Esse autem convenit sibi per aliud. Ergo etc. – Declaratur antecedens ex opposito: essu enim lucidum actu non est de substantia acris quia convenit sibi per aliud.

Advertendum quod aliud est dicere essentiam alicuius rei habere causam productivam; et aliud ipsam essentiam convenire rei per aliquam causam effectivam. Primum enim est verum, ct secundum est falsum. Nam cum omnis productio terminetur ad essu actualis existentiae, omne quod ab alio habet esse, dicitur causam productivam habere. Et sic, cum omnis essentia creata ab alio habeat esse, necesse est dicere omnem essentiam creatam habere causam productivam. Cum autem dicitur *hominem esse animal*, non dicitur aliquod esse actualis existentiae. sed tantum compositio praedicati cum subiecto el ordo unius ad alterum. Qui ordo quia convenit rui sive sit m rerum natura sive non sit, secundum mentem Avicennac, Algazehs, Alpharabii el Alberti, – sive enim homo sit sive non sit, ista semper est vera, *Homo est animat* ideo *hominem esse animal* nullam habet causam productivam, sed bene *hominem esse* habet causam productivam. – Nec obstat quod aliquando ductores dicant Deum *fecisse hominem rationalem*: quia non ideo dicitur quasi Deus faciat *rationale* homini convenire, sed quia produxit animum intellectivam hominis, ex qua habet homo formaliter ut sit rationalis.

2. Posset autem aliquis dicere ad rationem Sancti Thomae quod substantia convenit quidem rei per se formaliter, non autem effective. Et ideo ab alio sibi convenit sicut et esse.

Sed contra hunc responsionem u Thomtstis arguitur. I um quia, semota omni causalitate, verum est hominum esse hominem, ct hominem esse animal. Alioquin praedicata primi modi possent intelligi non adesse rei, ct definitio a definito separaretur. Quae sunt contra omnem philosophiam.

I um quia aliquid fieret postquam est. Quia, remota omni efficientia, adhuc verum esset hominem esse hominem: cum praedicatum conveniat formaliter subiecto ex seipso, et idcirco sit sempiternae veritatis. El sic, si aliqua causa faciat hominem esse hominem, sequitur quod faciat aliquid postquam est.

Tum quia aequaliter necessaria sunt hominem esse hominem, ct Deum esse unum: cum eorum opposita sint aequaliter impossibilia, cx implicatione scilicet contradictionis. Deum autem esse unum constat nullam habere causam effectivam.

Nec valet si dicatur quod huiusmodi propositiones sunt necessariae *supposita existentia subiecti*. Quia sic non magis esset necessaria ista, *Duo et tria sunt quinque*, quam ista, *Terra est, Caelum est*. ut similes, quas constat ex suppositione necessarias esse. Quod est et contra philosophiam, et contra Augustinum, *de Libero Arbitrio* *.

•Lib. II.cap.viit.

3. Ad evidentiam autem huius, quomodo dictae propositiones in quibus praedicatum est de definitione subiecti, sint sempiternae veritatis; ct quoniam non habent causam effectivam quantum ad inhaerendam praedicati ad subiectum: considerandum quod, cum natura tripliciter considerari possit, scilicet absolute, abstrahendo ab omni esse tam in intellectu quam extra intellectum; ut habet esse in intellectu; ct ut habet esse extra intellectum in ipsis rebus; praedicata quidditaliva conveniunt naturae non ex esse quod habet in intellectu, nec ex esse quod habet in rebus, sed secundum sc, ut ab omni esse abstrahit Nullo enim intellectu considerante, nec etiam homine in rerum natura existente, homo est animal rationale. Dico autem praedicata convenire naturae, non quantum ad actualem praedicationem, quia ista non tit nisi per opus intellectus: sed fundamentaliter, ut quantum ad rem. Sed, licet talia praedicata non convenient fundamentaliter et secundum rem naturae ex esse quod habet in intellectu, quasi scilicet, si intellectus non esset, homo non esset animal rationale; tamen huiusmodi inhaerentia praedicati ad subiectum ab intellectu, tam divino quam creato, cognoscibilis est. Et ideo dupliciter verum est huiusmodi propositiones esse aeternae veritatis. Primo, quia aeternaliter ipsa res est talis essentialiter, ut nata est vere intelligi cum attributione talis praedicati. Alio modo, quia ab intellectu divino cognoscuntur aeternaliter esse verae non tantum ex

parte intelligentis, sed etiam ex parte rei intellectae. Quia enim in mente divina sunt aeternaliter ideae omnium naturarum, quibus positis resultat connexio praedicati substantialis cum subiecto; ideo ab intellectu divino intclliguntur tales propositiones esse verae ab aeterno. Et per consequens nulla requiritur causa elfecliva quae faciat praedicatum convenire subiecto.

VI. *Sexto*. Solus Deus est primum agens. Ergo soli Deo convenit ut sit in actu perfectissimo modo. Ergo sibi convenit ut sit actus perfectissimus. Ergo ut ipse solus sit ipsum esse. Ergo etc. — Probatur prima consequentia. Quia omne agens agit inquantum est in actu Secunda quoque probatur. Quia perfectius est in actu quod est ipse actus, quam habens actum: cum propter ipsum habens actum sjt in actu. — Tertia etiam probatur. Quia esse est ad quod omnis generatio ct motus terminatur. Actus autem tanto est perfectior quanto est posterior in via generationis.

Circa illam propositionem, *Perfectius est in actu quod est ipse actus, quam habens actum*, advertendum quod intelligitur *ceteris paribus*: si scilicet turumque primo sit in actu el subsistat. Quia si acciperetur compositum, quod pruno est in actu, ct forma eius, per quam est in actu, non esset perfectius in actu forma quam compositum: quia forma eius non est primo in actu.

Potest etiam diei quod intelligitur *in ratione actus*: ut sit sensus quod perfectius accedit ad rationem actus id quod essentialiter est actus, quam id quod participat actu. Et hoc etiam constat verissimum esse.

\ II. *Septimo*. Esse convenit Deo secundum propriam naturam. Ergo omnibu> aliit» per participationem convenit. Ergo impossibile est quod substantia alterius entis n primo sit ipsum esse. — Probatur antecedens. Quin quod esse Dei sit eius substantia, superius est ostensum. — Prima autem consequentia probatur. Quia quod convenit alicui secundum suam propriam naturam, non convenit aliis nisi per modum participationi*-; sicut calor alii*» corporibus ab igne. ■ Secunda vero consequentia probatur. Quia quod competit alicui per participationem, non est substantia eius.

\ III. Sed non videtur l ratio d icluduic. Primo, quia sic probaretur nihil dc creatura substantialiter praedicari. Nam omnis perfectio creaturae est quaedam participata similitudo divinae naturae. Si ergo quod competit alicui per participationem non est substantia eius, sequitur quod nulla perfectio creaturae est eius substantia.

Secundo *. Aut participare aliquam formam est habere illam non secundum totam eius rationem: aut est habere quidem illam secundum totam eius rationem, sed non secundum omnem eius modum et amplitudinem. Si primo modo, sic falsum videtur quod creatura participet esse. Sicut enim tota ratio entis omnibus entibus convenit, ita ct tota ratio ipsius esse. — Si secundum, tunc videtur tabum quod convenit alicui per participationem non esse substantiam eius. *Animal* enim convenit equo per participationem, cum non conveniat sibi secundum omnes eius differentias: ct tamen equus substantialiter est animal.

IX. \d primum dubium respondetur quod *perfectionem creaturae esse participatam similitudinem divinae naturae* dupliciter potest intelligi. I no modo, ut Ij *participata* accipiatur tanquan nomen, et tanquam determinans similitudinem formaliter sumptam. Et tunc erit sensus quod perfectio creaturae est similitudo quaedam partialis et diminuta divinae naturae. — Alio modo, ut accipiatur tanquam participium passivum, et tanquam determinans rem quae similitudo denominatur. Et tunc erit sensus quod perfectio creaturae est res participative et partialiter habita, quae est similitudo divinae naturae.

Si accipiatur in primo sensu propositio assumpta, sic est quidem universaliter vera, sed non est ad propositum. Nam cum inquit Sanctus Thomas quod convenit alicui per participationem non esse substantiam rei, non intendit quod est similitudo diminuta et imperfecta alterius non posse alicuius substantiam esse: sed quod id quod ab aliquo participatur et partialiter habetur, non potest esse eius substantia. — Si autem accipiatur in secundo sensu,

sic propositio illa non est universaliter vera. Multae enim perfectiones creaturarum, quae sunt similitudines Dei, sunt totaliter, non autem partialiter habitae.

X. Ad evidentiam secundi dubii * considerandum primo, *Xnum quod *aliquid secundum propriam naturam alicui competere* tribus modis potest intelligi. I no modo, quia est eius propria essentia ut natura omnino ac simpliciter: sicut esse animal rationale convenit homini. — Alio modo, quia propriam eius naturam et essentiam naturaliter et primo concomitatur: sicut esse calidum competit igni. — Tertio modo, quia est pars substantiae eius, aut logice aut naturaliter: sicut homini competit esse animal.

Considerandum secundo, quod *competere alicui per participationem* opponitur primo el secundo dictorum modorum. non autem terio. Nam cum participare aliquid sit illud *particulariter*, non autem totaliter habere; quod autem competit alicui secundum propriam naturam primo aut secundo modo, perfectissime el totaliter habeatur: nun potest idem alicui convenire secundum propriam naturam ct secundum participationem. Non inconvenit autem quod aliquid sit pars substantiae alicuius, et tamen habeatur partialiter ei non secundum suam totalilatem et universalitatum. Ideo potest aliquid tertio modo alicui el secundum propriam n ituram competere, el secundum participationem icut *animal* utroque modo convenit homini.

Accipit ergo Sanctus Thomas hoc loco *convenire alicui ccundum propriam naturam* primo ct secundo modo, non lutem tertio. I nde verum est quod esse convenil Deo ucundum propriam naturam primo modo: esse enim est ipsa dnina natura. — Verum quoque est quod istis modis alicui convenit secundum propriam naturam, non posse ahuri naturae convenire nisi partialiter et imperfecte, quod est secundum participationem convenire. — Similiter verum est non esse rei substantiam quod per participationem convenit ei: nam rei essentia et natura non convenit ipsi naturae partialiter et imperfecte. — Est postremo verum quod esse nulli creaturae secundum propriam eius essentiam convenil, sed tantum secundum participationem: eo quod Deo secundum propriam substantiam conveniat, et ipsi etiam competat primo et perfectissime.

2. Ad dubium ergo dicitur quod hoc loco accipitur *participare* secundo modorum in obicctione positorum, pro eo scilicet quod est habere aliquid non secundum omnem eius gradum et amplitudinem. Et cum arguitur quia *animal* est de substantia equi et tamen equus non habet naturam animalis secundum omnem eius amplitudinem; et sic illa propositio erit falsa. *Quod convenit alicui per participationem non est substantia eius*: — dicitur quod non dicit Sanctus Thomas illud quod convenit alicui per participationem, non esse *de substantia eius*: sed quod *non est eius substantia*. Ista enim multum differunt. Dicitur enim aliquid esse substantia alicuius, quando est tota essentia eius et nihil aliud: sicut *animal rationale* esi hominis substantia, quia tota essentia hominis est animal rationale; et albedo, si esset separata, esset ipsa albedinis essentia. Ad hoc autem ut aliquid sit de substantia alicuius, sufficit ut sit pars eius essentialis. Quod autem est alicuius substantia et essentia, convenit illi secundum omnem eius gradum, sicut *animal rationale* homini: quia natura unius est natura alterius. Naturae autem, ut absolute significatur, convenit omnis perfectio illius naturae. Et sic, si esse esset substantia el essentia creaturae, oportet ut haberet creatura omnem modum et perfectionem essendi. Quod cum non sit, oportet dicere quod esse non est essentia creaturae. Patet ergo obiectionem inductam non esse contra intentum litterae.

3. Sed contra hanc responsionum, inquantum dicit quod esse non convenit creaturae secundum eius essentiam sed tantum secundum participationem, dubitatur. Huius enim oppositum videtur dicere Sanctus Thomas Prima, q. i, a. 5. Nam ibi ait quod cm* *secundum se competit formae*. Cum ergo in substantiis separatis forma sil essentia rei» sequitur quod esse conveniat ipsis per earum essentiam.

Respondetur quod m<? *convenire formae per se* dupliciter intelligi potest: uno modo, essentialiter; alio modo,

• Cl. n. x,

* Ct Coma

ro. Mulrac enim
udincs Dei, sunt

eranduni primo, **v**
n alicui compt-
er quia eut ciui
■nplfcitr: «eut
Ji<» nvJo, quii
aliter ct prime/
igni. – Tertio
logicc aut *iu-*
1L

?re alicui per
dictorum mo-
cipafe aliquid
habere; quod
aturani primo
habeatur: non
riarn naturam
t autem quod
habeatur par-
et universali-
et secundum
partidpatio-
homini.
venire alicui
) modo, oon
invenit Deo
%\$c enim c>t
istis modis
non posse
rlecte, quod
iliter verum
icipationem
anvunit ipi
mo verum
eius essen-
lioncm: eo
hveniat, ct

ipitur gar-
orum, pro
m omnem
lia *animal*
:t naturam
et sic Uls
participa-
non dicit
•r partici-
iuod *non*
Dicitur

! tota es-
r est bo-
it animal
albedinis
mtia ali-
utem est
eundum
ini: quia
ut abso-
naturae.
e, opor-
etionem
isse non
iduetam

it quod
iam sed
b enim
t, q. t.»
'onnue.
tia rei,
•ntiam.
dupli-
modo,

S(\N\N CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. LU. LIII.

formalitcr. Primo modo, non convenit sibi per sc, quasi
videlicet esse sit essentia formae: sed bene secundo modo,
quia, inquam, non convenit sibi per aliud formaliter; in
quo a composito differt, cui non convenit esse nisi per
formam. Non repugnant ergo dicta Sancti Thomae: quia
hie intelligitur esse non convenire alicui per essentiam
tanquam sit eius essentia; in Prima vero Parte intelligitur

3oi

quod convenit formae per sc formaliter, idest non per
aliquod aliud principium formale.

CoxFfRMATUii conclusio ex auctoritate *Exod.* m, ubi
proprium nomen Dei ponitur aut esi.

Alia quae circa hanc conclusionem difficultatem faciunt,
vide in Capreolo, vm distinctione l *Sent*,; et in aliis Tho-
mistis.

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM TERTIUM

A 42 v 37.

QUOD IN SUBSTANTIIS INTELLECTUALIBUS CREATIS EST ACTUS ET POTENTIA

hoc autem evidenter apparet quod
d ^{*}n substantiis intellectualibus creatis est
j T compositio actus et potentiae.
ffijgggj] In quocumque enim inveniuntur ali-
qua duo quorum unum est complementum al-
terius, proportio unius eorum ad alterum est
sicut proportio potentiae ad actum: nihil enim
completur nisi per proprium actum. In substantia
autem intellectuali creata inveniuntur duo: sci-
licet substantia ipsa: et esse eius, quod non est
ipsa substantia, ut ostensum est *. Ipsum autem
esse est complementum substantiae existentis:
unumquodque enim actu est per hoc quod esse
habet. Relinquitur igitur quod in qualibet prae-
dictarum substantiarum sit compositio actus et
potentiae.

Amplius. Quod inest alicui ab agente, oportet
esse actum: agentis enim est facere aliquid actu.
Ostensum est autem supra : quod omnes aliae
substantiae habent esse a primo agente: et per
hoc ipsae substantiae causatae sunt quod esse ab

alio habent. Ipsum igitur esse inest substantiis
causatis ut quidam actus ipsarum. Id autem cui
actus inest, potentia est; nam actus, inquantum
huiusmodi. ad potentiam reiertur. In qualibet
igitur substantia creata est potentia et actus.

Item. Omne participans aliquid comparatur ad
ipsum quod participatur ut potentia ad actum;
per id enim quod participatur fit participans actu
tale. Ostensum autem est supra : quod solus Deus
est essentialiter ens. omnia autem alia participant
ipsum esse. Comparatur igitur substantia omnis
creata ad suum esse sicut potentia ad actum.

Praeterea. Assimilatio alicuius ad causam agen-
tem lit per actum: agens enim agit sibi simile
inquantum est actu. Assimilatio autem cuiuslibet
substantiae creatae ad Deum est per ipsum esse,
ut supra * ostensum est. Ipsum igitur esse com-
paratur ad omnes substantias creatas sicut actus
earum. Ex quo relinquitur quod in qualibet
substantia creata sit compositio actus et po-
tentiae.

6 corutn GNYZ; *post* ad alterum E. *om ceteri*, 18 actum G; actum eius.
3 ipsarum $\wedge$ *solus*; carum. 8 netu tale) actuale Pc. 9 autem *hic* $\wedge$ *solus*; *post* est. 10 omnia autem alia) alia autem omnia BH.

Commentaria Ferrariensis

Ex praemissa conclusione infertur corollario alia con-
clusio*, scilicet: *In substantiis intellectualibus est com-*
positio actus et potentiae.

Probatur primo. In substantia intellectuali creata inve-
nitur essentia el esse, quod est essentiae existentis com-
plementum. Ergo in ipsa est compositio potentiae et actus.–
Probatur consequentia. Quia in quocumque inveniuntur
duo quorum unum est complementum alterius, proportio
unius ad alterum est sicut proportio potentiae ad actum.

Secundo. Esse inest substantiis creatis sicut actus. Ergo
ipsa substantia est potentia respectu esse. Ergo etc. – Pro-
batur antecedens. Quia omnes substantiae creatae habent
esse a primo agente. Quod autem inest alicui ab agente,
oportet esse actum eius: cum agentis sit facere aliquid
actu. – Prima quoque consequentia probatur. Quia id cui
actus inest, potentia est.

Circa assumptum ad probationem antecedentis, dubi-
tatur. Quia composito ex materia et forma inest materia
prima a Deo. Et tamen materia non est actus compositi.
Ergo falsum est quod inest alicui ab agente, oportere esse
actum eius.

Respondetur quod non inquit Sanctus Thomas omne
quod *est* in aliquo ab agente, oportere esse actum eius,
sed omne quod *inest*. Incsse autem est posterius adve-
nientis, aut secundum durationem aut secundum ordinem
generationis: non autem praecedentis et praesuppositi. Iduo
sensus propositionis est: Omne quod convenit alicui ab
agente *per modum sibi advenientis*, oportere esse actum
eius. Materia autem non advenit composito: immo illi
praesupponilur. Propterea non est obiectio contra mentem
litterae.

Tertio. Omnia creata participant esse: cum solus Deus
sit essentialiter ens. Ergo etc. Probatur consequentia
Quia participatum comparatur ad participans ut actus ad
potentiam: cum per ipsum participans sit actu tale.

Advertendum, cum dicitur quod solus Deus est essen-
tialiter ens, quod accipitur ens participialiler, ut significat
esse: non autem nominaliter, ut essentiam significat *.

Quarto, Omnis substantia creata assimilatur Deo secun-
dum esse, ut superius est ostensum. Ergo etc. – Probatur
consequentia. Quia assimilatio alicuius ad causam agentem
fit per actum: cum agat sibi simile inquantum est in actu.

* Cf. tupra.bb. I.
cap. xxv. Com-
ment. It. VII.

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM QUARTUM

A 42 v a 43.

QUOD NON EST IDEM COMPONI EX SUBSTANTIA ET ESSE,
ET MATERIA ET FORMA

NON est autem eiusdem rationis composi-
tio ex materia et forma, et ex sub-
stantia et esse: quamvis utraque sit ex
/ potentia et actu.

Primo quidem, quia materia non est ipsa sub-
stantia rei, nam sequeretur omnes formas esse
accidentia, sicut antiqui Naturales opinabantur:
sed materia est pars substantiae.

Secundo autem quia ipsum esse non est pro-
prius actus materiae, sed substantiae totius. Eius
enim actus est esse de quo possumus dicere quod
sil. Esse autem non dicitur de materia, sed de
toto. Unde materia non potest dici quod *est* sed
ipsa substantia est id quod est.

Tertio, quia nec forma est ipsum esse, sed se
habent secundum ordinem: comparatur enim
forma ad ipsum esse sicut *lux* ad *lucere*, vel
albedo ad *album esse*.

Deinde quia ad ipsam etiam formam compa-
ratur ipsum esse ut actus. Per hoc enim in com-
positis ex materia et forma dicitur forma esse
principium essendi, quia est complementum sub-
stantiae, cuius actus est ipsum esse: sicut diapha-
nuum est aeri principium lucendi quia facit eum
proprium subiectum luminis.

Unde in compositis ex materia et forma nec
materia nec forma potest dici ipsum quod est,
nec etiam ipsum esse. Forma tamen potest dici
quo est. secundum quod est essendi principium:
ipsa autem tota substantia est ipsum *quod est*;
et ipsum esse est quo substantia denominatur *ens*.

In substantiis autem intellectualibus, quae non
sunt ex materia et forma compositae, ut osten-
sum est, sed in eis ipsa forma est substantia sub-
sistens, forma est *quod est*, ipsum autem esse est
actus et *quo est*.

Et propter hoc in eis est unica tantum com-
positio actus et potentiae, quae scilicet est ex sub-
stantia et esse, quae a quibusdam dicitur ex *quod
est* ut ««'. vel ex *quod est* et *quo est*.

In substantiis autem compositis ex materia et
forma est duplex compositio actus et potentiae:
prima quidem ipsius substantiae, quae compo-
nitur ex materia et forma; secunda vero ex ipsa
substantia iam composita et esse; quae etiam
potest dici ex *quod est* et *esse*; vel ex *quod est* et
quo est.

Sic igitur patet quod compositio actus et po-
tentiae est in plus quam compositio formae et
materiae. Unde materia et forma dividunt sub-
stantiam naturalem: potentia autem et actus di-
vidunt ens commune. Et propter hoc quaecum-
que quidem consequuntur potentiam et actum
inquantum huiusmodi. sunt communia substan-
tiis materialibus et immaterialibus creatis: sicut
recipere et recipi, perficere et perfici. Quaecumque
vero sunt propria materiae et formae inquantum
huiusmodi, sicut *generari et corrumpi* et alia hu-
iusmodi, haec sunt propria substantiarum mate-
rialium, et nullo modo conveniunt substantiis
immaterialibus creatis.

10 totius. Eius] Potius BHZ. 17 ad lucere WXkG; ad lucidum b, ad lucem ceteri. 21 et deest casu in A. dicitur hic A solus;
post forma. 29 quo est] ipsum quod est nec etiam ipsum quo est (repetitio homoteleuti incoepta) BUY, ipsum quod est Z, ipsum
quo est F, de quo est G, quod est E.
8 quod est et esse] quod est BH, quod est esse CF; pro et quo est, et esse et quo est BH. 20 naturalem] materialem MV. 22 qui-
dem] quaedam a, om E. 27 sicut] sunt ab.

Commentaria Ferrariensis

Quia dictum est in praecedenti conclusione quod est
in substantiis intellectualibus compositio ex essentia
et esse tanquam ex potentia et actu, posset aliquis ex-
stimare quod ista compositio esset eiusdem rationis cum
compositione ex materia et forma, eo quod illa etiam sit
ex potentia et actu. Ideo, volens hoc dubium remove-
re, Sanctus Thomas ponit inter utramque compositionem mul-
tiplicem differentiam.

I. Quorum prima est, quia materia non est substantia
et essentia rei, sed pars essentiae.

Secunda, quia esse non est actus materiae, ut possit
dici *quod est*, sed substantiae totius. Ipsa enim substantia
est id quod est: secundum scilicet quod in concreto si-
gnificatur.

Tertia, quia esse non est ipsa forma, sed comparatur
forma ad ipsum esse sicut lux ad lucere et albedo ad album
esse: sicut scilicet causa formalis ad suum effectum for-
malem. – Comparatur etiam esse ad formam ut actus: quia

in compositis ex materia et forma, ideo forma dicitur
principium essendi, quia est complementum substantiae,
cuius actus est ipsum esse. Unde nec materia nec forma
est id quod est, nec ipsum etiam esse; sed forma est *id
quo est*: et ipsum esse est quo substantia denominatur
ens ipsa autem substantia composita est *id quod est*. In
substantiis autem intellectualibus forma est *id quod est*,
et esse est actus eius et *quo est*.

II. Ex iis sequitur primo, quod in intellectualibus est
tantum una compositio actus et potentiae, scilicet ex es-
sentia et esse. In compositis autem ex materia et forma
duplex est compositio: prima ipsius substantiae, quae com-
ponitur ex materia et forma; secunda ex ipsa substantia
iam composita et esse.

Sequitur secundo, quod compositio actus et potentiae
est in plus quam compositio formae et materiae, Cuius
signum est quod materia et forma dividunt substantiam ma-
terialem actus autem et potentia dividunt ens commune.

• Cf. Comment,
cap. I u, mu.

*I Auie
*Π. I

·α.=

°°. ' f v

Ex quo sequitur tertio, quod quae consequuntur potentiam et actum inquantum huiusmodi, sunt communia materialibus et immaterialibus creatis. Quae autem sunt propria materiae et formae inquantum huiusmodi, conveniunt tantum substantiis materialibus.

III. Circa id quod m tertia differentia dicitur’, quoniam scilicet *forma est id quo est, et esse id quo substantia denominatur ens*, advertendum quod tam forma quam esse est id quo compositum est, sed diversimode. Forma enim est quo est aliquid tanquam principium formale, cuius effectus formalis est esse : sicut albedo est quo est aliquid album. Ideo dixit Sanctus Thomas quod *forma potest dici quo est sicut essendi principium*. Esse autem est quo substantia est sicut actus quo denominatur ens. Licet enim forma faciat denominationem suam inquantum forma, ab anima enim dicitur aliquid *animatum*; non tamen facit denominationem secundum hoc nomen *existens* sive *ens*: non enim ab anima res animata denominatur cnv sive *existens*. sed ab ipso esse. Est ergo forma id quo aliquid est *tanquam principio formali ipsius esse*. Ipsum vero esse est id quo aliquid est

quae non ui ostentia sub n esse est

inn com;t ex sub' ex *quod*

laieria et olentiae: compo-

› cx ipsa e etiam λĩ esi el

s et po-mme et ini subctus diaecum-

actuni ubstan-i: sicut unique tantum lia hu-mate-stantiis

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

tanquam actu a quo aliquid formaliter denominatur ens, sive existens.

IV. Attendendum etiam quod ex praedictis differentiis resultat alia differentia inter compositionem ex essentia el esse, ct compositionem ex materia ct forma. Quia cnim dictum est quod materia non est substantia rci quae est essentia, sed tantum pars substantiae, sequitur quod ex compositione materiae ct formae resultet aliquod totum: ex partibus enim essentialibus totum essenziale resultat. Quia vero essentia rci non est pars substantiae, sed totum, ideo ex essentia et es»e non resultat aliquod totum, cum ex duobus actibus non resultet aliquod per se unum tertium: licet unus actus alteri per se uniri possit, quando unus ad alterum se habet ut potentia. Quo fu ut compositio cx materia et forma dicatur compositio *ex iis*: compositio autem ex essentia ct esse dicatur compositio *cum iis*, qui i essentia componit cum esse, ct esse cum essentia. Et si aliquando dicatur aliquid compositum ex *essentia et esse*, hoc est improprie dictum : proprie nutem dicitur quod in ipso est compositio *essentiae cum esse*, ct e converso *esse cum essentia*.

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

l

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM QUINTUM

A 42 v b 3t».

QUOD SUBS I ANTIAE INTELLECTUALES SUM INCORRUPTIBILES

x hoc autem aperte ostenditur quod omnis substantia intellectualis est incorruptibilis.

Omnis enim corruptio est per separationem formae a materia: simplex quidem corruptio per separationem formae substantialis; corruptio autem secundum quid per separationem formae accidentalis. Forma enim manente, oportet rem esse: per formam enim substantia fit proprium susceptivuni eius quod est esse. Ibi autem non est compositio formae et maieriae, ibi non potest esse separatio earundem. Igitur nec corruptio. Ostensum est * autem quod nulla substantia intellectualis est composita ex materia et forma. Nulla igitur substantia intellectualis est corruptibilis.

Amplius. Quod per se alicui competit, de necessitate et semper et inseparabiliter ei inest: sicut *rotundum* per se quidem inest circulo, per accidens autem aeri: unde aes quidem fieri non rotundum est possibile, circulum autem non esse rotundum est impossibile. Esse autem per se consequitur ad formam: *per se* enim dicimus *sectindum quod ipsum* *: unumquodque autem habet esse secundum quod habet formam. Substantiae igitur quae non sunt ipsae formae, possunt privari esse, secundum quod amittunt formam: sicut aes privatur rotunditate secundum quod desinit esse circulare. Substantiae vero quae sunt ipsae fomiae, nunquam possunt privari esse: sicut, si aliqua substantia esset circulus, nunquam posset fieri non rotunda. Ostensum est autem supra *

quod substantiae intellectuales sunt ipsae formae subsistentes. Impossibile est igitur quod esse desinant. Sunt igitur incorruptibiles.

Adhuc. In omni corruptione, remoto actu, manet potentia: non enim corrumpitur aliquid in omnino non ens. sicut nec generatur aliquid ex omnino non ente. In substantiis autem intellectualibus. ut ostensum est*, actus est ipsum esse, ipsa autem substantia est sicut potentia. Si igitur substantia intellectualis corrumpatur, remanebit post suam corruptionem. Quod est omnino impossibile. Omnis igitur substantia intellectualis est incorruptibilis.

Item. In omni quod corrumpitur, oportet quod sit potentia ad non esse. Si quid igitur est in quo non est potentia ad non esse, hoc non potest esse corruptibile. In substantia autem intellectuali non est potentia ad non esse. Manifestum est enim ex dictis * quod substantia completa est proprium susceptivum ipsius esse. Proprium autem susceptivum alicuius actus ita comparatur ut potentia ad actum illum quod nullo modo est in potentia ad oppositum: sicut ignis ita comparatur ad calorem ut potentia ad actum quod nullo modo est in potentia ad frigus. I nde nec in ipsis substantiis corruptibilibus est potentia ad non esse in ipsa substantia completa nisi ratione materiae. In substantiis autem intellectualibus non est materia, sed ipsae sunt substantiae completae simplices*, Igitur in eis non est potentia ad non esse. Sunt igitur incorruptibiles.

Praeterea. In quibuscumque est compositio po-

5? ucundutn quod ipsum A *solus*; quod unicuique convenit secundum aeipsum D, quod secundum lpsum *ccttri*. 26 quae non sunt ipue GNZ; quae aunt non ipsae E, esae quae non sunt ipsae Y, ipsae quae non sunt *ceteri*,

2 essej ipsae esse PA. 4 omni *oui* aX. 20 corruptibilibus GXYZ6; corporalibua. 32 compositio] potentia compositio s.\.

Summa Contpa Gentiles I). Thomae Ton. I.

tentiae et actus, id quod tenet locum primae potentiae, sive primi subiecti, est incorruptibile: unde etiam in substantiis corruptibilibus materia prima est incorruptibilis. Sed in substantiis intellectualibus id quod tenet locum primae potentiae et subiecti, est ipsa earum substantia completa. Igitur substantia ipsa est incorruptibilis. Nihil autem est corruptibile nisi per hoc quod sua substantia corrumpitur. Igitur omnes intellectuales naturae sunt incorruptibiles.

Amplius. Omne quod corrumpitur vel corrumpitur per se. vel corrumpitur per accidens. Substantiae autem intellectuales non possunt per se corrumpi. Omnis enim corruptio est a contrario. Agens enim, cum agat secundum quod est ens actu, semper agendo ducit ad aliquod esse actu. (Inde, si per huiusmodi esse actu aliquid corrumpatur desinens esse actu, oportet quod hoc contingat per contrarietatem eorum ad invicem: nam *contraria sunt quae mutito se expellunt**. Et propter hoc oportet omne quod corrumpitur per se, vel habere contrarium, vel esse ex contrariis compositum. Neutrum autem horum substantiis intellectualibus convenit. Cuius signum est, quia in intellectu ea etiam quae secundum suam naturam sunt contraria, desinunt esse contraria; album enim et nigrum in intellectu non sunt contraria; non enim se expellunt, immo magis se consequuntur, per intellectum enim unius eorum intelligitur aliud. Substantiae igitur intellectuales no; sunt corruptibiles per se. – Similiter autem neque per accidens. Sic enim corrumpuntur accidentia et formae non subsistentes. Ostensum autem est supra * quod substantiae intellectuales sunt subsistentes. Sunt igitur omnino incorruptibiles.

Adhuc. Corruptio est mutatio quaedam. Quam oportet esse terminum motus, ut in *Physicis* est probatum. Inde oportet quod omne quod corrumpitur moveatur. Ostensum est autem in Naturalibus ¹ quod omne quod movetur est corpus. Oportet igitur omne quod corrumpitur esse corpus, si per se corrumpatur: vel aliquam formam seu virtutem corporis a corpore dependentem, si corrumpatur per accidens. Substantiae autem intellectuales non sunt corpora, neque virtutes seu formae a corpore dependentes *. Ergo neque per se neque per accidens corrumpuntur. Sunt igitur omnino incorruptibiles.

Item. Omne quod corrumpitur, corrumpitur per hoc quod aliquid patitur: nam et ipsum corrumpi est quoddam pati. Nulla autem substantia intellectualis potest pati tali passione quae ducat ad corruptionem. Nam pati recipere quoddam est. Quod autem recipitur in substantia intellectuali. oportet quod recipiatur in ea per modum ipsius, scilicet intelligibiliter. Quod vero sic

in substantia intellectuali recipitur, est perficiens substantiam intellectualem, et non corrumpens eam: intelligibile enim est perfectio intelligentis. Substantia igitur intelligens est incorruptibilis.

Praeterea. Sicut sensibile est obiectum sensas, ita intelligibile est obiectum intellectus. Sensus autem propria corruptione non corrumpitur nisi propter excellentiam sui obiecti: sicut visus a valde fulgidis, et auditus a fortibus sonis, et sic de aliis. Dico autem *propria corruptione*: quia sensus corrumpitur etiam per accidens propter corruptionem subiecti. Qui tamen modus corruptionis non potest accidere intellectui: cum non sit actus corporis ullius quasi a corpore dependens, ut supra* ostensum est. Patet autem quod nec corrumpitur per excellentiam sui obiecti: quia *qm intelligit ralde intelligibilia, non nimii'*, *itelhgit minus intelligibilia, sed magis* *. Intellectus igitur nullo modo est corruptibilis.

Amplius. Intelligibile est propria perfectio intellectus: unde *intellectus m aclu el intelligibile i. actu sunl unum**. Quod igitur convenit intelligibili inquantum est intelligibile, oportet convenire intellectui inquantum huiusmodi: quia plectio et periectibile sunt unius generis. Intelligibile autem, inquantum est intelligibile, est necessarium et incorruptibile: necessaria enim perfecte sunt intellectu cognoscibilia; contingentia vero, inquantum huiusmodi, non nisi deficienter; habetur enim de eis non scientia, sed *opinio*: unde el corruptibilium intellectus scientiam habet secundum quod sunt incorruptibilia, inquantum scilicet sunt universalia. Oportet igitur intellectum esse incorruptibilem.

Adhuc. Unumquodque perficitur secundum modum suae substantiae. Ex modo igitur pertectionis alicuius rei potest accipi modus substantiae ipsius. Intellectus autem non perficitur per motum, sed per hoc quod est extra motum existens: perficimur enim secundum intellectivam animam scientia et prudentia, sedatis permutationibus et corporalibus et animae passionum; ut patet per Philosophum, in VII *Physicorum**, *ff* Modus igitur substantiae intelligentis est quod esse suum sit supra motum, et per consequens supra tempus. Esse autem cuiuslibet rei corruptibilis subiacet motui et tempori. Impossibile est igitur substantiam intelligentem esse corruptibilem.

Praeterea. Impossibile est naturale desiderium esse inane: *natura enim nihil facit frustra**. Sed Jr. quilibet intelligens naturaliter desiderat esse perpetuum: non solum ut perpetuetur esse secundum speciem, sed etiam individuum. Quod sic patet. Naturalis enim appetitus quibusdam quidem inest ex apprehensione: sicut lupo naturaliter desiderat occisionem animalium ex quibus pascitur, et homo naturaliter desiderat felicitatem

•(X Cate?... mu. 6.

• Op. i-i.

• Lib. V. cap-1: s» Th. I. a.

• vi PΛη., iM i: *. Th. I. J.

• Căp. «1.1» “14

3 corruptibilibus] incorruptibilibus a. 5 primae hic DW; post potentiae. 13 corrumpitur om GNWPc. iU en» A solus; or. ducit] inducit pA ct Z. 17 esse Λ casu bis, et BI X. 25 quin GNYZ; quod. 34 autem hic A solus; post csl. 41 dependentem casu A. 54 ducat] ducit a. 55 in substantia A solus; n substanda. 56 in ea DNWYZb; in eo. 37 sic in A videtur deleri, sed hoc casui imponimus, quia sine illo verbo sensus deterioratur, 8 propter] per EG5Pc. 18 minus alt. loco] mimus Λ casu. 40 perficimur] perficimus casu A. perficitur IV. 42 ct Animae passionum CFWX et sine cl N; ct animae passionis B, et non passionis II, ct animae passionibus EGYE et sine et PZ1V. 5i quilibet EGXXZ: quodiibet. 53 individuum) secundum individuum NYZPc. 34 quidem] quidam A casu. 56 cx quibus) dc quibus atDWPc.

•Cē Contactu 37. jui. tot. iay.ui.miu

*Foi.ijovfVcii Mi-

, est perficiens
<n corrumpens
io intelligentis.
corruptibilis,
iectum sensu»,
lectus. Sensus
rrumpiturnisi
sicut visu» a
s sonis, ci sic
■*uptione*: quia
idens propter
modus cor-
dlectui: cum
si ii corpore
ist. Patet au-
dientiam sui
ligibilia, nmn
/magis L In-'
uptibilis.
perfectio in-
! intelligibile
convenit in-'
oportet con-
modi: quia
generis. In-
lligibile, est
ssaria enim
contingentia
deficienter;
sed *opinio*;
itiam habet
inquantum
tur intelle-

tem. Quibusdam vero absque apprehensione, cx
sola inclinatione naturalium principiorum, quae
naturalis appetitus in quibusdam dicitur: sicut
grave appetii esse deorsum. Utroque autem modo
inest rebus naturale desiderium essendi: cuius,
signum est quia et ea quae cognitione carent,
resistunt corrumpentibus secundum virtutem suo-
rum principiorum naturalium; el ea quae co-
gnitionem habent, resistunt eisdem secundum
modum suae cognitionis. Illa igitur cognitione
carentia quorum principiis inest virtus ad con-
servandum esse perpetuum ita quod maneant
semper eadem secundum numerum, naturaliter
appetunt esse perpetuum etiam secundum idem
numero. Quorum autem principia non habent
ad hoc virtutem, sed solum ad conservandum
esse perpetuum secundum idem specie, etiam
sic naturaliter appetunt perpetuitatem. Hanc igitur
differentiam oportet et in his inveniri quibus de-
siderium essendi cum cognitione inest: ut scilicet
illa quae non cognoscunt esse nisi ut nunc, de-
siderant esse ut nunc: non autem semper, quia
esse sempiternum non apprehendunt. Desiderant
tamen esse perpetuum speciei: tamen absque
cognitione; quia virtus generativa, quae ad hoc
deservit, praeambula est, et non subiacens co-
gnitioni. Illa igitur quae ipsum esse perpetuum
cognoscunt et apprehendunt, desiderant ipsum
naturali desiderio. Hoc autem convenit omnibus
substantiis intelligcntibus. Omnes igitur substan-
tiae intelligentes naturali desiderio appetunt esse
semper. Ergo impossibile est quod esse deliciant.

Adhuc. Quaecumque incipiunt esse et desinunt,
per eandem potentiam habent utrumque: eadem
enim est potentia ad esse et ad non esse. Sed
substantiae intelligentes non potuerunt incipere
esse nisi per potentiam primi agentis: non enim
sunt ex materia, quae potuerit praefuisse, ut
ostensum est*. Igitur nec est aliqua potentia
ad non esse earum nisi in primo agente, se-
cundum quod potest non influere eis esse. Sed
ex hac sola potentia nihil potest dici corrupti-
bile. Tum quia res dicuntur necessariae ct con-
tingentes secundum potentiam quae est in eis, et
non secundum potentiam Dei, ut supra* osten-
sum est. Tum etiam quia Deus, qui est insti-
tutor naturae, non subtrahit rebus id quod est
proprium naturis earum: ostensum est 35. Autem
quod proprium naturis intellectualibus est quod
sint perpetuae; unde hoc cis a Deo non sub-
trahetur. Sunt igitur substantiae intellectuales ex
omni parte incorruptibiles.

Hinc est quod in Psalmo *Laudate Dominum de
caelis**, connumeratis angelis et caelestibus cor-
poribus, subiungitur*: *Statuit ea m aeternum et*
in saeculum saeculi, per quod praedictorum per-
petuitas designatur.

Dionysius etiam, in iv cap. *de Div. Nom.**, dicit
quod *propter divinae bonitatis radios substiterunt
intelligibiles el intellectuales substantiae, et sunt el
vivunt, et habent vitam indeficientem el immino-
rabilem. ab universa corruptione et generatione
et morte mundaе existenles. et elevatae ab insta-
hili et fhtxa variatione*.

3 qIMc] qui aDWPc. ? inc t Λ «o/wt; c*t in, 17 etiam] et NXcJ, om P. 19 ct in EGNZ; etiam in I). in *ceteri*. s3 non
apprehendunt aEP; om N, non appetunt *ceteri*. 34 perpetuum post speciei alAVPc. ' 3o intelligcntibus) intellectualibus NMM; *statim*
ifltdlcctualcs 6P</. 32 semper X so/r/r; perpetuum.
5 ct ad W; ct. 4 intelligentes) intellectuales PJ. 8 earum t)VVZ; eorum. 9 non om aX. 14 qui om aX. 15 id quod
A *solus*; quod. if» naturi*] mateni* aE, naturi* materiis X. 17 naturis) materiis aX, *spatium* E. 18 subtrahetur) subtrahitur Pd.
ca in] eas in aXc. 36 dicit *addimus cum* DNYZP, om Λ *casu*; inquit 5, om *ceteri*. 37 substiterunt) substituerunt BCFX, «ubsl-
itcrunt P. 39 ct imminorabilcm om G. ct minorwbilem a. ct i-imunem NZ» ct non immunem Y, et X. 31 ct morte) quod morte Pc.
31 variatione] vnricntc XYZ.

Commentaria Ferrariensis

Ultimo loco quantum ad hanc partem, ostendit San-
ctus Thomas *omnem substantiam intellectualem in-*
corruptibilem esse .

L *Et arguit primo sic*. Omnis corruptio, tam simpli-
citer quam secundum quid, iit per separationem formae
a materia: quia, forma manente, oportet rem esse, cum
per ipsam substantia fiat proprium susceptivum esse. Sed
in substantiis intellectualibus non potest tieri separatio
formae a materia: cum non sint ex materia et forma com-
positae. Ergo etc.

2. Scd non videtur quod ista ratio concludat. Posset
enim aliquis ad maiorem dicere quod est vera de corru-
ptione rerum compositarum, non autem de corruptione
spiritualium substantiarum. Unde Scotus, IV *Sent.*, d. xiiii,
q. n *, inquit quod *non omnis corruptio est per separa-*
tionem unius ab alio: esse enim angeli est destruibile per
successionem oppositi ad ipsum esse.

Item non videtur sufficiens ratio quod, forma manente,
maneât esse, quia per formam substantia fit proprium su-
sceptivum esse. Non enim, si per aliquid fit proprium
susceptivum alicuius actus, oportet, manente illo princi-
pio, rem habere illum actum. Nam per principia corporis
tit proprium susceptivum albedinis: non tamen oportet
ut, illis manentibus, corpus sit album; alioquin omne
corpus esset album.

3. Ad primum horum dicitur quod Sanctus Thomas
accipit illam propositionem tanquam universaliter veram,
ex iis quae apud nos apparent: videmus enim in iis quae
apud nos corrumpuntur substantialiter, corruptionem heri
per separationem formae substantialis a materia; corru-
ptionem autcm accidentalem tieri per separationem formae
accidentalis a subiecto. Fundamentum autem huius propo-
sitionis est quia in omni corruptione, ut patet ex tertia
ratione inferius posita, oportet aliquid manere, alioquin
non esset mutatio; et oportet aliquid non manere, alio-
quin non esset corruptio. Id quod manet est materia, quia
materia est primum subiectum ct generationis et corru-
ptionis: quod non manet est aliquid distinctum a materia,
quod est proprium susceptivum esse. Hoc autem non
potest esse nisi per separationem formae a materia: quia
quandiu forma unitur materiae, tandiu est proprium su-
sceptisum ipsius esse, ut hic dicitur»

Unde sic potest probari propositio. In omni corruptione
oportet aliquid remanere, et aliquid desinere esse. Scd hoc
non potest esse nisi per separationem formae a materia
quia in eo quod est compositum ex materia et forma,
si remaneret forma unita materiae, remaneret compositum,
quod est proprium susceptisum esse; in forma autem sub-
sistenti, non maneret aliquid si desineret esse, ct per con-
sequens non esset corruptio. Ergo etc.

²2. Oases:..
X.K.Π, iait;
haruj.raL

l *solm*;
4 dspeate-
α A *riJdxf*

*nioiic pu-
xt EGNXZ;
Tc.

t.'nde patet quod instantia Scoti nulla est. Nam esse angeli, ut patuit, non est destruibilc per corruptionem, quasi aliquid remaneat dc ipso angelo post esse eius, quod sit sub eius non esse. Xon enim subiectum quod mancl in corruptione, dicitur manere sub non esse alicuius, nisi quia accipit esse alterius speciei, cui non esse illius coniungitur. Nam quod nullo modo habet esse, non dicitur manere in natura: non enim dicimus quod lapis corruptus remaneat in natura post sui corruptionem. Si autem essu angeli desineret, angelus non reciperet aliud esse, cui suum non esse coniungeretur, ut sic posset dici permanere post suum esse: nec aliquod subiectum. quod fuisset eius materia, remaneret. Ideo esse ipsius non destrueretur per corruptionem, sed per annihilationcm suae substantiae.

Et sic patet quod propositio haec est verissima: *Omnis corruptio Jit per separationem formae a materia.*

4. Ad secundum dicitur quod, sicut forma necessario consequitur ultimam dispositionem materiae, quae dicitur *necessitas ad formam*, quia materia sic disposita non potest nec sine forma, nec cum alia forma manere; ita esse necessario recipitur in proprio susceptive ipsius esse; non enim potest esse quod proprium susceptivum esse sit in natura constitutum, ct tamen esse non habeat. Ideo oportet quod, manente in re principio per quod ipsa fit proprium susceptivum esse, jpM res sit.

Ad instantiam dici potent» primo» quod non est eadem ratio de susceptive formae accidentalis, ct de susceptivo actus substantiali*. Quia suu-eptivum accidentali- h g a. dato quod formam accidentalem non habeat, adhuc tamen per formam substantialem remanet in actu. Non autem proprium susceptivum actus substantialis actu esse potest sine actu illo substantiali.

Dici potest secundo, et indiu' quod a ponatur aliquod corpus esse proprium susceptivum all edink -ic quod sit ultimo ad albedinem dispositum, albedo necessario in ipso corpore erit, quandiu in subiecto t u illud secundum quod fit proprium subiectum aibedinis: sicut, quia per formam corpoream unitam materiae iit proprium susceptivum quantitatis, manente tali forma in re coiporca, ipsa semper est quanta. Xon nituin omne corpus sic est propnum susceptivum albedinis. Ideo instantia nulla est.

II. *Secundo* \ Substantiae intellectuales sunt formae subsistentes. Ergo impossibile est ut desinant esse. - Antecedens patet ex supra dictis. Consequentia vero probatur. Esse per se consequitur formam. Ergo substantiae quae sunt ipsae formac, non possunt privari esse. Ergo etc. Probatur antecedens: quia unumquodque secundum formam habet esse; *per se* autem dicimus quod *secundum quod ipsum*. Consequentia etiam probatur: quia quod per se alicui competit, de necessitate et semper ut inseparabiliter inest, ut patet de rotunditate respectu circuli.

III. Circa istam propositionem, *Esse per se consequitur formam*, dubitatur*. Primo, quia superius, cap. i u, m ratione quinta, dixit Sanctus Thomas quod *cuilibet substantiae creatae suum esse est ei per aliud*. Ergo non consequitur per se formam.

Et saepe numero, de mente Aviccnnae *, dicit quod esse est *praedicatum accidentale*.

iv. Quia solutio horum dubiorum ex intellectu huius propositionis, *Esse perse consequitur formam*, dependet, sciendum quod, cum *per se* accipiat^{ur} et ut opponitur ei quod est *per aliud*, ct v t opponitur ei quod est *per accideas*, dicunt quidam * quod utroque modo dicta proponit habct veritatem. Pri mo quidem modo, quia esse convenit formac immediate *immediatione actionis*. Hoc est: quod *non prius Jit forma, et postea per aliam actionem coniungitur ipsi esse; sed ipsum Jieri formae ad illam coniunctionem terminatur*. Sic enim verum est quod per se convenit alicui, inseparabiliter ei convenire: quia *quae eadem generatione generantur, eadem corruptione corrumpuntur*.

Secundo autem modo esse convenire formae declarant distinguentes *per se* in *per se simpliciter*, et in *per se phpsice*. Prima perscitas *super habitudine terminorum absolute sumptorum fundatur*: secunda vero *super habitu-*

dine terminorum in esse naturali positorum. Item, in prima *praedicata nihil non necessarium praesupponunt, quoniam respiciunt subiccta absolute sumpta*, et propositio est adeo necessaria quod oppositum contradictionem implicat: in secunda vero *praedicata praesupponunt aliquid non necessarium, scilicet subiecta in rerum natura producta esse, et in ca non est necessitas nisi cursus naturalis. et ideo oppositum non implicat contradictionem*. Dicunt igitur quod esse per se consequitur formam, non perseitate simpliciter, sed perseitate physica: nam ipsam productam necessario, quantum est ex se, et inseparabiliter concomitatur.

2. Sud licet ista interpretatio pulcra sit, ct viri omni u\ parte doctissimi, non videtur tamen mihi conveniens esse. Primo namque non videtur ad mentem Philosophi interpretari *per* .le ut distinguitur contra *per aliud*. Quod enim alicui aliquid conveniat immediate per exclusionem mediae actionis, non videtur constituere istud *per se*: risibilitas enim ct rationalitas convenit isto modo immediate Soiti, cum una et cadum actione producat^{ur} Sortes cl sua riMbhtJs suaquu rationalitas; ct tamen ista non conveniunt Sorti hoc modo per se, sed per aliud, scilicet per *hommem*. Itum, si hoc sufficeret ad talem perseitatem, tunc non tantum ionnae. sed etiam composito esse conveniret pur -c hoc modo, cuius oppositum et hic, et Prima Parte, q. i .n. 5, dicitur. <^uod autem hoc sequatur, patet. Nam 'icut uadcin generat10 terminatur ad formam ct ad esse, iia tki' cumpoMti ad compositum et ad unionem esse cum ipso terminatur.

Secundo, videtur ista interpretatio quantum ad secundum in- ii. n pcisuitatis deficere: si *per se simpliciter* accipitur u» dc secundo modo posito ab \risloielc, l *Poster.**, igitur. Xon enim udetur aliquid necessario et inseparabilitei conu nire alicui posilo in natura nisi quia convenit -ibi aliquo modorum per se simpliciter: quia videlicet aut ipsum esc dc ratione subiecti, aut subiectum dc ratione iprius. l l enim inquit Sanctus Thomas l *Poster.*, lect. 14, *m aliquod accidens de necessitate et semper inest subiecto, oportet quod causam habeat in subiecto, qua posita, non possit accidens non inesse*: et cx hoc concludit quod *oportet ut in eius dejimtione ponatur subiectum*, ct consequuntur quod *sit accidens per se*. Si ergo esse convenit per se formac subsistenti positae in natura, necesse est ut sibi per se simpliciter conveniat, utpote in cuius definitione oporteat poni ipsam formain subsistentem.

Praeterea, si diceretur esse per se convenire formae quia formam productam positam in natura concomitatur necessario, eadem ratione diceretur per se omni naturae convenire: ct sic sequeretur omnem naturam esse incorruptibilem. Probatur sequela. Quia omnem rem positam in natura necessario concomitatur *existere*, immo est de ratione sua inquantum ponitur in natura: repugnat enim rem poni in natura extra suam causam et non existere. cum non propter aliud dicatur aliquid poni in natura nisi quia accipit esse extra suam causam. Nec sufficeret dicere quod non convenit primo cuicumque rei, sicut formae, ■fum quia hic sermo est de *per se* ut opponitur ei quod est *per accidens*, non autem ut idem est quod *primo*. Tum quia, dummodo esse rebus conveniat per se, sequitur omnia esse incorruptibilia, licet esse non conveniat eis primo: ita enim a *Sorte* removetur possibilitas ad oppositum risibilitatis, sicut ab *homine*, cui risibilitas convenit primo.

\. Hac ergo interpretatione praetermissa, videtur mihi dicendum quod utique esse consequitur formam *per se* ct ut opponitur *per aliud*, et ut opponitur *per accidens*, sed quod alio modo accipienda sunt ista quam praedicta acceperit opinio.

Ad cuius evidentiam, considerandum est primo, ex doctrina Sancti Thomae loco piaaeallegato *, quod aliquid ab essentia alicuius distinctum sibi convenire perse ut *perse* distinguitur contra *per accidens*, est habere aliquam causam in subiecto ad quam dc necessitate consequatur. Dicitur enim tunc subiecto convenire per se, quia per propria et intrinseca illius principia sibi convenit; et quia tunc subiectum ponitur in definitione eius quod sibi dicitur per se

* Cf. n **.

• ct. n.vin.5

• ct u *Sent* ad 4. v. j. t.aru'?..

• c-jiu. m l Par-tvn-, q.r.u 5.

| ,0.9. 'nl

|

1ПР.,xη1. 2.

*S.Th.17;Dt. U «w.

•V^a. v.

mt. Item, m
aesuppomait.
ct propositio
iclionem im-
num aliquid
natura pro.
tursus natu,
radietionum
irrnam, non
nam ipsam
inseparabi-

r vin omni
convenient
Philosophi
'iud. Quod
iclusione[m]
Tie: rid-
immedijic
les et iu j
»n conve-
rt per ho.
tern, tunc
onveniret
ma Pane,
tel. Xam
ad esse,
esse cum

J secun-
ter acc-
W '.
nsepan-
:on\enit
licet aut
ratione
en. 14,
ubittto,
ta, non
! quod
:t con-
>n\enii
est ut
defini-

ornue
litatur
aturac
incor-
Btum
St dc
enim
'Siere,
1 nisi
licere
■mae.
quod
Tum
mnia
imo:
risi-
imo.
mihi
r se
'ens,
licta

do-
j j b 'IM
rse
sim
itur
1 et
?ic-
he

convenire. Ideo tale *per se* est *simpliciter per se*. utpote fundatum super rationibus terminorum absolute sumptorum. – Ex hoc autem sequitur ut tale a subiecto posito in natura, et suae naturali conditioni relicto, removeri et separari non possit; et quod oppositum illi, suae naturae relicto, convenire implicat contradictionem. Et ideo non potest alicui posito in natura convenire *per se* et necessario nisi quia sibi convenit *per se simpliciter*.

Considerandum secundo, ex loco praeallegato, et ex supra dictis capitulo xv *, quod *primo*, sive *secundum quod ipsum*, includit *per sect* super hoc addit adacquationem quandam: quod scilicet subiectum non inveniatur extra praedicatum, neque praedicatum extra subiectum; hoc est, quod nihil habeat rationem talis subiecti, aut, inquam, formaliter aut secundum participationem, cui illud praedicatum non conveniat; et praedicatum nulli conveniat cui non conveniat subiectum, aut tormaliter aut participative. Sic enim dicimus *risibile* primo *homini* convenire, quia nullus est homo qui non sit risibilis, neque aliquid est risibile quod non sit homo. *Sorti* autem non convenire primo, quamvis ei conveniat per se, quia alicui convenit qui non est Sortes.

Dico igitur quod *m*· *convenire per se formae* intelligitur *primo et secundum quod ipsum illi convenire*: ut patet hoc loco a Divo Thoma, qui *per se* exponit pro eo quod est *secundum quod ipsum*. Et quia *primo* includit *per se* ut distinguitur contra *per accidens*, ideo dicitur esse *et per se simpliciter et primo* illi convenire: per se quidem, quia ex ipsa essentia formae consequitur; primo vero, quia omni formae convenit esse, et esse nulli convenit nisi quia aut est forma iut participat formam. Patet ista interpretatio ex iis quae et hoc loco, et Prima q. 1, a. 5, dicit Sanctus Thomas; et ex exemplo adducto de rotunditate circuli, constat enim quod rotunditas per se primo simpliciter convenit circulo, et non tantum per se physice.

VI. Sed contra hanc interpretationem multae insurgunt difficultates*. Prima est. Si esse convenit formae subsistenti per se simpliciter, sequitur quod ista sit simpliciter per se, *Angelus est*. Sed hoc est falsum. Ergo etc. – Probatur falsitas. Si ista esset simpliciter per se, *Angelus est*, sua opposita implicaret contradictionem. Et sic non posset fieri a Deo quod angelus non esset. Hoc est contra doctrinam omnium theologorum. Ergo etc.

Secunda est. Quod convenit alicui perse primo, nunquam ab eo separatur, saltem naturaliter: neque, inquam, per se neque per accidens. Sed esse separatur a forma in corruptione compositi: nam, corrupto composito, forma amplius non est (loquendo de aliis formis ab anima intellectiva). Ergo etc. – Confirmatur. Quia in Christo, secundum doctrinam Sancti Thomae *, anima non habet esse proprium, sed tracta est ad esse divini suppositi. Ergo etc.

Tertia est. Esse primo et per se convenit composito: quia composito proprie convenit fieri, ut est de mente Aristotelis, VU *Metaph.* text. 27*, et in infinitis prope locis citat Sanctus Thomas. Ergo non consequitur formam primo et per se.

Quarta est. Quod convenit alicui primo et per se, causatur ex principiis substantialibus eius, si sil ab essentia realiter distinctum, ut patet ex dictis *. Sed, ut inquit Sanctus Thomas Prima, q. m, a. 4, *ew non potest esse causatum ex principiis essentialibus rei*. Ergo nulli rei creatae potest convenire primo et per se.

VII. Pro solutione harum difficultatum, attendendum est quod aliud est praedicatum aliquod non convenire alicui subiecto; et aliud ipsum a subiecto separari, aut e converso. Ad primum enim sufficit negatio praedicati a subiecto: et ideo etiam de subiecto non existente potest dici quod non est tale, sicut de Sorte non existente potest dici quod non est albus. Ad secundum vero, proprie loquendo, non sufficit negatio unius de alio, sed requiritur quod unum sit alio sibi non inexistens: dicitur enim album separari a Sorte, quando Sortes est et non est albus.

Attendendum secundo, quod differentia est inter primum et secundum modum perseitatis, quia in primo modo

perseatis praedicatum ita necessario concomitatur subiectum quod nullo modo, nec per quameumque potentiam, potest inveniri subiectum sine praedicato: et ideo, sive in re sive in apprehensione intellectus ponatur subiectum, semper sibi inest praedicatum aut in re aut in apprehensione intellectus; ita quod non potest intelligi hoc sine illo esse, et oppositum simpliciter contradictionem implicat, cum idem per subiectum et praedicatum formaliter importetur. In secundo vero modo, quando praedicatum est res ab essentia subiecti realiter distincta, licet praedicatum naturali concomitantia sequatur subiectum, non inconvenit tamen ut per divinam potentiam impediatur ne sequatur id quod secundum naturam in seipsa consideratam naturum erat consequi, ut inferius Libro Quarto * declarabitur: et ideo per divinam potentiam potest unum ab alio separari in esse reali, scilicet quod unum sit in natura sine alio; et consequenter potest apprehendi etiam per intellectum quod unum sit et tamen sibi tale praedicatum non insit. Dicunt tamen tales propositiones necessariae simpliciter, et aeternae veritatis quia praedicatum naturali concomitantia semper sequitur subiectum, utroque secundum propriam naturam considerato et sibi derelicto, non impeditoque per divinam potentiam, quae suae infinitate virtutis, potest prohibere ne sequatur ex uno quod secundum se naturum est ad illud consequi.

\ III. Tunc *ad primam difficultatem*' dicitur, primo, quod ista propositio CM per se. *Angelus est*, sicut et ista, *Angelus est sempiternus* sive *perpetuus*, et *incorruptibilis*: licet forte ista sil in primo modo perseitatis, illa vero in secundo.

Ad rationem vero in oppositum dicitur quod sua oppositu implicat contradictionem eo modo quo oppositu propositionum secundi modi *per se* contradictionem implicat: quia scilicet implicat ut subiecto, suae naturae derelicto, conveniat oppositum praedicati *per se*. Nam cum subiecto ita praedicatum conveniat *per se* quod oritur ex principiis subiecti; et in subiecto nulla est potentia ad oppositum talis praedicati: repugnat ut subiectum suae naturae relinquatur et sibi oppositum talis praedicati conveniat; non autem implicat contradictionem simpliciter et omnino. Cum autem infertur. *Ergo non posset fieri a Deo quod angelus non esset*, negatur consequentia. Quia si Deus faceret quod angelus non esset, non faceret id quod contradictionem implicat: non enim implicat contradictionem angelum absolute non esse: licet ipsum non esse *suae naturae derelictum*, propter aliquam potentiam in ipso existentem ad non esse, contradictionem implicet.

Attendendum tamen, cum dico angelum, suae naturae derelictum, non posse non esse, quod per hoc non intelligo divini influxus subtractionem, quasi, si divinus influxus removeatur ab angelo, etiam angelus in esse permaneat. Hoc enim est contra omnium theologorum mentem; et maxime Gregorii dicentis * quod *omnia in nihilum tenderent. nisi ea manus Omnipotentis conservaret*: nam, ut dicitur Prima Parte, q. ctv, a. 1. ad 1. *ex se per se consequitur formam creaturae, supposito tamen influxu divino*. Sed intelligo remotionem divinae actionis impediens naturalem sequelam existentiae ad angeli essentiam, naturalemque cursum prohibentis.

2. *Ad secundam difficultatem* dicitur quod esse in corruptione compositi non separatur a forma, licet et forma et esse desinat: non enim remanet forma, ut possit dici quod forma est et non habet esse. Sicut licet, corrupto Sorte, Sortes non sit reatiter risibilis in esse naturae, non dicitur tamen risibilitas esse a Sorte separata, quasi remaneat Sortes et non habeat risibilitatem. Habetur ista responsio a simili in QQ. *de Potentia*, q. v, a. 3, ad 10, ubi ait Sanctus Thomas quod, *„w Deus creaturas incorruptibiles in nihilum redigeret, non propter hoc sempiternitatem a natura separaret, quasi remaneret natura non sempiterna sed tota natura deficeret, influxu causae cessante.*

Sed contra istam responsionem arguitur. Sequitur enim ex ipsa quod eodem modo esse conveniat per se composito sicut formae. Nam sicut a forma separari non potest esse ita quod remaneat sine esse, ita non potest separari

Cap uiv,

Num. n.

· Uorai. xvi.

a composito ita quod compositum remaneat et non habeat esse. Et ita compositum erit incorruptibile, sicut forma subsistens.

Respondetur: et dicitur primo» quod utique esse convenit per se composito, ut *per se* contra *per accidens* dividitur, cum sequatur formam eius: non tamen sibi convenit *per se primo*, quo modo convenit formae.

Dicitur secundo, quod non sequitur omne compositum esse incorruptibile, sicut omnis forma per se subsistens incorruptibilis est. Si enim compositum sit tale ut formam per quam habet esse non possit amittere, erit incorruptibile; si autem possit formam amittere, corruptibile erit. Ut patet in exemplo adducto de rotunditate: a circulo enim nullo modo potest removeri rotunditas ita quod maneat circulus et non sit rotundus; <ed bene a circulo aeneo removeri potest, eo quod ab acre figura circuli possit removeri. Et sic ergo ab eo cui primo et per se convenit, removeri non potest: sed bene ab eo cui non convenit per se sed per aliud, scilicet per formam, potest removeri, si illud formam amittere possit. Et tunc illud erit corruptibile.

Dicitur tertio quod, licet esse non possit a composito separari ita quod compositum secundum se totum remaneat in natura absque esse, potest tamen separari ab ipso secundum aliquam partem sui essentialem, secundum scilicet materiam, remanente.

Ad confirmationem ♦ dicitur quod utique per potentiam divinam absolute fieri potest ut forma sit et suum proprium et naturale esse non habeat. Si tamen suo naturali cursui relinquatur, semper et necessario suum esse naturale habet quando producit in natura. Et iste necessitas, ut superius dictum est, ad per se secundum modi sufficit» quando praedicatum aliquid dicit a subiecti essentia realiter distinctum.

3. *Ad tertiam* dicitur quod esse ad formam dupliciter comparari potest: uno modo, sicut effectus formalis ad suam causam; alio modo, sicut actus ad potentiam, tanquam scilicet actus per quem ipsa forma existit in natura. Cum ergo dicimus quod esse primo et per se convenit formae, dupliciter potest intelligi: uno modo, absolute et indistincte, non determinando aliquem modum convenientiae seu concomitantiae; alio modo, determinando modum quo convenit alicui sicut actus convenit potentiae, faciendo scilicet ipsam existere tanquam id quod est.

Si primo modo accipiatur, sic esse primo et per se convenit formae. Nam, cum illi conveniat sicut effectus formalis, composito autem sicut actus; prius autem natura et intellectu sit effectum a sua causa profluere quam ipsum aliquod subiectum actuate, licet utrumque simul tempore sit: necesse est dicere quod esse prius natura conveniat formae quam composito. Et sic intendit Sanctus Thomas hoc loco esse convenire formae *primo et per se*.

Si vero accipiatur secundo modo, sic esse per prius convenit composito quam formae. Ipsum enim compositum proprie est *id quod est*: forma autem est *id quo compositum est existitque*, tanquam pars compositi primo existentis. Et ad hunc sensum intendit Philosophus, et Sanctus Thomas, *esse primo et per se convenire composito*.

4 *Ad quartam* dicitur quod non dicit Sanctus Thomas absolute esse non posse ex principiis substantialibus rei causari, sed addit *tantum* *. Intendit enim quod utique esse causatur ex principiis essentialibus rei, ex essentia scilicet formae: sed quod non tantum ex ipsa causatur: immo, praeter causalitatem formae, requiritur causalitas efficientis. Propter quod dixit, loco superius * allegato, quod esse per se consequitur formam, *supposito tamen influxu Dei*. Quod autem haec sit eius intentio, patet ex probatione ibidem adducta, quia scilicet *nulla res sufficit ut sit sibi causa essendi, si habeat esse causatum*: non enim dicit nullam rem esse sibi causam essendi, sed quod *non sufficit*, quia videlicet, praeter principia rei quae sunt causa esse, requiritur etiam extrinsecum agens.

5. *Ad illud quod superius* " *adducebatur*, dicitur primo, Divi Thomae mentem esse quod esse convenit formae per aliud *effective*. Huic autem non repugnat quod conveniat sibi per se *formaliter*, ut nos intendimus.

Dicitur secundo, quod esse dicitur praedicatum accidentale. quia est ab essentia rei realiter distinctum: non autem quia per accidens conveniat formae.

IX. *Tertio* \ Si corrumpatur, remaneret post suam corruptionem. Hoc autem est impossibile. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia in omni corruptione, remoto actu, remanet potentia: eo quod non corrumpatur aliquid omnino non ens. In substantiis autem intellectualibus esse est sicut actus, ipsa autem substantia sicut potentia.

Quarto . In substantia intellectuali non est potentia ad non esse. Ergo etc. Palet consequentia. Quia in omni quod corrumpitur, oportet quod si potentia ad non esse. – Antecedens vero probatur. Proprium susceptivum alicuius actus nullo modo est in potentia ad oppositum: patet de igne respectu caloris. Substantia completa est proprium susceptivum esse. Ergo non est in potentia ad non esse: nisi forte ratione materiae in substantiis compositis. Ergo substantiae intellectuales, quae sunt immateriales et completae, non sunt in potentia ad non esse.

\. Circa istam propositionem. *Proprium susceptivum alicuius actus non est in potentia ad oppositum*, dubitatur.

Primum obiectum est proprium susceptivum visus. Et tamen est et susceptivum caecitatis. Ergo etc. – Item, idem est subiectum habitus et privationis. – Item, eadem est potentia contrariorum.

Ergo quod est susceptivum alicuius actus, est etiam susceptivum oppositi.

j. Respondetur quod per proprium susceptivum alicuius actus intelligit Sanctus Thomas susceptivum *proximum* vel *proportionatum actui*: non autem susceptivum remotum cui non proportionatum. Et est universaliter verum quod non est in potentia ad oppositum: non enim quod est proportionatum calori, est proportionatum frigori, ut si ad illud in potentia proxima. Inde etiam materia prima, secundum quod est proportionata formae ignis per accidentia ignis, non est susceptiva formae aquae: licet absolute considerata sit eius susceptiva, tanquam primum et commune subiectum omnium formarum.

Inde ad primum dicitur quod, si nomine *oculi* intelligimus substantiam oculi cum dispositionibus quibus est proprium subiectum visus, non est in potentia ad caecitatem: nam caecitas non advenit illi nisi quia mutatura sua naturali dispositione. Si autem nomine *oculi* intelligamus substantiam absolute quae substat talibus dispositionibus, oculus non est proprium susceptivum visus, sed remotum.

Ad secundum dicitur, de mente Sancti Thomae *Ierit*, xxi, a. 2, ad i. quod non sic dicitur idem esse subiectum habitus et privationis quasi omne quod habet aliquam formam sit etiam susceptivum privationis, patet enim in rebus esse aliqua accidentia in quibus non potest eorum privatio esse, sicut dat exemplum Sanctus Thomas de calore ignis: sed quia, si in aliquo nata est esse privatio, illud esse oportet susceptivum habitus oppositi.

Ad tertium dicitur quod non oportet eandem esse proximam potentiam contrariorum, sed sufficit ut sit eadem potentia remota: ut est de mente Sancti Thomae. Il *Caeli*, l. io. – Similiter, quando unum contrariorum inest per naturam, non est eadem potentia susceptiva contrariorum: ut dicitur *Verit.*, ubi supra.

Substantia igitur completa, quia est proprium susceptivum esse, non est secundum se in potentia ad non esse. Sed si aliqua est in potentia ad non esse, hoc convenit sibi per aliud, scilicet ratione materiae, quae nata est aliam formam recipere.

XI. *Quinto* \ In substantiis intellectualibus ipsa earum substantia completa est id quod tenet locum primae potentiae et primi subiecti. Ergo substantia ipsa est incorruptibilis. Ergo etc. – Probatur prima consequentia. Quia in quibuscumque est compositio potentiae et actus, id quod tenet locum primae potentiae et primi subiecti, est incorruptibile: ut patet de materia prima corruptibilium. Secunda etiam probatur. Quia nihil est corruptibile nisi quia eius substantia corrumpitur.

Sexto \ Non sum corruptibiles neque per se, neque per accidens. Ergo etc. – Quod non per se, probatur. Quia

• Num. vi, Añ
cunJii, ün.

• Num, vu.

• Ci. loc. cit.

• In hoc pirjg.,
AHendenJum.

SIMMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. LV.

instrumento coniuncto ad sentiendum utitur; htque ab excellentia proprii sensibilis tanquam a proprio corruptivo organi sui ut organum est. Secunda vero non est sibi propria, sed est sibi et aliis formis accidentalibus communis: commune est enim omni accidenti ut ad sui subiecti corruptionem corrumpatur. Haec autem corruptio organi, ut dictum est, a communibus corruptivis fit, scilicet a qualitatibus activis ut naturaliter agunt.

Ex tis patet non esse mentem Sancti Thomae hoc luco quod sensus per se, absque organi corruptione, ab excellentia proprii sensibilis corrumpatur: sed quod ad organi corruptionem corrumpitur, quandoque quidem propria corruptione, quando scilicet organum, inquantum huiusmodi, ab excellentia proprii sensibili* corrumpitur; quandoque vero corruptione omnibus accidentibus communi, quando scilicet organum, inquantum subiectum, corrumpitur corruptione non ab excellentia proprii sensibilis, sed ab aliis agentibus proveniente; secundum quam ipse sensus per accidens corrumpi dicitur, non autem propria corruptione.

3. Sed circa istam responsionem dubium occurrit. Sensibile enim excellens, si propria corruptione corrumpit sensum per se, hoc non potest nisi per receptionem suae speciei sensibilis in sensu et in oiganu. Sed species *ensibilis existens in sensu non potest sensum aut organum sensus corrumpere: cum talis species habeat in jensu esse intentionale; *intentio autem nattualcm transmutationem non causet*, ut dicitur Prima, q. I xvii, a. 3, et II ^ent., d. mu, a. 3. Ergo etc.

Respondetur negando minorem. - \d auctoritatum Sancti Thomae dicitur quod, licet forma habens esse intentionale, inquantum huiusmodi, non sit corruptiva aut .ictn : alicuius effectus naturalis secundum se, potest t imen obiectum sensus, talem formam imprimendo, naturalem transmutationem causare: sicut, licet virtus principalis agentis, existens intcntionaliter in instrumento, non possit ex se, inquantum habet tale esse diminutum, effectum principalis agentis causare; ipsum tamen principale agens potest per ipsam, sic existentem in instrumento, operari. Intendit ergo Sanctus 'Ithomas quod intentio secundum se non potest naturalem transmutationem causare, Non autem negat quin obiectum, per ipsam intentionem organo sensus impressam, organi proportionum solve re possit.

XV. *Decimo* Intelligibile, inquantum intelligibile, est necessarium et incorruptibile. Quod patet ex hoc quod necessaria sunt secundum se perfecte intellectu cognoscibilia: contingentia autem non nisi inquantum sunt incorruptibilia, scilicet inquantum sunt universalia. Ergo oportet intellectum essu incorruptibilem. - Probatur consequentia. Quia quod convenit intelligibili inquantum est intulligibilc, oportet convenire intellectui inquantum huiusmodi: quia perfectionum ut perfectibile oportet esse unius generis.

Circa illam propositionum, *Necessaria sunt perfecte intellectu cognoscibilia*, advertendum quod loquitur Sanctus Thomas de ipsis necessariis secundum se consideratis, et de perfectione cognitionis se tenente ex parte intelligntis. Necessarium enim, quantum est ex se, natum est intelligi certa cognitione et evidenti, quae est perfecta cognitio ex parte cognoscentis.

2. Circa consequentiae probationem, dubitatur. Quoniam si ideo intellectus est incorruptibilis quia sua perfectio est incorruptibilis, eo quod oporteat perfectibile ut perfectivum esse unius generis, sequetur corpus hominis esse incorruptibile. Eius enim perfectio, scilicet anima intellectiva, est incorruptibilis.

3. Ad huius evidentiam, considerandum est quod perfectio propria alicuius comparatur ad suum perfectibile sicut proprius actus ad propriam potentiam. Proprius autem actus et propria potentia in eodem rerum ordine reponuntur: cum oporteat materiam esse proportionatum formae. I ndu nulla potentia respicit tanquam propriam formam aliquid superioris aut inferioris ordinis: alioquin non esset proportio inter materiam et formam. Sicut materia generabilium non respicit tanquam proprium actum formam corporis caelestis, cum illa sit superioris ordinis, utpote quae est completa totius capacitatis suae materiae, quod com-

plementum materiae generabilium per unam formam convenire non potest: neque etiam materia cauli est receptiva alicuius formae generabilium el corruptibilium, quia forma rui generabilis et corruptibilis relinquit materiam in qua recipitur in potentia ad aliam formam, quod est a materia cauli longe alienum.

< um ergo inquit Sanctus Thomas oportere perfectibile et suam perfectionum esse eiusdem generis, per esse *eiusdem generis* intendit esse *eiusdem ordinis*. Sic enim, cum intulligibilc inquantum intelligibile sit proprius actus intelligentis inquantum intelligens est, oportet intellectum et intelligibile, inquantum huiusmodi, esse unius ordinis rurum. Et ideo, cum intelligibile ut sic sit de ordine incorruptibilium, cum sit abstractum a materia individuall, quae est principium corruptionis, necesse est intelligentem ut sic esse incorruptibilem.

4. Istis suppositis, dicitur ad obiectionem, cx doctrina Sancti Thomae Prima, q. i.xxvi *, et in Qu. *de Anima*, a.8, ^{4An.5} quod anima intellectiva est eiusdem generis sive eiusdem ordinis cum corpore humano quantum ad eu secundum quae tale corpus assumitur ut perfectibile ab anima. Non autem oportet ut sii eiusdem ordinis quantum ad illud quod consequitur ex necessitate materiae et non secundum intentionum primam eligentis materiam propter formam. Corpus autem humanum accipitur ut materia .mimae intellectivae inquantum est conveniens instrumentum ad operatione* sensitivas, quibus mediantibus accipiat species iitulligibilcs a rebus: *non enim*, ut dicitur Prima Parte, ubi supra, l. 5, ad 2, *animae intellectivae debetur coipus proptei ip^am intellectualem operationem secundum se, sed propter sensitivam virtutem*. **I**t sic autem, sunt eiusdem ordinis anima et corpus: quia anima intellectiva requirit organum aequaliter proportionatum, ut est principium sentiendi: et corpus est sic proportionatum ut sit conveniens ad sentiendum. I nde utrumque ponitur in ordine sensibilium: unum quidem sicut actus, alterum vero sicut potentia. Corruptibilitas autem sequitur ex necessitate materiae, eo quod corpus sic aequaliter proportionatum, et ex contrariis mixtum, necessario corrumpatur: et accidit ipsi inquantum assumitur ut materia talis formae. Sicut accidit ferro, ut sumitur tanquam materia serrae, quod rubiginem contrahat. eligeret enim artifex magis materiam ad quam non consequitur talis defectus, si posset inveniri. Ideo non oportet animam intellectivam et corpus humanum esse eiusdem ordinis quantum ad corruptibilitatem aut incorruptibilitatem: sed bene intelligibile et intellectum, quia corruptibilitas non potest sequi ex aliqua necessitate materiae in intellectu, cum sit immaterialis et immixtus.

I nde ad rationem, negatur consequentia. Quia corruptibilitas sequitur corpus hominis ex necessitate materiae. Propositio autem Sancti Thomae sic intelligitur quod perfectionum et perfectibile oportet esse eiusdem ordinis et modi essendi, *nisi per accidens aliter eveniat cx necessitate materiae, et praeter agentis primam intentionem*.

X\ 1. *I 'ndecimo*. Intellectus non perficitur per motum, sed per hoc quod est extra motum existens. Quod patet, quia perficitur per scientiam et prudentiam, sedatis animae passionibus, ut dicitur VII *Phpsicorum*. Ergo modus substantiae intelligntis est quod essu suum sit supra motum et tempus. Ergo etc. Probatur prima consequentia. Quia unumquodque perficitur secundum modum suae substantiae. - Secunda etiam probatur. Quia esse cuiuslibet rei corruptibilis subiacet motui et tempori.

2. Sed videtur ista ratio non concludere. Quia licet per cessationem alicuius motus extrinseci anima per scientiam et prudentiam perficiatur, cum hoc tamen stare potest quod per motum ipsius intellectus perficiatur anima per prudentiam et scientiam : sicut, quia per flatum venti impeditur aliquando ne lignum comburatur, ideo non comburitur nisi cessante vento et motu aeris, et tamen cessante motu auris comburitur lignum per motum ipsius ligni. Similiter, licet ad acquirendam scientiam ut prudentiam oporteat sedari animae passiones et perturbationes corporis, quia illae indicium intellectus impediunt cum fuerint in-

• Cf. n. un. v' no.

inam formam con-
cadi est receptiva
jilium, quia forma
materiam in qui
juod cil a matena

>rtcre perfectible
ris, per esse dut-
s. Sic enim, cum
ropnus actiM in-
rtel intellectum
se unius ordinis
sit de ordine in-
fcia indisiduii,
est intelligentes

em, ex doctrina
.dc Anima, 1.8, *J
ris sire eiusdem
J ea secundum
ab anima. Non
antum ad illud
ct non secun-
im propter for-
materia mimic
tirumentum J
accipiat specie»
r Prima Parte.
iebetur curpui
secundum se.
tem, sunt ciu-
intellectiva re-
ut est princi-
onatum ut iü
jc ponitur in
ictus, alterum
equitur cx ne-
aliter propor-
corrumpatur:
l talis formae,
α serrae, quod
agis mateno
isset inreoiri,
orpus hunu-
ruptibilititem
c ct infelic-
es aliqua ne-
materialis d

Quia corru-
ite materne,
ir quod per-
n ordinis ct
er natui'
tnlionem.
per motum.
Quod patet,
latis animae
modus sub-
ipra motum
icntia. Quu
ac subsun-
liuslibd rei

ia licet per
r scientiam
lare potes*
anima per
venti im-
non com-
n cessante
s ligni. Si-
liam opor-
corporis.
fuennt in-

ordinatae; non tamen per hoc necessario habetur quod, cessantibus illis motibus, scientia et prudentia adveniant aniinac absque motu ipsius intellectus.

3. Ad huius evidentiam, considerandum, ex doctrina Sancti Thomae VII *Phys.*, in expositione textus 20*, quod, cum intellectus sit in ultima dispositione ad recipiendum speciem inteiligibilem, si secundum se consideretur, statim, deductis impedimentis, ad praesentiam obiectorum per experimentum acceptorum informatur specie mtelhgibili, sicut speculum forma speculari ad praesentiam corporis. Quia vero per inordinatas animi passiones et corporis perturbaciones anima ab acquisitione impeditur scientiae, ideo, remotis aut sedatis huiusmodi passionibus, statim causantur species in intellectu eorum quorum experimental^ iam est habita cognitio. Et idcirco subita ista acquisitio scientiae per cessationem motus cxtrinscci dignum est quod scientia non acquiritur per motum ipsius intellectus: neque per se requiritur alteratio praecedens, licet requiratur remotio prohibentis. Et sic patet quod intellectus, per se loquendo, perficitur non per motum, sed per hoc quod est aliquid extra motum et tempus existens.

Ad dubium ergo dicitur, primo, quod non stant simul per cessationem motus extrinseci animam perfici per scien-tiam statim, ut intendit Sanctus 'I hornas, ct ipsam per mo-tum acquirere scientiam : quia quod statim remoto impe-dimento perficitur, non a<tuatur per motum.

Ad exemplum quod adducitur, dicitur quod non est ad propositum. Quin lignum non statim ad cessationem commotionis aeris incenditur, eo quod non sit m ultima dispositione ad formam ignis, sicut intellectus est secun-dum sc in ultima dispositione nd formas intelligibiles et ad scientiam.

XV1L *Duodecimo* Substantiae intellectuales naturali desiderio appetunt essu perpetuum. Ergo etc.

Patet consequentia. Quia naturale desiderium non potest «se frustra: cum *natura nihil frustra operetur*.

Probatur antecedens. <Agnoscent el apprehendunt esse perpetuum. Ergo et illud naturaliter appetunt. – Probatur consequentia ex comparatione ad ea quae cognitione ca-rent. Illa enim quorum principiis inest virtus ad conser-vandum esse perpetuum secundum numerum, appetitu consequente illa principia appetunt esse perpetuum secun-dum numerum. Quorum autem principia habent virtutem ad conservandum esse perpetuum secundum speciem, illa appetunt esse perpetuum secundum speciem. Ergo et illa quae non cognoscunt esse nisi ut nunc, appetunt esse tan-tum ut nunc, appetitu sequente cognitionem, non autem esse perpetuum: quae autem cognoscunt esse perpetuum, etiam perpetuum esse appetunt. Patet consequentia: quia et per appetitum sequentem principia naturalia, ct per appetitum sequentem cognitionem, inest rebus naturale desiderium essendi. Cuius signum est quod ct cognitione carentia, et quae cognitionem habent, resistunt corrum-pentibus, unumquodque suo modo.

X\111. Antecedens huius rationis, eiusque probationem, dupliciter interpretari possumus: ct utroque modo ad men-tem Sancti Thomae.

Ad evidentiam primae interpretationis, sciendum primo, quod substantias intellectuales apprehendere exse *perpe-tuum*, in proposito est ipsas apprehendere *esse absolute*. Apprehendere autem esse absolute est apprehendere esse absque aliqua limitatione. Et cum dupliciter limitari possit «se; scilicet sicut actus limitatur pur potentiam in qua recipitur, quo modo dicimus exse *humanum* aut esse *an-gelicum*; et sicut mensuratum tempore dicitur limitari ad aliquod tempus determinatum, quo modo dicimus ex.ve *unius diei*, aut *unius mensis*, aut *unius anni*, et similia: – apprehendere, hoc loco, esse absolute ct absque limita-tione, est apprehendere esse sine determinatione ad aliquam naturam, et sine determinatione ad aliquod tempus, sed solum inquantum est *existere in rerum natura*. Esse autem sic absolute consideratum est esse sempiternum et perpe-tuum negative: quia videlicet nullis terminis Jurationis clauditur. Xon autem est positive perpetuum: quia, sicut abstrahit ab hoc aut illo tempore, ita abstrahit a temporis

perpetuitate. Consecutive tamen oportet ipsum esse per-petuum etiam positive: quia, si cxistciut in natura ut ab-solute apprehenditur el appetitur, cum abstrahat ab omni temporis limitatione, oporteret ut omni tempore neces-sario duraret; sicut, quia abstrahit ab omni natura limitante, oporteret ut omnem cuiuscumquc naturae perfectionem essendi contineret. Cnde sesc in Deo concumbantur esse abstractum omnem essendi perfectionem continens, ct esse aeternum ab omni temporis differentia abstractum.

Advertendum secundo, quod res apprehensa non movet appetitum nisi apprehendatur sub ratione boni et conve-nientis. Ideo appetitus rationalis creaturae ad esse absolute non consequitur ad apprehensionem essu perpetui nisi in-quantum esse absolute apprehenditur sub ratione boni et convenientis.

Fundamentum ergo huius rationis est quod, quia natura intellectualis, ut sic, apprehendit tanquam bonum et appeti-bile esse absolute absque determinatione ad aliquod curtum tempus, ideo appetit esse absolute non cum aliqua determi-natione ad aliquod tempus. Sic autem appetere esse est appe-tere primo ipsum ut sibi convenit perpetuitas : negative qui-dum primo, sed secundo el consecutive etiam affirmative.

2. Secundo eam probationem interpretari possumus ut per cw *perpetuum* intclligamus *esse cum ipsa perpetui-tate consideratum*, ut scilicet contra *esse temporale* distin-guitur. Et tunc sensus rationis est quod, cum natura in-tellectualis apprehendat per modum boni ct appetibilis ipsum esse cum perpetuitate, non est enim dubium quin perpetuitatem essendi cognoscat ct eam bonam esse iudicet, cum nobilissimum ens, qui est Deus, cognoscat esse ae-ternum ideo appetit ipsum esse simul perpetuitatem in essendo appetendo, sicut et ea quorum principiis inest virtus ad conservandum esse perpetuum, appetunt esse cum perpetuitate. Apprehensio enim boni in habentibus intellectum sc habet ad appetitum intellectualem sicut prin-cipium et forma non habentis cognitionem se habet ad appetitum naturalem.

XIX. Sed contra utramque expositionum dubitatur. Contra primam quidem, quia, si ad appetere esse absolute, quod est esse universale ct sempiternum negative, conse-quitur appetere esse perpetuum positive, ut prima expo-sitio dicit, sequitur quod cognitio qua cognoscitur ct appre-henditur esse absolute, sit etiam apprehensio perpetuitatis escendi, ita quod perpetuitas sit pars obiecti cogniti : appe-titus enim non fertur nisi in cognitum. Hoc autem est falsum: quia sicut, cum apprehenditur universale absolute, non oportet ut eius universalitas apprehendatur, licet sit conditio concomitans ipsum universale ut absolute cogno-scitur; ita non oportet quod ad apprehensionem esse abso-lute apprehendatur ipsa perpetuitas, etiam negative sumpta, licet concomitetur obiectum sic cognitum. Ergo multo minus apprehenditur perpetuitas essendi positive.

2. Contra secundam vero expositionem arguitur: quia appetitus consequens apprehensionem perpetuitatis, non videtur naturalis, sed magis imperfecta quaedam voluntas, secundum quam voluntas vellet omnes perfectiones si possibile esset.

Confirmatur. Quia secundum huc sequeretur quod unusquisque homo naturaliter appeteret esse perpetuum: cum unusquisque apprehendat esse perpetuum. Quod ta-men est falsum: quia tunc quilibet homo esset perpetuus, iuxta rationum hic positam.

3. Contra ipsum quoque antecedens instari potest ex ·Nm n.»vn.«nit Scoto, ubi supra *, ad primum. Juf *enim arguitur de de-siderio naturali proprie dicto. Et tunc, ad probandum desiderium naturale ad aliquid, oportet probare possibili-tatem in illa natura ad illud*. Et sic, in proposito, ad probandum naturam intellectualem naturaliter appetere perpetuum esse, oporteret prius ostendere in ipsa esse possibilitatem ad esse perpetuum. /7 e contrario arguere esset *petitio principii*.

Aut arguitur de desiderio naturali minus proprie dicto, qui est actus elicitus. Et tunc non potest probari quod aliquod desiderium sit naturale, nisi prius probetur quod ad illud sit desiderium naturale primo modo: et per con-

·Nm n.»vn.«nit
· iv Sentent.,
n.!!/

sequens, nisi prius probetur possibilitas in natura ad illud. Et ideo, ut prius arguebatur, probare possibilitatem naturalem in natura ad illud ex naturali desiderio est petere principium.

XX. Ad primam harum objectionum dicitur quod appetitus se habet ad conditionem obiecti appetibilis sibi propositi eo modo quo ad ipsam se habet apprehensio. Si enim apprehendatur tanquam bonum, aut tanquam ratio bonitatis, tunc appetitus fertur in ipsam per se, ut in rem appetitam aut rationem rei appetitae. Si autem non apprehendatur, sed concomitetur obiectum apprehensum ut sic, appetitur etiam concomitanter, et tanquam conditio rei appetitae, et per aliud. Sicut, si intellectus apprehendat bonum universale tanquam bonum et appetibile» apprehendendo ipsum ut omnem perfectionem includit, ita quod includere omnem perfectionem sit pars obiecti cogniti, appetitu* hanc cognitionem sequens fertur per se in bonum universale et in ipsam continentiam omnis perfectionis tanquam in rem appetitam: si autem apprehendat communem rationem boni per abstractionem ab omni principio limitante ad particularem aliquam boni rationem, nihil aliud de ipso bono communi apprehendendo, tunc continentia omnis bonitatis et perfectionis non est pars obiecti cogniti, sed conditio concomitans obiectum cognitum; et appetitus illam apprehensionem sequens fertur in continentiam omnis perfectionis, non per se» sed per aliud et concomitante!*, inquantum illa est conditio concomitans obiectum appetitum.

Sic ergo in proposito, quia apprehensionem esse absolute absque limitatione ad aliquod tempus concomitatur perpetuitas essendi negative tanquam conditio obiecti cogniti ut sic, ideo et appetitu* ipsius esse absolute fertur concomitante! tantum in ipsam perpetuitatem essendi negative sumptam. Et quia in esse sic perpetuo negative includitur perpetuitas affirmative sumpta implicite» quia, si poneretur in rerum natura esse absolute vel intelligitur. illud perpetuo duraret, ex quo nullum sibi certum tempus determinaret; ideo in apprehensione esse perpetui negative apprehenditur implicite esse perpetuum Affirmative; et appetitus esse absolute appetit implicite esse perpetuum affirmative. Et sic patet quod eo modo quo appetitur esse perpetuum, etiam ab intellectu apprehenditur: et c converso, sicut apprehenditur, ita appetitur.

2. Ad evidentiam secundi dubii, consideranda est similitudo quam ponit Sanctus Thomas inter principia naturalia rei, ut cognitionem boni: quia scilicet, sicut ad principia naturalia consequitur appetitus essendi naturalis, ita et ad apprehensionem ipsius esse. Cuius signum ponit quia et ea quae cognitionem carent, et ea quae cognitionem habent, resistunt corrumpentibus: illa quidem secundum virtutem suorum principiorum naturalium; ista autem secundum modum suae cognitionis. Ex hac enim similitudine et comparatione apparet quod, sicut secundum conditionem principiorum naturalium appetitus illa principia consequens naturaliter appetit esse, - quia quorum principia habent virtutem ad esse perpetuum, illa naturaliter appetunt esse perpetuum; illa vero quorum principia non habent virtutem ad conservandum esse perpetuum sed usque ad terminatum tempus, non appetunt naturaliter esse nisi tanto tempore - ita secundum modum apprehensionis ipsius esse oportet esse modum appetendi esse naturaliter; ut illa scilicet quae apprehendunt esse ut nunc, desiderent naturaliter esse ut nunc; quae autem apprehendunt esse perpetuum, desiderent naturaliter esse perpetuum.

Cum ergo objicitur, quia ista est tantum quaedam imperfecta voluntas: hoc negatur. Nec est simile de esse et de aliis perfectionibus aliarum rerum. Quia esse naturaliter

appetitur ab unoquoque suo modo: non autem aliarum rerum perfectiones naturaliter appetuntur ab unoquoque. Ideo et naturaliter appetitur ipsum esse, secundum modum quo apprehenditur.

Ad confirmationem dicitur quod consequentia non tenet. Quia apprehensio qua homo apprehendit esse perpetuum, non est operatio totius compositi, quasi a composito immediate elicit, sed est operatio solius animae: secundum quam etiam dicitur homo intelligere, sicut et ab operatione partis lotum denominatur*. Ideo non oportet ut ipsum compositum naturaliter appetat esse perpetuum: sed ut sola anima hominis perpetuitatem naturaliter appetat, cuius solius est perpetuitatem apprehendere. Unde inferius* Cap. aut Sanctus Thomas. eodem argumento probans animae humanae perpetuitatem, concludit: *Consequitur ergo homini perpetuitatem secundum animam, qua esse simpliciter et secundum omne tempus apprehendit*,

3. Ad tertiam objectionem, quae sumitur ex Scoto. dicitur quod accipitur hoc loco appetitus naturalis ut dicitur elicitum necessario cognitionem et apprehensionem boni consequentem. Cum vero arguitur quod esset petilum principii- nugatur. Quia quod tale desiderium naturale in nobis intellectualibus insit, probatur ex eo quod apprehendunt esse perpetuum. Ex hoc autem naturali appetitu a posteriori concluditur ipsas esse perpetuas et incorruptibiles,

XXI. *Terliodecimo**, Non potuerunt incipere nisi per potentiam primi agentis. Ergo non possunt desinere esse nisi per potentiam primi agentis. - Probatur antecedens. Quia non sunt ea materia quae potuerit praefuisse. Consequentia etiam probatur. Quia quae incipiunt et desinunt esse, per eandem potentiam habent utrumque.

Posset autem aliquis, hac ratione motus, arguere: Poscunt tales substantiae desinere esse per potentiam primi agentis. Ergo sunt corruptibiles. Cuius oppositum hic intenditur.

Respondet Sanctus Thomas negando consequentiam. Iam quia res dicuntur necessariae et contingentes, non per potentiam extrinsecam, sed per intrinsecam. - Tum quia, cum sit eis proprium quod sint perpetuae, non hoc subtrahit ab eis Deus: licet absolute eas annihilare posset. Cum enim Deus sit naturae institutor, non subtrahit a rebus quod est proprium naturis earum.

2. Sed occurrit dubium hoc loco. Videtur enim quod hic dicitur adversari illis quae superius in secunda ratione dicta sunt. Ibi enim ostensum est quod *substantiae quae sunt ipsae formae, nunquam possunt privari esse*, et quod *impossibile est ut esse desinant*, eo quod *esse per se consequatur formam*. Hic autem dicitur quod possunt desinere esse per potentiam primi agentis.

Ad hoc dupliciter responderi potest. Primo, quod superius intellexit eas non posse desinere esse per potentiam aliquam intrinsecam, quo modo dicerentur corruptibiles. Huic autem non repugnat quod desinere possint per potentiam extrinsecam primi moventis, ut hic dicitur.

Secundo potest responderi quod superius intellexit eas non posse privari esse, *ipsis aut aliquo ipsarum in natura manentibus*, quod est per corruptionem desinere esse: non potest enim aliquid ipsarum remanere sub non esse ipsarum, cum sint omnino secundum substantiam simplices. Hic autem vult quod possint desinere esse per annihilationem, in qua nihil rei annihilate remanet in natura. Constat autem haec nullam inter se contradictionem habere.

Confirmatio conclusio auctoritate Psalmi, *Laudate Dominum de caelis*, etc.: ubi. enumeratis angelis et caelestibus corporibus, subiungitur, *Statuit ea in aeternum* etc. - Et Dionysius etiam, in cap. *de Div. Nom.**, ait quod *propter divinam bonitatis radios* etc.

•û?.

-vf*
i *
it*:-

non aulem
itur ab unoqw.
, iccundum mo.'

œqucntia non īr
Jit eue porpc* ; -
i a compoti.'.
inimae; wtfcJua
Jtdaboperr <
oportet ut ipnisj
erpctūum: «c; < l
iter appetar, ôk-
Unde iofatu- . . ;
b.in» animu lie-
jitur cri[t, J>.
se simpliciter fl

ur cx Scotn, c
muralii Ut u)"
appreheniwsr
od esset petit:
crium mtur/l
tx eo quod
m natural- ;p-
perpetu » «

ipete nisi [w
desinere ete
ir antecede»,
fuisse. - Coo-
it ct desine-
Je.
irguerc P-
"nthm pri
itum hic n»

isequc.iii -
fentei, n:.
im. - Tun
se, non hoc
ihilarc po-
ñ subira?.

enim quod
icb ratioik
retiae ast
e, et qoed
r se even—
it desinere

quod si-
cr polcn-
ur corni-
e posait
: étc'c.
tan u<
r mtsn
sse: noo
<< if<-
mpiices
mnihib-
tratura.
habete.
itte Do-
lestib»
tc. - &

SI MMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. LV1.

4<)3

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM SEXTUM

A 45 r a 27.

PER DUE.M MODEM SUBSTANTIA INTELLECTUALIS POSSIT UNIRI CORPORI

autem supra l ostensum sit substan-
tiam intellectualem non esse corpus
neque virtutem aliquam a corpore de-
pendentem, restat investigandum utrum
aliqua substantia intellectualis corpori possit uniri.

Est autem primo manifestum quod substantia
intellectualis non potest corpori uniri per *modum
mixtionis*.

Quae enim miscentur, oportet ad invicem al-
terata esse. Quod non contingit nisi in his quo-
rum est materia eadem, quae possunt esse activa
et passiva ad invicem . Substantiae autem intel-
lectuales non communicant in materia cum cor-
poralibus: sunt enim immateriales, ut supra*

ostensum est. Non sunt igitur corpori miscibiles.
Adhuc. Quae miscentur, mixtione iam facta,
non manent actu, sed virtute tantum : nam si
actu manerent, non esset mixtio, sed confusio tan-
tum: unde corpus mixtum ex elementis nullum
eorum est*. Hoc autem impossibile est accidere
substantiis intellectualibus: sunt cnim incorrupti-
biles, ut supra* ostensum est.

Non igitur potest substantia intellectualis uniri
corpori per modum mixtionis.

Similiter autem patet quod substantia intel-
lectualis non potest uniri corpori *per modum
contactus proprie sumpti*, l aetus cnim non nisi
corporum est: sunt enim tangencia *quorum sunt
ultima simul* *. ut puncta aut lineae aut super-
ficies, quae sunt corporum ultima. Non igitur per
modum contactus substantia intellectualis corpori
uniri potest.

Ex hoc autem relinquitur quod neque *conti-
nuatione*, neque *compositione* aut *colligatione*. cx
substantia intellectuali et corpore unum fieri
possit. Omnia enim haec sine contactu esse non
possunt.

Est tamen quidam modus contactus quo sub-
stantia intellectualis corpori uniri potest. Cor-
pora enim naturalia tangendo se alterant: et sic
ad invicem uniuntur non solum secundum ul-
tima quantitatis, sed etiam secundum similitudi-
nem qualitatis aut formae, dum alterans formam
suam imprimit in alteratum. Et quamvis, si con-
siderentur solum ultima quantitatis, oporteat in
omnibus mutuuum esse tactum, tamen, si atten-
datur ad actionem et passionem, invenientur

aliqua esse tangencia tantum et aliqua tacta tan-
tum: corpora cnim caelestia tangunt quidem hoc
modo elementaria corpora, inquantum ea alterant;
non autem tanguntur ab eis, quia ab eis non pa-
tiuntur. Si igitur sint aliqua agentia quae quan-
titalis ultimis non tangant, dicentur nihilominus
tangere, inquantum agunt: secundum quem mo-
dum dicimus quod contristans nos *tangit*. Hoc
igitur modo tangendi possibile est uniri substan-
tiam intellectualem corpori per contactum. Agunt
enim substantiae intellectuales in corpora et mo-
vent ea, cum sint immateriales ct magis in actu
existentes.

Hic autem tactus non est quantitatis, séd *rir-
lutis*. I nde differt hic tactus a tactu corporeo
in tribus. Primo quidem, quia hoc tactu id quod
est indivisibile potest tangere divisibile. Quod in
tactu corporeo non potest accidere: nam puncto
non potest tangi nisi indivisibile aliquid. Sub-
stantia autem intellectualis, quamvis sil indivi-
sibilis, potest tangere quantitatem divisibilem,
inquantum agit in ipsam. Vlio enim modo est
indivisibile punctum, et substantia intellectualis.
Punctum quidem sicut quantitatis terminus: et
ideo habet situm determinatum in continuo, ultra
quem porrigi non potest. Substantia autem in-
tellectualis est indiv isibilis quasi extra genus quan-
titalis existens. I nde non determinatur ei indivisi-
bile aliquid quantitatis ad tangendum. Secundo.
quia tactus quantitatis est solum secundum ul-
tima: tactus autem virtutis est ad totum quod
tangitur. Sic enim tangitur secundum quod pa-
titur et movetur. Hoc autem iit secundum quod
est in potentia. Potentia vero est secundum to-
tum, non secundum ultima totius. I nde totum
tangitur. Ex quo patet tertia differentia. Quia
in tactu quantitatis, qui lit secundum extrema,
oportet esse tangens extrinsecum ei quod tan-
gitur; et non potest incedere per ipsum, sed
impeditur ab eo. Tactus autem virtutis, qui com-
petit substantiis intellectualibus, cum sit ad in-
tima, facit substantiam tangentem esse intra id
quod (angitur, et incedentem per ipsum absque
impedimento.

Sic igitur substantia intellectualis potest cor-
pori uniri per contactum virtutis. Quae autem
uniuntur secundum talem contactum, non sunt

11 quae) α quae P.f. 21 incorruptibiles EGNYàP; incorporales. Mar^o p al*incorporale*. 28 *unt <l/Λ loc. hic A port
ultima. ou ut puncta aut) ut (ct P| puncti vel Pe. 5t» esse) fieri DNVZPc. q5 oporteat NsG&; oportet DGX. oportebit Z, sed
cham oportet aY, sed etiam E, sic etiam oportet etiam oportet Pe.
? tgentia A solus; contingentia Y, tangencia ceteri. quae EGN; quae in s()\\XPct quae secundum (ultima quantitatis non tangantur
dicuntur) Z. quae (quantitatis ultimis non tanguntur dicuntur) Y. 16 quidem A solus; om. Hi aliquid) aliquod Pc. 23 cnim om
BDIL 24 sicut) est sicut Pc. 3q vero A solus; autem. 35 non A solus; ct non. >7 qui) quod a\V. U per ipsum legimus
soli; per ip«ntn A casu, et amues.

unum simpliciter. Sunt enim ununi in agendo ct
patiando: quod non est esse unum simpliciter. Sic
enim dicitur *itntiti* quomodo et *ens*. Esse autem
agens non significat esse simpliciter. (nde nec
esse unum in agendo est esse unum simpliciter.

I num autem simpliciter tripliciter dicitur vel
sicut *indivisibile*; vel sicut *continuum*; vel sicut
quod est *ratione unum*. Ex substantia autem intel-
lectuali et corpore non potest lieri unum quod sit
indivisibile: oportet enim illud esse compositum
ex duobus. Neque iterum quod sit continuum:
quia partes continui quantae sunt. Relinquitur
igitur inquirendum utrum cx substantia intel-
lectuali et corpore possit sic fleri unum sicut quod
est ratione unum.

Ex duobus autem permanentibus non fit ali-
quid ratione unum nisi sicut cx forma substan-
tiali et materia: ex substantia enim et accidente
non fit ratione unuin; non enim est eadem ratio
hominis et *albi*. Hoc igitur inquirendum relin-
quitur, utrum substantia intellectualis corporis
alicuius forma substantialis esse possit.

Videtur autem rationabiliter considerantibus
hoc esse impossibile *.

Ex duabus enim substantiis actu existentibus
non potest fieri aliquid unum. actus enim cu-
iuslibet est id quo ab altero distinguitur. Sub-
stantia autem intellectualis est substantia actu exi-
stens, ut ex praemissis ' apparet. Similiter autem
et corpus. Non igitur potest aliquid unum fieri,
ut videtur, ex substantia intellectuali ct corpore.

Adhuc. Eorma et materia in eodem genere
continentur: omne enim genus per actum et po-
tentiam dividitur. Substantia autem intellectualis
et corpus sunt diversa genera. Non igitur vi-
detur possibile unum esse formam alterius.

Amplius. Omne illud cuius esse est in materia,
oportet esse materiale. Sed si substantia intel-
lectualis est forma corporis, oportet quod esse eius
sit in materia corporali: non enim esse formae
est praeter essu materiae. Sequetur igitur quod
substantia intellectualis non sit immaterialis, ut
supra* ostensum est.

Item. Impossibile est illud cuius esse est in cor-
pore, esse a corpore separatum. Intellectus au-
tem ostenditur a philosophis esse separatus a cor-
pore. ei quod neque est corpus neque virtus in
corpore. Non est igitur intellectualis substantia
forma corporis: sic enim esse eius esset in corpore.

Adhuc. Cuius esse est commune corpori,
oportet ut operationem corpori communem esse:
unumquodque enim agit secundum quod est
ens nec vinus operative rei potest esse subli-
mior quam eius essentia, cum virtus essentiae
principia consequatur. Si autem substantia intel-
lectualis sit forma corporis, oportet quod esse
eius sit sibi et corpori commune: ex forma enim
et materia lit aliquid unum simpliciter, quod
est secundum essu unum. Erit igitur et operatio
substantiae intellectualis communis corpori, et
virtus eius v irtus in corpore. Quod ex praemissis*
patet esse impossibile.

3 unum GENXV; owe unum. 4 c**c) c^sc unum F». 14 sic om. 16 tdiquid A so/hm; om. 19 non fit] non nt
nili «DX. a6 aliquid mn D, aliquod IV. S Aulctn] vero IV.
10 Sequetur] Sequitur CFéP. i3 illud W ; id. 15 n philosophis csse] 1 phvsids esse DPc, cite a physicis esse a, este a philoso-
phU W» 20 corpori A 50/uj; orn.

Commentaria PexTariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas dc substantia
intellectuali quantum ad eius naturam» incipit de ipsa
quantum ad unionem eius ad corpus determinare *. Circa
hoc autem duo facit: primo, ostendit aliquam intellectua-
lem substantiam uniri corpori; secundo, ostendit praeter
hanc esse alias corporibus non unitas, cap. xci.

Quantum ad primum, duo facit: primo, ostendit ani-
mam rationalem uniri corpori; secundo, inquit quali cor-
pori uniatur, cap. xc.

Circa primum tria facit: primo, agit de ipsa unione
mimae intellectivae ad corpus secundum se; secundo, dc
duratione ipsius ante el post unionem, cap. lxxix; tertio, dc
eius productione dictam unionem causante, cap. lxxxvi.

Circa primum duo facit: primo, determinat de ipsa
substantia animae intellectivae unitae: secundo, de po-
tentiis eius, quae sunt intellectus possibilis et intellectus
agens, cap. t.xxm.

Quantum ad primum, duo facit: primo, ostendit quid
in hac difficultate sit manifestum ; secundo, quid sit du-
bium, circa medium praesentis capituli

1. Quantum ad primum, ponuntur tres conclusiones*.
Quarum prima est: *Substantia intellectualis non potest
uniri corpori per modum mixtionis*.

Probatur primo. Substantia intellectualis non commu-
nicat in materia cum corporalibus: cum sit immaterialis.
Ergo non ad invicem alterantur. Ergo non miscentur. – Pro-
batur prima consequentia. Quia non contingit esse invicem
alterata nisi quae communicant in materia, quae possunt
esse activa et passiva ad invicem. – Secunda quoque pro-
batur. Quia quae miscentur oportet ad invicem esse alterata.

Secundo. Quae miscentur, mixtione iam facta, non ma-
nent actu sed virtute tantum. Ergo etc. – Probatur ante-
cedens. Tum quia, si manerent, non esset mixtio, sed con-
fusio tantum. Tum etiam signo: quia corpus mixtum ex
elementis nullum illorum est. – (Consequentia quoque pro-
batur. Quia substantiae intellectuales sunt incorruptibiles.

11 Xd evidentiam huius propositionis, *Quae miscentur,
mixtione iam Jacta, non manent actu sed virtute tantum,
ut de elementis in mixto patet*, sciendum quod ista pro-
positio sumitur ex Philosopho in libro *de Generatione* *,
ubi tenet in vera mixtione oportere unumquodque misci-
bilium corrumpi, ct cx ipsis sic corruptis aliquod tertium
generari. Propter quod inquit in Secundo * quod, st gutta
vini mille amphoris aquae apponatur, non fit vera mixtio,
sed corruptio: quia videlicet gutta vini speciem amittit et
in aquam transmutatur; in mixtione autem non oportet
unum miscibilium in aliud converti, sed oportet utrumque
corrumpi et in quoddam medium commune converti.

2. Quomodo autem dicantur miscibilia in mixto *vir-
tute manere*, dupliciter a Thomistis exponitur. Quidam
enim sic intclligunt quod ex qualitatibus elementorum re-
missis resultat qualitas media realiter composita ex par-
tibus diversarum rationum, utpote habens aliquid formaliter
de calore et aliquid de frigiditate, et sic dc aliis: ita quod
quandoque una eius pars intenditur et alia remittitur, et
secundum hoc mixtum magis appropinquat ad hoc ele-
mentum vel illud.

Habet autem haec opinio fundamentum ex verbis Sancti
Thomae. Primo, quia Prima Parte, q. i.xwi, a. 4, ad 4,
inquit quod *in mixto manent qualitates propriae elemen-*

* Cf. cap. UH.

* Cap. Li.

• Cf. Comment,
cap. xLvi, mu.

• Cf. n. v.

• Cf. n. in, iv.

na,
vvxin

-fV 'cA ~ L

>1..»

10

*Gap. »8-

H

• Dt Cfi.ii
Ccorr-A »■'.

• Ai. to- 35
rit., a-

in eodem genere
per actum et p
nem inIdleJmS
. Non igitur „
iam alteriiK
se est in ma?.. K
ubsstantia intdfc.
I quod C'<'c.
lim esse Lrj...
tur igitur quoj
immaterialis, ci

esse est in *at*
Intellectus ai.
eparatus a ui-
leque vinib n
alis substanrū
iset in coqm.
lune corpori,
imunem esse:
Jtn quod et:
st esse subi'
lus essentia:
bstann'a intel-
■ quod ox
: forma eniro
liciter, quod
r et operatio
corpori, et
praemias

do K^- ra à

3bitur
io, cos-
mixtum a
[uoque pre-
XTpptWei
'mûcctâr,
ite umm
J isti p.*
ero/w·, 4 <
que axi-
>J tertium

ra matw.
amitti; <t
0 oportrt
utrumqK
averti
lixto rir-
Qukhm

$$e^{x^2} r^2.$$

iu qi»i
ttitur, «

i\$ Sanrt
l, «1 +

torum, sed remissae, in quibus est virtus formarum elementarium, - Secundo, quia de Malo, q. v, a. 5, ad 6 dicit quod contrariae qualitates in corpore mixto regulantur et conservantur ne se invicem corrumpant, per formam substantialem. Tertio, quia in tractatu qui incipit titulatur, Quomodo elementa maneant in mixto ", inquit quod, remissis excellentiis qualitatum elementorum, ex eis constituitur qualitas media, quae est propria qualitas corporis mixti, differens in diversis secundum diversam mixtionis proportionem. Quarto, quia IV Sent., d. xt. iv, q. f. i. i, q^o i, ad 4, inquit quod forma mixtionis est qualitas resultans ex qualitatibus simplicibus ad medium venientibus. - Potest etiam hoc haberi ex ipso in fine primi libri de Generatione ♦, ubi, exponens illa verba, Mixtio est miscibilium allevatorum unio, inquit quod haec allevatio solum est intelligenda in virtutibus sive qualitatibus eorum. Sed si allevatio sumatur improprie, mixtio est miscibilium allevatorum, idest corruptorum, secundum formas unio. Hoc enim sic intelligi potest quod ipsae substantiae quae miscentur, non proprie uniuntur, quasi remanentes in sua substantia alternae, immo corrumpuntur et desinunt esse: sed qualitates eorum sunt illi ic quae uniuntur et remanent alteratae, idest renus.^u ai earum excellentiis. - Et sic constat qualitatem mixti*mis c^{asc} quid compositum ex qualitatibus mixtorum remises ut ad medium redactis.

Potest etiam haberi hoc u\ Aristotele, III 'Topic., cap. x', ubi dicit *albius esse quod est nigro impermixtius*: ubi videtur velle quod in muJio extrema actu contineantur.

3. Alii vero dicunt ex qualitatibus elementorum corruptis generari in eam qualitatem, actu quidem simplicem, utpote in qua non sit actu diversitas caliditatis et frigiditatis aut aliarum qualitarum, vnde virtualiter multiplicem, in quantum in ipsa virtualiter qualitates elementorum continentur.

Hanc autem esse mentem Sancti Thomae probant ex
verbis ipsius in 1H *Sent.*, d. xiv, a. 2, q4. m, nd t. ubi ait
quod in *minus albo nihil est nigredinis, sed albedo minus
intensa*: ex quo videtur velle quod in medio non sint
extrema in actu.

4. Utraque harum opinionum sustentari posset etiam in doctrina Sancti Thomae. Tenendo enim primam opinionem (quam etiam tenet Capreolus, II *Sent.*, d. xv, in resp. ad ult. contra 2 conclus.), ad id quod obiicitur in contrarium ex verbis Sancti Thomae, dupliciter responderi potest. Primo, quod non est eadem ratio de qualitatibus elementorum et de colore: quia illae sunt qualitates primae: color autem est qualitas secunda, ex diversa mixtione qualitatum primarum diversimode resultans. – Secundo, quod intelligit Sanctus Thomas de minus albo quod cum magis albo est eiusdem speciei: non autem de minus albo, quod est alterius speciei ab albo, ut est rubeum aut viride, quod est proprie medium inter album et nigrum, quemadmodum qualitas complexionis, sive mixtionis, est media inter qualitates elementorum; in tali enim minus albo est etiam aliquid nigredinis.

Tenendo autem secundam opinionem, dici potest ad auctoritates superius adductas quod sufficit ad mentem Sancti Thomae qualitates elementorum in qualitate complexionali virtualiter contineri.

Ad Aristotelem vero dici potest quod per *nigrum* non intelligit qualitatem, sed albedinis privationem. Sensus enim verborum eius est quod albius dicitur quod minus de privatione albedinis habet: hoc est, quod perfectiorem habet albedinein.

III. Secunda conclusio est * *Substantia intellectualis non potest uniri corpori per modum contactus proprie dicti*. Patet: quia talis contactus non est nisi corporum.

Corollarium: .\on potest ex intellectuali substantia et tempore fieri unum continuatione, aut compositione, aut

colligatione: quia videlicet haec sine contactu fieri non possunt.

IV. Tertia conclusio: *Possibile est substantiam intellectualem uniri corpori secundum contactum virtutis*. Quia talis tactus in agendo consistit. Substantiae autem intellectuales agunt in corpora et movent ea: cum sint immateriales et magis in actu existentes.

Ad huius autem manifestationem, ponitur in littera triplex differentia inter tactum secundum virtutem et tactum corporeum. Contactu enim virtutis indivisibile potest tangere divisibile; fit talis contactus non solum secundum ultimam, sed etiam secundum totum; est quoque ad intima, facitque substantiam tangentem esse intra id quod tangitur; quorum nullum in tactu corporeo invenitur.

Advertendum circa secundam et tertiam differentiam, quod potentia passiva secundum quam aliquid corporeum dicitur pati a substantia spirituali aut moveri, est potentia substantiae compositae, non autem extremitatis quantitative. Quoniam superficies secundum se non habet potentiam ad patiendum, licet substantia sit in potentia ad colores mediante superficie: sicut enim accidens per se non habet esse, ita sibi non convenit proprie pati. Et quia potentia rei compositae est sibi intrinseca, ideo» cum substantia ibi sit ubi operatur, oportet ut substantia spiritualis quae corpus tangit, sit illi intrinseca et per ipsam incedat, sua scilicet virtute tangendo: cum non sit aliquid ipsius corporis quod ipsam intellectualem substantiam impediatur quin intrinsecus possit operari, sicut moles corporis impedit ne aliud corpus ipsum quantum ad intrinseca tangat. – Quomodo autem substantia intellectualis sit in loco per contactum virtutis, dicetur in Tertio Libro *.

\. Quantum ad secundum ., ostendit Sanctus Thomas quid in ipsa difficultate dubium sit.

Et primo, ostendit rationem dubitandi. (Aim enim ex solo contactu Urtutis non hat unum simpliciter, cum esse unum in agendo et patiando non sit esse unum simpliciter; non sufficit ad hoc ut dicatur substantia intellectualis uniri simpliciter corpori, quod sibi uniatur secundum virtutem; sed oportet quod ex ipsa et corpore fiat unum aut sicut indivisibile, aut sicut continuum, aut sicut ratio unum. Certum est autem quod ex substantia intellectuali et corpore non potest fieri unum sicut indivisibile, cum sint duo: nec continuitate, cum scilicet non habeat quantitatem. Relinquitur ergo hoc solum inquirendum: *Ctrum ex ipsis possit Jieri unum simpliciter sic quod es/ ratione et essentia unum?* Et quia ex duobus permanentibus non fit ratio unum nisi sicut ex materia et forma, dubitatio est: *Ctrum substantia intellectualis alius cuius corporis forma substantialis esse possit.*

Secundo, ingreditur difficultatis motae inquisitionem. Circa quod quatuor principaliter facit: primo enim ponit rationes ad partem falsam; secundo, opiniones aliorum narrat, in cap. seq.; tertio, determinat veritatem, cap. i. xvnt; quarto, rationes in oppositum adductas solvit, cap. i. xix.

\ 1. Ponit ergo primo quinque rationes ostendentes quod non potest substantia intellectualis corpori uniri ut forma substantialis.

Quarum prima est: quia ex duabus substantiis actu
existentibus non potest fieri aliquid unum.

Secunda: quia substantia intellectualis et corpus sunt diversa genera; forma autem et materia in eodem genere continentur.

Tertia: quia sequetur quod substantia intellectualis non sit immaterialis: quia suum esse erit in materia.

Quarta: quia intellectus ostenditur a philosophis esse separatus a corpore.

Quinta: quia sequetur quod operatio substantiae intellectualis sit communis corpori, sicut et esse eius.

- $\langle J_p \rangle$. LMVIII,

* O. itût. Com-
mend.

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM SEPTIMUM

A 45 v b 14,

uf. I.

POSITIO PLATONIS DE (MONE ANIMAE IN TELLECTUALIS AI) CORPUS

his autem et similibus rationibus Jj MwKr aliqui moti, dixerunt quod nulla sub- W KPsgf stantia intellectualis potest esse forma corporis Scd quia huic positioni ipsa hominis natura contradicere videbatur, qui ex anima intellectuali et corpore videtur esse compositus, excogitaverunt quasdam vias per quas naturam hominis salvarent

Plato igitur posuit, et eius sequaces, quod anima intellectualis non unitur corpori sicut forma materiae, scd solum sicut motor mobili, dicens animam esse in corpore *sicut nautam m nam'* Et sic unio animae et corporis non esset nisi per contactum virtutis, de quo supra dictum est.

Hoc autem videtur inconueniens. Secundum praedictum enim contactum non iit aliquid unum simpliciter, ut ostensum est '. Ex unione autem animae et corporis fit homo. Relinquitur igitur quod homo non sit unum simpliciter; et per consequens nec ens simpliciter, scd ens per accidens.

Ad hoc autem evitandum, Piat" posuit quod homo non sit aliquid compositum ex anima et corpore: sed quod *ipsa annua utens corpore* sit homo: sicut Petrus non est aliquid compositum ex homine et indumento, sed *homo utens indumento*.

Hoc autem esse impossibile ostenditur. Animal enim et homo sunt quaedam sensibilia et naturalia. Hoc autem non esset si corpus et eius partes non essent de essentia hominis et animalis, scd tota essentia utriusque esset anima, secundum positionem praedictam: anima enim non est aliquid sensibile neque materiale. Impossibile est igitur hominem et animal esse *animam utentem corpore*, non autem aliquid ex corpore et anima compositum.

Item. Impossibile est quod eorum quae sunt diversa secundum esse, sit operatio una. Dico autem operationem unam, non ex parte eius in quod terminatur actio, sed secundum quod egreditur ab agente: multi enim trahentes navim unam actionem faciunt ex parte operati, quod est unum, sed tamen ex parte trahentium sunt multae actiones, quia sunt diversi impulsus ad trahendum: cum enim actio consequatur formam et virtutem, oportet quorum sunt diversae formae et virtutes, esse et actiones diversas. Quamvis autem animae sit aliqua operatio propria, in qua non communicat corpus, sicut intelligere; sunt tamen aliquae

operationes communes sibi et corpori, ut timere et irasci et sentire et huiusmodi: haec enim accidunt secundum aliquam transmutationem aliquius determinatae partis corporis, ex quo patet quod simul sunt animae et corporis operationes. Oportet igitur ex anima et corpore unum fieri, et quod non sint secundum esse diversa.

Huic autem rationi secundum Platonis sententiam obviatur. Nihil enim inconueniens est nventis et moti, quamvis secundum esse diversorum, esse eundem actum: nam motus est idem actus moventis sicut a quo est, moti autem sicut n quo est Sic igitur Plato posuit praemissas operationes esse animae corporique communes: ut videlicet sint animae sicut moventis et corporis

Scd hoc esse non potest. Quia, ut probat Philo- ophus in II *de Anima**, *sentire accidit inipso*!'g *moneri a sensibilibus exterioribus*. Unde non potest homo sentire absque exteriori sensibili: sicut non potest aliquid moveri absque movente. Organum igitur sensus movetur et patitur in sentiendo, sed ab exteriori sensibili. Illud autem quo patitur est sensus: quod ex hoc patet, quia carentia sensu non patiuntur a sensibilibus tali modo passionis. Sensus igitur est virtus passiva ipsius organi, \nima igitur sensitiva non se habet in sentiendo sicut movens et agens, sed sicut id quo patiens patitur. Quod impossibile est esse diversum secundum esse a patiente. Non est igitur anima sensibilis secundum esse diversa a corpore animato.

Praeterea. Licet motus sit communis actus moventis et moti, tamen alia operatio est facere motum et recipere motum: unde et duo praedicamenta ponuntur *facere et pati**. Si igitur in sentiendo anima sensitiva se habet ut agens et corpus ut patiens, alia erit operatio animae et alia corporis. \nima igitur sensitiva habebit aliquam operationem propriam. Habebit igitur et subsistentiam propriam. Non igitur, destructo corpore, esse desinet. Animae igitur sensitivae, etiam irrationalium animalium, erunt immortales. Quod quidem improbable videtur. "Tamen a Platonis opinione non discordat, sed de hoc infra* erit locus quaerendi.

Amplius. Mobile non sortitur speciem a suo motore. Si igitur anima non coniungitur corpori nisi sicut motor mobili, corpus et partes eius non consequuntur speciem ab anima. Abeunte

• II de .Iw/mj, i. l. . . . U. PloUn., .n. JUrtd. 1. Iih. I. p..I. I.1/ (Oxon

• C*p. pncc.

• Ibid.

• I Atal., \k\ L.J. Gidoi).-Ci. Greg /A I-. . I'. G., loin. Al \ 3151; X'ancMiini. / ê X.i/er.i H'- num". «p. m (Mtenc P. (i. XL» 59 .

U Ä (. i Th L?.

Ul». L;.

•flrjnir, xxn

•U Comment. npAn.ii. v,5r-

•C.ac;A Com- win cap. iax.

ixAv Cnrjfa- m,xrt.A inii. . Vd. beu duta I Oil?. U <00 IB.

•U H.VI.

•C «.r.

I Ex his nutem) Ex his «D. Ex hoc nutem P. 5 qui) quin WVpDZP, quod pG. 12 nautam) nauta DHVM, naum est P. 16 dictum *post* enim ÜYZPc. 33 est) cs*ct aD. 36 corpore et anima A *solus*; animi et corpore. 47 quorum sunt) quod sint 3. om l». quod quorum sunt Pe.

II idem actus moventi* A *solus*; idem quod actus moventis. 14 corporique) corporisque Pc. 22 sentienda) sensiendo p\ et pii. 24 quo) quod OEPc. 28 id quo A *solus*; quo. 40 subsistentiam) substantiam aZ. 42 irrationalium) irrationalium èPd.

M

CORPUS

ai, ut timere
ec enim ac-
tionem ali-
quo patvt
iperationc
mum fieri.
ersa.
nis senten-
is est mo-
sse diver-
5 est idem
item sicut
iraemissas · «
mmunb: '
! corporis

ibat Phi-
li *m ipsa* ■
ion poi-
ili: sicut
*nte. Or-
in <en-
l autem
et, quia
bus tali
passiva
e habe:
UCUt iJ
St UxSt
on kt
ersa a

i\$ mo-
facere
raedi-
n sen-
opus
porU
ratio-

*atio-
)uoJ
:onis
eritl*

suo
■
ItUS
inte

igitur anima, remanebit corpus et partus eius
eiusdem speciei. Hoc autem est manifeste falsum:
nam caro et os et manus et huiusinodi partes
post abscessum animae non dicuntur nisi aequi-
voce*; cum nulli harum partium propria operatio
adsit, quae speciem consequitur. Non igitur unitur
anima corpori solum sicut motor mobili, vel
sicut homo vestimento.

Adhuc. Mobile non habet esse per suum mo-
torem, sed solummodo motum. Si igitur anima
uniatur corpori solummodo ut motor, corpus
movebitur quidem ab anima, sed non habebit
esse per eam. ¶/∞ *autem est quoddain esse vi-*
ventis*. Non igitur corpus vivet per animam.

Item. Mobile neque generatur per applica-
tionem motoris ad ipsum, neque per eius sepa-
rationem corrumpitur: cum non dependeat mo-
bile a motore secundum esse, sed secundum
moveri tantum. Si igitur anima uniatur corpori
solum ut motor, sequetur quod in unione animae
et corporis non erit aliqua generatio, neque in
separatione corruptio. Ift sic mors, quae consi-
stit in separatione animae et corporis, non erit
corruptio animalis. Quod est manifeste falsum.

Praeterea. Omne mox ens seipsum ita se habet
quod in ipso est moveri ut non mox uri, et mo-
vere el non movere · anima, secundum Pla-
tonis opinionem, mox et corpus sicut mox ens
seipsum . Est ergo tn potestate animae movere

corpus \el non movere. Si igitur non unitur ei
nisi sicut motor mobili, erit in potestate animae
separari a corpore cum voluerit, et iterum uniri
ei cum voluerit. Quod patet esse lalsum.

Quod autem ut forma propria anima corpori
uniatur, sic probatur. Illud quo aliquid lit de po-
tentia ente actu ens, est forma et actus ipsius.
Corpus autem per animan iit actu ens de po-
tentia existente: *vivere enim est esse viventis* *;
semen autem ante animationem est vivens solum
in potentia, per animam autem lit vivens actu.
Est igitur anima forma corporis animati.

Amplius. Quia tam esse quam etiam operari
non est solum formae neque solum materiae,
sed coniuncti, esse el agere duobus attribuitur,
quorum unum se habet ad alterum sicut forma
ad materiam: dicimus enim quod homo est sanus
corpore et sanitate, et quod est sciens scientia
et anima, quorum scientia est forma animae
scientis, et sanitas corporis sani. \ivere autem
et sentire attribuitur animae el corpori: dicimur
enim et \ivere et sentire anima et corpore. Sed
anima tamen sicut principio \itae et sensus. Est
igitur anima forma corporis.

\dhuc Similiter se habet tota anima sensitiva
ad totum corpus sicut pars ad partem. Pars au-
tem ita se habet ad partem quod est forma el
actus eius: visus enim est forma et actus oculi.
Ergo anima est forma et actus corporis.

Commentaria Ferrariensis

Positis rationibus quibus aliqui probabant substantiam
intellectualem non posse esse corporis formam, nunc
de opinionibus taliter opinantium disputat Sanctus 'l ho-
mas *. Circa hoc autem duo facit. Primo namque disputat
contra opiniones existimantium animam intellectivam, pro-
pter quam haec est mot.t difficultas, esse substantiam im-
materiamlem; secundo, contra opiniones existimantium ipsam
aliquam materialem dispositionem esse, cap. l xii.

Circa primum duo facit *, secundum quod contra duas
Platonis opiniones disputat. Primo enim inquit, *An anima
intellectiva corpori uniatur tantum ut motor*. Secundo,
Utrum in nobis sit distincta ab anima répétatira el sen-
sitira. in capite sequenti.

1. Quantum igitur ad primum: cum teneret Plato ani-
mam intellectivam non esse formam substantialem cor-
poris humani, ut naturam hominis salvaret, dixit quod
corpori unitur tantum per contactum virtutis, ut narrat
Gregorius Nvsscnus, *insuo libro quem dc Anima fecit*'.
Dicebat enim animam esse in corpore *sicut nautam in*
vdw*. ^00lra quam positionem arguere volens Sanctus
Thomas, primo probat quod *non unitur anima intellectiva
corpori ut motor tantum* ; secundo, quod *illi unitur ut*
forma *.

Quantum ad primum, *arpuit primo sic* Sequitur ex
hac positione quod homo non sit unum simpliciter, et
per consequens nec ens simpliciter, sed ens per accidens:
quia secundum contactum virtutis non iit unum simpli-
citer, ut superius est ostensum; ex anima autem et cor-
pore fit homo. Hoc autem est inconveniens. Ergo etc.

11.Si dicatur, ut dicebat Plato, quod homo non est ex
anima et corpore, sed est *ipsa anima utens corpore* (sicut
Petrus non est aliquid compositum ex homine et indu-

mento, sed *homo utens indumento*): contra hoc arguitur
dupliciter.

Primo. Sequeretur quod homo et animal non essent
aliqua sensibilia materialia: quia anima non est aliquid
sensibile materiale. lloc autem est falsum. Ergo etc.

Secundo. Sunt aliquae operationes communes animae
et corpori, ut timere, irasci, sentire el huiusinodi: cum
accidant secundum transmutationem alicuius determinatae
partis corporis. Ergo etc. Probatur consequentia. Quia
impossibile est quod eorum quae sunt diversa secundum
esse, sit operatio una secundum quod egreditur ab agente,
licet possit esse una ex parte operati. (Aim enim acuo
sequatur formam et virtutem, oportet, quorum sunt di-
versae formae et virtutes, sint etiam actiones diversae.

III. Si dicatur, secundum Platonis sententiam, quod
praedictae operationes sunt communes animae et corporis,
animae quidem sicut moventis, corporis autem sicut moti:
non est autem inconveniens moventis el moti, quamvis
sint diversa secundum esse, eundem esse actum: – contra
arguitur.

Tum quia anima sensitiva non se habet in sentiendo
sicut agens et movens corpus, sed sicut quo patiens pa-
titur a sensibilibus: quod impossibile est esse diversum
secundum esse a patiente. Carentia enim sensu non pa-
tiuntur a sensibilibus eo modo passionis qui ad sentiendum
requiritur.

¶¶¶¶ quia secundum hoc anima sensitiva habebit ali-
quam operationem propriam: licet enim motus sit com-
munis actus moventis et moti, alia tamen operatio est
facere motum, ct alia operatio recipere motum. Et sic
sequetur quod habebit propriam subsistentiam. Et per con-
sequens non destruetur destructo corpore, sed erit minior-

talís. Quod improbable videtur, ut inferius ostendetur: licet ab opinione Platonis non discordet.

2. Advertendum, circa primam improbationem solutionis datae, quod licet sensus sit potentia passiva, et ideo necesse sit ut sentire sit *quoddam pati et moveri a sensibilibus exterioribus*, ut dicitur II *de Anima*; et per consequens quod in sentiendo sensus non se habeat ut movens, sed ut potentia mota, et sicut id quo organum movetur spirituali motione: non tamen sic dicitur potentia passiva sensus, et sentire moveri et pati, quasi sensus nullum habeat actum qui sit operatio. Hoc enim manifeste falsum esse constat: eo quod sensatio operatio quaedam sensus sit, qua iudical de sensibili. Sed, cum dupliciter comparari possit potentia ad suum obiectum, aut scilicet secundum quod absolute in natura est, aut secundum quod iam est per suam similitudinem potentiae unitum, dicitur proprie aliquid potentia passiva aut activa per comparisonem ad obiectum in natura consideratum, non autem ut consideratur tanquam per suam similitudinem unitum potentiae. Nam si potentia sit ipsius obiecti transmutativa, dicitur potentia activa, comparatur enim ad obiectum sicut agens ad patiens; sicut potentia calefactiva ignis est potentia activa, quia Est tninsmutativa calefactibilis. Si autem ipsa potentia sit ab obiecto transmutabitur, sic est passiva: eo quod ad obiectum comparetur sicut patient nd agens. Ex hoc autem quod potentia comparatur ad suum obiectum ut est in natura sicut patiens ad agens, sequitur quod similitudo obiecti in potentia recepta comparatur ad ipsum pntcniiarn sicut actus ct forma ad subiectum. Et quia non inconvenit subiectum et actum eius simul ad unam operationem productive concurrere, ideo nihil prohibet aliquam potentiam esse passivam, ct tamen simul cum similitudine obiecti in ipsa recepta ad aliquam oper/ionem convenire: sicut calefactibile, simul cum forma caloris in ipso causata a calido, potest calefacere.

Sic igitur sensus est potentia i*Mva, qua organum d sensibili patitur per receptionem specit l sensibilis: et tamen est principium operationis >cnliendi. Et ideo, cum dicitur a Philosopho quod *sentire accidit in ipso moveri a sensibilibus*, non est sensus quod ipsum moveri a sensibilibus sit essentialiter sentire: non enim sentire est recipere (nisi antecedentis), sed operari, quia est iudicare de re sensibili. Sed est sensus quod sentire, si in ratione transmutationis consideretur, non convenit ex hoc quod sensus organum aut obiectum transmutet, sed ex hoc quod sensus et organum a sensibilibus transmutatur. Non enim sentire potest sensus nisi obiecti similitudinem m se recipiat: quod est moveri ct pati.

3. In secunda improbatione, cum dicitur quod *aha operatio est facere motum et recipere motum*, notandum quod *operatio* non accipitur hic pro actu producto ab eo cuius dicitur operatio, recipere enim motum non est actus productus a mobili: sed, iuxta ea quae dicuntur Tertio huius, cap. xxn, accipitur operatio prout *ultimum per quod unaquaeque res ordinatur ad suum finem* dicitur eius operatio; secundum quem modum calefieri et secari dicitur operatio calefactibilis et secabilis.

IV. Circa fundamentum rationis principalis*, videlicet quod *impossibile est ut diversorum secundum esse sit una operatio secundum quod egreditur ab agente, licet possit esse una e.v parte operati*, dubium occurrit. Si enim actio, ut superius * est determinatum, nihil absolutum ponit in agente, sed est tantum motus ipse qui recipitur in passo; si actio est una ex parte operati, necesse est ut etiam sit una secundum quod egreditur ab agente.

Respondetur, sustinendo quod actio nihil absolutum ponat in agente, quod licet actio materialiter dicat tantum motum vel mutationem in passo receptam, formaliter tamen connotât respectum originis in agente. Et ideo ubi plura agentia ad unum effectum concurrunt, licet motus sil unus, respectus tamen originis sunt plure* in pluribus agentibus. I nde potest dici ibi esse unam actionem materialiter, sed plures formaliter. Et sic intelligitur exemplum Sancti Thomae, cum inquit quod, multis trahentibus navem, *ex parte trahentium sunt multae actiones, quia sunt diversi impulsus*

ad trahendum: sunt enim multae formaliter, propter diversos impulsus, idest diversas applicationes virtutum ad trahendum, m quo significatur esse diversos respectus originis in ipsis trahentibus navim, sicut sunt diversae virtutes; quamvis materialiter sii una actio. Intelligit ergo Sanctus Thomas propositionem assumptam de unitate formalis actionis, quae résultat ex unitate respectus importati per actionem: non autem de unitate materiali, de qua procedit obiectio.

I . *Secundo principaliter* . Sequitur quod corpus et eius * G n partes non consequuntur speciem ab «mima. Ergo, abeunte anima, corpus et cius partes remanebunt eiusdem speciei. Hoc autem esse falsum constat: cum tunc nulli partium propria operatio insit, quae speciem consequitur. Ergo non unitur anima corpori tantum ut molor. – Probatur sequela. Quia mobile non sortitur formaliter speciem a suo motore ut sic.

Tertio, Corpus non habebit esse per animam: quia mobile non habet esse per suum motorem (qui scilicet sit motor tantum). Ergo nec vivet per animam: quia *vivere viventibus est esse*. Hoc est falsum. Ergo etc.

Quarto. Sequitur quod in unione animae ad corpus non crii aliqua generatio, neque in separatione corruptio. Et per consequens mors non erit corruptio animalis. – Probatur consequentia, Quia mobile non generatur per applicationem molon* ad ipsum, neque per cius separationum corrumpitur; cum mobile non dependeat a motu-e ut sic secundum esse, sed Ianium secundum moveri.

Quinto. Erit iu potestate animae separari a corpore cum \oluent et iterum uniri ei cum voluerit. Quod patet es*<. falsum. Probalur consequentia. Quia, secundum Plannem. anima movet corpus sicut movens seipsum. Movens autem seipsum in se habet movere et non movere. Si ergo non unitur corpori nisi ui motor, poterit uniri et non uniri ei ut voluerit.

VI. Quantum ad secundum *, probat Sanctus Thomas ’<Xm quod *anima unitur corpori ut forma*.

Et arguitur primo sic. Per animam corpus fit actu ens de potentia ente. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia semen ante animationem est vivens tantum in potentia, per animam autem iit vivens actu. – Consequentia etiam probatur. Quia quo aliquid fit de potentia ente actu ens, est forma cl actus ipsius.

2. (arca probationem antecedentis dubium occurrit Nam, ut habetur II *This*, et V *Metaph*. semen se habet in generatione ut efficiens. Materia autem ct efficiens non coincidunt in idem numero. Ergo semen non est materia viventis. Cuius oppositum videtur velle Sanctus Thomas, cum inquit semen ante animationem vivere tantum in potentia, per animam autem fieri vivens actu.

Ad huius evidentiam, sciendum quod opinio Aristotelis, ut patet XV *de Animal*. *, fuit, semen animalis non concurrere ad generationem ut materiam, sed tantum ut agens, inquantum in ipso est virtus generantis. Unde et II *Phys*, et V *Metaph*. semen ponit in genere causae efficientis. – Alii autem ponunt semen concurrere ad generationem sicut materiam, ex qua per multas transmutationes formatur corpus.

Sequendo ergo opinionem Aristotelis, non potest intelligi quod hic dicitur de semine a generante deciso: sed intelligendum est nomine *seminis* sanguis menstruus, ex quo corpus animalis perfecti generatur; aut quodeumque aliud sc habens ut materia proxima generationis rei viventis.

Sed si aliorum opinionem sequi voluerimus, possumus dicere, ex doctrina Sancti I homa *Potentia*, q. m, a. q et II, in respp. ad argg., et inferius in hoc Secundo, cap. i.xxxtx, quod semen animalis concurrit et effective cl materialiter ad generationem, secundum diversa quae in ipso reperiuntur. Est enim in semine corpulenta substantia, ex qua multolies transmutata corpus formatur: et quantum ad hoc semen se habet ut materia. Est etiam spiritus in ipso contentus, in quo est virtus formativa sicut in proprio subiecto, et qui non destruitur sed permanet, etiam perfecta generatione: ct quantum ad hoc effective ad generationem concurrit. Loquitur ergo Sanctus Thomas, si

• Num. i, n.

Comment, cap. i (lib. II), n. iv H4.

I Gf.

i'

HcaJ.V III. 114

liter, pT’/f<<r f,
;ncs rirtiflsj 4;
k w rapiiuu· ·
jnr Jhc.’ « ·
> Inkîlipî eq
n de un^c’
pectus irrfw*4
idi, dc fapr>

)d corpui ci rj
3. Ergo, ihc ;
·iusdem φ#-
ic nulp prou
isequitur. b?_
tor. – Prtte
t a

num: quy r.
(qui **Ad** <l
im: quia *rum*
cic.
mac ad cap
ione comqt
Hio aninuni -
genew p
er eius
pendex 13-
indum

rari a c«j.z;
ril. Quod ; a
secundum fe
ipsum. Mont
wvere Sej
uniri d :
;

netus Tb’-r.

us fit icrj m
ecqJcm. Qj
1 m pouet
quentia es
ente **ra** c

ium occu~
s d c o k Ly
t cSckOi ·;< ‘ ‘
3Π t\$
ctus Tbcia.
antum O p>

pinio Aii?-
animator-:
:d **rate** d
«k l’iô f
re ausu c·
redise*
nsmuutfc*

potot intri-
riso: sd 0-
TUUS, ü Çu
unique
;i

possit>
B.IQdII.
cap. inm
· materi^~
t ipso rç*
intia, ri
qmnnin l’
ritus nj
in projrd
edis pcf
rive ad **r**
Thorny «

hanc opinionem sequi velimus, de semine quantum ad
cius corpulentam substantiam, non autem quantum ad spi-
ritum in ipso contentum. Et sic patet quod non sequitur
materiam et agens coincidere in idem numero.

VII. *Secundo.* Vivere ct sentire attribuitur animae sicut
principio vitae et sensus. Ergo anima est forma corporis. –
Probatur consequentia. Quia, cum esse et operari sit con-
iuncti, duobus attribuitur, quorum unum sc habet ad al-
terum sicut forma ad materiam. Ergo, si vivere attribuitur
animae sicut principio, corpori autem sicut materiae, ipsa
anima erit corporis forma.

Tertio. Pars animae se habet ad pariem corporis sicut
forma et actus eius: visus enim est forma oculi. Ergo
anima est forma et actus corporis. – Probatur consequentia.
Quia ita se habet tota anima sensitiva ad totum corpus
sicut pars ad partem.

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM OCTAVUM

A 46 r b 4.

QUOD NUTRITIVA, SENSITIVA ET INTELLECTIVA NON SUNT IN HOMINE TRES ANIMAE

pot est «autem praedictis rationibus i: se-
9 eundum opinionem Platonis obviari,
[£ quantum ad praesentem intentionem
£2^5 pertinet. Ponit enim Plato ’ non esse
eandem animam in nobis intellectivam, nutriti-
vam et sensitivam. I nde, etsi anima sensitiva sit
forma corporis, non oportebit propter hoc dicere
quod aliqua intellectualis substantia tonna cor-
poris esse possit.

Quod autem hoc sit impossibile, sic ostenden-
dum est.

Quae attribuuntur alicui eidem secundum di-
versas formas, praedicantur de invicem per ac-
cidens: *album* enim dicitur esse *musicum* per ac-
cidens, quia Socrati accidit albedo et musica. Si
igitur anima intellectiva, sensitiva et nutritiva sunt
diversae virtutes aut formae in nobis, ea quae
secundum has formas nobis conveniunt, de invi-
cem praedicabuntur per accidens. Sed secundum
animam intellectivam dicimur *homines*, secun-
dum sensitivam *animalia*, secundum nutritivam
viventia. Erit igitur haec praedicatio per accidens,
Homo est animal; vel, *Animal est vivum*. Est
autem per se: nam homo secundum quod est
homo, animal est; et animal secundum quod est
animal, vivum est. Est igitur aliquis ab eodem
principio homo, animal et vivum.

Si autem dicatur quod, etiam praedictis ani-
mabus diversis existentibus, non sequitur prae-
dictas praedicationes fore per accidens, eo quod
animae illae ad invicem ordinem habent: hoc
iterum removetur. Nam ordo sensitivi ad intelle-
ctivum. et nutritivi ad sensitivum, est sicut ordo
potentiae ad actum: nam intellectivum sensitivo,

Adverte quod loquitur Sanctus Thomas de parte po-
tentiali animae, non autem integral! aut essentiali: quia
anima huiusmodi partes non habet, saltem anima perfe-
ctorum animalium.

Adverte etiam quod oculus dupliciter considerari potest.
Uno modo, materialiter: quantum scilicet ad substantiam
suam. Et sic visus non est forma et actus eius (loquor
de forma oculi constitutiva), sed ipsa animae substantia. –
Alio modo, fonnaliter ut est organum et instrumentum
animae quo animal videt. El sic visus est forma oculi con-
stiiutiva: est enim oculus ad videndum aptus propter po-
tentiam visivam. Unde, si ipsa potentia visiva sit privatus,
non potest esse instrumentum ad videndum, ct non est
amplius formaliter oculus: licet possit materialiter manere
oculus. – Loquitur ergo Sanctus Thomas hoc loco de oculo
secundo modo, non autem primo.

et sensitivum nutritivo posterius secundum ge-
nerationem est; prius enim in generatione fit
animal quam homo. Si igitur iste ordo facit prae-
dicationes praedictas esse per se, hoc non erit
secundum illum modum dicendi *per se* qui ac-
cipitur secundum formam, sed secundum illum
qui accipitur secundum materiam et subicctum,
sicut dicilur superficies colorata *. Hoc autem est
impossibile. Quia in isto modo dicendi *per se*.
id quod est formale praedicatur per se de sub-
iecto: ut cum dicimus, *Superficies est alba*, vel,
Numerus est par. Et iterum in hoc modo dicendi
per se subtectum ponitur in definitione praedi-
cati: sicut *numerus* in definitione *paris*. Ibi autem
e contrario accidit. Non enim *homo* per se prae-
dicatur de *animali*, sed e converso: et iterum
non ponitur subtectum in definitione praedicati,
sed e converso. Non igitur praedictae praedica-
tiones dicuntur per se ratione dicti ordinis.

Praeterea. Ab eodem aliquid habet esse et uni-
tatem: *unum* enim consequitur ad *ens*. Cum
igiiur a forma unaquaeque res habeat esse, a
forma etiam habebit unitatem. Si igitur ponantur
in homine plures animae sicut diversae formae,
homo non erit unum ens, sed plura. Nec ad
unitatem hominis ordo formarum sufficiet. Quia
esse unum secundum ordinem non est esse unum
simpliciter: cum unitas ordinis sit minima uni-
tatum.

Item. Adhuc redibit praedictum inconveniens*,
ut scilicet ex anima intellectiva et corpore non
fiat unum simpliciter, sed secundum accidens
tantum. Omne enim quod advenit alicui post
esse completum, advenit ei accidentaliter: cum

* (J. I. Porter.,
tv.,];<.Th. I. to.

* Cf. cap. price.

13 dc invicem) invicem G, dc se invicem P; per nccidens om Z.
talis praedicatio Pd. 2? animal pr. loco post est DENZàPtff.
A solus; om D. port animal ceteri. 32 intellectivum) intellectum aEXY.
2 in generatione) generatione Pc. 9 in isto) isto aDWXPq in
e converso GZ. 23 ponantur post in homine abWXPc.

16 sensitivi) et sensitiva P*i. 24 per sc) per se vera Y, per se
26 vivum post est GNPc. aliquis) aliquid DàPc. 27 homo hic

12 in hoc A solus: hoc. 15 c contrario) contrarium 1),

sir extra essentiam eius. Quaelibet autem forma substantialis facit ens completum in genere substantiae: facit enim ens actu et hoc aliquid. Quicquid igitur post primam formam substantialem advenit ei, accidentaliter adveniet. Cum igitur anima nutritive sit forma substantialis, *ri-vum* enim substantialiter de homine praedicatur et de animali: sequetur quod anima sensitiva adveniat accidentaliter, et similiter intellectiva. Et sic neque *animal* neque *homo* significant unum simpliciter, neque aliquod genus aut speciem in praedicamento *substantiae*.

Amplius. Si homo, secundum Platonis sententiam, non est aliquid ex anima et corpore compositum, sed est *anima utens corpore* :, aut hoc intelligitur solum de anima intellectiva, aut de tribus animabus, si tres sunt, sive de duabus earum. Si autem de tribus vel duabus, sequitur quod homo non sit unum, sed sit duo vel tria: est enim tres animae, vel saltem duae. Si autem hoc intelligatur de anima intellectiva tantum, ita scilicet quod intelligatur anima sensitiva esse forma corporis, et anima intellectiva utens corpore animato et sensificato sit homo, sequentur adhuc inconvenientia: scilicet quod homo non sit animal, sed *utatur animali*, nam per animam sensitivam aliquid est animal; et quod homo non sentiat, sed *utatur re sentiente*. Quae cum sint inconvenientia, impossibile est tres animas substantia differentes esse in nobis, intellectivam unam, sensitivam et nutritivam.

Adhuc. Ex duobus aut pluribus non potest fieri unum si non sit aliquid uniens, nisi unum eorum se habeat ad alterum ut actus ad potentiam: sic enim ex materia et forma fit unum, nullo vinculo extraneo eos colligante. Si autem in homine sint plures animae, non scilicet habent ad invicem ut materia et forma, sed omnes ponuntur ut actus quidam et principia actionum. Oportet igitur, si uniantur ad faciendum aliquid unum, puta hominem vel animal, quod sit aliquid uniens. Hoc autem non potest esse corpus: cum magis corpus uniatur per animam; cuius signum est quod, discedente anima, corpus dissolvitur. Relinquitur igitur quod oportet aliquid formaliter esse quod facit ex illis pluribus unum. Et hoc magis erit anima quam illa plura quae per ipsum uniuntur. Si igitur hoc iterum est habens partes diversas, et non est unum secundum se, oportet adhuc esse aliquid uniens. Cum igitur non sit abire in infinitum, oportet devenire ad aliquid quod sit secundum se unum. Et hoc maxime

est anima. Oportet igitur in uno homine vel animali unam tantum animam esse.

Item. Si id quod est ex parte animae in homine. est ex pluribus congregatum, oportet quod sicut totum congregatum se habet ad totum corpus, ita singula ad singulas partes corporis. Quod etiam a positione Platonis non discordat: ponebat enim animam rationalem in cerebro, nutritivam in hepate, concupiscibilem in corde*. Hoc autem apparui esse falsum, dupliciter. Primo quidem quia aliqua pars animae est quae non potest attribui alicui parti corporis, scilicet intellectus, de qua supra : ostensum est quod non est actus alicuius partis corporis. - Secundo, quia manifestum est quod in eadem parte corporis apparent diversarum partium animae operationes: sicut patet in animalibus quae decisa vivunt, quia eadem pars habet motum et sensum et appetitum quo movetur: et similiter eadem pars plantae decisa nutritur, augetur et germinat; ex quo apparet quod divisae partes animae in una et eadem parte corporis sint. Non igitur sunt diversae animae in nobis, diversis partibus corporis attributae.

Amplius. Diversae vires quae non radican-tur in uno principio, non impediunt se invicem in agendo, nisi forte earum actiones essent contrariae: quod in proposito non contingit. Videmus autem quod diversae actiones animae impediunt se: cum enim una est intensa, altera remittitur. Oportet igitur quod istae actiones, et vires quae sunt earum proxima principia, reducantur in unum principium. Hoc autem principium non potest esse corpus: tum quia aliqua actio est in qua non communicat corpus, scilicet intelligere; tum quia, si principium harum virium et actionum esset corpus inquantum huiusmodi, invenirentur in omnibus corporibus, quod patet esse falsum. Et sic relinquitur quod sit principium earum forma aliqua una, per quam hoc corpus est tale corpus. Quae est anima. Relinquitur igitur quod omnes actiones animae quae sunt in nobis, ab anima una procedunt. Et sic non sunt in nobis plures animae.

Huic autem consonat quod dicitur in Libro de Ecclesiasticis Dogmatibus*: Neque duas animas esse credimus in uno homine, sicut Iacobus et alii Syrorum scribunt, unam animalem, qua animatur corpus, et immixta sit sanguini, et al-leram spiritualem, quae rationem ministret: sed dicimus unam eandemque esse animam in homine quae et corpus sua societate vivificat, et semelipsam sua ratione disponat.

10 significant unum simpliciter A solus; significat unum simpliciter EGXYZa, simpliciter significat (significabit P) unum atiWXPc. n aut speciem A solus; aut species GNYZ5, neque species aEVVXPc, esse neque species D. t; tribu., post animabus aDVVPc. tS autem oni Pc. 3; non] quae non P<f. 38 utj sicut aDVVXPc. g i discedente] decedente Pc. 11 est legimus cum DNYZ: Om A casu et aX. posl quia b. mire animae Pc. est quae om EG. iS actiones] operationes aDWPr. idearum] eorum aGNXPc, aniceps A. 38 esse aure et post falsum A casu. qa anima tauia prius minus clare scriptum erat. ^kju. ava. Auctor i in/ra lineam producit, ut saepius] A solus; ipsa. q< ministrat Y; ministrat. ' 5o eandemque YsX: eademque N, eandem ceteri. 5a disponat] disponit V. Post disponat b addit cum pA quatuor lineas Hic igitur ponere etc.; vide sub pA.

Commentaria Ferrariensis

Quia ad praedictas rationes, quibus probatum est animam esse formam corporis, posset aliquis respondere, secundum opinionem Platonis, quod non est in nobis eadem anima nutritiva, sensitiva et intellectiva; et ideo,

licet sensitiva sit forma corporis, non tamen sequitur intellectivam corporis formam esse: ostendit Sanctus Thomas hanc positionem Platonis impossibilem esse, scilicet pioJ , sensitiva, nutritiva et intellectiva sint in nobis tres animae*. <7. ^

) homine lei*.

,cl,n.

e animae in E.

m, oportet que'

•l ad totum , r.

, corporis. Quul

scorJat: poneta

;bro, nutriiuf

irde *. Hoc au-

ter. Primo q.;

t quae non p-

ilicet intellecta

d non est acta

o, quia manifc-

-poris apparent

■rationes: skw

\ uni, quia ca-

ti et appetitum

ars plantae Je-

:x quo appare

una et cadra

t diversae ani-

oris attributa,

on radicanur

se invicem m

issent contra-

Jgit. Videmus

ae impediunt

ra remittitur

d \ires qut

:ducantur in

icipium noo

i actio est in

:t intelligerc:

uni et actio-

iusmodi. in-

quod patci

d sit prine?

quam hoc

lima. Rtliri-

niae quae

iunt. Et sc

ir in Libro

e duas m?

cui Iacoh>

na/eni. qu

uini. d a-

nislrel: sci

t *in hnmirt*

seinetipsan

XPc. n «

. 15 ££S

itione

ten ***M.*** fu-

que X, cnJc

sequitur in-

clus Thv”>.

scilicet ρώ.. Α

-esuniBue' r.6

SUMMA CONTRA GENTILES, LIB. 11, CAP. L\ 111.

4' >

I. *Et arguit primo sic* *. Hoc dato, sequeretur has praedicationes esse per accidens, *Homo es! animal*, et, *Animal est virum*. Sed huc est falsum: quid homo, secundum quod est homo, est animal; et animal, secundum quod est animal, est vivum. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia quae attribuuntur alicui eidem secundum diversas formas, praedicantur de se invicem per accidens: sicut *album* dicitur *musicum* per accidens, quia Socrati accidit albedo et musica. Secundum autem animam intellectivam dicimur *homines*; secundum sensitivam *animalia*; secundum nutritivam *viventia*. Ergo etc.

2. Si negetur consequentia, quia, licet animae sint diversae, tamen ad invicem ordinem habent, et sic potest esse praedicatio per se: contra arguitur. Quia tunc praedicatio non erit secundum illum modum dicendi *per se* qui accipitur *secundum formam*, sed secundum cum qui accipitur *secundum materiam ct subiectum*. Hoc autem est impossibile. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia ordo nutritivi ad sensitivum, el sensitivi ad intellectivum, est sicut ordo potentiae ad actum. – Probatur etiam falsitas. Quia in isto modo dicendi *per se*, quod est formale praedicatur per se dc subiecto, et subicctum ponitur in definitione praedicati. Quorum neutrum invenitur cum dico, *Homo est animal*: immo est e contrario.

3. Advertendum, ex doctrina Sancti i hornae i *Poster.* , quod primus modus *per se* accipitur secundum habitudinem formae et essentiae: quia xidelicct praedicatum est dc essentia subiecti, ct ideo ponitur in eius definitione. Secundus autem sumitur secundum habitudinem subiecti et materiae: inquantum \idclichel praedicatum non est de essentia subiecti propositionis, sed id dc quo praedicatur est eius materia ct subiectum. Constituitur autem hic modus *per se* ex eo quod forma subiecti est praeainbula formae praedicati; et furina praedicati naturaliter sequitur formam subiecti, sicut *visibilitas* humanitatem naturaliter consequitur. Et ideo in hoc modo subicctum ponitur in definitione praedicati. Propterca bene inquit Sanctus Thomas quod si, propter ordinem formarum, est praedicatio per se cum dicitur, *Homo est animal*, aut, *Animal est vivum*; ibi non erit praedicatio per se primi modi, quae accipitur secundum formam ct essentiam, sed secundi modi, quae accipitur secundum materiam et subiectum : quia videlicet praedicatum tuuc non est de essentia subiecti, quae est eius forma totalis; sed lanium est ibi ordo per sc propter naturalem ordinem formae subiecti el formae praedicati, ex quo secundus modus per se constituitur.

II. Sed occurrit dubium circa hanc rationem. Videtur enim velle Sanctus Thomas quod, cum secundum istum modum *per se*, qui est secundus, oporteat formale praedicari de subiecto per se, oporteret *hominem* praedicari perse *de animali*, quia est formale respectu animalis, cum intellectivum, a quo homo est homo, comparetur ad sensitivum, a quo sumitur *animal*, sicut formale ad materiale. Contra hoc autem videtur esse, quia omne definiens comparatur ad definitum sicut formale ad materiale: ponit enim Philosophus, el Sanctus Thomas, in II *Physicorum* et V *Metaphysieae* *, definientia in genere causae formalis. Et sic non videtur quod, propter ordinem formarum, oporteat *hominem* de *animali* praedicari tanquam formale: sed magis e converso, cum *animal* sit formale respectu *hominis*. Lnde non videtur excludi a secundo modo *per se* haec propositio, *Homo est animal*, quia praedicatum non comparetur ad subiectum sicut formale ad materiale.

III. Ad huius difficultatis solutionem, considerandum quod aliter loquendum est de istis terminis *homo* el *animal* si ponantur in homine plures animae; et aliter si ponatur una tantum anima. Nam si ponantur plures animae, tunc aha erit forma a qua homo dicitur *homo*, et alia a qua dicitur *animal*. Et cum anima sensitiva, a qua sumitur *animal*, comparetur ad intellectivam, a qua sumitur *homo*, sicut potentia ad actum, et sicut imperfectum ad perfectum, cum prior generatione sit (prius enim generatur animal quam homo); ideo *animal* ad *hominem* sicut materiale ad formale comparatur, non sicut formale ad materiale. Et quod dico de *animali* respectu *hominis*, idem

de omni superiori est dicendum, si superius et interius a diversis rei formis sumantur: nam semper forma a qua sumatur superius, comparatur ad formam a qua sumitur inferius, sicut imperfectum ad perfectum, et sicut potentia ad actum.

Si autem ponatur unam el eandem animam in re esse a qua sumitur natura generis el speciei, aliter dc ipsis terminis est dicendum. Dupliciter enim accipi possunt: uno modo, quantum ad ipsam naturam significatam ; alio modo, quantum ad id a quo sumitur ratio talis naturae. Quantum ad ipsam naturam significatam, item dupliciter considerari possunt, ex doctrina Sancti I hornae in 'Tractatu *de Ente et Essentia* ‘: uno modo, secundum quod *animalis* natura consideratur cum praecisione alterius perfectionis; alio modo, secundum quod consideratur sine tali praecisione, sed ut implicite includens perfectiones específicas. – Si itaque consideretur animalis natura ut implicite continens perfectiones específicas, sic *animal* comparatur ad *hominem* sicut genus, et sicut causa formalis: quia sic dicit hominis essentiam, quae est eius forma. Si autem consideretur cum praecisione alterius perfectionis, sic non est genus hominis, sed eius pars: est enim homo compositus ex sensitivo et intellectivo. Non est autem pars formalis, sed materialis: quia intellectivum est actualius ct perfectius sensitivo. – Similiter, si considerentur qu intum ad id a quo sumitur ratio utriusque. sic iterum *animal* non habet rationem formalis sed materialis, in comparatione ad *hominem*: quia sensitivum, a quo sumitur ratio *animalis*, est materiale respectu intellectivi, a quo sumitur ratio *hominis*.

Advertendum tamen quod non omne habens rationem formae alterius comparatur ad ipsum sicut formale ad materiale: sed tantum quando comparatur ad ipsum sicut una pars ad aliam partem. Dicimus enim animam intellectivam esse formam hominis, inquantum dat ei esse specificum et hominis essentiam complet : non tamen homo comparatur ad animam intellectivam sicut materia ad formam, sed sicut lotum ad partem formalem.

Sic ergo dicendum est quod *animal*, et omne superius ut implicite continet específicas perfectiones, comparatur ad suum inferius sicut forma, inquantum significat naturam el essentiam inferioris, quae per formam completur. Et propter hoc a Philosopho ct Sancto Thoma ponuntur partes definitionis, quae scilicet in recto praedicantur de definito, in genere causae formalis – Lt autem excludit alias perfectiones, el quantum ad id a quo sumitur ratio nominis, non comparatur ad inferius ut forma, sed ul pars materialis eius respectu alterius partis.

IV. Inde ad dubium * dicitur quod id quod hic dicitur * Nom. u. a Sancto Thoma, non contradicit iis quae alibi ab ipso et a Philosopho dicuntur. Nam hic loquitur de *animali* ut consideratur quantum ad id a quo sumitur ratio *animalis*. Sic enim, cum in secundo modo per se, dc quo sermonem facit, oporteat ut forma a qua sumitur praedicatum, comparetur ad formam a qua sumitur subicctum, sicut actus ad potentiam ct sicut formale ad materiale; ideo, si *animal* de *homine* praedicaretur in secundo modo *per se*, necesse esset ut id a quo sumitur *animal*, comparetur ad id a quo sumitur *homo*, sicut formale ad materiale. Quod cum falsum sit, ideo ibi non est secundus modus pcrseitatis. Hoc autem non tollit quin, quantum ad naturam significatam ut implicite perfectiones specicrum continet, ad hominem comparetur, non quidem sicut forma ad materiam, sed sicut forma totius ad id quod per talem formam constituitur.

V. Sed ad hanc rationem Sancti Thomae respondendo, Scolus, in Quarto, d. \i, q. m *, dicit duo. Primum est quod, *prima facie, non videtur haberi* ex hac ratione *nisi quod praedicatum acceptum a forma posteriore non praedicatur per se de eo quod sumitur a forma priore. Et sic non habetur nisi quod haec non est per se. Animal est homo*. Quod conceditur. – Secundum est, si etiam dicatur per hanc rationem concludi nec etiam e converso esse propositionem per se dicendo, *Homo est animal*, quod *id quod praecise accipitur a forma posteriore, et quod praecise sumitur a forma priore, sic se habent quod*

· Gap. m.

* Nom. u.

’V^uin..fat.

° (X η ’1497 ‘

unum per se de alto non praedicatur. Si autem unum sumitur a forma posteriore sed non praecise, et aliud a forma priore, potest inter illa esse praedicatio per se. Et ideo *nec penus de differentia, nec differentia de genere per se praedicatur:* quia *unum sumitur a forma priore et alterum a forma posteriore praecise.* Sed bene *penus de specie per se praedicatur: quia, etsi species importet differentiam ultimam tanquam principalem in sua latione, non tamen praecise importat illud, sed cum hoc rationem generis, tanquam de per se conceptu eius*

2. Sed quod neutrum horum tollat vim rationis, facile videri potest ex ipsa rationis forma. Primum quidem constat non esse ad propositum rationis. Quia non deducit ratio Sancti Thomae ad hoc quod ista non sit per se, *Animal est homo:* sed quod haec non est per se» *Homo est animal,* aut ista, *Animal est vivum.* Et arguit quia, si ista propositio, *Homo est animal,* et, *Animal est virum.* est per se propter ordinem formarum subiecti et praedicati, non potest esse in primo modo per se, sed tantum in secundo, in quo attenditur naturalis sequela et ordo formarum. Sed nec in secundo modo potest esse per se. Quia in illo modo praedicatum, quantum ad id a quo sumitur, est formale respectu subiecti. et subiectum ponitur in definitione praedicati. Neutrum autem est cum dicitur, *Homo est animal,* aut, *Animal est vivum* Non enim *homo* praedicatur de *animali,* quod deberet esse si attenderetur ordo formarum, ubi praedicatum debet esse formale: sed *animal* de *homine,* quod est materiale respectu hominis. Nec etiam *homo* ponitur in definitione *animalis,* sed e converso. Non ergo ratione ordinis formarum praedictae propositiones dicuntur per se. Et sic patet primum dictum Scoti procedere ex malo intellectu rationis Sancti Thomae

Secundum etiam nullius est momenti. Nam secundo modo pervehat is praedicatur id quod est formale, quantum ad id a quo ipsum praedicatum, ut sic, dicitur formaliter tale. Et sic oportet ut ictus et forma a qua formaliter praedicatum dicitur tale, sit posterior forma a qua formaliter subiectum est tale: sicut in hac propositione perse. *Superficiatum est coloratum,* color, a quo formaliter dicitur aliquid coloratum, est forma posterior superficie, a qua corpus dicitur superficiatum; et in hac. *Ignis est calidus,* caliditas, a qua sumitur calidum, est posterior forma a qua sumitur ignis, Et sic necesse est quod forma subiecti et praedicati se habeant sicut quod antecedit et quod sequitur, ut patet Prima, q. lxxvi, a. 3, si ibi est propositio per se propter ordinem formarum. Importare ergo formam posteriorem praecise aut non praecise, nihil facit ad propositum; cum oporteat semper praedicatum in modo *per se* qui est propter ordinem formarum, dicere formam posteriorem et actualiorem forma a qua subiectum dicitur formaliter talc, licet subiectum cum illa forma aliam formam priorem includat. Quod cum non sit in hac propositione, *Homo est animal,* cum sensitivum, a quo sumitur *animal,* non sit formalius et actualius, sed materialius et potentialius intellectivo, a quo sumitur formaliter *homo;* sequitur necessario quod in illa propositione non est modus perseitatis qui accidit propter ordinem formarum. – Et sic nulla ex parte responsio Scoti infringit rationem Sancti Thomae.

VI. *Secundo* *. Sequitur quod homo non erit unum ens, sed plura. Quia unum ens dicitur ab una forma. Sicut enim a forma unaquaeque res habet esse, ita et unitatem : cum *unum* consequatur ad *ens.*

Si dicatur quod ad unitatem hominis sufficit ordo formarum: hoc non valet. Quia esse unum secundum ordinem non est esse unum simpliciter: cum unitas ordinis sit minima unitatum.

VII. Ad hanc rationem Scotus, ubi supra *, dupliciter respondet. Primo, negat *unum esse unam tantum formam requirere.* Sicut enim *ens dividitur in simplex et compositum, ita et esse. Et ideo, sicut totum ens ex multis formis includit illas entitates partiales, ita esse totius compositi, quod est unum, includit multa esse partialia multarum partium vel formarum.* Et sic non oportet unum esse compositi esse ab una tantum forma.

Secundo respondet: Si *fiat,* inquit, *vis in verbo, concedo quod formale esse totius compositi est principaliter per unam formam, quae est ultima, adveniens omnibus praecedentibus. Et hoc modo totum compositum dividitur in duas partes essentielles: scilicet in actum proprium, qui est ultima forma, qua est illud quod est; et propriam potentiam illius actus, quae includit materiam primam cum omnibus formis praecedentibus.*

2. Sed pruna harum responsionum procedit ex malo intellectu talionis Sancti Thomae. Dicitur enim primo quod, cum dicit Sanctus Thomas unum esse ab una forma procedere, non loquitur principaliter de esse actualis existentiae, ut videtur Scotus intelligere, sed de esse quod essentiam rei dicit, licet secundo loquatur de esse actualis existentiae: una enim essentia est ab una forma.

Dicitur Secundo, quod essentia una, quantumcumque composita, non potest esse nisi ab una forma. Quia quaelibet forma substantialis adveniens materiae unum esse essentiale constituit, cum enim *im* consequatur *ens,* forma quae constituit *en*, facit etiam unum *en*. Ergo, ubi ponantur plures formae, oportet ex illis constitui plures essentias, quarum unaquaeque est una per se. Et sic patet quod una essentia est tantum ab una forma.

Nec valet dicere quod in uno composito sunt plures essentiae partiales, per particulares formas constitutae, sed est una essentia composita totalis, quae ex pluribus formis et essentiis partialibus resultat.

Primo, quia e.v. *duabus substantiis in actu non potest fieri unum* dei se: ut dicitur in II *Metaph.*, text. 49 *. Et constat quod loquitur Philosophus de substantiis partialibus: quia, ut patet ex verbis Commentatoris ibidem, *sequebatur unum esse ex duabus substantiis in actu, si universale esset pars substantiae individui demonstrati praeter substantiam ei propriam.* Contra quod arguit Philosophus, quia ex duabus substantiis in actu non potest fieri unum: ubi patet quod loquitur de substantiis partialibus.

Secundo quia: ponatur quod in homine, praeter animam intellectivam, sit forma corporeitatis constituens essentiam *corporis,* aut anima sensitiva constituens essentiam *animalis:* quaeritur utrum anima intellectiva, adveniens illi essentiae, constituat essentiam corporis vel animalis; an tantum constituat intellectivum aut rationale? Primum non potest esse. Immo quia eadem numero essentia partialis a pluribus formis substantialibus fieri non potest: cum diversae formae diversas essentias constituent. Tum quia quod est, non fit de novo: ante autem adventum animae intellectivae erat essentia corporis aut animalis. – Non potest etiam dici secundum. Quia tunc *corpus* aut *animal* non esset genus hominis, sed eius pars: constaret enim homo ex *animali* et *rationali* tanquam ex duabus partibus a se invicem distinctis. Er per consequens non possent de ipso essentialiter et in recto praedicari: pars enim non praedicatur essentialiter de suo toto.

4. Secunda etiam responsio contra omnem philosophiam est, dum dicit propriam potentiam ex qua cum ultimo actu fit unum per se, esse quid compositum ex materia et formis praecedentibus.

Primo, quia Philosophus, in loco praeallegato *, quare ex duabus substantiis pluribus in actu non fit unum rationem assignans, inquit: *quia actus separat.* Ubi dicit Commentator: *Et causa in hoc est. quia actus Jacit additum esse divisum et duo: et ideo impossibile est ut unum sit e.v. duobus in actu.* Ergo propria materia ex qua cum actu constituitur unum simpliciter, non potest esse aliquid secundum se existens in actu.

Secundo. Eadem ratione posset dici quod ex subiecto et accidente fit unum simpliciter in actu, puta ex diaphano et lumine. Quia diaphanum, licet sit aliquid in actu, est tamen propria potentia respectu luminis.

Tertio. Supponitur quod illae plures formae non sinful introducantur in materia, sed quod prius introducatur forma corporeitatis, a qua sumitur *corpus,* quod est genus: nullum enim agens simul in eadem materia plures formas inducit. Tunc sic. In illo priori, quaeritur utrum forma corporis det aliquod esse specificum; aut non Non potest

• Cl, n. viif.

• Fol. 49 v.- Cf. n. v.

*Cl.V.

*s. TV. n. 1H1. vi MU

*I. t.; >

verb<-.*tutu*·
mapalitfr μ,
ommbio pr^
m dividitur >
iprium, pi ct
opriim pw#.
primam an

redit ci t. j
cnim pnr.
ab una fontu
: actudi? «j
de cme qa.j
le esve actual
irma.
mtumcunqi*
l- Quit quae-
mum e“ct>
ur ens, fonra
trgpjubipk
ui plora «-
Et sic pr/.

o sum plwo
nstitutee, id
iribus iüTTLu

/ non poun
cxî.49-. & *11
mtiis jurt>
i ibidem, &
iclu, n m>
'rj(! price
Philosophe-
fieri urns-!
is.
praeter
utiliuew o-
is cticcatna
dvenien* ifc
imnuh); «
Vinnnr «
i parndbi
a: cum i-
oquuqi.c
limit i^ir
Non jxx#
jnir.j: 6, 5
mim
rtibus a k
ent de ips
non pne-

ilosophi-n
um ultri
ex

to*, quer
unum n- *
dicit G
it aJJiMi
f UXiIK .:.
t cum 5/J
aliqui: s:

x subieat
i diaphao.
t xtu, er

non siffid
itroductw-
est raws:
res forma
um forow
Non ptfff

dici secundum: quia utiarn secundum ipsum Scutum, in
II *Sent*, d. xii, q. ti *» *quicquid determinat sibi genus for-*
mae, determinat sibi aliquam specient in genere illo; ct
sic non potest aliquid esse m genere corporis quin sit in
aliqua cius specie. – Si primum, contra. Aut illa species
est *animatum* : aut *inanimatum*. Non secundum : quia tunc
post adventum animae intellectivae, esset verum dicere
quod *homo est corpus inanimatum*, si admittatur *corpus*
dc homine praedicari, cum sit eius genus. Hoc autem con-
stat esse falsum: cum homo sit coipus animatum. – Si illa
species est animata sive vivens, aut erit *sensibile*: aut *in-*
sensibile. Si insensibile, tunc verum esset aliquando dicere,
Homo est insensibilis. Si sensibile sive animal, aut erit
rationale, aut *irrationale*.: non enim, ut dictum est, in-
venitur genus sine specie. Si irrationale, ergo homo erit
animal irrationale. Si rationale, ergo ab eadem forma ali-
quid est corpus vivens, animal, et rationale sive homo.
El per consequens non oportebit in homine ponere aliam
formam distinctam a forma corporeitatis.

\ III. *Tertio principaliter r.* Anima intellectiva ct sensi-
tiva adveniet accidentalitcr. Ergo neque *homo* neque *animal*
simpliciter significabit unum, neque aliquod genus neque
species ‘ in praedicamento *substantiae*, sed secundum ac-
cidens tantum. – Probatur prima consequentia. Quod ad-
venit alicui post esse completum, advenit ei accidentalitcr.
Facta autem illa suppositione, advenit dictae animae post
esse completum: cum animi vegetativn, post quam adve-
niet sensitiva ct intellectiva, sit forma substantialis; forma
autem substantialis faciat ens completum in genere sub-
stantiae, eo quod faciat ens actu ct hoc aliquid. Ergo etc.

3. Ad hanc rationem, sequendo principia Scoti, ubi
supra ·, responderi potest quod, si per *esse completum* in-
telligatur *omne esse substantiale*, non oportet omnem for-
mam advenientem rei post esse completum esse acciden-
talem: potest enim una forma substantialis advenire alteri
formae, et tamen dare esse substantiale. Si autem per *esse*
completum intelligatur *ultimum esse substantiale rei*, tunc
falsum est omnem formam substantialem dare essu com-
pletum. Sic enim sola ultima forma substantialis dat esse
completum aliae autem praecedentes dant esse substan-
tialia partialia, el includuntur in proprio potential! com-
positi quod per ultimam formam constituitur.

Sed quod haec responsio nulla sit, facile ostendi potest.
Per esse enim *completum* intelligit Sanctus Thomas *essen-*
tiam rei, secundum quam aliquid est id quod est, ad quam
sequitur esse substantiale. Et sensus maioris propositionis
est: *Omne quod advenit alicui post essentiam eius com-*
pletam, et consequenter etiam post esse substantiale eius
quo in rerum natura subsistit, advenit ei accidentalitcr.
Patet autem ipsam propositionem esse veram, ex proba-
tione quam adducit Sanctus Thomas. Oihnc enim quod
est extra essentiam rci, est illi accidentale. Sed omne ad-
veniens post essentiam completam est extra rei essentiam:
non enim adveniret post essentiam, si esset dc numero
eorum quae ingrediuntur essentiam. – Probatur maior. Quia
omne quod est substantiale, ingreditur rei essentiam: alio-
quin non esset rei substantiale; essentia enim complectitur
omnia principia substantialia rui.

Similiter ad hunc sensum vera est alia propositio, sci-
licet quod *omnis forma substantialis facit ens completum*
m genere substantiae. Rationem adducit Sanctus Thomas:
quia facit ens actu et hoc aliquid. Omne enim quod per
se existit in natura ct est *hoc aliquid*, sive *singulare de-*
monstratum, habet essentiam substantialem completam:
quia subsistere tanquam hoc aliquid convenit tantum ha-
bentibus essentiam completam; non enim dicimus Sortem
existere in natura nisi postquam habet essentiam comple-
tam. Sed omnis forma substantialis facit aliquid actu per
se existens et hoc aliquid, secundum conditionem sui ipsius.
Forma enim substantialis ex unione sui ad materiam facit
aliquod compositum per ipsam constitutum existere abso-
lute in natura: per hoc enim quod forma equi est unita
materiae, verum est absolute et absque alia additione di-
cere quoniam *equus est*; et per hoc quod anima intelle-
ctiva materiam informat, *homo est in natura*. Ergo etc.

Et sic manifestum est datam responsionem non infrin-
gere rationem Sancti Thomae. Patet enim e.x dictis omne
quod advenit alicui ut forma realiter informans post ussu
substantiale, accidentalitcr advenire: cum omne tale opor-
teat esse extra essentiam rci, eo quod tantum habens es-
sentiam substantialiter primo existât.

Patet etiam omnem formam substantialem dare esse
completum ct ultimum rci, secundum conditionem ipsius
formae. Forma enim corporis facit essentiam corpoream
ut esse corporeum, quod est ultimum esse substantiale
essentiae corporeae, ut sic; el forma animalis facit essen-
tiam et esse animalis, ut sic. Omne enim aliud esse post
illud adveniens, non est corporis aut animalis ut sic prae-
cise, sed *hominis* aut *equi*, aut alicuius alterius per cuius
formam constituitur tale esse.

3. Confirmatur haec ratio Sancti Thomae per rationem
Commentatoris I *Phrs.*, commento 63. Cum enim po-
neret \vicenna formam corporeitatis ante adventum alia-
rum formarum materiam informare, arguit contra ipsum
Commentator, quia tunc omnes subséquentes formae es-
sent accidentia. Si enim ratio eius contra Avicennain tenet,
et hanc rationem Sancti Thomae efficacem e-se dicamus
oportet.

4. Sud occurrit dubium circa ultimum consequens quod
deducit Sanctus Thomas, quantum ad eam partem qua
inquit quoniam *neque aliquod genus neque species in* *-ur.u«t «tnr.
praedicamento substantiae significabit unum impliciter.
Hoc enim non videtur sequi de genere quod per unam
formam constituitur, sicut hoc genus quod dico *corpus*,
quod per formam dumtaxat corporeitatis constituitur. Cum
enim plures formas non dicat, non sequitur quod sit unum
per accidens: licet de *homine* et *animali* hoc sequatur,
m quibus, secundum Platonem, ponuntur plures animae
distinctae.

Responderi potest quod non loquitur Sanctus Thomas
universaliter de genere substantiae, sed lanium de *sub-*
stantia animata, de qua in hoc capitulo est sermo, aut
etiam de *substantia corporea*. Sequitur enim quod nullum
genus aut species substantiae viventis aut corporeae sit
unum simpliciter: quia omne tale genus aut species ha-
bebit formam additam formae corporeitatis aut animae ve-
getativac. Qua ratione enim in homine ponitur anima in-
tellectisa distincta a sensitiva et vegetativa, eadem ratione
in omnibus aliis viventibus erit forma distincta a forma
generis, quae est anima vegetativa; et in omni substantia
corporea erit forma distincta a forma corporeitatis.

IX. (*Juarto*. Si, secundum opinionem Platonis, homo
est *anima utens corpore*, aut intelligitur de anima intel-
lectiva tantum, aut de animabus iribus aut duabus. Si se-
cundum, tunc homo non erit unum simpliciter: quia erit
tres aut duae animae. Si primum, ita scilicet quod anima
sensitiva sit forma corporis, et anima intellectiva utens
corpore consiticato, sequitur quod homo non sit animal,
sed *utatur animal*: et quod non sentiat, sed *utatur re*
sentiente. Haec sunt inconvenientia. Ergo etc.

X. *Quinto*. Oportebit, si uniantur plures animae ad fa-
ciendum aliquid unum, quod sit aliquid eas uniens: cum
non se habeant plures animae in homine sicut materia et
forma, sed omnes ponantur ut actus quidam et principia
actionum. Hoc autem non potest esse corpus: cum magis
corpus uniatur per animam. Ergo erit aliquid formalius
eis. Et hoc erit magis anima quam illa plura quae per
ipsum uniuntur. Et sic deinceps arguetur quousque ad
aliquid quod sit secundum sc unum deveniatur.

Adverte quod ideo oporteret uniens illas animas magis
esse animam, quia uniens formaliter est perfectius, for-
malius ut virtuosius rebus unitis. Nihil autem est formalius
anima inter formas materiales: cum anima sit perfectissima
omnium formarum. Et ideo non possent uniri plures animae
per aliquid nisi illud magis haberet rationem animae, ut-
pote magis existens *actus corporis organici* ‘ etc.

2. Ad hanc rationem forte, secundum principia Scoti, uu
loco praeallegato', respondebitur quod non oportet po-
nere aliquid uniens dictas animas: quia, licet non sc
habeant sicut materia et forma, su habent tamen sicut

· ct. tñin». ap.

uu

· cr. Qum.

proprius actus ut propria potentia, aut constitutivum propriae potentiae.

Sed contra hanc responsionem sunt argumenta superius* contra alias Scoti responsiones adducta, quibus ostensum est non posse compositum ex materia et forma substantiali esse propriam potentiam alterius formae substantialis.

XI. *Sexto*. Si quod se tenet ex parte animae in homine, sit ex pluribus congregatum, utpote plures animas includens, oportet ut singula ad singulas partus corporis se habeant sicut totum ad totum: unde Plato dicebat rationalem esse in cerebro, nutritivam in hepate, concupiscibilem in corde. Sed hoc est falsum. Item quia intellectus alicui parti corporis attribui non potest: cum non sit actus alicuius corporis, ut superius est ostensum. — Tum quia in eadem parte corporis apparent diversarum partium operationes: ut patet in partibus animalium quae decisa vivunt, in quibus est motus», sensus et appetitus; et partibus decisis plantarum, quae nutriuntur, augentur et germinant. Ergo etc.

2. Circa probationes istas falsitatis consequentis dubitatur: non enim videntur probare intentum. Prima quidem procedit de *potentia intellectiva*: nos autem loquimur de *anima intellectiva*. Licet enim verum sit potentiam intellectivam non esse actum alicuius corporis, constat tamen ipsam animam intellectivam esse actum corporis.

Secunda autem ostendit plures potentias *eiusdem animae*, puta potentiam motivam, sensitivam et appetitivam, quae sunt virtutes animae sensitivae, in eadem parte animalis inveniri; et nutritivam, augmentativam atque generativam, quae sunt virtutes animae vegetativae, in eadem parte plantae. Probandum autem erat ipsas diversas animas in eadem parte corporis inveniri.

3. Ad primum horum dicitur quod ratio illa non procedit solum de potentia intellectiva, sed etiam de ipsa anima. Anima enim intellectiva, ut sic, non est actus cor-

poris, sed tantum inquantum virtute continet sensitivam et vegetativam: eo quod non uniatur materiae nisi propter vires sensitivas, quibus ad intelligendum indiget. Et ideo, si ponatur a sensitiva et vegetativa distincta in homine, utpote habens tantum quod intellectivae est, nullius corporis est actus. Et idcirco non poterit sibi assignari aliqua pars corporis pro materia.

Ad secundum potest responderi quod ratio procedit supposito quod, sicut propter diversitatem operationum ponuntur istae animae distinctae, ita oporteat esse distinctas animas motivum, sensitivum et appetitivum, quae diversarum operationum principia sunt; et eadem ratione nutritivum, augmentativum et generativum. Et ideo, si diversis animabus sunt diversae partes corporis attribuendae, non poterunt etiam praedictae in eadem parte corporis inveniri. Quod cum falsum sit, falsum etiam erit in homine plures animas inveniri.

XII *Septimo*, arguitur a signo. Diversae operationes animae se impediunt: quia, dum una est intensa, altera remittitur. Ergo et operationes, et vires quae sunt harum operationum principia, oportet in unum principium reducere. Hoc autem principium non potest esse corpus: tum quia actui intelligendi non communicat corpus (scilicet productiva et instrumentaliter, licet communicat obiective); tum quia invenirentur omnes istae operationes in omnibus corporibus. Ergo erit anima. Ergo non sunt plures animae in uno homine. Probatur prima consequentia. Quia diversae vires quae non radcantur in eodem principio, non impediunt se invicem in agendo: nisi forte earum actiones essent contrariae.

Consequens conclusio per id quod dicitur in Libro *de Ecclesiasticis Dogmatibus*, ubi manifeste ponitur in homine plures animas non esse.

Rationes quae sunt contra hanc conclusionem, et earum solutiones, vide apud Capreolum, in II *Sent.*, d. xv, q. i.

CAPITULUM QUINQUAGESIMUM NONUM

A 46 v b 14.

QUOD INTELLECTUS POSSIBILIS HOMINIS NON EST SUBSTANTIA SEPARATA

*Cf. mfr. I I. au/rm, 41\$ a f\$.

• 111 *de AnimJ.* cap. iv; Th. '7 '44.

• lb.d.

• lbid.

erixt autem et alii alia adinventione utentes non sustinendo quod substantia, y Tv-V intellectualis non possit uniri corpori iff. ut forma. Dicunt enim quod intellectus, etiam quem Aristoteles *possibilem* vocat *, est quaedam substantia separata non coniuncta nobis ut forma.

Et hoc confirmare nituntur, primo, ex verbis Aristotelis, qui dicit, de hoc intellectu loquens *, quod est *separatus*, et *immixtus corpori*, et *simplex* et *impassibilis*: quae non possent dici si eo si esset forma corporis.

Item, per demonstrationem eiusdem qua probat quod, quia intellectus possibilis recipit omnes species rerum sensibilium ut in potentia ad ea existens, oportet quod omnibus careat. Sicut pupilla, quae recipit omnes species colorum, caret omni colore: si enim haberet de se aliquem colorem, ille color prohiberet videri alios colores; quinimmo nihil videretur nisi sub illo colore. Et

simile contingeret de intellectu possibili, si haberet si aliquam formam seu naturam de rebus sensibilibus. Hoc autem oporteret esse, si esset mixtus alicui corpori. Et similiter si esset forma alicuius corporis: quia, cum ex forma et materia fiat unum, oportet quod forma participet aliquid de natura eius cuius est forma. Impossibile est igitur intellectum possibilem esse mixtum corpori, aut esse actum seu formam alicuius corporis.

Adhuc. Si esset forma alicuius corporis materialis, esset eiusdem generis receptio huius intellectus, et receptio materiae primae. Id enim quod est alicuius corporis forma, non recipit aliquid absque sua materia. Materia autem prima recipit formas individuales: immo per hoc individuatur quod sunt in materia. Intellectus igitur possibilis reciperet formas ut sunt individuales. Et sic non cognosceret universalia. Quod patet esse falsum.

16 ca| eas ZPc.
5 forma et materia G; materia et forma.

Praeterea. Materia prima non est cognoscitiva formarum quas recipit. Si ergo eadem esset receptio intellectus possibilis et materiae primae, nec intellectus possibilis cognosceret formas receptas. Quod est falsum.

Amplius. impossibile est in corpore esse virtutem infinitam: ut probatur ab Aristotele in VIII *Physicorum* ¶. Intellectus autem possibilis est quodammodo virtutis infinitae: indicamus enim per ipsum res infinitas secundum numerum, in quantum per ipsum cognoscimus universalia, sub quibus comprehenduntur particularia infinita in potentia. Non est igitur intellectus possibilis virtus in corpore.

I·o' u»? Ex his autem motus est Averroës *, et quidam
U1 ipbC dicit, ad ponendum intellectum
IjUf"· possibilem, quo intelligit anima, esse separatum
secundum esse a corpore, el non esse formam
I' corporis.

Sed quia hic intellectus nihil ad nos pertineret, nec per ipsum intelligeremus, nisi nobiscum aliquo modo coniungeretur; determinat etiam modum quo continuatur nobiscum, dicens quod species intellecta in actu est forma intellectus possibilis, sicut visibile in actu est forma potentiae visivae. Unde ex intellectu possibili et forma intellecta in actu fit unum. Cuicumque igitur coniungitur forma intellecta praedicta, coniungitur intellectus possibilis. Coniungitur autem nobis mediante phantasmate, quod est subiectum quoddam illius formae intellectae. Per hunc igitur modum etiam intellectus possibilis nobiscum continuatur.

Quod autem haec frixola sint et impossibilia, facile est videre. Habens enim intellectum est intelligens. Intelligitur autem id cuius species intelligibilis intellectui unitur. Per hoc igitur quod species intelligibilis intellectui unita est in homine per aliquem modum, non habebit homo quod sit intelligens, sed solum quod intelligatur ab intellectu separato.

Praeterea. Sic species intellecta in actu est forma intellectus possibilis, sicut species visibilis in actu est forma potentiae visivae, sive ipsius oculi. Species autem intellecta comparatur ad phantasma sicut species visibilis in actu ad coloratum quod est extra animam: et hac simili-

¶ tudine ipse utitur, et etiam Aristoteles'. Similis
igitur continuatio est intellectus possibilis per
formam intelligibilem ad phantasma quod in no-
bis est, et potentiae visivae ad colorem qui est
in lapide. Haec autem continuatio non facit la-
pidem videre, sed solum videri. Ergo et prae-
dicta continuatio intellectus possibilis nobiscum
non facit nos intelligere, sed intelligi solum. Pla-
num autem est quod proprie et vere dicitur
quod homo intelligit: non enim intellectus na-
turam investigaremus nisi per hoc quod nos in-

telligimus. Non igitur sufficiens est praedictus continuationis modus.

Adhuc. Omne cognoscens per virtutem cognoscitivam coniungitur obiecto, et non e converso: sicut et operans omne per virtutem operativam coniungitur operato. Homo autem est intelligens per intellectum sicut per virtutem cognoscitivam. Non igitur coniungitur per formam intelligibilem intellectui, sed magis per intellectum intelligibili.

Amplius. Id quo aliquid operatur, oportet esse formam eius: nihil enim agit nisi secundum quod est actu; actu autem non est aliquid nisi per id quod est forma eius; unde et Aristoteles probat animam esse formam, per hoc quod animal per animam vivit et sentit' Homo autem intelligit, cl non nisi per intellectum: unde et Aristoteles, inquirens de principio quo intelligimus, tradit nobis naturam intellectus possibilis ♦ Oportet igitur intellectum possibilem formaliter uniri nobis, et non solum per suum obiectum.

Praeterea. *Intellectus in actu et intelligibile in actu sunt unum**: sicut *sensus in actu et sensibile in actu**. Non autem intellectus in potentia et intelligibile in potentia: sicut nec sensus in potentia et sensibile in potentia. Species igitur rei secundum quod est in phantasmatibus, non est intelligibilis actu: non enim sic est unum cum intellectu in actu sed secundum quod est a phantasmatibus abstracta; sicut nec species coloris est sensata in actu secundum quod est in lapide sed solum secundum quod est in pupilla. Si autem solum continuatur nobiscum species intelligibilis secundum quod est in phantasmatibus secundum positionem praedictam. Non igitur continuatur nobiscum secundum quod est unum cum intellectu possibili ut forma eius. Igitur non potest esse medium quo continuetur intellectus possibilis nobiscum: quia secundum quod continuatur cum intellectu possibili, non continuatur nobiscum, nec e converso.

Patet autem eum qui hanc positionem induxit
aequiuocatione deceptum fuisse. Colores enim
extra animam existentes. praesente lumine, sunt
visibiles actu ut potentes movere visum: non
autem ut actu sensata, secundum quod sunt
unum cum sensu in actu. Et similiter phanta-
smata per lumen intellectus agentis fiunt actu
intelligibilia. ut possint movere intellectum pos-
sibilem: non autem ut sint intellecta actu, se-
cundum quod sunt unum cum intellectu pos-
sibili facto in actu.

Item. **Ibi** invenitur altior operatio viventis
ibi invenitur altior species vitae, correspondens
illi actioni. In plantis enim invenitur sola actio
ad nutritionem pertinens. In animalibus autem
invenitur altior actio, scilicet sentire et moveri
secundum locum; unde et animal vivit altior

6 in corpore *post c*»sc «DPC. 8 nutem) igitur Pc. 2? tonna potentiae) potentia formae IM. ab intellecta foM praedictu aDW
3t igitur modum ctinm YZA; etiam modum etiam aDX, modum etiam EG. etiam modum NWPC. 36 igitur) nutem Pv. 3; uniti»
at Ncd. 41 Sic) Sicut NYZ, om E, Si P. 4? sive om aYPC. 44 intellecta comparatur) Intellectualia aie se habet Pc. 4? ph-i
tisma X; phantasmata. 19 phantasma! phantasmata αθ. 34 facit) faciet l>. 56 intellectu» posf naturam Pd.
8 coniungitur *hic A solus: post q* intelligibili. 9 intelligibili) intelligibilem B, Intelligibilis P: cf. i.-ir *praece.* 36 Igitur GNXZ; o
igitur E, quare *b*, cui *ceteri*. 4\$ secundum quod) sed quod 3. sed cum D. 46 tentu DNWZb; visu Pc. intellectu *ceteri*. 4\$ p<
tint) postum BCG. 51 facto *A solus; facta omnes. non sine occasione ex scriptura A*

specie vitae. Sed adhuc in homine invenitur al-
tior operatio ad vitam pertinens quam in ani-
mali. scilicet intelligere. Ergo homo habebit al-
tiorem speciem vitae. Sed vita est per animam.
Habebit igitur homo ahiorem animam, qua vivit,
quam sit anima sensibilis. Nulla autem est altior
quam intellectus. Est igitur intellectus anima ho-
minis. Et per consequens forma ipsius*.

Adhuc. Quod consequitur ad operationem ali-
cuius rei, non largitur alicui speciem: quia ope-
ratio est actus secundus; forma autem per quam
aliquid habet speciem, est actus primus. Inio
autem intellectus possibilis ad hominem, secun-
dum positionem praedictam, consequitur homi-
nis operationem: iit enim mediante phantasia, o

quae, secundum Philosophum*, est *motita Ja-*
cius a sensu secundum actum. Ex tali igitur unione
non consequitur homo speciem. Non igitur differt
homo specie a brutis animalibus per hoc quod
est intellectum habens.

Amplius. Si homo speciem sortitur per hoc
quod est rationalis et intellectum habens, qui-
cumque est in specie humana, est rationalis et
intellectum habens. Sed puer, etiam antequam
e\ utero egrediatur, est in specie humana: in quo
tamen nondum sunt phantasmata, quae sint in-
telligibilia actu. Non igitur est homo intellectum
habens per hoc quod intellectus continuatur ho-
mini mediante specie intelligibili cuius subtectum
est phantasma.

b 11 eint DGNW XV; -Mint. 13 igitur hic A so/io. pott c*i.

Commentaria Ferrariensis

Postquam Sanctus Thomas contra positiones Platonis
disputavit, incipit contra errorem Averrois disserere .
Circa quod tria facit: primo, ponit fundamenta positionis;
secundo, ipsam positionem declarat *; terno, contra ipsam
arguit

L Quantum ad primum, inquit quod fuerunt et alii alia
adinventionem utentes in sustinendo quod substantia intel-
lectualis nun possit corpori uniri ut forma: qui scilicet
dicunt quod *intellectus possibilis est quaedam substantia
separata non coniuncta nobis ut forma*. Haec opinio est
Averrois, Hl *de Anima*, comment 5, et multis aliis m locis;
vamque etiam antiquis ipse philosophis adsetibit.

Hanc autem positionem et fictionem suam ct cx qui-
busdam Aristotelis verbis, ct cx quibusdam frivolis ratio-
nibus nititur confirmare.

Primo. Quia Aristoteles, de hoc intellectu loquens, dicit
quod est *separatus*, ct *immixtus corpori*, ct *simplex*, ct *im-*
passibilis.

Secundo. Quia, si esset mixtus alicui corpori, et simi-
liter si esset forma alicuius corporis, haberet de sc ali-
quam formam seu naturam de rebus sensibilibus: quia,
cum ex materia et forma fiat unum, oportet quod forma
participet aliquid de natura eius cuius est forma. Hoc autem
si esset, non posset alias naturas sensibiles intelligere: ut
cx demonstratione Aristotelis patet.

Tertio. Quia tunc intellectus receptio, ct receptio ma-
teriae primae, essent eiusdem generis. Et sic reciperet for-
mas ut individuatas» – Patet consequentia. Quia forma
corporis non recipit aliquid absque sua materia.

Quarto. Quia sequeretur quod non cognosceret formas
receptas: sicut nec materia prima.

Quinto. Quia intellectus possibilis est quodammodo vir-
tutis infinitae: cum per ipsum indicemus infinita secundum
numerus contenta sub universalibus. Impossibile est autem
esse in corpore virtutem infinitam.

II. Quantum ad secundum *, quia hic intellectus nihil
ad nos pertineret, nec per ipsum intelligeremus, nisi no-
biscum aliquo modo conjungeretur; ostendit Sanctus Tho-
mas modum quo Averroës posuit ipsum intellectum nobis
coniungi, ut per ipsum dicamur intelligere. Inquit enim
quod, cum species intellecta in actu, ex qua ct intellectu
possibili fit unum, uniatur nobis per phantasma, eo quod
phantasma sit subiectum quoddam illius formae, et ipsum
intellectum possibilem oportet nobis, mediante phantas-
mate, uniri.

Adverte, cum inquit Commentator phantasma esse sub-
iectum formae intellectae, quod non accipit *subiectum* pro
subiecto inhaesionis: cum enim inhaereat ut forma ipsi
intellectui possibili, non potest esse subjective per modum
inhaerendae in phantasmate; et etiam quia, quandiu est
in phantasmate, est tantum intellecta in potentia, non in-

tellecta in actu. Scd nomine *subtecti* intelligi *fundamentum
et originem*. l>i enim phantasma fundamentum formae in-
tellectae unde habet ut naturae intellectae proportionctur.
Ex hoc enim haec species, puta equi» est naturae equi
proportiionau, quia repraesentat universaliter naturam equi,
quam cius phantasma in nubis existens particulariter re-

III Circa istam positionem Averrois, considerandum
quod quid im lumoius Averroistae, videntes difficultates
maximas quae in hac defensanda positione occurrebant,
dixerunt non esse mentem Averrois ut intellectus uniatur
nobis tantum per phantasmata ad intelligendum, ut sibi
falso imponit Sanctus Thomas: scd quod uniatur nobis se-
cundum esse, licet m omnibus hominibus unus numero sit.

Hoc autem esse de mente cius, ostendunt ex multis:
sed maxime ex verbis cius X *Ethicorum* *, ubi ait quod
existentia cuiuscumque hominis, inquantum homo, est per
hanc substantiam quae est intellectus nominatus, cum sit
melius et honorabilius quod est in eo.

Item, ex 111 *de Anima*, commento 20 *, ubi ait quod *in-*
telleetus potentiahs prima continuatione continuatur nobis
per naturam.

Item, ex \ II *Metaph.*, commento 12·, ubi ait *hominem*
componi ex animalitate et rationalitate.

2. Sed quod hoc non sit ad mentem Averrois, ad prae-
sens sufficiat ostendere, primo, ex verbis eius III *de Anima*,
commento 5. Cum enim apud ipsum unus numero sit in-
tellectus omnium hominum, sequitur, si unitur homini
secundum esse, quod sit unum esse omnium hominum.
Et sic habebit efficaciam ratio quam contra sc facit III *de
Anima*, comment. 5 -, scilicet quod *tu esses per esse mei,*
et ego per esse tui. Sed ipsam reputat Avenues ineffi-
cacum: unde nec eam dignatur solvere. Ergo oportet di-
cere, ut hoc evitetur inconveniens, quod intellectus non
unitur homini ut forma dans esse.

Secundo, in eodem Tertio, commento 36 sic ait: *In-*
telleetus materialis non copulatur nobiscum per se et primo,
sed non copulatur nobiscum nisi per suam copulationem
cum formis imaginabilibus. Ergo, secundum ipsum, non
unitur nobis secundum esse: sic enim non copularetur
nobiscum solum per copulationem sui cum formis ima-
ginabilibus.

Tertio, I *Metaph.*, commento 33 *, inquit quod *imposti-*
bile est formas remanere et deficere res quarum sunt for-
mae. quoniam tunc non esset generatio neque corruptio.
Scd, deficiente individuo, adhuc remanet intellcuu*. Ergo,
secundum ipsum, intellectus non est forma dans essu in-
dividuo.

Posset ex aliis locis hoc ipsum confirmari: sed quo-
niam est quaestio haec ab aliis discussa, ct viri summae
auctoritatis, ut Albertus, Sanctus Thomas. Scotus, atque

• Gap l. III.

• CL. Commet i.
cap. l vii, iniL.
cura annoi* in
nurg.
• C». n. u.
• <J. n. iv.

Ci. init. Com*
ment.

10h.

•AW..i.

* Fd. 164«.

•Fol.

* Fd m».

Ct osa

• FoL «>.

• FoL u

est *moins fa-* .
li igitur unione
in igitur differt
per hoc quod

rtitur per hoc
habens, qui-
t rationalis et
am antequam
imana: in quo
quae sint in-
to intellectum
»ntinuatur ho-
ius subiectum

i *fundamentum*
tum formae io-
proportionctur,
l naturae equi
• naturam equi,
irticul.iritcr re-

onsiderandum
xs difficultates
: occurrebant,
liéetus uniatur
ndiim, ut sibi
iatur nobis sc-
us numéro sit.
nt ex multiK
ubi ait quod * u -
homo, est per
latus, cum fit

i ait quod *in-* ›'« a
inuatur noth

i ait *hominem* 7

rois, ad prae-
li de .lni/na.
umero sit in-
nitur homini
n hominum,
e facit Hl *de*
tere«e m»/l. ' f
:rroes incfn-
5 oportet di-
ellectus non

, sic ait: *in-* *r"
•se *et primo,*
opulationem
ipsum, non
copularetur
formis ima-

lod *impassi-* 7
m stint for-
e corruptio.
ictus. Ergo,
ans esse in-

7: sed quo-
in summae
otus, atque

alii plerique Avcrrois pertinacissimi sectatores, hoc ipsi at-
tribuunt; idcirco non est mihi hoc loco ulterius circa men-
tem Avcrrois immorandum.

3. Quod autem primo ex X *Ethicorum* obiiciunt, non
cogit. Dici enim potest, primo, quod ibi Commentator lo-
quitur non secundum propriam, sed secundum vulgi opi-
nionem. Secundo dici potest quod loquitur non de exi-
stentia hominis substantiali, secundum quam dicitur homo
esse in rerum natura, haec enim, secundum ipsum, ho-
mini per cogitiitivam convenit: sed de existentia in ordine
ad operationem quae est intelligere. Inquantum enim homo
habet hanc operationem quae est intelligere, unitur sibi
intellectus eo modo quo forma habens in aliquo funda-
mentum dicitur uniri fundamento ipsius formae; aut etiam
eo modo quo ars unitur instrumento. Principale autem
cx quo homo intelligit. est intellectus: sicut principale
cx quo instrumentum artis operatur, est ipsa ars. Et sic di-
citur quod existentia hominis inquantum homo est – idest,
existentia et esse hominis unde habet ut possit intelligere –
convenit sibi per intellectum : quia honorabilius ens est in-
tellectus unitus homini, ct sibi tanquam principaliori attri-
buitur actio intclligendi, hoinini autem sicut instrumento. -
Potest etiam tertio dici quod existentia hominis convenit
sibi per intellectum *extrinsece* tantum: non autem essentia-
liter et intrinsece, licet aliquam cum homine intellectus
habeat unitatem.

Non cogit etiam quod secundo objicitur. Dicitur enim
quod loquitur de continuatione *potentiali*. Talis enim con-
tinuatio est prima, et est n iturahs. Potest etiam dici quod
primam continuationem vocat illam quae est ratione pri-
morum principiorum, (aim enim primorum principiorum
notitia sit nobis naturaliter inserta, unio intellectus no-
biscum ad ea principia intelligenda naturalis erit.

Ad tertiam auctoritatem potest primo dici quod per
rationalitatem accipit virtutem cogitandi: cogitativa enim
ratio particularis dicitur. Potest secundo dici quod per
rationalitatem intelligit quidem virtutem ad inclihgendum,
sed per hoc non sequitur intellectum uniri nobis secun-
dum esse. Per cogitatis am enim homo est natus intelligere
unquam per instrumentum intellectus possibilis; sive tan-
quam per id ex quo homo habet ut continuari possit cum
intellectu; quo modo dicitur \II *Metaph.*, commento 38
quod *hominis forma, inquantum est homo, non est nisi*
per continuationem eius cum intellectu. Inde ct per co-
gitativam homo intrinsece ct essentialiter, secundum ipsum,
a brutis differt: per intellectum autem extrinsecc, inquan-
tum per cogitativam non est natus homo intelligere nisi
inquantum nata est ut sibi intellectus possibilis copuletur,

IV. Quantum ad tertiam partem , arguit Sanctus Tho-
mas contra hanc Avcrrois fictionem. Et primo, absolute
ipsam impugnando; secundo, ostendendo ipsam dictis
Aristotelis repugnare, cap. 1 x i.

Quantum ad primum, arguit ex duplici via. Prima su-
mitur ex ipsa hominis operatione quae est intelligerc. Se-
cunda ex natura atque specie hominis: ct incipit in se-
ptima ratione huius capituli ‘.

In prima via supponitur tanquam manifestum quod
homo intelligat: hoc enim unusquisque in seipso expe-
ritur. Ostendit autem quod propter continuationem intel-
lectus cum phantasmate, non potest dici homo intelligerc,
si ponatur intellectus substantia ab homine secundum esse
separata.

Et arguitur primo sic. Id quod habet intellectum est
intelligens: ct id intelligitur cuius species intelligibilis intel-
lectui unitur. Ergo ex hoc quod species unita intellectui
est aliquo modo in nobis, scilicet per phantasma, in quo
habet veritatis fundamentum, non sequitur quod homo *in-*
telligat, sed quod *intelligatur*.

Adverte fundamentum huius primae rationis esse, ut
palet in Qu. *dc Anima*, art. 2, quod *non est aliquid co-*
gnoscitivum ex hoc quod adest ei species cognoscibilis,
sed ex hoc quod adest ei potentia cognoscitira. Ex hoc
autem quod species intelligibilis aliquo modo unitur ho-
mini ratione phantasmatis, non adest homini virtus co-
gnoscitiva, sed tantum ipsa species intelligibilis: cum in-

tellectus remaneat secundum esse ab homine separatus.
Idcirco cx tali unione intellectus nobiscum ratione phan-
tasmatis, non sequitur quod homo sit intelligcns, sed magis
quod intelligatur: cum species sui phantasmatis sit unita
intellectui.

V. *Secundo:* ct est declaratio quaedam el explicatio
praecedentis rationis. Similis continuatio est intellectus pos-
sibilis per formam intelligibilcm ad phantasma quod in
nobis est, ct potentiae vlsivae ad colorem qui est in la-
pide. Sed haec continuatio non facit lapidem videre, sed
videri. Ergo ct dicta continuatio intellectus nobiscum non
facit nos *intelligere* sed solum *intelligi*. Ergo non est suffi-
ciens praedictus continuationis modus. Consequentiae
notae, cum minori. - Maior autem probatur ex compara-
tione qua utitur et ipse Averroës ct Aristoteles: scilicet
quod sic sc habet species intelligibilis ad phantasmata, sicut
species visibilis in actu ad coloratum extra animam.

2. Ad hanc rationem dupliciter, secundum Averroistas,
responderi potest. Primo, quod ratio supponit falsum, sci-
licet quod ideo intellectus dicatur nobis copulari quia ipse
intelligat phantasma quod in nobis est. Hoc enim non est
ad mentem Avcrrois: sed ideo secundum ipsum dicitur
intellectus nobiscum copulari, quoniam idem cognoscitur
ab intellectu et a nostra cogitativa, sed ab intellectu quidem
universaliter, a cogitativa autem particulariter; sc habent
enim sicut ars el securis, quae in una operatione circa
idem continuanlui, ars quidem principaliter, securis vero
instrumentahter. Ende comparatio adducta, licel sil quan-
tum ad aliquid conveniens, ct ratione illius sit ab Aristo-
tele assumpta, non tamen quantum ad omnia conveniens
est. Et ideo dicilur quod maior adductae rationis est falsa:
non enim continuatur visus cum colorato ratione opera-
tionis circa idem obiectum, sicui intellectus possibilis cum
phantasmate.

Secundo responderi potest quod, secundum Avcrroem,
non habcl homo ex illa sola unione cum phantasmate ut
intelligat, sed cx assistentia intellectus ad corpus humanum
tanquam ad proprium mobile essentialiter sibi correspon-
dons, sicut se habet intelligentia ad orbem. Unde verum
est dicere, ex tali unione, quod *Sortes intelligit*: sicut quod
caelum moret se.

3. Sed contra primam harum responsionum arguitur
primo, quia non videtur assignari continuatio intellectus
nobiscum per phantasma ad mentem Commentatoris, sci-
licet quia cogitativa et intellectus convenient in una ope-
ratione. Assignans enim Averroës, 111 *de Anima* , modum
continuationis, inquit quod *ideo continuatur nobis intel-*
lectus, quia species intelligibilis quae est in intellectu, habet
duplex subiectum, scilicet intellectum ipsum, et phantasma
in nobis existent. Ex quibus patet quod non ponit con-
tinuationem intellectus nobiscum quia idem cognoscatur
ab intellectu per speciem intelligibilcm et a cogitativa per
formam imaginatam: sed quia per speciem intelligibilcm
fit aliqua colligatio intellectus nobiscum, eo quod illa in
nobis habeat subiectum, scilicet phaptasma, sicut habet pro
subiecto intellectum, licet alio et alio modo; intellectus
enim est eius subiectum per modum inhaesionis, phan-
tasma autem eo quod cius veritatem fundet. Secundum
ergo hanc continuationem procedit ratio: non secundum
illam quod intellectus cognoscat phantasma in nobis exi-
stens. Et maior assumpta est vera: sicut enim species intel-
ligibilis habet duplex subiectum, ita et species visibilis,
scilicet potentiam visis am, et colorem a quo causatur; et
ideo utrubique similis est continuatio. Ex quo patet re-
sponsionem neque ad mentem rationis datam esse, neque
ad mentem Commentatoris.

Secundo. Esto quod continuationem illam intendat Aver-
roës quam responsio ponit, sequitur quod homo nihil uni-
versaliter cx illa unione cognoscat (cuius oppositum unus-
quisque experitur): ct per consequens homo non intclliget.
cum intelligere universalium sit. Probatur consequentia.
Continuatur nobiscum intellectus quia idem comprehensum
est ab intellectu et cogitativa, ab intellectu universaliter,
a cogitativa particulariter. Sed intellectus nihil est hominis:
immo est secundum esse ab ipso separatus. Ergo per hoc

quod intellectus id quod cogitatis a cognoscit particulariter, ipse universaliter intelligat, non sequitur quod homo universaliter intelligat, sed tantum particulariter comprehendat per suam virtutem cogitativam: sicut per hoc quod Deus universaliter cognoscat quod nos particulariter apprehendimus, non sequitur nos universaliter intelligere.

Tertio. Unio duorum cognoscentium in aliquo extrinseco objecto, non facit ut eadem numero cognitio unius sit alterius cognitio: idem enim a diversis potest simul diversis cognitionibus apprehendi. Ergo quod idem ab intellectu ct cogitativa hominis comprehendatur, non facit ut homo cogitans eadem intellectione intelligat qua ipse intellectus. Ergo, cum non possit dici alia operatione intelligere, cum intelligere sit solius intellectus operatio: sequitur quod per talem continuationem nullo modo potest dici homo intelligent.

Quarto. Intelligere non est per organum corporeum. Ergo non conveniunt intellectus ct cogitative m comprehensione eiusdem, ita quod intellectus sit principale agens sicut ars, et cogitativa, quae est in organo corporeo, sicut instrumentum.

4. Contra secundam responsionem arguit Sanctus Thomas Prima, q. iavvi, et m Tractatu de ¶nitate Intellectus nonnullis rationibus quae ab aliis Thomistis sunt explanatae. Ideo non oportet nos in ea improbanda ulterius immorari.

¶ I. 7artio arguiltn ad conclusionem. Homo est intclhgens per intellectum sicut per virtutem cognoscirivam» Ergo non per formam intelligibilcm coniungitur intellectui, sed c converso per intellectum coniungitur iniclhgibili. Ergo male dicitur quod homo coniungitur intellectui ratione speciei intclligibilis fundatae in phantasmate. Probatur consequentia. Quin cognoscens per virtutem cognoscitivam coniungitur objecto, et non c conversu per objectum coniungitur virtuti cognoscitoac: sicut omne operans per virtutem operam am coniungitur operato.

VU. Quarto. Homo intelligit. Et non nui per intellectum. Ergo oportet ipsum uniri nobis formaliter, et non solum per suum objectum. – Probatur consequentia. Quia id quo aliquid operatur, oportet esse formam eius. Quod probatur. Tum quia nihil agit nisi secundum quod est actu: actu autem non est aliquid nisi per formam. Tum quia Aristoteles per illud probat. ¶ de Anima, texti. 24, animam esse formam.

2. Circa hanc propositionem, /d quo aliquid operatur est forma eius, dans scilicet esse illi, attendendum quod habet veritatem de eo quo primo aliquid operatur, si ab operante sii distinctum: ut patet ex Philosopho, loco praeallegato. Dicitur autem quo primo aliquid operatur id cui convenit ut sit quo aliquid operatur et non convenit sibi per aliquid aliud ut sit tale: immo, si alicui hoc convenit, ut scilicet sit quo aliquid operatur, convenit ei per ipsum. Ad hunc sensum propositio est verissima: quia primum principium quo aliquid operatur, necesse est ut actuel operantem: cum nihil agat nisi secundum quod est in actu. – Habet etiam universaliter veritatem dc eo quo aliquid operatur tanquam potentia operativa.

Et per hoc excluditur obiectio quae posset Jieri de divina essentia unita intellectui beatorum: per ipsam enim intellectus beati videt divinam essentiam, et sic per ipsam beatus operatur, ct tamen non informat intellectum secundum esse. Constat enim quod non est id quo primo, neque quo tanquam virtute intellectiva beatus vidcl divinam essentiam : sed ipsa animae substantia est quo primo beatus videt divinam essentiam, intellectus autem est virtus ipsa intellectiva. Supponit enim divina essentia, ut supplet vicem speciei intclligibilis, et animam; ct intellectum, per quem anima est capax divinae visionis; cl lumen gloriae elevans intellectum; divina autem essentia supplet vicem speciei intclligibilis, ex qua ipsa visio speciem sumit, ut sit talis rei intellectio. Nam, cum species intclligibilis det esse quoddam immateriale ut accidentale intellectui, ct sit ei principium intelligendi tanquam perficiens ipsum ad intelligendum: divina essentia supplet vicem speciei, non quantum ad primum, sed quantum ad secundum; ut ostendatur inferius in tertio Libro *.

3. Circa illam propositionem. Homo intelligit, ct non nisi per intellectum, attende quod per dictionem illam vxclusivam non excluditur species intclligibilis: sed excluditur alia vinus, sive aliud quo primo homo intelligat. Nullo enim alio, tanquam prima virtute intelligendi, homo intelligit quam intellectu: non faciendo distinctionem, pronunc, inter intellectum ct animam intellectivam.

4. Ad hanc rationem ab Averroistis respondetur, negando eius fundamentum, scilicet, Id quo aliquid operatur est forma eius, si intelligatur de forma dante esse. Non enim oportet quo aliquid operatur dare esse operanti, sed sufficit ut sii operans intrinsecum. Et cum probatur quia oportet ut agens sit in actu per id quo operatur, non est autem in actu per illud nisi uniatur sibi secundum esse: respondetur quod compositum esse in actu per aliquid potest esse aut quia esse unius partis recipiatur in alia, sicut esse formac recipitur in materia; aut quia id quod dteri unitur, sil ens actu in se. Modo, non oportet ut id quod operatur per aliquid sil in actu per ipsum primo modo sed sutlicit ut sit per ipsum in actu altero illorum modorum.

Contra hinc responsionem arguitur, ut arguebamus in Quaestionibus nostris de Anima ¶: primo, quia apud philosophos nunquam repentur ideo unum dici per aliquid heri -ictu, quia illud, existens per se actu, unitur sibi ad operandum. (Aim enim esse actu opponatur ci quod est essu in potentia, sicut non dicitur aliquid esse in potentia 'd furinam quia ipsa forma nata est sibi uniri alio modo quam pci esse, %cd quia natum est per ipsam formam h ibure esse per hoc enim cognoscitur differentia materiat .¶ forma, et naturam eius esse puram potentiam, quia videlicet nata est a formis actuan secundum esse;- in ct aliquid esse actu per formam, erit non tantum uniri sibi formam per se actu existentem, sed per ipsam habere esse.

Secundo, quia ratio Aristotelis ad probandum animam esse form.un dantem esse corpori, erit vana. Et universaliter de nulla forma ex operationibus probari poterii quod det esse operanti. Poterii enim dici quoniam id quo primo movemur, sentimus, etc., non est forma dans esse operanli, sed quod ipsa, in se actu existens, unitur corpori ut motor: et sic non oportet animam corpus informaie.

Confirmatur. Quia tunc, secundum hanc responsionem, cum plures trahunt navim, poterit dici quod unus est actu per alium, et quod operatur inquantum est in actu per illum. Quod ab omni philosophia est alienum.

¶ III. Quinto. Species intclligibilis secundum quod est in phantasmatibus, non est intclligibilis actu: sicut nec species coloris est sensata in actu secundum quod est in lapide. Et per consequens non est unum cum intellectu possibili: quia intelligibilc in actu est unum cum intellectu in actu, non autem intelligibilc in potentia cum intellectu in potentia. Ergo non continuatur nobiscum secundum quod est in intellectu possibili. Ergo non potest esse medium quo continuetur nobiscum intellectus possibilis. – Probatur prima consequentia. Quia secundum positionum praedictam sic solum continuatur nobiscum species intclligibilis, secundum quod est m phantasmatibus. – Secunda quoque consequentia probatur. Quia sic talis species, secundum quod continuatur cum intellectu possibili, non continuatur nobiscum, nec e converso.

Subiungit autem Sanctus Thomas auctorem huius positionis per acquivocationem deceptum esse. Quia, cum dupliciter dicatur actu intelligibilc, aut scilicet quia potest movere intellectum possibilem, aut quia est intellectum in actu tanquam factum unum cum intellectu possibili in actu; sicut dicitur visibile actu aut quia potest movere visum, sicut colores praesente lumine, aut quia est actu sensatum secundum quod est unum cum visu in actu, sicut species visibilis: non distinxit haec positio unuin modum ab alio, sed existimavit in ipso phantasmate c^e formam actu intellectam, quia lumine intellectus agentis possunt phantasmata movere intellectum. Et ideo, cum intellectum in actu sil unitum intellectui» existimavit per

• Opuwc. XVI.

* Cap. LI.

•Ur- F"

• Co-aa*
m *it* >
OI .:b. i
». L
(fa. ijfc
eus t
lfl. 13.

o *intelligit*, et
 lictionem ilbm cv
 igibilibi: u-d cxc.u
 homo intelli^
 intelligendi, homo
 distinctionem, pro
 llectivam.

respondetur, nt
 / *aliquid operatur*
 dante esse, XVij
 esse operanti, id
 im probatur qui
 operatur, none:
 secundum aie:
 actu per aliquid
 eripiat in alu
 ut quia id quoj
 non oportet ut
 >cr ipsum primo
 ti altero illorum

: arguebamui io
 quia apud phi-
 dici per aliquid l'
 , unitur sibi ad
 ur ei quod e«
 tsse in potentij
 miri alio m-J
 ipsam formam
 differentia ma-
 im potentbm,
 jndum
 fi tantum unin
 per ipsam ha-

idum animam
 a. Et uniter-
 robori poterit
 quoniam id
 it forma dans
 istens, unitur
 mam corpus

esponsionem,
 mus est actu
 in actu per
 m.
 im quod en
 i: sicut nec
 quod est in
 m intellectu
 cum intel-
 ilia cum in-
 obiscum se-
 > non potest
 cetus possi-
 ndum posl-
 :um species
 ibus. – Se-
 c talis spe-
 u possibili

i huius po-
 Quia, cum
 quia polot
 ntcollectum
 XNsibih m
 st movere
 a est actu
 j in actu,
 tio unum
 sinate esse
 u\$ agentis
 ideo» cum
 inavit per

t UJ ».
 >

1^0k s 5«% in
 T fr
 * ».. aJ ap.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71

agentis, a quo fiunt intelligibilia actu, sicut sunt aliquae ailes praeparantes materiam artificii principali; ideo praedicta virtus vocatur nomine *intellectus* et *rationis*, de qua medici dicunt quod habet sedem in media cellula capitis. Et secundum dispositionem huius virtutis differt homo unus ab alio in ingenio et in aliis quae pertinent ad intelligendum. Et per usum huius et exercitium acquirit homo habitum scientiae. Unde habitus scientiarum sunt in hoc intellectu passivo, sicut in subiecto. Et hic intellectus passivus a principio adest pueri», per quem sortitur speciem humanam, antequam actu intelligat.

Quod autem haec sint talsa, et abusive dicta, evidenter apparet. Operationes enim vitae comparantur ad animam ut actus secundi ad primum: ut patet per Aristotelem, in II *de Anima*

Actus autem primus in eodem praecedit tempore actum secundum: sicut scientia est ante considerare. In quocumque igitur invenitur aliqua operatio vitae, oportet in eo ponere aliquam partem animae quae comparetur ad illam operationem sicut actus primus ad secundum. Sed homo habet propriam operationem supra alia animalia, scilicet intelligere et ratiocinari, quae est operatio hominis inquantum est homo, ut Aristoteles dicit, in I *Λ.7//Zcorum* *. Ergo oportet in homine ponere aliquod principium quod proprie dat speciem homini, quod se habeat ad intelligere sicut actus primus ad secundum. Hoc autem non potest esse intellectus passivus praedictus: quia principium praedictae operationis oportet esse *impassibile et non mixtum corpori*, ut Philosophus probat*; cuius contrarium apparet de intellectu passivo. Non igitur est possibile quod per virtutem cogitativam, quae dicitur intellectus passivus, homo speciem sortiatur, per quam ab aliis animalibus differat.

Adhuc. Quod est passio partis sensitivae, non potest ponere in altiori genere vitae quam sit vita sensitiva: sicut quod est passio animae nutritivae, non ponit in altiori genere vitae quam sit vita nutritiva. Constat autem quod phantasia, et huiusmodi potentiae quae ad ipsam consequuntur, ut memorativa et consimiles, sunt passionem partis sensitivae: ut Philosophus probat in libro *de Memoria* *. Non igitur per praedictas virtutes, vel aliquam earum, aliquod animal potest poni in altiori genere vitae quam sit vita sensitiva. Homo autem est in altiori genere vitae: quod patet per Philosophum, in II *de Anima**, qui, distinguens genera vitae, superaddit intellectivum, quod homini attribuit, sensitivo, quod attribuit communiter omni animali. Non igitur homo est vivens vita sibi propria per virtutem cogitativam praedictam.

Amplius. Omne movens seipsum, secundum quod probat Philosophus, in VIII *Physic.* *, com-

ponitur ex movente et moto. Homo autem, sicut et alia animalia, est movens seipsum. Ergo movens et motum sunt partes ipsius. Primum autem movens in homine est intellectus: nam intellectus suo intelligibili movet voluntatem. Nec potest dici quod solus intellectus passivus sit movens: quia intellectus passivus est solum particularium; in movendo autem accipitur et universalis opinio, quae est intellectus possibilis, et particularis, quae potest esse intellectus passivi; ut patet per Aristotelem. in III *de Anima** et in VII *Ethicorum***. Ergo intellectus possibilis est aliqua pars hominis. Ei est dignissimum et formalissimum in ipso. Igitur ab eo speciem sortitur, et non ab intellectu

Adhuc. Intellectus possibilis probatur non esse actus corporis alicuius propter hoc quod est cognoscilivus omnium formarum sensibilium in universali. Nulla igitur virtus cuius operatio se extendere potest ad universalia omnium formarum sensibilium, potest esse actus alicuius corporis. Voluntas autem est huiusmodi: omnium enim eorum quae intelligimus possumus habere voluntatem, saltem ea cognoscendi. Apparet etiam actus voluntatis in universali: *odimus enim*, ut dicit Aristoteles in sua *Rhetorica**, in *universali latronum penus, irascimur autem particularibus lanium*. Voluntas igitur non potest esse actus alicuius partis corporis, nec consequi aliquam potentiam quae sit actus corporis. Omnis autem pars animae est actus alicuius corporis et praeter solum intellectum proprie dictum. Igitur voluntas in intellectiva parte est: unde et Aristoteles dicit, in III *de Anima**, quod *voluntas in ratione est, irascibilis autem et concupiscibilis in parte sensitiva*. Propter quod et actus concupiscibilis et irascibilis cum passione sunt: non autem actus voluntatis, sed cum electione. Voluntas autem hominis non est extrinseca ab homine, quasi in quadam substantia separata fundata, sed est in ipso homine. Aliter enim non esset dominus suarum actionum, quia ageretur voluntate cuiusdam substantiae separatae; et in ipso essent tantum potentiae appetitivae cum passione operantes, scilicet irascibilis et concupiscibilis, quae sunt in parte sensitiva, sicut et in ceteris animalibus, quae magis aguntur quam agant. Hoc autem est impossibile, et destructivum totius moralis philosophiae et politicae conversationis. Oportet igitur intellectum possibilem in nobis esse, per quem a brutis differamus, et non solum secundum intellectum passivum.

Item. Sicut nihil est potens agere nisi per potentiam activam in ipso existentem, ita nihil potens est pati nisi per potentiam passivam quae in ipso est: combustibile enim est potens comburi non solum quia est aliquid potens comburi ipsum, sed etiam quia habet in se potentiam

• Cap. I. n° 5.
• *n». 1.1-

aqq.; < ThJ »«.

• Ct op. pocc.
fait.

• Op. i; Th.
I. 3.

• Op. n. n° s;
Til. I. J.

• Op. I. I° 8;
Th. I. io.

1 tñtint) sunt «WX. 6 dispositionem *post* huius *Vd*, 17 Aristotelem) Philosophum aDWpC. 18 praecedit) procedit a. 31 cons
paretur D; comparatur. 26 est *post* homo aDWpC. 35 cogitativam) cognitivam I'J. 46 Philosophus *hic* ENXYZh; *post* probat.
49 vita] anima Pc.
4 nam] et ideo EGNy, nam et D. 8 et universalis) universalis EGNM'c. 9 quae] qui P. 28 igitur) autem EGXYZMV.
31 praeter... *Lib. U/, cap. XL III* fuerint in nobis facta *lacuna in A*. 36 cl actus) actus EG.

710 aufem, sicut
sum. Erg» *m*>
Primum autem
ttam intellectu-
n. Nec potest
is sit movens
particularium:
crsalis opinio,
ticularis. quae
latet per Ari-
Ethicorum “
i pars homi. *
trium in ipw.
ab intellectu

tur non eue
juod est co-
isibilium in
operatio se
ium forma-
licuius cor-
i: omnium
ius habea
jaret etiam
l *enim*, ul
itnismili '
•licitioribus
: actus ali-
quam pc-
lis autem
p praeter
voluntas £
ties dicit,
Itone est,
ie sensi-
feet ira-
rn actus
; autem
quasi in
j est in
lus sua-
uusdam
tantum
tes, sci-
unt in
s, quae
st im-
hilo»·
igitur
quem
im tn-

er po-
ni P0·
quae
COffl-
tnbu-
itiaffl

l «=·
r*A
i'z^

I ut comburatur. *Intelligere autem qttoddam pali*
l ^i' '·.' *est*, ut dicitur in III *de Anima* *. Cum igitur puer
|X sit potentia intclligens, etsi non actu intelligat, oportet
I quod sit in eo aliqua potentia qua sit potens
I intelligere. Haec autem potentia est intellectus
I possibilis. Oportet igitur quod puero iam sit con-
I iunctus intellectus possibilis antequam actu in-
I telligat. Non est igitur continuatio intellectus poδ-
i sibilis cum homine per formam intellectam in
I actu, sed ipse intellectus possibilis inest homini
J a principio sicut aliquid eius.

I Huic autem rationi respondet Averroës prac-
I dictus *. Dicit enim quod puer dicitur potentia
I intclligens duplici ratione. I no modo, quia phan-
I tasmata quae sunt in ipso, sunt intelligibilia in
I potentia. Alio modo, quia intellectus possibilis
I est potens continuari cum ipso: et non quia in-
I tellectus sit iam unitus ei.

Ostendendum est autem quod uterque modus
sit insufficiens. Alia enim est potentia qua agens*
potest agere, et alia potentia qua patiens potest
pati, et ex opposito dividuntur. Ex eo igitur quod
convenit alicui quod possit agere, non competit
ei quod possit pati. Posse autem intelligere est
posse pati: cum *intelligere quoddam pati sit*, se-
J eundum Philosophum . Non igitur dicitur puer
I potens intelligere cx eo quod phantasmata in eo
I possunt esse intellecta m actu: cum hoc perti-
I neat ad posse agere: phantasmata enim movent
I intellectum possibilem.

Adhuc. Potentia consequens speciem alicuius
non competit ei secundum id quod speciem non
largitur. Posse autem intelligere consequitur spe-
ciem humanam ; est enim intelligere operatio
hominis inquantum huiusmodi. Phantasmata au-
tem non dant speciem humanam, sed magis
consequuntur operationem hominis. Non ergo
ratione phantasmatum potest dici puer potentia
intelligens.

Similiter aufem neque potest dici puer posse
intelligere quia intellectus possibilis potest con-
tinuari cum ipso. Sic enim aliquis dicitur potens
agere vel pati per potentiam activam vel pas-
sivam. sicut dicitur *albus* per *albedinem*. Non
autem dicitur aliquis albus antequam albedo sit
ei coniuncta. Ergo neque dicitur aliquis potens
agere vel pati antequam potentia activa vel pas-
siva ei adsit. Non ergo de puero posset dici
quod est potens intelligere antequam intellectus
possibilis, qui est potentia intelligendi, sit ei con-
tinuatus.

Praeterea. Aliter dicitur aliquis potens operari
antequam habeat naturam qua operetur, et aliter
postquam iam habet naturam sed impeditur per
accidens ab operando: sicut aliter dicitur corpus
potens ferri sursum antequam sit leve, et aliter
postquam iam est generatum leve sed impeditur
in suo motu. Puer autem est in potentia intclligens

non quasi nondum habens naturam intelligendi,
sed habens impedimentum ut non intelligat: im-
peditur enim ab intclligendo *propter multimodos*
motus in ipso existenles. ut dicitur in VU *Physi-*
corum ·. Non igitur propter hoc dicitur potens
· Op. ■n. ;,
intelligere quia intellectus possibilis, qui est intel-
ligendi principium, potest continuari sibi: sed
quia iam est continuatus et impeditur ab actione
propria; unde, impedimento remoto, statim in-
telligit.

Item. Habitus est *quo quis operatur cum no-*
luerit *. Oportet igitur eiusdem esse habitum, et
operationem quac est secundum habitum. Sed
I considerare intelligendo, quod est actus huius
I habitus qui est scientiae, non potest esse intel-
I lectus passivi, sed est ipsius intellectus possi-
I bilis: ad hoc enim quod aliqua potentia intel-
I ligat, oportet quod non sit actus corporis alicuius.
Ergo et habitus scientiae non est in intellectu
passivo, sed in intellectu possibili. Scientia autem
in nobis est, secundum quam dicimur scientes.
Ergo et intellectus possibilis est in nobis, et non
secundum esse a nobis separatus.

Adhuc. Scientiae assimilatio est scientis ad rem
scitam. Rei autem' scitae, inquantum esi scita,
non assimilatur sciens nisi secundum species uni-
versales: scientia enim de huiusmodi est. Species
autem universales non possunt esse in intellectu
passivo, cum sit potentia utens organo, sed so-
I lum in intellectu possibili. Scientia igitur non
I est in intellectu passivo, sed solum in intellectu
I possibili.

Amplius. Intellectus in habitu, ut adversarius
confitetur est effectus intellectus agentis. Intelle-
•or·»|·.·*.''''..
ctus autem agentis effectus sunt intelligibilia actu,
quorum proprium recipiens est intellectus pos-
sibilis, ad quem comparatur agens *sicut ars ad*
materiam, ut Aristoteles dicit, in III *de Anima* *.
Oportet igitur intellectum in habitu, qui est habitus
I scientiae, esse in intellectu possibili, non passivo.

Praeterea. Impossibile est quod perfectio su-
perioris substantiae depondeat ab inferiori. Per-
fectio autem intellectus possibilis dependet ab ope-
ratione hominis: dependet enim a phantasmati-
bus, quae movent intellectum possibilem. Non
est igitur intellectus possibilis aliqua substantia
superior homine. Ergo oportet quod sil aliquid
hominis ut actus et forma ipsius.

Adhuc. Quaecumque sunt separata secundum
I esse, habent etiam separatas operationes: nam
I res sunt propter suas operationes, sicut actus pri-
I mus propter secundum ; unde Aristoteles dicit, in
I *de Anima* *, quod, si aliqua operationum animae
I est sine corpore, quod *possibile est animam se-*
i; *parari*. Operatio autem intellectus possibilis in-
I diget corpore: dicit enim Philosophus, in III *de*
Anima *, quod intellectus potest agere per seipsum.
' ; ' ;
scilicet intelligere, quando est factus in actu per

3 potentia *om* E, *poit* intclligens aÜVVl'c. 8 possibilis *om* aOVV.X. 14 intclligens] intelligere P.7. potens *om* GZ. 31 ei
om GYZ. 42 potens) potentia !'J.
22 et non *om* I), non P; n nobis *om* I). 34 Scientiae assimilatio est *Ita* IG5; Scientiae ejt asslmiUtio aXcJ. Scientia c't mimiUHto
DsWVY. 35 intelligibilia] in intelligibilia a, in inteUigibili G; *f-ro* netu, in netu alAVXPc. 46 e»t *post* igitur iWXPc. 54 quod possi-
bile) quod impossibile Y, possibile P. 5" intellectus polest *ha* NYZ; *om* G. potest I., anima potest *ceteri*; *pro* seipsum» scips.un DWMV.
58 est factus) intellectus est factus hPc, est factus intellectus \V; c/. yjr. *praeced*.

speciem a phantasmatibus abstractam, quae non sunt sine corpore. Igitur intellectus possibilis non est omnino a corpore separatus.

Amplius. Cuicumque competit aliqua operatio secundum naturam, sunt ei a natura attributa ea sine quibus illa operatio compleri non potest: s*cul Aristoteles probat, in II Libro A. *Caelo*. quod, si stellae moverentur motu progressivo ad modum animalium, quod natura dedisset eis organa motus progressivi. Sed operatio intellectus, possibilis completur per organa corporea, in quibus necesse est esse phantasmata. Natura igitur intellectum possibilem corporeis univit organis. Non est igitur secundum esse a corpore separatus.

Item. Si sit secundum esse a corpore separatus, magis intelliget substantias quae sunt a materia separatae quam formas sensibiles: quia sunt magis intelligibiles, et magis ei conformes. Non potest autem intelligere substantias omnino a materia separatas, quia eorum non sunt aliqua phantasmata: hic autem intellectus *nequaquam sine phantasmate intelligit*, ut Aristoteles dicit, in

.Adhuc. In omni genere tantum se extendit potentia passiva quantum potentia activa illius generis: unde non est aliqua potentia passiva in natura cui non respondeat aliqua potentia activa naturalis. Sed intellectus agens non facit intelligibilia nisi phantasmata. Ergo nec intellectus possibilis movetur ab aliis intelligibilibus nisi a speciebus a phantasmatibus abstractis. Et sic .substantias separatas intelligere non potest.

Amplius. In substantiis separatis sunt species rerum sensibilibus imelligibiliter, per quas de sensibilibus scientiam habent. Si igitur intellectus possibilis intelligit substantias separatas, in eis acciperet sensibilibus cognitionem. Non ergo acciperet eam a phantasmatibus; quia *natura non abundat superfluis*.

Si autem dicatur quod substantiis separatis non adest cognitio sensibilibus, saltem oportebit dicere quod eis adsit altior cognitio. Quam oportet non deesse intellectui possibili, si praedictas substantias intelligit. Habebit igitur duplicem scientiam: unam per modum substantiarum separata-

rum. aliam a sensibus acceptam. Quarum altera superlineret.

Praeterea. Intellectus possibilis est *quo intelligit anima*, ut dicitur in III *de Anima* *. Si igitur intellectus possibilis intelligit substantias separatas. et nos intelligimus eas. Quod patet esse falsum habemus enim nos ad eas *sicut oculus noctuae ad solem*, ut Aristoteles dicit*.

His autem respondetur, secundum positionem praedictam Û Intellectus enim possibilis, secundum quod est in se subsistens, intelligit substantias separatas: et est in potentia ad eas sicut diaphanum ad lucem. Secundum autem quod continuatur nobis, a principio est in potentia ad formas a phantasmatibus abstractas. Unde nos a principio non intelligimus per eum substantias separatas.

Sed hoc Mare non potest. Intellectus enim possibilis ex huc dicitur, secundum eos, continuari nobis, quod perficitur per species intelligibiles a phantasmatibus abstractas. Prius igitur est considerare intellectum ut in potentia ad huiusmodi species quam ut continuetur nobis. Non igitur per hoc quod continuatur nobis, est in potentia ad huiusmodi species.

Praeterea. Secundum hoc, esse in potentia ad praedictas species non esset ei secundum se con-emens, sed per aliud. Per ea autem quae non cunx emunt alicui secundum se, non debet aliquid definiri. Non igitur ratio intellectus possibilis est e\ hoc quod possibilis est ad praedictas species. ut delinit ipsum Aristoteles in III *de Anima* *.

Adhuc. Impossibile est intellectum possibilem simul nulla intelligere nisi unum per aliud intelligat: non enim una potentia pluribus actibus simul perficitur nisi secundum ordinem. Si igitur intellectus possibilis intelligat substantias separatas et species a phantasmatibus separatas, oportet quod vel intelligat per species huiusmodi substantias separatas, vel e converso. Quodeumque autem detur, sequitur quod nos intelligamus substantias separatas. Quia si nos intelligimus naturas sensibilibus inquantum intelligit eas intellectus possibilis: intellectus autem possibilis intelligit eas per hoc quod intelligit substantias separatas; et similiter nos intelligemus. Et similiter si sit e converso. Iloc autem est ihanifeste falsum. Non igitur intellectus possibilis intelligit substantias separatas. Non est igitur substantia separata.

7 de Caelo) de Caelo et Mundo N\YZ. 8 quod om P. 25 n corpore post separata aWXPc, 3o potentia activa] activa aOWc. 32 phantasmata] per phantasmata b/d. 35 intelligere post non eWX. 41 non om G. 1 Quarum) Quorum aXsGb. 2 superflueret) «uperfluct 1)Y. 5o p ilis Ita ENXYZ; lac G, in potentia cctcri, J4 pluribus actibus post simul aDWXPc. 3? ecpantas) abstractas PJ. 40 intelligamu* EGNZ6; intellumnus ceter:. 44 et similiter dos intelligemus] similiter et nos intelligemus (intelligimus P) Pc.

Cornmeataria Ferrariensis

A h has rationes * secundum mentem Avernis respondetur.

i. Et dicitur primo, quod homo differt a brutis non per intellectum possibilem, sed per intellectum *passivum*, qui est vis cogitativa in homine, cuius loco bruta habent aestimativam.

Dicitur secundo, quod huius virtutis est distinguere intentiones particulares et eas ad invicem comparare; et simul cum imaginative et memorativa, praeparare phantasmata ut

ab intellectu agente liant actu intelligibilia. Ex quo habet ut vocetur nomine *intellectui* et *rationis*, ut scilicet dicatur *intellectus passivus* et *ratio particularis*. Est etiam ipsius acquirere sibi usu et exercitio habitus scientiarum.

Dicitur tertio, quod hic intellectus passivus a principio adest puero, per ipsumque sortitur speciem humanam, etiam antequam actu intelligat.

Sed attendendum quod nomine *intentionum iiiiiridia-Hum* intelliguntur formae particulares secundum quod in

im. Quarum aftra

ills est *quo inIM-
Inima* *. Si ō .
jbsâniifls wpra-
iod paid *eû til-*
s sicttl octtlut nil-
licit *

idum positional)
possibilis, seam-
telligit substante-
eas sicut JiapL
lem quod conti-
nentia ad Lrmi'
ide nos a princi-
itantiasseparati»
lectus enim po»
i eos, continiun
es intelligibiles i
; igitur est con-
ia ad huiusmodi
ibis. Xon igitur
, est in potente

in potentia ad
undum se c»n-
■item quae n r
non debet ali-
lectus possibili-
praedictas spe-
i III *deAnimj'*
um possibilem
i per aliud io-
luribus actita-
linem. Si
itantias separa-
'aratas, oporv-
uiusmodi sub-
Quodcumque
elligamus sub-
igimus natura»
eas intellectus
is intelait eas
separatas; ei
liliter si sit e
falsum. Aoe
substantias se-
separata.

clivij] 1A π dNu

ri.   '4 &&S
44 ct   ss

. Ex quo habe
; ut scilicet ō-
laris, E\$† etiiffi
tus scientiarum,
vus a prindpo
icm hununim,

num indbilw-
ndum quod b

ipsis inveniuntur aliquae conditiones quae sub sensu ex-
teriori non cadunt: sicut sunt amicitia, inimicitia, utile et
nocivum, ct similia. Haec enim per nestimativam in brutis,
et per cogitativam in homine cognoscuntur. Ovis enim,
aestimans lupum inimicum, fugit; non autem fugit aliam
ovem, quia amicam reputat; et sic inter ovem et lupum
distinctionem facit ct comparisonem. Similiter avis col-
ligit paleam, quia eam utilem iudicat ad nidificandum: non
autem colligit sarmentum, quia illud inutile iudicat. Quod
faciunt bruta per aestimativum, id homines per cogitati-
vam faciunt: ct longe perfectius, cum etiam per ipsam
particulares propositiones componant: quod bruta non
faciunt, sed tantum in re apprehendunt amicitiam et ini-
micitiam et similia.

II. Contra hanc autem responsionem arguit Sanctus
Thomas multipliciter.

Primo *. Homo habet aliquam operationem propriam
supra alia animalia, scilicet intclligere et ratiocinari, ex
1 *Ethicorum*. Ergo in homine opoitet ponere aliquam par-
tem animae, quae proprie det speciem homini, quae se
habeat ad intclligere sicut actu* primus ad secundum. Ergo
per intellectum passivum non potest homo speciem sortiri,
per quam ab aliis animalibus diflcr̃t. – Probatur prima con-
sequentia. Quia operationes xitae comparantur ad animam
ut actus secundi ad primum, ut patet 11 *de Anima*. Actus
autem primus in eodem praecedit tempore actum secun-
dum: sicut scientia est ante considerare. – Secunda quoque
consequentia probatur. Quia principium intellectionis non
potest esse intellectus patrius: cum oporteat principium
talis operationis esse *impassibile et immixtum empori*, ut
Philosophus probat; cuius contrarium apparet dc intel-
lectu passivo, cui scilicet assignatur pro sede media ca-
pitis cellula.

2. Circa istam propositionem, *Actus primus in eodem
praecedit tempore actum secundum*. dubitatur. Quia grave,
statim cum genitum est, incipit moveri, nisi adsit impe-
dimentum. Et corpus luminosum statim illuminat, prae-
sente diaphane non impedito.

Respondetur quod haec propositio habet veritatem ubi
actus secundus naturali necessitate non sequitur ad actum
primum: sicut est in proposito, ubi actus intelligendi non
necessario sequitur, posito principio intellectivo in materia.

Potest secundo responderi quod loquitur Sanctus Tho-
mas de *possibili*: scilicet quod potest actus primus tem-
pore praecedere actum secundum. Et hoc conformiler
dicitur ad id quod habetur 1 II \ q. m, a. 2, ubi au San-
ctus Thomas quod *habens formam potest esse in potentia
operans, sicut sciens est in potentia considerans*. Et hoc
ad propositum Sancti Thomae sufficit. Vult enim habere
ex hoc quod oportet in eodem esse actum primum et se-
cundum. Quod manifeste habetur, si in eodem non solum
natura, sed etiam tempore actus primus actum secundum
quandoque praecedat.

III. Sed ad hanc rationem posset dupliciter responderi.
Primo, quod secundum principia Sancti Thomae non con-
^u^I: ut Edetur dicere Scotus, IV *Sent.*, d. \i.nr, q. it ".
Apuđ Sanctum Thomam enim intellectus et intclligere se
habent passive, et non active. Et ideo ab anima non est
operatio intelligendi, sed ab obiccto intclligibili aut phan-
tastnate.

Secundo, quod intelligcrc est propria quidem operatio
hominis, sed non intrinseca. Quoniam convenit quidem
omni homini et soli per continuationem cum intellectu
possibili, non autem per formam a qua ultimo constituitur
in esse: quoniam homo constituitur in esse per cogitati-
vam, Et ideo non oportet ut in homine sit actus primus
huic operationi correspondens tanquam dans sibi esse. Et
illa propositio, *In quocumque invenitur aliqua operatio
vitae, oportet m illo ponere aliquam partem animae quae
ad illam comparetur ut actus primus ad secundum*, est
vera dumtaxat ubi ponitur operatio m aliquo tanquam
sibi intrinseca, utpote ab eius forma completiva procedens.

2. Ad primam harum responsionum dicitur primo, quod
non est doctrina Sancti Thomae intellectum mere passive
ad intellectionem concurrere, licet intellectus sit potentia

passiva. Etsi enim accipiat speciem qua intclligit ab ipso
obiccto, ratione cuius dicitur pati, ct secundum quam con-
siderationem est potentia passiva: informatus tamen specie
intclligibili, ipsam intellectionem producit clicitive, ut patet
cx Ierir.. q. i, p. I nde falso nobis a Scoto imponitur quod
intellectus et intclligere se habeant mere passive el nullo
modo active.

Dicttur secundo quod, admisso etiam quod intellectus
mere passive ad intellectionem concurreret, adhuc ratio
Sancti Thomae cftkax est. Quia si intellectio est hominis
operatio propria, sive active sive passive, - hoc enim ma-
nifestum est. quod intellectio inest homini formaliter, et
per ipsam excedit alia animalia - oportet dicere quod pro-
prium eius receptivum sil formaliter in homine: actus
enim et potentia illius receptiva ad idem suppositum per-
tinent. Et sic convenienter arguitur, ex hoc quod intelli-
gere est propria hominis operatio, sive ab ipso producta
sive in ipso recepta, oportere principium illius operationis,
sive productivum sive receptivum, esse hominis formam.
Et cum hoc non possit esse nisi anima intellectiva, relin-
quitur ipsam animam intellectivam hominis formam esse.

3. Contra secundam responsionem arguitur, quia na-
tura uniuscuiusque ex propria speciei operatione cogno-
scitur: et v\ hoc quod operatio aliqua convenit alicui
naturae inquantum talis, argui potest quod illud spectem
sortiatur per id quod est illim operationis principium;
alioquin nulla esset via cx operationibus cognoscendi na-
turas rerum. Si ergo intclligere est propria hominis ope-
ratio, comcnicns homini inquantum homo est; et m qua
hominis beatitudo consistit; ac etiam per quam omma alia
transcendit; nccssc est ut eius operationis principium sit
forma hominis dans illi speciem. Propriam enim ct spe-
cificam operationem oportet a propria ct specifica forma
procedere.

IV. *Secundo* '. Phantasia ct potentiae quae ad ipsam
consequuntur, ut memorativa ct consimiles, sunt passiones
partis sensitivae, ut dicitur in libro *de Memoria et Re-
mini^centia*. Ergo perip*a*. .nit aliquam illarum, non pr»tc-t
aliquod animal poni in altiori genere vitae quam sit anima
et vha sensitiva. Ergo homo non est uvens vita sibi pro-
pria per virtutem cogitativam. – Probatur prima conse-
quentia. Qiia passio partis sensitivae non potest ponere
in altiori genere vitae quam sit vita sensitiva: sicut ncc
nutritiva in altiori genere vitae ponit quam sit vita nutri-
tivfl. – Secunda vero manifestatur, quia homo est in al-
tiori vitae genere quam sit vita sensitiva : ut patet per Phi-
losophum, 11 *de Anima*, ubi intellectivum, quod homini
tribuit, superaddit sensitivo, quod omni tribuit animali.

2. Dicetur forte quod, licet cogitativa absolute accepta
non ponat aliquid m superiori genere vitae quam sit vita
sensitiva, potest tamen ponere in superiori genere ut est
intellectui coniuncta: quia ex tali coniunctione habet ali-
quid nobilitatis quod absolute considerata non habet.

Sed contra hoc arguitur. Primo. Aut intelligitur ista
coniunctio ratione phantasmatis: aut secundum rationem
motoris et moti. Xon primum- quia puer in ventre matris
est essentialiter homo, et tamen non habet cius cogitativa
unionem cum intellectu, quae est ratione phantasmatis.
Xon secundum : quia ex hoc quod unum sit alterius mo-
tivum, non habet perfectionem qua essentialiter aliquid
constituere possit: unio enim motoris ad mobile ipsum
mobile praesupponit. Ergo nulla est responsio.

Secundo. Quantumcumque per unionem cogitativae
cum intellectu ipsa cogitativa aliquid perfectionis haberet,
nunquam tamen tantum elevatur ut sit supra partem sen-
sitivam. Ergo ex unione sui cum intellectu non potest
aliquid ponere in altiori gradu vitae quam sit vita sensitiva.

V. *Tertio principaliter*. Homo est movens seipsum,
sicut et alia animalia. Ergo movens et motum sunt partes
eius. Ergo intellectus. - Probatur prima consequentia e\
\ III *Phrsicorum*. - Secunda vere probatur, quia primum
movens in homine est intellectus: cum suo intclligibili
moveat voluntatem.

Si dicatur quod sufficit ad movendum intellectus pas-
sivus: contra arguitur. Quia intellectus passivus est solum

Cf. D. II.

• DM. c«p. m.

particularium: in movendo autem accipitur, praeter hoc, universalis opinio, quae est intellectus possibilis; ut patet m *de Anima*, text. 58, et VII *Ethic.*, cap. v .

2. Ad hanc rationem possent Averroistac dupliciter respondere. Primo, quod non oportet primum movens hominem esse partem huius, sed sufficit ut sit ipsi coaptatum ut proprium movens: sicut caelum dicitur movereseipsum, ct tamen intelligcntia movens corpus caeli non est illius pars, sed est tantum unita ut proprius eius motor.

Secundo, quod mens Aristotelis est movens per modum *efficientis* esse partem moventis seipsum : non autem movens per modum *finis*. Modo, intellectus non movet per modum efficientis, sed tantum per modum finis, tanquam praesentans obiectum voluntati.

3. Sed contra primam responsionem arguitur. Non est intelligibile quod aliquid moveat se, nisi dicatur quod aut totum moveat lotum ; aut pars partem, ita quod totum ratione unius partis sit movens ct ratione alterius motum. Ex hoc autem quod aliquod extrmsecum ab eius substantia illud moveat, quantumcumque sit motor illi appropriatus, illud non dicitur movere, sed moveri: unde et pars animalis mota ab alia pane non dicitur movere animal, quantumcumque pars movens Sit motor illi appropriate. Ergo responsio nulla. — Nec valet instantia dc caelo. Quia, si ponatur caelum movere seipsum, non dicitur movere se ratione intulligeuliae abstractae, sed ratione animae eius; oportet emm, illo dato, ponere caelum esse vere animatum, ut inferius * obtendet Sanctus Thomas.

• Cap. L*i.

Si dicatur quod *homo* potest nominare aut constitutum tantum per cogitativam, aut aggregatum ex ipso et intellectu; ct quod primo modo non movet se complete, sed ut accipitur secundo modo: contra arguitur. lum quia non minus movet sc homo quam aha animalia. Sed aha animalia, secundum solam suam essentiam considerata, movent se. Ergo et homo, substantialiter tantum consideratus quantum ad suas partes essentielles, est movens seipsum. – Tum quia homo, secundo modo acceptus, non dicit unum simpliciter ct per se : cum intellectas ct homo non sint substantialiter indivisa; non emm conveniunt in uno esse substantiali.

• Cap. n, n s.

•Cap.»;I;-.l'li.
'.

q. Quod vero secunda responsio vana sit, constat. Cum enim, II *de Anima* , posuerit Philosophus inotivum secundum lucum esse animae partem; in IU inquirens dc hoc principio, ponit intellectum ct appetitum esse moventia in homine, ct intellectum ac appetitum habere rationem unius moventis. Ex quibus manifeste palet quod intellectum non excludit a molivo quod est pars animae, quomodocumque ponamus intellectum movere, sive» inquam, per modum finis sive per modum efficientis. Superius • autem est ostensum quomodo moveat intellectus.

• Lib. i. Com.
XL**

VI. Quarto. Voluntas hominis est in intellectiva parte. Et non est extrinsecca ab homine tanquam substantia separata, sed est in ipso homine. Ergo intellectum possibilem oportet in nobis esse, per quem a brutis differamus, non solum secundum intellectum passivum.

Maior probatur. Quia voluntas non potest esse actus alicuius corporis, nec consequi aliquam potentiam quae sit actus alicuius partis corporis. Quod constat, tum quia potest se extendere ad universalia omnium formarum sensibillum: omnium enim quae intelligimus possumus habere voluntatem, saltem ea cognoscendi; ct etiam ad universale eius actus fertur, sicut cum *odimus in universali latronum genus*, ut dicit Aristoteles, in sua *Rhetorica*. Omnis autem pars animae est actus alicuius corporis praeter solum intellectum proprie dictum. – Tum quia dicitur HI *de Anima*, quod *voluntas in ratione est, irascibilis autem et concupiscibilis in parte sensitiva*. Inde ct actus voluntatis est cum electione, non autem cum passione.

Minor quoque probatur. Quia aliter non esset homo dominus suarum operationum: quia ageretur voluntate cuiusdam substantiae separatae. Quod est destructivum totius moralis philosophiae ct politicae conversationis.

2. Circa illam propositionem. *Omnium quae intelfigimus possumus habere voluntatem, saltem ea cognoscendi*, attendendum quod addit Sanctus Thomas, *saltem ea cogno-*

scendi, quia, cum voluntas non sequatur intellectum speculativum, sed practicum, ut dicitur III *de Anima* posset aliquis dicere inulta a nobis intelligi in quae voluntas non fertur, scilicet ea quae sunt omnino speculabilia. Sed, hoc admissio, negari tamen non potest quin circa ea quae opere intellectus produci non possunt, possit aliquis actus esse qui sub ratione boni aut convenientis apprehendatur, ct per consequens ad intellectum practicum pertineat: sicut est considerare et intelligere. Licet enim *triangulum habere tres angulos* non habeat in se rationem appetibilis aut fugibilis, cognitio tamen eius potest habere rationem boni et convenientis: ct sic, licet voluntas non appetat triangulum habere tres angulos, potest tamen huius cognitionum appetere, sibi sub ratione boni et appetibilis ah intellectu propositam. Et per consequens voluntatem habuic possumus omnium quae intelligimus, ea appetendo saltum quantum ad eorum cognitionem.

VII. *Quinto* Puet est intelligens in potentia. Ergo in ipso c t aliqua potentia qua est potens intclligere. Ergo puero c t coniunctus intellectus possibilis antequam intelligal. Ergo non est continuatio intellectus possibilis cum lit mine per formam intellectam in actu, sed inest homini i principio tanquam aliquid sui. – Probatur prima consequentia. Quia sicut nihil potest agere nisi per potentiam activam existentem m ipso, ita nihil potens est pati niM per potentiam passivam quae est in ipso , ut patet de combustibiii. Secunda etiam probatur. Quia intellectus possibilis ot illa potentia qua homo potest intelligere ct pati ab intelligibili.

2. Ad hanc rationem respondet Averroës, HI *dc Anima*, quod puei dicitur in potentia intelligere dupliciter: scilicet quia phantasmata quae sunt in ipso, *)unt intclligibilia in potentia; ut quia intellectus potest continuari cum ipso, non autem quia sil cum eo unitus.

3. Contra primam partem huius responsionis arguit Sanctus I hornas primo ”, quia phantasmata posse in puero esse intellecta in actu, est posse agere. Ergo non dicitur puer posse intclligere eo quod phantasmata in eo possint esse intellecta in actu. Probatur antecedens. Quia phantasmata movent intellectum possibilem. – Consequentia etiam probatur. Quia posse intelligere est posse pati. Ex eo autem quo convenit alicui quod possit agere, non convenit quod pati possit.

Ad evidentiam antecedentis, considerandum quod species intellecta in actu coniuncta intellectui possibili, non sic dicitur esse in potentia in phantasmate quasi phantasma sit potentia receptiva illius, ut sic dicatur esse in ipso tanquam in potentia passiva: sed quia phantasma potest illam, cum intellectu agente, in intellectum possibilem causare. Comparatur enim phantasma ad intellectum possibilem ut obiectum ad potentiam: ut dicet Sanctus Thomas interiorius *. Obiectum autem intellectus est eius motivum: cum intellectus sit potentia passiva. I nde in praecedenti capitulo dixit Sanctus Thomas quod *phantasmata per lumen intellectus agentis Jiunt actu intclligibilia, ut possint movere intellectum possibilem*. Ideo bene dicitur hic in antecedente quod phantasmata posse esse intellecta in actu, pertinet ad *posse agere*: non enim dicuntur posse esse intellecta in actu quasi ipsum phantasma, idem numero, possit a materialibus conditionibus denudari el intellectum possibilem informare; sed quia potest causare formam in intellectu possibili a materialibus conditionibus denudatam, per quam intellectus est actu potens intelligere.

Circa illam propositionem, *Posse intelligere est posse pati*, advertendum quod illud intelligitur de posse intelligere *primo et essentiali*, secundum quod non habens formam inteiligibilem actu dicitur posse intelligere propter potentiam tantum intellectivam in ipso existentcm: non autem dc posse intelligere *accidentali*, secundum quod existens m habitu dicitur posse operari. Cum enim intellectus possibilis non possit intelligere nisi informetur specie intelligibili, quando est absque tali specie, potest illam ab obiccto et phantasmate recipere. Et sic posse intelligere est posse pati: quia est posse recipere speciem ab intelligibili, ex qua potest postmoduin actum intellectionis pro-

•o?·» «A?

* a.Mt»
PW

T .'

' uf.

tur intellectum
de Anima ‘
quie volumi*
eculabilix Scd.K
circa ca q̄tue
t aliqui* ictw ;
apprchenJaīur, «
im pertHkat:
im *triangulum ki*
itionem appeuhi
it habere rriore?
untm non apptfc-
amen huius σi-,
l et ap̄ctjlih» .
M voluntatem h*
tus, w lppetnd
l.

potentia. Erjo r
intelligere. Erre»
ilii antequam -v
illectus jmwjHiii
n actu, sed *m* :
- Probatur pati
e nisi per poter
l potens est pa
ipso: ut patet Λ
Quia fatdtan
lest intel’ gōft c

es, Π1 *dt* Λκ.β1
upliciter: tcSoi
t intelligibilu fc
ouari cum h-

ponfionh arg.j
a posse in pirn
ago non ta»
ita in w posāt
;n5. Quia parr
- Consequent
posse pan. I/
agae, non co?:-

dum quudspe-
•ossibih, r/jrj -;
si phantasma -
sc in ip> -r-
na potest **te**
ibilcm Quart
i possibilcmui
Thomas iofe-
motinimtc» ’ -
accedenti «Fr
ata per i-trt.
ut pour.: **r** **I**
ur hie in ante-
llccti in icm
’ posse esse m
idera num-^
ct intdlectM
ire formam m
us denutaī
igere.

gere at p .
: posse inkI’ b
>n hābdisiæ-
iligare propter
istentem. non
ium quod ex?
enim intcHe-
innetur spec-
otest illam ab
sse intelligere
:iem ab intel-
lkctionis pro-

ducere per modum principii activi. Unde, considerato sim-
pliciter intellectu denudato ab omni specie, ipsum posse
intelligere est ipsum posse pati et recipere: considerato
autem ipso ut iam specie informato, ipsum posse intelli-
gere non esi ipsum posse pati, sed ipsum posse operari,
quod est aliquo modo agere.

Si autem diceret aliquis quod posse intelligere, etiam
considerato intellectu ut specie informato, est posse pati,
quia intelligere est operatio immanens, quae scilicet reci-
pitur in operante, et sic posse intelligere est posse recipere
intellectionem: dicitur quod, licet intellectio sit operatio
quae in operante recipitur, non tamen recipitur in potentia
simul et specie intelligibili, sed tantum m ipsa potentia
intellectiva. Unde non sequitur quod intellectum informa-
tum specie, ut sic, posse intelligere sit posse recipere el
posse pati, sed tantum intellectum secundum sc conside-
ratum ct nudum.

4. Secundo. Posse intelligere consequitur speciem hu-
manam: cum intelligere sit operatio hominis inquantum
huiusmodi. Ergo non potest dici puer potentia intelligens
ratione phantasmatis. - Probatur consequentia. Quia po-
tentia consequens speciem non competit ei secundum id
quod speciem non largitur. Phantasmata autem non dant
speciem humanam, sed magis hominis operationem con-
sequuntur.

5. Contra secundam partem * arguit: ct primo sic. Di-
citur aliquis posse agere aut pali per potentiam, sicut di-
citur *albus* per *albedincin*. Sed non dicitur aliquis albus
antequam albedo sit ci coniuncta. Ergo non potest dici
aliquis posse agere vel pati antequam potentia ei adsit.
Ergo non dicitur puer potens intelligere antequam intel-
lectus sit ei continuaius.

Secundo. Puer est m potentia intelligens, non quasi
nondum habens naturam intelligendi. sed tanquam ha-
bens impedimentum m non intelligat: impeditur enim
propter multimodos motus in ipso existantes, ut patet
VII *Physicorum*. Ergo non dicitur potens intelligere quia
intellectus possit sibi continuari: sed quia intellectus est
ei unitus et impeditur ab actione propria. - Declaratur
antecedens ex multiplici modo quo dicitur aliquis potens
operari.

VIII. *Sexto principaliter* arguitur contra aliud dictum
in prima responsione , scilicet quod *copitativae est sibi
habitus scientiarum acquirere*. Considerare intelligendo,
qui est actus scientiae, non est intellectus passivi, sed pos-
sibilis. Ergo habitus scientiae non est in intellectu passivo,
sed possibili. Ergo intellectus possibilis est in nobis, non
secundum esse separatus. - Probatur antecedens. Quia ad
hoc ut potentia aliqua intelligat, oportet ut non sit actus
corporis alicuius. Probatur etiam prima consequentia.
Quia eiusdem est habitus et operatio secundum habitum :
cum habitus sit *quo quis operatur cum voluerit*. - Probatur
etiam ultima consequentia. Quia scientia est in nobis, se-
cundum quam dicimur scientes.

Septimo. Rei scitae, inquantum est scita, non assimi-
iatur sciens nisi secundum species universales: cum scientia
sit de huiusmodi, scilicet dc universalibus. Ergo scientia
non est in intellectu passivo, sed solum in intellectu pos-
sibili. Ergo etc. - Probatur consequentia. Quia intellectus
passivus est potentia utens organo: in tali autem potentia
non possunt esse species universales. - Quomodo species
intelligibilcs sint universales, satis superius * est ostensum.

Octavo. Intellectus in habitu est effectus intellectus
agentis, ut ipse Averroes confitetur. Ergo intellectus in
habitu, qui est habitus scientiae, est in intellectu possi-
bili, non in intellectu passivo. - Probatur consequentia.
Quia effectus intellectus agentis sunt intelligibilia in actu,
quorum receptivum est intellectus possibilis, ad quem, se-
cundum Aristotelem, 111 *de Anima*, text. 17, comparatur
agens *sicut ars ad materiam*.

IX. *Nono*. Perfectio intellectus possibilis dependet ab
hominis operatione: cum dependeat a phantasmatibus,
quae movent intellectum. Ergo non est substantia homine
superior. Ergo est aliquid hominis ut actus et forma eius. -
Probatur prima consequentia. Quia impossibile est quod

perfectio superioris substantiae dependeat ab inferiori. -
Pro secunda consequentia, adverte quod tenet secundum
positionem Averrois, qui ponit ideo intellectum non esse
hominis formam, quia est substantia homine superior.

2. Sed ad hanc rationem posset responderi, primo,
quod fundamentum eius est falsum. Homo enim, et quan-
tum ad sensum et quantum ad intellectum, perficitur a
rebus inanimatis, a quibus species cognoscibiles accipit.
Et tamen inanimata sunt inferiora homine secundum sub-
stantiam. Et sic non est impossibile perfectionem supe-
rioris substantiae ab inferiori dependere.

Secundo. Admisso dio fundamento, dici posset quod
habet veritatem dc dependentia substantiae superioris ab
inferiori tanquam a principali agente, non autem tanquam
ab instrumento. Non enim inconvenit substantiam supe-
riorem ab inferiori instrumcmaliter perfici.

3. Ad primam harum dicitur quod fundamentum ra-
tionis est verum, si sane intclligatur. Per substantiam enim
superiorem non intelligit Sanctus Thomas substantiam quo-
modocumque superiorem, sed *quae est superioris ordinis*.
Nunquam enim substantia superioris ordinis n substantia
inferioris ordinis perficitur. Oportet enim agens et patiens
in eundem ordinem convenire, aut quod agens sit supe-
rioris ordinis. Videmus enim quod corpora corruptibilia
non possunt agere in corpora incorruptibilia ea perficiendo,
neque substantiae materiales in immateriales, sed bene e
converso. Unde instantia non est ad propositum. Licet
enim inanimata sint imperfectiora animatis, pertinent tamen
ad eundem ordinem cum homine: tam enim homo, qui
a rebus inanimalis perficitur, quam res inanimatae, per-
tinent ad ordinem rerum materialium, inter quae humo
supremum locum tenet. Ex quo habetur quod, si intel-
lectum ponat Averroes ab homine abstractum tanquam
substantiam superioris ordinis, non poterit perfici ab ho-
mine, qui est inferioris ordinis secundum ipsum, utpote
per cogitalivam, quae est virtus materialis, in propria specie
constitutus.

Ad secundam dicitur quod nec etiam instrumentaliter
potest substantia superioris ordinis ab inferiori perfici. IT
enim in Tertio huius * inquit Sanctus Thomas, *illud non
potest Jieri per aliquod instrumentum, ad quod actio illius
instrumenti se extendere non potest* : alioquin non opor-
teret determinatorum effectuum esse determinata instru-
menta. Res autem inferioris ordinis non potest sua actione
attingere res superioris ordinis. Ergo etc. 1 nde et inlelli-
gentia non utitur corporibus corruptibilibus ad immuta-
tionem corporum incorruptibilium: neque corporibus ad
immutandum ct perficiendum aliam intelligentiam.

X. *Decimo*. Operatio intellectus possibilis indiget cor-
pore: quia, ut dicitur in III *de Anima*, tunc intellectus
intelligere potest, quando est factus in actu per speciem
a phantasmatibus abstractam, quae non sunt sine corpore.
Ergo non est omnino a corpore separatus. - Probatur
consequentia. Quia quaecumque sunt separata secundum
esse, habent separatas operationes. Quod patet, tum quia
res sunt propter suas operationes sicut actus primus pro-
pter secundum. Tum conditional! posita a Philosopho 1 *de
Anima* : scilicet quod, si aliqua operationum animae est
sine corpore, *possibi/e est eam separari*.

2. Ad hanc rationem instari posset, quia corpora infe-
riora non possunt in suas actiones sine corporibus caele-
stibus: cessante enim motu caeli, cessabunt et motus na-
turales aliorum corporum, ut tenet Sanctus Thomas *.
Similiter animal non potest sentire absque corporibus, a
quibus species sensibiles accipit. Et tamen sunt separata
secundum esse. Ergo non est universaliter verum quod
separata secundum esse habeant separatas operationes, ita
quod unum ab altero in sua operatione non dependeat.

Respondetur quod non est mens Sancti I homae ea
quae sunt separata secundum esse, ita habere separatas
operationes quod unum nullo modo ad alterius opera-
tionem concurrere possit, ut obiectio procedit : sed quod
habent operationes proprias distinctas, ita quod operatio
unius non est alterius tanquam proxime agentis dictam
actionem elicientis. Sicut enim esse unius non est osse

alterius, ita propria operatio unius non est alterius: cum diversae formae ad diversas operationes ordinentur. Secundum autem hunc sensum optime procedit ratio Sancti Thomae. Quia si substantia intellectiva secundum intellectum possibilem (nomine enim *intellectus possibilis* accipit Sanctus Thomas substantiam tali intellectu intelligentem) esset distincta secundum esse ab anima sensitiva, cuius est phantasmata formare, operatio formandi phantasmata substantiae tali intellectivae non conveniret tanquam formae proxime illam operationem elicienti. Hoc autem falsum est: quin oportet formam intellectivam quae per abstractiōnem a phantasmatibus intelligit, sibi ipsi phantasmata apta ad intelligendum formare; non enim forma intellectiva abstrahit a phantasmatibus alienis, sed a propriis, tanquam illustratis ab ipso ad hoc ut ex ipsis intelligibilis species abstrahi posset. oportet ergo, ut forma taliter intellectiva et anima sensitiva in uno esse conveniant, quod, cum sensitiva, cui convenit phantasiari, non sit a corpore separata, qui in phantasia non esse sine corpore, necesse est ut etiam huiusmodi forma intellectiva non sit a corpore secundum se separata.

XI *Undecimo*. Oportet intellectus possibilem completur per organa corporea, in quibus necesse est esse phantasmata. Ergo natura: in intellectum possibilem corporeis organis univertitur. Ergo etc. Probatur prima consequentia ex Aristotele, in *Caeli*, text. 34. quia cuicumque competit aliqua operatio secundum naturam, sunt ei in natura attributa ea sine quibus illa operatio compleri non potest.

Advertendum quod ex eodem fundamento procedit haec ratio ex quo praecedens: quin scilicet oportet ut forma per intellectum possibilem cognoscitur. antequam sit actu per speciem intelligibilem, formet sibi phantasmata in quibus species intelligibiles abstrahat. Quod cum nun possit fieri absque corpore in organis, in quibus operetur in phantasmata, necesse est ut natura intellectum possibilem (id est ipsam substantiam tali intellectu intelligibilem continens. non enim autem ipsam potentiam intellectivam) corporeis organis univertatur.

Duodecimo. Non potest intelligere substantias omnino a materia separatas: scilicet, secundum earum essentiam et quidditatem. Ergo etc. Probatur antecedens. Quia nihil intelligit huiusmodi intellectus sine phantasmate, ut dicitur III *de Anima*: eo quod phantasmata comparentur ad intellectum sicut sensibilia ad sensum. Talium autem non sunt phantasmata. Probatur quoque consequentia. Quia si intellectus esset separatus, magis intelligeret substantias separatas quam sensibiles: cum sint magis intelligibiles et magis ei conformes.

XII. *Tertiodecimo*: et est confirmatio antecedentis praecedentis rationis: sicut et aliae rationes quae sequuntur. Intellectus agens non facit intelligibilia nisi per phantasmata. Ergo nec intellectus possibilis movetur ab aliis intelligibilibus nisi ex speciebus a phantasmatibus abstractis. Ergo substantias separatas intelligere non potest. – Probatur prima consequentia. Quia in omni genere tantum se extendit potentia passiva quantum potentia activa illius generis. Quod hoc signo ostenditur: quia nulla est potentia passiva in natura cui non respondeat aliqua potentia activa naturalis.

2. Circa hanc propositionem, *Nulla est potentia passiva in natura cui non respondeat aliqua potentia activa naturalis*, dubitatur. Primo, quia in materia est potentia ad animam intellectivam. Et tamen nullum agens naturale potest animam intellectivam producere.

Secundo, quia materia quae fuit sub una forma, illa forma corrupta, est ad eandem formam in potentia naturali: cum sit eadem privatio huius formae in materia antequam haberet formam, et postquam habuit. Et tamen nullum agens naturale potest illam formam in materia introducere: cum impossibile sit idem numero reparari per agens naturale. Ergo etc.

3. Ad huius evidentiam, considerandum quod, quamvis *naturale* multis modis accipi possit, hoc tamen loco dicitur potentia naturalis illa potentia quae ad aliquid secundum naturae creatae inclinationem ordinatur. Unde dicitur *potentia passiva in natura*, sive *naturalis*, potentia

naturae cui innata est inclinatio ad recipiendum ab extrinseco creato formam naturalem: sicut materia prima inclinatur ad recipiendum formam substantialem ab aliquo agente corporeo et materiali. Potentia autem *activa naturalis* dicitur virtus creata cui est innata inclinatio ad aliquid agendum in alterum creatum. Sicut autem quaelibet potentia naturalis, sive activa sive passiva, determinat sibi obiectum proprium, cuius est receptiva aut productiva; ita determinat sibi potentia passiva proprium agens a quo formam recipiat; et potentia activa determinat sibi proprium patiens in quod agat. Unde sensus propositionis adductae, quae est (Commentatoris, IX *Metaphysicae* est quod nulla est potentia passiva inclinata ex naturae conditione ad recipiendum formam naturalem ab altero, cui tanquam proprium agens non respondeat aliqua potentia creata activa, ad agendum in ipsam naturaliter inclinata. Cum enim potentia passiva naturalis sit ordinata ad recipiendum formas naturales; forma autem naturalis sit quae a agente naturali et creato produci potest: necesse est ut potentiae naturali passivae correspondent aliqua potentia activa naturalis, tanquam proprium agens a quo nata sit formam naturalem recipere.

4. Unde primam itaque obiectionem dicitur quod quo modo rursum intellectiva est forma naturalis, eo modo materia est in potentia naturali ad ipsam, et agens naturale est vius productuum. Si enim consideretur quantum ad essentiam eius absolute, sic non est forma naturalis, sed supernaturalis. Ita sic materia prima non est in potentia naturali vel ipsam: quia materia dicitur in potentia naturali quantum id esse formae absolute, quando talis forma est de se agens naturale de potentia materiae; anima autem intellectiva non est per agens naturale educibilis de potentia materiae, cum possit remanere separata a materia. Si autem consideretur quantum ad unionem eius cum materia. sic est forma naturalis; et materia est in potentia naturali ad ipsam, ut scilicet materiae unibilis est; et agens naturale est eius causa, in quantum causal dispositiones in materia facientes ad unionem eius cum materia.

5. Ad secundam dicitur quod materia non est in potentia naturali ad eandem numero formam quam amisit: quia illa forma, postquam desiit esse in materia, non est amplius forma naturalis. Unde ipsa eadem forma, antequam per ipsam actuelur materia, est naturalis, vel potest ab agente naturali producibilis in esse. Postquam nutem, separata a materia, desiit esse aut uniri materiae, est supernaturalis, vel potest ab agente tantum supernaturali producibilis. Dicitur tamen absolute, secundum rationem suae speciei, naturalis forma; quia, absolute loquendo, est ab agente naturali producibilis in esse.

Ad probationem, dicitur primo, quod ad hoc ut materia sit in potentia naturali ad formam, non sufficit ut habeat privationem formae, si per privationem intelligatur *sola negatio formae in materia*: sed requiritur etiam aptitudo et inclinatio materiae ad formam naturalem. Ideo, licet post amissionem formae remaneat eadem privatio propter identitatem termini et subiecti. non tamen remanet eadem potentia naturalis: quia non remanet aptitudo materiae ad formam tanquam ad formam naturalem.

Dicitur secundo quod, si per privationem intelligatur *negatio formae in subiecto apto recipere formam tanquam naturalem, sive ab agente naturali*, non est eadem privatio numero ante et post, propter variationem aptitudinis et inclinationis subiecti. Prius enim materia inclinabatur ad ipsam tanquam ad formam naturalem: posterius vero non habet illam aptitudinem et inclinationem; licet sit apta illam formam a Deo recipere, in quo consistit ratio *potentiae obedientialis*, non autem potentiae naturalis, proprie loquendo.

XIII. *Quartodecimo*. Si intelligeret substantias immateriales. in eis acciperet sensibillum cognitionem: quia in substantiis separatis sunt species rerum sensibillum intelligibiliter, per quas de sensibilibus cognitionem habent. Ergo non acciperet eam a phantasmatibus.

Si dicatur quod substantiis separatis non adest cognitio sensibillum: contra. Quia saltem habebunt cognitionem

m ab ext:/,
prima indi,
n ab aliqua
OCttVA njlu.
natio ad
rm quaelibu
erminat ubt
oductin; iu
gens 2 φῖῦ
al ribi pre*-
τορωίωηM
rsicae '...*
atur.w con-
o altero, cui
ua potentii
:r inclinaï,
ata .id red-
lis sit qux
necesse w.
lua potentia
uo nali sit

quoJ qc.-
modo nu-
M natunk
u.inlum J
sed super-
lia naturali
irali qua-
ta est edu-
ae; aninu
lucibilis Je
ta a num-
eral cua
n putentia
t; el agefli
sitiono ir

est in po-
rn
a, non cl
■ma, ante-
utpotcab
tutem, se-
est super-
ili proJu-
nom sujç
lo, est ab

»ç ut nu-
suftal ul
ftUdlig
trim ipi-
cm. Ideo,
i privatio
o rcxnact
itudo mi-
ro.
iieiügatur

idem pn-
iptitudinb
clinabatur
iritis verr-
et sit apu
ratio pv*
is, proprie

; imnu'e-
: quii io
um intel-
n latent.

t cognitio
jniiooncni

aliquam altiorem. Et, cum oporteat eas non deesse intel-
lectui possibili, si substantias separatas intelligat, habebit
intellectus possibilis duplicem scientiam: unam per modum
substantiarum separatarum; aliam a sensibus acceptam. El
sic altera superflueret.

2. Circa hanc rationem dupliciter dubitatur. Primo,
quia prima consequentia non videtur vera. Species enim
existences in intellectu unius substantiae separatae, non
sunt causativae specierum in intellectu alterius substantiae
separatae. Nec una substantia separata intelligit per speciem
alterius substantiae separatae: cum oporteat intellectum
intelligentes informari specie intelligibilis. Ergo, quamvis
species sensibilium sint in substantia separata intclligibi-
liter, non sequitur quod intellectus intelligens substantias
separatas, accipiat in cis sensibilium cognitionem.

Secundo, quia non videtur, si intellectus habeat illam
duplicem cognitionem, quod altera superfluat. Non enim,
si intellectus habet cognitionem aliquam dc Deo ct ali-
quam de scnsibilibu altera superfluit: ahoquin aut Me-
taphysics aut Philosophia Naturalis superflua esset. Eodem
modo, si intellectus pudibilis habeat scientiam unam ad
modum substantiarum reparatarum, quae sit altior cogni-
tione sensibilium: ct aliam a sensibus acceptam, qua ipsa
sensibilia cognoscat. nnn oportet carum alteram super-
fluum supervacantunque e\$*e.

3. Ad primum horum dicitur quod ratio procedit cx
suppositione modi intvlligendi quem videtur ipse Averroës
ponere, 111 *de An:m.i*, commento 20 et 36*; ut etiam sibi
imponit Sanctus I iomas, Quarto, d. xi.tx, q. n. a. 1. Pomi
cnim intellectum quem ipse *materialem* vocat, secundum
se consideratum, non .αιῖυτπ secundum quod est nobis
copulatus, semper sui Manilas separatas intelligere, cx eo
quod ipsa substanti.i separata intellectui materiali est unita,
quemadmodum et illi -ubstantia intellectus agentis unitur.
Secundum enim hanc positionem, sicut nos ponimus in-
tellectum Beatorum semper videre divinam essentiam per
hoc quod divina esscnii.i intellectui unitur per modum
formae intelligibilis: ita ponitur intellectum substantias
separatas intelligere cx hoc quod intellectui per modum
formae intelligibilis uniuntur. Et ideo, sicut videntes di-
vinam essentiam \idem omnia creata, tanquam per ipsam
essentiam, in qua intelligibililer sunt, repraesentata; ita in-
tellectus videns substantiam separatam essentialiter ut in
sc est, si in substantia separata continentur intelligibililer
res sensibiles, in ipsa essentia substantiae separatae videt
res sensibiles per ipsam essentiam repraesentatas, et sic
in eis accipit cognitionem rerum sensibilium; sicut vi-
dentes divinam essentiam in ipsa accipiunt cognitionem
eorum quae sibi per divinam essentiam repraesentantur. –
Si etiam ponatur intellectum non intelligere substantias
separatas per hoc quod ipsae uniantur intellectui, sed per
species, adhuc sequitur propositum. Quia, quomodocum-
que intellectus ipsas cognoscat, si quidditative et perfecte
cas cognoscat, videbit species in ipsis existentes quibus
repraesentantur sensibilia, tanquam eius proprietates, aul
tanquam habentes cum essentia substantiae separatae iden-
titem. Et sic cognoscet res sensibiles in substantiis sepa-
ratis. – Ex quibus palet consequentiam Sancti Thomae
optimam esse: non quia, speciebus existentibus in sub-
stantia separata, oporteat effluere species in intellectum
materialem; sed quia per species existentes in substantia
separata cognitas res materiales intelliget.

Cum autem contra hoc instatur, quia una substantia
separata non intelligit per species alterius substantiae se-
paratae: dicitur quod utique una intclligentia non intel-
ligit per species in alia intclligentia existentes tanquam per
principium elicitivum operationis; sed bene potest intel-
ligerc per illas tanquam per rem cognitam in qua alia
videntur; sicut dicimus Beatos per essentiam divinam ab
eis risam videre creaturas.

Si autem quaeratur: Quid erit principium elicitivum
huiusmodi cognitionis per modum speciei intelligibilis?–
respondetur quod ei quod videtur in alio non oportet assi-
gnare propriam el adaequatam speciem quae sit princi-
pium cognitionis eius, sed suffleit species eius in quo

ipsum videtur: per speciem cnim speculi videntur omnia
quae in speculo videntur; ct per divinam essentiam unitam
intellectui videntur omnia quae in divina essentia cogno-
scuntur. Sic eliam dicemus quod per formam qua intel-
lectus materialis, sive possibilis, ridet substantiam sepa-
ratam, sive sii ipsamet substantia separata sive species eius,
videbit etiam sensibilia quae in ipsa repraesentantur.

4. Ad secundum dicitur quod, cum negatur in respon-
sione per Sanctum Thomam adducta substantias separatas
habere cognitionem sensibilium, non intendit responsio
negare a substantiis separatis cognitionem sensibilium cx
parte rei cognitae, quasi nullo modo sensibilia cognoscunt,
ut obieclio supponit, sed ex parte medii intelligibilis: sicut
in argumento fuerat assumptum quod in substantiis sepa-
ratis sunt species rerum sensibilium *intelligibiliter*, quia
videlicet non intelligit per species ipsis rebus sensibilibus
proportionalas et adaequatas, sed per alliores ct univer-
saliores. Et hanc vocat Sanctus Thomas *altiorem cogni-
tionem*. Et sic sequitur quod altera cognitio de rebus sen-
sibilibus erit superflua. Si cnim intellectus cognoscit res
sensibiles per inspectionem ahiorum spccierum et univer-
saliorum existentium m substantia separata, non erit opus
ipsum accipere a sensibilibus cognitionem: cum illa sit
sufficiens cognitio dc sensibilibus. Et sic cognitio a sen-
sibilibus accepta erit superflua.

Si diceretur quod nulla istarum erit superflua cognitio,
quia sunt cognitiones diversarum rationum, sicut et in
Christo est scientia infusa ct acquisita: hoc non obstat.
Quia licet essent aliquo modo diversarum rationum, utra-
que tamen esset naturalis. El ideo, si intellectus natura-
liter cognoscit res sensibiles ad modum substantiarum sepa-
ratarum, superflua erit sibi alia cognitio naturalis earundum
rerum: uni enim potentiae cognoscitisae sufficit una na-
turalis scientia respectu earundem rerum. Non csl autem
simile de scientia infusa ct acquisita in Christo: quia
scientia infusa in Christo non erat naturalis animae Christi
coniunclae corpori. Non enim inconvenit intellectum, re-
spectu etiam earundem rerum quas naturaliter cognoscit,
a Duo altiori modo perfici.

XIV. *Quintodecimo*. Sequeretur quod nos substantias
separatas intelligeremus: intellectus cnim possibilis est id
quo intelligit anima. Hoc est falsum, ut patet ex 11 *A/e-
taphysicae* *. Ergo etc.

Si dicatur, secundum Averrocm, quod intellectus pos-
sibilis intelligit substantias separatas secundum quod est
in se subsistens, et est in potentia ad eas sicut diaphanum
ad lucem; est autem in potentia ad formas abstractas a
phantasmatibus secundum quod continuatur nobis, a prin-
cipio; ideo non intelligimus a principio per ipsum sub-
stantias separatas: – contra arguitur.

Tum quia prius est considerare intellectum ut in po-
tentia ad huiusmodi species quam ut continuatur nobis:
cum ponatur continuari nobis per huiusmodi species. Et
ideo non per hoc quod continuatur nobis, est in potentia
ad huiusmodi species.

Tum quia esse in potentia ad huiusmodi species non
conveniret ci per sc, sed per aliud, scilicet per continua-
tionem nobiscum. Et sic non convenienter definiretur in-
tellectus possibilis per hoc quod est in potentia ad huius-
modi species, ut delinitur 111 *de Anima*: non enim definitur
aliquid per ea quae non conveniunt ei secundum se.

Tum quia, si intellectus intelligat substantias separatas
et species a phantasmatibus abstractas, oportet quod vel
intelligat per tales species substantias separatas, vel e con-
verso per ipsas substantias separatas tales species intelligat:
quia impossibile est intellectum possibilem simul nulla
intelligere (scilicet in actu pertecto) nisi unum per aliud
intelligat; cum una potentia non perficiatur simul pluribus
actibus nisi *secundum ordinem*, idest, nisi inter se natu-
ralem ordinem et concomitantiam habeant. Quodeumque
horum detur, oportet ut nos intclligamus substantias se-
paratas. Quia, si nos intclligamus res sensibiles inquantum
intelligit eas intellectus, intelligit autem vas intellectus
per hoc quod intelligit substantias separatas, oportet et
nos similiter eas intelligere. El similiter si sit e converso:

scilicet quod intellectus intelligat substantias separata*, per hoc quod res sensibiles intelligit.

2. Attendendum, quia Sanctus Thomas videtur hoc loco ponere species intelligibiles tanquam id quod cognoscitur, cum tamen alibi · ponat cas tanquam id quo intellectus cognoscit, quod dupliciter possumus eius mentem interpretari. Primo quod, licet species a phantasmatibus abstractae non sint id quod intelligitur primo et directe, sed se habeant ut *principium quo* intelligendi, tamen secundario et indirecte mtelliguntur. El sic de ipsis procedit argumentum.

Secundo, quod per species a phantasmatibus abstractas vult intelligere *naturas universales rerum sensibilium*, quae, ut universales sunt, a phantasmatibus abstrahuntur et singularibus. Cum enim sint diversa scibilia formahter substantiae separatae et res sensibiles, nec in una formali ratione obiccti convenient, multo minus possunt simul intelligi ab intellectu possibili quam duae res sensibiles, nisi unum eorum per alterum intelligatur.

Quomodo autem intellectus possibilis non possit multa simul intelligere, ostensum est in superioribus*.

CAPITULUM SEXAGESIMUM PRIMUM

QUOD PRADDICTA POSITIO EST CONTRA SENTENTIAM ARISTOTELIS

Cap. pracc.

n vlu*u positioni* Averroes prae- stare robur auctoritatis nititur propter hoc quod dicitl Aristoelem ita sensisse, ostendemus manifeste quod praedicta opinio est contra sententiam Aristotelis.

Primo quidem, quia Aristoteles, in ll *de Anima* ', definit animam dicens quod est *actus primus phisici corporis organici potentia inlain habenti* : ct postea subiungit quod haec est definitio *itnircr-saliler dicta de omni anima*; non, sicut praedictus Averroes fingit :, sub dubitatione hoc proferen , ut patet ex exemplaribus graecis et translatione Boetii.

Postmodum autem, in eodem capitulo sub- iungit esse *quasdam partes animae separabiles*. Quae non sunt nisi intellectivae Relinquitur igitur quod illae paries sunt actus corporis.

Nec est contra hoc quod postea subiungit ' : *De intellectu autem et perspectiva potentia nihil est adhuc manifestum, sed ridetur animae alterum genus esse*. Non enim per hoc x ult intellectum alienare a communi definitione animae, sed a propriis naturis aliarum partium: sicut qui dicit quod *alterum genus animalis est volatile a gres- sibili*, non aufert a volatili communem defi- nitionem animalis. Unde, ut ostenderet in quo dixerit *alterum*, subiungit: *Et hoc solum contingit separari sicut perpetuum a corruptibili*. – Nec est intentio Aristotelis, ut Commentator praedictus fingit *, dicere quod nondum est manifestum de

intellectu utrum intellectus sit anima, sicut de aliis principiis. Xon enim textus verus habet, *nihil ed declaratum*, sive, *nihil est dictum*, sed, *nihu est manifeslum: quod* intelligendum est quan- tum ad id quod est proprium ei. non quantum ad communem definitionem. – Si autem, ut ipse dicit , *anima* acquixoce dicitur de intellectu et ori aliis, primo distinxisset aequivocationem, postea Jefinix isset, sicut est consuetudo sua. Alias pro- cederet in acquivoco. Quod non est in scientiis

Item. In ll *de Anima* ' intellectum numerat •7.; inter potentias animae. Et in auctoritate etiam praedicta nominat *perspectivam potentiam*. Xon ■ est igitur intellectus extra animam humanam, sed est quaedam potentia eius.

hem. In III *de Anima**, incipiens loqui de intel- ' p lectu possibili, nominat eum partem animae, di- cens: *De parte autem animae qua cognoscit anima el sapii*. In quo manifeste ostendit quod intel- lectus possibilis sit aliquid animae.

Adhuc autem manifestius per id quod postea subiungit*, declarans naturam intellectus possi- ' *. * ■■ bilis, dicens: *Dico autem intellectum quo opinatur el intelligit anima*. In quo manifeste ostenditur intellectum esse aliquid animae humanae, quo anima humana intelligit.

Est igitur praedicta positio contra sententiam Aristotelis, et contra veritatem. Unde tanquam i) iicititia repudianda est.

5 npinio) positi» Pc. 8 potentis Ita X'ZP; ct potentia ceteri. 19 perspectiva] petfectiva Pd. 37 contingit om al>X. textus verus] textus vetus NsGPif, vetus textus Y. 10 in nequivoco Ita DXVPc; in acquivocationc NYZ, in ncquivoca ceteri. 2\$ do- clarans) determinans <i, declarat NYPe. 3o repudianda) reputanda ENY, repudienda G.\Z.

Commentaria Ferrariensis

Ostensum est efficacibus rationibus positionem, immo fictionem Averrois impossibilem esse. Nunc, quia Averroes suam fictionem dictis Aristotelis confirmare ni- tebatur, probat Sanctus Thomas ipsam etiam contra men- tem Aristotelis esse *, multis ipsius Aristotelis dictis.

I. A7 primo arguit sic ♦. Aristoteles definit animam esse *actum primum corporis phisici organici potentia vitam habentis*; et inquit hanc definitionem *universaliter dictam esse de omni anima*; non sub dubitatione loquens, ut Averroes fingit, ut ex textu graeco et translatione Boetii manifeste apparet. Immo vult eam ad intellectum extendi: ut patet ex eo quod in eodem capite subiungit, inquires animae quam definierat, *esse quasdam partes separabiles*;

quod non nisi dc intellectu intelligi potest. Ergo intel- lectus non est substantia separata.

Si dicatur quod illa definitio non convenit omni animae nisi aequivoce; et quod hoc ostendit Aristoteles cuin sub- iungit, *De intellectu autem et perspectiva potentia nihil est adhuc manifestum* : respondetur quod per haec verba non vult Philosophus intellectum alienare a communi animae definitione, sed a propriis naturis aliarum partium; sicut qui dicit quod *alterum genus animalis est volatile a gressibili*, non aufert a volatili communem animalis defi- nitionem. I nde ct subiungit Aristoteles, £7 *hoc solum con- tingit separari sicut perpetuum a corruptibili*. Ex quibus constat ipsum ponere intellectum esse alterum ab aliis

• Cf. III *Je Au- mj*, l cet. 8, ver», fin.

* Comment. In III *Je Anini. t*, text. . (Uid. Cjp. (

' Num. S: » . Th. t. 3.

* Comment. iu II *Je Anima*, lexi 7» l- v.

' Num. u ,» .Th. l. 3.

• Cap. n. n. <»: » . TU. l. i.

• Comment. in II *Jc Arimj*, Ult. 21. f. 50.

• Cf. Comment, cap. UX, n. iv. • Ct. n. iv.

liquide monstraverat veritatem; non quia non conveniret definitio animae univoce omni animae. Unde, ut hanc excluderet objectionem, ex opinione Platonis provenientem, ex operationibus animae, quarum ipsa est principium, ostendit * quod non est corpori unita *ut nauta navi*, sed *ut forma materiae*: quoniam quo aliquid primo operatur, est forma eius; anima autem est *primum quo vivimus, sentimus, movemur et intelligimus* *; ideo oportet ut sit actus corporis et forma. Et sic manifeste declaratum ostendit quod anima quam dixerat esse actum corporis, est actus per modum informantis, non nutem per modum moventis tantum.

IV. *Secundo* * arguit Sanctus Iliomas principaliter ex verbis Philbsophi. Intellectus est potentia animae. Ergo non

est substantia separata. – Antecedens probatur. Tum quia Philosophus intellectum inter potentias animae enumerat. Tum quia *perspectivam*, textu 21, nominat *potentiam*.

Tertio. Intellectus est pars animae: ut patet ex principio 111 libri *de Anima* *, ubi dicitur: *Dc parte autem animae qua cognoscit anima et sapit*. Ergo etc.

Quarto. Intellectus est id quo anima humana intelligit. Ergo etc. Patet consequentia. Quia quo aliquid primo operatur, oportet esse formam eius, ut ex supra * dictis patet. Antecedens vero probatur ex III *de Anima*, textu 5, ubi inquit Philosophus: *Dico autem intellectum quo opinatur et intelligit anima*.

Has rationes in *7 ructatu contra Averroistas* latius explicat Sanctus Thomas *. Ideo ibi requirantur.

CAPITULUM SEXAGESIMUM SECUNDUM

CONTRA OPINIONEM ALEXANDRI IN INTELLECTU POSSIBILI

is igitur verbis Aristotelis consideratis, Alexander posuit intellectum possibilem esse aliquam virtutem in nobis, ut sic definitio communis de anima assignata ab Aristotele in II *de Anima* ", possit sibi convenire. Quia vero intelligere non poterat aliquam substantiam intellectualem essu corporis formam, posuit praedictam virtutem non esse fundatam in aliqua intellectuali substantia: c; consequentem commixtionem elementorum in corpore humano. Determinatus enim mixtionis humani corporis modus facit hominem esse in potentia ad recipiendum influentiam intellectus agentis, qui semper est in acui, et secundum ipsum est quaedam substantia separata, ex qua influentia homo fit intelligens actu. Id autem in homine per quod est potentia intelligens. est intellectus possibilis. Et sic videbatur sequi quod ex commixtione determinata in nobis sit intellectus possibilis.

Videtur autem in primo aspectu haec positio verbis et demonstrationi Aristotelis esse contraria. Ostendit enim Aristoteles in III *de Anima* *, ut dictum est *, quod intellectus possibilis est *immixtus corpori*. Hoc autem est impossibile dici de aliqua virtute consequente mixtionem elementorum: quod enim huiusmodi est, oportet quod in ipsa elementorum commixtione fundetur, sicut videmus de sapore et odore et aliis huiusmodi. Non igitur positio praedicta Alexandri potest stare cum verbis et demonstratione Aristotelis, ut videtur.

Ad hoc autem Alexander dicit quod intellectus possibilis est ipsa *praeparatio* * in natura humana ad recipiendum influentiam intellectus agentis. Praeparatio autem ipsa non est aliqua natura sensibilis determinata, neque est mixta corpori. Est enim relatio quaedam, et ordo unius ad aliud.

Sed hoc manifeste discordat ab intentione Aristotelis. Probat enim Aristoteles ex hoc intellectum possibilem non habere determinate aliquam

natura in sensibilibus, et per consequens non esse mixtum corpori, quia est receptivus omnium formarum sensibilibus et cognoscitivus earum. Quod de intellectu possibile non potest intelligi: quia eius in se habet rationem recipere. sed magis praeparari. Non igitur ratio Aristotelis procedit de praeparatione; sed de aliquo recipiente praeparato.

Amplius Si ea quae dicit Aristoteles de intellectu possibili, conveniunt ei in quantum est praeparatio. et non ex natura subiecti praeparati, sequetur quod omni praeparationi conveniant. In sensu autem est praeparatio quaedam ad sensibilia in actu recipienda. Ergo et idem dicendum est de sensu et intellectu possibili. Cuius contrarium manifeste subiungit Aristoteles, ostendens differentiam inter receptionem sensus et intellectus ex hoc quod sensus corrumpitur ex excellentia obiectorum, non autem intellectus.

Item. Aristoteles attribuit possibili intellectui *pati* ab intelligibili. *suscipere* species intelligibiles. *esse in potentia* ad eas. Comparat etiam eum *tabulae in qua nihil est scriptum*. Quae quidem omnia non possunt dici de praeparatione, sed de subiecto praeparato. Est igitur contra intentionem Aristotelis quod intellectus possibilis sit praeparatio ipsa.

Adhuc. *Agens est nobilius patiente et faciens facto* *, sicut actus potentia. Quanto autem aliquid est immaterialius, tanto est nobilius. Non potest igitur effectus esse immaterialior sua causa. Omnis autem virtus cognoscitiva, in quantum huiusmodi, est immaterialis: unde et de sensu, qui est infimus in ordine virtutum cognoscitivarum, dicit Aristoteles, in II *de Anima* *, quod est *susceptivus sensibilibus specierum sine materia*. Impossibile est igitur a commixtione elementorum causari aliquam virtutem cognoscitivam. Intellectus autem possibilis est suprema virtus cognoscitiva in nobis: dicit enim Aristoteles, in III *de Anima* *. quod intellectus possibilis est *quo cognoscit et intelligit*

* <4p. ii. *. Th. l» 3. 4»

* lbJ n i7.

* Ct n. i inir.

• AlfiM. Aph/oJ. En. irr. uitj dc 4. «■»> /racL cl tf c, (Vcn. ijujl. - C». Avrrr. Tn 111 dc text, v, ioi i p y Sq. (V ci. ija) * Vid. cap. prace.

* Cip. tv ; t. Th.

* Cap. i ix.

Ct. Avrrr. op. oil , text. 11, toI. *59.

I \X

I '0. Gc ^*ТП. t

•UUe. tKA1A

• Ci, ' . HL t-1' x. Tb. L 34.

' Qp. n,». .

1 igitur) nutem DNZ. 9 ct (mtellipc ct esse) (sed DsEPc. 21 in primo) primo DP. 3a Ad hoc] Adhuc NXYZ» Ad haec \ Pa. 7 aliquo recipiente praeparato /ta NZ; aliquo (aliqua E) recipiente praeparata ceteri. 13 ct idcm| idem l'd. 17 ex excellentia] excellentia GY, per excellentium Z. 3q est om «X, post susceptivus \X.

ordinem et habitudinem unius ad alterum. Et universaliter in omni recipiente est ordo et habitudo ad sua receptibilia. Et ideo, si omnia quae dicuntur ab Aristotele de intellectu possibili, conveniunt ei in quantum est habitudo et ordo ad receptibilia, non autem ex natura subiecti praeparati, eadem convenient sensui, et omni aliae praeparationi, in ordine ad sua receptibilia: quod enim convenit alicui in quantum tale, convenit omni tali. Et sic inconvenienter Aristoteles inter receptionem sensus et intellectus differentiam ponit, inquit quod ex excellentia obiectorum corrumpitur sensus, non autem intellectus.

IV. *Tertio*. De intellectu possibili dicit Aristoteles quod patitur ab intelligibili, quod suscipit species intellectuales, quod est in potentia ad eas, quod est sicut tabula in qua nihil est scriptum. Sed haec non possunt dici de praeparatione, sed de subiecto praeparato. Ergo etc.

Adverte quod Alexander, in suo libro de Anima, dicit intellectum magis a. *similari carenti inscriptionis quam tabulae rjpt.te. Sic enim inquit ". Solawi igitur materialis intellectus facultas et promptitudo quaedam est ad Jormas excipiendas, tabulae nondum scriptae similis: quinimmo ipsius tabellae agrapho, idest inscriptionis carenti, quam tabellae similior. Tabella enim iam in numero entium est. Quapropter id quod animo praeditum est, tabellae potilis comparari potest ipsa r t o inscriptionis carentia fere uHelhitiis est. Ex quibus. p.tivi va qUOC VriStOteles de intellectu dicit, de ipsa praeparatione quam Alexander ponit, dici non posse: cum illa convenient tabulae praeparatae, non autem carentiue et negationi -criptiuii..

Patet etiam illos Alexandri mentem male interpretatos esse qui dicunt Alexandrum praeparat h i, i nomini intellexisse animae potentiam, et hanc esse quod dilatem, utpote potentiam naturalem qua rationali i tuim. i ad nuna intelligibilia est praeparati, quemadmodum materia ob suam potentiam ad suas excipiendi. forma pou paratur. Si enim praeparationis nomine intelligeret qualii item et potentiam naturalem, magis eam tabulae nondum scriptae assimilaret quam agrapho sive carenti ac inscriptionis.

V. *Quarto*. Impossibile est a commixtione elementorum causari aliquam virtutem cognoscitivam. Ergo intellectus non causatur ex commixtione elementorum. Patet consequentia. Quia intellectus possibilis est suprema virtus cognoscitiva in nobis, ut patet 111 de Anima. – Antecedens vero probatur. Quia effectus non potest esse immaterialior sua causa: cum agens sit nobilius patiente et faciens facto, sicut actus potentia; quanto autem aliquid est immaterialius, tanto est nobilius. ( )mnis autem virtus cognoscitiva, in quantum huiusmodi. est immaterialis: unde et sensus, apud Aristotelem, est susceptivus specierum sine materia. Ergo etc.

Ad evidentiam huius propositionis, Virtus cognoscitiva, in quantum huiusmodi, est immaterialis, advertendum, ex doctrina Sancti I'homae Prima, q. xiv, a. i, et Vcrit., q. ii, a. 2, quod immaterialitas quae concomitatur universaliter vim cognoscitivam, non est omnimoda separatio a materia, sed est, ut universaliter loquamur, e.vctxv.vz/x aliquis formae supra materiam. Secundum enim quod aliqua magis supergrediuntur materiam, quia scilicet non sunt totaliter immersa materiae, sic sunt maioris cognitionis. Unde intellectus, qui totaliter materiam supergreditur, in quantum nulli organo materiali est aflixus, cognoscendi maximam vim habet. Dicitur autem forma quae est in materia supergredi materiam, non quia aliqua pars eius essentialis non sit in materia, sed quia, cum tota sit in materia, non tamen totaliter comprehenditur a materia: remanet enim in ea virtus ad aliquid supra materiae conditionem, quod est signum essentiae formae non esse totaliter a materia comprehensam; nam virtus demonstrat essentiam rei.

Sensus ergo propositionis Sancti I'homae est quod virtus omnis cognoscitiva. in quantum huiusmodi, supergreditur materiam, quia potest in aliquid quod est supra materiae conditionem. Quod sane ostenditur, quia omnis virtus cognoscitiva, ut cognoscitiva est, recipit species absque materia, idest absque esse determinato quod in

materia habent. Eorma enim cognoscibilis recipitur in cognoscente non secundum esse determinatum quo constituit rem in natura, sed prout, existens perfectio unius in natura, nata est esse in alio et fieri unum cum illo.

VI. In hac autem ratione, circa illam propositionem, Non potest effectus esse immaterialior sua causa, dubitatur. Quia forma rei sensibilis in sensu est immaterialior quam extra sensum. Et tamen, secundum quod est in sensu, causatur a forma existente extra. Ergo effectus aliquis est immaterialior sua causa. Et loquor de causa principali, de qua intendit Sanctus Thomas.

2. Ad huius evidentiam, considerandum est quod dupliciter dicitur aliqua natura immaterialis: scilicet aut secundum suam substantiam; aut secundum esse. Secundum substantiam dicitur natura immaterialis quae non est composita ex materia et forma; sicut intelligentia. Secundum esse tantum dicitur immaterialis illa quae, licet in sua ratione materiam includat, tamen habet esse immateriale: sicut natura lapidis in intellectu. Lapidis enim natura est essentialiter composita ex materia et forma, et in sua ratione materiam includit, universalem tamen. Ideo et ex tunc in intellectu, est materialis secundum essentiam, cum in eiusdem rationis in intellectu et extra intellectum: est tamen immaterialis secundum esse, quia esse suum non est in materia receptum, sed in re immateriali, scilicet in intellectu. – Attende tamen, cum dico naturam lapidis in intellectu esse materialem, non sic intelligo quasi entitativum. Secundum quod est accidens intellectus, sit compositum ex materia et forma, hoc enim esse non potest, cum forma simplex actuus intellectum; sed loquor de ipsa ut specio et idest ut est repraesentativa naturae lapidis extra intellectum existentis et est eius quidditas, quo modo et ibi rationalis lapidis convenit. Sic enim, quia repraesentat lapidis naturam, quae materialis est secundum essentiam, utpote materiam communem in sua ratione includens, dicitur et ipsa materialis ut species lapidis et: licet, ut est accidens intellectus, sit immaterialis et secundum essentiam et secundum esse.

Sed et dupliciter dicitur aliquid immateriale secundum esse: scilicet aut secundum suum esse naturale, quod convenit naturae ut in supposito, vel in subiecto quod denominat, invenitur; aut secundum esse intentionale quod habet in medio, aut in potentia cognoscitiva.

3. Dicitur ergo primo, quod intelligitur propositio Sancti I'homae de immateriali secundum essentiam, et est de immateriali secundum esse naturale. Nullus enim effectus est simplicior aut immaterialior secundum essentiam sua causa principali; neque etiam secundum esse naturale quod naturae et rationi effectus naturae est convenire. Et hoc sufficit ad propositum suum. Cum enim intellectus et secundum essentiam et secundum esse naturale sit immaterialis, sequitur quod non possit causari ex elementorum commixtione, quae aliquid materiale dicit.

Dicitur secundo, quod non inconvenit effectum secundum esse intentionale esse immaterialiorem sua causa principali et propria: cum esse illud sit diminutum in ordine ad talem naturam. Et sic non inconvenit formam rei sensibilis esse immaterialiorem in sensu quam extra, quamvis sit a re sensibili causata: quia esse illius formae in sensu, in quantum est forma sensibilis, est esse intentionale. Unde non est obiectio contra sensum illius propositionis: cum illa intelligatur de immateriali aut secundum essentiam aut secundum esse naturale; obiectio autem procedat de immateriali secundum esse intentionale. – Quomodo autem forma habens esse materiale possit, tanquam principale agens, causare formam habentem esse immateriale intentionale, declaratum est in praecedentibus*, de mente Sancti I'homae Potentia, q. v, a. S.

II. *Quinto*. Anima vegetabilis ex commixtione elementorum produci non potest. Ergo multo minus sensus et intellectus. Probatur antecedens. Si principium alicuius operationis ab aliquibus causis procedat, operatio ipsa illas causas non excedit: cum causa secunda agat in virtute primae. Sed operatio animae nutritivae excedit etiam virtutem qualitatum elementarium: ut patet ex Philosopho,

* U - t
« XL np.
η. n

cognoscibilis rcdpL-
e determwalwo ϕv⁴.x
existens perfealo w

.t fieri unum nun :
circa illam *proper*,[^]
itcrialior nia cauui.
in sensu est unabuti
n, secundum quo.* r>
te extra. Ergo du⁷. .
. Et loquor de auu [¶]
Thomas.

iderandum «1 qud
erialis; scilicet
cundum este. Secwt@
erialis quae non r⁷,7
Jt intclligentix Suv.5*
illa quae, lie# « wir»
habet esse imeuter[^]
Lapidis enim rura-,
ct forma, et in ^j
lem tamen. lJeo c
cundum ttsentur .2
il extra inteBuw..
r, quia esse wur. f.
: immateriali, κ&κ
lico naturam ljpà v
' intclligo quasi «t
intellectus, m c *

esse non pote²;
m: sed loquor à λ
itativa natura l r.
s quidJitAi, qui- -,
, quia rcpraotcub-
secundum rvcrir
ratione iodides.
pidis est: lien *ga*
c/ secundums

imateriale sosaij:
naturale, quoc k
subtecto qvc ..
« intentioai'e...
osdriva.
ur proposa» Ses
lliam, et c« à –
us enim créai».
«sentiam no aw
oaturJc que fir
rentre. Et tec s?
tellectus d «αβ-
c sit infaarentx
lementonra

t effectum καβ-
m sua causa pro^{*}
nutum in otóι
formam rei «s-
n citra, quan[^]
formae in «tu.
tentionak Voà
ipmitionis.. or
m essentiam atf
irocddât à is-
'uomodo «a@
uam priadpà
nateriale «ta-
le mente ' *

xrione etaaa-
is sensus c* i**
ipium alicuifc
ratio tp B
gat in rirtutt
dit edam rir-
t Philosopha

Il *de Anima*, text. 41, ubi ostendit ignem non esse causam augmenti, sed esse instrumentum animae. Ergo anima vegetabilis ex elementorum commixtione procedere non potest.

Sexto. Praeparatio commixtionem elementorum sequens a corpore dependet. Ergo non est intellectus possibilis, de quo dicitur 111 *dc Anima*, quoti *eo opinatur et intélligit anima*. — Antecedens patet. — Consequentia vero probatur. Quia intellectus possibilis .1 corpore non dependet. Cum enim intelligere sit operatio in qua impossibile est com-municare corporeum organum, illud principium in ho-mine cui haec attribuitur operatio, qui est intellectus pos-sibilis, oportet esse non dependens a corpore. Ergo etc.

2. Dicitur forte quod principium praedictae operationis m nobis est species intelligibilis facta in actu ab intellectu agente, non autem intellectus possibilis.

Sed hoc non videtur sufticcre -. Tum quia, cum homo de intelligente in potentia lit actu intelligens, oportet quod non solum per speciem intclligat, sed etiam per potentiam aliquam intellectivam: sicut ct in sensu accidit. Et sic, praeter speciem, oportet ponere intellectum possibilem tanquam principium intellectionis, a corpore utique non dependentem.

Tum quia species non est intelligibilis actu nisi cum est depurata ab esse materiali. Hoc autem esse non potest quandiu fuerit in aliqua potentia quae sit actus materialis organi, aut sit causata a principiis materialibus. Et sic ne-cesse est praeter ipsam ponere intellectum possibilem, qui sit immaterialis.

\ 111. *Septimo*. Intellectus possibilis est *pars animae*, se-cundum Aristotelem, \nima aulcm non est praeparatio, sed actus. Ergo etc.

Notat autem Sanctus Thomas, pro maiori doctrina, quod licet praeparatio non sit actu-, scilicet absolutus, sed *ordo potentiae ad actum*, equitur tamen ad actum aliqua praeparatio ad ulteriorem actum, sicut ad actum dtaphani sequitur ordo ad actum lucis; per hoc innuens quod, licet intellectus sit actus et non praeparatio, non tamen tollitur quin ad ipsum sequatur praeparatio ct ordo ad ulteriorem

actum, scilicet ad speciem intelligibilem ct operationem quae est intellectio.

Advertendum quod dupliciter fundamentum huius rationis interpretari possumus. Pruno, interpretando intelle-ctum esse panem animae non intcgralein aut subiectivam, sed *potentialem*. Quia enim anima est actus primus, ne-cesse est ut eius etiam potentiae, quae appellantur partes in quas anima dividitur, sint actus absoluti, non tantum habitudines aut ordines: per potentias enim anima, quae est actus primus, ordinatur ad operationes. Et sic poten-tiae habent rationem praeparati ct ordinati proximi.

Secundo, per partem animae intclligendo partem *subie-ctivam*: ct per intellectum possibilem *substantiam intel-lectivam intelligentem per intellectum possibilem*. Si enim substantia intellectualis intelligens per intellectum possi-bilem est anima; et anima est actus, non autem praepa-ratio: sequitur quod intellectus possibilis non sit praepa-ratio consequens elementorum commixtionem, sed sit actus in substantia intellectiva fundatus. Cuius oppositum dicebat Alexander.

Prima tamen interpretatio videtur esse melior: quia, cum Aristoteles intellectum possibilem panem animae vocat, per panem animae intclligit cius potentiam, ut Sanctus Thomas ibidem exponit *.

IX. *Octavo*. Homo sortitur speciem secundum panum animae -ibi propriam, quae est intellectus possibilis. Non autem sortitur speciem per praeparationem. Ergo etc. – Probatur minor. Quia nihil sortitur speciem secundum quod est m potentia, sed secundum quod est in actu. Prae-paratio autem nihil aliud est quam *ordo potentiae ad actum*.

Circa maiorem huius rationis, adverte quod dicitur homo sortiri speciem humanam per intellectum possibi-lem, nem tanquam per ipsam intellectivam potentiam con-stituatur in specie; sed quia, cum sit animatus, sortitur speciem per animam cuius proprietas est intellectus possi-bilis. Et anima habens talem potentiam sibi propriam, non potest constituere speciem humanam nisi inquantum eam proprietatem fundat. Et ideo oportet ut et ipsa proprietas intellectiva sit actus, non autem ordo potentiae ad actum.

CAPITULUM SEXAGESIMUM TERTIUM

QUOD ANIMA NON SIT COMPLEXIO, UT POSUIT GALENUS

RAi Dicia i. autem opinioni Alexandri de intellectu possibili ; propinqua est Ga-leni medici de anima. Dicit enim ani-mam esse *complexionem* *. Ad hoc au-tem dicendum motus est per hoc quod videmus ex diversis complexionibus causari in nobis diver-sas passiones quae attribuuntur animae: aliquam enim complexionem habentes, ut cholericam, de facili irascuntur; melancholici vero de facili tri-stantur. Unde et per easdem rationes haec opinio improbari potest per quas improbata est opinio Alexandri *, et per aliquas proprias.

Ostensum est enim supra * quod operatio ani-mae vegetabilis, et cognitio sensitiva, excedit vir-tutem qualitatum activarum et passivarum, et l; multo inagis operatio intellectus. Complexio au-tem causatur ex qualitatibus activis et passivis. Non potest igitur complexio esse principium ope-rationum animae. Unde impossibile est quod aliqua anima sit complexio.

Adhuc. Complexio, cum sit quiddam consti-tutum ex contrariis qualitatibus quasi medium inter eas, impossibile est quod sil forma substan-tialis: nam *substantiae nihil est contrarium, nec suscipit magis et minus* *. Anima autem est forma substantialis, et non accidentalis: alias per ani-mam non sortiretur aliquid genus vel speciem. Anima igitur non est complexio.

Adhuc. Complexio non movet corpus animalis motu locali: sequeretur enim motum dominan-tis, et sic semper deorsum ferretur, \nima autem movet animal in omnem partem. Non est igitur anima complexio.

Amplius. Anima regit corpus et repugnat pas-sionibus, quae complexionem sequuntur. Ex com-plexione enim aliqui sunt magis aliis ad concu-piscentias vel iras apti, qui tamen magis ab cis abstinent, propter aliquid refrenans: ut patet in continentibus. Hoc autem non facit complexio. « Non est igitur anima complexio.

² Galeni P; Galicni *ceteri. Ita ubique.*   ⁵ S cholericam) cholericici aWnN, cholcrici* N.
¹¹ ct   semper] sic Z, ct sic GN.   ¹⁷ iras) iram Z.

Summa Contina Gi stillis. Γ). Thomae Tom. I.

⁴ 11 de Wm,

^{*} *Cate#.*, cap. m, 1§, 30.

Deceptus autem fuisse videtur ex hoc quod non consideravit aliter passiones attribui complexioni, et aliter animae. Complexioni namque attribuuntur sicut disponenti, et quantum ad id

quod est materiale in passionibus, sicut fervor sanguinis et huiusmodi: animae autem tanquam principali causae, ex parte eius quod est in passionibus formale, sicut in ira appetitus vindictae.

1 videtur] Galenus *addunt* PJ. 3 ct aliter] aliter a.X.
2 ct huiusinodi *om* GNZ.

Commentaria Ferrariensis

Expedi illa positione Alexandri, vult Sanctus Thomas Galeni positionem, quae Alexandri positioni confinis esse videtur, explodere. Posuit enim Galenus animam *complexionem* esse: propterea quod ex diversis complexionibus videamus diversas in nobis passiones, quae attribuuntur animae, causari: cholericici enim de facili irascuntur, melancholici vero de facili tristantur.

Contra hanc igitur positionem posset argui eisdem rationibus quibus improbata est opinio Alexandri, inquantum videtur ponere, simul cum Alexandro, virtutem animae ab clementis originem trahere: sed tamen contra eam arguit Sanctus Thomas per proprias rationes, procedentes videlicet ex natura complexionis.

Primo ergo arguit sic. Complexio conclusur ex virtutibus activis et passivis. Ergo non potest esse principium operationum animae. Ergo anima non est complexio. Probatur prima consequentia. Quia operatio animae vegetabilis, et cognitio sensitiva, et multo magis operatio intellectus, excedit virtutem qualitatum activarum et passivarum: ut ostensum est, de mente Aristotelis, in praecedenti capite.

Secundo. Anima est forma substantialis: alias per ipsam non sortiretur genus vel speciem aliqua substantia. Ergo

non est complexio. – Probatur consequentia. Quia complexio non potest esse forma substantialis: cum scilicet quid constitutum ex contrariis qualitatibus, et ex hoc habeat contrarium, et suscipiat magis et minus; quorum nullum substantiae convenit.

Tertio. Complexio non movet corpus animalis motu locali. Sed bene anima. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia tunc animal sequeretur motum dominantis: et sic semper moveretur deorsum, non in omnem partem, ut facit.

Quarto. Anima regit corpus, et repugnat passionibus complexionem sequentibus: apti enim ad iras aut concupiscentias, ab eis abstinent propter aliquid refrenans. Hoc autem non facit complexio. Ergo etc.

Videtui autem deceptus Galenus» ut inquit Sanctus Thomas, quia non consideravit passiones aliter attribui complexioni, et aliter animae. Cum enim in passionibus sit aliquid materiale, commotio scilicet aliqua corporalis; et aliquid formale, scilicet ipse actus appetitus sensitivi; sicut in ira materiale est fervor sanguinis, formale autem appetitus vindictae: complexioni attribuuntur passiones quantum ad id quod est materiale, et sicut disponenti; animae autem quantum ad id quod est formale, et tanquam principali agenti.

CAPITULUM SEXAGESIMUM QUARTUM

QUOD ANIMA NON SIT HARMONIA

autem praedictae positioni est contradicentium animam esse *harmoniam*. Non enim intellexerunt animam harmoniam sonorum, sed *contrariorum*. ex quibus videbant componi corpora animata. Quae quidem opinio in libro *de Anima* videtur attribui Empedocli. Gregorius autem Nivsenus attribuit eam Dinarcho. Inde et improbat sicut et praecedens; et adhuc propriis rationibus.

Omne enim corpus mixtum harmoniam habet et complexionem. Nec harmonia potest movere corpus aut regere ipsum, vel repugnare passionibus: sicut nec complexio. Intenditur etiam et remittitur: sicut et complexio. Ex quibus omnibus ostenditur quod anima non sit harmonia, sicut nec complexio.

Adhuc. Ratio harmoniae magis convenit qualitatibus corporis quam animae: nam sanitas est

harmonia quaedam humorum; fortitudo nervorum et ossium; pulcritudo membrorum et colorum. Non autem potest assignari qualium harmonia sit sensus aut intellectus, et cetera quae ad animam pertinent. Non est igitur anima harmonia.

Amplius. Harmonia dicitur dupliciter: uno modo, *ipsa compositio*; alio modo, *ratio compositionis*. Anima autem non est compositio: quia oportet quod unaquaeque pars animae esset compositio aliquarum partium corporis: quod non est assignare. Similiter non est ratio compositionis: quia, cum in diversis partibus corporis sint diversae rationes seu proportionales compositionis, singulae partes corporis haberent singulas animas: aliam enim animam haberet os et caro et nervus, cum sint secundum diversam proportionem composita. Quod patet esse falsum. Non est igitur anima harmonia.

8 Dinarcho *Ita* NYP; dinorcho EGWXCJ, divorcho b, *ceteros taceo*. sicut et *ceteri*.
i harmonia *post* quaedam oDWXPc. io oportet) oportet EP. cum... sunt *cd*.

Unde et) Unde etiam DEG, Undo Z. 14 sicut nec *Ita* NWYZ:
13 quia cum... sint) quia... sunt aDX, quia est... sicut V, quia

ci. Commem, cap. un, mi, mit.

* a HânSi
f U Hb
iixusn

us, sicut fervor
autem tanquam
uod est in pas-
'thus vindictae

SUMMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. LXIV, LXV.

Commentaria IFerrariensis

Eisdem rationibus improbatur opinio dicentium animam esse *harmoniam*, quibus et praecedens ’: cum non intelligerent animam esse harmoniam sonorum, sed *contrariorum*. Quae quidem opinio in libro *dc Anima* videtur Empedocli attribui: a Gregorio autem Nysseno attribuitur Dicaeearcho*. Sed tamen et propriis contra ipsam rationibus arguitur.

¶ Sicut praecedens quidem improbatur: quia non potest harmonia movere corpus; aut regere ipsum; aut reputare passionibus; sicut nec complexio.

Propriis autem rationibus arguitur contra ipsam. *Primo*. Ratio harmoniae magis convenit qualitatibus corporis quam animae: ut patet ex conditionibus corporis, scilicet

sanitate, fortitudine, pulcritudine; et ex conditionibus animae, quae sunt sensus et intellectus, et cetera ad animam pertinentia. Videtur enim qualium illa sint harmonia, non autem qualium ista. Ergo etc.

Secundo. \ut anima erit harmonia quae dicitur *compositio*: aut quae est *ratio ct proportio compositionis*. Non primum: quia tunc unaquaeque pars animae esset compositio aliquarum partium corporis; quod non est assignarc, ut patet de intellectu ct voluntate. Non etiam secundum: quia tunc singulae partes corporis haberent singulas animas, cum in diversis partibus corporis sint diversae proportioncs compositionis; hoc autem patet esse falsum. Ergo etc.

CAPITULUM SEXAGESIMUM QUINTUM
QUOD ANIMA NON SIT CORPUS

¶ RñNT aule,n et aliî magis errantes, ponentes animam esse corpus Quorum opiniones licet fuerint diversae et variae, sufficit eas hic communiter reprobare.

Viventia enim, cum sint quaedam res naturales, sunt composita ex materia et forma. Componuntur autem ex corpore et anima, quae Jacit viventia actu. Ergo oportet alterum istorum esse formam, et alterum materiam. Corpus autem non potest esse forma: quia corpus non est in altero sicut in materia et subiecto. Anima igitur est forma. Ergo non est corpus; cum nullum corpus sit forma.

Adhuc. Impossibile est duo corpora esse simul. Anima autem non est seorsum a corpore dum vivit. Non est igitur anima corpus.

Amplius. Omne corpus dix isibile est. Omne autem divisibile indiget aliquo continente et uniente partes eius. Si igitur anima sit corpus, habebit aliquid aliud continens, et illud magis erit anima: videmus enim, anima recedente, corpus dissolvi. Et si hoc iterum sit divisibile, oportebit vel devenire ad aliquod indivisibile et incorporeum, quod erit anima: xel erit procedere in infinitum, quod est impossibile. Non est igitur anima corpus.

Item. Sicut supra * probatum est, et in \ III /V/r-*sicorum* ¶ probatur, omne movens seipsum componitur ex duobus, quorum alterum est movens et non motum, et alterum est motum. Sed animal est movens seipsum: movens autem in ipso est anima,

motum autem est corpus. Anima igitur est movens non motum. Nullum autem corpus movet nisi motum, ut supra* probatum est. \niina · ub i,uP.«. igitur non est corpus.

Praeterea. Supra ' ostensum est quod intelligere non potest esse actio alicuius corporis. Est autem actus animae. Anima igitur, ad minus intellectiva, non est corpus.

Ea autem quibus aliqui conati sunt probare animam esse corpus, facile est solvere. Ostendunt enim animam esse corpus, per hoc quod filius similatur patri etiam in accidentibus animae: cum tamen filius generetur a patre per decisionem corporalem. – Et quia anima compatitur corpori. – Et quia separatur a corpore: separari autem est corporum se tangentium.

Sed contra hoc iam dictum est* quod complexio corporis est aliquidliter causa animae passionum per modum disponentis. – Anima etiam non compatitur corpori nisi per accidens: quia, cum sit forma corporis, movetur per accidens moto corpore. – Separatur etiam anima a corpore, non sicut tangens a tacto, sed sicut forma a materia. Quamvis et aliquis tactus sit incorporci ad corpus, ut supra * ostensum est.

Movit etiam ad hanc positionem multos quia crediderunt quod non est corpus, non esse, imaginationem transcendere non valentes, quae solum circa corpora versatur. – I nde haec opinio, *Sap.* iið, ex persona insipientium proponitur, dicentium de anima: *Fumus el Ilalus esi in naribus nostris, ct sermo scintillae ad movendum cor.*

Commentaria Forrnriensis

Fiercxt ct alii, inquit Sanctus Thomas, qui, magis errantes, posuerunt animam esse corpus*. Quorum licet ’ fuerint opiniones variae, tamen contra cos communibustionibus arguitur: deinde eorum motiva solvuntur ‘.

1. Quantum ad priming arguitur: *et primo’, sic*. Ventia componuntur cx anima ct corpore. Ergo alterum

eorum est forma, et alterum materia: quia viventia, scilicet inferiora ct composita, cum sint res naturales, ex materia ct forma componuntur. Sed corpus non potest esse forma: cum non sit in altero ut in materia ct subiecto. Ergo anima erit forma. Ergo anima non est coipus. Patet ultima consequentia. Quia corpus non est forma.

II. Circa hanc propositionem, *Viventia componuntur ex anima et corpore*. dubitatur. Quia secundum doctrinam Sancti Thomae cum in uno composito sit tantum una forma substantialis, sicut viventia habent per animam esse animatum, ita per eandem habent esse corporeum. Sed idem non componitur ex seipso. Ergo viventia non componuntur ex anima et corpore: cum corpus includat animam.

2. Ad hoc tripliciter potest responderi. Primo, quod non componuntur viventia ex corpore et anima tanquam ex duabus partibus realiter distinctis; sed tantum tanquam ex partibus distinctis secundum rationem, inquantum alia est ratio animae ut est anima, et alia ut est forma corporis.

Scd ex hac responsione sequitur quod compositio rei viventis ex anima et corpore non erit nisi compositio secundum rationem. (Juins oppositum inquit Sanctus Thomas in Tractatu *de Ente et Essentia*, ubi ponit differentiam inter compositionem hominis ex anima et corpore, et compositionem eius ex animali et rationali. quia *ex corpore et anima dicitur esse homo sicut ex duabus rebus quaedam res tertia constituta*, est autem ex animali et rationali *sicut intellectus tertius ex duobus intellectibus*.)

3. Propter quod, secundo potest responderi quod, accipiendo *corpus* secundum quod dicit compositum ex materia et perfectione corporea praecise, et *animam* ut dicit perfectionem vitalem praecise, sunt duae partes secundum rem: accidit enim corpori *per se* quod eius *per se* est idem quod anima, cum per se praescindat animam. Et ideo compositio hominis ex anima et corpore est realis utpote ex duabus partibus secundum rem.

Sed haec responsio non videtur a priori responsione distingui. Quamvis enim perfectio corporalis in rebus inanimatis praescindat ab anima secundum rem; in rebus tamen animata, puta in Sorte, secundum rem non praescindit ab anima: cum eadem numero forma det Sorti et esse corporeum et esse animatum. Et licet ratio corporis, ut sic, animam ut anima est. idest rationem animae, excludat; in Sorte tamen entitas formae corporeae non excludit entitatem animae. Nec accidit entitati formae corporeae Sortis esse idem realiter cum entitate animae, cum unaquaeque res sit per se, non autem per accidens, eadem sibi ipsi: licet bene possit dici quod illi formae corporeae praecise consideratae, ut fundat rationem formae corporeae, accidit quod sit anima, quia ratio animae, ut anima est, extra rationem formae corporeae, ut sic, invenitur. Scd ista praecisio rationum in forma Sortis est tantum secundum considerationem intellectus, inquantum intellectus alium conceptum de ipsa format ul est forma corporea, et alium ul est anima: ex parte tamen rei sunt simpliciter una res. Ex quibus patet quod, considerata in Sorte forma corporis praecise, et similiter considerata anima praecise, non componitur Sortes ex anima et corpore tanquam ex duabus partibus secundum rem, sed tantum tanquam ex duabus partibus secundum rationem: cum illa praecisio formae corporeae ab anima et e contra, non sit in re, sed tantum in consideratione intellectus. Et sic ista responsio a prima non differt. Et per consequens eadem ratione improbatur qua et prima.

4. Potest tertio responderi, supposito quod loquatur Sanctus Thomas non tantum secundum vulgi opinionem accipientis *corpus* pro parte omnino ab anima distincta, sed etiam secundum veritatem, quod nomine *corporis* accipit Sanctus Thomas *materiam sub quantitate corporea existentem*. Mace enim distinguitur realiter ab anima; et secundum genus causae materialis ipsam praecedit. Licet enim quantitas non insit materiae nudae sed materiae informatae forma corporea, quae in viventibus non distinguitur realiter ab anima; ipsa tamen materia cum quantitate corporea, sic praecise accepta, realiter ab anima distinguitur. Et sic ex corpore et anima tanquam ex duabus partibus secundum rem, viventia omnia componuntur.

5. Posset etiam quarto responderi, quantum mihi pro nunc occurrit, quod eo modo componuntur viventia ex corpore et anima, quo corpora mixta dicuntur, secundum aliquorum opinionem, ex clementis esse composita *. Ele-

menta enim dicuntur componere mixtum, non quia in mixto maneant distincta secundum rem, sed quia ex ipsis prius realiter distinctis, postmodum vero corruptis et manentibus in mixto solum quantum ad unam qualitatem in qua omnia virtualiter continentur, mixtum componitur. Sic proportionaliter dicere possumus quod, cum anima adveniat materiae prius informatae forma corporea, animatum componitur ex corpore et anima prius realiter distinctis, sed corpore praeexistente postmodum corrupto per adventum animae, remanente tamen in suo simili et virtualiter in esse quod dat anima, inquantum anima superveniens dat esse corporeum simile illi esse quod dabit forma praecedens, et virtualiter continet formam corpoream. Unde, sicut dicuntur mixta componi ex clementis tanquam ex materia substantialiter transeunto sed remanente virtualiter in una qualitate, sic viventia dicuntur componi ex anima et corpore: ex anima quidem tanquam ex parte substantialiter permanente, ex corpore vero tanquam ex parte substantialiter transeunte sed manente in suo simili, aut manente virtualiter in uno esse quod materialiter dat anima. Et idcirco, sicut dicimus mixta esse realiter composita ex clementis, non obstante quod in mixtione sint corrupta et maneant tantum virtualiter in mixto, sic dicere possumus viventia esse realiter composita ex corpore et anima, licet corpus cui anima supervenit sit corruptum, et maneat in vivente solum virtualiter aut etiam in suo simili.

III. *Secunda* Anima non est seorsum a corpore, dum vivit. Igitur non est corpus. Probatur consequentia. Quia duo corpora non possunt simul esse.

Tertio. Si esset corpus, haberet aliquid aliud continens. Et tunc illud magis esset anima: cum videamus, recedente anima, corpus dissohi. Tunc, si illud continens iterum erit corpus sive divisibile, aut oportet devenire ad aliquod indivisibile et incorporeum, quod erit anima: aut erit processus in infinitum. Secundum est impossibile. Ergoandum est primum. Probatur prima consequentia. Quia omne corpus est divisibile. Omne autem divisibile indiget aliquo continente et uniente partes eius.

IV. *Quarto*. Anima est movens non motum. Ergo etc. - Patet consequentia. Quia nullum corpus movet non motum. ut superius est ostensum. - Antecedens vero probatur. Quia est pars movens animalis: pars enim moventis seipsum quae est movens, est movens non motum.

2. In hac ratione tria occurrunt dubia. Primum est circa antecedens. Cum enim in movente seipsum sit tantum una forma substantialis, oportet ut corpus, quae est pars mota animalis, animam includat. Et per consequens, moto corpore, anima movetur. Ergo anima non est movens non motum.

Secundum dubium, ex eadem radice proveniens, est circa illam propositionem, *Anima est pars movens animalis*. Cum enim idem non sit movens et motum, si anima est movens, sequitur ut non pertineat ad partem motam tanquam eius forma. Ergo aut sola materia prima erit pars mota in animali, et non corpus: aut corpus non erit corpus per animam, sed per aliam formam. Quorum utrumque in doctrina Sancti Thomae falsum est *.

Tertium est circa illam propositionem, *Nullum corpus movet nisi motum*. Secundum enim doctrinam Sancti Thomae Prima Parte, q. 1. 1. 1, a. 3, ad 2, *caelum empyreum habet influentiam super corpora quae moventur*. Et tamen ipsum est immobile. Ergo aliquod corpus movet non motum.

3. Ad primum horum dicitur quod, licet anima sit forma partis motae animalis, non tamen movetur per se ad motum illius partis, sed tantum per accidens, ad motum scilicet corporis. Intendit autem Sanctus Thomas hic, et est de mente Aristotelis. VIII *Phrs.* 1, animam esse partem moventem, sed non motam per se secundum quod movet.

Ad secundum dicitur, ex doctrina Sancti Thomae in Qu. *de Anima*, a. 9, ad 6, quod anima animalis et unitur materiae secundum esse, et operatur ac movet per potentias suas. Ideo alio modo est movens, et alio modo est pars formalis rei motae. Est enim movens per potentiam

* Cf. supra. cjp. LIII; cl. I. P., I*Wf, 4.

* Qp. m.

* Cf. Comment, cap. Lvi, n. 11.

«rficeaoL
lo . A. «ñ.

’c’

   • mixtum, nft x i rem, uJ m vero carrvp t n ad unj/n ur, mixtum nus quod, eoa : forma ⋀<!-- ⋀ --> \tau \alpha ,\prime animi pnui xU - postmodum << r/ amen in wo r? , inquantum l; le illi cūe quod \ Hinct forms@ c*,‡ omponi π transeunte id r@. sic vjventii ma quidem i : ex corpore m ’- mtc sed η; <. uno o r quods: dicimur miiu : obstante fed : mtum rimute · Sic realiter c^. ; cui ininu j-5. tc solum m.	SUMMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. LXV. LXVI. 4^7
cognoscitivam ct appetitivam: est autem pars formalis per suam substantiam solam, dans esse materiae. Quo fit ut compositum ex organo ct potentia, maxime appetitiva, ut est cor, moveat alias partes corporis sicut id quod movet, anima vero sicut primum principium quo movet: est autem mota, sive pars rei motae, inquantum est secundum esse unita materiae. Modo, non est inconveniens idem ct esse primum movens secundum substantiam, proxime autem movens per potentiam ; et esse partem rci motae ut est materiae secundum esse unitum. Ad tertium dicitur, ex doctrina Sancti Thomae <i>Potentia</i>, q. v, a. 8, ut dictum est superius cap. xx huius se- eundi libri *, quod <i>duplicem actionem habet corpus: unam secundum corporis proprietatem ; aliam secundum quod attingit ad ordinem substantiarum separatarum aliquo modo, tanquam aliquid participans de modo ipsarum</i>. Prima actio est <i>ad transmutationem materiae dc forma ad formam</i>: secunda est <i>ad quandam diffusionem suae similitudinis</i>. quemadmodum color suam similitudinem agit in medio et m sensu. Ilac actione caelum empyreum agit in inferiora corpora, non nutem prima. I nde in Prima Parte, ubi supra, dicitur quod <i>non agit aliquid transiens ct adveniens per motum</i>, hoc est, per transmutationem materiae de forma ad formam, <i>sed aliquid fixum ct stabile, puta virtutem continendi et causandi</i>. Propositio autem Sancti Thomae intelligitur de prima motione, non autem de se- cunda. Unde nulla est contradictio.	V. <i>Quinta</i>. Intelligere est actus animae, non autem cor- poris. Ergo anima, saltem intellectiva, non est corpus. VI. Quantum nd secundum, solvuntur rationes contra conclusionem '. Arguebant enim quidam animam esse cor- * ct. init. Com- ptis: tum quia filius assimilatur patri etiam in accidentibus nnn“ animae, cum tamen generetur per decisionem corporalem. Tum quia anima compatitur corpori. Tum quia a corpore separatur. Separatio enim corpo- rum se tangentium est. 2. Ad omnia autem ista respondetur negando conse- quentiam. Et dicitur ad prunum, quod talis assimilatio est quia complexio corporis est aliquo modo causa passionum animae per modum disponentis. Et ideo, ubi sunt similes complexiones, propter scilicet efficaciam virtutis generantis, •unt saepenumero similes animae passiones. Ad secundum dicitur quod anima per accidens com- patitur corpori, quia est forma eius; toto enim patiente, oportet ct animam, quae est eius pars formalis, pati. Ad tertium dicitur pnmo, quod anima non separatur a corpore sicut tangens a tacto, sed sicut forma a ma- teria. – Dicitur secundo, quod etiam est aliquis tactus in- corporei ad corpus, scilicet secundum virtutem, ut ex su- perius dictis patet. 3. Ex iis patet illos errasse qui, imaginationem transcen- dere non valentes, dixerunt quod non est corpus non esse. In quorum persona, tanquam insipientium, dicitur <i>Sap. n : Fumus et fatus est in naribus nostris</i> etc.

   d aliud cu: rr. lcamus rcrtdr. contins item venire xi iφ. ma: aut tnip sibile. Γ.ρo tsequenta. Q.. divisibile Ue»	

tum. Err et- π κ η et d» r- den* rtrop- Ienim c/r*» η πχΗπ rimum .> ;,. um si* L*tc quR es: pr- sequotos r- st moiar:	
roseewts c? · mārāū H mono. I at ad parta natem p<i>x</i> : corp k<i>q</i> am. Qwrj? lest- 'Ilum roT@ ? Sa.'ktir. · i flxjrrr.n itur. El U- motet κ<i>i</i>	
na sit tOTJ sc āiia> moturo sc- hic, et c& tx- . ;0d Π>τΛ Twmsce et ustu* t perps modo est	9 determinatas) ad determinatas IV. 16 excellentia intelligibilis <i>ha</i> EN.XZ; intelligibilis excellentia aDW<i>Pc</i>, intellectu intelligibili G. intelligentia intelligibilis V, excellenti intcllī- gibili <i>b</i>.

   na sit tOTJ sc āiia> moturo sc- hic, et c& tx- . ;0d Π>τΛ Twmsce et ustu* t perps modo est	Commentaria Ferrariensis

Fuerunt ct nonnulli qui, quamvis animam intellectivam non dicerent esse corpus, dicebant tamen intellectum esse virtutem corpoream, ponentes intellectum a sensu non differre: *nisi forte accidentalitcr*, ut dicitur Quarto, d. xt.iv, q. t, a. i, quA i, *inquantum dicebant hominem habere intellectum prae aliis animalibus, quia in eo, propter opti- mam eius complexionem, vis sensitiva amplius viget*.

1. Contra hos etiam arguit Sanctus Thomas “. *Et primo sic*. Sensus inest omnibus animalibus, non autem intel-

   lectus. Ergo sensus non est intellectus. – Probatur ante- cedens quoad secundam partem. Quia alia animalia ab homine non operantur diversa et opposita, sed easdem et uniformes operationes in eadem specie: ut patet dc hi- rundine, omnis enim hirundo similiter nidificat. Pro declaratione huius rationis, advertendum, cx Phi- losopho, IX <i>Metaph.</i>, text. 3 ct io *, quod differunt poten- tiaae rationales ab irrationalibus, quia rationales ct possunt <i>in opposita</i>, scilicet agere et non agere, activo appro-	

   lectus. Ergo sensus non est intellectus. – Probatur ante- cedens quoad secundam partem. Quia alia animalia ab homine non operantur diversa et opposita, sed easdem et uniformes operationes in eadem specie: ut patet dc hi- rundine, omnis enim hirundo similiter nidificat. Pro declaratione huius rationis, advertendum, cx Phi- losopho, IX <i>Metaph.</i>, text. 3 ct io *, quod differunt poten- tiaae rationales ab irrationalibus, quia rationales ct possunt <i>in opposita</i>, scilicet agere et non agere, activo appro-	

   lectus. Ergo sensus non est intellectus. – Probatur ante- cedens quoad secundam partem. Quia alia animalia ab homine non operantur diversa et opposita, sed easdem et uniformes operationes in eadem specie: ut patet dc hi- rundine, omnis enim hirundo similiter nidificat. Pro declaratione huius rationis, advertendum, cx Phi- losopho, IX <i>Metaph.</i>, text. 3 ct io *, quod differunt poten- tiaae rationales ab irrationalibus, quia rationales ct possunt <i>in opposita</i>, scilicet agere et non agere, activo appro-	• s. Th. 1.3, <: p<i>m</i>. v<i>m</i>. >1, >; V<i>f</i> 2,

pinquato passivo in illa dispositione qua passivum potest pati et activum agere; et possum etiam *in oppositas et contrarias actiones*, sicut medicus per artem medicinae potest introducere sanitatem et aegritudinem. Irrationales autem non possunt non agere, passivo appropinquato in sufficienti dispositione; nec etiam possunt in oppositas actiones, nisi per accidens, sed sunt ad unum determinatae: sicut calor non potest non calefacere, sufficienter appropinquato sibi calcfactibili disposito; nec potest infrigidare, nisi per accidens, inquantum aperiendo poros facit exhalare interius calidum, aut aliquo alio modo. Similiter ovis, videns lupum venientem, non potest non fugere, nec potest illum amare aut prosequi et desiderare. Propter hanc differentiam potentiarum optime arguit Sanctus Thomas *ab effectu* quod bruta non habeant intellectum, *quia non operantur diversa et opposita*: idest, dissimiles et oppositas operationes circa idem non habent, sed omnia eiusdem speciei habent easdem et uniformes operationes.

Sed advertendum, cum dicimus potentius rationales posse in oppositas actiones, non in opposita, quod hoc non est intelligendum respectu omnium ad quae se extendit potentia: quia, ut habetur ex Sancto I^o horna Prima, q. i^o ii, 8, ad 2, et IV *Sent.*, d. xi. ix, q. i^o, a. 3, quod 2, ad i, hoc non est verum *in iis ad quae naturaliter ordinantur et quae sunt sibi ab alio determinata. Non enim voluntas potest non adhaerere bono inquantum bonum est; nec intellectui potest non assentire primis principiis naturaliter notis.* Habet ergo veritatem propositio Philosophi *respectu oppositorum quae sub electione cadunt, et respectu eorum quae sunt ad finem* : ut dicitur II *Sent.* d. vi^o, a. t, ad t. – Quamvis posset dici, sequendo dicta Sancti I^o hornae quae allegavimus, quod potentiae rationales, inquantum rationales, semper ad opposita se habent. Respectu sero eorum ad quae sunt determinatae, et ad quae naturaliter inclinantur, non sunt rationales potentiae, sed irrationales potius et naturales.

2. Occurrit autem dubium circa hoc quod dictum est, quoniam scilicet *bruta non operantur diversa et opposita*. Nam ubi est voluntarium, ibi potest esse diversa operatio. *ut inquit Philosophus III Ethic. i^o, pueri et alia animalia voluntario communicant.* Ergo etc.

Respondetur, ex doctrina Sancti Thomae I^o IP, q. vi, a. 2, quod *voluntarium* dupliciter potest accipi: scilicet secundum rationem perfectam; et secundum rationem imperfectam. Primo modo, voluntarium dicitur a voluntate proprie. Et dicitur quando, *apprehenso fine, aliquis deliberando potest moveri in finem vel non moveri.* Et sic non convenit brutis. – Secundo modo, dicitur ab aliqua participatione voluntatis propter aliquam convenientiam ad ipsam. Et dicitur secundum quod *apprehendens finem movetur in finem, licet non per deliberationem, sed subito et necessario.* Hoc secundo modo intelligit Aristoteles convenire brutis voluntarium, non autem primo modo. – (nde, cum assumitur quod ubi est voluntarium, ibi potest esse diversa operatio: dicitur quod verum est de voluntario secundum perfectam rationem, sed illo modo non convenit brutis, ut dictum est; non autem de voluntario secundo modo.

Potest et secundo responderi, ut respondet Sanctus Thomas II *Sent.*, d. xxv, a. i, ad 6, quod Aristoteles non accipit voluntarium proprie, in quo sensu maior habet veritatem, sed largo modo, ut scilicet voluntarium distinguitur contra *violentum*. Sic enim omne cuius principium est intra, dicitur voluntarium. Et sic bruta quia habent in seipsis principium suarum operationum, improprie illorum operationes dicuntur voluntariae. Sed ubi est voluntarium hoc modo, non oportet ibi posse esse contrarias et differentes operationes.

II. *Secundo.* Sensus non est cognoscitivus nisi singularium: intellectus autem est universalium cognoscitivus. Ergo etc. – Probatur antecedens quoad secundam partem: quia hoc experimento cognoscimus. Quoad primam vero partem: quia cognoscit sensus per species individuatas, utpote in organis corporalibus receptas.

2. Circa hanc propositionem, *Sensus non est cognoscitivus nisi singularium*, dubitatur. Omnis enim potentia

est cognoscitiva sui obiecti. Sed obiectum cuiuslibet sensus est universale: obiectum enim visus est color in universalis, non autem hic color; et sic de aliis sensibus. Ergo sensus non est cognoscitivus tantum singularium.

Ad huius evidentiam, considerandum quod universale, ut universale, dupliciter considerari potest: uno modo, ut habet esse obiectivum in intellectu: alio modo, ut habet esse fundamentaliter in rebus. Sicut autem dupliciter habet esse, ita dupliciter cognosci potest: uno modo, per omnimodam abstractionem a singularibus; alio modo, secundum quod in singularibus fundamentum habet. Primo modo, cognoscitur tantum ab intellectu, cuius est unum ab alio abstrahere. Secundo modo, etiam cognosci potest a sensu: dum scilicet sensus non fertur in rem singularem nisi ut fundat in intellectu universalem; sic enim dicimus visum. Videre colorem universalem, quia non videt hoc album nisi ut fundat rationem coloris, et similiter hoc nigrum et alios colores. Inde particulare est id quod materialiter cognoscitur, sed universale est id quod formaliter est cognitum, tanquam scilicet id sub cuius ratione particulare cognoscitur.

Ad argumentum ergo dicitur quod utique sensus cognoscit universale modo dicto, et tanquam rationem cognoscendi: sed hoc non est contra id quod hic dicitur. Quia loquitur Sanctus Thomas de eo quod materialiter cognoscitur, tanquam primo terminans actum cognoscendi. Tunc autem ex parte sensus est singulare, ex parte autem intellectus est universale: licet etiam universale formaliter cognoscatur a sensu tanquam ratio cognoscendi ex parte obiecti se tenens.

III. *Tertio.* Sensus non cognoscit nisi corporalia; cum qualitates sensibiles, quae sunt propria obiecto sensuum, et sine quibus sensus nihil cognoscit, non sint nisi in corporalibus. Intellectus autem cognoscit etiam incorporalia: puta sapientiam, veritatem, et relationes rerum. Ergo etc.

Advertendum quod per cognitionem corporalium a sensu non intelligit Sanctus Thomas cognitionem substantiae corporeae quantum ad eius substantiam et essentiam: quia, cum substantia hoc modo non cognoscatur a sensu nisi per accidens, non esset conveniens comparatio cognitionis sensitivae respectu corporalium ad cognitionem intellectus respectu incorporeorum, quae cognoscuntur per se. Sed intelligit per cognitionem sensitivam corporalium cognitionem illorum ut stant sub propriis sensibilibus qualitatibus, ut scilicet significantur nomine *colorati* et huiusmodi aliis nominibus accidentium. Sic enim cognoscuntur per se a sensu.

IV. *Quarto.* Sensus non cognoscit seipsum, nec suam operationem, sed hoc superioris est potentiae, ut probatur in libro *de Anima*. Intellectus autem cognoscit seipsum et suam operationem. Ergo etc. – Probatur prima pars antecedentis per exemplum de visu, qui nec seipsum videt nec se videre.

2. Circa hanc propositionem, *Sensus non cognoscit suam operationem*, dubitatur. Quia oppositum huius videtur dicere Sanctus Thomas I^o I^o, q. i, a. 9, et q. x, a. 9, ubi tenet quod *sensus redit ad essentiam suam, sed reditione incompleta, dum actum suum cognoscit, eo quod sensus cognoscat se sentire.* Idem tenet in II *de Anima*, secundum divisionem Commentatoris, in expositione textus i38^o.

3. Ad huius evidentiam considerandum, ex doctrina I^o I^o de *Anima*, et est de mente Philosophi, text. 140°. *Quod omnes sensus particulares a una communi radice originem habent, et ad illam omnes particularium organorum immutationes terminantur*: quae radix, quia est omnium particularium sensuum commune principium et communis finis, dicta est *sensus communis*. Quo fit ut sensus communis, secundum quod continuatur cum visu et terminat visus immutationem, vocetur *visus*; secundum vero quod terminat immutationem sensus auditus et cum auditu continuatur, vocetur *auditus*; et sic de aliis, ut scilicet, secundum quod omnium sensuum immutationes sensibiles complet ac terminat, ita et singulorum sensuum nomina quodammodo nanciscatur.

Dupliciter ergo possumus accipere *sensum particularem*: uno modo, pro sensu communi ut cum sensu particulari

Praeterea. Probatum est in III *de Anima** quod intellectus non est actus alicuius partis corporis. Imaginatio autem habet organum corporale determinatum. Non est igitur idem imaginatio et intellectus possibilis.

Hinc est quod dicitur *lob xxxv*": *Qui docet nos super iumenta terrae. et super volucres caeli erudii nos*. Per quod datur intelligi quod hominis est aliqua virtus cognoscitiva supra sensum et imaginationem, quae sunt in aliis animalibus.

Commentaria Ferraiuensis

Ornent **ciMiii** errore cteniti sunt qui runt *intellectum possibilem nihil aliud esse quam imaginationem, secundum scilicet quod est nata ut sint in ea formae quae fuerunt intellectae in actu, quae Jiut Avempace opinio*: ut recitat Sanctus Thomas II *Sent.*, d. xvn, q. n, a. 1. Contra hanc autem arguitur *primo*. Imaginatio est in brutis: non autem intellectus. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quoad primam quidem partem: quia in cis imaginaria apprehensio, abeuntibus sensibilibus, remanet; quod constat ex eo quod ea fugiunt aut persequuntur. Quoad secundam vero partem: quia in eis nullum opus intellectus apparet.

Secundo. Imaginatio est tantum corporalium et particularium: cum phantasia sit *motus factus a sensu secundum actum*, ut dicitur in III *de Anima*. Intellectus autem est universalium et incorporealium. Ergo etc. *Tertio*. Phantasmata movent intellectum sicut sensibilia sensum, ex III *de Anima*. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia impossibile est idem esse movens et motum: scilicet respectu eiusdem et eodem modo. *Quarto*. Imaginatio habet organum determinatum. Intellectus autem organum non habet. Ergo etc. CoNHKMATTH IUCloritate *lob xxxv*, *Qui docet nos* etc.

CAPITULUM SEXAGESIMUM OCTAVUM

QUALITER SUBSTANTIA INTELLECTUALIS POSSIT ESSE FORMA CORPORIS

-Qu. iλ uN4. χ praecljssis igitur rationibus concludere possumus quod intellectualis substantia potest uniri corpori vel forma. Si enim substantia intellectualis non unitur corpori solum ut motor, ut Plato posuit, neque continuatur ei solum per phantasmata, ut dixit Averroes, sed ut forma; neque tamen intellectus quo homo intelligit, est praeparatio in humana natura, ut dixit Alexander; neque complexio, ut Galenus; neque harmonia, ut Empedocles; neque corpus, vel sensus, vel imaginatio, ut antiqui dixerunt: relinquitur quod anima humana sit intellectualis substantia corpori unita ut forma. Quod quidem sic potest fieri manifestum. Ad hoc enim quod aliquid sit forma substantialis alterius, duo requiruntur. Quorum unum est, ut forma sit principium essendi substantialiter ei cuius est forma: principium autem dico, non factivum, sed formale, quo aliquid est et denominatur *ens*. Unde sequitur aliud, scilicet quod forma et materia convenient in uno esse: quod non contingit de principio effectivo cum eo cui dat esse. Et hoc esse est in quo subsistit substantia composita, quae est una secundum esse, ex materia et forma constans. – Non autem impeditur substantia intellectualis, per hoc quod est subsistens, ut probatum est* esse formale principium essendi materiae, quasi esse suum communicans materiae. Non est enim inconveniens quod idem sit esse in quo subsistit compositum et forma ipsa: cum compositum non sit nisi per formam, nec seorsum utrumque subsistat.

Potest autem obici quod substantia intellectualis esse suum materiae corporali communicare non possit, in sit unum esse substantiae intellectualis et materiae corporalis: diversorum enim generum est diversus modus essendi; et nobilioris substantiae nobilior esse. Hoc autem convenienter diceretur si eodem modo illud esse materiae esset sicut est substantiae intellectualis. Non est autem ita. Est enim materiae corporalis ut recipientis et subiecti ad aliquid altius elevati: substantiae autem intellectualis ut principii, et secundum propriae naturae congruentiam. Nihil igitur prohibet substantiam intellectualem esse formam corporis humani, quae est anima humana. Hoc autem modo mirabilis rerum connexio considerari potest. Semper enim invenitur infimum supremi generis contingere supremum inferioris generis: sicut quaedam infima in genere animalium parum excedunt vitam plantarum, sicut ostrea, quae sunt immobilia, et solum tactum habent, et terrae in modum plantarum adstringuntur; unde et beatus Dionysius dicit, in *cap. de Dicitur. Nom.**, quod *divina sapientia coninngit fines superiorum principiis inferiorum*. Est igitur accipere aliquid supremum in genere corporum, scilicet corpus humanum aequaliter complexionatum, quod attingit ad infimum superioris generis, scilicet ad animam humanam, quae tenet ultimum gradum in genere intellectualium substantiarum, ut ex modo intelligendi percipi potest. Et inde est quod anima intel-

5 holum Ita GNYZPc; non solum b, nisi solum ceteri. 19 factivum] effectivum P>/. 28 suum om aWX, summum (i. 8 sicut est Ita DNYZ; sicut esse ceteri. 12 secundum propriae naturae congruentiam] propriae naturae congruenter (congruenti Z) GNYZ. 17 considerari potest) invenitur GNYZ. 23 adstringuntur] affliguntur YZP. 26 supremum om IV.

xv1': *Qui docet
r. volucrci cadit
i quod homin
pra sensum c
» animalibib.*

lectualis dicitur esse quasi quidam *horizon* et *confinium* corporeorum et incorporeorum*, in quantum est substantia incorporea, corporis tamen forma. – Non autem minus est aliquid unum ex substantia intellectuali et materia corporali quam ex forma ignis et eius materia, sed tunc magis: quia quanto forma magis vincit materiam, ex ea et materia efficitur magis unum.

Quamvis autem sit unum esse formae et materiae, non tamen oportet quod materia semper adaequet esse formae. Immo, quanto forma est nobilior, tanto in suo esse superexcedit materiam. Quod patet inspicienti operationes formarum, ex quarum consideratione earum naturas cognoscimus: unumquodque enim operatur secundum quod est. Inde forma cuius operatio superexcedit conditionem materiae, et ipsa secundum dignitatem sui esse superexcedit materiam.

Invenimus enim aliquas infimas tonnas, quae in nullam operationem possunt nisi ad quam se extendunt qualitates quae sunt dispositiones nutritiae, ut calidum, Iri. idum, humidum et siccum, rarum, densum, grave et leve, et his similia: sicut formae elementorum Unde istae sunt formae omnino materiales, ei totaliter immersae materiae.

Super has inveniuntur formae mixtorum corporum, quae licet non se extendant ad aliqua operata quae non possunt compleri per qualitates praedictas, interdum tamen operantur illos effectus altiori virtute, quam sortiuntur ex corporibus caelestibus, quae consequitur eorum speciem; sicut adamas trahit ferrum.

Super has iterum inveniuntur aliquae formae quarum operationes extenduntur ad aliqua operata quae excedunt virtutem qualitatum praedi-

ctarum, quamvis qualitates praedictae organice ad harum operationes deserviant: sicut sunt animae plantarum, quae etiam assimilantur non solum virtutibus corporum caelestium in excedendo qualitates activas et passivas, sed ipsis motoribus corporum caelestium, inquantum sunt principia motus rebus viventibus, quae movent seipsas.

Supra has formas inveniuntur aliae formae similes superioribus substantiis non solum in movendo, sed etiam aliquid in cognoscendo; et sic sunt potentes in operationes ad quas nec organice qualitates praedictae deserviunt, tamen operationes huiusmodi non complentur nisi mediante organo corporali: sicut sunt animae brutorum animalium. Sentire enim et imaginari non complentur calefaciendo et infrigidando: licet haec sint necessaria ad debitam organi dispositionem.

Super omnes autem has formas invenitur forma
similis superioribus substantiis etiam quantum ad
genus cognitionis, quod est intelligere: et sic est
potens in operationem quae completur absque
organo corporali omnino. Et haec est anima in-
tellectiva: nam intelligere non fit per aliquod
organum corporale. Unde oportet quod illud
principium quo homo intelligit, quod est anima
intellectiva, excedit conditionem materiae cor-
poralis, non sit totaliter comprehensa a materia
aut ei immersa, sicut aliae formae materiales.
Quod eius operatio intellectualis ostendit, in qua
non communicat materia corporalis. – Quia ta-
men ipsum intelligere animae humanae indiget
potentiis quae per quaedam organa corporalia
operantur, scilicet imaginatione et sensu, ex hoc
ipso declaratur quod naturaliter unitur corpori
ad complendam speciem humanam.

oralium d pif>
ff a *lensu* w^.
intellectu* roes
etc. I
n sieur scmbitui
atur comeqocn-
cos ct motum:
,
ermin.itum. In I
, etc.
dace! not etc. '

tiu intelle-
commun!
substantiae
iversorum
ssendi; ct

si eodem
! substan-
Est enim
ibiecti ad
u itnelle-
)riae na-
bet sub-
corporii

l'onnexio
 tur infi-
 num in-
 i genere
 ntanim,
 lurn ta-
 intarum
 is dicit.

-ucati Z)

Commentaria Ferrariensis

Exclusis et eliminatis erroribus circa intellectum atque animam intellectivam, quibus volebant nonnulli effugere substantiam spiritualement esse corporis formam, accedit tertio loco Sanctus Thomas ad veritatis determinationem *, vultque ostendere *substantiam spiritualement corporis formam esse posse*.

Circa hoc autem duo facit. Primo enim ostendit *talem substantiam posse corpori ut formam uniri*. Secundo ostendit ipsam, licet uniatur corpori, *non tamen a materia totaliter comprehensam esse. aut ei sicut aliae formae materiales immersam*, circa medium huius capitis *.

I. Primum probat tribus rationibus. Sed antequam probetur conclusio, advertendum quod ita intelligendum est substantiam spiritualem posse uniri corpori ut formam, quo modo superius est ostensum, cap. i.xv viventia componi ex anima et corpore secundum rem. Non enim sic accipitur quasi dicta substantia informare possit compositum ex materia et forma corporea distincta a substantia spiritali, et cum ipsa in eodem composito simul manente. Hoc enim est impossibile, secundum doctrinam Sancti Thomae, tenentis in uno composito substantiali unam dumtaxat formam substantialem esse posse. Sed nomine *corporis* intelligitur aut materia sub quantitate, quae intelligitur praecedere formam in materia secundum ordinem

causae materialis, licet secundum ordinem causae formalis sit e contrario; aut corpus praeexistens animae, quod tamen in adventu animae corrumpitur secundum substantiam, sed virtute remanet in composito ex materia et anima intellectiva.

Hoc declarato, *arguitur primo ad conclusionem* a sufficienti divisione, sic. Substantia intellectualis non unita corpori solum ut motor, ut Plato posuit, neque continuatur ei solum per phantasmata, ut Averroës dixit, sed ut forma. Neque tamen intellectus quo anima humana intelligit, est praeparatio in natura humana, ut dixit Alexander; neque complexio, ut Galenus; neque harmonia, aut corpus, aut sensus, aut imaginatio, ut antiqui dixerunt. Ergo anima humana est substantia spiritualis corpori unita ut forma. Ergo etc.

II. *Secundo* *. Substantia spiritualis potest esse principium formale essendi substantialiter materiae, et potest in uno esse cum materia convenire. Ergo potest esse forma corporis.

Patet consequentia. Quia illa duo requiruntur tanquam sufficientia ad hoc quod aliquid sit forma substantialiter alicuius: scilicet, ut sit principium essendi substantialiter ei cuius est forma, principium videlicet non effectivum sed formale, quo aliquid est et denominatur e/ix; et ut

Symma CcxniA Gent il >> D. Thomas Tom. I.

SUMMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. LXVHL

forma et materia convenient in uno esse, in quo subsistit substantia composita ex materia et forma, quae est una secundum esse, quod non convenit principio effectivo cum eo cui dat esse.

Antecedens vero probatur quoad utramque partem. Quoad primam quidem: quia, si illud non posset substantiae spirituali convenire, hoc pro tanto esset quia est subsistens, ut superius est probatum: rei enim subsistenti videtur repugnare ut sit principium formale essendi materiae, quasi esse suum communicans materiae. Sed hoc non obsint, Quia non inconvenit quod idem sit esse in quo subsistit compositum et ipsa forma, cum compositum non sit nisi per formam, nec seorsum utrumque subsistat, et per consequens esse formam alterius non tollit ab ipsa subsistentiam.

Quoad secundam vero partem probatur: quia, si aliquid prohiberet substantiae spirituali esse materiae esse unum esse, hoc pro tanto esset quia sunt diversorum generum, et illa est nobilior substantia quam materia; dñersorum autem generum dñersus est modus essendi, et nobiliori substantiae nobilior est esse. Sed hoc non obstat: quia illud esse non est eodem modo substantiae spiritali, et materiae. Est enim materiae ut recipientis, et subiecti ad aliquid aliud elevari: substantiae autem spiritualis ut principii, et secundum propriae naturae congruentiam.

3. Ad evidentiam probationis primae partis antecedentis, considerandum quod, si esset *per se subsistens* acciperemus prout idem est quod *hoc aliquid* proprie sumptum, quod est subsistens completum in natura alicuius speciei, repugnaret utique subsistenti esse formam alicuius materiae; quod enim est in *esse* completum in specie, non potest esse *per se* alicuius materiae, ut dicitur in II Metaphysicae

Sed sic non accipit hoc loco Sanctus Thomas esse per se subsistens, sed *prout excludit inhaerentium accidentis et formae materialis*. Sic enim subsistere est habere esse independentem a subiecto et materia. Unde anima intellectiva dicitur subsistens, quia habet esse a materia non dependens, eo quod non sit immersa materiae, nec de potentia materiae educata. Sic autem subsistenti non repugnat esse principium formale essendi materiae: potest enim aliquid suum esse formaliter communicare materiae, et tamen a materia non dependere secundum esse.

Circa secundam partem antecedentis et eius probationem, attendendum quod anima intellectiva, cum sit substantia a materia non dependens secundum esse, pertinet aliquo modo ad ordinem substantiarum immaterialium et intellectualium. Omnes autem aliae formae substantiales, cum secundum esse a materia dependeant, educanturque de potentia materiae, ad ordinem rerum sensibilium et materialium omnino perlinent. Unde provenit quod, cum materia aliqua forma materiali informatur, non dicitur trahi ad aliquid superioris ordinis et elevari: cum tam materia quam forma materialis ad eundem rerum ordinem pertineant. Cum autem per animam intellectivam informatur, trahitur ad esse superioris ordinis: quia anima intellectiva, cui suum esse secundum propriae naturae congruentiam convenit, pertinet ad genus immaterialium, quod genus est superius et dignius genere sensibilium. Non est autem inconveniens id quod est inferioris ordinis, trahi aliquo modo et elevari ad quondam participationem superioris ordinis: videmus enim in nobis cogitativam virtutem, quae ad naturam sensitivam pertinet, propter hoc quod in eadem essentia animae cum intellectu radicatur, ad aliquam rationis intellectusque participationem elevari, dum particulares propositiones format, ratiocinaturque circa singularia. Propter haec ergo bene inquit Sanctus Thomas quod esse substantiae spiritualis informantis materiam est materiae *tanquam subiecti ad aliquid altius elevati*.

III. Circa autem totum antecedens et eius probationes simul dubitatur, Videtur enim ex dictis sequi quod idem sit esse in quo subsistit anima intellectiva, et compositum ex ipsa et materia, qui est homo. Hoc autem non placet Scolis, in Quarto, d. xliiii, q. i, et in Quolibetalibus, q. ix: immo contra hoc multipliciter arguit.

I. In primo, sic. *homo ens habet aliquod esse proprium, homo, ut homo, est aliquod ens: non tantum anima. Ergo habet aliquod esse proprium, et non tantum esse animae.*

Secundo *In huc videtur* (Sanctus Thomas) *contradicere* ubi ipsi. *Quia ipse tenet alibi*, scilicet IV Sent., d. huius, q. i, a. i, quod *status animae in corpore est perfectior quam status eius extra corpus, quia est pars compositi, et omnis pars est materialis respectu totius*. Tunc arguitur sic. *Quod habet totaliter idem esse proprium, non est imperfectius ex hoc solo quod non communicat alii illud esse: cum perfectio naturaliter praesupponatur ei quod communicare perfectionem. Sed, per te, anima totaliter habet idem esse separata et coniuncta: immo esse quod est totale esse hominis quando communicatur corpori, ergo ipse in nullo est imperfectior pro eo quod non communicat idem esse corpori.* Cuius oppositum dixisti.

Tertio. Sequeretur quod anima non esset imperfectior quam homo. Hoc est falsum. Ergo etc. – Probitur consequenter: quia habentia idem esse sunt neque perfecta in essendo.

hi ito. In compositi corrumpitur: quia *non manet nisi maneant totum habens illud esse*, cum unus esse actuale videtur manere idem, nisi manente. *homo quod actualiter habet illud esse.* Esse autem incorruptibile. Ergo non est idem esse animae et homini.

Propter haec distinguit ipse, ubi supra, in Quolibetalibus. de duplici modo, inquit, quod dupliciter accipi potest. *uno modo, primo formaliter aliquid recedit a materia. et hoc est illud per quod aliquid est extra intellectum et potentiam suae causae. Alio modo, pro ultimo actu, scilicet non advenit aliquis alius actus dans esse simpliciter; et ipsum dicitur simpliciter habere esse cui primo convenit esse sic dictum; primo, inquam, sic quod non sit alicui alteri ratio essendi illo esse.* Secundum primum modum, *cuiuslibet entis extra intellectum et causam est proprium esse.* Quantum vero ad secundum modum. *solum compositum perfectum in specie habet esse simpliciter: pars autem eius dicitur esse per accidens tantummodo, vel, magis proprie, participative, per istud esse totius.*

Ex his elicitur duo. Primum est, quod *anima intellectiva est per se ens, primo modo accipiendo esse: non autem secundo modo, nisi improprie et secundum quid.* – Secundum est, quod *formae et totius non est idem esse primo modo, sed bene secundo modo: licet non eodem modo sit utriusque. sed totius primo, partis autem participative.*

IV. Unde huius difficultatis evidentiam, tria sunt facienda: primo, impugnabitur brevibus haec Scoti positio: secundo, declarabitur positio Sancti Thomae; tertio, respondebitur ad argumenta.

Quantum ad primum, arguitur contra hanc positionem dupliciter. Primo sic. Supponitur primo, quod forma, antequam materiae adveniat, nullum esse habeat actu in natura: quia non est extra potentiam suae causae nisi cum in materia producitur: nisi velimus ponere formas esse ante materias, quod reprobat a Philosopho, XII Metaphysicae. – Supponitur secundo, quod in eodem instanti quo forma advenit materiae, constituitur et resultat compositum ex materia et forma, et illud accipit esse.

Tunc arguitur sic. In eodem instanti forma unitur materiae, et est compositum ex materia et forma. Ergo in eodem instanti forma accipit esse actuale et compositum. Sed, per te, ista esse actualis existentiae sunt distincta. Ergo in eodem instanti ab una forma sunt duo esse. Hoc est falsum. Ergo aliquod praemissorum. Non primum antecedens. ex secundo supposito. Nec prima consequentia: ex primo et secundo supposito. Ergo minor subsumpta: quae erat tua positio. – Probatur falsitas consequentis. Ab una forma est tantum unus effectus formalis: una enim albedo facit unum esse album. Sed esse actualis existentiae est effectus formalis formae. Ergo ab una forma erit tantum unum esse actuale. Non erit ergo aliud esse actuale formae, et aliud esse actuale compositi.

2. Secundo. Anima intellectiva habet aliud esse actuale ab esse compositi. Ergo tam ipsa quam compositum erit

i.« *habet aliquod* : ...
ens : *iifin tantum i*
i, *el lum tantum t*
Sanctu* *Thfirwcntcm*
edictet l\ Scsi :
'/'j *animae in c^r* (
a corpus, quia # ;:-t '
rialis respectu
liter idem eueprh7in.
*quod non eonu^a^*
ifuraliter praaupf
innem. Sed, per it,
taet coniuncta:
indo communi,jj, ;
ujectior pro e, p '
i. Cuius oppw'i'u
nim.i none»<<ir...
st falsum. Ergoc?u.>
ntia idem eae u:

rrumpilur; qu M M
habens illud cmte--
•idetur manere ,
bel illud tue. ...
non est iJcnj i--.

ibi supra, in Qi JL.
■ **dupliciter**^;
rmdliter aliquid rt:
?d aliquid cit *twm*
'. Alio modo, py *i-*
ns alius actu d^,
pliciter habere...
primo, inqij
illo cue.
a intellectum: .I -
ad secundum r .,i
'eeie habet ...</ ...
r accident iμ κκ.
per istud ô r :
juod anima
'endo esse: nu &
eundum auid. ?
n est idem eiu p-
icet non c - l
lis auter; ...
am, tria sunt bcr2
koti po:û . 'i...-:
; tertio, resp r':.

intra hanc pc& z:
imo, quod -.:? ...
se **habeat**.
>uae auv ...'
ponere ion* ta
jsopho, XII .l./^7f
J m lodi.û
instituitur ct
illud accipit
ili forma un':;
l et foniu. L\
ualc d cocnp ' z
ntidC sunt c.f.v.
l sunl duo esso. H*
m. Non pritnici
prims coasequr.
minor wbsisflp
as consequar^ .V
formalis: urn κ-"
actualis erêtr:-
jna forma ch:·■
l aliud ess. ...

i
t aliud esse
t compositura en'

per se ens, accipiendo esse secundo modo. Sed hoc est contra positionem tuam. Ergo antecedens non esi verum. Probatur consequentia. Esse quo anima intellectiva existir, est *ultimus actus, cui non advenit aliquis alius dans esse simpliciter*; ct ipsa anima, *cui primo convenit illud eue, ita quod non est alicui alteri ratio essendi illo esse, dicitur simpliciter habere e*[^]*se*. Ergo anima est per se ens dio modo. Et similiter, per tc, compositum est per se ens. Ergo etc. - Palet consequentia cx tua positione.

Probatur antecedens. Quoad primam partem quidem: quia m homine non est aliqua alia forma adveniens animae intellectivae dans illi c»c substantiale ei esse simpliciter. Constat enim quod nulla forma partis advenit in homine post ipsam: cum per cam homo sii homo. - Non etiam advenit forma totius, quae est essentia, tanquam dans esse simpliciter: non enim essentia compositi est principium formale essendi simpliciter, el maxime parti, sed est proprium susceptivum esse. Non etiam advenit aliud esse. 'lum quia una actualis existentia non informatur per aliam ita quod sit in actu per aliam actualem existentiam: sicut nec una albedo est alba per aliam albedinem. Tum quia illud aliud esse non posset esse aliud quam esse compositi: hoc autem non Licit animam intellectivam esse simpliciter, sed compositum, animam autem *per accidens sive participative*, ut dicE. Ergo u*se quo anima intellectis t existit, est *ultimus actus, cut non advenit aliquis alius actus dans esse simpliciter*

Quoad secundam etiam partem probatur: quia dc anima, *cui primo convenit suum esse proprium ita quod per illud nihil aliud est*. polest vere dici absolute quod est; ct quod illud essu ccundum quod dicitur esse, habet integre ei pertecte, non autem tantummodo participative. Ergo polest illam dici habere esse simpliciter per illud esse. Patet consequentia. Quia dc aliquo verum est dicere quod simpliciter habet esse, etiam secundum te, quando absque aliqua additione de ipso verum est dicere quod *est*, et non tantum participative habet esse illud quo esse ei existera dicitur. Antecedens vero probatur, quoad primam partem t ex differentia esse substantialis et accidentalis. Per esse enim substantiale res absolute ct absque alia additione dicitur mē; pur accidentale autem dicitur esse cum aliqua additione, non absolute, per esse enim albedinis non dicitur absolute paries esse, sed *albus*, el sic dc aliis esse accidentalibus; per esse autem animae dicimus absolute *hominem esse*, ct sic dc aliis. l nde apud omnes philosophos, differt forma substantialis ab accidentali quia substantialis dat esse simpliciter, accidentalis autem esse secundum quid. - Quoad secundam vero partem probatur; quia esse quod convenit animae, distinctum ab esse compositi, per te» est illi proprium. Ergo convenit sibi non participative ab alio cui prius conveniat.

V. Quantum ad secundum , pro declaratione opinionis Sancti Thomae, considerandum quod, cum anima intellectiva omnino ab extrinseco producatur, aliae autem formae per agens naturale educantur de potentia materiae; sit tamen forma materiae sicut cl aliae formae materiales: in aliquibus convenit cum aliis formis specificis, ct in aliquibus differt.

Convenit enim cum illis in iribus, in tribus vero differt. Primo enim convenit, quia per unionem utriusque formae cum materia constituitur compositum, quod est susceptivum esse actualis existentiae, ct habet essentiam completam in specie. - Secundo, quia utraque dat esse et materiae et composito. - Tertio, quia per unum ct idem esse existit materia, forma ct compositum. Cum enim unius rei sit tantum una forma substantialis, oportet ut ipsius sit etiam tantum unum esse actuale: ab una enim forma, ut iam 4 probavimus, est tantum unum esse.

Differunt vero, primo, quia illae non subsistunt in suo esse, sed habent esse a materia dependens: eo quod dc potentia materiae educantur, utpote a materia comprehensae, et ordinem rerum materialium non excedentes. Intellectiva autem est per se in suo esse subsistens: non enim educitur de potentia materiae, et habet esse a materia non dependens; licet in fieri, et .l principio, in ipsa

accipiat esse. Unde, non fit quidem nisi in materia, sed tamen absque materia, cum ab ipsa separatur, retinet esse. - Secundo, quia esse quod dat forma materialis, cum sit materiale, sicut ct forma materialis est, primo et per se convenit composito cx materia el forma, tanquam ei quod perfectiorem gradum in natura materiali tenet: secundo autem convenit formae, inquantum videlicet est pars compositi. Esse autem quod dat anima intellectiva, secundum se est immateriale, sicut ct ipsa forma est immaterialis. Ideo primo et per se convenit animae, quae immaterialis est: secundo autem convenit composito» tanquam videlicet ci quod aliqualiter ad ordinem immaterialium per animam intellectivam elevatur. Tertio» quia esse quod dat forma materialis, cum sit primo et per se compositi, corrupto composito non remanet. Esse autem animae intellectivae, quia non est priino ct per ae compositi, sed ipsius animae, non desinit corrupto composito, sed remanet in ipsa anima retrahente ad se esse quod materiae communicabat.

Ex iis potet quod non oportet ut aliud sit esse animae intellectivae et aliud esse hominis, loquendo de esse actualis existentiae» sicut nee in rebus materialibus aliud est esse formae et aliud esse compositi: sed per idem esse existit anima intellectiva et homo, ipsa quidem pruno, homo autem secundo.

\ I. Sed circa dicta occurrunt duo dubia. Primum, circa id quod dictum est, *animam intellectivam non educi de potentia materiae, atque idcirco habere essu subsistens*. Si cnun huc est, sequitur quod anima intellectiva non sit in potentia materiae repugnat enim ipsam esse in potentia materiae; et quod» cum in materia actu introducitur, de pntentia materiae nnn educatur. Hoc autem est falsum: quia tunc generatio hominis non esset naturalis; per ipsam enim non introduceretur forma naturalis m materia, sed forma supcmaturalis.

Secundum est, quia dictum est *hominis primo ct per se convenire animae, secundo veru homini*. Hoc enim non videtur verum. Nam unumquodque, sicut se habet ad esse, ita ad opérai i. el e converso, ut habetur Prima, q. i.xxv, a. . Sed homini convenit primo ct per se operari, non autem animae, saltem quantum ad operationes sensitivae et vegetativae partis: cum illae sint operationes coniuncti. Ergo homini convenit primo et per se esse, non autem animae.

3. Ad primum horum dicitur, ex doctrina Sancti Thomae Prima, q. xc, a. 2, ad 2, ut *de Spiritualibus Creaturis*. a. 2, ad 8, item inferius in hoc Secundo, cap. i.xxxvi, quod *formam educi de potentia materiae nihil aliud est quam materiam educi de potentia in actum illius formae*, quia videlicet forma prius erat in materia potentialiter et indistincte, postmodum vero per transmutationem materiae fit actu in ipsa materia. Unde ad hoc ut forma educatur dc potentia materiae, oportet ut prius contineatur in ea ut in causa materiali; et per consequens ut dependeat ab ipsa secundum genus causae materialis; quod est dictu ut secundum esse suum a materia sustentetur sic ut sine materia esse non possit. Cum ergo anima intellectiva a materia secundum esse suum non dependeat, constat quod dc potentia materiae non educatur: cl per consequens quod non contineatur in potentia materiae: potentia dico *naturali*, non autem *obedientali*.

l nde nugatur falsitas consequentis. Et cum probatur quia generatio hominis non esset naturalis, negatur consequentia. Non solum enim dicitur generatio naturalis per quam materia educitur dc potentia in actum formae prae-existentis in ipsa potentia naturali, sed etiam quia per ipsam ab agente naturali unitur materiae forma quae non erat in materia in potentia naturali, sed tantum ab extrinseco producitur. Nam dispositiones materiales facientes ad unionem animae cum materia, quae sunl ultima necessitas ad formam, naturales sunt, ct ab homine producuntur virtute suae naturae. Ideo generatio, per quam introducuntur tales dispositiones in materia, quibus mediantibus fit unio animae cum materia, est naturalis ct non supernaturalis. - Cum autem probatur consequentia quia non introduce-

retur forma naturalis, negatur consequentia. Licet enim anima non sit naturalis ex eo quod sit in potentia naturali materiae, est tamen naturalis quia ad unionem cum materia naturaliter inclinatur.

3. Ad secundum dicitur primo, quoti utique oportet ut homo per se subsistat, sicut et anima: cum primo et per se quasdam operationes operetur, sicut et anima per se intelligit et vult. Non tamen oportet ut esse illo modo primo et per se concedatur homini quo modo convenit animae.

Propter quod dicitur secundo, quod esse dupliciter potest intelligi primo et per se alicui convenire. In modo, secundum quod per *primo* excludit absolute susceptivum esse cui per prius esse formaliter conveniat. Et sic primo et per se convenire alicui est illud habere esse, et non per aliquid cui per prius illud esse conveniat. Alio modo, ut excludat non quodeumque existens per prius illo esse, sed tantum existens unquam hoc aliquid et suppositum. Et sic convenire esse alicui primo et per se est habere esse, et non per aliud cui per prius conveniat tanquam supposito per se, uti.

Primo modo, esse animae intellectivae convenit primo et per se quia nulli existeret absolute per prius convenit: prius enim intelligimus ipsam animam per creationem fieri et habere esse, deinde illud esse communicari materiae et composito per ipsam animam. Inde inquit Sanctus Thomas in *Sent.*, d. viii, q. v, a. 2, ad 2, quod *habet in se esse perfectum*, et quod *huc ipsum esse quod est animae per se. Jit esse coniuncto*; et ad 8 inquit quod *animae intellectivae proprium debetur fieri, et emptis trahitur ad esse eius*. Item, de *Spiritualibus Creaturis*, art. 2, ad 3, ait quod *anima habet esse subsistens supra materiam elementarem*. et quod *ad huius esse communionem recipit corpus, ut sit unum esse animae et corpori*. quod est in *hominis*. In hoc autem, ut dictum est superius, differt a materiali forma: quia esse non prius convenit formae materiali quam composito; sed compositum sicut est illud quod proprie sit, forma autem non sit proprie, sed est id quo aliquid fit, ita compositum est id quod primo et proprie est, forma vero est id quo est, non autem id quod est, nisi improprie.

Secundo vero modo, esse primo et per se convenit composito, scilicet homini: quia, licet per prius conveniat animae, non tamen convenit illi tanquam supposito, sed tanquam formae quae est pars hominis, licet non habeat esse dependens a materia.

Ad dubium ergo dicitur quod argumentum verum concludit, accipiendo *primo et per se* secundo modo. Sicut enim operationes vegetativae et sensitivae partis sunt primo et per se compositi tanquam suppositi agentis, ita esse convenit illi primo et per se tanquam supposito. Hoc autem non repugnat ei quod superius diximus, esse, inquam, primo et per se convenire animae: quia illud intelligebamus de *primo et per se* primo modo; sic enim esse primo et per se convenire potest formae non immersae materiae, cuiusmodi est anima intellectiva.

¶ 11. Quantum ad tertium respondendum est objectionibus Scoti *. Ad primam enim, negatur antecedens. Iam enim diximus*, de mente Sancti Thomae, et expresse hoc loco habetur, quod idem est esse actualis existentiae formae, materiae et compositi.

2. Pro solutione vero secundi, notandae sunt duae distinctiones. Prima est, quod dupliciter possumus loqui de esse: scilicet secundum quod nominat essentiam rei, quo modo dicitur definitionem significare *quod quid est esse* rei; et secundum quod nominat actualem existentiam. – Secunda est, quod anima intellectiva, cum sit forma corporis, et virtutem habeat intelligendi, dupliciter potest considerari: scilicet in quantum forma corporis, et in quantum est intellectus sive intellectiva. In quantum forma corporis, concurrat cum corpore tanquam pars ad constitutionem naturae specificae: in quantum intellectiva, supergreditur capacitatem materiae. In de perfectio ipsius simpliciter est secundum quod ad naturam specificam perlinet, cum essentialiter sit pars speciei: perfectio autem secundum quid est secundum virtutum intelligendi, quia perfectio essen-

tialis absolute est prior secundum naturam perfectione accidentali.

Ad argumentum ergo dicitur primo, quod determinatio haec non contradicit doctrinae Sancti Thomae, immo est illi maxime conformis. Non enim contradicunt statum animae esse perfectiorum in corpore quam extra corpus, et esse unum ut idem esse animae et hominis.

Dicitur secundo, loquendo de esse actualis existentiae, quod maior est falsa. Multas enim imperfectiones potest aliquid habere ex hoc quod non communicat esse suum alturi. Prima est imperfectio secundum naturam speciei. Si enim istud secundum naturam suam sit pars speciei, si separetur a toto, caret integritate suae naturae specificae. *¶ Illa enim pars separata a toto habet perfectionem naturae*: nam, cum totum comparetur ad omnes suas partes ut forma ad materiam, si pars a toto separetur, non erit sub sua natura et specifica forma, et per consequens non erit secundum perfectionem specificam perfecta. Et sic intelligit Sanctus Thomas animam esse imperfectiorem reparatam a corpore quam in corpore: ut patet in *Sent.*, ubi npr.) *, et de *scilicet*, q. i, o. 4 *-; et Prima Pars, q. lxxxix, art. i, ad 1: ut *Spiritual. Creaturis*, a. 2, ad 5; et de *Anima*, art. 17, ad 1. – Secunda imperfectio est secundum similitudinem ad Deum. Iam enim habetur *Potentia*, q. v. 10, ad 5. ut Quarto, d. m.iii, q. t, a. 1, quod 1, ad 4, *in quantum*

e. o. *¶ Illius simpliciter, quanto habet magis sitae naturae conditio exigit: sicut cor motum similis est beo immobili quam quiescens*. Unde quod secundum naturam est pars speciei, et est ordinatum { f. unum de communicationem sui esse, cuiusmodi est animi intellectus, si non communicet suum esse ut non in actu pars, non perfecte Duo assimilatur. – Tertia imperfectio est secundum causalitatem. Ut enim dicitur de *Spiritualibus Creaturis*, ubi supra, *non est aliquid perfectum in sua natura nisi actu explicari possit quod in eo virtute continetur, Inde anima separata est imperfecta secundum naturam: quia non possunt ab ea effluere potentiae organicae, quae natae sunt ab ipsa effluere in quantum potest materiam informare*. – Patet ergo quod multis ex causis illa maior usi falsa. Ad probationem dicitur quod utique perfectio praesupponitur ei quod est communicare non tamen omnis perfectio rei, neque omnis modus perfectionis, praesupponitur illi communicationi. Et sic praesupponitur illi communicationi perfectio animae quae est secundum propriam entitatem, non autem aliae perfectiones natae illi convenire.

Dicitur tertio, ad minorem, quod illam intelligit Sanctus Thomas de esse actualis existentiae, non autem de esse essentiali, quod est esse specificum. Non enim eandem essentiam specificam completam habet anima separata et coniuncta cum. separata anima a corpore, non maneat essentia totius, quae animam coniunctam quodammodo informabat.

Dicitur quarto, ad maiorem declarationem, ex doctrina Sancti Thomae in locis prauallegatis, quod licet anima coniuncta corpori sit perfectior in quantum forma et quantum ad naturam specificam, in quantum tamen intellectus, et quantum ad actum intelligendi, est perfectior separata: quia intelligere convenit ipsi ut est supra materiam elevata; unde et non fit mediante aliquo organo corporeo. – Hoc autem intelligendum usi de separatione *¶ In corpore corruptibili*, ut dicitur Quarto, d. xi.t.x, ubi supra; tale enim, quia non perfecte perficitur per animam, habet aliquid actioni animae resistens et illam impediens. Sed si a corpore removeatur id per quod actioni animae resistit, ut evenit in corpore glorioso, tunc anima, quantum ad virtutem intelligendi, est perfectior in corpore quam separata: quia tunc etiam est in sua natura perfectior; quanto autem aliquid est perfectius in sua natura, tanto potest perfectius operari, – si videlicet omnia deducantur impedimenta. Quod dico quia stat quod aliquid sit perfectius absolute secundum naturam, et tamen non possit perfectius operari, propter impedimenta illi esse perfectio coniuncta. In de anima in corpore corruptibili, licet secundum naturam sit perfectior, tamen non perfectius operatur opera

* De *Spiritualibus Creaturis*, art. i (et. «upni in hoc parati; 3, inii.)

* Num. v.

* Ci. n. tv, mit.

* Num. in.

* Num. v.

naturam perfect: oeu*

imo, quod deteras^, di Thomae, it.at ontradicunt m \$ quatr citn orpu { : hornink sw actualis cxiita<_ imperfectione p,i ommunicat r* ., . lum natunm fp., uam sit pte : suae natur?* >tf» habet ferfg.b ., irectur ad ornat' ., a toto Kfirtti.7, r ia, et per con-... scificam porfecu i, esse imperfecti — c: ut patet IV.Qr rima Parte, q. tmi » ad 5; ct de .te, ; *t secundum -iz.C ' Potentia, q. I, ad q, unanq^ quanto hñtel t - icut cor iml - /w. l'ode quoj .k .i, ct est orta sse, cuiu?moi c suum eae ct t ilatur. – Tenu e- l t enim cic'j k n est aliquid iri possit quoi rata est imprftcLi ab ea efflun p> ipsa effluere t - Patet ergo ; i probationes &» iitur d quoie:) rei, neque cer. (communio! ' i perfectio animat non autem w k intelligit Sae* n autem J: I n enim er ; nima stpinu)re, non ffizt: Juodammcd: > nem, ei c – I licet anima cos- forma ct que- men intdtaa feeder sepr/ i materiis á- ano corporeo. – one a cwpft ; ubi suprar t.. nam, habe' x. pedicos. Sd > I animae resat I * a, quantum J pore quam * tector; quin-, h tanto potts: luanur imp- i sit perfectus i possit petfe- perfectio licet secundum aperatur open

intellectus, quia corpus corruptibile habet aliquid actionem animae impediens. 3. Ad tertium dicitur quod anima est imperfectior quam homo in essendo quantum ad esse quiddilativum et es- sentiale, ut dictum est *: non aulcm quantum ad esse exi- stentiae, quod diximus* esse unum animae et hominis; nisi forte quantum ad modum habendi, inquantum scilicet horno habet illud per modum suppositi, anima autem per modum formae non dependentis a materia. Lndc, loquendo dc esse cxistcntiac, negatur talsilas consequentis. - Si autem consequens intelligatur dc esse quidditativo, negatur con- sequentia. Et ad probationem, negatur assumptum: non enim habentia idem esse existentiae sunt aequalia m es- sendo quidditative. 4. Ad quartam dicitur quod esse existentiae compositi dupliciter potest considerari scilicet absolute; et ut est compositi. Si primo modo accipiatur, negatur antecedens pro prima parte. Esse enim compositi non corrumpitur, licet essentia eius corrumpatur, sed manet in anima sepa- rata. – Si secundo modo accipiatur, negatur consequentia. Potest enim esse animae, quod etiam erat esse comunci, desinere actunre coniunctum, ct tamen manere in anima separata unum ct idem. VIII. Tnrria ratio Sancti 'Ihornae l est ista. Semper invenitur intimum supremi ordinis contingere supremum inferioris generis: ut est de nente Dionysii, vn cap. de Div. Nom., et patet etiam cxcmplariter in ostreis, quae cum sint intima in genere animalium, parum excedunt vitam plantarum. Sed anima e-t intima in genere substantia- rum intellectualium: ut cx modo intelligendi percipi potest. Ergo est accipere aliquid in genere corporum, corpus sci- licet humanum, aequaliter complexionatum, simile caelo inquantum a contiani> elongatur, quod attingit ad animam intellectivam. Confirmatur ex eo quod dicitur in Libro de Causis: Anima est quidam horizon et confinium corporeorum et incorporeorum, inquantum scilicet est forma incorporea, sed tamen est corporis forma. Advertendum quod ista ratio non de necessitate con- vincit, quia posset aliquis dicere quoniam, licet intimum su- perioris contingat supremum inferioris, non tamen oportet ut sit eius forma, sed est quaedam persuasio. I nde, ad hoc insinuandum, proposuit quod in hoc mirabilis rerum connexio considerari potest. l lie enim modus loquendi dat intelligere quod, supposito animam intellectivam esse for- mam corporis, potest illius quaedam congruitas et con- venientia assignari. Ostenditur autem hoc clarissime cx Quaesi. de Spiritualibus Creaturis, an. 6, ubi, respondens Sanctus Thomas ad primum argumentum, quo arguebatur, per propositionem Dionysii, oportere corpus caeleste esse animatum quia est supremum corpus, anima autem intel- lectiva est infimum in natura spiritali, inquit quod corpus caeleste attingit substantias spirituales inquantum inferior ordo substantiarum spiritualium corporibus caelestibus unitur per modum motoris. 2. Sed quia posset aliquis haesitare circa hanc conclu- sionem, quia non videtur quomodo cx substantia spiritali ct materia possit fieri unum: respondet quod e< eis non mitius fit unum quam cx forma ignis et eius materia. Immo, forte magis: quia illa forma magis vincit materiam. Loquitur autem dubitative, quia non refert ad eius propo- situm quid horum dicatur: an scilicet magis fiat unum ex illis, an non fiat magis unum. – Quomodo autem possit magis fieri unum ex anima el materia, ostensum est su- perius in Primo, cap. xvm, in quinta ratione*. 3. Circa hanc tertiam rationem dubitatur. Quia si id- circo conveniens est animam intellectivam uniri corpori ut formam, quia infimum superioris attingit supremum inferioris, videtur quod debuerit anima uniri corpori cae- lesti, illud enim est supremum inter corpora: non autem corpori composito cx elementis, quale est corpus humanum. Respondetur quod infimum supremi debet uniri su- premo inferioris, aut supremo scilicet simpliciter, aut su- premo inter ea inferioris ordinis quae nata sunt deservire superiori. Modo, ut habetur in Quaesi, de Anima, art. 8,

corpus caeleste non est aptum deservire animae intelle- ctivae, sed corpus mixtum: quia, cum anima intellectiva, eo quod sit infima in genere intellectualium, non uniatur corpori nisi ui ex sensibus notitiam veritatis acquirat, opor- tuit ut corpori uniretur quod esset conveniens organum tactus, in quo omnes alii sensus fundantur; tale autem oportet esse corpus mixtum, ut patet ex Libro de Anima . ' 1IV. m. «n IX. Quantum ad secundum*, ostendit Sanctus I ho- mas quomodo anima intellectiva, licet uniatur materiae, non tamen est illi totaliter immersa, aut ab ea compre- hensa. Circa hoc autem duo facit: primo, ostendit propo- situm; secundo, quandam obiectionem excludit . - α. η. XII. Prunum probat tali ratione. Anima intellectiva habet operationem in qua non communicat materia. Ergo non est totaliter comprehensa a materia. - Antecedens palet. Quia intelligere non fit per organum corporale. – Conse- quentia vero probatur. Quia forma cuius operatio excedit conditionem materiae, et ipsa secundum dignitatem sui esse excedit materiam: eo quod unumquodque operetur secundum quod est. Hoc autem manifestatur discurrendo per gradus formarum, scilicet elementi, mixti, plantarum, bruti, cl hominis, in quibus ostenditur, quanto forma est nobilior, t into illam posse in altiorcs operationes supra conditiones materiae. \d maiorem evidentiam conclusionis huius, consideran- dum est quod pro eodem accipit Sanctu*. Thomas formam non esse immersam materiae, formam non esse totaliter comprehensam a materia, et materiam non adaequare esse formae. Dicitur ennn illa forma esse materiae immersa, ut habetur m Qu. de Spiritualibus Creaturis, an. 2, cuius e.v.ve est obligatum materiae et ab ea dependens, quia \ide- hcet non potest esse nisi in materia. Dicitur etiam esse totaliter comprehensa a materia, quia nullo modo mate- riam egredi potest, ut scilicet sit absque materia. Et simi- liter dicitur materia adaequare esse formae, quando accipit totam perfectionem esse formae, ita quod extra materiam illa forma esse non possit: nam. si potest forma habere esse exira materiam, iam materia illud esse non adaequat. Patet autem per omnia huiusmodi idem importari. I nde, cum anima intellectiva, quae esse suum communicat ma- teriae elevando ipsam ad superiorem ordinem, aliquo modo possit habere esse extra materiam, quod ex cius opera- tione aperte constat; oportet dicere ipsam non esse ma- teriae immersam, aut illi adaequatam secundum esse, aut totaliter ab illa comprehensam. Circa illam graduntionem formarum hic positam, atten- dendum quod sic graduantur, ut summatim dicatur, quod formae elementorum non possunt nisi in operationes qua- litatum materialium activarum el passivarum: sicut sunt calefacere, infrigidare, descensus, ascensus, et huiusmodi. – bormac mixti possunt interdum in aliquos effectus qui possunt compleri per qualitates praedictas, sed illos ope- rantur per altiorem virtutem habitam a caelestibus corpo- ribus, consequentem speciem eorum: sicut magnes aut etiam adimas trahit ferrum, et sapphirus curat apostema. – l'ormae plantarum possunt etiam in effectus in quos non possunt praedictae qualitates, sed tamen ad illos utuntur ipsis qualitatibus ut instrumentis: ut patet in nutriendo et augendo usque ad determinatum terminum. Et ulterius assimilantur motoribus corporum caelestium in movendo, dum sunt principium motus iis quae seipsa movent. – Animae brutorum ulterius possunt in operationem sensus, excedentem praedictas qualitates, ad quam nec etiam in- strumentaliter operantur: licet necessariae sint ad debitam organi dispositionem. - Anima autem intellectiva potest in operationem intellectivam, ad quam, ex parte intelligcntis, nullo modo concurrunt materiales qualitates, neque scilicet ut instrumenta neque ut dispositiones organi: cum non fiat per organum corporale. X. Sed circa praedicta occurrunt duo dubia. Primum est ad hominem, circa formam mixti. Hic enim inquit Sanctus I homas formam mixti, scilicet inanimati, non se extendere posse ad aliqua operata quae non possint com- pleri per qualitates materiales, licet interdum operentur illos effectus altiori virtute. In Prima Parte autem, q. i xwi,

a. i, ct in Qu. *de Spiritualibus Creaturis*, art. 2, tenet quod forma mixti *habet aliquam operationem excedentem qualitates activas et passivas*.

2. Secundum dubium est circa operationem animae intellectivae. Videtur enim velle Sanctus Thomas quod intelligerc conveniat sibi secundum quod excedit conditionem materiae, cum in illa operatione materia corporis non comunicet. Contra hoc enim arguit Scotus, in Quolib., qU> lx *j dupliciter. Priino. *Homo non est humo per animam nisi ut informat materiam. Ergo nec operatur operatione propria hominis secundum animam, nisi ut anima informat materiam. Ergo, vel non intclligit secundum animam ut secundum formam quae sit principium huius operationis, vel intclligit secundum eam ut informat materiam*. – Probatur antecedens. *(Juia compositum non est illud quod est nisi ex partibus unitis, ut patet ex 17! Metaphysicae* *.

Secundo. *Anima secundum supremum gradum suae perfectionis essentialia informat materiam. Sed intclligere non potest competere sibi secundum aliquem gradum superiorem quam sit supremus. Xon ergo competit sibi ut excedit materiam: intclligendo per excedere non informare*.

XI. Ad primum dubium responderi potest quod dc illo effectu formae mixti dupliciter loqui possumus: uno modo, quantum ad speciem effectus; alio modo, quantum ad modum producendi. Primo modo hic loquitur Sanctus Thomas: secundo autem modo in aliis locis. Licet enim in effectum quemlibet formae mixti inanimali possit virtute qualitaturn materialium perveniri, nnn tamen eo modo : quia forma mixti aliquem effectum producit nobiliori virtute quam sit virtus illarum qualitaturn» scilicet virtute consequente speciem ex corporis caelestis influentia; et per consequens etiam altiori ct nobiliori modo illum producit.

2. Ad secundum dubium dicitur quod Sanctus i hornas animam intellectivam *excedere materiam* non intclligit *non informare materiam*, ul ex superius dictis in hoc capite apparet: sed ipsam non esse materiae immersam, ct obligatam materiae, ac totaliter ab ipsa comprehensam, utpote ita dependentem ab ipsa quod non possit habere esse extra materiam. I nde actionem intelligendi convenire animae secundum quod excedit conditionem materiae, non est illam operationem convenire animae ut non informat materiam: sed ut habet esse sic supra materiam elevatum ut ab ipsa non dependeat ac non comprehendatur. Et huius signum est, quia illa operatio absque organo corporali fit.

Ea propter» argumenta Scoti non sunt contra mentem Sancti Thomae, sed cx malo intellectu verborum eius procedunt. Veruntamcn ad illa particulariter respondetur.

Ad primum quidem dicitur quod utique homo non operatur operatione sibi propria, neque per animam, nisi illa informet materiam: sed tamen intclligere non convenit ei ut informat, si ly *ul* dicat rationem intelligendi, sed *ut sic informat materiam quod ab ipsa secundum esse non dependet*, quod est ipsam excedere materiam. Ut enim inquit Sanctus Thomas in Qu. *de Anima*, art. 14, ad 10, *licet anima per essentiam suam sit forma, tamen aliquid potest ei competere inquantum est talis forma, scilicet forma subsistens, quod non competit ei inquantum est forma : sicut intclligere non convenit homini inquantum animal, licet homo sit animal secundum essentiam suam*.

Ad secundum dicitur quod anima secundum supremum sui gradum essentialem utique informat materiam: sed non immergitur materiae, immo remanet per se subsistens et non dependens a materia secundum esse; quod est animam materiam excedere. Et hoc est sibi ratio quare possit inlelhgere. Quae ratio quia in formis materialibus non invenitur, sed sunt immersae materiae et non per se subsistunt, ideo intclligere non possunt.

XII. Quantum ad secundum punctum huius partis ♦, quia posset aliquis existimare, quia anima intellectiva non dependet a materia sed est per se subsistens, quod ideo unio ipsius cum materia non sit naturalis: respondet Sanctus Thomas quod, hoc non obstante, *illa unio est naturalis*. Quod probat hac ratione. Forma indigens ad suam

operationem potentiis per corporalia organa operantibus, naturaliter unitur corpori. Anima intellectiva est huiusmodi: indiget enim imaginatione et sensu, scilicet exteriori. Ergo naturaliter unitur corpori ad complendam speciem humanam.

Ad evidentiam huius rationis, considerandum est quod naturae uniuscuiusque congruit ut habeat id quod necessarium est ad suam operationem propriam : cum unaquaeque res sit propter suam operationem, ct ad ipsam naturaliter inclinetur. Ad propriam autem operationem animae intellectivae, *eo quod sit infima in genere intellectualium, sicut materia prima in genere rerum sensibillum, ct idcirco in sui natura non habeat species intelligibiles, exigitur ul Jiat in actu per species intelligibiles acquirendo eas per sensitivas potentias a sensibilibus*, ul dicitur in Qu. *de Anima*, art. 7. Iloc autem fieri non potest nisi corpori complexionato uniatur: cum operatio sensus non fiat nisi per organum corporale. Ideo naturaliter convenit animae ut corpori uniatur. Iit hoc esi huius rationis fundamentum.

XIII. Sed occurrit dubium. Quia quod naturaliter alicui convenit, separari ab eo non potest: convenit enim omne tale rei secundum sc. Ergo, si uniri corpori csl animae naturale, nunquam poterit esse anima non unita corpori. El pci consequens, corrupto corpore, oportebit ct ipsam corrumpi.

.. Responderi potest primo, quod maior est vera per se loquendo »cd bene per accidens separari potest, quando quod naturaliter alicui convenit, sibi convenit in ordine ad aliquod extrinsecum; sicut esse sursum levi naturaliter convenit. tamen impediri potest ne sit sursum.

Respondetur secundo, quod dupliciter aliquid potest dici natur ile alicui; uno modo, per modum actus primi, ut *risibililas* homini; alio modo, per modum actus secundi» aut termini actus secundi, eius cuius dicitur naturale, sicut *ridere* est homini naturale. Quod est naturale primo modo, separati non potest quia tale aut est essentialc; aut consequitur principia essentialia speciei, vel principia individui. Quod autem est naturale secundo modo, in aliquibus potest separari secundum actum, non autem secundum naturalem aptitudinem: quia, quamvis natura ad illud inclinationem habeat, non tamen oportet ut semper sit in re, aut propter impedimenta supervenientia, aut aliis ex causis. – In proposito ergo, uniri materiae est naturale animae intellectu ac secundo modo, non autem primo modo. Nam ipsam uniri materiae est ipsam trahere materiam ad participationem sui esse: ita quod prius intelligimus animam subsistere in suo esse, deinde illud communicare materiae. I nde Sanctus Thomas Prima Parte, q. lxxvi, a. t, ad 6, inquit quod *corpori uniri convenit animae secundum se sicut secundum se convenit corpori levi esse sursum* : constat autem quod esse sursum convenit levi per modum actus secundi, aut termini actus secundi; est enim effectus levitatis, quae movet ad locum sursum. Ideo potest anima non uniri corpori: licet, *a corpore separata, retineat aptitudinem et naturalem inclinationem ad corporis unionem*; sicut leve potest non esse sursum, semper tamen habet aptitudinem ct inclinationem ad locum sursum. – Ex iis palet ad argumentum. Maior enim est falsa de naturali secundo modo, in quo sensu tantum minor habet veritatem. – Ad probationem vero eius dicitur eodem modo: quod illud assumptum habet veritatem de eo quod convenit alicui secundum se per modum actus primi; non autem dc eo quod convenit alicui per modum actus secundi. Et ratio huius est quia tale non dicitur per se principaliter, sed reductive tantum, inquantum est actus eius quod convenit rei per se.

Potest tertio responderi, de mente Sancti Thomae in Tractatu *de Ente et Essentia*, cap. ult., quod aliquid potest dici naturale alicui dupliciter: uno modo, quia *a natura eius secundum actum perfectum causatur, sicut calor est naturalis igni*; alio modo, *quia causatur a principiis naturae secundum aptitudinem tantum, sed complementum accipit ab extrinseco, sicut diaphaneitas est naturalis aeri, completur autem per corpus lucidum extrinsecum*. Quod est naturale primo modo, est a re simpliciter inseparabile:

f* “· u, init.

a organa operante ./.
ntdlectiva eu hutuu
: senau, uilfcct cite-
ad complendam ϕ•

isidcrandum cti qe.1
ibeat id quod necc-
jriam : cum unaqi^*
n, ct ad iptam r-\-
operationrm an:nue
nere *intellectualium*
u *sensibilium*, λ ./.
es *intclligibiles*, en-
lligibiles *acquirenti*
7/5, ut dicitur in Qu
i potest ni*i corpori
sensus non lut pk
ter convenit anirr..*
ionis fundamentum,
od naturahk-r alica:
onvenit enim cita:
corpori est anima
non unita corpen.
oportebit et ipsrn

laior est vera po i
•ari potest, qmn&
onvenit in ordine
um levi naturaliter
sursum.
ter aliquid potest
ydum actus pruni,
ium actus secundi,
itur naturale, sicut
irale primo medo,
entiale; aut cr'....:
rincipia individu*,
in aliquibus potat
iecundum nrnun-
ad illud inclina*
ipcr sit in re, aut
aliis ex cam -
:urale animae id*
imo modo. Xsa
nateriam ad pn-
•lligimus aninum
unicare materiae,
.xxvi, a. t, ad u,
tac secundum ie
W *SURSUM*: cc-n*
levi per modum
est enim cficcn»
deo potest anima
ta, retineat apti-
rporis unionem;
ier tamen habet
ursum. – Ex fe
a dc naturali «-
abet veritatem. –
iodo: quod illud
convenit alicui
>n autem de eo
scundi. Et ratio
rincipalitcr, scd
> quod convenit

icti Thomae in
d aliquid potest
quia *a natura*
sicut calor est
i principiis na-
complementum
naturalis aeri,
insecum. Quod
er inseparabile:

sicut calor ab igne. Quod autem est naturale secundo
modo, quantum ad aptitudinem est inseparabile: scd quan-
tum ad complementum est separabile, ul patet de dia-
phaneitate respectu aeris. – In proposito ergo dicilur quod
animae intellectivae est naturale secundo modo uniri cor-

pori, quia aplitudo ad hanc unionem cius naturam con-
sequitur scd complementum est ab agente extrinseco ipsam
uniente. Ideo aptitudo ad talem unionum ab ipsa sepa-
rari non potest, scd actualis unio bene potest ab ipsa se-
parari.

CAPITULUM SEXAGESIMUM NONUM

SOLUTIO RATIONUM QUIBUS SUPRA PROBATUR QUOD SUBSTANTIA INTELLECTUALIS NON POTES! UNIRI CORPORI UT FORMA

js autem consideratis*, non est difficile
solvere quae contra praedictam unio-
nem supra * opposita sunt.

In prima enim ratione falsum sup-
ponitur. Non enim corpus ct anima sunt duae
substantiae aclu existentes, scd ex cis duobus fit
una substantia aclu existens: corpus enim bo-
minis non est idem actu praesente anima, et ab-
sente; sed anima facit ipsum actu esse.

Quod autem secundo obiicitur, formam et ma-
teriam in eodem genere containeri, non sic ve-
rum est quasi utrumque sit species unius ge-
neris: sed quia sunt principia eiusdem speciei.
Sic igitur substantia intellectualis ct corpus, quae
seorsum existentia essent diversorum generum
species, prout uniuntur, sunt unius generis ut
principia.

Non autem oportet substantiam intellectualem
esse formam materialem, quamvis esse cius sit
in materia: ut tertia ratio procedebat. Non enim
est in materia sicut materiae immersa, vel a ma-
teria totaliter comprehensa, scd alio modo, ut
dictum est.

Nec tamen per hoc quod substantia intelle-
ctualis unitur corpori ut forma, removetur quod
a philosophis dicitur, intellectum esse a corpore
separatum. Est enim in anima considerare et
ipsius essentiam, et potentiam eius. Secundum
essentiam quidem suam dat esse tali corpori: se-
cundum potentiam vero operationes proprias ef-
licit. Si igitur operatio animae per organum cor-
porale completur, oportet quod potentia animae
quae est illius operationis principium, sit actus
illius partis corporis per quam operatio eius com-
pletur: sicut visus est actus oculi. Si autem ope-
ratio eius non compleatur per organum corpo-
rale, potentia eius non erit actus alicuius corporis.
Et per hoc dicitur intellectus esse *separatus*: non
quin substantia animae cuius est potentia intel-
lectus, sive anima intellectiva, sit corporis actus
ut forma dans tali corpori esse.

Non est autem necessarium, si anima secun-
dum suam substantiam est forma corporis, quod
omnis eius operatio fiat per corpus, ac per hoc

omnis eius virtus sit alicuius corporis actus: ut
quinta ratio procedebat. Iam enim ostensum est
quod anima humana non sit talis forma quae
sit totaliter immersa materiae, sed est inter omnes
alias formas maxime supra materiam elevata.
Inde et operationem producere potest absque
cOiyore, idest, quasi non dependens a corpore
in operando: quia net etiam in essendo depen-
det a corpore.

Codent etiam modo patet quod ea quibus
Werroes suam opinionem confirmare nititur*,
non probant substantiam intellectualem corpori
non uniri ut formam.

A erba enim Aristotelis quae dicit de intellectu
possibili, quod est *impassibilis* el *immixtus* et
separatus, non cogunt confiteri quod substantia
intellectiva non sit unita corpori ut forma dans
esse. Acrificantur enim etiam si dicatur quod in-
tellectiva potentia, quam Aristoteles vocat *poten-*
tiam perspectivam non sit alicuius organi actus
quasi per ipsum suam exercens operationem. Et
hoc etiam sua demonstratio declarat: ex opera-
tione enim intellectuali qua omnia intelligit, osten-
dit ipsum immixtum esse vel separatum; operatio
autem pertinet ad potentiam ut ad principium.

Unde patet quod nec demonstratio Aristotelis
hoc concludit, quod substantia intellectiva non
uniatur corpori sicut forma. Si enim ponamus
substantiam animae secundum esse corpori sic
unitam, intellectum autem nullius organi actum
esse, non sequetur quod intellectus *habeat ali-*
quam naturam, de naturis dico sensibilium : cum
non ponatur *harmonia* *. vel *ratio alicuius or-*
pani, sicut de sensu dicit Aristoteles, in II *de*
Anima \ quod est *quaedam ratio organi*. Non
enim habet intellectus operationem communem
cum corpore.

Quod autem per hoc quod Aristoteles dicit
intellectum esse *immixtum* vel *separatum*, non
intendat excludere ipsum esse partem sive po-
tentiam animae quae est forma totius corporis,
patet per hoc quod dicit in fine Primi *de Anima*',
contra illos qui dicebant animam in diversis par-
tibus corporis diversas sui partes habere: Si *lota*

1 est *om* aX, *post* difficile I), *post* solvere XV. 3 opposita) posita Pc. 8 non *om* ah.\. 27 separatum) ct est quarta ratio a>/-
dunf Pc. 36 non] ncc oDWX. 3q quin) quia E. 40 sive //.» YZ; scilicet \V, quae vere est *b*, nec Pc, vere *ceteri*, 44 tñtj
fit *d*, sit i*.
13 formam *Ita* VZP; form· *ceteri*. 18 Vcrihcintur /M XZà; Vcriticatur. 23 omnia) anima GWPc. 3a naturam *Ita* ECZ; de-
terminatam *addunt ceteri*, 40 intendat] intendit I)G, intendebat Z.

• Cap. I ii, init.

• (X cap. Lxr,
n i<>-

• αap.M«».

‘ n’.

SI MMA CONTRA GENTILES, LIB. 11, CAP. LX1X.

*anima onine corpus continet, convenit cl partium
iinaniquanque aliquid corporis continere. Hoc au-
tem videtur impossibile. Qualem enim partem aut
quomodo intellectus continet, grave est fingere.*

Palet etiam quod, ex quo intellectus nullius s
panis corporis actus esi, quod non sequitur re-

cepuonem eius esse receptionem materiae pri-
mae: ex quo eius receptio el operatio est omnino
absque organo corporali.

Nec etiam infinita virtus intellectus tollitur:
cum non ponatur virtus in magnitudine, sed in
substantia intellectuali fundata, ut dictum est.

Commentaria Ferrariensis

○ srrsbA veritate circa unionem substantiae spiritualis
cum materia, solvit Sanctus Thomas, quarto loco,
argumenta contra determinatam veritatem superius addu-
cta, capite i vi *. Circa hoc autem duo facit: primo enim
solvit argumenta aliorum; secundo, argumenta Averrois .

I. *Ad primum* itaque aliorum dicit falsum esse quod
substantia spiritualis cl corpus sint duae substantiae actu
existences: immo ex eis iit uoa substantia actu existens.
Quod si probaretur quin, separata anima a corpore, re-
manet seorsum utrumque: dicitur quod non est idem cor-
pus praesente anima ct absente, sed anima facit ipsum
esse actu.

Pro declaratione huius responsionis, considerandum, ut
habetur ex Qu. *dc Anima*, art. 2, ad 11, quod per *sub-
stantiam actu exstentem* intelligit Sanctus 'l hornas hoc
loco substantiam habentem proprium esse distinctum ab
esse alterius, ct *perfectam in sua specie el natura*. Sic
autem, si corpus constitueretur per aliam formam quam
per animam, corpus et anima essent duae substantiae actu
existantes : quia, cum esse actu consequatur formam sub-
stantialem, sicut essent duae formae, ita essent duo esse,
el per consequens corpus ct anima essent duae substantiae
existantes actu. Nunc nutem, quia corpus, quod est pars
compositi ex anima ct corpore, non est corpus per aham
formam quam per animam, ideo unum est essa corporis
ct animae; et sic corpus ct anima non sunt duae sub-
stantiae actu existentes. Separata autem anima a corpore,
non remanet idem corpus: cum non remaneat eadem
forma in materia. Ideo tunc cx illo corpore et anima
non posset heri unum: quia sunt duae substantiae actu
existantes.

II. *Ad secundum* respondetur quod substantia intelle-
ctualis et corpus, si seorsum existant, sunt diversorum ge-
nerum. Prout nutem uniuntur, sunt unius generis ut prin-
cipia: quo modo intelligitur materiam et formam m eodem
genere contineri.

Ad evidentiam huius responsionis, advertendum, ut elici
potest cx doctrina Sancti Thomae in *de Spiritualibus
Creaturis*, art. 2, ad M», et *de Anima*, art. 1, ad 13, ct
art. 2, ad 10, quod corpus el substantia intellectualis, st
accipiantur tanquam duae species, tunc sunt proprie in
genere, ct non possunt esse eiusdem generis, saltem se-
cundum considerationem naturalem: quia corruptibile et
incorruptibile habent diversum modum essendi, et est di-
versa ratio potentiae in utroque. Si autem accipiantur ut
utrumque est pars humanae naturae, sic non competit eis
esse in genere vel specie, cum non dicant aliquod com-
pletum in spectu, sed composito. Reducuntur tamen ad
genus et speciem sui compositi tanquam eius principia,
et sic sunt eiusdem generis et speciei, scilicet *reductive*.
Et ideo, cum Sanctus Thomas dicit corpus et substan-
tiam intellectualem seorsum existentia esse diversorum ge-
nerum species, intelligit ipsa sic seorsum existentia quod
utrumque illorum una sit species per se: sic enim diver-
sorum generum species essent. Sed si accipiantur ut unita
tanquam partes ad constitutionem humanae substantiae,
sic sunt eiusdem generis reductive.

111. *Ad tertium* respondetur negando consequentiam.
Forma enim non dicitur materialis quia habeat esse in
materia, sed quia est immersa materiae, vel a materia to-
taliter comprehensa. Quod non convenit substantiae spi-
rituali, licet habeat esse in materia: ut ostensum est in
praecedenti capitulo.

Adverte quod, si nomen *formae materialis* vellemus
extendere ad omnem formam habentem esse in materia»

concedi posset animam intellectivam ct substantiam spiri-
tualem esse formam materialem. Sed quia communis usus
habet ut nomine *formae materialis* intelligatur tantum
forma dependens a materia secundum esse, ideo absolute
negatur animam intellectivam esse formam materialem.

Ad quartum respondetur quod philosophi intellexerunt
dc intellectu qui est animae potentia, non autem dc es-
sentia ct substantia intellectiva. Anima enim intellectiva
secundum essentiam suam dat esse tali corpori: sed po-
tentia eius intellectiva non esi actus alicuius organi, sicut
aliae eius potentiae; quia actio eius non completur per
organum corporale, sicut actus aliarum potentialium.

Ad quintum respondetur negando consequentiam. Et di-
citur quod, licet anima sil forma materiae, non tamen est
la' s tonna quae <it immersa materiae, sed est maxime
supra materiam inter omnes formas elevata. Et ideo potest
habeic operationem absque corpore, quasi non dependens
a corpore in operando: quia nec etiam in essendo dependet
d corpore. Et imililcr potest habere virtutem quae non
sit actus alicuius corporis.

IV. Attendendum autem quod similem responsionem
ponit Sanctus Thomas Prima Parte, q. i.xxvr, art. 1, ad 4,
inquiuns quod, *quia anima propter suam perfectionem non
est immersa materiae et totaliter ab ipsa comprehensa,
nihil piohibet aliquam eius virtutem non esse corporis
actum, quamvis anima secundum essentiam suam sit cor-
poris forma*.

ScJ hanc responsionum quidam Thomistarum * sic ad
argumentum adaptant quod committitur sophisma *figurae* ®.ηηι(ñ
dictionis in argumento, mutando *quomodo* in *magis*, idest, °.”. **Si-**
mulando *modum* abstractionis in *magis*. Unde concedunt
cx hac responsione quod intellectus habet quidem aliquem
modum abstractionis quum non habet anima, negant autem
quod sit *magis abstractus*: immo anima habet modum
abstractionis quo magis abstrahitur a corpore, scilicet, ha-
bere essu substantiale non dependens a materia.

Sed videtur mihi quod ista responsio non vadat ad
mentem Sancti Thomae, nec ad intentionem argumenti.
Xon enim ex perfectione intellectus arguitur non posse
animam esse formam corporis, sed ex ipso modo abstra-
ctionis qui convenit intellectui. Si enim intellectus, qui
est virtus animae, est abstractus a corpore sic quod non
est actus corporis, videtur quod et anima non sit actus
corporis, cum intellectus sit eius virtus: alioquin virtus
esset abstractor eo cuius est virtus. Nec ullum in argu-
mento committitur sophisma. Ex eo enim quod intelle-
ctus est abstractus a corpore quia non est actus alicuius
corporis, est etiam abstractus secundum independentiam
ad materiam. Et ideo optime sequitur quod erit abstra-
ctior ut simplicior anima, si ponatur anima forma corporis,
quia illa erit abstracta secundum independentiam tantum
a materia, non autem secundum separationem ab ea: con-
stat enim maiorem esse abstractioncm quae est secundum
independentiam ut separationum a materia, quam abstra-
ctioncm secundum independentiam tantum. Unde falsum
est quod dicit haec opinio, scilicet quod magis abstrahit
a corpore anima quam intellectus, ex eo quod subsistit
in suo esse, sive non dependet a materia. Verum quidem
est quod ipsa sic abstracta est perfectior quam intellectus,
qui non est substantia per sc subsistens: non tamen est
magis abstracta, si ita subsistit quod tamen est corpori
unita secundum esse.

Propter hoc videtur mihi, salvo semper meliori indicio,
quod Sanctus Thomas in ea responsione concedere velit
intellectum esse abstractiorem et simpliciolem anima: ne-

ib a. Omni.nt.
4 O. n. v.

.C1

■m materiae pri-
vatio est omnino

tellectus tollitur:
jnitudine, sed in
jt «lictum est.

t substantiam spin-
lia communis tm
intelligatur tantum
esse, ideo absolute
iam materialem.
sophi intellexerant
non autem dc es-
i enim intellectio
i corpori; sd po-
icuius organi, ricu:
on completur per
i potentiarum,
iscquentiam. Et di-
iau, non tamen etf
sed est maxime
ata. Et ideo pote»
isi non dependens
i essendo depende!
irtutem quae non

em responsionem
.XXSi, art. t, ad 4,
perfectionem non
r>j comprehir. j.
oh esse corporis
iam suam sit cor-

nistarum * sic J ' I
sophisma**f**purcu n
fo in *magis*, icb',
Unde concedunt
quidem aliquem
ma, negant autem
ia habet modum
)ore, scilicet, ha-
materia.
o non vadat ad
nem argumenti,
uitur non pense
>so modo abstra-
i intellectus, qui
re sic quod non
ia non sit actus
: alioquin virtus
ullum in argu-
m quod intelle-
st actus alicuius
independentiam
uod erit abstrn-
l forma corporis,
identiam tantum
nem ab ea: c- n-
ic est secundum
a, quam absin-
th Unde falsum
magis abstrahit
> quod subsistit
Verum quidem
luam intellectus.
non tamen est
ten est corpori

meliori iudicio.
concedere velit
rem anima: ne-

que inconueniens esse, apud ipsum, quod a forma mate-
riae, quae tamen a materia non dependeat, effluat non
solum virtus corporea et materialis, sed etiam virtus quae
non sit actus alicuius, et sit ipsa anima abstractor ct sim-
plicior in hoc quod materiae non unitur. Hoc namque
non arguit ipsam virtutum esse anima nobiliorem nisi se-
cundum quid, ut dicitur Quarto, d. m, q. ii, a. i ad i,
quod *simplicitas per se non sit causa nobilitatis, sed per-
fectio*: sed arguit potius perfectionem animae, quae, licet
sit actus materiae, tamen in tantum elevatur supra mate-
riae conditionem ut ab ipsa virtus profluere possit quae
non sit actus alicuius organi. Origo enim istius absltra-
ctionis intellectus est dignitas et perfectio animae, quae
materiam ita excedit ut ab ipsa totaliter comprehendi
non possit.

Patet autem hanc esse mentem Sancti Thomae, ex
responsione quam dat ad idem argumentum m Tractatu
jvi *de Unitate Intellectus contra Averroistas* *. Cum enim
proposuisset, *Si autem contra hoc ubiiciatur quod po-
tentia animae non potest esse immaterialior aut simpli-
cior quam eius essentia*, subiungit quod *optime proce-
deret si essentia animae humanae sic esset forma materiae*

***I**quod non esset per esse suum sed per esse compositi, sicut
est de aliis formis, quae secundum sc nec esse nec ope-
rationem habent praeter communicationem materiae. Sed
quia anima humana est forma cui aliqua**l**iter quidem
communicat materia, non tamen ab ipsa, propter eius di-
gnitatem, totaliter comprehenditur, nihil prohibet quin
habeat aliquam operationem rei virtutem ad quam ma-
teria non attingit* Ex quibus aperte constat ipsum velle
quod nihil prohibet \irtutem animae non immersae ma-
triac esse simpliciorum essentia animae in hoc quod non
unitur materiae, sicut ut, propter elevationem supra ma-
teriam, potest habere operationum cui materia non com-
municat. Esset autem inconueniens ut virtus formae ma-
terialis esset simplicior ipsa forma: cum illi formae non
possit convenire operatio cui materia non communicet.

I nde et ad hoc argumentum respondens in Qu. *de
Anima*, art. 2, ad 4, inquit quod *per hoc quod intelle-
ctus non est actus alicuius organi, non excedit totaliter
essentiam animae, sed est supremum in ipsa, cum sequatur
ipsam secundum quod supra materiam elevatur*: quasi
dicat quod, licet intellectus excudat animam in hoc quod
est abstractior ct simplicior, et sic sit secundum quid subli-
mior ea, non tamen hoc derogat dignitati animae: quia

propter hoc non excedit totaliter essentiam animae, sed
remanet simpliciter et absolute anima secundum essentiam
suam dignior intellectu.

V. Secundo loco *, respondetur rationibus quibus Aver-
rues suam positionem confirmare nititur, quae positae
sunt superius, cap. l ix. Circa hoc autem duo facit Sanctus
Thomas: primo enim solvit ipsas rationes; secundo, quia
illae rationes in verbis Aristotelis fundamentum habent»
ostenditur hanc eandem veritatem quam posuimus ut du-
iensavimus, etiam secundum mentem atque opinionem
Aristotelis esse *.

Ad primam itaque respondetur quod Aristotelis verba
vurificantur dc potentia intellectisa, quae non est actus
alicuius organi: non autem dicuntur de ipsa substantia
intellectiva, quasi ipsa non sit forma dans esse corpori.

Ad secundam respondetur, ct dicitur primo, quod Ari-
stotelis demonstratio declarat verba quae assumpta sunt in
prima ratione, debere intelligi de potentia intellectiva, ut
exposita sum, non autem de substantia animae. Cum enim
ex operatione intellectuali qua anima ♦ intelligit, ostendat
intellectum esse immixtum ut separatum; operatio autem
pertineat ad potentiam ut ad principium, scilicet proxi-
mum : patet quod per intellectum ipsam potentiam intel-
ligit. Nam si ponamus animam corporis formam, intelle-
ctum autein nullius corporis actum, non sequitur quod
intellectus aliquam naturam determinatam sensibilem ha-
beat : cum non ponatur harmonia, aut ratio ct proportio
alicuius organi, sicut sensus.

Dicilur secundo, quod cx iis quae dicuntur in line
primi libri *de Anima* contra dicentes animam diversas sui
partus in diversis corporis partibus habere, ubi dicilur quod
*unamquamque partium animae aliquid corporis continere
videtur impossibile*, el quod *qualem partem aut quo-
modo intellectus continet, grave est fingere*, palet quod,
cum dicit intellectum esse *immixtum* vel *separatum*, non
intendit excludere ipsum esse partem sive potentium animae
quae est forma totius corporis.

Ad tertiam, el quartam ex ipsa deductam, simul re-
spondetur negando consequentiam. Quia cx quo intelle-
ctus operatio est omnino absque corporeo organo, sicut
et ipse intellectus, non sequitur receptionem eius esse re-
ceptionem materiae primae.

Ad quintam respondetur quod non tollitur virtus in-
finita intellectus: quia non ponitur virtus in magnitudine,
sed quae in substantia intellectuali fundatur.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM

QUOD SECUNDUM DICTA ARISTOTELIS OPORTET PONERE INTELLECTUM UNIRI CORPORI UT FORMAM

§ t quia Averroes maxime nititur suam
opinionem confirmare per verba et de-
mostrationem Aristotelis*, ostendendum
restat quod necessc est dicere, secun-
dum opinionem Aristotelis, intellectum secundum
suam substantiam alicui corpori uniri ut formam.

Probat enim .Aristoteles, in libro VIII *Physico-*
I A–, I n. *rum**, quod in motoribus et motis impossibile
I–; .r’-.. est procedere in infinitum. Unde concludit quod
i necesse est devenire ad aliquod prunum motum,
quod vel moveatur ab immobili motore, vel mo-
veat seipsum. Et de his duobus accipit secundum,
scilicet quod primum mobile moveat seipsum: ea

ratione, quia *quod esi per se, semper esi prius eo
quod est per aliud*. Deinde ostendit quod movens
seipsum de necessitate dividitur in duas partes,
quarum una est movens et alia est mota. Oportet
igitur primum seipsum movens componi ex dua-
bus partibus, quarum una est movens ct alia mota.
Omne autem huiusmodi est animatum *. Primum
igitur mobile, scilicet caelum, est animatum, se-
cundum opinionem Aristotelis. Unde et in II *de
Caelo** dicitur expresse quod caelum est anima-
tum, et propter hoc oportet in eo ponere diffe-
rentias positionis non solum quoad nos, sed etiam
secundum se. – Inquiramus igitur, secundum

i Et] Sed C. 6 formam *Ita* DYZPc; forma *ceteri*, 11 motore *om* »DWXPc. 6 ct alia mota *om* aWXPc.

Summa Costra Gentiles D. Thomae Tom. î.

*is de numero cor-
ni omnes aliae p-
lod aliqua incor-
uae non habvni
corpora caelestia
intellectus con-
per phantasmata
lectus secundum
•pori caelesti ut*

*, quod est inter
imum, et aequa-
ab omni contra-
undum intentio-
•llectualis unitur
ut forma ipsius
: de animatione
•endo secundum
pertinet sive sic
stinus, in libro
idem certum lu-
n, scilicet ange-
I cunela sidera:
rpora. non cum*

*honorabibu») bxu
in libro) in libro de i.*

*i, dixit Aristotele
n inest intellect,
t intelligere quad
aelestia, haber.: -:
itias.*

*vum Thomam is-
, tanquam aliq d
c non dixit quxs
quia ad fidei do-
dicatur. Unde et
chiridion reliquit
rincipalis rationis
: in Qu. *de Anri*,
consequens quasi
tano propter ' ni-
admodum occur-
esset *: sed quu*

*•α|
Miami unitur cor-
nter inferiora écr-
is, ad hoc ut per
ere. Ad hoc autem
quia sicut caelum
ductum ad aequa-
riis elongatur,
entiam, quod r. n
lessariam absolute
lionem Aristotelis,
tiam esse unitam
d secundum suam
ium videtur quod
umanum, voluent
tantum per phan-
at formam. Neque
tantiac uniri cor-
pori caelesti: cum
i ponatur depen-*

II. Circa fundamentum huius capituli ct rationis in-
ductae, dubium non parvum occurrit: quia non videtur
de mente Aristotelis esse quod caelum sit animatum per
informationem, ut sibi Sanctus Thomas attribuit.

Primo * quia, si secundum ipsum ponitur caelum ani-
matum esse anima intellectiva tantum, aut ipsa anima
unitur orbi propter operationem intellectivam: aut propter
motum. Non primum: quia, cum intellectio sit operatio
cui non communicat corpus, intellectus non indiget cor-
pore nisi inquantum ei per sensus ministrantur phanta-
smata; operationes autem sensitivae non conveniunt cor-
poribus caelestibus, in quibus etiam non sunt organa
sensuum. – Non etiam secundum. Tum quia ad hoc ut
moveat, non oportet ut uniatur orbi tanquam forma dans
esse, sed sufficit unio per contactum virtutis: ut habetur
VII! *Phys.*, text. q3 '. Tum quia suum movere nihil est
aliud quam suum intelligere et velle: ut habetur a Com-
mentatore, XII *Metaph.*, commento 36, ubi ait quod *cor-
pora caelestia sunt animata, et non habent de virtutibus
animae nisi intellectum et virtutem desiderativam, quae
movet in loco*, – Ergo non posuit Aristoteles caelum esse
animatum anima dante esse formaliter.

Secundo -, quia tunc primus motor moveretur per ac-
cidens ad motum ipsius orbis: ut enim dicitur VIII *Phys.*,
text. 5l -, *moto corpore, moretur et quod est in corpore*.
Sed primum movens, quod Aristoteles dixit esse partem
moventis seipsum. *non movetur neque per se, neque per
accidens*, ut dicitur ibidem, text. 52 *. Ergo primus motor
non est forma corporis caelestis. Ergo, eadem ratione, nec
motores aliorum orbium. Patet ultima consequentia. Quia,
si aliquod caelestium corporum poneretur animatum, hoc
maxime attribuendum esset primo.

Tertio -, quin tunc caelum esset corpus organicum:
cum anima sit *actus primus corporis organici*, ut dici-
tur II *de Anima* . Hoc autem simplicitati eius repugnat.
Ergo etc.

Quarto -, quia Sanctus Thomas, Prima Parte, q. i.xx,
an. 3, videtur tenere quod Aristoteles voluerit caelum
esse animatum anima movente tantuin, non autem anima
dante esse. – Et *de Spiritualibus Creaturis*, art. 6, inquit
quod *ad salvandum opinionem Aristotelis et Platonis vi-
detur sufficere quod substantia intellectualis uniatur cor-
pori caelesti per modum quo motor unitur mobili*. Ad*
ditque* quod *interponentes corpora caelestia esse animata,
et ponentes ea inanimata, parva vel nulla differentia in-
venitur in re, sed in voce tantum*.

Quinto -. Sequeretur quod caelum, aut saltem sphaerae
inferiores, haberent tres motores, scilicet Deum, intelli-
gentiam, ct animam. Sed hoc est falsum: quia caelum
habet tantum duos motores, ut inquit Commentator,
XII *Metaph.*, comment. 41. Ergo etc.

Sexto. Sequeretur quod caelum posset naturaliter ex
se quiescere. Quod est contra Philosophum. – Probatur
consequentia. Quia anima movet per appetitum.

Septimo. Cessarent omnes demonstrationes Aristotelis
ad probandum primum motorem omnino immobilem.
Quia dicet adversarius non oporterc dari motorem separa-
tum: quia, cum caelum sit animatum, movet seipsum, ct
dividitur in partem moventem et partem motam, sicut
reliqua animalia.

Octavo *. Si motor orbis esset anima eius, moveretur
per accidens ad motum eius: sicut et animalium animae
moventur ad motum corporum. Sed hoc non est ad men-
tem Philosophi, qui probat, VIII *Phys.* *, oporterc partem
primi moventis seipsum esse immobile *tam per se quam
per accidens*, cum causet motum sempiternum. Quod sane
oportet esse verum de motore cuiuslibet orbis: cum omnes
moveant motu sempiterno. Ergo etc.

Nono *. Si intclligentia quae movet caelum esset anima
caeli, non haberet determinatum situm in caelo, sed esset
in toto tanquam in subiecto adaequato: ut patet de anima
intellectiva, quae habet totum corpus pro subiecto adae-
quato. Sed hoc est contra mentem Philosophi, qui ponit
intelligcntiam quae movet caelum, esse in eius circum-
ferentia: ut patet VIII *Phys.*, text. 84*. Ergo etc.

111. Ad hanc difficultatem dicendum est quod unum
in doctrina Aristotelis clarum est, alterum vero est du-
bium. Clarum namque est ipsum posuisse aliquo modo
caelum esse animatum: ut patet ex iis quae m hoc ca-
pite adducit Sanctus Thomas. Hoc etiam tenuit Commen-
tator, cap. i *de Substantia Orbis*; \ 111 *Metaph.*, comm. 12;
11 *Caeli*, comm. 61; 11 *de Anima*, comm. 15 et 32 ; item
XII *Metaph.*, comm. 36; et in plerisque aliis locis. Du-
bium vero est quomodo posuerit ipsum animatum: an
scilicet anima dante esse per modum formac; an anima
tantum movente et unita per contactum virtutis. Hoc enim
neque ab Aristotele explicatur, neque a Commentatore.

Idcirco aliqui tenent de mente Aristotelis esse quod caelo
unitur mtelligentia per modum formae dantis esse: aliqui
vero quod unitur tantum per modum motoris. Et Sanctus
Thomas aliquando unam partem tenet, aliquando aliam.

I bi enim absolute, secundum propriam opinionem,
tenet corpora caelestia non esse animata, ut etiam Philoso-
phum huic sententiae expresse non adversari demonstret,
ostendit quomodo ad Aristotelis intentionem sufficere vi-
detur caelum esse animatum anima movente tantum, nnn
autem anima dante esse. Et hoc tenet in Prima Parte, ct
in Qu. *de Spiritualibus Creaturis* ♦.

Ubi autem contra Commentatorem arguit, ut hic, tenet
oppositam partem. Quia enim Commentator volebat ex
verbis Aristotelis superiicialiter intellectis arguere intelle-
ctum esse substantiam separatam, et animam intellecti-
vam non esse formam hominis apud ipsum Aristotelem;
ideo ct ipse Sanctus Thomas, contra ipsum, vult ostendere
quod, si ad verba tantuin Aristotelis respicere voluerimus,
magis dicendum erit ipsum posuisse substantiam intelle-
ctualem esse formam corpons, quam illud universaliter
negasse; cum expresse posuerit caelum esse animatum»
et non nisi anima intellectiva, ipsique conditiones rei ani-
matae, quae sunt movere seipsum ct habere differentias
positionis secundum naturam, attribuerit; ubi autem dixit
intellectum esse separatum et immixtum, non de ipsa sub-
stantia in qua fundatur intellectus, sed dc potentia intel-
lectiva sit locus. – Hoc etiam videtur Sanctus Thomas
attribuere Aristoteli XII *Metaph.*, m expositione text. 25 *; *
et II *Caeli* *.

Propter quod, duo mihi de mente Sancti Thomae di-
cenda videntur. Primum est, quod ipse magis declinat ad
hanc partem, quod caelum non sit animatum, secundum
mentem Aristotelis, anima dante esse, quam ad oppositam.
Secundum est, quod voluit probabiliter utramque partem
sustineri posse. – Primum horum patet ex locis pracalle-
gatis. Secundum vero ostenditur in Qu. *de Anima*, art. 8,
ad 3: ubi etiam solvit rationem primam hic adductam qua
probatur caelum non esse animatum.

Qua ex re, utramque partem sustinentes, ut Sanctus
Thomas in Qu. *de Anima* sustinet, ad rationes utriusque
partis ex eius doctrina respondebimus.

IV. Si itaque defensare voluerimus caelum, secundum
Aristotelis mentem, animatum non esse anima informante,
dicendum erit, ex locis adductis - in Prima Parle ct *de Spi-
ritualibus Creaturis*, ad rationem hic assumptam contra
Averrocm, quod Aristoteles non sic intellexit caelum ani-
matum esse quasi substantia spiritalis corpori caelesti
uniatur ut forma dans esse, sed quia illi unitur ut motor
mobili: ita enim voluit substantiam spiritualem uniri cor-
pori caelesti et esse in illo inclusam, sicut Plato* voluit
animam intellectivam unitam corpori humano, scilicet per
contactum virtutis: cl esse in ipso sicut motorem m mo-
bili, et in instrumento quo utitur, et cui intrinsece est
coniunctus. Cum autem probatur oppositum, quia po-
suit caelum movere seipsum» et habere differentias posi-
tionis secundum naturam: dicitur quod haec non arguunt
ipsum habere intelligcntiam informantem, sed unitam tan-
tum per modum motoris. Sic enim caelum, ut dicit com-
positum ex intelligentia et orbe secundum contactum vir-
tutis unitis, componitur cx motore et mobili; et sic est
movens seipsum ; et habet differentias positionis, quae in
caelo non accipiuntur nisi in ordine ad motum localem,
ut dicitur II *Caeli* *,

” ”.

* i-«ct. 1.

' i-cccm.tS.

* s°Tn °. 11.

' <*. •«Pr3» αp.

· cl cap. u.
*.TK 1.3.3-

2. Sed contra hanc rationem instari posset: quia, si ideo caelum dicitur movere scipsum quia componitur ex motore et mobili unitis secundum contactum virtutis, eadem ratione poterit dici quod plaustrum movet seipsum, quia sibi uniuntur boves per modum motoris; et similiter quod navis movet seipsam, quia illi conjungitur nauta qui ipsam movet.

Respondetur quod non est eadem ratio dc istis et de caelo, propter duo. Primo, quia secundum Aristotelem, substantia spiritualis quae movet caelum, habet virtutem ad talis corporis motum determinatam; ct ipsum corpus caeli habet naturalem aptitudinem ad hoc ut a tali substantia spirituali sic moveatur. Iloc autem in instantiis adductis non invenitur. – Secundo, quia in illis est contactus quantitativus, qui lit secundum extrema. Inter intelligentiam autem et corpus caeleste est tantum contactus virtutis. Modo, ostensum est superius, in hoc Secundo, cap. i.vi, quod *in contactu quantitativo oportet tangens esse extrinsecum ei qitnd tangitur, ct non potest incedere per ipsum, sed ab ipso impeditur: in tactu autem virtutis, qui convenit substantiis spiritualibus, eum sit ad intima, substantia tangens est intra id quod tangitur, ct per ipsum absque ullo impedimento incedit.* – Ex iis duobus evenit quod magis lit unum cx intelligentia ct corpore caelesti, licet cx illis non liat unum simpliciter, sed tantum in movendo, quam cx nauta et navi, aut ex bobus ct plastro. Atque idcirco convenientius potest dici quod caelum scipsum movet quam navis aut plaustrum coniunctum bobus. Sic enim corpus caeleste unitur motori sibi intrinseco, ct ad eius motum naturali virtute determinato: quod illis aliis non convenit. Posset etiam concedi quod eodem modo dici potest plaustrum ex se moveri, si nomine *plaustri* accipiamus *aggregatum ex plastro et bobus*.

3. Si autem quaeratur; Quare ergo Sanctus Thomas contra Averroem hoc loco rationem formavit quam ipse solubilem videbat? – dicitur, ut iam dictum est , quod hoc non facit quasi hanc rationem simpliciter insolubilem existimaret, sed quia ipsam efficacem contra Averroem putabat, qui ex Aristotelis verbis, ut in praecedenti capite patuit, substantiam intellectualem non posse uniri corpori ut formam, arguere volebat. Si enim ad verba tantummodo superficietenus respicere \oluerimus, non ad sensum, magis cx verbis ct rationibus eius, quibus aperte vult caelum animatum esse, ostenditur substantiam intellectualem uniri posse corpori ut formam, quam ex eius aliis verbis appareat ipsam corpori uniri non posse: *animata* enim dicere consuevimus quorum forma dans esse est anima.

Quod autem haec fuerit mens Sancti Thomae, constat ex principio huius capitis, ubi ait: *Et quia Averroes maxime nititur suam opinionem confirmare per rerba et demonstrationem Aristotelis, ostendendum restat quod necessarium est dicere, secundum opinionem Aristotelis, (supple) quantum verba sonant superficietenus intellecta, intellectum secundum suam substantiam alicui corpori uniri ut formam.* Ex iis enim apparet Sanctum Thomam verbis et demonstrationi Aristotelis per Commentatorem adductis, voluisse alia Aristotelis verba manifestiora, ct alias eius demonstrationes opponere.

Sic ergo rationi hic per Divum Thomam adductae, tenendo quod caelum secundum mentem Aristotelis non sil proprie animatum, secundum doctrinam eius alibi traditam, respondendum est.

V. Si autem oppositam partem sustinere voluerimus, ut sustinet Sanctus Thomas in Qu. *de Anima*, ubi supra *, dicentes substantiam intellectualem, secundum Aristotelis mentem, dare esse formaliter corpori caelesti: respondetur ad primam rationem in oppositum adductam ', secundum doctrinam Sancti 'Ihomae m Il *Caeli*, lect. 3, et loco immediate allegato, quod intelligentia unitur corpori caelesti ut forma propter motum et actionem, non quidem simpliciter, quia ct absque tali unione posset agere ct movere, ut arguebatur, sed *propter actionis nobilitatem*. Nam *substantia spiritualis quae determinata est ad motum caeli, quem sine labore movet, nobilius operatur et agit*

per motum caeli si illi uniatur secundum esse, quam si sit ab eo separata: perfectior enim actio est quam quis agit per instrumentum coniunctum, ea quam agit per instrumentum separatum.

Ad primam probationem, patet cx dictis.

Ad secundam, dicitur pruno, quod movere intellectualis substantiae per modum *imperii*, est tantum velle et intelligere: non autem movere per modum *exeeutionis*. Immo ipse motus causatus in caelo ab intelligentia, quo mediante causai haec inferiora, secundum quod est a voluntate angeli, est exccutio. – Dicitur secundo quod, quomodocunque accipiat *movere*, scilicet aut per modum imperii aut per modum exeeutionis, non ponitur in ipsa intelligentia potentia motiva aut activa distincta ab intellectu et voluntate. Et ideo dictum Commentatoris verissimum est. – Dicitur tertio quod, licet movere inelegantiae per modum exeeutionis sit a voluntate et intellectu; ct intelligentia non habeat virtutem motivam ab intellectu et voluntate distinctam realiter, sed tantum ratione: unitur tamen intelligentia corpori caelesti ut forma propter exacutionem virtutis acthae; scilicet ut illa sit perfectior exeeutio. Unde consequentia illius rationis non tenet, videlicet: *Movere inelegantiae*, scilicet per modum imperantis motum, *est eius intelligere et velle. Ergo non unitur corpori propter motum*. Licet enim intelligere et velle, quae sunt actiones immanentes, ut sic, non indigeant corpore cui uniatur intelligentia ut forma; ipsa tamen operatio transiens, sive exeeutio virtutis activae, quae a voluntate provenit, ad sui perfectionem indiget ut intelligentia sit corporis forma.

VI. *Ad secundum* ' dicitur primo quod, cum Aristoteles ponit esse aliquam substantiam motriccm corporis caelestis quae non movetur neque per se neque per accidens, illud intelligit de substantia movente per modum linis* ut patet ex eius processu XII *Metaph.*, ubi, ponens multitudinem substantiarum separatarum, ponit multitudinem earum quae sunt lines, ut expresse habetur text. 48 *. Hoc patet e-se de mente Sancti Thomae, ibidem, ct de *Spiritualibus*, art. 5.

Dicitur secundo quod, quia in \ 111 *Phys.* nondum investigaverat substantiam intellectualem quae sit omnino separata, movens per modum tinis et appetibilis, sed hoc erat in XII *Metaph.* investigandum; ideo dc ipsa quae est pars moventis seipsum, tanquam de prima simpliciter substantia ct omnino abstracta loquitur, et sibi condiciones primae substantiae attribuit, ut dictum est in primo libro *. Et quia primus motor, et omnis alia substantia movens caelum per modum finis, est immobilis et per se ct per accidens, illi substantiae quae est pars moventis scipsum. attribuit hoc quod est non moveri neque per se neque per accidens: cum tamen sibi in veritate non conveniat. Cum enim sit forma corporis, et sit unum esse ipsius ct corporis caelestis, necesse est ut ad motum corporis per accidens moveatur. – Unde ad argumentum, negatur consequentia de eo qui vere est primus motor, movens scilicet per modum appetibilis primi: licet sit vera de eo quod ibi accipitur tanquam primus motor.

Cum autem probatur quia dicitur ibidem in VIII *Physicorum* *, quod *primus motor non movetur neque perse neque per accidens*: dicitur quod illud intelligitur de eo qui vere est primus motor, qui scilicet est omnino a materia separatus; non autem de parte moventis seipsum, qui non est vere primus motor, licet illud sibi attribuatur suppositive et permissive, inquantum illud ibidem admittitur pro primo motore simpliciter.

Unde, quia impossibile absolute est ut pars motentis scipsum sit primus motor immobilis per se et per accidens, ideo in XII *Metaph.* investigatur primus motor omnino separatus a corpore» cui vere attribuantur condiciones primi motoris, quae ex suppositione et permissione attributae erant motori primi mobilis unito illi per modum formae.

\ II. .Id *tertium* ' dicendum quod *corpus organicum* dupliciter accipi potest. Uno modo, pro corpore habente diversa organa, complexione, situ et figura distincta. \lio modo, pro corpore ad animam ct operationes animae

• Num. m

• Num. in. Pro-
pier jnod.

* Num. 11,/Wmo.

• Nw. n,

• s. n t
I,J

li'

' Cip

1 1

SLMMA CONTRA GENTILES, LIB. II. CAP. LXX.

ur secundum t i e, qum
• enmi actio est quart, i
ctinn, ea quam agit pcr

tatet ci didis.
no, quod morne irr-..
i imperii, eu tjitum ./.;
ire per modum extcutu?..
caelo ah intelligent^, q-
secundum quod at i >
)icitur secundo quod, . .
7, scilicet aut per mois
ionis, non ponitur tn tp
t activa distincta ib ini-
tum Commentatorii k. j.
, licet movere intcllur.:<
mate et intellectu; et r. .
lixam ab intellectu d
itum ratione: unitur tm
orma propter eiecbvta
perfectior cxecutio, (rdc
tenet, videlicet: J/ewr
m imperantis motum
on unitur corpori pr.:!"
velle, quae >unt actita
tant corpore cui un;?/
m operatio transit, in;
voluntate provenit, λ† <
mia sit corporis form.
imo quod, cum Aneo..
itiam motneem corpori» **
jc per se neque pr k-
lia movente per modo
XΠ Metaph., ubi. pncncr-
alarum, ponit multuj..
presse habetur 'cil i >.,.
Thomae, ibidem, et &

i VIII Phys. nondus r-
talem quae sit i
s ct appetibilis, \$d «c
i; ideo de ipsa que.
ic prima simpliciter »?-
tur, et sibi conitnzc
ictum est in pnm?t
t omnis alia subs . = I
>, est immobilis et per:
quae est pars π*»*o>
ion moveri neque per
:n sibi in veritate nca
poris, et sit unum eue
: est ut ad motum c r
de ad argumentum, «
est primus motor. m>
lis primi; licet sil w
primus molon
,ur ibidem in VIH ftp
movetur neque per *'y
illud intelligitur <fe® 1
icet est omnino i re-
moventis scipsum. q.
ud sibi attribuatursup-
illud ibidem admittinr

: est ut pan morecw
per se et per accidæs,
?rimus motor omnia»
tribuantur conditiones
e et permissione attn-
jnito illi per modum

od corpus organum
», pro corpore habente
t figura distincta. Ab
t operationes aninu;*

disposito: ut nihil aliud sit corpus organicum quam *corpus habens vitam in potentia*, ut videtur exponere Philosophus U *de Anima*”, sive habeat diversa organa et membra officialia, sive non habeat.

Si primo modo voluerimus in definitione animae accipere *corpus organicum*, ui fere omnes expositores accipiunt, eo quod teneant caelos non esse animatos: sic, negatur consequentia. Et ad probationem dicitur quod aut illa definitio animae conventi tantum animabus rerum corruptibilium, et quod istis tantummodo assignavit Aristoteles. in *II de Anima*, communem definitionem. – Aut quod convenit omni animae, non univoce quidem, sed analogice. Et sic non oportet caelum esse corpus organicum eo modo quo inferiora corpora, sed suo modo proportionabiliter: quia est organicum secundo modo.

Si autem secundo modo accipiatur *organicum* in definitione animae, sic conceditur corpus caeleste esse organicum. Nec hoc cius uniformitati et simplicitati repugnat.

3. Posset etiam dici quod caelum habet diversitatem organorum: non quidem distinctorum secundum varietatem complexionum, ut in animalibus accidit: sed secundum rarum et densum, eo modo quo invenitur in caelo rarum et densum, scilicet *secundum maiorem aut minorem congregationem partium, non autem secundum differentiam contrarietatis*. ut dicitur 11 (*artia* Sancto Thoma, lect. io, m fine. Et secundum hanc diversitatem sunt in caelo diversae virtutes respectu horum inferiorum, inquantum per illas partes anima each diversa agit in haec inferiora.

Non imponas autem mihi quod in anima caeli ponam alias potentias praeter intellectum et voluntatem, affixas diversis partibus caeli, sicut animae animalium habent. Non enim ad hoc tendit haec secunda responsio: sed ad hoc quod anima, per intellectum et voluntatem movens caelum, et haec inferiora mediante hoc motu, agens diversimode per diversas caeli partes in inferiora agit; ut sic diversae virtutes illarum partium sint diversi influxus animae caeli, succindendum quos diversimode in haec inferiora operatur.

\ III. Jd *quartum* r dicitur quod, quia Aristotelis est in hac re incerta sententia, ct cx diversis eius dictis diversa accipi possunt, ideo Sanctus Thomas ibidem eius verba ad suum propositum interpretatur. Cum ergo dicit quod Aristoteles caelum esse animatum non posuit anima dante esse sed tantum anima movente, non hoc ideo inquit quasi oppositum non possit teneri: sed quia tenet Aristotelis verba posse ad hunc sensum exponi, cum ad salvandam eius opinionem videatur sufficere caelum esse animatum anima movente tantum. Inde sub dubitatione in Qu. *de Spiritualibus Creaturis* loquitur, inquiens quod, *si quis intime consideret, forte inveniet inter has opiniones aut nullam aul modicam dissonantiam esse*. Et inferius in eodem loco inquit quod *videtur sufficere ad salvandam intensionem Platonis et Aristotelis, quod substantia spiritualis uniatur corpori caelesti ut motor*. Haec enim verba *forte* ct *videtur* non asserentis, sed opinative ct probabiliter loquentis sunt.

IX. *Ad quintum* * dicitur quod non est inconveniens, apud Aristotelem, sphaeras inferiores habere tres motores: unum scilicet communem, qui est simpliciter primus motor; et duos appropriates, quorum unus movet ut anima, alter vero ut proprius finis.

Ad sextum ♦ dicitur primo, quod de motu caeli dupliciter loqui possumus, ut patet ex Sancto Thoma inferius, lib. III, cap. xxxiii: scilicet aut ex parte motoris; aut ex parte substantiae caeli. Primo modo, motus caeli est voluntarius: secundo modo, est naturalis. Et ideo ex parte motoris, absolute loquendo, caelum posset quiescere: non autem ex parte ipsius substantiae caeli. Et sic intellexit Philosophus.

Dicitur secundo, ut habetur ex Philosopho XII *Metaph.* text. 38, et ex Sancto Thoma ibidem -, quod, licet necessitas motus caeli non sit necessitas absoluta» cum caelum moveat seipsum, et omne tale in seipso habeat moveri et non moveri; est tamen necessitas ex suppositione, quae est necessitas lineis, inquantum absque talis motus perpetuitate non esset conveniens ordo ad finem, secundum quod per motum intenditur assimilatio ad Deum. Et ideo non est inconveniens dicere quod, secundum mentem Aristotelis, caelum, secundum quod est «animatum. potest absolute ex se quiescere, licet ex suppositione et ex line necessario moveatur.

Ad septimum ". negatur sequela. Licet cnim ponatur cac- · Nam.11,
lum dividi in pariem moventem el partem molam, tamen
praeter motorem qui est pars moventis seipsum, oportet
ponere alium motorem omnino separatum, qui moveat
per modum appetibilis, ut deducit Aristoteles XII *Meta*
physicae ". *<X «upn.lib

X. *Ad octavum* dicitur quod dupliciter possumus m-
telhgere motorem alicuius corporis moveri per accidens.
1 no modo, quod moveatur simpliciter illo moto locali quo
movet corpus, nulla lumen fiat in ipso variatio m ordine
ad corpus, sed semper eodem modo se habeat ad illud,
ct semper moneant in eadem dispositione inter se. Alio
modo, quod motu corporis a sc moti sic moveatur per
accidens quod etiam varietur eius dispositio ad corpus,
ita quod .diter et aliter se habeat ad corpus, sicut accidit
in animalibus: cx motu enim corporis anima aliter et aliter
sc habet ad corpus, cx eo quod corpus c\ motu locali
aliquo modo alteratur. Philosophus ergo vult quod motor
qui causal motum perpetuum, non movetur per accidens
secundo modo. Non autem repugnat eius intentioni quod
moveatur per accidens primo modo: licet velit dc primo
motore simpliciter quod nullo modo moveatur.

Patet hoc primo, ex Sancto Thoma. Nam, assignans differentiam inter motores orbium et animam, VIII *Phys.*, exponendo text. 52 \ ait quod ratio quare motores orbium non moventur per accidens ratione sui ipsorum ad motum orbium, animae vero animalium per accidens moveantur, est *quia motores orbium non constituuntur in suo esse ex sua unione ad corpora, et eorum annexio est invariabilis: sed animae quae movent animalia, constituuntur in suo esse secundum unionem ad corpora* (intelligc. excepta anima intellectiva), *et variabiliter eis connectuntur*. Ex hoc enim dat intelligere Sanctus Thomas quod non sic moventur motores orbium per accidens quasi varietur eorum esse et dispositio ad orbis per talem motum, sicut variatur dispositio animarum ad motum animalium. Cum hoc autem stat quod moveantur per accidens aliquo modo, eo quod unum sit esse eorum et orbium: quamvis ex unione ad orbis non constituentur in suo esse, idest. ipsorum esse a corpore et materia non dependeat; sicut necesse animae intellectivae dependet a corpore.

Patet hoc secundo, quia Commentator, VIII *Phys.*, comm. 83, inquit quod *inaequalitas non accidit in motu nisi propter hoc quod motori accidit quidam modus transmutationis. quare aliquando rigoratur, aliquando debilitatur*. Ex quibus dat intelligere quod ille solus motus per accidens repugnat motori moventi motu perpetuo et invariabili. ex quo variatur virtus motoris, et consequenter habitudo eius ad mobile.

2. *Ad nonum* dicitur quod utique intelligentia quae est anima caeli, non habet determinatum situm in caelo secundum determinationem suae substantiae ad unam partem caeli. Quod autem inquit Aristoteles ipsam esse in circumferentia, intelligitur, ut exponit Sanctus Thomas ibidem¹, per influentiam motus, et non per determinationem suae substantiae. Et intelligitur de primo motore, non autem de aliis.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM PRIMUM

QUOD ANIMA IMMEDIATE UNITUR CORPORI

x praemissis autem concludi potest quod anima immediate corpori unitur, nec oportet ponere aliquod medium quasi animam corpori uniens: vel phantasmata, sicut dicit Averroes*: vel potentias ipsius, sicut quidam dicunt; vel etiam spiritum corporalem, sicut alii dixerunt. Ostensum est enim* quod anima unitur corpori ut forma eius. Forma autem unitur materiae absque omni medio: per se enim competit formae quod sil actus talis corporis, et non per aliquid aliud. Unde nec est aliquid unum faciens ex materia et forma nisi agens, quod potentiam reducit ad actum ut probat Aristoteles, in \ III $\wedge el a P^{\wedge} ys, ce, c^{\wedge}$. nam materia et forma habent se ut potentia et actus.

11 tali om aDWXpGPc.

5 mobilium ci] mobilium aX, nobilium EGb.

i3 proprium] prunum EG; perfecttbile omi Y.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de unione animae intellectivae ad materiam absolutu, nunc de modo unionis incipit determinare *. Circa hoc autem duo facit: pruno enim agit de immediatione unionis; secundo, de totalitate eius, capite sequenti.

1. Quantum ad primum, ponuntur tres conclusiones.

Prima est: *Anima immediate unitur corpori in essendo.*

Pro cuius declaratione, considerandum est quod, cum omnes fere philosophi posuerint intellectum aliquo modo corpori humano coniungi, fuerunt quidam, non attendentes ad formae conditionem, qui posuerunt animam intellectivam non uniri immediate corpori, sed inter ipsam et corpus aliquid mediare, quod sit quasi vinculum quoddam et ligamentum ipsam cum corpore uniens: sicut Averroes phantasmata dixit esse vinculum quo intellectus homini unitur; alii dixerunt ipsam mediantibus suis potentiis uniri corpori; quidam vero quod inter animam et corpus mediat spiritus corporalis; alii quoque dixerunt mediare lucem, quam esse corpus existimabant.

Contra hos ergo, ex eo quod ostensum est animam intellectivam esse formam corporis, deducit corollarie Sanctus Thomas quod *oportet animam uniri corpori immediate.*

Et arguit sic. Forma unitur materiae absque medio. Sed anima intellectiva est forma corporis, ut in praecedenti capitulo est ostensum. Ergo etc. — Probatur maior dupliciter. Scilicet auctoritate Aristotelis, VII° *Metaphysicae*, iniquentis nihil esse quod faciat unum ex materia et forma nisi agens, quod potentiam reducit ad actum. — Secundo, quia nihil est quod faciat unum ex potentia et actu. Sed forma secundum se est actus, non per aliquid aliud. Ergo etc.

Adverte quod fundamentum huius rationis est, quia forma per seipsam facit esse actu, et non per aliquod medium: cum sit per essentiam suam actus. Unde, cum *sic dicatur aliquid unum quo modo est ens*, oportet ut, sicut compositum est ens immediate per formam, quod etiam immediate per formam sit unum: ut sic oportet formam per se et immediate uniri materiae, sicut per se immediate dat esse.

II. Secunda conclusio est: *Anima in movendo unitur corpori mediate: idest. movet corpus cuius dicitur anima,*

Potest tamen dici aliquid esse medium inter animam et corpus, etsi non in essendo, tamen in movendo et in via generationis. In movendo quidem, quia in motu quo anima movet corpus, est quidam ordo mobilium et motorum. Anima enim omnes operationes suas efficit per suas potentias: unde mediante potentia movet corpus; et adhuc membra mediante spiritu; et ulterius unum organum mediante alio organo. — In via autem generationis dispositiones ad formam praecedunt formam in materia, quamvis sint posteriores in essendo. Unde et dispositiones corporis quibus sit proprium perfectibile talis formae, hoc modo possunt dici mediae inter animam et corpus.

non per essentiam suam immediate, sed per aliquod medium, Probatur. Tum quia movet per potentias: sicut et omnes alias operationes per suas potentias exercet. — Tum quia movet membra mediante spiritu, et unum organum mediante alio.

Advertendum quod *anima per apprehensionem et appetitum movet corpus*, ut dicitur in Qu. de Anima, a. 9, ad 6. Et sic dicitur movere per *potentias*, quarum scilicet operationes sunt apprehendere et appetere. Et quia appetitus sensitivus fundatur in corde, secundum Aristotelem, ut dicitur de *Spiritualibus*, a. 3, ad 4*, ideo cor est primum instrumentum per quod movet ceteras partes corporis: et hoc est quod hic dicitur, quoniam *movet unum membrum mediante alio*. Quia vero partes grossiores corporis per subtiliores movet, ideo primum instrumentum virtutis motivae est *spiritus*, ut dicitur ab Aristotele, in Libro de *Causa Motus Animalium* *.

Sed intelligendum, cum dicitur cor primum instrumentum virtutis motivae, et similiter spiritus, quod hoc non est eodem modo: sed cor est primum instrumentum coniunctum virtuti motivae, utpote in quo est appetitus, qui est virtus motiva: spiritus autem est primum instrumentum separatum, inquantum est primum quod movetur ab anima inter ea quae sunt separata.

111. Tertia conclusio est: *In via generationis dispositiones corporis quibus fit proprium susceptivum talis formae, sunt mediae inter animam et corpus: et sic anima unitur corpori mediantibus dispositionibus.* Probatur. Quia dispositiones ad formam via generationis praecedunt formam in materia, quamvis sint posteriores in essendo.

IV. Circa hanc conclusionem et eius probationem dupliciter dubitatur. Primo, quia Sanctus Thomas, Prima Parte, q. lxxvi, a. 6, tenet *impossibile esse quod aliqua dispositio accidentalis cadat media inter corpus et animam, vel inter quamcumque formam substantialem et eius materiam*. Similiter, quod *impossibile est quascumque dispositiones accidentales praexistere in materia ante formam substantialem*. Cuius oppositum hic dictum est.

Secundo*, quia non videtur posse simul stare quod a. * dispositiones via generationis praecedant formam in materia, et tamen sint posteriores in essendo. Si enim praecedunt formam in materia, ergo prius sunt in materia

*Cf. IIlate ap, m (i)>4

* AJ. dtA. ** l/trfm»?. sf » (Did. tr. r. 5M).

tedium inter
endo, tamen
In movendo
ovet corpus,
rum. Anima
oer suas po-
vel corpus;
et ulterius
io. – In via
rmam prae-
sint poste-
les corporis
lis formae,
animam ct

aliquod me-
as; sicut «
'oct. – Tum
m organum

nem d ap
nima, 2, q,
■um scilicet
t quia ap-
1 Aristote-
co cor est
ras parte
am mo>nl
trtes gros-
im instru-
ar ab Ari-

U**.
nstrumen-
hoc non
num con-
appetitus,
m instru-
l movetor

s dispni-
taluf r-
ic animj
itur. Qtw
iunt for-
endo.
)nem du-
s, Prima
d clipi
et ani-
ialem et
scumpt
mtefor.
f. est.
rc quod
in ma-
im prae-
matciù

SUMMA CONTRA GENTILES, LIB. II. CAP. LXXI.

quarn forma. Ergo praecedunt in essendo. – Patent istae consequentiae: quia in utraque oppositum consequentis repugnat antecedenti.

V. Ad evidentiam primi dubii, duo sunt attendenda. Primum est quod, cum inter dispositiones ad formam quae simul cum forma remanent, et ipsam formam, non sit ordo durationis, sed simul in eodem instanti in materia introducantur; non est quaerenda inter illa prioritas et posterioritas temporis, quid videlicet illorum in priori tempore adveniat materiae el quid in posteriori; sed est tantum investiganda inter illa prioritas secundum naturam, ct videndum quid illorum prius natura materiae adveniat, tanquam videlicet ab altero in materia praesuppositum.

becundum est, ex doctrina Sancti Thomae in Prima Parte, quaestione et articulo allegatis, ad t, et *de Spiritua-libus*, a. 3, ad 20, et in Qu. *de Anima*, a. 9, quod, *cum forma perfectior contineat virtute quicquid est altarum for-marum inferiorum, unaque perficiat materiam secundum diversos gradus perfectionis*, praeintelligimus materiam esse prius perfectam secundum inferiorem gradum et se-cundum accidentia illum gradum consequentia, quam se-cundum perfectiorem ct superiorem gradum. Verbi gratia, quia anima dat esse corporeum et esse animatum, prius intelligimus ipsam dare materiae esse corporeum cum ac-cidentibus corporcitatis, quam dare esse animatum. Quo fit ut dupliciter animam considerare possimus: uno modo, absolute et quantum ad omnem eius effectum, conve-nientem scilicet sibi ei inquantum est anima et inquan-tum virtute continet gradus inferiorum formarum; alio modo, quantum ad ulteriorem tantum et perfectiorem ef-fectum, quem scilicet facit inquantum est anima. Si con-sideretur absolute et quantum ad totalem eius effectum, sic nihil praecedit in materia formam substantialem: quia prius oportet intclligere materiam esse actu simpliciter et absolute, quod fit per formam substantialem dantem esse simpliciter, quam esse actu tale, quod lit per formam ac-cidentalem. Si autem consideretur quantum ad ulterio-rem et perfectiorem effectum, sic dispositiones accidentales consequentes gradum inferiorem praecedunt ordine gene-rationis in materia formam substantialem: sicut et prae-intclligimus formam dare prius gradum imperfectiorem quam perfectiorem, eo quod natura ab imperfecto ad per-fectum procedat.

Ad dubium ergo dicitur quod ea quae dicit Sanctus Thomas Prima Parte, non contradicunt iis quae hic di-cuntur. Quia ibi loquitur de anima, et universaliter dc forma substantiali, quantum ad totalem eius effectum. Cum enim materia secundum sc sit in potentia ad esse substantiale corporale, et non oporteat ut ad formam sub-stantialem corpoream aut ad esse substantiale per alia ac-cidentia disponatur, inter materiam et formam, ut dat infi-mum graduin essendi, non oportet accidentia disponentia mediare. ~ Hoc autem in loco loquitur Sanctus Thomas de anima et forma substantiali inquantum dat ulteriorem ct perfectiorem gradum. Nam si materia secundum se non sit disposita ut sit proprium perfectibile alicuius formae ut est talis forma, sed indiget accidentibus ipsam illi formae appropriantibus, oportet secundum ordinem generationis praeintelligere in materia illa accidentia antequam forma, ut est talis forma, advenire materiae intelligatur: quoniam natura prius materiam disponit quam formam introducat. Et sic, cum materia indigeat dispositionibus accidentalibus ad gradum perfectiorem animae, oportet in materia prac-mtelligre dispositiones corporis antequam forma secun-dum illum gradum corpori advenire intelligatur.

VI. Ad evidentiam secundi dubii *, oportet intclligere quid per ordinem *secundum viam generationis* intelligatur, et tunc ad dubium planior ct clarior apparebit responsio. Sciendum ergo quod, cum natura propter finem operetur, sicut et intellectus, ut dicitur Il *Physicorum* in operibus naturae duplex ordo considerari potest: unus secundum naturae intentionem ; alius secundum exeeutionem eorum quae intendit. Primus dicitur ordo *perfectionis et inten-tionis naturae*: el dicitur etiam ordo secundum rationem *causae formalis* aut *finalis* aut *efficientis*, quia tinis, quod

est primum intentum a natura, coincidit in idem numero cum forma effectus, cum agente vero in idem specie. Se-cundus ordo dicitur ordo *generationis*, secundum quod natura ordine quodam suos effectus producit ac generat : dicitur etiam ordo *temporis*, quia, cum agens naturale in tempore operetur, prius tempore unum quam alterum pro-ducit; et quia ista exeeutio fit secundum quod aliquid edu-citur de potentia in actum, el materia est prima potentia, ideo iste ordo dicitur ordo secundum rationem *causae materialis*.

Secundum istum duplicem naturae ordinem, diversi-mode aliquid dicitur prius et posterius. Quia enim secun-dum unamquamque causam illud est prius quod est illi causae propinquius, ideo in via intentionis naturae, qui est ordo secundum rationem causae finalis, formalis el agentis, illud est prius quod est formae el fini propin-quius, agentique similius. I nde secundum hunc ordinem, ipsum agens est prius effectu ; ipse finis est prior iis quae sunt ad finem; ipsa forma el acius est prior quam po-tentia; et quanto aliquid magis accedit ad similitudinem agentis, aut etiam magis appropinquat fini ei formae quae est terminus generationis, tanto est prius. Et quia tanto aliquid est perfectius quanto magis ad finem et ad si-militudinem agentis» appropinquat, ideo secundum hunc ordinem *perfectum est prius imperfecto*. In via autem generationis, qui est ordo secundum rationem causae ma-terialis, potentia est prior actu, ct *imperfectum est prius perfecto*: quia quanto aliquid est imperfectius, tanto magis materiae conditionibus appropinquat.

Advertendum autem quod apud Sanctum Thomam quandoque *ordo generationis* distinguitur contra *ordinem naturae*, ut habetur in QQ. *de Malo*, q. iv, a. 3: aliquando vero sub *ordine naturae* continetur, ut in Prima Parte, q. lxxxv, n. 3, ad 1. Ordo enim *naturae* dupliciter accipi potest. Uno modo, ut distinguitur contra ordinem secun-dum apprehensionem intellectus tantum: ct sic continet sub se ordinem *generationis*, cum sit ordo extra intelle-ctum. Alio modo, ut accipitur secundum rationem causae formalis: el sic dividitur contra ordinem *generationis*. *Cum enim forma sit magis natura quam materia, con-venientius dicitur actus prior natura quam potentia*, ul dicitur *Quolibet* V, q. x, a. t *: ct sic ordo qui est secun-dum formam, retinuit sibi nomen *ordinis naturae*: ordo autem qui est secundum materiam, sortitus est nomen *ordinis generationis et temporis*.

2. Ad dubium ergo dicitur quod per *ordinem in es-sendo* intclligit Sanctus Thomas ordinem naturae secun-dum genus causae efficientis et formalis absolute: quia esse convenit rei productae el propter formam et propter efficiens. Et sic accidentia quae sunt dispositiones mate-riae ad formam substantialem ut dat perfectiorem actum, cum sequantur esse formae in materia absolute, tanquam accidentia consequentia compositum ex materia ct forma dante esse secundum inferiorem gradum, sunt posteriora in essendo ipsa forma substantiali. Sic enim comparantur ad formam sicut effectus ad causam: effectus autem, ut sic, est posterior sua causa in essendo secundum ordi-nem naturae et causalitatis; omnis enim effectus praesup-ponit suam causam esse, etiam si sii cum ipsa simul tem-pore. – Secundum autem ordinem in via generationis, qui est ordo secundum rationem causae materialis, eadem ac-cidentia praecedunt ipsam formam in materia ut dat ul-teriorem ct perfectiorem gradum, Cum enim sint dispo-sitiones materiae ut receptiva est formae secundum illum gradum ulteriorem, pertinent ad genus causae materialis: et sic praecedunt formam, sicut potentia praecedit actum et imperfectum praecedit perfectum. Unde, licet simul cum forma in materia introducantur, pracintelliguntur tamen, ut sic, prius materiae inesse quam forma uniatur mate-riae secundum illum gradum ad quem suscipiendum in-tclliguntur disponere.

Sic ergo patet quod nulla est contradictio in verbis Sancti Thomae, cum inquit illas dispositiones *praecedere formam in via generationis*, et tamen «se *posteriores in essendo*.

· ai. Quoji v.
“fl “g’

SIMMA CON I RA GENTILES, LIB. II, CAP. LXXI, LXXII.

3. Cum probatur esse contradictionem, quia, si dispositiones via generationis praecedunt formam in materia, sequitur quod sint prius in materia, et sic, quod sint priores in essendo: – respondetur, cx iis quac iam diximus, quod istas dispositiones dupliciter possumus comparare ad ipsam formam. Uno modo, utraque absolute accipiendo. Et sic sunt posteriores in essendo: quia, ut dictum est in responsione ad primum dubium nulla forma accidentalis advenit materiae nisi existenti in actu per esse substantiale; et sic oportet formam substantialem, absolute loquendo, prius esse in materia quam formam accidentalem. Et hoc modo intendit hic Sanctus Thomas dispositiones esse posteriores forma substantiali in essendo. – Alio modo possumus comparare dispositiones ad ipsam formam ut dat ulteriorem ct perfectiorem gradum, ad quem dispo- nere intelliguntur. Et sic sunt priores ipsa forma in es- sendo: prius enim mtelligimus materiam habere disposi- tiones ad formam, quam formam dare esse illud materiae ad quod per tales dispositiones materia proportionatur.

Ratio huius diversitatis est quia, comparando ista ac- cidentia ad formam absolute, comparantur ad ipsam ut effectus ad causam: sunt enim in veritate eius effectus resultantes cx unione formae ad materiam. Comparando autem ipsa ud formam ut dat ulteriorem gradum perfe- ctionis, considerantur non ut effectus formae, cum non consequantur od formam ut dat illum ulteriorem perfe- ctionis gradum, sed ut introductae in materia ab agente prius per haec accidentia materiam disponente quam for- mam secundum illum ulteriorem gradum introducat. Di- ctum est enim quod, xia generationis, *imperfectum est prius perfecto et potentia est prior actu*: et sic agens educens aliquid de potentia in actum, prius in materia introducit formam imperfectam quam formam perfectam. Unde inquit Sanctus Thomas in Qu. *de Anima*, art. 9, quod *istae dispositiones praeintelliguntur formae ut in- ductae ab agente in materiam*. Sunl ergo illae disposi- tiones posteriores in essendo, simpliciter loquendo; sed sunt priores in essendo via generationis, consideratae ut dispositiones ad ulteriorem gradum.

VII. Sed circa hanc responsionem dubium occurrit. Quia, ut habet Sanctus Thomas VII *Metaph.*, lect. i3, *omne quod est prius generatione, est prius tempore, et non est e converso*. Sed quod est prius tempore altero, est prius illo in essendo simpliciter. Ergo, si dispositiones ad formam via generationis praecedunt formam m ma- teria, sequitur quod sint priores simpliciter in essendo ipsa forma. Et sic responsio nulla est.

2. Ad huius dubii dissolutionem duabus opus est distin- ctionibus. Una est quod, cum duplex sit tempus, scilicet reale et imaginarium, dupliciter potest aliquid dici allero prius tempore: aut videlicet quia est in priori tempore reali; aut quia intelligitur esse in priori tempore imagi- nario. — Secunda est, quod dupliciter aliquid potest dici prius altero generatione. Uno modo, quia ad alterius gc-

ncrationem ordinatur, el sua generatio antecedit alterius generationem: sicut in generatione hominis prius gene- ratur *virens* quam *animal*, el animal quam *homo*; ideo dicitur in illo ordine quoti vivens est prius generatione quam animal, et animal quam homo. Alio modo, ex hoc solum quia ordinatur ad alterius generationem: sicut parte» cx hoc solo dicuntur priores toto generatione, quia ordi- nantur ad generationem totius.

Dicitur ergo quod omne prius generatione primo modo, est etiam prius tempore primo modo. Prius autem gene- ratione secundo modo, sufficit quod sil prius tempore se- cundo modo: inquantum, si intellectus consideret illa sic ordinata a natura successive produci, considerat id quod ordinatur id alterius generationem in priori tempore ge- nerari et produci. Ei ita esset in veritate quod, si natura illa seorsum produceret, illud prius produceret quam illud ad cuius generationem ordinatur. Dum ergo inquit San- ctus l hornas, m locis allegatis, omne prius generatione cll v etiam prius tempore, accipit *prius generatione* ct *prius tempore* universaliter et indistincte, quia omne prius ge- neratione altero illorum modorum, est altero illorum mo- dorum priu tempore: non autem accipit *prius tempore* tantum primo modo. Quod patet quia dat exemplum de partibus cx quibus aliquid constituitur respectu totius, in- quL-h illa esse priores *tempore et generatione*: constat nutem quod ipsa forma non producit in esse ante com- positum, cum non nisi in composito fiat, ut possit dici in priori tempore reali; sed dicitur prior tempore quia, m imaginemur seorsum produci formam ct seorsum compositum, imaginabimur prius produci formam quam compositum, quia compositum praesupponit partes ex quibus componitur. Dispositiones ergo de quibus lo- quimur, quac formam scilicet concomitantur in materia, non sunl realiter priores tempore, sed tantum imagi- narie.

Advertendum autem quod, licet simpliciter forma non praecedat dispositiones illas tempore, cum in eodem in- stanti in materia introducantur, dicitur tamen forma esse prior in essendo ipsis dispositionibus, si absolute consi- derentur omnia, non autem e contrario: quia non dicimus hic unum esse prius allero in essendo quasi unum prius duratione habeat esse quam aliud: sed quia unum ab al- tero realiter secundum suum esse dependet, et alterum est illi realiter causa essendi. Modo, forma talibus acciden- tibus est realiter causa essendi: accidentia autem non sunt realiter causa essendi ipsi formae, cum sequantur esse for- mae in materia absolute, sed tantum secundum nostrum modum considerandi, inquantum diversas perfectiones quas anima dat materiae, quae sunt realiter unum, secundum nostram considerationem dividimus, ct inter primam et secundam perfectionem intelligimus accidentia mediare. l nde realiter talia accidentia sunl posteriora ipsa forma in essendo: praecedunt autem illam in essendo secundum aliquem modum nostrae considerationis.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM SECUNDUM

QUOD ANIMA SIT TOTA IX TOTO ET IOTA IX QUALIBET PARTE

in eadem autem ostendi potest animam totam in toto corpore esse, et totam in singulis partibus.

Oportet enim proprium actum in proprio perfectibili esse. Anima autem est actus *corporis organici**, non unius organi tantum. Est igitur in toto corpore, et non in una parte tan-

tum. secundum suam essentiam, secundum quam est forma corporis.

Sic autem anima est forma totius corporis quod etiam est forma singularium partium. Si enim esset forma totius et non partium, non esset forma substantialis talis corporis: sicut forma domus, quae est forma totius ct non singularium partium,

*Num. %.

•II dc Anima, cap. 1. 6. - Cf. »upra cap. MU.

b 4 singularium] singularum DEMM; *item* - ÜEPd et 437^7 EPd.

lclteu.

' <Un.

SUMMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. LXXII.

ct partibus secundum totam suam essentiam. Sed ipsi non convenit alia totalitas, quae est secundum quantitatem. Ergo absolute dicendum est quod est *tota in toto, et tota*

ift *qualibet parte*.
HI. Circa totalitatem essentiae animae, occurrit dubium. Ot enim hic dicitur, *totum dicitur per relationem ad partes*. Ergo oportet ut totum secundum essentiam habeat partes essentiae. Sed anima non habet partes essentiae: cum sit simplex essentia. Ergo non habet totalitatem essentiae, ut possit dici esse *tota* in toto ct m singulis partibus.

Ad hoc dupliciter, secundum doctrinam Sancti Thomae, responderi potest. Primo, quod duplices sunt partes essentiae: quaedam sunt partes reales, rcaliter essentiam componentes, sicut materia ct forma sunt partes essentiae materialis; quaedam vero sunt partes rationis ct definitionis, sicut genus et differentia. Anima ergo habet partes rationis et definitionis, non autem partes reales. Et hoc modo hic intelligitur quod anima habet *totalitatem essentiae*, inquantum habet partes suae definitionis, co modo quo animae convenit definitio. - Quod autem sic intelligatur, patet: quia, de albedine loquens, quomodo est tota in toto et tota in qualibet parte, inquit quod est *secundum totam rationem albedinis* in toto ct in partibus; ubi patet quod per totalitatem essentiae intelligit totalitatem rationis.

Secundo responderi potest quod, licet totum dicatur per relationem ad partes secundum quod lotum dicitur compositum cx partibus, ut tamen totum idem est quod *perfectum*, non dicit relationem ad partes, sed absolute dicitur. Et sic dicitur anima habere totalitatem essentiae inquantum suam perfectionem essentialem habet. Et secundum illam est in qualibet parte corporis et in toto. Hanc responsionem elicere possumus cx verbis Sancti Thomae in Qu. *de Anima*, ari. io, ubi ait quod *totalitas essentiae convenit etiam essentiis simplicibus, iatione suae perfectionis: eo quod, sicut composita habent perfectam speciem ex coniunctione principiorum essentialium, ita substantiae et formae simplices habent perfectam speciem per seipsas*: - *speciem* intellige, idest *entiatem et naturam propriam*.

IV. Quantum ad secundum , removen- tur quatuor obiectiones quae contra hanc determinationem possent fieri. *Prima obiectio esse posset*. Anima est indivisibilis. Ergo non potest esse nisi in indivisibili. Ergo non est in toto corpore ct in qualibet eius parte.

Respondetur quod consequentia esset vera dc indivisibili *ad modum puncti habentis situm in continuo*: non autem de indivisibili *per abstractionem a toto genere continui*, quo modo scilicet anima est indivisibilis, ut dicitur *Spiritualibus*, art. 4, ad i 6.

2. *Secunda obiectio esse potest*. Quod totum coniungitur uni, non potest totum alteri coniungi ab illo separato. Patet enim quod corpus quod manui secundum se totum coniungitur, non coniungitur pedi. Ergo, si anima est tota in manu, non poterit esse in pede.

Respondetur quod maior est vera de coniunctione corporum: non autem dc coniunctione qua incorporeum corporeo coniungitur.

3. *Tertia obiectio esse potest*. Forma est proportionate materiae. Sed anima est forma simplex. Ergo respondet

ei materia simplex, ct non materia multiplex. Sed diversae partes corporis se habent sicut materia multiplex. Ergo anima non est forma cuiuslibet partis corporis.

Respondetur quod anima, licet sit simplex secundum essentiam, est tamen multiplex in virtute ct potentia, ct est principium inultarum operationum: quia quanto aliqua forma est nobilior ct perfectior, tanto est maioris virtutis. Anima autem est nobilissima inter formas inferiores. Et ideo indiget diversis organis ad suas operationes complendas.

Duo sunt hoc loco advertenda. Primum est, quod materia est non tantum propter esse formae, sed etiam propter eius operationes. Et ideo oportet ipsam esse proportionatam non solum esse formae, sed etiam operationibus: ui scilicet sit talis quod omnibus formae operationibus per ipsam materiam exercendis sit apta. Idcirco, quamvis anima simplex secundum essentiam sit, quia tamen principium multarum operationum est, oportet ct materiam eius multipliciter organorum habere. Et in hoc consistit responsio data.

Secundum est quod, licet universaliter verum sil quod quanto aliqua forma e>t nobilior et perfectior, lano est maioris virtutis, quia vinus sequitur essentiam rei; non est tamen universaliter verum quod, quanto forma csl nobilior ct perfectior, tanto sil multiplicior m potentiis et diversitate operationum. Quia, si ponamus corpora caelestia esse animata» animae ipsorum sunt perfectiores anima intellectiva humana: et tamen non habent nisi potentias intellectivas, cum anima humana habeat el sensitivas et vegetativas. Sed est verum in formis rerum corruptibilium: videmus enim quod sensitiva habet potentias vegetative ut sensitivas, vegetativa veru habet tantum vcgetativas; ct iterum anima hominis, praeter sensitivas et vegetativas, habet etiam intellectivas. Ideo non dixit simpliciter Sanctus Thomas quod anima sil nobilior inter formas, sed quod est nobilissima *inter formas inferiores*. Et de *Spiritualibus*. art. 4, ubi eadem habetur sententia, fit comparatio inter formas rerum corruptibilium dumtaxat, ubi dicitur quod *in istis rebus corruptibilibus formae imperfectiores, quae sunt debilioris virtutis, habent paucas operationes: anima vero, cum sit maioris et altioris virtutis, potest esse principium diversarum operationum*.

4. *Quarta obiectio esse posset*, quia Aristoteles, in Libro *de Causa lnotus Animalium*, inquit animam esse dumtaxat *in quodam principio corporis* *. Ergo non est in qualibet parte.

Respondetur quod, cum anima diversas operaiiones per diversas potentias exerceat, quae sunt diversarum partium corporis actus, secundum unam potentiam dicitur esse in una parte tantum, non autem in aliis: licet in omnibus sit secundum suam essentiam. Et propter hoc dixit Aristoteles, in loco allegato, quod anima est m una tantum parte corporis: quia ibi loquebatur dc virtute motiva, secundum quam anima est tantum in corde, per quod totum corpus movet. Non autem voluit quod secundum essentiam esset in una tantum pane.

Hanc materiam habes a Sancto Thoma plenissime explanatam in Prima Parte *, in Quaestionibus *de Anima* et *de Spiritualibus Creaturis* *, ac etiam in I *Sententiarum* ". Ideo non est in ea amplius immorandum. ;!?' '...

. Cf. init
meat. ot' Corn

Sed dicitur
huiusmodi. Ergo
>oris.
Juxta Kuundum
et potentia, et
quanto aliqui
aiorb virtutib.
riores. Et ideo
1 complenda*
est, quod nu-
etiam propter
sc proponio-
operationibui:
operationibus
reo, quamvis
tamen prin-
ct materiam
n hoc comi-

um sit quod
or, tanto est
im rei; non
) forma en
in potentiis
:orpora eae-
liores anima
si potentia*
sensitivas et
ruptibilium
vegetative
jctivas; et
vegetativas,
licitor San-
formas, sed
EI de Spi-
i, fit com-
niat, ubi
nae imper-
'ducat ope-
is virtutis,
l.
s, in Libro
esse dum-
ion est io

itiones per
m partium
ur esse tn
l omnibus
dixit Ari-
ia tantum
otiva, te-
lod lotum
am essen-

issime ei-
Anima M,
Sententia
m.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM TERTIUM

QUOD INTELLECTUS POSSIBILIS NON EST UNUS IN OMNIBUS HOMINIBUS

x praemissis autem evidenter ostenditur
non esse unum intellectum possibilem
omnium hominum qui sunt et qui erunt
et qui luerunt: ut Averroes, m III *de*
l.fot <(,t^{##}) *Anima* *, fingit.

Ostensum est enim quod substantia intellectus
unitur corpori humano ut forma *. Impossibile est
autem unam formam esse nisi unius materiae:
quia proprius actus in propria potentia fit; sunt
enim ad invicem proportionate. Non est igitur
intellectus unus omnium hominum.
Adhuc. Unicuique motori debentur propria
instrumenta: alia enim sunt instrumenta tibicinis,
alia architectoris. Intellectus autem comparatur
ad corpus ut motor ipsius: sicut Aristoteles de-

terminat in III *de Anima* . Sicut igitur impossi-
bile est quod architector utatur instrumentis tibi-
cinis, ita impossibile est quod intellectus unius
hominis sil intellectus alterius.
Praeterea. Aristoteles, in I *de Anima* *, repre-
hendit antiquos de hoc quod, dicentes de anima,
nihil de proprio susceptibili dicebam: *quasi esset*
contingens, secundum Pythagoricas fabulas, quam-
libet animam quodlibet corpus indui. Non est
igitur possibile quod anima canis ingreditur l
corpus lupi, vel anima hominis aliud corpus
quam hominis. Sed quae est proportio animae
hominis ad corpus hominis, eadem est proportio
animae huius hominis ad corpus huius hominis.
Non est igitur possibile animam huius hominis
ingredi aliud corpus quam istius hominis. Sed
anima huius hominis est per quam hic homo
intelligit: *homo enim per animam intelligit*, se-
iif u ^u iundum sententiam Aristotelis in I *de Anima* *.
Non est igitur unus intellectus istius et illius is
hominis.

Amplius. Ab eodem aliquid habet esse et uni-
tatem: *unum* enim et *ens* se consequuntur. Sed
unumquodque habet esse per suam formam.
Ergo et unitas rei sequitur unitatem formae. Im-
possibile est igitur diversorum individuorum esse
formam unam. Eorma autem huius hominis est
anima intellectiva. Impossibile est igitur omnium
hominum esse unum intellectum.

Si autem dicatur quod anima sensitiva huius
hominis sit alia ab anima sensitiva illius, et pro
tanto non est unus *homo*, licet sit unus *intel-*
lectus: hoc stare non potest. Propria enim ope-
ratio cuiuslibet rei consequitur et demonstrat
speciem ipsius. Sicut autem animalis propria ope-
ratio est sentire, ita hominis propria operatio est
intelligere: ut Aristoteles dicit, in I *Ethicorum* *.

Unde oportet quod, sicut hoc individuum est
animal propter sensum, secundum Aristotelem,
in II *de Anima* .; ita sit homo propter id quo
intelligit. *Id autem quo intelligit anima*, vel *homo*
per animam, est intellectus possibilis, ul dicitur
in III *de Anima* *. Est igitur hoc individuum
homo per intellectum possibilem. Si igitur hic
homo habet aliam animam sensitivam cum alio
homine, non autem alium intellectum possibilem,
sed unum et eundem, sequetur quod sint duo
animalia, sed non duo homines. Quod patet im-
possibile esse. Non est igitur unus intellectus pos-
sibilis omnium hominum.

His autem rationibus respondet Commentator
praedictus, in III *de Anima* , dicens quod
intellectus possibilis continuatur nobiscum per
formam suam, scilicet per speciem intelligibi-
lem, cuius unum subiectum est phantasma in
nobis existens, quod est in diversis diversum. Et
sic intellectus possibilis numeratur in diversis,
non ratione suae substantiae, sed ratione suae
fomiae.

Quod autem haec responsio nulla sit, apparet
per ea quae supra dicta sunt. Ostensum est enim
supra ' quod non est possibile hominem intelli-
gere si sic solum intellectus possibilis continua-
retur nobiscum.

Dato autem quod praedicta continuatio suffi-
ceret ad hoc quod homo esset intelligens, adhuc
responsio dicta rationes supra dictas non solvit.
Secundum enim dictam positionem, nihil ad in-
tellectum pertinens remanebit numeratum secun-
dum multitudinem hominum nisi solum phan-
tasma. Et hoc ipsum phantasma non erit nu-
meratum secundum quod est intellectum in actu:
quia sic est in intellectu possibili, et est abstra-
ctum a materialibus conditionibus per intellectum
agentem. Phantasma autem, secundum quod est
intellectum in potentia, non excedit gradum ani-
mae sensitivae. Adhuc igitur non remanebit alius
hic homo ab illo nisi per animam sensitivam.
Et sequetur praedictum inconveniens, quod non
sint plures homines hic et ille.

Praeterea. Nihil sortitur speciem per id quod
est in potentia, sed per id quod est actu. Phan-
tasma autem, secundum quod est numeratum,
est tantum in potentia ad esse intelligibile. Ergo
per phantasma, secundum quod numeratur, non
sortitur hoc individuum speciem animalis intel-
lectivi. quod est ratio hominis. Et sic remanebit
illud quod speciem humanam dat, non esse nu-
meratum in diversis.

6 enim) autem ZPc. 14 nrchitectoris] architectonis a.XY, architectonici W, architectonis P quae 17 architecton. 15 determinat) de-
clarat et determinat al)\ Pc. 19 alterius) hominis addunt Pc. dicentes de anima om G, dicentes antiquos E, disserentes de anima P.
37 enimac hominis nd corpus hominis Ita DZPc: hominis ad corpus hominis EG5, hominis ad corpus animae hominis a\VV; /ac. X. 35 Non
Keiitcipit N. 41 individuorum) hominum addunt Pd.
40 Adhuc igitur non Ita I); Adhuc igitur EGY, Adhuc NZ, Adhuc non, ac si novum argumentum inciperetur, ceteri. alius om EG.
5l quod) secundum aWXY, secundum quod b; pro dat, quod dat Y.

Adhuc. Illud per quod speciem sortitur unum-
quodque vivens, est perfectio prima, et non per-
fectio secunda: ut patet per Aristotelem, in II *de*
•α. ap. *Anima* *. Phantasma autem non est perfectio
prima, sed perfectio secunda: est enim phantasia
?ih Tu” ,j: *molus Jactus a sensu secundum actum*, ut dicitur in
Anima *. Non est igitur ipsum phantasma
quod numeratur, a quo homo speciem habet.

Amplius. Phantasmata quae sunt intellecta in
potentia, diversa sunt. Illud autem quo aliquid
speciem sortitur, oportet esse unum: nam species
una est unius. Non igitur per phantasmata, prout
ponuntur numerari in diversis, ut sunt intellecta
in potentia, homo speciem sortitur.

Item. Illud quo homo sortitur speciem, oportet
semper esse manens in eodem individuo dum
durat: alias individuum non semper esset unius
et eiusdem speciei, sed quandoque huius, quan-
doque illius. Phantasmata autem non semper
eadem manent in uno homine, sed quaedam
de novo adveniunt, et quaedam praeexistentia
abolentur. Individuum igitur hominis neque per
phantasma sortitur speciem; neque per ipsum
continuatur principio suae speciei, quod esi in-
tellectus possibilis.

Si autem dicatur quod hic homo non sortitur
speciem ab ipsis phantasmatibus, sed a virtutibus
in quibus sunt phantasmata, scilicet imaginative,
memorativa et cogitativa, quae est propria ho-
mini, quam Aristoteles, in III *de Anima* *passi-*
• cr. «npra, «p.
ix, init. *num intellectum* vocat: adhuc sequuntur eadem
inconvenientia. Quia, cum virtus cogitativa ha-
beat operationem solum circa particularia, quo-
rum intentiones dividit et componit, et habeat
organum corporale per quod agit, non transcendit
genus animae sensitivae. Illoino autem ex anima
sensitiva non habet quod sit homo, sed quod sit
animal. Adhuc igitur relinquitur quod numeretur
in nobis solum in quod competit homini inquan-
tum est animal.

Praeterea. Virtus cogitativa, cum operetur per
organum, non est id quo intelligimus: cum in-
telligere non sit operatio alicuius organi. Id au-
tem quo intelligimus, est illud quo homo est
homo: cum intelligere sit propria operatio ho-
minis consequens eius speciem. Non est igitur
hoc individuum homo per virtutem cogitativam:
neque haec virtus est id per quod homo sub-
stantialiter differt a brutis, ut Commentator prae-
dictus fingit.

Adhuc. Virtus cogitativa non habet ordinem ad
intellectum possibilem, quo intelligit homo, nisi
per suum actum quo praeparantur phantasmata
ut per intellectum agentem fiant intelligibilia actu
et perficientia intellectum possibilem. Operatio
autem ista non semper eadem manet in nobis.
Impossibile est igitur quod homo per eam vel
continuetur principio speciei humanae; vel per
eam habeat speciem. Sic igitur patet quod prae-
dicta responsio omnino confutanda est.

Item. Id quo aliquid operatur aut agit, est
principium ad quod sequitur operatio non solum
quantum ad esse ipsius, sed etiam quantum ad
multitudinem aut unitatem: ab eodem enim ca-
lore non est nisi unum calefacere, sive una cale-
factio activa; quamvis possit esse multiplex cale-
fieri, six e multae calefactiones passivae, secundum
diversitatem calefactorum simul per unum calo-
rem. Intellectus autem possibilis est *quo intelligit*
anima: ut dicit Aristoteles in III *de Anima* *. Si
igitur intellectus possibilis huius et illius hominis
sit unus et idem numero, necesse erit etiam in-
telligere utriusque esse unum et idem. Quod
patet esse impossibile: nam diversorum indivi-
duorum impossibile est esse operationem unam.
Impossibile est igitur intellectum possibilem esse
unum huius et illius.

Si autem dicatur quod ipsum intelligere mul-
tiplicatur secundum diversitatem phantasmatum:
hoc stare non potest. Sicut enim dictum est,
unius agentis una actio multiplicatur solum se-
cundum diversa subiecta in quae transit illa actio.
Intelligere autem et velle, et huiusmodi, non
sunt actiones transeuntes in exteriorem mate-
riam, sed manent in ipso agente quasi perfe-
ctiones ipsius agentis: ut patet per Aristotelem
in IX *AfetaphvMcae* *. Non potest igitur unum
intelligere intellectus possibilis multiplicari per di-
versitatem phantasmatum.

Praeterea. Phantasmata se habent ad intel-
lectum possibilem ut activum quodammodo ad
passivum: secundum quod Aristoteles dicit, in
III *de Anima* *, quod *intelligere quoddam pali est*.
Pati autem ipsum patientis diversificatur secun-
dum diversas formas activorum sive species, non
secundum diversitatem eorum in numero. In
uno enim passivo sequitur simul a duobus acti-
vis, scilicet calefaciente et desiccante, calefieri et
desiccari: non autem a duobus calefacientibus
sequitur in uno calefactibili duplex calefieri, sed
unum tantum; nisi forte sint diversae species
caloris. Cum enim calor duplex unius speciei
non possit esse in uno subiecto; motus autem
numeratur secundum terminum ad quem: si sit
unius temporis et eiusdem subiecti, non poterit
esse duplex calefieri in uno subiecto. Et hoc
dico, nisi sit alia species caloris: sicut ponitur
in semine calor ignis, caeli et animae*. Ex di-
versitate igitur phantasmatum intelligere mtelle-
octus possibilis non multiplicatur nisi secundum
diversarum specierum intelligentiam: ut dicamus
quod aliud est eius intelligere prout intelligit ho-
minem. et prout intelligit equum. Sed horum
unum intelligere simul convenit omnibus homi-
nibus. Ergo adhuc sequetur quod idem intelligere
numero sit huius hominis et illius.

Adhuc. Intellectus possibilis intelligit hominem,
non secundum quod est hic homo, sed inquantum
est *homo* simpliciter, secundum rationem speciei.
Haec autem ratio una est, quantumcumque phan-

i Adhuc] Ad BEHX.

22 abolentur) aboluntur EGZ.

bo confutanda) confutata h.

21 actio] est actio quae PJ.

31 quodammodo) quomodo EG.

44 numeratur) numeretur P.

ib calefieri om ih\\.

4; sit

om aDX.

55 adhuc) ad hoc Pc.

60 quantumcumque) in quantumcumque aW.

SI MMA CONTRA GENTILES, LIB. II. CAP. I.XXIII		
JI agit, est non solum uanium ad i cnim cj- una cale- ipIcv cale- «X-undum mm calo- » <i>intdligit lima</i> . . Si ■. » homini, -tiarn in- 1. Quod i indivi- n unam. lcm esse		
re mi'l- natum. im est, uni se- a actio, li, non mate- perk otelem unum ' ; ■»er di-		
lielie- 10 ad it, in 11 <i>ed.</i> .cun- , non ». In acti- n'd ibus \$eJ xaes jdei te®	l	
erit hoc ■iur Ji- lie- j®	l	
io- i® ni- te	l	
®		
j^r		
U Accidens <i>Ita</i> EYsGZMM; acuis <i>ceteri</i>. 13 unumj unus l>, unum secundum speciem P. 15 idem <i>Ita</i> EG; (si Pj »it idem <i>ceteri</i>. puta quod puta Z; <i>cf. var. graeced.</i> 21 et .In <i>legendum</i> vel- 34 sicut... 35 universalium <i>hom om</i> aDVV.X. Erit Est Pc; <i>pro</i> coanoscitiva, cognitiva YP. 53 autem) etiam aWX, 8 toleranda) magis toleranda «DWXPc. 17 ponunt) ponit Avcrroys Z. 19 m agent) si hoc agens EGNYZh a3 recipit) erit quod redpiat Pd. 41 dc) ct dc IM. .p visibilis /M l GNY; <i>om</i> alAVX. intelligibilis 6. visibiles ZIV; dependet, dependent WZIV, 48 re- cepto <i>Ita</i> DWYZi recipiente <i>ceteri</i>.		
tasmata hominis multiplicentur, vel in uno ho- mine vel in diversis, secundum diversa individua hominis, quorum proprie sunt phantasmata. .Mul- tiplicatio igitur phantasmatum non potest esse causa quod multiplicetur ipsum intelligere intel- lectus possibilis respectu unius speciei. Et sic adhuc remanebit una actio numero diversorum hominum.		
Item. Proprium subtectum habitus scientiae est intellectus possibilis: quia eius actus est consi- derare secundum scientiam, Accidens autem, si sit unum, non multiplicatur nisi secundum sub- tectum. Si igitur intellectus possibilis sit unus omnium hominum, necesse erit quod scientiae habitus idem secundum speciem, puta habitus grammaticae, sit idem numero in omnibus homi- nibus. Quod est inopinabile. Non est igiur intel- lectus possibilis unus in omnibus.		
Sed ad hoc dicunt quod subtectum habitus scientiae non est intellectus possibilis, sed intel- lectus passivus ct virtus cogitativa*.		
Quod quidem esse non potest. Nam, sicut probat Aristoteles, ii II <i>Ethicorum</i> ‘. e.v <i>similibus actibus fiunt similes habitus, el similes etiam actus reddunt</i>. Ex actibus autem intellectus possibilis fit habitus scientiae in nobis: et ad eosdem actus potentes sumus -ecundum habitum scien- tiaae. Habitus igitur scientiae est in intellectu pos- sibili, non passivo.		
Adhuc. Scientia est de conclusionibus demon- strationum: nam demonstratio est <i>sylogismusfa- ciens scire</i>, ut Aristotele- dicit in l <i>Posteriorum</i> . Cqnclusiones autem demonstrationum sunt uni- versales, sicut et principia. Erit igitur in illa virtute quae est cognoscitiva universalium. Intellectus autem passivus non est cognoscitivus universa- lium, sed particularium intentionum. Non est igitur subiectum habitus scientiae.		
Praeterea. Contra hoc sunt plures rationes ad- ductae supra, cum de unione intellectus possi- bilis ad hominem ageretur*.		
Videtur autem ex hoc fuisse deceptio m po- nendo habitum scientiae in intellectu passivo esse, quia homines inveniuntur promptiores vel minus prompti ad scientiarum considerationes secun- dum diversam dispositionem v virtutis cogitativae et imaginativae.		
Sed ista promptitudo dependet ab illis virtu- tibus sicut ex dispositionibus remotis: prout etiam dependet a bonitate tactus et corporis comple- xione; secundum quod dicit Aristoteles, in II <i>de Anima</i>*. homines boni tactus et mollis carnis esse <i>bene aptos mente</i>. Ex habitu autem scientiae inest facultas considerandi sicut ex proximo prin- cipio actus: oportet enim quod habitus scientiae perficiat potentiam qua intelligimus, <i>ut agat cum voluerit faciliter</i>, sicut et alii habitus potentias in quibus sunt*.		
Item. Dispositiones praedictarum virtutum sunt ex parte obiecti, scilicet phantasmatis, quod pro- pter bonitatem harum virtutum praeparatur ad hoc quod faciliter liat intelligibile actu per intel- lectum agentem. Dispositiones autem quae sunt ex parte objectorum. non sunt habitus, sed quae sunt ex parte potentiarum: non enim disposi- tiones quibus terribilia fiunt toleranda, sunt ha- bitus fortitudinis; sed dispositio qua pars animae, scilicet irascibilis, disponitur ad terribilia susti- nenda. Ergo manifestum est quod habitus scien- tiaae non est in intellectu passivo, ut Commentator praedictus dicit, sed magis in intellectu possibili.		
Item. Si unus est intellectus possibilis omnium hominum, oportet ponere intellectum possibilem semper fuisse, si homines semper fuerunt, sicut ponunt: et multo magis intellectum agentem, quia <i>agens est honorabilius patiente</i>, ut Aristo- teles dicit, III <i>de Anima</i> Sed si agens est aeter- num, et recipiens aeternum, oportet recepta esse aeterna. Ergo species intelligibiles ab aeterno fuerunt in intellectu possibili. Non igitur de novo recipit aliquas species intelligibiles. Ad nihil au- tem sensus et phantasia sunt necessaria ad intel- ligendum nisi ut ab eis accipiantur species intel- ligibiles. Sensus igitur non erit necessarius ad intelligendum, neque phantasia. Et redibit opinio Platonis, quod scientiam non acquirimus per sensus, sed ab eis excitamur ad rememorandum prius scita*.		
Sed ad hoc respondet (.ommentator praedi- ctus ' quod species intelligibiles habent duplex subiectum: ex uno quorum habent aeternitatem, scilicet ab intellectu possibili; ab alio autem ha- bent novitatem, scilicet a phantasmate; sicut etiam speciei visibilis subiectum est duplex, scilicet res extra animam et potentia visiva.		
Haec autem responsio stare non potest. Im- possibile enim est quod actio et perfectio aeterni dependeat ab aliquo temporali. Phantasmata au- tem temporalia sunt, dc novo quotidie in nobis facta ex sensu. Impossibile est igitur quod spe- cies intelligibiles, quibus intellectus possibilis fit actu et operatur, dependeant a phantasmatibus, sicut species visibilis dependet a rebus quae sunt extra animam.		
Amplius. Nihil recipit quod iam habet: quia recipiens oportet esse denudatum a recepto, se- cundum Aristotelem *. Sed species intelligibiles ante meum sentire vel tuum fuerunt in intellectu possibili: non enim qui fuerunt ante nos intel- lexissent, nisi intellectus possibilis fuisset reductus in actum per species intelligibiles. Nec potest dici quod species illae prius receptae in intellectu possibili, esse cessaverunt: quia intellectus pos- sibilis non solum recipit, sed conservat quod re- cipit; unde in III <i>de Anima</i>* dicilur esse <i>locus specierum</i>. Igitur ex phantasmatibus nostris non		

SI ALMA CONTRA GENTILES. LIB. II, CAP. LXXII1.

recipiuntur species in intellectu possibili. Frustra igitur per intellectum agentem fiunt intelligibilia actu nostra phantasmata.

Item. *Receptum est in recipiente per modum recipientis* *. Sed intellectus secundum se est supra motum. Ergo quod recipitur in eo, recipitur fixe et immobiliter.

Praeterea. Cum intellectus sit superior virtus quam sensus, oportet quod sit magis unita: et ex hoc videmus quod unus intellectus habet indicium de diversis generibus sensibilium, quae ad diversas potentias sensitivas pertinet. Unde accipere possumus quod operationes pertinentes ad diversas potentias sensitivas, in uno intellectu adunantur. Potentiarum autem sensitivarum quaedam recipiunt tantum, ut sensus: quaedam autem retinent, ut imaginatio et memoria; unde et *thesauri* dicuntur: . Oportet igitur quod intellectus possibilis et recipiat, et retineat receptu.

Amplius. In rebus naturalibus vanum est dicere quod id ad quod pervenitur per motum, non permaneat, sed statim esse desinat: propter quod repudiatur positio dicentium omnia semper moveri; oportet enim motum ad quietem terminari. Multo igitur minus dici potest quod receptum in intellectu possibili non conservetur.

Adhuc. Si ex phantasmatibus quae sunt in nobis intellectus possibilis non recipit aliquas species intelligibiles, quia iam recepit a phantasmatibus eorum qui fuerunt ante nos; pari ratione, a nullorum phantasmatibus recipit quos alii praecesserunt. Sed quoslibet aliqui alii praecesserunt, si mundus est aeternus, ut ponunt. Nunquam igitur intellectus possibilis recipit aliquas species a phantasmatibus. Frustra igitur ponitur intellectus agens ab Aristotele, ut faciat phantasmata esse intelligibilia actu *.

Praeterea. Ex hoc videtur sequi quod intellectus possibilis non indigeat phantasmatibus ad intelligendum. Nos autem per intellectum possibilem intelligimus. Neque igitur nos sensu et phantasmate indigebimus ad intelligendum. Quod est manifeste falsum, et contra sententiam Aristotelis*.

Si autem dicatur quod, pari ratione, non indigeremus phantasmate ad considerandum ea quorum species intelligibiles sunt in intellectu conservatae, etiam si intellectus possibiles sint plures in diversis: quod est contra Aristotelem, qui dicit* quod *nequaquam sine phantasmate intelligit anima*: – patet quod non est conveniens obviatio. Intellectus enim possibilis, sicut et quaelibet substantia, operatur secundum modum suae naturae. Secundum autem suam naturam est forma corporis. Unde intelligit quidem immaterialia, sed inspicit ea in aliquo materiali. Cuius signum est, quod in doctrinis universalibus exempla particularia ponuntur, in quibus quod dicitur inspicatur. Alio ergo modo se habet intellectus

possibilis ad phantasma quo indiget, ante speciem intelligibilem: et alio modo postquam recepit speciem intelligibilem. Ante enim, indiget eo ut ab eo accipiat speciem intelligibilem: unde se habet ad intellectum possibilem ut obiectum movens. Sed post speciem in eo receptam, indiget eo quasi instrumento sive fundamento suae speciei: unde se habet ad phantasmata sicut causa efficiens; secundum enim imperium intellectus formatur in imaginatione phantasma conveniens tali speciei intelligibili, in quo resplendet species intelligibilis sicut exemplar in exemplato sive in imagine. Si ergo intellectus possibilis semper habuisset species, nunquam compararetur ad phantasmata sicut recipiens ad obiectum motivum.

Item. Intellectus possibilis est *quo anima cl homo ntelligit*. secundum Aristotelem*. Si autem intellectus possibilis est unus omnium ac aeternus. oportet quod in ipso iam sint receptae omnes species intelligibiles eorum quae a quibilibet hominibus sunt scita vel fuerunt. Quilibet igitur nostrum, qui per intellectum possibilem intelligit, immo cuius intelligere est ipsum intelligere intellectus possibilis, intelliget omnia quae sunt vel luerunt a quibuscumque intellecta. Quod patet esse falsum.

Ad hoc autem (commentator praedictus respondet, dicens quod nos non intelligimus per intellectum possibilem nisi secundum quod continuatur nobis per nostra phantasmata. Et quia non sunt eadem phantasmata apud omnes nec eodem modo disposita, nec quicquid intelligit unus, intelligit alius. Et videtur haec responsio consonare praemissis. Nam, etiam si intellectus possibilis non est unus, non intelligimus ea quorum species sunt in intellectu possibili nisi adsint phantasmata ad hoc disposita.

Sed quod dicta responsio non possit totaliter inconveniens evitare, sic patet. Cum intellectus possibilis factus est actu per speciem intelligibilem receptam, *potest agere per seipsum*. ut dicit Aristoteles, in III *de Anima**. Unde videmus quod illud cuius scientiam semel accepimus, est in potestate nostra iterum considerare cum volumus. Nec impedimur propter phantasmata: quia in potestate nostra est formare phantasmata accommodata considerationi quam volumus; nisi forte esset impedimentum ex parte organi cuius est, sicut accidit in phreneticis et lethargicis, qui non possunt habere liberum actum phantasiae et memorativae. Et propter hoc Aristoteles dicit, in VII *Phys.* II quod ille qui iam habet habitum scientiae, licet sit potentia considerans, non indiget motore qui reducat eum de potentia in actum, nisi removente prohibens, sed potest ipse exire in actum considerationis ut vult. Si autem in intellectu possibili sunt species intelligibiles omnium scientiarum, quod oportet dicere si est

29 recepit) recipit «EGXY. 31 a hic N'YZMM. ante phantasmatibus al>\ Xc, om EG. recipit) recepit Xh quos Jta DYsHZIP; quas ceteri. 3a praecesserunt pr. /oco| receperunt a\\ Xcd. 3q recipit) recepit DZ. 36 intellectus om al)\V: agens ont P. 47 po%. sibilis Ita DNZPc; possibilis ceteri; pro sint, sit Y. 51 ct) etiam BHWXa, om DEGZ. ?3 suam post naturam Pc. 2 recepit Ita DWPe; recipit ceteri, sed pG7. om hom ct alio... intelligibilem. 10 conveniens) congruens EG. 11 resplendet) resplendet EGNX. 14 compararetur) comparetur GNYZ, compararetur b. 3q sic) sicut «DGX. 48 cuius est om aDWX. 5\$ removente Ita YP; removens ceteri; cf. 377 a 3 existens pro existente.

indiget, ante spocen
lostquant recepit
in, indiget *ea ut tb*
jilcm: unde sc habr
l obiectum morer-
tam, indiget eo qui-
l suae speciei: unJi
cut causa efficien,
intellectus formali,,
onveniens tali 'pe-
.ndet species inid-
nplato sive in for-
is semper habuit
ur ad phantasm
notivum.

est *anima ü*
oielem *. Si autem
amnium ac aaer
im sint receptae
um quae a qui-
vel fuerunt. Qui-
ntellectum posti-
tlligere est ipsum
intelliget omnu
umque intellecti

• praedictus re-
intelligimus per
dum quod con-
ismata. Et quia
oud omnes na
icquid intelligit
haec responsi,
n si intellectus
igimus ea quo-
ssibili nisi ad-
l.
possit totaliter
um intellectus
ciem intelligi-
ipsum, ut dicit
videmus quod
us, est in po-
um volumus,
tata: quia in
-mata accent-
s; nisi forte
ni cuius est,
icis, qui non
asiae et me-
les dicit, in
)et habitum £
ms, non in-
potentia in
potest ipse
t. Si autem
intelligibiles
icere si est

lta DVmZH;
f- 4; p-
P.
lernJel) rc\$P'o
55 romrtca

unus et aeternus, necessitas phantasmatum ad
intellectum possibilem erit sicut est illius qui iam
habet scientiam ad considerandum secundum
scientiam illam, quod etiam sine phantasmatibus
non posset. Cum igitur quilibet homo intelligat
per intellectum possibilem secundum quod est

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas de unione ani-
mae intellectivae ad corpus, nunc de eius unitate de-
Loa®'4' terminat*. Quia autem intellectus possibilis, quabam
intelligit, in ipsa animae essentia radicitur; propter quod,
si poneretur unus omnium hominum, oporteret dicere esse
unam omnium hominum animam intellectivam: idcirco,
volens quaerere Sanctus Thomas de unitate animae in-
tellectivae, de unitate intellectus possibilis inquit. Quia
autem ad intelligendum concurrit etiam intellectus agens,
ideo, post determinationem de intellectu possibili, quaerit
et de intellectu agente, quantum ad abstrnctionem et uni-
tatem, capite lxxvi.

Circa intellectum possibilem duo facit: primo, ostendit
non esse unum intellectum omnium hominum, contra Aver-
roem dicentem unum intellectum possibilem omnium ho-
minum qui sunt, qui erunt et qui fuerunt; secundo, ra-
tiones Avcroistaruin solvit .

I. Quantum ad primum, *arpuit primo sic*.
Substantia intellectu>, idest substantia in qua radicitur
virtus intellectiva, unitur corpori humano ut forma. Ergo
non est unus intellectus omnium hominum. – Probatur
consequentia. Quia impossibile est esse unam formam nisi
unius materiae; cum proprius actus sit m propria mate-
ria, sintque ad invicem proportionata.

Adverte, cum dicitur quod *una forma non potest esse
nisi unius materiae*, quod illud intelligendum est de ma-
teria quae est primum perfectibile a tali forma. Talis enim
materia proportionatur formae, ita quod nec forma inve-
nitur extra illud perfectibile, nec materia est alterius for-
mae susceptiva: haec enim materia requirit hanc formam,
et haec forma requirit hanc materiam. Sed de materia quae
est pars primi pcrfectibilis, non est inconveniens unam
formam plures materias informare: dictum est enim supe-
Hus * unam animam esse actum et formam omnium par-
tium corporis.

II. *Secundo*. Intellectus comparatur ad corpus ut motor
ipsius: ut dicitur III *de Anima*. Ergo intellectus unius ho-
minis non est intellectus alienus. — Probatur consequentia.
Quia unicuique motori debentur propria instrumenta: non
enim architector utitur instrumentis tibicinis.

2. Sed non videtur ista ratio efficax. Immo, ex hoc quod
intellectus comparatur ad corpus sicut motor, videtur quod
non repugnet unum intellectum esse in pluribus homini-
bus: quia unus motor multa mobilia movere potest.

Videtur etiam quod probatio consequentiae nulla sit.
Corpora enim hominis sunt instrumenta intellectus unius
rationis. Assumpta autem propositio, quod *unicuique mo-
tori debentur propria instrumenta*, intelligitur ad hunc
sensus, quod unus artifex utitur instrumentis alterius ra-
tionis ab instrumentis alterius artis. Modo, licet unus ar-
tifex non utatur instrumentis alterius artis, non sequitur
quod non possit uti diversis numero instrumentis eiusdem
artis. Antecedens enim est verum, et consequens falsum.

3. Respondetur ad primum quod ratio efficax est, si
bene intclligatur. Quamvis enim unus motor possit diversa
mobilia inadaequata movere, et pluribus instrumentis ina-
daequatis uti, quorum nullum per se sufficit ad operatio-
nem moventis; non tamen unus numero artifex simul utitur
pluribus instrumentis et motis adaequatis, quorum scilicet
unumquodque per se sufficit ad actionem moventis; ut
patet per artes et per operationes naturae discurrenti. Cor-
pus autem uniuscuiusque hominis est instrumentum adae-
quatum intellectui: quia omnem operationem suam per
unum corpus hominis sufficienter exercet. Ergo non poterit

reductus in actum per species intelligibiles, qui-
libet homo poterit considerare, cum voluerit,
scita omnium scientiarum. Quod est manifeste
falsum: sic enim nullus indigeret doctore ad
acquirendum scientiam. Non est igitur unus et
aeternus intellectus possibilis.

Commentaria Ferrariensis

unus intellectus simul uti pluribus corporibus et pluribus
hominibus. Cum ergo simul plures homines moveantur
ab intellectu, quia plures homines simul, ex apprehensione
intellectiva coniuncta imaginationi, ambulant, *intellectus
enim practicus est motor* in hominibus, ut dicitur III *de
Anima* *; et similiter plures homines moventur ad intclle-
ctionem unius et eiusdem rei simul, et ad opera partis sen-
sitivae quae intellectui obediunt et ei deserviunt: sequitur
quod plurium hominum plures intellectus sint, et non unus
numero omnium.

Ad secundum dicitur quod ex eo quod unus motor
et unus artifex non utitur instrumentis alterius artis, ult
habere Sanctus Thomas quod etiam unus numero artifex
non utitur pluribus instrumentis eiusdem speciei simul:
quia utrobique est eadem ratio. Sicut enim instrumentum
ad aliam artem perlinens esset superfluum isti artifici,
ita, si plura acciperet instrumenta quorum unumquodque
esset per se sufficiens, oporteret alterum eorum super-
fluum esse. Et sic ratio procedit, et consequentia optime
probat.

4. Adverte autem quod hanc rationem sumpsit Sanctus
Thomas ab ipso Averroe, HI *de Anima*, commento 5 ., ubi
ait quod, *st sunt aliqua animata quorum pruna perfectio
esi substantia separata a suis subiectis, ut existimatur de
corporibus caelestibus, impossibile est ut inveniatur ex una
specie eorum plus uno individuo* Quod probat *quia esse
eorum esset otiosum : sicut esse plus una navi in numero
uni nautae in eadem hora, est otiosum ; et similiter esse
plus uno instrumento eiusdem speciei uni artifici*. Et con-
firmat ex dictis in ! *Caeli, ubi dicitur quod, si esset alius
mundus, esset aliud corpus caeleste, et haberet alium mo-
torem numero a motore istius corporis: quia impossibile
est ut unicus motor numero sit duorum corporum diver-
sorum in numero*.

III. *Tertio*. Anima hominis non potest ingredi aliud cor-
pus quam hominis: ut habetur ex Philosopho» I *de Anima*.
contra antiquos, texti. 53. Ergo anima huius hominis non
potest ingredi aliud corpus quam huius hominis. Sed anima
huius hominis est per quam hic homo intelligit: cum
anima sit per quam homo intelligit, I *de Anima*, text. 64.
Ergo non est unus intellectus huius et illius hominis. –
Probatur prima consequentia. Quia quae est proportio
animae hominis ad corpus hominis, eadem est animae
huius hominis ad corpus huius hominis.

Adverte quod, cum intellectus sit id quo proxime in-
telligimus tanquam principio elicitivo intellectionis, si po-
natur hominem per animam intelligere, oportet aut ut illa
sit intellectus, aut ut habeat intellectum tanquam virtutem
et potentiam suam. Propter hoc conclusit Sanctus Tho-
mas, ex hoc quod anima qua hic homo intelligit, non
potest esse anima alterius hominis, quod intellectus huius
hominis non potest esse intellectus alterius hominis.

IV. *Quarto* ♦. Eorma huius hominis est anima intclle-
ctiva. Ergo impossibile est diversorum hominum esse unam
animam intellectivam. Ergo etc. – Probatur consequentia.
Quia impossibile est diversorum individuorum hominum
esse unam formam: cum unumquodque, sicut a forma
habet esse, ita ab unitate formae habeat unitatem.

Si dicatur animam sensitivam huius hominis esse aliam
ab anima sensitiva illius, et quod hoc sufficit ad diversi-
tatem hominum, licet sit unus intellectus: hoc non potest
stare. Quia sequeretur quod isti qui ponuntur duo homi-
nes. non erunt duo homines, sed tantum *duo animalia*.
Quod est impossibile. – Probatur sequela. Quia hoc indi-

3.

* tej-H7v(Vcq.

’ Cf. n. niu

viduum est homo per intellectum possibilem, sive per .mimam intellectivam. Ergo, si habet animam sensitivam aliam ab illo, non autem alium intellectum, licet sint duo animalia, erunt tamen unus homo. Probatur antecedens. Quia homo est homo per id quo intelligit, cum intelligere sit propria operatio hominis, ut dicitur 1 *Ethicorum*: propria enim operatio consequitur et demonstrat speciem rei. Id autem quo intelligit homo, vel anima, est intellectus.

V. Si respondeatur ad praedictas rationes, ut respondet Averroes, III *de Anima*, commento 5, quod, licet intellectus non multiplicetur ratione suae substantiae, multiplicatur tamen ratione suae formae, eo quod continuetur nobiscum per speciem inteiligibilem, cuius unum sublectum est phantasma in nobis existens, quod est diversum in nobis, et per consequens ipsa species multiplicatur ratione sui fundamenti, quod est phantasma: – haec responsio nulla est. Et ex eo quod ostensum est supra, quod talis continuatio intellectus nobiscum non sufficit ad hoc ut *homo intelligat*. Et ex eo quod, etiam admissio quod dicta continuatio sufficeret ad intelligcndum, adhuc haec responsio supra dictas ratione- non solvit.

Quod patet: tum quia sic nihil ad intellectum perti- nens remanebit numeratum secundum multitudinem homi- num, nisi solum phantasma. Phantasma autem, secundum quod multiplicatur, non excedit gradum animae sensitivae: cum non multiplicetur secundum quod est intellectum in actu, sed tantum secundum quod est intellectum in poten- tia; - idest, cum secundum quod est in organo phantasiae multiplicetur, non secundum quod est in intellectu cum una tantum species ab omnibus phantasmatis eiusdem speciei sit in intellectu. – Tum quia adhuc non remanebit alius hic homo ab illo nisi per animam sensitivam. Et sic non erunt plures homines, ut arguebatur. Ūm quia per phantasma non sortitur hoc individuum speciem ani- malis intellectivi.

Quod patet ex quatuor. Primo. Quia .st i.mtuin m po- tentia ad esse intelligibile. Nihil autem sortitur speciem per id quod est in potentia, sed per id quod est in actu. – Secundo. Quia phantasma non est perfectio prima, sed secunda *: cum phantasia sit *motus factus a sensu se- cundum actum*, ut dicitur in libro *de Anima*. Illud autem per quod sortitur speciem unumquodque vivens, est per- fectio prima. – Tertio. Quia phantasmata quae sunt intel- lecta in potentia, diversa sunt Illud autem quo aliquid speciem sortitur, oportet esse unum : species enim una est unius. – Quarto. Quia phantasmata non semper eadem ma- nent in uno homine. Illud autem quo homo sortitur spe- ciem, oportet semper esse manens in eodem individuo dum durat: alias non esset semper eiusdem speciei.

Ex omnibus igitur iis patet quod per phantasma homo neque sortitur speciem; neque continuatur principio suae speciei, qui est intellectus possibilis.

2. Dicitur forte quod non ab ipsis phantasmatis homo sortitur speciem, sed a virtutibus in quibus sunt phan- tasmata, scilicet imaginativa, memorativa et cogitativa, quae est propria homini, et a Philosopho, III *de Anima*, vocatur *intellectus passivus*.

Sed hoc etiam nihil est: nam eadem inconvenientia se- quuntur. Tum quia cogitativa non transcendit genus animae sensitivae; cum habeat operationem solum circa particu- laria, quorum intentiones dividit et componit; et habeat organum corporale. Homo autem ex anima lanium sensi- tiva non habet quod sit homo.

Tum quia non est id quo intelligimus: cum operetur per organum, quod non convenit actui intelligendi. Id autem quo intelligimus, est id quo homo est homo: cum intelligere sit propria hominis operatio cius speciem con- sequens.

Ūm quia operatio cogitalivae, quae est praeparare phantasmata ut per intellectum agentem liant intclligibilia in actu et perficiant intellectum possibilem, non semper eadem manet in nobis. Virtus autem cogitativa non habet ordinem ad intellectum possibilem nisi per hunc actum.

VI. Circa illam propositionem, *Phantasma non est per- fectio prima, sed secunda* *, dubitatur. Quia perfectio se-

cunda est operatio. Phantasma autem non est operatio; cum sit *similitudo individui*, ut dicitur Prima, q. lxxxv, a. i, ad 3. Ergo non est perfectio secunda.

Responderi potest dupliciter. Primo, quod per secun- dam perlectionem non accipitur hoc loco operatio, sed perfectio accidentalis. Ab hac enim substantia speciem non accipit, sed ab actu substantiali. Et ideo, cum phan- tasma sit accidentalis perfectio, non potest ab ipso speciem homo sortiri.

Secundo respondetur, et melius, quod perfectio secunda dici potest non solum ipsa operatio, sed etiam *terminus operationis*, ut sic: operatio enim cum suo termino est perfectio secunda operantis. Phantasma autem est terminus operationis hominis: quia *causatur a sensu secundum actum* . Ideo ad secundam hominis perfectionem pertinet, non autem ad primam. Et propter hoc, non potest dare homini speciem.

Sil. Circa illam propositionem, *Phantasmata quae sunt intellecta in potentia, dirersa sunt* * (quod videtur intclli- gendum de phantasmatis in uno homine existentibus; alias non esset ad propositum), advertendum quod dupli- citer potest intelligi: scilicet et de phantasmatis quae individua diver-arum specicrum repraesentant, sicut de phantasmatis huius hominis et huius equi; et de phan- tasmatis individuorum eiusdem speciei, ut de phantas- mate Sorti» ct Platonis. I.jroque modo verum est quod phantasmata quae sunt in organo phantasiae, quae ut sic non sunt intellecta nisi in potentia, sunt diversa simul in uno homine.

De primis quidem non est dubium quin sint diversa in uno homine. De secundis autem patet ex iis quae di- cuntur Prima q. i.xwi, a. 2, ubi dicitur quod *in uno ho- mine possunt esse diversa phantasmata lapidis*: quod ri- detur intelligcndum non tantum successive, sed etiam simul. Nullum enim inconveniens est phantasmata duorum indivi- duorum eiusdem speciei esse simul in organo phantasiae : quamvis accidentia solo numero differentia non possunt esse in eodem subiecto. Ista enim sunt eiusdem speciei inquantum individua eiusdem speciei materialiter reprae- sentant : formaliter tamen sunt diversarum specicrum. Al- terius enim speciei esse potest phantasma repraesentans proprietatem huius individui, a phantasmate repraesentante proprietates individuales alterius individui; inquantum pot- est phantasma huius lapidis repraesentare lapidem hunc sub figura trianguli aut sub nigredine, phantasma autem alterius lapidis repraesentare illum lapidem sub figura qua- drangulari aut sub albedine. Et sic, licet idem secundum speciem materialiter repraesentent, formaliter tamen diversa specie repraesentant. Et sic ipsa sunt formaliter diversarum specicrum. - Praeterea, quamvis etiam formaliter essent eiusdem speciei, adhuc simul esse possent in organo phan- tasiae secundum diversas partes organi; aut quia essent recepta in diversis spiritibus operationi phantasiae deser- vientibus.

2. Non approbo autem illam responsionem quae dicit huiusmodi phantasmata esse eiusdem speciei in repraesen- tando, non autem m essendo. Quia huiusmodi similitu- dines non accipiunt speciem aliunde quam ab obiccto: sicut et species intelligibiles. Et ideo, si eadem formaliter secundum speciem repraesentent, sunt formaliter eadem secundum speciem ; si diversa secundum speciem reprae- sentent, sunt et ipsae secundum speciem diversae; licet materialiter et subiective atque extrinsece possint aliter nominari. Nam phantasmata lapidis in homine et in equo, licet formaliter et in seipsis considerata sint eiusdem spe- cie, possunt tamen materialiter dici diversarum specie- rum, quia sunt in subiecto primo diversarum specicrum. Et quae sunt diversarum specicrum formaliter, possunt dici materialiter eiusdem speciei, inquantum sunt in eodem subiecto secundum speciem, sicut est de phantasmate la- pidis et phantasmate equi in homine. Sed hoc non secus dicitur quam si diceremus albedinem cygni et albedinem nivis esse diversarum specicrum; aut nigredinem Sortis et albedinem Platonis esse eiusdem speciei : quod constat non esse dictum de ipsis formaliter et in se sumptis, sed

* Cf. n. vi.

* Cf. n. vu.

• Num. v, *Quod*
jrati-textgiuiiur.

SUMMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. LXXIII.

in non cM op l:
itur Prinw, ψ inn
secunda.
no, quod per ioxus*
c loco *opctxio*, id
substantia tpeien
El ideo, cum pint-
>tctst ab ipso ipeacs

od perfectio »tcuoc<
sed etiam *termini*
im suo termino r,i
; autem ett tenmea
j *sensu secundur*.
rfcctionem pertinet, '.*,
c, non potest dirt

ntasmata quae un: |
jod videtur intf. ' ; ,
mine cxirttnlibuj. |
ndurn quod dupleh-
antasnutibu* qu.
isenunt, «'cut de
cqui; cl de ph@,
ci, ut dc phanus-
' scrum est qud
asiae, quae ut w
i disersa simul in

tin sint discru to
t cx iis quit ;.
quod *in unu Ao-*
apidb: quod ḡ.
, sed etiam «mu'
a duorum ioJni-
gano phantasm:
lia non po«uot
eiusdem specL
teridlitcr rep?

l specierum. Il-
ia represent!!»
e repraesclfttfitc
inquantum pol-
' lapidem him;
lantsma autea
sub figura qw-
dem secundum
:r tamen dtersi
liter divemtum
rmalitr essor
i organo pbm-
ut quia east
antasiac deser-

icm quae dicit
in repraesen-
modi similitu-
i ab obiecto:
lem formahter
naliter eadem
leciem reprae-
diversac; lkct
possint aliter
ie et in equo,
eiusdem spe-
arum specie-
m spederum.
, possunt did
nt in eodem
antasmnte h-
>c non secus
et albedineni
dinem Sortis
quod constat
sumptis, sel

unium materialiter ct ratione subiecti; quod non est aliud
dicere quam quod subiecta illarum sunt unius speciei aut
diversarum specierum. Ex quibus sequitur quod, si di-
versa phantasmata, idem formalitcr secundum speciem re-
praesentantia, in eodem subiecto ponantur, illa nullo modo
poterunt dici secundum speciem diversa: cum ct idem
secundum speciem obiectum repraesentent, ct sint m eo-
dem subiecto secundum speciem et secundum numerum.
Et sic patet distinctionem illam nullam esse, atque etiam
falsum continere.

VIII. *Quinto ad principale intentum arguitur* '. In-
tellectus possibilis est quo intelligit anima. Ergo, si est
unus et idem numero huius ct illius hominis, et intelli-
gerv utriusque erit unum et idem. Hoc autem est impos-
sibile: cum diversorum individuorum non possit una esse
operatio. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia id quo
aliquid operatur aut agit, est principium ad quod sequitur
operatio non solum quantum ad esse ipsius, sed etiam
quantum ad unitatem ct multitudinem : ab uno enim ca-
lore non potest esse nisi una calefactio activa; quamvis
possint esse inultae calefactiones passivae.

3. Ad hanc rationem dici posset quod intelligere mul-
tiplicatur secundum diversitatem phantasmatum.

Sed hoc non tollit rationem. I um quia intelligere non
est operatio transiens, \$cd manet in ipso agente. Et sic
non potest multiplicari per phantasmata.

Tum quia phantibinala sc habent ad intellectum pos-
sibilem quodammodo sicut activum ad passivum, cum in-
telligere sit *quoddam pati*. Pati autem ipsius patientis, sci-
licet unius, diversiiicatur ccundum diversas formas aut
species activorum, non secundum diversitatem eorum nu-
meralem. Quod declaratur in calefactione, in qua, cum
molus numeretur secundum terminum ad quem, et duplex
calor eiusdem speciei non possit esse in eodem subiecto
eodem tempore, non potest esse duplex calefieri simul in
eodem subiecto, nisi sit alia species caloris: sicut ponitur
in semine calor ignis, caeli et animae*. Et sic non oportet
per phantasmata numero diversa in diversis hominibus
ipsum intelligere diversilicai i, quo unum et idem simul
intelligunt.

Tum quia intellectu* possibilis intelligit hominem in-
quantum est homo simpliciter, secundum rationem speciei,
non inquantum est hic homo. l laec autem ratio est una,
quantumcumque phantasmata hominis diversilicentur sive
in uno sive in diversis. Et sic multiplicatio phantasmatum
non potest esse causa quod multiplicetur ipsum intelligere
respectu unius speciei.

IX. Circa propositionem assumptam ad probationem
consequentiae principalis argumenti *» scilicet quod *ope-*
ratio sequitur ad id quo aliquid operatur, quantum ad
multitudinem et unitatem, et, *ab eodem calore non est nisi*
unum calefacere, quamvis possit esse multiplex calefieri.
dubitatur. Quia actio et passio sunt unum subiecto, licet
distinguantur formalitcr: ut dicitur III *Physicorum* *. Ergo
non videtur posse unum multiplicari, altero non multi-
plicato. Si ergo sunt plura calefieri, oportet ut sint plura
calefacere; et si unum est calefacere, quod sit unum ca-
lefieri; et universaliter, si est una actio ct unum agere,
quod sit una passio et unum pati.

3. Ad huius rei evidentiam, sciendum quod, cum actio,
ut superius * est determinatum, non dicat nisi motum in
recto, qui est in patiente, ct habitudinem in aliquo per mo-
dum differentiae, quae est in agente; oportet loqui dc mul-
tiplicatione actionis quantum ad suum materiale, co modo
quo de multiplicatione motus; quo autem ad formale, co
modo quo dc multiplicatione relationis. Cum ergo molus
sit in mobili; et idem accidens numero non possit esse in
diversis subicctis; et idcirco multiplicetur motus secundum
multiplicationem mobilium: necesse est, si plura mobilia ab
uno movente moveantur, quod sint ab illo movente plures
motus in pluribus mobilibus recepti. Et sic, cum actio,
materialiter sumpta el quantum ad id quod dicit in recto,
non sit aliud quam motus; necesse est, ubi unum movens
nulla mobilia movet, quod ab illo sint plures actiones
materialiter sumptae. Cum vero relatio, quae tanquam

differentia nomine *actionis* importatur, sit in agente, se-
cundum numerum multiplicari non potest in eodein tem-
pore nisi secundum multiplicationem agentium: plura enim
accidentia solo numero differentia non possunt esse in
eodem subiecto adaequato simul. Et idcirco, si unum mo-
vens simul diversa mobilia moveat eadem specie motus,
quod fit dum eodem formali principio movet; non poterit
esse nisi una actio formalitcr, sive, quod idem est, quantum
ad habitudinem in obliquo importatam.

Propositio ergo Sancti Thomae intclligenda est de agere
ct pati fonnalitcr, sive quantum ad ipsas habitudines: non
autem quantum ad id quod est materiale in actione. Ma-
teriale enim tam actionis quam passionis, dum unum agens
uno principio in plura agit, multiplicatur. Sed formale
actionis non multiplicatur: quamvis formale passionis, pro-
pter multiplicatam subiecti, multiplicetur.

Ex quibus patet quod in actione immanente nullo modo
lit multiplicatio secundum numerum, quando ab uno dum-
taxat formali principio procedit: nam materiale in ipsa,
quod est qualitas, non multiplicatur, cum eius subiectum sil
unum; similiter neque relatio agentis. Et ideo optime con-
cludit Sanctus Thomas quod» si esset unu* intellectus huius
ct illius hominis, esset etiam ipsorum unum intelligere:
respectu scilicet eiusdem obiccti. ct in eodem tempore.

X. Circa multiplicatam caloris in semine, cum inquit
Sanctus Thomas quoniam *in semine est calor ignis, caeli*
et animae , advertendum est quod quidam tenent istos *.
calores esse diversos secundum speciem: ahi vero dicunt
illos non esse diversarum specierum.

Quamvis autem utraque opinio in doctrina Sancti Tho-
mae defendi possit, tamen videtur mihi quod in hanc par-
tem declinet quod sint secundum speciem diversi. Patet
enim quod hoc loco ponit illos secundum rem et specificce
distinctos, cx eo quod inquit *non posse esse duplex cale-*
fieri in uno subiecto eodem tempore, nisi sit alia species
caloris, et dat exemplum istius exceptionis dc caloribus
qui sunt in semine. Si enim intelligcret quod sunt unus
calor secundum rem, sed diversificantur specie ut ad di-
versa principia reteruntur, non esset ad propositum suum,
quo vult habere duplicem calorem unius speciei non posse
simul in eodem subiecto esse, sed bene multiplicem di-
versarum specierum. Constat enim quod plures calores
eiusdem speciei vocat calores rcaliter distinctos.

Praeterea, Prima Parte, q. cxvm, a. t, ad 3, ex modo
loquendi dat intelligere calores illos diversos esse, ubi ait
quod, praeter virtutem animae in semine cxistenlem, est
ibi *quidam calor ex virtute caelestium corporum, quorum*
etiam virtute agentia inferiora agunt ad speciem, et quod
calidum elementarc se habet instrumentante! ad virtutem
animae. Si enim intenderet unum esse calorem animae ct
caeli, dixisset virtutem animae existentem in semine agere
etiam in virtute caeli : non autem quod *in spiritu, praeter*
virtutem animae, est etiam quidem calor ex virtute cor-
porum caelestium. Et si putasset eundem esse calorem
animae et elementi, non dixisset calorem elementi *se ha-*
bere instrumentaliter ad virtutem animae: instrumentum
enim non est idem cum eo cuius est instrumentum.

Adhuc, II *Sent.*, d. xvm, q n, a. 3, istis caloribus diversa
attribuit. Dc dementari enim inquit quod est *sicut instru-*
mentum resolvens et consumens et huiusinodi operans; de
calore qui est ab anima, dicit quod est *vivificans*; de ca-
lore vero cadi ait quod spiritus, in quo sunt huiusmodi
calores, *cius virtute movet ad speciem determinatam*.

Quamvis autem haec dicta possit aliquis glossare tra-
hendo Sanctum Thomam ad suam opinionem, sincere
tamen opinionem Doctoris considerando, videtur dicendum
quod sint diversi calores: praesertim cum in locis alle-
gatis ponat ipsos esse multiplices, nullibi autem dicat ipsos
unum calorem esse.

Accedit quod Commentator, u cap. *de Substantia Orbis*,
tenet calorem cadi et calorem dementarem distinctos esse
secundum species.

2. Sed contra hanc determinationem arguitur a quibus-
dain Thomistis *, non ex verbis Sancti Thomae, sed aliunde,
dupliciter. Primo, quod calor animae ct dementi sint idem,

¹ m i
,
(.)

² i.
(.)

³ i.
(.)

⁴ i.
(.)

⁵ i.
(.)

⁶ i.
(.)

⁷ i.
(.)

⁸ i.
(.)

⁹ i.
(.)

• Op. n. h
Th. L 8.

Quia II dc Anima, textu 41 ".contra Empedoclem, habetur calorem animale[m] esse principium augmenti, non autem calorem dementarem : idest, ut ibi dicitur, calorem non secundum rim dementi, sed secundum vim animae.

• Fol. 305.

Secundo, quod caelestis et dementaris calor, et universaliter calores qui sunt in semine, sint idem calor. Quia Commentator XII Metaph., comment. /S vult calores istos distingui sicut calorem ignis a calore artis. Sed caloi dementaris et artificialis non sunt duo calores sed tantum distinguuntur, quia iste regulatur arte, ille absolute agit. Ergo etc.

3. Ad primum horum dicitur primo» quod neque habetur in textu Aristotelis, neque in expositione Averrois aut Sancti Thomae invenitur quod allegatur. Non enim ibi Aristoteles mentionem facit de calore animali et elementari, sed de igne et anima : probatur enim quod ignis non est principale agens in augmento, sed est instrumentum animae.

• In hoc pang.

Dicitur secundo quod, admissio etiam velle ibi /Aristotelem calorem non secundum vim elementari, sed secundum vim animae esse causam augmenti (quod tamen non dicti), adhuc non sequitur quod isti calores sint unus numero calor. Dicitur enim, ut dicitur Prima Parte ubi supra ', quod calor dementans est instrumentum caloris animalis. Et propter hoc dicitur quod calor est principium augmenti non secundum vim dementi, sed secundum vim animae, non autem quia sint unus et idem calor.

Ad secundum dicitur quod Averroes calorem caelestem assimilari calori artis in hoc quod calor caelestis habet mensuram propriam ad generationem ex motu et dispositione corporis caelestis», ut ibidem inquit ipse Avenues, sicut et calor artis mensuram operationis < v ipsa arte sortitur: calor autem dement iris mensura non habet unde ipsa forma ignis, sed, si aliquam mensuram habet et limitationem, hoc sibi convenit ut est animae instrumentum. Non autem in hoc illi assimilatur quod sit unus et idem cum calore dementari. – Quamvis forte dici etiam posset aliquem esse in aliquibus animis operibus calorem artificialem qui calor dementaris non sit.

Cf. n. tin

XI. Sexto *. Sequeretur unum numero scientiae habitum esse in omnibus hominibus. Hoc autem est inopinabile. Ergo etc. – Probatur consequentia. Accidens, si sit unum secundum speciem, non multiplicatur nisi secundum subiectum. Intellectus autem possibilis est proprium subiectum habitus scientiae: quia eius actus est considerare secundum scientiam.

2. Si dicatur quod subiectum habitus scientiae non est intellectus possibilis, sed virtus cogitativa: contra arguitur, praeter rationes superius adductas cum de unione intellectus possibilis ad hominem ageretur, tum quia ex actibus intellectus possibilis fit habitus scientiae in nobis, et ad eosdem actus potentes sumus secundum habitum scientiae. Ex similibus autem actibus, ut dicitur II Ethicorum. Jiunt similes habitus, et similes etiam actus reddunt. – Tum quia cogitativa non est cognoscitiva universalium intentionum, sed tantum intellectus possibilis. Scientia autem, ut dicitur I Posteriorum, est de conclusionibus demonstrationum, quae sunt universales.

Videtur autem in hac responsionis inventionem fuisse deceptio, quia propter diversam dispositionem cogitativae ac ut imaginativae homines inveniuntur magis aut minus prompti ad scientiarum considerationem. – Sed hoc nihil est. Turn quia ista promptitudo ex illis virtutibus sicut est dispositionibus remotis, sicut etiam ex bonitate tactus et corporis complexione, ut dicitur II dc Anima, dependet. Ex habitu autem scientiae inest facultas considerandi sicut ex proximo principio actus: eo quod oporteat vel perficiat potentiam qua intelligimus ut agat cum noluerit faciliter; sicut et alii habitus ita perficiunt potentias in quibus sunt, scilicet quod habens habitus illos potest secundum eos operari cum voluerit. Tum quia dispositiones harum virtutum sunt ex parte obiecti, scilicet phantasmatis, quod ex illarum bonitate praeparatur ut fiat actu intelligibile per intellectum agentem. Dispositiones autem quae sunt ex parte obiectorum, non sunt habitus: sed quae sunt ex parte potentialium. Quod per exemplum in fortitudine ostenditur.

J. Advertendum, cum dicitur quoniam propter bonitatem virtutis cogitativae vel imaginativae praeparatur phantasma ad hoc quod faciliter fiat actu intelligibile per intellectum agentem, quod hoc dupliciter potest intelligi. Uno modo ut. postquam phantasma est in imaginatione, vinus imaginari aut cogitativa agat in ipsum, disponendo ipsum ad susceptionem alicuius formae ab intellectu agente per quam ipsummet phantasma sit actu intelligibile, cum prius esset intelligibile in potentia. Et hic sensus non est hic intentus. Non enim convenit phantasmati: cum non dicatur ipsum phantasma de potentia fieri actu intelligibile quasi unum numero phantasma prius sit in potentia passiva, postmodum fiat in actu; nunquam enim phantasma ipsum secundum se sit actu intelligibile, cum semper sit in organo materiali; sed dicitur licet actu intelligibile in quantum causal in intellectu speciem quae est actu intelligibilis. Antequam enim intellectus agens utatur ipso phantasmate ut instrumento, dicitur phantasma potentia intelligibile, in quantum potest causare aliquo modo speciem actu intelligibilem: sicut virtus formativa in semine dicitur in potentia animata, in quantum est virtus animuli productiva; et domus quae est in mente artificis, dicitur domus in potentia, ut inquit («ommentator, XII Metaph. t communi» 18. Cum autem intellectui agenti coniungitur ut instrumentum, sit actu intelligibile, in quantum forma intelligibilis quae in eius virtute latebat, educitur in actum virtute intellectu* agentis de potentia activa phantasmatis, ut in ipso phantasmate habet fundamentum.

Secundo potest intelligi dictum Sancti Thomae ad hunc sensum. quod phantasma, quanto recipitur in organo imaginativae ut cogitativae perfectius disposito, tanto ipsum est magis aptum ad hoc ut fiat actu intelligibile. Et hic sensus est hic intentus, et est verissimus. Quanto enim organum imaginationis fuerit magis dispositum, tanto phantasma est magis aptum ut sua potentia activa, qua potest producere speciem actu intelligibilem in intellectu possibili, reducatur in actum per intellectum agentem utentem ipso phantasmate ut instrumento: forma enim recipitur in subiecto secundum modum recipientis»

XII. Septimo. Unus est intellectus possibilis omnium hominum. Ergo est aeternus, si homines semper fuerint, ut ponunt. Et inulto magis intellectus agens: cum agens sit nobilius patiente, ut inquit Aristoteles, 111 de Anima, text. 19. Ergo species intelligibilis ab aeterno fuerint in intellectu possibili. Ergo nullas species de novo recipiet. Sed hoc est falsum. Ergo etc. – Prima consequentia patet. – Secunda probatur. Quia, si agens est aeternum et recipiens aeternum, oportet recepta esse aeterna. – Falsitas vero consequentis probatur. Quia sequitur quod sensus et phantasia non erunt necessaria ad intelligendum: cum sensus ut phantasia ad nihil aliud sint necessaria ad intelligendum nisi ut ab eis accipiantur species intelligibilis. Et sic redibit opinio Platonis, quod scientiam non acquirimus per sensus, sed ab eis excitamur ad rememorandum prius scita.

2. Circa istam propositionem, X: agens est aeternum et recipiens aeternum, oportet recepta esse aeterna, advertendum quod duplicem habere intellectum potest. Primus est. ut intelligatur de agente ut recipiente formaliter: scilicet, ut agens est, et vel est recipiens. Et tunc non indiget glossa. Sensus enim est, si agens ab aeterno agat et recipiens ab aeterno recipiat, quod necesse est vel recepta aeterna esse. Quod verissimum esse constat.

Secundus est, ut intelligatur de agente et recipiente materialiter: idest, de illa re quae est agens, et de illa re quae est recipiens. Et tunc indiget triplici conditione ad hoc ut vera sit. Prima est. ut agens necessario agat. Si enim voluntarie et libere agere posset, non ageret ab aeterno, sed in tempore: quemadmodum dicimus Deum universum non ab aeterno, sed in tempore produxisse. Et sic recepta non essent aeterna. Secunda est, vel sint agens et recipiens debite approximata. Si enim ignis aliquis poneretur ab aeterno productus, et combustibilis aeternum: et ignis in oriente esset, combustibilis autem in occidente: postmodum in tempore appropinquata essent per aliquam potentiam, ut ignis agere in combustibile posset: non esset

l'fe

m propter bxuj.
'racparatur
telligibile per Ic
lest intdl^LLno

dginaũonc, vinu»
isponcnJo ipui
lectu agente
jibile, cum pria-
su» non em h.
i: cum non j
actu intelligibile
in potenti* pij.
enun phantmeũ
cum temper et
i intelligibile tn-
lae est actu m-
ens utatur ipo
nasma potent
luo modo >pc
niva in ũcmDt
virtus anima:
artificis, didor
r, MI Mddpi
ni coniungitur
uantum fontu
citur m actu**
i phantasmati*.

lomac ad hune
n organo imi-
, tanto ipsum
gibik-. Et hic
Quanto emm
n, tanto phiD
a, qua potest
ellectu pessi-
item ulcnĩcai
a recipitur id

bilis omnium -α
nper tucnr
: cum
II de Jw kj,
o fuerunt a
iovo redpict
entia patet. -
i ct redpens
l alsius ver
nus et phac-
cum «mus
Dldligenduri
5. Et MC re-
juinmus pr
a prius sciti
aeternum d
ĩma, advcr-
test. Primus
maliier: sa-
ine non io-
erno ag.M cl
t et reeepu

t recipiente
et dc ilh re
ndirionc J
rio agat. S
;erct ab ae-
Dcum un»-
xisse. Et «c
smt agem
liquis pone-
itemum; »
occidente;
•er aliquam
:: non esset

inter ilia actio aeterna, et sic non posset esse aeterna
forma ignis in combustibili recepta, sed temporalis. – Ter-
tia est, ul sint deducta impedimenta, si sit agens quod im-
pediri possit.

Licet autem uterque sensus verus sit, modis expositis,
possitque uterque litterae adaptari, primus tamen videtur
intentus: quia proposito congruit. Cum enim intellectus
possibilis non luent unquam otiosus, neque etiam intel-
lectus agens; si aeterni ponantur, necesse est dicere et
illum ab aeterno fuisse recipientem, et alium ab aeterno
fuisse agentem. Et sic propositio assumpta videtur non
materialiter, sed formaliter intelligenda esse.

XIII. Ad huius autem rationis consequentiam princi-
palem respondet Averroes quod, cum species intelligibilis
habeat pro subiecto ct intellectum possibilem et phan-
tasma, sicut et species visibilis rem extra animam et po-
tentiam visivam. ab intellectu habet aeternitatem, a phan-
tasmate vero novitatem.

2. Sed contra arguitur dupliciter. Primo. Impossibile est
ut actio et perfectio aeterni dependeant a temporali. Sed
phantasmata temporali l sunt, ut quotidie de novo hunt.
Ergo impossibile est ut species intelligibiles, quibus in-
tellectus possibilis nt actu ut operatur, a phantasmatibus
dependeant.

Secundo. Nihil recipit quod iam habet: cum recipiens
oporteat esse denudatum a recepto, secundum Aristotelem.
Species autem intellectuale ante intclligere meum vel tuum
fuerunt in intellectu possibili: alioquin priores homines
non intellexissent. Ergo etc.

3. Nec valet si dicatur quod species prius receptae in
intellectu cessaverunt. Intellectus enim non solum recipit,
sed etiam consenat quae recipit. Quod patet: tum quia,
secundum Aristotelem in 111 *ae Anima*, dicitur *locus spe-
cierum*. – Tum quia intellectus est virtus superior quam
sensus, ct per consequens magis unita. Quod constat: quia
unus intellectus habet indicium dc diversis generibus sen-
sibilium, quae ad diversas potentias sensitivas pertinent.
Et sic, cum quaedam potentiae sensitivae recipiant tantum,
ut sensus (scilicet exterior); quaedam autem retineant, ut
imaginatio; ipse intellectus et recipit ut retinet recepta.
Quia, cum vanum sit m rebus naturalibus dicere ut id ad
quod per motum pervenitur, non permaneat sed statim
esse desinat, cum oporteat motum ad quietem terminari;
multo minus potest dici quod receptum in intellectu pos-
sibili non conservetur.

XIV. Confirmatur hacc principalis ratio-. Primo, quia,
si intellectus possibilis non recipit de novo aliquas species
intelligibiles, quia iam recepit a phantasmatibus eorum qui
fuerunt ante nos, sequitur quod nunquam aliquas species
a phantasmatibus recipiat. Et sic frustra ponitur a Philo-
sopho intellectus agens ut phantasmata faciat intelligibilia
in actu. – Patet consequentia. Quia, pari ratione, a nul-
lorum phantasmatibus recipit quos alii praecesserunt. Quos-
libet autem aliqui alii praecesserunt, si mundus, ut ponunt,
est aeternus.

Confirmatur secundo. Quia sequitur intellectum non
indigere phantasmatibus ad intelligendum. Et sic neque
nos sensu et phantasmate indigebimus ad intelligendum:
cum per intellectum possibilem intelligamus. Quod est
falsum, el contra Aristotelis sententiam.

2. Si autem negetur consequentia, quia, eadem ratione,
sequeretur, etiam si intellectus possibiles essent plures in
diversis, quod non indigeremus phantasmate ad conside-
randum ea quorum species intelligibiles sunt in intellectu
conservatae, quod est contra Aristotelem dicentem quod
nequaquam sine phantasmate intclligit anima: – ista ob-
vialio conveniens non est. Quia phantasma, ante speciem
intelligibilem, sc habet ad intellectum possibilem ut obie-
ctum movens: et eo indiget intellectus ul ab eo accipiat
speciem intelligibilem. Sed post speciem receptam, indiget
eo quasi instrumento, sive fundamento suae speciei. Quia,
cum intellectus possibilis, idest anima intellectiva, sit
forma corporis secundum naturam, opereturque, sicut et
unumquodque aliud, secundum modum suae naturae: im-
materialia quidem intclligit, sed ea in aliquo materiali in-

spicit; idest, universalia in singulari materiali cognoscit.
I nde tunc se habet intellectus ad phantasma per modum
causae efficientis, inquantum secundum imperium intel-
lectus formatur phantasma conveniens tali speciei. Conse-
quentia ergo facta intelligitur de indigentia phantasmatis
ante acceptionem speciei. Quia, si intellectus possibilis
semper habuisset species, nunquam compararetut ad phan-
tasmata sicut recipiens ad obiectum motivum.

XV. Circa illam propositionem, *Intellectus intclligit
immaterialia, sed inspicit ea in aliquo materiali*, dubium
duplex occurrit. Primum est, quia cx hoc sequitur quod
intellectus noster directu intelhgat singularia Nihil enim
videtur in rc non visa. Ergo, si non videt immaterialia,
sive universalia, nisi in materiali particulari, sequitur quod,
videndo universale, simul etiam videat singulare. Et sic
singulare directe cognoscetur. Quod est manifeste contra
Sancti Thomae doctrinam .

Secundum est, quia Sanctus Thomas Prima, q. xu, a. q,
et q. i xxxv, a. 2 ', inquit quod *per intellectum connaturate*
e.r/ nobis cognoscere naturas quae quidem habent esse in
materia individual!, non tamen secundum quod sunt in
materia individual!, sed secundum quod abstrahuntur ab
ea per considerationem intellectus, fune sic arguitur. Co-
gnoscitur universale per abstractionem a materia. Ergo non
inspicitur in materia, ut hic dicitur.

2. Dubitatur quoque circa rationem dictae propositionis
dupliciter . Primo quia, si idcirco intellectus inspicit im-
materialia in re materiali quia est forma corporis, eo quod
operetur secundum modum suae naturae, sequetur quod
intclligere sit per organum materiale, arguendo similiter : –
Unumquodque operatur secundum modum suae naturae.
Sed intellectus secundum suam naturam est forma cor-
poris. Ergo el per corpus intclligel.

Secundo, quia transilur a modo cognitionis ul egreditur
ab intelligente, ad modum obiecti cogniti ut cognitum est.
Et sic committitur fallacia *figurae dictionis*.

XVI. Pro solutione primi dubii, considerandum quod,
cum potentiae tam sensitivae quam intellectivae in essentia
animae radiceantur, anima est primum principium non solum
intelligendi, sed etiam sentiendi. Et ulterius, cum pars in-
tellectiva sit superior pars animae, natauque sint potentiae
sensitivae obedire parti rationali, potest pars intellectiva
potentias sensitivas ad carum operationes movere, secun-
dum quod congruit operationi intellectivae: sicut movetur
potentia visiva el oculus ad videndum totum aliquod li-
gnum et totum lapidem, totumque Sortem, atque eorum
paries, ut in ipsa re singulari videat anima *omne totum
esse maius sua parte*. Et sic simul anima cognoscit ali-
quod singulare per sensum, el universale per intellectum:
sicut ex eo quod per sensum videt aliquem a seipso mo-
veri, statim cognoscit per intellectum illud esse substantiam
viventem, et sic dicitur in motu videre vitam. Illoc ergo
modo dicitur anima intellectiva cognoscere immaterialia,
sive universalia, in re materiali el singulari: non quia simul
intellectus videat singulare el in ipso singulari videat
naturam universalem, sicut figura hominis videtur in spe-
culo; sed quia per phantasma ad imperium intellectus
formatum imaginatio cognoscit singulare cuius illud phan-
tasma est repraesentativum, ct simul per speciem intelli-
gibilem relucentem in illo phantasmate sicut exemplar in
exemplato sive imagine, intellectus naturam universalem
cognoscit. Et sic eadem anima intellectiva, quam hic no-
mine *intellectus* vocat Sanctus Thomas, non autem eadem
potentia, cognoscit immateriale et universale in rc materiali
et singulari.

Quod autem iste sit sensus huius propositionis, apparet
ex Sancto Thoma Prima Parte, q. L.xxxrv, a. 7, ubi, osten-
dens quomodo intellectus indigeat phantasmate etiam post
speciem, argumentatur sic. *¶S7 non requireretur ad actum
intellectus actus alicuius potentiae utentis organo corpo-
rali, nullo modo impediretur in suo actu per laesionem
alicuius organi corporalis. Sed ridemus hoc esse falsum.*
Ergo manifestum est quod ad hoc ut intellectus actu in-
telligat. non solum accipiendo scientiam de novo, sed
etiam utendo scientia iam acquisita, requiritur actus imagi-

-ct.i p., mwi,

' U >.

' CT. n. sm.

nationis et ceterarum virtutum. Similiter hoc loco inquit quod, *post speciem receptam, secundum imperium intellectus formatur in imaginatione phantasma conveniens speciei intelligibili, in quo resplendet sicut exemplar in exemplato sive in imagine.* Ex quibus patet eum velle, simul cum actu intellectus, concurrere actum imaginationis, et sic animam inspicere immateriale in re materiali.

2. Unde ad argumentum, negatur consequentia. Ad cuius probationem dicitur quod, licet non possit videri aliquid in re non visa, non tamen oportet ut per eandem potentiam videatur utrumque, sed sufficit quod eadem anima utrumque diversis potentiis videat: sicut vitam videt in motu eius quod a seipso movetur, videndo motum oculo corporali et vitam potentia intellectiva.

Advertendum autem quod *speciem intelligibilem resplendere in phantasmate sicut exemplar in imagine*, est ipsam speciem per phantasma aliquo modo reduci in actum perfectae cognitionis ex parte obiecti per ipsam repraesentati. Sicut enim Hercules dicitur in sua imagine resplendere in quantum imago visa ducit hominem in Herculis cognitionem, eo quod potentia interior excitatur ad Herculis inspectionem aut imaginationem; ita dicitur resplendere species in phantasmate causato per imperium intellectus secundum quandam conformitatem ad speciem, in quantum per id quod animae per phantasma repraesentatur, excitatur anima ad cognitionem actualem eius quod per speciem intelligibilem repraesentatur. Et hoc propter quandam convenientiam phantasmatum ad speciem intelligibilem: dum per utrumque eadem natura repraesentatur, sed per phantasma particulariter, per speciem autem universaliter.

3. Ad secundam obiectionem dicitur quod inspicere in singulari naturam universalem, quod est *inspicere immateriale in aliquo materiali*, dupliciter potest esse. In primo modo, quod cognoscatur natura secundum esse quod habet in re singulari, ita quod esse singulare ipsius naturae sit per intellectum cognitum. Alio modo, non quod cognoscatur natura secundum esse singulare, sed quia ipsa natura quae est in re singulari, cognoscitur in re singulari *eius tamen singularitate non considerata*: sicut dulcedinem pomi coniunctam albedini percipit gustus, non percepta albedine. Primo modo, cognoscere naturam in singulari non est cognoscere ipsam per abstractionem in singularibus, sed ut limitatam principiis individuantiis: et sic pertinet ad potentiam sensitivam, ut dicitur Prima, q. xii, a. 4. Secundo autem modo ipsam cognoscere est ipsam per abstractionem a principiis individuantiis, secundum primam intellectus operationem, apprehendere. Propositio ergo Sancti Thomae intelligenda est hoc secundo modo, non autem primo modo.

Unde consequentia assumpta falsa est. Stat enim simul quod universale cognoscatur per abstractionem a materia individuali, et tamen in tali materia cognoscatur: in quantum anima per intellectum in re singulari apprehendit naturam speciei, non consideratis eius conditionibus individualibus quibus est coniuncta, licet per sensum illas condiciones aliquo modo apprehendat.

XVII. Quantum ad aliud dubium, circa rationem propositionis assumptae *, considerandum quod, cum operatio sit quasi medium quoddam inter operantem et obiectum operationis, utpote ab agente proveniens et ad obiectum terminata, duplex modus in ipsa intelligi potest: unus secundum quod egreditur ab agente; alius secundum quod ad obiectum terminatur. Primus proportionatur modo operantis, non simpliciter quantum ad modum essendi naturae, sed quantum ad principium quo proxime operationem elicit: quia, si illud principium sit in organo corporali, et operatio fiet mediante organo corporali; si autem non sit in organo corporali, neque ipsa operatio mediante corporali organo produetur. Secundus autem modus proportionate simpliciter modo essendi substantiae operantis, modo dico essendi non speciali, sed generali: quia secundum conditionem substantiae operantis oportet sibi obiectum connaturale respondere. Non enim aliquid potest sua operatione naturaliter attingere aliquod quod sit superioris

ordinis: sicut inferiora corpora non possunt transmutare corpora caelestia, licet oculus corporalis illa videre possit, quia, ut transmutabilia sunt, ad superiorem ordinem pertinent, et habent materiam alterius rationis a materia horum inferiorum; ut visibilia autem, non sunt superioris ordinis, cum in obiecto visus cum corporibus inferioribus convenientiam habeant.

Unde, cum anima intellectiva sit forma habens esse in materia, non potest sua intellectione attingere naturaliter nisi ea quae habent esse in materia, ut eorum essentias videat: quamvis possit aliquo modo elevari in cognitionem imperfectam substantiarum separatarum ex rerum materialium consideratione. Et sicut anima est in materia, ita intellectionem oportet ad naturas universales attingere ut in materia sunt, iuxta sensum prius * expositum.

Propositio ergo Sancti Thomae in utroque sensu vera est. Quia unaquaeque substantia operatur secundum modum suae naturae, et quantum ad modum naturae ut est principium elicativum operationis, in quantum operatio egreditur ab operante; et quantum ad modum naturae simpliciter, in quantum operatio ad obiectum terminatur. Sed, licet utroque modo vera sit, tamen illam accipit Sanctus Thomas hoc loco secundo modo» scilicet quantum ad modum essendi naturae simpliciter, et quantum ad operationem ut terminatur ad obiectum. Inde sensus propositionis est quod unumquodque sua operatione attingit, tanquam naturale obiectum, id quod cum modo essendi ipsius operantis convenientiam habet, et ut illum essendi modum habet: non quidem ut ille modus essendi sit terminus operationis, sed ut sit conditio obiecti sine qua non terminatur operatio.

2. Ad primam ergo obiectionem dicitur primo, quod non arguitur contra intentum. Quia loquitur Sanctus Thomas de operatione ut terminatur ad obiectum: non autem ut egreditur ab operante, licet et sic aliquo modo habeat veritatem. Obiectio autem procedit de modo operationis ut egreditur ab operante.

Dicitur secundo, loquendo de operatione ut ab operante egreditur, quod, si obiectio procedat contra sensum propositionis declaratum, minor est falsa. Non enim anima, ut principium elicativum operationis, est in materia, quantum scilicet ad potentiam qua intellectionem producit, cum intelligere sibi conveniat ut excedat capacitatem materiae et ut habet potentiam a materiali organo separatam: licet secundum substantiam absolute acceptam sit forma in materia.

Ad secundam, patet ex dictis quod nulla committitur fallacia: quia tam in antecedente quam in consequente sumitur operationis modus ut ad obiectum terminatur.

XV 111. *Octavo principaliter arguitur* . . El primo, adducitur ratio; secundo, in capite sequenti, ponitur Avicennae solutio.

Arguitur autem sic. Si unus sit omnium intellectus, sequitur quod quilibet nostrum intelliget omnia quae uni vel fuerunt a quibuscumque intellecta. Hoc patet esse falsum. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia, posito intellectu possibili uno et aeterno, oportet in ipso esse iam receptas omnes species intelligibiles eorum quae a quibuscumque hominibus sunt scita vel fuerunt. Quilibet autem nostrum per intellectum possibilem intelligit: immo intelligere nostrum est intelligere intellectus possibilis.

2. Si dicatur» ut inquit Commentator, quod illud non sequitur: quia non sunt eadem phantasmata apud omnes, nec eodem modo disposita; nos autem non intelligimus per intellectum possibilem nisi secundum quod nobis per nostra phantasmata continuatur; nam, si etiam intellectus possibilis non est unus, non intelligimus ea quorum species sunt in intellectu, nisi adsint phantasmata ad hoc disposita: – contra arguitur. Quia, si in intellectu possibili sint species omnium scientiarum, necessitas phantasmatum ad intellectum possibilem est sicut illius qui habet scientiam ad considerandum secundum scientiam illam, quod etiam sine phantasmatibus non posset. Sed intellectus factus in actu per speciem, *potest agere per seipsum*, ut dicitur 111 de Anima et VIII /Vir.v.» textu 3a: et non impeditur

* Num. xi, 3.

possunt traoh-nj^
lis ill.i videre jw.
iorcin ordiiwtn μ
inis .l materia hen*
it supenoris w-V
inferioribw om<.

rma habcn* i*
ittingcre mtunLi...
jt corum cmcw.j
iri in cognmaj
cx rerum nutem-
st in mliena, i'α
rsales attingere u
xpositum. i
troque »cmu

secundum modui
turac ut cdpm-
m operatio cp.
um naturae </>
i terminatur. Srij,
a accipit Sanctu*
quantum aj rr -
um ad operatu?
sus propoma
Htingit, tanqqua
•enJi ipsiwopc-
essend) IDüdiC
it terminus opo-
la non ternm

it pnroo, quod
r Sanctus Th-
in: non autan
O modo habear
do opcranor.o

ic ut ab opt-
at conta sen-
lsa. Non aim
; est in nuk-
ectioncni pro-
it capadtakm
organo κρ-
acceptan <:

i commirtkiz
coosqueou
terminatur.
primo, aMr ·α r
ur Awceoott

itelkdU'. ;
ia quae sun:
: palet i>χ
Quia, pesno
fl ipso esse
rum quK 4
mt. Quihbtt
lligit: immo
wibilüu
d illud nos
pud onwe>.
lligimuspet
►bis per Do-
miciled»
iorum spe-
hoc diipo-
jssibifi uni
^maiurn aj
r sdcmutn
luod «inn
s factus in
ut dicitur
impeditur

per phantasmata, cum in potestate nostra sit formarc phan-
tasmata accommodata considerationi quam volumus, nisi
adsit impedimentum cx parte organi cuius est phantasma.
Ergo, cum quilibet homo intelligat per intellectum pos-
sibilem reductum in actum per species intelligibiles, qui-

libet homo poterit considerare cum soluerit scita omnium
scientiarum (scilicet divisim, non autem simul): poterit
enim et haec scita considerare et illa, sicut sibi placuerit.
Et sic nullus indigeret doctorc ad acquirendum scientiam.
I nde remanet idem inconueniens quod prius.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM QUARTUM

DE OPINIONE AVICENNAE, QUI POSUIT FORMAS INTELLIGIBILES NON CONSERVARI IN INTELLECTU POSSIBILI

8 RAEDICTIS vero rationibus obviare viden-
'tur quae Av icenna ponit. Dicit enim,
' in suo libro *dc Anima* *, quod in in-
tellectu possibili non remanent species
intelligibiles nisi quandiu actu intelliguntur.

Quod quidem ex hoc probare nititur, quia,
quandiu formae apprehensae manent in potentia
apprehensiva, actu apprehenduntur: ex hoc enim
iit *sensus in actu*, quod est *idem cum sensato in*

actu; et similiter *intellectus in actu est intellectum in*
actu*. I nde xidetur quod, quandocumque sen-
sus vel intellectus est tactus unum cum sensato
vel intellecto, secundum quod habet formam
ipsius, iit apprehensio in actu per sensum vel per
intellectum. Vires autem quae conservant formas
non apprehensas in actu, dicit non esse vires ap-
prehensivas, sed *thesauros rirtutum apprehensiva-*

rum: sicut imaginatio, quae est thesaurus for-
marum apprehensarum per sensum: et memoria,
quae est, secundum ipsum, thesaurus intentionum
apprehensarum absque sensu, sicut cum ovis
apprehendit inimicitiam lupi. Hoc autem con-
tingit huiusmodi virtutibus quod conservant for-
mas non apprehensas actu, inquantum habent
quaedam organa corporea, in quibus recipiuntur
formae receptione propinqua apprehensioni. Et
propter hoc, virtus apprehensiva, convertens se
ad huiusmodi thesauros, apprehendit in actu. –
Constat autem quod intellectus possibilis est virtus
apprehensiva, et quod non habet organum corpo-
reum. Unde concludit quod impossibile est quod
species intelligibiles conserventur in intellectu
possibili, nisi quandiu intelligit actu. Oportet
ergo quod vel ipsae species intelligibiles conser-
ventur in aliquo organo corporeo, sive in aliqua
virtute habente organum corporeum; vel oportet
quod formae intelligibiles sint per se existentes,
ad quas comparetur intellectus possibilis noster
sicut speculum ad res quae videntur in speculo:
vel oportet quod species intelligibiles fluant in
intellectum possibilem de novo ab aliquo agente
separato, quandocumque actu intelligit. Primum
autem horum trium est impossibile: quia formae
existentes in potentiis utentibus organis corpo-

ralibus, sunt intelligibiles in potentia tantum. Se-
cundum autem est opinio Platonis, quam reprobat
Aristoteles, in *Melaphysica* sua * I nde concludit
tertium: quod quandocumque intelligimus actu,
fluunt species intelligibiles in intellectum possi-
bilem nostrum ab intellectu agente, quem ponit
ipse quandam substantiam separatam.

Si vero aliquis obiiciat contra eum quod tunc
non est differentia inter hominem cum primo
addiscit, et cum postmodum v ult considerare in
actu quae prius didicit: respondet quod addi-
scere nihil aliud est quam *acquirere perfectam*
habitudinem coniungendi se intelligentiae agenti
ad recipiendum ah eo formam intelligihilem. El
ideo ante addiscere est nuda potentia in homine
ad talem receptionem: addiscere vero est sicut
potentia adaptata.

\ idetur etiam huic positioni consonare quod
Aristoteles, in libro *de Memoria* ', ostendit me-
moriā non esse in parte intellectiva, sed in
parte animae sensitiva. Ex quo videtur quod
conservatio specierum intelligibilium non perti-
neat ad partem intellectivam.

Sed si diligenter consideretur, haec positio,
quantum ad originem, parum aut nihil differt a
positione Platonis. Posuit enim Plato formas in-
telligibiles esse quasdam substantias separatas, a
quibus scientia fluebat in animas nostras. Hic
autem ponit ab una substantia separata, quae est
intellectus agens secundum ipsum, scientiam in
animas nostras fluere. Non autem differt, quan-
tum ad modum acquirendi scientiam, utrum ab
una vel pluribus substantiis separatis scientia no-
stra causetur: utrobique enim sequetur quod
scientia nostra non causetur a sensibilibus. Cuius
contrarium apparet per hoc quod qui caret ali-
quo sensu, caret scientia sensibilium quae cogno-
scuntur per sensum illum.

Dicere autem quod per hoc quod intellectus
possibilis inspicit singularia quae sunt in imagina-
tione. illustratur luce intelligentiae agentis ad co-
gnoscendum universale; et quod actiones virium
inferiorum, scilicet imaginationis et memorativae
et cogitativae, sunt aptantes animam ad recipien-

* Cl. I.ii. I n :
% Th. I. M Mψ

• Cāp. 1; ». Γ».
l. i.

1 vero) autem aDWXIV. 9 quod est... actu *horn om* IV. 11 quandocumque *Ita* DNWsBPc; qu.mtumcumquc Z. quando *b*, quan-
doque *cctcri*. i-2 factus *Ita* DIV; factum *ceteri*. 13 secundum quod habet *Ita* BGZ; secundum quod hoc habet CFNW V *et sine* habet II.
quod secundum hoc habet I), secundum hoc quod habet I-XMV. Jo quae est secundum ipsum *Ita* l'7.b., secundum ipsum quae e<t aDWX
et addito secundus IV, quae est secundus G, quae est sensus E, quae est N.

18 positioni) opinioni IV. 33 scientia *post* causetur aWXIV: scientia nostm *om b*.

41 intelligentiae) intellectus EGNYZIV.

dam emanationem intelligentiae agentis, est novum. Videmus enim quod anima nostra tanto magis disponitur ad recipiendum a substantiis separatis, quanto magis a corporalibus et sensibilibus removetur: per recessum enim ab eo quod intra est, acceditur ad id quod supra est. Non igitur est verisimile quod per hoc quod anima respicit ad phantasmata corporalia, quod disponatur ad recipiendam influentiam intelligentiae separatae.

Plato autem radicem suae positionis melius est prosecutus. Posuit enim quod sensibilia non sunt disponentia animam ad recipiendum influentiam formarum separatarum, sed solum expergeficientia intellectum ad considerandum ea quorum scientiam habebat ab exteriori causatam. Ponebat enim quod a principio a formis separatis causabatur scientia in animabus nostris omnium scibilium: unde addiscere dixit esse quoddam reminisci. Et hoc necessarium est secundum eius positionem. Nam, cum substantiae separatae sint immobiles et semper eodem modo se habentes, semper ab eis resplendet scientia rerum in anima nostra, quae est eius capax.

Amplius. Quod recipitur in aliquo, est in eo per modum recipientis. Esse autem intellectus possibilis est magis firmum quam esse materiae corporalis. Cum igitur formae fluentes in materiam corporalem ab intelligentia agente. secundum ipsum, conserventur in ea. multo magis conservantur in intellectu possibili.

Adhuc. Cognitio intellectiva est perfectior sensitiva. Si igitur in sensitiva cognitione est aliquid conservans apprehensa, multo fortius hoc erit in cognitione intellectiva.

Item. Videmus quod diversa quae in inferiori ordine potentiarum pertinent ad diversas potentias, in superiori ordine pertinent ad unum: sicut sensus communis apprehendit sensata omnium sensuum propriorum. Apprehendere igitur et conservare, quae in parte animae sensitivae pertinent ad diversas potentias, oportet quod in suprema potentia, scilicet in intellectu, uniantur.

Praeterea. Intelligentia agens, secundum ipsum, influit omnes scientias. Si igitur addiscere nihil est aliud quam aptari ut uniatur intelligentiae

agenti, qui addiscit unam scientiam, non magis addiscit illam quam aliam. Quod patet esse falsum.

Patet etiam quod haec opinio est contra sententiam Aristotelis, qui dicit, in III *de Anima**, quod intellectus possibilis est *Incus specierum*: quod nihil aliud est dicere quam ipsum esse *thesaurum intelligibilium specierum*, ut verbis Avicennae utamur.

Item. Postea subiungit * quod, quando intellectus possibilis acquirit scientiam, *est potens operari per seipsum*, licet non actu intelligat. Non igitur indiget influentia alicuius superioris agentis.

Dicit etiam, in III *Physicorum**, quod ante addiscere est homo in potentia essentiali ad scientiam. et ideo indiget motore per quem reducatur in actu: non autem, postquam iam addidit, indiget per se motore. Ergo non indiget influentia intellectus agentis.

Dicit etiam, in III *de Anima* *, quod *phantasmata se habent ad intellectum possibilem sicut sensibilia ad sensum*. Unde patet quod species intelligibiles sunt in intellectu possibili a phantasmatibus, non a substantia separata.

Rationes autem quae videntur in contrarium esse, non est difficile solvere. Intellectus enim possibilis est in actu perfecto secundum species intelligibiles cum considerat actu: cum vero non considerat actu, non est in actu perfecto secundum illas species, sed se habet medio modo inter potentiam et actum. Et hoc est quod Aristoteles dicit, in III *de Anima**, quod, *cum haec pars. scilicet intellectus possibilis, unaquaeque fiat, sciens dicitur secundum actum. Hoc autem accidit cum possit operari per seipsum. Est quidem et tunc potentia similiter quodammodo, non tamen similiter et ante addiscere aut invenire*.

Memoria vero in parte sensitiva ponitur, quia est alicuius prout cadit sub determinato tempore: non est enim nisi praeteriti. Et ideo, cum non abstrahatur a singularibus conditionibus, non pertinet ad partem intellectivam, quae est universalium. Sed per hoc non excluditur quin intellectus possibilis sit conservativus intelligibilium, quae abstrahuntur ab omnibus conditionibus particularibus.

ô igitur est Ita ZPc: est igitur DYfr, igitur N, est ceteri. i3 expergeficientia) expergcscntia α\\Y&PA 29 ipsum Ita DNWZP; ipsam ceteri. 39 sensuum) sensibilia GZ. 43 uniatur) uniantur a. 1û addidit) didicit DYM*. 2? non) et non Pd. 29 sed se) quas NZ. 32 riat legimus sali (γίνηται); sciât omnes. sdens dicitur om EGNV. 35 similiter pr. /o eo) scire Z, similis h. om Y, simile ceteri, 36 et) sicut Z, sicut est sY, est ceteri. aut invenire om NZ. 44 conditionibus particularibus] materialibus conditionibus EGNVZ.

Commentaria Ferraidensis

Quia ad praecedentes rationes posset quispiam ex Avicennae positione respondere, ideo de ipsa Avicennae positione disputat in hoc capite Sanctus Thomas *. Circa hoc autem tria facit: primo, eius positionem, cum suis fundamentis, narrat; secundo, eam improbat*; tertio, ad eius fundamenta respondet*.

I. Quantum ad primum, dicit primo Avicenna, in suo libro *de Anima*, quod in intellectu non remanent species intelligibiles in actu nisi quandiu intelliguntur. Probat autem tali ratione. Quandiu formae apprehensae manent in potentia apprehensiva, actu apprehenduntur. Ergo, cum non apprehenduntur, non manent in ipsa. Antecedens pro-

batur: quia ex hoc quod actu apprehenduntur, *sensus in actu fit sensatum in actu*, et *intellectus in actu est intellectum in actu*.

Dicit secundo, quod vires quae conservant formas non apprehensas in actu, differunt ab intellectu in duobus. Quia istae non sunt apprehensivae, sed *thesauri virtutum apprehensivarum* : sicut imaginatio est thesaurus formarum apprehensarum per sensum; et memoria, secundum ipsum, est thesaurus formarum apprehensarum absque sensu, sicut cum ovis inimicitiam apprehendit lupi. Item, habent organa corporea, in quibus recipiuntur formae receptione propinqua apprehensioni: et sic virtus apprehensiva ap-

• a. Commem, xlm pΓ'κ.' n' •Ct.n. n. • Ct n.v.

ientiam, non ma
od patet essefaX.
inio est contra <-
in *Π de Ammu*
.t *locus specimm*
quam ipsum c
rum. ut verbis Ai

tod, quando iniri
ani. *est potens op*-
tu inelligat. X
superioris ager;;
rum *, quod *λ*
essentia*li* ad scitr-
r quem reducat;;-
iam addidicit ia-
indiget influer;

*, quod *plunls*·
possibilem sicut
quod species ;r
ssibili a phanta-
irata.
ir in conirariu!?
Intellectus enim
■eundum speck·,
: cum vero ikη
perfecto secun-
edio modo inter
quod .Aristoteles
cum haec pm. -
aequefiat. sciens
'em accidit! cur.
dem et tunc **p**
tamen similia

a ponitur, quu
linato tempore:
ideo, cum non
nibus, non per-
e est universa-
r quin intdk-
intelligibilium.
ditionibus par-

/M D.XWZP, .pun
KΛΛ 10»
:citr. ■.

nduntur, *Mini*
in actu est in-

ani formis ovn
:tu in Juobu*·-
sauri rirtutu
urus formima
rundum ipsum,
jue senso, siem
im, habent oe-
nae receptione
prehensiva ap-

prehendit in aclu, dum se ad huiusmodi thesauros con-
vertit. · Intellectus autcm est virtus apprehensiva; cl non
habet organum corporeum.

Dicit tertio, quod quandocumque intelligimus actu,
fluunt specio intellectuales in intellectum possibilem no-
strum ab intellectu agente, quem ipse quandam sub-
stantiam separatam ponit. lloc autem ostendit, quia non
possumus dicere quod species quibus actu intelligimus,
conserventur in organo corporali, sive in virtute habente
organum: quia tales formae sunt intclligibiles in potentia
tantum. Nec etiam quod sint per sc subsistentes, ad quas
comparetur intellectus noster sicut speculum ad res quae
videntur in speculo; quia haec est opinio Platonis, ab Ari-
stotele reprobata. Relinquitur ergo ut fluant in intellectum
ab aliquo agente separato.

Dicit quarto, quod differentia est inter hominem cum
primo addiscit, et cum postmodum vult considerare quae
prius didicit: quia, cum addiscere nihil aliud sit quam
acquirere perfectam habitudinem coniungendi se intelli-
gehtiae agenti ad recipiendum ab ea formam intelligibilem,
ante addiscere esi in homine nuda potentia ad talem re-
ceptionem formae; post addiscere vero, est sicut potentia
disposita ct adaptata.

Potest haec opinio confirm iri, quia Aristoteles, in libro
de Memoria et Reminiscentia, ostendit memoriam non
esse in parte intellectiva, sed in parte sensitiva: et sic vi-
detur quod conservare pecies intclligibiles ad partem in-
telectivam non pertineat.

2. Pro hac Avicennae opinione, advertendum, ex iis
quae habentur ab ipso in Quinta Parie *Sexti Naturalium* ,
quod comparatio intclligentiac dantis formas intclligibiles
ad animas nostras, exl sicut comparatio solis ad visus no-
stros. El ideo, sicui luce solis videtur in actu quod prius
in actu non videbatur, ita intclligentia animas nostras de
potentia in actum educit per illustrationem factam in in-
lelligibilibus, ut aclu intelligat quod prius actu non intel-
ligcbat. Et sicut non sidet visu* noster nisi ad solis prae-
sentiam, a quo lumen elfluil, aut ad praesentiam alterius
lucidi vicem eius gerentis; ita non intelligimus actu nisi
dum species intclligibiles effluunt ab intclligentia in intel-
lectum possibilem. \on effluit autcm forma ab intclligentia
in intellectum possibilem nisi in nobis fuerit potentia prae-
parata ad eius susceptionem, per quam praeparationem iit
habilis ad coniunctionem cum intclligentia agente. Et quia
hoc fit per actum addiscendi, ideo inquit quod post addi-
scere est in homine *potentia adaptata ad receptionem*
formae intelligibilis.

II. Quantum ad secundum , arguitur contra hanc po-
sitionem multipliciter.

Primo. Quia ex hac opinione, sicut ex opinione Pla-
tonis, sequitur quod scientia nostra non causctur ex sen-
sibilibus. lloc autcm falsum esse apparet hoc signo, quod
qui caret aliquo sensu, caret scientia sensibillum quae per
illum sensum cognoscuntur. Ergo etc.

Si dicatur quod aliquo modo ex sensibilibus dependet:
quia per hoc quod intellectus possibilis inspicit singularia
quae sunt in imaginatione, illustratur luce intellectus agentis
ad cognoscendum universale; et quia actiones imagina-
tionis, memorativac ct cogitativae aptant animam ad reci-
piendum emanationem intclligentiac: hoc est novum, ct
verisimile non videtur. Quia videmus quod anima nostra
tanto magis disponitur ad recipiendum a substantiis sepa-
ratis, quanto magis a sensibilibus ct corporalibus remo-
vetur: per recessum enim ab eo quod est infra, acceditur
ad id quod est supra.

Ex hoc corollario sequitur quod Plato radicem suae
positionis melius est prosecutus, qui posuit sensibilia esse
solum excitantia intellectum ad considerationem eorum
quorum scientiam habebat ab exteriori causatam: non autcm
esse disponentia animam ad recipiendum influentiam forma-
rum separatarum. Cum enim substantiae separatae sint im-
mobiles et semper eodem modo se habentes, semper, secun-
dum cum, ab eis resplendet scientia rerum in anima nostra.

2. Adverte quod aliter loquendum est dc anima nostra
si ponamus eam, virtute intellectus agentis in ipsa existen-

tis, a sensibilibus scientiam accipere: el aliter si dicamus
eam scientiam ab intclligentia abstracta per illuminationem
intellectus accipere, ut Plato voluit ct Avicenna. Cum cnun
anima nostra media sit inter intclligcntias abstractas et
sensibilia, utpote existens supra ordinem sensibillum in-
quantum non comprehenditur a materia, ut superius * est
ostensum, et existens infra ordinem intclligeniiarum in-
quantum est forma corporis, licet ad illum ordinem ac-
cedat inquantum est immaterialis: quanto magis accedit
ad unum illorum extremorum, oportet ut tanto magis ab
altero recedat. Et ideo per hoc quod accedit ad sensibilia,
sua operatione ad illa se convertens, magis elongatur ab
intclligentia, ut sit minus apta cius influentiam recipere.
Propterea bene inquit Sanctus Thomas non esse verisimile
quod per hoc quod intellectus inspicit singularia quae sunt
in imaginatione, illustretur illuminatione intclligentiac sepa-
ratae ad cognitionem universalis: cum oppositum in anima
nostra videamus; non enim trahitur anima ad participationem
superioris ordinis nisi per elongationem ab inferiori ordine.

Sed si ponamus animam a sensibilibus virtute intellectus
agentis scientiam accipere, in acceptione scientiae non tra-
hitur anima ad participationem superioris ordinis: cum in-
tellectus agens sit eiusdem ordinis cum intellectu possibili,
eo quod uterque sit potentia immaterialis in essentia dum-
taxat animae radicata; el comparetur intellectus agens ad
possibilem sicut proprium agens ad proprium passivum,
quod in agendo in intellectum possibilem utitur tanquam
instrumento ministerio phantasmatis, utpote de eius activa
potentia speciem educens intelligibilem. ldeo per hoc quod
anima apprehendit singularia el inspicit ca in phantasma-
tibus, non impeditur neque retrahitur a perceptione scien-
tiae, scd magis iuvatur: inquantum sensibilia in tali esse
ponit ut sint apta illustrationem intellectus agentis recipere,
ct cum ipso in intellectum possibilem speciem intelli-
gibilem imprimere. Et per hunc modum accipiendi scien-
tiam, quem posuit Xrisloteles, salvatur necessitas unionis
animae nostrae ad corpus. Quae secundum positionem Pla-
tonis et Avicennae salvari non potest ut ostendit Sanctus
Thomas Prima, q. i.x x i v, a. 4.

III. *Secundo* contra praedictam positionem arguitur. Esse
intellectus possibilis est magis firmum quam esse materiae
corporalis. Ergo, cum formae fluento in materiam corpora-
lem ab intclligentia conserventur in ea, multo mogisconser-
vantur in intellectu possibili. – Patet consequentia. Quia
quod recipitur in aliquo, est in eo per modum recipientis.

Adverte quod esse intellectus possibilis dicitur magis
firmum quam esse materiae, non quia materia corrup-
patur, non autcm intellectus possibilis, cum utrumque il-
lorum incorruptibile sit: scd quia materia secundum suam
essentiam et naturam est principium variationis el trans-
mutationis, non autem intellectus.

Attendendum etiam quod Avicenna, sicut posuit intel-
ligcntiam separatam in animas nostras, per actus vinum
sensitivarum dispositas el praeparatas, causare scientiam:
ita posuit ab intclligentia, *quam datorem formarum ap-*
pellat, ut dicitur *Potentia*, q. vi, a. 3, causari formas sub-
stantiales in materiam per agentia naturalia ad susceptio-
nem formarum dispositam. Et ideo in hac ratione accipit
Sanctus Thomas cx ipsa positione Avicennae, quod formae
fluentes ab intclligentia in materiam corporalem conser-
ventur in ea, scilicet etiam si actu non operentur.

IV. *Tertio*. In sensitiva cognitione est aliquid conser-
vans apprehensa. Ergo mullo fortius in cognitione intel-
lectiva: cum sit perfectior.

Advertendum quod convenienter cx maiori perfectione
cognitionis intellectivae supra sensitivam, arguit Sanctus
Thomas in parte intellectiva speciem conservari. Nobilior
enim cognitio maiorem nobilitatem potentiae arguit. Et
ideo, si cognitio intellectiva nobilior est cognitione sen-
sitiva, consequens est ut potentia intellectiva sit nobilior
sensitiva. Cum ergo ad nobilitatem el perfectionem po-
tentiae pertineat quod actu habeat formam per quam ope-
rari possit, si hoc attribuitur potentiae sensitivae, dum
ponitur in ipsa aliquid conservans apprehensa, mullo magis
hoc intellectivae parti est attribuendum.

Quarto. Diversa quae in inferiori ordine potentiarum pertinent ad diversas potentias, in superiori ordine pertinent ad unum : ut patet de sensu communi respectu sensatorum. Sed apprehendere et conservare in parte sensitiva pertinet ad diversas potentias. Ergo in intellectiva uniuntur.

Adverte quod ista ratio destruit fundamentum positionis Avicennae. Ipse enim, ut ex superioribus patet, voluit quod alia potentia sensitiva esset apprehensiva a et alia esset conservativa, inquantum est in organo corporali, et ideo, quia intellectus est virtus apprehensiva et corporeum organum non habet, sibi non convenit conservare. Per hanc autem rationem ostenditur quod, licet in parte sensitiva alia ponatur potentia apprehensiva et alia conservativa, in intellectu tamen oportet unam et eandem esse cui utrumque conveniat. Et sic fundamentum illud Avicennae nullum est.

Quinto: et est contra quartum dictum Avicennae. Si addiscere nihil aliud sit quam hominem aptari ut uniatur intelligentiae agentis, qui addiscit unam scientiam, non magis addiscit illam quam aliam: quia, secundum ipsum, intelligentia agens omnes induit scientias. Hoc autem constat esse falsum. Eigo etc.

Item arguitur quia haec opinio est contra mentem Aristotelis, qui, in *de Anima*, inquit intellectum esse locum specierum: quod nihil aliud est dictum quam ipsum esse thesaurum illarum, ut verbis Avicennae utamur. Item, quod quando intellectus possibilis acquirit scientiam, est potens operari per se ipsum, licet actu non intelligat. – Item, VIII *Physicorum*, text. 32, quod ante addiscere homo indiget motore per quem reducatur in actum, non autem post. – Et sic, apud Aristotelem, remanent plures in intellectu, datum quod non intelligat actu.

Quod etiam non sint in intellectu substantia separata, secundum Aristotelem patet quia. III *de Anima*, textu 3g, dicit quod *phantasmata scilicet habent ad intellectum possibilem sicut sensibilia ad sensum*, Constat autem quod sensibilia causant species in sensum. Ergo oportet ut et phantasmata causent species in intellectum, et non intelligentia separata.

V. Quantum ad tertium, respondetur ad duas rationes adductas pro opinione Avicennae *. Ad primam, cum organum est actum quodammodo, quandoque formae apprehensae manent in potentia apprehensiva, actu apprehenduntur: respondetur quod istud est falsum. Sunt enim quandoque in actu perfecto in intellectu: et hoc est quando actu considerat intellectus. Quandoque vero sunt in actu imperfecto, medio modo scilicet inter potentiam et actum: et hoc est quando intellectus actu non considerat.

Confirmatur ista responsio ex verbis Aristotelis, in *de Anima*, textu 8, ubi ponit quod *intellectus habens scientiam est quidem sciens actu, et potest per se ipsum operari, sed tamen est aliquo modo in potentia, licet non sicut ante addiscere vel invenire*.

Attendendum quod, quia vidit Avicenna apud Aristotelem non oportere alia ratione ponere species in sensu et intellectu nisi ut sensus in actu sit sensatum in actu et intellectus in actu sit res intellecta in actu per ipsam speciem; putabat autem sensatum dici in actu cum actualiter sentitur, et intellectum esse actu cum actu intelligitur: ideo concludebat quod sensus in actu est sensatum ipsum cum sensatum actu sentitur, et similiter quod intellectus est idem cum re intellecta cum actu consideratur. Et quia non sentitur res nisi per actum sensus, et res non intelligitur nisi per actum intellectus, ideo sequebatur quod intellectus non sit in actu per speciem intelligibilem nisi cum per ipsam actu intelligit, neque sensus per speciem sensibilem nisi cum per ipsam sensibile sentit et cognoscit actu. Et sic, cessante actu cognitionis, cum, secundum ipsum, desineret potentia apprehensiva esse unum cum re apprehensa, desinebant species intellectuales informare intellectum. Sed ex responsione quam hic ponit Sanctus Thomas, de mente Aristotelis, habetur quod Avicenna deceptus est quia nescivit distinguere de *esse in actu perfecto*, et de *modo in actu imperfecto et habituali*. Sensatum enim et intellectum, cum actu percipiuntur, sunt in actu perfecto, et sunt unum perfecte secundum esse cognoscibile cum sensu in actu et intellectu in actu, quae tunc

sunt et ipsa in actu perfecto. Quando autem non percipiuntur actu, sed habent species in sensu et intellectu, tunc sunt in actu cognoscibili imperfecto, sicut sensus et intellectus sunt in actu imperfecto. Et sic sunt unum imperfecte cum sensu in actu et intellectu in actu.

2. Ad secundam, cum adducebatur auctoritas Aristotelis dicentis memoriam non esse in parte intellectiva, respondetur negando consequentiam. Licet enim memoria quae non est nisi praeteriti ut praeteritum est, et per consequens non abstrahit a particularibus conditionibus, sit tantum in parte sensitiva, non autem in intellectiva, quae est universalium; non tamen excluditur quin intellectus sit conservativus specierum intelligibilium, quae abstrahunt ab omnibus conditionibus particularibus.

Advertendum, ex doctrina Sancti Thomae Prima Parte, q. ixix. a. 6. quod memoria dupliciter accipi potest. Uno modo, pro *vi conservativa specierum* dumtaxat. Et sic invenitur in parte intellectiva: et non distinguitur ab intellectu realiter, sed ipse intellectus, ut conservativus specierum intellectualium, dicitur memoria. Alio modo, *ut est praeteriti ut praeteritum est*: et sic non est in parte intellectiva, intelligitur, ut dicitur Prima Parte ibidem, ad 2, in praeteritis scilicet teneat per se ex parte obiecti, non autem si invenitur ex parte operationis: sic enim salvatur ratio memoriae etiam in parte intellectiva, inquantum intelligit et prius intellexisse – sed est in sensitiva tantum, quae tamen per se habet particularium. – Et hanc distinctionem hic Sanctus Thomas implicite in sua responsione ponit.

¶ I. Sed occurrit unum dubium. In anima enim separata sunt plures vires partis intellectivae. Et tamen anima separata est cognoscitiva praeteriti ut praeteritum est: *alias*, ut dicitur in Qu. *de Anima*, art. 20, *non recordaretur eorum quae gessit in vita, et sic periret conscientiae vermis*. Ergo in parte intellectiva oportet ponere memoriam quae est praeteriti ut praeteritum est.

¶ II. Ad huius difficultatis evidentiam, considerandum est quod, cum praeteritum, ut praetentum, dicat esse sub determinato tempore, dicit aliquid sub conditione particulari. Et ideo idem iudicium est de anima quantum ad cognitionem praeteriti ut praeteritum est, et quantum ad cognitionem particularium, (nam autem duo sint genera singularium, scilicet singulare materiale et singulare immateriale, singulare immateriale non excluditur a cognitione intellectiva, sed tantum singulare materiale: ut inquit Sanctus Thomas Prima Parte, loco praedictato, ad 2. Ideo secundum modum animae se habendi ad singulare materiale dum est coniuncta aut separata, erit investigandum quomodo sit aut non sit memoria in parte intellectiva.

Sciendum ergo, secundum doctrinam Sancti Thomae *, quod anima coniuncta corpori, quia intelligit per species a particularibus materialibus abstractas, quae non repraesentant nisi naturam universalem a materialibus abstractam, non potest directe intelligere singulare, sed intelligit ea tantum reflexe, dum reflectitur supra suam operationem et principium operationis, atque super phantasma a quo species intelligibilis est causata: quae tamen reflexio compleri non potest absque adiunctione virtutis cogitativae et imaginativae, quae sunt potentiae sensitivae. Directe autem illa per sensitivas potentias cognoscit, inquantum in sensu recipitur similitudo repraesentativa naturae quantum ad conditiones individuales. Anima autem a corpore separata, praeter formas quas coniuncta corpori acquisivit, habet etiam species a divino lumine sibi influxas, similes speciebus quae sunt in mentibus angelicis, quae sunt repraesentativae non solum naturae uniuscuiusque, sed etiam singularium et conditionum particularium; et animae illa singularia dumtaxat repraesentant, ut dicitur Prima Parte, q. Lxxxix, a. 4, ad quae habet aliquam determinatam habitudinem, *vel per praecedentem cognitionem, vel per aliquam affectionem, vel per naturalem habitudinem, vel per divinam ordinationem*; haec enim omnia quodammodo reddunt animam dispositam ad formam intelligibilem, ut repraesentet sibi haec singularia aut illa. Et ideo per illas species anima separata non solum directe universalia cognoscere potest, sed etiam particularia.

ndo aufcm non p'a-
iensti ct intellectu,
, licut sensus «**re**
sic sunt unum itpΦ
tu in aclu.

itur auctoritei Antfç.
i parte intellecti» <

Licet cnim
ritum est, ct perp.,,
bus condition^j-
i in inlclectiu, Qu:
litur quin iote'lecu
hum, quae abstr- rj
bus.

Thomae Prima
ir accipi potest l
dumtaxat. Et iKL
distinguitur ab oit',
consecutive φ..
ria. Alio mod r
sic non est in paru
i Parte ibidem, j 2,
! obtecti, non amen
cnim wlratur rrij
inquantum inteffip
sitiva tantum,
ic distinctionem h:
onsione ponit
anima cnim
κ . Et Lunen aai
t praetentum o'
20, *non twirls-*
?erini c«»nh ? 2..
tet ponere m«r-
l est.

n, comidenaLa
um, dicat escy?
conditione put-

mima quantus l
st, et quantum J
l duo sint gt«n
: et singulare im-
cluditur a e- r
latcriak: ut inquit
eallegato \ aj.
mdi ad singuhn
a, ent investor
parte intdkctni.
Sancti Thornae*
Jligit per spe;@
luae non L?n-
ilibus abstract?:,
sed intelligit α
am openliüoeæ
hantasna a qw
en reflexio eus-
itis cogitative fl
e. Directe autai
tantum in sm-
ae quantum d
rorpore seranti
icquisivit, biM
:as, similes spe-
quae sunt re-
salis, sed etiao
; et animae 31«
ur Pruna Psrtr.
tenninatim ha-
em. w/ fer ill-
udinem, rd[<r
quodammod-
itelligibilem, ot
: ideo per illis
universalia @-

Ex quibus sequitur quod in anima coniuncta, quantum ad partem intellectivam, non est memoria per quam cognoscatur praeteritum ut praeteritum est: quia species quae est in intellectu, non repraesentat conditiones particulares, sed tantum naturam universalem. Sed bene quantum ad partem sensitivam est memoria talis: quia m illa recipitur species quae est repraesentativa rei singularis sub determinato loco et determinato tempore. – In anima autem separata est quidem virtus receptiva speciei quae est repraesentativa singularis sub determinato tempore praeterito, quia species influxae huiusmodi singularia sub conditionibus particularibus repraesentant: sed tamen intellectus ipse in quo sunt huiusmodi species repraesentativae singularium prius cognitorum, non habet proprie rationem memoriae, secundum quod philosophi dc memoria locuti sunt; quia non habet species quibus in hac vita illa erant cognita sub aliqua temporis differentia, cum nunquam illae fuerint in intellectu, sed tantum in potentia partis sensitivae, ut est ostensum; memoria autem proprie accepta est potentia conservativa specierum quibus aliqua prius cognita sunt, cl est cognoscitiva praeteriti ut praeteritum est per species a sensibilibus accept.is, per quas illud cognitum fuit. – Si tamen accipiatur memoria ut est cognoscitiva praeteriti sub ratione praetenti per species influxas, non autem per species a sensibilibus acceptas; sic intellectus animae separatae, non autem animae coniunctae, quae huiusmodi species non habet, est memoria: per illas cnim cognoscit quae prius, dum erat coniuncta, per potencias sensitivas cognoverat. Et fortasse, postquam actu illa cognovit, aut etiam alia singularia, potest cessare illa actu cognoscere, et remanere in potentia habituali ad illa cognoscenda.

2. Patet itaque primo quod, quantum ad potentiam quae dicitur memoria distincta a potentia receptiva tantum specicrum et non conservativa, non est memoria in parte intellectiva, sed tantum in parte sensitiva. Quia, ut superius* est ostensum. 111 parte intellectiva eadem potentia est receptiva et consci sativa specierum, licet in parte sensitiva distinguantur.

Patet secundo quod, quantum ad hanc proprietatem quae est retinere et conservare species, invenitur memoria in parte intellectiva, tam in anima coniuncta quam in separata: cum ostensum sit superius · quod species intelli-

gibiles in intellectu conservantur.
Patet tertio quod, quantum ad proprietatem memoriae quae est absolute cognoscere praeteritum sub ratione praeteriti per speciem existcntcm in ipsa potentia memorativa directe repraesentantem rem sub tempore praeterito, invenitur memoria intellectiva, non quidem in anima coniuncta corpori, sed in anima separata: quia species quae sunt in intellectu coniuncto corpori, sunt via sensuum acquisitae, et non sunt repraesentativae conditionum particularium; sed bene species influxae in animam separatam.

Patet quarto quod, quantum ad illam proprietatem memoriae in qua proprie memoriae ratio apud philosophos consistit, quae est conservare species a sensibilibus acceptas quibus praeteritum sub tempore praeterito fuit cognitum, non invenitur in parte intellectiva neque coniuncta neque separata.

3. Unde ad obiectionem in principio factam, negatur consequentia de memoria proprie dicta, quae in anima invenitur ut est cognoscitiva per species a sensibus acquisitas. Non cnim sufficit ad rationem memoriae proprie dictae quod praeteritum sub ratione praetenti cognoscatur, ncc hoc intendit Sanctus Thomas: sed requiritur quod per easdem species a sensibus acceptas cognoscatur per quas prius cognoscebatur. – Si autem intelligatur dc memoria secundum quod per species influxas cognoscit illud quod m vita per sensus cognovit, sic conceditur in anima separata esse memoriam respectu praeteriti. Nec hoc vult negare Sanctus Thomas: sed illud negat tantum de potentia intellectiva inquantum intelligit per species intclligibiles a sensibilibus acceptas; quia illis non cognoscit anima nec coniuncta nec separata praeteritum sub ratione praeteriti, cum abstrahant ab omni temporis differentia, et esse praeteritum accadat naturae repraesentatae per speciem intelligibilem a sensibilibus abstractam, ut sic.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM QUINTUM

SOLUTIO RATIONUM QUIBUS VIDETUR PROBARI UNITAS INTELLECTUS POSSIBILIS

■c. 0@««' l-Λ a m κ &u, j.

d probandum autem unitatem intellectus possibilis quaedam rationes adducuntur *, quas oportet ostendere efficaces non esse.

Videtur enim quod omnis forma quae est una secundum speciem et multiplicatur secundum numerum, indix iduetur per materiam: quae enim sunt unum specie et multa secundum numerum, conveniunt in forma et distinguuntur secundum materiam. Si igitur intellectus possibilis in diversis hominibus sil multiplicatus secundum numerum, cum sit unus secundum speciem, oportet quod sit individuatus in hoc et in illo per materiam. Non autem per materiam quae sit pars sui: quia sic esset receptio eius de genere receptionis materiae primae, et reciperet formas individuales; quod est contra naturam intellectus. Relinquitur ergo quod individuetur per materiam quae est corpus hominis cuius ponitur forma. – Omnis

autem forma individual per materiam cuius est actus, est forma materialis. Oportet enim quod esse cuiuslibet rei dependeat ab eo a quo dependet indi\ iduatio eius: sicut enim principia communia sunt de essentia speciei, ita principia indh iduantia sunt de essentia huius individui. Sequitur ergo quod intellectus possibilis sit forma materialis. Et per consequens quod non recipiat aliquid nec operetur sine organo corporali. Quod etiam est contra naturam intellectus possibilis. Igitur intellectus possibilis non multiplicatur in diversis hominibus, sed est unus omnium.

Item. Si intellectus possibilis esset alius in hoc et in illo homine, oporteret quod species intellecta esset alia numero in hoc et in ilio, una vero in specie: cum enim specierum intellectarum in actu proprium subiectum sit intellectus possibilis. oportet quod, multiplicato intellectu possibili, multiplicentur species intelligibiles secundum nume-

¹⁸ materiam] naturam P</.
⁵ cientia] ease ahWX.

⁹ etiam *post* est «DWXfcPc.

¹³ omnium] hominum *addunt* P*L

rum in diversis. Species autem aut formae quae sunt caedem secundum speciem et diversae secundum numerum, sunt formae individuates. Quae non possunt esse formae intelligibiles: quia intelligibilia sunt universalia, non particularia. Impossibile est igitur intellectum possibilem esse multiplicatum in diversis individuis hominum. Necesse est igitur quod sit unus in omnibus.

Adhuc. Magister scientiam quam habet transfundit in discipulum. Aut igitur eandem numero: aut aliam numero diversam, non specie. Secundum videtur impossibile esse: quia sic magister causare! scientiam suam in discipulo sicut causai formam suam in alio generando sibi simile in specie; quod videtur pertinere ad agentia materialia. Oportet ergo quod eandem scientiam numero cause! in discipulo. Quod esse non posset nisi esset unus intellectus possibilis utriusque. Necesse igitur videtur intellectum possibilem esse unum omnium hominum.

Sicut autem praedicta positio veritatem non habet, ut ostensum est, ita rationes positae ad ipsam confirmandam facile solubiles sunt.

Confitemur enim intellectum possibilem esse unum specie in diversis hominibus, plures autem secundum numerum: ut tamen non fiat in hoc vis, quod partes hominis non ponuntur in genere vel specie secundum se, sed solum ut sunt principia totius. Nec tamen sequitur quod sit forma materialis secundum esse dependens a corpore. Sicut enim animae humanae secundum suam speciem competit quod tali corpori secundum speciem uniatur, ita haec anima differt ab illa numero solo ex hoc quod ad aliud numero corpus habitudinem habet. Et sic indix iduamur animae humanae, et per consequens intellectus possibilis, qui est potentia animae, secundum corpora, non quasi individuatione a corporibus causata.

Secunda vero ratio ipsius deficit ex hoc quod non distinguit inter id quo intelligitur, et id quod intelligitur. Species enim recepta in intellectu possibili non habet se ut quod intelligitur. Cum enim de his quae intelliguntur sint omnes artes et scientiae, sequeretur quod omnes scientiae essent de speciebus existentibus in intellectu possibili. Quod patet esse falsum: nulla enim scientia de eis aliquid considerat nisi rationalis et metaphysica. Sed tamen per eas quaecumque sunt in omnibus scientiis cognoscuntur. Habet sc igitur species intelligibilis recepta in intellectu possibili in intelligendo sicut id quo intelligitur, non sicut id quod intelligitur; sicut et species coloris in oculo non est id quod videtur, sed id quo videmus.

Id vero quod intelligitur, est ipsa ratio rerum existentium extra animam: sicut et res extra animam existentes visu corporali videntur. Ad hoc enim inventae sunt artes et scientiae ut res in suis naturis existentes cognoscantur.

Nec tamen oportet quod, quia scientiae sunt de universalibus, quod universalia sint extra animam per se subsistentia: sicut Plato posuit. Quamvis enim ad veritatem cognitionis necesse sit ut cognitio rei respondeat, non tamen oportet ut idem sit modus cognitionis et rei. Quae enim coniuncta sunt in re, interdum divisim cognoscuntur: simul enim una res est et alba et dulcis; visus tamen cognoscit solam albedinem, et gustus solam dulcedinem. Sic etiam et intellectus intelligit lineam in materia sensibili existentem, absque materia sensibili: licet et cum materia sensibili intelligere possit. Haec autem diversitas accidit secundum diversitatem specierum intelligibilium in intellectu receptarum: quae quandoque est similitudo quantitatis tantum, quandoque vero substantiae sensibilis quantae. Similiter autem, licet natura generis et speciei nunquam sit nisi in his individuis, intelligit tamen intellectus naturam speciei et generis non intelligendo principia individuantes: et hoc est intelligere universalia. Et sic haec duo non repugnant, quod universalia non subsistant extra animam: et quod intellectus, intelligens universalia, intelligat res quae sunt extra animam. Quod autem intelligat intellectus naturam generis vel speciei denudatam a principiis individuantibus, contingit ex conditione speciei intelligibilis in ipso receptae, quae est immaterialis effecta per intellectum agentem, utpote abstracta a materia et conditionibus materiae, quibus aliquid individuatur. Et ideo potentiae sensitivae non possunt cognoscere universalia: quia non possunt recipere formam immaterialem, cum recipiant semper in organo corporali.

Non igitur oportet esse numero unam speciem intelligibilem huius intelligentis et illius: ad hoc enim sequeretur esse unum intelligere numen huius et illius, cum operatio sequatur formam quae est principium speciei. Sed oportet, ad hoc quod sit unum intellectum, quod sit unus et eiusdem similitudo. Et hoc est possibile si species intelligibiles sint numero diversae: nihil enim prohibet unius rei fieri plures imagines differentes; et ex hoc contingit quod unus homo a pluribus videtur. Non igitur repugnat cognitioni universali intellectus quod sint diversae species intelligibiles in diversis.

Nec propter hoc oportet quod, si species intelligibiles sint plures numero et eadem specie.

ii aliam om NZ. numero diversam non specie Ita /.; numero diversam in specie (speciem X) EGNXY et sine numero alAXcd, numero diversam eandem in specie O, diversam numen. etsi sit eadem in specie P. Secundum Ita Pc: Primum IGNUZb. Hoc .tutem primum ceteri. 14 al«o| aliquo Pc. 18 unus) idem Z. 21 praedicta] praemissa NYZ6. 06 non om NYZ. 36 humanae... «hlaac hom om el)W, humanae addunt Pc. 38 non quasi om EGN7Z]; Z habet: secundum corporum mdividuationem (non quasi individuate addit margn) \ corporibus causata. 40 vero) etiam NZ. ratio post ipsius EGNZ6. 41 intelligitur) intelligit iNWXi statim mtl git iWXPi. 42 Species... quod intelligitur hom om α))\ X. 44 intelliguntur) intelligunt aX. 4? sequeretur quod omne* ^C'CRIMc hw-um j DWX. 48 rationalis (idest logica, c/. Anal; Post. I. lct 1, n. 2) Ita nos soli; naturalis omnes. ?2 quo intelligitur nnn sicut id hom om al)\VXPc: pro quod, quo DXsW Pc. 2 et) etiam c. etiam ct PJ. 5 existences om abWXYPC. 6 quod quin] qund aX. quin I\ co quod W. quod <i Pc 8 subsistentia) existent!i NZ. 11 ut] quod NZPc. i5 Sic] sicut αONYZ. 18 possit] posset aWXPc. 20 ent specie* rcctpuj sunt P. 37 quia) quae EG. 46 possibile] secundum possibile BC, secundum impossibile H, impossibile WY.

vt ipsa ratio rerum
 lent ct res extra a
 iji videntur. IJ Ir,
 scientiae ut ret ia
 scantun
 quia sciential- w/
 versalia sint evr
 sicut Plato posur
 cognitionis nece*
 non tamen oportet
 et rei. Quae cm
 in divisim cop»
 st cl alba ct duk;■
 bedinem, ct gujtu.
 .t intellectus intel-
 ■.xistentem, alsqu.-
 matcriu sensibih
 diversitas aīīīīī:
 inn intelligibiliuni
 : quandoque ce
 quandoque veru
 Similiter autem,
 lunquain sit m;
 •n intellectus na-
 lligendo principia
 gere universalia. i
 it. quod univer-
 tint ct quod in-
 itelligat res qua.
 em itelligat in-
 :iei denudatam a
 ;it ex conditione
 ac. quae est ira-
 i agentem, ut-
 jnibus materiae,
 o potentiae sen-
 niversalia: quia
 laterialem, cum
 orali.
 unam speatffl
 illius: ad hoc
 lligere numen
 natur formam
 oportet, ad h<.
 d sit unius et
 issibile si spe-
 >ae: nihil enim
 les differentis;
 mo a pluribus
 titioni univer-
 species intelh-
 si species in-
 icdem specie.
 tmero iDWrd, qs-
 Hoc JtUICID pr'o
 hirtDIMf... ta-*
 Juji< mvfiriitutxt
 X; stjfrnt inU' çi
 mnc.< teiomtefa-
 ligitur r'GQ -i
 i Pr. 8 satai-
 e »pcoc» rtccytt

quod non sint intelligibiles actu, sed potentia tan-
 tum, sicut alia individua. Non enim hoc quod
 est esse individuum, repugnat ei quod est esse
 intelligibile actu; oportet enim dicere ipsum intel-
 lectum possibilem et agentem, si ponuntur quae-
 dam substantiae separatae corpori non unitae per
 se subsistentes, quaedam individua esse, et tamen
 intelligibilia sunt. Sed id quod repugnat intelli-
 gibilitati est materialitas: cuius signum est quod,
 ad hoc quod liant formae rerum materialium
 intelligibiles actu, oportet quod a materia abstra-
 huntur. Et ideo in illis in quibus individuutio fit
 per hanc materiam signatam, individuate non sunt
 intlligibilia actu. Si autem individuutio liat non
 per materiam, nihil prohibet ea quae sunt indi-
 vidua esse actu intlligibilia. Species autem in-
 telligibiles indix iduantur per suum subiectum, qui
 est intellectus possibilis, sicut et omnes aliae for-
 mae. Inde, cum intellectus possibilis non sil ma-
 terialis. non tollitur a spccicbus indix iduatis per
 ipsum quin sint intelligibiles actu.

Praeterea. In rebus sensibilibus, sicut non sunt
 intelligibilia actu indix idua quae sunt multa in
 una specie, ut equi vel homines; ita nec indi-
 vidua quae sunt unica in sua specie, ut hic sol
 ct haec luna. Eodem amem modo indix iduantur
 species per intellectum possibilem sive sint plures
 intellectus possibles sive unus: sed non eodem
 modo multiplicantur in eadem specie. Nihil igi-
 tur refert, quantum ad hoc quod species rece-
 ptae in intellectu possibili sint intelligibiles actu,
 uirum intellectus possibilis sit unus in omnibus,
 aut plures.

Item. Intellectus possibilis, secundum Commen-
 tatorem praedictum, est ultimus in ordine intelli-
 gibilium substantiarum, quae quidem secundum
 ipsum sunt plures. Nec potest dici quin aliquae
 superiorum substantiarum habeant cognitionem
 eorum quae intellectus possibilis cognoscit: in
 motoribus enim orbium, ut ipse etiam dicit, sunt
 formae eorum quae causantur per orbis motum.
 Adhuc igitur remanebit, licet intellectus possibilis
 sit unus, quod formae intelligibiles multiplicentur
 in diversis intellectibus.

Licet autem dixerimus quod species intelli-
 bilis in intellectu possibili recepta, non sit quod
 intelligitur, sed quo intelligitur; non tamen re-
 movetur quin per reflexionem quandam intel-
 lectus seipsum intelligat, el suum intelligere. ct
 speciem qua intelligit. Suum autem intelligere in-
 telligit dupliciter: uno modo in particulari, intel-
 lit enim se nunc intelligere; alio modo in uni-
 versali. secundum quod ratiocinatur de ipsius
 actus natura Lnde et intellectum et speciem
 inteiligibilem intelligit eodem modo dupliciter: et
 percipiendo se esse et habere speciem inteiligi-
 bilem, quod est cognoscere in particulari: et con-
 siderando suam et speciei intelligibilis naturam.

quod est cognoscere in universali. El secundum
 hoc de intellectu et intelligibili tractatur in scientiis.

Per haec autem quae dicta sunt etiam tertiae
 rationis apparet solutio. Quod enim dicit scien-
 tiam in discipulo et magistro esse numero unam,
 partim quidem vere dicitur, partim autem non.
 Est enim numero una quantum ad id quod scitur:
 non tamen quantum ad species intelligibiles quibus
 scitur, neque quantum ad ipsum scientiae habitum.
 « Non tamen oportet quod eodem modo magister
 causet scientiam in discipulo sicut ignis generat
 ignem. Non enim idem est modus eorum quae
 a natura generantur, et eorum quae ab arte. Ignis
 quidem enim generat ignem naturaliter, reducendo
 materiam de potentia in actum suae formae: ma-
 gister vero causal scientiam in discipulo per mo-
 dum artis; ad hoc enim datur ars demonstrativa,
 quam Aristoteles in *Posterioribus* tradit: demon-
 stratio enim est oV/log/wn/s *faciens scire*"

Sciendum tamen quod, secundum quod \n-
 stoteles in VII *Metaphysicae*' docet, artium quae-
 dam sunt in quarum materia non est aliquod
 principium agens ad effectum artis producendum,
 sicut patet in aedilicatixa: non enim est in lignis
 et lapidibus aliqua vis activa movens ad domus
 constitutionem, sed aptitudo passiva tantum. Ali-
 qua vero est ars in cuius materia est aliquod
 activum principium movens ad producendum
 eliectum artis, sicut patet in medicativa: nam in
 corpore infirmo est aliquod activum principium
 ad sanitatem Et ideo eliectum artis primi generis
 nunquam producit natura, sed semper fit ab arte:
 sicut domus omnis est ab arte. Effectus autem
 artis secundi generis lit et ab arte, et a natura
 sine arte: multi enim per operationem naturae,
 sine arte medicinae, sanantur. In his autem quae
 possunt fieri et arte et natura, *ars imitatur na-
 turam*.. si quis enim ex frigida causa infirmetur.
 natura eum calefaciendo sanat; unde et medicus,
 si eum curare debeat, calefaciendo sanat. Huic
 autem arti similis est ars docendi. In eo enim
 qui docetur, est principium activum ad scientiam:
 scilicet intellectus, ct ea quae naturaliter intelli-
 guntur, scilicet prima principia. Et ideo scientia
 acquiritur dupliciter: et sine doctrina, per inven-
 tionem; et per doctrinam. Docens igitur hoc modo
 incipit docere sicut inveniens incipit invenire:
 offerendo scilicet considerationi discipuli principia
 ab eo nota, quia *omnis disciplina ex praeexistenti
 Jit cognitione**.; et illa principia in conclusiones
 deducendo; et proponendo exempla sensibilia.
 ex quibus in anima discipuli formentur phan-
 tasmata necessaria avi intelligendum. Et quia
 exterior operatio docentis nihil operaretur nisi
 adesset principium intrinsecum scientiae, quod
 inest nobis divinitus, ideo apud theologos dicitur
 quod *homo docet ministerium exhibendo, Deus au-
 tem interius operando*: sicut ct medicus dicitur

5 ponunturj ponamur Pc. 11 abstrahantur) abstrahatur al)\X. 14 equi vel homines) homines vel equi G, equi vel oves Z. equi
 rei bove» vel homines b. 3o refert) referret YZ. ditlort D. p intelligibilis) intelligibiles »\VXZ; »io.v receptae non sint XV.
 j mgistro) in magistro Prf. (> autem om «IAVX, quidem E. vero N. t] quidem enim) enim quidem DG, quidem I.YP«A :: qua-
 rum ltd P; cuius ceteri. 39 medicativa) medicina CI H.XXWZ, .wldftcativn B. >4 artis om NYZPc. secundi) primi BDLG. 49 disci-
 plina) ct omni» scientia addunt Pc.

naturae minister in sanando. Sic igitur causatur scientia in discipulo per magistrum, non modo naturalis actionis, sed artificialis, ut dictum est.

Praeterea, cum Commentator praedictus ponat habitus scientiarum esse in intellectu passivo sicut in subiecto*, unitas intellectus possibilis nihil facit

ad hoc quod sil una scientia numero in discipulo et magistro. Intellectum cnim passivum constat non esse eundem in diversis: cum sit potentia materialis. Unde haec ratio non est ad propositum, secundum eius positionem.

ha cnim pniiivumj nutem «DWX.

Commentaria Ferrariensis

Postuam S.inctus Thomas Commentatoris opinionum de unitate intellectus possibilis*, impugnas it, ad eius nunc rationes vult respondere *.

I. *Prima autem eius ratio* erat quia, si multiplicaretur secundum numerum intellectus possibilis, esset forma materialis, ct per consequens non reciperet aliquid neque operaretur sine organo corporali. Quod est contra naturam intellectus possibilis*. – Probatur consequentia. Quia omnis forma quae est una secundum speciem ct multiplicatur secundum numerum, indisiduatur per materiam. Omnis autem forma indlviduata per materiam cuius est acrus, est forma materialis: cum oporteat o\$ac cuiuslibet rei dependere ab eo a quo dependet indi\duatio vius, eo quod principia individuantia sint de essentia huius individui.

2. Responddtur, et dicitur primo, quod intellectus est unus specie el plures secundum numerum: - ut non fiat vis in hoc quod partes hominis non ponuntur in genere vel in specie secundum sc. sed solum ut sunt principia totius.

Dicitur secundo, quod consequentia est falsa, accipiendo formam materialem pro forma dependente a materia secundum esse.

Dicitur tertio, ad probationem consequentiae, quod animae humanae, ct per consequens intellectus possibilis, qui est potentia animae, individuantur secundum corpora, non quasi individualione a corporibus causata, sed cx hoc quod ad aliud ct aliud corpus habitudinem habent.

11. Circa istam responsionem multipliciter dubitatur. Non cnim videtur argumento satisfacere. Primo, quia sidetur falsum individuationem animarum a corporibus non causari. Tum quia, sicut in argumento tangebatur, principia Individuantia sunt de essentia huius individui, sicut principia communia sunt de essentia speciei Unaquaeque autem res a suis principiis essentialibus dependet et causatur. Ergo individuatio animarum dependet ct causatur a corpore per quod indi\duatur.

Tum quia habitudo animae ad corpus est habitudo formae ad materiam. Materia autem est capsula formae secundum genus causae materialis. Ergo, si anima indi\duatur ex habitudine ad corpus, sequitur quod corpus sit causa animae ct individuationis eius.

2. Secundo ", quia videtur falsum quod animae per habitudinem ad corpora mdividuentur: *substantia enim non indi\duatur nisi ex substantia*, ut dicitur Prima Parte, q. xlix, a. 1. Sed ista habitudo animae ad corpus non est substantia. Ergo non indi\duatur cx ista habitudine.

111. Ad horum solutionem, reminisci oportet eorum quae superius tacta sunt, capite i.xvin *, ubi ostensum csl quomodo anima intellectiva non est forma a materia comprehensa neque a materia dependens. Dictum est enim quod, licet anima intellectiva habeat esse in materia, non dependet tamen a materia, quia suum esse non est obligatum materiae, quasi indigeat a materia sustentari et sine ea esse non possit, sed separata a materia potest habere suum esse. Et ideo dicebatur ibidem quod materia non est causa animae intellectivae in genere causae materialis; el quod de potentia materiae non educitur.

Ex iis sequitur quod materia non est causa individuationis animae, licet in materia individuationem habeat. Sicut enim esse potest sine materia, et propter hoc non dependet nec causatur a materia individual! secundum esse; ita, separata a materia, suam individuationem retinet, et non

indiget a materia individual! sustentari quantum ad eius individuationem. Atque idcirco non causatur eius individuum a materia, licet in materia individual! accipiat individuationem. Propter hoc bene inquit Sanctus Thomas, d conf. «imiter ad *uain doctrinam, quod *animae indi\ditantur quidem secundum corpora, sed earum indi\duatio non causatur ex corporibus*.

1\ . Unde ad primam huius improbationem dicitur quod, i per *ndividuum* intclligatur *compositum ex materia et forma*. cum duo concurrant, ut in primo libro ' est ostensum, a l indi\duationem, scilicet materia ct quantitas; non co-. ern nodo dicitur utrumque de essentia individui: sed m i ... dicitur de essentia tanquam eius essentiam consli- it !A- quantitas autem, quia ponitur in eius definitione tingu m determinativum essentiae. Quomodocumque an- um haec sint de essentia individui, non sunt tamen causa

itionis suppositi et individui humani quantum ad c-e, licet materia sit eius causa quantum ad ipsam essentiam (:) modo quo pars est causa totius: non enim causant c*se illiu* suppositi, cum sit tantum ab cxtrinscco, sicut ct anima intellectiva. – Si autem nomine *individui* accipiat *ipsa anima individua*, quae csl haec et singularis, sic neque materia neque quantitas est de essentia animae quasi ipsum corpus animae essentiam constituat, sed tantum quia in eius definitione ponitur (omne cnim quod ponitur in definitione alicuius, potest dici largo modo de ipsius essentia): nam, *sicut anima secundum essentiam suam habet habitudinem ad corpus, inquantum hoc est ei essentiale quod sit forma corporis*, ut dicitur *dc Spirituallibus Creaturis*, ari. q, ad 4, *ita haec anima, inquantum est haec anima, habet habitudinem ad hoc corpus, ct hoc corpus in eius definitione ponitur*. Sed, licet hoc corpus hoc modo sit de essentia huius animae, non oportet tamen ut sit causa eius individuationis, sicut non est causa esse ipsius: sicut, licet *simile* dicat habitudinem ad aliud simile, non tamen aliud simile est causa eius in aliquo genere causae. Et sic oportet distingui animas materialiter secundum corporum distinctionem, inquantum anima ad corpus habitudinem naturalem habet, et illi oportet eam esse proportionatam et coaptatam, ut dicitur inferius, capite lxxxii; non tamen corpus est causa individuationis animae, neque multitudo corporum est causa multitudinis animarum.

Ex quibus patet quod minor propositio assumpta habet veritatem de eo quod est de essentia alicuius tanquam eius essentiam constituens, quantum quidem ad essentiam quam constituit, non autem universaliter quantum ad eius esse; quia, ut est ostensum, materia individui humani est quidem causa essentiae eius inquantum est pars, non est tamen causa esse, cum esse eius non sit eductum de potentia materiae. Non est autem vera universaliter dicta propositio de eo quod dicitur de essentia rei quia eius definitionem aliquo modo ingreditur: quo modo diximus corpus esse de essentia animae.

2. Ad secundam improbationem dictae propositionis, dicitur quod utique habitudo animae ad corpus est habitudo formae ad materiam: sed minor propositio est falsa, si universaliter intelligatur de omni forma. Quia materia non est causa nisi illius formae quae de eius potentia educitur: illius autem formae quae de eius potentia non educitur, licet sit receptiva, non tamen est causa. Unde» cum dicitur quod *forma indi\duatur per materiam indi\dualem*, ly *per* non dicit causalitatem, sed habitudinem

* Ci. cap t.w, inh.

• Ci. Comment, cap. Lxxiit. Inh. • Ci. n. vi.

• Cf. n- *.

• Cf. Comment. Ibid.

mero in dkipulo
passivum con-u
cum sit potennj
st ad propositum.

qu.inlurn ud riu«
jsatur ciui indnv
uali acdpiit icà-
SanctiUi Thomi»
>d animae indit—
'd earum indiri*

icm dicitur quod,
n cx materia d
libro * est tota- «c^.
et quantitas; o o q ' *
ia individui: »d
sscentiun comti-
eius definitione
odocumque u-
int tamen csum
ini quantum d
ad ipsam csieo-
n enim cauat
xtrinscco, nent
indMu i aco-
c et singulam,
tssenlia animae
tituat, sed un-
ie enim quod
i largo modo
lum essentiam
um hoc eit ri
r de Spirvua-
a, inquantum
orpus. el hoc
t hoc corpus
jportd tamen
:st causa esse
! aliud simile,
liquo genere
haliter secun-
na ad coqw
un esse pn>
capite l u b;
imae, neque
nimarum.
ampla habet
inquam eius
otiam quam
i eius ?>■
est quidem
est tamen
ic potentia
icta ptopo-
Tus defini-
tius corpus

ipositionis
b est habi-
ti est falsa,
ia materia
5 potentia
entia non
sa. Unde,
'iatn indi-
bitudinem

materiae tantum in qua accipit individuationem, si sit sermo de anima intellectisa. Si autem de aliis formis sit sermo, dicit habitudinem causae: quia aliae formae quae sunl in materia, educuntur dc potentia materiae, cl sic materia est illis simpliciter causa essendi.

Quod si instetur sic: Causalitas materiae nihil aliud est quam recipere formam. Ergo materia est causa omnis formae receptae in ipsa: – respondetur quod causalitas materiae non est recipere absolute, sed recipere formam *de eius potentia eductam*, cl recipere *per modum sustentantis*. quod est sic recipere formam ul sine materia esse non possit. Unde Sanctus Thomas, loquens de causalitate formae et materiae in \ *Metaph.* capite de ('.ausa ·, inquit quod *forma est causa materiae, inquantum dat ei esse actu: materia vero formae, inquantum sustentat ipsam*.

3. Attendendum autem quod ibidem dicitur, quod materia quandoque e>t formae causa essendi *secundum quod est forma huius habens esse in hoc, quod est esse causam essendi secundum quid, et sustentare ipsam secundum quid: sicut se habet corpus humanum ad animam rationalem*. Ex iis enim habetur quod materia non est absolute el simpliciter causa animae intellectivae, tanquam simpliciter ipsam sustentans, ita quo l non possit absolute esse nisi in materia, cum separata i materia habeat esse: sed bene est causa essendi animae secundum quid, inquantum est causa quod sit forma huius habens esse in hoc individuo. Quantum ad hoc enim materia sustentat animam: quia non potest esse forma in actu huius individui, puta Sortis, habens esse in ipso tanquam pars eius, nisi sii in materia; separata enim a materia, licet habeat esse, non tamen habet esse in Sorte. – Et ric patet quomodo intelligendum sit quod inquit Sanctus Thomas, animam intellectivam non dependere a materia *secundum esse*: intelligitur enim quod non dependet a materia simpliciter. Sed bene secundum quid potest dependere.

Et quia individualio animae concomnatur eius esse, possumus dicere hanc esse mentem Sancti Thomae, quod materia signata non est quidem causa individuationis animae intellectivae simpliciter; sed bene est causa individuationis secundum quid, inquantum est causa eius ut est forma huius in ipso existens.

Et sic etiam intelligi potest cum dicitur materiam sub quantitate esse principium individuationis. Licet enim in aliis sit causa individuationis simpliciter, in anima tamen intellectiva est principium secundum quid, el principium sine quo non individuatur.

V. Ad secundum " dicitur primo, quod individuum substantiae dupliciter considerari potest: uno modo, inquantum est incommunicabile: alio modo, inquantum est hoc signatum distinctum ab omnibus aliis individuis eiusdem speciei. Quod ergo inquit Sanctus Thomas, quoniam *individuatur substantia per seipsam*, intelligendum est quantum ad primam conditionem individui: est enim incommunicabilis per materiam, quac est ultimum subiectum; materia autem est substantia. Quantum autem ad secundam conditionem, individuatur per quantitatem, quae est accidens.- Sunt et aliae interpretationes istius propositionis ab aliis positae, quas ego non reprobo. In illis vide.

Dicitur secundo, quod non ideo dicit Sanctus Thomas hanc animam differre ab illa ex hoc solo quod ad aliud corpus habitudinem habet, quasi habitudo ad corpus sil simpliciter causa individuationis: sed quia est conditio sine qua non individuatur: non enim esset haec anima nisi esset huic corpori essentialiter coaptata. Et sic etiam possumus dicere quod materia individuals est causa sine qua non individuatur anima intellectiva: non autem est causa simpliciter ipsam individuationem in anima causans.

VI. *Secunda ' ratio Averrois erat*. Multiplicatur intellectus secundum numerum. Ergo et species intclligibilcs multiplicantur secundum numerum. Ergo sunt formae individuates. Ergo non sunt intelligibiles actu. l loc est falsum. Ergo etc. – Probatur prima consequentia. Quia proprium subiectum specierum intelligibilium est intellectus. – Secunda quoque probatur. Quia formae quae sunt caedem secundum speciem et diversae secundum numerum, sunt

formae individuates. – 'Tertia etiam probatur. Quia intelligibilia sunl universalial, non particularia.

2. Respondetur, el dicitur primo, quod procedit ratio cx falso fundamento, scilicet, quod species intelligibilis sit id quod intelligitur, et non tantum quo intelligitur: cum tamen sit quo intelligitur (sicut species coloris in oculo est id quo videmus), non autem quod intelligitur. Quia id quod intelligitur, est ipsa ratio rerum existentium extra animam, idest ipsa natura obiecta intellectui quac est in singularibus. Alias omnes scientiae ct artes, cum sint de iis quac intelliguntur, essent de speciebus quac sunl in intellectu, et non tantum naturalis * ac mclaphysica.

Dicitur secundo, quod non oportet esse unam numero speciem intelligibitem huius intelligentis et illius. Quia sequeretur unuin esse intelligerc numero huius et illius intolligentis: cum operatio sequatur formam quae est principium operationis. Et ideo falsitas primi consequentis, in ratione subintcollecta, negatur.

Dicitur tertio, quod non sequitur, si species intelligibiles sint plures numero cl caedem secundum speciem, quod non sini intclligibilcs actu sed tantum potentia, sicut alia individua. Quia esse individuum non repugnat ei quod esi esse intelligibile actu: intellectus enim possibilis cl agens, si ponantur separata, erunt individua, el tamen sunl intelligibilia. Sed matrcialilas est id quod répugnai intclhgibilitati. Species autem intclligibilcs sum immateriales: quia non indis iduamur per materiam, sed per intellectum possibilem, qui est immaterialis. l nde ultima consequentia negatur.

Dicitur quarto, quod nihil refert, ad hoc quod species receptae in intellectu sint intclligibilcs actu, utrum intellectus possibilis sit unu* in omnibus aut plures. Quia eodem modo individuantur per intellectum sive sit unus sive plures sint, licet non eodem modo multiplicentur in eadem specie: sicut et in rebus sensibilibus ita individua quae sunt unica in una specie, ut hic sol et haec luna, non sunt actu intelligibilia, sicut quae sunt multa in una specie, ut equi vel homines. Et sic patet quod ista ratio ita concludit contra ponentem unum intellectum lanium, sicut contra ponentem plures intellectus.

Dicitur quinio, quod nec etiam multiplicatio intellectus possibilis est causa multiplicitalis specierum, ut prima consequentia videtur supponere. Quia etiam apud Commentatorem, ponentem plures substantias intelligibiles, in quarum ordine intellectus est ultimus, aliquae superiorum substantiarum eadem cognoscunt quae intellectus possibilis; cum in motoribus orbium, secundum ipsum, sint formae eorum quae causantur per orbis motum. Et sic formae intclligibilcs multiplicantur ad multiplicationem intellectuum, non autem ad multiplicationem intellectus possibilis.

VII. Sed contra hanc responsionem posset multipliciter instari. Primo contra primum dictum, probando quod species sit id quod intelligitur, non autem res extra intellectum, ut dicebatur ibidem. Scientiae enim sunt de universalibus. Si ergo res quac intelligitur est res extra animam, sequitur quod universalial sint extra animam. Et sic erit opinio Platonis vera.

Respondetur quod universalial sunt quidem extra animam: non tamen per se subsistentia, ut Plato posuit, sed m singularibus. El intellectus illa intelligit inquantum intelligit naturam generis et speciei, non intclligendo principia individuantia. Quod contingit quia species intelligibilis est immaterialis effecta per intellectum agentem, utpote abstracta a materia el conditionibus materiae, quibus aliquid individuatur *.

Si autem contra hoc instetur, quia ad veram cognitionem requiritur ut cognitio rei respondeat: ergo, si natura extra intellectum est singularis, oportet ut extra intellectum cognoscatur singularis: – dicitur quod utique oportet cognitionem rei respondere: non tamen oportet ut idem sil modus cognitionis et rei *. Quia ea quae sunt coniunctn in re, interdum divisim cognoscuntur: ut patet de albedine et dulcedine quando una res est simul alba et dulcis, et dc linea ac materia sensibili, quorum unum absque allero

*CMcit.uvar.;
cl infra, n. vn. 4-

Ci num. vm,

* Cf. num. vm, i.

SIMMY CONTRA GENTILES, LIT». II. CAP. LXXV.

cognosci potest. Et sic, licet natura generi* et speciei nunquam sit nisi in individuís, tamen intellectus illa intelligit non intelligendo principia indi' iduantia. Unde negatur illa consequentia.

2. Secundo, posset instari contra secundum dictum, probando quod oportet esse unim numero speciem huius et illius intelligentis respectu eiu*dem intellecti. Quia tunc non esset unum intellectum: cum species sit ipsum intellectum in actu.

Respondetur negando consequentiam. Ad hoc enim ut sit unum intellectum a multis c\ parte rei quae terminat cognitionem, non oportet esse unam speciem: cum scilicet ipsa non sit ipsum quod intelligitur, sed eius similitudo. Sed oportet quod sit unius et eiusdem similitudo in illis. Illoc autem est possibile si species intelligibiles sint numero diversae: nihil enim prohibet unius et eiusdem rei fieri plures similitudine* differentes.

3. Posset ultimo aliquis quaerere unum species intelligibilis ita sint praecise quo aliquid intelligitur, quod ipsae nullo modo intelliguntur.

Respondet Sanctus Thomas quod utique intelliguntur, sed per reflexionem, sicut et ipsum intelligere: ut quantum ad cognitionem eius in singulari, et quantum ad cognitionem in universali; idest, quantum ad cognitionem *au est*, dum cognoscit *u habere speciem, ut quantum ad cognitionem *quii est*, cognoscendo naturam ipsius.

• pji. t“«, 1.47: Circa illud dictum in principio responsionis , quod *tantum naturalis et melapnj'sicus conciderat de speaebus intelligibilibus*. considerandum quod, licet uterque iliorum de ipsis spcctcbu* consideret, hoc tamen non est eodem modo. Nam naturali* de ipsis considerat inquantum in phantasmatibus fundantur, et .i rebus natui ilibus c.iu*antur, et eo modo quo considerat de intellectu: inquantum scilicet sunt aliquid animae intellectivae, quae e*t forma naturalis, utpotc propriae formae intellectus possibilis existentes. Melaphysicu* autem de ipsi* considerat ut inquantum quaedam entia sunt, et inquantum sunt immateriales: sicut et de intellectu possibili inquantum immaterialis est, considerat.

• t j n. m, A*trónJeter Jno.1. VIII. (arca responsionem ad primam instantiam , cum dicitur quod *ratio quare intellectus cognoscit naturam generis et speciei denudata in a principiis individuantes*. est *conditio speciei intelligibilis in ipso receptae, quae est immaterialis effecta per intellectum agentem*, advertendum quod abstractio speciei a materia et conditionibus materiae secundum suum esse, dat speciei ut naturam cuius est similitudo immaterialiter, hoc est absque materialibus conditionibus, repraesentet. Et quia intellectus fertur in obiectum ut sibi per similitudinem eius in se existentem repraesentatur, sicut et omnis alia potentia cognoscitiva; ideo per ipsam speciem naturam absque materialibus conditionibus apprehendit. Sed attendenda sunt verba Sancti Thomas. Non enim inquit intellectum intelligere naturam absque conditionibus materialibus *quia species est immaterialis*. quasi immaterialitas speciei sit ratio quare repraesentet naturam absque materialibus conditionibus: hoc enim non est verum in doctrina eius, cum ponat species quae sunt in mente angelica, repraesentare non tantum naturam speciei, sed etiam conditiones individuates*, et tamen constat quod sunt immateriales. Sed inquit illud evenire, *quia est effecta immaterialis per intellectum agentem, utpotc abstracta* etc. Non enim quia est immaterialis absolutum: sed quia per intellectum agentem abstrahitur a phantasmatibus, et per ipsum sic eam abstrahentem iit immaterialis, ideo sic repraesentat; sicut enim per intellectum agentem abstrahitur, ita repraesentat. Illoc autem non convenit speciebus quae sunt in mente angelica, sed tantum speciebus intellectus nostri.

• d*. ii'.un,2. 2. In eadem responsione, cum dicitur quod, *quamvis ad veritatem cognitionis necesse sit ut cognitio rei respondeat*. *non ta, nen °PortCt quod idem sit modus cognitionis et rei* , considerandum quod Sanctus Thomas dat intelligere distinctionem quam ponit Prima, q. r.xxxv, a. 1, ad t, et alibi: scilicet quod modus cognoscendi dupliciter potest accipi, scilicet ex parte rei cognitae, et ex parte cognoscentis. Mo-

dum cognitionis ex parte rei cognitae, oportet proportionari modo ipsius rei cognitae, ut scilicet cognoscatur re> esse sicut est: et *i alitur cognoscitur quam sit, non est vera cognitio rei. Modum autem se tenentem ex parte cognoscentis, non oportet proportionari modo rei cognitae: quia intellectus immaterialiter cognoscit quae habent esse materiale; ut quae coniuncta sunt secundum esse, divhim et separatim intelligit. Primum significavit cum dixit *necesse esse ad veritatem cognitionis ut cognitio rei respondeat*: secundum vero cum dixit, *non tamen oportet ut idem sit modus cognitionis et rei*.

3. Sed occurrit dubium. Quia, si modus cognitionis se tenens ex parte rei debet proportionari modo rei intellectae, si re* intellecta sit secundum esse coniuncta conditionibus individualibus, necesse erit ut cognoscatur illis conditionibus coniuncta, non autem absque conditionibus individualibus. Et si intelligitur absque illis conditionibus, sequitur quod sine illis sit in re. Et sic non videtur Sancti Thomas* *ati*facere instantiae adductae. Adhuc enim relinquatur nui ut res intellecta non sit res extra animam, cum intellectum sit universale; aut ut universalis sint extra singularia.

Respondetur quod modus cognitionis se tenens ex parte cognoscentis, ut hic sumitur, est modus cognoscendi secundum quod cognoscenti per speciem repraesentatur. Et hoc ut cognoscere simplici apprehensione. Et quia id quod est alteri coniunctum secundum se. contingit absque alio cui coniungitur repraesentari, sicut species coloris in oculo uxi*tcn* repraesentat colorem pomi non autem eius dulcitudinem, ut 'peciu* intellectus repraesentat naturam non repraesentando principia individuantia quibus coniungitur; ideo contingit ut cognoscens unum absque alio apprehendat. Et *ic alius est modus cognitionis, et alius modus rei cognitae absolute sumptae, ut est extra animam. – Per modum autem cognitionis ex parte rei cognitae, intelligitur modus cognoscendi secundum quod apprehenditur aliquid esse in re. Et hoc est cognoscere per secundam operationem intellectu*, quae terminatur ad esse rei, dum intellectu* dicit aliquid esse vel non esse. Et tunc oportet modum cognitioni* proportionari modo rei cognitae: ut dicat esse quod est, ut non esse quod non est. Et sic oportet ut dicat speciem esse in individuís, si debet esse verus: si enim diceret ipsam non esse in individuís, falsum diceret ut falsum cognosceret.

Inde ad argumentum, negatur consequentia, si consequens intelligatur de cognitione quae est simplex apprehensio: quia transitur a modo se tenente ex parte rei cognitae, ad modum se tenentem ex parte cognoscentis. – Si autem intelligatur de cognitione quae est compositio et divisio, conceditur prima consequentia: oportet enim ut intellectus intelligat naturam esse coniunctam conditionibus individualibus, sicut est in re: et si aliter indicaret, esset falsus. – Sed negatur ultima consequentia. Non enim dicimus quod universalis intelligantur abstracta a singularibus per secundam operationem intellectus, quod est intelligere ipsa non esse in singularibus: sed tantum per primam operationem intellectus, quod est apprehendere naturam non consideratis individualibus conditionibus. Et sic universalis ipsa sunt quae intelliguntur, non autem species quae sunt in intellectu.

IX. *tertia ratio Avcrrois erat*. Magister scientiam quam habet, eandem numero transfundit in discipulum. Ergo utriusque est unus intellectus. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia si transfunderet eandem tantum secundum speciem, tunc causarut scientiam in discipulo sicut causarut formam suam in aliquo generando sibi simile. Quod pertinet ad agentia materialia.

X. Ad hanc rationem dat Sanctus Thomas pulcrum et longam responsionem. Sed summatim, quantum ad argumentum sufficit, dicitur primo, quod antecedens est verum de scientia quantum ad id quod scitur, sic enim est una numero in magistro ut in discipulo*: non autem quantum ad species intelligibiles quibus scitur, neque quantum ad ipsum habitum scientiae; in quo videlicet sensu hic accipi debet. Ad eius probationem, negatur consequentia. Quia

t, oportd pρφop^
lied cognoMturra
ir qua/n ul, rwn r-
: tenentem et *pn**
ri modo rei *cognitu*
>cit quae habent n-
imdum eue, Jtma
ienvit cum dixit ar
*cognitio rei rci*p^*v*
mien oportet utid™

rwdus cognitioni* κ
ari modo *rei* imd-
axe coniunda
ut cognoscatur ita
Lnquc conditionib.
illis conditiomtai,
non videtur Sancta.
Adhuc enim reta-
>xtra animam, ua
iversalii sini euri

i sc lenem u parte
is cognoscendi
repraesentatur. 11
ie. Et quia id qud
itingit absque d»
es coloris in ocu')
i autem du* dul-
ntai naturam r <
iibu* coniungitur:
jsque alio appre-
lis, ct alius modu<
tra animam. - IV
'gnitac, mteUipiur
rehenditur aliquid
secundam opera-
te rei, dum inid-
tunc oportet mo-
cognitac: ul Jies!
t Et sic oportet
lebet esse vera-
iduis, falsum &

:qucntū, si cou-
est simplex ap
•nie cx parte rei
e cognoscenti». -
: est composita
a: oportet emu
liunctam cotkū-
‘t si aliter iudi-
nsequentu. Non
r abstracta a sm-
llcctus, quod <£
sed tantum per
st appréhendée
onditionibus. &
tur. non auten

scientiam qium
scipulum. Ergo
– Probatur an-
itum secundum
ulo sicut cju>
lile. Quod po-

mas pulcramc'
mtum ad argu-
:dcns est verum
: enim est um
nutem quantum
ie quantum ad
•nsu hic accipi
sequentix Quii

magister causai scientiam in discipulo non per modum
agentis naturaliter reducentis materiam dc potentia in
actum suae formae, sed per modum artis. Unde et ad boc
datur ab Aristotele ars demonstrativa: demonstratio enim
est *sylogismus faciens scire*.

Dicitur secundo, ad maiorem declarationem responsio-
nis, quod, cum duplex sit ars, una scilicet in cuius materia
nullum est principium agens ad effectum artis producen-
dum, ut ars aedificatis.i; alia in cuius materia est princi-
pium productivum effectus artis, sicut medicativa: cum
dictum c>t magistrum causare scientiam per modum artis,
accipitur ars secundo modo, non autem primo modo. Quia
in eo qui docetur est principium activum ad scientiam,
scilicet intellectus et prima principia quae naturaliter intelli-
guntur .; et ideo, sicut medicus sanando est minister natu-
rae, ita magister ducet *ministerium exhibendo; liens autem
interius operando*, qui i videlicet Deus est causa naturalis
luminis intellectus, quo homo in seipso scientiam causal.

Dicitur tertio, quod haec ratio non est ad propositum
secundum ipsius Commentatoris positionem. Quia, cum
ipse ponat habitum scientiarum in intellectu passivo, unitas
intellectus possibilis nihil inch ad unitatem numeralem
scientiae magistri el discipuli cum intellectum passivum
constet non esse eundem in diversis. Sed (supple) opor-
teret concludere esse unum intellectum passivum in omni-
bus. Quod nihil ad propositum pertinet.

XI. Circa differentiam inter agens naturale et artem
positam a Sancto Thnma. intelligendum quod ista diffe-
rentia dupliciter accipi potest. I no modo, quantum ad
modum agendi: quia scilicet agens naturale agit *natura-
liter*, idest ex inclinatione propriae iurmae naturalis; agens
vero per artem agit *a proposito*. Et hic proprie est intel-
lectus a Sanctu Thoma intentus. Ex hoc enim optime
patet quod magister non agit modo rerum materialium,
quae naturaliter agunt, ut ratio deducebat. Alio motio
accipi potest quantum ad formam productam: quasi vide-
licet agens naturale agat producendo formam similem for-
mae agentis, reducendo materiam dc potentia in actum
suae formae: non autem agens artificiale. El sic non ac-
cipit boc loco Sanctus Thomas differentiam positam,

. Sed tamen, licet, -i diligcntei verba el propositum
cius consideretur, primus lanium sensus huius differentiae
sil ab eo intentus; quia tamen aliqui' posset existimare
etiam secundum sensum esse ab ipso intentum, propter
aliquam eius veritatem; ad eius evidentiam considerandum
quod ista differentia, ad hunc secundum sensum, habet
quidem veritatem, loquendo dc forma quantum ad eundem
modum essendi, agens enim naturale producit formam
similem suae formae et quantum ad ipsam rationem for-
mae, ct quantum ad eundem modum essendi, praesertim
agens univocum: agens autem artificiale, licet producat for-
mam similem suae formae secundum ipsam formae ratio-
nem, non tamen secundum eundem modum essendi, ut
dicitur Prima, q. xv, i, et *Potentia*, q. vn, i, ad 8; cum
forma producta habeat esse materiale extra intellectum, in
intellectu autem habeat esse immateriale et intelligibile –
non tamen habet veritatem universaliter de forma quan-
tum ad ipsam rationem formae. \am non est verum dc
agente artificiali in cuius materia nullum est principium
activum, quod non educat materiam in actum suae formae
per quam agit: cum videamus domiicatorem in materiam
introducere formam domus in materia eiusdem rationis
curn domo existente in eius intellectu, licet non eiusdem
modi essendi. Est autem verum de artifice in cuius materia
est principium agens ad effectum artis producendum. Hoc
enim commune omni est actioni, quod effectus assimi-
latur suae causae principali quantum ad formam, non
autem oportet ut assimiletur instrumento aut ministro: eo
quod *agens principale agat per virtutem suae forniae, non
autem agens instrumentale*, ut dicitur Tertia, q. i.xn, i, el
V/d/o, q. iv, i, ad 15 ei iti. Et ideo agens principale agendo
educit materiam dc potentia ad actum suae formae: agens
alitem instrumentale, ut sic, non educit materiam ad actum
propriae formae, sed cooperatur agenti principali ad in-
ductionem formae illius in materiam. Guin ergo ct ars in

cuius materia non est principium activum ad effectum artis
producendum, habeat rationem principalis agentis, sicut el
agens n iturale: ideo, sicut agens naturale agit ad simili-
tudinem suae formae in materia producendam, ita et talis
artifex. Et ideo Sanctus Thomas, in QQ. *de Veritate*, q. xi.
a. 1, universaliter ei absque distinctione inquit quod *quando
aliquid praeexistit in potentia passiva tantum, tunc agens
cxtrinsecum est quod educit principaliter de potentia in
actum*. \rs autem in cuius materia est principium activum
ad effectum artis producendum, cum comparetur ad illud
principium quod est m materia sicut instrumentum et sicut
minister ad principale agens, non educit materiam de po-
tentia in actum ipsius artis, sed inmisterialitcr operatur ad
hoc ul explicetur in actu quod virtute in principali agente
continetur: sicut ars medicativa ministra est ad hoc ut in
corpus introducatur sanitas, quae continetur virtualiter in
virtute sanativa in animali existente. Et similiter magister
per suam scientiam non agit ad introductionem suae scien-
tiae in discipulum: sed est minister ad hoc quod scientiam
quae virtute continetur in intellectu discipuli et principiis
ab eu naturaliter notis, ipse in seipso causel. Et ideo pro-
ponit sibi propositiones el ordinem propositionum tanquam
instrumenta quibus in seipso habitum scientiae causare
poscit; proponit etiam exempla, quibus possit formare
phantasmata necessaria ad intelligendum.

3. Sed occurrit dubium. Xam scientia discipuli de uno
scibili est eiusdem speciei cum scientia magistri dc eodem
scibili. I nde in *de Veritate*, ubi supra, a. i, ad t», dicitur
quod *per doctrinam fit in discipulo scientia similis ei quae
est in magistro educta de potentia in actum*. Ergo magi-
ster, docendo illam scientiam, educit discipulum de potentia
in actum suae formae. Non enim alia ratione dicitur ignis
educere materiam dc potentia in actum suae formae, nisi
quia m materia producti formam eiusdem speciei cum
forma quam habet.

Respondetur quod agens educere materiam de potentia
in actum propriae formae, contingit dupliciter. I no modo,
quia forma sua est principium activum formale quo for-
mam producit in materia similem suae formae, ipsam for-
mam attingendo sua actione. Alio modo, quia ministrat
alicui instrumenta quibus illud producat formam similem
formae ipsius ministrantis: seu quocumque modo iuvat
aliud ad productionem illius formae, ipsum tamen sua
actione non attingit formam. Magister ergo non educit
materiam, sive intellectum discipuli, in actum propriae
formae ct propriae scientiae primo modo, cum scientia,
inquantum huiusmodi, non habeat rationem causae, ut di-
citur 1 *Sent.*, d. .xwvin, a. 1. et Prima, q. c.xmi. i, ad 2: sed
secundo modo tantum, inquantum per scientiam novit
magister quas propositiones, quas demonstrationes, quaeve
exempla debeat discipulo proponere, quibus iuvari possit
ad causandam scientiam in seipso. Et ideo docens non
dicitur educere discipulum de potentia in actum suae for-
mae nisi secundo modo: sicut, si homo calidus iuvaret ad
introductionem caloris in ligno illi ignem approximando,
diceretur causare ministerialitcr calorem eiusdem speciei
cum calore quem habet, tamen calor suus non esset prin-
cipium formale quo lignum calefaceret. – Propositio autem
Sancti Thomae intelligenda est primo modo, non autem
secundo modo. Ideo ratio non sequitur.

4. Differentia ergo illa posita inter agens naturale et
artificiale iuxta secundam interpretationem *, scilicet quod
agens naturale educit materiam de potentia in actum suae
formae, non autem agens artificiale, est universaliter vera
de forma quantum ad eundem essendi modum. Quantum
autem ad ipsam formae rationem, est vera comparando
agens naturale ad illud tantum agens artificiale in cuius
materia est principium activum ad productionem formae,
cuiusmodi agens est magister, de quo in proposito est
sermo: non autem universaliter comparando ad agens arti-
ficiale. – \eruntamcn, ut diximus, prima interpretatio magis
est ad propositum Sancti Thomae.

¶II. Circa illam propositionem, *In eo qui docetur est
principium activum ad scientiam, scilicet intellectus ct ea
quae naturaliter intelliguntui, scilicet prima principia*

-ctuam.«Urii,

· O. init, r.iu»
1 ” ’

. (t , u x r
h x >λ».

advertendum quod ex hoc modo loquendi, quo distinguitur principium existens in eo qui docetur in intellectum et prima principia naturaliter nota, dat intelligere Sanctus Thomas intellectum esse distinctum ab habitu principiorum primorum, et non esse idem cum lumine intellectus agentis, ut quidam volunt. Id quod manifestius dicitur in III°, q. 1^a, ubi ait quod, s/ *aliquis habitus sit in intellectu possibili immediate ab intellectu agente causatus. talis habitus est incorruptibilis et per se et per accidens. Uniusmodi autem sunt habitus primorum principiorum, tam speculabilium quam practicorum.* Et idcirco, cum inquit aliquando Sanctus Thomas quoniam prima principia cognoscuntur *naturaliter lumine intellectus agentis*, non est sic intelligendum quasi ipsa virtus intellectus agentis sit habitus primorum principiorum: sed quia ille habitus non lit in nobis per discursum et argumentationem, sicut habitus scientiarum, sed immediate ab ipso intellectu agente in intellectu possibili causatur.

2. Occurrit autem dubium circa primum dictum in re-

sponsione, ubi dicitur quod *eadem numero scientia est in discipulo et magistro quantum ad id quod scitur**, Hoc enim non videtur verum esse. Quia quod scitur non est unum numero, sed unum specie aut genere aut analogia.

Respondetur quod unum numero dupliciter potest accipi: scilicet positive, quia videlicet est quoddam in se singulare et individuum; et negative, quia scilicet non est disisum in nulla secundum numerum. Primo modo, non dicitur id quod scitur esse unum numero, sed secundo modo. Natura enim universalis a conditionibus individua libus abstiacta, quo modo habet rationem sciti, non est divisa in plura secundum numerum, cum abstrahat ab omnibus principiis ipsam dividendibus: sed est una. Et sic dicitur scientia magistri et discipuli esse una numero ex pane sciti: quia videlicet id quod utraque scientia scitur, non est, in sic, disisum et multiplicatum numeraliter.

Multa adduci potuissent ad huius capitis explanationem. Sed quorum causa a Sancto Thoma in aliis locis sunt plenissimè explicata. ea, brevitati studens, de industria praeterivi.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM SEXTUM

QUOD INTELLECTUS AGENS NON SIT SUBSTANTIA SEPARATA, SED ALIQUIL) ANIMAE

concludi potest quod nec intellectus agens est unus in omnibus, ut Alexander etiam ponit, et Avicenna* qui non ponunt intellectum possibilem esse unum omnium.

Cum enim agens et recipiens sit proportionata, oportet quod unicuique passivo respondeat proprium activum. Intellectus autem possibilis comparatur ad agentem ut proprium passivum sive susceptivum ipsius: habet enim se ad eum agens *sicut ars ad materiam*, ut dicitur in III° *de Anima**. Si igitur intellectus possibilis est aliquid animae humanae, multiplicatum secundum multitudinem individuorum, ut ostensum est*; et intellectus agens erit etiam eiusmodi, et non erit unus omnium.

Adhuc. Intellectus agens non facit species intelligibiles actu ut ipse per eas intelligat, maxime sicut substantia separata, cum non sit in potentia: sed ut per eas intelligat intellectus possibilis. Non igitur facit eas nisi tales quales competunt intellectui possibili ad intelligendum. Tales autem facit eas qualis est ipse: nam *omne agens agit sibi simile**. Est igitur intellectus agens proportionatus intellectui possibili. Et sic, cum intellectus possibilis sit pars animae, intellectus agens non erit substantia separata.

Amplius. Sicut materia prima perficitur per formas naturales, quae sunt extra animam, ita intellectus possibilis perficitur per formas intellectas in actu. Sed formae naturales recipiuntur in materia prima, non per actionem alicuius substantiae separatae tantum, sed per actionem formae eiusdem generis, scilicet quae est in materia: sicut

haec caro generatur per formam quae est in his carnibus et in his ossibus, ut probat Aristoteles in VII° *Aielaephysicae**. Si igitur intellectus possibilis sit pars animae et non sit substantia separata, in probatum est*, intellectus agens, per cuius actionem fiunt species intelligibiles in ipso, non erit aliqua substantia separata, sed aliqua virtus activa animae.

Item. Plato posuit scientiam in nobis causari ab *ideis*, quas ponebat esse quasdam substantias separatas: quam quidem positionem Aristoteles improbat in I^o *Metaphysicae* *. Constat autem quod scientia nostra dependet ab intellectu agente sicut ex primo principio. Si igitur intellectus agens esset quaedam substantia separata, nulla esset vel modica differentia inter opinionem istam et Platoniam a Philosopho improbatam.

Adhuc. Si intellectus agens est quaedam substantia separata, oportet quod eius actio sit continua et non intercisa: vel saltem oportet dicere quod non continuetur et intercidatur ad nostrum arbitrium. Actio autem eius est facere phantasmata intelligibilia actu. Aut igitur hoc semper faciet, aut non semper: si non semper, non tamen hoc faciet ad arbitrium nostrum. Sed tunc intelligimus actu quando phantasmata fiunt intelligibilia actu. Ergo oportet quod vel semper intelligamus; vel quod non sit in potestate nostra actu intelligere.

Praeterea, Comparatio substantiae separatae ad omnia phantasmata quae sunt in quibuscumque hominibus, est una: sicut comparatio solis est una ad omnes colores. Res autem sensibiles similiter sentiunt scientes et inscii: et per consequens eadem

*Cf. A%krr.Cotn. meni. in IU. 4' dnima, text. 17
•VrA«/t«a,cap. dc bit .1fiente (Ven. i5<n).
•De Anruri, al. Sextus Xj/nratiun, Pan V, v: Vctjph., Tract IX.cap.nt, lin (Ven. l\$«»').

• Cap. exitu.

• I de Gen, et Corr., vu, 6.

i etiam] autem GWPc, om Z. 15 eiusmodi] huiusinodi DGWàPc. <) naturales) materiales Z. 3i naturales) nuterUks aDWZ.
15 esset] est PJ. sicut) sed sicut aX. 33 colores] calores BEGYfrPc. 34 scientes) sentientes GPrf.

phantasmata sunt in utrisque. Similiter igitur lient intelligibilia ab intellectu agente. Uterque ergo similiter intelliget.

Potest autem dici quod intellectus agens semper agit quantum in se est. sed non semper phantasmata liunt intelligibilia actu, sed solum quando sunt ad hoc disposita. Disponuntur autem ad hoc per actum cogitatis ae virtutis, cuius usus est in nostra potestate. Et ideo intelligere actu est in nostra potestate. Et ob hoc etiam contingit quod non omnes homines intelligunt ea quorum habent phantasmata: quia non omnes habent actum virtutis cogitarivae convenientem, sed solum qui sunt instructi el consueti.

Videtur autem quod haec responsio non sit omnino sufficiens. I laec enim dispositio quae fit per cogitativani ad intelligendum, oportet quod sit vel dispositio intellectus possibilis ad recipiendum formas intelligibiles ab intellectu agente fluentes, ut Avicenna dicit: vel quia disponuntur phantasmata ut liant intelligibilia actu, sicut Averroës et Alexander dicunt. Primum autem horum non videtur esse conveniens. Quia intellectus possibilis secundum suam naturam est in potentia ad species intelligibiles actu: unde comparatur ad eas sicut diaphanum ad lucem vel ad species coloris. Non autem indiget aliquid in cuius natura est recipere formam aliquam, disponi ulterius ad formam illam; nisi forte sint in eo contrariae dispositiones, sicut materia aquae disponitur ad formam aeris per remotionem frigiditatis et densitatis. Nihil autem contrarium est in intellectu possibili quod possit impedire cuiuscumque speciei intelligibilis susceptionem: nam species intelligibiles etiam contrariorum in intellectu non sunt contrariae, ut probat Aristoteles in VII *A/e-laphysicae* *, cum unum sit ratio cognoscendi aliud. Ealsitas autem quae accidit in indicio intellectus componentis et dividensis, provenit, non ex eo quod m intellectu possibili sint aliqua intellecta. sed ex eo quod ei aliqua desunt. Non igitur, quantum in se est, intellectus possibilis indiget aliqua praeparatione ut suscipiat species intelligibiles ab intellectu agente fluentes.

Praeterea. Colores facti v isibiles actu per lucem pro certo imprimunt suam similitudinem in diaphane, et per consequens in visum. Si igitur ipsa phantasmata illustrata ab intellectu agente non imprimerent suas similitudines in intellectum possibilem, sed solum disponunt ipsum ad recipiendum: non esset comparatio phantasmatum ad intellectum possibilem sicut colorum ad visum, ut Aristoteles ponit *.

Item. Secundum hoc phantasmata non essent per se necessaria ad intelligendum, et per consequens nec sensus: sed solum per accidens, quasi excitantia et praeparantia intellectum possibilem

ad recipiendum. Quod est opinionis Platonicae, et contra ordinem generationis anis et scientiae quem ponit Aristoteles, in I *Metaph.* * et ult. Poster. *, dicens quod *ex sensu Jit memoria; ex multis memoriis unum experimentum; ex mullis experimentis universalis acceptio, quae est principium scientiae et artis.* – Est autem haec positio Avicennae consona his quae de generatione rerum naturalium dicit*. Ponit enim quod omnia agentia inferiora solum per suas actiones praeparant materiam ad suscipiendas formas quae effluunt in materias ab intelligentia agente separata. Unde et, eadem ratione, ponit quod phantasmata praeparant intellectum possibilem, formae autem intelligibiles fluunt a substantia separata.

Similiter autem quod per cogitativam disponuntur phantasmata ad hoc quod liant inelligibilia actu et moventia intellectum possibilem, conveniens non videtur si intellectus agens ponatur substantia separata. Hoc enim videtur esse conforme positioni dicentium quod interiora agentia sunt solum disponentia ad ultimam perfectionem, ultima autem perfectio est ab agente separato: quod est contra sententiam Aristotelis in VII *Metaphysicae* '. Non enim videtur imperfectius se habere anima humana ad intelligendum, quam inferiora naturae ad proprias operationes.

Amplius. Effectus nobiliores in istis inferioribus producuntur non solum ab agentibus superioribus, sed requirunt agentia sui generis: *hominem enim generat sol el homo* *. Et similiter videmus in aliis animalibus perfectis quod quaedam ignobilia animalia ex solis tantum actione generantur, absque principio activo sui generis: sicut patet in animalibus generatis ex putrefactione. Intelligere autem est nobilissimus effectus qui est in istis inferioribus. Non igitur sufficit ponere ad ipsum agens remotum, nisi etiam ponatur agens proximum. – Haec tamen ratio contra Avicennam non procedit: nam ipse ponit omne animal posse generari absque semine*.

Adhuc. Intentio effectus demonstrat agentem. Unde animalia generata ex putrefactione non sunt ex intentione naturae inferioris, sed superioris tantum, quia producuntur ab agente superiori tantum: propter quod Aristoteles, in \ II *Metaph.* *, dicit ea fieri casu. Animalia autem quae liunt ex semine, sunt ex intentione naturae superioris el inferioris. Hic autem effectus qui est abstrahere formas universales a phantasmatibus, est in intentione nostra, non solum in intentione agentis remoti. Igitur oportet in nobis ponere aliquod proximum principium talis effectus. Hoc autem est intellectus agens. Non est igitur substantia separata, sed aliqua virtus animae nostrae.

hem. In natura cuiuslibet moventis est principium sufficiens ad operationem naturalem eius-

* Cap. 1,4;«. TI». L t. * I.Ib. II, cap. »▼, .. Tb. 1.10.

• Cf. *Mctaphyr.*, tract. IX, cap. w.

*.8.

· n p*/».,».·<

i'b.'vi.'.../!·1

3 intelliget) intlligit EGZb. 17 cogitativam *Ita nos soli*; cognitionem pG, cogitationem *cctcri*. 29 in co) in illo a?c, in illa DIVX. 40 po<ribili *om* aDW. 49 imprimerent) imprimant EGW.X, imprimunt Mk. 56 »cnsu| sensum aEGcd. 2 artis *Ita nos soli*; ct intellectus Z, intellectus *ceteri*; cf. *var. scq.* η principium scientiae ct artis *Ita nos soli*; principium .scientiae irttt ct intellectus NZ, scientiae ct intellectus *ceteri*; cf. *locis citatis Aristotelem, ct infra* cup. 85. 512 n 58 sqq., *et quoa.i* intellectu" *pro* ars. *supra* l. cap. o3, 254 n 5; cf. *etiam* l. cap. 82, 228 α 33 aliquis *pro* ar«. 16 cogitativam) cognitionem pG6, cogitationem *ceteri*. disponuntur) disponantur WZP. 31 Et *om* ZP. 36 qui cst| qui fit *1'7.* qui Mt GNY. 3o tamen) autem GNPC. 42 Intentio om D: *pro* agentem, intentionem agentis Z. .p quia... tantum *hom om* sDWX. 53 Hoc *Ita* NXPC; Hic *cctcri*.

dem: et si quidem operatio illa consistat in actione, adest ei principium activum, sicut patet de potentiis animae nutritivae in plantis: si vero operatio illa consistat in passione, adest ei principium passivum, sicut patet de potentiis sensilis in animalibus. Homo autem est perfectissimus inter omnia inferiora moventia. Eius autem propria et naturalis operatio est intelligere: quae non completur sine passione quadam, inquantum intellectus patitur ab intelligibili; et etiam sine actione, inquantum intellectus facit intelligibilia in potentia esse intelligibilia in actu. Oportet igitur in natura hominis esse utriusque proprium principium. scilicet intellectum agentem et possibilem: et neutrum secundum esse ab anima hominis separatum esse.

Adhuc. Si intellectus agens est quaedam substantia separata, manifestum est quod est supra naturam hominis. Operatio autem quam homo exercet sola virtute alicuius supernaturalis substantiae, est operatio supernaturalis; ut miracula facere et prophetare, et alia huiusmodi quae divino munere homines operamur. (Aim igitur homo non possit intelligere nisi virtute intellectus agentis, si intellectus agens est quaedam substantia separata, sequetur quod intelligere non sit operatio naturalis homini. Et sic homo non poterit definiri per hoc quod est *intellectus* aut *rationalis*.

Praeterea. Nihil operatur nisi per aliquam virtutem quae formaliter in ipso est: unde Aristoteles, in II *de Anima* ostendit quod quod vivimus et sentimus, est forma et actus. Sed utraque actio, scilicet intellectus possibilis et intellectus agentis, convenit homini: homo enim abstrahit a phantasmatibus, et recipit mente intelligibilia in actu; non enim aliter in notitiam harum actionum convenissemus nisi eas in nobis experiremur. Oportet igitur quod principia quibus attribuuntur haec actiones, scilicet intellectus possibilis et agens, sint per se virtutes quaedam in nobis formaliter existentes.

Si autem dicatur quod haec actiones attribuuntur homini inquantum praedicti intellectus continuantur nobis, ut Averroës dicit *: iam supra** ostensum est quod continuatio intellectus possibilis nobiscum, si sit quaedam substantia separata, qualem ipse intelligit, non sufficit ad hoc quod per ipsum intelligamus. Similiter etiam patet de intellectu agente. Comparatur enim intellectus agens ad species intelligibiles receptas in intellectu possibili, sicut ars ad formas artificiales quae per artem ponuntur in materia: ut patet ex exemplo Aristotelis in III *de Anima*. Formae autem artis non consequuntur actionem artis, sed solum similitudinem formalem: unde nec subiectum harum formarum potest per huiusmodi formas actionem artificis facere. Ergo nec homo, per hoc quod sunt in ipso species intelligibiles actu factae ab intellectu agente, potest facere operationem intellectus agentis.

Adhuc. Numquodque quod non potest exire in propriam operationem nisi per hoc quod movetur ab exteriori principio, magis agitur ad operandum quam seipsum agat. Unde animalia irrationalia magis aguntur ad operandum quam seipsum. tamen antea, quia omnis operatio eorum dependet a principio extrinseco movente: sensus enim, motus a sensibili exteriori, imprimit in phantasiam, et sic per ordinem procedit in omnibus potentis usque ad motivas. Operatio autem propria hominis est intelligere: cuius primum principium est intellectus agens, qui facit species intelligibiles, a quibus patitur quodammodo intellectus possibilis, qui, factus in actu, movet voluntatem. Si igitur intellectus agens est quaedam substantia extra hominem, tota operatio hominis dependet a principio extrinseco. Non igitur erit homo agens seipsum. sed actus ab alio. Et sic non erit dominus suarum operationum; nec merebitur laudem aut imperium; et peribit tota scientia moralis et conversatio politica; quod est inconveniens. Non est igitur intellectus agens substantia separata ab homine.

constatât) constant KZ. constat abWX. actione Ita M*; operatione ceteri'. &Γ actione margo \\ ascriptore. 4 constatât) constant E, conAtat a\\ to intellectus) quilibet intellectus aDWbPc. et etiam) nec cat b, et est etiam d, nec etiam P. 12 in potentia csac mtelligibilin hom ont «DGW X. 27 operatio naturali» Ita GNXVê; naturalis operatio EZ. opus naturalis a, opus naturale h\\ operatio propria et naturalis l'c; pro homini, hominum XXZ. 3q agentis) ngen> 3. 3? horno] species addunt 3 et post coim WPc, speciei addit X. 31 agitur) ut agitur 6; pro scipnum, quod ipsum P. 22 unde animalia om Pcf; post irrationalia P addit enim. 2? enim) autem Pc. 3' substantia extra hominem) substantia separata ab homine Z; separata addit etiam b. 57 merebitur) meretur aVXPc.

Commentaria Ferrariensis

Postquam ostendit Sanctus Thomas intellectum possibilem non esse substantiam separatam neque esse unum in omnibus, nunc idem vult de intellectu agente demonstrare*. Circa hoc autem tria facit: primo enim ostendit ipsum non esse substantiam separatam, sed esse aliquid animae; secundo, declarat quomodo non est impossibile ipsum cum intellectu possibili in una animae substantia convenire, capitulo sequenti; tertio, ostendit hoc secundum mentem Aristotelis esse, capitulo i.xxvhl

1. Quantum ad primum, sciendum, ut dicitur in QQ. de Anima, art. 5, quod *intellectum agentem esse unum et separatum, videtur plus rationis habere quam si hoc de intellectu possibili ponatur: quia invenitur agens separatum ab iis quae reducit in actum; id autem per quod aliquid est in potentia, omnino videtur esse intrinsecum. Et ideo plures posuerunt intellectum agentem esse substantiam separatam quam intellectum possibilem*. Propter

hoc ponit Sanctus Thomas quod, praeter aliter, etiam Alexander et Avicenna posuerunt intellectum agentem esse unum omnium.

Contra quam opinionem arguitur probando quod *intellectus agens sit aliquid animae nostrae*.

Et arguitur primo sic. Agens et patiens oportet esse proportionalia. Ergo unicuique passivo corresponde! proprium activum. Ergo, si intellectus possibilis est aliquid animae, multiplicatum secundum multitudinem individuum, ut est ostensum, intellectus agens erit huiusmodi. – Probatur ultima consequentia. Quia intellectus possibilis comparatur ad agentem ut proprium passivum sive susceptivum eius: cum se habeat intellectus agens ad ipsum sicut ars ad materiam, ut dicitur III de Anima.

Adverte quod antecedens intelligendum est de agente proximo, non autem de agente remoto. Non oportet enim agens remotum proportionari secundum adaequationem

* Cf. Comment. cap. Lxxiii, init.

ioiics attribuuntur
JlcCtUs continuar)-
m supra ** f.M
ctus possibilis no-
separata, qualm
quod per iptum
itet de intellectu
tus agens ad ψ...
ellectu possibili,
ae per artem jx>-
umplo Aristotdh
artis non conn- .
n similitudinem
num formarum
'iietn artificis ta-
iod sunt in ips,
ntdlectu attente,
:tus agentis,
on potest exire
hoc quod mo-
agitur ad opc-
le animalia ir-
randinn quam
corum depen-
: sensus enim,
nit in phanta-
i omnibus po-
autem propria i
im principium
s intelligibiles, I
ellectus possi-
oluntatem Si
:tn substantia
inis dependet
t homo ageas
an erit domi-
bitur lauJem
tia moralis ei
veniens. Nr>n
separata ab

isisrat| o x a-c i E.
i poicniu esse a-
)W, openti)
, speciei &A^A
enim) Mc» Pc.

erroern, düm
i agentem e-.

.ndo quod *in-*

is oportet
espondet pro-
lis est aliquid
em individuo-
huiusniok -
:tus possibik'
im sive susp-
ens ad ip>um

est de agvntc
oportet enim
lacqu3tich«n

cuilibet recipienti: quia unum agens remotum potest agere in multa recipientia. Sed bene agens proximum propor- tionatum esse oportet. Videmus enim in rebus naturalibus omni cffectui, praesertim in rebus perfectis, correspondere proprium agens: non producit^{ur} enim rosa nisi a rosa, ct equus non nisi ab equo producit^{ur}; et sic propriae mate- riae receptivae formac rosae» cl propriae materiae recepti- vae formae equi, correspondent propria agentia. Intellectus autem agens ponitur tanquam proximum agens respectu intellectus possibilis. Ideo illa proportionata sint oportet.

Adverte etiam quod intellectus agens dicitur ab Ari- stotele comparari ad intellectum possibilem *ut ars ad ma- teriam*: quia sicut ars principaliter operans reducit quidem materiam de potentia in actum formae artis, non autem ad formam naturalem ipsius operantis per artem, domiti- cator enim sua arte producit formam domus m materia, non autem suam formam qua est homo; ita intellectus agens in intellectum possibilem introducit species intelli- gibilcs rerum naturalium, ct reducit ipsum dc potentia in actum illarum rerum, non autem suam formam secundum quam est intellectus agens, m ipsum introducit.

II. Sed videtur haec ratio non concludere. Diceretur enim quod, licet intellectui possibili correspondcat intel- lectus agens tanquam proprium activum; et sil unius spe- ciei, sicut omnis intellectus possibilis est unius speciei: non tamen oportet ut uni intellectui possibili secundum numerum correspondcat unus numero intellectus agens; cum videamus unum numero agens in plura passiva posse agere, sicut unus ignis numero potest mulla ligna com- burere, ci una arte domitativa possunt mullae materiae transmutari ad formam Jomus.

Dato etiam quod oporteret tot numero esse intellectus agentes quot sunt intellectus possibles, non tamen sequitur, si intellectus possibilis est aliquid animae humanae, quod et intellectus agens sii aliquid animae. Xon enim oportet ut agens in eadem essentia numero radicetur cum patiente: cum videamus in naturalibus agens esse a patiente omnino secundum suam substantiam separatum, sicut ignis α ligno.

III. Respondetur, ct dicitur primo, quod non omnes quidem rationes hic adductae a Sancio Thoma sunt tan- quam demonstrationes accipiendae, sed aliquae sunt pro- bables et persuasivae. I nde non oportet in omnibus co- nari ad hoc ut demonstretur eas de necessitate concludere. Enitar tamen, quantum fieri poterit, ostendere quod effi- caces sint, non parvique momenti.

Dicitur secundo, quod propositio assumpta pro tunda- mento rationis, scilicet, / *nicuique passivo correspondit proprium activum*, intelligenda esi de passivo naturali, et de identitate generis et ordinis. < lportct enim ut passivo naturaliter motive ab aliquo, correspondent, tanquam pro- prium agens et naturale, aliquod agens quod sit eiusdem generis cum ipso, praesertim in rebus perfectis, ut inferius' habetur. Propterea dicitur \ II *Metaph.* \ quod res mate- ”a'es non possunt a formis separatis tanquam a propriis activis produci, cum sint alterius ordinis ab ipsis et alterius generis. Si ergo intellectus agens comparatur ad possibilem sicut naturale ct proprium agens, necesse est ut sint eiusdem generis et ordinis. lit ideo, si intellectus est accidens ani- mae, aut forma corporis (si ab ipsa anima non distingua- tur: hoc enim nihil ad propositum refert); et per conse- quens multiplicatur ad multiplicationem hominum: necesse est ut et intellectus agens sit accidens animae aut forma cor- poris, et ad multiplicationum hominum multiplicetur. Et sic non erit substantia una separata.

2. Lnde ad obiecta, patet quod non sunt contra mentem rationis. Xon enim vult concludere Sanctus Thomas per hanc rationem primo quod unicuique intellectui possibili correspondent unus numero intellectus agens, ut obiectio supponit; nec quod in eadem numero essentia animae oporteat de necessitate esse intellectum possibilem et agen- tem a quo ille movetur: sed hoc solum, quod non est substantia separata tanquam unus intellectus agens omnium hominum. Quod iuxta declarationem factam optime con- cluditur. Quo quidem existente, considerato modo agendi intellectus agentis et necessitate ipsius, consequenter corivc-

nicnlius est dicere quod intellectus possibilis unius hominis moveatur ab intellectu agente existente in ipso homine, quam quod moveatur ab intellectu agente in alio homine existente: ut per alias rationes inferius ostendetur.

3. Si autem contra rationis declarationem instetur, quia inquit Sanctus Thomas, de mente \ristotelis, intellectum agentem ad possibilem comparari *sicut artem ad materiam*; non oportet autem artem esse eiusdem generis et ordinis cum materia artis, cum ars habeat esse immateriale, non autem materia; et sic videtur declaratio fundamenti rationis non esse secundum intentionem Sancti I homae: - dicitur quod illa comparatio quantum ad aliquid vera est, quantum autem ad aliquid non habet veritatem: sicut et in omni alia comparatione accidit. Se habet enim intellectus agens ad possibilem sicut ars ad materiam, inquantum non pro- ducit formam suae speciei in intellectu possibili, sed tan- tum formam rerum materialium; non enim causal ahum intellectum agentem m intellectu possibili, sed species in- telligibiles, quae sunt rerum materialium formae. Sic enim ut artifex non causal suam formam ct suam speciem qua est in rerum natura, in materiam, sed tantum causât formas rerum de quibus est ars I nde quod inquit Sanctus Tho- mas, intellectum possibilem e*se *proprium passivum sive susceptivum intellectus agentis*, non sic intelligendum est quasi m ipso intellectus agens suscipiatur secundum pro- priam speciem sed quia est id in qu» recipiuntur omnes formae ab intellectu agente productae. – Est autem dissi- militudo inter intellectum agentem et artem in compara- tione ad passhum. quia intellectus agens comparatur ad possibilem ut ad proprium et naturale p.ixsivum, recepti- vum formarum secundum eundem modum essendi qui in- tellectui agenti convenit, scilicet secundum esse intelligibilc et immateriale: iduo oportet ut uterque intellectus in modo essendi conveniant, ut, sicut intellectus possibilis habet esse per modum inhaerentis aut formae alterius, ita habeat esse et intellectus agens. \rs autem comparatur ad materiam sicut ad susceptivum formac secundum alium essendi mo- dum: materia enim recipit formam artis materialiter, quae in intellectu habet esse immateriale. Iden non oportet ut sit idem modus essendi artis et eius susceptivi. I nde et ars non est naturale activum, sed magis voluntarium: in- quantum non agit nisi adiuncta voluntate. Intellectus autem agens est naturale activum respectu intellectus possibilis; licet quantum ad aliquid, ut supra est ostensum, habeat c>p. prec;, n x.

Dicitur ulterius quod, licet ars alium modum essendi habeat quam materia, non tamen dicitur esse alterius ge- neris et alterius ordinis. Quia ars est eiusdem rationis cum forma materiali, et suae rationi non repugnat uterque modus essendi. Materiale enim et immateriale tunc sunt diversorum ordinum, quando rationi unius repugnat esse in materia, alterius vero rationi convenit ut sit in materia: sicut intclligentia separata ut equus sunt alterius et alterius ordinis ut generis, liationi vero formae quae producit^{ur} per artem, inquantum huiusmodi. non repugnat esse ma- teriale, neque etiam immateriale, I nde. sicut materia est eiusdem ordinis et generis cum forma in ipsa per artem introducta, ita et cum ipsa arte.

IV. *Secundo arguitur ad conclusionem.* Intellectus ci. num. ot. agens facit species intelligibiles tales qualis est ipse. Et facit tales quales competunt intellectui possibili ad intelligen- dum. Ergo est proportionalus intellectui possibili. Ergo, cum intellectus possibilis sit pars animae, ipse non erit substantia separata. Prima pars antecedentis probatur. Quia *omne agens agit sibi simile*. – Secunda autem pars probatur. Quia non facit species intelligibiles actu ut per eas ipse intelligat. maxime tanquam substantia separata, cum non sit in potentia (scilicet passiva): sed ut per eas intelligat intellectus possibilis.

\ . (arca hanc rationem dupliciter dubitatur. Primo enim, circa primam partem antecedentis, quaeritur quomodo in- telligatur illa similitudo qualitatis inter intellectum agentem ct speciem intelligibilem. \ut enim intelligitur quod facit species eiusdem rationis cum ipso: aut secundum eundem modum essendi. Si secundum eandem rationem, istud est

manifeste falsum: quia species intelligibilis lapidis facta per intellectum agentem, non est eiusdem speciei cum intellectu agente, sed cum lapide existente in materia. – Si secundum eundem modum essendi, probatio ad huc assumpta non erit ad propositum. \on enim omne agens agit sibi simile quantum ad eundem modum essendi, licet faciat aliquo modo sibi simile secundum eandem rationem:

Ccm*PcatpInCIn ostcn:>uni 051 cn*m superius ’ quomodo forma alium modum essendi habet m materia, et alium in mente artificis.

Secunda dubitatur circa primam consequentiam. Aut enim intelligitur intellectum agentem esse proportionatum intellectui possibili secundum eandem rationem. Et sic non sequitur hoc consequens nisi intellecto antecedente secundum eundem sensum, scilicet quod species intelligibilis est eiusdem rationis cum intellectu possibili et intellectu agente. Constat autem manifeste hoc falsum esse. Et sic ratio nulla erit. – Aut intelligitur ipsum esse proportionatum secundum eundem escendi modum. Et tunc oportet ut intclligatur antecedens similiter de convenientia in modo essendi. Sed ostensum est ex sua probatione illud sic intelligi non posse, sed tantum de convenientia rationis. Ergo istud consequens e.\ illo antecedente non sequitur.

VI. Ad huius evidentiam, considerandum est quod virtus rationis consistit in hoc quod <a quae uni tertio assimilantur, intersc quoque similia sunt; et similiter quae uni tertio proportionantur, inter se quoque sunt propnrntionata, Et ideo, cum tam intellectus possibilis quam intellectus agens habeant similitudinem et proportionem cum specit intelligibili, ille per modum suscepti'i, hic per modum activi principii; cum et proprium actum oporteat proprio susceptivo proportion.iri, et proprium effectum propriae causae: oportet intellectum possibilem et intellectum agentem sibi invicem proportionate esse. Secundum cigo convenientiam utriusque intellectus ad speciem intelligibilem. erit convenientia Ipsorum intellectuum. Conunit autem uterque intellectus cum specie intelligibili in eodem genere et in eodem ordine: quia species et est proprius actus et naturalis intellectus possibilis, et proprius ac naturalis effectus intellectus agentis; actum autem proprium alicuius potentiae oportet esse eiusdem generis et ordinis cum ipsa potentia, et proprium ac naturalem effectum alicuius agentis cum suo agente oportet eiusdem generis et ordinis esse. Ad hanc autem convenientiam sequitur convenientia in modo essendi: quia quae sunt eiusdem rationis et eiusdem ordinis, eundem essendi modum naturalem habent: ut patet discurrendo per omnia. Sequitur ergo ut el ipsi intellectus inter se et eiusdem rationis et eiusdem modi essendi sint.

2. Unde ad primum dubium dicitur quod prima pars antecedentis intelligitur de convenientia in eadem ratione generica et in eodem ordine: consequenter etiam in eodem modo essendi naturali. Licet enim alia sit ratio specifica intellectus agentis et alia speciei intelligibilis, conveniunt tamen in hac ratione et in hoc ordine, quod sunt principium proprium intellectionis» et eundem essendi modum habent, scilicet esse immateriale et esse intellectuale. Et sic optime probatur ista pars antecedentis ex illa propositione assumpta, quod omne agens agit sibi simile: scilicet quod omne agens proprium el naturalem effectum facit eiusdem rationis secum, saltem generice et eiusdem ordinis. Species enim est proprius et naturalis effectus intellectus agentis.

Cum autem instatur, quod non potest illa pars antecedentis intelligi de convenientia in modo essendi, quia tunc probatio adducta non esset ad propositum: – dicitur quod utique ratio illa immediate probat convenientiam secundum rationem et ordinem: quia agens proprium, continens virtute tantum aliquam formam non autem formaliter, producit sibi simile secundum rationem geneticam et in eodem ordine. Mediate tamen probat etiam convenientiam in modo essendi. Quia cx hoc quod forma est similis intellectui agenti in genere et ordine rerum, sequitur quod eundem modum essendi cum ipso habeat.

3. Ad secundum dubium similiter respondetur quod consequens illud intelligitur de proportionem et secundum eandem rationem atque ordinem, et secundum eundem modum essendi.

\d improbationem primae partis, iam ostensum est quod etiam antecedens de proportionem secundum rationem et ordinem intelligitur.

Ad improbationem vero secundae partis, similiter patet quod et antecedens de convenientia etiam in modo essendi intelligenda est, non autem tantum de convenientia secundum rationem.

VII. tertio arguitur. Formae materiales recipiuntur in materia prima non per actionem substantiae separatae tantum, sed per actionem formae eiusdem generis, quae scilicet est m materia. Ergo, a simili, si intellectus possibilis est pars .mimae non autem substantia separata, intellectus agens, per cuius actionem fiunt species intelligibiles in ipso, mm erit substantia separata sed virtus animae. – Probatur antecedens exemplo huius carnis, quae generatur pei formam quae est in iis carnibus et in his ossibus: ut patet per \ristotelern, \ II Metaph., text. 28. – Consequentia vero probatur. Quia sicut materia prima perficitur per formas materiales, na intellectus possibilis perlicitur per species intellectas m actu.

\dvcrte, cum dicitur hic quod formae naturales recipiuntur in materia non per actionem alicuius substantiae sepautae tantum! quod idcirco additur tantum, quia non negat Aristoteles, secundum cuius opinionem hic arguit Sanctus thomas, quin substantiae separatae sint causae formarum m.lienaliu, cum ponat ipsas esse motrices orbium, e\ quorum motibus est in inferioribus generatio et conuptio: sed negat illas solas esse causas dictarum formarum, ut vnluit Plato et Avicenna. Praeter enim substant.mias separatas, requiruntur propria et particularia agentia materid, ut ostenditur \ II Metaphysicae.

Quarto. Si intellectus esset separatus, aut nulla aut parva differentia esset inter opinionem istam et Platonicam. Sed opinionem Platonicam reprobatur Aristoteles in I Metaphysicae. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia Plato ponebat scientiam causari in nobis ab ideis, quas ponebat substantias separatas. Similiter, cum intellectus agens sil primum et principale principium scientiae nostrae, si ponatur substantia separata, ponitur scientiam in nobis a substantia separata causari.

VIII. Quinto. Oportebit quod vel semper intelligamus: vel quod non sit in potestate nostra actu intelligere. – Probatur consequentia. Quia tunc actu intelligimus quando phantasmata fiunt actu intelligibilia. Si autem intellectus agens est substantia separata, oportet quod eius actio, quae est phantasmata facere actu intelligibilia, aut sit continua et non intercisa: aut quod non continuetur et intercidatur ad arbitrium nostrum.

Sexto *. Sequeretur quod tam scientes quam inscii similiter intelligent. Probatur consequentia. Quia comparatio substantiae separatae ad omnia phantasmata in quibuscumque est una: sicut comparatio solis est una ad omnes calores '. Eadem autem phantasmata sunt in illis: '(Xitiittw. cum res sensibiles similiter sentiant.

Adverte quod comparatio substantiae separatae ad omnia phantasmata dicitur hoc loco esse una, quia est eiusdem rationis, quia videlicet eodem modo comparatur ad omnia, utpote non magis illuminatis a unius phantasmatis quam alterius: sicut et sol eodem modo ad omnes calores comparatur, non magis existens causa unius quam alterius.

IX. Ad istas duas rationes simul responderi posset quod intellectus agens semper agit quantum in se est: sed non semper phantasmata sunt intelligibilia actu, sed solum quando sunt actu disposita per actum cogitativae virtutis, cuius usus est in nostra potestate. Et ideo ad primum horum, negatur consequentia, qua infertur quod intelligere non erit in nostra potestate. – Ad secundum, etiam negatur consequentia: quia idcirco non omnes intclhgunl ea quorum habent phantasmata, quia non omnes habent actum cogitativae convenientem.

2. Contra hanc responsionem, quod non sit omnino sufficiens, licet aliquam habeat apparentiam, arguit Sanctus Thomas, quia haec dispositio quae fit per cogitativam ad intelligendum, aut est dispositio intellectus possibilis ad recipiendum formas intelligibiles, ut voluit Avicenna: aut

p*5'

I f
I-a''**'

I

I
;

<£ Hu-

'(Xitiittw.

I

Mtentum at quad
m rationem tt or-

lit, similiter pjfct
am in modo a-
de convcnknta

ei recipiuntur in
ic separatae tan-
eneris quaesd-
llectus possiHb
irata, intellectus
intelligibile* in
animae. – Pro.
quae generatur
his oôibui; ut
28. – Conse,
trima perfidior
\$ perficitur per

naturales red-
rwm juhfoij.
' *tantum*, qui-
onem hk ar-
tae sint CJUK'i
i motrice* or-
s generatwet
dictarum for-
er enim “ub-
ularia agentia

ut nulla aut
et Platoni-
\ristotdc- in
nentia. Qma
» ideis quas
f intellectus
cientiae no-
sciennam in

itelligamus:
itelligerc. –
nus quando
intellectus
actio, quae
it continua
intercidatur

n inscii 8 - - α«
tia compa-
ita in qu?
•st una ad
it in illis: 'Qxn i

: ad omnia
t eiusdem
ad omnia,
aris quam
ores com-
f alterna,
isset quod
: sed non
:d solum
: virtutis.
primum
ntdligerc
ftiam ne-
lligunt ea
nt actum

omnino
:uit San-
itativain
sibilis ad
ma: aut

est phantasmatum dispositio ad hoc ut liant actu intelli-
gibilia, ut Averroes ut Alexander dicunt.

Si primum, contra arguitur. 'I um quia id in cuius na-
tura est recipere aliquam formam, non indiget dispositione
alia ad formam illam*: nisi forte sint in illa contrariae
dispositiones. Intellectus autem possibilis secundum suam
naturam est in potentia ad species actu intelligibiles, ad
quas comparatur ut diaphanum ad lucem vel ad species
coloris. Nihilque est m ipso contrarium, quod sil impe-
ditivum speciei intelligibilis recipiendae: nam falsitas quae
accidit in iudicio intellectus componentis el dividentis,
provenit, non quod in intellectu sini aliqua intellecta, sed
cx eo quod ei aliqua desunt . – 'I um quia non esset com-
paratio phantasmatum ad intellectum possibilem sicut co-
lorum ad visum, ut voluit Aristoteles. Quia colores, facti
visibiles actu per lucem, pro certo imprimunt suam simi-
litudinem in diaphano el visu. Quod non convenit phan-
tasmati illustrato, secundum hanc responsionem. – Tum
quia nec phantasmata nec sensus essent per se necessaria
ad intelligendum, tanquam scilicet principia activa ct cau-
sativa scientiae: sed per accidens tantum, quasi praeparantia
et excitantia intellectum possibilem ad recipiendum. Quod
el est opinionis Platonicae; ct contra ordinem generationis
scientiae el intellectus ' positum ab Aristotele in l *Meta-
physicae* et li *Posteriorum*. – Addit vero Sanctus Thomas
quod haec positio Avicennae consonat iis quae degene-
ratione rerum naturalium dicit, dum ponit agentia naturalia
solum praeparare materiam ad suscipiendas formas ab in-
telligente separata.

Si vero secundum dicatur, tunc hoc videtur conforme
positioni dicentium quod agentia inferiora disponunt solum
ad ultimam perfectionem, ultima autem perfectio est ab
agente separato. Quod est contra sententiam Aristotelis.
VII *Metaphysicae*.

X. (arca illam propositionem, *id in cuius natura est
recipere aliquam formam, non indiget dispositione ulte-
rius ad illam formam*, dubitatur. Quia tunc sequitur quod
materia immediate recipere possit quamcumque formam
substantialem absque aliqua dispositione: cum secundum
suam naturam sit in potentia ad omnem formam substan-
tialem. Hoc autem videtur falsum: quia anima non potest
recipi in materia nisi sit prius organizata et disposita.

Videtur etiam esse contra doctrinam Sancti Thomae
Prima, q. lxxvi, a. 1, ubi inquit quod *materia prima est
in potentia ad omnes actus ordine quodam*: et sic videtur
quod posteriorem formam non possit recipere nisi dispo-
natur et praeparetur per praecedentem formam; sicut non
potest recipere animam intellectivam nisi praecedat in ipsa
anima sensitiva el vegetativa.

2. Ad huius evidentiam, considerandum quod esse se-
cundum suam naturam in potentia ad formam, aut esse
illud in cuius natura est recipere aliquam formam, accipit
Sanctus Thomas pro eo quod est esse *ex se et ex propria
natura dispositum ad illam formam suscipiendam*. Tale
autem constat non indigere alia ulteriori dispositione ad
illam formam: implicat enim contradictionem quod aliquid
cx propria natura dispositum sit ad formam, et quod ulte-
riori ad illam dispositione indigeat; nam. si dispositione
superaddita indigeat, iam non est ex propria natura dis-
positum. Diaphanum enim actu, quia ex se est dispositum
ad susceptionem speciei coloris, ideo non indiget alia dis-
positione ad illam speciem. El similiter intellectus pos-
sibilis. quia est ex propria natura dispositus ad speciem
inteiligibilem; propter quod comparatur ad ipsam 'sicut
diaphanum ad lucem, si accipiatur diaphanum in potentia;
aut sicut diaphanum ad speciem coloris, si accipiatur dia-
phanum in actu; ideo nulla alia dispositione ad illam su-
sceptiendam eget. El in hoc fundatur ratio Sancti Thomae.

3. Ad rationem autem in oppositum respondetur quod
de immediata receptione formae in materia dupliciter loqui
possumus. Uno modo, ut illa immédiatio excludit dispo-
sitionem praecedentem duratione formam in materia el
desinentem in adventu ipsius formae: ut sit sensus quod
materia non indiget ut prius duratione disponatur ante-
quam recipiat formam, sed per seipsam est ad omnem

formam disposita. – Et tunc negatur consequentia. Quia
materia non est immediata nisi formis elementorum, ut
dicitur inferius, cap. lxxxix, et li *Sent.*, d. xu, u. 4: non
enim indiget secundum se per aliam formam praecedentem
disponi ad formam elementi; licet per accidens oporteat
ipsam ad formam unius clementi disponi, si in materia
contingat esse dispositiones contrarias dispositionibus for-
mae introducendae. Sed bene, ut in locis pracallegalis
dicitur, indiget disponi ad alias formas per susceptionem
formarum praecedentium: ut accidit in generatione ho-
minis, eo quod inter ipsam el animam intellectivam me-
dient mullae formae. Ad probationem autem consequen-
tiae, negatur assumptum. Non enim, iuxta sensum datum
propositioni Sancti Thomae, materia est secundum suam
naturam in potentia ad omnem formam, idest, per sc ct
ex propria natura sufficienter ad omnem formam dispo-
sita: sed tantum ad formas dementares.

4. Alio modo, ut illa immedialio excludit dispositionem
manentem in materia cum ipsa forma: ut sil sensus quod
inter materiam et formam non mediat aliqua dispositio
materiae superaddita, sed ipsa forma substantialis imme-
diate inhaeret materiae. Et tunc dicitur, iuxta ea quae su-
perius * determinata sunt, quod de forma substantiali du-
pliciter loqui possumu-: uno modo, ut dat esse substantiale
corporeum, alio modo, ut dat aliquem gradum essendi
supra esse corporeum, puta esse vegetativum, esse sensi-
tivum, aut esse intellectivum.

Si primo modo consideretur, sic materia nude accepta
est cx sua natura disposita ad susceptionem cuiuscumque
formae NUbstantialU, nec indiget ad illam alia dispositione,
ut in superioribus patuit *, et habetur cx doctrina Sancti
Thomae Prima, q. i.xxvi, a. 6, *de Spiritualibus*, ari. 3, et
de Anima, art. 9: sed immediate omnem formam substan-
tialem recipit. l nde negatur falsitas consequentis. – Ad
cuius primam probationem dicitur quod assumptum est
falsum dc anima ut dat esse corporeum. Sic enim eius
pcrfectibile est materia prima, non nutem corpus organi-
zatum. – Ad secundam probationem dicitur, iuxta ea quae
habentur in Qu. *de Anima*, articulo praeallegato, ad 9, quod
materia dicitur in potentia ad omnes actus ordine quodam,
non quasi recipiat diversas formas ordinarim, quae scilicet
permaneant in materia, tanquam una sil dispositio ad
aliam; *sed quia id quod est propnum superioris formae,
non recipitur nisi mediante eo quod est proprium infe-
rioris formae*. Materia enim non est secundum se dispo-
sita ad gradum superioris formae, sed tantum ad esse
substantiale corporeum, ut superius * est ostensum: ct per
gradum inferiorem ad gradum superiorem ct perfectiorem,
ab eadem tamen forma procedentes, disponitur.

Si autem consideretur secundo modo, sic materia non
est immediata omni formae, si nude consideretur: sed ad
hoc ut formam secundum perfectiorem gradum recipiat,
oportet pracmtelligerc in ipsa, ordine naturae el intellectus,
gradum inferiorem, tanquam materiae dispositionem ad
gradum superiorem. – l nde, sic etiam considerata forma,
consequentia et assumptum ad eius probationem falsa sunt.

XI. Circa illam probationem, in eadem ratione assum-
ptam *, ad excludendam obicctionem qua aliquis posset di-
cere in intellectu esse aliquid contrarium formae intelligibili,
quia in intellectu est falsitas, quae veritati contrariatur: –
circa hanc, inquam, *Falsitas quae accidit in iudicio intel-
lectus componentis et dividentis, provenit, non ex eo quod
in intellectu possibili sint aliqua intellecta, sed ex eo quod
aliqua ei desunt*, advertendum quod in intellectu non in-
venitur contrarietas ex parte ipsarum specierum intelli-
gibilium, cum species contrariorum, ut adducit Sanctus Tho-
mas, de mente Vistotelis \ l *Metaph.* text. 23, non sint
contrariae, immo unum sit ratio cognoscendi alterum: sed
contrarietas invenitur in ipso tantum secundum veritatem
el falsitalem, secundum quod opiniones contradictoriorum,
quarum una est vera et altera falsa, sunt contrariae. l nde
contrarietas quae invenitur in intellectu, est tantum con-
trarietas enuntiationum, quae praesupponunl species in
intellectu, ex quibus intellectus ad enuntiandum procedit:
non autem est contrarietas aliquorum quae ad actum

* Comment, cap. mi, n. v.

• lbIX

* Cit. Commeet, cap. LXli, a. v.

• Cl num. ii. l.

• Al. lib. Vit.

intelligendi pracsupponantur. Et ideo bene inquit Sanctus Thomas quod falsitas non est in intellectu e.v eo *quod sint in ipso aliqua intellecta*, idest: falsum existons in intellectu, quod contradatur vero, non est species aliqua intelligibilis; ut oporteat ipsam removeri ad hoc ut intellectus aliam speciem suscipiat, sicut oportet removeri formam aquae a materia et qualitates eam consequentes, si in materiam aquae debet forma ignis introduci. Immo defectus ct privatio alicuius speciei, aut alicuius alteriu< requisiti ad hoc ut intellectus veram compositionem faciat, est ratio quare intellectus falsum ludicat et componit: sicut tuidicans hominem esse rudibilcm. quod est falsum, ideo sic indicat, aut quia non habet speciem intelligibilem hominis aut rudibilis; aut quia secundum illas species non potest recte indicare, propter defectum cirium sensitivarum, quaurum operatione intellectus ad intelligendum eget.

• Cf. n. m.

XII. *Septimo principaliter arguitur.* Intelligere est nobilissimus effectus qui est in istis inferioribus. Ergo non sufficit ad ipsum ponere agens remotum, quod sit substantia separata, sed oportet etiam ponere agens proximum sui generis. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia effectus nobiliores in istis inferioribus, praeter agentia superiora, requirunt agentia sui generis: ut patet in animalibus perfectis.

Addit autem Sanctus Thomas quod haec ratio contra Avicennam non procedit: co quod ponat omne animal posse generari absque semine.

Circa hanc propositionem, *Intelligere eat nubilissimus effectus in istis inferioribus*, attendendum quod nomen *effectus* hoc loco accipitur ut extenditur non solum ad id quod per actionem producitur, sed etiam ad ipsam operationem. Dicitur autem intelligere esse nobilissimus effectus, non secundum entitatem suam absolute et simpliciter consideratam, quia omnis substantia est ipso nobilior, substantia enim omnis est nobilior omni accidente, simpliciter loquendo: sed quantum ad modum essendi. et in ratione operis el effectus: quia ct habet esse immateriale, ct procedit ab anima ut excedit materiae capacitatem, secundum quod habet ut sit excellentissima formarum. Operatio autem, sicut accipit speciem a principio operationis, ut dicitur *lerit.*, q. \\\, 1, ad 2, ita ab ipso habet nobilitatem.

XIII. Sed non videtur haec ratio efficax esse, propter duo. Primo, quia posset aliquis dicere quod, praeter agens universale ct remotum, datur agens proximum intellectionis, scilicet intellectus possibilis, qui, postquam recepit speciem a substantia separata, producit intellectionem. Et sic non oportet ponere intellectum agentem esse partem animae.

Secundo quia, si illa propositio sit universaliter vera, quod *omnibus effectibus nobilioribus in istis inferioribus, praeter agentia universalia, oportet assignare agens proprium eiusdem generis*: cum anima intellectiva sit nobilissimus effectus qui in iis inferioribus inveniatur, oportebit, praeteragens universale, qui est Deus, assignare sibi agens proprium eiusdem generis, scilicet animam intellectivam. Et sic non a solo Deo erit per creationem, sed una anima erit ab alia: sicut unus equus ab alio generatur. Quod est contra omnem philosophiam et theologiam.

2. Incipiendo a secundo, ex cuius solutione dependet solutio primi, dicilur primo, quod per effectum in istis inferioribus non intelligit Sanctus Thomas omne productum ab alio quomodocumque: sed productum .l. causa universalis *cui non repugnat produci etiam ab agente particulari sui generis*. Dc talibus cnim effectibus verum est quod nobiliores inter illos producuntur non solum ab agentibus superioris ordinis, sed etiam requirunt agentia sui ordinis. Modo, anima intellectiva non est talis effectus: quia non potest produci nisi per creationem, ut ostendit Sanctus Thomas Prima, q. xc, a. 2; solius autem Dei est creare, ut superius* est ostensum. Ideo instantia non est ad propositum. - Intelligere autem bene est de numero talium effectuum quibus non repugnat habere agens proprium sui ordinis. Idcirco bene illi oportet, praeter substantias separatas, assignare proprium sui generis agens: quod scilicet ad inferiora pertineat tanquam virtus animae humanae, sicut intelligere nostrum ad humanam animam pertinet ut actus in ipsa naturaliter receptus.

• Cap. xli.

Dicitur secundo quod, licet non producat una anima ab alia, homo tamen facit ipsam uniri materiae, et sic est causa unionis cius ad materiam.

< \d primum vero consequenter dicitur quod non sufficit ponere intellectum possibilem tanquam agens proprium. Tum quia intellectus possibilis non est potentia activa, sed passiva, quae indiget ab aliquo agente perfici ad hoc ut intellectionem eliciat. – lum quia intelligere nostrum co-e.\igit facere intelligibilia in actu: cum propter hoc anima nostra sit unita corpori, ut per sensus rcium materialium cognitionem accipiat, faciendo per abstractionism a materialibus conditionibus intelligibilia in potentia esse actu intelligibilia. Hoc autem non potest intellectus possibilis, qui est potentia passiva. Ideo, praeter intellectum possibilem, quo *anima potest omnia Jieri*, necssc est esse m anim l intellectum agentem, quo *possit omnia materialia /acere actu intelligibilia* '. l nde inquit Sanctus Thomas 'Untir de \nnna, art. ad quod *actus intellectus possibilis esi JI " recipele intelligibilia. actio autem intellectus agentis est abs* trahere intelligibilia*; et quod *ad unum intelligere oportet quod utraqui istaium actionum concurrat*.

XIX. *Octavo.* Abstrahere formas universales a phantasmatibus cm in intentione nostra, non solum in intentione igentD i emoti. Ergo oportet in nobis esse proximum principium talis effectus, qui est intellectus agens. – Probatur con>cqucntil. Quia intentio effectus demonstrat agentem. \ain qu ic sunt de intentione tantum naturae superioris, producuntur tantum a natura superiori: sicut genita ev putrefactione, quae dicit \ristolcles a casu fieri, scilicet pi- comparisonem ad naturam inferiorem. Quae autem .l. natura inferiori intenduntur, etiam a natura inferiori producuntur: ut animalia genita ex* semine.

(arca istam propositionem. *Intentio effectus demonstrat agentem*, ubertendum quod *intendere* est proprie respectu tinis. Ideo intendere effectum aliquem, ut proprium scilicet effectum, nihil aliud est quam tendere et inclinari in ilium tanquam in finem et terminum suae operationi'-. Constat autem quod hoc non convenit nisi habenti in se principium productivum dicti effectus. Ideo bene dicitur quod *intentio effectus demonstrat agentem*: idest, quod intendi aliquid ab aliqua natura tanquam eius effectus, demonstrat illam naturam esse illius productivam; non enim inclinaretur m illum effectum a se producendum nisi haberet in se principium illius productivum. Et hoc secundum conditionem intentionis. Si enim inclinetur ad producendum effectum immediate, tunc oportet ut in se proximum principium illius effectus habeat: ut dictum est de anima humana respectu abstractionis universalium: experimento enim constat quod nos conamur ad considerationem universalium absque conditionibus materialibus, quod est abstrahere universalia a particularibus. Si autem intendat effectum tanquam ab ipsa remote producendum, oportet ur habeat in se principium illius effectus remotum.

Adverte quod ratio haec est illa quam ponit Sanctus Thomas Prima Parte, q. r.xxix, a. 4. Sed haec ex perfectione actus intelligendi ad hoc tantum deducit quod oportet illi assignari propriam causam. Illa autem ulterius ex perfectione animae intellectivae arguit oportere in ipsa anima esse talem \irtutem: tanquam arguens ulterius quod, si oportet in natura inferiori esse virtutem propriam actus intelligendi productivam, necesse est ut illa sit in anima humana, quia nobilissimus effectus debet habere nobilissimam causam; nihil autem in istis inferioribus est nobilius anima humana.

XV. *Nono.* Homo est perfectissimus inter omnia inferiora moventia. Et cius propria et naturalis operatio est intelligere. Ergo oportet in ipsa esse principium sufficiens ad intelligendum. Ergo est in ipsa intellectus agens ct intellectus possibilis. Probatur prima consequentia. Quia in natura cuiuslibet moventis est principium sufficiens ad naturalem eius operationem, sive in actione sive in passione consistat. – Secunda etiam probatur. Quia intelligere non completur sine passione, qua intellectus possibilis patitur ab intelligibili; neque sine actione, qua intellectus agens facit intelligibilia in actu.

roducatut uns j-itsv
i m.ilcnac, et ik

licitur quod non n;,
anqtiam flgeni pi>
lis non c-: p -,,
liquo agente penu
um quia inteilçcre
t netu ; cum propter
it per sensi» 1A...-
•ndo per obtor -
ligibilia in potem
n potest mrelker.
praeter inteltaur.
t /. necesse est e x
it omnia materials
t Sanctus TBοπιμ
lectus pojLfifiMû tlt
'tus agent"eu ah
intelligere aperta
rat.

vénale* a plun'jk
him in intentiooe
e proximum pris-
agens. – Proton,
nonstral agent@,
atunie -upcnc.%
l sicut genita π
asu fieri, scûka
em. Quae autem
tira inferiori pro-

effectus Jrrf.f.
iere est propk
liquem, ut pro-
luam tendere ct
ninum *uae r.
onvenil nto to-
ti effectus Ideo
nstrat acente*
"a tanquam ciw
as productinn!;
e producendum
clivum. Et hoc
m inclinetur ad
portet ut tn x
: ut dictum et
irersalium; a-
ur ad conside-
is materûlihi-
ibus. Si autvrn
producendum,
ictus remota
ponit Sanctu*
cx perfectkme
10J oportet PH
rius ex perit-
in ipsa anima
erius quoi 'i
ropriam .ictui
l sit in animi
abere nobilis-
iribus est no-

er omnia in-
s operatio es*
mm suffiriez
agens et m-
•nti.i. Quia in
fidens ad oa-
r in passion:
itelligerc nc
sibilis patitur
llectus agens

Decimo. Sequitur quod intelligere non sit operatio pro-
pria et naturalis homini, Et sic non poterit definiri homo
per hoc quod est *intellectivus* et *rationalis*. – Probatur
consequentia. Quia operatio quam homo exercet sola vir-
tute supernatural)* substantiae, est operatio supcrnaluralis:
ut miracula facere et prophetare. Constat autem quod, si
intellectus agens, sine cuius virtute homo intelligere non
potest, sit substantia separata, quod est supra hominis na-
turam. Ergo etc.

Adverte quod aliquid agere sola virtute supernaturall
contingit quando supra virtutem naturalem operantis datur
sibi virtus ad operandum sine qua operatio expleri non
posset. Et tunc illa operatio non potest dici naturalis ope-
ranti: cum non procedat complete et sufticientcr a vir-
tute talis operanti-. Propteren optime sequitur, ut deducit
Sanctus Thomas, quod intelligere erit operatio homini su-
pcrnaturalis, si intellectus agens sit substantia separata. Sic
cnim non producetur intelligere ab homine per virtutem
eius naturalem complete ct sufficienter, sed opus erit vir-
tute superaddita virtuti naturali ipsius.

XVI. *Cndecimo.* Homo abstrahit species a phanta-ma-
tibus. et recipit mente actu intelligibilia Quorum primum
pertinet ad intellectum agentem ; secundum vero ad intel-
lectum possibilem. Ergo oportet intellectum agentem et
possibilem esse virtute* in nobis formaliter existentes. -
Probatur antecedens. Quia non aliter venissemus m no-
titiam harum actionum, nisi eas in nobis experiremur.
Consequentia etiam probntui. Quia nihil operatur, ut putet
ex II *de Anima*, nisi per aliquam virtutem quae sit forma-
liter in ipso.

Hac ratione usus est etiam Sanctus fthomas superius *
ad probandum intellectum possibilem in nobis formaliter
esse, ct eM ibi plenissime explicata. Iduo circa ipsam non
est nobis hic immorandum.

Si dicatur, ut Averroës dicit, quod i-lae actiones homini
attribuantur inquantum isti intellectus nobis continuant-
ur: patet quidem de intellectu possibili ex praecedentibus
quod eius continuatio nobiscum non sufficit ad hoc ut
per ipsum intclligamus. Sed et de intellectu agente ar-
guitur quod non sufficit ad hoc ut agamus operationem
intellectus agentis. Formae cnim artis non consequuntur
actionem artis, sed solum similitudinem formalem: et per
consequens nec subiectum carum potest per ipsas actionem
artificis facere. Ergo nec homo, per hoc quod in ipso sint
specie- intelligibiles factae ab intellectu agente, potest fa-
cere operationem intellectus agentis. Probatur consequen-
tia. Quia, secundum \ristotelis exemplum, 111 *de Anima*.
comparatur intellectus agens ad species intelligibiles sicut
ars ad formas artificiales.

2. Circa hanc propositionem. *Formae artis non con-
sequuntur actionem artis, sed solum similitudinem for-
malem.* considerandum quod formam consequi actionem
sui principii formalis productis i, ut hoc m loco accipitur,
est ipsam assimilari principio formali in virtute agendi, ut
scilicet possit eam actionem producere quam suum prin-
cipium formale potest efficere. In hoc autem differunt for-
mae a natura productae, et formae productae per artum,
quia formae productae a natura, sicut assimilantur formae
productivae secundum rationem turmalem, ita assimilantur
illi quantum ad modum essendi: forma cnim ignis pro-
ducentis, ct forma ignis producti, habent eundem modum
essendi. Et ideo actio quae consequitur formam produ-
centem, consequitur etiam formam productam: quia quae
sunt eiusdem rationis ct eiusdem modi essendi, habent
easdem operationes: sicut enim forma ignis producentis ca-
lefacit ct exsiccat, ita forma ignis producti. Formae autem
productae per artem, licet assimilemur arti secundum si-
militudinem formalem, inquantum videlicet sunt eiusdem
rationis cum ipsa, non tamen assimilantur illi secundum
modum essendi: cum ars habeat esse immateriale et intel-
lectuale, forma autem per artem producta habeat esse ma-
teriale. Et ideo non oportet ut operatio artis conveniat
formae productae per artem: non cnim, sicut ars domi-
ticandi est principium formale quo artifex domum pro-
ducit, ita forma domus in materia producta est principium

formale quo una domus producat aliam domum. Huius
autem ratio est quia illa operatio non concomitatur for-
mam artis secundum suum esse materiale, sed tantum ut
habet esse immateriale ct intelligibile: quod esse non con-
venit formae artis ut est in materia. Iduo bene inquit San-
ctus Thomas quod *forma artis non consequitur actionem
artis, sed tantum similitudinem formalem* : idest, non as-
similatur arti in operando, sed tantum in ratione formali.

W II. *Citimo principaliter arguitur.* Si intellectus agens
sit substantia separata, sequitur quod homo non sit agens
seipsum, sed actus ah alio. Et sic non erit dominus suarum
operationum: ct non merebitur laudem ct vituperium; ct
sic peribit scientia moralis ct Conversatio civilis. Pro-
batur consequentia. Quia quod non potest exire in pro-
prium operationem nisi per huc quod movetur ab exte-
riori principio, magis agitui ad operandum quam seipsum
agat: ut patet in irrationabilibus, quae, a sensibilibus exte-
rioribus per sensuum motionem ordine quodam mota,
magis aguntur quum seipsa agunt. Intelligere autem csl
propria hominis operatio, cuius principale principium est
intellectus agens, qui facit specie* intelligibiles actu, a
quibus quodammodo movetur intellectu- possibilis: idest
motione formali, quae est actuatio suscceptivi.

Will, (arca hanc rationem duo occurrunt dubia. Pri-
mum est quia, si ideo negatur bruta agere seipsa ad opera-
tionem quia non possunt operari nisi moveantur a principio
exteriori quod est ipsum sensibile, eadem ratione, etiam
si intellectus agens ponatur in homine esse, sequetur quod
homo agatur ad operandum: quia non potest operari opere
sequente cognitionem nisi ab exteriori sensibili moveatur.
Et sic ista ratio non magis erit contra ponente- intelle-
ctum esse substantiam separatam, quam contra ponente*
ipsum animae partem esse.

Secundum csl quia, etiam si intellectus agens ponatur
in anima, ipsa esi de necessitate agens : non enim potest
non illuminare phantasmata praeparata. Et sic etiam se-
quetur, dato quod sit in nobis, quod homo non seipsum
agat, sed tantum a dante intellectui agenti naturalem incli-
nationem ad illustranda phantasmata: sicut et alia naturalia
dicuntur moveri a dante formam per quam naturaliter in-
clinantur ad motum. Et sic sequitur idem quod prius.

XIX. \d horum evidentiam, sciendum quod, cum *morere
se ad operationem* et *habere dominium suarum operationum*
pro eodem hic accipiatur; habere autem dominium suarum
operationum sit voluntarie operari, quod est operari cum
libertate qua operans potest operari et non operari: ad
videndum quomodo sequitur quod homo non agat seipsum
ad operandum si intellectus sil substantia separata, viden-
dum est quomodo cx illo sequatur quod homo non habeat
in potestate sua operari et non operari. Sciendum ergo,
ex doctrina Sancti Thomae f 11“*, q. vi *, quod ad hoc ut
habeat aliquid in sua facultate operari et non operari, tria
requiruntur: primum est, quod habeat in seipso principium
propriae operationis; secundum, quod habeat notitiam fi-
nis: tertium, quod cognoscat rationem tinis ct proportio-
nem eius quod ordinatur ad finem. Et ideo quodeumque
horum deficiat in aliquo, illud non habet in facultate sua
operari et non operari. Principium autem operationis in-
tclligimus principale principium illius. Ad hoc enim quod
aliquid habeat in potestate sua operari et non operari, non
sufficit quod habeat quaecumque principium in se pro-
priae operationis: quia si non habet principale principium
in se, necesse csl quod cius operari ab alio dependeat, ut
per consequens non habet in potestate sua operari et non
operari. Et -i propria eius operatio, quae scilicet convenit
sibi inquantum tale, non proveniat a principio principali
illius intrinseco, absolute verum est dictu quod illud non
movet se ad operandum, sed quod agitur. Inde. quia in-
telligerc est propria operatio hominis» utpote sibi conve-
niens inquantum est homo, el a qua movetur voluntas,
quae est principium motus in homine; ct intellectus agens
est principale eius principium, tanquam faciens specie* in-
telligibiles quibus intellectus possibilis sil in actu, ut possit
elicere intellectionum: oportet, si intellectus agens non sit
intrinsicus homini sed -it substantia extrinseca ab homine,

quod intelligere non sit in hominis potestate; et consequenter quod absolute et universaliter homo non sit dominus suarum operationum, sed agatur ut bruta.

2. Ad primum itaque dubium dicitur quod non est eadem ratio de homine si in ipso ponatur intellectus agens, et si ponatur substantia separata. Quia exteriora sensibilia non sunt principale agens respectu operationis hominis inquantum est homo, sicut sunt principale movens respectu bruti, sed intellectus agens. Phantasmata enim a sensibilibus causata non imprimunt per se et principaliter in intellectum possibilem, sicut per se imprimunt in vires animalium brutorum; sed sunt instrumenta intellectus agentis. Ideo, si intellectus agens sit substantia ab homine separata, propria operatio hominis non poterit ab homine fieri absque principio principali extrinseco, et per consequens non erit in hominis potestate. Si autem sit virtus existens in anima, talis operatio erit a principio principali intrinseco, cum aliis conditionibus requisitis. Et ex consequenti homo erit illius operationis dominus, et aliarum quae ex illa dependent.

3. Ad secundum dubium respondetur, et dicitur primo quod, licet intellectus agens necessarium agat in phantasmata praeparata, non tamen sequitur quod propriae operationis homo non sit dominus, et consequenter aliarum. Quia cum ista naturali operatione intellectus agentis stat

quod homo operationem intelligendi habeat liberam: sicut, licet voluntas naturaliter inclinetur in finem sub communi ratione consideratum, tamen libere vult ea quae sunt ad finem: et licet intellectus naturaliter assensui primis principiis, tamen aliis non naturaliter assentit. Sic, quamvis naturaliter intellectus agens faciat phantasmata actu intelligibilia, tamen ipsum intelligere liberum erit, utpote a principio intrinseco principali procedens cum cognitione finis et ordinis eorum quae sunt ad finem. Non sic autem esset si poneretur intellectus agens esse substantia separata: quia tunc intelligere esset a principio extrinseco tanquam a principali principio.

Dicitur secundo quod, licet intellectus agens, quantum in ipso est, naturaliter operetur, tamen eius operatio voluntaria est aliquo modo, inquantum homo voluntarie cogitat et disponit phantasmata ad hoc ut fiant actu intelligibilia. Hoc negavit Sanctus Thomas, contra responsionem Averrois superius * arguendo. Sed arguebat quod illa responsio *incidebat in opinionem dicentium inferiora agentia disponere solum ad ultimam perfectionem, ipsam autem ultimam perfectionem esse ab agente separato, si ponatur intellectus agens esse substantia separata*. Hoc autem non sequitur si ponamus intellectum agentem esse animae virtutem. et consequenter homini intrinsecum.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM SEPTIMUM

QUOD NON ES! IMPOSSIBILI. IMPOSSIBILEM ET AGENTEM IN UNA SUBSTANTIA ANIMAE CONVENIRE

Impossibile autem forsitan alicui licet esse quod una et eadem substantia sit et agens, scilicet nostrae animae, si in

O potentia ad omnia intelligibilia, quod pertinet ad intellectum possibilem, et faciat ea actu, quod est intellectus agentis: cum nihil agat secundum quod est in potentia, sed secundum quod est actu. Unde non videbitur quod agens et possibilis intellectus possint in una substantia animae convenire.

Si quis autem recte inspiciat, nihil inconveniens aut difficile sequitur. Nihil enim prohibet hoc respectu illius esse secundum quid in potentia et secundum aliud in actu, sicut in rebus naturalibus videmus: aer enim est actu humidus et potentia siccus, terra autem e converso. Haec autem comparatio invenitur esse inter animam intellectivam et phantasmata. Habet enim anima intellectiva aliquid in actu ad quod phantasma est in potentia: et ad aliquid est in potentia quod in phantasmatibus actu invenitur. Habet enim substantia animae humanae immaterialitatem, et, sicut ex dictis * patet, ex hoc habet naturam intellectivalem: quia omnis substantia immaterialis est huiusmodi. Ex hoc autem nondum habet quod assimiletur huic vel illi rei determinate, quod requiritur ad hoc quod anima nostra hanc vel illam rem determinate cognoscat: omnis enim cognitio fit secundum similitudinem cogniti in cognoscente. Remanet igitur ipsa anima intelle-

ctiva in potentia ad determinatas similitudines rerum cognoscibilium a nobis, quae sunt naturae rerum sensibilibus. Et has quidem determinatas naturas rerum sensibilibus praesentant nobis phantasmata. Quae tamen nondum pervenerunt ad esse intelligibile: cum sint similitudines rerum sensibilibus etiam secundum conditiones materiales, quae sunt proprietates individuatae, et sunt etiam in organis materialibus. Non igitur sunt intelligibilia actu. Et tamen, quia in hoc homine cuius similitudinem repraesentant phantasmata, est accipere naturam universalem denudatam ab omnibus conditionibus individuatae, sunt intelligibilia in potentia. Sic igitur habent intelligibilitatem in potentia, determinationem autem similitudinis rerum in actu. E contrario autem erat in anima intellectiva. Est igitur in anima intellectiva virtus activa in phantasmata, faciens ea intelligibilia actu: et haec potentia animae vocatur *intellectus agens*. Est etiam in ea virtus quae est in potentia ad determinatas similitudines rerum sensibilibus: et haec est potentia *intellectus possibilis*.

Differt tamen hoc quod invenitur in anima, ab eo quod invenitur in agentibus naturalibus. Quia ibi unum est in potentia ad aliquid secundum eundem modum quo in altero actu invenitur: nam materia aeris est in potentia ad formam aquae eo modo quo est in aqua. Et ideo corpora naturalia, quae communicant in materia, eodem ordine agunt et patiuntur ad invicem.

* Caamca
JT. LXTH, IIUT
* G. aas. tt.

* G. s. tu.

* cp. Lxvni. inii.

i hoc om «DW, hic X. 6 netu om EGNy, intelligibilia b. 8 videbitur) videtur NXZ. 13 sequitur) sequetur EGWà. i3 secundum quid om NYZ, secundum quod a, secundum aliud b, secundum aliquid Pc.

21 determinatas) terminatas Pò. a5 aliquid) aliud DPc. 2» actu post invenitur aDWXPc. 27 formam) formas x

* C. oa*. iii

quod est in potentia, potest tamen anima secundum unum quoddam esse in potentia ct secundum aliud m actu.

HI. Circa primum dictum responsionis, declarandum occurrit id quod et hic el in praecedenti capite saepenu-mero dictum est, scilicet quod *intellectus agens phantas- mata, quaesunt iulelligibilia m potentia, facit intclligibilia in actu* ; et quia *hoc Jit per illuminationem ipsorum ab intellectu agente*. Ideo primo videndum est quomodo in- tellectus agens illuminet phantasmata; secundo, quomodo faciat illa actu intclligibilia -,

Quantum ad primum, attendendum primo quod, cum lumen in visione corporali ponatur necessarium aut pro- pter ipsum visibile, ut. inquam, liat complete in actu, ad hoc ut possit movere visum; aut propter medium, ut sci- licet fiat actu lucidum, possitque speciem visibilis recipere; secundo diversas opiniones: lumen tamen intellectus agentis ubique tenet Sanctus Thomas requiri propter ipsa phantasmata et propter intclligibilia materialia^ Licet enim in Qu. *de Anima*, art. 4, ad 4, teneat veriozem esse illam opinionem quae ponit lumen in visione corporali propter medium requiri, non autem propter ipsum visibile, quia color, Il *de 'mina* dicitur *visibili' per se*, et dicitur *ma- tivus lucidi secundum dictum*: absque dubio tamen tenen- dum est quod intellectus agens est illuminamus phantas- matis, ct illud in actu completo constituit.

2. Sciendum secundo, quod dupliciter possumus ima- ginari intellectum illuminare phantasmata. I no modo, cau- sando aliquid in ipso phantasmate, postquam productum est, perquod fiat habile ad causandum speciem intelli- gibilem in intellectu. Alio modo, nihil hoc modo camando, sed ex sola coniunctione ipsius cum illo reddendo ipsum a sua generatione virtuosiozem el habiliorem ad huiusnodi causationem speciei.

3. Licet autem uterque modus sustineri possit, mihi tamen videtur secundus conformior esse doctrinae Sancti Thomae. Ad cuius intelliguntiam, considerandum est quod, sicut *supremum inferioris attingit*, secundum Dionysii sen- tenciarn *infimum superioris*, ita inferior potentia, con- iuncta superiori et in eadem animae essentia radicata. perfectior et \irtuosior efficitur. Nam, cum anima dans per- fectiorem gradum essendi sit essentialiter perfectior anima dante lanium imperfectiorem gradum, oportet ut etiam virtutes quae ab ipsa effluunt, intrinsece et m sua sub- stantia perfectiores sint: videmus enim quod virtutes vege- tativae quae consequuntur animam bruti» sunt perfectiores illis ipsis consequentibus animam plantae; similiter virtus sensitiva effluens ab anima intellectiva est perfectior illa quae ad animam bruti consequitur. Et quia perfectior forma potest perfectius opus efficere, consequens est ut virtutes sensitivae in homine, praesertim interiores, perfectiora opera factant quam virtutes sensitivae brutorum animalium: sicut ct virtus vegetativa hominis potest carnem generare, quam virtus vegetativa plantae generare non potest. Sic ergo virtus formativa phantasmatum in homine, ex hoc quod in eadem essentia cum intellectu radicator, longe perfe- ctior est phantasia bruti: et ideo perfectiora ct virtuosiora phantasmata efficit, utpote cx sua natura habilia ad cau- sandum, simul cum intellectu agente, species intelligibiles in intellectu possibili; quod phantasmati bruti non con- veniret. Phantasma ergo illustrari ab intellectu agente non est ipsum recipere aliquid accidentale ab intellectu agente postquam generatum est, eo modo quo aer recipit lumen a sole: sed est ipsum, ex hoc quod productum est a po- tentia radicata in eadem essentia animae cum intellectu agente, qui est lumen partis intellectivae, esse ex natura sua ct intrinsece clarius et virtuosius quam si esset pro- ductum a potentia non coniuncta intellectui agenti. Et sic dicitur illuminare phantasmata intellectus agens, non pro- prie effective aliquid accidentale phantasmati iam producto infundendo: sed radicaliter et fundamentaliter, ratione animae in qua ipse intellectus agens radicator; inquantum ad animam in qua intellectus agens radicator, naturali con- comitantia consequitur phantasia phantasmatis illuminati atque ad intellectionem ordinati productiva.

Quod autem hoc sit de mente Sancti Thomae, palet ex

Prima Parte, q. i.xx.xv, a. 1, ad 4, ubi ait quod *phantas- mata illuminantur ab intellectu agente, quia, sicut pars sen- sitiva ex coniunctione ad intellectum efficitur virtuosior, ita phantasmata ex virtute intellectus agentis redduntur habilia ut ab eis intentiones intelligibiles abstrahantur*. Constat autem quod pars sensitiva non til virtuosior quia aliquid accipiat ab intellectu suae naturae superadditum: sed tantum quia, cum in eadem essentia cum intellectu tundetur, et consequenter a perfectiori natura originctur quam pars sensima bruti, est intrinsece et in sua natura virtuosior ac perfectior. Ergo, secundum ipsum, de phan- tasmate idem dicendum erit.

IX Sed occurrit contra hanc determinationem duplex dubium. Primum est, quia in secundo dicto responsionis. ' Ctmn inquit Sanctu» Thomas quod *actio intellectus agentis in phantasmata praecedit receptionem intellectus possibilis, ac st principalitas actionis non attribuatür phantasma- tibus, ted intellectui agenti*. Ex iis enim verbis videtur haberi quod intellectus agens aliquid in phantasmata iam producta agat.

Secundum dubium est, quia sidetur velle Sanctus Tho- mas phantasm ita se habere ad intellectum agentem sicut instrumenta id irtem Sed *in instrumentis ab artifice molts* ut dicitur Quarto, d. I, q. 1, a. 4, qua 2 ♦, *est virtus artis per modum intentionis*. Ergo intellectus agens in pbant.r matibus suam virtutem per modum intentionis causai. Et sic ipsi illuminat aliquid in ipsis, postquam generat.l sum, imprimendo,

2. Ad primum dicitur quod cx illis verbis non habetur quod intellectus agens aliquid imprimat in phantasmatis postquam generata sunt: sed tantum quod actio quam agit m phantasmata, est prior receptione intellectus pos- sibilia Modo, dicitur quod illa actio non est impressio alicuius formae superadditae phantasmatis iam produ- ctis: sed est efficere, per quandam naturalem resultantium, ipsa phantasmata secundum naturam clara et habilia ad hoc ut ex ipsis possit species intelligibilis abstrahi. Hoc autem convenit sibi inquantum potentia eorum facliva cum intellectu agente m una essentia animae radicator: quo modo dicimus intellectum facere potentias sensitivas sibi coniunctos virtuosiores, inquantum videlicet essentia ani- mae, in qua intellectus radicator, ex hoc quod est intel- lect a et pcrtecdor sensitiva, est efficacior et perfectiores vires sensitivas producit naturali concomitantia; non autem quia ipsis iam productis aliquid imprimat. Unde nihil est aliud intellectum agentem illuminare phantasmata quam es- sentiam animae, ex hoc quod est intellectiva et fundamen- tum intellectus agentis, producere, secundum naturalem concomitantiam, virtutem phantasiae talem ut ab ipsa phan- tasmata clara ct habilia ad con-causandum, cum ipso intel- lectu agente, species intelligibiles in intellectu possibili, provenire possint. El haec actio praecedit receptionem intellectus possibilis, sicut ct ipsa formatio phantasmatis.

3. Ad secundum dicitur quod virtus artis non semper est impressa instrumento per modum qualitatis aut inten- tionis instrumento post cius productionem superadditae: nec illud intendit Sanctus Thomas esse universaliter ve- rum, licet in quibusdam ita sit, in iis, inquam, quae pro- prie instrumenta dicuntur. Sed aliquando est naturalis: sicut ct causae secundae proprios effectus agunt in vir- tute causarum primarum, et sunt carum aliquo modo in- strumentata, ct tamen agunt per proprias virtutes, in quibus per quandam participationem salvatur virtus superiorum causarum. Ita, in proposito, potest phantasma esse instru- mentum intellectus agentis, utpote non agens nisi ut ab ipso motum; et tamen agere per suam virtutem naturalem, quae est quaedam participata similitudo virtutis intellectus agentis, non autem per novam qualitatem sibi ab intel- lectu agente superadditam.

V. Quantum ad secundum., Thomistarum **quidam**: novam positionem adinx cnientes, dicunt primo quod, *cum sit duplex effectus luminis, scilicet formalis, qui est esse illuminativum, ut patet in diaphano; et obiectivus, qui est apparere, ut patet in colore: phantasma lumine intellectus agentis illustratur, non formaliter, sed obiective, ut color*.

4, ubi ait quoJ pwtk gente, quia, iicutpui u? ctum efficitur yirtHi. liedus agent/ rtJLh.· lellipibile, abtirahnte a non fit virtuoitf c naturae Miperddrir.; essentia cum int&OB ictiori natura on; ; · rinscce ct in sua η/Λ mdum ipsum, dc ph@·

Iderdinationcm Jup/i iJo dicto rcipomi*r«*) intellectus agttin n i iitellctu· pr.. · ittribuatur phantew ·, is enim vertu i ::u id in phantasmata c.

ur velle Sanctui T\u lectum agentem ·:X itrumentis ab andtt 4, qu' 2*, ea fiftu... intellectus igr.i c modum intentior.. i in ipsis, poftqu-

s verbis non hibeu- at in phantasm^· i quod actio one intellectus p s non e! impro natibus iam produ- iraiem rcsultann»- clara et hibūa .J bilis abstrahi. H?; eorum (actino@ nae radicatur: qw lias sensitiva dicet essentia oc quod est irtd- ior et perfectxm itantia; nooraita at. Inde nihil es: ntasmata quam «- tiva ct fuodis^· undum rutorakn m ut ab ipsa p>>·. n, cum ipso in^Λ itdlectu poiMF' · edit reception tio phanUHutk irtis non scnipr alitatis aut foto m superadditae: universality re- quam, quae pre- lo est natural»; js agunt in vi- iliquo modo ia- rtutes. in qinha lus superiores ;ma esse insuu- gens nisi u: ab item naturales, tutis intellectus i sibi ab intel-

rum quidam**, imo quod, o λ j * is, qui est æt tetivus, qui at nine intellecte dive, ut afa*

Dicunt secundo, quod ex ista obiectha illustratione splendet atque relucet in phantasmate, non totum quod est in eo, sed quidditas et natura tantum, et non singularitas illius ei coniuncta : ita quod ista illuminatio est abstractira. quia facit apparere unum et non aliud.

Dicitur tertio, quod per hoc splendet in phantasmate intelligibile in actu, scilicet natura abstrahens ab hic et nunc; ct tale intelligibile in aclu moret intellectum possibilem.

Unde dicunt quod intellectus agens facit phantasmata intelligibilia in actu, inquantum Jacit intelligibile in actu in phantasmate, per modum abstractions, prius natura quam Jiat species intelligibilis in intellectu.

2. Probant autem hanc positionem cx dictis Sancti Thomae. Primo, quia in hoc capite vult quod in anima intellectiva est virtus activa iu phantasmata, faciens ea intelligibilia actu; ct quod actio intellectus agentis in phantasmata praecedit receptionem intellectus possibilis. Ex quibus videtur velle quod in ipso phantasmate prius fiat intelligibile in actu quam species intelligibilis in intellectu possibili fiat.

Secundo» quia in hoc eodem libro superius, cap. i.\n, ait quod Aristoteles attribuit intellectui possibili pati ab intelligibili, suscipere species intelhgibiles, et esse in potentia ad eas: ubi patet quod species intclligibiles dividit ab intelligibili in actu; non enim pati potest intellectus ab intelligibili nisi in actu. Et ac oportet in phantasmate esse mtclligibile in actu antequam spectes fiat in intellectu possibili.

Tertio, quia in Qu. de Anima, art. i5, dicitur quod intellectus agens, per phantasmata facta ab eo intelligibilia in actu, causal scientiam in intellectu possibili. Ex hoc enim dicto appaict quod m phantasmate prius fit intclligibile in aclu quam scientia in intellectu possibili causetur.

VI, Sed ista positio non videtur mihi neque ad mentem Sancti Thomae esse, neque secundum se esse vera. Primo enim, quaeritur quid intclligitur per apparere in phantasmate natuiam ct non eius singularitatem? Aut enim hoc est ipsum phantasma repraesentare naturam absque singularitate; aut ipsum phantasma habere m se naturam apparentem et cognoscibilem sine singularitate; aut naturam cognosci cum tali abstraclione ab intellectu in re singulari quae per phantasma repraesentatur. Primum non potest dari. Quia, quantumcumque phantasma clarum sit et illustratum, semper est in organo corporali, et materialiter ac individu.ihter repraesentat. – Secundum etiam apparet falsum esse. Quia natura, licet sit in individuo, ul possit in ipso individuo considerari per intellectum absque conditionibus indix idualibus. non tamen est in phantasmate formaliter secundum suum naturale esse, ut possit in ipsa natura phantasmatis considerari natura universalis abstractive, quae invenitur in singulari per phantasma repraesentato: sed est tantum ibi representative cum conditionibus particularibus. Non enim in phantasmate Sortis est humanitas nisi repraesentatis c, inquantum repraesentat Sortem, in quo est humanitas. – Si autem detur tertium, tunc impossibile est quod prius natura sit intelligibile in actu quam species sit in intellectu possibili. Intellectus enim nihil cognoscit nisi per aliquam speciem intelligibilem: et sic oportet prius natura intellectum esse actuatum specie intclligibili, quam cognoscat naturam absque singularitate. Nullo ergo modo potest salvari talis illustratio phantasmatis objectiva, et relucencia naturae universalis in phantasmate, cum illa prioritate naturae, ut haec positio ponit.

Secundo. Non dicitur illustrari color objective et apparere actu per lumen, nisi quia per lumen fit potens movere visum, et sic deinde actionem videndi objective terminare: ut habetur ex loco allegato superius in Qu. de Anima '. Ergo, si ponatur phantasma illustrari objective, et actu apparere naturam in ipso sicut color in re colorata, hoc nihil aliud erit quam phantasma per lumen intellectus posse causare speciem in intellectu, quam sine intellectu agente causare non potest, ct sic naturam, quam dicis in ipso apparere posse, tanquam obiectum actionis intellectivae cognosci. Non autem erit in ipso apparere naturam universalem prius natura quam species causetur in intellectu possibili: ut dicta positio fingit.

Ea autem quibus dicta positio confirmatur, facile est solvere. Ad primum quidem dicilur quod per intellectum agentem utique prius natura, et etiam prius duratione, phantasmata fiunt intelligibilia actu quam species recipiantur in intellectu possibili: non autem, ut ista positio tenet, per relucendam naturae universalis in phantasmate absque singularitate, sed modo qui inferius * explicabitur.- Et similiter dicitur ad secundum ct ad tertium. Nam et phantasmata fiunt actu intelligibilia, et species existentes in intellectu sunt actu intclligibiles: sed aho el alio modo, ut ostendetur.

\ II. Remota ergo hac nova inventione, aliter mihi, ex doctrina Sancti I hornae, respondendum occurrit. Ad cuius evidentiam, considerandum est quod, cum intelligibile proprie nominet obiectum intellectus, sicut sensibile obiectum sensus, intelligibile primo et per se illud dicitur quod primo et per se est obiectum ct terminus actus intellectus. Secundario autem dicilur intelligibile id quod ad intellectionem intelligibilis tanquam aliquid eius ordinatur. El quia species rei intelligibilis existens in intellectu, el phantasma eius, est aliquid ipsius intelligibilis, inquantum esi eius similitudo, sicut et imago Herculis dicitur aliquid I lerculis, species quidem ul rcpraescnlaiva naturae absque conditionibus materialibus, phantasma autcm ut rcprac-sentntivum eiusdem cum materialibus conditionibus – et utrumque ordinatur ad eius intellectionem: ideo ct species quae est in intellectu, el phantasma, dicuntur intelligibilia secundario; unumquodque tamen suo modo, species quidem intelligibilis ut actus ct forma pei quam intellectus intelligit, phantasma autcm ut instrumentum causativum speciei intelligibilis. Et sicut obiectum dicitur intelligibile in putentia aut in actu, ita proportionabiliter ista dicuntur intelligibilia in potentia aut in aclu. suo modo.

Eum autem duo pertineant ad obiectum intellectus nostri, sicut el ad obiectum sensus, scilicet movere intellectum causando in ipso suam similitudinem, ct terminare actum intelligendi, dupliciter potest dici ipsum obiectum intelligibile in potentia: aut scilicet quia non habet actu unde possit proxime movere intellectum, aut quia non habet actu unde possit terminare intellectionem, scd tamen utrumque potest habere. Et hoc convenit sibi secundum quod esse materiale el singulare habet in rebus extra animam. Cum enim intellectus sit immaterialis, non potest immutari nisi ab eo quod aliquem modum immaterialitatis habet; neque etiam potest nisi ad immateriale sua operatio primo terminari. – Phantasma autcm, ul similitudo intclligibilis indis idualiter, ordinatur ad intellectionem, non per modum obiecti terminantis actum intelligendi, sed per modum agentis in intellectum el causanlis speciem, simul cum intellectu agente, instrumentalitr. Ideo ipsum esse intelligibile in potentia, est ipsum non habere actu unde possit movere intellectum, scd posse illud habere. Hoc autcm convenit sibi ut est praecise similitudo rei materialis quantum ad eius materialitatcm el singularitatem: in quo cum phantasmate bruti convenientiam habet. – Species vero quae esi in intellectu, ordinatur ad intellectionem tanquam principium formale faciens intellectum in actu ut possit intelligere. Ideo dicitur intelligibilis in potentia quando actualiter non actual intellectum, sed tantum polcnlialiter. Iloc autem convenit sibi dum adhuc est in phantasmate et in intellectu agente virtualiter, nondum producta in intellectu possibili-

Similiter quoque dupliciter dicitur obiectum intelligibile esse in aclu: aut scilicet quia habet actu unde possit movere intellectum; aut quia habet aclu unde possit actum intelligendi terminare. Primum sibi convenit secundum quod est in imaginatione per suum phantasma lumine intellectus agentis illustratum: secundum autem sibi convenit prout est in intellectu per suam speciem, per quam repraesentatur absque conditionibus materialibus. Per esse enim quod habet in imaginatione, habet immaterialitatem ac spiritualitatem tantam quanta sufficit ad hoc ut possit esse instrumentum intellectus agentis ad causandum speciem intelligibilem in intellectu possibili. Per esse autem quod habet in intellectu, habet immaterialitatem omnimo-

«, *4.

dam, quae requiritur ad hoc ut possit terminare intellectio* nem: ipsa enim species est omnino immaterialis secundum se, et repraesentat naturam immaterialiter, idest absque conditionibus materialibus, ut sic natura, absque materialibus conditionibus repraesentata et immaterialis effecta, possit actum intelligendi terminare. Est ergo obiectum intelligibile in actu in ratione motivi, quando est in phantasia illustratum lumine intellectus agentis, ita quod tunc verificari potest intellectum pati ab intelligibili in actu, in ratione scilicet motivi. Est autem in actu in ratione terminativi, quando per suam speciem est in intellectu possibili. – Phantasma vero dicitur intelligibile in actu, quando habet unde possit esse instrumentum intellectus agentis causans speciem in intellectu possibili: quod convenit sibi inquantum lumine intellectus agentis est illustratum. Et quia hoc convenit sibi, non per novam illustrationem post eius generationem super unientem, ut superius * est ostensum, sed per suam naturam, inquantum est productum rite et ordinate ab imaginatione quae in eadem essentia animae cum intellectu agente radicitur; ideo dicitur esse actu intelligibile inquantum in ipso est aliqua intellectus agentis participatio a natura. – Species autem dicitur intelligibilis actu, quando habet unde actualiter possit intellectum possibilem. Et quia hoc convenit sibi secundum quod est producta in intellectu possibili ab intellectu agente et phantasmate, ideo dicitur intelligibilis in actu quando est extra phantasma, utpote actualiter ab intellectu agente et phantasmate producta in actu.

VIII Ex iis itaque patet quod tria sunt quae dicuntur aliquando quidem intelligibilia in potentia, aliquando autem intelligibilia in actu; scilicet obiectum intelligibile, phantasma, et species intelligibilis. Quae quia reducuntur de potentia ad actum ab intellectu agente, ideo dicitur intellectus agens facere ea actu intelligibilia. i. c. quidem materiales actu intelligibiles reddit objective ac luminative, inquantum facit eas esse in intellectu possibili et immaterialiter, scilicet absque conditionibus materialibus, repraesentari; in ratione vero motivi, inquantum dat phantasmati illius repraesentativum virtutum immutandi intellectum possibilem. Phantasmata vero facit actu intelligibilia, inquantum per participationem luminis ipsius habent unde possint instrumentaliter immutare intellectum possibilem ad speciem intelligibilem. Species autem intelligibiles actu facit intelligibiles, inquantum eas de potentia activa phantasmatis educit, et ponit in intellectu possibili. Et ideo aliquando dicit Sanctus Thomas quod *intellectus agens facit res materiales actu intelligibiles*, ut Prima, q. 1 iv, a. 4, et q. 1 xix, a. 3, *de Anima*, a. 4, *de Spirit.*, a. 10, et in picrisque aliis locis; aliquando vero quod *Jacit phantasmata intelligibilia actu*, ut in hoc capite et in locis pro praecedenti positione allegatis; aliquando etiam quod *facit species intellectus possibilis intelligibiles in actu*. Quorum unumquodque verum est, sed suo modo.

Patet ergo quod intellectus agens dicitur facere phantasmata actu intelligibilia, non objective, quasi faciat ipsa, aut aliquid in ipsis formaliter existens, apparere intellectui et intelligi: sed causaliter tantum, quia videlicet facit illa in tali actu ut possint secum con-causare species intelligibiles in intellectu possibili. Hoc autem est quia participant in sua natura aliquid luminis intellectus agentis: sicut color in sua natura aliquid luminis corporalis participat. Ipsa enim, inquantum praecise similitudines rerum materialium sunt et singularium conditionum, sunt tantum intelligibilia in potentia: quia, ut sic, non habent ut possint movere intellectum. Inquantum autem aliquid luminis intellectus agentis in sua natura propter conjunctionem ad ipsum participant, sic sunt actu intelligibilia, utpote potentia, cum intellectu agente, movere intellectum. Et hoc modo prius phantasmata per intellectum agentem fiunt actu intelligibilia, quam species intelligibiles recipiantur in intellectu possibili.

Quod autem haec sit mens Sancti Thomae, apertissime ex eius verbis superius, cap. 1 ix, constat. Ait enim quod *phantasmata per lumen intellectus agentis fiunt actu intelligibilia ut possint movere intellectum in actu, non*

autem ut sint intellecta in actu. Et cap. 1 x ait quod *non dicitur puer potens intelligere ex eo quod phantasmata in eo possint esse intellecta in actu: cum hoc pertineat ad posse agere, phantasmata enim movent intellectum possibilem; posse autem intelligere sit posse pati*. Quibus verbis nihil clarius ad praesentem declarationem esse potest.

IX. Posset etiam intelligi alio modo phantasma fieri intelligibile in actu, proportionaliter ad alium modum quo potest dici intelligibile in potentia, scilicet *objective*: non tamen ad mentem opinionis quam improbavimus. Duplitter enim considerari potest phantasma: uno modo, quantum ad ipsam naturam phantasmatis, qua est tale accidens et talis similitudo: alio modo, quantum ad naturam per phantasma repraesentatam. Primo modo, nec est potentia intelligibile, saltem directe, nec in actu intelligibile, ut est scilicet hoc phantasma singulare: quia singulare materiale, cuiusmodi est phantasma, non est per se et directe a nobis intelligibile. Secundo modo, est potentia intelligibile, inquantum natura per ipsum materialiter repraesentata potest in intellectu absque conditionibus materialibus accipi: licet in actu intelligibile, quando in intellectu causatur species, virtute intellectus agentis, naturae universalis repraesentativa. Et hunc modum videtur tangere Sanctus Thomas in hoc capite, ubi ait quod, *quia in hoc immine cuius similitudinem repraesentant phantasmata, v. l. accipere naturam universalem denudatam ab omnibus conditionibus individuantes, ideo phantasmata sunt intelligibilia in potentia*.

Sed quia hic modus est improprius, cum hoc sit magis naturam per phantasmata repraesentatam esse intelligibilem in potentia aut in actu quam ipsum phantasma; nec iste sensus habeatur ex verbis Sancti Thomae nisi superficialiter consideratis: ideo videtur mihi, illa verba conformiter ad praedicta interpretando, sic intelligenda esse quod, quia in Immine cuius phantasma est similitudo, ab intellectu accipi potest natura universalis absque conditionibus materialibus, ideo phantasma illius est in potentia ad hoc ut possit effici, virtute intellectus agentis, instrumentum ad causandum speciem illius naturae universalis repraesentativam. Et hoc est esse phantasma intelligibile in potentia causaliter tantum, iuxta modum superius * explicatum.

X. Potest et tertio de phantasmate intelligi, non ratione sui, sed ratione effectus sui, scilicet speciei intelligibilis. Cum enim dicatur aliquid intelligibile actu sive sit actu intelligibile per modum termini intellectionis, sive per modum principii eius formalis, inquantum est a materia separatum; idem est facere aliquid intelligibile actu altero illorum modorum, quod ipsum a materialibus conditionibus abstrahere. Hoc autem non facit intellectus agens circa phantasma secundum seipsum, quia, quantumcumque aliquid intellectualitatis ex praesentia intellectus agentis recipiat, modo superius * exposito, semper tamen remanet in organo corporali et materialiter repraesentat: sed hoc facit circa eius effectum, scilicet circa speciem intelligibilem, educendo ipsam de potentia activa phantasmatis et ponendo in intellectu possibili. Ideo et dicitur facere ipsum phantasma intelligibile in actu, quia de eius potentia speciem intelligibilem ut immaterialem educit: quod est ipsum phantasma fieri intelligibile actu ratione effectus sui, non ratione sui. Et hoc modo factum in actu, dicitur movere intellectum, non quidem effective, sed formaliter: inquantum specieseducta de eius potentia informat intellectum et facit ipsum in actu primo.

Ad hunc sensum aliquando etiam dicit Sanctus Thomas phantasmata fieri intelligibilia in actu. Et Commentator, III *de Anima*, comment. 18, ita intelligere videtur, ubi ait quod *necesse est ponere aliquem motorem qui faciat intentiones imaginatas movere intellectum materialem: quod nihil aliud est quam facere eas intellectas in actu abstrahendo eas a materia*.

XI. Circa secundum dictum responsionis Sancti Thomae *, attendendum quod species existentes in intellectu possibili praeexistunt in phantasmatibus sicut effectus in sua causa. Effectus autem est in causa secundum modum

t c.ip. LX 211 qu J . .
co *quad pkantoi**ai
T; *cum hoc fin.*.
i niomit iħħīīī'iūri
fit poste fill.
:ni dechrahoomcK

iodo phantuEi ta
d aliuni modLij
cilicet
nprobaumuL Dij.
ia: uno modo, r.
lua est tde κῶῶα
um ad Mitron jr
do, nec eu pcte y
iclu intdliphle, a
quia siogulue e.,
cM per ic et *tiuat*
.1 potentia micuu'
tcrialher reptns&
onibus nwleridū»
lando in
entis, nxtūne us-
im videtur tinatc
quod, *qmj* ia *kn*
tant phanUr- ^*i*
tdalatn >*ib or*>:-*ntasmata* im/w-

:um hoc sit euqs
esse intdik-
antasmī; oa -j'
ac nisi supefca-
verba c■»!;X-&
la esse qued.
ido, ab intd^n
'ondilionibus id-
atentu aj b:< .
instrumento d
salis reprac*r>
jibilc in p
>* eipbcria. I
lligi, non m-i
dei ink
ctu sire «
nis,
rst a nuknii;-
ibile actu dtao
ialibus coco:.
ntellectiB
]uantumoc.;^
ellectus agat»
tamen remeet '
sental: sd
edem inkiiy-
phantasnuns d
ur facere ip<uo
is potent»
quod esi ipsa
Rectus su'.
dicitur tnortrt
diter: inquo
nat intdktfā

Sanctus TE-
Et Commis-
lligerc videte
irem φάftddt
i malende*,
Ikclas in *Jtu*

s Sancti Tao.
s in iniel.ta
■ut effectus h
ndum modus

ipsius causae: sicut effectus virtualiter contenti in sole habent in sole modum et conditionem ipsius solis, cum nihil aliud in ipso sint quam sol, aut eius virtus. I nde, cum phantasma sit aliquo modo materiale, utpole existens in organo materiali et materialiter ac individualiter repraesentans, similitudines intelligibiles existentes in phantasmate virtualiter, secundum quod in ipso sunt, aliquo modo materiales sunt et singulares. Et ideo, dum recipiuntur in intellectu possibili ex actione intellectus agentis et phantasmatis, ubi iminnierialiter ct universaliter recipiuntur, non habent eundem modum essendi quem habent in phantasmatibus, sed altiorcm et superioris ordinis. Propturea optime dicitur quod anima intellectiva, ut est scilicet intellectiva, non est in potentia ad similitudines rerum secundum illum modum quo sunt in phantasmatibus, sed *fecundum quod elegantur ad aliquid altiu**, scilicet ad superiorem ordinem, qui est specierum omnino immaterialium el universalium: species enim in intellectu possibili et immateriales sunt et universales.

II./*.

XII. Circa ternum dictum responsionis *, sciendum

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM OCTAVUM

QUOD NON FUIT SENTENTIA ARISTOTELIS DE INTELLECTU AGENTE QUOD SII SUBSTANTIA SEPARATA, SED MAGIS QUOD SIT ALIQUID ANIMAE

uia vero plures opinioni supra positae * assentiunt credentes eam fuisse opinionem Aristotelis, ostendendum est ex verbis eius quod ipse hoc non sensit de intellectu agente, quod sit substantia separata.

Dicit enim *, primo, quod, *sicut in omni natura est aliquid quasi materia in unoquoque genere, el hoc est in potentia ad omnia quae sunt illius generis; et altera causa est quasi efficiens, quod fecit omnia quae sunt illius generis, sicut se habet ars ad materiam : necesse est et in anima esse has differentias. Et huiusmodi quidem*, scilicet quod in anima est sicut materia, *est intellectus* (possibilis) *in quo fiunt omnia inlelligibilia. Ille vero*, qui in anima est sicut efficiens causa, *est intellectus in quo est omnia facere* (scilicet inlelligibilia in actu), idest intellectus agens, *qui est sicut habitus*, et non sicut potentia. Qualiter autem dixerit intellectum agentem *habitu*m, exponit subiungens quod est *sicut lumen : quodam enim modo lumen facit potentia colores esse actu colores*, inquantum scilicet facit eos visibiles actu: hoc autem circa intelligibilia attribuitur intellectui agenti.

Ex his manifeste habetur quod intellectus agens non sit substantia separata, sed magis aliquid animae: expresse enim dicit quod intellectus possibilis et agens sunt *differentiae animae*, et quod sunt *in anima*. Neutra ergo earum est substantia separata.

Adhuc. Ratio eius hoc idem ostendit. Quia in i

quod, si inlelligibilia ad quae intellectus noster est in potentia, essent per se inlelligibilia, tanquam per sc subsistentia extra materiam, intellectus noster indifferenter sc haberet ad omnes substantias separatas cognoscendas. Et sic, quanto aliqua essent secundum sc magis inlelligibilia, tanto magis intclligerentur a nobis. Intellectus enim noster natus est cognoscere ea quae sub suo obiccto proportionate) continentur; ct aliqua tanto magis quanto de ratione sui obiecti proportionali magis participant: sicut, supposito quod quidditas rei materialis sit obiectum proportionatum intellectui nostro, magis cognoscimus ca quae magis hac ratione participant. Si autem inlelligibilia materialia essent per se subsistentia, tunc substantia separata subsistens esset obiectum nostro intellectui proportionatum ut connaturalc. Et sic, quanto aliqua substantia esset magis separata ct per consequens magis secundum se intelligibilis, tanto magis a nobis cognoscibilis esset. Propter hoc optime infert Sanctus Thomas quod, posita opinione Platonis de ideis, oporteret quod, quanto aliqua sunt secundum sc magis inlelligibilia, tanto magis intclligerentur a nobis.

¶ Et nota quod in hoc articulo dicitur quod intellectus agens non sit substantia separata, sed magis quod sit aliquid animae, non quod sit anima.

¶ Et nota quod in hoc articulo dicitur quod intellectus agens non sit substantia separata, sed magis quod sit aliquid animae, non quod sit anima.

¶ Et nota quod in hoc articulo dicitur quod intellectus agens non sit substantia separata, sed magis quod sit aliquid animae, non quod sit anima.

¶ Et nota quod in hoc articulo dicitur quod intellectus agens non sit substantia separata, sed magis quod sit aliquid animae, non quod sit anima.

¶ Et nota quod in hoc articulo dicitur quod intellectus agens non sit substantia separata, sed magis quod sit aliquid animae, non quod sit anima.

est aliquid quasi materia, quod est in potentia ad ea quae sunt illius generis, et aliquid quasi agens, quod reducit potentiam in actum, sicut in artificialibus est ars et materia. Sed anima intellectiva est quaedam natura in qua invenitur potentia et actus: cum quandoque sit actu intelligens et quandoque in potentia. Est igitur in natura animae intellectivae aliquid quasi materia, quod est in potentia ad omnia inlelligibilia. quod dicitur *intcllectus possibilis*: et aliquid quasi causa efficiens, quod facit omnia in actu, et dicitur *intellectus agens*. – Uterque igitur intellectus, secundum demonstrationem Aristotelis, est in natura animae, et non aliquid separatum secundum esse a corpore cuius anima est actus.

¶ Amplius. Aristoteles dicit quod intellectus agens est *sicut habitus quod est lumen*. I labitus autem non significatur ut aliquid per se existens, sed alicuius habentis. Non est igitur intellectus agens aliqua substantia separatim per se existens, sed est aliquid animae humanae.

Non autem intelligitur littera Aristotelis ut habitus dicatur esse effectus intellectus agentis, ut sit sensus: Agens facit hominem intclligere omnia, quod est sicut habitus. *Haec enim est definitio habitus*, ut Commentator Averroes ibidem * dicit. *quod habens habitum inlelligat per ipsum quod est sibi proprium ex se et quando voluerit, absque hoc quod indigeat in eo aliquo extrinseco*. Expresse enim assimilai habitui non ipsum factum, sed *intellectum quo est omnia facere*.

^[1] 4 hoc non) non Z, non hoc G.   io generi» om EGX.   14 qui) quae aD.   15 in quo) quo P.   ai cue om I GNZ6.   j 3 attribuitur) attributum est EGN et cY a scriptore.   24 Ex hi>] autem addunt I)\.

^[2] 17 quod est lumen) quod lumen BC, quod lumen est ISII, est pH, quasi lumen b.   ut sit sensus) ut sic intellectus c, sed ul sit »cnsu» intellectus IM, ut sic agens b.   24 hominem om aDWX.   38 sicut om aDWXh.   20 Averroes) Alexander NpZ,   3o sed) sdlicet al)\VX.

^[3] • Goment, ad texti. «3. tot 161 (Ven. t«'ih

Nec tamen intelligendum est quod intellectus agens sit habitus per modum quo habitus est in secunda specie qualitatis, secundum quod quidam dixerunt intellectum agentem esse *habitus principiorum*. Quia habitus ille principiorum est acceptus a sensibilibus, ut probat Aristoteles in II *Posteriorum**: et sic oportet quod sit effectus intellectus agentis, cuius est phantasmata, quae sunt intellecta in potentia, facere intellecta in actu. Sed accipitur habitus secundum quod dividitur. contra *privationem el potentiam*: sicut omnis forma et actus potest dici habitus. Et hoc apparet, quia dicit hoc modo intellectum agentem esse habitum *sicut lumen habitus est*.

Deinde subiungit, quod *hic intellectus*, scilicet agens, *est separatus et immixtus el impassibilis et substantia actu ens*. Horum autem quatuor quae attribuit intellectui agenti, duo supra* expresse de intellectu possibili dixerat, scilicet quod sit *immixtus* et quod sit *separatus*. Tertium, scilicet quod sit *impassibilis*, sub distinctione dixerat :: ostendit enim primo quod non est passibilis sicut sensus; et postmodum ostendit quod, communiter accipiendo *pali*, passibilis est. inquantum scilicet est in potentia ad intelligibilia. Quartum vero omnino negaverat de intellectu possibili, dicendo quod erat *in potentia ad intelligibilia, et nihil horum erat actu ante intelligere* . Sic igitur in duobus primis intellectus possibilis convenit cum agente. in tertio partim convenit et partim differt; in quarto autem omnino differt agens a possibili. – Has quatuor condiciones agentis probat per unam rationem. subjungens*: *Semper enim honorabilius est agens patiente, el principium*, scilicet activum, *materia*. Supra enim dixerat quod intellectus agens est sicut causa efficiens, et possibilis sicut materia. Per hoc autem medium concluduntur duo prima, sic: « Agens est honorabilius patiente et materia. Sed possibilis, qui est sicut patiens et materia, est separatus et immixtus, ut supra probatum est. Ergo multo magis agens ». Alia vero per hoc medium sic concluduntur: « Agens in hoc est honorabilius patiente et materia, quod comparatur ad ipsum sicut agens et actu ens ad patiens et ens in potentia. Intellectus autem possibilis est patiens quodammodo et potentia ens. Intellectus igitur agens est agens non patiens, et actu ens ». – Patet autem quod nec ex his verbis Aristotelis haberi potest quod intellectus agens sit quaedam substantia separata: sed quod sit *separatus* hoc modo quo supra dixit de possibili, scilicet *ut non habeat organum*. – Quod autem dicit quod est *substantia actu ens*. non repugnat ei quod substantia animae est in potentia, ut supra* ostensum est.

Deinde subiungit*: *Idem autem est secundum actum scientia rei*. In quo Commentator dicit *

quod differt intellectus agens a possibili: in nam intellectu agente idem est intelligens et intellectum; non autem in possibili. – Hoc autem manifeste est contra intentionem Aristotelis. Nam supra* eadem verba dixerat de intellectu possibili, ubi dixit de intellectu possibili quod *ipse intelhgibilis est sicut intelligibilia: in his enim quae sine materia sunt, idem est intellectus et quod intelligitur: scientia namque speculativa, et quod speculatum est. idem est*. Manifeste enim per hoc quod intellectus possibilis, prout est actu intelligens, idem est cum eo quod intelligitur. vult ostendere quod intellectus possibilis intelligitur sicut alia intelligibilia. Et parum supra* dixerat quod intellectus possibilis *est potentia quodammodo intelligibiliha. sed nihil actu est antequam intelligat*: ubi expresse dat intelligere quod per hoc quod intelligit actu, fu ipsa intelligibilia. Nec est inirum si hoc .licii de intellectu possibili: quia hoc etiam dixerat de sensu et sensibili secundum actum. Sensus enim fit actu per speciem sensatam m actu: et similiter intellectus possibilis fit actu per speciem intelligibilem actu; et hac ratione intellectus in actu dicitur ipsum intelligibile in actu Est igitur dicendum quod, postquam Aristotelis determinavit de intellectu possibili et agente, hic incipit determinare de intellectu in actu, dicens quod *scientia in actu est idem rei scitae tn actu*.

Deinde dicit :; *Qui vero secundum potentiam, tempore prior in uno est: omnino autem, neque in tempore*. Qua quidem distinctione inter potentiam et actum in pluribus locis utitur: scilicet quod actus secundum naturam est prior potentia; tempore vero, in uno et eodem quod mutatur de potentia in actum, est prior potentia actu; simpliciter vero loquendo, non est potentia etiam tempore prior actu, quia potentia non reducitur in actum nisi per actum. Dicit ergo quod *intellectus qui est secundum potentiam*, scilicet possibilis, prout est in potentia, *prior est tempore* quam intellectus in actu: et hoc dico *in uno el eodem*. *Non tamen omnino*, idest universaliter: quia intellectus possibilis reducitur in actum per intellectum agentem, qui est actu, ut dixit, et iterum per aliquem intellectum possibilem factum actu; unde dixit in III *Physic*. *, quod ante addiscere indiget aliquis docente, ut reducatur de potentia in actum. – Sic igitur in verbis istis ostendit ordinem intellectus possibilis, prout est in potentia. ad intellectum in actu.

Deinde dicit *: *Sed non aliquando quidem intelligit, et aliquando non intelligit*. In quo ostendit differentiam intellectus in actu et intellectus possibilis. Supra* enim dixit de intellectu possibili quod non semper intelligit, sed quandoque non intelligit,

’Cjr-V.5M4 : „.q.h. l. ad.

• Cap. iv, n. 5

• Ibid. n. 5, tu

• Ibid. n. n.

• Cap. v, n. j.

• Qu. LXXVII.

• Cap. v. n. 3.

• Comment. ad text.t9.fol.162v.

16 impassibilis] quod impassibilis EG. 17 ens Ita XVP; est ceteri. 3y medium) manifeste addit 7.. 38 sic Ita GNMV; sic scilicet W, scilicet ceteri. 43 concluduntur Ita DNZ; excludit pY, concludit sY. excluduntur ceteri. 47 eat acens om 3. est Pc, est ageni ct Z; pro actu, potentia NZ; W legit: igitur agens non patiens est sed agens et actu. 55 Idem... rei (idest textum Aristotelis) om E; ita b 3o Qui... tempore, 5a Sed... non intelligit, ct 49? n 6 Separatum... vere est; G prima tria loca expungit per va cat. 7 intelligibilia) alia addit l), praefigunt NZ. 8 intellectus] intelligent IV. 13 est cum) cum aX. 14 purum supra dixerat (nemre tres lineas supra verba ipse intelligibilis est; cf. Ar. .po a 2, 429 b 3o) Ita nas sali; primum supra dixerat omnes. 15 potentia oui aDWXPc. 17 quod pr. loco om aX. ?3 Deinde dicit) Deinde cum dicit DG. Sed) *i DZ. quidem) quod ahX. 53 non û» GNY, quod non D. 55 quod Ita hP; qui ceteri.

• S. Th. I. 5 b'J. lib. iV*. cap. tr.

taph. ., hoc loco accipitur natura prout significat *quidditatem et essentiam rei naturalis, generabilis scilicet et corruptibilis*: ut patet per Commentatorem, III *de Anima*, comment. 17. Et iit comparatio rei naturalis ad animam, secundum Commentatorem -, *quia anima est unum entium naturalium*, sive illa sit quidditas generis, sive speciei. In simili quoque significatione accipitur nomen *generis* hoc m loco, cum dicitur : *hi omni natura est aliquid quod est materia unicuique generi*.

Considerandum secundo, cum dicitur esse in omni natura *aliquid quod est potentia omnia quae sunt illius generis*, quod hoc non est intelligendum quasi illud sit unum numero; sed quod est unum *secundum unitatem illius naturae*. Non enim materia propria receptiva omnium formarum equi est una numero, sicut nec est una tantum numero forma equi, bed si natura est una secundum speciem, oportet ut susceptivum propnum formae sit unum secundum speciem, proportionaliter loquendo: puta quod sit eadem caro secundum speciem suscepiva huius et illius formae equi; ct similiter idem os ct idem nervus secundum spectem ; et sic dc aliis. Si autem natura sit una secundum genus, necesse est ut matena propria suscepiva formarum illius genens sit una secundum genus: formae enim ciu&dcn generis, puta animalis, requirunt propria suscepiva unius generis, quia oportet materiam ct formam proportionali.

Considerandum tertio, quod hic accipitur *actus* non pro operatione, sed pro *Jorma quae est actus primus*, l nde, cum subsumhur in ratione quod anima intellectiva *quandoque est intelligens m potentia, quandoque vero intelligens m actu*, non accipitur intelligens in actu secundo tantum, quod est operari; sed etiam in actu primo, quod est habere formam per quam intellectus est ir. actu.

Considerandum quarto quod, licet anima intellectiva secundum suam substantiam sit actus quidum, ut intellectiva tamen, idest ut ordinata ad intellectionem, aliquando est in actu primo completo, quando scilicet habet m seipsa speciem intelligibilem; aliquando vero non est in actu primo completo, sed est secundum aliquid in potentia, ut cum non habet speciem intelligibilem; tunc cnim dicitur in potentia, quia non habet omnia quae requiruntur ad hoc ut possit in operationem exire. Ideo de anima intellectiva loquitur hic Philosophus ut intellectiva est, comparative ad res naturales, quae quandoque sunt in actu, quandoque in potentia.

Ultimo considerandum quod in hac ratione supponit Philosophus duo superius ab ipso determinata. l num est, quod anima in seipsa habet, tanquam proprietates, illas potentias quae ad intelligendum requiruntur. lloc cnim dixit enumerando, in II *de Anima* ', inter potentias animae etiam *intelectivum* ; et in III cum, incipiens de intellectu determinare, inquit * : *De parte autem animae qua intelligit et sapit*, ubi intellectum *partem animae* vocat. – Alterum est quod immediate ante hanc rationem dixerat *, scilicet *res materiales non esse intelligibiles nisi in potentia*: ex quo sequitur ipsas per se sufficientes non esse ad actuationem intellectus possibilis.

Ex omnibus iis sequitur quod comparatio aliarum naturarum generabilium ct corruptibilium ad animam quoad principium activum et passivum, non est quantum ad modum habendi illa, sed quantum ad necessitatem habendi, unumquodque tamen suo modo. Et est comparatio talis: quod sicut in natura materiali procedente de potentia ad actum, oportet esse principium [passivum] omnium formarum illius naturae, ct principium activum illarum, tanquam contenta sub illa natura (principia enim speciei sunt in illa specie reductive); ita in anima intellectiva, secundum quod est aliquando in actu, ut intellectiva est, aliquando vero in potentia, oportet, cum obiectum inlciligibile non sufficiat in intellectum agere, esse illas differentias activi et passivi suo modo, per modum scilicet proprietatum in ipsa una animae substantia existentium; nam omne principium principaliter requisitum ad intellectionem, oportet in anima intellectiva esse ut eius passionem et proprietatem. Hunc cnim intellectum comparationis insinuavit Aristoteles

subiungens post comparisonem, quod activum in anima est intellectus in faciendo omnia *ut habitus quidam*. Habitus enim est subjective m eo cuius est habitus: ut in tertia ratione assumit Sanctus Thomas *.

IV. Istis sic expositis, patet quod ratio Aristotelis propositum concludit ut eam Sanctus Thomas format*, sic arguendo. In omni natura in qua invenitur potentia et actus, est aliquid quasi materia receptiva formarum illius genens, et aliquid quasi agens, ad illam naturam pertinentia tanquam principia suo modo. Sed in anima intellectiva est actus et potentia: cum quandoque sit actu primo intelligens. quandoque vero in potentia. Ergo in eius natura est aliquid sicut materia, scilicet intellectus possibilis, ct aliquid sicut activum, scilicet intellectus agens ad naturam cius, inquantum intellectiva est, suo modo pertinentia. Sed (supple) modus animae habendi principia quibus lit intellectiva actu de intellectiva in potentia, est ut illa sint eius potentiae ct proprietates: cum inlellectivum -it animae potentia. Ergo intellectus agens ct possibilia sunt in anima ut vius potentiae: non autem sunt substantiae scpaiatae. – Ecce itaque quod Aristotelis ratio ostendit, m Jiceb.it Sanctus Thomas, intellectum agentem non esse substantiam separatam. Et sic responsio ad pn-main et secundam rationem Sancti Thomae nulla est.

Quod etiam responsio ad tertiam rationem nulla sit, patet ex verbis responsionis. Nam, concesso quod illa assimilant) sit secundum modum agendi intellectus el habiius quia scilicet utroque operamur quando volumus, arguitur sic. Id quo utimur operando quando volumus, n m est substantia separata, sed est in nobis. Sed, per te, intellectu agente utimur operando quando volumus, siculi habitu. Ergo non est substantia separata, sed est in nobis. – Maior probatur. Quia formae maxime separatae a materia ct ad superiorem ordinem rerum pertinentis operatio non est in potestate nostra, ut possimus pro arbitrio nostro illam operationem exercere. Non est enim voluntarium cuius principium est extra, sed *cuius principium intra nos est* *. Ergo etc.

V. Quantum ad secundum ', exponit Sanctus Thomas quasdam Aristotelis auctoritates, ex quibus illi qui sunt contrariae opinionis, argumentari possent. Sunt autem quinque.

Prima est in III *de Anima*, text. 19, ubi ait Aristoteles quod intellectus agens est *separatus et immixtus*. Ex quibus arguitur. Intellectus agens est separatus et immixtus. Ergo non est in anima, sed est substantia separata.

Secunda est ibidem. Ait namque quod intellectus agens est *substantia actu ens*. Sed nihil respectu eiusdem est in actu et in potentia. Ergo, cum in anima sit intellectus possibilis, quo est in potentia, non poterit in ipsa esse intellectus agens.

Tertia quoque est ibidem ', ubi ait quod *idem est secundum actum scientia rei*. Quod exponens Commentator ait quod in intellectu agente idem est intelligens et intellectum, non autem in possibili. Ergo intellectus agens est separatus: quia *in solis separatis a materia idem est intelligens et intellectum*.

Quarta est in eodem loco, text. 20, ubi ait quod intellectus agens *non aliquando quidem intelligit, aliquando autem non intelligit*. Nihil autem (ale est in nobis. Ergo etc.

Quinta est in eodem textu, ubi ait: *Separatus autem est solum hoc quod vere est, et hoc solum immortale et perpetuum est*. Ergo non est in nobis.

VI. Ad primam harum auctoritatum respondet Sanctus Thomas, explanando mentem Aristotelis circa conditiones attributas intellectui agenti in comparatione ad intellectum possibilem, quod Aristoteles non dixit intellectum agentem esse separatum a corpore, sed *ab organo corporali*; quod et supra dixerat dc intellectu possibili. Quod probat hac ratione: quia, cum agens sil nobilius patiente ct activum materia, si intellectus possibilis est separatus ab organo, multo magis intellectus agens erit ab organo separatus.

2. Ad secundam respondet quod illud non repugnat ei quod substantia animae est in potentia, ut ostensum est capite praecedenti. Ibi enim ostensum est quod non inconvenit animam esse in actu et in potentia secundum diversa.

quod activum ia
ut habitui qutdi-
cuius cft hititui 4
ornas *.
uod ratio Aftttfri- p
j\$ Thomai romut .-,
ja invenitur puUr/4 n
cccptiva formata
id illam naturam pr
>do, Sed m animi p.:
im quandoque v
ro in potentia. E7
tcria, scilicet
scilicet intcilecteu.r
electiva est, <uo - :
nimae habendi pm#<
electiva in potire
dictates', cum intc'c?
ntcllcctus agens et ; p
.ntiac: non aito .:
je quod AriitoUi> f«x
as, intellectum
Et sic reqwiojp.
ti Thomae mdU tr.
iam rationem cuA
i, concesso quoi & *
>cndi inillectu, d
mur quando vo'r.-
ando quando voL-34
est in notis. Sd, *t-
ando quando *oLr...
Hia separata, d at r
lae maxime «pcuit»
rerum pertinenS p.
t possimus pro efei;
. Non est enim roto-
, sed cuius prixip

eponit Sanctus
quibus illi qui ^\ .
nt. Sunt autem q.-,.:
. 19, ubi ait Arirtfdô
ri et immixto. Ei c.
separatus et tn*n
obstantia sepatôï
: quod intdJectui vr.
respectu eiusco ũ
in anima sit iffidka
n poterit in ipsi ue

ait quod idau e<tx...
aponens Commem
est intelligens et rd
go intellectus s
1 materia iJtn est >

. 20, ubi ait quod s
:m intelligit, ali^tu
e est in nobis. Ergocs.
ait: Seranm r
oc solum imvwtiit'
obis.
tum respondet Srr.
otelis circa coadiww
aratione ad taclltcM
lixit intellectum
I ab organo coq?r^.
possibili. Quod pr. M
ilius patiente et activé
separatus ab
ab organo separatus
1 illud non repugn fl
entia, ut ostensum
m est quod non incor-
Otia secundum daku

3. Ad tertiam dicit duo. Primum est, quod expositio
Commentatoris est contra Aristotelis mentem. Quia non
est verum quod intellectus possibilis in actu non sit ipsum
intelligibile: cum de ipso hoc asseruerit Philosophus su-
perius, text. 14 ct 15; immo et hoc de sensu el sensibili
secundum actum superius, text. 3 ., dixerit.

Dicit secundo, quod verba allegata non dicit Aristoteles
de intellectu agente, sed de intellectu in actu. Nam post-
quam de intellectu possibili ct agente determinaverat, opor-
tebat de intellectu in actu determinare. Cuius primo dif-
ferentiam ponit ad intellectum possibilem m hoc quod
intellectus in actu, sive scientia in actu, est idem rei scitae,
nqñ autem intellectus possibilis. Subiungit postea, pro
alia differentia, ordinem intellectus possibilis ad ipsum:
quia ipse, secundum quod est in potentia, est prior tem-
pore quam intellectus m actu in uno el eodem; non autem
simpliciter, cum reducatur in actum per intellectum agen-
tem cl etiam per intellectum in actu.

Attendendum hic, cum dicitur quoniam scientia in
actu simpliciter praecedit intellectum in potentia, etiam
(empore, licet m uno individuo sit e converso, quod hoc
non intelligitur de potentia absolute accepta. Quod patet
quia, si accipiamus per intellectum in actu ipsum intel-
lectum agentem, constat quod intellectus in potentia non
praecedit ipsum in eodem duratione: cum simul sint in
anima. – Si autem accipiamus habitum primorum princi-
piorum, sive intellectum actuatum illo habitu quo per
seipsum aliquis scientiam invenit: sic etiam manifestum est
quod intellectus in actu non praecedit tempore potentiam
intellectus ad alia intclligibilia. Immo sequitur ct est po-
terior illa; cum intellectus a sua generatione sil in po-
tentia, non autem sit actuatus a generatione tali habitu. –
Si demum per intellectum in actu accipiamus intellectum
docentis, etiam non est necessarium ur praecedat tempore
potentiam addiscentis. Quia, 4 addiscens sit secundum
substantiam antiquior docente» prius est intelligens cl
sciens in potentia quam docens sii sciens in actu. – Re-
linquitur ergo ut inlelligalur de potentia quae movetur ad
actum. Iam enim verissimum est quod intellectus prius
tempore movetur id scientiam quam habeat scientiam:
quia, cum discursu quodam acquiratur scientia, oportet
prius intellectum acquirere cognitionem principiorum, an-
tequam causelur in eo habitus scientificus conclusionum,
sive per Inventionem sive per doctrinam acquiratur. Simi-
liter intellectum in actu oportet tempore praecedere intel-
lectum in potentia, secundum scilicet quod movetur ad
actum oppositum illi potentiae: quia oportet el intellectum
habentem habitum primorum principiorum, et docentis in-
tellectum actuatum scientia, prius esse quam intellectum
possibilem addiscentis moveant ad actum scientiae.

Palet autem haec expositio ex ratione quam adducit
Sanctus Thomas et hic et in 111 de Anima *: quia scilicet
potentia non reducitur in actum nisi per aliquid existens
in actu. Constat autem quod ex hoc quod potentia non
reducitur in actum nisi per ens actu, non sequitur quod
actus tempore praecedat potentiam absolute acceptam, sed
ipsam potentiae actuationcm: prius enim oportet esse agens
quam moveat potentiam ad actum completum, ubi aliquid
successive in actum reducitur, sicut intellectus reducitur
in actum verae scientiae. Erit ergo sensus quod in uno
el eodem potentia intellectus quae movetur ad actum per-
fectum scientiae, praecedit ipsam scientiam simpliciter:

tamen sciens in actu etiam tempore praecedit potentiam,
idest motionem potentiae ad actum, sive potentiam ut
movetur ad actum.

Quod autem haec interpretatio verborum Aristotelis
de intellectu in actu sit ad eius mentem, non autem quod
obiectum scientiae intellectus agentis sit ipsemet, apparet
quia non dicit quod intellectus agens, aut quod eius
scientia, sit idem rei, quod utique oportuisset dici si de
intellectu agente intelligerelur: sed absolute, quasi novum
propositum incipiens, ait: Idem autem est secundum actum
scientia rei: quae vero secundum potentiam, tempore prior
in uno est

4. Ad quartam respondet quod non dicit ea verba Ari-
stoteles de intellectu agente, sed de intellectu in actu '. * Pnmi pm,
Nam differt etiam intellectus in actu ab intellectu possi-
bili, quia intellectus possibilis quandoque intelligit, quan-
doque non intelligit: hoc autem non potest dici de intel-
lectu in actu, qui est ipsa intclligibilia in actu.

Advene quod Sanctus Thomas, Prima, q. lxxix, a. 4,
ad 2. inquit quod, si de intellectu agente praedicta verba
intclligantur, sic sunt exponenda: scilicet quod non est
ex parte intellectus agentis quod quandoque intelligimus
quandoque non. sed est ex parte intellectus possibilis.

Hanc Sancti Thomae interpretationem hic positam im-
probant quidam Thomistnrum *, dicentes quod a nullius
mente quasi dubium excludendum erat de intellectu in
actu secundo quod quandoque intelligit. quandoque non
intelligit: certum est enim de omni actu operante quod
non quandoque operatur, quandoque non operatur. Sed
non vident quod hoc non est ab Aristotele dictum quasi
esset apud aliquos dubium: sed quia, ut dicitur Spiritua-
libus, ari io, ad 3, cum propositum sibi esset inter intel-
lectum in actu ct intellectum possibilem differentias enar-
rare, postquam duas explicavit, – quod scilicet intellectus
in potentia non est intelligibile in potentia, sed intellectus
in actu esi ipsum intelligibile in actu; et quod intellectus
in potentia praecedit intellectum in actu tempore in eo-
dem, simpliciter autem intellectus in actu praecedit intel-
lectum in potentia – tertiam subiungit differentiam, quod
videlicet intellectus possibilis aliquando quidem intelligit,
aliquando vero non intelligit; non sic autem est de intel-
lectu in actu, ut est manifestum, cum intellectus in actu
m ipso intelligere consistat.

5. Ad quintam dicit, sequendo contextum superiorum
verborum, quod illa verba neque de intellectu agente neque
de intellectu possibili dicuntur, sed de tota parte intelle-
ctiva. Non dc agente: quia iam idem dixerat de possibili,
el sic non solus agens est separatus. Non etiam de pos-
sibili: quia iam idem dixerat de agente, cl sic soli pos-
sibili convenire non potest. l.nde relinquitur ut de co
quod comprehendit utrumque, scilicet dc intellectu in actu,
dc quo loquebatur, intclligantur. Dicitur enim haec sola
pars animae, scilicet intellectiva, esse separata, quia cor-
porali organo non utitur. Et ideo subiungit de eadem
quod hoc solum est immortale et perpetuum, utpote a
corpore non dependens.

Attendendum hic quod intellectus in actu dicitur im-
mortalis et perpetuus, non ratione operationis per quam
efficitur in actu, quasi aliqua una sua operatio sit per-
petua: sed ratione intellectus agentis et possibilis, quos
comprehendit, tanquam ad hoc ut sit intellectus in actu
requisitos.

CAPITULUM SEPTUAGESIMUM NONUM

QUOD ANIMA III MANA. GORKI PTC) CORPORE, NON CORRUMPITUR

jFRsX praemissis igitur manifeste ostendi pot-
SKJ' est animam humanam non corrumpi,
corrupto corpore.

a Ostensum est enim supra* omnem
substantiam intellectualem esse incorruptibilem.
Anima autem hominis est quaedam substantia in-
tellectualis, ut ostensum est*. Oportet igitur ani-
mam humanam incorruptibilem esse.

Adhuc. Nulla res corrumpitur ex eo in quo
consistit sua perfectio: hac enim mutationes sunt
contrariae, scilicet ad perfectionem et corruptio-
nem. Perfectio autem animae humanae consistit
in abstractione quadam a corpore. Perficitur enim
anima scientia et virtute: secundum scientiam
autem tanto magis perficitur quanto magis im-
materialia considerat virtutis autem perfectio
consistit in hoc quod homo corporis passiones
non sequatur, sed eas secundum rationem tem-
peret et refraenet, Non ergo corruptio animae
consistit in hoc quod a corpore separetur.

Si autem dicatur quod perfectio animae con-
sistit in separatione eius a corpore secundum
operationem, corruptio autem in separatione se-
cundum esse, non convenienter obviatur. Ope-
ratio enim rei demonstrat substantiam et esse
ipsius: quia unumquodque operatur secundum
quod est ens, et propria operatio rei sequitur pro-
priam ipsius naturam. Non potest igitur perfici
operatio alicuius rei nisi secundum quod perfi-
citur eius substantia. Si igitur anima secundum
operationem suam perficitur in relinquendo cor-
pus, incorporea substantia sua in esse suo non
deficiet per hoc quod a corpore separatur.

Item. Proprium perfectivum hominis secun-
dum animam est aliquid incorruptibile. Propria
enim operatio hominis, inquantum huiusmodi,
est intelligerc: per hanc enim differt a brutis et
plantis et inanimatis. Intelligere autem univer-
salium est et incorruptibilium inquantum huius-
modi. Perfectiones autem oportet esse perfecti-
bilibus proportionatas. Ergo anima humana est
incorruptibilis.

Amplius. Impossibile est appetitum naturalem
esse frustra. Sed homo naturaliter appetit per-
petuo manere. Quod palet ex hoc quod esse est
quod ab omnibus appetitur: homo autem per
intellectum apprehendit esse non solum ut nunc,
sicut bruta animalia, sed simpliciter. Consequitur
ergo homo perpetuitatem secundum animam,
qua esse simpliciter et secundum omne tempus
apprehendit.

Item. I numquodque quod recipitur in aliquo,
recipitur in eo secundum modum eius in quo est.
Formae autem rerum recipiuntur in intellectu
possibili prout sunt intelligibilcs actu. Sunt autem
intelligibilcs actu prout sunt immateriales, uni-
versales, ct per consequens incorruptibiles. Ergo
intellectus possibilis est incorruptibilis. Sed, sicut
supra ' est probatum, intellectus possibilis est ali-
quid animae humanae. Est igitur anima humana
incorruptibilis.

Adhuc. Esse intelligibile esi permanendus quam
esse sensibile. Sed id quod se habet in rebus
sensibilibus per modum primi recipientis, est in-
corruptibile secundum suam substantiam, scilicet
materia prima Multo igitur fortius intellectus pos-
sibilis, qui est receptivus formarum intelligibi-
lium. Ergo et anima humana, cuius intellectus
possibilis est pars, est incorruptibilis.

Amplius. / ncK'Hs est honorabilius facto: ut etiam
Aristoteles dicit *. Sed intellectus agens facit actu
intelligibilia: ut ex praemissis * patet. Cum igitur
intelligibilia actu, inquantum huiusmodi, sint in-
corruptibilia, multo fortius intellectus agens erit
incorruptibilis. Ergo et anima humana, cuius lu-
men est intellectus agens, ut ex praemissis* patet.

Item. N ulla forma corrumpitur nisi vel ex actione
contrarii, vel per corruptionem sui subiecti, vel
per defectum suae causae: per actionem quidem
contrarii, sicut calor destruitur per actionem fri-
gidi: per corruptionem autem sui subiecti, sicut,
destructo oculo, destruitur vis visiva; per defe-
ctum autem causae, sicut lumen aeris deficit de-
ficiente solis praesentia, quae erat ipsius causa.
Sed anima humana non potest corrumpi per actio-
nem contrarii: non est enim ei aliquid contra-
rium; cum per intellectum possibilem ipsa sit
cognoscitiva et receptiva omnium contrariorum.
Similiter autem neque per corruptionem sui sub-
iecti: ostensum est enim supra* quod anima
humana est forma non dependens a corpore se-
cundum suum esse. Similiter autem neque per
deficientiam suae causae: quia non potest habere
aliquam causam nisi aeternam, ut infra* osten-
detur. Nullo igitur modo anima humana corrumpi
potest.

Adhuc. Si anima corrumpitur per corruptio-
nem corporis, oportet quod eius esse debilitetur
per debilitatem corporis. Si autem aliqua vinus
animae debilitetur debilitato corpore, hoc non
est nisi per accidens, inquantum scilicet virtus
animae indiget organo corporali: sicut visus de-

6 hominis om «OVV X. io hac) haec GP. 11 ct| ad aVVX, ci ad DI'. c3 corruptio) corruptioni Pb. 3o anime Ita l'd.
Z vide var. scq.; operatio animae ceteri; cf. cap. yt> 48a at. 3a incorporea legimus soli: ct corporea ceteri, excepto 'i qui legit Si ergo
animant relinquendo corpu. incorporea est, substantia mu etc. Lccelli interpungit corpus ct corporea, substantia sua etc. 3q hominis) ho-
mine X, om EGNYZ; in \ ' addit scriptor. 38 nutem om nVV, enim Pc. 3q est ante universalium Pc, post ct d, 15 esse est) c se a,
esse «i X.
5 universales) ct universales Pd. 8 supra post probatum est aDVVX, om E. t3 modum) proprium addunt Pd. 14 secundum)
scilicet secundum aVVX. 36 ex actione] actione aDWPC. 37 sui om EGXYfr. 46 anima) humant addunt Pd.

NUM

ORRÜMPITH

od recipitur in a,,
iodum eius inqm.
ipiuntur in in!.,
)iles actu. Sunta*.
it immaterial^,
incorruptibile*. i.
irruptibilis. ScJ
ctus possibilis t-..
igitur anima hint

t permanentia* q.
se habet in
ni recipienti*, c?
substantiam, -c...
rtius intellectus p
•miarum intelleS-
ta, cuius intrL-..
iptibilis.
biliusfacto: μ,α·ζ
tus agens fao: <<
' patet. Cum ?..
huiusmodi, sic.
tellectus agtn- r
humana, cuius l>
praemissis ' p-..
ir nisi vel **eiw t**
n sui subtecti, rt
actionem quids
' per actionem r-
sui subiecti. **st**:
visiva; perdo-
t aeris defat de-
erat ipsius
jrrumpi perj.-.-
:i aliquid cr.tra-
issibilem ipsa *
im contrariorc:
ptionera sui \$i>
a * quod arda
ins a corpore <.
utem neque pe
on jxjfest talwt
ut intra * osten-
umana corrumpi

r per corrupti*
; esse debiliter/
;m aliqua rirtte
rpore. hoc noti
n scilicet virtu*
: sicut visus ὁ-

3o «aim Iu U
to Z Ifgtf: S e.
, bœriû fc*
4: «u atjds? x

M. 14 AtO&L?
i

bilitatur debilitato organo, per accidens tamen. Quod ex hoc patet. Si enim ipsi virtuti per se accideret aliqua debilitas, nunquam restauraretur organo reparato: sidemus autem quod, quantum-
ciunque vis visiva videatur debilitata, si organum reparetur, quod vis visiva restauratur; unde dicit Aristoteles, in l ., /e *Anima* quod, *ai senex accipiat oculum iuvenis, rideret utique sicut iurenis*. Cum igitur intellectus sit v irtus animae quae non indiget organo, ut ex praemissis * patet, ipse non debilitatur, neque per se neque per accidens, per senium vel per aliquam aliam debilitatem corporis. Si autem in operatione intellectus accidit fatigatio aut impedimentum propter infirmitatem corporis, hoc non est propter debilitatem ipsius intellectus, sed propter debilitatem virium quibus intellectus indiget, scilicet imaginationis, memorativae et cogitativae virtutum. Patet igitur quod intellectus est incorruptibilis. Ergo et anima humana, quae est intellectiva quaedam substantia

Hoc etiam apparet per auctoritatem Aristotelis. Dicit enim, in l *de Anima* \ quod *intellectus videtur substantia quaedam esse, et non corrumpi*. Quod autem hoc non possit intelligi de aliqua substantia separata quae sit intellectus possibilis vel agens, ex praemissis* haberi potest.

Praeterea apparet cx ipsis verbis Aristotelis in *Melaphysicae* *. I bi dicit, contra Platonem Io-
quens, quod *causae moventes praeexistunt, causae vero formales sunt simul cum his quorum sunt causae: quando enim sanatur homo, tunc sanitas est*. et non prius: contra hoc quod Plato posuit formas rerum praeexistere rebus. Et, his dictis, postmodum subdit: *Si autem et posterius aliquid*

6 quod vi») vu aDWXPc. 8 videret] videbit Pc. 17 lmtginAtioaïs] imftelnaüvae G. 18 intellectus) humanus *addunt IM*. 33 El
lia DEZbPc; Ex *cricri*.
s non «ubsiitntcm] 'UbtiMcntcm Z. corruptibilem] non corruptibilem EGNyà, incorruptibilem I), ncc corruptibilem Z. 32 Silomon
dicit) dicitur eüWXPc. 24 Sdotnon dicit) dicitur D, dicit Salomon aWXPc. as hominum) homini* aOPc. 37 similiter *Ita* NZsGàPc;
ct militer D, om *ceteri*.

Commentaria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas dc unione animae intellectivae ad corpus, nunc de duratione ipsius animae determinat *. Circa quod duo facit: primo enim determinat de duratione eius post unionem ad corpus; secundo, de eius duratione ante dictam unionem, cap. l v x x i i i . Quantum ad primum, duo facit: primo, agit de ipsa animae intellectivae duratione; secundo, occasionaliter de duratione animae brutorum capite tractat l x x x i i .

Quantum ad primum, duo facit: primo, ostendit animam intellectivam immortalem esse; secundo, contra determinatam veritatem adducit instantias*.

1. Quantum ad primum, arguit *animam intellectivam non corrumpi corrupto corpore, sed esse immortalem*. Et primo, per rationes; secundo, per auctoritates Aristotelis *.

Primo itaque arguit sic. \nima est quaedam substantia intellectualis. Ergo est immortalis: quia omnis substantia intellectualis est incorruptibilis, ut probatum est superius, capite l v .

Secundo. Perfectio animae humanae consistit in quadam abstractione a corpore, ut patet in perfectione a scientia ct virtute: nam secundum scientiam tanto magis perficitur quanto magis immaterialia considerat; virtutis autem perfectio consistit in hoc quod homo passiones corporis non sequatur. Ergo corruptio eius non consistit in separatione a corpore. — Probatur consequentia. Quia nulla

SUMMA CON TRA GENTI!.ES, L1B. 11, CAP. LXX1X.

manet, perscrutandum est. Nam in quibusdam nihil prohibet: ut si est anima tale; non omnis, sed intellectus. Ex quo patet, cum loquatur de formis, quod vult intellectum, qui est forma hominis, post materiam remanere, scilicet post corpus.

Palet autem ex praemissis Aristotelis verbis quod, licet ponat animam esse formam, non tamen ponit eam non subsistentem et per consequens corruptibilem, sicut Gregorius Nysscnus ei imponit *; nam a generalitale aliarum formarum animam intellectivam excludit, dicens eam *post corpus remanere, et substantiam quandam esse*.

Praemissis autem sententia Catholicae fidei concordat. Dicitur enim in libro *de Ecclesiasticis Dogmatibus* ' : *Solum hominem credimus habere animam substantivam, quae et exuta corpore vivit, et sensus suos atque ingenia vivaciter tenet; neque cum corpore moritur, sicut Arabs asserit; neque post modicum intervallum, sicut Zenon; quia sub-*
slantialiter vivit.

Per hoc autem excluditur error impiorum, cx quorum persona Salomon dicit, *Sap. iP: Ex nihilo nati sumus, et post hoc erimus tanquam non fuerimus*; et ex quorum persona Salomon dicit, *Eccle. m'9: Imus est intentus hominum et iumentorum, et aequa iitriusque conditio. Sicut moritur homo, sic et illa moriuntur. Similiter spirant omnia, et nihil habet homo tumento amplius*. Quod enim non cx persona sua sed impiorum dicat, patet per hoc quod in fine libri quasi determinando subiungit *Donec revertatur pulvis in terram suam unde erat, et spiritus redeat ad eum qui dedit illum*.

Infinite etiam sunt auctoritates Sacrae Scripturae quae immortalitatem animae protestantur.

16 intellectus) humanus *addunt IM*. 33 El
lia DEZbPc; Ex *cricri*.
s non «ubsiitntcm] 'UbtiMcntcm Z. corruptibilem] non corruptibilem EGNyà, incorruptibilem I), ncc corruptibilem Z. 32 Silomon
dicit) dicitur eüWXPc. 24 Sdotnon dicit) dicitur D, dicit Salomon aWXPc. as hominum) homini* aOPc. 37 similiter *Ita* NZsGàPc;
ct militer D, om *ceteri*.

res corrumpitur ex eo in quo consistit >ua perfectio: cum mutationes ad perfectionem et ad corruptionem sint contrariae.

Si dicatur quod perfectio animae consistit in separatione secundum operationem, non autem in separatione secundum esse; in ipsa vero separatione secundum esse consistit corruptio: – contra arguitur. Quia, cum operatio consequatur naturam, non potest perfici operatio rei nisi secundum quod perficitur eius substantia. Et sic, si anima secundum operationem perficitur in relinquendo corpus, non deficiet substantia eius in esse suo per hoc quod a corpore separatur.

2. Circa istam propositionem, -Von *potest perfici operatio alicuius rei nisi secundum quod eius substantia perficitur*, occurrit dubium. Nam. si hoc sit, sequitur, cum anima a corpore separata sit perfectior secundum operationem, quod etiam sit perfectior secundum substantiam. Cuius oppositum, de mente Sancti l'homae. ostensum est supra, capite l x v h i ♦.

Respondetur quod dupliciter potest intelligi aliqua natura perfici: uno modo, absolute et secundum se, hoc est, secundum suam intrinsecam rationem; alio modo, ut ad operationem ordinatur, inquantum videlicet fit liberior ct efficacior ad operandum, quod est aliquo modo el accidenhditer perfici. Perfectio ergo operationis aliquando

sequitur primam perfectionem: aliquando vero secundam, inquantum natura quae erat impedita et detenta ne posset operari suo modo, remotis impedimentis fit habilior ad operandum, et ideo perfectius operatur. Propositio itaque inducta intelligitur de perfectione substantiae altero illorum modorum: non autem primo modo tantum. Sic autem, negatur quod anima separata non sit perfectior inquantum ordinatur ad operationem intellectivam. Nam cum, iuxta praedeterminata in dicto capite iavjii, liberata fuerit a corpore corruptibili impediēte, remanet liberior et efficator ad intelligendum. – Nec huius oppositum dictum est superius: sed tantum quod, separata a corpore, non est perfectior secundum naturam intrinsece et absolute; immo imperfectior, tanquam non habens complementum suae speciei.

II. *Tertio*. Proprium pcrfectivum hominis secundum animam est aliquid incorruptibile. Ergo cl anima est incorruptibilis. – Probatur antecedens. Quia intelligerc, quae est propria hominis operatio, est universalium et incorruptibilium, quuc sunt animae perfectiones. – Consequentia etiam probatur, Quia oportet perfectiones esse pcrfectibilibus proportionalis. Ista ratio superius est exposita, capite Iv .

Quarto. Homo appetit naturaliter perpetuo manere: quia apprehendit esse per intellectum non solum ut nunc, sed simpliciter. Ergo anima, secundum quum apprehendit simpliciter esse et secundum omne tempus, est perpetua. – Tmc rationem etiam superius, loco pravalcgato *, explicavimus. Ideo eius interpretatio requiratur ibidem.

Quinio. Formae rerum recipiuntur in intellectu possibili ut sunt incorruptibiles. Ergo intellectus possibilis est incorruptibilis. Ergo et anitna, cuius intellectus possibilis est aliquid. – Probatur antecedens. Quia recipiuntur in intellectu ut sunt actu intelligibiles. Hoc autem habent inquantum sunt immateriales, et universales, et per consequens incorruptibiles. Consequentia etiam probatur. Quia unumquodque recipitur in aliquo secundum modum cuius in quo est.

Adverte quod haec ratio, licet confprmitatcm cum tertia habeat ratione, est tamen ab ipsa distincta, et aliud medium assumit. Ibi enim pro medio accipitur incorruptibilitas intelligibilis absolute: hic vero pro medio accipitur, non ipsa incorruptibilitas absolute, sed necessitas incorruptililatis eius ex eo quod recipitur in intellectu: quod est signum incorruptibilitatis intellectus.

III. *Sexto*. Primum susceptivum in rebus sensibilibus, scilicet materia prima, est incorruptibile secundum substantiam. Ergo multo fortius intellectus possibilis, qui est receptivus formarum intelligibilium. Ergo anima. – Probatur prima consequentia. Quia esse intelligibile est permanentius quam esse sensibile.

2. Sed videtur quod ista comparatio non sit conveniens: quia lit inter ea quae sunt diversorum generum. Comparantur enim esse substantiale sensibile, et esse accidentale intelligibile: materia enim est primum susceptivum esse sensibilis substantialis; et intellectus csl primum susceptivum esse intelligibilis accidentalis. Fuisset enim conveniens comparatio si intellectus fuisset comparatus sensui: quia, sicut intellectus est susceptivus esse intelligibilis accidentalis, ita sensus est susceptivus esse sensibilis accidentalis. Sed tunc falsum est quod primum susceptivum esse sensibilis accidentalis et abstracti sit incorruptibile.

Videtur etiam falsum quod esse intelligibile. quod recipitur in intellectu possibili, sit permanentius quam esse sensibile, quod in materia recipitur: cum illud sit substantiale, hoc autem sit accidentale.

3. Ad primum horum respondetur quod non fit comparatio inter intelligibile accidentale et sensibile substantiale, sed inter intelligibile et sensibile absolute et formaliter sumpta, abstrahendo a substantiali et accidentali. Sic enim intellectus possibilis est primum receptivum intelligibilis formae, receptibilis scilicet in alio inquantum intelligibilis est: nam anima intellectiva, non ut est intellectiva, est receptibilis in materia dependentis, immo, ut sic, materiae capacitatem supergreditur: sed est in materia receptibilis ut est sensibilis forma aliquo modo. Materia

autem prima est primum susceptivum immediate formae sensibilis. Et ideo conveniens est haec comparatio secundum proportionalitatein. quae etiam inveniri potest inter ea quae sunt diversorum generum.

Ad secundum dicitur primo quod, comparando intelligibile ad sensibile absolute et secundum propriam rationem, ut hic accipiuntur, verum est intelligibile esse permanentius sensibili. Quia intelligibile, ut intelligibile, abstrahit a materia, et per consequens a principio corruptionis: nam principium corruptionis est materia. Sensibile autem, inquantum sensibile, concernit materiam.

Dicitur secundo, quod verum etiam est formam intclligibilem intellectus nostri esse permanentiorem forma sensibili substantiali. Quia forma intellectus nostri nullam habet in intellectu contrarietatem: forma autem sensibilis in istis inferioribus habet contrarietatem, quantum ad dispositiones, aut quantum ad accidentia formam consequentia.

IV. *Septimo*. Intelligibilia actu, inquantum huiusmodi, sunt incorruptibilia, Ergo et intellectus agens. Ergo et anima, cuius ipse intellectus est lumen. Probatur prima consequentia. Quia *faciens est honorabilius facto*, ut dicitur 111 *dc Anima*: intellectus autem agens facit intelligibilia.

Adverte quod inquit Sanctus Thomas intelligibilia iwquantium huiusmodi esse incorruptibilia. Quia intelligibilia ahqua. licet sint materialia et corruptibilia secundum quod sunt in rebus, propter quod sunt intelligibilia tantum in potentia, ut tamen sunl actu intelligibilia, abstrahunt a materia et conditionibus materialibus; et ideo in seipsis nullum habent principium corruptionis, nec dependentiam ad illud habent secundum esse. Quod non convenit sensibili inquantum est sensibile: quia non abstrahit a conditionibus materialibus.

V. *(ictam*. \nima intellectiva non potest corrumpi per actionem contrarii: cum ipsi nihil sit contrarium; immo per intellectum possibilem sit cognoscitiva et receptiva contrariorum. Neque per corruptionem subiecti: cum non depondeat a corpore secundum esse, ut superius est ostensum. Neque per deficientiam suae causae: quia non potest habere aliam causam nisi aeternam, ut infra ostendetur. Ergo c-lc. – Patet consequentia. Quia nulla forma corrumpitur nisi uno illorum trium modorum.

Attendendum quod non solum anima secundum suam substantiam non habet contrarium, sicut nec aliae substantiae, sed nec etiam habet contrarietatem in dispositionibus ad esse ipsius. Quia nullae sunt dispositiones ad esse animae, aut ad eius conservationem, absolute loquendo: sed tantum ad esse ipsius in corpore. Quae quia contrarium habent, per earum corruptionem nut alterationem potest anima desinere esse in corpore: non autem simpliciter desinere esse. Propterca, cum inquit Sanctus Thomas animae nihil esse contrarium, intelligendum est neque quantum ad eius substantiam, neque quantum ad aliquas dispositiones quae ad eius esse absolute requirantur.

Advertendum etiam, cum dicitur aliquam formam corrumpi propter deficientiam causae, quod hoc intelligitur dc causa effectus non tantum in fieri, sed etiam in facto esse, sive in conservando: quo modo Deus est causa animae, et praesentia solis est causa luminis in aere. Deficiente enim influxu talis causae, necesse est effectum deficere. Non autem, deficiente causa in fieri tantum, oportet effectum productum desinere esse, sed bene oportet desinere fieri effectus: sicut, deficiente domificatore, aut ipsa domificatione domus iam productae cessante, non oportet desinere domum esse, sed tantum fieri domus. Cetera quae ad huius rationis explicationem requiruntur, vide in loco superius allegato *.

VI. *Xono*. Intellectus possibilis non debilitatur propter debilitatem corporis. Ergo est incorruptibilis. Ergo et anima. Probatur antecedens. Quia intellectus non indiget corpore. Nulla autem virtus animae debilitatur debilitato corpore nisi per accidens, inquantum scilicet indiget organo corporali: ut patet in visu. – Consequentia vero prima probatur. Quia, si anima corrumpitur per corruptionem corporis, oportet quod eius esse debilitetur per debilitatem eius. Et (supple) idem est de virtutibus animae.

• Commem, n.

menu* 'n'
•qq.

• Or. «.

num immcdute *in* hac comparatio *in* inveniri po(«*re* n.

uod, comparand *in* ccundum proprias: *in* m est inrditgihk *in* ligibile, ut qtiens a prinapi *in* lionis est matrâ. \$ *in* concernit nutemr. liant *in* cm formam ic. nentiorcm forma -r *in* fus nostri nullam bēgi unem semibiBi io *in* luanum ad ôp- *in* miam coniequcrrii. inquantum liuintoT lectus agens. Erp ncn. Probatur [h̃t. *in* rabihus Jacto, U «*in* gens facit intdh^ & ornas inrdligiNu iv ilia. Quia mtdk* *in* ibilia stcundum qa>J itelligibiH lamuro igibilia, abstrahuoi * s; et idco in ic?»j is, nec dependent •d non convent rff- non abstrahit ./-■

i potest corrumpi pr t contrarium; iaj.i osciliva ct rcccp m subiecti: curo r U superius est tfes- sae: quia noo [viat ut infra osiedair. ia nulla forma mr-Jorum. ma secundum icut nec albe \> ietatem in dt*p^ unt dispositiones d onem. absolute i> corpore. Qu;< qua ptionem aut alien- :orporc: non um inquit Srr-'. i, intelligendum 6: que quantum ad r - bsolute reqtnracre iquam foratam ct-iod hoc intrU*iw sed etiam in MO o Deus est oes minis in aere. l)> «e est effectum ô-eri tantum, oportet :nc oportet desitu» itore, aut ipu Je- ante, non nportrf i domus. - Ceto cquiruntur, vide ia

debilitatur propter uptibdis. Ergo c* llectus non ini/- bilitatur debilitat icilicet indiget quentia vero prima per corruptiooc tetur per debili utibus animat.

Advertendum quod, cum omnis forma sit principium formale essendi ct subiecto et composito, aut substantia-liter aut accidentaliter secundum formae conditionem; ct per consequens ipsa habeat esse in suo susceptive: non habet ut debilitetur debilitato corpore secundum esse absolute, nisi sic dependeat a corpore quod ipso indigeat ad suum esse. Nam, si suum esse non dependeat a corpore, nec indiget ipso corpore ad hoc ul sit, nulla est ratio quare, debilitato corpore, eius esse debilitetur. Nam si debilitato corpore debilitetur, quanto corpus magis fuerit debilitatum, tanto et ipsa magis debilitabitur: et sic oportebit quod, corpore totaliter deliciente, el ipsa deficiat. Sed quia contingit formam quae non dependet a susceptive secundum esse absolute, dependere ab ipso secundum quid, scilicet quantum ad unionem cum corpore, ut superius *in* dictum est de anima humana; idu< potest debilitari, debilitato corpore, quantum ad esse unitum corpori. Propterca et, deliciente corpore, desinit habere esse unitum corpori, licet non desinat simpliciter esse.

Loquitur ergo hic Sanctus Thomas m antecedente de debilitatione virtutis animae simpliciter: non autem solum quantum ad unionem cius cum susceptive.

VIL Quantum ad secundum *in*, ut videatur non solum propter rationes adductas hanc opinionem fundamentum habere, sed etiam cx Principe Philosophorum, cui omnes assentire videntur, processisse, hanc eandem conclusionem Sanctus Thomas ex eiu< verbis ostendit.

Duo autem loca. brevitati studens, adducit ex libris Aristotelis, in quibus manifestissime visus est amnm humanam immortalem ponere. Primus est in l *de Anima*, text. 65, ubi ait quod *intellectus videtur quaedam substantia esse, et non corrumpi*. Quod, ut ex praemissis patet, non potest intelligi de aliqua substantia separata quae sit intellectus agens ct possibilis: ostensum est enim superius neque intellectum possibilem neque agentem, apud Aristotelem, substantiam separatam esse.

Secundus est XII *Metaph.* “: ubi, postquam dixit, text, io, quod causae formales simul sunt cum iis quorum sunt causae, non autem prius, subiungit, text. 17: 5/ *autem et posterius aliquid manet, perscrutandum est. lam in quibusdam nihil prohibet: ut si est anima talis, non omnis, sed intellectus*.

Ex quibus habentur duo. Primum est, quod intellectus, qui est forma hominis, post corpus remanet: nam dc formis habetur sermo. Secundum est, quod animam a gncralitate omnium formarum excludit, ipsam ponens post corpus remanere, et substantiam quandam esse: et non ponit ipsam non subsistentem, ct per consequens corruptibilem. ut ci Gregorius Nvssenus imponit.

Adverte, ut dicitur *de Spirit. Creat.*, art. 2, quod idcirco Gregorius Nvssenus, in suo libro *de Anima*, imposuit Aristoteli quod voluerit animam intellectivam non esse subsistentem, ct corrumpi corrupto corpore, quia posuit eam *entelechiam*, quasi actum et perfectionem, *corporis physici*: contra autem rationem substantiae spiritualis videtur esse quod sit corporis forma. Sed hoc verum non est : quia, ut superius * est ostensum, necesse est ponere aliquam spiritualem substantiam formam humani corporis esse.

VIII. Sed quia nonnulli Thomistarum *, alioquin viri doctissimi, a doctrina Sancti 'Thomae discedentes (qui et hic; ct XII *Metaph.*, exponendo text. 17*: item *Quolibet* X, q. m, a. 2 *; similiter \ 111 *Phys.*, lect. 12, tenet Aristotelem animam humanam posuisse immortalem), oppositum de mente Aristotelis esse conantur ostendere: ideo, verissimam Sancti Thomae doctrinam sectando, quae neque in Sacris Litteris exponendis, neque in divinis rebus interpretandis, neque in Aristotelis commentationibus, quicquam aut falsi aut ineruditi continet; primo adducemus ad ante dictas auctoritates eorum responsiones, casque facillime confutabimus; deinde, in sequenti capite, eorum rationibus iuxta integerrimam Sancti Thomae doctrinam respondebimus.

2. Ad primam itaque Aristotelis auctoritatem nihil dicunt: sed, ut ex eorum processu coniici potest, eos dicturos puto, aut quod Aristoteles ibi dubitative locutus est, non

SIMMA CONTRA GENTILES, L1B. 11, CAP. 1.XXIX.

Advertendum quod, cum omnis forma sit principium formale essendi ct subiecto et composito, aut substantia-liter aut accidentaliter secundum formae conditionem; ct per consequens ipsa habeat esse in suo susceptive: non habet ut debilitetur debilitato corpore secundum esse absolute, nisi sic dependeat a corpore quod ipso indigeat ad suum esse. Nam, si suum esse non dependeat a corpore, nec indiget ipso corpore ad hoc ul sit, nulla est ratio quare, debilitato corpore, eius esse debilitetur. Nam si debilitato corpore debilitetur, quanto corpus magis fuerit debilitatum, tanto et ipsa magis debilitabitur: et sic oportebit quod, corpore totaliter deliciente, el ipsa deficiat. Sed quia contingit formam quae non dependet a susceptive secundum esse absolute, dependere ab ipso secundum quid, scilicet quantum ad unionem cum corpore, ut superius *in* dictum est de anima humana; idu< potest debilitari, debilitato corpore, quantum ad esse unitum corpori. Propterca et, deliciente corpore, desinit habere esse unitum corpori, licet non desinat simpliciter esse.

Loquitur ergo hic Sanctus Thomas m antecedente de debilitatione virtutis animae simpliciter: non autem solum quantum ad unionem cius cum susceptive.

VIL Quantum ad secundum *in*, ut videatur non solum propter rationes adductas hanc opinionem fundamentum habere, sed etiam cx Principe Philosophorum, cui omnes assentire videntur, processisse, hanc eandem conclusionem Sanctus Thomas ex eiu< verbis ostendit.

Duo autem loca. brevitati studens, adducit ex libris Aristotelis, in quibus manifestissime visus est amnm humanam immortalem ponere. Primus est in l *de Anima*, text. 65, ubi ait quod *intellectus videtur quaedam substantia esse, et non corrumpi*. Quod, ut ex praemissis patet, non potest intelligi de aliqua substantia separata quae sit intellectus agens ct possibilis: ostensum est enim superius neque intellectum possibilem neque agentem, apud Aristotelem, substantiam separatam esse.

Secundus est XII *Metaph.* “: ubi, postquam dixit, text, io, quod causae formales simul sunt cum iis quorum sunt causae, non autem prius, subiungit, text. 17: 5/ *autem et posterius aliquid manet, perscrutandum est. lam in quibusdam nihil prohibet: ut si est anima talis, non omnis, sed intellectus*.

Ex quibus habentur duo. Primum est, quod intellectus, qui est forma hominis, post corpus remanet: nam dc formis habetur sermo. Secundum est, quod animam a gncralitate omnium formarum excludit, ipsam ponens post corpus remanere, et substantiam quandam esse: et non ponit ipsam non subsistentem, ct per consequens corruptibilem. ut ci Gregorius Nvssenus imponit.

Adverte, ut dicitur *de Spirit. Creat.*, art. 2, quod idcirco Gregorius Nvssenus, in suo libro *de Anima*, imposuit Aristoteli quod voluerit animam intellectivam non esse subsistentem, ct corrumpi corrupto corpore, quia posuit eam *entelechiam*, quasi actum et perfectionem, *corporis physici*: contra autem rationem substantiae spiritualis videtur esse quod sit corporis forma. Sed hoc verum non est : quia, ut superius * est ostensum, necesse est ponere aliquam spiritualem substantiam formam humani corporis esse.

VIII. Sed quia nonnulli Thomistarum *, alioquin viri doctissimi, a doctrina Sancti 'Thomae discedentes (qui et hic; ct XII *Metaph.*, exponendo text. 17*: item *Quolibet* X, q. m, a. 2 *; similiter \ 111 *Phys.*, lect. 12, tenet Aristotelem animam humanam posuisse immortalem), oppositum de mente Aristotelis esse conantur ostendere: ideo, verissimam Sancti Thomae doctrinam sectando, quae neque in Sacris Litteris exponendis, neque in divinis rebus interpretandis, neque in Aristotelis commentationibus, quicquam aut falsi aut ineruditi continet; primo adducemus ad ante dictas auctoritates eorum responsiones, casque facillime confutabimus; deinde, in sequenti capite, eorum rationibus iuxta integerrimam Sancti Thomae doctrinam respondebimus.

2. Ad primam itaque Aristotelis auctoritatem nihil dicunt: sed, ut ex eorum processu coniici potest, eos dicturos puto, aut quod Aristoteles ibi dubitative locutus est, non

assertive, quod apparere potest ex eo quod utitur illo verbo *videtur*, quod dubitanti* est. non asserentis aut quod opinionem aliorum secutus est. Ad secundum similiter respondent quod in hac auctoritate *nihil ad propositum affirmare se ostendit. Ex hac enim solum habetur manifeste quod putavit animam intellectivam non esse ante corpus: sed sub dubio an sit post, reliquit* .

3. Sed responsionem ad primum, quantum ad primam partem, constat nullam esse. Ex processu enim Aristotelis apparet quod ibi non loquitur dubitative. Nec cogit quod utitur hoc verbo *videtur*: quia aliquando *videtur* accipitur ut idem est quod *apparet*, sive *manifestum est*; quemad-

modum ait Porphyrians *in*, *Videtur autem neque genus neque species simpliciter dici*; ibi enim, ut Ammomus interpretatur *, *videtur* pro *apparet* accipitur.

Quantum vero ad secundam partem, utique verum dicit, iuxta interpretationem Sancti Thomae *in*, inquentis quod *Aristotelcy probât propositum suum per quandam opinionem Platoniorum quae suo tempore erat famosa, scilicet quod omnis anima est incorruptibilis, et quod omnes operationes animae, etiam ipsius intellectus, haberent organa determinata*. Et ideo exponit lv *videtur*, idest. *praedictis Philosophis apparet*. Sed, licet secundum opinionem aliorum loquatur Aristoteles, non tamen ab eorum opinionone, quantum ad immortalitatem animae intellectivae discedit. Unde, ut ostendat se quidem quantum ad hanc immortalitatem secum convenire, non autem quantum ad hoc quod operatio intellectus habeat organum ct marcescat propter organi corruptionem, ex propriis loquens, atque in quam declinet opinionem ostendens, subiungit quod *intellectus fortassis divinum aliquid et impassibile est*. Ibi utitur dubitantis adverbio, *quia nondum hoc determinaverat: id quod postmoduin assertive in Tertio ponit*, ut apparebit .

4. Responsio etiam ad secundum nulla est. Nam Aristoteles, postquam determinavit formas non esse ante res quarum sunt formae, subiungit, *perscrutandum esse st aliqua remaneat post corruptionem compositi*, ct determinat quod *nihil prohibet*, ubi textus Commentatoris habet, *non est impossibile* *, et subiungit exemplum de anima intellectiva. Non enim, ut isti arbitrantur, dubitative respondet et sub conditione. Nam, si sub conditione responderet, non interposuisset ly *ut*, quae est dictio ad exemplificandum assumpta. Dixisset enim, *in quibusdam enim nihil prohibet si est anima talis*: non autem, *In quibusdam enim nihil prohibet, ut si est anima talis*. Constat enim ex modo loquendi ipsum absolute ad quaesitum respondere, cum inquit, *In quibusdam enim nihil prohibet*, sive, *non est impossibile*. Quod cum verificari non possit nisi dc anima intellectiva, subiungit exemplum de ipsa, dicens, *ut*. idest, *verbi gratia* (ut exponit Commentator \ et ut habet veritas graecac dictionis illi corrcspondens), *si est anima talis, non omnis, sed intellectus*. Et est sensus: *aliquam manere posse post solutionem compositi: verbi gratia, si dicamus animam post dissolutionem animati remanere, non quidem omnem, sed illam quae est intellectiva*. – Apparet etiam ex sequentibus verbis idem voluisse, cum subiungit: *Omnem namque impossibile forsan*. Nam, cum dixerit m aliquibus nihil prohibere quod remaneant, et exemplificasset de anima intellectiva; cum subiungit de omni anima hoc verificari non posse, relinquit hoc de anima intellectiva non esse impossibile. – Cum ergo determinatio quaestionis absoluta sit, scilicet quod non est impossibile aliquam formam remanere post compositi corruptionem ; et hoc verificari non possit nisi de anima intellectiva: relinquitur quod ipse tenuerit animam intellectivam post corruptionem hominis remanere, et consequenter immortalem esse.

IX. Quod autem haec fuerit mens eius, ut Sanctus 'Thomas arbitratur, ex multis aliis locis ostendi potest.

Primo, quia l *de Anima*, text. 15 % concludit quod, cum sint quaedam operationes animae quae sunt operationes coniuncti, propter hoc *phj-xici est de anima considerare. aut omni, aut huiusinodi*, scilicet quae est affixa organo. Ex iis enim verbis apparet ipsum existimasse ali-

5ot

· Pou.mcd. <r.

· /i.uogr, cap.

”-ln,;

· tnPnrph.hjf.,

ed ,oc’

’Ad ,oc. l

W/< 4,L 10. l

· Infm. n. w

· vu. alicnm

vXt””

· Vii dt. du-

nrrn ’w oncra-

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

quam animam esse quae non sit omnino a materia dependens, sed habeat aliquam operationem cui corpus non communicat. Nam, si non fuisset huius opinionis, non esset usus hac disiunctiva, scilicet quod physici est considerare dc anima *aut* omni *aut* materiali, sive affixa corpori secundum omnem suam potentiam : sed absolute dixisset physici esse considerare *dc omni anima*.

Confirmatur. Quia in I *de Partibus Animal.*, cap. i *, hanc dubitationem determinans, inquit quod *physici non est dc omni anima determinare, quia tunc nulla esset philosophia praeter naturalem scientiam, Esset enim naturalis philosophia de omnibus: quia, cum intellectus sit intelligibilium intellectus, et eiusdem scientiae sit de iis quae relative dicuntur determinare, naturalis determinabit etiam de intelligibilibus*. Constat nutem quod ibi de anima proprie sumpta loquitur, ut ex contextu litterae apparet. Ergo existimavit aliquam esse animam quoe materium supergrediatur, ct per consequens non corrumpatur ad corporis corruptionem. - Quod utique apertissime etiam constat ex ratione alia ab ipso ibidem adducta: quia, inquam, *rem nullam a materia abstractam potest scientia naturalis contemplari*. Ergo apud ipsum est intellectus a materia abstractus, et per consequens incorruptibilis.

X* Secundo, quia II *dc Anima*, text. 21 ', postquam quaesivit de aliis animae potentiis utrum unaquaeque sit pars animae, ct utrum sit separabilis ab aliis potentiis, subiungit quod *dc intellectu et prospectiva potentia nihil adhuc est manifestum : sed videtur penus alterum animae esse, ct hoc solum contingere separari sicut perpetuum a corruptibili*.

Si respondeatur, ut supradicti respondent, quod *hoc solum de intellectu agente veri/icatur. apud eum, quod separatur sicut perpetuum a corruptibili*, quia Aristoteles solum intellectum agentem posuit esse substantiam separatam ct incorruptibilem : patet hoc manifestissime falsum esse ex ipso Aristotelis processu. Nam cum, textu tS conclusisset *animam determinari regetatiro, sensitivo, intellectivo et motu*, statim, text. 19 , quaerit, *utrum unum-quodque horum sii anima, aut pars animae: et si pars, utrum sil separabilis sola ratione, aut etiam loco*. Ad quod respondendo, cum dixisset *de quibusdam horum non esse difficile videre, quaedam autem dubitationem habere*; et ostendisset in quibus est facile videre; subiungit de iis in quibus est dubium, inquiens quod *de intellectu el prospectiva potentia nihil adhuc est manifestum*, etc. Ex hoc autem processu apparet quod in verbis adductis loquitur de intellectu qui est virtus et potentia animae, non autem dc intellectu qui sit substantia separata. Et loquitur de tota parte intellectiva, quam ab aliis dixit separari *formaliter* (ut eorum verbis utamur), et de qua, ne sic separari existimetur sicut accidens, quod, cum separatur a subiecto, corrumpitur, subiungit quod separatur *sicut perpetuum a corruptibili*. Nec illud verbum *videtur*, ut inquit Philoponus*, dubitantis est, sed exponitur: idest, *apparet et est manifestum*. Propter quod, ut ostendat se loqui de intellectiva quae est pars animae, contra alias partes distincta, de aliis partibus subiungit dicens: *Reliquae autem partes animae manifestum est ex iis quod non separabiles sunt, ut quidam dicunt : ratione autem quod alterae, manifestum*.

XI- Tertio, quia in III *de Anima*, text. 3 *, inquit oportere intellectum«sse *impassibilem*, scilicet passione proprie dicta; et text. 6, vult intellectum possibilem esse *immixtum corpori, non habereque organum corporeum*. Tunc sic. Intellectus est impassibilis, et est potentia ab omni organo corporeo separata. Ergo anima intellectiva non est totaliter immersa materiae, tanquam ab ipsa secundum esse dependens. Ergo est immortalis. - Probatur prima consequentia. Quia formam materiae totaliter immersam non consequuntur potentiae et virtutes immateriales non habentes organum materiale. Sequitur enim: Nullas habet virtutes supergredientes materiam ct non indigentes materiali subiecto, Ergo est omnino materiae immersa, et nullo modo supra materiam est elevata. - Secunda etiam consequentia manifesta est. Quia si non dependet a materia secundum esse, nec est illi totaliter immersa, sequitur

quod possit esse sine illa. I numquodque enim potest csic sine eo a quo secundum suum esse non dependet

XII. Quarto, textu 20 eiusdem Tertii -, de tota parte "C* , , intellectiva loquens, ait: *Separatus autem est hoc solum quod vere est: et hoc solum immortale et perpetuum*. Ergo etc.

Respondent tI quod hoc non de tota parte intellectiva, sed de intellectu tantum agente, dicit. Quod patet, ut dicunt, ex modo loquendi *. *Nam cum superius - * dixisset etiam intellectum possibilem esse separatum, addidit nunc, hoc quod vere est idest: est abstractus in essendo et substantialiter, quasi velit dicere: Intellectus possibilis est reparatus sicut rectum, et habet operationem sine corpore sicut sphaera : sed non est separatus in hoc quod vere t<6 idest in essendo. Iste autem intellectus, quia habet propriam operationem, est separatus solum in hoc quod vere est, idest in essendo*.

Sed quod ista responsio non sit ad mentem Aristotelis, arguitur ex ipso modo loquendi. Non enim, cum volumus rem a subiecto distinctam excludere a consortio praedicati, utimur dictione exclusive adverbialiter ex parte praedicati: sed illam ex parte subiecti, secundum veram logicam, ponimus. Non enim, cum volumus significare albedincm nulli alii homini convenire secundum faciem quam Sorti, dicimu*. *bortc< est albus solum secundum faciem*, hoc enim magis significat quod Sortes non est albus nisi in ui-; cd dicimus, *Solus Sortes est albus facie*. Sed Aritutitur dictione exclusive adverbialiter ex parte praedica i. dicendo quod *intellectus est separatus solum hoc quod t<< e^t*: non autem quod *solus hic intellectus sit Oparatus hoc modo*. Ergo non intendit per hanc propositionem excludere intellectum possibilem ab illo modo separationis quo intellectus agens est separatus, ut isti male Aristotelem interpretantur.

I nde aliter est iste textus intelligendus. Cum enim *intellectus* nomen duplex habeat significatum, scilicet proprium, quod est *virtus aut factiva aut receptiva immaterialium et universalium* ; cl improprium, quod est *virtus cogitativa* tipsam enim inferius * vocat Aristoteles *intellectum passivum*); ne aliquis ex eo quod superius absolute et indistincte dixit intellectum esse separatum, putaret intellectum etiam secundum improprium acceptum significatum esse separatum, hic se de intellectu quantum ad propnum tantum significatum intellexisse manifestat. I nde sensus est: *Intellectus autem est separatus tantum secundum proprium significatum accepto nomine intellectus, non autem ipso secundum eius improprium significatum ac-repto. Et hoc solum, scilicet proprium significatum intellectus, est immortale et perpetuum*: non autem improprium. Quod clare ostendit subiungens: *Passivus autem intellectus est corruptibilis*, idest cogitativa: quae non solum secundum interpretationem Sancti Thomae, sed etiam secundum Philoponi expositionem *, et secundum Ammonium in I *Perihermenias* , antequam ad expositionem litterae Aristotelis accedat, improprie dicitur intellectus.

2. Patet autem hanc esse veram istius textus interpretationem, si diligenter et textus Aristotelis, ct graecus modus loquendi» consideretur. Ubi enim textus noster habet *quod re/e ex/*, textus graecus habet *hoper (Srtzp)*, quae dictio apud graecos proprii significati est demonstrativa. Sic enim ait Suidas*: Τοῦτο τὸ τοῦ χυρ(ω; ἰστί ἡλωπιχον, κχι ὦ ἐαν προστεΟη, το χυρίω; «κεινο «ναι στ.αζ(νει. οίον, ο77X3 άνθρωπο , ὁ κυρίω άνθρωπο , κχι! ο~<ρ 5ν καί οπερ χγαΟο'ν, το κυρίω ἄγαΟο'ν: idest, *Haec dictio, hoper (ὑτζερ), idest quod vere -, proprii est signi/irati demonstrativa ; et cui sane fuerit apposita, proprie illud esse significat: verbi gratia, * quod vere homo » significat proprie hominem, et « quod vere ens », et quod vere bonuin , significat proprie bonum*. Cum ergo textus Aristotelis habeat, Χωριστει ^'επτι υδνον τοῦΤ ζπιρ ἰστι. idest, *separatus autem est tantum hoc quod vere est, xel, secundum hoc quod vere est, sensus est quod intellectus solum secundum proprium nominis significatum est separatus: non autem secundum improprium significatum, prout cogitativa improprie et similitudinarie dicitur intellectus*.

• nu. p. «i-

Πb%."i ' . "

• Num. o.

• Num. 7.

°Ad locum.

i?7.MΦĪ

|'U

it

|

°^.

| xt

|

igitur
 quodque enim
 esse non *de*ptn,[?]
 m Tertii -, α· r;⁴
tus autem eu b*
mmortale et rrr.- ⁶

igitur
 quodque enim
 esse non *de*ptn,[?]
 m Tertii -, α· r;⁴
tus autem eu b*
mmortale et rrr.- ⁶

Je tota parie ia'f
 liât. *Quod* p;i<, 4
:um superius M 4..
*eparatum, addi*Jn ,v
ibstractus in
Intellectui [*ω* ^,
*r*ationcm nnt
*atus in hoc qm*q -ri
intellectus, pu
us solum tn L

ad menton Ansi
 m enim, cumv
 a consortio prari^
 :cr ex parte pftdki
 m veram logiez,
 significant albefr -
 n faciem qtex\$-
cundum /acu-'.,,
 ion est .tlbui n;[;]g
albus fade. Sri l-
 bialitcr ci parte
*reparatus so*in i.
 in *hic inttlle*i.
 dit per Hâjk p. -
 bilan ab ilk)
 »t separatu*, u [;],

ndus. Cum σ-'Z I
 :atum, scilicet ~ -
*Ut recepti*ĤH it-tj-
 um, quod ot f; ù
 it Aristoteles x-
 i superius aSoL-
 aratum, putaret».
 acceptum sfc'
 lectu quin-.,,
 e manifestai. I>.
tus tantum μ λ>
ne intellectu. r»
significatif a.
 significatum ;*.
 m autem izp ·
 : *l'assivu*! j; i
 i: quaeon* .-£
 me, sed ttirc <
 cundum .**ta**·
 ;xposition.""
 ir intellectus.
 extus interposa-
 :t graecus æcte
 aster hibet *pJ*
 quae Jictio
 va. Sic enis &
 ;**TI** δηλυτιχ·.
 sîvac er.triwt
 xxi ότι: >
 it. *Haec M* i
 ■ *significati* ù
 ·oprfe *illud* cue
significa!ft*
 ' vere fanum ·.
 istotel» hahef.
 idest, «pra-
secundum hc
lum secuti:#
js: non auim
*Cogi*Wira

SI AIMA CONTRA GENTILES, LIB. 11, CAP. LXX1X.

5o3

3. Non ergo dicitur *separatus secundum hoc quod vere est*, ad hunc sensum quod sit separatus in essendo: sed quod est separatus solum secundum proprium significatum acceptus. [Propter] quod, cum tam intellectus agens quam intellectus possibilis ad proprium significatum huius nominis *intellectus* pertineat, sequitur quod non tantum de intellectu agente, sed *de tota parte intellectiva*, ut optime Sanctus Thomas interpretatur» Aristoteles intendat. Lndc sicut ista, *Sortes est albus solum secundum faciem*, ubi dictio exclusiva ponitur ex parte praedicati, aequivalet huic, *Sola facies in Sorte est alba*, ubi dictio exclusiva ponitur ex parte subiecti: ita ista, *Intellectus hic est separatus solum secundum suum proprium significatum*, aequivalet huic, *Solus intellectus proprie acceptus est separatus*. – Non autem aequivalent istae: *Hic intellectus est separatus solum in essendo, sive substantialiter*, et, *Solus hic intellectus est separatus in essendo*. Secundum nutem istorum interpretationem oporteret istas aequivalentes esse. Ideo interpretatio haec mala est.

XIII. Quinto. In II *de Gen. Animal.*, cap. m , inquit quod intellectus non educitur de potentia materiae, sed *venit de foris*. Ergo non corrumpitur ad corporis corruptionem: illae enim solae formae sunt corruptibiles quae dc potentia materiae educuntur.

Ad hanc respondent qui supra quod *Aristoteles credidit mentem advenire de foris, quia lumen intellectuale, quo intellectus possibilis potens est proxime ad intclligendum mentisque rationem habere, ab intellectu agente est* .

Sed quod haec responsio ad mentem Aristotelis non sit, ostenditur. Quaerit enim ibidem Philosophus de conceptae rci anima, unde veniat, ct an sil in semine; ct explicat suum propositum quaerendo de anima sensuali, qua conceptus ipse est animal, ct de rationali, qua est homo; subiungitque quod *de mente, quonam tempore, et quomodo, et undi eam recipiant quae principium id participant. plurimum dubitatur*. Ad quam quaestionem respondens inquit quod in conceptibus et seminibus hac animae prius sunt 111 potentia quam in actu habeantur, et quod impossibile est quod aliae extrinsecus veniant, sed *sola mens extrinsecus accedit, eaque sola divina est, eo quod nihil cum eius actione communicet actio corporalis*, Ecce, quam aperte ostendit Aristoteles sc non intellexisse de lumine ab intellectu agente accepto, sed dc ipsa animae substantia, qua conceptus in specie humana constituitur. I nde responsio illa quam maxime est a mente Aristotelis aliena.

XIV. I liimo arguitur cx fundamento posito ab ipso Aristotele I *de Anima*, text. 13 *. .Anima intellectiva habet propriam operationem, scilicet cui corpus non communicat. Ergo est separabilis a corpore el immortalis. Probatur antecedens. Potentia quae non est affixa organo corporali, habet operationem sine corpore ut instrumento. Sed intellectus est huiusmodi: ut patet ex II *de Anima*, texti. 11 *. Ergo etc. – Consequentia quoque probatur ex ipso fundamento in I *de Anima*, ubi ait quod, *si est aliquid animae operum aut passionum proprium, continget ipsam separari*: quae verba omnes expositores de separatione a corpore secundum esse intclligunt.

XV. Ad antecedens huius rationis respondent supra dicti quod *proprium animae* dupliciter potest intelligi. I ’no modo, ut distinguitur contra communem sibi et corpori *organice*: et dicitur tunc operatio propria animae *illa quae fit absque organo corporali*. Alio modo, ut distinguitur contra commune sibi et corpori *obiective* : ct dicitur tunc operatio propria animae *quae non indiget corpore ut obiecto*.

Dicunt ergo quod, si in antecedente accipiatur *proprium* primo modo, antecedens quidem verum est, sed consequentia negatur. Et ad probationem dicitur quod propositio Philosophi non est ad propositum : quia in illa conditional! Philosophus non accipit *proprium* illo modo. - Si autem accipiatur in antecedente *proprium* secundo modo, ut etiam Philosophus in illa conditional! accipit, tunc antecedens est falsum: quia secundum Aristotelem, in III *de Anima*, text. 3o *, *nihil sine phantasmate*, quod est intellectus obiectum, *intelligit anima* ; phantasma autem corpore indiget.

Hanc autem responsionem continuant, quia Aristoteles ponit quod, *si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia, non contingit sine corpore esse* ». Ex hac enim conditional! habetur quod accipitur *proprium* ut excludit obiectum: quia inquit quod, si non est sine phantasia, quae scilicet est vcluti obiectum. non erit sine corpore: ct per consequens, non erit proprium animae. Consequenter ad hoc dicunt hanc conditionalem ab Aristotele esse positam ut declararet quomodo acciperet *proprium animae*’ quia scilicet accipit ut excludit corpus ut obiectum. Alioquin ad nullum allegata esset propositum talis ac tanta propositio.

2. Potest etiam ex Scoto, IV *Sent.*, d. xi.in, q. n », responderi, negando antecedens; el ad probationem, negari maior. Quia stat potentiam non esse affixam organo corporali aut parti corporeae, et tamen esse toti rationem operandi primo. Et tunc operatio non fiet mediante organo corporali: et tamen animae ct corpori communis erit.

XVI. Sed quod prima responsio ad mentem Aristotelis non sit, ostenditur. Eo enim modo accipitur *proprium* ab Aristotele quo modo opponitur *communi* in quaestione posito: cum ponantur m quaestione ut opposita. Sed *commune* accipitur ut convenit animae ct organo. Ergo *proprium animae* accipitur ut convenit animae absque organo: non autem ut convenit animae absque corporeo obiecto. – Probatur minor ex ipso \rislotelis textu: et secundum nostram translationem; ct secundum ipsum textum graccum, cui optime accommodatur. Sic enim ait textus graccus: ‘Απορίαν *it i/ti* xxi τὰ πάντα τῶν ἡ τη ψυχῇ , ποτιρον ἔστι πάντα ζοινί χάι του Ιχοντοί, ἡ <στὶ τι axi τῇ ψυχῇ Ἰδιον αὐτῇ , idest, iuxta nostrum interpretem *Dubitationem autem habent et passioncs animae: utrum sint omnes communes et habentis, an sit aliqua ct animae propria ipsius* *. Accipit ergo Philosophus passionem animae communem *quae est et ipsius animae et habentis*. Sed nomine *habentis* certum est ipsum intelligere corpus organicum cui potentia animae est affixa: quia illud habet potentiam, non autem obiectum. Ergo ct ibi *proprium animae* accipit *quod soli animae convenit, non autem sibi ct habenti, sive organo*. Ergo non accipit *proprium* ut excludit corpus *obiective*, sed ut excludit corpus *organice et instrumentaliter*. Ergo cum, in textu i3, ex dubitatione mota deducit eam conditionalem, *Si quidem igitur est aliquid animae operum aut passionum proprium, continget utique ipsam separari*, accipitur *proprium animae* ut excludit *corpus organicum*, non autem ut excludit *corpus obiectum*, ut responsio dicit.

Sed nec ipsius responsionis confirmatio valet. Dicitur enim, secundum Sancti Thomae interpretationem, in fine expositionis illius textus 12 *, quod illam conditionalem, · *ἴuλ* 9; scilicet, *Si autem hoc phantasia quaedam, aut non sine phantasia, non continget utique neque hoc sine corpore esse*, non proposuit Aristoteles tanquam veram et secundum suam opinionem, sed tanquam apparentem. Cum enim dictam quaestionem proposuisset, ostendit causam difficultatis: quia videlicet plurimae videntur animae passioncs non sine corpore pati aut facere; ct quod intelligere maxime assimilatur proprio, sed tamen neque ipsum est proprium, scilicet secundum apparentiam, si aut est phantasia, aut non est sine phantasia. Esse enim ipsum phantasiam, ut volebat Plato, utique demonstraret ipsum exigere corporeum instrumentum, sicut ct phantasia. Similiter etiam ipsum non esse sine phantasia, et per consequens sine obiecto corporali, duceret in suspicionem apparentem quod non esset sine organo corporeo: quia videtur esse potentiae materialis solum in corpora ferri. Iloc tamen, licet quandam apparentiam habeat» non tamen est verum: quia et potentia quae non est affixa organo corporali, el eius operatio, potest ad materialia terminari secundum quod per intellectum agentem immaterialia fiunt – Ex iis etiam patet quod ea condicionalis non est ab Aristotele superflue posita: cum eam posuerit ut ostenderet apparentiam quae erat de intelligere quod non esset proprium animae, ct sic Ostenderet quaestionis difficultatem.

^[1] rfe Aa/mJ, (.91 a i»>. l .

^[2] oi. 1111 î (V^D. iiv?).- Cf. ous. XHt.

^[3] Text, u; a. 9.

• Num. ~~xxv~~, ~~xvii~~. Quod etiam secunda responsio *, quae est ex Scoto sumpta, ad mentem Aristotelis non accedat, ostenditur. Nam non alia ratione ponit Aristoteles intellectum ab organo corporeo el parte corporea separatum, nisi quia organum est determinatae naturae sensibilis el mixtionis, propter quod intellectus haberet determinatam aliquam naturam sensibilem, et sic impediretur cognoscere omnes naturas sensibiles: sicut, si aut potentia visiva aut pupilla haberet aliquem determinatum colorem, a perceptione aliorum colorum impediretur. Tertio enim *de Anima*, texti. 6 inquit: *Unde neque misceri est rationabile ipsum corpori. Qualis enim aliquis utique Jiet, aut calidus aut frigidus, si organum aliquod erit sicut sensitivo.* Sed idem accideret si poneretur intellectus totum corpus informare, sive

esse sibi rationem primo operandi, ila quod intelligere esset compositi ex intellectu el toto corpore: cum non minus mixtum sit totum corpus quam pars, neque minus habeat naturam sensibilem determinatam. Ergo non minus separatus est intellectus, et operatio intelligendi, a toto corpore quam a corporis parte. Si ergo est verum quod habeat operationem propriam cui non communicat organum corporale, et verum erit quod habeat operationem propriam cui neque ipsum totum corpus communicet. Iiimo loco confirmat Sanctus Thomas suam conclusionem auctoritate libri *de Ecclesiasticis Dogmatibus*. Et addit per hoc excludi impiorum errorem, ex quorum persona ut *Sapientiae* n et *Ecclesiastis* m dicitur animam corruptibilem

CAPITULUM OCTOGESIMUM ET OCTOGESIMUM PRIMUM

RATIONES PROBANTES ANIMAM CORRUMPI CORRUPTO CORPORE

videtur autem quibusdam rationibus posse probari animas humanas non posse remanere post corpus.

Si enim animae humanae multiplicantur secundum multiplicationem corporum, ut supra* ostensum est, destructis ergo corporibus, non possunt animae in sua multitudini remanere. Unde oportet alterum duorum sequi: aut quod totaliter anima humana esse desinat; aut quod remaneat una tantum. Quod videtur esse secundum opinionem illorum qui ponunt esse incorruptibile solum illud quod est unum in omnibus hominibus: sive hoc sit intellectus agens tantum, ut Alexander dicit; sive cum agente etiam possibilis, ut dicit Averroes *.

Amplius. Ratio formalis est causa diversitatis secundum speciem. Scd, si remanent multae animae post corporum corruptionem, oportet eas esse diversas: sicut enim idem est quod est unum secundum substantiam, ita diversa sunt quae sunt inulta secundum substantiam. Xon potest autem esse in animabus remanentibus post corpus diversitas nisi formalis: non enim sunt compositae ex materia ct forma, ut supra * probatum est de omni substantia intellectuali. Relinquitur igitur quod sunt diversae secundum speciem. Xon autem per corruptionem corporis mutantur animae ad aliam speciem: quia omne quod mutatur de specie in speciem, corrumpitur. Relinquitur ergo quod etiam antequam essent a corporibus separatae, erant secundum speciem diversae. Composita autem sortiuntur speciem secundum formam. Ergo et individua hominum erant secundum speciem diversa. Quod est inconveniens. Ergo impossibile videtur quod animae humanae multae remaneant post corpora.

Adhuc. Videtur omnino esse impossibile, secundum ponentes aeternitatem mundi, ponere

quod animae humanae in sua multitudine remaneant post mortem corporis. Si enim mundus est ab aeterno, motus fuit ab aeterno. Ergo et generatio est aeterna. Sed si generatio est aeterna, infiniti homines mortui sunt ante nos. Si ergo animae mortuorum remanent post mortem in sua multitudine, oportet dicere animas infinitas esse nunc in actu hominum prius mortuorum. Hoc autem est impossibile: nam infinitum actu non potest esse in natura. Relinquitur igitur, si mundus est aeternus, quod animae non remaneant multae post mortem.

Item. *Quod advenit alicui el discedit ab eo praeler sui corruptionem, advenit ei accidentaliter*: haec enim est definitio accidentis *. Si ergo anima non corrumpitur corpore abscedente, sequetur quod anima accidentaliter corpori uniatur. Ergo homo est ens per accidens, qui est compositus ex anima et corpore. Et sequetur ulterius quod non sit aliqua species humana: non enim ex his quae coniunguntur per accidens, fit species una: nam *homo albus* non est aliqua species.

Amplius. Impossibile est aliquam substantiam esse cuius non sit aliqua operatio. Scd omnis operatio animae finitur cum corpore. Quod quidem patet per inductionem. Xam virtutes animae nutritivae operantur per qualitates corporeas, et per instrumentum corporeum, et in ipsum corpus quod perficitur per animam, quod nutritur et augetur, et ex quo deciditur semen ad generationem. Operationes etiam omnes potentiarum quae pertinent ad animam sensitivam, complentur per organa corporalia: et quaedam earum complentur cum aliqua transmutatione corporali, sicut quae dicuntur animae passiones, ut amor, gaudium et huiusmodi. Intelligere autem etsi non sit operatio per aliquod organum corporale exercita, tamen obiecta eius sunt phantasmata, quae

*Cf. Cip. LXXIII, LXXVL

* Qp.L.LI.

5 multiplicationem) multitudinem N. multiplicatam Z. sibilis) possibili il'X »7 remanent) remanerent GZ. om VGWPD. 16 anima) humana addunt oAVXPc.

8 quod om aX. 19 idem est) idem i.

17 anima) humana addunt aDWPC.

ti illarum) earum GPfc» ease om oiDWXPc. 54 de omni) de Z, in EGNy, in omni sY.

3o ct c\ quo) quod cx quo 3, e\ quo GNZ,

14 pas-

3o ctuïn

a quod intdliga-
rorporc: cum nor.
pars, neque min^
. Ergo non mini/
itelligendi, a tofo
) est verum quod
communicat ôr-
ibeat opentionaa
is communie»,
nas suam conclu-
: Dogtnatibui. It
, es quorum per-
dicitur animun

RPORE

tudine rema-
iim mundus
•no. Ergo ei
3 est aeterna,
10\$. Si ergo
ortem in sua
infinitas esse
jorum. Hoc
m actu non
r, si mundus
eant multae

:edit ab w
accidentali-
5 * Si en» I '
'edente, se- ''
ori uniatur.
i est com-
lur ulterius
non enim
, fit species
species.
abstantiam
sed omnis
^uod qui-
ttés animae
portas, e:
im corpus
intritur et
d genera-
tentiarum
implentur
•um com-
>rali, sicut
nor, gau-
etsi non
rale exer-
ata, quae

jB*']- ita se habent ad ipsum ut colores ad visum*:
I” unde, sicut visus non potest videre sine coloribus,
ita anima intellectiva non potest intclligere sine
phantasmatibus. Indiget etiam anima ad intelli-
gendum virtutibus praeparantibus phantasmata
ad hoc quod fiant inlelligibilia actu, scilicet vir-
tute cogitativa et memorativa: de quibus constat
quod, cum sint actus quonmdam organorum cor-
poris per quae operantur, quod non possunt re-
manere post corpus. I nde et Aristoteles dicit quod
I -uv". *nequaquam sine phantasmate intclligit anima* *; et
mun» quod *nihil intclligit sine intellectu passivo**, quem
I " vocat virtutem cogitativam, qui est corruptibilis.
I.fu"" " Et propter hoc dicit, in I *de Anima**, quod *in-
Ictligere hominis corrumpitur quodam interius cor-
I rupto*, scilicet phantasmate vel passivo intellectu.
p..*.Ω Et in III *de Anima* , dicitur quod *non remini-
I scimur*, post mortem, eorum quae scivimus in
i vita. Sic igitur p.r.j quod nulla operatio animae
, potest remanere p l mortem. Neque igitur sub-
i stantia eius manci cum nulla substantia possit
esse absque operat tone.
!*u.u ♦Has autem rationes, quia falsum concludunt,
j»»--- ut ex praemissis c-i i •tensum, lentandum est sol-
I vere. Ac primo sciendum est quod quaecumque
i oportet esse invicem coaptata et proportionata,
i simul recipiunt multitudinem vel unitatem, unum-
I quodque e.x sua causa. Si igitur esse unius de-
. pendeat ab allero, unitas vel multiplicatio eius
I etiam ex illo dependet: alioquin, ex alia causa
I extrinseca. l'ormam igitur et materiam semper
I oportet esse ad invicem proportionata el quasi
naturaliter coaptata: quia proprius actus in pro-
pria materia iit. I tide semper oportet quod ma-
teria et forma consequantur se invicem in mul-
I tudine et unitate. Si igitur esse formae dependet
a materia, multiplicatio ipsius a materia dependet,
j et similiter unitas. Si autem non, erit quidem ne-
cessarium multiplicari formam secundum multi-
plicationem materiae, idest simul cum materia, et
I proportionem ipsius: non autem ita quod depen-
I dear unitas vel multitudo ipsius formae a ma-
I teria. Ostensum est autem quod anima humana
I est forma secundum suum esse a materia non de-
pendens. Unde sequitur quod multiplicantur qui-
i dem animae secundum quod multiplicantur cor-
, pora, non tamen multiplicatio corporum erit causa
' multiplicationis animarum. Et ideo non oportet
I quod, destructis corporibus, cesset pluralitas ani-
j marum: ut prima ratio concludebat.
I Ex quo etiam de facili patet responsio ad secun-
dam rationem. Non enim quaelibet formarum di-
versitas facit diversitatem secundum speciem, sed
I solum illa quae est secundum principia formalia,
I vel secundum diversam rationem formae: constat
enim quod alia est essentia formae huius ignis et
I illius, nec tamen est alius ignis neque alia forma

secundum speciem. Multitudo igitur animarum
a corporibus separatarum consequitur quidem di-
versitatem formarum secundum substantiam, quia
alia est substantia huius animae et illius: non
tamen ista diversitas procedit cx diversitate prin-
cipiorum essentialium ipsius animae, nec est
secundum diversam rationem animae; sed est
secundum diversam commensuraiionem anima-
rum ad corpora; haec enim anima est commen-
surata huic corpori et non illi, illa autem alii, et
sic de omnibus. Huiusmodi autem commcnsti-
rationes remanem in animabus etiam pereuntibus
corporibus: sicut ct ipsae earum substantiae ma-
nent, quasi a corporibus secundum esse non de-
pendentes. Sunt enim animae secundum sub-
stantias suas formae corporum: alias accidentaliter
corpori unirentur, et sic cx anima et corpore non
fieret unum per se, sed unum per accidens. In-
quantum autem formae sunt, oportet eas esse
■ corporibus commensuratas. I nde patet quod ipsae
diversae commensurationes manent in animabus
separatis; ct per consequens pluralitas.

Occasione autem tertiae rationis inductae, ali-
qui aeternitatem mundi ponentes in diversas
opinioncs extraneas inciderunt. Quidam enim
conclusionem simpliciter concesserunt, dicentes
animas humanas cum corporibus penitus inter-
ire. – Alii vero dixerunt quod de omnibus ani-
mabus remanet aliquid unum separatum quod
•est omnibus commune: scilicet intellectus agens,
secundum quosdam: vel cum eo intellectus pos-
sibilis, secundum alios. – Alii autem posuerunt
animas in sua multitudine post corpora rema-
nere: sed, ne cogerentur animarum ponere in-
» finitatem, dixerunt easdem animas diversis cor-
poribus uniri post determinatum tempus. Et haec
fuit Platonieorum opinio, de qua infra * age-
tur. – Quidam vero, omnia praedicta vitantes,
dixerunt non esse inconueniens animas sepa-
ratas actu existere infinitas. Esse enim infini-
tū actu in his quae non habent ad invicem
ordinem, est esse infinitum per accidens: quod
ponere non reputant inconueniens. Et est po-
sitiō Avicennae et Algazelis. – Quid autem ho-
rum Aristoteles senserit, ab eo expresse non in-
venitur: cum tamen expresse mundi aeternitatem
ponat. I llima tamen praedictarum opinionum
principiis ab eo positīs non repugnat. Nam in III
tI *Phys*, et in I *Caeli el Mundi**, probat non esse
infinītum actu in corporibus naturalibus, non
autem in substantiis immaterialibus. – Certum
tamen est circa hoc nullam difficultatem pati Ca-
tholicae fidei professores, qui aeternitatem mundi
non ponunt.

Non est etiam necessarium quod, si anima
manet corpore destructo, quod fuerit ei acciden-
taliter unita: ut quarta ratio concludebat. Acci-

i ipom (*nempe* operationem intellectus)| ipsa BE. 3 intelligere om EG, *ante* non Y. S quod om G. q operantur /ni ZPd;
operatur *ceteri*. j 3 qui) qunc Pc, 23 Has A'owm *capitulum incipiunt Wc; titulus in b*: Improbatio praedictarum rationum; in Pc: So-
lutio praecedentium rationum. 23 quod om Pd. 3o etiam] et etiam aXY. 31 extrinseca Ita N(Z)P; intrinseca *ceteri* Z *legit*: cx
illo dependeret tanquam ex causa extrinseca. Formam ... materiam Ita Pc; Forma... materia *ceteri*. 36 dependet] dependeat NYZ.
38 non, erit) non. non erit WaY, non erit, erit D. 40 ct proportionem] et proportionē W, a proportionē Z.
7 animae) ipsius animae DPd. 35 easdem *post* anima» Pd, 41 ad invicem *om* NZ, invicem i\\X. 48 non repugnat Ita Z»IIP;
repugnat *ceteri*. 49 non csxc *post* infinitum Pc, non omne xX. 37 quarta Ita Pc; quinta *ceteri*.

dens enim describitur: *quod potest adesse et abesse praeter coirruptionem subiecti compositi ex materia et forma*. Si autem referatur ad principia subiecti compositi, verum non invenitur. Constat enim materiam primam ingenitam et incorruptibilem
τῆς τῆς
cssc: lll probat Aristoteles in I *Physicorum* ¹. I nde, recedente forma, manet in sua essentia. Non tamen forma accidentaliter ei uniebatur, sed essentialiter: uniebatur enim ei secundum esse unum. Similiter autem anima unitur corpori secundum esse unum, ut supra * ostensum est. Unde licet maneat post corpus, substantialiter ei unitur, non accidentaliter. Quod autem materia prima non remanet actu post formam nisi secundum actum alterius formae, anima autem humana manet in actu eodem, cx hoc contingit quod anima humana est forma et actus, materia autem prima potentia ens.
• c»p. ««m.
Quod autem quinta ratio proponebar, nullam operationem posse remanere in anima si a corpore separetur, dicimus esse falsum: manent enim operationes illae quae per organa non exercentur. Huiusmodi autem sunt intelligere et velle. Quae autem per organa corporea exercentur, sicut sunt operationes potentiarum nutritivae et sensitivae, non manent.
Sciendum tamen est quod alio modo intelligit anima separata a corpore et corpori unita, sicut et alio modo est: unumquodque enim secundum hoc agit secundum quod est. Esse quidem animae humanae dum est corpori unita, etsi sit absolutum a corpore non dependens, tamen stramentum quoddam ipsius et subiectum ipsum recipiens est corpus. Unde et consequenter operatio propria eius, quae est intelligere, etsi non dependeat a corpore quasi per organum corporale exercita, habet tamen obiectum in corpore, scilicet phantasma. I nde, quandiu est anima in corpore, non potest intelligere sine phantasmate: nec etiam reminisci nisi per virtutem cogitativam et inemorativam, per quam phantasmata praeparantur, ut ex dictis* patet. Et propter hoc intelligere, quantum ad hunc modum, et similiter reminisci, destruitur corpore destructo. – Esse vero separatae animae est ipsi soli absque corpore. I nde nec eius operatio, quae est intelligere, explebitur per respectum ad aliqua obiecta in corporeis organis existentia, quae sunt phantasmata: sed intelliget per seipsam, ad modum substantiarum quae sunt totaliter secundum esse a corporibus separatae, de quibus infra* agetur. A quibus etiam, tanquam a superioribus, uberius influentiam recipere poterit ad perfectius intelligendum. – Cuius signum etiam in iuvenibus apparet. Nam anima, quando impe-

ditur ab occupatione circa corpus proprium, redditur habilior ad intelligendum aliqua altiora: unde et virtus temperantiae, quae a corporeis delectationibus retrahit animam, praecipue facit homines ad intelligendum aptos. – Homines etiam dormientes, quando corporeis sensibus non utuntur, nec est aliqua perturbatio humorum aut fumositatum impediens, percipiunt de futuris, ex superiorum impressione, aliqua quae modum ratiocinationis humanae excedunt. Et hoc multo magis accidit in syncopizantibus et exstasim passis: quanto magis fit retractio a corporeis sensibus. Nec immerito hoc accidit. Quia, cum anima humana, ut supra * ostensum est, sit in confinio corporum et incorporearum substantiarum, *quasi i Imri-m ie existais aeternitatis el temporis*, recedebat; ibi; fimo, appropinquat ad summum. Unde et, quando totaliter erit a corpore separata, perle is assin'liabitur substantiis separatis quantum ad n iudim intelligendi, et abunde influentiam recipiet.
Nc igiur, etsi intelligere nostrum secundum modum praesentis vitae, corrupto corpore corumpatur, succedet tamen alius modus intelligendi.
Reminisci autem, cum sit actus per corporeum organum exercitus, ut in libro *de Memoria et Pemmiscencia* ¹ Xrisioteles probat, non poterit post corpus in anima remanere: nisi *reminisci* aequivocce sumatur pro intelligentia eorum quae quis prius novit; quam oportet animae separatae adesse etiam eorum quae novit in vita, cum species intelligibiles in intellectu possibili indelcibiliter recipiuntur, ut supra* ostensum est.
Circa alias vero animae operationes, sicut est amare, gaudere, et alia huiusmodi, est aequivocatio cavenda. Nam quandoque sumuntur ut sunt animae passiones. Et sic sunt actus sensibilis appetitus secundum concupiscibilem vel irascibilem, cum aliqua permutatione corporali. Et sic in anima manere non possunt post mortem: ut Xristoteles probat in libro *de Anima* *. – Sumuntur autem quandoque pro simplici actu voluntatis, qui est absque passione. Unde Aristoteles dicit, in VII *Ethic.* *. quod *Deus una simplici operatione pandet*: et in X *, quod in contentiptione sapientiae est *delectatio admirabilis*; et in X III *, *amorem amicitiae* ab *amatione*, quae est passio, distinguit. Cum vero voluntas sit potentia non utens organo, sicut nec intellectus, palam est huiusmodi, secundum quod sunt actus voluntatis, in anima separata remanere-.
Sic igitur cx praedictis rationibus concludi non potest animam hominis esse mortalem.

1 cij vel Pd. 3 subiecti *post* compositi aOWXPc. 8 Occidentaliter] accidental¹ αX. 13 Quod... non remanet Ita EGslk; Quod... remanet aWXYfr, Quod... non remaneat I), Quod..., remaneat Pd, Non... remanet Z, lac. N. 14 nisi... ex hoc) non est nisi... et cx hoc Pd; *etiam* W non est nisi; cf. *var. praecccd.* 16 quod) quia Gb. 19 quinta Ita /Y; sexta *ceteri.* 2? potent num] animae «DWXPc. sensitivae] animae *addunt* EXà. 26 non] at hac non d, htic non P. 49 ad modum) per modum Pc. socundum esse om NZ. 34 iuvenibus Ita EZh; viventibus *ceteri.*
2 habilior] humilior V, debilior Pd cx *malo intellectu verborum* impeditur ab occupatione. 20 abunde] htidc (*idest* abunde) aX. lumbende Y *sed sc corripit*, habendi EGNZcd, uberius P. 30 influentiam) intelligentiā (et Z) influentiam 1'NZcd. intelligendi influentiam G. intelligenti.un Y. 21 eorum] carum \\bPd. 24 tamen om W. *post* alius αX. supra ostensum est] dictum est supra Pc. concupiscibilem) concupiscibilitatem Gc, concupiscentiam al)\X, sensibilem d. *Statim* irascibilitatem Gc. 40 Et sic] sicut aX. et sicut E, sic Wcd. 45 dicit om d, *post* Ethic. P. 50 necj nec utens a.

Commentaria Ferrariensis

roprium, red.
liqua alliora:
a corpora*
accipuc facir
omines etiam
us non utun-
)rum aut iip
futuris, n
; modum ra-
lioc muhu
xstasim pa*-
xireis seasi-
cum anima
in confinio .(<
arum, *quasi*
ports, rue-
num. L'nde
tanna, per-
s quantum
nlluentiam

secundum
rpore cor-
us inielh-

orporeum
emorta d
n poterii “fe
reminisci
um quae
separatae
cum spe-
lelebilitr

sicut est
aequivo-
catur ut
is sensi-
t vel ira-
bili. Et
nortem:

ictu vo-
 Aristo-
 sinipiid in.'
 :oniem-
 'ilis; et
 uae est ' "
 solentia
 lam est
 untatis.

di non

eg »mc'
noa cC
«LiT--
KCtt-

tX. b»
tfnu û
J9 coo-
rc Wc£

-xiENSO quod anima humana immortalis sit. solvendae
; q—. ' L>/sunt ritiones quae in oppositum hunt '. El
ponit Sanctus Thomas ipsas rationes; secundo, eas solvit
capite sequenti *.

L Quoad primum, arguitur *primo* '. Animae secundum corporum multiplicationem multiplicantur. Ergo, destructis corporibus, non possunt in sua multitudine remanere. Ergo aut remanet una tantum, aut totaliter desinunt esse. Primum est falsum. Ergo etc.

Secundo *. Si remanent multae animae corruptis corporibus, oportet illas esse diversas secundum speciem. Ergo et antequam separemur. Ergo individua hominum specie distinguuntur. Hoc est inconveniens. Ergo etc. Probatur assumptum. Quia in eis ipsas erit distinctio formalis: cum sint formae tantum. Prima vero consequentia probatur. Quia per corruptionem corporis non mutantur ad aliam speciem. – Secunda vero: quia composita sortiuntur speciem secundum formam.

Tertio . Sequetur, secundum ponentes aeternitatem mundi, dari infinitum in actu; quia infiniti homines fuerunt ante nos. Hoc est impossibile. Ergo etc.

Quarto Sequitur ut homo sit ens per accidens: quia corpus adveniet et recedet ab anima incorruptibili permanente. Et sic etiam anima corpori accidentaliter uniatur.

Quinto ¹. Omnis operatio animae finitur cum corpore. Nam vegetare est per corporeas qualitates, et per corporeum instrumentum. Sentire etiam completur per organa corporalia. Intelligere **w.o** *non est sine phantasmate*, ut dicitur *111 de Anima*; et *1 de Anima* dicitur quod *corrumpitur, quodam interius corrupto*; et *111 de Anima* dicitur quod *non reminiscimur* post mortem. Ergo etc. Probat consequentia. Quia impossibile est aliquam substantiam esse cuius non sit aliqua operatio.

¹ *bis*. Ad praedictas rationes respondet Sanctus Thomas.

Ad primam quidem, negat consequentiam. Quia licet oporteat multiplicare animas secundum corporum multiplicationem, eo quod oportet formam et materiam esse invicem coaptata et proportionata, sicut proprius actus in propria fit materia; quaecumque autem oportet esse invicem coaptata et proportionata, simul recipiant multitudinem vel unitatem, unumquodque ex sua causa: non tamen multiplicatio corporum est causa multiplicationis animarum, sicut nec corpus est causa ipsius animae; cum anima humana sit forma secundum suum esse a materia non dependens. Si enim esse unius eorum quae oportet esse coaptata, dependet ab altero, unitas etiam vel multiplicatio eius ex illo dependet. Si autem esse unius non dependet ex altero, neque unitas vel multiplicatio eius ex illo dependet, sed ex alia causa extrinseca dependentiam habet. Et ideo non oportet quod, destructis corporibus, esset pluralitas animarum.

Adverte, circa responsionem hanc Sancti Thomae, quae
ulcherrima est, quod quaecumque oportet esse invicem
aptata et proportionata, simul recipiunt multitudinem et
unitatem, unumquodque ex sua causa, ut hoc loco ait
sanctus Thomas. Et ideo loquendum est de causa mul-
titudinis aut unitatis animae sicut de causa esse ipsius.
Anima autem intellectiva non habet causam formalem sui
esse ab ipsa realiter distinctam, sicut nec aliae formae;
forma enim non existit simpliciter per aliam formam, sed
ipsa formaliter, eo modo quo sibi convenit esse. Non
habet etiam causam materialem: quia non dependet a ma-
teria secundum esse simpliciter, ut hic dicitur, et supe-
rius est ostensum. Relinquitur ergo ut habeat tantum cau-
sam efficientem et finalem sui esse. Ex quo habetur quod
illa causa efficiens animae, scilicet Deus, et finis quem
se intendit, sit causa multiplicationis animarum. De *causa
per se loquor*: quia, loquendo de causa occasional! et
de qua non incipit multiplicatio, etiam multiplicatio cor-
porum est causa multiplicationis animarum, quoad sui
principium; sicut et corpus hoc modo est causa animae
principio. Et ideo ex deficientia multitudinis corporum

non oportet animarum multitudinem deficere, ut optime sanctus Thomas respondet: sed ex deficientia tantum agentis, scilicet Dei, si deficere posset, aut si cessaret ab influxu; cum sit causa non solum in fieri, sed etiam in facto esse et in conservari.

11. Jd *secundam* 'respondet Sanctus Thomas negando primam consequentiam. Ad cuius probationem dicit primo, quod non omnis diversitas formarum facit diversitatem secundum species, ut patet in formis diversorum ignium: sed tantum ea quae est secundum principia formalia, vel secundum diversam rationem formarum.

Dicit secundo, quod multitudo animarum separatarum consequitur quidem diversitatem formarum secundum substantiam, quia alia est substantia huius animae et alia substantia illius: non tamen procedit ex diversitate principiorum essentialium ipsius, nec est secundum diversam rationem animae; sed est secundum diversam commensurationem animarum ad corpora, haec enim anima est commensurata huic corpori, et haec illi. Huiusmodi autem commensurationes remanent in anima etiam pereuntibus corporibus: sicut et ipsae earum substantiae manent, quasi a corporibus secundum esse non dependentes.

2. In hac responsione duo sunt advertenda. Primum est, quod non sic intelligendum est diversitatem principiorum formalium facere diversitatem specificam formarum, quasi forma habeat aliqua essentialia principia quibus realiter componatur, sic enim oporteret omnem formam esse intrinsece et realiter compositam: sed per principia formalia et essentialia formae intelligit Sanctus Thomas proprium genus et propriam differentiam, ex quibus formae secundum rationem componuntur, eo modo quo formae sunt in specie. Inde dicere quod distinguuntur specificae secundum principia formalia, vel secundum diversam rationem formae, idem est ac si diceretur: Distinguuntur aut secundum partem aliquam suarum definitionum, aut secundum totam definitionem.

Secundum est, quod *commensuratio* duo potest dicere: scilicet fundamentum habitudinis» et habitudinem; sicut et *similitudo*. Fundamentum commensurationis in anima est ipsa animae substantia, sic secundum suam essentiam et secundum suum esse huic corpori proportionata ut propria forma propriae materiae, quod alii corpori non proportionatur. Super hanc autem essentiam productam huic materiae adaequatam, fundatur habitudo commensurationis secundum quam haec anima dicitur formaliter commensurata huic corpori: sicut super albedinem fundatur relatio similitudinis qua hoc dicitur illi formaliter simile; sive illa relatio sit idem quod fundamentum sive non, hoc enim nihil ad propositum refert. – Cum ergo dicitur diversitatem animarum esse secundum diversam commensurationem earum ad corpora, non accipitur commensuratio formaliter ut relationem importat: quia sic non distinguerentur secundum substantiam, ut hic dicitur; sed tantum secundum accidens superadditum, si ponatur relatio distincta a fundamento; aut secundum rationem nullam facientem diversitatem in re, si formaliter sumatur relatio. Sed accipitur commensuratio fundamentaliter. Quia enim haec anima est secundum suam substantiam et secundum suum esse ita propria forma huius corporis quod non alterius, et est substantialiter ita huic corpori adaequata quod non alteri, habet quod substantialiter ab alia anima, alii corpori proportionata, distinguatur. Et quia ad hoc substantiale fundamentum necessario consequitur habitudo commensurationis, potest dici etiam quod animae separatae secundum habitudines distinguuntur secundo quidem, sed non primo. – Ex iis palet quam male Sanctus Thomam intellexerunt qui illi attribuunt ipsum velle animas a corporibus separatas ex sola habitudine ad corpora habere distinctionem. Hoc enim nunquam somniavit Sanctus Thomas: nedum non intellexit.

3. Sed contra hanc responsionem dubium occurrit. Secundum ipsam enim erit verum dicere quod animae

io supponit quôj
r/Λ. ct quo.: n>
. Numerus ju: c~
urari per unum,
ntiatis rationem,
um non cauMir
' in rebus dum-
ibidem Sanctu
ibilem eue, îan.
er dicuntur m
ria ille qui Ji-
n, non diceret

anctus Thonut
ristofelfe. Xon
s multitudo m
ultitndim>
od *omnis ini-*
' propositio ab -v.
Aristotelei m .; <
verus sit mid-
est numerum
m. ¶ bi scien-
tis sit aliquid
n non postit
materia, ab

it aliqua uni '¶--.?
: se habeant
detur aliqui
lac dclrntii-
ropter quoJ
itur ad fur- ·Jt
t ergo *fieri*
m ultimam
ies numen
m remanet
mensurari
iis praecise

0 (jilicet
sed roul-
; ergo etc.
multitudo
1 non N
neti Tho-
actu cu-
linis; sd
Probatur
numero-
est finit».

;ro : ratio
multito-
procedit
Thomae
sic patet

facta ilb -v
iter bo-
it, mun-
am
i etiam
aliquem
rntttf d
mas Je
t\$ MC>i-
n sujm
et in-
gnitum
unJum
realcm
iropur
est in-
creati^

quam nunc sit, posse per divinam potentiam esse, licet nos illum ordinem cognoscere distincte nequeamus. Xec oportet dc isto ordine sollicitum esset quisnam esset.

2. Posset secundo dici quod, secundum Sanctum Thomam, licet mundus quantum ad aliqua possit esse aeternus, non tamen quantum ad hominum generationem. Unde de hac difficultate hoc loco se explicat dicendo quod mundus non est aeternus. Et Prima Parte, q. xt.vi, a. 2, ad 8. solvens hanc rationem inquantum videtur tollere aeternitatem mundi, inquit quod *haec ratio est particularis*, idest, de aliquo tantum particulari concludit quod non sit aeternum: sed hoc non repugnat proposito, in quo *quaerimus universaliter au aliqua creatura fuerit ah aeterno.: posset enim aliquis dicere quod mundus fuit aeternus, vel saltem aliqua creatura, non autem homo.* – Dicere vero quod homo stetisset per infinitum tempus antequam genuisset, ut dicit Scotus, in II *Sent.*, J. i, q. 3 ', de asino, salvaret quidem hominem ab aeterno fuisse, sed non salvaret aeternam hominum generationem.

3. Caveto autem hic ne responsionem illam admittas dicentem quod, omnibus illis positis, non sequitur dari infinitum in actu; quia, licet non detur prima anima producta, datur tamen ultima, cui potest fieri additio aliarum animarum; infinito autem repugnat dari primum aut ultimum. Xam haec responsio vim argumenti non tollit. Licet enim sit devenire ad ultimam animam productam, non tamen ad prim im deveniri poterit. Et sic sequetur quod ista multitudo erit quidem versus nos finita, cum habeat terminum sed ascendendo erit infinita, quia, incipiendo ab hac ultima, «ascendendo nunquam poterit ad primam et ad terminum perveniri. Ista nutem infinitas animarum ascendendo versus producentem, sufficit ad hoc ut sit multitudo ictu infinita. Quia multitudinem actu finitam vocamus illam quae est simpliciter terminata, ita quod est in aliqua specie mensurata et certificate per unum, *sile facta* \ ut possimus dicere quod haec sunt tot et non plures Hoc autem non potest multitudini ex una parte infinitae, sive, inquam, a parte ante sive a parte post, convenire. Xon enim, posita aeternitate temporis a parte ante, et per consequens positis ¶ parte ante diebus infinitis, possumus dicere quod praecesserunt tot dies et non plures: licet a parte post dies sint liniti, d detur ultimus dies. Similiter, posita duratione temporis aeterna a parte post, et consequenter a parte post infinitis positis diebus, non possumus dicere quod dies futuri sunt tot el non plures: licet a parte ante sin' finiti et detur primus dies, incipiendo a die hodierno. Illa ergo responsio non evaderet quin oporteret dari infinitam multitudinem in actu: quia illa quam dicis ultimam, non est ultima per modum formae limitantis ad determinatam speciem multitudinis.

VII. Sed circa praedicta occurrit dubium. Videtur enim in praedictis responsionibus teneri pro firmo ct constanti infinitam multitudinem in actu dari non posse, etiam in rebus immaterialibus. Hoc autem habet difficultatem m via Sancti Thomae. Xam in QQ. *Verit.*, q. n, a. 10, inquit quod, *si esse actu repugnet infinito secundum rationem suam, Deus hoc Jacere non potest: si autem non repugnet, potest Deus facere.* Sed videtur velle XII *Quolibet*, art' ** quod esse actu non repugnet infinito: inquit enim ibidem quod *esse aliquid infinitum in actu non repugnat potentiae Dei absolute, quia non implicat contradictionem.* Ergo potest Deus facere infinita in actu.

Respondetur, ex iis quae dicuntur IX *Quolibet*, a. 1, quod dupliciter potest intelligi infinitum esse in actu contradictionem implicare. I no modo, ita quod ratio *facti* absolute sit causa istius implicationis: quia videlicet *esse infinitum repugnat facto inquantum est factum*, quia est contra rationem creaturae quod Creatorem adaequet, adaequaret autem si poneretur infinita in actu. Alio modo, ita quod ratio *infiniti* sit causa huius implicationis: quia videlicet *huic quod est infinitum repugnat esse actu.* – Si accipiamus secundo modo, sic esse actu infinita implicat contradictionem, et non potest fieri per potentiam divinam; ut videtur velle Sanctus Thomas Prima Parte, loco superius allegato * ; ct *Quolibet* IX : et I *Sent.*, d. x l h i, q. 1. a. 1, ad 5.

Ex hoc enim quod ponitur aliqua multitudo in actu, ponitur quod sit in aliqua specie multitudinis; et per consequens ponitur finita, quia nulla species multitudinis est infinita; ut est superius' declaratum. Et sic sequeretur ' Num. v infinitum non esse infinitum. Si autem accipiamus primo modo, sic non implicat contradictionem. Xon enim, si creatura ponatur infinita numero aut quantitate, sequitur quod adaequet Creatorem: quia non esset infinita nisi secundum quid. Patet autem hanc esse mentem Sancti Thomae in *Quolibet* IX, quia inquit quod Deus non potest facere ens actu esse infinitum *sicut non potest Jacere equum rationalem.* In eodem autem loco dicit, quod *esse rationalem non repugnat factu inquantum est factum, sed repugnat equo inquantum equus.*

Ad argumentum ergo dicitur quod Sanctus Thomas in QQ. Itfri/. vult quod, si implicat contradictionem quomodo- documque, sive, inquam, cx ratione facti sive ex ratione infiniti, non potest a Deo lien. Si autem nullo modo implicat, fieri potest. Modo, ad minorem dicitur quod, ubi allegatur, non intendit quod nullo modo implied contradictionem: sed quod non implicat primo modo dicto, scilicet cx ratione facti absolute. Implicat tamen ratione huius facti, quod poneretur infinitum.

VIII. .Id *quartam* respondet negando consequentiam. ' cr. n. 1. Ad cuius probationem dicit quod m illa descriptione accidentis nomine *subiccti* intelligitur *compositum ex materia et forma*: non autem *principium* compositi subiccti. Materiae enim primae advenit forma, et ab ipsa incorruptibili manente recedit, et tamen sibi non accidentaliter uniebatur forma, sed essentialiter; quia secundum unum esse. Similiter ct anima secundum unum esse unitur corpori. Et ideo, licet post corpus remaneat, non tamen sibi accidentaliter corpus unitur.

Additur quoque quod, licet materia prima remaneat actu post formam, ct similiter anima post corpus, hoc tamen est differenter: quia materia remanet secundum actum alterius formae; anima nutem remanet in actu eodem.

Adverte quod, cum unum esse simpliciter sit unius essentiae, si aliqua unicum e>sc simpliciter habeant, oportet ut illa unam essentiam constituent. Propter hoc arguit Sanctus Thomas formam uniri essentialiter materiae, quia unitur ei secundum unum esse. Forma autem accidentalis non unitur subiecto secundum unum esse: quia aliud est esse quo subsistit subiectum, el aliud esse accidentis. Ideo non unitur suo subiecto essentialiter, tanquam unum cum ipso essentiam constituens, sed tantum accidentaliter.

IX. Sed in hac responsione occurrit dubium. Quia si nomine *subiecti* intelligatur in descriptione accidentis compositum ex materia ct forma, ut sic intelligatur descriptio. *Accidens est quod potest adesse et dbcxxe praeter corruptionem subiecti compositi ex materia et forma*, sequitur quod nullum accidens sit in anima: anima enim non est composita ex materia ct forma, sed est principium compositi ex materia et forma. Et sic intellectiones, quae adveniunt animae et recedunt ab ea, ct similiter affectiones, non erunt accidentia, sed substantiae. Si enim illa sit descriptio accidentis, oportet ut convertantur ad invicem: scilicet quod omne accidens adveniat ct recedat a composito ex materia et forma; et e contrario omne tale sit accidens.

2 Respondetur quod accidens, ut est unum de quinque praedicabilibus, de quo datur dicta descriptio, non accipitur *ut dividitur contra substantiam, tanquam videlicet continens sub se novem genera rerum*, sic emm accidens non distinguitur contra *proprium*: sed accipitur, ut dicitur *Spiritualibus Creaturis*, ait. ult., prout dicit *habitudinem accidentalem praedicati ad subiectum* I nde idem est accidens sic acceptum quod *praedicatum accidentale*, quod scilicet neque est de essentia rei. neque ex principiis speciei causatur.

Sed tamen advertendum quod, si accidens accipiatur ut est commune absolute ad omne accidentale praedicatum, sive, inquam, sit naturale et materiale, sive sit spirituale et intelligibile, in illa descriptione nomine *snbiecri'* accipitur *quodeumque subiectum propositionis*: quia omne tale accidentale praedicatum potest et all'iinnari et negxtri

a subiecto respectu cuius dicitur accidentale praedicatum, absque hoc quod ratio subiecti reinoveatur; et omne praedicatum quod taliter se habet ad subiectum ut possit affirmari et negari a subiecto, quod est posse adesse et abesse ab ipso absque detrimento rationis eius, est accidens, sive accidentale praedicatum. – Si autem accidens accipiat pro materiali tantum et naturali accidente ut distinguitur contra accidens spirituale et intelligibile, sic in illa descriptione nomine *subiecti* intelligitur compositum ex materia et forma. Tunc enim omne accidens est tale quod potest adesse et abesse, sive secundum esse reale sive secundum affirmationem et negationem, absque sui subiecti compositi ex materia et forma corruptione: potest enim tale accidens advenire et recedere, aut secundum esse reale aut secundum apprehensionem intellectus, absque hoc quod desinat esse actu subiectum, aut in natura aut in apprehensione. Si enim sit accidens separabile, tunc potest separari absque hoc quod subiectum in natura desinat esse actu, sicut *somnus* ab animali. Si nutem sit accidens inseparabile secundum esse reale, potest illud intelligi non inesse subiecto absque hoc quod intelligatur subiectum non esse actu: possum enim intelligere corvum non esse nigrum, et tamen apprehendere ipsum esse actu, apprehendendo ipsum esse album. Et similiter omne quod potest adesse et abesse praeter subiecti compositi corruptionem, est accidens. – Non autem, si aliquid possit adesse et abesse successive a materia prima aut a tonna, quae sunt principia compositi, illud est accidens.

Dicitur ergo quod Sanctus Choma accipit hanc accidentis descriptionem ut accidenti dumtaxat materiali et naturali convenit, quo modo videtur Purphvrius de accidente esse locus: non enim de spiritualibus et intelligibilibus accidentibus aliquam mentionem facit, et inluin de materialibus. Et de conceditur quod intellectiones et affectiones animae intellectivae non uni accidentia secundum quod accidens per hanc assignatam descriptionem describitur: licet absolute sint accidentia et praedicata accidentalia spiritualia et intelligibilia.

3. Potest etiam aliter responderi: videlicet quod illud dictum non accipit Sanctus Thomas hoc loco ut est descriptio quinti praedicabilis, quod dicitur praedicatum accidentale; sed prout in argumento omni formae accidentali attribui videtur. Nam non est illa descriptio accidentis ut distinguitur contra *substantiam*, et ut dicitur de omni forma accidentali. Immo falsum est, ut inquit Sanctus Thomas, quod omne quod advenit alicui et recedit ab ipso absque eius corruptione, adventat ei uccidentaliter, scilicet tanquam forma accidentalis. Non enim illa propositio est universaliter vera, nisi nomine *subiecti* intelligatur tantum compositum ex materia et forma. Ex hoc autem non sequitur quod solum id quod advenit et recedit a composito, sit accidens, ut in obiectione accipitur. Stat enim simul quod omne adveniens composito ex materia et forma et recedens ab eo absque eius corruptione, sit accidens: et tamen sit aliquod aliud accidens, quod adveniat solum formae.

X. *Ad quintani* respondet negando antecedens. Et dicit primo, quod manent in anima separata intelligere et velle, quae per organa non exercentur. Operationes autem quae per organa corporea exercentur, non manent: scilicet actu, sed bene in radice, quae est essentia animae.

Dicit secundo *, quod intelligere cum phantasmate convenit animae secundum quod est corpori unita: quia sicut corpus est quoddam eius stramentum, et subiectum ipsam recipiens, licet non dependeat a corpore secundum esse; ita intelligere, etsi non dependeat a corpore tanquam per organum corporale exercitum, habet tamen obiectum in corpore, scilicet phantasma. Similiter reminisci sibi non convenit nisi per virtutem cogitativam et memorativam, per quam praeparantur phantasmata.

Dicit tertio *, quod animae separatae, quia habet esse sola absque corpore, non convenit intelligere per respectum ad aliqua obiecta in corporis organis existentia, quae sunt phantasmata: sed intelligit per seipsam, per modum substantiarum separatarum, a quibus uberius influentiam re-

cipere poterit ad perfectius intelligendum. Cuius signum apparet in viventibus*. In quibus, quanto anima magis ab occupatione circa corpus proprium et etiam a corporeis sensibus retrahitur, tanto magis recipit superiorum impressionem: ut patet in dormientibus, qui aliquando percipiunt de futuris contingentibus aliqua quae modum humanae ratiocinationis excedunt, ex superiorum impressione; et in syncopizantibus et extasim passis. Unde, quando erit totaliter anima a corpore separata, assimilabitur perfecte substantiis separatis quantum ad modum intelligendi

Dicit quarto quod reminisci proprie, cum sit actus per corporeum organum exercitus, ut probatur in libro *de Memoria et Reminiscentia*. non remanet in anima separata. Si tamen aequivocetur, secundum quod nominat intelligentiam eorum quae quis prius novit, sic remanet in anima: cum. ut superius est ostensum, species intelligibiles in intellectu indelcibiliter recipiantur.

Dicit quinto, quod amare, gaudere, et huiusmodi, secundum quod sunt animae passiones et actus appetitus sensitivi, non manent in anima separata. Sed bene, cum voluntas sit potentia non utens organo, remanent ut nominant Implicitum actum voluntatis, qui est absque passione: quo modo dicitur in II *Ethic.*, quod *Deus una simplici operatione gaudet*; et in X eiusdem, quod in contemplatione sapientiae est *delectatio admirabilis*; et in VIII, quod *amor in iKitiac* ab *amatione*. quae est passio, distinguitur.

Sic igitur patet quod multae operationes remanent in animae separata, licet non secundum eundem modum quo sunt in anima unita.

XI. Circa secundum dictum huius responsionis, advertendum. cum dicitur *animam habere obiectum in empore, scilicet phantasma, quia corpus est eius stramentum et subiectum*, quod, si anima sit in corpore, et corpus sit vius stramentum et subiectum, oportet ut corpus ad aliquid deserviat animae operationi: alioquin, cum esse animae ab ipso non dependeat, frustra esset unita corpori. Unde, cum non deserviat sibi ad intelligendum per modum organi et instrumenti, necesse est ut deserviat sibi ex parte obiecti. Cum enim indigeat recipere species intelligibiles a sensibilibus; et res sensibiles, secundum quod sunt extra animam, non sint intelligibiles nisi in potentia, et non possint immutare intellectum: si debeant heri actu intelligibiles, oportet illas in quodam esse aliquo modo abstracto poni, in quo possint, simul cum intellectu agente, movere intellectum possibilem. Hoc autem lit dumper phantasiam et eius organum corporeum fiunt phantasmata ipsarum rerum, et sic animae existenti in corpore suum obiectum unitur et fit propinquum. In anima autem sensitiva, licet non requiratur ut suum obiectum fiat in actu, quia res extra animam secundum se est actu sensibilis, et non indiget aliqua abstractione ad hoc ut moveat sensum: in hoc tamen dependet a corpore, quod eius operatio non fit sine corporeo instrumento.

Advertendum etiam, cum dicitur quoniam *per cogitativam et memorativam praeparantur phantasmata*, quod hoc non sic intelligendum est quasi istae potentiae in seipsis phantasmata forment, cum phantasiae et imaginationis dumtaxat sit phantasmata in se habere: sed quia ad earum motionem formantur in phantasia phantasmata ordinati et taliter dispositi ut sint apti et convenientia intellectioni.

XII. (circa ea quae dicuntur in tertio dicto responsionis' de cognitione futurorum a viventibus, duo sunt attendenda. Primum est quod habetur a Sancto Thoma II II q. c l x x ii, a. i ', et *Verit.*, q. xii, a. 3, quod, cum in cognitione duo sint, scilicet *receptio* et *indiciu de receptis*, si loquamur quantum ad receptionem et apprehensionem, abstractio a sensibus, ut accidit in dormientibus et extasim passis, iuvat ad receptionem impressionum a *substantia separatis aut a corporibus superioribus*, et ad earum perceptionem. Quia anima vigilantis et utentis sensibus circa sensibilia occupatur: *ligatis autem exterioribus sensibus. interiores rires ab exteriorum sensibillum tumultibus quietantur, et sic magis percipere possunt interiores impressiones factas in intellectu vel imaginatione*. In hac autem futurorum cognitione dicuntur dormientes percipere aliqua quae modum

• Cl. D. XI.

Cl. η. XII.

U i - u Q
t u i .

‘ 0 . I A i
I l i .

• I i β A Λ
I l i A . α

<< (Γ

im. Cuiui ic /
to aninri ηῖφιᾶ'q^ i
etiam 2 cerjvxru l
iperiorum impr&<
quando percipiunt
modum bumanic
mprCBione; ct
, quando erit l
•itur perfecte sub-
telhgendi
rum sit actus pō
r in libro dc Mt•
anima lepariu.
uod nominat in-
, sic remanet in
species intdlip-

huiusmodi, se-
actus appetitui
Sed bene, cum
lanent ut new
?sqc passione:
ta simplici opt-
contemplation»
III, quod amor
stinguitur,
s remanent ro
m modum quo

•nsionis, adver-
tm in Corpore,
stramentum ti
ct corpus Hl
corpus ad ah-
im esse animu
orpori. Unde,
:r modum or-
sibi cx pane
' intelligibile
tod sunt extra
i, ct non pos-
ictu intelbp-
)do abstracto
ente, movere
phantasiam c:
>.irum rerum,
fetum unitur
'a, licet ntu
lia res eitra
non indiget
n hoc tamen
fit sine cor-

per copia-
mata, quod
ttitiae in se-
nagationii
a ad earum
ordinata et
ntllectiofl
ponsioms--^
attendenda.
*> q-
titione duo
i loquamur
tbsiractio a
assis, iuvii
watis au:
nem. Quii
lilia occu-
iores vira
tor, ct tie
■factui,
Orum co-
te modum

humanae ratiocinationis excedunt, aut quia aliqua perci-
piunt in quorum cognitionem nullis argumentationibus
anima posset pervenire; aut quia, ut dicitur in QQ. *de
lerit.*, loco praeallegato, *taliter elevatur anima ut con-
fonniter substantiis separatis intelligat conclusiones, sci-
licet simplici intuitu, sine deductione unius cx altero, cer-
tissime videns.* – Si vero loquamur quantum ad iudicium,
plus viget ratio in vigilando quam in dormiendo. *Quia
perfectio iudicii Jit ex eo quod ea de quibus iudicatur,
examinantur ad aliquod principium cognitionis. Primum
autem principium nostrae cognitionis est sensus. El ideo
oportet ad sensum quodammodo resolvere omnia de quibus
iudicamus. I nde et /// Caeli ' dicitur quod complementum
artis et naturae est res sensibilis et visibilis.* – Loquitur ergo
hic Sanctus Thomas de cognitione quantum ad receptio-
nem impressionum a causa superiori, non autem quantum
ad perfectionem ct complementum iudicii.

Attendenda sunt autem verba Sancti 'l hornae hoc loco.
Non enim absolute inquit dormientes percipere de futuris
ex impressione superiorum : sed limitat, subiungens, *quando
corporis sensibus non utuntur, nec est aliqua perturbatio
humorum aut fumositatum impediens*; quia videlicet non
percipiuntur futura in somnis nisi imaginatio sit apta pure
ct ordinate operari actu, quod non convenit quando est
inordinatus motus humorum et spirituum. El ideo obiectio
Scoti in Quarto, d. xi.v, q. 2 , qua infert quod, si hoc
verum est quod Sanctus Thomas inquit de dormientibus,
*tunc quanto somnus esi profundior, tanto magis talia
viderentur*, nulla est. Patet enim hoc non sequi ex posi-
tione Sancti Thomae bene intellecta. Nam in profundo
somno est perturbatio humorum, aut multitudo fumosi-
tatum, opus imaginationis impediens, ct consequenter re-
ceptionem subtilium impressionum.

2. Attendendum secundo» cum dicitur hoc accidere in
syncopizantibus ct extasim passis, quod hoc intelligendum
est, non de patientibus syncopen et nbstractionem a sensi-
bus propter corporis aegritudinem, quia illa ex humorum
perturbatione fit aut fumositatum, quae magis cognitionem
impediunt quam invent: sed intelligitur dc ea quae iit dum
aliquis propter vehementiam affectionis aut intentionis ad
aliquid alienatur a sensibus, et maxime quando id ab aliqua
superiori causa animam elevante provenit.

? . Attendendum quoque, circa idem tertium dictum,
quod anima totaliter separata dicitur *assimilari perfecte
substantiis separatis quantum ad modum intelligendi*, non
quia ita perfecte intclligat per species infusas sicut sub-
stantiae separatae, hoc enim falsum est, ut inferius * ap-
parebit: sed quia, cum sint plures modi cognoscendi, sci-
licet per species acceptas a rebus, et per species a divino
lumine infusas, quorum secundus absolute et simpliciter
nobilior ac perfectior est; anima separata assimilaiur per-
fecte substantiis separatis quantum ad hoc quod omnia
per species a Deo infusas cognoscet el absque discursu,
sicut ct illae, non aulcm ex impressione ipsarum substan-
tiarum aliqua tantum cognoscet, sicut accidit in dormien-
tibus cl extasim passis, qui imperfecte ad modum cogni-
tionis ipsarum accedunt.

XIII. Sed circa propositam solutionem el argumentum
duo occurrunt dubia. Primum est, quia Sanctus Thomas
videtur propositionem Aristotelis in III *de Anima*, texti. 20,
qua ait. *Xon reminiscimur autem*, interpretari dc remini-
scentia post mortem ' : ut sit sensus quod post mortem non
reminiscimur eorum quae scivimus in vita. l laec autem ex-
positio non videtur esse, secundum quosdam ', ad mentem
Aristotelis. Tum quia, si dc anima separata intellexisset,
dixisset in singulari, *Xon reminiscitur autem*, scilicet anima:
*non autem in plurali de nobis hominibus dixisset. Xon
reminiscimur autem.* – Tum quia *illa nota causalis, scilicet
' quia -*, dum subditur, *quia hoc quidem impassibile, ad
nihil servit illi expositioni.* – 'l um quia, *si de reminscentia
post mortem erat sermo et de cogitativa, dicendum erat,
4 et sine hoc non reminiscitur anima *: non autem, - nihil
intelligit > ; quia hoc est falsum et extra propositum.* –
Tum quia verba Aristotelis in ! *de Anima*9, texti, 66,
quae adducuntur a Sancto Thoma III *de Anima* * ad iii-

*sinuandum quod quae illic disputavit, hic affirmavit, extra
propositum sunt. Quoniam hic loquitur Aristoteles de
nobis, dum dicit, Xon reminiscimur autem : ibi autem
loquitur de ipsa anima ut distinguitur contra nos; unde
inquit quod non sunt illius passiones, sed habentis: quare et.
hoc corrupto, non memoratur neque amat .* Magis ergo exponenda
sunt illa verba de nobis etiam vi-
ventibus: quod scilicet *nostrum intelligere non est remi-
nisci.* ut voluit Plato: etc.

2. Secundum dubium • est, quia ista responsio non
videtur ad mentem Aristotelis satisfacere argumento: cum
ipse nullum alium modum intelligendi ponat in anima
quam cum phantasmate. Nam arguetur sic. Impossibile
est aliquam substantiam esse cuius non sil aliqua operatio ;
Sed omnis operatio animae finitur cum corpore; Ergo etc.
Probatur minor de intellectione. Quia intelligere, de quo
magis videtur, non est absque phantasmate, secundum Ari-
stotelem: non enim invenitur Aristotelem posuisse alium
modum intelligendi animae nostrae qui sit sine phantasmate.
In mima aulcm separata non essent phantasmala. Ergo etc.

Confirmatur ratio *. Quia, ut ipse inquit l *de Anima*
*si aliqua operatio est propria animae, ipsa est separabilis
a corpore: si autem nulla est eius propria operatio, non
est separabilis.* Sed nulla est propria ipsius operatio: quia
intelligere, de quo miixime videretur, non fit, secundum
ipsum, absque phanta.-matc, quod est in corpore per ani-
mam informato. Nam. ut diximus, ipse nullum alium mo-
dum intelligendi animae nostrae posuit quam cum phan-
tasmate. Ergo non ent separabilis.

XIV, Respondetur ad primum dubium quod illa expo-
sitio est ad mentem Aristotelis. Et csl non solum Sancti
Thomae, sed etiam Ioannis Grammatici, l'hemisiii, Aver-
rois, el aliorum antiquorum. Nam, ut exponit Sanctus
'l'homas, quia dixerat pariem intellectisam esse immor-
talem et perpetuam, posset aliquis *existimare quod in
anima separata post hominis mortem remaneret scientia
rerum eo modo quo nunc eam habet.* El ideo, hoc remo-
vens, inquit quod *non reminiscimur post mortem, neque
intelligimus, eo modo quo nunc.*

l nde ad primum in oppositum respondetur quod id-
circo dixit, *Xon reminiscimur*, dc nobis loquendo, quia
homo, ut dicitur in X *Ethic.* , *est principalissimum quod
est in ipso*, scilicet intellectus. Unde quod dicitur de anima
intellectiva separata, convenienter dicitur de *homine*, tan-
quam homo sit post mortem ipsa anima separata. Et al-
ludit hoc ad communem modum loquendi: nam et nos
dicimus Petrum Apostolum et Sanctos videre divinam es-
sentiam, ct invocamus Sanctos dicentes, *Sancte Petre, ora
pro nobis*, et sic de aliis; quamvis solae ipsorum animae
sint et videant divinam essentiam, non autem compositum.
Eodem igitur modo Philosophus, ad communem modum
loquendi alludens, cum anima post mortem non remini-
scatur, inquit quod *nos* post mortem non reminiscimur.

Ad secundum dicitur quod illa nota causalis optime
deservit proposito. Redditur enim causa quare non remi-
niscimur post mortem: quia videlicet pars intellectiva, quae
remanet post mortem, *est impassibilis*, idest, non est sub-
iectum passionum animae, sicut est amor, odium et remi-
niscentia, sed compositum. Ideo, corrupto composito, non
remanet in anima, ut dicitur in l *de Anima*, text. 66.

Ad tertium dicitur quod non erai dicendum de cogi-
tativa, *sine hoc nihil reminiscitur anima*, sed, *nihil intel-
ligit*. Quia sicut per impassibilitatem intellectus ostenderat
quod non reminiscimur, ita per corruptibilitatem partis
cogitativae vult ostendere universaliter quod non habemus
modum intelligendi post mortem quem viventes habemus;
anima enim coniuncta nihil intelligit sine cogitativa, sive
sine parte sensitiva, quam *intellectum passivum* vocat;
iuxta expositionem non solum Sancti Thomae, sed etiam
Averrois, Themistii et Ioannis Grammatici. Cum ergo ipsa
pars sensitiva corruptibilis sit, cl per consequens non ma-
neat post mortem, sequitur quod anima separata non in-
tellegat eo modo quo intelligit coniuncta. Ex quibus patet
quod neque est falsum, neque extra propositum, quod hic
dicitur, iuxta hanc expositionem.

• Tctu 67.

• Cl.n. xv.-Vld.
Catct. loc. dt

• Cl. Calet, loc.
••UCap. I. 101 .
rh. 1. x

• Cap. wn, 9'
V Th. I.tt.

Ad quartum dicitur, sicut ad primum, quod indifferenter utitur Aristoteles *nobis* et *anima separata*: quia secundum communem modum loquendi, quod animae separatae convenit, dicitur convenire nobis post mortem. Et ideo Aristoteles, ut hanc indifferentiam locutionis ostendat, quod dixit in primo, *quoniam anima non reminiscitur corrupto composito*, idipsum replicans dicit quod *nnn reminiscimur* post mortem.

XV. Ad secundum dubium respondetur quod responsio illa, etiam secundum mentem Aristotelis, satisfacit argumento. Inde, cum dicitur quod Aristoteles non posuit alium modum intelligendi absolute ipsius animae quam cum phantasmate, patet ex dictis hoc esse falsum. Nam secundum expositionem Sancti Thomae, Aristoteles posuit alium esse modum intelligendi animae separatae quam conjunctae, idest sine phantasmate et sine adminiculo virium sensibilium: licet illum modum intelligendi non explicaverit in libris qui ad nos pervenerunt *. - Secundum autem expositionem Philoponi, in I et II *de Anima* ", secundum Aristotelem *prima intelligibilia* et *primae intelligentiones* neque cum phantasia sunt, neque phantasia. Similiter Albertus, in III *de Anima* tenuit Aristotelem voluisse quod anima coniuncta potest intelligere aliquid separatum a materia absque phantasmate, licet sensibilia, aut a sensibilibus abstracta, non possit absque phantasmate intelligere.

2. Ad confirmationem dicitur primo, quod propositio Aristotelis in I *de Anima* intelligitur de propna operatione animae quae excludit organum corporeum, non autem quae excludit corporeum obiectum. Et est sensus quod, si aliqua operatio conveniat soli animae ita quod non concurrat ad ipsam instrumentum corporeum, anima est separabilis a corpore: si autem nulla fiat absque corporeo instrumento, non est separabilis. Quod autem ita oporteat intelligere, patet, quia animam esse separabilem a corpore, et ipsam essu per se subsistentem, sese concomitantur: si enim est subsistens, non dependet a corpore secundum esse; et si non dependet a corpore secundum esse, potest ab ipso separari. Ad hoc autem quod aliquid sit subsistens, non requiritur ut non indigeat corpore ut obiecto: quia, ut arguit Sanctus Thomas Prima Parte, q. i.xxv, a. 2. ad 3, *si indigere corpore ut obiecto removeret aliquid esse subsistens, animal non esset aliquid subsistens, cum indigeat exterioribus sensibilibus ad sentiendum*. Sic ergo, ad hoc ut anima sit separabilis a corpore, non requiritur ut habeat operationem absque corporeo obiecto. Et similiter ad hoc quod non sit separabilis, non sufficit quod absque corporeo obiecto non habeat operationem. Sed ad separabilitatem in sufficit ut habeat operationem absque corporeo instrumento; ad inseparabilitatem autem requiritur quod nullam habeat operationem cui non communicet corporeum instrumentum.

Dicitur secundo, ad minorem, quod est falsa ad sensum maioris. Et ad eius probationem dicitur quod non probat ipsam indigere corpore ut instrumento, sed tantum ut obiecto. Quod non est ad propositum. - Quamvis etiam et illud falsum sit absolute, secundum Divum Thomam, licet sit verum secundum quod est coniuncta corpori: secundum autem Philoponum et Albenum, non sit etiam universaliter verum de anima coniuncta .

XVI. Praeter has rationes, duo sunt loca apud Aristotelem ex quibus arguit Scotus, in Quarto, d. xi.ii, q. 11 *, Aristotelem velle animam corruptibilem esse. Primus est VII *Metaph.*, text. 60 *. Ibi enim *ponit omnes partes quae possunt manere separatae a toto, esse elementa, idest partes materiales*. Ergo apud ipsum forma non potest remanere a toto separata.

Secundus est I *Caeli*, text. 102 \ ubi contra Platonem tenet nihil quod incoepit esse, incorruptibile esse. Sed anima intellectiva incoepit esse. Ergo etc.

XVII. Ad primum horum dicitur primo, expositionem Sancti Thomae sequendo, quod illud quod adducitur non dicit Aristoteles. Licet enim velit ibi Aristoteles arguere quod praeter partes componentes aliquod unum per se, oportet esse aliquid aliud, scilicet compositum, quod ex ipsis resultat et ab ipsis distinguitur, quia, corrupto com-

posito, remanent elementa ex quibus compositio lacta est, sicut, corrupta hac syllaba *ba*, remanent litterae, scilicet *b* et *a*, et, corrupta carne, remanet ignis et terra, aut calidum et frigidum: non tamen inquit quod *omnes partes quae possunt remanere separatae a toto, sint elementa, idest partes materiales*.

Dicitur secundo quod, secundum expositionem Commentatoris, qui posuit solam formam esse de quidditate rei materialis, ut per consequens quod, corrupto composito, corrumpitur forma; fortassis oportebit dicere quod omnes partes possibiles remanere separatae a toto sunt partes materiales; quia secundum ipsum anima hominis, de qua sola dicimus quod est incorruptibilis, est mortalis. Non enim apud ipsum intellectus est in anima formaliter, sed est per se substantia separata: et sic relinquitur animam hominis pertinere ad genus animae sensitivae tantum, et per consequens corruptibilem esse. Sed quia non est verum intellectum esse substantiam separatam; neque etiam, secundum doctrinam Sancti Thomae, verum est solam formam esse de quidditate rei materialis: ideo Averrois expositionem in hac parte non tenemus, si sensum quem arguit adducit, intendat.

XIII. Ad secundum respondetur -, ex doctrina Sancti Thomae in fine Primi *de Caelo* *, quod Aristoteles loquitur de eo quod incoepit esse *per transmutationem et generationem*. Modo, dicimus animam intellectivam non incipere per transmutationem et generationem, sed per creationem, sive per simplicem emanationem: etiam secundum ipsum Aristotelem, qui posuit intellectum *de foris advenire* . Ideo auctoritas illa non est ad propositum.

XIX. Sed videtur quod haec responsio ad mentem Aristotelis non sit. Nam, volens ostendere quomodo ingenitum et incorruptibile cum sempiterno convertantur, declarans in qua significatione accipiat *ingenitum* et *incorruptibile*, inquit, text. 12? *ingenitum dici quod nunc est, et prius non erat rerum dicere non esse: incorruptibile vero quod nunc est, et posterius non erit verum dicere non esse*. Postmodum in sequentibus ostendit quod ingenitum et incorruptibile, hoc modo sumpta, convertuntur. Oportet ergo, secundum Aristotelem, quod est incorruptibile non solum non incipere per transmutationem, sed neque etiam ullo modo habere non esse ante esse.

2. Ad huius evidentiam, notandum primo, secundum Simplicium et Sanctum Thomam in I *Caeli* ", quod Aristoteles ibidem contra verba Platonis quibus videbatur velle mundum esse genitum in tempore et tamen esse incorruptibilem, arguere intendit, et ostendere non posse esse ut aliquid sit genitum et tamen sit incorruptibile, quasi scilicet incipiens esse per generationem et non potens per corruptionem desinere esse. Patet autem hoc ex ultima ratione adducta , quae naturalis est. ubi hoc probat, ut etiam per Averroem. comment, ult., patet, quia *omnia generabilia et corruptibilia sunt alterabilia*, et quod *ab illis ipsis contrariis corrumpuntur ex quibus fiunt*.

Notandum secundo quod, cum omne quod generatur et corrumpitur secundum aliquam potentiam ipsius hoc habeat, in omni significatione horum terminorum, *geniti* scilicet et *ingeniti*, *corruptibilis* et *incorruptibilis*, intelligenda est huiusmodi potentia; ut etiam patet ex processu Aristotelis, text. 130 usque ad finem Primi Libri, ubi ex potentia ad esse aut non esse procedit contra Platonem. Inde *genitum*, secundum Aristotelem, est quod nunc est et prius verum fuit dicere non esse, *habens tamen potentiam ad esse per aliquod subiectum in quo erat in potentia*. *Ingenitum* vero: quod nunc est et prius non fuit verum dicere non esse actu, *habens tamen potentiam ad esse*. Similiter *corruptibile* dicitur quod nunc est et posterius erit verum dicere non est -, *remanente subiecto secundum quod poterat non esse*. *Incorruptibile* vero: quod est et posterius non erit verum dicere « non est », *remanente subiecto per quod erat in potentia ad non esse*.

3. Ad dubium ergo dicitur quod illa nominum significatio, intellecta ut exposuimus, non tollit responsionem datam. Patet enim quod *ingenitum* quod convertitur cum *incorruptibili*, dicitur quod non prius est in potentia materne

• Num. xm. 3

• Num. un

• Ci. num. v, • Cf. aJ 1, i. 9; ad III, v, 2; vn" j (p. iix, IOJVa, fojvb: Venci. ' U.' Track HI, cap. vi, xi.

• Ct. suprx in hoc pang.

• Fol. no (Ven» »497)•

*S. Th. 1.17; bid. lib. VI, xvii. u.

•Cap.x. a;» Th. I. »» (Cf. Mipru cap. XV, Comment.n.vin, fin.)•

Jjir. CM>ma t. 115-

Xj-LXiLXT

• Ci. 11 I wx ó; U »»-T

•MUn«F •.TiAX

' ũ-, LM»U•

DOñtío
itterae, Kilicet b
l tern, aut ci-
J omîtes parta
, tint elementa,

iitipnem Con-
de quidditaie
rrupto compo-
l dicere quod
: a toto <-uni
lima homimi,
, est month,
ma formaliter,
linquitur ani-
itivae tantum,
quia non «t
neque elm,
st solam for-
'CHOIS npO-
m quem ar-

xtrina San-
Aristotelei
ttalioncm et
ctivam non
m, «ed per
: etiam «-
um deforis
positum, *a*
u mentem
DmoJo in-
ivenantur,
i ct incor-
'nunc at,
yrrupMe
im dicere
uod tnge-
»crtuntur.
incomi'
>ncm, jtd
sse.
eaindum
uod An-
tur vdle
e incor-
>\$sc esse
e, quasi
tens per
ultima
>hat, uT<*
DOTJM
uod ab
t,
nentur
us hoc
geniti
intelb-
occssu
ubi α
oem.
mees:
n p>
in po-
í fuit
m ad
t po-

quod
mi-

quam habeat esse tn actu. Tale autem est quod non accipit esse per generationem, licet alio modo accipiat esse. Et sic anima est incorruptibilis et ingenita isto modo, scilicet, non producta per generationem, licet per creationem incoeperit esse. Antequam enim creetur, non sic habet non esse ut sit in potentia alicuius materiae ad hoc ut sit, eum dc potentia materiae non educatur: sed habet non esse, et est in potentia creantis ut producat^{ur} in esse per creationem.

XX. Sed adhuc videtur quod ista responsio non satisfaciat. Nam ex interpretatione data ad rationes illorum nominum haberi quidem potest quod *ingenitum* sit idem quod *non productum per generationem. incorruptibile* vero *quod per corruptionem desinere non potest*: non tamen habetur quod cum *sempiterno* convertantur, ut voluit Aristoteles. Nam anima intellectiva est isto modo ingenita et incorruptibilis: ct tamen non est sempiterna. Et sic non probabit Aristoteles quod mundus sit aeternus, ut probare intendebat.

2. Responderi ad hoc dupliciter potest. Primo, iuxta ea quae dicta sunt superius, cap. \v quod quia Plato, secundum quod verba eius praeferebant, videbatur velle quod nihil possit incipere esse nisi per generationem, ideo optime apud ipsum sequebatur quod *ingenitum* ct *incorruptibile*, modo exposito, cum *sempiterno* vertebantur. Et propterea, probato quod mundus non incoeperit per generationem. probatum erat quod sempiternus esset.

Secundo posset responderi quod, cum Deus, apud Aristotelem, necessario agat , quod est ab ipso productum non per transmutationem (in qua oportet ut faciens duratione praecedat factum) sed per simplicem emanationem, necessario productum csl ab aeterno. El ideo, si mundus per transmutationem non c-i factus, sequitur quod sit aeter-

nus: et universaliter quod omne ingenitum, modo exposito, sit aeternum. – Sed quia ista responsio non salvaret animam de novo a Deo produci, non obstande quod sit ingenita ei incorruptibilis, ideo est abiicienda, et sequenda est prima.

XXI. Potest etiam dari et alia responsio ad principale dubium quae et ipsa fortassis non est praeter Aristotelis mentem: scilicet quod, apud ipsum, *ingenitum* ct *incorruptibile* et *sempiternum* convertuntur in rebus tantum completis in specie, quae a Deo secundum totam suam substantiam producuntur. Constat autem quod anima intellectiva non est quid completum in specie. Ideo auctoritas Philosophi proposito non obstat.

Ratio autem istius responsionis est quia in iis quae immediate secundum totam substantiam ct non m aliqua materia producuntur a Deo. quae apud \ristotclem de necessitate naturae producuntur, non potest secundum Aristotclem assignari ratio incoeplionis, neque ex pane rei productae neque ex parte producentis. Nam, cum nulla materia supponatur ex qua ista produci dicantur, non potest esse novitas productionis ex nova materiae dispositione. Non potest etiam cs*e ex aliqua novitate agentis: cum ipsum sit omnino immutabile. Ideo oportet ut sint ab aeterno producta Sed in iis quae non sunt completa in specie, sed producuntur in materia ad speciei complementum, sicut anima rationalia, potest assignari ratio novitatis essendi cx parte materiae. Ideo enim nunc haec anima producitur et non prius, quia nunc materia per agens secundarium est disposita ad hanc formam, ct prius disposita non erat. I nde potest ipsa esse *a parte post* incorruptibilis, ct tamen esse *genita*, idest, habere esse post non esse.

CAPITULUM OCTOGESIMUM SECUNDUM

QUOI) ANIMAE BRUTORUM ANIMALIUM NON SUNT IMMORTALES

x his autem quae dicta sunt, evidenter ostenditur brutorum animas non esse immortales.

lain enim ostensum est * quod nulla operatio sensitivae partis esse sine corpore potest. In animabus autem brutorum non est invenire aliquam operationem superiorem operationibus sensitivae partis: **non** enim intelligunt neque ratiocinantur. Quod ex hoc apparet, quia omnia animalia eiusdem speciei similiter oporantur, quasi a natura motae et non ex arte oporantes: omnis enim hirundo similiter facit nidum, et omn*s aranea similiter telam *. Nulla igitur est operatio animae brutorum quae possit esse sine corpore. Cum igitur omnis substantia aliquam operationem habeat, non poterit anima bruti absque corpore esse. Ergo, pereunte corpore, perit.

Item. Omnis forma separata a materia est intellecta in actu: sic enim intellectus agens facit species intelligibiles actu, inquantum abstrahit eas, » ulex SUPra * Jietis patet. Sed, si anima bruti manet corrupto corpore, erit forma a materia separata. Ergo erit forma intellecta in actu. Sed *in separatis a materia idem est intelligens et intel-*

lectum, ut Aristoteles dicit, in III *de Anima* Ergo anima bruti, si post corpus manet, erit intellectualis. Quod est impossibile.

Adhuc. In qualibet re quae potest pertingere ad aliquam perfectionem, invenitur naturalis appetitus illius perfectionis: *bonum enim est quod omnia appetunt* ita tamen quod *unumquodque proprium bonum* ■ In brutis autem non invenitur aliquis appetitus ad esse perpetuum, nisi ut perpetuentur secundum speciem, inquantum in eis invenitur appetitus generationis, per quam species perpetuatur, qui quidem invenitur et in plantis et in rebus inanimatis: non autem quantum ad proprium appetitum animalis inquantum est animal, qui est appetitus apprehensionem consequens. Nam. cum anima sensitiva non apprehendat nisi hic el nunc, impossibile est quod apprehendat esse perpetuum. Neque ergo appetit appetitu animali. Non est igitur anima bruti capax perpetui esse.

Amplius. Cum *delectationes operationes perficiant.* ut patet per \ristotelem in X *I'thic*. '. ad hoc ordinatur operatio cuiuslibet rei sicut in finem in quo sua delectatio figitur. Delectationes

• Num., *»t, S'r-
cMitJür. Cl. num.
1 UII.

• Cap. Th- U nî ».

• I i, i;
• ThJ. 1.
• Vili. Eihic., n,
3; *. Th. 1.3

• OP. Th- I- b 6; *.

; operationibus Ita GNYàPr; quam I), o»i ceteri. 13 est om aX, ante igitur \VZ, ;O.<f operatio Pc. 14 cmc om aX, post corpore pWPt-
12 qui quidem //a E.NXY; om D, quae quidem GZ, quod quidem cr/rri. 17 nisi om «X. 22 in X,| in L aD\W.<c<f.

autem brutorum animalium omnes referuntur ad conservantia corpus: non enim delectantur in sonis, odoribus et aspectibus, nisi secundum quod sunt indicatifa ciborum vel venereorum, circa quae est omnis eorum delectatio. Tota igitur operatio eorum ordinatur ad conservationem esse corporei sicut in finem. Non igitur est eis aliquod esse absque corpore.

Huic autem sententiae doctrina Catholicae fidei concordat. Dicitur enim *Gen.* ix *, de anima bruti, *Anima illius in sanguine esi*: quasi dicat: *l'.v sanguinis permanentia esse illius dependet*. Et in Libro *dc Ecclesiasticis Dogmatibus Solum hominem dicimus annuam substantivam habere*, idest per se vitalem; *brutorum animas cum corporibus interire*.

Aristoteles etiam, in II *de Anima* \ dicit quoti *intellectiva pars animae separatur ab aliis sicut incorruptibile a corruptibili*.

Per hoc autem excluditur positio Platonis, qui posuit etiam brutorum animas immortales *.

Videtur tamen posse probari brutorum animas esse immortales. Cuius enim est aliqua operatio per se separatim, et ipsum est per se subsistens. Sed animae sensitivae in brutis es: aliqua operatio per se in qua non communie.ll corpus, scilicet *morere*: nam *movens componitur ex duobus, quorum unum est monens et alterum t motum* ' unde, cum corpus sil motum, relinquitur quod anima sola sit moicns. Ergo est per se subsistens. Non igitur potest per accidens corrumpi, corpore corrupto: illa enim solum per accidens corrumpuntur quae per se non habent esse. Per se autem non potest corrumpi: cum neque contrarium habeat, neque sit ex contrariis composita. Relinquitur igitur quod sit omnino incorruptibilis.

Ad hoc etiam videbatur redire Platonis ratio qua probabat *omnem animam esse immortalem* quia scilicet *anima est movens seipsum*; omne autem movens seipsum oportet esse immortale, i Corpus enim non moritur nisi abscedente eo a quo movebatur; idem autem a seipso non potest discedere; unde sequitur, secundum ipsum, quod movens seipsum non possit mori. Et sic relinquebatur quod anima omnis motiva esset is immortalis, etiam brutorum. – Ideo autein hanc rationem in idem redire diximus cum praemissa, quia cum, secundum Platonis positionem, nihil moveat nisi motum, illud quod est seipsum movens, est per seipsum motivum, et sic habet s» aliquam operationem per se.

Non solum autem in movendo, sed etiam in sentiendo ponebat Plato animam sensitivam propriam operationem habere *. Dicebat enim quod sentire est motus quidam ipsius animae sentientis: n et ipsa, sic mota, movebat corpus ad sentiendum *.

Unde, definiens sensum, dicebat quod est *mollis animae per corpus* *.

Haec autem quae dicta sunt, patet esse falsa. Non enim sentire est movere, sed magis moveri: nam ex potentia sentiente fit animal actu sentiens per sensibilia, a quibus sensus immutantur. Non autem potest dici similiter sensum pati a sensibili sicut patitur intellectus ab intelligibili, ut sic sentire possit esse operatio animae absque corporeo instrumento, sicut est intelligere: nam intellectus apprehendit res in abstractione a materia et materialibus conditionibus, quae sum individuationis principia; non autem sensus. Quod exinde apparet quia sensus est particularium, intellectus vero universalium. Unde patet quod sensus patiuntur a rebus secundum quod sunt in materia: non autem intellectus, sed secundum quod sunt abstractae. Passio igitur intellectus est absque materia corporali, non autem passio sensus.

Adhuc. Diversi sensus sunt suscceptivi diversorum sensibilium; sicut visus colorum, auditus soint'um Haec autem diversitas manifeste ex dispositione diversa organorum contingit: nam orjjiiun visus oportet esse in potentia ad omnes colores, organum auditus ad omnes sonos. Si autem haec receptio fieret absque organo corporali. eadem potentia esset omnium sensibilium susceptiva: nam virtus immaterialis se habet aequaliter, quantum de se est, ad omnes huiusmodi qualitates; unde intellectus, qui non utiturorgano corporali, omnia sensibilia cognoscit. Sentire igitur non lit absque organo corporeo.

Praeterea. Sensus corrumpitur ab excellentia sensibilium- non autem intellectus, quia *qui intellegit altiora inlelligibilium. non minus poterit alta speculari, sed magis* Alterius igitur generis est passio sensus a sensibili, et intellectus ab intelligibili. Intellectus quidem passio fit absque organo corporali passio cero sensus cum organo corporali, cuius harmonia solvitur per sensibilium excellentiam.

Quod autem Plato dixit, *animam esse moretitem seipsam*, certum esse videtur ex hoc quod circa corpora apparet. Nullum enim corpus videtur movere nisi sit motum. Unde Plato ponebat omne movens moveri. Et quia non itur in infinitum ut unumquodque motum ab alio moveatur, ponebat primum movens in unoquoque ordine movere seipsum. Et ex hoc sequebatur animam, quae est primum movens in motibus animalium, esse aliquod movens seipsum.

Hoc autem patet esse falsum, dupliciter. Primo quidem, quia probatum est * quod omne quod movetur per se, est corpus. Unde, cum anima non sit corpus, impossibile est ipsam moveri nisi per accidens.

• Cf. ven. 4, 5; Lepti», x»n, 14.

• Cap. K*, xvn.

•Op. 11.9; .l ll. » 4.

• Cl pa.kjo. XXIII, xxxv (Old. p.üo, 66);cl loca ell. infra.

• V H 1 St Tli. 1.10.

• Phaeduf, xxiv (DM. p. 711).

•ct.rim ,t.,xix

.(A. w. ■

•0. Gaine ■r um. it l 'Q. m

‘ 111 Xr 1»,\$.

2 conservantia corpus) conservamiam corpori» Pc; corporis etiam X. 6 ordinatur Ita l)Z£; est W, versatur PJ, conscn itur ccl.ri. 10 dc anima bruti Ita NVZ; (Levit. XV||. P) de animalibus brutis bP, dc animobus bruti ceteri. 11 illius) cnim omnis camis P; cr. istr. praeced. 15 brutorum) vero addunt bVd. 17 in ll. Ita P; in l. X, in 111. ceteri. 21 immortale») esse addit E. praemittit P. 26 per se) subsistens addunt Pc. movere) sc movere Pc. 36 omnino) non EG, non (corruptibilis) XZ. 37 Ad hoc) Adhuc YM\ 3g seipsum) «eipsain Z. 41 non om EG; nisi om G. 42 n seipso) seipso aXcd. 48 cum om D; secundum om «EX. b immutantur) mutantur GZ, actu immutatur Y. 11 a materia) amat E, amatus G. 14 quia) quod aGWX. 20 xuscclpivi) Ita EGV; receptivi NZ, pcrccptivi ceteri. 13 diversa ante dispositione DE, post organorum aWXPc. 3o passio... corporali hom om DEGHNY. 44 circa Ita NZ; erga ceteri. 5o in motibus) motibus eX.

jod est *molii* †

tel esse falsi, qtAJ I
lagis moveri I
acm sentie® I
utantur. Ng, ,
pati a semi- I
igibili, ui i. /
absque cor-
rc: nan) in-
ie a materia J
sunt indivi-
sus. Quod I
tlarium, in- I
: quod sen- I
sunt in ma- I
dum qutd I
est absque I
nsus. ,
:ivi diver- ,
n, auditus I
ne e\ du- I
nam or- I
id omnes
>onos. Si
lo corpo-
ilium su-

Secundo quia, cum movens inquantum huiusmodi sit actu, motum autem inquantum huiusmodi sit in potentia; nihil autem potest esse secundum idem actu et potentia: impossibile erit quod idem secundum idem sit movens et motum, sed oportet, si aliquid dicitur movens seipsum, quod una pars eius sit movens et alia pars sit mota. Et hoc modo dicitur animal movere seipsum: quia anima est movens, et corpus est motum. Sed quia Plato animam non ponebat esse corpus, licet uteretur nomine *molts*, qui proprie corporum est, non tamen de hoc motu proprie dicto intelligebat, sed accipiebat motum communius pro qualibet operatione: prout etiam Aristoteles dicit, in III *de Anima* *f quod *senlire et intelligere sunt motus quidam. sic autem motus non est actus existentis in potentia, sed actus perfecti*. Unde, cum dicebat animam movere seipsam, intendebat per hoc dicere quod ipsa operatur absque adminiculo corporis, e contrario ei quod accidit in aliis formis, quae non agunt absque materia: non enim calor calefacit sepa-

ratim, sed calidum. Ex quo volebat concludere omnem animam motivam esse immortalem: nam quod per se habet operationem, et per se existentiam habere potest.

Sed iam ostensum est quod operatio animae
brutalis, quae est *sentire*, non potest esse sine
corpore. Multo autem magis hoc apparet in ope-
ratione eius quod est *appetere*. Nam omnia quae
ad appetitum sensitivae partis pertinent, mani-
feste cum transmutatione aliqua corporis fiunt:
unde et *passiones* animae dicuntur.

Ex quibus sequitur quod nec ipsum *movere* sit operatio animae sensitivae absque organo. Non enim movet anima brutalis nisi per sensum et appetitum. Nam virtus quae dicitur *exequens motum*, facit membra esse obedientia imperio appetitus: unde magis sunt virtutes perficientes corpus ad moveri, quam virtutes moventes.

Sic igitur patet quod nulla operatio animae
brutalis potest esse absque corpore. Ex quo de
necessitate concludi potest quod anima brutalis
cum corpore intereat.

○ dc hoc motu] ch hoc motu d, hoc dc motu P.

Commentaria Ferrariensis

1. *in* aequa-
 2. *li*usmoji
 3. *r* organo
 4. *re* igitur

Cum ostensum sit animam intellectivam immualem esse, ad abundantiorcm doctrinam, ne aliquis idem de animabus brutorum existimaret, ostendit Sanctus Thomas illas immortales non esse. Circo hoc autem duo facit: primo enim probat propositum; secundo quasdam removet obiectiones.

I. Quantum ad primum, *arguit primo sic*. Anima bruli separata a corpore nullam habet operationem. Ergo, percutite corporc, perit. – Patet consequentia. Quia omnis substantia aliquam habet operationem. Antecedens vero probatur. Quia in animabus brutorum non est invenire operationem superiorem operationibus sensitivae partis. Patet enim quod non intelligent neque ratiocinantur: quia omnia animalia eiusdem speciei, quasi a natura mota et non ex arte operantia, similiter operantur. Nulla autem operatio sensitivae partis potest esse sine corporc. Ergo etc.

Secundo ¶ Anima bruli remanens corrupto corpore, erit substantia separata. Ergo erit intellecta in actu. Ergo erit intellectualis. Hoc est impossibile. Ergo etc. – Probat^{ur} prima consequentia. Quia omnis forma separata a materia est intellecta in actu. Secunda etiam probatur. Quia, ut dicitur III *de Amnia*» text, t5, *in separatis a materia idem est intelligent et intellectum*.

II. Circa hanc rationem dubitatur dupliciter. Primo, circa probationem primae consequentiae. Si enim omnis forma separata a materia est intellecta in actu, sequitur quod intellectus humanus sit quid intellectum in actu: nam ipse est a materia separatus, ulpote non affixus alicui organo corporeo. Hoc autem est falsum: quia, ut inquit Sanctus Thomas III *de Anima**, exponendo textum 15, cl in plerisque aliis locis, *intellectus possibilis est pura potentia in genere intelligibilium*.

Secundo, circa probationem secundae consequentiae dubitatur *. Assumptum enim non videtur ad propositum esse, scilicet: *In separatis a materia idem est intelligent ct intellectum*. Nam hanc propositionem ipse Sanctus Thomas, in *III de Anima*, exponit non de substantiis ct formis immaterialibus, sed de iis quae actu intelliguntur tanquam a materialibus conditionibus abstracta. I nde in Prima Parte, q. I v, a. t, ad 2, inquit quod *idem est dicere, in iis quae sunt sine materia, « idem est intelligent et intellectum », ac si diceretur quod « intellectus in actu est intellectum in actu », sicut sensus in actu est sensibilis in*

actu Simile dicitur de *Spiritualibus*, a. 8, ad tq. - hem exponit, non de identitate numerali secundum substantiam et entitatem, non enim intellectus hominis est cadum entitas quae est lapis actu intellectus: sed per convenientiam in una forma, quae est similitudo rei intellectae, per quam res est actu intellecta ut intellectus est in actu, inquantum ipsum species rei intellectae informat ad hoc ut possit actu considerare. Per speciem enim lapidis existentem in intellectu, ct lapis est actu intellectus, et ipse intellectus est actu intelligens. - Modo, hic sermo est de forma substantiali a corpore separata: ct de identitate numerali secundum essentiam et naturam. Arguitur enim quod, si anima bruti sit actu intellecta, eadem numero, ul secundum substantiam, erit intelligens sive intellectualis. Et sic non videtur auctoritas illa, secundum expositionem Sancti Thomae, ad propositum esse.

III. Ad evidentiam primi dubii, duo sunt termini declarandi: scilicet *intellectum in actu; et pura potentia in genere intelligibilem*. Quantum ad primum, considerandum quod, cum duplex sit ordo et genus rerum, scilicet genus rerum materialium et genus rerum intelligibilium, dupliciter potest dici aliquid intellectum in actu: uno modo, quia est de genere intelligibilium, non autem extrinsecus illud genus ut materialia; alio modo, quia est de genere et ordine intelligibilium sicut actus aut sicut habens actum, non autem sicut potentia. Primo modo omnis forma non dependens a materia est intellecta in actu aliquo modo, id est de genere et ordine intelligibilium. Non autem secundo modo: potest enim aliqua forma esse non dependens a materia, et sic esse de ordine intelligibilium; et tamen in illo ordine non erit tanquam actus aut existens in actu, sed tanquam potentia aliquo modo, ut inferius declarabitur immediate, licet sit actus in genere entium. Nam stant simul quod aliquid sit actus in genere entium, et tamen in genere intelligibilium sit potentia: sicut corpus diaphanum est actu quidem corpus, potentia tamen coloratum. Nec obstat quod saepenumero inquit Sanctus Thomas quoniam *unumquodque est intelligibile in quantum est in actu*. Hoc enim non dicitur quasi omne quod est in actu in genere entium, sed in genere intelligibilium tanquam actus; sed quia omne tale est intelligibile aut tanquam existens de ordine intelligibilium, aut tanquam potens ad illum ordinem, per abstractionem a materia aut

re organo
re igitur

rellentia
qui in·
?ril alia
eris est^t
intell-^{i x tt} "4
organo
o cor-
bilium
|
rOtx.1.

nom. i
quod i

Ib vi-
 mebat
 i inti-
 eatur,
 dine
 ■nam,
 lium,

 rimo
 juod i
 lima l
 nisi

irtni
; $t \gg$.
tit p.
Yff.

EGY:
HNV.

·α. I P., XII, ».

•a q.
ii v'ku?rllr».

quovis alio modo, elevari; et omne intelligibile habet quod sit intelligibile *secundum quod est in actu, non autem secundum quod est in potentia*, ut dicitur Prima, q. xiv, 2, ad 3 *. Unde Commentator, in *de Sensu et Sensato* inquit quod, cum res sensibilis fu intelligibilis in actu per intellectum agentem, *transfertur de ordine ad ordinem*,

2. Quantum ad secundum, sciendi m quod, cum ad ordinem intelligibilium aliquid pertinc.it tanquam obiectum intelligibile, aliquid vero tanquam intellectivum, cui scilicet convenit intelligere; dupliciter potest aliquid dici *pura potentia in genere intelligibilium* : scilicet aut per modum *obiecti*, quia in sc nun habet aliquem actum unde possit intelligi; aut per modum *intellectivi*, tanquam scilicet carens omni actu quo possit intelligere. I troque modo verum est intellectum possibilem esse puram potentiam in genere intelligibilium. Per modum quidem intellectivi : quia, cum species intelligibilis sit forma qua intellectus intelligit (oportet enim intelligibile uniti intellectui si debet fieri intellectio); ct intellectus possibilis in ne nullam habeat speciem intelligibilem sibi connaturalum et congenitam (quaravis secundum se habeat virtutem intelligendi). sed in principio sui esse sit *sicut rabula rasa, in qua nihil est descriptum*, ut dicitur III de 'll/i.i.p : equitur qu* carent omnt actu, secundum se, quo aliquid natum est intelligere. et sic sit pura potentia m genere intellectivi (haberet enim aliquam formam sibi connatnralcm, si esset in actu secundum se); sicut materia prima est pura potentia in genere entium, quia secundum se caret omni forma, quite est principium actionis. – Per modum etiam obiccti intelligibilis est secundum naturam suam pura potentia in genere intelligibilium, ut habetur inferius cap. xcvut, et Prima, q. r.xxxvu, a. 1 Dicitur enim in genere intelligibilium aliquid esse actu quod ccundum sc, remoto quocumque ngente extriiv.cco vl alio obiecto, natum est actuate intellectum nd sui intellectionem. Hoc autem non convenit intellectui humano, sive animae intellects ac coniunctae: cum unumquodque cognoscatur secundum quod est in actu: ipse autem secundum se nullum habeat actum, sed sit in genere intelligibilium potentia tantum, utpote nullam habens congenitam speciem per quam constituatur in actu, sed existons m potentia ad omnia intclligibilia.

3. Si autem instetur rationibus Scoti in Primo, d. m, q. vn *: quia videlicet intellectus in sc est actus quidam; et quia potentia ad operari non fundatur super potentia pura: respondetur quod, licet sil actus in genere entium, non est tamen actus m genere intelligibilium. sed potentia. Nec inconvenit, ut diximus, aliquid esse actum in genere entium ct tamen esse potentiam in genere intelligibilium.

Si etiam diceretur quod, licet sit potentia intelligibilis in ordine ad seipsum, in ordine tamen ad intellectum angelicum, cuius est omne quod est actu ens intelligere, est intelligibilis actu: patet quod hoc nihil est. Quod enim «angelus aliquid intelligat, non arguit illud esse actu in genere intelligibilium secundum quod est in seipso. Res enim materiales m seipsis sunt tantum intelligibiles in potentia, el tamen ab angelo intelhguntur: quia m ipso sunt per suas similitudines actu intelligibiles. Sic est et de intellectu. Secundum enim quod est in seipso, non est actu intelligibilis; licet, eo quod est actus in genere entium, pertineat ad genus intelligibilium, inquantum a materia secundum suum esse non dependet.

4. Et sic patet quod duobus modis dicitur intellectus possibilis pura potentia in genere intelligibilium : scilicet et quia caret omni forma secundum se de genere intelligibilium quae est intelligendi principium; et quia caret omni forma dc genere intelligibilium qua possit intelligi.

Ad dubium itaque, negatur consequentia. Quia anima coniuncta corpori non est forma separata a materia, licet sit forma non dependens a materia. – Quomodo autem sc habeat ad intelligibililatcm dum est separata, dicitur inferius, cap. xcvni.

IV'. Ad secundum dubium * dupliciter potest responderi. Primo enim, admittendo quod velit Sanctus Thomas

deducere quoniam anima bruti erit *intellectiva*, respondetur quod auctoritas illa Aristotelis optime facit ad propositum. Vult enim arguere: Si res materialis, propter hoc quod abstrahitur a conditionibus materialibus et fit intellecti in actu, est unum cum intelligente sive cum intellectu in actu, tanquam conveniens cum ipso in una forma per quam el intellectus est m actu et ipsa res materialis est actu intellecta, oportet ut illae substantiae quae omnino sunt .l materia separatae, cum sint secundum naturam suam intellectae in actu tanquam per se ad genus intelligibilium pertinentes, sint etiam secundum naturam suam intellectivae; ut sit universaliter verum quod *in abstractis a materia per idem est aliquid intellectum in actu et intellectivum*. Xam, si pei formam faciam ab intellectu agente res est actu intellecta, per eandem formam intellectus fit in actu. Si autem res per seipsam, idest ex propria natura, sit intellecta m actu, oportet ut etiam secundum propriam naturam sit intellectualis.

2 Sed posset iliquis dicere quoniam ex hoc quod per idem aliquid constituitur in esse intellecti in actu, ct constituitur intellectus in actu, non sequitur ut forma a materia separata, quae est ex propria natura intellecta in actu, •it intellectiva secundum suam naturam: sed bene quod, sicut per seipsam est intellecta in actu, ita per seipsam, non autem per aliam speciem mediam, unitur intellectui n am intclligenti tanquam per seipsam faciens intellectum m actu. Et sic non videtur haberi ex hoc id quod videtur velle deducere Sanctus l hornas, scilicet quod omnis forma › malt ia separata sit intelligens, et per consequens quod anima bruti separata a materia erit intellectiva.

Respondetur, cx doctrina Sancti Thomae Primo, d.xx.vx, n. . quod, *sicut materia est principium particular^ationis, ita formae debetur intclligibilitas : est enim /orma principium cognitionis. I nde, si forma sit a materia separata, oportet ut >it intellectualis naturae*, secundum conditionem ipsius formae: *ut videlicet, si est forma non per se subsistens sed perfectio alicuius subsistentis, sit etiam intelligibilis ut principium quo aliquid intelligit. non autem ut per se intelligens. sicut et omnis alia forma non subsistens*, ordinata ad operationem. *elt alteri operandi principium, non autem ipsa operatur; si autem est subsistens, sit intelligibilis per modum intelligentis*, rei enim subsistenti convenit operari secundum conditionem suae naturae. \ ult ergo a signo arguere Sanctus Thomas sic. Rc\$ materialis fit unum cum intellectu, tanquam existens sibi principium intellectionis, per hoc quod abstrahitur a materia el iit intellecta in actu. Ergo signum est quod intellectualitas, scilicet esse principium intelligendi, convenit rei per abstractioncm a materia. Ergo omnis forma separata a materia est principium intelligendi suo modo: scilicet forma per se subsistens, tanquam per sc producons actum intellectionis et per se intelligens; forma vero existens in alio, tanquam existens alteri principium intelligendi. Et sic, cum anima bruti, si ponatur remanere post corpus, sil forma subsistens a materia separata, sequitur quod sil intellectiva.

3. Secundo potest responderi quod non deducit Sanctus Thomas ad hoc inconveniens quod anima bruti urit *intellectiva*, sed ad hoc quod erit *intellectualis*. Cum autem dicatur forma intellectualis dupliciter, ut patet loco pracallegato scilicet aut quia est intelligens, aut quia est alteri principium intelligendi; ad hoc quod est in separatis a materia idem esse intellectum et inelligentem. el animam bruti esse intellectum in actu, sequitur ipsam esse intellectualem altero illorum modorum» saltem per modum principii intellectionis, si ponatur a materia separata. Quod cum sibi nullo horum modorum convenire possit ut sil intellectualis; neque enim potest esse intelligens; neque per seipsam potest uniri intellectui ut principium intellectionis, cum ponatur forma creata subsistens: sequitur quod a materia separata manere non potest. Et sic ratio Sancti Thomae efficaciam habet.

V. *Tertio ' ad conclusionem arguitur*. In brutis non est appetitus ad esse perpetuum nisi secundum speciem: quod etiam invenitur in plantis el rebus inanimatis. Ergo

•lob 18 v (Vcn.
•■97).

• Num. n, 5^
eunda.

• Xun. 3 j ■

• Q.UA.I.&
cvti/o.

• Q.«o.r

tellectiva, rap
e f.icit ad ffop.
is, propter hx ? (
thus ct tit π
she cum inu!-r
iθ in una fonr.i
*a res matcru■f
antiae quae o^;
secundum mta*
se ad genuj <
dum natunm»^
quod ifl 4htr^.,
turn in Jdu e. ,
ab intellectu φ ,
rn.im intellectu> >
cx propu r.j.,
xundum proffi .

ej hoc quod jv
i in actu, et c>
' Ut iθrπ24 l £-
indlecta in 4^
: sed bene q. .
ita per seip -
unitur intdke,;
dem intelkaai
id quod tij;-.'
iod rimnii tent,
onsequem qttf
clivi
; Primo, liat,
ticidariptwû
i Jormaþ:~...'
itérât
idum CODC...-
mj nun per w
, sit tîlin l:-
{îi. nun jn.'r
ma mob ibhn
fpertudi pnh
est subtâru,
i enim
:m iWc
>mas sc. Ro
existe» m
ahitur a tn?
1 quod inter
idi, comerf
fonna <ep-
> modo: sc-
e productos
u 'm e.li-
'tum iuled?
nanen.· pc*
ita, scqituf

educit Ss-
a brut) eif
Cum autn
xo pne/-
best alien
separatu i
ct intro
esse intel-
:r moc\ñ
rata. Qttd
jssit ut si;
ns; noqu
um ifltd-
: sequitur
t sic rati<-

ruth ma
spear@:
>tik Erg

SI MMA CONTRA GENTILES, LIB. 11, CAP. LXXXI1.

non est anima bruti capax esse perpetui. – Probatur con-
sequentia. Quia in qualibet re quae potest pervenire ad
aliquam perfectionem, invenitur naturalis appetitus illius
perfectionis. – Antecedens etiam probatur. Quia anima sen-
sitiva non apprehendit nisi *hic* et *nunc*. Ergo non appre-
hendit esse perpetuum. Ergo appetitu animalis inquantum
animal est, qui est appetitus consequens apprehensionem,
non appetit esse perpetuum.

Advene quod non committit Sanctus I hornas aequi-
vocationem, dum videtur transire ab appetitu naturali ad
appetitum animale: quia non sumitur hic appetitus natu-
ralis ut distinguitur contra appetitum sequentem cognitio-
nem, sed ut distinguitur tantum contra *appetitum liberum*.
Sic enim ct appetitus animalis dicitur appetitus naturalis.
Quomodo autem anima sensitiva non apprehendat esse per-
petuum, constare potest cx superioribus *, ubi ostensum
est e converso intellectum perpetuum esse apprehendere.

2. *Quarfa*. Tota operatio brutorum tendit ad conserva-
tionem esse corporei sicut m finem. Ergo non est eis aliquod
esse absque corpore. – Consequentia patet. – Antecedens
vero probatur. Quia ad hoc ordinatur operatio cuiuslibet
rei sicut in finem in quo sua delectatio figitur: cum *dele-*
ctationes perjiciant operationes. ex l *Ethicorum* Delecta-
liones autem omnes brutorum referuntur ad conservan-
tiam * corporis.

Attendendum quod non inquit Sanctus Thomas omnem
rem ordinari in delectationem suam sicut in finem: sed.
illud esse Jinem uniuscuiusque in quo sua omnis delectatio
Jigitur. Apud Sanctum I hornam enim delectatio non est
finis, sed finem intrinsecum concomitatur. Finis enim est
quod maxime appetitur. Tale autem, cum possidetur, de-
lectationem causal. Et sic delectatio est coniuncta adep-
tioni finis, quae est *Jims intrinsecus* sive *Jims quo*.

Confirmât h conclusio auctoritate *Gcn*. ix, ubi dicitur:
Anima illius in sanguine. — In libro vero *de Ecclesia-*
sticis Dogmatibus dicitm : *Solum hominem dicimus* etc. –
Item II *de Anima*, text. 21, dicitur quod *intellectiva pars*
separatur ab aliis sicut perpetuum a corruptibili.

Excluditur quoque per hanc conclusionem error Pla-
tonis, in *Phaedone*, ponentis etiam brutorum animas im-
mortales esse.

VI. Quoad secundum , ponuntur quaedam objectiones
contra dictam conclusionem ct solvuntur. Arguitur enim
sic. Anima bruti non est corruptibilis: neque per sc, quia
neque contrarium habet neque est composita ex contrariis;
nec etiam per accidens, quia est per se subsistens, cum
habeat per se operationem cui non communicat corpus,
scilicet *movere* *; corpus enim movetur» ct sola anima mo-
vet. Ergo etc.

Hanc autem rationem dicit Sanctus Thomas redire in
idem cum ratione Platonis qua omnem animam immor-
talem esse probabat. Ponebat enim primo Plato quod
anima est movens seipsum Ex quo sequitur omnem ani-
mam esse immortalem. Omne enim movens seipsum est
immortale: nam corpus non moritur nisi abscedente eo a
quo movebatur; idem autem a seipso discedere non potest.

Ponebat ulterius *nihil movere nisi motum* . Ex quo se-
quebatur id quod est scipsum movens, esse per seipsum
motivum: ct sic habere aliquam operationem per se.

Ponebat tertio animam sensitivam habere propriam ope-
rationem non solum in movendo, sed etiam in sentiendo*:
dum ponebat *sentire esse motum quemdam animae sen-*
tientis; et ipsam animam sic motam, movere corpus ad
sentiendum.

Ex quibus omnibus sequebatur animam sensitivam esse
per se subsistentem, ut arguebatur: et per consequens,
immortalem.

VII. Ad haec respondendo, Sanctus Thomas primo
destruit fundamenta Platonis; secundo, infert solutionem
principalis rationis, quae ex illis fundamentis videtur effi-
caciam habere*.

Primo ergo destruit hoc fundamentum, quod *sentire*,
quem vocat motum, sit solius animae absque corporeo in-
strumento *. Et supponit quod non possit dici motus per
modum *actionis*, quasi scilicet sentire sit movere: sed

magis per modum *passionis*, ut scilicet sit sicut moveri
ct pati; cum fiat animal actu sentiens per sensibilia, a
quibus sensus immutatur.

Hoc supposito, *arguitur primo sic*. Si sentire po-
natur esse operatio animae absque organo corporeo, hoc
pro tanto poni videtur quia, sicut intellectus patitur ab
intelligibili, ita el sensus a sensibili; ct ideo, cum intel-
ligere sit sine corporeo organo, iia et sentire. Sed hoc
non cogit : quia aliter patitur intellectus ab intelligibili, el
aliter sensus a sensibili. Sensus enim patitur a rebus secun-
dum quod sunt in materia: non autem intellectus, sed
secundum quod sunt abstractae; cum apprehendat res in
abstractione a materia ct materialibus conditionibus. Id-
circo intellectus passio est absque materia corporali: non
autem passio sensus.

2. Xdvertc quod dupliciter dicitur potentia receptiva
pati a suo obiecto: scilicet *formaliter*. et *effective*. Dicitur
pati fonnaliter, inquantum sibi obiectum per suam speciem
unitur ut forma; effective autem, inquantum per modum
agentis causât suam speciem in ipsa: sicut *coloratum* et
est forma potentiae visivue, ratione speciei visibilis in ipsa
receptae; et agit in ipsam, causando speciem visibilem sui
in ea. Cum ergo dicitui quod *sensus patitur a rebus se-*
cundum quod sunt in materia, intellectus autem patitur a
rebus secundum quod sunt abstractae, potest hoc mtel-
ligi aut dc passione formali, aut efectiva. Si dc passione
formali intclligatur, tunc sensus est quod forma recepta
in sensu est forma habens esse in materia, forma autem
intellectus est forma abstracta a materia. Si vero de pas-
sione efectiva intelligatur. tunc sensus est quod res quae
agit, scilicet immediate, in t»ensum, immutando ipsum, est
res habens esse in materia; res autem quae agit in intel-
lectum, est res abstracta a materia, scilicet phantasma.

1 terque sensus veritatem habet. Quia forma sensibilis
habet esse non solum in potentia sensitiva, sed etiam in
organo corporeo et materiali: proprium enim eius rece-
ptivum est compositum ex potentia et organo. Forma
autem intelligibilis non recipitur in aliquo materiali or-
gano, sed tantum in intellectu. – Similiter forma quae agit
in sensum, est forma habens esse extra animam in ma-
teria; sicut color agens in visum est color habens esse in
corpore colorato, quod est cius propria materia. Forma
autem quae agit in intellectum, scilicet phantasma, licet
ipsum habeat esse in materia inquantum est tonna ima-
ginativae virtutis, inquantum tamen est id cuius est phan-
tasma, non est in materia, quia non habet materiam quae
propria materia est cius cuius est phantasma: phantasma
enim Sortis non habet materiam quae est propria materia
Sortis, sed est ab illa abstractum.

In quo sensu autem loquatur principaliter Sanctus Tho-
mas, est difficile videre: quia uterque sensus eius propo-
sito potest adaptari. \ idetur tamen mihi quod de passione
formali sit intelligendum, sic arguendo. Intellectus appre-
hendit, idest, cognoscit res in abstractione a materia et
materialibus conditionibus, non autem sensus cum intel-
lectus sit cognoscitivus universalium, sensus autem par-
ticularium. Ergo sensus patiuntur a rebus secundum quod
sunt in materia, idest. recipiunt formas habentes esse ma-
teriale aliquo modo: intellectus autem patitur ab ipsis
rebus secundum quod sunt abstractae. Ergo passio intel-
lectus est absque materia corporali, non autem passio
sensus. – Prima consequentia patet. Quia intellectus non
apprehenderet universonle absque materia et conditionibus
materialibus individuantibus, nisi forma el species perquam
intelligit, esset immaterialis: si enim species conditiones
materiales haberet, rem cum materialibus conditionibus re-
praesentaret et non in abstractione. E contrario autem
sensus non apprehenderet rem cum conditionibus materia-
libus, nisi et ipsa species sensibilis conditiones materiales
haberet et esset in materia, remque cum talibus conditiones
repraesentaret. - Secunda etiam consequentia manifesta
est. Xam si species recepta est immaterialis, omnino con-
stat quod recipitur absque materia corporali, idest, non
recipitur in organo corporali: et sic recipiens patitur absque
materia corporali. Si autem est materialis, necesse est ut

in hoc

in materia sit recepta: et sic potentia recipiens patitur cum materia et organo corporali.

3. *Secundo*. Si receptio sensus esset absque organo corporali, eadem potentia esset omnium sensibilium susceptiva: quia virtus immaterialis aequaliter se habet, quantum de se est, ad omnes huiusmodi qualitates, ut patet de intellectu. Hoc autem videmus esse falsum. Ergo etc.

Sed posset aliquis negare consequentiam, et dicere quod diversitas organorum nihil facit ad hoc ut diversae potentiae sint diversorum sensibilium susceptivae, sed hoc facit diversa ratio et diversa natura potentiarum. Et ideo, etiam si ponantur immateriales, non oportet ut una sit omnium receptiva, sed diversae diversorum.

Ad huius evidentiam, sciendum quod, cum potentiam et obiectum oporteat proportionari, secundum conditionem potentiae oportet esse et obiecti conditionem. Potentia autem immaterialis non est secundum se ad aliquam naturam sensibilem et materiale determinata: non enim est naturae ignis aut aeris aut alicuius alterius naturae sensibilis et materialis, sed est supra omnia materialia elevata. Ideo oportet et eius obiectum formale non esse aliquam naturam sensibilem determinatam, sed esse aliquid supra omnem naturam sensibilem elevatum, tanquam omnium naturarum sensibilium contentivum. Unde videmus, ut exemplo Sancti Thomae utamur, quod, quia intellectu* est potentia immaterialis, ideo eius formale obiectum est ens, sub quo omnia sensibilia comprehenduntur. Similiter voluntas, quia est potentia immaterialis, habet pro obiecto bonum universaliter, non autem hoc vel illud bonum. Et intellectus agens potest in omnia sensibilia abstrahendo species; et in omnia entia, secundum quod per species sensibilium aliquo modo cognosci possunt. Non potest ergo una potentia sensitiva, si immateriali* ponatur (quod oportet ponere, si immaterialiter recipiat), ex propria tantum ratione et natura ad unum genus sensibilium determinari, sed quia est potentia ad perceptionem determinati sensibilis ordinata, ideo natura sibi organum in quo recipiatur adiunxit, quod illi generi sensibilium sit proportionatum, ut secundum diversitatem organorum potentiae ipsae in diversa ferantur obiecta. – Patet igitur ex his quod illa consequentia optima est; et quod data responsio ipsam non tollit.

4. *Tertio*. Sensus corrumpitur ab excellentia obiectorum, non autem intellectus. Ergo alterius generis est passio sensus a sensibili, et intellectus ab intelligibili: una scilicet absque organo corporali; alia vero cum organo, cuius harmonia solvitur per sensibilium excellentiam.

VII. Secundum fundamentum Platonis erat quod *anima* *moret seipsam*. (Alius ratio erat: – Omne movens movetur: ut patet in corporibus. Sed non proceditur in infinitum ut unumquodque ab alio moveatur. Ergo oportet primum movens in unoquoque ordine movere seipsum. Anima autem est primum movens in motibus animalium. Ergo etc.

Contra hoc arguitur dupliciter. *Primo*. Omne quod per se movetur, est corpus. Ergo anima non movetur nisi per accidens moveatur.

Secundo. Idem non potest esse secundum idem in actu et in potentia. Ergo idem non potest movere seipsum, nisi una pars sit movens et alia sit mota: ut est in motu animalium. – Patet consequentia. Quia movens, inquantum huiusmodi, est in actu; motum autem in potentia.

2. Ad hanc rationem respondetur, secundum mentem Platonis: et dicitur primo, quod ipse accipiebat motum, non ut est corporum, sed pro qualibet operatione; ut etiam accipit Philosophus III *de Anima*, text. 28, dum inquit quod *sentire et intelligere sunt motus quidam*. – Dicitur secundo, quod motus sic acceptus non est actus existentis in potentia, sed perfecti. – Dicitur tertio, quod intendebat animam movere seipsam, id est, *absque adminiculo corporis operari*: quod aliis formis non convenit. Ex hoc autem concludebat omnem animam esse immortalem: quia quod per se operatur, et per se esse potest.

Sed contra hunc sensum arguitur: quia nec sentire, ut est ostensum, potest esse sine corpore; neque etiam appetere, cum manifeste constet omnia quae ad appetitum sensitivum pertinent, cum corporali transmutatione fieri.

3. Circa illam propositionem, *Operatio est motus qui non est actus existentis in potentia, sed actus perfecti*, attendendum quod duplicem habere sensum potest. Pro primo, advertendum quod, cum dicimus *operantem motum*, et *corpus moveri*. sicut *motus* aequivoce in ipsis sumitur, ita et *moveri*: corpus enim moveri, est ipsum esse subiectum motus; operantem autem, ut sic, moveri, non est ipsum esse subiectum operationis, sed operationem producere. Primus ergo sensus est quod motus proprie dictus non convenit mobili tanquam subiecto, ut sic, inquantum habet formam et perfectionem, sed inquantum est in potentia ad aliquam formam quam non habet, et ad quam per motum tendit: operatio autem convenit operanti tanquam agenti, non inquantum caret forma et est in potentia ad illam, sed inquantum est in actu perfectum per formam; unumquodque enim operatur inquantum est actu per formam, non autem inquantum caret forma.

Secundus sensus potest esse quod motus proprie dictus est actus imperfectus, et relinquit mobile in potentia ad ulteriorem actum: unde talis actus non est complementum mobilis, sed est via ad complementum. Operatio autem est actu* perfectus, et complementum operantis; et non relinquit ipsum operans, ut sic, in potentia ad ulteriorem actum; nec est via ad aliud quod sit complementum operantis. Et hunc sensum videtur ponere Commentator, III *de Anima*, comment. 28. Videtur etiam ponere Sanctus Thomas Prima, q. viii, a. 3, ad i; et IV *Sent.* d. xvi, q. 1, a. 5, qu. 3, ubi ait quod *motus qui est actus imperfectus existens in potentia, semper expectat aliquid in futurum ad suae speciei perfectionem: motus autem qui est actus perfecti, non expectat aliquid futurum ad complementum suae speciei*.

Itaque quicquid sensus veritatem habere potest. Veruntamen secundus videtur mihi magis philosophicus esse, et magis ad mentem Sancti Thomae et Aristotelis esse.

4. Adverte autem quod Sanctus Thomas non solvit particulariter rationem Platonis ad hoc fundamentum probandum adductam: quia ex primo argumento contra fundamentum ipsum adducto eius apparet solutio. Cum enim motus proprie dictus soli corpori per se conveniat, salis constat illam propositionem falsam esse, *Omne movens movetur per se*. de motu proprie sumpto loquendo.

IX. Postremo ad principalem rationem* respondet Sanctus Thomas ex dictis, negando quod movere sit operatio animae sensitivae absque organo. Cuius falsitatem ostendit, quia anima bruti non movet nisi per sensum et appetitum. Ostensum est autem neque sentire neque appetere fieri absque organo corporali.

Quod si instetur quod movet etiam per virtutem motivam, quae dicitur exequens motum, et non tantum per sensum et appetitum: respondetur quod huiusmodi virtus facit membra obedientia imperio appetitus; unde sunt magis virtutes perficientes corpus ad moveri, quam virtutes moventes; scilicet ipsae virtutes quae in diversis membris corporis existunt.

X. Circa istam responsionem, cum dicitur quod *solus sensus et appetitus movent animal*, et quod *virtus exequens motum non est movens, sed disponit corpus ad moveri*, dubitatur. Quia movere est actio transiens in id quod movetur: sentire autem et appetere sunt actiones immanentes. Ergo sentire et appetere non sunt movere. Sed sensus et appetitus nullam habent operationem praeter sentire et appetere. Ergo ipsis non convenit movere.

Secundo, quia Aristoteles, II *de Anima**, ponit *motivum secundum locum* genus potentiarum animae distinctum a sensitivo et appetitivo.

XI. Ad huius difficultatis evidentiam, considerandum est quod in doctrina Sancti Thomae, apud recte intelligentes, non est dubium virtutem motivam, per modum *agentis motum*, non esse aliquid distinctum a sensu et appetitu in animalibus, nomine *sensus* intelligendo cognoscitivam potentiam absolute; et quod virtus motiva *exequens motum*, quae est in membris, non est virtus activa movens, sed est virtus passiva, qua corpus est dispositum ad moveri. Hoc enim expresse habetur et hic, et Prima, q. i.xxv,

* c. l. n. vi, Hanc

* Nax. n. h. t. Ctorla.

* S. a. n. l. l.

l-s

ratio est motui
sed actus per se, ut
icnsun potert, ho
lus operantem

quivoce in ipr.Hu-
vcri, est ipsum
ut sic, moveri, tunc
J operationem pro
totus proprie moi
ut sic, inquantum
uantum est in po
iabet, cl ad quod
venit operanti tan-
na et est in po-
iciu perfectum per
iquantum est .1.2
et forma.

tus proprie dicitur
lc in potentia d
st complementum

Operatio autem
operantis; cl non
tia ad ulteriorem
implemenlum ope-
Commentator, III
ponere Sanat»
ent. d. xvii, q. i,
actus imper- u
sectat aliquid in
iotus autem qui
turum ad com-

st. Veruntamen
s esse, et nunc
esse.

non solvit par-
entum proban-
' contra funda-
io. Cum enim
onveniat, satis
Omne movens
loquendo.
cspont d. Sin-
' << ' t |
vere sit ope-
ius falsitatem
ter sensum et
re neque ap-

virtutem mo-
ti tantum per
usmodi virtus
de sunt magis
virtutes mo-
tuumbris cor-

quod solus
tus exequens
ad moveri,
id quod roo
immanento.
d sensu» et
sentire et

lit motum
distinctum a

randum est
intelligentes,
im agentis
t appetitu
noscitivam
quens mo-
a movens.
m ad mo-
il, q. tunc,

a. 3, ad 3. Sed dubium est quomodo appetitus moveat:
an scilicet solo actu qui est appetere et imperare motum;
an aliquo alio actu elicilivo motus.

2. Quibusdam enim placet appetitum habere duplicem
actum: unum immanentem, qui est appetere; alterum trans-
euntem, qui est movere; et quod primus actus est ratio
secundi.

Probant autem hoc primo quia, si motus localis esset
tantum imperative ab appetitu, non oporteret tantam per-
scrutationem fieri de appetitu tanquam de principio mo-
tivo animalis: cum non solum motus, sed etiam opera-
tiones sensus et intellectus sint ab appetitu imperatae.

Secundo, quia actus imperati tantum ab appetitu, ali-
quando praeveniunt appetitum: motus autem localis non
praevenit appetitum.

Tertio, quia natura semper facit de possibilibus meliora.
Melius autem animali convenit motus localis si conveniat
animaliter, quam si conveniat vitaliter tantum. Non potest
autem fieri animaliter nisi, ut sic, fiat ab appetitu ani-
malis: cum huiusmodi motus, ut sic, sit propter finem;
appetitus autem sit tendere in finem. Ergo talis motus
ab appetitu necessario elicitur.

Quarto, quia haec est expressa sententia kristotclis, ut
in III de Anima *. et in libro de Motibus Animalium, ubi
tenet potentiam motivam animalis, cui convenit movere,
esse appetitum.

3. Alii vero volunt appetitum non alio actu movere
quam ipso actu qui est appetere et imperare motum; et
quod tamen non oportet ponere aliam potentiam motivam
distinctam elicitivam motus. Unde convenit haec opinio
cum praecedente in hoc quod non est alia potentia eli-
citiva motus quam appetitus: sed differt ab illa inquantum
haec ponit movere appetitus nihil aliud esse secundum
rem quam ipsum appetere et imperare motum, largo modo
accipiendo imperium, secundum etiam quod convenit bru-
tis; illa vero ponit movere esse alium actum appetitus
distinctum ab imperio et actu appetendi.

XII. Quamvis autem utraque opinio sustentari possit,
secunda tamen mihi videtur ad mentem Sancti Thomae
esse. Nam, cum dividat potentiam motivam in appetitum
et sensum ex una parte, et potentiam exequentem ex alia;
appetitui et sensui, ut sunt potentia motiva, hanc solam
operationem tribuit quae est imperare motum; exequenli
autem attribuit facere, per modum potentiae passivae,
membra obedientia imperio appetitus; ut patet et in hoc
capite; et in Prima Parte, q. i. xvi, a. 3, ad 3; et q. i. xxviii,
a. i, ad q. Hanc etiam opinionem tenet Capreolus. de
mente Sancti Thomae, in Secundo, d. j, q. 11. ad argumenta
Aureoli contra primam conclusionem, in responsione ad 1,
ad 12, et ad 15 *.

2. Pro huius autem declaratione, considerandum quod
aliter comparatur motus animalis ad appetitum: et aliter
motus alicuius corporis ad movens corporeum extrinsecum.
Motus enim ad movens corporeum extrinsecum compa-
ratur non solum per modum effectus, sed etiam per mo-
dum actionis qua formaliter movens dicitur movere: actio
enim moventis est ipse motus cum habitudine agentis ut
a quo est *; sicut ignis denominatur calefaciens formaliter,
tanquam actione» a motu calefactionis cum tali habitudine;
unde ipsum calefacere nihil aliud dicit quam motum illum
cum illa habitudine. – Ad appetitum autem motus animalis
comparatur, non tanquam actio formaliter denominans
ipsum moventem: sed dumtaxat tanquam effectus actionis
qua formaliter dicitur movens. Cum enim dicimus appe-
titum movere animal, ipsum movere appetitus non est ipse
motus cum habitudine appetitus ut a quo: sed est ipse
actus immanens qui est appetere et imperare motum, cuius
ipse motus est effectus. Sed verum est quod imperare non
habet rationem motionis nisi adiuncto respectu ad motum
animalis tanquam ad effectum in actu. Non dicimus ergo
quod alius actus appetitus sit imperare motum, et alius
movere elicitive: sed quod idem actus secundum rem est
imperare motum et elicere motum; distinguuntur tamen

ratione, quia elicere motum addit super imperare habitu-
dinem ad motum in actu tanquam ad effectum. Unde di-
cere, appetitus movet animal, nihil aliud est dicere quam
appetitus imperat motum animalis, actualiter ipsum suo
imperio causant,

3. Quod si obncialur quoniam actio immanens nullum
effectum praeter actionem relinquit: respondetur quod
utique actio immanens, inquantum immanens in agente,
nullum effectum ponit extra agentem qui sit idem cum ipsa
actione, quia hoc repugnantiam includit; si enim poneret
effectum cum quo materialiter sit idem, in aliquid extrinse-
cum ab agente, iam tunc esset transiens, et non immanens
in agente. Sed tamen actio immanens potest ponere ali-
quem effectum ab ipsa realiter distinctum in aliquod pas-
sum extrinsecum: ut sic dicatur transiens in alterum extrin-
secum, non formaliter, tanquam in ipso videlicet recepta,
sed productive, quia, inquam, in altero effectum producit;
sicut et per intelligere et velle divinum producit aliquid
effectus in creatura. Unde hoc movere appetitus non est
actio de praedicamento actionis, quam dicit Aristoteles, in
Phys., quod est idem materialiter cum motu et cum ter-
mino motus: sed est de genere qualitatis, remanens quidem
in agente secundum se. sed effectum in alio ponens.

4. Ad rationes oppositae opinionis" respondetur. Ad
primam quidem, quod non dicimus motum esse tantum ab
appetitu imperative, quasi ponere oporteat aliam potentiam
motivam quae eliciat motum: sed quin non oportet po-
nere alium actum in appetitu distinctum ab imperio, qui
sit exeeutio motus, sed ipsummet imperium est exeeutio,
addito respectu ad effectum in actu. Operationes autem
sensus et intellectus sunt ab appetitu imperative tantum,
non autem executive. Ideo oportuit fieri perscrutationem
de ipso appetitu ut habet rationem virtutis motivae.

Unde secundam dicitur similiter quod motus non est
tantum imperatus ab appetitu, sed etiam elicitus: licet non
alio actu quam imperio, cuius est effectus.

Ad tertium dicitur quod secundum modum assignatum
quo appetitus movet corpus, animal movetur animaliter,
et non tantum vitaliter.

Ad quartum dicitur quod ab Aristotele nihil aliud ha-
betur quam quod appetitus et ratio, sive sensus (per hoc
enim intelligit Philosophus potentiam cognoscitivam), sunt
principia moventia animalis membra etiam executive per
modum agentis motum. Non autem habetur quod movere
sit alius actus realiter distinctus ab imperio.

XIII. Ad rationes autem principalis dubii " respondetur.
Ad primam quidem dicitur quod movere appetitus non
est actio transiens formaliter. sed immanens: est tamen
transiens productive, quia videlicet producit motum in cor-
pore animalis.

Ad secundum dupliciter potest responderi. Primo, quod
per motum secundum locum, distinctum contra appeti-
tum, intendit Aristoteles potentiam motivam exequentem.
quae est potentia passiva in membris corporalibus existens.
Et haec responsio videtur esse de mente Sancti Thomae
Prima, q. i. xxviii, a. 1, ad 4.

Secundo, quod motum secundum locum ponit po-
tentiam distinctam ab appetitu, non quidem realiter, sed
formaliter tantum, propter diversitatem actuum convenien-
tium appetitui inquantum appetitus est, et convenientium
illi ut est principium motum animalis. Qui quidem actus
in animalibus diversis separantur. In quibusdam enim ani-
malibus invenitur appetitus quantum ad actum appetitus
inquantum est appetitus, in quibus non invenitur quan-
tum ad actum qui est causare motum suo imperio, et per
consequens non est in eis appetitus ut habet rationem vir-
tutis motivae: ut patet in animalibus quae non moventur
motu progressivo. Unde responsionem videtur tangere Com-
mentator, II de Anima, comment. 27, ubi ait quod Ari-
stoteles per desiderium appetitum ad cibum intendit,
et ideo separavit ipsum a movente in loco, et posuit ipsum
genus per se: cum ista virtus inveniatur in animalibus
quae non moventur.

C.37.1 Cd.*
■M.B.Π »44.
q. ti. Coea
te- KtL

r>' ' V.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

Num. 1-1.

CAPITULUM OCTOGESIMUM TERTIUM

QUOD ANIMA HUMANA INCIPIAT CUM CORPORE

SSUJ* quia eaedem res inveniuntur et esse
tjZ incipere et iinem essendi habere, potest
Vq' alicui videri quod, ex quo anima humana
linem essendi non habet, quod nec prin-
cipium essendi habuerit, sed fuerit semper. Quod
• cc«p. .cq. quidem videtur his rationibus posse
Nam illud quod nunquam esse desinet, habet
virtutem ut sit semper. Quod autem habet vir-
tutem ut sit semper, nunquam de eo verum est
dicere *non esse*: quia quantum se extendit virtus
essendi, tantum res durat in esse. Omne autem
quod incoepit esse, est aliquando verum dicere
non esse, Quod igitur nunquam desinet esse, nec
esse aliquando incipiet.

Adhuc. Veritas inlelligibilium, sicut est incor-
ruptibilis, ita, quantum est de se, est aeterna:
est enim necessaria; omne autem necessarium
est aeternum, quia quod necesse est esse, impos-
sibile est non esse. Ex incorruptibilitate autem
ventatis intelligibilis ostenditur anima secundum
esse incorruptibilis *. Pari ergo r.itione, e.x eius
aeternitate potest probari anirnae aeternitas.

Amplius. Illud non est perlectum cui plurimae
suarum principalium panium desunt. Palet autem
principales partes universi esse intellectuales sub-
stantia-, in quarum genere ostensum est supra*
esse animas humanas. Si igitur quotidie de novo
tot animae humanae esse incipiant quot homines
nascuntur, patet quotidie universo plurimas prin-
cipalium panium addi, et plurimas ei deesse. Se-
quitur igitur universum esse imperfectum. Quod
est impossibile.

Adhuc etiam quidam argumentantur e.x aucto-
r'tatc Sacrae Scripturae. Dicitur enim (*ien. i **,
quod *Deus die septimo compleri! opus suum quod i*
Jecerat, et requievit ab omni opere quod patrarat.
Hoc autem non esset si quotidie novas animas
faceret. Non igitur de novo animae humanae esse
incipiunt, sed a principio mundi fuerunt.

Propter has ergo et similes rationes quidam, i'
aeternitatem mundi ponentes, dixerunt animam
humanam, sicut est incorruptibilis, ita ct ab aeterno
fuisse. Unde qui posuerunt animas humanas in
sui multitudine esse immortales, scilicet Platonici,
posuerunt easdem ab aeterno fuisse, et nunc qui-
dem corporibus uniri, nunc autem a corporibus
absoh i, hac vicissitudine secundum determinata
annorum curricula observata*. – Qui vero po-
suerunt animas humanas esse immortales secun-

dum aliquid unum quod e.x omnibus hominibus
manet post mortem, posuerunt hoc ipsum unum
ab aeterno fuisse: sive hoc sil intellectus agens
tantum, ut posuit Alexander; sive, cum eo, etiam
intellectus possibilis, ut posuit Averroes*. – Hoc
etiam videntur sonare et Aristotelis verba: nam,
de intellectu loquens, dicit ipsum non solum in-
corruptibilem, sed etiam *perpetuum* esse *.

Quidam vero Catholicum fidem profitenles,
Platoniorum doctrinis imbuti, viam mediam te-
nuerunt. Quia enim, secundum fidem Catholicam,
nihil est aeternum praeter Deum, humanas qui-
dem animas aeternas non posuerunt, sed eas cum
mundo, sive potius ante mundum visibilem,
creatas fuisse, et tamen eas de novo corporibus
alligari. Quam quidem positionem primus inter
Christianae fidei professores Origenes posuisse
invenitur et post cum plures ipsum sequentes.
Quae quidem opinio usque hodie apud hae-
icticos manet: quorum .Manichaei eas etiam
aeternas asserunt, cum Platone, et de corpore ad
corpus transire.

Sed de facili ostendi potest praemissas posi-
tiones non esse veritate subnixas. Quod enim
non sii unus omnium intellectus possibilis neque
agens, iam supra ' ostensum est. Unde restat
contra istas positiones procedere quae dicunt
plures animas esse hominum, et tamen ponunt
eas ante corpora extitisse, sive ab aeterno sive
'a mundi constitutione. Quod quidem videtur in-
conveniensi his rationibus.

Ostensum est enim supra* animam uniri cor-
pori ut formam et actum ipsius. Actus autem,
licet sit naturaliter prior potentia, tamen, in uno
et eodem, tempore est posterior: movetur enim
aliquid de potentia in actum. Prius igitur fuit
semen, quod est potentia vivum*, quam esset
anima, quae est actus vitae.

Adhuc. Unicuique formae naturale est pro-
priae materiae uniri: alioquin constitutum ex
forma et materia esset aliquid praeter naturam.
Prius autem attribuitur unicuique quod convenit
ei secundum naturam, quam quod convenit ei
praeter naturam: quod enim convenit alicui prae-
ter naturam inest ei per accidens, quod autem
convenit secundum naturam inest ei per se;
*quod autem per accidens est, semper posterius est
eo quod est per se**. Animae igitur prius con-
venit esse unitam corpori quam esse a corpore

i este incipere! case ct incipere E\\Y, incipere ct ease G, case ci incipere Z, incipere N. 9 ut sit semper om XPd; Quod nutem...
semper *horn om* CG. 11 Omne) Dc co NYZ6, dc E. 16 est *ait. luco* est etiam Pd. in autem *Ita* NPC; om *ceteri*. 24 prin-
cipalium partium) pnriium principalium IV, principium partium GH, princier partium E. (suorum) principiorum partium NYZ. 29 universo)
in universo aDWX. 3o partium) suarum partium «DW, suarum X. 33 argumentantur) arguuntur BEH, arguunt W. 38 de novo om
«DWdPc. 40 ergo] autem Pc. 42 ita ct) ct ita B, ita WZ, ita etiam c. ita etiam ct P.A 4\$ ct nunc... b? ab aeterno fuisse Aom
om EGYZ. 47 hac) ac P.
10 imbuti) Imbutis «X. 15 fuisse) esse «DPc. 21 et) cas *addunt* «DWXPc. 24 veritate *Ita* XP; verititi *ceteri*. 33 lomiam)
forma «X. 3y quod est potentia vivum) quae dum (qd HI. quod X) est possibilis vivum BFHX, quae dc eodem possibilis unum C, quod
est possibile vivere W, quod quidem est potentia vivum Pc. 3q propriae Om EGNfr. 46 convenit) ci convenit Pc.

UM

libus hominibus

jc ipsum unum
ntcllectus ugen-
cum co, etiam
errocs *. - Hoc
lis verba: nam,
non solum in-
m esse -.
m profitento.
im mediam te-
rn Catholicam,
humanus qui-
it, sed eas cum
urn visibilem,
vo corporibus
primus inter
enes posuisse
tm sequenta
e apud hae-
.i eas etiam
le corpore ad

missas pay-
Quod enim
sibilis neque
Unde restat
quae dicunt
men ponunt
aeterno sive
i videtur in-

na uniri cor-
ctus autem,
nen, in uno
ivetur enim
I igitur luit
quana ewi

le est pro-
titulum es
r naturam,
d convenit
xanvenit ei
ilicui prae-
lod autem
i per se;
ostenus es!
?rius con-
a corpon:

separatam. Non igitur creata luit ante corpus cui unitur.

Amplius. Omnis pars a suo toto separata est imperfecta. Anima autem, cum sit forma, ut probatum est *, est [Y»rs speciei humanae. Igitur, existons per se absque corpore, est imperfecta. Pertectum autem est prius imperfecto in rerum naturalium ordine. Non igitur competit naturae ordini quod anima fuerit prius creata a corpore exuta, quam corpori unita.

Amplius. Si animae sunt creatae absque corporibus, quaerendum est quomodo sint corporibus unitae. Aut enim hoc fuit violenter: aut per naturam. Si autem xiolenter; omne autem violentum est contra naturam: unio igitur animae ad corpus est praeter naturam. Homo igitur, qui ex utroque componitur, est quid innaturale. Quod patet esse falsum. Praeterea, substantiae intellectuales altioris ordinis sunt quam corpora caelestia. In corporibus autem caelestibus nihil invenitur violentum neque contrarium. Multo igitur minus in substantiis intellectualibus.

Si autem naturaliter animae sunt corporibus unitae, naturaliter igitur animae in sui creatione appetierunt corporibus uniri. Appetitus autem naturalis statim prodit in actum nisi sii aliquid impediens, sicut patet in motu gravium et levium; natura cnim semper uno modo operatur. Statim igitur a principio suae creationis fuissent corporibus unitae nisi esset aliquid impediens. Sed omne impediens c.xecutionem naturalis appetitus, est violentiam inferens. Per violentiam igitur fuit quod animae essent aliquo tempore a corporibus separatae. Quod est inconveniens. Tum quia in illis substantiis non potest esse aliquid violentum, ut ostensum est. Tum quia violentum, et quod est contra naturam, cum sit per accidens, non potest esse prius eo quod est secundum naturam, neque totam speciem consequens.

Praeterea. Cum unumquodque naturaliter appetat suam perfectionem, materiae est appetere formam, et non e converso. Anima autem comparatur ad corpus sicut forma ad materiam, ut supra * ostensum est. Non igitur unio animae ad corpus fit per appetitum animae, sed magis per appetitum corporis.

Si autem dicatur quod utrumque est animae naturale, scilicet uniri corpori et esse a corpore separatam, pro diversis temporibus: - hoc videtur esse impossibile. Quia ea quae naturaliter variantur circa subiectum, sunt accidentia: sicut iuventus et senectus. Si igitur uniri corpori et separari a corpore naturaliter circa animam varietur, erit accidens animae corpori uniri. Et sic ex hac unione homo constitutus non erit ens per se, sed per accidens.

Praeterea. Omne illud cui accidit alteritas aliqua secundum diversitatem temporum, est subiectum caelesti motui, quem sequitur totus temporis cursus. Substantiae autem intellectuales et incorporeae, inter quas sunt animae separatae, excedunt totum ordinem corporum. Unde non possunt esse subiectae caelestibus motibus. Impossibile est igitur quod, secundum diversa tempora, naturaliter uniantur quandoque et separentur quandoque, vel naturaliter nunc hoc, nunc illud appetant.

Si autem dicatur quod neque per violentiam neque per naturam corporibus uniuntur, sed spontanea voluntate: hoc esse non potest. Nul- lus enim vult in statum peiorem venire nisi deceptus. Anima autem separata est altioris status quam corpori unita: et praecipue secundum Platonicos, qui dicunt quod ex unione corporis patitur oblivionem eorum quae prius scivit, et retardatur a contemplatione pura veritatis '. Non igitur volens corpori unitur nisi decepta. Deceptionis autem nulla in ea causa potest existere: cum ponatur, secundum eos, scientiam omnem habere. Nec posset dici quod indicium ex universali scientia procedens in particulari eligibili subvellatur propter passiones, sicut accidit in incontinentibus: quia passiones huiusmodi non sunt absque corporali transmutatione; unde non possunt esse in anima separata. Relinquitur ergo quod anima, si luisset ante corpus, non uniretur corpori propria voluntate.

Praeterea. Omnis effectus procedens ex concursu duarum voluntatum ad invicem non ordinatarum, est effectus casualis: sicut patet cum aliquis, intendens emere, obviat in foro creditori illuc non ex conducto venienti. Voluntas autem propria generantis, ex qua dependet generatio corporis, non habet ordinem cum voluntate animae separatae uniri volentis. Cum igitur absqueutraque voluntate unio corporis et animae fieri non possit, sequitur quod sit casualis. Et ita generatio hominis non est a natura, sed a casu. Quod patet esse falsum: cum sit ut in pluribus.

Si autem rursus dicatur quod non ex natura, neque ex propria voluntate anima corpori unitur, sed ex divina ordinatione: - hoc etiam non videtur conveniens, si animae ante corpora fuerunt creatae. Unumquodque enim Deus instituit secundum convenientem modum suae naturae: unde et *Gen.* i, de singulis creatis dicitur, *I'dens Deus quod esset bonum*, et simul de omnibus, *Vidit Deus cuncta quae Jecerat, et erant valde bona*. Si igitur animas creavit a corporibus separatas, oportet dicere quod hic modus essendi sit convenientior naturae earum. Non est autem ad ordinationem divinae bonitatis pertinens res ad inferiorem statum reducere, sed magis ad me-

1 fuit om oct c>t W et ante igitur P<i. at contrarium Ita EGNy et addito naturae Z; contra naturam ceteri. animae post sunt
aDWX. 33 fuit] factum eat Z, falli (34 om Quod) N. 35 substantiis] substantia a\
6 corporum) corporis aDPc, corporum post expunctum temporis W, corpus X. 22 in ca Ita UWYZ.à; in co ceteri. 2? omnem]
omnium aWPc. 34 Nec posset) Nec possit EGX5, Non autem potest NZ. scientia) casu Pc. :û in incontinentibus Ita DXYsO;
in continentibus bPd. incontinentibus celeri. 34 cum om EG. 35 intendens emere) intendat emere ct NZ. intendens X. 36 conductu)
conducto EGYaN. conditione W. 37 propria Ita Z; rata pN, om E, patris hsNbPc, primum X, prius ceteri. 44 non) neque aDWZPc.
5o unde ct) unde ct m aWX, et NYZ. creatis) creaturis DGXYb.

liorem promovere. Non igitur ex divina ordinatione factum fuisset quod anima corpori uniretur.

Praeterea. Non pertinet ad ordinem divinae sapientiae cum superiorum detrimento ea quae sunt infima nobilitare. Infima autem in rerum ordine sunt corpora generabilia et corruptibilia. Non igitur fuisset conveniens ordini divinae sapientiae, ad nobilitandum humana corpora, animas praeexistentes eis unire: cum hoc sine detrimento earum esse non possit, ut ex dictis patet.

Iloc autem Origenes considerans, cum poneret animas humanas a principio luisse creatas, dixit quod ordinatione divina animae corporibus sunt unitae, sed in earum poenam. Nam ante corpora eas peccasse existimavit: et pro quantitate peccati corporibus nobilioribus vel minus nobilibus eas esse, quasi quibusdam carceribus, inclusas⁴.

Sed haec positio stare non potest. Poena enim bono naturae adversatur, et ex hoc dicitur mala. Si igitur unio animae et corporis est quoddam poenale, non est bonum naturae. Quod est impossibile: est enim intentum per naturam: nam ad hoc naturalis generatio terminatur. Et iterum sequeretur quod esse hominem non esset bonum secundum naturam: cum tamen *Gen.* illi dicatur, post hominis creationem, *I idil Dens cuncta quae Jecerat, el erani valde bona.*

Praeterea. Ex malo non provenit bonum nisi per accidens. Si igitur propter peccatum animae separatae hoc constitutum est, quod anima corpori uniatur, cum hoc sit quoddam bonum, per accidens erit. Casuale igitur fuit quod homo fieret. Quod derogat divinae sapientiae, de qua dicitur, *Sap. xi*”, quod *omnia in numero, pondere el mensura instituit.*

Adhuc autem et hoc repugnat manifeste apostolicae doctrinae. Dicitur enim *Rom. ix*” I, de Iacob et Esau, quod, *cum nondum nati essent aut aliquid boni aut mali egissent, dictum est quod maior serviet minori.* Non igitur, antequam hoc verbum diceretur, aliquid eorum animae peccaverant: cum tamen hoc post eorum conceptionem dictum fuerit, ut patet *Gen. xxv*,J.

Sunt autem supra *. cum de distinctione rerum ageretur, plura contra Originis positionem inducta, quae etiam hic possent assumi. Et ideo, eis praetermissis, ad alia transeundum est.

Item. Necesse est dicere quod anima humana aut indigeat sensibus: aut non. Videtur autem manifeste per id quod experimur, quod indigeat i sensibus: quia qui caret sensu aliquo, non habet scientiam de sensibilibus quae cognoscuntur per sensum illum; sicut caecus natus nullam scientiam habet nec aliquid intelligit de coloribus. Et praeterea, si non sunt necessarii humanae animae n sensus ad intelligendum, non inveniretur in homine aliquis ordo sensitivae et intellectivae cognitionis. Cuius contrarium experimur: nam ex

sensibus fiunt in nobis memoriae, ex quibus experimenta de rebus accipimus, per quae ad comprehendendum universalia scientiarum et artium principia pervenimus*. Si ergo anima humana ad intelligendum sensibus indiget; natura autem nulli deficit in necessariis ad propriam operationem explendam, sicut animalibus habentibus animam sensitivam et motivant, dat convenientia organa sensus et motus: non fuisset anima humana sine necessariis adminiculis sensuum instituta. Sensus autem non operantur sine organis corporeis, ut ex dictis I patet. Non igitur luit instituta anima sine organis corporeis.

Si autem anima humana non indiget sensibus ad intelligendum, et propter hoc dicitur absque corpore fuisse creata; oportet dicere quod, antequam corpori uniretur, omnium scientiarum veritates intelligebat per scipsam. Quod et Platonici concesserunt*, dicentes *ideas*, quae sunt formae rerum intelligibiles separatae secundum Platonis sententiam, causam scientiae esse: unde anima separata, cum nullum impedimentum adesset, plenarie omnium scientiarum cognitionem accipiebat. Oportet igitur dicere quod, dum corpori unitur, cum invenitur ignorans, oblivionem praehabita scientiae patiat. Quod etiam Platonici confitentur: huius rei signum esse dicentes quod quilibet, quantumcumque ignoret, ordinate interrogatus de his quae in scientiis traduntur. veritatem respondet; sicut, cum aliquis iam oblito aliquorum quae prius scivit, seriatim proponit ea quae prius fuerat oblitus, in eorum memoriam ipsum reducit. Ex quo etiam sequebatur quod *discere non esset aliud quam reminisci.* Sic igitur ex hac positione de necessitate concluditur quod unio corporis animae praestet intelligentiae impedimentum. Nulli autem rei natura adiungit aliquid propter quod sua operatio impediatur: sed magis ea per quae fiat convenientior. Non igitur erit unio corporis et animae naturalis. Et sic homo non erit res naturalis, nec eius generatio naturalis. Quae patet esse falsa.

Praeterea. I Itemus finis rei cuiuslibet est illud ad quod r«s pervenire nititur per suas operationes. Sed per omnes proprias operationes ordinatas et rectas homo pervenire nititur in veritatis contemplationem: nam operationes virtutum activarum sunt quaedam praeparationes et dispositiones ad virtutes contemplativas. Finis igitur hominis est pervenire ad contemplationem veritatis. Propter hoc igitur anima est unita corpori: quod est esse hominem. Non igitur per hoc quod unitur corpori, scientiam habitam perdit, sed magis ei unitur ut scientiam acquirat.

Item. Si aliquis scientiarum ignarus de his quae ad scientias pertinent interrogetur, non respondebit veritatem nisi de universalibus principiis. quae nullus ignorat, sed sunt ab omnibus

17 esbcl unitas cs\$c FV. 36 manifeste post doctrinae aDWXPc. 44 de om a. 5< manifeste) expresse NZ; 49 Videtur... 5t sensibue om b. 52 scientiam) sensum «X. 56 inveniretur) invenietur Z, invenitur OEGNYfc ted Π sc corrigat. 13 organis post corporeis aDNXPc; ta Non... corporei* om b. 16 dicere) dici P./ tS et om Pc. 26 praehabita) phisicac ê. philosophicae EGNV et post scientiae Z. 3.] discere) addiscere Pd. 36 animae) et animae DEGPe. om b. 77 Intelligentiae om NZ, intelligentiae animae cf. var. praeced. 42 Quae patet Ita DGNWV; Quod patet (esse faleum) Z. Quae patent ceteri. 4' operationes post ordinatas aWPc, ante proprias E. 50 contemplationem post ventatis aDXVXPc.

eodem modo et naturaliter cognita. Postmodum autem, ordinate interrogatus, respondebit veritatem de his quae sunt propinqua principiis, habito respectu ad principia; et sic deinceps quousque virtutem primorum principiorum ad ea de quibus interrogatur, applicare potest. Ex hoc igitur manifeste apparet quod per principia prima, in eo qui interrogatur, causatur cognitio de novo. Non igitur prius habitae notitiae reminiscitur.

Praeterea. Si ita esset animae naturalis cognitio conclusionum sicut principiorum, eadem esset sententia apud omnes de conclusionibus sicut de principiis: quia quae sunt naturalia, sunt eadem apud omnes. Non est autem apud omnes eadem sententia de conclusionibus, sed solum de principiis. Patet igitur quod cognitio principiorum est nobis naturalis, non autem conclusionum. Quod autem non est naturale nobis, acquirimus per id quod est naturale: sicut etiam in exterioribus per manus instituimus omnia artificialia. Non ergo conclusionum scientia est in nobis nisi ex principiis acquisita.

Adhuc. Cum natura semper ordinetur ad unum, unius virtutis oportet esse naturaliter unum obiectum: sicut visus colorem, et auditus sonum. Intellectus igitur, cum sit una vis, est eius unum naturale obiectum, cuius per se et naturaliter cognitionem habet. Hoc autem oportet esse id sub quo comprehenduntur omnia ab intellectu cognita: sicut sub colore comprehenduntur omnes colores, qui sunt per se visibiles. Quod non est aliud quam *m.v.* Naturaliter igitur intellectus noster cognoscit ens, et ea quae sunt per se entis inquantum huiusmodi; in qua cognitione fundatur primorum principiorum notitia, ut *non esse simul affirmare et negare*, et alia huiusmodi. Haec igitur sola principia intellectus noster naturaliter cognoscit, conclusiones autem per ipsa: sicut per colorem cognoscit visus tam sensibilia communia quam sensibilia per accidens.

Praeterea. Id quod per sensum in nobis acquiritur, non infuit animae ante corpus. Sed ipsorum principiorum cognitio in nobis ex sensibilibus causatur: nisi enim aliquod totum sensu percipissemus, non possemus intelligere quod *totum esset maius parte*; sicut nec caecus natus aliquid percipit de coloribus. Ergo nec ipsorum principiorum cognitio affluit animae ante corpus. Multo igitur minus aliorum. Non igitur firma est Platonis ratio quod anima fuit antequam corpori uniretur.

Item. Si omnes animae praeextiterunt corporibus quibus uniuntur, consequens videtur quod eadem anima secundum vicissitudinem temporum diversis corporibus uniatur. Quod quidem aperte consequitur ponentes aeternitatem mundi.

Si enim generatio hominum est sempiterna, oportet infinita corpora humana generari et corrumpi secundum totum temporis decursum. Aut ergo oportebit dicere animas praeextitisse actu infinitas, si singulae animae singulis corporibus uniuntur: aut oportebit dicere, si animae sunt finitae, quod eaedem uniantur nunc his, nunc illis corporibus. Idem autem videtur sequi si ponantur animae praeefuisse corporibus, et tamen generatio non sit aeterna. Etsi enim ponatur humana generatio non semper fuisse, tamen nulli dubium est quin secundum naturam in infinitum possit durare: sic enim est unusquisque naturaliter institutus, nisi per accidens impediatur, ut, sicut est ab alio generatus, ita possit alium generare. Hoc autem est impossibile, si, animabus existentibus finitis, una pluribus corporibus uniri non possit. Inde et plures ponentium animas ante corpora, ponunt transitum animae de corpore in corpus. Hoc autem est impossibile. Non igitur animae ante corpora praeextiterunt.

Quod autem sit impossibile unam animam diversis corporibus uniri, sic patet. Animae enim humanae non differunt specie ab invicem, sed numero solo: alioquin et homines specie different. Differentia autem secundum numerum est secundum principia materialia. Oportet igitur diversitatem animarum humanarum secundum aliquid materiale sumi. Non autem ita quod ipsius animae sit materia pars: ostensum est enim supra * quod est substantia intellectualis, et quod nulla talis substantia materiam habet. Relinquitur ergo quod secundum ordinem ad diversas materias quibus animae uniuntur, diversitas et pluralitas animarum sumatur, eo modo quo supra * dictum est. Si igitur sunt diversa corpora, necesse est quod habeant diversas animas sibi unitas. Non igitur una pluribus unitur.

Adhuc. Ostensum est supra* animam uniri corpori ut formam. Formas autem oportet esse propriis materiis proportionatas: cum se habeant ad invicem sicut potentia et actus: proprius enim actus propriae potentiae respondet. Non ergo una anima pluribus corporibus unitur.

Amplius. Virtutem motoris oportet esse suo mobili proportionatam: non enim quaecumque virtus movet quodeumque mobile. Anima autem, etsi non sit forma corporis, non tamen potest dici quod non sit motor ipsius: animatum enim ab inanimato distinguimus sensu et motu. Oportet igitur secundum diversitatem corporum esse diversitatem animarum.

Item. In his quae generantur et corrumpuntur, impossibile est per generationem reiterari idem numero: cum enim generatio et corruptio sit motus in substantiam, in his quae generantur et

5 virtutem] veritatem aDWZéPc. 6 potest) valet D. 7 per om aX. in eo qui] in eo quod a, ab eo qui D. to esset) inessct Z.
12 sententia] scientia DPc. 14 apud omnes eadem sententia) eadem scientia apud omnes Pc. 34 oportet) oportebit PJ. 3o sicut...
α 3; intellectiva ob folium excisum lac, N. 31 ens. Naturaliter igitur sine interpunctione cd. ch» naturaliter. Igitur P. tam
sensibilia) omnia sensibilia tam PJ. 42 infuit /M GWZM'c; influit ceteri, 48 diluit animae) animae infuit Z, affluit animae Γ. 50 fuit)
fuerit b, sciens addit 7.. corpori post uniretur DPc.
9 tamen) cum DWexf, cum haec P. 11 nulli] nil EG, nihil b, a5 specie differrent) essent (om i l specie differentes EG5. 16 eat
inc»t Pc. 3o materia Ita DZsYPE; materiae ceteri. 41 propriis materiis proportionnai] priui materiis proportionate aV. 42 cnim
autem aDXPc, cum W. 48 non sit) sit EGY. 49 cnim) autem aPWXPc.

ex quibus 1ψ>
er quae ad com-
itiarum et artiur.
> anima humana
•t; natura autem
propriam opt-ra-
libus habcniibu
dat convenientia
isset anima hu-
» sensuum insti-
tir sine onwni'
)n igitur fuit in- I
reis.

indiget sensibus
dicitur absque
icere quod, an-
im scientiarum
. Quod et Pb-
ens. quae sunt j l
ittae secundum
tiae esse: unde
impedimentum
arum cognitio-
ere quod, dum
ignorans, obb-
ur. Quod etiam
gnum esse i-
mque ignoret,
in scientiis tra-
t. cum aliqui^
scivit, seriatim
tus, in eorum
etiam seque-
d quam reni-
de necessitate
timae praestet
autem rei na-
sua operari'.
te fiat corne-
iris et animae
naturalis, nec
let esse falsa,
-libet est illud
suas opera-
Mirationes or-
lilitur in ren-
ones virtutum
nnes et dispo-
.. Finis igitur
ationem veri-
inita corpori;
per hoc quod
?rdit. sed ma-

larus de his
;etur, non re-
galibus prin-

Videtur... 51 no-
fertae] phiUX. ξ
clligenue .V.
el', V w-

corrumpuntur non manet substantia eadem, sicut manet in his quae secundum locum moventur. Sed si una anima diversis corporibus generatis unitur successive, redibit idem numero homo per generationem. Quod Platoni de necessitate sequitur, qui dixit hominem esse *animam corpore indutam* \ Sequitur etiam et aliis quibuscumque: quia, cum unitas rei sequatur formam, sicut et esse, oportet quod illa sint unum numero quorum est forma numero una. Xon igitur est possibile unam animam diversis corporibus uniri.

Ex quo etiam sequitur quod nec animae fuerunt ante corpora.

Huic autem veritati Catholicae fidei sententia concordat. Dicitur enim in Psalmo*: *Qui finxit singillalim corda eorum*: quia scilicet unicuique seorsum Deus animam fecit, non autem simul omnes creavit, neque unam diversis corporibus adiunxit. – Hinc etiam in labro *de Ecclesiasticis Dogmatibus* dicitur *: *Animas hominum dicimus non esse ab initio inter ceteras intellectuales naturas, nec simul creatas, sicut Origenes fingit.*

5 Platoni a»f Phioncm *alicui i.iccrtum*, secundum Platonem Pd; c/. 523 λ 5G consequitur ponente*, *cl mox* 6 corpore) corpori β, o»n Y. 7 nliifi qdibutcunique (*icillcet omnibun animas corpori praeexitten ponentibus*) /tt X; in uln» qutbuACumque al)\VYM*c. illiis quibusdam EGYZ. 9 unum) idem unum pY, idem Pc. 6 >cor«um| *ad'Junt* propriam ah.Xr, prinum XV. proprie PJ. 11 fingit) finiit ZP-/.

Commentaria Perrax'ientûs

Postquam determinavit Sanctus Thomas de Juratione animae postquam est unita corpori, consequenter determinat de eius ducatione quantum ad sui productionem *. Circa hoc autem tria facit: primo enim adducit argumenta probantia ipsam semper fuisse, et non habuisse principium suae durarionis ; secundo, ostendit ipsam non fuisse ante corpus*; tertio, argumenta in oppositum solvit, in capite sequenti.

I. Quantum ad primum, ponit quatuor rationes propter quas ponentes animas humanas m sui multitudine es<e immortales, ut Platonici, dixerunt ipsas ab aeterno esse, ct vicissitudine quadam uniri corporibus ct ab ipsis absolvi. Id quod etiam Manichaei sunt secuti. Ponentes vero ipsas esse immortales secundum aliquid unum, illud unum dixerunt esse ab aeterno: sive sit intellectus agens, ut posuit Alexander; sive intellectus possibilis, ut \vcroes voluit, et videntur quaedam Aristotelis verba sonare, dum dicit ipsum esse *perpetuum*. Quidam vero, ut Origines, posuerunt ipsas ante mundum visibilem creatas esse, ct tamen eas de novo corporibus alligari: non tamen aeternas esse.

Prima ratio est, quia quod nunquam desinet esse, nunquam incoepit esse. Anima autem humana nunquam desinet esse.

Secunda, quia ex incorruptibilitate veritatis intclligibilis ostenditur anima esse incorruptibilis. Ideo etiam e\ eius aeternitate potest animae aeternitas probari.

Tertia est, quia universo plures partes principales deessent, et plurimae ei quotidie adderentur. Et sic universum esset imperfectum.

Quarta, quia dicitur *Gen. i quod die sepiinio compléta iJeus opus suum quodfecerat, ct requievit ab omni opere quod patrarat*.

II. Quantum ad secundum ♦, cum in superioribus ostensum sit non esse unum intellectum possibilem aut agentem omnium, ostendit Sanctus Thomas animas ante corpora, sive ab aeterno sive a mundi constitutione, non extitisse.

Et arguit primo sic. Anima est actus corporis. Ergo non praecedit ipsum durationc. – Probatur consequentia. Quia in uno el eodem actus est posterior potentia durationc.

Ad hanc rationem posset dici quod utique probat corpus praecedere durationc animae unionem ad corpus: non autem praecedere simpliciter. Sed ista responsio non satisfacit argumento. Quia in uno et eodem dicitur actus esse posterior potentia *iam aliququaliter praeparata ad actum*: eo quod actus sit terminus generationis; terminum autem generationis el motus oportet esse posteriorem durationc et ipso motu, et potentia quae praeparatur ad actum. Et sic oportet non solum ipsum posterius uniri materiae, sed etiam posterius esse.

Dicetur adhuc fortassis quod vera sunt haec de actu per generationem aut motum producto: non autem de actu non producto per generationem, sed per creationem ; quo modo dicunt sectatores Origenis et Platonis animas

productas esse. – Sed contra: quia si forma quae est per creationem, non est posterior potentia el generatione ad compositum ordinata, tunc generatio hominis non esset naturalis. Licet cmm homo generaret corpus, tamen nullo modo operaretur ad esse illius actus quo homo est homo: neque, inquam, principaliter producendo ipsam; nec disponendo materiam in qua esse accipiat, quia iam habet esse. Il -c autem est maximum inconveniens. Ergo etc.

111. *Secundo*. Prius attribuitur unicuique quod est secundum naturam, quam quod convenit ei praeter naturam. Ergo animae prius convenit esse unita corpori quam esse a corpore separatam. Ergo etc. – Patet antecedens. Quia illud convenit rei per accidens: hoc vero convenit per se. – Consequentia vero probatur. Quin unicuique formac est naturale propriae materiae uniri: alioquin constitutum cx illis esset praeter naturam.

Tertio. Anima separata a suo toto est imperfecta. Ergo non convenit naturali ordini quod prius fuerit producta a corpore separata. – Probatur antecedens. Quia omnis pars a suo loto separata est imperfecta. Anima autem est pars speciei humanae, ut eius forma. – Consequentia etiam probatur. Quia perfectum est prius imperfecto in rerum naturalium ordine.

\dverte quod, licet secundum ordinem generationis imperfectum sit prius perfecto, absolute tamen perfectum est prius imperfecto, tanquam educens ipsum ad perfectionem. Ideo inquit Sanctus Thomas quod *in rerum naturalium ordine* perfectum est prius imperfecto: quia videlicet ordo naturae absolute est ordo perfectionis, in quo perfectum praecedit imperfectum.

1\ . *Quarto* *. Illo dato, quaeritur an animae sint unitae corporibus violenter: an per naturam? Non violenter. Tum quia talis unio esset praeter naturam. Et sic homo, qui ex utroque componitur, esset ens innaturale. – Tum quia in substantiis immaterialibus nihil invenitur violentum aut contra naturam: cum sint allioris ordinis quam corpora caelestia, in quibus nihil invenitur contra naturam.

Non etiam secundum, propter duo. Primo, quia tunc per violentiam essent aliquo tempore separatae. Quod est inconveniens: tum quia in spiritualibus nihil est violentum; tum quia violentum non potest esse prius eo quod est secundum naturam, cum sit per accidens. Probatur consequentia. Quia, si naturaliter uniuntur, ergo appetierunt in sui creatione uniri. Ergo quod non fuerint a principio unitae, fuit cx aliquo impedimento: quia appetitus naturalis statim prodit in actum nisi sit aliquod impedimentum. Omne autem impediens execulionem naturalis appetitus, est violentiam inferens. – Secundo *, quia unio animae ad coipus non lit propter appetitum animae, sed propter appetitum corporis. Quia materiae est appetere formam, cum unumquodque appetat suam perfectionem: non autem e converso.

2. Dicetur forte, primo, quod animae et uniri corpori» ct esse separatam, est naturale pro diversis temporibus.

• Cf. Cáp. LVII.

• Ci. Comment cap. LKKii, inii.

• Ci. n. u.

• Al. cap. JJ. 3.

• Ci. init. Cornment.

• p». nu.vtn.

• C»?. in.

*CXn n

* o.

Si anima naturaliter appetit uniri corpori, hoc non potest esse quia cx unione nd corpus aliquam perfectionem naturale accipiat quam naturaliter appetat: quia, secundum ipsos, anima est natura completa in specie secundum se. Erit ergo quia appetit ipsum corpus secundum se, tanquam videlicet ipsum sit eius perfectio. Sed hoc esse non potest: quia forma non appetit materiam secundum sc, sed magis e contra materia appetit formam ; cum forma sit perfectio materiae, non autem materia formae. Ergo unio ista non fiet per naturalem animae appetitum: sed per appetitum corporis appetentis animam tanquam suam perfectionem.

I nde prima obiectio adducta procedit secundum veram positionem, qua tenemus animam esse m se incompleta: et verum concludit. Secundum autem illorum positionem contra quos arguit Sanctus Thomas, non concludit: quia non potest salvari, secundum illos, quod uniri corpori sit animae perfectio, ut patuit.

Ad secundum similiter dicitur quod, si ponatur forma non esse completa m specie secundum se, ut nos secundum veritatem ponimus, materia ent propter formam et propter inclinationem formae. Ideo enim materia est talis, quia forma inclinatur ad talem speciem requirentem talem materiam. Et sic inclinatur ad unionem cum tali materia, non propter ipsam materiam, sed ut sic suae speciei complementum accipiat. Et sic ratio verum concludit. Sed si ponatur forma esse completa in specie, ut illi posuerunt, non est verum quod materia sii propter formam, sed e contrario forma est propter materiam: quia scilicet materia ad sui perfectionem talem formam icquiril, et forma unitur materiae ad ipsam perficiendam et nobilitandam. Et sic sequitur quod non uniatur tonna materiae propter naturalem appetitum ipsius formae, ut dicebat responsio.

Ad confirmationem similiter dicitur quod illud dicit Sanctus Thomas secundum veram dc anima positionem: quia ponimus animam secundum se esse imperfectam, et per unionem ad corpus accipere complementum suae perfectionis. Non autem dicit illud secundum opinionem ponentium animam separatam esse completam in specte, ex cuius suppositione argumentatus est non posse animam uniri corpori ex ipsius animae naturali inclinatione, ut est ostensum.

Dicitur ergo ad principale dubium quod non inquit Sanctus Thomas animam naturaliter non appetere unionem ad corpus quia sit forma corporis, tanquam verum sit ipsam non appetere unionem: immo, ut est adductum, ipse oppositum tenet. Sed arguit quod illud non potest esse si ponatur esse talis forma quae secundum se sit completa in specie: ut illi volebant contra quos argumentatur.

VII. evidentiā secundi dubii e, duo sunt notanda. Primum est, quod anima et est forma dans esse materiae, in quo convenit cum omni forma; et est forma rei corruptibilis, scilicet hominis, in quo cum aliis formis rerum corruptibilium convenit; et est forma immaterialis et incorruptibilis, in quo substantiis separatis assimilatur. Ideo tripliciter possumus dicere aliquid esse *naturale* animae: aut videlicet inquantum est forma dans esse materiae; aut inquantum est forma rei corruptibilis; aut inquantum est forma immaterialis et incorruptibilis.

Secundum est, quod in separatione animae intellectivae a corpore duo sunt: scilicet ipsa separatio a corpore; et permanentia ipsius animae post talem separationem. Ideo de utroque horum, quomodo sit animae naturale aut innaturale, videndum est.

2. Si ergo consideretur anima *inquantum secundum essentiam suam est forma absolute*, sic uniri corpori in principio sui esse est sibi naturale, sicut et omni alii formae: naturale est enim omni formae accipere esse in suo susceptivo; propter quod inquit Philosophus, in XII *Metaph.* *, quod formae non sunt ante materias. Separari autem a corpore est sibi contra naturam : quia est contra naturalem inclinationem formae separari a materia, cum ex tali separatione sequatur corruptio, quae est contra naturalem inclinationem formae. *Cum enim forma sit principium essendi, corruptio, quae est via ad non esse, opponitur ei*, ut inquit Sanctus Thomas *de Malo*, q. v, a. 5 :

unde et Philosophus 1! de Caelo ', inquit quod corruptio, senium, et omnis defectus, sunt contra naturam particularem huius rei determinatae performam. - Remanere vero post separationem a corpore el post corruptionem corporis, accidit sibi inquantum est forma. I nde nec est sibi naturale nec contra naturam, sed accidentale: sicut esse risibile accidit *animali*.

Si autem consideretur *ut est forma rei el naturae corruptibilis*, sic etiam uniri corpori in principio sui esse est sibi naturale. Quia corruptibilitas naturae materialis non tollit naturalem inclinationem suae formae inquantum est forma. Naturalis autem inclinatio formae, ut diximus, est ad unionem cum suo susceptivo et cum suo toto in principio sui esse: cum ibi sua perfectio consistat. Separari autem a corpore est sibi contra naturam: quia, quantumcumque homo sit naturaliter corruptibilis, corruptibilitas Tamen non convenit sibi ratione formae, sicut nec aliis rebus>, sed tantum ratione materiae, quae ex contrariis est composita. Nam, cum forma quaelibet rei etiam corruptibilis inclinetur naturaliter ad unionem cum tali materia ad quam sequitur corruptibilitas, oppositum, scilicet separatio a materia, est sibi contra naturam, ipsa sola natura formae considerata sicut, quia gravi esse in loco deorsum est secundum naturalem inclinationem, ideo removeri a loco deorsum est sibi contra naturam et violentum. Quia tamen est forma naturae corruptibilis, non repugnat sibi per aliquod agens violenter separari. Quod non convenit formae ici incorruptibilis: illa enim non solum naturaliter unitur materiae, sed repugnat etiam sibi per aliquod agens creatum pei violentiam separari. – Sed manere et perseverare in suo esse post separationem, non autem in ipsa separationem interire, nec est sibi, ut sic, naturale neque contra naturam, sed accidit sibi ex alia sui conditione: non est enim ex inclinatione aut contra inclinationem formae rei corruptibilis, ut sic, perseverare in suo esse post separationem sui a materia.

Si tertio modo consideretur, *inquantum scilicet est forma immaterialis et incorruptibilis*, sic etiam naturale est sibi in principio sui uniri corpori, et separari a corpore est sibi contra naturam: quia immaterialitas et incorruptibilitas non tollit id quod est naturale aut repugnans formae inquantum est forma, ab eo quod essentialiter est forma. Et ideo, cum anima sit essentialiter forma incorruptibilis et immaterialis, incorruptibilitas non tollit ab ipsa id quod est naturale aut repugnans formae absolute: sicut homini, inquantum animal rationale, convenit omne quod est essentialiter animali absolute, et repugnat quicquid animali repugnat, quia rationalitas non tollit rationem animalis, licet illam specified: quia enim esse sensibile est essentialiter animali, esse vero insensibile repugnat animali, ideo et animali rationali convenit sensibile, insensibile vero repugnat.

(Aim ergo formae, ut est forma, naturale sit uniri materiae, et contra naturalem eius inclinationem sit ab ea separari; et animae, inquantum est forma immaterialis et incorruptibilis, naturale erit uniri corpori, contra naturam vero ab ipso separari. Perseverare autem in suo esse post corporis corruptionem est sibi naturale. Sicut enim, quia anima est essentialiter forma, quod est naturale formae ut forma est, sibi naturaliter convenit; ita, quia est essentialiter incorruptibilis, sibi convenit naturaliter quod est incorruptibili substantiae naturale. Hoc autem naturale est incorruptibili inquantum est incorruptibile, ut non corrumpatur ad corruptionem eius in quo est, sed post eius corruptionem maneat in suo esse. Ideo animae, inquantum incorruptibilis est, naturaliter convenit perseverare in suo esse dum separatur a corpore: sicut formae dependenti a materia naturale est in ipsa separationem deficere, inquantum est forma a materia secundum esse dependens; licet separari a materia sibi repugnat inquantum est forma.

Sed, licet sit naturale animae, supposito quod a corpore separetur, remanere a corpore separatam; absolute tamen loquendo, habere esse separatam a corpore est contra naturam animae: quia esse unitam corpori est sibi naturale. Nam si aliquid sit alicui formae naturale, tanquam eius naturalem consequens appetitum, oppositum

•Num. v.j.

xî : bix

inquit quod corripi, utra naturam pari.ct, mani. Run.;rjst corruptionem cof. nia. Unde nec m «ri iccidntak: «eut cy.

ia rei ct naturae o,f. principio sui c<k«iturae materialis ormac inquantum n rmae, ut ðiiniu im suo foto in prie, o consistat Scprui am ; quia, quantum ibitis, conupnbh ’u mac, sicut ucc jae cx ðontrarii -- rei etiam corrupti. n cum tali ma’.’, ’ositum, scilicet k-im, ipsa sob natura sc in loco deonwj 5, ideo removeri «ct violentum. Qu. non repugnat sfti luod non convenu i solum naturaliter per aliquod ageet manere et penr-ion autem in ipu naturale neqw ia sui conditi^ tra inclinations rare in suo e»

i scilicet estjonu naturale est sibi h a corpore e ’ cl incomjptibi-pugnans formae iajiter esi forma, ia incorrupt!?’ > ab ipsa id quod c: sicut homini, ne quod es c\$-uicquid .minuit onem animalis ik est c^entû’e iali, ideo ct ru-: vero repugnat Je sit unin tra-nem sit ab u immaterialis et rontra naturam i suo esse post cut enim, quù rale formae ut uia est essen-liter quod est m naturale << , ut non cor-sed post eius ae, inquantum verare m suo dependenti a re, inquinor is; licet sepa-forma.

quod a cor-am; absolute corpore efi rpori est sibi taturale, tan-l, oppositum

erit contra eius naturam et inclinationem : sicut, quia esse in loco deorsum est secundum naturalem inclinationem gravis, ideo esse extra illum locum est sibi contra natu-ram. – Nec est verum quod dicitur a quibusdam, quo-niam esse separatum convenit animae, secundum propriam naturam consideratae, tantum *praeter naturam*, non autem contra naturam. Nam praeter naturam propriam alicuius dicitur quod neque est secundum naturae inclinationem, neque eius naturali inclinationi repugnat: constat autem quod esse separatum a corpore est contra naturalem animae inclinationem, cum ipsa naturaliter inclinetur ad esse uni-tam. Ideo sibi non tantum praeter naturam convenit, sed citam contra naturam.

VUI. Ad dubium * ergo dicitur quod ratio Sancti Tho-mae non est contra potientes animam remanere post cor-pus. Quia non ponunt animam habere esse separatum a corpore naturaliter, ut dicit responsio quae ibidem impu-gnatur, quasi illud sibi secundum naturalem eius incli-nationem absolute conveniat. Immo dicunt illud animae contra naturam convenire, sicut gravi contra naturam con-venit esse extra locum deorsum. Cum autem probatur quod conveniat sibi secundum naturam quia corruptio hominis est naturalis: - negatur consequentia. Quia cor-ruptio hominis non est naturalis propter naturalem appe-titum animae ad esse separatum, sed *propter conditionem* l.» *materiae*: ut inquit Sanctus Thomas loco praeallegato , et 1 II°, q. i.xv xv. a. 6.

Advertendum autem quod illa ratio Sancti Thomae non solum est contra ponentes animam habere c\$sc naturaliter ante corpus el postmodum naturaliter uniri corpori, sed etiam contra Aviccnnam et eius sequaces, dicentes quod cl uniri corpori, ct esse separatum a corpore, successive naturaliter convenit animae. Dicunt enim quod esse in corpore naturale sibi est in principio, in fine vero naturale sibi est esse separatum: sicut duplex esi modus naturalis vivendi hominis, scilicet in utero in principio, deinde extra uterum. Per hanc enim rationem Sancti Thomae patet quod uterque modu> essendi successive non potest ho-mini naturalis esse. Accipit enim tanquam universaliter verum quod ca quae naturaliter variantur circa subiectum, manens scilicet idem secundum substantiam, sunt acci-dentia. Et sic sequetur quod anima accidentaliter corpori uniatur. Ex positione autem \\icennao habetur quod esse unitum corpori, et esse ab ea separatum, naturaliter va-riantur circa animam.

IX. Sed circa hanc determinationem occurrit dubium, r. Nam Sanctus Thoma superius *, ubi probat quod animae non sunt unitae corporibus per violentiam, assumit hanc propositionem, quod *in substantiis intellectualibus nihil in-venitur violentum neque contra naturam*. (Aim ergo anima intellectiva sit immaterialis, sequitur quod esse extra cor-pus non sit sibi *contra naturam*.

Confirmatur. Quia Sanctus Thomas, dc hac separatione Prima Parte loquens, q. i.xxxix, a. i, inquit quod *esse se-paratum a corpore est animae praeter rationem suae na-turae*: non autem inquit quod sit *contra naturam*.

Confirmatur secundo. Quia ibidem eodem modo attri-buit animae esse separatam a corpore, et intelligere sine phantasmate. Sed intelligere sine phantasmate dicit messe illi *praeter naturam*. Et manifestum est quod sibi non convenit contra naturam. Ergo etc.

2. Respondetur ad argumentum principale quod loqui-tur Sanctus Thomas de substantiis immaterialibus quae sunt completae in specie: quo modo dicebant Platonici animas esse substantias immateriales. In talibus enim nihil est contra naturam. Anima autem non est quid completum in specie, sed est pars speciei humanae. Neque est sim-pliciter superioris ordinis quam corpora caelestia: cum sit pars naturae materialis et corruptibilis. Et ideo in ipsa potest inveniri aliquid contra naturam.

Ad primam confirmationem dicitur quod Sanctus Tho-mas *praeter naturam* accipit quandoque ut idem est quod *contra naturam*. Quod patet ex tribus. Primo, quia hic, in quarta ratione, facit hanc consequentiam: (*hnne vio-lentum est contra naturam. Si igitur unio animae ad*

corpus est violenta. ipsa est praeter naturam. Patet enim quod pro eodem accipit *contra naturam*, quod posuit in antecedente, et *praeter naturam*, quod posuit in conse- quente. Secundo quia, cum hic, in secunda ratione prin-cipali, velit esse separatum convenire animae *praeter natu-ram*. inferius, in quarto libro, cap. i.xxi\, in prima ratione naturali, ait quod *contra naturam animae est sine corpore* esse. Idem habetur Prima, q. cxvin, a. 3. Tertio, quia in Prima Parte, ubi allegatureodem modo vult convenire animae separatam esse a corpore, quo levi *praeter na-turam* convenit esse extra proprium locum. Constat autem quod sic est praeter naturam levi esse extra proprium locum quod est contra naturam eius, hoc est, contra eius naturalem inclinationem. Ergo etc.

Ad secundam confirmationem eodem modo dicitur: scilicet quod *praeter naturam* accipit ut idem est quod *contra naturam*. Cum nutem dicitur quod constat intel-ligere absque phantasmate non convenire animae contra naturam , respondetur quod, accipiendo *contra naturam* ut idem est quod *contra naturalem inclinationem propriae naturae*, non nutem ut idem est quod *répugnant essentiae et quidditati*, quo modo irrationale esse contra naturam hominis est, intelligere absque phantasmate est contra na-turam .imae absolute consideratam: quia, ut inquit ibidem Sanctus Thomas, *modus intelligendi per conversionem ad phantasmata est animae naturalis sicut et uniri corpori*; et per consequens oppositus modus intelligendi erit contra naturalem animae inclinationem, iuxta ea quae superius . Num. vit. dicta sunt. Dico tamen quod, supposita disiunctione ani-mae a corpore, el supposito quod anima habent esse a cor-pore separati, ille modus intelligendi est sibi naturalis: sicut dictum est supra 4 quod, supposita disiunctione animae a corpore, naturale est sibi non corrumpi in tali separatione, sed relinere proprium esse etiam a corpore separatam; ita quod modus qui est contra naturam animae absolute consi-deratae, est sibi naturalis ut stat sub esse a corpore sepa-rato. Et sic intelligendum est quod inquit Sanctus Thomas Prima Parte, ubi supra *, ad 3, scilicet *cognitionem animae separatae per species ex influentia divini luminis partici-patas. esse naturalem*.

3. Ad rationem contra secundani rationem adversus eandem responsionem *, dicitur quod substantia immate-rialis completa in specie, ut dicebant illi animam esse sub-stantiam immaterialem, non est subiecta caelesti motui: quia omnino excedit totum ordinem temporis. Sed sub-stantia spiritualis quae est pars speciei, ut nos de anima intellectiva dicimus, est subiecta motui quantum ad eius esse, non simpliciter, sed m variabihter comungitur cor-pori: quia, ut sic, non est supra totum ordinem corporum, sed pertinet aliquo modo ad ordinem generabilium et corruptibilium, inquantum est pars rei generabilis et corruptibilis. Ideo ratio Sancti Thomae concludit contra Platonicos et Origcnistas: non autem contra ponen-tes animam esse partem hominis, et post eius mortem remanere.

X. Ad tertium dubium dicitur quod illud inconveniens ’ Nmr. non sequitur secundum positionem nostram. Quia voluntas divina habet cum voluntate hominis generantis ordinem quondam secundum divinam dispositionem. Sicut enim Deus ordinavit agentia inferiora ad introducendam formam in materiam dispositam non impeditam, ita disposuit sc creaturum animam intellectivam quandocumque per ho-minem generantem fuerit materia disposita ad susceptio-nem talis formae. \oluntas autem hominis generantis, ex positione illorum, nullum ordinem habet cum voluntate animae separatae. Ideo ad illorum positionem sequitur tale inconveniens, scilicet quod unio animae ct corporis sit casualis: non autem ad nostram positionem.

2. Adverte autem, in responsionibus ad hoc quartum argumentum, quod, contra quasdam arguendo, dicit illas *stare non posse*: quia illas simpliciter ipse putabat im-possibiles. Contra autem tertiam instando, illam *non con-venientem videri* ait : quia non est apud ipsum impossi-bile animas esse a Deo ante corpora creatas, licet illud pro inconvenienti habeat.

* a. num ivj

XJ. *Quinto* * *principaliter arguitur*. Aut anima indiget sensibus: aut non. Si indiget, – ut manifeste videtur, tum quia qui caret uno sensu, non habet scientiam de sensibilibus illius sensus; tum quia non inveniretur in homine aliquis ordo sensitivae et intellectivae cognitionis, cuius contrarium experimur, cum ex sensibus liant memoriae, ex memoriis liant experimenta, ex quibus comprehenduntur universalia principia scientiae et anis – ergo non fuit instituta absque corporeis organis. Quia sensus non operantur absque corporeis organis. Natura autem nulli delicii in necessariis ad propriam operationem explendam.

• Ci num.seq.

2. Si autem non indiget sensibus: ergo, antequam corpori uniretur, omnium scientiarum veritates per scipsam intclligebat . Ergo, dum corpori unitur, cum inveniatur ignorans, oblivionem praehabita scientiae patitur: et consequenter addiscere non est aliud quam reminisci. Ergo unio animae et corporis praestat intelligentiae animae impedimentum. Sed haec omnia sunt inconvenientia. Ergo etc.

Inconvenientia et incongruius omnium istorum probatur. Et primo, incongruentia ultimi consequentis. Quia, cum natura nulli rei aliquid adiungat per quod sua operatio impediatur, non esset unio animae et corporis naturalis. Et per consequens neque homo.

Secundi consequentis absurdus probatur, quoad primam quidem portem, quia anima unitur corpori ut perveniat ad veritati» contemplationem. Et per consequens per talem unionem habitum scientiam non perdit» sed magis unitur ut scientiam acquirat. Patet assumptum : quia hoc est linis hominis constituti per talem unionem; cum per omnes proprias ordinatas operationes et rectas nitatur ad contemplationem veritatis pervenire; nam actiones virtutum activarum sunt praeparationes et dispositione ad virtutes contemplativas. Quoad secundam vero partem, quia interrogatus, scilicet *absolute*, ahquis scientiarum ignarus de iis quae ad scientias periment, non respondebit nisi de universalibus principiis ab omnibus naturaliter et eodem modo cognitis. Interrogatus autem *ordinate*. respondebit veritatem de iis quae sunt propinqua principiis, habito respectu ad principia; et sic deinceps quousque veritatem primorum principiorum ad ea de quibus interrogatur potest applicare. Ergo signum est quod per principia prima in ipso causatur cognitio de novo: non autem prius habitae reminiscitur.

3. Adverte fundamentum huius rationis esse quod, si is qui interrogatur, ut volebat Plato, non acquirit scientiam ex primis principiis, sed reducitur in memoriam eorum quae prius fuerat oblitus» ita responderet veritatem de conclusionibus inordinate interrogatus, sicut de primorum principiorum naturaliter cognitorum veritate respondet. Ita enim anima, antequam uniretur corpori, habebat notitiam conclusionum, sicut principiorum primorum, secundum Platonis positionem. Nunc autem videmus quod de primis principiis naturaliter notis veritatem respondet: non autem de aliis nisi ordinate interrogatus, secundum ordinem syllogisticum, et secundum quod ipsa principia illis de quibus interrogatur, applicare potest. Ergo signum est quod non de omnibus naturalem cognitionem habet sicut de primis principiis: sed eam ex deductione ab illis in seipso causal, ipsum eo qui interrogat excitante. Et sic nostrum addiscere non est solum reminisci.

•Nm.pra«,.,3.

XII. Contra autem primum consequens scilicet quod *anima, antequam uniretur corpori, omnium scientiarum veritates per seipsam intclligebat*, arguitur tripliciter.

Primo. Non est eadem scientia, idest cognitio, de conclusionibus apud omnes, sed solum de primis principiis. Ergo cognitio conclusionum non est naturalis nobis, sed tantum primorum principiorum. Ergo scientia conclusionum non est in nobis nisi ex principiis acquisita. – Probatur prima consequentia. Quia quae sunt naturalia, sunt eadem apud omnes. – Secunda etiam probatur. Quia quod non est naturale nobis, acquiritur per id quod est naturale: sicut artificialia per manus instituimus.

2. Secundo. Intellectus habet unum naturale obiectum per se et naturaliter cognitum, quod est *ens*. Ergo sola prima principia naturaliter cognoscit, conclusiones autem

per ipsa. Probatur antecedens. Quoad primam partem quidem, quia unius virtutis est unum obiectum naturaliter. Quoad secundam vero partem, quia sub *ente* comprehenduntur omnia ab intellectu cognita. – Consequentia autem probatur. Ium ratione: quia in cognitione qua intellectus cognoscit ens ei ea quae sunt per se entis inquantum huiusmodi, fundatur primorum principiorum notitia, ut *non esse simul affirmare et negare*, et huiusmodi. Tum exemplo coloris, per quem cognoscit visus omnia visibilia.

Advertendum quod non pro eodem accipit Sanctus I hornas *obiectum naturale* intellectus, et *obiectum proportionatum et connaturale ipsius*. Quia, ut ipse alibi dicit, non *ens*, sed *quidditas rei materialis* est tale obiectum intellectus. Sed obiectum naturale vocat obiectum adaequatum in quod naturaliter intellectus inclinatur: ut patet ex ipsius explanatione; inquit enim quod tale obiectum *est id sub quo comprehenduntur omnia ab intellectu cognita, sicut sub colore comprehenduntur omnes colores, qui sunt per se risibiles*. Constat autem quod ista est ratio obiecti adaequati.

Advertendum secundo, quod potentia habens aliquid pro obiecto adaequato, in illud obiectum dumtaxat naturaliter knur. In ea autem quae sunt sub ipso contenta, secundum proprius eorum rationes, non fertur naturaliter, sed tantum inquantum salvatur in ipsis ratio obiecti adaequati, et per ipsum obiectum adaequatum in illa fertur: sicut visus naturaliter fertur in colorem, non autem naturaliter fertur in albedinem inquantum albedo est, sed inquantum est color. Propter hoc, ex eo quod intellectus naturaliter cognoscit ens tantum tanquam suum obiectum adaequatum et naturale, et ea quae sunt per se entis inquantum huiusmodi. in qua cognitione fundatur primum principiorum notitia; concludit quod sola principia prima naturaliter cognoscuntur, sicut scilicet solum ens naturaliter cognoscitur. Conclusiones autem, ut sunt tales, non naturaliter cognoscuntur, sed per ipsa prima principia: quemadmodum visus per colorem naturaliter cognovit omnia visibilia, tam communia quam per accidens, cognoscit.

3. Tertio. Ipsorum principiorum cognitio ex sensibilibus in nobis causatur. Ergo nec ipsorum cognitio affuit animae ante corpus. Ergo nullo minus aliorum cognitio. – Probatur antecedens. Quia nisi aliquod totum sensu percipissemus, non possemus intelligere *totum esse manis sua parte*: sicut nec caecus natus aliquid percipit de coloribus.

Attendendum quod ea quae hic dicuntur de principiis, scilicet quod eorum cognitio causatur ex sensibilibus, non contradicunt superioribus, in quibus dictum est eorum cognitionem esse naturalem. Quia, ut in praecedentibus * declaravimus, habitus primorum principiorum non sic dicitur nobis naturalis esse quasi sit animae congenitus: sed quia per argumentationem et deductionem ab ea non acquiritur, sed lantum lumine naturali intellectus agentis, suppositis sensibus, a quibus terminorum cognitionem accipimus. Unde talia principia et sunt nobis naturaliter nota, et ex sensibilibus eorum notitiam accipimus.

XIII. *Sexto principaliter arguitur* * Si omnes animae praeexisterunt corporibus, necesse est ut eadem anima vicissitudine temporum diversis corporibus uniatur. Alioquin oporteret ponere infinitas animas in aelu: tam secundum ponentes aeternitatem mundi, quam secundum ponentes generationem non aeternam quidem, sed tamen posse durare naturaliter in infinitum, bloc autem est impossibile. Ergo etc.

Probatur falsius. Ium quia oportet diversitatem numeralem animarum (non enim specie distinguuntur, sicut nec homines) secundum ordinem ad diversas materias sumere, eo modo quo supra * est ostensum: differentia enim secundum numerum inest secundum principia materialia. Et sic diversa corpora necesse est quod habeant diversas animas sibi unitas.

Tum quia anima unitur corpori ut forma, Formas autem oportet esse corporibus proportionales : cum se habeant ad invicem ut actus et potentia.

Tum quia, etiam si ponatur non esse forma corporis, non potest negari quin sil motor. Virtutem autem mo-

ndU.w;ui>A
Cosecetu

* Clf. UW.

tori
see
di>

rav
ess
for
un
qu
qu
ea
m.

ct
re
Φ
m
ui
ra
u'
n
a'
ii
g
t
k
ti

[
a
t
t

Quoad priroum p[ro]p[ri]u[m] r[ati]o[n]is
m obiectum *natur*^u
i sub *ente* compe[n]ditur.
- Consequentia^u ad
nitione qua
• r se cotis inqu[er]it.
m[en]cipiorum notitij,
et huiusmodi Tu-
t visus omnia vi-
»dem accipit San-
», ct obiectum pr[ae]f[ati]
t ut ipse alibi^u d[icitu]r.
is est tale obiecu[m]
ocat obiectum in
inclinatur: ut p[er]
juod tale o[bi]iectu[m]
ia ab intellectu. I
Uur omnes colore.
n quod ista est r[ati]o

itia habens oīp.
un dumtaxat miv-
sub ipso conitou,
fertur naturaliter,
ratio obiecti edac-
um in illi icHur:
i, non autem na-
ti albedo ert, id
> quod intellectus
i suum obicduni
t per se entis in-
fundatur pHJl'.
)d sola principi
iliceī solum em
■n, ut sunt tales,
sa prima priori-
raliter cognitu
idens, cognitū
ex sensibilibus

rognitio. - Pro
i sensu perce-
t.ve *manujuj*
t de coloribui.
' de principe,
risibilibus, no:
est eorum co
leccdcntibil- ^
n non ac ō
ngenijns: sed
ab ca non
Ktus agentis,
:nitioncm K-
uraliter noti.

mes anive ·α«o |,MΛα
idem anima
liatur. Alio
tu: tam «-
secundum
sed tamen |
•m est J.T.

itatem nu-
imur, sicut
aterias su-
entia enim
materialia.
t divers»

innas au-
ro se ba.

corporis,
tero mo-

toris oportet sui mobili esse proportionatam. Et sic oportet secundum diversitatem corporum mobilium ab anima, esse diversitatem animarum.

Tum quia rediret naturaliter idem numero per generationem: sive ponatur, secundum Platonem, hominem esse *animam corpore indutam*, sive ponatur animum esse formam hominis, non autem hominem; illa enim sunt unum numero quorum forma est una, cum unitas rei sequatur formam, sicut et esse. Hoc autem est impossibile: quia in iis quae generantur et corrumpuntur, non manet eadem substantia, sicut manet in iis quae secundum locum moventur.

Advertendum, circa hoc ultimum dictum, quod Sanctus Thomas vult assignare rationem quare non potest redire idem numero per generationem, ex opposito eius quod in motu locali invenitur. Quia enim, dum aliquod mobile moveri cessat, manet substantia mobilis, potest unum movens idem mobile multoties movere. In generatione autem et corruptione non manet eadem substantia, ut eadem substantia prius corrumpatur, postmodum generetur, sicut unum mobile nunc uno motu movetur, nunc alio; sed per corruptionem desinit esse rei substantia. Ideo idem numero quod prius corruptum est, non potest nova generatione produci. Non potest ergo idem quod per corruptionem desiit esse, iterum per generationem produci, tanquam idem secundum substantiam sub utraque mutatione maneat.

XIV. Sed circa hanc rationem multipliciter dubitatur. Primo, circa id quod dicitur, quoniam oporteret infinitas animas esse, si non ponatur animarum transmigratio, etiam non posita generatione aeterna a parte ante, sed tantum a parte post. Hoc enim non videtur verum. Nam, posita mundi aeternitate a parte *ante*, praecesserunt infinitae generationes et infiniti homines: ideo necesse est praecessisse infinitas animas, et sic oportet dari infinitas animas in actu. Sed posita generatione aeterna a parte *post*, finita autem a parte *ante*, non sequitur hoc. Quia omnes generationes a prima usque ad hanc quae ultimo producta est (oportet enim semper esse aliquam generationem ultimam), sunt finitae. Et per consequens nunquam sunt animae actu infinitae, licet possit numerus earum in infinitum augeri: sicut incipiens numerare ab unitate, licet in infinitum procedere possit numerando, nunquam tamen totus numerus ab ipso acceptus erit infinitus.

Secundo dubitatur circa rationem qua, cx proportione motoris ad mobile, probatur *non posse unam animam pluribus corporibus uniri*. Dicerent enim Platonici quod non inconvenient unum motorem diversis mobilibus successive uniri: sicut unus homo diversa potest successive movere.

Tertio, circa ultimam rationem ad idem dubitatur, cum dicitur quod *illa sunt unum numero quorum est forma una numero*. Hoc enim non videtur sufficere. Quia ad unitatem numeralem naturae materialis non sufficit unitas formae, sed requiritur etiam unitas materiae: cum ad esse ipsius non sufficiat forma, sed etiam materia requiratur. – Confirmatur etiam: quia Sanctus Thomas, *Quolibet* XI, q. vi *, et IV *Sent.*, d. xi.iv, q. i, a. i, qu4 i, tenet quod ad unitatem numeralem compositi requiritur unitas materiae et formae. – Idem videtur velle superius in hac ratione, ubi dixit *differentiam secundum numerum esse secundum principia materialia*. Ergo etc.

XV. Ad primum dubium dicitur quod, ponendo animas successive creari, ut nos ponimus, posita generatione infinita tantum a parte *post*, nunquam sequitur esse animas actu infinitas, ut arguebatur. Sed posito quod omnes animae simul fuerint creatae, ut voluit Origenes, contra quem arguit Sanctus Thomas, necesse est dicere ipsas esse actu infinitas. Quia oportet ut simul sint actu tot animae ante corpora productae, quot sunt generationes possibles produci. Naturaliter autem producibiles sunt infinitae generationes successivae, posita generatione infinita a parte *post*. Ideo necesse est ut praeexistent animae actu infinitae. Et sic procedit ratio Sancti Thomae.

2. Ad secundum dicitur quod loquitur Sanctus Thomas de motore respectu sui mobilis *proprii et adaequati*.

Sic enim animam Sortis dicimus movere corpus Sortis tanquam mobile proprium et adaequatum, quia non potest, *dum corpus Sortis est induta* (ut in ore Platonico loquamur), aliud corpus immediate movere, sed est ad illud movendum determinata. Loquendo ergo de mobili hoc modo, necesse est virtutem motoris esse suo mobili proportionatam, ut scilicet aliud mobile immediate movere non possit: nam si aliud corpus posset immediate movere, iam corpus quod movet, non esset mobile suum proprium et adaequatum. Propter quod dicunt philosophi quod una intelligentia applicata uni orbi ad movendum, non potest alium orbem movere. – Quod autem dicitur, quoniam nos diversa possumus successive movere, non est ad propositum: quia nullum illorum mobilium est nobis proprium et adaequatum mobile.

3. Ad tertium dupliciter responderi potest. Primo quod, licet ad unitatem numeralem in rebus materialibus requiratur unitas materiae, tamen formae unitas est principalius quod requiritur: quia forma est illa quae dat esse. Propter hoc ergo dixit Sanctus Thomas *illa esse unum numero quorum forma est una numero*. Qñia, licet ex sola unitate formae non dicatur aliquid simpliciter et omnibus modis unum numero, quo modo loquitur Sanctus Thomas in locis allegatis; dicitur tamen idem numero secundum quid, et quantum ad id quod est principale in tali unitate. Et sic sequitur, si eadem anima diversis corporibus uniatur, quod redibit idem numero quantum ad principalem causam talis unitatis. Quod est impossibile in iis quae generantur ei corrumpuntur: sicut enim per generationem non potest redire idem Sortes omnino, ita non potest redire quantum ad eandem numero formam,

Secundo respondetur quod per illam propositionem non excluditur materia ab unitate numerali, sed includitur: cum forma non habeat unitatem numeralem nisi ex ordine ad materiam. Sic enim, si per generationem redit eadem numero forma, ut volunt Platonici, oportet quod ad eandem materiam retineat ordinem sicut ad principium suae individuationis. Et sic redibit idem numero simpliciter. Ex alia pane sequitur quod non redeat idem numero: quia ponitur forma ad eandem materiam non retinere ordinem, sed successive diversas materias informare. Unde ex hac positione sequuntur contradictoria: scilicet et quod redit idem numero simpliciter, quod est impossibile; et quod non redit idem numero simpliciter. Et ideo ipsa est omnino impossibilis.

XVI. *Citimo confirmatur conclusio principalis*, quia huic veritati concordat sententia fidei Catholicae: ut patet ex Psalmo dicente, *Quifinxit singillatim corda eorum*; et etiam ex *Libro de Ecclesiasticis Dogmatibus*: *Animas hominum dicimus* etc.

Sed circa hoc quod ultimo dicitur, scilicet *conclusionem in hoc capite probatam esse sententiae fidei Catholicae concordem*, dubium occurrit. Quia, cum Origenes posuerit omnes animas humanas et angelos esse unius speciei, et simul cum angelis creatas esse, ut ponit Sanctus Thomas Prima, q. lxxv, a. 7, cl in Qu. de Anima. art. 7; eodem modo pertinet ad fidem omnes animas simul creatas esse ante corpora, et angelos ante corporalem creaturam esse creatos. Sed inquit Sanctus Thomas Prima, q. lXt, .1. 3, de angelis, quod illud *non est reputandum erroneum, praecipue propter sententiam Gregarii Xa;iani**. Ergo nec erronea est haec positio Origcnis de animabus. Ergo oppositum non est conforme sententiae fidei Catholicae, ut hic dicitur, tanquam videlicet oporteat secundum fidem ita tenere.

2. Respondetur: et dicitur primo, quod utique, ut hic dicitur, et animas et alias immateriales substantias non fuisse ante corpora productas, est sententiae fidei Catholicae conforme, et est per Ecclesiam determinatum: ut patet in cap. *Firmiter credimus*. Extra, de *Summa Trin et Fide Cathol.* ". Nec hanc determinationem Ecclesiae ignoravit Sanctus Thomas: cum illam decretalem ipse sit interpretatus *, si eius Opuscula quae circumferuntur vera sunt. Dicitur secundo, cx doctrina Sancti Thomae Prima Parte, q. xxxn, a. 4, et II *Sent.*, d. xu, q. 1, a. 2, quod

• Vide Oral.
κχχviii, iñ 7
phjMiù. 9, iα.

- | *OecrctdhiuB*,
nt. i.

•ppv<. .Will,
Exp. Pnmjc De-
cruvl. (Rom.iSTo).

dupliciter aliquid pertinet ad fidem : uno modo, directe et per se, sicut ea quae nobis sunt principaliter divinitus tradita ut credenda, ut Deum esse trinum et unum, et Filium Dei esse incarnatum ; alio modo, indirecte et quasi per accidens, ut ea quae in illis implicite continentur, quaeve ex illis deduci possunt, sicut ea quac historialiter in Sacra Scriptura continentur, quam per fidem tenemus Spiritu Sancto dictante promulgatam esse. – Similiter erroneum in fide dupliciter dici potest : scilicet directe et per se, ut contraria principalibus articulis fidei; et indirecte, sicut id ex quo sequitur aliquid contrarium fidei, sicut ex hoc quod ponitur Samuelem non fuisse filium Elcanae, sequitur divinam Scripturam esse falsam. Pruno modo erroneum non potest aliquis tenere tanquam verum absque vitio hacrcsis, si adsit pertinacia. Sed tenere pro vero quod est secundo modo erroneum, potest esse absque vitio haerests, antequam consideretur ex hoc sequi aliquid contrarium fidei. Sed postquam manifestum est ex ipso aliquid contrarium fidei sequi, aut per Ecclesiam determinatum est oppositum secundum fidem esse tenendum, illud tanquam verum tenere absque vitio hacrcsis non est.

Dicitur ergo quod .animas non esse productas ante corpora, neque angelos, est consonum fidei sententiae, non tanquam ad fidem directe pertinens, veluti aliquid principaliter nobis ad credendum traditum sed indirecte, tanquam traditum implicite in veritate Sacrae Scripturae. Et similiter oppositum est erroneum, non directe, tanquam videlicet contrarium iis quac principaliter nobis credenda proponuntur: sed indirecte, scilicet tanquam id ad quod sequitur aliquid contrarium fidei secundum Ecclesiae determinationem; puta quia ex ipso sequitur Sacram Scripturam esse falsam, quae dicit *in principio creasse Deum caelum et terram* *, et per consequens nihil circa se ante caelum et terram. Quia ergo hoc est erroneum indirecte, antequam oppositum determinaretur per Ecclesiam, aut manifeste appareret hoc ipsum esse indirecte erroneum, poterat absque vitio hacrcsis teneri illud tanquam verum. Et sic Gregorius Nazianzenus, illud tenens» non erat haere-

tiens, quia nondum per Ecclesiam erat determinatum oppositum. Qui autem illud nunc teneret pertinaciter, haereticus censendus esset.

Cum ergo hic dicitur esse conforme sententiae fidei quod non sint spirituales substantiae ante corpora creatae, hoc intelligitur de sententia fidei, non ad fidem directe pertinente, sed de sententia per determinationem Ecclesiae nobis tradita tanquam indirecte ad fidem pertinente,- Quod vero dicitur in Prima Parte, quoniam *contrarium non est reputandum erroneum*, intelligitur de erroneo secundum se et directe ad fidem pertinente. Sensus est enim quod illud non est directe et secundum se reputandum erroneum, sed tantum per determinationem Ecclesiae. Et ideo Gregorius potuit illud, ante talem determinationem, absque fidei detrimento veluti verum tenere. Constat autem quod ista non opponuntur: aliquid ad sententiam fidei indirecte pertinere, et eius oppositum non esse erroneum directe, sed tantum indirecte.

3. Quod autem ista responsio sit ad mentem Sancti Thomae, ostenditur ex QQ *de Potentia*, q. m, a. 9. Ibi enim, postquam recitavit opinionem dicentium *animam /ilii t \ parentis anima propagari*, et opinionem dicentium *omnes animas ante corpora productas esse*, item opiniones dicentium *animas simul dum creantur, corporibus infundi*: subiungit quod *istae opiniones quamvis aliquo tempore sustinerentur, et quae earum esset verior in dubium verteretur, ut patet ex Augustino A super Gen. ad liti., tamen primae duae postmodum indicio Ecclesiae sunt damnatae, et rationabiliter ; tertia vero approbata.*

Potest etiam responderi quod Ecclesia determinat angelos simul cum creatura corporali esse creatos, tanquam quidem necessario tenendum *ut est contra opinionem Origenis*, ponentis omnes substantias spirituales simul esse productas ante corpoream creaturam, sed, ipsis diversimode peccantibus, postea ad eorum demerita punienda luisse universam creaturam corporalem productam: ut vero contra opinionem est aliorum doctorum, tanquam probabiliorem tenendam.

CAPITULUM OCTOGESIMUM QUARTUM

SOLUTIO RATIONUM PRAEMISSARUM

ationes autem quibus probatur animas ab aeterno fuisse, vel saltem corporibus praeextitisse*, facile est solvere.

Quod enim primo dicitur, animam habere virtutem ut sit semper, concedi oportet: sed sciendum quod virtus et potentia rei non se extendit ad id quod fuit, sed ad id quod est vel erit; unde et in praeteritis possibilitas locum non habet. Xon igitur ex hoc quod anima habet virtutem ut sit semper, potest concludi quod semper fuerit; sed quod semper erit.

Praeterea. Ex virtute non sequitur id ad quod est virtus, nisi supposita virtute. Quamvis igitur anima habeat virtutem ut sit semper, non tamen potest concludi quod anima sit semper, nisi postquam hanc virtutem accepit. Si autem sumatur quod hanc virtutem ab aeterno habuerit, erit petitum id quod oportebit probari, scilicet quod fuerit ab aeterno.

Quod vero secundo obiicitur, de aeternitate veritatis, quam intelligit anima: – considerare oportet quod intellectae veritatis aeternitas potest intelligi dupliciter: uno modo, quantum ad id quod intelligitur; alio modo, quantum ad id quo intelligitur. Et si quidem veritas intellecta sit aeterna quantum ad id quod intelligitur, sequetur aeternitas rei quae intelligitur. non autem intelligentis. Si autem veritas intellecta sit aeterna quantum ad id quo intelligitur, sequeretur intelligentem animam esse aeternam. Sic autem veritas intellecta non est aeterna, sed primo modo: ex praemissis enim patet species intelligibiles quibus anima nostra intelligit veritatem, de novo nobis advenire ex phantasmatibus per intellectum agentem Inde non potest concludi quod anima sit aeterna: sed quod veritates intellectae fundentur in aliquo aeterno; fundantur enim in prima veritate, sicut in causa universali contentiva omnis veritatis. Ad

1 autem) illas Z. 7 extendit) nisi *addunt DW*; *cf. var, seq,* fuit sed ad id quod *hom ont al*)\V. i3 supporta] praesuppQiiita Pc. i secundu] ii *d, om* P. 10 sequeretur) sequetur WYP, sequitur 7.b. 18 enim in prima) autem in ipsa prima Pc. 19 universali *Ita* DG&Pc; primaria et universi Z, cl universali *ceteri.*

•C. ConcjtnL o 3; jmt. init.

hi
su
fit
ip

*,

si
gi
et
te

P'
ta
VI
ft

I

a<

V

I

q

I

p

I

Cl

,

v

uui.

p

I

11

u.»?II,3 Q

q

c

e

fi

c

n

q

a

si

e.

d

c

si

n

n

q

c

0

ai

ri

Fi

ti

si

is

al

ei

m

in

di

re

si sumatur quod hanc virtutem habuerit ah aeterno, erit *petitio principii*.

IL Ad secundam rationem respondetur, et dicitur primo, quod ex aeternitate ventatis intellectae quantum ad id quod intelligitur, non arguitur aeternitas intelligentis; sed bene cx aeternitate eius quantum ad id quo intelligitur. Sed tunc dicitur quod nulla veritas quantum ad id quo anima intelligit, est hoc modo aeterna, licet sit aeterna primo modo: quia species quibus anima nostra veritatem intelligit, ut supra ostensum est, adveniunt, scilicet dc novo. Ideo negatur consequentia.

Dicitur secundo, quod ex hoc quod huiusmodi veritates intellectae sunt aeternae, bene sequitur quod fundentur in aliquo aeterno. Fundantur enim m ipsa ' prima veritate, sicut in causa universalis contentiva lotius veritatis: ad quam intellectus noster non sc habet subjective, sed sicut ad proprium lincm, quia verum est bonum intellectus et finis ipsius.

Dicitur tertio quod, licet ex aeternitate veritatis intellectae non possit probari aeternitas animae, potest tamen probari eius immortalitas. Quia -deut de initio rei possumus argumentari per causam agentem, ita ex line argumentum sumere possumus de rci duratione: quod enim est ordinatum ad finem sempiternum, oportet esse capax perpetuae duration! Ex aeternit ite vero agentis non potest eius aeternitas probari: ut cx superioribus in hoc Secundo patet.

2. Circa hanc propositionem, *Veritates intellectae fundantur in ipsa prima veritate*, sciendum quod istud potest habere triplicem sensum. Primus est, quod fundentur m ipsa secundum aliquod esse naturae: sicut dicimus accidens fundari in substantia. – Et sic non accipitur hic. Quia veritas enuntiationis, si formaliter sumatur, non habet esse realc, sed lanium esse cognitum, quod e>t esse rationis.

Secundus est, quod fundetur in ipsa sicut cognitum in cognoscente, quasi istae veritates sint aeternae quia a Deo aeternaliter cognoscuntur. Et hic etiam sensus non est hic intentus, licet veritatem contineat. Verum quidem est quod eas Deus aeternaliter cognosdt. Non tamen propter hoc dicuntur proprie fundari in veritate divina ut veritas est: quia secundum hunc sensum, fundari veritatem in aliquo est esse in ipso per modum obiecti cogniti. Veritas autem prima, ut sic, non habet rationem cognoscentis, sed magis rationem cogniti: cum verum sit obiectum intellectus.

Tertius sensus est, quod fundetur in ipsa sicut in illo per respectum et proportionem ad quod dicitur propositio vera, quod est fundari sicut in sua mensura: eo modo quo dicimus veritatem intellectus nostri fundari in esse rei, quia videlicet tunc intellectus est verus, quando intelligit ita esse sicut est in re * – Et hic sensus est hic intentus. Omnis enim veritas propositionis mensuratur a veritate existente in intellectu divino: quia in tantum aliqua propositio aut aliqua res est vera, in quantum conformatur ideis quae sunt in mente divina, in quibus divina veritas consistit. Omnis enim veritas est aliquo modo necessaria: aut enim est absolute necessaria, ut *hominem esse animal*; aut est necessaria pro aliquo determinato tempore, sicut *Sortem sedere* est necessarium pro illo tempore pro quo sedet. Et sic omnis veritas est aeterna, quia habet fundamentum in aeterna veritate divina. Sicut enim idea divina repraesentat aeternaliter hominem cum animalitatc pro omni temporis dilferentia, ita aeternaliter repraesentat Sortem cum sua sessione in tali tempore. Ideo ista est aeternaliter vera, *Homo est animal*; el similiter ista, *Sortes sedet*, referendo ad tempus in quo sedet. Posito enim quod heri tantum Sortes sedent, hodie verum est Sortem sedere, si Iv *sedere* referat tempus, non praesens iis qui hodie sunt, sed tempus mensurans sessionem Sortis, quod tempus est illis praeteritum. Sed dc iis satis dictum est in Primo ♦, ubi locuti sumus de cognitione divina respectu contingentium. – I fune sensum tertium innuit Sanctus Thomas cum dicit quod fundantur in prima veritate *sicut in causa universalis contentiva omnis veritatis*. Est enim veritas prima causa exemplaris omnium veritatum complexarum.

et ipsarum mensura. Veritatum autem quae sunt in rebus, est etiam causa productiva; quia veritas rei non est aliud quam esse ipsarum; omne autem esse rerum creatarum est a Deo productum.

3. Circa id quod dicitur, quoniam *ad illud aeternum in quo fundatur veritas intellecta, non comparatur anima sicut subiectum ad formam*, advertendum quod cx hoc vult Sanctus Thomas assignare differentiam quare ex incorruptibilitate intelligibilis arguitur immortalitas animae, non autem eius aeternitas cx aeternitate intelligibilis arguitur. Intelligibile enim materiale in istis inferioribus existent, non est incorruptibile nisi secundum formam intelligibilem quam habet in intellectu, ad quam anima comparatur sicut subiectum ad suam perfectionem. Et ideo, quia perfectibile oportet suae perfectioni proportioned, oportet, ut superius · arguebatur, si ipsa forma est incorruptibilis, et animam incorruptibilem esse. Intelligibile autem non habet esse aeternum secundum suam speciem quam habet in intellectu: immo illud aeternum super quod fundatur veritas aeterna intelligibilium, non est in intellectu tanquam eius forma. Ideo cx aeternitate intelligibilis non potest argui intellectus aeternitas.

III \d tertiam rationem, quae est pro opinione Origenis, respondetur negando consequentiam. Quia perfectio universi attenditur quantum ad species, non autem quantum ad individua: cum continue plurima individua addantur uni\er>o. \niinae autem humanae solum numero sunt distinctae.

Ex quo patet etiam ad quartam rationem. Dicitur enim quod, sicut consummatio creaturarum quantum ad species consideratur, ita quies Dei intelligenda est secundum cessionum a novis speciebus condendis: non autem a novis individuis. quorum similia secundum speciem praecesserunt.

2. \d evidentiam huius responsionis, advertendum, ex doctrina Sancti I homae II *Sent.*, d. xvn, q. n, a. 2, ad 6, quod perfectio universi est duplex: scilicet essentialis; el accidentalis. Cum ergo hic dicitur quod perfectio universi attenditur quantum ad species, non autem quantum ad individua, intelligitur quantum ad perfectionem essentialem non autem quantum ad perfectionem accidentalem; nam individua pertinent ad perfectionem accidentalem universi. Quod autem caret perfectione accidentali, non dicitur imperfectum nisi secundum quid: sicut homo carens episcopatu non dicitur imperfectus horno.

Sciendum secundo, quod haec responsio, quantum ad hoc quod animae quae de novo creantur, praecesserunt secundum speciem, procedit secundum opinionem illorum qui dixerunt omnia producta fuisse secundum speciem in operibus sex dierum: sic enim, cum in illis sex diebus fuerit productus homo, praecesserunt animabus quae continue creantur, primorum parentum animae. Secundum autem mentem Augustini, qui posuit in prima rerum productione non fuisse productas plantas et animalia in actu dicendum est quod animae praecesserunt in illa creatione non quidem in simili secundum speciem, sed. ut dicitur Prima, q. xc. a. 4. et II *Sent.*, ubi supra*, *in simili secundum penus, prout anima convenit cum angelis in natura intellectuali*, qui fuerunt in prima institutione creati.

3. Sed occurrit dubium. Nam ea quae Mint perpetua secundum speciem et secundum individuum, pertinent ad essentialem perfectionem universi : ut dicitur *de Verity* q.v. a. 3. Sed anima est perpetua secundum speciem et secundum individuum. Ergo etiam secundum individuum est dc essentiali perfectione universi. Cuius oppositum hic dicitur.

Respondetur, ex doctrina Sancti I homae *Potentia*, q. iiii. a. io. ad 4. quod duplex est perfectio universi: scilicet prima; et ultima. Anima quantum ad indhidua est de perfectione ultima universi: quia, ut ibi dicitur, *tota coiporum transmutatio ordinatur quodammodo ad animarum multiplicationem, ad quam requiritur corporum multiplicatio*. Non autem est de pi ima pellectione. Hic ergo loquitur Sanctus Thomas dc prima perfectione essentiali universi. In QQ. autem *de Veritate* loquitur de perfectione essentiali indistincte, sive prima, inquam, sit sive secunda. I nde nulla est contradictio.

• Cf. tcit. et ver.

† Cf. ftupra, lib. I. cap. i ix.

• Comment, cap. i-XVII.

*a j».

uae flint in rd 2«
rei non cil
rerum awürwn

d illud aeternum
omparatur aniw
ini tjuod en h c
n quare cx inox-
litas animae, non
Ilgibilis jrguifc'.
ioribus a istms,
am intelligihjlm
:ompar.itur «fcu
>, quia perfecti-
on, oportet, ut
icorruptibilib. et
item non habet
quam habet in
»d fundaturu-
llectu lanqujm
li- non pote:

opinione Ori.
Quia perfect»
autem quan-
indindw d.
sium numero

Dicitur enim ad speciem
inductum cesum
a noris in-
raecesserunt
nendum, cr
i, a. 2, ad o.
sscnthlb; ct
:do unfcerri
itum ad in-
N-scnialcm:
talem; nam
m unirent
dicitur im-
rns episro-

aantum d
icce «erunt
m illorum
ipiciem in
ex diebus
}uae coth
Secundum
trum pro-
in actu ., m l
creatione
jt dicitur
li §ectu ▶
n natu'ā
rcatL
perpetui
inent ad
rit.. q.v.
.t scun-
m est de
: dicitur,
w, q. II
scilicet
de per-
coipo-
imarum
tutipH-
rgo lo-
sentiJi
eetiooe
rcuoda.

IV. Ultimo, quia dixerat Sanctus Thomas in capite
præcedenti *verba Aristotelis sonare animam esse æter-*
nam, quia dixit intellectum perpetuum esse, ne quis exi-
stimaret illam esse Aristotelis mentem, hoc removet, di-
cens quod nunquam Aristoteles dixit intellectum humanum
esse æternum: sed bene dixit ipsum esse *perpetuum*, quod
de iis quæ semper erunt, licet non semper fuerint, dici

CAPITULUM OCTOGESIMUM QUINTUM

QUOD ANIMA NOX SIT DI: SUBSTANTIA DEI

x his etiam patet animam non esse de
substantia Dei.

Ostensum est enim supra * divinam substantiam esse aeternam, nec aliquid eius de novo incipere. Animae autem humanae non fuerunt ante corpora, ut ostensum est . Non igitur anima potest esse de substantia divina.

Amplius. Ostensum est supra ' quod Deus nullius rei forma esse potest, \nima autem humana est forma corporis, ut ostensum est '. Non igitur est de substantia dix ina.

Praeterea. Omne illud ex quo fit aliquid, est in potentia ad id quod fit ex eo. Substantia autem Dei non est in potentia ad aliquid: cum sit purus actus, ut supra ostensum est. Impossibile est igitur quod ex substantia Dei liat anima, vel quodcumque aliud.

Adhuc. Illud ex quo fit aliquid, aliquo modo
mutatur. Deus autem est omnino immobilis, ut
supra probatum est. Impossibile est igitur quod
ex eo aliquid fieri possit.

Amplius. In anima manifeste apparet variatio secundum scientiam et virtutem et eorum opposita. Deus autem est omnino invariabilis, et per se et per accidens. Non igitur anima potest esse de substantia divina.

hem. Supra ostensum est quod Deus est actus purus, in quo nulla potentialitas invenitur. In anima autem humana invenitur et potentia et actus: est enim in ea intellectus possibilis, qui est potentia ad omnia intelligibilia, et intellectus agens, ut ex supra dictis patet. Non est igitur anima humana de natura divina.

Item. Cum substantia divina sit omnino impartibilis*, non potest aliquid substantiae eius esse anima nisi sit tota substantia eius. Substantiam autem divinam impossibile est esse nisi unam, ut supra* ostensum est. Sequitur igitur quod omnium hominum sit tantum anima una quantum ad intellectum. Et hoc supra* improbatum est. Non est igitur anima de substantia divina.

Videtur autem haec opinio ex triplici fonte processisse. Quidam enim posuerunt nullam substantiam incorpoream esse. Unde nobilissimum corporum Deum esse dicebant, sive hoc esset aer, sive ignis, sive quodeumque aliud princi-

potest. Patet autem ipsius non fuisse mentem quod sit
aeternus, quia XII *Metaphysicae* conveniens fuisset de
hoc aliquid dicere, cum ibi exciperet animam intellectivam
a conditione aliarum formarum: et tamen non dixit ipsam
esse ante materiam (quod tamen Plato de *ideis* dicebat),
sed tantum quod manet post corpus.

pium ponebant, et de natura huius corporis animam esse dicebant: nam omnes id quod ponebant principium, animae attribuebant, ut patet per Aristotelem in I *de Anima*.^{*} Et sic sequebatur animam esse de substantia divina. – Et ex hac radice pullulavit positio Manichaei, qui existimavit Deum esse quandam lucem corpoream per infinita spatia distensam, cuius quandam particulam humanam animam esse dicebat ♦

Illaec autem positio supra improbata est, et per hoc quod ostensum est ¹ Deum non esse corpus; et per hoc quod ostensum est ^{*} animam etiam humanam corpus non esse, nec aliquam intellectualem substantiam.

Quidam vero posuerunt intellectum omnium
nominum esse unum, vel agentem tantum, vel
agentem et possibilem simul, sicut supra * dictum
est. Et quia quamlibet substantiam separatam an-
tiqui Deum esse dicebant, sequebatur animam
nostram, idest intellectum quo intelligimus, esse
indivisibilem naturae. Unde et a quibusdam nostris
seculi Christianae fidei professoribus, ponentibus
intellectum agentem separatam, dictum est
expresse quod intellectus agens sit Deus.

Haec autem positio de unitate intellectus non
stri, supra * improbata est.

Potuit autem et ex ipsa similitudine animarum nostrae ad Deum haec opinio nasci. Intelligere enim, quod maxime aestimatur proprium Dei, nulli substantiae in mundo inferiori convenire invenitur nisi homini, propter animam. Unde videndi potuit animam ad naturam divinam pertinere. Et praesertim apud homines in quorum opinionibus erat firmatum quod anima homini esset immortalis.

Ad hoc etiam coadiuvare videtur quod Gen. : 1 postquam dictum est, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, subditur: *Formavit Deus hominem de limo terrae, et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae*. Ex quo quidam accipere voluerunt quod anima sit de natura divina. Qui cnim in faciem alterius spirat, idem numero quod in ipso erat, in alium emittit. Et sic videtur Scriptura innuere quod aliquid de vivum a Deo in hominem ad ipsum vivificare dum immissum sit.

18 aliquid) aliud Pc.   28 potentialitas) possibilis EGY.
io ct om a\VPJ.   13 etiam om ZPc.   27 ct om GhPc.

43 spirat) inspirai l'IX   x immusum) ade (*idest* Adae) immissum Z.

•Op.II,Ol'.171
I.,.

• l. ib. l. cap.

- Qp. «LIX. LXf.

*.biJ.

c«p.

Sed similitudo praedicta non ostendit hominem esse aliquid substantiae divinae: cum in intelligendo defectum multipliciter patiatur, quod de Deo dici non potest. I nde haec similitudo magis est indicative cuiusdam imperfectae imaginis quam alicuius consubstantialitatis. Quod etiam Scriptura innuit cum dicit *ad imaginem* Dei hominem factum. I/nde et inspiratio praedicta processum vitae a Deo in hominem secundum quandam similitudinem demonstrat, non secundum unitatem substantiae. Propter quod et *in faciem*

spiritus vitae dicitur *inspiratus*: quia, cum in hac parte corporis sint plurium sensuum organa sita, in ipsa facie evidentius vita monstratur. Sic igitur Deus inspirasse in faciem hominis spiraculum dicitur, quia spiritum vitae homini dedit, non eum ex sua substantia decidendo. Nam et qui corporaliter insufflat in faciem alicuius, unde videtur sumpta esse metaphora, aerem in faciem eius impellit. non autem aliquam suae substantiae partem in ipsum immittit.

i hominum) animam hominem αΧ. ηώπιον humanam D, nnimam homini» Pc. « con&ub»irtnthilitati.»| §substantialliui aDWXZPc.
4 tpiraculum) viuc *addunt* aDWXPc» io immittit) emittit Pc.

Communtaria Ferrariensis

Ex prnedetcrminala veritate excludit Sanctus I hornas Jerrorem illorum qui animam de substantia divinae dicebant. Circa hoc autem duo facit: primo, probat propositum; secundo, unde habuit ille error originem ostendit .

I. *Primo itaque arguitur sic.* Animae humanae non fuerunt ante corpora, ut est ostensum. Ergo non est anima dc substantia divina. Patet consequentia. Quia substantia divina est aeterna, ut superius est probatum.

Adverte quod dupliciter potest intelligi animam esse dc substantia divina. Eno modo, ut sit dc illa substantia numero quae est Deus, tanquam c\ materia, sicut dc una parte luti figulus aliquod fictile facit. Alio modo, quia est de eadem specie cuius csl Deus, eo modo quo dicimus Sortem et Platonem esse de eadem specie, I tro istorum modorum intulligatur, necesse est ut animae ante corpora fuerint: quia de ratione naturae divinae, sive per modum singularis sive per modum speciei accipiatur, est ut sit aeterna.

Secundo. Anima csl forma. Ergo etc. Patet consequentia. Quia Deus nullius rei potest esse forma.

Tertio, Substantia Dei non est in potentia ad aliquid. Ergo etc. Patet consequentia. Quia omne cx quo aliquid fit, est in potentia ad illud.

Quarto. Deus est omnino immobilis. Ergo etc – Patet consequentia. Quia id ex quo aliquid fit, aliquo modo mutatur.

Quinto. Anima variatur secundum scientiam et virtutem et eorum opposita. Ergo non est de substantia divina, quae est omnino invariabilis.

Sexto. In anima est potentia et actus, scilicet intellectus possibilis et intellectus agens. Ergo etc. – Patet consequentia. Quia Deus est actus purus, in quo nulla est poleniialilas.

Septimo. Deus est omnino impartibilis. Ergo anima non potest esse aliquid eius nisi sil tota eius substantia. Hoc autem est impossibile: quia tunc esset una anima omnium hominum, cum substantia divina non possit esse nisi una.

Quantum ad secundum *, ponitur triplex fundamentum unde praedictus error originem habuit. Primum

est, quia omnes id quod ponebant rerum principium, anise attribuebant, ut patet l *de Anima*, Quidam autem, nullam substantiam incorpoream esse ponentes, nobilissimum corporum, sive esset aer, sive ignis, sive quodeumque aliud principium ponerent, dicebant esse Deum. – Ex qua radice el Manichaei error pullulavit, qui Deum quandam lucem esse existimavit per infinita spatia distensam, vuiu quandam particulam animam esse dicebat.

Sed hoc fundamentum superius est improbatum, quantum ad id quod ponitur Deum et animam esse corpus.

2. Secundum fundamentum est, quia aliqui posucrunt unum esse omnium hominum intellectum. Antiqui autem quamlibet substantiam separatam esse Deum dicebant. Unde sequebatur intellectum nostrum, sive humanam animam, divinae naturae esse.

Sed et hoc superius est improbatum.

3. Tertium est, quia intelligere, quod maxime proprium Dei existimatur, nulli substantiae in inferiori mundo convenire videtur nisi homini, per animam, quae etiam ponitur immortalis.

Huic favere videtur quod dicitur *Gen.* i, ubi, postquam dictum est. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, subditur1: *Formavit Deus hominem de? * Cap. 11,7.* *limo terrae, et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae.*

Sed ad hoc dicitur primo, quod similitudo illa, quantum ad intelligendum, non ostendit animam esse naturae divinae: cum in intelligendo multiplicem defectum patiatur.

Dicitur secundo, quod inspiratio praedicta processum vitae a Deo in hominem secundum quandam similitudinem demonstrat: non autem secundum unitatem substantiae. Quod patet, quia et qui corporaliter in faciem alicuius insufflat, unde videtur sumpta metaphora, acrem in faciem eius impellit, non autem aliquam suae substantiae partem in ipsum emittit *

Circa hanc conclusionem nihil occurrit quod difficultatem faciat, utpote quae ab omni veritate sit aliena. Eam autem pertractat Sanctus Thomas etiam Prima, q. xc, a. i, et li *Sent.*, d. xvn, a. i.

CAPITULUM OCTOGESIMUM SEXTUM

QUOI) ANIMA HUMANA NON TRADUCATUR CUM SEMINE

x praemissis autem ostendi potest quod anima humana non traducitur cum semine, quasi per coitum seminata.

Quorumcumque enim principiorum operationes non possunt esse sine corpore, nec

eorum initium sine corpore esse potest: sic enim res habet esse sicut et operatur, cum unumquodque operetur inquantum est ens. E contrario vero, quorum principiorum operationes sunt sine corpore, eorum generatio non est per generatio-

b ? habet) habent Z. opcratur| operari Z.

quia, cum in liac suum organa stta, istratur. Sic igitur is spiraculum di- i dedit, non eum im et qui corpo- ts, unde videtur i faciem eius im- substantiae par-

ati. sDWXZft.

i principium, .mi- QuiJ.im auiem, onenles, nobilis- , sive quodcum- ;ssc Dcum. – Ei pii Dcum quan- patia distensam, dicebat.

'robatutn, quan- m esse corpus, liqui posuerunt Antiqui autem dicebant. Unde anam animam,

maxime pro- feriori mundo i, quae etiam

ibi, postquam *n et similitu- hominem de ' tculum vitae.* illa, quantum naturae divi- um patiatur, i processum irnilitudinem substantiae, alicuius in- ii in faciem itiae partem

od diihcul- diena. Eam q. xc, a. i,

ic enim nquod- mintrio mt sine tenitio-

nem corporis. Operatio autem animae nutritivae et sensitivae non potest esse sine corpore, ut ex praemissis * patet. Operatio autem animae intel- lectivae non fit per organum corporeum, ut su- þra habitum est. Igitur anima nutritiva ct sen- sitiva per generationem corporis generatur: non autem anima intellectiva. Sed traductio setninis ad corporis generationem ordinatur. Igitur anima nutritiva et sensitiva esse incipiunt per seminis traductionem, non autem intellectiva.

Adhuc. Si anima humana per traductionem seminis esse inciperet, hoc non posset esse nisi dupliciter. L'no modo, ut inielligeretur esse in semine actu, quasi per accidens divisa ab anima generantis, sicut semen dividitur a corpore: ut videmus in animalibus anulosis, quae decisa vi- vunt, in quibus est anima una in actu et multae in potentia: diviso autem corpore animalis prae- dicti, in qualibet parte vivente incipit anima esse actu. – Alio modo, ut intelligatur in semine esse vinus productiva animae intellectivae: ut sic anima intellectiva ponatur esse in semine vir- tute, sed non actu.

Primum autem horum est impossibile, duplici ratione. Primo quia, cum anima intellectiva sil perfectissima animarum et maximae virtutis, eius proprium perfctibile est corpus habens magnam diversitatem in organis, per quae possunt mul- tiplices eius operationes expleri. I nde non pot- est esse quod liat actu in semine deciso: quia) nec etiam animae brutorum perfectorum per de- cisionem multiplicantur, prout contingit in ani- malibus anulosis. Secundo quia, cum intelle- ctus, qui est propria et principalis virtus animae intellectivae, non sit alicuius partis corporis actus. ; non potest div idi per accidens secundum cor- poris divisionem, (nde nec anima intellectiva.

Secundum etiam est impossibile. Virtus enim activa quae est in semine, agit ad generationem animalis transmutando corpus: non enim aliter, agere potest v irtus quae est in materia Sed omnis forma quae incipit esse per transmutationem ma- teriae, habet esse a materia dependens: transmu- tatio enim materiae reducit eam de potentia in actum, et sic terminatur ad esse actu materiae, (quod est per unionem formae; unde, si per hoc etiam incipiat esse formae simpliciter, esse formae non erit nisi in hoc quod est uniri materiae, et sic erit secundum esse a materia dependens. Si igitur anima humana producat in esse per vir-

6 generaiur| generantur YPc. s8 potwunt) po.sint Y»G. 38 Secundum *Reincipit* N; *pro* etiam, nutem NZ. 4' habet... mite- rise *hom om NYZ.* 42 terminatur) determinatur aDWXPc. 15 Non igitur| Nam EG. 16 educitur *pott* in es aDWXPc. 30 genui corporum| genui corporeum DP, corpus Z. 21 supra| super ZPc. 2? virtutem *pnst* corpoream aDWPc. 47 animae in este| animam inesse (*yd* in c\$<c) aX.

Commentaria Ferrariensis

P ostquam determinavit Sanctus Thomas dc animae du- ratione, incipit nunc de eius productione determinare. Circa hoc autem tria principaliter facit : primo enim ostendit quod non traducitur cum semine; secundo, quod per crea- tionem producitur -; tertio, adducit rationes ad oppositum et solvit *.

I. Quantum ad primum, sciendum cx doctrina Sancti Thomae II *Sent.* d. XVIII *, quod *traductio duo importat,*

tutem activam quae est in semine, sequitur quod esse suum sit dependens a materia, sicut esse alia- rum formarum materialium. Cuius contrarium şupra ostensum est. Nullo igitur modo anima [J;;]' intellectiva producitur in esse per seminis tradu- ctionem.

Amplius. Omnis forma quae educitur in esse per materiae transmutationem, est forma educta de potentia materiae· hoc enim est materiam trans- mutari, de potentia in actum reduci. Anima autem intellectiva non potest educi de potentia materiae: iam enim supra * ostensum est quod ipsa anima ' <jp- l»«". intellectiva excedit totum posse materiae, cum habeat aliquam operationem absque materia, ut supra * ostensum est. Non igitur anima intelle- 'l J ctiva educitur in esse per transmutationem ma- teriae. Et sic, neque per actionem v irtutis quae est in semine.

Praeterea. Nulla virtus activa agit ultra suum genus. Sed anima intellectiva excedit totum genus corporum: cum habeat operationem supra omnia corpora elevatam, quae est intelligere. Nulla igitur virtus corporea potest producere animam intel- lectivam. Sed omnis actio v irtutis quae est in se- mine, est per aliquam virtutem corpoream: agit enim virtus formativa mediante triplici calore, ignis, caeli, et calore animae. Non igitur potest produci in esse anima intellectiva per virtutem quae est in semine.

Praeterea. Ridiculum est dicere aliquam intel- lectualem substantiam vel per divisionem cor- poris dividi, vel etiam ab aliqua virtute corporea produci Sed anima humana est quaedam intel- lectualis substantia, ut şupra ostensum est. Non ' ,""". igitur potest dici quod dividatur per divisionem seminis, neque quod producat in esse a virtute activa quae est in semine. Et sic nullo modo per seminis traductionem anima humana incipit esse.

Praeterea. Si generatio alicuius est causa quod aliquid sit, corruptio eius erit causa quod illud esse desinat. Corruptio autem corporis non est causa quod anima humana esse desinat: cum sit immortalis, ut supra ; ostensum est. Neque igitur ' ur L””“ generatio corporis est causa quod anima incipiat esse. Sed traductio seminis est propria causa ge- nerationis corporis. Non est igitur traductio se- minis causa generationis animae in esse.

Per hoc autem excluditur error Apollinaris et sequacium eius, qui dixerunt *animas ab animabus generari, sicut a corporibus corpora* .*

scilicet originem et decisionem. Ad hoc enim ut aliquid ab eo traduci dicatur, requiritur quod ab eo originetur per decisionem ct separationem alicuius substantiae. Propter quod, si lignum in plures partes dividatur, non dicitur una pars ab altera traduci: quia, licet ibi sit decisio, non est tamen origo unius ab alia. Similiter ignis genitus non dicitur ab igne generante proprie traduci: quia, licet ab ipso originem habeat, non tamen est per separationem

alicuius substantiae ab ipso igne generante. Sed in generatione animalium proprie traductio dicitur, ubi unum ab altero per seminis decisionem originatur. Animam ergo traduci cum semine est ipsam ab homine generante per seminis decisionem produci.

Et hunc sensum etiam innuit Sanctus Thomas in principio capituli, ubi ait quod anima humana non traducitur cum semine» quasi per coitum seminata.

Probatur autem primo sic. Operatio animae intellectivae non lit per organum corporeum, sed bene operatio nutritivae et sensitivae. Ergo ista non incipit esse per seminis traductionem, sed bene illae. Probatur consequentia. Quia quorum principiorum operationes sine corpore sunt, generatio eorum non est per generationem corporis; quorum autem operationes sine corpore esse non possunt, nec eorum initium sine corpore esse potest, idest, eorum esse incipit et generatur per corporis generationem; quia res sic habet esse sicut operatui. Traductio autem seminis ad corporis generationem ordinatur.

Ad evidentiam huius rationis, considerandum quod forma quae nullam operationem habet absque corporeo organo, non est forma subsistens, sed tantum forma quae aliquid est. Et quia unicuique ita convenit fieri sicut sibi convenit esse, ideo talis forma, cum non habeat esse per se subsistens, nec etiam per se produci potest, ita quod sit id quod producit, sed tantum est id quo compositum producit. Propter hoc, non alia productione producit quam ea qua producit corpus et compositum. Forma autem quae habet operationem absque corporeo organo, est per se subsistens. Ideo propria operatione producit, non autem ea qua corpus generatur. Et hoc est fundamentum illius propositionis assumptae ad probationem consequentiae. Quod fundamentum tetigit Sanctus Thomas in probatione illius propositionis, assignans pro illius causa, quia res sic operatur sicut habet esse: si enim non per se operatur, non habet esse per se subsistens; si autem per se operatur, habet esse per se subsistens.

II. Secundo. Si per traductionem seminis essu incipit, aut hoc est quia est in semine in actu, quasi per accidens divisa ab anima generantis, sicut semen dividitur a corpore, ut in animalibus anulosis videmus, quae decisa vivunt: aut quia in semine est virtus ipsius productiva.

Non primum. Ium quia anima intellectiva est perfectissima formarum et maximae virtutis, et requirit tanquam proprium perfectibile corpus magnam habens partium diversitatem, et per consequens non potest esse actu in semine deciso: sicut nec animae brutorum perfectorum per decisionem multiplicantur. – Tum quia intellectus non est actus alicuius corporis, ut possit per accidens dividi ad corporis divisionem.

Non etiam secundum, propter tria. Primo quia sequeretur animam habere suum esse dependens a corpore. Sed huius contrarium ostensum est supra. Ergo etc. – Probatur sequela. Quia virtus activa quae est in semine, agit ad generationem animalis transmutando corpus. Omnis autem forma quae incipit esse per transmutationem materiae. habet esse a materia dependens: cum transmutatio materiae terminetur ad esse actu materiae, quod est per unionem formae; et per consequens, si per hoc incipiat esse formae simpliciter, esse formae non sit nisi in hoc quod est uniri materiae.

III. Pro declaratione huius rationis, attendenda sunt duo. Unum est, quod primus modus traductionis animae hic improbat, scilicet quod anima esset actu in semine, sic est intelligendus. Procedit enim ac si anima esset ad extensionem corporis extensa, ita quod una pars esset in corpore generantis et alia esset in semine, et quod ad seminis separationem a corpore separaretur etiam animae pars ab alia parte, tanquam anima esset una actu ut plures in potentia: sicut albedo extenditur ad corporis extensionem. et secundum unam partem est in una parte corporis, secundum vero aliam est in alia parte corporis; et secundum quod una pars corporis ab alia separatur, ita et una pars albedinis separatur ab alia; ita quod albedo quae erat una in actu et duo in potentia, fit duae albedines in actu.

2. Secundum est quod, cum inquit Sanctus Thomas, I'nde, si per hoc incipiat esse formae simpliciter esse formae non erit nisi in hoc quod est uniri materiae» ly simpliciter potest dupliciter construi: scilicet aut ut se teneat cum praecedentibus, sic punctuando, I'nde, si per hoc incipiat esse formae simpliciter; aut ut se teneat cum sequentibus, punctuando sic, I'nde, si per hoc incipiat esse formae» simpliciter esse formae non erit nisi in hoc quod est uniri materiae.

Si primo modo accipiat, videtur determinare illud verbum, incipiat. Unde sensus est quod, si per hoc quod materiae unitur forma, incipiat esse absolute sive omnino esse formae, sicut videlicet materia incipit esse actu per hoc quod sibi forma unitur, tunc non erit esse formae nisi in unione ad materiam: sicut et esse actu materiae non convenit nisi in unione ad formam. Et tunc ponitur h simpliciter ad excludendum incoptionum formae in materia. Si enim forma simpliciter et absolute incipiat esse ex hoc quod unitur materiae, tunc non poterit esse nisi in unione ad materiam: si autem incipiat esse tantum in hoc. non autem simpliciter incipiat esse ex eo quod materiae unitur, non oportet quod non possit esse nisi in unione ad materiam.

Si autem accipiat secundum modo, tunc determinat illud verbum, non erit. Et est sensus quod esse formae non erit, absolute loquendo, nisi in unione ad materiam. Et hoc dicitur ad differentiam illius modi quo. secundum quid et aliquo addito, esse animae non est nisi in unione formae ad materiam, scilicet ut est forma huius existens in hoc. Falsum enim est, absolute loquendo, animam non inherere essu nisi in unione ad materiam: tamen verum est animam, inquantum est forma huius hominis existens in ipso, non habere esse nisi per unionem ad materiam, ut superius est ostensum.

I turque sensus veritatem habet. Veruntamen primus sensus, ut prima punctuatio, hic intendi videtur, eo quod absolutior sit, et magis consequens habere.

3. Sed tunc occurrit dubium circa ipsum primum sensum. Nam licet anima non dependeat a materia simpliciter, eius tamen individuatio, ut superius est ostensum, de mente Sancti Thomae I Sent»» d. vni, q. v, a. 2, ad 6, dependet a corpore quoad sui principium» non tamen quantum ad suam finem. Ex quo videtur quod illa conditionalis non sit vera: Si per hoc quod forma unitur materiae incipiat absolute esse. non erit esse formae nisi in hoc quod est uniri materiae. Stant enim simul, ex verbis Sancti Thomae, formam incipere esse per unionem ad corpus, et postea ipsam esse sine corpore.

Respondetur quod formam incipere esse per unionem sui ad materiam, dupliciter potest intelligi: uno modo, quod unio ipsius cum materia sit per se causa esse formae; alio modo, quod sit causa sine qua non incipiat forma esse, quia videlicet non incipit esse nisi cum tali unione. Primo modo incipere esse per unionem ad materiam, infert formam non posse esse sine unione tali: quia proprius effectus non potest esse sine sua propria et per se causa. Secundo autem modo formam incipere esse per talem unionem, non infert ipsam non posse esse nisi in unione ad materiam.

Primum sensum accipit Sanctus Thomas hoc loco. Quod patet, quia de forma per similitudinem ad materiam loquitur: ex eo quod dixerat transmutationem determinari ad esse actu materiae, quod est per unionem, inferens: I'nde» si per hoc etiam, idest, si per eandem etiam rationem qua materia incipit esse actu, scilicet per unionem formae, incipiat esse formae simpliciter, esse formae non erit nisi in hoc quod est uniri materiae: sicut scilicet esse actu materiae non est nisi in uniri formae. Constat autem quod materia ita incipit esse actu per formam quod forma est per se causa esse actu ipsius materiae. Ergo similiter accipiendum est antecedens illius conditionalis: quod forma simpliciter incipiat esse per sui unionem ad materiam, ita quod materia et unio talis sit per se causa esse formae. – Secundum autem sensum accipit in I tentiarum.

• Cf. q. v.

• Q. n. iv.

• Ca. ur Coosist*

Best. • D rt

* G. w. u »r. i

Sanctu» Thom., *simplidler rii*(*niri materiae*, |. rilicct mil uf .< lo, / *itde*, *ii* per it ie tont-at cum *hoc incipiat euf nisi in hoc qurf*

eterminet illuj i per hoc quod He live omnino t ewe actu per rii ewe iorinc : 3CU nukrifc A tunc ponitur tern formac *in* ite incipiat ene oterit ewe nw ewe tantum it : eo quod nu- it ewe nisi jo

K determine J esse formac ad matorim. jo, secundum tisi in ñion luius atacm animam non en lerumot is existens tn materiam, ut

imen prunw tur, eo quod *

primum so- teria «imnl- 't ostensum, r, a. 2, **J** 6, fumrn *pan-* :onduionabs *nateriai* «*· tisi in hoc* orbis Sar.cn f corpu.:. ct

:r unionca jdo moi?. >\$c fornuc, piat formi ili uniore, matehun. quu pro- ut per \$ esse per tse Diri r.

foc loca ad mite- em deter- mero, in- ‘a*† lem cluni per uni"> e *fomût* sicut <<· i'û|. . Consist am quoi ae. Ergo itionafo: mem **d** se causa **MS**

IV. Secundo ad **idem**Anima intellectiva non potest educi de potentia materiae, ut superius est ostensum. Ergo non per virtutem existentem in semine producitur. – Probatur consequentia. Quia omnis forma quae educitur in esse per transmutationem materiae, sicut est de forma quae virtute seminis producitur, est forma educta de potentia materiae.

2. Tertio ad idem. Omnis actio virtutis quae est in se- mine, est per virtutem corpoream: agit enim virtus illa mediante calore ignis, caeli et animae. Ergo non potest anima virtute seminis produci. - Probatur consequentia. Quia nulla virtus activa agit ultra suum genus. Anima au- tem intellectiva excedit totum genus corporum.

Sed videtur ista ratio non concludere. Diceret enim aliquis quod, licet nulla virtus activa principalis agat ultra suum genus, virtus tamen instrumental! potest ultra suum genus virtute principalis agentis agere: sicut calor producit carnem virtute nnimuc, quae genus excedit elementi. Si- militer sacramenta causant ornatum in anima, qui est quid spirituale, secundum doctrinam Sancti Thomae * Sic etiam dicitur quod virtus seminis, et calores quibus operatur, licet propria virtute animam intellectivam producere non possint, eam tamen possunt virtute animae generantis producere.

Respondetur cx doctrina Sancti Thomae Prima, q. i:xvm, a. 2, quod nec etiam viilutc animae potest semen agere ad animam intellecti'i, ani ipsam producendo. Licet enim cor- pus, ut instrumentum substantiae immaterialis inquantum immaterialis est, posrit agere aliquid immateriale, sicut phantasma virtute intellectus agentis producit in intelle- ctum possibilem speciem intelligibilem, quae est omnino immaterialis; corpu tamen ut instrumentum substantiae im- materialis inquantum ot ictus corporis, non potest agere aliquid immateriale, quia substantia immaterialis ut actus corporis, non pertine, ad ordinem immaterialium, sed ad ordinem materialium. Semen autem non agit virtute ani- mae intellectivae inquantum omnino immaterialis est, sed inquantum est actus corporis: cum sirtus generativa, qua mediante generatio iit, sit actus corporis. Ideo nec etiam inquantum instrumentum est animae generantis, potest ani- mam producere. Sed bene, quia anima secundum essentiam suam est intellectualis et immaterialis, licet non agat in-

quantum est omnino immaterialis sed inquantum est actus corporis, potest semen virtute ipsius agere dispositiones ad animam intellectivam, et sic causare unionem ipsius cum materia, quod est causare animam inquantum est actus corporis, sicut agit in virtute ipsius ut actus corporis est.

Propositio ergo Sancti Thomae, videlicet, *Sulla virtus activa agit ultra suum genus*, est etiam vera de agente instrumental! non agente in virtute agentis principali» su- perioris ordinis inquantum superioris ordinis est, sed ut ad inferiorem ordinem pertinet. El sic eam intellexit San- ctus Thomas. Si autem agat in virtute agentis superioris ordinis ut superioris est ordinis, sic potest agere ultra suum genus: sicut calor agit in virtute animae inquantum anima est, ct sacramentum agit per virtutem divinam inquantum corporalia excedit. Unde instantiae adductae non sunt con- tra intentum rationis.

V. *Tertio principaliter arguitur* . Anima est substantia intellectualis. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia ri- diculum est dicere substantiam intellectualem aut per divi- sionem corporis dividi, aut ab aliqua corporea virtute pro- duci : quorum scilicet modorum allero aliquid per seminis traductionem produci potest intelligi.

Quarto. Corruptio corporis non est causa quod anima esse desinat. Ergo nec generatio corporis est causa quod ipsa incipiat else. Sed traductio seminis est causa propria generationis corporis. Ergo etc.

Advertendum quod *corpus* nommât proprium perfecii- bile ab anima. Et hoc oportet prius constitui ct organizari virtute seminis, ut palet in embryone, ut in ultimo in- itanti organization!! sufficientis et necessariae, anima intel- lectiva introducatur. Propter hoc inquit Sanctus Thomas quod *traductio seminis est causa propria generationis cor- poris*: non quia ipsa seminis separatio a generante, et eius introductio in matricem» sil propria causa generationis, cum illa nominent negationem et relationem; sed quia semen decisum et introductum est causa propria, decisio autem ct introductio est causae condilio sine qua gene- ratio corporis non fieret.

l'ltimo inquil Sanctus Thomas quod per hoc Apolli- naris et sequacium error destruitur, dicentium, *sicut cor- pora a corporibus generantur, ita animas ab animabus generari*.

CAPITULUM OCTOGESIMUM SEPTIMUM

Q I’O D ANIMA HUMANA PRODUCATUR IN ESSE A DEO PER CREATIONEM

x his autem quae dicta sunt, ostendi pot- est quod solus Deus animam huma- nam producit in esse.

Omne enim quod in esse produci- tur, vel generatur per se aut per accidens, vel creatur. Anima autem humana non generatur per se: cum non sit composita ex materia et forma, ut supra * ostensum est. Neque generatur per ac- cidens: cum enim sit forma corporis, generaretur per corporis generationem, quae est ex virtute activa seminis; quod improbatum est *. Cum ergo anima humana de novo esse incipiat, non enim est aeterna, nec praeexistit corpori, ut šupra ostensum est; relinquitur quod exeat in esse per creationem. Ostensum est autem supra * quod i solus Deus potest creare. Solus igitur ipse ani- mam humanam in esse producit.

Amplius. Omne illud cuius substantia non est suum esse, habet sui esse auctorem, ut supra * ostensum est. Anima autem humana non est suum esse: hoc enim solius Dei est. ut šupra osten- sum est. l labet igitur causam activam sui esse. Sed quod per se habet esse, per se etiam agitur, quod vero non habet esse per se, sed solum cum alio, non per se fit, sed alio facto; sicut forma ignis lit igne generato. Anima autem humana hoc habet proprium inter alias formas, quod est in suo esse subsistens, et esse quod est sibi proprium, corpori communicat *. Anima igitur per se habet suum fieri, praeter modum aliarum formarum. quae fiunt per accidens compositis factis. Sed. cum anima humana non habeat materiam par- tem sui, non potest fieri ex aliquo sicut ex ma- teria. Relinquitur ergo quod ex nihilo fiat. Et

sic, creatur. Cum igitur creatio sit opus proprium Dei, ut supra * ostensum est, sequitur quod a solo Deo immediate creatur.

Adhuc. Eorum quae sunt unius generis, est idem modus prodeundi in esse, ut supra * probatum est. Anima autem est de genere substantiarum intellectualium, quae non possunt aliter intelligi prodire in esse nisi per viam creationis. Anima igitur humana exit in esse per creationem a Deo.

Item. Quicquid producitur in esse ab aliquo agente, acquirit ab ipso vel aliquid quod est principium essendi in tali specie, vel ipsum esse absolute. Anima autem non potest sic produci in esse quasi acquiratur ei aliquid quod sit principium essendi, sicut contingit in rebus compositis ex materia et forma, quae generantur per hoc quod acquirunt formam in actu: non enim habet anima aliquid in seipsa quod sit sibi principium essendi, cum sit substantia simplex, ut supra ostensum est. Relinquitur igitur quod non producat in esse ab aliquo agente nisi per hoc quod consequitur ab ipso esse absolute. Ipsum autem esse est proprius effectus primi et unive-

salis agentis: secunda enim agentia agunt per hoc quod imprimunt similitudines suarum formarum in rebus factis, quae sunt formae factorum. Anima igitur non potest produci in esse nisi a primo et universali agente, quod est Deus.

Praeterea. In inis rei respondet principio eius: tunc enim res perfecta est cum ad proprium principium pertingit, vel per similitudinem vel quocumque modo. In inis aut animae humanae et ultima perieclio eius est quod per cognitionem et amorem transcendat totum ordinem creaturarum et pertingat ad primum principium, quod Deus est. Igitur ab eo habet propriae suae originis principium.

Iloc diam innuere videtur Sacra Scriptura, Gen. 1. Cum enim, de institutione aliorum animalium loquens, eorum animas aliis causis ascribat: utpote cum dicit, *Prodiicant aquae reptile animae viventi.* et similiter de aliis, ad hominem \ lien . animam eius a Deo creari ostendit, dicens : *Iormavit Deus hominem de limo terrae, el 'aspiravit in faciem eius spiraculum vitae.*

Per hoc autem excluditur error ponentium animas ab angelis esse creatas.

i 5 quasi) quod Pc, aJ conacquitur) «equitur HGXZ.
7 proprium) primum àPc. io perieclio f-ot. dua aOXWXIV.

i nb co habet Z, a l.ko P. i 5 Sacra om KGXXZL

Commentaria Ferrariensis

Quantum ad secundum. ponitur haec conclusio: *Solus Deus animam humanatu in esse produxit* .

1. *Probat in autem primo sic*» Anima incipit esse cum corpore, ut ostensum est superius. Et non quia pei se generetur: cum non sil composita ex materia et forma. Nec quia generetur per accidens pei corporis generationem virtute seminis: ut etiam est ostensum. Ergo per creationem. Ergo a solo Deo. cuius solius est creare, in esse producitur.

2. *Secundo.* Anima humana habet causam sui esse activam: cum non sil suum esse. Et habet hoc proprium inter alias formas, quod est in suo esse subsistens. Ergo habet per se suum heri, praeter modum aliarum formarum, quae per accidens fiunt factis compositis. Ergo aut iit ex aliquo sicut ex materia: aut ex nihilo per creationem. Non ex materia: quia non habet materiam pariem sui. Ergo per creationem lit. Ergo a solo Deo immediate creatur.

Attendendum quod, cum materia sit id e.v quo aliquid Jit inexistens, ut patet \ Metaph. , oportet ut id quod non solum lit in aliqua materia, sed etiam per se lit ex materia, habeat materiam partem sui, et sit compositum. Ideo optime probat Sanctus Thomas animam non lien ex materia, quia non habet materiam partem sui. Aliae autem formae non per se fiunt, sicut nec per se habent esse, sed fiunt tantum alio facto, scilicet composito, ut hic dicitur. Ideo, licet non habeant materiam partem sui, possunt tamen aliquo modo dici, improprie tamen, fieri ex materia, inquantum de potentia materiae educuntur.

3. *Tertio.* Anima est de genere substantiarum intellectualium, quae non possunt intelligi prodire in esse nisi per viam creationis. Ergo etc. – Patet consequentia. Quia eorum quae sunt unius generis, idest unius ordinis rerum, est idem modus prodeundi in esse.

Attendendum quod per eundem modum prodeundi in esse intelligit Sanctus Thomas idem genus productionis quo attingitur res producta immediate: non autem intelligit accidentia illa generis productionis. Quod dico, quia aliae substantiae spirituales non producuntur in materia,

neque praesupponunt aliquam materialem dispositionum pei agens naturale, sicut anima introducitur in materiam per agens naturale dispositam, Iloc enim accidit productioni animae, quae est creatio, inquantum anima, licet sit substantia intellectualis, est tamen corporis forma.

4. *Quarto.* Vnima non potest sic produci in esse quod sibi acquiratur aliquod principium essendi. sicut accidit in rebus compositis; cum sit substantia simplex. Ergo producitur in esse ab agente per hoc quod consequitur ab ipso esse absolute. Ergo a primo et universali agente, qui est Deus, producitur: quia ipsum esse est proprius effectus primi et universalis agentis.

Adverte hic quod Sanctus Thomas ponit unum modum quo esse dicitur proprius effectus Dei. Alia enim agentia, licet dent esse, illud tamen non dant nisi per hoc quod imprimunt similitudines suarum formarum in rebus factis, quae similitudo est rei factae principium essendi. Deus autem dat esse, non solum dando formale principium essendi, sed etiam rei dando esse absolute, absque hoc quod illi det aliud principium formale essendi. Ex quo patet quod esse absolute et secundum se consideratum, non autem ut effectus formalis formae introductae in re producta, a solo Deo producitur. Et sic absolute et secundum se esse est effectus proprius Dei: aliorum autem est effectus ut coniungitur formae in altero productae.

5. *Quinto.* Finis animae humanae, et eius perfectio, est ut per cognitionem et amorem transcendat totum ordinem creaturarum et pertingat ad primum principium, qui est Deus. Ergo a Deo propriae habet suae originis principium: finis enim rei corresponde eius principio.

Adverte, ne erres, quod non ideo dicit Sanctus Thomas finem animae esse in amore et cognitione Dei. quasi utrumque ad beatitudinem essentialiter pertineat: sed quia cognitio est essentialiter beatitudo, amor autem ipsam inseparabiliter concomitatur.

Confirmatur ultimo, quia hoc insinuat Gen. 1, ubi Scriptura, animalium aliorum animas aliis causis adscribens, puta dicendo: *Producant aquae reptile animae vi-*

• iL»p. ixf.

• Cl. cap. pracc., fait.

• Cap. I, l xv.

• Cf. Commeni cap. peace., mil.

• \$. Th.L lib. IV. im. i.

l 7. l-t

7 at

l P

•α 3Γ-

L ũof tutvi,

, . Ū? Will.

‘U.O. c»p. ni.

•CÇ.LMIU

lia ψον: fir
jaruin formarum
factorum. Anima
nisi a primo et
s.

principio citu:
proprium prin-
dincm vcl duo-
humanae et ul.
cognitionem ci
m creaturarum
im, quod Deui
c originis prin-

icra Scriptura.
! aliorum ant-
liis causis aj-
t aquae reptile
ad hominem
i ostendit, di-
' *limo terrae.* ■
um vitae.
tuentium ani-

GX.VZi.

dispositionem
I in matcriim
cadit produ-
animi, licet
ris forma
in esse quod
sicut acciJ
x. Ergo pro-
iscquitur ;b
i agente, qui
rius effectus

um modum
lim agentil,
• hoc quod
•ebus tactis,
endi. Dets
icipium es-
• hoc qued
quo patet
atutn, nw>
in re pro-
secandum
em est ef-
ae.
tectio, est
1 ordinem
J, qui «t
incipiutn:

i Thonui
isi utrum-
l quia eo-
am ime-

m. i, Ubi
is adseri-
imae n-

rt · re/l/σ, et similiter de aliis» dc anima hominis inquit ’ /m-
fpiravit in faciem eius spiraculum vitae, Deo videlicet
animae humanae creationem adseribens.

Per hoc autem, inquit Sanctus Thomas, excluditur error
ponentium animas ab angelis esse creatas.

Adverte quod Sanctus Thomas, Prima, q. cxvui et * Art. 3.
Potentia, q. 3, a. 9, tenet non solum falsum esse quod
anima cum semine traducatur, sed etiam hoc esse haere-
ticum: quia ex hoc sequitur animam subsistentem non
esse, ct ex consequenti esse corruptibilem cum corpore.

CAPITULUM OCTOGESIMUM OCTAVUM

RATIONES AD PROBANDUM QUOD ANIMA HUMANA CREETUR EX SEMINE

nt autem quaedam quae praemissis vi-
dentur esse ādversa

jfiggjpPy Cum enim homo sit animal inquan-
tum habe. animam sensitivam ; ratio au-
tem *animalis* univoce homini et aliis animalibus
conveniat; videtur quod anima sensitiva hominis
sit eiusdem generis cum animabus aliorum ani-
malium. Quae autem sunt unius generis, eundem
modum habent prodeundi in ěsse Anima igitur
sensitiva hominis, sicut et aliorum animalium,

per virtutem quae est in semine in esse procedit.
Est autem idem secundum substantiam anima in-
tellectiva et sensitiva in homine, ut supra " osten-
sum est. Videtur igitur quod etiam anima intel-
lectiva per virtutem seminis producatur.

Praeterea. Sicut docet Aristoteles in libro *de*
Generatione Animalium *, prius tempore est fetus
animal quam homo. Sed, cum est animal et non
homo, habet animam sensitivam et non intelle-
ctivam; quam quidem sensitivam non est dubium
ex virtute activa seminis produci, sicut et in ce-
teris animalibus contingit. Illa autem met anima
sensitiva est in potentia ut sit intellectiva, sicut et
illud animal est in potentia ut sit animal rationale:
nisi forte dicatur quod anima intellectiva šuper
veniens sit alia in substantia, quod šupra impro-
batum est. Videtur ergo quod substantia animae
intellectivae sit ex virtute quae est in semine.

Item. Anima, cum sit forma corporis, unitur
corpori secundum suum esse. Sed ad ea quae
sunt unum secundum esse, terminatur una actio
et unius agentis: si enim sunt diversa agentia, et
per consequens diversae actiones, sequetur quod
sint facta diversa secundum esse. Oportet igitur
unius agentis unam actionem terminari ad esse
animae et corporis. Constat autem quod corpus
fit per actionem virtutis quae est in semine. Ergo
et ab eadem est anima, quae est eius forma, et
non ab agente separato.

Amplius. Homo generat sibi simile secundum
speciem per virtutem quae est in semine deciso.
Omne autem agens univocum generat sibi simile
in specie per hoc quod causal formam generati,
a qua est eius species. Anima igitur humana, a
qua est species hominis, producitur ex virtute
quae est in semine.

Item. Apollinaris sic ārgumentatur Quicum-
que dat complementum operi, cooperatur agenti.
Sed, si animae creantur a Deo, ipse dat comple-
mentum generationi puerorum qui quandoque
ex adulteris nascuntur. Ergo Deus adulteris coo-
peratur. Quod sibi inconveniens videtur.

Inveniuntur autem in libro qui Gregorio Nys-
seno inscribitur *, quaedam rationes ad hoc idem
probandum, \rgumentatur autem sic. Ex anima
...et corpore lit unum, quod est homo unus. Si
igitur anima liat prius quam corpus, aut coipus
prius quam anima, idem erit prius et posterius
seipso: quod videtur impossibile. Simul igiiur iit
corpus et anima. Sed corpus incipit fieri in de-
cisione seminis. Ergo et per decisionem seminis
anima in esse producitur.

Adhuc. Imperfecta videtur esse operatio agentis
qui non totam rem in esse producit, sed solum
eius alteram partem *. Si igitur Deus animam in
esse produceret, corpus vero v irtute seminis for-
maretur. quae duo sunt partes unius, scilicet ho-
minis. utriusque operatio, scilicet Dei et setnina-
tivae virtutis, imperfecta videretur. Quod patet
esse inconveniens. Ab una igitur et eadem causa
; producitur anima et corpus hominis. Constat
autem corpus hominis produci virtute seminis.
Ergo et anima.

Item. In omnibus quae generantur ex semine,
omnes partes rei generatae simul comprehen-
duntur virtute in semine, licet actu non appa-
reant: *sicut videmus in tritico, aut in quolibet*
alio semine, quod herba et culmus et internodia
et fructus et aristae virtute comprehenduntur in
primo semine, el postea protenditur semen et
declaratur, quadam consequentia naturali, ad per-
fectionem. non assumens aliquid extrinsecum *.
Constat autem animam esse partem hominis. In
semine igiiur hominis virtute continetur anima
humana, non autem ex aliqua exteriori causa
principium sumit.

Amplius. Eorum quorum invenitur idem pro-
cessus et terminus, oportet esse idem originis
principium. Sed in generatione hominis idem pro-
cessus corporis et animae, et idem terminus in-
venitur: secundum enim quod figuratio et quan-
titas membrorum procedit, et animae operationes

• Cf. loc. cit.
clp. tXUM. fio.

• *De CrcaUonc*
Homtutt, cap.
iMX.tulon.tSj",
OrMcM. Migne.
P.G XI.IV.n»).

• Ibid

• Ibid.

1 aliorum *post* animalium GNXZPc. 9 prodeundi] prodendi *d*, procedendi P. 23 Uln autem met) Illamct E, illarum Z; γλμ pN.
3? ct om aDWXPc. 36 in ūbstantia) substantia GWPc. 34 igitur om Pd.

5 ādulteri *post* cooperatur aDWPc. 8 inscribitur] ascribitur NYZ. 35 declaratur] dilatatur P; al' deducitur *margo* Y. quadam]
quaedam aGb (... naturalia b). 46 oiitnae] *addunt* et DE, etiam P.

magis ac magis manifestantur; nam prius apparet operatio animae nutritivae, et postmodum operatio animae sensitivae, et tandem, corpore completo, operatio animae intellectivae ♦ Ergo idem est principium corporis et animae. Sed principium originis corporis est per decisionem seminis. Ergo et principium originis animae.

Adhuc. Quod configuratur alicui, constituitur ex actione eius cui configuratur: sicut cera quae configuratur sigillo, accipit hanc configurationem ex impressione sigilli. Constat autem corpus hominis, et cuiuslibet animalis, esse propriae animae configuratum: talis est enim organorum dispositio qualis competit ad operationes animae per eas exercendas *. Corpus igitur formatur ex actione animae: unde et Aristotele elicit, in II *de Anima* , quod *anima esi efficiens causa corporis*. Hoc autem non esset nisi anima esset in semine; nam corpus per virtutem quae est in semine constituitur. Est igitur anima humana in semine hominis. Et ita ex decisione seminis originem habet.

Item. Nihil vivit nisi per animam. Semen autem est vivum. * Quod patet ex tribus. Primo quidem, quia a Mente deceditur. Secundo, quia in semine apparet calor vitalis et operatio vitae, quae sunt rei viventis indicia. Tertio, quia semina plantarum terrae mandata, nisi in se vitam haberent, ex terra, quae est exanimis, non possent calescere ad vivendum. Est igitur anima in semine. Et sic ex decisione seminis originem capit. Amplius. Si anima non est ante corpus, ut ostensum est neque incipit esse cum seminis decisione; sequitur quod prius formetur corpus, et postea ei infundatur anima de novo creata. Sed si hoc est verum, sequitur ulterius quod anima sit propter corpus: quod enim est propter aliud, invenitur eo posterius; sicut vestimenta fiunt propter hominem. Hoc autem est falsum: nam magis corpus est propter animam; finis enim semper nobilior est. Oportet igitur dicere quod anima simul cum decisione seminis oriatur.

2 animat) vinuia N. virtuti»- ct tinimac Z. nutritivae,.. anlmic hotn <..1 ? el tu DGXZ; om ENY, t \V, csl etiam b, est ct sPr. 9 ccta quac] cera GNXV, curo err.» Z. B cMcacero) ilckiccre EGNYZ. 9 iemlnUj v.t i ct addieit l'A t5 . OXYZ. 16 co| natura NZ. |S est om niffe corpu. GWPr.

Commentaria Ferrarieneie

Quantum ad tertium, ponit Sanctus Thomas quasdam rationes contra determinatam veritatem . *Quarum prima est.* Anima sensitiva hominis virtute seminis procedit in esse: cum sit eiusdem generis cum animabus aliorum animalium. Ergo et intellectiva. – Probatur consequentia. Quia in homine sensitiva et intellectiva sunt idem secundum substantium. *Secundo.* Ectus prius est animal quam horno. Ergo prius habet animam sensitivam quam intellectivam. Sed illud producit ex semine. Ergo et intellectiva: cum eadem fiat intellectiva, eo quod sibi intellectiva quae sit alia, supervenire non possit. *Tertio.* Anima unitur corpori secundum esse. Ergo fit ab eodem a quo fit corpus: cum ad ea quae fiunt unum secundum esse, terminetur una actio et unius agentis. Ergo etc. *Quarto.* Homo generat sibi simile in specie per virtutem quae est in semine. Ergo causal animam, a qua est hominis species. *Quinto.* Secundum Apollinarem, sequeretur Deum cooperari adulteris: quia, creando animam, daret complementum generationi adulterae. *Sexto.* Simul fit corpus et anima: alioquin idem esset prius et posterius scipso. Ergo dc. – Patet consequentia. Quia corpus incipit fieri in decisione seminis.

Item/ n p Sequeretur actionem Dei. et hominis actionem, c-e imperfectam: quia neutra produceret totam rem. Ouero. Anima est pars hominis. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia in omnibus quae generantur ex semine, omnes partes rei generatae virtute comprehenduntur in semine. Declaratur in tritico, ubi herba, culmus, internodia. fructus et al istae comprehenduntur in primo semine, et postea protenditur semen et dilatatur ordine, sequela naturali, ad rei perfectionem, nihil extrinsecum assumens: intellige, tanquam causam agentem, licet aliquod extrinsecum tanquam materiam assumat. *Nono.* In hominis generatione est idem processus corporis et animae, et idem terminus: quia secundum processum figurationis et quantitatis corporis operationes animae magis ac magis manifestantur. Ergo etc. *Decimo.* Corpus hominis formatur ex actione animae. Tum quia sibi configuratur. – Tum quia anima est efficiens causa corporis: ut dicitur II *de Anima*, text. 36. Ergo etc. *Tndecimo.* Semen vivit: ut ex multis apparet. Ergo in ipso est anima. Ergo etc. *Duodecimo.* Sequitur quod prius formatur corpus et postmodum infunditur anima. Ergo anima fit propter corpus: quia quod fit propter aliud, est posterius eo: sicut palet in vestimentis, quae propter hominem fiunt.

CAPITULUM OCTOGESIMUM NONUM

SOLUTIO RATIONUM PRAEMISSARUM

faciliorem vero praemissarum rationum ♦ solutionem, praemittenda sunt quaedam ad exponendum ordinem et processum generationis humanae, et generaliter animalis. Primo itaque sciendum est falsam esse opinio

nem quorundam dicentium quod opera vitae quae apparent in embryone ante ultimum complementum, non sunt ex aliqua anima, vel virtute animae, in eo existente, sed ex anima matris. Si enim hoc esset verum, iam embrvo non esset animal: cum omne animal ex anima et corpore constet.

'TieCmt. ffont. etc., loc. dr.

• Ibid. • On. iv. j. j. Til. l. 7.

' Cf. Cotumcni. cap. Lxxxvi.irnt.

• Cap. pracc.

IX,

mam. Semen <> cx tribus. Primo r. Secundo, quia ct operatio vitat, Tertio, quia nisi in se vitam nimis, non pt». igitur anima in i originem capit, mte corpus, u se cum seminis * innetur corpus, : novo creata ius quod anima propter aliud, stimenta fiunt falsum: nam n ; finis enim * dicere quod is oriatur.

μ 'V, est «Un », :ra NZ. i8eK

linis actionem, olam rem. tc. – Probatur -rantur ex k-prehenduntur 'ubnut, intervrimo semine, dine, sejuds *(i m duumens: quod extrm-

ocessus eor-undum pro-atioDes ani-

>ne anitntt. ■ha esi eft-i, text. %,

et. Ergo in

corpus et roptcr cor- eo; sicut jnt.

ae quae ilemen-ite ani-li enim mimai; onstet.

SIMMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. LXXXIX.

Operationes etiam vHue non proveniunt a principio activo extrinseco, sed ab intranea virtute, in quo praecipue a non v viventibus viventia videntur discerni, quorum est proprie movere seipsa. Quod enim nutritur, assimilai sibi nutrimentum; unde i oportet in nutrito esse x irtutem nutritionis activam, cum agens sibi simile agat Et multo est hoc manifestius in operibus sensus: nam videre et audire convenit alicui per virtutem aliquam in ipso existentem, non in alio, l.nde, cum em- bryo inveniatur nutriri ante ultimum complemen- tum. et etiam sentire, non potest hoc attribui animae matris.

Neque tamen potest dici quod in semine ab ipso principio sit anima secundum suam essen- o tiam completam, cuius tamen operationes non appareant propter organorum delectum. Nam, cum anima uniatur corpori ut forma, non unitur nisi corpori cuius est proprie actus. Est autem i, anima *actus corporis organici* * Non est igitur ante organizationem corporis in semine anima actu, sed solum potentia sive virtute. Inde et Aristoteles dicit, in II .ie *Anima* * quod *semen el fructus sic sunt potentia vitam habentia quod ab- iiciuntl animam*, idest anima carent: *cum tamen id* Nt *cuius anima est actus, sil potentia vitam habens, non tamen abiiciens animam*.

Sequeretur etiam, si a principio anima esset in semine, quod generatio animalis esset solum per decisionem: sicut est in animalibus anulosis, i quod ex uno fiunt duo. Semen enim, si statim cum est decisum animam haberet, iam haberet formam substantialem. Omnis autem generatio substantialis praecedit formam substantialem, non eam sequitur: si quae vero transmutationes for- n mam substantialem sequuntur, non ordinantur ad esse generati, sed ad bene esse ipsius. Sic igitur generatio animalis compleretur in ipsa decisione seminis: omnes autem transmutationes sequentes essent ad generationem impertinentes.

Sed adhuc magis est ridiculum si hoc de anima rationali dicatur. Tum quia impossibile est ut di- vidatur secundum divisionem corporis, ad hoc ut in deciso semine esse possit. – Tum quia se- queretur quod in omnibus pollutionibus ex qui- o bus conceptus non sequitur, nihilominus ratio- nales animae multiplicarentur.

Neque etiam dici potest, quod quidam dicunt: etsi a principio decisionis in semine non sit anima actu, sed virtute, propter deficientiam organorum: i tamen ipsammet virtutem seminis, quod est cor- pus organizabile, etsi non organization, esse pro- portionaliter semini animam in potentia, sed non actu; et quia vita plantae pauciora requirit or- gana quam vita animalis, primo semine sufficienter ii ad vitam plantae organizato, ipsam praedictam virtutem fieri animam vegetabilem; deinde, or- ganis magis perfectis ct multiplicatis, eandem per- duci ut sit anima sensitiva; ulterius autem, forma

organorum perfecta, eandem animam fieri ratio- nalem, non quidem per actionem virtutis seminis, sed ex influxu exterioris agentis, propter quod suspicantur Aristotelem dixisse *intellectum ab ex- trinseco esse*, in libro *de Generatione Animalium* *. - 'UM'. .... Secundum enim hanc positionem, sequeretur quod aliqua virtus eadem numero nunc esset anima vegetabilis tantum, et postmodum anima sensitiva: et sic ipsa forma substantialis continue magis ac magis perficeretur. Et ulterius seque- retur quod non simul, sed successive educeretur forma substantialis de potentia in actum. – Et ul- terius quod generatio esset motus continuus, sicut et alteratio. Quae omnia sunt impossibilia in natura.

Sequeretur etiam adhuc maius inconveniens, scilicet quod anima rationalis esset mortalis. Nihil enim formaliter alicui rci corruptibili adveniens facit ipsum esse incorruptibile per naturam: alias corruptibile mutaretur in incorruptibile, quod est impossibile, cum *differant secundum penus*, ut di- citur in X *AlapliYsicae* ' Substantia autem ani- R J;,,’’' mae sensibilis, cum ponatur esse per accidens generata a corpore generato in processu prae- dicto, de necessitate est corruptibilis ad corru- ptionem corporis. Si igitur ipsamet fit rationalis quodam lumine intrinsecus inducto, quod iorma- liter se habet ad ipsam, est enim sensitivum po- tentia intellectivum; de necessitate sequitur quod anima rationalis, corpore corrupto, corrumpitur. Quod est impossibile: ut supra l probatum est. .o>p. um. et fides Catholica docet.

Non igitur ipsamet virtus quae cum semine deciditur et dicitur *Jormaliva*. est anima, neque in processu generationis fit anima: sed, cum ipsa fundetur sicut in proprio subiecto in spiritu cuius est semen contentivum, sicut quoddam spumo- sum. operatur formationem corporis prout agit ex vi animae patris, cui attribuitur generatio sicut o principali generanti, non ex vi animae concepti, etiam postquam anima inest; non enim conce- ptum generat seipsum, sed generatur a patre. Et hoc patet discurrenti per singulas virtutes animae. Non enim potest attribui animae embryonis ra- done virtutis generativae: tum quia vis genera- tive non habet suam operationem nisi completo opere nutritivae et augmentativae, quae ei deser- viunt, cum generare sit iam perfecti; tum quia opus generativae non ordinatur ad perfectionem ipsius indiv idui, sed ad speciei conservationem. Nec etiam potest attribui virtuti nutritivae. cuius opus est assimilarc nutrimentum nutrito, quod hic non apparet: non enim nutrimentum in pro- cessu formationis trahitur in similitudinem prae- existentis, sed perducitur ad perfectiorem for- mam et viciniorem similitudini patris. Similiter nec augmentativae: ad quam non pertinet mu- tatio secundum formam, sed solum secundum quantitatem. De sensitiva autem et intellectiva

1 etiam) autem aDNWZ. 6 virtutem) virtuti-» aX, virtute activa) D. io embryo) in bono a, cerebro Z. 17 appareant) ap- parent DGZPc. 22 Unde et] Unde GPc. 32 cum est) ut est D, quod est G, om E. 44 possit) posset aXcd. 2 quidem) autem aDW. 6 enim) autem NYZ. 3a docet) tenet NZ. ?; deciditur) definditur aX, decinditur GZ. 54 trahitur) contrahitur EsG. 55 perducitur) perducit G, producitur P.

SIMMA CONTRA GENTILES. LIB. II. CAP. LXXXIX.

panicula, patet quod non habet aliquod opus formationi tali appropriatum. Relinquitur igitur quod formatio corporis, praecipue quantum ad primas et principales partes, non est ab anima geniti, nec a virtute formativa agente ex xi eius, sed a agente ex xi animae generativae patris, cuius opus est facere simile generanti secundum speciem.

Haec igitur vis formativa eadem manet in spiritu praedicto a principio formationis usque in finem. Species tamen formati non manet eadem: nam primo habet formam seminis, postea sanguinis, et sic inde quousque veniat ad ultimum complementum. Licet enim generatio simplicium corporum non procedat secundum ordinem, eo quod quodlibet eorum habet formam immediatam materiae primae; in generatione tamen corporum aliorum, oportet esse generationum ordinem, propter multas formas intermedias inter primam formam elementi et ultimam formam ad quam generatio ordinatur. Et ideo sunt multae generationes et corruptiones sese consequentes.

Nec est inconveniens si aliquid intermediorum generatur et stalim postmodum interrumpitur: quia intermedia non habent speciem completam, sed sunt ut in via ad speciem; et ideo non generentur ut permaneant, sed in per ea ad ultimum generatum perveniatur. - Nec est mirum si tota generationis transmutatio non est continua, sed sunt multae generationes intermediae: quia hoc etiam accidit in alteratione et augmento; non enim est tota alteratio continua, neque totum augmentum, sed solum motus localis est vere continuus, ut patet in VIII *Physicorum* *

Quanto igitur aliqua forma est nobilior et magis distans a forma elementi, tanto oportet esse plures formas intermedias, quibus gradatim ad formam ultimam veniatur, et per consequens plures generationes medias. Et ideo in generatione animalis et hominis, in quibus est forma perfectissima, sunt plurimae formae et generationes intermediae, et per consequens corruptiones, quia *generatio imius, est corruptio alterius* '. Anima igitur vegetabilis, quae primo inest, cum embryo vivit vita plantae, corrumpitur, et succedit anima perfectior, quae est nutritiva et sensitiva simul, et tunc embryo vivit vita animalis; hac autem corrupta, succedit anima rationalis ab extrinsecco immissa, licet praecedentes fuerint virtute seminis.

His igitur x isis, facile est respondere ad obiecta '. Quod enim primo obiicitur, oportere animam sensitivam eundem modum originis in homine et in brutis habere, ex eo quod *animal* de eis univoce praedicatur: - dicimus hoc necessarium non esse. Etsi enim anima sensitiva in homine et bruto convenient secundum generis rationem, differunt tamen specie, sicut et ea quorum sunt formae: sicut enim animal quod est homo, ab aliis animalibus specie differt per hoc quod est rationale, ita anima sensitiva hominis ab anima sensitiva bruti specie differt per hoc quod est etiam intellectiva.

Anima igitur in bruto habet id quod est sensitivum tantum: et per consequens nec esse nec eius operatio supra corpus elevatur; unde oportet quod simul cum generatione corporis generetur, et cum corruptione corrumpatur. Anima autem sensitiva in homine, cum habeat supra sensitivam naturam vim intellectivam, ex qua oportet ut ipsa substantia animae sit secundum esse et operationem supra corpus elevata: neque per generationem corporis generatur, neque per eius corruptionem corrumpitur. Diversus ergo modus originis in animabus praedictis non est ex parte sensitivi, ex quo sumitur ratio generis: sed ex parte intellectivi, ex quo sumitur differentia speciei. Inde non potest concludi diversitas generis, sed sola diversitas speciei.

Quod vero secundo obiicitur, conceptum prius esse animal quam hominem, non ostendit rationem. ibi. m di.iri.cum semine propagari. Nam anima sensitiva per quam animal erat, non manet, sed in i suci edit .mima quae est simul sensitiva et intellectiva, ex qua est animal et homo simul, ut ex dictis patet.

Quod vero tertio obiicitur, diversorum agendum actiones non terminari ad unum lactum, intelligendum est de diversis agentibus non ordinatis. Si enim ordinata sint ad invicem, oportet eorum esse unum effectum; nam causa agens prima agit in effectum causae secundae agentis vehementius quam etiam ipsa causa secunda; unde videmus quod effectus qui per instrumentum agitur a principali agente, magis proprie attribuitur principali agenti quam instrumento. Contingit autem quandoque quod actio principalis agentis pertingit ad aliquid in operato ad quod non pertingit actio instrumenti: sicut vis vegetativa a ad speciem carnis perducit, ad quam non potest perducere calor ignis, qui est eius instrumentum, licet operetur disponendo ad eam resolvendo et consumendo. Cum igitur omnis virtus naturae activa comparetur ad Deum sicut instrumentum ad primum et principale agens, nihil prohibet in uno et eodem generato quod est homo, actionem naturae ad aliquid hominis terminari, et non ad totum quod iit actione Dei. Corpus igitur hominis formatur simul et virtute Dei quasi principalis agentis et primi, et etiam virtute seminis quasi agentis secundi: sed actio Dei producit animam humanam, quam virtus seminis producere non potest, sed disponit ad eam.

Ende patet solutio ad quartum. Sic enim homo sibi simile in specie generat, inquantum virtus seminis eius dispositive operatur ad ultimam formam, ex qua homo speciem sortitur.

Deum vero adulteris cooperari in actione naturae, nihil est inconveniens. Non enim natura adulterorum mala est, sed voluntas. Actio autem quae est ex virtute seminis ipsorum est naturalis, non voluntaria. Inde non est inconveniens si Deus illi operationi cooperatur ultimam perfectionem inducendo.

• Cap. η. Th. I. »5-

• III *PHY.*, Mit, t; .. Th. I. It.

• ϕ. pracc.

i porticula om PJ. 4 geniti) genita abWYPc. 3o etiam om «DW. solum| solus GNYZ.
5 autem) igitur EGNYZà. 7 ut) quod EPc. 13 ux quo Ita YZsGpD; rasa pN, cx qua ceteri, q3 hominis om EGNYZ. 55 nihil non Z.

' — CftataM
a? uxui, ini
«F- pne.

“ u.

l quod est scnsiinm
ic esse nee eiuj ope.

unde oportet ψ. ...'
ris generetur, el ă
inia autem Kftritiu
sensitivam natoraa
let ut ipsa substansi
operationem sup-;
lerationem torpor
-uptionem eomira-
■ginis in aninuh.
nsitivi, ex quo ».
intellectivi, ei quo
de non potest w-
i diversitas speciet
-, conceptum pria
ion ostendit rat -
>agari. Namanr.,
t, non manet, d
ul sensitiva ct in-
t homo simul it

diversorum w-
unum tactum, η-
ntibus non tri-
invicem, opontt
am causa aget?
secundae agentis
causa secunda:
i per instrumw-
nagis proprie &
istrumento. Coo-
actio prindpaL-
perato ad quod
sicut vis velfa-
ad quam non
est eius icam-
o ad eam real-
ir omnis vims

um sicut instm-
ile agens, nihil
irato quod at
d hominis ter-
fit actione Dei.
imul et vim»
inimi, et eiun
indi: sed aedo
[uam virtus <<
sponit ad eam.
sic enim homo
uantum virtus
d ultimam w-
itur.

in actione na-
i enim natura
. Actio autea
i est naturalis,
conveniens si
iam perfectio-

EGSYZ.

Quod vero sexto obiicitur, patet quod non de
necessitate concludit. Etsi enim detur quod corpus
hominis formetur prius quam anima creetur, aut
e converso, non sequitur quod idem homo sit
prior seipso: non enim homo est suum corpus, f
neque sua anima. Sequitur autem quod aliqua
pars eius sit altera prior. Quod non est incon-
veniens: nam materia tempore est prior forma;
materiam dico secundum quod est in potentia ad
formam, non secundum quod actu est per for-
mam perlecta. sL enim est simul cum forma.
Corpus igitur humanum, secundum quod est in
potentia ad animam, utpote cum nondum habet
animam, est prius tempore quam anima: tunc
autem non est humanum actu, sed potentia tan-
tum. Cum vero est humanum actu, quasi per
animam humanam perfectum, non est prius ne-
que posterius anima, sed simul cum ea.

Xequé etiam sequitur, si anima ex virtute se-
minis non producitur sed solum corpus, quod
sit imperfecta operatio tam Dei quam naturae, ut
septima ratio procedebat. Virtute enim Dei utrum-
que fit, et corpus ct anima: licet formatio cor-
poris sit ab eo mediante virtute seminis naturali,
animam autem immediate producat. Xequé etiam
sequitur quod acu.) \ irtutis seminis sit imperfecta
cum perficiat hoc ad quod est.

Sciendum est etiam in semine virtute contineri
omnia illa quae virtutem corpoream non exce-
dunt, sicut facnum, culmus, internodia, et similia.
Ex quo concludi non potest quod id hominis quod
totam virtutem corpoream excedit, in semine vir-
tute contineatur, ut octava ratio concludebat.

Quod autem operationes animae videntur pro-
ficere in processu generationis humanae sicut pro-
ficiunt corporis partes, non ostendit animam hu-
manam et corpus idem principium habere, sicut
nona ratio procedebat: sed ostendit quod dispo-

sitio partium corporis est necessaria ad animae
operationem.

Quod autem decimo obiicitur, corpus animae
configurari, et ob hoc animam sibi corpus simile
praeparare: partim quidem est verum, partim
autem falsum. Si enim intelligatur de anima gene-
rantis, est verum quod dicitur: falsum autem si
intelligatur de anima generati. Non enim virtute
animae generati formatur corpus quantum ad
primas et praecipuas partes, sed virtute animae ge-
nerantis, ut supra * probatum est. Similiter enim
et omnis materia suae formae configuratur: non
tamen haec configuratio fit e.x actione generati,
sed ex actione formae generantis.

Quod autem undecimo obiicitur de seminis vita
in principio decisionis: patet quidem e.x dictis
non esse vivum nisi in potentia: unde tunc ani-
mam actu non habet, scd virtute. In processu
autcm generationis habet animam v egetabilem ct
sensibilem ex virtute seminis: quae non manem,
sed transeunt, anima rationali succedente.

Neque etiam, si formatio corporis animam
praecedit humanam, sequitur quod anima sit
propter corpus, ut duodecima ratio inferebat.
Est enim aliquid propter alterum dupliciter. Uno
modo, propter eius operationem, sive conserva-
tionem, vel quicquid huiusmodi est quod con-
sequitur ad esse: et huiusmodi sunt posteriora
eo propter quod sunt; sicut vestimenta sunt pro-
pter hominem, et instrumenta propter artificem.
Alio modo est aliquid propter alterum, idest,
propter esse eius: et sic quod est propter alte-
rum. est prius tempore et natura posterius. Hoc
autcm modo corpus est propter animam: sicut
et omnis materia propter formam. - Secus autem
esset si ex anima et corpore non fieret unum
secundum esse: sicut dicunt qui ponunt animam
non esse corporis formam.

n perfecta] perfecum EGZ5. aS C3t etiam) est a, ctinm <<t DN, etiam cd. 3t non om j DW.
n enim ct] etiam IV. 17 vivum) unum a, verum EW. 2o cx virtute) virtute EGNYZ. a3 praecedit humanam) humanam 3.
humanam icquitur ΠX. humanam praecedit Pc. praecedebat humanam E, praecedat humanam t. 27 consequitur) sequitur sDGWXPc.
29 iunt] facta vunt NYZ. 35 ct om Z, etiam EPc.

Commentaria Ferraidensis

Quantum ad quartum respondet Sanctus Thomas ra-
tionibus supra positis . Circa hoc autcm duo facit :
primo enim ponit pulcherrimam quandam de processu
generationis doctrinam; secundo, singillatim ad singula re-
spondet argumenta *.

1. Quantum ad primum, dicit summatim septem.

Primum est, quod opinio dicentium quod opera vitae
quae apparent in embryo ante ultimum complementum,
non sunt cx aliqua anima vel ex virtute in eo existente.
sed ex anima matris, est falsa. Tum quia embryo non esset
animal. — Tum quia operationes vitae non proveniunt a
principio extrinseco (scilicet immediate), sed ab intrinseco:
ut in nutrition?, secundum quam quod nutritur assimilât
sibi nutrimentum, et multo magis in operationibus sensus
apparet.

Secundum est, quod animam secundum essentiam Miam
completam esse in semine a principio, sed eius opera-
tiones propter defectum organorum non apparere, falsum
est. Tum quia anima non unitur ut forma corpori nisi
organizato. Tum quia Aristoteles, II *de Anima*, texti. 10,
inquit quod *semen et fructus sic sunt potentia vitam ha-
bentia quod abiiciunt animam*. – Tum quia tunc generatio

animalis compleretur in ipsa decisione seminis: sicut in ani-
malibus anulosis ex uno fiunt duo. Et sic sequeretur quod
omnes transmutationes sequentes essent ad generationem
impertinentes: transmutationes enim formam substantialem
sequentes non ordinantur ad esse generati, sed ad bene
esse ipsius. Sequeretur etiam quod anima rationalis di-
videretur ad divisionem corporis. El quod ex omnibus
pollutionibus ex quibus conceptus non sequitur, animae
rationales multiplicarentur.

Tertium est, quod etiam illa opinio falsa est quae dicit
quod, sicut semen est corpus non organizatum actu scd
organizabilc. ita virtus quae est in semine est anima in
potentia, non autem m aclu; et quod, organizato semine
sufficienter ad vitam plantae, praedicta virtus iit anima
vegetabilis; deinde, organis magis perfectis, eadem tit sen-
sitiva; postremo, forma organorum perfecta, eadem tit
anima rationalis, non actione quidem virtutis seminis, scd
ex actione et illuminatione exterioris agentis; et quod pro-
pter hoc dixit Aristoteles *intellectum ab extrinseco esse*.
Haec enim opinio falsa est, tum quia tunc forma sub-
stantialis continue magis ac magis perficeretur. – Tum quia
forma substantialis non simul, sed successive educeretur

in actum: et sic generatio esset motus continuus. – Tum quia sequeretur animam rationalem esse mortalem. Quia anima rationalis esset eadem cum anima sensibili, quae per accidens generata ponitur in processu praedicto, et per consequens ponitur ad corruptionem corporis esse corruptibilis. – Nec potest dici quod ex lumine extrinseco, per quod dicta anima fit rationalis. Haec incorruptibilis. Quia nihil formaliter rei corruptibili adveniens facit ipsam incorruptibilem per naturam * cum *corruptibile et incorruptibile differant secundum genus*, X *Metaphysicae*, text. 26.

Quantum est, quod dicta virtus, quae fundatur in spiritu cuius semen est contentivum, operatur corporis formationem ex vi animae patris, cui principaliter attribuitur generatio: non autem ex vi animae concepti, etiam postquam habet animam, quia conceptum non generat seipsum, sed a parte generatur; ut patet per singulas virtutes animae discurrendo. Animae enim embryonis non potest attribui corporis formatio ratione virtutis generativae: quia non habet ea vis suam operationem nisi completo opere nutritivae et augmentativae; nec ordinatur ad perfectionem ipsius individui, sed ad speciei conservationem. Non etiam illud sibi attribui potest ratione virtutis nutritivae: quia nutrimentum in processu formationis perducitur ad perfectiorem formam et viciniorem similitudini patris, non autem ad similitudinem praeeistentis trahitur, quod tunc per opus nutritivae assimilantis nutrimentum nutritio. Nec etiam haec virtute augmentativae: quia ad ipsam non pertinet mutatio secundum formam, sed tantum secundum quantitatem. Propter etiam illud fit vi sensitivae aut intellectivae potentiae: ut patet. Relinquitur ergo quod formatio corporis, praecipue quantum ad primas et principales partes, est tantum ex vi animae generantis H

Quantum est, quod haec vis formativa manet in spiritu praedicto a principio formationis usque ad finem *. species tamen formati non manet vadem, cum diversas formas habeat successive usque ad complementum. Quia, licet generatio simplicium corporum non procedat secundum ordinem, eo quod quodlibet eorum habeat formam immediatam materiae primae; tamen in aliorum generatione oportet esse generationum ordinem, propter nullas formas intermedias inter primam formam elementi et ultimam ad quam generatio ordinatur .

Sextum est, quod non est inconveniens si aliquid intermediorum generatur et statim postmodum corrumpitur: quia illa, tanquam non habentia speciem completam, non generantur ut permaneant, sed ut per ea ad ultimum generatum perveniatur. – Nec etiam est mirum quod tota generationis transmutatio non sit continua: quia hoc etiam accidit in tota alteratione* et tota augmentatione *, et solus motus localis est vere continuus, \ 111 *Physicorum*, text. 24 et infra.

Septimum est quod, quanto aliqua forma est nobilior et magis distans a forma elementi, tanto oportet esse plures formas intermedias, et plures generationes et corruptiones. Et ideo in generatione hominis anima vegetabilis, quae primo inest embryoni, cum vivit vita plantae, corrumpitur, et succedit perfectior anima, quae est simul nutritiva et sensitiva, et tunc embryo vivit vita animalis. Haec autem corrupta, succedit rationalis ab extrinseco, non autem virtute seminis, ut praecedentes.

II. Circa tertium dictum, advertendum quod corruptibile secundum naturam impossibile est ut fiat secundum naturam incorruptibile, quasi corruptibile in incorruptibile mutetur. Cum enim corruptibile et incorruptibile differant secundum genus, non potest unum mutari in aliud nisi fiat mutatio secundum genus. Et per consequens nihil secundum naturam corruptibile, manens idem secundum substantiam et non variatum secundum genus, potest fieri per naturam incorruptibile. Sed tamen id quod est secundum naturam corruptibile, potest ex supernaturali dono fieri incorruptibile: ita quod idemmet erit corruptibile et incorruptibile, sed per naturam corruptibile, incorruptibile autem per gratiam aut per donum aliquod supernaturale ipsum a corruptione prohibens, ut est in corporibus beatorum. Propter hoc Sanctus Thomas, ut se praeservaret ab

incorruptibili per supernaturale donum, non dixit absolute quod nihil formaliter alicui rei corruptibili adveniens facit ipsum incorruptibile, sed quod non facit ipsum incorruptibile per naturam. Et sic, si anima sensitiva, quae est secundum naturam corruptibilis, fiat per supervenientem lucem rationalis, non poterit anima rationalis fieri incorruptibilis per naturam, sed remanebit naturaliter mortalis et corruptibilis sicut prius.

III. Circa quantum dictum, cum concluditur quod *formatio corporis, praecipue quantum ad primas et principales partes, est tantum ex vi animae generantis* advertitur quod idcirco specificavit Sanctus Thomas *principales et primas partes*, quia, ut ipse ait Prima Parte, in quaestione adducta , a. 1, ad 4, *producta anima sensitiva in per-rato quantum ad aliquam partem principalem, tunc iam illa anima sensitiva prolis incipit operari ad complementum proprii corporis per modum nutritionis et augmenti*. Et sic patet quod aliquae partes secundario advenientes possunt ex vi animae prolis ethae: licet partes principales, sicut cor, cerebrum et huiusmodi, virtute animae generantis hant.

IV. Circa quantum dictum, duplex dubium occurrit. Primum in * est circa id quod dicitur, *vim formativam manere in spiritu a principio formationis usque in finem*. Videtur enim velle Smetus Thomas quod talis vis, finita formatione, non duret, sed tantum duret usque ad formationis complementum. Huius autem oppositum habetur *Potentia* q. 111, a. p, atque ibi, ubi dicitur quod *virtus formativa quae est in principio, manet etiam adveniente anima rationali, sicut et spiritus, in quos fere tota substantia spermatica convertitur, manent*.

2. Secundum * est circa id quod dicitur, quoniam oportet in generatione aliorum corporum esse generationum ordinem, propter multas formas medias inter formam primam elementi et ultimam formam ad quam generatio ordinatur. Ex hoc enim sequitur quod materia exuta una forma, non potest quamcumque formam absque ordine recipere, sed necesse est ut unam prius altera ordinate et gradatim recipiat. Huius autem oppositum expresse dicit Sanctus Thomas V *Phys.* *, ubi, ostendens quomodo in substantia non sit contrarietas. inquit quod *materia exuta una forma, potest recipere diversas formas absque ordine*.

Augetur etiam dubium. Quia ostensum est superius quoniam forma quaelibet substantialis, absolute loquendo, unitui immediate materiae primae. Ergo materia potest per generationem recipere quamcumque formam absque ordine. Probatur consequentia. Quia hic assignatur rationem Sanctus Thomas quare corporum simplicium generatio non procedit ordinate: quia videlicet quodlibet eorum habet formam immediatam materiae primae.

V. Ad primum horum respondetur quod expresse Sanctus Thomas, Prima Parte, ubi supra *, tenet *virtutem activam quae erat in semine, desinere esse desinente semine et evanescente spiritu qui in ipso continebatur*: non enim possibile est virtutem remanere eandem numero, eius subiecto destructo: cum accidens neque per se subsistere possit, neque migrare de subiecto in subiectum. Quod autem dicitur in *de Potentia* etc., quod manet: intelligitur non eadem secundum numerum, sed in suo simili. Quod patet ex duobus. Primo, quia assignatur rationem huius permanendae ex eo quod *spiritus in quos tota fere substantia spermatis convertitur, manent*. Constat autem quod substantia spermatis non convertitur in eosdem numero spiritus qui praeeerant, sed in similes. Et sic virtus quidem similis priori remanet: non autem oportet ut remaneat prior eadem secundum numerum. Secundo, quia idem confirmatur exemplo *caloris qui fuit dispositio ad formam ignis, qui remanet, forma ignis adveniente*. Manifestum est autem quod calor qui praecessit formae ignis, non remanet idem numero, cum in adventu formae ignis corrumpatur subiectum in quo erat: sed remanet similis calor secundum speciem. Dicendum est ergo quod virtus formativa remanet in simili, non autem eadem secundum numerum. Et quae prius erat corporis formativa. ut ibi dicitur, eadem secundum speciem fiat postmodum corporis regitiva.

* Cf. num. n.

* Cf. num. n»,

* Cf. num. iv.

• Cf. ibid.

• CL num. vin.

‘ Qu. α

* d. **

II, I.

• Qp. LU. Ot. scDL e v,

• Qa. »4 4.

	SUMMA CONTRA GENTILES, I.IB. 11, GAP. 1.XXX1X.	
on dixit abiŭlŭk i adveniens <i>fan ipsum</i> ifKcrru-isitho, quae ev supervenientem rufis fieri incop iralitcr morulii	VI. Ad evidentiam secundi dubii *; attendendum est primo, ex doctrina Sancti 'fhomae <i>de Spirit.</i> , a. 3, ad 20, quod <i>materia, nude quidem considerata, indifferenter se habet ad omnes formas</i> : quia videlicet secundum suam substantiam non est magis ad unam formam determinata quam ad aliam, sed uniuscuiusque est secundum suam naturam receptiva. Considerata autem ut perfecta per aliquam dispositionem e\ virtute agentis, non respicit indifferenter omnes formas, sed aliquas determinate. Sunt enim aliquae formae habentes inter sc ordinem secundum generationem, ut natae sint sibi immediate per generationem succedere. Et ideo, dum materia una illarum exuitur, non potest recipere quamcumque indeterminate, sed illam quae nata est immediate succedere formae prion, quae erat ab agente introducta tanquam dispositio ad ultio re m formam: sicut, quia forma sanguinis habet immediatum ordinem in generatione animalis ad formam seminis, ideo dum materia exuitur forma seminis, non recipit immediate aliam formam quam formam sanguinis.	
ditur quod/orimas <i>ct prina-trantu</i> , adverte <i>principals et</i> , m quaestione <i>itiva in pent-lent, tunc iam d compleam-et augmenti</i> . 3 advemenici s principales animae ġene	Attendendum secundo quod, licet materia secundum sc et nude considerata indifferenter se habeat ad omnes formas, ut autem est per aliquam formam ab agente disposita, non sit ad omnes indifferens, sed aliquas determinate respiciat: tamen alium ordinem habet ad formas elementorum, et alium ad formas perfectiores. Nam, cum formae elementorum teneant infimum gradum inter formas, inter materiam primam el formas elementorum non mediat aha forma imperfections ordini-., utpote quae sua imperfectione magis ad naturam materiae appropinquet: el ideo inquit hoc loco Sanctus 'l hornas quod <i>qtiudlibet elementorum habet formam immediatam materiat primae</i> . Formae autein allions gradus el ordinis quia habent sub se naturae ordine formas inferioris ordinis et gradus; el quanto forma est imperfectioris ordini;, tanto magis ad naturam materiae appropinquat, quia quanto aliquid magis recedit ab actu el perfectione, tanto magis ad potentiam accedit: ideo formae quae sunt supra elementa, non sunt immediatae materiae primae secundum naturae ordinem, sed inter ipsas et materiam mediant formae elementorum; et quanto forma ad olliorem ordinem el gradum pertinet, tanto inter ipsam et materiam plures formae naturae ordine mediant. Et quia natura in educendo aliquid dc potentia ad actum procedit dc imperfecto ad perfectum, ideo, dum materiam deducere intendit ad actum formae perfectionis ordinis, prius deducit ad actum formae imperfections et sibi propinquioris secundum naturam. El haec est ratio quare, dum exuitur forma unius elementi, indifferenter potest recipere quamcumque aliam formam alterius elementi: non autem, dum exuitur alia forma, potest indifferenter recipere quamcumque aliam formam superioris ordinis, sed determinatam, scilicet cam quae est formae priori secundum gradum ct ordinem naturae proximior. In generatione enim naturali forma imperfectior introducitur a natura ut dispositio ad formam immediate post ipsam naturae ordine collocatam: in generatione vero elementi forma imperfectioris clementi non sc habet ut dispositio et ut medium ad formam alterius elementi, cum omnes formae dementares ad unum ordinem pertineant, et omnes immediate materiam respiciam.	
iam oportet ‘Ctionum orrmam pri-leratio nr-exuta una ue ordine rdioate ct esse didi imodo in 'na exuta e ordine.	Attendendum tertio, quod aliud est aliquam formam ěm <i>immediatam materiae</i> : et aliud illam <i>uniri immediate materiae</i> . Cum enim dicitur formam esse materiae immediatam. significatur exclusio omnis alterius formae inferioris ordinis ct gradus inter materiam et formam, quia videlicet, secundum naturae ordinem, nulla est quae illa sua imperfectione magis ad materiae naturam et conditionem appropinquet: sicut dicimus <i>hominem</i> el <i>animal</i> esse immediata, quia inter ea non mediat alia superior species quae sit prior homine ct inferior animali; e contrario vero dicimus <i>vivum</i> et <i>hominem</i> non esse immediata, quia inter illa ordine naturae et gradu mediat <i>animal</i> . – Sed cum dicitur formam uniri immediate materiae, significatur quod forma dat esse materiae non mediante aliquo alio, sed per seipsam, ita quod excluditur omne medium quod unire habeat fonnam materiae secundum esse. Sic	
Jm occurrit. iram manert 'u *tem. Videtur i formatione, •nis comple-tentia q. m, quae est in iima ratio- 'antia sper-		
jqueodo, otest per sque or-ationem eneratio eorum		
>se San-irtutem &&. ꝥ mte se- **r: non 'O, eius >sistere Quod lligitur Quod IS per-tantia l sub-) spi-lidem aneat idem mani n est unci ?atur Juro i re-i.Et Jem <		

autem, ut superius * est ostensum, omnis forma substan-

tialis immediate unitur materiae primae: eo quod omnis forma superioris ordinis virtualiter contineat omnes alias formas inferiorum ordinum, ct det materiae quicquid formae inferiorum ordinum darent. Non autem omnis forma est ordine naturae immediata materiae, ut est ostensum: cum sint diversi gradus ct diversi ordines formarum.

Patet itaque ex iis quoniam bene dictum est a Sancto Thoma in generatione aliorum corporum supra elementa, oportere esse generationum ordinem propter multas formas intermedias, ordine scilicet naturae, inter primam formam elementi et ultimam formam ad quain generatio ordinatur: quia natura ordinate in suis operibus procedit, ct non producit aliquid ab uno extremo ad aliud nisi per media essentialiter et per gradus ordinata.

\ 11. Ad primum ergo in oppositum ' dici potest dupliciter. Primo, quod non loquitur ibi Sanctus Thomas de materia unius elementi in ordine ad omnes formas, sed in ordine ad formas aliorum elementorum, quae per simplicem generationem 111 ipsam introducuntur. Ipsa enim, exuta una forma clementi, potest indifferenter plures formas dementares recipere: quia, ut hic dicitur, *quodlibet eorum habet formam immediatam materiae primae*. Lndc ct adducit ' Aristotelem. Il *de (ien.* ”, dicentem quod, *cum ex terra fit ignis, non oportet fieri transitum per media elementa*. Loquitur autem particulariter dc illis, quia ex contranelale illarum arguebatur esse contranetatem in substantia. Ipse autem ostendit quod propter illas non oportet ponere conii*ai*ciatem in substantia: cum neque inter ipsas inveniatur maxima distantia, ita quod ab una illarum non possit nisi per media perveniri; neque esse illarum per continuum motum acquiri possit. Et sic, cum non sit inter illas contrarietas de quibus maxime videtur propter contrarias ipsarum qualitates, multo minus inter alias formas substantiales erit contrarietas. – Hic autem Sanctus Thomas, in loco adducto, non loquitur dc materia in ordine ad formas elementarcs in ipsam per simplicem generationem introducendas, sed in ordine ad alias formas quae supra formas dementares sunt.

Potest secundo responderi, iuxta ea quae dicuntur in Qu. *de Spiritualibus*, loco allegato *; quod loquitur Sanctus Thomas in V *Physicorum* de ipsa materia secundum se et nude considerata. Ipsa enim exuta una forma, ut sic, videlicet absque forma, quantum est ex natura sua et sua potentialitate, indifferens est ad unamquamque fonnam recipiendam, eo quod unaquaeque forma substantialis nata sit illi dare esse immediate et illi immediate uniri. – 1 iic autem loquitur Sanctus Thomas de materia secundum quod per agens disponitur el ordinatur ad generationem. Sic enim, per aliquod agens disposita ad alicuius generationem, ct per cius actionem exuta forma quam habebat, ut sic, videlicet per tale agens exuta, non est indifferens ad plures formas, sed est determinata ad illam ad quam agens ipsam dispo-suerat. Unde nulla est contradictio.

2. Ad secundum *; patet ex dictis quod aliud est fonnam esse naturae ordine immediatam materiae: et aliud ipsam uniri materiae immediate. Sanctus 'Thomas ergo non probat generationem simplicium corporum non procedere ordi-nate quia quodlibet elementorum habeat fonnam per quam immediate unitur materiae: sed quia unumquodque eorum habet formam naturae ordine immediatam materiae. 1 loc autem non convenit omni formae, sed tantum formis elementorum, eo quod ipsae infimum gradum inter formas teneant.

VIII. Circa sextum dictum . cum dicitur quod *neque alteratio tota est continua, neque totum augmentum*, advertendum quod e\ istis verbis non habetur neque ullam altcrationem esse continuam neque ullum augmentum, hoc enim, cum tantum meidenter sit dictum, noluit Sanctus Thomas asserere, eo quod inultas habeat difficultates: sed habetur tantum quod tota alteratio. qua scilicet aliquid alteratur a non gradu alicuius qualitatis ad aliquem perfectum gradum, non est de necessitate continua; quia potest mobile moveri ad aliquem gradum remissum, et, postea quam ibi per aliquod tempus quieverit, moveri ad perfectum

54.»

•Q1p.Lx1i.C0n1·ment. n. v.

• Xum. iv, j.

• *Lac.* cit. ojt V ꝥꝰUp.ivjiçqq.

• Num. vi. inn.

' Num. iv, 2. .1««*frçiur.*

*Num.

gradum. Similiter lotum augmentum quo animal per totam suam vitam augetur, non est continuum: cum videamus hominem augeri ad aliquam quantitatem et sub illa per longum temporis spatium quiescere, deinde in maiorem etiam quantitatem augeri. De hoc autem nulli est dubium. Utrum autem partiale augmentum et partialis alteratio sint motus continui, non est praesentis speculationis, sed ad

VIII Physicorum pertinet, idque ibi pertractavimus

IX. Quantum ad secundum, respondet Sanctus Thomas ad singula argumenta. *Ad primum quidem*, negat antecedens. Ad eius vero probationem, negat consequentiam: quia licet anima sensitiva bruti et anima sensitiva hominis sint eiusdem generis, non tamen sunt eiusdem speciei, sicut neque homo et brutum. Ad probationem, negat assumptum. Diversitas enim speciei potest requirere diversum modum procedendi in esse eorum quae sunt eiusdem generis. Nam, in proposito, anima bruti est sensitiva tantum, et per consequens nec visse nec operatio eius supra corpus elevatur: ideo simul generatur ut corrumpitur cum corpore. Sensitiva nutem hominis est etiam intellectiva, et secundum esse ac operationem supra corpus elevatur: ideo per corporis generationem non generatur.

Ad secundam respondet ex dictis quod sensitiva per quam fetus erat animal, non manet, sed ei succedit alia, quae simul est sensitiva et intellectiva.

X. *Ad fundamentum tertiae rationis*, scilicet quod diversorum agentium actiones non terminantur ad unum factum, sed ad diversa: respondet quod est verum de agentibus non subordinatis; est autem falsum de subordinatis quorum unum est sicut principale agens, alterum vero sicut instrumentum.

Dicitur tamen secundo, quod aliquando actio principalis agentis pertingit ad aliquid in operato ad quod non pertingit actio instrumenti. Et sic, uno et eodem generato quod est homo, nihil prohibet actionem naturae, quae est sicut Dei instrumentum, terminari ad aliquid hominis, non autem ad totum quod fit actione Dei. Unde virtute Dei et virtute seminis producitur quidem corpus hominis: animam vero actio Dei immediate producit, quam virtus seminis producere non potest, sed ad eam disponit.

2. Ad evidentiam huius responsionis, considerandum quod, licet virtus seminis dicatur animam non producere sed tantum ad eam disponere, non tamen hoc est intelligendum ad hunc sensum quasi virtus seminis nullo modo ad ipsam animam attingat: sed sensus est, ut habetur ex Qu. de Potentia. q. m, a. 9, in solutionibus argumentorum, quod non producit animam causando esse ipsius, sed producit dispositiones quae sunt necessitates ad formam, et quibus corpus disponitur ad hoc ut sit particeps esse animae; et quia ad tales dispositiones sequitur unio animae cum corpore, ideo virtus seminis est etiam causa unionis animae cum materia. – Et per hoc solvuntur multa argumenta adducta a Capreolo, in 11 Sent., d. 35 quibus arguitur quod non potest salvari hominis generatio ab homine, si homo tantum dispositiones accidentales producat. Dicitur enim quod non tantum dispositiones corporis agens naturale causat, sed est etiam causa unionis animae ad corpus dispositive: et sic dicitur agens naturale inducere formam in materia.

XI. Sed contra hanc responsionem, cum dicitur quod *agentia subordinata*, qualia sunt Deus et creatura respectu hominis, *possunt agere ad eundem terminum diversimode*. dubitatur. In hominis enim generatione non potest actio divina, quae est creatio, terminari ad idem compositum, quod est homo, ad quod terminatur actio hominis, quae est generatio: alioquin totus homo diceretur creatus, sicut dicitur genitus. Nec ad eundem terminum qui est forma: quia tunc agens creatum cooperaretur creationi, cuius oppositum ostensum est in praecedentibus. Ergo nullo modo ad eundem terminum terminantur.

Respondetur, et dicitur primo, quod actio Dei et actio seminis, aut hominis generantis, terminantur ad eundem terminum qui est homo, et ad eundem terminum quae est anima, sed diversimode. Nam homo est terminus creationis inquantum principalis eius pars, scilicet anima intel-

lectiva, creatur in corpore. Est vero terminus generationis inquantum alia pars, scilicet corpus, per generationem disponitur ultima dispositione ad suscipiendum animam: et generatio est causa, per modum disponentis et praeparantis materiam, quod sibi anima uniatur, ex cuius unione resultat ipsum totum quod est homo; uniens enim materiam cum forma, est causa suo modo compositi quod ex tali unione resultat. Anima vero est terminus creationis quantum ad esse suum absolute. Est vero formalis terminus generationis quoad unionem eius cum materia.

Cum autem dicitur quod tunc agens creatum cooperaretur creationi: dico quod cooperari creationi dupliciter potest intelligi. In primo modo, quia cum alio operatur ad terminum creationis attingendo esse ipsius absolute. Et sic nihil cooperatur creationi. – Alio modo, disponendo materiam in qua terminus per se creationis creatur, et per hoc terminum creationis uniendo materiae. Et sic nullum inconveniens est aliquid cooperari creationi eius quod in materia determinata creatur. Et sic dicimus hominem, sive virtutem seminis, creationi animae cooperari.

2. Sed resultat aliud dubium, etiam a Capreolo, loco allegato tactum. Cum enim dicitur virtutem seminis esse causam dispositionum corporis, non autem esse causam animae quaeritur de illis dispositionibus. Aut enim sequuntur animam ordine naturae: aut praecedunt. Non primum. Tum quia nullum agens causalis accidentia consequentia aliquam formam, nisi causet illam formam. Tum quia virtus seminis nihil causat postquam reposuit fetus in specie. Non etiam secundum. Quia tunc in homine esset alia forma substantialis praecedens animam, super quam fundantur: quod negatum est. Ergo nullo modo virtus seminis illas dispositiones causat nisi et ipsam animam causet.

Respondetur quod duplex est genus dispositionum materialium. Quaedam enim sunt dispositiones transeuntis: quibus scilicet praeparatur materia ad susceptionem animae, sed in eius adventu desinunt esse. Et tales certum est quod praecedunt animam, et fundantur in forma substantiali praecedente in materia adventum animae: ut sunt accidentia embryonis quae consequuntur animam sensitivam in ipso existentem. Quaedam vero sunt permanentes, quae scilicet in eodem instanti in quo anima unitur corpori, causantur, et simul cum anima permanent in materia. Et tales, ut in superioribus est plenissime ostensum, absolute loquendo, sequuntur animam: prius enim oportet, ordine naturae, formam uniri materine quam accidentia compositi sint, quia compositum ex unionem formae ad materiam resultat: accidentia autem quae in ipsa animae introductione ab agente naturali causantur, sunt accidentia non animae tantum, sicut intellectus et voluntas, quae a solo Deo causantur: nec tantum materiae, quia quaelibet forma substantialis, ut superius est ostensum, unitur immediate materiae; sed sunt accidentia compositi. Sed, considerata anima ut dat esse intellectivum, praecedunt ipsam animam in genere causae materialis veluti eius dispositiones, quibus materia ad esse intellectivum praeparatur.

Cum probatur quod non sequuntur animam in materia: dicitur ad primam probationem, quod assumptum est verum de accidentibus consequentibus formam tantum, tanquam eius proprietates in ipsa sola existentes; non est autem verum de accidentibus compositi, de quibus loquimur in proposito, et de agente instrumentali praeparante per accidentia transeuntia materiam ad susceptionem formae, cuiusmodi est agens naturale de quo nunc loquimur. Tale enim est dispositive causa unionis formae cum materia: et per consequens est causa compositi et accidentium quae compositum concomitantur.

Ad secundam dicitur quod agens naturale nihil agit post repositionem fetus in specie, posterioritate durationis. Sed bene in eodem instanti in quo fetus reponitur in specie, aliquid agit quod posterius natura sequitur unionem animae cum materia, et secundum etiam aliquam considerationem formam praecedit, ut de huiusmodi accidentibus diximus.

Item autem probatur quod non praecedunt, quia in homine esset alia forma praeter animam: negatur conse-

• m
vm q». vi. v»
i\;{LInaCom-
mcni'

• cx num. teg,

•Cf.art.ii, Coe»
S«to:
aUcm (Tucjn-
1903. p. 54.

• Cip» 3«.

zrminui generations
r generationem Ji-
endurn animam; ct
rntis ct praeparant»
c cuius unione re-
miens cnim m...tc
compositi quod ci
erminus creation;»
/ero formali» fr-
5 cum materia.
s creatum coopt-
reationi dupliritr
> operatur ad icr-
absolutc. Et si;
disponendo ma-
v creatur, et per
Et sic nullum
•ni cius quod in
s hominem, sht
rari.

Capreolo, lcco
em seminis ē«
n esse causam
Aut enim se-
dum. Non pri-
ddentia const-
formam. Tum
msuitfetum in
l /lominecod
super ^uatn
iodo virtus K-
rimam causcl
sitionum ma-
seutes: qui-
riem animae,
um est quod
substantiali
t sunt Kα-
i sensitivam
lentes, quae
ur corpori,
materia. Et
sum, abso-
m opomiz
accidentia
aae ad ma-
animae m-
accidentia
as, quae a
quaelibet
m, unitur ' -
?\$.iti. Sed,
raccedunt
ius dispu-
leparatur.
materia:
n est ve-
um. tan-
non est
libus lo-
praepa-
ptionem
lunc lo-
fonnae
lositi ct

hil agit
ationis.
in spe-
lionem
conti-
:ciden-

uia in
conse-

quentia. Dicitur enim quod illae dispositiones, ut prae-
cedunt animam inquantum dat esse rationale, tundantur
super composito e.x materia ct ipsa anima intellectiva ut
dat esse sensitivum. Et sic non oportet ponere aliam for-
mam praeter intellectivam in homme. – Ex iis poterunt
solvi multae instantiae a Capreolo adductae.

XII. *Ad quartum* respondetur negando consequentiam.
Sibi enim simile in specie homo generat inquantum virtus
seminis dispositive operatur ad ipsam ultimam formam, per
quam homo speciem sortitur.

Pro declaratione huius responsionis, attendendum est
quod, quia anima intellectiva est alterius conditionis a con-
ditione aliarum formarum quae sunt in materia, ideo alio
modo dicitur homo generare hominem, ct alio modo aliud
animal sibi simile m specie generare. Nam quia animae
brutorum a materia secundum esse dependent, generans
in ipsis non solum est causa compositi, sed etiam formac,
ipsam dc potentia materiae educendo. Quia vero anima
intellectiva non dependet .l materia secundum esse, cl dc
illius potentia non educitur, homo generans non causal
animam intellectivam absolute, sed ipsam unit materiae,
disponendo materiam tali dispositione quae est necessitatis
ad formam. Et quia cx tali unione animae cum materia
resultat ipsum totum quod est homo, ideo dicitur homo
hominem generare, ct sibi simile in specie producere.

Sed advertendum hic, cum dicimus hominem gene-
rantem esse causam unionis animae cum materia, quod hoc
non est intelligendum quasi sit causa relationis unionis
animae ut ex parte animae se tenet, ipsam relationem at-
tingendo, relatio enim non est per se terminus actionis;
nec etiam quia sit causa esse substantialis in quo uniuntur
anima ct corpus ; sed quia causal terminum relationis ani-
mae ad corpus, ad cuius termini, scilicet corporis, posi-
tionem, necesse est animam secundum suum ose uniri
corpori. I nde unio materiae ad formam quantum ad fun-
damentum relationi , est intrinsecus terminus generationi-
sed unio formae cum materia ex parte ipsius formae, et eius
esse, in quo fit unio, est generationis terminus extrinsecus.

Et hoc est particulare in generatione hominis: quod
scilicet dicatur homo hominem generare ex hoc solum
quia per multas generationes et alterationes disponit ma-
teriam ad susceptionem animae, causatque etiam disposi-
tiones cum ipsa remanentes, et ex hoc causât ipsius unio-
nem cum materia, et consequenter humanitatem, quae est
tertia entitas. In aliis enim generationibus, praeter haec
omnia, generans etiam ipsam formam in esse producit,
educitque dc potentia materiae. Iloc autem evenit quia
aliae formae non sunt subsistentes, anima vero intellectiva
subsistens est, supraque materiam elevatur. Bene itaque
brevibus respondit Sanctus Thomas quoniam ad hoc ut sal-
vetur hominem sibi simile in specie generare, sufficit quod
dispositive ad animam intellectivam operetur.

XIII. *Ad quintam rationem*, quae est Apollinaris, respon-
detur id quod infertur non esse inconveniens: cum ge-
neratio sit non voluntatis actio, sed naturae, quae mala
non est.

Ad sextam rationem, quae ex Gregorio Nvsseno, cum
sequentibus, est sumpta, respondet negando antecedens de
corpore secundum quod est in potentia ad animam, non-
dum scilicet animam habens. – Ad probationem, negatur
consequentia. Quia tunc non est adhuc corpus humanum
nisi in potentia. Ideo praecedit animam sicut potentia prae-
cedit actum: non autem idem praecedit seipsum.

Ad septimam rationem, negat consequentiam. Actio
enim Dei utrumque producit, scilicet animam et corpus:
corpus quidem mediante virtute seminis, animam vero im-
mediate. Actio autem seminis perficit id ad quod est.

Adverte quod Sanctus Thomas ex hac responsione vult
negare hanc propositionem. *Actio quae totam rem non pro-
ducit in esse, est imperfecta*. Non enim actio dicitur im-
perfecta si non producit totam rem, quando non ordinatur
ad productionem rei quantum ad omnes partes» sed tantum
ad productionem unius partis. Nam omnis actio in suo
genere perfecta est quando per ipsam completur id ad
quod ordinatur. El ideo, quia virtus seminis non ordinatur

a natura ad productionem hominis quantum ad omnem
eius partem, sed tantum ad corporis dispositionem ct or-
ganizationem quae ad receptionem animae intellectivae
sufficiat, ideo, si per ipsam hoc efficiatur, est actio per-
fecta, dato quod non utramque hominis partem producat.

2. Sed occurrit dubium circa id quod de actione di-
vina dicitur. Si cnim Deus mediante virtute seminis pro-
ducit corpus, animam vero immediate, sequitur quod duae
actiones divinac ad hominis productionem concurrant si-
mul, scilicet creatio animae ct corporis productio. Sed ab
eodem agente per duplicem actionem ipsius non potest
unum simpliciter produci: quia unicuique actioni suus
proprius ct distinctus terminus corresponde!. Ergo homo
non erit quid unum simpliciter: quod pro inconvenienti
habuit Sanctus Thomas, contra Platonem et Origcnem,
SUpcriUs

Dicitur primo, quod utique duae operationes Dei cx-
trinsecac concurrunt ad hominis productionem: licet sit
unica cius operatio intrinseca, quae est divina substantia.

Dicitur secundo, quod unum simpliciter potest duabus
actionibus eiusdem agentis produci, quando una ad al-
teram ordinatur: sicut cum agens principale movet instru-
mentum, cl producit aliquid aliud ad quod actio instru-
menti non attingit. Illam cnim actionem qua aliquid per
instrumentum per modum dispositionis attingit, ordinat ad
actionem qua ulteriorem effectum producit: sicut cl pro-
ductum per instrumentum ordinatur ut dispositio ad prin-
cipalem effectum. Sic est in proposito. Nam actio qua
Deus mediante virtute seminis corpus producit, ordinatur
ad animae creationem in corpore: sicut corpus ad ani-
mam ut eius propria materia ordinatur.

XIV, .Id *octavam rationem* respondet negando conse-
quentiam. – Ad probationem, negat assumptum de parte
quae lutam virtutem corpoream excedit, sicut est anima.

Ad nonam rationem respondet negando consequentiam
ct assumptum ad cius probationem. Per illam namque
manifestationem operationum animae secundum corporis
profectum, ostenditur dispositionem partium corporis ad
animae operationem necessariam esse: non autem idem
principium animam et corpus habere.

Ad *decimam* dicit quod utique per animam generantis
configuratur corpus: non tamen per animam geniti, ut su-
perius est ostensum. Ideo non sequitur animam geniti in
semine esse.

Ad evidentiam huius responsionis, considerandum, ex
doctrina Sancti Thomae *Potentia*, ubi supra *, ad 5, quod,
licet virtus seminis ad animam intellectivam non attingat
ipsam producendo, oportet tamen ut virtute animae ho-
minis generantis materiam disponat. Non enim ageret ad
dispositionem materiae talem ut fiat corpus anima ratio-
nali perfectibile, nisi virtute animae rationalis operaretur
veluti ipsius instrumentum: cum videamus nullum corpus
esse animae rationali aptum excepto corpore semine ho-
minis generato. Et quia talis dispositio fit configurando
et organizando corpus ut per ipsum possit anima suas
operationes exercere, ideo bene dicitur hic quod corpus
virtute animae generantis configuratur animae generati.

Ad undecimam respondet quod, ut ex dictis patet, semen
non est a principio vivum nisi in potentia: ct per con-
sequens non habet tunc animam actu. In processu autem
generationis habet animam vegetabilem et sensibilem cx
virtute seminis, sed illae animae, succedente anima intel-
lectiva, franseunt

Advertendum, cum dicitur semen animam vegetabilem
et sensibilem cx virtute seminis habere, quod semen duo
habet, ut ex superioribus * patet: scilicet corpulentam
substantiam ac spumosam; et spiritus in ipso inclusos. Ex
corpulenta substantia generatur corpus: et haec est ratio
cuius semen dicitur a principio esse vivum in potentia
passiva ct postea vivum in actu. In spiritibus autem in-
cluis est virtus animae generantis: et ratione huius dicitur
quod semen habet animam vegetabilem cl sensitivam vir-
tute seminis, idest, virtute existente in spiritibus inclusis
in semine. El sic semen secundum aliud est materia, et
secundum aliud est agens.

* (up. MLIV,L>1».

* Q@ n'·J' 9'

· ct num.»<4·

· Num. v.

• Q. num. I, Sz-
plinrun.

XV. Occurrit autem dubium circa id quod dicitur hic, et dictum est superius scilicet quod *in adventu animae rationalis recedit anima .sensitiva praeexistens, quae est etiam vegctativa*. Quaeritur enim a quo corrumpatur? Non a virtute seminis: quia agens naturale non corrumpit aliquam formam nisi aliam introducendo. Neque ab agente supernaturali : quia quod naturaliter generatur, etiam naturaliter corrumpitur. Ergo non desinit per adventum animae rationalis.

Praeterea, sequeretur quod in homine nihil esset vere genitum. Non enim materia est genita, nec forma. Et si corrumpitur forma praecedens animam intellectivam, anima intellectiva advenit materiae nudae. Ergo nihil ibi erit genitum.

•III! da Antm.i
x». j.

Adhuc. Si forma praecedens corrumpitur fitque resolutio usque ad materiam primam, eo quod, remota forma substantiali, removentur omnia accidentia illam consequentia: sequitur quod frustra fuerit materia disposita per praecedentes formas. Sed *natura nihil frustra operatur* *. Ergo etc

• Cip.Lvm.

XVI. Ad huius evidentiam, considerandum csl quod, ut cx superioribus * patet, quia anima intellectiva dat esse substantiale ct facit ens simpliciter in actu» sicut ct quaecumque alia forma substantialis, ideo non compatitur secum aliam formam substantialem in materio, sic enim adveniret enti in actu et per consequens e>set fnrmt accidentalis, non substantialis; sed, cum ipsa advenit materiae, necesse est ut praecedens corrumpatur. Sed decipiuntur qui Sanctum Thomam in hac parte impugnant, quia imaginantur in aliquo priori secundum dur itionem exspoliari materiam omni forma, deinde in posteriori aliquo instanti animam introduci in materia nuda ct exspoliata existente: quasi exspoliatio materiae ab omni forma sit dispositio quaedam praecedens introductionem animae intellectivae. Sed haec non est mens Sancti Thomae: sed dicimus quod materia per multas alterationes, per generationes nullas ac corruptiones, praeparatur ad susceptionem animae intellectivae; et cum fuerit sufficienter praeparata, anima intellectiva in instanti advenit materiae existent! sub anima sensitiva, et in eodem instanti expellit formalitcr animam sensitivam cum omnibus dispositionibus suis, et dat materiae quicquid dabat anima sensitiva; ita quod idem instans est primum non esse animae sensitivae, et primum esse animae intellectivae. I nde denudatio materiae ab omni forma absolute non est dispositio totalis ad animam intellectivam, quia sic posset in quacumque materia anima intellectiva introduci: sed denudatio ipsius ab anima sensitiva immediate praecedente in materia; denudatio, inquam, facta per expulsionem formae cx adventu animae intellectivae simul cum dispositionibus similibus ad esse animae intellectivae facientibus.

2. Hoc supposito, dicitur ad primum quod anima sensitiva praecedens corrumpitur ct ab agente naturali, el ab agente supernaturali. Quia enim anima intellectiva non potest simul cum illa esse in materia, omne agens ad introductionem animae intellectivae in materia, agit etiam ad corruptionem formae praecedentis. – Cum autem improbatur quod corrumpatur ab agente naturali: dicitur quod agens naturale, sive virtus existens in semine, corrumpit animam sensitivam introducendo animam intellectivam dispositive; producit cnim dispositiones in instanti introductionis ipsius animae intellectivae quae simul cum ipsa anima remanent, quas diximus ordine naturae praecedere animam intellectivam inquantum dat esse rationale, licet ipsam absolute sequantur. – Cum etiam arguitur quod non ab agente supernaturali: iam dictum est quod non tantum ab agente supernaturali corrumpitur, sed concurrit etiam actio virtutis seminis. Unde, sicut in generando ho-

minem semen est instrumentum divinae virtutis, ita ct in corrumpendo furinas prius introductas.

Ad secundum, negatur consequentia. Ad probationem dicitur quod, licet neque materia neque forma sil generata, tertia tamen entitas, quae resultat ex materia ct forma, scilicet homo, est vere generata. Licet enim in generatione aliorum animalium dicatur totum generari, quia etiam ipsa forma per generationem esse accipit: in generatione tamen hominis, quia anima extollitur supra materiam, generans dicitur hominem generare ex eo solum quod causal dispositive unionem corporis ct animae, ex qua homo resultat; iJ quod homo generans facit disponendo materiam et dispositionibus transeuntibus, ct dispositionibus simul cum anima remanentibus. Argumentum autem procedit ac si dicere-mus fieri resolutionem usque ad materiam primam, et nullum effectum generationis m homine genito remanere. Hoc autem non dicimus: sed quod omnia accidentia quae fuerunt ante instans introductionis animae, desinunt esse, sed tamen m eodem instanti per virtutem generantis similia accidentia introducuntur, et illa remanent simul cum unione ammac ct corporis, quae est etiam generantis effectus.

Ad tertium, negatur consequentia. Ideo cnim oportuit in materia mimam vegetativam el sensitivam prius introduci. licet coirumpantur, quia materia non potest ab infima tonna ad supremam nisi per medias formas pervenire, ut superius est ostensum. El ideo natura illas formas prae-introduct in materia tanquam dispositiones in fieri ipsius animae intelketivac, non autem tanquam dispositiones in facto esse, i nde non frustra introducuntur: nisi quando accidit embryonis coirruptio antequam anima intellectiva formetur. (Sum enim *frustra sit quod non consequitur finem ad quem ordinatur* *, si per huiusmodi dispositiones ad animae introductionem deveniatur, qui est earum finis, licet propter incoinpossibilitatcm duarum formarum substantialium in cadum materia, in ipsa animae introductione corrumpantur, non dicuntur fuisse frustra introductae. I nde dixit superius Sanctus Thomas quod *intermedia non habent speciem completam, sed sunt in via ad speciem: et ideo non generantur ut permaneant, sed ut per ea ad ultimum generatum perveniatur*.

XVII. Ad duodecimam respondet negando primam consequentiam. Ad probationem dicitur quod aliquid potest esse propter alterum dupliciter. I no modo, quia est propter aliquid quod sequitur ad eius esse: puta propter eius operationem aut conservationem. Et hoc est posterius eo propter quod est. Et sic vestimenta sunt propter hominem. – Alio modo, quia est propter eius esse. Et tale est prius illo tempore, natura vero posterius. El hoc modo corpus est propter animam, sicut materia propter formam. – Secus autem esset si poneremus ex corpore et anima non fieri unum secundum esse: sicut quidam dicunt animam non esse corporis formam.

Circa hoc ultimum dictum dubitatur. Quia etiam si poneretur non fieri unum ex anima et corpore, non propter hoc oporteret dicere animam esse propter corpus, ut hic dicitur. Nam posset disponi corpus ad esse ipsius animae non per modum materiae, sed per modum vasis m quo noviter creata reciperetur. El sic corpus esset propter animam: non c converso anima propter corpus.

Respondetur quod loquitur Sanctus Thomas de opinione illorum qui dicebant animas esse ante corpora productas, ct esse naturas in se completas, sed eas post corporum productionem uniri corporibus: contra quos superius est disputatum. Sic cnim sequitur quod animae uniantur corporibus propter nobilitatem ct perfectionem ipsorum corporum, non autem quia ipso indigeant ad suum essu in principio creationis. Et ex consequenti anima erit propter corpus, non autem corpus propter animam.

' i"cn n

i v i
t

• Num.xi.3.

“,up* Lm~?

CAPITULUM NONAGESIMUM

QUOD NULLI ALII CORPORI NISI HUMANO UNITUR SUBSTANTIA INTELLECTUALIS UT EORMA

Suia vero ostensum est * substantiam aliquam intellectualem corpori uniri ut formam, scilicet animam humanam, inquirendum restat utrum alicui alteri corpori aliqua substantia intellectualis ut forma uniatur. Et quidem de corporibus caelestibus, quod sim animata anima intellectuali, superius est ostensum quid de hoc Aristoteles senserit, et quod \ugustinus hoc sub dubio dereliquit. Inde praesens inquisitio circa corpora elementaria versari debet.

Quod autem nulli corpori dementari substantia intellectualis uniatur ul forma nisi humano, evidenter apparet. Si enim alteri corpori uniatur, aut linitur corpori mixto, aut simplici. Non autem potest uniri corpori mixto. Quia oporteret illud corpus maxime esse aequalis complexionis, secundum suum genus, inter cetera corpora mixta: cum videamus tanto corpora mixta nobiliores formas habere quanto magis ad temperamenturn mixtionis perveniunt; et sic, quod habet formam nobilissimam, utpote substantiam intellectualem, si sit corpus mixtum, oportet esse temperatissimum. Unde etiam x idemus quod mollities carnis et bonitas tactus, quae aequalitatem complexionis demonstrant, sunt signa boni intellectus *. Complexio autem maxime aequalis est complexio corporis humani. Oportet igitur, si substantia intellectualis uniatur alicui corpori mixto, quod illud sit eiusdem naturae cum corpore humano. Eorma etiam eius esset eiusdem naturae cum anima humana, si esset substantia intellectualis. Non igitur esset differentia secundum speciem inter illud animal et hominem.

Similiter autem neque corpori simplici, puta aeri aut aquae aut igni aut terrae, uniri potest substantia intellectualis ut forma. Unumquodque enim horum corporum est simile in toto et partibus: eiusdem cnim naturae et speciei est pars aeris et totus aer, etenim eundem motum habet; et similiter de aliis. Similibus autem motoribus similes formae debentur. Si igitur aliqua pars alicuius dictorum corporum sit animata anima intellectuali, puta aeris, totus aer et omnes partes eius, eadem ratione, erunt animata. Hoc autem manifeste apparet falsum: nam nulla operatio vitae apparet in partibus acris vel aliorum simplicium corporum. Non igituralicui parti aeris, vel similium corporum, substantia intellectualis unitur ut forma,

Adhuc. Si alicui simplicium corporum unitur aliqua substantia intellectualis ut forma, aut habebit intellectum tantum: aut habebit alias poten-

tias, utpote quae pertinent ad partem sensitivam aut nutritivam, sicut est in homine. Si autem habet intellectum tantum, frustra unitur corpori. Omnis enim forma corporis habet aliquam propriant operationem per corpus. Intellectus autem non habet aliquam operationem ad corpus pertinentem. nisi secundum quod movet corpus: intelligere enim ipsum non est operatio quae per organum corporis exerceatur; et eadem ratione, nec velle. Elementorum etiam motus sunt a moventibus naturalibus, scilicet a generantibus, el non movent seipsa. Unde non oportet quod, propter eorum motum, sint animata. - Si autem habet substantia intellectualis quae ponitur uniri elemento aut parti eius, alias animae partes, cum partes illae sint partes aliquorum organorum, oportebit in corpore clementi invenire diversitatem organorum. Quod repugnat simplicitati ipsius. Non igitur substantia intellectualis potest uniri ut forma alicui elemento aut parti eius.

Amplius. Quanto aliquod corpus est propinquius materiae primae, tanto est ignobilius: utpote magis in potentia existens, el minus in actu completo. Elementa autem ipsa sunt propinquiora materiae primae quam corpora mixta: cum et ipsa sint mixtorum corporum materia proxima. Sunt igitur elementorum corpora ignobiliora secundum suam speciem corporibus mixtis, (him igitur nobilioris corporis sit nobilior forma, impossibile est quod nobilissima forma, quae est anima intellectiva, sit unita corporibus elementorum.

Item. Si corpora elementorum, aut aliquae partes eorum, essent animata nobilissimis animabus, quae sunt animae intellectivae, oporteret quod, quanto aliqua corpora essent viciniora elementis, essent propinquiora ad vitam. Hoc autem non apparet, sed magis contrarium; nam plantae minus habent de vita quam animalia, cum tamen sint propinquiores terrae; et mineralia, quae sunt adhuc propinquiora, nihil habent de vita. Non igitur substantia intellectualis unitur alicui elemento, vel parti eius, ut forma.

Adhuc. Omnium moventium corruptibilium vita per excellentiam contrarietatis corrumpitur: nam animalia et plantae mortificantur ab excellenti calido et frigido, humido aut sicco. In corporibus autem elementorum praecipue sunt excellentiae harum contrarieiatum. Non igitur est possibile quod in eis sit vita. Impossibile igitur est quod substantia intellectiva uniatur eis ut forma,

Amplius. Elementa etsi secundum totum sint incorruptibilia, tamen singulae partes sunt corru-

3 formam Ita DZP; formas N, forma ceteri. y sim] non tint VZ. q dereliquit] reliquit Gt t.» humano] humanae aE-Xl>. lo t.into post mixta DPc; cum... mixta ltoni om b. st mixtionis] interiori» e, commixtioni» Pc. qu ul»um] eue falsum ZPc. α nutritivam] inuntivam E ct ut videtur pG, inventivam >G, utrumque Ū. utraque utrumque NZ. sicut) iut sicut iD. 8 quio om aX. 38 cum Limen sint) cum sint a\VX, quae sunt D. i; praecipue post sunt sDW XbPc. 49 luitur post est aONW Pc.

ptibiies, utpote contrarietatem habentes. Si igitur aliquaes partes elementorum habeant sibi unitas substantias cognoscentes, maxime videtur quod assignetur eis vis discretiva corrumpentium. Quaes quidem est sensus tactus, qui est discretivus calidi et frigidi et similium contrarietatum: propter quod et, quasi necessarius ad prueserx ationem a corruptione, omnibus animalibus inest. Hunc autem sensum impossibile est inesse corpori simplici: cum oporteat organum tactus non habere actu contrarietates, sed potentia; quod contingit solum in mixtis et temperatis. Non igitur est possibile aliquas partes elementorum esse animatas anima intellectiva.

Item. Omne corpus vivens aliquo modo secundum animam localiter movetur: nam corpora caelestia (si tamen sint animata) moventur circulariter; animalia perfecta motu progressivo; ostrea autem motu dilatationis et constrictionis; plantae autem motu augmenti et decrementi, qui sunt aliquo modo secundum locum. Sed in clementis non apparet aliquis motus qui sit ab anima, sed solum motus naturales. Non sunt igitur corpora viventia.

Si autem dicatur quod substantia intellectualis, etsi non uniatur corpori elementi aut parti eius ut forma, unitur tamen ei ut motor: – primum quidem, in aere hoc dici impossibile est. Cum enim pars acris non sit per seipsam terminabilis, non potest aliqua pars eius determinata motum pro-

prium habere, propter quem sibi substantia intellectualis uniatur.

Praeterea. Si aliqua substantia intellectualis unitur alicui corpori naturaliter sicut motor proprio mobili, oportet virtutem motivam illius substantiae limitari ad corpus mobile cui naturaliter unitur: nam cuiuslibet motoris proprii virtus non excedit in movendo proprium mobile. Ridiculum autem videtur dicere quod virtus alicuius substantiae intellectualis non excedat in movendo aliquam determinatam partem alicuius elementi, aut aliquod corpus mixtum. Non videtur igitur dicendum quod aliqua substantia intellectualis uniatur alicui corpori dementari naturaliter ut motor, nisi sibi etiam uniatur ut forma.

Item. Motus corporis dementaris potest ex aliis principiis causari quam ex substantia intellectuali. Superfluum igitur esset propter huiusmodi motus naturaliter substantias intellectuales corporibus elementuribus uniri.

Per hoc autem excluditur opinio Apuleii *, et quorundam Platoniorum, qui dixerunt *daemonia oxe animalia corpore aerea, mente rationabilia, ammo passiva, tempore aeterna*; et quorundam gentilium ponentium elementa esse animata, unde et cis cultum dix inum instituebant *. – Excluditur etiam opinio dicens angelos et daemones habere corpora naturaliter sibi unita, de natura superiorum xel inferiorum elementorum *.

7 et] cii.im Pc, praeservAUoncm) praconservationcni «X, conservationem DSV. 13 et om IM. 14 intellectiva] cognoiatin
«bWXàPc. 2? naturale.»] naturali DGMfa
21 opinio] error ct opimo Kpulcii) Apulcgii NZsG, Apulei ceto <f. lib. 1H. cap. 27 dicent] dicentium PJ.

Commentaria Ferrariensis

Cum sit ostensum aliquam substantiam spiritualem uniri corpori, ostendit ultimo loco Sanctus Thomas quali corpori uniatur *.

1. Et ponit hanc conclusionem; *Nulli alii corpori dementari nisi humano substantia intellectualis unitur ut forma*. Quare autem de corpore tantum elementari loquatur, manifestat dicens quod hoc ideo est, quia de corporibus caelestibus, quod anima intellectuali sint animata, ostensum est superius quid senserit Aristoteles; et quod Augustinus hoc sub dubio relinquit.

Arguitur autem sic. Xon unitur corpori mixto. Nec simplici *. Ergo etc.

Quod non mixto, probatur. Quia corpus mixtum habens nobilissimam formam, qualis est substantia intellectualis, oportet esse temperatissimum: cum videamus corpora mixta tanto nobiliores formas habere quanto magis ad temperamentum mixtionis perveniunt; propter quod videmus molitiem carnis et bonitatem tactus, quae aequalitatem complexionis demonstrant, esse signa boni intellectus. Sed complexio maxime aequalis est complexio corporis humani. Ergo, si substantia intelligibilis unitur corpori mixto, illud erit eiusdem naturae cum corpore humano. Similiter et forma erit eiusdem naturae cum anima humana. Ergo inter illud animal et hominem non erit differentia secundum speciem.

Adverte quod Sanctus Thomas vult habere ex identitate naturae corporum perfectorum a substantia intellectuali, ipsas substantias intellectuales esse eiusdem naturae, scilicet esse animas intellectivas: quia, cum forma materiae proportionctur, ubi materiae fuerint eiusdem naturae, oportet et ipsas formas intellectuales eiusdem naturae esse, utpote easdem operationes in consimili corpore exercentes. Et sic sequitur quod utrumque compositum sit eius-

dem speciei. Et per consequens ipsa substantia intellectualis nulli alteri corpori mixto unitur quam humano.

11. *Quod etiam non uniatur corpori simplici, arguitur primo sic*. Si aliqua pars unius corporis simplicis, puta aeris, sit animata anima intellectuali, totus aer et quaelibet eius pars erit animatus: quia huiusmodi corpus est simile in loto et in partibus, cum sit eiusdem speciei, ut patet ex identitate motus; similibus enim mobilibus (scilicet naturaliter) similes formae debentur. Sed hoc est manifeste falsum : cum nulla operatio vitae in ipso appareat. Similiter nec in aliis elementis. Ergo etc.

Circa hoc quod dicitur, *eiusdem naturae et speciei esse totum aerem et quamlibet eius partem*, advertendum quod partes esse eiusdem speciei cum loto, dupliciter potest intelligi. Uno modo, quia sunt quaedam completa in specie, quibus convenit perfecta ratio totius, ct per solam divisionem possunt fieri individua eiusdem speciei cum ipso loto. Et sic dicuntur partes elementi esse eiusdem speciei cum toto elemento: sicut enim totus aer est aer, ita quaelibet pars aeris est aer, et per solam divisionem pars acris polest esse per se individuum aeris. Et hoc commune est omni toti homogeneo. – Alio modo, quia ad eandem speciem pertinent *per reductionem* ad quam pertinet totum, licet ipsa non habeant completam rationem illius speciei. Et sic partes totius heterogenei sunt eiusdem speciei cum toto, veluti principia aut materialia aut formalia speciei : licet enim neque caro neque os hominis sint homo, pertinent tamen ad speciem humanam ut principia materialia. Inde quod aliquando inquit Sanctus Thomas, quoniam differt totum homogeneum a toto heterogeneo quia partes homogenei habent speciem ct formam totius, non autem partes heierogenei: intelligitur

m sibi substantia in

stantia intellectual
(er sicut motor pro-
motivam illius- uN
obile cui naturaliter
is proprii vinus non
i mobile. Ridiculum
lus alicuius substan-
it in movendo ali-
licuius demenii. aul
i videtur igitur di-
i intellectualis unia-
aluralitcr ut moto
ma.
taris potest e.x aliis
itantia intellectuali.
huiusmodi motus
îles corporibusck-

linio Apuleii *, ct
lixi erunt *daemonis* ■
tente rationabilia.
r; et quorundam
sse animata, unit
nt – Excluditur
aemones habere
natura superit)-
m \ £
•m

itelkanr-] αpo» ;£τ1
dicemio PZ

substantia inteUc-
quam humano.
simplici, arguitur
IS simplicis, puti
itus aer ct quae-
>modi corpus est
isdem speciei, u:
i mobilibus fsci-
Sed hoc est r>
n ipso appareat
'
ie ei speciei ew
vertendum quod
iupliciter potest
:ompleta in spe-
; et per solam
•m speciei cum
i esse eiusdem
tus aer est aer,
am divisionem
aeris. Et hoc
io modo, quia
nem ad quam
npletam ratio-
terogena sunt
aut material»
neque osho-
em humanam
o inquit San-
eneum a loto
t speciem et
i: intelligitur

de habere eandem formam el speciem primo modo; non autem secundo modo.

III. *Secundo*. Illa substantia non haberet solum intelle-ctum. Quia frustra uniretur corpori : eo quod nullam ope-rationem haberet per corpus ; nec, inquam, intelligere aul velle, quia per organum corporis non exercentur; nec mo-vere, quia elementa non movent seipsa, sed eorum motus sunt a generantibus, et per consequens non sunt animata. – Non etiam haberet alias animae partes. Quia, cum illae sint aliquorum organorum partes, oporteret in elemento esse diversitatem organorum : quod repugnat simplicitati ipsius. – Ergo etc.

2. *Tertio* Elementa sunt corpora ignobiliora secundum suam speciem corporibus mixtis: quia sunt propinquiora materiae primae, el per consequens magis in potentia et minus in actu completo. Et anima intellectiva est nobi- lissima forma. Ergo etc Probatur consequentia. Quia no- bilioris corporis est nobilior forma.

Adverte quod, dum dixit Sanctus Thomas elementa esse ignobiliora corporibus mixtis, addidit *secundum spe- ciem*: quia non sunt omnibus modis ignobiliora. Ut enim dicitur IV *Sent.*, d xtvii, q. n, a. i, çu i, ad 3, *quantum ad perfectionem speciei, mixtum est nobilius elemento: quantum vero ad perpetuitatem durationis, e contrario corpus simplex est nobilius mixto*.

3. *Quarto*. Oporteret quod corpora, quanto essent vici- niora clementis, tanto essent propinquiora ad vitam. Sed contrarium apparet: quia plantae minus habent de vita quam animalia, ct tamen sunt propinquiores terrae; et mi- neralia, quae adhuc terrae sunt propinquiora, minus ha- bent de vita. Ergo etc.

Attende quod fundamentum huius rationis est quod quanto aliquid appropinquat perfectissimo, tanto est perfe- ctius. Et ideo, cum elementum, si ponatur animatum anima intellectiva, perfectissime inter animata inferiora habeat vi- tam, optime sequitur quod, quanto aliquod corpus magis appropinquaverit elemento, lanio perfectius vitam habeat.

4. *Quinto*. In clementis sunt excellentiae calidi ct frigidi, humidi el sicci. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia omnium viventium corruptibilium vita per excellentiam contrarictatis corrumpitur. Et per consequens impossibile est in cis esse vitam.

IV. *Sexto*. Si aliquae partes clementi habeant sibi unitas substantias cognoscentes, maxime assignabitur cis tactus, qui est discretisus calidi ct frigidi el aliarum conlrarie- talum corrumpentium, ct qui inest omnibus animalibus ad praeservationem a corrumpentibus: quia partes ele- menti sunt corruptibiles, utpote contrarietatem habentes, licet secundum ipsum lotum elementum sit incorruptibile. Sed hic sensus non potest inesse corpori simplici: quia organum tactus oportet non habere actu contrarietats, sed potentia; quod solum convenit mixtis temperatis. Ergo etc.

Circa hanc propositionem, *Elementa etsi secundum to- tum sint incorruptibilia, tamen singulae partes sunt cor- ruptibiles, utpote contrarietatem habentes*, notandum quod hoc non dicit Sanctus Thomas quasi partes clementi con- trarietatem habeant, non autem totum elementum; hoc enim csl falsum, cum qualitates elementorum secundum quas attenditur contrarietas, prius sint totius quam par- tium, utpote formam elementi consequentes: sed quia, cum elementum contrarietatem habeat, propter quod est a suo contrario corruptibile; cum non sit corruptibile se- cundum totum, eo quod, ut dicitur II *Sent.*, d. xix, a. 2, ad 2, ct *de Malo*, q. v, a. 5, ad 6, *elementa per virtutem corporis caelestis gubernentur, a quo actiones eorum re- gulantur*, est secundum partes corruptibile.

Potest etiam dici quod partes clementi habent contra- rietatem, non autem totum elementum, quantum ad exer- citium contrarictatis. Licet enim unum elementum sit,

absolute loquendo, contrarium alien ratione primarum qualitatum; unum tamen non exercet contrarietatem contra alterum secundum totum agendo, scilicet ad eius destru- ctionem ; sed tantum secundum partes aliquas, secundum quas elementa invicem transmutantur.

\ , *Septimo*. In elementis non apparet aliquis motus lo- calis qui sit ab anima, sed solum motus naturalis. Ergo etc.- Probatur consequentia. Quia omne corpus vivens aliquo modo secundum animam localiter movetur: ut patet in corporibus caelestibus, si sunt animata; el m animalibus tam perfectis quam imperfectis; et plantis, quae moventur motu augmenti el decrementi, qui sunt aliquo modo se- cundum locum.

Sciendum quod motus augmenti ct decrementi, secun- dum se et primo, non sunt motus locales. Quia motus localis est ad aliquid cxtrinsecum a mobili, scilicet nd lo- cum. qui est m locante, non in locato: aut, si est ad *ubi* intrinsecum, qui sit respectus quidam consequens conti- nentiam locati a loco, illud tamen *ubi* non est quantitas. Motus autem augmenti est ad quantitatem intrinsecam ei quod augetur aut diminuitur. Consecutive tamen et se- cundario sunt motus locales: inquantum quod per aug- mentum accipit maiorem quantitatem, occupat maiorem locum quam prius occuparet; et minorem quantitatem per decrementum accipiens, occupat minorem locum quam prius. Propter hoc, non dixit absolute Sanctus Thomas *omne vivens moveri localiter ab anima*; nec *motus aug- menti etdecrementi esse secundum locum*: sed utnquc propositioni addidit *aliquo modo*.

\ 1. Posset autem ad omnes ante positas rationes dici quod utique substantia iniclck-ctuillis non unitur elemento aut parti eius tanquam tonna, ut argumenta probant: sed tamen unitur ei ut motor. Ideo contra hoc arguit Sanctus Thomas.

Primo, de aere. Aeris pars non est per seipsam termi- nabilis. Ergo non potest aliqua eius pars determinata pro- prium motum habere, propter quem substantia intelle- ctualis sibi uniatur.

Advertendum est quod aeris pars dicitur non esse per scipsam terminabilis, quia, cum sit corpus humidum, fluit quousque ad aliquid cxtrinsecum terminetur: et si a toto separetur, non est secundum se figurabitis, ut aliquam ex seipsa figuram retineat, sed accipit diversas figuras secun- dum quod ad diversa corpora terminatur. Ex quo sequitur quod a circumstante aere distingui non potest, si sibi re- linquatur, nullumque interponatur corpus. El quia omne quod motu proprio movetur, habet proprios terminos, ct propriam figuram ab omni alio distinctam, ideo pars acris non potest habere proprium aliquem et singularem motum sibi naturaliter convenientem. eo modo quo dicimus caelum naturaliter ex inclinatione suae formae moveri ab intelli- gentia sibi appropriâta: licet possit ab intelligencia pars aeris moveri tanquam ab agente omnino cxlrinseco ct se- parato, ipsam a reliquo aere separante et dividente.

Secundo. Sequeretur quod substantia intellectualis non excederet in movendo aliquam determinatam pariem ali- cuius elementi: quia oportet virtutem substantiae moventis limitari ad corpus mobile cui naturaliter unitur tanquam proprio mobili. Sed ridiculum est hoc. El etiam quod non excedat in movendo aliquod corpus mixtum: scilicet, non existens ipsius forma. ITgo etc.

Tertio. Quia, cum motus dementares possint ex aliis principiis causari, superfluum esset propter huiusmodi mo- tus naturaliter substantias intellectuales clementis uniri.

\ II. Ex iis excluditur error Apuleii ct Platoniorum quorundam dicentium daemonia esse *animalia corpore aerea*, etc. Item error gentilium ponentium elementa esse animata, hem etiam error dicentium angelos ct dae- mones habere corpora sibi naturaliter unita, de natura superiorum et inferiorum elementorum

CAPITULUM NONAGESIMUM PRIMUM

QUOD SUNT ALIQUAE SUBSTANTIAL INTELLECTUALES
CORPORIBUS NON UNITAE

x praemissis autem ostendi potest esse aliquas substantias intellectuales corporibus penitus non unitas.

• Op. LX1IS.

Ostensum est enim supra *, corporibus corruptis, intellectus substantiam, quasi perpetuam, remanere. Et si quidem substantia intellectus quae remanet, sit una omnium, sicut quidam dicunt *, de necessitate consequitur eam esse secundum suum esse a corpore separatam. Et sic habetur propositum, quod substantia intellectualis aliqua sine corpore subsistat. – Si autem plures animae intellectivae remaneant, corporibus destructis, conveniet aliquibus substantiis intellectualibus absque corpore subsistere: praesertim cum ostensum sit ' quod animae non transeant de corpore ad corpus. Convenit autem animabus esse a corporibus separatas per accidens: cum naturaliter sint formae corporum. *Eo autem quod est per accidens, oportet prius esse id quod est per se* *. Sunt igitur aliquae substantiae intellectuales, animabus secundum naturam priores, quibus per se inest sine corporibus subsistere.

* Cf. c«P< lflit.

• Op. LXXIII, vcr>. dn.

• WlMP Ay », Th. I. 9.

Amplius. Omne quod est de ratione generis, oportet de ratione speciei esse: sunt autem quaedam quae sunt de ratione speciei, non autem de ratione generis: sicut *rationale* est de ratione *hominis*. non autem de ratione *animalis*. Quicquid autem est de ratione speciei, non autem de ratione generis, non est necesse omnibus speciebus generis inesse: multae enim species sunt irrationalium animalium. Substantiae autem intellectuali secundum suum genus convenit quod sit per se subsistens, cum habeat per se operationem: sicut superius * est ostensum. De ratione autem rei per se subsistentis non est quod alteri uniatur. Non est igitur de ratione substantiae intellectualis secundum suum genus quod sit corpori unita: etsi sit hoc de ratione alicuius intellectualis substantiae, quae est anima. Sunt igitur aliquae substantiae intellectuales corporibus non unitae.

• Cap- ti.

Adhuc. Natura superior in suo infimo contingit naturam inferiorem in eius supremo Natura autem intellectualis est superior corporali. Attingit autem eam secundum aliquam partem sui, quae est anima intellectiva. Oportet igitur quod, sicut corpus perfectum per animam intellectivam est supremum in genere corporum, ita anima intellectiva, quae unitur corpori, sit infima in genere substantiarum intellectualium. Sunt igitur aliquae substantiae intellectuales non unitae corporibus, superiores secundum naturae ordinem anima.

hem. Si est aliquid imperfectum in aliquo genere, invenitur ante illud, secundum naturae ordinem, aliquid in genere illo perfectum: perfectum enim natura prius est imperfecto *. Formae autem quae sunt in materiis, sunt actus imperfecti: quia non habent esse completum. Sunt igitur aliquae formae quae sunt actus completi per se subsistentes, et speciem completam habentes. Omnis autem forma per se subsistens absque materia, est substantia intellectualis: immunitas enim materiae confert esse intelligibile, ut ex praemissis patet. Sunt ergo aliquae substantiae intellectuales corporibus non unitae: omne enim corpus materiam habet.

'.

*,†

Amplius. Substantia potest esse sine quantitate, licet quantitas sine substantia esse non possit: *substantia enim aliorum generum prima est tempore, ratione et cognitione* *. Sed nulla substantia corporea est sine quantitate. Possunt igitur esse quaedam in genere substantiae omnino absque corpore. Omnes autem naturae possibiles in rerum ordine inveniuntur: aliter enim esset universum imperfectum. *In sempiternis etiam non differt esse et posse* *. Sunt igitur aliquae substantiae absque corporibus subsistentes; post primam substantiam, quae Deus est, qui non est in genere, ut supra * ostensum est; et supra animam, quae est corpori unita.

1

„vI^τ?\\i.

'.'

i

·ηM.αΓ.ι«.

Adhuc. Si ex aliquibus duobus invenitur aliquid compositum: et alterum eorum invenitur per se quod est minus perfectum: et alterum, quod est magis perfectum et minus reliquo indigens, per se invenitur Invenitur autem aliqua substantia composita ex substantia intellectuali et corpore, ut ex praemissis * patet. Corpus autem invenitur per se: sicut patet in omnibus corporibus inanimatis. Multo igitur fortius, inveniuntur substantiae intellectuales corporibus non unitae.

•car. ^|||.

Item. Substantiam rei oportet esse proportionatam suae operationi: quia operatio est actus et bonum substantiae operantis. Sed intelligere est propria operatio substantiae intellectualis. Oportet igitur substantiam intellectualem talem esse quae competat praedictae operationi. Intelligere autem, cum sit operatio per organum corporeum non exercita, non indiget corpore nisi inquantum intelligibilia sumuntur a sensibilibus. Hic autem est imperfectus modus intelligendi: perfectus enim modus intelligendi est ut intelligantur ea quae sunt secundum naturam suam intelligibilia: quod autem non intelligantur nisi ea quae non sunt secundum se intelligibilia, sed fiunt intelligibilia per

•Dionys. ^c AE|X .Vom./C4p. vit; a. Th. 1.4.

3o irrationabiliumj irrationalium 41 contingit) attingit c.v intingit Z. 44 attingit) contingit Pc.
11 enim) nutem GPc. 14 cnim| autem Pc. 26 quii quae Pc. 3o alterum) aliquod EGNYZ. magis) maius xGXPJ: ct
ante minus ont Z. 3? inanimatis... corporibus non unitae) non viventibus Z. 48 imperfectus) perlectus BC. 51 nisi ea quae non
Mint Ita NYhP; nisi en quae sunt non c, ea quae sunt DW, nisi ea quuc sunt ceteri.

intellectum, esi imperfectus modus intelligendi. Si igitur ante omne imperfectum oportet esse perfectum aliquid in genere illo oportet quod ante animas humanas, quae intelligunt accipiendo a phantasmatibus, sint aliquae intellectuales substantiae intelligentes ea quae sunt secundum se intelligibilia, non accipientes cognitionem a sensibilibus, ac per hoc omnino a corporibus secundum suam naturam separatae.

Praeterea. Aristoteles argumentatur sic in *XI Metaphysicae*.¹ Motum continuum, regularem et, quantum in se est, indeficientem, oportet esse a motore qui non movetur neque per se neque per accidens, ut supra probatum est. Plures etiam motus oportet a pluribus motoribus esse. Motus autem caeli est continuus, regularis, et, quantum in se est, indeficiens est: et praeter primum motum, sunt multi tales motus in caelo, sicut per considerationes astrologorum probatur. Oportet igitur esse plures motores qui non moveantur»

neque per se neque per accidens. Nullum autem corpus movet nisi motum, ut supra probatum est. Motor autem incorporeus unitus corpori, movetur per accidens ad motum corporis: sicut patet de anima. Oportet igitur esse plures motores qui neque sint corpora neque sint corporibus uniti. Motus autem caelestes sunt ab aliquo intellectu, ut supra * probatum est. Sunt igitur plures substantiae intellectuales corporibus non unitae.

His autem concordat sententia Dionysii, iv cap. *de divinis nominibus*.² dicentis de angelis quod, *sicut immateriales, et incorporei intelliguntur*.

Per hoc autem excluditur error Sadducaeorum, qui dicebant *spiritum non esse* * – Et positio antiquorum Naturalium, qui dicebant omnem substantiam corpoream esse – Positio etiam Origenis, qui dixit quod nulla substantia, post Trinitatem divinam, absque corpore potest subsistere – Et omnium aliorum ponentium omnes angelos bonos et malos, habere corpora naturaliter sibi unita *

¹ u>c. »n. tit.

² Ibid. Ct. lib. II, cap. LXX.

³ S. Th. I. ea ».

⁴ kz xxiii, ver

⁵ Cl. Hb. I. cap. xx

⁶ *Peri theologicarum* Aox, lib. I, cap. si, un.

⁷ *Ci.* Clp. praes., do.

sine quantitate,

se non possi

prima est leni-

ulla substantia

uni igitur esse

mnino absque

ssibiles in re-

im esset uni-

nis etiam non

aliquae sub-

rites; postpri-

qui non est

et supra ani-

invenitur ali-

am invenitur

: et alterum,

s reliquo in-

autem aliqua

intellectuali et

corpus autem

libus corpo-

inveniuntur

non unitae.

proportio-

est actus et

telligere est

ilis. Oportet

i esse quae

ere autem,

reum non

tantum in-

: autem est

m»

r ea quae

>ilia; quod

in sunt se-

gibilia per

⁸ aGXPJ; d ea quu oaa

Comme:itaria Perrariensi»

Postquam ostendit Sanctus Thomas esse aliquas substantias intellectuales corporibus unitas, vult ulterius ostendere et aliquas substantias intellectuales esse quae corporibus unitae non sint . Circa hoc nutem duo principaliter facit: pruno, ostendit esse aliquas tales substantias separatas; secundo, de earum multitudine determinat, capite sequenti.

1. Quantum ad primum, *arguit primo sic*, Corruptis corporibus, ut superius est ostensum, intellectus substantia, quasi perpetua, remanet. Ergo est aliqua substantia intellectualis sine corpore subsistens.

Probatur consequentia. Si illa substantia intellectus quae remanet, est una omnium, habetur propositum. Si autem plures animae remanent, ergo convenit aliquibus substantiis intellectualibus, quae sunt animae, absque corpore subsistere. Ergo et sunt aliquae intellectuales substantiae, animabus secundum naturam priores, quibus per se inest sine corporibus subsistere. Probatur secunda consequentia: quia omni quod est per accidens, prius est quod per se; animabus autem convenit per accidens esse a corporibus separatas, cum naturaliter sint formae corporum.

Advertendum quod, cum anima intellectiva non habeat completam speciem in se, sed sit pars speciei, per se sibi convenit esse in corpore, in quo complementum suae speciei habet: sed per accidens manet a corpore separata, inquantum accidit sibi quod corpus cui erat coniuncta, corrumpatur. Nam, si corpus a corruptione immune servari posset, nunquam ipsa separaretur a corpore. El ideo bene inquit Sanctus Thomas quod convenit animabus per accidens esse a corpore separatas.

Secundo. Substantiae intellectuali convenit, secundum suum genus, quod sit per se subsistens: cum per se operetur. Ergo non est de ratione sui generis quod sit corpori unita: quamvis hoc sit de ratione animae. Ergo etc. – Patet prima consequentia. Quia de ratione rei per se subsistentis non est quod alteri uniatur. – Secunda vero probatur. Quia, licet quod est de ratione generis, oporteat de ratione speciei esse, non tamen quicquid est de ratione speciei et non de ratione generis, est necesse omnibus speciebus generis inesse.

Adverte quod ista probatio ultimae consequentiae, licet videatur deducere ad hoc tantum quod non est necesse substantiam intellectualem esse corpori unitam; et consequenter quod possibile est esse aliquam non unitam cor-

pori: Limen ex ipsa etiam concluditur esse talem substantiam corpori non unitam. Quia, sicut differentia speciei non necessario omnibus speciebus generis inest, ita de facto genus invenitur in aliqua specie absque tali differentia; quia, cum genus oppositis differentiis dividatur, sicut invenitur cum una differentia in rerum natura, ita oportet, rei natura considerata, ut cum alia inveniatur. Inde, si genus substantiae intellectualis invenitur cum hac differentia quae est esse unitam corpori, oportet ut sit etiam cum opposita differentia, quae est esse non unitam corpori. Et sic oportet esse aliquam substantiam intellectualem corpori non unitam.

11. *Tertio.* Anima intellectiva est infima in genere substantiarum intellectualium. Ergo sunt aliae substantiae intellectuales ipsa naturaliter superiores, corporibus non unitae. – Probatur antecedens. Quia anima intellectiva unitur supremo in genere corporum: natura autem superior in suo infimo contingit naturam inferiorem in eius supremo. – Quomodo corpus humanum sit nobilius corpore caelesti, et per consequens supremum corporum, in superioribus est ostensum *

Quarto. Sunt aliquae formae completae in specie per se subsistentes. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia formae quae sunt in materia, sunt actus imperfecti. Si autem est aliquod imperfectum in aliquo genere, invenitur ante illud, secundum naturae ordinem, aliquid in genere illo perfectum: perfectum enim est natura prius imperfecto. – Consequentia etiam probatur. Quia omnis forma per se subsistens absque materia, est substantia intellectualis.

Circa istam propositionem, *Si est aliquid imperfectum in aliquo genere, invenitur ante illud, secundum naturae ordinem, aliquid in genere illo perfectum*, advertendum quod ventas huius propositionis non tundatur super hoc quod actus sit prior potentia; neque super hoc quod differentiarum unius generis una habeat rationem perfecti, alia rationem imperfecti: sed super hoc quod perfectum est natura prius imperfecto, ul hic tangitur. Nam, si est in natura id quod posterius est in aliquo ordine, conveniens est ut sii id quod est prius natura in illo ordine: cum imperfectum sit propter perfectum, et prius intendatur perfectum quam imperfectum. Alioquin ille ordo, et illud genus, non haberet complementum suae perfectionis in natura: exigit autem perfectio universi ut unusquisque ordo habeat complementum suae perfectionis.

⁹ Cf. Comment. c>p. uviii, num. viii.

•C/, num.ix. ||j. *Quinto* *. Possunt esse in genere substantiae quaedam omnino absque corpore: quia *substantia est prior aliis generibus tempore, ratione et cognitione*; et per consequens absque quantitate esse potest, ac etiam absque corpore, quod non est sine quantitate. Ergo etc.

Probatur consequentia. Quia omnes naturae posibles in rerum ordine inveniuntur. Tum quia aliter universum esset imperfectum. – Tum quia *in perpetuis non differt esse et posse*.

IV. Circa probationem antecedentis, dubium non dissimulandum occurrit. Nam si ex eo quod substantia quae est praedicamentum, est *prior tempore, ratione et cognitione omnibus aliis generibus*, sequitur ipsam posse esse absque quantitate et corpore, eadem ratione sequeretur quod posset esse sine quocumque alio genere. Sed hoc est contra doctrinam Sancti Thomae, tenentis, Prima, q. xi.iv, a. 1, ad 1; et *de Pot.*, q. vii, a. 9 ad 5; et *Quolibet* 11. n. 10 ad 4, quod creatura non potest esse absque relatione dependentiae ad Deum, quae est accidens. Constat autem quod omnis substantia quae est in genere, est substantia creata. Ergo nulla substantia in genere potest ab omni accidente separari. Ergo per illud assumptum non probatur efficaciter antecedens, sed consequentia falsa est, scilicet: *Substantia est prior tempore, ratione et cognitione omnibus aliis generibus. Ergo potest esse absque quantitate*.

2. Circa assumptum quoque ad probationem consequentiae, dubitatur *. Nam si omnes naturae posibles in rerum ordine inveniuntur, sequitur Deum nullas posse species producere praeter eas quae sunt productae: omnes enim naturae ab ipso producibiles, iuxta illam probationem, sunt in actu. Sed hoc est contra determinationem Sancti Thomae, tenentis Prima, q. xxv, a. 6: *Verit.*, q. vii. a. 4; I *Sent.*, d. xlii, q. r, a. 3; et superius in hoc Secundo, cap. xxvi et xxvii, quod, quibuscumque speciebus datis, Deus potest producere nobiliores in infinitum. Ergo etc.

3. Circa secundam denique probationem illius assumpti, occurrit dubium. Cum enim assumitur quod *in sempiternis non differt esse et posse*, aut per *sempiterna* intelliguntur ea quae non habuerunt initium suae durationis: aut ea quae in sua natura incorruptibilia sunt. Si primo modo accipiat, non concluditur propositum, sed est petitio principii. Oportet enim subsumere: *Sed substantiae per se subsistentes extra corpora sunt sempiternae: id est, non habent initium suae durationis*. Quod quidem non solum est falsum, sed includit quod probandum est, scilicet, tales substantias esse. – Si autem accipiat, secundum modo, falsum est quod in illis non differat esse et posse. Nam talia incorruptibilia, secundum fidem, prius fuerunt possibile esse quam sint producta in actu. Et sic non videtur ex illa propositione propositum confirmari.

V. Ad evidentiam primi dubii, considerandum est quod satis clarum est quod intendat Aristoteles I *Metaphys.* *, cum dicit de substantia quod est accidente prior *ratione et cognitione*. Quia enim accidentis ratio dependet a substantia, cum substantia ponatur in eius ratione, non autem substantiae ratio dependet a ratione accidentis: ideo substantia est prior ratione accidente. Similiter, quia cognitio substantiae non dependet a cognitione accidentis (loquor de cognitione intellectiva utriusque), sed bene cognitio accidentis, in quantum accidens est, dependet a cognitione substantiae, cum oporteat rationem substantiae in ratione accidentis poni: ideo dicitur substantia prior cognitione accidente. Vel etiam quia est prior perfectione cognitionis: quoniam, ut inquit ibi Philosophus, *scire tunc singula maxime putamus, quando quid est homo cognoscimus aut ignis, magis quam cum quale aut quantum aut ubi*. – Sed dubium est quid intelligatur per illud quod dicitur ipsam esse *tempore priorem*. Nam hoc diversi diversimode interpretantur.

Intelligit enim illud Averroës, ibidem *, de accidentibus tantum rerum generabilium et corruptibilium. Quia aut sunt accidentia sequentia compositum: et tunc certum est quod substantia composita illa tempore praecedit. Aut sunt accidentia concomitantia compositum inseparabiliter: et

• ai. üb. vi, 1. c. 'n ,cxii'

• Text. 4.

tunc, licet ipsum compositum non praecedat talia accidentia tempore, materia tamen ex qua fit compositum, illa tempore praecedit, sicut praecedit et compositum. Et sic universaliter verum est substantiam esse priorem tempore accidentibus rerum generabilium et corruptibilium: loquendo de accidentibus in actu, non de accidentibus in potentia, cuiusmodi apud ipsum sunt dimensiones interminatae.

Scotus vero, in 11 *Sent.*, d. 1, q. 8 *, illud de substantia in comparatione ad omnia accidentia interpretatur. Vult enim quod *nulla est contradictio ex parte substantiae quin possit esse prior omni accidente duratione*.

Sanctus Thomas autem, in 11 *Metaph.* *, exponit quod *aliqua substantia invenitur sine accidente, nullum autem accidens invenitur sine substantia: et sic non quodcumque est substantia, est accidens, sed e contrario*.

2. Hanc Sancti Thomae interpretationem exponunt quidam dicentes quod intelligit de prima substantia, quae est Deus; et quod nomine *temporis* intelligit omnem durationem. Sensus enim est, substantiam esse priorem duratione accidente, in quantum mensura substantiae, saltem Dei, quae est aeternitas, est mensura prior duratione accidenti, quod est tempus.

Haec interpretatio videtur ad fugiendum inventa. Quia, cum tempus ponatur aeternum, secundum Aristotelem, difficile est salvare primam substantiam, quae est Deus, tunc esse accidens prior tempore, proprie accipiendo tempus. Per hunc autem viam facilis est evasio: quia non est inconueniens, mimo est verissimum, Deum esse priorem omni duratione temporis aeterni, in quantum est in aeternitate. quae est duratio secundum naturam prior et per se prior tempore, cum sit *tota simul existens*, ut inquit Boetius, in 1 *de Consolatione* *. Sed non videtur hoc ad mentem Aristotelis esse: quia, cum superius, in quinio libro, declaraverit quid sit *prius tempore*, non est conueniens ut hic dicat aliquid prius tempore ad alium sensum quam verba secundum datam ab ipso significationem importent, nisi novam ipse significationem exponat. – Praeterea, non utimur hoc modo loquendi cum aliqua secundum durationem comparamus, *non quodcumque est hoc, est illud*, quo modo utitur Sanctus Thomas, nisi fiat comparatio in tempore ex parte utriusque: cum *quodcumque* sit adverbium temporis.

3. Et ideo, salvo semper meliori iudicio, dicerem mentem Sancti Thomae hoc loco esse quod, sequendo positionem Aristotelis ponentis mundum «aeternum, substantia est prior accidente tempore, non actu, sed potentia quae dicit *non-repugnantiam*. quemadmodum etiam Scotus exponit *. Licet enim nullum fuerit tempus in quo fuerit substantia et non fuerit accidens, apud Aristotelem; quia tamen Deus absque omni accidente est, tanquam non habens ad accidens dependentiam, ideo non repugnat, quantum est ex rationibus terminorum, ipsum, et per consequens *aliquam substantiam*, esse in aliquo tempore in quo nullum sit accidens, et sic praecedere secundum durationem, et secundum tempus imaginarium, omne accidens. Unde, cum inquit Sanctus Thomas, exponendo Aristotelis mentem, quod *non quodcumque est substantia, est accidens. sed e contrario*, subaudiendum est *necessario*: quia videlicet non est necessarium quod quodcumque est substantia, sit accidens, consideratis propriis rationibus substantiae et accidentis; licet per accidens quodcumque est unum sit alterum, ex eo quod accidit substantiae, ut sic, quod mundus sit ab aeterno productus.

Potest etiam exponi de substantia creata absolute, in quantum communem rationem substantiae participat. Non enim repugnat quod sit aliqua substantia creata absque omni accidente, considerata absolute ratione substantiae: et sic quod sit prior tempore accidente.

4. Sed contra primam expositionem Sancti Thomae videtur detur esse quod Deus non ponitur in genere substantiae praedicamentalis. Videtur autem Aristoteles de substantia praedicamentali loqui, cum dicit ipsam esse priorem tempore accidente.

Responderi ad hoc dupliciter potest. Primo, quod praedicamentum substantiae non accipit Philosophus proprie.

   •raeccdat tin i; fit compow^.. :ompoMiWii fj f' c priorem te:-? itibiliumdo^ ñtibu inpoien^ îs intermina,'l:. illud de sut,, nterpretetur. l ? substantif me. *, exponit e, nullum non quando intrario, n exponunt o,,. istantia, quiew t omnem tfe te pnorem stantiac, safe r Juratione^. ifivcnti. Qlij Ariiurtehn ., ' uae est Dit-, xipiendo tco- quia non << esse prions i est in adr- prior ci per- ns, ut inqu detur hoc J' s, in quinte ion est cite- lium semuæ ationem i> nat, – Prat- iqua sectm- que est hv, si fin cos- nducum^ erem mca- endo posi- subsücti. mtia qujc Scotus et- luc fuerit 'em; quù i non ha- at, quar- :r conse- re in qu< đuntk icddenj. ristoteli- ?ir ace; ò ; quia que est •us sub- ique es: ut sic, ne, in- L Non ibsq ue mtiâc: antùc until tem- prae-	SLMMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. XCI. ut est unum genus: sed ut substantiae nomme comprehen- ditur omnis substantia, tam scilicet infinita quam finita. Et sic non negatur Deum esse in genere substantiae. Secundo quod, licet Deus non sit in praedicamento substantiae tanquam sub ipso contentum et comprehen- sum, est tamen in ipso tanquam totius praedicamenti prin- cipium. Ex iis patet, quod Scotus in huius expositione a Sancti Thomae non discordat. 5. Quod si instetur, quoniam ista est prioritas naturae, quia scilicet prius potest esse sine posteriori, sed non e converso: hic autem loquitur Aristoteles de prioritate tem- poris: – respondetur quod non est inconveniens prius tem- pore esse etiam prius natura: cum ipse Aristoteles, in tine capituli de <i>Priori et Posteriori</i>, in V <i>Metaph.</i> *, dicat omnes modos prioris et posterions ad pnontatem et posteriori- tatem secundum naturam reduci, prout dicitur <i>prius</i> quod potest esse sine alio, sed non e converso. Lnde et quod in aliquibus codicibus graccis loco allegato VII <i>Metaphys.</i> 9 additur, <i>et natura</i> \ intelligendum est de pnoritate naturae secundum illum modum quo perfectiora sunt impede- ctioribus priora: non secundum illum modum quo prius secundum naturam dicitur <i>a quo non palet subsistendi</i> <i>consequentia</i>. I laec enim prioritas intelligitur in eo quod inquit substantiam esse priorem tempore: cum tale <i>prius</i> sit etiam non repugnanter, modo đicto prius tempore; quod palet quia, exponendo quomodo intelligat substantiam esse tempore priorem, ait quod <i>aliorum praedicamento-</i> <i>rum nullum est separabile, sed substantia est separabilis</i>; separabilitas enim unius ab altero et non e converso, est ratio unius modi prioris secundum naturam. Si autem quaeratur, quare non dixit ipsam esse prio- rem <i>secundum naturam</i>, loco eius quod dixit ipsam esse priorem <i>tempore</i>: – dicitur quod fecit ut distingueret illum modum prioris secundum naturam quo aliquid potest ab altero separari secundum esse, qui pertinet aliquo modo ad temporis prioritatem, ab illo modo quo dicitur prius secundum naturam id quod perfectius est. Quem quidem modum posterius addidit, ut aliqui codices graeci habent, dicens et ipsam esse <i>natura priorem</i>: illum enim modum frequenter per ipsum nomen commune, scilicet <i>prius na-</i> <i>tura</i>, significamus. VI. Ad dubium ergo, sequendo primam expositionem Sancti Thomae dicitur quod instantia non est ad pro- positum: quia dicitur substantia prior tempore ratione huius substantiae quae est Deus, in quo nullum est ac- cidens; non autem ratione alicuius substantiae creatae. 2. Sequendo vero aliam expositionem dicitur primo, quod utique substantia, quantum est ex ratione substan- tiae et accidentis, potest esse sine omni accidente: cum non dependeat ab accidente secundum suum esse. Sed tamen cx alio evenire potest quod nulla substantia creata possit esse absque aliquo certo ct determinato accidente: sicut quod homo non possit esse sine risibilitate, quia risibilitas consequitur ad aliquid quod est de ratione ho- minis inquantum est homo, (nde, si sit aliquod accidens quod non consequatur rationem propriam substantiae ali- cuius, illa potest esse sine co. Dicitur secundo, quod relatio dependentiae ad Deum concomitatur substantiam praedicamentalem inquantum non est suum esse, sed est ens per participationem, el per consequens est ens ab alio causatum. Et propter hoc, quamvis substantia praedicamentalis, considerata solum ra- tione substantiae in ca, possit esse absque tali relatione, et sic sit prior tempore modo exposito, quia esse causatum non consequitur rationem subsistentis simpliciter, cum inveniatur aliquid ens subsistens non causatum, scilicet Deus; considerata tamen propria ratione, inquantum sci- licet est <i>ens subsistens habens esse participatum</i>, non potest aliqua substantia praedicamentalis esse sine tali relatione. Dicitur tertio, quod non est similis ratio de quantitate el de hac relatione. Quia quantitas non consequitur ad substantiam praedicamentalem neque inquantum est ens subsistens, neque inquantum est tale ens subsistens quod habet esse participatum: non enim apparet quam neces-	sariam dependentiam habeat ad rationem substantiae, aut absolute sumptam, aut ad praedicamentum el genus limi- tatam. Unde ratio Sancti Thornae optime concludit de quantitate: si bene intelligatur, et suppleatur quod tan- quam manifestum praetermittitur. Non autem concluderet de relatione dicta. Valet cnim: <i>Substantia praedicamen-</i> <i>talis, inquantum ens subsistens, est prior quantitate et aliis</i> <i>generibus tempore, ratione et cognitione. Et quantitas</i> <i>nullam habet rationem naturalis concomitantiae ad ipsam</i> <i>secundum propriam rationem acceptam. Ergo potest sub-</i> <i>stantia praedicamentalis esse absque quantitate</i>. Non autem valeret sic arguere dc relatione dependentiae ad Deum: quia assumeretur falsum, scilicet quod relatio nullam habet naturalem concomitantiam ad substantiam praedicainen- lalem. – Ex iis patet quod non est accipienda consequentia Sancti Thomae ita nude sicut in obiectione supponitur, scilicet: <i>Substantia praedicamentalis est prior tempore, ra-</i> <i>tione et cognitione aliis generibus, Ergo potest esse abs-</i> <i>que quantitate</i>: sed oportet supplere in antecedente: <i>et</i> <i>quantitas non habet naturalem concomitantiam ad ipsam</i> <i>secundum propriam rationem consideratam</i>. Et tunc ma- nitiesie apparet obiectionem adductam processum rationis non infringere. Simili modo interpretari oportet rationem Sancti Tho- mae in QQ. <i>de Spiritualibus</i>, ari. 5, quae eadem videtur huic. Assumit enim hanc propositionem : 5i <i>aliqua duo sunt</i> <i>quorum unum ex altero non dependeat secundum suam</i> <i>rationem, possibile est illud sine alio inveniri</i>. Addendum enim est ad antecedens: <i>et alterum non habet ad ipsum</i> <i>naturalem concomitantiam</i>. – I nde ipsemet Prima, q. xi.iv, a. i , arguens quod aliqua entia possunt esse absque relatione dependentiae ad Deum, cx eo quod <i>nihil pro-</i> <i>hibet rem inveniri absque eo quod non est de ratione</i> <i>eius; habitudo autem causati ad causam non videtur esse</i> <i>de ratione entium</i>: respondet quod, <i>licet habitudo ad cau-</i> <i>sam non intret definitionem entis quod est causatum, se-</i> <i>quitur tamen ad ea quae sunt de eius ratione</i>. Ex qua responsione dat intelligere maiorem esse intelligendam ut exposuimus. VH. Ad secundum dubium dicitur respondetur quod loquitur Sanctus Thomas de possibili ad essentialem perfectionem istius universi pertinente. Lnde non dicit simpliciter quod omnes naturae posibles inveniuntur, sed quod <i>inveniuntur</i> <i>in rerum ordine</i>, idest in universo, cuius unitas est unitas ordinis. Certum est autem quod in ordine essentiali uni- versi istius sunt ea tantum quae ad ipsius universi per- fectionem pertinent. Pertinent autem ad essentialem or- dinem el perfectionem universi non omnes naturae a Deo producibiles, sed omnes modi universales essendi nobis cogniti. Alioquin non esset universum: non enim inclu- deret omnes modos essendi. Modi autem essendi generales rerum per sc subsistentium creatarum sunt tres: scilicet esse materiale corruptibile; esse materiale incorruptibile; esse immateriale et incorruptibile. Nec apparet quis alius modus essendi creaturarum esse possit. Ideo, ut universum sil perfectum, cum possibilis sil iste modus essendi qui est esse immateriale et incorruptibile, ct consequenter intel- lectuale, ad perfeccionem universi requiritur ut sit iste etiam modus essendi. VIII. Ad tertium dubium dicitur respondetur quod illa propo- sitio, quae est Aristotelis, III <i>Phys.</i>, text. 32. habet verita- tem in rebus incorruptibilibus sive ponatur quod nunquam habuerint initium suae duralionis, sive quod incocperint per creationem. Ut enim exponit Commentator, ibidem: in II <i>Caeli</i>, commem. 33 et 3q; el Sanctus Thomas, <i>de</i> <i>Pot.</i>. q. m, a. 14, ad 5, <i>illud intelligitur de potentia pas-</i> <i>siva</i>, secundum quam dicitur aliquid posse recipere quod non habet: ubi cnim est talis potentia quae est receptiva alterius formae quam habeat, illud est corruptibile, quia <i>potentia passiva separata ab actu est principium corru-</i> <i>ptionis</i>. Unde sensus est quod in perpetuis, sive in incor- ruptibilibus, non est potentia passiva separata ab actu sub- stantiali, aut etiam ab alio actu habente rationem formae permanentis cum fuerit in subiecto, et alteram formam praeexistentem expellentis. Ex quo sequitur quod, sicut

perpetuum non potest non esse per corruptionem, ita non potest incipere per generationem. Quia qua ratione non est in ipso potentia quae alium actum respiciat, eadem ratione non praecedit ipsum aliqua potentia quae, existens sub alia forma, possit istius formam recipere, ex qua potentia hoc dicatur esse factum: quia talis potentia cum forma quam habet, privationem alterius formae compateretur, et per consequens esset principium corruptionis.

Sed, licet ad hunc sensum habeat veritatem in omnibus; et per hoc non tollatur quin perpetua habere possint initium suae durationis, tanquam prius existentia in potentia Creatoris, postea vero per creationem in actum producta: accipit tamen eam Sanctus Thomas in ampliori sensu, in eo scilicet quo a philosophis quibusdam, contra quos principaliter arguit, est accepta; scilicet quod in istis *possibile est idem quod necessarium* quo modo inquit Commentator, III *Phys.*, comment. 32, quod, *cum fuerit possibile aliquid esse de natura rerum acti marum, illud erit necessarium, non contingens*. Tunc enim sequitur, si substantiae intellectuales extra corpora subsistentes esse possunt, quod de facto sint in actu: quia *possibile* non dicitur de huiusmodi incorruptilibus per modum contingentis, quasi scilicet, dum possunt esse, possunt etiam non esse.

Si autem dicatur quod ex hac propositione non solum concludetur quod sint, sed etiam quod fuerint ab aeterno, quia ab aeterno fuerunt possibles esse: – respondetur quod utique hoc concludi poterit: cl, si concludatur, habebit Sanctus Thomas magis propositum suum contra illos philosophos naturales qui, non distinguentes inter sensum et intellectum, dicebant omnem substantiam esse corporeum. Noluit tamen concludere nisi quod ad propositum attinebat

Ex iis patet solutio rationis in oppositum. Licet enim, secundum fidem, perpetua prius luerint possiblea quam in actu: non tamen est verum secundum philosophos contra quos argumentatur Sanctus Thomas. Unde ipse accipit illam propositionem in sensu quo conceditur ab eis: non autem in sensu absolute et simpliciter vero.

IX. *Sexto* ♦. Invenitur substantia composita ex corpore et substantia intellectuali. Et invenitur corpus absque substantia intellectuali. Ergo nullo magis inveniuntur substantiae intellectuales corporibus non unitae. Probatur consequentia. Quia si ex aliquibus duobus invenitur aliquod compositum; et alterum eorum quod est minus, invenitur per se; et quod est maius perfectum, et minus reliquo indigens, invenitur per se.

Circa hanc ultimam propositionem, adverte quod sumpta est ex \ III *Physicorum*, text. 37 et habet veritatem de iis quae coniunguntur omnino per accidens. Nam illa quae per se logica persuiate sunt coniuncta, inseparabilia sunt: ita quod unum sine altero, saltem naturaliter, inveniri non potest; aut saltem illud quod ab altero necessario dependet, licet alterum ab ipso non dependeat necessario. Et, ut inquit Sanctus Thomas ibidem, unum eorum quae per accidens omnino coniunguntur, inveniri sine alio si aliud invenitur sine eo, *est probabile: sicut, quia dulcedo et albedo coniunguntur in succaro, et album invenitur sine dulci, ut in nive, similiter dulce invenitur sine albo, ut in cassia*. Sed posse alterum illorum sine alio inveniri possibilitate logica, quae dicit non-repugnantiam terminorum, est necessarium: quia quae per accidens coniunguntur, possunt non coniungi. De hac etiam propositione visum est in primo libro

Sed advertendum quod id quod per se convenit inferiori, contingit per accidens superiori convenire: sicut aliqua accidentia individui, ab ipso inseparabilia, per se ad individuum comparantur, tanquam eius principia substantialia consequentia, quae, ad speciem comparata, per accidens se habent, utpote quae principia speciei non consequuntur, sicut forte nigredo se habet ad corvum: et ideo non repugnat speciei inveniri sine illo accidente, licet individuo repugnet. Similiter ergo, in proposito, esse formam corporis per se convenit huic substantiae intellectuali quae est anima intellectiva: sed ad substantiam intellectualem absolute et in communi consideratam, per accidens se habet; non enim est de ratione substantiae intellectualis,

neque ad eius rationem consequitur, quod si forma corporis, cum intelligere per corporeum organum non exerceatur. Ideo posse inveniri aliquam substantiam intellectualem quae non sit forma corporis sed sit sine corpore, est necessarium. Ipsam vero inveniri de facto absque corpore, ex quo invenitur corpus sine ipsa, probabile est et naturae rei consentaneum.

X. *Septimo*. Non intelligere nisi per acceptionem a sensibilibus, et nisi ea quae non sunt per se intelligibilia sed tiunt intelligibilia per intellectum, est imperfectus modus intelligendi. Ergo oportet esse alium modum intelligendi perfectum, quo intelliguntur ea quae secundum se sunt intelligibilia. Ergo ante animas humanas, quae intelligunt accipiendo a phantasmatibus, oportet esse alias substantias intellectuales intelligentes ea quae sunt secundum se intelligibilia, non accipientes a sensibilibus, et per hoc omnino a corporibus secundum naturam separatas. – Probatur prima consequentia. Quia ante omne imperfectum oportet esse aliquid perfectum in genere illo. – Secunda etiam probatur. Quia substantiam rei oportet esse proportionatam suae operationi. Intelligere autem, cum non exerceatur per organum, non indiget corpore nisi in quantum intelligibilia sumuntur a sensibilibus.

Advertendum quod per ea quae hic dicuntur, non intendit Sanctus Thomas excludere omnino a cognitione animae intellectivae per se intelligibilia, et a cognitione intelligentiarum ea quae per se non sunt intelligibilia: sed intendit quod anima intellectiva non intelligit perfecte et quidditative nisi res materiales, res autem immateriales etsi aliquo modo cognoscat, eas tamen non nisi imperfecte, et nisi ex sensibilibus, cognoscit; intelligentiae vero cognoscunt quidem res materiales perfecte et quidditative, sed non per acceptionem a sensibilibus. Et obiectum illis proportionatum est magis res immaterialis quam materialis: et contrario autem res materiales sunt obiectum proportionatum et connaturale animae intellectivae.

Attendendum etiam, cum dicitur esse imperfectum modum intelligendi sumendo intelligibilia a sensibilibus, et non intelligere nisi ea quae non sunt secundum se intelligibilia; quod hoc non est sic intelligendum quasi res materiales non perfecte intelligantur, hoc enim esset falsum: sed quia intelligere, absolute consideratum, est imperfectum si non se extendat nisi ad materialia, et non si per acceptionem a sensibilibus: non enim habet omnem perfectionem quae nata est intellectioni secundum suam naturam convenire. Sed intelligere quod ad per se et ad non per se intelligibilia extenditur, et ad sensus dependentiam non habet, est perfectum intelligere universaliter et absolute.

XI. *Octavo*, et est ratio Aristotelis, XII *Metaphys.* \ texti. q3. Sunt plures motores corporum caelestium, qui non moventur neque per se neque per accidens. Ergo sunt multi motores qui neque sunt corpora, neque sunt corporibus uniti. Ergo etc.

Patet ultima consequentia. Quia motus caelestes sunt ab aliquo intellectu, ut supra probatum est. – Secunda quoque ostenditur. Quia corpus non movetur nisi motum. Motor autem incorporeus unitus corpori, movetur per accidens ad motum corporis: ut patet de anima. Antecedens autem probatur. Quia sunt multi motus caelestes continui et regulares et, quantum in ipsis est, indeficientes. Plures autem tales motus oportet esse a pluribus motoribus qui neque per se neque per accidens moveantur: qui scilicet moveantur per modum linis, ut dicitur in capite sequenti.

XII. Circa hanc rationem dubium occurrit. Nam, ut ostensum est in Primo, cap. xm*, de mente Sancti Thomae Prima, q. i.t, a. 3, ad 3; et 11 *Sent.*, d. vm, a. 4, ad quartum quaesitum, si substantiae moventes corpora caelestia unirentur ipsis sicut motores mobilibus, non moverentur per accidens, quia corpora caelestia non recedunt de loco ad locum. Sed ista ratio etiam invenitur si uniantur ipsis ut formae: quia nec magis recedunt de loco ad locum. Ergo non potest concludi quod non sint huiusmodi motores uniti corporibus, quia non moveantur per accidens. Diceretur enim quod, dato quod essent corporibus uniti, non

• Cf. num. m.

•C4p.v,5:»-Th.
'9.

•Cap.ñn, Com-
mem. num. xt.

* Al. lb. XI.

•Coactatex-
im.

r, quod sit fonni cx. m organum non z i substantiam wtr c-s sed sit nine corpon. dc facto absque ex ipsa, probabile eit r

per acceptionem l er sc intclligibilu »< : imperfectus ia<<j modum intelligi ; secunJum ic - l nas, quae intcli cz: isse alias subste. t secundum el per hoc orantx -aratas. – Probnur nperfectum oponr Secunda etiam s\$e proportionate m non exerce!'. inquantum tael-

dicuntur, non in- lino a cogniti * , ct a cugoitica t intelligibilia: r j telligit perfecie t tern immaterial:» n nisi imperfect- igentiae ver c. ' ? cl quiJdñūue. Et obiectum quam materūl: biectum proper- vac. nperfectum mo scnsibihbiLs e: undum \$e to;d- m quasi res mi- ni esset falsum: n, est imperie- , et non sit m i habet cmnts ccundum jun d per sc ct id sensus depse- re unrasakr

† *Metaphn* ¶ adestium, qu ens. Ergo suat que sunt ret-

caelestes sus >t. – Seconii t nisi motum, venirper «O- – Anteccoen- estes continu ientes. Plures lotoribus qut : qui scilicet >ite sequenti, rit. Nam, u: Sancti The- 1.4, ad qur- ' ora earicsiii moverentur dunt de loco intur ipas ut locum. Erqo odi motores cadens. Di- is uniti, non

tamen per accidens moverentur. Et ideo illa propositio non videtur universaliter vera: *Alotor incorporeus unitus corpori moretur per accidens*.

Respondetur, ut e.x doctrina Sancti Thomae Qu. de *Spi- ritualibus*, a. 6, ad 9; et \ 111 *Phys.* *, haberi potest, quod aliter dicendum est dc motore corporis caelestis si corpori caelesti uniatur ut motor tantum; et aliter si ei uniatur ut forma. Si enim uniatur ut motor tantum, non est unio inter illa secundum esse, sed tantum secundum virtutem, inquantum scilicet suam virtutem motivam ad corpus ap- plicat. Non convenit autem motori, inquantum motor est, moveri per accidens ad motum corporis ab eo moti, nisi quia oportet movens simul esse cum moto, et ideo, re- cedente corpore moto ab uno loco, oportet ul et motor ab illo loco recedat, alioquin non esset simul cum moto. Si autem motum non recedat de loco in quo est, quan- tumcumque in illo loco circulariter moveatur, non oportet ut motor moveatur: quia semper est Cbniunctus mobili in illo loco. Et hoc intelligc si motor toti mobili simul se- cundum suam virtutem uniatur: quia si uni tantum parti orbis determinatae uniretur, quae nunc est in oriente, nunc in occidente, oporteret, ad hoc quod simul esset cum moto, ut ad motum illius partis etiam ipse motor per accidens moveretur. – Sed si posuerimus motorem incorporeum unin corpori caelesti per modum formae dantis esse, non est unio ibi per contactum virtutis tantum, sed secundum esse, ita quod 01 unum el idem esse totius et partium compositi. Et ideo secundum motum totius, oportet ct ipsum motorem moveri, per accidens tamen: quin parti essentiali, utpote habenti idem esse cum toto, convenit ut

ad motum per se lotius, quomodocumque moveatur, sive de loco ad locum sive circulariter in eodem loco, per ac- cidens moveatur. Et ideo, sicut totum caelum movetur circulariter per se, inquantum partes mutant locum realiter. ipsum vero lotum mutat locum secundum rationem; ita per accidens motor coniunctus ut forma dans esse, eodem motu per accidens movetur.

Palet iiaque el quod hic dicitur de motore incorporeo unito corpori, el quod in Primo dictum est, verum esse. Hic enim loquitur Sanctus Thomas de huiusmodi motore uniio per modum formae dantis esse, ut patet per exem- plum de anima: ibi autem locuti sumus de ipso ut per modum motoris dumtaxat unitur.

MIL Ultimo confirmatur conclusio auctoritate Dio- nysii, iv cup. *de Divinis Xominibus*. – Excluditur ciiam cx ipsa error Sadducaeorum negantium spiritum esse; error antiquorum Naturalium dicentium omnem substantiam esse corpoream; et enor Origcnis in libro *Periarchon*; ct omnium aliorum dicentium omnes angelos, tam bonos quam malos, habere corpora sibi naturaliter unita.

Attendendum circa omnes huiusmodi rationes in hoc capite adductas, quod non intendit Sanctus Thomas pro- bare necessitatem essendi substantiarum separatarum quasi non potuerit eas Deus non producere, absolute loquendo: hoc enim haereticum esset, quia poneretur Deum dc ne- cessitate naturae agere. Sed vult ostendere convenientiam el probabilitatem esse ipsarum, considerata rerum natura. Propter quod saepe in rationibus addidit, *secundum na- turae ordinem*: ut scilicet ostenderet sc probare quid na- turae ordo exigat, non quid fieri absolute necesse esset.

CAPITULUM NONAGESIMUM SECUNDUM

DE MULTITUDINE SUBSTANTIARUM SEPARATARUM

m est autem quod Aristoteles pro- bare nititur non solum esse aliquas sub- stanl>as intellectuales absque corpore, sed quod sunt eiusdem numeri cuius sunt motus deprehensi in caelo, neque plures neque pauciores ♦

Probat enim quod non sunt aliqui motus in caelo qui a nobis deprehendi non possint, per hoc quod omnis motus qui est in caelo, est propter motum alicuius stellae, quae sensibilis est: orbes enim deferunt stellas: motus autem deferentis est propter motum delati. Item probat quod non sunt aliquae substantiae separatae a quibus non pro- veniant aliqui motus in caelo: quia, cum motus caelestes ordinentur ad substantias separatas sicut i ad fines, si essent aliae substantiae separatae quam illae quas numerat, essent aliqui motus in eas ordinati sicut in fines; aliter essent motus im- perfecti. – Unde ex his concludit quod non sunt plures substantiae separatae quam motus depre- » hensi, et qui possunt deprehendi, in caelo: prae- sertim cum non sint plura corpora caelestia eius- dem speciei, ut sic etiam possint esse plures motus nobis incogniti.

Haec autem probatio non habet necessitatem. ¶ In his enim quae sunt ad finem, sumitur neces-

sitas ex line, sicut ipsemet docet in 11 *Physico- rum* non autem e converso, Unde, si motus ; caelestes ordinamur in substantias separatas sicut in lines, ut ipsemet dicit, non potest concludi necessario numerus substantiarum praedictarum e.x numero motuum. Potest enim dici quod sunt aliquae substantiae separatae allions naturae quam illae quae sunt proximi fines motuum caelestium: sicut, si instrumenta artificialia sunt propter ho- mines qui per ea operantur, nihil prohibet esse alios homines qui per instrumenta huiusmodi non operantur immediate, sed imperant operan- tibus. Et ideo ipse Aristoteles hanc rationem non inducit quasi necessariam, sed tanquam proba- bilem: dicit enim * *Quare substantias et principia immobilia rationabile est tot aestimare: necessarium ¶* enim dimittatur fortioribus dicere.

Restat igitur ostendendum quod sunt multo plures substantiae intellectuales a corporibus se- paratae quam sint motus caelestes.

Substantiae enim intellectuales secundum suum genus transcendunt omnem naturam corpoream. Oportet igitur accipere gradum in praedictis sub- stantiis secundum elevationem earum supra cor- poream naturam. Sunt autem quaedam intel- lectuales substantiae elevatae supra corpoream

⁴ ica) <cd etiam aDWXbPc. ⁸ possint /M DWVàP; possunt *ceteri*. sic) sicut i. ⁹ si *om* eDWXPc. ¹⁰ nihil] ct nihil Pe; c/. par. *praeced*. ¹¹ ? principia) principaliter a. ¹² t; enim) vero l), autem Pc.

substantiain secundum sui generis naturam tantum, quae tamen corporibus uniuntur ut formae, ut ex praemissis palet. Et quia esse substantiarum intellectualium secundum suum genus nullam a corpore dependentiam habet, ut supra * probatum est, invenitur altior gradus dictarum substantiarum, quae, etsi non uniantur corporibus ut formae, sunt tamen proprii motores aliquorum corporum determinatorum. Similiter autem natura substantiae intellectualis non dependet a movendo: cum movere sit consequens ad principalem eorum operationem, quae est intelligere. Erit igitur et aliquis gradus altior substantiarum intellectualium, quae non sunt proprii motores aliquorum corporum, sed superiores motoribus.

Amplius. Sicut agens per naturam agit per suam formam naturalem, ita agens per intellectum agit per formam intellectus: ut patet in his qui agunt per artem. Sicut igitur agens per naturam est proportionarum patienti ratione suae formae naturalis, ita agens per intellectum est proportionatum patienti et lacto per formam intellectus: ut scilicet huiusmodi sit forma intellectiva quod possit induci per actionem agentis in materiam recipientem. Oportet igitur proprios motores orbium, qui per intellectum movent (si in hoc opinionem Aristotelis sustinere volumus), tales intelligentias habere quales sunt explicabiles per motus orbium, et producibiles in rebus naturalibus. Sed supra huiusmodi conceptiones intelligibiles est accipere aliquas universaliores: intellectus enim universalius apprehendit formas rerum quam sit esse earum in rebus; unde videmus quod universalior est forma intellectus speculativi quam practici. Et inter artes practicas universalior est conceptio artis imperantis quam e.vequentis. Oportet autem substantiarum intelligibilium gradus accipere secundum gradum intellectualis operationis quae est eis propria. Sunt igitur aliquae substantiae intellectuales supra illas quae sunt proprii et proximi motores determinatorum orbium.

Adhuc. Ordo universi exigere videtur ut illud quod est in rebus nobilius, excedat quantitate vel numero ignobiliora: ignobiliora enim videntur esse propter nobiliora. Iride oportet quod nobiliora, quasi propter se existentia, multiplicentur quantum possibile est. Et ideo videmus quod corpora incorruptibilia, scilicet caelestia, in tantum excedunt corruptibilia, scilicet elementaria, ut quasi haec non habeant notabilem quantitatem in comparatione ad illa. Sicut autem caelestia corpora digniora sunt elementaribus, ut incorruptibilia corruptibilibus; ita substantiae intellectuales omnibus corporibus, ut immobile et immateriale mobili et materiali. Excedunt igitur in numero intellectuales substantiae separatae omnium rerum materialium

multitudinem. Non igitur comprehenduntur numero caelestium motuum.

Item. Species rerum materialium non multiplicantur per materiam, sed per formam. Formae autem quae sunt extra materiam, habent esse completius et universalius quam formae quae sunt in materia: nam formae in materia recipiuntur secundum materiae capacitatem. Non videntur igitur esse minoris multitudinis formae quae sunt extra materiam, quas dicimus substantias separatas. quam sint species materialium rerum.

Non autem propter hoc dicimus quod substantiae separatae sint species istorum sensibilium: sicut Platonici senserunt*. Cum enim non possent ad praedictarum substantiarum notitiam pervenire nisi ex sensibilibus, apposuerunt istas substantias esse eiusdem speciei cum istis, vel magis *species istarum*: sicut, si aliquis non videret solem et lunam et alia astra, et audiret esse quaedam corpora incorruptibilia, nominaret ea nominibus istorum corporum corruptibilium, existimans ea esse eiusdem speciei cum istis. Quod non esset possibile. Similiter etiam impossibile est substantias immateriales esse eiusdem speciei cum materialibus, vel species ipsarum: cum materia sit de ratione speciei horum sensibilium, licet non *haec materia*, quae est proprium principium individui; sicut de ratione speciei hominis sunt carnes et ossa, non autem haec carnes et haec ossa, quae sunt principia Sortis et Platonis. – Sic igitur non dicimus substantias separatas esse species istorum sensibilium: sed esse alias species nobiliores istis, quanto purum est nobilius permixto. Et tunc illas substantias esse plures oportet istis speciebus rerum materialium.

Adhuc. Magis est aliquid multiplicabile secundum suum esse intelligibile quam secundum suum esse materiale. Multa enim intellectu capimus quae in materia esse non possunt: ex quo contingit quod cuilibet rectae lineae finitae potest mathematice fieri additio, non autem naturaliter; raritas etiam corporum, velocitas motuum, et diversitas figurarum, in infinitum augeri comprehenditur secundum intellectum, quamvis sit impossibile in natura sic esse. Substantiae autem separatae sunt in esse intelligibili secundum suam naturam. Maior igitur multiplicitas in eis est possibilis quam in rebus materialibus, secundum proprietatem et rationem pensatam generis utriusque. In perpetuis autem non differt esse et posse. Excedit igitur multitudo substantiarum separatarum multitudinem materialium corporum.

His autem attestatur Sacra Scriptura. Dicitur enim *Dan. vu¹⁰: Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* – Et Dionysius, xiv cap. *Cael. Hier.**, dicit quod numerus illarum substantiarum *excedit omnem materialem multitudinem.*

12 eorum) carum \VZ. 20 qui *Ha* ZPc; *lac.* .N, quae *ceteri*, a5 quod) quite DGpC. 28 opinionem *Ha* DNVZPJ; opiniones et/en, 30 naturalibus) materialibus aD\VP</. 3q esse *om* aX. earum) corum IEGWX. 38 intelligibilium) intellectualium P.Z. 5t corruptibilia) corporalia aXPc. elementaria) elementa Z. 14 possent) possint aEXYcd, possimus 1). 16 apposuerunt) posuerunt NZ6P. 21 corporum *om* DP. 23 etiam) autem aDWXIM, icitur *c.* 37 suum *pr.* /oco) *post* esse EGXYZb; secundum... intelligibile *om* N; suum *alt.* /oco *post* esse NXZa; intelligibile... esse *hom.* *om* EG. 55 millies *om* NWZaPc.

• Gif. LXVII.

• C»p. price

* Cf. C4f LIX

um non rauli-
irmam. Fornue
abent cssecom-
nae quae sur-
ria recipiuntur
Non vidtnii,-
mae quae vow
(antias šepara
i rerum.
us quod sub-
n sensibiliu:
nim non p
-notitiam prr-
unt istas sub-
is, vel mati
'iJerel solan
se quaedam
i ĥominibu
astimans ea
J non esset
ile est sub-
pecici cum
im materia
ilium, licet
principium
minis sunt
\$ et haec
anis. – Sc
> esse spe-
as species
lilium pa-
ss oportet

le secui?
jm suum
capimus
}uo con-
e potes
turaliter;
m, et (δ-
compte-
i sitim-
autem
n suam
estpos-
impro-
iusque.
- . 1A
itarum

)icitur
ini o.
L-Et
J (IU
Qa XV. ^{gr}
tecatot Sf;
cw. II
■ XI, πμ ,10.
t atr-
ii C*.

Per hoc autem excluditur error dicentium sub-
stantias separatas secundum numerum motuum
caelestium, aut secundum numerum sphaerarum
caelestium esse. – Et error Rabbi Moyse * qui
dixit numerum angelorum qui in Scriptura po-

Commentaria Ferraidensis

Secundo loco agit Sanctus I homas de multitudine sub-
stantiarum intellectualium *. Circa quod duo principa-
liter facit: primo enim agit de ipsa multitudine talium sub-
stantiarum secundum se; secundo, dc distinctione ipsarum
substantiarum quae ponuntur multae, capitulo sequenti.
Quantum ad primum, duo facit: primo, Aristotelis opi-
nionem narrat; secundo, ostendit multo plures esse quam
ille posuerit *. Quantum ad primum, duo facit : primo, ponit
Aristotelis opinionem; secundo, eius rationem šolvit
I. Quantum ad primum, ait quod Aristoteles posuit sub-
stantias separatas eiusdem numeri esse cuius sunt motus
in caelo deprehensi aut qui deprehendi possunt, nec plures
nec pauciores.
Argumentabatur autem ad hoc lacta hac suppositione *,
quod non sint aliqui motus in caelo qui a nobis depre-
hendi non possint: praesertim cum non sint plura corpora
caelestia eiusdem speciei. Quod probat quia omnis motus
qui est in caelo, est propter motum alicuius stellae, quae
sensibilis est: nam orbis deferunt stellas, motus autem de-
ferentis est propter motum delati.
Tunc arguit sic. Non sunt aliquae substantiae separatae
a quibus non proveniant aliqui motus in caelo. Ergo non
sunt plurcs quam motus deprehensi et qui deprehendi pos-
sunt in caelo. – Patet consequentia cx supposito. - Ante-
cedens vero probatur. Quia, si essent plures substantiae
quam istae quas enumerat, essent ct aliqui motus in eas
ordinati. Probatur sequela: quia aliter essent motus im-
perfecti, cum motus caelestes ordinentur ad substantias
separatas sicut ad fines.
Ii. Pro notitia opin is Aristotelis, advertendum qu d
duos ipse ordines posuit substantiarum intellectualium:
unum scilicet carum quae sunt motrices corporum cae-
lestium per modum efficientis, quae vocantur ab aliquibus
animae caelorum; alterum vero earum quae sunt tines
proximi talium motuum, propter quas scilicet substantiae
motrices movent. Primas posuit corporibus caelestibus
unitas esse, sive per modum formae sive per modum
motoris tantum, secundum diversas sententias de anima-
tione corporum caelestium: alias vero posuit omnino a
corpore separatas. Necessitas autem ponendi istas substan-
tias omnino a corpore separatas, fuit, ut ostendit Sanctus
Thomas, *Spiritual.*, a. 5, de mente Aristotelis, quod cum,
ut dictum est in praecedenti capitulo *, *motor incorporeus
unitus corpori moveatur per accidens ad motum corporis*,
sive uniatur sibi per modum formae, sive per modum mo-
toris tantum sed applicati ad unam determinatam mobilis
partem ; ct *motum uniformem et repularem oporteat esse
a motore qui non moveatur neque per se neque per acci-
dens* : ad salvandam uniformitatem et regularitatcm caelestis
motus, oportuit ponere aliquas substantias omnino separatas,
neque per sc neque per accidens motas, quae motum caeli
causent per modum finis, ut ab immobilitate finis unifor-
mitas et regularitas motus proveniat. Hanc distinctionem
substantiarum intellectualium dat intelligerc Sanctus Thomas
de mente Aristotelis esse, cum inquit *motus caelestes ordi-
nari ad substantias separatas sicut ad fines*. Sed hoc expres-
sius ponit *de Spirit. Creat.*, a. 5 et 6; ct *Potentia*, q. vi,
a. 6; ct in Opusculo quod intitulatur *de Angelis* *. Sumitur
autem haec distinctio cx Aristotele XII *Metaph.*, texi 48 *
suppositis iis quae in praecedentibus dixerat. Eam quoque
tangit Averroës, XI! *Metaph.*, comment. 41: quamvis in
libro *de Substantia Orbis* videatur velle quod idem sit mo-
vens corpora caelestia ut agens ct ut finis.
Posuit ergo Aristoteles, XII *Metaph.*. tot substantias
omnino separatas, per modum finis moventes, quot sunt
motus qui deprehenduntur in caelo aut qui deprehendi

nitur, non esse numerum substantiarum separa-
tarum, sed virtutum in istis inferioribus: sicut si
\is concupiscibilis dicatur *spiritus concupiscentiae*,
et sic de aliis.

possunt. Et quia motus apparentes in caelo sunt aut quin-
quagintaquinque aut quadragintaseptem, secundum varias
opiniones astrologorum sui temporis, ideo totidem con-
cludit esse substantias separatas, nec plurcs nec pauciores.
2. Circa illam conditionalem, Si *non essent aliqui motus
ordinali ad substantias separatas positas praeter illas quin-
quagintaquinque aut quadragintaseptem, essent motus im-
perfecti*, advertendum quod hoc probatur cx eo quod
motus caelestes ordinantur ad substantias separatas sicut
ad fines: hoc est, quod omnis substantia separata est tinis
alicuius motus, ut dicitur XII *Metaph.*, text. 48. Ex hoc
enim sequitur quod motus corporum caelestium non de-
bent esse pauciores substantiis separatis; finis enim huius-
modi non debet esse absque aliquo ordinato ad ipsum
tanquam ad finem. Ideo, si essent plurcs substantiae se-
paratae quam motus, sequitur quod non tot essent motus
in caelo quot deberent esse. Et sic sequitur quod motus
caelestes imperfecti essent, utpote carentes molibus aliis
qui esse deberent: sicut diceretur universitatem creatu-
rarum esse imperfectam si aliquo essendi modo careret
qui sibi ex natura sua deberet convenire, ut superius
esi ostensum.
3. Circa suppositum pro ratione Aristotelis *, adverten-
dum quod ideo additum est, *praesertim cum non sint
plura corpora caelestia eiusdem speciei*, ut excludatur obic-
ctio quam adducit Aristoteles, XII *Metaplys.* *, text. 49.
Posset enim aliquis dicere quod nequeunt a nobis de-
prehendi omnes motus corporum caelestium, quia sunt
plures mundi, et per consequens plura corpora caelestia
eiusdem speciei; et ideo, quamvis molus corporum cae-
lestium istius mundi deprehendi a nobis possint, motus
tamen alterius inundi sunt nobis incogniti. Sed haec ob-
icctio tollitur si ponatur non esse plura corpora caelestia
eiusdem speciei.
Circa vero illam propositionem, *Non sunt plura cor-
pora caelestia eiusdem speciei*, sciendum quod Averroës,
in Π *Caeli*, comment. 5<j, oppositum tenere videtur. Sed
ostendit Sanctus Thomas, in II *Caeli*, lect. 16, opinionem
eius esse falsam, ct quod necesse csl ponere corpora cae-
lestia non esse plura eiusdem speciei. *Ium quia, si es-
sent eiusdem speciei, haberent easdem operationes, eosdem
effectus, et eosdem motus: sicut apparet in aliis rebus na-
turalibus in quibus sunt plura individua unius speciei.* –
*Tum quia repugnat perfectioni corporum caelestium : nam
apud Aristotelem, universum est perfectum quia est unum ;
ex quo habet ut constet ex tota materia suae speciei.* 17-
demus etiam in inferioribus multa esse individua unius
speciei propter aliquam impotentiam, quia aut unum indi-
viduum non potest semper durare, aut non recipit perfe-
ctam operationem speciei, ut maxime patet in hominibus. –
*Tum quia magis pertinet ad perfectionem uniuscuiusque
naturae multiplicatio secundum speciem, quae est for-
malis. quam multiplicatio secundum numerum, quae est
materialis.* Nec valet, inquit ibidem Sanctus Thomas,
*ratio Commentatoris, quia scilicet corpora caelestia essent
materialia. Hoc enim multo magis sequitur si sint plura
unius speciei: quia multiplicatio individuorum in una specie
fit per divisionem materiae* (hoc enim habetur ab Aristo-
tele, XII *Metaph.*, text. 49). *Sed nec oportet a corpo-
ribus caelestibus omnino removere materiam.*
Advertendum tamen quod oppositum eius quod dicit
Averroës in II *Caeli*, commento allegato, videtur tenere
cap. ult. *de Substantia Orbis*. Sed hanc apparentem con-
tradictionem solvit ipse Commentator in II *Caeli*, com-
ment. 49, ubi ait: *Sed tamen debemus intelligere, cum
diximus ea esse convenientia in specie, convenientiam se-*

* Cap. peace. :ct.
Comment. Ibid.,
nutri, vit.

* Num. I. Ar^a-
ntrntJbalar.

* S. Th. I. 10;
Old. I. C., 13.

eundum prius et posterius, non secundum unirocationem. Et ideo natura cuiuslibet individui eorum est alia a natura alterius aliquo modo.

•sum. i .4r/u. Circa probationem illius suppositi * advertendum quod per illa verba, quae sensibilis est, \uit habere Sanctus Thomas, de mente Aristotelis, quod varietas stellae ad cuius motum ordinantur motus orbium, deprehendi polest cx sensu; et ideo omnes motus orbium, cum cx eis accidat varietas ista in motu stellae, aut deprehenduntur aut possunt deprehendi. Quod erat intentum.

nient ,n,f' Com 11Ī. Posita opinione Aristotelis de multitudine substantiarum separatarum, secundo loco ad rationem eius respondet Sanctus Thomas *, inquit quod non habet necessitatem. Tum quia, si motus caelestes ordinantur in substantias separatas sicut in fines, non polest concludi necessario numerus earum cx numero motuum: in iis enim quae sunt ad finem, sumitur necessitas ex fine, Il Fhjs., texti. 23, non autem e contrario. Dicit enim potest quod sum abac substantiae allions naturae quam sini illae quae sunt proximi lines motuum caelestium: sicut instrumenta artificialia sunt propter homines qui per ea operantur, nihil tamen prohibet esse alios homines qui per instrumenta illa non operamur immediate, sed imperant operantibus. — Tum quia el ipse Aristoteles ait se inducere illam rationem tanquam probabilem, non tanquam necessariam.

. Adverte quod, licet ex numero eorum quae ordinamur ad finem, maxime in rebus incorruptibilibus, possit argui numerus finium a posteriori, ubi uni ordinato ad finem unus finis respondet et uni fini respondet unum dumtaxat ordinatum ad finem; non potest tamen argui Je necessitate numerus eorum quae pertinent ad idem genus ad quod perimet finis. Licet enim cx multitudine generum instrumentorum ad diversa artes perlinentium possit argui numerus generum artificum, quia tot sunt artificum genera quot sunt genera instrumentorum artificialium ad diversas artes pertinentium; non tamen potesl argui necessitas illius numeri in natura hominis absolute» ul scilicet necessario sint tot homines, et non plures, quot sunt genera instrumentorum ad ipsos homines qui instrumentis illis utuntur Ordinata: possunt enim, ut inquit Sanctus Thomas, esse plures alii homines qui per illa instrumenta non operamur. Similiter, etsi cx numero motuum ordinatorum ad substantias separaias, possit concludi quod sunt tot substantiae separatae quae sunt fines ipsorum motuum ct utuntur ipsis molibus immediate tanquam instrumentis; non tamen polest argui quod non sint plures substantiae separatae quam illae quae sunt fines motuum: possunt enim el aliae esse.

Quod ergo inquit Sanctus Thomas, quod numerus substantiarum separatarum non potest concludi necessario ex numero motuum, intelligitur de numero praeciso substantiarum separatarum, ita quod non sit nec maior nec minor. Non autem intelligitur de numero illarum substantiarum quae sunt fines, correspondent absolute numero motuum. Quamvis enim necessitas finis non sil sumenda ex iis quae sunt ad finem, quia necessitas prioris non sumitur cx posteriori. sed magis ex fine sumatur necessitas eorum quae sunt ad finem: tamen numerum finium proximorum oportet correspondere numero eorum quae sunt ad finem, ubi unum ordinatum ad finem requirit unum per se finem el unus linis unum lanium habet ad ipsum ordinatum, ut iam diximus; ct ex numero talium ordinatorum ad finem potest a posteriori concludi numerus finium proximorum.

Unde illa propositio, Omnis substantia separata est finis proximus alicuius motus caelestis, non est necessaria: ut inquit Sanctus Thomas XII Metaphysicae *.

•Leet. to. IV. Quantum ad secundum principale *, probatur substantias separatas multo plures esse quam sint motus caelestes.

' Cf. init. Com. Et arguitur primo sic. In substantiis separatis oportet accipere gradum secundum earum elevationem supra naturam corpoream: cum esse ipsarum, secundum genus suum, transcendat omnem naturam corpoream. Sed sunt aliquae substantiae intellectuales huiusmodi quae uniuntur corporibus ul formae. Et quia esse substantiarum intellectualium, secundum genus earum, nullam a corpore de-

pendentiam habet, invenitur altior gradus carum: quae scilicet non uniuntur corporibus ut formae, sed ut propni motores tantum. Ergo similiter, cum substantia intellectualis non dependeat a movendo, cum movere sit consequens ad principalem eorum operationem, erit aliquis gradus altior earum: quae scilicet non sunt proprii motores aliquorum corporum.

2. Circa rationem qua probatur substantias intelligibilcs non dependere a movendo, quia videlicet movere consequitur ad eius principalem operationem, quae est intelligere: considerandum est quod, cum unumquodque sil propter suam operationem tanquam propter Jinem, ut dicitur Il Caeli ; ct unumquodque a suo fine dependeat, quia scilicet non habet esse nisi in ordine ad finem: oportet ut unumquodque a sua operatione dependeat tanquam a fine. Attendendum tamen quod non quaecumque operatio rei conveniens est eius finis: sed illa tantum quae est illi propria ct principalis, tanquam naturam primo et per se concomitans. Illa autem quae sequitur primam operationem naturae secundum quod in aliquo determinato invenitur, non est finis ipsius naturae: et ideo non oportet ut ab ipsa dependeat natura, quasi non possit esse nisi ad illam operationem sit ordinata. Quia ergo propria et principali operatio naturae intellectualis est intelligere, non autem movere, sed moveic consequitur ad intelligere illarum substantiarum quae sunt proprii motores aliquorum corporum, inquantum movent per intellectum: ideo natura intellectualis non dependet a movendo, quasi esse non possit nisi ad motum alicuius corporis sit ordinata. Sed bene ab intelligendo dependet: quia nulla potest esse quae non ordinetur ad intelligendum. Propterea bene infert Sanctus I hornas naturam substantiae intellectualis non dependere a movendo, quia movere est consequens ad intelligerc, quae csl eius principalis operatio.

\ . Secundo . Oportet gradus substantiarum intellectualium secundum gradum intellectualis operationis quae est cis propria, accipere. Sed supra conceptiones intelligibilcs propriorum motorum orbium, est accipere aliquas universaliores conceptiones. Ergo sunt aliquae substantiae intellectuales supra illas quae sunt propni ct proximi motores determinatorum orbium.

Probatur minor. Quia, cum agens per intellectum oporteat proporticmari patienti ct facto per formam intellectus, ut scilicet huiusmodi sit forma intellectiva quae possit induci per actionem agentis in materiam, sicut et agens per naturam est proportionatum patienti ratione suae formae: necesse est, sectando opinionem Aristotelis (in hoc scilicet quod substantia intellectualis sit ita ad aliquem motum determinata ut proprius molor quod aliud movere non possit) motores proprios orbium, qui per intellectum movent, habere tales intelligentias quae sint explicabiles per motum orbium, el producibiles in rebus materialibus. Supra autem huiusmodi conceptiones est accipere aliquas universaliores: cum intellectus universalius apprehendat formas rerum quam sit esse carum in rebus, ut palet in intellectu speculativo ct arte imperante. Ergo etc.

VI. Sed circa hanc rationem occurrit dubium. Ex universaliori enim apprehensione non videtur argui posse superior gradus naturae intellectualis realiter separatus et distinctus a gradu naturae intellectualis particularius apprehendentis. Quia, ut hic dicitur, forma intellectus speculativi est universalior forma intellectus praclici: et tamen idem est intellectus practicus el speculativus in nobis. Unde ad rationem dici poterit quod proprius motor, qui format conceptiones rerum particularium producibilium per motum, format etiam universaliores conceptiones: sicut et artifex format et conceptiones particulares et conceptiones universales. Et sic non oportet supra proprios motores orbium esse altiores naturas intellectuales.

VII. Ad huius dubii explicationem, duo sunt advertenda quae in fundamento huius rationis tanguntur. Cum enim dicitur quod substantiarum intellectualium gradus accipere oportet secundum gradum intellectualis operationis quae est eis propria, duo tanguntur: scilicet gradus intellectualis operationis; et proprietas illius gradus respectu intellectualis

dus carum:

*macf «ed ut prop-
 i wlntmtu and
 jm movere ut c-
 tionem, erit Λ;
 n sunt propni a>

ttantias mtclhpt ;,
 icet *morere* α,η·(
n, quae est inttlih
unumquodque 4
opter/nem, ut . |
 10 fine dépendu,
 c ad finem: opv< ‘ i
 ependeat tinqv-u
 quaccumquc epe- |

a tantum qīue
 ram primo ctp
 primam opcra.fi>
 letcninato iraī-
 o non oportet u
 *ssit esse niti ?d
 > propria ct prb
 intelligere, om
 ad intelligere ij.
 itores aliquoftn
 num: ideo ro-
 ndo, quasi ewe
 ris sit ordinari.
 ulla potest «k |
 •pterea bene -◆
 itelcctualb n -
 consequens d
 tio. |

um inlelctfuj ‘2
 tionis quae est
 es intelligibifa
 aliquas utDTer
 ?stantiae intel-
 nimi motore* |

illectum opor-
 im intellectus,
 uac posai io-
 t et agens per
 suae formae:
 n hoc scflkrt
 lūcm motum
 mos ere neo
 illectum -
 plicabiles per
 alibus. Supr
 aliquas unl-
 ehendat for-
 patet in in-
 etc.
 im. Ex um-
 ili posse «i-
 eparatus et
 ularius ap-
 llectus spe-
 i : et tamen
 lobis. Unde
 qui format
 m per mu-
 s: sicut et
 nceptiones
 lotores or-

idverteoch
 Sum enun
 is accipere
 onis quie
 ellectuillis
 ellectuahs

naturae. Ideo duo sunt declaranda. Inum est, quomodo
 accipiendi sint isti gradus. Secundo, quomodo aliquis sit
 proprius gradus alicuius naturae. Et tunc manifesta erit
 dissolutio dubii.

Quantum ad primum, sciendum quod, quia intellectio
 fit secundum quod cognitum est in cognoscente, gradus
 intellectualis operationis accipiendi sunt secundum gradus
 specierum intelligibilium, quibus cognitum est in cogno-
 scente. Diversilicaniur autem species intelligibiles in intel-
 lectu, et diversos gradus habent, secundum quod una
 est universalior alia in repraesentando plura distincte: quia
 quanto aliqua species plura distincte repraesentat, tanto per-
 fectior est; sicut tanto aliqua natura perfectior est, quanto
 plures perfectiones unite continet. Sic enim species intel-
 lectus angelici sunt superioris gradus quam species intel-
 lectus nostri, quia una species intellectus nostri repraesentat
 tantum unam naturam universalem distincte, non autem
 singularia illarum naturarum: sed species intellectus an-
 gelici non solum naturas universales, sed et ipsa particu-
 laria distincte repraesentat, et una est mullarum naturarum
 repraesentativa. Quanto autem species sunt universaliores,
 tanto et conceptiones ex illis speciebus elicitae, intelli-
 gentibus per illas species proportionatin', universaliores
 sunt. Sequitur ergo quod gradus intellectionis accipiuntur
 et secundum universalitatem specicrum intelligibilium, et
 secundum universalitatem conceptionum, in repraesentando
 plura distincte.

2. Quantum ad secundum, notandum quod non incon-
 venit quidem id quod est superioris gradus, et quod est in-
 ferioris, uni et eidem aliquo modo convenire: sed quod
 Utrumque eidem tanquam aliquid sibi proprium conveniat,
 est impossibile; quia quod est superioris gradus, determinat
 sibi superiorem naturam, ct quod est inferioris gradus, sibi
 inferiorem naturam determinat; sicut cognitio intellectiva
 ct sensitiva, quae sunt diversorum graduum, conveniunt
 quidem uni naturae-, scilicet homini, sed sensitiva non est
 homini propria, cum etiam brutis conveniat, et hominis
 non sit nisi inquantum cum brutis in natura sensitiva con-
 venientiam habet. Simili modo, quamvis diversi gradus in-
 tellectualis operationis uni naturae possint convenire, non
 tamen uterque illi naturae proprius esse potest: sed ille
 est proprius sibi qui sibi soli ex ratione propriae naturae
 convenit. Quia ergo naturae intellectualis propria operatio
 ad quam ordinatur, est intelligere, oportet gradus naturae
 intellectualis accipere secundum gradum intellectualis ope-
 rationis, non cuiuscumque, sed illius quae est propria uni-
 cuique: ut scilicet qualem gradum tenet propria intelle-
 ctualis operatio unius naturae intellectualis in comparatione
 ad propriam intellectionem alterius naturae intellectualis,
 talem gradum teneat natura ad naturam comparata.

3. Inde, cum intellectio quae est secundum universa-
 liores conceptiones, sit allioris gradus quam intellectio quae
 est per particulariores conceptiones; necesse est ut natura
 cuius proprium est per universaliores conceptiones intel-
 ligere, sit altior illa natura cui proprium est per particula-
 riores intelligere conceptiones; quamvis etiam per univer-
 saliores conceptiones aliquid intelligat inquantum de natura
 superioris participat. Et similiter, si est natura quae infe-
 riorem gradum intellectionis tanquam proprium habeat,
 conveniens est ut etiam sit natura aliqua cui superior
 gradus intelligendi sit proprius, si superior gradus intel-
 lectionis esse possit.

Si ergo proprii motores orbium habent tanquam pro-
 prium intelligere per conceptiones (quas vocat hic Sanctus
 Thomas *intelligcntias*) particulares, utpote per motum or-
 bium explicabiles et producibiles in rebus materialibus;
 cum sit altior gradus intellectionis, qui videlicet est per
 conceptiones universaliores, necesse est ut sint aliquae na-
 turae intellectuales supra motores proprios orbium, quarum
 sit proprium per universaliores conceptiones, modo dicto,
 intelligere. Et in hoc consistit ratio Sancti I homae.

4. Ad argumentum autem in oppositum dicitur quod
 conceptio intellectus speculativi humani est universalis
 solum cx parte obiccti repraesentati, quia repraesentat
 tantum naturam universalem, non autem repraesentat par-

ticularia distincte, quia est elicit a specie intelligibili a ma-
 terialibus per intellectum agentem abstracta. Conceptio au-
 tem universalis quam dicimus constituere gradum altiorem
 intellectualis operationis, est universalis quia multorum est
 conceptio propria, licet non adaequata, sed excedens.
 Modo, eiusdem naturae et potentiae cuius est cognoscere
 universale, est etiam cognoscere particulare, licet non
 semper eodem modo: non autem cuius est cognoscere
 per particulares conceptiones, eius est cognoscere per con-
 ceptiones universales, modo exposito, praesertim tanquam
 per sibi proprium. Idcirco intellectus speculativus non dif-
 fert in nobis a practice realiter: sed bene natura cui est
 proprium intelligere per conceptiones ad plura distincte
 se extendentes, distinguitur a natura cui est proprium per
 conceptiones ad pauciora sc extendentes intelligere. –
 Quod autem Sanctus Thomas adduxit ad manifestationem
 sui propositi modum concipiendi intellectus speculativi,
 non ideo factum est ut ostendatur intellectum humanum
 speculativum habere illum modum intelligendi qui gradum
 supra intellectionem priorum motorum constituit : sed
 solum ut ostenderetur intellectum, absolute loquendo, posse
 universalius res apprehendere quam sint in re; licet alio ct
 alio modo hoc conveniat intellectui humano ct intellectui
 angelico.

VIII. *Tertio* * Substantiae intellectuales sunt digniores * Cf. num.v.
 omnibus corporibus, ut immobile ct immateriale mobili
 et materiali. Ergo excedunt in numero omnem multitudi-
 nem rerum materialium. – Probatur consequentia. Quia
 ordo universi exigere videtur ut id quod est nobilius,
 excedat quantitate vel numero ignobiliora: sicut corpora
 caelestia excedunt corpora elementaria. Huius autem ratio
 est, quia ignobiliora sunt propter nobiliora, et consequenter
 oportet ut nobiliora, quasi propter se existentia. multipli-
 centur quantum possibile est.

2. Advertendum circa conclusionem, quod multitudinem
 substantiarum intellectualium excedere multitudinem rerum
 materialium, intelligitur quantum ad species rerum mate-
 rialium, non quantum ad individua: ut videtur velle San-
 ctus Thomas *Potentia*, q. vi, a. 0, et in ratione sequenti.
 Specierum enim materialium numerus *quasi incompara-
 biliter*, ut dicitur Prima, q. 1., a. 3, *a multitudine substan-
 tiarum separatarum exceditur, sicut corpora corruptibilia
 a corporibus caelestibus quasi incomparabiliter secundum
 magnitudinem exceduntur*. Et in hoc significatur maximam
 esse multitudinem substantiarum separatarum. Cum enim
 multitudo specicrum materialium magna sit, multitudo
 illam multitudinem quasi incomparabiliter excedens non
 potest non esse maxima.

3. Circa probationem vero consequentiae, advertendum
 quod ea quae sunt ad finem, accipiunt limitationem et de-
 terminationem ex fine, quia tot ct tanta quaeruntur quot
 ct quanta sufficiunt ad ipsum finem; finis autem ipse in
 infinitum quaeritur; ut inquit Sanctus Thomas *ad Rom.*
 xii *; et I *Cor.* xi, lect. 3. Non enim quaeritur tanta aut
 tanta sanitas determinate, si quaeratur sanitas ut finis: sed
 quanta haberi potest. Propter hoc ait Sanctus Thomas
 quod, quia nobiliora sunt propter se, ideo oportet ut mul-
 tiplicentur quantum possibile est. Quia tamen contingit
 id quod est linis respectu aliquorum, ad aliquem ulterio-
 rem finem ordinari; ideo quod ut finis non habet limita-
 tionem, ut ad alium finem ordinatum, limitationem quan-
 dam accipit; sicut sanitas quae ordinatur ad aliquod opus
 exequendum, quaeritur tanta quanta ad illud opus sufficiat,
 et quaeritur, salvato illo ordine ad finem, quanta potest
 haberi. Sic etiam, quia nobiliora in entibus, licet sint finis
 ignobiliorum, ordinantur tamen ad universi totalem perfe-
 ctionem sicut ad finem; ideo, cum dicitur ipsa multipli-
 cari oportere quantum possibile est, non est intelligendum
 de multiplicatione possibili absolute, ut e.x superioribus ’
 palet; sed quantum possibile est secundum exigentiam to-
 talis perfectionis istius universi. Propter quod assumpsit
 Sanctus Thomas quod *ordo universi exigere ridetur ut
 nobiliora excedant ignobiliora*: dans videlicet intelligere
 quod loquitur de rerum multiplicatione non absolute, sed
 secundum exigentiam universi.

* Comment. «p.

4. Circa excessum nobiliorum supra ignobiliora, intelligendum est primo, quod Sanctus Thomas facit comparisonem inter ea quae per se pertinent ad perfectionem universi, ut dicitur *Veritate*, q. v, a. 3. Haec autem sunt quae habent perpetuitatem, ut substantiae intellectuales, corpora caelestia, et species rerum corruptibilium: non autem talium specierum individua. Ideo propositio Sancti Thomae in istis est intelligenda. Quanto enim aliquod istorum quae perpetuitatem habent, est nobilius, tanto excedit quantitate vel numero ignobiliora.

Intelligendum secundo, quod nobilitas istorum dupliciter potest considerari. In modo, secundum gradus específicos tantum: ut scilicet illud dicatur nobilius quod nobiliori differentia specifica constituitur. Alio modo, secundum gradus ordinis rerum in universo, qui attenditur secundum diversos modos essendi: ut scilicet dicatur perfectius in rebus quod ad superiorem et perfectiorem ordinem in universo pertinet. Cum ergo dicitur nobiliora in rebus oportere excedere numero vel quantitate ignobiliora, intelligendum est, non de nobilioribus secundum gradum specificum tantum, sed de nobilioribus secundum ordinem et modum essendi, scilicet de hiis quae ad superiorem et digniorem ordinem et ad superiorem modum essendi pertinent. Unde tollitur instantia quae fieri posset de auro et argento, lapidibus pretiosis, balsamo, et huiusmodi, quae quidem sunt multis aliis corporibus nobiliora, et tamen neque magnitudine neque multitudine alia excedunt. Constat enim quod de istis non intelligitur propositio Sancti Thomae: quia non sunt superioris ordinis in universo quam aha corruptibilia, cum et ipsa de ordine corruptibilium sint; licet sint nobiliora secundum gradum specificum.

IX. *Quarto*. Formae quae uni extra materiam, habent esse completius et universalius quam formae quae sunt in materia, quae recipiuntur in materia secundum eius capacitatem. Ergo non sunt minori multitudinis quam sint species rerum materialium. Probatur consequentia. Quia etiam species rerum materialium non multiplicantur per materiam, sed per formam.

Addit autem huic rationi Sanctus Thomas, ut falsam dictorum suorum interpretationem excludat, quod non propter hoc (cum scilicet ponimus substantias separatas habere esse completius et universalius quam formae quae sunt in materia, et illas excedere) dicimus substantias separatas esse species horum sensibilium, ut Platonici, decepti ex eo quod in earum notitiam non nisi ex sensibilibus venire possent, posuerunt: cum materia universalis sit de ratione speciei horum sensibilium. Sed dicimus ipsas esse alias species nobiliores istis, quanto purum est nobilium permixto.

2. Circa istam propositionem. *Formae quae sunt extra materiam, habent esse completius et universalius quam formae quae sunt in materia*, attendendum quod non loquitur hoc loco Sanctus Thomas de universalitate praedicationis et potentialis continentiae, quemadmodum *animal* est universalius *homine*: sed de universalitate perfectionis *na* s c^ontinentiac. Ut enim ex superioribus patet, ethic etiam tangitur, formae quae recipiuntur in materia, non habent omnem perfectionem essendi natam speciei convenire, quia aliquam limitationem in esse suae speciei accipiunt ex subiecto in quo recipiuntur: formae autem per se subsistentes omnino a materia separatae, non limitantur ad aliquem gradum essendi suae speciei, sed habent omnem perfectionem essendi natam illi speciei convenire; unde et dicuntur esse *infinite*, idest illimitatae, *in sua specie*. Ad hunc ergo sensum dicuntur habere esse completius et universalius, quia habent omne complementum et omnem perfectionem essendi suae speciei: naturae autem materiales non habent omne complementum sui esse, sed habent esse intra speciem limitatum. Hoc autem est habere esse universalius secundum continentiam perfectionalem.

3. Circa probationem consequentiae, attendendum quod posset aliquis dicere multitudinem specierum materialium esse maiorem multitudine substantiarum immaterialium, quia illae per materiam multiplicantur, quae est in infi-

nitum divisibilis, dum subiicitur quantitati; materia autem non est in substantiis abstractis. Ideo, hoc excludens, Sanctus Thomas ait quod multiplicatio talium specierum non est per materiam, sed per formam. Propterea non est maior causa multiplicationis in speciebus materialibus quam in substantiis abstractis. Ideo, cum habeant perfectius esse, oportet, iuxta praecedentem rationem, ut aut sint plures illis, aut saltem non sint pauciores. Unde haec ratio est praecedentis rationis confirmatio.

Advertendum tamen quod, licet dicat Sanctus Thomas species rerum multiplicari per formam et non per materiam, per hoc tamen non vult excludere materiam a ratione et quidditate specierum materialium: cum hic dicat materiam ussu de ratione specierum sensibilium. Sed intendit quod ipsa multiplicatio est a forma tanquam ab eo a quo sumitur differentia essentialis, secundum quam una species ab alia differt. Materia enim licet ingrediatur quidditates rerum materialium, propter conditionem formae, quae talem aut talem materiam exigit, ab ipsa tamen non sumitur differentia essentialis, sed magis ratio generis. Unde non est ratio multiplicationis specifica, sed eam concomitatur.

j. Circa istam propositionem ultimo loco positam, *Substantiae separatae sunt species nobiliores sensibilibus, quanto purum est nobilius permixto*, advertendum quod non accipitur *purum* et *permixtum* ut idem sunt quod *simplex* et *compositum ex multis alteratis*, eo modo quo definitur mixtio in 1^a de *Generat*, 2^a, quod est *miscibilium aliorum unio*: sed ut idem sunt quod *separatum ab omni* et *conunctum viliori*, ut idem sit *permixtum* quod *impurum*. Sic enim constat quod purum est nobilius permixto, idest impuro.

X. *Quinto*. Substantiae separatae sunt in esse intelligibili secundum suam naturam. Ergo maior est possibilis multiplicitas in eis quam in rebus materialibus, pensata proprietate ut natura generis utriusque. Ergo ita est in actu. Probatur prima consequentia. Quia magis est aliquid multiplicabile secundum suum esse intelligibile quam secundum suum esse materiale, ut patet in linea: cuilibet enim lineae finitae potest fieri additio mathematicae, non autem naturaliter. Idem est de raritate corporum, de velocitate motuum, et diversitate figurarum, quae in infinitum augeri possunt secundum intellectum, non autem secundum naturam. – Secunda quoque consequentia probatur. Quia *in perpetuis non differt esse et posse*.

2. Circa assumptum ad probationem primae consequentiae, dubitatur. Nam species materialis in intellectu est tantum una: in materia autem multiplicatur. Ergo non est verum quod magis aliquid sit multiplicabile secundum esse intelligibile quam secundum esse materiale.

Respondetur quod propositio est universaliter vera, nomine esse *intelligibilis* comprehendendo etiam esse *imaginabile*. Unumquodque enim, suo modo quo est multiplicabile, magis multiplicabile est secundum intellectum quam secundum naturam. Multiplicatio enim speciei est secundum individua; multiplicatio generis est secundum species; multiplicatio vero formae intensibilis, ut sic, est secundum maiorem intensionem. Plura autem individua possumus intelligere et imaginari esse in aliqua specie quam simul esse possint in natura, considerata dumtaxat naturae potentia: et plures species quam possint esse in genere secundum naturam; et formam magis intensam quam possit esse in natura.

Ad rationem in oppositum dicitur quod, licet species in intellectu sit tantum una secundum rationem specificam et secundum esse specificum, secundum tamen esse numerale suum apprehensum potest magis per intellectum aut imaginationem multiplicari simul quam secundum esse materiale extra intellectum.

3. Circa ea quae enumerat Sanctus Thomas tanquam augmentabilia in infinitum secundum intellectum, advertendum, secundum doctrinam ipsius VI^a *Phis.*, quod licet cum aliquid possit repugnare alicui ratione speciei et non ratione generis; et intellectus possit genus considerare per abstractionem a speciebus: non inconvenit quod aliquid convenire possit generi secundum quod per intellectum

êuîbCiîPcaprVxt”
Commem.

a
li
«
li
r
s
|
»
|

1 ·ΓβηΑ, iu, 3.

I ·e.XI Vdjrê.
I Uîrê. Th
·û?. xQ.

||’crnii.wex

*O Coatncî
a^pncc.» in!

itati; matcrū -/en hoc cxdudcri., ium spccicrum l Merea non cl nw HcrialibiB quim r- int perfectius ut aut sint piati nde hncc ratio r					
at Sanctus Thoens et non per mau-re materiam a ip im : cum hic dieu nsibilium, Sed ■ ma tanquam ū t undum quim if j ngrediatur qu:L-nem formae, quu imcn non rris. l nde non en concomiūtur. ico positam, .W-res <i>senMh</i>> vertendum qud idem sunt q. <i>is</i>, co modo qvj st <i>miscibilitmai aratuni ūb</i> or l sit <i>permixte</i>. turum est nob-					
tn esse inttl'.. or est possibl iolibus, •Irgo ita es i magis es. clligibilc gja: l linea: ciribb/ thmaticc, n rporum, Je ve-, quae in iat m, non jutai sequentia p: l •<i>t posse</i>, iae consequa-intellectu << ur. Ergo ooa bile secundur •riale. diter ųe ', r> am esse <i>bu</i>-uo est mukb n intelkctu-j speciei est se-eundum 'N ut sic, est te-rni induiLi aliqua specie ata dumtini assint escis gis intern@!					
licet specks m specitis len esse ■. • intelkencundum					
ia\$ tanquim tum. advtf-ps, * quod. :dci et nui isiderarqv uod aliquid intellectum					
SI MMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. XCI1. XC11I.					563
apprehenditur, quod tamen sibi repugnat secundum esse limitatum ad speciem, quod extra intellectum habet. Sic, quia secundum generis rationem non repugnat ut cui-libet lineae linitae possit fieri additio, licet repugnet lineae naturali secundum propriam rationem consideratae, ideo secundum apprehensionem intellectus et imaginationis qua-libet linea finita potest dari maior, quod tamen est impos-sibile secundum naturam. Et similiter dicendum est de raritate corporum et velocitate motuum, et similibus.					Excluditur autem per hanc error ponentium numerum substantiarum separatarum secundum numerum motuum caelestium, ut Aristoteles XII <i>Metaphrsicae</i> ' posuit; aut secundum numerum sphaerarum caelestium, ut scilicet Avi-cenna tenuit in sua <i>Metaphrsica</i> ., ut recitatur l1 <i>Sent.</i>, d. m, q. 1, a. 3. Excluditur etiam error Rabbi Moysi ponentis nume-rum angelorum positum in Scriptura non esse numerum substantiarum separatarum, sed virtutum in istis inferio-ribus; et etiam <i>hominum divina annuntiantium</i>, ut additur in Prima Parte, loco allegato *.
					• Lac. dt. in ini-tio lext. • Tract. IX, cap. n, ni.
					• Qu. L. Brt. 3.

CAPITULUM NONAGESIMUM TERTIUM

QUOD IN SUBSTANTIIS SEPARATIS NON SUNT MULTAE UNIUS SPECIEI

x his autem quae dc istis substantiis praemissa sunt, ostendi potest quod non sunt plures substantiae separatae unius speciei.

Ostensum est enim supra * quod substantiae separatae sunt quaedam quidditates subsistentes. Species autem rei est quam significat definitio, quae est *signum qnidiitatis rei*.* I nde quidditates subsistentes sunt species subsistentes. Plures ergo substantiae separatae esse non possunt nisi sint plures species.

Adhuc. Quaecumque sunt idem specie differen-tia autem numero, habent materiam: differentia enim quae e.\ forma procedit, inducit diversitatem speciei; quae autem e.x materia, inducit diversita-tem secundum numerum *. Substantiae autem se-paratae non habent omnino materiam, neque quae sit parsearum, neque cui uniantur ut formae Im-possibile est igitur quod sint plures unius speciei.

Amplius. Ad hoc sunt plura individua in una specie in rebus corruptibilibus, ut natura speciei, quae non potest perpetuo conservari in uno in-dividuo, conservetur in pluribus unde etiam m corporibus incorruptibilibus non est nisi unum individuum in una specie. Substantiae autem se-

paratae natura potest conservari in uno indivi-duo: eo quod sunt incorruptibiles, ut supra * ostensum est. Non igilur oportet esse plura in-dividua in illis substantiis eiusdem speciei.

Item. Id quod est speciei in unoquoque, di-gnius est eo quod est indi\idualionis principium, praeter rationem speciei existens. Multiplicatio igitur specierum plus addit nobilitatis universo quam multiplicatio individuorum in una specie. Perfectio autem universi maxime consistit in sub-stantiis separatis. Magis igitur competit ad per-fectionem universi quod sint plures secundum speciem diversae, quam quod sint multae secun-dum numerum in eadem specie.

Praeterea. Substantiae separatae sunt perfectio-res quam corpora caelestia. Sed m corporibus caelestibus, propter eorum perfectionem, non in-venitur nisi unum individuum unius speciei * tum quia unumquodque eorum constat ex tota materia suae speciei; tum quia in uno individuo est perfecte virtus speciei ad complendum illud in universo ad quod illa species ordinatur, sicut praecipue palet in sole et luna. Multo igilur magis in substantiis separatis non invenitur nisi unum individuum in una specie.

14 enim] autem GPc. 18 uniantur *Ita* NYZPc; uniatur *ceteri*; *pro* formae, forma EsG. S nobilitatis] ct perfectionis *addunt* aDWX&Pc. 12 quod] quee aX. i5 perfectiorem) perfectiones 3. 22 illa) oDWX^Pc.

Commentaria FeiTariensis

Cum ostensum sit substantias separatas esse in magna multitudine, quia dc ratione multitudinis est distin-ctio, restat ostendendum quomodo inter se tales substan-tiae distinguantur *. Circa hoc autem duo facit Sanctus Thomas: primo, ostendit omnes inter se specificice distingui; secundo, ostendit unde genus et species in ipsis sumantur, capite xcv.

Circa primum duo facit: primo, probat intentum; se-cundo, infert unum corollarium, capite sequenti.

I. Quantum ad primum, probatur *non esse plures sub-stantias separatas unius speciei*.

Et primo sic. Substantiae separatae sunt quidditates subsistentes. Ergo non possunt esse plures nisi sint plures species. Probatur consequentia. Quia quidditates subsi-stentes sunt species. Quod patet: quia species est quam significat definitio, quae est *signum quidditatis rei*.

.Attendendum hic quod nomine *quidditatis subsistentis* intelligit Sanctus Thomas quidditatem non receptam in

^[1] Lac. dt. in initio lext

^[2] Tract. IX, cap. n, ni

^[3] Qu. L. Brt. 3

^[4] Cr. t tic Can. u;

^[5] Cr. t tic Can. u;

^[6] Cr. t tic Can. u;

^[7] Cr. t tic Can. u;

^[8] Cr. t tic Can. u;

^[9] Cr. t tic Can. u;

^[10] Cr. t tic Can. u;

^[11] Cr. t tic Can. u;

^[12] Cr. t tic Can. u;

^[13] Cr. t tic Can. u;

^[14] Cr. t tic Can. u;

^[15] Cr. t tic Can. u;

^[16] Cr. t tic Can. u;

^[17] Cr. t tic Can. u;

^[18] Cr. t tic Can. u;

^[19] Cr. t tic Can. u;

^[20] Cr. t tic Can. u;

^[21] Cr. t tic Can. u;

^[22] Cr. t tic Can. u;

^[23] Cr. t tic Can. u;

^[24] Cr. t tic Can. u;

^[25] Cr. t tic Can. u;

^[26] Cr. t tic Can. u;

^[27] Cr. t tic Can. u;

^[28] Cr. t tic Can. u;

^[29] Cr. t tic Can. u;

^[30] Cr. t tic Can. u;

^[31] Cr. t tic Can. u;

^[32] Cr. t tic Can. u;

^[33] Cr. t tic Can. u;

^[34] Cr. t tic Can. u;

^[35] Cr. t tic Can. u;

^[36] Cr. t tic Can. u;

^[37] Cr. t tic Can. u;

^[38] Cr. t tic Can. u;

^[39] Cr. t tic Can. u;

^[40] Cr. t tic Can. u;

^[41] Cr. t tic Can. u;

^[42] Cr. t tic Can. u;

^[43] Cr. t tic Can. u;

^[44] Cr. t tic Can. u;

^[45] Cr. t tic Can. u;

^[46] Cr. t tic Can. u;

^[47] Cr. t tic Can. u;

^[48] Cr. t tic Can. u;

^[49] Cr. t tic Can. u;

^[50] Cr. t tic Can. u;

^[51] Cr. t tic Can. u;

^[52] Cr. t tic Can. u;

SUMMA CONTRA GENTILI-S, LIB. II. CAP. XCIII.

diversitatem speciei; quae autem est ex materia, inducit diversitatem secundum numerum.

Adverte quod ratio haec sumpta est ex Aristotele, XII *Metaph.*, text. 49 -; per hanc enim probat Aristoteles, iuxta Sancti Thomae interpretationem, primum principium immobile esse tantum unum. Nomine autem *materiae* non accipitur ab Aristotele et Sancto Thoma omne susceptivum indifferenter, ut quidam male interpretantur ut apparet textum Aristotelis et Sancti Thomae diligenter intuenti: scd accipitur materia proprie dicta, quae est *pura potentia in genere substantiae*. Non enim hic sermo est dc differentia materiali accidentium, scd substantiarum, de quibus etiam loco allegato loquitur Aristoteles. In iis enim verum est quod, si sint substantiae per se subsistentes completae in specie, et sint plura individua eiusdem speciei, oportet illa habere materiam partem sui, ct sic esse composita ex materia et forma. Si autem sint substantiae non completae in specie, scd quae sunt partes speciei, necesse est ut habeant materiam in qua recipiantur et individuentur, ut cx suPerius dictis apparet. – Nec obstat quod Sanctus Thomas Prima, q. 1., a. 4, dat exemplum de plurificatione albedinis, quam constat pluriticart non cx materia proprie dicta, quae est pura potentia, sed ex subiecto quanto. Quia non induxit Sanctus Thomas illud tanquam exemplum, sed tanquam similitudinem. Voluit enim per simile in aliis probare intentum. Nam sicut albedines non multiplicantur niri ex multiplicatione substantiae corporalis, quae est susceptivum proprium accidentium materialium, ita substantiae quae conveniunt in specie ct differunt numero, non distinguuntur nisi per materiam individuaalem, quae est proprium susceptivum formarum et naturarum substantiality

Attendendum etiam, cum dicitur diversitatem quae ex forma procedit, inducere diversitatem speciei, quod intelligitur dc differentia proveniente ex forma secundum propriam rationem formae, illa enim differentia quae ex diversis formis secundum propriam rationem distinctis, sive ex formis diversarum rationum, procedit, est specifica: non autcm si procedat cx formis materialiter tantum distinctis, in una communi ratione convenientibus, mcul duae animae intellectivae sunt distinctae.

III. Ad hanc autem rationem, e\ Scuto, Secundo, d. m. q. vn -, duo dici possent. Primo, quod Aristoteles idcirco posuit, et VII *Metaph.*, text. 41 quod *omne non habens materiam componentem est idem suo quod quid est primo*, et XII *Metaph.* *, quod *talīs natura de sc est haec*, quia omne tale posuit formaliter necessarium. Cum enim *quicquid potest esse in natura formaliter necessaria, sit in ea*, apud ipsum; et, xi *possent esse plura individua in ipsa, possent esse infinita*: sequeretur tales substantias *infinitas esse in actu*. Sed fundamentum suae positionis est falsum, ct id quod sequitur ex ipso. Et sic negatur apud Scotum, in hac parte, Aristoteles.

Dici secundo posset, ad illam propositionem, *Differentia quae ex forma procedit, inducit diversitatem speciei*, quod utique est vera si intelligatur quod differentia talis sit in forma *tanquam in prima ratione differendi*. Scd tunc falsum est differentiam substantiarum separatarum procedere ex forma. – Si autem intelligatur quod *differentia quaecumque formarum* inducat differentiam speciei, illa propositio est falsa.

2. Primum eorum quae dicit Scotus, non est ad mentem Aristotelis. Quia non idcirco in VII *Metaph.* posuit in non habentibus materiam unumquodque idem esse suo *quod quid est*, quia omne tale posuerit formaliter necessarium: sed propter separationem a materia. Unde ct in XII *Metaph.* assignat pro ratione quare primum principium immobile non multiplicatur secundum numerum, quia non habet materiam: ut ibi ex Averrois interpretatione apparet. Unde, si volebat Scotus Aristotelem in hac parte negare, videns suam opinionem non posse cum Aristotelis mente teneri, non erat afferenda pro causa negationis falsitas principii quod ipse pro principio ad illam conclusionem non posuit. – Praeterea, admisso etiam quod Aristoteles illud pro principio conclusionis assumeret, adhuc responsio non evacuat eius rationem. Quia ostensum est

in praecedentibus verum esse id quod Scotus negat, scilicet quod omnis substantia a materia separata est fonnaliter necessaria, et quod ab intrinseco non potest deficere.

3. Secundum etiam non tollit verum intellectum propositionis Sancti Thomite. Intelligitur enim in primo sensu, in quo ipse Scotus eam concedit. – Cum autcm subimigitur falsum esse quod differentia substantiarum separatarum ex fonna ad ilium sensum procedat: dicitur quod illud falsum non est, immo est verissimum. Prima enim ratio distinctionis m ipsis non potest esse materia aut quantitas: cum sint a quantitate abstractae et a materia. Nec aliqua proprietas absoluta: quia tales proprietates supponunt suum subiectum individuaturn ct distinctum, immo ct per subiectum individuantur ct distinguuntur. Nec per solas *haecceitates*, ut ipse Scotus ponit: quia inter illas *haecceitates* nulla est oppositio aut ratio impossibilitatis, nihil autem est ratio distinctionis aliquorum nisi ratione alicuius oppositionis; tum quia individua eiusdem speciei conveniunt in hoc quod est habere *haecceitatem*, illud autcm in quo conveniunt duo supposita, non potest esse ratio distinctionis inter illa. Relinquitur ergo quod ratio distinctionis in illis sit forma.

IV. *Tertio* ~. Substantiae separatae natura, cum sit incorruptibilis, potest conservari in uno individuo. Ergo non oportet esse plura individua unius speciei m illis. – Probatur consequentia. Quia ad hoc sunt plura individua in una specie in rebus corruptibilibus, ut natura quae in uno individuo perpetuo conservari non potest, conservetur in pluribus. Quod patet hoc signo, quod in corporibus incorruptibilibus non est nisi unum individuum in sua specie.

2. \d hanc rationem, quae sumpta est ex II *de Anima*, text. 34 ct 35, respondet Scotus, ubi supra, ad ultimum *, quod *licet in corruptibilibus ista sit una causa multiplicationis individuorum in una specie, nun tamen est praecisa causa, sed haec: quia, videlicet \ omnis natura quae non est de se actus purus, potest secundum illam reahtatem secundum quam est natura, esse potentialis ad rcalitatem illam qua est haec natura. Iit sicut de se non includit aliquam entitatem quasi singularem, ita non repugnant sibi quotcumque tales entitates. Et ita potest in quotcumque talibus inveniri.*

Scd ista responsio Scoti non vadit ad mentem Sancti Thomae. Non enim per hanc rationem concluditur quod non sit possibile esse plura individua in tali specie, ut existimat Scotus: sed quod *non oportet esse plura*, ut patet in littera. Procedit enim haec ratio ex iis quae apud nos apparent. Nam cum videamus species dumtaxat corporum corruptibilium habere plura individua, non autem species incorruptibilium, signum est multiplicationem in illis fieri propter eorum dumtaxat corruptibilitatem secundum individua. Et ideo, cum individuum speciei immaterialis sit incorruptibile, non est opus in illis tali individuorum multiplicatione. – Ratio autem quam adducit Scotus, non potest esse causa multiplicationis in aclu individuorum in rebus corruptibilibus. Quia, cum illa causa sit, secundum ipsum, omnibus quidditatibus, tam materialibus quam immaterialibus, communis; qua ratione individua in una specie rerum corruptibilium multiplicantur, eadem ratione individua in rebus incorruptibilibus multa essent: posita enim causa, necesse est effectum poni. Quod cum verum non sit, ut patet dc sole ct luna, patet quod illa non est praecisa causa multiplicationis in rebus corruptibilibus, sed magis ea quam, de mente Aristotelis, tangit Sanctus Thomas.

\. *Quarto*, Perfectio universi maxime consistit in substantiis separatis. Ergo magis competit quod sint plures secundum speciem quam secundum numerum in eadem specie. – Probatur consequentia. Quia multiplicatio specicrum plus nobilitatis ct perfectionis addit universo quam multiplicatio individuorum in una specie: cum quod est speciei in unoquoque, dignius sit eo quod est individuationis principium.

Advertendum quod ista ratio non concluderet de rebus materialibus, licet de rebus immaterialibus concludat. Quia res materiales corruptibiles non possunt in uno individuo perpetuari, sicut res immateriales. Et ideo, quamvis univcrsum perfectius esset pro tunc si omnes res materiales

• cr. loc. at. in

•Cf.oict.Com-umrt 4 ””qJ’

• Fol. w v (Vcn. H97). VTh.I.ujUM. l. xi. ix ‘ Loc. cit.

. xv
μ (Rot

ToLjt.

· folio».

quod Scotus ncq4, crea separata «? f - co non potest defa#. rum intellectum pro;^ » cnim in primo kr – Cum aulcm wtai. ubsliniiarum sepirr. •roccdat: dicitur qu>. rissimum. Primi er esse materia aut qur tac ct a materia. s proprietate» wppo. et distinctum, imc» istinguuntur. Xec p. onit: quia inter iü ratio incompositi is aliquorum nui π i individua eiusää habere lideccdlattr. ipposita, non pou. inquitur ergo quaj

natura, cum fit h- ndividuo. Ergon iciei m illu.-Pn> plura individui r latura quae in un est, conservetur b i corporibus incar- jum in sua speco. »St cx II *de Anira* pra, ad ultimum *causa multiplct- mien est praca*u *natura quae no^* ' I *am reahtakm u- dreahtatem illas uditaliquam uti- ' sibi quoleum:ic ' talibus in mun.* mentem > net- onduditur quod li specie» ut en- » *plura.* ut pak: quae apud n † taxat corporum i autem \$ped icm in illis tkn tecundum ind- mmateriafa »t iduorum md- otus, non pot- iividuorum in sit, secundum bus quam m- i in una specie ratione ind? : posita enim erum non «t. i est praecisj is, sed nugis i Thomas. isistit in <ub- l sint plures m in eadem Micatio spe- verso quam m quod est t individui-

ct de rebus ludat. Qub) individui) amvis un: materiales

essent specie distinctae, ita videlicet quod tot essent specifico distincta quot sunt distincta secundum numerum; non esset tamen simpliciter perfectius: quia continue deficerent aliquae species, et tandem nullae essent in ipso species rerum corruptibilium. Sed in rebus immaterialibus permanet unaquaeque species in perpetuum: cum sint incorruptibiles. Idcirco, si multitudo ipsarum non est numeralis tantum, sed specifica, universum simpliciter est perfectius, utpote cuius principalior pars sit in multas species et multos gradus multiplicata, quae multiplicatio est nobilior multiplicatione numerali in eadem specie.

Vi. *Quinto.* In corporibus caelestibus, propter eorum perfectionem, non invenitur nisi unum individuum unius speciei. Tum quia unumquodque eorum constat cx tota materia suae speciei. Tum quia in uno individuo est perfecte virtus speciei ad id ad quod sua species ordinatur. Ergo hoc multo magis est in substantiis intellectualibus, quae sunt perfectiores. – Ista ratio sumpta est ex I *Caeli*, text. 92.

2. Sed ad ipsam dicit Scotus, loco praeallegato -, quod utique sic existimavit Aristoteles de corporibus caelestibus, quia voluit quod *tale corpus singulare fuerit ex tata materia suae speciei tam potentiall quam actuali. Sed tamen theologi non concordant eum ipso, neque in principio neque in conclusione.*

3. Ad hoc dicendum primo, quod non procedit haec ratio ad probandum non posse esse plures substantias intellectuales in eadem specie, tanquam scilicet implied contradictionem: quia hoc non est de mente Sancti Thomae, ut haberi potest ex Tractatu *contra Averroistas* § ubi, solvendo rationem qua arguebatur Deum non posse multiplicare intellectus, tanquam illud contradictionem implied, dicit quod, *quamvis intellectus non haberet naturalem causam multiplicationis, posset tamen sortiri multiplicationem ex supernaturali causa, nec esset implicatio contradictionis.* Puto enim secundum mentem eius tenendum esse per divinam potentiam absolute posse esse plures angelos eiusdem speciei, diam stante hoc ordine universi. Et fortassis de facto sunt in una specie plures: licet nobis causa distinctionis eorum non sit manifesta. Quod autem aliquando, ut hic in aliquibus rationibus, et in Prima Parte, q. L, a. 4, dicatur quod hoc est impossibile: interpretari possumus quod est impossibile, non simpliciter, sed quantum ad modos multiplicationis nobis notos, ct quantum ad modum multiplicationis numeralis nobis ab Aristotele et VU et XII *Metaphysicae* traditum.

Dicitur secundo, quod procedit haec J>ntio ab probandum de facto non esse in substantiis abstractis plura individua unius speciei, cx comparatione ad corpora caelestia. Quia sicut in illis, propter eorum perfectionem, non invenitur nisi unum individuum in una specie, ut patet in sole et luna, quicquid sil de possibili: ita, cum substantiae separatae sint perfectiores corporibus caelestibus, probabile est quod non sit nisi una unius speciei.

4. Responderi secundo potest, tenendo quod haec ratio etiam de impossibilitate procedat, quod non concludit hoc esse simpliciter impossibile: sed quod est impossibile secundum opinionem Aristotelis, qui posuit non posse corpora caelestia, propter eorum perfectionem, secundum numerum in eadem specie multiplicari. Si enim hoc, secundum eius opinionem, in corporibus caelestibus propter eorum perfectionem invenitur; mullo magis in substantiis separatis, quae perfectiores sunt, invenietur. Et sic nulla ad hanc rationem est responsio ex verbis Scoti sumpta.

VII. Ipse autem Scotus, in loco praeallegato -, oppositum huius conclusionis, de possibili loquendo, tenuit, et suam opinionem nullis rationibus confirmat. Sed quia cas plenissime Capreolus, in 11 *Sent.*, d. m, q. 1 *, evacuat, et eas et earum solutiones summatim tantum tangemus.

Arguit ergo primo, quia *omnis quidditas, quantum est de se, communicabitis est: cum nec ex perfectione sibi repugnet, nec ex imperfectione.*

Secundo, quia *quaelibet quidditas potest intelligi sub ratione universalis absque contradictione. Quod non esset si de se esset haec.*

Tertio, quia *potest Deus hunc angelum annihilare, et*

iterum istam speciem de novo producere in alio individuo, non autem in eodem: secundum illos qui dicunt quoniam homo non posset idem numero resurgere nisi eadem numero anima intellectiva remaneret.

Quarto, quia *animae intellectivae, quae sunt formae purae, distinguuntur numero in eadem specie.*

Quinto, quia secundum Augustinum in *Enchiridion*, cap. xvii ', inconveniens est quod aliqua species naturae intellectualis sit tota damnata.

Sexto, quia *unus angelus esset formaliter infinitus: quia esset infinite communicabilis*, si communicari posset.

Citimo, in *Quolibetis*, quaest. 11 *, arguit, quia ista opinio per plures articulos Parisienses esi damnata *. In quibus dicitur errorem esse quod *Deus non possit Jacere plures intelligentias unius speciei, quia non habent materiam.* –

Item, quod *Deus non possit multiplicare individua in una specie sine materia.* – Item, quod *Jormae non recipiunt divisionem nisi secundum materiam.*

VIII. Pro solutione harum rationum, reducenda sunt ad memoriam ea quae in praecedentibus de differentia naturae el suppositi dicta sunt. < 'stensuin est enim quod, cum in rebus immaterialibus natura de sc et non per aliquid additum sit *haec* ct individua, in illis natura ct suppositum non differunt per intrinseca, quasi scilicet sint aliqua principia individuantia naturam quae sint de ratione suppositi, non autem de ratione naturae: sed per cextrinsecca tantum distinguuntur, inquantum illi naturae coniungitur esse el alia accidentia, quae non sunt de ratione naturae neque de ratione suppositi, sed tamen illa excludit natura ct quidditas, suppositum autem non excludit. *Gabrielitas* enim dicit ea tantum quibus Gabriel est Gabriel, sed *hic Gabriel* dicit *habens gabrielitatem*; huic autem non repugnat habere aliquid aliud quam *gabrielitatem*. Ex hoc sequitur quod natura immaterialis secundum sc non est communicabilis neque universalis multis suppositis, quia secundum se est *haec*: sicut neque Sortes est communis multis per modum universalis. (nde, *sicut forma quae est in subiecto, individuatur per hoc quod est in isto subiecto, ita substantia intellectualis individuatur per hoc quod non est nata in aliquo esse*, ut dicitur *Spritual.*, a. 8, ad 4. Et ita non est in ipsis cx parte rei distinctio universalis et singularis, sed idem est omnino natura et haec natura.

Sed licet ita sil in re, quia tamen intellectus noster non potest quidditates immateriales secundum quod in seipsis sunt apprehendere, ideo apprehendit eas per modum rerum materialium, apprehendendo per modum abstracti el concreti, ct per modum universalis ct particularis. Apprehendit enim ipsam naturam tanquam essentiam quandam absolute, quantum ad principia videlicet essentialia, quo modo apprehendit naturas materiales per abstractionem a principiis individuantibus. El quia natura materialis sic abstracta est universalis, ideo cl naturae immateriali taliter abstractae non repugnat, ex modo considerationis, intentionem universalitatis attribui. Apprehendit etiam naturam cum hoc esse et cum iis accidentibus advenientibus naturae: quae quidem non individuum naturam, cum ipsa secundum se sit *haec*, immo magis ex ipsa individuantur; quia tamen natura in rebus materialibus ex particularibus quibusdam accidentibus el materia individuatur et lit *haec*. quo fit ut natura universalis et particularis distinguantur sicut ea quorum unum addit secundum suam rationem ad alterum; ideo, dum intellectus noster apprehendit naturam immaterialem accidentibus particularibus coniunctam, apprehendit ipsam per modum particularis, sicque distinguit in illa natura universale et particulare, ac si illa accidentia naturam individuarent. In hoc autem falsitas non accidit in intellectu: quia iste modus intelligendi sc tenet tantum cx parte intellectus, non aulcm ex parte rei. Xon enim oportet ut idem sit modus intelligendi ex parte intellectus, et modus essendi cx parte rei: cum materialia immatcrialiter intellectus apprehendat, et composita divisim intolligat.

IX. Istis suppositis, ad primam rationem in oppositum ", ' x*ra "“ negatur assumptum de communicatione qua universale particularibus communicatur, de qua communicatione est hic sermo. El dicitur quod provenit cx perfectione naturae

* Mlgtic, cap. xm.

* Fol. a» (Veti, 1407).
• Ct. de Kubth. *Ihiicr(j(ton et CriticAc, D| XXV.*

• L.tb.l.op ixt» Comment n. 1, i.

immaterialis quod non sit hoc modo communicabitis, ut patet *de Spiritual.*, a. 8: quia videlicet natura immaterialis est superioris ordinis quam omnia corporalia.

Ad secundam dicitur quod assumptum est verum ex parte nostri modi intelligendi: non autem ex parte rei, si intelligeretur secundum quod in se est. ideo secundum nostrum modum intelligendi, non repugnat tali naturae quod sit in multis individuis: repugnat tamen ex parte rei. I. n. de non est verum quod repugnet naturae quae de se est *haec*, ut per modum universalis intelligatur, quantum est ex modo intelligendi nostro: licet repugnet illi ut sit realiter in multis.

Ad tertium dicitur quod, si Deus annihilaret angelum et eandem speciem de novo produceret, etiam eundem angelum numero re-crearet. Non enim negamus idem numero posse per divinam potentiam reparari. – Quod autem dicitur quod homo non posset resurgere nisi eadem anima numero remaneret, verum est, non quia non possit Deus animam annihilatam eandem numero reparare: sed quia, si annihilaretur et postmodum de novo produceretur, non esset proprie hominis resurrectio, sed *re-creatio nova*.

Ad quartum dicitur quod non est eadem ratio de anima et de substantiis separatis. Quia anima secundum naturam est forma corporis. Ideo secundum commensurationem ad diversa corpora multiplicantur animae, ut ostensum est LXX. diffuge in praecedentibus Substantia autem separata non est forma corporis.

Ad quintum dicitur quod non est inconveniens, apud Sanctum Thomam et Augustinum, quod tota una species intellectualis sit damnata: immo multae tales species sunt damnatae. Sed bene inconveniens esset totam naturam angelicam esse damnatam. Loquitur autem Augustinus, ut habetur *de Spiritual.*, a. 8, ad i, de natura angelica, comparative ad naturam humanam, tanquam de una natura, propter unum et eundem omnium earum ordinem ad beatitudinem. *Iota enim natura angelica nata est uno modo ad beatitudinem perremre vel ab ea dejicere, statim scilicet post primam electionem completam: humana autem natura per decursum temporis.*

Ad sextum dicitur primo, quod non est inconveniens naturam unam angelicam esse infinitam secundum quid, scilicet in sua specie. – Dicitur secundo, quod una species angelica non continet perfectionem infinitorum individuum, si ponatur non multiplicata: quia non solum non est nata esse in infinitis individuis, sed nec in duobus.

X. Ad ultimum dicitur primo, quod illos articulos revocas it Stephaniis Parisiensis Episcopus, anno Domini 1325, inquantum tangunt doctrinam Sancti Thomae.

Dicitur secundo, quod doctrina Sancti Thomae approbata est per Iovinianum Urbanum Papam V, et Iohannem XXII. Immo et ab Ioviniano, in extravagantia quae incipit, *Laudabili Deus in Sanctis suis* *, mirifice est commendata tanquam veridica ei catholica. Immo et mandavit ut eam conaretur totis viribus in olosana universitas ampliare. Ideo de illis articulis non est nobis curandum.

Dicitur tertio quod illi articuli sunt directe contra doctrinam Commentatoris, tenentis non posse intellectus humani, multiplicari secundum numerum, propter eius immaterialitatem. I. n. de sensus primi articuli est quod est error dicere quod, quia intelligentiae non habent materiam, tanquam scilicet partem suae substantiae, Deus non posset plures eiusdem speciei facere. Similiter secundus et tertius est intelligendus de materia quae est pars rei multiplicabile. Vel etiam omnes intelligendi sunt de materia a qua loim. tunc secundum esse dependet. – Nullo autem istorum modorum assignamus nos pro causa immultiplicationis substantiarum separatarum immaterialitatem, scilicet non esse impossibile cum materia et forma, aut non dependere in materia secundum esse; sed esse eas omnino a materia separatas, qui videlicet neque sunt compositae ex materia et materia, neque dependent a materia secundum esse, neque sunt formae aliquo modo dantes esse materine.

Dicitur ultimo, quod isti articuli ponuntur contraponentes quod absolute divinae omnipotentiae repugnat producere plura individua in natura immateriali. Nos autem hoc non dicimus, ut patuit. Unde dicti articuli non sunt contra mentem Sancti Thomae.

CAPITULUM NONAGESIMUM QUARTUM

QUOD SUBSTANTIA SEPARATA ET ANIMA NON SUNT UNIUS SPECIEI

Ex his autem ulterius ostenditur quod anima non est eiusdem speciei cum substantiis separatis.

Maior enim est differentia animae humanae a substantia separata quam unius substantiae separatae ab alia. Sed substantiae separatae omnes ad invicem speciem differunt, ut ostensum est Multo igitur magis substantia separata ab anima.

Amplius. Unaquaeque res habet proprium esse secundum rationem suae speciei: quorum enim est diversa ratio essendi, horum est diversa species. Esse autem animae humanae et substantiae separatae non est unius rationis: nam in esse substantiae separatae non potest communicare corpus, sicut potest communicare in esse animae humanae, quae secundum esse unitur corpori ut forma materiae. Anima igitur humana differt specie a substantiis separatis.

Adhuc. Quod habet secundum seipsum spe-

ciem, non potest esse eiusdem speciei cum eo quod non habet secundum se speciem, sed est pars speciei. Substantia autem separata habet per seipsam speciem: anima autem non, sed est pars speciei humanae. Impossibile est igitur quod anima sit eiusdem speciei cum substantiis separatis: nisi forte homo esset eiusdem speciei cum illis, quod patet esse impossibile.

Praeterea. Ex propria operatione rei percipitur species eius: operatio enim demonstrat virtutem, quae indicat essentiam. Propria autem operatio substantiae separatae et animae intellectivae est intelligere. Est autem omnino alius modus intelligendi substantiae separatae et animae: nam anima intelligit a phantasmatibus accipiendo; non autem substantia separata, cum non habeat organa corporea, in quibus oportet esse phantasmata. Non sunt igitur anima humana et substantia separata unius speciei.

b i non potest... 2 speciem *hominem* NYZ. 2 sed] non NYZ; cf. *var. praeced.* 3 Substantis... 5 speciet *hominem* G. 6 subsuntis... 7 speciei cum *hominem* GZ. 19 unius) eiusdem NZ.

Commentaria Fex'rariensis

Ex praemissis deducitur corollario quod *anima non est eiusdem speciei cum substantiis separatis* *.

I. *Et arguitur sic primo.* Maior est differentia animae humanae a substantia separata quam unius substantiae separatae ab alia. Ergo etc. – Patet consequentia ex praecedenti capitulo: quia scilicet omnes substantiae separatae differunt specie.

Secundo Esse animae humanae et substantiae separatae non est unius rationis: quia in uno potest communicarc corpus, in alio vero non. Ergo etc. – Probatur consequentia. Quia unaquaeque res habet propnum esse secundum rationem suae speciei: nam quorum est diversa ratio essendi, est diversa species.

II. Circa hanc rationem duo sunt attendenda. Primum est quod, ut superius * dictum est, esse actualis existentinc, cum sit ultima actualitas rei, per alium actum aut aliam differentiam determinari non potest, sed accipit determinationem et limitationem ex susceptivo, quia videlicet hoc est esse illius natui.ie, et illud est esse alterius: sicut esse hominis et esse equi distinguuntur quia hoc est esse naturae humanae, et illud esse naturae equinae, quae sunt naturae specie distinctae. Propter hoc bene inquit Sanctus Thomas quod unaquaeque res habet proprium esse secundum rationem uae speciei; et quod eorum quorum est diversa ratio essendi, idest esse diversarum rationum, est diversa species.

2. Secundum c t ex doctrina Sancti Thomae II *Sent.*, d. m, q. i, art. ult , quod, cum differentiae essentiales rerum sint nobis ignotae, et maxime rerum immaterialium, ul dicitur VII *Metaph.* , ens differentiis accidentalibus quae ex essentialibus causantur, designamus, sicut causam demonstramus per effectum. Inde est quod aliquando aliquarum rerum multiplices assignantur differentiae, secundum quod multa ad proprias ct essentiales differentias consequuntur. \ cruntamen inter illas ea est prior differentia quae sumitur ex proprietatibus immediatius ex cs-sentia el natura rei procedentibus. Haec ergo differentia hic assignata inter substantias separatas et animam e.v *dr-versa ratione essendi* non est essentialis differentia: quia esse rei creatae non est de ipsius essentia, sed consequitur essentiam; et unamquamque speciem el naturam consequitur esse distinctum ab esse alterius naturae, sicut el ipsarum naturarum sunt diversae rationes. Unde arguere a distinctione specifica esse ad specificam distinctionem naturarum, non est arguere a prion, sed a posteriori. Videtur autem ista differentia sumpta ex diversitate essendi, alias differentias assignatas praecedere, puta eam quae est per esse *cognoscitivum cum discursu* et esse *cognoscitivum sine discursu*, et eam quae est *habere mutabilem electionem* ei *habere immutabilem electionem*: quia differentia substantiarum simplicium secundum speciem sumitur secundum gradum possibilitatis in eis; ex maxima autem possibilitate animae intellectivae in natura intellectuali. quia tenet in illa ultimum gradum, sicut materia prima tenet ultimum gradum in natura sensibili, statim provenit quod suum esse materiae communicatur; quod esse substantiarum separatarum non convenit. Ex hac deinde differentia aliae quae sunt a diversis doctoribus assignatae, consequuntur.

3. Ex iis patet quod Scotus non vadit ad mentem Sancti Thomae dum, in II *Sent.*, d. 1, q. vt -, impugnat primam radicem distinctionis inter substantiam separatam et animam non esse hoc quod dicimus *esse unibilem corpori*, et *non esse corpori unibilem*. Licet enim teneat Sanctus Thomas distingui istas substantias specificè per esse unibilem et non esse unibilem corpori, non dicit tamen istam esse primam radicem distinctionis, ut *unibile* et *non unibile* important habitudines. Immo, ut ex dictis eius in II *Sent.*, loco praeallegato, habetur, haec distinctio praesupponit aliam distinctionem essentialem: quam, quia nobis est incognita, per hanc et per alias differentias circumloquimur.

III. *Tertio.* Substantia separata habet per scipsam speciem. Non autem anima: sed est pars speciei. Ergo etc.– Probatur consequentia. Quia quod secundum seipsum speciem habet, non potest esse eiusdem speciei cum eo quod non habet secundum sc speciem, idest, quod secundum se non est species completa, sed pars speciei.

Quarto. Est omnino alius modus intelligendi substantiae separatae et animae. Ergo etc. – Patet antecedens. Quia anima intelligit a phantasmatibus abstrahendo: non autem substantia separata, cum non habeat organa corporea. – Consequentia vero probatur. Quia e.x propria operatione rei percipitur eius species.

IV. Circa hanc rationem occurrit difficultas. Si cnim diversus modus intelligendi arguit diversitatem specificam naturarum intellectivarum, sequitur alterum duorum: aut scilicet quod anima separata est alterius speciei quam coniuncta; aut quod separata habeat eundem modum intelligendi quem habet coniuncta, scilicet a sensibilibus et phantasmatibus abstrahendo. I lorum autem utruinque est impossibile, ut aperte liquet. Ergo etc.

Augetur quoque dubitatio. Quia in Qu. *de Anima*, a. 1\$, ad 10, dicitur quod *non dirersijicantur \pecies intellectualis operationis per hoc quod intelligibilia actu sunt accepta ex phantasmatibus aut aliunde*. Ergo cx Isto diverso modo intelligendi non potest argui diversitas specifica naturae intellectualis, ul fit in hac ratione.

V. Ad huius evidentiam, considerandum quod hoc loco arguit Sanctus Thomas distinctionem specificam substantiarum ex diverso modo intelligendi, non quocumque, sed *naturali*, qui, inquam, naturam absolute consideratam naturaliter consequitur. Sicut cnim unamquamque naturam consequuntui determinatae ct propriae passiones, ita et determinatae consequuntur operationes, ab operationibus consequentibus aliam naturam distinctae. Ideo ex diversa ratione operationum propriarum ct naturam consequentium, potest diversitas argui naturarum: sicut et ex diversitate aliarum proprietatum arguitur. Cum ergo modus intelligendi per abstractionem a phantasmatibus, et modus intelligendi per species connaturales et congenitas, sint diversi modi cognoscendi et diversarum rationum; oportet naturam cuius proprius et connaturalis modus intelligendi est per abstractionem a phantasmatibus, esse alterius speciet a natura cuius proprius modus intelligendi est per connaturales species et congenitas. Quod cum unus istorum modorum sit animae connaluralis et proprius, alter vero sit substantiis separatis connaluralis, oportet ul illae naturae sint specificè distinctae.

2. Ad primum igiur argumentum in oppositum, negatur sequela. Neutrum cnim illorum sequitur. Nain diximus ex illis modis tunc argui diversitatem specificam naturarum intellectualium, quando uterque illorum [est] proprius et naturalis naturae intellectivae cui attribuitur: sicut accidit in substantia separata et anima. Modo, non uterque istorum modorum animae intellectivae coniunctae ct separatae attribuitur tanquam proprius et naturalis ipsi animae secundum naturam suam consideratae: sed intelligere per abstractionem a phantasmatibus est sibi naturale, sicut ct esse in corpore; intelligere autem per species a divino lumine participatas, non est sibi naturale, ut dicitur Prima, q. i.xxxix» a. 1, et ostensum est superius-, sed accidit sibi inquantum sibi accidit a corpore separari et participare de natura substantiarum separatarum. Ideo iste diversus modus intelligendi non arguit diversitatem specificam animae intellectivae et separatae, licet arguat diversitatem specificam inter animam et substantiam separatam.

Dico tamen quod, licet sit animae praeter naturam ct accidentale, absolute loquendo, intelligere per species influxas, sicut accidentale sibi est habere esse a corpore separatum; considerata tamen ipsa ut habet taliter esse, scilicet abstractum et separatum a corpore, hoc est sibi naturale. Et ideo non oportet ipsam animae naturam diversiticart dum est coniuncta ct separata: sed oportet

· Qp.I uxui.

modum essendi diversum esse, et alterius ac alterius rationis. I nde in QQ. *de Verit.*, q. xix, a. I, ad 5, dicitur quod, *quamvis eadem sit natura animae ante mortem et post mortem quantum ad rationem speciei, non est tamen idem modus essendi, et pei consequens nec idem modus operandi.*

3. Pro declaratione secundi argumenti, attendendum est quod isti modi intelligendi ad duo comparari possunt: scilicet ad obiectum cognitum; et ad cognoscentem. Si ad obiectum cognitum referantur, sic non diversiificant speciem intellectualis operationis ut sic: quia, cum operatio accipiat speciem cx obiccto, dummodo sit idem formale obiectum operationum, ipsae operationes erunt caedem specificae, quantumcumque species intelligibiles a diversis accipiantur. Si autem isti modi ad cognoscentem referantur, cum, ut sic, naturas quibus conveniunt diversas requirant (si, inquam, sint illis ut proprii et naturales modi intelligendi),oportet ut etiam intellectiones specificae distinguantur ut ab ipsa natura profluunt. Xon enim inconvenit operationes diversificari secundum speciem ad operantes comparatas, quae tamen obiecti.e sum eiusdem speciei: sicut visio hominis et visio equi sunt eiusdem speciei obiccuve et inquantum visiones sunt; ut autem ad hominem et

equum tanquam ad principia agentia referuntut, sic sunt diversarum specicrum, quia diversas species diversa accidentia et diversae operationes consequuntur. I nde et Albertus, in I *de Anima*, cap. penult. * probat potentias sensitivas in homine esse alterius speciei a potentiis sensitivis in brutis, propter diversitatem specificam animarum ad quas consequuntur. Et tamen, ut potentiae sunt comparanturque ad obiecta, sunt eiusdem speciei, propter unitatem formalem obiecli.

Mens ergo Sancti Thomae est quod non diversificatur species intellectualis operationis, ut operatio est ad obiectum relata, propter diversam receptionem specierum intelligibilium cum, illo non obstante, idem obiectum habere possit. Sed hoc non contrariatur iis quae in hac ratione dicuntur. Xon enim repugnat intellectuales operationes, ut ad obiecta comparantur, eiusdem speciei esse; et tamen specie distingui ut ad naturas intellectivas comparantur, quarum um naturale est uno dictorum modorum specie accipere, alii vero altero, cum isti diversi modi intelligendi, naturam absolute consequentes, non possint nisi diversis naturis attribui; unius enim naturae est tantum unus modus agendi et operandi naturalis, sicut et unus naturalis modus essendi.

CAPITULUM NONAGESIMUM QUINTUM

QUOMODO ACCIPI.VIT R CI \I   ' r SI I/ II S IN SUBSTANTIIS SEPARATIS

oportet autem considerare secundum quid diversiificatur species in substantiis separatis. In rebus enim materialibus quae diversarum specicrum unius generis existentes, ratio generis ex principio materiali sumitur, differentia speciei a principio formali: natura enim sensitiva, ex qua sumitur ratio *animalis, est* materiale in homine respectu naturae intellectivae, ex qua sumitur differentia specifica hominis, scilicet *rationale*. Si igitur substantiae separatae non sunt ex materia et forma compositae, ut ex praemissis * patet, non apparet secundum quid in eis genus et differentia specifica accipi possit.

Scire igitur oportet quod diversae rerum species gradatim naturam entis possident. Statim enim in prima *entis* divisione invenitur hoc quidem perfectum, scilicet ens per se et ens actu: aliud vero imperfectum, scilicet ens in alio et ens in potentia. Et eodem modo discurrenti per singula apparet unam speciem super aliam aliquem gradum perfectionis adiicere: sicut animalia super plantas, et animalia progressiva super animalia immobilia; in coloribus etiam una species alia perfectior invenitur, secundum quod est albedini propinquior. Propter quod Aristoteles, in VIII *A/etaPh*. * d'eit quod *definitiones rerum sunt sicut numerus, in quo unitas subtracta vel addita speciem numeri variat*: per quem modum in definitionibus, si una differentia subtrahatur vel addatur, iostensum est quod diversa species invenitur. Ratio igitur determinatae speciei consistit in hoc quod natura com-

mit.iis in determinato gradu entis collocatur. Et quia in rebus ex materia et forma compositis forma v.4 quasi terminus, id autem quod terminatur per eam est materia vel materiale: oportet quod iatio generis sumatur ex materiali,differentia vero specifica ex formali. Et ideo ex differentia et genere lit unum sicut ex materia et forma. Et sicut una et eadem est natura quae ex materia et forma constituitur, ita differentia non addit quandam extraneam naturam super genus, sed est quaedam determinatio ipsius naturae generis: ut, si genus accipiatur *anima! pedes habens*, differentia eius est *animal duos pedes habens*; quam quidem differentiam nihil extraneum super genus addere, manifestum est.

Unde patet quod accidit generi et differentiae quod determinatio quam differentia importat, ex alio principio causetur quam natura generis, cx hoc quod natura quam significat definitio, est composita ex materia et forma sicut ex terminante et terminato. Si igitur est aliqua natura simplex, ipsa quidem per seipsam erit terminata, nec oportebit quod habeat duas partes, quarum una sit terminans et alia terminata. Ex ipsa igitur ratione naturae sumetur ratio generis: ex terminatione autem eius secundum quod est in tali gradu entium. sumetur eius differentia specifica.

Ex quo etiam patet quod, si aliqua natura est non terminata, sed infinita in se, sicut supra * .ω.ġ.Λ- ostensum est de natura divina, non est in ea accipere neque genus neque speciem; quod est consonum his quae supra de Deo ostendimus.

21 super) supra Pc.   27 definitiones] distinctiones Pd.
10 sed) et hnec al).   i3 animal om Pd.   17 determinatio) quaedam addunt Pc.   18 natura) n natura P.   21 cm om aX, pent natura Pc.   28 est post non «DWXàPc, ante natura Z.

runtui, *tic* wn
 es divert Ka-
 ur. I nde d -V
 robat potēm
 t potēnt™ k'
 cam aninurut
 liar wnl *an*
:i, propter uc>

l divcfMhG',
 > est ad cb'4-
 'ccierum irel-
 ectum haber
 n hac ꞑ; .
 operation^
 ssc; et (acnen
 compara^
 orum specie
 modi intu.
 possint nii.
 ! csl Un.WF,
 cut Ct UDI.

i. M ostensum sit substantias separatas specifice distin-
 ctas esse, quomodo sil in eis genus et species, quia
 difficultatem habet, restat inquirendum -. Circa hoc autem

I * (L U rt.
 •tt »., m.

i RATH
 caiur. Ei
 impositi'
 J tenui-
 : oponet
 ffereniia
 rentia et
 Et sicut
 ;t forma
 jandam
 i quac-
 : ut, si
 ferentia
 pidem
 iddere,

rentiae
 tat. «
 ris,»
 io,
 ꞑnani
 nplev
 opor-
 nasi'
 itione
 itione
 uen·

a es!
 pn>
 a
 COO-
 15.

*CtiaitCoui

SUMMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. XCV.

56<j

Patet etiam u.\ praemissis quod, cum diversae
 species in substantiis separatis accipiantur secun-
 dum quod diversos gradus sortiuntur; in una au-
 tem specie non sunt plura individua ♦ quod non
 sunt in substantiis separatis duae aequales secun-
 dum ordinem, sed una naturaliter est altera su-
 perior. I nde et *lob* xxxvui n dicitur: *Numqttid
 nosti ordinem cacti?* Et Dionysius dicit, x *cap.
 Caelestis Ilierarchiae*, quod sicut in tota angelo-
 rum multitudine est hiérarchie suprema, media
 et infima; ita in qualibet hierarchia est ordo su-
 premus, medius et infimus; el in quolibet ordine
 supremi, medii et infimi.

4 «unt plura) «ini pium V. quod *Ita* GNXaZPc; qunc EZsG, quia n/rn.
 i positio *poit* Origenis aDWPC, error G. 8 enim autem Pc

Commontarin b'eriwiensis

I. M ostensum sit substantias separatas specifice distin-
 ctas esse, quomodo sil in eis genus et species, quia
 difficultatem habet, restat inquirendum -. Circa hoc autem

I. Quantum ad primum, dicit ex hoc difficultatem in-
 surgere, quod substantiae separatae non sunt ex materia
 et forma compositae, ut genus in ipsis possit accipi ab eo
 quod est materiale, differentia vero speciei ab eo quod
 est formale, ut in rebus materialibus accidit; el idcirco
 non apparet secundum quid genus et differentia specifica
 in cis accipi possint.

II. Quantum ad secundum *, praemittit quod, cum di-
 versae rerum species gradatim naturam entis possideant. -
 ut patet et in prima divisione entis, quac est per substantiam
 ei accidens et per actum ac potentiam, et m aliis generum
 divisionibus in species; propter quod dicitur VIII *'/r-
 taph.t* text, io, quod distinctiones * rerum sunt sicut nume-
 rorum, in quibus unitas addita vel subtracta sariat spe-
 ciem, - ratio determinatae speciei consistit in hoc quod
 natura communis in determinato gradu entis collocatur.

Isto supposito, quia ex rebus materialibus in cognitio-
 nem rerum immaterialium devenimus, primo ostendit unde
 genus et differentia in rebus materialibus accipiantur; se-
 eundo, unde in immaterialibus. Dicit ergo primo, quod
 in rebus e.x materia et forma compositis, raiio generis su-
 mitur ex materiali, ratio vero differentiae cx formali: quia
 in illis forma est quasi terminus; id autem quod per eam
 determinatur, est materia vel materiale. - Ex hoc sequitur
 primo, quod cx genere cl differentia lit unum sicut ex
 materia et forma. - Sequitur secundo, quod differentia non
 addit extraneam naturam supra genus, sed csl quaedam
 determinatio ipsius, ut patet in hoc genere *animal* ct hac
 differentia *duos habens pedes*: sicut una ct eadem est na-
 tura quac ex materia el forma constituitur. - Ex quo ul-
 terius sequitur quod accidit generi ct differentiae deter-
 minationem quam differentia importat, ex alio principio
 causari quam naturam generis: cx eo, inquam, quod na-
 tura quam significat definitio, est cx materia et forma,
 sicul cx terminato et terminante, composita.

Secundo Ostendit unde sumantur in substantiis sepa-
 ratis genus el differentia. Et ait quod cx ipsa ratione na-
 turae sumitur ratio generis; ex terminatione autem eius
 secundum quod est in tali gradu entium, sumitur diffe-
 rentia. Cuius ratio est quia natura simplex per seipsam
 est terminata, nec sumere est in ipsa partem terminatam
 el partem terminantem.

JH. Quantum ad tertium, tria deducuntur ċorollaria
 Primum est, quod *in natura infinita. ut est divina, non
 est accipere neque genus neque differentiam.*

Secundum est, quod *in substantiis separatis non sunt
 duae aequales secundum ordinem*: cum omnes specie dis-

SUMMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. XCV.

56<j

Per hoc autem excluditur positio Origenis ♦
 qui dixit a principio omnes substantias spirituales
 aequales creatas fuisse, inter quas etiam animas
 connumerat: diversitas autem quae in huiusmodi
 substantiis invenitur, quod quaedam esi unita
 corpori, quaedam non unita, el quaedam altior,
 quaedam vero inferior, provenit ex differentia
 meritorum. Ostensum esi enim hanc differentiam
 graduum naturalem esse: el quod anima non
 est eiusdem speciei cum substantiis separatis *;
 nec ipsae substantiae separatae ad invicem; nec
 etiam secundum ordinem naturae aequales.

4 «unt plura) «ini pium V. quod *Ita* GNXaZPc; qunc EZsG, quia n/rn.
 i positio *poit* Origenis aDWPC, error G. 8 enim autem Pc

Commontarin b'eriwiensis

i. M ostensum sit substantias separatas specifice distin-
 ctas esse, quomodo sil in eis genus et species, quia
 difficultatem habet, restat inquirendum -. Circa hoc autem

Iob xxxmii, *Numquid nosti* etc.; et Dionysii, x cap *Cae-
 lestis Hierarchiae*.

Tertium est. quod error Origenis excluditur, ponentis
 a principio omnc\$ substantias spirituales aequales creatas
 esse, inter quas etiam animas connumerat, diversitatem
 autem carum cx diversitate mentorum provenisse. Ex prae-
 cedentibus enim hoc falsum esse constat.

IV. Sed circa hanc declarationem occurrit dubium. Se-
 cundum enim hanc doctrinam, duo dc genere ct differentia
 m rebus compositis ex materia ct forma dicuntur. Unum
 est, quod sumuntur ab aliquo formali cl aliquo materiali.
 Et datur exemplum dc natura sensitiva cl intellectiva, a
 quarum una sumitur genus hominis, quod est *animal*, ab
 alieni vero sumitur *rationale*, quod est differentia. Alte-
 rum est, quod differentia non addit extraneam naturam
 supra genus.

Ex iis enim sequitur quod in rebus materialibus na-
 tura a qua sumitur genus, quae se habet ul materialis el
 determinabilis, et natura a qua sumitur differentia, quac
 se habet ui formalis et determinans, sunl una et eadem
 natura secundum rem, ut natura sensitiva ct intellectiva
 in homine; sed distinguuntur ratione, inquantum eadem
 natura, ul se habet per modum potentialis ct determina-
 bilis, distinguitur ratione a scipsa ut se habet per modum
 formae cl determinantis.

Sed hoc idem invenitur in rebus immaterialibus. Ut
 enim habetur Prima, q. i., a. 2» ad i, in cis una et eadem
 natura est determinabilis uno modo considerata, et alio
 modo considerata est determinans; et ab ipsa ut determi-
 nabilis est, cl per consequens potentialis, sumitur genus;
 ab ipsa vero ut est determinans ct formalis, sumitur dif-
 ferentia; genus enim, ubicumque ponatur, significat ali-
 quid determinabile, et differentia aliquid determinans. Ergo
 non convenienter ponitur differentia acceptionis generis ct
 differentiae in rebus materialibus et in rebus immateria-
 libus, quia m illis sumantur ab aliquo formali et aliquo
 materiali, in istis autem non. Immo ex declaratione modi
 inventi in rebus materialibus, concludi debebat similis
 modus in rebus immaterialibus.

V. Ad evidentiam huius, ct eorum quae tangit m hac
 subtili declaratione Sanctus Thomas, sciendum primo, quod
 dc genere dupliciter loqui possumus: scilicet *primae-inten-
 tionaliter*, pro ipsa natura significata nomine primae in-
 tentionis, cui intellectus genens intentionem attribuit, puta
 pro hoc genere quod dico *animal*; ct *secundae-intentio-
 naliter*, pro ipsa videlicet habitudine significata hoc no-
 mine *genus*, quam naturae absque differentiis limitantibus
 consideratae intellectus attribuit.

(him ergo quaerimus a quo sumatur genus ct diffe-
 rentia, non quaerimus de genere et differentia *secundae-
 intentionaliter*, sed *primaedntentionaliter*: quaerimus enim

^[1] Vri Archon lit». Il. u.; cf. mb pre cap. lut.

^[2] C»p. xcn.

a quo sumatur ratio illa cui intellectus *generis* intentionem attribuit, et a quo sumatur ratio cui attribuitur intentio *differentiae*,

2. Sciendum secundo, quod unaquaeque species continet id quod sibi commune est cum aliis; et ultra hoc, determinatum gradum in eo quod sibi et aliis est commune. Ista autem duo in specie sunt una et eadem res, quae scilicet est natura specifica: sicut natura sensitiva in homine, secundum quam convenit cum brutis, et natura intellectiva, secundum quam ab ipsis differt, non sunt in homine realiter distincta, sed sunt idem quod *humanitas*. Sed licet ista duo una res sint, intellectus tamen potest de illa re formare plures conceptus, quorum unus conveniat sibi secundum quod includit id quod multis est commune, qui est *conceptus genericus*; alius vero sibi conveniat inquantum continet gradum quo ab aliis sub illo communi distinguitur, qui est *conceptus differentialis*; alius quoque sibi conveniat ut utramque simul perfectionem complectitur, qui est *conceptus specificus*. Et sicut unam et eandem rem intellectus diversimode concipit, ita diversis nominibus eam, mediantibus diversis conceptibus, significat; et illis diversas intentiones attribuit, scilicet *generis*, *differentiae* et *speciei*.

Hoc autem non solum in compositis ex materia et forma invenitur, sed etiam in substantiis immaterialibus. Quia, cum inter illas sit distinctio specifica, habent et aliquid in quo conveniunt; et aliquid quo inter se secundum determinatos gradus entia distinguuntur.

3. Sciendum tertio ut haberi potest ex doctrina Sancti Thomae de *Spiritualibus*, n. i, ad 24; et in Tractatu de *Esse et Essentia*; ac etiam II *Sent.*, d. iu, q. 1, a. 5, quod in rebus materialibus duo sunt a quibus sumentur ratio generis, et duo a quibus sumitur ratio differentiae: scilicet id a quo proxime sumuntur; et id a quo remote sumuntur et originaliter. Proximum a quo sumuntur, est ipsa natura speciei, quae diversos conceptus nata est fundare, ut diximus. Et sic ab una et eadem re proxime et immediate sumitur genus et differentia: puto, ab illa entitate quae est *humanitas*, sumitur *animal* et *rationale*, et tam *animal* quam *rationale* illam significat, sub alia tamen et alia ratione, *animal* quidem ut natura sensitiva est, *rationale* vero ut est intellectiva. – Quod autem primo et originaliter fundat genus et differentiam, est materia et forma. Diversas enim perfectiones ordine quodam materia recipit a forma una, sicut et diversas formas nata est ordinate recipere: ita quod sub una perfectione comparatur ad aliam sicut potentiate ad actuale sicut perfectibile ad perfectionem, et sicut determinabile ad determinans. Forma vero est quae terminat potentialitatem materiae, dando illi esse et complementum. Et sic natura imperfecta a materia habet quod sit possibilis ad esse perfectum, inquantum materiae potentialitas non completur per illud esse imperfectum, sed magis disponitur ad esse perfectum: quemadmodum in processu generationis per formam imperfectam disponitur ad perfectam. Essentia nutem perfectum habet a forma, quod sit actualitas et terminatio, inquantum forma per tale esse potentialitatem materiae et esse imperfectum terminat et complet. – Et propter hoc bene dicit hic quod *a materia* sumitur genus in rebus materialibus, *aut a materiali*: quia videlicet a tota natura speciei, ut potentialis est, sumitur proxime, tanquam a natura per ipsum nomen generis significata; a materia vero sumitur remote et originaliter, tanquam a prima origine potentialitatis naturae. Similiter et ab ipsa eadem natura specifica, ut actualis est et determinans, sumitur proxime differentia, tanquam a natura nomine differentiae significata: a forma vero remote et originaliter sumitur, tanquam a prima actualitatis origine.

In rebus vero immaterialibus non est distinctio proximi et remoti fundamenti generis et differentiae, cum ibi non sit compositio ex pluribus partibus: sed ab ipsa dumtaxat natura, ut conceptibili conceptu determinabili, sumitur ratio generis; ut autem conceptibili conceptu determinante, sumitur ratio differentiae. Et hoc est quod hic intendit Sanctus Thomas, cum inquit quod *ex ipsa ratione naturae*, scilicet absolute et indeterminate consideratae, su-

mitur genus; ex terminatione autem eius secundum quod est in latitudine gradus entis, sumitur eius differentia specifica.

I. Ex iis patet quod in duobus conveniunt genus et differentia in rebus materialibus et in rebus immaterialibus: et in uno differunt. Conveniunt enim primo, quantum ad hoc quod in utrisque genus dicit naturam determinabilem, et differentia naturam determinantem: quod per se generi et differentiae convenit. – Conveniunt secundo, in hoc quod est una et eadem natura secundum rem, differens tantum secundum rationem, a qua proxime sumitur ratio generis et ratio differentiae in utrisque. Differunt autem secundum id quod generi et differentiae accidit ut sunt in hoc. Quia in rebus materialibus genus et differentia primordialiter et originaliter sumuntur a diversis partibus, scilicet a materia genus, et a forma differentia. In substantiis autem immaterialibus non sumuntur aliquo modo a diversis partibus speciei, cum sint naturae simpliciter sed ipsa sola natura speciei, ut diversimode conceptibilis et significabilis, est id a quo tam genus quam differentia sumitur.

Ad dubium ergo dicitur quod utique, ut iam diximus, non differt acceptio generis et differentiae in rebus immaterialibus ab eorum acceptione in rebus materialibus quantum ad rem a qua proxime sumuntur, ut argumentum probat: nec hoc intendit deducere Sanctus Thomas. Sed differt tantum quantum ad primam originem et primam rationem dicendam. acceptionis; quia in rebus materialibus materia et forma sunt origo generis et differentiae, non autem in rebus immaterialibus. Et haec differentia est quam Sanctus Thomas ex sua declaratione deducit.

II. Sed adhuc inquirendum restat, cum genus sumatur a substantiis intellectualibus ex ipsa natura intellectuali indeterminate considerata, differentia vero ex determinatione ad aliquem gradum entium, secundum quid ista determinatio ad certum gradum entium accipienda sit.

2. Ad huius evidentiam, considerandum est, ex doctrina Sancti Thomae II *Sent.*, loco praeallegato; et in Tractatu de *Esse et Essentia*; ac in Tractatu de *Satura Generis*, quod, cum ratio substantiae quae est praedicamentalis genus, secundum mentem Avicennae, sit *habere esse aliud a sua quidditate, per se et non in alio*; hoc est commune omni substantiae existent! in genere, quod in ea sit compositio vel essentia et esse. Et quia essentia distincta ab esse comparatur ad suum esse sicut potentia ad actum, ideo in omni substantia existente in genere, aliquid potentialitatis est et aliquid actualitatis.

Hinc ergo genus dicat aliquid potentiate, oportet ut ab ipsa quidditate, quae est potentialis ad esse, sumatur genus. Differentia etiam, cum ab esse, quod est actuale, immo actus, sumi non possit, quia id a quo sumitur differentia, oportet esse de quidditate et essentia rei. esse autem non est de quidditate rei creatae: necesse est ut et ab ipsa quidditate sumatur, sed diversimode. Potest enim quidditas considerari absolute et indistincte, ut potentialis ad esse: et potest considerari ut propinqua ipsi esse, utpote determinata et constituta in aliquo gradu propinquo ad esse. Ab ipsa ut absolute potentialis est, sumitur ratio generis: ab ipsa vero ut determinationem habet secundum quam appropinquat ad esse, sumitur differentia.

Et hoc commune est tam materialibus quam immaterialibus. Sed in hoc differt res materialis ab immateriali, quod potentialitas quidditatis originem habet a materia, quae est primum susceptivum et primum subiectum; determinatio vero quidditatis sumitur originaliter a forma, cuius est potentialitatem materiae determinare. Ideo non solum a quidditate ut determinabili, et ut determinata, sumitur in eis genus et differentia, sed etiam a materia et forma originaliter, ut superius ostendimus. In rebus autem immaterialibus, cum non habeant materiam et formam, ab ipsa quidditate tantum et natura intellectuali absolute et indistincte accepta, ut est potentialis ad esse, sumitur genus: ab ipsa vero ut taliter determinata et propinqua ad esse, sumitur differentia.

3. Ex iis patet propositum quod quaeritur. Cum enim differentia in eis sumatur ex recessu a potentialitate et

ui-
1..

• OpaclUI
1
1

*CIX in.

tecundum quad-
entia specificca
niant genu et
mmatic-ri-ibbu-
3, quantum j j
itcrminabilem,
d per h gc
l secundo, in
irn rem, jiffic-
ximc wrpitur
: - Differunt
inc accidit ut
nus ct diffe-
ur a divert»
it differentia,
uniur aliquo
naturae mid-
«mode con-
tenus quam

un diximto,
chus imnu-
libus qain-
rgumentum
iornas. Sed
ct primam
ialibus nu-
non autem
im Sanctus

is sumatur
itcllectuali
lcterna-
d ista dc-
a sit.

t doctrina
Tractatu
jeneris ,
ile genus,
id a sua
ne omni
mposilio
sse com-
ideo in
italiuth

ortet ut
sumatur
actuale,
itur dii-
ei, esse
St ut et
st enim
tentialis
sse, ut-
pinquo
ir ratio
undum

mate-
teriali,
lateriJ.
deter-
, cuius
solum
unitur
forma
m im-
m»
jte «
enusi
^su-

enim
te et

propinquitatem ad esse, gradus specificus in ipsis sumetur
iuxta maiorem et minorem propinquitatem ad esse.
Quanto enim aliqua natura intellectualis magis recedit a
potentialitate et magis appropinquat ad esse et ad actum,
tanto est nobilior et superioris gradus, utpotest magis pro-
pinqua perfectissimo enti, qui est Deus, per maiorem par-
ticipationem divini esse: quanto autem magis distat ab
esse et actualitate, tanto est imperfectionis gradus, utpotest
magis elongata a primo actu et minus de divino esse par-
ticipans. Sed, ut ait Sanctus Thomas in Tractatu *de Na-
tura Generis* -, hos gradus nos cognoscere non possumus:
sed *illi tantum cognoscunt qui suam propinquitatem ad
Deum et elongationem a rebus compositis et corruptibi-
libus speculantur.*

VIII. Ulterius in ipso processu Sancti Thomae duo sunt attendenda. Primum est circa illam propositionem, *Statim in prima entis divisione invenitur hoc quidem perfectum, scilicet ens per se et ens in actu, aliud vero imperfectum, scilicet ens in alio et ens in potentia*. Non enim hoc ita accipiendum est quasi una et eadem entis divisio sit per substantiam et accidens, et per actum et potentiam: sed quia sunt de primi divisionibus entis, quibus dividitur secundum determinatos modos essendi. Ponit autem utramque divisionem tanquam unam primam divisionem, quia sese istae divisiones concomitantur: in omni enim genere tam accidentis quam substantiae invenitur potentia et actus, ut dicitur IX *Metaphisicae*

2. Secundum est circa hanc propositionem, *Sicut una et eadem est natura quae ex materia et forma consili-*

tuitur, ita differentia non addit extraneam quandam naturam supra genus. Haec enim similitudo duplicem sensum habere potest. Primus est, ut fiat comparatio generis et differentiae ad materiam et formam, quae constituunt unam naturam. Et sic non accipit Sanctus Thomas. Quia licet ex illis fiat una natura, non tamen sunt una res materia et forma. Ideo ex hoc non posset argui quod genus et differentia sint una res. ut vult habere Sanctus Thomas sed tantum quod ex genere et differentia constituatur unum secundum logicam considerationem, scilicet species, sicut in esse naturae ex materia et forma unum constituitur.

Alius sensus esse potest ut fiat comparatio generis et differentiae ad naturam constitutam per materiam et formam. Quia enim dictum est quod in rebus materialibus sumitur genus ab eo quod est materiale et potentiate, et differentia ab eo quod est formale et determinatum; et quod materia est id unde sumitur materialitas et potentialitas naturae, forma vero id a quo sumitur determinatio: si illud potentiate quod sumitur a materia, constitueretur seorsum a materia, et illud formale et actuale quod a forma sumitur seorsum constitueretur a forma, ita quod essent duae naturae, tunc certum esset differentiam, quae id quod est formale importat, addere extraneam naturam ad genus. At quia una et eadem natura est quae ex materia et forma constituitur, et quae rationem potentialem a materia habet et rationem formalem a forma, ideo et ipsa differentia, quae sumitur a formali, non addit extraneam naturam supra genus, quod a potentialem et materiali sumitur. Et hic est verus sensus quem Sanctus Thomas in ista comparatione intendit

CAPITULUM NONAGESIMUM SEXTUM

QUOD SUBSTANTIAE SEPARATAE NON ACCIPIUNT COGNITIONEM
A SENSIBILIBUS

x praemissis ostendi potest quod substantiae separatae non accipiunt intellectivam cognitionem de rebus ex sensibilibus.

Sensibilia enim secundum suam naturam nata sunt apprehendi per sensum, sicut intelligibilia per intellectum. Omnis igitur substantia cognoscitiva ex sensibilibus cognitionem accipiens, habet cognitionem sensitivam: et per consequens habet corpus naturaliter unitum, cum cognitio sensitiva sine organo corporeo esse non possit. Substantiae autem separatae non habent corpora naturaliter sibi unita, ut superius * est ostensum. Non igitur intellectivam cognitionem ex rebus sensibilibus sumunt.

Amplius. Altioris virtutis oportet esse altius obiectum. Vinus autem intellectiva substantiae separatae est altior quam vis intellectiva animae humanae: cum intellectus animae humanae sit inferior in ordine intellectuum, ut ex praemissis patet. Intellectus autem animae humanae obiectum est phantasma, ut supra dictum est: quod est superius in ordine obectorum quam res sensibilis extra animam existens, sicut ex ordine virtutum cognoscitivarum apparet. Obiectum igitur

substantiae separatae non potest esse res existens extra animam, ut ab ea immediate accipiat cognitionem; neque phantasma. Relinquitur igitur quod obiectum intellectus substantiae separatae sit aliquid altius phantasmate. Nihil autem est altius phantasmate in ordine obiectorum cognitionis nisi id quod est intelligibile actu. Substantiae igitur separatae non accipiunt cognitionem intellectivam a sensibilibus, sed intelliguntur ea quae sunt per seipsa etiam intelligibilia.

Adhuc. Secundum ordinem intellectuum e-
ordo intelligibilium. Sed ea quae sunt secundu-
seipsa intelligibilia, sunt superiora in ordine
telligibilium his quae non sunt intelligibilia nisi
quia nos facimus ea intelligibilia. Eiusmodi autem
oportet esse omnia intelligibilia a sensibilibus ac-
cepta: nam sensibilia non sunt secundum se in-
telligibilia. Huiusmodi autem intelligibilia sunt
quae intelligit intellectus noster. Intellectus igitur
substantiae separatae, cum sit superior intellectu
nostro, non intelligit intelligibilia a sensibilibus
accepta, sed quae sunt secundum se intelli-
bilia actu.

Amplius. Modus operationis propriae alicuius rei proportionaliter respondet modo substantiae.

3 dc rebus ci] dc rebus Zb, cx rebus Pe. 5 cnim] autein aX. q ct per consequens... sensitiva loiq umi YpG. io natura
/ta OsGbPc; principaliter ceteri. 2> patet] habetur aDW.XPc. animae port humanae aDWXPc.
5 Nihil autem) nihilquc GY, nihil quod E, nihil quidem NZ. ii sensibilibus) sensibus «WXZ.

SLMMA CONTRA GENTILES. 1.115. II. CAP. XCV1.

et naturae ipsius. Substantia autem separata est intellectus per se existens, non in corpore aliquo. Operatio igitur intellectualis eius erit intelligibilium quae non sunt fundata in aliquo corpore. Omnia autem intelligibilia a sensibilibus accepta sunt in aliquibus corporibus aliquallyter fundata: sicut intelligibilia nostra in phantasmatibus, quae sunt in organis corporeis. Substantiae igitur separatae non accipiunt cognitionem e.\ sensibilibus.

Adhuc. Sicut materia prima est infimum in ordine rerum sensibilium, et per hoc est in potentia tantum ad omnes formas sensibiles; ita intellectus possibilis, infimus in ordine intelligibilium existens, est in potentia ad omnia intelligibilia, ut ex praemissis ' patet. Sed ea quae sunt in ordine sensibilium supra materiam primam, habent in actu suam formam, per quam constituuntur in esse sensibili. Substantiae igitur separatae, quae sunt in ordine intelligibiliutn supra intellectum possibilem humanum, sunt actu in esse intelligibili· intellectus enim accipiens cognitionem a sensibilibus, non est actu in esse intelligibili, sed in potentia. Substantia igitur separata non accipit cognitionem a sensibilibus.

Adhuc. Perfectio naturae superioris non dependet a natura inferiori. Perfectio autem substantiae separatae, cum sit intellectualis, est in intelligendo. Earum igitur intelligere non dependet a rebus sensibilibus, sic quod ab eis cognitionem accipiat

Patet autem ex hoc quod m substantiis separatis non est intellectus agens et possibilis, nisi forte acquiv oce. Intellectus enim possibilis et agens in anima intellectiva inveniuntur propter hoc quod accipit cognitionem intellectivam a sensibilibus: nam intellectus agens est qui facit species a sensibilibus acceptas esse intelligibiles actu; intellectus autem possibilis est qui est in potentia ad omnes formas sensibilium cognoscendas. Cum

igitur substantiae separatae non accipiant cognitionem a sensibilibus, non est in cis intellectus agens et possibilis. Inde ct Aristoteles, in III *dc Anima* intellectum possibilem ct agentem indu- ■. cens, dicit cos *in anima* oportere poni.

Item manifestum est in eisdem quod localis distantia cognitionem substantiae separatae impedire non potest. Localis enim distantia per se comparatur ad sensum: non autem ad intellectum, nisi per accidens, inquantum a sensu accipit; nam sensibilia secundum determinatam distantiam movent sensum. Intelligibilia autem actu, secundum quod movent intellectum, non sunt in loco: cum sint a materia corporali separata. Cum igitur substantiae separatae non accipiant intellectivam cognitionem a sensibilibus, in eorum cognitionem distantia localis nihil operatur.

Palam c t etiam quod intellectuali operationi eorum non admiscetur tempus. Sicut enim intelligibilia actu sunt absque loco, ita etiam sunt absque tempore: nam tempus consequitur motum localem: unde non mensurat nisi ea quae aliquallyter sunt in loco. Et ideo intelligere substantiae separatae esi supra tempus: operationi autem intellectuali nostrae adiacet tempus, ex eo quod a phantasmatibus cognitionem accipimus, quae determinatum respiciunt tempus. Et inde csl quod in compositione et divisione semper noster intellectus adiungit tempus praeteritum vel futurum: non autem in intelligendo *quod quid csl*. Intelligit enim *quod quid esi* abstrahendo intelligibilia a sensibilium conditionibus: unde secundum illam operationem, neque sub tempore neque sub aliqua conditione sensibilium rerum intelligibile comprehendit. Componit autem aut dividit applicando intelligibilia prius abstracta ad res: ct in hac applicatione necesse est co-intelligi tempus.

ii ordine *port* rerum x. 18 constituuntur) constituitur aWX, efficiuntur NZ. 29 sic) sicut x. accipiat) accipiant YZ. 3; qui est om aDWXPc. t occipiant) accipiunt x. 4 intellectum) dc intellectum ItEpII. dc intellectu C, dicit intellectum X. 7 substantiae separatae *Ita* tI animae humanae b, nnimne xcpnratae *ceteri*. 18 operationi *Ita* NYZPc; operatione *ceteri*. 27 respiciunt) recipiunt NZsG. 3o in om NWZPc. sensibilium) sensibilibu NZ. 36 abstracta) abstractas BCEG11X. >7 co-intellici) colligi E, intelligi DNYZ.

Commentaria Ferrariensis

Poshwam determinavit Sanctus Thomas dc natura substantiae intellectualis» el de unione ac separatione eius a materia, nunc dc cognitione ipsius determinat *. Circa hoc autem duo facit: primo, determinat dc cognitione talis substantiae ex parte cognoscentis; secundo, ex parte obiecti cogniti, capite xcvm.

Circa primum duo facit: primo, agit dc ipsa cognitione quantum ad actum primum; secundo, quantum ad actum secundum, capite sequenti.

Circa primum duo facit: primo, ostendit propositum; secundo, quaedam corollaria deducit *.

L Quantum ad primum, ponitur haec conclusio *. *Substantiae separatae non accipiunt intellectivam cognitionem ex sensibilibus*, idest a rebus quae sunt extra animam in materia: sicut videlicet intellectus hominis.

Probatur primo *. Substantiae separatae non habent corpora sibi naturaliter unita. Ergo non accipiunt intellectivam cognitionem ex sensibilibus. – Probatur consequentia. Quia omnis substantia cognoscitiva ex sensibilibus cognitionem accipiens, habet cognitionem sensitivam, secundum quam

nata sunt sensibilia secundum suam naturam apprehendi: ct per consequens habet corpus sibi naturaliter unitum.

Pro declaratione huius rationis, advertendum est, ex doctrina Sancti Thomae Prima, q. i.v, a. 2. ad 2, quod *esse formae in imaginatione, quod est esse sine materia, non autem sine materialibus conditionibus, est medium inter esse formae in materia, quod est et cum materia et cum materialibus conditionibus, et esse formae in intellectu. quod et a materia et a materialibus conditionibus est abstractum. Et quia de extremo ad extremum non pervenitur nisi per medium*, ut patet ex V *Phrs.* ideo non posset substantia separata rem ab esse omnino materiali ad esse omnino immateriale transferre, nisi prius ad esse imaginabile reduceret. Quod cum hoc non possit, quia corpus non habet, ideo non potest a sensibilibus cognitionem accipere. Et hoc est fundamentum rationis hic positae.

II. Sed contra hoc fundamentum arguit Scotus, II *Sent.*, d. tn, q. ult. *, et IV, d. xi.v, q. n, ad 2 *. Primo, quia *non oportet quod est medium virtuti minori, esse medium virtuti maiori. Sed intellectus in substantia separata est per-*

* Ci. Comment, cap xlvii, init.

* Cf. uum. x

* Cl. num. xiii.

* Ci. num. v.

n accipiant

in eis iniclkc. istoteles, in *III* ꝛ et agentem indu:rc poni, em quod localie separatae imi distantia per .m ad intellectum, nsu accipit; nam i distantiam mo-actu, secundum ini in loco: cum Cum igitur subntellectivam co- ni cognitionem

uali operationi Sicut enim in-ita etiam sum •nsequitur mo- t nisi ea quae ntelligere sub- us: operationi tempus, ex **w** :rn accipimu-, npus. Et inde sione semper raeteritum tel .io *quod qud* ■ahendo intel- unde secun- sub tempoa- lilium rerum it autem aut abstracta ad est co-intel-

n apprehendi: ter unitum. idum est, ex l, ad 2, quod *sine materia. est mediun* im materia c; nae in intel- ditionibus est i *non pent* • *, ideo non *materiali* ad ad esse ima- quia corpus nitionem ac- positae. tus, II Sent., io, quia *non* ' *medium* vir- -i •ata est per•

SIMMA CONTRA GENTILES, LIB. II, CAP. XCVI.

fictior quam in nobis. Krgo non oportet, si imaginabile est in nobis medium, quod etiam similiter sit in angelo. Secundo. *Si esse imaginabile est per se medium, aut est ex parte rei in se. aut ex parte potentiae. Si ex parte obiccti, tunc nec Deus posset intelligere nisi mediante phan- tasmate vel imaginatione. Si ex parte potentiae, sic non est necesse ut angelo sit medium, quamvis nobis sit me- dium Aut etiam dici potent quod non est medium nobis, sed extremum: ita quod esse imaginabile et esse sensibile sunt duo extrema* (scilicet cx una parte), *vel quasi unum extremum, ad esse intelligibile.*

Ili. Pro intelligentia huius rationis Sancti l'hornae, con- siderandum primo, quod duplex est medium: scilicet in es- sendo; ct in causando. Medium in essendo est quod se- cundum suum esse absolute mediat inter duo, it.i quod est secundum sc propinquius unicuique illorum quam illa sint inter sc: sicut locus medius inter duo loca, et tepi- dum inter calidum et frigidum. Medium in causando est quod mediat inter causam et effectum, tanquam propin- quius et immediatius causans effectum; sicut homo gene- rans est medium m causando inter solem generantem et hominem ab eo genitum.

2. Considerandum secundo, quod in utroque modo du- plex potest esse medium intei aliqua: scilicet medium per *sc* primo: et medium secundario. Medium per se pruno est id quod ex sua propria ratione habet ut sit medium inter illa: sicut hoc quod dico *minus album*, et hoc quod dico *minus nigrum*, est medium per se primo inter in- tense album et intense nigrum. Medium vero secundario est quod non cx propria ratione medium est, sed ex ra- tione eius cui primo ct per se convenit esse medium: sicut rubeum est medium secundario inter album et nigrum, ct unusquisque medius color secundum se sumptus. Proportionahlcr etiam medium in causando distinguitur in medium per sc primo, et medium secundario.

Transitus ergo primo el per se medii, quando ab extremo ad extremum transitor, ita est necessarius quod ab uno extremo ad alterum perveniri non potest, naturae ordine servato, nisi per tale medium fiat transitus. Non enim pot- est aliquod agens naturale aliquod corpus transmutare dc summe albo m summe nigrum nisi illud prius transmutet ad minus album: licet Deus, qui est supra ordinem na- turae, illud possit absque medio. Similiter sol hominem generare non potest nisi homine mediante: sed bene Deus hoc potest. – Transitus vero medii secundario, non est ita necessarius, sed potest lieri transitus ab extremo ad extre- mum absque hoc quod per ipsum fiat transitus: sicut pot- est transiri ab albo in nigrum absque transitu per rubeum.

3. Considerandum tertio, quod *esse materiale*, et e.vxe *intelligibile*. ct *esse imaginabile* (nomine *imaginabilis* in- telligendo omne esse in sensu), naturae sensibili dupliciter attribui potest: uno modo, tanquam susceptivo ab uno esse ad aliud transeunti; alio modo, Linquam principio activo cognitionis, ut scilicet sit conditio ipsius inquantum ad cognitionem sui agit.

Si consideretur esse imaginabile ut formae sensibili tan- quam subiecto attribuitur, sic est medium per sc primo in essendo inter esse materiale et intelligibile: ex propria enim ratione de esse sensibili participat hoc quod est esse coniunctum conditionibus individualibus; de esse vero in- telligibili participat hoc quod est esse sine materia, quod esse convenire non potest naturae habenti esse in singula- ribus ut sic; et per consequens magis ad utrumque istorum appropinquat quam ipsa inter se. Inde sequitur quod na- tura sensibilis non potest, naturali ordine servato, ab esse omnino materiali reduci ad esse omnino immateriale, quod est esse intelligibile, nisi prius reducatur ad esse imagi- nabile: quamvis Deus, qui supra ordinem naturae est, illam possit ab uno ad aliud esse absque esse imaginabili de- ducere. Et ideo, cum substantiae separatae virtus sit ad ordinem naturae determinata, non potest praeter natu- ralem ordinem operari, reducendo naturam sensibilem ab esse omnino materiali ad esse omnino immateriale, quod est esse intelligibile. absque medio esse, quod est esse imaginabile: sed, si deberet ipsam dc esse omnino mate-

riali ad esse omnino immateriale in seipsa reducere, opor- teret ut prius eam ad aliquod esse in sensu aut in imagi- natione deduceret.

Si etiam consideretur esse imaginabile ut naturae sen- sibili tanquam principio motivo ad intellectionem attri- buitur. sic esi etiam medium essenziale et per se inter esse materiale naturae sensibilis ct ipsius esse intelligibile, quod ab ipsa producitur. Nam natura omnino materialis non potest esse immediatum agens ad causandum speciem in- telligibilem in intellectu, nisi prius ad aliquod esse imma- teriale elevetur: quia nihil agit sua virtute aliquid quod allioris ordinis sit. Si dicatur quod res materialis extra intellectum concurrit ad causandum speciem intelligibilem in intellectu, non quidem principaliter, sed ut instrumen- tum intellectus agentis: ideo virtute ipsius eam causare pot- est, quamvis illud propria virtute non possit: – hoc non valet. Quia, ut inquit Sinctus Thomas Prima, q. xly, a. 5, *instrumentum non participat actionem causae superioris nisi inquantum per aliquid sibi proprium opeiatur ad ef- fectum principalis agentis*. l nde, si materiale cx sc nullo modo potest m omnino immateriale agere, oportet, si debeat conveniens instrumentum esse ad agendum in illud, quod ad aliquem gradum elevetur quo m illud aliquo modo agere posMt. Quod utique lit dum ad esse imagi- nabile reducitur» quod aliquo modo m homine de ordine intelligibilium est, inquantum a sua generatione est lu- mine intellectus agentis illustratum r.

]. Halio ergo Sancti l'homae hic posita, et m Prima Parte declarata -, procedit ex naturali ordine diversorum esse naturae sensibilis, secundum quod sibi attribuuntur non tantum ut susceptivo, sed etiam ut principio motivo ad intellectionem sui. l nde et hic ostenditur non posse intel- lectivam cognitionem substantiarum separatarum cx sen- sibilibus sumi, cx ipso ordine sensitivae cognitionis ad intellectivam: ex eo videlicet quod sensibilia, inquantum sensibilia, idest secundum quod sunt extra animam in ma- teria. nata sunt apprehendi per sensum, et ideo oportet sensitivam cognitionem praecedere cognitionem intellecti- vam quae a sensibilibus accipitur; cl sic naturam sensi- bilem prius movere sensum oportet, ct per consequens accipere aliquod esse immateriale, quam moveat intelle- ctum: non enim aha ratione apprehenduntur per sensum nisi quia sui similitudinem in sensu causant.

Scotus autem in hoc deceptus est, quod existimavit, cum dixit Sanctus Thomas non posse intellectum ange- licum formas materiales reducere ad esse intelligibile nisi prius cas ad esse formarum imaginatarum reduceret, quod de ipsis esse naturae sensibilis loqueretur ut sibi tantum sicut susceptivo attribuuntur: tanquam videlicet intellectus, sive quodeumque aliud agens, se habeat ut agens, el natura mere passive sc habeat, tanquam scilicet illud cui diversa esse attribuuntur, et nullo modo active concurrat ad ista sua diversa esse causanda. Quod non est de mente Sancti l'homae. Neque enim apud ipsum, neque apud Aristo- telem. solus intellectus, aut quaecumque alia potentia co- gnitionem a sensibus accipiens, speciem intelligibilem aut sensibilem causal: sed oportet ut etiam obiectum ad eius causationem concurrat. l'ndc vult quod nulla natura intel- lectualis potest dare esse omnino immateriale rei sensibili- nisi illi prius dederit esse imaginabile: neque potest uti ipsa re habente esse materiale ad causandum esse intel- ligibile, nisi res ipsa prius causavcrit esse imaginabile in ipsa natura intellectuali.

Sed, et si natura etiam mere passive ad omnia illa ose sc haberet, adhuc, non posset intellectus creatus ipsam na- turam ab esse materiali quod extra intellectum habet, ad esse intelligibile perducere, nisi prius ad esse imaginabile per ipsam naturam intellectivam reduceretur, ut ostendimus.

IV. Ad primum ergo Scoti \ inquantum contra hanc declarationem esse possit, dicitur quod medium essenziale, quo modo diximus esse imaginabile inter esse materiale et esse immateriale mediare, sicut est medium virtuti mi- nori. ita est medium virtuti maiori inter virtutes naturales connumeratae, cuiusmodi est virtus intellectiva substantiae separatae, cum sit medium essenziale et per se primo:

• Q. Comment. c<p. Lx&tn.num. m η φ

• Ci. num. t. Pro icdaratinfie.

• Num. n.

licet virtuti supernaturali non oporteat esse medium, ut declaravimus. Meo ratio Sancti Thomae ita de intellectu ipsius procedit sicut de intellectu humano.

2. Ad secundum dicitur primo, quod tripliciter potest intelligi esse imaginabile esse per se medium ex parte obiecti in se: aut scilicet ut obiectum consideratur in ratione termini cognitionis; aut ut consideratur in ratione termini actionis praecedentis cognitionem, per quam videlicet species intelligibilis producit; aut ut obiectum consideratur in ratione molis ad sui cognitionem.

Primo modo, sensus est quod natura sensibilis non potest terminare intellectionem alicuius cognoscentis secundum esse intelligibile, nisi prius terminet eius cognitionem imaginativam secundum esse imaginabile. – Et tunc dicitur quod non est medium per se ex parte obiecti praecise et absolute: quia, si sic esset, neque Deus, ut arguebatur» neque substantia separata posset ferri in esse intelligibile naturae sensibilis nisi prius ipsam imaginaretur.

Secundo modo, sensus est quod obiectum sensibile non potest accipere in intellectu alicuius esse intelligibile, nisi prius in ipso cognoscente accipiat esse imaginabile: sive, quod idem est, non potest dari species intelligibilis rei sensibilis in intellectu, nisi prius in phantasia tunc in imaginatione intelligents causetur phantasma. Et tunc dicitur quod esse imaginabile non est medium per se ex parte obiecti secundum se et absolute considerati, cum Deus species intelligibiles rerum sensibilibus mentibus angelicis concreaverit» in quibus phantasma non posuit: < d. bene ex parte obiecti ut accipit talia esse per actionem abstrahentis naturam a materia, et accipientis cognitionem a sensibilibus. Non potest enim natura materialis, natura rationis considerato, virtute accipientis cognitionem in sensibilibus per abstractionem a singularibus omnino a materia et a materialibus conditionibus depurari, nisi prius depuretur a materia absque depuratione a materialibus conditionibus, quod licet secundum esse imaginabile.

Tertio modo, sensus est quod obiectum habens esse in materia, non potest movere intellectum ad sui cognitionem causando in ipso speciem intelligibilem sui, nisi concurrente phantasmate ab ipso causato in imaginatione. – Et tunc esse imaginabile est medium per se ex parte obiecti absolute accepti.

Istis duobus modis ultimis dicendum est quod esse imaginabile est medium per se aliquo modo, ut patuit, ex parte obiecti: non autem primo modo, de quo argumentum procedebat.

3. Dicitur secundo, quod est etiam medium per se ex parte potentiae creatae deducentis naturam ab esse materiali ad esse intelligibile: cum, ut patuit in responsione ad primum, nullum cognoscens creatum possit perducere per abstractionem naturam ab esse materiali et singulari ad esse intelligibile, nisi prius perducatur ad esse imaginabile.

4. Dicitur tertio, quod esse imaginabile et esse sensibile in materia non possunt habere rationem unius extremi, aut duorum extremorum ex eadem parte: cum esse imaginabile sit posterius esse materiali extrinseco; et sit aliquo modo ipsius effectus; participetque aliquid de conditione esse materialis et aliquid de conditione esse intelligibilis. ut superius patuit, et sic sit propinquius cuilibet extremo quam unum extremum alteri. Licet enim utrumque sit esse sensibile aliquo modo secundum quendam communem rationem, tamen esse imaginabile non est illud esse sensibile quod est naturae in materia extra animam existentis, sed superioris est gradus: quia illud est omnino materiale, istud vero est aliquo modo immateriale.

V. *Secundo* *. Virtus intellectiva substantiae separatae est altior quam virtus intellectiva animae humanae. Ergo habet altius obiectum quam res sensibilis extra intellectum existens, et quam phantasma. Ergo habet pro obiecto id quod est intelligibile actu. Ergo non accipit cognitionem a sensibilibus. – Probatur prima consequentia. Quia arioris virtutis oportet esse altius obiectum. Obiectum autem intellectus humani est phantasma: quod est superius in ordine obiectorum quam res sensibilis existens extra animam. – Secunda etiam consequentia patet. Quia nihil est altius

phantasmate in genere obiectorum cognoscibilium nisi quod est actu intelligibile.

2. Circa istam propositionem, *Phantasma est superius in ordine obiectorum quam res sensibilis existens extra animam*, advertendum quod non inquit Sanctus Thomas phantasma esse absolute superius rebus sensibilibus, hoc enim esset falsum, cum phantasma sit accidens corporeum, natura autem sensibilis sit corporea substantia: sed addidit, *in ordine obiectorum*, scilicet cognoscibilium. Quia quanto obiectum cognoscibile magis recedit a materia, tanto est aliud obiectum, ut sic: cum unumquodque sit per aliqualem abstractionem a materia cognoscibile. Phantasma autem magis recedit a materia quam natura sensibilis existens extra animam. Phantasma enim est sine materia ut phantasma est, hoc est, inquantum est similitudo rei extra animam existentis: quia non habet esse in materia naturali illius formae, licet sit coniunctum conditionibus materialibus, quae sunt determinatio ad hic et nunc, et similia. Res autem sensibilis extra animam habet esse in materia, et materialibus conditionibus est unita, ut sapienter diximus.

3. Circa fundamentum et efficaciam rationis, considerandum est quod, si intellectus habet moveri ab aliquo ineffecto et ab ipso cognitionem accipere, oportet ut illud obiectum intellectui connaturale et proportionatum quia obiectum aliud non habet movere ex se intellectum, liceat fortassis cum obiecto proportionato movere possit. Videmus enim quod, licet intellectus noster aliquo modo substatias separatas cognoscat, non tamen ab illis cognitionem ei species intelligibiles accipit, quia non sunt obiecta intellectui nostro proportionata: sed a quidditatibus sensibilibus quae sunt obiecta sibi proportionata, accipit cognitionem et species intelligibiles. Si ergo intellectus substantiae separatae a sensibilibus cognitionem acciperet, oporteret ut illa essent obiecta sibi proportionata. Hoc autem falsum est: quia, cum arioris gradus sit intellectus in ipsis quam noster intellectus, illaque aut phantasmata sint obiecta proportionata intellectui nostro, oportet ut intellectus separati sit aliquid altius tanquam obiectum proportionalium. Ideo non est dicendum quod a sensibilibus cognitionem accipiant, sed quod intelligibilia in actu primo cognoscant. Et in hoc consistit efficacia rationis.

4. Ex iis patet defectus rationis Scoti, loco allegato qua vult probare intelligibile in actu non esse obiectum intellectus separati, quia obiectum adaequatum illius intellectus non est una natura immaterialis, sed *aliquod commune secundum praedicationem quod et materialibus et immaterialibus est commune*.

Dicitur enim quod non loquitur Sanctus Thomas de obiecto adaequato, sed de obiecto connaturali et proportionato, et quo natus esset moveri intellectus separatus si ab obiecto haberet moveri. Sicut enim quidditas rei materialis est obiectum connaturale et motivum intellectus nostri, ita quidditas rei abstractae a materia habentis esse distinctum ab ipsa, est connaturale obiectum intellectus separati, a quo haberet moveri, ut patet Prima, q. xu, a 4. Et quia talis quidditas secundum se est actu intelligibilis et secundum suum esse naturale, ideo bene inquit Sanctus Thomas quod intelligibile in actu est talis intellectus obiectum, scilicet connaturale et proportionatum.

¶ 1. *Tertio*. Quae sunt secundum seipsa actu intelligibilia, sunt superiora in ordine intelligibilium iis quae non sunt intelligibilia nisi quia nos facimus ea intelligibilia, cuiusmodi sunt omnia sensibilia. Ergo, cum haec sint quae intellectus noster intelligit, tanquam scilicet obiecta proportionata a quibus cognitionem accipit, per se actu intelligibilia intelligit intellectus substantiae separatae, qui est superior intellectu nostro, tanquam scilicet obiecta sibi proportionata. – Patet consequentia. Quia secundum ordinem intellectuum est ordo intelligibilium.

¶ II. *Quarto*. Substantia separata est intellectus, id est substantia intellectualis, per se existens, non in corpore aliquo. Ergo eius operatio intellectualis erit intelligibilium quae non sunt fundata in aliquo corpore. Ergo non accipit cognitionem a sensibilibus. – Probatur prima consequentia.

• X^{um}. l.

• Cf. num. t.

loscibilium p m

ma est iupcnii.
 existent ext14
 *anctu Thoma
 mribilihui, b ;
 ĕn corporeum,
 lantia: sed ad-
 tfibilium. Quia
 dir a maicru,
 imquodqtk W
 >scibile. Phan-
 natura ĩctni-
 i est sine ou-
 est similitudo
 l esse in nu-
 um conditio-
 l hic d nunc,
 n habet Ĕ*
 unita, ut Me-

nis, considt-
 i ab aliquo
 net ut tllud
 ortionatuin
 intellectum,
 vere possit,
 liquo modo
 illis cogni-
 •unt obiecto
 atibus sen-
 accipit co-
 lectus <ub-
 acdpefft,
 nata. Hoc
 intellectu)
 ianta<nuu
 jportet ut
 ctum pro
 :nsibilihu>
 Ctu primo
 s.
 illegatô ♦, ’ *
 obiectum
 illius io-
 iod com-
 Mus ei

ornas dc
 propor-
 iratus 1
 rei ma-
 tcllectus
 itis esse
 ellectus
 ni, a 4.
 iligibilis
 it San-
 dlectus

itelligi-
 ac non
 gibilia.
 t quae
 a pro-
 . intel-
 |Ui est
 a sibi
 m or-
 idest
 rpore
 ilium
 cdpit
 ĕntia

SUMMA CONTRA GENTILES. LIB. II. CAP. XC\ I.

Quia modus operationis propriae alicuius rei proportio-
 n.ilitcr respondet modo substantiae ct naturae ipsius. –
 Secunda quoque probatur. Quia omnia intelligibilia a sen-
 sibus accepta, sunt in aliquibus corporibus aliquiditer
 fundata: puta in phantasmatibus, quae sunt in organis
 corporeis.

2. Ad evidentiam huius rationis, considerandum primo,
 quod per *intelligibilia accepta a sensibilibus* accipit San-
 ctus Thomas species intclligibiles causatas in intellectu
 via sensuum: tales enim species, ut sunt quidditate tales
 materiales, non sunt secundum se actu intclligibiles quan-
 tum ad esse suum materiale, sed sunt factae actu intcl-
 ligibiles ab intellectu eas a materia abstrahente. Talia au-
 tem intelligibilia dicuntur in phantasmate fundari, quia
 in ipso latent ct sunt potentialitcr tanquam in causa a qua
 speciem habent: intellectus enim agens causal species
 quantum ad esse immateriale ipsarum; scđ quantum avi
 determinationem <peci(icam, inquantum scilicet ista est
 species lapidis aut equi, ab ipso phantasmate causantur
 per modum efficientis instrumentalis; ideo enim ista est
 species lapidis, illa vero equi, quia ista causata est a phan-
 tasmate lapidis, isui vero a phantasmate equi. Specie vero
 quae sunt in intellectu substantiae ĕparatae. etiam rerum
 materialium, nullum habent fundamentum in corpore tan-
 quam in causa productiva.

Considerandum secundo, circa probationem primae con-
 sequentiae, quod idcirco addidit Sanctus Thomas ly *pro-
 pnrionaliter*, quia non oportet absolute modum naturae
 et operationis eundem esse: cum operatio sit alterius ra-
 tionis a substantia ct natui a operantis. Non enim oportet, si
 natura est forma dans esse materiae, quod et operatio sit
 vimilitcr forma dans esse materiae: ut patet de operatione
 intellectiva animae nostrae. Oportet autcm ut modus ope-
 rationis corresponded! modo naturae proportionaliter. Nam
 cum operatio, ut sic, habeat ordinem ad obiectum ut ipsam
 terminat et ut est đū principium per sui similitudinem,
 ab ipsoque speciem accipiat, modus conveniens operationi
 propriae alicuius est modus sui obiecti inquantum est eius
 obiectum. Et ideo modum operationis propriae conspon-
 dere modo naturae operantis proportionaliter, est opera-
 tionem terminari ad rem habentem similem modum es-
 sendi cum modo naturae operantis, tanquam ad proprium
 et proportionamm obiectum. Ex hoc optime sequitur, ut
 arguit Sanctus Thomas, cum substantia separata sit intel-
 lectus non in corpore aliquo, quod ct eius propria ope-
 ratio terminabitur ad intelligibile non existens in aliquo
 corpore, tanquam ad proprium et connaturale obiectum,
 sed ad obiectum a corpore separatum.

\ 111. *Quinto*. Substantiae separatae sunt actu in esse
 intelligibili. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia sicut
 esse in potentia tantum ad omnes formas sensibiles con-
 venit materiae primae, quae est infimum quid in ordine
 rerum sensibillum; iis autcm quae sunt supra materiam,
 convenit habere in actu suam formam, per quam consti-
 tuuntur in esse sensibili : ita esse in potentia ad omnia
 intelligibilia convenit intimo in ordine intclligibilium, qui
 est intellectus humanus; substantiis autem separatis, quae
 sunt supra intellectum possibilem humanum, convenit esse
 in actu in esse intelligibili. – Consequentia etiam probatur.
 Quia intellectus accipiens cognitionem a sensibilibus non
 est in actu in esse intelligibili, sed in potentia.

Advertendum quod, cum potentia secundum sc aequa-
 liter se habeat ad omnia sua obiecia sibi connaturalia et
 proportionata cognoscenda, debet se eodem modo secun-
 dum naturam habere ad species ipsorum obiectorum,
 quantum est ad habere aut non habere illa a natura: non
 est enim maior ratio quod sibi unius species insit a na-
 tura quam alterius. Ideo si a natura habet quod una careat,
 oportet ut omnibus careat: unde videmus humanum intel-
 lectum nulliu quidditatis materialis speciem habere a na-
 tura, sed ad omnes in potentia esse. Si autem una sibi inest
 a natura, oportet ct omnes alias inessc. Propter hoc, bene
 deducit Sanctus Thomas, c.x eo quod intellectus substantiae
 separatae est altior intellectu humano, quod oportet abso-
 lute illum esse in actu in genere intclligibilium, idest, ha-

bere in se species intclligibiles a natura, quibus intellectus
 tit in actu in esse intelligibili; ct per consequens ad nullam
 esse in potentia; quia videlicet, si unam habet, oportet ut
 habeat omnes, et nullo modo est m potentia ad intelli-
 gibile naturale.

IX. Sexto. Perfectio substantiae separatae consistit in
 intclligendo. Ergo eius intelligere non dependet a rebus
 sensibilibus, sic quod ab cis cognitionem accipiat. – Pro-
 batur consequentia. Quia perfectio naturae superioris non
 dependet a natura inferiori.

3. Circa probationem consequentiae occurrit dubium.
 Eodem enim modo probaretur quod intellectus humanus
 non accipiat cognitionem a sensibilibus: quia etiam na-
 tura humana intellectiva est nobilior natura sensibili non
 intellectiva.

Respondetur quod assumptum illud intclligitur de per-
 fectione naturae non quomodocumque, scđ ad superiorem
 ordinem rerum pertinentis. Sic enim, ut in superioribus
 est ostensum, natura inferioris ordinis non potest, etiam
 mstrumcntaliter, concurrere ad perfectionem naturae su-
 perioris ordinis. Et ideo, cum ĩe sensibilis sit inferioris
 ordinis quam substantia separata, non potest ad eius per-
 fectionem propriam operari. – Non est autcm eadem ratio
 dc anima intellectiva Quia illa non est superioris ordinis
 quam sensibilia omnino, sed ad ordinem sensibillum per-
 tinet, utpote in materia existens: licet in illo ordine supre-
 mum gradum teneat. Et ulterius, non movetur a sensibi-
 libus nisi ut sunt lumine intellectus agentis facta intelligibilia
 in actu, ratione phantasmatis, iuxta modos in praecedentibus
 explicatos”. Hoc autcm modo sunt eiusdem ĕrdini
 cum intellectu: licet sim inferioris gradus m illo ordine,

X. Quantum ad secundum principale, deducit Sanctu
 Thomas tria corollaria cx praemissis ♦.

Primum est *In substantiis separatis non est intellectus
 agens et possibilis, nisi forte aequivnce*. Probatur dupli-
 citer. Turn, videlicet, quia non inveniuntur m anima ĩi
 propter hoc quod accipit cognitionem a sensibilibus. Sub-
 stantiae autem separatae α sensibilibus cognitionem non
 accipiunt – Tum quia, de istis loquens Aristoteles, III *de
 Anima*, inquit eos *in anima* oportere poni.

Attendendum quod, proprie loquendo, intellectus pos-
 sibilis dicitur qui secundum se indifferens est ad formas
 intclligibiles et ad privationem illarum, qui scilicet est ad
 illas secundum se in potentia contradictionis. Improperie
 autem potest dici intellectus possibilis intellectus qui infor-
 matur speciebus intclligibilibus et ad eas comparatur sicut
 potentia ad actum – Primo modo, negat Sanctus Thomas
 intellectum possibilem in substantiis separatis: non autcm
 secundo modo.

Similiter proprie intellectus agens dicitur intellectus
 faciens intelligibilia in actu ea quae sunt secundum se
 intelligibilia in potentia, eorum species in intellectum pos-
 sibilem imprimendo. Improperie autem potest dici intelle-
 ctus agens lumen intellectuale quo intellectus intelligibilia
 intelligit. – El hunc etiam, proprie sumptum, negat San-
 ctus Thomas ab angelis: non autem improprie sumptum
 ab eis negat.

Propter hoc, cum dixisset istas differentias intellectus
 non inveniri in substantiis separatis, addidit, *nisi forte
 aequivocc*. Ex quo patet argumenta Scoti in II *Sent.*, d. m.
 q. ult. \ non esse contra mentem Sancti Thomae. Ipse
 enim probat in substantiis separatis esse intellectum possi-
 bilem improprie dictum. Quod non negat Sanctus Thomas.

XI. Secundum corollarium est: *Localis distantia cogni-
 tionem substantiae separatae impedire non potest*. – Patet:
 quia localis distantia non comparatur ad intellectum nisi
 per accidens, inquantum a sensu accipit; cum intelligibilia
 in actu, secundum quod movent intellectum, non sint in
 loco. Substantia autcm separata a sensibilibus cognitionem
 intellectivam non accipit.

Advertendum quod dupliciter possumus intelligere hoc
 corollarium. Primo, supponendo localem aliquam distan-
 tiam inter substantiam separatam et obiectum cognosci-
 bile. Et tunc, cum substantia separata non sit in loco
 nisi definitive, inquantum m loco aliquo operatur. non

· Comment.cap.

^xvñ·

· Cf, init, com-

potent unit substantia separata localiter ab altura distare nisi ratione distantiae locorum in quibus operantur. Et tunc sensus corollarii est quod, quantumcumque modo dicto sit distantia inter substantiam separatam el cius proprium obiectum, illa tamen nihil impedit cognitionem. Cuius ratio est, quia distantia inter cognoscentem et cognitum nihil operatur aut impedit cognitionem, nisi inquamum cognoscibile habet movere sensum, eo quod sensibilia secundum determinatam distantiam sensum moveant, cum determinant sibi locum. Intelligibilia autem in actu, quia non determinant sibi locum, immo non sunt in loco nisi ratione operationis cextrinsecac in aliud, non requirunt aliquam determinatam distantiam secundum quam moxeant intellectum, sed a quacumque distantia movere possunt.

Secundo possumus intelligere corollarium, negando omnem distantiam localem inter substantiam separatam intelligentem et substantiam intelligibilem: ut sit sensus quod distantia localis non habet impediic cognitionem substantiae separatae respectu sui connaturalis obiccti. quia nulla est inter illa distantia localis; ium neque talis substantia intelligent sit in loco, neque substantia quae est cius connaturale obiectum, scilicet alia substantia separata.

Licet autem uterque sensus veritatem habere possit, primus tamen videtur magis cmo ad mentem Sancti Thomae. Unde non negat simpliciter intelligibilia in actu non esse in loco: sed ait quod non sunt in loco *secundum quod morent intellectum*. Quasi dicat: Possunt quidem esse in loco, et per consequens distare localiter: sed tamen esse in loco non est conditio ipsarum ut habent mmere intellectum, sicut in sensibilibus accidit, quae movent sensum ut ad locum determinata sunt ct ad tempus.

Sciendum etiam, cum dicitur *intelligibifui in actu movere intellectum*, quod hnc potest intelligi aut motione formali; aut motione cfectixa. Si motione formali, sic est simpliciter verum quod intelligibilia in actu movent intellectum substantiae separatae, ct omnem intellectum a quo intelliguntur per speciem. Sunt enim formae intellectus moventes formalitr intellectum ad intellectionem. – Si autem motione effeciha, sic propositio Sancti Thomae intelligenda est sub conditione: scilicet quod, etiam si intelligibilia in actu moverent intellectum substantiae separatae causando suas species in illum, non tamen essent in loco secundum quod moverent intellectum; et sic nulla distantia localis impedire posset quin substantia separata ab intelligibili in actu moveretur.

XII. Tertium corollarium est: *Intellectuali operationi earum non admiscetur tempus*. – Patet: quia intelligibilia actu, sicut sunt absque loco, ita etiam sunt absque tempore; nam non mensurantur tempore nisi quae aliquo modo sunt in loco, cum tempus sequatur motum localem. Operationi vero intellectus nostri, ex eo quod a phantasmatibus cognitionem accipimus, quae determinatum tempus respiciunt, admiscetur tempus. Inde fit ut in compositione et divisione semper intellectus noster adiungat tempus, praesens, praeteritum aut futurum: non autem intelligendo *quod quid est*. Intelligit enim *quod quid est* abstrahendo intelligibilia a sensibilibus conditionibus: componit autem et dividit applicando intelligibilia prius abstracta ad res.

XIII. Circa principalem conclusionem * dubitatur ex Scoto, m II *Sent.*, loco allegato *. Arguit enim sic. Primo. *Substantia separata potest cognoscere singulare ut hoc. Et non potest illud cognoscere ex ratione universalis: quia haec natura, ut haec, non continetur determinate sub universalitate. Ergo cognoscitur per propriam speciem. Sed non est probabile quod sint in ipsa concreatae omnes species singularium possibilium sibi cognoscere: cum illa sint infinita*. Ergo aliquam speciem a singulari accipere potest.

Secundo. *Ex notitia quidditatum et universalium non potest cognosci complexio contingens. Sed existentiae rerum vel non-existentiae sunt contingentes. Ergo ad hoc ut huiusmodi cognoscat, non sufficit ipsam habere notitiam universalium. Ergo istam notitiam accipit a rebus. Confirmatur. (Juta rationes terminorum quorum habet species concreatas, aut repraesentant determinate me sedere*

eras, aut indeterminate. Si determinate, ergo impossibile est per ipsos terminos ipsam habere notitiam quod hoc sit contingens. Si indeterminate, ergo per hos terminos nunquam habebit quod determinate sedeam. Ergo oportet quod accipiat aliunde notitiam huius.

Tertio. *Habet notitiam intuitivam singularis. Ergo a singulari cognitionem accipit*. Probatur consequentia *. *Quia ad cognitionem intuitivam necessario concurrir ipsa res ut praesens*. Continuatur. *Quia impossibile est cognitionem intuitivam esse per aliquam rationem eodem modo repraesentantem re manente, et non manente*.

XIV. Circa primum etiam corollarium dubitatur ex Scoto, ubi supra ", dc intellectu agente. Quia *potentia activa quae est perfectionis in natura inferiori, non debet negari a natura superiori. Sed intellectus agens est potentia activa quae est perfectionis in anima intellectiva*. Ergo etc.

Confirmet! ex eodem fundamento *. Quia perfectionis est in intellectu nostro quod habeat aliquid quo active possit acquirere species omnium quidditatum. Ergo non est negandum a perfectiori intellectu.

.. (arca secundum corollarium dubitatur etiam ex Scoto. 1\ *Sent.*, d. xi.v, q. n *. Quia Augustinus, in libro *de Cura pio Mortuis agenda* et Gregorius, in *Homilia* **, dicunt quod animae separatae nesciunt ea quae hic fiunt. – Item Aristoteles, \ III *Physicorum* ponit substantiam motentem orbem esse praesentem illi parti unde motus incipit, scilicet ubi est velocissimus. Septimo quoque *Physicorum* *, vult agens ut patiens esse simul. Ergo distantia localis impedit cognitionem.

3. Circa ultimum corollarium ubi dicitur quod intellectus noster non adiungit tempus intelligendo *quod quid est*, sed componendo et dividendo semper adiungit tempus, praesens, praeteritum aut futurum, dubitatur. Quia, ut ipsemet in hoc corollario dicit, ideo operationi intllcctuali nostrae adiacet tempus, quia a phantasmatibus cognitionem accipimus, quae determinatum respiciunt tempus. Sed ita cognitio *quod quid est* a phantasmatibus accipitur sicut compositio et divisio. Ergo, qua ratione uni operationi admiscetur tempus, eadem ratione el alteri.

XV. Ad evidentiam eorum quae contra principalem conclusionem obiiciuntur *. duo sunt intelligenda **. Primum est ex doctrina Sancti Thomae Prima, q. I vii, a. 3 *, et *Verit.*. q \m, a. 9 * el 12 **, quod species intelligibilis ad hoc requiritur ex parte cognoscentis, ut per modum similitudinis rem cognitam cognoscenti repraesentet. Actualis autem similitudo repraesentare non potest rem singularem in actu nisi illa res sit: sicut similitudo huius albi in oculo, posito quod conservaretur recedente hoc albo, ipsum non repraesentaret nisi cum esset in actu. Species enim singularis, ut est rei singularis, repraesentat ipsam sub actuali existentia: quia conditiones rei materialis singularis sunt determinatio ad hic et nunc. Ideo, quando ipsa res non est, talis species non est actu similitudo repraesentativa ipsius. Et quia relatio potest consurgere ex mutatione alterius extremorum tantum, ideo potest contingere ut id quod non erat actualiter similitudo alicuius, incipiat esse illius similitudo per illius mutationem tantum, ipsa similitudine immobili permanente. Inde lit quod, cum species quae sunt in intellectu substantiae separatae, sint repraesentativae non solum quidditatis universalis, sed omnium individuum quidditatis, ut inferius * ostendetur; si aliqua singularia nondum sint, non est actu species quidditatis similitudo illorum actualis, sed potentialis; cum autem habent esse in natura, est eorum similitudo m actu. Et ideo, cum non repraesentet species aliquid intellectui per modum obiccti intelligibilis nisi cum est actu illius similitudo, sequitur quod species quae prius non repraesentabat intellectui singularia nondum existentia, ea postmoduin, cum Mint in actu producta, sibi repraesentat. Loc autem est non propter aliquam realem mutationem speciei, sed propter mutationem obiccti, quod prius non habebat naturam universalem in actu, cuius ipsa species est repraesentatixa. el postmoduin illam habet. \am Sortes non existens non habet naturam humanam: existens autem habet illam. Et ideo nunc assiinilatur speciei intelligibili per naturam quam

•ci.num. i, xv.
• Foi. tov.

«vu.
• Iol. 3.

'Cf. Qptcoha.
II 5nc/, X m
conir» J. (p.

Sura, ii, itui
' I ot ity. ip.
' un, ki
VI <l
Eraw a XII
.Word/, hi
• u; . v .

• Cap. II, X

J. III,

Xuoe. mi.
Ci. nie
ilut prM.
AJ. t.
AJ. 3
Ad. I.

te, ergo impositum illi
 /tiliam quidam
 hot termhitoi
 Ergo operetur

lingularis. fry,
 ur consequitur
 ario concurrens
 odibile est oyi-;
 Onem eodem modo
 anente.

non dubitatur non
 uil potentia actiu
 non debet negih
 est potentia achri
 iva. Ergo etc.
 Quia perfectiora
 iquid quo actum
 latum. Ergo rma

bitatur etiam u
 ustinus in .Psi.
 JS in Mamilla
 quae hic fiunt. -
 substantiam fmo
 nde fnotu ina
 quoque /hpi>
 • Ergo distincti»

itur quod fha!
 endo quod quid
 r adjungit ton-
 iubitatur. Qwi,
 erationi inicilo-
 snutibui n-
)iciunt tempus,
 ilibus accipito'
)ne uni open-
 alteri.

ra priodpofan
 igenda .** Pn-
 q. un, <1 5;
 es intelligibi?
 Htr modum m-
 ientet.Acu -
 .m singulares
 albi in oculo,
 io, ipsum non
 ies enim sin-
 rn sub xnuli
 Jlaris sunt Je
 res non ea,
 itativa ipsius,
 jonc alterius
 ut id quod
 at esse illius
 i similitudine
 ies quae sunt
 raesenutivae
 n mdiriduo-
 liqu singu- ' '

ditatis simi-
 utem habent
 it ideo, cum
 per modum
 similitudo,
 senubat in-
 lodum, cum
 tem e< r l
 »ed propter
 ituram uni-
 aeseotathx
 dstens non
 it illam. Et
 .iram quam

habet in actu: et prius non assimilabatur» quia non habebat naturam per quam illi assimilaretur. Unde Sanctus Thomas, Prima, q. 1 v ii, a. 3, ad 3, ait quod *quae futura sunt, nondum habent naturam per quam speciei angelicae assimilentur*. Et Malo, q. xvi, a. 7 ', ait quod *singularia, antequam sint actu, mm participant naturam speciei*. Et Prima, q. 1 v ii, a. 3, ad 3 *, ait quod *Jutura nondum habent naturam per quam speciebus angelicis assimilentur*.

2. Sed occurrit circa hoc dictum dubium. Nam Sanctus Thomas, 1 *Metaph.*, lect. 1, tenet quod *ista propositio, • Socrates est homo , est per se: quia, si Socrates definiretur, poneretur « homo > in eius definitione*. Constat autem ex 1 *Poster.* quod omne *per se* est necessarium, et per consequens sempiternum. Ergo hoc praedicatum *homo* semper convenit Sorti. Ergo falsum est quod Socrates non existens nondum habeat hominis quidditatem.

Respondetur quod *hominem convenire Socrati* dupliciter potest intelligi: uno modo, secundum logicam considerationem; alio modo, secundum esse reale extra intellectum. Primo modo, *homo* convenit Socrati per se, et ista propositio, *Socrates est homo*, est per se et sempiternae veritatis: quia praedicatum est de ratione subiecti. Et hoc modo intelligit Sanctus Thomas in 1 *Metaphysicae* illam propositionem esse per se. Secundo modo, *homo* non convenit Sorti per se et semper, sed tantum quando est in actu. Et sic intelligitur quod alibi ait Sanctus Thomas, *singula-*

na, antequam sint ai lu, non participare naturam speciei '. Ubi advertendum quod aliter se habet species intelligibilis angeli ad quidditatem, et aliter ad individuum quidditatis. Quia quidditatem secundum se, primo, et per se repraesentat: et quia quidditas, secundum se considerata, habet tantum esse quidditativum, et abstrahit ab omni esse existentiae, ideo ad hoc ut speciei intelligibili assimilatur, non requiritur ut aliquod esse existentiae realiter habeat. Singulare autem non repraesentat primo, sed tantum inquantum participat quidditatem. Et quia accidentia individuante quidditatem et individuum constituentia, cum sint extranea a quidditate, non concomitantur quidditatem in esse quidditative, sed tantum in esse reali; ideo ad hoc ut singulare quidditatem taliter participet ut possit actu assimilari speciei intelligibili, requiritur ut sit in actuali existentia, ipsam quidditatem in esse reali participans.

3. Sciendum secundo quod illam distinctionum de notitia *intuitiva* et *abstraction*, non ponit Sanctus Thomas sub illis verbis: neque etiam ad illum sensum ad quem multi cam ponunt, scilicet ut notitia intuitiva sit quae habetur de re absque specie cognoscibili, abstractiva vero sit quae fit per speciem: apud Sanctum Thomam enim nulla est notitia quae sinu specie fiat, aut aliquo vicem speciei gerente. Sed si notitiam intuitivam vocemus eam quae est de re existente ut existens est, sive de re particulari ut est particularis: abstractivam vero quae est de quidditate rei absolute: tunc eam inveniemus in doctrina Sancti Thomae, sed sub aliis verbis. Distinguit enim Sanctus Thomas notitiam, Prima, q. i.xxxvii, a. 1, et 1er/7., q. x, a. 8, in cognitionem quantum ad *an est*, et cognitionem quantum ad *quid est*. Prima vero Parte, q. xiv *, et de *Verit.*, q. 11 *, distinguit earn in notitiam *risionis* et notitiam *simplicis apprehensionis*. Quae distinctiones aequivalent distinctioni illi de intuitiva et abstractiva notitia, modo exposito.

XVI. Istis suppositis, ad primum Scoti ' dicitur primo, quod singulare cognosci per rationem et speciem universalis, dupliciter potest intelligi. Uno modo, quod intelligatur per speciem repraesentativam universalis praecise et adaequate. Et sic conceditur quod non cognoscitur per rationem universalis: quia non includitur in ratione universalis quantum ad suam singularitatem. – Alio modo, quod cognoscatur absolute per speciem universalis repraesentativam. Et sic negatur quod per speciem universalis non cognoscatur. Non enim repugnat unam et eandem speciem esse naturae universalis et singularitatis eius repraesentativam, licet principia individuante non continentur determinate sub quidditate, tanquam videlicet de eius ratione existentia.

Dicitur secundo, ad consequens, pro maiori intelligentia, quod singulare cognosci per propriam speciem, dupliciter potest intelligi. I no modo, ut illa species sit illi adaequata, ita quod per illam nihil aliud cognoscatur nisi ipsum. Et tunc falsum est quod cognoscatur per propriam speciem. – Alio modo, ita quod cognoscatur per speciem quae ipsum distincte el determinate repraesentet. Et sic per speciem propriam repraesentatur. Sed tunc non oportet esse tot species quot individua: sed una species, quae est repraesentatis a quidditatis, est excellenter ruprac-senlativa omnium conditionum naturalium cuiuscumque individui illius quidditatis.

2. Ad secundum dicitur quod, licet per notitiam quidditatum el universalium, ut sic, non possit cognosci complexio contingens; per speciem tamen quidditatis quae non solum quidditatem, sed etiam omnes eius naturales conditiones repraesentat, cuiusinodi sunt species intellectus separati, potest talis complexio contingens cognosci. Unde non oportet talum cognitionem ex rebus ipsis causari in intellectu substantiae separatae.

?d confirmationum dicitur quod species terminorum repraesentant determinate me sedere, si sedeo: quia species naturae humanae in intellectu separato existens repraesentat ipsam quidditatem, ul omnia eius singularia existentia, omnesque singularium illorum conditiones actu illis inhaerentes. El per talem etiam speciem habetur cognitio quod hoc, scilicet me sedere, est contingens: quia per eandem speciem cognoscit substantia separata quae sint substantialia in re, el quae accidentalia sint; et secundum quod singularia variantur, ita per eandem speciem eorum variationem cognoscit.

3. Ad tertium, negatur consequentia. – Ad probationem dicitur quod, licet ad notitiam intuitivam concurrat necessario res ut praesens, non tamen concurril necessario in ratione moth i intellectus, sed in ratione terminantis actum cognitionis.

Ad confirmationem dicilur quod rationem et speciem eodem modo repraesentare re manente, et non manente, dupliciter potest intelligi: uno modo, ut uniformitas repraesentationis se teneat ex parte formae repraesentantis; alio modo, ut se teneat ex parte rei repraesentatae. Si primo modo intelligatur, assumptum est falsum: per formam enim nullo modo in se variatam, et re manente ac re non manente repraesentantem, potest haberi cognitio intuitiva de re quandiu manet. – Si vero intelligatur secundo modo, nugatur minor subinlellecla. Non enim species angelo concreata eodem modo repraesentat rem dum est, et dum non est: sicut nec res repraesentata eodem modo se habet dum manet, et dum non manet, loquendo de re singulari. Sed bene verum est quod ipsam quidditalem absolute, quantum ad ea quae essentialiter quidditatis sunt, semper eodem modo repraesentat, sive res sil sive non sil: quia illa non variantur; el quidditas absolute considerata abstrahit ab existentia et ab aliis particularibus conditionibus.

XVII Ad rationes contra primum corollarium simul ' Nom. xrr. dicitur quod illa propositio, *Quicquid perfectionis est in natura inferiori, multo magis est in natura superiori*, habet veritatem tantum de iis quae sunt eiusdem generis, non autem de iis quae sunt diversorum generum; el de perfectione quam nulla imperfectio concoinitatur. Quia aliquid potest essu perfectionis in natura inferiori quod tamen esset imperfectionis in natura superiori, propter imperfectionem aliquam concomitantem illam perfectionem: sicut generare sibi simile est perfectionis in natura corruptibili, non autem in natura incorruptibili: quia hanc perfectionem concoinitatur haec imperfectio, quod natura non potest in uno individuo perpetuari, et in uno individuo non habet omnem perfectionem quae nata est sibi absolute convenire; haec autem imperfectio, quae huic perfectioni praesupponitur, repugnat naturae incorruptibili, et maxime naturae immateriali; ideo in illa natura non invenitur ista perfectio naturae corruptibilis. Similiter itaque in proposito, habere virtutem activam faciendi intelligibilia in potentia esse actu intelligibilia per quandam

abstractioncm, praesupponit habere intellectum p̄otentia
1cm, non perfectum per formas intelligibiles. Et quia ista
imperfectio repugnat naturae substantiae separatae, cum
sibi naturaliter conveniat opposita perfectio, est enim earum
intellectus naturaliter perfectus omnibus speciebus rerum
creatarum; ideo neque sibi talis perfectio quae est intel-
lectus agens, nata est convenire.

Quod si instetur, quia tunc natura superior erit minus
perfecta quam natura inferior, quia caret aliqua perfectione
quae invenitur in natura inferiori: – negatur consequentia.
Quia licet natura superior non habeat illam perfectionem
inferioris naturae formaliter, habet l imen aliquid excellen-
tius ipsa, in quo continetur unite, et per quandam excellen-
tiam, perfectio inferioris naturae; sicut in sole continetur
calor et forma ignis excellenter.

XVIII. Ad ea quae contra secundum corollarium obii-
ciuntur, respondetur: et primo, ad auctoritates Augustini
et Grcgorii dicitur quod, licet ponant animas separatas non
cognoscere ea quae hic aguntur, hoc tamen non dicunt
esse propter distantiam localem, sed propter aliam causam,
quam tangit Sanctus Thomas Prima, q. lxxxix, a. 8: quia
scilicet *animae mortuorum, secundum ordinationem divi-
nam, et secundum modum essendi quem habent segregatae
sunt a conversatione vivendum, et coniunctae conversa-
doni substantiarum separatarum.*

Ad auctoritatem vero Aristotelis dicitur quod nos non
ponimus obiecta intclligibilia movere effective intellectum
substantiae šeparatae Et ideo non oportet ut habeant ad
illas localem propinquitatem, sicut vult Philosopho» sub-
stantium moventem esse simul cum moto.

Dato etiam quod obiecta quae sunt intclligibilia, uctu
moverent talem intellectum effective, adhuc non opbitercl
ut simul essent cum illo localiter : sed requireretur pro-
pinquitas ordinis cuiusdam, scilicet ut intellectus esset mo-
bilis et nctuabihs per tale obiectum, et obiectum esset suf-
ficiens motivum ipsius. Quoniam ut talis intellectus ut
nctuabihs per obiectum. et ipsum obiectum ut motivum
illius intellectus, non exigunt ut sint in loco: sicut vir-
tutem motivam corporis oportet essu illi propinquam se-
cundum locum, immo in eodem loco esse, inquantum
corpus motum est in loco.

XIX. \d id quod contra tertium corollarium obiectum
est, dicitur quod non procudit contra mentum Sancti l ho-
rnae, si bene intclligantur quae in corollario dicuntur, \liud
est enim *operationi intellectus nostri adiacere tempus*; et
aliud *intellectum in sua operatione adiungere tempus*.
Adiacere enim tempus operationi est ipsum aliquo modo
operationem mensurare: nam tempus alicui adiacere est
illi adesse tanquam mensuram mensurato. Intellectum au-
tem adiungere suae operationi tempus est ipsum simul

cum re intellecta co-intelligere tempus tanquam mensuram
rui intellectae, ut conceptionum quam format, simul cum
re significata, aliquam temporis differentiam con-significare.

Dicitur ergo quod omni operationi, tam primae vide-
licet, qua cognoscitur *quod quid est*, quam secundae, quae
est compositio et divisio, adiacct tempus: non quidem ra-
tione sui, cum sil immaterialis et extra motum; sed ra-
tione phantasmatis existiēiis in tempore et motu, eo quod
sit forma existens in organo corporeo. .Mensuratur enim
intellectio nostra instanti temporis quoad sui productio-
nem; et tempore per accidens quoad sui continuationem,
ratione phantasmatis ct sensus ac imaginationis, a quibus
dependet, quae in tempore et motu sunt; ut diximus, ct
est de mente Sancti Thomae *Verit.*, q. vni, a. 14,3d 12;
l *Sent.*, d. xxxvni, a. 3 * IV *Sent.*, d. xlix, q. 111, a. 1 --;
l II \ q. < xm, a. 7, ad 5. El sic verum est universaliter
quod inquit Sanctus Thomas hoc loco, scilicet quod *ope-
rationi nostrae intellectuali adiacet tempus, cx eo quod α
phantasmatibus' cognitionem accipimus, quae determinatum
tempus respiciunt.*

Sed licet hoc sit commune omni animae operationi,
differt tamen compositio et divisio a simplici apprehen-
sione *quod quid est*. Quia cum intellectus apprehendit
quod quid est abstrahendo intclligibilia a sensibilibus con-
ditionibus dc quarum numero est tempus determinatum,
cum ipso *quod quid est* non apprehendit tempus, quasi
quidditatcm ad aliquod tempus determinatum apprehendat.
Sed cum componit aut dividit, non solum ipsa operatio
aliquo modo sub tempore cadit, sed etiam unionem sive
compositionem praedicati cum subiecto ex parte rei ap-
prehendit sub determinato tempore, ct illud tempus per
propositionem con-significat, dicendo hoc esse, aut fuisse,
aut futurum esse. Huius autem rationem assignat Sanctus
l hornas, *quia componit aut dividit applicando intclligibilia
prius abstracta ad res* scilicet extra animam existentes,
et per consequens sensibilibus conditiones habentes, quae
sunt determinatio ad certum locum et certum tempus.

Quod autem iste sit sensus verborum Sancti Thomae
cum inquit intellectum nostrum semper in compositione
et divisione adiungere tempus, scilicet quod *cum re in-
tellecta co-intelligit tempus*, apparet ex eius verbis ultimis,
m quibus, quasi exponens quod dixerat, ait quod *intel-
lectus componit aut dividit applicando intclligibilia prius
abstracta ad res. et in hac apprehensione necesse est co-
intelligi tempus.*

Patet ergo quod argumentum procedit ac si idem esset
apud Sanctum Thomam operationi intellectus adiacere
tempus, et intellectum in sua operatione tempus adiun-
gere. l loc autem ostendimus falsum esse. Ideo non pro-
cedit ratio contra intentum.

CAPITULUM NONAGESIMUM SEPTIMUM

QUOD INTELLECTUS SUBSTANTIAE SEPARATAE SEMPER INTELLIGIT ACTU

x hoc autem apparet quod intellectus
substantiae separatae est semper intel-
ligens actu.

Quod enim est quandoque in actu,
quandoque in potentia, mensuratur tempore. In-
tellectus autem substantiae separatae est supra

tempus, ut probatum ěst Xon est igitur quan- 'l
doque intelligens actu et quandoque non.

Amplius. Omnis substantia vivens habet ali-
quam operationem vitae in actu e.\ sua natura
quae inest ei semper, licet aliae quandoque in-
sint ei in potentia: sicut animalia semper nu-

1 autem Ita GZPc; om ceteri.

3 Amplius) Item aDWPC. aliquam post operationem al)\V.

5 iniint) sint aDX.

Unqiwmir.r
formal, sin:Λ
iam
tarn prhrue i ?
im H-cundie.,
K non quifej',
i motum; ^∩
;t motu, μ
Mensural-."'
d fui prodor
continwiic^
ationis i qu.
; ut dixhiu., ff
if, a. 14, ad;
r, q. in, a. i ² ;»
unircrul-J
licet quod 0',
r, *excoli*
t *determiner*

iae opera.;,
lid apprdfc
s apprehtt.7
isibiliusi 03.
letcrmfiliir
empui,
apprehedr.
ipu āpen
inicnem ō.
wte rti ç
tempui pc
\ aur tu.^
MI Sk m
ntelfyfa
naūeet,
rota, qa:
tempi,
ti Tbcffis
Ä.
um rt it-
is dtOB,
jed m:d-
4/u rck-
< fit l--

km €
aim
5
ON P'-

ai-
ura
in-
nii-

triuntur, licet non semper sentiant. Substantiae autem separatae sunt substantiae viventes, ut e.x þraemissis patet: nec habent aliam operationem vitae nisi intelligere. Oportet igitur quod ex sua natura sint sicut intelligentes actu semper.

Item. Substantiae separatae movent per intellectum corpora caelestia,secundum philosophorum doctrinam. Motus autem corporum caelestium est semper continuus. Intelligere igitur substantiarum separatarum est continuum et semper.

Hoc autem idem sequitur etsi non ponantur moventes corpora caelestia: cum sint aliores corporibus caelestibus. Lnde, si propria operatio

corporis caelestis, quae est motus ipsius, est con-
ttnua; multo magis propria operatio substantia-
rum separatarum, quae est intelligere.

Amplius. Omne quod quandoque operatur et quandoque non operatur, movetur per se vel per accidens. I nde et hoc quod nos quandoque in-
telligimus, quandoque non, provenit ex «Iteratione quae est circa partem sensibilem, ut dicitur in \ III *Physicorum* Sed substantiae separatae non
moventur per se, quia non sunt corpora: neque
moventur per accidens, quia non sunt unitae cor-
poribus. Igitur operatio propria, quae est intelli-
gere, est in eis continua, non intercisa.

¹ Subitantiae nutem.,. vivente») Similiter autem «ufatantiae nepuratie \unt viventes SYZ. *pro* tubetantiac *alt. loca* semper L. ? niait
<un DEGWYèPc. ; philosophorum) phytkorum pZ.
¹³ non) ct non aDWPC.

Commentaria Ferrariensis

Post<4Ua.m determinavit Sanctus Thomas Je cognitione
substantiae separatae quantum ad actum primum, nunc
de ipsa quantum ad actum secundum determinat

I. Et ponit hanc conclusionem: *intellectus substantiae separatae est semper intelligens actu*. Quae conclusio m-
tdligenda est non tantum dc actu primo, sed etiam de
actu secundo, ut ex rationibus apparet : non tamen ad hunc
sensus, quasi semper actu omnia cognoscibilia cognoscat ;
sed quia semper est in aliqua actuali consideratione.

Probatur autem primo. Intellectus substantiae separatae
est supra tempus. Ergo non quandoque est intelligens actu,
quandoque vero in potentia. Probatur consequentia. Quia
quod quandoque est m actu, quandoque in potentia, men-
suratur tempore.

Circa hanc rationem, advertendum quod aliter loquen-
dum est in substantiis separatis de actu intelligendi abso-
lute considerato; et aliter dc ipso ut ad hoc determinatum
obiectum terminatur in particulari. Si enim substantia sepa-
rata aliquando nullum haberet actum intelligendi, ita quod
esset omnino intelligens in potentia, et postmodum fieret
actu intelligens. transiret de potentia accidentali omnino
ad actum: et sic mutaretur, eo quod nullo modo prius
haberet perfectionem quam de novo poneretur accipere.
Si autem non careret simpliciter actu intelligendi, sed
semper aliquiJ actu inelligeret, licet non semper hoc de-
terminatum, diceretur secundum quid transire de potentia
ad actum, inquantum haberet actum quem prius non ha-
bebat secundum hanc particularem rationem: non tamen
diceretur simpliciter transire de potentia ad actum, sic
quod fieret de potentia intelligente actu intelligens. eo
quod semper esset actu intelligens, licet non semper hoc
determinatum, puta lapidem, intclligeret. Sic enim el apud
nos, cum homo dormiens et nihil omnino considerans,
postmodum evigilando incipit actu considerare, dicitur sim-
pliciter transire dc potentia ad actum, et de otio ad ope-
rationem: si autem, postquam fuit in actuali considera-
tione alicuius, desinat illud considerare et aliud contemplari
incipiat, non dicitur simpliciter transire de potentia ad
actum considerandi, sive de otio ad operationem, licet se-
cundum quid hoc dici possit, I nde inferius, capite ultimo
huius Secundi Libri, dicit Sanctus Thomas quod, *cum in in-
tellectu substantiae separatae est intelligentiarum successio,
non est ibi proprie motus: cum non succedat actus po-
tentiae, sed actus actui*.

Propositio ergo Sancti Thomae qua dicitur quoniam *quod
est quandoque in actu, quandoque in potentia, mensuratur
tempore*, intelligitur de eo quod est simpliciter m potentia
ct postmodum fit actu. Quia, cum proceditur de potentia ad
actum, ibi est mutatio aliquo modo, mutatio autem omnis

tempon subditur, aut instanti temporis, scilicet continui:
non autem cum fit transitus ab uno actu ad alium, ut sic.

II. *Secundo.* Substantiae separatae sunt substantiae vi-
ventes. Nec habent aliam operationem vitae nisi intelli-
gere. Ergo cx sua natura sunt semper intelligentes actu. –
Probatur consequentia. Quia omnis substantia vivens habet
aliquam operationem vitae in actu ex sua natura quae
inest ei semper: ut nutritio in animalibus.

Circa secundam pariem antecedentis, adverte quod, cum
dicitur substantiam separatam nullam operationem habere
nisi intelligere, per *intelligere* accipitur omnis operatio in-
tellectivae partis, non autem solus actus intellectus ut
contra voluntatis actum distinguitur. Vocat autem omnem
actum partis intellectivae *intelligere*, tum quin ab ipso
sumit denominationem pars intellectis a ; tum quia ad ipsam
alia operatio, quae esi voluntatis, consequitur, et sic, po-
nendo ipsum intelligere, punitur etiam velle.

2. *Tertio.* Substantiae separatae, secundum philosophos,
movent corpora caelestia per intellectum. Ergo etc. – Patel
consequentia. Quia ille motus semper est continuus.

Si etiam non ponamur movere corpora caelestia, idem
sequitur. Quia, si propria operatio corporis caelestis, quae
est motus ipsius, est continua, multo magis et operatio
propria substantiarum separatarum, quae est intelligere:
cum sint corporibus caelestibus aliores.

3. *Quarto.* Substantiae separatae non moventur neque
per se neque per accidens: cum neque sint corpora, neque
virtutes in corpore. Ergo etc. – Probatur consequentia.
Quia omne quod quandoque operatur, quandoque non
operatur, movetur per sc vel per accidens: ut palet in
nobis, ut dicitur \ III *Physicorum*.

Adverte quod ista ratio sumpta est ex VIII *Physicorum*,
ubi. text. 51. ostendit Aristoteles animal cx se quandoque
moveri, quandoque vero quiescere, inquantum motor ab
aliquo movetur, el quandoque non movetur. Similiter enim
hic arguit Sanctus Thomas: cum intelligere sit operatio
substantiae intellectualis ad quam naturaliter ordinatur,
quod sibi quandoque conveniat, quandoque xero non con-
veniat. non potest provenire nisi quia ipsa substantia se-
parata aliquando moveatur, aliquando non moveatur; quia
aliquando uno modo se habet, aliquando vero alio modo.

Si autem diceretur quod hoc operari potest libertas
voluntatis, secundum quam aliquando vult intelligere, ali-
quando vult non intelligere: – respondetur quod libertas
non operatur ad intelligere vel non intelligere substantiae
separatae absolute, licet operetur ad intelligere aut non
intelligere huius rei determinatae aut illius. Cuius ratio est:
quia ad actum intelligendi naturaliter ordinatur, iam seipsam
et Deum naturaliter intelligit, alia vero libere.

CAPITULUM NONAGESIMUM OCTAVUM

QUOMODO UNA SUBSTANTIA SEPARATA INTELLIGIT ALIAM

autem substantiae separatae intelligunt ea quae sunt perse intelligibilia, ut ostensum est per se autem intelligibilia sunt substantiae separatae, immunitas enim a materia facit aliquid esse per se intelligibile, ut c\ superioribus * patet: consequitur quod substantiae separatae intelligant, sicut propria obiecta. substantias separatas. Unaquaeque igitur et seipsam et alias cognoscet.

Seipsam quidem unaquaeque carum aliter cognoscit quam intellectus possibilis seipsum. Intellectus enim possibilis est ut potentia existens in esse intelligibili: licet autem actu per speciem intelligibilem, sicut materia prima fit actu in esse sensibili per formam naturalem. Nihil autem cognoscitur secundum quod est potentia tantum, sed secundum quod est actu unde et forma est principium cognitionis rei quae per eam in actu; similiter autem potentia cognoscitiva licet actu cognoscens per speciem aliquam. Intellectus igitur possibilis noster non cognoscit seipsum nisi per speciem intelligibilem, qua in actu in esse intelligibili: et propter hoc dicit Aristoteles, in III de Anima *, quod *esi cognoscibilis sicut et alia*, scilicet per species a phantasmatibus acceptas, sicut per formas proprias. - Substantiae autem separatae sunt secundum suam naturam ut actu existentes in esse intelligibili. Unde unaquaeque carum seipsam per essentiam suam cognoscit, non per aliquam speciem alterius rei.

Cum autem omnis cognitio sit secundum quod in cognoscente est similitudo cogniti; una autem substantiarum separatarum sit similis alteri secundum communem naturam generis, differant autem ab invicem secundum speciem, ut ex praemissis * apparet: videtur sequi quod una earum aliam non cognoscat quantum ad propriam rationem speciei, sed solum quantum ad communem generis rationem.

Dicunt ergo quidam * quod una substantiarum separatarum est causa effectiva alterius. In quolibet autem causa effectiva oportet esse similitudinem sui effectus, et similiter in quolibet effectu oportet esse similitudinem suae causae: eo quod unumquodque agens agit sibi simile. Sic igitur in superiori substantiarum separatarum est similitudo inferioris sicut in causa est similitudo effectus: in inferiori autem similitudo superioris est sicut in effectu est similitudo suae causae. In causis autem non univocis similitudo effectus est in causa eminentius, causae autem in effectu

inferiori modo. Tales autem causas oportet esse substantias separatas superiores inferiorum: cum non sint unius speciei in diversis gradibus constitutae. Cognoscit igitur substantia separata inferior superiorem secundum modum substantiae cognoscentis, non secundum modum substantiae cognitae, sed inferiori modo: superior autem inferiori eminentiori modo. Et hoc est quod in libro *de Causis* dicitur, quod *intelligentia scii quod est sub se et quod est supra se, per modum suae substantiae: quia alia est causa alterius*.

Sed cum superius sit ostensum quod substantiae separatae intellectuales non sunt compositae ex materia et forma, non possunt causari nisi per modum creationis. Creare autem solius Dei est, ut supra ostensum est. Non poterit igitur una substantiarum separatarum esse alterius causa.

Praeterea. Ostensum est quod principales paries universi omnes sunt a Deo immediate creatae. Non est igitur una carum ab alia. Unaquaeque autem substantiarum separatarum est de principalibus partibus universi, multo amplius quam sol vel luna: cum unaquaeque earum habeat propriam speciem, et nobiliorem quam quaevis species corporalium rerum. Non igitur una carum causatur ab alia, sed omnes immediate a Deo.

Sic igitur, secundum praedicta, quaelibet substantiarum separatarum cognoscit Deum, naturali cognitione, secundum modum suae substantiae, per quam similes sunt Deo sicut causae. Deus autem cognoscit eas sicut propria causa, carum omnium in se similitudinem habens. Non autem hoc modo una substantiarum separatarum poterit cognoscere aliam: cum una non sit causa alterius.

Considerandum est igitur quod, cum nulla huiusmodi substantiarum secundum suam essentiam sit sufficiens principium cognitionis omnium aliarum rerum, unicuique earum, supra propriam substantiam, oportet superaddere quasdam intelligibiles similitudines, per quas quaelibet earum aliam in propria natura cognoscere possit.

Hoc autem sic manifestum esse potest. Est enim proprium obiectum intellectus *eius intelligibile*: quod quidem comprehendit omnes differentias et species entis possibles; quicquid enim esse potest, intelligi potest. Cum autem omnis cognitio fiat per modum similitudinis, non potest totaliter suum obiectum intellectus cognoscere nisi habeat in se similitudinem totius entis

* Cap. xcvi.

* Cap. lxxvii; lib. I, cap. xliv.

* Cap. lxi; Th. I. 9.

* Cap. «CUI» xcv.

* Cf. Avicenna, Metaphysica, tract. IX, cap. iv.

6 consequitur) sequitur Pe. sit b, est similis N'Z, similis ceteri, similitudo addunt Pe.

1 autem om aDX, enim EG, vero b; causa» om EG. WZsYhPc; quia sil, om ceten. Ita NYsHl; om CZ, alia ceteri,

29 seipsam] ad seipsam N, per seipsam et W, per seipsam P. 3q differant Ita Ysll6Pc; differunt NZ, differat ceteri; autem om DN cf. rar, praectd.

40 carum) harum N, om Z. 44 sic) hic aGWX.

2 inferiorum) respectu inferiorum Pc. 41 superaddere) addere superaddere BFHX, addere CDG. 49 fiat) fit a, sit DX.

33 sit similis Ita WYsGPc; similis ?i autem]

3 ini sed in P. 3; cum Ita

4? alium)

JM

' ALIAM

lusas oportet t. s inferiorum.-cz
■sis gradibus < .
mtia separata i
•dum substantive
tduin substantia;
perior autem i
hoc est quod ,
intelligentia !
se, per modtn
usa alterius.
um quod sub-
•n sunt coropo-
assunt caw@
ī autem solitu
. Xon potr
*um esse alfc-

d principal
ō immeJ^c
ab alia. L'na-
aratarum
multo an-
neque earui?
orem quan:
Xon igitu'
nnes innue-

aelibet sub-
ira, natural
substantiae,
usae. Deu>
isa. earuF
ὦη autem
um poterii
ia alterius
uni nulla
im essen-
omnium
propriam
am intel-
:t earum
sit.
test. Est
s inteili-
es diffe-
id enim
omnis
m pot-
cogno-
s emis

I 3@!
cvm *ia*
3 iTuat)

et omnium differentiarum eius. Talis autem similitudo totius entis esse non potest nisi natura infinita, quae non determinatur ad aliquam speciem vel genus entis, sed est universale principium et virtus activa totius entis: qualis est sola natura divina, ut in Primo * ostensum est. Omnis autem alia natura, cum sit terminata ad aliquod genus et speciem entis, non potest esse universalis similitudo totius entis. Relinquitur igitur quod solus Deus per suam essentiam omnia cognoscat; quaelibet autem substantiarum separatarum per suam naturam cognoscit, perfecta cognitione, suam speciem tantum; intellectus autem possibilis nequaquam, sed per intelligibilem speciem, ut supra * dictum est.

Ex hoc autem quod substantia aliqua est intellectualis. comprehensiva est totius emis. Inde, cum substantia separata per suam naturam non fiat actu comprehendens totum ens, ipsa, in sua substantia considerata, est quasi potentia ad similitudines intelligibiles quibus totum ens cognoscitur, et illae similitudines erunt actus eius inquantum est intellectualis. Xon autem est possibile quin istae similitudines sint plures: quia iam ostensum est quod totius entis universalis perfecta similitudo esse non potest nisi infinita; sicut autem natura substantiae separatae non est infinita sed terminata, ita similitudo intelligibilis in ea existens non potest esse infinita, sed terminata ad aliquam speciem vel genus entis; unde ad comprehensionem totius entis requiruntur plures huiusmodi similitudines. Quanto autem aliqua substantia separata est superior, tanto eius natura est divinae naturae similior; et ideo est minus contracta, utpote propinquius accedens ad ens universale perfectum et bonum; et propter hoc, universaliozem boni et entis participationem habens. Et ideo similitudines intelligibiles in substantia superiori existentes sunt minus multiplicatae et magis universales. Et hoc est quod Dionysius, xn cap. *Caelestis ffierarchiae*, dicit, quod angeli superiores habent scientiam magis universalem; et in libro *de Causis* dicitur quod *intelligenliae superiores habent formas magis universales*. Summum autem huius universalitatis est in Deo, qui per unum, scilicet per essentiam suam, omnia cognoscit: infimum autem in intellectu humano, qui ad unumquodque intclligibile indiget specie intelligibili propria ct ei coaequata.

Non est igitur per formas universaliores apud substantias superiores imperfectior cognitio, sicut apud nos. Per similitudinem enim *animalis*, per quam cognoscimus aliquid in genere tantum, imperfectiorem cognitionem habemus quam per similitudinem *hominis*, perquam cognoscimus speciem completam: cognoscere enim aliquid secundum genus tantum, est cognoscere imperfecte el quasi in potentia, cognoscere autem in specie est cognoscere perfecte et in actu. Intellectus autem noster,

quia infimum gradum tenet in substantiis intellectualibus, adeo particulatas similitudines requirit quod unicuique cognoscibili proprio oportet respondere propriam similitudinem in ipso: unde per similitudinem *animalis* non cognoscit *rationale*, et per consequens nec *hominem*, nisi secundum quid. Similitudo autem intelligibilis quae est in substantia separata, est universalioris virtutis, ad plura repraesentanda sufficiens. Et ideo non facit imperfectiorem cognitionem, sed perfectiorem: est enim universalis virtute, ad modum formae agemis in causa universali, quae quanto fuerit universalior, tanto ad plura se extendit et efficacius producit. Per similitudinem igitur unam cognoscit et animal et differentias animalis: aut etiam universaliori modo et contractioni, secundum ordinem substantiarum praedictarum.

Exempla igitur huius, ut dictum est, in duobus extremis accipere possumus, scilicet in intellectu divino et humano. Deus enim per unum, quod est sua essentia, cognoscit omnia: homo autem ad diversa cognoscenda diversas similitudines requirit. Qui etiam, quanto altioris fuerit intellectus, tanto ex paucioribus plura cognoscere potest: unde his qui sunt lardi intellectus, oportet exempla particularia adducere ad cognitionem de rebus sumendam.

Cum autem substantia separata, in sua natura considerata, sit in potentia ad similitudines quibus totum ens cognoscatur, non est aestimandum quod sit denudata ab omnibus huiusmodi similitudinibus: haec est enim dispositio intellectus possibilis *antequam intelligat*, ut dicitur in III *de Anima* - Neque est etiam aestimandum quod aliquas earum habeat in actu, et alias in potentia tantum: sicut materia prima in corporibus inferioribus habet unam formam in actu et alias in potentia; et sicut intellectus possibilis noster, cum iam sumus scientes, est actu secundum aliqua intelligibilia, secundum alia vero in potentia. Cum enim illae substantiae separatae non moveantur neque per se neque per accidens, ut ostensum est * omne quod est in eis in potentia, oportet esse in actu: alias exirent de potentia in actum, et sic moverentur per se vel per accidens. - Est igitur in eis potentia et actus quantum ad esse intelligibile. sicut in corporibus caelestibus quantum ad esse naturale. Materia enim corporis caelestis ita perficitur per suam formam quod non remanet in potentia ad aliquas formas: el similiter intellectus substantiae separatae totaliter perficitur per formas intelligibiles, quantum ad cognitionem naturalem. Intellectus autem possibilis noster proportionaliter se habet corporibus corruptibilibus, quibus unitur ut forma: sic enim fit actu habens quasdam formas intelligibiles quod remanet in potentia ad alias. Et propter hoc dicitur in libro *de Causis* quod *intelligentia est plena formis*:

i cius) entis Z. 40 Caci.] de Cael. eW. 43 huius om aDEWXà, post universalitatis Z, huiusmodi GXPc. qui) quod ». 4S indiget] indicet «EGX. 5o est om aX. 58 in specie) specie il)c, speciem \\. 59 autem om G. cnim I VZ.\ igitur N. 9 repraesentanda) repraesentandi x 74 Qui) quin sDWXPc, et N. Meut *lighmts soli*; sic omw«. *k J* N om *hom* ct sicut... 41 in potentia. 46 per sc) vel per sc aDWZr ut per sc X. 50 sic cnim) Mc G, sicut E, qui sic NVZ.

SIMMA CONTRA GENTILES. LIB. II, CAP. XCVI11.

quia scilicet tota potentialitas intellectus eius est completa per formas intelligibiles. Et sic per huiusmodi intelligibiles species una substantia separata aliam intelligere potest.

Forte autem alicui videri potest quod, cum substantia separata per essentiam sit intelligibilis, non oportet ponere quod per aliquas species intelligibiles una ab alia intelligatur, sed per essentiam ipsius substantiae intellectae. Hoc enim quod substantia aliqua per speciem intelligibilem cognoscatur, videtur accidere substantiis materialibus ex hoc quod non sunt per suam essentiam intelligibiles actu: unde oportet quod per intentiones abstractas intelligantur. – Huic etiam videtur consonare dictum Philosophi dicentis, in XI 3/e- »! *

H110*’   ‘tlbslantiis separatis i materia nnn differt intellectus, intelligere, et quod intelligitur.

Hoc autem si concedatur, habet dubitationes non paucas. Primo quidem, quia *intellectus m aclu est intellectum m actu*, secundum doctrinam › Aristotelis. Difficile est autem videre quomodo una substantia separata sit unum alteri dum intelligit ipsam.

Adhuc. Omne agens vel operans operatur per suam formam, cui operatio respondet, sicut calefactio calori: unde cl illud videmus cuius specie visus informatur. Non videtur autem ose possibile quod una substantia separata sit forma alterius: cum habeat unaquaeque esse separatum ab alia. Impossibile igitur videtur quod una videatur ab altera per essentiam suam.

Amplius. Intellectum est perfectio intelligentis. Non potest autem inferior substantia esse perfectio superioris. Sequeretur igitur quod superior inferiorem non intclligeret, si per essentiam suam unaquaeque intelligeretur, et non per speciem aliam.

Item. Intelligibile est intra intellectum quantum ad id quo intelligitur. Nulla autem substantia ilabitur menti nisi solus Deus, qui est in omnibus per essentiam, praesentiam et potentiam. Impossibile igitur videtur quod substantia separata per essentiam suam intelligatur ab alia, et non per similitudinem eius in ipsa.

Et hoc quidem oportet verum esse secundum sententiam Aristotelis, qui ponit quod intelligere contingit per hoc quod *intellectum in aclu sit unum cum intellectu in actu*. I nde substantia separata, quamvis sit per se intelligibilis actu, non tamen secundum se intelligitur nisi ab intellectu cui est unum. Sic autem substantia separata seip-am intelligit per essentiam suam. Et secundum lu c . »! *idem intellectus, et intellectum, ct intelligere*.

Secundum autem positionem Platonis, intelligere lit per contactum intellectus ad rem intelligibiletn. Sic igitur una substantia separata potest aliam pervius essentiam intelligere, dum eam spiiiualiicr contingit: superior quidem inferiorem, quasi eam sua virtute concludens et continens; interior vero superiorem, quasi eam capiens ut sui periectionem. I’nde et Dionysius dicit, tv cap.

■ *de Div. Nom.* quod superiores substantiae in- .5.τμ «.(. telligibiles sunl *quasi cibus inferiorum*.

1 pOtentfaliCABj possibilitas NYZ.   esi om aX, post completa WPC.

2 substantia) separata addunt aDWXsY; pY fac   3 igitur) enim DG, etiam Pc.   i6 l nde., netu houí ont «DWX.   ij Sic) Sicut sDX.   ii ct pr. loco om Z, ait. loco om iXb.

Com men Utria Ferrariensis

Postquam determinavit Sanctus Thomas dc cognitione substantiae separatae quoad actum, nunc dc ipsa quoad obiectum determinat *. Circa hoc autem duo facit: primo, agit obicctis cognitis; secundo, dc ipsorum simultate in intellectu ct cognitione, capite ultimo. Circa primum duo facit: primo, agit de obiecto immateriali; secundo dc obiecto materiali, in capite sequenti.

Circa primum tria facit: primo, ostendit quamlibet substantiam separatam et seipsam et alias substantias separatas intelligere; secundo, agit de modo quo seipsam in- i tertio, de modo quo intelligit alias

I. Quantum ad primum, ostendit quod *quaelibet substantia separata et seipsam et alias substantias separatas intelligat*. Et arguit sic. Substantiae separatae sunt per sc actu intelligibiles. Ergo substantiae separatae inteiligunt, sicut propria obiecta, substantias separatas. Ergo unaquaeque et seipsam et alias cognoscit. – Antecedens probatur. Quia immunitas a materia facit aliquid esse per sc intclligibilc. – Consequentia prima etiam probatur. Quia ostensum est superius quod substantiae separatae inteiligunt ea quae sunt per se intelligibilia: videlicet, ut connaturalia ct proportionata obiecta.

11. Quantum ad secundum \ ostenditur modus quo substantia separata seipsam intelligit. Et ponitur conclusio haec: *Substantia separata seipsam per seipsam intelligit, non autem per speciem alterius rei*. Declaratur ex comparatione ad intellectum possibilem. Intellectus cnim possibilis non intelligit se per scipsum, sed per speciem intelligibilem, qua fit actu in esse intelligibili: quia est ut potentia in esse intelligibili, et fit actu per speciem intelligibilem, sicut materia fit aclu in esse sensibili per for-

mam naturalem; nihil autem cognoscitur secundum quod est in potentia, sed secundum quod est in actu. Similiter potentia cognoscitiva tit actu cognoscens per speciem aliquam: propter quod dicitur III *de Anima*, text. 15. quod *est cognoscibilis sicut et alia*, scilicet per species a phantasmatibus acceptas. Substantiae autem separatae sunt secundum suam naturam ut actu existentes in esse intelligibili.

III. Circa ea quae hic dicuntur, multipliciter dubitatur. Primo namque circa intellectum possibilem, quod cognoscat se per suam essentiam, non per species abstractas a phantasmatibus, arguitur. Quia Sanctus Thomas. Prima Pane. q. i.xxxix. a. 2, vult quod anima separata cognoscat se per essentiam suam. Sed est eadem natura animae separatae et coniunctae. Ergo ct coniuncta potest sc per suam essentiam cognoscere.

Secundo, circa ipsam conclusionem dubitatur. Quia ’ C». n - » Sanctus I homas, in Tertio huius, cap. i.i, ponit differentiam inter essentiam divinam ct essentiam substantiae separatae, quia essentia divina potest esse species intelligibilis intellectus, non autem essentia substantiae separatae. Sed non posset seipsam per se intelligere nisi essentia sua esset species intellectus ipsius. Ergo etc.

I\ . \d evidentiam primi dubii, considerandum est quod tota ratio quare intellectus possibilis, et consequenter etiam anima intellectiva, quae per ipsum intelligit. non cognoscat se per suam essentiam, sed per species a phantasmatibus acceptas, hic assignatur *quia est potentia in genere intelligibilium*. Idcirco si debeat hoc ab anima removeri, scilicet quod cognoscat se ex phantasmatibus ct non per suam essentiam, oportet ut removeatur ab ipsa illa omni-modi potentialitas secundum quam dicilur pura potentia

• Cf. Comment, Cip* & “».

"rimi"Vi

’ Cf. init. Com- n,cnu

irrectio iitilicigE'.
tanjia esse pedeu;
juod superior m.
sentiam suam ün
>er speciem aliarc
elleclum quaniug
tem substantia
ui est in omntb.
otentiam. Imp»,
intia separata p
lia, et non per <.

esse secundum
quod intelligitur
in actu. In
le substantia sc
ibilis actu. non
isi ab intellectu
lia separata se
i. Et secundum
n, *et intelligitur*
latonis, intelli
ad rem intelli
•eparata pow
dumeamspi
tn inferiorem,
et continens;
n capiens ut
dial, iv cap.
ibstantiae in
m.

AX. $\rightarrow$

nindum qu d
:tu. Simior
speciem jh-
XL 15. quod
« a phjnus-
sunt secoa-
intdligM
t dubitatur,
jod cop»-
ihstractas i
nas. Primi
cognoscat
animae «-
: per μ π

ar Quia "l
t ditteren-
antiae se-
intelligi-
C.
entia sui

est quod
1er etiam
i cogito
ntasma-

moveri,
on per
omni-
otentia

in genere intelligibilium : manente enim totali et sufficienti causa, necesse est effectum remanere.

2. Sciendum ergo primo, quod anima intellectiva secundum substantiam suam est medium quoddam inter substantias separatas et res materiales: communicat enim cum rebus materialibus in quantum est forma dans esse materiae, et pars compositi materialis; cum substantiis vero separatis, in quantum est substantia immaterialis per se subsistens, non dependens a materia. Atque idcirco duplex modus essendi sibi convenire potest, scilicet per unionem ad materiam, et cum separatione a materia: quorum uno cum rebus materialibus convenientiam habet, altero vero cum immaterialibus subsistentibus. Ideo coniuncta, in quantum huiusmodi, est de ordine materialium: separata autem est de ordine immaterialium. Unde de ipsa secundum quod est coniuncta, loquendum est sicut de formis materialibus: secundum vero quod est separata, sicut de immaterialibus.

3. Sciendum secundo, quod materialia, secundum c^{se} quod habent in materia particulari, non sunt actu mtelligibilia objective, sed potentia tantum; nihil est enim actu intelligibile nisi α materia separatum. Ideo et ipsa anima, ut coniuncta materiae, non erit actu intelligibilis per modum obiecti, utpote potens primo cl per se terminare actum intelligendi et ipsum potens intellectum perficere, sed in potentia tantum.

Alio tamen modo quam alia materialia dicitur intellectus in potentia. Illa enim sic sunt intelligibilia in potentia quod ad genus intelligibilium non pertinent nisi in potentia remota: ordo enim intelligibilium est ordo immaterialium, eorum scilicet quae neque ex materia ei forma sunt composita, neque a materia secundum esse dependent. Item, materialia ab ipso intellectu qui in sensibilibus cognitionem accipit, fiunt actu intelligibilia simplicitate! et potentia per seipsa actuare intellectum, non quidem per acceptionem alicuius formae, sed per separationem et depurationem a materia et materialibus conditionibus. – Anima vero intellectiva coniuncta sic est intelligibilis in potentia quod tamen ad ordinem intelligibilium secundum suam substantiam pertinet: cum neque ex materia et forma componatur, neque dependeat a materia secundum esse, sed sit subsistens. Similiter non reducitur ad actum in genere intelligibilium per depurationem a materia secundum esse, ut accidit dum separatur: sed per acceptionem formae intelligibilis, sicut materia fit in actu in genere entium per acceptionem formae substantialis. Est etiam in pura potentia ut intellectiva: quia non potest actu intelligere nisi per speciem intelligibilem acceptam a rebus fiat in actu; cum a principio suae creationis nullam habeat speciem intelligibilem sibi congenitam, species autem intelligibilis sibi a quo intellectus fit actu potens proxime intelligere. Quod sane sibi convenit eo quod teneat ultimum gradum in genere intelligibilium, sicut materia prima in genere entium.

At substantiae separatae, et earum intellectus, secundum naturam suam sunt actu intelligibiles: quia subsistunt absque materia, quae est cognoscibilitatis impedimentum. Et ideo habent species intelligibiles sibi congenitas, quibus earum intellectus actuatur. Habent quoque ut ex seipsis, nullo alio interveniente principali agente aut obiecto, possunt informare intellectum, aut per essentiam propriam, aut per propriam speciem in intellectu proportionate), si non sit eius specie a natura informatus: nam non fiunt alia ratione res materiales actu intelligibiles per actionem intellectus agentis, nisi quia fiunt immateriales.

Idcirco et anima, secundum quod est a corpore separata. tanquam subsistens absque materia, erit actu intelligibilis, utpote ex scipsa potens intellectum actuare et terminare actionem intelligendi: nam cl ipsae naturae materiales, secundum quod per intellectum agentem a materia individuali separantur, sunt intelligibiles actu.

Ex iis sequitur quod, sicut coniuncta non potest seipsam per suam essentiam cognoscere, quia non est actu intelligibilis obiective secundum se, sed, tanquam ultimum gradum tenens in ordine immaterialium, esi pura potentia in genere obsectorum intelligibilium: ita, quia est actu co-

gnoscibilis obiective dum csl separata, potest, existens separata, se per essentiam suam cognoscere.

4. Si autem quaeratur, cum cl esse separatum ct esse coniunctum conveniat animae; ct secundum unum sit actu intelligibilis, secundum vero alterum intelligibilis in potentia: quare absolute Sanctus Thomas dicit ipsam esse in genere intelligibilium sicut potentiam? – respondetur quod huius ratio est, quia uniri corpori, ut superius ostendimus, est sibi naturale; habere autem esse separatum est sibi praeter naturam. Ideo, sicut absolute dicimus ipsam esse actum corporis, et naturam ipsius esse ut corpori uniatur, ita et hoc quod concomitatur eam ut est unita corpori, scilicet esse potentiam in genere intelligibilium illi tribuimus absolute, et dicimus illud sibi secundum naturam convenire: esse autem actu intelligibilem, quod concomitatur ipsam secundum quod est separata, non attribuiamus sibi simpliciter, sed cum hac adiectione. *secundum quod est separata*, et dicimus huc sibi praeter naturam convenire, sicut et esse separatam. Sic ergo inquantum est actu subsistens in genere entium, non autem ut est composita c\ actu et potentia, neque ut est n materia secundum esse dependens, habet quod actu contineatur in genere intelligibilium: inquantum vero habet esse unitum materiae, habet ut in ipso genere intelligibilium sicut potentia, non autem sicut actus neque sicut habens actum.

5 Ad dubium ergo dicitur quod nulla est contradictio in
verbis Sancti Thomae, ut patuit. Licet enim eadem sit natura
animae separatae et coniunctae, accipiendo *naturam* pro es-
sentia et substantia rei, est tamen alius et alius modus es-
sendi. Et ideo habet alium et alium modum intelligibilitatis

V. \d evidentiā secūdi dubiī . considerandum. c
doctrina Sancti Thomae *Verit.*, q. vii. a. 6, ad 2 et 6, quod
cum essentia substantiae separatae, et eius intellectus, s
in duplici genere, scilicet in genere entis et in genere inte
ligibilis, duplex ordo inter illa considerari potest: scilicet
ordo in genere entium; et ordo in genere intelligibilium.
Si considerentur ut sunt in genere entium, sic intellectu
est in essentia sicut occidens in suo subiecto, et sicut po
tentia in substantia cuius est potentia» Si autem consid
rentur ut sunt in genere intelligibilium, sic est contrariu
ordo: quia essentia comparatur ad intellectum sicut actu
ad potentiam, et sicut species intelligibilis ad potentiam in
telligentem: non quidem sicut species inhaerens, sed sicut
species in se subsistens; faciens tamen unum cum intellectu
in esse intelligibili ad intelligendum.

Advertendum tamen quod, licet essentia non inhaereat intellectui tanquam forma dans esse illi, ad modum quo species intelligibilis intellectus nostri dat esse intellectui est tamen maior unio inter illa quam si esset species intelligibilis. Nam species intelligibilis non dat virtutem intelligendi potentiae intellectivae, quae convenit illi in quantum est potentia: sed praexistentem virtutem actuali perficit. Essentia autem substantiae separatae dat suo intellectui omnem virtutem quam habet et ipsam sustentat ita quod ad essentiam intellectus ipse naturalem habet concomitantiam. Ideo non est mirum si possit esse forma ipsius in esse intelligibili, idest, principium formale quod elicit intellectionem, quamvis illi non det esse per modum inhaerentis. Non enim requiritur species intelligibilis nisi ut intellectus et intelligibile uniantur: quod quia non potest in aliis obiectis fieri per praesentiam suae substantiae in intellectu, per similitudinem inhaerentem fiat necessitas. Inter essentiam autem angeli et eius intellectum est longe maior unio quam inter intellectum et speciem intelligibilem inhaerentem. Ideo ipsa essentia per se agere poterit vicem speciei intelligibilis ad sui cognitionem, procedendo absque accidentali inhaerentia suum intellectum in esse intelligibili, ita ut ex ipsa et intellectu fiat unum in esse intelligibili, non autem in esse naturae quod forma intellectus det intellectui.

2. Ex iis palet vanas esse rationes Scoti, in II NO
d. m, q. vm ., quibus nititur probare quod praesentia
sentine angeli ad intellectum non potest esse illi ratio
telligendi, quia nihil potest agere per illud quod est
ipso separatum.

VA iqqi

^{*} $N \rightarrow \pi$ in, Λ .

't-oi. u\,(Vcn.

Dicitur enim primo, quod eius substantia non est separata ab ipso intellectu. Tum quia unitur sibi in esse intelligibili. – Turn quia essentia est fundamentum et radix virtutis intelligibilis; et ad ipsam naturaliter intellectus consequitur, tanquam ab ipsa omne suum esse habens in genere causae materialis, finalis et efficientis, ut inquit Sanctus Thomas de anima et eius potentiis

Dicitur secundo quod, cum substantia intellectiva et eius intellectus non se habeant sicut duo operantia, sed sicut unum, quorum primum est id quod operatur, alterum vero est id quo illud proxime operatur, primum enim et principale intelligens est ipsa substantia intellectiva, intellectus autem est virtus qua intelligit: unio obiecti cum intelligente quae requiritur ad intellectionem, si sit cum substantia intelligentis per identitatem, est maior et efficacior ad intellectionem quam si sit per informationem intellectus per speciem intelligibilem; magis enim est unum cum intelligente quod est sibi realiter idem, quam quod eius intellectum accidentaliter informat. Et ideo, si substantia intelligens intelligat se per seipsam, non intelligit per aliquod ab ipsa separatum, sed per illud quod est magis unum cum ipsa quam si sibi per informationem uniretur: licet intellectui suo non uniatur per modum formae inhaerentis, sed tantum per modum formae intelligibilis, inquantum scilicet est ut principium quo intellectionis. – Quomodo autem id quo aliquid operatur, oportet esse formam eius, ostensum est superius, capite 11x.

3. Ad id quod obiicitur in oppositum, respondetur quod loquitur Sanctus Thomas in tertio libro de essentia substantiae separatae in ordine ad extrinsecos intellectus: non autem in ordine ad proprium intellectum, cum quo maximam habet unionem. Nam non potest substantia separata esse forma extranei intellectus in esse intelligibili: eo quod nullam aliam unionem cum extraneo intellectu habeat; et non solum secundum se actus tantum in esse intelligibili, sicut est divina essentia. Respectu autem proprii intellectus, propter naturalem unionem inter se, illa conditio, scilicet non esse actum tantum in esse intelligibili, non impedit quin ipsius forma esse possit in esse intelligibili: habet enim id propter quod ponitur species in intellectu, scilicet unionem cum intelligente.

Quantum ad tertium principale ostenditur *quomodo se habeat una substantia separata ad intelligendum aliam*, Circa hoc autem tria facit: primo, movet dubium; secundo, recitat opinionem quandam, et reprobatur; tertio, determinat veritatem.

Primo ergo movet dubium hoc. Substantiae separatae differunt ab invicem secundum speciem, et una est similis alteri secundum communem naturam generis. Omnis autem cognitio fit secundum quod in cognoscente est similitudo cogniti. Ergo una non cognoscit aliam nisi quantum ad communem rationem generis.

VII. Secundo, falsam quandam responsionem narrat. Dixerunt enim quidam quod, quia una substantia separata est causa effectiva alterius per modum causae aequivocae, in qua similitudo effectus est eminentiori modo, et contrario autem in effectu est similitudo ipsius causae inferiori modo: cognoscit substantia separata inferiori superiorem secundum modum substantiae cognoscentis, non autem secundum modum substantiae cognitae, sed inferiori modo; superior autem inferiorem eminentiori modo cognoscit.

Huic autem favere videtur quoniam in Libro *de Causis* dicitur quod *intellectus scit quod est sub se, et quod est supra se, per modum suae substantiae, quia una est causa alterius*.

2. Sed ista opinio, inquit Sanctus Thomas, stare non potest. Tum quia substantiae separatae produci non possunt nisi per creationem. Solius autem Dei est creare. – Tum quia principales partes universi, cuiusmodi sunt substantiae separatae, omnes sunt a Deo immediate creatae, ut superius est ostensum.

Additque quod iste modus salvari poterit inter substantias separatas et Deum: ut scilicet unaquaeque Deum cognoscat, naturali cognitione, secundum modum suae substantiae, per quam ipsi assimilatur ut causae; Deus autem

cognoscat eas sicut propria causa earum, omnium in se similitudinem habens. Non autem hoc modo una cognoscere poterit aliam: cum una non sit causa alterius.

VIII. Ad huius evidentiam, sciendum quod, licet substantia separata tam Deum quam seipsam naturali cognitione per propriam substantiam cognoscat, hoc tamen est diversimode. Nam per suam essentiam se perfectissime et quidditative cognoscit: quia ipsa nata est facere de seipsa perfectissimam cognitionem, et est ratio cognoscendi suo intellectui, cui per modum speciei intelligibilis, secundum totum suum posse, unitur. Per ipsam autem suam essentiam non cognoscit Deum quidditative: quia essentia substantiae separatae non repraesentat Deum nisi sicut effectus deliciens et inadaequatus suam causam repraesentat; effectus autem deficiens et inadaequatus non repraesentat causam quidditative. Sed tamen, quia est perfectissimus effectus Dei inter creaturas, etiam per suam essentiam ipsum perfectiori modo cognoscit quam nos ex sensibilibus cognoscamus: quanto enim effectus est perfectior, tanto est similior causae et magis ducit in eius cognitionem.

Attendendum tamen quod alio modo cognoscitur Deus a nobis ex sensibilibus, quam a substantia separata ex sua essentia. Sensibilia enim, quae sunt quaedam Dei similitudines, non sunt in intellectu nostro secundum suas essentias, ut possint per se esse intellectui rationes intelligendi Deum. Neque etiam species intelligibiles ipsorum, licet sint ulquahs Dei similitudo, constituunt ipsum intellectum in se intelligibili per respectum ad ipsum Deum: quia habent repraesentare intellectui immediate illud tantum a quo causatae sunt proxime, naturam scilicet in phantasmate latentem. Inde tamen quod Deum per sensibilia cognoscimus, non per modum simplicis intuitus, sed discursu quodam et investigatione, per argumentationes ex ipsorum cognitione in Dei cognitionem devenientes. – Substantiae autem separatae, quia secundum se sunt intelligibiles actu, et propriis intellectibus per seipsas per modum specierum intelligibilium uniuntur, ideo sunt suo intellectui ratio cognoscendi Deum, cuius sunt immediatae similitudines, tanquam nobilissimi effectus ab ipso immediate producti. Et ideo per suas essentias cognoscunt Deum non tantum per modum quo unum cognitum in alio cognito cognoscitur, sed etiam tanquam immediate per species intelligibiles, imperfecte tamen, repraesentatum. Similiter ipsum non per discursum aut argumentativam investigationem cognoscunt, dum proprias essentias vident, aut dum ex essentiis suis tanquam ex speciebus intelligibilibus ipsum intuentur, ut Scotus, II *Sent.*, d. nr, q. ix*, argumentatur; sed simplici intuitu de Deo cognoscunt quicquid nos per discursum investigamus, et multa plura. Neque enim cognitio ex aliquo tanquam ex specie est discursiva, ut patet in cognitione nostra qua *quod quid est* cognoscimus; neque cognitio qua videtur aliquid in alio, cum unico actu utrumque videatur, sicut res in speculo unico actu videtur cum ipso speculo.

IX. Sed tunc occurrit dubium, conformiter ad dubium motum in principio huius partis a Sancto Thoma, de cognitione mutua substantiarum separatarum. Effectus enim non ducit in cognitionem causae nisi quantum ad illud in quo assimilatur causae. Si ergo substantia separata cognoscit per propriam essentiam Deum, non cognoscet per suam essentiam ipsum nisi quantum ad illud in quo sibi assimilatur. non autem quantum ad illud quo ab ipsa et ab aliis distinguitur. Sequitur ergo quod ab ipsa cognoscetur Deus in aliquo tantum communi sibi et substantiis separatis, non autem distincte. Quod non videtur dicendum, neque ad mentem Sancti Thomae esse: quia sic non magis cognosceret Deum per suam substantiam quam alias substantias separatas.

2. Ad huius evidentiam, advertendum quod duplex est similitudo: una secundum convenientiam in natura tantum. sicut homo et equus conveniunt in natura animalis; alia secundum repraesentationem, sicut species intelligibilis rei intellectae assimilatur, et effectus, inquantum effectus, repraesentat causae suae causalitatem. Differunt autem istae duae similitudines, quia prima similitudo, ut sic,

•y i o,

• Num. m, 1.

q i inl, 'Com'

•Q. num. 1.

• Cf. num. x.

*Ci.num.pracc.,
init.

* Fol. pv.

* Cl. bos. u.
init.

na carum, omnium tr m hoc modo u/μ on Ht causa afariu ciendum quod, lket i seipsam naturali p. cognoscat, hoc Uoen 4 ntiām se pcrfcciuc.: nata est *beat* de e; t ratio cognoKcn^j i intelligibilis, ttû-^.: ipsam autem wi^i c? dditalive: quia e-?r tentât Deum ;. I suam causam fēpe inaJaequatui ne re l tamen, quia est , uras, etiam per suc ognosat quim moα t; lim effectus est per igis ducit in ena <7.

do cognoscitur Dan tantia separata ce . uaedam Dei <ir ecundum susur- rationes intdkr. biles ipsorum, ke it ipsum fatdfaice ipsum Deum:.. liate illud ttntua scilicet in phartL- .T sensibilia c;. UltUS, Wd dix-il^fj ationes cx ipsurua sites. – Subsumée l intelligibiles j c l modum spedtfuuj ntcllectui ran -l- similitudines, ua- diate producti. Et 1 non tantum per ;nito cognoscitor, intelligibiles, m- • ipsum nen jv •nem cognoscua ex essentiis suis im intuentur, ut ur: sed sitnpki ^.: :r discunum ;> ignitio cx al.qu- i in cognitione ue cognitio qu imquc videatur, n ipso specula iter ad dubius Thoma, de co- ‘ EtteCTUs CSiCE ntum ad ffiuc a separaũco- cognoscet pō d in quo sii jo ab ipsa d l ipsa cogno- et substantiis ur dicendum, ic non magis m alias sub-

J duplex c.< natura un- ra animai >: es intelli- uantum d- tiffenint au- udo, ut sic,

nata est facere immediate cognitionem rei cuius est simi- litudo tantum quantum ad ea quae sibi et illi sunt se- cundum naturam communia: sicut, si homo ct equus habeant convenientiam tantum in natura animalis, ex ho- minis cognitione inquantum est similis equo, non potero de equo cognoscere nisi animalis naturam, in qua et ipse et equus conveniunt. Sed similitudo secundum repraesen- tationem nata est facere cognitionem etiam eius quo reprae- sentatum ab ipsa distinguitur, dummodo illud sit conditio conveniens repraesentato inquantum est causa similitudinis: sicut species intelligibilis, quae est accidens intellectus, re- praesentat quidditatem substantialem quantum ad omnia quae sunt de essentia ipsius, quia ipsa quidditas absolute fuit phantasmati ratio causandi ipsam speciem.

Utroque modo substantia separata est Dei similitudo. Inquantum enim est substantia intellectualis, cum ipso na- turae similitudinem habet, secundum analogiam : nam et Deus substantia intellectualis est. Inquantum vero est forma actu intelligibilis ab ipso Deo tanquam ab objecto intcl- ligibili producta, habet ut sit similitudo eius secundum re- praesentationem m esse intelligibili. Ideo per ipsam in- quantum praecise substantia intellectualis substantia est, non cognoscitur de Deo nisi intellectualitas, m qua cum ipso similitudinem naturae habet. Per ipsam vero inquan- tum est forma intelligibilis ct ratio intelligendi, non solum cognoscitur Deus quantum ad ea in quibus secum convenit secundum naturam, sed etiam quantum ad ea quibus ab ipsa distinguitur, quae tamen sibi conveniunt ut est ipsius causa. Verbi gratia, quia per creationum eas Deus producit, et creatio potentiam infinitam requirit, fundatam in infi- nitate essentiae, iduo per suam essentiam substantia sepa- rata cognoscit Deum tanquam infinitum secundum \irtu- tem et perfectionem cl sic de aliis quae ad eius Causalitatem requiruntur in cau 1.

Non sic autem est de una substantia separata respectu alterius. Quia una non est ab altera causata, ut secundum suum esse naturale possit esse alienus similitudo secun- dum repraesentationem similitudinis intelligibilis; licet sit similitudo in esse naturae absolute. Ideo per unam non posset alia cognosci nisi quantum ad ea quae utrique communia sunt. Unde, si una debet alteram cognoscere distincte, oportet ut in ipsa sit similitudo rcpraesenlativa eius, aut ab ipsa causata aut causata a Deo, qui est etiam causa substantiae separatae secundum esse naturale quod m seipsa habet.

3. Ad dubium ergo dicitur primo, quod substantia se- parata per seipsain cognoscit Deum distincte, loquendo de cognitione infra cognitionem quidditativam: ut dicatur cognitio distincta omnis cognitio qua cognoscitur res quan- tum ad aliquid quo ab aliis distinguitur.

Dicitur secundo, quod antecedens est falsum de effectu qui non lanium est similitudo causae secundum naturam, sed etiam secundum repraesentationem in esse intelligibili, quo modo substantia separata est similitudo Dei.

X. Tertio loco * declarat Sanctus Thomas verum mo- dum cognitionis unius substantiae separatae ab alia; si- mulque declarat modum omnem quo substantia separata alia a sc cognoscit. El primo, propositum ostendit; se- cundo, removet quoddam dubium *.

Ponit autem quinque * conclusiones. Quarum prima ** est: *Nulla substantia separata secundum essentiam suam est sufficiens principium cognitionis omnium aliarum re- rum: sed unicuique earum supra propriam substantiam oportet addere quasdam intelligibiles similitudines, per quas alia in propria natura cognoscere possit.*

Probatur. Et primo, quoad primam partem, sic. Si per suam essentiam esset sufficiens principium cognitionis omnium, sequeretur quod esset similitudo totius entis ct omnium differentiarum eius. 1 loc est impossibile. Ergo etc.- Probatur sequela. Intellectus non potest totaliter cogno- scere suum objectum nisi habeat in se similitudinem to- tius entis et omnium differentiarum eius: cum eius pro- prium objectum sit ens intelligibile, quod comprehendit omnes species ct differentias entis posibles; et omnis cognitio fiat per modum similitudinis. Ergo etc. – Falsitas

autem consequentis probatur. Quia talis similitudo esse non potest nisi natura infinita, quae non determinatur ad ali- quam speciem vel genus entis, sed est universale princi- pium ct virtus activa totius entis: qualis est sola natura divina. Omnis autem alia natura est determinata ad ali- quod genus et speciem entis.

Quoad secundam vero parium probatur. Ex hoc quod aliqua substantia est intellectualis, est comprehensiva lo- tius entis. Sed non comprehendit actu totum ens per suam naturam. Ergo, in sua substantia considerata, est quasi potentia ad similitudines intellectuales quibus totum ens cognoscitur, cl illae erunt actus eius inquantum est inlel- ligibilis. Ergo etc.

Ex prima autem parte conclusionis infert Sanctus Tho- mas quod solus Deus per suam essentiam omnia cogno- scit; quaelibet autem substantiarum separatarum cognoscit per suam naturam, perfecta cognitione, suam speciem tantum; sed intellectus possibilis se per speciem inlclligi- bik-rn intclligit .

XI. Posset autem huic rationi instari dupliciter. Primo quia, licet omnes species entis et omnes differentiae eius posibles requirant infinitatem formae intellectualis si unica forma debeat illa intellectui repraesentare, quia entia possibilea sunt infinita; non tamen omnes species et dif- ferentiae entis positae in natura, et a substantia separata cognoscibiles, requirunt talem infinitatum in specie intcl- ligibili qua cognoscuntur; illa enim non sunt infinita, sed linita. Unde ct in substantia separata non ponuntur infi- nitae species superadditae cius substantiae, sed linitae. Ideo, non obstante limitatione et fniiludine suae substantiae, pot- erit per ipsam omnia a sc naturaliter cognoscibilia co- gnoscere, el non erit sibi opus speciebus intclligibilibus superadditis.

2. Secundo A quocumque naturaliter provenit om- niuin rerum intellectualium similitudo propria el perfecta, illud de necessitate est omnium intellectualium propria et perfecta similitudo. Sed ab essentia substantiae separatae provenit huiusmodi similitudo naturaliter. Ergo essentia substantiae est omnium similitudo. Cuius oppositum su- mitur in hac ratione.

Maior probatur. Quia ab aliquo non potest produci naturaliter similitudo alicuius nisi et ipsum sit illi simile. – Minor vero probatur. Quia ab essentia substantiae separatae proveniunt species intelligibiles omnium ab ipsa naturaliter intelligibilium: ut enim dicitur Prima, q. 1 v *, et alibi, spe- cies per quas angeli intélligunt, sunt cis connaturales.

XII. Respondetur ad primum, quod non procedit haec ratio ex infinitate cognoscibilium, sed cx determinatione substantiae separatae. Possibilia enim naturaliter a sub- stantia separata cognoscibilia non sunt omnes species entis et omnes differentiae eius absolute per divinam poten- tiam posibles produci, sed omnes species entis quae ad universi huius perfectionem exiguntur, quas divina sa- pientia ordinavit ut essent. Et istae non sunt infinitae, sed determinatae. Et de istis loquitur Sanctus Thomas. Veruntaraen, licet istae sint linitae, non possunt tamen omnes, tanquam in sua similitudine, in aliqua essentia quae sit ad genus et speciem determinata, contineri. Nam si aliqua natura adaequat omnia genera ut omnes species ac differentias entis, iam non est ad unain speciem limi- tata: alioquin idem poneretur adaequari omnibus entibus secundum perfectionem; et non adaequari, sed intra ge- nera el species entis, tanquam particulare ens et determi- natam entis perfectionem habens, contineri; quod impos- sibile esse constat. Cum ergo sola natura divina sit infinita et ad certum genus entis illimitata, sequitur, ut arguebat Sanctus Thomas, quod ipsa sola rerum omnium intelli- gibilium sit similitudo.

XIII. Ad secundi dubii ’ evidentiam, considerandum est, e\ doctrina Sancti Thomae 1A II ’, q. vi, 5, ad 2, quod *naturale aliquid dicitur dupliciter: uno modo, quod est a natura sicut a principio activo, sicut calefacere est na- turale igni; alio modo, secundum principium passivum, quia scilicet est rei innata inclinatio ad illud recipiendum a principio extrinseco, sicut motus est naturalis caelo.*

^[1] α· num· «T.

^[2] CT, «um·sin.

^[3] An. 2.

^[4] Non» >’.

Capreolus ergo, II *Sent.*, d. m, q. u, ad S contra tertiam conclusionem *, tenet species intclligibiles esse connatu-
•AJ-ri Aureo, 'rur°n' rales angelo primo modo, tanquam eius proprietates. Et sic, secundum ipsum concedendum est quod ab essentia angeli profluunt active aliquo modo, per naturalem scilicet concomitantiam, sicut potentiae animae ab anima. Et tunc ad argumentum poterit dici quod concludit verum aliquo modo. Essentia enim angeli est remota et radicalis similitudo omnium intclligibilium naturaliter ab ipso, sicut est remote et radicaliter principium intelligendi. Sed non concludit contra mentem Sancti Thomae. Xon enim intendit illud negare: scd solum quod essentia angeli sit proxima et immediata similitudo intellectualium naturaliter ab ipso.

Posset autem confirmari Capreoli positio cx verbis Sancti Thomae Secundo, J. m, q. in, a. 3, ad i, ubi ait quod *ex lumine intellectus angelici determinantur species eius, quibus Jit propria rerum cognitio*. Nam ista determinatio non videtur aliter intelligi posse quam quod species cx ipso lumine intellectus naturaliter oriuntur. Ideo tantum sc extendunt quantum ct lumen ipsum.

3. Scd istud, salvo semper meliori indicio, non videtur mihi bene dictum. Primo, quia id quod est determinatum per unam differentiam qua ab omnibus aliis substantiis distinguitur, non potest esse aliarum substantiarum perfecta similitudo, quantum ad ea scilicet quibus ab ipso distinguuntur neque» inquam, proxima neque remota. Repugnat enim quod duae substantiae sint propriis differentiis distinctae, et quod una sit alterius, quantum nd eius propriam differentiam, repraesentativa: ut in hac ratione vult Sanctus Thomas.

Secundo quia, quamvis ad aliquem sensum admitteretur essentiam angeli esse inferiorum remotam et radicalem similitudinum, nullo tamen modo potest concedi quod superiorum sit similitudo. Xon enim superiora continentur in interioribus virtualiter et eminentur, ut possint ab ipso in esse intellectuali produci; quod oporteret dicere si angelus inferior esset radicalis similitudo angeli superioris, a qua species intellectualis ipsius naturali concomitantia proveniret.

3< Propter quod videtur mihi dicendum quod species intclligibiles angelorum non sunt eorum proprietates, essentiam ipsorum naturaliter consequentes, sed dicuntur cis connaturales dupliciter: scilicet et quia habent naturalem inclinationem ut eas simul a Deo immediate recipiant, propter ipsorum perfectionem in genere intclligibilium; et quia eas omnes habent a sua creatione, sicut homines dicuntur *natura Jilii irae* *, quia hoc a nativitate sua habent.

1 loc autem videtur secundum intentionem Sancti Thomae esse. Nam ubicumque loquitur de hac materia, ponit istas species a solo Deo provenire in mentibus angelicis, praecipue Prima, q. I v, 2, ad I; et q. cvi, 2, ad 4; et II *Sent.*, d. m. q. ni, a. 1. Nunquam autem dicit Ipsas ab essentia angeli provenire, licet dicat ipsas angelo connaturales esse: quod intelligendum est passive, sicut motus cauli dicitur caelo connaturalis, ut exposuimus.

I 'nde, si quandoque in hac nostra expositione inveniatur quod species intellectus angelici sunt eius proprietates naturales *, ad hunc sensum est intelligendum.

4. Ad id autcm quod pro Capreoli adducitur opinione, respondetur quod nomine *luminis* non intelligit Sanctus Thomas ipsum intellectum, aut virtutem eius cognoscitivam: subiungit enim quod *illud lumen est totius rei similitudo*; constat autcm, in doctrina eius, quod intellectus angeli non ponitur secundum se rerum similitudo quantum ad materiam et formam, et alia quae sunt propria rei. Sed nomine *luminis* intelligit ipsasmet species intclligibiles: iis enim convenit quod sint rerum similitudines quantum ad materiam ct formam, inquantum sunt ab ideis divinis exemplatae, quae sunt rerum factivae non solum quantum ad formam, sed etiam quantum ad materiam. Dicuntur autem ex lumine intellectus determinari, quia ex seipsis, quae sunt quoddam lumen intellectus, sunt determinatae ad propriam rerum cognitionem, ita quod intellectus angelicus non indiget aliquid a rebus accipere per quod ad rerum cognitionem determinetur.

XIV. Adverte circa corollarium quod illud non ducit Sanctus Thomas ex hac sola conclusione nunc probata, sed ex ipsa simul cum praecedentibus. Est enim superius * ostensum quod intellectus possibilis non intelligit se nisi per species a phantasmatibus abstractas. Similiter est ostensum substantiam separatam se per suam essentiam intelligere. Istis si adiungatur conclusio nunc probata, ut ratio conclusionis, ubi dicitur divinam essentiam solam esse omnium similitudinem, optime sequitur solum Deum omnia per suam essentiam cognoscere; angelum autcm per suam naturam seipsum tantum, perfecta cognitione; intellectum vero possibilem se, non per suam essentiam, sed per speciem intelligibilem.

Advertendum autem quod Sanctus Thomas non dicit absolute quod substantia separata per suam substantiam suam tantum speciem cognoscat, sed addidit, *perfecta cognitione*: ut daret intelligere quod per suam substantiam non potest quidem perfecte el quidditative alia a se cognoscere; quod autem alia per eam imperfecte, quantum ad communes aliquas rationes, cognoscere possit, nihil est quod prohibeat.

XV. Secunda conclusio est: *Impossibile est istas similitudines non plures*. Probatur. Quia sicut substantiae sepa uae natura non est infinita» scd determinata, ita nec similitudo m ea existens. Dictum est autcm quod totius entis umsur ili' perfecta similitudo esse non potest nisi infinita.

2. \d hanc rationem dici posset quod, licet similitudo si\ç species exi>tcns m intellectu substantiae separatae sit iimt i et dutui minata secundum esse, sicut ul ipsa substantia qu i producit, secundum tamen repraesentationem est infinita Xon enim oportet, ut cx šuperius dictis apparet, similitudines secundum repraesentationem suo modo essendi, sive suo esse quod habent in intellectu, aequari.

Sud si profunde consideretur intentum Sancti Thomae, patet responsionem hanc nullam esse. Pro cuius declaratione, advertendum est, ex doctrina ipsius in Quarto, d. xi.ix, q. 11, a. 1, quod in omni cognitione qua aliquid per propriam speciem cognoscitur, oportet ut similitudo cogniti recipiatur in cognoscente secundum eandem rationem speciei, \pparet enim in visu quod *ad hoc ut albedinem cognoscat, necesse est ut in eo recipiatur albedo secundum eandem rationem speciei, quamvis alium essendi modum habeat. Similiter ad intellectionem alicuius quidditatis, oportet in intellectu Jieri similitudinem eiusdem rationis secundum speciem cum tali quidditate, quamvis contingat alium esse modum essendi ipsius. Nam forma existens in intellectu est principium cognitionis, non secundum modum essendi quem habet utrobique, sed secundum rationem in qua communicat cum re exteriori*. Ex iis sequitur quod species intelligibilis rei cognitae non potest excedere in repraesentando suam rationem et quidditatem, licet non oporteat repraesentationem ipsius limitari secundum limitationem sui esse. Et ideo, si secundum suam rationum est naturae limitatae el determinatae ad aliquod genus aut ad aliquam speciem entis, non potest esse similitudo totius entis el omnium generum eius repraesentativa, et sic esse infinita secundum repraesentationem.

3. Si autcm diceretur quod similitudo existens in intellectu, licet, inquantum accidens et forma intellectus, ad aliquod genus entis sit determinata; inquantum tamen est ipsa quidditas obiecti in esse cognoscibili, potest essu indeterminata, inquantum videlicet similitudo entis communis, sub quo omnia genera et omnes species continentur: – hoc nihil est. Tum quia *ens* non dicit aliquam entitatem omnibus entibus communem: cum non sil univocum. Tum quia, si etiam esset similitudo illius entitatis communis quantum ad suam communitatem et universalitatum tantum, non duceret in cognitionem distinctam omnium entium, sed in communem el confusam.

4. Si postremo dicatur quod talis similitudo poterit esse similitudo omnium entium distincte, sed cuilibet enti inadaequata: patet quod hoc soli divinae essentiae, quae est extra omne genus, convenire potest, non autem alicuius creaturae: cum omnis creatura sit ad aliquam speciem et quidditatem entis determinata, sive sit substantia,

• Ct. num. xviii, Cum itaque.

quod illud nunc concluditur nunc per. intibus. Est enim » . jssibilis non ink' . . . , abstractas. SimiDp sc per suam e-r) clusio nunc prohu iam essentiam soln quirur solum Dr. . angelum autem » a cognitione; mu' iam essentia@, u/

Thoma non d suam subiUntu- ldidit, *perjta t* suam subuanh . itivc alia a w O perfecte, quantum re possit, mbil ri

Tabulae de speciebus animalium, 1793

»ile est istas sini. sicut subsunto erminata, ita nec quod totius mn 3tcsl nisi infir/. , licet similituJ tiae separatae :t ipsa substanti» talionem est r- * dictis apparer, suo modo ē ctu. aequari, •ancti The n::.

cuius decim- is in Quant,, ne qua aliq uJ ut similitudo n eandem o- *ad hoc utdl- ipiatur albedo alium astui illicuius quid- nem eiusdm late, tjuamrii Xam forea mis, non se ljue, seJ se- re exterior..* .ognitac icm ct quid- ipsius hm? ii secundum oatae ad di- i potest ci< ; repraesen- tationem, tens in in- ellectus, i tamen es: ist esse in- mtis ccm- cies ccti- it aliquam •n sit uni- illius enti- m cl uni- distinet im m. Merit esse enti fr̃n iac, quae utem ah- jam spe- jbstantù,

Tabulae de speciebus animalium, 1793

quod illud nunc concluditur nunc per. intibus. Est enim » . jssibilis non ink' . . . , abstractas. SimiDp sc per suam e-r) clusio nunc prohu iam essentiam soln quirur solum Dr. . angelum autem » a cognitione; mu' iam essentia@, u/

Thoma non d suam subiUntu- ldidit, *perjta t* suam subuanh . itivc alia a w O perfecte, quantum re possit, mbil ri

Tabulae de speciebus animalium, 1793

>ivc sit species intellectualis substantiae, aut etiam acci- dentis. Sicut enim non potest substantiae convenire ut sit omnium entium forma contentiva inadaequala cuilibet, nisi ei quae est infinita, ita hoc non potest convenire spe- ciei intellectuali : cum omnis species intellectualis sil aliqua quidditas creata, et non possit esse quidditas omnium en- tium repraesentativa nisi extra intellectum sit aliqua quid- ditas creata quae omnia entia contineat ct ad nullum genus, ad nullamque speciem secundum suam rationem sit de- terminata. Iam enim diximus speciem, ct rem repraesen- tatam per ipsam, oportere eiusdem rationis esse. – Et sic constat fundamentum rationis adductae optimum esse.

XVI. Tertia ’ conclusio est: *Similitudines intelligibiles in substantia superiori existentes sunt minus multiplicatae ct magis universales.*

Probatur primo, ratione. Quia quanto aliqua substantia separata est superior, tanto eius natura est Deo similior, ct idcirco minus contracta, utpote propinquius accedens ad ens universale perfectum ct bonum, ac propter hoc universalio rem boni ct entis participationem habens.

Probatur secundo, auctoritate Dionysii, mi cap. *Caele- stis Hicrarchiae*; ct auctoritate libri *de Causis*.

Ex hoc concluditur, p̃rimo differentia m natura in- telligibili. Quia videlicet summum universalitatis huiusmodi est in Deo, qui per suam essentiam omnia cognoscit; infi- mum est in intellectu humano, qui ad unumquodque intel- ligibile indiget specit intelligibili propria et ei coaequata; (supple) medium autem est in substantiis separatis, quae per species magis universales intelligunt.

3. Circa conclusionem ipsam, advertendum est quod dupliciter potest intelligi angelum, sive intcJligenliam supe- riorem, per pauciores species intelligere. Uno modo, se- cundum superioritatem in gradu specifico: ita videlicet quod omnis angelus dio secundum differentiam specificam superior, per pauciore> ct universaliores species intelligat quam inferior. Alio modo, secundum superioritatein ordi- nis ad ordinem: ita scilicet quod angeli ad superiorem et nobiliorem angelorum ordinem pertinentes per pauciores et universaliores species intelligunt quam angeli ordinis inferioris; omnes tamen eiusdem ordinis per aequales nu- mero species intelligent, licet in eodem ordine angeli spe- cifice nobiliores limpidius dariusque cognoscant.

Licet autem atrumque sensum conclusio possit in- telligi, probabilius tamen videtur quod in secundo sensu sit accipienda. Xon enim probabile videtur ut angeli qui in eodem ordine sunt, propinquissimi secundum speciem, hanc habeant diversitatem ut superior per pauciores species in- telligat. Videmus enim quod multa animalia irrationalia secundum speciem distincta non sic distinguuntur quod unum habent plures vires sensitivas alio: sed quia easdem numero potentias habentia, unum perfectiores alio habet. Probabilius ergo est ut omnes angeli eiusdem ordinis per aequales numero species intelligant, sed angeli superioris ordinis intelligant per pauciores quam angeli inferioris ordinis. Videturque hoc ad mentem Dionysii esse, qui angelos in hierarchias, ipsasque in ordines distinxit, et secundum hanc distinctionem de eorum dignitatibus de- terminat ♦.

3. Sed quia posset aliquis credere quod apud substan- tias separatas esset imperfectior cognitio quam in intel- lectu nostro, cum per species universaliores intelligant: apud nos enim per similitudinem generis imperfectiorem cognitionem habemus de specie quam per similitudinem speciei :—hanc tacitam obiectionem, secundo f̃oco ex- cludit Sanctus Thomas, inquiens non esse eandem ratio- nem de intellectu nostro et de substantiis separatis. Quia, cum intellectus noster infimum gradum teneat in naturis intellectualibus, unicuique cognoscibili proprio oportet re- spondere propriam similitudinem in ipso; unde per simi- litudinem *animalis* non cognoscit *rationale*, et per conse- quens nec *hominem*, nisi secundum quid. Similitudo autem intelligibilis quae est in substantia separata, est universa- lioris virtutis, ad plura repraesentanda sufficiens: ct ideo non facit imperfectiorem, sed perfectiorem cognitionem; per unam enim similitudinem cognoscit *animal* et diffe-

rentios animalis; aut etiam universaliori modo el contra- ctiori. secundum ordinem substantiarum ipsarum.

Declaratur et ex similitudine formae agentis in causa universali, quae quanto fuerit universalior, tanto ad plura se extendit; ct ex istis duobus extremis, scilicet Deo, qui uno omnia cognoscit, ct hominis, qui diversis similitudi- nibus ad diversa cognoscenda indiget. Immo ct in homi- nibus ipsis hoc apparet: quanto enim homo luent altioris intellectus, tanto e.x paucioribus plui a cognoscere potest .

Ex iis vult habere Sanctus Thomas quod cognitio quae habetur per species universaliores, non est imperfectior ea quae habetur per particulariores species: quoniam ipsa universalior species rapraesentat non solum universalem naturam, sed etiam omnes eius differentias. Immo est per- fectior: utpote efficacior, ct ad plura distincte se extendens.

Attendendum autem, cum inquit per similitudinem *ani- malis* cognosci a substantia separata et animal et differen- tias eius, *aut etiam universaliori modo et contraction*, quod sensus est, differentias animalis cognosci posse et ab aliqua substantia per speciem adaequatam animali ; ct ab aliqua superiori substantia per speciem universalio rem ct minus contractam specie animalis adaequata, per spe- ciem videlicet non tantum animalia, sed etiam aliqua alia repraesentantem ; ab inferiori vero substantia per speciem minus universalem el magis contractam, cognoscendo sci- licet aliquas species animalis per unam speciem, aliquas vero per .diam. Haec autem diversitas provenit cx eo quod una substantia separata est superior, alia vero inferior.

XVH. Pro declaratione rationis ad conclusionem ad- ductae *, advertendum est quod, licet differentia sit inter ’ Nu@ prate., substantiam el speciem intelligibilem in ipsa receptam quantum ad repraesentationem, oportet tamen inter illas proportionem quandam esse: cum species huiusmodi es- sentiae substantiae separatae naturaliter conveniant. Diffe- runt namque quantum ad repraesentationem. Quia, cum una species substantiae sit quidditas ab omni alia specie substantiali secundum propriam rationem distincta, ha- beatque suam differentiam substantialem a differentia al- terius substantiae distinctam, una non potest aliam distincte ct quidditative repraesentare: licet una sit similis alteri se- cundum communem aliquam rationem genericam. Species autem quae est in intellectu, est ipsa quidditas quae est extra intellectum, cuius dicitur species, licet alium modum essendi habeat: species enim lapidis in intellectu est ipsa quidditas lapidis in esse intelligibili. Ideo species quiddi- tatem cxtrinsecam cx sua natura habet distincte ct pro- prie repraesentare, et intellectum in ipsius cognitionem ducere: propter quod dicitur obiectum intelligibile esse per suam speciem et similitudinem intelligibilem unitum intellectui. – Verum, non obstante ista differentia inter sub- stantiam separatam et eius speciem in repraesentando, oportet tamen inter ea proportionem quandam esse, si- milem illi quae inter subiectum et propria accidentia in- venitur. Videmus enim quod quanto subiectum est perfe- ctius, tanto perfectiora ab ipso profluum accidentia, et eius activa virtus est perfectior atque universalior. Simi- liter, quanto aliqua substantia est immaterialior et minus limitata, tanto naturalia eius accidentia magis immaterialia sunt, et minus limitata suo modo, minusque contracta. Nam accidentia quae consequuntur hominem ratione sen- sitivi, minus contracta materiali contractione sunt, et per- fectiora, accidentibus ipsum consequentibus ratione cor- poris: ut movere se per apprehensionem et sentire nobilius est quam grave esse et deorsum moveri per gravitatem» Similiter intelligere, et esse susceptivum disciplinae, quod convenit sibi inquantum est rationalis, nobilius est quam sentire.

Cum itaque species intelligibiles quae sunt in substantia separata, sint quasi quaedam ipsius naturales proprietates ., cum sint accidentia ad quae est naturaliter in potentia; optime sequitur, ut deducit Sanctus Thomas, quod quanto aliqua substantia separata est divinae naturae similior et minus contracta, universalio rem boni et entis participa- tionem habens, habeat etiam species nobiliores et minus in sua repraesentatione contractas, immo magis universales

Tabulae de speciebus animalium, 1793

Tabulae de speciebus animalium, 1793

^[1] Ci. °000

^[2] Ci. °000

^[3] Ci. °000

^[4] Ci. °000

^[5] Ci. °000

^[6] Ci. °000

^[7] Ci. °000

^[8] Ci. °000

^[9] Ci. °000

^[10] Ci. °000

^[11] Ci. °000

^[12] Ci. °000

^[13] Ci. °000

^[14] Ci. °000

^[15] Ci. °000

^[16] Ci. °000

^[17] Ci. °000

^[18] Ci. °000

^[19] Ci. °000

^[20] Ci. °000

^[21] Ci. °000

^[22] Ci. °000

^[23] Ci. °000

^[24] Ci. °000

^[25] Ci. °000

^[26] Ci. °000

^[27] Ci. °000

^[28] Ci. °000

^[29] Ci. °000

^[30] Ci. °000

^[31] Ci. °000

^[32] Ci. °000

^[33] Ci. °000

^[34] Ci. °000

^[35] Ci. °000

^[36] Ci. °000

^[37] Ci. °000

^[38] Ci. °000

^[39] Ci. °000

^[40] Ci. °000

^[41] Ci. °000

^[42] Ci. °000

^[43] Ci. °000

^[44] Ci. °000

^[45] Ci. °000

^[46] Ci. °000

^[47] Ci. °000

^[48] Ci. °000

^[49] Ci. °000

^[50] Ci. °000

^[51] Ci. °000

^[52] Ci. °000

^[53] Ci. °000

^[54] Ci. °000

^[55] Ci. °000

^[56] Ci. °000

^[57] Ci. °000

^[58] Ci. °000

^[59] Ci. °000

^[60] Ci. °000

^[61] Ci. °000

^[62] Ci. °000

^[63] Ci. °000

^[64] Ci. °000

^[65] Ci. °000

^[66] Ci. °000

^[67] Ci. °000

^[68] Ci. °000

^[69] Ci. °000

^[70] Ci. °000

^[71] Ci. °000

^[72] Ci. °000

^[73] Ci. °000

^[74] Ci. °000

ct plura repraesentantes: sicut ct ipsa substantia esse minus contractum ct magis a materia remotum habet, magisque ci quod maxime unum est, et quod uno universa comprehendit, appropinquat.

• Fol. jjr, 2. Hinc excluditur obiectio Scoti, in Secundo, d. m. q. qUi hanc rationem, et hic et in Prima Parte, q. Iv, a. 3, atque etiam alibi adductam, nititur confutare. Inquit enim non oportere ut intellectus similior Deo assimiletur magis sibi in hoc quod est per pauciores species intclligere, sed in hoc quod e.s. clarius et limpidius cognoscere.

• Qu.nii, a. io, Sed palet ex dictis quod necesse est etiam in hoc quod est per universales species intelligere, assimilationem fieri: propter proportionem quam inter substantiam ct eius naturales proprietates esse oportet. Ut enim habetur *le-ritate*, quaestione allegata, a. to ', *quanto aliqua virtus est magis unita, tanto est efficacior ad operandum: et ideo, quanto est altior, tanto invenitur ex paucioribus operari, quae tamen ad plura se extendunt. Hoc enim et in cognitivis et in operatives virtutibus apparet. Videmus enim quod ille qui est elevations ingenii, ex paucis principiis ad varias conclusiones procedit, ad quas qui est hebetioris ingenii, non potest provenire nisi per particularia et coaptata principia, Similiter architectus pe/ unam formam artis dirigitur in omnibus in quibus inferiores artifices per diversa principia diriguntur.*

XVIII. Circa illud quod de speciebus intellectus nostri ^{***} dicitur h^oc l^oco § advertendum est non sic intelligendum esse intellectum nostrum ad cognitionem cuiuscumque quidditatis *exigere propriam et adaequatam speciem*, quasi per speciem unius quidditatis non possit modo quopiam aliam quidditatem intelligere: cum dicatur hic quod *per speciem animalis cognoscatur et rationale ct homo secundum quid*; et Prima, q. xu, a. to. ad i, dicatur quod *in specie hominis cognoscitur animal et rationale*; et universaliter verum sit quod per speciem lotius cognoscuntur partes. Sed intelligendum est de cognitione distincta ct propria, qua cognoscitur haec quidditas ut ab omni aha quidditate essentialiter et secundum proprias differentias distinguitur. Dc hac enim cognitione hoc loco habetur sermo: quia modus quo substantia separata res distincte cognoscit investigatur. Et dc hac ponitur differentia inter substantiam separatam ct intellectum humanum: quod videlicet species intellectus humani quibus res et quidditates distincte et proprie cognoscuntur, secundum diversitatem rerum cognitarum sunt diversae; una autem species substantiae separatae sufficiens est ad plures quidditates repraesentandas, et secundum ordinem ipsarum substantiarum in nobilitate et simplicitate, sunt magis universales aut magis in repraesentando contractae.

• Num. «ru, i. 2. Sed resultat tunc difficultas. Dictum esi enim * quod species intelligibilis est eiusdem rationis cum quidditate per ipsam repraesentata et est eadem cum illa, licet in modo essendi differant. Sed una quidditas non potest esse plures quidditates: non enim quidditas lapidis est quidditas plantae. Ergo una species intelligibilis non potest esse plurium quidditatum species.

3. Ad huius evidentiam, considerandum est quod aliter loquendum est de specie ab obiecto causata; et aliter dc ea quae intellectui substantiae separatae connaturalis est, a Deo sibi communicata. Nam species ab obiecto causata nata est solum illam quidditatem repraesentare distincte a qua causata est per modum obiecti: quia ex ipso obiecto a quo causatur, determinationem et limitationem habet. Sed species quae non est ab obiecto causata, sed a Deo, non inconvenit quod plures quidditates in uno communi, quod sil primum et adaequatum speciei obiectum, contentas repraesentet: quia, sicut divina essentia est propria ratio et propria species omnium intelligibilium, inadaequata tamen, ita potest speciem inteiligibilem in aliquo intellectu creare quae, una existens, sit propria species plurium quidditatum, nulli illarum adaequata, sed excellens unamquamque, habens aliquod commune illis pro obiecto adaequato. Nec hoc est inconveniens. Sicut enim non inconvenit aliquam naturam digniorem secundum esse naturae continere inferiorem eminenter, inquantum habet quicquid perfe-

ctionis est in inferiori et aliquid amplius, unite tamen et secundum esse unum reale, sicut anima intellectiva continet sensitivam et vegetativam; ita non inconvenit unam speciem inteiligibilem superioris substantiae separatae continere eminenter species inferioris substantiae et aliquid amplius in esse intelligibili et repraesentativo; ut scilicet quicquid perfectionis est in inferiori specie, in superiori contineatur, et superior repraesentet quicquid repraesentat species inferior et aliquid aliud.

Ad dubium ergo dicitur quod non inconvenit unam quidditatem esse plures quidditates in esse intelligibili inadaequate, hinc eminenter. Eadem enim species quae est inteiligibiliter quidditas lapidis, potest esse quidditas plantae eminenter, quamvis una illarum non possit esse alia in esse naturali: sicut essentia divina est omnium ratio eminenter et inadaequate, licet ipsae res non sint eiusdem rationis extra intellectum; et sicut natura generis continet diversas species potentialiter, quae tamen non sunt unius rationis specificae: licet ista sit aha continentia quam continentia speciei.

XIX. Ex istis patet quomodo intelligendum sit quod dicitur Prima, q. Iv, a. 3. ad 3, quod, inquam, species universalis quae rM in mente intellectus angelici, *propter eiin excellentiam* potest esse propria ratio plurium. Non enim mtelhgendum est de eius excellentia in essendo, licet species ingeli superioris habeat nobilius esse quam species angeli inferioris. Nam Sanctus I hornas *Verit.*, q. vin, a. io, ad ult. ponens differentiam inter species intellectus angelici ct <pcie> intellectus nostri, dicit quod *illae sunt excellentiores rebus ipsis: ideo una potest esse propria ratio plurium. Species autem intellectus nostri non sunt excellentiores rebus ipsis quantum ad repraesentationem, licet \hit excellentiores quantum ad modum essendi: ideo una non potent esse propria ratio plurium.* Ex quibus apparet quod excellentia in essendo non est speciei intclligibili causa quare una esse possit plurium propria ratio.

Sed dupliciter potest dictum Sancti Thomae intelligi. Primo, quod excellentia unius speciei intelligibilis super aliam in esse quidditativo est huius ratio. Cum enim, ut dictum est, species intelligibilis sit ipsa quidditas intellecta, si una species sit plures quidditates unite et simpliciter in esse intelligibili, illa potest esse ratio plurium: si autem non sit plures quidditates hoc modo, non poterit esse plurium propria ratio. Quia ergo species angelici intellectus tales sunt in ordine ad species intellectus nostri quod una illarum est unite plures quidditates, utpote ab essentia divina, quae omnes quidditates unite continet, immediate provenientes et illi propinquiores: istae autem sunt tales quod una ipsarum est tantum una quidditas. utpote ab una quidditate exteriori causata: ideo una illarum potest accipi ut propria ratio plurium, non autem una istarum.

Secundo potest intelligi quod huius ratio est excellentia speciei angelicae in repraesentando. Quia enim una species angelici intellectus non tantum unam quidditatem perfecte et distincte repraesentat, sed plures, ideo non solum est propria ratio unius, sed accipi potest ut plurium propria: sicut, quia essentia divina est perfecta omnium rerum similitudo, ideo potest accipi ut propria idea plurium. – Hoc haberi potest ex loco allegato in Qu. *Verit.*

Non obstat huic quod Sanctus Thomas ibidem loquitur de specie angelica proportionaliter ad essentiam divinam: constat autem quod illa propter excellentiam in essendo est propria ratio plurium. – Dicitur enim primo, quod non propter excellentiam in essendo, sed propter infinitatem suae naturae, et propter excellentiam in repraesentando, est plurium propria ratio. – Dicitur secundo, quod ista proportio accipitur secundum excellentiam in repraesentando, non autem in essendo.

Non obstat etiam quia nulla assignaretur ratio propositi nisi verbaliter. Probaretur enim idem per idem: scilicet quod ideo species angelica una existens est multorum distincte repraesentativa. quia excellenter repraesentat, idest, non tantum unum, sed plura. – Dicitur enim quod optime secundum istam expositionem assignatur ratio propositi.

amplius, unite
anima intel-
tafia
'j non incon-
rm
bsūmhac sc-
pam-c jA
substantiae
et j]
rae^cntatno;
ut < .
>ri specie, in
ū;.->
t quicquid
tepn t

non incon-
vni!
n esse iitdh-
gibi -
nim speciei
qu^ ...
esse quiddi-
ui p!-
i possit
ō alu f.
t omnium
rih
> non sint
au.-
tura generu
cor.
men non sunt
u- M
itinentia qui-
n c %

ligendum «t
· 4
l, inquam, spe-
A-
s angelici, pro-
;-
Hio plurium X
*
a in essendo,
»se quam speciei
rit., q. vm, 1 K,
es intellects
quod illae w
est esse p
nostri non ai
iratsentiior.n.
m essendi: d
t
. Ex quiru»
spedei intel-
l
propria nto
omac ioteik-
diligibilis h-
;:
Sum cnh. u
uidditas intel-
*
unite et fm
atio plurium:
do, non pj-
edes anod-
tcllecte n>
tales, utpote
ite contint.
istae ait@
l quiJdiu?,
ieo una tl-
non autem

est eicel-
lenia ua
uiddititcs
(
O nonw-
t plurwa
omnius
idw plu-
Ju. Imt
loquitur
divinam.
endo est
JOd OOC
initatea
ndo.est
na pro-
ntendo,

propo-
salice-

Xon enim intendit ibi assignare rationem Sanctus
l homas
quare una species angeli multa repraesentet, sed
quare, una existens, potest esse propria ratio plurium,
ita scilicet quod accipiat ut ratio uniuscuiusque
illorum, ducens in propriam et distinctam cognitionem
cius. Huius enim convenienter assignatur ratio, quia
est similitudo plurium quantum ad ea quae unicuique
illorum sunt propria: sicut convenienter assignatur
ratio quare species lapidis ducit in distinctam
cognitionem naturae lapidis, quia est eius perfecta
similitudo; et sufficienter assignatur ratio quare
essentia divina potest accipi ut propria idea omnium
creaturarum, quia est omnium creaturarum perfecta
similitudo. Quia enim est secundum se omnium
similitudo, si consideretur cum habitudine ad naturam
hominis tantum tanquam ad repraesentatum per
ipsam, inquantum huiusmodi, est idea hominis et
non alterius quidditatis, et sic dicitur eius propria
idea: quamvis absolutu, et in se considerata, sit
omnium similitudo.

XX. Sed oritur ex dictis alia difficultas. Sicut enim
una species intelligibilis superior continet perfectionem
speciei intelligibilis inferioris, et propter hoc
repraesentat quicquid alia repraesentat et aliquid
amplius; ita substantia separata superior continet
perfectionaliter inferiorem, cum sint specificae et
gradualiter distinctae, secundum maiorem et
minorem propinquitatem ad Deum. Ergo, sicut per
superiorem speciem repraesentatur id quod etiam
species inferior repraesentat, ita per substantiam
superiorem repraesentabitur intellectui et ipsa et
inferior. Et ita superior substantia poterit per
seipsam, absque specie intelligibili, cognoscere
inferiorem. Cuius oppositum superius * est
ostensum.

Respondetur, ut ex verbis Sancti Thomae Prima Parte,
q. I v, a. I, ad 3, haberi potest, et II Sent., d. m, q. m. a. 1,
ad 3, quod licet superior substantia, sola substantia
considerata, continet inferiorum perfectionaliter
aliquo modo, non tamen continet eam perfecte et
secundum propriam rationem, sed secundum rationem
communem ab ipsa superiori substantia perfectiori
modo participatam, cum secundum propriam
rationum sit ab ipsa specificae distincta; sicut
albedo aliquo modo continet alios colores, inquantum
est ipsis perfectior, non tamen illos perfecte et
secundum propriam rationem continet. Et ideo
substantia superior non potest esse ratio cognoscendi
inferiorem nisi secundum aliquam communem
rationem. Species autem una intelligibilis potest
perfecte, et secundum propriam rationem, aliam
speciem, inquantum species est et similitudo, in
esse intelligibili continere, ita quod non distinguatur
ab ipsa secundum propriam rationem, quasi eam
omnino a sua ratione excludens, sicut *humor* a
sua ratione *equum* excludit, sed sicut continens
perfecte quicquid est in ipsa et aliquid ulterius:
quemadmodum virtus activa superior et universalis
continet virtutem inferiorem particularem et
aliquid amplius; et sicut divina essentia, una
existens, continet omnia perfectu et secundum
proprias rationes. Et ideo superior species
repraesentat quicquid repraesentat inferior et
aliquid amplius: puta, si inferior species ponatur
tantum hominis naturam repraesentare, superior
species naturam hominis repraesentabit et ultra
hoc naturam equi et naturas aliorum animalium.
Et propterea species intelligibilis quae est superior,
potest ducere in notitiam propriam et distinctam
eius quod per inferiorem speciem repraesentatur.

Huius exemplum in virtute solis possumus considerare.
Virtus enim solis, inquantum accidens solis est,
limitatur ad ipsam solis speciem ut ad certum genus
accidentis, et non est virtus ignis: aliud enim
accidens est virtus quae est in sole, et aliud
accidens est virtus quae est in igne. Illa tamen
virtus, inquantum est virtus activa, non est
determinata ad certa obiecta, distincta ab
objectis in quae potest virtus ignis, ita quod in
obiecta virtutis ignis non possit, sed in alia
tantum obiecta: immo in omnia potest in quae
ignis virtus potest, et in alia in quae illa non
potest. Inde verum est dicere virtutem solis
esse virtutum ignis inquantum virtus est, et
etiam aliquid amplius quam virtus ignis. Sic
et de specie intelligibili superiori dicendum est.
Inquan-

tum enim accidens intellectus est, distinguitur
ab inferiori specie: sed inquantum est species et
similitudo intellectua- lis, est ipsa specie»
inferior eminenter.

XXI. Attendendum ultimo, circa illud quod
dicitur, *hominem, quanto fuerit altioris intellectus, tanto ex
paucioribus plura cognoscere posse* *; quod illud
non est sic accipiendum quasi homo altioris
ingenii per pauciores et universaliore species
intelligat: hoc enim repugnat ei quod superius *
dictum est, in intellectu humano oportere
unicuique cognoscibili proprio propriam et
adaequatam similitudinem respondere. Sed ad
principia complexa est referendum. Quanto enim
aliquis perspicacioris est ingenii, tanto ex uno
principio plures conclusiones potest deducere.
Ex hoc enim voluit Sanctus Thomas ostendere
quod, sicut unus homo, ex hoc quod est nobilioris
ingenii, potest per unum principium discurrendo
multas propositiones cognoscere; ita proportionabi-
ter una substantia separata, ex eo quod est
nobilior et per consequens maioris virtutis
intelligit, potest per unam speciem plura
intelligere quam inferior substantia, quae, quia
debilioris est virtutis intellectivae, pluribus
speciebus indiget.

XXII. Quarta conclusio est. *Intellectus
substantiae separatae totaliter perficitur per
formas intelligibiles*» quantum ad cognitionem
naturalem.

Additur, quantum ad cognitionem naturalem,
quia, ut dicitur Prima, q. I v i i i, a. 1: *Quantum
ad ea quae substantiis separatis divinitus
revelantur, nihil prohibet intellectum eorum
esse in potentia* *.

Probatur primo. Quia non potest esse
denudatus ab omnibus huiusmodi similitudinibus:
ista enim est dispositio intellectus possibilis
antequam intelligat. – Nec etiam aliquas habet
in actu, aliquas in potentia, sicut materia
prima se habet respectu suarum formarum, et
sicut se habet intellectus noster cum sumus
scientes: alias, exiret de potentia in actum;
quod substantiis separatis non convenit, quae
non moventur neque per se neque per accidens.

Confirmatur primo, per comparisonem ad
corpora caelestia, quibus proportionabi-ter
assimilantur. Nam ut materia corporis
caelestis ita perficitur per suam formam quod
ad aliquas formas in potentia non remanet.

Confirmatur secundo, auctoritate Libri
de Causis, ubi dicitur quod *intelligentia est
plena formis*.

XXIII. Sed circa has probationes dubitatur.
Primo, circa rationem. Licet enim substantiae
separatae, ad mentem Aristotelis, sint
immobiles per se et per accidens mutatione
corporali; non tamen ex hoc haberi potest
quod non possint exire de potentia ad actum
intelligibilem, et sic spiritaliter alterari.

2. Secundo, circa confirmationem ex
similitudine ad corpora caelestia, dubitatur.
Primo, ex Scoto, in Secundo, d. m, q. ult. -;
et d. i v, ad arg. secundae quaestionis **. Non
enim, ut ait, est eadem ratio de substantiis
separatis et de corporibus caelestibus. *Quia, si
qualitates et formae naturales* (de quibus
oportet similitudinem accipere, ut ait Durandus
aliter similitudo non acciperetur ad propositum)
*non essent concreatae corpori caelesti, cum
nihil sit datum ei unde possit illas qualitates
acquirere, semper esset non perfectum, eo quod
nulla causa naturalis posset illas in eo
producere. Non sic autem est in proposito: substantia
enim separata habet unde, cum aliis causis
naturalibus cooperantibus, possit rerum omnium
cognitionem acquirere* *.

Secundo, ex Durando * dubitatur. Quia
videtur falsum quod dicitur de corporibus
caelestibus, ipsa ad perfectiones accidentales
comparando. Nam luna et stellae accipiunt
lumen a sole: et sic eorum materia remanet in
potentia ad formam quam non habet a principio.

XXIV. Ad primum horum respondetur quod»
cum posteriora a prioribus dependentiam habeant
et in ipsis aliquo modo fundentur, oportet
omnem motum qui est existentis in potentia,
fundari supra motum illum qui primus est
inter motus huiusmodi. ut nihil subsit illi
molui nisi per hoc quod substat molui qui est
primus in illo genere. Talis autem motus est
motus corporum. Ideo omnem alium motum
existentis in potentia oportet dependere a
motu corporeo: ut nihil moveatur tam motu de
potentia ad actum

* Cf. num. 111. j. btdArator.

* Cf. ibid., ».

* Cf. num. ivi.

* 11. x, fail .rufert

* Fol. j6. ” Fol. ji;

* Cf. locum ntn citand.

* Fol. 49. * Grvg.dc <rim.. 11 v. 1. * d. vil. Capreolum loc. cit.. p. :6»).

nisi et motu corporeo moveatur, aut per se aut per accidens. Videmus enim in intellectu nostro, qui a potentia ad actum speciei intelligibilis movetur, quod movetur per accidens ad motum corporis, eo quod est virtus in corpore aliquo modo, scilicet ratione animae, in qua radicatur. Cum ergo constet substantiam separatam non moveri neque per se neque per accidens motu corporeo, cum neque sit corpus neque virtus in corpore; patet quod est extra genus illius motus qui est actus existentis in potentia, licet moveatur motu qui est actus existentis in actu. Et ideo ratio Sancti Thomae optima est. et habet ex sententia Aristotelis fundamentum.

2. Ad secundum quod est Scoti, dicitur quod illa comparatio conveniens est. Nam sicut corpora prima a principio habuerunt omnem suam perfectionem naturalem in esse naturali, tam scilicet substantialem quam accidentalem, ita conveniens est ut primae substantiae intellectuales habuerint a principio omnem suam perfectionem naturalem in esse intelligibili. Nec dissimilitudo inter illa convenienter assignatur. In naturis enim rerum consideratur quid ipsis naturaliter et ex naturae conditione conveniat: non quid ratione extrinsecis tantum sibi possit aut non possit convenire. Et ideo quod Deus a principio corporibus caelestibus omnes suas naturales perfectiones contulerit, non est referendum in defectum causarum naturalium, quae illas producere non possent: sed in ipsam naturam referendum est, quae, cum sit incorruptibilis, exigit ut habeat potentiam totaliter per actum completam, in quo a corporibus corruptibilibus differt; nisi enim eorum naturae ab intrinseco convenirent, non dedisset eas sibi Deus a principio in quo rerum naturas condidit. Et similiter dicendum est de primis substantiis intellectualibus quantum ad earum esse intelligibile. – Est praeterea ostensum superius non per substantiam separatam accipere a sensibilibus cognitionem. Idcirco illa dissimilitudo a Scolo posita videtur fuga, magis quam aliquid rationis habere.

3. Ad secundum dici dupliciter potest. Primo, quod loquitur Sanctus Thomas de illis perfectionibus corporis caelestis quae sibi per modum actus primi permanentis conveniunt. Modo dicitur quod lumen quod a sole quaedam eorum recipiunt, recipitur per modum passionis transeuntis in eis: unde luna variatur lumine secundum diversum aspectum ad solem.

Secundo dici potest quod loquitur Sanctus Thomas de perfectionibus quae natae sunt sibi naturaliter convenire et ab intrinseco: non autem de illis quas solum ex superioris activitate possunt participare, ut patet Prima, q. i. vnr, a. i. Lumen autem quod recipiunt corpora caelestia a sole, non est talis perfectio, tunc ibidem inquit Sanctus Thomas quod *ad ea quae substantiis separatim divinitus revelantur, nihil prohibet intellectus eorum esse in potentia: quia sic etiam corpora caelestia sunt in potentia quandoque ut illuminentur a sole.* Ista responsio videtur melior, utpote ex verbis Sancti Thomae sumpta.

XXV. Illimo loco, removet Sanctus Thomas dubium quoddam circa praedeterminata. Posset enim aliquis dicere quod, licet res alias intelligat substantia separata per species, una tamen ab alia per essentiam ipsius substantiae intellectae intelligitur. Quia per seipsas sunt actu intelligibiles. – Et quia dicitur XII Metaph. *, text. 51, quod *in substantiis separatim non differt intellectus, intelligere, et quod intelligitur.*

Respondet Sanctus Thomas quod hoc ponere multas habet difficultates. Quia difficile est videre quomodo conditiones formae intelligibilis sibi convenire possint: scilicet, quomodo una substantia sit unum alteri dum ipsam intelligit. – Et quomodo una sit forma alterius: cum habeat unaquaeque esse separatum ab alia. – Item, quomodo substantia inferior possit esse perfectio superioris, et quomodo superior posset inferiorem intelligere. – Item, quomodo una substantia sit intra intellectum alterius: cum non illabatur menti, sed hoc soli Deo conveniat.

Ex istis itaque videtur impossibile esse quod substantia separata per essentiam suam intelligatur ab alia, et non per similitudinem eius in ipsa.

Subiungit autem Sanctus Thomas quod *hoc est verum secundum sententiam Aristotelis*, scilicet quod ille modus est impossibilis. Quia secundum ipsum intelligere contingit per hoc quod intellectum in actu fit unum cum intellectu in actu.

Ad primum autem in oppositum, respondet quod ratio non sequitur. Quia licet substantia separata semper sit intelligibilis actu, non tamen intelligitur nisi ab intellectu cui est unum. – Ad secundum dicit quod non obstat propositio Aristotelis adducta: quin habet veritatem quando substantia separata seipsum per essentiam suam intelligit; tunc enim *idem est intellectus, et intellectum, et intelligere.*

Adverte quod ista propositio, *Cum substantia separata seipsam intelligit, idem est intellectus, et intellectum, et intelligere*, apud Averroem est vera de omni substantia abstracta a materia: ut patet XII Metaph., comment. 51 et etiam comment. 39. Sed Sanctus Thomas eam ibidem interpretatur de substantia prima tantum. Hic autem eam tanquam universaliter concessam ab Aristotele accipit, propter opinionem Commentatoris: et quia nihil ad suum propositum referebat utrum illud existimaverit Aristoteles de omni substantia separata, an tantum de prima.

Secundum autem opinionem Platonis, cui favere videtur dictum Dionysii, iv cap. de Div. Nom., non erit inconveniens unam substantiam separatam aliam per eius essentiam intelligere, secundum quod cum spiritualiter contingit. Posuit enim Plato intelligere fieri per contactum intellectu. ad rem intelligibilem.

2. Circa istas rationes quibus probat Sanctus Thomas unam substantiam separatam non cognoscere aliam per essentiam eius quae cognoscitur, advertendum quod non ponuntur hic tanquam insolubiles, sed tanquam facientes difficultatem in via Aristotelis. Unde non dixit simpliciter quod illud sit impossibile, sed quod *habet difficultates non paucas* et concludit quod *videtur impossibile*, non autem quod *sit impossibile*. Similiter in Qu. de ierit., q. viii, a. 7, cum posuisset easdem rationes, postquam respondit ad alia argumenta, ad ista non respondet, sed ait *Rationes autem illas quae probant quod angelus non cognoscat angelum alium per essentiam angeli visi vel videntis, concedimus, quamvis possit ad eas responderi aliquo modo.* In quibus verbis dat intelligere rationes has, quamvis aliquid probabilitatis habeant, solubiles tamen esse.

Nam ad eas responderi posset uti responderetur si de divina essentia fierent, ad probandum videlicet quod non posset a beatis per seipsam videri. Diceretur enim quod una substantia potest esse unum alteri per modum formae intelligibilis in esse intelligibili, licet non in esse naturae. – Et quod non inconvenit inferiorem esse perfectionem superioris in tali esse intelligibili determinato. – Nec inconvenit quod menti illabatur per modum formae intelligibilis: quamvis inconveniens sit quod illabatur per modum causae agentis, quo modo divina essentia menti illabatur.

Sed licet ad istas rationes ita responderi possit, apud tamen Aristotelem videntur aliquid apparentiae habere, ex eo quod ipse, XII Metaph., text. 51 ♦, probat quod Deus non intelligit aliquid extra se, quasi scilicet habens in seipso aliquid aliud quo intelligat, *quia illud perficeret intellectum eius et esset illo nobilior.* Et sic non esset apud ipsum universaliter verum quod substantia separata intelligeret aliam per ipsam substantiam intellectam sibi in esse intelligibili unitam. – De iis vide Sanctum Thomam in de ieritate, ubi supra.

3. Circa rationem Platonis, advertet, ex Sancto Thoma ubi supra *, quod nulla est. Quia *cognoscens et cognitum non se habent ut agens et patiens, sed sicut duo ex quibus fit unum cognitionis principium.* Et ideo ad cognitionem non sufficit contactus inter cognoscens et cognoscentem, nisi cognoscibile cognoscenti aliquo modo uniatur ut forma.

XXI. Sed circa hanc conclusionem, et quasdam alias dubium occurrit. Sicut enim se habet intellectus humanus ad res materiales, ita intellectus unius substantiae separatae ad alias substantias separatas. Sed intellectus humanus, si haberet aliquam naturam de numero sensibilibus naturarum, non posset alias naturas sensibiles intelligere

• Cap. 11.

• Num. prauv., rando!Q Oi

• Ci. num. x,

• Al. lib. Xi.

SL’MM \ CON TK \ GENTILES, LIB. 11, CAP. XCVUI. 5<jt
iod *hoc ert mum*
et quod ilk mo-
im intelligere on-
to tit unum am

xmdet quod rsn-i
carats semper *m*
nisi ab intellectu
l non obstat prt^
‘eriatcm quando
i suam intelligil;
m, el intelligere
itantia separata
t intellectum, tl
omni substantia
comment. St *e*
s cam ibidem * 'U
Hic autem c.m
stotele accipit,
, nihil ad suum
rerit Aristoteles
e prima.
cui favere ri-
L, non ent in-
iliam per eiw
'iritualiter con-
>cr contactum

netus Thomis
;re aliam per
im quod non
uam facientes
ut simpliciter
ticultdiei non
'c, non autem
. q. vin, j. 7,
respondit ad
I * *Radenti* "h .’
ignoscat an-
identis, con-
liquo modo.
quamvis ali-
sse.
uretur si de
t quod non
enim quod
'um formae
î naturae. –
rtionem su-
Nec incon-
itdligibilis:
lum causae
tur.
ossit, apud
habere, α
|uod Deus ’ *
\$ in seipso
ntellectum
ud ipsum
ntelligeret
i esse in-
am in *de*

o Thema
cognitum
*x quibus BKÜ
'nitioem ■
ibile. nisi
t forma.
n dll 's " humanus
ae sepa-
rius hu-
isibilium .O.
fligere

Ergo, si intellectus substantiae separatae habet aliquam nat-
turam de numero substantiarum separatarum, non potest
alias naturas separatas intelligere. Sed unaquaeque ipsarum
habet unam talem naturam determinatam. Ergo una non
potest aliam intelligere. Cuius oppositum est dictum.

Responderi potest quod illa similitudo tenet quantum ad
hoc quod, sicut quidditas rei materialis est proportiona-
turn obiectum intellectus humani, ita quidditas substantiae
immaterialis est proportionatum et connatural-» obiectum
substantiae separatae. Xon autem tenet quantum ad omnia.
Unde Prima, q. I vj, a. 2, ad i, negat Sanctus Thomas con-
sequentiam : quia, licet una natura materialis existens con-
naturalis intellectui impediret aliarum cognitionem, una
tamen natura spiritualis aliarum naturarum spiritualium
cognitionem non impedit, *propter carum affinitatem inter*
se, cum non distinguantur nisi ordine quodam et secun-
dum gradus diversos eiusdem perfectionis.

XX\ II. Sed haec responsio, licet sit vera, magnam ta-
men patitur difficult item. Videtur enim \elle quod in na-
turis propinquis et affinibus una aliarum cognitionum non
impedit. Hoc autem nd mentem Philosophi non videtur
esse. Primo, quia *propositio dicens quod recipiens debet esse*
denudatum a natura recepti, ut inquit \errues, HI *Anima*,
comment. 4 '. *intelligitur a natura generis proximi rerum*
receptarum. Et sic e< eo quod natura intranca alicuius
habet cum extranea affinitatem et propinquitatem, non tol-
litur quin una cognitionem ulterius impediat.

Secundo, quia ad rationem Aristotelis posset similiter
dici quod, licet intellectus humanus haberet aliquam nat-
turam sensibiliium, puta noturam aeris, non tamen a cogni-
tione aliorum prohiberetur: quia possent illae naturae esse
propinquae, et distingui ordine quodam secundum perfe-
ctius ct imperfectius.

Tertio. Propinquitas ista et affinitas non removet causam
quare *intus existens prohibeat extraneum* *. Ergo etc.
Probatur antecedens. Nam causa huius est quia determi-
natum cx se ad certam naturam m actu, non potest ad
alias naturas determinari. I labet cnim Averroës, i *Phgs.*,
comment. 6b, quod, w *materia prima haberet ex natura*
sua aliquam formam, non reciperet omnes formas ; et si-
militer. si haberet aliquam privationem, non reciperet
omnes privationes. Sed causa haec remanet in nailin'· etiam
affinibus et propinquis: quoniam commune est omnibus
naturis specificis actualibus quod ultima differentia unius
non potest per ultimam alterius differentiam determinari.
Ergo etc.

XXVIII. Ad evidentiam horum, duo sunt declaranda.
Primum est, quae sit causa in intellectu nostro quod na-
tura sensibilis sibi connaturaliis existens, extraneam sive
alienam naturam sensibilem prohiberet et excluderet.

Secundo, quomodo illa Sancti Thomae responsio de
illa naturarum propinquitate·, sit intelligcnda«·.

2. Quantum ad primum, quia dupliciter potest intelligi
talem naturam mexistuntem alias naturas ab intellectu pro-
hibere et excludere: scilicet, *quantum ad receptionem ipsa-*
rum in intellectu per speciem intelligibilem, ut videtur
Commentator, III *de Anima*, comment. 4, interpretari: el
quantum ad actualem ipsarum cognitionem, ut Sanctus
Thomas, ultra Commentatoris expositionem, interpreta-
tur: – primo, videndum est de causa propositi quantum
ad primum sensum; secundo, quantum ad secundum *.

3. Quantum ad primum sensum, quem sequitur Com-
mentator, sciendum quod ipse huius causain assignat pro-
positionem etiam non cognoscentibus communem, scilicet
quod *recipiens debet esse denudatum a natura recepti*.
Hanc autem propositionem ipsemet exponit, inquiens quod
intelligitur quod *substantia recipiens non sit substantia*
recepti secundum speciem. Ratio autem huius est. *quia*
aliter tunc res reciperet se. et movens esset motum. No-
mine autem *speciei* intelligere videtur non solam speciem
specialissimam, quasi sufficiat universaliter ut recipiens non
sit eiusdem speciei specialissimae cum recepto: cum ipse,
suam expositionem declarando, det exemplum de visu et
auditu respectu coloris et soni; constat enim, quod visus
non solum est denudatus a nigredine quam recipit, sed

etiam a toto genere coloris; et quod, si albedinem sibi
connaturalem haberet, non posset nigredinem recipere,
quantumcumquc esset specificè a nigro distinctus. Sed
videtur nomine *speciei* intelligere naturam cuius recipiens
est primo ct per se receptivum, et ad quam in potentia
se habet, cl a qua inquantum huiusmodi specificatur. sive
sil natura gnerica sive sil natura specifica: sic cnim. quia
visus est primo ct per se receptivus coloris, et auditus
soni, ideo et visus omnino a sui natura colorem excludit,
et auditus sonum. Hunc sensum insinuat ista ratio, quod
alitui idem reciperet se. Insinuat etiam ipsum id quod
interius in eodem commento inquit Averroës, quod vide-
licet *intelligitur oportere recipiens esse denudatum a na-*
tura speciei recepti, non autem a natura generis, maxime
remoti, etc.: intendit enim quod, etsi recipiens debeat esse
denudatum a natura quam primum et per se respicit, et a
qua inquantum huiusmodi specificatur, non oportet tamen
ut sit denudatum a genere illius naturae. Quamvis enim
visus debeat esse a colore denudatus iia quod nullum
habeat colorem, non tamen debet esse denudatus a *qua-*
litate, quod est genus coloris, ita scilicet quod nullam ha-
beat qualitatem. Ostendunt etiam eundem sensum verba
ipsius Commentatoris comment. 5 cum. exponens ipsam
propositionem, au eam debere sic intelligi quod *non est*
necesse ut recipiens non sit aliquid in actu omnino, sed
ut non sit in actu aliquid ex eo quod recipit,

Islam autem propositionem sic intellectam dicit Sanctus
l’homas *Verit.*, q. xxn, n. 1, ad 8, non esse universaliter
seram in potentiis cognoscitivis, sed quod *fallit in habent-*
tibus obiectum universale, continens scilicet omnia: nam
obiectum intellectus est quidditas, el tamen intellectus ipse
non est ab omni quidditate denudatus, sed quidditas quae-
dam est. Dicit etiam ipsam non habere veritatem in sensu
tactus, *eo quod eius obiecta sint de necessitate animalis.*

Quia igitur recipiens debet esse denudatum a natura
quam primo ut per se respicit el ad quam est in potentia:
intellectus autem noster est in potentia ad quidditatem
materiale[m], cl esi ipsius primo et per se receptiva, eo
quod omnem quidditatem materiale[m] cognoscere possit:
ideo debet ab omni quidditate sensibili denudatus esse.
Et propterea, si esset sibi una natura sensibilis connatu-
ra[iis], illa prohiberet ne aliae naturae sensibiles in ipso
reciperentur. Nam, si quod est receptivum alicuius naturae
debet esse a tali natura denudatum, optime sequitur, si
non est a tali natura denudatum, quod illius naturae non
est receptivum sicut, quia quod est coloratum non est in
potentia ad colorem sed actu colorem habet, ideo nullius
alterius colons est susceptivum, si unum tanquam sibi
connaturalem habet.

Attendendum autem quod iste sensus propositionis de-
claratae non est ad propositum dubii moti. Quia, cum
intellectus substantiae separatae non sit in potentia ad
suum obiectum tanquam potens eius speciem recipere,
sed sibi omnium ab ipso naturaliter intelligibilium innatas
habeat species; frustra quaereretur an, si unam naturarum
a se intelligibilium connaturalem habeat tanquam propriam
quidditatem, per illam impediatur α receptione aliarum
naturarum.

4. Quantum ad secundum sensum, scilicet quod *intus*
apparens prohiberet extranei cognitionem : considerandum
est quod iste sensus videtur esse principaliter a Philosopho
intentus. Quia fortassis non repugnat quod aliquid habeat
aliquam unius naturae aut unius generis speciem et ta-
men sit receptivum aliarum specierum illius naturae se-
cundum esse mtentionale. \idemus enim quod, si ante
oculos ponatur vitrum viride, per vitrum alia videntur
colorata. I loc autem non potest esse nisi similitudo illorum
visibilium recipiatur in vitro tanquam in medio: cum co-
gnitio fieri non possit nisi visibile per suam speciem uniatur
videnti, et tamen color viridis est secundum suum esse
naturale in vitro. Est ergo sensus propositionis quod intus
apparens prohiberet, non quidem omnem cognitionem
extranei, sed *distinctam illius ac perfectam cognitionem*.
Quamvis enim pei sitrum viride alia visibilia videantur, non
videntur tamen distincte et perfecte secundum proprios

colores, sed videntur viridia: nain species ipsorum receptae in tali medio, ex illo colore inexistence accipiunt dispositionem hanc ut sua obiecta tanquam viridia repraesentent, licet ipsa alium colorem determinatum habeant.

Potest tamen etiam Avcrrois interpretatio salvari, dicendo quod intus existons impedit ne alia recipi possint in potentia cognoscitivu, non quidem absolute, sed tanquam per speciem repraesentantem cognoscibilia vere et distincte secundum proprias naturas.

•Lttc 7.

Ratio autem istius propositionis sic intellectae nulla alia assignatur a Divo'Choma, HI *de Anima* ', nisi haec: quod *illud intus apparens, quia esset connaturale inteUe-etui, semper actu appareret*, tanquam scilicet semper aclu cognitum, *ct sic impediretur intellectus ab intelligendo alia*. Fundatur autem haec ratio super experientia. \idc-mus enim in rebus materialibus quod, si aliquid actu ab aliquo sensu cognoscatur, pro tunc non potest aliud sensibile a tali potentia distincte et complete cognosci: hoc enim patet per singulos sensus discurrendo.

Hic autem sensus est ad propositum dubii. Quaeritur cnim utrum sicut, si noster intellectus aliquam naturarum sensibilium haberet, impediretur ab ah.irum naturarum perlecta et distincta cognitione, ita et substantia separata, habens naturam determinatam m genere quidditatum immaterialium, ab aliarum immaterialium naturarum distincta cognitione per propriam naturam prohibeatur.

•Cf.num prec5., imit.

XXIX. Quantum ad secundum princip. lc, quomodo scilicet illa Sancti l hornae responsio bit intelligenda , considerandum est, quia se m illa responsione ad pnus dkl.t remittit, quod ipse in q. 1. Primae Partis, a, 4, ad 1, determinat non sic distinguí angelos specificè quasi unus habeat aliquam perfectionem substantialin pellationi alterius angeli superadditam: sed quia, cum omnes conveniant in perfectione quae est nobilissima in eis. scilicet in intellectualitate, in illa perfectione distinguuntur secundum diversos gradus» qui ideo distinctionem specificam faciunt, quia a formis diversorum graduum sumuntur. Vult ergo Sanctus Thomas m illa responsione de qua dubitatur, quod, quia angeli sunl affines ct propinqui inter se, utpotc in intellectualitate, quae est ultima et nobilissima earum perfectio, distincti tantum ordine quodam secundum gradus ipsius, natura unius angeli ipsum ab aliarum substantiarum separatarum cognitione non impedit, quantumcumque semper propriam naturam actu intelligat. l loc autem in rebus materialibus non invenitur: cum non distinguantur tantum per gradus eiusdem perfectionis; sed aut per diversas perfectiones quarum una est altera dignior ct perfectior, sicut animata ab inanimatis distinguuntur; aut, si distinguuntur formaliter secundum gradus tantum eiusdem pertectionis, sicut forte csl dc formis elementorum, ultra istam distinctionem habent etiam distinctionem materialem, quae magnam differentiam inducit inter ipsa. Ideo unum ipsorum inexistens naturaliter virtuti cognitivae impedit aliarum naturarum cognitionem.

Vult ergo Sanctus Thomas negare illam consequentiam, quia non est eadem ratio de naturis sensibilibus et de naturis spiritualibus. In naturis cnim dumtaxat materialibus, propter earum matcrialitatem et distantiam, habet veritatem quod intus apparens prohibet extranei cognitionem: non autem in naturis spiritualibus, in quibus est distinctio solum secundum eiusdem perfectionis gradus.

• Num. xxv»

XXX. Ad primum ergo in oppositum *, dicitur primo, quod non est mens Commentatoris quod recipiens debeat esse denudatum a genere proximo recepti, sed a natura quam primo recipiens, inquantum recipiens, respicit; sive sit natura generica sive specifica secundum se.

Dicitur secundo, quod habet veritatem in cognoscilivis quae sunt in potentia ad sua obiecta: non autem in iis quae sunt in actu, qualis est intellectus substantiae separatae. Ideo illa propositio non est ad propositum, ut superius est ostensum.

TSur.i. xxvm.j, 1

2. Ad secundum dicitur quod non est eadem ratio de naturis materialibus, et de naturis spiritualibus. Quia illae non sola distinctione formali secundum diversos gradus eiusdem perfectionis distinguuntur, sicut naturae spiri-

tuales: sed maiori, sive multipliciori distinctione, ut dicitur est '.

827

3. Ad tertium dicitur quod illa non est causa illius impedimenti, sed ea quam assignavimus scilicet perpetua Mbl apparitio et cognitio actualis illius interius existerais. Quae quidem causa, ut dictum est, lacii impedimentum cognitionis in rebus materialibus, non autem in rebus spiritualibus.

XXXI. Sed ulterius circa quasdam alias praemissarum conclusionum dubitatur Contra primam enim arguitur '«X»λ μ., ex Durando, apud Capreolum, II *Sent.*, d. m, q. 11 *Species repraesentans rem aliquam, et res cuius est species, 9 sunt eiusdem rationis specificae, licet differant in modo essendi. Sed nulla spectes existent in intellectu substantiae separatae potest esse eiusdem rationis specificae cum substantiis rerum quas substantia separata intelligit: cum illa sit accidens*. Ergo substantias non intelligit per aliquas species superadditas.

2. Contra tertiam arguitur a Scoto, ct ab Aureolo. Arguit cnim Scotus, Secundo, d. 111, q.x quod substantia separata per unam speciem non cognoscat distincte plures quidditates. Primo, *quia una ratio cognoscendi habet unum obiectum adaequatum, in quo includuntur perfecte omnia cognoscibilia per illam rationem : ut patet de essentia di-yuia*, cui primo respondet ipsamet essentia per modum obiecti. Huius autem ratio est, et quia ratio intclligendi mensuratur ex obiecto. Et quia non potest esse ratio cognoscendi plura ita quod sit propria ratio illorum: ideo oportet ut continent virtualiter rationes cognoscendi plurum. Sed non potest dari tale obiectum continens virtualiler plures quidditates. Ergo etc.

Secundo. l ni speciei et rationi intelligendi corresponde! unus actus cognoscendi illi adaequatus. Sed est impossibile unico actu cognosci plures quidditates distincte, apud Sanctum Thomam, tenentem intellectum creatum non posse simul plura distinctu cognoscere. Ergo etc.

3. Aureolus * quoque tangit argumenta Scoti. Sed unum addit, ad probandum falsum esse substantiam separatam, quanto superior est, tanto per pauciores cl universaliores species intelligere. Arguit nutum sic. Ponatur substantia separata quae omnia per decem species intelligat. Substantia superior intelligit per novem, ct illa superior intelligit per octo, ct sic successive. Ergo poterit una talis substantia creari quae omnia per unam speciem intelliget. Ergo, si creetur alia superior illa, per suam essentiam, non autem per speciem intelliget omnia. Hoc est falsum. Ergo etc.

uiu

•V3. ixxl

XXXII. Pro responsione ad obiectionem contra primam conclusionem, duo sunt notanda. Primum est quod, sicut imago alicuius rei dupliciter considerari potest, scilicet materialiter, inquantum est talis res, puta lignum aut lapis, et formaliter, inquantum est huius imago; ita similitudo intelligibilis quae est in intellectu, potest considerari ct materialiter, inquantum est talis entitas, quae est forma intellectus; cl formaliter, inquantum est similitudo intelligibilis huius rei. Si consideretur materialiter, sic non oportet similitudinem intelligibilcm, et id quod per ipsam repraesentatur, esse eiusdem rationis: cum ipsa sit accidens intellectus, ct res repraesentata quandoque sit substantia. Et ad hunc sensum intelligcndus est Sanctus Thomas Ierri., q. vm, a. 11, ad 3, cum inquit quod *forma lapidis in anima est longe alterius naturae quam forma lapidis in materia*. – Si autem formaliter consideretur, sic, iuxta praedeterminata *, dicendum est quod est eiusdem 'X « m. l. rationis cum re repraesentata. El sic intelligitur quod dicitur IV *Sent.*, loco superius allegato et *de l'erit.f* q. x, '«λ χl art. 4, ad 4.

Secundum est, quod speciei intelligibili potest aliquid ex parte rei primo et adaequate respondere, el aliquid secundario el dcfcicnrier: sicut speciei animalis quae csi in mente substantiae separatae, primo et adaequate natura animalis respondet; inadacquate autem et dcfcicnrier natura hominis aut natura equi, quia non tantum naturam hominis repraesentat, sed diam naturam aliorum animalium. Cum ergo dicilur, de mente Sancti Thomae, spe-

Hinctione, ut .

causa illiū. ūt.
scilicet perpetui
existent. Quae
edimentum
n in rebus ip.

5 pracmuwum
* cnim *arguitur* »
in, q. II,* *Spe-*
ius est tpeciti, '
want in modo
du substantif
'icae cum sub-
ligitt cum illj
er aliquos ipt-

ab Aureolo, -v
lod substantia .
slnctc plura ®
f/ *habet unum*
wfctc omnis
? *essentia di-*
per modum
• intelligendi
5t CMC ratio
lorum: iJeo
ascendi plu-
•minens rir-

correspon-
-ed est lin-
es distincte,
reatum non
ctc.
. Sed unum
separatam,
ivenaliores
substantia
ligat. Sub-
iprior m-
: una blu
m intelli-
essentiam,
st falsum.

a primam
lod, sicut
ilicet ma-
nit lapis,
imilitir do
deran ct
st forma
do intcl-
sic non
er ipsam
sil acci-
sit sub-
us Tho-
l *forma*
forma
lur, sic.
iudem ,x
uod di-
f., q. i. 'v

aliquid
uid se-
esi in
natura
er os-
ituram
inima-
, spe-

ckm intelligibilem esse eiusdem rationis cum rc per ipsam repraesentata, si intelligatur adaequate ipsam esse eiusdem rationis cum tali re, hoc habet veritatem dc re quae primo ct adaequate repraesentatur, non autem de ea quae secundo repraesentatur et deficienter: ad hanc enim repraesentandam sufficit ut rationem eius eminenter contineat. Sicut patet in divina essentia, quae seipsam adaequate repraesentat et primo, ct ust eiusdem rationis cum seipsa repraesentata; alia autem a se secundo et inadaequate repraesentat, et non est eiusdem rationis cum illis, sed earum rationes eminenter continet. Similiter species animalis quae est in mente substantiae separatae, est eiusdem rationis cum animalis natura, quam primo repraesentat: immo, ut superius * diximus, et est de mente Alberti *, Tract. II *super Porphyr.*, cap. vi; et HI de *Anima*; ac etiam de *Intellectu ct Intelligibili*, est ipsa natura *animalis* in esse intelligibili; non autem est eiusdem rationis cum natura *hominis*, sed illam naturam in esse intelligibili eminenter continet, et ideo illam etiam distincte repraesentat. – Si autem intelligatur speciem esse eiusdem rationis cum rc repraesentata eminenter ct inadaequate, quia videlicet illam rem continet unite et eminentur cum aliis rebus et naturis quas repraesentat, sic non inconvenit speciem esse eiusdem rationis etiam cum unoquoque eorum quae sub eius adaequato objecto continentur.

Ex iis patet ad objectionem. Procedit enim de specie materialiter sumpta, non autem formaliter.

2. Sed occurrit circa hanc responsionem dubium. It
crim habetur in I *Phys.* ', *quod vere est, nulli accidit.*
Ergo videtur quod forma quae est accidens intellectus,
nullo modo possit esse eiusdem rationis cum quidditate
extnnsca substantiali.

Sed respondetur quod substantia secundum suum esse naturale nullius essu accidens potest. Nihil autem inconveniit quod quidditas substantialis secundum esse intelligibile quod habet in intellectu, esse habeat accidentale: hoc enim non convenit quidditati nisi in quantum intentionaliter in intellectu recipitur.

•Ss.mi.3. XXXII. Ad evidentiā eorum quae Contra tertiam con-
clusionem obiicit Scotus ", considerandum est quod dupli-
citer possumus intelligere unam speciem plures quidditates
repraesentare. Primo, quod illas repraesentet non quidem
primo el adaequate, sed secundo, inquantum in aliquo
communi quod primo et adaequate repraesentatur, con-
veniunt: ita tamen quod non tantum quantum ad com-
munem rationem repraesententur, sed etiam quantum ad
earum proprias condiciones. Er tunc non est dubium spe-
ciei plurium quidditatum repraesentativae correspondent
aliquod unum obiectum adaequatum, tanquam primo el
per se repraesentatum, scilicet id quod omnibus illis quid-
ditatibus est commune. Veruntamen non oportet unita-
tem talis obiecti esse realem extra animam, ut videlicet
sit aliquid unum realiter obiectum ad modum singularis,
sicut species intelligibilis realiter est una: sed sufficit quod
illud habeat unitatem formalis rationis, sicut universale
in suis singularibus ut secundum rationem unum. Causa
autem quare species intelligibilis substantiae separatae pot-
est distincte repraesentare plures quidditates sub uno com-
muni contentas quod est unum tantum secundum ratio-
nem, est quia illa species est repraesentativa primo illius
communis non in abstractione tantum, sicut species intel-
lectus nostri repraesentant universale» sed in concretione
ad ea per quae determinatur in natura Sicut enim non
invenitur *animal* separatum a suis differentiis et speciebus,
sed extra intellectum est divisum in species et substat con-
ditionibus specierum; ita species intelligibilis huiusmodi,
quae est causata a Causatore omnium specierum et con-
ditionum animalis, repraesentat naturam animalis non in
abstractione, sed divisam in species; et propter hoc di-
versas species animalis perfecte et distincte repraesentat;
primo tamen et adaequate ipsum commune et unum secun-
dum rationem ; secundo vero, et cum quadam eminentia,
singulas eius species el specierum condiciones.

Secundo possumus intelligere quod omnes illas quidditates primo et immediate repraesentet, non autem in-

quantum conveniunt in aliquo communi repraesentato; sicut si diceremus divinam essentiam esse omnium creaturarum primo et immediate repraesentativam, non ut sub una ratione conveniunt, sed absolute, ut unaquaeque distinguitur ab alia. Et sic etiam manifeste apparet quod non oportet ponere uniusculumque speciei intelligibilis unum obiectum adaequatum esse.

Licet autem primus sensus videatur verius accedere ad mentem Sancti Thomae: tum quia videmus non solum unam speciem in nobis, sed etiam uni habitui ex multis speciebus constituto, unam formalem rationum obiecti respondere; tum quia omnia quae per unam speciem intelliguntur, in uno actu cognoscuntur, immo, ut dicitur Prima, q. I viii, a. 2, *sicut ad unitatem motus requiritur unitas termini, ita ad unitatem operationis requiritur unitas obiecti*: – quia tamen uterque sensus potest sustineri, secundum utrumque ad rationes Scoti respondebitur.

2. Sequendo igitur primum sensum, dicitur primo quod maior est vera de unitate formalis rationis: sed minor in illo sensu esi falsa. Non enim inconvenit creaturam unam hac unitate rationis formalis, puta unum genus, plures quidditates continere perfecte ex parte rei contentae, idest, continere illas quantum ad omnia ad illas quidditates pertinentia, licet eas, inquantum est universale, potntialiter contineat.

Dicitur secundo quod, si intelligatur de obiecto uno unitate reali, maior est falsa. – Ad cuius primam probationem dicitur primo, quod species intelligibilis quae non est causata ab obiecto, cuiusmodi sunt species intellectus separati, non habent ex obiecto mensurari. Dicitur secundo, admissio etiam quod ab obiecto mensurentur, quod non oportet talem unitatem esse in obiecto secundum esse reale, qualis est realis unitas speciei, ut patet etiam in speciebus intellectus nostri: species enim animalis in uno intellectu est una secundum esse reale, et tamen animal non est unum secundum esse reale extra intellectum. – Ad secundum dicitur quod una species potest esse *propria* ratio plurium contentorum sub obiecto adaequato, non tamen *adaequata*. Quod est dictum: potest esse proprium repraesentatum diversorum ita quod omnia propria uniuscuiusque illorum repraesentet; non tamen alicui illorum adaequatum repraesentativum esse potest, ita videlicet quod ipsum solum repraesentet et non aliud: hoc enim repugnat ei quod dicitur ipsam esse plurium rationem. Unde una species intelligibilis potest dici propria ratio plurium, inadaequata tamen; et potest dici eminenter plurium rationes continere, propter ipsius speciei perfectionem.

3. Sequendo autem secundum sensum, quem Capreolus loco allegato, videtur sequi, maior Scoti est falsa. \o cuius probationem primam, negatur assumptum, ut prius de specie el ratione non causata ab obiecto. Nam si immediate species causetur ab obiecto, quia ab uno una dumtaxat causatur, ideo uni speciei unum adaequatum obiectum distincte et perfecte repraesentatum respondet. Sed ubi causatur ab eo quod est omnium causa, non inconueniunt uni speciei plura obiecta respondere, et illi nullum esse unum obiectum adaequatum.

Ad secundum dicitur, ut prius, non esse inconueniens idem esse propriam rationem plurium, unicuique illorum inadaequatam.

Veruntamen, ut iam dixi, primus modus respondendi videtur esse securior. Quomodo autem idem possit esse propria ratio plurium, ostensum est in Primo, ubi de cognitione Dei agebatur .

4. Ad secundum Scoti dicitur quod non negat Sancitis Thomas plura posse simul et uno actu intelligi, quando per unam speciem intelliguntur, ul inferius * ostendetur.

XXXIV. Ad rationem Aureoli dicitur primo, quod non sufficit dicere ad mentem Sancti Thomae, posse creari unum angelum qui se per suam essentiam cognoscat et omnia alia per unam speciem; et quod, si superior illo crearetur, ille non intelligeret absque specie, sed per speciem universaliorem» inquantum per illam plures rationes et conceptiones rerum cognosceret. Tum quia, sicut habet pro inconveniens Sanctus Thomas quod omnia per suam essentiam substantia

separata cognoscat, ita et quod per unam speciem intelligat omnia, ut hoc loco apparet, pro inconvenienti habet. -Tum quia non solum inquit superiores substantias per universales species intelligere, sed etiam per pauciores. Immo non ponit ipsas universales nisi quia, cum omnia illa repraesentent quae per species inferiorum repraesentantur, pauciores tamen illis sunt: ex quo sequitur oportere ut etiam universales sint.

Dicitur secundo, quod loquitur Sanctus Thomas de cognitione substantiarum separatarum secundum ordinem nunc inter illas constitutum, per Dionysium, xh cap. *Cael. Hier.*, qui creditur haec a Paulo Apostolo fuisse edoctus, nobis manifestatum. Et ideo, cum ipse Dionysius posuerit superiores habere scientiam magis universalem, hunc modum explicat Sanctus Thomas ponendo supremam substantiam separatam per aliquas species intelligere; deinde, descendendo, quanto substantia fuerit inferior, tanto in ipsa species intelligibiles multiplicari. Quid autem Deus possit facere, ipsi divinae providentiae ac praescientiae relinquit.

Dicitur tamen tertio quod, posito illo casu creationis superiorum intelligentiarum, semper superior per pauciores species intelligeret. Quia semper in inferioribus crearentur novae species repraesentativae novarum naturarum quae

crearentur: et sic, speciebus inferiorum multiplicatis, semper in inferioribus plures essent quam in superioribus. Verbi gratia, si suprema substantia per duas species intelligeret, posito quod aliqua ipsa superior crearetur, illa superior per duas etiam species intelligeret: in ea enim quae suprema erat et per duas spectes intelligebat, poneretur species substantiae noviter creatae, et sic non amplius per duas, sed per tres species intelligeret, et sic de aliis. Unde relinquitur quod semper superior de novo creata per pauciores species intelligeret: non quidem per diminutionem binarii in substantia noviter creata, sed per appositionem speciei in substantia inferiori. Istud haberi potest ex Sancto Thoma Prima, q. 111, a. 2, ad 4, ubi ait quod, *si Deus instituisset facere plures angelos aut plures naturas rerum, plures species intelligibiles mentibus angelicis impressisset*. Advertendum autem quod in tali casu non solum in substantia noviter creatu essent pauciores species, sed etiam universales; nam per illas species intelligeret substantiam inferiorem, quae scilicet intelligit per suam substantiam, non autem per speciem. Verisimile etiam est quod per suas species, etiam in naturae cognitione, ut videtur velle Sanctus Thomas II Sent., d. m, q. 111, a. 2, ad 2, intelligeret plures rerum rationes quam inferiores substantiae.

CAPITULUM NONAGESIMUM NONUM

DE SUBSTANTIIS SEPARATIS SI PARATAE COGNOSCI VNT MATERIALIA

er dictas igitur formas intelligibiles substantia separata non solum cognoscit alias substantias separatas, sed etiam species rerum corporalium.

Cum enim intellectus earum sit perfectus naturali perfectione, utpote totus in actu existens, oportet quod suum obiectum, scilicet ens intelligibile, universaliter comprehendat. Sub ente autem intelligibili comprehenduntur etiam species rerum corporalium. Eas igitur substantia separata cognoscit.

Adhuc. Cum spectes rerum distinguantur sicut species numerorum, ut supra habitum est, oportet quod in specie superiori contineatur aliquo modo quod est in inferiori, sicut maior numerus continet minorem. Cum igitur substantiae separatae sint supra substantias corporales, oportet quod ea quae sunt in substantiis corporalibus per modum materialem, sint in substantiis separatis per modum intelligibilem: quod enim est in aliquo, est in eo per modum eius in quo est.

Item. Si substantiae separatae movent corpora caelestia, ut philosophi ponunt, quicquid provenit ex motu corporum caelestium attribuitur ipsis corporibus sicut instrumentis, eo quod movent mota; substantiis autem separatis moventibus sicut principalibus agentibus. Agunt autem et movent per intellectum. Sunt igitur causantes ea quae fiunt per motum corporum caelestium sicut artifex operatur per sua instrumenta. Igitur eorum quae generantur et corrumpuntur, sunt intelligibiliter in substantiis separatis. Unde et Boetius,

in Libro de Trinitate dicit quod *ex formis quae sunt sine materia, venerunt formae quae sunt in materia*. Cognoscunt igitur substantiae separatae non solum substantias separatas, sed etiam species rerum materialium. Nam, si cognoscunt species generabilium et corruptibilium corporum, tanquam propriorum effectuum, multo magis species corporum caelestium, quasi propriorum instrumentorum.

Quia vero intellectus substantiae separatae est in actu, habens omnes similitudines ad quas est in potentia: habet autem virtutem comprehendendi omnes species et differentias entis: necesse est quod substantia separata quaelibet cognoscat omnes res naturales et totum ordinem earum.

(aim autem *intellectus in actu perfecto* si intellectum in actu; potest alicui videri quod substantia separata non intelligat res materiales: incongruens enim videtur quod res materialis sit perfectio substantiae separatae.

Sed si recte consideretur, res intellecta est perfectio intelligentis secundum suam similitudinem quam habet in intellectu: non enim lapis qui est extra animam, est perfectio intellectus possibilis nostri. Similitudo autem rei materialis in intellectu substantiae separatae est immaterialiter, secundum modum substantiae separatae, non secundum modum substantiae materialis, Unde non est incongruens si haec similitudo dicatur esse perfectio intellectus substantiae separatae, sicut propria forma eius.

1 dictas] praedictas BCHWYPc. igitur] etiam G. 5 carum] eorum «DX- 7 scilicet] sit aX.
15 earum] eorum aEGX. 30 intellectus om aDVX5.

multiplicitate
 dicitur. V.
 pedes inudhg&a
 ctur, illia wpaw
 ca cnim quac m.
 ir, poneretur ·;v.
 non āmpļu p,
 sic dc alni. l'ήλ-
 o creata per pu.
 er diminuiōnt-n
 ter appositam
 potest ci Sancto
 Liod, si Ikut ἦη-
 naturas rerum
 cis impressi^
 1 solum in sub-
 cies, sed cthm
 ligeret substōn-
 n substantiam
 quod per suac-
 r velle &œctuc-
 slligrcct plure

JA

z.v Jonnù '
 quae sunl
 iae sepa-
 >ed etiam
 gnoscunt
 trporum,
 agis spe-
 rum in-

aiae est
 }ua\$ est
 prehen-
 necesse
 gnoscat
 um.
 it intel-
 stantia ;
 eniens
 o sub-

;t per-
 iinem
 ui est
 sibilis
 intel-
 r. se-
 cun-
 n est
 per-
 •pria

SUMMA CONTRA GENTILES, LIB. 11, CAP. XCIX, C

Commentaria Ferrariensis

PosTuuAu determinavit Sanctus Thomas de obiecto im-
 materiali cognitionis substantiarum separatarum, nunc
 , deobiecto materiali dterminat Et primo, de obiecto
 ;L vcrsali; secundo dc obiecto particulari, capite sequenti.

Circa primum duo facit: primo, de obiecto materiali
 determinat; secundo, movet dubium quoddam

1. Quantum ad primum, ponitur conclusio haec: *Per
 praedictas formas bitelligibiles substantia separata non
 solum cognoscit alias substantias separatas, sed etiam spe-
 cies rerum corporalium.*

Probatur primo. Sub ente intelligibili etiam species re-
 rum corporalium continentur. Ergo substantia separata res
 materiales cognoscit. – Probatur consequentia. Quia, cum
 intellectus substantiarum separatarum sit perfectus naturali
 perfectione, oportet ut suum obiectum, scilicet ens intel-
 ligibile, universaliter comprehendat.

Adverte fundamentum huius rationis esse quod, quia
 intellectus natus est informari similitudine aliqua omnium
 contentorum sub suo formali obiecto, cum cognitio non
 rial nisi ratione similitudinis; ideo, cum intellectus sub-
 stantiae separatae non sit in potentia ad aliquam speciem
 intelligibilcm eorum quae naturaliter cognoscere potest,
 sed omnes actu habeat; ul intelligibile sit cius formale obie-
 ctum: oportet ut omnium intelligibilium species in seipso
 habeat, et sic possit intelligere omne intelligibile, etiam
 materiale, per species quibus est in actu.

II. *Secundo.* Substantiae separatae sunt supra substan-
 tias corporales. Ergo illae sunt in ipsis aliquo modo. Ergo
 intelligibiliter. – Probatur prima consequentia, Quia in
 specie superiori continetur aliququaliter quod est in infe-
 riori: ut patet in numeri . Secunda etiam probatur. Quia
 quod est in aliquo, est in eo per modum eius m quo est.

Adverte quod non dixit simpliciter ct absolute Sanctus
 Thomas in specie superiori contineri quod est in infe-
 riori, sed addidit, *aliququaliter*. Quia non oportet universa-
 liter quod, secundum substantiam superioris, inferior spe-
 cies contineatur in superiori perfecte quantum ad omnia
 quae ad ipsam pertinent, cum per propriam differentiam
 inferior ab ipsa distinguatur: sed oportet *aliquo modo* in
 superiori contineri. In iis enim quae sunt eiusdem ordinis
 rerum, quod est inferioris gradus continetur in eo quod
 est gradus superioris inquantum in inferiori est aliqua par-
 ticipatio superioris: sicut in nigro est aliqua participatio
 albi, inquantum aliquid de luce participat, quod est for-
 male in ipso. In iis autem quae sunt diversorum ordinum,
 ca quac sunt inferioris ordinis continentur in iis quae sunt
 superioris ordinis perfecte et totaliter secundum aliquod
 esse, non tamen secundum eundem modum essendi: sicut
 corpora corruptibilia virtute continentur in corporibus in-
 corruptibilibus, sed incorruptibiliter; et omnes creaturae
 continentur in Deo ut incorruptibiliter et immaterialiter.
 Cum ergo substantiae separatae sint superioris ordinis quam
 res corporales, oportet ut in ipsis sint res corporales secun-
 dum modum substantiarum separatarum: ut scilicet sint in

ipsis intelligibiliter, sicut ipsae sunt intellectuales substan-
 tiae. Et sic dicuntur esse *aliququaliter* in ipsis: quia se-
 cundum modum ipsarum substantiarum separatarum, non
 autem secundum modum ipsarum rerum corporalium.

III. *Tertio.* Substantiae separatae causant ca quae fiunt
 per motum corporum caelestium, movendo ipsa. Ergo co-
 gnoscunt omnia corpora, – Patet antecedens. Quia quicquid
 provenit cx motu corporum caelestium, attribuitur ipsis
 corporibus caelestibus ut instrumentis; substantiis autem
 separatis moventibus ut principalibus agentibus. – Conse-
 quentia etiam patet. Quia agunt per intellectum. Unde
 species ct naturas generabilium ct corruptibilium cogno-
 scunt tanquam propriorum effectuum naturas; species au-
 tem corporum caelestium tanquam naturas propriorum
 instrumentorum.- Confirmatur auctoritate Boetii in Libro
de Trin., lib. I, cap. m *

Ex hoc corollario concluditur quod *necesse est quam-
 libet substantiam* [reparatam] *cognoscere omnes res ma-
 teriales et totum ordinem carum.* Patet ex dictis. Quia
 quaelibet habet virtutum comprehendendi omnes species
 et differentias entis; ct intellectus earum habet actu omnes
 similitudines ad quas est m potentia.

IV. Quantum ad secundum *, posset contra hanc con-
 clusionem argui, quia *intellectus in actu est intellectum
 in actu*: inconveniens autem videtur quod res materialis
 sil perfectio substantiae separatae.

Sed respondet Sanctus Thomas quod non est inconve-
 niens rem materiale, secundum suam similitudinem im-
 materialiter existentem in intellectu substantiae separatae,
 esse illius perfectionem, sicut cius propriam formam. Nam
 res intellecta est perfectio intelligentis secundum similitu-
 dinem suam quam habet m intellectu. Non enim lapis qui
 esi extra animam, est perfectio intellectus nostri possibilis.

Adverte, cum dicitur lapidem qui est exira animam non
 esse perfectionem intellectus nostri, quod hoc dupliciter
 potest intelligi. Uno modo, quod absolute quidditas lapidis
 existentis extra animam non sit in intellectu. Et sic non
 intendit Sanctus Thomas. Dictum est enim in praecedenti
 capite * quod similitudo in anima, et res extra animam
 per ipsam repraesentata, sunt eiusdem rationis, ct sunt una
 et eadem quidditas.

Alio modo, quod non sil in intellectu secundum esse
 materiale quod habet extra animam. El sic intendit. Unde
 posl illa verba subiungil quod *similitudo rei materialis in
 intellectu substantiae separatae est immaterialiter, secun-
 dum modum substantiae separatae, non secundum modum
 substantiae materialis*, quasi velit dicere: Licet res dicatur
 perficere intellectum ratione suae similitudinis, inquantum
 in intellectu est ipsa rei quidditas existens extra intellectum,
 non tamen quidditas ipsa est in intellectu secundum suum
 esse materiale, sed secundum esse immateriale el intelli-
 gibile, ita quod ipsa, habens esse immateriale in intellectu,
 repraesentat seipsam habentem esse materiale extra intelle-
 ctum, et secundum esse immateriale perficit intellectum.

CAPITULUM CENTESIMUM

QUOD SUBSTANTIAE SEPARATAE COGNOSCUNT SINGULARIA

S^tu ia vero similitudines rerum in intellectu
 substantiae separatae sunt universaliores
 quam in intellectu nostro, et efficaciores
 S^a ad hoc quod per eas aliquid cognosca-
 tur, per similitudines rerum materialium substan-

tiae separatae non solum cognoscunt res mate-
 riales secundum rationem generis vel speciei, sicut
 intellectus noster, sed etiam secundum individua.

Cum enim species rerum in intellectu existentes
 oporteat esse immateriales, non poterunt, secun-

^[1] 4 aliquid] nd aliquid i.

^[2] * AL ap. n.

^[3] * Cf. Init. Com. rauii.

^[4] * Cf. Comment, num. xv, lvii.

dum quod sunt in intellectu nostro, esse principium cognoscendi singularia, quae per materiam indix iduantur, eo quod species intellectus nostri in tantum sunt contractae virtutis quod una ducit solum in cognitionem unius. I nde, sicut similitudo naturae generis non potest ducere in cognitionem generis et differentiae, ut per eam species cognoscatur; ita similitudo naturae speciei non potest ducere in cognitionem principiorum individuantium, quae sunt principia materialia, ut per eam individuum in sua singularitate cognoscatur. Similitudo vero intellectus substantiae separatae, cum sit universalis virtutis, quasi quaedam una et immaterialis existens, potest ducere in cognitionem principiorum speciei et individuantium, ita quod per eam substantia separata non solum naturam generis et speciei, sed etiam individui, cognoscere possit per suum intellectum. Nec sequitur quod forma per quam cognoscit, sit materialis; vel quod sint infinitae, secundum numerum individuum.

Adhuc. Quod potest inferior virtus, potest et superior, sed eminentius, (.'nde virtus inferior operatur per multa, virtus superior operatur per unum tantum. Virtus enim, quanto est superior, tanto magis colligitur et unitur: e contrario xero virtus inferior dividitur et multiplicatur; unde videmus quod diversa genera sensibilibus, quae quinque sensus exteriores percipiunt, una vis sensus communis apprehendit. Anima autem humana est inferior ordine naturae quam substantia separata. Ipsa autem cognoscitiva est universalium et singularium per duo principia, scilicet per sensum et intellectum. Substantia igitur se-

parata, quae est altior. cognoscit utrumque q|-tiori modo per unum principium, scilicet per intellectum.

Item. Species rerum intelligibiles contrario ordine perveniunt ad intellectum nostrum, et ad intellectum substantiae separatae. Ad intellectum enim nostrum perveniunt per viam resolutionis, pur abstractionem a conditionibus materialibus et indix iduantibus: unde per eas singularia cognosci non possunt a nobis. Ad intellectum autem substantiae separatae perveniunt species intelligibiles quasi per viam compositionis: habet enim species intelligibiles ex assimilatione sui ad primam intelligibilem speciem intellectus divini, quae quidem non est a rebus abstracta, sed rerum factixa. L>t autem factiva non solum formae, sed materiae, quae est individuationis principium. Species igitur intellectus substantiae separatae totam rem respiciunt, et non solum principia speciei. sed etiam principia individuantia. Non est igitur singularium cognitio subtrahenda substantiis separatis, licet intellectus noster singularia cognoscere non possit.

Praeterea. Si corpora caelestia moventur a substantiis separatis, secundum philosophorum positionem, cum substantiae separatae agant et mox eam per intellectum, oportet quod cognoscant mobile quod movent: quod est quoddam particulare: nam universalia immobilia sunt. Situs etiam, qui renovantur per motum, sunt quaedam singularia, quae non possunt ignorari a substantia movente per intellectum. Oportet igitur dicere quod substantiae separatae singularia cognoscant istarum materialium rerum.

3 specte») sunt species al)X, sunt plures <pecfes qui mox o»n sunt. ◇ individunntium] speciei et indiriduAntium aPc et »ine et W. i3 quasi quaedam ita XZ; quasi quidem V. quae quasi D. ipsa b, quasi quae ceteri. i5 indhiduantium] quae sunt principii materialia addunt Pd. 17 naturam) natura a. materiam P. 24 virtus) virtus vero h. ubi vinus Pc; operatur post tantum Pe. 29 vis] scilicet addunt NZ. ?1 naturae om j OWX. 2 scilicet per intellectum om Z: per om 5 perveniunt] pr veniunt aXY; i/a 11 iV. 7 resolutionis) scilicet addunt IOW.XPc, ! compositionis) cognitionis aWcri; D lac. id Situs) sicut I.G, 3o qui] quunc iV. 31 quae) qui 2OX.

Commentaria Reieisis

Secundo agit Sanctus '1 hornas de obiecto materiali particulari cognitionis substantiae separatae *.

I. Et ponit hanc conclusionem : /Vr similitudines rerum materialium substantiae separatae non solum cognoscunt res materiales secundum rationem generis vel speciei, sicut intellectus noster, sed etiam secundum individua.

Probatur primo. Similitudines rerum in intellectu substantiae separatae sunt universaliores quam in intellectu nostro, et efficaciorcs ad hoc quod per cas aliquid cognoscatur. Ergo per similitudines rerum materialium non solum cognoscunt res materiales secundum rationem generis vel speciei, sicut intellectus noster, sed etiam secundum individua.

Antecedens simul et consequentia declaratur ex differentia specierum intellectus nostri, et specicrum intellectus substantiae separatae. Quia illae, immateriales existentes, in tantum sunt contractae virtutis quod una ducit tantum in cognitionem unius: ita scilicet quod per speciem generis non potest cognosci differentia, neque per similitudinem speciei potest individuum in sua singularitate cognosci. Per similitudinem .intern intellectus substantiae separatae, unam et immaterialem existentem, non solum natura generis et speciei, sed etiam individui, potest per intellectum cognosci *.

Addit autem Sanctus Thomas quod propter hoc non oportet similitudinem huiusmodi esse materialem: aut esse infinitas similitudines, secundum numerum individuum.

2. (arca ea quae dicit Sanctus Thomas de similitudine intellectus nostri, quod, inquam, cum sit immaterialis et ducat solum in cognitionem unius, non potest ducere in cognitionem principiorum individuantium, advertendum quod loquitur de cognitione perfecta et distincta. De hac enim verum est quod una species intellectus nostri non ducit in cognitionem plurium fonnaliter distinctorum, quemadmodum sunt genus et differentia, species et principia materialia individuantia. I. nde, de hac loquendo cognitione, cum species habeat esse omnino immateriale in intellectu, erit primo et per se similitudo eius quod est immateriale, scilicet speciei aut generis, quae a materia individuali abstrahunt: et cum non possit plura fonnaliter distincta, propter ipsius contractionem, repraesentare, sequitur quod non repraesentet nisi naturam communem, non autem principia individuantia, quae a natura universali formaliter distinguuntur.

3. Circa id quod dicitur, formam qua substantia separata intelligit. non oportere esse materialem; nec etiam esse in ea infinitas species. quamvis cognoscat individua materialia, quae sunt infinita, attendendum quod per hoc

* Cf. Comment, cap. pracc., init.

* Cf. num. im.

quod *intellectus cognoscit singularia altiori modo quam sensus, cum ipse penetret ad ipsam naturam speciei quae est in individuis, ille vero individua cognoscat tantum quantum ad materiales dispositiones et accidentia exteriora.*

Ex quibus patet quod per illam propositionem, (*fuie- quid potest virtus inferior, potest virtus superior, potest etiam dc intellectu nostro concludi quod aliquo modo sin- gularia materialia cognoscere possit.* Sed dc hac proposi- tione ^,ctunl cst etiam in primo libro, capite i.xiv ♦.

č^m^innn.
»

L *Tertio* '. Species intellectus substantiae separatae totam rem respiciunt, scilicet pnncipia spectet ct pnncipia individuantia. Ergo etc. – Probatur antecedens. Quia eas ac- cipit non per viam resolutionis ct abstractions a conditio- nibus materialibus, ut intellectus noster; sed quasi per viam compositionis, ex assimilatione sui ad primam inteiligibilem speciem intellectus divini, quae non est a rebus abstracta, sed est ipsarum et quantum ad formam ct quantum ad materiam, quae est individuationis principium, iactiva.

Advertendum quod species intelligibiles pervenire ad intellectum substantiae separatae *pei modum compositio- nis*, est ipsas intellectui repraesentare quidditacm cum compositione ad accidentia individuantia: sicut forma in- telligibilis dix ini intellectus est facLixa quidditatis cum tali compositione. Species autem intelligibiles intellectus nostri perveniunt *per viam resolutionis*: quia, quamvis causentur a re composita ct unita accidentibus indix idualibus, ipsam tamen quidditacm solam repraesentant, ct non cum con- cretione ad accidentia individuantia.- Addit tamen Sanctus Thomas, *quasi*: ut ostendat ibi esse quandam similitudinem compositionis, non autem veram compositionem. Xam, sicut in essentia divina unite continentur quidditas materialis ct accidentia, non tamen ibi faciunt veram compositionem, sed in una simplici virtute lactiva utriusque continentur; ita in specie intelligibili substantiae separatae unite con- tinentur, inquantum ipsa, una existens, ct quidditacm ct accidentia repraesentat, in ea tamen veram compositionem non faciunt.

VII. Ad hanc rationem dicit Scotus, Secundo, d. m, q. ult. * duo. Primo quod, *positu quod res fluant a Deo quoad materiam et quoad formam, non tamen sequitur: Ergo quoad cognitionem singularitatis effluunt in intellectu substantiae separatae; praesertim cum, secundum Sanctum Ἰλιοιηαίη, materia pertineat ad quod quid est.*

Secundo dicit quod *arguere, quoniam divina essentia est ratio cognoscendi singulare et universale, quod etiam species influxa in mente substantiae separatae sit ratio illa cognoscendi, est committere fallaciam accidentis, proce- dendo a magis perfecto ad minus perfectum affirmative.*

2. Ad primum horum dicitur primo, quod optime valet illa conse<juentia. Quia cum, secundum Augustinum , res a Deo secundum duplex esse procedant, scilicet secundum esse materiale in seipsis, et secundum esse intentionale in mente substantiae separatae; sicut in esse naturali habent materiam ct formam a Deo, ita consequens est ut el illa habeant in esse intentionali et representative m mente substantiae separatae; alioquin non tota res in esse na- turae producta a Deo, esset in esse intentionali producta in substantia separata. Et quia cognitio iit secundum re- praesentationem formae intelligibilis, ideo sequitur quod substantia separata cognoscat materiam et formam rerum, quod est cognoscere singularia in sua singularitate.

Nec obstat quod apud Sanctum Thomam materia per- tineat ad *quod quid est*, ex quo videtur quod etiam sub- stantia separata, quamvis cognoscat materiam, non tamen oportet quod cognoscat singulare in sua singularitate. Di- citur enim quod, licet ponat Sanctus Thomas materiam communem esse de ratione quidditatis, non tamen ma- teriam individuaalem, de qua loquimur cum dicimus Deum esse causam rei non solum quantum ad formam sed etiam quantum ad materiam, ct quod substantia separata cognoscit rem quantum ad materiam et quantum ad formam. Sic enim causare rem quantum ad materiam et formam, est causare ipsam quantum ad suam singularitatem; cognoscere ipsam quantum ad suam materiam, est ipsam quantum ad suam singularitatem cognoscere.

3. Ad secundum dicitur quod nulla committitur fallacia cum arguitur a magis perfecto ad minus perfectum affir- matis e, in iis in quibus minus perfectum a magis perfecto tanquam ab alterius exemplari deductum est. Quod enitn convenit exemplari inquantum est ratio alicuius exemplati, necesse est et exemplato, inquantum huiusmodi, concor- dare: figuram emm Herculis quae exemplatur ab eius ima- gine inquantum est eius imago, oportet Herculi assimilari, sicut et eius imago illi assimilatur. Cum ergo species in mente substantiae separatae existentes, ut dicitur II *Sent.*, d. m, q. ult, a. 3 , sint exemplatae a propriis ideis rerum inquantum sunt ipsarum rationes propriae; et illae ideae repraesentent res quantum ad earum singularitatem: nc- cesse est ut etiam species ipsae res quantum ad carum singularitatem repraesentent.

\ 111. (*inarto.* \pud philosophos, corpora caelestia mo- ventur a substantiis separatis. Ergo substantiae separatae cognoscunt mobile quod movent, ct situs qui per motum renovantur, quae sunt quaedam singularia. Ergo etc.-Pro- batur antecedens, (x)uia agunt et movent per intellectum.

IX. Praedictam conclusionem * quantum quidem ad 'O-estu hanc partem quod substantiae separatae cognoscant singu- l ri. . unet etiam Scotus, in Secundo, d. m, et d. ix. Sed quantum ad aliam panem, scilicet quod una et eadem q t c.c< n icpr.itscntativa et quidditatis et omnium eius singul iium m mente angelica, reprehendit.

1j i. un sic primo . (Juia sequeretur quod talis species cf-c liidnut.i t bi nim phn alitas numeralis concludit ma- > n perfectionem, infinitas numeralis concludit infinitam . ei ft\ (lonem. Su autem e^t in rationibus repraesentativis, quod po.^se re/ raesentare plura concludit maiorem perfe- ci onem, Ergo posse repraesentare distincte infinita con- cludit infinitam perfectionem in ratione repraesentante.

Secund-» ". Ratio repraesentans uniformis in se et in *peL^.. intellectu, non repraesentat difformiter aliquid. Ergo ista ratio una quae ponitur, vel repraesentabit simul oppo- sita pertinentia ad existentias rerum naturaliter: et tunc semper repiaesentabit opposita, et ita intelliget opposita, et consequenter nihil. \el icpraesentabit alterum istorum determinate : et ita nunquam reliquum repraesentabit. Si igitur quandoque habebit certam ct determinatam cogni- tionem de uno oppositorum quantum ad existentiam, nun- quam per eandem rationem habebit notitiam determinatam et certam de alio opposito.

Vdducit quasdam etiam alias rationes, quibus probat quod universale cognitum non est ratio cognoscendi sin- gulare distincte. – Sed quia hoc non dicimus, sed tantum quod eadem species quae est repraesentativa naturae, est etiam repraesentativa singularium, et quod per unam spe- ciem substantia separata et universale et singularia cogno- scit, ideo ad illa non oportet aliter respondere.

2. Aureolus quoque, apud Capreolum, loco allegato su- perius arguit contra dictam čonclusionem Primo sic: et videtur ratio sumpta ex Averroc, 111 *de Anima*, com- ment. 22 et 23. Universale et singulare sunt diversae inten- tiones et diversa obiecta. Ergo requirunt diversas potentias. Ergo substantia separata non potest per unam virtutem quae est intellectus, apprehendere universale et particulare.

Secundo '. Species singularis repraesentat singulare modo quantitative et materiali, scilicet ut hic et nunc. Sed intellectui haec repugnant. Ergo etc.

X. Ad primam Scoti dicitur, ex sententia Sancti 'Tho- mae l t'zZ., q. xx, a. 4, ad 1, quod non est inconueniens aliquam speciem esse infinitam secundum quid, finitam tamen simpliciter. Sicut enim infinita individua munero unius speciei sunt finita secundum speciem, inquantum ad unam determinatam speciem pertinent; ita una species infi- nitorum individuorum repraesentativa est finita simpliciter, quia est determinata ad unam speciem, sed est secundum quid infinita, inquantum est infinitorum individuorum sub una specie contentorum repraesentativa.

2. Ad secundam respondent quidam * quod haec sup- ponit falsum, scilicet quod species in mente substantiae separatae repraesentet coniunctionis contingentis duratio- nem tanquam rem repraesentatam. Hoc autem est falsum.

h\.

• Foi. 36 v.

de Cir.Dei. vu.

tl•111”.’

“tLlw* u f

4.0»»

i committitur
nus perfectum *div-*
im a magi petit.
am est. Quod enta
) alicuius exemplati,
huiusmodi, concof
Jplatur ab eius itm.
\ I ferculi aMirnihn,
im ergo speciej m
ut dicitur II *Sent*,
ropriis ideis rerun
iae; et illae idwe
ingularitakm *r.-*
lantum ad c>f**bm**

ora caelestia m<>
standae separate
s qui per motum
. Ergo etc. – Pro-
per intellectum,
tum quidem ad '61
agnoscant singu-
t11, et d. ut. Sed
una et eadem
t: omnium eius
t.
jod talis specie
s concludit ma-
eludit infiniljin
epraesentathj.
naiozem perfi.
e infinita con-
raesentante.
'is in se et in ''
tid. Ergo isu
' simul oppo-
ilitert et tunc
igcl opposita,
?rum istorum
.icscntabit. S:
rntam cogni-
'entiam, nun-
^terminatam

jibus probat
ostendi sin-
sed tantum
naturae, est
r unam spe-
aria cogno
e.
allegato su-
Primosic:
ima, cum- Γ
•rsae inten- "
; potentias.
i virtutem
^articulare.
singulare '' ~
nunc. Sed

neti Tho-
unveniensi,
i, finitam
i numero
antum ad
•cies inti-
nplidtr,
•eundum
•rum sub

aec sup- s ?
>stantiae
duratio- M
falsum.

Apud Sanctum Thomam enim huiusmodi species reprae-
sentat quidum naturam universalem et particularem, et
cuniunctionem eorum cum existentia in rerum natura,
et cum quocumque alio esse accidentali et naturali: *du-*
rationem autem talium coniunctionum non repraesentat
tanquam rem repraesentatam, sed ipsa duratio est tanquam
conditio sine qua coniunctio illa non repraesentatur. Quod
cx hoc comici potest, *quia firmiter credimus substantias*
separatat non cognoscere futura contingentia. Si autem
in ipsa esset indita similitudo sessionis meae crastinae,
praesciret evidenter sessionem mihi coniungendam cras.

Sed non videtur mihi haec responsio ad mentum Sancti
Thomae esse: immo falso assumere, scilicet quod duratio
coniunctionis contingentis non sit res repraesentata per
speciem substantiae separatae, sed tantum conditio rei re-
praesentatae sine qua non repraesentatur. Hoc enim non
videtur, propter duo. Primo quia, apud ipsum, species
existentes in substantia separata repraesentant singularia
cl omnia accidentia quae in singularibus sunt, ut patet
lent, q. vm, a. i i, ad <. Sed in singularibus non solum
est coniunctio contingens, sed etiam ipsum *quando*, quod
ad durationem pertinet, sicut et ipsum *ubi* in ipsis est:
secundum opinionem ponentem quod *ubi* distinguitur a
loco et *quando* a u-mporu. Ergo etc. – Secundo. Apud
Sanctum I hornam, substantiae separatae de singularibus
cognoscunt simplici intuitu quicquid nos per compositio-
nem ut discursum cogno>cimus '. Sed nos cognoscimus
compositionum ut durationem compositionis contingentis
componendo, dum cognoscimus tempus praesens rnensu-
rare sessionem Sorli>. Ergo idem multo magis substantia
separata cognoscit. Ergo duratio talis coniunctionis est res
sibi per speciem repraesentata.

Videntur autem decipi qui sic opinantur, quia cognitio-
nem substantiae separatae volunt nostrae sensitivae cogni-
tioni commensurate, ut sicut visus noster non videt dura-
tionem visibilis, sed duratio praesens est conditio sine qua
visibile non moveret sensum nuque visionem terminaret,
ita sit de intellectu substantiae separatae. Hoc autem fal-
sissimum est. Quia species illae longe perfectius singularia
cl omnes eorum conditiones repraesentant quam species
in sensibus receptae. Nec sequitur, si repraesentaretur
per species talis duratio compositionis, quod substantiae
separatae futura cognoscerent. Non enim cognoscitur com-
positio, neque eius duratio. nisi quando est in actu: non
autem quando est futura.

3. Ad argumentum ergo Scoti aliter respondetur. Di-
citur cnim primo, quod antecedens dupliciter intelligi pot-
est: secundum quod ly *difformiter repraesentare* potest
se tenere aut cx parte repraesentantis; aut ex parte rei
repraesentatae. Si cnim accipiat^{ur} ex parte repraesentantis,
sic antecedens est verissimum. Si enim uniformis est ratio
in se et in intellectu, constat quod ex sui multiformitate
non repraesentat difformiter. Sed tunc non infertur pro-
positum. – Si autem accipiat^{ur} ex parte rei repraesentatae,
tunc antecedens ipsum falsum est. Potest enim una ratio,
manens eadem in se et nullo modo variata quantum ad
aliquid absolutum, difformiter repraesentare aliquid propter
difformitatem et mutationem rei repraesentatae, ex qua
mutatione habet res ut nunc uno modo assimiletur speciei
intelligibili quae est in substantia separata, nunc vero alio

modo. Lt cnim dictum est superius, cap. xcvi *; singulare
non habet actualem assimilationem ad huiusmodi species
nisi quando est in actu. Similiter non assimilatur illi se-
cundum aliquam conditionem, nisi quando actu illi con-
ditioni substat.

Dicitur secundo quod, si loquamur de repraesentatione
potential! aut fundamentali, sic illae species opposita ad
existentiam rerum pertinentia sub tali aut tali conditione
accidentali naturaliter repraesentant, ut sit *simultas poten-*
tiae. non autem *potentia simultatis*. Sunt enim natae,
quantum in ipsis est, repraesentare rem sub existentia talis
conditionis accidentalis, et sub existentia oppositi, suc-
cessive, secundum quod ipsum singulare modo est sub
uno oppositorum, modo sub alio. – Si vero loquamur de
actuali repraesentatione, sic, supposita existentia rei sin-
gularis, unum oppositorum determinate repraesentat, sci-
licet illud quod est in actu, loquendo de conditionibus
sivu accidentibus individui. Et cum arguitur, *Ergo aliud*
non repraesentabit, negatur consequentia: quia, sicut na-
turaliter repraesentat hanc conditionem individui dum est
in actu, ita oppositam conditionem singularis existentis,
dum est actu, naturaliter repraesentat. Loquendo vero
de existentia singularis absolute, dicitur quod ipsam exi-
stentiam naturaliter repraesentat dum est, et nunquam re-
praesentat oppositum: quia, ut dictum est, non repraesentat
m actu singulare non existens actu.

\cruntamen attendendum, cum dicimus speciem non
repraesentare singulare non existens, quod loquimur Jc
singulari futuro, quod videlicet nunquam fuit: tale enim
nunquam habuit actualem assimilationem ad speciem; ideo,
qu.mdiu est futurum, non repraesentatur. De singulari au-
tem iam praeterito, verum est quod ipsum, etiam post-
quam praeteriit, repraesentat sub non actuali existentia: eo
quod habuerit actualem assimilationem ad speciem. I nde
primo species repraesentat actualem existentiam singularis
existentis; deinde eius non-existenliam, postquam esse de-
sierit; propter solam quidem variationem singularis, non
autem propter variationem speciei, nisi secundum diversas
habitudines.

XI. Ad primum Aureoli negatur antecedens: lo-
quendo de diversitate formali obiectorum inquantum
obiccta sunt, ut ad substantiam separatam reteruntur. Per
comparationem cnim ad potentias animae quarum sunt
inotiva, universale et particulare sunt oblecta formaliter
distincta, propter diversum modum immutationis, scilicet
universalis et particularis: et ideo diversas potentias re-
quirunt. In ordine autem ad substantiam separatam, cuius
non sunt motiva, sunt obiecta tantum materialiter dis-
tincta. Ideo ab una sola potentia intellectiva apprehendi
possunt.

Ad secundum dicitur quod *repraesentare modo quan-*
titatif) dupliciter intelligi potest. Eno modo, ex parte re-
praesentantis. Et sic negatur maior, si universaliter sumatur:
est enim verum dumtaxat de specie singulari individuo
materiali adaequata; cuiusmodi non est species intellectus
separati. – Alio modo, ex parte rei repraesentatae. Et tunc
minor est falsa. Potest enim aliqua species intelligibilis,
immaterialis omnino ex parte sui existens, repraesentare
rem materiale[m] habentem modum quantitativum. – Ce-
tera vide apud Capreolum.

CAPITULUM CENTESIMUM PRIMUM

UTRUM SI BSTANTIAE SEPARATA!.: NATURALI COGNITIONE
COGNOScant OMNIA SIMUL

• ill Je Altini,t.
n 4; v. 2; <T1i.
l 5,10.

• Cap. XCVIII.

ia vero *intellectus in actu est intellectum in iiclu. sicut sensus in actu est sensibile in ðctu* idem autem non potest simul esse multa in actu; impossibile videtur quod intellectus substantiae separatae habeat species intelligibilium diversas, sicut iam supra * dictum est.

Sed sciendum est quod non omne illud est intellectum in actu cuius species intelligibilis actu est in intellectu. Cum enim substantia intelligens sit etiam volens, ac per hoc sit domina sui actus, in potestate ipsius est, postquam habet speciem intelligibilem, ut ea utatur ad intelligendum actu; vel, si habet plures, ut utatur una ipsarum. Inde et ea quorum scientiam habemus, non omnia actu consideramus. Substantia igitur intellectualis, per plures species cognoscens, utitur una, qua vult, ac per hoc simul actu cognoscit omnia quae per

unam speciem cognoscit: omnia enim sunt ut unum intelligibile inquantum sunt per unum cognita; sicut et intellectus noster simul cognoscit nulla ad invicem composita vel relata ut unum quiddam. Ea vero quae per diversas species cognoscit, non cognoscit simul. Et ideo, sicut est intellectus unus, ita est intellectum in actu unum.

Est igitur in intellectu substantiae separatae quaedam intelligentiarum successio. Non tamen motus, proprie loquendo: cum non succedat actus potentiae, sed actus actui.

Intellectus autem divinus,quia per unum,quod est ma essentia, omnia cognoscit, et sua actio est sua essentia, omnia simul intelligit.

I AOE 'X ATI 1.1 IGIATIA EIUS NON CADIT ALIQUA <l r.CfSSIO, SED SCI M IXTELI IGI.RE EST TOTI M SIMII. PERI ICTUM, PERMANEAS PI.R OMNIA SAECULA SAECULORUM. Amen.

8 non omne illud) omne illud quod «WX, 17 qua] qunn aDNXYMV.
5 quiddam] quoddam D legit relat« nd unum ct om quiddam. cugnosdl) cognoadtur «.

Commentaria Rerrariensis

PorravAM determinavit Sanctus Thomas de cognitione substantiae separatae quantum ad eius obiecta absolute, ultimo loco determinat de simultate ipsorum obiectorum in esse cognito.

Et primo, movet dubium; secundo, respondet determinando veritatem

1. Quantum ad primum: videtur quod non possint plura intelligibilia simul esse in intellectu substantiae separatae secundum suas species. Xam *intellectus in actu est intellectum in actu*. Sed idem non potest simul esse multa in actu. Ergo etc.

11. Respondet Sanctus Thomas primo, ad maiorem: quod non omne illud est intellectum in actu cuius species intelligibilis est in intellectu, ut supponitur. Quia, cum substantia intelligens sit etiam volens, in potestate ipsius est, postquam habet speciem intelligibilem, ut ea utatur actu intelligendo; et si plures habet, ut una ipsarum utatur.

Secundo, ad minorem respondet: quod *omnia quae per unam speciem cognoscit substantia separata, simul actu cognoscit*. Et tunc illa sunt ut unum intelligibile: sicut et intellectus noster multa simul cognoscit ut unum. *Quae vero per diversas species cognoscit, non simul cognoscit*. Et ideo, sicut est intellectus unus in actu, ita est unum intellectum in actu.

Ex iis sequitur quod *in intellectu substantiae separatae est quaedam intelligentiarum sive intellectionum successio, non tamen motus, proprie loquendo: cum non succedat actus potentiae, sed actus actui*. – In intellectu autem divino, qui omnia simul intelligit, eo quod per suam essentiam omnia cognoscit et sua actio est sua essentia, non cadit successio intelligentiarum. sed suum intelligere est totum simul, etc.

III. Ad evidentiam eorum quae hoc loco dicuntur, considerandum, ex doctrina Sancti 'I homae l <>n7.,q. vm, a. 14, quod species intelligibiles dupliciter esse possunt actu in intellectu: scilicet in actu imperfecto, quando per eas intellectus actu non considerat; et in actu perfecto, quando actualiter secundum ipsas considerat. Quando sunt in ipso

actu imperfecto, dicitur intellectus in actu imperfecte; et similiter ipsa quorum sunt similitudines, sunt intellecta in actu imperfecte, sive intellecta in habitu. Quando autem sunt in ipso actu perfecto, tunc dicitur intellectus in actu perlecte, et intellectum in actu perfecte. Cum ergo inquit Sanctus l'homas *non omne illud esse intellectum in actu cuius species est in intellectu*, intelligendum est de intellecto in actu complete et perfecte. Sic enim repugnat plura intellecta in actu simul esse in intellectu (secundum rationem Algazelis ¶), sicut repugnat unum corpus secundum eandem partem diversis figuris figurari: non autem plura intellecta in actu imperfecte, seu habitualiter.

IV. Sed occurrit dubium circa illud quod adducitur pro ratione illius dicti, quia scilicet *substantia intelligens est etiam volens, et ideo in potestate eius est ut utatur specie ad intelligendum actu*. Hoc enim non videtur verum, propter duo. Pnmo, quia species est agens naturale.

Secundo, quia tunc substantia separata intelligens per aliquam speciem, prius vellet, saltem prioritatem naturae, intelligere per illam. Sed voluntas non potest velle aliquid incognitum, secundum Augustinum, X *irin.*, cap. 1. Igitur illam volitionem praecessit cognitio illius speciei; et si illam cognitionem praecedit alia volitio, illam volitionem praecedit alia intellectio; et sic in infinitum.

2. Ad primum potest primo responderi, ut respondet Capreolus, in II *Sent.* \ quod licet species intelligibilis sit forma naturaliter agens, non tamen in actum exit nisi per voluntatem. Et ideo non tollitur quin sit in potestate substantiae intelligentis quod per ipsam intelligat aut non intelligat.

Secundo responderi potest, et forte melius, quod species intelligibilis non est naturale agens, neque sicut agens *quod*, neque sicut agens *quo*. Xam de ratione agentis naturalis ut *quod* est quod sit determinatum ad unum ita quod non possit non agere, si appropinquetur passo disposito, deductis impedimentis: ut ex IX *Metaph)* *sicae* patet. De ratione vero agentis naturalis *quo* est quod agens sit ad unum determinatum et non possit per ipsum non

• Ct. Comwcnj.
cap. xcvm, init.

• cf. num. n.

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

Diagramma philosophicum

neque enim agit intellectionem tanquam id quod ipsam producit; neque intellectus habens speciem per ipsam necessario intelligit, ut experimur in nobis. Ideo magis Jicendum est quod est principium formale intellectionis *liberum*: non quidem in sc formahter habens libertatem, haec enim est conditio principalis agentis; sed quia substantia ipsam habens secundum eam libere operatur.

3. Ad secundum dicitur, quod duplex est cognitio: una confusa et indeterminata; alia distincta ct determinata. Cognitionem distinctam et determinatam necesse est praecedere volitionem: non autem omnem cognitionem confusarru Et sic non proceditur in infinitum. Intendit ergo Sanctus Thomas dc cognitione distincta per speciem, non autem dc cognitione confusa ct indeterminata. In nobis enim, cx aliquo occurrente sensui excitatur intellectus ad aliquam cognitionem confusam rei: et ex illa movetur voluntas ad desiderium cognitionis distinctae illius; et sic voluntas intellectum ad cognitionem distinctam illius movet. In substantif autem separatis, quia non est sensus cui aliquid ex improvise possit occurrere, puto quod cognitio confusa ct indeterminata non ab extrinscco proveniat, sed ab intrinseco. Cum enim suam substantiam semper actu videat substantia separata ct omnuv suas naturales perfectiones, semper species intelligibiles in suo intellectu existentes intuetur, inquantum cius naturales conditiones sunt ad res mtelhgendas ordinatae; et cx hoc omnium a se naturaliter cognoscibilium habet confusam et indeterminatam cognitionem. I nde m potestate sua est mi quacumque voluerit id distinctam cognitionem.

Potest etiam dici quod omnem cognitionem actualem praecedit volitio, *excepta prima cognitione*, quam in intellectu Deus immediate causai. Xon tamen omnem volitionem praecedit necessario actualis cognitio: sed sufficit ut praecedat cognitio actualis vel habitualis. Et propterca, ad hoc quod aliquis velit uti una specie carum quas habet, non requiritur aliqua actualis notitia, sed sufficit ipsa habitualis notitia per speciem et libertas intelligcntis. I nde Commentator. *III de Anima* *; dicit habitum esse *quo quis utitur cum voluerit*.

V. Circa responsionem ad minorem *, adverte quod cx illa vult habere Sanctus Thomas quod idem potest esse nulla aliquo modo in actu inquantum illa sunt unum, non autem inquantum sunt multa. Et quia quae per diversas species, inquantum diversae sunt, intelliguntur, sunt nulla intclligibilia formalitcr. ideo intellectus non potest simul esse illa multa in actu perfecto. Quae vero pei unam speciem intelliguntur, non sunt inulta intclligibilia formalitcr, sed unum. Ideo intellectus potest simul esse illa multa in actu perfecto. Tunc enim, sicut est unus intellectus in actu, inquantum unica specie intelligit, ita est unum intellectum in actu, inquantum illa multa unica specie intelliguntur.

Adverte autem, ut in superioribus· patuit, quod non solum cx unitate speciei nulla per unam speciem repraesentata dicuntur unum intelligibile, sed etiam ex una lormah ratione in ipsis inventa. Dictum est enim superius, de mente Sancti Thomae, quod uni speciei intelligibili oportet unam formalem rationem corresponderc. Et ex hac habent multa ut sint unum intelligibile formalitcr, sintque uno actu ab intellectu cognoscibilia. – Patet autem hanc esse mentem Sancti Thomae, quia hic in intellectu nostro exemplifiant *de multis ad invicem compositis vel relatis*, quae constat in una communi ratione convenire. Et Prima Parte, loco allegato \ exemplifiant *de partibus continui et propositionis*, quae in loto conveniunt, et *de comparatis*, quae conveniunt in una comparatione.

VI. Circa illud quod inquit Sanctus Thomas ", quoniam *omnia quae intelligentia per unam speciem cognoscit, simul actu cognoscit*, dubium curiosum occurrit. An. inquam, ita illa cognoscat simul quod omnia simul de necessitate cognoscat, non possitque unum considerare alio non considerato? An potius dicatur sic posse omnia illa simul cognoscere, quod tamen unum possit sine allero considerare si voluerit? Verbi gratia, cum omnia individua humana actu existentia per speciem quidditatis hominis cognoscat, dubium est an, utendo specie quidditatis hu-

non possitque Je uno homine considerare quin consideret de omnibus: an possit per eam dc Imperatore considerare, non considerando dc Rege 1 ranciac i

Ltrumque enim videtur rationem habere. Nam quod necessario omnia videat, probari potest quia specte» intei-hgibih» naturaliter ei aequaliter omina per ipsam inteJh-gibxlia actu existentia repraesentat. Ergo, si intellectus una specie intelligit, non potest non considerare omnia per ipsam intclligibilia: cum ipsa spectes non possit illa non repraesentare. – Contirmalui etiam. Quia videmus quod l)cu> nun potest non habere actualem Considerationem dc omnibus iniclligibilibus, quia essentia divina omnia, 'altem positiva, naturaliter repraesentat.

Quod autem non necessario videat, argui potest quia intellectus noster, pei speciem hominis inicllign.·., non umma per illam spectem cognoscibilia dc homine necessario considerat: nam potest dc ipso considoare lautum quod substantia sit, non considerando quod sit .miin.il aui quod sit jationahs. Ergo ct angelus non omnia per unam speciem ab ipso cognoscibilia necessario considerat.

·. Sed licet utraque pars huius dubii probabiliter susten-tari possit, secunda tamen, propter rationem adductam, et propter verba Sancti Thonme, mihi probabilior videtur. Nam in Qu. *de l ent.*, q. vm, a. i 3, respondens ad secun-dum ct ad uhimum argumentum, quibus probabatur quod angelus potest cognoscere cordium cogitationes, quia tidcl species et habitus in mente angeli cxhlento, negat con-sequentiam: ad secundum quidem, *quia ex una specie quam intellectus penes se habet, m diversas cogitationes prodit, sicut per speciem hominis vana de homine pos-sumus eugitare*; ad ultimum sero, *quia ex una habituali notitia multae considerationes actuales progrediuntur*. Ex us enim verbis apparet de incole Sancti 1 hornae esse quod angelus, una specie intellectuali utens, non necessario con-siderat omnia pei ipsam cognoscibilia, sed potest quod vo-luerit ex illis considerare: et propter huc non oportet ut cognoscens habitum aut speciem, cognoscat determinate quid per illam speciem aut habitum intellectus consideret.

Quapropter probabile mihi videtur quod sit in libertate anguli uti una specie intellectuali secundum beneplacitum suum. Potest enim omnia simul distincte cognoscere, si vo-luerit, quae per unam speciem cognosci possunt, eliciendo videlicet actum illi speciei adaequatum. Et potest ipsa uti ad unum tantum aut plura illorum intelligenda. non nutem om-nia, actum illi speciei inadaequatum ct delicientem eliciendo

3. Ad rationem autem in oppositum respondetur quod, licet species intelligibilis naturaliter et aequaliter omnia per ipsam intclligibilia repraesentet habitualiter et imperfecto modo, non tamen actualiter et perfecte: sed. sicut ex in-tentione voluntatis suae provenit quod hac specie utatur, et consequenter quod actualiter in actu perfecto sit in in-tellectu, ita ex intentione cius provenit quod ad considera-tionem istius aut illius per ipsam cognoscibilis applicetur.

Ad continnationem dicitur quod non est eadem ratio de Deo et dc angelo. Quia essentia divina actualiter ct perfecto modo, cx propria sui natura, omnia a Deo in-telligibilia repraesentat (de positivis intelligo), et actualis sua repraesentatio cx eius voluntate non dependet. Spe-cies autem intellectus angelici ex sc non repraesentat actua-liter el perfecte ipsum intelligibile per ipsam, sed tantum habitualiter et imperfecte: quod autem actualiter reprae-sentet. ex voluntate dependet.

VII. Circa illam propositionem. *In intellectu substantiae separatae est quaedam intelligentiarum successio, non ta-men motus, proprie loquendo, cum non succedat actus potentiae, sed actus actui* \ advertendum quod dupliciter ‘ **I**’ “U|“·“¶ potest intelligi. secundum quod m ante * habitis dupliciter ‘ (-r ‘xv’· exposuimus intelligere esse motum ðexistent! m actu, non autem existentis m potentia. Si enim operationem intel-ligendi referamus ad intilhgcntem tanquam ad suscepti-vum. sic diximus, de mente Commentatoris, quod est actus existentis in actu inquantum est ultimum complementum ct non relinquit suum susceptis um in potentia ad ulteriorem actum per ipsum, ut sic, acquirendum, ut facit motus pro-

prie dictus. Secundum hunc sensum, in successione intellectionum non succedit actus potentiae, sicut in motu terminus succedit motui constituenti subiectum in actu potential! tendente ad ulteriorem actum sicut potentia tendit ad actum et perfectibile ad perfectionem, aut etiam sicut una pars motus succedit ad alteram, sicut actus ad potentiam et perfectius ad imperfectius: sed succedit actus completus alii actui completo. Quia duo actus intelligendi substantiae separatae non sunt partes unius actus imperfecti; neque unus est potentia tendens ad alterum successive; sed unusquisque est actus completus, constituens intellectum in actu perfecto et ultimo respectu unius intelligibilis.

Si autem referamus intellectionem ad intelligentem tanquam ad principium productivum ut sic, dum una operatio alteri succedit, non succedit actus potentiae, sed actus actui: quia unusquisque istorum actuum attribuitur existent! in actu per speciem. Sic enim intelligens unum actum prius producit per unam speciem, per quam est in actu; et posterius per aliam speciem, per quam est in actu, alium actum intelligendi producit. Et tunc actus, sive existens in actu, succedit existent! in actu; non autem existens in actu succedit existent! in potentia.

Potest tamen aliquo modo in intellectionibus substantiae separatae dici quod succedit actus potentiae, inquantum prius non habebat istum actum intelligendi et postmodum habet. Sed non loquitur Sanctus Thomas de ista successione qua prius intelligent habitu postmodum intelligit actum: sed de successione diversorum actuum intelligendi.

VIII. Circa id quod hic dicitur, *intellectum non simul intelligere ea quae per diversas species intelligit**, quaedam difficultates occurrunt.

Primo. Substantia separata simul videt Deum per essentiam Dei; seipsam per essentiam suam; aliqua vero alia per alias species. Ergo simul plura per plures species potest intelligere.

Secundo. Substantiae moventes orbes semper intelligunt ipsum motum et mobile: ut superius dixit Sanctus Thomas, capite xcvn ♦. Et verisimile est quod etiam aliquid aliud intelligent. Sed ista per species superadditas eiusdem rationis intelligunt. Ergo etc.

Tertio. Damnati semper cognoscunt poenas quibus affliguntur, et etiam aliqua alia. Sed haec per species intelligunt. Ergo etc.

Quarto. *Angelus*, ut dicitur Prima, q. lvi, a. 4. ad t. *intelligendo rei quidditatem, intelligit quicquid rei attribui potest vel removeri ab ea.* Sed ab unaquaque quidditate omnes aliae removeri et negari possunt. Ergo, intelligendo unam quidditatem, omnes quidditates intelligit. Sed eas intelligit per species innatas. Ergo etc.

IX. *Id primum* responsum est superius, libro primo, ubi de scientia Dei agebatur.

2. *Ad secundum*, ex doctrina Sancti Thomae Secundo, d. xi, q. ir, a. 3, ad 4, respondetur: et dicitur primo, quod *substantia separata est sibi ratio cognoscendi omnia quae ad ipsam pertinent.* Et ideo, cum motus corporis caelestis sit de pertinentibus ad substantiam moventem, eo quod illi motui a sua creatione sit deputata; necesse est dicere quod substantia movens caelum non per species innatas, sed per essentiam suam et motum et caelum inquantum est suum mobile, cognoscat, licet non distincte et quidditative.

Dicitur secundo, quod non inconvenit substantiam separatam simul per suam essentiam aliqua intelligere, et aliquid aliud per speciem: cum essentia et species intelligibilis sint rationes intelligendi diversarum rationum, et unum sit ratio alterius, ut ostensum est in primo libro*. Ideo non inconvenit substantiam separatam simul et quae ad ipsam pertinent, et aliquid aliud intelligere.

Sed contra fundamentum huius responsionis videntur esse verba Sancti Thomae *Terit.*, q. ix. a. 4, ad 11. Dicit enim ibi quod *unus angelus cogitationem alterius ad se loquentis per speciem qua cognoscit ipsum angelum, videt.* Sed cogitatio talis est de pertinentibus ad angelum audientem, ut dicit Sanctus Thomas in II *Sent.*, loco allegato.

Ergo falsum est quod angelus omnia ad ipsum pertinentia per suam essentiam cognoscat.

Responderi potest quod per *speciem innatam* non intendit Sanctus Thomas in illo loco speciem intelligibilem ab essentia intelligentis distinctam: sed absolute principium formale cognitionis, quodeumque sit illud. Vult enim ibidem respondere quod cogitatio angeli loquentis non cognoscitur ab angelo cui loquitur per aliquam particularem speciem cogitationis, sed per illudmet principium per quod ipsa essentia loquentis cognoscitur.

¶ Eruntamen. pro declaratione supradictae responsionis, cum dicitur *essentiam substantiae separatae esse rationem intelligendi omnia quae ad ipsam pertinent*, attendendum est quod dupliciter hoc possumus interpretari. In modo, quod ipsa sola, nulla alia concurrente specie, sit principium turmale intellectionis illorum. Alio modo, quod ad horum cognitionem concurrant et essentia et illorum species intelligibiles tanquam unum totale principium intellectionis ipsoium, sed tamen ipsa essentia sit ratio ut ad usum specierum huiusmodi intellectus convertatur, inquantum cognitio perfecta essentiae exigit ut omnia ad ipsam spectantia cognoscantur. Licet autem uterque sensus probabiliter sustentari possit, primus tamen magis intentionem Sancti Thomae videtur esse. Si enim ideo diceretur substantia separata plura ad ipsam pertinentia simul intelligere posse quia essentia sua est ratio cognoscendi illa per proprias species, sic omnia ab ipsa naturaliter cognoscibilia simul posset intelligere: nam, ut dicitur *Vent.* q. vii. a. 14, ad 6 *essentia angeli est ei ratio cognoscendi omnia quae cognoscit*, ad hunc secundum sensum.

3. *Id tertium* per idem fundamentum respondetur: quod, cum *anima separata se per essentiam cognoscat*, ut dicitur Pinna, q. lxxix. a. 2, sicut aliae substantiae separatae, cognoscendo essentiam suam, per ipsam omnia ad se pertinentia cognoscunt, ita de anima separata dicendum erit. Et sic, cum animarum cruciatus sint de pertinentibus ad ipsas, diceretur quod illos non per species, sed per suam essentiam cognoscunt. Et sic non prohibentur simul cum ipsis aliquid aliud intelligere.

Si autem instetur de animabus damnatorum post resurrectionem, quod tunc non intelligent se per essentiam, sicut nec modo dum corporibus uniuntur, et sic remanet eadem difficultas quae prius: responderi potest quod anima etiam post resurrectionem. reassumplo corpore, se per essentiam cognoscet. Nam, ut dicitur Quarto, d. i, q. 11. a. 2. q. 1, ad 2. anima post resurrectionem, propter corporis incorruptibilitatem, non ita trahetur ex corpore sicut modo trahitur.

4. *Ad quantum* dicitur primo, iuxta ea quae dicuntur Prima, q. lxxv. a. 4; et *Terit.*, q. vii, a. 14, 3d 2* et *Quolib.* II, a. 2. quod utique angelus, cognoscendo quidditatem alicuius, cognoscit omnia a quibus illa res differt, ut in una ratione differentiae conveniunt.

Dicitur secundo, quod omnes alias quidditates videt, non unamquamque distincte et quidditative intuendo, sed videndo rationem in qua conveniunt ut a quidditate primo visa distinguuntur. Verbi gratia, quia homo per *rationale* ab omnibus animalibus irrationalibus primo differt, ideo angelus, *hominem* intuendo, intuetur etiam irrationalitalem, in qua omnia bruta conveniunt, a qua homo per rationalitatem distinguitur. Et sic omnia bruta cognitione quadam confusa cognoscit: inquantum scilicet in irrationalitate conveniunt, et in una ratione negationis et differentiae continemur.

Dicitur terlio, quod hac cognitione omnia huiusmodi per speciem quidditatis a qua removeri cognoscuntur, angelus intelligit. Et quia non inconvenit quae una specie cognoscuntur, simul intelligi. ideo omnes quidditates hoc modo simul intelligi nullum inconveniens est.

Cetera quae ad hanc maliciam pertinent, vide apud Capreolum, II *Sent.*, d. m, q. 11.

Et haec dicta sufficiant pro exultatione honoris Sancti Libri, ad Ommopotentis Dei honorem et Beau Thomas LAUDEM.

* Cl. num. η.

* Ci etiam cap. r

* Cap. l v, Com mont.

* l oc. at.

appen dix

AD PRIMUM ET SECUNDUM LIBRUM

SUMMAE S. THOMAE DE AQUINO

CONTRA GENTILES

^L***x'**ç=v^>**r**^ ^
ı A'X^*'EXA*^... - KK<
'Vv^x-^4*
v Vvx^WKx"» \J^A i'

**vT'

5An^≥^
Σ<5>w?tu*^ }
WFĀ^^Uy}/
wHjrCuu^ .
MtfV*r-%W«C"/**A >'

.X^y^rjrj^^ùr S
Vv^sryv^V^**λ. y~‘—A

roTOTiru umia in i - boma

Contra Gentiles s' |
e TII ÄQ
Aulog № lotÔr.
b 27 - ,r 13.
Append.» iœ b 57 - IIГ b H e. >-

APPENDIX

AD PRIMUM ET SECUNDUM LIBRUM

SUMMAE S. THOMAE DE AQUINO CONTRA GENTILES

IN QUO TEXTUS AUTOGRAPHI VATICANI

A PRIMA SUA FORMA USQUE AD ULTIMAM INTEGRE REPRODUCITUR

Quin in hoc Appendice praestare conati simus exposnere oportet, intentio est. textum autographi a prima sua forma usque ad ultimam integrum el perpetuum reproducere?, idque, quantum heri potesr, modo plano, ita ut reductionum se excipientium motus et successio, si non semper facillime semper tamen aliqua attentione et brevi exercitio certo interno ui possim. Interpretatio erit quaedam scripturae difficiliori in legibiliorem et communius accessibilem translittcratio. Cui efficiendo aliqua signa ad bibemus, obvia, pauca, constantia, nunquam aequivoca.

Ut autem signa rite intelligantur, advertendum est quod scriptura autographi, pur sc cl non per nos, duplici respectu distincta esi. Partim enim originalis est seu columnans, partim pn· (c; ioi seu *marginalis*. Deinde partim *definitiva* est, quam nos supra iam edidimus, partim *deleta*, quam in hoc Xppenhc cc principaliter lectori prompte legibilem facere conamu. . Ilac quatuor quasi-species scripturae in autographo promiscue invent. definitiva potest esse in columna et margine et in utroque, et utrobique interdicti per deletam, secundum exigentiam revisionis.

Ab hoc rei statu profecti, redactionum seriem graphice distinguimus duobus signis Scripturam definitivam, columnaris sil aut marginalis, significamus per typos maioris corporis; deletam vero per typum minorem. Columnarem a marginali distinguimus claudendo marginalem intra uncinos curvos ( ), et, ubi margo suum marginem habet, hunc intra limites curvorum claudimus uncinis rectis [ ]. Quia margo his uncinis innotescit, columna illico innotescit per eorum absentiam.

Typorum ergo minoratio repraesentat ductum calami Auctoris, vel *vacat*, vel puncta, vel rasuram, indistincte. Lector cnim non quaerit deletionis modum, sed factum. Uncini curvi et recti marginem significant, sed iterum non distinguunt eius differentias materiales: utrum dexter sit an sinister, superior inferior, imus supremus, intercolumnaris intcrlinearis. Ipsa columna, immo ipsa linea, interdum erit margo et inter uncinos captivabitur. Quando scilicet in autographo ex mutato scriptionis caractere constat quaedam in columna vel margine posterius addita esse, haec nobis per se marginem constituunt, ut App. 8 a 5

Si vero mutatio unius litterae vel aliquot litterarum in ipsa linea occurrit, ex. gr. si vox *sui* per mutationem *i* litterae in *c* facta esi *suae*, post *sui* minori typo impressum apparebit *suae* intra uncinos, maiori typo si stetit, minori quando iterum deletum est. Ob eandem causam, scilicet ne signa lectorem obruerent, scripturam fasciculi auxiliarii seu parvi quamvis nostro sensu verus margo est, non adducimus intra uncinos, sed nomine suo, e.v *quaterno auxiliario*, cetcrumque tractamus ut columnarem,

Quasdam scripturas \uctor ex deletionem resuscitavit, delendo nempe ductus qui deleverant. Ista bis reproducimus, in parvo et maiori typo, si breves sunt, cf. Append. ¶15 b 15; longiorum tractatuum restitutio verbis notificatur ad calcem paginae. – Scriptura rediviva et iterum deleta non admittit significationem nisi verbalem.

Haec signa, uncini et diversitas typi secundum maiorem et minorem, sufficerent, si reductiones duae tantum

estent, et ctiumnunc sufficiunt ad significandam compositionem textus definitivi ex scriptura columnari seu primitiva et marginali seu revjsionnli. Immo non Opus erat cum hic integrum recudere nisi quantum satis est ad monstrandam istam mixturam ex primo et rcvisionali elemento; itaque pro toto saepissime damus verba initialia et finalia, punctis mediis, Textum ergo definitivum, quem Auctor transcriptum iri intendebat, continuum leget qui, omisso typo minore et uncinis, solum typum maiorem oculis sequitur. Textus autem oblileratus, quamvis a deletionem qua tali nulla in co distinctio peti potest, ob iteratas mutationes nullis locis complicalior est quam ut omnes carum phases sine ulteriori significatione possint attingi.

Nam in scriptura deleta existunt tractus orationis qui antequam immediate circumstans textus oblilcrabatur iam deleti erant; quod *praedeletionem* vocamus. Patet hanc scripturam alicui priori reductionis stadio apperlinuisse. I actum graphice statuimus claudendo scripturam antecedenter deletam intra uncinos flexos ( ), Uncini flexi nunquam textum ultimum, sed textum a revisor? reicctum indicant: ideo non occurrunt nisi comitante typo minori.

Occurrunt etiam inter scripturam deletam litterae vel verba, vel dimidiata verba, vel phrases incompletae, quarum deletio accidit quando Auctor primo super columnam vel margine scribebat, quae ergo, cum sint primi momenti, ad revisionem posterius institutam proprie non pertinent. Denotant laborem mentis et perfecte dicendi curam in actu ipsius primae scriptionis. Hanc deletionem notificemus aut signo simplici et inultum visibili, typo minori, quia deletio accidit, sed *italien*; aut lectorem monemus verbaliter ad calcem paginae; cf. p b ¶(?)58 cum nola.

Signa ergo nostra sunt : primum, diversa magnitudo typorum; character maioris molis solam scripturam indicat definitivam, minor deletam quamcumque; secundum, uncini curvi et recti, qui sequuntur molem typi maiorem vel minorem secundum quod ad alterutrum adhibendi vernerunt; tertium, uncini flexi et typus cursivus illi significant praedeletionem scripturae oclusae, hi deletiones in actu primae scriptionis in columna vel in margine, nam et margo primam suae scriptionis horam habuit. Ea quae horum signorum potentiam superant, naturali signo vocis scriptae explicanda erant, ne indices propter multitudinem confundentem quidquam indicare desinerent.

Sicut lector iam intellexerit, marginalis scriptura autographi in paginis Appendici' non apparet supra carum margines, sed uncinis curvis et icetis distincta in columnas nostras introducta est Quod propter duas causas necessarium erat fieri. Nulla forte machina typographica tanta lenitate et tractabilitate est, ut eas scripturas quas nos *marginem* vocavimus, proprio loco, idest loco quae in autographo occupant, ponere sit capax. Deinde margines nostros dextros et sinistros alii necessitati reservamus. Nam (et hoc etiam lector iam scum dixerit) continuitas redactionum non potest ubique serxari. Quid enim, quando Auclor-revisor mutando ordinem capitulorum eam ipse sustulit? Si tali in casu cursum primae rcdactionis sequimur, textus ultimae disiunctus erit; si huius ordinem, membra

primae iam non erunt continua. Ex alterutra via sequenda elegimus alteram, hoc modo: signa quibus Auctor transumptori iter in labyrintho monstravit, non reproducimus, sed mandato quod continent obedimus, et, partibus orationis collocatis ubi Auctor ultimo eas stare voluit, extra et infra portiones transportatas sequimur et indicamus revisionis continuum cursum, sed autographi loca relativa per folium, latus, columnam, lineam super margine Appendicis citata, discontinuitatem monstrant cui scriptura primitiva sublecta fuit. Credimus tamen quod generales conspectus mutationum textui infra praemissi lecturam vel satis illuminabunt vel certe, juvabunt.

Ceterum cum, sicut supra diximus, repraesentatio autographi attentata vix aliud sit quam mera translitteratio, fectore Vppendicis, postquam gratiose crediderint nostros oculos circa columnam ct marginem, praesentiamque ct absentiam deletionis non errasse, in aspectu retiguratae litterae nostrae eadem conditione litentur, qua nos aspicientes originalem figuram utebamur. <)culus quaedam discernit; plurium unicum critérium est intclligentia. Quae- nam scriptura deleta luerit pruno scriptionis momento, quaenam potius revisione currente: qunenam simpliciter

suppressa est, quaenam ut res aptius diceretur (recule quae argumentati sumus in Praefatione, p. xxiii, circa virtualcin deletionem < capitis anccdoti -); cnucleatio redactionum a prima usque quintam et sextam ubi occurrit; praesertim el principaliter quam rationem \uctor habuerit ut aliter dicere vellet, et quam perfectionem textus per revisionem lucratus sit, haec oculus corporalis non videt. Ea discriminare lectores autographi et nostrae reproductions ae-qualiter spectat opusque est inlvlligentiae. Qua cum lecto- res facile acriori fruantur, tanto rei aestimatores ct indices nobis congruentiores erunt.

Ante textum authenticum aliquot praemittimus textus ex traditione congregatos, qui faciem prioris redactionis prae se ferunt; conferatur paragraphus nostra, De pA in traditione (Praei p. \xi). Codices per sigla sua adducti ostenderunt nobis illas priores lectiones A; quas legit qui textum uncinis separatum omittit, ceterum ad typorum dilfercnti tm non attendens. Pro libro 111 priores reda- edones in immensum fiequentiores traditio suppeditabit. - Pitet quod citationes m margine, praeter illas quae Au- tographum mdicant referendae sunt nd librum nostrum.

CONSPECTUS MI TATIONUM CAPITULORUM

I.IIIHH 1.

Per intentum primi fasciculi A hiat b initio usque ad cap. 27 exceptis lului ultimis lineis super fasciculo se- cundo conservatis. Suj efsuni tamen lectiones pA vel quae videntur essu pA, in codicibus \Z. Praeterea >.d\ ic wnt aliquot reductiones ad tempus revisionis pertinentes ct exaratae super quaterno auxiliario vel parvo ut \uctor vocat, huc ordine :

†Jap 19. Quod in Deu nihil est violentum neque prae- ter naturam *prior redactio ; deletur.*

Gap' iS. Quod in Deo nulla est compositio *fragmen- tum ; deletur.*

Cap' 19. *secunda redactio, partialiter iterum refor- mata. Deinde, post aliquot scripturas ad secundum ct tertium fasciculum relatas, sequuntur supra duo ultima folia parvi :*

Gap' i3. Rationes ad probandum Deum esse *frag- mentum longum et pereor/rectum.*

Gap 20. Quod Deus non est corpus *fragmenta tria Praeter nutata nihil de redactionum motu in viginti septem capitulis cognoscitur.*

Pro secundo et tertio fasciculo textus /I totus superest. excepto in fine Libri per amissionem primi diplomatis fasciculi tertii.

Gap. 28. De Perfectione Divina.

iSap. 29. De Similitudine creaturarum (*vel creaturae ad Deum; scriptura tituli neutrum clare indicat*).

Capp. 30-35, *tractatur de praedicatione nominum de Deo.*

Cap. 36. Qualiter intellectus noster de Deo propositio- nem formet.

Deum esse bonum *margo; deletur.*

Deum esse in tine bonitatis *margo ; deletur, et trac- tatus uberioorem redactionem recipit in cap1* 37-41 super columnis parvi.*

Cap. 42. Quod Deus est unus; *extense reformatur; frag- mentum breve ultimae redactionis est in parvo.*

Cap. 4?. Quod Deus est infinitus.

Gap. ^4. Quod Densest intclligens; *multum reformatum: e prima scriptura linearum centum quadraginta qua tuor deletae sunt lineae centum sexdecim.*

a Deus est vivens *super margine; deletur.* 'Prae- fatus De l ita et Jleatitudine Dei (notavi a b c d k) *reformatus in finem Libri defertur.*

Cap. q5. Quod intelligere Dei est sua essentia: *reformatum fere totum: e lineis centum triginta remanserunt decem.*

b In Deo idem est esse et vivere cl beate vivere; *deletur; cf. sub a.*

C q». pj. Quod Deus per nihil aliud intelligit quam pet suam essentiam.

c *Inter deleta huius capituli est paragraphus Adhuc bentitudinem ... intelligit; cf. sub a.*

Cap. 48. Quod Deus primo et per se solum se ipsum cognoscit.

d *Inter alia delentur duo verba ct beatitudo; cf. sub a.*

Cap. 49. Quod Deus cognoscit alia a se. e In scientia Dei non esse discursum; margo, *deletui et reformatur capitulo*

/ Dei notitiam non esse discursu am; *margo; deletur el reformatur primo capitulo trunco post capitulum >4. el definitive capitulo 55.*

Cap. 50. Quod Deus habet propriam cognitionem de omnibus rebus.

Capp. 51-?2. Rationes ad inquirendum qualiter multitudo intellectorum sit in intellectu divino.

C\ip. 53. Solutio praemissae dubitationis, *'fies redactiunes. tertia super margine; singulae plene scriptae sunt et fere sine correctionibus quae non essent a prima scri- ptionis hora, ideoque commoda specimina studioso, qui differentiam dictionis primitivi ct revisi textus Auctoris cupit considerare.*

i -ap. 54. Qualiter divina essentia una existens cl simplex sit propria similitudo omnium intelligibilium.

g Deum inulta considerare simul; *capitulum incom- pletum; e deletionem redivivum iterum deletur; cf sub f et cap. 55.*

h Dixinum intellectum nullo modo esse in potentia; *deletum et reformatur capitulo 56.*

i Cognitionem Dei nullo modo variari: *margo; deletum in suppressionem, nam reformatio nullibi obtinere videtur.*

Gap. 56. Quod cognitio Dei non est habitualis; *cf. sub h. Initium habet 1res redactiones. et totum capitulum re- movetur post sequens.*

Gap. 55. Quod Deus omnia simul intelligil ; *cf. sub J et g.*

<aip. 57. Quod cognitio Dei non est discursiva; *cf. sub c. k Inter deleta obtinet paragraphus. hem felicitas... ratiocinativa: cf. sub a.*

Cap. 58. Quod Deus non intelligit componendo et divi- dendo; *exordium sub actu primae scriptionis abrum- pitur et novum instituitur; ceteroquin capitulum mul- tum mutatur.*

Cup. 5p. Quod a Deo non excluditur veritas cnun- tiabilium; *m quaterno parvo.*

(aip (io. Quod Deus est xcritas; *in parvo*

thin diceretur (tcsok
, p. xmu, C/TQJ firiuâe^
; enudeabo fēdait
ubi occurrit;
Uictur habuerit u v;
•m rcuii» per rriucn^
b non videt. Ea i&c-
urae reproduction* t
ifcnhac. Qua j; n 7,
i ae\$imatorei et L 1^,

ut praemittinju u» 4
*m priorii tedio-ur
hus nostra, De fX
per .sigla iω aiki
nei quas lept .
ceterum ad typtm
ibro III priord 8 I
•aditio wppeJitiTii .
noter illu qua« V
ad librum notfrw.

intelligit quam fV
tragraphin Utoc
g
*olum sc ipwo
et beatitudo; ôx
e.
curium; r;j/\$o.
do 5;.
irrivam; wca;
capitulo twa
ire capitolo 55.
IOgniiiiijQcm à
aliter multitudine

res redactio™
criptae sunt tl
a prima vn-
r studioso, pii
extui Auctoris
ns et simpla
lium.
ituluiH inever
fur; cf. nd/
e m potentis:
utri; iwfi
i reformati'

s; cf.subl-.
ipitulum rt-
'subtdp.
j; cf. sub r.
felicite-.,
do et diri-
iis dbnm-
ultim xal-

itas enim-

Gap. 6i. Quod Deus est purissima v̄erita initium no-
rum in parvo.
Cap. 62. Quod divina veritas est pruna et summa
veritas; in parvo.
In tractatu de cognitione Dei singularium capp. b3-
;r. item in tractatu de Dei voluntate, capp. 7,2-9 nul-
lum capitulum deletum vel additum vel transpositum est.
Circa ultimum tractatum huius Libri De 17/4 Meata Dei.

Characteres maiores . . . .
Characteres minores . . . .
Characteres minores inclinati-
Uncini curvi | 〉.....
Uncini recti | 〕.....
Uncini flexi (〉.....
Punctilla.....
AsteriSCi in linea
Obelus duplex f.... f. . . .

Legendo igitur quae characteribus maioribus, xive extra
sive inter uncinos, impressa sunt» habetur redactio de-
finitiva.
Legendo continue quae characteribus minoribus absque
ūncini devis impressa sunt et quae characteribus maio-
ribus absque uncinis curvis, habetur anterior redactio.
Exempla nonnulla subiungimus, que melius appareat
quomodo ex varietate deletionum et additionum totus pro-
cessus compositionis textus reconstitui possit.
App· 7 'a p. quae sequuntur motum superioris f̄notpri
(mobiliique orbis).
Redactio 1. quae «cquuntur mutum \$uperiori motoris.
2. quae icquuntur motum superioris motans mobilisque orbis.
3. quae sequuntur motum \$uperiori orbis. Lib. I, xut, 33 a 40.

App. S b I.S. £ Item (in unoquoque genere, illud quod est
mensura (illius generis) fin aliquo genere» est (In unoquoque ge-
nere est aliquid) perfectissimum in genere illo (ad quod
omnia quae sunt illius generis mensuramur).
1. \$ hem. m unoquoque genere illud quod e« mensura illius ge-
neri ̄ perfectissimum m genere tlk».
3. \$ Item, illud quod est mensura in aliquo genere est perfectis-
simum in genere illo.
3. J hem. In unoquoque genere <Mt aliquid p̄edictU
nere illo, ad quod omnia quae ūnt illius ġeneri mensuran-
tur. I, xxvni, 87 b 6.

App. 49 I- 44. Jj Item. Omne illud oportet eue perpetuum ad
euh» priva desini remotionem sequitur ciu< (positio) ̄. (Iporlet
enim vel affirmare vel negare.
1. Reiectis privatimiem et destructionem, prim.» redactio mc decurrit.
\$ Item. Omne illud oportet esse perpetuum ad cuiu remotionem
sequitur dus positio. Oportet enim vel aflirmarv vel negare.
2. Idem, exccptn quod deletur positin et substituitur esse.

.-., Quae .iifcrt Sac. Stanislaus Eduardu Frette in praefatione ad editionem l'ansienscm, Vives 1874, ad sustentationem suuc dubietati
drea nuthentiam Codicis Dergomcnsis (nostri Autographi \Uticam) efficaciam non habent. Desumpt i enim erant cx prima imperfectissima editione
Uccelliana, nec cum vera littera dicti Codirix concordant. Xid nostram Praefationem p. n ̄q.

cap. 97~tWL cf. sub a. Per amissionem primi diplomatis
fasciculi tertii originalis /l hiat capp. ~n altera parte.
v̄l>. A7 et prima parte Aj, et iterum fine cap. 702 usque
ad primam partem cap. ro Libri IL
Pro Libro // nulla capitulorum transpositio apparet,
excepto quod capitula 4- 4S primitus ponebantur post
capitulum quod nunc est \ \

Redactio definitiva, quam editio noMra exhibet.
Verba vel loca a S. Thoma deletn.
Verba deleta inter primam textus scriptionem.
Verba vel loca revidendo addita.
Verba addita intra icamnos f̄hcriti additamenti.
Verba puecdclcta ante totius loci deletionem.
Locus ubi nulla mutatio in autographo invenitur.
Locus laceratus vel verba illogibilia.
Initium et Inus loci dubiae lectionis,
signum paragraph! nb ipso S. Thoma indic m.

3. * Item. Opirut ici allirmiic sci negre. Il, mm, K|fi b 33.
Notandum quod rue substitutum luent in margine f̄nter
l ncn, et non fuit tectum ductu calami delente, mdeque ori-
ghum hibuit var.aa» ,b u(ogr.ipho qu.«v Indicatur in noto ad
locum.

App. IJ 't 53. \$ \mpliu-.. (Nomine Dei Intelligitur ab omnibus
aliquid cuiu» esse non est ab alio dependeas per modum quo couMtum
dependet a ̄,tu c> quod) (omnes (qui dc Deo loquuntur) nomine
Dei intelligunt pnin.un causam (nec alteri nomen ddutis attribuunt nisi
propter propinquitatem vd similitudinem aliquiun ad primam causam.
Id igitur quod vere Dcur. est, a nullo dependens cati) Omne autem
quod non depcnJct ..h alio sicut u . »uss) (§ Ampliut, Dcvm) est ne-
cesse esae (per idptum) skut cx supra dictis patet. Si igitur etc.

Hic locus initium est longissimi argumenti scripti pro
capitulo xm primi libri, Quod Deus est unus (App. i3
a 53-b q3). Deletus esi cum toto argumento, sed ante
deletionem multiplex mutatio in ipso facta fuerat.

Redactio 1. \$ Amplius. Nomine Dei intelligitur ab omnibus ali-
quid cuius ̄s non est ob alio dependent per modum quo
causatum dependet a comm, co quod nmnes nomine Dei in-
telligunt primam cautam. Omne autem quod non dependet ab
alio sicut n eau»! ot nccccsc ̄c per ncipsum »icut ex supra
dicti patet. Si ūgltur etc.
2. £ Amplius. Omne qui dc Deo kquuntur nomine Dei intelli-
gunt primam causam, ncc alteri nomen ̄eitati attribuunt m.vi
propter propinquitatem vd similitudinem aliquam ad prunam
cantam. Id igitur quod vere Deus est, a nullo dependens est.
Omne autem quod non dependet ab alio sicut a causa, cm
necesse esse, sicut ex supra dictis pitet. Si igitur etc.
3. \$ Amplius, ζ Amplius. Deum est nccccsc esse, sicut c\ ūpru
dicti putet. Si igitur etc.
Alterum Amplius est duplicatio prions, nc illud, intra de-
f̄tione. angustiatum, transcripturis oculum fugeret.

PRIMAE REDACTIONES LIBRI PRIMI
EX TRADITIONE MANUSCRIPT \ COLLECTAE

Vide Praef. p. A17.

Cap. i, p.pt>>. Philosopho in primo Metaph)ēlc illud ponit (a Philosopho ponitur) quod sapientis et ordinare NZ.

a io. res optime disponitur cum ad suum finem 4 quo ratio boni derivatur convenienter ordinatur NZ (Jan Clm.

b 7. unde secundum Philosophum in principio MeUtphtycac sapientis est causas allissimas considerare NZ (Jan Ch.

b n- Primam Philosophiam Philosophus determinat in Il Mctn-physicae esse scientiam ventatis NZ.

p 4 ■ s-l. sic enim est dispositio rerum m veritate sicut in esse. Cui quidem philosophicae sententiae concordat dictum Augustini X Confessionum, quod bcathudo est gaudium dc \enraie cum tomen sapientem in Il Libro dc Libero Arbitrio definiat cum qui dc hotiludinc et hU quae ad cam pertinent recte sentit Z (tomen *delendum ridetur*). I' ,e* assumit. Haec autem duo ntfcicn *aplcnti philosophus ponit in I Elenchorum, scilicet non mentiri dc quibus novit et mentientem manifesure posse Z et Bononiensis i655, 9. (Z *titulum capl 2, post basi* Sap. \ li! *ponit solus in tota traditione*). * . { I-nde necesse est ad naturalem rationem tecurrcre... Quae tamen in rebus divinis deficiens est unde non facile

per cim impugnantur ērrore pr.iccipuc contra fidem NZs\\7>, et Ch *sine* unde, per eam *et* fidem.

Ad cognitionem enim eorum quae de Deo ratio investi- < r » ? gaie potest multa praecognoscere oportet, cum fere totius philosophiae consideratio ad Dei cognitionem ordinetur. Unde eius cognitio ud metiph)ricam pertinet quae tanquam aliarum fini inter ðmne scientias (propter quod metaphysica, quae circa divina versatur, inter philosophiae partes) ultima remanet addiscenda, ct §. (Sic ergo) Z; *exemplar scriptoris* N *lectionem p\ in textu et s.A supra marginem habebat; legit enim* N, vel sic propter quod metaphysica ... addiscnda unde eius cognitio ... addiscenda, ct sic.

Secundum Platonem autem movens seipsum non est corpus accipiebat enim motum pro qualibet operatione, ita quod intelligere el operari (opinari *legendum*) sit quoddarn moveri; quo etiam modo (quem etiam modum) loquendi Vristoidc utitur (tangit) in III de Anima Z, *ct* loquitut *pro* utitur N (Cf. \risiotclcm ibi 429 a 2?).

PRIMAE REDAC HONES PRIMILILv | AI LOGRAPHI \ ATICANI

Cap. XIH. Irinos>>?. ai> iήoκλνπi m Dmmism.

Fragmentum in <JMaterno auxiliario.

§ Secunda via falis est ... nihil moxetur. Hoc autem habet (Aristoteles) pro impossibili, quod scilicet aliquando nullus motus sit. Ergo prunum ... non fuit per accidens vera. Item, si aliqua duo sunt coniuncta per accidens r/ in aliquo, et unum illorum invenitur sine altero, probabile est quod alterum absque illo inveniri possit. Sicut .. musico. Si igitur *move* movens et motum coniuuguntur in aliquo pei accidens, motum (autem) invenitur m aliquo absque eo quod moveat, probabile (immo necessarium) est quod movens inveniatur absque eo quod moveatur. Nec contra ... per accidens. Si autem praedicta propositio est vera per se, aut similiter sequitur impossibile vel inconveniens. Quia vel oportet quod movens moveutui eadem specie motus (qua movet) vel alia. Si eadem ... secundum eandem scientiam. *Quod at* l loc autem est impossibile, nam *docens* docentem necesse est habere scientiam, addiscentem vero *non at* necesse est non habere. Et sic idem ... impossibile. Si autem secundum aliam (speciem motus movetur) ita scilicet quod alterans moveatur secundum locum, et movens secundum locum augeatur, et sic de aliis, cum sint *finitae species* finita genera et species motus, sequetur quod non sit abire in infinitum, *sed* ct sic erit aliquod primum movens quod non movetur ab alio. Nisi forte aliquis dicat quod fiat reflexio hoc modo quod, completis omnibus generibus et speciebus motus, iterum oporteat redire ad primum, ut, si movens secundum locum alteretur el alterans augeatur, iterum augens moveatur secundum locum. Sed cum primum movens magi» moveat quam aliquod secundum (Sed cx hoc) sequetur idem quod prius, scilicet quod id quod moveret (movet) secundum aliquam speciem motus secundum eandem moveatur *quia mo* licet non (inhnmediate sed immediate, cum aliquod superiorum moventium eadem specie motus moveat, quia cum primum movens magis moveat qunm secundum, unumquodque motorum non solum movebitur moto quem proximus motor movet, sed etiam omnibus motibus quibus superiores motores movent. Haec autem omnia sunt fictitia vel impossibilia. Ergo relinquitur quod oportet ponere *quod* aliquod primum quod non movetur aliquo (exteriori).

• J; Tertia via talis est. Illud quod est per se prius est eo quod est per aliud. Hoc autem potest cs>c dupliciter * (§ Quia vero hoc habito quod sit primum movens quod non movetur ab nlio exteriori, non sequitur quod sit penitus immobile, ideo ulterius procedit .Aristoteles dicendo quod hoc potest esse

dupliciter) ‘uno modo ita quod illud primum sit penitus 2fu immobile, quo posito habetur propositum (scilicet quod sit aliquod primum movens immobile) alio modo quod illud primum moveaiui a seipso. Et hoc videtur probabile... non ib alio. Sed hoc dato iterum idem sequitur. Non enim poust dici quod (movens seipsum) totum *seipsum* mowalur a loto, quia sic sequerentur praedicta inconvenientia, scilicet quod aliquis simul doceret ct doceretur (ct similiter in aliis molibus.) Et iterum ... motum vero in if potentia. Relinquitur igitur quod una pars eius est movens tantum el altera mota. Et sic habetur idem quod prius, scilicet quod aliquid sit movens immobile (ipsum enim habere partem necessarium est, cum omne movens sit ðivisibile io«. et hui r Si autem «iliqiL cavilletur dicens quod utroque pars movetur, unn «ci- XM*“““e», licet ib altem, hoc non pntest esse propter quatuor. Primo quin sic tolletur primum movens, nom unn pars non erit principalior in movendo quntn alia (cum neutra rit propinquior mobili, quod est dc ratione secundi moventis) (cum utrñque moveat et moveatur): remoto autem principali motore, tollitur intu-» motus, ut ex prnmissis patet, quia 30 instrumentum non movet sine principali motore. Secundo quia, cum de ratione moventis primi *sit quod* esse ponatur quod moventur λ »e, si moveatur ab alio, hoc ē per occidens; per occidens ergo est unam illarum moveri ab alia; *quod autem* quod potest non esse, quia quae *uni per accidens non sunt necessaria: ergo motus totus cessabit, quod reputat (im)posribile (nisi ponatur quod illn pars movens non moventur). Tertio quia specialiter hoc est necessarium ut movens non moveatur n ðio mobili, sed, sicut ostensum est supra, oportet reduci mobilia vel tn aliquod primum penitus immobile vel in aliquod movens scipsum. Quarto quin sequentur praedicta inconvenientia, quod scilicet n» docens doceatur dum docet, ct alia huiusmodi. *Similiter nou* Si iterum aliquis dicat quod prima pars moventis scipsum non movetur a Secunda sed α seipsa, hoc non potest case propter duo. (Primo) quiiit quod ipsum totum dicatur scipsum movere, aut *dicitur* convenit ei ratione sui ipsius, aut ratione partis. Si secundo modo, ergo non est *primum* ut penc- il b.itur primum per sc motum, sed pars tē çiu quod enim movetur ratione partis non est primo motum. Si autem primo modo, partibus igitur accidit *p* movere (seipsum) (seipsas): ergo non est necessarium, ct sic idem quod priu l§) Secundo quia, si totum movet tutum, ergo movet quamlibet partem; ct una pars eius movetur a seipsa; igitur illa pars 40 movebitur et u sc et a toto, ct sic idem movebitur a duobus motoribus, quod est impossibile. I t per hoc etiam patet quod non potest dici quod totum moveat *pars* partem vet par» totum, quia sic exsct per accidens inovens scipsum. Relinquitur igitur quod oportet unam partem mo- vñti scipsum esse immobilem. · § Tcrtiiv via e.M qua ostenditur quod J' 11 move (est aliquis) primus motor (qui) non movetur neque per se neque per accidens, (um enim inveniantur in hoc mundo multa mo-

Ainon. Vat. a 1. - Pag. a 11.

2 r b 1. lb. mp. sup.

A P P E N D I X

rentū, «cut omnia animalia oportet quae «unt corruptibilia, q oportet i iōd motore ipaorum. quae «unt animae, aut tint ꝑcorruptibile jut incorruptibile») (temper nut non), nam piato incorruptibiles caac posuit. Constat autem quod ti huiusmodi motore non «unt corpora, ut pro- tltur m libro dc amtnu, quod etiam s» non semper sunt, non ponunt .acipere nui desinere ette ita quod per se generentur ct corrumpantur. »ed per accident, nam nihil per sc movetur mai corpus, ut probatur r» VI phis. Kx quo potest accipi quod illi motores moventium seipsa qui moventur per accidens non temper aunt. Sed necesse est aliquem motorem alicuius moventis cip«um c*m. qui semper ait * (Xon autem potest dici quod utraque pars moveatur ... sed ratione partis. Relinquitur ergo quod moventis seipsum oportet unam partem esse immobilem et moventem aliam partem. £ Sed quia in moventibus se quae sunt apud nos, scilicet in animalibus, pars movens [scilicet anima] etsi sit immo- bilis per se, movetur tamen per accidens, ulterius ostendit quod oportet primi moventis seipsum pars movens non movetur neque per se neque per accidens. Quia emm Mo- ventia [enim] se quae sunt apud nos, scilicet animalia, cum sint corruptibilia, pars movens in eis movetur per ac- cidens. Necesse est autem moventia se corruptibilia cum n reduci ad aliquod prunum movens se quod sit sempiter- num.) Ergo necesse est aliquem motorem esse alicuius moventis seipsum qui neque per se neque per accidens moveatur. § Quod autem necesse sit aliquem motorem huius- modi (secundum suam positionem, aliquod movens sc) esse sempiternum, patet. Si enim motus est sempiternus, ut ipse supponit, oportet quod generatio horum moventium seipsa sdicct animalia (quae sunt generabilia et corruptibilia) sit perpetua. Sed huius... omnia. Tum quia infinita essent \ tum quia non simul sunt. Relinquitur igitur quod oportet esse aliquod seipsum movens perpetuum quod causal per- petuitatem generationis in istis interioribus moventibus sc: ct sic motor eius «it perpetuus (non movetur neque per se neque per accidens.) £ Quart- via est quia (§ Item) in moven- tibus sc videmus quod aliqua incipiunt dc novo moveri propter aliquem motum qm quo non movetur a seipso animal, sicut cibo digesto aut aere alterato, quo quidem motu ipse motor movens seipsum movetui per accidens. Ex quo potest occidit (accipi) quod nullum movens... ne- que per accidens. § Ncc est contra hanc rationem fenum m (quod) nuperiore» f motores caelorum (inferiorum orbium) movent motum sempiternum et tamen dicuntur moveri per accidens. Quia dicuntur moveri per accidens non ra- tione sui ipsorum, sed ratione suorum mobilium, quae sequuntur motum superioris motori (mobilisque orbis).

luram. Omne enim ... nihil in eo esse potest violentum neque praeter naturam § Amplius. In eo quod non est naturae pati, violentum aliquid vel innaturaliter esse non potest, unde et violenta vim passa dicuntur. Pati autem non potest aliquid naturale (secundum) quod est. In potentia. Cum igitur Deus nullo modo sit in potentia naturaliter ut ostensum est, manifestum est quod eo in aliquid violentum sci in naturaliter esse non posse. Et Adhuc. Nullum violentum vel innaturaliter potest esse compositum. nam huiusmodi per accidens insunt, quae autem per accidens sunt, non sunt necessariae neque compositae. Cum igitur Deus aeternus nec in eo ponit aliquid ut ostensum est nec in eo aliquid esse postit sempiternum. quin simplex est, vi nihil in eo compositum poterit violentum vel innaturaliter. § Implius. Necessitas coactionis... est coactum, § Adhuc. Ubi cumque est aliquid violentum, ibi est possibile potest esse aliquid praeter id quod rei secundum se per se convenit. Nam ... ut ostensum est. Non est potest igitur in eo esse in aliquid violentum.) § Item. Omne in quo est aliquid violentum ... violentum vel innaturaliter, § Hinc est quod philosophus dicit in vi metaphysica quod in his quae sunt compositae et immobilia, nihil cui vi ob hoc praeter naturam.

Cap. XX. Quod Deus non km corpus.

bragmenta in quaternu auxiliario,

S Quod autem *potentia* in magnitudine finita non possit
 esse *potentia* infinita, sic probatur. Aequalem ... *potentia*
 finita. Ergo oportet quod in minori tempore · perficiat effe-
 ctum velocius movendo quam *potentia* quacunque finita.
 Nec potest esse... in \I phis. Quod autem non possit
potentia infinita magnitudinis finitae movere in tempore,
 sic iterum probatur. Sit · *potentia* quae e-t A. Xccipiatur
 pars eius quae est AB. Pars igitur ista movebit in tempore
 maiori. (Iportebit tamen esse aliquam proportionem huius
 temporis ad tempus in quo movet tota *potentia*, cum utrum-
 que (tempus) sit finitum et finiti cuiusdam generis recte su eue
 i; nqunm proportionem. Sint igitur haec duo tempora in de-
 cupla proportionem se ad invicem habentia non enim se-
 cundum quantum ad hanc rationem differt unam (istam) \el
 .ilia ' proportionem dicere. Si nute addatur ad *potentiam*
 praedictam finitam, diminui oportebit de tempore secun-
 dum proportionem additionis ad *potentiam*, ex quo (cum)
 maior *potentia* in minori tempore movet. * Si ergo ... in
 tempore aliquo.

§ /vm Sciendum tamen quod haec responsio com-
mentatoris non est sufficiens. Quia etsi detur quod in
corpore caelesti non sit potentia *pas*^A quasi passiva ad esse,
quac est potentia materiae, est tamen in eo potentia quasi
activa, quae est po virtus essendi. cum expresse Aristoteles
dicat in tertiu primo caeli et mundi quod caelum habet vir-
tutem ut <it semper. Et ideo melius dicendum est quod,
cum potentia dicatur nd actum, oportet *hoc modo accipere*
potentiam iudicarc dc potentia secundum modum actus. *Isse*
Motus autem secundum sui rationem quantitatem habet
et extensionem. I nde duratio eius infinita non potoi esse
sine quantitate infinita, nam in virtute movente requiritur quod (re-
quirit quod potentia movens) sit infinita. Esse (autem
non habet aliquam extensionem quantitatis, praecipue in
re quae (cuius esse) est secundum esse invariabile, sicut
caelum. El ideo *quantum* non oportet quod virtus essendi
sit infinita in corpore finito, licet m infinitum duret, quia
non differt quod per illam virtutem aliquid duret in uno
instanti vel tempore infinito, cum esse illud ex quo est invari-
abile non attingatur a tempore nisi per accidens.

§ Aliter autem respondetur ◊ quibusdam cl melius quo
caelum habet duos motores, unum proximum . . . cl aliud
remotum *a quo habet* qui est infinitae virtutis, a quo habet
quod motus eius possit esse infinitae durationis. Et si
patet quod potentia infinita non movet corpus quae non est
in magnitudine, potest movere corpus non immediate
tempore unde non oportet quod moveatur in non tempore; sed po-
tencia quae est in magnitudine, oportet quod moveatur im-
mediate, q cum nullum corpus moveatur nisi motum. (I n d e
>1 moveretur, sequeretur quod moveretur in non tempore
7; § Potest adhuc melius dici... suae virtutis. Potentia autem

m fide m $\forall .A \setminus b$, et

c Deo ratio mu-
cf, cum (ere toti
litionem ordinetur,
c unquam th>run ñ-
hysica, quae circa
s) ultima remand
p/ar scriptorii \
arginem habebat;
vtaph) sica ... jd-
ida, et sic.
seipsum non c>t
ilibet operatione,
i legendum} sit
etiam modum|
dc Anima Z <i
i |2p a 23).

mm sit ꝑcñitu
ciliçct quod
do quod illud
r probabile...
sequitur. Son
totum *stipim*
dicta income-
doceretur (et
otum vero in
is est movem
od prius, sei-
enim habere
t divisibile *)
ovetur, ũ t-
Primo qua <ie
ftpalior in mo
nod c<! de n-
catvr): remoan
sak patet, eu.»
» quia, cura de
catur i ae, «
■go ea unci
qua qu:
ceuabit, quod
tw non mo-
mmo-v tun
ponet rr5\-
pod moiera
quod «cihrt
IM Si iŕcur
r a secumi
quod iptta
: sai iwiu«,
n ut pooc-
m movetur
o, **partit**
surium.cf
tço more
r ith pr\$
®otorih>(
did quod
r ecd&fiS
ncm nu>

Cap. XVIII. Quod ix Deo xui. la est compositio.

bragm. in quatenio auxil. intra duas redactiones cap. xix.

J Pnctrcra. Ostensum est supra esse unum primum necessarium quod non habet suae necessitati- causam. «CJ est per seipsum ncces- urium, ct hoc Deus est. Nullum nutem compositum potest esse huius- modi, cum necessitas compositi ex componentibus cnusctur ct nb cis- dependeat. Deus igitur compositus non est, sed simplex.

Cap. XIX. Quod in Deo nihil est violentum
NEGUK PRAETER NATURAM.

Capitulum in quaterno auxiliario.

¶ Ex his nutem ostendi potest quod in Deo nihil est violentum neque
praeter naturam. Nullum enim violentum potest esae sempiternum
nam ea quae per violentiam sunt per accidens adveniunt, huiusmodi
autem ncccassana esse nem possunt neque sempiterna. Si igitur Deus
sempiternus est, ncc aliquid in eo esse potest nisi sempiternum, quia
non cadit sub tempore, ut ostensum est, nihil in ipso potest esse vio-
lentum neque extra naturam. § Praeterea. Violentia in aliquo esse non
potest quod passioni non subiiciatur, unde et vim passa dicuntur (in
quibus violentia fit. Deus autem non potest pati, cum sit omnino im-
mobili», ut probatum est, pati enim moveri «Mt. Nihil igitur in Deo esse
violentum neque praeter naturam.

* § Ex hoc autem ulterius ostenditur (philosophus concludit) quod in Deo nihil potest esse violentum neque extra natura

’ . ? » . « .

- 7.

voce dici potest. § Amplius. Si aliquis effectus ad speciem causae pertingat, praedicationem nominis univoce non consequentur *secundum* nisi secundum eundem essendi modum eandem specie formam suscipiat: non enim univoce dicitur domus quae est in arte et in materia, propter hoc quod forma domus est ditslmilh (habet esse dissimile) utrobique. Res autem . . . modum essendi Nam nihil est in Deo quod non sit ipsum esse divinum, ut e.x dictis patet, hoc autem (quod) in aliis rebus accidere non p̄ote (non accidit.) Impossibile est igitur aliquid univoce de Deo et rebus aliis praedicari. ' g Adhuc. < >mne quod de *aliquibus* pluribus univoce praedicatur, vel est genus vel species vel differentia *accidens* (vel) accidens aut proprium. De Deo autem nihil praedicatur ut genus nec ut differentia. ut supra ostensum est, na et sic nec ut definitio, nec etiam ut species, quin (quae) e.x genere et differentia constituitur. Nec aliquid vi occidere potest, ut supra demonstratum est, ct a/c (et na) nihil de Deo praedicatur neque ut accidens neque ul proprium. Xam . . . praedicari. § Itero. Quod univoce dc pluiibus praedicatur utroque illorum ad minus secundum intellectum prius ct simplicius esi. Deo autem neque secundum rem neque secundum intellectum patet potest esse aliquid simplicius et prius, Xihil . . . piaedic »tur, § Amplius. Omne ..de qua praedicatur. Xam species participare dicitur genus, et individuum *iiffcrvntiam* speciem. Dc Deo autem nihil dicitur pet participationem, *. cnim quod dicitur non đonvenir ci ĉcundurti mho» totum virtutem, (nam omne quod participatui determinatur ad modum participati, et sic partialiter ei non ūmver liter habetur, ct non secundum omnem perfectionis modum qui ei compcwt. potest.) Oportet igitui nihil du Deo ct rebus aliis univoce praedi»,.ai.i. ŷ Adhuc. Quod praedicatur de aliquibus secundum prius et posterius, certum est iim->u. non praedicati. N.»ni . . . pf cdkftio in reifonc pourriori. includit r, cun> non praedicemur de posteriori ruri prociuppurito prior;, sicut. cum dicitur, *substantia est* AcciJvn & cn., includitur in hic pridic.ui«>nc sabsionti.i, cum accidens non dicAtilt en- n»-i per h«>C quod substantiae inest; in ratione vero prions praedicationis nihil includitur lare quod <pcr; (secundum) priu. ci poitcnus praedicatur, non potest necundum unam rationem praedicari, et iri nec univoce (Xam prius . . . quod patet esse impossibile.) Xihil autem de Deo et rebus aliis praedicatur eodem ordine, sed secundum prius et posterius cum *per derivationem* ab co cum rerum omnium perfectiones quae per nomina quaelibet exprimuntur, ab eo deriventur in rebus (cum de Deo omnia praedicentur essentialiter, dicitur cnim ens quasi ipsa essentia, et bonus quasi ipsa bonitas, de aliis autem praedicationes fiunt per participationem inquantum aliquam fornum vel naturam participant. sicut sortes dicitur homo non quia sit ipsa humanitas, sed humanitatem habens.) Impossibile est igitur aliquid de Deo ct rebus aliis univoce dici.

<lip. XXXIII. Qcou xon omni \ nomina
DICANTUR DE DEO EI CRKVRvIIS 1 RE AEOI IVOCE.

' . 5»-r- kV. K. Quod non omnia nomina dicuntur dc Deo et creaturis pure acquivoce. § *con* Xon tamen (Ex praemissis etiam patet quod non) quicquid de Deo et rebus aliis praedicatur secundum puram aequivocationem dicitur, sicut ea quae sunt a casu acquit oca. Xam in his quae Mint in a casu aequivoca nullus ordo aut respectus attenditur unius ad alterum, sed omnino per accidens est quod unum nomen diversis rebus attribuitur attribuatur absque hoc quod in impositione unius nominis *aliqua* ud unum aliqua habeatur consideratio dc altero (non cnim quando nomen uni imponitur habetur aliqua dc altero M consideratio) (non enim nomen impositum uni significat ipsum habere ordinem ad aliud.) Sic autem non est dc nominibus quae dc Deo dicuntur et creaturis, num praedicamur secundum ordinem causae ct causati (nam cx bis quae nobis sunt nota nomina in Deum transierimus) (consideratur enim ID huiusmodi 70 nominum communitate ordo causae et causati, ut cx dictis patet.I Non igitur secundum puram aequivocationem aliquid de Deo et *creat* rebus aliis praedicatur. § Amplius. Ubi est pura aequivocatio, nulla similitudo rerum (in rebus) attepditUi, sed solum unitas nominis. Rerum ... puram 71

aequivocationem. § Item. Quando unum dc pluribus secundum puram aequivocationem praedicatur, ex uno eorum non possumus duci in cognitionem alterius «liquo modo, nam cognitio rerum non dependet ex voce vocibus sed ex nominum ratione. Ex his autem * quae in rebus aliis inveniuntur m divinorum cognitionem pervenimus sicut « consideratione intellectus nostri (pervenitur) (pervenimus) in cognitionem intellectus divini, ct sic dc alii» (ut CX dictis patet.) *Impossibile est igitur* Xon igitur secundum puram aequivocationem dicuntur huiusmodi de Deo et *creatis* aliis rebus. § Adhuc. Probationes *de re* super re aliqua ad hoc inducuntur quod aliquam cognitio dc re illa habentur. Inveniuntur autem probatione» *ad as* philosophorum praecipuorum *de* ad ostendendum Deum esse, Deum vivere, ct ali i huiusmodi. Frustra igitur huiusmodi p̄robatione hereof nisi cx hoc aliqui cognitio homini acquireretur. Si autem hnecc *secundum puram aequivoc* pure ocquivocc dc Deo ct rebus aliis» praedicentur, nulla penitus per huiusmodi ĥobi cognitio acquiritur, n «in noster intellectu» huiusmodi non cognoscit niai secundum đū« in rebus *in* isi» inveniuntur, n quibus ĉ'entiam accipit. Nihil ig'tur plu» .icqi t hir nobis de eugnitinne Dei per lux quod probatur ip»um vivere qirim co"ni>Nccnti animal Intrabile acquireretur dc engnilinne stellae cx hoc --!<» quod sciret eam canem nominari. Frustra ighur omnes probatione.. Jc rebus đivini adducuntur. Quod si 'erum est, qua ratione poterit *ostendere* ostendi *nihil* »le Deo ct rebus *univoce* aliis omtnn . icquivocu rHdk n. Hac. igitur ratio *seipsam* ribi ipsi fidem aufert. > Dicit item forte aliquis per boc quod Deum viventem probamus, hnc »l. . counition * accrescere quod imdligamus Deum non cisc sicut ĩ. . Inanimatis ut lapidem vel aliquid huiusmodi. Sed nec hoc ipsum dc Deo cngnox.erc ponaumus m hoc nomen omnino dc ipx» nequivoce n praedicatur. Nnm non viventia α viventibus excluduntur eccundum quod c uent vita quam viventia liabcnt. Si igitur aliquid dicatur vivens omnino acquit he, *ñre* sciri non poterit an *sit illud sicut* illud rit ricuf non viventia que sum f̄tpud no», quae ex hoc dicuntur non viventia quod hanc ritam non habent quae m viventibus quae apud ĥo sunt invenitur. i Sic igitur ncc aliquam offirmationem nec niiqu.im negationem de Deo . . re poterimus, et erimus in omnimoda ignorantia ipsius. (§ .\J- 7' I . huc. Xequnocatio nominis processum argumentationis impedit. Si igitur nihil diceretur dc Deo et creaturis nisi pure acquivoce, nullo argumentatio *de creatur* fieri posset proco idendo de creaturis ad Deum, imius ... de divinis. § Amplius. 1'rustni . . . dc creaturis dicuntur. Frustra igitur diceretur aut probaretur dc Deo quod Deus est ens, bonus, xel + si quid τ aliud huiusmodi est. § Si autem ... ad minus oportebit quod vivum de Deo ct creaturis dictum m Aoe convenhtt in negatione inanimati. Et sic non erit pure aequivocum.) * (§ Praeterea. 5i Omnis negatio in aliquam affir- is. 1 mationem reducitur sicut id suae cognitionis principium, *unde conclusio nefi* negativa enim conclusio heri non potest nisi altera praemissarum affirmativa existente. Si icitur ĉmne atlinnationcs in Deo »unt nobii ;o ignotae, oportet ct ĥegatione esse (omnino; ignota»)

Clip. \\XIX. Quou EA uI AE DICUNTUR 1»K Dh'O
EI CREATURIS, DICUNTUR ANALOGICE.

§ Sic igitur ... ut signum. Alio modo secundum quod » H'-r.ʹ. pluvium duorum attenditur ordo vel respectus non ad aliquid alterum, sed ad unum ipsorum, * sicut ens de substantia et accidente dicitur quia (secundum quod) accidens ad substantiam respectum habet, non quod substantia ct accidens ad aliqui»! tertium referantur, Huiusmodi.. .modo secundo, .V01 *autem in huiusmodi* § In huiusmodi autem analogica pracdiciitionc ordo attenditur idem secundum nomen et secundum icm quandoque, quandoque vero non idem. Xam ordo ... secundum rei naturam. Sicut substantia est prior accidente *re* (et) natura *et copnitnmc* inquantum substantia est causa accidentis, et cognitione inquantum substantia in definitione accidentis ponitur. Et ideo substantia invenitur prior (in cntitntc) (accidente in entis praedicatione) (ens dicitur prius de substantia quam de accidente) ct secundum rei naturam et secundum nominis rationem. Quando vero . . . secundum nominis rationem. Sicut vinus sanandi *per prius, prior est*, quae est in sanathis prior est naturaliter sanitate quae est in animali sicut causa elfectu. Sed quia . . . ordine tei. Sed animal dicitur per prius sanum seundum *ordi* nominis rationem. Sic igitur ... a suis causatis.

APPENDIX

(cm CSSC nihil *enim parti* secundum boclium io li. de cpd. Quod cnim participai . . . ãssentialiter.) £ Amplius. Omne simplex suum esse et id quod est unum habet ut patet per boetiutn in libro Jk? cpJ, \ani si *(... solus Deus.

(Jap. XXXIX Qtoi» ĩ Deo \ox f oi-i-m essk mu cm. *f:'x auateruo auxiliario.*

4 » « »7-i' "- § Ex hoc autem manifeste apparet . . . licet id quod est vel bonum, possit aliquid pr.ictei esse et bonitatem habere iut putet per boetiunt in libro dc cpJ.i Xihil . . . dulce. I naquae-que autem natura nui (suae; rationis termino ctincluditur, Ut nihil extraneum intra se capere possit. Deus autem . . . esse non poiest. £ Xmphu-. Id quod est oppositum essen- tiaẽ alicuius rei sibi omnino corn entre non potest dum manet, *Srd eswuim.* sicut homini non potest comcnire in.i- lionalitas vel insensibilitas nisi homo esse desistat. Sed divina essentia ĉ ipsa bonitas, /:>\$»,. ut ostciiMim est. Ergo malum, quod est bono oppositum in eo locum nuo *habet* habere non potest niti este desisteret. Quod ... ut supra ostensum est. \$ Adhuc. Cum DcU> su suum c--c .. ut ostensum est. x im in malitia i.iutuini ... dici non pole-t. § Item. Malum bono oppositum est. Kalio autem boni m perfectione consistit Ergo ratio mali in impe· fecoonc. (,Vh//<h aii/riM Detectus |.»utein| \el impel lectio in Deo. qui est universaliter pellectus, esse non poteM, ut supra osten- sum est. In Deu igitur malum ġ* m«n potest. S Prae- terca) Perlectum aurem est aliquid secundum quod est actu. Eigo . . . sũl'icctuin est potentia. Haec autem in Deo esse non potest. Igitur nec *privatio* mulum. * £ Praeterea. Si bo- num est ... huiusmodi. Quod nutem inot alicui contra conatum (motumĭ naturalis appetitus, est violemum et plac- ier naturam. Malum igitur m unoquoque esi xolentim et praeter naturam illum cui isccundum quodcstcii malum, etsi possit (ei) esse secundum naturam aliquam tliu.· (natur.ile secundum aliquid eius) in reluis compositis. Dcu> autem . . . Ilol) potest. Ihnc ol quod ħilosopha ċil m ix met>ph. juod in Ilii quae «uni a principio ċmpitcrna, nihil ĩnc nec mulum nec peccatum nec curruption. I ioc »>/ etiam viu.i >criptura confir- mat. Dicitur . . . ullae. Et in iob * absit a Deo impietas et ab omnipotente iniquitas

<lip. XI . Quon Dkus ksi omxis ηοχι κοχι m. /.'// *ÿuaterno auxiliario.*

4x br -p u->. § Ostenditur etiam ... ut ostensum est. Sua ignur m/o bonitas omnes bonitates comprehendit. Et ita est omnis boni bonum. S Ilcin. Quod per participationem di- citur *est habrus jiu* ahquale, non dicitur (ale nisi inquan- tum habet quand.un similitudinem eius quod per essentiam dicitur. Sicut ferrum . . . participat. Sed Deus est bonus per essentiam, omnia vera alia per participationem. Ιρῖην, ut ostensum est. Igitur . . . omnis boni. \$ Adhuc. L'uni unum- quodque appetibile sit propter finem, *bmmm autem dicat* boni autem ratio consistat in hoc quod est appetibile, oportet quod unumquodque dicatur bonum vel quia est finis vel quia ordinatur ad finem, I inis igitur ultimus, est a quo omnia rationem boni accipiunt Hoc autem Deus est, nli.ts 60 ab aliqua nusn dependeret sua bonitas ct non esset per csscnium bonus *quod improbatum est* cuius contrarium probatum est (ut infra probabitur.) Est igitur Deus omnis boni bonum. \$ Amplius. I numquodque *agit secundum* agens agit secundum rationem boni, ui ostensum est supra. Sed Deu est primum movens ei agens, ut supra ostensum est, ad quod omnia agentia ct moventia reducuntur. Igitur ipÿc est primum bonum, ad quod omnia bona reducuntur, list igitur omnis boni bnnum. § Hinc est quod Dominus suam visionem Moysi *oaendem* •promittens, dicit exo. x.xxin, Ego osten- dam libi omne bonum. Et Sap. vm ... pariter cum illa. 70

b 27-32 Ex his ... Praeterea] I ennimno tractatu dc Komtate Divina, redii textus ad lolia principalia, ubi iam erat scriptum capitulum dc Unitate Dei; scribitur tamen in quaterno auxiliario novum initium capituli, ct novum argumentum initiale. – Ct. supra ad cap. xxxvii, – Vox *enim* primae rdactinnis (lin. 33) casu deleta non luit. 70 neque regularis ... ĩ <' a 6 c converso) Il.tec sunt in qunemo auxiliario, ad quo.I recurrit S. Thomas propter delectum spatii in margine, franscriptorem dirigit per verba, *Quaere in parvo.*

Cap. XIJ. Quoi» Deus sir summi m hoxxm. *Æ.v quaterno auxiliario.*

i S Ex hoc autem ostenditur quod Deus sil suminum \$i4(.p bonum. (Xam) bonum universale pracminct cuilibet bono particulari, sicut bonum gentis est melius quam bonum unius, ut per philosophum patet in principio cth. (bonitas enim lotius ct perfectio praeminei bonitati ct perfectioni partis.) Sed divina bonitas comparatur ad omnia alia sicut uni- versale <id f bonum ad particulare, cum sit omnis boni bonum, ut ostensum est. Est igitur ipse summum bonum. S Praeterea. Id quod per essentiam dicitur ... suminum bonum. § hem. Quod est maximum in unoquoque genere , est causa aliorum quae sunt in illo genere, ut patet m *primo* Kccundo metaph (causa enim potior est effectu.) 7d *autem ex* E.x Deo autem omnia habent rationem boni, ut ostensum cm. Est igitur ipse summum bonum. S Amplius. Sicut nl- biu'–...milo impermixtius. Sed Deus est maxime malo impermixtus, quia in eo nec actu nec potentia *ex sua natura* malum esse potest, et hoc ei ex ma natura competit, ut ostensum c>t. E>i igitur ip<e suminum *main* bonum. § Hinc esi ... Dominus.

Gap. XLII. Qt cm Dus usi i xus.

ĭ x ho amem quu supri oxtcnt.i mihi restat ostendere non tssc Srbu. luum m unum * (Hoc iulum ostenso, manifestum est Deum ar.,... ion ■«c ni» unum. Xon enim possibile est e>se duo summe b>ma: quod emm per superabundantiam dicitur m um» tantum inxenitur. Deu autem est summum ho- rum m ostensum cm. Deu> igitui est tantum unus. Prae- teri aĭ Ostensum e>t enim Dcum esse omnino peifectum, em nulla pellectio desit. >i igitur sunt plures dii, oportet v5-v plm ĭ huiusmodi peifecla. Hoc autem est impossibile. Xam si *n num* nulli eorum deest aliqua perfectio ... non •ni in quo ad invicem distinguantur. Impossibile est igitur plures Deos ponere. S hem. Quod sufficienter fit uno posito, incliti' est per unum fieri quam per multa. Sed rerum ordo est sicut melius potest esse: <si enim es>et pos- M ilc melius cxsc, lorei quii in šempiterni non JitVrt esse ct posse} Inulh enim possibilis bonitas universaliter řebu omnibus dccsct. invenitur enim .id minus in primo principio, culus esse est unhersa- liter pertectum, ut ostentum ħ (si *num esset in rebus potentia* : *ad aliquam bonitatem* non cnim potentia agentis primi deest potentiae quae est in rebus ad perfectionem.) Sed suffi- cienter (autem) omnia complentur reducendo in unum primum principium. Xon est igitur ponere plura prin- cipia. S Amplius. Impossibile est unum motum conti- niium (ct regularem) a pluribus motoribus esse. *Motus autem* Xam si successive moverent, non posset esse continuatio, intercederet cnim quies media *aut uno signo utentur ut duobus scilicet instanti (in) quo* nam inter instans in quo ultimo moveret unus ct *in primo prin* intet instans in quo primo moveret alius, nc- ; ccs>c esset cadere tempus medium, quod esset tempus quietis si non esset idem. Si autem esset idem, *in* illo instanti *esset* uterentur mo- vende» ut duobus, scilicet ut principio unius ct tine alterius motionis, et mc motio non esset continua, unde nec motus. (Xam si simul * b ; movent, nullus eorum est perfectus motor, še omnes se habent loco unius perfecti motoris, quod non competit in primo motore, nam sic imperfectum esset prius pertecto [perfe- ctum enim est prius imperfecto]. Si autem non simul moveant, quilibet eorum est quandoque movens et quan- doque non. ex quo sequitur quod motus non sit conti- IHIUS nisi sit aliqua causa superior quae faciat ut in eodem instanti in quo unum desinit movere alterum incipiat, unde mutus ipsi primo motori erit attribuendus. Sequitur etiam quod non sit regularis, quia *non* si non movet semper, esi ergo movens motum aliquo modo, maxime ř moveat per naturam, et sic *quandoque* deficiet pnulaiim a dispositione movendi, unde motus erit tardior ‘ neque regulatis, . f . “

M'MMI M BOUM.

hilrio.

id l)cu5 iit wmnM

ractninci cuilibet bon-,

inclith quam lꝯ.ꝯ^

pio eth. ꝥboniu êntr

d perfectioni ꝑm)

omnia ah'.i mcl i ur.i

cum \$it ðmni bon

þ summum bonu»

dicitur... summos

i unoquoque genere

nere, ut *pact* u» *pt^i*

CtTuCtIJ.) /-' Λ.-A./ *n*

m boni, ut (Atoaun

; Amplii». Sicut il-

> est maxime nub

'Otentia *ex na njtvf*

latura competit, w

*nal*u bonum. \$ lime

< Xl s

u ostendere one. ^.-

rifestum est ikon

bile eu oac duo

andanlwm dwtir

ê summum bo-

tum unus. \$ Pne-

nnino perfectum,

ñure Jii, opor.

t est impooihlt.

perfectio.. π. α

MsibiJe est igitur

icierter lit ujw

per multi. SeJ

*i en-Ti eon þð

fert et -ov?

«mwHi decoct

eue irem»

it rcbu ptrtii

ni> primi deet

an.) xj mho.

mdo in uau.m

re plura þin

motum cootr

is esse, .ita»

CMC vont wc.

Mfir »f ***M**u*

» ultra rrxherr

iHCTC! IliU, K-

i quieù e ay

r ' ***c**: ' >r :

lierim fDc:/E.'

Vim si simi ' {J

«d omnes se

i competit n

mejo iperfe-

i non simul

ns ct qiun.

>D sit conti-

wdem it£M

<bf jp> ΓTAO

recolam, qw

aliquo rauà>

ct puhfb 4

e regularis. rl

*apsluu*n Ce

:nw, – Vea

arific *d*

Motus enim continuus et unus est ab uno motore. Motor etiam qui non semper movet, irrregularitcr invenitur move-re, sicut patet in motoribus inferioribus, >wm mn/iu»

Itiitia m pri m quibus motus *naturalis inprincipio f \iolentiB*

in principio intenditur et in tine remittitur, motus autem naturalis c converso.) * Sed primus motus est unus ct continuus, ut a philosophis probatum est. Ergo oportet cius motorem primum esse unum. Hic autem Deu» c m, vd .»

Deo motus per motum desiderii, ut supra (dictum c m) (probatum cMj. Relinquitur igitur Deum c^e unum tantum. > \dhuc. Non est aliquod bonum in rerum natura quod non eit ab aliquo desideratum, ꝥc enim universum non êb perfectum. *Sed omne quod desiderat aliquid aliquo modo movetur in illud.* * Omne autem desiderium (rei mo bilix) per motum aliquem manifestatur, nam quod desiderat «liquid movetur ln illud. (§ \dhuc) substantia autem **corporalis** ordt-natur ad spiritualem sicut ad suum bonum, nam est in ista purior bonitas (plenior), cui corporalis substantia **intendit** asMtnilari, cum omne quod est desideret optimum quan-tum possibile est. Non est igitur nliqua iub>tantia *corporalis* «pirt-tuali» quae per aliquem mutum alicuius corporis non Indicator sicut l nnh per id quod est .id linen), vel sicut mutor per motum. Sed omnes motus corporolis creaturae inveniuntur reduct .id unum primum, praeter quem non csl aliu> þtimu qui nulh» modo reducatur in ipsum (cum enim motus desiderantis sit prupter doidentum, immilcstarclui ille aliu» « **■** pci .iliquiJ desi-deratum . -i Ergo praeter substantiam spiritualem quac est finis primi ιηοϊκ non csl aliqua figunc ait ptr >c prima . .

per aliquod corpus dc^idemtum . . motus circulans sol's monile-statur . . per dtvctûn> sitmn solaris cut . . per \$itu corporum . . nunilcatatur nobis aliqui» . . qui non reducatur in motum . . mobi-6») **f** quac non reducatur in ipsam. Hoc autem nomine Del

intclligimus silicei aliquod primum ens incorporeum ab alm non dependens, ut cx pracd dis patet. Xon CSt IglUI Ilisi UIUs DcUS. *(Hae., autem ratio sideturccmxcnicntr procedere secundum intentionem Ariatotclia, qui pomi numerum aibstnntiurum spiritualium secundum U numerum motuum caelestium, unde cthm sumitur cx verbb cius in xi metaph: non autem secundum hdei sententiam, per quam ponimus multo plures substantijs «pirtualca Deo ministiantcs quam sint motu» caelestium corporum, Ilcc tamen ðmne habent ordinem ad illam spiritualem substanti fm quac per motum primum manifestatur, (nde v»

n praedictae rationi addatur quod ðmni substantia »piriij-'lis manife-sUtur per aliquem motum corporalem . . manliest itam aliquo modo ordinatur, procedet etiam accundum sententiam tidei, et eut vontii positionem plurium deorum quorum unus non sit causa alterius.

Amplius omnium diversorum ... distinguerentur. Neu potest esse cx diversis ordinantibus, quin non possce esse quod unum ordinem intenderent ex *propriis naturif* seipsis «um sim (secundum quod sunt) diversi. Ei sic ... guber-natorem. Sed praeter hunc mundum non est alius potest cise) ut Aristoteles probat. Non CSt igitur Ilist UIUS omnium rerum gubernator, quem Deum dicimus (non enim c-t comcmcns ponere aliquam caujum^ (rem) quac per effectum aliquem ê manifestare non posset.) Ij Ampliu». 'Nomine Dei intelli-gitur ab omnibus aliquid cuius cxsc non est ab alio dependens per modum quo cau.<atum dependet a cama, eo quod) Omne (qui dc Deo loquuntur; nomine Dei intcliigunt primam cautam (nec alien nomen deitati» Attribuunt ni>i propter propinquitatem vel ritnñiludincm aliquam ad primam cauaam. Id igitur quod vere Deu» ext, i nullo dependent exu) Omne autem quod non dependet ib alio sicut n amsa) <jj Ampliu». Deum) est necesse ês per seipsum) sicut cx * supra dictis patet. Si igitur sunt (duo vd) plure» dii, oportet c>>c (duo vel) plura simul quorum utrumque sit ((per se)) nccesse case. Et sic in istis (duobus vel) pluribus oportet duo intelligerc, scilicet csxc di Minctum (uniuscuiusque) (utriusque) eorum, ct eorum concomitantia adinviccm, per quam dicuntur simul inveniri (in rerum natura). Ncccx-sittS * autem non potest attribui istis duobus nisi tribu» modi». Uno modo ut necessitas attribuatur utrique quantum ad utrumque, iJc<t quod unumquodque eorum sil in se consideratum necessarium, ct iienim concomitantia eius ad alterum sit necessaria; alio modo ut concomitantia ðniu ad alterum sit ncccss.iri.i ct utrumque eorum secundum »c con-

Ô5-Û1. Ampliu- patet) Notandae hic in> fedauium Prima, .lumuir ... *eo quod*. Secunda, (*hunes... sicut a causa*. Venu, *Ihum est nccesse esse...patet* Prima decurrit «ic; *Amplius Somme . . eu quod omites immine /Vi mtd/igum primam causam, (hnnne autem qucki mm dependet ab alio sicut a causa est necesse esse per seipsum sicut ex supra dictis patet.* – Secunda dckt .Vouiur...eu qumi per i-avaf. addit *qui dc Deo Inquuntui ct nec atteri... dependens est, ci delet per seipsum.* . Omnlhu» pluvier linent dclcli?, tertia cat: *Amplius. Ilum est nccesse esse sicut cx supra dictis patet.*

appendix

sideratum non «lt ñecessarium tertio modo ita quod utrumque sit ncccuurium per «cipsum quantum ad auum CMC distinctum, sed con-comitantia non sit necessaria ->cd possibili». Quartum autem, «cilicct quod *quantum* quantum ad utrumque »H possibilium ct non necessitas, ; poni non pote-M, vm quo (uterque) (utrutnqvc) eorum punitur nccesse csmc. Primum autem horum esso non potest, quia contradictionem implicat: cx hoc enim aliquid dicitur csm: neccs»e per ê quod non nJigct ad suum cite quod aliquid aliud sit; igitur c>sc suutn potest eMc one quolihet «iio; concomitantia igitur cius ad aliud est passi-o bili» cl non necessario. Similiter secundum esse non potest, quin sic utrumque eorum erit necesse êc per aliud tantum ct non per ê-ip'.un: uirumqur Igitur erit *aut* possibile per se ct necessarium per aliud; creo (uni conim) acquiritur ñccccuita ex aim; aut igitur secun-dum quud «llud aliud lubet necessitatem, aut secunJum quod habe-f paaabilitikm; non secundum quod habet necessitatem, quia nccositas etiam illius non eat a ñi cx h<. quod dicitur acquirers necessitatem ex (eo) (ilh<. *C enim neutri eorum nccosilfii acquireretur (vel ali quid erit cmusi aui ipsius, quod ê impossibile, nam quod tat cnusn causae etiam esi cau»x cifectux); similiter unum non purest acquirere ncces'iiaTem cx alio secundum quod illud nhud habet possibilitatem: sic enim po'«ibilita% illius esset cauvr êivdis nuiut, pn>sibilitali> autem ftlius noti est cauta aliquid quod sit cx parte huiua; ergo hoc absolute est nccesse esae ca alio, cl est causatum, ct Ulu.i aliud erit almplkhcr elua causa, ct ric fmn erunt aequalia m necessitate essendi. I t praede'? , »I cx possibilitate lilina Oi quintu: huic hécessita essendi, possibilius autem essendi ñliu eat etiam eo non non eahtente, ergn etiam cn non etistente, huc eat nccesse e«K, u aie *nan ir coicom-i-tanlttr* amcotnitantia eorum non erit necessaria. Si aiiicm ponatur ter-num. «cdicct quod *nemo* utiurnque eorum dt ncccbiarium pet êcip io ct concomitantia ctirum sit pxnsibiUa, non êivêc oportet quod habeat êivêd'»nti-» huiusmodi diquam caus-tm. Non autem causa eiu» poubt CMC «iterum airtim, quia dc, posito (aliquo eorum) (co) se-queretur quoj cvurt el nftura primi cl ita c«>c udi (aut alteri) non posset esse »mc concomitantia pnnur (quac »lne esse altcriu» esse non potcM. cl ita icqucrelur quod illud quod eat ciu>a habitudini praedi-ctae esse . causa 'illi:, esse (quod sine habitudine tali) (eius sine quo ña«4 pro habitudo tdk) non potest intelligi, Ict sic unum eorum erit causatum ct aliud cau»>q. Ilchnquilui ergo quod h ice Inbitudn iccrJcnlnltcr ê habeat s<l uirumque. ct ita erit ex aliqua tetlia ceus.i coniuncentc illa duo, (Neuter) (Neutrum) ergo eorum ent primo êau sed habebit cau-sam superiorem, hic igitur non potest poni quod sint plura quorum *utrum* quodhbet sit necesse êc. I.t ilu» opurtcl ponere unum Deum tantum. \dhuc. Si sunl duo quorum *qnodi* (utrunico) est necesse esse, ergo conveniunt (opnriei quod convenient) in intentione necessitatis essendi. Oportet igitur quod distin-guantur per (liquid quod .iddiur vel uni tantum vel utri-que. I t sic... nec plures deos. S \$mpliu Illud in quo dilieruni .. accidentale. Quia omne quod advenit rei sic esse suum complens est accidens iinhil laciens ad esse ipsius . csl accidens.) Ergo hoc accidens habci causain. Aut ergo essentiam cius quod est necesse esse, aut aliquid aliud. Si essentiam eius, cum ip>>» necessitas essendi sit essentia eius, ut c\ supra Jietis pTT<>» patet, necessitas es-sciidi cril causa *ufnu^uc* illius accidentis. Sed necessitas ; osendi ... necesse esse per êip>utn. Si mitem illud in qu>) distinguuntur sit necesMUum ad **Notem** essendi complendam, aut hoc eut quia illud *pmitur* includitur in ratione necessitatis essendi, »icui miinatum includitur in definitione animalis, aut huc erit quia necessitas essendi specificatur per illud, >icui animal completui per ratio-nale. Si primo modo, ctgo oportet quod .. animatum Et sic, cum *duo i* ambobus praedictis attnbuatui necessitas essendi, secundum illud distingui non poterunt. Si autem secundo modo . , necessitatis essendi. Quod esi impossibile . propter duo. Primo) quia ... impossibile. Xon est igitur possibile ponere plura quorum quodhbet sit necesse esse (per seipsum.) Item, s; ncccMitt» cMendi attribuitur alkui, aut ñcccMita c>>cnd- habebit neccssari.im . habitudinem ui illud cui at-tribuitur, aut ion. Ni *habet neci>>jrmm habitudinem ad illud cui atth-biutur aut mmt* Si habci necessariam habitudinem Ud illud, ergo non

IPPEN’DIX

potest inveniri in alio. Si autem non habet necessariam habitudinem td illud, ergo convenit ci poAiibilltcr, ct sic illud non crit per sc necesse esse. Si autem dicatur quod secundum lioc quaelibet þro pnetas non imcnirctur nisi in uno individuo, quia quaelibet proprietas dependet n sun subtecto: dicendum c<t quod proprietas secundum rationem luam dependet .1 subiecto communi, *sed* sed secundum esse suum dependet ab hoc subiecto determinato, sicut ri-ibilita- secundum suam rationem dependet ab homine *inquantum est*, unde *praeter* extra hominem non invenitur, sed haec řisibilibi secundum esse suum dependet ab hoc homine, unde secundum idem ĕc non invenitur extra hun». hominem; -i nutem ĩm esse risibilitniis esset nitio eius secundum hoc patet *quad* quod nunquam inveniretur extra hunc luminem. Sic nutem est de necessitate essendi, ut cx dictis patet. Ergo necoisitgt essendi absoluta non potest inveniri nisi in aliquo uno *de* term n.iro. Et sk est tantum unu>> Deu.. § Potest nutem et iuxt.i hoc ; alia probatio sumi talia. (§ Adhuc) Si sunl duo dii *oportet* aut hoc nomen deus dc utroque praedicatur univoce aut aequivoce. Si aequivoce ... admittit. Si autem dicatur univoce, oportet quod dc utroque natur» uniui praedicetur *unam rationem* secundum unam rationem; et mc oportet quod in utroque sit Uiu natura secundum rationem. Aut igitur ... esse in utroque. Ergo neutri erit sua quidditas suum esse. Sed hoc oportet in Deo ponere *Ergo neutrum Hl* ut probatum est. Ergo neutrum illorum duorum est hoc quod ĩntelhgirnu nomme Jehtuh (dei). Sic igitur impossibile esi ponere duo- deus. £ Amplius Nihil eorum . coin entre. Quia singularitas alicuius ici iwn est (alteri) praeter ipsum singulare. Sed ci quod csl necesse vs\$c suo necessitas essendi convenit inquantum ĕ hoc agnitum (c-t cnim per xc neccaxe cmxc.) Ergo .. , plure- deo-. Probatio mediae. Si enim illud quod est necesse c-sv nnn e-t Otte inquantum ĕ hoc «ignatum, «b slin ergo crit e» nccc«e c e, ct ab alio e«e signatum. * Sed eM ĩece ĕ.- per -eipxum. Ergo habet designationem (-ul esae) ab alto. I t <k c-sc proprium. quo ab nliis discernitur· acquiritur elbi nb alio. Non cv ergo ncccsxc cxsc per xcipsum * (non est hoc signatum iriquunnum est necesse esse *, oportet (ne quod designatio sui esse non sit necessaria secundum se, -cd cx alio dependeat. Nnm Unumquodque lautem) secundum hoc -</ quod est aclu, c>t distinctum ab omnibus aliis, quod est esse hoc signatum. EWcHoc autem quod est necesse esse convenit esse in actu. *Oportet ergo* Ergo quod est necesse esse dependet ab alio quantum ad hoc quod est esse in actu, quod Csl contra rationem eius quod est necesse esse. Oportet igitui quod *secundum hoc* id quod est necesse esse, sit necesse esse secundum hoc quod est hoc signatum.) * § \cihuc. Natura significata . .. commune. (Impossibile igitur est esse plurcs deos.) § \mplius. Si sunt plures dii. oportet quod natura deitatis non sit una numero in utroque. Oportet igitur esse aliquid distinguens naturam divinam in hoc et in illo. Sed nihil distinguitur ab alio nisi per id a quo suum esse dependet, *Oport*, quin unumquodque per id per quod est, c-t etiam est * unum, idest (in)dishnctum ia sc et ab .iliis dintinctuin. Oportebit igitur quod natura divini «ccunduni suum cmc ab nlio dependeat. Non autem dependet ab alio sicut a differentia, eo quod est natura completa. Nec sicut ab accidenté, quia Deo nihil accidere potest, ut ostensum est. Nec sicut α materia recipiente, quia immaterialem esse Deum supra demonstravimus. Nec s cut a c.iu.~i, quia est necesse esse per se. Nullo igitur modo potest esse ut sint plures dii. (Sed hoc est impossisibile . .. plures deos.) § hem. Esse proprium . . . Deum. § Adhuc. Secundum hunc modum . . . tendat. Sed divina natura est potissime habens esse, *impossibile est igitur in ea multi* Est igitur in ea maxima unitas. Nullo igitur modo in plura distinguitur. § \niplius. In unoquoque genere videmus multitudinem ab aliqua unitate procedere, non cnim inulta in unum genus conveniunt (nbi) «s cx hoc quod *sunt multa* nliquid unum c-t unde illud derivatur λ *quo* in quo uniumur. Et ideo . . . conveniunt. Oportet igitur esse unum tantum quod est rerum omnium principium, *et hoc Deus dicitur*, quod Deus est. § Item. Hoc ipsum evidentissimo tigno declaratur, nani In quolibet principatu ille qui praesidet unitatem desiderat. I nde inter principatus est potissima monarchia sive regnum. Viri etiam in uxorum consortio *null* nolunt can-<>rccm habere, quamvis contingat unius viri e-sc plurcs uxores. Multorum etiam membrorum unum est caput. Ac per hoc evidenti signo apparet ei *qm* cui convenit principatus uni-

tatem deberi. Unde et Deum, qui est omnium causa, oportet * unum simpliciter confiteri. § Hanc autem confessio- 9 t, nem ... una (ides etc. § I lac autem veritate ... inveniuntur. Magi» autem (Unde magis) huic veritati dicuntur (videntur) 5 contrarii manichaei duo prima ponentes principia quorum alterum alterius causa non sit. Hanc etiam ... cogantur.

Cap. XLIII. Qt’oh Deus est infimu s.

§ Restat nutem ostendere quo modo Deu infinitu- dicatur, eius uni- 9 » b tnte probata. Cum autem infinitum quantitatem sequatur... incorporeum esse. Delinquitur igitur investigare an secundum spirituales magnitudinem esse infinitum ei conveniat. Quae quidem spiritualis magnitudo quantum ad duo attenditur, scilicet quantum ad virtutem (potentiam) ct quantum ad (propriae naturae) bonitatem sive completionem. Dicitur . . . completur. *Dicitur* Pensatur eliam ... suae completionis Et inde eat quod (Nam et) augustinus dicit... 10r at. ut hoc rit ci esse es-c infinitum quod (quia nullus est perfectionis suae terminus sive finis, sed est) summe perfectum. Et sic . . . infinitus. § Amplius. Omnis actus ... recipienti-. Actus igitur in nullo existens n nullo terminatur: puta, si *esset* albedo esset per se existens, perfectio albedinis in ea non terminaretur quo minus haberet quicquid dc perfectione albedinis haberi potest. *Esse autem divinum* Deu- nutem est actus nullo modo in alio existens. Quia «u. forma tun ĕ (nec est forma) in materia, cum sit immx-u» n ut probatum c-t ; nec esse suum . . . infinitum. § Ad- " huc. In rebus invenitur aliquid ... in sua nctualilate. \ hem. Quamvis infinitum quod privative dicitur cl in imperfectionem -on.it, co.ndum philosophum in tertio þhi th ĕuii quantitatem uc- cipicniihuM semper csl aliquid extra accipere, secundum tamen quod nunc accipimus inhnitum pro modo perfectionis, oportet inānium cmc extra quod nihil eM icciprc. Nihil nutem est accipere extra Deum, nam impoMibile ĕ aliquid esse necesse cs«c per ac (ipsum) praeter ipsum, nec est pntsibile nliquid fore possibile esse nisi habens eesc ab co quod per se necesse est esse, ut cx supra dictis palet. Nihil igitur potest esae quad non sit ab ip<o. Quod nutem ab ip.Mi est, in ipso ° continetur perfectius quam sit in seipso, ut cx supra dictis patet. Extra ip-um igitur Deum nihil accipi potest. Est icitur infinitus. * (§ Item. 1b. J πx ‘aL T.mto actus aliquis . . . perfectionis. Cui autem non permiscetur aliqua potentia, est *injin*it absque termino perfectionis. Deus autem est actus *abs* purus absque omni potentia, ut supra ostensum est. Est igitur infinitus.) * § Amplius. 1b. a 41 Ipsum esse . . . et ipse infinitus. " £ Adhuc. Omne quod 1b b\$. participat (habet) aliquam perfectionem, tanto est perfectius quanto illam perfectionem plenius participat. Z-rgo *quod nullo modo perfectius habere potest habere* Sed non potest CSSC " aliquis modus, nec etiam cogitari, quo plenius habeatur aliqua perfectio quam ab eo quod per suam essentiam est perfectum ct perfectione absolutum, ct cuius *sua* esse est sua bonitas. Hoc autem ... perfectius Deo. Est igitur infinitus in bonitate ct perfectione absolutu. § Amplius. Omni finito potest H aliquid maius cogitari per iniellcctum, *nam intellectus*, cx quo dclaratur quod intellectu- noster habet quandam infinitatem respectu sui intelligibilis. Intelligibile autem est rea. Omni autem potentiae respondet suus actus, cum potentia ad actum dicitur. Omni *ipitur potentiae* Cum igitur intelligibile rit actu- ct perfectio intellectus, oportet ponere aliquam rem intelligibilcm infinitam. Infiniti autem principium non potest es c aliquid linitum, cum nihil agat ultra seipsum. Oportet nutem omne aliud quod est praeter Deum, ab ipso e-sc. Est igitur ipse infinitus. * Amplius. Intellectus noster ... Deus k <: igitur est infinitus.) § Item. Etĭcctus non potest extendi l! >> ultra suam causam. Intellectus autem noster non potest esse nisi a Deo, cum nihil sit nisi ab ipao (qui est prima omnium causa.) *Oportet* Non igitur poiest aliquid cogitare (intellectus noster) maius Deo. Si igitur omni finito potest aliquid maius cogitare, relinquitur (Deum) *in* finitum non esse. § Amplius. \irtu- infinita non potest esse in essentia finita, quia unumquodque agit inquantum actu est, unde oportet quod Kccundum modum illum sit netus quo habet virtutem ad egendum (per suam fonnam, quae vel est essentia eius vel pars essentiae, virtus autem principium actionis nominat.) Sed Deus (non) habet virtutem activam infinitum (finitam) \ mo- \ J J

⁹Γ b45.

^{1b}. mg ini.

⁹ v a 1

^{*}Ci-u repet n/.

li?

XPENDIX

magnitudine habere naturum intellectivum. Deu icitur, qui caret omni
to t ĩn ĩnf. - magnitudine, c>t intelligent. * (§ Ex pracmisSIS itUtlTI OSTndi
potest quod Deus Mt intelligens. Ostensum ... seipsum. Movens autem seipsum se movet per appetitum *aliter enim*
*ton exseri·l ipn biuvrri ct mm moveri ct apprehensionem. Solii
enim ... movens non motum. Cum igitur id quod est omnium primum movens, quod Deum dicimus, sit movens
omnino non motum, oportet quod comparetur ad *moven-*
tem q motorem qui est pars moventis seipsum sicut appe-
tibile ad appetentem. Xon autem sicut appetibile ēaħ
appetitu : nam appetitus sensibilis non est boni simpliciter
sed huius particulali boni *sicut et a* cum ct apprehensio
sensus non sil nisi particularis, /t Id autem ... ut intel-
lectum. Et ita oportet r.f *quod m app* movens quod appetit
ipsum esse intelligent. Multo ... ut philosophi voluerunt.
§ Adhuc. Idem necesse est -equi .. esse intelligent § \m-
pius. In nullo ordine ... principale. Cum igitur in inundo
inveniantur multa moxentia per intellectum, impossibile
est quod primum movens inovc.it absque intellectu, ĩorfer
igitur ponere Necesse est igitur Deum esse intelligentcm.
§ Item. Ex hoc aliqua ĩc ... intelligente. I nde si e\ hoc
sunt formae intellectae m aclu quod »unr sine materia,
oportet *intellectum* r.v rem aliquam ex hoc ē* intelligentcm
quod est sine matelia. (htcnsuvn ... intelligens.) ‘ § \dhuc.
n r b»;. • Cam repetitur.)eo milia nulla perlcclio deust quae in aliquo genere en-
tium inveniatu**r** **W** ul ĩpia ostensum est, nec cx lux ali-
qua compositio m eo consequitur, ut etiam ex wperioribu»
patet. Inter perfectiones autein rerum quae ipud mm potis
siina est *quod ·l* ĩ aliquid sit intellectivum, n un per hoc
ipsum est quodam modo omnia, habens in se quodam modo
omnium perfectionem. Deus igilur ē ĩiilelligen... § hem
Omne quod tendit ... , nb alio. Alias non mugi-» m hunc
quam m illum finem m tenderet Xjiuiaha autem ĩ»> ĩcn
dunt m fines determinatos : non enim a casu mi.u ĩnaturale
utilitates consequuntur. Sic enim ... ĩusu (um ergo
qui sit intius naturae institutor. Hic autem ... patet *Deus*
Non autem posset naturalibus rebus (natunic) linem praesti-
tuere nisi intelligeret tinem. Deus igitur est ĩnelligcns § Am
piius. * Omne quod est *per/* impei fectum ... particulars.
Tales autem formae esse non ponunt nisi intellectae
Oportet igitur ab aliquo intellectu omnes ĩc effluere. Illud nutem i quo
omnia primo effluunt Deu ē Igitur Deus est ĩnelligcns (non enim
ponunt universalia camc substantiae subsistente»-, *ut philoxophtis pro-*
bat scūt plntonici posuerunt, ut *p* aristotlc» probat in vil metaph.)
(cum non inxentatur aliqua forma in sua universalitate <
nisi in intellectu. Et per consequens ... esse ĩntelligentem.)
§ Adhuc. Ordo rerum in veritate c>t sicut ordo rerum in cuse. Ab eo
igitur omnia habent veritatem a quo habent esse. Sed veritas non est
nisi m mente, aecundum philosophum in vi *ctħ*. mcl.iph.: non enim
aliquid dicitur verum nisi >ecundum consonantiam rei et intellectus. Illud
igitur n quo omnia esse habent *esse* (scilicet Deum) oportet esse ĩn-
tellectutn. Deus igitur est ĩnelligcns. £ *Huic* Hanc autem verita-
tem ... scientiae Dei. § Huius autem fidei veritas in tan-
tum apud homines invaluit ul ab ĩntelligendo nomen Dei
imponerent, *uam* nnm ihcos (quod) secundum graccos quod si
Deum significat, dicitur a theaste, quod est considerare vel
videre. £ Hanc autem veritatem negare nullu» praesumpsit *nisi de* Deum
esse confitentium, nisi *p* antiquissimi naturales, qui deos nominabant
prima rerum materialia principia, ut ignem vel aquam vel aliquid huiusmodi
pure corporale, inter quos primus anaxaguras primum rerum principium
posuit intellectum, et in hoc *vel apud* ab Aristotele prae aliis commendatur.

,, t *ip* ·

§ Nunc autem ostendendum est quod in Deo sit idem intelligens et intellectum.

De Vita Dei.

Capitulum in margine insertum et deletum.

u v a n»K la’
,Ul ‘

(§ Ex hoc autem ulterius habetur quod Deus sit vivens, nam ĩntel-
ligere quoddnm vivere est. § Adhuc *cuiuslibet* hoc inter viventia ct non

viventia distare invenitur quod culunlibct řiventi operatio in ipw) virente
principium šuflicicn habet, non viventia vero non operantur neque mo-
ventis · cx »c ĩpfis, sed indigent citcnori amminiculo nd operandum, :Caia
itVitr,
vel generante vel removente prohiben» vel saltem apponente materiam
ad operandum. Illud igitur quod habet operationem nullo exteriori ĩnd-
gens est vivens. *Hoc autem* Tale nutem est Deus, oportet enim ope-
rans cx -c esse prius operante cx alio. Deu» igitur est vivens. § Am-
piius. Quanto aliquae substantiae sunt ĩperfectiore ct nobiliores, sum
itimpl perfectissimo ĩpropinquiore Substantiae autem řivente in rerum
o ordme non viventibus praeponuntur. Oportet igitur primam et perte-
Uit'main substantiam esse viventem, quae Deus c-t. § Item. Divinum
ēs ĩnfinittum ē Igitur nihil quod ad perfectionem essendi pertineat
Deo deesse polcsL ut cx superioribus patet. Vivere nutem denominat
modum essendi nobilissimum inter alios nobis notos. Hic igilur modus
,; essendi Duo non dccst. Est igitur vivens. § Hoc etiam auctoritate
Joint confirmatur Dicitur enim deui. xxxn cx ore Dei, Levabo ad
caelum manum meam ct dicam, Vivo ego m aeternum. Et in p>.. Cor
meum ci cam mc» cxultavcrunt in Deum vivum. Et io v, Sicut prier
habet vitam in ĩmctřp><». sic dedit cl filio vitam habere.)

(,ip. XL\ . Qi.oi» ĩxin.i.ioriu: Dei esi sua hssemia.

\ mc autem ostendendum est quod suum ĩntelligere (idest ĩnici n % »J(
k.iu .li- up ratio) noi· est aliud quam (ipsa> ĩa ĩcntia. Operatio
j enim oportet quod ĩi vel in operante vel in operam Inoperato autem
ēs non pnto>l nisi per hoc quod ab operanto in *operantem* operatum
ir t>Mt, prout 4« llett opci.mi openttum movet, Illn igitur operatio quae
non tr.ualt m operatum c>l m operante tantum. Tali» autem est ope-
r nio ĩnt-Jle. tiialis, scilicet ĩntelligere vel considerare. Igitur est in ĩn-
' tclligc' te tantum. In Deo autem non potest esse aliquid quod f non
*1 sua essentia, quia ipse non habet aliquod ttecidcns, ut ex supra
oMvn-is putet. Relinquitur igitur quod ipsum ĩntclligere Dei c>l nui
ct ĩum c- »u, et ē ĩpHc ĩeu * (§ Ex hoc autem quod ŪW j-ru n
Deus cm ĩnelligcns, sequitur quod suum ĩntclligere sit *o » un<et»
·u.i c^enli.'i. ĩntelhgcre enim est āclu actus 9 ĩmclligentis ‘
repe/-
JCitt.
in ipso existens, non in aliud *tranxien^* extrinsecum trans-
iens, sicut calefactio transit in calefactum: non enim
muiahir (aliquid patitur) ĩntelligibile cx hoc quod ĩntelligitur,
-d ĩntelligent pcilicitui. Quicquid.. ipse Deus. Xam
Deus est *Miitm* sua essentia cl suum esse. § Praeterea. In-
... conq I n ... sit eius essentia.) § Xmplius. Actus HX 1 ĩ.
secundus est perfectior quam actus primus, sicut >*ciemia*
quam consideratio quam scientia. Scientia autem vel intel-
lectus Dei est ipsa cius essentia vel ē>. ut c\ supra tcn>fa
haberi potest (si est ĩnelligcns, ul ostensum est, cum nulla
perfectio conwniat ci participative, sed per essentiam, ut
cx superioribus palet.) Si igitur... perfectius. Et sic non
erit in fine *simplic* perfectionis et bonitatis. I nde non erit
primum. ĩ Adhuc. Intellectus qui non est suu operatio est in potentia
-n respectu operationis» ct operatio est āctu · cius. *Si icitur* Sed in Deo lb. s i.
nuito est potentia *cum sit* sed est purus actus, ut supra ostensum est.
Igitur suus intellectus est suum ĩntclligere. ct sic suum ĩntclligere est
>ua essentia. Adhuc. ĩntelligere est actus ĩntclligentis. Si d > c·,5
igitur Deus ĩnelligcns non sit suum ĩntclligere, opertet
quod comparetur ad ipsum sicut potentia ad netus actum.
Et ita *Deus non erit* in Deo erit potentia el actus, quod est
impossibile, ut supra probatum est.) > Item. Si *intellectus* i>. ĩ i
divin divina essentia non est suum ĩntclligere, oportet quod sit aliquid
causa ei ĩntelligendi, nam quod in se est diversum ab essentia alicuius
non unietur ci nisi *aliq* per aliquam causam. Sed ipsa essentia ĩntelligent^
non sufficit id hoc quod sit causa *intellectivae* ĩntelligendi secundum
ictum, m ipsa non est suum ĩntclligere: erit enim in potentia respectu
intellectualis operationis (et sic non sutlicit quod sit c j causa, cum
nihil se educat) (nihil autem sc educit) de potentia in actum. Opurtet
igitur ponere, si intellectus dixřnu non ē suum ĩntclligere, quod ali-
quid aliud sit ei causa ĩntelligendi. *Cum autem* Et sic erit *ei* habens
aliquam perfectionem ab alio, quod est impossibile ei quod est in line
perfectionis. Igitur sua operatio *non est* intellectualis non est aliud quam

2-24 Ex praemissis... intelligens.] Ante praecedentium deletionem, sequentia, 1. 24. *Adhuc Deo nulla* etc., iam scripta erani. Deleti» substi-
tutus est praesens locus supra margine inferiori f. 10 v. 63 Nunc etc.) Ab incoepto capitulo s. Thomas desistit, cius materiam interius
tractaturus; cf. c. xi.viii. 67-b 19. Ex hoc... habere) Gipitulum dc Vita Dei, intercalatum inter capitula xt.iv ct xi v, nccnon capitulum DeViu
Dei Beata, quod scriptum erat post cap. .li.vt expuncta sunt et, reformata, in line lib. I reponuntur; cf. capp. tcvit-uil. Cf, etiam in pntna re-
ductione capituli xt.vn parag. 18 a 6 *Adhuc beatitudinem ... iũ ĩntclligit*; ct in capitulo u vm, 18 a 71, deletionem verborum *et beatitudo*;
et in capitulo i.vn deletionem parag. a3· b 49 *Item felicitas ... 61 ratiocinativa.*

t rlrentb *opaw* *ŋ
i tem
•iori laerioicZa *
vd »dum ft>
pentiwñ *sJet Λαο*
π c»: *bcw*, opMrt *en*
beu» fçjtur o< mu |j
icriecikee» d a' -n> .
»ntu»c lütcwñcxiiJ îrr- |
wtet prau- *r p*
uc îteu» ħ I fa». U-
xriedxjDcn tuotf ; -
net ViiffC RtiW
oHI OÜUH. H çxu dı4
cni, i Hx ctu' ĭ.
jiu ct orr De, Ir<
m /ettffca ū a μ. >
situa. El ri »*ŷ*
• titacñ

£1 EST SU |H>.

ιυηγ 'co
ipM) »ua«sûO»
lopmtt laqiffBu-
itt'n opMrw
e. Ilh icex cçesL
taB. Tów» KtcBp;
bdcñrc. & n
l ðe ž<Mi IM
xl Kodñ», b o v-
O ROrigcf: f.
iExhociUtavX -
suum ĩñfrixit -
i actus * iaidfer f
j» eifñmco@ ">> " i v i
eGctun: η;η rs
Hoc quûdatôçL-
.. ipse Dcw. \e
uc. J Praeterea, 'b

'rimw. tkUt sr j
lia aufraulr-.
c. M α «qn ««p» r
um est, eue 5-b
J pr escato?, *ā*
fectim. E κ m
itu. IndtBcf.ti
tpcntotfa pes
. S^itirSc. ebi t'
H s-ψη «tata tç
C us@ lr.'d. " *d*
t» intcltecrtS
Mellae, ŧp.
ii ad x» acts.
et actUN quod *d*

W. Dceĭa
outcfi» afciv
i c^pCito R.V-
rtiw řisrisiR
ran <f

»ua osentia. § Amplius. Ab uno naturali ordine non procedit niti unum : naturalis enim virtus ad unum determinata est propter similitudinem principali a principio. Si igitur operatio Dei non sit iJcm quod suum esse, oportet quod virtus quae est ðoperationi principium non ðest sit divina essentia. Vinu» autem quae non est essentia eius cuius est, qualitas accidentalis eius est. heus igitur habebit aliquod accident, quod est impossibile, ut ex supra dictis patet. Oportet igitur quod operatio divina »it suum esse. Hoc nutem est eius essentia, ut (*ex'*) (*in*) *supra dictis oitens* supra ostensum est. Intelligere igitur hei ħ sus essentia. § Adhuc. Omne agens per intellectum exteriorem effectum producit mediante intellectuali operatione. Finitum autem non potest esse causa infiniti. Si igitur alicuius agentis *inf* per intellectum vinus sit infinita respectu ðoperationi exterioris, oportet esse causa infinita respectu operationis inte lectuali. Ostensum est autem Deum ěc virtutis infinitae in movendo. Est igitur ct m intelligendo virtutis infinitae. Sua igitur intellectualis operatio infinita est secundum illam quantitatem qua unus alio dicitur perspicacius et þcrfcctiu intelligere. Nihil autem aliud potest ease infinitum quim *essentia* esse divinum, cum omne aliud esse sit receptum ct per Consequens limitatum. Relinquitur igitur divinam operationem esse idem quod esse (hei) cr eeaentia (divina) (ciu»). § **Item.** Omnis *res* substantia est propter suam operationem. Si igitur operatio Dei sit aliud quam divina substantia, erit tinis eius aliquid aliud a sc» quod cm impossibile. Non igitur eius operatio intellectualis, nec aliqua alia, em aliud quam >ua wb- ĩtantia (et sic Deus non erit *sumnunn bonum* bonitas su.i, cum >j bonum *sit jinis* cuiuslibet bit finis eius. - § Si autem divinum intelligere est eius esse, impotsibile [necesse) est quod ctum eius sit simplex, ‘ aeternum et inv.iriabilc et actu tantum existens, et omnia quae de divino esse probata mint. Non est ... habens)

§ Hoc autem owtcñso, mñnifeitum est quod beo idem ĩt ěc et vivere ct beate vivere. Nam operatio intellectiva, ti sit pectect i, fc- ĥcita est. Ipiii autem divina essentia est operatio intellectualis infinita secundum efficaciam intelligendi, ut ostensum est. Est igitur divina substantia ipsa sua beatitudo». § Adhuc. Lñluacuiusque *beati sua beat* 4 potentis ad beatitudinem pervenire *sua* beatitudo c>t eius finis ultimus, cum propter xe tantum desideretur. Omni autem intellectu.tliter vivens ĥatu ħ beatitudinem habere, quod ostendit naturale bcatitudinis - de- eiderium. Cum igitur Deu fit intelligent, si ip>c non sit sua beatitudo. aliquid aliud praeter licum erit finis eius et ultimum desideratum illius, 4j et sic ipse non ent perfectissimus ut primum movens nullo modo ab alio motum. Quod est impossibile, ut supra ostensum est Deu igitur est sua beatitudo. § Amplius. Oportet primum rerum principium summe perfectum esse, ut ex supra dictis patet. Haec autem perfectio in primo principio non invenitur secundum aliqua diversa »ed sccondum ċiu § esse, ut etiam supra ostensum est. Cum igitur beatitudo non sit aliud quam bonum perfectum et summum, utpote summe dcsidcmium, oportet ipsum divinum esse ũam beatitudinem iore. ti hem. Si beatitudo beo competit et ipse sua beatitudo non est, aut igitur beatitudinem ab extrinsecco accipit, aut sui natura habet. Si ab extrinseco accipit, illud n quod ei dat beatitudinem erit eo perfectius, quod est impossibile. Si autem sui naturi habet, *sui* sua igitur natura est beatitudinis etus principium. Principium autein non potest esse imperfectius eo quod ctt a principio. Cum igitur beatitudo sil summum bonum, divina natura erit summum bonum. Dut» vero summe bona ċ. impossibile est: 0o nam ai aliquid uni ħċcc quod nhcrurn habeat, non erit perfectum neque summum bonum; ř vero non desit alteri quicquid ab uno ha- betur, diversa esse non potest ♦. Sequitur igitur cx praedicti quod Deus ait fua beatitudo. § Adhuc. Si beatitudo beo competit nec sua sub- itantia sit, oportet quod ei accadat. Ostensum e>t autem quod accidcn- tibu» subiici non potest. Deus igitur est sua beatitudo. t; Amplius. Omne quod per participationem dicitur, reducitur ad aliquid per essen- tiam dictum, cum imperfectum a perfecto sumat originem. Si igitur sunt aliqui beati non essentialiter sed participative, oportet devenire ad primum, qui sit per suam essentiam beatus. § *Adhuc, Illud propter quod omnia desiderantur est ipsa beatitudo. Omnia autem deside- raitlur propter bonum. Ergo bonitas beatitudo est. Deut autem est sua* § Hinc est quod in sacra scriptura singulariter beatus ct potens ostenditur *quia ipse* prima tim. ult., quia ipse sua potentia est ct »ua beatitudo.

Summa Comha (hñtiis Π. Thomak lom l.

AI PEN DIX

Cap. XLVI. Quod Deus per nihil aliud intkllioit
CIVAM PEU SI AM ESSENTIAM.

§ Ex his autem quae supra ostensa sunt *oportet* eviden- ter apparet quod intellectus divinus nulla alia specie in- telligibili intelligat quam *seipso* sua essentia. Species ... ut ostensum est. S» *igitur* Esset igitur aliquid aliud divinae essentiae principium et causa, si alia intelligibili specie to quam sua essentia intellectus divinus intelligeret. Quod supra ostensis repugnat. § Adhuc. Per speciem ... sen- ties * Comparatur * igitur .. ut supra ostensum est. § **Am- plius.** Species intelligibilis m intellectu praeter essentiam eius existons esse accidentale habet, ratione cuius scientia ij *in* nostra inter accidentia computetur. *Si igitür* In Deo au- tem .. divinam essentiam. § Adhuc. Species intelligibilis similitudo est alicuius intellecti. Si igitur ... erit. Aut igitur divinae essentiae, aut alterius rci. Ipsius quidem divinae essentiae non potest esse, quia nihil ĩbi ipsi est ĩmilc. »o ĩntelectu autem div»nus est ipsa eiu» essentia, ut probatum est, *nec etiam esse potest*, non enim esse potest ut duae formae unius spe- ciei m eodem imenianiur, quod oporteret ai »ibi aliquid simile foret, nam incwct albi forma principalis ct alia Jorma per quam consimilitudo attenderetur ciusdcñ spcJei (quia sic divina essentia non es- set intelligibilis per scipsam, sed illa species faceret eam intelligibilem.) Nec etiam potest esse in intellectu divino (species alia praeter essentiam ipsius quae sit) alterius rci *spe* similitudo. Illa enim similitudo imprimeretur ei ab iliquo. Non autem a seipso .. ageret. Nec ab alio, quia, non enim esaet omnino *move* ĩmmobili (esset enim aliquod agens prius co.) Ergo impossibile est quod m ipso sit aliqua species intelligibilis praeter ipsius essentiam. ♦ (§ Prae- terea. *Intellectum est perfectio intelligentis* Intelligere Dei est eius esse, ut ostensum est. Si igitur intelligeret per *ahquid* ij aliquam speciem quae non sit sua essentia, esset per ali- quid aliud a sua essentia, quod est impossibile. Non igi- tur .. sua essentia.)

Cap. XLVU. Quod Deus imeli.igu
perfecte seipsum.

§ Ex hoc autem ulterius patet ... habet. Ipsa autem

divina essentia, quae est species intelligibilis qua intelle- ctus divinus intelligit, est ipsi Deo maxime conformis, cum ait

penitus idem, estque pan ratione intellectui ipsius confuncti»

«ima utpote idem omnino. Scipsum igitur Deus perfectissime

cognoscit, ct praecipue cum vlrtni ċiu in intelligendo sit infinita,

ut supra ostenaum est. § \dhuc. Res materialis ... separatur.

Quod ergo est per «e ſ sui naturam ab *omnibus* omni ma-

teria et materialibus conditionibus separatum, hoc est in-

telligibile secundum suam naturam. Sed omne intelligibile

intelligitur secundum quod est in intelligente (unum actu

cum intelligente.) Ipse autem Deus intelligens est, ut pro-

batum est. Ergo ĥeu scipsum cognoscit (Igitur, cum sit im-

materialis maxime omnino, et sibi ipsi maxime sit unum,

maxime * scipsum intelligit.) § Item. Intellectus quandoque est

in potentia, quandoque in sciu, el similiter intellectum quandoque cat

.ñ potentia, quandoque ia actu. Intellectus *autem ct* (igituQ (autem)

in potentia et intelligibile in potcnlia differunt, ċd quando idem *actus*

actu intellectus intelligit ct ĥe *act* aliqua, ut lapis, actu intelligitur.

tunc ĩntelectu ct Intellectum efficiuntur unum. Secundum hoc ergo

folum (etiam) intellectus *ct intelligibile a* ab intelligibili distinguitur,

quod est in potentia. Sed intellectus divinus non est in potentia ullo

modo, ut cx supra dictis patet. Ergo ipse s est ũum intellectum omnibus

modis. Et ita scipium Deu intelligit. £ \dhuc. Re aliqua *dupliciter*

const materialis dupliciter considerari palest, *secundum quod*, scilicet

secundum quod est in materia, et secundum quod ratio eius est in

intellectu. Non autem ab intellectu distinguitur cx ea parte qua est

ratio in intellectu, *immo*, sed magis ei unitur. Ex hac ergo ðla parte

res ab intellectu actu intelligente distinguitur, quod est m materia. Omnis

igitur res immaterialis ab intellectu actu intelligente non distinguitur,

immo in cis ipsum intellectum est *intelligens* intellectus actu intelli-

gent. heu» igitur scipsum intelligit. * (§ Item. Ex hoc aliquid

actu intelligitur ... ut ex dictis patet. Cum igitur intel-

lectus divinus et essentia divina sint unum, *ut* - ex dictis ' v x

^[1] Ca»u pro «ĭ»-

^[2] tient

^[3] urbi

^[4] lb. n»g ml

^[5] tir baa-p-iVl

^[6] i> » » «

^[7] „X: *up

^[8] ' v x

APPENDIX

manifestum est quod Deus seipsum perfecte intelligat: Deus enim est et suus intellectus ct sua essentia. § Adhuc. Omne quod est in aliquo ... sua essentia.) § Amplius. Actus intellectus, sicut ct aliarum animae potentiarum, *speciem recipit* secundum āctu (obiecta) distinguuntur. Tanto igitur .. . seipsum intelligit. § Adhuc. Beatitudinem Deo convenire supra <>>tenwm 𐀀 -, ct quod etiam ei conveniat secundum quod est actu intelligens, manifestum est: bcatitudo enim, cum nominet ultimam completionem, non eat secundum potentiam ve/ vel habitum, sed secundum actum *et perf* 𐀀𐀀𐀀𐀀, *qualis est*, Tali» autem est operatio intellectuali», cum »it simplicissima et prima origo aliarum rationalium operationum. Aut igitur *convenit* Deus beatus est secundum quod actu intelligit te. «sut secundum quod actu aliud intelligit. Si secundum quod actu aliud intelligit, per illud ergo intellectum beatus erit. Non ergo habebit tunc beatitudinis sufficientiam in seipso, et sic non erit perfecte beatus. Est igitur beatus cx hoc quod seipsuin Intelligit. 4 (§ \dhiic. Rerum (omnium) perfectiones in Deo maxime inveniuntur. Inter alias autem perfectiones *maxima est* in rebus creatis inventas maxima est intelligere Deum, cum natura intellectualis aliis praemineat, cuius perfectio est intelligere. Nobilissimum ., . intelligit.) ' § Hoc autem auctoritate divina confirmatur. * Ait namque apostolus, prima cor. n, quod spiritus (Dei) scrutatur etiam profunda Dei.

Cap. XLVIII. Q̄t̄oi» Deis primo ei l'KK »E SOLUM SRIPSL'M cognoscir.

> Ex hoc nutem quod intellectum a Deo est ipsn intellectus substantia, sequi (etiam) sidetur quod intcilcctum n Deo nem sit aliud ab ipso. Quod quidem aliqualiter verum cm ct aliqualiter lohum. Dicitur namque «aliquid intelligi primo ct in sc, aliquid v.-ro quasi per posterius ct in alio: cuius exemplum etiam m visu corporali apparet, nam speculum primo et per se videtur, *ymago in* x tes autem cuius ymago resultat in speculo videtur quasi per posterius et in ulio. Sic etiam ct per intellectum primo et per se cognoscitur illud quod determinat intellectus actum, quicquid sit illud, sed per posterius et quasi in alio quicquid to cognito innotescit, sive sit pars sive proprietas vel effectus. Quod igitur est a Deo primo ct per se intellectum nihil est nisi sua essentia. Quod s»c patet. Intellectum enim est perfectio intelligentis, nam in intellectu actu intellectus operatio completur, quae est ultima intelligentis perfectio. Si igitur aliquid aliud a Deo intelligatur ab eo quasi principale ct per sc intellectum, aliquid aliud ent ipsius perfectio, quod impossibile patet esse cx dictis. § /Xdhuc. Illa solum praemissis autem apparet quod Deus primo et per se »</> solum seipsum cognoscit. Illa enim solum) * res est primo ct per se ab intellectu cognita cuius specie informatur ad intelligcndum (intelligit). Operatio enim ... ut probatum est. Igitur *primum intell per s* intellectum ab ipso primo et per SC \$0 nihil est aliud quam ipsemet. § Adhuc. Impossibile est .. . impossibile. Amplius. Operationes ... aliud se * . .. intellectuales. Etgo *su* vel sua essentia erit in plura divisa, vel aliquam operationem habebit quae non est sua substantia. Quorum . .. nisi suam essentiam. * § Item. Intellectus *qui est* secundum quod est differens a suo intellectu est in potentia respectu illius. Si igitur ... ut ex dictis patet. * (£ Praeterea. Intellectum ... intelligitur. Si igitur . . . erit aliquid [aliud] perfectio ipsius et eo nobilius. Quod est impossibile.) * ÿ Amplius. Ex multis intellectis *scie* intelligentis scientia integratur. Si igitur sunt .. . manifestum est. Relinquitur igitur quod illud quod est primo (et per se) intellectum a Deo, nihil est aliud quam sua substantia. § Adhuc. Operatio intellectualis speciem et nobilitatem *accipit* habet secundum id quod est per sc et primo intellectum, cum hoc sit cius obiectum. Si igitur Deus aliud a se intelligeret quasi principale per se et primo intellectum, eius operatio intellectualis speciem et nobilitatem haberet secundum id *quod intelligeret* quod est aliud ab ipso. †loc autem est impossibile, cum sua operatio sit eius essentia et bcatitudo * ut ostensum est. Sic igitur impossibile est quod intellectum Deogprimo et per se sit aliud ab ipso.

Cap. XLIX. Quod Decs coososcñ alia \ sk.

§ Sed (Ex hoc autem quod ‘ seipsum cognoscit primo ct per sc) quod alia a se in seipso cognoscat, ponere oportet. <l.l r>d 𐀀- Effectus emm . . «ilia cognoscat. § Adhuc. Omnis effectus in sua causa aliqualiter praeexistit (similitudo, cum omne agens agat sibi simile.) Omne autem quod est m aliquo est in eo per modum suum (cius m quo est.) Si igitur Deus aliquarum rerum est causa, cum ipse sit secundum suam naturam intellectualis, 𐀀e *intellectnates, causatae, m* Deo indlectuilitcr existit (similitudo causati sui in eo est intelligibiliter ratione essentiae suae, cum agat per »uarn essentiam, utpote primum agent.) Quod autem ' in aliquo per modum intei- ' Um ligibilem, ab eo intelligitur. Deus igitur res alias a se 'lŋ “tipso' hn cMcnhd nuu) (in seipso) * intelligit, § Item. Omni» causa . V.j. .j < activa >ccundum proprietatem sui es»c agit, *aliter eniin*, agit enim unum-quodque secundum quod netu est, ct (sic) (propter hoc) similitudo camae in elicitu relinquitur Sed Deus secundum suum esse intellectivus est. 30 *Agit* Causai igitur res per intellectum. Omne autem quod per intellectum agit, cognoscit id 7 cuius causa cm. Deu» igitur non solum sc »cd cil im ilia cognoscit. £ Amplius, Quicumque cognoscit perfecte *naturam aliquam* rem aliquam, cognoscit omnia quae de re illa \c-rc possunt dici, et quae ei conveniunt secundum suam naturam. Deo autem . .. causa est. (Ergo) Deus cognoscit alia a sc. § Praeterea. Cognita perlecte natura aliqua, * <r b t. cognoscuntur omnia in quibus invenitur naturo illa secundum quod eam habent, Deu» .tutem perfecte cognoscit naturam entiutis inquantum cognoscit seipsum, qui eat ipsum case, Deus igitur non solum a sc ed etiam alia cognoscit inquantum entia sunt. § Colligentes igitur *praedictas duas conclusiones* has duas conclusiones, apparet Deum cognoscere quidem idia a se non quasi primo et per \$c nota sed (seipsum quasi primo et per se notum, alia vero) sicut in essentia sua visa. Quam . . . cap. vn de div ’ ... • Vil *ti* K, auctoritas. Xam m ps. Je Deo dicitur. Prospexit dc excelse sancto suo, quasi de seipso *aha* excelso alia videns.

Q̄t̄oh cognitio Dei non esi hisc.i.kmva.

Capitulum margine inferiori insertum el deletum.

9 § Sed tamen non est dicendum quod in intellectu eius sit discursus aut successio sicut in intellectu nostro, quamvis primo et per sc seipsum intelligat, rem vero causatam quasi per posterius cognoscendo essentiam suam. Non enim cx hoc constituitur discursiva sive collativa aut argumentative cognitio quod nliquid cognoscitur aliquo sicut similitudine cius quod cognoscitur, alias vimv.i cognitio, quae fit per similitudinem rei visae, esset discursiv.i, quod patet esse falsum. Sed cx ipsa essentia divina cognoscitur res causata sicut ex propria similitudine, ut dictum est, *Xon ergo*, non sicut duarum rerum cognitarum una ex alia, Non ergo est (successio) (discursus) in Intellectu divino, quamxns cognoscendo essentiam suam cugno»cat ah .: § hem. *Cognitio* Discursus rationis est ex noto ad ignotum processus, vel saltem cx uno considerato in non consideratum. Cum ergo *considerantur duo* consideratur simul duorum notorum ad invicem comparatio, non est cx hoc aliquis discursus quod unum ia alio inspicitur ut ct̄iectus in causa \cl e converso. Sed Deus c.v *essentia sua* non procedit cx cognitione essentiae suae in cognitionem rerum sicut ex noto ad ignotum vel cx consideraro ad non consideratum, . cum non alia specie informetur intellectu» cius nisi sua essentia, *sicut* ut supra ostensum est, quod oporteret si nova cognitio vel consideratio ei adveniret. Considerat tamen considerationem .essentiae suae ad rem causatam ct c converso, inquantum scit sc esse causam. Non ergo cx hoc potest poni in cius cognitione aliquis discursus, g Praeterea. Operatio primi moventis simpliciter non consistit in moveri «ed in movere tantum, Alitu haberet superiorem motorem, cum omne motum alio moveatur, ut supra ostensum est. Probatum autem est supra quod Deus est primum movens. Ergo suum intelligere non erit moveri, sed mugis omnis motus principium. Discursus autem rationis est quidam intclligibilia motus quo ex uno intellectu in aliud tenditur. Impossibile est igitur esse aliquem discursum in cius intellectu. § Amplius. Quod in uno perfectam sufficientiam invenit, ex eo in aliud n«»n *tendit* dheurnt, cum motu» indigentiae attcMctur. Sed intel-

Sed tamen) Hoc et sequens capitulum inscrit hic s. Thomas in margine inferiori, deinde delet. Eorum argumenta tractentur infra nostris capp. i.v ct i.vii. Deficiente spatio in fol. 13 r, recurrit ad marginem inferiorem fol 12 v.

«3 V.

• C» not. 𐀀dm « 07

t: lai.

lb. α

lb b i.

12 * b A.

lb, mg. »up. - P- i to.

• lb. b, 31.

• Ca»u pro 4/nxJ a tr.

ijr ai.

lb. mg Mup.

lb. λ s.

• Cf not. ad it. »07.

»tr « a; «l.

r'G

lb. b a; mi

• U»u (M0 iw-rjrjiwwr»

APPENDIX

sicut formae intelligibiles diversae sunt in intellectu humano. Formae cnim illae (Illa enim intellecta) aut essent idem quod essentia divina, et sic in essentia Dei poneretur aliqua multitudo, quod supra multipliciter est remotum. Aut essent superad-ditae superaddita essentiae divinae, el sic esset in Deo ali-quod accidens, quod supra impossibile esse ostendimus. § Hoc etiam repugnat hi quae superius dc Det intellectu sunt ostensa. Ostensum namque est quod Deu» cognoscit sc tantum sicut principaliter ct per sc notum, aha vero *in seip* sicut in seipso nota. Quod non erit si (formae aliorum intclligibihuni) (alia intelligibilia) sint distincte apud (intelligentem) (Deum;, nam illud per sc et primo ub aliquo intelli-gitur (cuius forma) (quod) per sc ct distinctim est apud intelligentem. § Nec iterum . . . ydeas. Nam formae rerum naturalium sine materia existere non possunt, cum r.on (nec) sine materia intelligantur, ut Aristoteles manifeste probat § Quod ellam si poneretur . . ostensum est, (Et) praeterea intellectu· cognoscens in actu «t cognoscibile in actu tam apud sensum quam apud intellectum. Hoc autem ē secundum quod formae cognitorum uniuntur cognoscen-tibus, sicut species sensibilium sunt in »cnsu ct species intclligibiiium in intellectu. Si igitur formae rerum sunt actu extra Deum existente», nullo modo per eas intelligit res m actu, £ hem. Cum Οἰππο quod est praeter essentiam suam sit causatum ab eo, ut «upra osten-sum est ct infra ostendetur, ' necesse est, si larmac prae-dictae extra Deum sunt, ab eo causatas esse. Ipse nutem est causa rerum per intellectum, ut cx supra dicti· patet et » infra ostendetur . . Ergo Deum intelligere huiusmodi intelli-gibilia prae.xigtur (ordine naturae) ad hoc quod huiusmodi intelligibilia sint. Non igitur per hoc Deus intelligit multitu-dinem quod /t intelligibilia inulta per sc *apud cum* cvtstunt extra eutn. § Adhuc. Intelligibile m actu est intellectus in actu, sicut (et) sensibile in actu est sensus in actu, (.um mu Secundum vero . . . n»un hoc e^set co prius. (§ Prae-terea. *Ad hoc intellectu f aliquid intelligit* Intellectum Oportet esse * intelligente. Non igitur . . in ipso intellectu divino.) * § Ex eisdem etiam raltonibiih ... impossibile. *It dmliter apparet de at* (§) Sicut etiam res . . . causa. § Sequetur... con-iuncta § Sicut etiam unicuique est proprium esse, ita et propria operatio. Non *autem* igitur esse potest ut per hoc (quod) aliquis *ad* intellectus ad operandum disponitur, alius operationem intellectualem exequatur, sed ipsemet intel-lectus *q* apud quem dispositio invenitur, sicut unumquod-que est per essentiam suam, non per essentiam alterius. Per hoc igitur quod intelligibilia *sunt* multa sunt apud ali-quem secundorum intellectuum, non poterit esse quod intellectus primus multitudinem cognoscat.

Cap. LUI. SoLVTio praemissae dubitatio nis.

S Lt igitur intelligi posait quo modo Deus absque sui intellectus compositione multitudinem cognoscat, oportet paulisper descendere ad jo nostram cognitionem, ut cx his quae circa nos sunt ad divini intel-lectus cognitionem aliqualiter pertingamus. Sciendum siquidem est quod omnis operatio per quum quis actu agit in aliquid cextrinsecum vel netu patitur ab eodem, requirit non solum operantem existere, sed etiam *illud q* operationis obiectum: ignis enim calefacere non potest nisi *p* n materia calefactibili praesente, nec ner illuminari nist sole praesente. Operatione» autem animae, sensibilis dico ct intellectivae, non sunt tales nec in exteriorem materiam transeuntes, *sicut*, sed in operante per-sistunt, sicut intelligere ct velle: velle cnim et intelligere non sunt *per-fectiones* actus *tales* voliti vel Intellecti, sed ¶telligent! ct volentis, so sicut etiam philosophus docet in tx metaph. Invenitur tamen inter has operationes aliqua quae consistit in hoc quod ab exteriori actualis passio fiat. * sicut patet in sensu, qui sentit per hoc quod actu n sensibili movetur, unde absque sensibilis praesentia sensus sentire non potest. Hoc autem «q nequaquam apud alias vires accidit, nam vel non moventur sed magis movent, vel, si moventur, ab aliqua potentia interiori moventur: unde et imaginari possumus ct intelligere ct velle res (quae non sunt praesto nobis) (absentes). Harum igitur potentiarum (operationes) (ope-ratio) non terminantur· ad res exteriores neque sicut ad principium 70 agens neque sicut nd subiectum patiens, sed ad ens terminatur sola

relatio potentiae operantis, quae quidem relatio consequitur formam operantis per quam operatur: sicut imaginatio per formam relictam a sensu habet operationem propriam in imaginatione consistentem, ad rem vero extenorem quam imaginatur, habet relationem per formam qua informatur, ct cx hac relatione contingit quod imaginando co-gnoscit rem imaginatam. Et similiter intellectu» per formam Intelli-gibilem qua intelligit, refertur quadam similitudinis relatione ad rem extra quam *cognoscendo* intelligendo cognoscit. Unde ct dicitur quod scientia est tssimilatio scientis ad rem scitam. Forma igitur quae c«t m in intelligente non *est* se habet nd Intelligere ut quod intelligitur, sed ut quo intelligitur, quod cnim intelligitur extra est: ai autem sit ut quod intelligitur. hoc est per quandam reflexionem, inquantum intel-lectus intelligendo rem intelligit se intelligere ct ulterius redit ad cogno-scendam speciem qua intelligit. Ex hac autem specie intelligibili qua H primo intellectus informatur, procedit, componendo vel dividendo vel qualitercumque conterendo, ad inveniendum aliquam formnm intelli-gibilem *quae se habet ad intellectum ut q* quae dicitur per intellectum formata. Et hoc patet tam in intellectu speculativo quam practico. In-tellectus enim speculativus cx aliquibus communibus quae cognoscit, *utpote* per hoc quod est eorum «peciebus informatus, definitionem investigat, quondam formam intelligibilem formam quam *intell* accipit quasi egentiam definit·. Similiter intellectu» practicus formam artificiali excogitat lx aliquibus pncconceptis quae per aliquarum specicnim in-formationem cognovit. Sic «tiam ct imaginatio, informata speciebus n ftentu secundum actum relictī», novam formam adinvenit componendo vel dividendo, quam nunquam »cnsu percepit, sicut montes aureos vel chimacram. Huiusmodi autem forma se habet primo quidem ut intcl-ic.ta. secundum quod inlclligcntis operatio ad eam intelligitur per rcla-lioncin aliquam terminari; secundo tero ut quo intelligitur, prout per to huiusmodi formam excogitatam relatio quaedam similitudini» innascitur intelligent· ad rem exteriorem quae per hum»modi formam cognoscitur. Sic igitur respectu secundorum cognitorum in intelligente duplex intel-figibili forma consideratur, una qua intelligit tantum, utpote per cam .id intelligendum formata, aha qua intelligit et quae intelligitur simul, utpote per intellectum formati i ct intellectum rei exteriori conformans. Respectu vero primorum intellectorum est una tantum forma qua in-telligitur, quae *non* habet sc ut quo intelligitur in prima intellectus ope-ratione, sed in secunda, · per quam intellectus supra seipsum redit, sc habet etiam ut quod intelligitur. Sic igitur quilibet intellectus per hoc intelligit quod cx specie qua intelligit consequitur ipsum quaedam re-latio cunformtutis ad rem intellectam. Intellectus autem divinus non alia specie intelligit quam essentia sua, ut probatum est. Ex hoc ergo differt α nostro, qui specie intelligit quae non est sua essentia, ct sim-plicitate ct ordine. SimPLICITATE quidem, quia secundum unum ct idem, sciiicct suam essentiam, rebus omnibus conformatur, noster vero di-versis secundum diversa: unde multitudo intellectorum compositionem nostro *intellectui* inducit intellectui, non divino. Ordine vero, quia ad illud intellectum primo respectus inlclligcntis consequitur cuius species per quam intelligitur est propria similitudo. Species autem per quam intellectus noster intelligit, est similitudo rei exterioris intellectae, unde primo ipsa intelligitur; <c vero intellectus intelligit supra sc redeundo, quia inquantum ci species rei intellectae unitur, fit etiam species eius, ct sic ctiaın ad seipsum cx ca respectus aliquis secundoario consideratur. Species autem per quam Deus intelligit est ipsa essentia sua, quae n primo habet respectum ad ipsum, per posterius vero ad alia; ct ideo ipse primo seipsum intelligit, ct in sc intelligit alia, secundum quod, intelligendo essentiam suam, intelligit respectus qui eius ad alia «unt vel esse possunt; non cnim intelligit aliquid aliud a sc quasi primo ct in sc intellectum, ut supra probatum est. Cum autem aliquid in alio intelligitur ct non per seipsum, cx specie intelligibili qua intellectus informatur, consequitur quaedam habitudo inlclligcntis ad primum intel-lectum non solum prout secundum sc consideratur, sed prout habet habitudinem ad ca quae in ipso cognoscuntur: aliter habitudo illius primi cogniti ad ca quae *p* in ipso cognoscuntur, ignorata remaneret; sicut cx specie intelligibili totius ct partis cognoscitur non solum *hab* hoc principium. Omne totum est maius sua parte, sed etiam habitudo eius ad conclusiones quae in illo cognoscuntur. Deus igitur per essen-tiam suam non solum suam essentiam cognoscit, sed respectu· eius ad omnia quae sunt. Ipsa igitur essentia divina» considerata *ut est* prout 70 est, accipitur ut prima species qua intelligitur; ut autem ipsamet est intcl-lecta secundum sc» consideratur ut res cuius cognitio **t natuni**¶ habetur;

Ut igitur etc.] Respondendo ad rationes capituli Lt et l u, tres redactioncs iccit s. Thomas nostri capituli 1111. Primam, *It icitur-1* 19 »3 *extra*, per vocem *vacat* delevit; ct stntim secundam scripsit, 21♦ a 5 Ac *autem-Si ostendimus*. Deinde pccrcxn ad nostrum capitulum uv. Tempore revisionis secundam rcdactionem linea ducta obliteravit, ct definitivam in margine inferiori scripsit. Cf. supra 4· *Conspectui*,

M' .»»'

• Vld *d *0<.

• Causa

t j r» •

• Ca»«i «m lu-

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Causa

14 r « cl loc.

• Cusu non cor- rigitur.

^[1] v a t

APPENDIX

mcntator dicit, quod sicut omnes formae sunt in potentia in primis materia, ita sunt actu in primo motore; et quod omnes res sunt in eo sicut artificialia apud artificem. Et secundum hunc etiam modum verificatur quod plato dixit de ydeis: nam formae in mente artificia exigentes sunt ydeae, idest formae extra res artificintorum. Sic etiam verum est aliququaliter quod boetius dicit in principio nristnet., quod ad exemplar numeri sunt condita universa, quia ex multitudine formarum intellectarum a Deo rerum prodiit multitudo. § Illis etiam consonant dictu sanctorum. Augustinus namque dicit quod verbum est ars patris plena rationibus rerum. Apostolus etiam dicit quod omnia in Iesu sunt, ro. xti, quod etiam *iuxta prae* secundum praedicta intelligi potest. In evangelio etiam legitur io. primn, Quod factum est in ipso vitum erat, quia Moilicet res factae a Deo sunt in Deo, non tamen alia res quam sua essentia, quae est eius vita, ut ex supra dictis patet. Patet etiam ex hoc quod res unaquaeque tanto nobilior est quanto Deo quanto nobilior est divina essentia quam essentia cuiuscumque facti a Deo, nam res in Deo non sunt aliud quam divina essentia», unde et ansclinu» dicit quod creatura in creatore est creantis essentia; sicut etiam res materiales nobilior sunt in intellectu nostro, in quo sunt immaterialiter, quam in seipsis, in quibus sunt materialiter. Unde et plato posuit verius esse hominem ydcalem quam hominem in materia cixktcntcm. forte veritatem non intelligent, si posuit per sc ydeas existere, sed non veritate coactus eam a longe tangens. Quamvis aulcm res (materiales) nobilior esse habeant in *Deo quam* mente divina vel huminn quam in seipsi non tamen ex hoc quod in mente sunt concludi potest ea esse simpliciter, quia ibi non habent proprium esse suae naturae, ex quo dicuntur esse simpliciter, sed quoddam esse nobilior. * (§ Quia vero proprium ratio unius est ratio diversorum. Unde cum hoc sit secundum quod Deus intclligit proprium respectum assimilationis quam habet unaquaeque creatura ad ipsum, relinquatur quod *pluralitas seu distinctio rationum* rationes rerum in intellectu divino non sint plures vel distinctae nisi secundum Deum cognoscit res pluribus et diversis modis esse assimilabiles sibi. Et secundum hoc ... in rebus materialibus existant.)

Quoi> Dei sunt omnia similia, considerari

Capitulum incoeptum et deletum. Vid. cap. i.v

§ Lx hin autem ostendi potest quod Deus, cum multorum cognitionem habeat, non) *cognoscit ea successively* considerat ea (successive sed, simul. *Quaccmny* Ex hoc enim contingit quod intellectus noster nulla simul *cognoscere, con, inte* considerare non potest, quia intellectus in netu est intellectum in actu. Nam intellectus fit actu per speciem rei intellectae, quae comparatur ad intellectum sicut forma ad materiam, per quam fit res actu. Non est autem possibile quod idem sit simul multa actu in eodem genere, sicut quod idem corpus sit figuratum simul diversis figuris, vel quod sit coloratum simul secundum idem diversis coloribus. Species autem intelligibiles omnes (sunt) unius generis, sicut non sunt contrariae contrarietate eorum quorum sunt species, alias non simul animae adesset scientia *alibi* albi et nigri, non sunt *di* genere diiTcrntcs per differentiam rerum. Et propter hoc, quando multa quocumque modo ut unum accipiuntur, simul sub nostram considerationem cadunt, sicut partes continui in toto et termini in propositione. Si igitur aliquis intellectus est qui una specie multa *possit intelligere, poterit*, cognoscat, omnia simul considerabit. Ostensum est nutem quod Deus *una sp* per essentiam suam, quae una est, omnia cognoscit. Non igitur successive, sed simul ea considerat, j hem. Intellectus in actu perfecte (speciei) non est *q* nisi quando netu considerat: quae enim nun considerat nut omnino ignorat, et sic respectu eorum est in potentia pura

Quoi> Dei sunt omnia similia, considerari
Capitulum deletum. Cf. cap. i.vi.

§ Ex his autem ostenditur manifeste quod intellectus divinus non est aliquo modo in potentia. Nam sensus *est intellectus* secundum hoc *fiunt* fit sensus (in) actu quod unitur sibi suum Ronsibilc per speciem quae sensum informat, et similiter est de intellectu. Unde oportet quod intellectus in quo est idem modis omnibus intellectus est intellectum, nullo modo sit in potentia. Talis autem intellectus divinus, cum non intelligat per speciem aliam nisi per suam essentiam. Restat igitur quod

nullo modo est in potentia. § hem. Omne Nihil quod est in potentia fit actu per seipsum. Si igitur intellectus divinus sit in potentia quantum est in se, oportebit esse aliquid aliud quod ipsum ad actum reducat, *et hoc labori* et ipsum in actu teneat, et hoc laboriosum est invenire: oporteret enim illud per quod in actum reduceretur, esse magis actu et per consequens nobilior et prius. § Amplius. Intellectus in potentia existentis actus est sua perfectio, quae est eo nobilior. Intellectu autem divino non potent esse aliquid nobilior, ut ex superioribus probatum est. Non potest igitur *secundum suam* eius intellectus esse aliquo modo in potentia *Praeterea* Adhuc. Intellectum in potentia existentem possibile est aliquo modo moveri, nam motus est ictus existentis in potentia. Et hoc in nostro intellectu apparet, addiscere namque quoddam moveri est. Motus autem non potent esse in Deo, aim ostensum sit ipsum esse omnino immobilem. Nullo igitur modo intellectus eius est in potentia.) t; Praeterea. Intellectus noster quia est in potentia, suum intelligere ent quodam modo pati 'recipit enim aliquid.) Passio autem quocumque modo accepta longe est a Deo. nam semper agens in quantum huiusmodi praeminet patienti. Nullo igitur modo intellectus divinus est in potentia. § hem. Intelligere divinum est suum esse, ut supra probatum est In esse autem eius non est aliqua potentia, ut etiam in superioribus est ostensum. Nullo igitur modo intellectus divinus est in potentia. § Hinc est quod *tob XXVI dicitur Cui ded* scriptura divini testatur Deum in nullo scientiam accipere vel qualemcumque cognitio, nenv dicitur enim iob xxvi, Cui dedisti consilium, forsitan ei qui non bubet intelligentUm? Et .xvi, Quis adiuvit spiritum domini, aut quis consiliarius eius fuit et ost. illi? Cum quo iniit consilium et Instruxit eum et docuit cum *viam* semitam iustitiae. et erudivit cum scientiam, et viam prudentiae ostendit illi?

Quoi> Dei sunt omnia similia, considerari
Gif. marg. insertum et deletum – Cf. c. XI.v fin.. 17' a 28.

Hoc autem ostenso, manifestum est quod *in cognitione* (cognitio) divini intellectus nullo modo mutatur neque variatur. Omnis enim motus et mutatio est alicuius in potentia existentis. Si igitur in intellectu divino nulla est potentialitas, fit manifestum quod in eo nullo potest esse *variatio* mutatio. Adhuc. Secundum nullum praedicationem fit aliqua variatio ex sola alicuius exterioris mutatione nisi secundum ad nhquid: fit enim aliquis alicui dexter qui prius erat sinister, per motum eius respectu cuius dicitur dexter vel sinister *et non* etiam absque motu sui. Scientia autem et consideratio intellectus non consistit consistunt in sola relatione scientis ad scibile, sed important aliquam dispositionem existentem in sciente: unde et scientia quillitu quaedam intellectus nostri est, consideratio autem actus eius. Non potest igitur aliqua variatio accidere circa con scientiam vel considerationem alicuius scientis absque mutatione aliquali ipsius. Deus autem est omnino immobilis, sicut supra ostensum est. Nulla igitur variatio in eius cognitione accidere potest. Nihil tamen prohibet quin circa relationem quae est scientiae divinae ad res scitas aliqua varietas attendatur per mutationem rerum scitarum, ut si dicatur quod Deus praescivit quaedam quae nunc non praescit, quia res illae desierunt eue futurae. § Amplius. Divinum intelligere est suum esse, ut supra ostensum est. In esso autem suo variationem non patitur, ut supra ostensum est. Relinquatur igitur quod nec in sua cognitione. § *Con* hem. Cognitio scientis sequitur formam intelligibilem per quam intellectus intelligit. Illa igitur similiter se habente, cognitio intellectus variari non potest, nisi forte per accidens, *vel* sicut in nobis accidit: cognitionem intellectivam impediri propter *tra* corruptionem organorum praecedentium potentiarum, ut imaginationis vel memoriae, quae in Deo non sunt, vel etiam propter transmutationem rerum eorum cognitarum, ex qua contingit quod eadem opinio prius sit vera et postmodum falsa. quod etiam in Deo dici non potest, quia sua scientia non dependet a rebus ut nostra. Cum igitur id quo Deus intclligit sit sua essentia, quae est omnino invariabilis, ut ostensum est, relinquatur quod in cognitione Dei nulla possit esse variatio. § Praeterea. Omnem motum oportet in reduci in aliquod primum omnino immobile, ut ex supra dictis patet. *Sed* Primum autem movens movet per suum intellectum, ut supra ostensum. Oportet ergo cognitionem primi moventis omnino esse ita mobilem. § Hoc nutem snrac scripturae auctoritas confirmat. Piciur enim sap. vii de divina sapientin quod est in illa spiritus stabilis; et eccl iiii, Magnalia sapientiae suae decoravit, quae est ante saecula et usque in saeculum, neque adiectum est neque minuitur.)

40 Ex his etc.] Hoc capitulum incompletum ex deletionem restitutum iterum S. Thomas delevit. De ipso et de duobus sequentibus capitula deletis vide *Conspectum* p. i.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

u Nihl *qpoi ai* -

llvitux ‘-ġ’ ‘ġ’ġ’.

r,J ŷtum ù **3**» ƒ ƒ

hoc hSxvj«zn << r.»c^

rtdweretw, eoc **n**..

ipliui. e pv 4

co pobtTfX. Jttdkat

Π IUperorbi

rtu» Wdlcetlrt C>E

etum in partii η »ß&£

hui eu **m** nsürrii

t, tddhcerc ðßψ

>4C lQ Dct, ani orxii-

ptur trz>5i

qvfcctt ƒa patenter-

n ilqud.; huh <<r

m tcr.p-σ φυ j-

tur

n eit i-u- c»k

pa poteria, α

intellecta irtui <<j

ii *Jd ta*."-λ .

|Ul'«OAXÇ^ 0.

ini, bniu à et

Titan dxaa, >>

cũftiũce a kc-řt

t uřt 4 **A**» urv-

componentis et dividētis est secundum processum ex uno in aliud, /n-*telleetus* Cum enim intellectu rem aliquam intellexerit, procedit ex hoc ut attribuat ei aliquid sibi conveniens secundum id quod intellectum est de ipso (quod quidem Ht evidens intellectui.) I nde in tertio de nritna dicitur <ib anstotclc quod in huiusmodi operatione intellectus prius *conside* - divisa m intellectu, et postea ht complexio, sicut (ct) m capitibus germinatorum quae ponit cmpcdocles prius fuisse divisa et postmodutn per amicitiam composita. Quod autem sit conveniens rei intellectae *aliquid. hoc.* hoc vel illud attribui quandoque fit intellectui evidens ex ipso intellectu eius cui attribuit, sicut accidit in principiis per se notis, quae cognoscimus dum terminos cognoscimus, ut dicitur in libro posteriorum; quandoque autem per aliquod medium assumptum, sicut accidit -

§ Per eadem etiam ostendi potest quod intellectus divinus non intelligit per modum intellectus componentis 1; Ct dividētis, sed per modum intellectus considerantis quod quid est. Ex eo enfin quod intellectu considerat quid est, procedit ad componendum vel dividētium. Hoc enim lacii per hoc quod compositorum vel divisorum ditFerentiim vel convenientiam pensat. Quod quidem fieri non potest nisi de eis cognoscatur quid sunt. L'ndc et prima demonstrationis principia cognitis terminis innotescunt. Conclusiones (vero) (ctiam) ex definitione *medii termini sciun* quasi ex medio termino «sciuntur. Si igitur divinus intellectus de rebus iudicet per modum intellectus componentis et dividētis, erit ex uno in aliud procedens. Cuius contrarium ostensum est. * (Cognoscit enim .. . componentis ut dividemis.) § Adhuc. Ea quae ... considerari. Compositione enim et divisione opus non esset si in hoc ipso quod de aliquo apprehenderetur quid est, <c haberetur quid ei inesset vel non inesset. Unde secundum philosophum in tertio de anima haec operatio intellectus similis est illi operation» naturae qua prius divisa m unum componuntur, sicut pnsuit cmpcdocles quod multa capita germinatorum fuerint prius divisi quae poste i per amicitiam sunt coniuncta. Si igitur ... supra est ostensum. § Praeterea. In omni intellectu in quo duae praedictae operationc-s coniunguntur, operatio qua consideratur quid eut, est in potentia respectu eius operationi- qua fit compositio et divisio, nam termini sunt propositionis materia. Omni-igitur intellectus componens et dividens est aliquo modo in potentia. intellectu nutem divinus nullo modo est in potentia. Non igitur intelligit per modum intellectus componentis et dividētis. § Amplius Id quod est simpliciter primum *et perfectissimum, et nobile* (et nobilissimum) nihil in se habet posterius (et minus nobile): m enim haberet, iam non esset primum secundum se sed ratione alicuius quod in ipso esset, et sic illud esset per se simpliciter primum. Intellectus nutem ratiocinatio posterior est compositione vel divisione eiusdem, *et haec est*, cum exinde ducatur. (In Deo nihil [non] potest esse prius et posterius.) i» Compositio etiam (autem) et divisio posterior est consideratione eius quod quid est, quae est eius principium. In operatione igiur divini intellectus qui est simpliciter primus, nec ratiocinatio nec compositio et divisio §e (non) potest. § Item. Quod purum & in se ilienum non habet, nec in eo quod per se omnino est, aliquid per accidens esse potest. Sed Deus est per se et purus intellectus, cum suum esse sit suum intelligere. ut supra ostensum est. Quod igitur per neddens ad intellectum pertinet, hoc in divino intellectu esse non potest, sed solum quod est intellectui proprium. Proprium autem obiectum intellectus est quod quid est. Unde circa hoc ... fallitur. (In intellectu autem divino non est aliquid per accidens, sed solum quod per se est.) In divino ... rei acceptio. > Adhuc. In quolibet genere oportet primam mensuram certissimam esse, cum ex ea alia iudicentur. Id autem quod est certissimum in intelligibihbus est consideratio eius quod quid est, cum ei non adveniat falsitas, nisi per accidens, inquantum implicat * aliquam falsam compositionem, ut si dicatur quod homo est animal insensibile. Ergo sola consideratio eius quod quid est potest esse prima mensura in genere intclligibilium. Sed divinus intellectus est mensura prima in genere intclligibilium et nullo modo mensuratus. Non est

igitur in ipso compositio et divisio, sed solum consideratio simplex eius quod quid est. § Amplius. /Vo/Osifio Propositionis per intellectum componentem et dividētem *formata* formatae * *sic ab eodem intellectu intelligitur in quo compositio in* * V»j u . ipso intellectu existit, non in re quae est extra animam non enim animal et homo sic sunt extra animam divisa ut in mente componi possint sicut duae partes alicuius totius, sed homo est id quod vere animal est. I'ndc et verum et falsum, quae compositionem praedictam sequuntur, non in re sed in mente esse dicuntur, ut patet in vi metuph. Intellectum nutem divinum prout est in intelligente cat omnino idem quoti intellectus, secundum nutem quod est extra in re contingit diversum e«sc. Si igitur ... ut ex dictis patet. § Item. Intellectus ... non excudit. Unde *non eadem* - compositione - vu qua intellectus diiudicat hominem esse animal, non diiudicat triangulum essu figuram. Compositio ... intellectus est. Si igitur Deus res considerat *per* componendo et dividendo, sequetur ... ut supra ostensum est. g Praetereo. Osreos Consideratio alicuius rei per suam essentiam non est per intellectum componentem et dividētem. sed per simplicem intelligentiam, nonhi forte per nccidens, inquantum investigando ex aliquibus propositionibus intellectus noster procedit ad cognoscendum alicuius rei essentiam quod in divino intellectu irridere nnn potest. Supra autem ostensum 1st *quod* Dem **PT** *essentiam sitam* ornum quod Deus *inquantum intelligit essentiam suam* omnia -ilia cognoscit inquantum intelligit essent mi suam. Non igitur intelligit res componendo et dividendo, sed J modum inuUcctus qui considerat quod quid est. § Non autem ... cognoscit. § His autem ... et indivisibililcr divisibilia (et unitive.) - i WR| d

Cap. LIX. Quod \ Deo non excluditur

VERITAS ENI NTIA»П.ІFM.

Capitulum scriptum in quaterna auxiliario.

§ Ex hoc tutem quod (autem apparel quod licet) divini \$r &... intellectus cognitio non se habet (habeat) ad modum intellectus componentis et dividētis, non (tamen) excluditur ab eo veritas, quae, secundum philosophum (n metaph) solum circa compositionem el divisionem intellectus est. Cum enim veritas intellectus sit per quam significatur adaequatio intellectus ul rei secundum quod intellectus dicit esse quod est vel non esse quod non est, ad illud in intellectu veritas perlinet quod intellectus dicit, non ad operationem qua illud dicit. Non enim ... sicut intellectus dicit. Deus autem sua simplici intelligentia, in qua non est compositio et divisio, cognoscit non solum rerum quidditates sed ctiam enuntiationes (ut ostensum est), et sic illud quod intellectus divinus (intelligendo) dicit, est compositio et divisio. Non ergo excluditur veritas ab intellectu divino ratione suae simplicitatis. § Amplius. Cum aliquod incomplexum ... applicationem ad rem. Unde de se nec verum nec falsum dici potest, sed tantum complexum, quo aliquod incomplexum rei comparatur (in quo designatur comparatio incomplcxi ad remi per notam compositionis aut divisionis. Intellectus tamen incomple.xus *intelligens* intelligendo quod quid est, apprehendit quidditatem rei *ut comparatam* in quadam comparatione ad rem, quia apprehendit eam ut huius rei quidditatem. Unde, licet ipsum incomplexum, vel ctiam definitio, non sit secundum se verum vel falsum, tamen intellectus apprehendens quod quid est dicitur quidem per se semper esse verus, ut patet in tertio de anima, etsi pur accidens possit esse falsus, inquantum vel definitio includit aliquam compositionem (complexionem) vel partium definitionis ad invicem, vel totius definitionis ad definitum. Unde definitio dicetur secundum quod intelligitur (ut) huius vel illius

b 3q Capp. i.ix~i.xn.] Ex hi capitulis solum lxi scriptum fuit in lolio principali. Nou in margine posita ad huius initium, 17 r b 4\$, transcriptorc m mittit ad quaternum auxiliarem, per verba, *Ex hoc autem quod intellectus divini quaere in alio quaterna*. Postea dictio utroque loco mutata est: *Ex hoc autem apparet quod licet divini intellectus* (vel *intellectus divini*). In quaterno post cap. t.tx sequitur nova inchoat n capituli i.xi, cum remissione ad fol. 17 pro eius continuatione. Haec nova inchoatio tamen simul cum dicta remissione deletur, et lineis sequentibus scribitur capitulum tx. Subsequitur tertia et definitiva inchoatio capituli 1x1 et scriba iterum remittitur ad loi. 17. Cum line huius capituli, 17 v b 5, S. Thomas vacuum relinquit id quod restat folii propter malam conditionem ipsius, et pro cip. l\ n iterum remittit ad quaternum auxiliarem per verba, *Ev hoc autem quod divini intellectus cognitio quaere in alio quaterna*. Haec citatio dubium peperit transcripori, qui notat, *hic est defectus*: sed deinde intellexit lucum quaterni intentum incipere per verba Mv *his autem quae ostensa xunt*, quae sequuntur nd ea quae iam transumpserat. Cum folio 18 et cap. i.xin resumitur cursus foliorum principalium

^a Cf. not aJ 9 b <6, i;r Jt.-p. «65

^{[b. mg “»Γ.}

^{[b. - «o.}

^{t7 r b i-}

»ed solum <i>ḡxdtfav</i>	
<i>propotiih Propc</i>	
dividentem	
<i>igitur in γη</i> & χ	
re quae at ero	
tra ininwm c i: <i>tai</i>	
<i>ḡuhi ḡwfc</i> ud h» w ,	
a fihum, quw ḡḡḡp	
n mente ctic iar'.r, :	
m proot ert is «té«eta	
m autem qooj at πλ :	
ut ex dictis pm j ha	
<i>nūi taJem</i>	
τι esse animal, nr :	
ompositio..»rr^. <i>n</i>	
<i>ptr componi</i> «	
»5tcDsum eu. frr	
»n cuetea am « <i> fa</i> t	
per Mnplais uū ī=ζ',	
indo et tRpéxi <i>μ&ι&</i>	
<i>icendum</i> afaūi » » <	
i pote»!. Sopri tua «r	
mnū qtzd lv.i <i>n;ucu</i>	
κ-it iquetaneicoffr	
ipoi-enJo d inJeu c	
id «L \$ Non 5U?»	
sibiliter diridfc c	

<	naturō	>
	L	
	<i>no auxiliwl</i> .	

t	quod Let'
tat)	ad ronte i-
ī	(tamen) ocxr»
►sophum	(n as?
nem urt&oger.	

od mteHectw kr
n est, ad c
█ ctus te , ira
1 ... uar ' .i-
tdljgentia, it çv
non scium <i>ur--</i>
utemum ts). <i>e</i>
<i>ipoio</i>) te . ii
tur nrtfc £† &
\$ Arnphus. Ce
ad rem. L'ode █

sr Cm quo ðes
per no*īz
<i>en</i> incorr'.'.-
ehcfidtt qui::
ration: d œi
lditMem Iri .
tio. neo s? X"
ellcctw ap-Y
*se scoper
lfiddera pà
t aliquam a»
Mtiom» c-
Unde á&ó
uius rd

àu, r r)
1
r tari R&fr-
s Ite tepn-
(be teup-
EW? »

.^wer

XPPEND IX

APPENDIX

singularia multa sunt contingentia CX eo quod non omnia singularia dc necessitate proveniunt, sed quaedam contingenter. Unde ... aestimatio quaedam. Supponere autcm oportet omnem Dei cognitionem esse certissimam *quia si ei falsi* et infallibilem, cum m co nullus detectus ēc possit. ut supra ostensum est. impossibile ... non cognoscat. § Quarta est cx hoc quod quorundam singularium causa est voluntas. Effectus autcm ... incipiat. Motus autcm voluntatis «U nullo lam vtfuiAin UclcninnittMin reduci uidentur, cum sint omnino in potestate volenti». I nde antequam fnt nun >iJcnrur cognovi: cum nutem io aunt, pcc «ui praesentium sive per experientiam quandam cognoscuntur a Volente (tnntunq *nan* ab aliis vero possunt per aliquas cffectus cognosci (a nullo possunt per certitudinem cognosci nisi a volente, m cuius potestate sum.) Impossibile igitur sidetur quod Deus dc huiusmodi singularibus quae causam cx n voluntate sumunt, Ztau notitiam aeternam habeat. § Quinta est e.x singularium infinitate ... comprehensione *quodam* ' quodam modo mensuratur, cum mensuratio nihil aliud sit quam quaedam certificatio rei mensuratae. I nde ... cognoscat. Jj Sexta est cx ipsa *matchriMa* vilitate singularium. Cum enim ... videtur. *Divina autcm notitia iioarii* DixitiUs autem intellectus nobilissimus est. *Cum igitm* Xon igitur tunu (eius) nobilitas patitur quod Deus quaedam vilissima inter singularia cognoscat. § Septima est cx malitia quae in quibusdam singularibus invenitur. Cum enim cognitum ut aliquo modo in cognoscente, malum autem * ainult privatio, IPI Deo CMC non pissit, m «ju... nulli puihe pMentia intvnilur, quuc soin capax privationi» c»t (ut slipra ostensum est), videtur sequi quod Deus malum ct privationem omnino non cognoscat» sed solum intellectus qui est in potentia (privatio enim non nisi in potentia esse potest.) Et ex hoc sequitur quod non habeat (Deus) dc singularibus notitiam, in quibus malum et pris.icio invenitur.

Cap. LXIV. Ordo i»io μ ·oηi·μ circa divisam io i·xπκλεμ.

Ad huius autem erroris exclusionem ... motus voluntatis. *Quinto quod cognoscit quaelibet vilia ct minima in entibns.* Quinto quod cognoscit infinita. Sexto quod cognoscit quaelibet vilia *in entibus* ct minima in entibus. Septimo quod cognoscit mala ct privationes quaslibet vel defectus.

Cap. LXV. Quod Deus singularia cognoscat.

§ Nunc igitur Primo (igilur) ostendemus quod singularium cognitio Deo non potest deessc. Ostensum cnim est supra quod Deus cognoscit alia inquantum est causa eis. EffectUS autem (Dei) inquantum huiusmodi sunt res singulares, bloc enim modo Deus causât res inquantum facit eas esse subiistcnte» in aclu. *Quod, Subsistere autcm non est universalium* I nivcrsalia autcm non sunt res subsistentes, sed habent esse solum in singularibus, ut *philosophus* probatur in vn metaph. Deus igitur cognoscit res alias a se non solum in universali, sed etiam in singulari. § Item. Cognitis principiis ... cognoscitur homo. Singulare nutem (Singularis autcm essentia) m sua singularitate constituitur *secundum suam* cx materia designata et forma individuata, sicut §ocratis *definitio* essentia ex hoc corpore et hac anima, qunc eius definitionem intrarent si detineretur, *sicut* ul essentia hominis universalis ex anima ct corpore, ut patet in vn metaph. Unde ... definiri. * Cuicumquc igilur ... singularis. Scd Dei cognitio usque ad materiam et accidentia (individuantia) ct formas pertingit. */-X- hoc cnim alia a se cognoscit, ut supra ostensum est, per suam essentiam, quia sua essentia est omnium exemplar quae quocumque (cssei modo esse habent, sicut primum ct universale essendi principium.* Cum enim suum intelligere sit sua essentia, oportet quod intell gt (intelligat) omnia quae sunt quocumque modo in eius essentia, in qua quidem virtute sunt sicut in prima origine omnia quae esse quocumque modo habent, cum sit primum et universale essendi principium. A quibus ... deest. § Amplius. *Nullus naturam* Natura generis perfecte non potest cognosci ... passiones entis. Si igitur Deus, cognoscendo essentiam suam, perfecte cognoscit n

naturam communem entis, oportet quod (perfecte) cognoscat universale et singulare. (Sicut autem ... cognoscat.) § *Adhuc.* *Cum divina cognitio sit eius essentia, ut supra ostensum est, oportet quod, sicut est perfectus in essendo, ita fit perfectus in cognoscendo, Talis est autcm eius perfectio in essendo, ut supra ostensum est, quod in ipso omnium generum perfectiones inveniuntur* £ *Adhuc, Sicut divina essentia est prima origo 'essendo') (essendi) ita divina cognitio est prima origo omnis cognitionis* § *Adhuc.* Sicut Deus est ipsum suum esse, *ct* ita est suum *tntell* * cognoscere, ut ostensum est. Sed ex hoc ... non habere. £ Praeterea. In omnibus ... sensu. Xam una vis imaginationis se extendit ad omnia *ad* quae quinque vires sensuum cognoscunt ct ad plura. Scd *nulla* vis cognoscitiva in Deo est superior quam in homine Quicquid ergo ... apprehendimus. § \nplius. Divinu intellectus cx rebus cognitionem non sumit sicut noster, sed magis per suam cognitionem est causa rerum et mensura ipsarum ' ut infra ostendetur, et sic eius cognitio *habet* quam de rebus aliis habet, est ad modum praeficae * cognitionis. §>< Practica autem ... extendit. § *Adhuc.* Primum mobile movi U'i *ab intellectu* a motore movente per intellectum et appetiium, ut supra ostensum est per dēcnonstrntkmc philosophi. Xon autem posset n» motor aliquis per intellectum causart iiH tuni in-i cognosccrei mobile inquantum natum est m·ocri secundum locum, i loc autem est inquantum est *singulare* |»iv et nunc, et per consequens (inquantum est) ingi.l.nx, m.M fēir<c casu moveret. Intellectus igitur qui est c<j · unotori primi mobilis, cognoscit primum mobile in- · V4 quantum oi singulare Qui quidem motor vel ponitur 'VUJm. p Dy» . et h .ic habetur propositum, vel iliquid *quod* in quo ipsuio if'D.1 cere iaiuuir cx intelligibili quod est Deu». Oportet igilur, I · f li.osupb.i. in XI metaph. concludit, quod illud mtdllgibik divinum atoungs intclhgdt (aliquid quod est infra Deum *et* cuius intellectus si potest cognoscere singulare sua virtute, quod noster intellectus non potest, multo magis hoc poterit intellectus Dei.) § hem. Agens ... inferioribus. *Form* Virtus autem ... cogniti. In hoc tamen diiitert quod *cog* assimilatio in cognitione humana lit per actionem rerum ex sensibilium m vires cognoscitivas humanas, m cognitione autem Dei est c converso per actionem formae intellectus divini tn res cognitاس, I orma igitur ... intellectum humanum. Simililudo autcm formae intellectus divini, cum pertingat usque ad rerum minima, quousque *(cum ad ea* ad quae) pertingit sua causalitas. (pervenit) usque ad singularitatem formae sensibilis et materialis. Intellectus igitur divinus (divinus) potest *intcil* cognoscere singularia, non autem humanus. § Praeterea. Sequeretur ... cognoscunt, y | laec autem ... memorabitur £ Patet etiam ... productivum ulriusque.

Cap. LX\I. Qi ot> *Df.i>* cognoscit ha qi ie xon sunt.

§ Deinde ostendendum est quod Deo non deest notitia eorum etiam quae non sunt. I t enim ... esse potest. § Item. Cognitio ... rerum. Artifex (autem) habet suae artis cognitione etiam ea quae nondum sunt (artificiata cognoscit) formae cnim artis ex eius scientia *jlu* efluunt in exteriorem materiam ad artihcialoruin constitutionem. Unde nihil prohibet ... notitiam habere. § Praeterea. Deus cognoscit ... patet. Scd cum essentia Dei sil infinitae perfectionis, ut supra ostensum est, quaelibet autem alia res habeat esse ct perfectionem terminatum (terminata^, impossibile est quod universitas rerum aliarum adaequet essentiae divinae perfectionem. Extendit ... ea quae sunt. Si igitur Deus totaliter virtutem et perfectionem * suae cognoscit, extendit se eius cognitio non solum ad ea quae sunt, sed etiam ad ea quae non sunt. § \mplius. intellectus noster ... non sunt aclu. Potest enim Iconis vel equi (essentiam) comprehendere, omnibus huiusmodi animalibus interemptis. Intellectus autem divinus cognoscit de rebus ad modum cognoscentis quod quid est non solum definitiones sed etiam cnunliabilia, ut ex supra dictis palet. Potest igilur etiam eorum quae non sunt notitiam habere. § *Adhuc.* Effectus aliquis ... per causam. Se enim cognoscendo, qui est omnium causa, *ejectus s* alia quasi suos effectus cognoscit (ut supra ostensum est.) Nihil igitur prohibet quin

vid «d loc.

iiH

· vu. «d iik·.

· vid »d io., k 7.

·xrb7-p.

*K r bsH- p. i-ç

* id ad loc.

it.

· vu. a

· vu. u

· V4

'VUJm. p

Z ·(

Vid

Vid

† ŪMi

•«·u?.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

oportet quod iperit

:ut autem ***.eo** – s

entia, ut tupra >

*ndo. ita ut paf<d^* < :

*'tundo, ut tvpfA ulom tut,^*

tes inveniuntor ; *AHu.* Sl/q

io) (*tuendi ita Jr.u c v*

ξ \dhuc. Sue' U »e

'ite/r9 cognofcm,ui

re. S PfaclefcJ l- ' – ,

ftioni č nîmd;' /;

i cognoscunt d J

est superior qmxa.v

limus. JjAmpliL

m non sumit

n est causa rrur ,

t sic eius cognitio Ů

>dum pradiue ‘eu .

Adhuc, Primum tn l<

avente per .

4 per ŭcrnca^F.an ; v.

āliqui per

nobile tñquiutu ; .

c .tutem est icqu' < .

onsequem (inquire *

Intellectus jgair

Jgnoidt pnmun r^> 3

liJem molor ' td . ^.

um, tel *fuj* *

Ů quod ni Deu. Opem v

, qund ottâ(âfe Md. ad toc,

esi intra Deum e ea

ngulare <uj -α:λ . &

llo ħuri. bec p/στ λ

erioribus. Vrb.i.

crt quod

iem rerum *u* j

l cognitionewok;:

intellectu» d>5!<<

return bununiA v

ini, cum perirea λ

l ad ea id qtlRl

d angulantau-

s igitur \

noo autea **te** B

eunt † Haec &.

iductivum

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

etiam quae nondum «unt cognoscat. § Amplius. Intelligere

Dei successionem non habet, sicut nec cius esse. Est igitur

totum «imul (semper manens), quod de ratione aeternitatis

est. Temporis autem ... extenditur. Proportio igitur aeter-

nitatis ad lotam temporis durationem est sicut proportio

indivisibilis ad continuum, non quidem eius indivisibilis

quod terminus continui est ... sed eius indivisibili» quod

extra continuum esi, cuilibet tamen parti continui *vel* sive

puncto m continuo signato coexistit: nam cum *tempon* tem-

pus motum non excedat, aeternitas, quae omnino extra mo-

tum est, nihil temporis est. Rur«um ... est videre. Punctum

enim m circumferentia, etsi indivisibile sit, non tamen cuili-

bet puncto *aim* alii secundum situm coexistit simul, *sed ordo*

circumferentiae ord<> emm «ituscontinuitatem circumferentiae

facit. < .*entrum* ... habet. * Quicquid igitur m quacumque

parte tempori- cM. coexistit aeterno quasi praesens eidem,

etsi respectu alienus partis temporis (sii) praeteritum vel

luturum, \eterno autem non potest aliquid praescnti.ilit

coexisteie ni«i toti, quia successionis dunilionem non habet,

quae tempori cunv<.n », cx qm» contingit quod aliquid *parti* eat perii

(emporis prnocn-, mm 'itcun toii. »cd respectu alteriu» praeteritum vel

futurum. Quicquid 'gitur. ... notitiam habet. S Per has igitur

rationes apparut juod Deus non entium notitiam habet.

Non tamen omnia non unti l eandem habent habitudinem

ad eius scientiam. Ea enim quae non sunt nec erunt nec

fuerunt a Duo finium quasi eius virtuti possibilia tunde

non cogno«cit [u.»] m cxistentia aliquiditer in seipsis, sed

solum ut existenii » n» solum in potentia divina rinuw. *Et haec*

cognitio, l nde l tjo.u quidem ' a quibusdam dicuntur a Deo

cognosasecundum notitiam simplicis intelligentiae. E.i vero

quaesunt prausenti.i praeterita vel futura (nobis)-

cognoscit ei i . r'»'</; t «m» (Deu« secundum quod sum in

sua potentia et in propriis) causis et in seipsis. Et horum

cognitio dicitui notitia \i«ioni«. Non enim Deus *cogrosdl*

(*videt*) *solum esse* rerum quae apud nos nondum sunt, videt

solum esse quod habent m suis causis, sed etiam illud

quod habent in «cip«is. Nec tamen *est eius* aliqua cognoscit n»M per

egentiam suam, nam (inquantum vius aeternitas est praesens

sua indivisthilit.itv omni tempori Et tamen *quocumque modo*

res esse quodeumque rei Deus cognoscit per essentiam

suam, nam) sua esscnii.i est rcpraesentabilis ħulti (per

mulla) quae non sunt nec erunt nec fuerunt. Ipsa etiam...

deductum. Sic igitur non entia *inquantum* (cognoscit Deu

inquantum) aliquo modo habent esse, vel in potentia Dei

vel in causis suis vel in seipsis, quod rationi scientiae non

obsistit. Cognoscere autem non enti- č« non entii est *eiusdem ra-*

tionis eodem modo sieur (cognoscimus) (cognoscuntur) entia ctsc entia,

cum affirmatio ' virtute contineat: scito enim quod homo animal c.m.

haben potest quod non est lapis. Unde negativa non nisi per affirma-

tivam concludi potest. § His autem., cognoscit omnia. (Et) l

icr. primo, Prius quam te formarem in utero novi te, (ct)

ro, tv. Qui vocat ea quae non sunt tanquam ea quae sunt. Jj Patet

autem ex praemissis quod non cogimur dicere (sic) Deo sin-

gularium notitiam adesse quod ea universaliter t.intum cognosceret, si

modus ad rem cognitam refenitur: sic enim (sicut) quidam dixe-

runt Deum universaliter singularia cognoscere, quia co-

gnoscit (ea) in causis universalibus tantum, sicut qui co-

gnosceret eclipsim hanc, non prout haec, sed prout pro-

venit CX tali oppositione, Qund quidem asserere conantur *pcr hoc*

ex duobus. Quorum unum est quod cognitio singulari» prout est «in- ^{ch}

gularc, non potest esse nixi per potentiam quae non omninn accipiat

formam denudatam a conditionibus materialibus. Hoc autem competit

Aoli potentiae utenti organo corporali, quod in Deo dia non potest.

Aliud est quia singulare, quod temporis \ariatinni «ubiaect. non potest,

ut videtur, cognosci tn sua singularitate et prout est hk et nunc, nisi

intellCi.tu iitell potentia temporali successionc accipiente hoc nunc esse

ct posterius non esse» Quae quidem cx dictis patet efficaciam non ha-

bere, cum ostensum sit Deum per suam *essentiam* immaterialem es-

sentiam, quae tamen est omnium materialium - similitudo, omnia etiam

materialia cognoscere, ct in sua invari.ibili aeternitate *omne* totum tem-

poris cursum cognoscere. Si vero umvcr>ilitaii« mndiK ad cognoscentem

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

Diagramma ad demonstrandum quod si quidam ens est, tunc est ens simpliciter.

APPENDIX

Habilitatem inducit, cum contingat ex causis necessariis *effectus* primis effectus ultimos contingentes procedere. Res autem a Deo scitae non sunt priores *sed post* eius scientia, sicut apud nos est, sed sunt ea *priores* posteriores. Xon igitur ... qualitercumque variari. •Secundum consequens igitur decipiemur si» quia *hī nostra cognitione* nostra cognitio rerum variabilium variabilis est, propter hoc *vel* in omni cognitione hoc necessario accidere putetur. §/furnon Rur- sus cum dicit, Deus scit *hoc* vel scivit hoc futurum, medium quoddam accipitur inter divinam scientiam et rem scitam, scilicet tempus m quo est locutio, respectu cuius illud quod a Deo scitum dicitur est luturum: non autem (est luturum) respectu divinae scientiae, quae, in momento aeternitatis existens, ad omnia praesentialiier se habet. Respectu cuius, si tempus (locutionis) dc medio subtrahatur, non est dicere hoc esse cognitum quasi non existens, ut locum habeat quaestio qua quaeritur an possit non esse, sed sic cognitum dicitur (a Deo) m iam *existit* m sua e*xi*- stentia visum, quo posito non remanet praedictae quae- stioni locus, quia quod iam est non potest *omnino non eue* quantum ad illud instans non esse. Deceptio igitur accidit cx hoc quod etiam tempus m quo loquimur *simul est* c*ti*exi- stit ueiernitati, %d etiam tempus praeteritum, quod desi- gnatur cum dicimus» Deus scivit. I nde habitudo ... non competit. Et cx hoc incidit (accidit) secundum accidens falli. § Praeterea. Si unumquodque a Deo *vi* cognoscitur ... se- dere videtur. Hoc autem non necessarium est absolute, vel ut a quibusdam dicitur, necessitate consequentis, sed sub conditione, \el nccssilulc consequentiae Haec enim conditionalis... patet earn dc dicto intellectam et compo- sitam essu veram, dc rc vero intellectam et divisam * falsam. Et sic (in his ct) in omnibus similibus quae *circa* Dei scientiam circa contingentia oppugnanto argumen- tantur, secundum compositionem et divisionem falluntur. § Quod autem indicavi libi.

Cap. I,X\111. Qi oi> Dii * coososcii mou s volim ifis.

20 r a 31-þ.,,,
vid. «d loc.

sorbi

• Cawpro rwa».

£ Deinde oportet ostendere quod Deus cogitationes mentium et voluntates cordium cognoscat/ Ip«C enim *ti*i ipsius perfectus cognitor est, *unde oportet*, quod non esset nisi perfecte cogno- sceret quicquid m ipso quocumque modo est. Nec etiain suum intelli- gere esset *ūn* essentin si aliquid esset in sua exsentia quod non esset in sua cognitione. Omne Aurem quod quocumque modo esi, in ipso esi sicut cilcctus est virtute in causa, cum ip>c sit universale essendi principium. Omne igitur (enim) quod quocumque modo est aliquid, cognoscitur a Deo (inquantum suam essentiam co- gnoscit, ut supra ostensum est). Ens autem quoddam est *f potentia* actu, et huius quoddam est secundum * · quoddam *t* in anima, quoddam in rebus extra animam. Cognoscit igilur Deus omnes huiusmodi (entis) differentias et quae sub cis continentur. Ens autem ... cognoscat. § Amplius. Sic Deus ... affectiones mentis. £ Itum. Sicut esse ... in- tellectualis causa. * Sicut igitur Deus, cognoscendo suum esse, cognoscit (esse) cuiuslibet rei, ita cognoscendo suum intelligere et velle cognoscit omnem cogitationem et vo- luntatem. § Adhuc. Deus non solum... per sua virtutes activas ... et voluntates. £ Praeterea, bivinuj intellectus est men- sura omnium intelligibilium, sicut virtuosus est mensura omnium hu- manarum actionum. Sicut igitur ci quae sunt simpliciter meliora sunt virtuoso meliora, non autem cuicunque, cum ea quae sunt simpliciter bona pravis main videantur, iia *oportet quod* ea quae sunt simpliciter *meliora* intelligibilia magis oportet Deo esse intelligibilis, non nutem nobis, nam ea quae sunt maxime intelligibilia sunt />co nobis minus intelligibilin propter delectum intellectus nostri. Sed ea quae sunt in intellectu sunt *magi* intelligibilia quam ea quae sunt in rebus mate- rialibus extra animam, cum hacc sint intelligibilia potentia, illa sint intelligibilia actu. Si igitur Deus haec materialia cognoscit, ut ostensum est, multo mugis oportet quod cognoscat ea quae sunt in anima per cogitationem et voluntatem. § Item. Deus non minus cognoscit substantias intelligibiles quam *nos* (ipse vel nos) substantias sensibiles vel etiam quam nos, *Deus autem*, cum substantiae in- tellectuales sint magis cognoscibiles, puta magis in actu existentes. Informationes ... a nobis. Cum igitur cogitatio animae sit per informationem quandam ipsius, allectio

autem sit quaedam inclinatio ipsius ad aliquid, cum inam) et ipsam inclinationem rei naturalis appetitum naturalem dicamus relinquitur quod Deus cogitationes et affectio- nes cordium cognoscat. § Hoc autem ... quid esset in ho- mine. § \<»n autem oportet, si etiam Deus motum *voluntati* ignoraret, quod eorum *ingulnrium* qunc a voluntate et cociiatione proventum ei notitia dccssci cum. ucut supra ostensum est, non solum cognoscat * Deu *fc* prout sunt in aula causis, sed etiam prout sunt in scipiaa: ponunt autem in scipais cognosci Rrtificiata etiam si voluntas igno- io rttui tgcntt-, sicut n nobis cognoscuntur, qui potius voluntatem *arti- jiciun* *ā*rtifici cx operibus eius utcumque conficimus quam cx voluntate et cogitatione *fr̄ihci* in artificintnruin notitiam veniamus. Hoc autem prave put in Dc<» locum habet» qui *fc* cognoscit per sc omnium uni- verbalem et primum ctusam, a qua omnes causae virtutem causandi accipiunt, et «*¶* *fc*trahentibu *operationes* influentiam suam a *çausati* adhuc run nu *ī*nfluxu primae causae in omnia, ut probatur in libro dc canar-. t) *Rursus non oportet* Dominium autem quod habet voluntas supra suos actus *non excludit* per quod in eius est potestate velle vel non velle, *non* excludit determinationem *ad unum* virtutis ad unum quod in panicularitatcm *virtuti* soncl, vxchHiit (et) violentiam causae exterius agentis, non autem excludit induendam supenoris causae a qua est ei esse et operari. Et sic *non oportet, nihil hn* remanet causalitas in causa prima, qu ie Deus (est), respectu motuum voluntatis, j ut sic Diu-. >cipsum cognoscenda, huiusmodi cogno- scere possit.

Gap, L\1X. Qt oh Dki s uouxoscii ixflmt a.

S Post haec ostendendum est quod Deus infinita co- gnoscit (ignoscendo enim . . . quae sunt cau.-a, *Nihil igitur lit* igilur mhnilorum cognoscimus. § Item. Deus suam uruuum ... cognitor. § Amplius. Si Dei ... omnis nu- merus. § \dhuc. Deus essentia sua sicut quodam medio *u alia copiosi* exemplari alia cognoscit. Sed, curn sil perfe- ctionis infinitae» ut supra ostensum est, ab ipsa exemplari *potest* possunt infinita habentia perfectiones finitas, quia nec aliquod unum eorum nec quotlibet plura *per* exemplata perfectionem exemplaris adaequare possunt. Est sic... cognoscere. § Praeterea. Esse Dei esi suum intclligere. Sicut igilur suum esse est infinitum (ut ostensum est) ita suum intelligere est infinitum. *Sed nihil* Sicut autem se habet finitum ad *infinitum* finitum, ita infinitum ad infini- tum. Si igilur (secundum) intelligere nostrum, quod fini- tum est, *ad finita sc* finita capere possumus, et Deus secun- dum suum intclligere infinita capere poterit potest. § Am- plius. Intellectus cognoscens . . . de anima. *Si autem* Quod ex hoc provenit ... perficitur. Sed si *essent infinita* acci- piantur infinita entia ... universum eorum *essent minus m infinitate* esset minoris infinitatis quam Deus. Xam quod- libet eorum, et omnia simul, haberent esse *in* receptum ut limitatum ad aliquam speciem vel genus, et sic secun- dum aliquid essent finita (esset finitum.) Unde ... ut supra ostensum est. (*nde* Cum igitur Deus perfecte seipsum co- gnoscat, multo magis non est difficile tñihil prohibet eum) etiam illam summam infinitorum ' cognoscere. § Adhuc. Quanto aliquis ... cognoscere. Sicut et omnis vinus *tant* quanto est fortior tanto est magis unita. Si igitur intelligere divinum (Intellectus autem divinusl secundum efficaciam sive perfe- ctionem sii infinitum (est intimius, ut ex superioribus pa- tet) potent (Potest ergo) per unum, quod est sua essentia, *infinitatis esse* (infinita cognoscere.) § Item. Quanto .tliqua virtus magis ad infinitatem accedit, tanto magis infinitatis fit particeps, virtus enim per JitTusioncm et multiplicationem dividitur ei minoratur. I nde sensus, qui est vinus in materia, non *est infinitorum* capit infinitum. Intellectus autem noster, qui est immaterialis, capit infinitum, sed in potentia, nam universale *est in*, cuius est intellectus capax, e.v est infi- nita particularia In putentia. *Intellectus autem divin* Kt hoc rationabi- liter accidit. Nam intellectus noster, quamvis sit a materia separatus, est tamen in potentia. Intellectus autem divinus esi in fine unitatis» immatrcialitatis et actualiutis. Igitur c>t comprehensivus non solum infinitorum in potentia, sed etiam actu. Si *enim* Alia eius intellectus *ct* aliquo modo in putenti,l. § Praeterea. Intellectus divinus est perfectus simpliciter, sicut et eius essentia. *Nihil <st. Nihil igitur*, Nulla igitur perfectio intelligibilis ei deest. Sed

mus ad aliquid, αη jralo appetitum **ru**-^ us cogitation» ei ajjicj autem ... quid ©>#,.~. eu· nkitUM *tnhabtu* Utc <l **r**∶ p.iβo' j «um eu, v/ri wXv-i .-r . CJ *clwn* **p**- t M.t 4 u,-. flCUtl CilOff) M 'l.r/.V-, ir, qui pot.* v/..■.l<- :iooñóιπυα *a* vadum Trtu:a.u. H-4 ^-r :c^nr*M* prr ne» oune nruics i inducnôjra í nmnu. u pfuv~v ., nium autem quod h .? M/f per quod in ciui w xcldlil Jeterminrrc- «rttaritstón ιλ λ ι »< .rius agentis, nnn sae a qua est ei tn< í remanet ciumBb a ctu motuum vohrtsb, fu, huiusmodi

isOScli 1XΠMP.

uod Deus ini-l<l c- sunt causa. N à? *u...* . § Item. f)cu **r**∶ Si Dei... ðmni ' sicut quadam m,. . Sed, cum «t rcrie- st, ub ípα acnipkn tiunes finita, quj ð plura *per* ciercplr; possum Em m, ... est suum intēi (ut ostensum eMiita «Mi/ Sicut jucq * infinitum **J** bfc- I nostrum, quod fiaim- us, **d** Deu< >«IT- poterii potest. § .Vs- nma. & řa Qlaí si *essent* 'Wl=_U .-d- orum *esuct* »*xi* *u* i Deus. Xam qurJ- H esse m receptuat ,'enuj, et sk see@- l Inde... u: sup 'enecte seipsum eo- rohibet cum) etaa \ § Adhuc. Qu -t ; virtus quato itor iatellgffr dreca ficaciam sive perit- v superioribus p- J est sua tsscfllti, n. Qvioto altqw itis ut pwttepi. wt» ur « ðfaontu LWe *tomλ* apii ówóñí. apt inHniuo, sd e lus apo. *e.t* or itd- *hrin* ht hocrifi>-l-. pnn-p.304 t j nuam *i* esi in f.-i i@to TU.4d lor. ebcnjiruj 300 **U**» AJies dus iatHkcJ bleltectus **ditw** essentia. A5W **ř** bilis ei Jcest. Sed

id ad quod est in potentia intellectus noster est eius perfectio intelligibilis. Est autem in potentia ad omnes species intelligibiles praesertim quae ex ðHMBilibus accipiuntur, uode þhitoAOpbu dicit quod CM quo est omnia heri. Species autem huiusmodi sunt infinitae, nam et numerorum species infinitae sunt et figurarum. Relinquitur ... cognoscat. Item. Eum intellectus noster sit cognoscirivus infinitorum in potentia, potest enim in infinitum species numerorum m potentia multiplicare, si intellectus divinus non cognosceret infinita etiam actu, sequeretur quod vel *non css:t* plurium esset cognoscithus intellectus humanus quam divinus, vei quod intellectus divinus non *esset* cognosceret omnia actu quorum est cognoscitivus in potentia. Quorum utrumque ð est impossibile, ut ex supra dictis patet.) § Adhuc. Infinitum cognitioni repugnat inquantum repugnat numerationi, nam partes infiniti numerare secundum se impossibile est, *puta* quasi contradictionem implicans. Cognoscere autem aliquid per numerationem suarum partium est intellectus successive cognoscentis partem post pariem, non autem intellectus simul *ad* diversas partes *sc habent* comprehendentis. <.um igitur divinus intellectus absque successione cognoscat omnia simul *et non* non magis impeditur cognoscere infinita quam linita. § Amplius. Omnis quantitas m quadam multiplicatione partium consistit, et propter hoc numerus est prima quantitatum u in co ratio mensurae, quae pπππi est ðquantitati primo invenitur. I bi ergo pluralitas nulla difieicntiam operetur ... facit. In cognitione autem Dei *pluralitas* plura hoc modo cognoscuntur ui unum, cum non per dnersas species sed per unam speciem, quae est Dei osentia, cognoscantur. I nde ,... nullam differentiam pluralitas facit. Ergo nec infinitum, quod quantitatem consequitur secundum philosophum. Xihil ergo differt ad intellectum divinum infinitorum et finitorum cognitio, et sic, cum cognoscat *infinita* linita, cognovit (nihil prohibet eum cognoscere) etiam infinita. £ Huic autem consonat quod in ps. dicitur. Et sapientiae eius non est numerus, ei quod AupuMtntiM Jicit, quod divinae «apientiae *sunt infinita* */Itita* numerorum \$pecie ðnt finitae, quia acilicct non dilicrt ad ciua cogmtuTicm ca» c»»e limi..» vci ðnfiruta g Patet autem ex þraedi cti» quare intellectus noster infinitum non cognoscit, sicut intellectu^ divinus. Differt cnim ðntellectu noster ab intellectu divino quantum ad quatuor quae «d hanc differentiam faciunt. Primum est quod intellectus *dijf* ðivfau est infinitus, noster autem (simpliciter) finitus (est), et ideo ad determinata intclligibilin vis «ua se extendit, non ad infinita, sicut divinus qui est (autem) infinitus. Secundum est ... intellectus divinus. Tertium .. . visa. ' Quartum est Quia intellectus divinus est eorum quae sunt et quae non sunt, ut ostensum est, unde intimtũm ðia imperfectione essendi *non*, quia ðcundum aliquid e>t ct «ccundum aliquid non est, divinae cognitioni non repugnat, quod dc nobi» dici non potest. § Patet etiam ... quantitatis. Sic autem Deus non cognoscit. Unde, ut ita dicatur, non cognoscit infinitum secundum quod est infinitum, sed secundum quod suae scientiae cm (ad suam scientiam se habet) ac m esset finitum, ut ostensum est. § Sciendum tamen quod quamvis Deus infinita non cognoscit scientia visionis, ut verbis aliorum utamur, quia *me* infinita nec sunt actu nec fuerunt nec erunt, cum *munaiu* generatio ex neutra parte sit infinita secundum fidem catholicam : scit tamen infinita scientia simplicis *notitiae* intelligcntinc prout scit etiam quae non «um ♦. Scit enim Deus... . creaturae. Et scit ... nec fuerunt. I nde quantum ad principalem quaestionem de cognitione singularium pertinet, responderi posset per interemptionem maioris, *non cnim Deus*, non enim singularia sunt infinita. Si tamen essent, nihil minus Deus ea cognosceret.

Cap. LXX. Quod DeIs vilia cooxoscñ.

§ *His* Hoc autem habito, ostendendum est quod Deus cognoscit vilia, ct quod hoc nobilitati eius scientiae non repugnat aed aucaiatur. · Quanto ... apparet. *Sicut autem* Vis autem divini intellectus in cognoscendo res similatur virtuti activae quia ct in intellectu nostro quod supremum eat agens cm. possibile vero quod inferius, nec intellectus (enim) divinus (non) recipiendo a rebus cognoscit, sed magis per hoc j

APPENDIX

quod cis induit. Cum igitur sit infinitae virtutis in intelligendo, ut ex praedictis palet, oportet quod eius cognitio usque ad remotissima a extendatur. Sed gradus nobilitatis et vilitatis m omnibus entibus attenditur secundum propinquitatem ct distantiam a *primo qui est* a Deo sc// qui est in tine nobilitatis. Ergo ... cognoscit. § Praeterea. Omne quod est... esse d.citur. Relinquitur igitur *quod nihil dicitur vite* quod unumquodque m se consideratum nobile est, sed vile dicitur respectu nobilioris. *Nobilissimae* A Deo nutem distant nobilissimae aliarum rerum non minus quam ultimae rerum creatarum distent a supremis. igitur (haec) distantia impediret divinam cognitionem, mulio magis impediret illa. Ij sic . . vilissimum. § Amplius. Bonum ordinis universi nobilius est qualibet parte m universi, cum partes singulae ordinentur *et* ad bonum ordinis qui esi in toto sicut ad finem, ut per philosophum patet m xi metaph. Si igitur Deus cognoscit aliquam aliam naturam nobilem, maxime cogn<“çet ordinem universi I lie autem cognosci non potest nisi cognoscantur ct nobiliora et viliora, in quorum distantiiis (ct habitudinibus) ordo universi consistit. Relinquitur igitur quod Deus cognoscit non solum nobilia, sed etiam ea quae vilbrim vilia reputantur. * Adhuc. ludktium de re non debet *daii* sumi per iJ quod <.ompctil ei per accidens, »eJ řaa per id quod competii »t ei per »c: (magia enim, **radio** (enim) naturam homini» per lnk qund eu rttiûnalb 'qu;.n>z nun) per hoc quod cM album. Secundum iJ utan quod per «e cognitioni convenit, non in ctu» vilitatem redundat m «J dui è , cMcdii> (extendat), ðJ lone secundum aliqua quae canvtcminj * el ptr accident. Pci ne «nini cognitioni convenit ut "t r b f 10 cognoacon» comprehendsl et contineat (rabonem timmatrciaJiier «pe actu) cogniti, non aecundum modtnn cogniti, «cJ Mcundum modum ðognomenti liate enim ð cognitioni» r>du, quae omni cognitioni oñv ñkñ> ett; nam ði cognitum exact aliquo modo in cognoscente non ðb a tognosccfttc progredi operabo pertinens ad rem cognitam, u cum amni> operatio cnnlormctur formae operanti». Ruraum, ai matcnaliter forma re> oignitac m coitnoaccntc ðt, terminaretur ad cognoscentem, et non esset m eo ut alicuius alterius, et «ic non posset aliud cognosci per ipsam. Iterum, si hoc modi> c«>ct in cognoscente sicut in ccignito, sequeretur quod cognitum «emper cognosceret sc o eodem modo quo » cogno>ccntc cognotcihir, quod patet esae (alsum. Contineri autem In Dea omnium perfectiones immotrcialitr ct sublimiori modo quam sint m rebus quarum sunt, non derogat divinae nobiliuti, sed in hoc eius perfectio absoluta consistit, ut supra ostensum eat. Relinquitur icitur quod Deus vilia cognoscit, el hoc eat dc nobilitate sunc scientiae. § Item. Cognitum ad cognitionem non operatur nrm secundum speciem suam quae est in cognoscente. Ibi ergo viht;ia> rei cognitae *in tognitiontm* m vilitatem cognitionis poterit redundare ubi Cognitio fit secundum speciem quam res cognitu impressit, *Sed Deus non cognoscit res*, vel *altem ðequali gradus cum re cognita. Hoc autem in divina cognitione ð* non potest, nam Deux non cognoscit res per specie> n rebus sumptas nec per aliquam aliam speciem quam per suam cxcntiam, quae est omnium similitudo. Vilitas igitur rei cognitae in nullo derogat nobilitati divinae scientiae, ζ Praeterea. Cuni omnis cognitio, inquantum huiusmodi, ad perfectionem pertineat eoagnoscentis, per hoc interdum condccratio aliquarum rerum repudiatur quod impedit rerum nobiliorum considerationem. Sed hoc tn Deo esse non potest, nam simul, non .successive omnia sua cognita considerat. ut ostensum est. *Similiter etiam* Non ergo viiitas rcrom cognituum nobilitati divinae scientiae derogare potest. \dhuc. Vilitas CO- .. r a mg int gnitorum in cognoscentem non redundat per sc. Hoc est cnim de ratione cognitionis ut *sp* cognoscens contineat species cogniti secundum modum suum. Per acciden> .unem potest redundare in cognoscentem vilitas cognitorum: vel eo quod dum vilia considerat a nobilioribus j abstrahitur cogitandis; vel eo quod ex consideratione vilium in aliquas indebitas *actioms* allectiones inclinatur. Quod quidem in Deo esse non potest [ut e\ dictis patet]. Xon igitur derogat divinae nobilitati vilium rerum cognitio, sed magis pertinet ad divinam perfectionem, secundum *quam* quod omnia in seipso prachabet, ut supra ostensum est.) · § Adhuc. Virtus aliqua non indicatur parva quae in parva potest, sed quae ad parva determinatur, nam virtus quae in magna potest, etiam potest in parva, qu.u vero in panA tantum modo potest, ex eorum proportionc mensuratur. Cognitito ergo ... reputatur. In Deo autem non est sic: nam

^[1] igitur (haec) distantia impediret divinam cognitionem, mulio magis impediret illa

^[2] igitur (haec) distantia impediret divinam cognitionem, mulio magis impediret illa

^[3] igitur (haec) distantia impediret divinam cognitionem, mulio magis impediret illa

^[4] igitur (haec) distantia impediret divinam cognitionem, mulio magis impediret illa

^[5] igitur (haec) distantia impediret divinam cognitionem, mulio magis impediret illa

^[6] igitur (haec) distantia impediret divinam cognitionem, mulio magis impediret illa

eadem scientia et consideratione *qu* seipsum et omnia alia considerat. Non igitur ... cognoscit. g l lme autem consonat quod dicitur sap. vit, arr de divina sapientia, quod attingit ubique — in illam. § Patet autem ... non repugnat. Ordo emm in nobilitate (Nobilitas enim) scientiae attenditur secundum e i ad quae principaliter scientia ordinatur et quasi ex icquo, *alias philosophia pruna esset*, et non ild omnia quaecumque in scientia cadunt. Sub nobilissima enim scientiarum *habet* apud nos cadunt non solum suprema in entibus sed etiam intima, nam philosophia prima *quae* considerationem suam extendit a primo ente usque ad ens per aeddens ' (in potentia) quod est ultimum in entibus. Sic autem ... in quo omnia cognoscuntur, ut supra ostensum est. § Pater etiam. ... principale cognitum. Et secundum hunc modum dicit quod vilia melius ignorantur quam cognoscuntur, quxsi »cilicci excludunt nobiliorum cognitionum et secundum es tcicnriae nobilii.i. mensuratur (quando scilicet est alia cognitio vilium et nobilium et 'un.Q (unius consideratio) per nlinm {coasidcrationcm} impeditur, el x ilium consideratio considerationem nobilium impedit.)

Cap. LXXÎ. Q“cm Dkl s cunsoscrx xt.u x.

ai v αi-p. say   § Nunc restat ostendere quod Deus wo/i cognoscat etiam mala. Bono enim cognito) malum oppositum cognoscitur Sed Deus. ... cognoscit igitur Deus mala. § Praeterea. Contrariorum rationes m anima non sunt contrariae &d mogh homogeneous *ut p*, alias non simul essent m anima nec simul cognoscerentur ut habetur u philosopho m vn ineiaph. Ratio ergo ... cognoscin'vus. § hem. Veium est bonum intellectus: ex hoc emm aliquis intellectus dicitur bonus quod verum cognoscit et prr philosophum patet m vi <.ih. *Ergo* Verum autem non solum est *ex hoc* bonum esse bonum, sed etiam malum esse malum. Sicut enim ... malorum cognitio. § Xmplius. Deus cognoscit ... non est aliud. I nde *et in his quae seipsis* et prima, quae seipsis distinguuntur, mutuo sui negationem includunt, ratione cuius negativae propositiones in eis sunt immediatae, ut, Nulla quantitas est substantia, sicut patet in prima posterioxum. *Sed Deus cognoscit, Igitur*, Cognoscit igitur Deus negationem. Privatio ... ostenditur. Cognoscit igitur privationem, et per consequens malum, quod quaedam privatio est (nihil est aliud quam privatio debitae perfectionis.) * (§ Praeterea. Si Deus cognoscit omnes spectes icrum, ut supra probatum est, et etiam a quibusdam philosophis *probatur* conceditur et probatur, oportet quod cognoscat contraria. Tum quia ... in x metaph. Sed in contrariis includitur oppositio formae et privationis, *Ergo oportet quod Deus cognoscat*, ut ibidem habetur. Ergo oportet quod Deus cognoscat privationem et per consequens malum.) § Adhuc. Deus cognoscit non solum ... privationem. Quod enim potest esse, potest etiam * non esse Ergo Deus cognoscit privationem, ei sic cognoscit per consequens malum. § Item. Si Deus cognoscit aliquid *extra se* aliud a se, maxime cognoscet quod est optimum. Hoc autem est ordo universi *in quo quidem sunt ali* ad quem sicut ad finem omnia particularia bona ordinantur, ut pntet per philosophum in xj metaph. In ordine (autem) universi ... cognoscit igitur mala. § Praeterea. In nobis ... ostensum est. *Nulla igitur modo aliquid* Nihil igitur prohibet quin Deus mala cognoscat. § Huic autem consonat ... abscondita; ' *Et in iob, Videns iniquitatem nonne considerat, dicitur de Deo*; et in iob de Deo dicitur, Videns iniquitatem nonne considerat? et dio vn c de di no *cfnnp* dicit quod Deus hoc modo per se cognoscit omnia sicut tenebrae cognoscuntur per lucem (et iob xt dicitur, Ipse novit hominum vanitatem, et videns iniquitatem nonne considerat?) § Sciendum autem quod circa cognitionem mali et privationis aliter se habet intellectus divinus atque aliter intellectus noster. Num cum inlellcius noster singulas res per (singulas) species proprias cognoscat et diversas, id quod est in actu cognoscit per speciem intelligibilem per quam cm (lit) intellectus in actu.

I nde relinquitur quod ict) potentiam *cognosca* cognoscere potest, inquantum *est ad* intellectus in potentia ad talem speciem quandoque se habet, ut sicut actum *cognoscat* cognoscit per actum, ita etiam potentiam per potentiam cognosent. Et quia potentia est de ratione privationis, nam privatio est negatio cuius subiectum est ens in potentia, sequitur quod *intellectus* intellectui nostro competat (aliquo modo) cognoscere privationem, inquantum est natus esse m potentia. (Licet etiam dici possit quod ex ipsa cognitione āctu sequitur cognitio potentiae et privationis, 'j Intellectus autem &divinus qui nullo modo est in potentia, non cognoscit hoc modo (praedicto) privationem nec aliquid aliud. Nam si ... ad actum. I nde oportet quod ipse intelligat solum per speciem quae est sua essentia, deut tupri ostensum ot de intellectu divino, el per consequens quod intelligat se tantum sicut primum intellectum. Intelligendo t imen se ... actu est el separabili (separabile). Nec oportet sequi 'cn^um commentatoris ibidem (expositionem Averrais) qui vult quod ex hoc sequatur quod intellectus qui eM tantum in ictu nullo modo cognoscat privationem. Sed (sensus est) quod non cognoscat (cognoscit) privationem per hoc quod esi in potentia ad aliquid aliud» sed per hoc quod cognoscit scipsum et est semper in actu. § Rui-su> <citndum quod, si Deus hoc modo seipsum cognosceret quod cognoscendo se non cognosceret alia *particularia* entia, quae sunt particularia bona, nullo modo cognosceret rontririum aut privationem aut malum, quia bono quod est ipse non est aliqua privatio opposita, cum privatio et suum oppositum sint nata esse circa idem, unde (ci sic) et quod est solum m nciu tactus purus) nulla privatio opponitur, el per consequens nec malum. I nde ... non cognoscet malum. Sed quia cognoscendo se cognoscit entia in quibus natae sunt esse prix attunes, ideo necesse est ut cognoscat privationes oppositas el mala opposita particularibus bonis, § Sciendum etiam ... per principia § Nec etiam ad imperfectionem cognitionis divinae cedit si mala per *pn* bnn.) (privationem bonorum) cognoscat, *quia (jtunci) optime unum quodque cognoscitur*, quia malum sicut non habet (dicitur) esse nisi inquantum est privatio boni, ita (unde) secundum hunc solum modum ē cognoscibile: nam unumquodque quantum habet de esse, tantum habet de cognoscibilitate.

Cap. LXXII Qi ou Dr.t s em voi ins.

§ Expeditis his quae ad divini intellectus cognitionem pertinent, nunc restat prosequi ca quae ad voluntatem spectat 4 (considerare de Dei voluntate.) Has enim dua- operationes invenimur in substantia intelligente, ex qua propinquius ad Dei Cbgnitionem accedimus sicut e\ proximiori suo causato. Ostendemus autem primo Deum esse volentem Quod ex praedictis manifestum ease potest Obiectum emm m actu cuiuslibet potentiae simul est cum ipsa potenti> et quodam modo unum cum ipsa, sicut sensibile in acta *idem est cum* et sensus in ictu .sUnt simul, et similiter intelligibile actu et iq- fdlcciu in netu, immo >unt quod im inudo unum. In quocumque igitur invenitur obiectum actuale sensus xcl mcllectus vel voluntatis, ibi est sensus, intellectui (vel) voluntas. Obiectum nutem actuale voluntatis est bonum intellectum, ut patet in tenio Je anima. Hoc autem in Deo est, quin ipse esi intelligens suam bonitatem, quae est suum esse. I rau in eo est voluntas. * (Ex hoc enim quod Deus est intelligent, sequitur quod sit volens. Cum emm bonum intellectum sit obiectum [proprium] voluntatis, oportet quod bonum intellectum inquantum huiusmodi sit valitum, intellectum ... intelligit bonum. (.um enim sit perfecte intelligens, ut ex supra dicti patet, moh intelligit ens simul cum ratione boni. Est igitur volens. § \dhuc. Cuicumque inest aliqua forma, habet per illam formam habitudinem similitudinis vel dissimilitudinis ad ea quae sunt in rerum natura. Sicut lignum album per suam albcdinem. esi aliquibus simile et quibusdam dissimile. In intelligente ... >ecundum modum utriusque. *Eit autem hoc per koc* Habet autem ... quod sit

b 40 Expeditis etc.) Capitulum i.xxn argumentorum ordinationem quam nunc habet accepit in parte per transpositionem p xragraphorum in dicatam per litteras maiusculav A, B, C. In marginc autographi poaims. Praecedens ordinatio apparet ex numeris quas nos in margine adiungimus.

iam cō/jpmcj
if in potentia ζ, I I
Meut actum ... j
nfiam per polemic <v
ratione pritttiwti,^
am est eoi in |wn
nostro competit
quantumetiman
•it quod ei ip «
iac et prit fhom
i moJo cm in pot.·
) privationem ntr &
ide oportet quod
ert sua ewntitu I
per conteqicTb
dlcctum. Inteil -
writable), \cc op ·
xisionem **Aw**< I
d intellects qci «
:at privationes. s:j
kit) priutkmipr
aliud, ðJ pc ,tc
per in actu. \$Rr-
do seipsum c çr-
ceret alia *paters*
> modo û>gn \Γ.
uia bono quo! cv I
m printio ct
(ct sic) ct qiftlçg
> opponitur, e <
cogwket æ?· -
i in quibus *K* ·
t a gooKJt pnv
licularibs I -
ice tlum ?
mala per pi far
«cfz
ibet (dicing o..
jndc) scaoiie
) ununʼirîdçz.
de COîDUKX»·

Xi cognition · · *
tiaatce ··!>·..
» ʼŌTu.TO ** ·X
a ad Oc I
lumdax» dkb
Stun ð p/rK
PC .pM p<ff I
3 4JX *tint rf*
ihk am d ð>
axksq.: z-'
uluaûta, à cm
u/c
item λ ðt ·*r»i »d ž
cue. th-· tf
r imdl\$a
inieUemt'
|uod rot»@
um. lnkj;-
fecle jntdfi-
» Htnul a..-
unque iov>·

A PPI.N DIX

3t*

agere

competit

per

se

agere).

§ Amplius.

Primum

movent

nullo

modo

motum

et

appetibile.

Dcti»

autem

cut

huiuvmodi

moveo

Ergo

est

appetibile,

ct per

convquciu

fini

I'mis

autem

el

agens

«d

finem

semper

unius

ordinis

inveniuntur

in

rebus.

I nde

..

in

artificialibus.

Nam

forma

ortis

nt spe

per

quam

artifex

agit

est

forma

species

formae

quae

est

in

materia,

quae

est

tinis

artificis.

El

forma

ignis.,

ignitionis.

Deo

3t*

agere

per

se

agere).

§

Amplius.

Primum

movent

nullo

modo

motum

et

appetibile.

Dcti»

autem

cut

huiuvmodi

moveo

Ergo

est

appetibile,

ct per

convquciu

fini

I'mis

autem

el

agens

«d

finem

semper

unius

ordinis

inveniuntur

in

rebus.

I nde

..

in

artificialibus.

Nam

forma

ortis

nt spe

per

quam

artifex

agit

est

forma

species

formae

quae

est

in

materia,

quae

est

tinis

artificis.

El

forma

ignis.,

ignitionis.

Deo

f.ap. LXXI11. Qi no voi.r\iv< Dei Kst i l1 s es*f.nt ia.

S Ex hoc autem apparet quod sua voluntas non est nr b

altud qUiim Mia essentia. Oportet enim Voluntifcm Dei, quae est

priiium ðpemn propter tinem, ĉ* courdinalum ĉiu nm ĉcundum

acqiubuicm ei ĉc«pondcn Ettcnihie autem divinae, quae c»t pnmum

»1 appetibile ct primum ct perlectum bonum, eihil eat acquit· quod non

Mt ĥp (Deo enim consenti esse volentem inquantum est

intelligent, eu *autem mict* ut ostensum est. Est autem intel-

ligent per essentiam suam, ut supra probatum est. Ergo ct volens.) Est igiur voluntas Dei cius essentia. § \dhue.

«« Volunta» Deo cornpetit inquantum ĉ intdtlgen». Sed · in co idem it » 11

cit intelligere ct ĉ*, ut «upra OMcnium e»t. Ergo etiam velle ipnui

mm cM aliud quim suum osc. j} Ampliut. Pnmum ĉn operiet c»»c

perfectissimum, i.t supra ostensum cm. Nihil icitur potest comparari

ad ip»utn sicut perfectio ipsum quod m! aliud ob ct>. IW/c *autem et*

u *intcJlipc^e tunt perfectione^, Sed* Āctu autem qui est operatio cm per-

fectio operantis, ct praecipue velle ct intelligere: cum enim non trant-

sunt. Non est igitur possibile quod divina voluntas sit aliquid additum divinae essentiae, ȳ Hoc etiam auctoritate Augustini confirmatur, qui dicit...

Cap. LXXIV. Quod principale volui m Dei
EST DIVISA ESSENTIA.

nvjv-pjt» § Ex hoc autem ulterius apparet quod principale divinae voluntatis volitum est vius essentia. Volens cnim volito est actu volens, sicut intelligent intelligibili. Si igitur volitum divinae voluntatis csl aliud quam divina essentia, alio erit volens quam sum esucntiti. Sua autem essentia est ĕns. Aliud igitur erit suum velle ct suum esse. Cuius contrarium iam ostensum c.M. i Bonum enim . . . probatum est Divina igitur essentia eM m *qund* [id de quo] principaliter est dix ma voluntas.) § Item. Appetibile comparatur ad appetitum sicut movens ad motum, *et* § sicut patet per philosophum in tertio dc mimo et in xi metaph (ut supra dictum est), et similiter se habet *voluntas ad* volitum ad voluntatem. cum voluntas sit dc genere appetitivarum potentiarum. Si igitur voluntatis divinae sit aliud (principale) volitum quam ipsa Dei essentia, sequetur quod aliquid aliud sic superius divina voluntate, *crimj* quod ipsam movet. Cuius contrarium cx praedictis patet. § Praeterea. i>incipale volitum est unicuique volenti causa volendi: cum enim dicimus. *Ambulo ut saner*. Volo ambulare ut saner, causam nos reddere arbitramur. Et si quaeratur . . . primi entis. § Adhuc. I nicuique volenti principaliter (principale) volitum est suus ultimus finis, nam linis est per se ' votitus et per quem alia hunt volita. I himus autem ĩni est ipse Deus, quin ultime» ĩni cx noqu<» rc^pondcl primo principio activo (ipse est summum bonum) ut ostensum est. Ipse igitur est principale volitum suae xoluni.iiis § \inplius. Unaquaeque virtus ad suum obiectum *proportion* principale secundum aequalitatem pmporlionatur. Nam vinus . . . essentia divina. § Item. Supra obtensum est quod primum appetibile ct primum intelligibile est idem. Primum autem intelligibile est divina essentia, quam principaliter intelligit *divinus* primus ĩntellectu scilicet divinus. Primum igitur appetibile est divina essentia. I t hanc igitur principaliter vult primus xnlcn § Cum autem essentia divina sit Dei intelligerc et omnia alia quac in ipso esse dicuntur, manifestum est ulterius quod eodem (modo) principaliter *a De* vult sc intelligere, se velle, se esse unum, cl quicquid aliud esi huiusmodi.

Cap. LXXV. Qtx)i> Deus volendo se, vult ειλλχι .xi ia.

22 \ btj-p 215. § Kv *hoc autem quod vult sc e* § Hinc autem ostendi potest quod, x olendo sc. vult etiam alia. Ex hoc cnim quod vult essentiam suam, vult quicquid in perfectione suae essentiae includitur. Sed ipsa actio qua producit res *vult* est sua essentia. Vult igitur ipsam productionem ct jo per consequens res productas. § Praeterea Cuius (enim) esi velle finem principaliter, eius est velle ea quae sunt ad finem ratione finis. Est autem ipse Deus ultimus rerum finis, ut ex praedictis aliquatenus patet, *et erit*. Ex hoc igitur quod vult se esse, etiam aha vult,quac in ipsum sicut in finem ordinantur. § Item. Qi/od *quis propter se vul* Unusquisque eius quod est propter sc (ipsum) ab ipso volitum et amatum, perfectionem desiderat. Unde Quac (enim) propter se amamus volumus esse optima, ct semper meliorari cl multiplicari quantum possibile est. Ipse autem Deus essentiam suam propter sc ipsam vult ct amat. Non autem *per* secundum se augmentabilis ct multiplicabilis est, ut ex supra dictis est manifestum, *est autem hoc modo*, sed solum multiplicabilis est secundum suam similitudinem, quae a nullis participatur. *Hanc igitur* Vult igitur Deus rerum multitudinem, u j cx hoc quod suam essentiam ct perfectionem vult et amat. § Amplius. Quicumque amat aliquid principaliter *propter ipsum* secundum se et propter ipsum, amat per consequens omnia in quibus illud invenitur: ut qui amat dulcedinem propter ipsam, oportet quod omnia dulcia amet. Sed Deus . . . aliquatenus patet. Relinquitur igitur quod Deus cx hoc ipso quod vult sc et amat se, vult et amat alia, g Adhuc. In Deo sunt rerum omnium propriae rationes, ut supra ostensum est. Si

igitur volendo ct amando sc principaliter ct propter scipsum, vult et amat omnia quac ipso . sunt, vult etiam et amat proprias rerum rationes ' <-ȳ in sc existentes. Vult igitur omnem carum perfectionem quac pomibilis csl Sed aliquis modus perfectionis earum est secundum quod cxpli-; cantur in actum per productionem rerum quarum sunt rationes, sk cnim suam actualem causalitatcm consequuntur ci esse omnibus modis in netu. Vult igitur Deus ex hoc quod vult se este, etiam alia case. * (Adhuc. Deus volens [volendo] se vult omnia quae in ipso <v b sunt. < hnnia autem . . . alia vult.) * § hem. Quanto *aliqua* h. 1.4l. «« aliquid est perfectioris xirtutis, tanto sua causalitas ad plura se extendit et in magis remotum (ut supra dictum est) sicut etiam m virtutibus materialibus patet, nam ignis quanto calidior tinio magis in remotum calorem suum diffundit. Causalitas autem finis in hoc consistit quod *ratione* propter *ipsam* ipsum »: alia desiderantur, iduanto igitur finis est perfectior ct magis secundum suun virtutem totam volitUS, lanto voluntas volentis (finem) ad plura extenditur ratione finis illius. Divina autem essentia . linis. Igitur difiundet suam causalitatem maxime ad multa, ut propter ipsam multa *Deus* sint volita, H-i- > ct praecipue a Deo, qui eam secundum totam suam virtutem perfecte vult. § Praeterea, \ oluntas . . . omnia alia. < Hoc autem ...confirmatur. Dicitur enim Sap. xi, Diligis omni t qu.ie sunt, cl nihil odisti eorum quac fecisti, ct po>t, qm> mode» nutem poahCt illiquid permanere ni>i tu voluisse>C

(.ap. LX.W I. Quod Deus uno actu voluntatis
SE EI ALIA VELIT

§ Hoc autem habito, sequitur quod Deus uno actu vo- ĩĩ.9-|-<7 luntalis se et alia velit. Omnis cnim virtus *imo* una operatione vel uno actu fertur in obiectum et in rationem formakm obiecti, sicut eadem visione videmus lumen ct colorem, qui fit visibilis actu per *colorem* lumen. Cum autem . . . cx tine. Et sic finis *consideratur* comparatur ad u ipsum sicut ratio formalis ad obiectum, ut lumen ad colorem. (um igitur... se ct alia. § Amplius. Quod perlecte cognoscitur et desideratur secundum totam suam *perf* virtutem cognoscitur et desideratur. Finis autem desiderium (virtus) est eius non solum secundum quod in sc *consideratur* desideratur, sed etiam secundum quod alia fiunt appetibilia propter ipsum. *Deus igitur qui perfecte vult seipsum illo actu quo se* Qui igitur perfecte desiderat finem, utroque modo ipsum desiderat. Sed non est ponere aliquem actum Dei volentis quo velit se et non velit se perfecte, quia si suum velle e<t sua essentia, oportet quod quicquid quocumque modo continetur m eius essentia complectatur actus volendi (cum in eo nihil sit imperfectum.) Quolibet igitur actu quo Deus vult se, vult se absolute ct secundum quod est aliis ratio volendi. Licet autem alio actu volunt itis possit quis velle finem absolute, ct ea quae sunt propter finem, tamen finem ut est ratio volendi <his) (en) quae sunt ad finem, eodem actu voluntatis oportet velle cum his quae sunt ad finem. Quocumque igitur actu voluntatis Deus xrlt se, vult etiam ea quae sunt *ad* in ipsum ordinata sicut m finem (et aha propter sc.) * *nec* * Vd. j- Alia vero a se non vult nisi inquantum vult sc, ut probatum est. Relinquitur . . . eodem. £ Adhuc. Sicut ex supra dictis . . . se et alia. ' J hem. Duas perfectas operationes simul ccredi nrb> ab eadem simplici potentia impossibile est: nam si sit operatio perfecta, ei quantitas virtutis propriae adaequatur, cuin mensuretur secundum id ad quod est. Cum autem Deus vult sc absolute, perfecte no vult sc, eo quod suum velle est sua voluntas ct sua essentia Si igitur alia operatione velit sc ut finem rerum vel eliam res alias, sequetur quod non simul assit ei utraque operatio voluntatis. Erit igitur in vius *operatione* xoluntate successio, ct sic erit in tempore, *quod supra* quod ex praedictis patet este Impos&ibile. * (Item. Cum Deus . . . lb- 4' operationes.) * Praeterea. In omni *operatione* actu voluntatis volitum comparatur ad volentem ut movens ad motum. Si igitur . . . impossibile. § Amplius, *l^e* Velle Dei est suum esse, ut probatum est. Sed in Deo . . . unum velle. § Item. \ elle competit Deo secundum quod est intelligens. Sicut igitur *intelligendo se intelligit alia per* M>c quod *est* uno actu intelligit se et alia, inquantum essentia sua est exemplar omnium, ita uno aclu vult se et alia inquantum una sua bonitas est ratio omnis bonitatis.

3 qui dicit) Spatium relictum pro verbis Augustini nunquam impletum fuit.

sibile, quia sequeretur quod inulto magis alia osewf posteriora essent casu. Relinquitur igitur quod Deus etiam singula bonorum cogwojr»/ vult. ij Adhuc. Bonum intellectum cm obiectum *bon* voluntatis, ut per philosophum patet in lenio dc animi.

§ Volunta autem divina, cum m(perfecta. Adaequat suum obiectum. (lum igitur bonum intellectum a Deo m| mu ca*entia inquantum e-! ratio singularium, voluntas etiam volet bonitatem eandem secundum quod est «ingularium bonorum ratio. I t »ic volet ctum .«ingula. (Bonum intellectum inquantum huiusmodi est volitum. Sed Deus in- telhgil etiam particularia buna, ut supra probalum est. Vult igitur etiam particularia bona, y line autem.. valde bona.

Cap. I.XXIX. Qi m» Dei s vu.i eiia*m* i a m ae m st s i. *I'i αμπΗlῆιηπ.*

§ Si autem velle est per comparisonem volentis ad vo- litum, torte alicui ;u>> potest videri *quad heu> non (copnoicat) velit* r»e. d*Mna voluntat* quod Deus non velit nisi ea quae sunt. N.im relatna ... docet. Si igitur velle est per corn- parationem volentis ad volitum, nullus potest \elle (nisi) ca quae sunt § Praeterea. *Sicut* Voluntas dicitur ad volita, sicut et cftusa *non* et creator. Xon autem potest dici etiam Deus creator vel dominus vel pater nisi eorum quae sunt. Ergo nec potest dici velle nisi ea quae sunt. § Ex hoc autem ... non semper sit § Dicunt .. tn eo sunt. § Hoc autem non videtur usqucqmquc čmm (sutTicienier dictum.) Nam secundum hoc *dicunt* dicitur quilibet volens aliquid selle quod voluntas ima refertur ad volitum. Si igitur di- vina voluntas non refertur ad volitum quod non est, nisi secundum quod est in ipso vel in eius intellectu, sequetur quod *beo* Deus non velit illud aliter «mc nisi quia \ult (il- lud) esse in Deo (m se) vel (in) eius intellectu. Huc autem non intendunt loquentes. sed quod Deus huiusmodi (quae nondum sunt) velit esse etiam in seipsis. § Rursum. Si vo- luntas comparatur ad rem volitam *>ecuudinn in* per suum obiectum, quod est bonum intellectum ... in seipso. Dicamus igitur (quod) duplicem cmc fčdnem> unam q rei. quae cx dependentia rerum ad iniiccm consurgit, aliam nutem řationi quam ratio idinvcnil inter aliqua duo. Sicut autem ad relationem *natural* naturae vel realem requiritur utrumque extremum čc actu in propria natura» ihi ad relationem rationis requiritur utrumque extremum ewe 'actu) (a) rationc comprehensum, rirc utrumque sit actu »n rerum natura, mcc .dierum, sive neutrum. Ratio nutem non · comprehendit csm: in propria natura *etiam quod nondum* vel in praeterito ici futur.» etium quod non est ictu, ct non solum comprehendit illud cs«c in seipso. Et secundum hoc relatio *relationis* rationis *est* attenditur id id quod nnn est *potest esse* absolute, non secundum quod est in rationc: sicut patet cum dicitur, Ccsar fuit prior AtlgUMi», prioritas cnim attenditur secundum rationem non inter comprehensiones řationi quia *rationes* ratio comprehendit utrumque simul, sed inter ipsas res comprehense, quamvis neutrum sit actu. H simile est si alterum tantum sit ictu, sicut si dicam, Ego sum prior antichristo. *Voluntas* Relatio autem vnluntAtis · · ad volita est relatio rationis nnn rei! CURI cnim bonum apprehensum

φ #

(lap. I.XXXII. Rationes i»t u :\ib ai» ixcowi nikxs si Deis aiaia a se non \b»kssario vhit . *Fragmentum.*

.potentiae (virtutis) redundat, el ostenditur esse potcn- *t · x tialitas in ipsa, sicut patet in intellectu dubitantis, qui nondum assequuius est principia cx quibus ad alterum ¶ determinetur; ct in virtute gřcsxhm, quae č habet indflfcrenter ut ad diversas partes moveat, antequam determinetur ad unum per impe- rium voluntatis; ct m ipsa inhintatc cui *vel non* scl nondum statutus est finis per rationem, xel non Mini ei determinatae viae quibus finem intentum consequi posset, unde vacillat inter duo. Ex parte autem •eius ad quod dicitut, in\enitui aliqua vlr!ÜS ad titrum- n (

i *pfopter ·i·p^ fvî.*

mit propre rer t . . erfccuionem ^uie fo».’ i *

!4t ucunkm φΛ? £φ qurum M0t re» λ

tur et «μ μ λ\μ *de* te rase, *aum* »2j pu

Itomniaqmeinip h i hem. Quanto *a tu* o sua cmulim J im (u(supra **f**c-η MtCL ium «gr.1 m Mundi. CllHaliHi propter »/m» ip· z t perfectior ci ma\$ i to řvolunU ifikoh illius. Divina auleta n causiliiatan mjp

lln />«» sint voh m totam suam t r. itas ...omnia 2! lim Sap. 11. Di\· i quae fedfti.cq < tu voleuse»)

T VOLCXTATI

'eus uno actu i> · *, r .. i rtu< *ano* um ope-

n ct in nliontn idemus lumen d ·rm lumen. Cui rr čomparaît J ut lumen dro· >liuj. Quod per- totam suam autem da&rir l in serau&rrr fiunt appetibiHi

tun ilio āctaqn UC modo ipsus um Dei **uto** l »l soon rdk st nodo cootsev s eo nihil «t tm- vult se, vult se i. Licet lUtK tac ca quae net po (ea) qta: m u Wc »U5t >j faea. iit etium ca q-e opter se.) * ult se. ut pro- Sicut ea supra ior.c\ »;md ccri sit operi!» pō j mensuret^ ae-

csRoîû S e» « ali», sec.mr Erit ipttf i-1 c\fl ore, po/ Cum Deus... | tractu volun- ! iovens J m> w Velle De)eo .ounua i quod est m· 4 b per tac pii l esseatù a#

Cap. LXXVII. Qi od vol hohl m mil iiii d o DIVISAE SIMPLICITATI SOS REPUGNAI.

§ Ex hoc autem sequitur quod *volunta* volitorum multi- tudo *plural* non inducat aliquam multitudinem in divina substantia (non repugnat unitati ct simplicitati divinae substandae.) Nam actus secundum obiecta distinguuntur. Si igitur volita plura *Deus* quae Deus vult haberent (inducerent) in ipso ali- quam multitudinem, sequeretur quod non esset in eo una io tantum operatio voluntatis. Quod est contra praeostensa. § liem. Ostensum est quod Deus alia vult inquantum vult bonitatem suam. I loc igitur modo comparantur dia (ali- qua) ad voluntatem quo comprehenduntur a bonitate eius. Sed omnia in bonitate cius unum sunt: sunt enim alia in ipso secundum modum *suum* cius, scilicet materialia im- materialiter et mulla unite, ut ex supra dictis palet Re- linquitur igitur quod *Deus* multitudo volitorum non mul- tiplicat divinam substantiam. § Praeterea *Sicut* Divinus intellectus ct voluntas sunt aequalis simplicitatis: quia eo utrumque est divina substantia, ut probatum est. Multi- tudo... in eius voluntate. § Amplius. Hoc inter cognitio- nem et appetitum interest, quod cognitio (it secundum quod cognitum es aliquo modo in cognoscente, *bonum autem secundum* appetitus autem *secundum* non, sed e con- verso. secundum quod appetitus refertur ad rem appeti- bilem citra quam ippctens quaerit vel in qua quiescit. I t propter hoc ... \ metaph. Quod nutem aliquid ad multa (sc habeat) * non repugnat simplicitati eius, cum cl unitas sit mullorum numerorum principium. Multitudo ergo soli- torum a Deo non repugnat eius *voluntati* simplicitati.

Cap. I.XW III. Qio d divina voi.i-nias AD SINcit I AHIA BOXA SE EXTENDIT.

§ Ex quo etiam apparet quod non oportet nos dicere, ad conservandam simplicitatem divinam, quod velit alia bona *inquantum* m quadam universalitate, inquantum vult se esse principium bonorum quae possunt ab ipso fluere, non autem velit ca in particulari. Nam *app* velle *fit* est se- cundum compar itionum volentis ad rem volitam. *Nihil au- tsm prohibet ips* Non autem prohibet divina simplicitas quin possit comparari ad multa etiam particularia: dicitur cnim Deus optimum vel primum (etiam) respectu singularium. Ergo... velit. § Item. Voluntas Dei secundum hnc ad alia m comparatur inquantum bonitatem participant ex ordine ad bonitatum divinam, quae est ratio volendi Deo. Sed non solum ... se extendit. £ Amplius. Secundum philosophum in xi metaph. duplex bonum ordinis invenitur in universo: unum quidem secundum quod lotum universum ordinatur ad id quod est extra universum, sicut exercitus ordinatur ad ducem: aliud secundum quod partes universi ordinantur ad invicem, sicut et partes exercitus. *Primus autem* Secundus autem ordo est propter primum. Deus autem, cum relit se ui finis est (e.x hoc quod vult se ut finis esi. vult alia, quae ordinantur in ipsum ut in fmem) sicut probatum est: vult etiam (igitur) bonum ordinis lotius universi in ipsum *si vult* et bonum ordinis universi secundum partes suas ad invicem. Frustra cnim iste ordo accideret si voluntate divina ad illud non or- dinaretur. sicut accidit quando finis desideratus provenit cx his quae non erant volita propter finem illum. Bonum autem ordinis con- surgit e.x singulis bonis. \ ult igitur etiam singula bona, vel casu etiam *accidit* accidet huiusmodi ordinis bonum. (§ Praeiur- ca. Si Deus non vult singula bona ex quibus constat uni- versum, sequitur quod in universo sit casu ordinis bo- ¶ num.) Non est enim possibile quod aliqua pars universi omnia particularia bona componat in ordinem universi, sed sola universalis causa totius universi *qui operetur* (quae Deus est. qui per suam voluntatem agit, ut infra osten- detur.) Quod autem ordo universi sit casualis est impos-

b 53 rationis non rei) Haec sunt ultima verba lolii a3 el lasciculi culus <t p.tr-». Primum folium sequentis fasciculi desideratur, sed cius inchoatio scribitur tanquam exclamans in extrema ora folii, (.um (enim dcl.l *bonum apprehensum*, quae verba coniungciub sunt cum supra positis, l. 37, *Dicamus igitur quod.* 02 potentiae virtutis) Notandum eu quod fragmentum hoc ad illam partem huius capituli perimet in qua rationibus adductis respondetur. .

Summa Contra Gknthk* D. Thomas. Tom. I.

^[1] b 4, p.tu- .3 4 1!

^[2] M Ut .4tu nun mu ρπi-ddc-tum. U. usttm. BOJ m/-»».

^[3] 'j' b in imo mu.

APPENDIX

quia ciffectus tristitiae est, scd etiam quia est appetitus vindictae propter tristitiam ex iniuria illata conceptam. § Rursus. Quaecumque . . . excluduntur.

Cap. XC. Qi on in Deo srt oki.eciaiio ei «iuuum. j NON TAMEN' KEPriAU uIVINAE PKHEECIIOM.

ip b v» ·p·īī>. § Sunt autem quaedam passiones quae, licet Deo nun convenient secundum quod passiones, nihil tamen ex ratione *sui generis im* suae speciei important řepugnati divinae perfectioni. Harum autcm est gaudium et delectatio. Est cnim gaudium praesentis boni. Neque igitur ratione *bon* obiecti, quod est bonum, neque ratione modi sc habendi ad obiectum. quod est actu 'habitum, gaudium secundum suae speciei talionem dixinae perfectioni repugnat. ¶ *Similiter autcm et am*Oi § Ex hoc nutem . . . sc-eundum ncMhnaionem : nisi quod obiectum *intellectus* intellectivi appetitui est communius quam sensitivi, quia intellectivus appetitus *est* respicit bonum \el malum simpliciter, appetitus ant· m vensirhus bonum vel malum secundum sensum. Sicut etiam . . . operatione? simplices. Sicut cnim per passionem timons, quae cI in ippetitu sensitivo, refugit quis malum luturam, ita sine passione *intellectio* intellectivus appetitus idem operatur, (aim igitur gaudium ct delectatio Deo non repugnent secundum suam speciem» scd solum inquantum passiones >unt, m *appetitu* voluntate autcm sum secundum su un spectem non autem ut pasMOnTs, relinquitur quod cliani r-nae voluutnti nnn desunt. § hem. Gaudium et dlectuiio... delectatur § Praeterea. Dclcclatio delectabilissimum. § Amplius. A' l numquodqur nalurnhkr m qiu simili gaudet , alterius. Omne nutem bonum v·i un mac boni: ilis similitudo, ut cx supra dictis patet, *cinudet* ncc ex aliquo bono sibi aliquid deperit. Relinquitur igilur quod Deus dc omni bono gaudet, Est igitur in eo proprie gaudium cl delettatio. S Differunt autcm gaudium et Jelecl.itm ratione. Nam delectatio provenit cx bono realiter coniuncto delectato. (sedi gaudium (autcm > hoc non requirit, sed sala qutciaiio voluntatis in ipsi» voluto sufticit ad gaudii rationem. I nde delectatio est solum dc mtenori (coniuncto) bono, si proprie sumatur, gaudium autcm *et de interiori* etiam de exteriori, lix quo patet quod Deus (proprie) in seipso delectatur, gaudet autcm et in se et in aliis.

Cap. XCL Qt oi> is Deo sii \mur. .h r t· i p.??<<.

£ Similiter autcm ct amor «ccunJum rationem >uac speciei Der» non repugn.it, sed solum secundum quod passio esi I nde nihil prohibet toportet et) amorem in Deo dici (esse) secundum actum voluntatis ipsius (cius), becundum hoc enim unumquodque 50 amare dicitur quod aliquid uppcht vel vult Non tamen hoc sutlicit, aed oportet in volente vel appetente aliquid esse per quod huiusmodi vdlc stabiliatur quasi (naturale) (connaturale) ct consentaneum crtectum (quia secundam philosophum in vm cthj beni volentia (cnim) *nondum* qua quis alicui bonum vult, nondum amor est, nisi stabiliatur i vel per *habitum* passionem vel per habitum vel per naturam, ut sic quodam modo talis voluntas ex intimis procedat : (quate cnim unumquodque est tale appetit) ex co cnim quod unumquodque est, aliquem proprium luibct appetitum, non cnim idem appetit ignis ct terra, neque iustux cl injustus. Velle autem divinum quo suum et iliorum bonum 10. vult est ci stabilitum, utpote suae naturae conveniens, vel magis sun natura existens, /*gitur se*. ut supra ostensum est. Igitur *etiam* ct se et ulia amat, Adhuc. Sicut intellectus non stabilitur in aliquo nisi per prima principia, ita voluntas non firmatur m aliquo nisi per finem, cum tinis in *appetens* appetitu locum principii h.ibeit. Si igitur amor <q dicit quoddam vdlc vel appetere stabilitum, ut ostensum est, non erit principaliter nisi finis, ncc aliorum nisi m ordine ad finem. Pars autcm non potest esse ultimus tinis, *scd* cum sit imperfecta, scd magis (totum) quod perfectum est. Ac per hoc forma vel perfectio quaelibet non est finis ultimus, scd esse perfectum: non cnim sanitatem ap- <» petimus nisi ut sani simus. In hoc igitur tendit nmor, ncc aliorum dicitur nisi per accidens inquantum pertinent nd hoc; sicut homo sc

ipsum amat inquantum vult sc habere aliquod bonum, puta sanitatem, cibum vel possessionem, *si autem*, haec autem cx consequent! amare dicitur inquantum vult sc habere ea. Propter quod ře quas propter utile vel delectabile diligimus, non proprie amamus, scd no» ipsos amando eas amare dicimur. Proprie nutem cl vere amicitia dicitur quae secundum virtutem est, qua volumus illos habere bonum quos diligere dicimur, line nutem verissime Dc<» competit: nam sua bonitas est ipsutn esae bonum, cl hoc vult; aliorum etiam bonutn vult ċi ċ» non »ibi, cum cx cis nihil ci accrescat. Ipse igitur, cum velit suum ct aliorum .bonum, verissime ċ ct .ilin amat, (Iloc enirn est (proprie) de "rs-.,; r ratione amoris quod amans bonum amati velit. Deus autcm vult bonum suum *ut ostensum est* et aliorum, ut ex Jietis patet. [Secundum hoc) igitur Deus et se et alia amat. § Adhuc. \d veritatem amoris requiritur quod bonum ali-cuius quod quis vult prout est eius: ř cnim alicuius [enim] * U» . ml Ma bonum aliquis velit [vult] solum prout *est* m alterius bo-lui tolUcn, tuffl \ J num cedit, per accidens amator. Sicut qui vult .. se- ipsum Sed Deus vult bonum uniuscuiusque secundum quod est eitk: suit enim unumquodque esse secundum fl quod m -v ij— bonum est, licet etiam unum ordinet in utilitatem ālteiiu Deus igitur vere amat et se et alia. § \m-phus. (-uin unumquodque .. consequens est quod amans .ul .h r.iu> (amatum) ċ habeat sicut ad id quod est cum eo aliquo modo unum. Ex quo xidetur proprie propria ratio m ns eonsistvic m hoc quod affectus unius tendat in ",b l alterum sicut *im* in unum cum ipso aliquo modo. Propter quml dicitur [a di<>] quod amor est unitiva virtus. Quanto igitui iJ \undum quod unde *aliqmd est* ain.ms est unum <un amato est maius, tanto est amor *perfectiim* intensior: » řmagi cnim amamus ċo quos nobis unit generationis origo, aut conversationis usus, aut aliquid huiusmodi, quam eos quos solum nobis unit humanae naturae societas. Et rur-mis . . . ũa bonitas. Est igitur in Deo amor [non solum) verus >ed etiam perfectissimus el (irinissimus.) ' § Item. I Xtnoi cx parte obiecti nnn importat aliquid repugnans Deo, cum sit finis ci boni, ut ostensum est; nec cx modo se habendi ad obiectum, nam voluntas vel appetitus stabilitur in aliquo voluto cx aliquo inhaerente (amor est alicuius rei) non minus cum habetur řcd magis, quia inest bonum (bonum aliquod fit nobis r.» «. v» affinius CUin. habetur) *etiam* et in řehu naturalibus natura perficitur habito tine (unde ct motus ad finem in rebus naturalibus ex propinquitate linis intenditur.) Nisi torte (Quandoque autcm) contrarium per accidens accidit, utpote quando in amato experimur aliquid quod repugnat amori. Tunc enim... <t suae speciei. Est igilur in Deo. J; *Amplius. Amoris est ad unio-nem morere, <ut dio. dicit), (aim cnim affectus amantis iam sit unitus amato* Amplius. Similitudo (cnim) eat ratio appetendi aliquid vel vo-lendi. Quod etiam secundum potentiam activum ct passivam considerari potest: nam agens naturale quodam nnturali appetitu inclinatur ut agat sibi simile ; *potentia* ċn etiam potentia appetit naturali appetitu perfe-ctionem non quamlibet, sed cuius *app* aptitudinein habet, iam quasi quadam inchoatione illius perfectionis in illo existente. Si igilur amor est est · quidam řppetitu stabilitus, proveniens erit amor cx similitudinis <u confirmatione, quae est causa appetendi. Unde similia sc invicem *dii* amare videntur. In Deo ad seipsum ċ similitudo absque omni dissimilitudine, cum in ipso nulla sit partium diversitas: si tamen similitu-dinem fn.s est dicerc ubi est perfecta ũnita Alia etiam omnia non habent esse nisi m quantum habent cius similitudinem. Relinquitur igitur quod ipse Deus ct sui ipsius ci aliorum maxime amativus sit. ŷ Prac-trca. Amoris est ad unionem movere, ut dio. dicit (iv c. dc di. no.) (aim enim propter similitudinem ve! convenient-tiam amantis et amati āffectu amantis sit quodam modo unitus amato per hoc quod est stabilitus in ipso, tendit appetitus in perfectionem unionis: ut scilicet unio quae iam inchoata est *iam af* in aliectu, compleatur m aclu. I nde et . . . gau-dere. Deus autem movet omnia alia ad unionem. In quan-tum cnim dat cis esse» facit (ct alias perfectiones, unit) ea sibi unum per modum pouibilem (quo possibile est) scilicet m-inilhudinis. Sumn ad seipsum unionem praecipue vuli, est cnim suum <» ċe. Deus igilur ct sc ct alia amat. § hem. hclccciatio *affectus* ċlicem est amoris ct ^*audiu* gaudii, causantur cnim ex adeptione vel con- iunctione convenientia, cuius appetitus est aimu. Unde ct absentia din.ui

b 3<j-4g scd mugis ... finis intenditur) Hoc in loco textus definimus dubietatem non habet; prun redactio lectu difficilis est. Posumus interpretationem quae veriximilior apparet.

5, *si ante bsa* „ ” ! tc lubcrc *u. Vtfffta* *t* ‘ gTCUI, MA pfrfrt

at. *Ipse* tgaw, anrc, (3 omu (Hoc i»ig) . c\ namhonunifluij «reuforts» ‘q igitur Dem « « , / «Twm L * tWe«auf:i@& *. /) wlum prois ro tl i- anutur, Sk« , ðum ununquoipr o,, t: / * + t b; bi. l. Hitt CfUffi il3.'5 unwinutdiic 1(“

« lidtfw P l (uod ifenui an l b φ» afcjuo » l or wtfnj ρ·αλ l

cd vtetXWg^JF^. itjuiJhiiee c te . te nafuoε ^ . 3 . io O»iwrjiee^ d finniIMEjii Qjftj

n ntk.-i - : as roi &œ fc? (bOTUfflâijbdii < φx&ε† –

nt 'QwLbii · T *r'jK.l.r. "tl dt>* ü'

par.isfaer μ 5.KM

Cap. XCII. QI OMODO IN I)KO PONANTUR ESSU Vinn 1RS. B. *z* ‘ ■r» ú {ftx >,0« *

ini

Mkv

tristitiam lacii, sicut convenientis *remotionem* remotio, praesentia autem gaudium. In Deo autem e»t delectatio ((ut ostensum est)). Est igitur ct amor. ¶ **Adhuc.** Omnis affectionis principium est amor. Gaudium (enim) et desiderium non est nisi amati (boni), timor etiaín ‘ tristitia non est nisi de malo quod contrariatur bono amato: ex his autem omnes aliae àffectione oriuntur. Divina autem voluntas cat primum principium omnium m·lectionum ct appetituum. Sibi igitur inaxime competit amor, g \m pliu». Illud quod consequitur omnia entia, oportet maxime inveniri in prono ente, quod est omnibus principium essendi, ul supra tñ»um est. Amor nutem omnibus entibus competit secundum aliquem modum, per hoc enim unumquodque suae conservationi studet, et convertitur ad alia ut ab cis recipiat vel cis tribuat. Deo igitur maxime competii amor. · Ex praemissis autem rationibus solvi potest quaestin qua quaeritur si Deu aliquid alio magis diligat. Quod quidem x videtur si similitudo dilectioni, cat ratio, est enim .diquid ulio sibi similius. § E contri vero ' (<cri in Deo est gaudium cl dcleclatiu, ut supra ostensum est. Ergo in Deo est amor. S Posset autem alicui videri quod Deus non magis hoc quam illud amet l *si (enimi intensio el remissio naturae mutabilis proprie est, Deo competere non potest, a quo omnis mutabilitas procul est ÿ Rmsus. \ullum aliorum ... gaudet. S Scien-dum ... eiusdem virtutis est. Amor autem secundum magis cl minus duplicitei dici potest. l 110 quidem modo , .. effi-cacius volumus. Primo ... bonum. Secundo autem modo dici non potest eadem ratione qu· (quae) de aliis dictum (dicta) est ÿ Palet igitur ex praedictis quod Je nostris affectionibus nulla <sl quae in Deo proprie possit nisi gaudium ct mnn. Quamvis ... nobis sint. Quod au-tem . .. confirmatur. Dicitur enim in p»., Delectatione» m dextra tua usque in finem; prov. ix. Delectabar per sin-gulos dies ludens v-oram eo, *dicitur* dicit divina sapientia, quae Deus c·m, u; ostensum est; lue. xv, (jaudium est m caelo super uno peccatore poenitentiam agente. Phi-losophus . . . delectatione. § Amorem etiam Dei scriptura commemorat, deut. mn (wxmi Dilexit populo»; ier. xxxi, in caritate perpetua dilexi te; io. x\i, Ipse enim pater amat vos. Philosophi. . . amorem. *Id*s (Aii consonat... sine germine esse. § Sciendum tamen ... affectionis praece-dentis. S Dico autem effectuum, quia interdum voluntas (ex) sapientiae ordine m illum effectum tendit in quem *aUq* (aliquis cx) passione defectiva inclinatur, m»ui index (enim) ex luslili.i punit, sicut et iratus ex ira. Dicitur igitur aliquando Deus iratus inquantum ... nec poenitu-dine tlcctctur. (§) Dico autem propter similitudinem ... per modum finis. l nde etiam irati punientes gaudent (quasi finem assequuti). (Dicitur igitur Deus tristari) inquantum accidunt aliqua contraria his quae ipse amat ct approbat sicut ct in nobis est tristitia de his quae nobis nolentibus accidunt. Et hoc ... occurrat. \$ E\ praedictis autem exclu-ditur error quorundam ludacorum, qui in eorum lalmut con-boetur, attribuentium Deo tristitiam ... dicatur.

Cap. XCII. QI OMODO IN I)KO PONANTUR ESSU Vinn 1RS.

S Consequens est autem dictis ostendere quo modo vir-tutes in Deo ponere oportet. Proprie quidem nulla eorjun eorum secundum lmbitum in Deo dicitur sicut *ft* t in nobis. Virtus enim alicui» est secundum quam bonum ipsum redditur ct opus eius. · (t lportcl enim, sicut esse eius est universaliter perfectum, omnium entium perfectiones in *q* sc quodam modo comprehen-dens, ita ct bonitatem eius omnium bonitates in 7 sc quo-dam modo comprehendere. Virtus autem est *b*, *secundum quam habens* bonitas quaedam *habentis* virtuosí, nam secundum eam virtuoeus dicitur bonus et opus eius bonum, oportet ergo *piet* bonitatem divinam omnes virtutes suo modo con-tinere. Inde ' nulla earum secundum habitum in Deo di-citur, sicut in nobis.) Deo autem (enim) non convenit bo-num esse per aliquid aliud ei superadditum, >ed per essen-tiam suam, alias acddenulitr bonus esset et non principium bono runi omnium (cum sit omnino simplex,) /Vr *essentiam etiam su* Nec etiam per aliquid suae essentiae additum agit, cum sua actio sit suum esse, ut ostensum est. Xon est igitur virtus eius aliquis habitus, sed sua essentia § Item. Ha-71

APPENDIX

bitus ... perfectus § Adhuc. Habitus potentiae alicuius perfectivus est. d t In Deo autem nihil est secundum po-tentiam, sed solum secundum actum. In eo igitur habitus esse non potest. S Praeterea. l labitus de genere . essen-tiam. §Cum autem viitutes humanae sint quibus humana vita dirigitur; humana autem vita est duplex, contempla-tiva et activa; quae quidem *secundum* ad activam vitam vir-tute pertinent, Dro. prout hanc vitam perficiunt, Deo com-petere non possunt. \ ita **enim**... hanc vitam dirigunt. *t*, § Adhuc Huiusmodi virtutes mores.. / non multum viden-tur. Multo igilur minus Deo convenire possunt, cuius *non est* conversatio (ct) *vita longe est a modi*) humanae vitae. * H«k autem} (etiam) auctorii.íie philosophi patet tn x cth. Æctione inquit, quales attribuere dtbiturn ct| deo »cl dii» i utrum iutU») **Vel** ridiculi ipp acbunt communiamic» ; ct ðcpodlionc dante», ct quae-cumque talia atid' l t «imilitcr prosequitur dc ulii» virtutibua. Unde concludit, t'ctrtr fmscuntibu autem omnia apparebunt utique quae circa Jitione» parva ct indigna deo vel dii». \$ l larum autem (etiam) virtutum ... non possumus, *l-dtam* **Virtute** (enim) quae circa passione sum. cx ipsis passionibus speciem sortiuntur sicut ex piopriis obiectis. l nde el temperantia . . . esse pos-sunt. § Item. Huiusmodi virtutes... in vn phis. In Deo autem «ota intellectiva pan· minue similitudinem habet (non CSt sensitiva pars, sed solus intellectus.) Relinquitur igitur .. proprias rationes. \$ Rur»u Potrione» quae «uni virtutum materiae *et penej, et vitam, ct pen* þene objecta differunt. quorum quaedam «uni corporalia, quaedam animalia: animalia, ut honor, dmnidum, ct hu-lumio Ji; corporalia veru, ut ðbu *ut* cl potui. llee icitur virtutes quae uirc.i *obtect*a pu«MOnes (mini circa hunmnodi; («uni corporalia) obtecte habentes, upc» Ψ latiuene excludentur} (excluduntur) α Deo. non solum ratione obiecti proximi, quod est pattio, ðd etiam obiecti rcmoi·. quod ð corporale ihquod bonum vel nidum, ðuii u Deo competere non putear, qui cM omnino incorporait. \$(ltcm) Inter lux Mutem) pas-sione-. *quaedam* quae obiecta corporalia habent, quaedam differentia > consideratur ex parte etfcctus: nam quaedam /l carum inclinant ad þassibile (ct ddectibilea) (el infirma») operuione», sicut concupi-scentia vencroorum et dborum, quaedam vero id qursdtm (potcotc») (robustas actiones) sicui audacia ad tggrediendum. ira ad vindican-dum. Si igitur nihil infirmum et pnxilbilc Deo convenire potent, cx ipsa i» ratione .iCtionw quae consequitur passionem, quaedam virtute» -i Deo removen-tur. **Jllcc** igitur virtutes secundum omnia t Deu removen-tur, non solum quia habitus» »cd quia circa humanam vitam sunt, et in hac circa passiones *unde* non quacumque, sed quae corporale motivum habent cl pudibilem ct infirmum effectum. Inde hcc Deo convenire »f non pwucunt (ut pote secundum ♦tonn su.ic speciei rationem, quam ib obiecti» trahunt, quae sunt passione», Deo repugnante»/, nec etiam metaphorice (de lpso dicuntur) ut pote nihil »>milc Deo habentes. l.'ndc in sacra rcripium nec castu» nec ðbriu< aut temperatus vel con-tinent Deus dicitur: circi tale» enim passiones huiusmodi virtutes sunt. P · § Virtutes autem quae circa þaaMonc ·unq̄ quae motivum ipt animale vel spirituale habent, sicut magnanimitas cl humilitas, quibus bene ðo habemus ad honorem vel dominium secundum passiones fiduciae rei praesumptioni», Deo quidem convenire oon possum proprie, co quod circa þano sunt; quia temeti spiritualia tona. ut honor ct dominium, Deo competunt, *et* habent aliquid unde divinae perfectioni similentur, ct ideo dc Deo metaphorice dici ponunt, ul dicamus Deum magnanimum inquantum vult ðbi maximum honorem, humilem autem inquantum ultra suam mensuram dc ð non praesumit sed ca quae mira vires suas sunt interdum operitur. 5 Similiter autem cl virtutes quae sunt circa pas-sionc quarum moinum est aliquid corporale ct lamcn cilcctuín habent aliquam operationem robustam, ðcui fortitudo, quae est circi audacia», ct mansuetudo, qu ic est circa ira», dc Deo dici possuob etsi non proprie, l imen inubiphoricc, propter similitudinem (octnrnum) actionis, ut dicatur lortis inquantum nihil «»t quod ipsum conatum reptimere po>»it. unde dicitur pri no Ree. u, \on est (orti» nicut Deu» noster, mansuetus autem vel ðniti inquantum parcit nec per poenae dcmiMloncm ci aliquid de-rng.rtui,unde inich. 111, Quaerite mansuetum, quaerito bonum. * (Jj Pas-sionum autem ... continentia, l nde vpria corporales dele-ctmionc» omnino a Deo remotae sunt, *huiusmoai* viriutcs praedictae nec <x«e proprie Deo conveniunt, cum circa passione sini, nvc diam metaphorice dc Deo dicuntur in scripturis, quia non esi accipere similitudinem ipsorum m Deo secundum similitudinem alicuius effcclus. Quae-dam vero .. vi aliae huiusmodi. Circa quorum spes, au-dacin» et omnino appetitus sunt loi inudo, magnanimitas.

^[1] «<^»ii pro «OM-flatlet? \ij· ·>»mm mX l.th., lcci. tj·

^[2] , b «<

mansuetudo et aliae huiusmodi *quae* 4 virtutes, quac qui dem in Deo proprie esse non possunt, eo quod circa pas siones sunt, dicuntur tamen ... quaerite bonum.)

(lap. XC1II. Qt OD in Deo sixi ui<nIT> morales UCAK SCSi CIRCA ACTIONES.

§ Sunt autem virtutes aliquae *circa* vitam activam homi nis dirigentes quac non circa *ac* passiones sed circa actio nes sunt, ut veritas, iustitia, libcralitas, magnificentia, prudentia ct ars. Cum autem omnis virtus cx objecto vel materia speciem sortiatur ... nec huiusmodi virtutes se cundum propriam speciem habent aliquid *quod divinae* pio pler quod a divina perfectione excludantur. § Item. Hu iusmodi ... non possunt. § *Amplius» Divitia voluntat ad ea* ,

It,ae stntf (?rae a^a ab 'FSh determinatur pn suam cognitionem. ut supra ostensum 0-rf. *Cognitio autem ordinans voluntatem id ac u la eft prudentia, quia secundum philosophum* £ \mphlis. Eorum omnium quac a Deo m cs.se procedunt ratio propria in Den art (divino intellectu est) ut supra ostensum esi. Ratio nutem rei fiendae *m inteif-ctu* in mente fiicicntis ais est, unde philosophus dicit in m eth. quod ars est recta ratio fa ctibilium. Est igitur proprie an» in Deo. *Hem. Divina vo luntas in his quae sunt* Et ideo dicitur Sap. vn. Omnium ar tifex docuit me Mpicndam. § hem. Divin i veduutas in i quae sunt *praeter ipsum Deum* aha ab ipMJ, determinatur ad unum per cognitionem suam, ut supra ostensum est. («»- gnitio autem ... fortitudo. Adhuc. Ostensum est .. iustitias dilexit. Amplius, Sicut supra . in r cth. Deu igitur est maxime liberalis, et, ut a'ic. dicit, ipse solus liberalis proprie dici potest nam omni aliud agens *t aeter ipsum agit ad aliquem finem* praeter ipsum cx slid actione ili quod bonum acquirit, quod est linis intentus. lLine au tem ... et non improperat. § hem. Omnia quae a Deo esse accipiunt ... ostensum est. Hoc autem ad virtutem veritatis pertinet, ut per philosophum in iv cth. patet, ut in suis factis et dictis (aliquis) talem se exhibeat qualis (est). Est igitur in 0 (Deo) veritatis >irtus. l nde ro n (m), Est autem Deus verax. El in ps Omnes viae tuae veritas

§ Si quae autem virtutes sunt quac ad aliquas actiones or dinentur quae sunt subiectorum *in* ad superiora, talia Deo convenire non possunt, sicut obedientia, religio latria. vel aliquid huiusmodi quod superiori debetur. § Si etiam ... non possunt. Sicut prudentia quantum ad *aliq* actum bene consiliandi Deo non competit. Cum enim consilium sit quaedam quaestio, ul dicitur in vi eth., divina autem *consili* cognitio non sit inquisitiva, ut supra ostensum est, non potest sibi consiliari esse conveniens. l nde iob. xxvi ... intelligcntiam. (Et ys. xi., Cum quo iniit consilium et in struxit cum?) Secundum autem ... aguntur. Unde quod est — * ut patet vs. x.xv, secundum a. lram 8 Consilium tuum antiquum verum liat. \ cl inquantum consulentibus satisfacit: *non* est enim etiam sine discursu intelligentis in struere inquirentes. § Similiter etiam iustitia ... cum ipse a nullo ali * accipiat. l nde ro. xi, Quis prior dedit ei illi et n retribuetur ei? Et iob. x m ... secundum illud Matth. xxiv. ' Dedit unicuique secundum propriam virtutem. § Scire au tem . . non dependent. Non enim *dare* de agendis indicare, aliquid dare vel distribuere, solius hominis (est), sed cuiusli bet intellectum habentis. Secundum tamen .. speciem simi. 60 Virtutes igitur morales praedictae ... Duo convenire non pos sunt ut supra dictum est *et auct.* Secundum vero ... universi. Virtute.» igitur praedictae Deo proprie *aptantur* attribuuntur: non enim n rebus humanis speciem trahunt sicut a proximis obiectis, ut erat dc virtutibus quae circa passiones sunt, sed ab actionibus, quac a rebus lm manis non non ♦ contractae speciem sumunt. Sunt igitur praedictae virtutes in Deo *universaliores* universalioris extensionis quam in homine. Nam sicut ... totum universum. l nde cl di vinae virtutes nostrarum exemplares dicuntur: nam *quod est* quae sunt contracta et quodam modn particular, **similitu**- 70 dines quaedam absolutorum entium sunt, sicut lumen can delae se habet ad lumen solis. Aliae vero virtutes quae

APPENDIX

Deo proprie non conveniunt, non habent *hi* exemplar in divina natura, sed solum in divina sapientia, quae omnium entium proprias rationes complectitur (sicut est de aliis corporalibus rebus.)

Cap. XC1V. Qt.oo ix Deo st st virtutes contemplatu af.

§ IX contempLitivis autem virtutibus ... non humana. i»r ,,,4 § Itum. Si >cientia ... ^cientia est. * Non tamen quac sit b /. pur ratiocinationem causata, sicut est scientia nostra (cx demonstratione causatur). l nde primo Reg. 11, Deus scicn tiaruin Dominus est. § Adhuc. Si immaterialis ... intclli geniiam. § l lue etiam virtutes in Deo sunt exemplares nostrarum, sicut perlectum imperfecti.

(,ap. XCV. (h ni» Deis xo\ potest velle malim

l x his iulum quae dicta sunl ostendi potest quod Deus non potest velle malum. \ irtus enim rei est sccon dum qu in . liquid bene operatur. Si nutem nliquh virtutem ' <l <d .n opcr cuir, Ha operatio non est secundum virtutem. ' i . .un. in l'io non u-î -crundum habitum sed necundum 0n -n. < < 1l »l n m c>i Ipse cvt etiam sua essentia. Omnis luitur (int n < l < lto (Dei) e>t operatio virtutis (cum sua virtus n. u ui na. ui iupi ostensum est.) Non polest igitur n ah n diu § hem. \ oluntas nunquam ad malum fertur nisi aliquo errore m ratione existente ad minus in par ttubi i <hib'li ut patet per philosophum in n cth. Cum enim ' cluni m- obiectum sit bonum apprehensum, non potest o velum < a diquod turri (in malum) nisi aliquo modo pro ponatui >ibi per coenitionem ut bonum. Et hoc ... tendere.

Ainphu S'oluntas nostra ad tnahttn non inclinatur nisi «ccundum lun.l l rcuiiuboc 8ationi abducitur: velle enim aliquid secundum rc aam jtioncin virtut . (ou. Praedicta autem abductio in Deo esse non . p0tc q 1.1 voluntas ibi non esi *alia* aliud quam cognitin recta. Non igitur oilunia-. Dei polest ad malum inclinari. § Adhuc. VoluntM nttn qunm abducitur rectitudine rationis nisi per aliquam passionem quae udicium rationis absorbet. Passiones nutem in Deo non sunt, ut mten sum est. Non igitur vnluntas cius potcM inclinari ad malum. * (Am- lb. «4. «. <0 plitH. Deus est summum **bonum**... tlecti ad malum.)

§ Praeterea Cum bonum ... a tine. Voluntas autem di sina a line averti non potest, cum nihil possit velle nisi volendo seipsum (ut ostensum est). Non potest igitur velle malum. (Et sic) patet igitur quod liberum arbitrium in ipso naturaliter stabilitum est in bono. § Hoc autem * quod di citur Deut xxxu, Deus fidelis et absque iniquitate: (et) abacuc primo. Mundi sunt oculi tui. Domine, et respicere ad iniquitatem non *potest* potes. Per hoc ... peccasse.

Cap. XC\ I. Quon Deus nihil odit, XI C ODIUM AMCI II S REI EI CONVENIRE POTES!.

S E\ hoc autem apparet quod odium alicuius rei Deo convenire non potest. Sicut enim ... his vero quo * odi mus malum. Si igitur voluntas Dei ad malum inclinari non potest, *impossibile est quod ip* ut ostensum est, impossibik' est quod ipse rem aliquam odio habeat. § Item. Voluntas Dei in alia a se non fertur nisi t secundum hoc quod t nd seipsum sc habet, hoc autem est, ut supra ostensum est, inquantum volendo ct amando suum esse el suam bonitatem, vult eam ditiundi secundum quod possible est per similitudinis communicationem. Hoc igitur ... similitudo. Hoc autem est bonum uniuscuiusque rei ut suam similitudinem divinam participet, nam quaelibet creatn bonitas alia non est nisi quaedam similitudo primae bonitatis. Igitur Deus unicui que rei vult bonum. Nihil igitur odit § Adhuc. Sicut >up« oMcnsum est. a primo ente, quod est per seipsum nccesse esse, omnia alia originem essendi sumunt. Si igitur aliquid eorum quae sunl odio habet, vuk ipsius non c^c (i)lud non esse) quia hoc est unicuique bonum. Vult igitur actionem suam non esse qua illud in esse producitur vel mediate vel immediate: ostensum est enim supra quod, si Deus aliquid

---

K Sunt auteinJ Haec verba scribuntur super eadem linea cum ultimis verbis primae recensionis tinis praecedentis capituli (supra, p. b6.k îndc forte evenit quod NZ non faciunt hic novum capitulum, Vid. ad loc.

quo quidem perficit operationem sicut pueritudo iuventutem, ut philosophus dicit (operationis, ut scilicet perfecte, facili- ter et delectabiliter operetur.) 'Falis igitur operatio beatitudi- nis. Huiusmodi autem est Dei operatio nam M ipsum intelligere supra ostendimus et quod est operatio in intelligente manens (cum sit intelligens ut) suus autem intellectus altissima virtutum eat (sit) rursus ut ex praedictis patet; nec indiget habitu pelli- ciente. qui in seipso perfectus est. ut supra ostensum est; ipse autem praecipue seipsum intelligit. *quod* qui est summum intelligibilem. delectatio etiam ei non deest, ut uipni ostensum eat (perfecte, absque omni difficultate, et delecta- biliter.) Eum igitur beatus. Et adhuc. Cum Per beatitudinem desiderium omne quietetur (quietatur) *sicut quo habito nihil* quia ea habita non restat aliud desiderandum «icut (cum sit) ultimus finis; oportet (igitur) eum esse beatum qui intel- lectus est quantum ad omnia quae desiderare potest et in omnibus aibi fertur». Inde benetius ... vere beatus. Et hem. Quandiu alicui cuius (deest) aliquid quo indigeat, nondum beatus est quia eius desiderium nondum motus est quietatum. Quicumque igitur mens sufficiens est. nullo indigens nisi deus, beatus est (Mensum est au- tem supra quod Deus non indiget nisiis. cum a nullo (exteriori) sua perfectio dependeat. Nec alia ... beatus § Praeterea. Ostensum est ... non habeat Quicquid uum (igitur) vult, habet, Nec aliquid, vel nihil in se vult. § Eius etiam beatitudinem sacra scriptura in *perhibet* proicstitur, puerum tim. ult., Quem ostendet suis temporibus Deus beatus et potens qui nolim habet eie.

Cap. CI. Quod Deus in seipso est.

§ Eum his autem apparet quod Deus in seipso beatitudo. Beatitudo *est* enim eius est intellectualis operatio ipsius, ut nunc ostensum est. Supra autem ... beatitudo. Et hem. Beatitudo, cum sit ultimus finis, est id quod quilibet natura habere, vel habens, principaliter vult et propter quod omnia alia vult. Ostensum est autem supra quod Deus principa- liter vult suam essentiam et propter hanc omnia alia vult. Sua igitur essentia est eius beatitudo. Et adhuc. In nusquisque in beatitudinem suam ordinat quicquid vult, *hanc* ipsa enim est *propter* quod propter aliud non desideratur, et ad quam terminatur motus *desiderium* desiderii unum propter aliud desiderantis, ne sit infinitus, (him igitur Deus *in* omnia alia velit (volendo) (propter) scilicet, ut supra ostensum est. ipse est sui» bea- titudo (velit propter suam bonitatem, quod est sua essentia, ... oportet quod ipse, sicut est sua essentia et sua bonitas. ita sit sua beatitudo.) § Praeterea. Duo summa bona esse est impossibile Si enim aliquid uni deesset quod alterum haberet, neutrum summum et perfectum esset Si autem nihil eorum quod habet unum deesset alteri, duo non essent sed unum. In quo aliis etiam quod supereminetiam dicitur, in uno tantum invenitur, sicut calidissimum in igne. Deus autem ostensus est super sum- mum bonum esse. Beatitudo etiam summum bonum osten- detur esse ex hoc quod est ultimus finis, nec finis divinae voluntatis potest esse nisi bonum summum simpliciter. Ergo bea- titudo Deus sunt idem. Et haec est ratio prima in tertio de conso. Est igitur Deus sua beatitudo.

Cap. (ili. Quod Deus in seipso divina perfecta est. Ort. ARIS EST, EXCEDENS OMNEM ANIMAM BEATITUDINEM. *Fragmentum.*

§ Ulterius autem ex praemissis considerari potest bea- titudinis divinae excellentia. Quanto enim aliquid propinque propinquius est *beatitudinis* beatitudini, tanto perfectius bea- tum est. Inde et si aliquis profectus propter spem beatitudi- nis obtinendae beatus dicatur, nullo modo sua beatitudo comparatur eius beatitudini quia qui eam iam actu consecu- tus est. Propinquissimum ... perfecte beatus. § hem. Cum delectatio ... amati. Sed unumquodque ceteris paribus plus se *habet* amat quam aliud. Cuius signum est quod quanto aliquid est alicui propinque propinquius, magis naturaliter amatur Plus igitur delectatur Deus in sua beatitudine, quod est ipsumet, quam alii beati in beatitudine quod non est quoti ipsi sunt Magis igitur desiderium quiescit et perfectio est beatitudo. § Praeterea. Quod per essen- tiam omnem alia beatitudinem excedit. § Amplius. Beati in perfectione operatione intellectus consistit, ut ostenditur et. Nulla autem alia intellectualis operatio in seipso est; comparari potest. Quod patet non solum ex hoc quod est operatio *per se stans* subsistens, sed etiam una operatione Deus seipsum ita perfecte intel- ligit sicut seipsum, et omnia alia quod sunt vel quod non sunt, bona et mala In aliis autem intelligentibus intelligere non est nisi per actum subsistens sed actus subsistentis Nec ipsum Deum comprehenderet. Illa etiam quod intellectus (in seipso) cognoscit deum non omnia una et eadem opera- tione cognoscit Incomparabiliter igitur Deus supra omnia beatus est. Et adhuc. Homini beatitudo principaliter in contemplatione consistit, ut philosophus probat. In hac autem vita non potest (homo) continue contemplationi intendere, tum propter quietem quod necessaria est, tum propter hanc necessariam occupationem Et sic non est Immo, secundum illam *be* etiam beatitudinem quod in hac vita possibili est, semper continue beatus, cum beatitudo non sit secundum habitum sed secundum naturam, ut philosophus *dicit* probat. Deus autem semper in seipso actu contemplatur. Sun igitur beatitudo incomparabiliter non solum excedit, sed etiam in hac vita possibilis est. § Adhuc. In nobis, si quid in praesenti felicitatis inest. perfectam stabilitatis fortitudinem non habet, propter innumeras hominum variationes et ex parte animae et ex parte corporis Ammiscentur etiam multae quod quod beatitudinem perturbant, ut tristitiae, labor *opiniones* et errores et dubitationes. Haec autem omnia a Deo sunt procul: incertitudo quidem (ut Aristoteles dicit) propter immutabilitatem); alia vero quia de operationibus ad affectum pertinentibus non sunt in Deo nisi amor et delectatio sive gaudium: intellectus vero eius nihil intelligit nisi per summam omnium causam, cui sic *omnis* eius intelligere est sapientiae absque omni errore. Sun igitur beatitudo inextimabiliter non solum excedit. § Item. Quanto aliquid magis est unitum, tanto eius virtus et bonitas perfectior est, quin ex ipsa diffusionem dividitur aliquid et per consequens minuitur. Operatio autem successiva secundum diversas partes tem- poris dividitur. Nullo igitur modo deus eius perfectio potest comparari perfectioni operationis quod est absque succe-

* * * * *

b 55 *succes*] Hoc est ultimum quod habet autographum latinum primi libri. Fol. 3o incipit cum lib. II, cap. io, *Manifestum.*

bo nrriu rotten
cm ALUN OATΠOOP
um.

4 considerari petal
Mo enim liquid
din», tanto perfects
» propter »pcm botrv
'llo modo nw iα'··,;
i eam um actu
etc **bcm** J Item

lquc ceteris pant·: pv
ignum est quod. '
uius, mag» w l if a
h in sua **to** ·.
i · in beatltuhequi.
ir desiderium **qy**^
t cx Quod per **r**
i exccdiL J Amp**U**
itellctu» cents:
dkctualh open·.
i potest. Quod (wr J
,
'{r U itSKI «ubbtff·
7l ifa perfect? ird-

it et quaenw^r
igentibm fafdftpn
tfistentb Ntcipsr
n quae intdto»
j ct eaden opor>
Deu? wpn rr:u
·*kr■ecææâttx
nil we pxal
-«<> qae &a»»n
Et «e κη << ·.j̣ba
a; fia psvjfe nt
it καὼι feta·
I D® *ttesia*^r
·'ŕ s-
i Aâx b eeh..
ita faraJ»
ρβτκ *Ksa c a*
Nu&rt· revet.
iieo. lte. k >>
s Anuotfes **te**

K0 v<t
τ<<ββ OM
i cror^S·. cv
JlMQto ilquJ
j pericxWfr:
ET3ÉT
as parte iæ -
eriiMh
■que iucct· '·

PRIMAE REDACTIONES LIBRI SECUNDI AUTOGRAPHI EX CODICE D COLLECTAE

Cf. *notam in initio variantium Lib. //*. p j;z.

if ·.i H»1
I *

virtus ninique rei (vero) naturam rei evidenter demomarat
Est autem duplex rei operatio, ut in superiori libro dictum
C.t cl Philosophus tradit in IX Metaphysicac ... alia vero
quae in exteriorem rem transit quae est perfectio facti
quod per operationem (ipsam) constituitur

I traque autem dictarum operationum competit Deo,
prima (quidem m eo) quod intelligit, vult, gaudet et amat;
alia vero (in eo) quod res m esse producit, et eas conservat
et regit. Prima quidem (Quia vero prima) operatio prima per-
fectio operantis est...

Meditatus sum m omnibus operibus luis; ut per opem
(operatio ad) dumum intelligere ct velle miellipfmi» (rete-
ratur).

Primo quidem (quia) e\ factorum meditatione divinam
sapientiam (utcumque) possumus admirari (ct considerare).

Deus autem sua sapientia res in esse produxit ut ostensum
cut: propter quod m Psalmo...

Undé ct de Deo dicitur (enim) Eccli. i. Effudit illam (sci-
licet sapientiam) super omnia opera sua «cillcet upicntkm.

Secundo haec consideratio ... in cordibus hominum re-
verentiam Dei parit. Cum enim aerio facientiv 'it perfectio facti,
virtus amem ŋndenti intelligatur àctioni principium ct cbum oportet
(emm) quod virtus facientis eminentior rebus factis intel-
ligatur; I nde (Ei ideo) dicitur Sap. xm.

dc tiliis hominum dicitur Inebriabuntur ab ubertate s
domus tuae (quasi totius creaturae) et (sicut) torrente
voluptatis tuae potabis cos.

Cum igitur Christiana fides hominem dc Deo princi-
paliter instruit ct illuminat et per lumen divinae revelationis

eum creaturarum cognitorem facit, fit in homine quae-
dam divmae sapientiae similitudo. Hinc est quod dici-
tur II Cor. m ... m eandem imaginem transformamur.
Unde cl quar.Jn speculatio erit perfecta, lici poricets similitudo quic '
c»i noitn felicità I nde I. Ioan. in. cum ippiruerit, šimile ei ěrimu
cl ŋdebimu eum «kuti est. Sic igitur ..

Est etiam necessaria fidei creaturarum consideratio. ■»
dc quibu- dicitur Sap. vu: qui aut ignem ... aut solem »'»·'»
ct lunam deos putaverunt. I nde dicitur Dent h; Son ŋiditti
iu tliqium similitudinem m dic qui locutu» eu nobis Dominii de medio
ŋgni l». xu. Cui similem fecisti Deum .nil quam Imaginem ponetis ei·
Secundo errant cx hoc quod ...

Et ideo interdum cx principiis philosophiae humanae (ŋ nrçbs-n
divina sapientia procedit Quod maxime necessarium ca| contra
ŋnfidelc qui diiemnt Deo; Scientiam uanim tuarum nolumus lob tni,
Sic enim el circa roiundiutcm terrae, quam communiter attrologuk ct
ŋaturali considerat, interdum ŋaturali utitur principii» Astrologiae ct
c convenu principii' ŋaturali philosophiae astrologus. (Nam et apud
philosophos prima philosophia utitur omnium scientiarum
documentis ad suum propositum ostendendum).

(Aim igitur multa deducta dc potentia in actum per ŋmotu t·Ap (ixuir
ŋnferiore quorum ŋmotu. cudi esc causa (cx motibus caeli) pro-
ducantur in esse, in quorum ordine Deum esse primum
movens ostensum est, oportet quod ipse Deus sit multis
rebus causa essendi.

Adhuc, divina perfectio omnium perfectiones in se < ^·7. ŋs»
includit, eo quod simpliciter Deu ŋfectu est, ut in primo
libro ostensum est.

Sed divina potentia ictiva non est aliud ih cius essentia. » «p q. :s<b4.

PRIMAE REDACTIONES SECUNDI LIBRI AUTOGRAPHI VATICANI

Cap. X. Qt al iier potentia is Deo dicatur .

Fragmentum.

Bŋŋ ·*Aŋ J«»ŕ · » « principii ut patet per definitionem quam philosophus ponit in
I v metaph · manifestum est quod potentia mom dicitur m Deo
per respectum ad facta, secundum rei veritatem, « non

per respectum ad actionem, nisi secundum modum intel-
ligendi ... actionem. S f nde si aliquae actiones Deo con-
veniant quae non *tendant* in aliquod factum transeant, sed to
maneant in agente, respectu harum non dicetur in Deo
potentia nisi secundum modum intelligendi, non secundum
rei veritatem. Huiusmodi ... effectus. Intellectus igitur et
voluntas in Deo non sunt m ipso ut potentiae, sed solum
ut actiones. § Palet *ig* etiam ex praedictis quod multitudo r
actionum quae Deo attribuitur, ut intcliigere, velle, pro-
ducere res, et similia, non sunt diversae res, cum quae-
libet harum actionum in Deo sit *unum et idem* ipsum eius
esse, quod est unum et idem. Quo modo autem multipli-
citas significationis unius rei veritati non praeiudicet, ex his
quae in primo libro *dem* ostensa sunt, manifestum esse potest.

Cap. XI. Qt on ni: Deo ηιαπτκ aliui in
RELATIVE AD CREATI RAS.

Quod de Deo ... creaturas. § *Quia autem* (λπη autem ...
manifestum est quod aliquid relative potest dici de Deo

in respectu *creaturae* suorum effectuum. § Item t Relativa *funf*
simul natura opposita sc ponunt, t Non gitur potest intelligi ali-
quid relative dici ad alterum nisi e converso illud relative
diceretur ad ipsum. Sed res ... dicitur. § Adhuc. Simili-
tudo » relatio quaedam. Deus ... de ipso. § Amplius. Scien-
tia ... habet. Igitur aliquid relative dicitur de Deo ct ad
seipsum ct ad alia. § Praeterea. ŋdentita relatio quaedam est. Deu
autem maxime sibi est idem, cum in eo nulla sit diversitas. Unde ct
omnia quae dc ipso dicuntur, sibi invicem sunt eadem. Dicitur igitur
«liquid relative de Deo § \dhuc. Movens dicitur relative ad
motum et agens ad factum ut patet per philosophum in v me-
taph. ct in iv ŋhi Deus autem est agens *ut primum* et movens
non motum» ut inm ostensum est. Dicuntur igitur dc ipso
relationes. § Item. Primum relationem quandam importat
ottemum en autem et ' similiter summum. Ostensum est au-
tem ... dicuntur.

Cap. XII. Qi ou κκi.λiiones dictae dh Deo \n i.r.exhrxs
SC)S SVNT ηκμ.πκη ix Dp.o.

Quod relationes., in Deo § Huiusmodi autem re-
lationes (quae sunt ad suos effectus) realiter m Deo esse
non possunt. Non enim fe />ro *did* in eo esse possent sicut
accidentia in subiecto, cum in ipso nullum sit accidens,
; ut in primo libro ostensum est. ' Ncc etiam possent cs<e lb.
ipsa Dei substantia. Cum (enim) relativa iccNndMNi nuurn sint
quae secundum suum esse ad aliud quodam modo se ha-

26 bis Quod dc Deo) Omni» capitula accundi libri quae in autographo habentur, titulum habent in margine positum.
b7bis Praeterea) Codex D legit cum pA: 67-10; 11-u; 42· α 14; 17; j3 *alia referuntur*; 3o.

SUMNA CoNTIIA GKNIIIk.s D. TnoMAK Tōm. I.

APPENDIX

bent, ut philosophus dicit in praed., oporteret quod Dei substantia hoc ipsum quod est ad aliud diceretur. Quod autem ... possit. Oporteret igitur quod divina * substantia ab alio (extrinseco) esset dependens, cuna *contrarium est* et sic non esset per seipsum necesse esse, ut in primo libro ostensum est. Xon sunt igitur huiusmodi relationes secundum rem in Deo, § Praeterea. Omne quod nd alterum dicitur, secundum hoc ipsum quod est, aliquid aliud praesupponit quod ad aliud non dicitur, rumi absolutum priu» csl quarn relativum. Si igitur m Deo citent rcUlionca *secundum rem* praedictae secundum rem essrn- tulilcr de Deo dictae, oporteret quod uliquid caset prius quam divina edentia, et aie quod non esset primum en». Cuius contrarium in primo <>sicn»um est. § Item. Ostensum est in primo quod M- (Deus) omnium entium est un> prima mensura quae Deus um. Comparatur igitur Deus ad alia entia sicut scibile ad scientiam nostram, quod eius mensura est: nam ex c<> quod res est vel non est jopinio ct) oratio vera vel falsa cm, secundum philosophum in praed. Scibile nutem dd scientiam non refertur, »cd scientia ad ipsum refertur *dicit* (Scibile Ulltein licet ad scientiam relative dicatur, tamen relatio secundum rem, in scibili non est, sed in scientia tantum.¶ I nde secundum philosophum in v metaph. mffo scibile dicitur relative *quod* non quia /pw ipsum rvfcialur, >cd quia ail rcfcrumui (aliud refertur) ad ipsum. Dictae tgiuii relationes in Deo non sunt realiter. § Adhuc. Relationes praedictae dicuntur de Deo non solum respectu eoium quae ' mt astu sed respectu eorum quae sunt in potentia; *ct* quia ct eorum scientiam habet, et respectu eorum dicitui ct primum en» et summum bonum. Sed ehu ., . prior. Deu autem . . e.\ hoc quod alia (aliqua) producit. Non igi ui ... existentcm. § \inplius. Cuicumque . pei ucidcns. Relationes autem quaedam dc novo dicuntui Je Det», icul juod est *actu causa huius rei quae dc* melior hac rv (dominiis aul gubet nator huius rei) quae de novo incipit esse. Si igitur . . Ostensum est. £ Illae ciiaca relatione» *quae* per qua» id seipsum refertur et sibi idem dicitur, realiter in ipso cxsc non possunt. Si cnim aliquid per relationem realiter in ipso cMAtemem sibi idem diceretur, illa etiam relatio pari ratione sibi idem esset eadem * per alium relationem, quia eadem nuione unumquodque sibi idem est. * Lt sic oporteret infinitas relationes ponere: infinita autem actu esse est impossibile. § Praeterea. Cum relatio oppositio quaedam mii, oppositio autem diversitatem praesupponat, eo modo in aliquibus (non poterit esse relatio quo non ē ibi diversitas. Eiusdem autem id seipsum non est diversitas secundum reni, sed solum secundum diversam sui acceptiorem. Relatio igitur qua aliquid ad seipsum refertur, nnn *dicitur* est res 4: aliqua, sed est secundum rationem tantum.

<.app. XIII, XI\ . Quomodo pkakdk 1 ve ηκιλιοχκ» dr Deo DIGAKTUR.

Quomodo . . . dicantur. N°on autem potest dici quod relationes praedictae sunt (sini) existentes exterius, quasi res aliquae * extra Deum. Cum cnim Deus sil primum entium et summum bonorum, oporteret ad illas etiam res quae sunt relationes aliquas (quae sunt aliquae res) Dei \$, relationes alias considerare. Et si illae iterum sum (sini) res aliquae ... in infinitum. Xon igitur . . . existentes. £ liem. *Ad aliquid* Duplex est modus quo aliquid denominative praedicatur. Denominatur . . . res aliquae extra ipsum existemes. § Cum igitur. . . relinquitur quod ei attribuantur *secundum* <.» solum secundum nostrae intelligentiae modum, cx eo quod alia referuntur ad ipsum. Intellectus . . . non referatur. £ Et sic etiam patet quod alio modo dicuntui dc Deo praedictae relationes et alia quae de Deo praedicantur. X.un omnia . . . tantum. S ^A-u tamen intellectus csl falsus, Xon m cnim aitrnbut ci per viam compositionis, ut scilicet intelligat illas *res* relationes *quae* quasi res quasdam in ipso esse, sed per modum simplici * intelligentiae, intelligendo ipsum ut terminum quendatn (relatorum) (relationum) aliorum ad ipsum, sicut et mathematicus apprehendit ut separata que non separata sum, nec tamen est falsitas. Non 7 cnim cx hoc est falsitas quod alius est modus rei in essendo *int* et intellectus in intelligendo, sic cnim tère semper esset falsitas, nam ma-

terialia intelligit intellectu immatrcialitcr secundum suum modum. Est nutem in hoc falsitas quod iudiciurn intellectus non concordat rei. cum iudicat case quod non csl vel non esse quod cm. (Ex hoc enim ipso quod /»ru intellectus noster . . . refertur ad ipsum.) § Patet etiam ex *prae* his. . . intelligendi modum. ** Xihil ' v j cnim prohibet intellectum id quod in sc simplex est intelligere ")@Oi ut multipliciter relatum, sicut et quod compositum est materiae intelligit ut » materia separatum. § Praeterea videmus (nostrum intelligere multa ct multipliciter referre referri ad id quod est m sc simplex» ut sic ipsum simplex sub multiplici relatione consideret. Et) quanto aliquid est magis simplex, tanto dkiHir ' (est) maioris virtutis ct plurium principium, "Cwutoo. ac per hoc multiplicius relatum *mtell* intelligitur. btcut punctum . . . attestatur. > Si quae autem (aliae) relationes dc Deo Sf ; *eundum* realiter dicantur ct non solum secundum imclligcntiac modum, posterius inquiremus.

Cap. XV. Qi on Dei s mi omnibus causa essendi.

/•'lapnientum.

Qu< J . v»>vndi, t; Nunc tutem id propositum revertentes, - - ♠ b ‡T. U. cap.n.p. oMcñ lcmu Deum non solum aliquibus esse causam essendi sed Qui » \cro ostensum est quod Detis est aliquibus essendi puneipium. oportet iilienus ostendere) quod nihil praeter ipstitrn vm nisi .tb ipso. Omne enim quod *inest* alicui con- j un 'secundum quod ipsum est, per aliquam causam convenu ei, mcul album homini: nam quod causam non ' u iinuin el inmcdiatiim est *ac* ‡ hoc unde necesse c-t ui mi pvt sc el secundum quod ipsum. Impossibile est u icm aliquod unum duobus convenire et unicuique utrique \ucundum quod ipsum. Quod cnim secundum ē dc aliquu i-ccundurn quod ipsum dicitur, ipsum non excedit, sicut habere tres angulus duobus rectis aequales non excedit triangulum) pmedi. itur eidem convertibile eoi \ >1 igilur aliquid » duobus coin ctil.it secundum aliquid commune de eia dicetur et non (conveniet) utrique secundum quod ipsum est. Impossibile est igilur aliquod unum ... dc eo quod est. Impossibile est igilur esse aliqua duo quorum sir neutrum habeat causam essendi. sed oportet uti umque acceptorum esse per causam, vel alterum alteri e»sc causam essendi. Oportet igitur ...omne quod quocumque modo est. § Si autem dicatur quod ens non e»t praedicatum univocum» nihil minus praedicta ratio (conclusio) sequitur. Xon enim de multis acquivocc dicitur, sed per analogiam id aliquod unum, ct sic oportet fieri reductionem in unum. \mplius. Quod alicui convenit *secundum suam naturam* u\ sua natm.i, non ex alia causa, minoratum in eo el deliciens esse non potest. *Natura* Si enim naturae aliquid essentielle subtrahitur vel additur, iam altera natura erit, sicut el in numeris accidit, ut patet in vm meiapb. ;o (in quibus unitas addita vel subtracta speciem variat.) Si autem, natura vel quiddilatc rei integra manente, W *quod* aliquid minoratum inveniatur, iam patet quod illud non simpliciter dependet ex illa natura, sed ex aliquo alio, per cuius remotionem minoratur. Quod igitur alicui minus convenit quam aliis, c non convenit ci ex sua natura tantum, sed c\ alia causa. Illud igilur . . . omnium de quibus ens praedicatur. Si autem dicatur quod natum huius rei est principium talis esse, sicut .mima principium vivendi, ct sic potest esse quod absque minoratione ul sic *minorem* esse huius rei Jeticientius

* tj; #

Cap. X\II. Quoi» chkaio nox esi moti» xkqur miivho. *hra^menlutn.*

...ducuntur erit quaedam absque motu (quae erit porlccta.> llov ur * » autem maxime competit primae rerum productioni, quae est creatio, nam perfecta simpliciter priora sum imperfectis. Non est igitur creatio neque mutatio neque motus.· .\dhuc. Ubicumque est (Opoilet i - * quod) motus vel mutatio, oportcl aliquid durations praecedere (praecedat) id quod lit per mutationem vel motum, quia cum iam lactum est. in eo quod factum est quiescitur, quies autem

* Val *idem* vel *eadem* delendum tinsse videtur. ' 30 v 11.

* Val *idem* vel *eadem* delendum tinsse videtur. ' 30 v 11.

vi V A 8-p.jj^.

\ id. ad loc-

X'id ftd lo .

* plicit. Pro tim-

<i>Mats</i> leatjdʹi m»	
iiwn intdleitui «λ UKʹr-	
m eue quad Ƨ̂ (El <i>tot</i> γ	
uer.-., refertur ad <>.,	
ntelhgcnJimodum “ V	

4 compowtuw ev eerie	
ēre ridemu· (ooWfva ·:/,	
erre <i>referri</i> aJ id	
mplex sub mufop&i <.,	
liquid e« nugn ea,fc-	
īis el plurium frinn;:,^	
<i>deli</i> intelligitur. Sku? ■■	
n (tliāei rdsuaet & Da *	
xundum Ƨ̂.-	

MJi\$ CUH	I ,.r.Ar.)oc.
n.	
mJ pftjpiAitwD	]
ucuo euoe	
us cm jliqvibiH	]
Tei quod nihil	
i quodiwHKuk..	]
t, per tliqwm ū.v	]
'01 quod CīUiJI IX-	I * * ,
IΛΓ kac Und; Masi	u'
num. ImpMiWe er	,
re et taoqur utt^t	
ICAJte tf j, /	
n mai aeni», Ƨ̂	
jq̄tule» dob ci;: f	I
st' Si gū·	

x ci	r
J ipsum c>t lcp >.	
[uodeu ln->a	.
dum hrboi czsxi	
m esse Ƨ̄erata	I
wtel irifcr.	
i dicatur quid t»	
mu> praftL'j a»	
aequntxcAstf	j
uportci r̄h̄	J
ui Ƨ̄anth 4«.	
aiu cause sr.-	i ; r i>Ƨ̄
r. Szfvs Si r a	
Jditur, us ici	
ī TBBŪÇ-	
tacm timiS	
imoe&,	
' quod Ƨ̂ (‘-J	I
i a f	
tur iku f̄s.	
SUi QJltOT-	
lium 3e Ƨ̂A	
ΓΓ Ƨ̄h' J»-	
àœàts	
«u jr Mt	
perto, &'	
ME cu	
u tcw Jt»	
Cil (Op.	,
nc fnrctirt	
JOIUffi. f®	

r.oo Ƨ̂ simul cum motu (factum esse est principium quietis et terminus motus.) Unde oportet omnem mutationem proprie dicum esse (motum vel) terminum motus, qui est iucccsūīvc (successivus). Et propter hoc, quod fit non est quia quandiu dur.it motus (aliquid) iit (et non est), in ipso aulcm termino motus, m quo incipit quies, (iam) non lit (aliquid, sed lucium est.) In creatione autem non potest liquid duratione praecedere (hoc esse) quia si *hoc esset* ipsa creatio *quae* praecederet ut motus vel mutatio, oporteret sibi praestitui aliquod subiectum. quod est contra rationem creationis, Creatio igitur non esi motus neque mutatio.

Cap, Will. Qi OMoho mu h x iik
KA (II AK «OMRV (.HEAΠOXEM OIIIIUU X 11 U.

Quo modo .. obiiciuntur. – Ƨ̂ Ex hoc uutein apparel *t inanitas* *f* vanitas impugnantium creationem per rationes sumptas ex natur.· motus ct (vel) mutationis, ut pote quod oportet *motum rt mutationem esse* creationem sicut ceteros motus vel mutationes esse in aliquo subiecto, el quod oportet non esse transmutari in esse, sicut ignis transmutatur m aerem. Non enim est creatio mutatio, sed ipsa dependentia esse creati ad *creat* principium a quo statuitur, unde (et sici est dc genuie relationis quae simul cum subiccto concreatur, iuro per aliquam altam creationem /quam) (cl Ƨ̂) (unde ♦) nihil prohibet *in subiecto etiam creato* eam in creato esse sicut in subiecto. Dicitur \idetur tamen creatio esse mutatio quaedam secundum modum intelligendi lanium, inquantum scilicet intellectus noster *p>i* accipit uii.iin et io eandem rein ut non evistentem prius el postea cxisientcni. § Apparel autem si *ere, relatio* creatio relatio quaedam est (quod res quaedam *rt* est el) neque mercata esi, neque alia relatione creata Cum enim ... producitur. Est igiur *creata* in esse i Deo producta, non tamen alia creatione n creata quam ipsa creatura *nam* prima quae per eam creata dicitur, quia accidentia et formae, sicut per se non sunt, ita nec per se creantur, cum creatio sit efectlo productio entis, sed sicut m nili» alio sunt, ita aliis creatis creantur. § Praeterea. Relatio non refertur per aliam relationem *^d io per seipsam* quia sic esset abire in infinitum, sed per se-ipsam refertur, quia essentialiter relatio est Non igitur... procedatur.

Cap. XIX. Qi oi» ix crfatioxk nos sit mo .essio.

Quod (in) creatione non sit successio. Jj Apparet *autem* etiam ex praedictis quod omnis creatio *cubita est* absque successione est. Nam successio propria est molui. Creatio autem non est motus nec terminus - motus (sicut mutatio.) Igitur nulla est in ipsa successio. S Item. In omni motu successivo ... sUCCessio. Oportet igitur creationem in instanti CMC sicut actioncnt perfectam. § Adhuc. In omni motu vel factione in quibus (qua) est successio, tien c>t ante factum esse, ut probatur in vi phis. Hoc autem... sed moti. Relinque-n retur igitur quod *subiectum* fieri haberet pro subiecto aliquam materiam facti *quod est contra creationis* praeexistentem, quod est contra creationis rationem. Impossibile est igitur in creatione successionem esse. § Amplius. Omnem factionem successivam in tempore oportet esse: prius enim et posterius in motu *non* numerantur tempore. *Secundum autem divisionem temporis* Simul autem ... in minori minus. Secundum hoc igitur potest esse *successione* successio in motu vel quacumque factione quod id secundum quod est motus,est divisibile vel secundum quantitatem w/ sicut in motu locali et in augmento, vel secundum intensionem et remissionem, sicut in alteratione. Hoc autem ... ad talem formam. Sicut fieri ignis successivum csl propter altcreationem praecedentem secundum (circa) dispositiones ad formam. Ipsum autem ... aliqua successio. § Praeterea. Successio in : rerum factionibus ex defectu materiae provenit, quae non convenienter est a principio ad receptionem formae disposita primus enim netus est primae potentiae unde *quando* quando ... fit praesens. In creatione autem nihil praeexigitui ex parte materiae, nec aliquid deest agenti ad agendum */piturin* :

APPENDIX

instanti quod postea per motum adveniat,' cum sit immobilis, ut in primo huius operis ostensum est. Relinquitur igitur quod creatio sit in instanti. I nde ... illuminatum est. Ƨ̂ Et inde est ... probatur.

Cap. XX. Quon μ i.i.i u l qkh > ioiesf < revue.

Quod nullum corpus potest creare. § Ex hoc au- u » *** p no. tem .. faciens el factum. Simul autem >unt quae in eodem loco sunt, ut habetur in v *metap* phis. Locum autem ... per modum creationis produci. § Praeterea. Omne agens quod agit inquantum movetur, dc necessitate movet illud in quod agit. *secundum eaim dispositiones agentis sequitur dltpo· vtto in f* factum enim et passum iconjsequitur dispositio- nem facientis cl agentis, eo quod omric agens agit sibi simile I nde si agens non in eadem dispositione se habens »nop agit inquantum per motum variatur, oportet quod etiam in patiente cl facto quaedam renovatio dispositionum liat, m quod sine motu esse non potest. Omne autem ... cau- sare creando § Item. Cum agens ct facium... in actum *d* educitur. Nullum autem corpus tota sua substantia agit, ei sj totum agat, quia, cum omne agens ag.ii per formam qua netu est. illud (solum) per totam suam substanliam agere non poterit cuius »“.n est tola substantia forma. Quod de nullo corpore potest dici (cum omne corpus wi habeat malefiam, *aliter* co quoJ omne corpus est mutabile) Ergo nullum (coipus) potest... creationis, ¶ Amplius. Creare non est nisi Ƨ̄otential infinitae, bi enim Tanto (enim) est maioris

potentiae agens aliquod, quanto potentiam magis ab actu distantem in actum reducere potest, ut quod potest ex aqua ignem facere quam quod cx aere, (unde) ubi omnino potentia praeexistens subtrahitur, exceditur omnis determinatae distantiae proportio, ut (ct) sic necesse mi (est) n potentiam agentis qune aliquid instituit nulla potentia prae- existente excedere omnem proportionem quae posset considerari ad potentiam agentis aliquid ex materia facientis. Nulla autem .. ex nihilo aliquid facere. S \dhuc. Cum Mo- vens ct motum, faciens ct factum, oporteat (oportet) simul esse, ut probatur in vu phis., s nec corpus (autem) agens (non potest) adesse ponit suo foeto (effectui) nisi per con- tactum, quo tangentium ultima fiunt simul (I nde) impos- sibile est aliquod corpus agere nisi tangendo non enim corpus potest producere nisi corpuf. cum nihil ultri auam speciem agat. K Tactus autem alicuius ad alterum est. *I bi ig* Et sic, ubi non est aliquid (praeexistens) praeter agens, sicut in crea- tione accidit, tactus esse non potest. Nullum igitur corpus potest agere creando. § Item. Illud quod per creationem produ- citur oportet este primo productum, cum creatio nihil in creato prae- jo .supponat. In eo autem quod tactu tit, non potest accipi primum foetum, quia *to* cum duo corpora se secundum totum *facere* tangere non pos- sint, tangitur totum ratione partis, quae tanto (prior tactu) (per prius tacta) est quanto (propinque) (propinquior) est tangenti. Propinquis- sima autem accipi non potest, propter nullam corpori» partem indivi- sibilem esse. Et sic nulla potest esse primo tacta, ct per consequens ncc primo facta. Nihil igitur quod tactu ht potest esse creatum. Si igitur corpus non agat nisi tangendo, non pote&t esse quod per actionem corporis aliquid creetur. § Palet igitur falsitas positionis quo- o causam materiae elementorum esse, cum materia *p* causam habere non possit nisi id quod creando agit, eo quod ipsa est primum motus et mutationis subiectum. § Hinc ctum contra quosdam errantes dicitur s.»p. xm. Neque operibus Attendentes *copn* .ignoverunt qui» exict eorum artifex, seJ aut ignem aut spintum •ut citatum acrem aut ginim stellarum Ƨ̄eo putaverunt.

(λip. XXI. Qi m» 501 u s Dei esi t heuo

Quod solius Dei csl creare. § IN praemissis lutem 3» » [< x r. §?? (etiam) ostendi potest (ulterius) quod creatio (csl) propria Dei actio, cl quod cius solius est creare. Cum enim ... propria. Creatio autem est prima actio, eo quod nullam aliam praesupponit, omnes autem aliae ī-i *exterius transeunt* praesupponunt eam. b.st igitur creatio propria Dei solius actio, qui est agens primum. § Item. Ex hoc ostensum

APPENDIX

est quod Deus creat res, quia nihil potest esse *ab co* praeter ipsuin ab co non causatum. Hoc autem ... propria * eius actio. § Adhuc. Effectus suis causis proportionalitcr respondent, ut scilicet effectus in actu owy c.t.mma causis actualibus attribuamus ... ut docet philosophus in secundo phi». Esse autem ... ut hominem vel album. Esse autem simpliciter (non oui; per creationem causatur (quae nihil praesuppomt) quia non potest aliquid praexistere quod sil extra ens simpliciter. Per alias âctione (factiones) ... propria Dei actio, § Quicquid est causatum ... instrumentalis. Sortes cnim, quia *inquantum* habet suae humanitatis causam, non potest esse prima humanitatis causa ... per humanitatem. Et iduo ... totius speciei. Et inde est quod oportet omnes causas inferiores agentes reduci in causas superiores sicut instrumentales r/ (in) primarias. Omnis autem alia Substantia praeter Deum *est causata inquantum* habet esse causatum ab alio (ul supra probatum est.) Impossibile est... alterius. Instrumentum autein nunquam adhibetur ðt ad causandum aliquid per viam motus (cm cnim ratio instrumenti quod sit movens motum Creatio autem non est motus» ui ostensum est. Xulla igitur ... creare, \$ hem. Instrumentum) adhibetur ennn propter convenientiam eius * cum causato, ut sit medium inter causam primam et cnu-sutum et attingat uti unique, et sic influentia primi (per)ven-tat ad causatum per instrumentum. i1 (l nde) oportet quod sit aliquid recipiens primi influentiam ab <in) co quod per instrumentum causatur, þun ad /ioc id quo l per miim-mentuin Cduuiur ċ .iibnuu pruno qi »ni tiwtrutncnto nnn enitn ċffbciau «imitetur lnxirutnento, <e.l principali .i^cnit i lfoc autem «um tat sine mntu quod in nliquo pracedetenti «liquid redptaur. Quod c~l contra ra-tionem creationis, nam nec crcatui ðnoiu t-r n probatum c«t, neque «liquid (nihil) pr.iesuppoml Relinquitur igitur quod nihil aliud praeter Deum poteM creare, neque sicut prin-cipale ðngen neque sicut instrumentum, § Praeterea. Omne agens instrumentale cxequiur actionem principalis agentis per aliquiffm u/» actionem propriam . . . ad factu»nem vampu scamni secando. Si igitur aliqua cre.nui.i sit quae operatur ad creationem sicut instrumentum primi creantis, oportet quod hoc exequatur (operetur) per aliquam actionem debi-tam et propriam suae naturae. Effectus autem respondens 4n actioni propriae instrumenti est prior in via generatio-nis quam effectus (respondens principali agenti. Ex quo... generatio carnis. Oportebit igiur. .. respondens <» actioni primi creantis. Hoc autem est impossibile . . . ' ut philoso-phus dicit in xvi de animalibus (libro de generatione anima-4 lium.) Impossibile est ergo quod aliqua creatura (creet) neque sicut principale agens neque *sicut* instrumentalitcr creci. § hem. Quod est secundum aliquam naturam . . . alte-rius per creationem. § Amplius. Cum omne agens ... cale-facit. Cuiuscuirique igiur actus determinatur ad genus et speciem et accidens ad (eius virtutem) oportet es.se deter-minatam ad effectum similem genetis et speciei (effectus similes agenti inquantum huiusmodi) ex eo * quod omne agens agit sibi simile < Xihil autem quod *est* habet esse determinatum potest esse simile alteri eiusdem generis vel speciei nisi se-cundum rationem genens vel speciei: nam secundum quod (est) hoc (aliquid) unumquodque est ab alio distinctum. Xihil igitur... individualiter subsistit. Xon ergo creat, sed solum hoc est agentis cuius esse est infinitum, *cui mest* quod est omnis entis comprehendens similitudinem, ut supra ostensum est. \$ Hoc ctiam appnrci si ordinem entium conMdercmus. Nam oportet quod causae primae respondeat pro effectu causatum pri-mum. Primum nutem causatum est c^e. ht cum genera decem secundum diversos modos essendi qui *diversis* competunt diversis naturis ct formis diversorum generum distinguantur, cnmplctux modus essendi, qui â per se subsistere, soli substantiae debetur, quae est primum *ens* entis genus. Primi igitur agentis erit unicuique enti praeberc id unde subsistit: alto-rum vero agentium dnreci quibus subsistens formatur. Ex quo ctiam patet quod soluni primum agens est creans. Adhuc. Cum omne quod ht inquantum huiusmodi non sit (ad hoc liat Ut sil) oportet, si aliquid fleri dicatur quod prius fuerit, quod hoc non fiat per se sed per accidens, perse vero illud quod prius non luit: ul, si ex albo flat nigrum, fit quidem et nigrum et coloratum, sed nigrum per \$c quia fit ex non nigro, coloratum autem per accidens, nam prius coloratum

erat, *cJ nnn talc. Sic igitur ... inquantum huiusmodi. Alia vero sunt causa essendi per accidens, et hoc (huius) · esse · vm l per se. Cum igitur producere *aliq* ens non cx ente prae-existente sit creare, oportet quod solius Dei sit creare. i Non uutum differt ad propositam rationem · quue producuntur sempa fuerint (ut quidam dicunt) vd non, quin utroque modo oportet quod »tl iam': tr bvm illud quod non cx praeexistente producitur causetur per ċ secundum quod est ċn < Praeterea. Cuiuslibet agentis determinati «cundum na-turam · ðncuiu ġneri ct speciei cm virtue ad determinatum effectum, þ» unumquodque cnim quale est talin agit. Oportet igitur proportionem c»sc aliquam agentia huiuemodi ad suum effectum, aliter cnim nnn m.igis hunc quam alium eilcctum faceret. Sicut autem ageaw refertur ad ·Ktum inquantum ictu est. ita effectus rclclrtur ad causam agentem inquantum potentia ol. oppositi cnim habitudo ðgenii el effectus est. Potent 'g tur effectus praesupponitur nd *causationem* productionem effectus, sicut ct proportio quue c«l inter cauxam agentem et effectum. Nullum igitur igcns qno;l csc in determinato genere vel «pede causal mo reddendo de po'cntii m actum, quod cal movere, non creare. Solus nitk n Pen· 'per ho. quod est ipsum suum <rs«c) (qui cat suum c'sci i o · delco ġ · ġui J il quod genus. Nihil igiur praeter ipsum poicst »rc.r. ' omne·: abac causae (agentes) causant inovendo. Huk aulcrn . cadum cl terram. § ecci. xvm, Qui vivit in cu'-nu.:! cit vii .h. .i nui. § Damascenus etiam ... non sunt cf -atort ¶ ÎX· .t · .uUcm destruitur quorundam philo-l'phinuii· et > qui dixcHint Deum creasse primam sub-M ·■ i m o-p · iam ψ.α iet ab ea) fuisse creatam scgun-J.un. c: c ..m i ini ordine usque aid ultimam quae est anrporalHim interiorum creatrix.

l ip. \XII. (h oli DI ' S OMNIA POSSIT.

Quod Deus omnia pnssit. – § Ex hoc autem apparet quo.' divina silius non determinatur *non* ad aliquem unum dft tium. Si enim ... materia corporalis. Hacc igiur *di* tam divcr a existentia praedictae virtutis immediatus elfe-cius sunt. *Omni-* Xulla «lutem virtus produccns immediate pluies ētrccūs non ex m.iicria. est i dctcmimata ad unum 'lmB d.&fcto i' *** Non „gw i' Dico autem, immediate, quia si per media pro-duceret, posset provenire diversitas ex parte *see* causarum mediarum (mediarum causarum. Dico etiam) non cx ma-te» ia unem, quia idem agens et eadem actio*tle producit* causal diversos effectus secundum materiae diversitatem, sicut calor ignis qui indurat lutum ct dissolvit ceram. Dei igitur virtue non est determinata ad unum effectum. § hem. Omnis virtus (perfecta) ad ea omnia se extendit.... quae possunt *habere* rationem habere domus. \irlus autein... quae rationi entis non xe <·v repugnant. Si enim ad (in) quendam tantum effectum virtus eius posset, non esset per sc * causa entis (inquantum huiusmodi) sed huius entis. Rationi autem entis ... quae contradictionem im-plicant. Relinquitur igitur quod quicquid contradictionem non implicat. Deus potest. Von *igitur* § Adhuc. Omne agens ... ignis ignem. Deus autem est actus perfectus, in se omnium perfectiones principalius habens, ut supra osten-sum est. Est igitur ... Deus potest. § Amplius. Omni potentiae passivae respondet potentia activa *tanquam*» po-tentia enim propter actum (est) sicut materia propter for-mam. Vcc *potest* Xon potest autem ... in rebus naturae. Et per hunc modum videmus quod omnia quae sunt m potentia materiae corporalis generabilium et corruptibilium possunt reduci in actum per virtutem activam quae est in corpore caelesti, quod est prunum activum in natura. Sicut autem corpus caeleste est primum agens respectu corporum inferiorum, ita Deus est primum agens respectu *(immutentium creatoru* totius entis creati. Quicquid igitur esi in potentia respectu entis creati, totum hoc *N<> passibile est* Dcu> per suam virtutem activam facere potest. In potentia autem entis creati est omne quod ose et (enti) creato non repugnat, sicut in potentia naturae humanae sunt omnia quae naturam humanam non tollunt. Omnia igitur Deus potest. § Praeterea. Quod effeciiis aliquis . . . contingere, i no modo per hoc quod non habet cum agente *similitudin* affinitatem vel similitudinem wliquan» ; sic ratm agens enim omne agit sibi simile aliquo modo, *alto modo per*

y t ·«·

l ·

„

·

pW

•

F

>.»r b ».

, l

• v j j ioc

j,3;
f

Jl

W

.. inquantum hum... i
accidens ct
re *aliq* òn non r.
quod wfrtH Da ?
twnem 1 ^aeproA.^
qab wrrxpe nr.>> ?i
dliictur *anwa fr* κ
t tyer.h *Octrtr* K ,;i

iuinn cicnw. ofccr t» ½
π-et. Skv< fcîrz. κλ,
du» rdenuffcj cuua , -
habitudο ψMî «
ad *ēanudKme* þn
er emuni
râuu> *geaae* trf «r< χ<
uoj ru BWtcr frx ½
um wuncMc)
i». Vihil ig.i.r prie? R
(genle») *tesust* ϣ^
H. § eca. Dû; Qi . f.
čenu ctum...fr^–
ntur quoruvüi -4,
m cre.i^c prr,-, k
l fatae σσv l
e ad uhimaa ,

MMI WJsín.

hoc 4U?0T
ž ad atqm »2»
raliv. Hkc e';-/ 1
űti nnme&to 0 > l

roducen» imj x;
itenninau **dea**
l si per oedu r–
c [W « OMF»
etiam) nta n n?
tient/πάαα»
Jiunitrea, ā
t ceranj. Dei çrr
rJēJwa i ht
otefhfc..
Vim» āu'Gij
. Si cmn? 1 >
pofflri, tK
modi) iri kv
tnJkDùs^ b-
ômtridNW*i*
\$ Uh;. lA .
us s
, u' <ψ3
Amphū>. fte

•ria proper w-
rebus orrn
j qmc st#
comip^–i2
jvam *ipe*
um in Mtan
Stas respec.
icto? repiiv

t In pofiniJ
1) entro "l«
scot ■«
jgirur **to**
cooewt

m

excedit unde virtus generation quae est in semine hominis non potest generare producere brutum vel plantam, *sed* hominem nutem potest, qui (tamen) praedicta excedit. Alio modo ... substantiam separatam. Tertio modo, propter materiam determinatam ad effectum in quam agens agere non potest, sicut carpentarius non potest αχ facere serram quia sua arte non potest agere in ferrum. ex quo fit * serra. Nullo autem istorum modorum potest aliquis effectus *rien extra divinam virtu* subtrahi divinae virtuti. Neque enim propter dissimilitudinem effectus aliquid ei r/ffa imposabile esse potest, cum omne ens, inquantum habet esse, sit ei simile, ut supra ostensum est. Ncc etiam propter effectus excellentiam, cum ostensum sit quod ꝑDcu est supra omnia entia in bonitate et perfectione. Nec iterum propter defectum materiae, cum m agendo materia omafe ah en aolo «it utpote (ipse mi causa materiae, quae) non possibilis (est) causni nisi per * creationem. Ipse etiam in agendo non rvquiiit materiam, cum nullo praeexistente *possit* rem in cs>v producat, et sic propter materiae defectum vius actio impediri non potest ab effectus ꝑrodii ctione Restat igitur ... omnipotentem £1 line est ..et fob. \iprinvi .. omne verbum. S Per hoc autem evacuatur quorundam philosophorum error qui *diceb, opina» posuere* posuerunt a Deo immediate produci unum effectum tantum, quasi virtus eius ad illius productionem determinata esset *et per* /nu u ct quod Deus non potest aliud tacere nisi secundum quod cursus rerum *se habet* naturalium se habet. Ik· quibus J. tur pnnmc cor. pnm<». Nonne «tuitam leca lteih upicntiaru ftiuu mundi; glossa. «Mpicanli» mundi «t quae imp.i««ibile Deo iudic.it quoJ *nt* unuris rcru.n non ridel De quibus cliim Ji-citur iob xxi Quasi nihil posset omnipotens aestimabant eum.

Cap, **Will**, (Jrou Deis non aoai
EX NP.CRSSn ΧΓΚ ΝΑΠΠΙ ΧΕ.

Quod Deu» ... naturae. £ Ex hoc autem ostenditur quod Deu» agit (in creaturis) non per necessitatem naturae, seJ per *arbit* arbitrium voluntatis in productione suorum creaturarum, t)mnis cnim agentis per necessitatem naturae 1· virtus determinatur ad unum effectum: ai cn'm ad plum ac haberet non minus unum quam alterum pn>ducerci. hoc cnim sola effictione ticri potest ut «gens quod potest in plura unum prae aliis agat, quae quidem electio non ē nntlirac čd voluntatis. Et inde est ... per voluntatem. ' (§ Adhuc. Quicquid non implicat... non implicarent. Sicut patet praecipue circa *quanti* numerum, quantitates et distantias stellarum__ non implicaretur. *hstest igitur Deusfacere* Multa igitur *funt* subsunt divinae virtuti quae *contradictionem non implicant* in rerum naturae non inveniuntur. Quicumque autem ... per voluntatem)* Item. l numquodque agens... per intellectum agit. Intellectus autem non agit aliquem exteriorem effectum nisi mediante voluntate, cuius (obiectum est) bonum intellectum, quod cm quod movet agentem ut tinis est obiectum. Deu» igitur per voluntatem agit, non per necessitatem naturae. § Xmplius. Secundum philosophum m ix metaph. duplex est actio : una quae manet in agente et est perfectio ipsius *alia quae* ut videre: alia quae transit in exteriora (et) est perfectio tacti, sicut comburere in igne Div ina autem actio *cum sit sua ntbtfantia ut supra ostensum est* non potest esse dc genere illarum actionum quae non sunt in agente, cum sua actio sit sua substantia, ut supra ostensum est. · /luimodi autem ac Oportet igitur quod sit dc genere illarum actionum quae sunt in agente et sunt quasi perfectio ipsius. Huiusmodi autem non sunt nisi actiones cognoscentis et appetentis. Deu» igitur *per* cognoscendo et volendo operatur. Non igitur per necessitatem naturae, sed per arbitrium voluntatis. § Adhuc. Deum agere propter linem cx hoc manifestum esse potest quod *ord* universum non est u casu, sed ad aliquod bonum ordinatur ut *philo*, per philosophum patet in xi metaph. Primum autem agens propter linem *non potest esse natura, /icet ct ipsa propter fnem agat oportet* esse agens per intellectum et voluntatem. Ea enim ... per intellectum ct voluntatem. § Praeterea. Quod per se agit... quasi seipsum ngen». <>portct igitur primum agens hoc

modo agere quod sui *d* actus dominus sit. //<v modo *autem non agit nisi ag* Non est autem aliquis sui dominus actus nisi per voluntatem. Oportet igitur... necessitatem. S Edirne Primo agenti... actio quae est per voluntatem. S Ainpiius. Ex hoc idem apparet quod, ubi eonlunguntur (coniungitur) utraque actio *quae est s* superior est virtus quae agit per voluntatem ea quae agit per naturam (et utitur ea quasi instrumento.) Nam in homine .. per *naturam* naturae necessitatem /km Divina autem virtus ... necessitatem. ¶ Item. Voluntas d vina habet pro obiecto bonum secundum rationem boni. Natura autem non attingit ad communem boni rationem, sed ad hoc bonum quod est *sibi p* <ua perfectio. Cum igitur omne agens (agat secundum quod) ad bonum intendat (intendit) ... agens particulare, \gens autem particulare .non per necessitatem natinae agens * \$ Hanc etiam veritatem divina scriptura nos ducet. Dicitur enim m þ nivit ct una «um, Omnia quaecumque voluit dominus fecit. Et eph. pnmo... ea cs-e voluit S Per haec autem ... per naturae necessitatem

<2ap. XXIV. Qi ou Du s uni secixucm " \i i i i ε μ i α μ .

Quod Deus... sapientiam. § Ex hoc autem apparet quod Deus effectus suos producit secundum *ordinem* suam sapientiam. Semper cnim actio «ccunJi «genti» procedit secundum regulam agenti» primi nisi ait defectus in medio igcntc, aicut quandoque propter delectum *organ* munimenti arntid» operatio Impeditur. Imdlutun autem comparatur ad voluntatem sicut pnmum egeni» ad secundum, volunhis cnim asil sicut mota a bono per intellectum apreheno» *Semper* Oportet Igitur quod opemtio voluntati» «li secundum intellectum nlei ait defectu» in volunute, aicut homo aliquando contra scientiam agit pn>ptcr inordinationem voliintlali», quae «equitur bonum apprehensum *pei tensum* ul dctcct.ibdc acnaun contra ordinem rationi». Talo autem đfectu m divina voluntite e»»e n««n potest, cum in Deo ; non p<»»dt č» řliqui defectu», nec pansit velle malum, ut supr.i <>»cn»um est. Relinquitur igitur quod quicquid heu» lacit, čcundum ordinem «.ipientoc »uac fecit. ' (\oluntas entin .. Ut Ostensum »|b in< b' est. Cum igitur in Deo non sit nisi intellectualis apprehensio, nihilque intelligat nisi intelligendo se *m cius autem* quem intelligere est sapientem esse, relinquitur quod omnia Deus secundum suam sapientiam operatur.) S Item.Omne «. |b. x ř3. agens agit sibi simile. I nde oportet quod secundum huc agat unumquodque agens (secundum) quod habet similitudinem *suam* sui effectus, sicut ignis calefacit secundum modum sui caloris. Sed 111 quolibet agente per voluntatem (inquantum huiusmodi) est similitudo sui effectus secundum intellectus apprehensionem. Si cnim ... res in esse producit. § Mnplius. Secundum philosophum in pnmo metaph.. ordinare >apicntis est. (kdinatio cnim aliquorum fieri non potest nisi per cognitionem habitudinis et proportionis (ordinatorum) ad invicem ct ad aliquid altius eius. quod est tinis eorum. Ordo enim ...dicuntur. Res autem quae sunt a Deo productae ordinem ad invicem habent non a *casu* casualem, cum sit semper vel in pluribus, ct sic patet quod α sua causa quae řatura. carum instituit (quod Deus *i)eu* res m esse produxit eas ordinando.) Deus igitur per Miam sapientiam res in esse produxit § \dhuc. Ea quae sunt a voluntate ..quae factibiles dicuntur. (Et sic patet quod) res *autem* igitur creatae *non* sunt a Deo n ' b ' sicut factae bactibihum autem .. ad artificem. Sed artifex per *suum intellectum re*, ordinem suae sapientiae et intellectus *res* aitiliciata in es>e producit. Ergo et Deus omnes creaturas per ordinem sui intellectus fecit. § Hoc autem divina auctoritate confirmatur. Nam dicitui in ps , <hnnia in sapientia fecisti: et prox. 111. *thu* Dominus sapientia fundavit terram. \$ Per haec autem ... absque aliqua ratione.

Cap. X\\ Qiaiiiih omppotixs uuvvir
UI VI.nwi NQN rOssE.

Qualiter ... non posse. S Ex praemissis autem ... non posse. Ostensum enim esi supra in Deo esse potentiam activam. Potentiam vero passivam in eo non esse iam supra *ostensum est* in primo fuerat probatum. ' Secundum autem utruinque utrainque potentiam dicimui posse. Illa igitur

APPENDIX

ψ/ιxṛ Deus non potest quae *ad potentiam* posse potentiae pas-
sivae est. § Quae autem huiusmodi . . . Deus non potest.
Non potest igitur (Deus) esse corpus (aut aliquid huius-
modi.) § Adhuc. Adhuc * Huius potentiae passivae motus
actus est. Unde ct in otnni moto necesse est aliquo modo \ma-
ginari materiam, ut dicitur in secundo ct xi metaph. Deus igitur,
cui potenti.i passiva non competit, mutari non potest.
§ Potest autem ulterius concludi quod non potest mutari
secundum singulas mutationis species, ut quod non potest
gene augeri vel minui, aut alterari, aut generari aut cor-
rumpi. § Amplius. Cum deficere . . . in nullo deficere pot-
est. § Praeterea. Defectus omnis secundum privationem
aliquam est. Privationis autem subiectum potentia ma-
teriae est. ,\nullus igitur defectus inesse Nullo igitur modo pot-
est deficere. £ Adhuc. Cum fatigatio . . . neque oblivisci
potest. § Amplius. Neque vinci . . . moveri. § Similiter. ,
sonent. § Rursus. Quia potentiae activae obiectum et ef-
fectus est ens factum, nulla autem potentia *causa est* opera-
tionem hnbct ubi deficit ratio sui obiccti . . . oportet quod
Deus dicatur non posse quicquid eM contra rationem
entis inquantum est ens, ve! facti entis inquanlum ¶
factum. § Quae autem sint huiusmodi . . . contradictoria
esse simul. § Adhuc. *Cum in omnibus (oppositis) contrariis et*
privative oppositis includatur (Contradictio contrariis cl priv-
itive oppositis includitur.) · Sequitur enim . . . eidem secun-
dum idem § Amplius. Ad remotionem . . . nun habeat .mi-
mam § Praeterea. Cum principia . . . aequale· duobus rectis
§ Hinc etiam patet.. dum fuit. £ Sum ctiaín quaedam . . .
esse factum. § Ex hoc autem patet . . . depondeat Quod
CSt contra rationem eius quod dicitur Deus Ium Duo maxime (»
compcut primam causam Ć» (ut cx superioribus patet.) £ Ea-
dem etiam ratione . . . pertinet. § Similiter etiam . . . non
esset effectus eius. ¶ Rursus, Quia ipse esi , non poie-u
velle. Quae autem velle non possit considerari potest si
accipiamus qualiter in divina voluntate necessitas esse
possit. *Quod quidem contingit duplkitcr ut ostensum est supra, (q)*
cum de Dei voluntate agebatur, Cno quidem modo respectu sui
ipsius, nam necessario vult sc esse, vel sc esse bonum (Nam quod
necesse est esse, impossibile est non esse, ct quod impos-
sibile est esse, necesse est non essu.) § Patel autem . . . ut
in primo ostensum est. § hem. Ostensum est . . . » peccare
non potest § Similiter ostensum est supra quod Dei vo-
luntas non potest esse mutabilis. Sic igitur non potest
facere contra id quod statuit faciendum (id quod est a sc vo-
litum non impleri, coniuncto accipiendo.) § Sciendum tamen ...
ut in primo ostensum est. ' Et ideo omnes istae locutiones,
Deus non potest facere contraria his quae disposuit facere
(et quaecumque similiter dicuntur) intelliguntur composite
sicut sic enim absolute implicant suppositionem divinae vo-
luntatis de opposito. Si autem . . . absolute. ¶ Simili etiam
modo potest dici quod Deu non potest facere contra ca quae prae-
scivit se facturum, nam sicut aclio Dc· pmcaupponit voluntatem, ita
etiam praesupponit scientiam, ct utraque est immutabilis, unde eadem
est ratio voluntatis ct intellectus. £ SICUt aulem Deus agit per
voluntatem, ita et per intellectum ct scientiam, ut osten-
sum est. Pari igitur ratione non potest facere quae sc fa-
cturum non praescivit aut demittere quae se facturum
praescivit *et eodem modo loquendi* qua non potest facere quae
facere non vult aut demittere quae vult, et eodem modo
conceditur et negatur utrumque. ut scilicet ... ex suppo-
sitione.

Cap. XXVI. Qtrou divinis intellectus non οοακογαν κ
Ah determinatos effectis.

u r biK· l'. Ul. Quod *Deus non agit* divinus intellectus non *determinatur*
coartatur ad determinatos etfectus. – § Quoniam autem
ostensum est . . . restat ostendere quod eius scientia vel
intellectus nullis effectuum limitibus coartatur. Ostensum
est cnim supra quod Deus omnia alia quae ab eo pro- 70
cedere possunt comprehendit suam essentiam intelligcndo,
in qua omnia huiusmodi esse necessarium est *per modum*
per aliqualein similitudinem sicut effectus in causa (virtute
sunt in causa.) Si igitur . . . proferre. § Adhuc. Divinae es-
sentiae infinitatem supra ratione ostendimus. Infinitum au-

tem ... si etiam numero finita * existant. Nihil autem ...
esse possit. Divinus igitur intellectus, qui perfecte divinam
essentiam comprehendit (cognoscit) ut supra ostensum est,
omnem fmitatem effectuum transcendit. Non igitur . . . co-
artatur. § Item. Supra ostensum est quod divinus intel-
lectus infinitorum est cognitor *ct eorum etiam quae*, Deus
autem ... non coartatur. § \mplius. Si divini intellectus
causalités ad effectus aliquos (quasi de necessitate agens)
artaretur, hoc esset respectu illorum qui ab eo produ-
cuntur m ěs Hoc autem . . . vel scientiae. § Praeterea.
Divina., res artificiatas. * Quaelibet... ut ostensum est.
Igitur intellectus divinus ad omnia quibus *nata est con* entis
ratio non repugnat, suam causalitatem extendit. Huiusmodi
cnim . . . coartatur. § Hinc est . . . non est numerus. § Per
haec autem excluditui quorundain philosophorum positio
qui dixerunt dicentium quod *Deus* ex hoc quod Deus seip-
sum intelligit, fluit ab ipso *talis* de necessitate talis rerum
dispositio, quasi non suo arbitrio limitet omnia ct singula
ei universa disponat sicut fides catholica profitetur.
§ Sciendum tamen quod quamvis divinus intellectus ad
certos effectum non coartatur ipse tamen sibi statuit deter-
minatos effectU' (quos) per *quae sapientiae ordinem* suam sa-
pie η'Πη ordinate j· oduc.u, sicut sap. xi dicitur, Omnia in
m met ¶ »icr o p jndt-fc el mensura disposuisti, Domine.
¶ q it nu· *depositio nt* intellectu ct «cicnlfī immutabilis est, ut
upr· oiteiī nn c.i, , .µ. tu: orca divini intellectus operationem
qUAcdam »mn ul 'līi.αl nece -ii»., per quam aliquid necessarium did-
cur nnn ;K·π· *r ted /V* >lu<e ed conditionaliter vel ct suppositione.
i· i, »i <» u- in nivHcctu· consideretur absolute, nullo supposito.
(» «nJ ilcr< nrcr tabet ¶ hoc quod in nili numero vel maiori aut mi-
nor þvC c- n-run» proJin it aupposito autem quod talem numerum
apccicl i rerum suo intellectu praefixerit, impossibile evi *ipsum alium*
quod n eo hic numerus re'us non praefigatur. Et ideo sequitur r.v sub
conditione neci ¤.sila in omnibus qunc divino intellectu statuuntur, quam-
vis etiam n ě contingentia ěj» videantur. Haec cnim conditionalis est
veri ei necessaria. Si Deus disponit hoc futurum, hoc erit.

Cap. XX\ II. Qrot» divina voluntas
VD DUEHMI.XAIOS EFFECTIS NON COARCTATLH.

Quod divina voluntas ad determinatos effectus nun
.triaiur. – § Ex his etiam' ostendi potest quod nec eius
voluntas, per quam agit, ad determinatos effectus coarutur
necessitatem habet, λ oluntatem cnim suo obiecto propor-
tionatam esse oportet, *sicut mobile suo mot*. Obiectum autem
voluntatis est bonum intellectum, ut patet In tertio de anima
per philosophum ex supra dictis. \okmtas igitur nostra ad
quaelibet se nata est extendere quae ei intellectus *per modum*
boni propo sub ratione boni proponere potest. Vcc Sicut nutem
humana * *voluntas* voluntatis virtus ab intellectus virtute non defiat, ita
ncc divinae. Si igitur intellectus divinus . . . producit. § Prae-
terea. Nihil agens per voluntatem . . . absoluta. Non igitur
cx necessitate divinae voluntatis aliqui effectus procedunt,
sed ex eius *Ubertate* libera dispositione. § Hinc est quod dicitur
n ro. ix. Voluntati eius quis resistit. Et hest. * Non est qui possit
tuaē resistere voluntati.

Cap. XX\Π et XXIX. Qi aliter in reki m prodi-chose
debitum inveniati r.

Qualiter in rerum productione debitum iustitiac inve-
niatur. – § Ostendere etiam . . . in esse produxerit. Iustitia
(enim) secundum philosophum in v eth., ad alterum est,
cui *quod ei debet* (debitum) reddit. I niversalī autem .. .non
potuit. § hem. Cum iustitiae actus . . . procedit. £ Prae-
terea. Nullus debet . . . alteri debet. Sic enim filius est dc-
bitor patri quia accipit esse ab eo, dominus *servo* ministro
quia ab eo accipit famulatum quo indiget, omnis homo
proximo propter Deum, a quo bona cuncta suscepimus.
Sed Deus . . . ex aliquo iustitiae debito. § Amplius. In quo-
libet genere *causarum est propter* quod est propter sc est
prius eo quod est propter aliud. Illud igilur . . . non pro-
duxit ex debito iustitiae. § Hinc est . . . mea sunt. § Per
haec autem . . . quod debet. Non enim ex debito iustitiae
(res) operatur, ut ostensum est. § Licet autem consi-

' Ciw p»
'''MA

«)u

Oil

II » «PT.ĪJ.
, 'L not

* Ci»u non w-
nctua In H:»w-
Kse.

* Spiim» «J-
ctum prv
cationt Cap rA

M » * 'T· AH

eiieitt. SW wc,	
ui <u[f» otmaj VJ	"
Wil. Non <i>igfa</i> ..	
Ni qund à<w» -f	
CCArH Λ&» fUt.	
«. Si dnini	l

i de nu^ce řçn	
m qui sb oo J&._	
Mentis I hjttcd	
•U,, ut OiřtTix	
řibu <i>rts a » r</i>	
1 çřIWĹil».	·
« eft nuiv j	
hdwfkiTJ» p>	
'toc quoi Dwi<	
tttàifc tdn rre	
řttct	
řilholw pr. ...	
rime rtfriko y	
en Ai tōt &.	
řkř řv ř	
u tour, Or <i>ř</i>	
iipOunli, te.	
ű c- .-/€» et	
<i>u^e^a</i> řłçqr r-	
qadawwr^6>	
J datait	
■Λ, X...:	
řtfi twr ii ...	
[x.' ůfc» use	
řŃ « TwiitM	
řřβřψΒτ&κ.	

e.'ttJfau x	
bjcci.	
JICT&IX	ř «lj, ř ■ * l -P .95
\$Křj M 05	
fe& ara-	
feřO ř p'.	
Mt;v- s'S	
i tens ů r '	
itr ixnéi	

ioGLJ i V c	
i. Nager	
I pxtdr	
» xv	
5Ě» /.'f	
r.' řZj -	
ilŁftr--	
✱ ✱	
ř řS...'	
if X	
DO	
M	

dcrari potest, ipsa enim divina bonitas praecedit ut finis ct primum movens motivum ad *creati* creandum, secundum quod āuguxiinu (augustinuin qui) dicit, Quia Deus bonus est sumus. Scientia autem eius *dispo* et voluntas praecedunt sicut ca quibus res in esse producuntur. Si igitur ipsam i divinam bonitatem absolute consideremus, creaturarum pn>-uuctio, · ad řpm comparata, řccewsitst» debitum tubere non potest •(nullum debitum in creatione rerum invenimus. Dicitur enim uno modo aliquid alicui debitum cx ordine alterius ad ipsum, quod scilicet in ipsum debet referre quod ab ipso accepit. Sicul debitum . . . praeexistat. Alio modo dicitur aliquid alicui debitum secundum se.) * Hoc enim esi ex necessitate alicui debitum quod ad eius perfectionem re quirnur, sicut (homini) debitum est habere manus vel vir tute*m*, quia sine hl- perfectus esse non potest. Divina autem bonitas nullo exteriori indiget ad sui perfectionem. Non est igitur per modum necessitatis *enat* ei debita creatu- rarum productio. § Adhuc. Deus sua voluntate . . . vult alia. Igitur non cx necessitate debetur divinae voluntati bo- nitati creaturarum productio. § Amplius. Ostensum est... j0 neque iustitiac Nullo igitur modo necessitatis divinae voluntati bonitati est debitum quod ces in esse producantur S Potest tamen <'il i řc sibi debitum per modum cuius- dam condeceniiae. Iustitia autem proprie dicta debitum necessitatis requirit: *reddit* quod enim ex iustitia alicui red- ditur, ex necessitate iuris ei debetur, bicut igitur ... si iu- Mitia proprie ac.tpiatur. Large tamen iustitia accepta, potest diet quantum u huc řs in m creatione rerum iustitia in- quam um divinam condecet bonitatem, skut ct ansctau dicit, Cum řird pe^atnribiM, iustutn cxt. decet enim tc. § Si vero di- vinam dispositionem consideremus... creantis. Eiusdem autem ad seipsum non est iustitia proprie dicta, ut patet per philosophum in v eth. Xon igitur proprie dici pol&l quod Deus ex debiti» " iustitiae res m esse produxerit, ea ratione quia iper scientiam et voluntatem) se disposuit pro- ducturum. gj in rerum nuicm propagatione ex debito divinae diapo- řitiont implendae iustitia potcM inveniri. Ibi enim iam nnn solii Dei operatio invenitur, sed etiam motus creaturae in divinae dbporihoni» 'mpletionein tendens, cl hoc cx necessitate debet creatura l>co dispo- nenti. · £ Si autem *consideratio* alicuius creaturae productio consideretur, poterit ibi debitum iustitiac inveniri *ratione ord* ex comparatione posterioris creaturae ad priorem. Dico autem priorem non quoa (solum) tempore sed natura (omnis (autcm> [enim] c_mum naturaliter ot pour cilcctu, etiam linis.) Quod enim in intentione agentis» prius est, naturaliter prius me oportet; 4i quamvis etiam quandoque contingat *idem* posterius tempore idem c<«e (in uno et eodem individuo quod dc imperfecto perducitur ud perfectum.) fca enim quac posteriora in intentione <unt ub řlli rationem trahunt quac primo intenduntur, unumquodque enim quod ad hnem est, tale es>e debet quale congruat tini, sicut ad secundum tit serra ferreo dentes habens, ct ud incisionem cibi fiunt dentes ānteriore acuti. Non autem (ro) eodem modo in finem ordinantur creatum quo creaturae ordi- nantur in ultimum finem. N.tin řini řltimu. qui Deus est, non indiget, neque ut řt neque ut congruentius sil, eo quod propter řpm ctl, cum in ř řp contineat omnem plenitudinem bonitatis: finis autem *tu* rebus řreatu ei ři quac »unl propter ipsum consequitur congruentiam aliquam vel nobilitatem essendi, cl quandoque etiam ipsum řc. Etsi igitur nullum divinae bonitatis řt debitum (secundum se) ut creaturae producantur, u řuibō nihil acquirit, est tamen um creaturae debitum ut *aliq* alia creaturi řt quae in ip^arn ordinatur, n qua řiu dependet 0.» perfectio quoquo modo. Nec quantum ad hoc refert an illud cuius perfectio dependet ab altero, sit eius finis vel qualicumquc etTcctus: debitum *enim* est enim ad esse alicuius id sine quo illud esse non potest. (Sic igitur quod primum in divinis operibus occurrit debitum esse non potest, cum nihil praecedat *quod sine ipso esse* quod »inc < illo řx non potiet) Sic igilur in prima rerum productione (primis divinis effectibus producendis) debitum non invenitur. In posteriorum vero productione invenilur debitum, ordine tamen diverso. Nam si illa quac sunt priora naturaliter sint etiam priora in esse, posteriora non řm debita jd ř* -> priorum, řd c convenu», debitum c_m enim, »ř fe aliquo *fieri d* c_nř debeat, praeexistere efficientes čausa řmateriale ct formales (poste-

b l 5 *Quac...* 19 *necessitatem*] Quoad passum istum dc necessitate absoluta, marg.interiori insertum ct deletum ante completionem, ct. l.qq sqq-, ct c.scq.- Qune immediate seq. valde implexa sunt in Autog ,ut ex notis řnostri in mg. apparet, hem c.sq.deletorum interpr. magnam habet difficultatem.

APPENDIX

riora cx prioribus debitum trahunt: debitum enim est ut, positis causis, habeant actiones per quas producunt effe- ctus.) Si vero quae sunt priora naturaliter sint posteriora in esse, tunc c converso posteriora eum debita ad eut priorum i (priora debitum trahunt a posterioribus) sicut medicinam debitum est praecedere ad hoc quod sanitas consequatur. Ltrobique autem hoc commune existit quod debitum sive necessitas sumitur ab eo quod est m u_m poMuciu^ (prius natura circa id quod est natura posterius.) Necessitas ,o autem quae est (hebituui autem »řvc oovositan quac c_mi a po- steriori in esse (licet sit prius natura) non est absoluta necessitas, sed conditionalis, ut si hoc debeat fieri, necesse est hoc prius CSSC. · (Quae *autem est ex* 0» *quod est prius in* ř rb n'Ř **Mi et secundum naturam, est necessitas absoluta, sicut nccesse est** », *animal esse corruptibile si est cx contrariis compositum. Sic igitur in p rerum productione secundum utrumque modum necessitatis de- bitum inveniri potest, secundum quidem absolutam necessitatem, sicut debitum fuit quod lkus produceret aliqua mobilia si materiam rebus concreavit, secundum 'etiam) (autem) condilionalem necessitatem* * Est ' -<r b<9 ř0 *ipitur* · In creaturarum igitur productione debitum non invenitur nisi ' řkř? '. cx conditione ct hoc quidem tripliciter. ♦ (Secundum igitur hatlC ne- ' ř ur b 49 cessitatcin ' in creaturarum productione debitum invenitur ' 4 » tripliciter.) Primo ut sumatur condiinnatum debitum a tota rerum universitate ad quamlibet eius partem qune ad si perfectionem requiritur universi. Si enim tale universum fieri *a lko debuit* Deui voluit, debitum fuit ui solem et lunam ' faceret, et huiusmodi sine quibus universum essfc · vu. «d ř ipsum cham universum. llnnc tutem necessitatem a nnc (.nccesse) (manifestum) c_m sumi: nd bonum enim řmvet singulae paries eius ordin inlur sicul in hnem, ut etiam philosophus tradit in xi metaph. Secundo ut sumatur conditionis debitum ex una creatura ad aliam, ut >t animalia et řlanta Deus *facere* esse voluit, π debitum fuit ui caelestia corpora faceret, ex quibus eorum c».'c dependet (conservamur) (ct si hominem esse voluit, oportuit nec non et croire |facere| plantas et animalia el aha huiusmodi quibus homo indiget ad esse perlectum) quamvis cl haec ct illa ex mera Deus fecerit voluntate. Tertio ut in ,o unaquaque creatura sumalui conditionak· debitum ex suis per ic partibus et *accidentibus* proprietatibus et accidentibus, ex quibus dependet creatura quantum ad esse vel quantum ad aliquam sui perfectionem. Sicut supposito ... implen- dae. § Invenitur . . . necessarium absolute. Quae . . . cfti- cientibus sivè moventibus. Sed iste modus necessitatis in prima rurum creatione locum habere non potest *quantum ad ipsas substantias* quantum nd causas efficientes. Ibi enim solus Deus causa efficiens fuit, cuius est solius creare, ut supra ostensum est: ipse autem non necessitate naturae řd vo- ,3 luntate operatur (creando) ut supra ostensum est. Eu vero ... pervcniiur ad finem. Sed quantum ad causas for- males \el materiales nihil prohibet citam in prima rerum creatione *praedictam* necessitatem absolutam inveniri. Ex hoc enim quod aliqua corpora cx elementis fuerunt composita, :j necessarium fuit *in eis calorem* ea calida aut frigida esse: et ex hoc quod aliqua *super* superficies producta est triangu- laris figurae, necessarium fuit quod in *eoanpuli* tres angulos āequale duobus řecti haberet. I lacc autem necessitas . . . formalem. Unde secundum hanc Deus debitor dici non 0.» potest, sed řnagi *enaturae* (in creaturam) necessitatis debi- tum cadit. In rerum autem propagatione, ubi iam creatura efficiens invenitur, potest esse necessitas absolute absoluta a causa efficiente (creata) řmptu, sicul ex motu solis *sequitur* mferiora corpora necessario immutantur. S Sic igi- tur ex' praedictis debiti talionibus iustitia naturalis in rebus invenitur ct quantum ad rerum creationem cl quantum ad carum * propagationem. Et ideo ... gubernare. *' § Hinc c_m · \,j quod dicitur sap. xi, Omnia in *numero* pondere cl numen» cl mensura disposuisti, ř Sic igilur per praedicta excluditur duplex error, -> tam eorum scilicet qui, divinam potentiam řlimitante di- cebant Dcum non posse facere řhi quac facit, quia sic facere debet, quam (et) eorum ... assignanda.

Cap. XXX. Qval itek is r kiii s creatis
ESSE POTEST NECESSITAS ABSOLUTA.

tub f-p .0’

Qualiter . . . absoluta. § Licet autcm *Deus* omnia cx Dei voluntate dependeant sicut ex prima causa, quae in ope-
rando necessitatem non patitur (habet) nisi ex sui *propositionis* propositi suppositione, non tamen propter hoc absoluta ne-
cessitas a rebus excluditur, ut sit necessarium, nos fateri omnia contingentia esse, cx quo (quod posset alicui xtdelur ex hoc quod) a causa sua non de necessitate absoluta (luxe-
runt, *illud enim solet* cum soleat m rebus esse contingens eiïectus qui ex causa sua non dc necessitate procudit. Immo in rcbu» qunedom sunt (Sunt cnim quaedam in rebus creatis) quae simpliciter ct absolute necesse est esse. Illas enim res simpliciter et absolute necesse est esse in qui-
bus non est possibilitas ad non esse. Quaedam autem res sic sunt a Deo in esse productae ui in earum natura sit possibilitas (potentia) ad non isse. Quod quidem con-
tingit ex hoc quod materia in eis ē in potentia ad aliam formam quam ad illam per quam portidtur in esse. Illae igitur res . . . ad non esse, lias igitur ē absolute ct simpliciter necesse est esse. ’ (§ Si autem dicatur . non sequi Di-
cuntur enim res creatae eo modo in nihilum tendere quo sunt e.x nihilo. *Hoc autcm* Quod quidem non est nisi se-
cundum potentiam agentis. Sic igilur . . cx voluntate, ut *dic* ostensum est.) * ŷ Item, lix quo res crcntac . . . neces-
sarias esse. § Adhuc. Ad divinam perfectionem pertinet quod rebus creatis suam similitudinem indiderit nNi quan-
tum ad illa quae repugnant *rationi* (ei quod est) csSe crea-
tum *esse autcm necesse non repugnat talioni* agentis enim per-
fecti est producere sibi simile quantum possibile est l sse autcm . . . divinae perfectioni nttcMatur \$ Amplius Quanto
aliquid magis distat ab co quod per seipsum cm ens (sci-
licet Deo) tanto magis propinquum est id non esse. Quanto
igitur aliquid est propinquius ci (Deo) tanto magis recedit a non cs>c. Quae autcm (iam) sunt, propinqua »»>» sunt
ad non esse nisi per hoc quod habent potentiam ad nun
esse. Illa igitur quae sunt Deo propinquissima et per hoc
a non esse remotissima, talia esse oportet *in quibus non sit
potentia* ad hoc quod sit rerum ordo completus, ut in eis
non sit potentia ad non essu. Talia autem sunt necesse esse
absoluto (necessaria absolute.) Sic igitur aliqua creata de
necessitate “ habent esse. £ *Item.* Sciendum est itaque quod,
si rerum creatarum universitas considerareiut prout dependet
(sunt) a primo principio, inveniuntur dependere ex volun-
tate *primi principii* non ex necessitate principii nisi neces-
sitate suppositionis, sicut dictum est. Si vero *consid* com-
parentur ad (principia) proxima inveniuntur necessitatem
habere absolutam. Nihil enim prohibet positionem aliquorum
principiorum non cx necessitate secundum talem (compositionem)
(cursum) fieri (qua) (quo) tamen (posita) (existente) (aliqua prin-
cipia non ex necessitate produci, quibus tamen *stabilitis*
positis) de necessitate sequitur talis effectus: sicut mors
animalis huius absolutam necessitatum habet *quamvis* prop-
ter hoc quod iam e.x contrariis est compositum, quamvis
ipsum ex contrariis componi non fuisset necessarium
absolute. Similiter autem quod tales rerum naturae a Deo
producerentur, voluntarium fuit: quod autem eis sic sta-
tutis, aliquid c.v proveniat vel existât, absolutam necessi-
tatem habet. *Etsi quidem talis necessitas* § Diversimode autcm
ex diversis causis necessitas sumitur in rubus creatis. Nam
quia sine suis essentialibus principiis (quae sunt materia
et forma) res esse non potest *omnis necce* quod ex ratione
principiorum essentialium rei competit, absolutam neces-
sitatem in omnibus habere necesse est. Ex his autem prin-
cipiis isccundum quod sunt essendi principia) tripliciter
sumitur necessitas absoluta in rebus. l no quidem modo
per ordinem ad esse cius cuius sunt. Et quia materia, se-
cundum id quod est, ens in potentia est, quod autem potest
esse potest etiam et non esse, ex ordine materiae consequitur
rem necessitas ad non esse, quae est corruptibilitas necessaria secun-
dum quem necessario res aliquae corruptibiles existunt, sicut
animal quia ex contrariis compositum est, et ignis quia
eius materia est contrariorum susceptiva. Eorma autem «

secundum id quod est actus est. ct per eam res actu exi-
stunt. l nde cx ipsa provenit necessitas ad esse in qui-
busdam. Quod dupliciter contingit, vel quia res illae sunt
formae *tantum* non in materia, et sic non inest cis potentia
ad non esse, scd per suam formam semper sunt in virtute
essendi, sicut est in substantiis separatis, vel quia *forma*
formae earum sua perfectione *adaequat* adaequant totam po-
tentiam materiae, ut sic ea *t ad necessi materiae inexistenc* non
remaneat potenti.l ad aliam formam, nec per consequens
ad non exsc, sicut est in corporibus caelestibus. In quibus
xero forma non complet totam potentiam materiae, remanet
adhuc (in materia) potentia ad aliam formam in materia, et
ideo non est (in cis) necessitas essendi; nihilntninua (sed)
liitus rei «d ciendum essendi consequitur (in eis) victoriam
formae super materia, ul palet in elementis et demen-
tati forma enim elementi *non totaliter* non attingit mate-
riam secundum totum suum (eius) posse, non enim fit su-
sceptix a (formae clementi) unius formae nisi per huc quod
subjicitur alteri parti contraiietalis tñb qnibu» exiitens consi-
dcratnr ut proprio materia * lalie formae, sicut per calidum ci siccum
ct rarum ct huiusmodi ht materia diapendta ct propria formae tñjni
forma xero mixti attiugit maicrinni secundum quod dis-
ponitur per determinatum modum mixtionis. *Eadem autem
materia est* Idem autem subiectum oportet esse contrario-
ruin ct per consequens et mediorum omnium quae sunt ex
vommixikme extremorum. l nde manifestum ... per hoc
quod insunt materiae. Alio vero modo (ex principiis es-
sentialibus est m rebus *absolute* absoluta necessitas) per or-
dinem ad partes materiae xel formae, si contingat huius-
modi principia in aliquibus non simplicia esse. QuU cnim
in materia propria hominis est corpus commixtum ct com-
plexumatum et organizatum, necessarium est nbsnluu ne-
cessitate (absolute) hominum quodlibet elementorum et hu-
morum ut organorum *in se habere* principalium m se habere.
Similiter si homo ... rationale esse. Tercio modo per
ordinem nd (est in rebus nécessitas absoluta per ordinem
principiorum essentialium ad) proprietates consequentes
materiam et (vel) ’ formam: sicut necesse est serram, quin
ex ferro est, duram essu; et hominem, quia animal rationale est,
disciplinae perceptibilem esse. Kx utroque autcm *invenitur*
necessitatem considérai ñaturali *nrocssi* cum formam in materia con-
sideret. *Materia vero non solum* Praedicta · vero essentialia principia
non solum sunt rerum principia quantum nd suum esse, sed etiam
quantum nd suum fieri *materia* diversimode tamen: nam materia corn-
paratur ad fieri rei sicut subiectum, nam omne quod fit cx ente in
potentia, et motus el mutatio exfotentis in potentia actus est; tonna
vero sc habet in fieri rei ut terminus. § Necessitas vero causae
agcnlis cl in ipsa ct in effectu, in ipsa quidem secundum quod ne-
cessarium est ipsum agere, in effectu autcm secundum quod est necesse
effectum ab ipso procedere ([agentis] consideratur et quantum
ad ipsum agere ut quantum ad effectum consequentem.)
Prima autem necessitatis consideratio similis est *considerationi*
necessitati cuiuacumqac accidentis quam habet cx principiis
essentialibus. Sicut enim ... ut actu est. § Differenter ta-
men hoc accidit in actione quae in ipso agente manet.
sicut *ct* intelligere el velle, el in actione quae in alterum
transit, sicut calefacere. Nam in primo genere actionis se-
quitur ex forma per quam agens iit aclu necessitas actionis
(ipsius) ut simpliciter sit quia ad eius esse nihil exlrinsecum
requiritur in quo (quod) actio terminetur: cum enim sensus
fuerit factus in actu per speciem sensibilem, necesse est
ipsum sentire, ct similiter cum intellectus est in actu per
speciem intelligibilem ct voluntas, cum est in .u-tu per hoc qund
est mota a tine, necesse est eam velle. In secundo autcm genere
actionis sequitur ex forma necessitas actionis non ut simpli-
citer sit, scd secundum quid, secundum scilicet quod in agente cm
(quantum ad virtutem agendi); si cnim ignis sit calidus,
necessarium est ipsum calefacere quantum in sc est, non tamen
simpliciter, eo qumi calefactio in passo *est* consummatur, ex cuius parte
potent esse impedimentum (ipsum habere virtutem calefaciendi,
non tamen necesse est ipsuin calefacere, eo quod ab extriti
seco impediri potest.) § Nec ad propositum dilferi ... ad
trahendum navim. Nam omnes sunt ul imnhi unus agens, qui
fit actu per tñm *confire^ationem* aduiUltionCIII od eorum ad
actionem unam. § Necessitas autem quae est a causa agente

‘ C “ñ»cnb...
lerute.

ib mi? mi

r»r n.

ñbi.

’ *m. toc-

’ Knbittr

(·k

l

autem non habet esse a se, impossibile est quod necessi-
tatem essendi (semper) a se habeat, cum *semper* «cmpileralta»
c*tc ioniiuatum temper (quia quod necesse est esse, impos-
sibile est non esse, et sic ... quod sit ens.) Si autem haec
necessitas qua necesse ē creaturam «emper lutae (creaturae)
ruet est ab alio, oportet quod sit ab aliqua *extrintcca* causa
quae sit extrinseca 'et quod) (quae) haec nuicm (quin quicquid
accipiat^rur intrinsecum [creaturae] habet esse ab alio, nec
eadem ratione Causa autem exlrinscca) est vcl efficiens vel
finis. Ex efficiente .. dependet. Si igitur agentem non
necesse sit agere emper) ad productionem effectus, nec
effectum necesse est esse -emper (absolute,i
Deus autem non) agit (cx aliqua necessitate) ad creaturarum produc-
tionem per siem voluntatem. Ut supra ostensum est. Nec rclcrt
d propolium utrum Agni aliquo iKiionc media *vel non sicut* homo
qui voluntate inoret baculum mediante virtute motiva, ēl nulla
«lia nctionc inedia, »cJ suum vclīc «il cius facere, meut aupra oxtentum csl.
Gtm (cnim) quod *voluntate Cfstante* ccasante prima utionc, quoc
c«i *volun* ipsum telle, ccNsabit actio media. S» igitur crc-ituram nccCMe
e«t cue (aemper) oportet quod Dcnm hoc velle all ētce Non aulctn
est ētccc abwlute Deum velle quod crcutura «it. ut in primo libro
tmacn en. \.-η est igitur (absolute) neccs-e creatutam
(temper) esse, ncev^it.de pendente a causa elhctente. Simi-
liter nec necessitate pendente a causa finali. lCa enim quae
sunl ad lincin necessitatem a fine non recipiunt nisi secun-
dum quod finis sine eis \tf non pnlest esse *vd non ita Bene
rue. Finis autem dh>* sicut conservatio vitae >ine cibo; vel
non ita bene esse, sicut iter tine vquo l binis autem di-
vinae voluntatis, cx qua tes

(ap. XXXIII. Uaiio mu voir.sinu ρηοιαμβ ιπηιμ ιλιμ
mundi SI MPI u KX pauth CIEVII HUU m.

/-> jgiiciifimi.

• . Quod autem aliter «e habet nunc ct prius, mo-
tetur. Ergo oportet ante i/bniolum qui dc novo incipit.
alium motum praecedere m mobili vcl in movente. < iporlet
igitur... semper fuerunt. (Deus cnim omnino immobilis
est, ut in primo ostensum est.) ŷ Praeterea Omne agens ...
sint perpetuae. § \dhuc Si tempus est perpetuum ... sint
ab aeterno. § hem. Omne Illud oportet ēc perpetuum ad cuius
priva destru remotionem «equitur du> (positio) ēē . Oportet
cnim vcl affirmare vcl negare. Si igiiur .. posterius ad esse
cius. Prius autem ct posterius non potest intelligi icssc» se-
cundum Jurationem nisi tempus sit *ct sic oportebit tempus ess*
n.im numerus prioris et posterioris tempus est. *Rdin* Et
sic oportebit... csxc aeternum. Tempus autem accidens *,
quod sine subiecto esse non potest. Subiectum autem ...
ut < in primo probatum est. Relinquitur igitur *quod* aliquam
substantiam creatam aeternam esse. § Amplius. *Unitae ve-
ritates creatae viulta veritatum* Mullae propositiones sic se ha-
bent quod qui eas llcg.it. Oportet quod vas ponat. Sicut
qui negat... aeternum. S Hae igitur ct huiusmodi rationes
sumi possunt ex parte creaturarum quod creaturae *ab aet*
fuerint semper.

Cap XXXIX R.vnoxEs λι pho i.vxd i m vi iiksiiat km mi xdi
EX I'VHIE EMJIOMS.

Rationes ... factions. § Possunt etiam sumi aliae ra-
liones ex parte ipsius factionis ad idem ostendendum.
M Quod cnim ab omnibus . accidit Defectus autem per
accidens sunl. quia *per* praeter *naturam* naturae intentio-
nem. Quod autem est pet accidens ..hoc cs>c verum.
Si igitur aliquid »ion sit factum, oportet cx aliquo esse
factum. Quod si etiam ... infinita transire. *Relinquitur igitur*
Oportet igitur devenire ... probatum est. Relinquitur igitur
quod aliquid extra Deum sit aeternum, scilicet prima ma-
teria ct per consequen» alhi, cutn materia non po.<Mi ēc
aine forma. § Amplius. Si aliquid non sc habet eodem modo nunc cl
prius, oportet illud esse (aliqua^liter) mutatum. hoc cmm
(est) moveri dicimus» non eodem modo se nunc et prius
S;

n m idu *ni-*
1 ē» in qui'
res ilhc tuM
al ci» poter,tu
Hint in virtuu
rel qute 𐌱u
ant totam |H>
^exiiienle nco
r Cnroequtm
𐌹 In quil ui
rae, rommrt
in mikru. et
lmnioui (fctf)
id victoriosa
cl clrtnen.
lingit mite.
:mm fit m-
r hoc quod
fiilen omn-
jm « u.\-wn
lormie fen
quid div
ûdrwi jifrn
čonlrjrio
te wnl a
•per hoc
ñcipii ev-
isl per or-
:at huiuv
}uia enim
1 ct corn-
HmUu r
m et hu-
er babac.
4
nodo pr f'
ordinem
equente»
un. quia 'ta..
n«4?e wt
ismttxr
lcrte o>-
𐌹- 𐌹
eJ crus
Tīl CPO-
|c cote «n
t; fanw
) ioRtMe
JUOd K
«ttM
motum
f ,u
•ment)
tafei
ncipm
ter ta-
nanet,
lterum
iis te-
lion»
«um
tensus
k est
Li pvT
! quA.-
eoerc

Cap. XXXI. Qi;od nox esi xbcbssard m crratchas
SK.MPKR FUISSE.

Fragmentum.

Quod non est . .. fuisse. – § Ex praemissis autem restat
ostendere quod non est necessarium res (creatas) ab aeterno
fuisse a «η esse producto. Si enim creaturarum universi-
tatem vel quamcumque unam creaturam necesse est temper
fuisse (esse) oportet quod (ubaolutc ccinxidcntum) *huiusmodi* (oportet
quod) necessitatem istam habeat creatura ex se vcl cx alio.
Ex se quidem eam habere non potest. Ostensum est enim
supra quod omne ens oportet esse *ab a* a prim ente. Quod
Scmma CosriiA Gestu i * I). Tηημ ακ Tom. I.

vel movente in effectu vcl moto non tantum dependet
cru a causa agente «--/ a *disp* sed eliam a conditione ipsius
moti ve/et * recipientis actionem agentis, cui vel nullo modo
inest potentia ad *recipiendam talem actionem* recipiendum talis
āctioni effectum, sicut *ce* lanae ut ex ea fiat serra; vcl est
potentia impedita per čontraria (contraria agentia vel per
contrarias dispositiones inhaerentes mobili aut) formas *motori*
maiori impedimento quam sil virtus agentis in agendo,
sicut ferrum non liquefit a debili caldo. Oportet igitur ...
ad contrariam dispositionem. Et si quidem effectus ĩntroductu
(consequens) in passum e\ victoria agentis * supra ipsum
fuerit contrarius naturali dispositioni patientis, erit *actio* ne-
cessitas violentiae, sicut cum lapis proficitur sursum. Si
vero ... ordinis naturalis Sicut *accidit* est in motu caeli, qui
ē a principio agente extrinseco, non tamen est *contrarius* t\$
contra *dis, naturam mo* naturalem dispositionem mobilis, el
ideo non est motus violentus sed naturalis. Similiter est
in *motu* alterations corporum inferiorum a corporibus cae-
lotibu-: nam naturalis *indi, apt*, inclinatio est in corporibus
inferioribus ad recipiendam impressionem corporum supe-
riorum. >ic etiam t 'l .. existens est generationis subiectum.
§ Ex praedictis igiiur patet quod necessitas causae Jgonti
(quac est ex causa agente in quibusdam) dependet ex dispo-
sitione agentis t mtum, in quibusdam vero cx dispositione
agentis ei patientis. Si igitur ... erit necessitas absoluta ii
ex causa agente (icut in his quae agunt ex necessitate
cl semper.) Si autem .. ad agendum, (sicut in his ...sed f
ut in pluribus. S Ex causa autem finali consequitui in rebus
necessitas dupliciter. l no quidem inodu *secundum motum diu*
prout *fi ē* (primum) in intentione agentis šc cnim movet iA
««entem. Et quantum ad hoc eadem (eodem modo) est ne-
cessitas ex fini ei ah agente. Agens cnim ... voluntariis.
In rebus enim naturalibus intentio finis *sequitur* competii
agenti secundum «unm formam, per quam finis est sibi
conveniens Inde oportet . .. ad medium. In rebus autem u
voluntariis hoc e«i tHAti» mnnilcsium. *nam secundum eandem men-*
<uram, tantum cnim voluntas inclinat ad agendum ea quac ūm
prōptār finem quantum Inclinator nd finem (intendit finem)
vcl quod est finis *cOHotpit* licet non semper tantum inclinetur
ad agendum haec vcl illa quae sunt propter finem quantum
appetit finem, quando finis non solum per haec vel illa
haberi potest sed pluribus modis. Alio vero modo est ex
lme necessitas secundum sunm iommni ct rationem, cl ric *in*
fine ci fine consideratur nccessiti- m ht· quac sunl propter finem imme-
diate mm mediante agente quod est posterius in esse. Et haec...
senae opus. § Materia lulctn ct forma non sunt solum principia
essendi, «»cd etiam fiendt. (nde nb ei» poteat considerari nécessitai in
řebu non tolum 𐌱uL> secundum quod sunl čmđi principia, ut
supra dictum est, *sed etiam conditionata secundum quod sunl fiendi*
principia <cJ tnodo consimili agenti et fini, quac »unt fiendi · prin-
cipia. Form.» (cnim) est finis generationis: unde ab ψM trahitur nc-
ccssliits m factione rerum sicut n fine. Mater a vero, prout est gtnera-
řinni subiectum, consijenitur ut in potentia (tantum/ existens, Po\-
sibile autem huiusmodi opponitur ad necesse. nam quod sic povibilc
esi eoe, possibile est non esse, t nde ex ea non est necc^ites iliqia n
in rerum generatione *nisi ex ea simul et agente*, ipsa cnim non movet
se aJ formam, sed movetur ab agente. *Unde* Et ideu cx ea simul ct
agente potest aliqua necessitas sumi ad effectum; ul, si sit talis mntus
agentis cx tali materia proveniet talis effectus. Magis autem >n ipsa
materia inducitur necessitas ex forma et line; si cnim talb forma dt *i>*
futura, necesse csl materiam talem esse.

Cap. XXXI. Qi;od nox esi xbcbssard m crratchas
SK.MPKR FUISSE.

Fragmentum.

Quod non est . .. fuisse. – § Ex praemissis autem restat
ostendere quod non est necessarium res (creatas) ab aeterno
fuisse a «η esse producto. Si enim creaturarum universi-
tatem vel quamcumque unam creaturam necesse est temper
fuisse (esse) oportet quod (ubaolutc ccinxidcntum) *huiusmodi* (oportet
quod) necessitatem istam habeat creatura ex se vcl cx alio.
Ex se quidem eam habere non potest. Ostensum est enim
supra quod omne ens oportet esse *ab a* a prim ente. Quod
Scmma CosriiA Gestu i * I). Tηημ ακ Tom. I.

habere. Omne autem quod de novo incipit esse *λ/ιo modo* non eodem modo se habet nunc et priu>. (Iportet igitur . . netus mobilis. Cum autem motus sit prius eo quod fit per motum ꞑcut etiam »p>c forma prior ꞑ *mobile autem est simul cum mot* (cum ad hoc terminetur motus) *oportet cuilibet facto praes* (oportet; ante quodlibet factum praeexistere aliquod subiectum mobile. Et cum lme . . . semper existens. § Edirne. < hñne quod de novô esse incipit, antequam *fuerit* esset rtic *potuit* po-sibile erat ipmrn esse Si enim non. impos-sibile crat ipsum ꞑe et ꞑcce non c> c '. Et sic . . non ineftepit esse de non». ξ Item. Nulla substantia permanens est dum lit: ad lme enim fit ut sit. Non igitur fieret >t (iam) esset. Sed dum i i . . . ꞑe non po sit. £ I lac igitut rationes sunt quibus fiiqui tanquam demonstrationibus in-haerente^ dicunt *impossibile* ꞑk necessarium res creatas "em per fuisse In quo . . , Deum aeternum.

ꞑp. XXX\ . Sut< rio nui>>xi i à ri<s i o m m w i i ,
Er PHIMl> i v>l. M UI U SI Aikjt i\("< k k.x VM<Trf I)ki

/· / a ·'u i r u t i i m t

rrb^op o . Solutio talionum upra p· >i>.i um *quae* ct primo earu n qu·ie sumebantur cV parte Dei. ('portet igitur ostende te praemissas ratione- n< n cx aecc>itate concludet< Et primo illas quae ex parte uentis sumuntor, b» quibus primus error accidit ex hoc quod men· non elavatur uja nccni» quoc agunt in tempore, in ꞑuibu novitHg seddere p.a i igitis qund do oovo incipit iꞑcrc, qu«>d absque nhqv li pnuti· . < nccidere non potest, ct citam e·, parte f.M>, qund dc t cit . . esae. Primum autem s\$cn>, quod c\$! IU J<, e>t nmii'r·.· ꞑ ꞑ· 'c .q tr elevatum, ut In primo prabituin ꞑ Cn·,'. iit ðlu n-ut p<»u-1 n-ma > accidere In cius acnonc. qu.u c r aupr. t^npu . qu^ uvr> »v . u agere, ut tk sii nocive îptam mut ri vet per sc vel pvf ðden m prima ratio concludebat. *Accidit* Quod quiJc n «cq iit ul » » . <»>' i acuo in eo inoperti. * (Non enim oportet. .novitatem iciinnis. Non enim potest c << quod (jii| acente -dt novn actio nisi *aliquis motus* aliquo modo moveatur, silum dc otio in actum. Noviui- uttem divini effectus ... ostensum est, l nde neque novitas |di · effcvlus mutationem Dei agentis de-irumsiiiae potest.) § Nec tamen oportet ... sicut in nobi> actio vittuiis motivae est media inter *action* aclum voluntatis et eliectum. ut in praecedentibus ostensum est Sed oportet ... tempus. Non * enim solum nrs determinat ut hoc t.ile sit, sed ut tunc sit, sicut medicus ut tunc potio t detur. l nde si suum (cius) xelle (per se» esset efficax ad effectum producendum, sequeretur dc novo effectus (ab antiqua voluntate) nulla actione de novo existente. Nihil igitur . . disposuit. § Ex quo etiam patet . . .eo existente aeterno (ut tertia ratio concludebat.) Posita enim causa . . ;o disponit. In his autem quae a causa naturaliter agente procedunt. *seq* secus e>t. Quia actio naturae. . eliectum. Voluntas autem agit non secundum modum sui esse, sed secundum modum sui voliti (propositi.) Et ideo, sicut cfie-Ctus naturalis agentis sequitur essu agentis, *ita* m sit suffi- i, ciens, ita effectus agentis per voluntatem sequitur modum vnli ti (propositi). £ Ex his etiam patet quod *divina voluntas* divinae voluntatis non retardatur effectus, quninvis non semper fuerit, voluntate existente, ut *secunda* quarta ratio supponebant. Nam sub voluntate divina cadii non solum quod *res* eius effectus sit, sed quod tunc Stt. (*um autem tunc incipit esse effectus*. Hoc igitur . . . <ib aeterno disposuit. § Non est autem ante totius creaturae inchoationem diversitatem aliquam partium alicuius durationis accipere (ut in quinta ratione supponebatur.) Nam nihil mensuram non habet nec <j Jurationem. Dei autem duratio, quae est aeternitas, non habet partes sed est simplex omnino Parte enim Jurationis *sc habent* ♦ diversae secundum prius ct ꞑoateriu distinguuntur, cum impossibile sit duas partes durationis simul esse nisi altura contineat alteram, sicut annus continet diem. <In Fleo nutem) (In duratione autem Dei) prius ct posterius esse non potest, cum sit omnino immobili> : prius enim d posterius »n tempore causatur cx priori cl posteriori in

motu· (non habens prius ct posterius, cum Deus sit immo- »?x « ras u bilis, ut in primo ostensum est.) * Non est igitur, .ut · ib. m. oporteat rationem esse apud agentem quare in *hac part* hoc signato illius Jurationis creaturam in esse produxerit, ct non in alio praecedenti vel sequenti. Quae quidem ratio . . . ct creaturam et tempus. Non est igitur apud cum ratio quare nunc ct non prius in hoc considerata, sed solum quare non semper. Sicut per simile in loco apparet. l>i *ipso* Particularia enim . . . producitur · quam in C«u pyꞑ alio. In loto autem caelo, extra quem ' non est locus iocf ' 1 cl cum quo universalis locus omnium producitur, non *nrmtet quaerere* est ratio considerata quare hic ct non *supra* ibi *constitutus* (constitutum) est. Quam rationum... cum «aliquo principio £ \d hoc autem inquirendum sexta ratio inducebatur ex ratione (cx parte) finis, qui solus inducere potest necessitatem in his quae voluntate aguntur. linis autem ..bonitas. Non autem agit... cum bonitis eiu" sit aeterna cl *ei* etiam immutabilis, ita quod ei nihil iccrescere potest. Ncc etiam . . participationem finis. *lu hm*. In producendo igitur res sic propter finem, uni-toimtN habitudo αx finis ad agentem non est tolum) considerata ut ratio operis «.M *ma* sempiterni, sed magis est iltendenda habitudo linis ad effectum qui fit propter finem. ut t .hier producatur effectus qualiter convenientius ordinetur ad nnem. l nde per hoc quod linis uniformiter si l abu· id agentem non potest concludi quod *semper* effectio ꞑk L npiturnu Nec etiam est necessarium effectum dumum suinpei fuisse propter hoc quod sic convenient t ꞑ ꞑ dinctur .id linem (ut septima ratio procedere videt t alui) scJ «.omementius ordinatur ad finem per hoc quod < <i ion stmpcj luisse. Omne (enim) agens producens cf- f<m similitudinem Sic igitur divinae voluntati con- · v j veniens fuit in *suam* (suae) bonitatis parlicipalionem creaturam producere, ut sua similitudine

Φ Φ Φ Φ *

(Lap. NX.WIII. Kmiosis ut ibi s «» idam cosash h
osiisni-Pi vii xhf m \ON essi· \rn:n\iM.

/· ragmen tu in.

... Quidam namque aeternitatem mundi ponentium pu- ^r* i ꞑ-ss suerunt etiam humanas animas non esse post corpus. Quidam vero quod ex omnibus animabus non manet nisi unus intellectu' separatus, vel agens secundum quosdam, vel etiam possibilis secundum alios Quidam autem posuerunt *quod ess* circulationem in animabus ... ordinem non habent. § Potest autem efficacius procedi ad hoc ostendendum ex lme divinae voluntatis Aï *enim* ut supra tactum est. *Si enim* binis enim divinae voluntatis in rerum productione est eius bonitas inquantum per o< causata manifestatur. Potissime autem . . . principium durationis daret. § Ex his autem quae praedicta sunt *liberamur* vitare possumus diversos errores gentilium philosophorum. Quorum quidam posuerunt mundum aeternum. Quidam materiam mundi aeternam, ex qua cx aliquo tempore mundus coepit generari. vel *ab aliq* a casu vel ab aliquo intellectu, aut etiam amore (aut lite). \b omnibus . . . repugnat.

Cap. XNNIX. (Ji<n· ihmim.ho r hum xox est v casi.

(Juod . . . casu. § Expeditis autem hi> quae ad rerum λ. * productionem pertinent, *oportet* restat prosequi ea quae sunt considerata in rerum distinctione. In quibus . . . non est a casu. < aisus enim · . non est a casu. § \mplius. (um casus sit tantum in possibilibus aliter sc habere, principium autem huiusmodi possibilitatis est materia, non autem forma, cum magis determinet (quae magis determinat) posxi- o bi lit(item materiae ad unum, *eorum quae secundum formam distinguuntur* ea quorum distinctio est a forma, non distinguuntur casu, sed forte e.i quorum distinctio est a materia.

b 48 *Potest autem* ck.] Hunc locum S. Tliomiu inchoavit in nova lintw, alba relict a ultcruui parie lineae praecedentis. l nde apparel ipsum dc novo capitulo constituendo cogitasse. Statim vero propositum mutavit, linea ducta ud npuium vacuum implendum.

um Drtb . f y
on e< wu-
i ijwre h u i
in cw l
lti. l.tor i
CA tpî<<^,_.
CM) JriMda,
mile in l\~n ,
udlur * ..j;...
,
IXMJtxm. λ
Wtt bk d a.,
Jm râfiDieG
)quir«xJim
i», qw foil Λ
voliwwu ^of.
ag't m?) -u
»ilit, iu
ClpalV)05rr.,
ter tioa .
CM K -^ICr-
» ▯◊< u
' << pr. p̣t *

ΠH ur:' - -
k>J Vr; t<
inuni -
Bv Ů-' . -T
rcccdrt <<
per
podoicni C
it hate i>

IXTAVn>
nt. d>>.'

WO ; .
«F» . Q.' . rr" J
nd .
XMώη id
I
TOO bta, 4
klcodbi d I
cM.it» I
κηοτκ et J
sutur.P? I ^^.rr-359
. § Ei b J

m qtidtf
23 suai
I

JUtM

I or.

nes ot
lux far
I r?'
nnwK»
if) f ..'
ifM
ei>>

IK b l.

Specierum . . . distinctivus. § Adhuc. (Sum materia . . . non
conveniunt in materia. Non est igitur possibile quod rerum
productio (distinctio) sit a casu. £ Item. Causa per se prior
est ea quae est per accidens. *inconveniens igitur est* Si igitur
posteriora sint *per se* a causa per se determinata, incon-
veniens est dicere priora esse a causa per accidens inde-
terminata. Distinctio autem rerum praecedat naturaliter
motum et operationem motus et operationes rerum. Determi-
nati enim motus . . . indeterminata. § Amplius. Cuiuslibet
rei procedentis ab agente per intellectum et voluntatem
forma est ab agente *indu* intenta alsi Ulla forma «cquatur vel
cx defectu virtutis gentis (<v quo contingit qui non potest perducere
jJ perfectum suam Intentionem, vel ex defeat» instrumenti, vel cx in-
dispositione mitcri.ie, sci cx *ali* concursu alicuius cteriori agenti»,
qui impedit iulionem principali» āgenti hin enim modi» contingit
quod forma intenti »b avente non Inducatur in cffcaum. Ipsa au-
tem universitas creaturarum *est* Deum habet actorem,
ut supra nMcnsum v o ip e etiam est (qui est) agens per volun-
tatem et intellectum, ut cx praemissis patet. Nec in vir-
tute sua defectus aliquis esse potest ut etiam «upra probatum
cJt. Nec per inc po>.uonem materiae mm actio impeditur, cum mate-
riam in um ctionc non prac-uppon.H, ēd «imul matai» cl lurma pr>»-
duattur, H .supra esi. Nec etiam iioirumcuhim vel «mintriunt
egens *accipit* c ipi potc-M quod non sil dc univerrilatc creaturarum»
cum omne *aliud* rn» ab aliud ab co 'it, ut supra probatum est (lit SIC
deficiat n mi i uentione, cum sua Virtus Mt infinita, ut
supra ostensum est.) Oportet igitur . . . rerum a casu
§ \Jhuc. I qu .d est bonum et optimum *Jecta* m elTctu
est finis pr «du/tioni' ipsius. Quod licet tēt verum cti.im n» rcbu»
raturabhu», tamen maniicatiswiniutn est in agentibu» per voluntatem.
Sed bonum v pumum universi consistit in ordine partium
cius ad invicem, qui sine distinctione e>se nrin potest
igitur per hunc enim ordmem universum in sua tola-
lilatc constituitur quae est optimum ipsius Ipse igitur . . .
a casu. § Hanc autem veritatem... ut non solum rerum
creatio, >ed etiam rerum distinctio »b ipso a Deo ēc osten-
datur, q non a casu, sed quasi bonum et optimum universi
Unde subditur .. valde bona. § Per haec autem excluditur
' opinio .. fortuitu motu. Similiter etiam excluditur opinio
dcmocriti ct kucippi ponentium infinita principia materialia,
scilicet *aiiimna* indivisibilia corpora eiusdem natur.ie sed Jif-
ferentia hgur.i (figuris) ordine et positione, cx quorum *fortui*
concursu, quem oportebat esse fortuitum, cum causam agen-
tem negarent, ponebat . esse diversitatem in rebus, propter
tres praedictas nthonomorum differentias, scilicet figurae,
ordinis et positionis. Unde sequebatur distinctionem rerum
esse fortuitam, ut quod cx praemissis patet esse falsum

Cap. XL. Qi on ματεκιλ χοχ i sr ρημλ cvisa
nisriNGTtoMs κκι« μ.

Quod materia . . . rerum. § Ex hoc autem . . . en quod materia ad multa possibilis est. Ex quibus si unum tantum proveniat, *ut i* hoc ut in paucioribus contingens necesse est esse. Huiusmodi autem . . . primam causam. § Adhuc. Ea quae sunt *propter materiam sicut propter primam causam* ex intentione agentis *sicut* non sunt propter materiam sicut propter primam causam. Causa enim agens . . . ab agente. Unde si aliquis effectus *procedit* consequitur dispositionem materiae et intentionem agentis, *non* e.v. in non est ex materia sicut ex causa prima. Et propter hoc . . . patet. Agens enim agit sibi simile secundum formam, et si aliquando *d* hoc deliciat, hoc est a casu propter materiam. Formae igitur non consequuntur dispositionem materiae sicut primam causam (sed magis e converso materiae sic disponuntur «*t* sint tales formae.) Distinctio autem . . . propter primam causam, tj Amplius. *Substantiae* Distinctio rerum «*W materia* non potest provenire ex materia nisi in illis quae ex materia praeexistente) fiunt. Multa autem sunt ab invicem distincta rebus quae non possunt ex (praeexistente) materia fieri. -- sicut patet . . . diversitas materiae. § Item. Quaecumque . . . distinctionis. Enunquodque enim secundum hoc fit ens secundum quod lit unum in se *et dût* indivisum et ab aliis distinctum. Sed si materia . . . m *materia* materiis. Xon igitur... diversitas materiae, g Adhuc. Cum omnis ' intel-h

lectus agat propter bonum, non agit melius propter vilius, sede converso ici simile est de natura). Omnes autem
 ¶ ... actus vius. Ergo non producit tales formas rerum propter talés maturius, sed magis tales formas materias pru-
 Juvit ut sint talcs formae. Non igitur distinctio spvcierum
 1.1 rebus * quae es(secundum formam, est propter ma-
 teriam, sed magis materiae sunt creatae diversae ut t di»
 dUtitutio m reto» Mcqumur idiver-is lonntsconvenient.) § i t ite do
 *citi» ' ψ. . Creavit heu ut c-sent nmnin. quia mSlkc! ui «mnpicalur
 nhcrx'rum ēc <-ππ>l. creMn «uni cx quibus fc. <oo>iiiunl. ¶ Per
 hoc autem excluditur < pinio anav dicentis ponentis infinita
 principia materialia a principio quidem ron/ commixta in
 uno confuso . -. et quurumcumque aliorum ponentium di-
 versa principia materialia nd huc quod distinctionem rerum
 causandam.

t.ap. XLI. Qi 01» ηκιχι.110 iu him
xox esi PHorriw κιοχτκλιικγλιγμ μικχιγμ .

Quod *da a ntas* distinctio rerum non est propter contrarie-
tatem agentium. - ¶ I x præmissi . . . agentium, tu Si enim
diversi agentes *rw* uivaNu pioJuuvnk· lex quibus procedit
rerum diver»ilav) sunt ordinati adinxicm, oportet quod
huius nrdmis in quo tunc uniuntur sit aliqua una causa, nam
multa non «m'mwî uniuntur in «liquu msi per aliquam causam
unientem (nisi per aliquod Utllim) I.t sic illa cauta uniens est
(illud) ordinans *dtranlatiai* iigentM >d Jivcrritatnin dTc-
vtuuni producendam et prima causa est una distinctionis re-
rum. Si vero diversi agente non sint adinvicem ordinati,
I.>UHKlu> ipiîiir rvrum proveni c\ cutiCUnu ðin.uum coUMlium aJ-
inice non oîJmatimm. Qmihl autem cv Jiîciurum causarum
nncurvu procedit, t pu» arridens est casuale ad concursu» enim ille
·au>anno, n quc» c>i »>fJint, cat per iiccidcn>, cf ex co nutem quod
est per iKvidcn> quod «equitur per arrideri» oportet c-se (conciirhUS
eorum ad diversitatem rerum producendam erit per acci-
dens.) Distinctio igitur return erit (casualis). Cuius
contrarium supra (Ktensum est. § Item. I ' quae *procedunt a
diu, causantur a dir*, procedunt a dhcnb cau·. » n>n hsbentibus or-
dinem adtnvkcm non piusunt uniri in aliquo ordine nisi fnrtc per
iuriden>. iinkis enim oportet ew-c in *codent, ^ccundum*. cauMm unam
xcaindum idem genus canine, vel plui· ut unum quae sint aliquo modo
Unum; dixer'i enim inquantum huiusmodi non iaciunt unum, cum unum-
quodque agit sibi «imite. I'l' >ic o unitas ordini in his quae ûnt a
pluribus Ciuxix nnn ordinatis non potest c--c nisi cx'ualitcr absque
cause determinate (A diversis causis non ordinatis non pro-
cedunt effectus ordinati nisi forte per accidens: diversa
enim, inquantum huiusmodi, non faciunt unum.) Ues autem
distinctae . . non ordinatorum. § Amplius. Quaecumque
habent causam suae distinctionis non *pol>int* possunt esse
prima causa distinctionis rerum. Sed si sunt plura agentia
oportet quod omnia sint ab aliquo priori agente vel alia ab uno eorum,
eo quod omne ens est n primo ente, ut aupm ostetuum est (ex aequo
accipiantur, necesse est quod habeant suae distinctionis *
habent enim causam essendi. cum omnia entia sint ab
uno primo ente, ut supra ostensum est) idem autem esi
causa essendi alicui et distinctionis eius ab aliis, sicut osten-
sum est. Xon potest . . agentium. § Ium. Si »n dherricæ.
ngentium prima c.um distinctionis entium, oportet hanc diversitate °
accipi secundum primin *rcr* diirercitlliam in rebus existentem. · Haec
autem t iecundum tonum est malum, quae sum m omnibus gnc-
ribu est non determinantur ad aliquod unum genus entis sicut alia
«mirari i. Non potant autem c>»e *distinctu* diflcrcntM prunorum gen-
ium secundum bonum et matum, ita quod ab un» «tnt omnia bona
et ib alio omni mala. >icut a duobu» primis prine piis X im ni q est
primum principium dislincfianh molorum a toni', oportet ipsum per >c
c'sc distinctum a boni», omne enim quod est per aliud oportet reduci
ad id quod est per se sicut in primam c.iu>am, quia quod non est per
se huiusmodi. habet causam ut sit tale. Erit igitur per suum essentiam
tonis distinctum, hoc enim per se esse dicimus. ' (Item. Si di-
versitas rerum procedit a diversitate vel contrarietate di-
versorum agentium, maxime hoc videtur, quod et plures
onunt, de contrarietate boni et mali, ita quod omnia
ona procedant a bono principio, mala nutem a malo:
bonum enim est malum Mint in omnibus generibus. Xon
potest autem esse unum primum principium omnium ma-

[illegible]

APPIA DIX

stantiae igilur ... voluntatem. S hem. Activum ... quo est omnia fieri. Appetitus igilur intellectualis substantiae est ad omnia <C habens non ðeterminatu ad haec vel illa. sicut concupiscibilis determiiMiur ad delectabilia sensu-. I loc aulcin est proprium voluntatis ul ad omnia se habeat. Unde in tertio eth. philosophus dicit quod est el possibilem cl imposibilem. Substantiae igitur intellectuales habent voluptatem. \$ Praeicrcn In qualibet re tria inveniuntur, scilicet ease eius proprium, cl <»pcr«Mio ꞑp-u et ordo eius ed alia; quorum necundutn sequitur primum, quia unumquodque inquantum est cñ operatur: tertium autcm consequitur .ul xecundum, quia per operationem aunm una re» ud alium ordiratur. I bi cM igitur ðiversu modus c» endi ct operandi, ibi oportet diversum modum ordini» ad nlfo. Substantiae nutem intellectuale» h.ibent proprium modum cs.ven li praeter nlias substantias t creata», quin sunt imni itcri.dcs ci lormtc per ċ stante». Habent etiam propriam oper-tionem. quin intclliguni Hclinqultur igilur quod etiam eis n»Mt ꞑropriu modu» ðrdini id alia. Ordinatur nutem res QtiM uJ aliam per pro; i .m appetitum, qui c>t inclinatio quaedam in aliud, ut dictum esi. Habent igitur substantiae intellectuale», sicut vñmcontiu c»sc ceteri» et cmioentio un ojerationem, »ta et cmlftcntinrem appetitum. Eminentis- »inu iitcm ppetitu- ċ vñvolume i cuius signum ċ quia ipse im-

mt ct utitur alus. i it . tu habent voluntatem 11 r b t. I v hoc pparvi .µ< . m 'ii ini. Iloc cnim est hr. » I » b # r. bcn i» .«.' linum /quod; h ibcrv Jninlniutn sui actu». itA quod m i; »» . :crc cl «>u i n i. SuSrmtlne nutem intellectu de.. habent i i.» nti », i t ꞑiion ■. Sunt igitur liberi arhitni,4 i; Item h . µ. ; b i' cm c«vnl»<wir» pprchtnsum movet appetitum, ut di- <tnfn S ' cum »< 'prmn» oVicciurti «ppcinu» »ii bonum vel aliquid p n : .η> .«d r.itOiicm boni. <»mnis nufein potentia mmcatur a »un «»') ppri hciixum non | «u i nv.ivcrc appctiuu» ntn apprehendatur ' ri iH tK l<iri. vel cnm(ntenti-. Il<»w autcm non potc>t ċ» nhl sil (u- r iuJicci 'u- c 'l- i «miitn vel ðHUCnicn Qmtccum- i»' -- i. ». n»!.. ,pi. u η l Ant ; u qutm agunt, indicio agunt.

Il- 'l-..η lud .ium » »n »X nuuui .fetcrcvuiatuin, liberum non t ꞑ! i A urn :nim c i quod ni ^im-· t-l. ludkiuin nutem quod c>t c li.js »j det finnatum nnn Jrp ndel e\ iudiennie ěd cx detenninn-tione natui u Qu<»j autem cx nnhn.» non c t determinatum, oportet qu>..! <a iudiconto dependeat. I >(igitur liberum Quod nutem est nd-dituni »upr.i id .ul quod niirural-» cognitio dclcrnnnalur, non cadit sub ll(iu.licio cx natura determinato, ludidum cnim per um cogno»ativnn> fit. Cognltk> .wt<.in intclleetiv » n itur diter determinatur ad univcr>jlc. ct >ic mnguliirc nperabile. dc quo oportet nen indicium in mendo. Ě Ě * ttddi-tum xupra id dc quo cM cognitio nuturalis intellectu.». I. contrario autem c it .'c cognitione Inieltctiv . .p .c n turnlfoBt dàì.erœinatur ad hoc xin-

i; guUrc. Indicium igitur *nite/licru-* sensus dc hoc singulari upcrabili non cut liberum, ċd ex natur i determinatum, ludicium autcm intellectus de

eodem est liberum. Subxt.mtiac igitur intellectuales sunt *liberi arb* liben iudicii sive irbitrii, quod idem est. £ Adhuc. Agens per intellectum agit propter finem. Indicium igitur dc genJis in his quae agunt per intel-lectum, est ludicium de his quite sunt propter finem· Sed iudiciuin intel-lectus de hi» quae sunt propter finem, nun est α natura dctrinina-tuin; natura cnim *mhil f, quae nihil*, quin nihil superflue fecit, non si dut alicui ca *q* per qunc sullicienter (liquid *acquiri* haberi potest, non dat sibi ipsum simul quod per illa habetur; unde, quia homini dedit mnr.us * per quas p«»te»t »ibi .inna praeparare, non dedit sibi inna na-turalia. sicut dedit aliis animalibus. Habent autcm substantiae intellc-ctuales n natura principia per quae possunt ordinare iliqun m finem, inquantum cognoscunt (ct) rationem finis et eius quoj est ad finem, ct proportionem unius ad alterum, quod quidem habentibus sensum t-0 tantum non potest convenire. *Substantiae ipitur intellectu* Animalia igitur bruta nun habent liberum indicium dc agendis, »cd solum sub-stantiae intellectuales. \mplius Natura est principium ad unum deter-minatum Ibi igilur solum *posset, potest e'se* est determinatum a ruitura indicium de agendis propter finem, ubi (est determinata na) (sunt de-terminatae viae) perveniendi ad finem *

Cap, XIA IL Qi'Oi sibstashak imei.lechaies
·sLKT VOLEMES.

Λi þ '. Vil m r Quod substantiae intellectuales sunt volentes. § Sicut autem cx hoc quod aliquae vubsuntiac crcatc »unt intellectuales sc- · Ct capp, «nt- qunur ċt esse incorpores», immateriales et ðncorruptibiles ita sequi- i odi uitrj po>i- tur ens esse volente». Gujlilhf enim rei cuiu» perfectio ab alio dependet inest inclirutio quaedam ad id per quod perficitur. unumquodque enim tendit *ht su* naturaliter in <uuni perfecitonem. Subttanliac autcm intel- j lectuali.» creatae perfectio ab alio dependet, ut ct supra dictis ol ma-nifestum. Inest igitur sibi inclinatio «J illud . qu»» perficitur. Tuli- Hr i me ·iꞑ nutem inclinatio Ha.» autcm subsl.mli.is intellectuales ne-cesse est esse volentes. Inest enim omnibus appetitus boni, cum bonum sit quod omnia appetunt ut philosophi tra-dunt. Huiusmodi autcm appetitus) 7in hi» quidem quae cognitione carent, dicitur natui.di- appetitus, sicut dicitur quod lapis appetii ċ» deorun» in bi< autcm quae co-gnitionem sensilium habent dicitur ‘pp-riiu Animalis, quae dividitur in uoncuphcentiam concupiscibilem) ct Irani (iraacibilcinl : in his vtf<> quae intclbguni dicitur appetitus intellectualis fñu i 'tramti- s ju» < . vohuilnx. Sui-t.mti.ie igitur intellectuale- creatae habent voluntatem. § Adhuc. Quod est per aliud .. movtmi tips., in yllogismis etiam conclusiones, quae .in< fñuu v alii , teJucutUUr in prima principia, quae f H not? per vip-..«. >Iriiliur in pracdicaliio nibu» per wccidfina . >n pr-i«vdk«ir «n infinhum cd fil reducti- ul praedicationem pci »c, ut prn^itur in i» luci.iph, luwniunlut .IU-(etn in MibM.tntii» crc.ut' quaedam ·µ< u- non i. u h '«cij a a<l a^u.iutn operandum, sed agunhtt m bilurne. sjcul »i.a nimata, planiat c-i anirnahn bru'i, non cnim eM m ci' agere ci non agere. Opnriei ctgn quoJ fwl reJudi · in aliqua prima ' quae sc ipsa agunt ad <»pLTnnducn. Prima autem in entibu» rcbu> creatis sunt substantiae midieciua-les, ul supra oslensurn est. Hac igitur subM. rniac i aguni ad operandum. Hot autcm esi proprium xolufit. fñ pci quam substantia aliqua est dntniii i <ui netus ulpulo m ipsa existens ' agere et non agere Substantiae igitur intel-lectuales creatae habent vulunhitem. £ \nplius. Princi-pium ... consequentis formam, I urma igilur qu.u non est ab (ipso) agente pei formam, c lusa! operationem cuiu> agens non est dominus. Si qua vero luerit fotma quae sit ab ꞑp (coi *m quo ext* qui per ipsam operatur, opera-tionis etiam consequentis trie operans dominium habebit, bormae autem natuiak-s, cx quibus sequuntur motus el operations natui ales non sunt ab his quorum sunt for-mae, scJ ab exterioribus agentibus totaliter, cum per for-mam (naturalem) unumquodque esse habeat in sua na-tura, nihil autcm potest esse sibi causa essendi. Et ideo *in hh* quae rnowntur naturaliter non movent scipsa. Non enim ... extimatnrium. I nde licet quodam modo dicantur movere scipsa inquantum dividuntur in diversas panes quarum (eorum) una (pars) est movens ct alia est mota, tamen ipsum movere non est cis ex seipsis, sed partim e.x exte-rioribus agentibus (sensatis) cl parum a natura. Inquantum enim appetitus movet membra, dicuntur scipsa movere, *per quod ab* quod habent supra inanimata ct plantas. In-quantum vero ipsum (appetere) dc necessitate sequitur in cis e\ formis acceptis per sensum et indicium naturalis extimationis, non sibi sunt causae quod moveant. I nde

non habent dominium sui actus. Eorma autcm intellecta, per quam substantia intellectualis operatur, est *per ipsum intellectum* ab ipso intellectu, ut pote per ipsum concepta cl quodam modo adinvcnuì (excogitata) non cnim forma per quam intellectus fit .ictu . . inest a natura. Sed forma concepta per intel-lectum c>t operationis principium ut patet de forma artis, quam artifex (concipit ct) excogitat ct per eam operatur. Sub-

r. Quad substantiae] In prima ordinatione huius tractatus dc nituia substantiarum intellectualium, capituli xivu ct ximh p>»li. erant post capitulum quod nunc est Iv, *Quod substantiae intellectuales sunt incorruptibiles*. In hunc locum ab ipso S. l'hoina transposita sum. Inde orie-batur necessitas delendi primitivam inchoationem actualis cap. xi.vu. et novam substituendi.

b 8 Praeterea ... 65 finem] lotus hic locus scriptus luit continue, ct ipsi sine interruptione iungcbntur parag. *Item cum liberum*, p. 55 a i ». Deletionibus successivis suppressio effecta est. Primo cnim deletum est 8 *Praeterea ... 22 voluntatem* : deinde 7ti /tem , .. finem : postea 2y 7iv hoc ... 26 *arbitrii*. Tandem in margine Inferiori folii 44 r b scriptum est parag. **Kv hoc autem** ... *in nprndn* (p. 55 a 7). ibique novum capitulum per appositionem tituli constitutum est.

^[1] Vid »J Inc

^[2] \ id. ad loc

^[3] <-im> rptditer e»L

^[4] Goa rro tn-ultra' Ur ti n. nicUxit/en'U>

^[5] < Mam

^[6] t.I

^[7] H » · O

dit : et sic, si *uterque duorum* duobus talis adesset * infinitas, non inveniretur quo unum ab altero differret. Esse autem ... recipiente. Impossibile est igitur esse " aliquid esse subsistens praeter primum. § Item. Si sit aliquid <»|| esse per se subsistens, nihil competit ei nisi quod est entis in-quanUim est ens. iam cnim osteiwutn cm quod id quod (enim) di-citur dc aliqua nntura (aliquo) *non unitur ci* non inquantum huiusmodi. non unitur (convenit) ci nisi per accidens ratione subiecti. I nde ... esset ab alio causatum. Et sic oporteret i" procedere in infinitum in causis, quod *supra* est impossi-bile, ut supra ostensum est. Illud igitur *q* esse quod est sub-sistens oportet quod sit non causatum. Nullum igitur ens causatum est suum esse. § Amplia Omne quod est per <c in-quantum huiusmodi non est per aliud, potest autem id quod est per sc secundum unum. ĕc per aliud ĕcundum aliud, sicut homo est quidem fationali per sc, sensibilia autem inquantum ĕ animal, et «cr c t quidem «ubtilia per «c. lucidu nutem actu per aliud. I nutn-podque tuum -vprnrnium cat per se secundum quod wpiratum est, h.icc t a enim sui substantia, qunc est per sc unicuique. Illud igiur quo»! fii ... dum in unoquoque ‘Cparalo inCMI ci per sc ct non ocr .ihud. Si cr « c» ci «liquid in qun natura humana cisct separata, sicut pi.ĕ» ; «>ncc i oleam hominis, non ĕt homo per aliud ĕun aliud piri.til. ĕn ... <. initem animal pei aliud ct en» per aliud, quia natura itum, m ei ciitis in co non esset «cpnnita. Si igitur aliquid est quod :-i ĩpm >uum w«c cpai.itum. hoc nullo modo eat per aliud. Nnn cr ... i c. ... tum hoc enim causatum dicimus quod ĕ per aliud. Nulla pitur «’ mu eau. «t. ... i suum etse. § (Amplius. Substantia t m ... uiuMjuv ... ei pei aliud. Sed cuilibet rui creatae suum v -u ei ’ i diuJ, di ts non esset causatum. Nullius igitur ’ vw. u loc. o <’ ħl i iu intellectuali., creatae suum essu est sua substantia.) i dhuc f.'nuntquodque quod habet aliquid ab altero (sub, in secon-ideratiun est m potentia ad illud, omne mini apens inquantum huius-modi est ictu, actio autem refertur ad potentiam. Omne autem ens causatum habet <«r .b alio. 'Erpo omne ens causatum est in po-tentia.y I rpo subsf.intja cuiuslibet entis causati comparatur ad esse quod habet ad § Adhuc. Omne quod habet aliquid ab altero comparatur ad illud quod nb altero habet sicut potentia ad actum ct sicut subiectum ad propriam perfectionem. Sicut cnim actio agentis procedit ab actu agentis, ita terminatur ad actum eius quod agitur. Unde sicut id quo «o agens agit est ħetu eius, ita id quod est nb agente cm actus eius quod agitur. Omne autem ĕn aliud a Deo habet esse ab ipso, ut supra probatum cM. Substantia igitur cuiuslibet entis comparatur ad ipsum esse eius sicut potentia ct subiectum ad perfectionem nd * actum. Nulla igitur res causata est suum ease. § Quamvis autem omnis substantia creata comparetur nd suum esse ut potentia ad actum, non *est* tamen in qua-libet substantia creata est potentia ad esse (ct) nd non esse propter hoc *quod* quin quod potest esse potest non esse. Esse enim est fali actus qui perficit totnm potentiam substantiae intellectualis, ct sic non remanet potentia ad non esse. § Nec iterum opinandum est quod ipsam io substantiam suam non habeat substantia intellectualis a Deo sicut ct suum esse, quia dicimus quod est m potentia ad suum esse quod habet a Deo. Hoc cnim est substantiam esse a Deo quod substantiae acquiri esse per Deum, non quemadmodum materiae praeexistenti acquiritur esse ib agente per novam formam quam acquirit, quia materiae po-tentin ad formam est potentia ad hoc determinatum . esse quod est r b < per hanc formam, unde potuit esse materia praeexistens habens esse alterius nodi sub alia forma; sed potentia quae intelligitur in substantia Inia *id* esse respectu sui esse est ad esae simpliciter, *unde* quia de-it inin. do essendi est per ipsam naturam substantiae, et ita non potest intel’lgi k in potentia substantia quaelibet ad suum esse sicut prae-ĕsten ictui, sed sicut pertecta per actum essendi. Item. Cum omne agens agat inquantum est actu *oportet primum agens, primo agentis debetur ultimus modus existendi in actu* primo agentis (quod est perfectissimum) *dc* competitii esse in actu per-feclissimo modo, I anio autem aliquid est perfectius in actu, quanto talis actus est in via generationis posterior *in Itis cnim quae (procedunt de potentia') sunt (dc) e potentia ct actu* actus (enim) esi tempore potentia posterior in uno et eo-dem quod de potentia ad actum procedit. Perfectius quo-que est in actu quod est ipse actus quam quod est ha-bens actum: hoc enim propter illud actu est. His igitur sic positis, constat cx supra ostensis quod Deus (solus) est primum agens. Sibi ergo (soli) competit esse in actu

^[1] Ca tfnHt nJette

^[2] Aulog V»t 4-» i.

Gap. LI. Quoŭ svbst anha iniei.l r ciial is NON' sn FORMA MVTBRIALIS.

Quod ŭbManlia intellectualis non sit forma materialis.

§ Per eodem autem ... dependeat, rormac cnim qu.«e sunt ic (secundum esse) a materia dependentes * . (non ipsae proprie habent esse) sed composita per ipsas. Si igitur *intellecta* n.ituiie intellectuale" essent huiusmodi formae ... compositae. § \dhuc. Forma quae per se ... pei eas. Si igitur naturae intellectuales huiusmodi formae essent, se-queretur *consequeretur* quod ipsae non intelligrcrnt sed com-posita cx cis et materia. Id sic ...ostensum est. § \m- plius. *Xulla /anna* Si intellectus es«et forma in materia ct non per se subsistens» >equerctur quod id quod recipitur in intellectu reciperetur in materia, huiusmodi cnim for-mae quae habent materiae obligatum, non recipiunt aliquid *nhl inquantum, niti in materia.* quod in materia non recipiatur. Cum igitur receptio formarum in intellectu non sit receptio lo marum *in tntellectu* in materia, impossibile ē quod ĩntellectu mi forma materiae obligata (m. terialis.) ŷ Pr.ict/na. Si dk<re si j. ĩl ... t ĩlu non c »ri tĕ /mik < materiei ct forma sed c->it (l)icrrc pĭ< ĩl intcl'e»lui sil) forma non subriMens tied ti atcri.«e immci=u, idem est secundum remet ii dic tuu quod intellectu- -at compo »tu ex ma- -teria ct form Ciffcil (autem) solum »'«eundum nomer Nam pmno modo., in.it ĩdi

Cap. I.II. Qi or -Miiviih iniii.ii . u.i. r- . »ĕn hrrunr nn »i oioh

Quod in substanti intcllv to 'l u v'v J. \-..' eve ct quod est. S Non eM luu-m ... .iJavqucnh.r. Im unmu cnim tn ch nliqua c imperilĕ ' cv ci· quod n-m est idem in cis C'-C Cl quod ol. 𐌺𐌹!»! un- tntm CM »n primo quod Dm est *mum esse* ho. iptuin quod ĕ <svc, liiipossibik cm suicm quod tit cite wubthten ħi ununi: case cnim inquantum cm awe diffe-rentiam non habet, 𐌺cut nec aliqui natur» subsistent poicst oste nisi una. Si cnim esse est subsistens, nihil praeter ipsum esse ei adjungitur, quia ctiam in his quorum esse non est sub-sistens, quod inest existent! praeter esse eius, est quidem existenti unituni. non autem est unum cum esse eius nisi per accidens inquantum est unum *habens* subiectum habens esse ct id quod *praeter* est praeter esse sicut patet quod sorti praeter suum esse substantiale inest album, 4(quod quidem diversum est ab eius esse substantiali, *nec* non cnim idem est esse sortem et esse album nisi per acci-dens inquantum idem cat sortes qm habet ĕ* Mibst.inti.ile ct esse accidentale (alburn) (albi). Si igitur non sit esse in aliquo subiecto ... ut esse eius, ŷ \mplius. *Natura quam* cotn- io munis, si separata intelligatur, non potest esse * una, quamvis habentes naturam illam diversimode plures possint inveniri, sicut si fenim) natura animalis per se scpiirnm (separata) subsisteret, non haberet ea qunc sunt hominis vel quae sunt bovis, iam cnim non esset animal tantum, sed homo vel bos. *Sep* Remotis autem *quae sunt gcnrris* (bis) differentiis constitutivis specicrum, remanet natura generis indivisa, quia eaedem differentiae quae sunt constitutivae specierum sunt divisivae generis. Lt propter hoc etiam phto non pQsuit ĩdea generum, sed specierum tantum, nc cogeretur naturam generis ponere unam praeter omnes species, ct ĩc esset (bis) (plu-ries) abstracta, semel m sc ct semel in speciebus điverti Sic igitur si hoc ipsum quod est esse sit commune sicut genus vel species esse separatum per sc subsistens non potest esse nisi unum. Si vero non dividatur ... magis est *evidentia* manifestum ' quod non potest esse per se existens nisi unum. Relinquitur ... suum esse. § Adhuc, sicut im-possibile est esse duo corpora omnino infinita, ita ct impossibile est quod sit duplex esse omnino infinitum, in corporalibus quidem magnitudinibus hoc est impossibile quia *, si (sit) 𐌺cf ĩn𐌶- 7« gnitudo actu infiniti, nullum relinqueret locum a sc non occupatum ubi aliud infinitum esse posset, ct similiter esse (enim) quod omnino est infinitum omnem perfectionum (essendi) comprehen-

- dependentes) Post hanc vocem occurrit rasura nonnulla \crba tam in columna quam in margine delens, ct aubslitutum cm non ... esse.

^[1] Autog. Āmbn» ii » . . .; p. C”

^[2] Autog. V»t 4-» i.

^[3] Uwftm. nitt.

^[4] \ U «a un.

^[5] <.. c «cnbiur

^[6] nJcaiu<0 r/

^[7] r b <

• vid. âj ich\ âk · in substantia intellectuali recipitur est perficiens substantiam intellectualem et non corrumpens eam. Intelligibile· . . incorruptibilis. § Praeterea. Sicut sensibile . . . subiecti. Qui tamen modus corruptionis non potest convnire intel accidere intellectui, cum non sit actus corporis ullius (quasi n corpore dependens) ut supra ostensum est. Constat Patet autem . . . obiccti. Quia qui intelligit valde intclligibilia non minus intelligit minus intclligibilia, sed magis. Intellectus igitur nullo modo est corruptibilis. ·§ Amplius. Intelligibile est per/ propria perfectio intel-»0 lectus, (nde intellectus . . . sunt universalia. Senius autem, ct ai ait aliquorum incorruptibilium, non tamen inquantum sunt in corruptibilia. xcd inquantum sunt lucida. <)portet igitur intellectum esse incorruptibilem. S Adhuc. I numquodque . . . existens. Perficimus ' (enim) secundum intellectivam ani-h mam scientia ct prudentia, sedatis permutationibus ct natura ct passionum et corporalibus er animae passionum, ut patet per philosophum in vn phis. Modus . . . corruptibilem. § hem. Cum nihil igat ni>i accunduni quod habet exwc actu, oportet iJ cuius virtus activa est aliquo modo infinita, habere » etiam case xuac substantiae quodam modo infinitum nam et per p unde ct per virtutem rei dc natura «ubatantlac cium iudkuinu». Sed virtus lubxtantiac Intelligent!» invenitur c^c m opcintione aliquo modo infinita, tum quia tatio universale, quod c«i cnmprebcniivutn infinitorum, tum quia in intelligendo inlellcctn l c · infinitorum. ut patet in multiplicatione numerunun, hgunrum, pi.ipoitmurn ct in additione quantitati» supra quantitatem ct mcnuninim. Ergo ct cmc Mlbttantiac intelligent!» oportet o»c in/ quodammodo infinitum. Lm autem rei corruptibili» nullo modo eat infinitum, Oportet igitur subttantiam iniclligntcm êc incorruptibilem. £ Pt.ieliicd. Impo&M-bile est . . . patet. Naturalis enim appetitus quibusdam qui-^a,n * iuest ex apprehensione . . , quibusdam veru absque apprehensione ex sola inclinatione naturalium principiorum. quae naturalis appetitus in quibusdam dicitur (sicut grave appetit esse deorsum.) Ltroque . . cognitionis. Illa u igitur cognitione carentia quorum principiis inest virtus ad conservandum esse perpetuum ita quod maneant semper eadem secundum numerum, natuiali ter desiderant appetunt esse perpetuum etiam secundum idem numero. Quae autem Quorum autem . . . non apprehendunt. Desiderant tamen esse semper in spec perpetuum speciei in com, ta-men s tamen absque cognitione, quia virtus generaliva, quae ad hoc deservit, preambula est et non subiacens cognitioni. Illa igitur . . . deficient. § Adhuc. Quaecumque . . . non induere eis esse. Sed ex hac (sola) potentia . . . ut supra 1; ostensum est. Tum etiam quia Deus, qui est institutor naturae, non subtrahit rebus id quod est proprium naturis eorum sicut Ostensum est autem quod proprium naturis intellectualibus est quod sint perpetuae. I nde hoc eis a Deo non subtrahetur. Sunt igitur substantiae intellectuales ex omni parte incorruptibiles. § Hinc est quod in ps. laudate dominum de caelis, invitatis connumeratis angelis et caelestibus corporibus, subiungitur . . . designatur. § Apostolus ctinm prima less, iv dicit. El sic semper cum Domino erit erimus, in quo perpetuitas etiam animarum designatur. Dio etiam in m C. de » di. no. * quod . . . variatione. Et postmoduin dc animabus humanis subiungit quod habent vitam substantialem ct indeficientem. Ab aliis etiam ecclesiae doctoribu» ad hoc plurima dicta inveniuntur, quae longum et inutile esset hic ponere, cum evidens sit incorruptibilitatem intellectualis substantiae esse unum dc principalioribus fidei fundamentis, eo

*C-mi om. ./«-//. x Id, ad loc.

4 17-p.103. (J. supra uot. ad Cap. XLVII, 2 a.

Cap. LVI. Pew guem modum substavria ixiei leuui vi is
TOSsII I XIKI COKPOBI.

Per quem inoJuin substantia intellectualis possit corport uniri. – § Cum autem . . . uniri. £ autem primo manifestum quod substantia intellectualis non potest corpori uniri per modum mixtionis. Mixtio cnim non potest esse nisi corporum cum quadam quantitatis divisione fit, unde ct facile divisibilia sunt bene miscibilia. Talis autem divisio non est nisi corporum, ct per consequens nec mixtio. Nulla autem substantia intellectualis potest esse est corpus, ut supra ostensum est. Non potest igitur alicui

per modum mixtionis uniri. § Item Quae (enim) miscentur Oportet ad invicem ahernta esse. Quod non contingit . . . miscibiles. § Adhuc. Quae miscentur . . . ostensum est. · At/i 4\$rbj. Non igitur potest substantia intellectualis uniri corpori per modum mixtionis. Similiter autem patet quod substantia intellectualis non potest uniri corpori per modum contactus (proprie sumpti.) laetus cnim non nisi corporum est. Sunt cnim tangentia quorum sunt ultima simul Incorptineorum autem ultima non sunt, non enim sunt cis (Ut) puncta aut lineae aut superficies, quae sunt corporum ultima, ut sic simul exsc eorum ultima possunt possint. Non igitui . . . potest. < idAm § Ex hoc autem . . . non possunt § Est tamen... tacta tantum. C.orpora cnim caelestia tangunt quidem ^eundum hum modum (hoc modo) elementaria corpora inquantum ea alterant, non autem tanguntur ab eis, quia non ab cis non patiuntur. Si igitur sint aliqua quae sint aolum agentia Λμ»ηι·ζ (quumvixi (quae) quantitatis ultimis non tangant vd qui:» omnino carennt quantitate, vel quia sint secundum quantitibm Mtum di tmtia dicentur nihilominus tangere inquantuni agunt, secundum quem modum dicimus quod consistans nos tangit. Hoc igitur . . . existentes. Et hic quidem (§ l hc autem) rictus non est quantitatis sed virtutis. Unde diUeri hic tactus a tacto corporeo in tribus. Primo quidem jtn l hoc tactu id quod est indivisibile potest tangere divisibilv. Quod m tactu corporeo non potest accidere, nam l-n l um (punch·) non potest contingere (tangi) nisi indivisibile aliquid: m contactu substantia autem intellectualis, quamvis i i indivisibilis potest tangere corpus quantitatem divisibilem (inquantum agit m ipsam.) Mio enim . . . non potest. · Substantia ntem intellectualis est indivisibilis quasi extra genus quantitatis existens, unde non determinatur ei aliqua men-^iita quantitat indivisibile aliquid quantitatis ad tangendum. Secundo . . . m potentia. Potentia vero est secundum totum, non secundum ultima (lotius.) Unde totum tangitur. Ex quo patet tertia differentia. Quia . . . ab eo. factus autem viriuiis, qui competit substantiis intellectualibus est in cum sit ad intima, facit substantiam tangentem esse intrinsecam ei q intra id quod tangitur, et incedentem per ipsam " absque impedimento. § Sic igitur substantia intellectualis potest corpori uniri per contactum virtutis. Quae autem sunt unum uniuntur secundum talem contactum non sunt unum simpliciter. Sunt cnim unum in agendo ct patiando, quod non est unum esse unum simpliciter. Sic enim dicitur unum quo modo ct ens. Esse autem agens non significat esse unum simpliciter. Unde nec esse unum in agendo est esse unum simpliciter. § Unum autem . . . ratione unum. Ex substantia autem intellectuali ct corpore non potest fieri unum quod sit (in)divisibile, oportet cnim illud esse compositum cx duobus. Neque iterum quod sit continuum, quia continuum non absque quantitate cm (partes continui quantae sunt.) Relinquitur . . . albi. Hoc igitur inquirendum cx/ relinquitur, utrum substantia intellectualis corporis alicuius forma substantialis esse possit. § \ idetur . . . distinguitur. Substantia autem intellectualis est substantia actu existens, ut cx praemissis apparet. Similiter autem et corpus per se actusuhi. Non igitur potest aliquid unum fieri (ut videtur) ex substantia intellectuali et corpore. § Adhuc. Forma et materia . . . dividitur. Substantia autem intellectualis et corpus sunt in diversis generibus (diversa genera). Non igitur videtur posse (possibile) unum esse formam alterius. § Amplius. Omne illud . . . corporali. Non enim esse formae est aliud ab (praeter) esse materiae. Sequetur igitur quod substantia intellectualis sit materia non sit immaterialis, ul supra ostensum est. § hem. Impossibile est cuius illud cuius esse * e>t in corpore, esse .l corpore separatum. Intellectus... » esset in corpore. § Adhuc. < uius esse . . . communem esse. Unumquodque enim agit secundum quod est ens, nec virtus operative rei potest esse sublimior quam eius essentia, cum nihil agat ultra suam apecicm ci virtus cx essentiae principii» (principia) consequatur. Si autem . . . impossibile. § l x his

b 72 Ex his] Haec verba, in fine lineae scripta ct deleta, ad principium sequentis lineae in margine repetuntur (vid. p. scq. a 5). Unde apparet quod non erat prima intentio S. Thomae inchoare hic novum capitulum. Idem notandum inhu in fine cap. UX.

[illegible]

a 36 ct actiones ... b 44 form:] Tota hacc pagina (46 r), nd diflercniūm aliorum foliorum, acribitur characteribys gothicis, quac insuper nonnihil differunt ab eis quibus Sanctu Thoma alibi utitur (vid, Praef. p. ix. coi. 1). Huius singularitati» ratio non apparet Revidendo tamen Auctor solito scripto usum & in appositione scilicet tituli capituli» iJtvin; cl in duabus poatilllM, a da *anima corpori*, el **b**; *quantum* cic. Videtur etiam qund endem caractere solito tactu fmt ter repetita mutatio litterae s in t in voce *sentiendo* (a 40, a 42. a 45). Tandem in margine inferiori columnae b, septem linea» usitato scripto adiunxit (b H *Si autem*., 5a *divolvitur*), quas tamen delevit ei eodem folio verso reformavit f/ūv *duobus aut pluribus* etc.).

parent diversarum partium animae operationes *et* sicut patet in animalibus quac decisa vivunt, quia *quaelibet* eadem pars habet motum et sensum et appetitum quo movetur. Et similiter . . . attributae. § Amplius. Diversae vires . . . contingit. \idemus (autem) quod diversae actiones animae . . . principium. Iloc autem principium non potest esse corpus. Turn quia aliqua actio est in qua non communicat Corpus» *ut* scilicet intelligere, unde et vix quac est ciua principium non c<t 4Clus ċorpori Tum quia . . . quod patet esse falsum esse *. Et ric relinquitur ♦ quod sit principium earum forma aliqua una per quam hoc corpus est tale corpus, quod (quac) est anima. Relinquitur , . . ab anima * una procedunt. Et sic non sunt in nobis plures animae. s Huic eliam . . . disponat 5 Sk kitur tXHerc plure anim.it m homine e>t et rationi contranum et rectae fidd ndverum. Hoc nutem remoto, sequitur *animam* cx pracciciċn ration ſu mimant rationalem *homini formam* corpori unii ui formam.

flip. l.1X. (JIOI> f\ EI t.F<. 1l S POSSIBII IS HOMINis
sns 1 stMvrANTIA il'IORXH.

«t r b <-p. u t. Quod intellectio possibili» homini non ċ ul simitin separata. – g Fuerunt amem et alii ,. . ut forma. Dicunt enim quad intellectus etiam quod Aristoteles possibilem vocat, est quaedam substantia separata *et hoc conf* non coniuncta nobis ut forma cwyor/r iins/n. (§) Et hoc confirmare nituntur primo ev verbis Aristotelis, qui dicit, de hoc intellectu loquens, quod cm paratus i<t cvunJum no) et'x immixtus corpori, et simplex et impassibilis, quae non pussent dici de eo st esset forma corporis, \$ item per di monstationem Arbmteli» Iciu>dem) qua probat qinul quia intellectus possibili recipit omne. species rerum .cnribilitim vt in potentia ad ea existens, oportet quod omnibus careal, sicut pupilla, quae recipit omnes species colorum. caret omni colore si enim haberet (Jc sc) aliquem eoiozem, ille color prohiberet videri alios colores, quinimmo nihil videretur nisi sub illo colore potentta cnim cognosdtlva nihil cognoscit nisi sub specie informante ipsam. Iri similiter . . . sensibilibus. Iloc autem oporteret esse si esset forma alicuius corporis imixtus alicui corpon) (et similiter si esset forma alicuius corporis.) Quia cum .. formam alicuius corporis. \$ Xdhuc. Si esset forma alicuius corporis materialis, esset *eadem rece* eiusdem generis receptio huius intellectus et receptio materiae primae. Id enim quod est

alicuius corporis forma *timui* non recipit aliquid absque sua materia. Materia autem . . . falsum. S Praeterea. Materia prima . . . quod est falsum. ' S Amplius. Impossibile est in corpore imito esse virtutem infinitam, ut probatur ab Aristotele in vm phis. Intellectus . . . in corpore. S Ex his autem . . . formam corporis. £ Sed quia hic intellectus nihil ad nos pertineret, nec per ipsum intclligeremus, nisi nobiscum aliquo modo coniungeretur, determinat eliam modum quo continuatur nobiscum, dicens quod *forma* species intellecta in actu est forma intellectus possibilis sicut visibile in actu *exi* est forma potentiae visivae. I nde ex intellectu possibili et forma intellecta in actu fit unum magis (etiam) quam cx materia et forma, nam ex materia et forma consurgit aliquod tertium, non autem cx intellectu possibili et forma intellcct.i in actu. Cuicumq; igitur coniungitur forma intellecta (praedicta) coniungitur intellectus possibilis. Coniungitur autem nobis mediante phantasmate, quod est subiectum quoddam illius formae intellectae. Iri Per hunc (igitur) modum intellectus possibilis nobiscum *coniungitur* continuatur. £ Quod autem haec frivola sint cl impossibilia, facile est videre. (Habens [cniċ] intellectum *cognoscens* est intelligens. Intelligitur . . . separato. J; Praeterea) * Sic cnim forma (species) intellecta in actu est forma intellectus possibilis sicut species visibilis in aclu est forma potenliae visivae sive ipsius oculi. Species autem intellecta comparatur fld phantasma sicut species *quac c* visibilis in actu ad coloratum quod est extra animam. Et hac . . . intelligi solum. Planum autem est quod *proprie homo* proprie cl vere dicitur quod homo intelligit. Non enim *intellectus*, *de intellectu quaereremus* intellectus naturam investigaremus

nisi per hoc quod nos intelligimus. Unde et AriMoulc didi quod melius est Jicccr hominem intelligere per animam. Non igitur sufficit (sufficiens est) praedictus continuationis modus. § Adhuc. <)mne cognoscens per virtutem cognoscitivam coniungitur obiecto et non e converso, sicut et operans omne per virtutem operativam coniungitur ad * »uum operatam (operato) mediante .utinne. I lomo autem est intelligens (per intellectum sicut pei virtutem cognoscitivam.) Non igitur coniungitur per ~ formam intelligibilcm intellectui, sed magis per inellectum qui c l virtus Intellectiva intellectui (intelligibili.) § Amplius. Id quo aliquid formaliter operatur oportet esse formam eius: nihil enim agit nisi secundum quod est actu, aclu autem non esi aliquid nisi per id quod est forma eius. .Vo# *nisi* l nde et Xnstoteles probat animam esse formam per hoc quod animal per animam vivit et sentit. Homo autem intelligit. Et non nisi per intellectum. I nde et XriMnteles . obiectum. S Praeterea. Intellectus in actu . . . sensibile in potentia. Forma *Igiur* Species igitur . . . ut i m l ċiu l oram igitur Intellectu (Igitur) non potest esse medium . . . nec c converso. § Patet autem a\.' qui haiu •Iġ nen .nduxii acquivocatione deceptum fuisse. Colore ; iim . . . /clo l in actu. § Adhuc. ImprcMioncs activorum l ni '1 j , h (»"-) »p.v jġvi cl non c converso. Phantasmal att 1 ipji mur . ġġ< d .ium possibilem ul moiivu ei activa .ul pna-colore» «J 'itum, ut Aristoteles dicii. Impressiones

1., . l r>ntn ġġ u. n ih>ni m intellectu pusribili, non aliquid nb intellect.1.1 po -ii l /r csl 1» ph mi tsmiihus. Non igiur per hoc quod Intellecta » .l mmcii a phnitatniaribu continuatur nobiscum, sed continuatur ei. Item. I lbi invenitur . Pior opei uio n <m . (viventis) ibi invenitur olliior species vjtae corr indens illi actioni. In plantis . . . forma ipsius, < // ' . ' fum *ft.ic.lictam ft>tfionem obviatur*,

Picit ntim cummei l itor j.'ra< dictux quod hamo differt § Xdhuc. consequitui . non consequitur homo speciem. Non igitur diifert homo *a brut* specie a brutis animalibus per hoc quod csl intellectum habens. £ Amplius. Si homo . . . intelligibili.l actu. Non igitur est *h*, *a* homo intellectum habens per hoc quod intellectus continuatur hoinini mediante phnnl -mate ^c.un.ium quo i fl cx eo species intelligibili- actu (specie intelligibili cuius subiectum est phantasma.) < *Hiu r*

Cap LX. Qi 01» homo son soitiin it specikm pkr iniki.- I.KcIIM PASSIVI M, >Et» PER IN I ELLECT'IM POS>11ULEM.

/> *agniculum*.

Quod homo non sortitur speciem per intellectum passivum Aristotelis, sed per intellectum possibilem. – (§ I liis) autem *obiretionibus secundum* rationibus obviatur secundum praedictam positionem. Dicit enim praedictus commentator (averroes) quod homo diliert specie a brutis per intellectum *passivum* quem Aristoteles vocat passivum, qui est ipsa vis cogitativa, quae est propria homini, loco cuius alia animalia habent quandam extimativam naturalem *cuius est*. Huius autem cogitativae virtutis est distinguere intentiones individuales nbinvicem et comparare eas adinvicem, sicut intellectus qui est separatus et immixtus comparat et distinguit inter intentiones universales. Iri quia . . . capitis. Et secundum dispositionem huius virtutis diliert homo *ab* unus ab alio in ingenio . . . sicut in subiecto. Et hic intellectus passivus a principio adest puero, per quem sortitur speciem *animam* (humanam) antequam actu intelligat. Et tamen tunc dicitur potens intelligere, vel propter potentiam phantasmatum ut liant intelligibiles ♦ aclu, vel propter potentiam intellectus possibilis nd continuationem cum ipso secundum modum praedictum, non quod in puero sil aliqua intellectiva jxnentia. Quod autem haec omnia sint falsa el abusive dicta evidenter apparet. Operationes animae (enim vitae) comparantur ad animam ut actus • secundi ad primum *ictus autem* ut patet per Xristotclem in 1l de anima. Actus autem primus . . . considerare. In quocumque igitur invenitur aliqua operatio vitae» oportet in eo ponere *aliquam animam* aliquam partem animae quae comparetur ad illam operationem sicut actus primus ad secundum. Sed homo . . . differat. S -Xdhuc. Quod est passio *potentiae* partis sensitivae . . . in libro de memoria. Non igitur per praedictas virtutes vel aliquam carum *homo ponitur*

• Su uon : lum tuti yX

i;r b .

* Fori. |m>».l legi mot, beo j/ jrerroew

• EiJacU: <± d loc.

Γ * * ».

* ViJ. mpfa . . f. ■d cap.un b

17 » 3 3,VP.1»%

* G»*u proiM/d- lifliMi.

17 v b 1.

JJ, I u t a
 η pa , V s
 t>nwtir<nuw4e,|^
 Π «gJWAHIUKv- .
 ut el rzpcniM «% ...
 ◆iwgjfees^

Xon *illiaf* jCk·?
fili. «J %;.. ■
fe» *linttIW* ■₁ < /.
itiir opârcef «e «
undum ijuJc- ·,
er id quod >· r-
obit amU7. c m<·.
limrn lin» <t
per mfrUécwtt |...
ekrti.
rtfir Spedtjt^r
lgitur) ηηηρΛ·?»
aücm a · qu Λ
Jeceplum L«st Λ
Λ fciprüAK asm
c cunmx item»
ji ca'ici

eS. ne. ěii r *

ÿ&rfrtec^ré

ibo |.-
 iflW
 it>.., '-
 » F 4m ^sr
 » 45?» j.V._
 Πόα: «pote \

üp&rL S S2£
 <<steltaBb
 or hcc.ó
 »;r.X

BJF.I i>â Γ»-
s r>«aazi

1. Otc[^]. 'S pi-
mSœi - uL.
bvûlk'
MKtCS i << x r
ô
5. qa es 31 j
» cœt ia o
ñtritste
iguen: dex 'i
iàcnrta. «or
offipnietêe·

JiicI te@4
m EtLs-
w ques >'Λ^
cm Kfcfesi b
busanpsüo
m cfcxss ꞑ. ◆ !
te pré». -
jod «Uffli b i
fjpircf. ·]
tfumaa ·x ;^s
per Anatis ·

κ,ορ^β-^
:©tt qui r-3-
l pnmus ftl *
Qiwdesp^ j
œffitxu. N-'
fW^wp

/ XPPEND 1X

aliquid animal potest poni in altiori genere vitae quam sit vita sensitiva. Homo *est* autem est in altiori genere vitae. *Sicut enim* Quod patet per philosophum in n dc anima, qui, distinguens genera vitae *praeponit sensitivo intellectivum* superaddit intellectivum *insitivo* quod homini attribuit, sensitivo, quod attribuit communiter omni animali. Non igitur homo est vivens vita sibi *per propria per virtutem* cōgitativam praedictam. S Amplius. Omne movens seipsum, secundum *philos* quod probat philosophus in

vm phis., componitur ex movente et moto. Homo autem ... non ab intellectu passivo. § Adhuc. Intellectus possibilis probatur non esse actus corporis alicuius propter hoc quod est cognoscitivus omnium formarum sensibilium *et non* in universali. Nulla igitur... particularibus tantum. Voluntas igitur non potest esse actus alicuius partis corporis, nec consequi aliquam potentiam quae sit actus corporis. Omnis autem pars animae est actus alicuius corporis ...

◆ ◆ ◆ ◆ ◆

b 8 animae] Cum huc voce terminetur fol. p verso, et definunt fragmenta comicnno fecundi libri. Voce *est... corporis* habentur i exclamante, quo in Jiuūur initiurn lolii quod sequebatur.

INDEX

IN PRIMUM ET SECUNDUM LIBRUM

SUMMAE CONTRA GENTILES

SANCTI THOMAE AQUINATIS

CUM COMMENTARIIS FERRARIENSIS

Praefatio..... >>	pa?.. v
Dc Summa contra Gentiles - Testimonia coacxa ct supparia..... - - -	VI
Dc Autographo Vaticano Summa Contra Gentiles..... ..	VII
Dc Traditione	» XI
§ i Dc Textu pA in Traditione..... r.....	XVI
§ 2. De ithliationc Codicum inter sc et respectu A	XVII
§ 3. Dc Erroribus primi apographi sive i..... ..	» XIX
§ 4. De Interpolationibus	» XXII
§ 5. Dc Textu fi..... - - - -	> xxrv
§ 6. Dc Peliis exemplaris Parisiensis ct Can Ch	XXVII
§ 7. Dc principiis nostrae recensiois..... ..	XXX
§ 8. Dc aliquibus locis spcciatim..... - - - - *	XX XIV
Tabula capitulorum et fragmentorum quae in Autographo habentur..... . —.....	XXXVIII
Variantes Pinnae ortae post annum 1480..... ..	XXXIX
De Commentariis Francisci dc Sylvestris Ferrariensis..... ..	xu
Variae lectiones in Commentariis Ferrariensis	XI.VI
Corrigenda et addenda in Textu S. Thomae et in notis..... ..	LVIII
Siglorum interpretatio	» I ix

UBER PRIMUS

capitulum primum	CAPITULUM DUODECIMUM
Quod sit oflicium sapientis..... paχ 3	De opinione dicentium quod Deum esse demonstrari non potest sed sola fide tenetur..... pag. 28
CAPITULUM SSCVNDUM	CAPITULUM DECIMUM TERTIUM
Quae sit in hoc Opere Auctoris intentio..... » 6	Rationes ad probandum Deum esse..... > 3o
CAPITI LUM TERTIUM	CAPITULUM DECLMUM QUARTUM
Quis modus sit possibilis divinae veritatis manife-standae	Quod ad cognitionem Dei oportet uti via rcmoionis 40
CAPITULUM QUARTUM	CAPITULUM DECIMUM QUINTUM
Quod veritas dis inorum ad quam naturali' ratio per-tingit convenienter hominibus credenda propo-nitur	Quod Deus sit aeternus..... 41
CAPITILLUM QUINTUM	CAPITI LUM DECIMUM SEXTUM
Quod ca quae ratione investigari non possunt con-venienter lide tenenda hominibus proponuntur . 14	Quod in Deo non est potentia passiva..... 44
CAPITULUM SEXTUM	CAPITULUM DECIMUM SEPTIMI M
Quod assentirc his quae sunt fidei non est levitatis quamvis supra rationem sint..... > 17	Quod in Deo non est materia..... 46
CAPITULUM SEPTIMUM -	CAPITULUM DECIMUM OCTAVUM
Quod veritati fidei Christianae non contrariatur veri-tas rationis..... » 19	Quod in Deo nulla est compositio..... > 49
CAPrrtJLLM OCTAVUM	CAPITULUM DECIMUM NONUM
Qualiter se habeat humana ratio ad veritatem fidei . » 21	Quod in Deo nihil est violentum neque praeter na-turam .....
CAPITULUM NONUM	» 51
De ordine el modo procedendi m hoc opere. - - - » J2	CAPITI Lt M VIGESIMI M
CAPITULUM DECIMUM	Quod Deus non est corpus..... , ... 5j
Dc opinione dicentium quod Deum esse demonstrari non potest cum sit per se notum..... » 33	CAPITI IUM VIGESIMI M PRIMI M
CAPITULUM UNDECIMUM	Quod Deus est sua essentia..... » Ū3
Keprobaiio praemissae opinionis ct solutio rationum praemissarum..... >>	< APITUIUM VIGESIMI M SFcl SDI M
	Quod in Deo idem est esse ct essentia. - - - - - » uS
	CAPITULUM VIGESIMI M TERI IUM
	Quod in Deo non est accidens..... · 70
	CAPITULUM VIGESIMUM QUARTUM
	Quod divinum esse non potest designari per additio-nem alicuius differentiae substantialis..... » 74

capituli > vigesimum quin rim	
Quod Deus non est in aliquo genere.....	- - - pag. yû
CAPFTULOM VIGESIMUM SEXTUN	
Quod Dette non est esse formale omnium.....	> 81
CAPITULUM VIGEMMUM SKPIIMI M	
Quod Deus non sit forma alicuius corporis.....	» 85
CAPITI LUM VIGESIMI M O(AVI M	
Dc perfectione divina	. » 86
CAPITI lum vigesimum nonum	
Dc similitudine creaturarum.....	. 80
CAPIT HUM TRIGESIMUM	
Quae nomina de Deo possim praedicari.....	» 02
CAPITULI-M TRIGESIMUM PRIMI M	
Quod divina perfectio ct pluralitas nominum diño- rum divinae simplicitati non repugnant.....	<i5
CAPITULUM TRIGESIMUM SECUNDI M	
Quod nihil de Deo cl rebus ālii univoce praedicatur	97
CAPITULUM IRK.ESIMI-M 1'EATΠ M	
Quod non omnia nomina dicamur dc Deo ct crea- turis pure acquivocc _ ī.....	» to2
CAPITI IUM rRpJRSIMUM Q> ARTUM	
Quod ca quae dicuntur de Deo et creaturis dicuntur analogice.....	» io3
CAPITULI M IRloESIMtni HVINH M	
Quod plura nomina dicta dc Deo non sunt synonyma	« ·><·
CAPITULUM IRIGESBUM VRX Π M	
Qualiter intellectus noster dc Deo proportionem for- met	. . . .
UAPIIITUM TRIGESIMI M SEP TMV M	
Quod Deus est bonus.....	- - - 111
CAPITULUM IRÎUESIMUM OCTAVUM	
Quod Deus est ipsa bonitas.....	11'
CAPITULUM IRIOESTMIM NONUM	
Quod in Deo non potest esse malum	i 1
CAPITULUM QUADRAGESIMI M	
Quod Deus est omnis boni bonum	» 11<
CAPITULUM Gt AhRAGFSIMI M PRIMI M	
Quod Deus sil summum bonum.....	» 117
CAPITULUM QUADRAGESIMUM SECUNDUM	
Quod Deus est unus	» 118
CAPITI ULI M QUADRAGESIMI M TERTIUM	
Quod Deus est inlinitus.....	» 124
CAPITI LUM Qt ADRAGESIMUM QUARTUM	
Quod Deus est inlelligcns.....	> 129
CAPITULUM QUADRAGESIMUM QUINTUM	
Quod intclligere Dei est sua essentia.....	» 136
CAPITULI M QUADRAGESIMUM SEX IUM	
Quod Deus per nihil aliud intclligit quam per suam essentiam.....	> 13y
CAPITULUM QUADRAGESIMUM SEPTIMUM	
Quod Deus intclligit perfecte seipsum.....	» ! 38
CAPITULUM QUADRAGESIMUM OCTAVUM	
Quod Deus primo ct per se solum seipsum cognoscit	> 140
CAPITULUM Qt ADRAGESIMUM NONUM	
Quod Deus cognoscit alia a SC.....	> 142
CAPITULEM QUINQUAGESIMUM	
Quod Deus habet propriam cognitionem dc omnibus rebus.....	» 144
CAPITULA QUINQUAGESIMUM PRIMUM ET QUINQUAGESIMUM SECUNDI M	
Rationes ad inquirendum qualiter multitudo intellecto- rum sit in intellectu divino.....	» 148
CAPITULUM QUINQUAGESIMUM TERTIUM	
Solutio praemissae dubitationis.....	» 15o

CAPITULI M QUINGt AGKSIMUM QUARTUM	
Qualiter divina essentia una existens ct simplex sit propria similitudo omnium intelligibilium - - - - pag. i>4	
CAPITULI M QUINQUAGESIMUM QUINTUM	
Quod Deus omnia simul intclligit.....	> i5"
CAPITULUM QUINQUAGESIMUM SEXTUM	
Quod cognitio Dei non est habitualis.....	» 161
CAPITI IUM QUINQI M.E-SIMUM SEPTIMUM	
Quod cognitio Dei non est discursive.....	» 163
CAPITI IUM QUINQUAGESIMUM OCTAVUM	
Quod Deus non intclligit componendo ct dividendo	» 165
< APITULI m ul INQI VGESIMI M NONUM	
Quod a Deo non excluditur \critas cnuntiabilium	» 167
CAPITI » ' M SEXAGESIMUM	
Quod Deus est veritas.....	» 17^
(\PIIIT.IM SKXAGEMMUM PRIMI M	
Quod Deus est purissima veritas·	» 174
CAPIT II IUM SEXAGESIMUM SECUNDUM	
Quod divina veritas est prima ct summa veritas. . . .	> 176
< kl IIUM M SEXAGESIMUM TERTU M	
Ration volentium subtrahere Deo cognitionem sin- gularium	- - - - - i■. . . . > 177
CAPITI TA M SEXAGESIMUM QUARTUM	
Ordo JictuJ num circa divinam cognitionem.....	» 178
UM'ITUI.1 M sFXAifl sIMUM QUINTUM	
Quod Dens . ingJ i>ia cngnoscal.....	> 170
CAPIILLUM SEXAGESIMUM SEX IUM	
Quod Deus C'Igno.->cii ca quae non .sunt.....	> 184
CAPITI I UM SEXAGESIMUM SEPTIMUM	
Quod Deu< cognoscit cingularia contingentia futura	> 190
< APIIULUM SEXM.ESIMUM OCTAVUM	
Quod Deus cognoscit motus voluntatis.....	» 198
CAPITULI M SEXAGESIMUM NONUM	
Quod Deus cognoscit infinita.....	» 200
CAPIT I I. I M SEPTUAGESIMUM	
Quod Deus vilia cognoscit.....	» 204
CAPITIUM SEPft agbsimum primum	
Quod Deus cognoscit mala.....	» 2o5
CAPITI Lt M SEPTI AGKSIMUM SECUNDUM	
Quod Deus est volens.....	» 209
CAPITI I. I M SEPIUAGESIMUM TERTIUM	
Quod voluntas Dei est eius essentia.....	» 2i3
CAPITULI M SEPH AGESIMI M QUARTUM	
Quod principale volitum Dei est divina essentia - - - .	» 214
CAPITULUM SEPTUAGESIMUM QUINU M	
Quod Deus, volendo sc. vult etiam alia.....	> 2iS
CAPITI I. I M SEPTI AGI SIMUM SEX IUM	
Quod Deus uno actu voluntatis se et alia velit. - - - .	> 217
CAPITULI M SEPTUAGESIMUM SEPTIMUM	
Quod volitorum multitudo divinae simplicitati non re- pugnat	» 319
CVPIHLI M SEPIT AGKSIMUM OCIAVUM	
Quod divina \oluntas ad singularia bona se extendit.	220
CAPITULI M SI-.PII- AGESIMI M NOM M	
Quod Deus vult etiam ca quae nondum sunt - - - -	» 22i
CXPnUI.UM OCTOGESIMUM	
Quod Deus de necessitate suit suum esse et suam bo- nitatem	» 22?
CAPITULI M OCTOGESIMUM PRIMUM	
Quod Deus non dc necessitate vult alia a se.....	* 224
CAPITIUM OCTOGESIMUM SECUNDUM	
Rationes ducentes ad inconveniens si Deus alia a sc non necessario \clit.....	» 227

HUM QIARTUN

s et limpki ū

ligibilium ---- ft(1){

Hf M 01 IM· X

* ..... » Ib

MI M SEXTUM

’ .....’ -ili I

I'M imntvx

..... » io I

UM OCTAVUM

I ct dividendo . > |(Î

II M XOM'M

Iüntiabflium, . » £-

t mum

..... » ψ

PRIVIM

*» - » - - * I"|

ïiCVNDWf

ia veritae. . . > iy

TERPI M

nitionem en·

..... · *T* j

«UARTUM

inem ----- » ·'·

NTNTGM

..... » n I

iEXTVM

> ill

ÎPTM"W

ilia futura . »

TAVUM

j

» > »'

ONTM

t

CM

» ↑

'RIMI'X

»

CUNWM

KRTIUM

..... »

AKTIM

, iM

vcotia « . .

;tvn M

• . . | . + · ”.

JXTVM

vdit. . . . ’ j

mxŭM

I

au non rc-

TAVVM

c eitmdit. ’

I

CAPITULUM OCTOGESIMIM TERTIUM	
Quod Deus vult aliquid aliud asc necessitate suppo-	
titionis.....	<i>pag.</i> 231
capitulum octogesimum quartum	
Quod voluntas Dei non est impossibile secundum se	» 232
capitulum octogesimi m quintum	
Quod divina voluntas non tollit contingentium a re-	
bus, neque cis necessitatem absolutam imponit ,	»2^4
«.ΑΠΓιϋΑ M OCTOGESIMUM SEXTUM	
Quod divinae voluntatis potest ratio assignari - - -	» 236
CAPIIULUM OCTOGESIMUM SEPTIMUM	
Quod divinae voluntatis nihil potest esse causa. - - -	» 2.38
cAPI1i LLM OCTOGESIMUM OCTAVUM	
Quod in Deo eu liberum arbitrium	> a3p
« APIIULI M OCTOGESIMUM NONUM	
Quod in Deo non sunt passiones affectuum.....	r 240
capi rm.uM nonagesimum	
Quod in Deo sir delectatio et gaudium non tamen re-	
pugnat divinae perfectioni.....	» 2q3
CAPTII i.UM NONAGESIMUM PRIMUM	
Quod in Deo sit imor.....	» 246
« VPIII I.t.M NONAGESIMUM SECUNDUM	
Quomodo in Deo ponantur esse virtutes.....	2 I

LIBER SECUNDUS

CAPITULI M NONAGESIMUM TERTIUM	
Quod in Deo sunt virtutes morales quae sunt circa	
actiones.....	pag. 234
CVPITUU M NONAGESIMUM QUARTUM	
Quod in Deo sunt virtutes contemplativae.....	» 258
CAPITULUM NONAGESIMUM QUINTUM	
Quod Deus non potest velle malum.....	» ib.
CAPirri.UM NONAGESIMI-M SEXTUM	
Quod Deus nihil odit, nec odium alicuius rci ci con-	
venire potest.....	· 259
I APIH LUM NONAGESIMUM SEPTIMUM	
Quod Deus est vivens.....	> 261
CAPITULI M NONAGESIMI M OCTAVUM	
Quod Deus est sua vita	* 263
CAPITULUM NONAGESIMI M NONUM	
Quod vita Dei est sempiterna	· 264
CAPITULUM CENTESIMUM	
Quod Deus est beatus.....	> 265
« APm I.I M CENTESIMUM PRIMUM	
Quod Deu* sil sua beatitudo.....	> 366
CAPITULUM » EN II SIMI M SECUNDUM	
Quod beatitudo divina perfecta et singularis est exce-	
dens omnem aliam beatitudinem	» 267

1APUILIM DECIMUM NONUM	
Quod in creatione non sit successio.....	<i>pag.</i> 3o8
CAPITI LUM VIGESIMI M	
Quod nullum corpus potest create.....	> 3io
CAPI II IA M VIQWEMI M PRIMUM	
Quod solius Dei est creare.....	» Ji2
« VPITI LI M MoIAI.MI M SECUNDUM	
Quod Deus omnia possit.....	> 32o
· \PITILIA! VpiESDIUM TERTUM	
Quod Deus non agat c\ necessitate naturae.....	» 224
CAPriI I t M VIGESIMI M QUARTUM	
Quod Deus agit secundum suam sapientiam.....	> 337
t.APITULI M VIGESIMUM QUINTUM	
Qualiter omnipotens dicatur quaedam non posse. . .	> 329
I.APIIULUM VIGESIMUM SEXTUM	
Quod divinus intellectus non coarctatur ad determi-	
natos effectus.....	» 331
CAPITULI m VIGESIMUM SEPTIMUM	
Quod divina volunt.is ad determinatos effectus non	
coarctatur.....	» 333
CAPITULI M VIGESIMI M OCIAVLH EI VIGESIMUM NONI"II	
Qualiter in rerum productione debitum inveniatur. .	> 33q
« AI'EΠ'IXM TRIGESIMUM	
Qualiter in rebus creatis esse potest necessitas abso-	
luta.....	338
· VPITt LVM TRIGESIMUM PRIMI M	
Quod non est necessarium creaturas semper fuisse .	> 542
I.APIK'I.ΓM TRIGESIMUM SECUNDI M	
Rationes volentium probare aeternitatem mundi cx	
parte Dei acceptae.....	> >44
‘ API II I.I M IRIGRSIMt M TERTIUM	
Rationes volentium probare aeternitatem mundi sum-	
ptae e\ parte creaturarum.....	» >46
CAPITULUM TRIUKS.I.MUN QUARTUM	
Rationes ad probandum aeternitatem mundi cv parte	
factionis.....	» s47
« VPI It'LI vt TRIGESIMI M «U INTUM	
Solutio rationum supra positarum. Et primo carum	
quae sumebantur ex parte Dei	> J4g
»4·	

LAPITL'LUN TR1QES1MUM SEXTUM	
Solutio rationum quae sumuntur ex parte rerum facta- rum	pag• 21
CAPITULI M TRIGESIMUM SEPTIMUM	
Solutio rationum quae sumebantur ex parte factioni» rerum.....	> 353
CAPITI LUM TRIGESIMI M OCTAVUM	
Rationes quibus quidam conantur ostendere mundum non esse aeternum.....	» 35
CAPITULUM I RIGESDIUM M)M M	
Quod distinctio rerum non csl a casu.....	» 5#
CAPITI LI M IWADRAGESIMUM	
Quod materia non est prima causa distinctionis rerum	» 6?9
CAM1H.I M QUADRAGESIMI M PRIMUM	
Quod distinctio rerum non est propter contrarietatem agentium.....	
CAPITI LUM UI AIJRXOESIMI M SECLMium	
Quod causa prima distinctionis rerum non est secun- dorum agentium ordo.....	
CAPIULUM QUADRAGESIMUM TERTIUM	
Quod rerum distinctio nr.n c«t per aliquem de secun- dis apentibus inducentem in materiam di.erea- formas.....	
GAPIHT.IM ouAΓPMOKTIMI QUARII'M	
Quod distinctio rerum non proci lir e\ meritorum vel demeritorum driersitate.....	
I.APIIULUM i t-Ain<AGF4!.Mt M QI INTI 'I	
Quae sit prima cau*.i distinctionis return ycninJum veritatem..... -	»
CAPITULUM GUAbHAGFsIM' M SEXIUM	
Quod oportuit ad perfectionem univer i aliquas ci ta- turas intellectuales esse.....	>74
CAPITULUM QUADRAGESIMUM SEPTIMUM	
Quod substantiae intellectuales sunt volentes.	
CAPITULUM QUADFcAGiCSIMTM OCIAVUM	
Quod substantiae intellectuales sunt liberi arbitrii m agendo..... -	> '79
CAPITITUM QUADRAGESIMUM NOM M	
Quod substantia intellectualis non sit corpus. - - -	» 381
< APITIT.I M quinquagesimi m	
Quod substantiae intellectuales sunt immateriales . .	> 383
CAPITULI M at INUI AGF.SIMUM PRIMI M	
Quod substantia intellectualis non sit forma materialis	> 386
CAPITI LUM QUINQI AGKSiHfI M SECUNDUM	
Quod in substantiis intellectualibus creatis differt esse ct quod est .....».....	387.....
CAPIT'11LI M QUINQUAGESIMI M TERTIUM	
Quod in substantiis intellectualibus creatis est actus et potentia .....>.....	39.....
CAPITULUM QUINQUAGESIMUM Qt ARTUM	
Quod non est idem componi ex substantia ct esse, et materia ct forma.....».....	302.....
CAPITULUM QUINQUAGESIMUM QUINTUM	
Quod substantiae intellectuales sunt incorruptibiles .	393
CAPITULUM QUINQUAGESIMUM SEXTUM	
Per quem modum substantia intellectualis possit uniri corpori.....>.....	403.....
CAPITULUM QUINQUAGESIMUM SEPTIMUM	
Positio platonis de unione animae intellectualis ad corpus . . .».....	406.....
CAPITULUM QUINQUAGESIMUM OCTAVUM	
Quod nutritiva, sensitiva et intellectiva non sunt in homine tres animae.....».....	409.....
CAPITULUM QUINQUAGESIMUM NONUM	
Quod intellectus possibilis hominis non est substantia separata.....».....	4«4.....

i APIIULUM SEXAGESIMUM	
Quod homo non sortitur speciem per intellectum pas- sivum. sed per intellectum possibilem.....	pa,f
CAPITULUM SEXAGESIMI M PRIMUM	
Quod praedicta positio est contra sententiam Aristo- telis - - - -	438
CAPIULUM SEXAGESIMUM SECUNDUM	
Contra opinionem Alexandri de intellectu possibili. . M	3n
i APIIILLM SEXAGESIMUM TERTII M	
Quod anima non sil complexio, ut posuit Galenus .	> 433
(ΛΙΤΙΙΙΑΜ SEXAGESIMUM <U ARTUM	
Quod anima non sit harmonia.....	w 4'4
• APIII'LI M SEXAGESIMI M QIINIUM	
Quod anima non sit corpus	415
i.APiTi.U M SEXAGESIMUM SEXTUM	
Contra ponente intellectum et sensum esse idem . .	» 4
< GIUUt.I M 5KXOTAIMIM 5K1'IIMUM	
Contra ponente* iniçlk non possibilem esse imagina- tionem.	4?<>
• ' I i XΛ<.(SIMI M OCIAVUM	
Qu ditci ui . >ii. au icu. alis posMt c>sc forma cor- poris.....%	4qo
i \PIIT L M SEXAGESIMI m SONUM	
Solutio rationum quibus supra probatur quod substan- tia intellectualis non potest uniri corpori ut forma.	> 447
I 4PIILT M SEPII.ACiESIMUM	
Qund secur lum dieu Aristoteli* oportet ponere intel- lectum uniri cornori ui formam.....	. .Λ 449
CAPIK'IJ M SEPII AGFSLMI M PRIMUM	
Quod anima immediate unitur corpori.....	» ^5.
I ΛPΠi i I M SETI UAGESIMI M SECINDUM	
Quod anima sit rota in roto et tota in qualibet parte. .	» ^5^
CAPUi r.I M SI.PIU KGRSIMI M TERTIUM	
Quod intellectus possibilis non est unus in omnibus hominibus..... -	» ±5^
I.XPIIULIM SFPTI AGESIMI M QUARTUM	
Dc opinione Avicennac, qui posuit formas intelligibiles non conservari in intellectu possibili.....	»
CAPITULI M SEPTI V.ESIMI M QUINTUM	
Solutio rationum quibus videtur probari unitas intcl- lectus possibilis.....	9 473
CAPITULI M SEPTUAGESIMUM SEXTUM	
Quod intellectus agens non sit substantia separata, sed aliquid animae.....».....	480.....
CAPIULUM SEPII AGESIMI M SEPTIMUM	
Quod non est...impossibile intellectum possibilem ct agentem in una substantia animae convenire . .	> 488
CAPin LUM SEPIUAGESIMUM OCTAVUM	
Quod non fuit sententia Aristotelis de intellectu agente quod sit substantia separata, sed magis quod sit aliquid animae.....	» 49?
CAPITULI M SEPII AGESIMI M NONUM	
Quod anima humana, corrupto corpore, non corrup- pitur.....».....	49\$
CAPITULI M O< IOGESIMI M EI O(IOGESIMI M PRIMI M	
Rationes probantes animam corrumpi conupto cor- pore.....	504
CAPIULUM oi IOGESIMUM SRCI NDUM	
Quod animae brutorum animalium non sunt immor- tales .....>.....	5i5
CAPITULUM OCTOGESIMUM TERTUM	
Quod anima humana incipiat cum corpore.....	> 530
CAPITULUM OCTOGESIMI M QUARU M	
Solutio rationum praemissarum.....	λ 53o
CAPITULI M OCTOGESIMUM QUINTUM	
Quod anima non sit de substantia Dei.....	533

""Ni. is DEX

	< WIFI LI M OCTOGESIMUM SEXUM	
	Quod anima humana non traducatur cum semine . . pig. 5\$4	
	< AI Ii I LUM OCTOGESIMUM SEWIMUM	
If	Quod jnima humana producatu	53/
	creationem.....	
Mi	• API H U M OCTOGESIMUM OCTAVI M	
	Rationes ad probandum quod anima humana creetur	
	cx semine..... ,	\$?9
lui	CAPITI I.I M OCTOGESIMUM NONUM	
	Solutio rationum praemissarum..... »	\$40
	CAPITII I.I M NONAGESIMUM	
	Quod nulli alii corpori ni/i humano unitur substantia	
	intellectualis ut forma..... >	?49
	• 4b	
	CAPITULI M NONAGESIMI M PHIMI M	
	Quod sunt aliquae substantiae intellectuales corporibus	
	non unitae..... »	553
na.	< APIGIIA M NONAGESIMI M SECINIH M	
”	De multitudine substantiarum separatarum . . . »	55;
	• XPJH I.I M NONAGESIMUM TERIIIM	
Or-	Quod in substanti! separatis non sunt multae unius	
”	speciei..... >	563

	CAPITULUM NONAGESIMI M QUARTUM	
	Quod substantia separata et anima non sunt unius	
	speciei..... fig. 56<	
	LAPIÎI I.I M NONAGESIMI M ul INTI M	
	Quomodo accipiatu	
	genus cl \$pecie in substantiis se-	
	paratis..... »	568
	i.AIIKT.UM NONAGESIMUM SEXTI M	
	Quod substantiae separatae non accipiunt cognitionem	
	a sensibilibus..... »	571
	CAPTUUM NONAGESIMI M SEPIIMUM	
	Quod intellectus substantiae separatae semper intel-	
	ligit actu..... »	5;8
	CAPITIt'LI M NONAGESIMUM OCTAVUM	
	Quomodo una substantia separata intelligit aliam . .	58o
	CAPITULUM NONAGESIMI M NONUM	
	Quod substantiae separatae cognoscunt materialia , >	594
	CAPITULUM CENTESIMUM	
	Quod substantiae separatae cognoscunt singularia . , »	5o5
	CAPITULUM CENIEaIMtM PRIMUM	
	Utrum substantiae separatae naturali cognitione cogno-	
	scant omnia simul . . . »	g o o

APPENDIX

\I) PRIMI M ET SECI \I)I M LIBRI M

I-	Introductio.....	pdg. 3
*	Conspectus redacti onum, trauatuum cl capitulorum . . . ,	4*
	Characteres ct signa quibus \arietas Autographi Vaticani repraesentatur.....	>
	Primae reductiones Libri pnmi cx traditione manuscripta collectae . . , . . ,	»
	Primae redactioncs primi Libri Autographi Vaticani.....	»b.
	Primae reductiones Libri secundi Autographi ex codice D collectae..... - - - - -	» 4**
	Primae redactioncs secundi Libri Autographi Vaticani.....	» ib.

I
' . 4S

» 464

» 4# I

» 480

> 4^

» 493

I

> 4^

I

. to

, 5<1 ;

, >> I

, 55«

jjm

IMPRIMATUR

Ioscphus Police, Arch. Philippea., Viccsgerens.